ANNALES ECCLESIASTICI VETERIS TESTAMENTI. IN QUIBUS RES...

Jacques Salian, Josè Maria Fonseca de Evora, ...

Digitized by Google

37
12 D
4

Digitized by Google

Digitized by Google

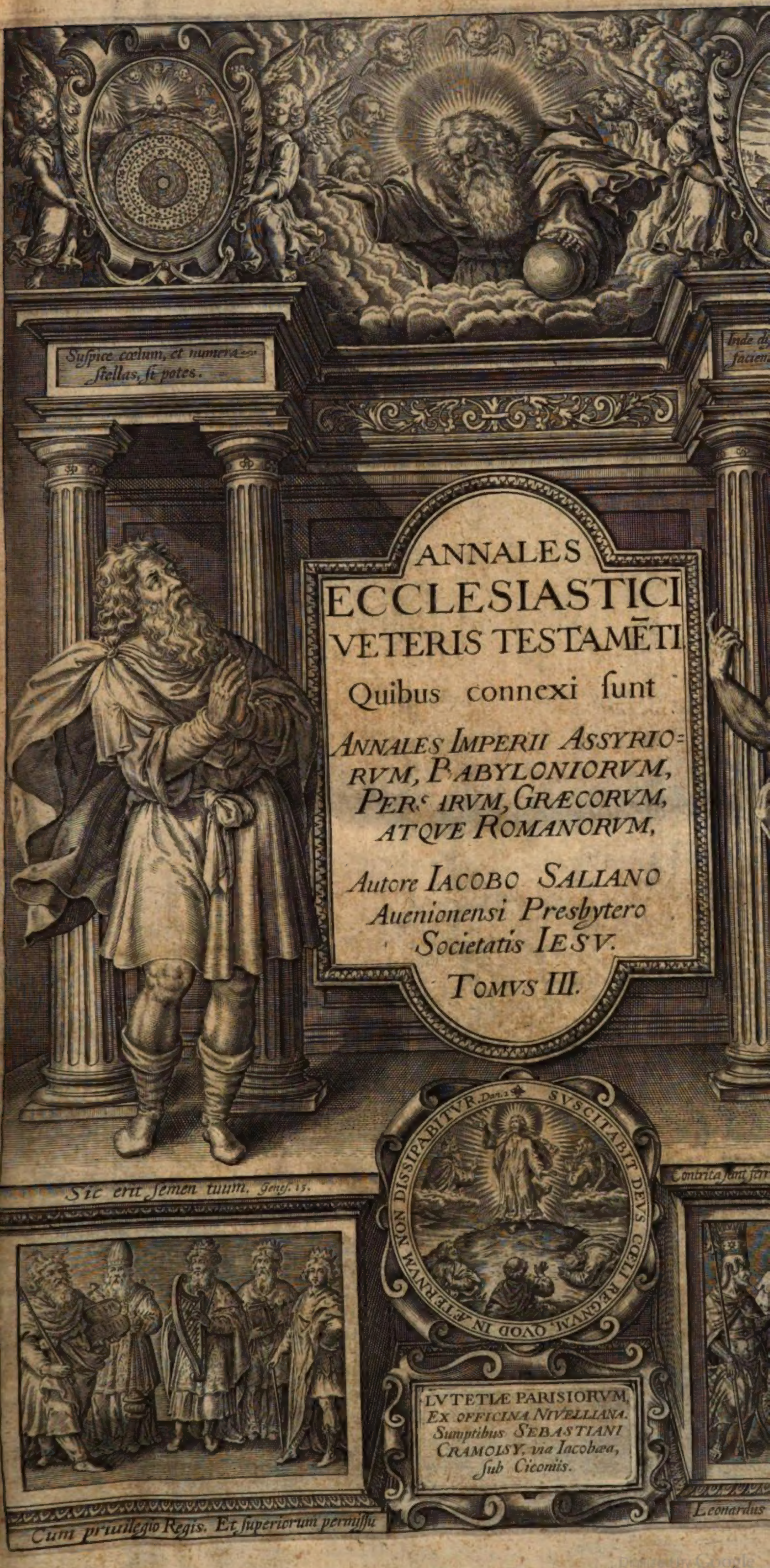
Suspice cœlum, et numera stellas, si potes.
ANNALES
ECCLESIASTICI
VETERIS TESTAMĒTI
Quibus connexi sunt
ANNALES IMPERII ASSYRIORVM, BABYLONIORVM, PERSARVM, GRÆCORVM, ATQVE ROMANORVM,
Autore IACOBO SALIANO
Auenionensi Presbytero
Societatis IESV.
TOMVS III.
Sic erit semen tuum. Genes. 15.
SVSCITABIT DEVS COELI REGNVM, QVOD IN ÆTERNVM NON DISSIPABITVR. Dan. 2
LVTETIÆ PARISIORVM,
Ex OFFICINA NIVELLIANA.
Sumptibus SEBASTIANI
CRAMOISY, via Iacobæa,
Sub Ciconiis.
Cum priuilegio Regis. Et superiorum permissu

Digitized by Google

ANNALES ECCLESIASTICI VETERIS TESTAMENTI.

In quibus res gestæ ab Orbe condito ad CHRISTI Domini natiuitatem, & mortem, per annos ferè singulos digeruntur, & explicantur.

QVIBVS CONNEXI SVNT

ANNALES IMPERII ASSYRIORVM, BABYLONIORVM, PERSARVM, GRÆCORVM, ATQVE ROMANORVM.

Quantum ex sacris, profanisque Scriptoribus agnosci, atque ordinari potuerunt.

AVCTORE IACOBO SALIANO AVENIONENSI,
Societatis IESV Presbytero.

TOMVS TERTIVS.

Qui perpetuam habet historiæ Primi, & Secundi, & dimidiæ partis Tertij Regum: Magnæ item partis Primi, & Secundi Paralipomenon enarrationem.

Totius Operis distributionem pagina abhinc decima demonstrabit.

LVTETIAE PARISIORVM.
EX OFFICINA NIVELLIANA.
Sumptibus SEBASTIANI CRAMOISY, via Iacobæa sub Ciconiis.
M. DC. XXI.
CVM PRIVIL. CAESAREAE MAIEST. ET REGIS CHRISTIANISS.

Digitized by Google

Digitized by Google

CHRISTIANIS. AVGVSTISSIMOQVE

PRINCIPI,

LVDOVICO XIII.

FRANCORVM AC NAVARRÆORVM REGI, S.

PANEGYRICAS inter & panathenaicas orationes, imo pangallicana nobilium ingeniorum opera gloriosa, quibus iampridem tota Gallia circunsonant aures tuæ, Christianissime, atque inuictissime Rex LVDOVICE, quibus hilarescunt oculi, animus ad regia ista facinora magis magisque excitatur, ac prouocatur in dies, ingerit se humanissimis hisce oculis, atque auribus tuis nuncupatoria hæc epistola, quasi myrica humilis inter celsas pinus, rubus inter cedros Libani, & myrtus inter victrices lauros, semperque viridantes cupressos. Ingerit vtique se, ac mirifice gestit insidere manibus tuis; simulque aditum patefacere huic Annalium Ecclesiasticorum volumini tertio quod cupimus, LVDOVICO DECIMO TERTIO consecratum. I.

ET primum quidem volumen, quo Mundi istius aspectabilis molitio, quo seculorum initium, quo beatarum mentium origo, quo omnium gentium ortus, progressionesque, quo Patriarcharum ætates continentur; Mundi conditori Deo Opt. Max. Regi seculorum immortali, hominum, atque angelorum parenti benignissimo, ac propagatori planè dicatum oportuit: Illud ergo nos eius oblatum altari augustissimo, in sacrarij eiusdem tholo suspendimus; agellique nostri primitias, omnibus ipsi nominibus debitas, libentissimi dedimus, atque transcripsimus. Is cum vires, animosque ad progrediendum, II.

rogatus benignissime annuisset, ab eo digressus, redditusque terris, cum aliud mihi quasi terrestre numen inquirendum esset, non habui quo prius oculos conijcerem, quam in eos qui diuinum numen in terris vicaria potestate repræsentant, & ab eo authoritate proxime accepta, animis nostris corporibusque moderantur.

III. OCCVRRIT *ergo primùm rerum sacrarum summus Antistes, & Catholicæ præsul Ecclesiæ, fidei ac morum Magister, & diuinorum oraculorum certus interpres; cui magnum Legislatorem, ac diuinorum enarratorem operum Mosem, Dei ad populum oratorem, atque interpretem; cui primum, maximumque Pontificem Aaronem, indeq; Eleazarum, Phineem, cæterosq; summos Sacerdotes dicarem: cui mirabile illud Sanctuarium, altaria thymiamatis, & holocaustorum, mensam, & candelabrum aureum, cæteramque pretiosissimam mobilis illius templi supellectilem offerrem: cui Hebræum populum, filios Patriarcharum, Prophetarum discipulos, Ecclesiam præpotentis Dei, è populo barbaro sexcentis eductam prodigiis, in desertis Arabiæ locis quadriginta ipsos annos peregrinantem, diuinis ornatam, edoctamque legibus, quotidiano angelorum cibo enutritam, & promissam Chananitidem transmisso Iordane occupantem, donarem atque addicerem.*

IV. CVI *ergo tertium Annalium volumen, quo Regum populi Dei primorum, atque maximorum gesta continentur, inscribendum fuit, quam primo, maximoque regum omnium Christianissimo* LVDOVICO? *Qui à Deo instar Saülis electus, instar Dauidis dilectus, & quasi alter Salomon sapientia maturissimè cumulatus fuit: qui Salomoni gloria proximus, Dauidi eximia in Deum pietate similis, Saüle obsequendi laude superior extitit. Nam hic iussus adire, ac perdere Israëlitici nominis hostes Amalecitas, importuna vsus misericordia, vix dimidiatam obedientiam est executus; & anathemate sacrilegè violato, in sese, domumque suam tristissimum anathema infelici sorte conuertit.*

Tu religiosissime princeps diuino commonefactus afflatu, & afflicti populi tui precibus exoratus, extremos istos Imperij tui Amalecitas adiisti, vt auitam Catholicorum religionem restitueres; nec prius inde digressus es, quam gloriosissimum illud facinus cumulate perfeceris; & vt firmum esset, ac solidum beneficium tuum, Catholicorum præsidiis munita loca firmaueris, Catholicos populos moderatores dederis, seminario fouendæ hæreticæ impietati destinato, domicilium veræ sapientiæ, religionis propugnaculum, Christiani populi consolationem, iuuentutis rectè informandæ palæstram, singulari bonorum omnium plausu, & gratulatione opposueris.

Digitized by Google

SED quid Saule superiorem miremur, qui Dauide ipso, ac Salomone in laudatissima, difficillimaque virtutis exercitatione maiorem docere possumus, & certis argumentis euincere? Norunt omnes alterum multas inter vxores, pluresque concubinas indignissimo adulterio pollutum; & ad illud obtegendum, indigniore optimi, atque innocentissimi viri cæde cruentatum. Alterum inter septingentarum reginarum, & trecentarum concubinarum greges, & adolescentularum, quarum non erat numerus, à veri Dei cultu impie auersum, ad nefaria idolorum monstra, stolidissima fatuitate ita conuersum, vt sua singulis fana, aut lustra verius excitaret, in quibus execrata cum ipsis offerret sacrificia, & sacrilega thura pronus incenderet. Res dubia esse non potest, diuinis non semel consignata monumentis. V.

TV autem LVDOVICE omnium quos ille mundi oculus aspicit purissime, ac continentissime principum, medio in feruore, atque æstu florentis adolescentiæ, inter flagrantes illecebras voluptatum, inter speciosissima irritamenta libidinum, candori, atque innocentiæ tuæ inuidentium ita versatus es, vt & eas omnes non minus constanter, quam gloriose contempseris; & in illam ipsam, quæ tibi diuinitus contigit, vxorem, in quam bonorum omnium largitor Deus tot prudentiæ, pietatis, pulchritudinis, demissionis animi thesauros largissimè profudit, in quam amor, ac veneratio totius populi tui, omniumque ordinum mira animorum inclinatione conspirat; vxorem, quæ talem coniugem infinito quodam amore prosequitur, et in quam tu vnam omnem cordis tui affectum contulisti, sancte temperans fueris, vehementerque moderatus. Tantus est ingenitus menti corporique pudor, tantus amor continentiæ! Qualem ergo te prædicemus aduersus illicitas voluptates, qui talem te aduersus iustas, necessariasque præstiteris? VI.

FREMVIT impurissimus cacodæmon, qui hac libidinum esca magnam mortalium partem in interitum sempiternum trahit; eosque in primis, qui cum soluti legibus, diuinis perinde atque humanis, vulgo censeantur, impunitati impudentiam copulant: fremuit inquam regij iuuenis integritatem præsidiis continentiæ ita septam, atque vallatam, vt in eam irrumpere non posset. Itaque machinam comparat elegantissimam, sui contemptricem, alieni prædatricem pudoris: lenocinium adhibet virorum, gratia atque authoritate præstantium, qui in hac arce expugnanda, prædaque nobilissima auferenda probrosam sibi operam nauent, qui impurissima lingua incestos amores deprædicent; & eam pestem, qua corpora, mentesque mollicie franguntur, atque eneruantur, cotem fortitudinis, si superis VII.

placet, appellitent. Orant vt vel aspectum vnum stupendæ pulchritudinis puellæ sibi persuaderi patiatur. Quid multa? tanta puritatis amatissimus Dominus regium istud pectus fortitudine ab armauit, tanta oculos constantia retinuit, vt in præsentia positam pellacissimam Venerem ne vno quidem oculorum coniectu dignatus sit, sed animum, corpus, oculosque ipsos, ne vel minima quidem labe pollutos, domum victor, triumphatorque reportarit: eademq; mox animi magnitudine, ac puritate mentis, & corporis impuras imagines parietibus appensas, oculis humi deiectis, auersatus sit, quas viuas paulo ante, spirantesque neglexerat.

O Principem incomparabilem, angelorum delicias, miraculum castitatis! Ergo summus ille Ecclesiæ Catholicæ secundum Deum pastor & rector, audito tam admirabili, atque insolenti regis adolescentis facinore, exarsit in amorem tui, quem profusis etiam, lacrymis testatus est, & nonnulla nubecula, quæ paternæ serenitatis frontem obducere videbatur, discussa, quæcumque à tuis tam moderati principis nomine petebantur, liberalius etiam quam postulabantur, concessit. Quantum putas amoris incrementum, gloriosissime Princeps, innumeris omnis ætatis, ordinisque subditis tuis, hac tam amabili, mirabilique virtute aggessisti, quam in summo difficultatum apice positam omnes fatentur, fortes ambiunt, molles languentesque desperant, heroes imitatores tui feliciter potiuntur. Quot censes apud longe, lateque positas gentes (nam virorum principum gesta dictaque, quasi publico in theatro posita, ignota vel obscura esse non possunt) acquisisse te amatores, atq; admiratores tui? quam luculentam plagam tartareæ illi bestiæ te inflixisse? quem irriti conatus pudorem impudenti inussisse fronti?

PLAVSIT è contrario tibi archangelus ille custos tuus, ille tui protector Imperij, ille salutis æmulus ac procurator tuæ; & suauissimum pulcherrimæ victoriæ sensum pectori tuo vtique instillauit. Plausit tibi Iosephus ille Patriarcha, & se longe inferiorem fassus est; merito sane. Nam pulcherrimo, amabilissimoque iuueni certamen fuit contra Ægyptiam mulierculam, nigri fortasse fœdique oris, repandi nasi, crassorum ac prominentium labiorum: mulierem capillo breui, atro, crispoque; scabra, asperaque cute, spiritu contaminato: tibi cum speciosissimis Veneris, deliciosissimisq; delicijs, & insuper cum gratiosis eius fautoribus, non minus verecunde, quam laboriose ac fortiter pugnandum fuit. Nihil ipse de me dubitabo confiteri: Hoc ego te nomine, amantissime Rex, vehementius admirari cœpi, atque in oculis ferre; & qui iampridem, ratione ipsa exigente: hoc tibi tertium Annalium istorum volumen destinaram,

ſenſi in propenſum iam incumbentem hanc molem virtutis heroicæ, vt ad id quod ratio poſtulabat, incredibilis affectus accederet.

ERIT ergo liber iſte tuus, teque maxime, vel tacente me, apud omnes Chriſtiani orbis nationes loquetur, & quantamcumque illi vitam Rex ſeculorum dabit, tamdiu ille gloriam tuam, virtuteſque regias prædicabit. Quæcumque enim ſunt Dauidis & Salomonis decora, quæcumque Saülis & Ionathæ, aut Samuelis ornamenta fortitudinis, conſtantiæ, liberalitatis; quæcumque obedientiæ, ac pietatis in Deum, amoris & lenitatis in ſubiectum populum, quæcumque pudoris, atque probitatis argumenta; hæc tu iam nondum vigeſimum egreſſus annum, altiſsimis impreſſa veſtigiis magnificè demonſtraſti. In virtutibus regiis plurimum eminet, magnamq́ue iactationem habet in populo liberalitas, & magnificentia. Hæc enim magnorum virorum eſt, atque potentium, & quæ ipſi Deo Optimo Maximo, cuius opes ac potentia cum liberalitate certãt, ſimillimum facit: Hæc eſt quæ æterni numinis benignitatem certatim prouocat, atq́ue accerſit in dies: qui cum ſe pauperum parentem dicat, ſuum eſſe putat reddere cumulate, quæ homines eius loco ac nomine, ipſius filiis largiuntur.

QVID hic ego dicam tibi, ter maxime, ac beneficentiſsime LVDOVICE, num hanc tibi laudem deeſſe paſſus es? Quocumque te regni grauiſsima negotia, aliquot iam annos compulerunt, ea loca perpetua liberalitatis tuæ veſtigiis, & quæ omnẽ exæquabunt poſteritatem, præclarè conſignaſti. Nihil eſt neceſſe numerare, immenſa enim eſſet oratio, præſertim cum habitura ſint, atque habeant iam ipſa laudatores ſuos: nonnulla tantum attingo, quæ vt minutiora videantur, egregium tamen animum produnt, ac prolixe beneficum. Erat qui aduerſa fortuna conflictatus, ad regale hoc miſerorum perfugium confugeret, nonnullamq́ue in præſentia benignitatem eblandiri conaretur. Iube[t] Rex quinquaginta illi aureos nummos dari: cunctatur, vt fit, nonnihil Quæſtor, qui munus diuiſum cupiebat in plures: at prius Re[x] hanc prudentiam parcitatem interpretatus, acceptum marſupiu[m] totum in eundem illum mendicum effudit. O facinus egregium! ſe[d] huic principi vulgare. Mille nummos aureos habet in ſingulos menſe[s] regum more ſpeoſitos, quos in priuatas delicias, animiq́ue oblectament[a] diſpertiat: ſed eorũ octingentos pauperes paſsim auferunt, vix quint[a] parte deliciis iſtis reſeruata. Fallor, totum voluptates auferũt, quando ſingularis tibi voluptas eſt benigne facere indigentibus, & diuin[am] in te benignitatem, multiplici in pauperes miſericordia, prouocare.

ERGO recte LVDOVICVS es, Chriſtianiſsime Princeps, quod nomen Refugium populi eruditi homines interpretantur, qualẽ Roma

num quondam Senatum magnus orator prædicabat; ad te enim omnes vndique mortales auxilij, opisque causa concurrunt; quorum tu spes fallaces esse non pateris, neq; expectationem inanem. Recte profecto. In illa enim tua Gallicanorum liliorum insignia libenter intueris, non Iunonia ista vulgaria, solo candore præstantia; sed pulchriora illa, quæ permixtis eleganter coloribus speciosissimam in cœlo Iridem referunt, spei publicæ symbolum & salutis: quale plerique olim Imperatores in nummis, sigillisq; excudi voluerũt: qualem scilicet spem salutis voluit Dominus, iam inde à Noëtico diluuio Iridem esse mortalibus, pignus promissionis & indulgentiæ; nec tam sudi, ac tranquilli aëris argumentum, quam serenatæ ad beneuolentiam diuinæ frontis indicium: Iridem, quæ rorante in nube, iucundè in orbem rutilans, pacem, & diuinorum beneficiorum rorem late vndiq; profundi testatur. Claudius. Alex. Seuerus. Traian. Hadrian. Diadum. L.Ælius.

XIII. *QVID ergo miremur te, humanissime Princeps, Catholicorum Bearnensium, tuam fidem, ac pietatem implorantium grauissimis necessitatibus occurrisse? & ingentibus sub iugo hæreticæ seruitutis, quinquagesimum iam annum gementium malis, edictis primum atq; imperio, deinde rebus ipsis, atque optatissima ista præsentia succurrisse? Nimirum memor es vtriusq; nominis tui; LVDOVICVS es, vt sis asylum ac perfugiũ populi, & oppressæ, afflictæq; innocentiæ propugnator: Christianissimus es, & tam præclaro nomine inter mortales omnes appellaris vnus, vt Christi DOMINI gloriam, religionem, fidem, restituas, foueas, tuearis. Repete memoria, gratulationes illas Episcoporũ, Sacerdotum, Cleriq; vniuersi, præteritorum calamitate temporum ausu sacrilego expilati, suis bonis, sedibus, iuribus, ecclesiis, tua vnius manu restituti. Recole hilaritatem vniuersi populi recuperatis tẽplis, è quibus pulsi ad suburbia, in sacella semiruta fuerãt relegati: receptis postliminio diuinis officiis, sacrosancto Missæ sacrificio, cæterisq; Christianæ religionis sanctissimis cæremoniis, ingenti gaudio triumphantis.*

XIV. *ET quid ego exhilaratum Clerum; quid populum Christianum lætitia perfusum dico? Deus ipse, ac Dominus noster IESVS CHRISTVS nouo quodãmodo gaudio delibutus est, cum REGEM audiuit negantem honorari se velle vmbella, alióue cultu, in illius vrbis aditu, in qua vrbe nulla esset ecclesia, in qua Dei filius catholico ritu coleretur; ad quam ipse Deo gratias acturus descenderet, acceptæ diuinitus Bearnensis hæreditatis. O ter, quaterq; felicem ac fortunatum Principem, cui diuinitus datum est de Clero, de populo, de omnibus ordinibus, atq; adeo de Deo, ac DOMINO suo bene mereri! quibus ille te oculis aspexit, quam prolixa benedictione prosecutus est! qua oris ac frontis hilaritate apud cœlites illos Francici regni patronos, atq; protectores dixit, LVDOVICVS ADHVC ADOLESCENS MEAM MIHI RESTITVIT ANTIQVAM DOMVM.*

O QVAN-

O quando elucescet ille dies, quo die reconciliatis Deo, atque Ecclesiæ Catholicæ subditis tuis, tartarea hæreseon fraude deceptis, hæresim ipsam non victam, non fucatis spoliatam integumentis, sed sapientißima pietate tua, ac prouidentissima fortitudine extinctam videbimus! Quantis tum incedes lætitiis, religiosissime Princeps, quantis beatas omnes mentes gaudiis afficies, super tot pereuntium peccatorum millibus, de faucibus inferni tyranni ereptis: quæ te ibi præmia, quæ coronæ, quis triumphus expectabit! Qui tunc erunt plausus Catholicorum, de certißima nunc ruina fratrum, ac propinquorum suorum gementium; quæ acclamationes, quæ gratulationes omnium gentium, quæ Christiano nomine censentur: cum non vltra duo altaria, duæ Ecclesiæ, duo status atque respubl. Galliam tuam misere distrahent, sed vnum erit ouile, & vnus pastor: fides vna, lex vna, Deus vnus, & Rex vnus: Rex inquam vnus, vbique dilectus, vbique honoratus, vbique victor, atque triumphator. Hoc primum ac maximum est omnium bonorum desiderium; hoc ego suspiro maxime Princeps, hoc tibi tantum, tamque diuinum nomen & bonum toto cordis affectu desidero: hoc ardentibus votis iam tot annos à supremo numine tibi sexcentis sacrificiis efflagito. Hoc ætas tua capit ac spondet; hoc Zelus animarum, de quibus supremo Regi rationem redditurus es; hoc vigor iste animi corporisque; hoc auita pietas, hoc rerum gerendarum prudentia, felicitasque pollicetur. Vale igitur, ac salue CHRISTIANISSIME REX, atque in æternum viue. Hanc tibi ab æterno Deo vitam, hanc à Iesu Christo Saluatore nostro salutem precatur

CHRISTIANISS. MAIESTATI TVÆ

ADDICTISSIMVS,

IACOBVS SALIANVS
è Societate IESV.

OPERIS TOTIVS DIVISIO.

TOTVM OPVS IN SEX TOMOS, SIVE PARTES DISTRIBVTVM EST.

Primus Tomus ab Orbe condito ad ortum vſque Moſis, annos bis mille quadringentos & ſexaginta tres complectitur, totámque Naturæ legem, libro Geneſeos comprehenſam.

Secundus à natiuitate Moſis, ad pontificatum Heli, & Samuëlem Prophetam progreditur; geſta Moſis, Ioſue, Iudicúmque duodecim comprehendit; & annis ſex & ſeptuaginta, ſuprà quadringentos circumſcribitur. Ab Exodo vſque ad libros Regum.

Tertius hic Tomus habet regnum Iſraëlitarum ſub Saüle, Dauide, & Salomone; Heli & Samuële præmiſſis: centum & ſexaginta annorum decurſu: ex libris Regum, & Paralipomenon.

Quartus à diuiſione regni Iſraëlitici ſub Roboamo, vſque ad Nabuchodonoſorem, & captiuitatem Babylonicam exeuntem protenditur, ex iiſdem libris; additis Tobia, Iuditha, & prophetis eorum temporum.

Quintus ab Imperio Cyri orditur, & Perſarum Monarchiam, magnamque partem Imperii Græcorum amplectitur. Ibi Eſdras, Nehemias, Eſther, & vltimi Prophetæ.

Sextus & poſtremus à regno Antiochi Epiphanis, ad Chriſti Domini mortem decurrit; eóque libri Machabæorum elucidantur, Euangelici libri in ſuos annos digeruntur.

CANDIDO LECTORI, S.

Habes in hoc opere, erudite Lector, non solùm vniuersam veteris scripturæ historiam, per annos suos digestam (nam id in Euangelica quoque præstitimus) sed etiam enarratam, cum expositione quamplurimarum, grauissimarúmque difficultatum.

In eodem Fl. Iosephi infinita errata ex Scriptura ipsa, & certiore historia corriguntur. Emendatoris etiam temporum vis ingens errorum, parachronismorum, & supputationum erronearum demonstratur.

Scriptores fere omnes, qui historiam sacram, profanamve, aut ex professo tractarunt, aut obiter attigerunt, in annos suos digeruntur, traduntúrque compendio; vt propemodum quæcumque ab iis narrata sunt, paucis comprehensa ad sua tempora reuocari possint.

Stemmata familiarum illustrium, sacræ, prophanæq; historiæ, disposita, suisque auctoribus testata proponuntur.

Pontifices Hebræi ad mille quingentos annos, ab Aarone scilicet ad Christi Domini passionem, per annos singulos annotantur.

Addimus denique παράλληλα illustrium quarumque personarum veteris Testamenti cum Christo Domino, & illustrium fœminarum cum beatissima Virgine.

FACVLTAS R. P.

PROVINCIALIS SOCIETATIS IESV.

EGO STEPHANVS CHARLETVS *Præpositus Prouincialis Societatis* IESV *in Prouincia Franciæ, potestate ad id mihi facta ab admodum R. P. nostro Mutio Vitellesco Præposito Generali eiusdem Societatis* IESV, *facultatem concedo, vt tertius Tomus Annalium Ecclesiasticorum veteris Testamenti, à P. Iacobo Saliano compositus, & eiusdem nostræ Societatis grauium, doctorúmque hominum iudicio approbatus, typis mandetur. In quorum fidem hasce literas, manu nostra subscriptas, sigillo nostro munitas dedimus. Parisiis, 26. Iunij, anno Domini 1620.*

STEPHANVS CHARLETVS.

PRIVILEGIVM SACRAE
CAESAREAE MAIESTATIS.

FERDINANDVS SECVNDVS DIVINA FAuente clementia electus Romanorum Imperator Semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, &c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ. Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ, & Vvittembergæ, Comes Tyrolis, &c. Agnoscimus & notum facimus tenore præsentium vniuersis; quod cum demisse nobis exponi curarint, NICOLAVS BVON, ET SEBASTIANVS CRAMOISY Typographi Parisienses percupere sese, vtilitatis publicæ causa, *Annales Ecclesiasticos veteris Testamenti, quibus connexi sint Annales Imperij Assyriorum, Babyloniorum, Persarum, Græcorum, atque Romanorum, auctore P. Iacobo Saliano Auenionensi Societatis* IESV *Presbytero*, iterum prelo subiectos in publicum procudere. Metuere autem ne æmulorum fraude, qua recentes id genus editiones lucri captandi causa præproperè, nonnunquam etiam mendosè imitari consueuerunt, ipsi debito & sperato laboris, atque sumptuum suorum fructu ab aliis præoccupato destituātur. Ac proinde suppliciter nos rogarint, vt indemnitati illorum hoc loco diplomate nostro Typographico ad certum tempus benigne concesso, clementer consulere dignaremur. NOS pro singulari nostro affectu & propensione ad rem litterariam promouendam, tum vel maxime iis qui dictum opus magnopere nobis commendarunt, gratificari cupientes, precibus istiusmodi haud grauatim annuendum duxerimus, quemadmodum vigore præsentium annuimus, omnibusque & singulis Typographis, Bibliopolis, aliisque quibuscumque librariam negotiationem exercentibus firmiter inhibemus & vetamus, ne quis prænominati Auctoris Annales quocumque modo, charactere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem, citra memoratorum Typographorum voluntatem & assensum intra DECENNIVM à prima editionis die computandum recudere, aut alij recudendos dare, siue alibi etiam impressos intra sacri Romani imperij, regnorumque & dominiorum nostrorum hæreditariorum fines apportare, vendere, vel distrahere audeat, ac præsumat. Si quis autem edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehendatur, eum non solum eiusmodi libris perperam recusis & apportatis, quos dicti Typographi eorúmve hæredes, vbicumque inuenti fuerint, siue propria, siue magistratus ibidem authoritate atque auxilio sibi vendicare poterunt, priuandum, sed & pœnâ decem marcharum auri puri, cuius semis prædictis Typographis, eorúmve hæredibus, alter vero semis fisco nostro Imperiali fraudis vindici, toties, quoties contra factum fuerit, pendatur, omni spe veniæ sublata mulctandum decernimus, dummodo tamen eiusmodi Annales nihil in se scandalosum, aut orthodoxæ religioni Catholicæ, sacrique Romani imperij constitutionibus aduersum, vel bonis moribus contrarium, siue in præfatione, siue in contextu, seu alias quocumque modo contineant. & dicti Typographi terna, vt minimum memoratorum Annalium exemplaria suis sumptibus, quamprimum ad cancellariam imperialem aulicam transmiserint. Mandamus ergo vniuersis nostris, & sacri Romani imperij, regnorumque ac ditionū nostrarum hæreditariarum subditis, cuiuscumque status, gradus, ordinis, conditionis, aut dignitatis existant, tam Ecclesiasticis, quàm secularibus, præsertim vero iis qui in magistratu constituti, vel proprio, vel superiorum nomine & loco, iuris & iustitiæ administrationem exercent, ne quemquam priuilegium hoc nostrum Cæsareum temerè & impunè transgredi aut violare patiantur, quin potius contumaces, si quos fortè

compererint, præscripta pœna mulctari, aliisque modis idoneis coërceri curent, quatenus & ipsi eandem mulctam euitare voluerint. Harum testimonio litterarum, manu nostra subscriptarum, & sigilli nostri Cæsarei appensione munitarum. Datum in Ciuitate nostra Viennæ, die decima tertia mensis Augusti, Anno Domini millesimo sexcentesimo, vigesimo, regnorum nostrorum Romani primo, Hungarici tertio, & Bohemici quarto.

FERDINANDVS.

VTH.L. VON. VLM.
Ad mandatum sacræ Cæsareæ Maiestatis proprium.
HERMANVS QVESTAMBERGH.

Priuilege du Roy.

LOVYS par la grace de Dieu Roy de France & de Nauarre: A nos Amez & feaux Conseillers les gens tenants nos Cours de Parlement, Baillifs, Seneschaux, Preuosts, ou leurs Lieutenans, & autres nos Iusticiers, & à chacun d'eux ainsi qu'il appartiendra, Salut. Nos chers & bien amez NICOLAS BVON, & SEBASTIEN CRAMOISY Marchans Libraires demeurans en nostre ville de Paris, nous ont fait tres-humblement remonstrer que le R.P. IACQVES SALIAN Religieux de la Compagnie de IESVS les a choisis pour imprimer vn grand Oeuure par luy composé, & lequel il desire faire veoir, & mettre en lumiere sous nostre bon plaisir, iceluy intitulé *Annales Ecclesiastici veteris Testamenti, ab origine mundi vsque ad Christum passum: Quibus annexi sunt Annales Assyriorum, Babyloniorum, Persarum,* &c. & qui doit contenir six volumes: lequel Oeuure ne se pouuant faire qu'auec long espace de temps, & grandes aduances & despences, lesdicts Buon & Cramoisy n'oseroient en faire l'entreprise, craignans qu'apres auoir employé leur temps & despenses, autres personnes nos subiets le fissent, ou suscitassent les estrangers à ce faire, si par nous n'y estoit remedié, leur donnant pour ce nos lettres de Permission & Priuilege necessaires. A CES CAVSES, inclinans à l'humble supplication desdits exposans, & voulans leur ayder à l'execution de la bonne intention qu'ils ont de seruir au public, par l'impression d'vn si bel Oeuure, & aussi pour leur augmenter le courage à continuer de bien faire, apres qu'il nous est apparu de l'acte d'approbation dudit Oeuure du R. P. Estienne Charlet Prouincial de ladite Societé, en datte du premier de ce mois, & seellé, cy attaché soubs le contresel de nostre Chancellerie, leurs auons permis & octroyé, permettons & octroyons de grace speciale par ces presentes, d'imprimer, ou faire imprimer, vendre & distribuer, tant de fois, en telle forme & maniere que bon leur semblera, ledit Oeuure entier ou separément, ou par Epitome ou Abbregé, tant en Latin qu'en François. Faisant tres-expresses inhibitions & defenses à tous Libraires, Imprimeurs & estrangers, & à toutes autres personnes de quelque qualité qu'ils soient, d'imprimer ou faire imprimer ledit Oeuure entier ou separément, ou par Epitome & Abbregé, ny en Latin, ny en François: & de n'en vendre, ny distribuer aucuns autres exemplaires que de ceux qui seront imprimez par lesdits supplians, ou de leur commun consentement & volonté: & ce pendant le temps & espace de dix ans entiers & consecutifs, à commencer du iour de l'acheuement de l'impression dudict Oeuure, à peine de confiscation de tous les exemplaires qui se trouueront auoir esté faits au preiudice, & contre l'authorité de cette nostre volonté, & de trois mil liures d'amende, le tout applicable au profit desdicts supplians, & de tous leurs despens, dommages, & interests: à la charge d'en mettre deux exemplaires à nostre Bibliotheque publique, à present gardee au Conuent des Cordeliers de ceste ville de Paris, auant que les exposer en vente, suiuant nostre Reglement, à peine d'estre de-

cheuz du present Priuilege. SI VOVS mandons que du contenu en ces presentes vous faciez, souffriez & laissiez iouyr lesdits Buon & Cramoisy plainement & paisiblement, & à ce faire souffrir & obeyr ceux qu'il appartiendra, en mettant au commencement ou à la fin dudict Oeuure ces presentes, ou vn bref extraict d'icelles, voulons qu'elles soient tenues pour deuëment signifiees. Et pource que desdictes presentes lesdicts exposans en pourront auoir affaire en plusieurs & diuers lieux, voulons qu'au Vidimus d'icelles deuement collationné par l'vn de nos amez & feaux Conseillers, Notaires, & Secretaires, ou faict sous seel Royal, foy y soit adioustee, comme au present original: CAR tel est nostre plaisir. Donné à Paris le 17. iour de Ianuier, l'an de grace mil six cens dixneuf, & de nostre regne le neufiesme.

Par le Roy en son Conseil, RENOVARD.

Desierunt Operæ typographicæ in hac tertia Operis parte laborare, die 25. Ianuarij 1621.

PRÆFATIO

PRÆFATIO
AVTHORIS
IN TERTIVM TOMVM
ANNALIVM ECCLESIASTICORVM
VETERIS TESTAMENTI.

Candido Lectori, S. P.

ERAT propemodum in exitu volumen hoc tertium, candide atque erudite Lector, cum incidit in manus meas nondum prælo missus in lucem, sed exaratus manu libellus quidam, hominis vtique non leuiter eruditi, qui me nec opinantem pene ad initia primi reuocauit. In cuius ipso aditu ac limine, atque adeo nomine libelli miratus sum imperitæ plebi serias parari disputationes: & Romanæ linguę, ignaris quasi in theatrum dari vernacula lingua quæstionem, quæ de Euangelii vel integritate, vel fide, non leuem illis iniiciat dubitationem. Accurata enim diligentia, studioque non vulgari conatus est author eius sacrosanctum Lucæ Euangelium gemini erroris arguere, atque eius emendationem polliceri: ex serie
ca.3. generationum à S.Luca recensitarum, tres omnino dimouendo, atque expungendo; duas ab initio catalogi sursum versus progredientis, tertiam sub eiusdem extremum: denique molitur ex albo progenitorum Christi Domini Leui, Mathat, & Cainam iuniorem tanquam hypobolimęos, atq. irreptitios exterminare.

AVDAX sane negotium, ac periculosa disquisitio veritatis, quæ tot iam seculorum firmata consensu, & venerandi prærogatiua suffragij honorata, non debuit opinor, non necessariis præsertim de causis, labefactari. Quod bipertita ab hoc Scriptore disceptatione suscipitur, altera quæ propinquos B. Iosephi sponsi Deiparæ Virginis progenitores petit, quæ aut modice nos tangit hoc tempore, aut alterius est loci. Altera quæ Semum nepote priuat, filium eripit Arphaxado: quos ab iniuria vindicare, si constantes in tuenda veritate esse volumus, nec dissimulatione, ac silentio quodammodo præuaricari, nostri est instituti. Itaque quod ad priorem illam partem attinet, satis nunc quidem, fortasse, officio functi fuerimus, si eius diruerimus fundamentum, grauissimi, antiquissimique Patris authoritate nixum: sic enim necesse erit vt quidquid inædificatum est, in ruinam, vel leuiter impulsum cadat, deinde si pro mutis, quos

in certamen producit testibus, vocales aliquos sanctissimos, omnique exceptione maiores euocauerimus ad subsellia, vt cum diserte sententiã dixerint, & maiorem quam taciturni fidem faciant, & clarius audiantur.

III. *Fundamentum Emendatoris, ex S. Irenæo.*

Vt ergo in hanc aciem descendamus, negamus magnum Irenæum voluisse duas & septuaginta duntaxat stabilire generationes apud Lucam, ab Adamo vsque ad Christum Dominum; aut exacte numerum earum proferre: quo modo alij quoque è sanctis Patribus, Scripturæ consuetudinem secuti, non semper exactum numerum retulerunt. (l. 3. c. 33.) Occurrit nunc Sanctus Ambrosius, qui libro 5. in Lucam, ait Euangelistam Matthæum ab Abrahamo ad Christum quadraginta duas generationes enumerasse, Lucam vero quinquaginta; cum sint reuera quinquaginta quinque, aut numeratis extremis, sex & quinquaginta: Ergo ne Irenæus quidem accuratius sibi numerandum putauit. Primùm quia nihil ad eius intererat institutum an septuaginta duæ, aut septuaginta quatuor, aut quinque, septémve ponerentur: Itaque in progressu orationis numerum illum plane missum fecit. *Propter hoc*, inquit, *& Lucas initium generationis à Domino inchoans, in Adam retulit, significans quoniam non illi hunc, sed hic illos in Euangelium vitæ regenerauit.*

IV. *Diruitur.*

Accedit quod eas generationes Irenæus linguis comparat, in quas diuisum, ac dispertitum est humanum genus, cum insanæ illæ substructiones Babylonicæ in cœlum educerẽtur; quarum numerum perobscurum esse; nedum plane certũ, argumẽto esse possunt, quæ de iis Pererius noster, nosque ipsi disputauimus in illum locum, & multiplex scriptorum, qui eas (an. m. 1931 n. 13 & seqq) prodiderunt diuersitas, & earum primaria distinctio longe impeditissima: quod nisi fassus fuerit qui voluerit, aut potuerit experiri, refellatur oratio mea. S. postremo hic Antistes numerum certum ac definitum, pro incerto ac probabili posuisse censendus est, & septuaginta duas pro vniuersis: id illa ipsius verba plane conuincunt, atque conficiunt. *Significans*, inquit, *quoniam ipse est, qui omnes gentes, exinde ab Adam dispersas, & vniuersas linguas, & generationem hominum cum ipso Adam in semetipso recapitulatus est*, quod est, redegit in summam, atque collegit.

V. *Omissio Africani, & c. nihil eum iuuat.*

Nam quod Iulius Africanus apud Eusebium, aliique nonnulli ex antiquis patribus illum secuti, Leui & Mathat omiserunt, parum admodum iuuat aduersarium; (Hist. Eccles. l. 1. c. 7. Ambros. August. Damasc.) cum id vnum illi propositum habuerint docere, nihil absurdi narrare Euangelistas, qui eundem Iosephum dixerunt Heli ac Iacobi filium esse: num enim propterea illos extruserunt foras? Num quis omnino scriptor probatus proferri potest, qui eos dixerit in alienum locum irruisse, & non in proprio stetisse, ac suo? Quo iure nos ipsos credamus tam lynceos, & in Scripturis sacris perscrutandis tam perspicaces, nihil vt præ nobis maiores nostri, hisce mille quingentis & octoginta annis vidisse in eis, aut agnouisse videantur? Quo quæso tempore, quo loco, qua occasione: quo authore, qua spe, quibus artibus hi duo iniustam in sacrosancto Euangelio, atque illegitimam sedem occupauerunt? fingenda sunt omnia, aut plane, quod satius fuerat, obmutescendum. Præsertim cum è contrario pugnent omnes ad vnum editi libri, & innumerabiles exarati manu, quos omnes necesse est vna sententia damnare falsitatis, vna cum sanctorum patrum commentariis, in quibus integer habetur ille textus.

VI. *Verus gene*

Eos certe ante mille & ducentos annos reperio apud Ioannem Hie-

rosolymitanum patriarcham, in libro de institutione primorum monachorum, quem nobis exhibet Bibliotheca veterum patrum. *Prædictus Samne*, inquit, *in quo sexta illarum generationum ætas terminatur, genuit filium nomine Melchi, in quo incipit harum generationum ætas septima. Hic autem Melchi genuit Leui, & iste Leui duos habuit filios, vnum qui à B. Luca appellatur Mathat, sed ab illo dicitur Melchi, nomen aui sui retinens.* Hæc ibi. Vbi vides, erudite lector, eos nominatim descriptos, quos nouus hic Scriptor expungendos putat. Nec Mathat omitti ab Africano, Eusebio, Ambrosio, Augustino, sed vocari Melchi, aui sui nomine, vt Ioannes Hierosolymitanus affirmat. Eosdem quoque leges apud Ioãnem Damascenum oratione tertia de B. Mariæ natiuitate. Sed accedat qui merito instar multorum esse potest sanctus Aug. qui non singulos tantum, sed vniuersos tueatur gradus. Is enim libro 2. quæstionum Euangelicarum ita scribit. *Quid sibi velit quod septuaginta septem personæ, secundum generationes quas Lucas secutus est, inueniuntur quæri potest. Nam & huius numeri mentionem Dominus fecit, cum eum Petrus de dimittendis peccatis fratris interrogasset. Ait enim non solum septies, sed septuagies septies esse dimittendum.* Cui dubium esse potest, si tres illi excludantur, numerum hunc constare non posse? Clarius etiam serm. 15. de verbis Domini. cap. quarto. *Matthæus generationem Christi commemorat, qua descendit ad nos: ideo quando natus est Christus cœpit numerare descendendo. Lucas autem, quia tunc cœpit numerare quando baptizatus est Christus, ibi est initium ascensionis. Iste ascendendo numerare cœpit, numerando autem compleuit generationes septuaginta septem. A quo numerabat, intendite à quo. Exorsus est numerare vsque ad ipsum Adam, qui primus peccauit, & nos cum peccati obligatione generauit. Peruenit vsque ad Adam, & numerantur generationes septuaginta septem, hoc est, à Christo vsque ad Adam, quas diximus septuaginta septem*, &c. Idem habet li. 2. de consensu Euang. cap. 4. pene totidem verbis. Ergo eum numerum summus hic Ecclesiæ Catholicæ doctor agnoscit, quem ille huius detruncationis conscium putat. Audiamus S. Hieronymum in epist. ad Damasum Papam. *Aiunt*, inquit, *ab Adamo vsque ad Christum generationes esse septuaginta septem.* Et ne putes eum aliorum referre sententiam, non proferre suam, subdit, *lege Lucã Euangelistam, & inuenies ita esse, vt dicimus:* sic ipse. Addo postremo Basilium, aut certe fratrem eius Nyssenum Gregor. *Septima & septuagesima ætate post Adam Christus apparuit.* Habemus ergo testes, iudicesque, qui rem, de qua est quæstio, perspicue loquantur, atque definiant, & aduersariæ opinioni, cum taciturnis eius testibus, pudorem iniiciant.

cap. 33.

tom. 4. q. 6.

ep. 15. q. 1.

Homil. de hominis product. cuius init. Sapiens ille Salomõ.

VENIO ad alterum disputationis caput, in quo aduersarius noster nihil sibi reliquum fecit ad diligentiam conquirendorum testium, qui posteriorem Cainam suo è gradu dimotum, ad præclara illa Epicuræorum intermundia penitus amandarent. Neminem tamen vnum in cana illa patrum antiquitate reperit, qui illum redundantem dixerit, aut superfluum; neminem qui audacter, qui temere, qui imprudenter insertum: sed tacita duntaxat omissione non agnitum, vt ignotum hominem, & in suis codicibus nõ repertum præteriisse. Denique in annorum epilogismis eius rationem non habuisse, ostendere potuit: quod ipsum quam vere fuerit, solidéque perfectum deinceps nobis inspiciendum est. Nam

Nec insertū in Lucam. Firmamentum disputationis eius, & caput est, S. Lucam non aliunde quam ex libro Geneseos, aut Paralipomenon seriem, & gradus generationum accipere potuisse: quibus in locis cum in Hebraicis fontibus absit Cainam, cum ab Euangelista positum non fuisse, sed aliunde postea irrepsisse: *Alioqui secum ipse pugnaret*, inquit, *Spiritus sanctus, qui Lucæ suggereret vnum generationum gradum, quem à Mose iussisset omitti.* cap.10.& 11 cap.1. v 18.

VIII. *Lucam non accepisse ex Hebræis libris,* VERVM hæc oratio duo habet errata minime dissimulanda, nisi ego vehementer erro. Quis enim illi, nisi valde imprudés, ac rerum imperitus concesserit, S. Lucam, nonnisi ex alterutro illo loco, huius genealogiæ seriem accipere potuisse? Vnde ergo didicit intermedios illos patres, Iosephum inter & Dauidem, quorum magnam partem nullus plane suggerit veteris instrumenti liber? Cedo quod illi sacrorum voluminum tradidit Melchi, & Ianne, & Nahum, & Hesli, & Nagge, & alios plerosque, qui apud hunc vnum reperiuntur Euangelistam? Neque tamen diuinum scriptorem tam temerarium fuisse putandum est, illa vt nomina proprio excogitata Marte procuderet. *sed à Spiritu sancto.* Nimirum quo ex fonte Moses, quo Esdras, quo cæteri antiquissimæ, atque obliteratæ scriptores historiæ, hauserunt prima illa nascentis mundi, pereuntis, renascentisq. miracula, primosque eiusdem satores, ac propagatores, ex eodem & beatus Lucas hausisse dicendus est. Omnes diuino illius afflante numine, cui nihil ignotum est, nihil præteritum, nihil obscurum, ista didicerunt, posterisque tradiderunt. Nisi forte Spiritus ille diuinus minus affuit scribentibus Apostolis, & Euangelistis, qui primitias Spiritus abundanter acceperunt, quam veteris Testamenti patribus, ac prophetis, apud quos ne lex quidem ipsa quidquam ad perfectum adducebat. Rom. 8. 23 Heb.7.19.

IX. *Et potuit ex aliis libris didicisse.* VERVM ex libris sane didicerit Euangelista, cur ab illis tantum duobus? quidni adierit Septuaginta interpretes eximiæ semper in Ecclesia authoritatis viros, quorum versione Apostoli, Euangelistæ, Christus ipse vsi reperiuntur? cur non ab aliis etiam acceperit, qui sæpe in veteri Scriptura memorantur? cur non in vnú aliquem illorum inciderit libellorum, quos Hebræi summa fide ac religione perscriptos, conseruabant in adytis, ac penetralibus suis, porroque in filios, nepotesque propagabant? Quod cum à quibusdam sacerdotibus minus obseruatum esset, per occasionem Babylonicæ captiuitatis, isque postliminio in patriam reuersi quæsitam genealogiæ suę scripturam non inuenissent, eiecti sunt de sacerdotio, nec ab Athersatha, is erat Esdras ipse, permissi sunt comedere de Sancto sanctorum. Nec est cur parem in cæteris tribubus diligentiam, regia præsertim, desideratam fuisse suspicemur.

X. *Potuit Spiritus sanctus omittere aliquid in vno loco, & in alio suggerere.* VERVM enimuero, quæ est ista Spiritus sancti à seipso dissensio, quæ pugna confligentium mutuo sententiarum, si gradum vnum procreationum à Mose omitti voluit, posteaque à Luca, vel potius à Septuaginta viris repræsentari? Valde illum in Scriptura peregrinum atque hospitem esse necesse est, cui nouum sit aut insolens, bene multa in Regum voluminibus, Deo nihilominus Scriptorem regente, omissa esse, quæ supplentur in libris, qui propterea Paralipomenon appellantur. Plurima à sanctis Matthæo, Marco, atque Luca prætérita, quæ dilectus Domini Ioannes partim suppleuit, partim distinctius explicauit: qui tamen etiam ipse multa à se prætermissa de Christo Domino, semel, iterumque confitetur; & quidem tanta copia, vt non solum ca.20.&21.

quintus aliquis Euangeliorum liber inde conſcribi, ſed mundus vniuerſus libris affatim repleri poſſet. Hos ergo, qui iam ſunt in manibus, Euangeliſtas, aut quoſcumque alios Dominus excitare voluiſſet, rerum à ſe geſtarum, dictarumque ſcriptores, inſanum profectò ſit contrarios inter ſe eſſe, aut fore arbitrari, ſiuſte hæc, ille illa, alius alia, ſinguli plurima, nemo vniuerſa conſcripſiſſet.

Iacet ergo profectò illa criminatio, non potuiſſe de ſacris hiſtoricis aliquem, quamuis Spiritu ſancto animum illius calamumq. dirigente, quædam omittere, quę ab alio poſtmodum, eodem Spiritu afflante ſupplerētur. Vnde & conſequens eſt potuiſſe illos Septuaginta viros, qui non meros agebant interpretes, ſed prophetas; quique Spiritum illum Scripturarum authorem inhabitantem habebant, vt plerique ſanctorum patrum ſcripto prodiderunt, non ſolum ea in græcum ſermonem cōuertere, quæ in Moſe reperiſſent, ſed ſupplere etiam, quæ ab illo iuſta quidem, parum tamen nobis explorata ratione fuiſſent prætermiſſa. Nec magis dubitandum eſt eos Cainam in vertendo Moſę ſupplere potuiſſe, quam Spiritum ipſum ſanctum, qui per eorum ora loquebatur. *Non enim voluntate humana*, ait princeps Apoſtolorum, *allata eſt aliquando prophetia; ſed Spiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti Dei homines*; in quorum numero illi, de quibus agimus Septuag. interpretes, meritiſſimò cenſeantur. (2. Petr. 1. 21.)

Avdi enim grauiſſimum ſanctiſſimi Auguſtini teſtimonium. (l. 18. de Ciu. cap. 43.) *Spiritus enim qui in prophetis erat, quando illa dixerunt, idem ipſe erat etiam in Septuaginta viris quando illa interpretati ſunt: qui profectò authoritate diuina & aliud dicere potuit, tanquam propheta ille vtrumque dixiſſet, quia vtrumque idem Spiritus diceret, & hoc ipſum aliter, vt ſi non eadem verba, idem tamen ſenſus bene intelligentibus diluceſceret: & aliquid prætermittere, & aliquid addere: etiam vt hinc oſtenderetur non humanam fuiſſe in illo opere ſeruitutem, quam verbis debebat interpres, ſed diuinam potius poteſtatem, quæ mentem replebat, & regebat interpretis.* Et rurſum alibi, (q. 19. in Ioſ. t. 4.) *Proinde potius exiſtimandum eſt Septuaginta interpretes, quæ authoritate propheticâ, ex ipſa mirabili conſenſione, interpretati eſſe perhibentur, hæc addidiſſe.* Et lib. de conſenſu Euangeliſtarum diſſerens de varietate codicum Græcorum, & Hebræorum, nihil occurrere probabilius exiſtimat, quam illos Septuaginta eo Spiritu interpretatos, quo & illa quæ interpretabantur dicta fuerant. (l. 2. c. 66.) Quid S. Hieronymus, qui paulo auſterior in eos fuiſſe exiſtimatur, nonne illos ait Spiritu ſancto plenos, ea quæ vera fuerunt tranſtuliſſe? Et rurſum, (Præf. ad Dōnionem in l. paral. ibi.) *Illis ſignatur*, inquit, *quid Septuaginta interpretes addiderint, vel ob decoris gratiam, vel ob Spiritus ſancti authoritatem: licet in Hebrais voluminibus non legatur.* Quibus plane conſentit Epiphanius. (De ponder.) *Septuaginta duo*, inquit, *ſine mutua inter ſe collatione, ex Spiritu ſancto ſub vnum conſenſum totam interpretationem ediderunt, & vbi appoſitione opus fuit, ſermonis gratia appoſuerunt, & conſonanter inter ſe conſenſerūt, ac ediderunt, & hoc cum ignorarent quid quiſq. per ſe interpretaretur.*

Habes ergo non vulgari autoritate confirmatum Septuag. interpretes, & addere vertendo potuiſſe, & reuera dictante Spiritu ſancto, addidiſſe: ſed eadem veritas ratione quoque demonſtranda eſt. Nego enim fuiſſe quempiam aliquando mortalium tam effusè temerarium, aut audaciæ tam proiectæ, qui non vnam aliquam commutare vocem in ſacroſanctis codicibus, ſed integram hoc loco periodum inſerere, atque inferſire

ausus fuerit: Non Ethnicos, non Hæreticos, non Catholicos. Ethnicis enim scripta sacrosancta aut ignota fuerunt, aut magnæ habita venerationi, vt Ptolemæi Philadelphi docet historia; quem S. August. ait pro ingéti beneficio, etsi regia potestate timeri poterat, sacros ab Eleazaro pontifice libros accepisse. Vt rectissimum sit existimare eos non ausos attingere diuina Biblia, qui aliis prophanorum authorum libris manus inferre, contra gentium, ac naturæ iura crederent; qui que bonorum authorum monimenta, tanquam sacra deposita, pie inuiolateque seruanda ducerent: eaque vt aurum, vt gemmas, vt terræ fruges, quam maxime integra, atque incorrupta possidere gloriosum putarent. l. 8. de Ciu. c. 11. Ioseph. præ. in Laur.

XIV. ...ut Hæretici.

Scimvs Hæreticos priscis illis temporibus vehementer fuisse impudentes, adeo vt totos Euangeliorum libros, specioso cuiuspiam Apostoli nomine fucatos, tanquam sanctos atque legitimos Christiano populo venditarent. Meminit Hieron. quorundam Euangeliorum, quæ ad eius vsque tempus perseuerabant, *quæ à diuersis authoribus edita, diuersarum Hæreseon fuere principia, vt est illud,* inquit, *iuxta Ægyptios, & Thomam, & Matthiã, & Bartholomæum, duodecimque Apostolorum, & Basilidis, atque Apellis, & reliquorum quos enumerare longissimum est. Fingunt autē,* ait Epipha. de Melchisedecianis, & *libros sibi ipsis commentitios seipsos decipientes.* Nimirum qui hæresum suarum firmamenta, in veris diuinisque voluminibus inuenire non poterant, in fictitiis, homines improbissimi, suique ipsorum voluntarii deceptores insererent, quæ perfricta frōte ostentarent. Non diffiteor verissime dictum à Petro Apostolo, esse quædá in epistolis Pauli difficilia intellectu, *quæ indocti & instabiles deprauarent, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem.* Ad quod illi facinus non vtique nulla spe, aut cupiditate ferebantur. Nemo est qui sine aliquo honoris & gloriæ præmio, incitamento voluptatis, aut vtilitatis emolumento velit esse improbus. *Cui bono?* aiebat olim cautus ille iurisconsultus. Nempe addita illa cupiebant, quibus hæreses quas adamarant, stabiliri possent: illa detracta, quæ suos errores confoderent. Quæ ergo spes, quæ omnino vtilitas hæreticum hominem ad hoc crimen impelleret? Quid obsecro poterat cuiusquam sectariorum interesse in Patriarcharum catalogo legi, aut non legi iunionem Cainam? Denique vt id factum daretur, num passus esset sanctissimus ille rector Ecclesiæ Catholicæ Spiritus sanctus, impium additamentum sacræ historiæ tot iam seculis adhærescere?

Qua causa ...os libros ...cros fi...ndi, aut ...prauãdi.

Præfat in Euang.

Epiph. hæres. 55.

Cassi⁹ apud Cic. pro Mil. & Sext.

XV. *...ulloque ...inus Ca...olici.*

De Catholicis multo facilius constare potest neminem eò sacrilega temeritate prouectum, vt non voculam aliquam distorquere, addere, detrahere, sed in vno loco sex septemue dictiones, in alio vocabula omnino viginti nouem Mosaico textui inserere non dubitarit. Quod enim fuerit illud os, quod pectus tam ferreum, quod auderet fulmen illud diuinæ maledictionis contemnere, quod Ioannes Euangelista sub extremum diuinæ suæ reuelationis, coniecit aduersus eos qui aliquid adiicere, aut detrahere auderent ad ea, quæ in eo libro dictasset Spiritus sanctus. Quam pœnam nullus opinor dixerit minus quadrare in deprauatorem Geneseos, quam Apocalypsis; libri maximi Prophetarum, quam maximi Euangelistarum. Dicam equidem quod sentio, atque vt arbitror dicam vere, neminem in Christianorum castris græcum, latinum, barbarum inueniri potuisse, qui conscius tam audacis non dicam facti, sed cogitationis, non penitus exhorresceret, non totis artubus cōtremisceret, c. 10. & 11.

Nam quod aliqui non dolo malo istam Cainæ ætatem, sed per imprudentiam adiectam suspicátur, vereor vt satis prudéter ista suspicentur. Quomodo enim tot verba, tam belle inter se, quam cum præcedentibus, & sequentibus decore cohærentia, vel ex amanuentium quantauis imperitia, vel ex multarum interpretationum confusione, coniunctione, distractione nasci potuerunt? Traiectiones admitti possunt verborum, ac sententiarum repetitiones, omissiones. Adiectiones autem tantas, tam cohærentes vndique, atque constantes nec opinantibus excidisse, nemo prudentibus viris, ac ne sibi quidem ipsi prudenter persuadeat. *Neque irrepsisse imprudentiã.*

XVI. *Sed addidit Spiritus sanctus per Septuaginta.* NE ergo quæramus authorem alium suppletæ generationis huius, præter Spiritum sanctum; ne aliũ scriptorem præter Septuaginta viros, quos ille habuit à secretis: qui vtique causam habuit, vt illud argumentum ex priore nostra disputatione iteremus, causam inquam legitimam habuit, cur Cainam iuniorem à Mose omitti voluerit; sicut & cur tres reges in Euangelio Matthæi omitti vellet; cur autem falso, ac mendaciter eum qui non erat insereret, causam omnino habere nõ potuit. Illius itaque impellente motione singuli, vt erãt seclusi locis, stylo, animoque conspirantes, quartum à Noemo patriarcham Cainan scriptis suis inseruerũt, hæsitque perpetuo in codicibus eorum incorruptis; donec scioli aliqui male feriati exorti sunt, qui cum Græca Hebræis contulissent, vidissentque Cainan ab Hebræis abesse codicibus, quem licenter adiectum putarunt, licentius etiã sustulerũt. Id facinus nõ temere tribui potest Aquilæ, Symmacho, Theodotioni, viris origine Iudæis, aut Samaritis; quorum Aquila *proselytus & contentiosus interpres* ab Hieronymo dicitur, qui ab Ecclesia propter astrologiæ studium expulsus, Iudæus factus est, & abnegato Christo circumcisionem accepit. Symmachus autem & Theodotio ab eodem *Ebionitæ, & hæretici iudaizantes* appellantur, qui multa mysteria Saluatoris subdola interpretatione celarint. quibus præclare consentit Epiphan. nisi quod Theodotionem Ponticum, & Marcionitam vocat.

an. mũn. 1694. nu. 2. & seqq.

Epiph. de mens.

de opt gen. interp. vide Epiph. de pond.

XVII. *Vnde nata videatur librorum Græcorum diuersitas.* ISTI ergo mala méte ac fide versionem Hebræorum librorum aggressi, Septuag. interpretibus valere iussis, quæ in Hebræo non reperiebant, non posuerunt, & fortasse non sine nota seniorum, qui interpretes egissent parum fideles: qui fuit quorundam zelus, patrum nostrorum atque auorum memoria, qui vt se linguæ sanctæ peritos ostẽtarent, eos viros multorum errorum arguere non dubitarunt, quos olim sancti patres viros sanctos, ac Prophetas honorificentissimè appellarunt. Inde ergo Græcorum codicum nata ac proseminata diuersitas: & cum è patribus alij in has, in illas alij versiones incidissent, ita Cainan aut prætererunt, aut cæteris patriarchis annumerarunt. Itaque apparet tamdiu in codicibus Græcis Cainan fuisse conseruatum, quamdiu incorrupta fuit eorum interpretatio; & cum aliorum versionibus in hexaplis ita composita, vt neque confusa esset neque perturbata; donec nata est communis editio, quæ vnam conflaret ex pluribus adiectis obelis & asteriscis. Illam autem cum puram, Dei beneficio, reperisset Euangelista, controuersum hunc patriarcham in historiam euangelicam transtulit. Ex quibus facile intelligi potest omnia testimonia contra hanc verissimam sententiam, Euangelistæ, & Septuaginta interpretum autoritate roboratam, sponte corruere; & quæ Caina careant, Ebionitarum hæreticorum, & fidei desertorum versiones sapere, non eorum virorum qui Spiritu sancto pleni, plenam, integramque pro-

genitorum Christi genealogiam ediderunt.

XVIII. Respondetur omissionibus patrum. Eusebij. NE tamen singulorū testium examen, vel negligentia, vel metu aliquo defugisse videamur, etsi plerisque in primo nostro volumine satisfactum est, vbi Capellum sectarium Caluini discipulum, eadem cum hoc scriptore sentientem refellebamus; iuuat hoc loco breuiter ire per singulos. Eusebij chronicon profertur in primis, Græcè à Scaligero editum, in quo nulla fit Cainæ mentio. Neque id mirū, cum Latino minime respondeat prior ille liber, quem iudicio suo, atque arbitratu ille consarcinauit ex Eusebio, aliisque scriptoribus, Græca vtique, aut Scaligeriana fide. Cum ergo totus ille locus in Græco desit, non mirum est Cainam quoque deesse. In Latina autem versione Eusebij in præfatione cuius est initium *Incipiunt tempora*, tam in editione Pontaci, quam Scaligeri, cum bis ponatur Arphaxadi familia, priore loco deest Cainan, posteriore suum occupat locum, quod nemo mirabitur, qui sciat illud in more positum Eusebio, vt eadem de re diuersis in locis diuersa dicat, prout illa apud diuersos reperiebat autores. Itaque vt alia taceam Carthaginis ortum tribus quatuorve in locis diuersum refert. Apud eundem quoque reperies excerpta ex priore libro chronologico, vbi hæc leguntur. *Arphaxad autem vixit annos centum triginta quinque, fiunt simul anni duo millia quadringenti septuaginta octo, & genuit Cainan. Cainan autem vixit annos 130. fiunt simul anni duo millia sexcenti octo, & genuit Salam.* Et rursum aliquanto post. *Et Arfaxad genuit Cainan, vnde fiunt qui ab oriente Samaritæ. Cainan autem genuit Salathee, vnde fiunt Salathij.* Hæc ibi. Ex quibus videas pro qua sententia Eusebius stare censendus sit.

an. mun. 1964.

in thesau. temp. p. 45.

p. 47.

XIX. Berosi, &c. de generatione decima Abraha. NAM quod Berosus apud Iosephum, & Iosephus ipse, Eupolemus apud Eusebium, & alicubi Epiphanius; Gregorius item Turonensis, & si qui alii Abrahamum decimum à Noemo fuisse dixerunt, vt libenter id fatemur, ita negamus à Septuaginta interpretibus sumptum esse. Nam Iosephus ex Hebraicis libris antiquitates suas se hausisse profitetur, Berosus & Eupolemus idem ab Hebræis, qui à clade decem tribuum toto terrarum orbe sparsi fuerunt, haud dubie didicerunt; sicut & pleraque alia, quæ apud Iosephum & Eusebium occurrunt. Epiphanio in promptu fuit tam Hebræos fontes adire, quam legere Septuaginta interpretes; alij posteriores vulgatā editionem sunt secuti, & quoddam decimi numeri mysterium, quod viri eruditi à Mose obseruatum tradiderūt, vt alibi quoque notauimus. Apparet nimirum Mosem decem ætates, quæ diluuium antecesserunt, cum totidem generationibus, quæ illam humani generis cladē exceperūt, componere voluisse, vt Adamus Semo filio Noemi, Noemus Abrahamo responderet. Est enim inter eos, vt in parallelis, non solum æqua distantia, sed nonnulla conuenientia, & quasi responsus nobilissimarū in hoc mundi ædificio columnarum. Adamus quasi primus incola mundi conditi, Semus primus eiusdem restaurati: Nam Noe ad priorem decadem, primamque mundi ætatem pertinet. Ille primus generationum author ante diluuium, iste primus ab ea eluuione factus est mortalium parens. Est & concentus non modicus Noemum inter & Abrahamum. Ille animalis mundi, iste spiritualis factus est reparator: vterque veri Dei, apud impios ac profanos homines, constans prædicator & cultor fuit: vterque è pereuntium cœtu euocatus ad salutem: vterque posteritati suæ factus est virtutis exemplum. Sed hæc, aliaque id genus mysteria, impedire non de-

l. 1. ant. c. 6. & 7.

vide an. m. 1694. n 7.

buerunt sanctos interpretes, quo minus integram, nullàque ex parte diminutam generationum seriem, gradúsque perscriberent.

XX. *Respondetur Iosepho.* At Iosephus S. Lucæ coæuus Cainan non ponit. Credo, secutus est enim Hebræos codices, vt dicebam: quod ipse de se gloriosè magis, quàm verè profitetur, vt in præfatione secundi tomi demonstrauimus. Modo enim hos, modo illos sequitur; sæpe etiam vtrisque desertis, propriam ingreditur viam, & vt ait quidam, (l. 1. ant. c. 6.)

Libera per vacuum ponit vestigia princeps;

præeundi appetentior quàm sequendi: qui & hanc ipsam Patrum ætatem, parum fideliter, ne quid dicam grauius, repræsentauit. Nam cum prima fronte videatur cum Septuaginta interpretibus conuenire, ab iis tamen in tota summa distat annis 179. Deinde distat, quia omittit Cainan, quem illi posuerunt. Tertio quia tollit Nachori 59. annos. Quarto quia transponit annos Sarug & Ragau. Quinto quia decem annis tardiorem facit ortum Arphaxadi, quàm aut Græci, aut Hebræi. Postremo quia cum ætatem singulorum Græco more ponat, ex his epilogismum Hebraicum trahit, totis septingentis annis à præmissis discrepantem, vt in primo Abrahami anno demonstrauimus. (Schol. 4.)

XXI. *Antiocheno Theophilo.* De Antiocheno Theophilo, & Africano in promptu est dicere, secutos quidem illos fortasse codices Græcos, qui tum erant in manibus, qui Hebræo textui propiores videbantur; Septuaginta vero non secutos in his ætatum gradibus; qui hoc ipso quod aliquo modo ab Hebræis differrent, corrupti videbantur. Quanquam non satis causæ video condemnandi interpretem Theophili, qui forte incidit in exemplaria, quæ habebant Cainan. Neque Theophili chronologia illorum temporum satis emaculata est, cùm in ea tam in Græco quam in Latino textu legamus Sethum ab Adamo genitum anno vitæ suæ trecentesimo trigesimo, sigma in tau migrante. Quid quod epilogismus eius, ab inundatione terrarum vsque ad ortum Isaaci, quem laudat aduersarius, corruptus est, nihilque plane illum iuuat? Numerat enim annos mille triginta sex, cum etiam non computato Caina, mille & ducenti reperiantur. Denique in eodem libro, vno in loco ab ortu rerum ad diluuium annos constituit bis mille trecentos viginti duos; aliquanto autem post 2242. qui est verus numerus apud Septuaginta, vt exposuimus anno Adami centesimo trigesimo primo. (τλ pro σλ. Orthodoxographiæ ϐσμβ. p. 348. βτκβ. p. 344.)

XXII. *Epiphanio, qui noster est.* Epiphanius autem plane noster est, disertis enim verbis Cainan Arphaxadi filium Salæ patrem prædicat, initio Panarij primum; vbi & Tharam parētem patriarchæ Abrahæ in vigesima ab Adamo generatione numerat, quæ omisso Caina foret decima nona. Deinde in Anchorato semel atque iterum eiusdem est veritatis assertor, cum in ea fidei anchora emendatum oportuisset, si quid in toto volumine aduersus hæreses, per imprudentiam fuisset admissum. Rursus disputans aduersus Manichæos, in eadem patriarcharum serie Cainan ponit. Quid est ergo, inquies, quod Hæresi quinquagesima quinta, aduersus Samaritas de Melchisedeco disputans Cainan omittit, cum tamen propositæ quæstionis interesset eius annos inserere; vt tanto validius probaret Epiphanius, alium esse à Semo Melchisedechum, nec illius vitam in huius annos incurrere. Verum prudenter id factum est ab Epiphanio, contra Samaritas disputante, qui solas Scripturas Hebraicas admittebant, atque adeo solos quinque libros Mosis, vt autor est idem Epiphan. in hæresi nona, & in Anacephalæosi: & re-

Cur varius videatur. ɛte notauit Raderus noster, in suis ad Chronicum Alexandrinum notis: sicut si nobis nunc contra Iudæorum halce quisquilias disputare contigerit, non erit integrum testimonia legis & prophetarum ex Septuaginta virorum interpretatione mutuari. At in libro de ponderibus & mensuris Iacob in vigesima secunda ætate ponitur, qui inserto Caina esset ab Adamo vigesimus tertius. Respondeo Epiphanium aliquando Mosaicam chronologiam vsurpare voluisse, ne eam contemnere ac respuere videretur. Itaque cum eo loco mysteria quædam numeri vigesimi secundi persequeretur, quæ in opere sex dierum in totidem rerum productarum generibus apparerent, & in viginti duobus Hebræorum literarum elementis, & in viginti duobus eorum libris, etiam illud ex eorundem Hebræorum obseruatione adiecit, vt ab Adamo ad Israelem duas & viginti ætates constitueret. Vt quædam quasi quadriga æqualibus rotis componi posset.

XXIII. *Sicut & Sulpitius.* Noster ergo est S. Epiphanius, noster Seuerus Sulpitius in sacra ipsius historia, vt qui à diluuio ad Abrahamum mille & septuaginta annos enumeret, qui alioqui fuissent nongenti & quadraginta duntaxat, vt fatetur is, quo cum initum est nobis hoc certamen. *Nazianzenus.* Noster Gregorius Nazianzenus in poemate de Christi genealogia; quem locum mirum est ab aduersario corruptum dici potuisse, cum eam vocem ratio carminis exigat, aut alia in eius locum intrudenda sit; proindeque verior est illa eiusdem confessio, eum, sicut & S. Augustinum, communi non errori, quod de tantis viris licentius dictum videatur, sed Ecclesiæ sententiæ subscripsisse. *Augustinus.* Noster est ergo S. Augustinus, semel, iterum, tertio, eadem sententia, non per coniecturas obscure deducta, sed aperte, ac sine vlla ambiguitate recitata: *Cur Hieronymus omiserit.* Cum Hieronymum, quem ille suum esse putat, Cainan non admisisse, liceat duntaxat quibusdam suspicionibus æstimare. Nempe Hebræos libros, à quibus ille abest, Latinitate donarat, nec per erat contra suam ipsum versionem pugnare disserendo. Noster Nicephorus Constantinopolitanus Patriarcha, noster author chronici Alexandrini, noster Marianus Scotus, & Georgius Syncellus, quos in ortu Cainæ retulimus.

χαινᾶν.

l.16. de Ciuit. c. 3. & 10 & lib. qq. in Gen q. 23.

an. mun. 1694 n. 3.

XXIV. *Orosius, Isidorus, &c.* Omittit Orosius, & Isidorus, eosque secutus Gregorius Turonensis, vt ipse fatetur. Audio, sed omittit duntaxat, & frigida est iamdudum nuda isthæc omissio. Isti, & si qui alij annos ex Græcis libris, personas ex Hebræis, iuxta Hieronymi editionem mutuati sunt. Nec noui aliquid affert Gazæus, cum ait abesse ab Hebræo Cainan, & in Græcis obelisco, aut obelo potius, signatum, quo id significabatur. Quare autem Freculphus, aut Beda nobis opponatur ab aduersario, sane non intelligo, habet enim tantum chronologiam ab editione vulgata descriptam Itaque iniustum putarunt inserere Cainan, quem in illa non reperissent; sicut & ipse Hieronymus cum Mosem ex Hebræo conuerteret. Ergo Abrahamum ipsi quoque decimum à Noemo numerarūt, & epilogismum Hebræis consentaneum, alio reiecto posuerunt. *Quamuis*, inquit Freculphus, *B. Hieronymus in chronico Eusebij, & Orosius in prima fronte suorum librorum, à quibus etiam Iosephus non longe exorbitat, aliter sentiant in numero annorum, dicentes à natiuitate Abrahæ vsque ad totius orbis diluuium inueniri supputando retrorsum annos nongentos & quadraginta duos.* l.1. ca. 35.

XXV. *Respondetur de manuscripto cod.* Quæ denique vis in manuscripto vno siue Gallico, siue Anglicano, in quo Cainam in Euangelio Lucæ omissus fuerit, vt omnibns omnium Bibliothecarum id genus libris opponi possit? Quod ille ius dare possit ho-

minibus cupidis nouitatis, ad perturbandam receptam vbique gentium Euágeliorum, reliquorumque sacrorum librorum editionem, à sacrosancto & œcumenico Concilio Tridentino, & sede Apostolica probatam, emendatam, eiusque iussu editam? certe ne gypsatæ quidem æui nostri hæreticorum manus, à Græcis codicibus, quos ediderunt in lucem, eradere Cainan sunt ausæ. At Christianus Masse Cameracensis aliter sentit, ac scribit. Ita est, & quidem stylo fortasse liberiore. Sentiunt & alij nomine tenus Christiani, sectarios dico plerosque, Lutheri, Caluinique gregales, quorum nonnullos in primo Cainæ anno retulimus; Quo minus sane videtur opinio probanda Catholicis, quorum illi spreta doctrina, per abrupta ferri, & spiritu nouitatis, ac singularitatis ducti, deteriora sequi consueuerunt. Sentiunt & alij Catholici, quorum ibidem catalogum reperire potes.

POSTREMVM in acie quasi fortissimum triarium collocat Aduersarius Cornelium à Lapide Belgam virum vtique è Societate IESV doctissimum, qui in commentariis in Genesim suis, Cainan iuniorem in Patriarcharum catalogo inseri parum probauit. At habemus eiusdem togæ, institutique viros non paucos, ex omnibus Christiani orbis regionibus, qui communem nobiscum sententiam, tutioremque amplectantur. Robertum dico Bellarminum, ac Franciscum Toletum, viros omnibus in locis, in quibus Christianum nomen & doctrina celebratur, longe clarissimos, doctrina, pietate, ac dignitate præstantes. Habemus & his nihilo deteriores Alphonsum Salmeronem, Sebastianum Baradium, Franciscum Riberam; Iacobum Gordonum, Henricum Samerium, Martinum del Rio, Matthæum Raderum, Ioannem Marianam, omnes scriptorum præclaris monimentis insignes, quos vni, quamuis insigniter erudito, opponamus, quos huius sententiæ fautores, patronosque laudauimus, anno mundi millesimo sexcentesimo nonagesimo quarto: quibus alij quoque egregij viri ita consentiunt, vt contrariam opinionem parum Concilio Tridentino consentaneam putent.

sess.4. PERSPICVVM enim est ab illo sacrosancto Concilio cóstitutum esse, grauissiméque sancitum, vt quicumque Christiano nomine censentur, libros omnes, qui sacrorum bibliorum volumine continentur, *integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris & canonicis suscipiant*, qui secus faxit, anathema sit. Quis autem dubitet in hisce libris sacrosancta Euangelia principem locum tenere; & in numero omnium partium, maiores, minoresque contineri? sicut in humano corpore non solum caput & brachia, sed oculi etiam, & digiti partium nomine comprehenduntur. Ergo & illa S. Lucæ sententia, quæ Cainan Christi Domini progenitoribus annumerat, in partibus eius ponenda est. Neque vero inter errata, quod nonnulli dictitant, quorum tamen nulla facta videtur à Synodo mentio, reijci, atque amandari potest. Quæ enim eiusmodi sunt, aliter in his codicibus, in illis aliter leguntur, & à sanctis Patribus nunc hoc, nunc illo modo recitantur; aut aliquam habent cum cæteris verbis, aut cum sententia ipsa, aut omnino cum recta ratione discrepantiam. Illa autem S. Lucæ assertio, perpetuo constanterque omnibus hæsit in libris, Græcis, Latinisque vulgatis, hæretque in hodiernum diem; & egregie cum veteri historia, Septuaginta testibus munita, iisdemque viris Spiritu sancto plenis,

quos vnos Ecclesia Catholica tot seculis secuta est, cum probato à sanctis Patribus generationum numero, cum sententia ipsa, verbisque Euangelicis congruit, atque conspirat.

XXVIII. *Conclusio.* Maneat ergo in sacrosancto Lucæ Euangelio, & in sacra historiæ Patriarcharum veritate; non ille solum Cainas, qui orbis vniuersi eluuionem antecessit, sed is quoque qui eam tertia à Semo ætate consecutus est. Maneant Heli, & Mathat & Leui & Melchi & Ianne, ceterique omnes quos idem Euangelista recensuit, tam Christo Domino propiores patres, quam ab eodem remotiores aui, proauique; nemo deinceps qui Iesu Christi fidem amplectatur, dubiam facere ausit Euangelij fidem, nemo ætates Patriarcharum, numero septem ac septuaginta comprehensas, sanctorum Patrum apertis, illustribusque testimoniis crebro celebratas, labefactare moliatur: nemo Septuaginta testibus, iisdemque viris sapientibus, ac Prophetis illudere conetur, eorumque autoritatem, aut aperta vi petere, aut cuniculis oppugnare, ac deterere. Nemo huiusmodi errata sacris affingere codicibus audeat, quæ nihil habeant à reliqua sententia discrepans, nihil à verbis alienum, nihil quod fucum, quod temeritatem, quod imprudentiam, quod ignorantiam redoleat. Maneat integrum cum suis omnibus partibus, atque particulis Euangelium, ne iota quidem vnum, ne vnus apex à lege nostra prætereat: nihil inde ob Hebraicorum librorum silentium, nihil ob quorundam antiquorum taciturnitatem, aut recentiorum nimiam diligentiam, curiosamve indagationem decerpatur. Ne, proh pudor! Spiritui sancto præscribatur, quid cuique debeat Scriptorum sacrorum suggerere. *Dominus est, quod rectum est in oculis suis faciat.* Nos eius Scripturam, singulosque illius apices, sacrosanctos rati, religiosa veneratione exosculemur.

XXIX. *Lectori sal. & vale.* Hæc te volebam, candide atque erudite lector, in huius tertij voluminis aditu, ne forte in libellum, cuius ante memini, improuisa securitate, non innoxia tamen fortassis incideres, quod bona tua Scriptorisque cum venia dictum velim; cum quadum tibi quartum volumen paro, tuque interea Heli & Samuelem, reliquosque Reipublicæ Hebræorum principes, atque heroas inuisis, tuis me apud Deum opt. maximum piis feruidisque precibus commendo; vt qui dimidiam partem suscepti curriculi dedit conficere, nunc iter, resumptis viribus animisque reflectentem, & carceres ipsos, longo licet interuallo, incipientem intueri, bonus ac peritus auriga ne deserat. Vale. Parisiis ex Collegio Claromontano Societatis Iesv, Ianuarij 12. anni à salutifero partu Virginis CIↃ DCXXI. ipso periodi vitæ nostræ tertio atque sexagesimo ineunte.

ANNALIVM

ECCLESIASTICORVM VETERIS TESTAMENTI

TOMVS TERTIVS.

ANNVS MVNDI 2900. DILVVII 1244. QVARTÆ ÆTATIS 437. EXITVS AB ÆGYPTO, ET DATÆ LEGIS 357. SANCTVARII IN SILO 311. HELI IVDICIS, AC PONTIFICIS I. ISAI 21. TROIANÆ CLADIS 30. TAVTÆI 20. IMPERII ASSYRIORVM 969.

ANTE CHRISTVM 1153.

a Esa.33.22.

Num. I. *Prolusio in historiam Regum. Dominus iudex.*

Dominus Iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus Rex *noster, ipse saluabit nos.* [a] Sic magnus ille quondam vates Esaias, priora illa secula cum futuris conferens, atque componens; prisca penè fastidiens, ad futura exultans, atque anhelans, diuino videtur afflatu cecinisse; & in antiquis illis iudicibus, legum latoribus, Regibus, Christum Dominum verissimum Iudicem, Regem, Legislatorem nostrum agnouisse; itaque illis omnibus antetulisse, vix vt vniuersi, ad huius vnius magnitudinem, puncti instar viderentur obtinere. Prædicent nobis, inquiet, alii Iosuas, Othonieles, Aodas; celebrent Baracos, Debboras, Gedeones; Admirentur Iephtas, Samsones, atque Samueles, *Dominus* Iesus filius Dei *Iudex noster*, cui omne iudicium dedit Pater; qui constitutus est Iudex, non Hebraici vnius populi, sed viuorum, atque mortuorum: Iudex omni ex parte integerrimus atque sanctissimus, qui populo suo, pro cuiusque meritis, diuinam distribuit hęreditatem; & quibus merita liberaliter contulit, eis pręmia magnificentius, mercedémque largitur.

II. *Dominus legifer, præ Mose, & omnibus legum cond.*

Magnus enimuero Legislator Moses, & quo totis quatuor annorum millibus toto in orbe terrarum, non surrexit maior; imò qui Phoronæos, Cecropes, Minoas; Dracones, Solones, Lycurgos; Numas, Charondas, Zaleucos; adde etiã Isidem, Cererem, Mercurium, qui & dii existimati sunt, & Thesmophori appellati; reliquosque vbique gentium legum conditores tanto post se reliquit interuallo, quantum par est vel præceptorem discipulos, vel videntem cæcutientes, & eum qui Deum ipsum coram videbat, & cum eo reuelata facie loquebatur, eos qui solo naturæ corruptæ lumine vtebantur, pietate, sapientia, omníque virtute superare. At ne hîc quidem ipse Moses aliquid omnino est ad illũ, cui magnus Isaias canit, *Dominus legifer noster*; cuius ipsa voluntas lex est, & regula iustitiæ, atque æquitatis. Qui eiusmodi promulgauit legem, vt ad eam collata Mosaïca

lex, imperfecta, infirma, inutilis; [a] eius instituta, infirma atque egena elementa, meritò censeantur. Legem, quæ gratiam, quæ charitatem, quæ vitam æternam, sanctissimorum sacramentorum interuentu, largiatur. Legem, quæ non intolerabili pondere naturam opprimat, sed eius adiuuet infirmitatem; non quæ terrore concutiat, sed amore sustentet; non quæ doceat iustitias carnis, atque iudicia; [b] sed quæ iustos efficiat coram Deo; non quæ cœli ac terræ creationem patefaciat; sed quæ eructet abscondita in sinu patris, ab omni retro æternitate, dicens. *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum.* [c] Verè *Dominus legifer noster.*

[a] Heb 7.18. [b] c. 9.10. [c] Ioan. 1.

III. *Dominus rex, & princeps magnus.*

Magnus planè Abraham, magnus Isaac & Iacob, magnus Dauid, Salomon, Ezechias; Magnus Iosaphat, Iosias, aliiq; Reges, & Principes populi Dei, sed tu Domine Rex noster es, & pater; *Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos.* [d] Si à te discesserimus, *quæ nobis pars in Dauid, vel quæ hereditas in filio Isai:* [e] Quid nobis cũ Salomone, eiúsque posteris? nũ poterunt isti saluare nos? sine eo qui loquitur iustitiam, & propugnator est ad saluandum? *Dominus Rex noster, ipse saluabit nos. Quoniam Deus magnus Dominus, & Rex magnus super omnes Deos; Ipse reget nos in secula*, quoniam *regni eius non erit finis.* Alii quoque sunt Iudices, alii legum conditores, alii reges & principes: Sed ipse est qui in illis, & per illos iudicat mortales, cum rectè iudicant, qui legibus orbem temperat, per quem *Reges regnant, & legum conditores iusta decernũt*; [f] Illi vicarii, famuli, administri; ipse vnus *Dominus Iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus Rex noster, ipse saluabit nos*; [g] quia nõ est aliud sub cœlo nomen, in quo oporteat nos saluos fieri, quam *Dominus Iesus noster.*

[d] Esa. 63.16. [e] 3. Reg. 12. 16. [f] Prou 8.15 [g] Esa. 33.22.

IV. *Id deinceps ostendetur.*

Et hactenus quidem horum titulorum, quos proposuit sanctissimus hic, nobilissimúsque vates, explicati sunt duo, in vmbris ac figuris suis, Moyse, inquam, atque Iudicibus; in libris, quibus eorum gesta descripta sunt, & in suos annos non negligenter digesta, nunc ad tertium ordine titulũ, dignitate primũ progrediendum est, & summi Regis nostri imagines regiæ perlustrandæ, bonóque in lumine, si quo modo possumus, collocandæ; & in iis Dominus Rex noster inuestigandus, atque celebrandus. Quicquid enim in eis est sapientiæ, ac prudentiæ rerum gerendarum, quidquid fortitudinis & sanctitatis, quidquid magnificentiæ, gloriæ, maiestatis, id totum in illo cumulatissimè reperietur, à quo, tanquam bonorum omnium fonte, profecta sunt omnia, & propter quem riuuli omnes gratiarum in vniuersos mortales redundarunt. Ad cuius regiã maiestatẽ honorandam, tertius hic quoq; noster desudat labor, quoniam ei iampridem nostra consecrata sunt omnia. Ducet autem initium ab anno bis millesimo nongentesimo: qui quinquagesimum octauum iubilæum, ab ortu rerum concludit, quem iuxta græcam Chronologiam Syncellus vocat ϡϟβ, aut potius ϡϟϛ 4355. I

I. K. V. *Heli fit Pontifex post Achitobũ.*

Vita functus erat Samson, honorificéq; sepultus; & simul cum eo terminata, & mirabiliter extincta seruitus Israelitarũ, qua eos Philisthæi quadraginta ipsos annos oppresserant, non tam cladibus, quã tributis; donec ipsi, post varias acceptas à Samsone clades, ingenti ruina in tẽplo Dagonis sui, ab eodem opprimerentur. Mortuus etiam erat, tacita atq; ignota morte, Pontifex Achitob; quando vtrique muneri suffectus est Heli, Aaronis; non ex Eleazaro, & Phinees, vt cæteri adhuc, sed ex Ithamare filius, vt affirmat Iosephus, [h] cum communi scriptorum consensu, sub extremum quinti antiquitatum libri; vbi pleró sque omisit pontifices, qui Ozim secuti, nostrum hunc Heli antecesserunt, vt supra in primo Iephte anno docuimus. Quoniam ergo ex Eleazaro Heli progenitus non fuit, in primo Paralipomenon [i] inter pontifices non numeratur, ibi enim non tam Pontifices, quam filii Aaronis ex Eleazaro numerantur.

[h] l. 5. c. vlt. & l. 8. c. 1. [i] c. 6.

VI. *Et qua ex causa.*

Quid autem causæ interuenerit cur Heli potius, quam filius Achitobi factus fuerit Pontifex, proditum literis non puto, nisi quod Hebræi, apud Lyranum, tradunt Eleazari posteros, negligenter officio functos esse, siue in erudiendo populo, siue in arguendo, fortè Sadoc, (hoc enim illi nomen fuit, quo rursum affectus est is, qui regnante Salomone pontifica, tum gessit) infirmiore adhuc ætate fuerit, & ad summi Antistitis functionem parum idonea; fortassis etiam non satis vulgò moribus probatus. Cum è contrario Heli annum ageret octauum su-

pra quinquagesimum, [a] & moribus admodum placidis probaretur; vt ex ni-
[a 1.Reg. 4. 15.] mia in filios indulgentia intelligimus; opibus etiam, vt apparet, floreret, ac libe-
ris, & alioqui in filiis Aaronis numeraretur, facilè in eum vniuersi populi studia
conspirarunt. Id tamen ex diuina potius permissione, quam primaria ipsius vo-
luntate factum videtur: qui quondam, viuo etiam tum Moyse, dixerat Phineæ,
fore tam ipsi, quàm semini eius pactum sacerdotii sempiternum, propter expia-
[b Nu. 25 13.] tum scelus filiorum Israël in cæde Zambri. [b] Sed hæc quædam quasi pontificum
parenthesis fuit, & postmodum ad progeniem Phinees reditum est, vt suo loco
dicemus.

Quod ad iudiciariam, & politicam attinet administrationem, eadem Heli
pontifici collata est: sicque in vnum eundémque virum ecclesiastica & ciuilis au-
thoritas cecidit, quod nondum ab ipso Aarone contigerat, neque multis post
[c l.1.Strom. c. 11.] seculis contigit. Si causam requiramus, *Post Sampsonem*, inquit Clemens Alexand. [c]
cum nullus esset qui præesset, populum iudicauit Heli sacerdos 40. *annis.* Genebrardus si-
gnificat prius factum Iudicem, quam Pontificem; *Heli sacerdos*, inquit, *Iudex fa-*
[Chron.] *ctus, transtulit summum sacerdotium de domo Eleazaris in suam.* Frigebat nimirum am-
bitio & sua quisque negotia malebat pacificè, quàm communia inuidiosè tracta-
re. Nec populo viro bellatore opus erat, iacebant quippe intestini hostes Phili-
sthæi, cæterique circumpositi populi quiescebant. Itaque facile est intelligere
communi consensu populi, vtramque eidem dignitatem, eadem opera esse col-
latam. Neque vero dubium esse potest quin Heli iudex fuerit. Nam Scriptura
[d 1.Reg. 4. 18.] perspicue, *Et ipse*, inquit, *iudicauit Israel* 40 *annis.* [d] Et Paulus [e] *Et post hæc dedit Iu-*
[e Act.13.20 q 12. in 1. Reg.] *dices, vsque ad Samuel prophetam.* Atqui Samuel posterior est Heli. Clare Theodo-
retus *Deus*, inquit, *eum qui 40 annos duplici magistratus honore dignus fuerat habitus, erat
enim & Iudex & Pontifex, despiciens locutus est cum paruo puero Samuele nimirum, quem
spiritu Prophetico afflabat.*

[f p. 2. Annal.] Quid est ergo quod Glycas, [f] & Zonaras [g] aiunt post Samsonem nullum apud
[g To. 1. Annal.] Hebræos iudicem amplius extitisse? An fortasse repellere voluerunt Simmicha-
rem Sulpitii Seueri in l. 1. Sacræ historiæ; de quo tamen nihil ipse asseuerat, sed
rem vt parum compertam in medio relinquit. Et Sigonius existimat ex voce
Michas, de quo Scriptura post Samsonem texit historiam, factum vocabulum,
[h q. 55. in c. 16.] verius quam iudicem, Simmichar, pro quo Theophilus apud Serarium [h] Semi-
garem habet, Cedrenus Samanem; An Samgarem ex vltimis Aodi temporibus
huc transtulerunt? De Badane autem, quem Samsoni suffectum cupit Scaliger,
iam supra dictum est, illum eundem cum Baraco videri. Nam quod Rupertus,
lib. 4. de victoria Verbi Dei, c. 10. ait. Heli de numero Iudicum tolli, mysticum
[contra Paræum. i. M. 2817. nu. 1.] est, non historicum. *Cur*, inquit, *cum Iudicibus cæteris ille non annumeratur?* in eo-
dem scilicet Iudicum libro, *an idcirco de numero tollitur, vt pulchram collationem tibi
facere liceat, & tot annumerare iudices ante regnum Dauid, quod habere Iudices alios*, sci-
licet Apostolos, *regnante iam Christo filio Dauid?* Malim dicere, vt Samson in eo
quoque Domini figura esset, quod ille vltimus populi Israëlitici Iudex; Chri-
stus omnium populorum vltimus futurus est Iudex.

Idem tamen Rupertus aliam mox rationem historicam subtexuit, non annu-
meratum aliis propter contemptum verbi Domini; *quia in diebus eius*, inquit, *calce
abycere legem Domini nimia fere omnibus licentia fuit*; Id tamen de familia Heli vide-
tur tantum dici, in cap. 2. primi Regum [i]. Nec deprauatior fuit populus sub He-
li, quam sub Abimelecho, aut aliis Iudicibus, quando sæpe viguit idololatria, ob
quam toties addicti sunt seruituti. Quid quod Samuel hoc modo è Iudicum nu-
[k 1.Reg. 2. 29.] mero excluditur? quem tamen iudicasse Israëlem certò constat [k]. In illo tamen
duodenario numero non fuit, nec calce abiecit legem Domini. Denique ipse-
[l 1. Reg. 7. 15. 16.] met Rupertus [l], ipsum Samuelem duodecimum, & nouissimum iudicum vocat.
[m in 1. Reg. c. 2.] Qui tamen reuera quindecim numerantur, etiam omisso legislatore; qui reipsa
Iudex, ac moderator populi fuit. Iosue, Othoniel, Aod, Barac, Gedeon, Abi-
melech, Thola, Iaïr, Iephte, Abesan, Aialon, Abdon, Samson, Heli, Samuel.
Hos tamen duos seorsim à cæteris positos crediderim: quòd cum Samuel Regi-
bus quam maximè coniunctus sit; eiusque ortus sine Heli explicari non potuerit,
conueniens fuit Regum volumina ab ipso Heli ducere initium.

X. *Heli & Samuel cur Regibus adiungātur*

Quæ etiam nobis causa fuit, Scripturam secutis, cur Heli & Samuelem, tametsi veros vt dixi Iudices, populique sui moderatores ac principes, ad hunc tertium Tomum primis Regibus destinatum retulerimus; qui est secundus populi Hebræorum status, secunda Euangelistæ Matthæi tessaradecade repræsentatus.

Cæterum non habetur in Scriptura cuius filius aut nepos fuerit Heli; quoniam tota generationis series, ab Ithamare Eleazaris fratre, vsque ad Heli prætermissa est. Deinceps autem plerique inuenientur filii Heli ac nepotes. Nihil admodum ab eo gestum in Reipub. aut sacrorum administratione refertur; quia vt diximus, quieta fuerunt hæc tempora plurimis annis, Philisthæorum principibus omnibus à Samsone moriente occisis, atque contritis. Neque hactenus quidquam à Iudicibus pacis tempore factum Scriptura narrauit: vt vel hinc coniectura ducatur quieta fuisse Israëlitis omnia hoc tempore.

XI. *Ascendit Elcana in Silo.*

Porrò quod ad Samuelem, eiusque parentes attinet, dictum est iam supra,[a] suo vt opinor loco, quomodo Elcana, Annam primùm duxerit vxorem, deinde propter eius sterilitatem alteram superinduxerit, & quidem admodum fœcundam, adeo vt nunc multi eius filii à scriptura, filiæque memorentur, quibus Elcana suas partes distribuebat. *Ascendebat* autem Elcana *de ciuitate sua* Ramatha, *statutis* à lege *diebus*,[b] festo scilicet Paschæ, Pentecostes, & Tabernaculorum, semel autem cum tota familia sua, quando cum ea coram Domino epulabatur, & singulis partem suam tribuebat, siue id in festo Tabernaculorum, vt quibusdam placet; siue potius in sollennitate Azymorum, quæ erat maxima omnium solennitatum, quando plures quam vllo alio tempore in domum Dei confluebant. In qua iam tum *erant duo filii Heli, Ophni & Phinees sacerdotes Domini*; Erant quippe filii Aaronis ex Ithamare, vt supra diximus,[c] & adhuc iuniores in ordine suo, cum patre nondū pōtifice, ministrabāt: adhuc fortasse boni ac religiosi. Nunc autē Patre facto Pontifice, admodū inter sacerdotes eminebant, è quibus Ophni, primogenitus vt apparet, ad summum sacerdotium post parentis obitū destinabatur.

Ophni & Phinees.

[a] An. M. 2889. n. 1. & seqq. & an. M. 2894. n. 1 & 2.
[b] Exod. 23. 17 & c. 34. 23. Deut. c. 16. 16. apud Vatabl.
[c] n. 5. & 6.

XII. *Cum familia sua.*

Ascendit autem in hoc anno Elcana in Silo, sicut per singulos annos solebat,[d] cum tota familia, obtulitque hostias pacificas Domino quarum pars Domino succendebatur, pars in iura sacerdotum cedebat, reliqua offerentis erant, de quibus, secundum legem, coram Domino epulabatur cum suis.[e] Neque enim in Paschate, quod festum hic significari putamus, solus agnus offerebatur, sed oues quoque, ac boues, qui Phase quoque nomine comprehendabantur.[f] *Deditque Phenennæ vxori suæ, & cunctis filiis eius, & filiabus partes*, victimarum scilicet; etsi partes interpretatus sit Rupertus[g] vestes secutus traditiones Hebræorū in lib. Regū quæ habentur apud S. Hieronymum. *Hæ partes*, inquit, *vestes intelliguntur, quæ in eisdem tribus festiuitatibus, iuxta morem illius gentis vxoribus & liberis, ac famulis tribuebantur.* Sed hic mentio est victimarum, & epularum, non vestium, vnde postmodum de Anna legimus. *Illa flebat, & non capiebat cibum*; & vir eius ad eam, *Quare non comedis?* ideoque aliqui *partes* vertunt distributiones. Nec res dubia est, consentiunt interpretes. Audi & Iosephum.[h] *Is cum sacrificatum venisset in Siluntem, vbi tunc Dei tabernaculum fuisse diximus, & de epulo partes vxoribus ac liberis distribueret &c.* Idem sentit Origenes, & Chaldæus; eademq; phrasi atq; sententia dicebat Esdras. *Ite comedite pinguia, & bibite mulsum, & mittite partes his qui non præparauerunt.* Rupertum quoque tacito nomine refutat Comestor in hūc locum: aut si mauis Hierony. cum satius sit Hebræos, quos ipse refert accusare.

Partes num vestes.

[d] c. 1. v. 7.
[e] Deut. 12. 7. & 16. 11.
[f] Deu. 16. 2.
[g] l. 1. Reg. c. 3.
[h] l. 5. c. 11.
[i] Esdr. 8. 10

XIII. *Sacrificij causa.*

Nec est quod cuipiam aurem vellicet illa Iosephi locutio. Is cum *sacrificatum venisset*, non magis quam illa quæ habetur in textu, *Et immolauit Elcana*, quæ in Hebræo quoque Græcoque reperitur. Non enim obtulit sacrificium ipse per sese, cum non esset sacerdos, vt supra diximus,[i] sed Leuita duntaxat, sed per sacerdotes; Ideoque videtur nominatim hoc loco facta mentio Ophni & Phinees sacerdotum, hostias scilicet populi acceptantium, & offerentium eorum nomine Deo. Sed & illud obiter cum Abulensi moneo,[k] Elcanam non sacrificiorum causa duntaxat venire solitum in Silo, sed ministrandi etiam, secundum vices Leuitarum;[l] quo tempore vxorem, familiamue reliquam secum non ducebant, quoniam tunc Leuitis ab vxoribus abstinendum erat;[m] alioqui immundi fiebant, & ad ministrandum in tabernaculo inhabiles. Nunc autem ascendebat

Non ministrandi, vt Leuita.

[i] an. M. 2889.
[k] in c. 1. q. 9.
[l] Nū 18. 2. 3. Deut 18 7
[m] Leu. 15. 16

quasi vnus de populo, & poterat ducere vxores & filios, qui ex deuotione ad templum, siue locum Deo dicatum proficiscebantur.

XIV. *Dat vnam partē Annæ.*

Cum ergo Elcana plures sacrificii siue hostiæ pacificæ partes dedisset Phenennæ, quas illa filiis suis, filiabúsque distribueret; Annæ, quæ nullam habebat prolem, *dedit partem vnam tristis, quia Annam diligebat*; pro tristi, quam vocem Sept. non habent; in Hebræo est *facierum*, pro quo Vatabli versio habet, demisso vultu; quod satis cum vulgata conuenit; alii autem aspectabilem, electam, honorabilem præ aliis, ad consolationem eius in signum beneuolentiæ, quæ est sententia Chaldæi paraphrastæ; & Abulens. alii volunt dedisse vnam quidem partem, sed vultu amico ac beneuolo, vt defectus plurium partium, vultus hilaritate suppleretur, ita Caiet. Hieronymus & Comestor explicāt partem duplicem, quæ vna quidem esset, sed optima, & æquiualeret duabus; quæ expositio in secundam incidit, & habent suam singulæ probabilitatē, & potuit Elcana tristis esse in corde suo præ amore in Annam, & tamen vultu hilaritatem, ad eiusdem consolationem, præferre.

אַפַּיִם

post q. 12. | 1 Reg. c. 1 in tradit. in 1. Reg.

XV. *Annæ tristitia, & Phenennæ exprobratio insipiens atq; inepta.*

Tristis porro erat Anna, quia *Dominus concluserat vuluam eius. Affligebat quoque eam æmula eius, & vehementer angebat, in tantum, vt exprobraret quod Dominus conclusisset vuluam eius.* Insipiens mulier, & de fœcunditate superbiens, sterilem, cui compati debuerat, vexabat; oblita eius sterilitatem causam esse fœcunditatis suæ. Neq; enim Elcana duxisset Phenennam, nisi Anna sterilis fuisset; inepta quæ non cogitaret hanc sterilitatem multo cum fœnore, postmodum compensatum iri. Potuit autem hæc muliebris exprobratio, atque insultatio ex inuidia nasci, vt vult Caiet. quia videbat Annam præ se à marito diligi. *Anna*, inquit Iosephus, [a] *videns alterius liberos cum matre considentes, in lacrymas prorupit, admonita orbitatis & solitudinis.* Nec propterea inuidiæ accusatur Anna; nō enim de alieno bono tristabatur, sed sine culpa, dolebat de malo suo.

a l. 5. c. 11.

XVI. *Et diuturna.* *Anna lacrymæ.*

b l. 1. Reg. 1. 7.

Phenennæ porro culpa tantò erat maior quanto diuturnior, sic enim [b] *faciebat per singulos annos, cum redeunte tempore ascenderent ad templum Domini*, tabernaculum videlicet Siluntinum, quod hoc tempore erat instar templi Domini. Eam autem illa occasionem sumebat insultandi Annæ, & eam prouocandi ad lacrymas; *illa* enim *flebat, & non capiebat cibum*; eràntque ei lacrymæ eius panes die, ac nocte, [c] dum dicebatur ei quotannis, & fortasse quotidie, vbi est filius tuus. Has enim exprobrationes penè quotidianas fuisse putat Abulensis hoc loco, [d] quoties videlicet contingeret eas inter se contendere: id autem frequentissimum fuisse colligere licet ex Phenennæ moribus, & insolentia, quam Annæ patientia acuebat potius, quàm retundebat. Maiorem autem exprobrandi occasionem habebat inter solēnes epulas in domo Domini, marito partes victimarum distribuente. Anna verò animi sui dolorē lacrymis suis aut leuabat, aut testabatur.

c Psal. 41. 4 d in exp. tex.

XVII. *Elcana consolatur Annam.*

Quòd cùm videret Elcana, *Anna*, inquit, *cur fles, & quare non comedis? & quam ob rem affligitur cor tuum*? ex cuius videlicet mœrore veræ, & non fucatæ lacrymæ proficiscuntur. *Numquid non ego melior tibi sum quam decem filij?* vel quos habet Phenenna, & vult Lyranus, cum Hebræis, & Pseudophilone; vel quos haberes carendo marito, qui tibi pluris esse debet quam decem filii, & amor erga te meus, quàm amor decem filiorum erga te. Sic ferè Caiet. & Vatab. Quantò hoc veriùs iustiúsque dicere potest mortalibus, variarum rerum desiderio gementibus, aut iacturam lamentantibus, amantissimus ille sponsus animarum nostrarum, vt in ipsius vnius amore ac prouidentia acquiescamus, *numquid non ego melior tibi sum, quam decem filij?* imo quam òrbis terrarum vniuersus. Hanc quoque consolationem crebrius à viro repetitam fuisse consentaneum est, quemadmodum exprobratio crebriùs iactabatur, vt vulneri sua medicina præsto esset. Sed & illud credibile est, Elcanam, si quando ad eum Anna querelas detulit, verbis Phenennam, super linguæ suæ intemperantia, castigasse.

XVIII. *Concipitur hoc anno Samuel.*

Ecquis autem istarum lacrymarum finis? Conceptus, ortúsque Samuelis. quandiu autem irritæ fuerunt, atque inanes? aut potius quamdiu earum dilatus est fructus? Vtique ad præsentem annum, quo Samuelem conceptum putamus, & anno sequente ineunte natum. Satis enim constat eum à morte Heli Rempub. Hebræorum iudiciaria potestate partim solum, partim cum Saule ad-

Digitized by Google

ministrasse annis triginta octo ; biennio enim post mortem Samuelis mortuus est Saul, vt suo loco dicetur, in cuius Saulis obitu absoluti sunt anni 40. quos D. Paulus, [a] ab Heli ad Dauidis regnum enumerat. Iosephus scribit [b] Samuelem cum Saule 18. annis Rempub. gubernasse. Eos si prædictis Samuelis annis detraxeris, remanent 20. Quoniam verò sub ipsum annum electi Saulis in Regem Scriptura Samuelem senuisse refert, [c] quando posuit filios suos Iudices Israël, tantò verius, probabiliúsque erit hoc senium, quantò vlteriùs ad superiores annos ortum Samuelis summouerimus. Posito autem hoc anno conceptu Samuelis, natiuitate autem sequentis initio, vixerit Samuel cum Heli annis 39. quibus si prædictos 20. adiunxeris, fient 59. anni, quo tempore quis rectiùs dici potest senuisse, quam 52. aut 3. quartóve, iuxta eorum sententias, qui tardiùs eum natum dixêre.

a Act. 13. 21.
b l. 6. ant. c. 14.
c 1. Reg. 8. 1 & ca. 12. 2.

XIX. *Confirmatur ratio temporis.*

Et hanc sententiam sequitur Torniellus; quę inde quoque confirmatur, quod quo magis differtur Samuelis natiuitas, hoc minus cõgrua erit eius ætas summo magistratui, eo tempore, quo mortuus est Heli: quæ ætas in nostra sententia erit annorum 39. in aliorum autem opinione, eo minor, quo magis eius ortum distulerint. Illud præterea Samuelis ortũ accelerari suadet, quòd ante Saulis inaugurationem, Samuel duos de filiis suis constituit Iudices Israëlis, subalternos illos quidem, sed tamen Iudices; proindéque ætate matura, 30. vel 35. annorum; quod requirit vt quamprimum Samuelis ortus assignetur. Sed nec transferre eum licet ad postremos Samsonis annos, quoniã quando Anna Deum orauit pro obtinendo filio, Heli erat summus sacerdos, & vt pontifex sedebat super Solium honoratum, vt notat Vatablus, & Abulens. & Hebræi quidam apud eum aiunt illum eodem die Iudicem factum fuisse, atque pontificem. quin & Theodoret. q. 5. in 1. Regum, & Iosephus eum vocant ἀρχιερέα, licet Sacerdos duntaxat in Latino, Hebræo, Græcóque dicatur. sed ea vox sæpe principi sacerdotum tribuitur.

XX. *Adit Anna domum Dei,*

Erit itaque deinceps hîc annus, cæteríque consequentes Annæ, non tristitiæ, & lacrymarum, non exprobrationis ab æmula vel pudoris, sed consolationis & lætitiæ, póstquã mox vltimùm coram Deo ac Sacerdote, votum nuncupando plorauerit. Exhilarabit eam in conceptione filii, afflictorum, & mœrentium, præsertim sine culpa sua, consolator. Cum igitur Elcana dilectam sibi Annam consolatus esset, & ad comedendum inuitasset, *comedit illa & bibit in Silo.* In gratiam videlicet mariti sui, à quo tenero affectu se inuitari sentiebat, & cui vt par erat mutuum amorem, & venerationem debitam exhibebat; & concepta voti faciendi voluntate venit in Tabernaculum fœderis.[1] Magis quidem indefinitè in Hebræo habetur, & Græco textu, post cibum sumptum, vel expletis epulis Annam adiisse sanctuarium ; vt tamen ipsa quoque nominatim comedisse intelligeretur, quod de aliis satis constabat Hieronymus distinctè de ea dixit, quod confusè in hebræa, & gręca lingua tradebatur.

XXI. *Vbi orauerit Anna.*

Surrexit ergo Anna post prandium, & venit in Domum Dei, vbi inuenit Pontificem Heli *sedentem super sellam ante postes Templi Domini.* Existimari posset Heli sedisse ante tentorium quod erat in introitu tabernaculi, Annam autem venisse in atrium, & intra illud prope tabernaculum orasse. Id tamen non probatur, tum quia in atrio tabernaculi nemo sedisse legitur, tum quia illuc mulieres, ac ne Leuitæ quidẽ, sed soli sacerdotes sacris operaturi, vel paraturi victimas admittebantur, si credimus Abul. [d] etsi alibi aliter. [e] tum quia cum tabernaculum esset totum ligneum, nihil erat in eius aditu, præter quinque columnas, & velum, siue tentorium, quo operiebatur totius tabernaculi aditus, cum suis columnis, vt constat ex 26. Exodi; [e] hîc tamen fit mẽtio postium templi, qui lapidei fere sunt, & fores sustinent hinc & inde; fores autem in tabernaculo nullæ erant.

1 χ.
d qu. 4. in c. 18. num.
e qu. 24. in c. 1.

XXII. *Quæ tum dispositio Domus Dei.*

Dicendũ ergo videtur, eo tempore quo Sanctuarium mansit in Silo, Tabernaculum quidem ipsum obtectum fuisse decenti aliquo tecto, contra cœli iniurias, vt alibi cum Abulensi dictum est, [f] ipsum autem atrium muro aliquo cinctum. Circa quem essent habitationes Leuitarum, proportione locorum, qui in deserto diuinitus, ad castrametandum fuerant assignati, sic vt ad orientalem plagam Pontifex & Sacerdotes habitarent, sicut olim Moyses & Aaron in deserto; Ad fores igitur illius muri sedebat Pontifex in atrio,

f v. 36. 37.
g a. m. 1590. n. 7.
num. 3.
num. 1. 38
1. Reg. 4. 18.

seu vestibulo sanctuarii, quò totus populus venire solebat, siue ad orandum, siue ad agendum cum Pontifice vel sacerdotibus: illic expectabat & Iudex & Pontifex, si quis eo conuento opus haberet. Eóque venisse Annam
a 1. Re. 4. 18 orationis causa existimandum est; eodem & illum nuncium [a], qui captam à
b q. 24. in 1. Reg. Philistæis arcam Domini nunciauit. Vide Abulens. in hunc locum [b].

Venit itaque Anna ad orationis locum, *cùm esset amaro animo*, admodum videlicet ægro ac tristi, propter exprobrationes æmulæ suæ, & propter sterilitatẽ, quam forte tribuebat peccatis suis, & de more in genua procidens coram Deo, non ita longe à solio sacerdotis; non enim longe aberat senex, qui motum labiorũ eius obseruauit, *orauit ad Dominum flens largiter*, feruore videlicet deuotionis, spei, desiderii, compunctionis accẽsa, qui motus animi facilè, in verborum idem significantium iteratione se produnt, & effundens animam suam in conspectu Domini, proferendo de corde suo, & repræsentando coram Domino afflictionem suam, sterilitatem, exprobrationes, *mentem meam exinaniui apud Dominum*,
c Tob. 3. 11. ait Chrysostom. hom. 1. de fide Annæ. Sicut postea Sara filia Raguelis [c] in persimili causa, *tribus diebus, & tribus noctibus non manducauit, neque bibit, sed in oratione persistens, cum lacrymis deprecabatur Deum, vt ab isto improperio liberaret eam.*

Sed Anna ad orationem plenam animi, plenam spiritus, plenam doloris, plenam veritatis, adiecit insuper votum dicens; *Domine exercituum si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisque seruæ tuæ sexum virilem*, filium scilicet masculum, *dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, & nouacula non ascendet super caput eius.* Accommodat Anna humana diuinis; censentur enim inter homines non respicere, non videre, non nosse, aut obliti esse, qui amicorum necessitatibus opem, quam possunt, non ferunt; sed in iis taciti, im-
d Abul q. 13. & seqq. motique diu ipsos versari patiuntur; [d] Vouet sub conditione, quia quod vouebatur nondum erat in rerum natura, & pro eo impetrando fiebat promissio Domino. Petit filium masculum, quia fœmina inepta erat ad ministrandum Domino. Et vouet se daturam filium ad ministrandum Domino, qui iam, hoc ipso quod primogenitus erat, & Leuites, ex diuina lege additus erat Dei ministerio, sed promittitur ad perpetuum ministerium, *vt maneat coram Domino iugiter*, vt eadem Anna paulo inferius, cum alii Leuitæ non cõtinenter, sed per vices Domino mi-
e 18. 6. nistrarent, vt ex Deuteron. intelligitur, vbi [e] vbi statutum est Leuitem posse ministrare Domino in loco quem elegerit Dominus, sicut reliqui Leuitæ, qui stabunt eo tempore coram Domino.

Nihilominus de huius voti æquitate dubitari potest, non enim potest quis vouere nisi rem, quæ iuris sui est, & pro tempore quo est iuris sui: at filius non est paterni iuris pro tota vita, sed pro tempore pueritiæ, aut adolescentiæ; cum enim maiores facti sunt, transeunt de paterno iure ad proprium, vt ait Abulensis hoc
f q. 21. loco, [f] quomodo ergo rectè Anna filium diuino famulatui obligat ad totam vitam, præsertim sine filii, qui nondum erat, aut mariti consensu, in cuius potesta-
g Num. 30. 7. 8. te propriè filii esse dicuntur, & quo non annuente irritum erat votum. [g] Respondendum est cum eodem, non potuisse obligari Samuelem, nisi pro tempore, quo erat sub parentum potestate, mansisséque liberum, vt grandior factus, votum de se factum obseruaret, aut antiquaret, quod tamen perpetuò obseruauit. aut certè dicendum matrem sub spe ratihabitionis vouisse, nec falsam fuisse expectatione sua. Videtur autem Elcana in hoc votum cõsensisse, re ab vxore cognita, & insu-
h c. 1. 21. per aliqua dona vouisse domino, cum infra dicatur, [h] ascendisse Elcanam, vt immolaret Domino hostiam solennem, & votum suum.

Quoniam autem ad Nazaręatum quoque perpetuum addicitur Deo, soláq; cæsaries perpetuò nutrita memoratur, dubium est an ad alias Nazaręatus conditiones, nasciturum filium obliget mater, in primisque ad abstinentiam à vino, ad quã iamdudum Samson fuerat obligatus; an tantum ad conseruationem co-
i q. 22. fi. mæ. Respondet Abulensis, [i] Samuelem ad totius Nazaręorum votum obligatum fuisse, eámque matris fuisse intentionem, præcipua Nazaręatus ceremonia
k l. 2. con. Iouini. sub med. memorata. Certè de abstinentia vini, plerique patres Samueli testimonium perhibent. *Samson & Samuel*, ait S. Hieronymus, [k] *vinum & siceram non bibunt, erant*
l l. 5. c. 11. *enim filij repromissionis, & per abstinentiam, ieiuniumque concepti.* Iosephus, [l] *Itaque*

Digitized by Google

& comam alebat, & aqua tantum in potu vtebatur, degebatque circa fanum, cuius ministeriis educabatur. Theodoretus,[a] *Cum autem peperisset impleuit promissum. Conseruauit enim eius comam, & eum docuit aquæ potionem, ea est enim lex Nazaræorum.* Omitto Zonaram Iosepho de more subscribentem. sed addo Chrysostomum[b], imò & septuag. interpretes, qui etiam in voto Annæ hæc verba supplent, *vinum, & quidquid inebriat non bibet*, quæ Philo agnoscit, in libro de Temulentia.[c] *Quamobrem*, inquit, *& Samuel Regum Prophetarúmque maximus, vinum & quidquid epotum inebriat, sicut sacra eloquia testantur, ad extremum vsque diem non bibit.*

[a] q. 1. in 1 Reg.
[b] in homil. de fide Annæ c. 1.
[c] Græc. Lat. p. 203.

XXVII. *Eius patiētia in obiecta ebrietate.*

Et hactenus quidem habes in hac sancta muliere, deuotionis, & pietatis exemplum non vulgare, accipe nunc eximium patientiæ. *Factum est enim, cum illa multiplicaret preces coram Domino, vt Eli obseruaret os eius*, quod afflicti animi æstus aliquo modo sequebatur, *loquebatur enim Anna in corde suo, tantumque labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Æstimauit ergo eam Eli temulentam; dixitque ei, vsquequo ebria eris? digere paulisper vinum quo mades:* Septuaginta in editione Romana Basiliensi, & Aldina hæc verba non pontifici, sed famulo eius attribuunt. Καὶ εἶπεν αὐτῇ τὸ παιδάριον ἠλί, quo modo legit Sanctus Chrysostom.[d] idque in argumentum vertit patientiæ Annæ, vt mox dicemus; addūtque, Καὶ πορεύου ἐκ προσώπου κυρίου: quod Iosephus quoque retinuit: *& recede à conspectu Domini*, Suspicioni autem patrocinatur tempus, vt notat Chrysostomus,[e] *vnde autem*, inquit, *hoc suspicari potuit Sacerdos? Neque enim ridentem vidit, neque saltantem, neque vertigine concidentem: non audiuit vllum verbum obscœnum, aut illiberale sonantem, vnde igitur concepit hanc suspicionem: haud ille quidem temeré, nulláque de causa, sed ex diei tempore: erat enim meridies cum precaretur illa &c.*

[d] Hom. 1 de Anna hom. 15. in Acta.
[e] Homil. 1. de Ann.

XXVIII. *Vnde orta suspicio.*

Et post pauca, *Quod omnes faciunt tempus relaxationis, illa fecit tempus deprecationis post conuiuium accurrens ad supplicationum fontes lacrymarum emisit.* Vidit ergo mulierem Sacerdos incomitatam fortasse, nam oratio secessum amat, ac solitudinem, alieno tempore, diutius sine voce preces submurmurantem; accedebat forte rubor in facie, natantes lacrymis oculi, gesticulationes capitis, manuum, brachiorum, qualia ingentes animi æstus non aduertantibus excutiunt, & comitantur. Itaque existimauit temulentam; iudicio quidem falso, non tamen, vt videtur, plane temerario: & forte plerasq; iam mulierculas inuenerat in istiusmodi culpa, post paschales epulas. Cumque esset sacrorum, & Reipub. princeps, existimauit sui muneris esse, eam in culpa, vt videbatur, flagranti deprehensam, grauius obiurgare,

XXIX. *Quæ probēt Annæ patientiam ex Chrysost.*

Quantam autem patientiam ista verba [illegible] *Nequaquam*, inquit, *Domine mi: Nam mulier infelix nimis ego sum; vinumque & omne quod inebriare potest, non bibi, sed effudi animam meam in conspectu Domini. Ne reputes ancillam tuam, quasi vnam de filiabus Belial, quia ex multitudine doloris, & mæroris mei locuta sum vsque in præsens.* Hic potissimum, ait Chrysost.[f] licet huius mulieris philosophiam perspicere. Domi exprobrabat æmula, venit in templum, & Sacerdotis puer afficit illam contumeliâ, & increpat ipse Sacerdos. Effugerat domesticam tempestatem, venit in portum, & rursus inuenit vndas, venit acceptura medicamen, & vulnus exasperatum est. Scitis quomodo animi in mœrore constituti aduersus contumelias, & conuitia sint affecti. Quemadmodum acerba vulnera ne leuem quidem manus contactū ferunt: sic & animus perturbatus, difficilis est, ac morosus, & ad omnia indignatur, quouisque verbo mordetur & offenditur. Verum hoc non accidit huic mulieri, ne tum quidem, cum à puero conuitiis peteretur. Nam si Sacerdos fuisset conuitiatus, non erat perinde miranda tolerantia; propterea quod dignitatis magnitudo, ac magistratus authoritas, vel inuitam illam compulisset ad modestiam. Nunc verò nec aduersus sacerdotis puerum indignata est; 4 quo magis etiam sibi consiliauit Deum. Hæc & plura Chrys. 4.ꝸ.

[f] Homil. 1. de Anna.

XXX. *Multa eius argumenta.*

Vides igitur insignem mulieris modestiam, & quam multa in vno exemplo patientiæ argumenta concurrant,
1. Primum mulieri infirmæ ac fragili, & perturbato iam animo, afflictóque noua ingerebatur afflictio;
2. secundò mulieri, quæ nullo modo se consciam istius culpę esse sentiret, Nam

Quæ venit ex merito pœna, ferenda venit.

3. tertiò quod conuitiū, prę sertim in honesta, atq; honorabili matrona, atrox esset

ac probrosum, non enim tantum ebria dicitur, vt in Hebræo, Latinóque textu, sed ebriosa; id enim valet illa vox *vsquequo*, & Septuag. μεθυσθήσῃ *inebriaberis*. quartò, quod non à Pontifice, sed à paruulo, iuxta Chrysostomum, & Septuaginta Interpretes, accepit iniuriam. quintò, quod pro fœdo conuitio honorificam reddit appellationem, *Nequaquam*, inquit, *Domine mi. Qui contumeliosè*, ait idem S. Pater, *locutus fuerat, eum appellat Dominum. Non dixit quod plerique solent homines. Istáne Sacerdos? istáne qui alios docet, temulentiam, ac vinolentiam mihi exprobrat? Nos contra si quando conuitiis appetimur, cùm oporteret excusare, & in gratiam redire, frequenter excitamus incendium, ac ferarum in morem insilimus in conuitiatores, præfocantes, obstricto collo trahentes, pro dictis supplicium reposcentes.* 5 sic Chrysostom.

5 ℞. Sextò, quod nec iudicii temeritatem in sacerdote arguit, nec Phenennam æmulam, fontem doloris sui accusat, *Obserua*, inquit idem Chrysostomus, *quomodo neque hic commemorat æmulæ conuitia, neque traducit illius malitiam, nec domesticam calamitatem exaggerat euulgans, sed hactenus aperit suam anxietatem, vt tantum sese apud Sacerdotem purgaret, ne à Sacerdote malam referret opinionem.* Denique ita neminem vellicat, vt suam innocentiam modestè prudenterque tueatur. Non enim solum cumulate purgat ebrietatem obiectam, sed ostendit id vitii genus ad filias Belial pertinere, profligatæ scilicet vitæ, vel pudoris.

Cæterum filii, filiæque Belial, vt hoc obiter notemus hoc loco, dicuntur quasi absque iugo, vt scriptura ipsa [a] interpretatur, qui scilicet iugum diuinæ legis excusserint, & infrenes absque disciplina viuant, Theodotio habet hic, εἰς μίαν τῶν ἀπαιδεύτων, de quibus Dominus apud Ieremiam [b] *A seculo confregisti iugum meum, rupisti vincula mea, dixisti non seruiam.* Ex quo intelligitur huiusmodi voce siue conuitio, omne vitii genus contineri. Vnde in 2. Regum [c] *torrentes Belial* dicuntur viri improbi, qui quasi torrentes inundantes Dauidem inuaserant. Sic 2. Paralipom. [d] filii Belial dicuntur homines scelerati, qui Ieroboamo tyranno, contra Roboamum adhæserant, & apud Prophetam Naum Belial dicuntur, impii Assyrii Israëlitarum vastatores. In specie autem vt hîc de ebriosis dicitur, ita Iudicum 19. de libidinosis, [e] in Deuteronomio de Idololatris atque Apostatis à fide, [f] & capite sequenti libri huius, [g] de sacrilegis filiis Heli. & cap. 10. & 25. de superbis & contumacibus, quales erant Nabal, & qui nouum Regum Saulem contemnebant. Rursum in secundo Regum [h] vir sanguinum, & vir Belial copulantur, & infra c. 20. 1. vir Belial, vocatur seditiosus, & rebellis. In 3. Reg. [i] viri Belial dicuntur falsi testes aduersum Nabot. Denique ipse princeps & caput sceleratorum omnium Diabolus Belial dicitur, & Christo Domino Principi electorum omnium opponitur ab Apostolo Paulo. [k] De quo etiam Diabolo ea verba Ieremiæ, quæ attulimus recte vsurpantur. 6

a Iud. 19. 22. b c. 2. 20. c c. 22. 5. d c. 13. 7. e c. 19. 22. f Deu. 13. 13. g 1. Reg. 2. 12. 17. c. 10. 27. c. 25. 17. h 2. Reg. 16. 7. i 3. Reg. 21. 10. k 2. Cor. 6. 15.

6 ℞. *Tunc Heli ait ei, vade in pace, & Deus Israel det tibi petitionem tuam, quam rogasti eū.* [l] Non quærit quid illa particulariter rogarit, sed vniuersè ei bene precatur. quæ est sententia sancti Chrysostomi. *Considera*, inquit, *& Sacerdotis prudentiam. Non inquisiuit curiosè de genere calamitatis, non exactius scrutatus est angoris causam, sed quid ait? vade in pace dabit tibi Dominus Deus Israel omnem petitionem quam ab eo petisti. Mulier ex accusatore fecit patronum. Tanta res est humanitas ac mansuetudo. Pro contumelia copioso accepto viatico discessit, eúmque nacta est propugnatorem, & intercessorem, quem habuerat obiurgatorem. Probro appetita*, inquit Theodoretus, [m] *quod esset ebria, leuiter tulit, & depulsa suspicione docuit affectionem qua laborabat, & Pontificalem assecuta fuit benedictionem.* Heli beneprecatus Annæ ipsam dimittit, ipsa autem simul gratias agēs, simul eius preces iterato petens, *vtinam*, inquit, *inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis*, nec peculiariter quid petierit exponit: quod sentit etiam Abulens.

l V. 17. m q. 5. in 1. Reg.

Significat tamen D. Gregorius in hunc locum, Annam declarasse desiderium suum Heli, quem ait pro fœcunditatis precatum esse. Sed Iosephus rem apertè affirmat. *Quæ cùm respondisset*, inquit, *aquam se potare, sed mœstam quod liberis careat, precibus à Deo sterilitatis remedium petere. Bono animo eam esse iussit, pollicitus habituram ex Dei munificentia filium*; vult ergo Sacerdotem prophetasse, cui consentit Chaldæus paraphrastes, & Chrysostomus quem retuli; Latina tamen & Græca versio, & textus Hebræus ostendunt eum tantum fuisse beneprecatum. idque omnes versiones Latinæ confirmant. Caietanus rem in dubio relinquit; & reue-

ra vtraque probabilis est, fateor tamen probabilius videri Heli nunc in gratiam Annæ prophetiam edidisse diuinitus; Idque non parum confirmat illa constantia, atque æquanimitas qua deinceps hæc sancta mulier fruebatur, quæ rectius prophetiæ, quam bonæ precationi tribuatur.

XXXV. *Annæ æquanimitas & constantia.* Abiit itaque mulier ab orationis loco, rediit ad coniugem, reliquamque familiam, quam orandi causa domi reliquerat, postridieque *surrexerunt mane, & adorauerunt coram Domino, reuersique sunt, & venerunt in domum suam* Ramatha; Quid porrò est *vultus Annæ non fuisse amplius in diuersa mutatos?* tristitiam nimirum ac lætitiam alternatim vultui eius non insedisse; nec vltra illam vultu præ se tulisse tristitiam. Nec mirum, cum enim ex corde eiecta esset, non potuit sine hypocrisi, facies testari tristitiam, quæ non erat. *Cor hominis*, ait Sapiens,[a] *immutat faciem illius, siue in bona, siue in mala.* Nec erat sancta matrona in earum classe de quibus ille. a Eccl. 13. 31.

Quo non ars penetrat? discunt lacrymare decenter,
Quóque volunt plorant tempore, quóque modo. Ouid.

Et scriptura ipsa,[b] *Nequitia mulieris immutat faciem eius, & obcæcat vultum suum tanquam vrsus, & quasi saccum ostendit, in medio proximorum eius.* b Eccl. 25. 24.

XXXVI. *Concipitur Samuel.* Reuersis domum coniugibus, *cognouit Elcana vxorem suam.* In Silo quippe ob Domini, & loci sancti reuerentiam, dierúmque sanctorum abstinuit, quod Dionys. & Caiet. notarunt. Dominus autem dedit mulieri fœcunditatem; id enim significat illud, *Et recordatus est eius Dominus; & factum est post circulum dierum,* id est post aliquot dies, *concepit Anna, & peperit filium*: non tamen eodem anno, licet ad Pascha eam in Silo venisse dicamus, [c] sed sub initium sequentis. Nec obstat quod Lyranus & Hebræi sentiunt Samuelem conceptum & natum eodem anno, quo mater eius eum à Domino postulauit. Id enim significat intra vnius anni spatium votum matris, conceptionem & natiuitatem filii contigisse; non tamen eodem ciuili currente, quem in Ianuario inchoamus. Quod si festus dies quo venit Elcana in Silo, esset solemnitas Pentecostes, vel Tabernaculorum, tanto magis Samuelis natiuitas ad annum sequentem pertineret. 7 c supr. n. 11. & 12. 7. ℞.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2900.

1. n. iv. Siquidem iuxta ea qua diximus an. m. 131. schol. 1. Græci annos numerant vsque

Ad Diluuium	2262.
Ad ortum Isaac,	1332.
Ad ortum Iacob	60.
Ad eiusdem obitum	147.
Ad ortum Mosis	118.
Ad ortum Heli	436.
	4355.

tribus ergo tãtum annis distat Georgius Syncellus à nostra chronologia; cúmque suam dicat esse κατὰ τὴν ἀκριβῆ, καὶ εὐαγγελικὴν παράδοσιν, ex accurata & Euangelica traditione, patet ipsum & iuniorem Cainan admittere, & ortũ Abrahami in annum patris 130. conijcere.

2. n. xxi. Nam q. 24. in c. primum primi Reg. ait Israelitas omnes de populo solitos ingredi in atrium, vt ibi sacrificarent, & epularentur postquam sacerdos acceptam à Laico victimam Deo obtulisset in pacificum sacrificium. Vide tamen quæ diximus an. Mosis 82. n. 91. Et Vatablus nominatim obseruat victimas pacificas non solitas comedi in atrio, sed extra atrium, vbicumque visum fuisset iis, qui sacrifium pacificorum curauerant. Ex eius itaque mente illud. *Ibi epulemini coram Domino*, quod Deuter. 12. 12. & alibi sæpius vsurpatur, c. 14. 26. c. 16. 11. c. 27. 7. c. 26. 10. non præcisè accipiendum est de ambitu tabernaculi, nam in hisce solemnitatibus atrium tot conuiuis capiendis par esse non potuisset. Imo vix omnia animalia sacrificiis destinata capiebat. Vide ann. Heli 4 n. 12.

3. n. xxiij. De more dixi, expressum id sæpius, in Scriptura. Nam Salomon in dedicatione templi *vtrumque genu* in terram fixerat, & manus expanderat in cœlum. 3. Reg. 8. 54. quod repetitur 2. Paral. 6. 13. Leuitæ quoque *incuruato genu* adorauerunt 2. Paral. 29. 30. Salomonem imitatus est Esdras; 1. Esdr. 9. 5. Quin Deus ipse apud Esaiam c. 45. 24. *mihi*, inquit, *curuabitur omne genu.* Quod æmulatus dæmon iubebat *curuari genua* coram Baal 3. Reg. 19. 18. *Daniel tribus temporibus in die flectebat genua sua, & adorabat, confitebaturq; coram Deo suo*, sicut & ante facere consueuerat. Dan. 6. 10. Idem consueuerat Michæas, Michæ. 6. 6. Et Paulus flectit *genua sua* ad Patrem Domini nostri Iesu Christi, in cuius diuino nomine *omne genu* curuatum iri ait: & ipsemet Christus Dominus *positis genibus orabat*, Luc 22. 41. Nec aliter in faciem, nisi positis prius humi genibus procidebat. Matth. 26. 39. quod in veteri quoque lege non semel reperies, nec aliter Elias 3. Reg. 18. 42. *pronus in terram posuit faciem suam inter genua sua.* Ni- Ephes 3. 14.

mirum procidit primum in genua, cum inclinauit caput suum versus terram ad genua sua. Nec obstat quod ipsamet Anna aliquanto post ait se stetisse orantem Dominum, ibi enim *stare* idem est quod *adesse*, vt alibi non raro, nec semper rectam corporis positionē significat. Nec aliter acceperim mulieres sanctas stetisse iuxta crucem. Ioan. c. 9. 25. Itaq; vbi Ioannes & Lucas habent, *stabant*, aut *stabant à longe*, Marcus & Matthæus habent, *erant à longe aspicientes*. c. 15. 40. c. 27. 55. sed de his hactenus.

4. n. XXIX. Non negauerim animum meum illa suspicione pulsari, ne hoc loco memoratus puer sacerdotis, non eius famulus esset, sed filius iunior; qui contemptim dicatur παιδάριον, quē Heli pro sua nimia in liberos indulgentia coram se peccantem, & mulieri sanctæ contumeliosè insultantem non reprehēderit; quod in famulo nequaquam videtur fuisse laturus. Nam παῖς & pro famulo, & pro filio sæpè sumitur. Luc 11. 7. *pueri mei mecum sunt in cubili;* & Luc 1. fi. *Tu puer Propheta altissimi vocaberis. Seruate puerum Absalon*, aiebat Dauid. Denique iidem modò filii, modo pueri vocantur. Hebr. 2. 13. Esa. 8. 18. Ier. 20. 15. 1. Mac. 13. 16.

Addo hic pauca quæ subdit; sunt enim elegantia. Atqui his ipsis factis suspicionem de nobis confirmamus. *Nam si cupis exprobrantibus ostendere te non esse temulentum, ostende per mansuetudinem, ostende per humanitatem, non per contumelias & conuitia. Nam si percusseris eum qui te affecit contumeliis, temulentiam tuam condemnaturi sunt omnes. Sin magno pertuleris animo, factis ipsis depuleris malam de te suspicionem. Id quod tum hæc mulier fecit. cum enim diceret, Nequaquam Domine re nimirum ipsa declarauit falsam esse illius suspicionem.* Hactenus S. Chrysost.

Septuaginta eam vocem varie vertunt, hoc loco, & cap. seq. λοίμην siue λοιμὸν, id est perniciem aut pestem, pro λοιμικήν, vel λοιμώδη, perniciosam, vel pestilentem; sic ille se fatetur perniciem communem adolescentium, periurum, pestem &c.

Sub hæc initia Heli, Hectoris filii Ilium receperunt, expulsis Antenoris posteris, Heleno sibi subsidiū ferente. sic Euseb. in chron. Scalig. Græco, Latinóque, Pontaci autem paulo superius id refertur. Vide Scaliger in eum locum.

ANNVS MVNDI 2901. DILVVII 1245. 4. ÆTATIS 438. EXITVS ET DATÆ LEGIS 358. SANCTVARII IN SILO 312. HELI IVDICIS, ET PONTIF. 2. VITÆ SAMVELIS. ISAI 22. TROIANÆ CLADIS 31. TAVTÆI 21. IMPERII ASSYRIORVM 970.

ANTE CHRISTVM 1152.

NAscitur hoc anno ineunte Samuel, magnus aliquando Propheta Domini futurus; & init vitam cum nouo seculo ab exortu rerum trigesimo: iuxta ea quę superiore anno stabilita reliquimus. [a] *Peperit ergo Anna filium, vocauitque nomen eius Samuel; eò quod à Domino postulasset eum.* Θεαίτητον αἴ τις εἴποι, ait Iosephus, consentiunt Septuag. Chaldæus & Theodoretus. [b] Idque rectiùs est quam, vt quidam interpretari maluerunt, *Positus à Deo*, aut, *nomen eius à Deo*. Deducitur enim à verbo Saal, quod est postulare, sed vocabulo ita corrupto ait Vatablus, vt sola prima litera remanserit; quoniam id nomen à muliere, non à viro docto impositum fuerit. rectè ille quidem, si lingua Hebræa, ei iam tum à libris petenda fuisset, quæ tamen materna erat.

a n. 18. & 19

b q. 8. in 1. Reg.

Ascendit autem vir eius Elcana, & omnis domus eius, vt immolaret Domino *hostiam solennem*, id est, solitam quotannis offerri eo tempore, vt vox ipsa indicat, vnde Hebraicè, Græcéque dicitur sacrificium dierum, siue anniuersarium, quod videlicet statis diebus celebrioribus recurrebat, vt interpretatur Abulensis, etsi non neget accipi posse de magnificentiore sacrificio in gratiarum actionem pro beneficio sibi recens, & Annæ dilectæ collato. Sed addidit prætereà votum suum. Non enim tantum vxoris suæ votum approbauit, sed peculiare etiam addidit & proprium, pro amore in Annam suo, & prolis ex ea suscipiendæ desiderio. Quod autem votum illud fuerit, quia explicatum non est, diuinari non potest. Cum autem existimaret Elcana Annam secum in Silo de more ascensuram, ibique lætiùs iam matrem factam epulaturam, illa cum bona coniugis venia, differre maluit profectionem.

Et *Anna non ascendit*, ait Scriptura. *Dixit enim viro suo, non vadam donec ablactetur*

infans, & ducam eum vt appareat ante conspectum Domini, & maneat ibi iugiter. Recte quidem existimauit Anna nihil opus esse deferre tunc infantulum in Silo, quem rursum reducere oportuisset ad id vsque tempus, quo amoueretur à lacte, quando offerendus esset Domino, nec vllo pretio redimendus, sed in domo Domini relinquendus. Nec opus erat vt quadragesimo ab ortu diè offerretur Deo, licet esset primogenitus; lex enim quæ id videtur exigere, ad eos duntaxat pertinebat, qui redimendi erant quinque seclis, quod non conueniebat Leuitis, ideóque neque Samueli Leuitæ, qui etiam propter peculiare votum perpetui Nazaræatus de ipso conceptum, Deo consecratus redimi non debebat; vt docet Abulensis q. 28. [a] vt minimè necesse sit, cum Dionysio ad diuinam inspirationem confugere. S. Chrysostomus hom. de Anna, & Samuelis educatione ait Annam in templum non iuisse, quia cum nollet apparere in conspectu Domini vacua, nec donum quod oblatura erat, adhuc idoneum esset vt traderetur, voluit differre templi visitationem, vt simul posset dare oblationem. [a] In c. 1. l. 1. Reg.

IV. *An mater ad purificationem ascenderit.*

Sed fuerit illa sane immunis à culpa filii causa, certe purificatio, cui mulier, edito infante subiacebat ex lege, sine culpa, atque adeo sine scandalo vicinorum & cognatorum non videtur omitti potuisse. Quidam existimant hanc legem, vt plerasque alias, nondum in vsu fuisse, vsque ad templum à Salomone conditum; quod parum probabile videtur, cum extaret iampridem locus, quem elegerat Dominus, in quo coleretur; Nec dici potest mulierem potuisse per alium, puta maritum suum offerre sacrificium purificationis suæ, id enim ex facto B. Virginis ostenditur, quæ dicitur ascendisse cum coniuge, vt darent hostiam secundum quod dictum est in lege Domini, ergo ex lege Domini ambo parentes dabant hostiam. An id factum indulgente, ac dispensante Pontifice? qui ne dispensare quidem potuit nisi in morbo, aut simili quapiam necessitate, quæ hîc non apparet.

V. *Non ascendisse, & sine culpa.*

An dici potest nihil legitimum ab hac sancta muliere prætermissum esse, siue circa oblationem filii, siue in purificatione sua; sed sanctè, atque integrè legem ab ea fuisse seruatam. Et oblatio quidem filii tam prompta necessaria non fuit, quia redimendus non erat. Matris autem purificatio facta fuerit, nec tamen narrata, vt pleraque alia omittuntur. Cui rei temporis dispositio satis fauet. Cum enim sub initium Ianuarii filium peperisset, venerit ad nonum Februarii in Silo; & ritu purificationis perfuncta, domum redierit, nec eo sub vicina festa Paschalia redire voluerit cum marito. Sed aliud videtur Scriptura requirere; ad excusandam hanc profectionem. An potius cum Abulensi dicendum, [b] legem purificationis ad mulieres Leuiticas non pertinuisse, sicut nec redemptionem primogenitorum; quia illa sacrificia erant iura debita Leuitis à reliquo populo, ideoque à Leuitis, in quibus erat Anna, non debebantur, nec offerri oportuisse, nec consequenter purificationis causa in Silo ascendere. Sicque nihil contra legem, aut ædificationem peccauit, nec dedit æmulę copiosam obtrectandi materiam. [b] q. 26 in c. 1. l. 1. Reg.

VI. *Consensit & maritus.*

Hæc autem cum rectè intelligeret Elcana Leuites, nihil de mandato legis obiecit vxori, circa ipsius purificationem; sed *fac*, inquit, *quod bonum tibi videtur; & mane donec ablactes eum, precorque vt impleat Dominus verbum suum.* Non quod peculiare quodpiam editum fuerit de Samuele vaticinium; Sed vt explicat Abulensis, cum Dominus exoratus concessit filium, iuxta parentis votum, diuturnam quoque illi vitam videtur spopondisse, iuxta intentionem eius, vt posset Domino iugiter ministrare. Nunc ergo dum Elcana orat vt impleatur verbum Domini de Samuele, orat vt is viuere possit, & diu coram Domino ministrare.

ANNUS MUNDI 2902. DILUVII 1246. 4ª. ÆTATIS 439.
EXITUS ET DATAE LEGIS 359. SANCTUARII IN SILO 313.
HELI IUDICIS ET PONTIFICIS 3. VITÆ SAMUELIS 2. ISAI 23.
TROIANÆ CLADIS 32. TAUTÆI 22. IMPERII ASSYR. 971.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1151.

PRÆTERITUS, præsensque annus lactationi Samuelis datus fuit, cũ eximio gaudio, atque adeo tacita veneratione Annæ matris. Id eleganter de more à S. Chrysostomo [a] expositum in educatione Samuelis enarranda non pigebit adscribere. *Sedit, inquit, & lactauit infantem. Ergo conspiciebat deinceps infantem illum, non tantum vt infantem, verum etiã vt rem Deo consecratam: cóque matri geminus amoris stimulus insitus est, alter à natura, alter à gratia.* Ac mea quidem sententia etiam reuerebatur puerum suum. Etenim si qui phialas, poculáue aurea Deo dicaturi sunt, postquam ea iam confecta acceperint, domique reposuerint, nequaquam ea quasi prophana vasa intuentur, sed tanquam Deo sacra, nec audent ea temerè, citráque causam attingere, quemadmodum cætera. Multo magis hæc mulier simili animo attendebat ad puerum, etiam priusquam illum in templum induceret: Et diligebat impensius tanquam filium, & curabat tanquam Deo dicatum, existimans se per illum sanctificatum iri, quando domus ipsius iam erat facta templum, vt quæ prophetam ac sacerdotem intra se contineret. Hactenus S. Chrysostomus. I. *Lactatur Samuel cũ matris gaudio.*

a hom. 2. de Anna.

Erat & alia causa venerationis, matribus aliis, filiisque communis, & superiore illa non minor, Sanctitas, inquam, & diuina gratia, illis tunc per Circuncisionẽ, nunc per sanctum Baptismi lauacrum collata, qua, qui puri & immaculati sunt corpore, etiam animis puri & sancti fiunt, sicut Angeli Dei. Constat autem cæteris paribus, quo fundamentum venerationis est maius, eo maiorem illi, qui eo præditus est, venerationem deberi, vt viro docto quã diuiti, & virò virtute præstanti, quam erudito. At diuina gratia, vt diuinum & supernaturale donum, reliqua terrena & naturalia ornamenta multis omnino partibus antecellit, quippe quæ hominem reddat diuinæ naturæ consortem atque participem, qua proportione vas fictile inauratum, ad vas aureum accedit. Decori tamen semper habenda est ratio in externa administratione & politia, maiorque tribuendus est honos patri peccatori, quam seruulo sancto, aut puerulo innocenti. II. *Et veneratione.*

Samuelem materno lacte educatum, etsi satis illa confirmant; *Mane donec ablactes eum*, & rursum illa, *Mansit ergo mulier, & lactauit filium suum, donec amoueret eũ à lacte;* id tamen etiam exigit ipsa ratio. Quomodo enim id officii recusaret mater, vnigenito filio, quem vnicè amabat, atque adeò venerabatur, vt diximus [b]; quomodo hunc sibi honorem præcipi, hanc tam gratam perpetuæ delectationis segetem, ab alia demeti pateretur: cum illa septem Mechabæorum martyrum mater septimo filio suo dicat: *Miserere mei, quæ te in vtero nouem mensibus portaui, & lac triennio dedi.* Octauus filiorum Isai erat Dauid, qui Dominum alloquens ait, [c] *tu es qui extraxisti me de ventre, spes mea ab vberibus matris meæ.* Vbi eandem ostendit esse cuius ex ventre extractus est, & cuius ex vberibus nutritus. Eodem illud ex Canticis pertinet, vbi frater & soror eodem materno lacte nutriri dicuntur, eademque vbera sugere [d] Sic Sara quondam lactauit puerum, quem peperit Abrahamo iam seni [e] Eandem habuit Moses matrem & nutricem, [f] imò si Iosepho credimus, omnem aliam, præter maternam, fastidiuit m[illegible]lam. Denique in hoc quoque fas est credere Samuelem Christi Domin[illegible]isse figuram, qui eandem habuit beatissimam virginem matrem, & nutricem. Iuxta illud, [g] *Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxisti.* Quæ verba apparet bonam illam mulierem, ex consuetudine Hebraïcarum mulierum, protulisse. III. *Materno lacte more solito.*

b n. 1. & 2.
c Psal. 21. 10.
d c. 8. 1.
e Gen. 21. 7.
f Exod 2.
g Luc. 11. 27. vide & c. 23. 29.

Idipsum natura ipsa manifestè docet, quæ non alium ad finem lac matribus dedit, quam vt prolem suam, non in vtero solum, sed extra quoque nutriant, & hoc altero incitamento, prolis suæ amorem sibi magis magisque concilient; cũ IV. *Quamque id sit rationi consentaneum.*

Digitized by Google

intelligent se non quasi proiectos à matribus & amandatos foras, & nescio cuius ancillæ formicariæ, vel temulentæ traditos curæ: sed ab eadem à qua vitam acceperant, vitæ perfectionem accepisse. *Quod est enim*, ait Fauorinus apud Gellium, [a] *hoc contra naturam imperfectum ac dimidiatum matris genus, peperisse, ac statim ab sese abiecisse. Aluisse in vtero sanguine suo nescio quid, quod non videret: non alere nunc suo lacte quod videat, iam viuentem, iam hominem, iam matris officia implorantem.* Vide ibidem plura in hanc sententiam. Eadem quoque natura videtur ægrè ferre tolli sibi fœtum suum, quæ non mediocri dolore cruciat, & quodammodo castigat parentem, dum lactis fluxum aliò diuertere, atque impedire conatur. Vide hoc de toto argumento Pinedam nostrum in Salomone præuio, [b] vbi plerosque Patres, Scriptorésque antiquos refert, qui superbiam earum fœminarum exagitant, quæ cum matres fuerint, nutrices esse dedignantur. In quibus sanctus Chrysostomus homil. 1. in Psalm. 50. & Gregorius Magnus epist. ad Augustinum Cantuariensem Episcopum, Plutarchus lib. de educatione liberorum, Columel. l.7. rei rusticæ. c.12. Gellius, Macrobius, vide & Tiraquellum de nobilitate, cap. 20. & Gueuarrum in Horologio Principum. Samuelis porrò oblectationem, ad sequentem annum, quo eam credimus contigisse, differemus.

a l.12.c.1.

b l.1.c.15.

l.12. c.1. l.5. c.11. 2.n. 48.

ANNVS MVNDI 2903. DILVVII 1247. QVARTAE AETATIS 440. EXITVS ET LEGIS 360. SANCTVARII IN SILO 314. HELI IVDICIS ET PONTIFICIS 4. VITÆ SAMVELIS 3. ISAI 24. TROIÆ 33. TAVTÆI 23. IMPERII ASSYRIORVM 972.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1150.

I. *An idē sit tempus ablactationis, & oblationis Samuelis.*

TERTIVS est hic annus à natiuitate Samuelis, idemq; vt apparet, annus ablactationis fuit; An autem hic idem annus sit is, quo à matre delatus est in templum non satis constat. Nam cùm mater dixerit, *Non vadam donec ablactetur infans, & ducam eum, vt appareat ante conspectū Domini, & maneat ibi iugiter*, non videtur rationi consentaneum, tertiò ætatis anno relictum in templo Domini Samuelem, vbi oneri potius fuisset, quam vlli aptus ministerio. Cùm autem non sit verisimile ablactationem ad plures annos dilatā, quomodo vera inuenietur Annæ oratio? Ideò Cedrenus [c] qui natum vult Samuelem anno quarto Heli, ait illum dicatum templo, anno octauo Pontificatus Heli, id est infantis quarto. Torniellus quoque [d] qui vult triennio toto lactatum fuisse infantem, deductionem in annum sequentem differt.

c in comp. hist.

d an.4.æta. 361.

II. *Triplex inducitur ablactatio.*

Mirùm videtur esse, ait Petrus Comestor, [e] puerum bimum quasi nouiter ablactatum adductum esse à parentibus ad ministrandum in Tabernaculo. Propterea quidam dicunt tres esse ablactationes, prima est à lacte mamillæ quæ fit tertio anno; secunda à lacte infantiæ, quæ fit septimo; tertia à lacte pueritiæ, quę fit duodecimo, & sic amouetur puer à nutrice, à pædagogo, à tutore. Dicunt ergo quidam eum adductum post secundam ablactationem ad imbuendum literis. Vnde in sequentibus legitur [f] quod per singulos annos mittebat ei mater tunicam paruam. Alii dicunt quod post tertiam ablactationem, quasi iam idoneum ad ministrandum, vnde statim sequitur, *Puer autem erat minister in conspectu Domini.* Ita Comestor. Lyranus anno circiter decimo deductum putat; consentiunt Hugo, & Dionys. Idemque videtur sensisse Theodoretus, [g] qui ad honorem ferendi Ephod Samueli concessum, non παιδαρίῳ vt Septuag. aut [illegible]ed [illegible] admodum iuueni.

e c 3. in 1. Reg.

f c.2. 19.

g q.8. puerulo infāti.

III. *Ablactatū tertio anno [illegible]. [illegible] legitimum lactationis tempus.*

Primùm dicendum videtur hoc anno post absolutum lactationis biennium, Samuelem à lacte fuisse depulsum. Cùm enim insigni cura ab vtroque parente educaretur, & diuturnior lactandi mora parum vtilis, aut noxia potius censeatur infantibus, consequens est, vt hoc anno à mamilla materna remotus fuerit; Scribunt enim medicinæ periti, in quibus Franciscus Valesius, [h] notauitque Pineda noster in Salomone suo, [i] pueros qui à lacte matris tempestiuè non

h c 81 de sacra Philos.

i l.1.c.17. n.1.

abducuntur, ex nimio cibo humidiore, ac tenuiore effici debiles, molles & stolidos; porro triennii tempus plus nimio longum, biennium vero esse legitimum. Cum ergo iam duobus totis annis lacte nutritus esset Samuel, & aliquot insuper mensibus, vsque ad festum Paschatis, quo videtur Anna cum tota familia de more in Silo ascendisse; rectè sub initium huius anni tertii dicemus eum sugendi materna vbera finem fecisse; nec aliter triennium matris Machabæorum [a] accipiendum putarim.

[a] 2. Macha. 7. 27.

IV. Eodemque oblatum.

Dicendum secundò hoc ipso tertio anno Samuelem à matre in Silo ad Heli fuisse delatum, eodem Domino in templo oblatum, eodem sacrificia facta in gratiarum actionem; eodem canticum Deo à matre decantatum, & ibidem relictum eodem tempore, vt maneret iugiter in conspectu Domini. Si enim septimum, aut decimum, aut etiam duodecimum annum pueri expectandum putemus, quomodo mulierem sanctissimam tandiu Tabernaculo Domini credemus carere potuisse? Præsertim cum peregrinatio non admodum longa esset, & Ramatha à Silo vix bidui itinere abesset, si topographiæ Adricomii credimus. Cæterum Scriptura satis docet de qua ablactatione loquatur, cum ait *Et lactauit filium suum, donec amoueret eum à lacte.* Quis vnquam dixit puerum anno septimo, decimo, vel duodecimo amoueri à lacte? & non potius secundo, vel tertio.

V. Idque confirmatur à Septuag. Theodoreto, Chrysostomo.

Theodoretus hoc ipsum tempus plane confirmat, [b] *Cum primum autem ablactasset,* inquit, *cum obtulit Deo, & cum eo vitulum ei tempore equalem, qui pro eo accepit ma ctationem & sacrificium;* certè vituli non sunt 7. 10. vel 12. annorum. Id nimirum didicerat à septuaginta senioribus, qui habent, ἐν μόσχῳ τριετίζοντι in vitulo trimo: quomodo habet & Sanctus Chrysost. in homilia de educatione Samuelis, vbi etiam ait Samuelem à prima statim pueritia, à mamma matris venisse ad mammam spiritualem. Deinde cum Scriptura [c] vocet infantulum, eiusmodi illum fuisse significat, qui maternis adhuc vlnis indigeret, vnde adductionem eius, quàm Græci, Latinique codices habent, S. Gregorius non semel delationem interpretatur. Voce autem infantuli rectissimè Diuus Hieronymus vim Hebraïcæ phrasis expressit, vbi dicitur, *erat autem puer puer,* id est valde puer, aut vt Chaldæus paraph. puer puerulus, siue lactens vt Vatablus vertit, Septuaginta vocant παιδάριον quod autem eum Theodoretus vocat παιδάριον ad aliquanto posteriora tempora videtur pertinere, cum stabat ante faciem Domini accinctus ephod lineo, vbi non vltra *infantulus* appellatur, sed *puer.*

[b] q. 5. in 1. Reg. μόσχῳ τριμώ. χρονοι.

[c] c. v. 24.

in c. 1. Reg

c. 2. 18.

VI. Et communi Hebræorum consuetudine.

Caietanus ita certum putat Samuelem triennem Domino oblatum fuisse, vt inde probet consuetudinem offerendi pueros eius ætatis Deo. *Nisi,* inquit, *fuisset consuetudo vt puelli trium annorum dicati Deo, saltem Leuitici generis in domo Domini remanerent, nequaquam fuisset oblatus, & receptus Samuel triennis.* Ex qua est etiam communis sententia beatissimam Virginem tertio ętatis anno in templo fuisse præsentatam, ibique vitam cum aliis Deo dicatis Virginibus, vsque ad desponsationem suam transegisse, sub paterna Sacerdotum, vel Leuitarum cura: multóque magis Dei, qui ex ea nasciturus erat, singulari prouidentia; & Archangeli fortasse Gabrielis, accuratiore custodia.

1. χ.

VII. Euocabantur parentum sumptibus.

Sicut ergo non est existimandum beatissimam Virginem in templo versantem oneri fuisse, sic neque Samuelem. Estque non parum credibile, ibi eum parentum sumptibus educatum, dum aliquid ministerii in domo Dei exhibere posset, ne grauarētur Sacerdotes. Ad quod innuendum facit, quod Mater quotannis statis diebus afferebat ad eum tunicam paruam, quæ enim puerulo de vestibus prouidebat, quidni etiam sumptus præberet in victum? quod affirmat etiã Caietanus. *Est idem probabile,* ait Dionysius, in tantæ electionis puero, tam supernaturaliter dato fuisse ab infantiæ annis aliquid *ingeniositatis, capacitatis, & agilitatis supra vires naturæ, ita vt in quinto, aut sexto anno, posset aliqua parua obsequia exercere.* Sic ipse.

c. 2. 19.

VIII. Sacrificiũ gratiarum actionis.

Quod ad sacrificium gratiarũ actionis, ita de eo scriptũ est; *Et adduxit eum secum postque ablactauerat, in vitulis tribus, & tribus modiis farinæ & amphora vini.* Ioseph addit parētes decimas ad Pontif. attulisse, quas memorat præter scripturã, omissis vitulis, vino, ac farina, quæ Scriptura narrauerat; sed pergit, *& adduxit eum ad domũ Domini in Silo. Puer autē erat adhuc infantulus, & immolauerũt vitulum. Quæ vltima verba Co-*

mestorem, Lyran. Abul. Dionysium, aliósque in eam adduxere sententiam, vt vnum quidem vitulum immolatum dicant, reliquos autem duos, Sacerdotibus, aut potius domui Heli dono datos, quia puer in eius cura relinquebatur. Rabbi Dauid Kimhi vnum sacrificio, duos epulo destinatos putat: cui assentitur Pineda in suo Salomone [a] At Septuag. vnius tantum vituli meminerunt quem trimum fuisse aiunt; quos Theodoretus, atque Chrysostomus sequntur. [b]

[a] L. 1. c. 17.
[b] q. 5. hom. 2. de Anna.

IX. *Et farinæ modij.* Illos autem tres farinæ modios iampridem Hieronymus, Rupertus, Comestor improbarunt, tanquam Hebræo textui minime consentaneos. Nam in traditionibus Hebraïcis in libros Regum, *In Hebræo*, inquit Hieronymus, *non tribus modiis farinæ, sed modio farinæ legitur, quem locum apud Latinos, scriptorum vitio constat esse deprauatum*. Si enim cum vitulis tribus tres modios farinæ obtulit, contra præceptum legis fecit. In lege enim ita præcipitur. [c] Tres decimas per singulos vitulos, duas decimas per arietem, vnam decimam per agnum. *Hæc verò decima, decima pars erat ephi. Vnde datur intelligi quod Elcana non obtulerit tres modios farinæ cum tribus vitulis, sed nouem decimas, quibus secundum Hebraicam mensuram, vnus efficitur ephi.* Hæc Hieronymus. non planè vnus, deest enim decima vna, siue Gomor vnus, cum ephi siue epha non nouem decimas, sed decem omnino contineat, vt vox ipsa declarat. In Greco etiam habetur οἰφὶ σεμιδάλεως, Ephi similæ.

[c] Num 28. 11. 12.

X. *Et Amphora vini.* Respondet Emanuel Sa, modium hîc pro sato vsurpari, Epha verò tribus satis constare. Dici etiam rectè potest totam hanc farinam ad libamen sacrificii non pertinuisse, sicut nec tres vitulos; sed tantum quod à lege requirebatur; reliquam autem farinam, ad panes similagineos conuiuii, fuisse reseruatam. Idemque de vino dicendum; cum media pars hin, per singulos vitulos requireretur, Amphora autem 24 hin contineret, id est 48 sextarios, hin autem duos sextarios; ideóque alii pro Amphara vtrem vini verterunt. Septuag. vocem Hebræam νέβελ retinuerunt. Eademq; est interpretatio Abul. Dionys. &c.

Num. 28. 14. Pagn. vtrem.

XI. *Anna oblatura Samuelem salutat Heli.* Oblato sacrificio, *obtulerunt puerum Heli Sacerdoti*, & ait Anna, *Obsecro mi Domine, viuit anima tua Domine*, quæ sunt omnia verba salutantis, ac bene precantis, potius quam asseuerantis cum quodam iuramento, quasi dicat, vtinam tibi bene sit, & sospes viuas Domine mi; vel salue Domine mi, vitam tibi felicem precor, Hebræam vocem Septuaginta vertunt ἐν ἐμοί, in me. Vnde Chrysostomus: *In me Domine, quid tandem est istud, In me? Ausculta*, inquit, *diligenter quæ loquar, quia multum intercesserat temporis, studet illa quæ prius dicta fuerant in memoriam reuocare, eóque dicit, In me Domine.* Sic ibi. Præmissa ergo salutatione, ac comprecatione beneuola, aut attentione postulata, quæ fit dum in quempiam oculos, animúmque conuertimus, rem suam exponit. *Ego sum*, inquit, *illa mulier, quæ steti coram te hîc orans Dominum. Pro puero isto oraui, & dedit mihi Dominus petitionem meam, quam postulaui eum.*

hom. 2. de Anna.
c. 1. 26.

XII. *Rem suam humiliter exponit.* Non dixit, ait sanctus Chrysostomus in homil. de educatione Samuelis, *Ego sum illa mulier cui tu exprobrasti, quam maledictis impetisti, quam velut temulentam & ebriam derisisti. Eoque Deus tibi declarauit me non esse vinolentam: te verò crimen hoc temere mihi impegisse. Nihil huiusmodi verborum asperiorum dixit, sed multa cum mansuetudine loquitur. Quanquam cùm haberet rerum euentum sibi patrocinantem, iure potuisset exprobare Sacerdoti, quod id temporis ipsam temere, ac citra causam incusasset: nihil horum facit, sed tantum commemorat* Dei erga se beneficentiam. Et mox. *Posteaquam id vulnus sustulit, Deo dante quod postularat; tum demum Dei beneficentiam aperit Sacerdoti, cupiens illum in agendis gratiis, habere consortem, quemadmodum prius habuerat in precando.* Hæc & plura in eandē sent. S. Chrys. Sed audiamus reliquā sanctæ mulieris orationē.

XIII. *Offert filium.* *Idcirco & ego commodaui eum Domino, cunctis diebus quibus fuerit commodatus Domino.* Non ad certum aliquod tempus eum Domino vtendum offert, in famulatu vel ministerio domus Dei, sed in totam vitam, iuxta votum ante conceptum, & quandiu placebit ei vitam largiri, cuius in manibus vitæ mortalium momenta decurrunt. Lyranus quidem verba illa, *vt appareat ante conspectum Domini, & maneat ibi iugiter*, de quinquaginta annis interpretatur, quia id tēpus erat minsti erio Leuitarū destinatū. [d] Is tamen locus nihil ad rē facit, vt qui agat de ferendis Tabernaculi oneribus per desertū, quod munus Leuitis inpositū

v. 28.
[d] Num. 4. 3.

erat, à trigeſimo ad quadrageſimum annum. Eſt & alius locus in libro Numer. vbi Legiſlator, [a] *Hæc eſt*, inquit, *lex Leuitarum à vigintiquinque annis & ſupra, ingredientur vt miniſtrent*, id eſt aggredientur ad miniſtrandum, *in tabernaculo fœderis*, non enim reuera ingrediebātur in tabernaculum, ac ne in atrium quidem, vt quibuſdam placet; [b] ſed pergit. *Cumque quinquageſimum ætatis annum impleuerint ſeruire ceſſabunt.* Sed id intelligendum eſſe de laborioſis operibus, non autem de omnimoda vacatione à cultu Tabernaculi: patet ex iis, quæ ibidem ſubiiciuntur; *Eruntque Miniſtri fratrum ſuorum in tabernaculo fœderis, vt cuſtodiant, quæ ſibi fuerint commendata, opera autem ipſa non faciant.*

a c.8.24.

b a.m. 2903 n.21. & ſch. 2. & 2. moſ. 82. nu. 91. & 92.

Sed quid opus eſt coniecturis? nonne ipſamet Anna vouerat ſe daturam eum Domino omnibus diebus vitæ eius? Et ſeptuaginta clare dicunt, *Et ego commodo eum Domino cunctis diebus, quibus vixerit ipſe in vſum Domino.* Quibus conſentit Chaldæus, & D. Chryſoſt. in homilia de educatione Samuelis, Abulenſis, aliique paſſim interpretes. Euaneſcit itaque illa opinio de Samuele à matre ad aliquod tempus duntaxat, & non potius ad totam vitam oblato. Quod autem tandiu non manſit in miniſterio tabernaculi; ſed defuncto Heli, ad ſupremum populi magiſtratum vocatus eſt, id extra intentionem, & ſcientiam matris fuit.

Adorauerunt itaque Dominum Elcana cum tota familia ſua, eumque ſacrificio pacifico; & oblatione infantuli Deo conſecrati honorauerunt. *Anna verò*, vt ait Theodoretus, [c] *non ſolum ob ea quæ accepit laudibus celebrauit donatorem, ſed etiam hymnum prophetia temperauit, & filij gratiæ fuit particeps. Nam cùm conceperit prophetam, prophetat poſt partum.* Sic ipſe; & rectè quidem ait hymnum prophetia temperatum: non enim totum canticum prophetia eſt: Antecedit enim exultatio quædam animi Deo de accepto ſacrificio gratias agentis, & in Domino gloriantis, cuius ſolius ſit hoc opus, quod ipſa in ſe agnoſcit & prædicat. Qua occaſione orationis ſuæ vela latius expandens omnipotentiam diuinam extollit, cui in promptu ſit omnia commutare pro arbitrio. Vbi etiam prophetat ſe multa mox prole honorandam: Phenennam verò in hoc genere deteriorem fore. Refert autem Comeſtor [d] ex Hebræis, refert & Abulenſis, ſingulis deinceps annis Annam filium filiámue ſuſcepiſſe, vſque ad ſextum à Samuele; è contrario autem Phenennam vnum de filiis vel filiabus ſuis, propter quos in ſuperbiam elata cognatam contempſerat, ſingulis annis amiſiſſe. Quòd ſi verum non eſt, ſatis tamen concinne excogitatum eſt. Denique de Chriſti Domini iuſtitia, iudicio & regno, breuiter quidem, ſed eleganter Philoſophatur.

c q.5 in c.1. 1.Reg.

d in c.1. v.5. c.2.21.

c.2 11. *Et abiit Elcana Ramatha in domum ſuam*, vtique cùm Anna, reliquáque familia; relicto filio ſuo in domo Dei, ſub manu & cura ſummi Pontificis Heli; donec poſt annos aliquot impleretur illud. *Puer autem erat miniſter in conſpectu Domini, ante faciem Heli Sacerdotis.* De hac porrò matris, filiíque ſeparatione, non ingratum erit audire Chryſoſtomum in homilia de educatione Samuelis. *Adduxit*, inquit, *ac reliquit. Nec puer à mamma diuulſus moleſtè tulit*, ſed ad Deum reſpexit qui matrem creauerat; nec ipſa mater doluit à puero ſeiuncta; propterea quod naturalem affectum vicit interueniens gratia; & vterque ſe alteri conuiuere exiſtimabat. Quemadmodum eodem in loco fixa vitis in longum producit palmites, & vua multo interuallo pendens cum radice habet commercium. Itidem & in hac accidit fœmina, quæ in vrbe manens, vſque ad templum extendit ſuum palmitem, atque illic vuam ſuſpendit maturam; nec interuallum illud vllum attulit impedimentum; *cùm charitas, quæ ſecundùm Deum eſt, puerum matri copularet.* Hæc & plura ibidem ſanctus Chryſoſtom. in laudem ſanctæ Matronæ.

hom. 2. de Anna.

Cuius vt prophetiam, non modicum vtique laudis argumentum, omittamus; certè hanc ipſam filii oblationem hoc rerum ſtatu, eximiæ virtutis materiam fuiſſe negari non poteſt. Eximiæ quidem virtutis fuit vouere & iam tum ſperata ſeſe conſolatione priuare. Sed ea ſpes planè anceps, atque incerta fuit, anceps quoque & ſub conditione promiſſio. Et circa huiuſmodi obiecta penè nulla interuenit lucta paſſionum; quæ in præſentia dunta-

Digitized by Google

xat feruntur: aut reipsa inquam præsentia, aut quæ vi imaginationis præsentia fiunt. Hæc enim facultas præterita reuocat ad se, eáque regustanda exhibet amori; & futura anticipat, & prælibat, quasi iam forent in conspectu posita.

XVIII. *Magna cũ laude fortitudinis.* *ob tã egregium filiũ.* Acceptum autem iam filium dare Deo, & quasi depositum restituere illi qui dederat, quem tot lacrymis precibúsque coëmerat, propterquem tot annis ieiuniis sese, suspiriisque confecerat, hoc demum non muliebris, sed pene heroïcæ virtutis fuit. Contra matrem quippe luctabatur vnicus filius, atque vnigenitus; filius, vt par est credere de eo filio, qui diuino munere donatus esset, vehementer amabilis, & multis naturæ, gratiæque donis egregiè locuples; filius qui matrem à longo denique luctu, & exprobratione molestissima liberauerat, filius ad quem apud se retinendum maternus amor omnes extimulabat affectus, maximúmque in primis metum, ne quid tenello adhuc infantulo deesset, ne qua famuli cuiuspiam oscitantia Samuelem suum in morbum, mortémque coniiceret. Postremo separare à se filium suum, id erat euellere à se lumen oculorum suorum, viscera sua, gaudium cordis sui, & penè ad pristinam sterilitatem redire, nisi ipsa se suo illo vaticinio consolata esset, *Donec sterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata est.*

XIX. *Et bene precatur Heli.* *fœnus Domini Samuel.* Discessuris porrò benedixit summus sacerdos, dixitque Elcanæ, *Reddat tibi Dominus semen de muliere hac pro fœnore quod commodasti Domino.* Quæ dicta sunt ab Heli, simulátque Anna absoluit orationem suam, vt notauit Abulensis, sed interiecta sunt quædam de filiis Heli, antequam discessus Annæ & Elcanæ recitaretur; vt eadem narratione & Samuelis exaltatio, & deiectio Heli tangeretur, quoniam huius occasione illa exaltatio facta est. fœnus autem vocat Samuelem, qui sit quasi pecunia fœneraticia, quam Dominus vtendam acceperit, pro qua quotannis soluturus sit aliquid Annæ & Elcanæ, tanta largitate, vt cito sortem adæquaturus ac superaturus sit. Aut si placet fœnus sit idem Samuel. quasi prima vsuræ persolutio. & fructus fœcunditatis ab Anna diuinitus acceptæ, sed prior sensus melior est, non enim alios deinceps filios Anna Domino dedit, itaque S. Chrysostomus, *Initio*, inquit, *non dixerat, Reddat tibi; sed quid? Det tibi Dominus quidquid postularis, verum posteaquam illa Deum fecerat debitorem, ait, reddat tibi, bonam de futuris spem præbens. Etenim si dedit cum nihil deberet, multo magis redditurus est postquam accepit. Et hic primus ex prædictione, & post hunc cæteri ex benedictione duxerunt originem: totus autem mulieris fructus sanctificatus est.* Ita S. Chrysost. *c. 1. 10.* *hom. 1. de Ana. to. 1.*

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2903.

1. n. VI. VIde Francisc. Suarem in 3. p. D. Thom. tom. 2. disput. 7. & Pinedã in suo Salomone l. 1. c. 17. n. 3. vbi id post Dionys. Chart. ex Epiphanio refert. Nicephorus autem l. 2. c. 3. ex Euodio. Vide & mariale Canisii l. 1. c. 12. & Baronium tom. 1. in Apparatu Annalium, & in Martyrolog.

2. n. VII. Pro tunica Septuaginta habent διπλοΐδα μικρὰν, id est exiguam vestem suffultã aliquo rudiore panno, vocem Hebræam *meghil*, quidã vertunt pallium, alij vestem, interulam. alii Abulensis putat fuisse ephod Leuiticum, quo induebatur inter ministrãdum. Caiet. & Dionys. omne genus vestium intelligunt. quod onus vestiendi puerum Deo dicatum apud parentes maneret.

ANNVS MVNDI 2905. DILVVII 1249. 4^{r}. ÆTATIS 442. EXITVS ET DATÆ LEGIS 362. SANCTVARII IN SILO 316. HELI IVDICIS ET PONTIFICIS 6. VITÆ SAMVELIS 5. ISAI 26. TROIÆ 35. TEVTÆI 25. IMPERII ASSYRIORVM 974.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1148.

I. *Heraclidarum reditus.* CAdit in annum sextũ Heli, Sabbaticus quadragesimus sextus; tot enim annorum hebdomadas reperies ab ingressu Israëlitarum in Chananitidem, duce Iosue; annos autem 322. quibus si addideris annos in deserto transactos, inuenies annum exitus & datæ legis 362. quem vides in nostro indice exhiberi. Ad eundem Heli annum in Eusebio Scaligeri refer- *Annus Sabaticus. 46.*

tur Heraclidarum, siue posterorum Herculis reditus in Peloponnesum, Hyllo duce, sed irrito conatu, cum Hyllus singulari certamine cum Echemo Rege Tegeatarum congressus occubuisset, & ex pacto ante certamen inito, ad quinquaginta insuper annos Peloponneso facessere Heraclidas oporteret, vt refert Diodorus pluribus,[a] Pausanias & Apollodorus obscurè, & aliud agendo tāgunt; cæterum minimè certus est hic Heraclidarum annus, cum in Eusebio Pontaci in vltimo Samsonis anno reperiatur. Hoc ipso autem anno, qui est Teutæi 25. refert Eusebius genitum ab Ascanio Aenææ filio Iulium, a quo familia Iuliorum orta. Propter ætatem autem paruuli, quia nundum regendis ciuibus idoneus erat, Siluium Posthumum fratrem suum regni hæredem reliquisse. Verum hæc in Eusebii chronico græco non reperiuntur. Scribit autem Dionysius Halicarnassæus l. 1. Siluium post Ascanii mortem non sine controuersia regnum adeptum esse, quod Iulius Ascanii filius natu maximus paternum sibi regnum deposceret, sed eam litem populum diremisse, & regnum quidem Siluio tradidisse, quod is matre natus esset, ad quam solam regni hæreditas pertineret, Iulo vero pro regno Sacerdotium fuisse attributū, quo inquit, ad nostram ætatem fruitur gens Iulia, autoris appellationem referens; & omnium quas ego sciam familiarum maxima atque illustrissima. Hæc Dionys. plurib. vide Seruium in 1. Aeneid. ibi. Regnúmque à sede Lauini transferet.

a l. 4. pag. 1. 1.

ANNVS MVNDI 2907. DILVVII 1251. QVARTAE ÆTATIS 444. EXITVS ET DATÆ LEGIS 364. SANCTVARII IN SILO 318. HELI IVDICIS, ET PONTIFICIS 8. SAMVELIS 7. ISAI 28. TROIÆ 37. TAVÆTI 27. IMPERII ASSYRIORVM 976.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1146.

AD septimum Samuelis annum, quo infantiæ tempus expletur, non incongruè referre possumus initia ministerii Samuelis; nihil enim in re seria satis commodè ab ætate hac teneriore fieri potest; multo minus in sacro ministerio. Idque Scriptura ipsa innuit, quæ infantulum nominat cum oblatus est; deinceps autem cum ministerii eius meminit, puerum vocat. *Puer autem erat minister in conspectu Domini, ante faciem Heli sacerdotis*, & rursum, *Samuel autem ministrabat ante faciem Domini puer accinctus ephod. lineo;* deinde *magnificatus est puer Samuel apud Dominum*, id est creuit, siue grandis euasit, vt est in hebræo, denique *Puer Samuel proficiebat atque crescebat, & placebat tam Domino quàm hominibus*, nimirum interim dum Anna mater eius alios quinque liberos suscepit, quod de anno Samuelis circiter duodecimo accepi potest.[a] Post quem cœpit diuinis collegiis frui, vt postmodum cum Iosepho dicemus.

c. 2. 11. 18. 21

ex sept. ἐμεγαλύνθη

v. 26.

Quibus verbis pueri præclara indoles, & bona educatio, institutióque puerilis, & eius occupatio significatur: egregio exemplo teneræ ætatis maturè Deo consecrandæ, antequam, huius vitæ sordibus inquinetur. Illud autem ministerium ante faciem Heli Vatablus explicet, Samuelem de mandato Heli fecisse omnia pro illa ætatula, canendo & pulsando instrumenta musica docente Heli, discendo legem & musicen. Scriptura nihil exprimit, significatque duntaxat puerum indutum ephod lineo, stetisse coram Heli in procinctu ad agendum, quod ille innueret, aut iuberet. Porrigebat librum Sacerdoti cum opus foret, ac reponebat in loco suo, cum reddebatur; præferebat seni lumen, quando illo opus haberet; mox enim oculi eius caliginosi fuisse perhibentur: hunc aut illum è sacerdotibus, ad eius nutum accersebat, aliáque id genus pluscula. Sed omnia multa cum gratia, candore, ac diligentia, nihil in eo querulum, aut liti-

Digitized by Google

giosum cum sodalibus: nihil fictum in loquendo, vel simulatum, nihil in agendo nimis molle, aut delicatum, vt contingit puerulis blandè, atque amabiliter educatis; proptereàque placebat tam Domino, quam hominibus.

III *Atque indoles.* Cui etiam beneuolentiæ non parum seruiebat externa species ingenui corporis, faciesque liberalis; internum ingenii lumen, quod emicaret in oculis; memoriæ promptitudo, loquendi gratia, expeditáque facilitas; voluntas mitis, & obsequio maiorum egregiè addicta. Quæ omnia ex eo probare non male possumus, quod Samuel donum erat Dei, ad magna munera in populo suo destinatũ, *Dei autẽ perfecta sunt opera*; nec in eo perficiendo parcus fuisse putãdus est quẽ ad reliquos omnes regendos, perficiendósque præparabat. & iam tũ eo vtebatur ad populum in Dei laudes excitandum. Hęc est mens D. Chrysostomi homil. de educatione Samuelis. *Quamquam*, ait, *puero ætas erat immatura, virtus tamen aderat matura. Nam ascendentibus in templum omnibus multæ religionis, ac pietatis magister factus est. Siquidem illi dum inquirunt, discúntque modum natiuitatis illius, abunde magnum solatium accipiebant spei, quæ est erga Deum. Neque quisquam viso puero tacitus descendebat, sed omnes glorificabant illum, à quo præter spem datus erat, &c.*

IV. *Et vestis genus.* Ephod porro lineum erat amiculum superhumerale, quo Leuitæ & Sacerdotes vtebantur, quasi in signum clericatus; vt colligitur ex eo loco primi Regum,[a] vbi Doëg Idumæus, Saulis iussu, irruit in Sacerdotes Domini, & trucidauit 85. viros, vestitos ephod lineo. Cum autem Samuel non esset ex genere Sacerdotali, sed Leuita duntaxat, & tamen ephod lineo indueretur; rectè omnibus leuitis cõmune fuisse huiusmodi ephod affirmare possemus, nisi nos Theodoretus ab ea assertione reuocaret, qui id priuilegio ab Heli factum putare videtur. *Est verisimile*, inquit,[b] *quod Heli, cum in eo florentem diuinam vidisset gratiam, essetque natus admirabiliter, & præter opinionem, & ante natiuitatem promissus, & intus aleretur in tabernaculo: tanquam sanctum, & Nazaræum, & à Deo petitum* (hoc enim significat nomen Samuel) *etiam admodum iuuenem eo honore impertierit.* Verum facile est intelligere Theodoretum velle hoc priuilegium factum ętati Samuelis, vt scilicet eo maturius solito donaretur; non autem vt ei quamuis Leuitæ donaretur, quod solorum erat Sacerdotum.

Ephod.

[a] c. 22. 18.

[b] q. 8 in 1. Reg.

V. *Quæ vestes Leuitarum in sanctuario.* Cæterum Sanctus Hieronymus nihil distinguit inter ephod Leuitarum, & Sacerdotum. Nam in epistola ad Marcellam[c] vbi fuse de ephod disserit, *Propterea autem Samuel*, inquit, *& 85. viri sacerdotes ephod lineum portasse referuntur, quoniam Sacerdos magnus solus habebat licentiam ephod non lineo vestiendi, verum vt scriptura commemorat, auro hiacintho, purpura, cocco, byssóque contexto. Cæteri habebant ephod non illa varietate distinctum, & duodecim lapidibus ornatum, qui in humero vtroque residebant, sed lineum, & simplex, & tanto candore purissimum.* Abulensis in c. 2. primi Regum, ait tempore Mosis nullam fuisse vestem sacram Leuitarum, nec vllam esse eius in toto pentateucho, vel leuissimam mentionem; quod nullum esset eorum ministerium, cui sacra vestis necessaria esset, aut conueniens, cum non intrarent in Sanctuarium, vt ipse putat: fuisse denique aliud quoddam genus ephod, quo laici vterentur in diuino cultu, ex secundo Regum libro constat,[d] vbi Dauid accinctus erat Ephod lineo, cum arca solenni ritu, maximáque populi frequentia in Hierusalem, & in ipsam ciuitatem Dauid inferretur. quod tanto probabiliores vestes Leuitarum, etiam ab antiquo, reddit.

[c] 130. to. 3.

subaud. se

[d] c. 6. 14.

VI. *Anna fœcundatur, & prole abundat.* Redeamus autem ad Annam, quæ cum alioqui marito suo comes ad domum Dei quotannis ascendere consueuisset, tanto nunc diligentius hoc pietatis munere fungebatur, cum eam ad id officium etiam maternus amor accenderet. Ascendebat igitur statutis diebus cum viro suo, sacrificabat Domino, inuisebat filium, eique vestem afferebat, & Pontificiæ benedictionis particeps fiebat, ex quo factum est vt visitaret Dominus Annam, & conciperet, *& pareret tres filios, & duas filias*[e]; & Dominus cum quintuplici fœnore vnicum puerum sibi consecratum rependeret; iuxta precationem & votum Heli, in Samuelis oblatione factum.

[e] 1. 2. v. 21.

VII. *Quo numero.* *Filii Phenennæ.*

Quoniam verò in cantico Annæ, vbi nos habemus *donec sterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata est*; Hebræi hæc verba Annę, & Phenennæ nominatim attribuunt; & quia in Hebræo legitur, *Donec sterilis peperit septem*, videntes hic tantum quinque numerari, quidam duos Samuelis filios huic numero aggregarunt; alii autem hanc fabulam commenti sunt, quam tangit Abulensis in expositione cantici Annæ. Phenennam scilicet decem habuisse liberos, Anna autem vnum pariente, Phenennam sepelisse duos de suis; Et ideo nato quarto filio Annæ, octo iam Phenennæ mortui erant, ita vt duo ei tantum reliqui essent. Cum ergo quintum concepisset Anna, timuit Phenenna mortem duorum superstitum. Itaque deiiciens se coram Anna, eam obnixè rogauit, eius vt precibus duo qui reliqui erant sibi conseruarentur. Quod cum factum esset, illi duo ad quinque liberos Annæ annumerati sunt, vt diceretur peperisse septem, quæ quinque duntaxat peperat, Sic illi.

VIII. *An septenario; corrigitur Iosephus.*

a c.4.1. b Luc.8.2. c Apoc.1. Parum profectò probabiliter; siue quia, ex communi doctorum sententia, numerus septenarius hoc loco, vt alibi passim, pro pluribus indefinitè sumitur; vt cum apud Esaiam, mulieres septem dicuntur apprehensuræ virum vnum[a]; & Dominus eiecisse dicitur de muliere peccatrice septem dæmonia[b]; & Draco habuisse capita septem, & totidem diademata.[c] siue quia hæc calamitas non vnam affligeret Phenennam, quæ in culpa erat, sed maritum etiam eius Elcanam, qui innoxius tot filiis orbaretur; siue quia non certo constat quinque tantum liberos ab Anna genitos; eo quod fieri potest vt Samuel eo numero excludatur, & potest etiam eo comprehendi. Excludi certè quidem docuere Septuaginta, apud quos legimus, καὶ ἔτεκεν ἔτι τρεῖς υἱοὺς, καὶ δύο θυγατέρας. *& peperit insuper tres filios, & duas filias*; Idque ad maiorem Dei liberalitatem pertinet, quod sentit etiam Abul. & Torniel. Hinc autem emendandus est Iosephi textus, apud quem & numerus filiorum excidit, vna cum voce, *insuper*, & numerus præterea filiorum deprauatus reperitur, nisi placet eam culpam non ex scriptoris esse, sed Scriptoris ipsius. habet enim, Ἐλκάνῃ δ' ἐκ τῆς Ἄννης υἱοὶ γίνονται, καὶ τρεῖς θυγατέρες. Elcanæ autem & filii ex Anna nati sunt, & tres filiæ. contra omnium librorum & linguarum auctoritatem.

IX. *Filiorum Heli malitia.*

Interea vero dum Anna liberis augetur, & Samuel ætate crescit, ac sapientia, filiorum Heli improbitas ac nequitia maiora in dies accipit incrementa. Itaque à Scriptura primum in genere, quasi impii, profani, ex leges accusantur; dum dicuntur filii Belial, Dei & officii sui ignari; ea scilicet ignorantia, qua impius noluit intelligere, vt bene ageret[d]; & vice versa, iusti memores sunt mandatorum Dei, ad faciendum ea[e]. Deinde Sacrilegii arguuntur, quia circa sacrificia peccabant multipliciter. Primum quia non accipiebant de sacrificio pacifico, quod fuerat à lege constitutum[f], armum scilicet dexterum, & pectusculum; sed quod à fuscinula pueri sacerdotis casu raperetur. Secundò quoniam præuertebant tempus accipiendi quod ipsorum erat, sumentes ante oblatum Domino adipem, quod eadem leuitica lege vetabatur.[g] Tertiò quia carnem, contra quam ferret consuetudo capiebant, vt eam assarent, vt est in Hebræo, nolentes elixari. Quartò quia hæc non beneuolè, sed vi ac minis accipiebant, ex quibus consequens erat, vt populus à sacrificando retraheretur.

Sacrilegiū triplex.

d Psal.35.4. e Psal.102.18. f Le.7.31.32 g Leu.7.30.

X. *Fornicationes, & adulteria.*

Accusantur tertio fornicationis, aut adulterii, aut si mauis incestus; quod ipsi Deo consecrati, & matrimonio coniuncti, dormirent cum mulieribus, quę obseruabant ad ostium tabernaculi, vt scilicet sub quadragesimum, vel octogesimum diem purificarentur; vt referunt ex Hebræis Comestor, Lyranus, Vatablus, Dionysius. Quod etiam quidam intelligunt de virginibus, quæ iuxta templum asseruabantur, vt suo tempore nuptui traderentur; aut potius de mulieribus illis, de quarum speculis dicitur Moses fecisse labrum æneum cum basi sua; excubabant enim ipsæ in ostio Tabernaculi, vt in Exodo dictum est[h], ibique in oratione vigilias agebant, relicta vanitate & ornatu seculari, vt notant Emanuel Sa & Vatablus ex Rabi Abra-

h c.38.8.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE
Digitized by Google

ham. vide & Abulensem q. 12. Ex quo tanto maior apparet nequitia profanorum istorum sacerdotum. Videntur enim fuisse, quantum rudia illa tempora ferebant, quasi moniales Domino consecratæ, quibus isti flagitiosissimè abutebantur, cum magna infamia, & populi scandalo. Hæc de improba filiorum Heli vita, quæ plurimos annos tenuit: huc autem cum Scriptura retulimus, quæ sancta Samuelis initia in diuino ministerio, istorum sacrilegiis componit, opponitque.

ANNVS MVNDI 2911. DILVVII 1255 QVARTÆ ÆTATIS 448. EXITVS ET DATÆ LEGIS 368. SANCTVARII IN SILO 322. HELI IVDICIS, ET PONTIFICIS 12. VITÆ SAMVELIS 11. ISAI 32. EXCIDII TROIÆ 41. TAVTÆI 31. IMPERII ASSYRIORVM 980.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1142.

I. *Ratio temporu.* Multa fuit ac frequens, diuturnáque filiorum Heli malitia atque improbitas; sed modica, rara, tardáque parentis sacerdotis castigatio; non enim prius eos reprehendisse legitur, quam *esset valde senex*. Id est, vt Abulensis interpretatur, fere octo & 90. [a]annorum; paulo enim ante mortem ipsius hæc contigisse putat. verum ex serie narrationis sacræ apparet hanc reprehensionem Heli contra filios suos, & rursum alteram viri Dei contra ipsum, quæ cap. 2. continentur, præcessisse diuinam Samuelis vocationem, quæ capite tertio describitur: atqui Iosephus author est Samuelem exacto duodecimo anno Prophetam agere cæpisse; priora ergo illa sub annum Heli septuagesimum; qui est præsens annus, eiusque magistratus duodecimum contigerunt; ad quem etiam retulimus reprehensionem eiusdem aduersum filios suos, dilata in sequentem viri Dei contra Heli Prophetia, vt postmodum annus 13. Samuelis primam reuelationem, ei factam contineat.

[a] q. 11.

II. *Querelæ ad Heli deferuntur.* Deferebantur itaque ad Senem querelæ de filiorum ipsius sacrilegiis, omnique nequitia, *audiuit* quippe *omnia, quæ faciebant filii sui vniuerso Israeli*, vt ignorantia excusari non posset; & faciebant tanto audacius, atque intemperantius, quanto sibi minus à iudicibus Ecclesiasticis, laicisue timebant; qui tot iam annis eundem haberent Pontificem, Iudicem, & Patrem; atque adeo perquam mollem, atque indulgentem patrem: qui fortasse mallet domesticorum suorum peccata ignorare, quam castigare. Cum ergo hæc crimina, quę in populum vniuersum perpetrabantur, crebris omnium sermonibus vsurparentur; ad Heli quoque rumore nuncio sunt delata. Ob quæ ille attonitus ac mærens, vt par est credere, erat enim alioqui vir bonus, & timens Deum, quod sequentia perspicue demonstrabunt; non dubitabat aliquam sibi ac domui suæ propterea, ac fortassis etiam toti populo imminere calamitatem; Seuocatis ergo ad se filiis suis Ophi & Phinees dixit eis.

III. *Filios arguit.* *Quare facitis res huiuscemodi, quas ego audio, res pessimas, ab omni populo?* quæ scilicet neque admitti ac defendi possunt, vt pote res pessimæ; neq; negari aut vlla tergiuersatione celari, vt quæ coram populo fiant, & ab omni populo accusentur. *Nolite filii mei, non est bona fama, quam ego audio, vt transgredi faciatis populum Domini.* Ex eo enim quod graues estis, ac molesti sacrificantibus; & ea in-

ducitis in mores, quæ nec populo grata sunt, nec diuinæ legi consentanea; populum auertitis à sacrificiis, non solum quæ vltrò erant oblaturi, sed ab iis quoque quæ Dominus ipse à populo exigit, iuxta diuersas legis cæremonias. Quod autem mulieres quoque contaminatis, quæ excubant in ostio tabernaculi, nónne eas facitis ab ipso tabernaculo abhorrere, cum ibi, veras sordes cõtrahant, vbi legales erant purgaturi. & sic legem & templum Domini, quod malitia vestra sit illis in graue scandalũ, non colant, aut frequentent, sed oderint ac detestentur. sicque eorum peccata in caput vestrum redundent.

Si peccarit vir in virum, placari ei potest Deus; qui in omni culpa offenditur; si quis enim filium, famulum, subditum lædit, vtique parentem, herum, Principem violat, ad quem ille pertinet; nec potest quisquam rem sibi quampiam, quæ sit alieni iuris vsurpare, nisi cum iniuria legitimi Domini. Non ægrè tamen homini in hominem peccanti placabitur communis Dominus, siue quia ipsi se mutuo non raro afficiunt iniuriis, & compensatione quadam vti debent; iuxta illud, *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*; siue quia infirmiora sunt retinacula, quæ nos ab offendendo proximo, quam quæ à Deo iniuria afficiendo cohibere possunt; qui, & summus est, & summum in nos habet imperium, & summis in nos beneficiis singularem à nobis beneuolentiam, fidẽ, obedientiam, cultum, venerationemque promeretur. In hanc sententiam nomen Dei hoc loco accipit Abulensis, sicut & septuag. & cæteri passim interpretes; Caietanus tamen, Chaldæus paraph. & Vatablus Deum hic Iudicem interpretantur, qui propterea Elohim dicitur. in hanc sententiã. Si quis in alium peccauerit, iudicabit de eo Iudex, & habebit patronum, qui eius causam suscipiat; Iob. 9. 33. cum autem Deus ipse offensus fuerit, *quis est qui vtrumque valeat arguere, & ponere manum suam in ambobus?*

Prior tamen expositio vt simplicior, ita & probabilior videtur, vt velit Heli distinguere peccata, quæ homines in Deum directè, & quæ indirectè committunt, quorum hæc faciliorem veniam inueniunt, illa difficiliorem. Nam subdit *si autem in Dominum peccauerit vir, quis orabit pro eo?* non enim ait Heli, peccata in Dominum expiari non posse; sed difficilius multo, quam quæ directè contra homines committuntur. Quoniam peccata illa ex genere suo grauiora sunt, & ad veniam illis impetrandam non quilibet idonæus; sed vir quispiam eximia sanctitate, & apud Deum. Quæ videtur etiam sententia illius loci, *Non pro illo dico,* a 1. Ioã. 5. 16 *vt roget quis.* [a] Peccata porro filiorum Heli erant directè contra Deum, quia erant contra præcepta primæ tabulæ, illud maximè quo cultus Domini, & cæremoniæ ad illum pertinentes continentur; In quibus vindicandis seuerissimum se Dominus exhibuerat, vt in duos filios Aaronis ignem alienum vsurpantes, in Core, Dathan, & Abiron, sacerdotium sibi vendicare volentes; in hominem ligna in sabbato colligentem. sic & in istos Heli, quos vna eademque die gladius Philistæorum sustulit, breuíque tota domus funditus concidit.

Quid autem filii Heli, qui neque Deum timebant, neque homines reuerebantur? *non audierunt vocẽ patris sui, quia voluit Dominus occidere eos.* Ita in Hebræo quoque ad verbum, Septuaginta etiam epitasin quandam addunt, quia volens voluit Dominus occidere eos. quasi impœnitentiæ istorum, & negationis gratiæ ad obedientiam, & conuersionem necessarię, causa fuerit decretum Domini, de ipsis in tali statu interficiendis. *Quomodo*, inquit Gregor. [b] *Domino competit velle occidere peccatorem, & mortem peccatoris nolle?* Sed in præfato testimonio sequitur, vnde veritas agnoscatur; ait enim, *sed vt conuertatur & viuat.* Qui enim peccatorem vult viuere & conuertatur, si hunc inconuertibilem diuina præscientia nescit, occidit. vult ergo Dominus occidere, *sed eos quos prænoscit conuerti nolle.* Sic Sanctus Gregorius significans illud quia non causam sed consecutionem significare, in hanc sententiam, non audierunt vocem patris, neque conuersi sunt, ex quo consecutum est vt eos Deus vellet occidere. Quia isti vehementer peccauerant, [c] inquit Abul. meriti erant vt sibi gratia negentur, & cor docile, ad obtemperandum salutaribus parentis monitis, ex qua inobedientia cum grauius deliquissent, mortémque magis promeriti fuissent, Deus enim illis inflixit.

b in 1. Reg. c. 2.
Ezech. 18.
c q. 21. in c. 2. Reg.

Digitized by Google

VII. *Heli nimia in suos indulgentia.* Accusant omnes patres nimiam Heli indulgentiam in filios, quos leuibus tantum verbis arguere in magnis sceleribus satis esse duxit, cum post admonitiones & obiurgationes, eos à conspectu suo eiicere, à ministerio templi excludere, & Iudicibus plectendos tradere, iuxta legem Domini oportuisset. [c] Quæ est in primis sententia S. Hieronymi. [d] *Et eodem vitio*, inquit, *offendat Deum, quo offendit Heli Pontifex, qui corripuerat quidem filios, sed quia non abiecerat delinquentes, retrorsum cecidit, & mortuus est Filiorum iniquitas*, ait Theodoretus, [e] *non egebat lenibus medicamentis, sed acerrimis, & asperrimis. Oportebat ergò, cum post primam, & secundam admonitionem perseuerassent in nequitia, eos à templi ambitu expellere. Nam non ipsi soli legem transgrediebantur, sed etiam erant aliis exemplum vt transgrederentur. Quoniam autem pluris fecit naturam, quàm creatorem, à Deo ei data gratia fuit priuatus.* Seuerius etiam S. Chrysostomus lib. 3. aduersus vituperatores vitæ monasticæ, vbi inter alia. *Verùm quia non omnia quæ fuerant agenda, , vt ea resecarentur, vitia molitus est, & ipse cum illis vna periit. Namque & minas ille addere debuerat, & à suo eos conspectu amouere, atque etiam abdicare, & verberibus afficere, multoque illis grauius, & durius instare. Quia igitur nihil horum egit, verborumque tantum monitis contentus fuit, & illis & sibi ipsi Deum aduersum infestúmque constituit, cumque improbè & intempestiuè filiis parceret, & suam simul & illorum salutem perdidit.* Quibus verbis omnes æquè in æternum periisse significat, sed ea de re iterum in eius obitu differendum erit[f].

c Deut. 21. 18.
d l. 1. cōtr. Iouin.
e q 10. in 1. Reg.
f 4. m. 29. 39 n. 29 & seq

ANNVS MVNDI 2912. DILVVII 1256. QVARTÆ ÆTATIS 449. EXITVS ET DATÆ LEGIS 369. SANCTVARII IN SILO 323. HELI IVDICIS, ET PONTIFICIS 13. VITÆ SAMVELIS 12. ISAI 33. EXCIDII TROIÆ 42. TAVTÆI 32. IMPERII ASSYRIORVM 981.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1141.

I. *...ario temporis.* Distulimus in hunc annum viri Dei prophetiam aduersus Heli, quã aliqui apud Serarium putant ortum Samuelis antecessisse, nec vllam suæ assertionis causam afferunt; & fortasse tardius natum Samuelem putauerunt, vt propterea maturè monitum Heli crediderint. At is natus est, vt suo loco diximus, sub ipsũ initiũ Põtificatus Heli; quo initio, nõ est credibile tanta infamia flagrasse domũ Heli; Ea enim eius electioni vtique vehementer obstitisset; Audissetq. merito; *Si quis domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit?* [a] cum ergo ante Samuelis ortum omnia rectè haberent, in cuius rei signum, cum primum memoratur Elcanæ ascensus in Silo, statim nominantur Ophni & Phinees, sed sine vllo plane vestigio reprehensionis: non conuenit seriem sacræ narrationis commutare, & præteritum in plusquam perfectum vertere.

a 1. Tim. 3. 5

II. *Vir Dei ...ittitur ad ...eli, & ...ia.* Dicamus ergo potius, cum Heli laxior esset in corrigendis filiis, misisse Dominum hoc anno sabbatico ordine 47. à quo corrigeretur ipsemet Pater. sed quem? *virum Dei*, ait Scriptura, Prophetam videlicet aliquem illorum temporum, à nomine scriptisque incognitum. Ita putat Abulensis, [b] cum communi interpretum sententia; postmodum tamen nomine viri Dei mauult intelligi Angelum, qui vir Dei appelletur, sicut is qui à parentibus Samsonis est visus; idque ex eo suadet quod tum rari erant Prophetæ, *& sermo Dei erat pretiosus in diebus illis*; vt initio cap. sequentis scriptum est. Verum huic raritati non officit, quod vnus aliquis Propheta, semel intra tot annos, apparuerit. Audi S. Augustinum. [c] *Hoc* inquit, *euidentius ad ipsum Heli sacerdotem missus loquitur homo Dei: cuius quidem nomen tacetur, sed intelligitur officio, ministerióq; suo sine dubitatione Propheta.* quæ totidẽ verbis leges apud Eucherium in l. 1. Reg. c. 2. fine. vocat & Chrys. Prophetã l. 3. cõtra vitup. vitæ. monast. Itaque stemus in communi sententia, multóque magis explodamus Hebræorum deliria, qui apud D. Hieronym. in tradit; putant hunc

b q. 22. fin.
l. 1. 3.
c l. 17. de Ciu. c. 5.

Vide Abul q. 21. in c. 2. Reg. ... med.

virum Dei fuisse Phineem, ante trecentos fere annos mortuum, aut etiam Heliam, vix post ducentos annos nasciturum; minus absurde Seder Holam, hunc virum Dei Elcanam fuisse dicit.

Quid autem hic vir Dei? denunciat cladem imminentem familiæ Heli, quod mox per Samuelem quoque Deus facturus est; vt sæpius, atque à pluribus admoniti Pater, filiique corrigantur, & Prophetiæ comminationem tantum habeant, non immutabile decretum. [a] in qua re Dominus bonitatem suam patefecit; simul etiam Prophetiæ Samuelis adolescentuli præstruebat fidem, cum inscius in eadem vestigia incurreret, quæ vir Dei ante signasset. Principio autẽ exprobrat antiqua in familiam sacerdotalem beneficia, cuius posteri ingrati, & dignitatis suæ contemptores facti essent, Deúmque grauiter offendissent. Sic & Nathan Dei iussu reprehensurus Dauidem [b] primum recenset beneficia diuinitus in eum collata, *Ego vnxi te in Regem super Israel &c.* tum ipsum infigit accusationis aculeum. *Quare ergo contempsisti verbum Domini &c.* postmodum intentantur pœnæ, quibus factus est obnoxius. Idem est stylus Samuelis aduersus Saulem [c] & Domini contra Salomonem, [d] sed hæc postea.

a Abul. q. 23 in c. 2.

b 2. Reg. 12. 7. 9.

c 1. Reg. 15. 17.

d 3. Reg. 11. 9.

Venit ergo vir Dei ad Heli, & ait ad eum. Hæc dicit Dominus. Nunquid non aperte reuelatus sum domus Patris *tui*, id est Leuiticæ tribui, in qua Moyses & Aaron, *cum essent in Ægypto in domo Pharaonis: Et elegi eum* scilicet Aaronem ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem, *vt ascenderat ad altare meum. & adoleret mihi incensum, & portaret ephod coram me*, quæ sunt tria officia sacerdotalia, offerre hostias in altari holocaustorum, adolere incensum thymiamatis, & Dominum cum ephod consulere, & ab eo referre oracula populo enuncianda. Hæc enim maxime eminent in sacerdotali, siue Pontificali munere: nec fuit honori tantum id munus, sed vtilitati, Nam *dedi*, inquit, *domui patris tui, omnia de sacrificijs filiorum Israel*, id est omnia quæ destinaram ministris meis; de sacrificiis quæ mihi offerrentur, siue partem aliquam de omnibus sacrificiis, eam tradidi familię tuę. Hęc vniuersè de domo Aaronis iuxta S. Augustini interpretationem [e].

e l. 17 de ci. c. 5.

Sequitur accusatio, quę peculiariter pertinet ad domum Heli. *Quare*, inquit, *calce abiecistis victimam meam, & munera mea, quæ præcepi vt offerrentur in templo.* id est contemptui habuistis, vt ea solent, quæ petuntur calcibus, quia scilicet non seruastis constitutas à me sacrificiorum ceremonias, sed eas arbitrii vestri esse voluistis. In Græco est, prout legitur etiam apud Theodoretum, *quare intuitus es in thymiama meũ, & in sacrificium meũ impudenti oculo.* significãdo non circa solas victimas fuisse peccatũ, sed circa altare quoque thymiamatis. Nimirũ contemptus proditur, & gestu pedum & oculorum, aliisque plerisq; signis; est autem singularis impudẽtię, ea quæ sunt veneratione dignissima, nõn solũ animo parui facere, sed externo etiã gestu cum contẽptu cum aliorũ scandalo, patefacere. Pergit accusatio, *& magis honorasti filios tuos quã me, vt comederetis primitias omnis sacrificij Israel populi mei.* Alluditur ad illud, antequã adoleret adipẽ venisse puerum sacerdotis, vt raperet quidquid libuisset, significatq; quod Deo primũ incendendũ erat, quasi primitiæ, id à sacerdotibus in vsus suos acceptũ fuisse, & sic Deo prælatos, magisq; honoratos fuisse in Hebręo est, *vt saginaretis vos de primitiis*, Et scholiastes Græcus ἐνευλογεῖσθαι. quod habẽt Sept. interpretatur πιαίνεσθαι impinguari. I.

1 σχ.

Accusationẽ sequitur pœna peccati, quæ est abdicatio Heli, & posterorũ eius à sũmo Pontificatu; *Loquens*, inquit, *locutus sum vt domus tua, & domus patris tui, ministraret in cõspectu meo vsque in sempiternum.* Dubium est quam domum patris Heli Scriptura intelligat, pertinet enim ad domum eius, à quo immediate genitus est; pertinet quoq; ad domum Ithamaris, à quo habuit vt esset sacerdos, deniq; & ad domũ Aaronis patris omnium Pontificum atque sacerdotum.[f] Theodoretus in hunc locum, hanc domum de Aaronis domo intellexit, à qua, per Christi aduentum, & mortem, auferendum esset sacerdotium Iudaicum, & penitus extinguendum. sic enim habet. *Et videtur quidem prædictio, eius genus nudare sacerdotio, tacitè autem significant minæ illæ cessationem Iudaici sacerdotij. Dixi enim*, inquit, *domus tua & domus patris tui transibunt coram me vsque in seculum.* Hoc autem non est pollicitus Ithamari, sed Aaroni. Ipse ergo id pronunciauit aduersus omnem tribum. Ea autem quæ cernuntur ferunt testimonium.

f q 10. in 1. Reg.

Ex quo enim Christus Dominus fuit actus in crucem, dirutum quidem fuit eorum templum: deserta autem fuerunt sancta sanctorum, priuatique sunt & Sacerdotio, & Prophetia. sic Theodoretus. quæ est etiam S. Augustini, vt dixi, sententia. l.17.de ciu. c.5 & Eucherii l.1. Re.c.3.& 4.

VII. *Aaronicæ ne.* Confirmatur autem ista interpretatio ex eo quod promissio hæc sempiterni sacerdotii facta est Aaroni, cuius electionem ad id munus virgæ florescentis indicio comprobarat, eamque deinceps in tabernaculo testimonii conseruari voluerat. Num 17. nec quidquam penè sępius iteratur in libris Mosis, quam electio & consecratio Aaronis, & filiorum eius, vt sacerdotio Domino fungerentur; præsertim Exod. 28. 29. & 30. & nominatim Exodi 40. *Applicabisque Aaron & filios eius, ad fores tabernaculi testimonij, & lotos aqua indues sanctis vestibus, vt ministrent mihi, & vnctio eorum, in sacerdotium sempiternum proficiat.* vox tamen *sempiterni* neque in Hebræo legitur, neque in Græco. Sed illustrior est etiam

Cui promissum sacerdotium. ista promissio, in persona Phinees nepotis Aaronis Numer. 25. 12. *Ecce do*, inquit, *ei pacem fœderis mei, & erit tam ipsi, quam semini eius pactum sacerdotii sempiternum, quia zelatus est pro Deo suo &c.* eodemque modo habetur in Hebræis,

Eccl.45.30. Græcisque codicibus. Et sapiens de eodem iubnia, *Ideo statuit illi testamentum pacis, principem sanctorum & gentis suæ, vt sit illi sacerdotii dignitas in æternum.* Atqui Heli non fuit de stirpe Phinees, sed Ithamaris, nec vlla reperitur facta promissio aut Heli, aut parenti eius immediato, aut omnino vlli de familia Ithamaris. Accedit, vt notat S. Augustinus quod superiora ostendunt, virum Dei non de proximo patre agere, sed de eo qui fuerat in Ægypto, in domo Pharaonis.

VIII. *Aut potius ipsius Heli.* Rectius tamen videntur Abulensis, & Caietan. existimare hic eam domum intelligi, quæ mox sacerdotio priuanda sit, quod domui Aaronis non conuenit, vt quæ rursum à Salomone in possessionem sacerdotii missa est, vsque ad postrema tempora Synagogæ, conuenit autem domui Heli, à qua breui transiit sacerdotium. Deinde de eadem domo Heli mox dicitur præcisum iri brachium eius, & de filiis eius partem magnam occubituram, cum ad virilem ætatem peruenerit, nominatimq; Ophi & Phinees; quæ domui Aaronis non conueniunt. Nec obstat quod alibi non legitur illa promissio facta domui Heli, seorsim à domo Aaronis. satis enim est, vt Lyranus quoque notauit, eam hoc loco legi, etsi tum cum facta est, scripto tradita non fuerit. Denique prior illa pars Prophetiæ huius ad Aaronē pertinet, posterior autē ista ad Heli, & proximā ipsius familiā.

IX. *Non mutato diuino consilio.* Num autem existimandus est nunc Dominus, aut consilium, aut sententiam mutasse, qui dicat. *Nunc autem dicit Dominus, absit hoc à me: sed quicunque glorificauerit me, glorificabo eum, qui autem contemnunt me erunt ignobiles.* Viles scilicet & contempti, vt ex Gręco, & Hebræo liquet, nedum gloria summi sacerdotii fulgeant. Respondendum est Deum minime obnoxium esse mutationi, *Ego quippe Dominus*, inquit ipse, *& non mutator*, [a] Sed omnia ab ęterno præuidentem, omnia conuenienter diuersis rerum mutabilium statibus ordinasse, & prouidentiam rebus aptasse. Itaq; paulo ante, sub mortē Samsonis, domū Eleazari, exigentibus eorū culpis summo sacerdotio priuasse, & domui Ithamaris tribuisse; [b] rursū hanc domum, culpa Heli & filiorum eius, de summo Pontificatus solio deiecisse, & domum Phinees postliminio restituisse: Totā deniq; domū Aaronis, vniuersāque gentē penitus sacerdotio priuasse, succedēte sacerdote in æternū Christo Domino secundum ordinem Melchisedech, mutatione in rebus, non in ipso facta.

X. *Prior pœna, vitæ breuitas.* Inde speciatim ad Heli, ipsiusq; domū conuersus ei primo vitæ breuitatem in pœnā prædictorum scelerū denunciat; tum deiectionē familiæ ipsius, eius æmula florēte, vt vrantur inuidia, & discant Deū honore afficere eos, à quibus honoretur. *Ecce dies veniunt*, inquit, *& præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui*, id est dignitatē summi sacerdotii, quæ robur est familiæ tuæ, sicut plerique explicant, in quibus è recētioribus Vatablus & Lyranus; & ex antiquioribus S. Greg. & Rupertus. At cū sequatur *vt nō sit senex in domo tua*, videtur potius Dominus minari, & denūciare, vim se ac vigorē viuacis naturæ immatura morte pręcisurum; iuxta illud, *Ego dixi in dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi*, S. Augustinus secutus Septuag. interpretes, pro brachio semen posuit, id est posteros, Chaldæus, seminis fortitudinem, eadem sentētia. Ea pœna primum in Ophni &

a Malac.3.6

b Abul.q. 29.in c.2.1 Reg.

Phinees, qui iuuenili ætate florebant, imposita est, qui mox vno die ambo morituri prædicuntur, tum in illis 85. viris, qui Saulis iussu, in ciuitate Nobe occisi sunt, quorum pars maxima non peruenerat ad canos.

Altera pœna est æmulationis & inuidiæ, qua affligendi erant postea filii Heli. *Et videbis*, inquit, *æmulum tuum in templo, in vniuersis prosperis Israel.* Id videlicet contigit, quando eiectus est à Salomone Abiathar, de filiis Heli, & Ithamaris, & Sadoc de filiis Eleazari in eius locum suffectus est, vt hæc prophetia impleretur, vt est in tertio Regum, [a] quo tempore Israelitæ summa gloria ac prosperitate floruerunt; Id autem Heli non vidit ipse per se, sed viderunt & passi sunt posteri eius in generatione quarta, intra centum, & septem circiter annos, inuidia, paupertate, & vitæ breuitate oppressi, cum eorum æmuli prosperis interim rebus secundissimè fruerentur. In quarta inquam generatione, nam Heli genuit Phinees, ex quo Achitob pater Abimelech, quem occidit Saul, cui regnante Dauide successit Abiathar, qui secutus partes Adoniæ, à Salomone Sacerdotio priuatus est.[b]

(a 3. Reg. 2. v. 27.)
(b 3. Reg. 2. 27.)

Quod autem sequitur, *verumtamen non auferam penitus virum ex te ab altari meo*, id est non priuabo prorsus tuam familiam sacerdotio, videtur ad consolationem allatum, vt videtur intellexisse S. Gregorius: [c] cum tamen in pænam dictum esse subiuncta declarent, sequitur enim *vt deficiant oculi tui, & tabescat anima tua*: præ inuidia alienæ fœlicitatis, quam tuis ereptam, æmulis tuis Dominus concesserit, quoniam autem hæc visurus non erat Heli, vt certior fieret humano modo de calamitate futura, in tota sua familia, datur illi signum, quod visurus, ac sua ipse experientia probaturus esset, quasi dolorum initiũ, & præliberatio futurorũ malorum. Ex natura autem sua, vtraque ęquè incerta erant, vt pote futura contingentia; [d] ex prophetica vero reuelatione, vtraque æque certa, vt pote primæ, summæ, atque immutabili veritati nixa. *Hoc erit*, inquit, *tibi signum, quod venturum est duobus filijs tuis Ophni & Phinees, in die vno* [redacted]

(c in c. 14. 1. Reg. in illud ergo ne Ionathas moriretur.)
(d vide Abul. q. 31. in c. 2. 1. Reg.)

Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum, & animam meam faciat, & ædificabo ei domum fidelem & ambulabit coram Christo meo cunctis diebus. Hæc magnificentiora sunt, ac splendiora quam vt alteri cuiquam à Christo Domino conuenire videantur. Ideo S. Augustinus [e] cum hanc totam prophetiam versaret, *quod autem sequitur*, inquit, *ad illum iam pertinet sacerdotem, cuius figuram gessit huic succedendo Samuel. Proinde quæ sequuntur de Christo Iesu noui testamenti vero sacerdote dicuntur. Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem &c. Hæc autem*, ait Theodoretus [f] *nulli quidem hominis conueniunt, sed soli Domino nostro Iesu Christo qui, quod attinet ad humanitatem, nominatus fuit noster Pontifex*, & mox, *& illud omnibus diebus, non conuenit hominibus mortalibus, qui viuunt breui tempore*; verum sensum hunc mysticum esse, non historicum, ipsemet Theodoretus mox fatetur, vt dicemus.

(e l. 17. de ciuit. c. 5. med.)
(f q. 10. in c. 2. Hebr. 4. 14. 15.)

Historicum autem si requiramus, proxime laudatus Augustinus significare videtur, hic intelligi Samuelem qui Heli successerit, quem mox Dominus suscitauit, & crebrius ad se vocatum, dono prophetiæ, & suæ familiaritatis dignatus est. Sed is origine sacerdos non fuit, nedum Pontifex, [g] vt quiad Aaronis familiam non pertineret, sed ad Caathitas, vt supra demonstratum est. Comestor ait quosdam autumare sacerdotium ad Samuelem translatum, in quibus S. Hieron. quod ipse improbat. Perspicue Theod. [h] *Ergo prædictio*, inquit, *propriè quidem conuenit Seruatori nostro sed si spectes historiam, Sadoco, qui genus ducens ab Eleazaro, sacerdotium accepit per Salomonem. Aemulus domus Heli*, ait Hieronymus in tradit. Sadoc sacerdos extitit, qui eiecto Abiathar à Salomone sacerdotium suscepit, sicut in Melachim legitur, [i] vbi scilicet dicitur eiectus Abiathar, *vt impleretur sermo Domini quem locutus est super domum Heli in Silo.*

(c. 3.)
(g a. m 2889 n. 4. vide Comest. l. 1. c. 4.)
(h q. 10. in 1. Reg.)
(i 3. Reg. 2. 27.)

Itaque minimè dubia res est, in eamque conspirant omnes interpretes, Nominatim Lyranus, Abulens. [k] Dionys. Caietan. Vatablus, Emanuel Sa. Significatur autem Sadocum filium Eleazari, & reliquos deinceps eius filios gloriosos in Pontificatu fideliter administrando & opulentos fore, coram Regibus (nam Theodoretus, vel Diodorus Tharsensis Christos legunt numero multitudinis) Interim autẽ filios Heli, non tantum à Pontificatu exclusum iri, sed magna insuper indigentia premendos, atque afflictandos, vt cogantur supplices fie-

(k in c. 2. 1. Reg. post q. 31.)
(lo. cit. in schol 70 Sixt. in c. 2. Reg.)

ri Pontifici, vt participent pani, & pecuniolæ oblationum, in pœnam scilicet præsentis gulæ, & auaritiæ. quæ est sententia Hebræi textus, & Græci. In vulgata autem habetur sacerdotes filios Heli venturos, & per intermedios deprecatores rogaturos, vt vitæ aliquod subsidium obtineant, existimat autem Serarius pro *offerat* legendum videri *auferat*, id est accipiat, *quemadmodum*, inquit, *sensus videtur esse in Hebræo, Chaldæo & Septuag. & quod sequitur de parte sacerdotalium salariorum significat.* 2. Hunc porrò mœrorem, & inuidiam eleganter explicat Augustinus,[z] de Iudæis & Christianis post Christum; istis florentibus, illis inuidia tabescentibus. Vide in eandem sententiam Rupertum, Gregorium magnum, & Eucherium.

z l. 17. de ciu. c. 5.
2. ☧. in l. 1. Reg. c. 10. l. 2. c. 3

SCHOLIA IN ANN. MVND. 2912.

1. n. v. Quidam hunc honorem aliter interpretantur, vt scilicet prætulisse dicatur Heli filios suos Deo, quia peccantes coram omnibus, secreto arguebat; & quidē molliore brachio; cum Deus palam inhonoraretur, in neglectu præceptorum, & cæremoniarum suarum. honori enim sacerdotum parcere volebat, quem tamen illi coram populo prodegerant: & sic eorum crimina tacitè approbabat. sed sensus in textu expressus, multo melior est, ac probabilior.

Quomodo offerat tortam panis, vt accipiat bucellam? explicat Abulensis, filios Heli venturos tanquam quilibet de populo, & facturos huiusmodi oblationem, ad veniam obtinendam pro delicto suo; & quia laicis non licebat comedere de iis, quæ offerebant pro peccato, ait eos petituros de eo particulam sacerdotem, propter egestatem suam; cum tamen in cæteris oblationibus populi, iura sua integra perciperent, vt pote sacerdotes. 2. n. xv.

ANNVS MVNDI 2913. DILVVII 1257. 4ᵉ. ÆTATIS 450. EXITVS ET DATÆ LEGIS 370. SANCTVARII IN SILO 324. HELI IVDICIS, ET PONTIF. 14. VITÆ SAMVELIS 13. ISAI 34. EXCIDII TROIÆ 43. TAVTÆI 33. IMPERII ASSYRIORVM 982.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1140.

I. *Coniugium Isai, & ortus Eliab. Initium prophetiæ Samuelis.*

POssumus sub hos circiter annos coniugium Isai, qui & Iesse, parentis Dauidis constituere, & natiuitatem primogeniti eius Eliabi, vt ex 1. Regum constat,[a] & 1. Paral. 2.[b] vt Dauide nascente possit esset iam ætate admodum matura, & illo adolescente, cum aliis duobus fratribus militare in regio exercitu contra Philisthæos. sed hæc incertum annum habent. Quæ autem de Samuele dicenda sunt, ex tertio capite primi Regum, certam habent temporis ex Iosepho notam; eamque haud dubiè satis probabilem, probatam certè Torniello, in hunc mundi annum: & multo ante Abulensi, & Zonaræ in primo Annalium tomo, & nuper Serario in hunc locum. Iosephus autem, *Porrò Samuel* πεπληρωκὼς ἔτος ἤδη δωδέκατον. *exacto anno ætatis duodecimo, Prophetam agere cœpit.* ergo decimo tertio, quem nunc agimus 1. ☧. cui satis consentit Theodoretus q. 12. vbi quærens quamobrem Samueli, cum esset admodum iuuenis, Deus apparuerit; & respondet, *Ad arguendum Pontificem, qui senuerat, adolescentulus dignus est habitus, cui Deus appareret. Erat enim adeo iuuenis, vt Dei doctrinam nondum posset suscipere.* & mox. *Sed tamen eam ætatē antiquæ prætulit Deus; & eum qui octoginta & sex annos vixerat, & 40. annos duplici magistratus honore dignus fuerat habitus, erat enim & Iudex & Pontifex, despiciens, locutus est cum paruo puero, docens quanto sit canitie melior iuuentus ornata virtute.* Sic Theodoret[c].

a c. 17. 13.
b c. 2. v. 13.

II. *Quæ Heli & Samuelis ætate.*

Necessarium porro est in illos sex & octoginta annos irrepsisse mendum; nam si totam ætatem Heli hoc numero comprehendit, verum id esse non potest, cum ex Scriptura constet, consentientibus Hebræis, Chaldæisque codicibus,

c q. 11.
1. Reg. 4. 15. υἱὸς ἐννενήκοντα ἐτῶν.

eum ad annum duodecentesimum peruenisse: etsi Septuaginta exceptis bibliis regiis, & Complut. minore numero prætermisso eum nonagenarium vocarint; vnde S. Ignatius in epist. ad Magnesianos. *Samuel*, inquit, *puer paruulus Heli nonagenarium reprehendit; quod filios suos plusquam Deum honoraret.* quæ tamen reprehensio potius ad præcedentem Prophetiam pertinet. c. 2. 29. Eo autem tempore Samuel puer non erat, sed vir annorum vndequadraginta, & ei statim in iudiciaria potestate successit. Quod si Theodoretus prædicto numero assignare voluit ætatem Senis, respondentem ætati Samuelis, qua primum dono Prophetiæ donatus est, dicendum erit eum egisse tum annum non 86. sed septuagesimum secundum; iuxta ea quæ superius, anno primo Heli disputata sunt. Itaque ex S.
a. n. 2819. Ignatio, & Theodoreto illud tantum sumamus hoc loco, Samuelem puerili adhuc ætate vocatum à Deo fuisse, que est S. quoque Chrysostomi sententia l. 3. de prouidentia. *Samuel*, inquit, *à puero nutritus in templo, Deo semper charus & gratissimus fuit, tantáque virtutis indicia à prima statim atate pratulit, vt antequam ad viriles annos euaderet, inter mirabiles Prophetas inscriberetur.* Denique ætatem Samuelis minimè dubiam Scriptura reliquit, cum illum Scriptura latina puerum, Hebræa
נַעַר Naghar, Græca παιδάριον, hoc ipso in loco appellarit, id est adolescentulum.

Additur etiam circunstantia temporis, quo Deus spiritu Prophetico afflauit III Raritas Prophetarũ huius temporis.
c. 3. v. 1. & 9. Samuelem, quando scilicet *sermo Domini erat pretiosus*, id est rarus, rarique erant Prophetæ, & in iis tamen Samuel adolescentulus: aut certè visiones eorum non erant publicè notæ, vnde sequitur, *non erat visio manifesta*; Sicque explicat Chal-
v. 19. & 20. dæus paraphrastes; Alii autem, vt Caiet. non erant visiones quas certo constaret esse diuinas; quod tamen de visionibus Samuelis manifestum fuisse, infra ex certis euentis probatur. Lyranus ait propter malitiam filiorum Heli, & negligentiam patris in eis corrigendis, cessauisse responsiones, & reuelationes Domini; Nec tamen plane cessauisse constat, quando intra paucos annos & senex,
sup. an. m. 2900. n. 34. & puer, & mulier, & vir Dei, Prophetiæ dono decorati reperiuntur, Heli inquam, & Samuel, Anna, & innominatus Propheta, de quo proximo anno dictum est.

Contigit autem quodam tempore, cum Heli iaceret in lectulo suo, & oculi IV. Tempus apparitionis.
eius, præ senectute, ita caligarent, vt clarè videre non posset; & Samuel quoque dormiret apud eum intra templi septa, cum nox adhuc esset, vtpote nondum extinctis templi lucernis; contigit inquam tunc vt Samuel à Domino vocaretur; hæc est legitima huius loci sententia, quæ nonnullam habet traiectionem verborum, eratque dudum non recta interpunctione corruptus. vt fa-
l. 1. c. 11. 1. Reg. c. 5 tetur Lyranus, imo & Hierony. in tradit. in hunc locum & Rupertus & Comest. & noua emendatio, quamuis repugnate Abulensi.

q. 1 inc 3. Itaque non est Scripturæ mens Heli non potuisse videre lucernam Dei, antequam extingueretur, id est non potuisse ad lucernam videre, sed tantum interdiu post extinctas lucernas, vt quidam exposuerunt; aut vt putauit Caiet. non potuisse videre lucernam, nisi plene ardentem & lucentem, non autem cum esset prope extinctionem, & maligna luce intermicaret; Sed admodum retusam fuisse in sene oculorum aciem, vt ægrè videret; quo erat ei magis necessarium Samuelis ministerium. Deinde autem ad describendum tempus nocturnum, quo facta est reuelatio Samueli, addita est circunstantia lucernæ non extinctæ,
a c. 27. 21. lucebat enim noctu, & manè extinguebatur, vt habetur in Exodo,[a] & Leuitico[b].
b c. 24. 3. & supra à nobis disputatum est.[c] 2. ☧. vide Hieronym. in tradit. in hunc locum.

2 ☧ Nonnulla porro apparet in Græca versione diuersitas; licet enim in regiis V. Extinctio lucernarũ templi.
c a. m. 2544 n. 459. bibliis habeatur, ὁ λύχνος τοῦ θεοῦ πρὶν κατασβεσθῆναι, antequam lucerna extingueretur, quod cum Hebraicis, & Latinis congruit, quo modo habent etiam Complutenses. In Sixtianis tamen, Basiliensibus, Aldinis, aliisque passim habetur ἐπισκευασθῆναι
d q. 11. antequam instructa esset; quo modo legit, explicatque Theodoretus.[d] *Significat oratio*, inquit, *quod statim post vesperam, cum ipsi cœpissent dormire, apparuit Samueli Dominus Deus, vespere enim solent accendere sacram lucernam. circa mediam noctem iniiciebant oleum*, Imo mane potius, cum aptabantur, vt in vespertinem tempus essent instructæ, sed pergit. *volens ergo scriptor significare tempus, dixit lucernam nondum fuisse instructam.* sic ipse, qui licet matutinum & antelucanum

tempus videatur in vespertinum commutasse, in re tamen ipsa eadem est sententia; nam cum extinguebantur mane, simul etiam instruebantur, & aptabantur, vt vesperi accenderentur [a]. *a Exodi 30. 7.*

VI. *Locus quietis Samuelis.* Locus quoque in quo quiescebat Samuel dubitatione non vacat; etsi enim Scriptura dicat, dormisse in templo Domini, vbi erat arca Dei, non tamen existimandum est eum intra Sanctum Sanctorum, vbi erat arca Dei cubile habuisse; illuc enim nomini mortalium, præter vnum summum Pontificem, idque semel in anno duntaxat, [b] penetrare licuit; Chaldæus ait eum dormisse in atrio Leuitarum, & vocem emissam diuinitus, è loco in quo erat arca Dei. Vatablus existimauit Sacerdotes & Leuitas habuisse habitationem in atrio tabernaculi; illos quidem in interiore parte, iuxta ipsum tabernaculum, istos autem in remotiore loco. Sed prius docere oportuit aliquos intra templi, siue sanctuarii atrium habitasse ante constructum à Salomone templum. Existimo ergo probabilius Samuelem Pontifici dilectum, & illi familiariter ministrantem, in eadem cum illo domo, quæ Sanctuario adiaceret, fuisse versatum, vt posset toties ad eum, & quidem eadem, vt videtur, nocte recurrere. quæ videtur interpretatio Comestoris, atque Dionysii: nec alia videtur exhedra Lyrani, & Serarii. vide Oecumenium in c. 9. ad Hebræos. *b Leu. 16.*

VII. *Semel iterumq; vocatur.* Cum ergo Samuel iuxta templum non longe à Pontifice dormiret, semel iterumque diuinitus ad eum missa vox est, qua ab Angelo proprio nomine vocabatur; itáque missa, vt expergefactus vocem à se auditam minimè dubitaret, nec tamen vllum videret, à quo vox profecta videri posset; quod diuina prouidentia eum in modum administrabat, vt Samuel ratus eam esse vocem senis, sua opera indigentis, ad eum ocyus accurreret; & Heli certo disceret nihil hic ex cōposito fieri, sed rem diuinibus, ipsomet interueniente, denunciari. Si enim, vt rectè notauit Abulensis, [c] apparuisset Angelus Samueli, adiungens voci formā aliquam, qualis pridem Iosuæ, Gedeoni, aut parentibus Samsonis apparuit, didicisset ille quidem eadem, quæ postea didicit, sed fidem Pontifici non fecisset, qui rem totam puerilibus somniis tribuisset: sicut ex prima, secundáque responsione, quibus is iussus est somnum, lectumque repetere, intellectum est. *c q. 2. in c. 3.*

VIII. *Nulla ei specie apparente.* Vtrumque à Patribus confirmatur. Angelicam enim vocem, ad vocem Heli attemperatam fuisse eleganter tradidit Gregorius magnus [d]. *Puer autem*, inquit, *quia loquente Deo ad Heli cucurrit, vocem profectò Deus Heli similem protulit. Quid ergo est quod diuinæ locutionis vox ab Heli voce non differt, nisi quia & per patres veteres ipse locutionem profert.* sic ipse, consentaneè illi oraculo. *Qui vos audit me audit* [e]. Sic etiam & fidei Senis, & pueri timori, consultum fuisse, rectè intellexit Rupertus [f]. *Cur adierit Heli.* *Puerum dormientem*, inquit, *Dominumque necdum scientem, cui necdum reuelatus fuerat sermo Domini, Dominus tertio vocando excitauit*, & in illum suæ moderatus est gratiam vocationis, vt prius is, contra quem mittebatur, vocatum illum esse à Domino sciret, quam ipse, qui vocatus est. Sicque factum est, vt is qui visionem indicare timuisset, celare non auderet, tacere non posset. *d l. 3 c. 1. in hunc lib.* *e Luc. 10. 16.* *f l. 1. Reg. c. 11.*

IX. *Egregia Samuelis obedientia.* Promptitudo porrò adolescentuli eò laude dignior, quò illa ætas somni profundioris est, eiusque amantior; nocte nihilominus intempesta, nihil sibi in tenebris metuens, sepius vocatus, semper promptè surrexit, quamuis sæpius spe sua frustratus; & iuerit, imo cucurrerit ad Dominum, & quasi parentem suum Heli. Cum ergo iam tertiò vocatus esset, surrexit impiger tertiò; nec dubitauit tertiò interpellare sacerdotem, ratus satius esse toties illum sine necessitate fatigare, quam semel, ignauia sua, eius deesse necessitati. Hic Heli, non inscius viarum Domini, in ætate tam prouecta, Domino illustrante intellexit, quod Samuel, cui necdum sermo Domini reuelatus fuerat, suspicari non poterat, puerum videlicet à Domino vocari. Itaque ait ad Samuelem, *vade & dormi, & si deinceps vocauerit te, dices, loquere Domine, quia audit seruus tuus.* Credidit enim hasce vocationes apparatum quendam esse; & mox aliquid diuinitus denunciatum iri Samueli, qui humilitate verborum aditum pararet reuelationi.

X. *[Decima et ultima] vocatio.* Abiit ergo Samuel, & dormiuit in loco suo. *Et venit Dominus* quartò, *& stetit,*

v. 15. v. 10. sub aliqua scilicet apparenti forma, propterea enim postmodum tota reuelatio appellatur visio; & quidem sub forma illustri, quæ in nocte cerni posset; quod confirmat paraphrastes, qui ait gloriam Domini Samueli reuelatam. Sic sanctus
a Act. 7. 2. Stephanus [a] ait Deum gloriæ apparuisse Abrahamo. Ab angelo itaque Samuel iterata nominatione proprii nominis excitatus, & memor iussionis Præceptoris
v. 11. sui, *Loquere*, inquit, *Domine, quia audit seruus tuus. Et dixit Dominus ad Samuelem. Ecce ego facio verbum in Israel, quod quicunque audierint tinnient ambæ aures eius.* Inhorrescent videlicet, & quasi in clamore subito, ac vehementi, pulsatus aurium sensus tinnitum edet; Septuag. ἠχήσει τὰ ὦτα *resonabunt aures*.

Illud autem verbum, quod facturus erat Dominus, & quidem post non paucos adhuc annos; sed tam certò, ac si iam res præsens esset, illud inquam ver-
b in tradit bum, capite sequenti, interprete Hieronymo cõtinetur. [b] *Comminatio est*, inquit, *Domini super Heli, & super domum eius, eò quòd in peccato filiorum Heli Arca Dei caperetur, & Israel rueret, & filii eius interirent, & domus Heli Sacerdotio domus Domini priuaretur; & ob id factum audientium aures tinnirent. stupore vehementi.* sic ibi. Certè in nuncio Arcæ captæ, vlulauit ciuitas vniuersa, adeò vt clamoris sonus aures Heli
in hunc locum. perCelleret. quæ est communis Lyrani, Abulensis, Vatabli, Serarii, & aliorum interpretatio, Abulensis tamen mauult intelligi eam cladem, qua tota familia
c ca. 22. 19. Heli, præter vnum Abiatharem, cum vniuersa ciuitate Nobe extincta est; [c] cũ ingenti vtique totius multitudinis vociferatione; sed satius est vtraque, cum Hieronymo, in hac denunciatione comprehendere, quæ non in solam domum Heli, sed in totum fertur Israëlem.

Peculiariter autem aduersus domum Heli ista subduntur. *In die illa suscitabo aduersum Heli, omnia quæ locutus sum super domũ eius, incipiam & complebo.* Quæ verba ostendunt non fuisse admodũ propinquã cladem, quæ denunciabatur; vt malitia filiorum Heli compleretur, & inexcusabiles fierent, tam ipsi, quam eorum parẽs; dilata verò fuit executio ipsa viginti sex annos; totidem enim vsque ad mortem Heli, & filiorum eius numerantur; tanta est Domini longanimitas, & indulgentia peccatorem expectantis, & dissimulantis peccata hominum propter pœnitentiam. Sed quia, pro suæ scientiæ infinitate, eorum impœnitentiam præuidet, propterea vltionem certò futuram asseueranter affirmat, sic vt vltio perpetua futura sit, & nullis muneribus, aut victimis expiabilis. *Prædixi enim*, inquit, *ei, quod iudicaturus*, id est puniturus, *essem, domum eius in æternum, propter iniquitatem, eò quòd nouerat indignè agere filios suos, & non corripuerit eos*, condignè videlicet, & pro grauitate peccatorum.

Idcirco iuraui domui Heli, quod non expietur iniquitas domus eius victimis, & muneribus, vsque in æternum. Graue omnino, ac seuerum Dei iudicium circa prætermissam correptionem fraternam: cui & grauissima pœna imposita sit, quæque in stuporem agat vniuersos, qui audituri sint; & quod irreuocabili decreto, & quasi lata sententia imposita sit, qualia sunt quæ apud homines iureiurando firmantur. Pœnam autem culpæ debitam intelligit, non culpam ipsam; ad quam remittendam, quandocunque ingemuerit peccator, paratus est Deus: pœnam autem non item, quàm omnino vult exolui, vel in hac vita mitius, vel seuerius in futura; Ideóque, quæ videtur Domini in familiam Heli seueritas, lenitas est & clementia.

Hac reuelatione accepta Samuel continuit se in lecto suo, vsque mane, solicitus de re tam tristi Pontifici, ac præceptori suo denuncianda, veritus ne eum magna tristitia afficeret; aut propter ætatem fidem non faceret. Itaq; apertis de more sub auroram templi foribus, tacitus quiescebat. *Vocauit ergo Heli Samuelem, & interrogauit eum, Quis est sermo, quem locutus est Dominus ad te?* Suspicabatur enim valde probabiliter, Deum esse, qui puerum vocasset, neque id frustra; ideóque aliquid illi reuelasset, quod sua interesset non ignorare; siue id ad publicã rem ciuilemq; pertineret, quam ipse administrabat; siue ad rem diuinam, in qua præpositus erat Pontifex; siue ad priuatam, & suam, de qua iam dudum
d. 22. c. 16 per quam acerbum, à viro Dei, acceperat nuncium. Et vniuersè futurorum cognoscedorum auidi sumus, & præstantium virorum sententias, vt res cognitione dignas, libentius accipimus vt notat Abulensis; [d] quanto ergo magis ip-

sius Dei oraculum accipiamus? Quin etiam videtur Dominus hanc ei auxisse cupiditatem, quoniam propter ipsum Deus ista Samueli reuelauerat.

XV. *Et Samuelem ad reuelandum vrget*

Itaq; *Orote*, inquit Heli, *ne celaueris me. hæc faciat tibi Deus, & hæc addat si absconderis à me sermonē ex omnibus verbis quæ dicta sunt tibi.* Potens omnino, atque efficax est oratio eorum, qui in potestate constituti, erga subditos precibus vti malunt, quam mera iussione, atque imperio; sic enim fidelius, faciliúsque votorum compotes fiunt. *Indicauit itaque ei Samuel vniuersos sermones, & non abscondit ab eo.* Suadebat autem denunciationem istam etiam illa imprecatio malorum, vt Theodoretus interpretatur, ex Hebræorum loquendi modo, quæ Heli in Samuelem imprecabatur, si vel falsum diceret, vel veritatem taceret. Suadebat & Dei iussio; etsi enim ea in textu expressa non est; ea tamen ex similibus intelligi potest, nihil enim frequentius occurrit in prophetis, quam *loquere filiis Israel, dic domui Iacob, vade & clama in auribus Hierusalem*, & his multa similia. v.18.

XVI. *Acquiescit Heli diuino iudicio, cū laude Theodoreti.*

Verùm egregiam Sacerdotis responsionem audiamus, respondit enim, *Dominus est, quod bonum est in oculis suis faciat.* Theodoretus tam interrogationem Heli, quam responsionem eius commendat, eiúsque virtuti tribuit. *Eius pietatem*, inquit, *verba quoquè ostendunt; Nam primum quidem non puduit eum rogare adolescentem vt ei declararet, quæ à Deo fuerant annunciata. Sed & eum astrinxit iureiurando & execrationibus, nihil vt eum celaret ex iis quæ sibi significata fuerant: Deinde cùm latam didicisset sententiam; laude dignam emisit vocem, Dominus est; faciet quod placitum fuerit coram ipso.* q.11.

S. Chrysost. Quin etiam sanctus Chrysostomus, lib.3. contra vituperatores vitæ Monasticæ, ait Heli admirandum fuisse in cæteris; neque habuisse Deum quod ei crimini daret, præter filiorum neglectionem. *Eius*, inquit, *philosophiam omnem cum ex aliis locis intueri licet, tum ex ipsa quoque calamitate casuum suorum. Primùm enim cum ista omnia audisset, seque ad supremum cruciatum peruenisse conspiceret, non acerbè, non grauiter, non indignanter tulit. Non dixit, Quidnam istud est? vt fecissent plurimi: Num enim ego Dominus sum aliorum voluntatis? peccatorum meorum pœnas persoluere habeo. filij ætatem habent, ipsique soli merentur cruciari. Nihil omnino horum dixit, ne cogitauit quidem. Cæterum vt seruus fidelis & gratus, & qui vnum tantum sibi obseruandum nouit, vt quæcunque Dominus suus ei intulerit æquanimiter, & faciliter ferat, quamtumlibet illa tristia & acerba sint, ita plenissima philosophiæ verba edidit, Dominus, inquit ipse, quod gratum est in conspectu suo faciat.* Hactenus Chrysost. cui consentit Procopius.

XVII. *Et recentiorum.*

Eandem sententiam Lyranus, Abulensis, Dionysius, Caietanus, Serarius, aliique recentiores valde commendant, adeò vt aliqui ex tam humili & patienti responsione ipsius eliciant, quod acceptando super se & suos diuinæ sententiæ, atque animaduersionis æquitatem, tam contritionem peccatorum suorum, quem remissionem obtinuerit, vt pro iis temporali, non æterna pœna puniretur. Eadem quondam videtur fuisse Iobi mens atque oratio, cùm in medio cladium suarum æstu.[a] *Hæc mihi sit*, inquit, *consolatio. vt affligens me dolore non parcat, nec contradicam sermonibus Sancti.* Eadem & Dauidis, cùm fugeret Absalonem in pœnam peccatorum suorum.[b] *Si autem*, inquit, *dixerit mihi, non places: præsto sum faciat quod bonum est coram se.* quę verba tanquam ab humili, & contrito corde profecta, & sese diuinæ animaduersioni, cum singulari obedientia, & patientia permittente, nemo satis laudare possit. a Iob.c.6.10. b 2. Reg.15.19.

XVIII. *Quibusdā repugnantibus.*

Magnus tamen Gregorius, & eum secutus Rabanus in deteriorem partem videntur hanc Heli responsionem accepisse, nec existimasse veræ fuisse humilitatis, quia non se ad emendationem culpæ obtulit, nec cœpit exinde flagitiosorum sacerdotum scelera, digna vltione vindicare. Elegerit potius minarum Dei causas incurrere, quam de perpetratis iniquitatibus filios condemnare. Denique ait, ita minanti sibi Deo respondere, esse de ordinatissima Dei misericordia inordinatè confidere. *De omnipotentis etenim Dei misericordia*, inquit, *ordinatè confidit, qui hoc quod peccando delinquit, pœnitendo corrigit, flendo tergit.* Rupertus etiam melius & consultius ait fecisse Achab,[c] quam Heli, quia ad minas propheticas, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, &c. in hunc locum. c 3 Reg.21.27.

XIX. *Quibus satisfit.*

Veruntamen dici potest Heli iam grandæuum florētes ætate filios vltra coërcere non potuisse: & quod in se fuit, tunc non negligenter præstitisse, licet surdis caneret cantilenam. Dominus autem neminem obligat vltra vires ac facul-

tatem. Culpa admissa erat, ei pœna debebatur, denunciatur, admittitur, quid peccatur? cur deteriore accentu afficiatur eius oratio, ego sanè non video. nonne hæc satisfactio ad pœnitentiam pertinet? Et quis nouit an in sacco & cinere dormierit, cæteraque pœnitentis animi signa dederit, quæ licet scripta non sint, dubia tamen cùm sint, in meliorem partem accipienda sunt potius, quam ruina impellenda super miserum & afflictum senem.

Cęterum Iosephus, ne eius obliti videamur, hãc totam historiam paucis perstrinxit, & dum breuitati studet, quæ Pontifici à viro Dei, dicta sunt, & quæ à Samuele, permiscuit, atque confudit. *Samuel*, inquit, *exacto ætatis anno duodecimo prophetam agere cœpit. Quadam enim nocte dormientem Deus nomine vocauit. Tum ille ratus à Pontifice se vocari, accurrit ad eum. Quo negante à se vocatum, Deus idem tertio fecit. Tum Elis rem perspiciens ait. Ego mi Samuel, nunc quoque vt ante silui, sed Deus te vocat, Quapropter præsto esse te responde. Itaque rursum Deo vocante, rogauit quæ iuberet, paratum se ad ministerium offerens. Tum Deus, Quando*, inquit, *præsto es, Audi imminere Israelitis cladem maiorem, quam credibile est*, in Græco est, quam dici, aut credi possit, *Et filios Elis ambos vnà die perituros, & sacerdotium meum migraturum in familiam Eleazari. Elis enim pluris fecit filios suos, quam meum cultum, idque ne cum ipsorum quidem commodo. Hoc oraculum cùm ab adiurato extorsisset Pontifex, alioqui se non contristaturo, certiorem iam expectationem exitij filiorum habuit.*

λόγου μείζονα, καὶ πίστεως.

Permiscuit inquam atque confudit. Neque enim Deus per Samuelẽ de morte filiorum Pontificis, quidquam ipsi nunciauit, sed per virum Dei: neque per virum Dei imminere dixit Israëlitis magnam aliquam cladem, sed per Samuelem. Itaque Iosephus cum prophetiam per virum Dei datam missam faciendam putasset, quòd eodem pertineret, quo Samuelis vaticinium, quæ per priorem illum Prophetam dicta fuerant, atque denunciata, Samueli tribuit, & interim pœnam pręmaturæ mortis posterorum Heli, & familiæ ipsius paupertatem, ac tabescentem æmulationem, & pœnam nullis vnquam muneribus, aut victimis expiabilem, imò & totum Samuelis oraculum, excepto verbo, propter quod ambæ aures tinniant auditoribus, penitus prætermisit.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2913.

1. n. I. Pseudophilo in antiq. biblicis hæc octauo anno Samuelis contigisse tradit, sed nihil probat. Idem ait Heli dicente filiis suis, Pœnitentiam agite, & recedite de via vestra iniqua, illos respondisse, quando senuerimus tunc pœnitentiam agemus: quæ appareat sumpta de triuio, & carere fide.

2. n. IV. Dionysius, secutus Lyranum & Abulensem, ait de septem lucernis 4. mane extinctas fuisse, easque rursum vesperi accendi solitas. At Lyranus numerum non posuit, Abulensis autem ait per diem 4. arsisse. idque ex Ioseph. refert, & elicit ex c. 30. Exodi; sed non rectè, vt probauimus anno m. 2544. n. 459. & seqq. Serarius nihilominus in hunc locum, cum Tostato sentit.

ANNVS MVNDI 2919. DILVVII 1263. 4ª. ÆTATIS 456. EXITVS ET DATÆ LEGIS 376. SANCTVARII IN SILO 330. HELI IVDICIS ET PONTIFICIS 20. VITÆ SAMVELIS 19. ISAI 40. EXIDII TROIÆ 49. TAVTÆI 39. IMPERII ASSYRIORVM 988.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1134.

HELI octauum supra septuagesimum annum ætatis agens ad medium simul vtriusque magistratus tempus peruenit, in quod ipsum tempus sabbaticus annus, ordine 48 incurrit; quem, sicut & præcedentem, & aliquot deinceps consequentes, puto ab Israëlitis, temporum fauente tranquillitate, fuisse obseruatum, negligentius fortasse, si eo quoque negligentiam Heli trahere placet. His porrò annis res Israëli-

Samuelis constans probitas. ticæ, quantum quidem scriptis proditum nouimus cursum suum tenuerunt, filij Heli constantes in malitia sua; Samuel autem in virtute ac probitate. Quod nominatim sanctus Gregorius obseruat: qui propterea notat sæpius à Scriptura repetitum Samuelem coram Heli Domino ministrasse, quoniam significare voluit eum non solum humiliter inchoasse, sed in eadem virtute perseuerasse, & profecisse; contra quam plerique faciant.

II. *Imitanda.* *Quidam namq;*, inquit, *Prælatorum sanctæ Ecclesiæ magisterio subditi, rudes obediunt; sed cum paulò altius per conuersationem proficiunt, in eadem obedientiæ humilitate nequaquam persistunt. Quos bene Agar Saræ ancilla spiritaliter designat, quæ cum de Abraham viro eius concepisse se vidit, dominam despexit &c.* Et paulò post, *Quia ergo Samuel etiam nunc coram magistro ministrasse memoratur, quid est nisi quia electis auditoribus formam præbet vt quo altiori vita proficiunt, seruare bonum obedientiæ nunquam obliuiscantur. Nam tunc verè proficiunt si ad altitudinem meritorum, & fortitudine conantur operis & virtute humilitatis.* Hæc S. Pater, quæ iuuit huc in hac temporum inanitate transtulisse.

III. *Siluius Posthumus.* Addere tamen licèt hunc esse tertium annum regni Siluii Posthumi apud Eusebium, qui Dionis. Halicarnassæo teste fuit Aeneæ filius, ex Lauina Latini filia, quę post mortem mariti, regnante Ascanio, grauida secessit in syluas, vbi editũ filiũ Siluium vocauit. Posthumi etiam cognomen accepit, quod post humatum patrem natus esset. A quo deinceps omnes Albanorum reges Siluii appellati sunt. Regnum autem tenuit vno & 30. annis, vt vterq; scriptum reliquit.

ANNVS MVNDI 2920. DILVVII 1264. QVARTAE ÆTATIS 457. EXITVS ET DATÆ LEGIS 377. SANCTVARII IN SILO 331. HELI IVDICIS, ET PONTIFICIS 21. VITÆ SAMVELIS 20. ISAI 41. EXCIDII TROIÆ 50. TAVTÆI 40. ET VLT. IMPERII ASSYRIORVM 989.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1133.

Teutaimors INCIDIT in hunc annum Tautæi mors, principis Assyriorum vigesimi septimi Eusebio, Africano 28. quia hic à Belo, ille à Nino numerandi sumpsit initium; sed Africanus quatuor insuper annis auxit periodum regni eius, vt initio Tautæi, secundo Samsonis diximus. Sed multo maior est in sequentibus regibus inter vtrumq; dissentio, vt mox dicemus.

ANNVS MVNDI 2921. DILVVII 1265. 4ᵃ ÆTATIS 458. EXITVS ET DATÆ LEGIS 378. SANCTVARII IN SILO 332. HELI IVDICIS ET PONTIFICIS 22. VITÆ SAMVELIS 21. ISAI 42. EXCIDII TROIÆ 51. THINÆI 1. IMPERII ASSYRIORVM 990.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1132.

I. *Regũ Assyriorum omissio.* TEVTÆO Thinæum subiicit Eusebius in Assyriorum imperio, multum Georgio Syncello, & Scaligero reclamantibus, quod 4. Reges ab Africano, in catalogo Regum Assyriorum recensitos prætermiserit; nimirum Arabelum, qui annis 42. regnauerit; 42. Chalaum, qui 45. 45. Anabum, qui 58. 58. & Babium, qui 37. 37. qui sunt anni omnino 162. 162. *Atq; hoc*, inquit Scaliger, *pessimi exempli* πανούργημα, *ideò ab eo patratum, vt Regnum Teutami in Troiana tempora conueniret. Facinus profectò neque bono viro, neque homine*

l 3 can. isag. p. 313. *Ecclesiastico dignum*. Sic ipse, qui non dissimilem culpam tribuit Ctesiæ. *Sane Ctesiam*, inquit, *vt erat homo vanissimus, aliquot Reges detraxisse minime dubitamus, vt æram Chaldæorum initio Nini accommodaret, cum tamen eius initium sit à 18. anno Semiramidis.* Scriptorem antiquissimum vanitatis accusat, imò & plagij aduersum Reges, nulla probatione vsus, nullo teste, neque aduersus illum, neque pro se; tanta fuit hominis confidentia, existimantis auditurum se ab omnibus, αὐτὸς ἔφα. sed hæc obiter prius illud videamus.

Scaligeri plagiariam accusationem contra Eusebium, quatuor Reges de catalogo Principum Assyriorum subducentem, vt Teutami regnum in Troiana tempora conueniret, nonnulla sunt quæ dubiam faciant, Primùm quòd illi Reges siue additi, siue prætermissi nihil mutant Teutami tempora siue à Belo, siue à Nino ducatur initium numerandi. Dicendúmque potius erat veritum Eusebiũ ne Sardanapali, vel Arbacis regnum vlterius produceretur, quam eius rationibus conueniebat. Secundò si retrogrado placet ordine numerare annos Eusebij à Sardanapalo, vel Arbace sursum versus, incidet quidem Teutamus in Troiana (l. 2.) tempora, sed incidet consentiente Diodoro Siculo, & Ctesia Gnidio, quem ille sequitur, & omnibus Græcis, Latinísque, qui post Eusebium vixerunt, si Syncellum, & Scaligerum exceperis.

Cui nihilominus sua retrograda Chronologia non admodum bene cessit in (p. 131. & 132) hoc ipso de regno Assyriorum argumento; nam l. 2. canonum Isag. in tertia Dynastia Assyriorum, ait 21. Pyritiadis Templum Salomonis constructum fuisse. Verum ab eo anno vsque ad vltimum Sardanapali non numerat nisi 145 annos; cùm apud Eusebium qui Eupalis 32 templi fundamenta ponit, 213 numerenter, nimirum quod reperiuntur à numero Eusebiano 984. vsq; ad 1197. Deinde vult anno Thinæi nono excisum Ilium; à quo vsque ad Arbacem duodetrecentos tantum numerat; vbi Eusebius habet 362. à numero videlicet 835, ad 1197. Eodémque modo falsum esse necesse est annum eius Exodi Hebræorum, & nati (a. m. 2803.) Mosis, & Abrahæ, quem vult natum ducentis & 59 annis serius, quam velit Eusebius, anno scilicet Beluchi 31. non Nini 43. vtut sit, sequendus est nobis Euse- (l. 18. de ciu. c. 19.) bius, vt diximus anno Sosarmi primo, ne maioribus damnis minora sarciamus; ponendúsque deinceps Thinæus cum annis suis triginta, qui est Eusebio 28. Africano 33. Porrò hîc Thinæus male apud D. Augustinum, operarum vitio, legitur Oneus. qua de re iterum in Dercyli anno 1.

ANNVS MVNDI 2926. DILVVII 1270. QVARTAE AETATIS 463. EXITVS ET LEGIS 383. SANCTVARII IN SILO 337. HELI IVDICIS ET PONTIF. 27. VITÆ SAMVELIS 26. ISAI 47. EXCIDII TROIÆ 56. THINÆI 6. IMPER. ASSYR. 995.

ANTE CHRISTVM 1127.

EST hîc annus sabbaticus ordine quadragesimus nonus, quo tempore Samuel Propheta sextum supra vigesimum agebat annum, demonstrabátque in dies maiora virtutis ac diuinæ sapientiæ incrementa; vt verè de eo illud vsurpari posset; *Creuit autem Samuel, & (1. Reg 3 19.) Dominus erat cum eo*, præ cæteris videlicet Israëlitis, qui prophetiæ dono carebant, cum iis enim peculiariter esse dicitur, quos singulari aliquo (Gen. 26. 28. & c. 39. 3.) priuilegio afficit, vt Isaacum diuitiis, Iosephum rerum gerendarum prudentia, Gedeonẽ fortitudine, Samulem prophetia, ídque ea verba confirmant; *& non* (Iud. 6 12.) *cecidit ex omnibus verbis eius in terram*. Quod non solum ad prophetiam contra Heli enunciatam pertinet; sed pleráſque alias particulares, quæ in scripta relatæ non fuerunt, nisi in genere, vt habetur v. 21. qua de re paulò post. Cæterum sub hoc tempus existimamus ductam à Samuele vxorem, breuique ex ea Ioëlem primogenitum suum succepisse; neque ita multo post Abiam. Id vt maturius faciamus, iniecta pene manu cogit nos Iudicis officiũ eis à Samuele paren-

c. 19. 31. & seq. Cadit in hunc annum ortus Berzellai, amici Dauid, ac benefactoris dum regno ab Absalone pulsus esset, vt in 2. Regum scriptum est pluribus. Is octogenarius Regem traduxit Iordanem; quod arbitramur regni Dauidis trigesimo primo contigisse, vt suo loco dicetur, qui annus à præsenti est octogesimus, erit enim mundi 3010. vnde consequens est eum hoc anno natum. Non ignoramus Torniellum scribere Berzellai ante sex annos in lucem editum, eò quod Dauidis annos aliter ac nos digesserit; nos tamen permanemus in sententia.

2930. 80. —— 3010.

ANNVS MVNDI 2933. DILVVII 1277. QVARTAE ÆTATIS 470. EXITVS ET DATÆ LEGIS 390. SANCTVARII 344. HELI IVDICIS, ET PONTIFICIS 34. VITÆ SAMVELIS 33. ISAI 54. EXCIDII TROIÆ 63. THINÆI 13. IMPERII ASSYRIORVM 1020.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1120.

Septimo Iubilæo Mosaico consecratus est hic annus; est enim trecentesimus & quinquagesimus, ex quo Hebræi transmisso, duce Iosue Iordane, in Chananitidem sunt ingressi, post annos quadraginta ab Exitu ex Aegypto in deserto peregrinando consumptos, ex quo vides confirmari annum datæ legis in indice positum. Sed confirmat etiam magis exactam chronologiam annus sabbaticus quinquagesimus, qui in hunc annum necessario, & sponte sua cadit, septies enim 50. numerum exhibet, 350. Qua de re vide quæ tomo 2. disputata sunt, anno Mosis 81. à cuius ortu hic annus est septuagesimus supra quadringẽtesimum, qui numerus etiam probat annum exodi & datæ legis, sublatis enim ex eo annis 80. remanent 390. probat quoque annum ingressus in Chananitidem. Si enim ab annis quartæ ætatis abstuleris 120. annos, quos vixit Moses, reliqui omnino erant 350. qui est annus traiecti Iordanis.

350. 40. n. 698. schol. 42.

Hoc porro tempore magnis apud vniuersum populum incremẽtis gloria Samuelis augebatur. Nam diuinitus ei multa præmonstrabantur, quæ cum Dei iussu populo enunciasset, & euentis ipsis Dominus, qui simul illi aditum ad totius Reipublicæ gubernacula muniebat, confirmasset, meritò eum totus Israel reuerebatur. Cum præsertim ad hanc Dei gratiam, vitæ integritas, morésque inculpati accederent. *Et cognouit*,[a] inquit Scriptura, *vniuersus Israel à Dan vsque Bersabee quod fidelis Samuel Propheta esset Domini.* Cognitum est omnibus Israelitis, àb oppido Dan, quod situm erat prope Libanum ad fontes Iordanis, & septentrionalem plagam regionis ipsorum, vsque ad Bersabee, vrbem ad austrum positam, in extremo tribus Simeonis, Samuelem verum esse, ac fidelem Domini Prophetam. In Græcis codicibus, præterquam in Complutensibus, & aliis inde sumptis, nulla est mentio Dan neque Bersabee, quæ sunt extrema longitudinis terræ Chananæorum, vt alibi diximus, sed habetur ἀπ' ἄκρων τῆς γῆς ἕως ἄκρων, *à summo terræ vsque ad summum*, siue ab extremo ad extremum.

a c. 3. v. 20. 1 ἐχ.

Pluribus porro vaticiniis illustrem redditum esse Samuelem illa verba demonstrant, [b] *Et addidit Dominus vt appareret in Silo, quoniam reuelatus fuerat Dominus Samueli in Silo.* Perrexit nimirum Dominus sæpius in Silo Samueli apparere, quoniam ibi primum cœperat se illi communicare, aut vt in Hebræo est, conspiciendum præbere. Non de vna sola superueniente visione dicitur, ait Caiet. sed summariè multiplicatæ apparitiones diuinæ factæ in Silo scribuntur; & dicitur in Silo, ad differentiam aliarum visionum, quas habuit Samuel postquam recessit à Silo. Consentit Abulensis, additque huiusmodi oracula, non fuisse in sacros relata codices, quod vel ad Samuelis exaltationem, vel depressionem domus Heli, quæ hoc loco maxime agitur, nihil admodum pertinerent.

b 1. Reg. 3. 21.

Ibid. Vatabl. Emon Sa. Sequentia autem verba, *Et euenit sermo Samuelis vniuerso Israeli*, quidam codices plane non habent, alij ad initium sequentis capitis retulerunt, præsertim Hebræi;

qui legunt, *Et fuit verbum Samuelis ad omnem Israel*; eisque verbis quidam interpretum significari volunt, Deum siue à Samuële rogatum, siue vltro illi apparentem, edixisse, vt Israëlitæ contra Philisthæos expeditionem susciperent, à quibus videlicet vexari incipiebant, idque Samuëlem ad vniuersum populum retulisse. Cui expositioni illud nonnullam affert probabilitatem, quod postmodum subditur. [a] *Quare percussit nos Dominus hodie coram Philisthiim?* non enim satis idoneũ haberet locum illa Israëlitarũ querela, nisi Domini voluntate, ac iussu arma suscepta forent. Verum S. Gregorius completam rebus prophetiam probabilius interpretatur. Sicut & sanctus Hieronymus in tradit. in hunc locum, & deinceps recentiores interpretes. 2 Addunt porro Septuag. in plerisque editionibus, de Heli & filiis eius. *Et Heli erat senex valde*, nimirum nonagenarius, *& filij eius euntes ibant*, solita videlicet, & pridem iam trita progrediebantur via, *& mala via eorum in conspectu Domini.* Nimirum verissimum est illud prouerbium; [b] *Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit non recedet ab ea.*

An suscepta diuinitus expeditio in Philisthæos. | a cap. 4. 5. | 2. ꭗ. Aldina Sixti Rom. Basil. | b Prou. 22. 6.

V. Huc pertinet quod scribit Iosephus, [c] Phineem, quem ipse maluit Phineesem appellare, sacerdotio iam functum fuisse viuo patre; eo propter senium, hũc ei honorem concedente. Quod licet incredibile non sit; nusquam tamen hic Phinees in Pontificibus à Scriptura numeratur, sed integri anni 40. patri attribuuntur. Ceterum si quem filiorum sibi Heli in Pontificatu substituit, aut functiones eius potius per aliquem exercuit, hunc honorem Ophni potius, qui tanquam primogenitus prior semper nominatur, quam Phinees attributum esse arbitrarer. Primogenitis autem hunc honorem ex diuina ordinatione attributũ nemo dubitat. Propterea enim Eleazarus Ithamaro antelatus est. Caruisse autem videtur liberis, ideóque ad filium Phinees transiit summum sacerdotium, vt suo loco dicemus.

Phinees an Põtifex viuo patre. | c l. 5. ant. c. 11. extrem.

SCHOLIA IN ANN. MVND. 2933.

1. n. 1. Fidelitatem ad propheti㠖 refert Chaldæus paraphr. quem secuti sumus. Nec alia mẽs LX. senioribus, cum aiunt ὅτι πιστὸς Σαμουὴλ εἰς προφήτην τῷ κυρίῳ. Hieronymus adverbum secutus Hebræum, etiam illius traiectionem retinuit, *quod fidelis Samuel Propheta esset Domini.* Arias Montanus vertit, *in prophetam Domino*, vt habet Septuag. in hanc sententiam, quam habet Vatabl. cognouisse videlicet populum, Samuelem idoneum esse, qui aliquãdo euaderet in Prophetã. Verùm Hebræũ aliter intellexit Hieronymus, imò & Pagninus, & phrasis Hebræa, & Græca ad præsens quoque tempus pertinet, & reuera Samuel iam erat Propheta. Sic Dominus est Dauidi *in Deum protectorem, & in domum refugii*, & factus est Isaiæ *in salutem.* Sic *in caput esse*, vel *in eandem*, Deuter. 28. 44. est primum esse, vel vltimũ & *esse in ruinam, & resurrectionem, & in signum contradictionis.* & sexcenta id genus alia propositionem habent penè redundantem, cæterũ Benedictus lapsus memoria, situm inuertit vrbium Dan & Bersabee.

2. n. IV. 2. Comestor l. 1. Reg. c. 5. certam quãdam, siue reuelationem, siue oraculum refert, quo Deus præceperit Samuëli, & Samuël populo, ex Domini mandato, vt abiiceret à se diuinos, & ariolos, & id genus hominum peripsemata, Cedrenus ait Samuëlem 38. anno Pontificatus Heli cœpisse ius populo dicere, quod si admittimus, id non ex officio, sed ex mandato peculiari Heli factum esse accipiendum est. Non enim Iudex populi fuit, nisi extincto Heli, Nec absurdum est opinari Heli moribundum in Samuëlem officium Iudicis, in vnum de filiis, Pontificatus onera deposuisse, prout ex Iosepho significauimus. n. 5.

ANNVS MVNDI 2939. DILVVII 1283. QVARTÆ ÆTATIS 476. ET VLT. EXITVS, ET LEGIS 396. SANCTVARII IN SILO 350. ET VLT. HELI IVDICIS, ET PONT. 40. ET VLT. VITAE SAMVEL 39. ISAI 60. EXIDII TROIÆ 69. THINÆI 19. IMPERII ASSYRIORVM 1008.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1114.

I. CELEBRIS est hic annus, multisque rebus memorabilis; eo quippe quartam ætatem, terminamus, quæ Iudicum in Hebræorũ Repub. administrationem, à Mose vsq; ad Heli per annos 476. comprehendit, 1 Etsi enim Samuelem non negamus Iudicem, summúmque in hac Repub. magistratum; Eius tamen anni cùm non satis ab annis Saülis Regis distincti sint, imò à D. Paulo, Iosepho, Hebræis, & Euseb. cõiuncti; 1. ꭗ.

Finis quartæ ætatis, et extra Sanctuarij in Silo.

In eius initio Regum ætatem duximus inchoandam, vt proximo anno dicemus. Hoc ipso anno, post trecentesimum & quinquagesimum, quo sanctuarium in Silo substiterat, impletum est illud Dauidis. [a] *Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum, vbi habitauit in hominibus. Et tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici*; quod Seder Olam [b] etiam obseruauit. Erat nimirum Arca Domini virtus, & propugnaculum Israëlitarum Deum timentiũ, contra hostes eorum; erat gloria, & decor eorum; qui Deum illic præsentem, & oracula fundentem habebant. Nec mutamus de hac mora Sanctuarij, aut Arcæ in Silo sententiam, etsi non ignoramus Seder Holam [c] & Genebrardum in Iosue existimasse Ædem in Silo stetisse 369. annis; indéque in solitudinem fuisse redactam. nam ipsi nihil probant, pro nobis facit series annorum accuratè seruata. Hic denique annus est, quo Pontifice, & Iudice, & filiis eius subito interitu extinctis, intellectum est tardè ad vindictam diuinam iram procedere, sed tarditatem, supplicij grauitate compensare. Hæc quo modo facta sint, cum Scriptura dicendum est. [d]

a Ps 77.60.
b c 13.
c c.11. fin.
d c.4. 1 Re.

II. *Bellum contra Philisthæos; eius causa ex parte Dei.*

Bellum gestum est à Philisthæis contra Israëlitas, & ab iis semel iterúmque infœliciter pugnatum, sed vt hoc omnino constet, de belli tamen huius causis non ita constat. Ex parte Dei hæ causæ satis in promptu sunt, atque adeo iam ante non semel expromptæ; voluntas videlicet vlciscendi, tam Heli & filiorum eius, quam Israëlitarum peccata. Nam, vt illos omittam, de quibus hactenus satis multis egimus, certè hoc quoque tempore mansisse Idolum Michæ apud Danitas, ex libro Iudicum certum est, [e] & quidem non sine cultu, vt videtur, & in Othoniele disputauimus, [f] *Mansit*; inquit Scriptura, *apud eos*, Danitas I*dolum Michæ omni tempore quo fuit domus Dei in Silo*. Satis id longum tempus ad Dei iram quantumuis patientis inflammandam. Lyranus excitatum ait hoc bellum à Deo, [g] non solum vt eo punirentur Heli cum filiis suis, sed populus quoque, qui occasione eorum subduxerat se à debita Dei reuerentia, & sacrificiis. Verum Deos quoque alienos in medio eorum adhuc fuisse, ex sequentibus satis liquet. [h]

e c 18 31.
f an eius 22 n.15 & seq.
g vide an. m.1933 n.4
h c. 7. 3.

III. *et Philisthæorum.*

Quod ad Philisthæos attinet, videtur hæc pugna hoc loco ex abrupto & repente nasci; neque enim vlla eius causa à Scriptura memoratur. Dicendum videtur, consentaneè iis, quæ de Samsone tomo secundo dicta sunt, [i] & 40. annorum seruitute, qua Israëlitæ Philisthinorum dominatui subiacuerunt; [k] dicendum inquam, Palæstinos istos hostili semper animo in Israëlitas fuisse, à quibus non dubitarent diuisam sibi iampridem ac destinatam regionem suam vniuersam, si quomodo eorum voluntati facultas respondisset; [l] Id autem odium maximè exaggeratum fuerat à morte Samsonis, per quem omnes eorum principes & flos ipse populi, ac iuuentutis templi ruina contrucidati fuerant, & extincti; viresq; eorum ita accisæ, magno vt in lucro ponerent quod Israëlitis non dederentur. [m] Cumq; pluribus annis, necessitate magis se, quam voluntate continuissent, & à repetenda vltione abstinuissent, restauratis iam apud se rebus personisq; seipsos ad vindicandam patrum suorum, Deorúmq; ignominiosam cladem excitarunt. Præsertim cum sibi rem fore intelligerent, non cum fortissimo aliquo Samsone, qui quocumque iret terrorem secum, mortemq; trahebat; & millenos bellatores mactabat inermis, & solus. Sed cum molli, & cæcutiente, & decrepito sene; qui ne in domesticos quidem retineret imperium; nihil vt iam prohibere videretur, quin Philisthæi viris, armis, opibusque potentes, imperium in Israëlitas ipsos 40. annos interruptum, & iampridem gloriosè acquisitum, & conseruatũ; & casu quodam, non bellica virtute amissũ, gloriosius recuperarent.

i a.m. 2860 n. 1. & seq.
k Iud. 13 1
l Abul. q. 2. in c.4.
m vid an. 20 Samſ. n.48. & 51.

IV. *Apparatur pugnæ locus.*

Itaque apparatur bellum conscribitur miles, educuntur copię, venitur ad Aphec, quæ ciuitas in tribu Isachar ab Adrichomio ponitur, [n] in via vallis Israël, non longé à montibus Gelboë. Atenimuero cum ab eodem Adrichomio lapis adiutorij, ad quem constat Israëlitas in hoc bello castrametatos esse, ponatur in tribu Dan, lapisque hîc tam vicinus fuerit Aphec, vt ex vno loco alterius clamores exaudirentur, certè aliam fuisse hanc Aphec ab illa, quàm Adrichomius existimat, necessariò dicendum est. Est enim inter eam, & lapidem, qui dicitur adiutorij, quem Septuag. & S. Hieron. vocant Abenezer,

n in ea tribu n.7.
vers. 6.

iter plurium dierum. Accedit quod vrbes primariæ Philiſthæorum, de quibus mox multa mentio, vicinæ ſunt huic rupi: ab illo autem Aphec valdè remotæ. Denique Silo debet eſſe vicina caſtris Iſraëlitarum; vt inde Arca Dei facile peti poſſet, & eodem ipſo die prælij, fugitiuus vnus in Silo peruenire. [a] *a c. 4. v. 12. & 16.*

V. *Quis belli dux apud Hebræos, & quæ copia.*

Quo porro duce Iſraëlitæ contra Philiſthæos arma ſumpſerint, non memoratur. Certè non fuiſſe quemquam de filiis Heli, videtur ſignificari paulo poſt, cum duo filij Heli, cum Arca fœderis Dei fuiſſe dicuntur, & cum ea, nec prius vocati videntur. *v. 4.* Quamquam hoc non impedit, quo minus alter, ambóue, in priore prelio, ac conflictu fuerint: & Deo, qui vltrice manu bellum hoc totum moderabatur, permittente populo ſuggeſſerint, vt Arca transferretur in caſtra. Siue ergo illi belli duces fuerunt; ſiue alius quiſpiam vices Iudicis, ac Pontificis tenuit: ſiue nullus cum ſumma auctoritate præfuit, *Egreſſus eſt Iſrael obuiam Philiſthæis in prælium, & caſtrametatus eſt iuxta lapidem adiutorii:* qui ſcilicet ita poſtea, authore Samuele, [b] vocatus eſt, & erectus in monimentum diuini auxilij. *b c. 7. 12.* Quam numeroſus autem fuerit exercitus, non niſi ex cæſorum numero, qui primum 4. millia, deinde 30. millia fuerunt, preter captiuos; fugitiuóſque intelligi poteſt. [c] *c v. 2. & 10*

VI. *Prius prælium cum clade Iſraëlitarum.*

Quid multa? inſtructæ ſunt vtrinq; acies, concrepuerũt tubæ, initum certamẽ, velites, omníſque leuis armatura procurrerunt. vixque ſtataria pugna ſucceſſit, cum iniecto, diuinitus vt apparet, terrore vehemẽti, *terga vertit Iſrael Philiſthæis,* quibus fugitiuorum tergo imminentibus, *cæſa ſunt in illo certamine, paſſim per agros quaſi quatuor millia virorum: & reuerſus eſt* ex pugna, fugáque *populus in caſtra.* Nec multo aliter Ioſephus. [d] *Per idem tempus,* inquit, *Palæſtini, ſuſcepta expeditione contra Iſraelitas, caſtra metati ſunt apud vrbem Aphecam, & nemine ibi occurrente, vlterius proceſſerunt. tandem congreſſi prælio, Hebræorum circiter quatuor millia peremerunt, reliquis trepide in caſtra compulſis.* *d l. 5. c. 11. anti. ſub fi.* Quod ait Philiſthæos vltra vrbem Aphecam progreſſos, præter Scripturam quidem eſt; Adrichomio tamen non fauet. Nam ſi vltra Aphecam progreſſi ſunt, tanto magis à lapide Adiutorij diſceſſerunt, cui oportebat fieri propiores.

VII. *Eorundem admiratio.*

Dixerúntque maiores natu de Iſrael; [e] *quare percuſſit nos Dominus hodie coram Philiſthiim?* *e 1. Reg. 4. v. 3.* quidam hanc interrogationem ſuperbiæ tribuunt; eámque verba ipſa ſpirare videntur; preſertim cum non Philiſthæos, ſed Deum ipſum percuſſorem agnoſcant; ſub cuius potenti manu, exemplo Ioſue, [f] & aliorum Iſraëlitarum, [g] accepta clade tumorem animi comprimere debuerunt; & nõ ſibi diuinũ auxiliũ, quaſi debitum arrogare, vt ait Rupertus, [h] qui etiam ſtultam, & vanam hanc preſumptionem vocat. *f Ioſue c. 7. 6.* *g Iud. 20. 26.* *h l. 1. c. 13.* D. quoque Gregorius ait illud, *Quare?* non eſſe inquiſitionis interrogationem, ſed querelam admirationis, quam vult etiam ad ſuperbiam pertinere. *Qui admiranter interrogant,* inquit, *maiores natu de Iſrael fuiſſe memorantur; quia profecto ſuperbi quique, in ſua ſuperbia gloriantes, ad diuinorum myſteriorum cognitionem pertingere nequaquam potuerunt.*

VIII. *Eiuſque cauſa.*

Aliò tamen deriuant aliqui interpretes iſtam admirationem, iuxta ea, quæ præcedenti anno diximus; [i] quod ſcilicet Dominus, qui percuſſiſſe dicitur Iſraëlitas, cum eos à Philiſthæis cædi permiſit, ipſos per Samuelem ante monuiſſet, vt egrederentur ad bellum contra Philiſthæos. *i Heli. a. 39 n. 4.* Sed ea interpretatio perpaucorum eſt, & non habetur in textu, aut perobſcurè habetur, vt ex dictis patet; Malim itaque verba hæc ſtupidæ ſuperbiæ, populi duræ ceruicis tribuere; qui ſe, multorum magnorúmque ſcelerum reos, perexiguas adhuc pœnas luere non intelligebant: & impleri illud quod per Moſem Dominus fuerat comminatus, [k] *Tradat te Dominus corruentem ante hoſtes tuos, per vnam viam egrediaris contra eos, & per ſeptem fugias, & diſpergaris per omnia regna terræ.* *k Deut. 28. 25.* Abul. [l] incuſſum diuinitus Hebræis timorem putat; idque ab eis ſignificatum, cùm ſe à Domino percuſſos dixere. *l q. 4. in c. 4* Quid autem hi maiores natu conſilij cæperint, hoc rerum ſtatu, audiamus.

IX. *Quid conſilij cæperint.*

Afferamus ad nos de Silo Arcam fœderis Domini, [m] *& veniat in medium noſtri, vt ſaluet nos de manu inimicorum noſtrorum.* *m c. 4. 3.* Quo in facto ita eos laudat Caietanus, vt ipſos nihilominus peccati arguat, ſic enim ait. *Deuota intentio, ac commendanda ſpes, ſi facta reſpondiſſent intentioni ac ſpei. Fiducia enim in Arca Domini, quamuis in ſe bona ac ſancta*

sit, insufficiens tamen est, nisi bonis operibus comprobetur. Recurrerunt isti ad exteriorem ceremoniam, omittentes internam pœnitentiam peccatorum suorum, & in hoc peccauerunt relinquentes veram causam percussionis suæ. quibus nō dissimilia sunt, quæ habet Autor mirabilium sacræ scripturæ. [a] Theod. [b] inquirens cur Deus permiserit vt Arca ab hostibus caperetur, *Hebræos*, inquit, *docuit vt legitimè viuentes, in Dei confiderent prouidentia: legem autē transgredientes, neque in ipsa, neque in Arca non tangenda confiderent. Cur enim legem transgredientes, Arcam ad auxilium traherent, quæ legē intus habebat sitam?*

An rectè Arcam petierint.

a l. 2. c. 7. b q. 13.

Iosephus [c] imprudentiæ hoc factum tribuit, licet in grauissimo metu factum dicat. *Quamobrem*, inquit, *Hebræi periculum extremum instare putantes, mittunt ad Pontificem, atq; Senatum, qui postulent Arcam in aciem proferri, vt eius præsentia freti hostem superent. Ignari eum qui sententiam semel aduersum eos tulerat fore vt vincerentur, maiorem esse quam Arcam, quæ propter ipsum erat veneranda.* sic ipse. At è contrario, quia ignari erant quid contra ipsos Dominus statuisset, rectè in Arcæ præsentia confidebant. Et quāuis Deus denunciasset eis, fore vt vincerentur; poterant tamen sperare, si ipsi agerent pœnitentiam, Dominum quoq; pœnitentiam acturum super malo, quod locutus erat vt faceret, & non facturum, [d] vt illustri Niniuitarum exemplo postea declaratum est.

c l. 5 c 11.

X. An imprudenter.

d Ierem. 18. 8.

Rectè autem Hebræi in præsenti metu, ac rerum discrimine, ad Arcam Dei, quasi ad sacram anchoram confugiebant; vt suis animus ex Dei præsentia, hostibus terror incuteretur. Moses quippe exemplo præluxerat, [e] qui dum castra in deserto mouebantur, & populus se in viam dabat, Arcam iubebat præcedere, & cùm eleuaretur Arca dicebat, *Surge Domine & dissipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te à facie tua*; Cùm autem deponeretur aiebat [f] *Reuertere Domine ad multitudinem exercitus Israel.* Illud quoque quod 14. numerorum à Mose notatum est, Israëlitis ascendentibus contra Dei voluntatem, ad pugnandum contra Amalecitas, & Chananæos, Arcam Testamenti Domini non recessisse de castris, argumento est eam deferri solitam in exercitu, ad præsidium populi Dei: quod Deo ipso iubente, ad vrbem Iericho factum esse constat [g]. Denique eius consuetudinis, præter assertionem S. Athanasij in lib. de interpretatione Psalmorum, ad Marcellinum, viuo adhuc Mose, non obscurum indicium est, quod ad bellum contra Madianitas missus est Phinees [h] *cum vasis sanctis*, id est cum Arca fœderis, & aurea lamina, vt Hebræi interpretantur, apud Lyran. Abul. Vatab. q in fine.

XI. Aut laudabiliter potius.

e Num. 10. 35 35.

f v. 44.

g Ios 6.

h Num 31. 6

Vniuersè autē loquendo, vt rectè disputat Abul. [i] Deus vult vt semper confidamus cum daturū nobis quod petimus, licet ipse statuerit non dare: cùm enim ignoremus quid ille statuerit, eámq; ignorantiam ipse norit, vult vt de eius bonitate confidamus, quidquid tandē euenturum sit; quasi facturus sit, quod maximè expedit nobis: vult frustratos expectatione, nihilominus iterum sperare, ac confidere nos recepturos quod petimus, si expediat nobis; Itáque ratiocinari, Deum non reddidisse irrita vota nostra, defectu bonitatis, quasi nollet, aut potētiæ, quasi nō posset nos reddere voti compotes; sed ex peculiari in nos amore, ac prouidētia, qua videret satius esse nos frustrari postulatis, quā obtinere petita; Eodemq; modo si secundo, & tertio, sæpiúsq; res nobis præter expectationem contigerit.

i q. 5 in 4. p R.

XII. Quare Deo semper confidendum.

Eadémq; nunc causa Iudæorum fuit, rectáq; fuit confidentia sperantium se, præsente Arca Domini, à præsenti periculo liberatū iri, siue iādudum boni essent, Deóq; rectè famularentur, siue recens ad ipsum cōuerterentur à vita deprauata; nam non conuenit bonos non confidere de speciali Dei auxilio in Arcæ præsentia; id enim ad eius contemptum redundasset; nec conuenit eos qui conuertuntur, diffidere de præsenti Dei bonitate, propter peccata pręterita, cū ipse profiteatur se immemorem fore peccatorum pręcedentiū, quoties ingemuerit peccator. Itaq. si ad veram pœnitentiam & ipsi, & sacerdotes eorū confugissent, sperare debebant se non fraudatum iri à desiderio suo; imò consolationē accepturos in humilitate sua. Nec ab euētis ostenditur eos non rectè sperasse; rectè enim sperantur bona, ab eo, qui vult & potest semper benefacere, sed ab occulto Dei iudicio, videntis non conuenire facere, hoc loco vel tēpore quod ab eo postulatur.

XIII. Rectè Hebræos Arcæ præsentia confisos.

Cùm ergo Iudæi nō viderentur sibi conscij criminis alicuius, cuius causa proximam cladem passi essent; sed eam absentiæ Arcæ tribuerent; dixerunt suggerētibus fortasè sacerdotibus, [k] *Afferamus ad nos de Silo Arcā fœderis Domini, & veniat*

XIV. Deuocatur in castra.

k 1 Reg. 4 3.

Digitized by Google

in medium nostri, vt saluet nos de manu inimicorum nostrorum. Misit ergo populus in Silo, & tulerunt inde Arcam fœderis Domini exercituum sedentis super Cherubim. Allata est autem à sacerdotibus, ideóque subditur ad id significandum. *Erantque duo filij Heli cum Arca fœderis Dei Ophni & Phinees.* Tulerunt autem coopertam, ne si nuda, vel videretur à populo, vel tangeretur à Leuitis, id eis capitale foret, vt constat ex 4. Numero. Etsi autem ordinarie, & ex præscripto legis non liceret adire sanctum sanctorum, nisi summo Pontifici, in festo propitiationis, & cum multis ceremoniis; extra ordinem tamen adire licuit, vt in deserto cùm mouenda essent castra, aut Arca in bellum deducenda esset; tunc enim Pontifex cum sacerdotibus eo introibant, omissis ceremoniis illis, quæ propriæ erant diei propitiationis; & Arcam inuolutam, eo modo quo à Deo præscriptum fuerat, deferebant; qua de re pluribus Abulens. [a] in hunc locum. a à q. 6. ad 11.

XV. *Educitur ab Heli, deducitur ab eius filiis.*

Acquieuit itaque Heli voluntati populi, & maiorum natu Israëlis, & cum filiis eduxit Arcam è sanctuario, multo vtique cum timore ac sollicitudine; quod tam illa Scripturæ verba significant: *Erat enim cor eius pauens pro Arca Dei.* quam illa Iosephi. *Venit*, inquit, *Arca in exercitum, & cum ea Pontificis filij, accepto à patre mandato, si amissa Arca viuere sustineant, ne vnquam in conspectum sibi veniāt.* Noluit tamen vt sibi manus consciscerent; aut se vltro iugulandos darent. Nam non sustinere viuere amissa Arca, nihil aliud est hoc loco, si mitem quærimus interpretationem, quam pro illa conseruanda, & ab hoste protegenda, vitæ iacturam facere. Prius enim illud desperationis est, posterius fortitudinis, illud Ethnicorum, & Barbarorum est; hoc virorum fortium, & Deum timentium. c. 4. 13.

XVI. *Excipitur cum lata vociferatione.*

Cumque venisset Arca fœderis Domini in castra, vociferatus est omnis Israel timore grandi, & personuit terra; repercursum exhibens à longe sonum, vt pro simplici geminus, aut etiam multiplex, Echo ludente, exaudiretur; fuit autem vociferatio, vel inuocantium, hac tali, ac tanta occasione diuinum auxilium, & mirabilia præteritorum temporum instaurari cupientium, vel præ ingenti fiducia exultantium, & quasi victoriam iam tenentium manu. si forte clamore suo ad Arcæ præsentiam, vt olim muri Iericunthini, ita nunc omnes Philisthæorum phalanges corruerent. *Et audierunt Philisthiim vocem clamoris, dixerúntque. Quænam est hæc vox clamoris magni in castris Hebræorum? Et cognouerunt* per exploratores aliquos, *quod Arca Domini venisset in castra.* De qua, diuináque in ea præsentia, vt Hebræis vicini, multa intellexerant mirabilia, vt ex sequentibus patet.

XVII. *Et timore Philisthæorum.*

Timuerunt ergo Philisthiim dicentes, venit Deus in castra. siue Arcam putauerunt Deum, siue in ea residentem diuinitatem, maximum præsidium Hæbræis, magnam sibi timoris materiam aduenisse crediderunt; magna quadam opinione de Hebrçorum Deo concepta, in gratiam populi sui, & ruinam hostium eius. Et male ominantes, quasi sibi non vltra contra hominés, sed cōtra Deum ipsum pugnandum esset, *ingemuerunt, dicentes væ nobis. non enim fuit tanta exultatio heri, & nudius tertius*, apud Hebræos dum carerent Deo suo; nunc eo præsente, & iacula sua eorum manibus vibrante, *væ nobis* actum est de nobis: quantum eis nunc nouæ virtutis accesserit, tantum decesserit nobis. Sed & causam legitimi timoris repetunt ab illis terribilibus operibus, quæ olim Deus Hebræorum contra hostes populi sui perpetrarat. *Quis nos saluabit*, inquiunt, *de manu Deorum sublimiū istorum*, quorum scilicet virtuti Dij nostri longè, multúmque cedunt, sicut & Dij Ægyptiorum, in quos exercuit iudicia, ipsósque Ægyptios maximis contriuit plagis, dum eos in mari, quod deserto adiacet, funditus perderet. 2 v. 7.

2. x.

XVIII. *Qui resumunt animos.*

Deinde verò resumptis animis, *confortamini*, inquiunt, *& estote viri Philisthiim*, vt scilicet mori fortiter, quam turpiter viuere, & hebræorum subiici seruituti malitis; aut enim moriendum est nobis, quibus contra Deum ipsum pugnandum est, aut seruiendum Hebræis; sed absit vt *seruiatis Hebræis, sicut illi seruierunt vobis*, per annos scilicet 40. [b] de quibus in lib. Iudic. actū est, [c] anno mundi 2860. & ante Iephte iudicē per ann. 18. cū enim infœlicissima sit seruorū conditio, tū eorum maxime, qui serui fiant eorum, quibus antea dominati fuerant; idq; duplici de causa, vt notat Abulens. [d] prior est quoniam grauior est huiusmodi seruitus: Nam qui è seruis facti sunt Domini, memores malorum quæ passi b c. 13. 1. c c. 10. 8. d q. 12. in fi.

passi sunt ab alijs, quos nunc seruos habent, eos tractant acerbius ad vlciscendas iniurias suas. Posterior quia vilior est huiusmodi seruitus; tanto enim quis fit vilior, quò ad inferiorem conditionem deijcitur, nemo autem magis videtur descendere; quàm vt fiat seruus serui sui.

XIX. *Posterior Hebræorum clades ex Scriptura.*

Pugnauerunt ergo Philistum, & cæsus est Israel, & fugit vnusquisque in tabernaculum suum, & facta est plaga magna nimis, & ceciderunt de Israel 30. millia peditum. 3 *Et Arca* 3. x. *Dei capta est; Duoquoque filij Heli mortui sunt Ophni, & Phinees.* Breuis & luculenta narratio maximę cladis, valdéque deplorabilis. Cum ergo Philisthæi magno animi ardore pugnarent, & desperata victoria, seruitutem morte propria redimere statuerent, ita pugnabant, vt non multi caderent, è contrario Israelitæ, animosiores facti ex præsentia arcæ Domini, & fiducia in eius auxilio, diutissime restiterunt, tantóque maiore numero à præualentibus Philisthæis cæsi sunt, donec desperata victoria, Arca propugnatoribus nudata, desertis castris, fuga ad sua se tabernacula receperunt: oppida videlicet, ac domos, in quibus habitabãt, nec fugerunt in castra vt antea, quia agnita sua paucitate, nec ea tutari se posse sperabant nec in ijs prælium reparare ac redintegrare: prę sertim Arca Dei, præsidio suo ignominiose priuati, nec sine causa Deum sibi infensum arbitrati, cuius nutu victoria, ipsis tanta clade affectis, ad hostes suos deuolasset.

XX. *Et Iosepho.*

Vtrorumque expectationum ait Iosephus, [a] *euentus fefellit. Nam post conflictum sperata Hebræis victoria contigit Palæstinis; & quam cladem hi timuerant, eam Hebræi passi, cognouerunt frustra se in arca fiduciam collocauisse. Namque primo impetu in fugam sunt auersi, in qua triginta hominum millia sunt amissa, inter quos Pontificis filij ceciderunt, & Arca quoque in hostium potestatem deuenit*; Rectius opinor, dixi paulò ante cum Abulensi, Israelitas non statim aufugisse, tanto prætertim nixos pręsidio, sed diu constanterque restitisse, eamque causam fuisse tantæ cædis, quæ in repentina fuga fuisset multis partibus minor. Nec crediderim cæsos in fuga sacerdotes, vt significauit interpres, sed in arca Domini contra Idololatras fortiter defendenda occubuisse, vt putat idem Abulensis, [b] qui de eorum etiam salute minime desperandum putat, quod tempus ad pœnitentiam satis diuturnum habuerint, & vitam in Dei gloria defendenda posuerint, qui fortasse à principio sibi fuga consulere potuissent.

a lib. 5. c. 11. ἀ. ἰουδαῖος ἐτράπησαν.

mors filiorũ Heli.

b q. 17.

XXI. *Cur Deus Arcam capi permiserit.*

Theodoretus autem inquirẽs [c] quam ob causam Deus passus esset arcã in hostiũ venire potestatem cum duas rationes proponeret, alterã ad puniendos Hebræos legum, quæ in arca erant, trangressores, de qua dictum est, [d] alteram adfert, vt Philisthæi eius virtutem docerentur, qui eam primum quidem timuerant, post victoriam autem despexerant, & eam veluti manubias, idolis dedicarent suis. Dominus ergo arcam suam, argumentum præsentiæ & beneuolentiæ erga Israelitas, & indignis abstulit, & indignioribus dedit, vt vtrosque debita animaduersione puniret. Nam & illi hoc tanto præsidio destituti, in summam rerum omnium desperationem venerunt: & hi pluribus per eam malis victores affecti sunt, quam si ab Israelitis in acie victi cecidissent. Hæc fere Theodoretus pluribus. Quamquam & Arcam Dei, fundamentum Iudaicæ religionis, à Iudæis ad Ethnicos esse translatam non obscurè docet, pietatem & religionem, & sacerdotium, à gente Iudaica ad Gentiles translatum iri, & sacerdotium Iudæorum, quorum statim sacerdos extinguitur, pariter interiturum, vt notauit Eucherius Lugdũn. [e] & S. Augustinus. [f]

c q. 13. in 1. Reg.
d supra n. 9.
e in 1. Reg. c. 6.
f l. 17 de ciu. c. 5.

XXII. *Nunciatur in Silo clades, & à quo ex Hebræis.*

Hactenus clades; nunc quæ eam immediatè sunt consecuta videamus. *Currens autem vir de Beniamin ex acie venit in Silo in die illa*, illa ipsa videlicet die, qua malè pugnatum est, & quidem in signum maximi mœroris & luctus, *scissa veste, & conspersus puluere caput.* Sicut amici Iob [g] eo primum in statu luctuosissimo exclamantes plorauerunt, scissisque vestibus sparserunt puluerem super caput suum in cœlum. Hunc fuisse Saulem propterea dixerunt Hebræi, quia is de tribu Beniamin fuit; adeo istis placet leuiculas sectari coniecturas. *Dicunt Hebræi* ait Lyranus, *istum fuisse Saul qui capta arca, videns tabulas testimonij in manibus Goliath Gethei, quas in Arca acceperat, abstulit eas de manibus eius, & fugiens reportauit eas in Silo.* Copiosius etiam biblicus quidam Philo fabulatur. Ait enim in hac pugna fuisse Goliathum illum Philisthæum, eúmque pugnãdo ad Arcam vsque venisse, apud

g Iob. 2. 12.

Digitized by Google

quam erant Ophni & Phinees filii Heli, & Saul filius Cis; & illos quidem à gigante manu sinistra interfectos fuisse; dextra vero correptam Arcam: Saulem porro, quia leuis erat pedibus, fugisse in Silo, & renunciasse acceptam cladem.

XXIII. *Improbatur.* Quæ sanè temporibus refelli non possunt. Goliathi enim, & Saulis ætas, satis huic narrationi congruit, vt sequentia demonstrabunt; redolent tamen apertè posteriorum Rabbinorum officinam, & in fabulis à Tostato numerátur.[a] Nec credibile est apertam, vt docet[b] idem, eo tempore saltem, à Philisthæis arcam; à qua sibi vehementer timebant, & quam mox honorificè tractarunt, collocantes in templo Dei sui; nec probabile est Saulem tunc adolescentulum, ausum inuadere Goliathum, & clauam de manibus Herculis extorquere, qui postea Rex,[c] in pleno ætatis robore, sibi ab eo male metuebat. Iosephus certè,[d] qui alia multa & ipse excogitauit, hoc tamen non vidit. *Hanc cladem*, inquit, *& arcæ captiuitatem postquam in Siluntem Beniamita quidam iuuenis ægre seruatus è prælio, renunciauit, tota vrbs repleta est luctu*; *vlulauit* ait Scriptura *vniuersa ciuitas*; Nimirum iuuenis cum eiulatu ad portam vrbis, & per vicos omnibus obuiis dicebat, periimus, conclamatum est, arca Dei capta est; quæ singuli cum ingenti animi dolore excipientes, clamores cum nuncius, nam alii super alios fuga lapsi, eadem nunciabant, lacrymásque confundebant. Cúmque alii alios lamentabile nuncium edocerent, tota re pene momento peruulgata *vlulauit ciuitas vniuersa.*

Luctus ciuitatis.

[a] q. 18. in c. 4. 1. Reg.
[b] q. 2. in c. 6
[c] 1. Reg. 17. 11.
[d] l. 5 ant. c. vlt.
4. ✗.

XXIV. *Sollicitudo Pontificis.* Interea autem Heli, cuius vt oculi caligabant, ita & aures, vt fit, obsurdescebant, *sedebat super sellam, contra viam spectans*, eam scilicet viam, qua iter erat ad prælii locum, æstuans incredibili solicitudine, non tam pro filiis, etsi eos sciebat vna, eademque die morte violenta perituros, & merito æstimare poterat, hanc ipsam esse decretoriam illam diem: Nec pro populo, licet eius priorem didicerat cladem, infaustum posterioris omen, ac triste præludium. Sed *erat cor eius pauens pro arca Dei*, quam inuitus ex vrbe, populi ac maiorum natu voluntate dimiserat; reformidans, vt mens malorum præsaga est, ne forte Dominus sacerdotum, ac populi sceleribus offensus, eam in hostium potestatem venire pateretur, in qua communis omnium salus, & totius populi gloria vertebatur: quaq; amissa, de religione ac sacerdotio actum esse videbatur, imo reipsa repudiati, ac relicti videri poterant à Deo ipso, ad eorum hostes infensissimos transeunte.

XXV. *Addiscit cladem.* Etsi autem obsurdescebant præ senio Pontificis aures, audiuit tamen sonitum clamoris: multis iam clarescentem locis, dixitque, *quis est hic sonitus tumultus huius?* & dissimulantibus fortasse domesticis, & fatalem seni plagam imponere formidantibus; adductus est coram ille ipse nuncius, qui primus ciuitatem dederat in tumultum. *At ille festinauit, & venit, & nunciauit Heli*. Ego, inquit, *sum qui veni de prælio, & ego qui de acie fugi hodie*. Iam fugæ mentio delibat calamitatem, & personæ conditio narrationi præstruit fidem. *Cui ille ait, Quid actum est, fili mi? Respondens autem ille, qui nunciabat. Fugit*, inquit, *Israel coram Philisthiim & ruina magna facta est in populo*; *Insuper & duo filij tui mortui sunt, Ophni & Phinees, & arca Dei capta est. Cumque ille nominasset arcam Dei, cecidit de sella retrorsum iuxta ostium, & fractis ceruicibus mortuus est*. Decimo secundi mensis die, vt in Hebræorum calendario notatum est, Is enim dies, tot cladibus, ac funeribus cumulatus, ieiunio à Iudæis deinceps celebratus est.

XXVI. *Et à casu extinguitur.* Intelligi porro potest sublimiorem fuisse thronum, in quo sedere solebat Pontifex, siue ad iudicandum, siue ad capiendam quietem. Id affirmat Iosephus.[e] *Eli Pontifex*, inquit, *qui ad alteram portam sublimis in sella sedebat, audito eiulatu, suspicatus id quod erat, noui aliquid mali suis accidisse, iuuenem accersit. Cúmque audisset euentū prælij, tam militum, quam filiorum cladem, satis æquo animo tulit, vt qui Deo prænunciante, iam ante hæc præsciuerat. Solent enim longe grauius afficere, quæ præter expectationem accidunt. vt autem etiam Arcam in hostium potestatem venisse cognouit, insperato malo ictus, & doloris impatiens, prolapsus è throno exhalauit animam.* περιαλγήσας, ἀποκυλισθεὶς ἀπὸ τοῦ θρόνου, τελευτᾷ. vehemēti dolore affectus, deuolutus è throno mortuus est; & quidē fractis

[e] l. 5. ant. c. 12. ἐφ᾽ ὑψηλοῦ θρόνου.

XXVII. *Eiusq; modus.* ceruicibus, vt in Hebræo, ac vulgata legimus: in Græcis autem fractis scapulis. quomodo habet etiam S. Chrysostom.[f]

Nimirū ad tam triste nunciū, lingui animo cœpit & corpore, cor eius clāguit,

[f] l. 3. contr. Vitup. v. m.

& frigido vultum sudore madens de sella retrorsum cecidit, iuxta ostium. Chrys. l. c. σκοτωθεὶς ὑπὸ τῆς ἀθυμίας ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ δίφρου. prę męroris magnitudine obtenebratus cecidit à sella. Ex quo intelligitur, neque sublimen hanc fuisse cathedrã; neque iudiciarium thronum, & si id ad captandam probabilitatam Iosephus sẽsisse videatur, quem sequitur de more Zonaras; sed sellam satis humilem, quæ retro nihil haberet quo dorsum inniti, & casus à tergo prohiberi posset; vt ex ipsa scriptura, & Abulensis interpretatione liquet; qui tamen sedem altam fuisse putat, vt cadens totus supra caput incumberet; sed seni semineci, non fuit necessarius ex alto casus. Ne quis autem doloris impatientiæ hanc ruinam tribueret, subiecit scriptura[a]. *Senex enim erat vir & grandæuus*, octo scilicet & 90. annorum, vt paulo ante dixerat. De quibus Israelitas annis 40. iudicarat. Vt scilicet casum corporis infirmitati, non desperationi tribueremus.

[a] c. 4. 15. 18.

Hæc est chronologia vulgatæ editionis, cum Hebræo textu omnino conspirantis, Chaldeóque paraphraste. At 70. in vtraque annorum Heli periodo videntur dissentire. Nam, vt superius quoque attigimus, [b] in priore illa rotundum 90. annorum numerum posuerunt; quo modo legit iampridem S. Ignatius in epist. ad Magnesianos, & reliqui Græci patres, tametsi in Theodoreto typis edito anni duntaxat 6. & 80. reperiantur, [c] errore non dubio. In duobus quippe manu scriptis legimus ὀκτὼ καὶ ἐνενήκοντα, vt in Hebraico fonte.

[b] a. m. 2913. n. 1. & 2.

[c] q. 12. in 1. Reg.

Alteram periodum controuersam facit Eusebius in chronico, qui ait in Hebræorum libris inueniri Heli iudicasse populum annis 40. in septuag. vero interpretatione 20. quod Syncellus apud Scaligerum refert ab Africano mutuatum. S. quoque Chrysost. l. 3. contra vituperatores vitæ monasticæ, ait Heli 20. annis iudicasse Israëlem; eãdem eius sacerdotio diuturnitatem tribuit Seuerus Sulpicius. Comestor [d] ait etiam in Paralip. haberi Heli iudicasse Israelem 20. annis. quod fieri nequit, nisi velimus scripturam sibi repugnare. Verum nusquam, fere nunc reperitur in Septuag. ille numerus, qui Eusebio probatus non est, vt qui dederit Heli annos expansos 40. & ante eum Clemens Alexandrinus, [e] & ante vtrumque Iosephus l. 5. extremo [f] cui adde chronicon Hebræorũ c. 15. Eusebium autem sequuntur S. Augustinus, Beda, Isidorus, Gregorius magnus, [g] qui in vtraque annorum periodo suo more Philosophatur, Comestor, Cedrenus, Zonaras, Marianus Scotus, Hermannus contractus, Freculphus, & omnes ad vnum recentiores. ne operam in numerandis ponamus non necessariam.

Græc Lat. p. 458.

[d] l. 5. c. 6.

5 ℞ est in bibl. Sixti.

[e] l. 1. Strom. c. 11.

[f] l. 5. Ant. c. 12.

[g] l. 3. in Re. c. 2. vide Canũ de locis l. 11. c. 5. ad 11.

Illa potius quæstio operam nostram desiderare videatur, de qua [h] plerique Patrum quæ est de æterna Heli salute, diuersa scripto prodiderunt. Nam Sanctus Chrysostomus, quem supra retulimus. [h] ait ob neglectam filiorum correctionem ipsum cum illis vnà periisse μετ' ἐκείνων ἀπώλετο. & infra, *Cumque improbè, & intempestiue filijs parceres, & suam simul & illorum salutem perdidisse.* καὶ τὴν ἑαυτοῦ πρὸς ἀπώλειαν συνήνεγκε. & rursum, ipsum ait quamuis alioqui virtute prædictum, nihil excusare potuisse quo minus, & miserè, & infœliciter periret: contemptusque illius scelus, instar fluctus tetri & ingentis, cunctas eius virtutes transilisse, vniuersáq; eius rectè facta, sua magnitudine operuisse. Theodoretus [i] ait Heli propter filiorum suorum prauitatem, τῆς πανωλεθρίας ψῆφον. exitij accepisse sententiam. Glossa ordin. in ea verba; *Porro filij Heli, filij Belial.* post aliqua de ipsorum filiorum malitia recensita, subdit, *Vnde & Heli pro eorum iniquitate damnatus est, quia eos minus seuera animaduersione plectebat.*

[h] a. m. 2911. n. 7.

[i] 6. q. 12.

Inhorrescit fortasse animus tuus candide lector, & tinniunt aures in vocabulo damnationis, sed audi etiam Hormisdam Papam, in epistola, quæ extát apud Illustrissimum Baronium, anno Christi 523. [k] *Valde*, inquit, *metuo, & contremisco illam damnationem, quam ille Sacerdos propter stultam indulgentiam accipere meruit, qui pro eo quod filios suos negligenter castigauit, & eos nec cadere, neque excommunicare voluerit, ipsi filij vna die occisi sunt: & 30. millia de populo interfecti sunt: & Arca testamenti capta est, & ipse retro cadens, fractis ceruicibus mortuus est, & nomen ipsius de libro vitæ deletum est;* &c. Explicat hic Pontifex quam damnationem intellexerit, cum ait illum de libro vitæ deletum fuisse. Quid magnus Gregorius in Pastorali; [l] *Quia falsa pietate superatus*, inquit, *ferire Heli delinguentes filios noluit, apud districtum iudicem*

[k] tom 7. edit. colon.

[l] p. 2. c. 6.

Eucherius. S. Hieron.

semetipsum cum filiis crudeli damnatione percussit. Et in expositione primi Regum. [a] *Magnus*, inquit, *nobis timor incutitur, quia Heli filiorum culpa damnatur, cuius peccata propria nulla referuntur.* Eucherius in eundem librum. [b] *Filii Heli diuina sacrificia temerantes, peccabant coram Domino, & deridebant per eos multi sacrificia Domini. Vnde Heli sacerdos pro eorum iniquitate damnatus est, quod eos peccantes minus seuera animaduersione plectebat.* Denique Hieron. in epist. ad Sabinianum diaconum, [c] significat Heli sacerdotem, alioqui sanctum, de solio suo corruentem insanabilem periisse. His postremo adde, repentinam mortem, atque improuisam, inferorum ianuam non sine causa censeri.

a l. 2. c. 3.
b l. 1 c. 2. fine
c tom. 1. ep. 47. sub. fin.

XXXI. *Contraria sententia probabilior*

Nihilominus dicendum videtur Heli æternę damnationis pœnas euasisse, quod ad illam quidem culpam attinet, nimiæ in filios indulgentiæ: quam tamen vnicam Sancti Hieronymus, atque Chrysostomus agnoscunt. Neque enim impœnitens mortuus est, sed agnouit culpam, & diuino iudicio, tametsi seuerissimo acquieuit, dicens *Dominus est, quod bonum est in oculis suis faciat.* [d] Accedit quod pœnas peccato suo debitas luit; dum filios, quos contristare noluerat, perdidit; & sacerdotio, cuius abusum permiserat, spoliatus; & vita, quam negligenter traduxerat, violenter priuatus est ab eo, à quo *non consurgit duplex tribulatio,* [e] Cũ constet impios ac reprobos fere ducere in bonis dies suos; quia videlicet tota seueritas animaduersionis diuinæ contra ipsos, illis in inferis reseruatur. [f] *Calix* quippe, *in manu Domini vini meri, plenus mixto; fæx eius non est exinanita, bibent* in ęternum *omnes peccatores terræ.*

d 1. Reg. 3. 18.
e Nahũ. 1. 9.
f Psal. 74. 9.

XXXII. *Qui ei fauent Theodoret.*

Prędictis autem patrum sententiis alias opponere possumus; & illas ipsas, nec incommoda, nec violenta interpretatione explicare. Nam Theodoretus quæst. 12. in hunc librum, eius animi demissionem, quæ non exigua est prædestinationis nota, vehementer commendat: & pietatem in addiscenda diuina denunciatione, & obedientiam in admittenda, subeundáque lata contra se, filios, domúmque suam vniuersam sententia. *Laude dignam*, inquit, *emisit vocem, Dominus faciet quod in oculis suis placuerit. Quin etiam cum filiorum suorum cognouisset cædem, non pusillo, & abiecto animo id tulit, &* Pater, *&* Senex. *Cum autem accepisset Arcam Dei captam fuisse ab hostibus è sella decidens, ingenti animi mœrore confectus vitæ finem accepit.* sic ipse. Cui consentiens Abulensis in ea verba. [g] *Cúmque ille nominasset Arcam Dei*, ait Senem ad nuncium Arcæ captæ elanguisse corde, & non remansisse in eo spiritum, ac totum velut palpitantem defecisse, & quamuis fuisset ætate iuuenili, morte tamen sua libenter Arcæ captiuitatem fuisse redempturum. *Ideo nemini dubitandum est*, inquit, *circa statum Heli, sicut de filiis eius, & quibusdam aliis. Nam istud desiderium, & zelus maximus religionis, qui cum charitate erat, eo quod propter Deum erat, liberare poterat illum ab omni crimine, quia charitas operit multitudinem peccatorum.* Eadem sentit Lyranus, [h] & Carthusianus ar. 7. & Serarius.

Abulensis. Lyran. Carthus. Serar.

g post q. 13. in c. 4.
h in c. 4. sub finem.

XXXIII. *Eumque laudent.*

Quid quod a nonnullis sanctorum egregiis titulis honoratur? S. Hieronymus, quem paulo ante laudaui, ait Heli sanctum fuisse sacerdotem, S. Gregorius, vita propria iustum. S. Chrysost. [i] virum in primis moderatum, ac probum appellat, cui nihil habuerit Deus, quod crimini daret, præter filiorum neglectionem, in cæteris admirandum extitisse. Seruum Deo fidelem ac gratum. virum grandæuum atque honorabilem; qui sine querela genus Hebræorum rexerat. Theodoretus pietate præditum, ac rectè factis ornatum. quæ illi verba nunquam de homine, quem putassent reprobum, quique malè periisset, dicturi erant.

i l. 3. contra vit. v. m.

XXXIV. *Explicantur patrũ sententiæ, Chrysost.*

Nec tamen hi patres secum pugnare censendi sunt. Quod enim idem S. Chrysostomus de perdita Heli salute dixit, id de corporis salute, ac vita dixit; idque appertè docent, quę sequuntur; Ait enim istiusmodi patribus, qui nil tale perpessi sunt, quale Heli; prouidendum esse, ne seuerius etiam quam ille puniãtur; moxque alterius vitæ mala proponit. vbi inter alia. *Plurimi igitur ut dixi, eiusmodi multa perpessi sunt. Sin vero aliqui effugisse forte visi sunt; isti non in finem penitus, sed in capitis sui malum effugerunt. Acerbiores enim, ac longè diriores, cum excesserint è vita, pœnas luent.* & iterum. *Ne plurimi ex dilatione iudicii pigriores fiant, assumit interim Deus quosdam pecatis obnoxios, eosque hic pœnis excrucians, per illos admonet reliquos, quanam ipsos, quantaque supplicia maneant vtque addiscant, quod etsi hac in vita nulla animaduersione plectantur, post eius tamen excessum punientur, & quidem longè grauius, ac durius.*

Quod autem ait idem Chrysostomus negligentiam Heli omnes eius obruisse virtutes: intelligendum est, eas ad pœnam ei destinatam diuinitus in hac vita, tollendam nihil udituras, sicut de muneribus, & sacrificiis Dominus dixerat, propter decreti immutabilitatem. Id voluit D. Hieronym. cum ait Heli insanabilem periisse.

Theodoreti autem exitium eodem modo accipiendum est, de malis videlicet vitæ eius, sicut & glossæ damnatio; sicut Eucherii quoque, ac magni Gregorii, ex quo illa sumpta videtur. Idque ex illo ipso Gregorio probari posse videtur. Nam in eadem expositione primi Regum [a]. *Heli*, inquit, *vita propria iustus, sed authoritate pastorali remissus, à viro Dei audiuit, Pars magna domus tuæ morietur, cum ad virilem ætatem peruenerit: veruntamen non auferam penitus ex te virum ab altari meo; vt sacra Scriptura hic apertè monstraret, & pro dissolutione percussum, & pro præterita conuersatione respectum*; qui respectus ad præsentem vitam Heli non pertinet; imo neq; posterorum eius, vt supra dicebamus; [b] pertinet ergo ad futuram. XXXV. *Theodoreti, Eucherij, Gregorij.*

a in c. 14. col. 1075.

b an mun. 1912. n. 11.

Ad Hormisdam vero non sanè video quid facile responderi possit; nisi obiter exempli causa id à Pontifice dictum esse; nec facere rem de fide. Quomodo autem potuit mors improuisa esse in ętate decrepita hominis Deum timentis? & in tempore belli, & post cladem acceptam, & in pauore alterius imminentis? *Hormisda.*

Neque verò idem de filiis, quod de patre dicendum videtur; Eorum quippe mortem improuisam faciebat ætas florens, & fiducia in Arcæ pręsentia; cumq; eorum culpa legatur, pœnitentiæ nullum vsquam vestigium reperitur. Et possumus Abulensi, bene de filiis Heli speranti opponere Dionysium, in ea verba, *Et non audierunt vocem patris sui*; [c] *Auribus cordis*, inquit, *id est increpationi, & iussioni sui patris non acquieuerunt, quia obdurati erant consuetudine vitiosa.* Et paulo post. *Hi ergo non obtemperauerunt patri suo; quia Dominus voluit eos occidere, quod tam vitiosi essent, vt gratiam, sine qua nemo conuertitur, eis iustè subtraheret. Nec tamen propterea ad vitia necessitate ferebātur, cum essent liberi arbitrii compotes. Et si fecissent quod erat in eis, non fuissent à Deo derelicti. Idcirco eorum damnatio non est Deo imputanda. Et quoniam* Deus *præcognouit filios Heli per temporalem pœnam non conuertendos, voluit eos etiam morte infernali occidere.* Ita Dionys. quo cum videtur sentire Lyranus, licet rem minus explicet. XXXVI. *Quid eius filij an dānati.* *Pars aiens ex Dionysio.* *Lyrano.*

supra. n. 20.

c c. 2. v. 25.

Gregorius autem minime obscure [d]. *De reprobis vero subiungitur*, inquit, *Et non audierunt vocem patris sui, quia voluit Dominus occidere eos. Qui vult peccatorem viuere vt conuertatur, si hunc inconuertibilem diuina præscientia nescit, occidit. Vult ergo* Dominus *occidere, sed eos quos prænoscit conuerti nolle*, & paulò post. *Dum ergo occidere velle dicitur, peccatorum impietas maxima, & inemendabilis ostenditur, quæ voluntariè diuinæ iustitiæ executione punitur.* Et alio in loco in ea verba, *Quis orabit pro eo? Quis ei intercessor remanet, cum ille se transgrediendo præcipitat, qui ad intercedendum pro aliis ordinatus est? Quo profectò culpæ magnitudo monstratur; quia plerique eorum à Domino in impœnitentis cordis caliginem proiiciuntur, & nulla hominis adhortatione resipiscunt; Quare apte subiungitur, non audierunt vocem patris sui &c.* Ecce D. Gregorius istos filios Heli in exemplum reproborum ponit, & eorum qui in impœnitentis cordis caliginem proiiciuntur; quæ certissima via est ad damnationem æternam. Et de his hactenus, nunc quę de Heli supersunt paucis expediamus. XXXVII. *Gregorio magno.*

d l. 2 expos in 1. Reg. c. 2.

ibid. c. 3.

Nurus autem eius, [e] *vxor Phinees prægnans erat, vicináque partui & audito nuncio, quod capta esset Arca Dei, & mortuus esset socer suus, & vir suus*, adde & Leuirum, siue fratrem mariti sui, & triginta millia de populo, in quo vt in honoratis familiis, plerique eam consanguinitate, atque affinitate contingebant, *incuruauit se, & peperit*; idque non sponte sua, & quasi sibi mortem accersens, ideóque subditur *irruerant enim in eam dolores subiti*, ex magnitudine scilicet insperatæ calamitatis, immensęque tristitiæ cor eius obruentis, & omnia eius viscera conturbantis, acceleratus est partus siue maturus, siue immaturus, vt aiunt Abulens. & Lyranus. Vatablus autem & ante eum Abulens. illud *incuruauit se* interpretantur decubuit, & composuit corpus suum in modum parturientis, non ex voluntate partus per vim abigendi, sed cedendi necessitati naturæ. XXXVIII *Partus vxoris Phinees.*

e c 4. 19. 1. Reg.

Iosephus hunc partum septimestrem fuisse dicit, & tamen vitalem. *Eadem die* inquit, [f] mortis scilicet Heli, & fortassis eadem ipsa hora, qua tota clamoribus & eiulatu confundebatur domus, *Phineensis quoque alterius è filijs vxor obiit, non* XXXIX. *An septimestris.*

f l. 5 c. 12. & vlt.

Sept. habuit ταγμάτων, militum in suos ordines redactorum. nec Iosephus pedites dixit aut equites; habet enim tantum τρισμυρίους. triginta millia, bellatorum scilicet. Vocantur pedites, ait Abulensis q. 16. in hoc c. 4. quia omnes Israelitæ tunc erant pedites, nec in vsu habebãt ex equis, aut curribus pugnare. Itaq; per antithesim de Ægyptiis canebant; *hi in curribus, & hi in equis, nos autem,* qui scilicet vtrisque caremus, *in nomine Dei nostri inuocabimus.* tangit autem causam, cur curribus, & equis abstinerent; ne scilicet in præliis eis potius, quam auxilio diuino confiderent, vide pluribus Abul. l. c.

Israelitæ pedites.

4. N. XXIII

Iuuenem vocat Iosephus, huiusmodi enim cursores sunt, & nunciis ferendis idonei; Scriptura virum de Beniamin vocat in Latino, Græco, Hebræoque textu; nec alia vis isti vocabulo quam si dixisset, *quidam*, vt aliqui verterunt. Et certe si Saul fuit, vtique iuuenis, imo adolescens fuit.

5. Numer. XXVIII.

Si quis probabiliter illos 20. annos tueri vellet, dicere posset 20. annos post Samsonis mortem sine iudice fluxisse; qui tamen annis Heli aggregentur, vt in superioribus Iudicibus non semel contigit; & posset id dici sine errore, in tota annorum summa. Verum cum Scriptura hoc loco, linguis omnibus cõsentientibus, dicat Heli 40. annis iudicasse Israelem, Iosepho etiam consentiente, id nõ videtur dicendum: non enim ad diuerticula, nisi impedita via regia, diuertendum est, nec subtiles explicationes, & callidæ, vbi nihil est difficultatis in plano & aperto textu.

Illa porro vltima verba capitis quarti; *Eo quod capta esset arca Dei,* non mulieris, sed Scriptoris sunt in editione nostra, vt notarunt Vatablus, & Emanuel Sa. quod Abulensis non videtur animaduertisse: in Hebræo autem, & Septuaginta, videntur esse ipsiusmet puerperæ; quod vult etiam Caietanus. Cæterum quo die interiit Heli, aiunt Rabbini in chronico suo, c. 13. initio. *Dominus deseruit Tabernaculum Silo, & repulit tentorium Ioseph.* quia scilicet Silo erat in tribu Ephraim filii Ioseph, vbi à Iosue olim collatum fuerat tabernaculum. Iosue 18. 1.

In prophana historia, altum hoc loco ab Eusebio silentium.

Quartæ Ætatis, quæ est Iudicum, finis.

Digitized by Google

QVINTA MVNDI AETAS, QVAE EST REGVM HEBRAEORVM.

ANNVS MVNDI 2940. DILVVII 1284. QVINTÆ ÆTATIS I. EXITVS ET DATÆ LEGIS 397. ARCA APVD PHILISTHÆOS. SAMVELIS IVDICIS I. ACHITOBI PONTIF. I. ISAI 61. EXCIDII TROIANI 70. THINÆI 20. IMPERII ASSYRIORVM 1009.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1113.

I. *Prolusio ad quintam ætatē mundi.*

Absolutis aliquando, diuino fauente numine, quatuor mundi ætatibus; iuxta eam distributionem, quam primo tomo notauimus[a], ac secuti sumus, in quintam vt alacriores ingrediamur, eos imitemur licet, qui in montem altissimum connituntur; qui vbi bonam itineris ardui partem confecerunt, fixo parumper gradu, spiritum resumunt, liberiusque reciprocant: simulq; respectantes ad radices vsque montis, quæ iam fuerint emensi, non sine voluptate oculis, animóque remetiuntur. Vides ergo, erudite lector, primam illam mundi ętatem, quam infantiam dicunt, quæ Adami fuit, & primorum Patriarcharum; ea 1656. annorum fuit; quam emensi, ad alteram venimus eiusdem mundi Pueritiam, quæ fuit Noë, & posteriorum Patriarcharum 382. annis definitam[b]. Tertia fuit mundi adolescentia, quam à nobiliore parte, Abrahæ dicamus, & Hebræorum, annis 425. comprehensam. Quartam ætatem, mundi iuuentutem vocemus, si placet, ea Mosis fuit, & Iudicum populi Dei, quæ & 476. annis circunscribitur. Quæ omnes simul coniunctæ, egregiè præsenti anno mundi, quo quintam inchoamus respondent.

1. Infantia. 2. Pueritia. 3. Adolescentia. 4. Iuuētus.

a ann. mun. 2463 n. 16.

b a m. 2039. n. 2.

1.	1656.
2.	382.
3.	425.
4.	476.
5	1
	2940.
5	536.
6.	536.
	4052.

II. *5. Virilis.*

Qvinta igitur sequitur virilis ætas, in qua corpus humanum pleno ac perfecto robore fruitur, sicut populus Israelitarum sub Regibus suis, Dauide in primis, atque Salomone; Erit ergo hæc Regum ætas, ducemque habebit Dauidem Samuele & Saule regnum potius pręparantibus quam inchoantibus; & ad solutam vsque à Cyro captiuitatem per annos 576. protendetur, annis captiuitatis ad eandem ætatem relatis; nam & noctes suis diebus naturalibus annumerantur. Sexta demum erit Zorobabelis, cæterorúmque principum ac sacerdotum, in Hebraici populi senectute, imo & orbis ipsius, tot imperiis collapsis, & ipso quoque Romano collabente, annisque censetur omnino 536. Septima est Christi ætas, & tempus Euangelii, quam non iniuria ætatem mundi decrepitam vocabimus; eam enim S. Euangelista[c] *nouissimam horam* vocat, Petrus *nouissima tempora*, Paulus *plenitudinem temporum*; quam diuturna vero futura sit isthæc ætas, is solus nouit, qui nouit omnia. Nam octauam æternam fore, in cælis, vel in inferis, omnes norunt, qui verum Deum norunt.

6. Senectus. 7. Decrepita. 8. Æternitas.

c 1. Ioa. 2. 18. 1 Petr 1 20. Ephe. 1. 10.

III. *Cur hinc quinta inchoetur.*

Congrvvm autem fuit hinc ætatem quintam, quam Regum appellauimus, exordiri; à Samuelis inquam magistratus initio; tametsi aliquot adhuc annis Saulis inauguratio differenda sit. Quoniam vtriusque tempora valde coniuncta sunt, & ęgre separari possunt, & Paulus Apostolus vtriusque annos simul extulit, dum Sauli annos tribuit 40.[d] quos & Eusebius omnino coniunxit in chronico, quem posteriores Chronologi fere secuti sunt, & magna ex parte Iosephus;[e] ait enim Samuelem cum Saule annis octodecim Reipublicæ præfuisse, solum autem duodecim, sed de ista Iosephi chronologia alio loco viderimus. Quin & Philo in libro de Temulentia,[f] Samuelem, vtique propter simul regnantem Saulem, Regibus annumerare non dubitat. Clemens Alexandrinus Saulem non solum cum Samuele, sed cum Heli etiam regnasse tradidit. σὺν ᾧ Σαοὺλ ἐβασίλευσεν ἔτη [illegible]. sed hic annorum numerus sine dubio

d Act. 13. 21. e l. 6. ant. c. 14. f Græc. Lat. p. 200.

mendosus est, quod ego non moror hoc loco: sicut nec regni Saulis cum ipso quoque Heli coniunctionem, illud tamen hic non omiserim commodùm contigisse vt hic primus quintæ ætatis annus in annum sabbaticum incideret 51 quod conuenit etiam cum supputatione Tornielli.

MORTVO porro Heli, eiusque filiis; & repub. Hebręorum, Iudice ac Pontificæ, in vnius hominis interitu destituta, nemo admodum erat in vniuersis Israëlitarum tribubus, in quem populus libentius oculos coniiceret, quam in vnum Samuelem; qui iamdudum Propheta audiebat à Dan Bersabee; [a] & annum agebat ætatis pene quadragesimum? licet eum aliqui hoc tempore adolescentem si superis placet, fuisse putent; vt Dionysius; [b] & Abulensis, [c] qui ait Heli mortuum esse, quum Samuel esset satis paruæ ætatis; quæ ex supra dictis anno primo Heli iacere necesse est. [d] nec erat rerum gerendarum insolens, qui vltra annos 35 cum Heli totius populi Iudice, atque Pontifice familiarissimè vixerat; adde quod præter vitæ innocentiam, multis iam magnisque virtutibus, in oculis populi clarescebat. Postremo vxore iam auctus erat, & liberis; vt ante dixi [e] ad quod fatendum, licet annum certum assignare nequeamus, compellit, quod filii eius aliquandiu Iudices fuerunt, antequam Saul eligeretur in regem, aut Rex omnino flagitaretur, vt ex c. 8. constat [f].

a 1. Reg. c. 3. 20.
b in 1. Reg. 13.
c in c. 1. l. 1. Reg. ante q. 13.
d n. 18. & 19.
e a. Heli 27.
f 1. Reg. 8. 4. 5.

MORTVO itaque Heli Samuel ad totius gubernationem communibus sublectus est votis atque suffragiis, qua de re nulla est apud quemquam quod sciam dubitatio; omnesque chronologi Samuelem Heli immediatè substituunt, cum Eusebio, & Alexandrino Clement. Hunc autem Heli, excepit Samuel Prophetes, quod tamen à Iosepho dissimulatum videtur, aut obliuioni traditum. Certe id Scriptura non obscure significat, *iudicabit*, inquit, *Samuel Israelem cunctis diebus vitæ suæ*; nimirum à morte Heli fuit politicus in Republica princeps, sicut Gedeon, & Samson, & cæteri; à morte inquam Heli, nam eo viuo, priuatus fuit, neque negotium publicum gessit. quandiu autem eam exercuerit potestatem, & an regnante Saule, sub quo eum constat magna præditum fuisse auctoritate, suo loco dicetur. Sed fuerit ne etiam Pontifex nec ne, & si non fuit, quis tandem Heli in Pontificatu successerit, non exigua est dubitatio, quæ non facile ex ipsa Scriptura, vel Iosepho dirimi potest.

l. 1. Strom. 1. p. 140.

SVNT qui Samuelem summum sacerdotem, simul & Iudicem scribant, in primisque S. Augustinus, [g] *Nam & Heli*, inquit, *Sacerdote reprobato, Substitutus est in Dei ministerium Samuel, simul officio functus Sacerdotis, & Iudicis.* Nec mutat sententiam in Retractationum libro, [h] sed confirmat potius, aitque eum fuisse ex filiis Aaron. Et contra faustum Manichęum, [i] *Nonne ab ipso exordio*, inquit, *commutatum est sacerdotium in Samuelem, reprobato Heli. & commutatum regnum in Dauid reprobato Saule.* Ergo ex sententia S. Augustini, vt isti ambo reges veri fuerunt, sic & ambo illi viri Pontifices. Et rursum in Psal. 98. *factus est Samuel sacerdos magnus, sacerdos sanctus illo tempore.* Sanctus Gregorius in expositione l. 1. Regum, eum non semel Pontificem vocat. Anna apud S. Chrysost. [k] ait se labores suos in Dei Sacerdotis educationem impendere, & rursum serm 2. & 3. Chrysosto. eum Prophetam vocat, ac sacerdotem. In epistolam autem ad Hebræos eundem Pontificibus aggregat. S. Ignatius epist. 3. ad Magnesianos, eum Pontificem, siue summum sacerdotem vocat, sicut & S. Clemens in constitutionibus Apostolicis [l]. Cedrenus ait Samuelem Heli in sacerdotio, & populi gubernatione successisse. quod Sulpitius quoque Seuerus existimauit, & Adrichomius in chronico suo [m].

g l. 17. de Ciuit. c. 4.
h l. 2. c. 43.
i l. 12. c. 33
k serm. 1. de Anna versus finem
l l. 8 c 1. & 46.
m a. m. 2850

NIHILOMINVS Samuelem non fuisse sacerdotem, ex eo certissimum est, quod in lege Mosaica ea dignitas vni familiæ Aaronicæ alligata erat, ad quā minimè dubium est Samuelem non pertinere, vt alibi demonstratum est [n] & scriptura ipsa dubitare non sinit, [o] ex qua idipsum S. Hieronymus profitetur disputans contra Iouinianum, & author qq. vet. Test. q. 46. & autor quæstionum ex vtróque testam. q. 46. eique veritati omnes nunc qui rem accuratius inspexerunt, vltro assentiuntur, nominatim Abulensis, Bellarm. Genebrad. Serarius, Ioan. Arboreus Theosoph. l. 17. c. 4. Torniellus.

n an. mun. 2889 n. 4.
o 1. Par. 6. 34.

VIII. *Nisi fortè extraordinarium sacerdotem.*

MINIME tamen improbanda est Sancti Hieronymi sententia, scribentis in primam Corinth. vbi sic legitur. *Et psalmista dicit, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius. Quem sacerdotem fuisse illa res probat; quia & sacerdoti successit, & hostias offerebat. De quo etiam secundum historiam dictum est, Suscitabo mihi sacerdotem fidelem. Qui quamuis non sit ex genere Aaron, tamen de tribu Leui esse in Paralip. legitur; quia ipse hunc constituit, qui & illum. Ita enim Aaron elegit, vt alios postea eligendi non amiserit potestatem.* Hæc Sanctus Hieronymus volens Samuelem priuilegio diuino factum extra ordinem sacerdotem: quo fere modo Paulus factus est Apostolus, etsi in duodenario illo numero non fuerit. Et in hanc sententiam interpretari possumus eos omnes patres, qui Samuelem sacerdotem dixere. Hoc extraordinarium Samuelis sacerdotium amplectitur Serar noster[a]. nec tamen ita Heli successisse putandus est Samuel, vt etiam Pontifex fuerit, nusquam enim reperitur in Pontificum catalogo; & qui eum ex antiquis dixere Pontificem, ita putauere, quia nullus facile apparebat in Scriptura, qui videretur Heli in Pontificatu successisse; vtroque præsertim ipsius filio hostili ferro interempto. Ecquis ergo proximus ab Heli Pontifex fuerit?

a in c. 7. 1. Reg. q. 1.

IX. *Inquiritur ac esset Heli in Pontificatu.*

NON nominatur ille quidem in Scriptura, vt dixi; ex ea tamen id recte colligi potest, vt supra anno Heli 13. explicatum est[b]. Cum enim Pontificatus in familia Heli perseuerarit, vsque ad eiectum à Salomone Abiatharem, & Sadocum substitutum; necesse est vt in eadem familia Pontificem inquiramus. Cum ergo duo tantum filii Heli memorentur, Ophni & Phinees; & vterque mortuus sit eodem ipso die quo Pater, neuter illi succedere potuit. Ad filios ergo ipsorum Heli nepotes veniendum est. De filiis Ophni altum est, ac perpetuum in Scriptura silentium. Filios autem Phinees inuenimus duos, [c] Ichabod, & Achitob; quorum ille cum eo die natus sit, quo die pater & auus mortui sunt, si vixit, quod Abulensis non putat, vt proximo anno diximus, [d] nullo modo potuit idoneus esse ad Pontificatum. Superest ergo Achitob, primogenitus Phinees, qui ætate quoque ad eam dignitatem non immatura esse potuit, cum auum haberet duodecentenarium, & patrem, vt videtur, sexagenarium.

b n. 14. & 15.
c 1. Reg. 14. 3.
d n. 39.

X. *Videri Achitob eius nepotem.*

ACHITOB ergo proximus ab Heli Pontifex fuit; Itaq; sentit etiam Sigonius, in 5. lib. de rep. Hebræorum, c. 2. & in sacra hist. Sulpitii, qui & Iosephum laudat authorem, quod non facile apud eum reperias. Sentit & Tornielius, & Genebrardus in Chron. Serarius in c. 7. primi Regum, Abulensis in eiusdem libri c. 14. Achitobi porro gestæ res in obscuro manserunt, eius quippe luminibus claritas Samuelis Iudicis & Prophetæ obstruxit, qui, vt ait Tornielius, [e] ea quæ ad religionem pertinebant pene solus administrabat. Quandiu autem eum magistratum gessisse videatur, in eius obitu dicetur. Ad agnoscendam vero Pontificum successionem in familia Heli, eius schema hic breuiter digeramus.

e in an. m. 2940. n. 2. In ea verba Portabat ephod.

Heli Pontifex è familia Ithamaris, successit Achitobo Eleazareno, & 40. annis Iudex & Pŏtifex fuit; filios habuit mali nominis duos
- Ophni, qui videtur fuisse primogenitus. an. Heli 34. n. 5. eius nulla in Scriptura memoratur proles. mortuus est in bello 1. Reg. 4. 11. 17.
- & Phinees, qui genuit, vt habetur 1. Re. 14. 3.
  - Achitob ex quo orti sũt, vide a. m. 2962. num. 8.
    - Achias, cuius est mentio, 1. Re. 14. 3. & 18. quidam putant eundẽ esse cum Achimelec. quem Saul cũ tota familia iussit occidi 1 Re. 22. elabẽte.
      - Abiathar 1. Reg. 22. 20 qui diu Pontifex fuit sub Dauide; in quo cessauit Pontificat⁹ in domo Heli. 3. R. 2. 26.
        - Achimeles filius Abiatharis 2. Reg. 8. 1. Par. 18.
        - Ionathan 2. Reg. 15. 27. 36. vid. an. Dauid. 16. n. 6.
  - & Ichabod, qui creditur perbreuis fuisse vitæ. vide supra, an. Heli 40. n. 39.

a l. 3. de prouid.

Samuelis autem ac Reipub. Hebræorum quis status hoc tempore fuerit, non est difficile diuinare: sed primum Chrysostomum audiamus. [a] *Samuel, inquit, cum intueretur magistrum in mortem illam miserabilem deuectum, ita confusus, atque turbatus est, vt decebat gratum, amabilémque discipulum. interea & Iudaicas calamitates flere cogebatur.* Et rectè ille quidem. Nam humana prudentia rem æstimando, nisi Dominus Philisthæis mentem abstulisset, ne parta victoria vterentur, in summa illa trepidatione hominum, ac confusione rerum, de Repub Hebraica actum esse videbatur. Cum enim tribus illa rebus maxime niteretur, Diuino præsidio, Sapientum consilio, flore iuuentutis, ea simul omnia pene conciderant. Nam Arca Domini in hostium venerat potestatem, & ea tam inopinato casu priuatus populus, Deo se plane carere, atque ab eo derelictum se atque abiectum, transitione ad hostes facta, non sine causa suspicabatur. Summus insuper Iudex, summúsque Pontifex, cum tota prope familia, & multa sacerdotum, Leuitarúmque turba, quæ Arcam Domini comitabatur, memento perierant. Triginta quatuor hominum millia, robur vtique Reipub. in acie gemino prælio ceciderant, multique de more in seruitutem abducti erant. Quid spei reliquum esse poterat Israelitis, nisi Philisthæi, toti in Arca occupati, obliti illorum fuissent?

In hac itaque tanta tempestate, ac pene naufragio Reipublicæ, omnium oculi in Samuelem intuebantur: qui vt Propheta eximius, Deóque dilectissimus, Deum populo conciliaret, propitiumque illi redderet, & rursus, vt rerum gerendarum non insolens, ob longam cum Heli consuetudinem, ad clauum Reip. fluctuantis sedere vtiliter posset, & totius regni vires, ad repugnandum hosti victori contrahere. Philo Biblicus, cuius non semel meminimus, ait Samuelem à prælio, & à Silo abfuisse cum capta est Arca, & Heli mortuus est, quod ante triduum pugnæ à Deo missus esset in vrbem Amatham, vbi futura erat eius habitatio: audito autem nuncio vehementer apud Dominum lamentatum esse, & mortem à Domino propter Arcæ captiuitatem postulasse. Dominum autem promisisse se eam reducturum, & eos qui eam abstulerant euersurum, & plebem suam de inimicis suis vindicaturum. Cúmque Samuel diceret Dominum quidem vindictam sumpturum, sed secundum longanimitatem suam: nos tamen, inquit, qui nunc morimur quid faciemus? respondit Dominus breui se de eis vltionem sumpturum. Hęc ex illo Philone, non absurdè.

Quidquid sit satis constare videtur Seniores populi, harum similiúmque rerum consideratione permotos; accedente insuper inspiratione diuina eius, qui salutem populi in Samuelis prouidentia, curaque posuerat, & per eum rem in integrum restituere volebat, Samuelem, vt ante diximus, magna omnium ordinũ (n. 5.) consensione elegisse. Ipsum autem, cum magna in Deum fiducia, populi curam suscepisse, & in spem bonam erectum, præsentium malorum remedia

vndique circunspectasse: Populum à trepidatione confirmasse, eúmque ad fiduciam in diuina bonitate, ac prouidentia collocandā erexisse: ad syncerum Dei cultum, huius occasione calamitatis, accendisse; idololatria, aliisque vitiis, quę negligentia Heli, aut exorta, aut roborata fuerant, extirpatis. Denique munus omne religiosissimi, & sapientissimi magistratus diligenter executum esse. cuius rei iustissima coniectura duci potest, tum ex minime dubia virtute Samuelis, tum ex iis, quæ de eo sub initia capitis 7. referuntur.

XIV. *Philisthæi cur Arcam impunè viderit, capiūt, auferunt.* INTEREA *Philisthæi tulerunt arcam Domini, & asportauerunt eam à lapide adiutorij in Azotum*[a], nec vlla in eos propterea plaga desæuiit, quod in arca siue tangenda siue denudanda, parum religiose se gererent; neque enim eos tangebat illa lex[b]. a 1. Reg. 5. 1. b num. 4. 19 20.
Hoc facite eis (Caathitis) *vt viuant, & non moriantur, si tetigerint Sancta sanctorum.* Neque rursum illa, *Alii nulla curiositate videant, quæ sunt in Sanctuario, priusquam inuoluantur, alioquin moriantur.* vbi autem non est lex, neque præuaricatio, in iis præsertim, quæ non prohibita sunt quia mala; cum sint natura sua ἀδιάφορα, sed mala sunt quia prohibita. Ideóque Oza, & Bethsamitę, qui vt Iudæi, lege tenebantur, cum eam violassent, diuinam senserunt animaduersionem. Et quamuis lex ista Philisthæos obligasset, iusta tamen eos ignorantia excusasset, qui nihil in eam perpetrarent, quod recta ratione damnari posset; licet Theodoretus ab eis post victoriam despectam fuisse dicat, honorificè potius tractarent, sicut eam honore dignam esse arbitrabantur: vt disputat Abulensis[c] in hunc locum, Nam q. 19. c q. 12. 11. in c. 5.

XV. *Et collocant in templo Dagonis, mox que affliguntur, & cur* TVLERVNT *Philisthæi Arcam Dei, & intulerunt eam in templum Dagon* maximi scilicet deorum suorum; neque ad eius pedes, quasi victam, triumphatamque abiecerunt, sed statuerunt eam iuxta Dagon, suppari eam cum Deo suo honore afficientes. Eos nihilominus postmodū multis grauibusq; malis afflixit, postquā visa est esse in ipsorum potestate.
1. Primum ne Philisthæi virtuti suæ tribuerent non solum victoriam de Iudæis relatam; sed de ipso eorum Deo, quem Arca contineri putabant, iuxta illud: *Venit Deus in castra*, & rursum illud, *hi sunt dii, qui percusserunt Ægyptum &c.* quod in magnam veri Dei contumeliam redundabat.
2. Secundò, vt afflicti malis, ab ea violanda, metu grauiorum, abstinerent.
3. Tertiò vt cogerentur Arcam remittere in locum suum; quam alioqui valde optassent apud se retinere, rati ea ratione Hebræos omni præsidio spoliatum iri, séque eos facile perpetua seruitute oppressuros. Nondum autem aderat tempus, quo Deus & Arcam & Hebręos plane desereret, de quo tempore multo post vaticinatus est Hieremias Propheta[d]. d c. 3. 16.

XVI. *Optassent Arcam retinere.* QVOD autem dicitur Arca deducta in templum Dagonis Philisthæi, non est quod quisquā in eo templo fallatur, ratus in eodem Samsonem cum Philisthæis ruina oppressos occidisse. Id enim templum in Gaza fuit, hoc autem in Azoto, nec mirum primarium Deum, in omnibus primariis vrbibus templum habuisse, *Parta de Hebræis victoria*, ait Iosephus[e], *sacráque Arca, quemadmodum diximus capta, Palæstini cum cæteris spoliis Azotum eam deferunt, & in fano Dei sui Dagonis inter donaria collocant.* D. quoque Chrysostomus[f], & Theodoretus[g], Arcam quasi exuuias & opimum quoddam spolium aiunt fuisse Philisthæis. si forte Deus Hebręorum suis iratus, vellet alienigenis esse beneuolus. Non enim cæsis Hebræis, Deū ipsorum infirmum, sed ipsis iratum esse persuasum habebant: vt alio quodam tempore[h] Ammonitæ, cum Holofernes perditum iret Hebręos, professi sunt. e l. 6. ant. c. 1 f l. contra Gentiles. g q. 13. in 1. Reg. h Iudith. 5.

XVII. *Prior Arca pugna cum Dagone.* CVM ergo Philisthæi iam sibi ab Israelitarum Deo, & Arca eius, quam tantopere formidauerant, securi viderentur, imo & ab ea suis irata præsidium expectarent, quam primum senserunt, quam ea sibi funesta esset, ac Deo suo quem illi Arcæ oblatione, quasi opimis spoliis, honorare voluerunt. *Grande spectaculum*, inquit Rupertus,[i] *grande miraculum. Translata ab Israel gloria Domini, capta ab Allophylis Arca Domini, victoriam de victoribus versa vice exigit: primumq; in Deum ipsorum, Dagon, deinde etiam super homines aggrauantur manus Domini.* sic Rupertus; recto sane ordine, vt prius ille in suo simulacro puniretur, à quo omne peccati principium; qui sibi Domino Deo in eius Arca insultare videbatur. *Cum surrexissent*, inquit Scriptura,[k] *Azotii diluculo altera die*, sacrificuli nimirum Deum suum honoraturi, *ecce Dagon iacebat pronus in terra ante Arcam Domini.* i in l. 2. Reg c. 14. k 1. Reg. 5. 3

XVII. *Eius conuenientia.* Hoc initiū certaminis Arcæ Dei aduersus Dagonis idolū; noctu initū aduer-

sus principē tenebrarum; & quamprimum initum, ne idoli casus alteri cuipiam causæ, & non Arcæ Dei ab infidelibus tribueretur. Iacebat idolum in signum debellandæ à vero Deo idololatriæ: & iacebat pronum in terra, quasi Arcam inuitus Dęmon adorare cogeretur, qui sibi à cæcis Philisthæis adorationem extorquebat: quod obseruarūt Iosephus, & Theodoretus. [a] Sacrificuli autem hoc animaduerso prodigio attoniti, & Dei sui honori consulentes, bene mane, antequā ignominiosa deiectio Dei sui vulgaretur, *tulerunt Dagon, & restituerunt eum in locum suum.* Et fortaisè stupidi hanc ignominiam non agnouerunt, sed fortunæ vel casui rem attribuerunt. Verum quamprimum prouidit Dominus, vt ne ignominia aduersarij sui cælari posset. sequitur enim.

a l.6.ant.c.1 q.13.in 1. Reg.

RVRSVMQVE *mane die altera consurgentes, inuenerunt Dagon iacentem super faciem suam in terra, coram Arca Domini: caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum eius abscissæ erant super limen. porro Dagon solus truncus remanserat in loco suo.* Quomodo remanserat in loco suo, si iacebat super faciem suam in terra? Abulensis quem sequitur Serarius, locum suum interpretatur, locum in quo fuerat deiectus coram Arca ad adorandum illam, quem scilicet iam bis occupatum proprium sibi ac suū fecisse videbatur; vel locum suum intelligamus sibi debitum; nam ascendere molienti super altitudinem nubium, dictum est, *ad infernum detraheris, in profundum laci.* [b] Ex communiore tamen interpretum sententia dicendum videtur hoc idolum superiore parte sui, speciem humanam retulisse, inferiore piscem: quæ pars in loco suo remansit, superiore corruente, & in faciem suam prostrata. Quod textus Hebræus significat, cùm ait solum Dagon remansisse in loco suo: propriè enim Dagon accepit pro pisce, ea scilicet parte, quæ piscis formam habebat. Dag enim piscem significat, ex quo Dagon per formam diminutiui.

b Isai.14.15.

AVTHOR mirabiliū Scripturæ, [c] *Primo die,* inquit *Dagon coram Arca prostratus repertus: iterum in loco suo restituitur, crastina vero fractus ad limen in centum partes, 1 capite, & manibus spina dorsi eius truncata reperitur,* &c. Alludit hic author ad Septuag. qui relictæ spinæ meminerunt, ἡ ῥάχις Δάγων ὑπελείφθη. [d] Isidorus: *Etiam & illud ad magnam pertinet ædificationem, & significationem in ipsa ruina Dagon Dei sui, atque fractura, quod dorsum illius solum inuenerunt, fractis eius omnibus membris,* &c. quæ totidem pene verbis leguntur apud Eucherium, [e] cum eadem interpretatione fugacis idololatriæ, & dorsum instar fugientium exhibentis. S. Chrysost. [f] & manuum & pedum idoli meminit: *Arca,* inquit, *in idoli Dagonis templum perlata, statim idoli statua delapsa in caput iacebat. Vbi autem diuinæ virtutis robur hac ruina illi minime agnoscentes, idolum de integro excitatum in sede sua collocarunt; postridie sub auroræ tempus cò cùm accessissent, viderunt non iam collapsum idolum, sed prorsus diffractum Huius enim manus ab humeris auulsæ, vna cùm pedibus ad templi limen exil erant, reliqua idoli parte, & ea quoque diuulsa, aliò dispersa* Lorinus quoque [g] ait Dagonem truncum manus pedésque ante Arcam iactatum.

c l.2.c.7.
I. χ.
d l.1.Reg. c.3.
e l.1. Reg. c.6.
f l.contra Gent. Græ. Lat. p.780.
g in Psal.77 v.65. Basil.

NEQVE verò Chrysost. memoria lapsus putandus est: legerat quippe in Septuag. *Et ecce Dagon collapsum in faciem suam coram Arca Dei, & caput Dagon, & ambo vestigia pedum eius abscissa, super anteriora liminum, & ambæ iuncturæ manuum eius iacentes super limen.* Quomodo pedes in pisce? nisi hac quoque parte idolum monstrosum fuit. Certè editio Romana pedum nullam mentionem facit, manuum autem iteratam. Caute Theodoretus [h] nec manuum meminit, nec pedum. *Postridie,* inquit, *eum inuenerunt contritum, & extremis partibus priuatum.* καὶ τῶν ἄκρων πάντων ἐστερημένον. Rectiùs itaque, certiúsque est manus tantum in hoc idolo agnoscere, cum editione vulgata; præsertim cum ei Hebræa volumina exactè consentiant, & Hebræis Chaldæa paraphrasis.

h q.13.

INFERIORE ergo parte idoli immota manente, superior collapsa prona iacuit ante Arcam, sed manibus truncata, iisque supra limen abiectis. *Propter hanc causam,* ait Scriptura, [i] *non calcant sacerdotes Dagon, & omnes qui ingrediuntur templum eius, super limen Dagon in Azoto, vsque in hodiernum diem.* Sicque quod illi in idoli sui venerationem fecerunt, Dominus retulit ad victoriæ suæ, de Deo Philisthinorum, memoriam posteritati quoque ipsorum propagandam. Tribuebāt illi victoriam Deo suo; Deus deuictum ipsum deiecit, ante faciem suam pronum, atque supplicem, verum Deum in Arca adorantem. Eam victoriam

i c.5.5.

sacrificuli occultare voluerunt; sed eam Deus ita redintegrauit, vt nullo modo dissimulari tegique posset. Remedium aliquod poterat ex temporis longinquitate sperari; prouidit Dominus vt per hostes suos eius memoria fieret sempiterna, dum limen templi non audent attingere. 2 — 2. %.

XXIII. *Quid hic Cedrenus peccet.* Cedrenus autem [a] non recte videtur intellexisse; illud quod Scriptura dicit, de huius fani limine non calcato à sacerdotibus vtique in honorem, ac reuerentiam aduersus Deum suum. At ipse ait *id fanum in honore esse desiisse*; quasi vellet dicere à nemine deinceps frequentatum esse, quia Scriptura dicit, neminem tangere solitum templi limen. Sed alia quoque peccat hic author, vt cùm ait Azotios Arcam Dei ad simulachri pedes constituisse. cùm Scriptura dicat Arcam constitutam iuxta Dagon. Septuaginta autem illud de non calcato fani limine explicantes addunt, *sed transilientes transiliunt*, quod habet etiam S. Hieron. in c. 1. Sophon. nimirum saltu in templum ingrediebantur, eóque iterato discedebant; vt stulta hac ceremonia lapsus multorum & cachinnus, non deuotio excitaretur.

[a] p. 49. Gr. Lat.
ibid. ὑπερβαίνοντες ὑπερβαίνουσιν.

XXIV. *Quid Iosephus quoq.* Nec peccat leuius Iosephus, qui memor prophanæ illius suæ interpretationis [b] in ea Scripturæ verba, *Dijs non detrahes*, turpi & adulatorio, vt apparet, silentio tacuit Dagonis ignominiam, tantumdem de diuina gloria detrahens. Neq; enim ausus est dicere diffractum idolum, capútque eius ac manus ad templi ianuam abiecta; ne idolis addicti Romani, quorum gratiā ambiebat, offenderentur: quasi Deus Israëlitarum cum aliis Dijs pacem habere non posset; sic nec populus eius in eandem cum aliis Rempub. posset coalescere; ideóque in barbaras, desertásque terras exterminandum. Sic autem ait. *Sequenti vero die mane venientes vt adorarent deum suum, inuenerunt eum è basi excidisse, & pronum prostratum ante Arcam. Quod ægre ferentes in pristinum locum eum reponunt, cúmque sæpius illuc accedentes, semper prostratum & adorabundum reperirent*; at semel tantum atque iterum id factum constat; *stupor maximus ac perturbatio totum populum inuasit.* sic Iosephus.

[b] l. 6 ant. c. 1 vid. an. Mosis vlt n. 231 232.

XXV. *Clades Azoti propter Arcam.* Sed multo maior populum inuasit perturbatio, quando à Deo suo, ad seipsum sensit calamitatem esse conuersam. Nam [c] *aggrauata est manus Domini super Azotios, & demolitus est eos, & percussit in secretiore parte natium Azotum, & fines eius.* Hoc primum loco plaga cæpit, in quo primum Philisthæi sibi visi sunt de Israëlitarum Deo, & eius Arca triumphare. Et quidem plaga ignominiosa, & pudenda, quæ ipsos, præter cruciatum, confusione repleret. 3 Quod postea cecinit Dauid. [d] *Et percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit eis.*

[c] 1. Reg 5. 6
3. %.

Morbus eorum. hoc morbi genus luculenter explicat Theodoretus, [e] *Deinde, inquit cùm noluissent cognoscere differentiam* inter verum Deum & eius æmulum Diabolum, illius Arcam, & huius simulachrum, *& Arcæ quem conueniebat cultum non tribuissent, inciderunt in varias affectiones & ægritudines. Nam vt Septuag. quidem sunt interpretati, percussi sunt in sedibus; vt autem Aquila, laborarunt exedente vlcere, quod dicunt Phagedænam, Iosephus autem docuit eis fuisse morbum dysenteriæ. Sed nemo existimet esse inter se discrepantes diuersas illas editiones. Nam dysenteriæ succedit morbus sedis; frequens enim excretio inflammauit particulam illam, & sedis morbum passi sunt, vt qui Arcam diuinam impie locauerant.* piè quidem opinione sua, re autem vera impiè. *nempe apud Deum falso appellatum.* Sic Theodoretus.

[d] Psal. 77. 66.
[e] q 11. in 1. Reg.
εἰς τὰς ἕδρας ἐπλήγησαν.
τ̃ φαγεδαίνης:

XXVI. *Quam iustus, & grauis.* Hac pœna punitos putat Glossa interlin. [f] Azotios, reliquosq; Palæstinos, eadem quippe in omnes postmodum plaga desæuiit, eo quod nefandi criminis præposteræ libidinis rei essent. idque non obscurè significat Rupertus hoc loco. sed hæc causa remotior; proxima enim erat Arcæ detentio. Iosephus autem, quem Theodoretus retulit, addit etiam interaneorum euomitionem. *Postremo*, inquit, *grauissima pestis Azotiorum vrbem atque agrum adorta est, correpti enim dysenteria, cruciabiliter moriebantur: nonnulli interanea vitiosa, morboque corrosa euomebant.* sic ipse, aut interpres potius; nam Iosephus hæc plenius, atque copiosius. deijciebant videlicet, vna cum pure, sanguine, & vermibus, intestinorum frusta vicissim prominentia cum doloribus acutissimis. accedente etiam extrinsecus cruciatu, vt mox dicemus.

[f] in 1. Reg. c. 14.

XXVII. *Alterum à murib. malum.* Nec se continuit hæc pestis mœnibus ciuitatis: pagi enim, & villæ Azotiorum eodem mobo afflictæ sunt, quas Scriptura finium nomine comprehendit.

.XITVS AB ÆGY- TO AN. 67.

Et insuper *ebullierũt villæ & agri in medio regionis illius*, addunt 70. *& in nauibus*, vicina enim est mari ciuitas, *& nati sunt mures, & facta est confusio mortis magnæ in ciuitate.* Quam regionem dixit, nunc ciuitatem appellat, qualis est apud Cæsarem Remorum, Parisiorum, Heduorum. Cæterum hanc totam sententiam, quia in Hebræo modo non reperitur, aut Chaldæo, Caietanus superfluam esse dixit, Lyranus, Abulensis, Burgensis, & Dyonis. à glossatore quopiam additam, & ex capite sequenti mutuatam; Vatablus & Pagninus in sua versione prætermiserunt. Arias etiam ex versione Græca septuag. imo etiam ex editione vulgata sustulit in biblijs regiis.

Verum integra habetur ista sententia in editione Aldina, Sixtiana, Basileensi septuaginta interpretum, & habebatur etiam Iosephi tempore, nam eos secutus Iosephus, [a] *Ager vero*, inquit, *totus scatebat muribus, qui omnia vastantes, nec segetibus parcebant, nec cæteris fructibus;* Et Theodoretus, *Intulit*, inquit, *Deus supplicia etiam rebus inanimis. Immisit enim murium multitudinem in vites & segetes, qui omnes eorum fructus perdiderunt. Per hæc autem docuit quod ipse quoque Aegyptiis diuersas intulit plagas*, vt ipsi quoque ante confessi erant. Itaque huiusmodi sententia non solum vt vera, quod fatentur omnes, sed etiam vt germana atque legitima, vt habetur in editione vulgata correcta, agnoscenda, ac retinenda est, eamque integram apud Rupertum leges. [b] Et, vt ait Serarius, hic pretereunda non fuit, cum capite sequenti malorum, hoc loco enumeratorum repetitio tantum fiat, idque non arguit hanc sententiam esse additamentum, sed ei potius præbet authoritatẽ, quod alterum alteri benè congruat, & concinat.

Præter calamitatem autem quam mures fructibus afferebant, hominibus etiam noxij, ac perniciosi erant. Audi enim Seuerum Sulpitium, [c] *Inde mures per omnem regionem exorti, noxiis morsibus multa hominum millia letho dabant.* Id non rectè dictum putat Sigonius, in illum Sulpitij locum. [d] Probauit tamen Gregorius magnus, *Modus*, inquit, *interfectionis exponitur quia quisquis mori hac interfectione dicitur, dum ad purgandum ventrem exiret, in superiori parte natium morderi à muribus perhibetur.* Comestor quoque [e] *Computrescebant*, inquit, *prominentes extales eorum, quod Iosephus dicit factũ ex crudeli passione dysenteriæ; ita vt putrefactæ egererent intestina, & mures ebullientes de agris, corrodebant extales eorum.* Idem tradit Lorinus, [f] & Abulensis, non semel [g].

Nec alia mens fuit authoris mirabil. sacræ Scripturę [h] apud S. Augustinum. *Nam & extales eorum foras prominebant, & ingens soricum, & insolens copia*, ijs scilicet infesta, *per totam prouinciam diffundebatur. Conuenienter quippe Dominus illis vtramque pœnam parauerat, qualem rerum ipsarum conueniens ratio exigebat. Quatenus qui misera animalia diuino cultu venerabantur, per miserrima animalia, in aduentu dominicæ legis, quæ in Arca erat, castigarentur: & qui tabernaculi Domini interiora, id est Arcam extra limites suos protraxere, hi interiorum suorum foras prominentium fœda affligerentur clade.* sic ille. Denique idem videtur innuere Scriptura, quæ simulatque dixit enatos mures, statim subiecit, magnam mortis confusionem in ciuitate factam esse. Eam porrò productionem murium supernaturalem fuisse ait Abulensis, siue propter multitudinem, siue propter productionis celeritatem, quod vtrumque verbo *ebullierunt*, scriptura significauit Septuag. ἐξέζεσαν, & ἀνεφύησαν *efferbuerunt*, & *expullularunt.*

Videntes autem viri Azotii [i] *huiuscemodi plagam, dixerunt, non maneat Arca Dei Israel apud nos; quoniam dura est manus eius super nos, & super Dagon Deum nostrum.* Et statuerunt quidem Azotij Arcam à se dimittere, ne penitus interirent; nec tamen eam ad Hebræos remiserunt, donec totius gentis suæ satrapas consulerent, quoniam Arca nunc ad totam Palæsthinorum gentem pertinere videbatur. Ideoque *mittentes congregauerunt omnes satrapas Philisthinorum ad se, & dixerunt, quid faciemus de Arca Dei Israel? Responderuntque Gethæi circumducatur.* Desiderant vehementer Philisthæi Arcam retinere apud se, tantóque magis, quo maiorem eius vim ac potestatem experiebantur; neque talem machinam Hebræis contra se præbere cupiebant. Itaque dispiciebant qua ratione eam apud se impunè retinere possent; Quod cum Azotiis non contigisset, experientia discere voluerunt, numqua in vrbe alia sine damno collocari posset. Sic Abulens. [k]

Conijciebant Gethęi, vt ait Theodoretus, [l] non esse hanc plagam à Deo

a l. 6. c. 1.
b l. 1. Reg. c. 14.
c l. 1. sacr. hist.
d in l. 1. Reg.
e l. 1. Reg. c. 7.
f in psalm. 77. v. 66.
g in c. 5. q. 15. 16. 19.
h l. 2. c. 7. to 3.
i 1. Reg. 5. 7.
k q. 16. in c. 5. 1. Reg.
l q. 13. in 1. Reg.

Digitized by Google

enim, simul & calamitates sunt translatæ. Itaque hinc quoque ablegata est ad alios, sed ne apud illos quidem permansura, agitatis enim eisdem pestibus, ad vicinas vrbes eam transmittebant. Atque in hunc modum quinque Palæstinorum vrbes peruagata est Arca: veluti tributum per singulas pœnam violatæ religionis exigens. Quæ defessæ tot malis, & aliis exemplum factæ ne Arcã reciperent, talia hospitij præmia referentem, nihil superesse videbant, *quam vt bono aliquo modo ab se ablegarent.* Sic ipse, de illo autem modo sacerdotes suos, & diuinos consuluerunt, vt mox dicetur[a].

[a] cap. 6.

INTERIM non omittamus de Iosepho monere, illum probabiliter, quod Abulensis quoque animaduertit[b], dixisse arcam quinque Palæstinorum vrbes peruagatam, licet trium duntaxat nominatim Scriptura meminerit, reliquis in generali illa locutione comprehensis, *fiebat manus Domini per singulas ciuitates, &, percutiebat viros vniuscuiusque vrbis, &, fiebat pauor morbis in singulis vrbibus.* Labitur tamen, & à Scripturæ historica veritate discedit, quod Gethæos, & ab iis profectũ circũducendæ arcæ cõsilium, missos fecit, quod Ascalonitas, quos Scriptura omiserat, eorum loco suffecit, id quod arguerem fortasse vehementius, nisi ipsum viderẽ sicut & Sulp. Lucif. & Theodoret. q. 13. Septuaginta virorum, quos omissis, vel inconsultis Hebræis, secutus est, autoritate tegi posse; in quos tamen irrepsisse hoc mendum ex Hebræo, Chaldæo, Latinóq; textu constat. Deniq; quia non solum Ascalonitas pro Accaronitis posuit; sed quia eos arcam cupidè recepisse dicit; cum è contrario exclamauerint Accaronitæ dicentes, *Adduxerunt ad nos arcam* Dei *Israel, vt interficeret nos & populum nostrum.*

[b] in ea verba Cumq. venisset Arca Dei in Accaron.

ETSI autem dixerunt Philisthæi, *reuertatur in locum suum.* Non fuit tamen voluntas Domini vt reuerteretur in Silo, vbi trecentos & quinquaginta annos resederat, propter peccata filiorum Heli, & populi totius, ibi, vt credibile est, perpetrata, sed vt varias mutaret sedes, donec in Salomonis templo collocaretur. Nam remissa ex vrbibus Philisthinorum, aliquamdiu in agro Iosue Bethsamitis substitit, inde in Cariathiarim, siue apud Aminadab in Gabaa, vsque ad vigesimum annum. *Peracto vigesimo anno*, ait sanctus Hieronymus, [c] *translata est eadem Arca à Samuele in Masphat; & de Masphat transtulerunt eam Samuel & Saül in Galgala. Inde translata est à Saül in Nobe, de Nobe in Gabaa; de* Gabaa *translata est à David in domum Obed Edom, de domo Obed Edom transtulit eam Dauid in Sion; de Sion transtulit eã Salomonem in Sancta Sanctorum.* Hæc ibi Hieronymus, quæ distinctius ordine temporum paulatim declarabuntur. Nunc ad Philisthæos de ea remittenda consultantes reuertamur.

[c] in trad. in c. 7. l. 1 Reg.

CVM ergo *Arca* Domini *septem iam mensibus in regione Philisthinorum* mansisset,* euocauerunt ad se sacerdotes & diuinos super negotio Arcæ remittendæ, quod priusquam attingamus, prædictum tempus considerandum est. Etsi enim nulla est in Hebræis, Chaldæis, Græcis, Latinisque codicibus de 7. mensibus varietas, rem tamen dubiam putarent Iosephi Patroni, [d] quod apud eum legant, quatuor solis mensibus Arcam apud Palæstinos detentam. Sed errat proculdubio, nisi mendum in Arithmeticas irrepsit notas: errat & Cedrenus, qui ait Iosephum dicere, Arcam duobus tantum mensibus apud istos alienigenas mansisse. Videntur tamen Theodoretus, [e] atque Procopius, longius tempus huic arcæ captiuitati tribuere, qui eam in agro sub dio mansisse volunt septem menses, vltra tempus, quo in vrbibus Philisthæorum fuit. *Deinde*, inquit ille, *cum nulla ciuitas auderet Arcam recipere, eam foris reliquerunt sub dio.* Sic enim docuit Historiographus, *fuit enim*, inquit, *Arca Dei in agro* τῶν *alienigenarum menses septem. Postquã autem existimarunt foris manente Arca, se esse liberatos à plagis à Deo immissis, intulit Deus supplicia, etiam rebus inanimis. Immisit enim murium multitudinem in vites & segetes, qui omnes eorum fructus perdiderunt.* Sic Theodoretus, [f] eadémque Procopius compendio.

* Domitiã fractique plagis Philisthæi.

[d] l. 6. ant. c. 2 μῆνας τεσσάρας.

[e] q. 13. in 1. Reg. ἐν ὑπαίθρῳ πάντων ἔξω κατέλιπον τόπῳ.

[f] in 1. Reg. q. 13.

SEPTVAG. quidem interpretes huic opinioni occasionem dederunt, apud quos legimus, *Et fuit Arca in agro alienigenarum septem menses, & efferbuit terra eorum muribus.* Verum S. Hieronymus in editione vulgata agrum interpretatus est regionem, vt intelligeremus 7. menses, partim in vrbibus, partim in circuitione consumptos; apud quem etiam nulla est hoc loco mentio murium, sicut

Digitized by Google

nec in Hebræo; nec Septuaginta volunt, quod significauit Theodoretus, pullulasse tum primum mures, cum Arca sub dio relicta est, cum eorum iam ante superiori capite meminerint, & Arcam sub dio relictam, neque Scriptura tradat, neque Iosephus. Abulensis autem [a] ait istos 7. menses incepisse ab Octobri nostro, vel Nouembri, vsque ad principium Maij, vel finem eius. Torniellus autem eos inchoat à septimo mense anni sacri. Cuius temporis ratio petitur ex triticea messe Bethsamitarum, sub quam incidit reductio Arcæ. Totis ergo septem mensibus abfuit Arca à terra: Israelitarum, eoque toto tempore Dus, hominibus, frugibusque Palæstinorum infesta, eos ad eam remittendam, & quidem cum muneribus compulit.

[a] q. 3. in c. 6. 1. Reg. an m. 1939 n. 1. 1 Reg. 6. 13 vide infra n. 53.

XLI. *Consiliũ de Arca remittenda.*

Principes itaque Philisthinorum acciru Accaronitarum euocati, cum iam commumi consensu statuissent necessario restituendam Arcam Dei, eamque rem ad religionem spectare animaduerterent, personas, religionis apud se opinione præstantes, aduocandas censuerunt, vt in hac redditione ij ritus, ac ceremoniæ adhiberentur, quæ placando numini forent idoneæ. *Vocauerant ergo sacerdotes, & diuinos*, qui ipsa Dei secreta rimantur, vsque ad futurorum cognitionem, Septuaginta addunt incantatores, siue maleficos, qui nomine diuinorum comprehenduntur, qui scilicet omnes Dagoni famulabantur, *dicentes, Quid faciemus de Arca Domini? indicate nobis quomodo remittamus eam in locum suum.* verebantur enim ne in hac ipsa re defectu aliquo admisso, nouam sibi pœnam accerserent.

ἱερεῖς, μάντεις, ἐπαοιδούς.

LXII. *Cum expiatione peccati.*

Hic isti, si remittitis Arcam Dei Israel, nolite dimittere eam vacuã, sed quod debetis reddite ei pro peccato, *& tunc curabimini, & scietis quare non recedat manus eius à vobis.* Peccatum violatæ rei sacræ, etiam sacrificuli idolorum, & mancipia Sathanæ agnoscunt; quodque sacrificio religioso expiandum sit; eoque modo curatos, agnituros experientia ipsa, vnde profectæ fuerint illæ clades; quæ nisi votis nuncupatis, & rite persolutis, iuges, perpetesque futuræ sint. Respondent isti non dimittendam Arcam vacuam, non quidem iis, quæ in ea includi solebant, quæ nequaquam putandi sunt Philisthæi attigisse, præ reuerentia ac timore, vt disputat Abulensis, [b] sed non sine muneribus ac donariis, quæ cuiusdam satisfactionis nomine debeantur. Id enim lex naturæ dictat, quæ omnes mortales obligat.

[b] q. 2. in c. 6.

XLIII. *Idest donariis aureis.*

Tvm Philisthæorum Satrapæ, [c] *Quid est*, inquiunt, *quod pro delicto reddere debeamus ei? Responderúntque illi: Iuxta numerum prouinciarum Philisthinorum, quinque anos aureos facietis, & quinque mures aureos: quia plaga vna fuit omnibus vobis, & satrapis vestris. Facietisque similitudinem anorum vestrorum*, id est humani corporis, *& similitudines murium, qui demoliti sunt terram, & dabitis Deo Israel gloriam, si forte releuet manum suam à vobis, & à diis vestris, & à terra vestra.* Vni tantum Dagoni damnum illatum Scriptura retulit. Cùm enim experti essent Philisthæi quantum damni accepisset Dagon in Azoto, ne idem in cæteris vrbibus contigeret, Arcam in profana domo collocabant, vt ait Tostatus; [d] ex similitudine enim pœnæ Dagoni illatæ facile conijcere poterant, quid supplicij & dedecoris aliarum ciuitatum simulachris immineret; plurali tamen deorum numero vtuntur hi vates, vel ex vsitato inter eos loquendi modo; sicut in deserto de sacrilego vitulo dictum est, *hi sunt dij tui.* Vel ex eo quod periculum erat, ne damnum vni deorum, & quidem primario illatum, in alios deinceps deriuaretur. Itaque non sine quadam exaggeratione accipiendum videtur illud Origenis, [e] *Cultus ipse Dæmonum destruebatur, vtpote simulachris eorum, templisque ad ingressum Arcæ Domini corruentibus.*

[c] 1. Reg. 6. 3
[d] in c. 5. q. 18.
Aug. l. 10. de ciu. c. 17.
[e] hom. 18. in 23. Num.

XLIV. *Non incongrua satisfactione.*

Non incongrue porrò videtur excogitata ista satisfactio, nec temerè à Scriptura recitata. Nam S. Gregorius, [f] *Spiritus sanctus*, inquit, *quo inspirante tota hæc historia scribitur, nunquam tam vilia promeret, si in huius vilitatis arcano, magna quædam & pretiosa valde mysteria non signaret*; quæ ab eodem S. Patre lector petet. Non incongrua vero est satisfactio, siue quia donaria offerunt numero prouinciarum suarum consentanea, ne vlla quæ in culpa fuerit ac pœna, satisfactioni desit, siquia genere ipso pretiosa sunt, vt sic doni exigua moles, valore subleuetur: ac compensetur: siue quia malis præsentibus, supra quæ propitiandus est Deus, conuenientia. Et quamuis ignominiosa essent offerentibus; grauissimis tamen

[f] in 1. Reg. l. 3. c. 4.

edomiti

edomiti malis, ignominiam sanitati, ac saluti posthabendam putarunt.

Et numerus quidem priorum donariorum minimè dubius est, posteriorum autem dubitatione non caret; etsi enim distincta mentio quinque murium aureorum paulo ante facta est, inferius tamen [a] videtur affirmari totidem factos fuisse mures aureos, quot fuerunt in regione Philisthinorum ciuitates, & oppida, atque adeò pagi, ac villæ, certe Hieronymus ita videtur intellexisse. Nam in tradit. in 1. Regum. *Sic itaque intelligendum est*, inquit, *quod ab vrbe murata vsque ad villam, quæ erat absque muro, & vsque ad Abel magnum dederint mures.* Idem sensit S. Gregor. [b] & apertiùs Comest. [c] qui Isidorũ quoq; laudat, apud quem tamen id nusquam reperi. Clarissime Caiet. hoc loco, *licet ani aurei*, inquit, *fuerint quinque, numerus tamen murium fuit longe maior, quia fuit iuxta numerum, non solum ciuitatum*, sed etiam villarum, quas possidebant quinque principes Philisthinorum.

a c.6.18.
b l.3.c.4. in 1.Reg.
c l.1. Reg. c.7.

Vervm si quid hîc posterior locus habet ambigui, ex perspicua superiore oratione explicandus est: [d] in qua pari numero mures & ani fieri iussi sunt. Neque plures mures Iosephus memorat, [e] neque Theodoretus, [f] neque author mirabil. Scripturæ sacræ, [g] neque recentiores interpretes Lyranus, Abulensis, Hugo Cardinalis, Serarius, Dionys. Emanuel Sa, & si qui alij, qui illa verba, *ab vrbe murata, vsque ad villam, quæ erat absque muro*, negant significare singulas villas, & vicos suppeditasse aureum murem, sed singulas proportione opum suarum suppeditasse aliquid, ad sumptus quinque murium, aut potius decem donariorum; quam expositionem facile recipiunt verba Hieronymi, atque Gregorij. Nec causam afferre potest Caietan. cur non plures quoque ani fabrefacti fuerint; aut cur pagi pari cum magnis vrbibus sumptu grauati fuerint. Sic ergo res habuit, vt quoniam omnes pagi, villæ, oppida ad vnam quinq; prouinciarum pertinebant; singulæ prouinciæ, ęstimato pretio duorum donariorum, illud in omnem suum populum congrua proportione distribuerint.

d c.6.v.5.
e l.ant.6. c.1.
f l.q.13.
g l.2.c.7.

Qvoniam autem videbantur Satrapę isti difficiles in hac ignominiosa satisfactione exhibenda, quæ pręter acceptas iam totis 7. mensibus clades nonnullo sumptu grauandi erant; instant arioli; vrgentque eos exemplo Ægyptiorum, qui nullum peruicaciæ suæ fructum, præter interitum suum, receperunt, post dimissos Israëlitas, quos tanta animorum obstinatione oppressos seruitute retinuerant. *Quare*, inquiunt, *aggrauatis corda vestra, sicut aggrauauit Aegyptus, & Pharao cor suum? Nónne postquam percussus est, tunc dimisit eos, & abierunt?* cum scilicet potuisset sua damna, suique populi lucrifacere. Nec male singula respondent singulis, Pharao Satrapis, Ægyptij Palæstinis, captiuitas Arcæ, captiuitati Hebræorum; vtrobique plagæ, vlcerum & bestiarum, vtrobique idem Deus vtrosque percutiens populos, cum suis ipsorum diis; *nam & in diis Aegyptiorum exercuit vltionem.* [h]

h Num. 33.

Qvod si etiamnum dubitatis, ab arca ne, an aliunde vobis clades ista contigerit, agite quamprimũ construite plaustrum nouum, & accipite *duas vaccas fœtas, quibus non est impositum iugum, iungite in plaustro, & recludite vitulos earum domi. Tolletisque Arcam Domini, & ponetis in plaustro, & vasa aurea, quæ exoluistis ei pro delicto, ponetis in capsellam in latus eius*, neque enim satis eis erat animi ad aperiendum arcam, vt in eam donaria immitterant: & Hebræis, qui eam non aperiebant, ignota mansissent, *& dimittite eam vt vadat. Et aspicietis, & si quidem per viam finium suorum ascenderit contra Bethsames, ipse fecit nobis hoc malum grande, sin autem minime, sciemus quia nequaquam manus eius tetigit nos, sed casu accidit.* Hoc istorum consilium fuit, vt Ethnicorum neque ineptum, neq; improbabile; neque reprehendendum, quod Philisthæi studiose executi sunt, publicæ incolumitatis cura perurgente & vastitatis agrorum.

Qvinimo si rem ipsam consideremus, aut consulamus antiquos, mirabilẽ fuisse hunc restitutionis modum, nec sine diuino & extraordinario eius concursu factum fatebimur. Nam nec vaccæ erant assuetæ iugo, vt sperandum esset eas de illo excutiendo potius, aut confringendo cogitaturas, quam de trahendo plaustro, quod cum nouum esset difficilius quoque trahebatur (etsi vtrumque ad Dei honorem relatum videri potuit, vt ei plaustrum & vaccæ dicarentur, quę nunquam profanis ministeriis addictę fuissent) Adde quod nec

Digitized by Google

iter norant, nec ductorem habebant, aut stimulatorem bubulcum, vt in triuio
3. positæ, vt ait Iosephus, omnem aliam viam potius, quam legitimam aditurę viderentur.
4. Et insuper vitulos habebant in stabulo, quorum mugitu retrahebantur domum, materno eas amore stimulante. Quin etiam si ad Hebræum textum & Græcum attendimus, maior vis naturæ afferebatur, quoniam vaccæ lactentes eductæ sunt domo, & plaustro alligatæ, vitulis, vt fit, matres sequentibus: qui mox in stabulum reducti, mugientes matres ad se vehementius retrahebant. Nam Pagninus habet, *ligate vaccas in plaustro, & reducite filios earum, qui sunt post eas ad domum*, vel reducite vitulos earum ab eis domum. Septuag. ἀπαγάγετε τὰ τέκνα ἀπὸ ὄπισθεν αὐτῶν εἰς οἶκον.

L. *Ex Augustino & aliis.*

S. Augustinus [a] haud obscurè diuino instinctui hanc reductionẽ tribuit, ait enim. *Deinde ipsi prodigiis acti, deformiisque puniti, Arcam diuini testimonii populo vnde ceperant reddiderunt. Ipsa autem redditio qualis fuit? Imposuerunt eam plaustro, eique iuuencas subiunxerunt, a quibus vitulos sugentes abstraxerant, & eas quo vellent ire siuerunt. Etiam hinc vim diuinã explorare cupientes. At illæ sine homine, sine duce ac rectore, ad Hebræos viam pertinaciter gradientes, nec reuocatæ mugitibus esurientium filiorum, magnum sacramentum suis cultoribus reportarunt. Hæc atque huiusmodi Deo parua sunt, sed magna terrendis salubriter, erudiendisque mortalibus.* Hoc ergo opus ex Augustino, etsi paruum fuit, Dei tamen fuit. Procopius ait Deum hariolorum sententiæ obsecundauisse. Theodoretus ipsam Arcam & onus & aurigam fuisse. φορεῖον δὲ καὶ ἡνίοχον τὴν κιβωτὸν ἔχουσαν. Idem sentit Abulensis, & alii passim interpretes.

[a] l. 10. de ciuit. c. 17.

LI. *An opera dæmonum.*

ORIGENES tamen id dæmonum artibus tribuit, [b] *Quis ergo in his*, inquit, *si diligenter inspiciat præsentiam hinc, quæ de boum directione prædicta est, vel fortuitam dicat, vel aliqua arte compositam; & non operatione quadam dæmonum ministratam, qui pertimuerint Arcæ Domini virtutem, qua non solum affligebantur, & puniebantur Allophyli, verum & ipse cultus dæmonum destruebatur, vt pote simulachris eorum, templisque ad ingressum Arcæ Domini corruentibus.* Verum si hoc miraculum fuit, & quod fatetur Abulensis, [c] & supra naturæ vires, non vtique dæmoni, sed Deo tribuendum est, qui potuit alterutris vti administris, bonis tamen potius videtur vsus, quoniam hæc reductio in bonum Israelitarum dirigebatur; Aduentitium autem erat, atque ex accidente, quod per hanc restitutionem idololatria, eique addicti Philisthæi vexari desinerent, quod dæmones appetebant.

[b] in c. 23. num. hom. 16.
[c] q. 13. in c. 6.

LII. *Deducitur in agrum Bethsames.*

PHILISTHÆI ergo, ait Scriptura, *duas vaccas, quæ lactabant vitulos iunxerunt ad plaustrum, vitulosque earum concluserunt domi. Et posuerunt Arcam Dei super plaustrum, &* 5 ex.
capsellam quæ habebat mures aureos, & similitudines anorum. 6. Ibant autem in directum vac- 6. ex.
cæ per viam, quæ ducit Bethsames, & itinere vno gradiebantur, pergentes & mugientes, & non declinabant, neque ad dexteram, neque ad sinistram; vt solent indomita animalia, quę tritæ orbitæ raro inhærent, sed impetu facto, quo furor egit eunt. Ideoque *Satrapæ Philisthiim sequebantur, vsque ad terminos Bethsames.* ne vaccæ Arcam & donaria, aliquo œstro percitę, in præceps ferrent, & ipsi progressione earum obseruata, iuxta sacerdotum suorum consilium sententiam ferrent. Rectè autem diuina prouidentia deduxit Arcam in terram Bethsames, quæ erat vrbs leuitica, [d] vt in eorum cura relinqueretur Arca, quorum erat rerum sacrarum custodia.

[d] Iosue 21. 15.

LIII. *Et quo id tempore.*

PORRO *Bethsamitæ metebant triticum in valle*, ait Scriptura [e] erat ergo mensis Maius, extremus potius, quam iniens, quoniam primitiæ messis triticeæ offerebantur Deo in solemnitate hebdomadarum, siue Pentecostes, vt in Exodo [f] præscriptum est, ea solennitas raro citra dimidium Maij, crebro vltra illud cadit: at primitiæ spicarum facilè octo aut 10. diebus communem ac legitimam messem antecedunt; itaque Tostato potius [g] in huius definitione temporis, quam Torniello quem ille refutat accedimus; præsertim cum esset æstas, vt ait Iosephus, [h] & fruges ex aruis comportarentur. Vnde & consequens est, vt hanc Arcæ restitutionem ad sequentem annum pertinere fateamur, cum non exigua parte cladis Palæstinorum; sed quia hæc exactius distingui non facile poterant, septem menses, quibus Arca Domini fuit in regione Palæstinorum, ad hunc primum Samuelis annum retulimus.

[e] c. 6. 13.
[f] c. 34.
[g] q. in c. 6. supra n. 40
[h] l. 6. ant. c. 2.
θέρους ὥρα.

LIV. *Bethsamitarum lætitia.*

BETSAMITÆ itaque *eleuantes oculos suos viderunt Arcam*, è loco editiore in subiectam planiciem descendentem, *& gauisi sunt, cum vidissent.* Quantum fuerit hoc

gaudium ex magnitudine triſtitiæ in eius amiſſione coniici poteſt, cum tota ciuitas Silo, imò & omnis Reſpublica Iudæorum, lamentis ſeſe, atque vlulatibus dedidit. Nunc ergo Bethſamitæ, & cum iis Hebræi omnes illud Dauidicum præcinere potuerunt. [a] *Secundum magnitudinem dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ letificauerunt animam meam.* Lætati ſunt quia recuperauerunt gloriam ſuam, quæ tranſlata fuerat: quia receperunt virtutem ſuam, quam tradiderat Dominus in captiuitatem, quia pulchritudine ſua iterum potiti ſunt, quæ data erat in manus inimicorũ. [b] Quid ni lætarentur recepto obiecto proximo, ac glorioſiſſimo religioſi cultus ſui; pignore diuinę apud ſe præsẽtiæ, oraculo pręnũcio futurorũ, & diuinitatis interprete; teſtimonio diuinę erga ſe beneuolẽtię, & mirabiliũ operũ Domini monimento, & quidem ſine prælio, ſine pretio redẽptionis.

a Pſal. 93. 19.

b Pſal. 77. 61.

LÆTITIÆ eiuſdem teſtis eſt Ioſephus; [c] *At quod ſpectaculum*, plauſtri ſponte ſubſiſtentis, *à vicanis mox cum gratulatione concurſum eſt. Cùm enim eſſet æſtas, & fruges ex aruis comportarentur; vt viderunt Arcam, præ gaudio mittentes opus è manibus, ad plauſtrum illud properabant.* Addit etiã mox peracto ſacrificio ſplendide epulatos, quod Scriptura ipſa ſignificat, [d] dum meminit victimarum præter holocauſtum; idque conſuetudo ipſa confirmat. *Iudæi autem*, ait Sulpitius, & intelligit viros de tribu Iuda, qui reuera erant in tribu Dan; *vbi referri Arcam viderunt, certatim ex oppido Bethſamis cum gaudio obuiam ruere, feſtinare, exultare, grates Domino referre.* Nec lætati duntaxat, ſed admirati etiam ſunt, vt ait Theodoretus; [e] & iure id quidem, cum viderent plauſtrum nullo ductore, ſponte ad ſe iter facere, & vltro apud ſe ſubſiſtere, quamuis ampla coram ſe obiecta planicie, vt ait Ioſephus. Timuerunt etiam fortaſſe, cum à longe ſequentem globum Philiſthæorum principum viderunt: poterant enim & ipſi dicere

c l. 6. c. 1.

d c. 6. 15. vide Adric. in tribu Dã n. 14.

e q. 15. ibid.

Æneid. 2.

Quidquid id eſt, timeo Danaos, & dona ferentes.

ſed metus ſine damno fuit. Damnum Philiſthæorum fuit, vtilitas Hebræorum. venerant enim pacifici, & plane perſuaſi ſe à Deo Iſraëlitarum caſtigatos, pacem & veniam, cum ramis oliuæ fortaſſe poſtulabant.

ET *plauſtrum venit in agrum Ioſue Bethſamitæ, & ſtetit ibi*; diuino vtique nutu, vt ibi mox ſacrificaretur, loci commoditate inuitante. *Erat* enim *ibi lapis magnus, & conciderunt ligna plauſtri, vaccaſque impoſuerunt ſuper ea holocauſtum Domino.* Expreſſum non eſt à quibus ligna conciſa fuerint, aut vaccæ impoſitę in holocauſtum. Et conſtat quidem Leuitas, puta qui in illo Leuitarum oppido habitabant, quod prius erat, Arcam è plauſtro depoſuiſſe, & capſellam cum donariis lapidi magno impoſuiſſe; ex quo etiam apparet conſequenter, eoſdem concidiſſe ligna, & ſacrificaſſe, quæ Philiſthæi ſuppeditabant, nec reputatum eſt eis in peccatum, quod ignari legis vaccas in ſacrificium obtuliſſent; quæ iam ex Arcæ tractione Deo conſecrata videbantur, licet peccarent iſti Bethſamitæ ſacerdotes. Nomine enim Leuitarum latè ſumpto, etiam ſacerdotes, qui reipſa erant Leuitæ, comprehenduntur. Itáque hunc locum interpretantur Abulenſis, Lyranus, Gloſſa conſentiente Serario. Clarè Seuerus Sulpitius, *Mox Leuitæ quorum hoc negotium erat* (ſacerdotes videlicet) *ſacrificium Deo celebrant bouéſque eas, quæ Arcam adduxerant, immolant.*

SVSPICARI tamen non incongrue opinor poſſumus, quod video quibuſdam etiam Rabbinis in mentem veniſſe, hoc ſacrificium à Philiſthæorum ſacerdotibus, qui proceres illos populi ſui, vel honoris, vel religionis cauſa comitabantur, coram ſuis, eorúmq; voluntate ſacrificaſſe, priuſquam peracto voto recederẽt: primò quia vaccas ſacrificauerunt contra præſcriptum Moſaïcæ legis, quę requirit in quaque ſpecie offerri Deo maſculum in holocauſtum; quod nunquam à legitimis ſacerdotibus attentatum fuiſſet, ei peccato pœna capitis imminẽte, vt cæteris ſacrilegiis. 2 Quia nõ ſuper altare, ſed ſuper profanum lapidẽ, nõ conſecratũ Deo, ſacrificarunt; quod mox Bethſamitæ imitati ſunt, rati nõ ſine
f Iud. 6 20. exẽplo, [f] rem non fore ingratam Deo. 3 ſeruit huic ſuſpicioni ipſa phraſis. Cum enim legamus ſcriptum. *Leuitæ autem depoſuerunt Arcam*, ſignificatur præcedentia non à Leuitis, ſed ab aliis, puta alienigenis, quorum erant & vaccæ, & plauſtrum, facta eſſe; non à Leuitis, qui nullum ad ea ius habebant, ſed tantum ad donaria, quæ offerebantur à Philiſthæis, in redemptionem publicæ incolumitatis. 4.

Denique sic vitamus hysterologiam in textu; [a] & præuaricationem in sacerdotum conscientia. a v 14. & 15.

LVIII. *Lapis idem sedes Arcæ, & altare*

LAPIS porro ille magnus gemino vsui seruiuit, propter magnitudinem, siue longitudinem suam, nam factus est in vna parte quasi sedes, siue altare ARCÆ Domini; in altero autem extremo fuit instar altaris holocaustorũ, sicut lapis in quo sacrificauit Gedeon. [b] Cùm autem Bethsamitæ essent contermini Philisthæis, hic lapis magnus, erat quasi terminus agri vtriusque populi. Vnde cùm vellet Scriptura dicere omnem plane regionem Philisthinorum, vrbes, oppida, villas, agrumque totum pependisse tributum, ad decem illa donaria exoluenda, adiecit, *vsque ad Abel magnum*, quo nomine ne quippiam aliud intelligeremus à prædicto lapide, subdidit, *super quem posuerunt Arcam Domini*. Videntur autem Palæsthini omnem omnino regionem suam his donariis conficiendis contribuere voluisse; vt omnium non solum personarum, sed agrorum etiam incolumitati, quæ his redimebatur donis, consulerent, quoniam ager totus, personæque omnes huius cladis participes fuerant. b Iud 6.10.

LIX. *Sacrificium Abel magnus an ciuitas.*

AVTHOR traditionum Hebraïcarum in 1. Reg. *Abel magnum*, inquit, *ciuitas est in termino Israel. Abel magnum idcirco vocatur, cum antea Bethsamis vocitata sit, siue propter luctum Bethsamitis ibi factum, siue propter distinctionem ciuitatis Abel Bethmaca, de qua exclamauit mulier sapiens ad Ioab*, [c] &c. Vult ergo hic author qui Hieronymus putatur, Abel magnum esse vrbem, & quidem eandem cum Bethsames, eique consentit Adrichomius in tribu Dan. [d] & Caietanus, si tamen Abel interpretetur luctus. Lyranus non vrbem agnoscit, sed lapidem, qui prius Aben, mox ex euentu cladis dictus sit Abel, Abulensis idem sentit, [e] nisi quod amanuensium culpa putat Aben in Abel commutatum; quod quidã quoque Rabbini sentiunt, quomodo area Athad dicta est *Planctus Aegypti*, siue *Abel Mesraim*, ob funus Iacobi ibi, cum magno Ægyptiorum planctu, celebratum. c 2. Reg. 20 d n. 14. e q. 13. in med. Gen. 50. 11.

LX *An potius saxum ingens.*

EXISTIMO itaque cum hisce scriptoribus, aliisq; nonnullis, Abel magnum non esse hoc saltem loco ciuitatem, vel oppidum, sed lapidem magnum; quod Scriptura videtur exigere, sequitur enim, *Super quem posuerunt Arcam Domini*, quo modo in Hebræo quoque, ac Græco legitur, atqui ex præcedentibus constat, positum fuisse supra magnum lapidem. 7. Nec recte dicatur arcam positam super vrbẽ, id est in vrbe, nec ligna composita super eam, cum vaccis in holocaustum. [f] Deinde hic locus dictus est esse in agro Iosue Bethsamitis; [g] at vrbs non est in agro priuati hominis, sed vice versa priuatorum fundi in agro sunt, siue intra fines vrbis: quod etiam notauit Dionys. Porro dicitur etiam lapis illo eodem loco fuisse, dum hæc historia scriberetur. Itaque legit ex antiquis S. Grego. ex recentioribus Abulensis. nam ARCA vix vnum ibi diem alterúmve mansit, vt ait Serarius. is autem lapis visitur vsque in præsentem diem. 7. 8. f c. 6. v. 14. g v. 18. Vatibl. Eman.

LXI *Quæ hic peccet Iosephus.*

NON desunt autem etiam hoc loco, quæ in Iosepho ex Scriptura emendentur. Postquam enim in vtramq. partem à Philisthæis disputatum ait de remittenda aut retinenda ARCA, idq; probabiliter admodum, vt apparet ex v. 9. subdit sententiam probatæ prudentiæ hominum vicisse, quibus remitti ARCAM placebat, nec retineri, rectè hactenus. Illud autem non rectè, quod ab his modum retinendæ ARCÆ suggestum dicat, cum à sacrificulis & diuinis id consilij datum Scriptura dixerit. Non rectè quoque quod cum eum anorum, & mariscarum puderet oblatarum, eas in aureas hominum statuas, ἀνδριάντας videlicet, commutauit: sigilla potius, siue ἀγάλματα diceret, vel communi vocabulo ἀναθήματα cum Septuag. nec erat quod eum in huiusmodi oblatione puderet, cum in eos qui hæc afferunt redundet pudor: ægri enim confusio est, non medici. 1. 2. 3.

LXII. *Aliam eodem emendanda.*

NON recte etiam quod has statuas in testimonium gratitudinis Deo dedicasse ait, quod eius fauore inquit, seruati essent ex ea peste, quam humanis remediis euadere non possent. At Scriptura, *quod debetis*, inquit, *reddite ei pro peccato, & tunc curabimini*, & iterum *ponetis vasa aurea, quæ exoluistis ei pro delicto*. Non ergo in gratiarum actionem quod curati essent, sed pro peccato vt curari possent oblata fuerant illa donaria. Non rectè denique illud dictum videtur, inclusos domi vitulos, ne impedimento matribus essent, & vt fœtuum desiderio magis properarent. At neque equuli impediunt equas in curru, sed eas infatigabiles [illegible] v 3 v. 8. 4.

persequuntur: & vituli inclusi matres potius retracturi erant mugitu suo, quam monituri vt cito redirent, quæ redituræ nunquam erant. Illud autem non est absurdum, licet à Scriptura omissum, quod ait plaustrum ad triuiū productū, ibique relictum, vt quamcunque viam vellent vaccæ inirent. Vide S. August.[a]

a l. 10. de ciuit. c. 17.

LXIII. *Luctus Bethsamitarū, & eius causa.*

Transeamvs deinceps ad Bethsamitarum luctum; nam hîc quoque extrema gaudij luctus occupauit. *Percussit enim Dominus de viris Bethsamitibus, eò quod vidissent Arcam Domini, & percussit de populo septuaginta viros, & quinquaginta millia plebis.* Duo hîc si non dubia, certè admirabilia: ipsa magnitudo cladis huius, & animaduersionis in populum istum, & tenuitas culpæ, quæ illam antecessit. Quis enim non miretur non solum crimini datam visionem Arcæ, sed tanto etiā crimini, quantum tanta pœna testatur? Itaque certatim interpretes causam istam aggrauant, ne nimius videatur diuinæ seueritatis rigor. Lyranus quatuor memorat causas percussionis huius; primam ex Hebræis ineptam lætitiam, ex leuitate animi, non ex debita reuerentia profectam; 1. alteram holocaustum indebite oblatum, cum mares tantum offerri deberent in holocaustum; 2. tertiam curiositatem in Arca nuda videnda, quod capitali pœna in libro Num.[b] sancitum fuerat; 3. quartam addit quod Arcam Domini diutiùs sub dio reliquerunt, sine luminaribus, & cultu debito. 4.

b c. 4. 20.

LXIV. *Examinātur.*

Vervm prima illa causa inepta est, & hominū temerè iudicantium; neq; enim Bethsamitarum lætitia à Scriptura reprehenditur; altera vel vera non est, si id sacrificium à Philisthæis sacerdotibus peractum est, iuxta ea quæ paulò ante dicebamus,[c] vel eorum tantum sacerdotum delictū fuit, à quibus sacrificatum est; nec debuit paucorū culpa in totius populi perniciem redundare: vt notant Serar. & Abul.[d] Tertia probabilior est, quæ etiam ex Hebræo textu amplificatur, in quo habetur, *quia aspexerunt ea, quæ erant in Arca Domini*, vt vertit Pagnin. vt alij, *quia introspexissent in Arcam Domini*, aut curiositate sola incitati, aut studio cognoscendi, an Philisthęi aliquid abstulissent eorum, quæ in ea seruari solebant, aut è contrario quippiam apposuissent, sicut donaria sua in capsella ad latus applicarant. Non abest ab hac sententia Iosephus, qui non visam tantum Arcam dicit à Bethsamitis, sed profanis etiam manibus, cùm non essent sacerdotes, attrectatā. Quarta autem causa incerta est: neque enim constat quam diu fuerit apud Bethsamitas. cultus autem & luminaria, non adhibebantur nisi erecto tabernaculo; quod tunc erat adhuc in Silo.

c n. 57.

d q. 25. in hoc c. 6.

Abul. q. 26. & Serar.

Causa probabilis.

LXV. *Alia causa ex Sept. & Theod &c.*

Theod.[e] eumq; secuti Procop. & Cedren. iuxta versionē Septuag. Interpretū aliam afferant causam cladis huius. Sic autem habent interpr. *Et non sunt delectati filij Iechoniæ in viris Bethsames, quia viderant Arcā Domini.* Theod. verò, *filij quidem Iechoniæ*, inquit, *vt impii & seruientes idolis, ægre tulerunt videntes Arcam, & merito luerunt supplicium. Populus autem fuit castigatus, vt qui noluerit pro Arca adire periculum, & septem menses eam reliquerit apud alienigenas, & pro ea bellū non susceperit. Cùm ergo ostendisset Deus se eorum auxilio non indigere, & quantum cultum & honorem ab impiis alienigenis accepisset, eos castigauit, vtpote qui magis impii quam alienigenæ fuissent.* Illos de populo primarios, filios Iechoniæ vocat, illustris vt apparet cuiuspiā viri familiam, quam impietas obscurauit, nec improbabilis est hæc impietas, in corruptissimo tum populo, qui tam diu improborum sacerdotum exemplis deprauatus fuerat.

e q. 14.

LXVI. *Punita seuere curiositas, & quare.*

Nihilominvs libentius acquieuerim illi causæ,[f] quæ Latinis, Hebraïcisque codicibus consentanea est, quam paulo ante tertio loco numerauimus, vt nō visam tātum Arcam dicamus, (id enim culpa vocat, si casu contigerit denudari, & non cum videntium scientia & volūtate) sed curiosé nudatam, inspectam, attrectatam quod ad quendam contemptum pertinet, vnde Eucherius,[g] *& ideo isti*, inquit, *non de visione, sed de despectione & temeritate mulctati sunt.* consentit Rupert.[h] quod Dominus non iusta solum animaduersione puniuit, præsertim si alioqui fuerunt impij, & falsorum numinum cultores, vt ait Cedrenus cum Procopio & Theodor. sed necessaria. Periculum enim erat, ne Iudæi Arcam Domini, quæ septem mensibus in profanorum, atq. impiorum hominum potestate fuerat, viliorē ac contemptibilem putarent, cum magno totius Mosaïcæ religionis detrimēto; quæ hac tam seuera animaduersione delinquentium in eam magis, magisque stabilita est, vt notauit Abul.[i] sed quæ tandem fuit hæc animaduersio?

f Abul. q. 26

g in 1. Reg. c. 8.

h l. 1. Reg. c. 16.

i q. 26. in fin.

Digitized by Google

LXVII. *Quot occisi.* Percvssio fuit, non quæ morbo percussos affligeret, sed quę mortē vi[illegible]am afferret, vt omnes consentiunt cum Iosepho, quod autem genus mortis, omnes silent: Hebræi non distinguunt plebem à populo, sed ita explicant, vt dicantur occisi septuaginta, supra quinquaginta millia, quā sententiam exhibent quoque Septuaginta, & probant Emanuel Sa, Serar, Eucherius quoq; disertè habet populum & plebem hoc loco, pro vna eademque re indifferenter accipi, quod totidem verbis habet, etiam Angelomus; & confirmat siue Hieronymus, siue author traditionum Hebraïcarum, cum Ruperto, [a] qui eius verba de more transcribit.

Aldi. Rom. Basil. Reg.

a l.1. Reg. c.16.

LXVIII. *An tantū 70.* Sed quomodo tam leuem ob culpā ait Serar. tantam populi sui stragē Deus edidisset? quæ admiratio multorum fuit, etiam antiquorum, quos ad varias huius loci cōpulit interpretationes. Hieron. in tradit. ex quo pleriq; certatim, Rupert. Lyran. &c. *Hos septuaginta viros*, inquit, *iudices septuaginta Hebræi intelligunt, quorum merito, & gloriæ quinquaginta millia viri cōparabantur, sicut & de Dauid dicitur. Quia tu vnus pro decem millibus computaris*, idemque sentiunt Rabini recentiores, quibus præiuit Iosephus, qui [illegible] facit quinquaginta millium mentionem; sed tantum 70. *Cæterum*, inquit, *[illegible]natio Dei Bethsamitas inuasit, ex quibus septuaginta occidit, quod cum non essent sacerdotes, profanis manibus contrectare Arcam sint ausi*. Et mouit Abulens. [b] Iosephus, vt putaret adiectitium esse numerum 50. millium, quoniam is à Iosepho tacitus fuisset. Addit etiam non videri probabile tot hominum millia vno die, aut minori etiam tempore concurrisse ad videndam arcam; nec tantū fuisse oppidū Bethsames, vt 50. millia ciuium caperet; & eo etiā plures: non enim omnes occisi sunt, sed superfuit populus, qui lugeret occisos. Potest & sensus esse, inquit Emanuel Sa, in eo populo, in quo 50 millia hominum erant, percussos fuisse Septuaginta. atque id fortasse voluit indicare Chaldæus, cum addit *in vniuersitate*, quasi dicat, cum omnis populus 50. millibus hominum constaret. Sic ipse.

b q. 28. in c.6.

LXIX. *Retinetur communis sententia.* Chaldævs autem habet, *Et occidit in senibus populi 70. viros, & in vniuersitate 50 mille viros.* Dicendum esset, 50. millium virorum. Nec ea expositio textui Hebræo, aut Latinæ, Grecæve interpretationi quadrare potest. Itaque simplici verborum intelligentiæ, cum communi interpretum suffragio, adhæreamus. Cum Theodoreto [c] (apud quem pro 40. millibus, legendum 50. ex Codice Græco) Procopio, Gregorio magno, [d] Beda, Ruperto, [e] Eucherio, Angelomo, Comestore, Cedreno, aliisque recentioribus: idque confirmatur ex eo quod hîc dicitur populus *percussus plaga magna*, quod haud scio, an satis in 70. virorum cæde, ex vsu Scripturę vsurpetur. Nec Abulensis probat tam breui tempore Arcam mansisse apud Bethsamitas, aut eodem ipso die omnes occisos. Quin potius credibile est, Arcam delatam in vrbem, & decenti quopiam in loco positam, ibique à toto populo sat diu curiosè spectatam, tractatámque; à maioribus vsque ad minores, qui non ad vrbem ipsam tantum, sed ad pagos circumpositos pertinebāt, quibus Bethsamitarum nomen, propter vicinitatem, accōmodatur.

c q.14.

d in 1. Reg. c.4. sub fi.

e in 1. Reg. c.16.

in Chron.

LXX. *Arca mensibus aliquot mansit in Bethsames.* Non constat quidem quam diu apud Bethsamitas Arca permanserit. Nam si tantam cædem consideres, eam aliquot dierum, atque adeo mensium spatio probabile est cōtigisse, dum populus causam grassantis apud se mali minus animaduertit, eadem, qua paulò ante Philisthæi, negligentia. Rursum autem cum Bethsamitæ nuncient habitatoribus Cariathiarim non admodum à se distantibus, vnius fere diei iter interiicit Adrichomius, [f] reduxisse Philisthæos Arcam Domini, non ita veterem eam reductionem esse oportuit, vt nemini noua res esset. Quamquam dici potest Bethsamitas obiter reductionem istam, vt rem satis notam, nūciasse vicinis suis; intendentes pręcipue illos euocare ad Arcā apud se collocandam. Itaque menses aliquot, tam Bethsamitarum morbis & mortibus funeribúsque, quam deliberationi de Arca à se dimittenda, legationíque ad ciues vrbis Cariathiarim, non incongruè, vt arbitror, tribuemus, vt tota mora Arcæ apud Philisthæos, & Bethsamitas vnius circiter anni fuerit. Sed quid est quod timeamus pauculos menses commorationi Arcę apud Bethsamitas tribuere, cum Genebrardus [g] in Chronico dubitet an ei viginti annos tribuat?

f in tribu Dan: ad 7. horas.

g in Chron. in Heli.

LXXI. *Non tamen annis.* Vervm ea res in dubium vocari non debet, neque potest. Cùm enim constet Samuelem post 20. annos commorationis Arcæ in Cariathiarim egisse cum

populo, eúmque congregasse in Masphat, & victoriam de Philisthæis reportasse, multo antequam Saul eligeretur in Regem, aut omnino Rex à populo peteretur, certè si istis viginti annis totidem alios commorationis Arcæ in Bethsames præmissos dicamus, oportebit annum vigesimum Arcæ in Cariathiarim incidere in annum mortis Saulis; nam quadragesimo ab hinc anno occidetur Saul, cum iam ante vnum vel alterum annum mortuus esset Samuel, nedum populum exhortari posset, aut cum hoste pugnare.

Cvm ergo apud Bethsamitas funera funeribus cõtexerẽtur, & in dies vrbani, paganíque morbis sternerentur & mortibus, luxerunt vehementer; quod non meliore conditione fuissent quam Philisthæi, quod plaga magna ipsi quoque licet diuersa fuissent affecti. Itaque ipsi quoque consilium cœpere Arcam à se dimittendi; rati, aut se indignos esse, qui rem tantę sanctitatis apud se retinerent; aut Deum in Arcæ præsentia seuerius agere, quam vt eam seueritatem ipsorum infirmitas ferre posset, quæ videtur esse vis eorum verborum. *Quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti huius: Et ad quem ascendet à nobis?* Cumque variæ sententiæ dicerentur; placuit eam deferri in vrbem Cariathiarim; siue quod ea ciuitas esset nobilior, atque honoratior; idque in Arcæ honorem cederet; siue quia interior in regione Hebręorum, & ab hoste in festo Philisthęo remotior, simulque ab eorum vi, atque incursibus munitior.

Miservntqve *nuncios ad habitatores Cariathiarim.* Importunum enim fuisset, ac fortasse periculosum Arcam non præmonitis mittere: nulláque facta calamitatis suæ mentione dixerunt, *Reduxerunt Philisthiim Arcam Domini, descendite, & reducite eam ad vos;* quod illi libenter fecerunt. Etsi enim, vt credibile est, plagam ipsi Bethsamitarum non ignorarunt, aut Philisthæorum; sed sciebant quoque istos esse idololatras hostes Dei sui, illos autem dedicerant se aduersus Arcam parum reuerenter habuisse, cui malo vt occurrerent, elegerunt apud se viri honesti ac religiosi domum, in qna eam collocarent, & ad eius custodiam filium eius sanctificauerunt, ille vocabatur Abinadab, iste Eleazar, qua dere iterum aliquid anno sequente.

a l. q. ant. c. 2. Iosephvs autem [a] vt hunc annum concludamus, cum dixisset septuaginta viros apud Bethsamitas occisos, propter Arcam ab ipsis parum reuerenter attrectatam. *Ea res*, inquit, *letitiam vicanorum nono luctu nonnihil obscurauit, eo magis quod suos non fatali morte, sed diuina vltione extinctos desiderabant; quamobrem indignos se ducentes, qui hospitium Arcæ præberent, mittunt nuncios ad vniuersos Hebræos, qui certiores faciant de Arca à Palæstinis reddita. Illi re cognita transferunt eam in Coriathiarim, vrbem vicinam Bethsamitis; atque ibi apud Aminadabum quendam leuitam, opinione religionis ac iustitiæ celebrem, in ædibus eius collocant; idoneum sacrario locum existimantes, vbi vir iustus haberet domicilium. Cura Arcæ commissa est eius filiis, quam per viginti annos summa cum laude gesserunt.*

ἰκλαυσαν

Non indecore minuit admodum luctum Bethsamitarum interpres, cum videret cladem à Iosepho vsque adeò diminutam. Sed nec Iosepho succenseo quod dixerit missos à Bethsamitis nuncios, πρὸς τὸ κοινὸν τῶν Ἑβραίων, licet ad solos Cariathiarenos missos Scrip. tradere videatur, rémque totam significet inter ipsos transactam. Nam aut Samuelem, aut Achitobum Pontificem, aut vtrumque etiam super ea re admonitos fuisse facile concesserim. De mora verò Arcæ in Cariathiarim, in qua valde fallitur Iosephus, alio in loco dicendum erit.

Erat hoc tempore Saul ætate matura, annorum circiter triginta; Susceperat enim iam ex vxore, tres liberos, Ionatham, qui vbique inter fratres suos primo loco à Scriptura memoratur: [b] & regni hæres atque successor apertè demonstratur, cum illi à patre dicitur,; *quandiu filius Isai vixerit super terram, non stabiliteris tu, neque regnum tuum.* Suscepit deinde Abinadab, secundo genitum, qui Iessui dicitur in 1. Reg. & tertium Melchisua, omnes viuo Heli. Quartum autem & postremum; quantum quidem à Scriptura discere possumus, suscepit hoc anno, qui in 1. Paralip. Esbaal dicitur, à septuaginta Ἰσβααλ quæ vox redditur ignis idoli, vel ignis dominantis, allusione facta fortasse ad cladem idoli Dagon, aut Palæstinorum dominantium Israelitis. In secundo autem Regum dicitur Isboseth [c] id est vir confusionis; quod in media rerum perturbatione, & confusione regna-

b 1. Reg. 3. 2. 1. Paral. 8 33. & ca 9. 39. 14. v. 49. lo. cit. apud Ariam

c ca 2. 10.

re cœperit, hinc patre mortuo cum tribus filiis, inde Philisthæis victoribus publicæ rei interitum molientibus: & Dauide insuper in regnum imminente; & hoc eius nomen notius est, & frequentius vsurpatur.

LXXVII. *Ortus Isboseths.* Hoc inquam anno natus est Isboseth, quippe qui 40. annorum erat [a] cum pater eius Saul extinctus est. Cum autem Reipub. administratio sub Samuelis magistratu, & regno Saulis 40. annorum fuerit, vt ex Pauli assertione [b] iuncta communi expositione constat, [b] necesse est Isbosethum hoc primo Samuelis anno natum esse; Idque confirmat Abulensis, in cap. 2. secundi Regum, [c] vbi & Rabanum refutat, qui idcirco primo regni Saulis anno natum putauit Isbosethum, quia Sauli seorsim à Samuele 40. annos attribuit; vt videtur sensisse D. Paulus, qui solum Saulem nominauit in Actis. verum in illis annis includi etiam Samuelis principatum, qui minimum 20. annorum fuit, communis est interpretum, & chronologorum sententia. [d] Idque ex eo liquet, quod alioqui summa annorum ab exitu ab Ægypto ad templi fundationem non 480. annorum fuerit; sed tot anni huic summæ addendi erunt, quot Samueli seorsim tribuentur. Consentit Abulensi Tornellus. [e] Supponit autem hæc sententia Isbosethum statim à morte patris regnare cœpisse; quod verum esse in regni eius initio dicturi sumus.

[a] 2. Reg. 2. 10.
[b] Act. 13. 21.
[c] q. 11.
[d] vide sup. l. c. n. 3. 1. Reg. 7.
[e] a. m. 2940 n. 7.

SCHOLIA IN ANNVM PRIMVM SAMVELIS.

XX. N. 1. Hic author mirabilium mendoso codice Septuaginta interpretum vsus videtur, sicut & Lucifer Calaritanus: pro ἕκαστοι enim, legerunt ἑκάστου. Vide notas in versionẽ Latinam τῶν 70. in c. 5. Basilienses habent ἀφιστῶσιν ἕκαστοι abiunctum quodlibet.

XXII. N. 2. Vide Serar. in hunc locum. Abulensis negat hoc obseruari solitum, præterquam apud Azotios, vt indicat textus ipse; sed addit etiam, ne solitos quidem Azotios calcare locum, in quo iacuerat truncus ipse idoli, tanquam æquè ab Dagone consecratum, aut etiam amplius. Scripturam autem de limine tantum meminisse, quia id difficilius erat in limine obseruari,

XXV. N. 3. Quidam vt Pagninus & Caiet. illum sedis morbum ex Hebræo verterunt mariscas, quæ sunt tubercula vlcerosa circa podicem in modũ ficuũ, vnde & fici à Martiale dicũtur.

Dicemus ficos Cæciliane tuos.

Græci seruata metaphora σῦκα & σύκωμα. & σύκωσιν Ἀσκάλωνα quoque, & αἱμόρροιαν dixere. Nec aliud intellexit Satyricus mariscarum nomine; marisca enim genus est ficorum

——podice leui

Caeduntur tumidæ medico ridente mariscæ.

Medici etiam fungos appellauere, propter similitudinem quandam. sed de his satis.

XLI. N. 4. Caietanus putat istos ariolos, & sacrificulos non fuisse Philisthæos genere, sed alienigenas, & diuersorum deorum cultores; eo quod de ipsis Philisthæis & eorum terra, & diis in secunda persona loquantur. Vtique parum firmo argumento. Quoties enim Moyses alloquens Israelitas dixit, *Dominus Deus vester pugnabit pro vobis?* Deut. 3. 22. Sic Iosue c. 1. 13. *Deus vester dedit vobis requiem.* Et Saul, *vt adorem Dominum Deum tuum.* 1. Reg. 15. 30. Et Esaias, *Pete tibi signum à Domino Deo tuo.* Isai. 7. 11. & Ieremias, *Dereliquisti Dominum Deum tuum.* c. 2. 17. & id genus alia sexcenta; Quid quod ipsi mox in prima persona loquentes, se Philisthæos aperte declarant? v. 9. *ipsa fecit nobis hoc malum grande.* & rursum, *nequaquam manus eius tetigit nos.*

LII. N. 5. De hac Capsella sic Theodoretus q. 13. in 1. Reg. *Ea vero donaria posuerunt in quodam vase quod Septuaginta vocarunt.* Boergaz, Βοεργάζ. in 70. Sixti habetur ἐν θέματι βερσεχθὰν, in Hebræo est בארגז quod est *in capsa.* pergit Theodoretus, *Iosephus autem dicit loculum, vel marsupium,* habet autem γλωσσόκομον, quod arculam quoque, & capsulam vertas. Symmachus λαρνάκιον, alii aliter; vide Procopium, & scholiastem Græcum, & Latinum 70. interpretũ.

LII. N. 6. Quærit Abulensis q. 13. in cap. 6. quid factum sit istis aureis Philisthæorum anis & muribus. Respondetque videri reposita ab Israelitis in Sanctuario, tanquam anathemata omnibus conspicua, in monimentum diuinæ animaduersionis in hostes populi sui: quos plagis edomitos, cum pretiosis donariis restituere coëgerit arcam suam, quam habebant in potestate, quod in magnam Dei gloriã redundabat, & populum ad veri Dei cultũ acuebat. Non diffitetur tamen dici posse hoc aurum, quod nulli profano vsui seruierat, in aliqua Sanctuarii vasa transformatum fuisse. Huc pertinent, & seditiosorum thuribula, æneusque serpens, imo & manna in vase cõseruatum, & virga Mosis & Aaronis, quæ populo diuinorum beneficiorum memoriam identidem renouabant, ideoque & conseruabantur. vide eundem pluribus in quæst. 14.

LX. N. 7. Caietanus hoc loco; A quatuor, inquit, describitur vbi posita fuerit Arca; primum a lapide magno tanquã loco proprissimo: deinde ab agro Iosue tanquã loco prædicti lapidis; tertio à magna planitie tanquã loco communi, cuius pars erat ille ager, & demum a ciuitate Bethsames tanquam à proprietate territorii, sic Caietanus.

ANNVS MVNDI 2941. DILVVII 1285. QVINTÆ ÆTATIS 2. EXITVS ET LEGIS 398. ARCÆ IN CARIATHIARIM 1. SAMVELIS IVDICIS 2. ACHITOBI PONTIF. 2. ISAI 62. EXIDII TROIANI 71. THINÆI 21. IMPERII ASSYRIORVM 1010.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1112.

EXTREMO quidem anno superiore translata est Arca Domini in Cariathiarim; eius tamen hic primus annus dicetur, breui tempore prætermisso, vt expeditior sit chronologia, quæ annos obseruat, exhibetque Iulianos. Celebris itaque est hic annus nouis Arcæ Domini sedibus, post repulsum à Domino tabernaculum Silo; ex quo enim inde abducta est plurimos peruagata locos, in Bethsames, & quinque Palæstinorum ciuitatibus, nullibi habuit fixam & constantem sedem, donec in Cariathiarim collocata est, ad annos forme quinquaginta, quando inde à Dauide in ciuitatem Dauid translata est. Valde autem Iosepho assentior [a] hanc translationem non priuata vnius aut alterius oppidi voluntate factam esse, sed Achitobi Pontificis, in primisque Samuelis Iudicis, & Prophetæ consensum, & vero etiam Senatus, & maiorum natu populi totius auctoritatem interuenisse; deniq; vt Iosephus ait τῷ κοινῷ τῶν Ἑβραίων. Quin etiam persuasum habeo consultum super ea Dominum, vel in Silo à Pontifice, vel alibi à Samuele Propheta, de Cariathiarim respondisse; & omnes tantæ authoritati libenter cessisse.

a l. 6. ant. c. 2.

FVIT autem hæc vrbs, temporibus Mosis & Iosue, Gabaonitarum, priusquam occuparentur ab Hebræis, vt constat ex Iosue nono. [b] postea tribui Iudæ assignata est, Iosue 15. [c] vbi Cariathbaal quoque dicitur, & vrbs syluarum vertitur mox tamen sorti Dan attributa est, quando diminuta est portio Iudæ, & in eius quasi sinum tribus Dan, & Simeonis allectę sunt. Iosue 19. Sed quare hæc potissimum vrbs electa est, ad diuini huius thesauri custodiam? An quia terminus erat tribuum Iudæ, Beniamini, & Dan? [d] an quia celso in loco, vt Silo, & natura ipsa munito, & à Philisthæorum incursibus remotior? & pene in medio possessionis Hebræorum, 4. milliaribus prope Ierusalem; quæ illi diuturnior parabatur sedes. An denique metus nobiliores incesserat ciuitates, ne ipsis fortasse contingeret quod proxime Bethsamitis, & dudum ante contigerat Philisthæis?

b c. 9. 17.
c vers. 60. & cap. 18. 14
d Adrich. in tribu Dan n. 17.

DE communi ergo consensu *venerunt viri Cariathiarim* in Bethsames, indeque eductam Arcam, *reduxerunt*, detulerunt videlicet humeris suis, vt moris erat, ad cumque finem annuli erant lateribus eius affixi: [e] & credibile est id factum à sacerdotibus ad maiorem reuerentiam, quam illi recens conciliabat metus. *Intulerunt autem eam in domum Abinadab in Gabaa*, qui erat collis vrbis Cariathiarim, in quo erat hęc domus. Cúmque ibi non esset Sanctuarium, oportuit eam inferri in priuatam domum. Porro Gabaa non est hoc loco, vt putauit Lyranus, proprium vrbis vocabulum, quæ ad tribum Beniamin pertinebat, de qua Iudicum 19. [f] sed est commune vocabulum, collem significans, siue excelsam vrbis illius partem; idque probant tum Septuaginta interpretes, qui pro Hebræa voce Gabaa, posuerunt βουνὸν, id est collem; tum scriptura ipsa, in primo Paralip. [g] vbi habetur Dauidem cum vniuerso populo, ascendisse *ad collem Cariathiarim, qui est in Iuda, vt afferret inde Arcam Domini Dei*. Itáque sentiunt Theodoretus, [h] Abulensis, [i] Serarius, Torniellus: non tamen Iosephus, etsi eum aliqui referant ita sentientem.

e Exo. 37. 5.
f v. 12. 14. 16 &c.
g c. 13. 6.
h q 20 in l. 2. Reg.
i q 9. in c. 7. 1. Reg.

ILLVD potius sensit, scripsitque, curam Arcæ commissam fuisse filiis Abinadabi: respexit enim in illum locum secundi regum, [k] vbi alii duo filii Abinadabi, Oza scilicet & Ahio memorantur. Hic tamen solus nominatur Eleazarus, quem Scriptura sanctificatum ait, vt custodiret Arcam. quo modo habent etiam

k c. 6. v. 3. ἡγίασαν.

Septuag. At Chaldęus paraphrastes, *& præfecerunt ad custodiendam Arcam Domini.* itidem Iosephus, vt dixi. Recte, approbante Vatablo, Emanuele, Tostato,[a] neque enim hic vlla consecratio requirebatur, aut Leuitica, aut sacerdotalis, quandoquidem nullum eius ministerium requirebatur circa Arcam; sed tantum custodia. Eum Leuitam fuisse, & Leuitæ filium iam ex Iosepho [b] dictum est; cui suffragatur Theodoretus [c] sed potuit tamen etiam merè laicus eo munere fungi, vt postea Obededom, qui Gethæus fuit, oriundus scilicet ex Philisthęis, vt Theodoreto placet, qua de re dicemus anno Dauidis 10. n. 33. & Dauid Iudam habuit parentem, non Leui, qui tamen diu Arcam Domi suæ custodiuit. qua de re vide pluribus Abulensem.[d]

a q. 19. in c. 7. b l. 6 [illegible] c. 1. c q. 10. in 1. Reg. 2. %. d q. 22. anc. 7.

V. *Cur non reducta in Silo.*

VIDEO erudite lector Siluntem te hic habere sollicitum; nec sine causa requirere, cur Arca eo reducta non fuerit hoc tempore. At ego etiam Sanctuarium, siue Tabernaculum amisisse arbitror, nedum Arcam recuperasse: cuius amittendæ causam meliorem nullam habeo, quam Deum, siue consultum, vt dixi, siue vltro apparentem. Id prohibuisse autem, vt credere par est, offensum tam populi, quam ipsorum etiam sacerdotum peccatis, de quibus multa est in hoc ipso libro querela. [e] Addo Rupertum, [f] & mysticam cum illo causam. *Nusquam*, inquit, *ex tunc in Silo Arca reducta fuisse legitur, quia repulit, & spreuit locum illum Deus: in typum videlicet Synagogæ, in qua quondam erat Sanctuarium Domini, sed repulsa & spreta est, & omne sanctum alio transmigrauit.* Huc quoque pertinet illud Ieremiæ. [g] *Ite ad locum meum in Silo, vbi habitauit nomen meum à principio, & videte quæ fecerim ei, propter malitiam populi mei Israel.* quod non solum ad tabernaculum refertur, quod erat quasi domus Dei, iuxta illud, [h] *Sanctificabo tabernaculum testimonii, & habitabo in medio filiorum Israel*; sed ad ipsam Arcam, in qua quasi in throno, & solio suo sedere dicebatur. De ea siquidem, [i] *Inde*, inquit ipse, *præcipiam & loquar ad te supra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim.* Vacua ergo mansit domus, Domino eius cum solio suo eam deserente, ipsorummet manibus, qui se ea reddiderant indignos.

N. 1. e cap. 2. & 3. f l. 1. Reg. c. 17. g c. 7. 12. Vide a. m 1583. n. 199. h Exod. 29. 44. 45. i Exod. 25. 22.

VI. *E Silo tabernaculum quoque translatum.*

VERVM ne mansit quidem domus ipsa vel vacua in Silo, sed aliò translata est. Hæc enim videtur mens Dauidis cum ait in Psalmo 77. *Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum suum, vbi habitauit in hominibus. Eleganter exposuit*, inquit Augustinus, *quare repulerit tabernaculum suum, cum ait, vbi habitauit in hominibus. Cum ergo digni non essent in quibus habitaret, cur non repelleret tabernaculum, quod vtique propter se non instituerat, sed propter ipsos, quos iam iudicabat indignos in quibus habitaret.* Et quamuis proprie repulisse, siue reliquisse, vt est in Hebræo, dicatur Dominus tabernaculum Silo, quando inde cum Arca recessit; plerique tamen hunc locum accipiunt de translatione Arcæ, in quibus Ribera, [k] Lorinus, [l] Torniellus, [m] Christophorus à Castro [n] quasi repulit hoc loco, sit idem quod transtulit: aut desertam fecit Silo, & spoliatam tabernaculo. Non tabernaculo illo Siluntino, quod Hebræi in Seder holam dicunt constructum muris lapideis, sed tabernaculo ipso Mosaico, quod ex Silo repulsum dicitur, ait Lorinus, quatenus inde translatum, nec illuc amplius reductum. Denique D. Hieronymus in locis Hebraicis,[o] non solum Arcam, sed tabernaculum etiam è Silo migrasse tempore Samuelis aperte significat.

v. 60. k l. 1. de templ. c. 1. n. 6. l in Psal. 77 v. 60. m in ann. 1940 n. 5. n in c. 7. Ier. n. 8. c. 11. fin. o Verbo Selo.

VII. *In Nobe & quando.*

QVO autem tempore facta fuerit ista translatio, ex Scriptura statui certo non potest. Abulensis in cap. 7. primi Regum, [p] putat probabiliter post mortem Heli sacerdotis, per monitionem alicuius Prophetæ, quasi Deo accepta non esset habitatio in Silo, translatum fuisse tabernaculum in Nobe, vbi illud fuisse, ex clade, quæ ibi contigit, minimè obscurum est. Subdit autem illud ibi mansisse toto tempore, quo Samuel iudex fuit in Israel, & aliquanto etiam tempore in regno Saulis, ergo sub eius initia eo translatum est. Quod disertè affirmat chronicon Hebræorum in c. 13. Ei assentitur Lorinus, [q] Ribera, Christophorus à Castro, Serarius in c. 7. primi Regum; nec repugat Torniel. In eam sententiam laudantur Augustin. Euthymius, Iansenius, Genebrardus in Psalmos. quorum nemo de tempore translationis tabernaculi quidquam habet; Assentiamur autem & nos Abulensi; nec alium Prophetam monitorem quæramus ab ipso Iudice, ac Reipub. moderatore Samuele. Suasit insuper hanc translationem

p q. 18. q in Psal. 77 v. 60. locis citt.

humana prudentia, ne forte Philisthæi, deletis nuper 34. millibus bellatorum, in Silo impetum facerent; & tabernaculum Arca, id est præsidio suo nudatum, & alioquî pretiosissimum occuparent.

VIII. Quid deinde factum Silo.

PORRO si quæramus quid factum fuerit Silo, post amissam Arcam Domini cũ tabernaculo. Respondebunt Hebræi [a] redactam fuisse in solitudinem. S. Hieronymus in Ieremiam, [b] in ruinas, cineresque collapsum. vtrumque tamen longe posterius contigit. Nam Roboamo, & Ieroboamo regnantibus Ahias Propheta habitabat in Silo, centum & 20. circiter ab hinc annis. Habitabant & alii etiam post incendium templi, & euersam Hierosolymam; Quidam enim Silonitæ cum venirent ad Godoliam, ab Ismaële interfecti sunt, vt scribit Ieremias c. 41. qui est annus ab hinc quintus supra quingentesimum. Miserum tamen fuisse statum eius necesse est, quandoquidem iam tum ab eodem Propheta Silo vsurpata fuerat in exemplum, futuræ Hierosolymorum, aut eius templi desolationis. *Dabo domum istam sicut Silo*; [c] quam etiam ob causam in iudicium S. Propheta pertractus est.

a Seder. c. 11. fi. b c. 7. v. 12. v. 5. c Ierem. 7. 14. c. 26. 6. 9.

IX. Vbi deinceps exhibitus cultus religiosus.

QVONIAM ergo Arca Domini separata erat à Tabernaculo, hoc in Nobe, illa in Cariathiarim collocata, & dubitari non potest quin deinceps, viuo saltem Samuele, cultus Deo ab Israelitis exhibitus fuerit: merito dubitari potest an vtróque in loco, vel in altero tantum, & si in altero, in vtro sacrificatum fuerit, cæteráque religiosi cultus obseruata. In hanc disputationem fusissimè excurrit Abulensis [d] in cap. 7. disputans aduersus Lyran. pluribus quæstionibus, eíque consentiunt Serarius hoc loco, & Ribera in cap. 2. primi libri de templo: ex eodem nos paucula, quæ plurimum lucis historiæ sacræ afferre possunt, hic attingemus.

d a q. 3. vsq. ad 9.

X. Videri in Nobe, apud Sanctuarium.

DICIMVS ergo sacrificia, reliquúmque cultum ordinarium, absente Arca in Sanctuario exhibitum fuisse. lex [e] quippe iubebat sacrificia offerri in altari holocaustorum coram ostio tabernaculi; vtrumque autem erat in Sanctuario; Ergo cum nunc tabernaculum esset in Nobe, vt diximus, ibi sacrificabatur; propterea enim ibi habitabant sacerdotes; [f] indéq; à Saule accersiti fuerunt; de reliquo cultu distinctè habetur [g] panes propositionis ibi oblatos, sublatósque de more à facie Domini, eademque fuit ratio lucernarum candelabri aurei, & suffitus altaris Thymiamatis, circa quæ iugis erat, & quotidiana sacerdotum occupatio. Cum autem neque altare esset apud Arcam in Cariathiarim, neque sacerdotes vlli, sed Leuitæ tantũ, quibus etiam non sacrificandi, sed custodiendi Arcam demandata est cura; perspicuũ est nullũ coram ea sacrificium quod esset, quoquomodo à lege præscriptũ, oblatum fuisse. Adde quod [h] nullum erat sacerdotibus ministerium, quod Arcam ipsam attingeret; sed Pontifici duntaxat semel in anno, in festo expiationis; quod poterat etiam absente Arca celebrari, aspergendo sanguinem in sancta sanctorum. Consentit his Seder [i] Holam ait enim. Quamuis Arca Domini esset in Cariathiarim, obtulisse tamen Israëlitas sua sacrificia in Nobe illis 20. annis, quos Scriptura memorat: legimus tamen in Bethel delata sacrificia: vtique & sacrificatum.

e Leuit. 1. 3. 5. 11. &c. cap. 17. 3. 4. f 1. Reg. 22. 11. g c. 21. 6. h q. 20. in c. 7. i c. 13. 1. Reg. 6. 15. 1. Reg 10. 3.

XI. An potuerit sacrificari coram Arca.

POTERANT tamen sacrificia quædam extraordinaria, & libera offerri coram Arca, & reuera oblata sunt à Bethsamitis, sine vlla cuiusquam reprehensione; & à Dauide dum transferret Arcam in domum suam, plurima subinde oblata legimus. Nec erat illicitum sacrificium coram Arca, de spontaneis, & poterant aduocari sacerdotes ad sacrificandum, vt ait Abulensis; [k] nec periculum erat idololatriæ, quæ maxime cauebatur, cum determinaretur à lege locus sacrificiorum, quia coram Arca maxime intelligebatur Deum adorari, non idolum. vide Tostatum rursum q. 34. & seqq. in c. 7. l. 1. disputantem contra Nicolaum.

2. Reg. 6. 13. k q. 4. in c. 17. & q. 7.

Digitized by Google

SCHOLIA IN ANNUM MUNDI 2941.

III. N. 1. Abul. q. 9. in c. 7. primi Regum, & q. 17. in cap. 13. primi Paral. ait in hoc posteriore loco haberi in Hebræo Gabaa, significante collem, sed res aliter habet. Legitur enim Bahalata in Cariath-ieharim, quam vocem quasi proprium nomen Pagninus retinuit, putátque Vatablus eandem esse vrbem cum Cariathiearim; in 2. autem Reg. c. 6. v. 3. & 4. habetur iterum Gabaa pro colle, sicut & hoc loco.

Quod tamē affirmat Iosephus l. 7. ant. c. 4. repugnante Abulensi in c. 7. primi Reg. q. 22. Vatablus adhæret Iosepho, vultque dictum Gethæum quod peregrinatus esset in Geth. sed hæc vberius an. Dauidis 10. n. 33. 2 N. IV.

Chronicō Alexandrinum ad 6. Samuelis annum refert initia Pontificatus Achimelechi omisso Achitobo ipsius parēte, vt patet ex primo anno Samuelis. n. 10.

ANNUS MUNDI 2947. DILUVII 1291. QUINTAE AETATIS 8. EXITUS ET LEGIS 404. ARCAE IN CARIATHIARIM 7. SAMUELIS IUDICIS, 8. ACHITOBI PONTIFICIS 8. ISAI 68. EXCIDII TROIANI 77. THINAEI 27. IMPERII ASSYRIORUM 1016.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1106.

I. Annus Sabbat. 52. SABBATICUS annus, ordine secundus supra quinquagesimum, in hunc annum cadit; quem ritè ab Hebræis obseruatum, facile adducor vt credam. Non enim aut modica erat authoritas Samuelis apud populum vniuersum, etiam viuo adhuc, & rerum potiente Heli Pontifice, vt illa verba demonstrant. *Et cognouit vniuersus Israel à Dan vsque Bersabee, quod fidelis Samuel Propheta esset Domini*, aut exigua ipsius Samuelis pietas, industria, zelus animarum sibi commissarum, vt parum vellet ac posset sibi subiectam Rempub. ad necessarios, legitimósque ritus obseruandos impellere. Id non obscure Iosephus sensit, [a] cum ait illis viginti annis, quibus Arca mansit in Cariathiarim, totum populum votis & sacrificiis operam dedisse, magnámque religionem, & cultus diuini curam ostendisse. Lyranus [b] ait Samuelem statim à morte Heli, per totum Israelem discurrere cœpisse, & docere populum, vt eum ad Dei cultum reduceret; & ad id excitasse argumento acceptæ cladis in morte Heli & filiorum eius, & amissione Arcæ. Eadem est Caietani sententia in c. 7. libri huius, Abulensis item, [c] Serarii, Torniel. [d].

[a] l. 6 ant. c. 2. [b] in c. 7. 1. Reg. [c] q. 23. in c. 7 [d] an 2940. n. 8.

II. Samuel populum excolit. MERITO itaque affirmare possumus Samuelem tam septem præcedentibus quam 13. sequentibus annis operam dedisse oppidatim per peculiares, minúsq; solennes adhortationes, priuatísque colloquiis labefactandæ atque extirpandæ idololatriæ, vt re matura, in publicis comitiis vnius Dei cultus solenni ritu stabiliretur, vti postea factum est. *Ibat* enim [e] *per singulos annos circumiens Bethel & Galgala & Masphat, & iudicabat Israelem in supradictis locis, Reuertebaturque in Ramatha, ibi enim erat Dominus eius, & ibi iudicabat Israelem;* Egregio profecto boni Principis, & pastoris exemplo, dignóque in quod vtrique intueantur, vt ipsi quoque domi pascant gregem suum, & visitent etiam foris. Et ne quis hæc arbitretur à vigesimo tantum anno facta esse, audi Scripturam. *Iudicabat quoque Samuel Israelem cunctis diebus vitæ suæ*, ex quo videlicet semel constitutus est Iudex, adeo vt ne Saule quidem regnante cessasse videatur. Verum ea de re non nihil posterius dicendum erit. v. 15.

[e] 1. Reg. 7. 16.

III. Quæ pendit tributa Philisthæis. Hos porrò annos, sicut & sequentes tredecim Hieronymus in tradit. ait fuisse *miseriarum refertos*; quæ tamen illæ fuerint, ipse non explicat; & altum est de ijs in Scriptura silentium. Sed a Philisthæis acceptas fuisse, ex horum statu, ac conditione satis intelligitur; Eis quippe seruiebant hoc tempore. Nam sub annum etiam vigesimum dicebat Samuel tibi populo [f] *Præparate corda vestra Domino, & seruite ei soli; & eruet vos de manu Philisthiim.* Abulensis autem ex Scripturæ

[f] 1. c. 7. v 3. q 23.

silentio, colligit omnia à bellis quieta fuisse per hosce annos, nec alia etiam contigisse, quæ stylo digna viderentur; & illæ miseriæ videntur ex mente Hieronymi ad aliud tempus referendæ, extremos scilicet annos Heli. Istis autem, de quibus agimus, non aliter videntur Hebræi vexati à Philisthæis, quam tributis.

ANNVS MVNDI 2950. DILVVII 1294. 5ª. ÆTATIS 11. EXITVS ET DATÆ LEGIS 407. ARCÆ IN CARIATH. 10. SAMVELIS IVDICIS 11. ACHITOBI PONTIF. 11. ISAI 71. DAVIDIS VITÆ 1. EXCIDII TROIANI 80. THINÆI 30. ET VLT. IMPERII ASSYRIORVM 1019.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1103.

ADEST aliquando nobis annus mundani Iubilęi quinquagesimi noni, annus stati, solennisque gaudii, & iubilationis populo Hebræorum in suo Mosaico Iubilæo; & toti orbi in mundano & suo; præsertim cum simul adsit annus lætitiæ singularis, non isti populo tantum, sed orbi vniuerso, in ortu clarissimi syderis, cuius Propheticis radiis, nobilissimísq; virtutum regiarum exemplis, mundus vniuersus illustrādus erat. Adest sanctus Rex, & Propheta Dauid, quo nihil neque in Regibus vsquā magnificentius, neque in Dei Prophetis illuminatius, neque in sapientibus, & alta quadam mente præditis omnium temporum Patriarchis, ad repræsentandum Saluatorē expressius, neque in sanctis, & amicis Dei perfectius diuiniusq; reperitur. Adeo vt ille ipse Dominus [a] per os Samuelis Prophetæ, interprete Paulo Apostolo [b] dicere non dubitarit, quæsisse se diligenter, tanquā eximii pretii gemmā; & lætantem inuenisse Dauidem Iessæum, virum sibi longe charissimum: qui omnes eius voluntates exequeretur, quas Saul videlicet ante neglexisset. — *I. Iubilæus 59. & ortus Dauidis.*

a 1. Reg. 13. 14.
b Act. 13. 22.

NATVS est ergo Dauid hoc anno, Isai parente septuagenario, & primum à septuagesimo inchoante, iuxta ea quæ supra anno mundi 2741. diximus, [c] & quidem, vt habetur in primo Paralip. [d] ordine septimus; aut ex primo Regum c. 16. [e] octauus. Eorum vnum plerique non naturalem, sed adoptiuum fuisse putant; in quibus Lyranus, Charthus. Abulensis [f] ex Hebræis, Vatablus, Emanuel Sa. Perspicuum autem est ex 2. Regum c. 5. [g] Dauidem virum fuisse 30. annorum cum regnare cœpit, ab hoc autem anno, vsque ad mortem Saulis, cui statim successit Dauid, anni 30. numerantur. In exortu porro magni huius, nouique syderis, quasi epocha nominatissima, æquum est totius mundanæ chronologiæ renouare cursum; Natus est ergo Dauid, anno mundi, & Diluuii quem habes in indice, anni huius: ab ortu Abrahę nongentesimo duodecimo: hunc enim numerum explent tertia & quarta ætas; cum vndecim annis ætatis quintę. In Eusebio, in Thesauro temporum est 911. A natiuitate Mosis 487. Samuelis 50. ante iacta templi fundamenta 74. ante eius excidium 496. ante solutam à Cyro captiuitatem 566. ante vrbem conditam 352. ante primam Olympiadem 328. — *II. Tempora cum Dauidis ortu cōcurrentia.*

c n. 32.
d c. 2. 15.
e v. 10. & 11 & ca. 17. 12.
f q. 6. in c. 2. pr. Par.
g v. 4.

425.
476.
11.
912.

REDITVS Heraclidarum, siue posterorum Herculis in Peloponnęsum refertur in annum ab excidio Troiano 80. sed posterior nam prior reditus Hillo duce, ad annum pertinent ab eadem clade trigesimum. Vide Diodorum Siculū lib. 4. [h] & Scaligerum in num. Eusebium 866. & 916. quæ vel attingere visum est, ob crebro vsurpatum antiquis, recentioribusque chronologis, Heraclidarum reditum, siue descensum in annorum notis & terminis, & nominatim apud Plutarch. Clement. Alex. & Velleium. Cadit in hunc ipsum annum Thinæi regis Assyriorum vigesimi octaui Eusebio; vel 33. Africano; annus trigesimus, idemque postremus, vt in eiusdem Thinæi primo anno monuimus. — *III. Reditus Heraclidarum.*

h p. 181. & 181. græc.

ANNVS MVNDI 2951. DILVVII 1295. QVINTÆ ÆTATIS 12. EXITVS ET DATÆ LEGIS 408. ARCÆ IN CARIATHIARIM 11. SAMVELIS IVDICIS 12. ACHITOBI PONT. 12. ÆTATIS DAVIDIS 2. EXCIDII TROIANI 81. DERCYLI PRIMVS. IMPERII ASSYRIORVM 1020.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1102.

I. *Dercyli imperatoris primus.*

NIHIL habet hic annus singulare aut nouum, præter initium noui Iubilei, nouum in Assyria regem, Dercylum nomine, quomodo eum omnes vocant, Eusebium & Africanum secuti; excepto D. August. qui l. 18. de ciuit. [a] Oneum vocat, vt putauit Scaliger, sed deceptus est, non enim Oneum vocauit, qui Dercylus est, sed pro Thinæo, Oneum scripsit eius amanuensis; idq; perspicue probatur ex eo, quod ipsum Aug. ibid. vocat vigesimum nonum; qui licet sit Eusebio vigesimus octauus, est tamen August. vigesimus nonus; quoniam numerat hos reges non à Nino, vt Eusebius, sed à Belo ipsius patre, vt persæpe monuimus. Confirmatur autem hæc veritas ex ipsomet Augustino, qui c. 15. eiusdem libri Lamparem vocat vigesimum tertium, ex quo sequitur, necessario Thinæum Eusebij esse 29. Consentiunt autem Eusebius, & Africanus, & cæteri deinceps, in annis regni eius 40. qui in vndecimo Dauidis finientur.

a c. 19.

ANNVS MVNDI 2954. DILVVII 1298. 5æ. ÆTATIS 15. EXITVS ET DATÆ LEGIS 411. ARCÆ IN CARIATH. 14. SAMVELIS IVDICIS 15. ACHITOBI PONTIF. 15. DAVIDIS VITÆ 5. EXCIDII TROIANI 84. DERCYLI 4. IMPERII ASSYRIORVM 1023.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1099.

I. *Sabbaticus 53.*

NVMERATVR hic annus sabbaticus quinquagesimus tertius; à quo ad Christum vsque supersunt 157. totidem enim in mille & 99. annis, qui reliqui sunt, reperiuntur. sed extrema computantur. Hunc autem annũ sabbaticum ab Hebræis obseruatum, annitente Samuele, qui eos in dies meliores reddere conabatur, rationi consentaneũ est. Cogimur autẽ, rerũ quæ ad institutũ faciant penuria, aliquot hic annos relinquere.

ANNVS MVNDI 2960. DILVVII 1304. 5æ ÆTATIS 21. EXITVS ET DATAE LEGIS 417. ARCÆ IN CARIATH. 20. SAMVELIS IVDICIS, ET ACHITOBI PONTIFICIS 21. DAVID 11. EXCIDII TROIANI 90. DERCYLI 10. IMPERII ASSYRIORVM 1029.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1093.

I. *Num hoc primũ anno iudex Samuel.*

ANNI vigesimi commorationis Arcæ in Cariathiarim fit peculiaris à Scriptura mentio in c. 7. primi Regum. *Et factum est*, inquit, *ex qua die mansit Arca Domini in Cariathiarim multiplicati sunt dies, erat quippe iam annus vigesimus.* Cum autem hunc annum Samuelis vigesimum primum statuerimus, nec anarchiam in Republica Hebrçorum inuehendam duxerimus; Videtur tamen Serario [b] verisimilius ex textu,

b in c. 7. 1. Reg.

Exitvs et datæ legis. 417.

Samuelem post istos annos viginti ad iudicandum accessisse; concionem capitis huius habuisse, ita vt Princeps esse cœperit anno ætatis 33. Verum hæc chronologia stare non potest. quomodo enim anno ætatis 33. Samuel cœperit esse iudex, & iudicarit cum Saule 40. annis ante regnum Dauidis; cum ad regnum Dauidis 20. anni, nec plures supersint? quomodo cum Saul post biennium regnarit, potuit Samuel senuisse, & filios populi Iudices constituere, vt habetur c. 8. sequenti. si nunc trium & 30. annorum fuit. Qua probabilitate 20. anni difficillimis Reipub. Hebræorum temporibus, sine summo magistratu relinquunt? Vera itaque, & communis est sententia Lyrani, Abulensis, Genebrardi, 1. %. Samuelem statim à morte Heli factum esse in Hebræorum Repub. iudicem; in eo munere primum iam, ac vigesimum annum esse versatum; egisse autem nunc ætatis annum sexagesimum, filiosque habuisse fere quadragenarios.

Sed altera etiam existit hoc loco dubitatio, an qui vigesimus est annus mansionis Arcæ in Cariathiarim, idem fuerit etiam postremus. Iosephus quidem id aperte significat, cum ait. *Cura Arcæ commissa est filijs Abinadab, quam per 20. annos cum summa laude gesserunt; tot enim annos in Cariathiari mansit.* Eum de more sequuntur Zonaras, & Cedrenus, [a] Quin & Hieronymus in tradit. *A tempore*, inquit, *quo reprobatum est sacerdotium Heli, vsque ad Samuelis ducatum, viginti fuerunt anni miseriarum referti*; videtur dicere annos posteriores Heli, quibus in Arcæ captiuitate, & multa Israelitarum strage terminatis, Samuel factus est Iudex. Deinceps enim harum miseriarum nulla memoria. Sed vide quid adiiciat; *peracto vigesimo anno translata est eadem Arca à Samuele in Masphath &c.* Quæ totidem verbis refert, sequiturque Rupertus, [b] Comestor, Dionysius, Angelomus, & alii recentiores, quorum nonnulli referunt hos annos vsque ad Saulis regnum protendi.

Existimo nihilominus dicendum Arcam Domini mansisse in Cariathiarim, vt ordinario domicilio, apud Aminadab, vsque ad regnum Dauidis, qui eam inde transtulit in domum Obededom primùm, deinde in Hierusalem in domum suam, anno regni sui decimo, [c] vt suo loco docebimus. Ex quo sequitur Arcam mansisse in Cariathiarim ad annos, vnde quinquaginta, hæc est sententia Tostati in c. 7. primi Regum, [d] nisi quod de anno Dauidis dissentit. consentit Caietanus, negatque vllam inueniri in Scriptura translationem intermediã. Quod si quando interea in castra deducta legatur, vt cum Saul pugnaturus erat contra Philisthæos, [e] id ad breue tempus fuit, & ad præsentem necessitatem; semper enim reducebatur in Cariathiarim, vt diserte scribit Eucherius. Neque dicit Scriptura hoc c. 7. Arcam mansisse tamen 20. annis in Cariathiarim vt putauit Iosephus, sed vigesimum annum, ex quo Arca ibi erat, in cursu fuisse, cum Samuel vniuersum Israel allocutus est. Quod autem plerique dixerunt Arcam fuisse in Masphath, in quibus etiam Lyranus, secutus Hebræorum tradit. apud Hieron. non satis ex Scriptura probant.

Non enim si Samuel obtulit holocaustum in Masphath, aut si populus aquam effudit in conspectu Domini, ibi aut Arcam, aut tabernaculum fuisse necesse est. Nam Prophetis diuina dispensatione licuit, vbi libuisset sacrificare; vt Eliæ in monte Carmelo, & Samueli in Ramatha, & in Bethleem. nec ea phrasis, *in conspectu Domini*, id probat; nam Moses in monte Sina se *in conspectu Domini* fuisse testatur, [f] & se populumque suum inuenisse gratiam *in conspectu eius*, & se iacuisse *coram Domino* 40. diebus. [g] Et infra Samuel, *loquimini de me*, inquit, *coram Domino, & coram Christo eius*; Ita ergo effuderunt aquam in conspectu Domini, quo modo Abraham ambulauit in conspectu eius. [h] Idemque omnino de Galgalis dicendum, de quo ex sequentibus dubitari eodem modo poterat. [i]

Hoc ergo anno vigesimo ex qua Arca erat in Cariathiarim, *requieuit*, ait Scriptura, *omnis domus Israel post Dominum. Requieuisse post Dominum dicuntur*, ait Hiero. [k] *quia abiectis idolorum sordibus, Domino se ad seruiendum toto corde tradiderunt.* Hebræi legunt, *& luxerunt*, siue lamentati sunt, *omnis domus Israel, & secuti sunt Dominũ.* Quamuis Abulensis [l] ex Hebræo habent festinarunt; nã נהה est lugere, &

a in c. 7. 1. Reg.

b in 1. Reg. c. 17.

c n. 7. & seq.

d q. 11.

e 1. Reg. 14. 18.

f Exod. 33. 34.

g Deut. 9. 25

h Gẽ 14. 40

i c. 12. 15. & 13. 9.

k in trad.

l q. 23. in c. 7. 1. Reg. ἐπέβλεψαν vel ἐπέστρεψαν.

lamentari: & multum abest à נוח quod est festinare, siue accelerare. Septuaginta aiunt reuersos esse ad Dominum, 2 id est pœnitentiam egisse. Idque non vigesimo denique anno à recuperata Arca, sed statim ab accepta clade in morte Heli, vt recte Lyran. Abulens. [a] Caiet. Torniellus, aliique notarunt. Id tamen hoc loco memoratur, quia solenniter in conuentu publico, cum certis ceremoniis prophanus omnis cultus idolorum eiuratus est, diuinus autem firmiter stabilitus. vox enim requiescendi, firmitatem, & constantiam in proposito significat. Quamuis hoc ipsum verbum ad fœdus mox ineundum referri possit; sic enim alibi quoque vsurpatum leges. Nam Esaias. [b] *Requieuit*, inquit, *Syria super Ephraim*; id est fœdus & societatem iniit Rex Syriæ, cum rege Israelis, contra regem Iuda.

2. χ. [a] q. 23. in c. 7. [b] c. 7. v. 2.

VI. *Exortatio Samuelis ad populũ.*

Ait autem Samuel ad vniuersam domum Israel, *Si in toto corde vestro reuertimini ad Dominum, auferte Deos alienos de medio vestri, Baalim & Astaroth*; quibus nominibus idolorum, quæ in Syria & Palęstina erant frequentissima, deos, deasque omnes infidelium intelligit. Theodoretus [c] hic Astaroth interpretatur simulachra *Astartes*, *Astartem autem*, inquit, *vocant Venerem ab astro accepta denominatione, fabulantur enim eius esse Luciferum*. Pergit Samuel, & alteram iustitiæ partem, quæ sequitur declinationem à malo, ingerit. *Præparate corda vestra Domino, & seruite ei soli, & eruet vos de manu Philisthum*; quibus nimirum seruitis, & iam tot annos seruitutem pensitando tributo profitemini. quę est sententia Tostati, & colligitur ex 2. Reg. 6. 8. neque enim acerbiorem seruitutem ac vexationem, si quam tunc exercuissent Philisthæi, Scriptura siluisset. Adde quod Rabini aliqui aiunt illis 7. mensibus, quibus Arca apud eos fuit, infinitam hominum vim periisse.

[c] q. 14. in fi. q. 26. in c. 7.

VII. *Vbi habita.*

Qvoniam vero non memoratur in textu, sacro neque apud Iosephum vbi hæc a Samuele dicta fuerint Israelitis, recte intelligere possumus cum Lyrano, & Abulensi, hanc fuisse quasi materiã exhortationum, & concionũ ipsius ad populũ in singulis vrbibus, quas concionabundus singulis annis obibat, vt significatur interius. [d] Et hoc ipso tempore dici potest Idolum Michæ ex tribu Danidica fuisse sublatum, quod Scriptura dixit mansisse apud eos omni tempore, quo fuit domus Dei in Silo, [e] vnde vigesimum iam annũ aberat. Etsi enim Idololatriæ sacerdotes, & sculptile mansisse dicatur in illa ciuitate, vsque ad captiuitatem tribus Dan, [f] quę captiuitas plus 300. ab hinc annis contigit: potest tamẽ prius illud idolũ inde hoc tempore fuisse sublatũ, deinde ibidẽ aliud quodpiã ei simile restitutum esse, vt alibi etiam exposuimus; in anno Othonielis 22 [g].

[d] in fin. c. 7. [e] Iud. 18. 31. [f] 4. Reg. 15. 29. [g] n. 26. & seqq. vide an Othon 22 n. 49.

VIII. *Et quo fructu.*

Abstvlervnt *ergo filii Israel Baalim & Astaroth, & seruierunt Domino soli*. quibus sublatis, & inclinata totius populi Israelitici in Deum voluntate, indixit Samuel generalia comitia in certam diem, in Masphath ciuitate Benjamin, vt Adrichomio, placet in confinio tribus Iuda & Beniamin, in loco edito sita. D. Hieronymus [h] ait fuisse in tribu Iuda, & apud eam Iephte habitasse iuxta Cariathiarim, vbi quondam Arca testamenti fuerat, & Samuel populum iudicarat. Verum de Iephte plerique merito à S. Hieronymo dissentiunt, quem lapsum memoria apparet similitudine vocabulorum. Illum enim habitasse constat in terra Galaad trans Iordanem, [i] ibique aliam fuisse Masphath, quæ differentiæ causa dicitur Maspha Galaad, quia scilicet alia est Maspha Iuda; & illa Leuitica fuit, non hæc. Abulensis priorem hoc loco intellexit [k].

[h] in loc. Hebr.

Masphath gemina.

[i] Iud. 11. 11. 19. 14. [k] q. 26 in c. 7. & q. 5. in c. 22.

IX. *Comitia in Masphath quo fine indicta.*

Convenervnt in Masphath Israelitæ Iudicis Samuelis accitu, vbi se Dominum pro eis oraturum spoponderat, & videlicet veniam, opemque impetraturum. Volebat autem publicam ibi fieri abnegationem idololatriæ, eique dato penitus libello repudii, pœnitentiã ab vniuerso populo agi, & reconciliari Deo; vt res ipsa docuit. etsi aliam ob causam Iosephus congregatos dicat, vt mox videbimus. *Ibi hauserunt aquã, & effuderunt in conspectu Domini*, palam videlicet, ac publicè cũ quadam veneratione, non autẽ coram Arca Domini, vt iam explicatum est. Nisi forte placet eos faciẽ, totumq; corpus versus Cariathiarim, vbi erat Arca, venerabũdos conuertisse. vide an. Iosue vlt. n. 7. nec ea ceremonia cõtenti, *ieiunauerunt in die illa, atque dixerunt, peccauimus Domino. Iudicauitque Samuel filios Israel in Masphath.*

X. *Pœnitentia Hebræorũ integra.*

Tres hic pœnitentiæ partes videntur non obscurè adumbratæ, contri-

tio quidem in illa effusione aquæ, ad significandam perfectam idololatriæ abdicationem, vt nihil in cordibus suis impium ac profanum remanere velint, sed eam funditus interire, sicut nihil aquę in vase remanet cum effusa est, sed à terra absorpta perit. Effusionem aquæ interpretatur Chaldæus effusionem cordis in pœnitentia. quasi dicat, hausisse Israelitas aquas è puteo cordis sui, & abunde lachrymatos esse coram Domino resipiscentes. *Quid est*, ait Gregorius, *aquam haurire, nisi de profunda animi pœnitentis confusione lacrymarum fluenta producere? velut enim aquam haurimus, dum quam profunda iniquitate cecidimus considerantes plangimus.* Confessio in illis verbis *peccauimus Domino* satis agnoscitur; qualem & Dauid apud Nathan, vtique ex prisco ritu, [a] vsurpauit. Satisfactio denique siue vindicta de peccatis assumpta, in ieiunio, integri diei, vt ait Ioseph. à vespera scilicet in vesperam, & Idolorum abiectione. Huius autem pœnitentiæ Samuel testis, imo & Iudex fuit, & apud Deum quasi interpres & sacerdos, orando videlicet, vti promiserat.

a Leuit. 16. 21. & num. 5. 7. ὅλην τὴν ἡμέραν.

XI. *Effusio aquæ an fuerit sacrificium.*

CÆTERVM effusio aquæ sacrificium non fuit, sicut nec ij, qui eam effundebant, sacerdotes; nec materia cuiquam Hebræorum sacrificiorum idonea, sed nec libaminibus, quæ fiebant duntaxat è farina, vino, oleo, thure, & sale; poterat tamē offerri Domino significandæ abiectionis idololatriæ causa vt dixi, vel propriæ vilitatis, & infirmitatis; vt cum Dauid [b] in Christi persona dicebat, *Sicut aqua effusus sum; & dispersa sunt omnia ossa mea.* quò referri & illud potest, *effusus es sicut aqua, non crescas.* vel denique fieri studio gratificandi Domino, in proprii appetitus mortificatione, vt à Dauide factum est in offerenda, & effundenda coram Domino aqua, quam ei milites fortissimi, magno cum salutis discrimine attulerant; quo modo licet plurima alia Deo offerre, iis se vltro in eius honorem priuando, quæ est frequens religiosarum animarum exercitatio. quod Abulensis quoque notauit[c].

b Psal. 21. 14 Gen. 49. 4.

c q. 28. in c. 7.

XII. *Quî Samuel in Masphath iudicarit populum.*

ILLVD autem Samuelis iudicium difficultate non vacat, quam explicare videtur Sapiens, [d] cum ait Samuelem in lege Domini congregationem iudicauisse. huc enim videtur allusisse. vniuersè tamen exponitur à Iansenio, eum iuxta diuinæ legis præscripta iudicasse, sine acceptione personarum, aut propriorum intuitu commodorum. At magis in rem præsentem Abulensis, [e] ait istud iudicium fuisse reconciliationem Israelitarum inter se; *quia non solum*, inquit, *reconciliauit Israelitas Domino, sed etiam inter seipsos, vt sibi iniurias remitterent.* Sed illam quoque interpretationem admittit, vt iudicia exerceret inter eos, dirimendo eorum controuersias, vt ipsorum Iudex; erat enim Masphath in eorum oppidorum numero, in quibus iudicem agebat, vt in fine capitis huius habetur. idque tam in ciuilibus causis, inquit Tostatus, quam in quibuscumque. causæ tamen, quæ ad diuinam legem pertinebant, Pontificis erant. sed aliquid singulare datum videtur Samueli, qui & Leuita erat & Propheta, & extraordinarius sacerdos, vt alibi diximus[f].

d Eccli. 46. 17.

e q. 28. in fi.

f a. m. 2940 num. 8.

XIII. *Inepta Hebræorum expositio.*

NON omittam hoc loco Hebręorum de hoc Samuelis iudicio expositionem, quam refert Hieronymus in tradit. *Hebræi tradunt*, inquit, *quod coram Domino in eandem aquam maledicta congesta sint; & sicut in lege mulier Zelotypa hausta aqua probatur, ita & hic idololatræ hac aqua probati sunt. Ij videlicet qui se idola coluisse penitus denegabant. Tradunt etiam quod quicunque idololatra hanc aquam gustasset, labia eius ita sibi adhærerent, vt nequaquam ea ab inuicem idololatra separare posset. Hoc indicio idololatra deprehendebatur, & interficiebatur. Quod & sequentia demonstrant in eo quod ait, iudicauitque Samuel filios Israel in Masphath. Iudicare in hoc loco idololatras secundum legem, morti tradere intelligendum est.* Dicunt etiam quod Moyses hoc modo idololatras, qui sibi vitulum fecerant, probauerit, quando arripuit vitulum & combussit, & cōtritum vsque ad puluerem sparsit in aquam, & dedit ex eo potum filiis Israel. Hæc ipsa retulit Rupertus, [g] & Comestor, Serarius, Angelomus, qui hæc Hebræorum deliramenta vocat.

g 1. Reg. 17.

XIV. *Refellitur.*

IMPROBANTVR quoque ab Abulensi, primum quia hic Samuel hortatorem potius agebat, quam iudicem. & beneuolentiæ vias magis, quam seueritatis sectabatur; præsertim cum ei res esset cum vniuerso populo. Deinde, quia non ad huiusmodi experientiam, sed ad orationem, & reconciliationem

cum Deo conuocatus est: aut, si Iosephum potius audire placet, ad captandas libertatis vias. Adde quod aqua maledicta dabatur in potum reis, aut iis qui probabantur, quæ hic effusa in terram dicitur. Denique ieiunauerunt Israelitæ in die illa, & dixerunt se Domino peccasse; at rei puniti fuissent, non ieiunassent: innoxii autem, non falsi essent se Domino peccasse. Facessat ergo vertiginosum Rabinorum cerebrum, cum tam ineptis commentis suis. veniamus tamen ad non paulo his sapientiorem, ac cautiorem Iosephum. cuius hæc est de isto conuentu Hebræorum, comitiisque Masphaticis oratio[a]. [a] l. 6. ant. c. 2.

XV. *Quid de his comitiis, Iosephus.* *Cum populus toto hoc vicennio votis & sacrificiis operam daret, magnamque religionem, & cultus diuini curam præ se ferret, Propheta Samuel animaduersa eorum promptitudine, putans se nactum occasionem adhortandi ad libertatem, & bona quæ illam sequuntur, orationem & tempori accommodans & negotio, verba in hanc ferme sententiam ad eos fecit. Viri Israelitæ, quandoquidem nec hostis infestus esse desinit, & Deus vestris precibus flexus propitius esse incipit, oportet non votis tantum libertatem expetere, sed eo totis viribus incumbere, vt vel nunc tandem illa potiri contingat. Cauete ergo ne vestrismet moribus hac indigni reddamini, sed pro se quisque colat iustitiam, expulsisque omnibus vitiis ex animo, purgatas mentes ad Deum conuertite, & in eius veneratione constanter perseuerate. Hac enim facientibus breui omnia bona venient, & in primis noua libertas, & victoria de hostibus: quæ neque armis, neque robore corporum, neque copiarum multitudine consequi licet. Non enim his rebus Deus præmia proposuit, sed probitati ac iustitiæ, qui vestram expectationem non fallet, mihi credite.* Hactenus Iosephi concio. 3. 3 R.

XVI. *Corrigitur.* IOSEPHI vtique, neque enim Samuelis: A qua, vt vides lector, toto aberrat cœlo. quomodo enim aliter potest, cum finem ipsum comitiorum peruerterit, ex quo pendent omnia? constat enim populum hoc tempore non ad libertatem, sed ad pœnitentiam, & verum Dei cultum fuisse inuitatum; nec vllum est de libertate vestigium, nisi quod Samuel, confisus diuinæ misericordiæ, promittit conuersis ad Dominum, fore vt Deus eruat eos de manibus inimicorum suorum. Id autem non est incitare vt totis viribus incumbant ad libertatem recuperandam. Causa autem peruertendi hunc finem, vt vidit quoque Abulensis[b] est, quia noluit infamare gentem suam nomine idololatriæ, quam nomine vitiorum communi obtexit. Itaque nobilissimum populi sui facinus, maximamque laudem abiectorum idolorum, tacitam prætermisit. An id timidæ quoque adulationi tribuendum est, verentis principes Ethnicos, quibus scribebat, offendere, vt iam sæpius notatum est. Verebaturque ne si scriberet Deos infidelium sublatos ab Israelitis, confractos, exterminatos fuisse, ipsi vice versa Iudæi, qui in Ethnicorum terris commorabantur, vel eiicerentur quasi impii, vel etiam suppliciis afficerentur; vt Christianis illis ipsis temporibus crebro contingebat. quorum malis edoctus, hanc de idolis materiam leui omnino brachio vbique perstrinxit, vel etiam dissimulatione, aut taciturnitate contexit. *Quæ illi esset causa deprauãdi Scripturã.* [b] q. 25. in c. 7.

XVII. *Belli Philisthæorum causa.* QVOD ad huius belli causam attinet referunt Lyranus, & Abulensis, Philisthæos à morte Heli habuisse Israelitas obnoxios tributo, eisque imperasse ne vllos populi conuentus agerent, ne scilicet congregati respicerent se ipsi, & in commune consilium de excutienda seruitute caperent, & ad arma ruerent. Cum ergo percrebuisset Israelitas in Masphat Samuelis mandato coactum iri, coëgerunt & ipsi copias, vt in congregatos nihil minus cogitantes, quasi ex insidiis irruerent. Sic enim illud, *Et audierunt Philisthiim, quod congregati essent filij Israel*, interpretatur Abulensis, ne dicamus Philisthæos tot Satrapiis, dynastiisue distinctos, plurimumque sepositos vno eodemque die nuncium accepisse de Hebræorum comitiis, coëgisse exercitum, & venisse in Masphat, ibidemque pugnasse; pugna quippe eodem ipso die contigit, quo Israëlitæ pœnitentiam egerunt in Masphat, vt ipse ait. Quod si durum videtur illud *quod congregati essent* per futurum *congregandi essent* interpretari, dicendum erit Israëlitas pluribus diebus in Masphat substitisse: aut certe cum sua quemque Satrapam legione, vel cohorte, vel præsidiario milite, confestim accurrisse, vt hostis imparatus inopina

celeritate opprimeretur.

XVIII. *Adeunt Iudaos in Masphath.*

Itaque cum audissent Satrapæ Philisthæorum, Israëlitas in Masphath conuenisse, rati libertatis id accersendæ causa factum, celeriter accitis, quos ad manum habebant militibus, magnis itineribus eò conuolant. Idque dedita opera permisit Dominus, vt reuersis ad se, & sponte liberatis ab idolorum seruitute, etiam à Philisthæorũ potentia liberaret. Tam formidolosus nuncius subito percutit filios Israël, ab armis, vt credere par est, copiisque militaribus imparatos. Itaque timuerunt à facie Philisthinorum, dixeruntque ad Samuelem, *Ne cesses pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum, vt saluet nos de manu Philisthinorum.* (Abul. q. 19.) Humanis destituti præsidiis ad diuina confugiunt, vt ea dum experientur, discãt fructum verę pœnitentiæ, & diuinæ erga se beneuolentiæ. Videntur autem alludere ad continentem Mosis orationem [a] pro populo suo, contra Amalecitas, Duce Iosue, pugnante.

a Exod. 17. 11.12.

XIX. *Samuel sacrificat pro populo.*

At Samuel non solum adhibet preces, sed etiam sacrificium; tulit enim agnum lactentem vnum, tenerrimum scilicet, & herbæ inscium, eoque acceptiorem Domino, quo gratiorem offerenti: Etsi enim perinde erat Domino, si ipsi animal claudum, cœcum, macilentum offerretur; ea tamen lege lata respuebat, quia talibus hostijs contemni potius, quam honorari censebatur, humano more, cui se Dominus accommodat, vt per Malachiam [b] prophetam declarauit exemplo ducis, cui optima quæque offeruntur. Tulit ergo agnum lactentem, quem cum offerre posset hostiam pacificam, & hostiam pro peccato, maluit tamen ad Dei honorem offerre illum holocaustum integrum Domino. Nec timuit diuinam indignationem vsurpato sacerdotis officio, siue id diuina inspiratione fecit cum esset Propheta, vt alias iussione diuina cum Dauidem inunxit; [c] vt placet Abulensi, [d] siue vt sacerdos, extra ordinem vulgarium sacerdotum, iuxta ea quæ primo anno magistratus Samueli diximus. [e]

b c. 1. 7. 8.
c 1. Reg. 16. 1.
d q. 39. in c. 7 1. Reg.
e a. m. 2940 n. 8.

XX. *Integrum holocaustũ.*

Quid est autem quod holocaustum integrum dicit? an aliquando non offerebatur integrum? nónne Dominus odio habet rapinam in holocausto? [f] & ipsa holocausti vox integritatem sonat, eaque ipsa integritate, differebat holocaustum à reliquis sacrificiorum generibus. Propterea videntur Septuaginta hãc integritatem ad populum retulisse, non enim habent ὁλοκαύτωσιν ὅλον, sed σὺν παντὶ τῷ λαῷ. At Latinæ editioni Hebræa plane respondet, quæ Græcam paraphrasim minime excludit; certe ipsæ temporis angustiæ, quas imminens hostis afferebat, quæ tantæ fuerunt, vt nondum consumpto tantulo sacrificio, superuenerit, & prælium inierit, suadent vt dicamus agniculum non diuisum in partes, vt moris erat, sed integrum, & fortè cum pelle, pedibus, & intestinis, in flammas iniectũ, vt & locus sacrificij, & ritus eius, ac sacerdos ipse præter communem ordinem essent, etsi aliter visum Abulensi. [g]

f Esa. 61. 8.
vide Thesau. in
g q. 30. in c. 7. 1. Reg.

XXI. *Et orat, atque exauditur; & Dominus pro Israele pugnat.*

Dum ardet holocaustum, metúque trepidans populus non cessat in vota precésque, & gemitus magis quam arma parat, *Samuel* quoque *clamauit ad Dominum*, non tam sono vocis, quam ingenti mentis affectu, pro magnitudine, non periculi, sed præsentissimæ cladis. *Et exaudiuit eum Dominus*, & Philisthæis prælium ineuntibus, aut potius in promiscuam Israëlitarum cædem iam iamque ruentibus, expedit arma sua Dominus, & *intonat fragore magno super Philisthæos circumfusos, & exterruit eos, & cæsi sunt à facie Israel.* hæc est summa rei, quæ mox distinctius explicatur; *Egressique viri Israel de Masphath*, animosi videlicet ex hostili pauore facti, *persecuti sunt Philisthæos, & percusserunt eos vsque ad locum, qui erat subter Bethchar*: proprium est id nomen ignobilis cuiuspiam loci, quod tamen Græci interpretes, Latinique retinuerunt, & videtur villa quæpiam fuisse pecoribus abundans; nam Bethchar; siue Bethchor, vt habent Septuaginta, domus agni vertitur.

לבית כר Βαιθχόρ.

XXII. *Ex Sapiẽte, & Iosepho.*

Eadem historia breuius habetur in Ecclesiastico, [h] vnde tamen aliqua lux peti potest. Vbi Sapiens in laude Samuelis, inter alia sic ait, *Et inuocauit Dominum omnipotentem, in oppugnando hostes circunstantes vndique, in oblatione agni inuiolati* 4. *Et intonuit de cælo Dominus, & in sonitu magno auditam fecit vocem suam, & contriuit principes Tyriorum, & omnes Duces Philisthiim.* Iosephus autem [i] *Samuel iubet securo eos esse animo, neque enim auxilium Dei defore, & mactato agno*

h c. 46 19.
4. χ. γαλαθηνὸν lactentis.
i l. 6. an. c. 2.

Digitized by Google

lactente, rogat Deum vt in se sperantes protegat, & à vi Palæstinorum tutos faciat: neue patiatur iam iterum ab eodem hoste cladem accipere; hac vltima egregiè litatum est, & Deus præsens ac propitius insignem victoriam annuit; Sed priusquam totum flamma absumeret, nondum sacro peracto, hostis in conspectu aciem explicat, rem factam se habere putans, interceptis Iudæis imparatis ad pugnam, & tantum non inermibus, vt qui non in hoc in eum locum conuenerant; At longe aliter accepti sunt, quam crederent, etiamsi quis prædixisset. addit & alia quę mox referemus, Tertullianus autem, [a] *cum maxime*, inquit, *Samuel offerebat holocaustum, in nullo magis procuratam audimus Dei clementiam, quam abstinentia populi. Et Allophyli prælio admouebant, ibidem Dominus intonuit voce magna super Allophylos, & confusi sunt, & corruerunt in conspectu Israelis: & processerunt viri Israel ex Massha, & persecuti sunt Allophylos, & vsque Bethchor ceciderunt pastos impasti, armatos inermes*, &c.

[a] l. de ieiuniis c. 7.

XXIII. *Diuinam fuisse victoriam.*

Ex hisce autem locis perspicuum est in primis, non humanam fuisse hanc, sed diuinam victoriam, Samuelis precibus, & sacrificio impetratam, quod Samuel ipse ex loci denominatione protestatus est, *vocauit* enim *nomen loci illius, lapis Adiutorij, dixitque, Hucusque auxiliatus est nobis Dominus*, volens diuini beneficij memoriam, in omnē posteritatem propagari; Quod notauit etiam Author.[b] mirab. sacræ Scripturæ. *Ingenti*, ait, *cæli fragore perterrebat; quatenus per hoc & Israel non propria virtute vicisse intelligeret, & hostes Dei profectionem & auxilium erga hunc esse populum scirent*, Secundum est, Obsessos quodammodo fuisse Israëlitas in ciuitate Masphath, hoste vndique circumfuso, vt clare loquitur Sapiens, & significat Iosephus, cum explicatā aciem memorat, & Samuel ipse cum ait, hoste iam conterrito, & diuinitus debellato, egressos denique Israëlitas de Masphath; quod Iosephus non negat.

Obsessos Israelitas.

[b] l. 2. c. 8. apud Aug. tom. 3.

ἐγκαταλειπομένοις μάχην. loc. cit.

XXIV. *A Philist. & Tyriis.*

COLLIGIMVS etiam tertiò non solos Philisthæos, sed cum iis etiam Tyrios oppugnasse Israëlitas in Masphath: Ex quo intelligi potest, eos fœdere cum Palæstinis sibi vicinis, & ad idem littus maris occidui habitantibus, coniunctos fuisse. 4. Solius tonitrui vtroque Scripturæ loco fieri mentionem, quo ita exterriti fuerint, & redditi attoniti, vt facile à superuenientibus Israëlitis cæderentur. Cœlum enim in se armatum sibi persuaserant, vt non sine causa lapides grandinis, quos olim Adonisedec [c] cum suis experti fuerant, reformidabant. Quoniam tamen in libro Eccli. dicuntur contriti, Domino de cœlo tonante, nihil absurdi est dicere, eos grandine multa verberatos; neque coruscationes & fulmina defuisse. Quæ confirmat, & de more amplificat Iosephus; *Deinde*, inquit, *fulminibus crebris attoniti*, fulmen pro tonitru posuit interpres; est enim in Græco βρονταῖς ἐξεπλήσσοντο, *& igniteis fulguribus oculos ac manus semiustulati, vt ne arma quidem retinere possent, in fuga spem totam ponebant.* Hæc ille.

Deum vsū tonitribus. grandine, coruscatione, fulmine.

[c] Ios. 10. 11. ἐξεκόψεν.

XXV. *Terræ motu, & hiatibus ex Iosepho.*

SED hic addit Iosephus, quæ nullum habent in Scriptura fundamentum. Ait enim terram, iubente Deo, sub pedibus eorum intremuisse, eosque vacillante vestigio nutasse, nonnullos etiam in improuisos hiatus esset prolapsos; quæ deinde alij Iosepho nixi retulerunt. Illud autem non admodum moror, quod pro loco Bethchar, ipse Chorrhæos substituit, potuit enim Iosephi tempore ita dici locus. Chorrhęos tamen Scriptura longe seiungit à Philisthęis, collocatque in montibus Seir, [d] & crebrius horrhæos vocat, Gen. 36. [e] Sed hi tempore Samuelis nulli erant, deleti iampridem ab Idumæis, vt Moyses ipse confirmat; [f] Fugerint ergo Philisthæi, non domum versus, sed ad Idumæos; lapidem quoque adiutorij, non probauit Iosephus, mutauit certe. *Samuel*, inquit, *in perturbatos irruit, cæsisque plurimis, reliquos vsque Chorrheos, id loco nomen est, persequi non destitit, & fixo ibi suæ victoriæ, fugæque hostium termino, qui trophæi vice esset, appellauit eum fortem, in signum donatæ à Deo contra hostem fortitudinis.* Ἰσχυρόν. At nemo vertat Hebræum Eben haghezer fortem, aut lapidem fortitudinis, sed cum Septuaginta Αβενέζερ, λίθον τοῦ βοηθοῦ, quod vertit S. Cypr. [g] lapidem auxiliatorem.

[d] Gen. 14. 6.
[e] v. 20. 21. 29. &c.
[f] Deut. 2. 22.
[g] l. 2. testim.

XXVI. *Victoriæ fructus pax: eaque diuturna.*

IAM quod ad huius effectum victoriæ attinet, magna omnino clade affectos fuisse Philisthæos cum socius necesse est; qui bellum deinceps contra Israëlitas redintegrare, nec ausi sunt, nec potuerunt. *Et humiliati sunt Philisthiim*, ait Scriptura, *nec apposuerunt vltra vt venirent in terminos Israel;*

cessarunt nimirum aliquandiu, dum scilicet Samuel Reipublicæ, sine alio principe præfuit. Nam eo adhuc viuo, & regnante Saule Philisthęi, contra Israelitas bella gesserunt, vt sequentia docebunt. Itaque illud *vltra* de spatio quodam temporis, non de toto deinceps tempore accipiendum est, vt cum Isaias [a] de aduentu Messiæ loquens ait, *non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur vltra ad prælium*; illo scilicet tempore ortus Messiæ erit altissima pax. Ita Dominus dicebat Dauidi: *Ponā locū populo meo Israel, & plantabo eum, & habitabit sub eo, & non turbabitur amplius; nec addent filij iniquitatis vt affligent eum sicut prius.* At statim à morte Salomonis turbæ maximæ, & perpetuæ enatæ sunt. Sic ergo accipienda sunt illa verba; *facta est itaque manus Domini super Philisthæos cunctis diebus Samuelis* de solius Prophetæ gubernatione, quæ ab hac victoria non fuit diuturna. Etsi aliter Iosephus sentire videatur. Cum enim, vt ex ipso, aliisque dicemus, Saul sedecim, aut vt alii malunt, 18. annis viuo Samuele regnarit, & vtriusque anni sint tantum 40. necesse est post hunc & sequentem annum Saulem factum fuisse Regem.

Alius huius victoriæ effectus est, non solum recuperatio libertatis, vt sui omnino iuris effecti, tributum pendere cessarent; sed amissarum quoque aliàs ciuitatum receptio. Victoria enim vsus Samuel eas vel vi cepit, vel in deditionem accepit. quæ est Iosephi sententia. *Post hanc*, inquit, *cladem hostes nunquam bellum instaurare est ausus, sed cohibente metu, & accepti incommodi memoria, intra suos fines se continuerunt, & inuersis rerum vicibus, eorum ferocia in partes victoris transiit. Nec his cōtentus Samuel crebris expeditionibus, & multis cædibus eos vastauit, donec omnino superbiam gentis perdomaret. Agrum etiam, quem prælio victis Iudæis abstulerant, quam latè inter Gittam & Accaronem patet, armis recepit.* verum ea res ad sequentem quoque annum pertinere facilè intelligitur. Neque enim crebræ illæ expeditiones, quas memorat Iosephus, reliquo anno confici potuerunt. Itaque de his iterum anno sequenti.

Hoc quoque anno filii Samuelis iudices in populo à patre positi sunt, cum is iam senuisset, vt habetur c. 8. primi Regum; agebat autem ætatis annum sexagesimum, vt pote natus anno primo seculi huius. Neque vero potest vltra differri isthæc institutio; cum enim ex eorum mala gubernatione populus occasionem acceperit petendi Regem; oportet vt populus aliquanto tempore expertus fuerit eorum auaritiam, & iniustitiam, vt querela probabilis, & legitima videretur. Id ergo hoc & sequenti anno experiri potuerunt. Tertio autem anno, eorum gubernationis pertęsi, venerunt ad Samuelem, & Regem petierunt, vt ibi dicetur. Ne autem citius illos iudices Israelis à patre constitutos dicamus, tum ordo narrandi Scripturæ, quem nulla necessitas mutare cogit, persuadet; tum ętas Samuelis, cuius subleuandæ gratia, onus gubernationis in iuniores filios ex parte deriuatum est. Id autem hoc minus probabile erit, quo minus ętate prouectum dixerimus fuisse Samuelem, cum partem adminstrationis suæ cum filiis communicauit. vt alio quoque loco iam diximus. [b]

Factum *est autem* ait Scriptura, [c] *cum senuisset Samuel posuit filios suos Iudices Israel* Et apparet propria id eum auctoritate fecisse, sine vllo populi suffragio: erant quippe eius quasi vicarii, qui ex nutu ipsius & voluntate penderent; fuitque nomen filii eius primogeniti Ioël, & nomen secundi Abia. Prior ille in primo Paralipo. [d] dicitur Vasseni; itaque binominē illum fuisse oportet; vtrobique enim dicitur primogenitus; imo in eodem loco vtrumque habet nomen. [e] Elegit autem pater locum Bersabee, in quo vtrumque iudicē constituit, *Iudicum in Bersabe*, inquit Scriptura, dissentiente licet Iosepho, [f] affirmantéque ex proprio iudicio, alterum in Bethel, alterum in Bersabee iudicem constitutum; *partito*, inquit, *populo, & sua cuique iudici parte attributa.* Quod meritò ab Abulensi, & Serario improbatur, neque à quoquam probari potest.

a Esaiæ 2.4. Abul. q 31. in c. 7.

b vide a. m. 2916. n. vn. n. 4. & 2940.

c cap. 8. 1.

d c. 6. 28.

e v 28. & 33.

f l. 6. c. 3.

Digitized by Google

SCHOLIA IN ANN. MVND. 2960.

1. N. 1. Qvidam Genebrardum pro contraria sententia referunt; non benè. audi illū, in Heli Iudice; *Deinde collocata est arca in Cariathiearim, vbi non solum viginti annis mansit apud domum Aminadab, quousque afferretur magna pompa à Dauide, vt vitiosè colligunt Hebræi e 2. Reg. 6. Verum iam cum præterierant anni 20. cum Samuel Iudicis munere fungens* (non dicit tunc incipiēs) *sanctam illam concionem habuit quæ extat*, 1. Reg. cap. 7. Affertur & Canus l. 11. c. 5 qui sub finem duodecimi arg. negat Samuelem his viginti annis fuisse Iudicem, sed prophetam, & putat post hos 20. annos cœpisse iudicem esse. Nimirum totus est in euertenda probatissima chronologia 3. Re. c. 6. vbi 480. anni statuuntur ab exitu ab Ægypto vsque ad templi fundationē. Itaque plurima alia turbat, quæ mouenda non sunt, & quæ referre longum esset. Et inter alia separat annos Samuelis à Saüle, & huic 40. annos, illi octo attribuit. quod verum esse non potest, si cœpit iudicare populum anno vigesimo, ex quo Arca erat in Cariathiarim, vt ipse vult. Inde enim ad initia Saülis non octo, sed vix tres anni, ac ne vix quidem reperiuntur. Sed de annis Samuelis & Saülis iungendis dicetur statim post annum sequentem.

2. n. v. Septuag. Xisti habent, & respexit ἐπέβλεψεν omnis domus Israël post Dominum, eadem plane sententia, qua in Complut. & Regiis est ἐπέστρεψε, nam respicere se, pro resipiscere, & & conuerti siue ad Dominum, siue ad meliorem mentem, bene Latine dicitur: & respicere ad Dominum, contrarium est auerti à Domino, hoc peccando, illud pœnitendo.

Cum Samuel oppidatim populum ad libertatem inuitasset, antequam venirent in Masphath, vt Iosepho placet, mirum est eo inermes venisse, præsertim cum dicant se conuenisse non solum ad supplicationes, & sacrificia, sed etiam ἐπὶ ὅρκοις, vt sacramento ad militiam adigerentur: Dicendum pro Iosepho eos habuisse arma, sed perpauca; nec tam cito bellum expectasse, & lapides tonitribus grandiniue sociasse, deinde arma fugientium occupasse, iisque hostem fugientem punctim cæsimque confecisse. Iuxta veritatem autem nil mirum caruisse armis, qui nihil de bello cogitabant. 3. N. xv.

Olim legebatur *viri inuiolati*. Itáque legit Nicolaus Lyra. & referebat ad Samuelem, propter erratum Græci textus, vbi ἀνδρὸς pro ἀρνὸς legebatur, vt recte notauit Iansenius, qui hunc locum ex l. 1. Reg. emendat, vbi Septuag. sicut & textus Hebræus, habent Samuelem accepisse agnum γαλαθηνόν, id est, lactantē, tenerum, & incorruptum. 4. N. xxii

ANNVS MVNDI 2961. DILVVII 1305. QVINTAE ÆTATIS 22. EXITVS ET LEGIS 418. ARCÆ IN CARIATHIARIM 21. SAMVELIS IVDICIS, ET ACHITOBI PONT. 22. DAVIDIS 12. EXCIDII TROIANI 91. DERCYLI 11. IMPERII ASSYRIORVM 1030.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1092.

I. *Reliquiæ victoriæ de Philisthæis* HOc quoque anno victoriæ Samuelis de Philisthæis reliquias, atque effecta persequimur, cum, vt iam diximus, res tota anno præterito non videatur confici potuisse, siue crebras Iosephi expeditiones admittamus: siue, vt videtur probabilius, mox ab accepta diuinitus clade, & maiore inde timore concepto, pax cum hoste certis conditionibus inita fuerit; quarum vna esset, vt vrbes Israëli à Philisthæis ereptæ, ipsi postliminio restituerentur. Non enim sine causa hic fit mentio pacis. *Eratque pax*, inquit, *inter Israel, & Amorrhæum*. Quod nomen, vt notarūt plerique interpretes, generale est comprehendens omnes nationes Chananæorum, sicut Gen. 15. 16. in quibus Palæstini, atque adeò Tyrij comprehenduntur; nam istos, qui cum Philisthæis contra Israëlitas militauerant, in pacis fœdere contineri oportebat. Dicuntur autem Israëlitæ pacem inisse cum Amorrhæo, quia cum peculiari eius gente illam confecerant.

II. *Pax cum eis facta.* Accedit quod vrbes prædictas non bello expugnatas Scriptura dicit, sed redditas, siue restitutas. In Hebræo etiam & Chaldæo, cum dicuntur vrbes re-

diisse ad Israëlem, satis significatur rem pacificè fuisse transactā; nec vrbes tantum, sed agri quoque, cum terminis vrbiū, ad pristinos dominos redierunt, quod Ioseph. [a] nominatim affirmat, etsi oblitus est vrbium ipsarum mentionē facere, eas fortasse agri, in quo illæ erant, nomine complexus. Addit etiam Lyranus in fœdere pacis huius seruisse Israël sub tributo, quod ambiguè dictum, intellexit Abulensis [b] Philisthæos adactos ad pendendum Hebræis tributum; quod ipse è contrario factum putat, nec vnquam cessasse tributum soluere Philisthæis, donec frenum tributi à Dauide legimus sublatum; [c] verum existimo sicut victorias inter vtrumque populum, sic & tributi onus auctum fuisse, vel diminutum, aut etiam sublatum, quod sensit Hieronym. in tradit. in eum locum. Et nunc quidem remissum à Philisthæis, sed ad modicum tempus; neque enim diuturna fuit ista pax, neque eiusmodi, vt non præsidio Philisthæorum in media Chananitide tenerentur, in Gabaa Benjamin: violata vero est Ionatha stationem prædictam inuadente; vt suo loco dicetur.

a l.6.c.2.§.
b q. 33.
c 2.Reg.8.

REBVS ita cum hoste compositis, Samuel populi negotia studiosè tractare cœpit, iuridicis conuentibus per certas vrbes iamdudum constitutis, ad populi commoditatem, vt certis anni temporibus ad singulas conferret sese, ibiq; populum iudicaret, reliquo autem tempore populus ad eum veniret in Ramatha. *Iudicabat quoque*, ait Scriptura, *Samuel Israelem cunctis diebus vitæ suæ.* [d] *Hinc apparet*, inquit Caiet. *quod quamuis creatus fuerit rex Saul, non tamen depositus est Samuel à dignitate & authoritate Iudicis, quamuis non exerceret officium Iudicis propter senectutem, ob quam creauit Regem.* Imò propter importunitatem populi Regem creauit, vt sequentia docent. Filios potius participes fecit dignitatis suæ propter senectutem, vt ex initio capitis octaui colligitur, etsi non ea fortasse vnica fuit causa. Sed cùm pater esset, voluit sensim filios suos exercere iudicis officium, vt post mortem Patris, in eo facilius perseuerare possent, & interim patris sui senectutem subleuare.

d 1.c.7.15. vide ann. præce.n.12.

Quandiu ergo per vires & ætatem licuit, *ibat* Samuel *per singulos annos, circumiens Bethel, & Galgala, & Masphath, & iudicabat Israelem in supradictis locis.* Existimo non eandem hìc [e] esse Masphath, quæ initio capitis. nam illa in confinio erat tribus Iudæ & Benjamin, ideóque ad illam nullo Iordanis impedimento cito peruenerunt Philisthæi, nec vlla traiecti fluminis, aut in aduentu, aut in reditu facta est mentio. Hanc autem in Galaaditide sitam arbitror, ne alioqui nullus esset trans-Iordanem locus in quo iudicia exercerentur à Samuele. quod sensit Abulensis; [f] etsi vnicam posuerit Masphath trans-Iordanem eas vrbes Iosephus ne nominauit quidem, ait tamen illas singulis annis bis à Samuele aditas, vt ibi populo ius diceret; idque minus conuenit cum eo quod habent Comest. Carthus. Dionys. [g] Samuelem in tribus solemnitatibus ascendisse ad illa oppida, ibique populum iudicasse, reliquo tempore populum ad eum in Ramatha venisse.

e vers.16.
f q.33.
g in 1 Reg. c.8

REVERTEBATVR enim ipse *in Ramatha, quia ibi erat domus eius*, & domus patris eius; vt scriptum est initio libri huius, *& ibi iudicabat Israelem*; sed illud magis mirum quod *ædificauit ibi altare Domino*, cū ibi neque Arca esset; erat enim vigesimum iam annum in Cariathiarim; neque sanctuarium, quod sub idem tempus quo translata est Arca, & ipsum in Nobe translatum est, vt supra diximus. [h] Verum cùm esset Propheta, merito creditur Deum id ipsi indulsisse, cum autem sacerdos esset extraordinarius, ibidem etiam sacrificare potuisse. Id explicatum est à nobis anno Samuelis Iudicis primo, num.8. Hìc Theodoreti sententiam adiicio.

h an. Sam. 1.n.16.& seqq.

IS cùm quæstionem posuisset, [i] cur cùm Deus iussisset vt vno tantum in loco Deus coleretur, Samuel alieno in loco altare ædificasset. Respondet duo: Primum, templo nondum ædificato, licuisse Hebræis Deum colere in diuersis locis. Verùm quia constat templo excitato, etiam alibi altaria fuisse à sanctis viris ædificata, vt ab Elia in monte Carmelo: Respondet secundo Deum, cum sciret populi propensionem ad impietatem, diuinum cultum populo circumscripsisse; piis autem, & iis qui scirent scopum legis, quemlibet locum fuisse consecratum ad Dei cultum. Sed id constat sine diuina dispensatione, atque

i q. 15. in 1.Reg.

inspiratione non licuisse, (& quidem vt vitaretur offensio, & scandalum populi) viris sanctis & Prophetis, quales fuerunt Samuel, Elias, Dauid, adde Gedeonem, & Manue Samsonis parentem, ex iussu, aut consensu Angeli.

VII. *Filij Samuelis declinant à via recta.*

INTEREA filij Samuelis constituti in Bersabee Iudices, [a] id est in finibus regni, ad meridiem iuxta Idumæos, cum patrem longe absentem haberent, & Dei præsentiam non satis reuererentur, à via recta patris sui declinarunt, sectantes auaritiam, munera accipientes, & peruertentes iudicium; in gratiam videlicet eorum, qui eis munera largiebantur. Cùm ne munera quidem Iudici accipere liceat à litigantibus, licet nihilominus iuste iudicet; nam & suspectus redditur aduersæ parti; & eum à quo munera suscipit, pronum facit ad lites & calumnias, dum expectat venalem sententiam. [b] His ergo criminibus impliciti promeriti sunt, vt mox ipsi, & domus eorum in perpetuum ea dignitate priuarentur; & aditum nouæ ac diuersæ Reipublicæ administrationi aperirent.

[a] c. 8. 3. — [b] Abul. q. 1. in c. 8.

VIII. *Testimonio etiam Iosephi.*

AVDIAMVS autem de iisdem Iosephum. [c] *In his manifestum exemplum exhibitum est non semper patribus similes nasci filios, sed interdum ex malis bonos; sicut tunc contra ex bono mali prognati sunt. Relicti enim paternis institutis, diuersissimam viam ingressi, muneribus corrupti iustitiam opprimebant; & in iudicando non tam veritatis, quam lucri respectum habebant; solutique in luxum, ac delicias, tum Dei voluntatem, tum patris contemnebant, cui nihil magis erat cordi; quam vt in populo iustitia, quàm maxime vigeret.* Sic ipse. Theodoretus [d] ait Samuelem non luisse pœnas propter scelera filiorum, ignorantia, ex longinquitate locorum, senem excusante, cum illi in Bersabee, ipse in Ramatha moraretur; quod iter Adrichomius vult fuisse horarum duarum circiter & viginti. Addit etiam Theodoretus culpas filiorum Heli longe fuisse maiores, cum illi in Deum, isti in homines immediatè peccarent.

& Theod.

[c] l. 6. ant. c. 3. — [d] q. 16. in 1. Reg.

IX. *Annus Sabbaticus.*

EST porrò hic annus Sabbaticus ordine quinquagesimus quartus, quem religio sit dubitare studiosè ab Israëlitis obseruatum; cum alter tantum annus ageretur à renouato cum Deo fœdere in Masphath, opera Samuelis.

Initia regũ Lacedæm.

HVC refert Eusebius initia regum Lacedæmoniorum, qui ab Aristodemo, vno de posteris Herculis exorti sunt, post eorum reditum in Peloponnesum. nam his multo antiquiores habet Pausanias initio Laconicorum. Is refert Aristodemum geminos filios Lacedæmone reliquisse; quorum alter dictus est Procles, alter Euristhenes, siue Euristhæus, prout ipse vocauit Eusebius, fueruntq; principes duarum familiarum regiarum, quæ ibidem diu principatum tenuere. Numerat enim ex vtraque familia plurimos reges Pausanias. & ex eo Carolus Sigonius, in temporibus Lacedæmoniorum. & Scaliger in Thesauro temporũ, [e] vbi è priore familia Euristhenidarum reges 30. recenset, Proclidarum autem 26. de quorum successoribus nonnulla leges apud Polybium. [f] Eusebius autem omissa Proclidarum familia, nouem tantùm Euristhenidas recensuit, vsque ad primam Olympiadem, quando regnum Lacedæmoniorum defecisse tradit.

Duæ familiæ regiæ Spartæ.

[e] p. 168. — [f] l. 4. init & p. 304. gr. lat.

ANNVS MVNDI 2962. DILVVII 1306. QVINTÆ ÆTATIS 23. EXITVS ET DATÆ LEGIS 419. ARCÆ IN CARIAT. 22. SAMVELIS IVDICIS 23. SAVLIS REGIS 1. ACHIÆ, QVI ET ACHIMELECH PONT. 1. DAVIDIS 13. EXIDII TROIANI 92. DERCYLI 12. IMPER. ASSYR. 1031.

1. x.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1091.

I. *Ratio temporis.*

CONTROVERSIIS plenus est hic annus; quem Dauidis nominauimus decimum tertium: plerisq; repugnantibus, iis videlicet qui Sauli, seorsim à Samuele 20. annos administratæ Hebræorum Reipub. tribuunt, plenus inquam controuersiis, quod ad Regis & Pontificis iam nominatorum initia; præsertim quod ad Saulem attinet, de quo quia nihil Scriptura circa regni durationem determinauit, ac statuit; aut si quid

videtur statuisse, [a] iustissimam dubitationem mouet; multa data est in hanc diem Scriptoribus opinandi materia, multæ exortæ sunt sententiarum diuersitates, quas vt breuiter expediamus, & certa ab incertis seiungamus, duabus propositionibus rem totam definiemus, quarum hæc erit prior.

[a] 1. Reg 13. 1.

II. *Samuelis & Saulis anni 40.*

SAMVELIS Iudicis, & Saulis Regis coniuncta gubernatio; 40. tantum annorũ est. vel quod eodem redit, tempus à morte Heli vsque ad initium regni Dauidis, nec plurimum, nec pauciorum annorum est, quam quadraginta. Nam si hunc numerum vel augeas, vel diminuas, stante vbique hactenus stabilita chronologia, falsum erit quod scriptum est 3. Regum 6. anno 480. ab egressu Israelitarũ ex Aegypto iacta fuisse templi Salomonis fundamenta. Deinde S. Paulus in Act. Apost, [b] Sauli & Samueli annos tribuit 40. Etsi enim illos soli Sauli tribuere videatur, communissima tamen est sententia, vt mox patebit, de vtroq; simul accipiendos esse; & merito quidem, cum ex Scriptura constet Samuelem diu cum Saule vixisse, eundemq; omnibus diebus vitæ suæ iudicis dignitatem tenuisse[c] vt supra diximus. Imo vix est qui Sauli soli, & seorsim à Samuele 40. annos tribuet, nisi forte Hierony. in traditionibus Hebraicis, & Serarius, in lib. 3. Reg. c. 6, propos. 2, & Canus, quem paulo ante refutaui, [d] qui eandẽ in sententiam Caiet. refert. Sed erit nobis iterum cũ Cano velitatio quarto anno Salomonis.

[b] Act. 13. 21

[c] 1. Reg. 7. 15.

[d] sub fi. l 1. Reg. sch. 1. a. m. 2960.

Ideoq; ex S. Pauli sententia dicendum est, si anni Samuelis cum annis Saulis coniungantur, quibus partim seorsim, partim coniunctim Rempub. Israelitarum administrarunt, 40. tantum annorum numerum efficere.

III. *Qui ita sentiant. Eusebius Sulpitius Isidorus Nicephorus Contius Beda*

ITA sentit Eusebius in Chronico latino, vbi Samuel & Saul coniunguntur, (licet in græco solus Samuel positus fuerit;) ita & l. 10. de pręparat. cap. vlt. sub finem. Sulpitius Seuerus distinctè: [e] de Saule enim agens, *De ætate*, inquit, *imperij eius parum certa comperimus, nisi quod in actis Apostolorum 40. annos regnasse dictus est. Quanquam ego arbitror, tum à Paulo, cuius illa prædicatio refertur, etiam Samuelis annos sub Regis istius ætate numeratos.* Sic ipse: & paulo post hanc esse chronologorum sententiam affirmat, Eusebii videlicet, quem plerique omnes secuti sunt. Isidorus in chronico, Nicephorus Constantinopolitanus, cum Antonio Contio. Beda c. 13. Actorum ait Apostolum illis 40. annis, vtriusque gubernationis annos fuisse complexũ idq; Paulum tunc ex cõmuni, quæ in populo ferebatur, sententia affirmasse, & mediam illius temporis partem Samueli, alteram Sauli conuenire ex Iosephi sententia. Sed hoc postremum merito ipse retractat, in retractationibus in Acta. Nec aliter sentit Augustinus, [f] qui Eusebium perpetuo in ratione temporum sectatur, & Chrysost. [g] dum Samueli annos tribuit 40. Freculphus Episcopus [h] in chronico suo totidem viceuersa Sauli. Chronicon Alexandrinum, quod annos 40. bipertito diuidit inter vtrumque Principem; sicut & Cedrenus, Lyranus, & interlinearis in 13. Act. & Abulensis in 1. Regum c. 13. q. 1. & alibi.

[e] l. 1. Histr.

August. Chrysost. Freculphus Chronic. Alex. Cedrenus Lyranus & recens.

[f] l. 17. de ci. Dei c. 7. & l. 18. c. 2.

[g] hom. 4 in act.

[h] to. 1. l. 2. c. 18.

[i] cr 9. insi.

Eadem est recentiorum sententia Tornielli, Genebrardi, Mercatoris, & Gordoni, tam in chronolog. quam in questionibus, [i] Adrichomi. Ioann. Lucidi. Sebastiani Verronii libr. 4. Chronicorum capit. 2. Bellarmini in Chronologia.

Ribera l. 1. de templo c. 1. Pinedæ l. 8. Salomonis c. 2. n. 2. Lorini in c. 13. Act. Abulensis quæst. 6. in cap. 9. primi Regum, vbi ait omnes Doctores ita computare. Quibus addi possunt è Sectariis functius, Temporarius, Bibliander, Codomanus, Caluisius, Capellus, Heluicus, Behmus, Cario.

in a. 1. Dau.

IV. *improbãtur aliæ sententiæ, Clem. Alex.*

HINC patet quid dicendum sit de Clemente Alexandrino, [k] qui ait Saulem cum Samuele regnasse annis 27. deinde rursum annis 20. fierent enim 47. anni, quod Scripturæ repugnat. Quid de Iosepho. qui l. 6. antiquitat. ca. 14. [l] ait Samuelem solum præfuisse Reipublicæ annis 12, deinde cum Saule annis 18. Saulem vero post mortem Samuelis annis 20. vt habet idem Iosephus in fine eiusdem libri sexti. & iterum l. 10. c. 11. In textu tamen græco [m] libri sexti habet annos viginti duos, sicut & Zonaras, qui Iosephum de more sequitur. sic enim fierent quinquaginta. vel 52. anni cum quadraginta duntaxat inueniri necesse sit, si volumus cum Scriptura sentire. Refelluntur etiam qui abundantiore errore septuag. annos tribuerunt vt est apud Sulpitium Seuerum, & Bedam

[k] l. 1. Stro. ca. 11.

[l] versus fi. pag. 200. græc. lat

Zonaræ. Iosephi.

[m] græc. lat. p 342.

qua plures

in præfatione secundi libri expositionis allegoricæ in Samuelem: quam opinionem probauit Serarius l.3.Reg.c.6.prop.2.

V. *Paucioresque vtrique attribuit. Beda. Herman. Marianus. Driedo. Hebræi.*

REFELLVNTVR & quicunque pauciores eis annos tribuunt: In quibus Beda l.de sex ætatibus & dicta præfat. cui consentiunt Hermannus Contractus, & Marianus Scotus, & Driedo l.3.c.de supputationibus, qui 32. tantum annos vtrique simul tribuunt, idque vt aiunt, ex supputatione Iosephi, sed posteriores Saulis annos apud Iosephum non animaduerterunt. Denique refellũtur Hebræi in Seder Holam [a] qui vtrique principi 13. tantum annos assignant; eo in fraudem inducti, quod 20. tantum annis Arcam in Cariathiarim mansisse putant, [b] indeq; reductam à Dauide in Hierusalem, post 7. annos regni sui, itaque de 20. annis si 7. auferantur, remanent tantum 13. quorum duobus regnauit Saul, vt dicitur 1. Reg.13. reliqui ergo erunt 11. Samuelis; sed fundamento falsò, & inepta duorum locorum Scripturæ interpretatione nituntur. quos tamen secutus est Constantinus Phrygio. Eupolemus autem, [c] qui Hebræorum conscripsit historias, eis dat annos vnum & viginti, apud Eusebium de præparat.

Constant. Eupolemus.

a 1.p. c.13. b 1. Reg. 7. & 13. c apud Lud. Viu. in 18. de ciu c. 20 lit c.

VI. *Saülem 18. annis regnasse.*

ALTERA propositio est Saülem decem & octo annis regnasse, quorum 16. viuo Samuele, duos ipso defuncto transegit. Hæc propositio rebus ipsis gestis, gerendisque, & rationi temporis maxime consentanea est. Nam à morte Heli vnum circiter annum mansit Arca Domini, tam apud Philisthæos, quam Bethsamitas, tum 20 annis in Cariathiarim, ante renouatum fœdus in Masphath: Inde secutum est bellum contra Philisthæos, quod vigesimum secundum annum explet, quo etiam tempore filiorum Samuelis gubernatio experientia probata, reprobataque est. Sicque hoc anno vigesimo tertio à morte Heli, Rex petitus à populo, atque impetratus est; quibus rebus conficiendis, præsertim gubernationi filiorum Samuelis, spatium idoneum non tribuunt, qui 20 annos Samueli tribuunt, totidemque Saüli. Reliqui sunt ergo octodecim Saülis anni, qui rebus ipsis aptissimè quadrant, vt ex singulis annis intelligetur. Samuelem autem biennio ante Saülem mortuum fuisse, suo loco docebimus. Interim Saulis 18. annos ex Iosepho, Comestore, [d] Abulensi [e] etiam rem accuratius examinante, aliisque retineamus.

d l.1. Reg. c.17. e 1 Par. c.19 q.2.

VII. *Non duobus tantum*

QVI autem duos tantum annos Saüli tribuunt, Scriptura capitis decimi tertij primi Regum non bene intellecta, vt suo loco videbimus, omnem historiam Saulis perturbare coguntur. In his Seder Holam, [f] & Phrygio, quos ante retuli, Arias Montanus apud Lorinum, [g] Adrichomius, Vigenerus, Mercator, Verronius, quorum hi 4. 38. annos tribuunt Samueli, & scilicet duos Sauli. quod si verum esset, supradicti 40 anni, Samueli potius ab Apostolo, quam Sauli fuissent attributi. Sit ergo stabilitus primus Saülis annus, quo autem id modo factũ sit, postmodũ ex Scriptura dicemus; si prius de nouo Pontifice aliquid egerimus.

f 1 p e 13. g Act.13.21 l 1.c.13 & l 10.c.1.

VIII. *Pôtificatus. Achiæ.*

DE Pontifice igitur probabiliter dicimus, eum cum Saüle ad regnum promoto Pontificatum etiam gerere cœpisse, Achitobo maturè demortuo. Nam sub exordia regni Saülis memoratur Pontifex. l.1. Reg. 14. [h] Et insuper verum esse oportet verbum Domini contra domum Heli. [i] *Non erit senex in domo tua omnibus diebus*, &, *pars magna domus tuæ morietur, cum ad virilem ætatem peruenerit*. Cùm ergo Achias Pontificem egerit sub Saule, & eius initium non prodatur, ad illius principis initium, etiam Pontificis exordia, vt non semel fecimus, referemus. Qui autem dicitur Achias filius Achitob, filij Phinees, filij Heli 1. Reg. 14. [k] Idem postea dicitur Achimelech filius Achitob. 1. Reg. 22. [l] Quod si quis contenderet non vnum eundemque fuisse Achiam & Achimelechum, sed fratres filios Achitobi, qui breui spatio alter post alterum pontificatum tenuerint, non facile refutari posset. Id enim consentaneum esset maledictioni domus Heli. nec est in Scriptura locus, qui Achiam & Achimelechum eundem esse dicat, sed tantum eiusdem patris filios. Hieronymus tamen in trad. Hebr. in 1. Reg. c.21. *Achimelech*, inquit, *ipse est Aias filius Achitob, filij Phinees, filij Heli.* Placet ita eundem statuere binominem, dum nihil certius innotescet. Certe regem Achis Achimelechum etiam dictum esse reperio. Nam 1. Reg. c.21. dicitur Dauid commutasse vultum suum *coram Rege Achis*; in titulo vero Psal.33. *coram Achimelech.* Achis autem & Achias parum differunt.

h v 3 & 18. i 1. Reg. 2. k v.3.& 18. l v.9.11 12. 20.

IX. *Maiores natu regem à Samuele petere statuunt.*

IAM quod ad mutationem politicæ administrationis in Repub. Hebræorũ attinet, & primi Regis creationem, eam Samuel ab ipsa origine repetens, petitionem eius cum authoribus suis, petendique causam occasionem, & locum; quoq; modo petitio, tam à Deo, quam à Samuele accepta fuerit, perspicue declarat. Petunt maiores natu Israël, ne forte Samuel petionem iuuenili tribueret leuitati, illudque occineret. *Ineuntis ætatis inscitia senum constituenda ac regenda prudentia est.* Aut illud *αἰεὶ δ' ὁπλοτέρων ἀνδρῶν* · *perpetuo inconsulta iuuentus.* Nec maiorum natu appellatio ætatis tantum est, sed dignitatis, & eminentiæ, supra infimam ac promiscuam plebem. Hanc tamen petitionem Seuerus Sulpitius populari leuitati tribuere videtur. *Hostili*, ait, *metu remoto, secundis tranquillisque rebus, corruptis consiliis more vulgi, cui præsentia fastidio, insueta desiderio sunt, regium nomen, cunctis fere liberis gentibus semper inuisum, populus desiderabat. planeque non sine exemplo amentiæ præoptabat libertatem seruitio mutare.* Hæc ipse, non satis memor, vt apparet, regis Ammonitarum Hebræo populo tum imminentis, vt mox dicetur.

Cicer. Homer.

X. *Et petendi causas inter se conferũt.* 1. *Deesse Hebræis bello ducem.*

SENIORES ergo petunt, neque eorum pauculi deliri, aut male feriati: sed *vniuersi*: neque alienigenæ quorum suspecta esset postulatio, aut quorum nihil interesset, sed *Israelitæ*, neque singuli, sed *congregati.* Et primum quidem vt fit, plerique seorsim bini, terniue super hoc negatio colloquebantur: Imminere Ammonitem, vt nuper Philisthæum, neminem esse, qui ducem populi in bello, cum summa potestate agere possit. Et Samuelem quidem esse præstantem virum, & Deo, populóque charissimum; sed senem, & quidem minimé militarem, sanctuario & sacrificiis, non armis castrisque assuetum. Et illum quidem filios habere ætate florentes, neque rerum fortasse gerendarum imperitos, & quibus paterna merita populi gratiam conciliare debeant: sed eos nihilominus, auaritiæ atque iniustitiæ nomine populo ingratos, & à patre degeneres, populum sibi obsequentem non habituros. Duos insuper esse, quorum alter alteri, sine intestino ac ciuili bello, minimè cessurus videatur.

XI. 2. *Regem eis præsidio, atque ornamento fore.* 3. *Regem legi diuinæ consentaneum.*

NEQVE illud obliuiscebantur, eximium quendam esse splendorem regiæ maiestatis, ex qua singulis regionibus ac populis multum gratiæ & dignitatis, multũ animi ac virium, multum in omnem partem vtilitatis accrescat. Populum Israëliticum nec ea indignum gloria, & si illud ei ornamentum accesserit, atque adiumentum, neque Ammonitas illi, neque Idumæos, neque Moabitas, neque Philisthæos, imo, Deo bene propitio, neque Tyrum & Sidonem, neque Syriam aut Ægyptum, populo Dei parem vnquam, aut superiorem fore. Quidni autem, inquiunt propitium speremus Deum, quo cum nuper, authore atque hortatore Samuele, simulacris inanium Deorum abiectis, fœdus redintegrauimus, qui nobis in lege [a] constituendi super nos regem potestatem fecit, & certas in eam rem leges, & iura perscripsit. *Cùm ingressus fueris*, inquit, *terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi: & possederis eam, habitaueris que in illa, & dixeris, Constituam super me Regem, sicut habent omnes per circuitum nationes, eum constitues quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum.* Ecce quadrigentesimum pene iam annum promissam nobis Chananitidem incolimus, nec tamen adhuc in mentem venit regem nobis postulare.

a Deut. 17. 14.

XII. 4. *Et vaticiniis patriarcharum.*

NISI forte mendacem efficere volumus patrem, ac patriarcham nostrum Iacobũ, [b] qui plenus Deo, cùm filios omnes suos benediceret moriturus, apertè vaticinatus est regium sceptrum in tribu Iuda, vsque ad Messiæ aduentum minimè defecturum. An Deum ipsum conamur arguere falsitatis, qui non solum gentis nostræ principi Abrahamo dixit, fore vt reges ex eo egrederentur; [c] quod in Ismaëlitis, & Ceturæ filiis posset impletum videri, aut etiam Idumæis, [d] qui octauum iam regem in dedecus nostrum numerant; sed illi eidem Iacobo patri nostro dixit in Bethele, cum ei Iacobi nomen in Israëlem verteret. Reges de lumbis eius egressuros; Reges inquit. Ne quis forte regulum vnum Abimelechum, tyrannum verius, 70. fratrum suorum carnificem, prophetiam expleuisse calumnietur. At enim à Domino eligendus est, si legem seruare volumus; quis vetat? & de numero fratrum, quis alienigenam populo Dei præficiendum putat? Adeamus ergo Samuelem prophetam, ipse nobis apud Deum futurus est interpres.

b Abul. q. 8. in c. 8.

c Gen. 17. 6

d Gen. 36. 31. &c.

XIII. *Veniunt ad Samuelem, & petunt Regem.*

CONGREGATI *ergo vniuersi maiores natu Israel, venerunt ad Samuelem in Ramatha, locũ*

in quam ipſe luſtrata prouincia ſe conferebat, vbi quaſi in hybernis, in propria, paternáque habitabat domo, vbi populo frequenti ius dicebat, venerunt in quã, non tam pertæſi auaritiæ, & iniuſtitiæ filiorum Heli, etſi illa eis occaſio facta eſt, quam ambitioſo regalis gloriç deſiderio incitati, & cæterarum nationum æmulatione ſaucij. Nonnullo etiam à Rege Ammonitarum periculo permoti; hoc enim illi in ſua cauſa poſuerunt, vt conſtat ex iis quæ poſtea [a] à Samuele coram rege recitata ſunt, & obiecta populo. Dixeruntque ei: *Ecce tu ſenuiſti, & filij tui non ambulant in viis tuis, conſtitue nobis regem vt iudicet nos, ſicut & vniuerſa habent nationes*. Hæc iſti.

a 1. Reg. 12. 12.

XIV. *Explicatur petitio.*

CALLIDA vtique, & domo allata, ac meditata occupatione præcluſerunt Samueli reſponſionem. nam neque rem malam poſtulabant, neq; à diuinis legibus alienam, tametſi populo iſti nouam, atque inſolentem. Et ne ſeipſe fortaſſe, qui ſummum gerebat magiſtratum, ad populi bella gerenda offerret, prout non ita pridẽ ea contra Philiſthæos fœliciter adminiſtrarat; nihil illi quidẽ in eius vita redarguunt, impedimentum tamen afferunt manifeſtum, quodque in dies augeſceret, nedum minueretur, & cui remedium adhiberi non poſſet, ſenectutem videlicet, propter quam ipſemet ſe munere iudicis magna ex parte abdicaſſet. Quamquam neque ætas admodum deuexa erat, perparum enim erat ſexagenario maior, nec Imperatoris in bello munia viribus & lacertis, ſed iudicio ac prudentia, quibus illa ætas maxime valet adminiſtrantur. Maxime cum Hebræorũ victoriæ hactenus, diuino potius auxilio, quam copiarum magnitudine, aut armorum peritia conſtitiſſent. vt in Gedeone, Iephte, Samſone, & nuper in ipſo Samuele res ipſa docuerat.

XV. *Accuſant filios Samuelis.*

NE autem Samuel filios offerret ſuos, eorum vitam patri diſſimilem ac degenerem accuſant. Quibus nihil patrocinatur pater; ſiue quod nouo & inopinato de filiis nuncio ictus obſtupuit. Quidã enim in quibus Lyran. Theod. [b] & Abul. [c] dicunt malitiam filiorũ Samuelis, hactenus latuiſſe patrem; ſiue quod ne in filiis quidem, poſtulatis eorum acquieſcendum putaret, ita vt illi aut nihil aut modice ad rem præſentem facerent. Nec tamen arbitror Samuelem tam negligentẽ ſuorum, maxime filiorum fuiſſe, & quidem filiorum quibus grauiſſimam iudicandi prouinciam impoſuiſſet, vt cum cætera loca obiret, filiorum obliuiſceretur, nihil inquireret, nihil inquirendo diſceret. Sed & populum Iudaïcum nimis patientẽ faciunt, nimium parcum querelarum. Sciuit itaque, & ingemuit, & remedium, vt par eſt credere, adhibuit, quandoquidem nullam Dei obiurgationem eam ob cauſam, quæ quidem ſcripto prodita fuerit, incurrit.

b q. 16. in 1. Reg.
c q. 6. in c 8

XVI. *Et patrem cum filiis pene exautorant.*

HIC ergo iſti maiores natu in patre facultatem, in filiis voluntatem bene gerendæ Reipub. abeſſe contendunt. Cumque neceſſario præficiendus ſit aliquis populi Iudex, eadem opera Regem, quod per Moſaicas etiam leges liceat, ſibique honorificentius futurum ſit, petere contendunt; & quidem non nomine tenus Regem, ſed qui iudicet populum, qui bello præſit; qui togæ muneribus, militiæque moderetur; qui Rex eo iure ſit, quo qui apud alias gentes optimo. cóque facto non ſolum filios, ſed patrem etiam pene exautorant. Etſi enim deinceps quoque creato Rege iudicauit populum ſuum. Dictum quippe eſt ſupra iudicaſſe eum Iſraëlem omnibus diebus vitæ ſuæ. [d] Non vltra tamen ſupremum geſſit in Repub. magiſtratum, quando Rex illi fuit, cum maiore dignitate, atq; autoritate præpoſitus.

d 1. Reg. 7 v. 15.

XVII. *Iniuſte, atque ingrate*

VERVM vt iniqua non ſit filiorum recuſatio, pręter omnem ordinem iuris, nullóque eis ad emendationem tempore attributo in gratiam bene de Repub. meriti parentis. Iniuſta certe atque ingrata eſt Samuelis quam diximus, exautoratio, quam Dominus ipſe non obſcurè ſignificat, cùm ait: [e] *non te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos*: qui tamen nihil in ipſos peccauerat: imò plurima in hanc diem beneficia contulerat, Rempub. difficilimis temporibus gubernauerat, hoſtem diuinitus profligarat, ciuitates, agrumque ab eo receperat, populo ius tertium iam ac vigeſimum annum dixerat: toties regionem vniuerſam paterna ſollicitudine luſtraueret, vt eorum ſumptibus parceret, ac labori: nulli vim, iniuriámue facto, aut verbo intulerat; manuſque ſuas ab omni munere excuſſerat. Debuerunt ergo grati animi nomine expectare, dum ſenex vita pariter at-

e c. 8. v. 7.

que honore illo primario defungeretur. Quid mirum ergo si res displicuit Samueli, super qua Deus sibi seruum suum consolandum putauit; cùm diceret, *Sicut dereliquerunt me, & seruierunt diis alienis, sic faciunt & tibi*, quando alium à te sectantur magistratum; & vtrique reddunt mala pro bonis.

XVIII. *Id Samuel non moratur, sed iniuriam Dei.*

Verum enimuero Samuel, vt erat vir sanctus, propria & domestica iniuria modicè tangebatur; habebat quippe animi perturbationes edomitas, & docente charitate didicerat, non quærere quæ sua sunt, se quæ Domini sui: ægrè tulit petitum à populo regem, quia petendo regem aliquo modo se à diuino principatu subtrahebant. Quandiu enim rege caruerunt, Deus erat immediatus Rex eorum ac Dominus, [a] iuxta id quod olim in Mosaïco fœdere Deum inter & populum constitutum fuerat, dicente Domino; [b] *vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta*. Rege autem ex hominibus accepto, alium præter Deum habituri erant, quem vocarent Regem & Dominum. Et licet non possent Deo auferre supremam potestatem, quæ ei naturaliter competit in res omnes, ei tamen immediatum dominium auferebant, cum alium immediatum agnoscerent. Idque significat Dominus cum se abiectum queritur, & derelictum ab Hebræis, cui consentiens Samuel, exprobrat populo quod dixisset, *Nequaquam, sed rex imperabit nobis, cùm Dominus Deus vester regnaret in vobis.* [c]

a Abul. q. 6 & 9 in c. 8
b Exod. 19 v. 6.
c c. 12. 12.

XIX. *Peccabant enim.*

Displicvit itaque sermo in oculis Samuelis, eo quod dixissent, *Da nobis regem, qui iudicet nos.* non poterat enim bonus pastor de peccato populi sui non dolere, & in eius culpabili desiderio, plurimúmq; noxio non ingemiscere. Quomodo enim optimo viro in vnius Dei gloriam, & commune bonum intuenti, displicuisset petitio, si ea culpa vacasset? num quis Deum abiicere sine culpa, ab eoque gubernationem institutam repudiare potest? Itaque aliquanto post constituto rege coram eo, populóque vniuerso dixit Samuel, [d] *Scietis & videbitis quia grande malum feceritis vobis in conspectu Domini, petentes super vos Regem*, idque miraculo confirmauit; quo viso agnouit etiam ipse populus culpam suam, dixitque Samueli: *Ora pro seruis tuis ad Dominum Deum tuum vt non moriamur. Addidimus enim vniuersis peccatis nostris malum, vt peteremus nobis regem.* quorum orationem excipiens confirmásque Samuel; *Nolite timere*, inquit, *vos fecistis vniuersum malum hoc, veruntamen nolite recedere à tergo Domini, &c.* Denique petitionem natura sua non malam, malam reddebat pactum cum Deo initum, [e] de habendo ipso in regem proprium atque immediatum, vt illi esset hic populus instar peculij, in quod proprium exerceret, ac peculiare dominiũ. Nec permissio Domini acquiescentis voluntati eorum, aut prædicentis futuros in populo suo reges; aut illis imponentis leges, quando constitutus fuerit Rex, impedit ne cum culpa facta sit postulatio. [f] Quæ tamen rectè fieri poterat in aliquo interregno, cum nemo quidquam damni acciperet: aut si res à Deo sub conditione beneplaciti, & sine pertinacia peteretur.

d c. 12. 17.
e Exod. 19 5.
f Tost. q. 10 in c. 8.

XX. *In Deum & contra seipsos.*

Peccarvnt ergo, & peccarunt contra Dominũ, cuius se peculiari dominio, ac prouidentiæ subtraxerunt; & quidem tam grauiter, vt eam culpam Dominus ipse desertioni sui, ac idolorum cultui conferre non dubitauerit. *Iuxta omnia opera sua*, inquit, *quæ fecerunt à die qua eduxi eos de Aegypto, vsque ad diem hanc. sicut dereliquerũt me, & seruierunt diis alienis, sic faciunt etiam tibi.* Sed & contra seipsos peccarunt, neq; honori suo, neque commodis consulentes, 1. vt qui non viderint de sua gloria multum hoc facto decedere. 2. Gloriosius quippe est summo principi immediate subesse, quam aliquos habere moderatores interiectos. nec est qui nesciat milites regiæ cohortis aut turmæ, multũ cęteros gregarios milites, gloria & honore antecedere. Quin etiam non exiguam commodis suis securim iniecere, dum se regi suo grauissimis obnoxios tributis reddiderunt, quæ postea querelis, lamentisque sunt prosecuti; [g] qui antea ex diuina lege, perexiguum duntaxat censum Deo pensitabant. [h] Id vt animaduerterent, populum de huiuscemodi oneribus voluit Dominus per Samuelem moneri, vt mox dicemus. vt merito posset cum prodigo dicere: *Pater peccaui in cælum & coram te.*

g 3. Reg. 12 4.
h vide a m. 2c. 4. n. 575. & seqq.

XXI. *Cur displicuit petitio Samueli.*

Displicvit *ergo*, vt in pauca rem conferamus, *sermo in oculis Samuelis*, siue quia
1. exautorari se, & abiici videbat, canosq; suos inglorios, & cũ mœrore deduci ad in-
2. feros. Rege enim futurus erat inferior, qui nullum iam inde à morte Heli supe-
3.

riorem habuerat. Siue quia spem suā de filijs suis medio in cursu infringi videbat; quando non eorum emendatio, sed exautoratio, atque abdicatio petebatur, sicq; familiam suam sicut familiam Heli reprobari. Siue quia sciebat rem populo suo noxiam fore, qui imprudēs libertatem suam & copias, in egenam seruitutem cōmutaret. Siue denique, quod caput est, quia rem Deo ingratā esse non ignorabat, cum diuinum gubernandæ Reip. ordinem immutare vellet, eo improbante, cuius esset supremum in eos, immediatumque dominium: nec eum qui iure suo rex esset omnium gentium in peculiarem regem habere contenti, fatui regem hominem ambirent seq; eximia illa, & singulari Dei prouidentia ac gubernatione priuarent, dum cæteris gentibus similes fieri vellent, quas generali tantum prouidentia regens, permittit ambulare vias suas, & sequi adinuentiones suas; cum multo ipsi meliore conditione fruerentur.

2. 3. 4.

XXII. *Tristitia eiusdem ex occasione domestica.*

AVGEBAT hanc Prophetæ tristitiam etiam illud, quod totum hoc malum è domo sua quodāmodo profectum videbat, cum occasione malæ administrationis Iohelis & Abiæ filiorū suorum, populus ad petendū regem fuisset adductus. Vnde Ioseph. [a] *Populus*, inquit, *videns Remp. cura & diligentia Prophetæ optime constitutā, labefactari per filiorū eius impotentiam, vehementer offensus, ad patrē concursum fecit, qui tunc habitabat in vrbe Ramatha, & commemoratis filioru eius iniquitatibus, quodq; ipse iam senio debilis, more solito præesse administrationi rerum non posset, obnixe precabatur, vt regem aliquem declararet, qui toti genti cū imperio præesset.* De hac ipsa tristitia Samuelis, eiusque causa S. Chrysost. in lib de Prouid. [b] *Porro*, inquit, *eius filij cum iniqui & mali essent, atq. ad culmen iniquitatis peruenissent, & hoc ipso mœrore illum incredibili afficiebant, & sibi præstiti honoris hæredes esse non poterant. Successit huic mœrori, imo vero non successit; quo enim pacto, cum prior nondum quieuisset? sed adiectus est alius, Israelitarum scilicet iniustissima petitio: qua in re ita concidit, vt ingenti cōsolatione indigeret.* Sic S. Chrys. quæ etiam auxit Ioseph. [c] cū ait adeo rem hanc hominē solicitū habuisse: *vt nec cibum, nec somnum, præ cura caperet, sed per totā noctē se in lecto versaret, multa interim animo voluēdo.* Sic Ios.

a l. 6. ant c. 4.
b l. 3. de Prouident.
c l. 6. c. 4.

XXIII. *Cum modestia nihilominus.*

QVÆ nimis amplificata fortasse dixerit, qui cogitauerit hominem DEO familiarem, & in sancta eius prouidentia acquiescentē. Quamuis autē Samuel multiplici mœrore, in hocce tristi, atq. inopinato nuncio affectus esset, nihil tamē vir sanctus sibi imprudenter elabi passus est, nihil dixit, aut fecit eorum, quæ cęteri hominū in huiusmodi casibus solent. Nihil apparuit in eo superbū, iracundum, aut minax; nihil abiectum, humile, supplex, indignum summo magistratu, & tota anteacta vita sancte, sapiēter, glorioseq. transacta; sed tacitus collegit se, & ad Deū orandum confugit: nisi forte credibilius est non dimissum plane sine vllo respōso populū, ne se contemptos putarent isti maiores natu, sed eis quod erat in promptu, dixisse Samuelem; grauissimi esse momenti hoc negotium, se rem ad Dominum delaturum, & quæ ab eo didicerit cum fide relaturum; sicque eos à se in alterum diem, sine vlla cuiusquam offensione dimisisse.

XXIV. *Et recursu ad Deum.*

ORAVIT ergo Samuel Dominum, & populi sui petitionē humiliter exposuit; optare illum quidem vehementer regem sibi cum summa potestate præficere, neque velle cæteris populis conditione deteriorem videri. Sed quoniam ex lege didicissent, [d] non posse se regem constituere, nisi diuini suffragij prærogatiua, atq; adeo electio integra præcessisset, ideo ad se, quem prophetam nossent, quasi ad diuinum oraculum venisse, dicentes, *constitue nobis regem, qui iudicet nos*, proindeq. orare se Dominum, vt voluntatem suam super hac re patefacere dignaretur; & populo sponte ad deteriora prolabēti, propitius esse ne desineret, tametsi se ab eo, suosque abijci videret, atque contemni: qui eorum vtilitatem apud Deum atque homines, per totam vitam omni studio, curaque promouisset.

d Deut. 17. 14.

XXV. *Dei responsio.*

HVIVSCEMODI orationi Samuelis fidem, probabilitatemq; consiliat sequens Domini responsio, in qua afflictum seruum suum, mœrentemq; animo consolatur, vt notarunt Ioseph. atque Chrysost. simulq; eorū ratam habet, confirmátque voluntatem, cum enim seipsi in lecto iacenti, & insomni, vt vult Ioseph. videndū præbuisset. *Audi*, inquit, [e] *vocē populi in omnibus quæ loquuntur tibi, non enim te abiecerūt sed me, ne regnem super eos.* quasi dicat ferenda tibi est æquo animo iniuria, quam vides tibi cum Domino, ac Deo tuo communem: Id enim quoddam solatij genus est. Sed neque nunc primum contra me peccare incipiunt, *Iuxta omnia opera sua*,

e 1. Reg. 8. 7

quæ fecerunt à die qua eduxi eos de Ægypto, vsque ad diem hanc, ita nunc quoq; faciun
*Sicut dereliquerunt me, & seruierunt dijs alienis, sic faciunt etiam tibi. Nunc ergo vocem eoru
audi. Veruntamen contestare eos; 3 & prædic eis ius regis; qui regnaturus est super eos*, si for
3 ℞ te malis, periculisque deterriti, à sententia deducantur.

Tria ergo continet hæc Domini oratio, consensum suum in postulatione populi, si in proposita voluntate perseueret; consolationem Samuelis afflicti, & dissuasionem, ne populus vltra sibi ignotam seruitutem accersat. Acquiescit ergo Dominus petitioni Israelitarum, quæ neque rei esset natura sua malę; status enim Reip. monarchicus, omnium sapientum iudicio, præstantissimus est, si legitimis finibus contineatur; eúmq; vnum Dominus in cœlo, & triumphanti Eccl. per se ipse, & in terris in militanti per vicarium suum magnificè repręsentat: neque rei quæ isti populo diuinitus interdicta esset, vt diximus supra n. 11. 12. 24. & notatum est à Ruperto.[a] Nec tamen simpliciter & vniuersè accquiescit, pro eximia sua de eo populo bene merendi voluntate: quia melius eis erat, obseruatum hactenus in Repub. statum retinere, quam illum in nouum atque insolentem commutare. A Deo enim quasi à proprio Rege, & peculiari principe, cumulatius expectare poterant, quæcumque à bono Rege optare potuissent: idque etiam experientia ipsa didicerunt.

a in 1. Reg. c. 8.

Populum enim istum, vt ante attigimus, & nunc paulo vberius memorare iuuat, imitando Scripturam diuinam, quę hoc ipsum beneficium crebro ingerit atque inculcat auribus populi, ad gratitudinem eliciendam:[b] populum, inquam, istum de cunctis populis & nationibus, quasi regnum & hæreditatem suam, singulariter elegerat: E populo barbaro, cum mille prodigijs & portentis, per famulum suum eduxerat, pro eo gloriosissimum cōtra Pharaonem bellum, prælio vndecies repetito, confecerat: eundem ipsos 40. annos in horrente, inuia, ac siticulosa solitudine, per legionum suarū duces angelos deduxerat: cibo per eosdem quotidie confecto, totidem annis nutrierat, ei potum vestitúmque prodigiosè prouiderat: ei palam ac publicè sub sensili specie, illustri, gloriosa, plena maiestate apparuerat: ei legem ac præcepta, omnemque politicam gubernationem, quasi Rex proprius studiosè perscripserat, *non faciens taliter omni nationi. Nec iudicia sua non manifestabat eis*, sed permittebat sibi leges condere, & viuere pro arbitratu suo.

b Exod. 19.

Populum sibi obsequentem, quasi bonus Rex omnibus statim bonįs cumulabat; eóque cum hostibus bella gerente, ipse primus in acie ducebat exercitum, & pugnabat è cœlo grādine, pluuijs, fulminibus, tempestate, vt merito illi vereque dicerent,[c] *fugiamus Israelem, Dominus enim pugnat pro eis contra nos.* & Moses,[d] *Dextera tua, Domine magnificata est in fortitudine; dextera tua Domine percussit inimicum, & in multitudine gloriæ tuæ deposuisti aduersarios tuos.* & Maria. *Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, equum & ascensorem eius deiecit in mare.* & Debbora,[e] *De cœlo dimicatum est contra eos, stellæ manentes in ordine & cursu suo aduersus Sisaram pugnauerūt.* Eundem vice versa populum peccantem per iustitiæ suæ administros Moabitas, Ammonitas, Syros, Palæstinos, Madianitas castigabat, & seruitutis subiiciebat, vt Reges solent sontes ad triremes, aut metalla damnare, mulctare exilio, ad longinquas terras deportare. cum autē castigatos in gratiā reciperet, ex vniuerso populo suo, modo ex hac modo ex illa tribu præfectum aliquem suscitabat, aut iudicē, qui eos ab hoste liberaret, & ex legū Mosaicarum præscripto gubernaret, nec tamen eam quā Reges omnes habent; legū condendarum potestatem haberet.

c Exod. 14. 25. vid. Iof. 10. 10. 11. 1. Reg. 7. 10. &c.
d 15. 6. 21.
e Iud. 5. 20.

Ideóque Gedeon regia sibi potestate ad tertiam vsque progeniem delata, *non dominabor*, inquit, *vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur vobis Dominus*, qui scilicet in hoc suo populo regnat, vbi pro Rege agnoscitur, & colitur, sicut Reges sui in cæteris nationib. Hæc planè mens fuit Iosephi contra Apionem disputantis.[g] Cum enim infinitas dixisset esse apud mortales gentium, legumque differentias, aliósque monarchis aut principibus singulis, alios paucis optimatibus, alios denique ipsi multitudini, Reip. gubernacula permisisse. *Noster autem Legislator*, inquit, *in nullam harum administrationum intendens theocratiam instituit, vni in primis Deo imperio, atque potestate assignata.*
4. ℞ 4 Rectè ergo Samueli Dominus, *non te abiecerunt, sed me ne regnem super eos.* ac si diceret, hæc populi postulatio nō est con

g l. 1. p. 1071. Græc. Lat

tra te, vt regno spolieris; qui Rex non es; sed contra me, qui regno super eos, nec tibi regem sufficere satagunt, sed mihi.

XXX. *An isti regno regnũ humanum repugnet.*

ADVERSARI tamen his videtur, non illud quod Dominus ipse dixit ad Samuelem, se prouidisse in filiis Isai sibi regem; & quidem virum secundum cor suum, sed illud potius, quod dicebat ipsemet Dauid, cùm, quasi in alieno regno vicarium egisset, diceret; [a] *Elegit Salomonem filium meum, vt sederet in throno regni Domini super Israel.* Et rursum, [b] *seditque Salomon super solium Domini, in regem pro Dauid patre suo.* Ecce thronum regni Domini; & solium Domini, etiam viuentibus regibus. Ex quo quis effici illud putet, non recte Dominum conqueri, quasi dum Rex modo postulatur, ipse regno spolietur, cum etiam Regum tempore ipse nihilominus Rex illius populi esset, & regnum eius vere diceretur. Responderi autem potest id verum esse in bonis ac piis regibus. Deum autem conqueri, habita ratione regum plurimorum, qui arbitrio suo non diuino populos regunt; iura sibi præter ius fasque constituunt, & diuinis legibus neglectis, leges ipsi suas seuerissime obseruandas curant. Itaque Sapiens [c] magnas Regibus à Rege maximo intentat minas; *quoniam*, inquit, *cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis, nec custodistis legem iustitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis.* Nihil ergo Reges Domini regno derogant, si se illius Vicarios agnoscant, cuius gratia & beneficio se regnare palam profitentur, ac prædicant. Nam proreges in suis quique prouinciis, dum fideles sunt, nihil de suorum regum iure, auctoritate, ac maiestate diminuunt.

a 1. Paral 28 5.
b c. 29. 23.
c Sap 6.

XXXI. *Gratulatio Galliæ, & Regi eius Lud. 13. Christ.*

GAVDE itaque mea Gallia, ac vehementer exulta, quæ diuina prouidentia, & munere singulari eum accepisti Regem, sub cuius laudatissimo imperio, Regnum Dei esse non desinas, & Thronus Dei tibi singulariter imperantis, quando ad eius nutum ille se hactenus, subditosque suos ita componit, vt cum in Regibus omnibus, qui Christiano nomine censentur, principem locum teneat, illius tamen se Vicarium, ac Proregem agnoscat. Cui Christianissimi nomen gloriosissimum ita congruit, vt ab eius attauo Ludouico nono nemini magis: quando vtriusque prima ætas, sub domestica matris religiosissimæ disciplina, ad omnem sanctitatem, & regiarum virtutum decora informata est, & vtriusque feruor in catholicæ religionis incrementum, & errorum extirpationem illustribus sese operibus prodidit. Quæ Deo bene propitio; ætas longinquior ita confirmabit, vt sicut in Gregorio decimo tertio nostra memoria summa quæque Apostolicarum virtutum ornamenta, quibus sacræ illæ insulæ ac tiaræ decorabantur, honorauimus; ita Ludouicum decimum tertium in absolutissimis Christianissimorum regum exemplaribus numerare valeamus. Non potui, & vero ne debui quidem, optime lector, stylum retinere, quin tali occasione Regi nostro, cui consecratus est hic liber, non laudem, sed meritissimum virtutis testimonium deferrem: nunc amæno è diuerticulo redimus in viam.

XXXII. *Dissuadet Dominus populo petitionem Regis.*

VT autem nihil supra dictis de Samuelis consolatione adiiciam, quam responsione sua Dominus attigit, ita populo suo regem petenti assentitur, qui erat tertius in eadem responsione locus; vt tamen eorum consulens vtilitati, propter hominum infirmitatem, id eis dissuadeat; illisque tantum non dicat, *Nescitis quid petatis.* [d] Quamuis enim poneremus omnes reges, vt dignitate primos, ita sapientia principes, virtute optimos ac summos fore: multum tamen eos Domino Deo cedere necesse, qui bonorum populi sui non eget, vt cæteri reges, quique eos omnes beneuolentia in subditos, sapientia, patientia, fortitudine, regiisque omnibus dotibus longè multumque antecellat. Sed esto ait Dominus, regem volunt, regem habeant; *verumtamen*, Deum aduersus ipsos, hominesque *contestare*, vt intelligant quomodo à regibus tractandi sint, vt seruientes eis sciant *quanta sit distantia seruitutis Dei, & seruitutis regni terrarum.* [e]

d Matt. 20. 22.
e 2. Para. 12. E

XXXIII. *Regio iure proposito, & quale id sit.*

DEINCEPS ergo Samuel ius regis describit; quo nomine quidam morem & consuetudinem intelligunt, quod scilicet crebro hæc omnia siue iure, siue iniuria contingant. Quæ videtur Sulpitii Seueri sententia in sacra historia, vbi agit de Rep. ad reges translata. *At Samuel*, inquit, *placide salubri oratione ab insana voluntate detorquere plebem, dominationem regiam, & superba imperia exponere, libertatem extollere, seruitutem detestari; postremo diuinam eis iram denunciare. si quidem homines mente*

corrupti Deum regem habentes, regem sibi ex hominibus flagitarent. Ita Sulpitius. Iosephus ait Samuelem promisisse declaraturum se populo regem, si prius indicasset quæ erant sub regibus ferenda, & in quantis incommoditatibus viuendum. Abulensis quoque [a] ait non omnia, quæ hic à Samuele numerantur, posita esse quasi iura regum; sed tanquam mala, quæ Reges, propter magnitudinem potestatis, in subditos poterant exercere. Aperte Gregorius, [b] *Ad historiam, inquit, non præcipitur, sed ostenditur quid acturi sint reges reprobi, quid vitaturi sint boni. A regibus quidem defendendi sunt subditi, non bonis propriis spoliandi. Auxilium præstare subiectis debent, agros, vineas, & olineta auferre non debent. Quod si non vitanda, sed agenda scripta hæc contendere quis voluerit, tyrannorum ius pro eo rege scribitur, qui abiecto Domino postulatur.* Hæc & plura Gregorius, quæ communis videtur, maximéque recepta iuris huius interpretatio.

a q. 20. in fin sup. c. 8.
b in c 10. huius lib. v. finem.

Caietanvs vult hoc ius per nomen regis determinari, ita vt infra scripta nō sint iuris simpliciter, sed iuris regis. Hoc est erunt iuris, quia Rex volet esse ius. siue alioqui licita fuerint, siue illicita. Quæ expositio in præcedentē incidit, eique fauet illud, *erit*, quasi dicat voluntarium fore, hoc ius non naturale, quod immutabile est, & semper idem. Alii proprie ius sumunt, sed ad tempus necessitatis determinant, vt Lyranus, quem eo nomine impugnat Abulensis, [c] fortasse non recte. Alii denique, vt ait Vatablus, sine vlla restrictione volunt hæc omnia regibus esse licita, licet in iis solius regis vtilitas, & non populi quæri videatur, quod Gregorius magnus, quem paulo ante retulimus, ius tyrannorum appellauit, additque. *Crudelis ergo lex regni, vltio est Dominum abiicientis populi. Non enim iniustum erat vt agros, & vineas perderet, qui regnantem super se Dominum sponte perdebat. Cuncta ergo quæ contra æquitatem in hoc regio iure continentur æqua esse cernimus, si in petendo rege quidquid populus deliquerat consideramus. Nam quod magnum in diuinæ æquitatis examine onus legis est, si filios & filias in regis opere inuiti ponerent, quos à Dei libertate sponte tulissent. Et quid inconueniens esse cernitur, si quod ad vltimum ponitur, ipsi fierent serui hominum, qui abiiciebant super se regnantem Deum.* Hæc magnus ille præsul eleganter. XXXIV. *Alia eius interpretationes.*

c q. 20. in c. 8.

Sanctvs Thomas, [d] aliiq; Theologi eum secuti, duplex statuunt Dominium, duplicem item seruitutem. Aliqui enim præsunt in solam subditorū vtilitatem, vt patres filiis, prælati subiectis, & talis prælatio & subiectio sancta est, & legi diuinę & naturali, imo etiā statui innocentiæ consentanea. Aliqui præsunt in propriā duntaxat vtilitatem, vt Heri mancipiis; tyranni iis, quos iugo seruitutis oppresserunt: quæ subiectio propriè seruitus est, & contra naturæ iura in peccati pœnam inducta. Tertium nihilominus Dominium ex vtroque mixtum assignatur: itidémque mixta in vtriusque vtilitatem subiectio. Sicut enim caput omnibus membris præest, ita omnia membra capiti famulantur; mutuo tamen sibi prosunt, & mutuo suam & alienam vtilitatem quærunt; nec iniuriam facit caput manui, cum eam ad suum quoque obsequium applicat, quia res tota in bonum denique commune redundat. Ita Rex populi quærit vtilitatem, eum dirigit iustis legibus, potestate tuetur & conseruat. Populus regem honorat, regi boedit, tributa præstat, multa exhibet obsequia; vtrimque mutuæ vtilitati in obnum commune seruitur. Bonum principis, populi bonum est, cuius refert habere caput illustre, validum, honoratum; & omnibus bonis circumfluens, quæ in omnia membra redundent. Sed singula videamus, quæ quidem quasi terribilia proponuntur, ad reuocandum à sententia populum; possunt tamen in mitiorem partem exponi, & esse tolerabilia.

d 1. p. q. 96 a. 3.

XXXV. *Triplex Dominium* 1. 2. 3.

Cvm ergo Samuel dixit ad populum, *hoc erit ius regis, qui imperaturus est vobis,* non primum designat regem, aut certum aliquem virum, qui aliquando Rempub. administraturus esset, sed indefinitè de quibusdam hæc affirmat, vt consentanea non optimis aliquorum principum moribus. *filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum; & constituet sibi tribunos & centuriones.* Hæc respondent bellicis temporibus, & publica sunt, ista vero magis priuata *constituet aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorum, & curruum suorum.* Cum congruis videlicet stipendiis. vel ergo hos filios, idemque de filiabus, quarum hic quoque meminit, inuitis parentibus tollet, vel XXXVI. *Explicatio particularis iuris huius.*

Digitized by Google

volentibus, nam & cum vi, & ſine vi aliqua tolli poſſunt, [a] ſi volentibus, nihil durum eſt, aut aſperum; imo optabile, atque περιμάχητον: id enim perhonorificum eſt, & vero etiam quæſtuoſum; dum regijs miniſterijs præficiuntur. ſi tollat inuitis, culpa multorum erit, qui vltro debent Regi ad bene gerendam Rempub. offerre adminiſtros: regiam item familiam idoneis inſtruere operarijs, cum ſubditorum membrorum vtilitas ſit & decus, caput ſuum quam optimo ſtatu eſſe. quæ eſt S. Thomæ ſententia. [b] pergit autem Samuel. [a 1. Reg. 2. 16. 5. x.] [b 1. 2. q. 105.]

XXXVII. *Alia iuris huius capita.* AGROS *quoque veſtros,* [c] *& vineas, & oliueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis.* Si id vi, fraude, aut ſine iuſto pretio faciat, tyrannicum id eſt, & hominis male exiſtimantis omnia bona ſubditorum ſui eſſe domini, ſicut bona mancipiorum ad heros pertinent. Agnoſcit autem hoc loco S. Gregorius iudicium Dei, in eo quod populus hic queritur apud Samuelem, quòd filij eius munera accipiant: ipſe autem Samuel prædicit principem quem petunt non munera, ſed ipſos agros, vineaſque ablaturum. *Sed & ſegetes veſtras, & vinearum reditus addecimabit, vt det Eunuchis & famulis ſuis.* & iure id quidem; *dignus eſt enim operarius mercede ſua. Seruos etiam veſtros, & ancillas, & iuuenes optimos, & aſinos auferet, & ponet in opere ſuo. Greges quoque veſtros addecimabit.* Hæc quoque iniuſta non ſunt, ſi moderata fuerint; pertinent enim ad ius tributi, quod legitimum eſt. Certa etiam obſequia ſubditi dominis præſtare ſolent, quæ ſunt inſtar pretij, aut gratitudinis nomine penduntur; aut teſtificationes ſunt dominij directi, quæ ſunt admodum rationi conſentanea, nedum iniuſta atque tyrannica. [c 1. Reg. 8. 14. & ſeq.]

XXXIIX. *Qui ſeruitus intelligenda.* POSTREMA quoque illa, quæ ad terrendum populum, & à ſententia abducendum dicta ſunt, benigna interpretatione mollienda ſunt. *Voſque,* inquit, *eritis ei ſerui: & clamabitis in die illa à facie regis veſtri, quem elegiſtis vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petiſtis vobis regem.* mollienda inquam ſunt neque enim ſeruorum nomine intelligenda ſunt mancipia, licet ita viſum Abulenſi. [d] eadem quippe voce vtitur Dominus in Hebræo, cum dicit Iſraelitas fore ſuo regi ſeruos, qua cùm ait Regem daturum agros, vineas, & oliueta optima ſeruis ſuis; quæ nemo recte data mancipijs interpretetur. Denique illa ſeruitus ſi ſubiectio ſit, obſequium, obligatio ad honorem, amorem & cultum principi exhibendum, nihil ſeruile habet, nihil ingenuo, & libero capite indignum. Sin autem ſit bonorum expilatio, oppreſſio libertatis, vexatio corporum, prohibitio legitimi, & Deo debiti cultus, id vero iniuſtum, impium, & ſeruile eſt. Quod Deus ſe permiſſurum ſignificat, in pœnam poſtulati regis contra voluntatem ſuam. [d q. 19. & 20. עבד Sic in v. 17 & 20 & 14. eadem eſt vox.] *nimirum ingenua.*

XXXIX. *Iudicum erga Iſraelitas moderatio.* INTELLIGI autem facile poteſt ex his, quæ regio iure dicta ſunt contineri, nihil tale ſolitos Iſraelitas ſuis præſtare iudicibus; quod etiam ex duodecimo capite apertiſſimum eſt, [e] vbi Samuel nihil ſe à quoquam accepiſſe profitetur, nemine omnium refragante. Illud autem quod ait Samuel populum elegiſſe regem, id tantum in genere accipiendum eſt, vt ſcilicet maluerit Regem habere, à quo gubernaretur, quam iudicem. Nam in particulari conſtat Deum elegiſſe Saulem, vt poſtea dicemus, deinde Dauidem & Salomonem, eiuſque poſteros: quin & Ieroboam & Iehu, & aliquot de poſteris eorum. Et lex ipſa Moſis id clare docet. [f] *Eum conſtitues regem quem Dominus Deus elegerit;* & ipſum eligendi verbum hoc loco ſtatim petitionis vocabulo explicatur. [g] Erat autem populi eum acceptare, confirmare, & quaſi in poſſeſſionem regni mittere. Qua de re fuſe Pineda lib. 2. de rebus Salomonis, cap. 2. Carol. Sigonius l. 7. de Rep. Hebræorum c. 3. & Abulenſis. q. 14. & 15. c. 8. [e 1. Reg. 12. 3.] [f Deut. 17.] [g 1. Reg. 8. 18.]

Electionem regis non fuiſſe populi.

XL. *Adhæreſcit populus petitioni ſuæ.* HÆC cum à Samuele Dei iuſſu populo renunciata eſſent, vt is præſenti Reipub. formæ acquieſceret, ne deinde pœnas lueret inconſultæ temeritatis; & cū Poëta dicere cogeretur. *Heu patior telis vulnera facta meis.* Populi tamen ſibi male conſulentis pertinax rerum nouarum deſiderium, vicit Dei & Prophetæ bene monentis adhortationem. *Noluit enim,* inquit Samuel ipſe, *populus audire vocem Samuelis, ſed dixerunt, nequaquam,* ſcilicet iſta contingent, vel nequaquam acquieſcemus conſilijs tuis. *Rex enim erit ſuper nos, & erimus nos quoque ſicut omnes gentes, & iudicabit nos Rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis.* Auertunt iſti aurem & cogitationem à conſideratione rerum à Samuele propoſitarum, & eam transferunt in res quæ ipſos in propoſito, & propria voluntate con-

firment. Idque commune est omnibus, qui aliquid ex vehementi perturbation desiderant, qui matrimonia suspirant, qui dignitates ambiunt, qui atrocem vir dictam anhelant, qui thesauros cupidate deuorarunt, quorum nemo quid i hisce rebus insit mali cogitat, sed ad id vnum, quod in eis amabile est, præcep ruit.

Responsionem populi, indicem fixæ & immotæ voluntatis, ius suum in re gem aliquem transferentis, à quo pacis, bellique temporibus, suprema cum au ctoritate regatur, qui legibus solutus sit, nemini subiectus in terris, & à cuius vo luntate Senatus Conciliumque omne dependeat, hanc inquam populi respon sionem Samuel, vt Dei legatus, & interpres, ad eum retulit. quod Iosephus omi sit. Populo autem consentiens Dominus. *Audi*, inquit, *vocem eorum, & constitu super eos regem. Et ait Samuel ad viros Israel, vadat vnusquisque in ciuitatem suam* Quasi dicat, confecta res est, eritis voti compotes; primo quoque tempore Do minus dabit vobis regem, interim nihil vos moramur, valete. Breuitatem senten tiæ Iosephus ita supplet. *Nunc*, inquit, *abite domum quisque suam, & cum tempus eri accersam vos, quam primum cognouero quem vobis regem Deus dare velit.* Sic ergo ist comitia, si ea sic appellare placet soluta sunt.

Interea Dominus qui Saulem, ab æterno in Regem elegerat, eum postmo dum Samueli secretò declarauit, & ab eodem Propheta seorsim ab omnibus vngendum curauit. Deinde autem per sortitionem populo manifestum reddi dit. Cuius Samuel deinceps genus & mores primum; tum occasionem aditi, consultique Samuelis; deinde quæ ab illo didicerit, quidque fecerit fuse de clarat; postremo comitia coguntur in Masphath edicto Samuelis, in quibus Saul Rex constituitur, quæ proximis octauo & nono capitibus continentur, & ad præsentem annum pertinere noscuntur.

Genvs porro Saulis, & tribus, fidem Prophetiæ videntur labefactare Pa triarchæ Iacobi, à quo tribus Iuda Regia prænunciata fuerat, non tribus Beniamin. Dicendum tamen perpetuum regnum tribui Beniamin à Domino præparatum, si Saul non peccasset, vt dixit ei Samuel; [a] præuisa vero eius inobedientia, statuit Deus in tribu Iuda regnum perpetuum, idque per Ia cobum vaticinatus est, vt disputat Abulensis. [b] vide etiam D. Greg. in 1. Reg. l. 4. c. 3. Dici etiam potest nihil esse in hac historia discrepans ab antiquo illo Patriarchæ vaticinio. Non enim dixit nulla in tribu futurum regnum, præ terquam in Iudæa, sed non auferendum de tribu Iuda, vsque ad aduentum Messiæ: cui non repugnat ad tempus aliquod sceptrum in tribu Beniamin, vel Manasse fuisse, sub Saule, & Abimelecho, si placet; [c] quando eum Scri ptura non semel Regem vocat. Etsi hic non tam Rex quam tyrannus fuit, vt suo loco diximus: [d] quemadmodum magna ex parte Saul, postquam à regno verbo abdicatus, tyrannum egit in Dauidem, & Sacerdotes. præ sertim cum Dei iussu alius in regem assumptus, & vnctus esset.

Nonnvlla porro est diuersitas in familia Saulis, & nominatim in auo eius, qui hoc loco primi Regum [e] vocatur filius Abiel; in primo autem Pa ralip. [f] dicitur Ner, proptereáque eum binominem fuisse dicendum est, si cut de filio Samuelis primogenito ante diximus. [g] Est autem filius Iemini, idem quod Beniamin. Ben enim filium significat, & idem est Iamin quod Iemini. Chaldæus paraphrastes, pro viro Iemini, vertit ex tribu domus Ben iamin. Est & nonnulla in vocabulis, & seriè generationem diuersitas in He bræis, quibus Latini respondent, Græcisque codicibus, quam in schema te, quod subiicimus, animaduertes.

a c. 13 v. 13.
b q. 2. in c. 9.
c Iud c. 9. v. 6. 16. 18. 22.
d a m. 2801. nu 8. & 9
e 1. Reg. 9. 1.
f c. 8. v. 33. & c. 9 v. 39.
g a m. 2960 n. 10.

Digitized by Google

Aphia, siue Aphiach Ἀφιὰχ qui genuit } Bechorath. ex quo siue Βαχίρ, vel βαχὴρ } Seror. siue Ἰαοὶδ Pater } Abiel, qui & Ner, 1. Paral. 8. 33. siue Ἀβιὴλ, vel Ἐβιὴλ vnde }

Ner pater Abner, qui fuit patruelis Saulis, & princeps militiæ eius. 1. Reg. 14. 50. genuit Iasielem 1. Paral. 27. 21. cui assertioni fauet tribus Beniamin, ibid.

&

Cis. Pater Saulis, qui ex Achinoa filia Achimaas suscepit 1. Reg. 14. 49. } Ionathan, Iessui, qui & Abinadab, Melchisua, Esbaal, qui & Isboseth. Merob, Michel { filiæ.

VBI vides, Ner esse auum Saulis, & patruū, ex interpretatione Pagnini, & Ariæ Montani [a] vbi 70. habent οἰκεῖον id est domesticum S. autē Hieron. vertit patruelem. Et mox [b] vbi dicitur. *Porro Cis fuit pater Saul, Ner pater Abner, filius Abiel* in græco legitur. Et Ner pater Abenner filius Iamin, filij Abiel. Iaminū inserunt vt auum familiæ Abner, quem Ioab interfecit. [c] Vides & geminum Ner, fratrem & patrem Cis: patrem & auum Abner, quorum tamen vnus omittitur in recta serie, & sub Abielis nomine latet. quo modo & duo Bozi; sub vnico nomine: Erat Cis pater Saulis vir fortis robore, ἀνὴρ δυνατὸς, vt habent Septuag. ne vocē fortis in obliquo sumas, Saul autem eius filius & ipse fortis erat. Nā *fortes creantur fortibus, & bonis.*

[a] in ca. 14. 1. Reg. v. 50.
[b] v. 51
[c] 2. Reg. 3. 27.

XLV. *Saulis præstantia. fortis electus bonus procerus*

Electus enim & *bonus* dicitur, id est qui propter animi pręsentiam, & fortitudinem, viresq; corporis; merito alijs palmā præriperet, & præ alijs eligendus esset in certamine virtutis, atq; præstantiæ. pro electo Septuag. habent εὐμεγέθης, statura celsa & procera. tales enim viri cæteris paribus alijs præferuntur. Quomodo autem bonum illic poëta vsurpauit, sic Samuel vocem Tob. [d] & Sept. ἀγαθόν sic vulgò dicimus, *vn bon soldat*, & vir strenuus, ἀγαθὸς πρὸς τὸν πόλεμον. *Et non erat de filiis Israel melior ille.* ait Scriptura, nimirum statura procerior; eam enim interpretationem confirmat probatio quæ subditur. *Ab humero & sursum eminebat super omnem populum.* sicut apud Poëtam [e] Ornytus ille

[d] an Saul 4. n. 10. in c 14 1. Reg
6 ✗.

Cæteruis vertitur in medijs, & toto vertice supra est.

[e] Aen. 11

ET ferè huic magnitudini, quæ proportione non careat, fortitudo coniuncta est, vt ex multis scripturæ locis intelligi potest, maxime cū de gigantibus agitur. Quin etiam instar prodigij est huiusmodi hominem ignauum, atque imbellem reperire, sicut parum cerebri, aut iudicii in magno capite. 7.

7. ✗.

XLVI. *Virtute præditus.*

NON desunt qui hanc bonitatem ad morum probitatem referant, in quibus S. Gregor. [e] Lyranus Abulens. [f] siue quia bonitas in primis ad virtutem pertinet, siue quia Regi maxime necessaria est, vt ea in omnes subditos deriuari possit; vt eis non verbis tantum recta præcipiat, sed pręluceat exemplis: idque diuinæ, Saulis electioni consentaneum est: siue quia hoc tempore candor eius & innocentia insignis fuit, vt etiā anni vnius infanti conferri posset: [g] siue denique quia eximia humilitate prædictus fuit. Samueli enim ei significāti [h] electū ipsū à Domino in principem populi, minimū se tribu, cognatione, familia profitetur. Nec verbis tantū, sed factis, ipsis demissionem animi ostendit, cū ad summum honorem euchendus latebras petiit, vt quispiam in euangelica lege Gregorius. & iam euectus, non deseruit agriculturā, vt qui sequens boues de agro reuerteretur. Postremo accedit testimonium Samuelis, vtique ex ore Domini loquentis, [i] *Nonne* inquit, *cū paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es?*

[f] l. 4 in 1. Reg c 4.
[g] c. 4 & 5 in c 9
& nominatim animi demissione.
[h] 1. Reg. 13 1.
[i] c. 9. 21

XLVII. *An bonitas Saulis ad corpus referenda.*

DISSENTIT nihilominus Theodoretus, [k] *Non dedit*, inquit, *ei testimoniū virtutis animæ, sed formam & magnitudinem commendauit.* Cui consentiunt Procopius, Chaldæus, Vatablus Serar. & passim omnes interpretes, quibus ita assentior, vt priorē quoque sententiā non respuam, modo hyperbolem quā dam in ills verbis agnoscamus *non erat vir de filiis Israel melior illo*, cū satis constet, vel ipsius Abulensis cōfessione, Samuelem, qui à Deo electus, & sanctificatus totā vitam in diuino cultu posuerat, cuius sanctitatem, & apud Deum gratiam multis, magnisque prodigijs confirmarat, illo fuisse meliorem, cum tamen iā Samuel ætate grauaretur,

[k] ca. 12. c.
[l] cr. 15 17
[m] q. 18 in 1. Reg

eiusq; subleuandæ causa filios sibi vicarios constituisset, Saul, qui multo erat iunior, melior illo erat ad labores gubernationis, bellicos præsertim qui erant in ianuis fortiter, constanterque tolerandos.

OCCASIO porro aditi à Saule Prophetæ, fuit inquisitio asinarũ per aliquot dies irrita, à Saule cũ famulo iussu parentis facta. quoniã vero Gabaa, vbi Saul cũ patre habitabat, sita erat in finibus Bẽiamin & Ephraim, ideo quærẽtes transierunt per montẽ Ephraim, qui in ea tribu est, & per terrã Salisa & Salim, quas Chaldæus interpretatur *terram australem, & terram deserti*, diuino videlicet nutu descendentes versus Ramatha, vbi erat Samuel. licet Hebræi quidã apud S. Hieron.[a] Salisam ad mare mortuũ collocent, in finibus orientalibus tribus Iuda, eandẽque velint esse cum Segor. sed nihil ad hoc iter locus ille, nisi toto cœlo aberrat in sua Topographia Adrichomius,[b] qui sæpe probatus est diligentissimus. Circumierunt etiã terrã Iemini, tribum suã, quæ ad Ramatha, quæ erat in terra Saph, protẽdebatur.

CVMQ; eò ventum esset, nec reperirentur asinæ, dixit Saul ad famulum, qui ei erat comes, vt reuerterẽtur domum, ne asinarum iactura leuior esset patri, quam sollicitudo, ne in longa iam absentia, aliquid eis aduersi contigisset, quod reditũ impediret. At famulus,[c] *Ecce*, inquit, *vir Dei est in ciuitate hac*, nimirum Propheta DEO familiaris, qui per eum futura ignota patefacit hominibus, *vir nobilis* ac fama clarus, iuxta id quod supra dictum est,[d] *Et cognouit vniuersus Israel à Dan vsque Bersabee, quod fidelis Samuel propheta esset Domini.* nec sine causa; quidquid enim pronũciat certissime contingit, neq; ex euentis vaticinium eius vnquã refellitur, vt contingit pseudoprophetis, & diuinatoribus, qui malis artibus vtentes, occulta vel futura se profitentur agnoscere atq; enunciare. DEVS autẽ voluit vt ex euentis falsus Propheta à vero discerneretur, vt in Deut. perscriptũ est.[e] Et nimirũ hoc timebat Ionas, cũ iuberetur à DEO euersionẽ Niniues denũciare. vide autẽ Abul. hoc loco.[f]

QVONIAM ergo contigerat, aut diuina potius prouidentia factũ fuerat, vt venirent ad oppidũ Samuelis Prophetæ, nã Dominus pridie dixerat[g] Samueli se virũ de terra Bẽiamin missurũ ad ipsũ, vt vngeretur in regẽ; author fuit Sauli famulus, vt oblata occasione vterentur, & Prophetã consulerent de negotio, propter quod venerant, quid scilicet istis asinis factum esset. Cui Saul, *ecce ibimus, quid feremus ad virum Dei?* Putabant ait Vatablus Prophetã Dei accipere munera. sicut diuini eorum faciebant. Nũ Cis aut Saul diuinos habebant aut ariolos, quos cõsulerent? frustra viæ, & quærendi laborẽ suscepissent. Iosephus[h] tamen ait Saulẽ dixisse nihil se habere *quod mercedem diuinationis daret.* Clarius Hieron. in traditionibus Hebræorum. *Non putabat Saul sibi asinas à Samuele aliter indicari, nisi pretio diuinationis.* sic ipse, & post eum Rupertus,[i] Theodoretus quoque[k] ait Saulem suspicatum fuisse Samuelem accepturum munera, quæ tamen ipse non attulisset. sed contra plurimam eius expertum fuisse benignitatem.

VERVM neque Saulem legimus, aut sociũ eius obtulisse viro Dei munera, quasi diuinationis mercedẽ, aut illũ accepisse. & merito, qui iã sciret filios suos, munerũ gratia, malè audire apud populum vniuersũ. Malim itaq; dicere existimasse Saulẽ non licere, neq; ante Deum, neq; ante virũ Dei vacuum apparere, quam Saulem aut suos alicuius criminis suspicione aspergere. Idq; significat Theod.[l] cũ ait, *cõiecit enim ad eum aliquid afferendũ, tanquam ad principem & Prophetam*, eadẽque est Tostati mens,[m] & Caiet. in hunc locũ, qui non ad precium, sed ad honorem hoc referri ait, eo quod Samuel Prophetiã non venderet, sicut filii eius iudicium. quod dixit Iosephus.[n] ὑπὸ ἀγνοίας τοῦ μὴ λαμβάνειν τὸν προφήτην μισθὸν ἐπλανῶντο. *errabant ignari Prophetã mercedem non accipere.* Eodẽ pertinet quod ait sportulam non habemus, id est munus, quod offeramus, id aliquando in sportula ponebatur, vnde & nomen accepit. & sic sportulam Latini non raro accipiunt.

SED ad quid ait panem deficere *in sitarciis*, siue vt alii legunt, *cistarciis*, id est cistis aut vasis, vt est in Hebræis, Græcisque libris: nũ panes oblaturi erãt viro Dei. ita putat Abul. idq; tribuit simplicitati illorũ temporũ, quibus non erat indecorum vnum atq; alterum panẽ, aut quartã partem stateris, cuius pretium vix erat septẽ assium nostratium, viro nobili atque honorato offerre. Quin & Isai[o] mittit ad tribunum militiæ decẽ formellas casei. Regi autẽ[p] asinum onustũ panibus, & lagenã vini, & hædum vnum, vt Dauid fieret regis armiger. Quæ vt vera sint, non male tamen videtur Iosephus intellexisse Saulem significare sibi viaticũ deficere

a in cap. 14. Genes.
b Ephraim & Bẽiamin topogr.
c 1. Re. 9. 6.
d 1. Re. 3. 20.
e c. 18. 21. 22.
f q. 7. in c. 9.
g c. 9. v. 6.
h l. 6. c. 5. αἰτῶ τῆς προφητείας.
i l. 1. c. 19.
k q. 18.
Vide Abul. q. 13 in c. 9.
l q. 18.
m & in fi. q. 7. & 8 in c. 9
n l. 6. c. 5. continens pro contẽto vide Budæ. in pand.
o 1. Reg. 17. 18
p c. 16. v. 20.

re, vt de regrediendo potius, quã de progrediendo cogitandũ sit. Noluit tamen meminisse panum, ne pauperiorẽ regem suum facere videretur. quin & asinarũ eũ puduit, ideóq; Scripturæ humilitatem aspernatus, rem aliquantulũ extulit. *Hic Cis*, ait, *cum eximias asinas, quibus præ cæteris iumentis delectabatur, à reliquo grege aberrãtes amisisset, filium cum vno famulo ad eas quærendas misit, &c.* rectius immensum illius seculi luxũ, cũ plerisq; scriptoribus arguisset, quo Roma totius imperii sui bonis, & pene 40. prouinciarũ, aut regnorũ rapinis saginata, in omnẽ nequitiã diffluebat.

LIII. *Munera indicia grati animi.* RVRSVM *puer respondet Sauli, & ait: Ecce inuenta est in manu mea quarta pars stateris argenti, demus homini Dei, vt indicet nobis viam nostram,* id est id, ob quod sciendum nos in viã dedimus. vt scilicet non ingrati simus accepti à viro Dei beneficij. hoc enim nomine & ille accipere poterat, & isti dare, non autẽ mercedis nomine, ne rẽ sacram, gratis acceptam & gratis dandam, pecunia æstimare viderentur. Stater autem argenti, idem est cum siclo, quomodo est in Hebræo, & Sept. verterunt, sicut & Ioseph. Siclus autem semiuncia argenti est in ære gallico. Probauit consilium famuli Saul, *veni,* inquit, *eamus; Et ierunt in ciuitatem, in qua erat vir Dei,* nondũ enim ingressi fuerant; vt etiam sequentia docent, *cúmq; ascenderent cliuum ciuitatis,* collẽ scilicet, in quo erat Ramatha, vt initio libri huius habetur, *inuenerunt puellas egredientes ad hauriendã aquã, & dixerunt eis, Num hic est Vides:* 8. quod erat olim Prophetarũ nomen, sicut & Prophetiæ visiones dicuntur; Cũq; duæ sint Prophetarũ actiones, ignota diuinitus agnoscere, & ea populo enunciare, à priore functioctione dicebantur videntes, qui nunc à posteriore dicuntur Prophetæ.

Stater siue siclus, eiusque valor. — vers. 13.

Videns, Propheta. — 8. x.

LIV. *Saul de Samuele rogat puellas.* PORRO puellæ ad aquandum egressæ respondentes dixerunt illis, *hic est,* in vrbe scilicet, móxque sermone ad vnum Saulem conuerso, *Ecce ante te, festina nunc. Hodie enim venit in ciuitatem quia sacrificium est hodie populi in excelso.* Habitabat ille quidem in ea ciuitate, sed aberat aliquando: tunc autem eo venerat sacrificij causa, ad quod plerosque inuitarat. Sacrificium in hoc loco prandium intelligitur, quod præparauerat Samuel populo in Kalendis. At Iosephus non prandium vocat, sed cænam, idque innuit scriptura, quæ statim meminit somni, & matutinæ profectionis. Alij tamen in quibus Abulensis, [a] intelligunt fuisse reuera sacrificium plurium hostiarum pacificarum, quarum pars maxima ad ipsos offerẽtes redibat, vnde epulabantur cum iis, quos inuitare libuisset. Samuel autẽ in excelso vrbis loco excitarat altare, [b] vbi & tanquã extraordinarius sacerdos sacrificauerat, vt supra diximus, [c] peculiari Prophetæ priuilegio.

v. 22. Hieron in tradit. v. 19. & 25. [a] Post q. 9. in c. 9. in expos. text. [b] c. 7. v. 17. [c] a. m. 2940 n. 8.

LV. *Excelsum Samuelis, & aliorum deinceps.* EXCELSA porro, quorũ deinceps erit crebro mẽtio in his libris, erant colles amæni, densis arboribus, patulisq; vmbrosi, in quibus excitatæ erãt aræ ad sacrificandũ. Ethnici quidẽ, & à Iudaica religione apostatæ, ibi idolis sacrificabãt, ibidẽq; mox epulabantur, ludebant &c. hinc illud nõ semel repetitũ apud Ierem. [d] *in omni colle sublimi, & sub omni ligno frõdoso tu prosternebaris meretrix.* Israelitæ vero ibidem sacrificabant Deo, sed alieno loco. puta extra sanctuarium, aut templum, postquam fuit excitatum. Etsi autẽ id non placebat Deo, non tamẽ datũ est crimini bonis aliquot regibus, quod ea non sustulissent, sed quasi næuus eorũ gloriam nonnihil obscurans, iudicatus est.

[d] Ier. 2. 10. c. 3. 6.

LVI. *Puellæ Saulẽ edocent.* PERGVNT puellæ *Ingredientes vrbem statim inuenietis eum, antequam ascendat excelsũ,* locũ illum religiosum, reliqua vrbe celsiorẽ, *neq; enim comesturus est populus donec ille veniat, quia ipse benedicit hostia, & deinceps comedũt, qui vocati sũt.* Mẽsæ benedictionẽ illis quoq; temporibus vsitatam, apertè scriptura significat, & quidem à primario viro, qualis erat Samuel Propheta: & fortasse in aliis locis pater familias; pertinet enim ad digniorem benedictio, vt testatur Apostolus. neque arguerim propterea consuetudinẽ imponendi munus id puerulo innocenti, qui Christum Dominum repræsentet. Erat autem peculiaris etiã ratio, cur cibi à Samuele benedicerentur, quoniam iam oblati fuerant Deo in sacrificio, vt placet Abulensi. Et alioqui par erat accubituros mensæ expectare eũ, qui erat omnium facile princeps, non in Ramatha duntaxat, sed in tota Repub. Hebræor. saltẽ si à sũmo sacrorũ antistite discesseris. nec decorum erat inuitatos ante inuitantem cibũ sumere, vnde Ios. *præbere enim, aiunt, eum epulum, & nihil esse in mora, nisi vt ille primus accũbat.* sed omisit nõ omittẽdã hostiæ, siue ciborũ deo oblatorũ benedictionem.

Benedictio mensæ etiã quorũ esset. — Ad Hebr. c. 7. 7.

LVII. *Ciborũ distributio, & fractio panis.* — I. 6. c. 5.

ADDIT Vatablus moris fuisse apud Hebræos, vt qui gratias egerat præsentiũ

ciborum causa, illos frãgeret, & distribueret. Hic vero tantũ fieri mentionẽ gratiarũ actionis, quod propter morẽ, fractio & distributio facile subaudiantur. Addit & Chaldæũ paraphrastẽ fractionis tantũ meminisse, cũ dicit, *Ipse enim diuisurus est victimã.* verũ apud Chaldæum, qui est in bibliis regiis, mentio tantũ est benedictionis. Paulus[a] certe benedictionem fractioni coniungit, adeo etiam vt fractionem pro benedictione sumat, eodẽ modo *accepit Iesus panem, & benedixit, ac fregit, deditq; discipulis suis.*[b] quin etiã index distributionis huius est pars seorsũ reposita, & Sauli, reseruata si forte ille veniret paulo tardius, & inurbanũ videretur vnius hominis gratia, qui nulla dignitate excelleret, triginti viros remorari. sed hæc aliquanto post.

a 1. Cor. 10. 16.

b Matt. 26.

LVIII. Samuel casu occurrit Sauli.

ASCENDERVNT itaq; Saul cũ famulo *in ciuitatem*; cúmq; ad mediũ vrbis peruenissent, occurrit eis Samuel, qui domo egressus erat, vt ascenderet in excelsum; vt ait Script. quoniã ergo exiit, vt ascẽderet nõ exiit vt obuiã iret, sic enim exisset vt descẽderet, sed cũ exisset vt ascẽderet, casu factũ est vt eis occurreret, perinde ac si de industria eis obuiã ire voluisset, etsi enim illũ eadẽ hora venturũ esse Domino reuelãte didicerat, tamẽ cũ eũ non cognosceret, eodẽq; Domino indicante opus haberet, mansisset potius domi eũ expectando, quã iret in occursũ hominis, quẽ tanquã ignotũ præterire potuisset. *Dominus autem reuelauerat auriculũ Samuelis ante vnam diem quam veniret Saul*, id est aperuerat ei rem secretã, quales sunt quæ ad aurem dici solent, de eo qui venturus erat ad ipsũ inungendus in regẽ. Reuelatio autem in hæc verba facta fuerat. *Hac ipsa hora quæ nunc est, cras mittam virum ad te de terra Beniamin, & vnges eum ducem super populũ meum Israel: & saluabit populum meum de manu Philisthinorum: quia respexi populum meum, venit enim clamor eorum ad me.*

Abul.

Vatabl.

Reuelatio de Saule venturo.

LIX. Hora aductus illius.

MIRA profecto Dei bonitas, qui quamuis recens grauiter offensus esset à populo, atq; adeo abiectus, vt ipse ait,[c] ne regnaret super eos, eorũ tamen clamore, quasi dilectissimorum filiorum afflictione, mouetur, eisque remedium parat, & ex malo ipso auxilium præparat authoribus mali. Cęterum vocabulum horæ in Hebræo non est, nec vsquam in Hebræis scripturæ libris reperitur, præterquam in Chaldæa dialecto apud Danielem.[d] etsi Scaligero aliter visum fuerit ait enim Scriptura Danielem tacitum secum, *quasi vna hora* cogitasse, & Hebræa huius loci vox כעת *secundum tempus*, siue sub hoc ipsum tempus, aut hoc ipso articulo temporis verti potest. vt propterea Caietan. male vulgatam editionem improbet, in qua ex posteriore vsu horæ nomen vsurpatur, cum in aliis linguis tempus magis etiam præcisè significetur. Itaq; Ioseph. meminit horę vt mox dicetur; & Philo Biblicus nominat horam sextam, licet nec tempore Samuelis, ac ne multis quidem postseculis, dies in horas distributus esset.

c c. 8 v. 7.

שעה d c. 4. 16.

Horarum vsus non antiquissimus.

LX. Qui Saul liberaturus Hebræos à Philisthæis

NEQVE vero illud plane admiratione caret, quod ait Dominus, Hebræos liberatum iri de manu Philisthæorum, & non potius Ammonitarũ. Nam hi nunc imminebant Israelitis, & vel ipso teste Samuele, vna de causis petendi regem, fuit, quod Naas rex filiorum Ammon venisset aduersũ eos.[e] Philisthæi autem afflicti, atq; humiliati quiescebant, restitutis etiã vrbibus,[f] quas dudum Israelitis abstulerant; Accedit quod ne toto quidem regni Saulis tẽpore Israelitæ à Philisthæis liberati sunt; Respondendum est regem non eligi vt populum suum ab vno aliquo hoste liberet, sed ab omnibus. Quia tamen Philisthæi erant Hebræorũ hostes omnium capitalissimi, atque potentissimi, eo nomine quasi appellatiue sũpto, omnes hostes comprehenduntur, quemadmodum nomine Amorrhæorũ[g] omnes Chananæi, cum ipsis Philisthæis. Adde quod bellum cõtra Ammonitas, nec graue, nec longum fuit, vt ex cap. 11. constat, proptereáque omissum videri potest. At contra Philisthæos toto Saulis tempore periculosissimè certatum est, *Erat*, inquit Script.[h] *bellũ potens aduersum Philisthæos omnibus diebus Saul*, donec in Gelboë flos ipse totius populi, cũ Rege & tribus filiis, Philisth. gladio trũcaretur.

e 1. Reg 12. 12

f c. 7 13. 14.

g 1. Reg. 7. 14.

h c. 14. 52.

LXI. Et quomodo illi his subiecti.

CÆTERVM de modo victoriæ Samuelis, & depressionis Philisth. dictũ est non semel, & constitutum Israelitas Philisthæis tributum pependisse. Ad quod accedebat etiã grauis illa seruitus, ne fabrũ ferrariũ habere liceret in tota terra Israel, ne forte facerent Hebræi gladiũ aut lanceã, vt omittamus præsidiũ quod habebãt Philisth. in gabaa Beiamin, id est pene in intimis regni visceribus. Ab vtraq; ergo hac seruitute videtur Saul Israëlẽ liberasse, cũ bis ingẽti eos clade affecisset, quæ c. 14. & 17. explicantur. Postremo autẽ prælio, cũ exigentibus Sau-

i a m. 2960 n 16 & 2961. n 1 & 2.

k 1. Reg. c. 13. 19.

Digitized by Google

lis,populíque peccatis,victoria penes Philisthæos fuisset, Israelitæ non solũ in acie cæsi, fusi,fugatiq; sunt,sed ex vrbibus etiam quas incolebant aufugerunt,vacuásq; Philisthęis inhabitãdas reliquerunt.[a] Itaq; redintegrata tunc videtur Israelitarum seruitus,præsertim cum inter se diuisi alii Dauidem,alii Isbosethum Saulis filiũ sequerentur;& multis se damnis afficerent:donec rerum potitus Dauid ita iugum seruitutis excussit, vt illud ipsum Philisthæis imponeret. Vide Abul [b] in aliam quandam expositionem magis inclinantem.

[a] 1. reg 31. v. 7

[b] q.11.in c 9 κατὰ πάντα ἀληθῶς ... ἐπὶ τὸ δεῖπνον. Vide supra n.54.

LXII. *Quæ hic Iosephus recte dixerit;*

IOSEPHVS hanc reuelationẽ sic exponit,*Samuel hac ipsa de causa cõuiuas vocauerat; Nã pridie cũ per totã diẽ precatus esset Deum, vt certiorẽ se redderet quem creaturus esset Regẽ, in crastinũ se id facturũ pollicitus est. Circa eandem enim horã missurũ se Beniamitam quendã iuuenem. Quam ob rem sedebat in solario,expectans præfinitum tempus, quo peracto ad cœnã se conferebat. Cumq; Saulem offendisset, Deus inspirauit ei hunc esse futurum principem.* Sed præstat vt rẽ hanc ex ipso Samuele audiamus,si prius lectorẽ monuerimus, recte quidẽ videri Iosephũ facere,quod Samuelẽ totam diẽ in precibus posuisse dicit, & solennem cœnã in eum finẽ parasse; illud enim Prophetæ moribus consentaneũ est, hoc Scripturæ narrationi. Illud autẽ non recte,quod Saulẽ iuuenẽ quendam vocat νεανίσκον τινά, immemor quatuor filiorum eius,quorũ quartus vigesimũ secundum iam annum ageret, vt qui in morte patris esset quadragenarius, vt ostendimus supra anno primo Samuelis. Non rectè quoque quod occursum puellarum constituat circa portã ciuitatis;cũ factus fuerit in cliuo eius,cũ ascenderẽt Saul & famulus eius:itẽ quod ab eis petitas& indicatas ait ædes prophetæ iuxta portam, cum eas peregrini à Samuele,nõ à puellis petierint, eæq; potius in medio vrbis essent,vt Scriptura significat,& 70.aperte semel iterũq; confirmãt. proptereáq;ex cliuo ostendi vix possent: verum de loco ædiũ dicemus aliquanto post. Hæc autẽ accuratius inspicere,& fidelius exhibere lectori, dum antiquitates suas deproperaret, & breuitati nimium studeret Iosephus non potuit.

N.76.77.

v.14.

LXIII. *Expositio prædicti occursus. Porta pro vrbe.*

TRANSEO ad Samuelis & Saulis occursum. *Cumq;* inquit, *aspexisset Samuel Saulẽ Dominus dixit ei. Ecce vir quem dixerã tibi,iste dominabitur populo meo.* Accessit autẽ Saul ad Samuelem in medio portę, vrbis scilicet,vt pleriq; explicant,Abul. in medio portæ domus,Septuaginta in medio vrbis dixerunt, & portã vrbis pro ipsa vrbe acceperũt.Sic in Genesi [c] Dominus dixit Abrahæ *Possidebit semẽ tuũ portas inimicorum suorũ*, vbi Sept. vertunt τὰς πόλεις. Idipsũ imprecabãtur Rebeccæ[d] fratres eius, vbi rursũ iidem Hebræas portas,in Græcas vrbes commutarunt. Sic Exodi 20. v.10.*aduena qui est intra portas tuas.* easdẽ scilicet tecũ vrbes incolit. quę ipsa phrasis crebrius in lege iteratur. [e] vbi passim Septua.*portas* vertunt *vrbes.* Extra legem vsurpat Delbora in cantico suo Iud.5.8.& Salomon 3.Reg.8.37.quo pertinet etiã illud,*& portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* & *vadam ad portas inferi.*[f] & *portæ cæli desolamini vehementer* [g]

[c] c.22.v.17.

[d] c.24.v.60 שער Saghar.

[e] Deut.5.v. 14.c.14. 21. 27.29 c.16. 11.14. 18.c. 17.2 8.c.24. 14.c 26.12. c.28.52.55 57 c.31.12.

[f] Isa 38.10.

[g] Iere.2.12. v.14.

LXIV. *Samuel vocat Saulem ad conuiuium.*

IN medio ergo ciuitatis, vbi habitabat Propheta,vt paulo ante dictũ est,dixit Saül ad Saulẽ, *Indica oro mihi vbi est domus videntis,* At iã indicatã à puellis dixit Iosephus, vtiq; propere nimis. *& respondens Samuel Sauli; Ego,* inquit, *sum Videns. Ascende ante me in excelsum, vt comedatis mecum hodie.* Is locus qui ab Hebręis Bamah dicitur,à Sept. perpetuo retinetur, quasi propriũ nomen; at Aquila vetus interpres sẽper excelsũ transtulit, vt ait Hieron. in locis Hebr. Ea porrò loquẽdi forma significatur Samuelẽ magistrũ conuiuii fuisse,vt notauit Abul.& Ioseph.cõfirmat,qui ait eum præbuisse epulũ ciuibus. si enim ipse fuisset vnus de inuitatis, non ausus fuisset duas secũ vmbras adducere; pergit. *Et dimittam te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo iudicabo tibi.* quæcũq; scilicet à me exquirere volueris, à me disces.neq; enim facile audiendi sunt Hebræi in traditionibus suis,quas refert Hieron. & ex eo Rupertus [h] Comestor, Angelomus, Lyranus, Abulensis, Dionys. Serarius,& si qui alii,qui aiunt Saülẽ animo volutasse se futurum regẽ; quia viderat per visum se in vertice arboris palmæ collocari; quæ visio signũ regale fuerit. Id somnium parum probabile reddit tum sequens Saulis admiratio, tum in lege prohibita somniorum obseruatio.[i]

במה Regiis Roma Aldi. Basil.

[h] l.1.reg.c. 19.

[i] Leu. 19.26

LXV. *Eiq; reuelat inuẽtas asinas, & regiam dignitatem.*

FACTVRVS autẽ fidem de promissione generali quam dixi, & de eius in regnũ electione,quã proxime dicturus ei erat, antequam quidquam à Saule rogaretur, ostendit sibi notam causam,ob quam se in viam dederit, cum definiti notatione temporis, & quo nunc in statu res ea sit. *Et de asinis*, inquit, *quas nudius tertius per-*

didisti, ne solicitus sis, quia inuentæ sunt. idque etiam in via didicit ante quam rediisset ad patrem. Consiliata itaq; sibi fide per huiusmodi reuelationem; illa statim potiora insinuat de principatu in Repub. sua obtinendo. *Et cuius erunt*, inquit, *optima queq; Israel? nonne tibi, & omni domui patris tui*, tradentur scilicet; diuersum enim verbum intelligendum est, nisi malis cum aliquibus legere, *cui erunt*, iuxta Hebræa & Græca, quomodo etiam legit D. Gregor. Optima quoq; eius futura dicit, non quasi ablaturus sit singulis quæcunq; placebunt, vt præcedenti regni iure significabatur, & videtur velle Iosephus, [a] cum ait *omnia omnium bona in potestate eius fore*; sed quod omnes populares suos, in singulis quæ bona numerantur antecessurus sit, diuitiis, auctoritate, honore, seruorũ & famulorum copia, ædium magnificentia, vestimentorum gloria, insignium regiorum decore, pretio, pulcritudine, multitudine subditorum, amplitudine vectigalium &c.

a l. 6 c. 5. κυκυρωμένα

AFFIRMAT etiam Samuel ex probabilitate, & peruulgata principum consuetudine, hæc omnia in domum & familiam paternam Saulis esse redũdatura, hoc ipso quod personam regiam consanguinitate, vel affinitate contingerent; Itaq; Abner [b] patruelis eius factus est princeps militiæ; & alii ad alias dignitates euecti. Huc pertinet illa Saulis apud suos querela, [c] *Audite nunc filij Iemini, nunquid omnibus vobis dabit filius Isai agros & vineas, & vniuersos vos faciet tribunos & centuriones?* quod videlicet ego possum, ille non potest. & tamen in eius gratiam coniurastis omnes aduersum me. Nihil tamen vetat quin hæc dici etiam possint de posteritate Saulis, in quam regia dignitas propaganda erat, nisi pater diuinum mandatum violasset, vt ei perspicue testificatus est Samuel. [d] vide in hunc locũ Abul. [e]

b 1. Reg. 14. 50.
c c. 22 7.
d ca. 13. 13.
e q. 13 in c. 9

RESPONDENS autem Saul, re inopinata perculsus, ait *Nunquid non filius Iemini ego sum, de minima tribu Israel, & cognatio mea nouissima inter omnes familias de tribu Beniamin? quare ergo locutus es mihi sermonem istum?* Hæc dissimulanter, & ex aulica humilitate à Saule dicta volunt Hebræi, & Lyranus cum eis, propter somnium visæ palmæ. & confirmat Lyranus, quia alioqui non tam facile intellexisset obscuram Samuelis orationem. Sed communem nobiscum sententiam sequitur Iosephus; [f] *Supra spem*, inquit, *meam sunt ista Domine, neque enim ea est tribus, quæ reges proferat, & familia mea humilior est alijs familijs. Tu vero ludis me, & maiora quam pro mea conditione loqueris.* Nec fuit Samuelis oratio difficilis intellectu, hoc præsertim tẽpore, quo propinqua regis creatio omnium sermonibus iactabatur: & erat adhuc filius vnius anni Saul. Minimã autem suam tribum appellat, non simpliciter, sed comparatione aliarum, quæ erant populosiores, vt tribus, Iuda, & Ephraim, proptereáq; ampliorem terræ portionem sortitæ erant; vt tribus Manasse, quæ geminam sortem tam citra quam vltra Iordanem consecuta fuerat; vt tribus Dã, quæ duobus quoq; in locis à se admodũ disiunctis sedẽ fixerat. Accedebat quod tribus Beniamin pene deleta fuerat à cæteris tribubus; prout in fine libri iudicum copiose perscriptum est. [g]

Vide Abul q 16. in c 9.
f l. 6. c. 5.
g Iud. c. 19. 20. 21.

SAMVEL autem vt iam coniecturam aliquam Prophetiæ suæ Sauli daret, assumpsit eum cum famulo suo, *& dedit eis locum in capite eorum qui fuerant inuitati*, hoc ipso conuiuatorem se ostendens, atque exhibens, cuius est suum cuique assignare locum. Honorauit ergo Saulem præ omnibus, quoniam eum constituit loco omniũ honoratissimo. Quid autem Samuel? an alia in mensa sedit, aut in eadem potius eũ etiam supra se voluit residere, vt sæpe faciunt qui amicos cõuiuio accipiunt: nec propterea rẽ conuiuis patefecit; qui putarũt Prophetã peregrinis hospitibus hunc honorẽ deferre voluisse. Quin & famulus ipse Saulis, honoris Domini sui particeps factus est, vt iã intelligeretur, propter Saulẽ domum omnẽ patris eius honoratũ iri, cum etiã famulus propter ipsum, non leui honore afficeretur. Fortasse Sauli à dextris Samuel, à sinistris famulus eius accubuit. quo referas licet illud, *Et comedit Saul cum Samuele in die illa.* alioqui cum aliis quoq; 30. comedit.

ERANT autem *quasi triginta viri* inuitati, vt ait Samuel ipse in Hebrꝫis codicibus, & Latinis; & paraphraste Chaldæo qui est in regiis Bibliis. At Septuag. editionis Romanæ, Aldinæ, Basiliensis habent constanter ὡσεὶ ἑβδομήκοντα. ferme 70. quo modo etiam habet Iosephus. [h] In editione autem regia Bibliorum, & Geneuensi eam secuta, numerus mutatus est, & Hebræo fonti accommodatus; eodemque modo multis aliis in locis. Nec dici potest cum Abu-

h l. 6. ant. c. 5.

lensi fuisse reuera 30. viros inuitatos, cum quibus sederunt Samuel & Saul cũ famulo suo; seorsim autem accubuisse alios 40. qui non pertinebant primariò ad conuiuium, & à Scriptura prætermissi fuerint. Verum Septuaginta intrepretes cum Iosepho aperte testãtur 70. fuisse inuitatos, non autẽ ibi fuisse 70. viros. An satius est errorẽ in numeros lapsũ fateri? etsi non magna similitudo inter λ & ο.

LXX. *Quæ pars Saulis.* Dixitqve *Samuel coquo; da partem quam dedi tibi, & præcepi vt reponeres seorsum apud te; leuauit autem coquus armum;* in Hebræo, & Græco additur, *& quod erat super eum,* id est annexum pectusculum, vt vult Caiet. Videtur autẽ Samuel, qui sacrificauerat hostiam, pacificam partẽ sacerdotalem accepisse sibi, pectusculum scilicet, & armũ dexterum, vt est in 7. Leuitici.[a] eamq; sepositã reseruasse Sauli ex dispẽsatione quadã, vt vult Serar. Nisi placet potius eam ceremoniam obseruatã non fuisse, cũ Sacerdos ipse de suo pacificam hostiam offerebat; tunc enim & armus, & pectusculum, & tota hostia in eius vsum & conuiuarũ cedebat. Samuel ergo armum cum pectusculo de præcipua quapiam hostia reseruare voluit Sauli, quem venturũ diuinitus didicerat; eamque à coquo seponi voluit, quam is nunc Samuelis iussu apposuit ante Saulẽ. Dixitq; Samuel Sauli *Ecce quod remansit*, id est sepositum fuit, & reseruatum tibi, non enim inopinatus atque improuisus venisti, *pone ante te & comede, quia de industria seruatum est tibi, quando populum vocaui.* a v 31 32.

LXXI. *Et seruata in testimonium.* Legimvs in Hebræo, *quia in tempus statutum seruatum est tibi*, non admodum diuerso sensu, sic Aquila, εἰς καιρὸν τετηρημένον σοι. in schol. Græcis. At septuaginta lõgius abierunt, habent enim; *quia in testimonium positum est tibi à populo*, quo modo legimus in Romana editione, Aldina, & Basiliensi, imo & regia. Quod Theodoretus [b] exponit indicium futuri regni; propterea q; videtur Iosephus portionẽ regiam appellasse. Κωλέαν autem idest pernam aut tibiam, ait Theodor. ei apposuit tanquam regnaturo, & pro populo periculum adituro. Hoc enim subiecit, *Ecce in testimonium positum est tibi à populo.* & infra. *In testimonium positum est tibi, hoc est in signum honoris, vt qui sis alijs præpositus & indicium regni. Nam sicut hæc cum sint breuiora alijs membris animalis, portant totam molem compacti corporis, & firmiter suffulciunt. Ita etiam regium robur, etiamsi ad vnum virum contrahatur, sustinet totũ corpus Resp. & non sinit cadere.* Sic Theod. Iosepho suffragando philosophatur. Crediderim autem hęc, si dicta sunt Sauli à Samuele, clanculum, & quasi ad aurẽ dicta fuisse, in eam sententiam; hanc ei partẽ seorsim à populo seruatam, populo interim mysterij huius ignaro. b q. 19.

LXXIII. *Hospitio accipitur à Samuele.* Comedit ergo *Saul cum Samuele in die illa,* [c] sumpto autem cibo, idest cæna peracta, *descenderunt de excelso in oppidum, & locutus est cum Saule in solario: strauitq; Saul in solario & dormiuit.* Non immerito hinc colligimus, dies tum fuisse longiores, & æstuosos: quandoquidem post cænam in excelso sumptã, & quidem epularem, descensum est in oppidum Ramatha, successit confabulatio in solario, sub dio videlicet, loco soli exposito, ibiq; stratũ præparatum, deniq; dormitum est. Quomodo enim nisi æstuoso admodum tempore sub dio dormiretur? Verum in Hebræo non habentur illa verba, *strauitq; Saul in solario & dormiuit.* neq; ea Iosephus videtur agnouisse, vt qui hæc laxius paulo exponit, ac solutius. Habet autẽ, *Cum iam hora dormiendi adesset, alij quidem surgentes domum quisq; suam reuertebantur, Saulus vero apud Prophetam cum famulo pernoctauit.* Habentur tamen in Græcis codicibus Aldinis, Romanis, Basiliensibus; vt ex Hebræis casu aliquo excidisse videantur, pari licentia ei, qua in regiis Biblijs, è Gręco, Latinóq; textu erasa sunt. Ea quippe legit, transtulitq; Hieron. agnoscitq; Gregorius in expositione huius loci. c c. 9. v 24

LXXIV. *Dormit in solario.* Dvrvm fortasse visum est dicere, ac fateri Saulem in solario dormiuisse, id est sub dio, cum periculo valetudinis. At meminisse poterant Patriarcham Iacobum apud Laban auunculum suum, dicentem; *diu noctuq; æstu vrebar & gelu, fugiebatq; somnus ab oculis meis, sic q; per viginti annos in domo tua seruiui tibi;* quod ergo Iacob viginti annis fecit, non potuit Saul nocte vna? Sub dio dormiuit idem Iacob, cum subiectis capiti lapidibus, ad Bethel iacuit, & scalam illam fœtam mysteriis contemplatus est. Sub dio ad aream suam iacebat Booz, iuxta aceruum manipulorum, vir vtique potens, atq opulentus, quando Rutha dormientem adiit. Nobis certe non dubia Iarrii nostri relatione constat, in vrbe & insula Armusia, ad ostium sinus persici imposita, ad gradum eleuationis 27. homines in æstiuis caloribus supra tecta domorum, siue solaria, vasa quædam, quasi arcas pist[...]rias d l. 4. c. 2. hist. Ind.

præparare dormituros,in quas aqua frigida repletas se [redacted]s immittũt,ibique sub dio somnum capiunt, caloris temperandi gratia. Quin & hoc tempore Hierosolymorum gubernator, quem vocant Sãgiacum, idem perhibetur factitare,quod retulit [redacted]s eorundem locorum inspector. Sed quid vetat intelligere protensum fuisse in solario conopæum aliquod, aut tentorium, vt in castris moris est; quo ex vsu dicebat Vrias. [a] *Arca Dei, & Israel, & Iuda habitant in papilionibus, & Dominus meus Ioab, & serui Domini mei super faciem terræ manent.*

a 1. 2. Reg. 11.11.

Cvmqve *mane surrexissent*, domestici videlicet cum Samuele, *& iam elucesceret, vocauit Samuel Saulem in solario*, vbi nimirum quiescebat adhuc, *dicens surge & dimittam te; & surrexit Saul.* qui nolunt Saülem dormisse in solario, in eam se difficultatem induunt, quam timebant; quomodo enim non iacebat in solario,qui ibi excitatur? aut quid erat opus Samuelem supra tectum ascendere ad excitantandum Saülem, qui inde aberat? nam quod *surge* interpretantur, para te itineri, coactum est,& quid erat opus Saülem à Samuële vocari supra tectum, vt eum dimitteret, iuberetque parare se itineri? Sed mittamus hæc. Illud potius à Samuele discamus antequam dimittatur Saül, quos cum illo sermones contulerit; & quia palam audire non licet, subauscultemus tamen si placet, & admoueamus aurem propius, si quo modo vocem aliquam excipere possimus. Verum actũ agimus id iãpridem factũ ab Hebræis: qui & referunt actum à Propheta de timore Dei,& legis custodia non male. Rectè quoque Abulens. [b] existimat imbutum præceptis ad Regis munus rite obeundum pertinentibus, quem se Deo, principi ac rectori suo, quem se subiecto populo deberet exhibere, quanta erga illum pietate *vti*, atque obedientia, quanta aduersus hunc iustitia, clementia, fortitudine, sapientia, rerúmque humanarum contemptu; denique regium egit præceptorem longè sapientissimum; quem vbi cœpit non audire, à Deo repudiatus, regem absolutissimum in tyrannum vertit.

b q. 28 in c. 9.

Sed festinemus, accincti sunt itineri, abeũt, *egreßiq; sunt ambo*, ipse videlicet, *& Samuël. Cũq; descenderent*, & esset iã *in extrema parte ciuitatis*. Erat n. tota ciuitas decliuis, vt pote in colle sita, in cuius supremo vertice erat excelsum siue Bama, tum quasi medio in colle ciuitas; ad cuius extremum cum ventum esset, *dic puero*, inquit Samuël, *vt antecedat nos, & transeat: tu autem subsiste paulisper, vt indicem tibi verbũ Domini.* Voluit Samuël semotis arbitris vngere Saulem, eúmque amplecti, atque osculari: ideóque præmisit famulum. Ex quo etiam intelligere possumus hanc inunctionem nequaquam in media via, vt videri posset, fuisse peractam. Iosephus & Comestor extra vrbem perfectam putãt, sed textus eis non fauet; extrema enim pars ciuitatis extra vrbem non est, nisi eo nomine suburbium intelligatur. Dionys. non male vtrúmque conciliat, vt scilicet dimissio pueri facta sit in extrema ciuitate, quo celerius antecedente, illi egressi sint vrbem, ibique Samuël Saülem seduxerit in locum idoneum, & secretum. Qui enim famulum conscium esse mysterij huius noluit, quomodo in oculis ciuitatis eam vnctionem peregisset?

At nunquid irritam rem agebat Samuël, miniméque necessariam, quod famulum vellet celare hoc negotium? Iam enim rem ipsam poterat didicisse, & vt adhuc ignarus esset, totum hoc mysterium breui euulgandum erat; Respondeo cum Abulensi, [c] videri famulum adhuc ignarum fuisse diuini in Saülem consilij. Etsi enim aderat, cum à Samuële dictum est Saüli, *cuius erunt optima quæque Israel*, verba tamẽ illa satis obscura erãt, & ambigua, & poterãt ab eo de multo inferiore dignitate accipi, præsertim cum Saül suam indignitatem obiecisset, eique Samuël nihil repugnans acquiescere visus esset; & potuit aliquanto esse remotior ab vtróque, & minus ad prima hæc vrbanitatis officia attendere. Quin ne locus quidem, aut armus illi reseruatus, neque verba, quæ tum à Samuële dicta referuntur, satis aperta erant indicia nouę cuiusdam & insolentis dignitatis; Apertum autem de regno colloquium solius cum solo, in solario habitum est, Propheta de industria prouidente, ne quisquam isti congressui interesset.

c q. 19. & 20 in c. 9. 1 Reg.

Interat autem communis boni neminem huius priuatæ vnctionis, atque inaugurationis esse conscium, extra eum qui eam conferebat, & alterum qui recipiebat. Neque enim famulus hic tantam herilis filij dignitatem, hero præsertim sciscitante, silere potuisset; re autem euulgata, zelus inter proceres populi ac

Digitized by Google

census fuisset, plur[redacted] eam sibi ambientibus, qui Saülem nobilitate, opibus, cognatione superarent, & Samuëlem suspectum haberent collusionis cum Saule, quidiuinam eius electionem, de qua nihil adhuc publicè constabat, anteuerteret. facileq; Core aliquis extitisset, qui pro imperio, [redacted] sacerdotio turbas excitaret in populo. Itaque oportuit diuinā iussionem secretò impleri, dum publicè per sortitionem diuina Saulis electio appararet, quæ frenum cupiditati, & ori silentium imponeret: sicut miraculum florentis virgæ motus omnes ambientium sacerdotium compressit. Nec obstat quod res postea euulganda erat; Adueniente enim electione Dei minimè dubia, corda populi ita firmabantur in bona opinione, vt cognitio antegressæ vnctionis superueniens eos magis magisque firmaret: sin autem ea cognitio antecessisset quæ dubios faceret, ne superueniens quidem electio, omnem suspicionem collusionis, quæ animis insedisset, prorsus euelleret.

LXXIX. *Inungitur à Samuele.* SVBSISTENTI ad Samuelis vocem Saule; & in genua vt credere par est, siue ad accipiendum diuinum oraculum, siue ad sacram regni vnctionem, procumbente, *tulit Propheta, lenticulam olei, & effudit super caput eius, & deosculatus est eum, & ait, Ecce, vnxit te Dominus super hæreditatem suam in principem, & liberabis populum suum de manibus inimicorum eius, qui in circuitu eius sunt*, habes hic vnctionem, & quasi initiationem Regis, à Propheta factam, quæ deinceps nunc à Propheta, nunc à summo Pontifice facta reperitur. Nam Dauid ab eodem Samuële Propheta vnctus est, [a] Salomon autem à Sadoco summo sacerdote, [b] Ioas quoque Rex à Ioiada Pontifice [c] & Iehu ab vno de filiis Prophetarum, [d] neque existimandum est à Laïcis id munus vsurpatum, etsi Dauid dicat vnctum se fuisse à tribu Iuda; id enim accipiendum est quod eius tribus voluntate, cum Pontifex aut Propheta consecrarit. Quod si quæras vtrius fuerit id munus, respondet Abulen.[e] Reges qui vngendi erant, aut sine vlla dubitatione Reges esse debuisse, vt qui legitimis Regibus succedebant, vt Salomon Dauidi, Roboam Salomoni, & tunc id munus ad summum spectasse Pōtificem; aut dubium fuisse Regem, quod in nouam quempiam familiam regnum transferretur, aut tunc primum aliquo in loco regnum institueretur; vt Saülis in Chananitide hoc tempore; & tunc quia Dei voluntas agnoscenda erat, ad Prophetam aliquem, cui ea nota esset, vnctio pertinebat, eáque de causa tam Saul, quàm Dauid non ab Achia, vel Abiathare Pontificibus, Sed à Samuële Propheta primum vncti sunt; eódemque modo Azaël Rex Syriæ ab Elia Propheta, [f] & Iehu Rex Israël ab altero Propheta, iussu Elisei.

Quorū munus esset reges inungere.

a 1 Reg. 1. 39. *b 4. Reg. c. 11.* *c 2. Paral. 23. 11.* *d 4. Reg. 9.* *e q. 2. in c. 10.* *f 3. Reg. 19. 15.*

XXC. *Oleóne sacro vngeretur,* Dubia quoque est materia vnctionis, oleum ne sacrum fuerit, an commune & prophanum. Sacrum autem fuisse, & idem cum eo quo Pontifices vngebantur & sacerdotes, omnes doctores tam Hebræi quàm Catholici dicunt, vt fatetur Abulensis [g] Hebræi tamen apud Vatablum asserūt solos reges Iuda hoc vnctos oleo, Saülem verò communi; quia scilicet reprobandus erat. Fuit autem verius vnguentū vnguentarij arte confectum, quàm simplex oleum. Nā, vt ex 30. Exodi constat, ex myrrha, cinnamomo, casia, & oleo compositum erat, eáque tota suppellex sanctuarij, vna cum Pontifice, & filiis eius, vngebatur. quod quare balsamū vocet Vatablus sane non intelligo, cum hoc simplex sit, illud mixtum atq; compositum. Nec obstet quod lex seuerè prohibet, ne id vnguentum in alios vertatur vsus, aut eo vnguatur qui alienus est à sacerdotio, aut non est de genere sacerdotali. sic enim intelligitur illud [h] *Quicunque tale composuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur* Alienus enim siue externus hoc loco, vt explicat Genebr. in Psalm. 88. in ea verba, *vnxi eum.* non significat non Hebræum, sed non sacerdotem. Sicut Num. 18. *Quæ intra velum sunt per sacerdotes administrabantur, si quis externus accesserit, occidetur.* quod habetur etiam Num. 3. 10. quibus in locis eadem vox est in Græcis, Hebræisque codicibus; verum mens legis est ne quis tali vnguento vtatur ad prophanos vsus, & ad delicias, ideoque nominatim cauetur, ne caro hominis vngatur ex eo. at vnctio regum, sicut & sacerdotum sacrosancta est, & Dauidis iudicio etiam in capitali hoste formidabilis. [i] nec ad delicias assumitur, sed ad sanctificationem; nec caro inungebatur; sed in crines modicè infundebatur, quæ est sententia Abulensis, Serarij & Pinedæ, lib. 2. de rebus Salom. cap. 6. [k]

g q. 1. in c. 10. 1 Reg.

h Exod. 30. v. 33.

vers. 7.

i 1. Reg. 24. 7.

k § 1. n. 2

XXCI. *An etiam communi.* NIHILOMINVS dici potest Pontifices nunquam nisi sacro illo oleo, siue vn-

guento fuisse vnctos, quod nemo in controuersiam vocat: Reges autem aliquando sacro, aliquando communi initiatos fuisse. Ita sentit hoc loco Abulensis, [a] cumque secutus Serarius; Pineda dissentiente l. 2. de Salom. c. 6. idque probatur ex praxi, quæ in sacra obseruatur historia. Nam vt omittam Hebræos, qui communi oleo à Samuële tamen ex tempore consecrato, inũctum Saülem affirmant, vt dixi, quibus consentit Iosephus, [b] qui nudum oleum ex lecytho memorat, certe apparet oleum sacrum, quod in Sanctuario diligenter asseruabatur, quale nulli fas erat conficere sibi priuatim, aut asseruare, apud Samuelem hoc tempore non fuisse, sed in Nobe, quæ satis distabat à Ramatha. Cumque clanculum hæc vnctio facienda esset, vt diximus, non potuit inde peti oleum sacrum, nisi plurimis consciis, & pluribus etiam suspicantibus. Idemque de priuata vnctione Dauidis dicendum est, in qua certissimum à Saule mortis discrimen adibat Samuel, tanquam suscitator tyrannidis, omnesque sacerdotes, quasi eiusdem tyrãnidis administri, si id oleum vel ille petiisset, vel ab istis accepisset. Neque tutior fuisset à clade Dauid cum patre totaque familia, tanquam æmulus imperij tyrannus, cum fautoribus suis. Denique minime par est credere, aut Hazaëlem regem Syriæ, aut Iehu, reliquosve Israëlitarum reges, æmulos, atque inimicos regum Iuda, oleum sacrum è Sanctuario Domini, vel accepisse, vel impetrasse, quod videntur Hebræi voluisse, cum solos reges Iuda oleo sacro inunctos tradiderunt.

Vice versa de quibusdam regibus satis constat eos inunctione Pontificia consecratos. Nam de Salomone legimus, Sadocum sacerdotem præsente Nathan propheta, & Banaïa principe militiæ, sumpsisse cornu olei de tabernaculo, & vnxisse Salomonem; ad accipiendum commune oleum nihil opus erat adire tabernaculum. Ioas quoque [c] qui in templo à Ioiada Pontifice vnctus est in regem, ineptum fuerit arbitrari, alio quopiam oleo quam sacro, quod erat in manibus, inunctum fuisse, idem de Absalone rerum potiente Ierosolymis dicendum videtur; nam constat inunctum totius populi volũtate, [d] & habebat sibi ex Dauidis voluntate, specie tenus consentientes Sadocum & Abiatharem sacerdotes, [e] qui ei oleum sacrum, aut vnctionis officium negare non poterant. Eodẽ modo mortuo Iosia, in seditione populari Ierosolymis vnctus est Ioachaz secundo genitus, [f] cum regnum Ioacimo primogenito deberetur, cui etiam mox à Pharaone restitutum est. Et de his regibus accipio illud Isidori, [g] *Deinde quoque & reges eodem chrismate sacrabantur*.

Fvisse autem in vsu vnctionem apud exteros reges, vt ea inaugurarentur, & supremum istum magistratum tanquam solenni ceremonia inirent, ægrè in exotica antiquitate reperias; duas tamen eius rei sacræ literæ suggerunt coniecturas. Altera est inunctio Hazaëlis regis Syriæ, [h] quam Dei iussu, utique ex prisco ritu, Elias executus est; neque enim apparet nouam vllam induci in eam gentẽ ceremoniam, nec causa cur induceretur vsquam occurrit. Alteram suggerit apologus Ioatham filij Gedeonis, Iudicum 9. [i] vbi dicuntur ligna conuenisse, *vt vngerent super se regem*: & mox vti rhamnus ait, *si me regem constituitis*, in Hebr. & Græc. est *vngitis*: petuntur autem apologi, vt notum est, ab iis rebus, quæ in communi more versantur. Etsi tum primum apud Hebræos, vsurpante Abimelecho, regis audiretur nomen. [k] Quo in loco Serarius [l] contendit apud Orientales populos vsurpatam iam regum vnctionem, quos Sichimitæ in sui regis vnctione imitati sint.

Id tamen videtur negare Hieronymus, [m] qui in cap. 45. Esaiæ de Cyro loquens: *Iste*, inquit, *appellatus est Christus, id est vnctus Domini, quod erat insigne apud Hebræos regiæ potestatis, vt quomodo apud nos diadema & purpura solis Imperatoribus datur, sic apud Hebræos regnaturi perfunderentur vnguento. Vnde & Saul Christus Domini dicitur; & in Psalmis legimus, Nolite tangere christos meos.* Sic Hieronymus. Et ex eo Rabanus in Gloss. consentit August. [n] *Hoc nomen*, inquit, *quod appellatur christus vnctionis est, nec in aliquo regno alibi vngebantur reges & sacerdotes, nisi in illo regno, vbi Christus prophetabatur, & vngebatur, & vnde venturũ erat Christi nomen. Nusquam est alibi omnino, in nulla gente, in vllo regno.* Sic August. S. Chrysost. hom. 1. ad Rom. ait. S Patriarchas, quos Dauid christos vocat, Psam. 104. 15. dici vnctos

[a] q. 1. in c. 10.
[b] l. 6. c. 5 & Genebr. in Psal. 88. num. 78.
3. Reg 19. 15
[c] 2. Paral. c. 23. 11.
[d] 2. Reg. 19. 10.
[e] 2. Reg. c. 15.
[f] 4 Reg. 23. 30.
[g] l. 2 c 25. de eccl. off.
[h] 3. Reg. 19. 15.
[i] vers. 8.
[k] Iud. c. 9. v. 6. 16. 18.
[l] q. 10 in c. 9.
[m] in fi. l. 12.
[n] in Ps. 44. in ea verba vnxit te De⁹.

à ſpiritali oleo, non à materiali; οὐδὲ γὰρ, inquit, ἦν ἡ σκευασία τῆς χρίσεως τοῦ ἐλαίου. *neque tunc erat confectio vnctionis olei*, priorem nihilominus ſententiam, fateor videri probabiliorem, quam ſatis confirmat citato loco Serarius. Neque dum ſanctus Hieronymus de vſu Hebræorum affirmat, id plane de aliis gentibus negat; apud quas nihil eo de ritu ſcriptum reperitur; quo modo poſſis, ſi neceſſe eſt, interpretari ſanctos Auguſtinum, atque Chryſoſtomum, qui id maxime pugnabant, ne nomen Chriſti ab Ethnicis vſurpatum, ſuiſque regibus attributum diceretur: quod tanto foret euidentius; ſi ne vnctio quidem vſurpata eſſet.

XXCV. *Vas vnctionis.* LENTICVLA porro, quæ hoc loco memoratur, vas eſt vnguentarium, ex lentis figura ita nuncupatum, vt bonis authoribus probari video; tametſi quadratum ab aliquibus putetur: in quibus Rupert. in 1. Reg. c.23. legi qui fictile, legi etiam qui aureum, vel argenteum crederent, vt Lyranus, & Abulenſis. Idque credibile facit, tam liquoris præſtantia, quam dignitas actionis: quidam vertunt phialam, cornu vocatur in 3. Regum. Vnguentarias huiuſmodi pixides vocat Dauid in Pſalm. 44. *eburneas domos*. Porro Hebræam vocem פך Ioſephus phac. ἀγγεῖον, Septuag. φακὸν, retenta Hebræa voce verterunt. D. Hieronymus lenticulam vocauit obſeruata vocis origine. φακὸς enim & φακῆ genus leguminis eſt, & genus vaſis eiuſdem formæ, ſicut & lenticula, quam qui à liniendo deduci volunt falli videntur, etſi Iſidorum laudent mallem, à leniendo, quod vnguenti & olei proprium eſt, ſed probabilitas veritati cedere neceſſe eſt. Sequitur vt ipſam prophetæ actionem videamus.

XXCVI. *Quis illius modus ex Hebræis.* EFFVDIT, ſeu vt quidam Hebræum vertunt, ſtillare fecit ſuper caput eius, oleum ſcilicet è vaſculo; qui modus vnctionis habetur quoque in 4. Regum. [a] a 4. Reg. 9. 6.
vbi agitur de vnctione Iehu. Quo vtroque ex loco infirmari poſſe videtur illa Hebræorum traditio ex Rab. Salomone apud Lyranum, [b] & Abulenſem, [c] b l.1. Reg. c.1.
quæ fert iſtam actionem fieri ſolitam in fronte Regis inter palpebras in modū c Abul. q. 37.
coronæ, ſacerdotibus autem in vertice in modum decuſſatæ crucis. Audi Genebrard. [d] *Secundò, tradunt Rabbini, vnctionem factam forma χ Græcorum, ſiue crucis Burgundicæ & decuſſatæ. R. Salomon excipit Reges: Nam eos tradit inauguratos, non σωματικῶς, ſed in modum coronæ in fronte, inter ſupercilia, deinde in capite. nempe quia non vngebantur, vt eorum maieſtas eſſet ſacra qualis eſt Pontificum, ſed politica profana, &c.* d in Pſal. 88. ex M.S.
In modum crucis & coronæ. Sic ipſe. Nimirum Chriſtum crucifigendum repræſentabat illa crux: at eundem gloria & honore coronandum, & cuius regni nullus futurus erat terminus, nullus finis, circularis forma regiæ vnctionis egregiè repræſentabat. Vtrumque autem fieri potuit, vt & ſacrum oleum inſtillaretur in verticem, ibique digito crux decuſſata, vel corona figuraretur, indeque in mediam frontem deduceretur, vt ibi alterutra formaretur figura.

XXCVII. *Duratio vnguenti Moſaici,* Refert idem Genebrardus è Talmudicis [e] & ante eum Lyran. [f] & poſt vtrumque Pineda noſter lib. 2. de rebus Salom. c. 6. [g] Vnguentum à Moyſe factum ad inungendos pontifices & reges ſeruatum reuerenter in tabernaculo in vaſe magno, indeque accipi ſolitam portionem aliquam ad vngendum regem, ſiue pontificem; duraſſeque non ſine miraculo, vſque ad captiuitatem Babylonicam; & citra diminutionem ſuffeciſſe inaugurandis pontificibus, & regibus per annos nongentos. (in noſtra chronogia duo tantum ſupra nongentos reperiuntur). Sed ſane Hebræi, ait Pineda, ſemper ſigna quærunt, cum tamen hîc non videatur miraculis opus. Nam illud oleum renouabatur vbi opus erat, & ceremonia quapiam aut benedictione conſecrabatur. ſic ipſe. Perſtat nihilominus in ſententia Genebrardus, idque confirmat ſimili prodigio, ampullæ diuinitus allatæ ad reges Galliæ conſecrandos, *quod etiam hodie poſt mille & octoginta ſeptem annos Rhemis, ſanctum chriſma ſuggerit*, hæc ipſe, quæ ſcribebat an. Chriſti 1582. ex quo anni 37. elapſi ſunt. Quo chriſmate poſtremum inunctus eſt LVDOVICVS XIII. rex Chriſtianiſſimus, ante annos ferme decem; Audi hac de re canentem Garaſſum noſtrum in ſimpulo Sacrorum Rhemenſium.

e in Pſal. 88. f in c. 1. 1. 3. Reg. g § 2. n. 4. loc. citat.

Et S. Ampulæ Remēſis. an. X 1610. *Henric. IV.*

Perpetuo manet in Phiala cæleſtis oliui
Nobile fermentum, & quo plus depromit in auro
Virgula felici ſenſim lentanda metallo,
Illus habet, & nunquam fundo rareſcit inani:

Plus habet, & nunquam fundo rarescit inani.
Fluxit enim Lodoice tibi, fluxitque parenti
Largius vnguentum, nec auarius exiit vlli,
Iustus ad æternas regni qui venit habenas, sic ipse.

Constat tamen parentem apud Carnutes inunctum, oleo quidem sacro, sed Turonibus, non Rhemis petito; quod hæc vrbs regi tum non pareret, flagrante etiamtum ciuili bello.

Id autem prodigium altero siue prodigio, siue diuino priuilegio confirmatur: quo Galliæ reges inuncti pollent in strumarum morbo curando. quo priuilegio scimus Henricum IV. Christianissimum vehementer in fide Catholica fuisse confirmatum.

VNCTIONE peracta Samuël osculatus est Saülem, quod osculum negat Abulensis [a] ad ceremonias inaugurationis Regis pertinere, nec repugnat Pineda [b] *quia osculum*, inquit ille, *est maioris ad minorem, vel æqualis ad æqualem, non minoris, nisi maior iusserit: in vnctionem autem Regis nullus est maior ipso, ac ne æqualis quidem, sed omnes sunt serui eius. Itaque priuato affectu Samuel Sauli valedicens osculatus est eum.* sic ipse. Peccauit ergo, qui Regem iniussus ausus est osculari. Rectius opinor dixerimus, Samuëlem loco Domini, qui hominum ministerio vtitur, vnxisse Saülem, vt verba illa clamant, *Ecce vnxit te Dominus super hæreditatem suam.* & mox. *Et hoc tibi signum, quia vnxit te Deus in principem*: sic eiusdem Dei loco deosculatum esse, & vnxisse quidem in signum diuinæ maiestatis, & potentiæ illi, quantum fert humana conditio, communicatæ; deosculatum vero fuisse in signum diuini in ipsum amoris, quo ille tunc purus & innocens plenus erat, & charitatis, qua Deum vicissim prosequi debebat: osculum enim est mutuæ beneuolentiæ. Quatenus ergo Samuel Dei agebat vicarium hoc toto in negotio, eo maior fuit; sicut sacerdos, qui Regis confessionem sacramentalem excipit, eique loco Dei ac Domini Iesu Christi benedictionem, ac beneficium absolutionis impendit; ipso maior est, vel Apostolo teste, [c] atq; adeo ipsius iudex in conscientiæ foro. Nihil ergo vetat hanc ceremoniam in Regis cõsecratione recipere, cum Serario in hũc locum; quæ tamen ad ipsius essentiam ac naturam non pertineat, sicut nec reliquæ ceremoniæ; adeo vt omissæ consecrationem irritam faciant.

QVÆRIT Theodoretus [d] hoc loco cur cum Saülem inunxisset Samuel, eũ deosculatus est; respondetq; gratia, quæ sibi inerat, eum impertiri voluisse. *Nam Dominus quoque*, inquit, *cum insufflasset in Apostolos dixit, Accipite Spiritum sanctum, etenim ex plenitudine eius nos omnes accepimus. Sic propheta deosculatus est regem inauguratũ, & consecratum, vt eum gratia, quæ sibi inerat, impertiret.* Quod mysterium explicãs Pineda, [e] ait eo facto designari oportere legem & sacerdotalem scientiam, quæ in ordine & pectore sacerdotis resident, intimo spiritu hauriri à rege initiato, quod per osculum, quo spiritus communicatur, oportunè intelligitur. Et quoniam osculum indicium est pacis, hoc etiam osculo significari voluit Gregorius ad regis officium pertinere pacem inter Deum & homines conciliare, adde etiam pacem cum populo suo, cuius caput & pater est, & quasi sponsus, conseruare: vt totum Reip. corpus & familia mutua partium cõsensione vigeat, conseruetur, vt amicis venerationi sit, hostibus formidini.

ALIAS quoque ceremonias legimus adhibitas in regum inauguratione, Salomonis præsertim & Ioas, quæ studiosius sunt obseruatæ, quod vterque suo tempore æmulum haberet imperij, Salomon quidem fratrem Adoniam, [f] qui se tũ propria autoritate intrudebat in regnum; Ioas vero alteram quasi Proserpinam, scelestissimam Athaliam, [g] nepotum suorum carnificem cruentissimam, quæ septimum iam annum regno Iudæ incubabat. In hac autem prima Saülis vnctione, quæ clanculum facta est, obseruari non potuerunt; nam ambo in auito aut paterno solio, in quo rex ius dicebat populo, collocati sunt, capiti diadema impositum est, liber legis Mosis datus in manus, cuius obseruationem Rex spondebat. Tum faustis acclamationibus populus eum prosequebatur, iteratisque vocibus, & festiuis tubarum clangoribus ei vitam fœlicem ac diuturnam precabatur. Accedebant varia sacrificia, in gratiarum actionem, quæ in populares epulas, ac conuiuia redundabant; quæ hîc satis est attigisse, vbi prima regis

a q.3. in c. 10.
b l.2. de Salom. c.8.
c Ad Hebr. 7.7.
d q.20. in 1 Reg.
e l.2. de Salom. c.8.
f 3. Reg. 1.
g 4. Reg. 11.

habetur institutio; quæ suis locis, Deo bene propitio, diligentius explicabuntur: etsi iam hoc totum argumentum latè & eruditè tractauit Pineda noster, lib. 21 de rebus Salomonis.

XCI. *Verba Samuelis cõsecranti Saulem.*

SVPERSVNT autem nobis hoc loco verba quibus Samuel vsus est inaugurando Saule, sunt autem hæc. *Ecce vnxit te Dominus super hæreditatem suam in principē; Et liberabis populum suum de manibus inimicorum eius, qui in circuitu eius sunt.* cuius orationis posteriorem partem, hypercritici quidam ex textu sacro expunxerunt, sicut nonnulla sequentia. in quibus Arias Montanus, qui ea tam ex græco regiorũ bibliorum, quam ex editione vulgata eorundem sustulit, aut sublata non restituit, Lyranus & Dionysius tanquam glossemata, è margine in textum irrepsisse putant. Caietanus dicit esse superflua; nimirum quia in hebræo nunc non inueniuntur. At illa inuenerunt Septuag. vt ex Aldina, Basileensi & Romana editione constat, & agnouit ante mille annos Gregorius, & ante mille & quingentos Iosephus, ait enim *Caput iuuenis oleo perfundit, simulque Regem salutat, Deum illi honorem hunc ratum facere dicens pro tutela Hebræorum quorum iniurias bello Palæstinis illato, vlcisci debeat.* Addere potuit Ammonitas & Moabitas qui ad orientem erant vt Philisthæi ad occasum; Amalecitæ & Idumæi ad meridiem; sed & alios per circuitum hostes debellasse, ex cap 14. extremo perspicuum est.[a]

XCII. *Dantur signa Sauli.*

CÆTERVM cum Saul pro suo tum candore, ac simplicitate ad tam inopinatã dignitatem attonitus, admirabundus hæreret vt Theodor.[b] quoq; animaduertitur Samuel ei signa dedit, pro illius conditione gentis ac consuetudine temporum; erant enim plerique tardi corde ad credẽdum. Ea ergo signa cum sibi diuinitus prænunciata ex ipsis euentis certo cognosceret, de collata quoque sibi diuinitus Principis dignitate minime dubitaret. Ex euentis enim discernendum verum prophetam à falso iam pridem Dominus in lege docuerat.[c] Excussa autẽ dubitatione futurum erat vt se maturè publicæ vtilitati procurandæ vt Regem decebat addiceret; certus Dominum secum esse. non erant autem futura vsui alijs ista signa, quibus res ipsa quæ confirmabatur erat ignota. Noli porro audire Abulensem[d] hoc loco, vbi Gedeonem & Abrahamum, in petendis signis à Deo arguit infidelitatis. Cum enim dixisset Israelitas, etiam alioqui viros bonos, Deo credere non solitos in rebus magnis, nisi daret eis signa, exemplum affert Gedeonis & Abrahami; quos ab hac calumnia vindicauimus, Gedeonem an. m. 2763. n 27. & schol. 6. Abrahamum verò ann. m. 2119. nu. 13. & 14. Signa porro tria fuerunt.

XCIII. *Primum signum.*

PRIMVM est. *Cum abieris* inquit Samuel, *hodie à me* id est nunc, erat enim in procinctu; potest autem referri per traiectionem non malam, ad verbum sequens, vt dicatur hodie inuenturus *duos viros iuxta sepulchrum Rachel in finibus Beniamin in meridie*, 9. Recte in meridie, qua parte scilicet attingebat tribum Iuda, quæ est ad meridiem tribui Beniamin. Gabaa vero, quæ erat Saulis patria, sita erat in oppositis finibus Beniamin, à parte scilicet Septentrionali. Itaque hoc sepulchrum non erat in itinere, quo ex vrbe Samuelis ibatur in Gabaa vrbem Saulis, sed remotum admodum; propterea que Hebræi quibus assentitur Vatablus, nec repugnat Lyranus, Chartus. Serarius. post ea verba. *inuenies duos viros* subintelligi volunt, *qui nunc sunt iuxta sepulchrum Rachel.* Sicque Samuel gemino miraculo tũ præsentia tempore, loco autem multum distantia videt; tum futura etiam prospicit, subdit enim, *dicentque tibi: inuentæ sunt asinæ ad quas ieras perquirendas, & intermisit pater tuus asinis solicitus est pro vobis,* priori scilicet curæ grauior altera, maiorque successit. *& dicit, quid faciam de filio meo?* siue quid factum fuerit filio meo? nunquid ei contigerit quippiam mali?

XCIV. *Alterum signum.*

ALTERVM signum est. *Cumque abieris inde, & veneris ad quercum Thabor,* Comestor ait esse nomen viri, nec dissentit Dionys. mons enim Thabor, qui erat in finibus tribus Issachar & Zabulon, longe ab hac via disiunctus erat, septentrionem versus, in medio Galilææ campo, vt videre est apud Hieronymum in locis Hebraicis, & tabulas topographicas Adrichomii. Quidam pro quercu quercetum habent, alii planiciem, quia Hebræa vox *Elon* vtrumque significat. illud rectius, sed rectissima vna quercus exponitur, & ab Hieronymo, & à Septuag. Et magis pertinet ad certitudinem Prophetiæ, etiam vnicam arborem præmonstrari.

[a] v. 47. & 48
[b] q 21.
[c] Deuter. 18. 21 22. v 7.
[d] q. 4. in c. 10.
9. x.
vide Tab. Adrichо.
R. salom.

Pergit autem Samuel, *Inuenient te ibi tres viri descendentes ad Deum in Bethel, vnus*
portans tres hœdos, & alius tres tortas panis, & alius portans lagenam vini, cúmque te salutaue-
rint, dabunt tibi duos panes, & accipies de manu eorum. D. Hieronymus eúmque de mo-
a Gen. 28. v. 18. re secutus Rupertus, ait hos viros orationis causa iter suscepisse in Bethel, [a] vbi
Iacob lapidem erexerat.

Intelligendum est autem hos tres viros non potuisse occurrere Saüli in
ascensu Bethelis, nam Bethel erat vltra Gabaa versus orientem, sed expli-
candum est cum Septuaginta, inuenient te, id est, inuenies eos in itinere pro-
ficiscentes in Bethel, quo modo Christus dicebat, *ecce ascendimus Hierosoly-*
mam. Antecesserant videlicet isti tres viri in itinere suo, & aliquanto len-
tiùs incedebant propter onus, vt facilè fuerit Saüli expedito celerius ambu-
lando eos assequi, & antecedere. Illud quoque non oscitanter prætereun-
dum, etiam in Bethel, loco iampridem religioso, hoc tempore sacrificatum
esse: etsi ibi neque arca esset, neque tabernaculum. Illa quippe erat in Ca-
an.m.2941. n.7. riathiarim, hoc in Nobe, vt supra diximus, putat autem Vatablus in Bethel
2305. fuisse adhuc altare Iacob, Dei iussu excitatum, Genes. 35. ante annos 657.
657. tot enim numerantur ab anno mundi 2305. quo id erectum est, vsque ad
2962. præsentem. Ad quid autem isti duo panes, quos gratis oblatos, vt vult Abu-
c.6.v.7. lensis, iubetur accipere? Memento illud ex capite præcedenti, *panis defuit in si-*
l.6.ant.c.5. *tarciis nostris.* Cæterum Iosephus hæc signa transposuit: nam secundum si-
gnum primo loco posuit, & primum secundo, tum de tribus hœdis sustulit
duos, nihil veritus rapinam in sacrificio. Septuaginta pro tribus panibus,
habent tria vasa panum, de quibus duos quasi primitias Saüli dederint, quod
q.21. etiam notauit Theodorus. *Ex iis*, inquit, *quæ ad Deum afferuntur, ad eum afferunt*
primitias, non sine mysterio destinata Deo munera cum Rege eius vicario
communicantur, diuina prouidentia rem in manibus insciorum administran-
te, sed pergamus ad tertium signum.

POST *hæc*, ait Samuël, *venies in collem Dei.* Quis fuerit hic collis Dei non
vna est opinio, prima est Chaldei paraphrastæ qui vult significari Cariathia-
rim, in qua vrbe erat collis, vbi habitabat Abinadab, cuius in domo erat
arca Dei, vt habetur initio, capitis septimi, & supra expositum est, (anno mun-
di. 2941. n. 2. & 3. cui plerique assentiuntur, in quibus R. Salomon, Va-
tablus, Emanuël Sa, Dionysius, Serarius, quibus fauet quod collis Dei ap-
pelletur, vtique propter arcam Dei, & quoniam Prophetæ in hoc colle ha-
bitabant, æquum est, existimare viros Dei apud arcam Dei habitasse.

Secunda opinio est Lyrani, qui alterum quendam collem intel-
ligit, eo quod arca Dei non esset vltra in Cariathiarim, sed translata esset in
b in c 7. Masphat; quæ videtur sententia Sancti Hieronymi in tradit. [b] cui consen-
b l. 1. Reg. c.19. serunt Rupertus, [c] Rabanus, Angelomus, qui ferè eius verba transcribunt,
an m.2960. verum ista translatio arcæ in Masphat parum probata est, vt supra ostendi-
n.2. & 3. & 4. mus, [d] cui opinioni fauere potest, quod non videatur credibile Philisthæos,
d a.4. cetat. qui in hoc colle stationem habuisse dicuntur, apud arcam Dei, quam non sine
416. causa malè metuebant, habitare voluisse.

TERTIA opinio est Abulensis in hunc locum, quæ videtur multo probabilior,
& probata est Torniello; Ille igitur arbitratur collem hoc loco esse proprium
nomen vrbis Gabaa, in qua habitabat Saül cum familia sua, quæ dicta est Ga-
e 1. Reg.13. baa Benjamin, [e] & Gabaa Saülis. Itaque hoc tertium signum ei in ipso
15.c.11.4. aditu patriæ suæ contigisse. Idque confirmat multipliciter. Primum quod ea
1 vox, quæ à Septuaginta & Hieronymo & Pagnino, aliisque appellatiuè in
2 collem vertitur; eadem omnino ratione in Hebræo scribatur, quæ in iis locis
3 quibus Gabaa Benjamin, & Gabaa Saülis appellatur: quodque videatur
4 conueniens, signa illi data in patria sua terminari; sed firmior certiorque pro-
f c 13.v.13. batio ex Scriptura ipsa sumitur, [f] quæ locum istum à Philisthæorum statio-
ne describit; constat autem ex sequentibus stationem Philisthinorum fuis-
se in Gabaa Benjamin, vbi à Ionatha percussa dicitur. Adde quod conti-
git hoc signum in loco, vbi Saül valde cognitus erat, vt illa verba significant
videntes autem omnes qui nouerant eum heri & nudius tertius, &c. quod loco habita-

Digitized by Google

tionis ordinariæ in primis conuenit, vt maior esset admiratio eorum qui illum cognoscebāt: qui animaduersa mutatione diuinitus in eo facta disponebantur ad credendum, eum electum à Deo ad regnum, ad quod breui assumendus erat. Alio autem in loco nulla fuisset admiratio: habitus enim fuisset vnus aliquis de filiis prophetarum.

XCVIII. *Alex. probationes.* SVGGERIT aliam quoque probationem Scriptura, quod Saül eodem in loco, in quo admirationem prophetando concitauerat, inuenit patruum suum,
5. virum iam grandem natu, à quo interrogatus est de iis, quæ ipsi contigerant; probabilius autem est domi in patria sua senem iuuētum esse, quam alibi. Ad-
Ga. do etiam Cariathiarim multum abfuisse à Gabaa, si quid tabulis Adrichomi credimus, vt nullo modo Saüli in patriam reuertenti occurrere posset, Rama-
6 tha enim, Cariathiarim & Gabaa triangulum faciunt isosceles, cuius angu-
Ca. lus in Cariathiarim, aut rectus sit, aut recto proximus. Denique Iosephus [a] vocem hebræam gabaath non est interpretatus collem, sed oppidum quod
7. vocauit Gabatha, & alibi [b] Gabath Saülis, vbi interpres νάπον, male vertit vallem, cum debuerit collem, siue tumulum. Nec absurdum est hoc oppi-
Ra. dum dici collem Dei, collem quidem, quia locus erat editus, Dei vero, quia ibi non Arca Dei, sed Prophetæ Dei habitabant. *Collis Dei*, inquit Hieron. in Tradit., *locus erat vbi Prophetæ habitabant*; idem affirmant Rupert. Angelom. Abulensis.

XCIX. *Statio Philisthinorum signum seruitutis Israelitarum* IN hac vrbe erat statio, siue præsidiū Philisthinorum, manifesto argumento perseuerantis adhuc Israëlitarum seruitutis sub iugo Philisthæorum; cuius causa pridie dixerat Dominus Samueli, vnctum iri ab ipso, qui saluaret populum Domini de manu Philisthæorum, qua de re vide quæ sup. diximus. [c] Ergo in conditionibus pacis nuper inter Hebræos & Philisthæos initæ, ita vrbes restitutæ sunt Hebræis, vt præsidium militare in Gabaa retineretur, ad tributum suis temporibus exigendum, qua de causa videtur hoc præsidium alibi [d] frenum tributi appellatum, siue ad continendam in pace regionem, & comprimendos subitos Israëlitarum motus, si qui forte existerent; siue ad inuigilandum ne qui fabri ferrarij quippiam operis in gratiam Hebræorum molirentur, aut omnino tota regione subsisterent. Sic posterioribus temporibus milites Antiochi Epiphanis præsidium habuerunt in Arce Ierosolymorum. [e] Sicut hoc ipso tempore Iebusæi, quos denique Dauid sustulit, vt suo loco dicetur, ex arce Sion. [f] Sed reddamus reliqua verba Samuelis, quæ ad tertium signum pertinent.

C. *Varia excelsa, & qui in eis propheta. Siue Cantores.* ET cùm *ingressus fueris ibi vrbem* Gabaath, *obuium habebis gregem prophetarum, descendentium de excelso*, loco scilicet orationis & sacrificiorum in eadem vrbe: qualia multa tum reperiebantur, in Bethel, in Cariathiarim, in Ramatha, in Gabaa Benjamin, &c. Et *ante eos psalterium, & tympanum, & tibiam, & citharam: ipsosque prophetantes.* Non erant isti prophetæ quales vulgo celebramus, qui diuino illustrati lumine aut occulta reuelabant, aut futura prædicebant, vt Moses, Samuel, Elias, Isaias. Sed viri sapientes, & in lege Domini, diuinisque mysteriis exercitati, qui diuinas laudes celebrabant, vt Dauid in plerisque Psalmis, & tres pueri in fornace; nec celebrabant tantum recitando, sed canebant etiam, & ad musicos vocis modos adhibebant instrumenta musica, vnde & postea cantores dicti sunt: quorum cum ingens esset copia, eos Dauid in 24. classes distribuit, vt habetur in primo Paralipomenon, capite vigesimo quinto. Eorumque principes erant Asaph, & Heman, & Idithun. Hi ergo cum in templo, aliove religioso loco, præsertim sacrificij tempore, canerent, dicebantur prophetare. Nam eodem in loco filij prædictorum dicuntur prophetare in citharis, & psalteriis, & cymbalis, [g] & mox distributi ad cantandum in templo Domini in cymbalis, & psalteriis, & citharis. Huc pertinet illud Dauidis, *Confitebor tibi in cithara Deus Deus meus, quare tristis est anima mea, & quare conturbas me.* Quibus instrumentis nihil opus fuit futura prædicentibus.

CI. *Erant religiosi conuentus à Samuele instituti.* SCRIBVNT aliqui, in quibus Comestor, & Lyranus huiusmodi religiosorum hominum conuentus Dei laudibus decantandis destinatos, à Samuele fuisse

[a] L.6. ant. c.5.
[b] l.6. de bel. c.2.
[c] N. 60. & 61.
[d] 1. Reg. 8.1
[e] 1 Mac. c.1 33 & c.3. v. 45.
[f] 2. Reg. 5. 6.7.
[g] 1. Par. 25. v.1. & 6.

institutos. Et res magnam habet probabilitatem, nec apparet oculos in hæc tempora circumferenti, cui potius inuentum id tribui possit, quam illi, qui à teneris templo innutritus, & spiritu Dei plenus, non exiguam vitæ suæ partem in Dei laudibus ponebat: Et cum plurimum sanctitatis opinione, & prophetiæ laude clareret Leuita genere, voto Nazaræus, priuilegio Sacerdos, dignitate Iudex, Deo consecratus antequam natus, minime dubium est eum multos habuisse eiusdem vitæ approbatores ac sectatores, qui in eius se disciplinam darent, quosque ipse postea in varia loca distribueret, qui populis Dei venerationem & amorem, cum religiosa cantus delectatione, instillarent. Hæc ergo hisce temporibus inchoata, magna Dauide, & Salomone rerum potientibus, incrementa ceperunt, vt suis dicetur locis.

CII. *In quibus aliqui veri prophetæ.* PORRO in his cantoribus nonnullos extitisse prophetas, qui futura prædicerent, occulta reuelarent, quibus primaria prophetæ significatio conueniret, facile intelligi potest. Idque Lyranus, Comestor, Abulensis concedunt; idemque videtur voluisse Iosephus, [a] qui de Saule, *Inde progressus*, inquit Samuel, *ad oppidum Gabatha in cœtum prophetarum incides, & correptus diuino spiritu vna cum illis prophetabis, vt quotquot hæc viderint attoniti miraculo dicant, vnde hæc felicitas Cisi filio?* *An & Saul.* Quid miraculi est dicat aliquis vnū, pluresve videre diuinas laudes cū musicis instrumentis celebrantes? Certe S. August. [b] spiritum propheticū Sauli concessum putat. Non tamen stabilem, vt in Prophetis, sed transeuntem. *Tantum*, inquit, *distat inter prophetiam prophetarum, sicut Esaias, sicut Hieremias, & cæteri huiusmodi fuerunt, atque istam transitoriam, quæ in Saul apparuit, quantum distat inter loquelam humanam quam loquuntur homines, & cum eadem loquela humana, propter necessarium prodigium asina locuta est, in qua sedebat Balaam propheta. Accepit enim hoc ad tempus illud iumentum, vt Deus quod statuerat demonstraret, non vt habitu perpetuo inter homines bestia loqueretur. Aut si hoc exemplum maiore differentia remotum est, multo minus mirandum est homini reprobo datam fuisse ad momentum temporis affectu transitorio prophetiam, quando illi dederat, & qui asinam cum voluit loqui fecit.* Hæc inter alia S. Augustin. quæ ex parte repetit Eucher. huic sententiæ Hebræi valde consentiunt, qui apud S. Hieron. in tradit. aiunt Saulem ibi prophetasse de futuro seculo, de Gog & Magog, de præmiis iustorū, & pœnis impiorum, quæ post eum Rupertus, Angelomus, Comestor, Lyranus, Dionysius, Serarius retulerunt. Verum de Saulis prophetia iterum commodius aliquanto post. Pergit autem Samuel.

CIII. *An potius inter celebrantes Dei laudes.* ET *insiliet in te Spiritus Domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alium.* [c] *Tanquam ex abdito diuinitatis secreto repentinus significatur afflatus.* ait Augustinus. Prænunciat Samuel futurum vt Saul repente imbuatur diuinitus quodam spiritu intelligentiæ, quo possit cum cęteris, qui huic studio pridem incubuerant, scienter & perite in Psalmos & cantica prorumpere, quamuis hactenus eiusmodi scientiæ fuisset plane imperitus, atque insolens. Nec possit modo, sed eodem spiritu fortiter & efficaciter impellente voluntatem, incipiat consonam cęteris musicam eructare, & quæ intus Deus inspirabat, pronunciare. Nam & Balaam volens populo Hebræo maledicere, benedictiones inuitus, Deo id agente, pronunciabat, vt non mirum Saulem nihil repugnantem voluntate, ferri ad enunciandа quæ Deus inspirabat, hæc ex mente Abulensis, [d] cui Serarius, Vatabl. Lyranus, aliique interpretes communiter consentiunt. In eáque rei nouitate satis idonea est admirationis sequentis materia, nec minor quam in prædictione futurorum. Mutari autem in virum alium, ait Abulensis esse de insciente, & imperito talium rerum, fieri scientem: & doctorem antequam fuisset discipulus. sed alia etiam antecessit in Saule mutatio, de qua mox dicetur.

CIV. *Spiritu trāseunte, non permanēte.* QVAMVIS autem non annumeremus Saulem in Prophetis illis, qui diuinum lumen accipiebant ad agnoscenda, reuelandaque illa, quæ sunt humanæ intelligentiæ imperuia, & inaccessa, eodem tamen modo dubitari potest, an eum quem illi tribuimus spiritum, permanentem habuerit, an transeuntem. Et constat quidem eos qui humana industria sapientiam illam acquisiuerant, qua egregios conceptus de diuinis rebus concipiebant, & efferebant in vulgus, huiusmodi prophetiam habuisse permanentem, sicut alium quempiam habitum scientiæ, quem studiosi acquirunt, quo deinde liberè, & constan-

a l. 6. ant. c. 5
b l. 2. ad Simpl. q. 1. tom. 4.
c l. 2. ad Simplici q. 1.
d q. 67. & 8. in c. 10.

ter vtuntur. Quibus autem ille modus prophetiæ diuinitus infusus est, si per modum habitus fuerit infusus, eum constantem habent, & perseuerantem; sin autem per modum actus, transeuntem, vt toties iterari oporteat, quoties prophetant. Videtur autem infusus Sauli per modum actus. Sic enim putat [a] S. Augustinus, licet de alio genere prophetiæ loquatur, non enim magis hanc illi tribueret permanentem. Deinde quia noluit eum Deus constituere prophetam, [b] sed dare illi prophetiam in signū mutationis in eo factæ, ad quod sufficiebat semel prophetare: itaque idem Augustinus, [c] *Si autem hoc mouet quod postea Saul malo spiritu inuadente præfocabatur, qui prius prophetiæ spiritum acceperat, neque hoc mirandum est. Illud enim factum est ex dispensatione aliquid significandi, hoc ex merito vindicandi.* quæ apud Eucherium quoque leges. Idem docet Abulensis. [d] Itaque finito quamprimum actuali illo influxu, desiit prophetare, donec iterum post aliquot annos insiluit in eum idem spiritus, cum adiret Samuelem, [e] ad comprehendendum Dauidem, & prophetauit, sicut & nuncij quos præmiserat.

Et quare.

[a] loc. cit. ad Simp.
[b] Ibid.
[c] q. 9. in c. c. 10.
[d] 1. Reg. 19. 13.
[e] q. 9. in c. 10 1. Reg.

CV. *Probatur ex Scriptura.*

INDEX huius actualis influxus, est ipse modus loquendi Scripturæ: non enim eum vsquam prophetam appellat, sed *prophetabis*, inquit, *cum eis*, &, *videntes quod esset cum prophetis, & prophetaret.* &, *num Saul inter prophetas?* Dicit etiam spiritum insiluisse in eum, quod subitum quendam motum significat, & transitum, vt notat Abulensis, si autem mansisset, diceretur requieuisse super eum. Sicut cap. 11. Num. [f] de Septuaginta viris, qui Moysi dabantur in subsidiū dicitur, *Cumque requieuisset in eis spiritus, prophetauerunt, nec vltra cessauerunt*, licet aliter Græci legant. Et Theodoretus q. 23. in hunc librum. [g] At de Saule mox dicitur eum cessasse prophetare, & venisse in excelsum. Itaque non recte Pagninus vertit hebræam vocem, *requiescet super te spiritus*, quam Septuaginta interpretati sunt ἐφαλεῖται *insiliet.* & infra ἥλατο *insiluit.* quin & ipsemet in Thesauro vertit, *& transibit super te.* Arias Montanus vertere maluit, *& prosperabit*, propter illud quod ibi sequitur, *& mutaberis in virum alterum.*

[f] cap. 11. 25. Vide a. m. 2545. n. 159.
[g] c. 10. v. 13.

וצלחה
צלח

CVI. *Conclusio vaticinij de tribus signis.*

EXPLICATIS tribus hisce signis, quibus Saul de diuina erga se electione, & propinqua in regium solium promotione certior reddebatur, concludens Samuel ait: *Quando ergo euenerint signa hæc omnia tibi, fac quæcumque inuenerit manus tua, quia Dominus tecum est*: quasi dicat, vide vt Deum loquentem audias, tam priuata inspiratione suggerentem quid facto sit opus in quoque negotio, quam in lege sua tibi per se, perque sacerdotes suos prophetas, aperte loquentem; humanis enim legibus solutus nullum habebis superiorem, cuius ex arbitrio, aut voluntate pendeas, quā expositionē tangit Emanuel Sa, & Serar. quo etiam retulerim illud *regaliter age* Hieron. in tradit. Aliter exponit Chald. cū Lyrano fac quęcunque poteris ad decenter & potenter regnandum; significando vt pararet se ad comparendum coram populo, non plebeio, aut rusticano more, sed regio. quam expositionem improbat Abulens. quod ei parum illa verba congruant quę sequuntur, *quia Dominus tecum est*, quæ ad auxilium quoddam pertinent à Deo accipiendum, quod in apparandis armis, aut vestibus regiis minus expectandum, aut requirendum videtur. Ideoque sic explicat, suscipe animose defensionem populi, hostem quamuis potentem fortiter inuade, neque eum time, quia Dominus exercituum tecum est. Quippe qui in lege per Mosen dixerat. [h] *Si exieris ad bellum contra hostes tuos, & videris equitatus, & currus, & maiorem quam tu habeas, aduersarij exercitus multitudinem, non timebis eos, quia Dominus Deus tuus tecum est.*

Regia authoritas.

[h] Deut. 20. 1.

CVII. *Quorsum mandetur descensus in Galgala.*

QVONIAM verò in aggrediendis negotiis magni momenti, ac periculi plenis, non semper habiturus erat Samuelem ad manum, vt per eum consuleret Deum; monet vt tunc temporis proficiscatur in Galgala, nuncio interim ad Samuelem misso, spondetque Samuel fore vt intra septiduum, illuc se sistat, ad Deo sacrificia, illius nomine offerenda, & Dei exquirendam, addiscendamque voluntatem. quod cum obseruatum non esset à Saule, cum Philisthæi à Ionatha irritati imminerēt ipsi, peccauit contra pręceptum, ei hoc loco diuinitus datum, & reprobatus est. Prius tamen in expeditione contra Ammonitas, nihil fuit necesse Saulem, aut Samuelem descendere in Galgala, Dei consulendi causa,

a 1.Reg.11.7 quia vterque tum simul erant, vnde dicitur, [a] *Quicumque non exierit, & secutus fuerit Saul & Samuel, sic fiet bobus eius.* Quod si postmodū vbi irritati sunt Philisthæi contigisset Samuelem esse cum Saule, non fuisset necesse illos descendere in Galgala. Sic fere Abulensis cum Andrea quodam interprete, quem improbauit Lyranus.

LYRA. autē ipse hoc pręceptum Samuelis non vult generatim, & indefinite sumere, sed applicat ad sacrificia in Galgalis celebrāda, pro ipsius electione in regē quo modo intellexit hunc locum Ioseph. [b] *Venies autem Galgala me accersente, vt pro his Deo pacificas hostias immolemus.* Serar. vtramq; opinionem iungendam putat, ego priorem prætulerim: neque enim video cui vsui sint 7. illi, qui hoc loco memorantur dies, qui ea fortasse de causa à Iosepho omissi fuerunt. neque enim intra septem dies sacrificatum est in Galgalis, in gratiarum actionem pro electione Saul; prout narratur cap. sequenti extremo. [c] Nam post publicam regis electionem, mensis ferme intercessit, antequam Naas rex Ammonitarum Hebræos bello peteret; cum tamen bellum hoc fœliciter peractum fuerit, ante quam hostiæ illæ pacificæ in Galgalis offerrentur.

b l.6.c.5.

c ca.11.v.15.

HACTENVS Samuel Saulem electum à Deo, & consecratū in regem priuatim instituit, & de futuris præmonuit, eumque signis confirmauit, quę omnia mox contigerunt, etsi tertium tantum distinctius explicetur. Sequitur enim [d] *Itaque cum auertisset humerum suum, vt abiret à Samuele, immutauit ei Deus cor aliud, & venerunt omnia signa hæc in die illa.* Potuerunt vtique tria signa vno eodemque die contingere: nam Adrihomius non amplius disiungit Ramatha à Gabaa Benjamin, quam 10. circiter horarum itinere, & contigisse vult Abulens. Illud autem in primis considerandum, quod præter illam immutationem Saulis, quæ prius enunciata, posterius euenit, in occursu illorum prophetarum, de quibus diximus; alia in digressu Samuelis contigit, qua dicitur ei Deus cor aliud immutasse; quod Theodoretus ita explicat, Deum mutasse illi cor nouum, vt cum dudū rusticano esset ingenio ac moribus, solumque terram colere didicisset, deinceps rex constitutus spiritum regium acciperet. Non male Abulens. & Pineda [e] hāc mutationem ad fortitudinem referunt, quod vnctio symbolum sit fortitudinis, & virtutis militaris, fortitudo autem effectus sancti Spiritus; quare quos vnctio vngebat, spiritus roborabat, ergo Sauli recens inuncto immutatum est cor aliud. D. Gregorius prophetare Saulis, & mutari in virum alterum; de illustratione intellectus, & affectu charitatis, duobus magnis Spiritus sancti donis, interpretatur. Nazianzenus autem Gregorius dubitandum negat, quin Saul per inhabitantem Spiritum sanctum fuerit in spiritualem virum commutatus, vt ait Serar. Verum hæc non ad priorem quam Iosephus breuitatis causa omisit, sed ad posteriorem mutationem pertinent.

d 1.Reg 10. 9.

e l.5. de Salom.c.4.§.8 n.11.

ADEPTVS ergo Saul per sacram Prophetæ inunctionem spiritum regium, spiritum fortitudinis, spiritum magnitudinis animi, & latitudinem cordis, quo omnes subditos recipere, & confouere posset; progressus didicit repertas asinas, & paternam de se sollicitudinem; inuenit, qui ad orandum pergerent, & se primitiis panum honorarent; Denique venerunt in Gabaa patriam suam, in qua erat collis Dei, & habitatio prophetarum laudantium Deum. qui interno motu incitati, descenderunt cum pompa de excelso, & Sauli vrbem subeunti cantantes occurrerunt: statimque *insiluit super eum Spiritus Domini, & prophetauit in medio eorum. Videntes autem omnes* ciues eius, *qui nouerant eum heri, & nudius tertius, quod esset cum Prophetis, & propheraret,* admirati sunt videlicet. Cum enim eum iampridem nossent, & ante biduum vidissent aut triduum prophetiæ prorsus expertē, mirabantur mutationem inopinatam; & eius causam inter se studiosius inquirebant dicētes, *Quænam res accidit filio Cis?* vt scilicet prophetet, qui propheta nō est, neque filius Prophetæ, cuius diligentia in hoc prophetiæ genere sit institutus? quomodo ergo *Saul inter Prophetas?* & non potius inter agricolas, aut bellatores?

f 1.Reg. 10. 12. DVBITATIONEM autē habent illa verba quæ sequuntur, [f] *Respondītque alius ad alterum dicens: Et quis pater eorum.* Etsi enim in Hebræo textu ita legatur, & apud Chaldæum paraphrastem, Omnes tamen græci libri habent, καὶ τίς πατὴρ αὐτοῦ, &

quis pater eius? Aldina etiam editio, & Baſileenſis addunt, οὐ Κίς; *nonne Cis?* idque videtur probandum cum de ſolo Saule agatur. Probabilior tamen eſt Hebræa phraſis, quam retinuit in editione vulgata Hieronymus, in hanc ſententiã. Cum plerique omnes rei huius nouitatem mirarentur, quod qui non eſſet prophetæ filius, & paterna cura educatus in hoc ſtudio prophetandi, tamen prophetaret, extitit è turba aliquis qui aliis reſpondens diceret, *Et quis pater eorum?* quis doctor & magiſter eſt prophetarum? nonne Deus qui ſpiritum, prophetiam, & ſcientiam largitur quibus placet? S. Hieronymus, & Chaldæus hoc loco patrem doctorem interpretantur, vt cum Eliſeus Eliam inclamabat, [a] *Pater mi, Pater mi, currus Iſrael, & auriga eius.* Gregorius autem eleganter, *Quid mirum eſt ſi mirabiliter doceant, cum non ipſi ſint qui loquuntur, ſed ſpiritus patris eorum, qui loquitur in eis?* [a 4. reg. 2. 12.]

CXII. *Ceſſat Saul prophetare, & adit excelſum oraturus.*

PROVERBIO itaque celebratum eſt, *Num Saul inter prophetas*, ſi cui aliquando bonum aliquod præter expectationem, aut dignitatem contigiſſet. Cum autem aliquantiſper cum cæteris prophetaſſet Saul ad portam vrbis, & in oculis totius ciuitatis, ceſſauit influxus ille diuinus, vt qui actualis eſſet & tranſiens, & conſequenter ceſſauit Saul prophetare. *Non habuit*, inquit Theodoretus qu. 23. *perpetuum donum prophetiæ: ad declarandum autem & oſtendendum ſpirituale donum prophetauit illo tempore.* ſic ipſe. Eo ergo ceſſante, venit ad excelſum, vnde paulo ante prophetæ deſcenderant, venit ad collem Dei orationis locum, qui diuinis ſubinde laudibus reſonabat, nempe vt illic Deo gratias, de collatis ſibi beneficiis ageret, ſimul etiam gratiam Reipublicæ bene ſuſcipiendæ, atque adminiſtrandæ ab eo poſtularet. Id enim loci conditio, ad quem aſcendiſſe dicitur, & præſens Saulis virtus, cui cor nouum contigerat, & ſtatus Reipubl. minime tum liberæ, vel pacificæ facile perſuadent.

CXIII. *Venit domũ, agit cũ patruo,*

EO pietatis munere perfunctus, venit Saul domum, ſuiſque, vt vult Ioſeph. Samuelis nomine ſalutatis, & ſuper hoc prodigo admirantibus, *Dixit patruus Saul ad eum, & ad puerum eius, quò abiſtis?* Erat is Ner frater Cis, propterea que patruus Saulis, qui à Septuag. in bibliis Regiis πατράδελφος, à cæteris vocatur οἰκεῖος, domeſticus; forte quod eadem cum fratre domo vteretur: qui non rectè vocatur à Ioſepho Abenner, ſiue Abner; nam Abner erat patruelis Saulis. vt infra dicitur, [b] id eſt filius patrui, non autem patruus: nec à patruele facta eſt interrogatio, ſed à patruo fratre fortaſſis abſente: nec petit cur huc venerit; quippe qui eſſet, non in Cariathiarim, vt aliqui ſuſpicati ſunt, ſed in patria, ac paterna domo. Quærit autem quo abierint, vt ex loco diſcere poſſet, quid factum fuiſſet vt prophetaret; Illi autem, id quod erat, reſponderunt, iſſe ſe ad quærendas aſinas, *quas cum non reperiſſemus*, inquiunt, *venimus ad Samuelem*, prophetam ſcilicet, qui oculta cognoſceret, ac patefaceret. [b 1. reg. c. 14. v. 50.]

CXIV. *Nec ſecretũ regni prodit*

NOMINATO Samuele, propheta ac viro Dei, meritò exiſtimauit Ner ſe ad ipſum quaſi fontem perueniſſe aduentitiæ huius prophetiæ, inquirit ergo ac ſcrutatur. *Indica mihi*, inquit, *quid dixerit tibi Samuel*; totum ordinem rei geſtæ ſcire deſiderat, diſcit autem tantum, quid de aſinis Samuel reſpondiſſet. Vltro ſcilicet declaraſſe inuentas eſſe; addiderit etiam fortaſſe ſe à Propheta exceptos conuiuio, plurimumque honoratos; quin etiam prædixiſſe illũ quos in itinere inuenturi eſſent, & fore vt in vrbis ingreſſu prophetaret; hæc enim omnia publica erãt, & poterant tacente Saule, à famulo patefieri: *De ſermone autẽ regni, quem locutus ei fuerat Samuel, non indicauit ei.* Nimirum neque ſibi prædictum ſe regem fore, neque inunctum in regem, neque ſigna ſibi in eius rei confirmationem data, & nominatim prophetiam, quæ ipſos in admirationem traxerat. Rem ſecretam noluit ipſe patefacere, integrum negotium Samueli relicturus. Sed quæ fuit huius cauſa ſilentij? Audi Ioſephum. [c] [c l. 6. ant. c. 5.]

CXV. *Et quibus de cauſis.*

PERCONTANTE *cognato ſuo Abennaro,* (imo Nero patruo vt diximus) *quem præ cæteris diligebat quomodo ſucceſſiſſet peregrinatio, nihil illum celauit, ne hoc quidem quod apud prophetã fuiſſet, & ex eo cognouiſſet inuentas eſſe aſinas, de regno tantũ tacuit, ne ea res vel credita inuidiã, vel nõ credita vanitatis opinionẽ ei contraheret. Quamuis enim amicus eſſet, & cognatus, tutius tamen ac conſultius arbitratus eſt ſilentiũ, reputans credo humanæ naturæ infirmitatẽ, quod nemo conſtans in amore, ſed etiam ſi manifeſto diuino ſuffragio fælicitas con-*

tingat, *tamen alios sibi præferri iniquè & inuidè ferunt.* sic ipse nimirum vnusquisque mauult sibi bene esse quam alteri. Ergo timor ab inuidia, Sauli silentium imperauit, idque probat Abulens.[a] Alii volunt eum ex humilitate tacuisse, quod se parum idoneum ad tantum munus arbitraretur; quo pertinet illud,[b] *cum esses paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es.* Lyranus aliam causam affert, fidelitatem secreti, obedire nimirum Samueli voluit, quem sciebat nolle adhuc rem patefieri, ideoque remotis ipsum arbitris vnctionem peregisse, & de ipsa re aut obscure, aut secreto esse locutũ. Integrum ergo illi negotiũ voluit reseruare: quasi iam illud ab Angelo didicisset,[c] *Sacramentum regis abscondere bonum est.* 2. 3.

a q. 15. in fi. b c.15.v.17 c Tob 12.7

CXVI. *Comitia regni in proximum annum indicuntur.*

VERVM quia, eodem ipso Angelo teste, *opera Dei reuelare, & confiteri honorificum est,* post aliquam dilationem, si forte studia populi regem ambientis refrigescerent, statuit Samuel populum conuocare; vtique Deo annuente, sine quo nihil illum maioris momenti suscepisse certum est, & generalia omnium tribuum comitia in Masphath indicere, ad eligendum publice regem, aut agnoscendam potius electionem diuinam. Ea prius indici per omnes tribus debuerunt, & idoneum assignari tempus, vt quam minimo omnes incommodo conuenire possent. Hanc comitiorum indictionem, in proximum veris initium, hoc quoque anno factam putamus, quando etiam ex præscripto legis ad paschalem solennitatem conueniendum erat; simulque vitabãtur profectiones hyemales, quæ plerisque impediuntur incommodis. verum rationem temporis proximo anno exactius exquiremus.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2962. SAVLIS 1.

1. DE anno Dauidis vt initio anni huius significaui controuersia est nobis cum iis qui annos 40. Samuelis & Saulis duas in partes æquales diuidunt, in quibus Abulensis, & Torniellus, qui volunt statim & immediate à vigesimo anno Arcæ in Cariathiarim, petitum factumque regem. Verum contra pugnat series narrationis Scripturæ quæ multa facta memorat interea. Interiecta est enim in primis gubernatio filiorum Samuelis, quam probari prius oportuit, quã reprobari. Iosephus quoque multa prælia contra Philisthæos interiicit, vt omnino bienniũ necessarium videatur, quod Saulis annis aufertur.

2. N.XXV. In illis verbis *sicut dereliquerunt me,* particula similitudinis non est in Hebræo, quia illi æquiualens *iuxta*, antecessit. Itaque quidam quasi parenthesin legunt illud, *& dereliquerunt me, & seruierunt dijs alienis.* in hanc sententiã; Secundum omnia opera quæ fecerunt, ab eo die quo eduxi eos ex Ægypto (cum dereliquerunt me, & coluerunt Deos alienos) sic faciũt etiam tibi. Vide hic Vatabl.

Ibidem 3. In Hebræo vis est in verbis, *vocem eorum audi, veruntamen cum contestando contestatus fueris in eos.* Quasi dicat, cum Deum hominesque testes assumpseris, fore vt eos aliquando pœniteat inconsultæ temeritatis. Eadem fere sententia Moses Deut. 31. 28. *Congregato ad me omnes maiores natu* &c. *& inuocabo contra eos cælum & terram.* Sciebat quidem Deus populum persistiturum in sententia, voluit tamen humano more adhiberi diligentiam ad dissuadendum id quod futurum erat aliquando noxium; ne possent ignorantiam excusare, & cum insipientibus dicere *non putabam.*

4. N.XXIX. Vis aliqua est in verbis Græcis, quæ hic describo, quod parum fideliter conuersa fuerint, sic ergo habent, Οἱ μὲν γὰρ μοναρχίαις, οἱ δὲ ταῖς ὀλίγων δυναστείαις, ἄλλοι δὲ τοῖς πλήθεσιν ἐπέτρεψαν τὴν ἐξουσίαν τῶν πολιτευμάτων. Ὁ δ' ἡμέτερος νομοθέτης, εἰς μὲν τούτων οὐδὲν οὖν ἀπεῖδεν, ὡς δ' ἄν τις εἴποι βιασάμενος τὸν λόγον, θεοκρατίαν ἀπέδειξε τὸ πολίτευμα, θεῷ μᾶλλον μόνῳ τὴν ἀρχὴν, καὶ τὸ κράτος ἀναθείς. &c. *Aliqui enim vnius imperio, alij paucorũ potentiæ, alij multitudini rerum publicarum administrationem tradiderunt. Legislator autem noster, nihil horum animo complexus, theocratiam, si licentius hoc verbo vti fas est, Reipublicæ administrationem appellauit, Deo vni imperio, ac potestate potius attributa.*

5. N.XXXVI. In muliebribus ministerus ponit, quæ vnguentis conficiendis præfectæ sint, non ad curanda vulnera, sed ad curandam cutem, ad molliciem, atque delicias 70. μυρεψοὺς vocant, quasi dicas *vnguenti coctrices*, ἕψειν enim coquere est: alii vertunt pigmentarias, fucorum videlicet effectrices, ad depingendas facies mulierum parum honestarum.

Focarias 70. vocant μαγείρους, id est coquas, siue coquinarias, alii cupedinarias. Abulensis ex dialecto hispanica focarias vocat concubinas, quo modo vulgo de concubinis dicitur, *entretenir à pot & à feu.* Tam Leui autem occasione excurrit in materiam de concubinis & vxoribus a q. 24. ad 235. Quæstione porro 6. ait Iosephum dicere populum Hebræorum petiisse a Samuele, vt faceret regẽ aliquem de filiis suis, ratum eum minus grauiter laturum, quod principatus non auferretur de domo eius. Verum inciderit Abulensis in deprauatam aliquam versionem; id enim Ioseph. nõ dixit, alioqui non impune tulisset. Panificas, siue pistrices, 70. πεσσούσας vocant, à

πέσσειν Æolica dialecto, Attici vero dicunt πέπτειν quod ſpecialiter de concoctione panis dici lexicographi notarunt.

6.N.xlv. Hebræi aliqui hanc bonitatem, pulchritudinem interpretantur; in quibus Ioſephus qui eum vocat τὴν μορφὴν ἄριστον: quia eadem vox bonum & pulchrum ſignificat, & bonitas pro pulchritudine non raro à Scriptura ſumitur, vt notauit S. Auguſt. lib. 15. de ciuit. c. 23. *filii Dei*, inquit, *acceperunt vxores filias hominum, cum eas amarent bonas, id eſt pulchras. Conſuetudo quippe Scripturæ huius eſt etiam ſpecioſos corpore bonos vocare.* ſic ipſe.

7.Ibidem Idque pluribus Scripturæ locis facile eſt cõfirmare, maxime cum de gigantibus agit, quos vocat *potentes à ſeculo viros famoſos*, Gen. 6. 4. vide ibid. c. 10. 8. 9. vbi de Nemroth. Et Nu. 13. 33. 34. Deuter. c. 2. v. 10. 11. 20. 21. de filiis Enacim. Deut. 3. v. 11. de rege Og. Ioſue c. 14. 12. & c. 15. 14. de Cariatharbe.

8.N.liii. Parentheſis quæ verſu nono poſita eſt, locomota videtur aliquibus, & natiuam habere ſedem poſt verſum vndecimum. Eodem tamẽ loco inuenitur in Hebræis, Græcis, Latiniſq; codicibus. Hinc autem non malum argumẽtum ſumi poteſt contra eam ſententiam, quæ Samuelem huius libri authorem facit, cum enim dicit olim dictum videntem, qui hodie Propheta dicatur, vtique phraſim obliteratã ſignificat, quæ tamen à Saule vſurpatur: Cum autem olim vſurpetur, non de iis quæ noſtra, ſed auorum potius & proauorum memoria contigerunt, quomodo eam vocem Samuel vſurpat cribens de re quæ ſe iam ſene, & pauculis annis ante contigerat? certe vox *olim* nõ niſi de rebus antiquis vſurpatur, ſicut nec Hebræum *lepanim*. Itaque non abſurde Beda, & Dionyſius, putant hanc parentheſim ab Eſdra Propheta, ſcripturas diuinitus renouante inſertam; quamuis id improbet Abulenſis q. 9. in c. 9. quod ſi non placet, dicamus ſcriptorem huius libri fuiſſe non modico tempore Samuele poſteriorem. לפנים

9.N.lv. In his Aſa, 3. Reg. 15. 14. & filius eius Ioſaphat, 3. Reg. 22. 44. & Ioas etiam viuo Ioiada ſacerdote. 4. Reg. 12. 3. & filius eius Amaſias. 4. Reg. 14. 4. Idem de Azaria, ſiue Ozia filio eius Scriptura teſtatur, 4. Reg. 15. 4. At de Ezechia laudatiſſimo principe ipſum excelſa diſſipaſſe ſemel, iterumque profitetur.

10.N.xciii. בצלצח Vbi in vulgata legimus, *Inuenies duos viros in finibus Beniamin in meridie*, in Hebræo habetur in Selach, quaſi id ſit proprium loci nomen, quod Pagninus & Tigurina retinuit. pro quo Græci quidam codices habent ἐν σηλὼ ἐν Βακαλάθ: ſed addunt Græci omnes libri μεγάλα ἁλλομένους. *magnopere ſaltantes*. Quidam non putantes μεγάλα habere vim aduerbii, quaſi adiectiuo nomini, addiderunt ſubſtantiuum, *foueas*, legeruntque *magnas foueas ſalientes*, quod in vulgatam editionem irrepſerat; ſic enim legit, non ſolum Lyranus & Abulenſis, ſed etiam S. Gregorius, quæ etiam verba myſtice de more ſæpius deinceps interpretatur. Abulenſis in Hebræo legit Becilza, & interpretatur *in ſaltando*, verum legitur Beſelſach in regiis Bibliis, ad hoc vocabulum accedit, צלח quod *proſperare*, *&* *tranſire* ſignificat; quod S. Hieronym. in hoc ipſo capite vertit *inſilire* v. 6. & 10. Eo itaque Septuag. reſpexerint,

ANNVS MVNDI 2963. DILVVII 1307. 5ᵗ. ÆTATIS 24. EXITVS ET DATÆ LEGIS 420. ARCÆ IN CARIATH. 23. SAMVELIS IVDICIS 24. SAVLIS REGIS 2. ACHIÆ PONT. 2. DAVIDIS 14. EXCIDII TROIANI 93. DERCYLLI 13. IMPERII ASSYRIORVM 1032.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1090.

I. *Res anni huius, & ratio temporis.*

Secvndvs hic Saulis annus celebris eſt tum populi totius comitiis in Maſphat ad creandum regem, tum bello Ammonitico, tum denique aliis comitiis in Galgala: res tota reliquo capite decimo, vndecimo, & duodecimo, 1. Regum continetur.

Et, vt à comitiis ducamus initium, ea in decimum fere menſis Niſan indici, celebrarique potuerunt; quibus cito expeditis ſucceſſit paſchalis ſolennitas, quæ cum dies aliquot tenuiſſet, [a] *Dimiſit Samuel omnem populum, ſingulos in domum ſuam. Sed & Saul abiit in domum ſuam in Gabaa, & abiit cum eo pars exercitus.* a 1. Reg. c. 10 v. 25. & 26. Inde fere poſt menſem [b] ſuſcitatum eſt à rege Ammonitarum bellum, decimo octauo circiter ſecundi menſis die, tenuitque dies ſeptem, aut ad ſummum octo. b c. 11. v. 1. Clade autem Ammonitis illata, ventum eſt in Galgala, [c] ibique conuenit omnis populus ad confirmandum Sauli regnum: quæ res facile ad feſtum hebdomadarũ, ſiue Pentecoſtes protracta eſt, quando primitiæ frugum triticeæ meſſis offerebantur Domino, vt ex 34. [d] Exodi conſtat. Quod feſtum illis verbis à c v. 15. d v. 22.

Samuele significatur. *Nunquid non messis tritici est hodie?* [a] oblatis enim primitiis incipiebat messis, quæ vtique vnius diei non est, itaque merito illud *hodie* festum primitiarum siue Pentecostes interpretabimur. sic enim in libro Numerorum [b] appellatur, nec Iosephum moror, [c] qui hoc tempus modiam æstatem fuisse significat, quod medii potius veris fuit.

a 1. Reg c. 12. v. 17.
b Num. c. 28. 26.
c l. 6. c. 6.

COMITIA porro ipsa, si qua fuerunt hactenus ab ipso Iosue, vel Mose habita, celeberrima fuisse, nemo iure dubitauerit: Agebatur enim res longe maxima, quæque maxime totius Reipub. intererat: de [redacted] scilicet, ac principe ipsius cum summa potestate constituendo. Ipsa etiam rei nouitas, & pristinæ gubernationis commutanda forma magnam excitabat expectationem; Non enim istiusmodi mutationes sine magnis motibus, & totius politici corporis, perturbatione contingunt, sicut noua & insolens vitæ ratio corporis humani statum non mediocriter labefactat. Studia etiã vniuersi populi, regem iamdudum flagitantis, & ab aliquot mensibus expectatione [redacted], quam in tribum, familiam, aut personam ea dignitas caderet, comitia hæc frequentiora, celebrioráque faciebant. Conuenerunt igitur omnes à Dan vsque Bersabee, & qui citra Iordanem, & qui vltra morabantur: Et conuenerunt in Maspha ciuitatem, in confinio Beniamin & Iuda positam, vt ante diximus: nec ita longe à Cariathiarim, vt ait Hieronymus, cui consentiens Adrichomius trium horarum iter interiicit.

QVONIAM vero legimus Samuelem conuocasse populum ad Dominũ in Maspha. [d] & mox *state coram Domino per tribus vestras*, & iterũ, *consulerunt post hæc Dominum vtrúmnam venturus esset illuc; Respondítque Dominus, ecce absconditus est domi*. denique legimus Samuelem descriptum librum posuisse coram Domino, pleriq; in eam sententiam adducti sunt, vt Arcam Domini, inuitante vicinia, è Cariathiarim in Maspha hoc tempore translatã putarent, quibus præisse videtur S. Hier. in traditionibus hebraicis: [e] qua da re iam in simili dubitatione disseruimus in vigesimo primo anno Samuelis. [f] Et quamuis concedi posset sine vllo incommodo Arcam ad tempus delatam in Maspha, vt comitia in cõspectu Domini maiori cum pace agitarentur; [g] & ijs peractis in suum referretur locum, sicut postea in Gabaa contigisse legimus: [h] Scripturæ tamen verba, quæ retulimus, neque vlla alia id fateri compellunt. Alioqui enim etiam in Galgala delatam fateri oportebit. Nam ca. 11. extremo dicitur *fecerunt sibi regem Saul, coram Domino in Galgala*, & paulo ante dictum est tres viros ascendisse ad Deum in Bethel. [i] & Saulẽ in collem Dei in Gabaa, in quibus locis certo constat non fuisse arcam, neque sanctuarium, vt propterea ibi homines dicerentur esse coram Domino, sed omnis locus in quo aliquis specialis cultus Domino exhibetur, vel ad quem aliqui religionis causa adibant, dicebatur esse coram Domino, vt ait Abulensis q. 17. in fine.

d c. 10. v. 17. 19. 22. 25.
e in c. 7.
f a.m. 1660 n. 4.
g c. 12. v. 18.
h c. 11. v. 15.
i 10. v. 3.

QVÆRAT autem aliquis, quid opus comitijs & sortitione fuerit, cum iam electus à Deo fuisset in regem, & eiusdem iussu inunctus à Samuele? Verum in promptu est responsio; Opus enim erat declarari coram omnibus, & suscipi regem Saulem: ideóque omnes in vnum cogi oportebat. Et quoniam aliæ tribus nobiliores erant, ac populosiores Beniamitica; & aliæ in ea ipsa tribu familiæ, quæ familiæ Saulis dignitate prȩstarent, vt ipsemet ingenuè apud Samuelem professus est: Nunquam Samuel aut Saul huic tantæ inuidiæ ferendæ pares esse potuissent, nisi Deus ipse, qui sortes erat pro diuina sua prouidentia temperaturus, sortitione minime suspecta, quem ipse elegisset in regem, & à populo recipi vellet coram omnibus declarasset. Ita sentit Theodoretus. [k] *Ne diuinis quidem*, inquit, *credebant prophetis, qui improbam agebant vitam. Ne ergo conijcerent homines esse humanæ gratiæ electionem, iussit mitti sortes*: sed quæ his priora sunt ipsius Scripturæ ordine videamus.

k q. 15. in 1. Reg.

CONGREGATO vniuerso populo, Samuel, qui, ignota tum Saulis dignitate, omnium Iudex erat & caput, hanc summi omnium principis nomine ad filios Israel orationem habuit. *Hæc dicit Dominus Deus* Israel. *Ego eduxi* Israel *de Aegypto, & erui vos de manu Aegyptiorum, & de manu omnium regum qui affligebant vos. Vos autem hodie proiecistis Deum vestrum, qui solus saluauit vos de vniuersis malis & tribulationibus vestris. Et dixistis, nequaquam.* scilicet acquiescemus verbis tuis, *sed regem constitue super*,

Digitized by Google

vrnamue coniiciendæ. Verum quot omnino familiæ hoc tempore in hac tribu fuerint ſciri non poteſt, quoniam tempore Othonielis in bello, quod inter ipsā cæteraſque tribus exarſit, omnes pene deletæ ſunt? Quin ne vllus quidem in filiis Beniamin reperitur, qui dictus ſit Metri, ſiue Matri, vt eſt in Hebræo, aut in 70 Mattari. propterea que dubium eſt ſitne id proprium, an commune vocabulum; de quo Lyranum conſule, & Abulenſem. A familiis ventum eſt ad domos, & à domibus ad viros. Etſi enim nulla eſt in hoc textu mentio diuiſionis familiæ in domos, & domus in viros, vtramque tamen habet, ſuppletque Theodoretus. [a] *Cum ſors*, inquit, *cecidiſſet in tribum Beniamiticam & rurſum eſſet diuiſa in partes, & domos, & viros, ſors cecidit ſuper Saulem*; in Græco eſt, καὶ πάλιν εἰς πατριὰς, καὶ οἴκους, καὶ ἄνδρας διαιρεθείσης, τῷ Σαοὺλ ψῆφος ἀπεκληρώθη, & rurſus in familias, & domos, & viros diuiſa eſſet, Sauli ſortito calculus obtigit, relicto videlicet patre, fratribus, & filiis Saulis.

מטרי ματτaεί. — a q. 24.

POSTREMO, ait Ioſephus, [b] *cum viritim ſortitio fieret, ſors Saulem regem prodidit; Iuuenis vero qui hæc præſciebat, abdiderat ſe, ne putaretur libenter ad regnum accedere.* Iuuenem crebro vocat Saulem, cuius quarto loco genitus filius Iſboſeth, qui patri in regno ſucceſſit quadragenarius, nunc quartum & vigeſimum agebat annū, Ionathas autem primogenitus circiter trigeſimum, ſi viginti inſuper, vt par eſt, ſuperaddantur patri, quinquagenarius fuit, ſeni quam iuueni propior: Scriptura certe nuſquam iuuenem vocat, aut iuuenem fuiſſe ſignificat. Et decuit à Deo extare exemplum quod mortales in eligendis principibus ſequerentur. Etſi enim mox Dauidem valde iuuenem elegit, ſciebat tamen non niſi ætate matura illum ad regni adminiſtrationem peruenturum. Pergit autem Ioſephus de eius demiſſione ac moderatione animi ita diſſerere. *Tanta fuit præditus modeſtia, ſimul & tēperantia, vt cum plerique vel modica fælicitate potiti, vix ſui præ lætitia ſint compotes, & omnibus ſe ob oculos ingerant; hic tot populorum Rex declaratus ac Dominus*, ſingulas tribus populos vocat, *non modo non oſtentaret ſe, verum etiam è ſubditorum conſpectu ſubduceret, vt non abſque negotio poteſt inueniri.*

b l.6. ant. c.5 νεανίσκον. — ἔθνη.

MIRVM tamen videatur quomodo viritim itum ſit in ſuffragia, in vna domo, nec animaduerſa ſit abſentia, non pueruli alicuius, ſed viri qui quatuor iam eſſet liberorum parens. Dicendum vtique cum Abulenſi [c] non ſuum quemquem ſcripſiſſe, ac dediſſe nomen; ſed ab vno quopiam, qui ſingulos probe noſſet, atq; nominatim fuiſſe deſcripta nomina ſingulorum, ipſomet Cis fortaſſe, qui non animaduerteret adeſſetne filius, nec ne. *Cumque nuſquam comparente Saule*, ait Ioſeph. *omnes eſſent ſolliciti, hæſitantes quidnam fieri oporteret, Propheta precibus Deum appellat, vt latebras indicet, deſideratumq; iuuenem exhibere dignetur. Quod vbi impetratum eſt, mittit qui eum adducant: & poſtquam venit, in medio populi iuuenem ſtatuit vniuerſis conſpicuum, vt qui humerorum tenus ſupra omnes excelleret, & ipſa ſtatura maieſtatem regiam præ ſe ferret*; Sic ipſe nec ſane dubium, quin ſpecie oris ipſius ac dignitate, gratus omnibus fuerit atque amabilis; accedente præſertim virtutum amabiliſſimarum comitatu. Nam *Gratior eſt pulchro veniens in corpore virtus.* Sed redeamus ad Prophetam.

c q.22. in c. 10. — Ibid.

QVÆSIERVNT *ergo eum*, ait Samuel, *& non eſt inuentus*, in familia ſcilicet, aut tribu ſua, aut omnino in toto cœtu Iſraelitarum, *& conſuluerunt poſt hæc Dominum, vtrumnam venturus eſſet illuc* ſpōte ſua videlicet, an vero quærendus eſſet, & vbi. non conſuluerunt omnes, aut etiā plures Dominū, ſed vnus omnium nomine ac volūtate. Is fuit vel Achias Pontifex, quē ineptū ſit exiſtimare à talibus, tantiſq; comitiis abfuiſſe, vel Samuel Propheta. Et ille quidem potuit indutus ſacris veſtibus conſulere Dominum, præſertim ſi Arca præſens fuit; ſed quia id erat operoſius, & Samuel diuina familiaritate fruebatur, credibilius eſt eum, à maioribus natu rogatum, conſuluiſſe Dominum precibus. Itaque viſum Ioſepho, quem modo retuli, & Abulenſi. [d] imo & Septuag. interpretibus, qui Samuelem diſertè nominant. Serarius ait per vrim & Thumim à Samuele inuentum; fortaſſe à Pontifice dictum voluit, iis enim nihil Samueli opus erat, ſed Pontifici. Verum de Samuele, poſt Septuaginta virorum teſtimonium, minime dubitandum eſt.

d q. 23. in c. 10.

RESPONDIT Dominus abſconditū eſſe domi, id eſt inter ſupellectilem domeſticam, quā Hebræi & Sept. vocant vaſa, neq; meminerunt domus; Creditur autē à Lyrano hæc domus fuiſſe, in qua familia Cis hoſpitium habebat: domus enim illius propria erat in Gabaa, vt in fine capitis huius dicitur, ibi autem

comitia non habebantur. Cucurrerunt itaque, & tulerunt eum inde. Id factum fuisse ab ipso Samuele Septuaginta tradiderunt, quia scilicet iussu eius id factũ est; neque enim decebat Samuelem senem, Prophetam, principem populi in oculis tantæ multitudinis currere. Hebræa & Chaldæa vulgatæ consentiunt, quemadmodum & Iosephus. Et cursus iuuenilem sapit alacritatem. Minime autem audiendus est hoc loco Abulensis, qui domum hanc, quam paraphrastice S. Hieronymus adiecit, putat fuisse in Gabaa, eoque excursum ab aliquibus; qui locus si trium horarum itinere distabat, vt diximus, oportuit populum vniuersum plurimas horas in comitio expectare. Hoc autem res apud eum est incredibilior, quod deceptus in nomine Masphath putauit habita fuisse hæc comitia in terra Galaad, vbi habitabat Iephte, quæ Maspha ab hac plurium dierum itinere distabat, erat enim illa trans Iordanem in extrema tribu Gad; hæc autem in qua habita sunt comitia, in tribu Beniamin, nõ longe à Hierosolymis.

Lapsus Abulensis.

XIV. *Adducitur ad populi conspectum*

Abductus ergo Saul ex loco in quo latebat, *stetit in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum*, id est quemuis de populo toto capite superabat altitudine, *Et ait Samuel ad omnem populum*, diuinam electionem commendans; *certe videtis quem elegit Dominus, quoniam non sit similis illi in omni populo*, sed omnes corporis, animique magnitudine superet, vt caput reliquum corpus & situ, & dignitate transcendit. *Et clamauit omnis populus, & ait viuat Rex.* Ea vox est populi in Saulis electionem consentientis, eique potestatem regiam supra se deferentis: qua voce non solum vitæ diuturnitatem, sed prosperitatem quoque, & longinquum rerum secundarum cursum precati sunt. Vnde Chaldæus, *Sit fœlix Rex, cedant ei fœliciter omnia.* Nam & nos cum vitam æternam credimus & postulamus, beatissimam fœlicitatem exoptamus. Est enim vita maximum quoddam bonum in rebus creatis, atque adeo in ipso creatore omnium Deo; in quo intelligimus melius quid esse vitam, & esse viuentem, quam esse mundi creatorem, conseruatorem, redemptorem; quę externa sunt & quasi aduentitia ipsi Deo, nec ei perfectionem aliquam afferunt, cum vita ipsius eum constituat intelligẽtem, & volentem, sitque intima eius essentia penitus, ac natura. Et quæcunq; creata sunt in ipso vita erant, & electi eius in libro vitæ scripti sunt, vt in perpetuum viuant, quemadmodum viuit Dominus qui dedit omnibus vitam.

Et fauste acclamatione excipitur. Viuat Rex.

Et quæ vis eius.

XV. *Cur vitam regibus precemur.*

Cur autem summo principi vitam desiderari putemus; & quodam quasi instinctu naturę ac lumine faustis in acclamationibus toties iterari, *viuat Rex, Rex in æternum viue; viuat anima tua Domine mi Rex &c.*
1. an vt ea sit publicum, publicæ in ipsum beneuolentiæ testimonium, quo ipse vicissim ad amorem subditorum, & curam hoc quasi pignore prouocetur.
2. An vt hac voce populus promptum se, & expeditum ostendat ad regis sui vitam, salutem, dignitatem, conseruandam, augendamque, etiam cum propriæ vitæ, salutisque discrimine? vnde iactatũ illud.
3. *De nostris annis tibi Iuppiter augeat annos.* — Tertul. in Apolog.

Et, *Tarda sit illa dies & nostro serior æuo,*
Qua caput augustum, quem temperat, orbe relicto
Accedat cælo, faueatque precantibus absens. &c. — Metam. 15.

XVI. *Aliæ rationes.*

An quia cum aliunde omnibus bonis copiosè circunfluant, huiusmodi acclamatio sit eis diuturnam eorum optare possessionem; qua re nihil eis potest in terris optabilius contingere.
4. An quia cum rex sit Reipublicæ caput, à quo vitam, sensum, & motum omnem accipit, in eius vita & incolumitate totius Reipub. vertitur salus: quo fit vt sæpe in morte principum regna periclitẽtur, & nisi mature reuiuiscat rex, in varias dissecta particulas concidant. Ideo Adonia [a] ad regnum Dauidis senio fatiscentis inuadendum festinante, maturè, Dauidis iussu, ductus est Salomon in publicum, super mulam regis, & clamatum, *viuat Rex Salomon.*
5. An denique quia vicarius Dei cum sit, & quasi Deus alter in terris, sicut illius est propriũ viuere, cui vni vera æternitas conuenit, ita illum in vitæ perennitate à vicario suo repræsentari desideremus: & sicut ipsi Deo vitã illam beatissimã quodãmodo gratulamur cũ dicimus, *viuit Dominus*; ita huic mortali Deo vitam hanc in terris gratulamur, cupimusq; longissimã, & petimus in cælis sẽpiternã.

[a] 3. Reg. 1.

XVII. *Noua Saulis inunctio*

Additam etiam nouam inunctionem coram vniuerso populo admodum credibile est, Cum enim prioris vnctionis nulla sit hoc loco mẽtio, satis apparet tã-

tam ceremoniam minime fuisse prætermissam, quæ regem ipsum redderet augustiorem, sacrosanctum, & penitus inuiolabilem. Alioqui tota res satis frigida videretur, præsertim apud rudem populum, & ab externis signis plurimum pendentem. Cui assertioni consentit Abulensis, [a] aitque regis assumptionem sine vnctione perfectam non esse, neque consummatam. Idem sentit Serarius & Glycas parte 2. annalium, qui tamen non explicat an secunda hæc vnctio in Masphat, an in Galgalis, vbi eam repetitam tradit Iosephus, [b] contigerit: Zonaras ait denunciatam à Samuele vnctionem Saulis. Quod si alterutro tantum loco publicè inunctus est Saul, crediderim potius eum in hoc priore conuentu, in quo omnes tribus summa expectatione pendebant, circa regem magna contentione postulatum, quam in posteriore vnctum fuisse, ne à principio regni sui quasi vnus de plebe haberetur. Cum ergo è re publica esset regem alioqui neque tribu, neque familia insignem, externo cultu honorari, ac reddi commendabilem, etiam oleo sacro, è vicina Nobe petito vnctum esse, non tenere mihi videor affirmare posse, secutus Sulpitium, qui ait à Samuele sacerdotali vnguento perfusum. Post eidem in genua procumbenti, impositas à Samuele manus, additasque preces cum diuini inuocatione nominis; adhibitis etiam lectissimis Prophetarum canticis, quæ multiplex & sonora musicorum instrumentorum harmonia cohonestaret, quibus illi dudum in patriam redeunti ignari præluserant.

Oleo sacro, cum impositione manuum. *Et Prophetarum cāticis.*

a q. 14. in c. 10. fin. *b l. 6. ant. c. 6.*

XVIII. *Populique plausu.*

ADDITOS etiā maximos populi clamores & plausus, tū necessaria illa regni desideria suadēt; votis enim popularibus in rē deductis lætitia profusa respōdet, & indices lætitiæ plausus; tum exēpla ex sacra historia petita cōfirmant. [c] Nā in 4. Reg. volumine legimus Ioas magnis omnium bonorū studiis factum, atq; inunctum regem, & in ipso templo frequentem editum cum clamore plausum, vitam regi, salutēq; precantiū. Nihil enim est causæ cur hæc in Ioas, nō in Saule obseruata dicamus, cū non minore gaudio, & populi studiis factus sit primus rex Saul, quā Ioas patrio solio restitutus. Quin etiā ex eodē loco dicamus licet sedisse Saulē super tribunal regiū, Samuelis prouidentia prępapatū, affuisse cantores atq; tubicines, omnēq; populum lætantem & canentem tubis. De Salomone quoq; in 3. Reg. [d] scriptū est buccina cecinisse tubicines, dixisseq; omnē populū *Viuat Rex Salomon*: Et ascendisse post eū vniuersam multitudinē, & populum canentium tibiis, & lętantium gaudio magno, adeo vt ab eorum sonoris clamoribus terra resonaret.

Sedit in solio.

c 4 Reg. c. 11. 12. *d c. 1. v. 39.*

XIX. *Oblata sacrificia, epulæ celebratæ.*

INTELLIGERE etiā hoc loco possumus instituta sacrificia gratulatoria, quæ postmodū in Galgalis restaurata sunt, [e] sicut ibidē innouatū est regnū. Cum enim Samuel ad ignoti adhuc regis aduētum, & clanculariā inunctionē conuiuiū triginta, aut etiā septuaginta virorū præparauerit, cur dubitemus in publica primi regis inauguratione, festum hunc diem epulis omnium principum, & maiorum natu fuisse celebratum; in quibus, sicut in illo conuiuio, Saul in capite eorū, qui erāt inuitati, tum à dextris ac sinistris Samuel Propheta, & Achias pontifex considerent, tum suo quisque ordine ac loco, principes tribuum, & sacerdotes.

e c. 11. 15.

Initum fœdus.

Initum quoq; dixerim fœdus, cuius Scriptura meminit in celebri illa initiatione Ioas [f] vbi dicitur Ioiadē pontificē pepigisse fœdus inter Dominum, Regem & populum, vt esset populus Domini, & inter regem & populū: illud erat de pietate & religione colenda, studioseq; retinenda; hoc autem de iustitia & æquitate; de iis scilicet quæ ad regni administrationem politicam, & regis domum & cultum spectarent, vt ait Pineda [g] in Salomone suo.

f 4. Reg. 11 17. *g l 2 c. 8 n. 4*

XX. *Lex regni an lex Mosis fuerit.*

QVO reuocare etiam possumus illā regni legē quā Samuel dicitur [h] locutus ad populū, & scripsisse in libro, & reposuisse corā Domino. Neq; enim illa lex regni fuit lex Mosis, quā traditā legimus in manus regis Ioas in secundo Paral. [i] agitur enim de lege recens cōstituta, & scripta, quod Mosaicæ non cōuenit: neq; ea lex regni dicitur, sed lex Mosis, aut Domini: quæ æquè ad regē & omnē populū pertinet. Ioseph. existimauit hāc regni legē eandē esse, cū iure illo regis, quod Dei iussu Samuel populo recitauit, [k] ait enim, [l] *Prophetia cōscriptis in libro omnibus, quæ illis sub regia dominatione erant euentura, recitauit ea populo rege præsente, & librū in tabernaculum Dei reposuit, vt esset apud posteros prædictionis suæ monimentū.* Videtur significare habita hæc comitia coram Arca, & tabernaculo. Eius autē sententiæ fauet quod vtrobique in Heb. eadē vox *Misphat*, & in Græc. *δικαίωμα.* reperitur. Verū id improbat Abul. [m] quod ea lex ad terrorē populi, hęc ad regis instructionē pertineret, illa

Aut iam regni ante memoratū. Non videtur.

h 1. Reg 10 25. *i c. 23. v 11* *k c 8 v 9. 11* *l l. 6. c. 5.* *m q 25 in c. 10.*

traderet quæ facturi essent reges, abutentes potestate sua; hæc quæ esset legitima & iusta regum potestas. Cumq; illa publice iam recitata esset, nihil erat quod nunc, cum iacta erat alea, ad exasperandum frustra populum inculcaretur; & principi solenni ritu traderetur gladius ad occidendum populum suum.[a]

[a Exod. 5. 21]

XXI. *Sed mutua potius regis & subditorum officia.*

Dicamvs potius cum magno Gregorio in huius expositione loci, *Samuel coram rege ad populum loquitur, vt rex sciat à populo quid exquirat, sciat populus quid exhibere suis regibus debeat: quæ lex in libro scribitur, vt pro futurorum memoria reseruetur; coram domino ponitur, vt venerabilis habeatur.* Hanc regni legem Vatablus & Sa interpretantur ius quod habet in subditos, qui regiam obtinet dignitatem, quodque ei seruandum est: vt scilicet liber ille esset ei quasi regula, ad eius gubernationem recte dirigendam. Abulensis autem[b] hanc regni legem exponit quasi catalogum eorũ subsidiorum, quæ populus Regi deberet pendere: verbi causa, ad sustentandum exercitum, & omnia alia, quæ tangunt populi habitudinem ad regem, in cuius rei signum mox à solutis comitiis pars exercitus Saulem secuta est, & paulo post elegit tria millia virorum. Verum cum lex ista neque regis dicatur, neque populi, sed regni; vtriusq; munus videtur eo libro comprehensum, mutuum scilicet regis & populi inter se officium, vt vult Lyranus, & Abulensis ipse, quib. Dionysius, & alii assentiuntur; nimirum vt regnum pacificè gubernetur, ne vel rex in populum tyrannidem exerceat, vel populus vim in regem, seditionemue moliatur. Dici etiam potest scripta ibi quoque fuisse acta publica istorũ comitiorum, vt posteri eorum modum ac formam, à tanto viro profectam reuerenter susciperent, & imitarentur.[c]

[Abul. q. 26.]
[b q. 25. in c. 10.]
[q. 26.]
An Acta comitiorum.
[c Vide Pined l. 2. de Salom. c. 8. n. 4.]

XXII. *Dimissio populi.*

His ita transactis Samuel qui populum conuocarat, eum quoque dimisit, singulos in domum suam, Saule scilicet id agente per ipsum, verecundia, cuius indices sunt latebræ paulo ante quæsitæ, ipsum retinente, ne per se id iam ageret. Sed & Saul ipse abiit in domum suam in Gabaa, vbi hactenus habitauerat, & pene ad priuatam vitam rediit; vt qui post vnum mensem boues de agro reuertentes sequebatur. Nihilominus hodie abiit cum eo pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda, ad illum honorandum, quem Deus suffragio suo ad supremum extulisset apicem dignitatis. Sed apparet eosdem, hoc perfunctos vrbanitatis officio, in sua quemque tabernacula reuertisse.

Saul redit in patriam.

Contemnitur à quibusdam.

Filii vero Belial dixerunt, num saluare nos poterit iste? & despexerunt eum, & non attulerunt ei munera, quæ suam in eum obseruantiam ac beneuolentiam testarentur. Septuaginta vocant priores filios potentes, aut filios virtutum; istos autem pestilentes; sic enim viros Belial vocare solent, vt alio loco notauimus.[d]

[δυνάμεων, λοιμοί.]
[d an. mund. 1900. n. 32.]

XXIII. *Quinam fuisse videantur. Ex Ephraim.*

Improbos istos & seditiosos, qui ad conflandum schisma parati videbantur, suspicari non temere possumus, non repugnante Lyrano, primarios aliquos ex tribu Ephraim cum clientibus suis, quos ad istiusmodi tumultus admodũ promptos iam ex libro iudicum intellectum est. Primum contra Gedeonem,[e] cuius prudentia, modestiaq; singulari factum est, vt inflatus eorum animus, & zelus contra Gedeonem, impune detumuerit. Deinde vero contra Iephte;[f] sed ea superbia cæde quadraginta duorum millium Ephraimitarum vindicata est. Forte etiam aliqui de tribu Iuda in his seditiosis numerati sunt, memores videlicet sceptri à Iacobo promissi, & propria potentia, numero, priuilegiisque subnixi. Hi ergo filii Belial, & verbo contumeliosi, & animo contemptores, & factis desertores erant principis à Deo electi, & vniuersè ab omnibus ordinibus approbati. Itaque nec muneribus regiam eius dignitatem honorabant, neque eam affectando tutabantur, nec diuinam electionem reuerebantur, neq; plurium & sapientiorum exemplum imitabantur, & insuper verborum despicientiã addebãt.

[e c. 8. v. 1. 2. 3]
Et Iuda.
[f c. 12. v. 1. ad 7.]

XXIV. *An in his maior populi pars.*

Plvrivm dixi, neq; enim assentior Iosepho,[g] qui maiorem populi partem in hac culpa fuisse prodidit, idque etiam Tostato persuasit.[h] *His ita perfectis*, inquit ille, *dimissoque populo, ipse reuersus est Ramatha in patriam. Saulum vero in natale oppidum Gabatha redeuntem multi boni viri comitabantur, vt nouo regi debitum officium præstantes. Sed plures mali & factum hoc eorum vitio vertebant, & ipsi contempto rege nullis vel muneribus, vel obsequiis gratiam eius demereri conabantur.* At non fuisse maximam horum partem, & maiorem quam bonorum regi obsequentium, ex sequentibus satis apparet. Nam capite vndecimo, re feliciter cum Ammonitis gesta, pauci, aut

[g l 6. ant. c 5.]
[h q. 28. in c. 10.]
Nõ videri.

certe non admodum multi significantur, cum dicitur, *date viros*, & [redacted] *eos.* consentit Sulpitius qui non magnam, sed aliquantam populi partem à Saule desciuisse scribit. 1 sat tamen multos in eo fuisse numero, ex eo colligi potest, quod nemo intemperanter loquentes corripuit. Et in his videri possunt fuisse ciues Iabes Galaad, quibus cum admodum imminerent Ammonitæ, auxilii quærendi causa, nuncios non ad Regem, sed ad vniuersos terminos Israel miserunt, cum tamen Saul ab vno circiter mense rex fuisset renunciatus: verum de his postmodum diligentius.

1. ℞.

XXV. *Prudentia Saulis in dissimulando.*

2. ℞. Qvamvis autem istorum filiorum Belial desideratū fuerit officium, 2 Saulis tamen sapientia minimè desiderata est. Cum enim satis intelligeret hoc stabiliēdi regni tēpus esse, non iniurias vlciscendi, dissimulabat se audire. Recte itaque de vtrisque illis Salomon, [a] *Qui despicit amicum suum indigens corde est, vir autem prudens tacebit.* Nec dissimili prudentia Dauid [b] cum extincta seditione Absalonis, reuerteretur in patriam; & Abisai vellet maledicum Semei, tunc supplicem interficere, castigauit illum Dauid, & *ergo ne*, inquit, *hodie interficietur vir in Israel? an ignoro hodie me factum regem super Israel?* Sed & Saul post modum cum vindictam haberet in manu, parta de hoste victoria, & ad vindictam ab amicis incitaretur, *non occidetur*, ait, *quisquam in die hac, quia hodie fecit Dominus salutem in Israel.* Nec apparet deinceps eum vltum hanc iniuriam. quia, vt recte admonet ille idē Sap. in Prouer. *misericordia, & veritas custodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius.* [c]

a Pro 11 12.
b 2. Reg. c. 19. 21.
c Pro. 20. 28

XXVI. *Bellum ab Ammonitis, & primum ratio temporis.*

Cap. 11.

Interea ortum est bellum inter Ammonitas & Israelitas, quod nouo regi & gloriam, & populi sui beneuolentiam conciliauit. Sed de tempore quo id contigit, non leuis est nobis contra nimium studiosos Hebraicorum codicum querela, qui è textu eiiciunt ea verba, *Et factum est quasi post mensem*, quasi adiectitia; quin etiam Lyran. & Abulensis ea negant esse de textu; eaque omittunt, sicut & Angelomus: quæ ex Hebræo potius textu excidisse credendum est; habentur enim apud Septuaginta editionis emendatissimæ Romanæ, Aldinæ, Basileensis, etsi è regiis bibliis sublata sint; habentur & apud Iosephum, qui se Hebræos codices sequi profitetur, vt non mirum sit à S. Hieronimo in vulgata, S. Gregorio, Comestore, aliisq. deinceps recentioribus retenta. Mensis autem à solutis comitiis accipiendus est, sicut accipit etiam Abulensis, & circiter decimo octauo secundi mensis die terminatur vt supra diximus. [d] Sed quomodo post mensem ab electo rege venit Naas aduersus Israelem, cum eius aduentus causa fuerit petendi regem, vt Samuel ipse coram frequentissimo populo dixit. [e] Respondet Abulensis, [f] illum bis venisse contra Israelitas, non tamen exprimi quid egerit, aliquo tamen modo vexasse Israelitas, adeo vt ad regem petendum, qui pro ipsis bellum gereret, excitarentur. Alii malunt fecisse illum apparatum ad bellum, & præ se tulisse hostilem animum in Hebræos, ex quo hi in timorem & postulationem acti.

d hoc an. num. 1.
e c 12. v 12.
f q. 13. in c. 11.
Vatabl.

Naas an bis inuaserit Hebræos.

XXVII. *Quæ belli causa.*

Repressvs autem fortasse tantisper fuerit Naas sparsis de Regis electione rumoribus, dum videret quem res exitum esset habitura. Cum autem habitis dudum comitiis, & creato rege, nihil præter solitum aut animi, aut virium Israelitis accessisse animaduerteret, neque regem vspiam apparere cum copiis, sed ruri priuatum agere, destinatam expeditionem suscepit aduersus oppidum Iabes, quod situm erat in vicina sibi Galaaditide. Quam autem habuerit rex iste vel occasionem vel causam inuadendi ciues Iabes trans Iordanem habitantes, facile definiri non potest. Lyranus suspicatur insedisse animis Ammonitarum, regionem Israelitarum trans Iordanem sui iuris esse, eamque primum ab Og, & Sehon regibus Amorrhæorum occupatam fuisse; eandemque regibus istis ereptā ab Hebræis possideri: Et repetiisse quidem illam Ammonitas tempore Iephte [g] sed male acceptos ab eo, & viginti ciuitatibus mulctatos, quieuisse vel inuitos. Nunc ergo publica re ac priuata reflorescente, eadem fortassis ex causa contra Israelitas arma sumpsisse.

Ex Lyrano.

g c. 11. v. 12. 13. 32.

XXVIII. *Abulensis.*

Improbat Abulensis eam belli causam; eo quod si res ita habuisset libenter Naas accepturus esset conditionem à ciuibus Iabes oblatam, fœderis & seruitutis; ingenuæ videlicet, qualis est pecuniaria, & quorundam aliorum onerum, quæ legitimi reges suis subditis imponunt. Itaque putat

Digitized by

vo[redacted]m Israëlitas delere, aut omnibus gentibus propinare deridendos, & bello inutiles reddere, vt habet Iosephus, quem mox referemus, sed hæc effecta sunt causæ alicuius, & offensionis quam inquirimus, neque Naas si plane gentem deletam voluisset, vllam conditionem deditionis offerret, sed exigeret, vt suæ se ipsi potestati plane permitterent. Itaque si cui placet ab illa generali causa
Alia causa. discedere, quam ex Lyrano retulimus, & mentis oculos in peculiare hoc supplicij genus intendere, facile nobiscum suspicabitur, Regem hunc, aut populum eius grauem aliquam à Iabesitis iniuriam accepisse, qui eos vnos petat, & supplicium eruendi oculos dextros, quasi in satisfactionem petat. Denique inter vicinos facilè existunt iurgia, quæ mox si adoleuerint, in atrocia bella commutantur.

XXIX. *Naas obsidet Iabes Galaad.* *Ascendit* ergo, *Naas Ammonites, & pugnare cœpit aduersum Iabes Galaad*, obsidione videlicet vrbem cingere, machinis quatere, excursionibus fatigare, egressum ingressumque prohibere, telis & famevexare; quibus edomiti malis deditionem facere voluerũt, & hosti tolerabili aliquo fœdere sociari, aut potius seruire. At barbarus Rex non aliter fœdus inire voluit, quam vt dextrum sibi oculum erui paterentur, quo fortasse modo Ammonitarum aliquis punitus fuerat ab Hebræis, *Volens*, ait Theodoretus,[a] *eos reddere bello inutiles. Nã qui sinistra manu obycit clypeum, ea* [a] q. 25 vel 16.
Et quæ fœderis cũ eo conditio. *tegit sinistrum oculũ, dextera vero aspicit hostẽ.* Cui ergo dexter ablatus est oculus bellum gerens facile capi potest. Hæc Theod. ex Iosepho, ex quo item Procopius Glossa interlinearis, Lyran. Abul. Serar. Andrichom.[b] Iosephus autẽ sic habet.[c] [b] in trib. man. n. 61. [c] lib. 6. ant. c. 5.

XXX. *Res Iosepho narratur.* *Hic*, inquit, Naas videlicet Ammonites *diu Iudæis vltra Iordanẽ habitantibus infestus, postremo cũ magno, & forti exercitu regionem ingressus, vrbes eorũ subiugare cœpit. Nec cõtentus in præsens libertatem abstulisse, vt omnem rebellandi materiam in futurum adimeret, tã vltro deditis, quam vt subactis dextrum oculum eruebat, vt quoniam scutum sinistro prospectum negat, omnino inutiles bello fierent. Hoc modo tractatis trans amnem incolentibus, in Galadenã exercitum duxit, & castrametatus ad primariam regionis vrbem, cui nomen est Iabes oratores eo misit, qui conditiones offerrẽt vt aut deditione facta dextris oculis orbarentur vt alij, aut internecionem hominum, & oppidorum excidiũ expectent. Eligerent ipsi vtrũ mallent paruã corporis particulam decidere, an in omnium facultatum, simul & vitæ discrimen venire.* Hæc Iosephnon solum supra fidem, sed etiam supra modum videtur auxisse.

XXXI. *Non syncere.* Nã vt omittãdiutinã illam vexationẽ regis infesti, quæ ductũ intra regionẽ exercitũ sit antegressa, quã ipse sine vllo scripturę fundamẽto inuexit, illud certe dissi- πόλεις αὐτῆς εἰς δουλείαν ὑπάγεται, αὐτοὺς χειρωσάμενος.
1. mulari nõ potest, quod cũ vnius duntaxat vrbis oppugnatæ ab Ammonitis Scri-
2. ptura meminerit, plures ipse vrbes non solum oppugnatas, sed subiugatas etiam
3. ponit. Scriptura denũciatã oculi adẽptionẽ habitatoribus Iabes enarrat, id ipse plures alios iã perpessos fuisse cõminiscitur, ac persuadere cupit. quid quod Iabes cis Iordanem fuisse significat, contra omnem topographiæ rationem? Hieronymus certe ait eam fuisse suo tempore viam trans Iordanem, in sexto milliario ciuitatis Pellæ, supra montem euntibus Gerasam. Et ipsemet Iosephus mox dicit exercitum Israelitarum transgressum cũ Saule Iordanẽ, vt Iabes obsidione soluerat; morabatur autem Saul cis Iordanẽ in tribu Beniamin, & in eius vrbe Gabaa, vt sæpe dictum est.[d] An forte placet in illis verbis, *hoc modo tractatis trans amnẽ* [d] an. mund. 1962. n. 97.
incolentib. supplere vocem *reliquis*, aut aliam similem? sed id sine detrimento veritatis historiæ dici, aut suppleri non potest.

XXXII *Iabesitæ inducias.* Tam tristi accepta denunciatione, Iabesitæ dixerunt ad eos, *concede nobis septem dies, vt mittamus nuncios ad vniuersos terminos Israel, & si non fuerit qui defendat nos, egrediemur ad te.* Non sine causa miratur Abulensis[e], quid sit quod hi nullam regis [e] q. 3. in c. 11 1. reg. & v. 10. & c. 12. v. 12.
mentionem faciunt, quem tamen bellorum gerendorum, & in primis huius periculi declinandi gratia à Samuele poposcerant. Idq; ex contemptu Saulis, tanquam viri rusticani, & bellorum insolentis profectum putat, propterea q; solito more vrbes tributim per suos nuncios sollicitare voluisse, quæ suo, non illius ductu, si placeret, suppetias ferrent. quæ admodum esse probabilia negari non potest, vt supra significauimus[f], neque dici potest tanto tempore istos creati Re- [f] nu. 24.
gis ignaros fuisse, neque eum in tanta necessitate sua appellare non ausos. Ac ne Iosephus quidem vllam Regis memorat factam fuisse mentionem, ad speciem vt alii, scripturam secutus.

XXXIII. *Aut verum à Saule rege.*

Quid si dicamus Iabesitas ad vnum Saulem per nuncios confugisse auxilii causa, præsertim cum Septuag. habeant venisse nuncios in Gabaa ad Saulem,& non in Gabaa Saulis? nullum certe alium locum prius adisse quam Gabaa Saulis, ex Scriptura constat, deinde Saulis iussu alios ad bellum conuocasse. Non nominarunt autem apud Naas nouum regem, siue vt eum facilius improuida securitate lactarent, qui semper persuasum haberet sibi rem esse contra oues pastore destitutas; siue vt facilius septem dies impetrarent, qui necessarii erant ad percursandas omnes Israelitarum tribus, non ad vnum Saulem adeundum, in Gabaa commorantem. Nec probare potest Abulensis, non misisse Iabesitas nuncios ad regem, sed casu in Gabaa Saulis venisse, cum ad omnes vrbes mitterent, quamuis id satis cum Iosephi narratione consentiat. Nam ex Scriptura perspicue constat eos venisse ad Gabaa, atque adeo ad Saulem, vt placet 70. viris, nec ad vllam aliam vrbem venisse, nisi missu Saulis, vt mox dicetur. Nec erat causa reuera in Saule cur contemneretur, etsi eum ex inuidia nonnulli nuper contempsissent, eratque in eo & corpus & animus optimi bellatoris, Deique ipsius certissima electione, & maximi Prophetæ inauguratione nitebatur. Accedebat matura ætas, familia copiosa & florens, opes non pœnitendæ, munera ab vniuerso populo exceptis paucis accepta, in fidei atque obseruantiæ testimonium. Denique vt hæc abessent omnia, & idolum pro rege diuinitus accepissent, necessitas tamen Iabesitarum ipsum adire, & omnia cum illo tentare perpulisset, ne ille se contemptum videns, eos omni auxilio priuatos Ammonitarum permitteret potestati, atque sæuitiæ.

Idque probatur.

XXXIV. *Iabesitarũ responsio ex Iosepho.*

Audiendus est etiam hoc loco Iosephus, etsi is minus ad ista attenderit, quæ de inuocata Saulis ope diximus. *Tam ancipiti, inquit, optione territi Galadeni, nec hostile responsum dare ausi sunt, nec pacatum; sed inducias septem dierum petierunt, vt missis ad consanguineos nuncijs postularent auxilium, & si impetratum fuerit, bellum gererent, sin minus promittebant se deditionem facturos, quacunque conditione hosti liberet. Naases autem qui Galaadenos* atque adeo vniuersos Israelitas, præ se suisq; *contemnebat, non grauatim inducias dedit, permissis vndecunque suppetias implorare.* Huius superbiæ, & contemptus argumentum est illud, *ponamque vos in opprobrium in vniuerso Israel*; sed & peculiarium aduersus Iabesitas inimicitiarum, qui velit eos præter propriũ dolorem, & calamitatem, omniũ Israelitarum ludibrio, & opprobriis subiacere, & tanquam bello inutiles, & pacis muneribus indecores, ab omnibus reiici. Nec est quod propter datas inducias stultitiæ, siue imprudentiæ hunc regem Tostatus arguat; [a] id enim fecit vel ad occupandam clementiæ laudem, vel ad vitandam suorum, in pugna cum desperatis, iacturam: præsertim cum humanitus victoriam haberet exploratissimam: & Iabesitas contemneret, vt ait Iosephus. [b]

Iis priuatim infestus Naas.

a q.3. in c. 1

b l. 6. .5.

XXXV. *Populo cur prius res cognita, quã Sauli.*

Nuncii ergo Iabesitarum, facta sibi à Rege exeundi potestate, venerunt in ciuitatem Gabaa, quam Saul incolebat. Non enim ignorabant eum in Maspha creatum nuper fuisse regem, multo maxima populi parte comprobante, eiusque esse populum ad bellum conuocare, & populi bello Imperatorem agere. Cumque abesset Saul, concurrit populus ad nuncios audiendos: quos cum audisset lamentantes de tristissima conditione, qua cum sibi in hostium potestatem veniendum esset, *leuauit omnis populus vocem suam, & fleuit,* nimirum quia de imminente fratrum suorum calamitate angebatur, nec animaduertebat quid remedii malo isti afferri posset, alioqui non ad muliebres flectus, sed ad iustissimam iram, vt mox de Saule dicetur, fuisset concitatus. *Et ecce,* ait Scriptura, *Saul veniebat sequens boues de agro, & ait, Quid habet populus quod plorat? & narrauerunt ei verba virorum Iabes.* Vim profecto videtur afferre Scripturæ Tostatus, cum hinc colligit nullo loco aut numero habitum regem à Iabesitis, qui cum primum non adierint, literas non attulerint, nuncia prius ad populum quam ad ipsum retulerint; quæ ipse a populo non à nunciis didicerit. At Saulis absentia facile his medetur malis. Adierunt enim primo Saulẽ, sed cũ abesse didicissent, nõ potuerũt interea vehemẽtissimi doloris causã taciti retinere: itaq; dum ille rediret maiores natu, & magistratus diuersi adierũt, breuiq; tota vrbe vulgata, plorataq; res est. Interim aduenit Saul, qui in ipso vrbis aditu, audito clamore, ploratuq; obuium queq; vt fit interrogat, rẽq; ab eo primũ, deinde ab ipsis nũciis addiscit. Sic Heli prius sonitũ

Num ex cõtemptu.

Digitized by

tumultus & clamoris populi audiuit, quã à nũcio acceptã cladem cognosceret.

XXXVI. *Reliqua vrbes nõ prius aditæ.* — IOSEPHVS autem [a] quem secutus est Abulensis, hæc de more amplificat, aitq; ad vniuersum Israelem primò, tum in Gabaa Saulis vrbem venisse, cum tamẽ eos recta in Gabaa ad Saulem tam diuina inspiratio, quam humana prudentia detulerit. *E vestigio,* inquit, *per omnes Israelitarum vrbes nuncios dimiserunt, significantes se minis Naasis in extremam desperationem adductos: sed quocunque illi venirent, tantundem metus, quantum mæroris afferebant, vt nemo se mouere auderet.* sic ipse. *Earũ mœror, & metus.* Mœrebant videlicet se sociis in tanto discrimine constitutis auxilium afferre non posse; timebant vero ne illis crudeli & ignominiosa seruitute pressis, ad alios Tyrannus pergeret, eosque pari calamitate afficeret. Itaque consilii inopes, neque auxilium præbere, neque negare audebant, ne præbendo, maiores in se Ammonitarum iras accenderent, negando sociis sese inhumanos exhiberent. *Cæterum,* ait Iosephus, *cum ad regiam quoque venissent, & ibi etiam populus, sicut in alijs oppidis afficeretur, Saulus rure domum reuertens, & animaduersa mæstitia populi scitatus quæ causa confusionis & pudoris, ex nuncijs omnia cognouit.*

a 16 c 5.

XXXVII. *Saul an ex agricultura rediret.* — MINIME autem dissimulandus est hic Saulis rure domum reditus. Nam Lyranus, negat intelligendum Saulem iam publicè electum in regem egisse officium bubulci, sed venisse de agro, vbi deambulationis causa fuerat, vel militaris cuiuspiam exercitationis; inde autem domum reuertisse, sub id tempus quo solent boues domum reduci. Iosephus boum non meminit, imo neque Septuaginta. Nam ille habet. ὁ δὲ Σάυλος, ἀπὸ τῶν περὶ τὴν γεωργίαν ἔργων παραγενόμενος εἰς τὴν πόλιν. *Saulus autem ex agriculturæ operibus aduenieus in vrbem.* Septuaginta vero. Σαὺλ ἤρχετο μετὰ τὸ πρωῒ ἐξ ἀγρῶ, *Saul veniebat post mane ex agro.* Et huic opinioni ratio ipsa videtur fauere; Cedit enim id in opprobrium regiæ dignitatis, ad quam publice diuina sortione erat euectus; & in detrimentum boni communis, cuius intererat non deteri neque in contemptum adduci regiam auctoritatem; nec patiebatur propriæ humilitati, cum communi damno seruiri.

XXXIIX. *Ita videri.* — CONTRARIA tamen sententia sine controuersia ipsius scripturæ est, quæ habet, *Et ecce Saul veniebat sequens boues de agro,* vel vt est in Hebræo, *veniens post boues,* non autem tempore reditus boum; nec recte dicuntur sequi boues, nisi qui eorum curam aliquam habent: nec alienos concidit boues, sed proprios & suos, quos habebat in promptu. Hebræum sequitur Chaldæus paraphrastes, & Septuaginta Complut. & Regia in quibus legitur, κατόπισθεν τῶν βοῶν. sequitur Abulensis quoque, [b] & Serarius. [c] Iosephus quidem vt dixi boum non meminit, sed Saulem ex agriculturæ operibus, siue ex aratione reuertentem exhibet, quod non *Agricultura honorata* satis expressit interpres ipsius. Quod autem Septuaginta Hebræam vocem bacar mane verterint, in causa fuit, quod bos & mane iisdem literis Hebraicis, quamuis diuersis motionibus scribantur. Illis porro seculis, sicut & superioribus imo & posterioribus aliquot, non fuisse contemptui agriculturam, probant in historia Romana Fabricii, Curii, Coruncani. Catones, & Africani. In Persica Cyrus minor, in Numidica Masinissa. Docent Gelo Syracusanus, Arcas Philopœmen, Osiris Ægyptius, & apud alias gentes alii. Nam Iacob cum filiis suis, & Moyses exercebant pastoritiam, Gedeon frumenta purgabat in torculari, Samgar sexcentos Philisthæos vomere mactabat; Et Samson maxilla millenos. Non potest denique ostendi Saulem agriculturæ vel delectatione, vel vtilitate, publicam rem neglexisse, qui propriis bobus in frustra concisis communem vtilitatem promouerit.

b in 5. 6. q. 3. & q. 4.
c & 5. in c. 11.

Bos בקר
Mane בקר

XXXIX. *Saul Dei spiritu, iraque repletur.* — AVDITA Saul lamentatione & discrimine Iabesitarũ animo vehementer commotus est, hominem spiritu fortitudinis diuinitus inuadente, & hominem qui sciret hanc vltionem ad se pertinere. Itaque in Sept. legitur *iratus est contra eos,* non vtique nuncios, sed Ammonitas: nec tamen ita perturbatus est, vt in eo prudentia in recte digerendo bellico negotio, desideraretur. Nam *assumens vtrumque bouem concidit in frustra* 3. *misitque in omnes terminos* Israel, *per manum nunciorum* (tam eorundem, quam diuersorum, vt vult Abulensis) *dicens, quicunque non exierit, & secutus fuerit Saul, & Samuel, sic fiet bobus eius.* Quæ pœna nec summa fuit, *Suos pœna proposita conuocat.* ne seuerior à principio videretur Saulis principatus. neque exigua: cum omnes fere opes huius populi gregibus, armentisq; constarent. Prudenter quoq; fit

℞ 3
Lyran.
Salomon.

mentio Samuelis, propter eximiam eius in populo authoritatem, & iustissimam sanctitatis opinionem, rerumque gerendarum peritiam; vt tanto facilius persuaderetur Israëlitis, nihil temerè in hoc bello agi, cui Samuel ipse vir longe sapientissimus interesset; nihil præter diuinam voluntatem in expeditione militari, cui propheta eiusdem voluntatis interpres pene præesset. Forte etiam inter Saülem & Samuelem, sermo habitus fuerat de exercitu contra Ammonitas congregando, vt ait Caietanus.

Invasit *ergo timor Domini populum*, non timor simpliciter, sed timor Domini, id est à Deo immissus, vel ingens quidam timor, quem Deus excitare potest, vt solet aliquando, supra quam obiectum formidabile requirat, quo modo tam sæpe maximi exercitus, à minimis fusi fugatique in scriptura, profanisq; literis memorantur. *Et egressi sunt quasi vir vnus:* vel vna mente atque voluntate, vel tanta facilitate numerosissimus exercitus in assignatum à rege locum confluxit,
4. Ꝟ. quanta vir vnus eò se iussus contulisset. Et recensuit eos in Bezec 4 vt certo numero per singulos duces distribui, & ordinari possent. Eum autem locum ad ripam Iordanis fuisse, & rei ipsius commoditas exigit, vt eo celerius exercitus Iordanem traijceret, & sententia multorum confirmat. Id sentit Iosephus, vt mox patebit, id Caietanus hoc loco, nec repugnat Abulensis. Ex quo fit vt aliam oporteat esse hanc Bezec, ab ea in qua regnauit Adonibezec. licet id puta-
a In tribu Iud n.65. ret Lyranus, Abulensis, Adrichom. [a] quæ erat iuxta Hierusalem, longissime à Iordane.

Inventa sunt autem *filiorum Israel trecenta millia, virorum autem Iuda 30. millia.* Seorsim sæpe numeratur tribus Iuda à reliquis, honoris & multitudinis causa: etiam ante factam regni Hebræorum sub Roboamo diuisionem. Congregatus porro est tantus exercitus intra sex dies; vt non sine causa diuinam hic manum confiteri oporteat. Id autem confirmatur ex eo quod Iabesitæ 7. tantum dies postularant induciarum. Nuncij autem qui apud Saülem remanserant, futuri
b 16. c.5. duces itineris, vt ait Iosephus, [b] dimissi sunt qui Saülis nomine dicerent suis, *cras erit vobis salus;* Iuerunt ergo sexto die nuncij ad suos, qui nunciarent adesse exercitum maximum ad flumen, eaque nocte Iordanem transiturum, & die sequenti cum hoste pugnaturum, & quidem bene mane, adeo vt inualescente sole, id est circa horam tertiam ante meridiem, quam nos appellamus nonam, victoria contingeret, quod sapit præscientiam futurorum; sed nihil mirum, Samuel enim propheta erat in castris.

Qvibvs cognitis Iabesitæ, eodem ipso tempore, ad regem Naas, & spe, & lętitia dissimulata venerunt. Et, *mane*, inquiunt, *exibimus ad vos*, id est cras, ea-
מחר dem quippe vox Machar est in Hebræo, hoc loco quæ paulo ante vbi dicitur, *cras erit vobis salus.* & vtrobique Septuaginta habent αὔριον. Ergo, vt credibile est, pullati veniunt, scissis vestibus, neglecta cæsarie, puluere conspersi caput, & quasi in peruigilio funeris sui, multis gemitibus lamentantur infœlicitatem suã, accusant etiam fortasse suorum vel ignauiam, vel inhumanitatem; postremo spondent se postridie, abeunte induciarum septiduo, ad ipsos exituros, Ammonitarum vel clementiam, vel seueritatem experturos, sperare tamen se, regem humanitatis & clementiæ, virtutis maximè regiæ memorem, neque humanæ fragilitatis, & fortunæ inconstantis ignarum, mitiorem opinione sua experturos. Sic videlicet finxerunt desperata sibi esse auxilia, seque deditionem facere paratos; vt Ammonitæ nihil sibi metuentes otio torperent, & incauti opprimerentur pridie speratæ deditionis, & ipso vltimo induciarum die.

Interea vero dum vna ex parte deditio, victoria, præda, mutilationes, opprobria expectantur; ex altera auxilia, pugna, commutatioque fortunæ, exercitus Israëlitarum, quàm minimo fieri potuit motu, Iordanem intempesta nocte transiuit, ne quis inde rumor Ammonitis obsidentibus afflaretur, tribubus, quę trans-Iordanem habitabant, certo quopiam in loco expectare iussis. Tum albescente cœlo Saül copias omnes tripertitò diuisit, nimirum vt tribus simul ex partibus nec opinantes Ammonitas inuadens, terrore, confusione, cæde cuncta misceret: mediam ipse partem reseruauit sibi; cæteris ad dexteram, & sinistram castrorum partem, simul in orbem oppugnandam, missis. Idq; abundante mul-

titudine facile fuit, cum pridem Gedeon, [a] & iam olim Abraham [b] exiguam suorum manum sic diuisam, hîc in Assyriorum, ille Madianitarum immensam multitutidinem immiserit, & victoriam reportarit. Bellatoribs autem hæc maxumè agentibus; Propheta annis grauis partes sibi de more [c] assumpsit numinis exorandi; maximumque ad victoriam momentum attulisse putandus est.

a Iud 7 20.

b Gen. 14. 15

c vide sup. c. 7. 9.

XLIV. *Hostem inuadit, pugnat, vincit.*

Saül *ergo*, inquit Scriptura, *ingressus est media castra in vigilia matutina*, media vocat respectu suorum, qui hostem eodem tempore ad dextram & sinistram inuadebant; eo tempore quo somnus mortalibus solet esse placidissimus, & priusquam satis expergiscerentur, arma turbidi conclamarent, caperent, pugnarent, punctim, cæsimque conficiebantur; & qui alienos oculos effossuri erant, sua ipsi pectora perfodienda præbebant. Nec in fuga reperiebatur salus, quando in hostem vndique circunfusum incurrebant. Quin etiam eodem ipso tempore Iabesenos egressos, omnia hostium munimenta, pręsidiaque perrupisse, in hostem, non iam supplices, sed feroces, furentesque irruisse, etiam tacente scriptura recte intelligitur; idque tanto facilius, quo laxior erat obsidio ex contemptu obsessorum. Percussit ergo Saül Ammonitas, *vsque dum incalesceret dies.* Reliqui autem qui fuga, latebris, precio mortem redimebant dispersi sunt, *ita vt non relinquerentur in eis duo pariter*, id est, simul. Non enim effugisse turmatim, sed vix singulos euasisse dicit. Quam sortem ne regi quidem contigisse, sed in prælio cecidisse Iosephus affirmat, quod mox viderimus. Sicque impletum est illud quod prædixerat Saül, *cras erit vobis salus cum incaluerit sol.* Quæ verba veradmodum iam adultum significant, & festum hebdomadarum appropinquans.

XLV. *Eadem ex Iosepho narratio.*

Antequam autem ad vlteriora progrediamur, ex Iosepho nobis illustrandus est hic locus. [d] Nam contraria, inquiunt opposita contrariis magis elucescunt, & in comparationibus non solum similia, sed etiã dissimilia rem illustrant, redduntque notiorem: & ipse vicissim in aliquibus corrigendus erit. Cum ergo Saül rure in vrbem reuersus tristia nuncia cognouisset. *Mox*, inquit Iosephus, *percitus diuino afflatu, ire eos iubet, & Iabesenis referre se tertia die venturum auxilio, & ante solem exortum hostem profligaturum, vt exoriens Ammanitas fusos & fugatos, miseros vero ciues periculo exemptos inspiciat.* vtinam hæc non magis concinne dicerentur, quam vere, sed pergit. *atque his mandatis, aliquot ex eis retinuit, quibus itineris ducibus vti decreuerat. Volens autem pœnæ formidine populum ad Ammaniticum bellum excitare, quo celerius conueniret, boum qui forte ab opere veniebant neruos succidit, idem passuros minatus qui postridie cum armis ad Iordanem non afforent secuturi quocumque ipse ac propheta ducerent.*

d l. 6. c. 5. extr.

l. 6. ant. c. 6.

Eo *metu factum est vt cum omnes ad præfinitum tempus præsto essent, recensitis apud Balam oppidum copiis, inuenirentur septingenta millia confluxisse, absque tribu Iudæ, quæ sola armauit septuaginta millia. Transgressus dein Iordanem, & decem schænorum spatium, nocte vna emensus, ante Solis ortum quò destinauerat peruenit: & diuiso trifariam exercitu, vndiquaque hostem, nihil tale expectantem aggreditur, & acriter pugnando ingenti strage edita inter cæteros Naasen regem occidit.* Hæc Iosephus, quæ Sigismundus ex fide vertit.

XLVI. *Examinatur, & arguitur in ratione temporis.*

Nonnulla autem sunt, quæ desiderentur à nobis. Nisi enim vehementer fallimur, errat ex ratione temporis non satis intellecta, aut obseruata. Nam in textu sacro non habetur mox remissos nuncios, sed tantum pridie certaminis; illis quippe nunciis vti volebat ad Israëlitas efficacius vbique ad arma concitandos: nec promissum est auxilium in diem tertium, sed in sequentem seu crastinum. nec promittitur victoria ante exortum solem, sed dum incaluerit sol, id est circa meridiem: nec retenti ad iter monstradum aliqui nuncij. Nunquid enim in numerosissimo exercitu deerant, propriæ regionis itinerum periti? Sed ad certiora obsessis nuntianda; nec mandata per totum Israëlem tributim perferenda dedit, vt postridie ad Iordanem cum armis addessent, id enim in tanta distantia fieri non poterat ab omnibus, nec necesse id erat, sed ad sextum duntaxat induciarum diem, quod & factum est. Itaque negligentia obseruandi temporis Iosephum hic quinquies paucis versiculis errare coëgit.

τῇ τρίτῃ τῶν ἡμερῶν.

1 2. 3. 4. 5.

XLVII. *Et in aliis.*

Corrigendus quoque quòd boum neruos, quorum numerum à Scriptura expressum ipse sine causa prætermisit, succidere quam totos in frusta concidere

maluerit; cum tamen subneruati ægrè, & tardè per omnes tribus circunferri po- 1.
tuerint; frusta vero facillimè, atque celerrimè. Quòd ad omnes tribus Israël
per eosdem ipsos Iabesenos nuncios mittere noluerit, sed domum præproperè 2.
remiserit: qui tamen nuncij ad totum Israëlem ad arma excitandum, erant in
primis idonei; ideoque ab Saule per quam prudenter electi, missique. idque con-
firmat textus Hebræus, qui eos non nuncios, sed legatos vocat, vt eruditè ver-
הםלאכים chammalacim. tit Arias Montanus. Nimirum legati sunt inferiorum ad superiores, aut certè
ad pares, quos ergo legatos miserint Iabesitæ ad Saulem, eosdem ille misit ad
sibi subiectas tribus nuncios. Quòd pœnæ modum, quem distinctè Scriptura 3.
posuit, in ambiguum sensum ipse traxit, vt dubium sit an succisionem neruorum
homines in suis bobus, an in seipsis passuri dicantur, idque non vitio interpretis,
sed scriptoris.

XLIIX. *Item circa loca.*

CORRIGENDVS quoque circa loca eorumque distantiam, quod Balam oppidum pro Bezec iuxta textum Hebræum & Septuaginta interpretationem posuerit: Quæ tamen Bala non ad Iordanem sita est, sed ad mare mortuum. Audi enim S. Hieronymum, [a] & maiori fide hominem, & locorum experientia, vt arbitror, non minorem. *Bala*, inquit, *quæ est Segor nunc Zoara nuncupatur, sola de quinque Sodomorum vrbibus Lot precibus reseruata. Imminet autem mari mortuo, & præsidium in ea positum est militum Romanorum, &c.* Nec alia Bala vsquam memoratur, quam Cariathiarim, quæ Bala quoque dicta reperitur, & alia in tribu Simeonis, quæ ambæ longissimè à Iordane distant.

[a] in loc. Hebr.

XLIX. *Eorumque distantiam. Schœnus. Parasanga*

ITERVM etiam peccat in locorum distantia, cum à Iordane vsque ad Iabes decem schœnorum spatium ponit. Schœnus autem siue Schœnismus mensura terræ Persica, ex sententia Herodoti in Euterpe, constat sexagenis stadiis, sicut parasanga tricenis. Ex Eratosthene autem apud Plinium, [b] schœnus patet stadiis 40. vbi etiam addit aliquos 32. stadia singulis schœnis dedisse. Decem itaque schœni Iosephi, ex sententia Herodoti, quam magis probari video, conficiũt sexcenta stadia, id est 75. milliaria; ex Eratosthene 10. schœni quadringenta stadia, id est 50. millia passuum comprehendunt, aut iuxta minimam mensuram 40. Atqui teste Hieronym. in Epist. ad Dardanum, [c] longitudo terræ sanctæ à Dan vsque Bersabee, vix 160. millium spatio tenditur. Latitudinem autem eiusdem puduit Hieronymum dicere, ne Ethnicis, vt ipse ingenue fatetur, occasionem blasphemandi daret: ea vero vix quadrantem longitudinis obtinet, iuxta optimos quosque topographos, atque cosmographos, id est passuum 40. millia, etiam non separata Philisthæa. Constat etiam tres minimum huius latitudinis partes cis Iordanem inueniri, quartam autem vltra Iordanem, id est, 10. circiter passuum millia. vbi sunt ergo decem schœni, id est 75. aut 50. aut minimum 40. milliaria? præsertim cum Iabes, non in extrema Galaaditide versus Ammonitas, sed in media collocetur, quod tamen propter obliquitatem viarum omitti potest. Nonne hîc Iosephum à S. Hieronymo his verbis compellari dixeris. *Hæc est Iudæe tuarum longitudo, & latitudo terrarum, in his gloriaris, super his te per diuersas prouincias ignorantibus iactitas. Ad populum phaleras, ego te intus & in cute noui.* Ita D. Hieron.

[b] l. 12. c. 14.

[c] tom. 3 ep. 129.

Quæ longitudo & latitudo terræ promissæ.

Ibidem.

L. *Arguitur in magnitudine copiarum.*

CORRIGENDVS etiam Iosephus in numero militum, in quo illum quoque arguit Abulensis, [d] sed in numeris procliuis est ad lapsum, & lingua & manus: itaque non dicam, vt quidam, congesta in vnum multa erratorum millia; sed numerum, si de industria mutatus est, valde ambitiosè amplificatum. Hebræi enim omnes, Chaldæi, Latinique codices, imo & Græci omnes in priore numero Israëlitarum ab eo discedunt: Græci quidem centum millibus hominum, cæteri autem quadringentis millibus. In posteriore autem numero qui Iudæos continet, consentit quidem cum plerisque Græcis, cum Hebræis tamen omnibus, Chaldæis, Latinisque pugnat, pro triginta enim millibus, habent 70. millia.

[d] q. 8. in c. 11. 1. Re. sub finem.

Aldi Rom. Basil.

& morte Naas.

Corrigendus denique circa mortem Naas. Nam secundi Reg. decimo, mittit Dauid Rex legatos ad filium eius Hanon, qui cum in recẽti luctu de patris morte consolentur; quod ipsemet Iosephus fatetur; id autem circa decimum septimum à Saülis morte annum contingit, id est vltra 30. ab hinc annos. tot ergo annis superstes fuit is quem nunc mortuũ Ioseph. parũ sibi consentiẽs fabulatur.

infr. an Dauidi. 17. Ionat c. 6.

LI. *Vastitas illata Ammonitidi.*

ILLVD vero quod de vastata tota Ammanitide regione subiungit, etsi in Scriptura omissum est, quia tamen probabile est, & præsenti Israëlitarum dolori consentaneum, & ad effecta victoriæ huius pertinet, non omittemus. *Hæc victoria*, inquit, *Sauli nomen apud omnes Hebræos inclytum reddidit: fama longe lateque fortitudinem viri celebrante. Si qui enim erant qui prius eum contemnerent, tunc mutata in diuersum opinione, omni eum honore dignum prædicabant*; sed hoc posterius effectum est, de quo mox cum Scriptura, de priore autem ὑπομνηματικῶς hæc subdit. *Nam non contentus Iabesenos seruasse, in Ammanitarum regionem irruptione facta totam vastauit, & ditato ex præda exercitu, gloriose domum reuersus est.* Non quidem in patriam Gabaa: nam hinc proxime in Galgala, id agente Samuele, ab omnibus itum est; sed in regnum suum, cuius erat ipse Paterfamilias.

LII. *Contemptores Saulis deposcuntur.*

HOSTE Israëlitarum auspiciis Saülis debellato, planeque domito, populus, cui hæc victoria Saülem valde commendauerat, ait ad Samuelem. *Quis est iste, qui dixit, Saul num regnabit super nos? Date viros, & interficiemus eos.* Quasi dicant, profiteantur, si audent, nomen suum; & illico iniuriam & contemptum regis, & superbiam suam, seditionemque morte luent. Ex quibus verbis intelligitur, quod supra diximus, non magnam fuisse multitudinem istorum filiorum Belial. Quomodo enim exercitus maiorem populi partem ad mortem deposceret? Saul autem, ad quem iniuria, & vindicta pertinebant; quique regnum suum eximia in hostes fortitudine stabilire cœperat, voluit etiam clementia in suos confirmare, omnem iniuriam obliterando, & victori Deo condonando. *Non occidetur*, inquit, *quisquam in die hac, quia hodie fecit Dominus salutem in Israel.* Vtrum tamen Saul pœnam planè remiserit, an distulerit in aliud tempus, vt verba significant, & factum est postea à Dauide, [a] vide Abulensem. [b] Ego elegantem huius loci paraphrasin ex Iosepho subiicio, ne quis me Iosephum reprehensionis tantum causa referre putet. A qua tamen mente atque consilio longe absumus, etsi eum sacris literis repugnantem ægrè patimur impunè, & sine refutatione abire. Id enim pridem polliciti sumus; & id à nobis Deum in hoc scribendi munere postulare persuasum habemus: à quo speramus omnia in laudem ipsius, & maiorem veritatis notitiam cessura. Sic ergo habet. [c]

Saule clementer repugnante.

a 3. Reg. 1. b q. 10. in c. 11. c l. 6. ant. c. 6.

LIII. *Quod Iosephus bellè expressit.*

POPVLVS *verò nimio gaudio gestiens placebat sibi, quod talem regem esset nactus, & illis qui iniuriam fore dixerant insultabat, rogitans vbi nunc essent isti contemptores, & ad supplicium eos deposcens: & alia multa iactabat, vt solet multitudo, quoties in aliqua felicitate constituta contra authorum eius aduersarios irritatur. Saulus interea studium quidem ac beneuolentiam eorum collaudabat, sed iureiurando affirmauit non passurum, vt quisquam è consanguinea multitudine tam festo die raperetur ad supplicium. Periniquum enim esse victoriam à Deo datam ciuili sanguine polluere, sed magis decere, vt positis odiis, diem epulis atque hilaritate transigant.* sic ipse. Et vero par est credere Hebræos hostium castris, omnique supellectile, & commeatu potitos, corporibus à nocturno, diurnoque labore curandis operam non negligentem dedisse. Sed hanc hilaritatem, sicut & prædę distributionem, & Iabesitarum reparata damna Scriptura prudentibus coniectanda reliquit.

ἐμφυλίῳ.

LIV. *Samuel renouat comitia in Galgalis.*

SAMVEL autem occasionem bene animati in nouum regem populi, quam Deus ipse suscitasse videbatur, passus non est sine vtilitate perire: sed populum ad confirmandum communi omnium consensu Saüli regnum, factamque dudum electionem eius excitauit. Ait enim, *venite & eamus in Galgala, & innouemus ibi regnum.* Vbi hæc ab eo dicta fuerint non constat; videntur tamen dicta ante Iordanis transitum, & ante quam vlli proprios repeterent lares. Nam plerique, qui ad tribum Ruben, & Gad, & dimidiam tribum Manasse pertinebant, Iordanem non erant transituri; alij iam inde è castris diuersis itineribus ad suos redituri erant, denique alij aliis in locis Iordanem erant transmissuri. Indicto autē vno eodemque ad conueniendum loco, eodem fere vado omnibus vtendum fuit. Fuit autem Galgala Iordani vicinus, idemque religiosus locus, ex quo ibi tempore Iosue Arca Domini cum Israëlitarum castris diu permanserūt; [d] licet etiam idolis aliquando profanus factus esset, vt tempore Eglonis regis Moabitarum, quem Aod pugione confodit; anno ab hinc 294. Denique ibi Samuel sacrificare consueuerat: & illuc crebro proficiscebatur iudicandi populi causa. [e]

d 1. Regum 10. 8. 2961. 2669. 294. e c. 7. v. 16.

EXITVS AB ÆGYPTO, 420.

INNOVATIO REGNI SAVLIS LV. *Innouandi regni causa, ibiq. iterata omnia.*

PERREXIT itaque omnis populus in Galgala transmisso Iordane, vt illic innouaret regnum, & quantum opus erat Saulem recens, ac de nouo, vt aiunt, constitueret regem, quoniam priori inaugurationi, quæ publice facta fuerat, à nonnullis apertè reclamatum fuerat. Ergo sortitio instaurata est, & inunctio, & acclamationes, & festa cantica, & sacrificia, & epulæ, omnia denique, vt ait Abulensis [a] verisimile est facta fuisse in Galgalis, quæ facta fuerant in Masphat, & rursum ait in hac regis innouatione repetita fuisse omnia, quæ requirebantur ad constituendum aliquem regem, perinde ac si nihil hactenus factum esset. De inunctione, quæ præcipua habetur in hac tota celebritate, id perspicuè tradunt Septuaginta. Nam vbi nos ex Hebræo legimus, *Et fecerunt ibi regem Saul*, ipsi habent, *Et vnxit Samuel ibi Saul in regem.* Viderunt quippe eum mox in Scriptura [b] Christum & vnctum dici. Ex quibus Iosephus, *Ibi rursum*, inquit, *inspectante tota multitudine propheta vnxit Saulem sacro oleo, atque iterum regem consalutari fecit.* Vbi notanda est non solum vnctio, sed iterata vnctio, & iterata coram multitudine, & iterata oleo sacro, iuxta ea quæ supra dicebamus, [c] ad differentiam primæ quæ priuata fuit, & communi oleo peracta, vt suo quoque loco dictum est. [d] Itaque triplex fuerit Saülis inunctio, sicut & Dauidis, vna priuata, publicæ duæ; iteratæ etiam fuerunt consalutationes, & acclamationes, Iosepho teste.

a q.13. in c.11.
b c. 12. v 3. χριστὸς
c N. 17.
d an. 1. Saul n. 80. & 81. Abul. ibid.

Præsertim vnctio.

LVI. *Et sacrificia.*

ITERATA denique sacrificia, victimasque pacificas Scriptura ipsa testatur, easque epulæ perpetuo sequebantur, quas innuit scriptor sacer, cum ait, Saülem vel, vt plerique Græci habent, Samuelem ibi cum vniuerso populo vehementer lætatum. quæ enim sine epulis, aut ludis lætitia popularis? quoniam vero apertè dicitur factum regem in Galgalis coram Domino, & ibi immolatas victimas coram Domino, nihil video absurdi si concedatur in Galgala quoque arcā ad hanc celebritatem cohonestandam fuisse allatam, id agente propheta, & pontifice consentiente: moxque ad Cariathiarim fuisse relatam, iuxta ea quæ supra diximus. [e] Sicq. reuera, innouata fuerint omnia. Et ita nobis consiliabimus S. Hieronymum circa translationem Arcæ in Masphat, & Galgala: nec tamen recedemus ab iis, quæ ante stabiliuimus. a. m. 2960. n. 3. Non desunt etiam qui non improbabiliter putent aram ibi à Iosue ante trecentos & octoginta fe annos excitatam, his quoque temporibus perdurasse, & super eam immolatas victimas, dicique hic facta coram Domino, quæ coram altari, quod repræsentat Dominum, facta fuerant.

An & arca eò traducta ad tempus.

e N. 3.

LVII. *Causa comitiorū ex parte Samuelis.*

OCCASIONEM porro congregati Regis, simul & populi accepit Samuel, vt testimonium abstinentiæ & integritatis suæ coram Rege ab vniuerso populo acciperet. *Quoniam*, vt ait Theodoretus, [f] *perfungebatur authoritate sua, & eam tradebat regi. Erat ergo consentaneum, vt quæ à se gesta essent narraret, & quod in Repub. gerenda cum laude versatus esset consentientem haberet populum, legitimam illum docens potestatem.* Sic ipse. 1. Id quoque factum rectè dixeris, ad docēdam exemplo suo abstinentiam recens institutum regem: ne populo iustam præberet occasionem querelarum. 2. Iuxta illud, [g] *Et clamabitis in die illa à facie regis vestri, quem elegistis vobis.* Voluit quoque populum intelligere quanta esset Regis authoritas, cuius se ipse iudicio 3. sponte submitteret, in ijs quæ ad Reipub. administrationem pertinerent. Deniq; voluit populum tacitè arguere iniustitię, qui Iudicem ac magistratum suum 4. singulari innocentia, vel ipsorum confessione, virum abdicassent; vt Regi se, cuius essent seuerissima iura, subijcerent; Sed ipsam eius in comitiis habitam orationem audiamus.

f q. 28. in 1 Reg.
g c. 8. v 18.

LVIII. *Eius ibidē oratio.*

Ecce, inquit, audiui vocem vestram, iuxta omnia quæ locuti estis ad me, & constitui super vos Regem. Et nunc Rex graditur ante vos. Alludit ad illud, quod ante dixerant maiores natu Samueli, *Iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis*· id quia recens factum ab eo contra Ammonitas, *nunc*, inquit, *rex graditur ante vos*, non tam locorum spatio, quàm authoritate & dignitate. Vel, *Rex graditur ante vos*, iam stabilitum est regnum in manu eius, & diuino, humanóq; iudicio confirmatum; adeò vt quod electione diuina obtinuerat, præclarissimæ quoque victoriæ nomine mereatur. Rex est nec deseri à vobis, aut mutari potest, sed illud prouidendum, vt quamuis in optando rege peccaueritis, cum eo ex diuina lege viuendo, salutem consequamini vt postmodum distinctius habetur. Illud quoq;

de admisso in postulando rege peccato, latius paulò post aliquanto diducit Pergit.

LIX. *Quid de filiis suis dicat.*

Ego autem senui & incanui: agebat quippe annum sexagesimum tertium, vt qui natus fuerat anno 2. Heli. *Porro filij mei vobiscum sunt*, inquit Samuel, quæ verba, quia perfectam sententiam non habent, variè à varijs supplentur. Lyranus, remanebunt pro me obsides ad satisfaciendum si alicui teneor, & satisfacere non possum. Sed hic sensus requireret verba ista dilata vsque ad illum locum, *Ecce præsto sum, & filij mei vobiscum sunt.* Abulensis supplet, qui poterant pro me regere, si senectus mea videtur impar administrationi Reipub. Id enim significarat maiores natu cum primum regem petierunt, [a] sed hæc expositio vt præcedentibus illis verbis, *Ego senui & incanui*, rectè conueniat, non satis tamen quadrat sequentibus, quæ nullam adhuc habent querelam, quam ponit hæc interpretatio. Caietanus, *petite iustitiam aduersus eos, & aduersum me*; rectè quidem si illos sciret innocentes, non conueniebat autem patri filios, quos nosset parum probatæ administrationis, in ius trahere, & reddere toti populi probrosiores. Vatablus, succedent in locum meum, poteritis eos consulere. At iam ab vniuersis maioribus natu Israël improbati fuerant, ac reiecti; sanctus Gregorius, quibus ad principatus culmen nascentibus, ius aufero successionis. Dionysius tanquam parati ad obsequium regis, & communitatis, Emanuel Sa, possunt, si quid opus erit, vobis pro me seruire.

5. 2.

a cap. 8. 5.

LX. *Demonstrat innocentiā suam à vi, & calumniis.*

Fortasse non male hoc modo suppleueris. Ecce filij mei quos accusatis, apud vos sunt, non subterfugiunt iudicium, rationem reddere possunt administrationis suæ, ætatem habent, ipsi pro se loquentur: me autem num parati estis arguere? ideo subdit de seipso. *Itaque conuersatus coram vobis ab adolescentia mea, vsque ad hanc diem*, alij vertunt a pueritia mea; potuit etiam vere de infantia dicere, cum à matre in templum delatus, ibi iugiter perseuerauit vsque in præsentem diem. [b] Pergit. *Ecce præsto sum* experiundi potestas datur; si placet actionem intendere, *loquimini de me coram Domino*, id est publicè, in Dei hominumq; auribus, oculisq; vel coram arca in qua ipse residet, vel coram altari eius, in quo ipse honoratur sacrificiis, arguite me *coram Christo eius*. Rege videlicet, qui diuina vnctione constitutus est legitimus omnium nostrum iudex, *vtrum bouem cuiusquam tulerim, aut asinum*, mihi per vim ea iumenta vsurpando, aut eorum vsum gratuitum. Quod si vim accusare non potestis, videte num possitis accusare calumniam, malasve artes, quibus aliquem oppresserim, eiue ius suum abstulerim.

b 1 Reg. 2. 24. 25.

LXI. *A corruptione munerum.*

Quod si arguere non licet abusum me vltro potestate mea, agite, ostendite passum esse abduci me muneribus ad peruertendum iudicium, hoc enim nomine ac fine accipere munera criminosum est. Nam simpliciter accipere munera, quæ alicuius in nos beneuolentiam testentur, in culpa non est. In iudicibus tamen suspiciosa res est, & accusationi obnoxia, ideoque Samuel sine vlla restrictione, vel conditione, *si de manu cuiusquam*, inquit, *munus accepi.* Et lex ipsa, [c] *Non accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subuertunt verba iustorum.* Et videtur alludere Samuel ad accusationem filiorum suorum, de quibus Scriptum est, *declinauerunt post auaritiam, acceperuntque munera, & peruerterunt iudicium.* [d] Et ipse, *Contemnam*, inquit, *illud hodie*, pro quo Pagninus., *& occultauerim oculos meos ab eo, siue in eo.* Vatablus, si accepi munus vt ei oculis meis conniuerem; Caietanus, & faciam celare oculos meos in eo, id est, vt intellexit sanctus Hieronymus, priuabo me eo, auferam id ab oculis meis, contemnam illud atq; restituam.

c Exod. c. 23. 8. Deut. c. 16. 19. 1 Reg c. 8. 3. d Eccl. 46. 22.

LXII. *Testimonium Sapientis.*

TESTIMONIVM hoc innocentiæ celebrat Sapiens Syracides, [e] *Et ante tempus*, inquit, *finis vitæ suæ, & seculi testimonium præbuit in conspectu Domini & Christi; pecunias, & vsque ad calceamenta ab omni carne non accepit, & non accusauit illum homo.* Calceamenti meminit Sapiens, imitatus Septuaginta, qui habent hoc loco ὑπόδημα. calceamentum, siue subligaculum, sed ἐξίλασμα propitiationem, interpretatus est *pecunias*: addunt etiam Septuag. *respondete contra me*.

e q. 6. inc. 12.

Et confessio populi.

Hæc ergo prouocatio quædam est Samuelis innocentiæ suæ conscij, qualis fuit illa Christi Domini, *Quis ex vobis arguet me de peccato?* Et neutrum accusauit homo, imò Samuelis virtutem & integritatem suo ipsi testimonio

confir-

confirmarunt in tribus prædictis capitibus, *Et dixerunt, non es calumniatus nos, neque oppreßisti, neque tulisti de manu alicuius quippiam.* Iudicem acceperat Samuel Deum, & Saülem innocentiæ suæ, si vellent contra ipsum contendere Israëlitæ, quia vero nolebant contendere, sed sponte fatebantur Samuelis innocentiam, quos iudices acceperat, accipit testes, non in præsens iudicium, in quo nemo est iudex & testis, sed in futurum, si quando illum in posterum accusare vellent, vt pluribus disputat Abulensis. [a]

a q. 6. in c. 12.

DICI etiam potest Samuelem cognitis huius populi moribus, & inconstantia, non simplici asseueratione contentum fuisse, sed iusiurandum exegisse quo illi, Deo, & rege testibus, faterentur se nihil reprehensione dignum in ipso reperisse, quod illi ediderunt cum dixerunt, *Testis*. Sicut enim per Deum, primam summamque veritatem iuratur, ita per regem eius vicarium, cui veritas antiquissima sit, & mendacium probrosissimum, non raro in scriptura iusiurandum editum reperitur. Hinc illa. [b] *Per salutem animæ tuæ Domine mi rex.* Et, *per salutem tuam, & per salutem animæ tuæ non faciã rem hanc.* Et Nabuchodonosor [c] iurauit per thronum, & regnum suum. Nimirum maiorem non habebat per quem iuraret, [d] qui solus dici volebat Deus. Ergo quasi Deus per semetipsum, & regiam potentiam suam iurauit. Samuel itaque, *testis est* inquit *Dominus aduersum vos, & testis Christus eius in die hac*; fiat videlicet hodie testis in tempus opportunum, vel assumatur hodie testis, non innocentiæ meæ, quam vos confitemini, sed vestræ confessionis, *quod non inueneretis in manu mea quippiam*, & dixerunt *Testis*. In Hebræo est, *& dixit* nimirum populus: quidam autem Hebræi apud Lyranum & Abulensem [e] dicunt missam à Domino vocem, *Testis*; & in aëre auditam, in testimonium innocentiæ Samuelis, vel confessionis Hebræorum.

LXIII. E[illegible] testimonii.

b 2. Reg. 14. 19. c. 11. 11.
c Iudith. 1. 12. c. 1 13.
d Heb. 6. 13.

Per Deum & regem.

e q. 8. in c. 12.

DEINCEPS autem transit Samuel ad reprehensionem populi, innouatam Reipublicæ administrationem, & petitum regem. Cum enim Israëlitæ, vt ait Lyranus, ob rem prosperè à rege suo gestam existimare possent se regem petendo non peccasse, quamuis Samuel id ex ore Dei affirmasset; [f] eam opinionem nunc Propheta non solum verbo refellit, ostendens quam ingrati fuissent in Deum, sed etiam prodigio; fuit autem hoc tempus increpationi opportunum, quando parta Regis auspiciis insigni victoria, populus in regem beneuolentior, ei communi consensu confirmauerat regnum. Ante enim cum iam plerique eum non admitterent in regem, neque ipse vllo egregio facinore nobilitatus esset, si eos Samuel hac oratione, & miraculo absterruisset, facile omnes regi renunciassent, & irrita fuisset Domini electio, & Saulis inunctio. Nunc autem rege plane confirmato, quamuis obiurgati, eum non abdicarent, sed eo retento veniam peccati peterent, & obtinerent, sicut reuera factum est. Vide hæc copiosius apud Tostatum. [g]

LXIV. Reprehensio populi ob petitum à Deo regem.

f c. 8. v. 30.

g q. 2. in c. 12.

REPREHENSIONEM porro suam sic exorditur. *Dominus qui fecit Moysem & Aaron, & eduxit patres nostros de terra Ægypti.* Hæc quoque ecliptica oratio est, quam quidam supplent per vocem *adest*, quæ apud Abulensem, & in quibusdam exemplaribus latinis habetur, in emendatis non habetur, & refertur ad illud, *coram Domino*, quod iam in hoc conuentu aliquoties iteratum est. At concinnius, vocem, *Testis*, à populo postremo illatam resumunt, dicuntque, Testis Dominus, innocentiæ meæ, & peruicaciæ vestræ, Dominus inquam, qui Moysem & Aaronem nobiles clarosque reddidit; per quos prodigia edidit, & eduxit patres nostros de terra Ægypti. *Nunc ergo*, inquit, *state, vt iudicio contendam aduersum vos coram Domino, de omnibus misericordijs Domini.* Beneficiis videlicet misericorditer collatis tam vobis, quam patribus vestris, quæ videtur ad duo capita reuocasse. Primum est quomodo Iacob ingressus est in Ægyptum: cui Dominus Iosephum Ægypti proregem præparauerat, ne fame periret in Chananitide cum tota familia sua: sed potius, mirificè auctus in Ægypto, coalesceret in populum: qui cum postea vexarentur ab Ægyptiis, clamauerunt patres vestri ad Dominum, & misit Dominus Moysen & Aaron, & eduxit patres vestros de Ægypto, & collocauit eos in loco hoc. Hoc primum maximúmque beneficium quod plurima alia complectitur: singula quippe Dei beneficia, si rectè æstimentur, multiplicia esse reperiuntur;

LXV. Eius [illegible] duo. Accepta beneficia extra Chananitidem.

omnia ſcilicet quæ in Ægypto, in ſolitudine, & acquiſitione Chananitidis contigerunt. Alterum caput eſt acceptorum beneficiorum in ipſa Chananitide.

LXVI. *Et in Chananitide. per Iudices.*

QVID ergo vice verſa Hebræi in Chananitide? *Obliti ſunt Domini Dei*, quando eo deſerto idolorum cultui ſeſe manciparunt: nec ſemel aut iterum, ſed frequentiſſimè hoc ſe crimine polluerunt; Tunc autem magnum extitit erga vos Dei beneficium, qui non diſperdiderit vos, vt non ſemel fuerat comminatus; aut abiecerit vos, tanquam populos nationum, vt ſine lege, ſine Deo, ſine peculiari prouidentia viueretis: ſed quaſi pater caſtigauerit vos virgis ſuis; ideoque aduerſum vos Iabinos, & Siſaras, Cuſanos & Eglones, Philiſthæos & Ammonitas, aliaſque gentes ſuſcitauerit: nec tamen plane reliquerit *virgam peccatorum ſuper ſortem iuſtorum*, [a] ſed ſpiritum eis pœnitentiæ dederit in acerbo verberum ſenſu, vt repudiatis, abiectiſque idolis, clamarent ad Dominum, ab eoque veniam ſupplices, auxiliumque poſtularent; & à miſericordi parente ac Domino impetrarent; ſuſcitato eis Othoniele, Aodo, Baraco, qui hic Badan [b] videtur dici, vt alibi iam dudum diximus 6 & hoc loco Badan à Septuaginta nominatur: Gedeone, qui & Ierobaal, Iephte, Samſone, & Samuele; quorum opera eruit eos de manu inimicorum per circuitum, & habitarunt confidenter.

In quibus Barac, qui & Badan.

a Pſa.124 3

b a.m.2827 n.1. 6.%.

LXVII. *Et Samuel.*

Samuel ſeipſum nominauit, quia reuera ipſe populum ſuum liberauit à Philiſthæis, vt ſupra capite ſeptimo perſcriptum eſt, vbi dicitur, *facta manus Domini ſuper Philiſthæos cunctis diebus Samuelis; & redditæ ſunt vrbes quas tulerant Philiſthiim ab Iſrael, &c.* Nec mirum prophetam addidiſſe quod ad laudem ſuam pertinebat: Prophetam enim agebat, & Dei ſpiritu dictante loquebatur, ſicut cum Moſes [c] ſcripſit fuiſſe ſe virum mitiſſimum ſuper omnes homines qui morabantur in terra, prophetam ipſe quoque agebat, non hiſtoricum. Quanquam & in hiſtorico plerique requirunt nihil vt falſi audeat, nihil veri non audeat. Samuel autem breuitati conſulens aliqua in his beneficiis, & liberationibus prætermiſit, quia hæc ſatis erant ad arguendos Hebræos ingratitudinis, cum cætera eſſent generis eiuſdem; & iſtorum exemplo ſatis ſuperque oſtenderetur potuiſſe Hebræos ſine regibus ab hoſtibus liberari, ſicut hactenus ſine illis per annos ſupra quadringentos à Moyſe, vſque ad Samuelem liberati fuerant.

c Num. 12. 3.

LXVIII. *Occaſio petitis regis.*

PERGIT porro Samuel, & ipſum reprehenſionis fundamentum, eiuſque occaſionem recenſet, *Videntes autem, quod N[illegible] rex filiorum Ammon veniſſet aduerſum vos, dixiſtis mihi, Nequaquam, ſed rex imperabit nobis, cum Dominus Deus veſter regnaret in vobis.* Speciali ſcilicet dominio temporali, gerens bella veſtra per eos, quos ſuſcitaſſet; & conſultus ſatisfaciens dubitationibus veſtris, & peculiari prouidentia vos quaſi familiam ſuam gubernans; quæ vos in regem veſtrum tranſtuliſtis. Hæc iam declarata ſunt, verum hanc petiti regis cauſam ſiue occaſionem, nondum expoſuerat Samuel: non enim habetur ſupra mentio aduentus Naas ante iſtam petitionem, ſed poſt menſem ab inauguratione poſtulati, impetratique regis. Itaque intelligi poteſt vel bis veniſſe, vt ſupra cum Abulenſi dicebamus; [d] vel certe veniſſe per nuncios, ſeu feciales ſuos in regionem Galaad, tributum, deditionem, aut grauiorem aliquam ſatisfactionem poſtulando; qua recuſata ipſum cum exercitu veniſſe. Nam Ioſephus ait illum diu Iudæis vltra Iordanem habitantibus infeſtum fuiſſe; poſtremo autem cum magno & forti exercitu regionem ingreſſum, vrbes eorum ſubiugare cœpiſſe. Eadem fere eſt Caietani ſententia.

Naas an bis venerit contra Hebræos.

d Num. 26

LXIX. *Conſolatio populi, admiſſa iam culpa.*

VERVM quia iam culpa erat admiſſa, nec integrum erat populo nunc ad priorem ſtatum redire, conſolatur eos Propheta docens quomodo nihilominus Deum poſſint habere propitium, quem habuerant ſuæ poſtulationi conſentientem. *Nunc ergo*, inquit, *præſto eſt Rex veſter, quem elegiſtis, & petiſtis*: Elegerat eum Deus, elegiſſe tamen Hebræi dicuntur, dum ſortitionem, qua Deus ſuam electionem docuit, ipſi fauſtis acclamationibus approbarunt, dicentes, *viuat Rex*. Eum dedit vobis Dominus non vltro ac ſponte ſua, ab ea quippe mente voluit vos reuocare, propoſitis iis, quæ à rege paſſuri eratis, & damnis in quæ, vt contingit regum improborum ſubditi, eratis incurſuri, à

quibus tam diu fueratis immunes, sed importunis postulationibus vestris fatigatus, ne forte nihil vos in ea re peccasse cogitetis. Non enim Domino in hoc negotio obedistis, sed ipse potius vobis. Nihilominus *si timueritis, Dominum, & serueritis ei, & audieritis vocem eius, & non exasperaueritis os Domini*, id est, asperum vobis, & iratum factis vestris reddideritis. Sanctus autem Hieronymus in Tradit. *Os Domini dicit os Prophetarũ, qui ex ore Domini loquebantur*; quod eodẽ modo de Pontifice, qui Dominum consulebat, & eius ad populum quasi nuncius, Domini responsa referebat, intelligendum est, *quia Angelus Domini exercituum est*. Si, inquam non exasperaueritis os Domini, *Eritis & vos & rex qui imperat vobis, sequentes Dominum Deum vestrum.*

Videatvr fortassis hæc oratio aut inanis, aut diminuta; Nam timere Dominum illique seruire, vtique est ipsum sequi: perinde ergo est ita loqui, ac si diceret, si secuti fueritis Dominum, sequemini Dominum, aut si timeritis, ac seruieritis Domino, timebitis eum, illique seruietis. Ideóque quidam subaudiunt, eritis sequentes Deum, feliciter nimirum ac diu, omnia prosperè vobis euenient, Deo studiis vestris obsecundante: Idque ex contrario intelligitur: statim enim sequitur Deum illis infestum fore. Editio græca Basil. addit οὐκ ἔςαι χεὶρ κυρίου ἐφ' ὑμᾶς. *Non erit manus Domini super vos*. Itaque in posteriore membro subintelligit ἀπὸ κοινοῦ particulam ἐὰν. verum placet expositio Abulensis,[a] moneri videlicet populum à Samuele, ne existimet se, quia peccauit petendo regem, eum retinendo, in peccato semper fore, ideóque eum abijciendum, si velint sequi Dominum. Nam si Deo seruieritis, inquit & mandata eius custodieritis, poteritis cum rege vestro illi esse grati, & accepti. LXX. *Eius quæ remedium.*

Si *autem non audieritis vocem Domini, sed exasperaueritis sermones eius, erit manus Domini super vos, & super filios vestros.* Id est interprete Chaldæo paraphrast. Vatablo & Lyrano, sicut puniuit patres vestros peccantes, ita puniet vos. Abulensis autem, nullo discrimine puniet iuuenes cum senibus, patres cum filiis; & quos eadem culpa coniunxerit, eadem animaduersio castigabit. At Septuaginta constanter habent, & super regem vestrum, cum aperta antithesi. Nimirum textus Hebræus nomine patrum videtur reges intellexisse, qui patres patriæ, & populorum dicuntur. Itaque Aristot. [b] *Patris* inquit *erga filios societas figuram regni habet, quippe cum patri cura filiorum sit. vnde etiam Homerus* Iouem *patrem appellat, eo quod regnum, paternum imperium esse debet*, ita Philosophus; qui & subdit apud Persas patris imperium tyrannicum esse, eo quod filiis suis quasi seruis vtantur. Ergo & regnum putabit tyrannicum, in quo rex subditos non filiorum loco, sed seruorum habuerit. Confirmant autem hanc expositionem, cui Abulensis quoque, Caietanus, & quidam Hebræi apud Vatablum subscribunt, postrema illa verba. *Quod si perseueraueritis in malitia, & vos & rex vester pariter peribitis.* LXXI. *Reges patres populi.* *Ex Arist. & Homer.*

Reg. Rom. Aldi. Basil.

Seqvitvr vt Samuel factis ipsis suam populi reprehensionem confirmet, eumque peccasse in Deum prodigio diuinitus edito doceat. *State*, inquit, *& videte rem istam grandem, quam facturus est Dominus in conspectu vestro. Nunquid non messis tritici est hodie? Inuocabo Dominum, & dabit voces & pluuias*, tonitrua videlicet perstrepent, totoque cœlo remugient, eaque pluuiarum inundatio sequetur. *& scietis & videbitis quia grande malum feceritis vobis in conspectu Domini, petentes super vos regem.* Si miraculum hoc fuit, vt reuera fuit, vtpote diuinitus impetratum, & datum in signum à Deo toti populo, oportuit vt ratione temporis, quo hæc tonitrua & pluuiæ contigerunt, naturæ viribus fieri non possent, licet alioqui pluuiæ & tonitrua naturæ vim non superent. Oportuit quoque, vt minimè dubium, & controuersum esset miraculum, aërem tum plane sudum fuisse ac serenum: nullasque pluuias tempore triticeæ messis solere contingere: id quod Hebræi quidam apud Vatablum asserunt, imò à 17. Martij vsque ad mensem Octobrem negant pluere. LXXII. *Samuel prodigio confirmat dicta sua.*

Neqve obstat quod legimus in libro Iosue, [c] filios Israël transisse siccis pedibus Iordanem, *cum is ripas aluei sui, tempore messis impleuerat*; cui consentiens Ecclesiasticus, [d] *qui multiplicat*, inquit, *quasi Iordanis in tempore messis*. Nam illa aquarum multiplicatio, & inundatio non tribuitur pluuiis, de quibus est hoc LXXIII. *Pluuia in messe nulla, licet abundante Iordane.*

a q 14. in c. 12.

b l. 8. Ethi. c. 10.

c Iosu. c. 3. v. 15.

d Eccl 24. v 36.

loco quæſtio: & potuit ex liquefactis, niuibus Libani, quibus illum abundare eius altitudo ſuadet, & perſuadet propheta Ieremias, [a] ſtato hoc meſſis tempore contigere, præterquam quod apud vtrumque ſcriptorem ſacrum de meſſe hordeacea ſermo eſt, quæ mox à feſtis Paſchalibus contingebat, quod fuit tempus tranſitus Hebræorum, die videlicet decimo primi menſis. [b] Cum hic quaſi dedita opera Samuel diem memorat triticæ meſſis, qui erat hebdomadarum, ſiue Pentecoſtes feſtus dies, vt ſupra dicebamus, [c] quando in Chananitide æſtus ſolis, vapores, & exhalationes, quæ in nubes concreſcere poſſent, exhaurit atq; ebibit.

[a] c.18.14. [b] Ioſ. c. 4. v 19. [c] nu. 1.

LXXIV. *Editur miraculum.*

ET *clamauit Samuel ad Dominum, & dedit Dominus voces & pluuias in die illa.* Magno nimirum affectu, aut etiam ſono vocis, ſtatimque contenebrati ſunt cœli, & nubes cum fragore diſrumpi cœperunt, imbreſque violenti decurrere. Cum enim miraculo fierent, & in ſignum, oportuit etiam ordinarium modum menſuramque ſuperare. [d] Refert Euſebius [e] ex Clemente Alexandrino in lib. Strom. 6. [f] hunc locum Græcorum fabulis adumbratum. *Cum diuturna*, inquiunt, *ſiccitas Græciam aliquando affligeret*, & fructuum eſſet maxima ſterilitas, qui remanſerant propter famem Delphos ſupplices venientes, rogarunt Pythiam quomodo liberarentur à tam graui calamitate. Ea reſpondit calamitatis vnum eſſe remedium, ſi vterentur precibus Æaci. Eis ergo morem gerens Æacus, cùm in Græcum montem aſcendiſſet, mundis in cœlum extenſis manibus communem Deum inuocans precatus eſt, afflictæ vt Græciæ miſereretur. Simulac autem cœpit precari, fœlix ſtatim tonitru inſonuit, & totus aër circumcirca fuit obductus nubibus, vehementes autem & continui imbres erumpentes totam impleuere regionem. Hinc efficitur abundans & copioſa fructuum feracitas, quæ precibus Æaci, tanquam agricultura fuerant impetrati. *Et inuocauit*, ait Scriptura, *Samuel Dominum, & dedit Dominus voces, & pluuiam in die meſſis. Vides vnum eſſe Deum, qui per ſubiectas poteſtates pluit ſuper iuſtos & iniuſtos?* hactenus Clemens.

quod Græci imitati ſūt.

[d] Abul. q. 15. med. [e] l. 10. præpar. c. 1. [f] p. 253. Gr. Lat.

LXXV. *Timet populus Deū & Samuel.*

ET *timuit omnis populus nimis Dominum, & Samuelem.* Dominum quidem, cui tonitrua, imbres, & tempeſtates famularentur, Samuelem qui illa tam facile impetraret. Dominum qui peccantem aduerſum ſe populum cœli ruina diſperdere poſſet, Samuelem qui zelo iuſtitiæ armatus, non inuitus diuinam iniuriã perſequeretur. Dominum ne forte quæ erant in ſignum, fierent in ſupplicium, quandoquidē ſe reos agnoſcebant. Sic patres eorum timuerant in montes Sinai, *videntes voces, & lampades, & ſonitum buccinæ, montemque fumantem: nam perterriti, & pauore concuſſi ſteterunt procul*, ne morerentur. Samuelem ne qui erat accuſator fieret etiam vindex, tam ſuæ quam diuinæ abdicationis ac repulſæ. [g] Itaque humiles ſupplicesque; *ora*, inquiunt, *pro ſeruis tuis ad Dominum Deum tuum, vt non moriamur. Addidimus enim vniuerſis peccatis noſtris malum, vt peteremus nobis regem.* Qui ſuas vtpote reorum preces indignas fatebantur, quæ à Deo veniam impetrarent, Samuelem quem tam cito voti compotem factum videbant, deprecatorem pro ſe apud Deum habere cupiebant, culpæ confeſſione præmiſſã.

[g] Exod. 20. 18.

LXXVI. *Quis cū deterret à vanitate idolorum.*

DIXIT *autem Samuel ad populum*, [h] *nolite timere, vos feciſtis vniuerſum malum hoc*, quo ſcilicet vniuerſi regem petiſtis, & ſinguli facti eſtis peccati huius participes, nolentes Deo diſſuadenti acquieſcere; *veruntamen nolite recedere à tergo Domini.* Etſi enim iam ab eius voluntate diſceſſiſtis, cauete tamen ne ab eius cultu diſcedatis; quin potius *ſeruite Domino in omni corde veſtro, & nolite declinare poſt vana*, idola videlicet, *quæ non proderunt vobis*, ſiue ad bonorum abundantiam, ſiue ad protegendum vos ab inimicis veſtris, *neque* vbi ſub eorum iugum, vlciſcente Deo iniurias ſuas, miſſi fueritis, *eruent vos, quia vana ſunt.* ſic Ieremias. [i] *Confuſus eſt omnis conflator in ſculptili, quia mendax eſt conflatio eorū, nec eſt ſpiritus in eis. vana ſunt opera, & riſu digna.* Atque adeo lamentatione, audi enim apud eundē Prophetam ipſum Deū. *Quid inuenerunt patres veſtri in me iniquitatis, quia elongauerut à me, & ambulauerunt poſt vanitatē, & vani facti ſunt?* Quo pertinet etiã illud Pauli, [k] *Scimus quia nihil eſt idolum in mundo*, quia ſcilicet eſt imago rei quæ nihil, & nuſquam eſt. Baal enim & Mars, & Venus, & Iupiter, ſunt inania nomina ſine rebus, & ſi quid rei habent, vt ſtellæ, aut dæmones, aut damnati homines, eatenus non ſunt prototypa idolorum.

quomodo idola nihil ſint.

[h] 1. Reg. 12. 20. [i] ca. 51. 17 [k] 1. Cor. 8. 4

Nam Ethnicus cum colit Martem, non stellam vnam, sed imaginarium quen dam Deum, qui reuera non est colit. Sed redeamus ad Samuelem.

Qui eximiam affert consolationem Israelitis à Domino, quem promittit habiturum ipsos quasi peculiarem sibi populum, propter promissa facta patribus ipsorum, licet eis se indignos iam sæpius reddidissent: sicq; bonitatem diuinã peccatis & demeritis populi præponderaturam. Ait enim, *& non relinquet Dominus populum suum, propter nomen suum magnum, quia iurauit Dominus facere vos sibi populum*, & videlicet non merito virtutis vestræ; quod iampridem à Mose [a] potuerant didicisse. Hoc autem iuramentum Domini, non in carnalibus Israelitis, qui versi sunt in filios Esau, sed in spiritualibus, qui Deum in Christo Domino viderunt, ac confessi sunt; non in filiis carnis Abrahæ, qui peruicaciter & obstinatè resistunt Deo, sed in filiis fidei atque obedientiæ Abrahæ, adimpletum est.

a Deut 8. 17. 18. & ca. 7. v. 7.

ADDIT denique Samuel promissionem precum suarũ, quas populus repentina tempestate perterritus petiit, easque ei debitas pro suo munere profitetur. *Absit à me*, ait *hoc peccatum in Domino*, [b] qui scilicet mihi curam vestri dedit, quem in hoc populo iudicem esse hactenus voluit, & prophetam, *vt cessem orare pro vobis*. Absit à me vt in vltionem vestri contemptus in me, & abiectionis, ego quoque abiiciam curam orandi pro vobis. Hæc est enim gloria mea, vt facientibus mihi mala, bona retribuam; & inimicos Dei Deo reconciliare contendam. Et insuper, *docebo vos viam bonam & rectam*, hoc nimirum docebo vos studiosius legem Domini, & quæ ad salutem animorum pertinent, quo minus mihi nunc temporalium cura incumbet, quæ nunc in regem translata est. *Igitur timete Dominum, & seruite ei in veritate, & ex toto corde vestro*, nihil eius idolorum vanitati tribuendo; quandoquidem vel ex iis quæ paulo ante in conspectu vestro gessit intelligitis, quam magnificè de eo sentire debeatis, cui seruiunt creata omnia, tonitrua, tempestates, spiritus procellarum, *quæ faciunt verbum eius*; [c] *Quod si* nihilominus *perseueraueritis in malitia, & vos & rex vester pariter peribitis*. Hactenus Samuel.

b vide Abul q. 16. in c. 12.

c vide 1. Reg. c. 7. 3. 10.

Iosephus autem hanc totam eius concionem perturbato Scripturæ ordine pro arbitrio descripsit, addens more suo atque detrahens; quæ notare sigillatim nimiæ fortasse diligentiæ foret. Quod de Assyriorum potentia deuicta dicitur, vel mendosum, vel ambitiosum est. Dicendum est enim Syrorum, vt ex 3. Iudicum notum est. [d] qui non à Iephte aut Gedeone, vt ait Iosephus, [e] sed ab Othoniele, quem ipse Cenizum vocauit, deuicti sunt; vt ex eodem loco certum est. Nec de Assyriorum potentia in Scriptura, nisi post plura secula fit mentio. Illam etiam à Samuele impetratam tempestatem parum fideliter recensuit. Scriptura enim voces tantum, id est tonitrua; & pluuias memorat; ipse pluuias dedignatus omisit, & earum loco magnam vim fulgurum & grandinis ingruentis, à cœlo iaculatus est.

d ca. 3. v. 10.
e l. 5. ant. c. 4.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2963.

1. N. XXIV. DE istis sic Sulpitius l. 1. sacræ histor. *Sed principio regni huius, aliquanta ab eo pars populi desciuerat, parere imperio abnuens, seque Ammonitis coniunxerat. Verum hoc Saul impigre vltus est, victique hostes, & venia Hebræis data.* Verum hæc non habentur in sacris libris, vt ibid. notauit Sigonius.

2. N. XXV. In Hebræo habetur, *& fuit veluti surdus, non audiens, & non habens in ore suo redargutiones* vt loquitur Dauid, Psalm. 37. 15. alij vertunt, *& fuit sicut tacens*, id est mutus, non male, quia Hebræa vox *haras* חרש significat & tacere, & obsurdescere, qui enim ad alterius verba tacet, se quasi surdum exhibet, aut mutum, Et Græcum κωφὸς non tantum significat eum cui vitiatus sit auditus, sed etiam qui loqui nõ potest. Hæc porro verba, *& fuit veluti surdus*, quæ Hieronymus eleganter vertit, *dissimulabat se audire*, non habentur in editione Græc Romana, Aldina, Basileensi, neque apud Iosephum. in Complutensi autem, & regia pr iis legitur καὶ ἐγενήθη κωφεύων.

Pro bobus, quo nomine cætera etiam animalia Hebræi intelligi volunt, maiora scilice quæ & maius damnum, & maiorem timor afferunt dominis, ne sibi pereant, pro bobu inquam, Sepuaginta Romanæ & Basil. editic nis habent δύο βόας, καὶ ἐμέλισεν αὐτάς. *duas vacca & in membra concidit eas*, vel membratim diu sit.

Græci ad vocem Bezec addunt etiam *Bama*, quæ vox aliquoties iam pro excelso i hoc libro vsurpata est. Rabbini autem quid non sapientissimi Bezec interpretãtur calcu

los? quam rectè ipsi viderint, id autem propterea quod lapillis dinumerati fuerint a Saule omnes Israëlitæ, conіectis in vnum aceruum calculis. quod refert nec improbat Abulens. post q. 8. at neque Bezec significat calculum, neque tantum erat otij Sauli, vt lapillorum aceruum, vt ineptus puer numeraret. nec deerant principes tribuum, familiarum, domorum, qui numerum sibi subditorum ederent.

5. N. LIX.

Longe ab Hebræo abisse videntur Septuag. edit. Rom. Aldi. Basil. nam pro *incanui*, habent *sedebo*, vel quiescã, quod explicat Scholiastes, cessabo à functione muneris mei. Cõplut. & Regia quæ ad Hebræum conformata passim reperiuntur, habent καὶ παύσομαι. caussa diuersitatis nata videtur ex Hebræo verbo שוב quod notatum puncto in dextro cornu significat quiescere, in sinistro autem canescere.

Suf.

Hæ omnes historiæ ex dictis superiore tomo notissimæ sunt. Badan tamen in libris Mosis non memoratur sub hoc nomine. Plerique eum Samsonem esse putant, vt Lyran. & Abulens. Dionys. Caiet. Angelomus Glos. interl. Chaldæus Paraphrast & Hieronym. in tradit. habet enim Ierubaal ipse est Gedeon; & Bedan, ipse est Samson. In hebræo est בדן quasi dicas *ben dan* filius Dan. quia de ea tribu Samson duxit originem. *Atque huc pertinere videtur*, inquit Sa, *illa adiectio, & Samson, & Barac, quæ in textum irrepsit ex margine.* Nempe voluit aliquis exponere quid domine Badan significaretur, & quid pro eo apud Septuag. legeretur. Constanter enim à Græcis legitur Barac, quam legitimam videri nobis lectionem diximus in 2. tom. a. m. 2827. n. 1. Ioseph. Iephten & Gedeonem solum nominauit, Badanum vt hominem de facie & nomine non satis notum, præteriit,

ANNUS MUNDI 2964. DILUVII 1308. QUINTÆ ÆTATIS 25. EXITUS ET DATÆ LEGIS 421. ARCÆ IN CARIAT. 24. SAMUELIS IUDICIS 25. SAULIS REGIS 3. ACHIÆ, PONTIFICIS. 3. DAVIDIS 15. EXCIDII TROIANI 94. DERCYLI 14. IMPERII. ASSYRIORUM. 1033.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1089.

I. *Duorũ annorũ Saulis innocentia. Ex Hieron. Ruperto.*

PRIORES duos regni sui annos Saül inoffenso pede decurrit, adeo vt in iis puerilem candorem & simplicitatem repræsentaret, nesciam ambitionis ac fraudis; odii, inuidiæ, auaritiæ insolentem. Id affirmat Scriptura, [a] cùm ait; *Filius vnius anni erat Saul cum regnare cœpisset, duobus autem annis regnauit super Israël.* Quem locum in eum modum interpretatur ipsemet editionis vulgatæ author Hieronymus. *Non de Isboseth*, inquit, *filio Saul, sed de eodem Saule dictum est hoc; sic enim erat innocens quando regnare cœpit, sicut filius est vnius anni, & in eadem innocentia duobus regnasse annis dicitur.* sic ipse; quæ ad verbum de more recitat Rupertus, [b] nec laudat authorem, cui subscribit Petrus Damianus l. 2. epist. ep. 20. init. Theodoretus autem, [c] Symmachus, inquit, sic edidit, *filius vnius anni Saul dum regnaret ipse. Hoc autem significat quam simplex esset eius animus, quando fuit rex electus. Ille autem non diu est vsus, vnde subiunxit Historiographus, & duos annos regnauit super Israelem: Nempe cum ea simplicitate regnat duos annos; deinde declinans ad vitæ improbitatem nudatus fuit diuina gratia.* Sic Theodoretus, qui etiam addit reliquum tempus, quo perrexit regnare, reputari administrationi Samuelis. 1

Damiano, Theodoret.

a 1 Reg. c. 13 in tra. Heb

b l. 1. Reg c. 19. & l. 2 in Apoc. init.

c q. 28.

II. *Gregorio, & aliis.*

1. x.

SANCTUS Gregorius in hunc locum, [d] *Cur*, inquit, *vnius anni esse dicitur cum regnare cœpisset, nisi vt eius innocentia prædicetur? Nam ad literam, vnius anni quomodo filius esse potuit qui vniuerso populo ab humero & sursum eminebat?* Et paulo post, *De rege ergo qui prius bonus, postea malus extitit dicetur, quia vnius anni fuit cum cœpit regnare, & duobus annis regnauit. Licet enim multis annis regnauerit, illis solis regnare dicitur, in quibus innocens, & humilis fuisse perhibetur.* Hæc & alia in eandem sententiam sanct. Gregorius. Rupertus autem, [e] *filius*, inquit, *vnius anni*, &c. *quod est dicere, humilis sicut puer vnius anni, & paruulus in oculis suis erat, quando rex factus est, & duobus annis eadem humilitate regnauit super Israel. Vnde loquente Domino in se ait Samuel*

d l. 5. c 3.

e l. 2. in Apoc. init.

Nonne cum paruulus esset in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? Et hæc est communis interpretatio, quæ confirmatur illo scripturæ testimonio, quo supra dictus est electus & bonus, adeo vt non esset eo melior in filiis Israel; & Chaldæa paraphrasi, quæ habet, *Sicut filius anni, in quo non sunt culpæ, Saul erat quando regnauit, & duobus annis regnauit super Israel.* Eandem expositionem amplectuntur Lyranus, Abulensis, Angelomus, Procopius, Emanuel Sa, Dionysius Torniellus.

EXPOSITIO autem de Isbosetho, quam attingit & reprobat Hieronymus Saulem videlicet habuisse filium vnius anni, scilicet Isbosethum, qui duobus annis regnauerit, vt habetur infra l. 2. Reg.[a] minimè recipienda est, etsi eam non improbet Angelomus, & Serarius noster, & Rabano tribuitur. Editioni enim vulgatæ aperte repugnat, vt eius author Hieronymus[b] affirmat. dicendum enim fuisset filius vnius anni erat Sauli, & in Hebræo deesset ל nota tertij casus & importunè hic iniiceretur mentio Isbosethi, & regni eius, tam obscura præsertim: imo falsa; nunc enim, aut cum regnare cœpit Saul non agebat Isbosethus annum primum, sed vigesimum secundum, aut iuxta communem chronologiam, vigesimum; quin nec regnauit duobus annis, vt suo loco docebimus, sed 7. annis cum dimidio; Audiamus ergo hic Petrum Damianum. *Hoc nonnulli,* inquit, *sic intelligi arbitrantur, quia regi Saul in exordio regni sui filius erat anniculus qui teneram adhuc vnius anni vagiebat infantiam, scilicet Isboseth, & hic post mortem patris duobus annis regnauit super Israel. Sed quoniam hic à doctioribus viris sensus exploditur, à nobis etiam alius inquiratur.* Sic ipse, moxque Hieronymi expositioni subscribit, vt dixi. Exploditur quoque à Lyrano, & Abulensi,[c] & Lorino nostro in c. 13. Act. Apost.

ALIA est non paucorum grauium virorum expositio, quæ vult tertium hunc esse regiæ administrationis annum, quo duobus iam in simplicitate transactis, cœpit sese munire satellitio. Cum inquit Genebrardus,[d] Saul regnasse duobus annis, elegit sibi tria satellitum millia. Nempe duobus primis annis satis habuit vitata electionis inuidia, sibi populum conciliare, & se aduersus malignas linguas modestia, dissimulatione, & authoritate Samuelis tueri. Postea dum se satis firmasset, cœpit more regio sese stipare satellitibus: non quod alioqui duobus tantum annis regnarit. Idem sentit Pineda,[e] eamque expositionem simplicissimam vocat, natiuam videlicet, minimeque violentam. Vatablus, qui etiam distinguit priores illos annos duos, vt prior fuerit ab inunctione ad innouationem regni, posterior, ab innouatione ad delectum militum, qui hoc loco memoratur. Et ante hos Abulensis,[f] qui allatis variis expositionem hanc, cum prima illa quæ communior est, amplectitur.

OMITTENDA non est hoc loco, quo nititur quorundam Hebræorum opinio, quæ duobus tantum annis totum Saulis regnum circunscribit, post quos reprobatus fuerit Saul, & Dauid inunctus. Ita Seder holam cap. 13. quæ opinio etsi passim ab omnibus reprehenditur Lyrano, Abulensi, Genebrardo, Lorino, Torniello, Verronio &c. Nonnullos tamen inuenit sectatores. In iis Arias apud Lorinum,[g] qui eam assertionem damnat, tanquam omni historiæ, & authoritati contradicentem, Adrichomium in sua chronol. Gerardum Mercatorem, Constant. Phrygionem, & si quem alium de sectariis. Hebræorum fundamentum est Arcam in Cariathiarim 20. tantum annis mansisse, post quos Dauid eam intulerit in Hierusalem: de istis autem 20. annis septem tollunt, quibus Dauid regnauit in Hebron, antequam eam translationem faceret, itaque remanent 13. anni, quorum duo, vt ex hoc loco patet, ad Saulem pertinent, reliqui ad Samuelem. In quo mendacii D. Paulum arguere voluerunt, vt ait Genebr. qui vtrique 40. annos attribuit. Verum isti cæci sunt & duces cæcorum; deinceps luce clarius apparebit, pluribus annis indigere res à Saule ad eius mortem gestas. Imò illa duntaxat, quæ cap. 14. sub finem continentur, multos annos exigere certum est, quibus insuper addendi sunt anni, quibus Dauidem persecutus est. Verum de regno Saulis iam satis disputatum est supra.[h] Hic tantum addo hanc temporis notam apud Græcos non haberi. Abest enim ab editione Aldi, Sixti Basil. & à Iosepho prætermissa est.

[a] c. 2. v. 10.
[b] in c. 9. & 13. 1. Reg. in glos. ord. c. 31. 1. Reg.
An. vlt. Saulis 208. 209.
Num. 1.
[c] q. 1. in c. 13. 1. Reg. v. 21. fin.
[d] in chron. Saulis.
[e] l. 8. Salo. c. 2. n. 2.
[f] q. 1. in c. 13.
[g] in cap. 13. Actor.
[h] an. eius 1. n. 5.

VI. *Datur regi militare præſidium.* *Et quare.*

CVM ergo Saul circiter biennium regnaſſet, & haberet populum ſibi fauentem, & in comitiis congregatum, nondum enim dimiſſum fuiſſe, ex eo patet, quod poſt militum electionẽ dicitur dimiſiſſe populum in tabernacula ſua; in eo conuentu de conſtituendo Regi præſidio egiſſe videtur. [a] Quoniam enim erat è dignitate regia, & publica vtilitate, vt regni caput tutum a ſubitis hoſtium incurſionibus conſeruaretur; neque tum denique ad arma conclamaretur, cum hoſtis iam graſſaretur in regni viſceribus viſum eſt Sauli regi, populóque vniuerſo, tria hominum millia in præſidiis habenda eſſe, quæ regi ſemper eſſent ad manum, in omnem euentum. Facile autem fuit è tanta multitudine florem ipſum eligere, qui communibus populi ſumptibus ſuſtentaretur. Neque enim credendum eſt iis tunc opibus fuiſſe Saulem, quamuis Ammoniticis fortaſſe ſpoliis nõnihil auctum, vt tria millia militum, præter domeſticam familiam, diu ſuis ſumptibus alere poſſet. Neque credibile eſt præſidiarios hoſce milites, quorum nullum eſſet opus præter armorum tractationem, ſuis ſtipendiis militaſſe. [b] Itaque hoc quoque his comitiis conſtitutum cenſeri poteſt, vt tributim aliquid à populo in eorum ſuſtentationem ſolueretur, vt regum iura paulatim inciperet experiri.

Idque publico ſumptu.

[a] c.13 v.2.

[b] 1.Cor.9.7

VII. *An nunc primũ inſtitutum.*

QVÆRES an nunc primum collectus fuerit ab Hebræis præſidiarius exercitus. Et an recte à Saule. Et priori quidem dubitationi ſcriptura ipſa occaſionẽ præbet, Nam iubetur Barac ducere exercitum in montem Thabor, & accipere præterea decem millia pugnatorum de Nephthali & Zabulon. Et 1. Reg. c. 10. extremo, mentio fit exercitus Hebræorum, cuius pars abiit cum Saule in Gabaa. Quem in locum ſcribens Abulenſis [c] exiſtimat, tempore iudicum populum, cũ res ferret, ad arma conuocatum, vt ſe ab hoſtibus defenderet, ſicut Samuel populum è Maphath immiſit in hoſtem. Et quia continenter imminebant hoſtes, perpetuos & ſtatos oportuiſſe habere bellatores, ne totus populus ſemper in armis eſſe cogeretur, ſed eius vices illi variis locis opportune diſtributi ſupplerent. Qui viceverſa à populo ſtipendium laborum ac periculorum acciperent, & ſuum in expeditionibus ducem, vt fit in rebus publicis, quæ Regi, aut principi alicui non ſubiacent. Talem ergo aliquem exercitum putat Abulenſis fuiſſe apud Hebræos, eiuſque partem electo regi ſeſe adiunxiſſe, ab eóque ſtipendia, quæ populus ſolueret accepiſſe.

c. 4. Iud. verſ. 6.

[c] q 28. in c. 10.

VIII. *Ita videri.*

VIRVM huiuſmodi præſidiariorũ exercituum nullum reperio in Scriptura veſtigium; ſed vrgente neceſſitate congregabantur tributim viri bellatores, qui pugnarent, vt factum eſt vindicando ſcelere Gabaenorum, [d] & à ſingulis iudicibus quos Dominus ſuſcitauit ad ſoluendam populi ſui ſeruitutem. Idq; nominatim in Aodo, Iud. 3. 27. notatum eſt; & in Baraco, vt ſtatim oſtendemus, [e] & in Gedeone, [f] atque adeo in Abimelecho, [g] qui non conduxiſſet ſibi viros inopes & vagos, ſi quis tum exercitus adfuiſſet, quem ille ſibi pecunia conciliare poſſet; & rurſum in Iephte, [h] qui non legitimum aliquem exercitum ab initio habuit, ſed paucos viros inopes, & latrocinantes, qui ad eum ſponte confluxerant; mox autem electus in principem non aſſumpſit paratum iam exercitum, ſed circuiuit Galaad, & Manaſſe ad copias contrahendas. Et Saul miſit Iabeſenos nuncios ad contrahendum exercitum contra Ammonitas, eum vtique primum euocaturus, ſi quis iam extitiſſet. Id potius de Iſraelitarum aduerſariis fatendum eſt, nam Moabitę ad decem millia virorum habebant in Galgalis, [i] quibus Iudæos in officio continebant. vt Siſara in Haroſeth, & Philiſthæi in Gabaa, [k] vt anno primo Saulis dicebamus, cum de tertio Samuelis ſigno ageremus.

[d] c. 20. 1.

[e] c. 4. 6. 10.

[f] c. 6. v. 34. 35.

[g] c. 9. 4.

[h] c. 11. v. 29

[i] c. 3 Iud. v. 19. 29.

[k] 1. Reg. c. 10. 5. n. 99.

IX. *Satisfit obiectiu.*

EXPEDIRI porro facile poteſt omnis difficultas, ſi dixerimus in Scriptura exercitum, qui eſt quædam armatorum multitudo, ſępe latius pro multitudine copioſa ſumi, etiam non armatorum. Inermes erant Hebræi in Ægypto, vt alio loco [l] explicatum eſt, vocantur tamen non ſemel exercitus in libro Exodi, [m] & Numerorum. [n] ſic multitudo ſtellarum vocatur militia cœli, & multitudo Angelorum caſtra Dei, & exercitus cœli. Eodemque modo, multitudo Hebræorum quæ conuenerat in Maſpha, non ad pugnandum, ſed ad creandum Saulem regem dicitur exercitus, cuius multitudinis pars maxima ſecuta eſt electum regem, itaq; 70. non vocarunt partem exercitus, ſed viros potentes, Chaldæus par-

[l] a.m 2544. n. 146 & ſeqq.

[m] Ex. c. 7. 4. c. 12. 17 41.

[n] Num c. 1. c. 2. & c. 10. Deut. 17. 3.

tem populi, viros timentes peccatum. Nec Baracus iubetur à Domino accipere 10. millia pugnatorum præter exercitũ, sed colligere exercitum numero 10. milliũ. Estq; ibi quædam hysterologia: prius enim erat colligere exercitũ de Nephtali & zabulom, quam illum ducere in montem. Quæ explicatio mox confirmatur[a] cum dicitur Barac ascendisse in montem cum 10. millibus, sine vlla alia mentione exercitus. Clare Iosephus, [b] Debora autem accersito Baraco, iubet eum delectu habito, & conscripto decem millium virorum exercitu in hostem ducere; vbi vides non assumi exercitum aliquem, sed conscribi & creari. Sic nec Samuel mittit in Philisthæos armatas copias; [c] sed homines inscios & imparatos ad bellum, vt qui sciret Deum, qui classium intonuerat, pugnaturum, sicut in die Madiam.

a vers. 10.
b l. 5. ant. c. 6.
c Reg. 7.10

X. Æquitas eius instituti.

Nullus ergo videtur admittendus apud Hebræos ordinarius exercitus ante præsentem diem; qui ducto à tribus millibus initio, non parum amplificatus est. Nam cap. 14. extremo legimus Saulem quemcumque vidisset virum fortem, & aptum ad prælium, cum sibi associasse. Non est autem dubium recte Saulem expeditam apud se armatorum manum habere voluisse, quæ intenta esset in omnem rei bene gerendæ occasionem. Propterea enim à populo postulatus fuerat rex. *Egredietur.* [d] inquiebant, *ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis.* Et Dominus ipse Samueli dixerat, *unges eum ducem super populum meum, & saluabit eum de manu Philisthinorum,* Et Samuel in eo inungendo. *Ecce vnxit te Dominus super hæreditatem suam in principem, & liberabis populum suum de manibus inimicorum eius, qui in circuitu eius sunt.* Quia igitur plurima in Saulem bella, ex circumpositis populis incumbebant, semper paratum exercitum habere eum oportuit, qui hostium impetum sustentarent, dum copiæ ex toto regno cogerentur.

d 1. Reg. c. 8.20.

XI. Saul dimittit populum & diuisit præsidium.

Delectis ergo Saul tribus militum millibus, indictoque in eorum stipendia tributo, reliquam totam multitudinem, quæ erat 327. millium, dimisit in tabernacula sua, [e] tunc & Samuel in suam ciuitatem Ramatha videtur reuertisse. Saul autem duo millia dictorum militum secum habuit duobus locis distributos *in Machmas*, quam ciuitatem Adrichomius [f] collocat in finibus tribus Ephraim, ad austrum prope Gabaa Saulis; & in monte Bethel; Quem idem constituit in finibus Beniamin ad septentrionem. Mille autem cum Ionatha in Gabaa Beniamin. Hęc est illa Gabaa propter cuius scelus, tota pene tribus Beniaminis internecione deleta est, in qua collis Dei, & grex prophetarũ, & [g] statio Philisthinorum vt supra explicatum est.[h]

e 1. Reg. c. 11. v. 8.
f in tribu Ephraim n. 66.
g 1. Reg. c. 11
h 1. Saulis an. nu 96 & seqq.

XII. Ionathas delet præsidium.

Cum autem Ionathas filius regis primogenitus, ætate florens, & gloriæ appetens cum millenis suis militibus egregium aliquod molirentur opus, ne frustra arma ferre viderentur, eisque animi ex Ammonitica victoria non mediocriter succreuissent inuenta occasione aliqua, in stationem Philisthinorum, quæ erat in Gabaa, impetum fecerunt, eamque deleuerunt. 2. Id scilicet fuit pacem cum Philisthæis abrumpere, & iugum seruitutis eorum excutere. Itaque præuidens Saul Philisthæos statim re intellecta ad arma conuolaturos, ipse anteuertens illico populum suum ad arma conuocari iussit, *cecinit*, enim *buccina in omni terra, dicens, audiant Hebræi.* Dedit videlicet Saul præconibus in mandatis, vt vbique nuncium deleti præsidii Philisthæorum circumferrent, vt ea re intellecta intelligerent Israelitæ cito Philisthæos in armis fore, sibique arma sumenda ad repugnandum. *Itaque vniuersus Israel audiuit huiuscemodi famam. Percussit Saul stationem Philisthinorum*; nolens scilicet habere apud se, aut omnino in regno suo præsidiarios milites inimicorum, qui eis essent quasi claui in oculis, & lanceæ in lateribus vt eis olim prædixerat Moyses.[i]

2. ℣.

Saul ad arma populũ vocat.

i Num. 33. v. 5.

XIII. Quare dicatur animos... sus.

Ergo erexit se Israel aduersus Philisthæos, vt penitus ab eis fieret liber; sicut iam sese præsidio eorum, ac statione reddiderant immunes; & qui grassantem in visceribus pestem eiecerant, etiam gladium foris irruentem retunderent, atque repellerent. Pro *erexit se Israel aduersus Philisthim* quidam ex Hebræo vertunt, *& audierunt quod fœteret Israel apud Palæsthinos*, vel quod Philisthæi abominarentur Israelitas, & ab eis abhorrerent, tanquam à re putida, & male olente. In Hebræo est, *& fœtuit Israel in Philisthæos*, id est contemnere cœpit, & quasi fœtidem rem æstimare Philisthæos, vt qui flatum ventris emitteret in contemptum alicuius,

APPARATVS AD BELLVM CONTRA PHILISTHÆOS.

Cui expoſitioni valde fauent Sept. Complut. & Regia, quod eos Iſraelitæ contemnerent, & pro nihilo ducerent, vt pote qui in eos inſurrexiſſent, & eorum præſidium deleuiſſent. Quæ expoſitio longe videtur præſtare ſuperiori, eamque roborant editio Aldina & Baſil. quæ habent ἰσχυροποιήθησαν ἐν τοῖς ἀλλοφύλοις. id eſt roborati ſunt, fortes effecti ſunt in Philiſthæis, vel præ Philiſthæis, aut agendo contra Philiſthæos. Præſtat autem, quia nihil noui dicerent iſti nuncii, ſi dicerent fœtidum eſſe Iſraelitarum nomen apud Philiſthæos, neque vice verſa ſi dicerent, fœtere Philiſthæos apud Iſraelitas, eo quòd inter eos iuges eſſent, & inueteratæ inimicitiæ. Rectiſſima vero ſententia eſt, Iſraelitas accepto nuncio de præſidio Philiſthæorum deleto, agnouiſſe hoſtem iſtum ab Hebræis contemni cœpiſſe, qui ante valde formidabatur: & Iſraelem prius humilem, & abiectum ſub iugo Philiſthæo, illud ſeſe erigendo, excuſſiſſe. ſicque editio Hebræa, Græca & Latina recte conſentient. 3.

XIV. *Conuocatur ad Saulem.*

CLAMAVIT *ergo populus poſt Saulē in Galgala*, Cum enim nuncii expoſuiſſent rebellaſſe Iſraelem aduerſus Philiſthæos, eorum præſidium deleuiſſe, animoſque aduerſus eos pro libertate recuperanda erexiſſe: Saulem in Galgala deſcendiſſe, ibique apud regem Iſraelitarum copias cogi oportere, clamore tubæ aut buccinę populus excitus eſt, vt in Galgala ad Saulem confluerent. ita Caiet. & Abul. Alii hunc clamorem lætitiæ & militaris exultationis interpretantur. Iuit autem Saul in Galgala, vrbem verſus Iordanem ſitam; in tribu Beniamin, & primis Hebræorum caſtris tranſmiſſo Iordane inclytam; non vt obuiam iret Philiſthæis, ſic enim recedebat ab eis; ſed vt Samuelis mandato obtemperaret, qui ei, cum primum inunctus fuit, mandarat, [a] vt in iſtiuſmodi periculis veniret in Galgala, eo quoque ſe profecturum, vt ſacrificiis placaretur Deus, & ſuam voluntatem patefaceret. 3. ✗.

a 1. Reg. c. 10. 8.

XV. *Philiſthæi contra copias contrahunt.*

PHILISTHÆI autem iſto Iſraelitarum facinore irritati, minimè ſibi defuerunt; ingentes enim copias aduerſus Hebræos contraxerant; nimirum *triginta millia curruum, & ſex millia equitum, & reliquum vulgus, ſicut arenam, quæ eſt in littore maris plurima.* Magnus omnino hic memoratur exercitus, maior etiam apud Abulenſem, qui mendoſe habet ſexcenta millia equitum, pro ſex millibus; ſed ille quoque numerus curruum expoſitione indiget, vix alioqui credibilis. Nam Pharao rex potentiſſimus perſequens Iſraelitas vix ſexcentos currus in exercitu ſuo habuiſſe legitur. [b] Iabin nongentos habuit falcatos currus [c] quibus vniuerſos Iſraelitas oppreſſerat, & mox quaſi res magna & inſolita idem numerus repetitur. Syri pugnantes contra Dauid ſeptingentos tantum currus habuiſſe leguntur. [d] Et Salomon in tanta diuitiarum, armorum, ſubditorum, rerumque omnium magnificentia, non niſi mille & quadringentos currus congregauit. [e] Itaque Lyranus, quamuis diſſentiente Toſtato, recte interpretatur 30. millia militum è curru pugnantium, cui conſentit Dionyſ. fauet & regionis Philiſthæorũ exiguitas, quæ vix tot currus capere potuiſſet: & tantula fuit, vt olim eius bona pars tribui Iudæ in ſortem obtigerit. Quid ſi ſingulis curribus bini, aut etiam quaterni aſſignentur equi? exiſtent centum & 20. millia equorum bellicorum, quot vix totus oriens ſuppeditaret, nedum perangusta terræ lacinia: quamuis eis Tyrios iungamus, atque Sidonios.

An 30. millia curruum.

b Exod. c. 14. 7.
c Iud c. 4. v. 3. & 13.
d 2. Reg. 10 18.
e 3 Reg. 10. 26.

XVI. *Reliquæ copiæ.*

COLLEGERVNT & ſex millia equitum, vt illi in curribus, & hi in equis pugnarent, & facile Iſraelitas, qui neque in curribus, neque in equis pugnabant debellarent. Accedebat peditum & promiſcui vulgi multitudo innumerabilis. Eum tamen numerum vel inuenit, vel excogitauit Ioſephus: ait enim numerata trecenta peditum millia: qui nuper fuerat numerus Iſraelitarum aduerſus Ammonitas pugnantium. In his autem Philiſthæorum copiis, non paucos Tyrios militaſſe conicere poſſumus ex eo quod ſuperius ex libro Eccleſiaſtici diximus, [f] Tyriorum principes cum Philiſthæis bellum intuliſſe Hebræis, dum illi in Maſphat cum Samuele congregati eſſent. [g] His copiis celeriter contractis *aſcendentes*, e littorali regione ſua *caſtrametati ſunt in Machmas ad orientem Bethauen.* 4. Nimirum regem ipſum, quem in Machmas, & Bethel, cum duobus millibus conſediſſe didicerant, comprehendere voluerunt: ſed ille iam deſcenderat in Galgala, cum aliqua parte copiarum, ibi expectaturus Samuelem; 4. ✗.

f Eccl. c. 46 21.
g 1. Reg. 7. a n. 2960. n. 22 24.

reliquis ibidem præsidio vrbi contra Philisthæos relictis.

Israelitæ autem animaduertentes tantas hostium copias, & florentes ær cateruas, se autem & numero pauciores, & prope inermes; gladiis certe, lanceis que destitutos, vt infra dicitur, quin etiam *in arcto positos*, vt nec facile conuen re possent diffusis late Philisthæis, & vniuersam regionem percursantibus, nec si conuenissent, in acie contra hostem stare; vehementer animo consternati sunt atque afflicti. Itaque pars eorum trans Iordanem se fuga proripuit, in terram Gad, & Galaad: illi scilicet qui ibi habitabant, & inde ad Saulem venerant, v explicat Abulensis. pars abscondit se in speluncis montium, & in abditis ędifi ciorum recessibus, in rupium scissuris, in antrorum terræ sinubus, & receptacu li, & locis ad aquarum conseruationem destinatis. In omnibus denique loci quos ingeniosus timor latebris idoneos potuit inuenire. pars etiam ad hosten transfugit, vt affirmat hoc loco Hieronymus, & confirmat ex cap. 14. sequen tis, [a] quod postea viderimus. exigua denique pars cum Saule remansit in Gal galis.

a v. 21.

Expectavit autem Saul eodem in loco septem diebus, iuxta placitum Sa muelis, de quo paulo ante dicebamus. intra quod tempus hostilis timor in die horasque increscens, maximam Israelitarum partem ad fugam vt dixi, latebras que compulit. Nimirum Dominus de industria permittebat totum prope exer citum diffluere, sicut in Madianitica expeditione, vt ipsi victoria tribueretur neque populus de rege suo insolesceret, & tanto magis confunderentur Phili sthæi, cum à paucis, & inermibus victi, profligatique essent; denique Saulis obe dientia, patientiaque probaretur. Quis enim explicet quantos animi æstus sen serit Saul, dum hinc videret exercitum suum in singula prope momenta dif fluentem; inde exercitum hostilem nemine obuio, qui seum reprimeret, impu ne toto regno volitantem. Hinc Samuelem quasi de industria moras in Rama tha trahentem in tantis rerum angustiis, & totius Israelis internecione immi nente. Inde apud se Achiā pontificē, cum Ephod adesse (Id enim ex sequenti ca pite colligitur) qui ex officio holocausta, & pacifica offerre posset, & Deum consulere; ob quæ præstanda Samuel tum diu expectabatur.

Expectavit nihilominus vsque ad diem septimum, sub cuius vesperam ai Saul, *afferte mihi holocaustum, & pacifica, & obtulit holocaustum*. Plerique existimarun Saulem sacerdotis officio functum, Deo sacrificium sacrilegè obtulisse, qui ne que leuita esset, neque sacerdos. Audi enim Sulpitium Seuerum, [b] *Cum per septem dies*, inquit, *Samuelem operitus esset, vt sacrificium Domino fieret, tardante illo cum populu dilaberetur, illicita præsumptione rex, ad vicem sacerdotis holocaustum obtulit, multumque à Samuele increpitus sera peccatum pænitentia fatebatur.* sic ipse, cui subscribit ibid. Ca rolus Sigonius. Clemens Rom. instar multorum esse potest, qui l. 8. constit. A post. c. 36. vbi de vsurpatione alieni iuris. *Siquis*, inquit, *præter ius traditum accidere volebat, morte mulctabatur. Hoc vero in eo potissimum demonstratum est, quod Saul expertus est qui cum existimaret sacrificasse sine Propheta & Pontifice Samuele, inde peccatum & ma ledictionem inexpiabilem sibi hausit, neque Prophetam mouit quod regem vnxisset. Idem do cuit Deus, & quidem clarius in Ozia &c.* Idem sensit Rupertus in 1. Reg. [c] ea denique videtur fuisse Iosephi sententia. [d] Fuit certe Lyrani, qui ait tripliciter à Saule peccatum, quod non expectarit totos 7. dies, quod officium sibi illicitum offe rendi per seipsum, vsurpauit, vt postea Ozias; quodque peccatum suum humili ter non agnouit eum sequitur Adrichom. in sua chro. Cui opinioni videtur scri ptura fauere, nā c. 10. *descendes*, ait Sauli Samuel, hoc præuidens, *vt offeras oblationē & immoles victimas*. quod officium est sacerdotis, non alicuius de populo afferentis animalia ad sacerdotē. Deinde hoc loco ait Saul *afferte mihi holocaustum, & pacifica, & obtulit holocaustum*. Ergo illi allatæ sunt victimę, sicut fiebat sacerdotibus à laicis. & ipse obtulit holocaustum: Denique illa verba, *cum complesset offerens holocau stum*, non significant vnicam Saulis actionem, afferentis laico ritu victimam, & offerentis sacerdoti, sed omnes sacrificantis ceremonias explentis.

b l. 1. sacr. hist.

Edit. Tutriani.

c l. 1. c. 20.

d l. 6. ant c. 7.

Contraria tamen sententia communior est, & certior. quæ sentit Saulem non ipsum per se; sed per sacerdotem quempiam, aut peripsummet Achiam Pontificem tam holocaustum quam pacificas victimas obtulisse. Culpamque

illius fuisse, non expectasse Samuelis aduentum, sed vna fortasse, vel altera hora præuertisse. *Trementi corde*, inquit Gregorius magnus, *considerandum est quam breuissimi temporis expectatione neglecta repulsus sit. Si enim solo temporis breuissimo internallo expectaret, quo obtulit holocaustum, securus iam regni sui robur obtinere potuisset.* Et infra, *ecce septem diebus Prophetam sustinuit, sed dum præstolari eum in fine dies desiit, gloriam tantæ dignitatis amisit.* Angelomus, *Samuel se à Saule eisdem 7. diebus voluit expectari, quod ille nequaquam fecit, & ideo merito culpatur, & stultitiæ elogio denotatur indiscreta Saulis oblatio. Ob hoc quod obedientiæ præceptum præuaricatus est, à Deo accepta non est.* sic ipse, quæ magna ex parte ex Hebraicis Hieronymi traditionibus mutuata sunt: sicut quæ habet Procopius à Theodoreto, [a] qui sic habet. *Denunciauit Samuel Sauli vt eum expectaret 7. dies, & deinde cum rite sacrificasset, ac litasset instrueret aciem, Saul autem cum vidisset congregatos alienigenas, non expectauit Prophetam vt præceperat, vnde cum eum sacrificantem deprehendisset Propheta, vehementer eum increpauit, & ei predixit regni priuationem.*

[Margin: Ex Grego. — Angelom. — Hieronym. Procopius. Theodoret. — a q. 29.]

XXI. S. IGNATIVS cum scriberet ad Magnesianos, *Ozias lepra percutitur, ausus quid tentare contra sacerdotes & sacerdotium*, eique adiungeret Saulem, non eiusdem tamen culpæ ipsum accusauit; ait enim *Saul honore priuatur regio, non expectans summum sacerdotem Samuelem.* sic ipse, quem passim sequuntur interpretes, Abulensis, [b] Caietanus, Serarius, Vatablus, Torniellius in Annalibus suis. [c]

[Margin: Ex S. Ignatio, & alijs — b q. 7. 8. & 10. in c. 13. 1. Reg. — c a.m. 2960 n. 4. & 5.]

QVIBVS ratio ipsa valde fauet, nam neque huius criminis à Samuele accusatur; hoc tamen sacrilegium longe grauiorem obiurgationem merebatur, & pœnam, quàm illa sacrificii acceleratio; neque Saul illud excusauit, sed solam festinationem, ad quam purgandam recurrit ad necessitatem hostis imminentis, & diffluentis exercitus, neque præceptum quod arguitur violasse, aliud fuit, quam vt expectaret septiduum. Denique præsens periculum quod ad Deum placandum, & opem implorandam compellebat, facile ab huiusmodi superbia & temeritate Saulem reuocabat, præsertim cum ipsum pontificem Achiam haberet ad manum.

[Margin: Et ratione. 1. 2. 3. 4. — 1. Reg c. 10 v. 8.]

XXII. Ex ipsa porro Scriptura Saul sacrilegii minimè conuincitur: ex eius quippe vsu offerre laici & immolare dicuntur, cum animalia sacerdotibus offerunt immolanda. Itaque vsurpauit eodem in loco Samuel, ne alioqui ad sacrilegium regem inuitasse videatur, cum illum ab eo facinore modis omnibus absterrere oportuerit. Cum autem Saul iubet sibi afferri holocaustum & pacifica, iubet animalia sacrificiis istis destinata sibi à famulis sisti propius, vt illa det in manum sacerdoti, sacrificaturo ipsius nomine. ideoque illo holocaustum offerente, Saul dicitur obtulisse holocaustum; & illo eodem rite perficiente, quæcumque erant de integritate & ceremoniis sacrificii, ea dicitur Saul compleuisse. Nec in aliam sententiam trahendus est Iosephus, qui nihil hic aliud dicat quam Scriptura, addens explicatius Saulem sacrificia facienda pro populo temere occupasse.

[Margin: Scriptura non arguit Saulem sacrilegij. — Φθάσαντα τὰς θυσίας. — συναναλῶσαι θυσίας.]

XXIII. CVM ergo Saul complesset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat, & egressus est Saul obuiam ei, vt salutaret eum; officiosa hæc salutatio [d] duplici ex causa profecta videri potest, honore ac timore; Erat enim Samuel vir cum primis honoratus in tota Repub. & honore dignissimus, & eum valde colebat Saul, à quo regiam acceperat dignitatem. Nunc autem verebatur ne ille succenseret, propter occupata ante suum aduentum sacrificia, ideoque hoc ipsum obsequio placare studuit. Sed priusquam vlla inter se verba commutarent, siue diuina reuelatione, siue humana relatione didicit Samuel quid factum esset. Et non tam sciendi quam obiurgandi causa, *Quid fecisti*, inquit, quare anteuertisti sacrificando aduentum meum? Saul autem animaduertens rem illi iam cognitam, excusat necessitatem, qua iura omnia, legesque soluuntur, *Quia*, inquit, *vidi quod populus dilaberetur à me*, quem videlicet necesse erat retinere, *& tu non veneras iuxta placitos dies*, de quibus inter nos conuenerat; *& Philisthæi ad machmas congregati erant*, quos necesse erat repellere, & primoquoque tempore ad me descensuri erant in Galgala, vt propterea grauissimũ esset in mora periculum; & necesse erat in tanto rerum discrimine placare Deum, multiplici *necessitate compulsus obtuli holocaustum*; ne quis forte me aut superbiæ, quasi præcepto contempto; aut inconsultæ temeritatis accuset.

[Margin: Occurrit Samueli, salutandi gratia. 1 2. — d Abul. post q. 10. — A quo obiurgatur. — Saul excusat necessitatem.]

Exprimit

XXIV. *Samuel stetit promissis.*

EXPRIMIT itaq; Saul apud Samuelem prædictos æstus animi sui. Quod autem ait, *tu non veneras iuxta placitos dies*, tacitam habet Samuelis accusationem, quasi non stetisset promissis, sed iniustam. Saul enim cui tunc mora quælibet longissima videbatur septẽ dies ita interpretatus est, quasi statim septimo die apparere deberet Samuel, cum tamen totos septem dies expectandũ esset. Cum quis enim promissi alicuius debitor est in certum diẽ, verbi causa septimũ, totus ille septimus dies iure gentiũ abire permittitur, nec conueniri debitor potest ante initiũ octaui. Samuel autẽ venit ipso die septimo tempore vespertini sacrificii, quando eum Saul non vltra venturũ arbitrabatur. Quod autẽ dicit necessitate compulsus obtuli holocaustũ, Hebræi habent *roboraui me, & obtuli*. vel mihi vim feci, obfirmaui animũ, repugnante licet, ac reclamante conscientia; ratus alioqui me per imprudentiã peccaturũ, si ipso temporis adstrictus articulo huic officio defuissẽ.

Vata.& Sa. 5.X.

XXV. *Arguit Saule stultitiæ.*

QVIBVS auditis Samuel, *Stulte*, inquit, *egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi*. Nihil præceperat Dominus ipse per se, sed Samuel duntaxat;[a] verum volebat Dominus iam tum valere illud, *Qui vos audit, me audit, qui vos spernit, me spernit*. Stultè egit, qui prudentia humana duntaxat res metitus, diuina consilia in suam vtilitatem disposita, improuiso peruertit. Stulte egit, qui paucularum horarum spatio, multorum dierum patientiæ fructum abiecit, ac perdidit. Stulte egit, qui exigui temporis impatientia, regia dignitate se, posteritatemq; priuauit. Stulte egit, qui non existimauit diuinam prouidentiã hoc negotium belli, regnique sui, moderari ad suam gloriam, regis & populi vtilitatem, hostium confusionẽ & calamitatem. Credibile enim est Deum egregium quoddã opus animo destinasse, si rex Saul cœca hac obedientia sibi imperare potuisset; *præparasset certe regnum eius super Israel in sempiternum*, vt ait Samuel. Proh quantam calamitatem res parua consiliati quam terribilia sunt iudicia tua Domine!

a c. 10. 8.

XXVI. *An & quatenus regnũ Saulis stabiliendum.*

FVTVRVM erat regnũ Saulis, ipsiusq; familiæ sempiternũ, id est valde diuturnũ; sic enim passim in scriptura vsurpatur hoc vocabulũ, si Saul in sua innocentia perstitisset: præuisa vero eius culpa exiguis illud finibus circũscripsit, & illi Dauidem, eiusque familiã substituit; cui regnum quoq; sempiternũ promisit, sed sub conditione obseruationis diuinæ legis. Hinc illa, *Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc quæ docebo eos. Et filij eorum vsq; in seculum sedebunt super sedem tuam.* Præuisa vero eorum culpa, regno quoque Iudæ finem imposuit. Hæ igitur præuisiones, aut etiã prædictiones cum subordinatæ sint, & temporis non perpetũi, sed definiti, de vtraq; familia dici potuit, regnum eius futurum fuisse perpetuum, nisi peccata, sub quorum conditione regnorũ longinquitas promittebatur, interuenissent. His similia sunt quæ de sacerdotio Heli & Aaronis dicta sunt alibi,[b] nec dispar erga vtrũq; prouidentia, cũ diuini immutabilitate decreti.

b Vide m. 2912. n 9. & Abul. q. 12. & 13. in c. 13. 1. Reg. & August. l. 17. de ciu. cap. 6.

XXVII. *Prædictio regni amittendi.*

SED *nequaquã regnum tuũ vltra consurget. Quæsiuit Dominus sibi virum iuxta cor suum & præcepit ei Dominus vt esset dux super populũ suũ*; Hæc inquisitio, & præceptio nondũ facta erant, eius quippe adhuc erant inscii tam Samuel, qui regem Dei iussu quæsiturus erat in Bethlehem, in familia Isai, & ei vnctione sua ius in regnũ daturus; quã Dauid, qui inter pecora, & armẽtorũ greges alia oĩnia cogitabat: sed erat nihilominus in diuina prouidentia quæsitus, & inuentus ab omni retro æternitate. Non ait Propheta Saulis regnũ illico funditus peritururũ: regiã enim dignitatem vsq; ad mortem retinuit, eumq; Dauid semper pro rege habuit, & veneratus est: nec iussus est vnquam populus à Saule abscedere, aut Dauidẽ pro rege agnoscere; Saule exterminato, sed intelligit Samuel regnum eius non late in posteros propagatũ iri, neq; admodum maiora incrementa capturũ; qualia in Dauide & Salomone contigerunt, quasi iam ad apicem ac verticem magnitudinis suæ peruenerit: instar rerum quæ celeriter deflorescunt & intereunt, quæ celeriter quoque fastigium suæ perfectionis assequuntur.

XXVIII. *Diuersa ratio initi regni à Saule & Dauide.*

VIDE autẽ quã pulchrè res istæ inter se congruant. In huius quippe rei signũ Saul electus est in regem, cum iam animi, corporisq; sui perfectionem esset assecutus. Erat enim electus & bonus, & eximia vitæ innocentia præditus, & annũ agebat tunc minimum quadragesimũ, aut quadragesimum quintum; quippe cui 25. ab hinc annis natus erat Isbosethus, qui patri post annos 15. quadragenarius successit. At Dauid, quem virum Dominus quæsisse, & inuenisse dicitur, à vir-

Israelitico penitus exclusos. Idque Scripturæ admodum consentaneum est.

ETSI enim seuerè locutus est Sauli Samuel propter præsens peccatum; propter alterū tamen longe seuerius; hic dicit *regnum tuum non vltra consurget*, ibi, *scidit Dominus regnum Israel à te hodie*. Hic *quæsiuit Dominus sibi virum secundum cor suum*: ibi quasi iam lata sententia, *tradidit regnum proximo tuo meliori te*. Hic stultitiæ arguitur, ibi culpa eius peccato ariolandi, & sceleri idololatriæ confertur. Hic *non custodisti*, inquit, *mandata Domini Dei tui*; ibi autem, [a] *Pro eo quod abiecisti sermonem Domini, abiecit te Dominus ne sis rex*. & iterum; *quia proiecisti sermonem Domini, proiecit te Dominus & ne sis rex super Israel*. Hic in circunstantia temporis peccatū est, ibi ipsa præcepti vis ac natura violata. Hic necessitas, ibi auaritia, culpam persuasit: hic hostili timore cadente in constantem virum; ibi populari metu, ignaua verecundia populi cupiditatibus, contra Dei iussa, obsecundante peccatum est. Samuel propter hodiernum peccatum Saulem non deseruit, nisi ad tempus, reditq; & amice cum eo, & familiariter egit; at post alterā culpam ita eum deseruit, vt eum vltra non viderit, vsque ad diem mortis suæ. propter priorem culpam nihil mutationis in regno, nihil in rege, aut Samuele contingit; propter posteriorem rex alius inungitur, & Samuel perpetuo in luctu versatur.

Antithesis vtriusque. XXXII. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9.

a ca.15.23.

DOMINVS quoq; post priorem culpam, Saulem nihilominus pro rege habuit, & ad eum misit Prophetam Samuelem, qui ipsius nomine vindictam Amalecitanam illi mandaret, sed ita vt prius in memoriam reuocaret diuinum beneficiū institutionis in regem; frustra autem id cōmemoraret beneficium, si eo iam priuatus esset, vt notauit Abul. [b] nunc autem voluit Saulem, in gratiā Domini Dei tam bene de se meriti, vindictā sumere de ipsius hostibus Amalecitis, quod quia non executus est, ilicet regno excidit. Id autem iam olim Balaam ille prædixerat, cum de Israelitico populo diceret, *Tolletur propter Agag rex eius*, Saul scilicet, propter veniam illi Amalecitæ datam, *& auferetur regnum illius*: etsi eam sentētiam Hebræi aliorsū trahant. Deniq; aliis in locis nunquam scriptura priuatum refert Saulem regno propter priorem culpā, maximè autem propter posteriorē, vt constat ex 1. Par. c. 10. [c] voluit itaq; Dominus indulgenter agere cum Saule, nec primam ob culpam eum exterminare, sed expectare vt benefactis malefacta obrueret; sed ille semel ex recta egressus orbita, multo etiam longius aberrauit.

XXXIII. *Dominus post hanc culpā Saulem pro rege habuit.*

Eius casum Balaā prædixit.

b Abul. q. 11.

c v. 13. & 14.

NON progrediar vltra, nisi prius de Iosepho lectorem scripturæ diuinæ amantem nonnihil monuero: nam cum Scriptura præsidium Philisthinorum quod à Ionatha cæsum est, in Gabaa Beniamin collocet, ipse aliò transfert, *non longe*, inquit, *à Geballis*, locus in tribu Beniamin, in qua erat Gabaa, nusquā reperitur. Deinde post congregatas Philisthæorum copias ait Saulem in Galgala esse profectū, & inde dimissis præconibus suos conuocasse; hostium interim dissimulata potētia: cum id statim à deleto præsidio factum fuisse fatendum sit, nisi Saulem stolidæ tarditatis accusare velimus, omittit meminisse eorum Hebræorum, qui à suis ad Philisthæos defecerant, proptereaq; eorum mox reuersionem callidè dissimulauit, ac missam fecit, sed eam rem suo loco examinabimus. Recte quidem ac probabiliter supplet missum ad Samuelem à Saule nuncium, qui euocaret Prophetam, vt communicato cum eo consilio rem gereret. Otiose autem ac frigide inducit Samuelem renunciantem debere regem eodem loco manentem parare victimas, se autem post dies venturum. Hæc enim iamdudum inter vtrumque constituta fuerant; [d] vt merito diceret posset Saul, *Nil mihi rescribas, ocyus ipse veni*.

Quod autem hic fit mentio sabbati, in quo sacrificandum foret, id non Iosepho, sed interpreti tribuendum est, qui etiam non animaduertit Iudæos nō vltro sabbatho bellum inituros. Deniq; Prophetam è Galgalis domū abducit nimirū in Ramatha: at Scriptura eum deducit in Gabaa, vt iam nunc planum fiet. In quibusdam tamen Græcis habetur abiisse eum in viam suam.

XXXIV. *Nonnulla hic peccat Iosephus.* 1. 2. 3. 4. 5.

1. Reg. 10. 5. & c. 13. v. 3. ὑπὸ πόρρω Γαβαλῶν.

d c 10. 8.

Basil.

TRISTI nuncio Sauli denunciato, non potuit nouus rex non ingemiscere, qui se iam ad metas peruenisse sentiret, cum vix dum è carceribus exisset: forte tamen commoti senis duntaxat obiurgationem existimauit, & comminationem potius patris, quā vaticiniū Prophetæ. Nihilominus *surrexit Samuel*, ait Scriptura, *& ascendit de Galgalis in Gabaa Beniamin*. In quibusdā libris non recte legitur descen-

XXXV. *Ascendit Samuel in Gabaa.*

dixisse; è Galgalis enim Hierosolym. versus ascendebatur, Gabaa verò non longe distabat Hierosolym. Apparet autē Samuelē ante discessum, neq; sacrificasse in Galgalis, ne actum ageret, neque Dominum consuluisse super negotio bellico, non quidem Saulis offensum peccato: non enim propterea vtilitatem publicam neglexisset, sicut nuper licet populus peccasset petendo regem, idque prodigio comprobatum esset, dixit tamen Samuel, *Absit à me hoc peccatum in Dominum vt cessem orare pro vobis.* [a] Non consuluit autem, quia iam quid facturus esset Dominus reuelatione didicerat.

[a] Abul q. 15 in c. 13.

XXXVI. *Cum Saule & quare.*

ASCENDIT autem [b] non solus quasi regi factus inimicior, sed cum Saule, & illa sexcentorum virorum manu, qui cum eo remanserant, vt eorum animos confirmaret, qui sciebant eum in manu habere fulmina, atque tonitrua, quoties Deum in eam rem orare libuisset. [c] & vice versa humano eorum præsidio vteretur. Idque peropportune accidit, habuerunt enim obuios Philisthæos, quibuscum pugnatum est feliciter, hoc enim significant ea verba, *Ascenderunt post Saul obuiam populo, qui expugnabant eos venientes de Galgala in Gabaa, in colle Beniamin.* quæ verba absunt ab Hebræo, & in Græco nonnihil perturbata sunt. Itaque qui Hebræos codices nimium adamarunt, ea è textu Latino eiciunt, Certe Arias in bibliis regiis, ea ex vulgata Hieronymi versione sustulit, & fortassis ex Græca. Tota tamen sententia in Romana, Aldina, Basil. editione integre reperitur; ideoque & in correctis bibliis ea verba seruata sunt, & habentur apud magnum Gregorium, Lyranum, Abulensem. & plurimum ad rem, sensumque pertinent. Oportebat enim eos esse præsidio iis qui cum Saule erant, puta pontifici, & sacerdotibus, atque ipsi Samueli, vt è Galgalis in Gabaa tutum ab hostium incursionibus receptum haberent.

Cum præsidio sexcentorum.

[b] c. 13. v. 15.

[c] c. 7. v. 10. & c. 12. v. 18

XXXVII. *Cur in Gabaa permāserint.*

PERVENERVNT ergo in Gabaa, locum natura & arte munitum; erat enim in colle, & ibi diu steterant in præsidio Philisthæi, donec nuper à Ionatha de sua statione deiicerentur; & videlicet studiose communiuerant, vt qui probe intelligerent se in hostium medio viuere quiq; semper in eorum perniciem intenti essent. Propterea ergo & Saul & Ionathas filius eius, populusq; qui inuentus fuerat cum eis erat in Gabaa Beniamin. [d] sexcentos viros adduxerat Saul, & millenos iam habebat Ionathas, qui iuncti ciuibus poterant, non infestis quidē contra Philisthæos signis in acie concurrere, sed obsidionem sustinere, & hostem, *qui cōsederat in Machmas*, subitis excursionibus diuexare. Ergo Israelitæ, in quibus humanitus tota spes salutis residebat, mœnibus se portisque clausos continebant, nec ante Philisthæorum agmina comparebant, sed flebant sedentes, vt est in plerisque Græcis codicibus, quod nec Deum haberent propitium propter culpam Saulis, & hostem prouocassent in perniciem suam, cui pares esse non possent, quippe qui exanimati maxima ex parte metu, in fugam se latebrasque dedissent, *Ex peccato regis*, ait Sulpicius Seuerus, *metus omnem exercitum peruaserat. Castra hostium haud longe sita præsens periculum ostendebant: neq; cuiquam exeundi in prælium animus, plures lacrymas & latebras petiuerant. Nam præter imbecillitatem animorum, qui alienum à se Dominum delicto regis arbitrabantur: in maxima ferramentorum inopia exercitus erat.* Sic ipse: sed de hac inopia mox dicetur.

[d] c. 13. v. 16.

Rom. Aldin. Basil.

XXXIIX *Tres cunei prædonum.*

INTEREA *egressi sunt ad prædandū de castris Philisthijm. tres cunei*, turmæ videlicet, aut cohortes expeditæ, *vnus cuneus pergebat contra viā Ephra, ad terram Sual*, id est meridiē versus, vt ait Chaldæus paraphrastes: at si hæc Ephra eadē est cum ea, in qua habitauit, & sepultus est Gedeon, in septentrionē dicendum fuit. Erat enim ea vrbs in tribu Manasse cis Iordanē vt docet Hierony. in locis Hebraicis, [e] & Adrichom. in tribu Manasse. [f] *Porro alius cuneus ingrediebatur per viā Bethoron*; id est occidentē versus, hic est enim situs inferioris Bethorō ratione Machmas. iuxta tabulas Adrichom., [g] licet Abul. contra Septentrionē putet hoc agmen fuisse profectū, quia superior Bethoron fuit in tribu Ephraimitica, & Ephraim est ad septentrionē ipsi Beniamin, verū vt taceam Machmas non fuisse Beniamin si credimus Adrichom. qui eam vrbē ponit in Ephraim, S. autē Hieron. 9. millibus seiungit ab Ælia; credibilius est duos cuneos versus diuersas partes, quā ad eandē profectos, *Tertius autē verterat se ad iter termini imminentis valli Seboim, cōtra desertū*; id est versus orientem. Seboim socia fuit Sodomæ & Gomorrhæ, vnde hæc vallis nomē

[e] in voce Dryf.

[f] 1. n. 31.

[g] In tabula tribus Ephraim.

a a.m. 1138. n. 74. accepit, iuxta mare mortuum, Iosepho lacum Alphaltitem. qui locus desertus est, vt in primo tomo dictum est plenius.[a]

PORRO *faber ferrarius non inueniebatur in omni terra Israel. Cauerant enim Philisthæi ne forte facerent Hebræi gladium aut lanceam. Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthiim, vt exacueret vnusquisque vomerem suum, & ligonem, & securim, & sarculum. Retusæ itaque erant acies vomerum, & ligonum, & tridentum, & securium* denique descendendum erat ad Philisthæos etiam *ad stimulum corrigendum*, ac reficiendum. Difficilis admodum videtur hic locus. Neque enim apparet quandonam cauerint Philisthæi, ne vllus in tota regione Israelitarum moraretur faber ferrarius. Nam post vigesimum Samuelis annum, quatuor ab hinc annis humiliati sunt Philisthiim vt Scriptura tradit, [b] *nec apposuerunt vltra, vt venirent in terminos Israel. Facta est itaque manus Domini super Philisthæos cunctis diebus Samuelis, & redditæ sunt vrbes, quas tulerant Philisthiim.* An dicendum pacem factam ea conditione, vt nec arma, nec fabrum ferrarium haberent apud se, & insuper præsidia Philisthæa diuersis in locis haberent, vt ait Iosephus, saltem in Gabaa Beniamin? Id valde credibile esset si victi Israelitæ pacem petiissent. At cum fuissent victores, pacem quibus placuit conditionibus, sibique fructuosis iniisse ratio vtique postulat. — XXXIX. *Hebræorum exarmatorũ seruitus.* — b c.7.v.13. — *Mira.* — l. 6. c. 7.

NEQUE minus mirum illud censeatur quod sequitur; *Cumque venisset dies prælij non est inuentus ensis & lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule & Ionatha, excepto Saul, & Ionatha filio eius.* Nam anno proximè præterito Saul congregauit trecenta & 30. millia Israelitarum contra Ammonitas; an in tanta multitudine bellatorum gladius duntaxat vnus & alter erant? An apud Ammonitas nulli erant gladii, qui victoribus cederent? Num fine armis nuper præsidium Philisthæorum deletum est? 6. Iosephus [c] de Gabaænis tantum, non de omnibus Iudæis prædictam seruitutem tradere videtur. Sic enim ait, *Qui Gabam tenebant perdomitis Iudæis arma ademerant, & occupatis opportunis locis, præsidys ea communiuerunt; & omni prorsus ferri vsu eis interdixerunt. Quamobrem si quando agricolis opus esset aliquo ferramento, puta vomere aut ligone, aut alio ad colendam agrum necessario, à Palæsthinis instrumentum erat petendum.* — XL. *Mira quoq; gladiorum paucitas.* — 6. ℣. c lib. 6. c. 7.

DE inopia vero armorum militarium, idem paulo inferius. *Saulus autem cum sexcentis tantum militibus, & Ionatha filio venit in vrbem Gabaonem*, Gabaa dicendum fuit; diuersæ enim sunt; & idem est in Græco textu erratum. sed nec Ionathas venit cum Saule, ibi enim iamdudum erat cum mille virorum præsidio, nisi forte istà quoque mille diffluxerant, vt significatur. *Horum maior pars non erat armis instructa, quod ea regio nec ferrum haberet, nec armorum fabros*, Illa ratio Scripturæ adiecta est, vereor vt ex veritate, ista ex Scriptura depromitur, cum sua causa, quod cura Palæstinorum cautum fuisse diximus, Abulensis & eum secutus Torniellus [d] putat illos tantum sexcentos viros caruisse armis ferreis. At textus sacer non de Gabaa tantum, aut de sexcentis illis viris, sed de omni terra Israel semel iterumque loqui videtur. Nec maiorem partem ait armis caruisse, sed duos tantum viros iis fuisse instructos. Theodoretus, [e] eumque secutus de more Procopius, aiunt Israelem ferrum non habuisse, quod cum eos vicissent Philisthæi, vniuersum eis ferrum ademissent, & prohiberent ne possiderent aliud. Sulpicius quoque *Allophyli*, inquit sic enim ille cum plerisque patribus Græcis Philisthæos, quasi proprio nomine vocitant, superiore bello *victores vsum* ferri *Hebræis ademerant*, neque cuiquã conficiendi teli bellici, aut rustici ferramenti potestas fuerat. R. Dauid Kimhi ait Philisthæos Samuel senio prægrauato præualuisse contra Hebræos, & hoc eis iugum imposuisse contra quem lege Abul.[f] — In Græco γαβαὼν nõ γαβαὰς vt ante. — XLI. *Et quæ eius causa ex Iosepho.* — c. seq. v. 1. — d a.m 1960 n. 6. — e q. 30. — *Theodoreto Procopio. Sulpicio.* — f q. 20.

VERUM hoc bellum, & victoriam Philisthæorum quærimus, quæ tantam Hebræis seruitutem, tantam armorum inopiam attulerit; hæc enim fuerit expeditissima huius nodi soluendi ratio: sed nullum eius vestigium apparet in Scriptura, nec tamen credibile est id ab ea silentio traditum iri, ac ne tempus quidem video, quod bellum id gestum esse potuerit. Caietanus rem admiratione dignam dicit, nec habet quid respondeat. Abulensis [g] non improbabiliter putat hanc seruitutem à longo iam tempore Hebræis impositam à Palæstinis, etiam priusquam Samson iudex esset, nec vnquam plane sublatam, sed — XLII. *Quando inuectabac seruitus.* — g q. 20. in c. 13.

variis occaſionibus, puta ſub Samuele diminutam, aut modificatam. Et nunc quidem à Saule, & filio eius excuſſam, ex quo præſens bellum exortum eſt; nunquam tamen ante Dauidis regnum plane ſublatam, ſaltem tributi penſitationem. qua de re alio quoque loco egimus.[a]

a a. m. 2960 n. 26. & 1961. n. 1. & 2

XLIII. *Videri à morte Heli: & series rei gestæ.*

Verum non altius repetendam crediderim ſeruitutem, [b] quam à morte Heli & Arca perdita, cum in magnam rerum deſperationem redactus populus, facile omnem ſeruitutis conditionem accepit. Sicut vice verſa in morte Samſonis [c] Philiſthæi in lucro poſuerunt, quod ab Hebræis non ſubiicerentur ſeruituti. Itaque illo & Samſonis, & Philiſthæorum optimatum funere illa 40. annorum ſeruitus, quæ initio cap. 13. Iudicũ memoratur, [d] extincta eſt, cum anno ſexto Abeſani Iudicis initium accepiſſet. Eadem Philiſthæorum clades quietos præſtitit annos Heli: ſicut clades Hebræorum in vltimo eius anno, ipſos reddidit obnoxios Philiſthææ ſeruituti. Eius primarium caput fuit, vt quoddam eis vectigal penderetur, deinde vt aliquot vrbibus mulctarentur, [e] tum vt præſidium acciperent è milite Philiſthæo, cui tributum Iſraelitæ ſoluerent; & miles viciſſim prouideret, ne illi arma contra Dominos ſuos caperent: quod vt facilius aſſequerentur ſpoliatos armis, etiam fabris, à quibus ea cudi poſſent, ſpoliarunt. adeo vt exacuendo ruſtico aut domeſtico inſtrumento, ad Philiſthæos Hebræis veniendum eſſet.

b vide an. 1940. n. 11
c 2899. n 45
d vide ann. 1939 n. 2 & 3. & 2860. n. 1. & seq
e a m. 1961. n 60. & 61

XLIV. *An & quatenus data pax Hebræis.*

Mansit is vtriuſque Reipublicæ ſtatus ad annos viginti, quando Samuel, [f] cõuocato in Maſphath populo, ſuſpicaces pupugit Philiſthæos, ne forte Hebræi ſeruitutem excutere vellent. Itaque coacto celeriter exercitu, Iſraelitas nil minus cogitantes inuaſerunt, ſed Domino pro ipſis, ad Saulis preces, pugnante, magna clade affecti ſunt; eademque opera, [g] pax iis conditionibus inita, vt ſublatæ vrbes Iſraeli reſtituerentur, & ab excurſionibus, & deducendis in fines Hebræorum copiis, Philiſthæi abſtinerent; cætera vero ſeruitutis capita manerent immota, eamque conditionem Iſraelitæ inermes, & principe, quo duce bellum gererent, deſtituti, non inuiti acceperunt; manſit tamen cupiditas principis aut regis, qui pro ipſis bellum gereret, & in libertatem eos penitus vindicaret, quæ cauſa fuit petiti regis. *qui*, inquiunt, *egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis.* Hæc videtur facilis & expedita illius capitis ſeptimi expoſitio, & eorum quæ deinceps ſunt conſecuta. Deleto autem à Ionatha Philiſthæorum præſidio, & pace violata, illico Philiſthæi ingentem exercitum in mediam ipſam regionem Hebræorũ deduxerunt, & variis excurſionibus omnia late loca populari cœperunt, & armis, animiſque deſtitutos diuexare cœpti grauiore eos, quam vnquam antea, opprimere ſeruitute.

f c. 7. 1 Reg.
g v. 13. & 14
c. 8. 28.

XLV. *Sexcentos tantum inermes fuisse.*

Iam quod ad armorum inopiam pertinet, propter ea quæ ſupra in cauſis dubitandi retulimus, [h] exiſtimo probabilem Abulenſis & Tornielli opinionem, vt Scriptura non de vniuerſis loquatur Iſraelitis, ſed de illis tantum, qui cum Saule remanſerant. quam expoſitionem facile illa verba recipiunt, *non est inuentus enſis & lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule*, atqui cum Saule erant duntaxat ſexcenti viri, ſic enim paulo ante ſcriptum eſt, [i] *Et recenſuit Saul populum qui inuenti fuerant cum eo quaſi ſexcentos viros*, & c. ſequenti, [k] *Et erat populus cum eo quaſi ſexcentorum virorum.* Sentio pulſari me obiectione tua, erudite lector. Qui enim, inquis, factum credamus, vt ſi multi in populo cum Saule armis erant inſtructi, armati vt omnes, metu compellente diffugerint, ſoli inermes cum rege atque imperatore ſuo perſeuerauerint?

h n. 40.
i c. 13 v. 15.
k c. 14. v. 2.

XLVI. *Neq; plane inermes.*

Digitvs Dei fortaſſis hic fuerit, volueritque diuina prouidentia per inermes viros immenſas Philiſtæorum copias, ſicut nuper in Maſphat debellare. Dicendum tamen non propterea Iſraelitas, tametſi gladio & haſta carerent, prorſus inermes fuiſſe. Nam Beniamitæ in quorum tribu maxime gerebatur hoc bellum, ab antiquo egregii erant fundibularii, arcubus etiam & ſagittis non carebant: etſi alia tela defuerint,

Stipitibus duris agitur, ſudibusue præuſtis.

Pugna.

Quidquod pleraque habebant ruſtica inſtrumenta ferrea, tridentes, ſecures, ligones, aliáq; id genus; quæ Scriptura memorat. quamuis enim iſtiuſmodi tela retuſa eſſent, luculentas tamen plagas inferre poterant. Ad extremum ait Sera-

In hũc loc

rius, pugnis etiam rem agebant, à quibus pugna dicitur, sed corio, vt reor, funibus, aliaue ratione obarmatis, vt impune quam maximum possent damnum, & vulnus imponerent. *Inter ipsos aduersarios*, inquit Cassiodorus, [a] *non erant prius armata certamina, sed pugnis se quamuis feruida lacessebat intentio, vnde & pugna nomen accepit. Bellum autem quidam à Belo dictum putant, quod is ferreum gladium primus produxerit.* Verum & bellum sine gladiis esse potuit, & id inuentum multis annis, imo & seculis antiquius fuit. Viuo enim Adamo [b] vixit ille *malleator & faber in cuncta opera æris ac ferri*, sub annum mundi 688. vt primo volumine diximus, id est plus mille ducentis & quadraginta annis antequam Belus, siue Nemrod regno Assyriorum initium daret, anno mundi 1932. Et quis probare potest inimicitias Cainitarũ & Sethianorum, non vsque ad bella progressas? nec violentos illos gigantes ante diluuium bella gessisse inter se, qui etiam dicerentur pugnare cum Diis?

a l. 1. c. 30.

b a. m. 688. nu. 16.

Bellum.

Interea *statio Philisthæorum egressa est, vt transcenderet in Machmas.* Stationis nomine intelligit Abulensis non turmam aliquã, aut agmen hostilis exercitus transgressũ vlterius, sed tota ipsa castra statiua, quæ progressa fuerint; & inter Machmas & Gabaa-Beniamin consederint; vt significant duo illi scopuli de quib. mox dicetur. qui etiam innuunt Philisthæos loci natura muniti, opportunitatem secutos eo transiisse, expectantes si forte Israelitæ in aciem descendere, & collatis signis cum ipsis decernere auderent: sed illi tanto viribus impares animisq; furtiuã aliquam bene gerendę rei occasionem captabant, vt sequens ostendit historia. Eam expositionem confirmat textus Hebræus, in quo habetur præfectum aut præsidem Philistinorum egressum esse ad occupandum transitum Machmas; præfectum singulariter intelligens præcipuum, puta Imperatorum κατ' ἐξοχὴν. Transgrediendi porro causa eadem videtur fuisse, quæ prius fuerat subsistendi ad vrbẽ Machmas. Eo siquidem ab initio progressos apparet, vt nouum regẽ obsiderent, atq; in suam redactum potestatem male perderent; sicq; facile populum in pristinam, aut etiam duriorem seruitutem redigerent; postquam autem didicerunt eũ cum pauculis copiis ingressum in Gabaa vltra Machmas versus Gabaa progressi sunt cum copiis suis, & ad vtriusque vrbis transitum consederunt inuitante loco natiuis firmamentis septo atque vallato.

XLVII. *Philisthæi locum mutant.*

Et quare.

Ionatas [c] autem regis primogenitus, cui & sua dignitas, & ætas, & conscia virtus, & seruitutis metus, & quod caput est, singularis numinis afflatus animos faciebant, vndiq; circunspiciebat opportunitatem nobilis cuiuspiam facinoris, cũ quanta maxima posset hostis clade, perpetrãdi. Itaq; animaduerso loco in castris hostilibus, aditus propter saxa prærupta difficillimi, sed hanc ipsam ob causã minus suspecti, minusq; custoditi, illac ad Philisthæos penetrare statuit, & Deo bene propitio gloriosam aliquam hosti cladem afferre. Rem non ad patrem defert, aut militare consilium, quos minimè probaturos tam audax, tamq; periculosum facinus, impedituros potius: totumq; negotium disturbaturos credebat; ratos, quod res erat, id esse aureo hamo piscari: sed ad adolescentem armigerum suum factum, fictumq; ad principis sui mores atq; voluntatem, certum omnia probare vt isti solent, nec nusquã vlla ratione contradicere. *Veni*, inquit, *& transeamus ad stationem Philistinorum, quæ est trans locum illum*, vel vt alii, quæ est è regione loci istius, digito tũ monstrabatur, vt res dubia esse non posset, nunc diuinandus est ille locus: erat autem præruptus, & saxis, vti diximus, asperatus.

c 1 Reg. c. 14.

XLVIII. *Ionathas eos solus aggredi statuit.*

inscijs suis.

Cæterum locus hic dubitationẽ nõ vocat, [d] & causa Ionathæ, tametsi cõditio personę plurimũ secum taciti fauoris trahat, anceps profecto atq; incerta est, vix vt temeritatis notam possit effugere. Quare tandem? inquies; erat enim magnanimus, & propriæ virtutis, ac natiuæ fortitudinis conscius; quę nuper tantæ dignitatis incremento vehementer succreuerat: fauebat admodum recens experientia, deleti à se, cum non magna manu, firmissimi Philisthæorum præsidij, sub cuius tyrannide vniuersus Hebræorum populus, quintum iam annum supra vigesimum, inanes fundebat gemitus, & irritas querelas. Fauebant exempla illustrissima laudatissimorum virorum. Non ignorabat quid Phinees aggressus esset, quantaque cum laude præmióque susceptum negotium perfecisset: Quid Aod vnus contra Moabitas; quid Sangar, & Samson contra istos ipsos Philisthæos, diuino freti præsidio, soli ac singuli potuissent: Quidni ergo

d Abul. q. 2. in c. 14.

XLIX. *Anprudẽter, & laudabiliter.*

Ionathas eadem ſpe nixus diuinæ protectionis, non cum temeritatis culpa, ſed ſingularis fortitudinis laude Philiſthæos inuaſerit?

L. *An potius culpabiliter ſi abfuit diuina inſpiratio.*

PROBABILITER hæc quidem dicuntur, ſi tamen à diuino afflatu diſceſſeris, non ſatis verè. Neque enim fas eſt quemquam ſeſe vltro offerre periculo euidenti aut mortis, aut grauioris cuiuſpiam mali. Nam id eſt ſibi ſponte mortem accerſere, aut graue damnum afferre. Nam quãuis è recta ratione ſit hominem in graui periculo conſtitutum, viam ſalutis audaci facinore expedire, aut in huiuſmodi conatu occumbere, vltro tamen periculum adire, minimè rectũ eſt: quod tamen auſus eſt Ionathas, cum vnus eum in locum ſe præcipitem dedit, vnde humanitus emergere non poſſet. Nec ſpes aut fiducia diuini auxilij reddit huiuſmodi hominem ab ea culpa immunem, quam Dei tentationem vocãt, quando ſciens prudenſque adit periculum, à quo ſcit ſe non niſi diuina manu eripi poſſe. Cum tamen ſcriptum ſit, *Non tentabis Dominum Deum tuum.* [a] Itaque quantumuis propriæ virtutis conſcius, ipſo tamen naturæ lumine clareſcente perſpicuè videbat, vnum atque alterum virum, trecentis aut quadringentis hominum millibus pares eſſe non poſſe, ideóque neque mortem vltro accercendam eſſe. At delerat Philiſthæorum præſidium: credo, ſed mille hominum ſatellitio ſtipatus, & fortè multò paucioribus militibus inſtructum; Denique quicumque memorati ſunt grauiſſimum adiſſe periculum, ſi à peccato creduntur immunes, diuina inſpiratione proteguntur. a Mat. 4. Exod. 16. & 17.

LI. *Adfuiſſe autem probatur.*

EODEM clypeo protegendus eſt Ionathas, vt innuunt Theodoretus, & Procopius. Neque enim parum credibile eſt Ionatham virum ſapientem, ac minimè furioſum, facinus vltro ſuſcepiſſe non fortitudine, ſed deſperatione pleniſſi-
1 mum: niſi diuina inſpiratione permotum ac concitatum, quam nõ obſcurè ipſe-
2 met armigero ſuo ſignificauit, cùm diceret, *Tranſeamus ad ſtationem incircunciſorum horum, ſi forte faciat Dominus pro nobis; quia non eſt Domino difficile ſaluare, vel in multis, vel in paucis*, neque obſtat illud *ſi forte*, vt mox dicemus, quod explicari etiam poteſt, vtique, ſicut cum Dominus dicebat Samaritanæ, *tu forſitan petiiſſes ab eo aquam.* [b] Et Iudæis, *ſi crederitis Moyſi, crederitis forſitan & mihi.* Et rurſum, *ſi me ſciretis, forſitan & patrem meum ſciretis.* Et Adamo, [c] *ne forte mittat manum ſuam, & ſumat etiam de ligno vitæ.* Et Caleb, [d] *ſi forte ſit Dominus mecum, & potuero delere eos.* Qui tamen Domini promiſſionem habebat etiam iureiurando firmatam. Eidem inſpi-
3 rationi fauet ſignum illud ominoſum, quo accepto magna cum confidentia di-
4 xit, *Aſcendamus, tradidit enim eos Dominus in manus Iſrael.* Denique effectus ipſe plenus prodigiis oſtendit Deum audaciæ huius fuiſſe auctorem, qui volebat rem non humano profectam conſilio æſtimari, ſed diuino, quod humanam omnem prouidentiam tranſcenderet. b Ioa. 4. 10. c. 5. 46. c. 8. 19. c Gen. 3. v 22. d Ioſ. c. 14. v 9. 10. 12.

LII. *Ei obtemperandum, licet abſurda, & contra communem legem.*

CVM autem aliquis à Deo mouetur, idque minimè dubium eſt, poterit, vt ait Abulenſis, [e] vnus aliquis non numeroſiſſimum dumtaxat exercitum aggredi, ſed totum adeò orbem terrarum: neque enim Dominus, à quo mouetur, legi communi ſubiacet, vt qui author eſt eius, neque qui ab eo mouetur, dicente Apoſtolo, *Quod ſi ſpiritu ducimini non eſtis ſub lege;* [f] imò & contra legem diuino ſpiritu agente faciendum eſſe docet idem doctor, perſpicuo Scripturæ exemplo, [g] Nam Propheta ille, qui iuſſu Domini præcepit ſocio vt ipſum percuteret, quod vtique contra communem legem eſſe conſtat, cùm nihilhominus recuſaſſet, peccauit, & in pœnam peccati à leone percuſſus eſt. Qui autem mox Prophetam percuſſit ex Dei mandato, laude ac mercede dignus fuit. Pari ergo ratione Ionathas, quantumuis leges omnes prudentiæ & fortitudinis prętergrederetur, Diuinæ iuſſioni ſiue inſpirationi obtemperans, fortiſſimus atque ſapientiſſimus habendus eſſet. e q. 2. in c. 14. f Gal. c 5. 18. g 3. Reg. 20. 35.

LIII. *Dubitatio Ionathæ.*

DVBITATIO nihilominus Ionathæ diuinam eius motionem dubiam facit, quæ tamen debet eſſe notiſſima. Pertinet enim ad diuinam prouidentiam ita vocare hominẽ, vt ille vocari ſe audiat, ne irrita ſit vocatio, & ſimul norit à quo vocetur, ne qui diuinitus ſe moueri putat, Dæmonis artibus inducatur in fraudem, vt tam multis hæreticis ſæculis omnibus contigit, aut certè humana motio pro diuina accipiatur; idque tanto magis neceſſarium eſt, quo minus lege communi, quam ſupergreditur, dirigi poteſt. Propterea monebat Ioannes Apoſtolus [h] pro- h 1. Io. 4. 1. 2.

bandos esse spiritus an à Deo sint. Atqui Ionathas videtur fuisse dubius, nō solum ex eo quod ait, *si forte faciat Dominus pro nobis*, sed maxime quod ponat signum ex cuius euentu colligat, an Deus spondeat victoriam de Philisthæis, nec ne: non ergo à Deo motus censeri debet.

[a] qu. 1. in c. 14.

RESPONDEO cum Abulensi [a] diuinas motiones partim ad intellectum, partim ad voluntatem pertinere; quibus ille illustratur superiore lumine, hæc maiore quodam impulsu concitatur. Ad illum pertinet spiritus sapientiæ, scientiæ, intellectus, consilij; quo refertur & donum Prophetiæ, linguarum, discretionis spirituum, interpretationis scripturarum, etsi qua sunt alia huiusmodi: ad hāc spiritus fortitudinis, pietatis ac timoris Domini referuntur. Potuit ergo Ionathas diuinitus intelligere, atque edoceri Deum velle, ac iubere, vt Philistheos cum armigero suo inuaderet, sicut aliquanto post Samuëlem edocuit de bello contra Amalecitas à Saüle suscipiendo. Potuit etiam diuinitus affici vehementi desiderio pugnandi contra Philisthæos: simulque egregia quapiam, atque insolita magnitudine animi repleri, ad audēdum facinus maxime arduum, longéque difficillimum. Et huiusmodi motu nuper concitatus est Saül, auditis nuntiis Iabesitarum; *Insiluit* enim *in eum spiritus Domini, & iratus est furor eius nimis.* Sicut paulo ante spiritu Prophetico illustratus, cum grege Prophetarum celebrauerat magnalia Dei. Et sicut possunt hi motus coniunctim dari, ita possunt & seorsim, vt clarum est ex proximo Saülis exemplo; Quia ergo Ionathas signum ponit, quo certior fiat de diuina voluntate, apparet eum, non motione intellectus, sed voluntatis diuinitus affectum esse; Illustratio enim intellectus manifestius prodit authorem suum; & qui verè prophetat, dubitare non potest, quin Deo inspirante prophetet. At cum sola voluntas, quæ cæca est, mouetur, certitudinē habere non potest motoris sui, quamuis huiusmodi motio sit admodum vehemens & supra humanum modum. [b]

LIV. *Vnde ortæ motiones diuinæ duplices.* *Intellectus* *Voluntatis.* *quæ certiores.*

[b] idem Abul. q. 2. 5. & 6.

IONATHAS ergo memorabile facinus, ad quod diuinitus impellebatur, aggressurus, *Patri suo hoc ipsum non indicauit*; à quo videlicet rem humanæ prudentiæ legibus metiente, improbatum, ac discussum iri non dubitabat; aut certè fortem aliquem manipulum militum, qui ipsi adesset daturum, quo vehementer obscuraretur magnitudo miraculi. Accedebat quod cum non planè certus esset, an Deus illi victoriam concessurus esset, sed re à signo, quod ex hostium responsione capturus erat, dependeret, si ad hostem inuadendum, cum patris & sociorum approbatione ac scientia profectus esset, & hostis eo viso infausto omine manere iussisset, irritum fiebat consilium; & domū non sine pudore, ac periculo reuertendum erat. Iuuabat autem tacitum Ionathæ consilium patris absentia propterea enim eius meminit Scriptura, aitque eum moratum *in extrema parte Gabaa, sub malo granato, quæ erat in Magron*, 7. hoc nimirum erat loci nomen in extrema vrbis parte, vbi Saul erat; & videlicet Ionathas alteram non incomitatus partem tutabatur. Cum Saüle erant sexcenti viri, qui è Galgalis cum eo venerant, & *Achias filius Achitob fratris Ichabod & filij Phinees; qui ortus fuerat ex Heli sacerdote Domini in Silo portabat Ephod*; non simplex illud, & lineum Leuitarum, sed Pōtificum, cum reliquo ornatu, ad consulendum Dominum; aderat & ipsa Domini arca, vt postmodum dicetur, habes autem familiam Heli, supra primo Samuëlis anno digestum. [c]

LV. *Rem aggreditur suis inscijs. & cur.* 1. 2. 3.

7. ꝝ.

Achias.

[c] Num. 10

ARDVVM fuit ac periculosum Ionathæ consilium, qui vnus tantum exercitum aggrederetur; sed ex ipsa natura loci, qui superandus erat, antequam ad hostem peruenire posset, difficultas & periculum vehementius augebatur. *Erant enim inter ascensus per quos nitebatur Ionathas trāsire ad stationem Philisthinorum, eminentes petræ ex vtraque parte, & quasi in modum dentium scopuli hinc & inde prærupti, nomen vni Boses, & nomen alteri Sene: vnus scopulus prominens ad aquilonem, ex aduerso Machmas, & alter ad meridiem contra Gabaa.* Apparet ex his hanc fuisse loci positionem ac situm, vt oppidum Machmas esset ad Septentrionem, Gabaa verò illi à meridie responderet, in medio vtriusque castra erāt Palæstinorum, quæ prægrandibus ac præruptis scopulis muniebantur, quorum duo insigniores propriis nominibus appellabantur. Et is cuius vertex prominebat ad Aquilonem; & intuebatur oppidum Machmas, ab Adricomio appellatur Sene: alter autem, qui vertice suo vergebat in meridiem, & respiciebat Gabaa dicebatur Boses: inter hos autem duos mino-

LVI. *Loci adeūdi difficultas ex Script.*

Interpretātur Lutum & Ruben, Boses & Sene.

in topogr Ephraim.

res erant scopuli, per quos perreptandum erat.

LVII. *Et Iosepho.* IOSEPHVS hunc locum ita describit; *Soli*, Ionathas videlicet, & armiger eius, *à colle*, in quo sita erat Gabaa, *descendentes versus hostium castra iter faciunt. Ea sita erat in loco prærupto, qui tribus angulis in longum excurrebat*, duos tantum memorat Samuel, *rupe circumquaque cincta, seu munimento contra insultus hostium. Quapropter negligentius custodiebantur, quia propter naturam loci non solum ascendere, sed ne accedere quidem tutum videbatur.* Abiens autē *Ionathas dixit ad adolescentē armigerū suū, Veni transeamus ad stationē incircuncisorum horum, si forte faciat Dominus pro nobis, quia non est Domino difficile saluare, vel in multis, vel in paucis.* Nimirū difficultas operis nascitur ex virtute agentis, & vi resistendi patiētis; & quo vis hæc maior est aut minor, maior quoq; aut minor est difficultas operis. Quo item maior est virtus agentis, hoc minor est difficultas; quæ cum in Deo in infinitum augeatur necesse est omnem plane exhauriri difficultatem; cum enim nulla sit inter finitum & infinitum proportio, infinita virtus omnem vim patientis, siue paruam siue magnam æque, id est infinite, superabit. Homines autem pro modo virtutis suæ vim resistendi patientis, facilius aut difficilius superant. Sed hæc pluribus Abulensis, in hunc locum.

Deo omnia æque facilia.

1.9.ant. c.7.

vide 1. Machab. 3. 18. vbi Iudas eadem fere dicit.

LVIII. *Ionathas præmonet armigerū.* HÆC cùm dixisset Ionathas, simulque obuiam isset obiectioni famuli sui, de magnitudine periculi, & inconsulta temeritate consilij, Domino suo acquiescēs, armiger, nec pluris faciens vitam suam, quam princeps ille salutem suam: *Fac omnia*, inquit, *quæ placent animo tuo, perge quo cupis, & ero tecum vbicunque volueris.* Ioseph. *Filius Saulis*, inquit, *cum armigero suo conspirat, vt clam ingressi castra hostium, tumultum aliquem, & trepidationem in eis excitarent. Et famulo omnem operam in quemuis euentū pollicente, etiamsi mori oporteat, soli à colle descendunt.* Reprehendit Iosephum Tostatus, quod dixerit Ionatham ad tumultum, & trepidationem excitandam iuisse in castra Philisthinorum, & non præcipue pugnandi causa, sed daturum hosti opinionem, non duos Hebræos tantum, sed plurimam eorum turbam certatim conscendere, atque in eorum perniciem coniuratam imparatis adesse, vt sic illi de fuga potius, quam de pugna cogitarent. Id certè si Iosephus sensit non rectè sensit. Neq; enim mēs Ionathæ fuit eam hosti opinionem afferre, turbam quippe aliquam suorum deduxisse, qui ei fabulæ seruirent: nunc autem omnibus insciis hanc iecit aleam, ratus Deum per manus suas liberaturum populum: cæteris omnibus Deo, à quo mouebatur, permissis.

[illegible Greek marginal note]

LIX. *Captatione, an culpabiliter.* RVRSVM Ionathas ex hostium oratione captare volens diuinæ voluntatis argumentum, *ecce*, inquit, *nos transimus ad viros istos; cùmque apparuerimus eis*, Hebraicè sicut & Gallicè, *estans descouverts: si taliter locuti fuerint ad nos, manete donec veniamus ad vos, stemus in loco nostro nec ascendamus ad eos; Si autem dixerint ascendite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris: hoc erit nobis signum.* Sciebat Ionathas Deum etiam linguas hominum, imo & somnia pro arbitrio moderari: sicut iampridem in die Madian, expositionem somnij Madianitæ vnius voluit omen esse victoriæ Gedeoni. Non sunt hæc quidem diuinis legibus, quæ omina, & auguria, & superstitionem omnem condemnat, aut humanæ etiam prudentiæ consentanea; quid enim habent ea verba, *ascendite ad nos*, ad efficiendam, aut significandam victoriam? Quid illa contra, *manete donec veniamus ad vos*, ad eam prohibendam? non enim res accipiunt à verbis vt sint, sed verba accipiunt à rebus vt vera sint. [a] Deus tamen opt. max. cuius voluntas est regula iustitiæ & æquitatis, cum voluntatem Ionathæ permouisset ad inuadendum totum Philisthæorum exercitū, nec tamen ei satis clarè constaret, iuxta prædicta, [b] an Deus id vellet, petiit à Deo sibi aliquo signo declarari diuinam voluntatem, qui illico inspirauit, vt ad verba hostis attenderet, & talibus verbis auditis certum haberet se à Deo mitti, & victoriam certè consecuturum.

a Arist. 1 de Interp.

b Num 34.

LX. *An potius diuina inspiratione.* NON constituit ergo sibi Ionathas huiusmodi verba, vt certum omen victoriæ consequendæ, aut non consequendæ, sed cum esset vir bonus ac timens Deum, orauit eum, vt significat Theodoretus, [c] & affirmant passim interpretes, in quibus Abulensis, Caietanus, Serar. Lyranus, qui id quoque Iosepho tribuit, ex auditione potius, quam ex lectione, orauit inquam Deum; vt eum de sua voluntate signo aliquo redderet certiorem: qui exoratus, ea verba excubitoribus suggessit, aut cum præuidisset quid illi dicturi essent, ea reuelauit Ionathæ; vt iis

c qu. 31.

confirmatus etiam armigerum suum confirmaret &, eundem suæ voluntati in ipso verborum euentu consentientem redderet, sicut postea Iudas Machabæus contra Nicanorē pugnaturus, visum sibi insomnis Oniam, & Ieremiam nunciauit, & ad pugnam reddidit alacriores; fieri enim poterat vt Armiger audito, *ascendite*, timeret sibi, videns hostis alacritatem ac fiduciam, & Ionatham ab incepto retraheret, aut timore perculsus fugeret: audito autem *manete*, alacrior fieret, ratus hanc esse timoris vocem; sicque cum Ionathæ voluntate pugnaret, qui contrario plane modo sese gerere cupiebat; itaque præmonitus est ad omnem euentum: intellexitque non ex timiditate, aut leuitate Ionathæ profectum, si ille audito *manete*, ab incepto destitisset, notauit Abulensis. [a]

2. Mach. 15. 11.
a q. 3. in ca. 14.

LXI. *Apparent hosti sub auroram.*

Apparvit *igitur vterque stationi Philisthinorum, dixeruntque Philisthiim; en Hebræi egrediuntur de cauernis, in quibus absconditi fuerant.* Alludunt excubitores isti ad ea quæ paulo ante dicta fuerant, [b] de Iudæorum trepidatione, & latibulis, Iosephus putat consilium captum à Ionatha nocte intempesta, & sub auroram apparuisse Philisthæis. Idque probat Abulensis, quod verisimile sit Ionatham consilium suum exequi voluisse eo modo ac tempore, quo maximum terrorem ac rerum perturbationem afferre hosti posset, quod maxime consequebatur, si sub auroram improuisis apparet, & opinionem afferret Hebræos omnes per noctem confluxisse, eosdemque istos antesignanos pone sequi, & iam iamque in ipsos irruere. Nec obstat quod initio huius capitis in Hebræo textu, Græcoque legitur, *Et fuit dies*, siue, *& facta est dies*. *& dixit Ionathas armigero suo, veni & transeamus*, quasi consilium interdiu captum, inchoatumque sit, non autem noctu. Nam ea phrasis diem naturalem notat, luce, tenebrisque compositum, vt docet editio vulgata, & versio Tigurina. Oportuit certè hæc summo mane contigisse, vt populus Hebræorum, re iam à Ionatha bene cœpta ieiunus persequeretur hostem, &, præ cibi inopia, sub vesperam deficere diceretur.

b 1. Reg. 13. 6.

ἐγένετο ἡ ἡμέρα.

LXII. *Eadem ex Iosepho narratio.*

Avdiamvs Iosephum ipsum [c] *Postquam*, inquit, *eo accesserunt, Ionathas confortabat armigerum ad hostem aggrediendum; Si nos* inquit *viderint, iusserintque ascendere, omen victoriæ accipiendum est; quod si tacuerint, neque nos vocauerint, reuertamur.* vides mutatam alteram partem dilemmatis, quam oportuerat fideliter ex Scriptura referre. pergit, *cumque propius ad hostilia castra accederent, appetente iam die Palæstini vbi hoc viderunt, inter se dicebant, ex antris & cuniculis prorepunt Hebræi. Deinde Ionathæ cum armigero inclamabant, venite huc daturi pœnas audaciæ.* Sic explicat illud, *& ostendemus vobis rem*, id est aliquid, Non expressit Iosephus ironiam; gallicè diceremus, *Nous auons quelque chose à vous dire*, in Hebræo est, *scire faciemus vos verbum*, quam vocem ait Iosephus, *Saulis filius cupidè arripiens, vt indubitatum omen victoriæ, tunc quidem recessit è loco, in quo conspecti fuerant, sed ex alia parte ad rupem accedentes propter situm incustoditam magno labore difficultate loci superata, euaserunt ad hostem*, qui forte putabat abiisse Hebræos, cum se præter opinionem deprehensos vidissent.

c l. 6. ant. c. 7.

αἰρεπύσαντες, μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας.

LXIII. *Auctæ probabiliter.*

Recte quidem Iosephus, & valde probabiliter. *Si enim ex eo loco in quo conspecti fuerant, ascensum moliti fuissent*, facilè in ipso perreptandi labore, hastis, & contis in præceps deturbati fuissent iuxta illud.

-----telorum effundere contra
Omne genus Teucri & duris detrudere contis.

Caietanus quoque ait rationi esse consentaneum eos ascendisse per viam Philisthæis inopinatam, non autem in ipsius hostis oculis. Ascensus autem difficultatem clare textus noster expressit; cum enim dixisset Ionathas armigero suo, *Ascendamus, sequere me, tradidit enim Dominus eos in manus Israel*; non dixit in manus meas, modestiæ causa; & reuera ipsi pugnam incepturi erant, quam victoria consecuta est; sed totius populi pugna fuit, atque victoria. Quia tamen magnū momentum ad victoriam in hoc audaci Ionathæ conatu, & quasi velitatione positum fuit, ideo illi victoriam Iudas Machabæus attribuit, cum pugnaturus contra Lysiam Dominum orabat in hæc verba; [d] *Benedictus es Saluator Israel, qui contriuisti impetū potentis in manu serui tui Dauid, & tradidisti castra alienigenarum in manu Ionathæ filij Saul, & armigeri eius*, &c. Sed illuc redeo. *Ascendit*, inquit, *Ionathas manibus, & pedibus reptans, & armiger eius post eum.* Hactenus pugnæ ac victoriæ præparatio.

d 1. Mach. 4. 30.

Ascensus difficultas.

LXIV. *Ionathas cũ famulo hostẽ inuadit.*

ASCENSVS difficultate superata, nihil moratus Ionathas aut armiger eius Philisthæos diuinitus ad inopinatum Hebræorum aspectum obstupefactos, inuadunt, & viginti ex eis interficiunt. *Itaque alij cadebant ante Ionatham, alios armiger eius interficiebat sequens eum. Et facta est plaga prima, qua percussit Ionathas & armiger eius quasi viginti virorum, in media parte iugeri, quam par boum in die arare consueuit.* 8. Septuaginta aiunt istos viginti viros iaculis, & lapidum missione, & in silicibus campi occisos fuisse. Quo alludens Theodoretus: [a] *Cum primum,* inquit, *irruisset Ionathas, & iaculum emisisset, & lapides esset iaculatus, fudit castra hostium.* Sed hoc ipsum initium prodigiosum fuit, quod 20. viri à duobus non fabulosa nube tectis, sed diuina prouidentia, impune modico in spatio interficerentur; nimirum stupor circumdederat eos in ascensu inopinato Ionathæ; & pauor in reliquorum Hebræorum opinato aduentu.

8. ※ | a q. 31. | *Cædis initium.*

LXV. *Consecuta strages.*

DEINCEPS autem consecuta est strages prodigiosa in castris, & per agros, quos late Philisthæorum exercitus occupabat, adeo vt terror ad tres illos prædonum cuneos supra memoratos pertineret, & mutua se cæde conficerent. *Et factum est,* ait Scriptura, [b] *miraculum in castris per agros: sed & omnis populus stationis eorum, qui ierant ad prædandum obstupuit, & conturbata est terra, & accidit quasi miraculum à Deo.* In quo situm sit hoc miraculum non statim apparet, Hebræus textus in eo videtur constituere, quod diuinitus ingenti pauore affecti fuerint. Sic enim habet Pagninus, *Et fuit pauor in castris, & in agro, & in omni populo. Præfectus & vastator expauerunt etiam ipsi, & commota est terra, & fuit in pauore grandi,* vel, *in trepidationem Dei.* Septuaginta ecstasim, siue stuporem vocant hominum extra se positorum. Chaldæus turbationem, quos Sulpicius Seuerus sequitur: ait enim, *Igitur Ionathas audaci consilio, solo armigero suo comite castra hostium ingressus, viginti fere ex hostibus interemptis; vniuersum exercitum terrore perculerat. Tum vero nutu Dei in fugam versi, non imperia exequi, non ordines obseruare, omne præsidium in pedibus habere.*

b 1. Reg. 14. 15. | *In quo sitũ miraculum* | *An in pauore extasi.*

LXVI. *nebula,*

LYRANVS refert ex Iosepho quandam nebulam subito excitatam, ac superfusam Philisthæis, ne se inuicem, aut Ionathan internoscerent; sicque se mutuo trucidasse. Sed nebulam nullam in Iosepho inuenio; nec satis apte inducitur: fuisset enim etiam Ionathæ impedimento, & maximè speculatoribus Saülis, qui mox dicuntur vidisse à longe multitudinem prostratam. Iosephus autem longe abest à miraculo, cùm ait; *aggressique sopitos viginti ex his interfecerunt,* & statim secutus Hebræos & Septuag. ait ipsos totum exercitum stupore, & consternatione repleuisse, sic vt abiectis armis in fugam se darent: verum illum somnum improbat Abulensis; nec satis consentaneus est proximè præcedenti collocutioni, tam hostium inter se, quam cum ipso Ionatha. Cuius audax aduentus cum illic inter milites vulgatur, facile somnum excutiebat: præsertim si non soli putabantur esse, sed pluribus, pari temeritate hominibus, viam demonstrare, ac sternere.

Sopore.

LXVII. *Ἀορασία, siue Ἀκρισία.*

VERISIMILIVS putat idem Lyranus miraculum in quadam ἀορασίᾳ aut potius ἀκρισίᾳ positum fuisse, qua suos ab alienis discernere non possent, vnde fiebat vt suos pro alienis occiderent, & mutuis se plagis confoderent; eodemque modo qui ab excursione redibant, in suos inter se confligentes, quasi in alienos irruebant, eosque obtruncabant, & huiusmodi acrisia, l. 4. Regum [c] à Septuaginta ἀορασία à vulgata cæcitas dicitur, qua currus & equites Regis Syriæ erant e Elizæo percussi sunt. Eadem videtur Iosephi sententia, [d] ait enim. *plerique vero non noscitantes inter se, quod ex multis gentibus conflati essent, pro hostibus se inuicem inuadebant; & cum non putarent duos tantum Hebræos in castra penetrasse mutuo marte cadebant: quidam metu vulnerum in præcipitia aut ipsi ruebant, aut vt fit in turba tumultuante, alii pro aliis protrudebantur.* Theodoretus [e] quoque secutus Iosephum eandem acrisiam probat. *Illi,* inquit, *ignorantes se inter se interimebant, vt qui essent collecti ex diuersis ciuitatibus; & se inter se inuicem habuerunt pro hostibus.* Vides Iosephum à Theodoreto emendatum, gentibus in ciuitates mutatis; quomodo enim multæ gentes in per angusto, nec ita longo littore Palæstinæ?

vide an. m. 2138. nu. 9 & seq. | c c. 6 v. 18 | d l. 6 ant. c. 7. ἐκ [illegible] | e q. 31.

DICENDVM videtur geminum hic contigisse miraculum, alterum in personis, in terra verò alterum; idque tam textui Latino, quam Hebræo consentaneum est. Prius illis verbis significatur, *& factum est miraculum in castris per agros, &*

in

in omni populo: qui iuerant ad prædandum, obstupuerunt siue expauerunt etiam ipsi. Posterius miraculum habent illa verba, *Et conturbata est terra, & accidit quasi miraculũ à Deo*, vel vt Hebræus, *& fuit in trepidationem Dei*; id est, prodigiosam, & longè maximam. Prius illud constitit in pauore, stupore aut ecstasi, vt loquuntur 70. cum confusione mentis, qua diuinitus perculsi, quasi attoniti vix mouebãtur loco, cuius signũ est quod in tãtulo spatio dimidiati iugeri vigintiviri à duobus obtrũcati sunt. Cũ autem incaluisset eorum animus ad resistendũ, manente mentis confusione, in obuiũ quemq; quasi hostem irruebant, rati iam totum Hebræorũ exercitum in ipsos, infestum incubuisse, vt in bello Gedeon.[a] contra Madian.

a Iud. 7.21.22.

ALTERVM de terræ cõmotione miraculum aperte habetur in Hebræo textu, & Chald. paraphrasi, cui consentit editio vulg. quæ habet *& cõturbata est terra*, licet in bibliis regiis, & aliquib. editionib. non emendatis habeatur *Conturbata sunt castra*. sed terra etiam in 70. legitur. Quin & terræ motũ hic agnoscit Caiet. Vatabl. & versio Pagn. & Tigur. idque valuit ad magis, magisq, perterrefaciendos Philisthæos qui sentirent in se armatum quodãmodo terræ elementum, quod ingenti aliquo hiatu, quasi aperto ore, hostem populi Dei se absorpturum minaretur. Sed quia non raro terra [b] pro terræ incolis sumitur, in prophetis tamen potius, quã historicis libris, & 70. hunc motum vocant θάμβον, id est stuporem & pauorem, nec à Iosepho, multisque interpretibus animaduersus est, ideo hunc terræ motum probabilem, non autem certum, atque indubitatum constituamus.

b infr. n.89. & 91. v 29.

INTEREA & Dominus per manum Ionathæ mirabilia in castris Philisthinorum perpetrat. Nam plagam primam, qua prostrati sunt 20. milites, ipse cum armigero intulit hostibus; alterã quam sibi hostes mutuo inferebant ipse exaggerabat, & reddebat luculentiorẽ; tertiam imposuerunt Saul cum reliquis Israëlitis in persequendis fugiẽtibus Philisthæis: vbi Ionathas non solum affuit, sed victoriæ pars magna fuit. Ad hanc autem plagam tertiam aggreditur scriptor sacer: [c] *Respexerunt*, inquit, *speculatores Saul, qui erant in Gabaa Beniamin, & ecce* apparuit eis *multitudo* partim *prostrata*, partim *huc illucque diffugiens*, atque discurrens, tam imponendorum, quam vitandorum vulnerum causa. Quæ cum speculatores regi renunciassent, ille de populo suo sollicitus, & suspicatus quod res erat, aliquos de suis in hostẽ iniussos irruisse, & hunc excitasse tumultũ, nec putabat hostes inter se infestos concurrere, *ait populo qui erat cum eo. Requirite & videte quis abierit ex nobis.* Nam Ionathas alia in domo, diuersaque vrbis parte eã tutabatur, vt supra significatum est. [d] *Cumque requisissent, repertum est non adesse Ionathan, & armigerum eius.*

c 1. Reg. 14. v 16.

d c. 14. v. 2.

AVXIT is nuncius solicitudinẽ Saülis, itaq. cum haberet in prõptu Achiã Pontif. & ARCã Domini cum propitiatorio, vnde diuina oracula petebantur, responsaq. consulenti pontifici reddebantur; *ait ad Achiam: Applica arcã Dei*? [e] id est, induere Ephod, & rationale, in quo est vrim & thũmin; & consule Dominũ, qui in arca sedet super Cherubim. *Erat enim ibi arca Dei in die illa cũ filiis Israel.* Ad præsentẽ scilicet necessitatem adducta in castra, vel de Chariathiarim, vbi erat ordinaria eius sedes, vel de Galgalis, si eo quoq. deducta fuerat. Volebat autẽ Rex ex diuino respõso cognoscere quid factũ esset Ionathę & armigero eius, quis esset huius tumultus in castris hostium author, aut quæ causa eius; & an Deus ipsi author esset aggrediendi hostem. Iosephus iussum ait à rege pontificem, *de futuris vaticinari*, frigide satis, hoc rerum perturbatarum, atque vrgentium articulo.

e vid. Abul. q. 13 inc. 14.

CVMQVE, inquit, *renunciatum esset regi per speculatores tumultũ esse in castris Palæsthinorũ, interrogauit Saul num aliquis e suis abesset, & audito filium cum armigero abesse, iubet pontificem sumpto sacerdotali habitu de futuris vaticinari*, λαβόντα τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν προφητεύειν αὐτῷ περὶ τῶν μελλόντων, cur non potius de filio inquirere, aut de hoste statim inuadendo? *Quo respondente victoriam Deum, & hostium cladem promittere, ducit militẽ in Palæstinos*, [f] &c. Hoc perspicuè falsum est; quamuis Iosepho, Theodor. [g] assentiri videatur; nullum enim responsum habitum est propter festinationem, ex increscente tumultu ortã, Saüle vt apparet filio suo, quẽ abesse videbat, & in prælio suspicabatur esse; sine mora volẽte succurrere, & illum cladi eripere. Audi Samuëlẽ, *cumque loqueretur Saul ad sacerdotem, tumultus magnus exortus est in castris Philisthinorum, crescebatq; paulatim, & clarius resonabat, & ait Saul ad sacerdotẽ cõtrahe manũ tuã*, i. desine precari. Protensas enim habebat manus Pontif. ad Deum, & arcã inter orandum,

f Abul. q. 10.

g q. 31.

sed Dominus verbis non respondebat, sed factis hostes suos ipsorum manibus perdendo.

LXXIII. *Concurrit ad prælium* SIVE id sensit Saül, & diuinæ victoriæ cooperari voluit; siue paternus amor in filium, quem periclitari in hoc nouo clamore suspicabatur, rūpere coëgit omnes moras, *conclamauit*, buccina scilicet per castra sua: imo, & latius per viciniam regionem bellicum cani iussit, vt omnes repente ad arma concurrerent: *Et omnis populus qui erat cum eo*, nouo spiritu, ac feruore concepto, militari clamore se excitauit ad prælium, vt parieti inclinato incumbentes, citissima cum ruina præcipitarent. *Et venerunt vsque ad locum certaminis*, tam Philisthæorum inter se, quam *& pugnat cum suis.* Ionathæ contra ipsos. *Et ecce versus fuerat gladius vniuscuiusque ad proximum suum, & cædes magna nimis.* Sic renouato clamore, dementatos magis magisque perturbāt, atque confundunt; & partim eminus missilibus petunt, partim cominus, correptis prostratorum hastis, & gladiis, instant infesti fugientibus, & recentes fatigatis, integri debilitatis, sui bene compotes confusis ac perturbatis; nullus hic aut curruum falcatorum, aut equorum vsus, nisi ad accelerandam fugam, si quis in late patentibus castris prius adornauit fugam, quam ab imminenti malo comprehenderetur.

LXXIV. *Augetur copiis;* PROSEQVITVR deinceps Samuel explicare; quinam sese Sauli adiunxerint, ad Philisthæorum exercitum conficiendum; & inimicam gentem, si quo modo fieri posset, exscindendam. Primum ergo ad sexcentos illos, qui regem nunquam deseruerant, sed ei constanter adhæserant, se aggregarūt Hebræi, qui relictis Palæsthinis ad Israëlitas se contulerunt. De quibus dubitatio est, fuerintne fugitiui, *an transfugarum.* qui ad Philisthæorum aduentum, cum exercitu formidolosissimo, territi ad hostem transfugerunt, vt vult Hieronym. in tradit. vt ante dixi, [a] cui videtur assentiri Gregorius magnus. Licet enim id apertè non dicat, satis tamē significat, cum eos confert peccatoribus, à religiosa conuersatione lapsis, & amorem religiosæ vitæ resumentibus. Eadem fuit Comestoris sententia, Lyrani, Dionys. An vero fuerint qui Philisthæis famulabantur, nominatim fabri ferrarij, qui iam dudum tota ex regione Israëlitarum abducti fuerant, vel qui apud eos seruitutem seruiebant, qui conuerso rerum statu, relictis heris & dominis ad suos Israëlitas redibant; Ita sentit Abulensis, [b] Caietanus, nec dissentit Vatablus.

LXXV. *An potius eorum qui apud Philisthæos habitabant;* QVIBVS multum videtur fauere textus ipse, vbi legimus, *Sed & Hebræi qui fuerāt cum Philisthiim heri & nudius tertius*, id est qui pridem cum ipsis habitabant, non enim huiusmodi phrasis de aliquot tantum diebus vsurpatur, sed de multis etiam annis, vt cum Moses negabat se eloquentem ab heri & nudius tertius; [c] Sic Saulem mirabantur prophetantē, qui eum nouerat ab heri & nudius tertius; [d] idest, à iuuentute ipsius. Hi ergo qui cū Philisthæis degebant, *ascenderantque cū eis in castris*, à terra Palæstina venerant in terram Israël, aut famulorum, aut opificum, aut militum fungentes officio; alioqui enim dixisset, transierant, aut transfugerāt ad *qui iuncti suis.* eos in castra; *reuersi sunt vt essent cum Israelitis, qui erant cum Saule & Ionatha.* Redierūt scilicet ad suos, vnde orti, & abducti fuerant: vt in classium expugnatione solet contingere, vbi qui ad triremes damnati hosti seruiebant, inclinante ad alteram partem victoria, ad eam momento cōuolant libertatis causa. Nec istos morabantur suæ familiæ, si eas apud Philisthæos habebant; putabant enim Philisthæos tam suis, quam Hebræorum armis excisum iri; & omnem eorum regionem à Iudæis occupandam: & sic nihil se perdituros, sin aliter facerent, de se funditus, sicut de Philisthæis, actum esse.

LXXVI. *Et timidorum è latebris emergentium.* [e] OMNES *quoque Israelitæ, qui se absconderant in monte Ephraim, audientes quod fugissent Philisthæi, sociauerunt se cum suis in prælio*, nam ἀνὴρ [illegible] καὶ πάλιν μαχέσαντο. & increscente vndique multitudine, quam pudor nunc ad officium, serum licet, stimulabat, factum est vt quamprimum essent cum Saule, *quasi decem millia virorum.* Hunc numerum textus Hebræus non habet, neque Chaldæa paraphrasis, neque extant apud Lyranum. Abulensis ait ea verba, *Et erant cum Saul quasi decem millia virorum*, neque esse in Hebræo, quod verum est, neque esse de veritate literæ nostræ, sed fuisse glossam quandam interlinearem, quæ per scriptorum imperitiā in textum irrepserit; quod affirmare facilius est quam probare. Arias quoque Montanus secutus aliquam bibliorum editionem, ea non habet in bibliorum

[a] Num. 17.
70. [illegible]
[b] q. 16. in c. 14.
[c] Exod. 4. v. 10.
[d] 1 Reg. 10 v. 11.
[e] 1. Reg. 14. v. 22.
Aldina. Rom. Basil. Reg.

regiorum editione vulgata. Sed ea constanter in græcis editionibus habentur; & à Iosepho agnoscuntur; *Et ipsi*, inquit, *à subterraneis prorumpentes, militibus Saulis sese agglomerant. Iamque ad decem millia creuerant, hostemque tota ea regione palantem insectabantur*, &c. Eadem agnoscit S. Gregorius. Et habentur in bibliis emendatis editionis vulgatæ, nec fas est à Catholicis repudiari.

Et *saluauit Dominus in die illa Israel*; vtiq; Dominus qui Ionathæ animos dedit ad inchoandā tantam victoriam, hosti pauore mentē eripuit, & cognatas inter se turmas, manipulosque commisit: vtiq; Dominus cuius nutu terra ipsa cōtremuit, in signum Philisthæis, sibi pugnam esse cum eo, cui elementa seruiunt, quiq. cœlestia simul ac terrena moderatur; vtique Dominus cuius benignitate fugatus ex inermium Hebræorum pectoribus pauor, desertæ latebræ, erectus ad pugnā animus, repetitus campus, aditus imperator, arma præbita, viresque restitutæ; vt fugaces Philisthæos ignominiosis vulneribus sternerent. Denique saluauit Dominus Israelem, quādoquidem, re humanitus æstimata, actū erat de Israëlitis. *Pugna autem peruenit vsq; ad Bethauen*, vt ait Script. Erat hoc oppidum versus Bethel & Galgala ad Orientalem plagam ipsi castrorum loco, quod est indicium turbatorum hostium, & fugitantiū quocunq; illos ferret impetus. Nam quærētibus euadere certam perniciem, iter flectendum erat ad occidentem, vbi erat Palæstina, Vel certe significatur latissimam regionem à Philisthæorum castris prius occupatam fuisse: quo potest referri illud Septuag. *Et erat prælium dispersum in totam ciuitatem in monte Ephraim*: id est, per omnes ciuitates montanas illius tribus, per quam magna ex parte transitus erat Philisthæis ad redeundum ad suos lares. LXXVII. *Victoria diuina.* *Turbida fuga hostiū*

[a] cap. 14. v. 24.

Et *viri Israel sociati sunt* [a] *in die illa* 9 vt vnus exercitus fieret, cōpositus ex iis qui persisterant cū Saule, & meticulosis, & iis qui ascenderant in terram Iuda cū Philisthęis. quam occasionem ratus idoneā Saul hostis persequendi, vrēdiq; victoria, id fieri iussit, omni mora, etiam cibi sumendi causa interdicta: quod præceptum grauissima maledictionis pœna interposita sanciuit. *Adiurauit autem*, ait Script. *Saul populum dicens maledictus vir qui comederit panem vsq. ad vesperam, donec vlciscar de inimicis meis.* id est, quidquam cibi sumpserit, nam etiam mel panis nomine intellectum fuisse, Ionathæ periculum demonstrauit. nec tamen prohibet potum, quia sitis minus tolerabilis est quam fames; & potus pene nullam affert, quamuis citatæ insecutioni, morā. Etsi autē fuerit in illum diē lata lex, vel mandatum legitimi principis subiecto populo promulgatū, grauiq. pœna stabilitū; adiuratio tamen, & iusiurandum dicitur, latius sumpto, Hebraïca phrasi, iurādi vocabulo, Septua. modo iusiurandum, modo execrationem vocant; καὶ ἀρᾶται τῷ λαῷ, λέγων, ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος, & mox ἐφοβήθη ὁ λαὸς τὸν ὅρκον κυρίου. [b] 9. ℞. LXXVIII. *Saulis præceptum cum execratione, siue adiuratione.*

[b] Gen. 24. 3. 8. 9. 37. 41. dicitur maledictio.

Cæterum hoc siue præceptū, siue iusiurandū, vt imprudēs ac temerariū passim reprehenditur. Nā 70. *Et Saul*, inquiunt, *ignorauit ignorantiā magnam*, id est, magna ignorantia peccauit, *in die illa, & maledicto populū obstrinxit*, &c. Eos secutus Ioseph. nam nulla est in Hebræo textu Saulis reprehensio. *Ibi rex*; inquit, *siue nimio gaudio parum sui compos, quod difficile sit eximiam fœlicitatem moderato animo ferre, siue per inscitiam dignum quiddam reprehensione admisit. Volens enim meritas pœnas à Palestinis ad satietatem repetere, diris deuouit eum, quicumque intermissa cæde ante noctem cibum caperet, nolens ante tenebras insequendi, & cædendi finem facere. Stulte autem & insipienter*, ait Theod. [c] *subiecit anathemati eum, qui cibi & potus ante vesperam esset particeps.* Non est vlla mētio potus in textu, eius tamen rursus meminit Theod. [d] reddens enim rationem reprehensionis suæ. *Oportebat*, inquit, *illum considerare laborem belligerantium, & quod erat verisimile fore vt aliqui labore cruciati premerentur siti, & cogerentur non stare decreto.* LXXIX. *An culpabilis, & qui ita sentiant.* Septuag. Iosephus. Theodoret. *non prohibitus potus.*

εἰς ἄγνοιαν μεγάλην, &c.

[c] q. 31. in 1. Reg. αἰτιῶνται καὶ ἀρὰν ἠνάγκασε.

[d] q. 32 & 34

[e] hom. 14.

Luculenter vt solet in eandem sententiam sanctus Chrysost. ad populum Antiochenum perorans, [e] *Volens*, inquit, *Saul amplius contra reliquos exercitum excitare, & facere ne prius absisterent, quam omnes opprimeret, contrarium quam voluit fecit*, id est, medium præposterum adhibuit, & ad contrarium effectum accommodatum; *iuratus neminem vsque ad vesperam panem comedere, vsque ad hostium vltionem suorum. Quid nempe hac re stultius fieri posset? fatigatos enim & labore multo pressos milites cum refocillare debuisset, & recentiores hostibus immittere, hostibus grauius ipsos habuit*; id est, peius à rege quam ab hoste accepti sunt, *per iuramenti necessitatem fami grauissime ipsos tradens*. Et paulo infra non solum ipsum inconsi- XXC. S. Chrysost. Procopius.

MIRACVLVM IN CASTRIS PHILISTIIM.

Procopius. deratè iuraſſe dicit; ſed toti exercitui laqueum ad peccandum præparaſſe, & diabolo aditum aperuiſſe, vt non tantum duo & tria & quatuor, ſed & multo plura ex hoc iuramento periuria texeret. Eadem cum Theodoreto habet Procopius, & non conſulto textu, ipſe quoque potum à Saule prohibitum exiſtimauit.

XXCI. *Nicol. Lyra. eiuſque rationes.* EANDEM opinionem Lyranus adamauit, aitque Saulem in dicto iuramento peccaſſe dupliciter, primo quia malè iurauit, & ſuper opere non neceſſario perſequendi hoſtem, de quo iam ſatis amplam victoriam Dominus elargitus fuerat; & quia ne articulum quidem neceſſitatis exceptum voluit vt oportebat, vt qui Ionathã ob deguſtatũ tantillum mellis in magna neceſſitate voluit morti tradere; & quia præpoſterum fuit medium perdendi hoſtem, vt ex S. Chryſoſtomo dicebamus; ſumpto enim cibo alacriores effecti, acrius eos perſecuti fuiſſent, ac plures comprehenſos peremiſſent. Et quia fuit occaſio toti populo peccandi, & cum ſanguine propter feſtinationem, comedendi. Secundo autem peccaſſe ait, cum impie Ionatham filium ſuum innocentem, ob violatam temerariam illam prohibitionem; occidere voluit, addito etiam iureiurando de perpetrando parricidio, neque vult Saülē in malo opere bona intentione excuſari, hęc fere Nicolaus.

XXCII. *Saulis præceptum iuſtum probatur.* PROBABILIVS tamen Abulenſis, cui ſubſcribunt Caiet. atque Serarius, volunt hoc non iuſiurandum, ſed præceptum fuiſſe, & quidem iuſtum atque legitimum; ſiue authorem ſpectemus Saülem, ſupremum ac legitimum principem, ſiue materiam eius, ſiue obiectum minimè aſperum aut violētum, imo facile hominibus militaribus, & laboribus, vitæque duriſſimæ aſſuetis, puta diei vnius abſtinentiã: ritu toti populo in ieiuniis frequentato; ſiue intentionem ac finem, qui in magnã Dei gloriam, populiq. totius vtilitatem redundabat; *rectique ordinis ratio exigit*, vt ait Caiet. *vt præſentanea hoſtium perſecutio tam neceſſaria cibo illius diei preponeretur, cum pro minoribus cauſis quandoque ieiunium vſque ad veſperam indicatur*, ac ne pœna quidem execrationis aut mortis iniuſta eſt in eum, cuius culpa de tot nocentibus ſupplicium non ſumatur. Interim enim dum miles cibum parat ac ſumit, hoſti tempus euadendi præbet, & morti eripit eos, à quibus Dei populus graui mox ſeruitute opprimatur; aut *ſi facta ſinant*, vt ait Poeta, funditus deleatur. Denique exiſtimauit Saül hoc facto ſe id opus maxime exequi, cuius cauſa ad regnum à Deo eſſet euectus; qui Samueli dudum de Saüle dixerat; *vnges eum ducem ſuper populum meum Iſrael, & ſaluabit populum meum de manu Philiſthinorum.*

XXCIII. *Reſpondetur Lyrano.* LYRANI autem diſputatio non eſt admodum efficax. Erat enim neceſſariũ perſequi hoſtem, quem Deus dederat in manus eius, ne audiret, [a] *quia dimiſiſti viros dignos morte de manu tua, erit anima tua pro anima eorum, & populus tuus pro populo eorum.* Inchoatam ergo à Deo victoriam, & Iſraëlitarum induſtriam modis omnibus promouentem Deum deſerere, ipſi iniurium fuit, nedum noua iuſſio exquirenda, aut expectanda ad perſequendos actos in fugam. Nam quod ne exceptum quidem neceſſitatis articulum cauſabatur, inane eſt: nulla enim tãta cibi neceſſitas ex diei vnius abſtinentia, aut dilatione prandij in veſperam viris bellatoribus contingere potuit, vt eius ratio habenda eſſet: cũ populi iſtius ieiunia vulgò hoc modo celebrarentur; ex eo perſpicuum eſt, habitam fuiſſe rationem neceſſitatis, quod potionis nulla facta eſt prohibitio. Minime autem fuiſſe hoc medium perdendi hoſtis peruerſum aut præpoſterum perſpicuum eſt. Multo enim conueniẽtior modus delendi hoſtem eſt, ei ſine mora inſtare ſemineci, quam dum prandium paratur ac ſumitur, latebris quærendis, aut recolligendis etiam militibus tempus præbere, & certam in dubium reuocare victoriam.

a 3. Reg. 20 42.

XXCIV. *Et rationi Ionathæ,* ALACRIORES quidem futuri erant milites capto cibo, ſed cui vſui, cum iam occaſio, atq; opportunitas bene gerendæ rei auolaſſet? optandum quidē erat vt pręmature, ante initum certamen ſumptus eſſet cibus, & in eo valeret illud Ionathę dictum, [b] *quanto magis ſi comediſſet populus*; in medio autē victoriæ curſu non itē: dum calet n. ferrum, percutiendũ atq. edomandum eſt; languidior erat Hebræus populus inopia cibi. at multo languidior erat Philiſthęus ex labore & pugna diuturniore, nec minore inedia, & inſuper plagis, metuq; debilitatus; cũ Hebræũ ardor animi ac lætitia, de certa victoria, hoſtili vindicta, atq; internecione ſuſtentaret.

b c. 14. v. 30

Saul non fuit populo peccati occaſio. NEC illa peccandi occaſio recte Sauli crimini dari poteſt. Non enim proxime, ac directe influit in populi, cum ſanguine comedentis, peccatũ, ſed quia eius atq;

intemperantia, quæ morã tantilli tẽporis non patitur, dum mactatarum pecudũ sanguis plane defluxerit. Quod si festinatio hanc culpam inuexit, quanto maior futura erat festinatio, cui stimulos admoueret acrior cura persequendi euadendentem hostem, eumque acerrimum, atque infestissimum?

Quod autẽ Saul Ionatã filiũ ob violatam legem occidere voluerit, merito Abulensis [a] maximè laudi tribuendum putat, nedum illum propterea designari parricidij reum fieri patiatur. Certe si Ionathę excutiamus innocẽtiam in hoc facto, eam non plane illibatam reperiemus: quod & Serario nostro visum est, quamuis dissentiente eodẽ Abul. [b] & Lyran. Nam & diuina sors eum culpabilẽ ostendit, & Dei non respondentis silentium, & totius populi abstinentis exemplum; & publica filii de patris lege coram populo obmurmuratio; cum eius esset potius patris mandatum obseruare, & illud populo verbis, exemploque commendare: nec aliter sensit Iosephus [c] qui ait populum vota fecisse Deo, vt Ionatham *immunem à peccato faceret: vnius culpa* inquit Ambros. *cunctis confertur ignauia; vnius delicto cunctis generatur infirmitas. Deficit enim virtus in exercitu, vt deficit in obseruatione ieiunium. Quod vt peccatum Saul ex ipsa diuinitatis offensione cognouit, statim Ionathæ dixit non esse parcendum. sed peccatum admissum effusione eius sanguinis expiendũ* &c. S. Gregor. [d] *Quid est dicere gustans gustaui, nisi quod foris peccatum exercui, magno concupiscentiæ ardore compleui? Et quid est post peccati confessionem dicere morior, nisi mortem à se pæniendo, & confitendo expellere?* Sic ipse. Tertul. [e] ait Ionatham resignati ieiunii culpam deprecatione delesse. & alibi [f] *gulæ*, inquit, *licet simplicis reus fuerat*. S. Chrys. ait malignũ dæmonem Ionatham ad præuaricationem impulisse.

XXCV. *Ionathæ innocentia excutitur.*

a q. 19. in c. 14. fi.

b q. 20. in hoc ca.

c l. 6. c. 7.

d ser. 36. de quadr.

e l. 5. expos. in 1. Reg. c. 4.

f 4. contr. Marc. c. 10.

g l. de ieiu. c. 10. fi.

ser. 6. de 40.

Verum quamuis Ionatham fateremur innocentem, qua de re iterum sermo recurret nobis, posito tamen eum non temere à parente culpabilem iudicatũ, nullũ peccatum fuit iusiurandũ de eo puniando edere; & contra maximus omnino fuit ac laudatissimus in Saule iustitiæ zelus: *videre*, inquit, Ambros. *quanta apud Saulẽ regem fuerit religionis obseruantia, qui offensum Deum optauit etiã parricidio mitigare.* zelũ iustitiæ docet superatus pro eius conseruatione naturalis amor in filiũ primogenitum, ætate florentem, virtute fortissimum, meritis gloriosissimum; quem paulo ante, in mortis discrimine constitutum eripere, adito propriæ salutis periculo festinauit. & cũ se obsequiũ præstare Deo arbitraretur, qui propter eius culpã noluerat respondere; & sorte in culpa deprahenderat, principẽ iuuentutis, regni hęredẽ ac successorem, eius placandi, & peccatũ vindicandi gratia, quantum in se fuit, morte mulctauit. Non minore fotasse cum laude, quam magnus ille patriarcha Abraham: quando vterq; dilectissimum filium, & amore dignissimum, in ipso iuuentutis flore, & rerum gerendarum cursu, Deo vel placando vel honorando consecrauit.

XXCVI. *Zelus Saulis laudatissimus.*

Confertur Abrahamo.

Prædictis porro Patrib. Saulẽ accusantibus alios licet non leuis authoritatis opponere. Tertull. certe [h] indictum hoc à Saule ieiunium commendat, illique ait *præstitam à Deo authoritatem*. S. Ambros. [i] *non leue*, inquit, *peccatum est indictũ violare ieiunium. Nã vt hoc exemplis breuiter approbemus, legimus in lib. regnorũ,* [k] *cum Saul rex Israel bellũ contra Allophylos gereret, vniuerso eum exercitui indixisse ieiunium & abstinẽtibus cunctis eum contra aduersarios pugnare cæpisse. Bonus plane rex qui hostes suos non tam armis, quam deuotione vincebat; & plus dimicabat religione quã telis.* Alludere videtur S. Ambr. ad armorum quam diximus inopiam in exercitu Israelitarum. S. Hieronymus [l] Tertullianum secutus hoc ieiunii præceptum commendat, & paribus iisdemque laudabilibus illustrat exemplis: & inter alia, *in Exodo*, inquit, *aduersus Amalech, oratione Moysi & totius populi vsq; ad vesperam ieiunio dimicatum est. Iesus filius* Naue *stationem imperauit soli & lunæ, & inediam plusquã vnius diei victoris exercitus protelauit. Saul sicut in Regnorum primo lib. scribitur, Maledictus*, inquit, *qui ederit panem vsq; ad vesperam, donec vlciscar me de inimicis meis. Et non gustauit omnis populus eius, & tota terra prandebat. Tantique fuit authoritas stationis semel domino destinata, vt Ionathas qui causa victoriæ extiterat deprehenderetur sorte, & ignorantiæ crimen declinare non posset, patrisque in se concitaret manum, & vix populi precibus saluaretur.* destinatam Domino stationem, vocat ieiunium Deo oblatum ad victoriæ integritatem, & perfectionem. sic stationes apud Tertullianum [m] statos ieiuniorum dies significant, ducto à statione militari

XXCVII. *Laudatur à patribus, Tertull. Ambros.*

Hieron.

Ieiunium victorianũ parens.

Statio ieiunium.

h l. de ieiu. c. 10.

i serm. 36.

k l. 1. Reg. c. 14.

l l. 2. contr. Iouin.

m de orat. in fin.

exemplo, eæque ad vesperam producebantur, vt notauit erudite Pamelius.[a] Inde etiam deriuatæ stationes in Basilicis martyrum, in quibus, & vigilabatur, ex quo & vigiliæ in vsu Ecclesiastico ieiunia significant. Sed hæc de tota re libata sufficiant, singula prophetam asseetando videamns.

[a] ibid. n. 58. & in lib. ad vxorem n. 14. & alibi de ieiuniis, c. 10.

XXCIIX. *Laudabilis populi abstinentia.*

Et *non manducauit vniuersus populus panem* in illa die, neque quidquam aliud vsque ad vesperam, quam abstinentiam laudabiliorum reddidit præcepti violandi occasio, *omne* quippe *terræ vulgus*, armati scilicet inermesque, qui turmatim fugientem persequebantur hostem, *venit in saltum, in quo erat mel super faciem agri*, hunc saltum Iosephus syluam vocat, & in tribu Ephraim collocat; illac videlicet magna ex parte transibant Philisthæi fugientes Hebræos, id cũ non sine tumultu fieret, excitati sunt *qui se absconderant in monte Ephraim*,[b] ad eos persequendos, & se exercitui subinde adiungentes, eum valde amplificarunt. *Ingressus est, itaque populus saltum, & apparuit fluens mel, nullusque applicuit manum ad os suum, timebat enim populus iuramentum*: siue execrationem qua Rex præuaricatorem deuinxerat. Eximia planè militum abstinentia, egregia in Deum religio, numinisque violandi timor, & præcepti regii obseruatio, quam omnes patres, tam qui Saulem reprehendunt, quam qui laudant vehementer commendant.

[b] c. 14. v. 22

XXCIX. *Laudatur à sancto Chrysostomo. prandium terræ.*

Avdiamvs sanctum Chrysostomum.[c] *Syluam præteribat exercitus fauum habentem, & fauum ante faciem populi; ingressus est populus ad fauum, & transibat, mensa extemporanea, vt accedendi facilitas, & nutrimenti suauitas, & latendi spes in iuramentorũ præuaricationem ipsos alliceret. Nam & fames, & labor & tempus, omnis enim inquit terra prandebat, tunc ad præuaricationem impellebant.* Quid est autem, quod ait Chrysostomus, *omnis terra prandebat?* hora erat prandii vbique gentium vulgo dicimus; *tout le monde disnoit*, quæ verba habet sanctus hic ex Septuaginta, quæ nunc quoque in plerisque omnibus editionibus leguntur, & ab Hieronymo quoque, quem ante laudauimus, & Tertulliano agnoscuntur, qui ait, *Et non gustauit totus populus eius & tota terra prandebat.* Quem locum doctissimus Pamelius negationis adiectione corrupit, dum putat ibi agi de exercitu Saülis, qui reuera non prandebat, sed ab omni prorsus cibo abstinebat: cum tamen agetur de tempore quo homines prandere solẽt; velintque tam Septuaginta, quam Tertullianus, Hieronymus atque Chrysostomus constituere antithesim inter exercitum istum, & alios vbique gentium mortales, qui isto ieiunante prandebant. Pergit S. Chrysostomus.

[c] Hom 14. ad pop. an.

Aldin. Roman. Basil.

XC. *Et à sancto Ambrosio.*

Favorvm *voce aspectus quoque intentionem soluens, extrinsecus ipsos inuitabat. Mensæ enim tum iucunditas, tum facilis apparatus, & deprehendendi furti difficultas, omnem sapientiam fallere poterant.* Et mox, *Veruntamen illi cupiditatẽ continuerunt, nec intra se dixerunt. Quid autem nobis curæ est: nũquid enim quisquam nostrum hoc iurauit? ille inconsideratorum pœnas dabit iuramentorum. Sed nihil cogitarunt huiusmodi, sed cum multa transibant reuerentia & cum tot essent ipsos allicientia disciplinam seruabant*, &c.[d] sanctus etiam Ambrosius ait Saülem hostes non tam virtute militum, quam militum abstinentia superasse.

[d] serm. 36. in 40.

Rigida militum obedientia.

Tanto certè laudabilior ea fuit abstinentia, quanto rigidior, nec fuit qui mentem principis benigna interpretatione detorqueret ex fine legis; diceretque non esse præter intentionem principis, eos capi cibos, qui celeritatem persequendi hostẽ non retardarent, verum non fuisse eam mentem principis Ionathæ periculũ patefecit; & timendum erat, ne huiusmodi patefacta ianua, lex plane irrita fieret.

XCI. *Ionathæ præuaricatio per ignorantiam.*

Porro *Ionathas non audierat cum adiuraret pater eius populum*, siue ea adiuratio facta est cum primum Saül venit ad locum certaminis, seu potius cum multis sibi aggregatis hostem persequi cœpit, alioqui maxima pars exercitus legem ignorasset non minus quam Ionathas: *extenditque summitatem virgæ quam habebat in manu, & intinxit in fauum mellis, & conuertit manum suam ad os suum, & illuminati sunt oculi eius.*

Qui dicatur illuminatus.

Cum Ionathas magna iam diei parte, maxima corporis animique contentione laborasset; præ cæteris laboriosissimam viam perreptando per ardua saxa, scopulosque emensus esset: primus pugnam 20. militum cæde inchoasset, constanterque promouisset; vitalesque spiritus tam in oculis, quam in reliquis membris exarescerent, ac restaurationem à cibo postularent, accepto modico melle aliquis celerrimè infusus est cordi vigor, qui capiti oculisque communicatus, hebescentem visum redintegrauit. *Illuminati sunt oculi, eius* ait Isidorus,[e] *non vtique ad videndum, qui ante videbat sed ad discernendum, quia vetita tetigerat. Tunc enim casus ille, sicut &*

Abul. Caiet.

[e] c. 6. in hũc locum.

Adam fecit illum attentum, reddiditq; confusum. Eadem habent ad verbum Eucherius & Angelomus; Sed hic sensus spiritualis videtur, non Historicus, quem quærimus. Multum & hinc ait Chrysostomus regis stultitiam accusari, *demonstrant Scriptura, quod milites cunctos fere fames obcæcauerat, & multam ipsorum oculis infuderat caliginem.*

Respondensqve *vnus de populo ait. Iureiurando constrinxit pater tuus populum dicens, maledictus vir qui comederit panem hodie*, id est vsque ad vesperam, quando Iudæis nouus inchoatur dies, *defecerat autem populus.* Dixitque Ionathas, *Turbauit pater meus terram*; totum videlicet populum, gallicè diximus, *il a troublé tout le monde. Vidistis ipsi quod illuminati sunt oculi mei, eo quod gustauerim paululum de melle isto, quanto magis si comedisset populus de præda inimicorum suorum, quam reperit; nonne maior plaga*

10. ✠. *facta fuisset in Philisthiim?* 10. Non contempsit præceptum patris Ionathas; edere enim desiit, vt ait Iosephus, improbauit tamen, & negauit recte id factum fuisse.

a n. 81. & 83. Idque vt supra dicebamus,[a] non recte, interim enim dum cibum sumerent, hostes omnes euaderent: nec decuit, aut rectum fuit Regis mandatum à filio palam improbari. Itaque Abul.[b] qui esum mellis excusat ignorantia, hanc culpam non excusat.

b q. 20.

Præda porro quam memorat Ionathas intelligi potest, primum omnis ille ciborum apparatus, qui erat in castris Philisthæorum, qui ad tantam populi multitudinem plurimus omnino fuit; cum ergo castra sua deseruisset hostis, omnemque vitæ commeatum Hebræis reliquisset, credidit Ionathas operæ pretium fuisse, exercitum ibi raptim cibum sumere, moxque alacriorem in fugientes irruere. Intelligitur deinde ea præda, quam Philisthæi, & nominatim tres illi cunei, qui ex tribus partibus totam Hebræorum regionem populabundi percursabant vndique, corradebant, & partim in castra cogebant, partim etiam per otium abducebant domum. Nemo enim erat in tota regione Israelitarum qui eis metum incuteret, aut prædam excuteret. Et apparet[c] in istos incidisse

c Abul. q. 21 fin.

Saulis exercitum victorem, in illum præsertim cuneum qui versus Bethoron & occidentem descenderat; nam Aialon quo peruenisse dicitur hoc loco Israel persequendo Philisthæos, ad occidentem iacet.

Inclinante itaque in vespertinum tempus die, & Israelitis præ labore pugnæ & itineris vehementer defatigatis, percusserant enim in illa die Philisthæos *à Machmis vsque ad Aialon*, quod iter octo horarum esse vult Adrichom.[d] in sua topographia, & præ inedia & lucis inopia deficientibus, à pugna & persequendis hostibus cessatum est, statimque versus est ad prædam, obuiam scilicet à latrunculis, vt dixi, ac prædonibus Philisthæorum occupatam. Non enim peruenerant in regionem Philisthæorum; ab illa enim plurimum abest Aialon, vt indicauit mox Saul, qui tota nocte volebat hostem insequi, vtique ad proprios lares properantem. Nec satis intelligo Iosephum, qui hanc prædam in castris hostium captam scribit. *Itaque*, inquit, *cæsis Palæstinorum multis millibus, sub vesperam demum eorum castra diripiunt, & inter cæteram prædam, magna pecudum copia reperta mactant, carnibusque nondum à cruore purgatis vescuntur.* Facetus homo est Iosephus qui putat fame confectos milites, in hostium castra, quæ erant in Machmis reuertisse, & non in loco accepisse, in quo eos fatigatio & imminens vespera subsistere coegisset; nec vlla est hoc loco direptorum castrorum mentio, in Latinis, Græcis, Chaldæis, Hebræisue codicibus. Itaque direptio castrorũ in sequentem diẽ necessario differenda est, huius autẽ exeuntis est nimiũ properata cibi præparatio.

d in tab. Ephraim.

Ergo *versus ad prædam populus tulit oues & boues & vitulos, & mactauerunt in terra*, non permittentes[e] præ festinatione, & cibi desiderio, vt appensis carnibus sanguis in terram efflueret, sed statim in frustra discerpta membra igni torrebant. Sic Æneæ socii è naufragio elapsi, nec minus fame ac labore fracti

e Abul. q. 24

---Cererem corruptam vndis, cerealiaque arma
Expediunt fessi rerum, frugesque receptas
Et torrere parant flammis, & frangere saxo.

virg. l. 1. Æneid. & rursum

Illi se prædæ accingunt, dapibusque futuris,
Tergora diripiunt costis, & viscera nudant.

Pars in fruſta ſecant, verubuſque trementia figunt
Littore abena locant alij, flammaſque miniſtrant.

XCVI. *Comedunt cum ſanguine.*

INTEREA zelo diuinæ legis moti aliqui, eos fuiſſe ſcribas, Ioſephus ait, nunciarunt Regi peccare populum comedendo cum ſanguine; *E veſtigio*, inquit, *regi à ſcribis renunciatum eſt vulgus militum in Deum peccare, & carnes etiam tum cruentas coquere, atque edere*; quod ab ipſo iam diluuii tempore, [a] ante annos octo ſupra mille & trecentos prohibitum diuinitus fuerat, Et rurſum in lege Moſis, [b] *ſicut capream*, inquit, *& ceruum comedes, abſque eſu duntaxat ſanguinis; quem ſuper terram quaſi aquam effundes*, & alibi, [c] *nec ſanguinem, nec adipem omnino comedetis*, & infra [d] cum ſeuera interminatione ſupplicii, *Sanguinem quoque omnis animalis non ſumetis in cibo, tam de auibus quam de pecoribus. Omnis anima quæ ederit ſanguinem peribit de populis ſuis*; quæ etiam inferius in eodem libro Leuitici [e] repetuntur. Edebant autem cum ſanguine, eo quod animalia humi mactabant, nec poterat è venis ſanguis effluere, ſed in ipſis artubus concreſcebat, idque ex ipſo textu perſpicuum eſt, & remedio quod rex huic malo iuſſit afferri. Itáque intellexerunt hunc locum Septuag. Ioſephus, Chaldæus, & è recentioribus Lyran. Vatablus, Abulenſ. Serarius.

Contra Dei legem.

[a] Gen. 9. 4. [b] Deu. 12. 16 [c] Leu 3. 17. & c. 7. v. 26. [e] c. 17. v 10. 11.

XCVII. *Alia eius loci expoſitiones.*

HIERONYMVS tamen in traditionibus Hebraicis, & eum ſecutus Angelomus, *Peccaſſe Domino*, inquit ille, *& cum ſanguine comediſſe dicuntur, quia contra legis præceptum, antequam ſacrificium veſpertinum perageretur comederunt. Sic itaque vſus erat, vt quando homicidium ab eis, aut in ſuis, aut in exteris fiebat, vt non comederent ante quam ſacrificium veſpertinum pro eis fieret.* [f] *Aliter peccaſſe Domino, & comediſſe cum ſanguine dicuntur, quia mactatis victimis non obtulerant ad ſanctuarium ſacerdotibus, iuxta legis præceptum adipem & ſanguinem, cum videlicet ſanctuarium ſecum haberent.* Hæc & plura ibidem Hebræi, qui videntur interpretando non reſpexiſſe quid verba ipſa Scripturæ ferrent, ſed quid eis in mentem veniret, & quid à Scriptura dici vellent. Quid enim habet commune comedere cum ſanguine, & comedere ante oblatum veſpertinum ſacrificium? [g] Et cum Rex peccato populi remedium afferre voluerit, quomodo iſti peccato prouidet, iubendo pecora ſuper ſaxum iugulari? quod tamen recte facit ad depurandas carnes à ſanguine. Neque mens legis eſt, vt omnia animalia occidenda offerrentur coram ſanctuario; id enim fieri non poterat; ſed quæ erant offerenda Domino, quæ à laicis vbilibet occidenda non erant. vide Deut. 12. v. 15.

[f] Leu 17. v. 3. 4. & ſeq. [g] Abul. q. 15.

XCVIII. *Improbantur.*

NEQVE vero altera expoſitio conuenientior eſt, tum quia vim quoque affert verbis planiſſimis, comederunt cum ſanguine, id eſt non obtulerunt adipem & ſanguinẽ ſacerdotibus antequã comederent. quare ergo non iubet Rex eis offerri? & quid ad eam rem facit ſaxum ingens quod iubet aduolui? Quid quod falſum ſupponunt, ſanctuarii videlicet præſentiam, cum illud non in Aialon eſſet, ſed in Nobe, vt alibi diximus. Nec ſi Arcam ſanctuarii nomine accipiant ferri poteſt iſta ſententia. Quomodo enim probabunt Arcam è Gabaa Beniamin, vbi ea proxime fuerat, eductam, eandemque cum Iſraelitis hoſtem fugientem quanta poſſent maxima celeritate perſequentibus deferri potuiſſe? Nec magis audiendi ſunt qui populum peccaſſe aiunt; offerendo victimas dæmonibus, & ritu gentilitio adipem cum carne & ſanguine comedendo. Inepta enim eſt iſthæc oratio, & populum maximi ſceleris arguit, quem tamen ſors paulo poſt prodidit innocentem; & regem præpoſterè religioſum facit, qui leue peccatum arguat, eique remedium afferat, grauiſſimum autem diſſimulet, & improbo ſilentio prætereat.

Deu. 32. v. 31

XCIX. *Saul prouidet peccato populi.*

ACCEPTO Saul nuncio ſuper populi peccato, *Præuaricati eſtis*, inquit, nuncios enim quaſi vniuerſum populum alloquitur, is enim erat huc illucque diſperſus, & eos ad ipſum deſtinat, cum interea iuſſiſſet ad ſe ſiue iuxta ſuum tabernaculum ſaxum ingens aduolui, ſuper quo vndique animalia cæderentur, & ſuſpenſa manerent aliquandiu. *Diſpergimini*, inquit, *in vulgus, & dicite eis, vt adducat ad me vnuſquiſque bouem ſuum & arietem, & occidite ſuper iſtud, & veſcimini, & non peccabitis Domino comedentes cum ſanguine.* Ita præceptum, ita factum; Nam præter eos qui iam peccarant, adduxit omnis populus vnuſquiſque bouem in manu ſua vſque ad noctem, & occiderunt ibi. Longa fuit iſta mactatio: alii quippe celerius aduenerant, alii paulo lentius aduentabant, vt cuiuſque vires ferebant; nec

fere in via subsistebant, quandiu audiebant regem vlterius esse progressum. Cæterum peccatum populi tam à rege ipso, quam à scribis agnitum, atque accusatum, non fuit à Deo peculiari animaduersione punitum: venia enim atque indulgentia vsus est erga populum ex magna corporis necessitate peccantem, & ad ea quæ ageret in festinatione parum attendentem. Nec eadem fuit ratio Ionathæ qui ita ex ignorantia peccauit, vt mox agnitum peccatum excusaret, atque defenderet; & vicissim legislatorem accusaret. Ideoque nihil mirum si mox in sortibus Deus Ionathan deprehendit, populum autem exire permisit.

ÆDIFICAVIT *autem Saul altare Domino, tuncque primum cœpit ædificare altare Domino.* [a] Excitauit illud ad sacrificium in gratiarum actionem, pro adepta victoria offerendum, & quidem in loco, vsque ad quem hostem fuerat persecutus; imitatus lapidem adiutorii Samuelis, [b] & altare Moysi obtenta de Amalecitis victoria. [c] Hoc autem ipso quod dicitur ædificasse, aut iussisse construi altare Domino, apparet longi falli eos, qui hoc altare nihil aliud esse volunt, quam saxum illud ingens quod ad se volui iusserat, cui ædificatio minime conuenit. & super eum lapidem vnusquisque occidebat animal quod habebat; in altari autem soli sacerdotes sacrificare poterant. Notat autem S. Hieronymus [d] & ex eo Angelomus, in Hebræo non haberi *primum. Quærendum itaque*, ait, *cum antea legatur ædificasse altare, quando à Samuele increpatus est, cur hic dicatur tunc cœpit ædificare altare Domino. Ædificasse itaque antea legitur altare, sed quia inobedienter illud ædificauit, non Domino ædificasse intelligitur; hic autem quia obedienter & recte illud ædificauit, Domino ædificasse perhibetur.* Sic S. Hieronym. ostendens opera quæ præter obedientiam fiunt nullo numero esse, nec ad meritum, sed ad pœnam æstimari. Reuera tamen nulla facta est superius mentio altaris à Saule in Galgalis excitati, erat enim ibi antiquum, in quo sacrificatum dudum ante fuerat, cum regnum Sauli confirmatum est. [e] quod Lyranus quoque animaduertit.

POSTQVAM *exempta fames epulis, mensæque remotæ* desiderium persequendi Philisthæos subiit animum Saulis. Itaque sermone ad suos conuerso, *Irruamus*, inquit, *super Philisthæos nocte, & vastemus eos vsque dum illucescat mane, nec relinquamus ex eis virum.* Suspicabatur eos aliquem in locum ex fuga confluxisse, sicut olim Madianitas [f] Gedeone persequente, & loco per exploratores cognito, facilè opprimi posse, incautos præsertim ac fatigatos, tenebris obsessos, & itinerum insolentes, fame denique, ac vulneribus debilitatos. Israelitæ autem præsenti victoria epulisque animosiores facti, reuerentia quoque in regem, & studio illi obsequendi, gratiamque eius promerendi, incitati, omnes assensere, *omne*, inquiunt, *quod bonum videtur in oculis tuis fac*, parati videlicet sumus sequi, atque obsequi, imperatori milites, regi populus subiectus, & victori eiusdem gloriæ, palmæ, manubiarumque participes; parati sumus oblatam bene gerendæ rei occasionem arripere, & implacabilem populi Dei hostem internecione delere.

HIC Sacerdos, Achias videlicet pontifex, *Accedamus*, inquit, *huc ad Deum*; Regem nimirum sacerdotes & Leuitæ cum Arca Domini magnis itineribus secuti fuerant, eundemque sub vesperam assecuti. & coram Arca apparet prædictum altare iussu regis excitatum fuisse, & ab eisdem sacerdotibus Deo in gratiarum actionem sacrificatum. Præsentiam porro Arcæ illa verba significant, *Accedamus huc ad Deum*, illa enim loci particula, quæ in omnibus æque linguis reperitur, peculiarem aliquem locum significat, ad quem accedendum esset, vt ibi consuleretur Deus; alioqui enim vbilibet Deus, qui vbique præsens est, adiri, ac consuli poterat, vt notauit Abul. [g] *Antiquitus*, ait S. Chrysost. [h] *Deus dux erat bellorum, & absque illius sententia nunquam ausi fuissent pugnam attingere: & bellum ipsis pietatis materia fiebat. Neque enim ex corporis infirmitate, sed à peccato vincebantur, si quando victi fuissent: nec potentia & fortitudine, sed superna beneuolentia vincebant, quandocumque vincebant.*

CONSENTIT rex monitioni Pontificis, ne forte vellet Deus eos præsenti victoria esse contentos; quam Iosephus sexaginta millibus interfectorum definit. & per eum consuluit Dominum in hanc sententiam, *Num persequar Philisthiim; si trades eos in manus Israel*, quæ verba ex Hebraica dialecto inuariata retenta sunt. vt apud Ioannem, [i] *& nemo audiebat eum interrogare, tu quis es*, sic ille, *Exyt serm*

a Abul. q. 17. & 28.
b 1. Reg. 7. v. 12.
c Exod. 17. v. 15.
d in trad. Hebr.
e c. 11. fin.
f Iud. c. 8. v. 11.
g q. 29. in c. 14.
h Hom 14. ad pop. ant.
i Ioan. 21.

Digitized by Google

iste inter fratres quia discipulus ille non moritur, & non dixit ei Iesus, non moritur. Et, *contristatus est Petrus quia dixit ei tertio, Amas me?* Et, *vocatis me magister & Domine,* [a] Et *bene dixisti, quia non habeo virum.* Et in Apoc. *quia dicis quod diues sum, & locupletatus, & nullius egeo.* Et apud Lucam [b] & Matthæum, [c] *Ioannes misit ad Iesum duos de discipulis suis dicens, Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Dici etiam potest Saulem ad præsentiam Pontificis induti sacris vestibus, sua ipsum verba protulisse. Ita etiam Dauid, cum dixisset Abiathari sacerdoti, *Applica Ephod,* idest, induere veste sacra ad consulendum Dominum, subditur, & ait Dauid, [d] *Domine Deus Israel audiuit famam seruus tuus* &c. sic hoc loco videtur Saul ipse dixisse, *Num persequar Philisthiim? si trades eos in manus Israel,* & infra, *da indicium quid est quod non responderis seruo tuo hodie?* Nihilominus probabilius existimat Abulensis [e] hæc & similia verba dicta fuisse Pontifici tam à Saule, quam à Dauide, suggerentibus illi qua de re consulturus esset Dominum. iuxta generalem illam regulam; *Pro hoc si quid agendum erit, Eleazar Sacerdos consulet Dominum.* [f]

a c. 3. 13.
b Luc. c. 7. v. 19. 20.
c Matth. c. 11. v. 3.
An per Pontificem.
d 1. Reg. 23 v. 9. 10.
e q. 32. in c. 14.
f Num. c. 27. v. 21.

CIV. *Non respondet Dominus.*

Et *non respondit ei in die illa;* solebat enim mitti ex oraculo, siue propitiatorio, audirique vox nuncia diuinæ voluntatis. Pulchrè autem D. Chrysost. [g] circa hoc Domini silentium. *Respice,* inquit, *benignitatem & mansuetudinem clementissimi Dei. Non enim fulmen immisit, neque terram concussit, sed quod in amicos amici faciunt, quando contumelijs affecti fuerint, hoc & in seruum Dominus fecit. Tacuit, tantum per silentium loquens, & omnem ipsi demonstrans indignationem.* Hæc Chrysost. Inferius etiam [h] cum iam Saul à Deo repudiatus esset, interrogatus, nullo modo respondere voluit. Theodoretus [i] ait Deum hoc silentio anathematismum Saulis confirmasse, etsi id iniustum esset ac temerarium, ad docendum ne huiusmodi quidem anathemata contemnenda esse, quæ Procopius ex eo mutuatus est. Verum de iustitia & vi huius præceptionis dictum est supra, [k] & ab omni accusatione defensa. Illud autem nihilominus rectum est, quod vterque affirmat, etiam iniusta superiorum præcepta, præsertim quæ pœnam annexam habeant, minime contemnenda esse, vt quæ etiam Deum vindicem habeant; certe ex communi Doctorum sententia constat censuras iniustas, vt quæ vel malo animo, vel iniusta ex causa, aut præter ordinem iuris latæ fuerint, animas ligare, vt sine mortifero peccato contemni non possint. 11.

g Hom. 14. cit.
h 1 Reg. 28. 6.
i q 32. in 1. Reg.
k n. 81. & seqq.
11. ℞.

CV. *Saul conuocat populũ.*

Animadverso diuino silentio Saul, vehementer commotus est, veritus ne offensus Deus præsentem lætitiam in luctum conuerteret, itaq; in eam rem statim inquiri iubet; paratus Deo, vel cum maximo suo damno, luctuque, satisfacere. *Applicate,* inquit, *huc vniuersos angulos populi,* id est Hieronym. in tradit. interprete & Vatablo, Emanuele Sa, & Chaldæo paraphraste, populi capita siue principes, qui vniuersam Rempub. vt anguli ædificia, tutantur, atque sustentant, quam metaphoram Septuag. quoque retinuerunt. sicque anguli populorũ alibi vsurpantur. [l] D. tamen Chrysost. pro angulis habet tribus populi, Abul. itẽ & Lyran. rectius opinor angulos interpretãtur castrorũ extrema; quasi velit Saul ea locutione præcipere vt omnes, etiam qui in extremis castris inuenti fuerint, congregentur ad præsentem inquisitionem. neque enim principes populi hic peculiariter necessarii erant. Et ita hunc locum intellexit Iosephus, vt mox dicemus, eandemque expositionem facile ferre potest locus ille Iudicum, vt idem sint omnes anguli populorum, & cunctæ tribus Israel; nimirum prior phrasis obscurior, per sequentem planiorem declaratur. Et Septuag. eam vocem per tribus interpretantur, sicut & apud Esaiam.

l Iud. 20. 2. Esa. 19. 13.

CVI. *Vt deprehendatur causa silentii.*

Qvem autem in finem congregari iubet Rex populum suum, à summis castrorum, vsque ad terminos eorum? [m] subdit, *scitote, & videte per quem acciderit peccatum hoc hodie,* cuius culpa offensus Dominus mihi & summo sacerdoti eum consulenti præter solitum respondere noluerit. Quæ expositio planissima est, & primum obuia, non minus tamen videtur probandus Abulensis, qui peccatum hoc loco vocat malum ex peccato ortum, quo modo Moses: [n] vitulum aureum vocauit peccatum: & Paulus [o] concupiscentiam vocat peccatum, quod in se habitat, ex Adami videlicet peccato ortum malum ac propagatum, sic silentium Domini hoc loco dicatur peccatum, id est malum ex alicuius peccato ortum. Idque probat illa locutio, *per quem acciderit peccatum hoc:* alioqui enim dicendum

m Matt. 24. 31.
Peccatum dici malum ex peccato ortum.
n Deu 9. 21
o Rom. 7. 17. 20.

fuerat, quis commiserit hoc peccatum; quia accidere dicuntur ea quæ præter voluntatem nostram fiunt, quæ autem sponte agimus, non dicuntur accidere sed à nobis fieri. Quin & ipsa determinatio temporis hoc ipsum confirmat. Si enim de peccato proprie sumpto ageretur, non recte diceret Saul, per quem acciderit peccatum hoc hodie, quia forte peccatum illud non fuisset eo die perpetratum sed alio quopiam, ergo peccatum quod eo die certissimè accidit, fuit malum diuini silentii, ex peccato profecti.

OSTENDIT autem maxime fuisse cordi istam inquisitionem peccati, eiusque punitionem illa vox. *Viuit Dominus, saluator Israel,* qui scilicet nos hodie liberauit à Philisthæis, & cui tantam victoriam acceptam referimus, *quia si per Ionatham filium meum factum est, absque retractatione* [redacted]. nedum quisquam alius omnium mortalium impunè id peccatum ferat, quando etiam mihi longe charissimum iam nunc indubitatæ morti addico. Præceps fuit hoc iusiurandum, vt

a q.41.in c. 14. recte vidit Caietanus, & ante eum Abulensis, [a] & falso nixum fundamento. Potuit enim Dominus responsionem negare nullo interueniente peccato: & potuit peccatum nequaquam tanto dignum supplicio interuenire, vt res ipsa do-

loc. cit. cuit. Hic quoque diaboli artes agnoscit D. Chrysosto. patrem in cædem iniquam filii vndique impellentis; & Saulis imprudentiam, qui nondum comperto quis peccasset iudicium fecit, & reum nesciens lata damnauit sententia. Et pater factus est filii carnifex, & ante examinationem, damnationis sententiam protulit. quid potuit magis cum recta ratione pugnare? Ita Chrysostomus.

ET recte ille quidem, ac sapienter. Nam tametsi non negamus Ionathan in culpa fuisse, paria tamen peccata non in quoslibet delinquentes æque vindicanda sunt; interest enim Reipub. diuinæque gloriæ aliquibus delinquentibus remitti pœnam, quæ alioqui ad commune bonum, & publicæ iustitiæ conseruationem inferenda esset. Nec par est occidi eum, etiam alioqui non innocentem, cuius vita plurimorum morte redimenda esset: quique posset admissam culpam benefactis obruere. Etsi autem delictis vniuersè statutæ sunt vindices leges, priuato tamen delicto nunquam pœna statuenda est, ante peculiarem cognitionem eius. Deinde vt notauit idem Chrysost. ad inueniendum authorem delicti, nihil opus erat mortem minari, aut iuramento vltionem obligare, vt audaciores facti reum promptius in medium agerent: cum è contrario talibus territi minis ab eo reuocarentur. Quod ergo dicitur nullum ei contradixisse de omni populo non fuit ea taciturnitas approbantium, sed alto silentio trepidantium, sibique timentium: etsi Iosephus præpropere dixerit, acclamasse multitudinem vt hoc faceret; quæ acclamatio tardius, & alia in re mox contigit.

REX autem silentium exercitus, eiusdem consensum interpretatus, *ait ad*

b c.14.v.40 *vniuersum Israel.* [b] *Separamini vos in partem vnam, & ego cum Ionatha filio meo ero in in parte altera.* quæ habentur eodem modo in Hebræis libris & Chaldæis; In

12 χ. Græcis autem longe aliter, vt seorsim dicam. 12. Iosephus autem Hebræum textum secutus, *Pontifice*, inquit, *negante Deum responsum velle reddere. Non temere est inquit* Rex, *hoc Dei silentium, qui ante hæc vltro solebat quid facto esset opus consulere; sed oportet aliquod latens in nobis peccatum esse, quo offensus tacet. Sed iuro per eum ipsum quod etiam si filius meus Ionathas peccatum id commisisset, vt Deum placem,* [redacted] *non secus quam si de* [redacted]*, nihil ad cognationem meam pertinente supplicium sumendum sit. Tum acclamante multitudine vt hoc faciat, vniuersos confestim in vnum locum statuit, & ipse cum filio seorsim stans, sorte deprehensurus quis in culpa sit.* Quoniam enim Dei responsio haberi non poterat circa Philisthæorum insecutionem, veritus, ne etiam in quærendo peccati reos taceret, sorte vti voluit in qua necessario nomen alicuius exiret, qui culpæ reus censeretur.

QVONIAM vero ex rei natura incertæ sunt sortes, & fallaces, nisi à Deo temperentur, adeo vt reum occultare, innoxium tanquam reum prodere possint ideo illis nisi Deo inspirante, aut iubente vti fas non est, vt contigit in Achan sacrilegio. Tunc enim Deus dirigit manum educentis sortem, vt illius nomen accipiat, qui in culpa est; simulque diuina sua prouidentia prouidet, ne i absit qui deprehendendus est in maleficio. Cum enim vnus aliquis e vrna omnino educendus sit, necessario qui innocens est quasi reus deprehende

retur. Vtrum autem Deus iusserit, aut inspirauerit hanc sortitionem, non satis liquet, fieri enim potest vt Deus sortitione indicet veritatem rei, licet sortitionis author ipse non fuerit, vt cum nautæ cum quibus vehebatur Ionas [a] sortiendo eum in culpa deprehenderunt. Sors autem quæ dicitur consultoria tum demum licita est cum neutram in partem sors male cadere potest: vt cum iacta est super Barsabam & Mathiam. Putat Abulensis [b] Saulem à Deo motum fuisse, nec se in re tanta sortium errori vltro exposuisse: quod ego facile crediderim, cum nusquam hoc nomine reprehensus fuerit, quod alioqui graue crimen futurum erat; non assentior tamen in causa, ait enim motum adeo vt Ionathæ innocentia deprehenderetur: cum motus fuerit potius, vt deprehenso in culpa Ionatha, & mortis periculo expe[illegible]omnis populus intelligeret quanti facienda sint iussa principum, tanta præsertim animaduersione sancita.

Fuit hæc à Deo.

a Ionæ 1.

b q. 37. in c. 14.

CXI. *Dispositio eius, & modus.*

DISPOSITÆ sunt sortes hunc in modum, vt tabellæ duæ vel chartulæ inscriberentur, in priore rex cum filio suo, in posteriore populus: quod factum videtur in regis honorem, vt seorsim à populo poneretur, cum in ea sortitione, qua declaratus est rex, communis via & ratio obseruata sit. In præsenti autem, nisi eam Deus dirigeret, facile poterat peccari, [c] imo necessario, si enim plures alii, quod fieri potuit cum Ionatha peccassent, & solus deprehenderetur rex cum filio, cæteri peccatores euadebant: si solus populus, Ionathas innocens falso declarabatur. Dato etiam quod plures de populo, & de diuersis tribubus deliquissent in subsortitione populi vna aliqua tribu deprehensa, cæteræ male absoluerentur. Idemq; in diuersis familiis ac domibus valet, proptereaq; in vno tantum peccatore comprehendendo valuit ista sortitio, vt in Achani facinore; nec Deus in plurium culpa eam vsurpari voluisset, verbi causa in vituli adoratoribus, aliisq; peccatis. Præter has autem tabellas, paratæ sunt aliæ duæ, in quibus singula essent nomina Saulis & Ionathæ: & rursum aliæ tredecim, in quibus singula tribuum nomina; & eadem ratione in domibus, familiisque seruata est.

c q. 38. Abu.

CXII. *Saul orat ad manifestationem rei.*

HIC *dixit Saul ad Dominum Deum Israel: Domine Deus Israel da indicium, quid est quod non responderis seruo tuo hodie. Si in me, aut in Ionatha filio meo est iniquitas hæc da ostensionē aut hæc iniquitas est in populo tuo da sanctitatē.* Tota hæc Saulis oratio abest ab Hebræo textu, præter Deo vltima verba, *da sanctitatem*, siue vt alii vertunt, da perfectionem aut decerne integritatem, vel indica veritatem, vel, da manifestationes, Chaldæus paraphras. sicut eum Vatablus interpretatur, fac venire sortem pro rei veritate. Arias Montanus omnia illa verba, quæ in Hebræo non leguntur in editione vulgata in bibliis regiis non posuit, nec in Septuaginta eiusdem operis, imitatus Complutensem editionem, quæ nec à Iosepho indicantur. Leguntur tamen in Romana, Aldina, & Basile. vnde videtur S. Hieron. in editionem vulgatam ad integritatem sententiæ transtulisse; quod fatetur Abulens. Lyranus autem non male negat ea in Hebræo haberi, non bene autem negat esse de textu, Sacer enim textus, Scripturæ diuinæ ex vulgata editione Latina æstimandus est, non ex Hæbræo Græcóue contextu, qualem nunc habemus in manibus. Dare porro sanctitatem, nihil aliud est hoc loco quam prębere testimonium innocentiæ, & sanctitatis eorum, quorum nomina in vrna remaneant.

CXIII. *Alius in sortiendo modus.*

[illegible]M est ad sortitinem, & ducta est tabella Saulis & Ionathæ, qua indicabatur alterutrum reum esse, *populus autem exiuit* non ab vrna, sed à p[illegible]nim ipso declaratus est innocens, nec esus carnis cum sanguine illi reputatus est in peccatum. Fieri tamen posset, vt fatetúr Abul. [d] vt ex condito, atq; ex composito tabellæ quæ educerentur declararent innocentes; cæteræ quæ in vrna remanerent, reos. quasi illi liberi fierent & è carcere, atque aliena potestate educerētur, isti autem in vinculis pœnæ obnoxii retinerentur. Tum Saul *Mittite sortem inter me, & inter Ionatham filium meū.* Cessit hic Saul de iure suo; non enim communi lege, præsertim à se latæ tenebatur: sed conscius innocentiæ suæ hanc aleam iacere non dubitauit, ne suspicionibus vrgeretur iniustis; Aut certe si præter opinionem suam reus esset, mortem subire non recusabat. Significant Septuag. quandam interuenisse contentionē inter regem & populum nolentem mitti sortem inter regem & filium eius, quæ altervtrum morti cum grauissimo Reipub. damno addiceret. Sic enim habent, *Et dixit Saul iacite* sortes, *inter me, & inter Ionathā*

est, eschappé.

d q. 40. in c 14.

filium

filium meum. quemcumque ſorte ceperit Dominus, moriatur. Et dixit populus ad Saul, no *eſt verbum hoc*, id eſt non licet id agere: alii habent, non erit verbum hoc, & per gunt. *& præualuit Saul populo, & iaciunt inter eum, & inter Ionatham filium.* Hæc ib quæ ſcholiaſtes Græcus ait in ſola Theodotionis editione reperiri, habentu autem in Romana, Aldina, & Baſileenſi.

MISSA ergo eſt ſors, *& captus eſt Ionathas. Dixit autem Saul ad Ionatham indi mihi quid feceris, & indicauit ei Ionathas, & ait, Guſtans guſtaui in ſummitate virgæ, q erat in manu mea paululum mellis, & ecce ego morior.* patris videlicet imperio, ac iure iurando addictus ſum morti. Hæc nimirum vox eſt, aiebat quidam ſapiens, per diti hominis in æternis ſuppliciis perpetuo morientis, poſt modice deguſta tas huius vitæ delicias: guſtans guſtaui paululum mellis, & ecce morior.

Verba ſunt lamentantis ſortem ſuam, & de ſententiæ cum culpæ tenuitat comparatæ, aut iniuſtitia, aut acerbitate; conquerentis: præſertim in primo genitum regis filium, tamque recentis authorem victoriæ. Et profecto valde de plorandum erat ætate florentem principem ſexcentis impiorum telis nun ereptum, & in acie, in qua glorioſus occumbere poterat, diuina prouidenti conſeruatum: vt mox ipſius parentis imperio probroſo carnifici ceruices fran gendas præberet. Neque vero putandum eſt Ionatham oblitum ſignificare pa tri, quæ ad ſuam innocentiam probandam ac protegendam valebant, nimirur fuiſſe ſe adiurationis inſcium, vt ſupra ex D. Chryſoſtomo retulimus, cui con

a q.32. ſentiens Theodoretus, [a] *Sed tamen*, inquit, *cum ſe defenderet ob ignorantiam, ven vſque ad vitæ ſuæ periculum.* Et ſcriptura ipſa eiuſdem ignorantiam atteſtatur, nega que Ionatham audiſſe cum adiuraret pater eius populum. Ioſephus quoque qu eum quem Scriptura tribuit Ionathæ affectum valde commutat. ſic enin habet.

CVMQVE *ſors Ionatham indicaret, interrogat quid feciſſet, & cuius peccati ſibi eſſ conſcius. Tum ille, Equidem pater nihil aliud ſcio, niſi quod heri dum hoſtem perſequor, ed. cti tui neſcius de fauo deguſtaui. Saulus vero iurat ſe eum occiſurum, pluris quam genus, a naturam, aut affectus iuſiurandum faciens. Ille ne præſenti quidem periculo territus: magr ac generoſo animo ſe præbuit, nihil inquit deprecor pater, libenter enim hanc mortem fer quæ te religione ſoluat, dum prius tam magnificam victoriam videre contigit: maximu enim mihi fuerit, ſolatium Palæſtinorum inſolentiam ab Hebræis eſſe perdomitam.* Vide quem in hoc diſcrimine Ionatham faciat. Non enim vult mortem deprecatur eſſe, aut ignorationem excuſaſſe, ſed rigidum quendam præbuiſſe animum, alie num plane à Scripturæ verbis atque ſententia. Corrigendus quoque eſt in ratio ne temporis; immemor enim, fuit hæc contigiſſe ac diſputata eſſe ſub ipſan noctem, cum vellet Saul irruere nocte in Philiſthæos donec dies illuceſceret. id

verſ. 45. que mox ex Sept. confirmabitur; & paulo infra illud ipſam *hodie* habetur in He bræo, Latinóq; textu. Omittit autẽ in ſua confeſſione Ionathas, improbatum à p publice, reprehenſumque patris edictum; cuius illum propugnatorem eſſe opor tebat, ac laudatorem; ſicque ignorantiæ delictum in murmurationis crime

b n.85 91.92 conuertiſſe. Sed de culpa Ionathæ ſupra quoque diſputatum [b] eſt

ET *ait Saul, hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionatha.* Sept. addũ

c Hom. 14. ad pop. hic *hodie*, quod & ſtatim populus iterauit. idque agnoſcit S. Chryſoſtomus, aït enim [c] *Non ſimpliciter dixit, quod morieris, ſed hodie, feſtinabat enim Diabolus ip ſum in hanc impiã agere cædem & impellere, propterea nec ſententia ſtudiũ adhibere permitti ne qua ex mora mali fiat correctio.* Verũ ſi accuſandus eſt ob hanc ſententiam Saul, n tam ob temporis breuitatem eius executioni deſtinatam, cum haberet conf

num.39. tentẽ reũ arguẽdus eſt, quam quod poſtquã cognouit filium ex ignorantia pec caſſe, dixit nihilominus, *morte morieris Ionatha*; idq; iureiurando confirmaui Nimirum exiſtimauit ſe priore illo iureiurando obſtrictum, quod ante ſortitio nem, etiam filio ſuo nominatim appellato, vſurpauit: idq; affirmat Ioſephus, q

d n.115. paulo ante retulimus, [d] vt eũ potius zeli religioſi nomine admirari conuenia

e num.86. quam crudelitatis accuſare, iuxta ea quæ aliquanto ſuperius diſputata ſunt. Ergo ne fieret periurii reus, filium occidere voluit, ſicut ante annos 114. Iepth

f a.m.2850. Abul. q.41. in c.14. ſup ...107. 107 [f] vnicam filiam ſacrificauit. Verum id iuſiurandum, vel teſte Chryſ. impru dens, atque incautum fuit, planeque illicitum; ideoque nec Saulem obligaui

quamuis id ipse ignoraret. Itaque in opere malo ipse nihilominus ex intentione bona conscientiam errantem secutus, laudabilis fuit.

CXVII. *Liberatur à populo.*

Hic populus, qui iam inuitus, ac renitens passus erat sortes super Saulem & Ionatham mitti,[a] Sauli aperte restitit, instigante fortasse etiam pontifice, & irritum iusiurandum profitente. Dixitque ad eum, *Ergóne Ionathas morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israel? hoc nefas est; viuit Dominus si ceciderit capillus de capite eius in terram. quia cum Deo operatus est hodie.* Salutem magnam fecisse dicitur in Israel, quasi ipse solus author fuisset victoriæ, aut eius vnius auspiciis debellatum esset. Principium enim qui dedit, arduum præsertim ac difficile, rem confecisse videtur: quia in eo posita fere sunt omnia. Principia enim mole parua, vi magna sunt, quod in seminibus cernimus, ait Aristot.[b] quem secutus Romanus orator[c] ait omnium rerum principia parua esse, sed suis progressionibus vsa vehementius augeri, vti apparet in fluminibus. Sed augendi etiam causa plenus animi, ac feruoris exercitus ita loquitur, nihil Saulis offensionem reueritus, qui fuerat in hac expeditione Imperator; cuius tamen, quasi nullo numero fuisset, nullam penitus faciunt mentionem.

CXVIII. *Vtente cōpensatione.*

Et innocentem illum quidem non asserunt, quod erat in promptu, si in eo loco satis præsidii esse credidissent; nec ad ignorantiam venia dignam confugiunt; nec iurisiurandi causantur inanitatem, sed compensatione vtendum esse contendunt. Haberique volunt rationem tam præclari facinoris, eiusdemque recentissimi, quo culpa omnis, præsertim contracta per imprudentiam, meritissimò obruatur; quæ est magni Gregorii hunc in locum sententia. vbi[e] hanc magnam vocat discretionis virtutem. Hoc nefas est, inquiunt, quasi dicant, Nefas est illud agi rem, & in discrimen capitis vocari, cuius de laudibus potius, amplissimis præmiis, inusitatis honoribus deliberandum sit. Nefas est gloriosissimam illi vni vitam quasi per iocum eripi, qui vitam, salutem libertatem dederit vniuersis. nefas est illum per summam indignitatem ceruices tortori subiicere, qui ab vniuersi populi ceruicibus iugum Palæstinæ depulerit seruitutis. Nefas est principem iuuentutis nullum habere in hac lectissima iuuentute præsidium; & ab ea, in tanta calamitate sua, cum probro deseri sempiterno. Nefas est Israelitici regni nunc primum axurgentis caput, in regni successore truncari; & regem ipsum, in tam clara lætitiæ materia, implacabili luctu affici, & segetem acerbissimi mœroris colligere in omnes annos consequentes. Nefas est hanc à nobis dari hostibus nostris lætitiam, vt nos ipsos habeant, iactentque perpetuo vltores iniuriarum suarum. Nefas est incircumcisum Philisthæum, in hac tanta clade sua triumphum agere, probrosissimum ac luctuosissimū nobis, & nostrum secundum te principem, nostris ipsorum manibus, reuinctis post tergum manibus malam in crucem agi.

Et quam iniusta fuisset eius cædes.

Right margin: b 1. de cœl. c. 5. | c 4. de fin. | e moralium. | 1. 2. 3. 11. x. 4. 5. 6. 7. 8.

CXIX. *Iusiurando ei salutē extorquet.*

Hoc *Nefas est* inquiunt, simulque cum ira ad iusiurandum prosiliunt, vt solenne est militaribus viris, *viuit Dominus, si ceciderit capillus de capite eius in terram.* quasi dicant, Per ipsam Dei vitam ac salutem iuramus, vitam Ionathæ conseruatum iri, quandiu vita erit in nobis. non fundetur sanguis eius, dum sanguis residebit in cordibus nostris. Quid sanguis? Caput nobis citius è ceruicibus auferatur, quam illi capillus de capite pereat. *Cum Deo operatus est hodie*, Deus tutabitur cōmilitonem suum; nisi Deus fuisset cum eo, non potuisset tantū prodigium in castris edere. Viuat ergo Ionathas, viuat, & reliquias inimicorum nostrorum gloriosè persequatur. Has videlicet illi iactabant voces plenas animi, plenas spiritus, plenas doloris, plenas veritatis. Hæ illorum erant violentæ, &, vt aiunt, armatæ preces. Nec forte ægre tulit Saul hanc sibi vim ab exercitu fieri, qua se religione solutum videtur interpretatus. Sed ne hæc quidem solutio necessaria fuit: Stat enim illa regula, *In male promissis, rescinde fidem, in turpi* [illegible] *muta decretum.*

CXX. *Et eripit patri.*

Liberavit *ergo populus* Ionathan, *vt non moreretur. Iuuenis enim indole*, vt ait Iosephus,[d] *omnis multitudo ad dolorem, & miserationem flexa est: iurantque non laturos se vt occidetur Ionathas author tam luculentæ victoriæ. Atque ita iuuenem irato patri eripiunt, & vota Deo faciunt vt ipsum immunem à peccato faciat*, quod scilicet per imprudentiam commiserat, & tantum non capite luit: vel à peccato iurisiurādi,

a nu. 113.

d lib. 6. c. 7.

propter eum non exsoluti, expediat, atque absoluat. Totius porro bellicæ huius narrationis finis paucis hisce verbis concluditur *Recessitque Saul nec persecutus est Philisthiim*, veritus scilicet ne Deus, qui signum offensionis in proximo silentio ediderat, victoriam victis daret, victoribus eriperet: minorque fuisset culpa non consulto Deo hostem persequi, vt rex ante instituerat, quam Dei consulti silentium ominosum negligere, & noua culpa nouam sibi, aut familiæ suæ, aut subdito populo accersere calamitatem. *qui cessat hostem persequi.*

CXXI. *Et dilabitur ad suos.*

PORRO Philisthæi obtecti tenebrarum amictu, abierunt in loca sua; non nocendi studio, sed facultate tunc quidem spoliati, dum vbi paulum respirassent, bellum inimicissimè atque infestissimè redintegrarent. Iosephus ait[a] hoc bello ad sexaginta hostium millia cæsa fuisse. Et de tertio anno Saulis hactenus, quem Prudentij carmine, [b] Ionathæ pœnitentiam celebrantis, concludo.

a l. 6. c. 7.

b in Psychomachia

Pœnituit Ionathan ieiunia sobria dulci
Conuiolasse fauo sumpto, mellisque sapore
Heu male gustato, regni dum blanda voluptas
Oblectat iuuenem, iuratáque sacra resoluit.
Sed quia pœnituit, nec sors lacrymabilis illa est,
Nec tingit patrias sententia sæua secures.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2964.

1. N. 1. VErba Symmachi habentur in scholiaste Græco, υἱὸς ὢν ἐνιαυσιαῖος Σαοὺλ, ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτόν. Ibidem additur aliud scholion υἱὸς τριάκοντα ἐτῶν Σαοὺλ, ἐν τῷ βασιλεύειν αὐτόν, καὶ δύο ἐβασίλευσεν ἐν Ἰσραήλ. *id est filius 30. annorum Saul cum regnare cœpisset, & duobus annis regnauit in Israel.* vtrumque falsum, si rigidius verba sumantur. Nam si trigesimo ætatis anno regnare cœpit, cum vt plurimorum fert sententia, 20. annis regnauerit, moriens fuerit quinquaginta annorum. quomodo ergo filium natu minimum Isbosethum tunc habuerit quadragenarium? decimo illum anno genuerit Saul, quo autem anno tertium Melchisua? quo secundum Abinadab, & primogenitum Ionathan? quæ eo fuerint absurdiora quo pauciores annos regno Saulis tribuent; quod si duos illi tantum annos concedunt, mortuus est annos natus triginta duos, non enim desiit regnare dum vixit, quomodo ergo morienti superstes relictus est 40. annorum filius, id est octo annis senior patre suo?

2. N. XII. In editione Romana legitur: καὶ ἐπάταξεν Ἰωνάθαν τὸν νασὶβ, τὸν ἀλλόφυλον, τὸν ἐν τῷ βουνῷ. *Et percussit Ionathas Nasib alienigenam qui erat in colle*, id est præsidem, siue præfectum, militum scilicet, qui in eo colle præsidio erant nomine Palæstinorum. Nam Nasib. siue, vt nunc legunt, נציב Nesib ducem & præfectum significat. Et forte indicatur præfectum ipsum occisum à Ionatha, eoque facto reliquam manum, præfecto & capite priuatam, deditionem fecisse, aut improuiso assultu in potestatem venisse, & deletam fuisse. D. tamen Hieronymus eam vocem stationem, aut præsidium interpretatur. Septuag. vocem Hebræam retinuerunt, quam Aquila vertit ὑπόστημα, sicut & Theodoretus q. 29. Chaldæus autem paraphrastes præsidem, siue στρατηγόν. Vide init. c. 14. vbi pro statione 70. retinent Hebræam vocem Matsab, siue Messat. quod crebro in eodem cap. iteratur.

3. N. XIII. Editiones quæ habent ἠχρειώθησαν magis accedunt ad Hebræum textum; quæ autem ἐχρειώθησαν ad editionem vulgatam, etsi ἐχρειόω, siue ἐχρειόομαι raro vsurpatum reperitur. Quidam huius loci volunt hanc esse sententiam, duabus de causis Israelitas ad bellum concurrisse à Saule vocatos, altera quod iam initium victoriæ, & perfectæ libertatis ortũ esset à Sau- opera Ionathæ filii sui: altera quod Israelitæ iam sponte sua odissent Philisthæos, & vice versa Philisthæi Israelitas. Nam vt amor amorem parit, sic odium altero gignitur odio. Verum hæc ad priorem expositionem pertinent: nobis posterior, quæ accommodata est editioni vulgatæ, magis probatur.

4. N. XVI. Septuaginta Rom. & Basil. habent ex aduerso Bethoron contra austrum, qui situs nõ satis congruit tabulis Adrichomii: in quibus neque Machmas est ad orientem oppidi Bethauen, sed ad occidentem quinque circiter leucarum Gallicarum itinere.

5. N. XXIV. Hanc animi vim, S. Hieronymus vertit necessitatem, quæ vim animis infert omni lege soluta. ἐνεκρατευσάμην autem, qua voce vtuntur Septuag. vtramque admittit expositionem, scilicet necessitate compulsus sum, & confortatus sum.

6. N. XI. Augent huius loci difficultatem verba Græcę interpretationis, quæ nihil ad rem facere videantur; habent tamen amplicationem seruitutis, quam exercebant Philisthæi aduersus Hebræos. Habent autem, καὶ ἦν ὁ τρυ-

γητὸς ἕτοιμος τοῦ θερίζειν. τὰ δὲ σκεύη ἦν τρεῖς σίκλοι εἰς τὸν ὀδόντα. *& erat vindemia parata ad metendum*, id eſt ſecandum, *inſtrumenta autem tres ſicli in dentem*. Vbi ſignificat Palæſtinos obſeruantes temporis neceſſitatē, cariſſime ferrea inſtrumenta neceſſaria vendidiſſe. Symmachus autem apud. Theodoret. dentem aratrum interpretatur, vomerem ſcilicet cuius pretium eſſent tres ſicli, id eſt 4. Franci gallici æris & aliquanto amplius. Porro catachreſim vindemiæ pro meſſe ſæpe vſurpant Græci, qua de re vide notas Garaſſi noſtri ad ſuum Rhemenſe ſimpulum; vbi vindemiam mellis erudite confirmat, Adde τρυγᾶν μέλι, καὶ κυρία Conſtantini Cæſaris, & τρυγητὴς δένδρων, & alia quæ notantur in Theſ. in voce τρυγητής.

55. 1.
27 2.
82. 1
2.

7.N.LV. Pro Magron, ſiue Migron, vt eſt in Hebræo textu, & apud Abul. Septuaginta Rom. & Baſil. habent μαγδών. vel ρ in δ mutatum eſt a Græcis, vel ab Hebræis ר in ד.

8.N.LXIV. Par boum non mediam iugeri partem, ſed iugerum integrum vno die arare ſolet, vt ait Plin. l. 18. c. 3. init. *Iugerum vocabatur*, inquit, *quod vno iugo boum in die exarari poſſet*. Itaque volunt aliqui mendum irrepſiſſe, & legendum *quod*. Hoc porro terræ ſpatium, quod ſemi iugerum dicitur & Actus, habet 120. pedes longitudinis, latitudinis autem 60. vt idem ait cum Quintil. &c.

9.N.LXXIIX Vbi in editione noſtra legitur *viri Iſrael ſociati ſunt*. In Hebræo legitur *& vir Iſrael coarctatus erat*, vt vertit Pagninus verbum נגש. Arias exigebatur. Id autem verbum ſignificat exigere, affligere, coarctare, & quia qui coguntur in vnum locum arctantur inde videtur nata expoſitio vulgata, porro illud *coarctatus erat*, de fame Vatablus intelligit, & ſic commutat, & anteuertit tempus huius prohibitionis, contra Ioſephi mentem, qui præſens tempus aſſignat iuramento, non pluſquam perfectum.

10.N.XCII. In eo vero quod Ionathas per ignorantiam de fauo mellis deguſtauit, eleganter Chryſoſtomus homil. 14 ad popul. in malitiam dæmonis temerario iureiurando hominum abutentis, philoſophatur. *Sed malignus dæmon*, inquit, *& nunc talem tragædiam*, parricidii videlicet, *patrare contendebat; ideoque Ionatham ad præuaricationem impulit. Si quis enim militum præuaricatus legem fuiſſet, nullum magnū fieri malum ipſi videbatur: nunc autem malis inſaturatus humanis, nec vnquam noſtris expletus miſeriis, nihil glorioſum ſe facere putabat, ſi cædem moliretur ſimplicem, ſed niſi filij morte regis dexteram pollueret, nihil ſe magnum feciſſe arbitrabatur. &c.* Hæc Chryſoſtomus.

Id docent S. Thom. 4. ſ. d. 18. q. 2. a. 1. ad q. quartam, & alii plerique apud Couar. pri. p. relect. in ca. Alma mater §. 7. nu. 5. 6. & 7. Vgolinus tab. 1. c. 13. §. 3. n. 5. & Henriq. lib. 13. c. 15. felician. c. 32. de Excom. Soto 4. ſ. diſt. 22. q. 1. art. 3. concluſ. 4. vide D. Auguſt. l. de vera relig. c. 6. 11.N.CII.

In Aldina Romana & Baſileenſi editione ſic legitur. *Et dixit omni viro Iſrael, vos eritis in ſeruitutem; & ego & Ionathas filius meus erimus in ſeruos*, ſiue in ſeruitutem. quam lectionem agnoſcit S. Chryſoſtom. eadem homil. 14. ad pop. & ſic explicat. *Nihil aliud*, inquit, *ſtudetis quā hoſtibus vos tradere & pro liberis facere ſeruos, Deū contra vos inſtigantes reum non tradendo*. ſic ibi. dici quidem poſſet Septuag. vocare ſeruitutem, eſſe obnoxium ſorti, & pœnam ab ea, quaſi a Domino dictatam admittere: ſed rectius eſt difficultatem ab ipſa origine acceſſere, & expedire, Hebræis ſeruire eſt עבד Ghabad, tranſire autem עבר Ghabar itaque mutatio ד in ר interpretationis diuerſitatem peperit. vos eritis in ſeruitute, ſiue in ſeruos, pro eo quod eſt, eritis in tranſitu, latere, ſiue parte vna. 12.N.109.

Eſt & Angelomi in hunc locum. *Nota*, inquit, *quantum proſint tranſacta bona, contra quælibet minima offenſa. Niſi enim Ionatham præterita adiuuiſſent, imminentia mala nequaquam euadere potuiſſet, Non enim iniuſtus eſt Deus vt obliuiſcatur bonorum cuiuſpiam operum*. Alludit ſcriptor hic ad Paul. ad Hebræos. c. 6. v. 10. quo pertinet doctrina de operibus mortificatis, & per pœnitentiam reuiuiſcentibus. Itaque & Ionathæ pœnitentiam Prudent. commendauit eius verba refero num. 121. Circa hiſtoriam exoticam nihil occurrit quod in hunc annum conferam, præter initium regni Codri iuxta Euſebium, Athenienſium 17. filii Melanthi qui regnarat annis 37. cui mors glorioſa poſt viginti annos contigit. 13.N.CXVIII

ANNVS MVNDI 2965. DILVVII 1309. QVINTÆ ÆTATIS 26. EXITVS, ET DATÆ LEGIS 422. ARCÆ IN CARIAT. 25. SAMVELIS 26. SAVLIS 4. ACHIÆ PONTIFICIS. 4. DAVIDIS 16. TROIÆ CAPTÆ 95. DERCYLLI 15. IMPERII ASSYRIORVM. 1034.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1088.

QVæ hoc, & sequentibus aliquot annis in Hebræorum Repub. Saulis regis auspiciis contigerunt, perpaucis verbis Scriptura cõplexa est, quæ famem potius excitent, quam sciendi expleant appetitũ. Gestarum enim rerum breues sunt indices, non plenæ narrationes. Illis tamen annis, mihi quidem certe, minimè dubium est multa præclara facinora Saulis & filiorum eius, in primisque Ionathæ obruta esse silentio. Tam præclaris enim Ionathas orsus initiis, talibusque iactis ad immortalem gloriam fundamentis, expeditum victoriarum cursum nequaquam inhibuit: neque defuit ampla materies, in qua diuinus in eum fauor elucesceret, & eximia viri virtus exerceretur, & quasi acueretur ad cotem. Extiterunt enim, atque emerserunt hinc inde Israelitarum hostes, & sopita iamdudum bella, diuino eos perurgente iudicio renouarunt. & in ignem muscæ, alis pedibusque vstulandæ, cum nonnullo strepitu inuolarunt, vt mox sordido quopiam in angula morientes quiescere cogerentur. I *Gesta aliquot annorum compendio tradita.*

QVIDNAM autem causæ fuisse dixerimus, cur cum pleraque hactenus de Saule rege, & principe Ionatha admodum accurate, & particulatim narrata fuerint, multa etiam deinceps eadem diligentia exponantur, aliquot tamen annorum, in quibus versamur historia summa breuitate decurratur. Hæc enim duntaxat sacris commendata sunt monimentis. [a] *Et Saul confirmato regno super Israel, pugnabat per circuitum aduersus omnes inimicos eius, contra Moab & filios Ammon & Edom & reges Soba, & quocumque se verterat, superabat. Congregatóque exercitu percussit Amalec, & eruit Israel de manu vastatorum eius.* Quæ verba magnam vtique multiplicẽque rerum syluam indicant, non aperiunt; coarctant & cohibent, non explicãt, atque euoluunt. An quia primus hic, eique subiectus alter Samuelis, siue Regum liber Dauidi destinatus est? ideoque quæ cum Dauide connexa sunt, aut ad eum aliquo modo pertinẽt fusius enarrata sunt, cętera breui cõpendio perstringũtur. II. *Et nominatim varia bella.*

a c. 14. v. 47 & 48.

QVONIAM enim Dauid regum omnium clarissimus, Israelitarum Rex fuit, & per multa secula in eodem populo Regum parens: de abdicatis iudicibus, & introducta regia potestate, ad quam ille præcipuè destinatus erat, in primis dicendum fuit. Et quoniam Samuel, vir in primis illustris, harum duarum Iudaicæ Reipub. formarum quasi horizon fuit; vt qui finem Iudicibus imposuit, initiũ Regibus dedit; in vtrisq; diuinorũ iudiciorũ mediator & interpres, de Samuele quoq; ab ipsa eius infantia, vsque ad extremum eiusdem diem agere Scriptura voluit; quæ quia sine historia Heli, à quo educatus est, cognosci non poterant, de Heli quoque obiter actum est. III. *Et quam ob causam.*

Dauid porro ipse primarius quidem rex fuit, & in diuina intentione præcipuus, & solus in regum Christi progenitorum serie regis nomine decoratus, nec tamen primus regum fuit, quandoquidem in alterius regis locum suffectus est, de Saule rege, cui substitutus est Dauid, agendum fuit, quomodo & qua occasione electus; tum qua ex causa reprobatus, & abdicatus; ideoq; bellũ Ammoniticũ, quo bene gesto Sauli confirmatum est imperium, ipsáque eius confirmatio, & quædã quasi abdicatio Samuelis diligenter explicata est. Bellum etiam cõtra Philist. & Amalecitas, in quo vtroque Saul Deo causam dedit ipsum è regno eiciendi, & alium sibi in eius locum eligendi, enarratum oportuit. Intermedia vero quæ Dauidem, ad quẽ Scriptura properare videtur, nihil attingebãt, digito tantum, extremo cap. 14. indicata sunt. [b] Verum quia bellum Amaleciticũ *Cur de Saule actum.*

b 1 Reg. c. 14. v. 47.

ad abdicationem Saulis & electionem Dauidis pertinebat, hic obiter propositũ cum reliquis, resumitur postea [a] fusius explicandum. Reliqua Dauidis potius gesta sunt quam Saulis. Quia nimirum nihil de Saule, nisi propter Dauidem, agere propositum fuit. *a c. 15.*

IV. *Noua regni Saulis confirmatio.* VERVM cæteris ad suum tempus dilatis, quæ huius sunt temporis quantum potiiumus elucidemus. Saul ergo confirmato regno super Israel, pugnabat per circuitum aduersus omnes inimicos eius. quæ regni confirmatio non solum Ammonitis, sed maximè Philisthæis superatis contigit; qui Israelitas freno tributi, & vinculis præsidii militaris cohibitos seruire cogebant. Et illis quidem deuictis Saul confirmatus est rex. Dum tamen adhuc vigeret Hebræorum misera seruitus, & Philisthæorum durissimus dominatus, ipsa regio non tam illorum regnum, quam horum prouincia bello deuicta; & Saul non tam rex, quam ipsius prouinciæ prætor, aut moderator sub Philisthæorum imperio, dici posse videbatur. Nunc autem excusso ac deleto præsidio, armorum iure, & facultate recuperata, hoste grauissima clade prostrato, tributi pensitatione antiquata, liberũ plane regnũ effectum, confirmatumq; est. Et huc sane videtur respexisse in sua versione Hieronymus, eique Vatablus assentitur: quamuis in Hebræo sit tantum, *et Saul cepit regnum super Israel*, quasi dicas, eripuit Philisthæis, & propriæ vindicauit libertati, & quasi princeps legitimus administrauit. Sic enim regnum cepisse dicitur, quo modo vrbes in scriptura captæ dicuntur. Et quia à principio sorte regnum accepit, propterea eò respicientes Septuag. Hebræum Lacad, in Græcum [illegible] sortitus est, commutarunt. *לכד capere Lacad.*

V. *Eius bellũ contra Moabitas.* ACCEPTA igitur Saul administratione regni, eaque per cladem Ammonitarum, & Philisthæorum probe confirmata, per vicinos populos, & quidem, vt credere par est, prouocatus, victricia signa circumtulit. Primum autem bellum, quod hic à Samuele memoratur, est contra regem Moabitarum, contra quem quandiu, aut qua occasione pugnarit, nõ apparet. Et hinc quidem Saulem feliciter pugnasse, & victorem fuisse constat, quod Iosephus quoque affirmat; nec tamen plane bello domitum, ac subiugatum hostem, nedum deletum fuisse liquet. Nam post aliquot ab hinc annos, cum Saul Dauidem persequeretur, is parentes suos apud Moabitarum regem, [b] quasi in tuto aliquo præsidio, collocauit. Potens itaque tunc fuit, nec sibi admodum à Saule timuit. *b 1 Reg. 22.*

VI. *Et Ammonitas.* ALTERVM bellum hic contra Ammonitas memoratur secundo loco. [c] Nec affirmare ausim aliud esse hoc bellum ab eo, quod supra enarratum est, ad instituendum regem occasionem dedisse; quod hoc loco, in generali bellorum à Saule confectorum enumeratione repetatur. Abulensis vtramque assertionem probabilem putat, nec sine causa. Existimauerim tamen esse diuersum, siue quia prius illud gestum est nondum confirmato regno, [d] hoc autem eodem iam stabilito ac confirmato: [e] Siue quod prælium vnum duntaxat aduersum regem Ammonitarum, Scriptura memorat, post quod Israelitæ in Galgala profecti sunt, nec in Ammonitidem transgressi leguntur, etsi id Iosephus affirmet, vt supra retulimus anno Saulis secundo. [f] Itaque facile potuit exercitum instaurare, & nouas Israelitis, non impunè, afferre molestias. Hunc quoque regem potentem fuisse tam ex dictis cap. vndecimo, quam ex 2. Reg. 10. [g] facile constat, vbi huius filius tam ex propriis, quam ex auxiliaribus copiis, formidolosissimum cõtra Dauidem ipsum contraxit exercitum. Ergo ne hoc quidem bellum contra Ammonitas paucis diebus aut apparatum fuerit, aut confectum. Et illi quidem populi Hebræis ad orientem, & trans Iordanem fuerunt. *c c. 11. v. 11.* *An idem cum superiore.* *d c. 11. v. 11.* *e c. 14. 47.* *f n. 50. & 51.* *g 2. Reg. 10.*

VII *Cõtra Idumæos.* TERTIVM bellum contra Idumæos à Saule gestum est, qui cis Iordanem, & ad meridiem Israelitarum habitarunt; qui hostili semper animo in eos fuerunt, vt ex ipso Mosis ad eos appulsu post longinquam in deserto peregrinationem agnitum est. [h] Quæ autem particulares inimicitiæ Saulem inter & Idumæos extiterint, proditum non est: eos tamen bello à Saule compressos ex hoc loco affirmandum est, donec postea à Dauide subiugati sunt. Nec ea in re Saul, aut Dauid Domini præceptum violarunt, iubentis per Mosem vt nec Idumæos, neque Ammonitas, neque Moabitas bello aggrederentur ad eorum regionem occupandam; non autem vetuit, sese contra eos defendere, si iniusto ab iis bello *Quatenus hæc bella à Deo prohibita.*

peterentur, vt hoc loco ponimus factū fuisse, aut si qua omnino causa iuxta subesset bello ipsos adoriendi, qua de re vide Abulensem. [a] Fuisse autem hunc quoque populum potentem & bellicosum præ Israëlitis, docet occursus Esau cum quadringentis viris aduersus Iacob, [b] & quæ de regibus ac ducibus Idumæorum habentur in cap. 36. Gen. Denique Moses [c] ait populum istum occurrisse Israeli cum infinita multitudine, & manu forti. Non obstantibus autem perantiquis inter vtrumque populum inimicitiis, nullum adhuc inter eos bellum conflatum reperio.

a q. 11. in c. 11. 1. Reg.
b Gen. 32 & 36.
c Num. 20. 20.

1. ℞.

QVARTVM bellum gestum est à Saule contra reges Soba; quæ erat regia vrbs Syriæ, ex qua Syria Soba, vel Sobal, dicta est, 1. ad differentiam Syriæ Damasci: de qua in 2. Reg. [d] & vtraque ad Septentrionem Israëlitarum sita: contra hos reges hoc primum loco à Saule; tum sæpius à Dauide pugnatum est. Quod autem hic in numero multitudinis, reges Soba nominentur dubitationem ingerit, an successiue contra reges in Soba regnātes, an simul contra plures reges inter se fœderatos, aut qui præcipuo regi Syriæ parerent, pugnatū sit. Prius magis placet; quia confœderati reguli, non reges Soba, sed Syriæ dicerentur: fuisse autem potentes reges Soba, ex eodem secundi Regum loco perspicuum est, vbi serui Adarezer regis Soba arma aurea dicuntur habuisse, quæ Dauid in Hierusalem victor detulit.

d cap. 8.

VIII. *Contra Syros.*

QVINTVM refertur bellum contra Philisthæos, quod maximum, & quodammodo perpetuum fuit: qui Israelitis ab occidente semper infesti fuerint: & à Saule & Ionatha recens magna clade affecti, atque compressi, non multo post ad ingenium redierunt; integra quippe remanserat eorum regio nuper Israëlitis victoribus ad ipsa ferarum latibula non penetrantibus; sed ad proprios lares, propter diuinum silentium, remeantibus. Nec videtur hic aliud intelligi gestum contra Philisthæos bellum, quam quod proxime cap. 14. explicatum est, & deinceps cap. 17 narrabitur. Idque satis confirmatur ex eo, quod extremo cap. 14. dicitur, fuisse bellum potens aduersus Philisthæos omnibus diebus Saulis, quasi cætera bella leuiora essent, ac minoris momenti. Ideoque Saulem virorum fortium copiam apud se perpetuo habere studuisse.

IX. *Contra Philisthæos.*

SEXTVM denique bellum contra Amalecitas gestum est, quod capite sequenti fusius exponitur. Hos omnes deuicit Saul, & fecit pati pœnā iniquitatis suæ, vt explicat Hebræum Caiet. vide Thesaurū Pagnini, in radice רשע. 2. *Abundabat*, inquit, Iosephus [e] *Saul equitatu & curribus, & cum quocumque hoste congressus, semper victor reuertebatur ita vt Hebræorum res ad felicem statū perduxerit, & potentiam eorum tantum auxerit, vt omnibus finitimis essent formidabiles. Ex iuuentutis vero numero, robore ac specie, præstantissimum quemque in suum deligebat satellitium*, sic ipse, consentaneè iis quæ à Scriptura extremo, cap. 14. dicuntur.

2 ℞. Rasac
e l. 6. ant. c. 7. fi.

& Amalecitas.

AD hæc circiter tēpora, in quibus fœliciter Saul contra circūpositas regiones pugnabat, visū est referre historiā debellatorū Agareorum, quæ in priore lib. Paral. [f] refertur in dieb. Saulis cōtigisse. Etsi enim incertus est annus, quo Rubenitæ, cæterique Hebræi, qui trās Iordanem habitabant, hoc bellum confecerint: Expeditionem tamen, quam Dominus peculiari fauore prosecutus sit, illi tempori merito assignare possumus, quo idem Dominus Saulem nondum à se abdicatum, & cum eo populum eius, fauore prosequebatur; & alias ex aliis victorias largiebatur Hebræis. Hæc ergo coniectura in re perobscura, atque incerta satis idonea visa est, vt hoc bellum ad Saulis initia, in quibus gratus erat Deo, potius referremus, quam ad media cum Torniello, [g] qui decimum circiter annum Saulis illi assignat, quando is post bellum Amalecitanum, fuerat à Deo proscriptus, ac repudiatus; & populus, sub ægro, ac pene deposito capite, minus fauentē habebat Deum. Notum est enim peccata principum in subiectum populum redundare. Videamus autem à quibus hoc bellum gestum sit, quæ belli causa, quæ iustitia, quis finis, aut euentus belli.

f l. 1. c. 5. v. 10. 18. & seq.
g 5. ætatis an. 426.

X. *Bellum Rubenitarum contra Agaræos, Ratio temporis.*

CONFECTVM quidem est hoc bellum à Rubenitis, Gaditis, & dimidia tribu Manasse, qui omnes trans-Iordanem fixas habebant sedes, idque perspicuè mox traditur, cum numero copiarum in hæc verba, *filii Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse, viri bellatores scuta portantes & gladios & tendentes arcum, eruditique ad prælia,*

XI. *Israelitarū copiæ.*

XIT VS T DATÆ EGIS AN. 22.

BELLA SAVLIS.

Amalecitas, quod bellum nominatim à Mose bellum Domini appellatur, in Gabaon contra Chananæos, in Masphath contra Philisthæos. Bellum Domini fuit quod ille pro Gedeone gessit contra Madianitas, pro Baraco contra Iabinum & Sisaram, pro Iephte contra Ammonitas, pro Saule contra populos paulo ante numeratos.

verſ.10. BELLI euenta paucis primum scriptura perstringit, [a] *Præliati sunt contra Agaræos, & interfecerunt illos; habitaueruntque pro eis in tabernaculis eorum, in omni plaga quæ respicit ad Orientem Galaad*, id est vltra Galaaditidem Orientem versus. Quæ mox diducit paulo latius, [b] *Traditique sunt*, inquit, *in manus eorum Agaræi, & vniuersi qui fuerant cum eis, quia Deum inuocauerunt cum præliarentur, & exaudiuit eos, eo quod credidissent in eum;* cum fide scilicet ac certa in Deum fiducia ipsum inuocassent: vt qui se tanto impares hosti agnoscerent; & scirent in manu Domini exercituum esse victoriam: ideoque non verbo, sed rebus ipsis audissent, *secundum fidem vestram fiat vobis.* Pergit: *Ceperuntque omnia quæ possederant, camelorum quinquaginta millia, & ouium ducenta & quinquaginta millia, & asinos duo millia, & animas hominũ centum millia*, Vide prodigium; multo plures erant qui caperentur, quam qui caperent, sed in hac turba multa vtique fuit imbellis multitudo, imo maxima pars, nam bellatores fere in acie ceciderant, subdit enim, *Vulnerati autem multi corruerunt, fuit enim bellum Domini. Habitaueruntque pro eis*, non in eorum oppidis, sed tabernaculis vt supra dicebatur, id est in locis, in quibus ipsi subinde figebant tabernacula, prout loca aut læta pascuis, aut prædæ opportuna videbantur. *Possederunt autem ea loca, vsque ad transmigrationem suam*, cum scilicet Theglath phalasar rex Assyriorum in diebus Phasee regis Israël abduxit in captiuitatem, tum alias prouincias Israëlitarum, tum nominatim terram Galaad, quo nomine omnes comprehenduntur, qui trans Iordanem habitabant, quod nominatim explicatur in 1. Paral. c. 5. extremo. Contingit id annis ab hinc trecentis circiter ac viginti quinque, quoniam præsentis belli annus incertus est.

v.20.

XV. Belli euenta.

Præda,

regio occupata.

Transmigratio Galaaditarũ.

SVBDIT deinceps Samuel nomina præcipua familiæ Saulis, quorum crebra erit in posterum mentio. Eam hoc loco trademus, paulo quam superius ampliorem. an. Saulis primo, num. 44.

Abiel 1. Reg 9. . qui dicitur Ner 1 Paral. 8 v.33. genuit

- Ner patrem Hicà 70 l. 1. Re. c. 14. si dicitur filius Iamin, filij Abiel
  - Abneris qui fuit princeps militiæ Saulis 1. Reg. 14. v. 50. is genuit.
- Cis patrem
  - Saulis primi regis, cui patruelis Abner, patruus Ner. Saul autem 1. Reg 14. v. 49. & 50.
    - Ex Achinoã filia Achimaas suscepit.
      - filios 4.
        - Ionatham primogen. ex quo Iessui, qui & Aminadab 1. Reg 14. 49. & 1. Par 8 33.
          - Iasielẽ 1. Paralip. c. 27. v. 21. vbi additur tribus Bẽiamin.
          - Miphiboseth, qui superfuit cladi. 2. Reg 9 3. 4. dicitur etiam Mebaal, is. 1. Paralip. 8. 34.
            - genuit Michã, 2. Re. 9. 12. & Par. 8. 34. patrem
              - Pithon. Melech Tharaa Ahaz, ex quo
                - Ioada pater
                  - Alamad, Azmoth Zamri, cuius posteri eodem loco 1. Paralip. 8, verſ. 36. & sequent. describuntur.
        - Melchisua.
        - Esbaal, qui & Isboseth. 1. Reg. 2. 1. Par. 8 33.
      - filias 2. 1. Reg 14. 49.
        - Merob. promissa Dauidi 1. Reg. 18. 17. data est Hadrieli, Molathitæ, ibidem, verſ. 19. ex quo
          - Suscepit filios quinque, qui crucifixi sunt à Gabaonitis, 2 Reg. 21. 8. vbi nomen Michol, pro Merob positum est, vt aiunt omnes Hebræi apud Serarium, qua de re infra an. Dauidis 34. num.
        - Michol vxor fuit
          - Dauidis ex quo nullũ suscepit filium 2. Regum 6. 23. & Phaltielis filii Lais, qui eã reddidit Dauidi, 2. Regum 3. 15.
    - ex Respha concubina filia Aia filios duos, qui cruci affixi fuerũt 2. Reg. 21. 8. 9.
      - Armoni 2. Re. 21. 8.
      - Miphiboseth cognominem filio Ionathæ.

SCHOLIA IN ANNVM SAVLIS 4. MVNDI 2965.

VIII. PRo rege Soba regem Obæ habet Ioſeph. an detrito primo vocis elemento? Sophenam vocat Plin. l. 5. c. 12. l. 6. c. 9. vide Adrichom. in Manaſſe, 2. pag. 94. n. 87. & p. 77. vocatur autem à S. Hier. in locis hebr. Suba. 70. hoc loco aiunt pugnaſſe contra filios Edom, & contra Βαιθσαρὼν, vt in edit. Rom. At in Baſil. Βαιθὼρ, quæ vox neque in latinis bibliis reperitur, neq. in hebræis. Suſpicabar vrbis eſſe vocabulum, contra quam à Saule pugnatum eſſet; itaq. ſcriptum per metatheſim pro Bæroth, quæ fuit vna de ciuitatibus Adarezer: vnde Dauid multum æris extulit. 2. Reg. 8. v. 8 ſed articulus maſculinus τὸν qui in vtraque editione legitur, ſuſpicionē irritam reddit, niſi placet ν in τ. quod facile eſt fuiſſe mutatū.

Vocem ירשיע iarſiah Hieronymus vertit, *ſuperabat*, 70. ἐσώζετο, ſaluabatur, ab omnibus videlicet periculis, & hoſtium inſidiis expediebat ſe. Pagninus, viriliter agebat, aut intrepide agebat, *Vel eſt ſenſus* inquit, *cum omnibus quos aſpiciebat ſibi facere iniuriam pugnabat.* Et hoc eſt quod poſtea dixit ſeq. verſu, *Et eripuit Iſrael è manu diripientis eum, quia non pugnabat cum illis, niſi quia diripiebant Iſrael, & impios dicebant reſpectu ſui.* R. autem Kimhi, terrebat, commouebat, inquietabat, & confundebat. Lyranus ſecutus Tarquin vertit impiè agebat; idq; affirmat ex proxima commemoratione belli contra Amalecita. Abul. meritò improbante, neque enim in vllo horum bellorum, niſi in Amalecitano peccaſſe memoratur. Rectius alij errare faciebat, hoſtes ſcilicet, quibus res ex ſententia non contingebant. 2 num. 9.

ANNVS MVNDI 2968. DILVVII 1312. 5[r]. ÆTATIS 29. EXITVS ET DATÆ LEGIS 425. ARCÆ IN CARIATH. 28. SAMVELIS 29. SAVLIS 7. ACHIÆ PONTIF. 7. DAVIDIS 19. TROIÆ CAPTÆ 98. DERCYLLI 18. IMPERII ASSYRIORVM 1037.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1085.

I. *Ratio temporis, & ſumma rei.* BElla proxime à Scriptura commemorata tres circiter Saulis annos occupaſſe, non temere opinor coniicimus; cum potentibus enim aduerſariis bella non tam cito ſuſpiciuntur, aut apparantur ſuſcepta, aut ſemel inita terminantur. Habebit itaq; hic annus ſuſceptum ab Iſraëlitis diuino iuſſu bellum contra Amalecitas, idemque totius populi internecione terminatum. Id ſicut poſt recitata contra gentes alias bella narratur, ita poſt illa geſtum fuiſſe, non ſolum ex ipſa narrandi ſerie colligitur; ſed ex antiqua illa Domini iuſſione, à Moyſe Iſraëlitis denunciata, & ſcripto tradita. [a] *Cum Dominus Deus tuus dederit tibi requiem, & ſubiecerit cunctas per circuitum nationes in terra, quam tibi pollicitus eſt, delebis nomen eius ſub cælo.* Fuit autē hoc bellum non deuictis Amalecitis duntaxat luctuoſum, ſed ipſi quoque victori Sauli, & omni domui eius funeſtum. In eo quippe contracta eſt macula, quæ nulla poſtea ſatisfactione Samuelis, aut lachrymis deleri potuit, ſed multis deinceps criminibus eiuſdem Saulis amplificata, ac deformata eſt, donec audiuit à Samuele. [b] *Cras tu & filii tui mecum eritis, quia non obediſti voci Domini, neque feciſti iram furoris eius in Amalec.*

a Deut. 25. 19.

b 1 Reg. 28. 18. 19.

II. *Belli author Deus.* NEMO autem mirabitur annum vnum à nobis huic bello tribui, qui Ioſephū de eo legerit affirmantem, poſt primariam vrbem ferro deletam, Saulem oppidatim bellum circumtuliſſe. Sed rem ipſam Samuele duce; aſſectatore Ioſepho videamus. Videtur autem Samuel belli cauſam, modum & euenta, breuiter fideliterque narraſſe. Belli author Dominus eſt, denunciator, & quaſi fecialis Samuel Propheta; adminiſtrator Saul eligitur, ad quem mittit Dominus Samuelem, qui regi ſuo nomine præcipiat vt exterminet Amalecitas. qua in re vt tātō accuratius diuinam exequatur voluntatem, quo maioribus ab eo beneficiis ſe affectum, atque obligatum meminerit, reuocat ei in mentem accepti regni beneficium, vt non cunctetur Domino Deo cunctorum principi promptè, fideliterque obtemperare, cuius liberali beneficentia tam multa hominum millia ſtudioſiſſimè obſequantur. *Qui id cōmittit Saulis.* *Me miſit Dominus*, inquit Samuel, *vt vngerem te in Regem, ſuper populum eius Iſrael, nunc ergo audi vocem Domini.* Saulis etiam

fuit totius populi iniurias persequi, qui totius populi iniuriis affecti caput esset, & propugnator. Alia etiam ex causa, in hac gerendi belli denunciatione, acceptæ à Deo regiæ dignitatis, Sauli memoria refricatur, vt videlicet ille intelligat præsentem gloriam, fideli erga Deum obedientia esse conseruandam, simulque tacitè moneatur hac deficiente, illam, sicut reuera contigit, perditum iri.

III. *Causa belli ex parte Dei.*

Cavsa ex parte Dei fuit iustitiæ zelus, & studium repetendæ vltionis de improbitate atque iniustitia Amalecitarum, qui primi, nulla penitus ab Hebræis iniuria prouocati, eos primum latrunculorum in morem cursim carpebant; quā culpam exaggerans ipse Dominus; [a] *Memento*, inquit, *quæ fecerit tibi Amalec in via, quando egrediebaris ex Aegypto*, mense videlicet secundo anni primi in mansione Raphidim, [b] *quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui lassi residebant ceciderit, quando tu eras fame & labore confectus, & non timuerit Deum*. Mox etiam aperto eum bello postridie petiuerunt, & rursum anno sequenti in reditu exploratorū. [c] Ex parte vero ipsorum Amalecitarum, causa cur eos deletos voluerit Deus, fuit illa eadē culpa, & aliæ fortasse grauiores, ob quas funditus deleri merebantur, vt plerisque aliis gentibus contigit, quarum fit mentio in sacris literis, Horreis, Eminis, Enacinis, Zomzominis, Iebuzæis, Pherezæis, &c. quorum extant duntaxat nomina ad infamiam sempiternam. Nec est quod Deum in Amalecitas seueriorē putemus, quam in Chananæos, Amorrhæos, Philisthæos, cum eos sub grauissima interminatione deleri iusserit ab Israëlitis, antequam Hebræos vlla omnino ratione, verbo factove violassent; etiam sine vlla exceptione infantium, atque imbellium personarum.

Et Amalecitarum.

a Deut. 25. v 17. Exod. 17 8. b vide ann. Mos. 81 nu. 139 & seqq. c an. Mos 82. n. 147.

IV. *Par in Chananaos Dei seueritas.*

Hodie Dominus Saulem compellans, [d] *Vade*, inquit, *& percute Amalec, & demolire vniuersa eius non parcas ei, & non concupiscas ex rebus ipsius aliquid: sed interfice à viro vsque ad mulierem, & paruulum atque lactantem, bouem & ouem, camelum & asinum.* Quid in gentes septem, quæ regionem Hebræis destinatam insederant, qualia verborum fulmina intorquentur: num mitiora sunt hæc? *Percuties*, inquit, [e] *eas vsque ad internecionem, non inibis cum eis fœdus, nec misereberis earum. Aras eorum subuertite, & confringite statuas, lucosque succidite, & sculptilia comburite.* Quin & Deus ipse contra eas nationes arma sumens: *Scies*, inquit, [f] *hodie, quod Dominus Deus tuus ipse transibit ante te, ignis deuorans atque consumens, qui conterat eos, & deleat atque disperdat ante faciem tuam velociter, sicut locutus est tibi.* Nec hæ tatū minæ fuerūt, Audi Moysen, [g] *Et tradidit Sehon Dominus Deus noster nobis, percussimusque eum cum filiis suis, & omni populo suo: cunctasque vrbes in tempore illo cepimus interfectis habitatoribus earum, viris, ac mulieribus & paruulis, non reliquimus in eis quicquam.* Et rursum de rege Basan, [h] *Tradidit Dominus Deus noster in manibus nostris etiam Og regem Basan, & vniuersum populum eius, percussimus eos vsque ad internecionem, vastantes cunctas ciuitates illius vno tempore*; & ne putes leuem eam cladem *Sexaginta vrbes erant, cunctæ munitæ muris altissimis, portisque & vectibus, absque oppidis innumeris, quæ non habebant muros. Et deleuimus eos, sicut feceramus Sehon regi Hesebon disperdentes omnem ciuitatem, virosque ac mulieres, & paruulos.* Num seuerius cum Amalecitis actum est?

d 1. Reg 15. 3. e Deut. 7. 2. 5. f Deut. c. 9. 3. g c. 2. 33. 34. h ca. 3. 3. 4. 5.

V. *Aut etiam maior.*

Delebo, inquit Dominus, [i] *memoriam Amalec sub cælo*; idque mandat studiose populo suo, *delebis nomen eius sub cælo, caue ne obliuiscaris*: Num minora de aliis populis præcipit aut diuersa? [k] *Dabit eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo, & interficiet illos donec penitus deleantur. Tradetque reges eorum in manus tuas, & disperdes nomina eorū sub cælo, nullus poterit resistere tibi, donec conteras eos.* Nec monet tantum ne obliuiscantur has gentes disperdere, sed grauissimas insuper addit minas, nisi seuerissimam hanc vltionem vlciscantur. [l] *Sin autem nolueritis interficere habitatores terræ: qui remanserint erunt vobis quasi claui in oculis, & lanceæ in lateribus, & aduersabuntur vobis in terra habitationis vestræ; & quidquid illis cogitaueram facere, vobis faciam.* Descenderant hæc altè in pectus Iosue; qui post tot reges interfectos, tot populos ad internecionē deletos, moriturus in comitiis vniuersi populi, reliquias extirpari iubet, in hæc verba. [m] *Quod si volueritis gentium harum, quæ inter vos habitant, erroribus adhærere, & cum eis miscere connubia, atque amicitias copulare, iam nunc scitote quod Dominus Deus vester non eas deleat ante faciem vestram; sed sint vobis in foueam, ac laqueum, & offendiculum ex latere vestro, & sudes in oculis vestris, donec vos auferat, atque disperdat de terra hac optima, quam tradidit vobis.*

i Exod. 17. 14. k Deut. 7. v. 23. l Num. 33. 55. m Iosue c. 23. 12.

pulum maleuolentiam, non pauca ac parua aliqua, sed plurima accepit ex anathemate, neque eũ Achani castigauit exemplum. 1 Ex eo ergo quod tota ea prouincia anathemati tradita est, intelligitur, si Deo obeditũ est faces, vrbibus subiectas, dirutas domos, incẽsam suppellectilem, & quãtum fieri potuit, flammis vltricibus cuncta fuisse consumpta: sic factum est [a] Iericunti, & Hai: ita vrbibus regis Aradi Chananæi. [b] Ita quoque iussi sunt Israelitæ vrbes suas funditus disperdere, in quas idololatria fuisset inuecta, vt essẽt tumuli sẽpiterni, neque vnquã ab Israelitis incolerẽtur. [c]

(margin: 1. ✠ — a Ios. 7. 20. 21. 24. c. 8. 28. — b Nu. 21. 3. — c Deut. 13. v. 15. 16.)

MANDATO hoc diuinitus accepto Rex Saul, *pollicitus est*, inquit Iosephus *facturum se omnia; & ratus obedientiã in hoc consistere, si non pararet tantum, sed etiam quam celerrimè mandata exequeretur; confestim omnes vndique copias contrahit, & recensito apud Galgala milite absque tribu Iuda, circiter quadraginta millia comperit, quæ tribus ex suo tantum delectu præbuit triginta millia.* Quo in numero negari non potest Iosephum ab Hebræis codicibus discessisse, in quibus legimus, sicut in editione vulgata. *Præcepit itaque Saul populo, & recensuit eos quasi agnos ducenta millia peditũ, & decẽ millia virorum Iuda.* Eamque ob causam Iosephum reprehendit Abulensis, non animaduertens se eodem telo petere 70. interpretes; nam si Iosephus habet τεσσαράκοντα μυριάδας ἰσραηλιτῶν, Romana Sixti editio habet τετρακοσίας χιλιάδας, de viris Iuda Iosephus habet τρισμυρίους στρατιώτας, Sixtus habet τριάκοντα χιλιάδας. sicut & Aldus & Basil. quæ tamen duæ editiones in numero Israelitarum sequuntur Hebræos.

(margin: X. Parat bellum Saul. — eius copia.)

Quod autem dicuntur recensiti quasi agni, id est, eadem facilitate, qua pastor agnos numerat, difficultate non caret: Septuaginta enim Hebræam vocem Telaim, quæ agnum sonat, tanquam proprium loci nomen acceperunt, & verterunt in Galgalis, sicut Iosephus, forte propter loci vicini celebritatem. Chaldæus paraphrastes habet in agnis paschalibus, id est, anniculis immaculatis, quales in Paschate sacrificãtur: nisi forte sub Paschale tempus vult ista contigisse. Vatablus secutus Abulensem, ait doctiores Hebræorum vertere, *cum agnis*, quod singuli agnum adducerẽt, vt ex eorum numero militum numerus nosceretur. Non enim aiunt licuisse populũ numerare, quod Deus fuisset iratus, Dauidi videlicet. Sed hoc improbant Caiet. & Abulensis, quia talis numeratio militum conuenientium ad bellum prohibita non esset: imo nusquam prohibita reperitur populi numeratio aut census, vt ex iis quæ de censu populi huius secundo tomo diximus, intelligi potest; nec in ea re Dauid peccauit, sed in causa eius. Deinde talis enumeratio agnorũ reipsa est populi enumeratio, vt qui hanc institueret, illudere prohibitionẽ videri merito posset, vt si quis negaret se numerare agnos, quòd singulorum tantum vellera numeraret. Quid si nec ducenta agnorum millia nedum 430. millia reperiri facile potuissẽt in tota Chananitide vt Tostato placet, & inutilis, imo puerilis esset isthæc enumeratio, de qua iam nimium multa; plura suggeret Abul. Illud tamen rabinicum commentum non tacebo lectori, quod Lyranus & Abulensis merito irrident, atque contemnunt, iussisse videlicet Dominum occidi Amalecitarum pecora, quod ipsi se maleficiis in pecora conuerterent, quæ assertio si de vera naturæ mutatione loquitur, pecudis videatur esse non hominis: si de imaginaria metamorphosi potuerunt & alias simulare naturas, ignis, aquæ, lapidum, quæ non iussa sunt exterminari.

(margin: in Thelaim — XI. Vbi coacta. — post q. 13. — Vide indicem, verbo census. — An populi enumeratio in culpa esset. — q 13. in c. 15 — q 8. — An facta per agnos.)

COLLECTIS copiis venit Saul vsque ad ciuitatem Amalec. Septuag. habent ciuitates, neque enim tota Amalecitarum regio vnicam vrbem habuit. Placuit tamen S. Hieronymo, numerum singularem ex Hebræo retinere, siue quia ex vsu antiquorum, Cæsarisque in primis ciuitatum nomine non oppida, sed prouinciæ intelliguntur vt Rhemorum, Parisiorum, Heduorum ciuitates, plura singulæ oppida, pagos, villasque comprehendebant: eodemque modo ciuitas Amalec prouinciam gentis illius significare potest. Siue quia intellexit Saulem recta ad Amalecitarum metropolim contendisse, vt compendium fieret temporis, laboris, & sumptuum; illo enim primario expugnato ac disturbato præsidio perduellium, eadem ruina cætera oppida trahebantur, adeuoluebantur in præceps, vel certè eam ciuitatem Amalecitarum intellexit, quæ prima Hebræis meridiem versus descendentibus occurrit, quæ fortassis est Heuila, quæ mox memoratur quasi initium victoriarum Saulis, cum dicitur percussisse Amalecitanum ab Heuila vsque ad Sur. Quamuis enim Heuila regionis sit, aut solitudinis

(margin: Aldi. Xisti. Basil. — XII. Venit in ciuitatem Amalec. & quæ illa. — An Heuila.)

nomen, eam tamen solitudinem ab aliqua vrbe in qua olim habitauerit Ismael, ac deinceps Amalecitæ dictam fuisse existimare possumus vt desertum, Cades, Ierico, Bethsaida, Pharan, &c. nam & Pharam Hieronymus oppidum vocat trans Arabiam iunctum Saracenis.

XIII. *Insidiis agit.* Ad hanc igitur ciuitatem Saul insidias tetēdit in torrente; sic enim Hebræum textum intellexerunt atque interpretati sunt Septuaginta interpretes ἐνήδρευσεν ἐν τῷ χειμάῤῥῳ, & eos secutus Iosephus; *Saul*, inquit, *Amalecitarum terram cum exercitu irrumpens pluribus locis insidias circa torrentem disposuit, vt non solum marte aperto eos infestaret, sed ex improuiso etiam per vias circumuentos opprimeret*. Idem sensit Hieronymus in editione vulgata. *editio vulgata defenditur.* Discipuli tamen Herbæorum certamē in valle, quā insidias in torrente maluerunt. Sed bene habet quod correctionem suam ipsi postea correxerunt, & vulgatum interpretem seipsis oculatiorem agnouerunt. Pagninus enim, & Tigurini editionem veterem mutant, quam Vatablus, & Arias Motanus restituunt.

XIV. *Cinæi periculo eripiūtur,* INTERIM autem, aut paulo ante potius, Saul Cinęos, Iethro quondā soceri Mosis posteros, regionis eiusdem incolas abire inde iubet ac recedere, *ne forte*, inquit, *inuoluam te cum eo*. Aegrè enim innocentes, in cœtu nocentium positi cladibus eripi possunt, ni mature periculis subducantur. Cæcus enim est bellicus furor, & sæpe quos Imperator, damnis exēptos cupit, temeraria fortuna percellit. Ad hanc porro deserti habitationem Cinęos è ciuitate palmarum profectos ex primo Iudicum perspicuum est, & retulimus anno Othonielis quarto. [a] Inde *iure meritoque.* autem monitu Saulis discedunt, & quidem minime operoso negotio. Cum enim in tabernaculis habitarent facile fuit conclamare vasa, & abire. Nec mens fuit præcipienti interitum Amalecitarum, etiam Cinæos, origine quidem Madianitas, sed affinitate cognatos, vita vt creditur, innocentes, cum nocentibus perdere. Itaque de ijs conseruatis nulla fuit Samuelis apud Saulem querela. Sed & benemeriti fuerant de Israëlitis patres eorum in longinqua illa peregrinatione sua. Sicque Israëlitæ in benefactorum posteros grati ac misericordes fuerunt. Sicut vice versa inhumani, & barbari populi crudelitatem, sera posteritas, parentum æmula merito supplicio pependit, iustasque in filijs suis patres pœnas dedere, dum quam gentem nihil commeritam, & a Deo excitatam ipsi delere voluerunt, ab eadem, eodem imperante numine, ipsi atrocissima internecione deleti sunt.

a tom. 1. n. 9. & 10.

XV. *Quid de Cinæis Iosephus.* Hoc de beneficio in Cinęos Iosephus hæc pauca. [b] *Totam eam regionem Saulus vastauit, sola Sicimitarum gente intacta, qui in Madianæ terra meditullio habitant. Hos ante belli principium admonuit per nuncios vt secederent, néve res suas cum Amalecitarum rebus miscerent, ne ex eo bello etiam ad ipsos cladis aliquid perueniret. Studere enim se eorum incolumitati propter cognationem, quæ illis cum Raguele Moysis socero intercedebat.* Quare Cinæos Iosephus in Sicimitas verterit contra Hebræorum omnium ac Græcorum codicum fidem, non sane intelligo, cum Sicimitæ Hebræi essent, & ad tribum Ephraim pertinerent; Cinæi autem alienigenę, & longe extra Hæbræorum fines habitarent. Videtur mendum in eam vocem incidisse, cum idem Iosephus Iahelem Naboris Cinæi vxorem vocet Cenetidem, non Sicimitam. [c] Cum autem Madianitæ diuersi essent ab Amalecitis, & Cinæi in medio Amalecitarum à Samuele habitasse dicantur, non recte opinor in medio Madianæ terræ Cinęos habitasse dicit, Abulensis [d] putat regionem Madianitarum ab Amalecitide vndique cinctam fuisse. Quod ex Scriptura non probatur: nec consentit cum recentiorum topographijs.

b l. 6. c. 8.

c Ἰαήλ Κενετίδα γυναῖκα.

d q. 14. in c. 15.

XVI. *Expositio belli ipsius ex Iosepho.* BELLVM porro ipsum contra Amalecitas gestum vno verbo Scriptura complectitur, *Percussit*, inquit, *Saul Amalec ab Heuila donec venias ad Sur* [e], *quæ est è regione Aegypti*. Quæ quondam fuit tota Ismaëlis habitatio, [f] antequam Amalecitæ orti essent à nepote Esaü: vnde Hieronymus in locis Hebraïcis, *Ismael*, inquit, *in solitudine Heuila habitasse scribitur, quam Scriptura sancta esse ait in deserto Sur contra faciem Aegypti, & inde tendere vsque ad terram Assyriorum.* sic ipse. Ioseph. autem cum eas quas dixi insidias in torrente positas memorasset. *Postremo*, inquit, *magno prælio in fugam versos, non prius persequi destitit, quam ad vnum omnes ferro tolleret. Quod opus posteaquam ita vt diuinitus prædictum fuerat successit, oppidatim bellum circumferre cœpit;*

e male Assur apud Abul. q. 16.

f Gen. c. 36.

quorum aliquot machinis; alia cuniculis & operibus, nonnulla fame, siti, alijsque modis cum expugnasset, vsque ad mulieres & pueros cædibus grassatus est: nec crudele, nec inhumanum hoc ratus; primo quod in hostem sæuiret, deinde quod iussu Dei, cui non parere periculosum est. Hæc Ioseph. decoro, atque ingenio suo seruiens.

XVII. *Crudelitas an excusabilis.*

PERICVLOSVM autem atque adeo improbum, atque iniustum, est tanto principi non parere. Cæterum prior illa Iosephi causa nihil crudelitatem aut inhumanitatem excusat, quæ natura sua in crimine est, neque vsurpari recte potest siue in hostem, siue in alium quemcunque: sed tota iustitia ex diuino pendet arbitrio, cui crudelitas, ne in inferis quidē, tribui potest, vbi etiam citra condignū punit hostes suos, quamuis eos tam horrendis, tamque diuturnis mactet suppliciis. Itaque illa prophetica non sine hyperbole accipiēda sunt. [a] *Plaga inimici percussi te castigatione crudeli.* Et illud Iobi: [b] *mutatus es mihi in crudelem, & in duritia manus tuæ aduersaris mihi.* Et Isaiæ: *Ecce dies Domini venit, crudelis & indignatione plenus.* Sic etiā in Ethnicorū scriptis sæuus in deteriorem partē non semper sumitur. *Sæuus, enim Aeacidæ telo iacet Hector.* Neq; illud in Ioseph. laudauerim quod longe alios à Scriptura ponat victoriæ huius & vastitatis terminos: Pelusiū scilicet & mare rubrum. Sic enim ait. *Itaque deuictis omnibus à Pelusio, quæ vrbs est in Aegypti finibus, vsq. ad rubrum mare, totam eam regionem Saulus vastauit.* At Pelusium & mare rubrum non claudunt terram Heuila, sed terram Gessen. Desertum autem Sur, qui terminus à Scriptura ponitur deuictorum Amalecitarum, est longe citra Pelusium, & mare rubrum versus Iudæam. Verum de his quoque locis vide quæ die mundi tertio disseruimus. [c]

a Ierem. 30. 14. *b c 30. 21.* *sumitur cū hyperbole.* *Victoriæ & vastitatis termini.* *vid. Adrich. in tab. Pharan.* *c nu. 62.*

XVIII. *Capitur rex Agag, & eruatur,*

CARDO porro belli in principe populi vertebatur. Nisi enim ille in potestatem Israëlitarum veniret, bellum aliquando per se suosque redintegrare poterat, & vicem Israëlitis rependere. *Et apprehendit Saul Agag regem Amalecitarum*, siue is in obsidione vitam pactus deditionem fecit, siue, quod minus in adipali viro probabile est, in prælio captus, ac seruatus est, *omne autem vulgus interfecit* Saül *in ore gladij*, nisi qui maturè sibi fuga, tutisque latebris consulere potuerunt. Agagum vero quid seruauit? An Saulis auaritia, vt putauit Lyranus? Ait enim Saulem cupiditate ductum sperasse magno illum ære redēptum iri, aut thesauros in Amalecitide obrutos indicaturū. At vnde ille redimeret se, cuius bona omnia, & subditorum, vel in prædam venissent, vel incendio conflagrassent? & ad defossos thesauros indicandos quid opus erat viuum in Israelitidem transferri, cum res ibi expiscanda esset. Probabilius alij hanc regis vitam Saülis iactantiæ tribuunt, qui voluerit regem potentem, quasi in triumphum ducere: eoq. pertinet arcus ille, aut fornix triumphalis, quem mox erexit. [d] Qui non pecudum prædæ, sed opimis spoliis debebatur ac pangebatur, nec leuis est gloriæ seges regem habere in potestate, cui pro arbitratu vitam possis, cōcedere, vel mortē inferre. Ita sensit S. Gregor. [e] *Aperte*, inquit, *transgressor per inobedientiam extitit, quia implere præceptum Domini per superbiam recusauit:* Et infra, *qui expugnatum regem viuum seruauit, liquet quia in eiusdem belli triumpho, capti sibi regis persona placuit.*

an ex auaritia, *aut superbia,* *d c 15. v. 12.* *e l. 6. expos.*

XIX. *vel potius misericordia Saulis.*

Communior nihilominus, veriorque sententia est Saulem ex misericordia vitam isti regi, veniamque tribuisse. Ita sentit Iosepus. *Cœpit*, inquit; [f] *regem hostium Agagum, cuius magnitudinem, ac pulchritudinem corporis miratus, seruare eum decreuit, idque non ex Dei sententia, sed victus affectu proprio, inconcessam miserendi licentiam suo periculo sibi vsurpans. Deus enim ita Amalecitas oderat, vt ne infantibus quidem parceret, quos natura ipsa miseratione cæteris digniores esse voluit. Saulus autem regem ipsum hostium, & malorum omnium Hebræis autorem seruauit, pluris eius formam, quam Dei mandata faciens.* In eadem est Theodoretus sententia. [g] *Oportebat*, inquit, *stultum intelligere vnam guttam diuinæ benignitatis, & clementiæ vincere omnem hominum bonitatem. Sed infœlix cùm Deus iussisset punire misertus est; & cùm Deus morte damnasset, ipse, vt existimauit, vitam tribuit.* Sic Theodoretus, cui subscribit Abulensis, Dionysius, Serarius, & fauet parcendi vox; quæ proprie sumpta ad misericordiam pertinet, & personæ conditio, quæ ex tam excelso dignitatis fastigio, ad tantam prolapsa erat calamitatem, iustissimum fuit homini & regi miserationis obiectum.

f l. 6. ant. c. 8. *g q. 34 in 1. Reg.*

XX. *Reseruatur*

PEPERCIT *ergo Saul, & populus Agag, & optimis gregibus ouium, & armentorum,*

EXITVS AD ÆGYPTO, 425. *Et optima quaque spolia.* 2.X

RISERVATVR PRÆDA, REDIT SAVL CVM EXERCITV

& vestibus, & arietibus, & vniuersis quæ pulchra erant, nec voluerunt disperdere ea: quidquid vero vile fuit, & reprobum hoc demoliti sunt. Habes hîc transfusum Achani sacrilegium in regem Saulem, & populum eius; tulerunt quippe omnes de anathemate, & res Deo addictas, sacrilegi ducti auaritia, reseruarunt sibi. Ideoque exturbauit eos Dominus in monte Gelboë: in primisque Saulem, qui seruando regum Agag, toti populo præiuit exemplo. In hac reseruatione apertissima se prodit auaritia; eamque agnoscunt sancti patres, & nominatim Seuerus Sulpitius, [a] & Theodoretus, [b] cuius hæc est oratio. *Cum Deus iussisset,* inquit, *vt ex præda nihil lucri faceret,, ipse referens plurima, eaq; pulcherrima ex gregibus & armentis, & alijs omnibus reuersus est.* Deinde in eodem facto sacrilegium & impietatem arguens ait. *Et ipse quidam cum anathemate sanxisset, vt nemo sumeret cibum aut potum: illum quidem, qui ex ignorantia decretum erat transgressus, voluit interimere. Cum Deus autem vniuersorum Amalec subiecisset anathemati, non propter illius in ipsum impietatem, sed propter illius in populum maleuolentiam, non pauca ac parua aliqua, sed plurima accepit ex anathemate, neque eam Achani castigauit exemplum.*

Cum sacrilegio.

a l. 1. hist. sacr. b q. 34.

XXI. *Non studio sacrificādi.*

SICVT ergo Achanum auaritia pertraxit ad facinus, ita & populum hūc, [c] cui visum est illud Iudæ proditoris tanto ante vsurpare, *vt quid perditio hæc?* quasi perdita essent, quæ Deo in quoddam quasi holocaustum consumebantur; cum quæ in vsum hominum cedunt, imo & mutarum animantium cibum, nemo perdita, & male insumpta putet. Neque enim audiendus est Saul, [d] cum ait Samueli pepercisse populum melioribus ouibus, & armentis, *vt immolarentur Domino Deo.* Et rursum, *Tulit de præda populus oues & boues, primitias eorum quæ cæsa sunt, vt immolet Domino Deo suo in Galgalis*: optima quæque primitias vocat, id est prima, & præcipua, & digna quæ præ cæteris eligantur, videlicet munda, pulchra, pinguia, immaculata, diuino conspectu, atque altari digna, non est inquam audiendus; tot enim animantium greges non erant destinati sacrificiis, sed lanius, cum Scriptura dicat non prædam, sed partem prædæ oblatam Deo in holocaustum à Saule; idemque à populo factum, & quidem etiam parcius, intelligatur. Dicendum itaque est ea verba vsurpata *ad excusandas excusationes in peccatis.* Accedit quod vestis pretiosa, ac varia supellex in prædam quoque cesserat, quæ sacrificiis non seruiebat.

c Abul. q. 18. in c. 15.

d v. 15. & 21

XXII. *Sed ex auaritia.*

Etiam obediendo.

Denique Iosephus [e] pecora non ad aram, sed ad prædam abacta consentit. *Hoc eius peccatum mox imitatus est populus, & ipsi enim iumentis ac pecoribus pepercerunt, in prædam contra Dei mandatum abactis: pecunias etiam cæterasque opes diripuerunt, nihil perdentes nisi contemptibile.* Nominatim sic accusat regem Theodoretus [f] *Tantum,* inquit, *eum condemnauit ea quæ præter legem vsus est misericordia, quantum auaritia, & plura habendi insatiabilitas & amor pecuniæ, cui seruiens transgressus est mandatum.* Quod autem vilia tantum disperdiderunt grauius eos peccasse putat Abulensis, quam si nihil omnino disperdidissent. Cum enim omnia essent Deo consecrata, eaq; sibi ipse per disperditionem vellet offerri, pessima quæque isti elegerūt, quæ offerrent Deo, optima quæque ac pulcherrima reseruarunt sibi. Quamquam ne illa quidem disperdiderunt, vt diuinæ iussioni obtemperarent, sed vilitatis contemptu, & vt se molestia liberarent, ea deducendi in regionem suam. Nam quod aliqua de opimis pecoribus Deo consecrarunt in Galgalis: id fuci faciendi gratia potius, quam Deo gratificandi factum videatur, vt facile ex Saulis excusationibus colligi potest. Nec tamē illud probabilitate vacat, plerosque bono animo, in gratiarum actionem de obtenta victoria sacrificasse, plerosque etiam propitiandi numinis causa, quod à se præsenti auaritia, ac sacrilegio offensum, conscientia teste sentiebant.

e l. 6. c. 8.

f q. 33.

XXIII. *Illata vastitate reuertitur Saul.*

PARTA itaque victoria, vastitate in Amalecitidem longe latéque illata, multis vndique villis, pagis, oppidisque; multis domesticæ supellectilis aceruis recenti deflagratione fumantibus; multis per agros, viasque omnes, omnis generis animantibus fœdè laceratis, & tabo sanieque fluentibus; multis infantium, senum, fœminarum corporibus, plerisque extremam etiam tunc animam in vulnerum atrocitate trahentibus, & sola terrarum turmatim consternentibus, exercitus Hebræorum ad reditum expeditus, lixis & calonibus multam prædam longo ordine abigentibus, victor in patriam redit. *Saul,* quoque

ait Iosephus, *quasi nihil prætermissum esset ex iis quæ propheta, iuxta Dei voluntatem de bello gerendo mandauerat, sed omnia fuissent ad vnguem obseruata, lætus victoria domum reuertitur*, non in Gabaa Beniamin, quæ erat illi patria, sed in Carmelum sortis Iudæ, vt inde veniret in Galgala sacrificiorum causa, quo non dubitabat Samuelem de more breui esse venturum: & nihilominus dum ille venit maturauit offerre holocaustum Domino, vt ex sequentibus constat.

XXIV. *Peccatum Saulis reuelatur Samueli.*

Dvm autem hæc maximè à Saule, totoque exercitu fierent, lætitiaque feruerent omnia, & exultaret populus, *Sicut exultant victores capta præda*, [a] *quando diuidunt spolia*, factum est verbum Domini ad Samuelem: sed vbi, & quando? vtique in domo, ac patria sua Ramatha, vbi propheta multus erat præsertim, ex quo Reip. gubernacula in Saulem transtulerat. Factum est autem, non statim atque culpa in Amalecitide admissa est, sed cum Saul iam inde cum exercitu reuerteretur. Nam noctu illi reuelatio facta est, & summo diluculo ad Saulē iter arripuit, & eum offendit in Galgalis, vt ex sequentibus liquet. Noctu inquam, & in somnis, vt apparet, vox ad eum perlata est, vt cum primum ei reuelatus est Dominus: idque ea verba confirmant, *Sine me, & indicabo tibi quæ locutus sit Dominus ad me nocte*, & illa ratio quod statim accepto tam tristi nuncio contristatus est, *& clamauit ad Dominum tota nocte*, ex quo scilicet accepit nuncium, nec distulit puncto temporis tantis, tãq; afflictis rebus remedium quærere, in gratiam illius, quem syncera, ac singulari beneuolentia prosequebatur. Quod autem est istud nuncium? quid fert hoc verbum Domini, hoc onus Saulis, hoc pondus intolerabiliter imminens atque incumbens in vniuersam eius familiam?

Vbi & quando.

a Isa. 9. 3.

XXV. *Dei pœnitentia mirabilis circa Saulem.*

Pœnitet *me*, inquit, *quod constituerim Saul regem*. [b] Papæ quodnam est hoc verbi, aut ponderis, aut querelæ prodigium! Deum pœnitet, & facti pœnitet tanto studio atque opere, tanto tempore, prouidentiaque dispositi? Nondum postulatus fuerat rex, ac ne cogitatus quidem, cum perspicaces illos, & cordium arcana penetrantes oculos, in Saulem coniecisti, & Hebræorum sceptro, & diademati destinasti: quippe non erat eo melior in trecies aut quadragies cētenis hominum millibus. Eum tu maturè prophetæ tuo integerrimo indicasti, *hac ipsa hora quæ nunc est, cras mittam virum ad te de terra Beniamin, & vnges eum ducem super populum meum Israel.* Hinc videlicet effloruit, atque coaluit singularis regem inter & prophetam beneuolentia, vt in hoc regno tuo alter diuina negotia, alter humana, tuas vterque vices gerens, moderaretur. Tu cum semel in regem priuatim inungi, iterumque, aut etiam tertio post solennem in oculis totius populi sortitionem inaugurari voluisti, & insigni victoria tuam in eo eligendo beneficentiam, spectatam publicè testatamque reddidisti. Quid ergo nunc extitit tam funestum, tamque nefarium, quod tam illustrem beneuolentiam discinderet, atque distraheret; & suauissimam amicitiam in odium implacabile, & luctuosam pœnitentiam commutaret? *quia dereliquit me*, inquit, *& verba mea opere non impleuit.*

b in Sept. Roman. μεταμεμέλημαι. reuocaui me.

XXVI. *Explicatur à S. August.*

Qvis *est hominum*, ait S. Augustinus, [c] *cui non occurrat in Deo cuncta præsciente pœnitentiam esse non posse?* mox autem fusiore disputatione ostendit istiusmodi locutiones Deo attribui humano more, quæ tamen sublatis imperfectionibus intelligendæ sint. Sicque zelum Dei, misericordiam, præscientiam, pœnitentiam denique interpretatur. *In hominibus*, inquit, *opus pœnitendi est, cum proculdubio reperitur voluntas mutandi, sed in homine cum dolore animi est, reprehendit enim in se quod temerè fecit. Auferamus ergo ista, quæ de humana infirmitate, atque ignorantia veniunt, & remaneat solum, velle vt non ita sit aliquid, quemadmodum erat. Sic potest aliquantulum intimari menti nostræ, qua regula intelligatur quod pœniteat Deum. Cum enim pœnitere dicitur, vult non esse aliquid, sicut fecerat vt esset: sed tamen cum ita esset, ita esse debebat, & cum ita esse iam non sinitur, iam non debet ita esse, perpetuo quodam & tranquillo æquitatis iudicio, quo Deus cuncta mutabilia incommutabili voluntate disponit.* Hæc August. nec alia est D. Gregorij hoc in loco sententia.

c tom. 4. l. 2. ad Simpl. q. 2.

XXVII. *Ex Theod. & Tertull.*

Theodoretvs [d] quoque hunc animi mœrorem à diuina pœnitentia remouet, cum eadem verba exponens ait, eadem esse cum his, *volo alij dare regni potestatē, facere autem vt hic à regno cesset.* In hunc scopulū olim impegerūt Marcionitæ apud Tertull. [e] & his abutebantur verbis in Creatoris iniuriā, *Pœnitentiam*, in-

d q. 33.

e l. 2. contr. Mar. c. 24.

quit, *apud Deum prauæ interpretaris, quasi proinde mobilitate, vel improuidentia, imo iam ex delicti recordatione pœniteat*; ostendit autẽ non in Deo factam esse mutationẽ, sed in homine, quem mutatũ ipse inuariabili iudicio, ac voluntate probat, improbatq; elegantem ac breuem grauissimi Scriptoris orationem non pigebit adscribere. *Si vero*, inquit, [a] etiam circa personas leuem vultis intelligi, cum reprobat aliquando probatos, aut improuidum cum probat quandoq; reprobandos, quasi iudicia sua aut damnet præterita, aut ignoret futura. Atqui nihil tam bono, & iudici conuenit quam pro præsentibus meritis & reiicere & adlegere. Adlegitur Saul, sed nondum despector prophetæ Samuelis, reiicitur Salomon, sed iã a mulieribus alienis possessus, & idolis Moabitarum, & Sidoniorum mancipatus. [a ibid. c. 23.]

XXVIII. *Confutantur Marcionita.* QVID faceret creator, ne à Marcionitis reprehenderetur? Bene adhuc agẽtes prædamnaret iam propter futura delicta? Sed Dei boni non erat, nõdum merentes prædamnare. Proinde 3 peccantes nunc non recusaret propter pristina benefacta? sed iusti iudicis non erat rescissis iam bonis pristinis, scelera donare. At quis hominum sine delicto, vt eũ Deus semper adlegeret, quem nunquam posset recusare? vel quis itẽ sine aliquo bono opere, vt eum Deus semper recusaret, quẽ nunquam posset adlegere? Exhibe bonum semper, & non recusabitur, exhibe malum semper & nunquam adlegetur. *Ceterum si idem homo, vt in vtroque pro temporibus*, (alternatim scilicet repertus fuerit bonus & malus) *in vtroque dispungetur*, diiudicabitur scilicet, iudicij punctis additis vel detractis. *à Deo & bono & iudice, qui non leuitate aut improuidentia sententias vertit, sed censura grauissima; & prouidentissima, merita temporis cuiusque dispensat.* Hactenus Tertul. [3. X.]

XXIX. *Cur Scriptura Deo tribuat humanos affectus.* ATQVI inquies, [b] cum certo constet, in Deum pœnitentiam, aut tristitiam, aut omnino mutationem non cadere, nihil in eo posse esse quod nõ sit, nihil posse abesse quod adsit, actum esse purissimum; qui immobilis dat cũcta moueri; qui malis nostris nõ tangitur, vt animo angatur, qui cultu & honore nostro nihil acquirit, quo lætior in se aut beatior fiat: quid causę est cur Scriptura eas locutiones vsurpet, quæ Deũ omnibus hisce mutationibus obnoxium facere videantur? Nimirum illa se vulgariũ hominũ captui accõmodat, qui eminentissimã illã naturę diuinæ perfectionem capere alioqui non possent; sed in eam potius fraudem inducerentur, vt crederent nullam esse in Deo rerum humanarum curam: perindeque illi esse recténe agamus an secus, nec improbos supplicio afficere, nec pręmio innocentes munerari: ideoq. nec cultu nec honore prosequendum esse, à quo aut nihili fiant isthæc officia, aut nihil omnino sentiantur: neque orandum esse eum à quo nihil expectetur vtilitatis, neque diligendum qui redamare non possit, neq; formidandum qui hominum sceleribus nullam in partem moueatur. [b Abul q 20. in c. 15. l. 1. Reg.]

XXX. *Tristitia Samuelis pro Saule.* CONTRISTATVS est itaque Samuel inopinato accepto nuncio, veritus ne cuius prior culpa in Galgalis regnum labefactauerat, posterior plane conuelleret. Huius magnitudinem tristitiæ Septuaginta interpretes verbo ἠθύμησε satis indicarunt, quod est examinari, dolore confici, animo discruciari. Hebræi habent iratus est, zelo videlicet diuini honoris, quem à Rege populoque vniuerso violatum sentiebat, Vatablus habent *exæstuans dolore clamauit ad Dominum.* Caietanus *tristitia excandescens* Contristatus est propheta Dei amans super tristitia, ac pœnitentia Domini sui, cuius videbat consilia in ipso primo aditu irritari; contristatus est super Saulis peccato, ex quo sentiebat reprobari hominem electum à Deo, approbatum à populo, formidatum ab hoste, virum fortem & bellicosum, & natum libertati, ac gloriæ populi Dei. Quod si etiam vidit eum ab æterna gloria reprobatum, tanto vtique vehementiore tristitiæ fluctu concussus est; tanto iustius, *clamauit ad Dominum tota nocte*, imo & tota reliqua vita sua deducens canos suos cum mœrore ad inferos. Potuit quoq. propheta, vt placet Abul. [c] illa tãgi tristitia, quod in eo suus sibi periret labor, sua interiret industria, & quẽ fecisset regem, abdicatum, atq; in ordinem redactum videret. [c q. 20. in fi.]

XXXI. *Et clamor ad Deum, quem in finem.* CLAMAVIT ergo Samuel ad Dominum tota nocte, non mutaturus ille quidam immutabilem, aut ad priorem voluntatem reducturus eum, qui vt ipsemet mox confessus est *pœnitudine non flectitur, nec homo est vt agat pœnitentiam*; sed experturus an Dominus precibus suis veniam dare Sauli statuisset, aut an à principio Dominus nõ simpliciter definisset in corde suo Saulem abiicere, sed cũ cõditione

nisi merita Samuelis ac preces interuenissent: sicut Mosis serui sui dilecti precibus sæpius vniuerso populo veniam dedit, qui ab initio & culpam præuiderat, & amici preces, & propter eos statuerat sontibus veniam dare. Magna ergo animi contetione, multis gemitibus lachrymisque tota nocte Regem Deo reconciliare conatus est: nec tamen ad misericordiam flexit iratum Deum: aliam ergo viam Samuel sibi aggrediendam putauit, facta verbis, satisfactionem orationi adiungendo; nimirum Saulem ad culpæ agnitionem adducendo, Agagum occidendo, & prædæ reliquias Domino sacrificando: quæ tamen diuinam sententiam reuocare non potuerunt. Redit deinde ad preces & luctum Samuel; sed eum à luctu Dominus non exaudiendo preces, sed obiurgando reuocauit, & infelicem regem insuper spiritui malo vexãdum dedit: & quod caput est, ad grauissima deinceps crimina labi permisit, quæ consequens narrabit historia.

Post totius ergo noctis gemitus, & clamores ad Dominum pro reconciliatione Saulis, surrexit de nocte Samuel, id est, iuxta hebræum, & græcum, summo mane, primoque diluculo, cumque de via quam Rex tenuisset sciscitatus esset, nunciatum est ei Saulem in Carmelum venisse, & erexisse sibi fornicem triumphalem, indeque in Galgala sacrificiorum causa descendisse; Hunc fornicem arcum D. Hieronymus [a] interpretatur. *Quando victoria potiebantur*, inquit, *faciebant arcum de myrtetis, & palmis, & oliuis ob signum victoriæ*, sed fornix 4. minimum columnis erigitur, arcus duabus. Hebræi pro fornice, aut arcu, habent, *iad*, id est, locum, vel potius, manum: nam 70. verterũt χεῖρα, siue quia trophæum quoddam, vel cippum cum superposita manu erexerit, ad significãdum hostes valida manu deuictos, siue nudam columnam statuerit, quæ in monimentum esset; titulusque Hebræis dicebatur & manus. Nam secundo Regum [b] dicitur Absalon erexisse sibi, cum adhuc viueret, Titulum in valle regis, & vocasse nomine suo manum Absalonis. Hoc etiam loco Septuag. regem Saulem triumphali inuectum curru significant. Ibi quoque diuisam fuisse Amalecitanam prædam scribit Chaldæus Paraphrastes, non incongrua coniectura. Primum enim diligebantur quæ ex præda Deo destinata erant; tum diuisio sequebatur.

XXXII. *Venit ad Saulem qui erigit fornicem triumphalem.*

a in trad. Hebr.

b c. 18. v. 18.

Non videtur porro negligenda illa quæstio peccaritne Sauli in hoc fornice triumphali; Lyranus certe paulo in eum seuerior videtur, qui trophæum hoc in deteriorem partem trahit, tanquam iactantiæ ac vanitatis argumentum, quæ videtur Gregorij magni sententia. Sic enim moraliter hoc Saulis factum interpretatur. *Post inobedientiæ*, inquit, *culpam triumphalem arcum vel fabricam erigere, est mala agere, & de eorumdem malorum perpetratione superbire. Qui si enim triumphalia signa erigunt, quando cum quadam ostentatione ea proferunt, quibus aliis se excellere arbitrantur.* Et infra, dum magna dicunt se in sublime æstimationis erigunt, & quales se intus aspiciunt per iactantiam & ostentationem foris innotescunt. Cumque & illud quod per se aliis proficiunt, ad fauorem propriæ laudis trahunt, quid aliud videntur agere, nisi altum victoriæ signum insigni titulo demonstrare: Ita S. Pontifex. Sed & tota deinceps Saulis oratio non leuem huius vanitatis suspicionem affert.

XXXIII. *An cum culpa.*

Vanitatis.

Nihilominus certo constat ea quæ natura sua vtramuis in partem accipi possunt, ex agentis intentione pendere, vt recte, aut perperam fiant. Potuit ergo Saul, vt recte notat Abulensis, [c] arcum aut fornicem triumphalem excitare, tanquam monimentum victoriæ diuinitus concessæ; vt is deinceps hoc nomine à populo, non immemore beneficij, laudaretur. Quo pertinet altare à Mose erectum, [d] parta de Amalecitis victoria: cui propterea inditum est à legislatore nomen, *Dominus exaltatio mea*, Potuit & publicam intueri vtilitatem, vt eo monimento in posterum viri fortes animosiores fierent, ad subeunda contra Reipublicæ hostes pericula; qui communis fuit omnium penè gentium sensus, excitandis viris fortibus statuis, cippis, trophæis: idque putat Tostatus à Dauide factum in valle Salinarum, cum reuerteretur capta Syria: quam ob rem nusquam reprehensus est. Præsertim cum moderatum laudis desiderium in claris viris, in vitio non sit, iusta quippe ac debita laus honesti ac legitimi desiderii obiectum est: idque ad magnitudinem animi pertinet. Denique Simon Pontifex in primo Machabæorum, [e] non solum duas pyramides excitauit patri suo, & matri, & quatuor fratribus suis, sed septimam etiam excitauit sibi, vt dicemus anno 170. regni Græco-

XXXIV. *Potuit sine culpa.*

c q. 23 in c. 15.

d c. 17 fi.

e c. 13 v. 27.

rum, & summi eius sacerdotii primo. quo nomine nunquam male audiuit.

XXXV. *Carmelus geminus.* CÆTERVM ratio itineris docet Carmelum non esse eum montem, qui in tribu Issachar ad occiduum mare situm, ab Elia propheta nobilitatum est, sed alium in tribu Iuda positum, in quo erat ciuitas, quæ incolam habuit Nabalem, virum Abigail, hominem nequam; qui propterea Nabal Carmelus dictus est. [a] Cum ergo intellexisset Samuel, Saulem esse in Galgalis, ad eum profectus, inuenit offerentem holocaustum Domino de initiis prædarum, quæ attulerat ex Amalec. Initia vocat primitias vt ante monui, [b] siue eximia & electa quæque ex spoliis, vt explicat Hieron. talia enim Deo, primitiarum loco dari solebant: idque non per seipsum, sed per legitimos & idoneos ministros executus est. Neque enim alioqui Samuel in sua id reprehensione tacuisset; itaque non immolasse dicitur, sed obtulisse. Negligendum porro non est quod hæc verba de oblato holocausto de initiis prædarum, in hebræo textu non inueniuntur. Sed extant tamen totidem verbis in Græcis Aldi, Sixti, & Basilæ. codicibus: & iis vt legitimis vtitur S. Gregorius, eaque explicat; absunt autem à regiis bibliis, & Complutensibus.

Initia & primitiæ.

Vide tab. Adrich. [a] 1. Reg. 27. 3. & c. 30. v. 5. & 2. Reg. 2. 2. [b] Nu. 21.

XXXVI. *Occursus Saulis & Samuelis.* VENIT autem Saul obuiam Samueli, vt ait Iosephus, [c] 4. eumque salutans ait, *Benedictus tu Domino*, siue apud Dominum, *impleui verbum Domini*, id est bellum confeci, Amalecitas exterminaui, toti regioni vastitatem intuli. At Samuel mendacem hanc vanitatem manifesto argumento redarguens: *Et quæ est*, inquit, *hæc vox gregum, quæ resonat in auribus meis, & armentorum quam ego audio?* nonne mugitus isti, ac balatus refellunt orationem tuam? nonne funditus omnia illic periisse oportuit, si Domino esset obtemperatum? Saul autem quem, statim à principio peccatum fateri oportuit, & veniam à Deo, internuncio Propheta postulare, ab inani ac falsa commendatione sui duxit initium. Deinde præcedentis culpę, aduersus illud *Demolire vniuersa eius &c.* & præsentis mendacii conuictus, culpam à se in populum transfert; ait enim. *De Amalec adduxerunt ea; pepercit enim populus melioribus ouibus, & armentis, vt immolarentur Domino Deo tuo, reliqua vero occidimus.* sicque perdita sunt omnia Amalecitis.

[c] lib. 6. c. 8. sic supr. an. 3. Saulis, n. 23.

4. ✕.

XXXVII. *Saul non agnoscit culpā, sed aggrauat.* ITAQVE non agnoscit culpam suam Saul; sed eam gemina excusatione aggrauat. Nam primo, vt notauit Theodoretus [d] & Procopius, culpam vt Adam in mulierem, sic ipse in populum transfert; cum tamen verissima sit illa narratio. *Et pepercit Saul & populus Agag, & optimis gregibus ouium &c.* quæ regem in primis reum probat. Secundo eam culpam ex intentionis bonitate defendit; significans satius esse pecora Deo sacrificare, quā temere in bello iugulare: & Dei honori, vsuique hominum, res humanis vsibus à natura destinatas addicere; quam nemini, nisi canibus & lupis, vulturibus & coruis profutura, disperdere. Illud autem *Domino Deo tuo*, blandientis est, quasi dicat honorare voluimus Deum, quem tu sanctè colis, qui te plurimum diligit, cuius tu voluntatis nuper mihi nuncius atque interpres extitisti, qui cultu & sacrificiorum celebritate dignissimus est. Sed difficile est dare verba seni, & frustra iacitur rete ante oculos pennatorum; & hæc reipsa hominis sunt, iudicium, ac voluntatem propriam Dei mandato præferentis.

[d] q. 33.

verf. 9.

XXXVIII. *Samuel reprehensionem parat.* HIC Samuel tristem Regi nuncium allaturus, seducit hominem à turba, petitque ab eo vt bona eius cum venia liceat ad eum referre, quæ contra eum locutus sit Dominus, quod pertinet ad debitam regiæ maiestati venerationem; Nec alia Danieli [e] mens fuit cum Nabuchodonosori ita præfatus est, *Domine mi, somnium his qui te oderunt, & interpretatio eius hostibus tuis sit.* idque confirmat illud *loquere* quod subdit Saul. Verum tota sequens oratio ad seueritatem composita aliā expositionem probabiliorem facit. quæ est Lyrani, Abul. Vatab. Eman. Sa. vt velit Samuel dicere, Mitte has fabulas & excusationes tuas, & audi me; non recta loqueris, sine me loqui, quæ Deus ad me nocte hac de te locutus est. Sic etiam superius, cum tantò minor esset obiurgandi occasio, audiuit nihilominus à Samuele. *Stulte egisti, nequaquam regnum tuum vltra consurget, quæsiuit Dominus sibi virum iuxta cor suum; & præcepit ei vt esset dux super populum suum.* Quæ sine dubia asperrima sunt, & inuidiosissima regibus. Eam vero authoritatem præbebant Samueli aduersus Saulem, senectus, vitæ sanctitas, prophetia, paternus in ip-

[e] Dan. 4. v. 16.

c. 13. v. 13. 14

Eius authoritas.

Vide 3. Reg. 21. 19. & c. Iere. 22. 18.

sum amor, & regia dignitas illi collata, denique totius populi in eum veneratio. Postremo Prophetarum ex Dei mandato loquentium, & obiurgantium principes, seuerissimas legimus voces, vt parentum in filios improbos, ac peruicaces; aut magistrorum in discipulos parum obsequentes.

ac.9.v.21. Silente Saule, & Prophetam ad eloquendum diuinum oraculum inuitante, [a] *Nonne*, ait Samuel, *cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es, vnxitque te Dominus in regem super Israel*; Hoc est beneficium quod datum est humili, & de se familiáque sua perquam modice sentienti; & ab eo datum, qui *suscitat de terra inopem, & de stercore erigit pauperem*, vt sedeat cum principibus, imo & super principes populi sui. Sequitur exprobratio aduersus ingratum, inobsequentem & superbum. *Et misit te Dominus in viam* siue expeditionem, gallicè recte, *te commanda faire vn voyage*, & ait, *vade & interfice peccatores Amalec*. peccatorum nomine, quorum maior erat pars, omnes etiam innocentes, & paruuli cōprehenduntur; sed isti tam propter proprium originis peccatum, quam propter parentum peccata vitam amittebant, & illa ipsa iactura suos cruciabant parentes: quos apparet insignibus flagitiis inquinatos, vt insigniter, & quasi extra modum atque ordinem cæterorum peccatores appellarentur: quorum scelera vltionem Domini de cœlo deuocarent, & eam vltionem, quæ vniuersam regionem, cum cultoribus suis exscinderet, ac deleret; *& pugnabis contra eos vsque ad internecionem eorum*: & scilicet omnium quæ ad eos pertinent. XXXIX. *Exprobat beneficiū.* *Peccatores Amalec.*

Qvare *ergo*, inquit, *non audisti vocem Domini, sed versus ad prædam es, & fecisti malum in oculis Domini*. Hic est reprehensionis aculeus, hoc præcipuum accusationis telum. Exprobrat ergo Samuel ingrato regi acceptum beneficium, qui pro regia dignitate homini abiecto & plebeio attributa, obedientiam benefactori suo, quam ei alioqui mille aliis titulis debebat, non præstiterit; sed auaritia, & importuna humanitate victus, tum nocentissimo regi pepercerit, tum ad prædam versus fuerit cum populo suo: sicque spolia non tam Amalecitarum, quam Dei ipsius, cui titulo anathematis cesserant, deprædando, in sacrilegos ambo deprædatores, impiosque prædones versi erant, eoq; maiores, quo maiora melioráq; deprædati fuerāt: vilioribus quibusq; rebus, pene in contumeliam eius consumptis, qui omnia consumi iusserat, ad explendam vltionem suam. Quin ne illa quidem fortasse consumpserant ad obediendum Deo, sed quia ipsorum habendi cupiditas in eas res, vt pote viles reprobatasque, non exarserat. Itaq; misericordia in regem Agag, in sacrilegum plagium versa est, & prætextus sacrificiorum, in rapinam ac sacrilegium. XL. *Et accusat prædā cōseruatam.* Vide supr. n 22.

His auditis Saul ne tum quidem culpam agnouit miser, si forte hanc inueniret viam, & conseruandi sibi regni, & expediendæ salutis: sed telum Propheticæ accusationis, clypeo mendacis negationis repellere conatus est. I*mo*, inquit, *audiui vocem Domini*, ita sane, sed audisti tantum, *& ambulaui in via per quam misit me Dominus*, expeditionem in Amalecitas suscepi iussus; recte hoc quidem. *Et adduxi Agag regem Amalec*, illustre ac luculentum victoriç monimentum, *Et Amalec interfeci*; At quis te iusserat regem huc adducere, & seruare? & non potius, Iosue clarissimi imperatoris exemplo, [a] pedibus conculcatum agere in malam crucem? hominem præ cæteris mortem commeritum in quem maxime volebat Dominus belli furorem desæuire, & quo plura habebat quæ perderet, plures subire animi corporisque cruciatus. Non quia malorum omnium Hebræis author fuisset, vt ait Iosephus, [b] neque enim vllum legimus aut Agagi, aut Amalecitarum recens facinus in Hebræos; Et Deus tam antiqua quam recentia aduersum se Amalecitarum scelera vlciscebatur, sumpto quasi prætextu, antiquo, aduersus Hebræos ex Ægypto venientes, scelere, ad acuendos ipsorum animo, in diuina vltione de nefariis peccatoribus exigenda. XLI. *Saul culpā auget negādo.* *Agag ante cæteris reus.* *Iosephus.* ac.10.24. b l.6. ant. c. 8.

Circa eundem autem regem Iosephus non videtur vacare culpa; inducit enim Saulem dicentem Prophetæ, se illum vnum seruasse, præterea neminem, adduxisséque, vt quid circa eum facto opus esset inter se decernerent: Verum etsi id à Saule dici potuit, ad leniendum & conciliandum sibi Samuelem, quem in causa de regis vnius capite iudicem sedere voluerit; nullum tamen dat eius rei Scriptura vestigium. Quin & falsum id erat; Nam vt ait Abulensis, [c] & supra XLII. *Circa regē arguitur.* τιμωρίαν — δεῖν τοῖς ἀνδράσι. c 24. circa textum.

explicatum eſt, vel ad gloriam ſuam cum ſeruauit, vel ex peruerſa potius, & in authorem ſuum perniciosa, miſericordia, vt ſaltem viueret, qui ſceptrum, qui diadema, qui purpuram: qui vxores & concubinas, qui currus & equites, qui palatia & ciuitates, qui denique omnia perdidiſſet. Neque fas erat Saulem inter & Samuelem de Agago deliberari, quem decretoria ſupremi iudicis ſententia, morti, ſine vlla exceptione, aut conditione addixiſſet. Iterat deinde Saul geminam illam quam dixi excuſationem, cum ait & populum tuliſſe de præda, & ſacrificiorum cauſa tuliſſe.

XLIII. *Samuel eleuat ſacrificia præ obedientia.* AD quam Samuel grauiter & ſeuere, *Nunquid vult Dominus holocauſta & victimas, & non potius vt obediatur voci Domini?* potuit Samuel excuſationem illam arguere falſitatis, & docere non ſacrificiorum diuinorum, ſed emolumenti proprii cauſa iſta ex hoſte retuliſſe, ſiue quia veſtes, aliáque tulerant, quæ vſui non erant ad ſacrificia; ſiue quia vix tantillam partem immolabant eorum, quæ detulerant: maluit tamen ea negatione diſſimulata, omiſſiſque coniecturis, ipſam rei excutere qualitatem, docereque ne ſacrificiorum quidem cauſa, diuinum præceptum violari oportuiſſe; nec potuiſſe hoc facinus, bono illo opere, ſi tamen bono, compenſari; neque enim talia ſacrificia Deo gratia eſſe. Quæ Ioſephus non inepte ſic illuſtrat. [a] Ad hoc Propheta reſpondit, *Non ſacrificiis delectari Deum, ſed viris bonis ac iuſtis: hos autem eſſe, qui voluntati, & mandatis eius obſequuntur, nihilque à ſe rectè fieri putant, niſi quod iuxta eius præcepta fiat: contemptum enim eius conſiſtere non in non ſacrificando, ſed in non obediendo.* Et qui non obediunt, vnicumque hoc & verum ſacrificium non offerunt, ab his Deum nec multas ſaginatas victimas, nec donaria ex auro, argentóue fabricata, vel poſtulare, vel admittere: ſed aduerſari hæc, vt malitiæ magis quam pietatis argumenta. Contra qui id ſolum meminerunt quod ab ipſo iuſſum eſt, & mori mallent, quam inde diſcedere, his delectari; ac ne victimas quidem ab his requirere. Quod ſi aliquid ſacrificare libuerit, etiam vilia pauperum munera, libentius amplecti, quam pretioſa dona potentiorum. ſic ille.

Ex Ioſepho.

a l. 6. ant. c. 8.

XLIV. *Quomodo id verum.* QVARE autem mauult Dominus obediri ſibi? *Melior eſt enim obedientia quam victimæ, & auſcultare magis quam offerre adipem arietum. Quoniam quaſi peccatum ariolandi eſt, repugnare, & quaſi ſcelus idololatriæ nolle acquieſcere.* Durus eſt hic ſermo, inquies, & quis eum poteſt audire? nonne præſtantiſſimus religionis actus, qui in ſacrificio conſiſtit, obedientiæ, quæ ad iuſtitiam pertinet, antecellit? Dicendum eſt primùm obedientiam meliorem eſſe victimis, ſi per ſe ambo conſiderentur, nã obedientia, qua ſuperiori paretur, virtus eſt, & natura ſua cenſetur in bonis: occidere autem animalia, eaque vel integra, vel dimidiata flammis conſumere, natura ſua non plus habent bonitatis ait Abul. [b] quam per agros lapides ſpargere; itaque non ſolum obedientia, ſed minima omnium virtutum illi lanienæ antecedit, ſi à Dei illam præcipientis mandato, atque acceptatione diſceſſeris, vt fert ipſe textus, qui nullam Dei mentionem facit. Imo neque poſſunt in ratione bonitatis conferri, cum in vtraque non ſit bonitas ſed in altera tantum; ſicut nix coruo candidior dici non poteſt, neque glacies frigidior igne, aut ſol lapide illuſtrior.

b in exp. rei

XLV. *Melius Sauli obedire quam ſacrificare.* DICENDVM præterea melius fuiſſe Sauli, totique populo eius obedire Deo, quam illi offerre victimas, nam cædes animalium & oblatio, quæ Deo fit contra voluntatem eius, non eſt ſacrificium, ſed ſacrilegium. Debet quippe ſacrificium fieri, de re licita, & non prohibita, vel iniuſta; nam huiuſmodi hoſtias deteſtari ſe Dominus atque execrari profitetur, [c] eaque etiam parricidio exæquat. Cum ergo Dominus in Amalecitas, & omnia quæ ipſorum fuerant, dixiſſet anathema, ipſorum pecudes in ſacrificiũ auerſabatur, non ſecus ac carnes canum, ſuum, aſinorum; addixerat enim eas volucribus & feris, non altari ſuo; quid mirum ſi ea nolit Dominus, & tali ſacrificio præſtet obedientia, quod ne ſacrificii quidẽ mereretur nomen, ſed ſacrilegii, cuius actus eſt, non religionis. Non ſolum ergo melius erat Sauli obedire Deo quam ſacrificare, ſed ei, nominatim præſertim præcipienti, Deo obedire bonum erat, ſacrificare autem, malum, & illegitimum. *Quidquid melius eſt*, ait S. Greg. *bono vtique melius eſt; illa autem holocauſta & victimæ, quas non vult Deus bona minime ſunt.* Quid eſt ergo quod in laudem obedientiæ

c Malach. 1. Eſa. 1. & 66. Eccli. 34. 21. 24.

dicitur melior est obedientia quam victimæ: nisi quia tunc obedientia melior est cum holocaustum & victima mala non est.

Ari 8.ethic. DICENDVM est ergo tertiò, si obiecta, duarum virtutum istarum, obedientiæ videlicet, ac religionis considerentur, obedientiam sacrificiis istis antecedere, *quia per victimas*, ait Grego.[a] *aliena caro, per obedientiam propria voluntas mactatur.* ratio tamen ipsa & forma virtutis religionis, quæ propius attingit Deum quàm obedientia, eam reddit præstantiorem. XLVI. *Vera virtus præstatior.*

[a] 35. Moral. c. 10.

At durum quoque videtur inobedientiam æquare idololatriæ, & diuinationi, quæ damnatis artibus exercetur à magis, & ariolis: cum fides & religio obediētiam dignitate longe superent, & optimi actus, habitusque virtutum, maximis peccatis, vitiisque opponantur. Verum non sine causa vtroque in membro additur particula *quasi*, quæ in hebræo & græco subintelligitur, in chaldæo autem paraphraste, & editione vulgata exprimitur, vt non æqualitas criminum, sed similitudo monstretur. Similis enim fit idololatriç inobedientia, quæ dum diuinum præceptum studiosè diminuit, commutat, inuertit, Deum imprudentiæ, aut iniustitiæ tacitus arguit. Deo autem prudentiam tollere, vel iustitiam nonne infidelitas ac blasphemia est. *An inobedientia æquetur idololatria.*

ADDO elegantem magni Gregorii expositionem. [b] *Quidnam est*, inquit, *quod ariolis, & idololatris, repugnantes, & acquiescere nolentes à Propheta simulantur*, sic enim legendū est, non simulantur, & alludit ad illud *quasi* quod diximus, *nisi quia arioli diuina cognoscere atque abscons a diuinare nitebantur. Idololatræ autem figmentis se venerando subdedere. Qui autem repugnant prælatorum imperiis, ideo vtique repugnant, quia diuinam voluntatem melius se scire existimant.* Quasi ergo peccatum ariolandi est repugnare, quia contempto diuino altari, ad aras dæmonum responsa percipiunt, dum cordis sui præstigiosis, ac superbis adinuentionibus credunt, & salubribus prælatorum consiliis contraria sentiendo refragantur. Nolle autem acquiescere idololatriæ sceleri simile dicitur, quia nimirum in suæ inobedientiæ obstinatione nemo persisteret, si propositi sui figmentum in corde quasi idolum non gestaret. Dum enim agenda in corde concipit, quasi idolum facit; & dum conceptum mentis propositum se acturum deliberat, quasi ad adorandum simulachrum se inclinat. Ita S. Gregor. XLVII. *Ex magno Gregorio.*

[b] lib 6 c. 2. in 1 Reg.

male in textu est, obedientiç

CVM autem obedientia, sicut & iustitia duplex sit, altera generalis, quæ & legalis dicitur, quod sit totius legis obseruatio, & in quolibet opere bono reperitur; altera particularis, cum præcipienti præposito obtemperatur, & huic proprie dicta inobedientia repugnat; quæ hoc culpabilior est quo maior est prælatus cui resistitur, & vilior qui resistit: sicut vice versa eo laudabilior est obedientia, quo minor est qui præcipit, & maior qui obtemperat. Saul itaque qui singulari cuidam Dei præcepto, ad se per sanctissimum Prophetam delato, non obediuit, magni vtique se Dei contemptus reum fecit, præsertim cum dubitare non posset eam iussionem esse diuinam. [c] *Cognouit enim vniuersus Israel à Dan vsq; Bersabee, quod Samuel esset fidelis Propheta Domini.* Quin & ipsemet Saul eo die quo priuatim inunctus est, tribus signis in sua ipsius causa, edoctus didicit Samuelē spiritu Prophetico afflari, & certissimum Dei interpretem agere. Eam autem auxit quando ab illo ipso monitus non acquieuit, culpamue agnouit, sed variis tergiuersationibus vsus, Prophetæ fucum facere conatus est. XLVIII. *Duplex obedientia.* *Quam grauis Saulis inobed.*

[c] c. 3. v. 20.

IVSTAM porro huius sceleris pœnam, & congruam cum culpa proportionē subiungit Samuel, *Pro eo*, inquit, *quod abiecisti sermonem Domini, abiecit te Dominus ne sis Rex.* Abiectio enim abiectioni respondet, & humana superbia diuinæ deiectioni: & rectum est vt qui Deo non obtemperat, ei ab hominibus non obediatur; & qui se Deo exæquat, imo prudentiorem facit, dum eius mandata corrigit, cæteris hominibus, de regio culmine depositus, exæquetur. Dignus qui tanto infra homines deiiciatur, quantum seipsum extulit etiam supra ipsum Deum. *Quantum*, inquit Gregor. [d] *timeri debeat inobedientiæ culpa ostenditur, si hoc attente consideretur, quia propter hanc etiam reges deponuntur.* Sed & pontifices; ne in alterutro supremç dignitatis gradu, exempla diuinæ in vicarios suos animaduersionis deessent. Nam cum Heli iudex & pontifex, eiusq; familia exauctoraretur, dictū est illi,[e] *Quicunq, glorificauerit me glorificabo eum; qui autem contemnunt me erunt ignobiles.* XLIX. *Congrua eius pœna.*

[d] l. 6. c. 2. expos. in 1. Reg.

[e] 1. Reg. c. 2. v. 30.

EXITVS, ET DATÆ REGIS ...25. L. *An ſtatim deſierit eſſe rex.* QVÆRAT aliquis an ex hoc ipſo temporis puncto quo Samuel dixit Sauli, *abiecit te Dominus ne ſis Rex*, deſierit Saul eſſe Rex. Id ſignificat haud obſcurè Chryſoſtomus, in homilia de Dauid & Goliath, qui Saulem opinione potius, & ad externam ſpeciem regem fuiſſe ait, quam reipſa, & legitimo iure. *Regnat*, inquit, *Dauid ſanctiſſimus, ſed latenter, Saul reprobus efficitur euidenter; hic iam rex eſt, ille putatur, hic iam obtinet, ille tantummodo dicitur; hic occultam poſſidet dignitatem, ille habet publicam regni imaginem.* Sic ipſe, ſed hæc de eo dicuntur tempore, quo iam Dauid inunctus erat in regem, quod poſtea contigit: & cum inunctio ius in regnum tradat, non poſſunt duo idem ius habere in ſolidum. De pręſenti autem tempore de quo mota eſt iſta quæſtio, ita ſtatuendum videtur. *Amiſiſſe ius regni.* Primum tam leges, quam iudicū ſententias ex vi verborum eſſe interpretandas; & cum res dubia eſt, in mitiorem potius quam ſeueriorem partem, pro reo videlicet potius, quam contra reum eſſe accipiendas; id enim requirit humanitas, charitaſque naturalis. Cum ergo his verbis aperte declaretur à ſupremo omnium iudice Deo contra Saulem lata ſententia priuationis regni, hoc ipſo ſine dubio regnum perdidit. Non enim ait Samuel, eum abiectum iri à Domino, ſed abiectū eſſe, & illud *ne ſis rex*, ad præſens tempus omnino pertinet; ideoque Septuag. vertunt verbo præſenti ἐμαται-ναι. & hoc diſtat hæc ſententia à ſuperiore [a] quæ futurum reſpicit, *nequaquam regnum tuum vltra conſurget.* 5.

Abdicatio Saulis. *Tom. 1.* [a] 1. Reg. 13. 14. 5. ✠.

LI. *Non poſſeſſionem.* 1. STATVENDVM ſecundò Saulem regni poſſeſſionem deinceps ſine culpa tenere potuiſſe, Primum quia nullus alius rex erat à Deo, vel repub. in eius locum ſuffectus: & qui poſtea ſuffectus eſt Dauid, intellexit non niſi poſt mortem Saulis ſibi regni poſſeſſionem adeundam eſſe. idque illa Dauidis verba ſignificant, [b] *viuit Dominus, quia niſi Dominus percuſſerit eū, aut dies eius venerit vt moriatur, aut in prælium deſcendens perierit; propitius ſit mihi Dominus ne extendam manum meam in Chriſtum Domini.* Quin etiam Saul & Ionathas idipſum intellexerunt. teſtis ea Ionathæ vox ad Dauidem, [c] *Ne timeas, neque enim inueniet te manus Saul patris mei, & tu regnabis ſuper Iſrael; & ego ero tibi ſecundus; ſed & Saul pater meus ſcit hoc.* Hæc ibi. 2. *Non tenebatur ſe eo ſpoliare.* Potuit ſecundo regnum deinceps retinere, Quoniam nulla lege iuréue tenebatur ſeipſum ſpoliare ſuo regno, ſed Dei erat, qui eum regem conſtituerat, eum per ſe, ſuoſue adminiſtros, vel ſatellites, reipſa regno & vita priuare, vt dicebat Dauid. [d] Nam contra rationem & naturam eſt, vt aliquis obligetur ſua actione ſibi pœnam inferre: pœna enim ad vim coërcentem & cogentem pertinet, eſt autem contra rationem coacti & violenti, vt patiens ad id ſua actione concurrat. vt docet Ariſtoteles. [e] D. Thom. aliique paſſim.

[b] 1 Reg. 26 10. [c] 1 Reg. 23 17. [d] eod. c. 26 10. 11. Ethic. [e] l. 6. ant. c. 8.

LII. *Et conueniens fuit retineri ab eo poſſeſſionem.* DENIQVE hæc videtur fuiſſe mens Ioſephi, [f] cum Samuelem ita loquentem inducit. *Qua propter expectabis amiſsionem regni, & huius poteſtatis, qua elatus contra autorem tuæ fœlicitatis mandata eius neglexiſti.* Lyranus quoque [g] ait Deum non inunxiſſe Dauidem, vt ſtatim poſſideret regnum, ſed tempore à Deo conſtituto, qui voluit tolerare Saulē in poſſeſſione regni, vſque ad mortem ipſius; vt ex eius in Dauidem perſecutione, tum Saulis malitia declararetur, tum Dauidis innocentia, atque patientia probaretur. Eadem eſt Abulenſis [g] ſententia; Et apparet Saulem non ſtatim reipſa abiectum fuiſſe, ac regno pulſum; quia id humano more, quo Deus negotia hominum dirigit, ac diſpenſat, fieri non poterat *communi bono.* ſine grauiſſimis turbis, ciuili bello, cædibus multorum: cum Saul exercitum in poteſtate haberet, & quidem vel ob præcedentes victorias, vel ob præſentem prædam permiſſam, ſibi vehementer addictum. Et cui nequaquam perſuaderetur huiuſmodi ex culpa, quam vulgus mortalium in laude humanitatis, ac prudentię, potius quā in vitio poneret, egregium principem, ac fortiſſimū bellatorē, & eximiorum principum, & Ionathæ in primis parentē, regno abdicandum eſſe.

[f] in c. 16. 1. Reg. [g] q. 17. in c. 15. 1. Reg.

LIII. *Et in exemplum.* NOXIA præterea futura erat hæc abdicatio populis in poſterum, neque vtilis ipſi Dauidi. Nam, vt notauit Abulenſis, [h] ſi propter hanc culpam de ſolio ſuo Saul populi miniſterio deturbatus fuiſſet, tam hebræis, quam populis Chriſtianis datum eſſet exemplum inſurgendi in reges ſuos, & contemptim eos, non pro veris ac grauibus tantū criminibus, ſed leuibus etiam, ac cōmentitiis exautorandi, cum grauiſſimis multorum damnis, & ingenti perturbatione Reipub. Aditus quippe tyrannis aperiretur, aut anarchiæ quæ audaciſſimis ſceleribus viā munit,

[h] q. 17. cit.

ac præbet impunitatem. Assuescerent etiam reges parum honorifice tractare, parumque se eis præbere obsequentes, qui intelligerent se eos facile posse de gradu deiicere, prætextu melioris alicuius in bonum commune substituendi. Cum tamen bonum commune huiusmodi mutationes respuat. Nam, vt recte vidit Aristoles, ac post eum S. Thomas, constat errata quædam esse toleranda, *& legumlatorum, & magistratuum: non enim tantum proderit qui corrigere perget, quantum nocebit assuefacto superioribus non parenti.* sic Arist.

1. 2. pol. c. 6. & 1. 2. q. 97. a. 2.

LIV. *Ii in bonū Dauidis.*

Adde quod Dauid, quem Deus regno destinauerat, adolescentulus adhuc erat, & contemptus, [a] qui neque aulam vnquam, neque castra viderat, belli pacisque artium insolens; populo suo neque carus adhuc, neque cognitus; quæ ad bonam, ac tranquillam Regni administrationem plane requiruntur; in eo præsertim qui ad gubernationem imperii non successione, sed electione, accessurus sit. Aliquot ergo anni Dauidi erant necessarii, vt imperii, rectæque gubernationis artibus instrueretur, vt populum & cognosceret ipse, & ab eo vicissim cognosceretur, vt se illi egregiis facinoribus commendabilem redderet. Nam etiā Saul, quo non erat melior in toto populo, neque ad speciem ac venerationem præstantior, ante victoriam tamen Ammoniticam audiuit, [b] *Num saluare nos poterit iste*, &, *num regnabit Saul super nos?* Quid ergo futurum erat Dauidi, quē oportuit à Deo, etiam apud Prophetam Samuelem, excusari. [c] *Ne respicias*, inquit, *vultum eius, neque altitudinem staturæ eius, quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico.* At deiecto Goliatho, & afflictis sæpius aduersariis, populóque rerum gerendarum prudentia, & fœlicitate sibi conciliato, omnes se illi vltro subiecere. [d] Interim autem regni curator erat necessarius, quo munere nemo rectius fungi poterat, eo qui iam annos aliquot regnum ipsum fœliciter, & quasi patrimonium suum studiose, fideliterque administrarat.

a vide Abu. q. 3. in c. 16. 1 R. g. & 2 Saul. 9. n. 11.

b 1. reg. 10. 47. c. 11. v. 12.

c 1. Reg. 16. 7.

d 2. Reg. 5. 1.

Saul deinceps fit Regni curator.

LV. *Quantam iacturam nunc fecerit Saul.*

Qvantam autem iacturam fecerit Saul in hac abiectione, siue abdicatione sua, ex aliquot capitibus intelligi potest. [e] Primum quod pro rege, regni curator atque administrator factus est; nec Dei vicarius vt ante, sed Dauidis recte appellari potuit, donec is ad idoneam regno peruenisset ætatem, idq; non diu, sed ad decem circiter annos. Secundum quod idem regnū filiis suis perdidit, qui eo facto rege, ius in regnum acquisierant & illud diutissime possessuri erant iuxta illud, [f] *iam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternū.* Tertio quod deinceps perpetuo in Dauidem æmulum zelo atque inuidia tabescebat, eoque maiore quod suos illi fauere, atque adeo ipsum met Ionathā, [g] hæredem regni ac successorē, intelligebat, itaq; pristinā animi pacem ac serenitatē perdidit. Quarto quod priuatus est spiritu fortitudinis qui in ipsū insilierat in suscipiendo bello Ammonitico, [h] eumq; in omnibus expeditionibus comitabatur, adeo vt quocumq; se verteret superaret: cuius in locum successit, stupor ac timiditas, qualem illa verba testantur. [i] *Audiens autem Saul & omnes Israelitæ sermones Philisthæi stupebāt & metuebant nimis.* & illa rursum, [k] *Vidit Saul castra Philisthiim, & timuit, & expauit cor eius nimis.* Quinto quod loco spiritus Prophetici quo donatus fuerat, [l] illo ipso die, quo primum à Samuele vnctus est: à maligno spiritu vexari cœpit, morbo aut calamitate in rege probrosissima, cum ea vultus, vocis, ac gestuum deformitate quam in arreptitiis exhorrescimus

e vid. Abul. q. 26. in c. 15. 1. Reg.

f 1. Reg. c. 13. v. 13.

g 1. Reg. 22. 7. 8.

h ca. 11. 6.

i c. 17. 11.

k c. 28. 5.

l c. 10. 6.

1. sibi 2. & suis, 3. Factus inuidus. 4. Factus imbellis. 5. Et arreptitius.

LVI. *Agnoscit culpam.*

Avdiens Saul tristissimam illā Samuelis vocē, *Abiecit te Dominus ne sis rex.* timore cōcussus, dixit ad illū. *Peccaui, quia præuaricatus sū sermonē Domini & verba tua, timens populū, & obediens voci eorum.* Ita Saul postquā intellexit peccatum suū esse longe opinione sua maius, siue ex natura ipsius, siue ex cōparatione cū grauissimis peccatis, siue ex pœna, quæ illi esset annexa. Sic quōdam Adamus ex pœna mortis sibi, totiq; posteritati propter inobedientiā in esu pomi imposita, grauitatē sui sceleris tandē agnouit. Nisi forte ante, sicut Eua dubitauit, esset ne tantū illa cōminatio, an reuera lata sententia, nunquam antiquanda, Quæ fuit fortassis hoc tēpore Saulis cogitatio, eo quod in priore culpa his similia, à Samuele intellexisset [m] fuissetque nihilominus ab eo tempore non solum rex in populo suo, sed aliarum etiam gentium victor, atq; triumphator.

m 1. Reg. 13. 13.

LVII. *An ex vero & legitimo dolore.*

Dvbia itaq; est hęc semel. iterū, 3. repetita peccati confessio, verane fuerit & ex legitimo cordis dolore profecta; an ficta potius, propterea q; irrita, nec digna quę audiret à propheta, *transtulit Dominus peccatū tuū, nō morieris.* nimirū non igemuit in

corde suo, offensum à se, tam bonum erga se, tamque beneficium parentem, eiusque amori & charitati vilissimam se vtilitatem antetulisse: sed timuit duntaxat pœnam. Ideoque pergit deriuare culpam in populum, à quo videlicet timore in constantem virum cadente esset affectus, timuissetque ne ille in seditionem versus eum desereret, aut interficeret, efferatus. Verum is timor aut falsus fuit, aut iniustus, certè inanis fuit. Rebus enim diuinitus æstimatis, sperare potuit ac debuit, effecturum Deum populum ipsi obsequentem, hoc ipso quod ipse obsequeretur Deo, & timorem ac reuerentiam in illorum corda instillaturum, ne vel mutire auderent aduersus ipsum. Quin etiam rem humana prudentia metiendo, confirmari animo poterat, & timorem propulsare: senserat enim iamdudū populum sibi mirum in modum obtemperantem, etiam in re non minus ardua ac difficili, cum eius obstrictus maledicto, quamuis fame, siti, pugna, cursu, omnique labore fatigatus, ieiunus tamen vsque ad vesperam constanter perseuerauit.

Populi erga Saulē obedientia.

LVIII. *Aut potius timor humanus.* QUID ergo hanc Saulis confessionem expressit? [a] Timor pudoris & ignominiæ publicæ, si fortè Samuel, eum vti priuatim cœperat, coram senioribus populi argueret, quod studiosius videbatur facturus, nisi eum hæc peccati confessio repressisset, ac mitiorem reddidisset. Quandiu enim accusanti restitit, & excusanda culpa tergiuersatus est, eum sensit asperiorem. Expressit etiam spes & desiderium honoris, quem ex Samuelis societate corā omnibus assequebatur, existimantibus gratas acceptasque Deo Saulis actiones, quę à sancto Propheta hoc ipso probari videbantur, quod illi adesse non recusaret, minimè autem adfuisset in negatione perseueranti, qui etiam post confessionem vix illata vi retentus est, ac persuasus tantisper cum rege subsistere. Sed timuit etiam vehemētius ne Samuel, quē sciebat plurimum apud vniuersum populum authoritate valere, esseque vbique in opinione iustissima sanctitatis, populum ab ipso auerteret, atque abduceret, si ad eum referret, Saulem à Deo abiectum esse, ac reprobatum ne esset rex: sicque quo vno administro vsus fuerat Dominus ad regiam ei dignitatem conferendam, eodem ad ipsum abdicandum vteretur.

& spes.

& abdicationis metus.

[a] Vide Abu q. 4. 29 in cap. 15. 1. Reg.

LIX. *Vera pœnitentia sustulisset culpā.* QUID si vera fuisset, inquies, legitimaque pœnitentia Saulis, [b] an Dominus antiquaturus erat decretum suum, latam sententiam rescisurus, Dauidem in pascuis, syluisque relicturus, Sauli regni ius perditum redditurus? Respondebit Samuel. *Porro triumphator in Israel nō parcet, & pœnitudine non flectetur, neque enim homo est, vt agat pœnitentiam.* Inanis est ergo pœnitentia, neque vtilior vera, quam falsa. Minimè gentium: Nam falsa reatum auget, aut certè non minuit, vera si pœnam culpæ debitam non tollit, certè culpam diluit, ac reconciliat Deo. Itaque si Saulem vere atque ex animo admissi peccati pœnituisset, in diuinam quidem rursus amicitiam receptus fuisset; & terreno priuatus imperio, potuisset ad ius cœlestis dominij redintegrari: non tamen pœnis absolui atque expediri, in quas peccando incidisset. Ita Moses culpā ad aquas contradictionis admissam deleuit pœnitentia, ipsam autem pœnam exclusionis ab adeunda Chananitide non sustulit. Et Dauid vero animi dolore adulterij culpam abstersit, mortem tamen inde nati filij vitare non potuit.

[b] Abul. q. 30. & Serar.

non pœnā.

LX. *Quid sit porta epeccatum.* SED *nunc*, inquit Saul, *porta quæso peccatum meum*, siue orando Dominum, vt mihi ignoscat, & veniam impetrando precibus, & sacrificiis tuis, vt solent sacerdotes, ideoque dicebat Moses Aaroni & filiis eius, datam ipsis hostiam pro peccato, *vt portetis*, inquit, [c] *iniquitatem multitudinis, & rogetis pro ea in conspectu Domini*, siue potius tolerando ac dissimulando coram populo, & se ita gerendo cum eo, quasi integra essent omnia, nihilque in regni statu turbatum esset aut commutatum. Quæ est Lyrani, & Abulensis expositio, at priorem sequitur magnus Gregorius & eam sic illustrat. *Corrigibilia peccata portantur, quia postquam a delinquentis voluntate discedunt, purgari satisfactione salubriter possunt. Non autem portantur peccata eorum, in quorum mentibus per impœnitudinem inuiscerata sunt.* Vnde & Ioannes ait. *Est peccatum ad mortem, ne pro illo roget quis.* Peccatum quippe ad mortem est, quod ab eo committitur, qui resipiscere nunquam potest. Quod nimirum peccatum à præpositis non portatur, quia sacerdotum orationibus, aut oblationibus non deletur. Saul autem per omnia superbos obstinatosque designans, & tumere non cessat, & peccatum suum portari obsecrat: importabile onus congerit, & quasi leue portari petit.

6. c. 𝒳.

[c] Leuit. 10. v. 17 sic Exod. 28 v. 38.

Scissio Pallii Samvel.

LXI. *Samuel Saulis communionem auersatur.*

Cvm ergo Saul in priuato cum Samuele colloquio, mitigandi prophetæ causa culpam suam agnosceret ac prædicaret, & tempus esset ad reliquum populi cætum, à quo seducti erant, reuertendi, *reuertere*, inquit, *mecum vt adorem Dominum*; timuit enim Saul ne si Samuel quasi iratus deserto rege aliorsum abiret, populus aliquid mali de Saule suspicaretur: & ipse præter decorum solus rediret ad suos. Et Samuel *non reuertar*, inquit, *tecum, quia proiecisti sermonem Domini, & proiecit te Dominus ne sis rex super Israel.* Ingerit propheta, atque inculcat Sauli abdicationem eius, si quo modo is seriam ad pœnitentiam inflectatur. Non vult autem orare Dominum, neque adorare cum Saule, homine nominatim proiecto à Deo, & quodammodo excommunicato, ne præsentia sua approbare, & cohonestare videatur impia, & sacrilega peccatoris sacrificia. Quamuis autem mox cum ipso profectus sit, non dicitur tamen orasse aut sacrificasse cum ipso, sed tantum, *Adorauit Saul Dominum*, non autem, & adorauerunt Dominum: vt potius ad mactandum regem Agag Samuel profectus sit cum Saule, quam ad communicandum prophanis eius sacrificiis ac precibus: licet Iosephus, [a] & eum secutus Comestor [b] dicant Samuelem hanc ei gratiam fecisse, & vna cum illo adoratum iuisse.

a l. 6. ca 9.
b l. 1. Reg c. 14.

LXII. *Retinetur cum scissura pallii.*

Repvdiata itaque communione orationis atque sacrificii, *conuersus est Samuel vt abiret in domum suam*, ex loco, in quo præcedēs colloquium seorsim à populo habitum est. fieri etiam potest vt propheta totum planè iter non expleuisset, Saule illi obuiam honoris causa aliquantum procedente, cum is propinquaret Galgalis, ibique superior sermo confectus sit, itaque illud, reuertere mecum, idem erit quod esto mihi comes reuertenti ad locum sacrificii. Quod facturum se negauit Samuel, & conuersa facie ad propria redire parabat; cum Saul *apprehendit summitatem pallij eius, quæ & scissa est.* Vis hæc non tribuitur crimini Sauli contumelia enim caruit, fuitque ad speciem externam eiusmodi coactio, qualis inter familiarissimos contingit. *Ille vero*, inquit Iosephus [c] *qui prauidebat Deum nulla flectendum victima, abire incœpit. Tum Saul retinere eum volens, iniecit manum in pallium; & quia Samuel properantius discedebat, scissura facta est in vestimento, vnde propheta quasi omen futuræ in regno scissionis accepit*, vt mox dicetur.

c l. 6. v. 8 & 9.

LXIII. *In qua nugantur Hebræi.*

Hebræi autem qui vndique verisimilitudines studiose captant ad probanda somnia sua, aiunt Samuelem in hac scissione pallii Sauli signum dedisse illum regnaturum pro eo, qui absinderet oram clamydis eius; ideoque cum id à Dauide factum esset, vt infra [d] habetur, addidisse Saulem, *nunc scio quod certissime regnaturus sis, & habiturus in manu tua regnum Israel.* verum id non immerito fictitium sentit Abulensis, [e] quia ante illud tempus id certo sciebat Saul & Ionathas filius eius, vt ex precedenti capite constat; neque probare possunt illud Dauidis factum hoc tempore notum aut reuelatum fuisse Samueli. Nec tamen inepte excogitatum est; & niti aliquo modo potest illis verbis, quæ hic subdit Samuel, *Scidit Dominus regnum Israel à te hodie & tradidit illud proximo tuo meliori te*; vbi non tantum amissionem regni Sauli denunciat, sed alterius etiam promotionem in regnum. Intelligitur autem illa scissio, hunc in modum, vt videlicet Saul & familia eius, esset quasi particula regni Israelitici, ab illo distracta, ac per vim diuulsa, in violenta morte Saulis, & filiorum eius.

apud Lyran.
d v. 21. c. 24.
e q. 26 inc. 24.
Ga. 23 17.

LXIV. *Scissio cessit in signũ.*

Volvit porro Dominus hanc scissionem pallii, quæ casu contigit, non ratione Dei, sed Saulis, esse signum scissionis familiæ regiæ, à toto regno, quod alioqui remanebat integrum. voluit & accipi à Samuele ac prædici, vt signum illius scissionis, & fere insignes istiusmodi regnorum mutationes, signis aliquibus in sacris literis prænunciatæ ac præmonstratæ reperiuntur: sicut & tempore Salomonis [f] voluit discindi ab Ahia Silonite propheta pallium suum in 12. partes, sumique in signum 12. tribuum diuidendarum inter se, & distrahendarum in duo regna. Sic & Nabuchodonosoris regis aduentum, sub specie ollę succensæ, cuius flamma conuersa esset in Hierusalem, præuideri voluit à Ieremia, ac prænunciari: istis enim signis res clarius repræsentantur, mentique infiguntur. Scissio autem à Saule facta est in alieno pallio, ad significandum datam esse à Saule causam diuisionis regni, quod iam suum non erat, sed ad alium pertinebat. Eodemque referuntur ingentia illa signa, portentáque

f 3. Reg c. 11. 29.
g Ierem. 1. v. 17. vide Abul. q 31 in fi. & q. 32. in c. 15. l. 1. reg.

mundi pereuntis,iudiciſque venturi, quæ Dominus ipſe in Euangelio prænunciauit. Eodemque cometas plerique non iniuria referunt, qualem ſuperiore anno ſpectauimus, [a] maximos bellorum motus, circa noui Imperatoris electionem, & turbas quibus hoc anno Germania tota contremuit, quaſi intento digito præmonſtrantem. [a] an.Chriſt. 1618.

LXV. *Prædicitur regni tranſlatio in Dauidem.* Dicitvr autem Dominus ſcidiſſe hodie regnum Saulis, quamuis vndecim adhuc annos regnauerit, quia hodie contra eum lata eſt à Propheta ſententia, per eamque ius regis amiſit,& in regni Curatorem aut Tutorem verſus eſt, vt ſupra declarauimus. [b] dicitur tradidiſſe, quod paulo poſt traditurus erat, præteritum, Prophetarum more, pro futuro vſurpando, ad rei certitudinem demonſtrandam: & tradidiſſe proximo eius,iuncta enim erat tribus Beniamin tribui Iuda,& Gabaa Beniamin,quæ erat patria Saulis, vix ſex horarum itinere, ſi Adrichomio credimus, à Bethlehem Iuda diſtabat, vbi natus eſt Dauid,qui hic dicitur regnum Sauli ſublatum accepturus. Quod denique dicitur datum iri meliori, nihil ad eius, ſed ad Samuelis conſolationem facit. *Cur enim*, ait S. Gregor. *proiecti perſona plangitur, cum melior ſubrogatur?* Non expreſſit autem Samuel nomen Dauidis, quod id nondum diuinitus didiciſſet, neque aliunde ſcire poſſet rem omnibus mortalibus, atque adeo illi ipſi qui inungendus erat, ignotam: idque prima Dauidis inunctio, quæ cap. ſequenti deſcribitur, aperte declarat. Et quamuis res illi fuiſſet exploratiſſima, non fuiſſet tamen eius prudentiæ, neque diuinæ voluntatis, vt res patefieret, ne in ipſum familiamque eius capitale Saulis odium, tanquam in regni æmulum præmaturè excitaretur; eiuſue gladius ante definitum à Deo tempus,ſtringeretur in Dauidem. [b] n.50.& ſe. — in tabel. Beniamin. — *cur non nominatim.*

LXVI. *Cum immutabili certitudine.* Porro certitudo immutabilis diuinæ ſententiæ contra Saulem conſequenter confirmatur his verbis. *Porro triumphator in Iſrael* 7. *non parcet, & pœnitudine non flectetur, neque enim homo eſt vt agat pœnitentiam.* Videtur Samuel obiter ſugillare arcum triumphalem Saulis,& tacite innuere trophæum Domino Deo exercituum, à quo eſt omnis victoria, & triumphus, ſtatuendum fuiſſe. [c] Neq; vero contrarius eſt ſibi Dominus, cum per alium Prophetam dicit, acturum ſe pœnitentiam ſuper malo quod locutus erat contra peccatorem ſi is pœnitentiam egerit, vt hiſtoria Niniuitarum & Prophetia Ionæ abunde docent; quo etiam modo Ezechias rex,poſt latam contra ſe mortis ſententiam, lacrymis eam ſuis in annum decimũ quintum diſtulit. Ex euentis enim intelligitur huiuſmodi vaticinia fuiſſe comminatoria, eaque ex hominum mutatione pendere. Quæ autem Dominus apud ſe definiuit,ac ſtatuit,nulla habita ratione actionis humanæ ſubſequentis,illa immota ſunt, qualis fuit ſententia Domini de non admittendo Moyſe aut Aarone in Chananitidem, de non maledicendo Iſraelitis per Balaamum, quantocunque iſte conatu contra niteretur. Eiuſdem generis etiam fuit hæc Saulis condemnatio. ideóque Theodoretus [d] *vt autem doceret ineuitabilem eſſe Dei ſententiam, adiecit Propheta, Non conuertetur, neque pœnitentia ducitur ſanctus Iſrael; quoniam non eſt ſicut homo vt pœniteat eum. Hinc etiam intelligendum eſt illud, pœnitet me.* ſic ipſe. vide & Angelomum. Et quoniam nobis non conſtat cuiuſmodi ſint vaticinia; ideo donec id certo conſtet, poteſt homo in omnem euentum eniti, vt Deum ad miſericordiam flectat. 7. [e] χ. — [c] Abul.q.35. in c. 15. — *Prædictiones comminatoria, & immutabiles.* — [d] q.33.

LXVII. *Vrget Saul Prophetam vt ſecum veniat.* Idqve ad externam ſaltem ſpeciem, & ex humana prudentia à Saule factum apparet: inſtat enim humiliter, atque vrget Samuelem, vt cum ipſo veniat ad populi & optimatum conuentum, ſperans vaticinium Samuelis non fore decretum immutabile: & timens ne ſi id non faciat, eum populo quaſi proſcriptum à Deo, & omni iure, honoréque regio ſpoliatum, denunciare videatur. Ex quo rurſum intelligitur parum fuiſſe ſyncerum affectum hominis peccatum ſuum agnoſcentis, audi enim hominem, Peccaui, inquit, *ſed nunc honora me corã ſenioribus populi mei*, 8. *& coram Iſrael, & reuertere mecum, vt adorem Dominum Deũ tuum. Proijcit eum*, inquit Gregor. [e] *& cum eo reuertitur, quia in potentibus huius ſeculi, ſic eſt damnanda iniquitas, vt bonum quod habent exaſperati non perdant.* Samuel ergo veritus ne ſi afflicto regi nihil concederet, eum deſperatione fractum ageret in furorem; & ſtudioſum regni curatorem verteret in tyrannum, concedens aliquid de iure ſuo ſecutus eſt Saulem, diſſimulans præteritum omnem ſermonem priuatim habi- 8. [e] χ. [e] l.6.in 1. Reg.c.24

tum, *& adorauit Saul Dominum*, inclinato scilicet corpore ad altare, in quo fiebant sacrificia. quod de Samuele non dicitur, qui sciebat ingrata esse Domino ista omnia Saulis ac populi sacrificia, vt supra declaratum est.[a] *Nec frustra*

a n. 41. & seq. & nu. 61.

LXVIII. *Samueli sistitur Agag.*

Samvel autem, *Adducite*, inquit, *ad me Agag regem Amalec.* Hæc in primis causa fuit Samueli veniendi cum Saule; ne is forte pudore retractandi promissam, vt apparet, regi vitam, immunem illum à supplicio, illi diuinitus decreto, redderet. Nihil autem resistit, nihil excusat, aut pro eo deprecatur Saul, ne causam suam faceret deteriorem; & domum suam procumbentem in ruinam, hoc nouo impulsu plane prosterneret. Deductus est ergo ad Samuelem *Agag pinguissimus & tremens.* Hebræi vocant virum deliciarum; id est deliciosum, in deliciis, & voluptatibus enutritum, quales solent esse homines præpingues, & distenti abdomine. Sed id epithetum Septuag. omiserunt: tremorem autem hominis ad præsentem mortem toto corpore perhorrescentis addiderunt, quos secutus est in vulgata Hieronymus. quibus rectius assentiemur quam rabinis qui vocem Hebræam quam vertunt cum deliciis, 9. explicant cum lætitia, & delectatione; quia elegerat potius mori, quam in seruitute viuere: sed id quoque refellunt verba eius; & naturæ sensus ab huiusmodi separatione abhorrentis, in talibus præsertim viris, Vnde recte Siracides, [b] *O mors quam amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis*, & rursum, *O mors bonum est iudicium tuum homini indigenti, & qui minoratur viribus &c.*

9. ט. מעדנת Magh Dänoth.

Tremens.

b Eccli. 41. 1. 3.

LXIX. *Agagi gemitus & cædes.*

Siccine ait Agag Orci victima iam iam futurus, *separat amara mors*; vel vt alii, *vere venit amaritudo mortis.* Iosephus *ô mortem amaram!* Septuag. si sic amara mors: & conuenit huic tempori ac spectaculo, interrupta, animo linguente, oratio. Habuit scilicet in conspectu atrox atque horribile mortis genus ad quod pertinere videtur illa separationis mentio. Cui Samuel, *sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit inter mulieres mater tua* si nimirum adhuc viueret. Iosephus *quemadmodum*, inquit, *tu multis Hebræorum matribus cæsis eorum filiis lamenta & luctum attulisti, ita æquum est vt ipse matri tuæ mæstitiam afferat. Et in frustra concidit eum Samuel coram Domino in Galgalis*, & forte eo delata fuerit Arca fœderis, ad solenne sacrificium Regis & totius populi, pro obtenta de Amalecitis victoria. Hebræi habent dissecuit, alii scindere fecit. Neque enim Samuel & senex, & Propheta, & in populo suo secundum regem facile princeps, tortorē egit. Sunt qui putent Agag in partes & mēbratim dissecare solitū hebræos, ideóq; nunc diuino iudicio eadē morte punitum. Quod verisimile facit particula similitudinis, qua vsus est Propheta in morte illi denuncianda. Verum nihil absurdi video dicere, membratim quidem illum fuisse dissectum, sed prima diuisione caput illi amputatum.

LXX. *Abit Samuel.*

c 1. Reg. c. 7. 17.

His peractis *abiit Samuel in Ramatha*, [c] vbi erat domus eius, *Saul vero ascendit in domum suam in Gabaa* Beniamin. *Et non vidit Samuel vltra Saul vsque ad diem mortis suæ. Nec post illum diem vnquam*, ait Iosephus, *in Prophetæ conspectum venit.* Septuaginta vero, cum Hebræis explicatius habent, *& non addidit videre*, id est non inuisit, non eum adiit, more solito conuersans, & colloquens: etsi postea eum casu, & obiter viderit.[d] Sicque explicant hunc locum Caiet. Vatablus, Sa. Torniel. Dionys. Serar. rectius vtique quam Lyranus vel Abul. Quid interim Propheta? *Lugebat Samuel Saulem, quoniam Dominum pænitebat quod constituisset eum regem super Israel.* Lugebat Samuel, & animi dolore prosequebatur peccatum Saulis, & inde ortam reprobationem eius, & abdicationem à regno. Prouidebat enim ex eo multas in Repub. turbas: & bella ciuilia inter eum, & illum qui Sauli sufficeretur, non sine causa formidabat. Itaque multis lacrymis & precibus gratiam Deum inter & Saulem, redintegrare conabatur, ratus superesse adhuc aliquem veniæ locum, hoc ipso quod nullus alius assumebatur in regem.[e]

d c. 19. v. 24 &c.

Et luget spe veniæ regi obtinendæ.

e Abul. q. 22. in c. 15. & 36. ibid.

LXXI. *Quamuis pronunciato in eum immobili decreto.*

Sentio eruditum lectorem obiicere huic dubitationi Samuelis, illud eiusdem Prophetæ vaticinium. *Porro triumphator in Israel non parcet, & pænitudine non flectetur.* quo declaratum est Sauli ratam esse atque definitam eius abdicationem, ideóque sacrificia omnia pacifica, precesque irritas fore. Non ergo Samuel, qui hæc ipsa nunciabat, in ancipiti adhuc versabatur. Respondendum est cum Abulensi,[f] non solum populum in quem Prophetæ vaticinantur, ignorare minasne duntaxat ille nunciet, an certam fixamque sententiam: Sed prophe-

f q. 35 & 36. in c. 15.

tam quoque ipsum id sæpenumero ignorare. Ratam exponebat Daniel [a] sententiam Domini de Nabuchodonosore per septennium extra regnum inter feras victuro, & tamen tanquam in re dubia dicebat Regi, *peccata tua eleemosynis redime, forsitan ignoscet delictis tuis.* Iohel quoque [b] cum enunciaret aduentum Assyriorum in ruinam regni Israelitarum, inuitat populum ad pœnitentiam, & addit; *quis scit si conuertatur, & ignoscat.* Sic Dominus pro reatu populi voluit conterere Aaronem, & delere populum, [c] Moyses autem ignorans quem habitura esset exitum ira Domini: eius placandi causa contriuit vitulum, plurimos interfecit, totum populum deposito ornatu in luctu diuturno esse voluit, donec vix denique post alteros 40. dies placato Domino intellexit, sententiam reuocari, ac rescindi potuisse. [d]

a Dan. 4. v. 24. b Iohel 2. & 1. c Exod. 32. & 33. d vide 2. m. 2544. n. 592.

LXXII. *Idque generatim, quod declaratur.*

Eodem modo Samuel, quamuis definitam contra Saulem protulisset sententiam, an definita tamen esset, nisi reuelante Domino scire non potuit, ideoque pro ea reuocanda potuit sine culpa diuinam interpellare clementiam; postquam autem certo didicit actum esse de regno Saulis, Domino ipsum à luctu precibusque reuocante, & affirmante se eum proiecisse ne esset Rex; neque id solum, sed etiam præcipiente, vt alium in regem inungeret, tum demum cessauit à precibus, sicut Moses cum intellexit definitum esse à Domino, [e] vt extra Chananitidem moreretur, à precibus super ea re prorsus abstinuit. Sicut autem non propterea cessauit gemere, ac plangere apud populum casum suum; [f] Sic nec Samuel lugere Saulis casum, ex affectu misericordiæ, quo intimè tangebatur: neque hunc luctum prohibuit Dominus, sed orationes quæ contra immobile decretum de mutando rege nitebantur. Potuit autem etiam deinceps orare vehementius, vt Deus illi sensum veri, ac legitimi doloris de peccatis suis largiretur: vt ne in æternum periret, vt vult Lyranus: neque enim sciebat quo tandem in statu ille moriturus esset.

e Deut. 32. 26. f Deut. 1. 37. c. 4. v. 21. 22.

LXXIII. *Diuturnitas luctus Samuelis.*

Divtvrnvm autem fuisse hunc luctum, tum verbum illud *lugebat*, tum maximè initium sequentis capitis significat, vbi Dominus Samuelem à luctu reuocat, dicens, [g] *vsquequo tu luges Saul.* vt propterea reliquum hunc annum ei tribuere possimus, & primam Dauidis vnctionem in sequentem reseruare. Hunc ergo annum sancta Gregorii magni notatione concludamus. Notat enim hoc loco Samuelis erga Saulem tam iustitiæ zelum, quam charitatis affectum. Nam tanquam reprobum, & ab Ecclesiæ communione in perpetuum separatum, vltra non vidit; cum tamen affectu charitatis lugere non cessauit. *Quo ergo affectu*, inquit, *doctorum subditorum peccata plangunt, qui pro proiectis reprobis plangere tam affectuosè didicerunt?* Et mox. *Magnus ergo est affectus sanctorum, etiam cum austeritatem vindictæ exterius proferunt. Nam foris sæuiunt, sed intus per amorem liquescunt: More matrum paruulos verberant, sed affectu gemunt cum paruulis, quos castigant.* 10.

ἐπένθει 70. g 1. Re. 16. 1. 10. ℞

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2968.

1.N.IX. Reprehendit Saulem Theodoretus, quod cum is anathema cõiecisset in populum, ne quid cibi attingeret, & violatorem morte afficere voluerit, ipse diuinum anathema cõtra Amalecitas pronũnciatum grandi rapina violauerit. Verba eius hæc sunt ex regiis mss. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀναθεματίσας μηδένα τροφῆς μεταλαβεῖν ἢ πότου, τὸν δὲ ἀγνοίᾳ παραβάντα τὸν ὅρον ἀναιρεῖν ἠβουλήθη. τοῦ δὲ Θεοῦ τὸν ὅλον τὸν Ἀμαλὴκ ἀναθεματίσαντος οὐ δίκην τὴν εἰς αὐτὸν ἀσέβειαν, ἀλλὰ δίκην τὴν περὶ τὸν λαὸν δρασθεῖσαν, οὐ σμικρά τινα, ἀλλὰ τὰ πλεῖστα τοῦ ἀναθέματος ἔλαβε; καὶ ἰδὲ τοῦ Ἀχὰρ αὐτὸν ἐσώφρονισε τὸ ὑπόδειγμα. Eadem fere leges apud Procopiũ, in notis in hunc librum. Cæterum non propriè præceptum illud Saulis, graui licet pœna sancitum, dicitur anathema. Vide supra annum Saulis tertium.n.78.& seq.

2.N XX. Satis magna est in hebræis, græcis, latinisque codicibus diuersitas. Et in hebræo quidẽ tantum habetur, *Et pepercit Saul & populus Agag, & bonis pecoribus, & bobus, & pinguibus, & agnis, & omni quod erat bonum.* Quibus latina satis respondent, nisi quod pro *pinguibus*, habetur *vestibus*. Nimirum hebræa vox significat duplices, carnes scilicet, vt exponit R. Salom. ex quo factum, vt ad vestes duplices, siue mutatorias expositio verteretur: radix enim est שנה quod est mutare. Porro & pinguibus, & agnis per hendiadyn dictum est, pro agnis pinguibus, vt *maculis insignis & albo*, id est albis maculis. Eodem autem vestium nomine stragulæ vestes, siue aulæa, & peripetasmata lanea, linea, serica accipi possunt, vt apud Tul. *non explicata veste, neque proposito argento.*

scana

Iam quod ad Græcos attinet libros, in iis constanter legimus ἐκ τῶν ἀγαθῶν τῶν βουκολίων, καὶ τῶν ποιμνίων, καὶ τῶν ἐδεσμάτων, καὶ τῶν ἀμπελώνων, καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν *& optima armentorum, & gregum, & ciborum, siue ferculorum & vinearum & omnium bonorum* videtur positum ἐδεσμάτων pro ἐσθημάτων, cibi pro vestibus, quanquam minimè negarim reseruata, saltem in præsentem vsum cibaria, frugum, & fructuum; optima autem vinearum, intellexerim optimos earũ fructus, vina scilicet optima; quæ partim biberunt, partim secum auexerunt.

3 N.XXVIII *Proinde* hoc Tertulliani explico, consequẽter, pari ratione, & addo huic quoq. membro interrogationem, quam Pamelius præcedenti membro recte addidit: sed hic quoq. rectissime sedet. Illud autem quod sequiter, *vt in vtroque pro temporibus*, videant critici an vocula *vt* abundet, & vice versa desit verbum *fuerit*, aut aliquod simile. Neque id quod de dispungendo dixi hoc loco expungo, etsi aliter Pamelius, & Renanus.

4.N.XXXVI. Scribit Abulensis, q.24. in c.15. Iosephum dicere, Saulem occurrisse Samueli, eumq. osculatum esse: *quod satis*, inquit, *verisimile est, quia iterum cum esset Saul expectans Samuelem in Galgalis, audiens eum venire, egressus est ei obuiam, vt salutaret eum;* supra c.13. verterit fortasse Ruffinus, quem non habeo ad manum, καταφιλήσας Iosephi *osculatus est*, rectius autem Gelenius *salutauit*, alioqui additum fuisset φιλῆσαι, vt notauit Eustathius. Et verisimile quidem est regem occurrisse prophetæ, non autem hũc accepisse osculum pacis, cum res plena offensionis, & turbarum esset; & ab eo Samuel, quasi ab excommunicato, vt ait Sanctus Gregorius, abstineret. Ioan.2.v.10.11.

Illud autem Iosephi quod eodem loco habetur de Deo non præbente se exorabilem ad prophetæ preces, haud scio an probãdum sit. Ibid l.6.c.8 *At ille*, inquit, *quantumlibet à Propheta rogatus, veniam regi non annuit, quod non placeret peccata donari in gratiam precum deprecatoris*: παραιτήσεις, siue donari precibus, aut deprecationibus) *quæ non aliunde magis nascantur, quam ex nimia eorum, in quos peccatur indulgentia, qui dum lenitatis gloriam aucupantur, imprudentes maiorem delinquendi ansam offerunt.* sic ipse. quæ non satis videntur fauere orationi, cuius vim, & efficacitatem Christus Dominus vbique deprædicat. Nec verum est simpliciter Deũ non annuisse veniam regi, quod nollet peccata donari precibus, nam quotidie iustorum precibus peccatores, a Deo veniam obtinent. Imo nec peccatum regis dimittere noluit, quod peccatum eius nollet donare precib. Samuelis, sed quia circa peccati pœnã editum erat a Deo immobile decretũ. Neq. illa ratio quæ in humanis valet, hic recte applicatur, vbi de Deo agitur, se hominũ peccatis exorabilẽ, aut inexorabilẽ præbente. Quin neque in hominibus perpetuum est, vt indulgentia lenitatis gloriam, velint aucupari. Neque imprudenter homines veniam peccati concedunt, tametsi improbi huiusmodi abutantur indulgentia. Sed multo esset perniciosior veniæ desperatio, quæ homines, qui à peccatis perpetuo abstinere non possunt, in omnia scelera præcipites daret. Itaque Dominus hominibus exemplum parcendi dedit, qui se paratum perpetuo profitetur, ingemiscentem peccatorem in gratiam recipere; iussitque nos in quotidiana orationes dicere *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.*

Confirmari hæc doctrina ex eo recte potest, quod lex pœnalis latæ sententiæ, continens pœnam re quapiam priuantem, priuat dominio rerum possessarum, vi sua ante vllam iudicis sententiam: quæ est doctorum communis sententia, qua de re consule Alphonsum à castro l.2.de lege pœn.c.7. 5.N.L.

Portare peccatum Chaldæus interpretatur *remittere*, Pagninus *parcere*, Vatab. *dimittere* Arias *tollere*, id est auferre. Caietanus *leuare*, siue ignoscere. Dionys. *condole mihi, & satisfac pro culpa mea.* Iosephus *da veniam, & propitius esto: cauebo enim in posterum, ne in simile peccatum incidam* συγγνώμης, καὶ ἵλεως ἴσθι, at 70. ἆρον τὸ ἁμάρτη 6.N.LX.

μάμ. Ex quo intelligitur persuasum fuisse hominibus in lege veteri, magnam esse ministrorum Dei potestatem circa peccata. Et tamen mirabantur Iudæi dicentes, Marc. 2. 7. *Quis potest dimittere peccata nisi solus Deus*. Ita sane nisi admirationem sustulisset illa Dei liberalitas, *qui dedit talem potestatem hominibus*. Existimo tamen hoc loco portare peccatum esse dissimulare, ac tolerare. Saul enim hominum hic rationem habebat, nec ad Deum respiciebat.

7. N. LXVI. In Hebræo quidam vertunt, *porro fortitudo Israelis*, siue vt alij malunt *victoria Israelis*. At Hieron. in tradit. hebr. *In Hebræo*, inquit, *legitur, Porro triumphator Israel non mentietur. Triumphator iste Deus est, non mentietur quia ea quæ promittit sibi famulantibus largitur. Pœnitudine non flectetur, quia non pœnitet eum de bonis, quæ largitus est*. Hæc ibi. Fortis autem & fortitudo, triumphator & victoria, & vniuerse abstracta & concreta æque tribuuntur Deo, illa simplicitatem perfectionum eius significant, hæc subsistentiam personalem. Illud autem non mentietur, idem est quod non reuocabit sententiam. Nam qui dixit se non parciturum, mendax videri potest, si parcat. Neutrum habent Septuag. quorum hæc est interpretatio apud Augustinum in lib. 17. de ciu. c. 7. *Dirupit Dominus regnum ab Israël de manu tua hodie: & dabit proximo tuo bono super te, & diuidetur Israël in duo, & non conuertetur, neque pœnitebit eum, quoniam non est sicut homo, vt pœniteat, ipse minatur & non permanet*, quæ postrema verba per antithesim opposita sunt Deo, sententiam immutabiliter ferenti. vt ibid. ait August. qui mysticam huius loci expositionem pluribus affert, quam ad verbum descripsit Eucherius, & Angelomus.

Cum hic affectus nihil nisi hominem saperet, non est mirum si ne spiritalem quidem misericordiam, quæ in culpæ remissione cōsistit sit consecutus. Dolor enim de peccato, qui non assurgit ad Deum, nec concipitur propter Deum, hominem Deo reconciliare non potest, cui non satisfacit, nec Dei iniuriam reparat, ideoque perseuerat inimicus, qui istiusmodi tantum dolore præditus est: nec cupit illi satisfacere, & de se reo iustam vindictam sumere, sed vitare damnum, aut periculum suum. *Liquet*, ait Gregor. l. 6. c. 2. expos. in 1. Regum, *quam pœnitudinem gerat, qui adhuc honorari desiderat. Nam si sui peccati hunc veraciter pœniteret, inhonorari potius, quam honorari concupisset &c*. Angelomus quoque. *In eo quod ait, honora me coram senioribus populi mei, verecundiam passus, ac superbia detentus locutus est: quia timebat honores amittere, & ideo non obtinuit quod petiit, dicens, Peccaui. Quisquis enim sub specie confessionis humanos adhuc honores amittere timet, iste indulgentiam, quam ficta humilitate postulat, à Deo adipisci non valet &c*. 8 N. LXVII

Vocem Hebræam מעד נ·ת magh dannoth, plerique vertunt, *cum deliciis*, ducitur enim ab עדן quod est delectari, vel deliciari, vnde & nomen Heden hortus Adami, paradisus voluptatis. Et sunt ait R. Dauid Kim. qui exponunt, in vinculis, & catenis, in quibus erat, & recta est expositio. Et confirmatur ex Iob. 38. 31. vbi Hieron. habet coniungere valebis micantes stellas; alij vertunt ligabis vinculis vergilias. Vide Pagnini thesaurum in radice עדן 9 N. LXVIII

Est hic annus Saulis septimus, in ordine iubilæorum quinquagesimus quintus. Est enim 385. ab ingressu in Chananitidem, qui numerus ex 55. septies repetitis exactè conficitur. 10. N. LXXXII.

ANNUS MUNDI 2969. DILUVII 1313. QUINTÆ ÆTATIS 30. EXITUS, ET DATÆ LEGIS 426. ARCÆ IN CARIAT. 29. SAMUELIS 30. SAULIS REGIS 8. ACHIÆ PONTIF. 8. DAVIDIS 20. TROIÆ CAPTÆ 98. DERCYLLI 19. IMPERII ASSYRIORUM. 1038.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1084.

Num. I. *Ratio temporis, & annus primæ unctionis David.*

INGREDIMUR annum prima Dauidis inunctione nobilitatum, cũ is ageret annum ætatis vigesimum, quippe quem vndecimo Samuelis anno natum [a] ostendimus. In qua sententia est Dionysius, nec ab ea multum abest Abulensis [b] etsi enim sub annum decimũ Saülis eum inunctum putat, quia illi seorsim à Samuele 20. annos tribuit: cum nos ei, iustis opinor de causis, octodecim tantũ demus, vt anno eius primo docuimus, [c] decem tamen annos Sauli nobiscum deinceps tribuit, & quod eodem redit, Dauidi 20. statim enim eo mortuo regnauit, & 30 annorum erat cum regnare cœpisset, vt in 2. Reg. scriptum est. [d] Idque ex eo confirmatur, quòd quo anno Dauid inunctus, & afflaus diuino spiritu, Saül à maligno vexari cœpit, vt ex hoc ipso capite [e] intelligi potest: & adductus est ad eum Dauid, qui regis ægritudinem psallendo subleuaret, & quidem ea ætate, cui illud elogium conueniret: [f] *Vidi filium Isai Bethleemitem, scientem psallere, & fortissimum robore, & virum bellicosum, & prudentem in verbis, &c.* quæ ætas non minor viginti annis æstimanda est, quando ab Hebræis, tanquam bello idonei, numerari incipiebant. Itaque non assentior Torniello, cui fauet noster Serarius in hunc locũ, & Seuerus Sulpitius, existimanti eum decimo quinto anno ætatis inunctũ. Nec obstat quod à Saule illi postea dictum est. [g] *non vales resistere Philisthæo isti, quia puer es.* Id enim per miosim dictum est, cui occasionem dabat statura eius pusilla, [h] Saulis autem prægrandis: [i] eodemque retuleris illud Isai, *reliquus est paruulus, & pascit oues.* in Hebræo dicitur minor, id est minimus natu, sed hæc deinceps magis, magisque stabilientur. 1

a an. m. 1950 n. 1.
b q. 1. & 26. in c. 16. 1. Reg. & q. 2. in c. 17.
c num. 6.
d c. 5. v. 4.
e c. 16. v. 13 14.
f c. 16. v. 18.
g c. 17 v. 33.
h 1. Reg. 16. 7.
i c. 10. 23.
1. ℞

II. *Luctus Samuelis.*

ABDICATO autem diuina sententia Saule, ita eum Samuel propheta deseruit, vt desertum à se, & à Deo repudiatum plangere non cessaret: Mentis quippe oculis nunc in humanæ infirmitatis magnitudinem, nunc in eiusdem fœlicitatis inconstantiam coniectis, vehementer affligebatur, atque angebatur animo. Deinde autem diuinorum iudiciorum abyssum, in hominum electione, vel reprobatione contemplatus, prę admiratione ac stupore mirum in modum æstuabat. Deinde ad preces conuersus, vim lacrymarum profundens orabat, vt si fieri posset, transiret a Saule calix iste. Neque enim sciebat ratam à Deo contra ipsum, definitamque latam esse sententiam, vt supra dicebamus, [k] & hoc in loco repetit Abulensis. [l] Orabat vt Deus pro sua in mortales paterna charitate ac munificentia, spiritum illi legitimi doloris, veræque contritionis largiretur, quo ipse quoque deploraret factum se inimicum Dei, mancipium Sathanæ, & obnoxium supplicius sempiternis. Plangeret importunam in regem barbarum misericordiam, in triumphali fornice vanitatem, in non pœnitendo duriciam, in non recte agnoscenda culpa cæcitatem; lamentaretur gratiam, ac timorem diuinum militari posthabitum; obedientiam habendi cupiditate antiquatam; & indictum à Deo in Amalecitas anathema, nefario sacrilegio violatum.

k an. Saul 7 n. 70. & seq
l q. 21. 1.

III. *Et preces pro Saule.*

ORABAT deinde vt, si quis adhuc superescet precibus locus, misericordia in Saulem ac pœnitudine flecteretur, néve ipsum exemplum statueret, toti formidabile posteritati; vt vir ab ipso Deo nominatim electus, & sacrosancto oleo toties ipso annuente inunctus, ab vniuerso populo semel iterumque approbatus, & confirmatus in regem, regnum luctuosissimè perderet, & diuinam beneficentiam humana infirmitas irritaret. Mosis deinde vestigiis inhærens, similiq;

charitate incitatus, nonnullum damnum in ipſum Deum, ex hac abdicatione, redundaturum dicebat; dicturos videlicet circumpoſitos populos, hebræi nominis ac numinis inimicos, deceptum iudicio, & prouidentia, prudentiaque diminutum, qui hominem non ſatis exploratè cognitum, moxque repudiandum elegiſſet, callidéue repudiaret, vt is ex deſperatione in furorem actus omnia ſuſque deq; miſceret, ac verteret. Egregiam daturum Amalecitarum reliquiis ſubſannandi occaſionem, iactandique, vltas ſe ab illo ipſo, cuius crudeli mandato deleti eſſent. Mox enim enaſcentibus, atq; exardeſcentibus ciuilibus bellis, Saülem, Agago, Hebræum populum Amalecitano parentaturum.

IV. *Metuſ, ue malorũ imprudentiũ.* Providere ſe iam animo, facileque proſpicere ardentem ciuili bello Chananitidem, vndantem quam longe lateque patet Iſraelitarum cruore prouinciam, & tribus infeſtis armis ſigniſque tribubus concurrentes: mediumque Iordanem decoloratis fluctibus rubefactum. Dum alij Saulem iampridem electum, & conſecratum ſequentur, virum pleriſque rebus egregiè, fortiterque geſtis nobilitatum, neque vllius tanti facinoris reum, quod tam rigidum ſupplicium, tamque ignominioſam abdicationem mereri videatur. Alij vero aut alium quempiam in ſchiſmate ſuſcitabunt populi principem, aut illi nomina dabunt, quẽ Deus Saüli in ſummo magiſtratu ſuffecerit. Niſi forte, inquit, dignum arbitraris bonitate tua; dignũ & iureiurando, quod magnis illis amicis tuis Abrahamo, Iſaaco, Iacobo huius populi patribus edidiſti; dignum tam antiqua, tamque conſtanti, in eorum filios prouidentia; dignũ tam ſingulari, laudatáque in eorumdem culpis diſſimulandis, tolerandiſque patientia, ipſos deſolatos, & rege quaſi capite truncatos, Ammonitarum crudelitati, Idumæorum antiquis odiis, Philiſthæorum recens exaſperato furori permittere.

V. *Quam diuturnus fuerit luctus.* Hæc atque his multa ſimilia lugebat Samuel, & [a] erant ei lachrymæ eius *panes die ac nocte, dum dicitur illi quotidie*, in corde ipſius, vbi eſt rex tuus? hæc recordabatur, & effundebat coram Domino animam ſuam. Et perſeuerabat plorans, canoſque ſuos cum gemitu ducebat ad inferos. Quamdiu autem? *Multum*, inquit Chryſoſtomus in homilia de pœnitentia, [b] *exhauſit temporis beatus Samuel pro Saule deprecans, noctesque multas tranſegit inſomnes, pro delinquentis ſalute.* Diuturnum quoque luctum requirunt illa Domini verba fidelem famulum ſuum à luctu reuocantis, *Vſquequo tu luges Saul?* Abulenſis [c] ait minus fuiſſe id ſpatium temporis, quam viginti annorum; cum totum tempus regni Saul fuerit tantum viginti annorum. Præclarè ſane Torniel. [d] putat prophetam duobus annis in hoc luctus perſeueraſſe. Ego menſes aliquot partim ſuperioris anni exeuntis, partim præſentis ineuntis ſatis eſſe crediderim horum temporum œconomiæ: Nec exiſtimarim pium ac miſericordem Dominum ſancti viri conſolationem diutius diſtuliſſe, qui Moyſem pro ſuo populo ſupplicantem [e] vix paucos dies aut etiam horas ferre potuit.

a Pſal. 41. 4
b to. 5. hom. 5.
c q. 1 in c. 16.
d an. 4. an. 419.
e Num. 14. 19 20.

VI. *Finitur à Deo.* Itaque ne Samuel vltra ſe irrito, atque intempeſtiuo luctu conficeret, ipſum ab eo amica reprehenſione reuocat, *vſquequo*, inquit, *tu luges Saul*, & cauſã non lugendi ſubiicit, *cum ego proiecerim eum, ne regnet ſuper Iſrael*; immobili videlicet, atq; immutabili decreto ſtatuerim, ius illi regni in populum meum auferre: Ex quo intelligitur Samuelem, huius decreti ignarum, non ſolum pro venia culpæ Sauli obtinenda Dominum interpellaſſe, ſed etiam pro priſtina poſſeſſione regni, iureque redintegrando. Deinceps autem intellecta Dei definitione, ſuper ea re prorſus obmutuit, ſicut Moſes poſtquam audiuit, [f] *Sufficit tibi, nequaquam vltra loquaris de hac re ad me*, de adeunda ſcilicet Chananitide. Acceſſit etiam, ad Samuele in penitus certiorem reddendũ de abdicatione Saulis; declaratio electi à ſe noui regis, ad quem inungendum, illum iubet accedere, eumque hac, quamuis priuata, ceremonia, vt [g] antea Saulem, inaugurare. cætera vero diuinæ prouidentiæ committere.

f Deut. 3. 26
g c 9. 16. c 10 1.

VII. *Mittitur ad vngendum Dauidem.* Imple, inquit, Dominus, *cornu tuum oleo.* [h] *Et veni vt mittam te ad Iſai Bethlehemitem: prouidi enim in filiis eius mihi regem.* Prima ipſa verba abundantiam gratię in Dauidem conferendæ aperte docent. Non enim lenticula olei accipitur, ſed impletur oleo cornu, quod notauit Rupertus. [i] Et quoniam cornu vas ſolidæ firmitatis eſt, lenticula vero fragile, iuxta aliquorum expoſitionẽ ſupra notatam [k]

h c 16. v. 1.
i l. 1. Reg. c. 13.
k an. Saul. 1. n. 85.

vtriusque regni differentia in duratione & firmitate demonstratur; vt notarunt Lyran. & Abul. Sed quodnam istud oleum fuit? Abulensis [a] existimat non fuisse oleum sanctum, quod in tabernaculo seruabatur, vt in vnctione Salomonis à Scriptura notatum est, [b] quia id clam fieri non poterat, Saule in Samuelis actiones intento, ac peruigilante ne quem alium in Regem inungeret, qui apertè Sauli dixerat abiectum ipsum à Deo ne esset Rex. Ideoque sibi ab eo metuebat adeo vt nec Bethlehē auderet adire, ne à suspicaci rege interficeretur. Ex quo consequens est vt communi oleo inunctus fuerit.

a q. 2. in c. 16.
b l. 3 Reg. c. 1 39.

VIII. *Quo fuerit vnctus oleo*

VERVM libentius acquiesco Emanueli Sa, existimanti vnctum fuisse Dauidem vnguēto aromatico, vel forte Balsamo: quod Samuel haberet apud se, & deferret in Bethlehem. Nam commune oleum, quid opes erat Prophetam deferre in Bethlehem, quasi id oppidū, aut domus Isai oleo plane destituta esset. Vt enim inūctio celari deberet Bethlehemitis, nec danda illis esset suspicionis ansa, [c] certè res in ipsa domo Isai, in septem fratrum conuentu occulta esse non potuit. Tale autem vnguentum, siue oleum cum nec in amplo vase, nec in magna copia ferretur, facile occultari potuit, nec esset qui tantæ authoritatis virum, quem rex ipse formidaret, ac studiosè placare conaretur, auderet excutere: & vt non occultaretur; non facile erat suspicari, quem ad finem id vnguentum, vel Balsamum deferretur. Et de istiusmodi oleo possumus Iosephum interpretari, cum ait Samuelem Dei iussu assumpto sacro oleo in Bethlehem esse profectum λαβόντα τὸ ἅγιον ἔλαιον, quod habet etiam S. Chrys. hom. 1. in Psal. 50. Lyran. etiā in c. 16. Nam quomodo clam oleum sanctum ex tabernaculo haberi potuerit, sane non video. Illud autem *Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo vnxi eum*, non est necesse de prima Dauidis vnctione interpretari. [d]

c Idem q 3. in c. 16.
d Abul. q. 2.

IX. *Paucitas virorum regiorum.*

MITTITVR autem ad Isai Bethleemitem, virum in tribu Iuda primarium, vt deinceps hæc esset regia tribus, iuxta patriarchæ Iacobi prædictionem. *Saul*, inquit S. Gregor. *non preuisus, Dauid autem prouisus ostenditur. Quantus ergo, & qualis fuerit citata consideratione pensetur, qui iudicio, & electione Dei omnipotentis decernitur.* Quin etiam prouisionem antecessit inquisitio, nam vt ait Samuel, [e] *Quæsiuit Dominus sibi virum iuxta cor suum.* quin & ipsius inuentionem sibi videtur gratulari dum ait, [f] *Inueni Dauid filium Iesse, virum secundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas*, quas scilicet Saul implere neglexit. Ex quo intelligitur quam exiguus esset eorum virorum numerus qui ad regnum, præsertim in populo Dei, administrandum idonei censeri possent. Tam multa enim Dei dona, status ille tam sublimis exigit, tam eximias animi corporisque dotes, vix vt vnus in centum millibus, ad id munus cum laude, & communi vtilitate subditorum obeundum, satis aptus, instructusque reperiri possit. Nec vacat illa particula *mihi*, in omnibus retenta linguis, pertinet enim ad indicandum reges mortales, immortalis regis esse vicarios, illiusque vice populos, quasi totidem illius familias, administrare, cum obligatione ad reddendam apud eum rationem, cui se fatentur esse subiectos.

e Cap. 13. v. 14.
f Psal 88. Act. 13. 22.
לי ἐμοὶ

Reges Dei vicarij.

X. *Num propheta excusset se.*

ET *ait Samuel, Quomodo vadam? Audiet enim Saul, & interficiet me.* Non dubitat propheta facile esse Domino eum protegere ab omni periculo. Sed doceri vult à Domino, quo se modo gerere debeat in hoc toto negotio; paratus vtique mori in exequendo mandato diuino, si sic ei videatur. *Timuit propheta*, inquit Theodoret. [g] significatque Procopius. *Quoniam non solum erat propheta, sed etiam homo. Si enim Propheta dominus, Dominus noster Iesus, salutarem suscipiens passionem, timere humanam ostendit naturam, quis est adeo liber à passionibus, vt reprehendat Prophetam qui timuerit?* Nec dubium est quin etiam timuerit domui Isai, quam ille funditus, tanquam maiestatis ream, vt domum Achimelech, si permisisset Dominus, euertisset; multóque minus Isai, vel Dauidi, quam Samueli, quem parentis loco habebat in tam inuidioso negotio pepercisset. Modum ergo Propheta quæsiuit, & modum Dominus aperit, quo & celetur veritas, & mendacium non dicatur. *Vitulum*, inquit, *de armento tolles in manu tua, & dices, Ad immolandum Domino veni.* Id enim verum erat, primaria tamen intentio vngendi regis tacebatur.

Abul. q. 6.
g q. 35.

Eiusdem timor,

XI. *Vitandum in celanda*

GREGORII magni est ista interpretatio in hunc locum, quem placet audire

tiente,& precibus [redacted]que cooperante. Ad familiam autem Isai referuntur hæc, *sanctificauit ergo Isai,& filios eius*, paratos videlicet esse iussit, *& vocauit eos ad sacrificium* participandum. In illis sanctificatio, mera præparatio est; fitque expediendo se ab aliis negotiis,& præsentiã sacrificio exhibendo. In his qui sanctificatis carnibus vesci debebant, requirebatur ne vllam maculam legalem contraherent, vel prius contractam expurgarent, siue per aspersionem aquæ lustrationis, siue per lotionem in aquis iugiter fluentibus; maximè autem ab vxorum consortio prohibebantur, vt significauit Dauid [a] participaturus panibus propositionis.

Alii participant.

[a] 1.Reg.21. 5.

PERACTO *autem sacro*, vt ait Iosephus, *Iessæum ad epulas vna cum filiis conuocat. Cumque ingressi essent*, in domum vtique Isai, & triclinium, in quo prandendum aut cœnandum fuit, Lyranus, & Nicol. Serar. de prandio consentiunt, nec videtur fuisse tum cœnæ tempus, cum mox euocetur Dauid ex agro, eiusque expectetur aduentus ante discubitum. Vespere autem pastores sponte redeunt, sed potuerit ditus eius, emisso curriculo famulo quopiam accelerari. *Cum* ergo *ingressi essent, vidit Eliab*. [b] Præcisa est admodum ista Samuelis oratio. Intelligendum enim est Samuelem, euocato in triclinium Isai cum filiis eius, seclusa reliqua familia, præsentem omnem rerum, & Reipub. statum enunciasse, ducto à priore culpa Saulis initio, vt perspicue causa præsentis electionis intelligeretur. Explicauit itaque Saulem, quo primum die priuata vnctione fuisset à se regno inauguratus, mandatum etiam diuinitus accepisse, vt si quando grauior aliquis casus in reipub. administratione contingeret, ob quem Deus sacrificiis placandus, demerendus, aut cõsulendus esset, prior ipse in Galgalà [c] sacrificiorum causa descenderet, meque, inquit, celeriter admonitum, ad septiduum constanter ibidem expectaret.

XV. *Edocet Isai, & eius filios de rerũ statu.*

[b] c.16. v.6

[c] ca.10 8.

[d] c. 13. 3.

HIS ita vnanimi vtriusque consensione firmatis, contigit vt Ionathas [d] stationem Philisthinorum commodam opportunitatem nactus, cum lectissima militum suorum manu glorioso facinore deleret, primamque nobis ianuam panderet optatissimæ libertati. Ad arma vtrimque conclamatum est, vtrimque coactę copię, sed ab hoste curuum falcatorum, equitum, peditumque innumerabilis multitudo, omni armorum & commeatus genere egregie instructa. Nostræ per quam exiguæ copiæ, atque inermes, tam formidoloso spectaculo territæ, partim trans Iordanem celeriter auolarunt, partim se in latebras deserto Imperatore abdidere, vix vt è multis millibus, sexcenti datę fidei memores, retinentesque cum Saule remanerent. Eratque septimus in cursu dies, atque adeo declinabat in vesperam, & ego Galgalis propinquabam, cum Saul impatiens moræ nec dilabentem exercitum suum vltra ferens, & imminentem hostem vehementius reformidans, adhuc absente me sacrificia improuidus occupauit, & cuncta vnius, aut alterius horæ festinatione corrupit.

XVI. *De prima culpa Saulis.*

VIX oppidum attigeram, cum regis culpam diuinitus didici, simulque mandatum illi denunciandi, eum sibi regem non placere, qui præceps Dei iussiones anteuertat, & mirabilia eius opera prudentia humana peruertat. Equidem minimè dubitauerim, si ille mandato patienter acquieuisset, & flagrantem belli cupiditatem, frigida diuini timoris temperasset, Deum eodem aut postero certe die, mirabili quapiam ac luculenta plaga hostem confecturum fuisse, vti ante hosce, 9. annos in Masphath, [e] contigisse facile omnes meminisse possunt. Offensus ergo Dominus Sauli, iubet illi à me denunciari, stultè ipsum egisse, qui mandato Domini violato, diuinam circa se, regnumque suum prouidentiam perturbasset, dirã gubernationi suæ securim iniecisset, quæ alioqui, lõgè in posteros propagata, futura erat sempiterna: quæ nunc neque incrementa captura esset, & breui exitio finem esset acceptura. Adiecit etiam quæsisse se virum iuxta cor suum, qui Hebræum imperium sanctè, sapiẽterque administraret: quem autem virum diceret, sibi vni ad hanc diem notum esse voluit.

XVII. *Ob quam merebatur abdicationẽ*

[e] an Saul. 21. n. 21. & seqq.

Significato regni successore.

INTEREA anni aliquot non infœliciter abiere, donec superiore anno admissum est scelus à rege, populóque, quod ancipitem quodammodo, & penè fluctuantem Domini sententiam stabiliuit, & in decretum immutabile conuertit. Dominus enim Deus pertæsus profligatę Amalecitarum nequitiæ, quæ antiquæ ipsorum inhumanitatis in patres nostros, illi memoriam refricauit, seuerum in gentem vniuersam, totámque latè regionem anathema, quasi fulmen horrificum diuinę indignationis excussit. Ergo Sauli mãdat agris eorum vastitatem, incendium vr-

XVIII. *Altera culpa in Amalecitano anathemate.*

bibus, cædem omnibus animantibus, quæ sint humani iuris inferri; nō viris, non mulieribus, non armatis, nō inermibus, nō puerulis lactentibus, non senibus ætate confectis ignosci omnem sine discrimine ætatem, sexum, cōditionem, ab ipso rege vsq; ad vilissimum mancipium, internecione deleri, eaq. ratione sibi omnia consecrari. Sed res imperata, non etiam confecta est: importuna misericordia, fatalis auaritia, funestissimū sacrilegium, regem populúmq; quasi à recto cursu procella transuersum egit. Vita primum regi omnium nocentissimo data est, cōgesta supellex aurea, argenteáque in prædam venit, venit & pretiosa vestis linea, lanea, serica: cōgregati ouium atq; armentorū greges, clamore suo violati anathematis à Deo expetunt vltionem. Vini, olei, frumenti numerus ingens huc transuectus est: nulla denique in re, nisi si qua nihili erat, obeditum est Deo. *amplumq. sacrilegiū.*

XIX. *Hinc Dei pœnitentia.* HIC videlicet euigilauit tantisper sopitus Domini furor, & intempesta mihi nocte assistens, *Pœnitet*, inquit, *me quod constituerim Saul regem, quia dereliquit me, & verba mea opere non impleuit.* Hoc orsus initio cæteram orationem exordio consentaneam pertexuit. Nihil nisi querelas ingeminat, ac tristes intentat minas; imo non vltra minas, quod ego diu vel suspicatus sum, vel optaui; sed ratam fixámque abdicationis sententiam. Isto ego telo percussus, peneque confessus, ad illum ipsum qui infixerat accurro supplex, omnia moueo, misceóque, sed irritus abit conatus omnis, omnia clausa lacrymis, precibúsque, omnia votis promissisque imperuia, denique immobile saxum, surdo inanium fluctuum verbere fatigo. Multi abiere mihi in hoc luctu menses. Cum Dominus pene iratus etiam mihi pridie quā huc venirem, *Vsquequo*, inquit, *tu luges Saul, cum ego proiecerim eum, ne regnet super Israel?* Agnoui nihil vltra spei superesse, calamitatis huius à Saulis, eiusque familiæ ceruicibus auertendę, remq. plane conclamatam; præsertim cū ei Dominus vt mihi iam dudum significauerat, suffecerit successorem. Adiecit enim [a] *imple cornu tuum oleo, & veni vt mittam te ad Isai Bethleemitem, prouidi enim in filiis eius mihi regem.* *Et luctus Samuelis.* a 1. Reg. 16. 1.

XX. *Ac timor ab ambitione, quæ sæua est.* OBSTVPVI sane, & admodum, nihil enim diffitebor, extimui, ne Saul cui suā dudum abdicationem, atq; abiectionem diuinitus pronunciaram, audita hac profectione mea, id quod erat suspicaretur: & mihi præceptum Domini in laqueū verteretur. Timida est enim ambitio, & suspicax, & in vltione capiēda immitis ac ferox. Nō ætati, non meritis, non dignitati parcit; sacra profanaque eodē loco, numeróq. habet: fratres; affines domesticos, filios etiam ipsos ac parētes nihil moratur: amicitiam, quamuis diu spectatā & cognitam, conculcat & poterit: neque reformidat manus, mentemq. suam, coniunctissimo licet sanguine funestare. Posuissem equidem in lucro, in obeundo Dei mandato sanguinem profundere, si Domino ita visum foret, & quasi reus imminutæ maiestatis, ceruicem innoxiam tortoris gladio subiicerem non inuitus; in eoq. facinore culpam regis infœlicis, magis deplorarem, quam iniuriā meam, quæ gloriosum mihi aditū muniret in sinū Abrahæ patris nostri. Verum Deo aliter visum, qui me ad nobilissimum hodierni diei facinus reseruabat, vt regem, qui ipsi esset acceptissimus, consecrarē.

XXI. *Adeo præscriptus modus vitandi Saulis iram.* ERGO iubet me vitulum de armento tollere [b] & specie sacrificij hoc in oppido celebrandi, ora obstruere curiosorum, & abstinentem mendacio, periculosam abscondere veritatem; veni, sacrificaui, cōuocaui vos, adsumus, sacrarū epularū participes futuri, si prius diuinæ seruierimus electioni, & quem ille in oculis omnium vestrum elegerit, inunxerimus. Non enim qui dixit mihi se in filiis Isai prouidisse sibi regem, etiā nominatim aperuit, quis ille futurus esset: integer huc venio, nullamq. in partem humana propendeo voluntate. Omnes mihi estis longe charissimi. Parentem vestrum grandæuum fratrem agnosco, ac veneror: vos autē omnes tanquam filios meos amplector, atq. exosculor. Vestrum erit, si pacis amatores estis, & fraternæ gratię, charitatisq. cultores, si de cōseruanda familia vestra, quam Deus vehementer honorare cupit solliciti, de fratris honore diuinitus illi collato, gaudere, atq. hilarescere, sed gaudere tamen in sinu, donec visum fuerit Domino rē in vulgus afferre; & de Saule pro sua prouidentia, & in populum suū charitate constituere, quod è gloria sua, & publica re maximè futurum agnoscit. b Ca. 16. v. 2 *Samuelis monita ad filios Isai*

XXII. *Et mandatum de singulis producendis.* HÆC cum Samuel magno animi sensu esset effatus, venerabundi omnes Deo sese, eiusque Prophetæ religiosa corporis inclinatione demisere, se suaque omnia illius arbitrio permittentes. Rursus autem Samuel ad senem conuersus: Pollicitus est, inquit, Dominus ostensurum se mihi quid facerem, & mihi demonstratu-

rum, quemcumque vellet hoc a me oleo inaugurari. Ergo si videtur filios hic tuos coram Domino sigillatim, ordine ætatis, sistito, & ego a Domino exquiram, quē de istis regni candidatis, sui prærogatiua suffragii honorare velit, & in solium regium euehere. Annuit Isai, & euocatum primogenitum Eliabum nomine, propius ad Prophetam, qui paululum se de circulo subduxerat, adire iussit. Qui statim oculis in cœlum manibusque excitatis, *nū coram Domino*, inquit, *est Christus eius?* in Hebræo abest interrogatio; cuius loco beneuola quadam affirmatione legitur *certe coram Domino est Christus eius*, qui scilicet inungendus est, vt fiat Christus Domini. Erat autem Eliab primogenitus sicut sequenti capite appellatur, [a] & à Iosepho natu maximus, [b] ætate, vt apparet, nō multo quadragenario minor, qui octauum haberet fratrem 20. annos natum, fuisse etiam statura procerum, & oris habitu decoro, ac pleno dignitatis, vt ad regnum factus videri posset.

Eliab qualis.

a c.17.v.13.

b l.6.c.9.

Eam cogitationem Dominus auertens, *ne respicias*, inquit, *vultum eius*, Eliabi videlicet, *neque altitudinem staturæ eius*, quam dudum in Saule commendaueras, *quoniā abieci eum*, non elegi, videlicet externa hæc ornamēta. Septuag. [Greek] spreui ipsum. *Nec iuxta intuitum hominis ego iudico; homines enim vident ea quæ parent, Dominus autem intuetur cor*: Ex quo innuitur hunc Eliabum, non vsque adeo probatum fuisse neque interiora in ipso satis exterioribus respōdisse: Et Samueli dici potuisse *species decepit te.* [c] De statura ergo Dominus, & cæteris corporis dotibus in Eliabi persona consulto excipit; nec ea momentum aliquod ad suam electionem afferre vult, tametsi ea soleant homines in eligendo intueri, qui interiora videre non possunt. Deus autem interiorum rationem habet, qui ea solus intuetur, quæ multo pluris sunt, ad quoduis officium rite obeundum, quam externa, si internis fuerint destituta. Hæc Iosephus [d] eleganter illustrat *viso*, inquit, *natu maximo eximia statura ac forma iuuene*; imo vero, vt dixi ætate maturo, [e] *coniiciebat inde hūc esse regnaturum. Sed in hac parte non est assecutus* Dei prouidentiam. *Percontanti enim an hunc iuuenem vngere deberet, quē ipse admiratus dignū regno ducebat, responsū est, non eadē spectare Deū, quæ homines. Tu inquit vis a iuuenis pulchritudine, iā satis dignū principatu existimas: apud me vero non eximiæ corporis formæ præmiū est regnū sed animi virtuti; & eum requiro, qui hac sit perfectè excultus, pietateq; ac iustitia, obediētia, & fortitudine animū exornatus.* Ita Ioseph.

XXIII. *Repudiatur à Deo.*

c Dan 13 56.

diuersa Dei & hominū iudicia.

d l.6.c.14.

e n. 2..

Non leuis autem est hoc loco neque dissimulanda dubitatio qualis fuerit hæc Dei locutio, internane ac solius intelligentiæ an externa, & quæ ad circunstantium aures, mentemque pertineret. Dionysius internam fuisse arbitratur, sicut & Lyranus & Caietanus & Sa, nec quēquam intellexisse quē ad finem facta esset vnctio, vt ait Caiet. Ideoque neque Samuelem eum salutasse regem aut osculatum esse, vt iādudum Saulē [f] neq; verbis solennibus in ea vnctione vsū. Isai vero & filios eius qui ceremoniæ isti interfuerant, arbitratos eum in Prophetam, aut peculiarem aliquem Dei famulatum vnctum esse, quem tamen Samuel non indicabat ne Sauli res innotesceret. Sed ne Dauidem quidem fortasse tunc intellexisse, quē ad finem fieret isthæc vnctio. Ideoque rursum ad custodiam ouium à patre amādatum esse, vt ex cap. seq. liquet, [g] & à fratribus non solum indecore, sed etiam contumeliose verbis exceptum fuisse. Hanc ignorantiā in fratribus eius affirmat Chrys. [h] ea ratione quod verendū esset, ne pateretur Dauid, quod passus est olim Ioseph, inuidiam, insidias, contumelias, venditionem: itaque ignorationem eum à periculo vindicasse. Denique in textu sacro nusquā regis facta est mentio apud Bethlehemitas, sed tantum in colloquio Dei cum Propheta, cum adhuc in patria versaretur.

XXIV. *Colocutio Deum inter & Samuelem an interna fuerit.*

f c.10.v.1.

g c.17.v.15. 20.28.

h Hom. 1. in ps. 50.

Contrariam sententiam sequitur Abulensis, [i] putatque credibilius Samuelem inter orandum voce vsum, quæ ad 7. vel 8. circunstantes perueniret, Angelum quoque vsum voce, quę eodem modo exaudiretur: ne electionem hanc illi non à Domino factam, sed à Samuele fictam arbitrarentur cum nihil ipsi viderēt, audirentve, quo illis fides fieret ideoque nec electioni acquiescerent, sicut cum se audirent missa cœlitus voce reiici ac repudiari. Rectius etiam dici existimant solum Isai, qui adstabat prophetæ, & filios ordine introducebat in triclinium, & mox dimittebat, sciuisse de omnibus, admissi ne essent ad vnctionem, nec ne; singulos autem de seipsis tantum sciuisse. S. quoque Chrysost. [k] solum parentem huius mysterij conscium fuisse putat. Verum hæc posterior Abulensis sententia

XXV. *An potius externa.*

i q.23. in c. 16.

& vni & alteri nota.

k loco cit.

ac distinctio minime necessaria est; nec habet idoneum in Scriptura fundamentum. Cum enim sigillatim à patre adducti dicuntur, idem est ac si diceret, prodire iussit singulos in conspectum Samuelis, paululum à cœtu filiorum seducti, vt Vatablus exponit, nec vsui esset ista distinctio ad secretum; facile enim mox inter se cōtulissent, & quidē auidius hoc ipso. *Nitimur enim in vetitū semper, cupimusq; negata.*

XXVI. *An patri & filiis.* Theodoretus quoque quem supra retulimus [a] eumque secutus de more Procopius. Fratres omnes conscios electi in regem Dauidis fuisse putat, & inuidiam modo electionis qua Samuel vsus est mitigatam. Eadem fuit Hebræorum sententia; qui Eliabum superbè allocutum dicunt Dauidem in acie, eo quod putaret eum tumore cordis eleuari, quod Samuel vnxisset eum in regem, vt notauit S. Hiero. in traditionibus eorum, [b] & Lyran. hoc loco, & Serarius. Quod si Dauid euocatus ex agro, in medium fratrum venit, & in medio fratrum inunctus est, vt Scriptura testatur, [c] quid causæ est cur cæteri in medium fratrum non venerint, ibique diuinum de se iudicium, ne forte negare possent, audiuerint? Ita vnctionem in medio fratrum intellexit S. Gregorius, & Iosephus, etsi hic sententiæ de solo patre conscio faueat, velit tamen Dauidem de sua inauguratione ab eodem propheta factum fuisse certiorem. Denique timendum non erat, ne plures conscij rem propalarent; illi enim soli erant conscij, quibus necessarium erat silentium, locutio autem funestissima futura erat.

[a] a 22 q. 37
[b] b in c. 17. v. 28.
[c] c c. 16 v. 13

XXVII. *Refellantur, quæ pro interna locutione faciunt.* NAM quod pro contraria sententia afferebatur, non salutatum à Samuele regem, neque acceptum osculo, neque solenni carmine compellatum, non satis probat; fieri enim potest, vsurpata fuisse hæc omnia, nec tamen scripto tradita. Nam in duabus sequentibus Dauidis vnctionibus sola inunctio [d] memoratur. Existimauit enim scriptor sacer, satis esse integram ceremoniam vno in loco fuisse perscriptam, ex quo peti in cæteris, ac subintelligi sine iteratione posset. Videtur autem indecorum atq; improbabile, eligere prophetam studiose quem vngat, nec dicere iis quorum interest, quæ sit hæc inunctio, ne illi suspicarentur mimicum hoc esse, & ioculatorium negotium delirantis senis. Præsertim cum magnitudo periculi facile silentium extorqueret ab hominibus, qui adolescentiam prætergressi, matura iam ætate essent. At parum est deinceps à patre honorificè habitus; à fratribus etiam contumeliosè tractatus. An dicendum hanc illis audaciam prouectiorem ætatem tribuisse, sicut postea Semei Dauidis calamitatem. [e] Quanquam vnus tantum memoratur Eliab primogenitus aduersus Dauidem in loquendo solutior, qui in tota familia erat instar patris, & forte existimauit, rem inanem esse, & planè in ventos abituram. Patrem autem accusare non placet, diuina enim inspiratione iuuenem ad pascua remiserit, officium eo tempore minimè contemptū, aut despicatum, & insuper vtile, vt tanto esset à periculo tutior, & à suspicione remotior; euenta autē diuinæ prouidentiæ permiserit.

[d] d 2. Reg. 2. 4. & c. 5 3.
[e] e 2. Reg. 16.

XXVIII. *Dispar ratio filiorum Isai & Iacobi.* S. quidem Ioannes, cui est ab aurea lingua nomen & gloria, Dauidi à fratrum inuidia timuit, qui meminisset quid Iosepho à fratribus contigisset, & periculi remedium ab ignorantia petendum putauit. Verum non par Dauidi à fratribus periculum fuit, quod olim Iosepho à patriarchis. [f] Isti enim nihil de Iosephi principatu in populo suspicabantur, sed de sola familia sua cogitabant, in qua ægre ferebant aduersus ordinem ac iura naturæ, minimū natu primogenitorum locum occupare, & parentis instar habere, fratres autem famulorum. At isti principatum in populo agnoscebant, qualem iamdudū videbant in Saule. Et quamuis hunc sibi honorem, quam alteri maluissent: ex fratris tamen dignitate regia, ingentem in se gloriam redundaturam videbant, vtpote in viros, qui tanta regem consanguinitate contingerent: quos tribunos faceret, ac centuriones, ad aliasque in regno primarias dignitates eueheret. Nomen autem regis in hoc colloquio non planè tacitum est, sed satis in Christi voce expressum, & sæpe deinceps Christus pro rege vsurpatur. Et fortè id vocabulum consulto ac dedita opera vitatum fuit, vt contingit in huiusmodi negotiis, quæ timidè perficiuntur.

[f] f Gen. 37.

XXIX. *Correctus Eliab.* CUM ergo Dominus Eliabū primogenitū, quantumuis externis naturæ dotibus cōmendabilem reiecisset, siue propter familiarē istiusmodi hominibus superbiā, quæ non obscure se prodidit, in ipso, Dauidem obiurgante, illiq; superbiā, ac cordis nequitiā obiiciente, [g] quæ est Hebræorū & Lyra. opinio; siue quia hoc exēplo

docere voluit huiusmodi electiones ex mera & simplici Dei beneficentia pendere: præsertim cùm de huius vitæ bonis, honoribus, diuitiis ac dignitatibus agitur, quas promiscuè dignis, indignisque largitur, neque in vlla eorum merita vel demerita intuetur. Ideòque priusquam Iacob & Esau quidquam boni egissent, aut mali, [e] dedit Dominus Iacobi posteris terram, quæ lacte ac melle manare diceretur. Esau verò in aspreta coniecit, *& posuit montes eius in solitudinem, & hæreditatem eius in dracones deserti*, quæ est Tostati sententia. [a] Cùm inquam Dominus Eliabum reiecisset, dixissetque Samuel patri eius, non esse Deo cordi, vt is inungeretur in regem, vocauit Isai Abinadab secundo genitum; proprio scilicet nomine appellatum, prodire iussit in medium, & seipsum sistere Samueli, qui rogans Dominum an hunc elegisset, idem responsum quod de primogenito accepit.

Electio Dei mere gratuita.

a q. 25. in c.16.

Aminadab quoque reiicitur.

RESPONSIONEM eam licet publicè datam, propheta repetit, ac renunciat patri, qui filios ordine ætatis producebat dicens, *nec hunc elegit Dominus.* Quo audito Abinadab se ad Eliabum recepit, locum daturus tertio, nec foras exiit, sicut neque Eliab, neque reliqui deinceps, sed in eodem conclaui omnes substiterunt, vt viderent, quem tandem exitum habitura res esset. Vnde mox Dauid inunctus dicitur in medio fratrum eius, & Samuel de præsentibus loquens, *Non elegit*, inquit, *Dominus ex istis*. 70. ἐν τούτοις, demonstrando manu eos qui aderant. Productus est ergo tertio loco Samma, quarto Nathanaël, quinto Raddai, sexto Asom, hoc enim ordine apud Iosephum paululum variatis nominibus vsque ad Dauidem octauum numerantur, & in 1o. Paral. [b] Sed additur ibi septimus Dauid, qui hic apertè numeratur octauus. Nam *adduxit*, ait Scriptura, *Isai septem filios suos coram Samuele, & ait Samuel ad Isai, non elegit Dominus ex istis.* At elegerat Dauid, ergo Dauid non erat ex septem illis. Deinde propositis iam septem vnus supererat paruulus; siue natu minimus, 70. ὁ μικρὸς, quod nos cum articulo quoque exactè dicimus, *le petit* regia & Compl. μικρότερος *le plus petit*. Is ergo erat octauus, & non vnus è prioribus septem. Postremo, cap. sequenti, Isai dicitur vir grandæuus in Israël, qui habebat octo filios, itaque vbique sine vlla varietate legitur.

XXX. Et cæteri deinceps.

b Ca.2.13. 14.

VIDIT hunc scopulum Iosephus, & ita vitauit, vt contra huius autoritatem loci Dauidem septimum faceret non octauum. *Quæritur*, ait S. Hieron. in tradit. Hebraicis, [c] *cur hic octo filios habere dicatur, cum in Paralip. non amplius quam 7. legantur quod ita soluitur Nathan prophetam filium Sammæ filii sui, quem in loco filii educauerat & nutrierat, inter filios annumerat. Nam & coram Samuele septem eius filii leguntur adducti fuisse, & octauus esse in pascuis, inter quos Nathan adductum fuisse manifestum est, qui & Ionathan vocatur. De quo in extrema parte Samuelis* [d] *dicitur. Percussit autem eum Ionathan filius Sammaa fratris Dauid. Et notandum quod vbicunque propheta vocatur, Nathan scribitur, non Ionathan.* Sic Hieron. quæ Rupertus quoque recitat, [e] & post vtrumque Comestor, & deinceps Lyran. Abulensis, Dionysius, Caiet. Alij existimant eas Scripturæ ἀντινομίας ita conciliari posse, si dicamus Isai septem tantum habuisse filios, ex eadem matre, quorum septimus fuerit Dauid. Alterum autem innominatum ex alia vxore susceptum. His vt lucem aliquam, si quo modo possumus, afferamus.

XXXI. An rectè septimum

c in c.17. 1.Reg.

d 2.reg.21. 21.

e in 2. reg c.4. l.1.reg.c.15

Num.30.

DICENDVM videtur in primis retinendos esse octo filios Isai, quos paulo ante perspicuè ex Scriptura probauimus, nec obstare quod in 1. Paral. c. 2. [f] septem tantummodo numerantur, nulla enim eo loco adiecta est particula ex qua hunc 7. liberorum numerum præcisum atque exactum significare velit. Et causa esse aliqua potest, cur illic vnum Scriptura tacuerit, nulla verò esse potest, cur aliquem filium, qui non erat, Isai affinxerit, quo argumento supra [g] in minore Cainam asserendo vsi sumus.

f v.13.14.15.

XXXII. Retinendi 8 filii Isai.

g a.m.1694. n.2.

DICENDVM quoque Dauidem non esse septimum filiorum Isai, sed octauum; Id enim ex hoc cap. 16. [h] primi regum probatum est, & ex cap. 17. confirmatur, [i] vbi qui priore loco dictus fuerat paruulus, hoc posteriore dicitur minimus in editione vulgata. At dicitur septimus in difficili illo Paralipomenon loco [k] responderi tamen potest eam vocem numericam, non ad ordinem generationis, sed præsentis enumerationis pertinere, vt septimus dicatur non septimo loco genitus, sed septimo loco numeratus. Et genuit Dauidem septimum, quem scilicet numeramus septimum. Neque id admodum merum: nam cap. 3. libri eiusdem

h Ca. 16. n. 30.
i v. 14.
k l.1.c.2. v.15.

quorum octauus est Dauid.

[a] ordo filiorum Iosiæ reperitur perturbatus, vt alio loco docebimus; cum Sellum reuera tertius sit, & Sedechias quartus.

[a] ¿ ar. 3. 15.

XXXIII. *Ne Ionathan in iis numerandus.*

EXISTIMAREM præterea ascititium istum Ionathan, omnino in filiis Isai non numerari. Primum quia reuera non erat filius eius, sed nepos; & à Samuele, non expectato diuino iudicio, reiectus fuisset, qui cum alias semper, tum maximè hoc tempore, in hoc regio negotio Dei iussis quam exactissimè studebat obsequi, negotio inquam, quod exortum erat, ex obsequij in Saule defectu. Nec par est credere in tam suspiciosa inquisitione eius, qui esset regni candidatus, Samuelem ingeniosum videri voluisse, in nepote pro filio sumendo, & permiscendo cum filiis. Quin & durior videtur isthæc adoptio in multitudine verorum ac naturalium liberorum, cum adoptio remedium sit sterilitatis, aut orbitatis. *Quod est* ait M. Tullius, [b] *ius adoptionis? nempe vt is adoptet, qui neque procreare iam filios possit, & cum potuerit sit expertus.* Denique hæc Rabbinorum assertio nullum habet in scriptura fundamentum, & planè Ionathan hic videtur vacuum anonymi locum, quasi caducam possessionum, Hebræorum rogatu, occupasse.

Adoptio.

[b] pro Dom. sua.

XXXIV. *Qui alius sit a Nathan.*

ADDO quoque Ionathan alium omnino videri à propheta Nathan. Nam S. Epiphan. in libro de vita & interitu prophetarum, ait Nathan prophetam ex Gabath vrbe Galilææ oriundum fuisse, ibique diu habitasse, ac sepultum esse. At Galilæa longè erat à tribu Iuda, ad quam tota Isai familia pertinebat. Galilæa verò superior; erat in tribu Nephthali, inferior vero in tribu Zabulon, & Issachar. Adde quod pudet, pigetq; nefarium huius Ionathæ consiliũ datũ Amnoni filio Dauidis, [c] sancto Prophetæ tribuere. Et vocatur ille quidem Ionadab eo in loco, in emendatioribus libris, in quibusdam tamen legitur Ionathan, quo modo legit etiam Abulensis: patris nomine inuitante, sed satius est Ionathan & Ionadab fratres dicere, filios Semmaa, fratris Dauidis. Placet autem hoc satis idoneo loco, antequam progrediamur schema familiæ Isai describere, plerisque in locis vsui futurum. Dauidis tamen familiæ schemate opportuniorem in locum reseruato.

[c] 2. Reg. 13. 3.

XXXV. *Schema familiæ Obed, siue Isai.*

Obed filius Booz ex Ruth genuit:

- Ionathan qui patruus Dauidis dicitur in lib 1 Par. 27 32 à Septuag πατράδελφος. vocatur etiam Adonai, & frater Isai, in tradit. Hebraicis 1. Paral. ca. 11. huius filius est
  - Eleazarus vnus de tribus fortissimis, Dauidis. 1. Paral. 11. v. 12 & ibid. Hieron. in tradit & 2. Reg 23. 9 Est hic patruelis Dauidis, filius patrui eius
- Isai, qui & Iesse & Naas 2 Reg 17 Hieronymo interp in tradit Hebr. ibid. eius 7. fil. 1 Paral. 2. 13. & seqq. memorãtur. & sorores duæ. in 1 autem Reg 16 10 & 11. & ca. 17 v 12. ponuntur octo
  - Primus Eliab primogenitus 1. Reg. 17 13. & 1 Par 2 13 Dicitur etiam Elia 1. Paral c 27 18 & ponitur ibid. Princeps, siue Tribunus in tribu Iuda. reperitur eius filia
    - Abihail 2 Par 11. 18. quæ neptis, aut proneptis potius fuit. Nupsit enim Roboamo, annis ab hinc plus minus 90 ex quo suscepit
      - Iehus
      - Somoriam
      - Zoom. ibid.
  - Secundus Abinadab, quem Septuag. fere vocant Aminadab, cuius tota posteritas in obscuro delitescit.
  - Tertius: Samma 1. Reg 16. 9. c. 17. 13. Semmaa 2 Reg. 13. v 3. 32. Samaa 2. Reg c. 21. 21. Simaa 1 Paral. c 2. 13 — eius filij tres
    - Ionathan 2 Reg. 21. 21. vir fortissimus, qui in trad Hebr. dicitur Nathan Propheta.
    - Ionadab 2. Reg 13 3. 32. vir callidus.
    - Iohel in trad. 1. Par 20.
  - Quartus Nathanael, qui in Scriptura posteritatem non habet 1 Paral. c. 2. v. 14.
  - Quintus Raddai 1. Paral. c 2. 14. Iosepho l. 6. ant. c 9 Rael, à Septuag. dicitur Ραδαΐ. huius quoque ignoti posteri.
  - Sextus Asom 1. Par. 2. 15 Iosepho l. 6 ant. c. 9. Alamus ignoti liberi.
  - Septimus anonymus: dicitur tamen Dauid, 1. Paral 2 15. qui reuera est octauus, vt paulo ante n. 33. explicatum est Hunc Hebræi volunt esse Ionathan filium Samma. supra n. 31
  - Octauus Dauid 1. Reg. c 16 & c 17 v 12. 13 14 de quo infra.

Filiæ Isai duæ 1. Par. 2. 16.

- Saruia quæ genuit ex Suri 2 Reg 2 18 Iosep. 7. ant. c. 1. Σουρί.
  - Abisai 1. Reg. 26 6. & seqq percussit Idumæos 1 Paral. 18 12. 13.
  - Ioab, princeps militiæ Dauidis 2 Reg. 8. 16. c 20. 23. occisus à Banaia. 3 Reg. 2 34 iussu Salomonis v. 31 & Dauidis. 5.
  - Asaël occisus ab Abner 2. R. 2 13 Eius filius Zabadias 1. Par. 27. 7.
  - (Nepotes Dauidis ex sorore.)
- Abigail ex Iethere Ismaelita 1 Paral 2 17 3 Reg 2. 5 qui dicitur Iethra de Iesraeli 2. Reg. 17. 25 genuit
  - Amasam. quem Absalon fecit principem exercitus pro Ioab. 2. Reg 17. 25 & postmodum à Ioab proditoriè interficitur. 2. Reg. 20. v. 9. & 10. ex inuidia v. 12.

XXXVI. Requiritur Dauid à Samuele.

Septem itaque Isai filiis ordine oblatis à parente, iisdemque à Deo & Propheta repudiatis, dixit Samuel ad Isai, [a] numquid iam completi sunt filii? mirabatur neminem vltra produci, nec tamen comprobatam illam sententiam, *Prouidi in filiis Isai mihi regem*, quam tamen necessario veram esse oportebat: hic nimirum dicere potuisset Dauid, *Adolescentulus sum ego & contemptus*; nam Isai contemptim, vt ait Gregorius, certe præter opinionem, *adhuc reliquus est paruulus, & pascit oues.* Alii ex Hebræo & Græco vertunt minor, siue minimus natu, sicut & Hieron. ipse cap. seq. [b] & vox paruulus ad staturam potius, quam ad ætatem pertinet, idque videtur Isai dixisse ex antithesi Eliabi, & cæterorum, qui statura erant, procera & quibus magis fauebat Senex. Nam ætate vix paruulus dici potuit, qui vigesimum iam annum agebat, vt hoc quoque loco fatetur Abulens. [c] licet Seuerus Sulpitius eum paruum etiamnum puerum vocet, qua de re supra quoque disputatum est. [d] Pascebat porro oues, & quidem, vt videtur, sub alterius cuiuspiam natu grandioris pastoris cura, qui infra [e] custos vocatur, eique Dauid discedens oues sibi commissas commendat. Pertinet hoc ad eorum temporum simplicitatem, cum honestissimis geniti familiis, oues pascebant, & quærebant asinas, & agebant bubulcos, aulica vanitate nondum in mores inducta.

a c.16.v.11. | l.10.in Iob. c.17. | qui dicatur paruulus. | b c.17.14. | c q.17.in c.16. | d num.1. | e c.17.v.20.

XXXVII. ...t euocatur. Dilato prandio.

Hic Samuel ad Isai, *mitte*, inquit, *& adduc eum, neque enim discumbemus priusquam huc ille veniat*; Par est credere Prophetam didicisse, non longe illum ab oppido abesse, ne non satis vrbana esset ista retardatio & mora: & poterat quidem differri examen, & vnctio Dauidis in pomeridianum tempus; sed existimauit indecorum fore, si is vnus abesset à conuiuio, propter quem præcipue celebrabatur, & qui in illo præ cæteris fratribus honorari debebat; iuxta ea quæ mox ex Iosepho referemus. Pertinebat quoque ad sacræ inaugurationis reuerentiam, vt à ieiunis celebraretur ista ceremonia, vt aiunt Lyran. Dion. Abul. *Quid est autē non discumbemus priusquā veniat?* inquit Greg. *nisi quia in obseruatione ieiunii celebranda sunt sacramēta vnctionis.* Prodit quoque hæc dilatio zelum Samuelis, cuius cibus videatur esse, vt postea Christi Domini, facere voluntatem patris, qui in cœlis est. Misit itaque Iesse ad Dauidem famulum aliquem, rei totius ignarum, aliquid tamen serium suspicantem, quod vidisset Samuelem domi, & quod iuberetur curriculò adolescentem euocare. Iuit itaque, euocauit, & adduxit eum minimè repugnantem, & obsequendi studiosum.

XXXVIII. Adest, atque introducitur. eius pulchritudo.

Adest atque introducitur, non sine timore fortasse, certe non sine innata verecundia, & erat qui placere posset, *erat quippe rufus, & pulcher aspectu, decoraque facie*, & festinatio gratiam rubicundi coloris adiecerat? Quidam pulchritudinem oculorum in Dauide celebrari volunt, vt Caieta. plerique ambigue vertunt, nam *pulcher oculis*, est qui pulchros habet oculos, & qui pulcher oculis intuentium apparet. Septuag. priorem interpretationem secuti sunt μετὰ κάλλους ὀφθαλμῶν. sed addunt etiam alteram; vocant enim ἀγαθὸν ὁράσει κυρίῳ. decorum aspectu, qualem patriarcha Iacob Iosephum suum prædicat, Gen. 49. 22. viuidos nimirum oculos habuit Dauid, acres ac perspicaces, ingenii, generosique animi nuncios, atque indices, Pro rufo quidam rubeum, siue rubicundum vertunt, A Septuag. πυῤῥάκης dicitur, id est rufus, rutila cæsarie, igneo colore, idem quod πυῤῥὸς, vtrumque à πῦρ. A Iosepho παῖς ξανθὸς τὴν χρόαν, γοργὸς δὲ τὰς ὄψεις, *adolescens colore flauus, & martium quiddam tuens*, vt vertit Gelenius, cætera autem membra in statura mediocri, grata atque amabili proportione placebant.

XXXIX. ...um Samuel iubetur inungere.

Et ait *Dominus*, non expectata interrogatione Samuelis, *Surge vnge eum, ipse est enim*, quem prædixi tibi, quem prouidi mihi, non expectata inquam interrogatione; neque enim putandum est sedentem interrogasse Dominum, sederat autem dum aduenires adolescens, necdum illo ingresso surrexerat, cum Dominus, quasi aspectu dilecti sibi filii factus hilarior, *surge* inquit, *vnge eum.* Surrexit vt maiore cum veneratione sacram vnctionem perficeret. Sed prius, vt par est, eum tota de re breuiter edocuit, iussitque diuinæ acquiescere voluntati. Quod ille, vt se ex admiratione collegit, quamuis obsequēdi studiosior quam imperandi, sibi denique passus est persuaderi; rem totam diuinæ permittens prouidentiæ, quæ sæpe parū idonea instrumenta mirabilium operum eligit, vt tanto magis intelligatur, Dei id opus esse, non hominis, *Tulit ergo Samuel cornu olei, & vnxit eum in medio fratrum eius.*

Et inungit.

Sed & reliquas, vt opinor, ceremonias adiecit, quas prius in Saule vsurparat; valebant enim ad conciliandam illi, apud natu maiores fratres, internam quandam venerationem qualem vulgo laici clericis deferre solent. Nec paternæ erga iuuenem adhortationis est oblitus.

Et inungit.

Vid. supr. n. 17.

Scribit enim Iosephus Samuelem ab ipsa vnctione breui adhortatione vsum erga Dauidem, vtique probabiliter. *Depromit*, inquit, *sacrum oleum, quo delibutum Dauidem in aurem admonet, Deum ita velle vt regnum in perpetuum obtineat, præcipitque vt iu[…] colat, & operam det ne vnquam à mandatis Dei discedat. Hoc enim pacto & regnum eius fore diuturnum, & familiam vniuersam illustre nomen consecuturam. Palæstinos quoque ab illo subigendos, & cum quibuscunque gentibus congressus fuerit, semper victorem rediturum; insignemque inde gloriam tam sibi paraturum, quam posteris relicturum.* Sic Iosephus, sed prius, quod minimè factum oportuit, conuiuium celebrat. Ait enim, *qui postquam accitus à patre venit, adolescens colore flauus, & martium quiddam tuens, alioqui liberali specie: tum propheta ad patrem versus, submissa voce. Hic est*, inquit, *quem regnare Deo visum est: & cum dicto accumbit, & proximum sibi adolescentem collocat, ac deinceps patrem cum reliquis filiis.* sic ipse.

XL. *Et monitis instruit apud Iosephum.*

Vide supra n. 8.

πυῤῥός, acer, terribilis.

Quæ partim ex probabilitate effecta, partim ad imitationem eorum, quæ hic ipse Propheta in Saule primum inaugurando gesserat conformata esse nemo non videt. In quibus nonnulla cum bona lectoris venia improbauerim. Primum quod quæ Deus dixit Samueli, ea ipse vult à Samuele dicta Isai; Equidem vtrunque arbitror contigisse. sed cum Iosepho visum esset, vnius tantum personæ verba referre, oportebat ea referre fideliter, quæ dicta fuerant à Scriptura. Alterũ quod accumbit ante inunctionem; Samuele aperte repugnante, dicentéq; *Nec enim discumbemus prius, quam huc ille veniat*: & scilicet inungatur, vt supra explicatum est. [a] Tertium quod mensæ accumbens, vel assidens, nam hebræam vocem Arias vertit *circum sedebimus*, vnctionem perficit, miscens sacra profanis, at stando factam, illa verba satis probant; *Surge vnge eum*, quæ in omnibus æque linguis habentur. quamuis Abul. vocem *Surge*, abundare putet ex vi idiomatis hebræi, vt scilicet sit idem quod *Age* hortantis. certe Saulem stando inunxerat. Denique improbarim cum Serario in aurem insusurrari, quæ aperte facta supra docuimus.

XLI. *Qui hic improbatur* 1. 2. 3. 4.

a n. 37. נסב nasob.

Sequitur sacræ huius vnctionis effectus. *Et directus est Spiritus Domini à die illa in Dauid, & deinceps.* Quatuor hic attinguntur, quæ ampliorem aliquam lucem requirere videantur, vt plenius intelligatur quis sit hic spiritus Domini, cuius scilicet author est ipse Dominus Deus, qui Spiritus est, & spirituum bonorum largitor; quæ fuerit eius in Dauidem actio, quæ hic directio dicitur; quando cæpta sit, quandiu perseuerarit.

XLII. *Vnctionis effecta.*

Quem igitur Domini spiritum interpretemur in viro omnium dilectissimo, qui iuxta cor Domini sit, ibi sedeat, ibi habitet, ibi commoretur; quam spiritum omnium optimum, atque perfectissimum, spiritum charitatis & dilectionis, spiritum gratiæ gratum facientis, verum absit à nobis suspicari, hac primum die datum hunc spiritum Dauidi, de quo iamdudum dixerat Dominus, [b] quæsisse se, atque inuenisse Dauidem filium Iesse, virum secundum cor suum. eius videlicet cordi gratissimum, atque acceptissimum, cui nihil placere potest, nisi quod sanctum est, & diuino illo gratiæ oleo perfusum. Auctum sane hodie, vehementerque amplificatum in Dauide dicemus illum spiritum, primum autem datum non dicemus. eodemque modo aucta ea dona, quæ principem illam, ac primariam gratiam, vel natura sua, vel Dei benignitate consequuntur.

Quis sit Spiritus Domini hoc loco. An gratiæ & charitatis.

Dionys. ar. 31.

b 1. Reg. 13. v. 14. Act. 13. v. 22.

Plerique spiritum Prophetiç intelligunt, qualem Saul à prima vnctione sua fuerat consecutus, cui prædixerat Samuel fore vt insiliret in eum spiritus Domini, & prophetaret, & mutaretur in virum alterum. [c] Sic ergo Dauid hoc primum tempore gratiam diuinitus acceperit psalmos, & spiritualia cantica, diuino spiritu suggerente atque incitante, profundere, vt ibi de Saule dicebamus. Itaque S. Hierony. in traditionibus hebraicis, *Ideo directus*, inquit, *in eum spiritus Domini dicitur, eo quod tunc psalmos canere cæperit.* Et hoc consonare ait Lyranus, dicto illorum, qui dicunt ipsum in sua vnctione fecisse illum psalm. *Dominus illuminatio*

XLIII. *An prophetiæ.*

c 1. Reg. 10. 6.

mea. qui est ordine 26. in cuius titulo habetur. *Psalmus Dauid priusquam liniretur,* siue vngeretur. verum hæc vnctio secunda intelligenda est, authore Hieronymo in eum Psal. non prima. Et recte ille quidem; apparet enim illum à Dauide post mortem Saulis compositum, exantlatis iam multis calamitatibus, & aduersariorum incursibus, à quibus adhuc immunis fuit. Hanc de spiritu prophetico sententiam amplectitur Iosephus, qui ait Dauidem hoc tempore concepto diuino spiritu Prophetare cœpisse.

Vnctionis effecta Spiritvs Dauidis. *Psalm. 26. quando scriptus.*

XLIV. *An spiritus fortitudinis.*

Spiritvm fortitudinis multi quoque intelligunt. Nam Gregorius magnus, *Intus*, inquit, *dirigitur spiritus, vt quod iniungitur potenter agat. magnum quippe est onus ordinis, magna fragilitas carnis: onus ergo tantum, quia debili committitur, dirigitur spiritus, vt debilis roboretur, & magnum onus tanto gratius ferat, quanto ipsum omnipotens spiritus fortius ad ferendum iuuat.* sic ipse: quæ non minus regiæ dignitati, atque oneri, quam sacerdotali quadrant. Hunc ipsum spiritum fortitudinis & constantiæ, ad liberandum populum probat Lyranus, quo factum fuerit, vt mox inermis, singulare certamen contra Goliathum, magno animo susceperit. Nec par erat eo spiritu priuari Dauidem, qui Saulis fuerat concessus, cum audito gemitu Iabesitarum *insiluit in eum spiritus Domini*, ad bellum fortiter contra Ammonitas suscipiendum, gerendúmque. Et hic quidem boues nihil repugnantes in frusta concidit, Dauid autem vrsos etiam ac leones, persequebatur, & percutiebat, & prædam de ore ipsorum eruebat; *& illi*, inquit, *con urgebant aduersum me, & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebamque eos.* quæ Abulensis [a] vult ab hac inunctione contigisse. quam expositionem ita probat, vt priorem quoque retineat.

[a] q. 29. in c. 16.

XLV. *An potius spiritus principis, qui est multiplex.*

Ego sane libenter acceperim spiritum regium ac principalem, rege videlicet ac principe dignum, qualem ipse postulabat, cum diceret: [b] *Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Spiritu potenti*, ait Hieronymus, siue spiritu potentium, *vt ipse in me, & non vitia principentur.* Eo spiritu, qui hominem mutat in virum alterum, qui vitia corrigit; & plebeias virtutes, regias atque Heroicas facit. qui timiditatem in audaciam vertit, animi angustias dilatat, præbetque *latitudinem cordis, quasi arenam, quæ est in littore maris*, [c] vt de Salomone legimus, quo etiam referas illud Dauidis, [d] *eduxit me in latitudinem.* Eo spiritu, qui calliditatem in prudentiam, prudentiam in diuinam sapientiam vertit; qui parcitatem in liberalitatem, liberalitatem in magnificentiam commutat; spiritu gratiæ septiformis, quo vnctus est, & qui in illo plenissimè requieuit, [e] qui audit *rex regum, & dominus dominantium*, & quo inungi debent, qui ab eo accipiunt vicariam, ad regendos populos, potestatem. A qua sententia non multum abest Vatab. qui hic Spiritum intelligit fortitudinis, prophetiæ, & prudentiæ. Neque Carthus. & Serarius qui hic ita spiritus sancti gratiam accipiunt, vt eam velint variis gratiæ gratuitæ charismatibus ornatam, robore corporis, animi magnitudine, musica, poëtica, prophetia.

[b] in psal. 50.
[c] 3. Reg. 4. 29.
[d] psal. 17. 20
[e] Esai. 11. 2.

XLVI. *Qui directus est in Dauid, & qua sit illa actio.*

Hic ergo Spiritus Domini regius, ac principalis, *directus est in Dauid:* Eandem vocem hebræam Hieronymus supra tertio vertit *insiluit*. Et Septuag. perpetuo reddunt ἐφήλλατο, quod significat diuinæ actionis promptitudinem, longe ab humana tarditate distantem, qua sensim, & per longam actuum frequentationem in hominum animis instillantur habitus; ille autem spiritus puncto temporis animos occupat, & instar corporeæ lucis, quæ contrario caret, & per immensa spatia momento se explicat, statim animum illustrat, voluntatem afficit, omnibus animi, corporisque facultatibus suauissime moderatur. S. Gregorius hanc directionem spiritus, quasi transitum quendam eius à Saule ad Dauidem explicat, eo quod mox Spiritus Domini à Saule recessisse dicatur. *Sed dirigi*, inquit, *spiritus dicitur, vt conuersus à rege superbo sentiatur. Se ergo spiritus in alterum dirigit, quando eiusdem spiritus gratia superbos ac fictos fugit.* Abulensis interpretatur *directus est in Dauid*, sedit super Dauid, Pagninus mansit, quia mox eiusdem spiritus constantia in eodem subiecto indicatur: rectius quam quidam, *agitare cœpit*, Arias maluit, *prosperauit*, quia hebræa vox eam quoque significationem admittit: sed non satis imminentibus Dauidis aduersis rebus congruentem. Retineatur ergo illud peruadere, pertransire, insilire, quoniam Hieronymo placuit, & Septuaginta viris.

צלח salath

XLVII. *Varia Dauidis gratiæ, ſiue ſpiritus. prophetiæ.*

Insilvit ergo, ac prompte inuaſit Dauidem, Spiritus Domini ab hac die primæ vnctionis; non quidem ſpiritus ille gratiæ, & charitatis, vt dixi, [a] Sed ſpiritus Prophetiæ, fortitudinis & multiplex ille ſpiritus regius, ſiue principalis: quamuis negari non poſſit eorum ſpirituum ſemina illi ingenita ab authore naturæ, *qui attingit à fine ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter.* Prophetię itaque gratia nunc primum donatus eſt; Alioqui erupiſſet illa foras, & iuuenem patri fratribuſque dignum veneratione reddidiſſet; nec eum illi ignotum in paſcuis, deſpectumque reliquiſſent, vt notauit Abulenſ. [b] & cum eo Serarius. Nullus itaque Dauidis Pſalmus anno vitæ ipſius vigeſimo antiquior eſt, iuxta hebræorum apud Hieronymum traditionem. Illa quoque non ſolum cum Goliatho, ſed cum leonibus etiam, vrſiſque certamina, quibuſcum luſit, quaſi cum agnis, poſteriora ſunt vt Abulenſi placet; ſingulare certe cum gigante certamen antecesserunt. Denique neque Spiritus regius datus eſt Dauidi, priuſquam ius illi ad regnum ſacra vnctione, atque inauguratione datum eſſet. Diuina enim myſteria & ſacramenta, proprias habent gratias & ſuas, ſed ſocias & cohærentes, niſi quis obicem ponat,

Fortitud.

a n. 42.

b q. 29. in c. 16.

ibid.

Regius.

XLVIII. *Quam diuturni.*

Reliqva eſt hoc loco duratio ſpiritualis huius gratiæ, quam illa verba ſignificant, *& deinceps*, ſiue vt legit Gregorius & Abulenſis, *& in reliquum* ſcilicet tempus. *Quid eſt ergo quod dicitur* ait Gregor. *à die illa, & in reliquum? niſi quia Sancti ſpiritus gratia ſic recipitur, vt in ea electi vſque in finem perſeuerare doceantur;* & rurſum. *Dirigitur ergo Spiritus in electis tantum, in die illa in reliquum, quia reprobis in exortu fidei per ſpiritum ſanctum peccata dimittuntur, ſed ſpiritus ſancti gratiam poſtmodum per iniquitatem perdunt.* Nec propterea vult S. Gregorius, electos poſt acceptam Spiritus ſancti gratiam non peccare. Id enim vel ex ipſo Dauide conſtat dici non poſſe, quem nemo grauiter peccaſſe ignorat. Sed aſſerit eos nihilominus ad gratiam redituros, & omnino donum perſeuerantiæ habituros, quò in ſtatu gratiæ moriantur, quod Dauidi contigit, Sauli non contigit.

Finaliter, vt a ũ: Theol

Infallibiter

XLIX. *Spiritus Prophetiæ quomodo perpetuus.*

Spiritvm autem Prophetiæ quomodo perpetuum habere potuit, cum is à Prophetis non per modum habitus poſſideatur, ſed ſit quoddam lumen raptim tranſiens per modum actus, cum Deo viſum fuerit prophetæ mentem illuſtrare. Reſpondeo cum Abulenſi, [c] ſatis eſſe vt aliquis Propheta ſit & eam gratiam perpetuo deinceps habere dicatur; ſi ſpiritus Propheticus qui ſubinde eum illuſtrat, nunquam eum prorſus deſerat non reuerſurus. quomodo de 70. viris. numer. 11. dicitur, cum requieuiſſet in eis ſpiritus Propheticus, prophetauiſſe, nec vltra ceſſauiſſe. [d] Spiritus quoque fortitudinis perſeuerauit in Dauide, ſic vt viribus corporis fere populares ſuos ætate ſuppares vehementer antecelleret, nec aduerſis vnquam rebus præ animi mollicie frangeretur, quod non impedit ne robur corporis aut ſenio & defatigatione langueſceret; vt ſequens docebit hiſtoria. [e] Denique regiæ illæ virtutes perpetuo cultæ, etiam in ætate decrepita floruerunt, quod ſatis colligi poteſt ex eius inſtitutione Salomonis in regem, & teſtamento quod apud eundem Salomonem moriturus edidit.

c q. 30. in c. 16.

Et ite fortitudinis.

d vide to. 1. a.m. 3545 n. 159. & 160.

e 2. Reg. 21. 16. 3. Reg. 1. v. 1.

L. *Redit Samuel in patriam.*

Vnctione peracta reuerſus eſt Samuel in Ramatha, [f] patriam ſuam & locum habitationis ſuæ: nec diutius apud Iſai in Bethlehem ſubſtitit, ne Bethlehemitis ſuſpectum faceret aduentum ſuum, qui ſacrificandi cauſa ſe veniſſe dixiſſet; nec tamen ſacrificio peracto ad proprios lares reuerteretur. Nec erat opus diuturniore mora ad nouum regem inſtruendum, cum id breui oratione perfici poſſet, qualem Ioſephus expreſſit: nec vrgenda eſſet iſta inſtitutio, cum in multos annos regni poſſeſſio differretur: & quod caput eſt haberet Dauid inhabitantẽ Spiritum ſanctũ, & ſpiritum prophetiæ, vt diuinitus edoctus homines non requireret. Nec Saulem adiuit, etſi fortaſſe non ignorabat, illum conſilio ſuo, aut conſolatione vehementer indigere, ob inflictam ei recens à Deo calamitatem. Verum diuino afflatus ſpiritu intellexit id Deo non placere, nec eam viſitationem regi, aut prophetæ vtilem fore; ſi forte ille furens, in ſenem, opinatum malorum ſuorum autorem, irrueret.

f c. 16. 13.

Nec Saulẽ adit.

Circiter 10

LI. *Spiritus Domini recedit à Saule.*

Spiritvs *autem Domini,* ait Scriptura, *receſſit à Saule,* & qui amiſſione gratiæ, quæ ipſum gratum reddebat, & acceptum Deo, iam principem illum Dei ſpiritum amiſerat, nunc inuncto Dauide, etiam donis aliis gratuitis, quibus ille donatus

est, iste priuatur, & nominatim spiritu fortitudinis, vt res ipsa docuit, Goliatho toti exercitui, in eius auribus insultante. Quia enim regio magistratu abdicatur, regiis etiam virtutibus & gratiis, ad id munus rite obeundum congruis diuinitus spoliatur. Ideóque Spiritus Dei ab vno ad alterum significatur transisse, vt ex Gregorio dicebamus. [a] Et Iosephus ait numen deserto Saule ad Dauidem commigrasse [b] eóque factum ait, vt hic concepto diuino spiritu prophetare inciperet, Saul vero in morbum dæmoniacum incideret, ita vt præfocari ac strangulari videretur: Sic enim explicat illud Scripturæ *Spiritus autem Domini recessit à Saul, & exagitabat eum Spiritus nequam à Domino*, immissus videlicet, vel permissus. In eandemque sententiam Theodoretus [c] posita quæstione, quomodo Spiritus malus à Domino suffocaret Saulem, ita respondet, *Cum diuinus recessisset Spiritus, locum est sortitus malignus spiritus. Hinc autem docemur clamare cum Dauide, Spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Sic cum apostolica gratia Iudam reliquisset, in eum ingressus est Diabolus.* hæc ille.

a nu. 46. b l. 6 ant c. 9. c q. 38. [illegible] 70. & Theod.

LII. *Quis spiritus agitaret Saulē, an melancholia.*

QVIDAM existimant sicut Spiritus Domini pro gratiis eius & donis in Dauide sumitur, ita spiritum nequam pro effectis eius noxiis accipi in Saule. Caietanus vult hunc spiritum malum, fuisse spiritum melancholicum, impellentem ad malum, terrendo Saulem. *Vbi interueniebat*, inquit, *duplex passio immissa à Deo, altera corporis, in motu spiritus melancholici mali, id est, nociui: Altera animi; quoniam ex motu spiritus melancholici formabantur in internis sensibus apparitiones exterrentes Saulem*: & vtraque passio est ægritudinis naturalis, sed Deo attribuitur, tum quia opus naturæ est opus Dei, tum quia subtrahente Deo gratuitam donum interni impulsus Diuini, compescentis huiusmodi passionem in Saule, inualuit spiritus melancholicus terrens, & impellens ad malas actiones, verbi gratia ad occidendum Dauidem. Hęc Caietanus. Genebrardus autem. *Saul*, inquit, *Dei fauore destitutus, sibique relictus spiritu melancholico iuxta hebræos, iuxta nostros vero spiritu maligno correptus est.* sic ipse, aliter tamen sensit Iosephus inter hebræos, vt statim dicam.

LIII. *An potius dæmon, vt vult. Iosephus.*

COMMVNIS enim tam antiquorū patrum, quam recentiū scriptorum sententia est Saulem ab ipsomet dæmone vexatum, hac corporis eius dispositione vtente, quæ cum per musicam harmoniam mitigaretur, dæmonis quoque eum affligentis actio, quæ se dispositioni corporeæ accommodabat, temperabatur. Iosephus Hebræorum facile princeps, [d] hanc Saulis calamitatem non solum morbum, sed morbum dæmoniacum appellet πάθη τινὰ, καὶ δαιμόνια, & mox τὸν τῶν δαιμονίων πνιγμόν. Tertullianus in libro de fuga in persecutione. [e] *Ex causa reprobationis*, inquit, *traditur diabolo peccator, quasi carnifici in pœnam vt Saul. Et abscessit*, inquit, *Spiritus Domini à Saule, & concutiebat eum spiritus nequam à Domino, & suffocabat eum.* Clemens Alexand. in exhortatione ad gentes. *Dauid certe*, inquit, *rex cytharœdus, longe aberat vt laudaret dæmones, qui vera musica ab ipso expellebantur, qua, Saule à dæmone vexato, ille solummodo canens, eum curauit.* S. Augustinus lib. 2. ad Simplicianum. [f] *Sed magis arbitror*, inquit, *malignum spiritum, à quo ipse vexabatur Saul, ideo dictum Spiritum Domini, quod occulto Domini iudicio Saulem vexabat. Vtitur enim Deus ministris etiam spiritibus malis, ad vindictam malorum, vel ad bonorum probationem*, quæ ibidem fusius sanctus doctor persequitur, & Eucherius cum eo.

d l. 6. c. 9. e cap. 2. f q. 1. in com. in hunc lib. Tertull. Clem. Ale. August. Eucherius.

LIV. *Isidorus Gregorius.*

LVCVLENTER Isidorus, [g] *Si Spiritus Domini cur malus? si malus cur Domini? Sed duobus verbis comprehensa est hæc sententia: Et in Deo potestas iusta, & in diabolo voluntas iniusta. Nam idem spiritus malus per nequissimam voluntatem, & idem spiritus Domini per acceptam iustissimam potestatem.* &c. fuse quæ Angelomus tacitus exscribit, vt solet. Magnus quoque Gregorius eleganter, *Sciendum vero est quia satanæ voluntas semper iniqua est, sed nunquam potestas iniusta: quia à semetipso voluntatem habet, sed à Domino potestatem. Quod enim ipse facere inique appetit, hoc Deus fieri non nisi iuste permittit. Vnde bene in libris regum dicitur. Spiritus Domini malus irruebat in Saul. Ecce vnus idemque spiritus, & Domini appellatur, & malus, Domini videlicet per licentiam potestatis iustæ, malus autem per desiderium voluntatis iniustæ.* Ita Gregor. Theodoretus [h] hunc ipsum spiritum Saulis vexatorem vocat τὸ πονηρὸν πνεῦμα, & Diabolum. eodemque modo Procopius. & rursum q. 45. Theodoretus. *Pseudoprophetæ agitati à malo spiritu sunt similes furore percitis corybantibus. Hoc passus est etiam Saul vexatus à dæmone.* Hieron.[i] ait Saulem inuadente eum spiritu Domini malo, more arreptitiorum Prophe-

g in 1. Reg. c. 8. l. 2. mor. c. 6 h q. 38. & 39. in 1. Reg. i in trad. in hunc lib. Theodoret.

taſſe. Scribit quoque Rupertus [a] per dæmoniacum regem Saulem, furioſum peccati regnum ſignificatum fuiſſe. In eandem ſententiam referuntur Sancti Chryſoſtomus, & Athanaſius. [b] **a 1. 2. Reg c. 21. b in Gloſſ. ord**

LV. *Et recentiores.* RECENTIORES quoque interpres, ac ſcriptores, eandem plane ſententiam ſequuntur, & probant, in primiſque Toſtatus, [c] *Spiritus iſte Domini*, inquit, *erat dæmon, & datus eſt in pœnam Sauli, vt vexerat eum, ſicut faciunt dæmones in omnibus arreptitiis*, pœnam autem geminam refert vexationis, & dedecoris. Eadem ſentit Lyranus & Burgenſis, Vatablus & Emanuel Sa. Serarius, & Genebrardus, Del rio, [d] qui ait dæmonem per atram bilem vexaſſe Saulem. Valeſius, & alii, quibus cur non ſubſcribam nihil eſt, præſertim cum nec atra bilis dicatur ſpiritus, ſed humor; & quidem à ſpiritu valde diuerſus, & morbo naturali dæmon facile abuti poſſit. Et legamus [e] languidos à dæmoniis Pauli ſudariis & ſemicinctiis curatos, dæmone ſimul & languore recedente. Certe S. Baſil. [f] ait vſurarios eſſe menſtruos exactores, iis dæmonibus ſimiles, qui τὰς ἐπιληψίας ποιῶσι, quod notauit Serar. noſter. Ex quo igitur inunctus eſt Dauid, & diuino ſpiritu illuſtratus atq; roboratus, Saul vice verſa à maligno ſpiritu diuexari cœpit, & præteritæ culpę pœnas luere; cœpit & dæmonẽ habere agitatorem, qui Deũ rectorẽ neglexerat. **c q. 33. in c. 16. d l. 3. p. 1. q. 4. ſ. 6. e Act. 19. 12. f in Pſa. 14**

LVI. *Hoc maliũ non cito agnitum.* MALVM hoc quamuis cito ab hac Dauidis inunctione Saulem occupaſſe fateamur, non tamen tam cito agnitum videtur. Primum quia ſolet dæmon ſtudioſius occultare ſe initio, ne adhibitis diuinitus inſtitutis remediis exire compellatur. Deinde quia tam inſolens eſt atq; inauditum reges audire dęmoniacos, vt alia omnia tam ipſe, quam ſerui eius cogitaſſe putandi ſint, vixque tandem veram morbi cauſam agnouiſſe. Quin etiam vbi id primum domeſticis perſuaſum fuit, non tamen cito auſi ſunt tam turpem ac probroſam mali cauſam fateri. **Aut confeſſum.** Significat etiam Ioſephus [g] opem à medicis diligenter quæſitam, & fruſtra, donec de perito excantatore cogitatum eſt. reliquum ergo annum hunc, cum ignoto morbo Saulem colluctari p tiemur: & dolore alternatim, pudoréque affici, qualem hunc fere in modum deſcribit Chryſoſtomus. [h] **Pudor arreptitiorũ.** *Annon videtis dæmoniacos quando reſipuerint a morbo, quam ſint ſubmiſſi, quam triſti vultu, quanta erubeſcentia vultus illorum pleni ſunt, quomodo neque obtueri audent, & propter ea quæ patiuntur, confunduntur, & erubeſcunt, quamuis cauſa illorum non ſit confuſione digna, ſed miſericordia & humanitate, & venia & magna admiratione, multiſque laudibus, quando & cum tali certant dæmone, & omnia cum gratiarum actione ferunt.* **g l. 6 c. 9. h Hom. 41. in Acta.**

LVII. *Dauid redit ad paſcua, & quæ ibi eius opera.* INTEREA vero Dauid ad paſcua reuerſus eſt; nam inde euocatum Saulis iuſſu, aliquanto poſt legimus [i] cum mouitu ſuorum *nuncios miſit ad Iſai, dicens mitte ad me Dauid filium tuum qui eſt in paſcuis.* Vbi quod ad corpus attinet egregia fortitudinis opera perpetrabat; & animo Prophetico cæleſti contemplatione delibutus, ſpiritualia cantica, pſalmoſque conficiebat, & modulabatur ad cytharam. Vtriuſque mihi teſtis idoneus Rupertus. vbi de Dauide. *Iſtum*, inquit, *ſecundum cor ſuum inuenerat Dominus, & idcirco in animum eius deoſculandam, promptiore, & recto pectore ferebatur. Quibuſnam ab effectibus elaruit quod in illum dirigeretur ſpiritus Domini? primum à gratia Prophetali, deinde & ab opere fortitudinis. Nam ex tunc pſaltes inclytus factus eſt, prophetans, & cithari*zans *magnalia Domini, pſalmoſque componens, myſteria continentes filii Dei, filii ſui Chriſti: Et fortitudine indutus eſt, quemadmodum ipſe teſtatur dicendo ad Saul,* [k] *Paſcebat ſeruus tuus patris ſui gregem, & veniebat leo &c.* Ruperto cõſentit Abulenſis, [l] quem ſupra retulimus, [m] & Dionyſ. in c. 17. primi regum, quem poſtmodum referam. **i c. 16. v. 19. Ex Ruperto. k in 1. Reg. c. 18. l 1. Reg. 17. 34. m n. 44. & 47 n. q. 12. & 13. in c. 17.**

LVIII. *Fortitudinis.* DAVID itaque egregia fortitudine animi corporiſque diuino munere præditus, in ſyluis pecorúmque cuſtodia, egregia illa facinora perpetrabat, quæ ipſemet poſtea, non vanitas cauſa, ſed regis, totiuſque populi confirmandi gratia, certamen cum Goliatho initurus, publicè recitauit. *Paſcebat*, inquit, *ſeruus tuus patris ſui gregem, & veniebat leo vel vrſus, & tollebat arietem de medio gregis, & perſequebar eos, & percutiebam*, eminus primum lapidibus, deinde cominus, pedo paſtorali: qua percuſſione irritatæ feræ in paſtorem animoſum arietis vindicem, ſuæ etiam incolumitatis ſollicitæ dimiſſa vel amiſſa præda, 2. *Conſurgebant & apprehendebam*, inquit, *mentum eorum, & ſuffocabam*, 3. *interficiebamque eos. Nam & leonem, & vrſum interfeci ego ſeruus tuus.* Hanc fortitudinem **2. χ. 3. χ.**

celebrans

a c.47.3. celebrans Siracides. [a] *Cum leonibus* inquit, *lusit quasi cum agnis, & in vrsis similiter fecit sicut in agnis ouium, in iuuentute sua*, vbi leones & vrsos plurali numero dixit per amplificationem, vt fieri solet in laudibus. Quod scilicet qua facilitate semel superauit vnum, eadem sæpius in simili certamine victor esse potuerit: quam facilitatem ludendi vox expressit, vt Dauidi talis pugna, non pugna, sed ludus videretur. Quo pertinet illud de mento, vel barba feræ apprehensa, quasi contemptim id faceret, nihil belluam veritus, sed vltro insultans.

b l.6. an. c. 10. Qvid autem Iosepho in mentem venerit nescio, [b] vt hanc historiam ita referret, vt leonem & vrsum non mento apprehensum & suffocatum diceret, vt Hieronymus, aut barba correptum vt Hebræus, vel maxilla vt Chaldæus, vel vt Septuaginta gutture, quæ eodem redeunt omnia, sed cauda correptum, soloque afflictum. *Cum* inquit, *paternos greges pascerem, raptum agnum ex ore leonis recepi, ipsamque feram in me impetum vertentem cauda correptam, soloque afflictam occidi*, τῆς οὐρᾶς βαστάσας, καὶ προσρήξας τῇ γῇ διέφθειρα. *neq; mitius tractaui vrsum greges inuadentem*. Pseudophilo etiam, cui biblici cognomen, longius etiam à veritate digressus, lapidibus occidisse ait, *in signum*, inquit, *quod lapidibus occisurus esset inimicum populi Dei*. Sed nos nihilominus cum sanctis patribus textui sacro adhæreamus, eiusque deprauatoribus bonam mentem precemur: simulque mirabilem Dauidis fortitudinem, ac constantiam Samsonicæ supparem prædicemus, belluis omnium ferocissimis quasi per ludibrium insultantem, easque facientem ludos, qualis mox ludus fuit Goliathum, non balista quapiam, vel ariete, sed funda in terram prosternere. Nec dubium est quin alia quoque egregię fortitudinis opera iuuenis perpetrarit, quæ sunt oppressa silentio: ac ne illa quidem cum feris certamina nossemus, nisi ea reuelari ab ipso patratore miraculi, diuinæ gloriæ interfuisset. *Diffidit Rex*, inquit, Chrys. *quapropter Dauid egregia sua facinora referre cogitur*. In Ps. 50. & in hom. 46. in Genes. & Theodoretus q. 40.

LIX. Ea historia à Iosepho deprauatur

Alia fortitudinis opera.

c in 1 Reg. c.17. Transeo ad alterum Dauidicarum occupationum caput, de religiosis ipsius canticis, sed Dionysio, viro admodum religioso præeunte, [c] *Vbi* inquit, *aut quando hoc factum sit ignoratur, nec scriptura hoc docet. Nihilominus puto quod factum sit postquam Dauid vnctus fuit in regem, quia ex tunc gratia fortitudinis corporalis ac spiritalis data est ei. Imo ex tempore illo cœpit anagogicos motus; ardentissimosque affectus habere in Deum, & per sapientiam vnitiuam, ac mysticam Theologiam contemplari diuina*: hęc ipse. A quibus haud aliena sunt ista Chrysostomi, [d] *hic* inquit, *Dauid cum iuueniles annos ageret, ac per quam adolescens esset, obscurisque natalibus, terræ ac pascendis gregibus operam nauans, vrbes & regiones ac tumultus fugiebat, atque in locis inuiis ac desertis philosophiæ documenta præbebat; nihil cum huius vitæ negotiis commune habens, verum ab ineunte ætate in solitudine, quæ virtutis collactanea est, vitam ducens, atque in desertis locis velut in portu sedens, per pecudum curam cœlorum regnum meditabatur*. Ita Chrysostomus, vide & Hilarium præfationem in Psal. 62.

d in ps. 50 Hom. 1.

LX. Prophetica Dauidis in syluis opera.

Qvoniam vero tempus hoc aptissimum fuit spiritualibus canticis; & locus solitarius idonea palæstra, non solum ad luctandum cum feris, sed ad religiose cum Deo beatisque mentibus conuiuandum, non exiguam hoc tempore psalmorum suorum partem à Dauide compositam putamus, atque decantatam. Ibi plenus Deo, imo deliciæ Domini, opera Dei mente contemplabatur, & modo alternatim, modo coniunctim lingua, fidibusque canoris resonabat,

LXI. Et pietas innotescit.

Quin inter densas vmbrosa cacumina fagos
Assidue veniebat, vbi haud *incondita solus*
Montibus & syluis studio iactabat agresti.

Quæ nequaquam deserti se finibus, aut domesticis parietibus continebant: sed manabant foras, & aulicis quoque viris innotescebant, sermonibusque non sine laude celebrabantur, vt ad Saulem quoque regem perferrentur, vt dicetur anno sequenti, quo id factum putamus, vt ante significatum est.

De psalmorum porro authore non retractabo controuersiam illam multorum iam antiquorum, recentiorumque studiis agitatam, vtrū Dauidi psalmi omnes attribuendi sint, an plerique etiam alii in eius gloriæ societatem admittendi, qui

LXII. An plures psalmorum autores.

fere in Pſalmorum titulis inueniuntur inſcripti. Nec vtriuis ſententiæ ſui deſunt authores in primis illuſtres, idoneis nixi rationibus; nam priorem amplexus eſt Sanctus Chryſoſtomus non vno loco. Sanctus Auguſtinus, Theodoretus, Caſſiodorus, Beda, plurimique recentiores, in quibus Lorinus, Iacobus de Valentia, Torniellus, Emanuel Sa. Poſteriorem adamauit Sanctus Hilarius, & Sanctus Athanaſius, Euſebius, & Iſidorus, & obiter Sanctus Hieronymus. Et è recentioribus Lyranus, Abulenſis, Genebrardus, Ayganus; Eugubinus. Nobis ſatis erit priorem ſententiam, quæ viſa eſt probabilior, vnius Chryſoſtomi teſtimonio, tum confirmare, tum illuſtrare.

In ep. 134. & 139.

LXIII. *An vnus potius Dauid.*

Sententiam ergo dicet Chryſoſtomus, ſimulque modum quendam, atque vſum Pſalmorum afferet, & Dauidi pſalmos firma ratione aſſeret. *Deus*, inquit, *Iſraelitis regem excitauit virtute præditum, iuſtumque & prophetam, qui librum centum & quinquaginta pſalmorum, diuino ſpiritu motus metricè ex propriis propriæ linguæ modis concinnè compoſuit, cum numero & diuerſis inſtrumentis, & ſaltationibus, & canticis eos canens, ipſe enim tenebat citharam. Habebat autem etiam ſub ſe diuerſos choros paruorum Prophetarum, ita enim eos vocabat, qui manebant apud Prophetas; ſæpe autem eos etiam filios Prophetarum nominabat, qui habebant diuerſa inſtrumenta hic quidem cymbala, ille vero tibias, alius autem tympana, alius autem pſalterium & citharam, alius autem ea quæ dicuntur bucolica. vnuſquiſque autem chorus habebat principem, puta Aſaph, Ethan, & Idithum, &c.* Quando ergo à ſpiritu incitabatur ad prædicendum vel de captiuitate populi, vel de eorum reditu, vel de doctrina morum, vel de prouidentia, vel de Chriſto Domino, vnumquemque pſalmum numeroſe componebat, tendentem ad vnum argumentum, & eum vni choro tradebat, quod ſi ei viſum eſſet in medio pſalmi, id quod pſalmi reliquum erat alii choro tradere, tunc ipſa pſalmi ſucceſſio vocabatur diapſalma. Et mox. Poſtquam autem ipſe primus pſalmum tradidiſſet, deinceps vnuſquiſque chorus & per ſe, & concorditer in eundem, & numeroſe, hi quidem in his inſtrumentis, illi vero in illis ſibi inuicem reſpondentes, in Dei gloriam & laudem ſaltando pſalmum canebant. Sic S. Chryſoſt.

In proœmio Pſal.

Modus atque vſus pſalmorum ex Chryſo.

LXIV. *Cantores Pſalmorũ, non autores.*

Vnde intelligitur pleroſque qui pſalmorum authores putantur cantores tantum fuiſſe, vt idem ex primò Paralip. probat, & ſubdit. Nonnullis autem cum ordinem & rem ipſam exacte non attendiſſent, nec ab iis qui ſciebant hæc diſcere voluiſſent, conuerſi ſunt ad allegorias: *& nec omnes, quidem Pſalmos eſſe Dauid pronunciarunt, ſed eorum qui ab ipſo* illos decantandos *acceperunt.* Nec interea dixerunt vbinam vel Dominus vel Apoſtolus aliquis in vllo pſalmo *alterius quam Dauid meminerit.* quod ſine dubio inſtar prodigii eſt in tanto numero Pſalmorum in nouo teſtamento citatorum. Nam quod dicitur Ezechias præcepiſſe leuitis vt laudarent Dominum ſermonibus Dauid, & Aſaph videntis, non probat aliquam partem Dauidicorum iſtorum ab eo eſſe compoſitam, ſed alios quoſpiam, qui non extent, vel iſtis adhibuiſſe modos. Poſtremo conſtituit S. Chryſo. Dauidem ſedentem in medio, & choros quinque Prophetarum, qui ei ſuberant, ſcilicet chorum Idithum, chorum filiorum Core, chorum Ethan, Aſaph, & Moſis hominis Dei, canentes & pſalentes pſalmos 150. qui facti erãt à ſancto ſpiritu. Hęc Chryſ. quę breuiter repetit in altero proœmio. vide S. Aug. l. 17. de ciu. c. 14. & Theodoretum præfatione in Pſalmos, quorum ille credibiliorem hanc ait eſſe ſententiam, hic etiam autorum numero potiorẽ.

cap. 16.

LXV. *Diluuntur rationes contrariæ.*

Nam quod S. Hilarius abſurdum putat omnes Pſalmos Dauidi tribuere, cũ ſuos plerique authores præferant, id videtur pro certo ponere in quo tota eſt controuerſia, & à S. Chryſoſtomo improbatur. Nec liber Pſalmorum dicitur, quod plures ſint eorum authores; ſed quod plures Pſalmos contineat, diuerſi argumenti, licet ab vno eodemq; pſalte compoſitos. Sed nec vllius eſt momenti id argumentũ, quod titulus libri huius nomen Dauidis nõ præferat, nam eodẽ etiã illud conficitur, nullũ à Moſe conſcriptum eſſe librum, cui tamen omnes ſine dubitatione quinque tribuũt, neq; S. Lucæ eſſent Acta Apoſtol. Cum ergo & communis populorum Chryſtianorum ſenſus, & vſus Eccleſiæ, vt ait Caſſiodorus, vnum prædicet Pſalm. authorem Dauidẽ: Et nemo à Chriſto Domino, vel Apoſtolis ſub cuiuſquã alterius nomine referatur; Et pleriq; qui in Pſalm. titulis aliis

Præfat. in pſal. apud Lorinum.

Concluſio.

Psal 71. 49. 48. 47. 46. 45. 44. 43. 41. authoribus videntur attribui, Dauidis esse comprobentur, vt patet ex fine psalmi 71. vbi terminari videntur psalmi Dauidis; cum tamen plerique præcedentium Salomoni, Asaph, filiis Core inscripti sint; denique idem in omnibus spiritus, stylusque reperiatur, fateamur vnum in omnibus loqui Dauidem, & vnum per os Dauidis Spiritum sanctum.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2969. SAVLIS 8.

1. Nu. 1. IN annis primæ vnctionis Dauidis inquirendis omisi ineptam Rabbinorum opinionem, qui in Seder Holam c. 13. aiunt Dauidem attigisse ætatis annum 29. cum inunctus est à Samuele in medio fratrum: quo eos compulit falsa opinio de duobus annis regni Saulis, & præcipuè de mora Arcæ in Cariathiarim per 20. tantum annos, post quos translata fuerit à Dauide in domum Obededom. Quoniam enim Dauid, vt ipsi aiunt, trāstulit Arcam post 7. annos regni in Hebron, oportet eos subducere ex illo 20. annorum numero, remanent ergo tredecim qui pertinent ad Saulem & Samuelem, sed scriptura duos tantum tribuit Sauli, ergo vndecim reliqui pertinent ad Samuelem. Quoniam vero Dauid filius erat 30. annorum cum regnare cœpisset, & vnctio eius biennio facta est ante quam regnaret sequitur eum inunctum ineunto anno 29. ætatis. sic ipsi. Sed hæc minime probanda sunt; falsum est enim Samuelem & Saulem 13. tantum annis administrasse Remp. cum eis Apostolus tribuat 40. Act. 13. Falsum est, & sine vlla probatione assumptum, Arcam post vigesimum annum translatam in Hierusalem, cum eos annos Scriptura referat ad eam historiam, quæ in illo loco 1. Reg. c. 7. immediate subtexitur, non ad eam quæ longissime post l. 2. Reg. c. 6. narratur. Et vt omittam annos Samuelis & Saulis diligentius excutere, quod alibi à nobis factum est: circa istam Dauidis vnctionē manifesto errat hic Rabbi cum ait vnctū, cum Saul audisset a Samuele, *stulte egisti, nequaquam regnum tuum vltra consurget* &c. permiscet enim atque confundit historiam c. 13. in quo prima Saulis culpa continetur de accelerata oblatione in Galgalis, imminentibus Philisthæis, cum historia c. 15. de altera culpa Saulis, de violato anathemate Amalecitano, propter quam plane repudiatus est, & Samuel iussus inungere vnum de filiis Isai c. 16. Nec minus errat in anno Dauidis, quem hic quærimus. Nam si ineunte anno ætatis 29. inunctus est. & statim mortuo Saule regnare cœpit Dauid, quod certum est ex initio secundi regum, & iste non negat, certe oportet Dauidem initio regni Saulis vnctum esse, quandoquidem is biennio tantum regnauit, vt iste fabulatur: & quod consequens est oportet Saulem abdicatum esse à regno, antequam regnare inciperet.

Eruebam de ore eorum. eodem modo Septuag. καὶ ἐξέσπασα ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. extraxi de ore ipsius. quod explicari potest, vt philosophi loquuntur, causatiue. Sed rectius est simpliciter exponere, vt dicatur Dauid extraxisse ouē semiuiuam ex ore feræ, vt sicquasi gemina accepta iniuria bellua exardesceret. 2. N. LVIII.

[redacted] Hieron. in hebræo & græco est percutiebam, eam tamē vocem S. Chrysost. interpretatur πνίγειν quod est [redacted] in Psal. 50. ὁ τὸν λέοντα πνίξας, ὁ τὴν ἄρκτον κρατήσας, qui leonem [redacted], qui vrsam oppresserat. Cui expositioni vehementer fauet, quod Septuag. faucium hic meminere, ἐκράτησα τῆς φάρυγγος αὐτοῦ. tenui guttur eius. Abulensis laceratum leonem interpretatur, aut etiam [redacted]. Nam q. 21. in c. 17. [redacted], inquit, [redacted] *lacerabam ora eorum, apprehendens per vtramque scilicet superiorem & inferiorem mandibulam.* sic ipse, vtique respiciens ad leonem à Samsone dilaceratum, de quo vide quæ diximus an. m. 2880. n. 14. & 15. Vrsam porro ex Septuag. Chrysostomus retinuit, Hebræi vrsum habent. Vrsæ feritatem cum ei rapti sunt catuli, Scriptura memorat, 2. Reg. 17. 8. *Velut si vrsa raptis catulis in saltu sæuiat.* Vide & Prouer. 17. 12. & Osee 13. 8. omnibus tamen his locis vocem דב vertit vrsum Pagninus; rectius vrsam Hieronym. & Septuag. illa enim est, quæ hanc iacturam, vel sola, vel maxime sentit. Vide hoc de argumento historiam elegantissimè descriptam à disertissimo P. Ludouico Richeomo, in libro Valedicentis animæ, cap. 3. Ibid.

ANNVS MVNDI 2970. DILVVII 1314. 5ᵉ. ÆTATIS 31. EXITVS AB ÆGYPTO 427. ARCÆ IN CARIATH. 30. SAMVELIS 31. SAVLIS 9. ACHIÆ PONTIF. 9. VITÆ DAVIDIS 21. TROIANI EXCIDII 99. DERCYLLI 20. IMPERII ASSYRIORVM 1039.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1083.

I. *Agnoſcitur morbus Saulis.*

CVM ægritudo Saulis regis vehementius ſæuiret in dies, fieretque medicis artibus, remediiſque potentior, vt Ioſephus ſignificat, ſubiit domeſticorum eius animos illa cogitatio, ne dæmonis inhabitantis, aut ſubinde ventitantis agitatione, vexatio iſta contingeret, qua rex furere plerumque, atque inſanire videbatur. Nam vexationem hanc non fuiſſe perpetem, neque continentem, verba illa famulorum regi aſtantium plane probant, *vt quando arripuerit te ſpiritus Domini malus, pſallat manu ſua &c.* Sed & illa opinio, à multis iam ſeculis vigebat, carminibus, & incantationibus, dæmonum violentiam reprimi, maleficia cohiberi, & animi, corporiſque ſanitatem poſſe reparari. Idque intelligi poteſt ex iis, quæ in Ægypto ante annos 427. contigerunt; Quamuis enim incantatores ac maleficos adhibitos tantum legamus à Pharaone, [a] ad vertendas virgas in colubros, & aquam in ſanguinem; ad ranas, ſcinipheſque educendos, quibus Ægyptiorũ calamitates magis, magiſq; exaggerabatur; adhibitos tamẽ ad leuationem malorum, conſtat ex libro Sapientiæ, ſed irrito conatu, & ſine vllo emolumento adhibitos. *Magicæ artis*, inquit, [b] *appoſiti erant deriſus, & ſapientiæ gloriæ correptio cum contumelia. Illi enim qui promittebant timores, & perturbationes expellere ſe ab anima languente, hi cum deriſu pleni timore languebant.*

Incantationum vis.

a Exo. 7. 11. 22. c. 8. 7. 18.

b Sap. 16. 7. 8.

II. *Declaratur regi, propoſito remedio.*

Ex hac ergo opinione profecta eſt illa ſeruorum Saulis ad Dominum ſuum oratio. [c] *Ecce Spiritus Dei malus exagitat te;* nemo enim poteſt hæc facere, quæ tu facis, niſi fuerit dæmon cum eo. Explorata itaque iam ægritudine, quæ hactenus medicorum eluſit induſtriam, etiam idoneum, iucundum, atque in promptu poſitum excogitatum eſt à nobis remedium, quo malum hoc ſi non exterminari, leuari certe, ac mitigari poſſit, *Iubeat ergo Dominus noſter; & ſerui tui, qui coram te ſunt, quærent hominem ſcientem pſallere cithara, vt quando arripuerit te ſpiritus Domini malus, pſallat manu ſua, & leuius feras.* Explicatius aliquanto Ioſephus. [d] *Cum aliam opem non inuenirent medici, quam ſi quis peritus excantator adhiberetur, monuerunt vbique inquirendum, qui quoties rex à dæmone agitaretur, ſtans ad caput eius, voce ac fidibus ſacros hymnos caneret.* Non ergo nuda erat ac ſolitaria illa lyræ pulſatio. Sed ſacri hymni à Dauide canebantur ad lyram; vt ſimul harmonia noxiis & melancholicis humoribus degrauatum releuaret caput, ſimul etiam ſacri hymni in Dei honorem, à ſanctiſſimo iuuene decantati, dæmonum actionem Deo miſerante reprimerent.

c 1. Reg 16. v. 15.

d l. 6. ant. c. 9.

III. *Sapienti atque vtili.*

FACTVM vtique ſapienter, cum enim non mere naturalis eſſet ægritudo, ſed ea dæmon Deo permittente abuteretur, nigramque bilem præter naturam agitaret, remedium adhibitum eſt ex vtroque compoſitum. Harmonia enim delectabilis triſtitiam & timorẽ, quæ vt medicis placet, in iſtiuſmodi morbis dominantur, diſſipant ac diſſoluunt, *Pythagoras*, inquit Seneca [e] *perturbationes animi lyra componebat. Quis autem ignorat lituos & tubas concitamenta eſſe, ſicut quoſdam cantus blandimenta, quibus mens reſoluatur? Confuſis oculis proſunt virentia, & quibuſdam coloribus infirma acies acquieſcit, quorundam, ſplendore præſtringitur; ſic mentes ægras ſtudia læta permulcent.* Ita Seneca. Tetro itaque hoc humore, qui cordi, cerebróque affunditur, non nihil muſica hilaritate purgato ac diſcuſſo, quies corpori animoque conciliatur, dæmon autem qui melancholica diſpoſitione gaudet,

Harmoniæ vis contra atram bilẽ.

e l. 3 de ira, c 9.

Senec.

ea sublata indirecte, & ex accidente vel abigitur, vel impeditur. Altera huius remedii pars ex psalte ipso, qui multum valebat apud Deum gratia, proficiscebatur. *Diuini spiritus gratiam*, ait Theodoretus, [a] *acceperat Dauid; eo ergo operante per Dauidem quiescebat malignus spiritus.*

a q 39.

IV. *Qui valeat contra dæmones.*

b in c.16. fi.

VTRVMQVE etiam Lyranus agnoscit, [b] ait enim per melodiam, aliamue rem sensilem posse causari dispositionem in humano corpore, per quam minus subiiciatur actioni dæmonum. Et rursum cum melodia attentionem animi alliciat ad se, & ab alia tristi cogitatione auocet, ægritudinem à dæmone illatam mitigare potest, dæmonem autem expellere non potest, sed id diuina vel angelica virtute contingebat, ex merito Dauidis, qui laudes diuinas in cithara canebat pro salute Saulis, sicut & per orationes sanctorum, frequenter dæmones ex corporibus obsessorum leguntur expulsi. Huic quoque rei melodia aliquo modo seruiebat, non agendo in dæmonem, sed Dauidis deuotionem excitando. Sic Elisæus iussit psaltem ad se adduci, vt illo canente mens Prophetæ eleuaretur in Deum. Dauid quoque suo ipsius citharæ pulsu, cantuque mens vehementius efferebatur in Deum; sicque diuinæ eius laudes ad expulsionem dæmonis plus efficacitatis habebant. Hæc fere Lyranus. Hinc autem etiam illud intelligi potest psalmos aliquos, hos enim sacros hymnos Iosepus intelligit, iam tum à Dauide compositos, ac cani solitos.

V. *Remedium rex probat, & requirit.*

PROPOSITO remedio morbi grauissimi, eoque & facili & iucundo, illico rex acquiescit, qui ne difficile quidem, & acerbum erat recusaturus, *& ait ad seruos suos, Prouidete mihi aliquem bene psallentem, & adducite eum ad me.* Facile erat aliquem quoquo modo psallentem, & musicæ, citharæque non ignarum reperire; sed necessarius erat musicus, qui lingua, & digitis eximiam delectationem afferret, siue quia morbus & mœror ingens non poterat modica delectatione mitigari; siue quia reges assueti delitiis, exiguo lætitiæ obiecto non tanguntur; ab assuetis enim, vt ait Philosophus, non fit passio. Non omittam autem hoc loco, priusquam vltra narratione prouehar, illam aulicorum Saulis notare ad communem vtilitatem, & commendare prudentiam, qui ita regi suo ægritudinem eius patefaciunt, statim vt remedium vltro offerant opportunum. Neque enim committendum est illi, qui religioso Dei timore sit præditus, & intima principis sui familiaritate fruatur, si vtriusque salutis curam gerat, vt defectus dissimulet, & non cum miti, ac forti libertate aperiat; siue qui regis ipsius personam attingunt, siue quorum curatio ad ipsum proprie pertinet: sed ita tamen aperiat, vt statim, ac non rogatus remedia subiiciat, quibus principis sollicitudo leuetur, & aculeus monitionis hebescat. ne si admoneat duntaxat, monitor molestus euadat; sin commoda quoque remedia prudenter offerat, sapiens gratusque animorum medicus habeatur. Hoc ego monitum ex sapientissimo P. Petri Cotoni religiosissimi Societatis nostræ Theologi vsu, colloquióque didici, cum Henrico magno regi Christianissimo à concionibus, sacrisque confessionibus esset; & singulari maximi, sapientissimique principis beneuolentia, multis iam annis honoratus esset. Non ingrata erit opinor Annalium lectori tantula excursio, gratáque commemoratio illius viri, cui isti ipsi Annales non parum debent.

Ratio monendi principes.

R.P. Petrus Cotonus.

c c.16. v.18.

VI. *Monetur Saul de filio Isai.*

SAVLI ægritudinis suæ remedium approbanti, respondet vnus de famulis regiis. [c] *Ecce vidi filium* Isai *Bethlehemitem scientem psallere, & fortissimum robore, & virum bellicosum, & prudentem in verbis, & virum pulchrum, & Dominus est cum eo.* Hic nimirum idoneus erit, qui hoc munere cum laude, fructuque fungatur. Quis in primis fuerit hic seruus Saulis, qui Domino suo hæc de Dauide suggessit Scriptura non tradidit, Iosephus tacet. Hebræi autem apud D. Hieronymum, [d] aiunt fuisse Doëg. Idumæum. Quia enim hæc ficto animo, & inimico dicta suspicantur, vt Dauid ad Saulem adductus, ab eo furente occideretur, & Doëg in sequentibus inimicitias in Dauidem videtur exercuisse, ideo hoc ab eo consiliũ profectum putant. *Puer iste*, ait Hieron. & ex eo Rupertus, [e] Lyranus, Abul. [f] alii, *Doëg Idumæus fuisse perhibetur, inimicus Dauid; & omnia quæ de Dauid in laudẽ dixisse videtur, in odium eius dixisse dicitur, quia dolebat inimicitiæ causa, & inuidiæ liuore, vt ad Saul veniret, quatenus* [redacted] Hæc ibi. Quæ refel-

d in trad. in hunc lib.

Num à Doëg.

e l. 2. Reg. c. 1.

f q. 34.

lit Abulenſis & Serarius. Dionyſius meritò putat, ad fabulas iudaicas pertinere.

VII. *Nō videri: & rem à rabbinis male excogitatam,*

EGO religioſo, atque erudito interpreti libenter aſſentior. Nam quod tandem ſignum habent fictæ commendationis? an quia falſæ laudes? falſum. Nam pſallendi bene peritũ nemo dubitat; fortiſſimum robore, vrſi iam & leones experti erãt; virum bellicoſum ætas non reſpuit, primum enim & vigeſimum agebat annum, & ſcriptura diuina paſſim iuuenes, à 20. annis & ſupra, viros bellatores vocat, viroſque fortes, & qui poſſint ad bella procedere. Prudentiam vel in agendo, vel in loquendo non habent vnde refellant: pulchritudinis teſtimonium Samuel vltro perhibuit, ſicut & amicitiæ, & familiaritatis cum Deo, quippe qui eſſet ſecũdum cor eius. At inimicus erat Dauidis: vnde obſecro norunt, tam antiquas præſertim inimicitias? & quas certe merito nõ probat Abulenſ. [a] cum iuuene præſertim ruſticano, & aulę regiæ inſolenti? quod inimicitiarum fundamentum? Inter aulicos inuidia facilè naſcitur ex fauore principum, quem pauci capiunt, omnes aucupãtur. At Dauid erat tunc ab aula, ſi alius quiſquam alieniſſimus. Sed eſto, fuerit inimicus: An ſperare potuit Doëg Dauidem à Saule furente potius, quam alium quemlibet occiſum iri. Imo quemlibet potius quam Dauidem furioſus inuaderet, cum ab hoc delectaretur, ab aliis per vim; amicam illam quidem, ſed vim tamen retineretur. Nõne Doëgo, ſi quid ſapiebat, potius timendum fuit, ne iuuenis tot naturæ donis, gratiæque locuples, ſeſe in gratiam principis vehementius inſinuaret, & omnibus palmam ſperati fauoris eriperet, tam beneficus præſertim, tamque neceſſarius. Faceſſat ergo iſte fictitius Doëg; quem D. Hieronym. à rabbinis male excogitatum, ſimpliciter recitare maluit, vt ſolet, quam examinare. Verum hac de re iterum poſtea.

a q. 34. in c. 16.

An inimicus Dauid Doëg.

VIII. *Hoc elogio firmari Dauidis ætatem.*

CÆTERVM quod hic Dauid appelletur fortiſſimus robore, & vir bellicoſus, & in loquendo cautus ac prudens, quæ ſunt maturæ ætatis indicia minimè obſcura, male angit nonnullos, qui hæc geſta, dictaque ſibi perſuaſerunt, cum Dauid decimum ſextum adhuc annum ageret. Itaque Torniellus [b] virum interpretatur non ætate, ſed animi corporiſque vigore, fortitudine, atque induſtria, quique prę-monſtraret ſe in virum valde bellicoſum, ac prudentem proculdubio euaſurum. Serarius particulam *quaſi* ſubintelligit, vt ſcilicet fuerit Dauid in illa ætatula quaſi vir robuſtus. Lyranus ait non videri verum, quod ille aulicus dixit, cum eum virum bellicoſum appellauit, qui erat adhuc iuuenis. Verum ſi hæc falſa fuiſſent, & afficta Dauidi, cum is paulo poſt in conſpectum regis; eſſet euocandus, timuiſſet vtique aulicus ille reprehenſionem regis; ſibi ab eo illuſum putantis, qui ætate & ſtatura puſillum adoleſcentulum, ſibi pro viro bellicoſo, & fortiſſimo robore venditaſſet. Itaque in ſtabilita iam Dauidis ætate conſiſtamus, quæ Deo fauente nihil Chronologiæ deinceps officiet, neque probabilitati.

b an 4. n. 411.

IX. *Dauidis eximia dotes aulicis æmulandæ; nobilitas.*

SED retractemus ſi placet tantillum, ac reguſtemus eximias haſce Dauidis animi, corporiſque dotes, & viro aulæ candidato digniſſimas. Atque vtinam eæ tam facile in aulicis inueniri poſſent, quam merito in illis deſiderantur, quos genus, & antiqua nobilitas commendat, regibuſque conciliat. Natus eſt Dauid ex tribu omnium nobiliſſima, & quam ipſe multo nobilitauit magis, quando in eam regiam dignitatem, ac potentiam inuexit. Requiritur in aulicis inſtitutio pucrilis, liberaleſque diſciplinæ, quæ indolem fœlicem ingenii perpoliant, nulláque in re rudem eſſe patiantur. Themiſtocles enim, [c] cum in epulis recuſaſſet lyram, habitus eſt indoctior. Didicerat Dauid pſallere, niſi eam quoque ſcientiam illi cum Prophetica infuſam fuiſſe arbitrari placet, Toſtato minime repugnante: [d] preclare certe fidibus ceciniſſe conſtat, vt qui dignus conſpectu regio, auribuſque cenſeretur. Conuenit aulicos robore præſtare corporis, vt fiant bellicis laboribus pares; & animi prudentia valere, vt belli, togæque artibus reddantur inſignes. Dauid vtraque laude iam tum inſigniter præſtitit, & lacertis vel in robuſtiſſimas feras potens: & inter ſuperbos fratres, & eos qui oderant pacem, prudenter placidus atque pacificus.

Inſtitutio liberalis.

c Cic. in 1. Tuſc.

Robur.

d q. 36. in c. 16. 1. Reg.

Prudentia.

X. *Externa ſpecies pulchritudo Dauidis.*

AVLICIS externa ſpecies nobilitatis, amabiliumque morum teſtimonium præbet vt par eſt, quæ beneuolentiã & quandam venerationem conciliat. Dauid ſpecioſus erat forma, egregi[redacted] flaua vel fulua cæſarie, colore candidus, &

rubicundus, totius corporis tẽperamento ac proportione laudabilis; inde enim tum pulchritudo corporis tum robur existunt, dignus qui parens esset illius, qui futurus erat speciosus forma præ filiis hominum. Oportet denique aulicos eos esse, quos Dominus quasi templum suum inhabitet; qui diuina gratia & charitate, pietate ac religione, omnibusque diuinis virtutibus tanto reliquo populo sint insigniores, quanto plebs belluas adumbratis virtutibus, & aurum electro, antecedit; qui denique beatas illas mentes, principi Deo astantes repræsentent. Dauidi singulare fuit, vt Dominus esset cum eo, & spiritus Domini dirigeret eum tanquam moderator & rector: atque adeo tanquam multis pridem beneuolentiæ vinculis coniunctissimus. Opera quippe, animo & corpore perpetrabat, quæ superiorem aliquam virtutem indicarent; & vulgo is cui res ad nutum fluunt Deum secum habere dicitur, eius rei exemplum [a] habes in Iosepho patriarcha perillustre. Hæc ergo Dauid in aulam rudimenta tulit, vt nobilitati, aulicisque omnibus egregium esset ad imitandum exemplar.

Familiaritas cũ Deo.

quî Deus cũ Dauide.

a Gen. 39. 2.3. Abul. q. 37. in c. 16. 1. Reg.

XI. *Cur eũ voluit in aula versari ante initum regnum.*

ET erat ille quidem multa aduersa atque aspera in aula toleraturus, multas passurus insidias, varia certissimaque discrimina mortis aditurus: Sed ita erat diuina prouidentia definitum, vt ad quod regnum sibi ius nullo labore comparauerat, in eius possessionem multis ærumnis, laboribusque mitteretur. Nam neque ab aula, turbisque popularibus secreta virtus eius, necessariam in populo iactationẽ habere posset, neque hominum beneuolentiam humano more sibi comparare; sine qua tamen neque regnum occupare, neque occupatum retinere potuisset: Quid quod neque belli, neque pacis negotia sine hac experientia facile disceret? & prodigiosum foret, miniméque illi prouidentiæ consentaneum, quæ disponit omnia suauiter, & quæ volebat ærumnis herois sui exercere patientiam, eiusque merita vehementer exaggerare, prodigiosum inquam foret, si ex desertis locis in ciuitatem regiam, ex caulis ad aulam, ex ara ad thronum statim prosiluisset: si pedum in sceptrum, rhenonem in purpuram, pastoritium petasum in regium diadema repentinus, improuisusque commutaret. Sed hæc iam tacta superius, [b] cum bona lectoris venia missa faciamus.

b an Saul. 7. n. 52. 53. 54.

XII. *Accersit Dauidem,*

MISIT ergo Saul nuncios ad Isai in hanc sententiam, *Mitte ad me Dauid filium tuum, qui est in pascuis.* Eo igitur, vt ante diximus, etiam vnctus reuerterat; idq. confirmat Iosephus: *Mittuntur*, ait, *ad Iesseum, abducturi Dauidem à gregibus*: Non vtiq. ad perpetuam aut diuturnam in aula commorationem. Alioqui nõ misisset, mox qui dicerent patri; *Stet Dauid in conspectu meo*; sed probaturus an aliquid opis in eius fidibus, cantusque reperiret, ad morbi sui mitigationem. Redierat itaque ad greges, nec superbos hauserat ex diuina electione spiritus, neque magnifice propter eximiam psallendi scientiam, corporisque spectatas vires circunspiciebat sese; quin potius quasi ex infima plebecula villicus, rusticanam vitam agere, & rusticanus haberi minime verecundabatur, cum Dominus illum in hominem luce, atq. oculis collocare voluit, & à rege non vt aulicum, sed vt alexicacum euocari; postea vero etiam vt pietatis incentorem, vt morum magistrum, vt rerum fortiter sapienterque gerendarum artificem.

qui ad greges humilis reuerterat.

XIII. *Cum muneribus à patre mittitur.*

ISAI accepto Regis mandato, statim sibi parendum esse arbitratus est; rem quippe sibi suisque honorificam, regi autem necessariam, atque salutarem esse intellexit. Verum quemadmodum coram DEO vacuum apparere prohibet diuina lex, ita & coram rege, qui Dei vices gerat in terris officia vrbanitatis nõ vult prętermitti. Itaq; filium Dauidem magnum aliquando domus incrementum, cum muneribus mittendum putauit, sed quæ simplicitatem illius æui, [c] ab ambitioso fastu remotissimi egregie saperent, vt alio quoque loco significatũ est; [d] quorum cum Iosephum puderet, erant quippe suo sæculo, & romanæ magnificentiæ parum consentanea, sed ridicula potius, ea exponere non est ausus; quæ tamẽ Septuaginta interpretes græcis auribus tanto ante dederant. Misit ergo Isai filiũ suum, non sine aliquo vestium cultu, & famulo socio, qui rem gestam referret ad senem, & misit cum asino panibus onusto, & lagena, siue vtre vini, & hœdo vno. Septuag. numerum panum mensura gomor exprimunt, & vtrem vini cum hœdo, vt scilicet hæc omnia in asinum imposita intelligantur, & non solis panibus oneratus, Dauid autem citharæ suę, qua regi laturus erat opẽ, minime omniũ

c Abul. q. 38. in c. 16. d an. Saul. 1. n. 52.

oblitus est.

XIV. *Beneuole à rege accipitur.* VENIT ergo *David ad Saulem, & stetit coram eo.* Ab aliquo aulicorum introductus, veneratur regem & suo, patrisque nomine salutatum muneratur; muneribus gratiam impertiente iuuene muneratore, nam

Gratius est pulchro veniens ex corpore munus.

itaque non munus pastoritium, sed pastorem ipsum dilexit: *At ille*, ait Scriptura, de rege loquens, *dilexit eum nimis, & factus est eius armiger*, id est, vt Iosephus explicat, *in satellitium regium assumitur*, siue in prætoriam cohortem, quæ regij corporis curam gerit, allectus est, vt imminenti malo præsens adesset remedium. Sed prius vt credere par est experiri voluit, quam preclare ille psalmos modularetur, quam scitè attrectaret fides. Et fortasse tum commodùm contigit, vt Saul aduentitio furore corriperetur, & promptam acciperet à nouo medico curationem: itaque bene de se merentem dilexit, & beneficium perpetuum esse voluit. Ideoque misit Saul ad Isai, internuncio vsus famulo, qui cum asino reuertebatur ad herum, dicens, *Stet Dauid in conspectu meo, inuenit enim gratiam in oculis meis.*

XV. *Et retinetur ad tempus.* NOLVIT filium, vtique præ cæteris dilectum patri, vt olim Iosephum, aut Beniaminum Iacobo patriarchæ, nisi cum bona senis gratia, qui ipsum fortassis illico rediturum putabat, apud se retinere diutius; id autem facile intelligitur impetratum; quidni enim in octo filiorum turba, vnus potenti principi, ad honorificum & salutare ministerium concederetur? quod beneficij loco omnes ducerent, & studiosissime ambirent. Nec tamen Rex aliam præ se tulit hominis retinendi causam, quam quod is sibi gratus esset. Nam reges cæterique viri principes, nunquam videri volunt beneficium accepisse: [a] nam se alicui, minori præsertim, debitorem fateri, mortis instar putant; & beneficium cum accipiunt conferre se arbitrantur. Cum ergo adstaret Sauli Dauid, *quandocumque spiritus Domini malus arripiebat Saul, Dauid tollebat citharam,* I *& percutiebat manu sua, & refocillabatur Saul, & leuius habebat. Recedebat enim ab eo spiritus malus*; ad tempus videlicet, vt in energumenis, & regio morbo diuexatis vsuuenit.

XVI. *Non diuturnum.* REMANSIT itaque apud Saulem Dauid, sed non remissus diu, & certo quidē constat ex sequenti capite, illum ad parentem fuisse remissum. sic enim legimus. [b] *Tribus ergo maioribus secuti Saulem, abiit Dauid, & reuersus est à Saul, vt pasceret gregem patris sui.* quamdiu autem remanserit, & qua occasione remansus fuerit, non certo constat. Torniellus [c] putat decem circiter mensibus apud Saulem mansisse; ego crediderim sufficere multo pauciores, vt tanto probabilior sit anni sequentis obliuio Dauidis in Saule. Propter quam ipse Dauidis vnctionem accelerandam, & bellum sequens contra Philisthæos sex septemve annis differendū putauit, parum fauente Scriptura, vti mox dicetur; aut Iosepho, [d] qui bellum aliquanto post conflatum scribit, χρόνοις ὕστερον οὐ πολλοῖς. Initio itaque anni huius apud Saulem duos, tresve menses substitit, moxque reuersus est ad patrem, Saule vtique permittente. Causam autem, aut occasionem reuersionis ex prædictis Scripturæ verbis [e] hunc in modum colligere possumus.

XVII. *Qua occasione ad patrē remissus.* SENTIEBAT Saul Philisthæos perpetuos Israëlitici nominis hostes, bellum contra ipsos meditari, ac moliri. Ipse autem, qui *quemcunque viderat virum fortem, & aptum ad prælium sociabat eum sibi*, cùm accepisset Isai habere plures filios bello valde idoneos, eos à patre abducere voluit, sibique sociare. Tres natu maiores non inuitus concessit pater, sed eam simul occasionem accepit rogandi regem, vt ad se filium suum natu minimum remitteret, quoniam non citharæ, atque otij, sed tubarum ac belli tempus immineret; [f] & illi plurimum, iste parum bello idoneus, aut vtilis fore putaretur.

XVIII. *Ipso cupiēte & Saule consentiēte.* SAVL autem, qui dudum, diuina rem disponente prouidentia, morbo se leuatum sentiebat, ratus nullo suo incommodo seni gratificare se posse, qui filium natu minimum, vt fit, in oculis ferebat, & istius vnius præsentiam, trium grandiorum absentia redimere, ac mercari quodammodo videbatur; in hanc quasi permutationem non inuitus consensit; Simul etiam statuens bello, Deo bene propitio, rite confecto, se Dauidem à patre facile recepturum, si forte senex filio, quem tenerè diligebat, ab ancipiti aliquo belli casu metueret. Potuit etiam Dauid ipse aulæ fugitans, & solitudinis amans, significare, reditum ad patrem sibi gratissi-

[a] Cic. in 1. Offic.

I. χ

[b] Ca. 17. v. 14.

[c] an. 4. eta. 420. nu. 9.

[d] l. 6. ant. c. 10.

[e] Ca. 14. v. 52.

[f] Abul. q. 39. in c. 16.

a l.6.c.16. mum fore; aulicis, qui forte dolebant oculis, ob principis in eum amorem, non inuitis. Denique [a] Iosephus 2 Scripturæ consentiens, *Bello*, inquit, *hebræos inter & Palestinos conflato, Saul dimisit Dauidem ad parentem Iessæum, tribus eius liberis contentus, quos ille ad belli societatem, ac pericula miserat, hic vero vt prius, ad pascua rursum, & pecorum curam reuertit.* Eodem nimirum tempore vtrumque factum est. 2. ex.

SCHOLIA IN ANNVM SAVLIS 9.

1.N.xv. Septuaginta pro cithara κιννύραν dicunt, voce ex hebræa כנור cinnor, quæ citharam significat, deflexa; quod etiam sequitur Iosephus, qui pro cithara cinnyram habet. Frustra ergo à motu chordarum eam vocem deriuant vulgata lexica, ἀπὸ τοῦ κινεῖν τὰ νεῦρα. Non bene quoque alii, ἀπὸ τοῦ κινύρεσθαι, quod est lamẽtari, quasi cinnyra querulum sit instrumẽtum, at hic non flebiles modi, sed hilares requirebantur. Et Hebræi cinnor ducunt à כנר quod fictitium, & institutum est.

2. N xvii. In græco textu, quem paulo laxius vertit interpres, sic habetur. τοῦ δὲ πολέμου συνεστῶτος τοῖς Ἑβραίοις, καὶ τοῖς παλαιστινοῖς Σαῦλος ἀπέλυσε τὸν Δαβίδην πρὸς τὸν πατέρα ἰεσσαῖον ἀρκούμενος αὐτοῦ τοῖς τρισὶν υἱοῖς, οὓς ἐπὶ συμμαχίαν, καὶ τοὺς κινδύνους ἔπεμψεν. ὁ δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐπὶ τὰ ποίμνια πάλιν, καὶ τὰς νομὰς τῶν βοσκημάτων παραγίνεται. interpres plus quam perfecto vtitur, se receperat. Non recte.

Caluisius, Codomanus, & si qui alii sectarii in eundem annum conferunt Dauidem remissum ad patris gregem, & reuersi pugnã cum Goliatho; rectius vno anno, & aliquanto amplius seiungerent, & ad eundem annũ missionem fratrum Dauidis ad Saulem referrent, iuxta ea quæ paulo ante num. 16. & 17. disseruimus.

ANNVS MVNDI 2971. DILVVII 1315. QVINTÆ ÆTATIS 32. EXITVS AB ÆGYPTO 428. ARCÆ IN CARIAT. 31. SAMVELIS 32. SAVLIS 10. ACHIÆ PONTIF. 10. DAVIDIS 22. TROIANI EXCIDII 100. DERCYLLI 21. IMPERII ASSYRIORVM. 1040.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1082.

b Ca.17.1. Reg. Celebrem hunc annum reddit gloriosissima Dauidis de Goliatho victoria, [b] cum summo Philisthæorum probro, atque dedecore coniuncta; eique chronologiæ plane consentit Torniellus, tam in annis mundi, Diluuij, Exitus ab Ægypto; quam Samuelis, Dauidis & Troiani excidij. Ac ne in Saulis quidem annis est dissentio, nisi quod ille biennio citius eum regẽ fecit, quam nos, qui illi 18. tantum regni annos tribuimus. Abulensis [c] existimat historiam huius capitis posteriorem esse historia præcedentis vno anno, aut ad summum duobus, quod de incompletis acceperim: nihil enim vetat hoc certamen admodum iam adulto præsenti anno contigisse: quæstione autem decima in hoc caput nobiscũ ait Dauidem fuisse viginti vnius, aut 22. annorum. I. *Ratio temporis.*

c q. 2. in c. 17.

Interea vero dum Dauid ab aulicis turbis expeditus moratur in pascuis, eiusque fratres adscripti militiæ, regia vexilla sequuntur, suscitatum, aut restauratum est potius bellum Philisthæorum contra Israëlitas; quod mirabili illa clade sopitum fuerat, quæ supra cap. 14. fusè recitatur. Eius redintegrandi non alia videtur fuisse causa Philisthæis vniuersæ, quam immortale eorum odium in populum Dei, & ambitiosum in eos dominandi desiderium, vt facile ex G[redacted] verbis intelligi potest, *si*, inquit, *ego præualuero, vos serui eritis, & seruietis nobis.* Manebat autem peculiariter alta mente repostum, deletum à Ionatha præsidium, eademque opera excussum perantiguum iam seruitutis iugum, manebat & subsecuta clades acerbissima, cum eorũ, vt putabant, veneficiis dementati Philisthęi II. *Restauratum à Philisthæis bellum, eiusq. causa.*

sese mutua cæde truncarant, moxque in fugam acti, ab Israelitis ad satietatem cęsi fuerant. Animus ergo erat, reparatis hoc septennio viribus; nam ea clades in tertium Saulis annum inciderat, pro vno præsidio plura variis in locis constituere; Israelitas ferro semel, auro aut argento quotannis exarmare, & acerbissimam omnino stabilire seruitutem, si prius pro accepta clade, possent ingentem aliquam calamitatem reponere.

III. *Et occasio.* OCCASIO fortasse fuerit regis non ignota ægritudo, spesque non difficilis victoriæ, de hostili exercitu, sub ægro capite militante. Non ignota inquam; non possunt enim latere, quæ ad summos viros pertinent, bona malaque, prospera, atque aduersa: faciei enim, & capitis malus habitus, statim se prodit omnibus, quóque magis velatur ac tegitur, hoc patescit magis: & horologia ad eminentes erecta turres, statim ab omnibus peccare deprehenduntur. *Domini in eo cõsilium.* Domini autem in hoc permittendo bello consilium fuit, Saulis tum superbiam & populi peccata castigare, non tã clade, quã metu ac pudore: in primisq; Dauidem reddere gloriosũ & primũ illi quasi gradum ad imperium sternere. Philist. quoq; superbiã mirabili confusione deiicere & accepta non leui clade, fugitiuos ad suas sedes, oppidaque compellere. Ea omnia ita contigisse sequens historia declarabit. Non placet autẽ quod ait hoc loco Abulensis, [a] Hebræos tributum etiam num Philisthæis pependisse. Id enim post tantam victoriam & Philisthæorum cladem absurdũ est: quin & verba Goliathi, vtrumque populum plane tum liberum fuisse satis docent. Nec firma est istius assertionis eius probatio, quod scilicet Dauid dicatur abstulisse denique frenum tributi, [b] quod illis pendebatur ab Hebræis. Id enim à morte Saulis contigisse facile intelligi potest. cum diuiso regno perturbata erãt, ac nutabant omnia, vt suo loco dicemus.

IV. *Coguntur in eundem locum copiæ.* HOc ergo animo *Philisthæi congregantes agmina sua in prælium, conuenerunt in Socho Iudæ*; est enim & Socho trans Iordanem [c] Gedeonis vltione nobilitata. Hæc porro agmina ex singulis satrapiis siue prouinciis, aut primariis vrbibus collecta Dionys. putat, & ex condicto in Socho terræ Iudæ, vicinum videlicet locum conuenisse, vbi tota de re consilia pro re nata conferrent, Ibi *castrametati sunt inter Socho, & Azeca*, locum iam olim clarissima Iosue victoria insignem [d] Porro Saul, qui iamdudum contraxerat copias, ne ab exercitu imparatum Philisthæi opprimerent, venit *in vallem terebinthi*, siue quercus, vt quidam malunt Hebræam vocem vertere, imitati Hieron. supra [e] & Chaldæum, & quædam Græca exemplaria, Aldina tamen, & Basileẽsia, sicut & latina vulgata, terebinthum retinent: denique eadem vox elon, ab Hieronymo quercus, ilex, & terebinthus vertitur. *Et direxerũt aciem ad pugnandum contra Philisthiim*, non vt eadem hora vel die pugnarent, vt ex sequentibus patet, sed fixerunt tentoria, communierunt castra, disposuerunt excubitores, suas quibusque legionibus sedes constituerunt, omnesque signo dato ad pugnam paratas esse iusserunt.

V. *Et vterque ambiunt cõmoditatem loci.* QVONIAM vero magnũ omnino ad victoriam momentũ habet, loci cõmoditate iuuari, & ex superiori pugnare loco, vterque exercitus hãc loci opportunitatẽ affectauit, vterque ad collem castra collocauit. Nam vt ait Samuel, [f] *Philisthiim stabant super montem ex parte hac, & Israel stabat super montem ex altera parte, vallisque erat inter eos.* Addit hic Iosephus, vereor vt satis ex fide, Saulem ducto alacriter in hostem exercitu coëgisse Palestinos vt prioribus castris relictis, in munitiorem quendam collem è regione Israelitarum se conferrent. Quomodo enim id fieri potuit sine pugna, quæ nulla adhuc inita fuerat? Non recte autem Abulensis ait Iosephum dicere mediũ montẽ inter exercitus interfuisse: quod neque ille dicit, neque verum est, si quid scripturæ in linguis omnibus credimus. *Offertur à Philisthæis singulare certamen Hebræi.* Dum autem vtrique expectant, vt ab alteris initium pugnæ sumatur, & quis hostem adoriatur prior, vt in eum è superiore loco irruens qui prouocatur, potiore conditione sit ad victoriam, nonnulli abiere dies. [g] Interea venit in mentem Philisthæis bellum singulari certamine terminare, eoque de alterutrius populi seruitute, vel dominatione pascisci: præsertim cum apud se haberent virum bellatorem, cui parem opponere Israëlitarum castra omnino non possent. Atque ita futurum videbant, vt si certamen detrectarent, summo dedecore afficerentur, & fœdis deinceps ab omnibus proscinderentur probris; sin admitterent, aduersario haud dubia

a q. 3 in c. 17.
b 2. Reg. c. 8.
c Iud. 8. 15. 16.
d Iosu. 10. 11.
e c. 10. 3.
f ca. 17. v. 3.
g vide Abul q. 8. c. 9. in c. 17.

morte prostrato, præsentem libertatem cum pristina seruitute commutarent.

BELLATOREM porro istum Scriptura in hæc verba describit. *Et egressus est vir spurius de castris Philisthinorum nomine Goliath de Geth, altitudinis sex cubitorum & palmi, & cassis area super caput eius, & lorica squamata induebatur. Porro pondus loricæ eius quinque millia siclorum æris erat; & ocreas æreas habebat in cruribus, & clypeus æreus tegebat humeros eius. Hastile autem hastæ eius erat quasi liciatorium texentium; ipsum autem ferrum hastæ eius sexcentos siclos habebat ferri: & armiger eius antecedebat eum.* Notatur primum infamia generis, vir spurius, incerto scilicet patre genitus, iuxta eorũ sententiam, [a] qui huius vocis originem, ex errore legentium natam volunt, vt Sp. Spurius lectum sit, sicut Cn. Cneius, cum separatim legendum esset, S. P. id est sine patre. S. Hieronymus in tradit Hebraicis, [b] spurius, inquit, dicitur, quia à patre gigante, matre vero Gethæa, aliena scilicet muliere, natus erat. At Comestor; [c] iste, inquit, spititus dictus est, quia de ignobili patre, id est gentili, & nobili matre, id est, Iudæa natus erat, spurius & hybrida dicitur ignobilis ex patre, sicut manzer, & nothus ex matre, quam sententiã habet Gloss. ordin. & Dion.

VI. *Quis Goliathus.* — *An spurius*

[a] Plut. in proble. bus c. 17.

[c] 1. Reg. c. 16.

VERVM hæc parum firma mittamus. Etsi enim Hebræi hunc virum probris libenter afficiunt, & in gratiam Dauidis infamant, vt videre est apud Abulens. [d] & quidem non imperite minus, quam indecorè; hoc tamen G[illegible] generis probrum ac dedecus, illi ex hebræo suo textu non hauriunt, in quo legunt, *Et egressus est vir stans inter duas acies*, siue intermedius, habenaijm, id est inter duos, vel ambos, scilicet exercitus, vt exponunt R. Dauid, Arias, Vatablus, Pagninus, alij. Iosephus quoque; nihil enim habet de illegitimo genere, *valle quadam*, ait, *inter vtrosque intercedente; in eam è castris hostium descendit Gethæus* Goliath, *vir prodigiosa statura, &c.* Sic enim vertit interpres παμμεγέθης, Septuaginta δυνατὸν tantum, id est potentem vocant, nec genus eius attingunt.

VII. *Quid ex Hebræo textu.*

[d] in hunc loc. post q. 5. in c. 17.

habenaiim

Notatur secundo prouincia ex qua oriũdus sit Palæsthina, patria ciuitas Geth, ea fuit vna de satrapiis ipsorum, ab antiqua gigantum habitatione celebris, vt significatum est in aliquot Scripturæ locis. [e]

Eius patria

[e] Iosue c. 11. v. 22. 2. reg. 21. v. 20. & 22.

NOTATVR tertio statura sex cubitorum & palmi, licet in quibusdã græcis sint tantum 4. cubiti, quod Dauidis mediocri statura iuuenis, gloriam & victoriæ magnitudinem vehementer illustrat, qui excelsam hanc quercum, membrorum mole formidabilem, & vel ipso pondere firmiter consistentem, vno lapidis ictu egerit in præceps. Porro hi cubiti, vt rectè obseruauit Abulensis, [f] non ipsius Goliathi accipiendi sunt, sed communes reliquorum hominum: siue quia nemo vnquam mortalium quatuor cubitos proprios sua magnitudine expleuit, nisi apta membrorum proportio, & commensuratio valde violata sit, ea vero violata, robur corporis eximium esse non potest, quale fuit in Goliatho. Quatuor ergo longitudinis cubitos proprios non habuit, nedum sex, cum palmi vnius epimetro. Adde quod cubiti Goliathi longitudo ignota est, itaque mensura, quæ debet esse notissima, nobis nota esse nõ potest. nec difficilius est totius corporis magnitudinem æstimare, quam ipsius cubitum. Illo porro prostrato facile fuit exactam notare magnitudinem sex cubitorum & palmi. Cubiti porro, ex communi sententia, pedem vnum cum dimidio continent, tanta enim communiter deprehenditur longitudo ab externa inflectione medij brachij vsque ad extremum vnguem digiti medij. Nouem ergo pedum altitudine, & quatuor insuper digitorum Goliathus distendebatur.

VIII. *Statura, & magnitudo. Cubitorũ 6. & pal.*

[f] q. 6. in c. 17.

IOSEPHVS siue magis græcos secutus codices, quam hebræos, siue aliam quampiam cubitorum mensuram adamauit, hac quam diximus, longiorem, puta duorum pedum, aut geometricam; siue existimauit numerum cubitorum in Scriptura vitiatum, quatuor ei tantùm cubitos, cum palmo tribuit. *vir*, ait, *prodigiosa statura, quatuor enim cubitos vno palmo superabat, vastos artus conuenienti armatura protectus.* Nisi forte veritus est ne maior altitudo fidem scripturæ derogaret. Sed quid faceret lecto Og regis Basan, nouem cubitorum longitudinis, & quatuor latitudinis? vt habetur in Deuteronomio, [g] & apud ipsummet Iosephum. [h] Certe cum Goliathum omnes gigantem prædicent. præsertim Gregorius Nazianzenus orat. 30. & Scriptura ipsa, Eccl. 47. 4. & S. Paulinus metro natali quinto. *Ille gigas pueri funda pastoris obiuit.* Ipse etiam παμμεγέθη, Chrysostomus [i] ἔμψυχον πύργον,

IX. *Ex Iosepho,* — *Et aliis.*

[g] c. 3. v. 11.
[h] l. 5. antiq. c. 5.
[i] hom. 46. in Gen.

carneam turrim, alibi, immani corpore vastissimum vocet, Sulpicius miræ magnitudinis, & roboris virum, non videntur hæc satis homini quatuor cubitorum, id est sex pedum altitudinis conuenire. Cubitus autem qui dicitur geometricus si quis alius à vulgari est, ignotus est, etiam non vulgi hominibus, ideoque ad magnitudines designandas ineptus.

X. *Pondus armorum.* NOTATVR quarto pondus armorum eius, non omnium quidem, sed aliquorum, vt ex iis cætera æstimari possint. Cum ergo sicli pondus semunciæ ex æquo respondeat, vt alibi docuimus, tam in primo, [a] quàm secundo tomo, [b] & pluribus docet Villalpandus noster in libro de ponderibus, & mensuris: [c] si assignauerimus libræ vncias duodecim, loricæ pondus fuerit ducentarum & octo librarum cum triente. Ferrum autem hastæ 25. librarum. Hinc igitur clypei, & cassidis, & ocrearum, & gladij pondus æstimandum est, & hominis robur, qui hæc non solum ferre, sed iis etiam facile vti poterat. Porro lorica siue hamata, vt olim ex Græcorum ἁλυσιδωτή, siue squamata, vt nunc ex Hebræo dici potest, cuius forma exprimitur apud Iobum. [d] Hæc ergo eius arma erant; & insuper insignis superbia, quæ sui confidentiam, & omnium aliorum contemptum illi afferebat, addit Iosephus pone secutam armatorũ phalangẽ, coram qua fastum spirabat.

XI. *Prouocat Hebræos.* IDEO [redacted] clamabat aduersus phalangas Israël, & dicebat eis, *Quare venistis parati ad prælium? Nunquid ego non sum Philisthæus, & vos serui Saul? Eligite ex vobis virum, & descendat ad singulare certamen; si quiuerit pugnare mecum, & percusserit me, erimus vobis serui: si autem ego præualuero, & percussero eum, vos serui eritis, & seruietis nobis;* tributis scilicet perpetuo pensitandis. Omnino credibile est ex consensu Philisthæorum hæc dicta fuisse, [e] non enim alioqui eam conditionẽ vltro ausus esset offerre; & semel ex fastu & animi tumore oblatam non passi essent toties iterari. Sed nec consensus ex parte Israëlitarum, nec effectus est consecutus; Videbant enim bellatorum conditionem longe disparem. Militarem hominis vanitatem eleganter exprimit Iosephus. *Hic* inquit, *cum inter vtramque aciem constitisset, immani voce sublata,* quę scilicet longe lateque exaudiretur, & testes vndique audaciæ ferociter exultantis colligeret. *Quid opus est,* inquit, *Hebræi ancipitem Martis aleam vos subire? Date mihi aduersarium, & duorum periculo decernatur penes vtros futura sit victoria, vt quorum miles succubuerit, alterius partis iugum ex pacto suscipiant. Præstat enim vnum aliquem, quam totum exercitum in periculum adducere.* Hæc ille clamabat; & isti tonitruo ingentia pectoris, & faucium & oris organa valide seruiebant.

ex suorum consensu.

ex Iosepho.

XII. [redacted] *iactantia.* HÆC locutus retro ad suos reuertebatur. Apud eos autem gloriabundus militari more iactabat, *Ego exprobraui agminibus Israel hodie;* id est, probro afferri, insultaui eis, ostendens eos ignominiosa timiditate exprobrabiles, qui in tot bellatorum millibus non inueniant vel vnum, qui totius gentis dedecus, & confusionem abstergat, qui periculo suo, aliorum pudori medeatur. Et apparet sane neminem, tum adfuisse illorum, qui Dauide iam ætate prouecto incredibili fortitudine, præstiterunt, qui honoris causa, fortes Dauidis audiebant, [f] aut si qui fortasse illi suppares aderant, subtrahebat Dominus illis audaciam, timiditatẽ insolitam insinuabat, dum adueniret is cui eam gloriam reseruabat. Itaque *audiens Saul & omnes Israelitæ sermones Philisthæi huiuscemodi stupebant, & metuebant nimis.* Stupebant hominis vires, & metuebant minas, stupebat gigantæã membrorum molem, & parem animi immanitatem metuebant: stupebant arma ingentia, & cum amaro eiusdem ludibrio, plagas intolerabiles metuebant.

Et Hebræorum metus.

XIII. *Et Saulis ipsius.* REX Saul, inquit S. Augustinus [g] angebatur, æstuabat, quærebat in vniuerso exercitu parem illi; verum non inueniebat nec forma corporis, *nec audacia prouocationis.* Nimirum experiebatur, quod ante dicebamus, [h] abiisse à se, atque euanuisse spiritum illum fortitudinis, quo præsente tot hactenus egregia facinora perpetrarat. Suos nihilominus animare volens ad singulare certamen, ineundum cum Philisthæo, promitit se ditaturum egregiè illum, qui superbissimum hunc Thrasonem interficeret; quin & filiam suam se illi in vxorem daturum, & domum eius immunem à tributo redditurum: hæc enim huc accersenda sunt quæ postea [i] Dauidi narrata memorantur, eaque rex ante illius aduentum edixerat, totique iam populo innotuerant. Erant autem huiusmodi, vt vnumquemque vehementer commouere possent. Plerique diuitum diuitias ambiunt, Rex ingẽtes promittit;

Eiusdem edictum.

[a] to. 1. n. 2138. n. 103. 104.
[b] to. 2. in. 2744. n. 572.
[c] l. 2. c. 11. & 13.
[d] c. 41. 6. 7. 8.
[e] Abul. q. 8. in c. 17.
[f] 2. Reg. 23. & 1. Par. 11. 10.
[g] Serm 10. de diuer.
[h] an. Saulis 7. n. 55 & 8. n. 51.
[i] c 17 v. 25.

immunitates sibi suisque ab oneribus affectant, vacationem à tributis offerri audiunt, eius vt fortitudo toti deinceps familiæ sit fructuosa. Denique si quos tangit honor ac dignitas singularis, nulla videtur maior optari posse, quam vt plebeius aliquis fortasse, in regis intimam nō solum beneuolentiam ac familiaritatem, sed affinitatem etiam adsciscatur, regis vt gener audiat, cap. 18. v. 19. & iis gaudeat commodis, quæ tantæ sunt consentanea dignitati. Nec apparet alia causa cur Merob Dauidi dari debuerit in vxorem, quam quod is victoriam de Goliatho retulisset.

XV. *Sed irritū.*

Iactabatur quidem totis in castris edictum regis, amplissimaque promissa, sed irrito conatu, & quidem pene quadragesimum iam diem, & cum nemo vnus pugnare auderet, nec tota etiam castra confertim in certamen ruebant, in Philisthæum istum, vt ibi fieret initium pugnæ, Philisthæis ad defensionem sui primipilaris bellatoris è colle suo, castrisque procurrentibus in mediam vallem. Sed Deus hanc illis mentem, animumque videtur sustulisse, vt tanto esset gloriosius, & admirabilius pugilis sui Dauidis inopinatum certamen, & improuisa victoria. De ipso igitur narratio nouo exordio resumitur, quæ magna ex parte abest ab editione Romana Septuaginta interpretum, & in scholia translata est. Integrè tamen in hebræo fonte habetur, & editione vulgata. Plurimisque græcis editionibus, & agnoscitur, vt notauit Latinus Scholiastes, à sancto Augustino [a] atque Chrysostomo [b] quibus adde Iosephum [c] & Hieronymum in traditionibus hebraïcis, cum Chaldæo paraphraste. Necessaria autem erat ista narratio, vt reditus Dauidis ex aula in pascua, & à pascuis in castra intelligertur, simulque eius in parentem obseruantia, & in fratres lenitas ac mansuetudo.

Dei prouidentia. — *Compl Reg. Ald. Basil.*

a Ser. 197. & in lib. 50. hom. 31. b hom. 1. de Dauid, & Saul. c l. 6. c. 10. ant. d c. 17. 12.

XV. *Dauidis patria.*

David *autem*, inquit Samuel, [d] *erat filius viri Ephrathæi, de quo supra ductum est*; in græco & hebræo habetur *huius*, siue *istius* quam vocem S. Hieron. hac paraphrasi reddidit, eo quod antecedens remotius esset à referente. Et Bethlehemitem, quidem non dixerat, sed quia dubium esse poterat, de qua Bethlehem loqueretur, cum in tribu Zabulonia alia reperiatur, additur hic de Bethlehem Iuda; *cui nomen erat Isai, qui habebat octo filios*, de quo numero supra disputatum est anno Saülis octauo. [e] *Et erat vir in diebus Saul senex & grandæuus inter viros*: recte quidem grdāæuus & valde prouectæ ætatis, adeo, vt pauci inter viros reperirentur illi superiores, aut æquales, vt interpretatur Abulensis. [f] Quod recte firmat nostram chronologiam, iuxta quam ille nunc annum secūdum agit supra nonagesimum, vt cui septuagenario natus est Dauid. Memoratur autem hic eius senectus, vt ratio cur ipse bello cum filiis non interfuerit. Abierunt ergo eius loco tres filij eius maiores post Saul in prælium, nimirum Eliab primogenitus, & secundus Abinadab, tertiusque Samma. Dauid autem erat minimus. *Tribus ergo maioribus secutis Saulem, abiit Dauid, & reuersus est à Saul, vt pasceret gregem patris sui in Bethlehem.* Hæc iam superiore anno contigerant, vt suo loco diximus, [g] sed hic occasione missi ad castra Dauidis recitantur. Vbi non pœniteat religiosum lectorem animaduertere demissionem animi Dauidis. Qui licet iam factus esset Saülis armiger, & psaltes, & quod caput est, in ptincipem populi electus, atq; inunctus esset, non inuitus tamen ad custodiam pecorum reuersus est, aulico omni cultu deposito: eoque familiarior factus est Deo, quo à mundi strepitu remotior fuit.

Isai grandæuus. — *Dauidis animi demissio.*

e nu. 30. & seqq. f q 21. in .17. g an. Saul 9. .16. & 17. & an. 10. n. .& 2.

XVI. *Mittitur à patre in castra, & quando.*

Interea bellum ducitur magis quam geritur: quadragesimum enim iam diem Philisthæus procedebat mane, & vesperi, Hebræis insultando, & vnum aliquem ad singulare certamen prouocando, quo die Dauid, missu patris, venit in castra. Propterea enim inseritur hoc loco mentio Goliathi cum notatione temporis, vt tempus aduentus Dauidis ad exercitum præcisè, atque accuratè agnoscatur, vt Abulensi quoque visum est. [h] Hoc ergo die *Dixit Isai ad Dauid filium suum: Accipe fratribus tuis Ephi polentæ*, id est granorum tritici contusorū, & decoctorum. Septuag. habent farinæ, quam vtique coctam, & paratam ad cibū intelligere oportet, & hoc est quod D. Hieron. polentam vocat. Addit & decem panes, vtiq. grandiores, vt respondeant Ephi polentæ, quæ mensura decē gomor habet, [i] & singula gomor tantū capiebāt mannæ, quantū quis vno die comedere soleret. Vnde etiam intelligitur onus sat graue fuisse, ideoq; neque impositū humeris Dauidis, sed omnia hæc sicut & formellas casei, quę tribuno destinata erāt,

cum commeatu.

h in c. 17. 1. Reg q. 14 in fi. i Exod 16. fi.

asino imposita, sicque expeditus ipse posset ad fratres suos, non ita longè positos excurrere; iter vix sex horarum fuit si tabulis Adricomij credimus. Ita explicat Abul. licet mox Dauid onustus abiisse dicatur, ratione scilicet iumenti, quod ducebat.

XVII. *Milites pro priis sumptibus militasse.*

Suspicari autẽ hinc possumus milites sibi de victu prouidere solitos; quo etiã pertinet, quod paulo post vbi nos legimus, *& cum quibus ordinati sint disce*, Hebr. habent *& pignus eorum tolles*, id est redimes, quæ dato pignore mutuo acceperint, quo modo explicant Abul. Caietanus & alij. Septuag. *Et quibuscumque indigeant cognosces*, sibi ergo prouidebant per cognatos suos de rebus necessariis quod minime fuisset necessariũ, si de commeatu prouideret militib. imperator, nec illi suis sumptibus militassent. Itaque stipendiorum in Scriptura nulla est mentio, ante Machabæorum tempora. [a] Nec repugnat D. Paulus [b] dum negat vllum stipendiis suis militare: nam & de præsenti loquitur, & de eo quod plurimum fieri solet: plerosque enim etiam nunc suis sumptibus militare constat: Nam quod legimus Amasiam [c] mercede conduxisse de Israël centum millia robustorum, centum talentis argenti, (vt millenis vnum talentum conueniret, singulis autem in ære Gallico 4. Franc. & 2. sol. cum dimidio) minime mirum est; non enim erant subditi Amasiæ, de quibus agimus, sed alterius principis, qui regnabat in Samaria. Itaque cum illic proxime ante dictum esset: congregasse ipsum trecenta millia iuuenum de Iuda, & Benjamin, nulla fit mentio mercedis, aut stipendij, vnde ex opposito recte intelliguntur suis stipendiis militasse, licet auxiliares copiæ essent conductitiæ, de quibus recte Paulus exponi potest, & fortasse debet; erat enim Paulus Corinthiis externus operarius, qui dignus est mercede sua.

Vat. Sa. — *præter auxiliares conductitios.* — a 1.Mac.14 32. — b 1.Cor.9.7 — c 2.Par.25. 6.

XVIII. *Munerum Isai simplicitas.*

Apparet hic iterum rusticana temporis illius simplicitas in munere 10. formellarum casei ad Tribunum, quas ex Hebræo caseos lacteos vertit Pagninus, vt recentes & paruulos intelligere possimus cum Comestore. Nec mirum tantulum munus rure allatum tribuno, mille virorum præposito, vt est in Hebræo & Sept. cum ipsimet regi hœdus cum aliquot panibus, & lagena vini supra [d] allata sint. vtraque munera Iosephus pudore victus, & simul breuitati consulens prætermisit. Sed pergit senex de filiis suis sollicitus, dare mandata. *Et fratres tuos visitabis, si recte agant*, hebraicè, si pax sit fratribus tuis; quo alludunt etiam Sept. Chaldæus, *bonitatem eorum afferes*, id est referes ad me quomodo valeant. Deniq. cum quibus ordinati sint disce. vox ערב gharob, significat pignus, & mixtionem; & alia. Iuxta priorem significationem Pagninus vertit, & pignus eorum tolles; iuxta posteriorem S. Hieron. cum quibus commixti, siue ordinati sint disce; allusit scilicet ad ordines militares, turmas, cohortes. manipulos. 1 Addunt Septuag. *& Sabbatum mecum ages*. præscribens tempus ad reditum feriam sextam pomeridianam, ne ille curiositate victus, longiores in castris moras trahat, quam necesse sit. Fortasse feria quinta dimisit, & postridie redire voluit.

δέκα τρυφαλίδας τοῦ γάλακτος. — d c.16.v.20 — *eiusdem mandata.* — 1.※.

XIX. *Venit David in castra.*

Surrexit *itaque Dauid mane, & commendauit gregem custodi*, [e] & onere asello imposito, vt ante dixi, [f] abiit sicut præceperat illi Isai, venitque ad vallum castrorum, quod hebræis dicitur, magala, commune enim nomen est, vt ait Serar. significans castrorum vallum, à circulari forma ita vocatum, & quidam quasi plaustrorũ ambitus. Erat autem is locus in quo militũ sarcinæ seruabãtur. Non inuenit ibi fratres suos: exierant enim ad locum pugnæ, & suis quisque locis stabant ad pugnam parati, si forte hostis in vallẽ pugnaturus descenderet; ad quod se mutuis clamoribus prouocabant, nec tamen pugnam adhuc inierant, aut conseruerant manus, quia superueniebat Goliath exposcendo, & cum conuitio flagitãdo aliquẽ, ad singulare certamen. Nec Scripturæ phrasis exigit vt fateamur factum iam aliquod initiũ certaminis, licet ita visum fuerit Abul. [g] Nam illud v. 19. *Saul autem & illi, & omnes filij Isael in valle terebinthi pugnabant aduersus Philisthiim*, idem est ac congregati erant ad pugnandũ: si enim pugna iam inita esset, inepta esset, & otiosa Goliathi prouocatio. Et mox cũ dicitur exercitus egressus ad pugnã, & vociferatus in certamine; ostenditur tantum paratus ad pugnam, & militari clamore hostem ad prælium ineundum euocans. idq; amplius declarant ea verba, quæ illico subiiciũtur, *Direxerat enim aciem Israel, sed & Philisthim ex aduerso fuerãt præparati*. Præparatio ergo pugnæ hactenus vtrinque fuit, pugna non fuit.

e c.17.v.20 — f nu.16. — *...m nondũ pugnaretur* — g q.14.in fi.& q.15.

VOCIFERATIONE militari quasi pugnæ præludio excitus, *Dauid derelinquens vasa quæ attulerat, sub manu custodis ad sarcinas cucurrit ad locum certaminis*, certamini videlicet destinatum, non autem quod iam ibi reipsa pugnaretur, otiosa enim tum fuisset Dauidis interrogatio, an omnia recte agerentur erga fratres suos, neque essent qui responderent, infligendis, vitandisque vulneribus intenti, porro hæc interrogatio ipsismet Dauidis fratribus facta est. Nam in Hebræo habetur, *& venit & salutauit fratres suos pacifice*: eadéq; est sententia in Græco & Chaldæo; idemque confirmat Iosephus, *interim Goliathus*; inquit, *ex more progreditur; & iam insolentior, exprobrat ne vnum quidem esse inter Hebræos, qui in singulare certamen descendere audeat, forte tum Dauid cum fratribus colloquebatur de patre, & rebus domesticis*. sic ipse. vulgatæ eadem mens est: idem enim est ac si diceret, & interrogabat fratres suos, si omnia recte agerentur erga ipsos, ad quos pertinet quod statim subditur. *Cumque adhuc ille loqueretur eis, &c.* Dum ergo & Dauid interrogat, & illi respondēt, vicissimque de patre quærunt, & signum pugnæ præstolantur; prodit de more Goliath, & suum illud quasi solenne carmen intonat, quod Dauidi in rei nouitate admirationem, cæteris metum vehementem incussit; *Omnes enim Israelitæ, cum vidissent virum, fugerunt à facie eius, timentes eum valde*, & videlicet fratres Dauidis cum eis.

XX. *Currit ad locum certaminis, ibi alloquitur fratres*

ADMIRANTI autem Dauidi monstrum hominis progredientis, antequam vocem ederet, dixit ei vnus quispiam de Israel. *Num vidistis virum hunc, qui ascendit*, vidisti legitur apud Lyran. & Abul. verum editio vulgata habet vidistis, quo modo in Hebræo, Græcoque legitur, & pluribus is loquebatur, licet ad vnum propriè sermonem dirigeret. Dauidi ergo qui eum interrogabat, recensque venerat respondit, quid ille hostis agitaret, & quid Rex præmij proposuisset ei, qui illum occideret; & probrum commune delere. Dauid autem veritus ne ille non satis explorata narraret de regis edicto, & præmiis victori propositis, declinauit ad alios viros, quos eodem modo interrogauit, addita etiam contemptim accusatione Philisthæi, quæ tacitam sui oblationem innueret; [a] *Quis enim*, inquit, *est hic Philisthæus incircumcisus, qui exprobrauit acies* Dei *viuentis?* nec tam spe præmii, quam zelo diuini honoris mouebatur, qui in hac causa vertebatur, qui protector, ac defensor est populi sui; & apud infideles ex impotentia cessare putatur; itaque non dixit, Quis est hic gigas, sed incircumsisus; nec acies nostras, sed Dei viuentis.

XXI. *De ~~[illegible]~~ edocetur.*

Et regis edicto.

a Abul. q. 17. in c. 17.

REFEREBAT *autem ei populus eundem sermonem*, [b] & propositum à rege edictum confirmabat; simulque opinionem; haud dubiam concipiebat huncè pascuis iuuenem, iuuenili ardore gestientem, & Dei spiritu cuius honorem zelabatur, roboratum optare cum hoc Philisthæo inire certamen; idque inter se mussitabant. *Quod cum audisset Eliab frater eius maior, loquente eo cum aliis, iratus est contra Dauid & ait quare venisti, & quare dereliquisti pauculas oues illas in deserto? Ego noui superbiam tuam & nequitiam cordis tui, quia vt videres prælium descendisti.* Hæc Eliab ex fraterna potius, licet paulo feruidiore, charitate, quam inuidia dixit, vt sentit Dionysius: iuuenili enim feruori fratris sui homo iam grandis natu metuebat, & eum qui pater esse per ætatem poterat, quasi filium prudenter arguebat, atque obiurgabat. Theodoretus [c] inuidia motum putat, quod scilicet sentiret eius animi magnitudinem, esse timiditatis suæ accusationem; idem sensit, scripsitque Chrysostomus, [d] *Verum fratres eius*, inquit, *non ferentes fortitudinem spiritus, prouocati sunt in inuidiam*: non vnum Eliabum, sed plures eidem culpæ affines facit, sicut & Theodoretus.

b c. 17. v. 17.

XXII. *Significat optatum sibi certamē.*

reprehenditur à fratre an ex inuidia.

c q. 37. in 1. Reg.

d Hom. 46. in gen.

ELIABVS *fratrum maximus*, inquit Iosephus, *obiurgat hominem per imperitiam rerum, supra quam ætatem eius deceat ferocientem; addens satius esse, vt ad patrem, ac greges quam primum reuertatur*: Non ergo sine contemptu & quadam superbia, existimatam fratris superbiam exagitat, & à militiæ studio ad oues amandat, quasi paterna iam iussione perfunctum: sed ab eius intentione dissidentem; qui venerit non visendorum fratrum gratia, sed prælij, cumque in culpa eam curiositatem ponat, tanto magis intelligi vult reprehendendam pugnandi voluntatem; quam ille præ se ferat, & spargat in vulgus. Hebræi putant Dauidem à fratre accusari superbiæ, quasi propter inunctionem à Samuele acceptam magnos spiritus assumpsisset: verum nullam ille superbiam accusat, quam quod Dauid multo

XXIII. *Accusatur superbiæ à fratre,*

Et curiositatis.

fortiori æquare ſe audeat; & ſibi temere victoriam polliceatur imbellis iuuenes, & armorum inſolens, de milite veterano; ad cuius conſpectum, & vocem armatus exercitus contremiſcat, nomine autem nequitiæ intelligit aſtutam curioſitatem, quæ ſpecie viſendi fratris exercitum videre, ac prælio intereſſe voluerit.

XXIV. *Dauidis excuſatio. & quæ vis eius.*

OBIURGATIONEM non ſuperbe repulit Dauid, eoque ſilentio accuſationem ſuperbiæ pulchrè ſuauiterque refutauit, dixitque tantum. *Quid feci? numquid non verbum eſt?* quæ verba nonnihil obſcura, ſic interpretatur Chryſoſt. [a] *At tu vide huius prudentiam, & manſuetudinem. Nihil temerarium neque aſperum eis loquitur, ſed reprimens eorum flammam, & demulcens inuidiam, inquit, Numquid non verbum eſt? Numquid inquit vidiſtis me arma arripere? nunquid vidiſtis me ordinari cum cæteris in acie? Tantum videre volui, & interrogare, vnde huic tantum inſaniæ.* Ita Chryſ. quaſi dicat, verbum arguis, quod diſſimulandum foret, nec tanta acerbitate arguendum, cum facta accuſare non poſſis, quæ Abulenſis quoque eſt Vatabli & Serarij interpretatio: Emanuel Sa, *quid aliud quam locutus ſum?* Chald. *nonne verbum fuit quod dixi?* quod ſcelus admiſi interrogando & audiendo? an forte loqui non licet? nunquid verba volant rapidis ludibria ventis? quidni etiam nos liberis eis curſum demus?

a Hom. 46. cit.

XXV. *Pergit ambire certamen.*

NEC tamen propterea ab incepto deſtitit Dauid, quippe qui in corde ſuo ſentiebat animantem, & vires ſuggerentem DEUM. Pro ſua tamen modeſtia maiorem natu fratrem reueritus, ab eo paululum ad alium declinauit, eademque interrogatione vſus, idem reſponſum accepit. Hac porro interterrogatione non expetebat fieri certior, ſed cupiebat ſuum deſiderium multorum ore iactatum, regi denique innoteſcere: quod & conſecutus eſt res enim ad ipſum rumore nuncio, aut certo authore ad regem delata eſt; & ipſius iuſſu euocatus Dauid: Regi ſiſtitur, qui fortaſſe exiſtimauit non ipſum de ſe, ſed de alio quopiam locuturũ, qui de ſe ipſe loqui vereatur. At Dauid animosè. *Non concidat cor cuiuſquam in eo. Ego ſeruus tuus vadam, & pugnabo aduerſus Philiſthæum:* quaſi dicat nemo ſibi aut mihi metuat ab iſto Philiſthæo, paratus ſum contra eum inire certamen plenius Ioſephus. [b] *Quare accitus, inquit, & iuſſus, quid vellet dicere Non eſt inquit, rex cur abiiciamus animos, aut formidemus. Ego congreſſus cum hoſte inſolentiã eius cõpeſcam & elatum ac ferocientem proſternam, & ex terribili deridendũ reddam: tantoq; erit tua ſimul, & tuorum illuſtrior gloria, quo ab adoleſcente magis quam viro hoſtis deuictus videbitur;* ſic ipſe, quæ haud ſcio an ſatis demiſſioni animi Dauidis conueniant.

Idque apud regẽ petit.

b l.6. c.10.

XXVI. *Rex cunctatur, & quis puer ab eo dicatur.*

ET *ait Saul ad Dauid, non vales reſiſtere Philiſthæo iſti, nec pugnare aduerſus eum, quia puer es, hic autem vir bellator eſt ab adoleſcentia ſua.* Puer vocatur Dauid, & quidem vt videtur Theodoreto [c] 14. aut 16. annorum, quæ videtur S. quoque Auguſtini ſententia, [d] qui explicat vocem pueri tenera ætate vix dum adoleſcentulum, & fere Chryſ. [e] quo eos non ratio Chronologiæ adduxit, ſed ſtudium exaggerandæ gloriæ Dei, quæ hoc fit illuſtrior, quo infirmiore inſtrumento potentiorem aduerſarium, perculit atque proſtrauit. Verum ratio temporis hactenus ſeruata, ſæpiuſque confirmata exigit, [f] vt hunc vigeſimum ſecundum Dauidis annum dicamus, & ante Saulis mortem octauum. Cum autem Saul admodum procera ſtatura eſſet, vt ſupra dictum eſt, Dauid autem mediori, facile puer videri, aut dici potuit: præſertim cũ Saul iam ſenex eſſet, Dauid autẽ valde iuuenis. Sed locutio etiam ipſa figurata eſt, & Mioſim habet, talibus colloquiis vſitatam. Et infra verſ. 42. non puer, ſed adoleſcens dicitur. Et in Eccleſiaſtico [g] dicitur cum vrſis & leonibus luſiſſe, non in pueritia vel adoleſcentia, ſed *in iuuentute ſua, Cum nondum totum robur deſcendit in artus.* Denique iam ſuperiore anno virum bellicoſum, & fortiſſimum robore vere dictum fuiſſe probauimus. [h] Sic Poeta de Eurialo, libro nono.

c q. 40.
d ſer. 20. de diuerſ.
e Hom. 8. de Dauid & Saule.
f vide ſup. n.1. & an. Saul 8. n. 36.
g c. 47. v. 3.
h n. 8.

Ora puer prima ſignus intonſa iuuenta, & tamen ſubdit.

His amor vnus erat, pariterque in bella ruebant, nec minus eum mox iuuenem vocat.

Quid faciat? qua vi iuuenem quibus audeat armis Eripere?

XXVII. *Narrat Dauid ſuas victorias.*

CUM ergo cerneret Dauid regem ſibi certaminis imparitatem obiicere, vires, experientiam, ætatem maiorem requirere, *Coactus fuit admirabilis ille vir* ait S. Chryſoſtomus, [i] *hac narrare, nolens hinc vanam gloriam aucupari, ſed in neceſſi-*

i Hom. 46. in gen.

tate constitutus, & vt illi animum adderet, & ne spectaret ad vilitatem eius, quæ apparebat, sed ad fidem quæ intrinsecus latebat, supernumque auxilium, quo iuuenis inermis viris armatis, & pastor militibus fortior erat, Narrauit ergo sua contra vrsum ac leonem certamina & victorias, quas supra eo anno retulimus, [a] quo putamus contigisse; Ex qua narratione non vires modo corporis, sed magnitudo etiam animi, zelus diuini honoris incensus, eximia fiducia in Deum, quo dirigente se offerebat certamini, apertè cernuntur. *Erit*, inquit, *& Philisthæus hic incircumcisus quasi vnus ex eis, Nunc uadam & auferam opprobrium populi: Quoniam quis est iste Philisthæus incircumcisus, qui ausus est maledicere exercitui Dei viuentis?* Postremo, *Dominus*, inquit, *qui eripuit me de manu leonis, & de manu vrsi, ipse me liberabit de manu Philisthæi huius*. sic ipse. Contumeliosè Iosephus, ac superbe. *Et hanc*, inquit, *belluam nihilo pluris facio, qui cum in Deum atque homines conuitia euomat, non patietur cæleste numen impunè hec illum auferre, sed meis eum manibus perdomabit*. quod autem de leone cauda arrepto, soloque afflicto dixit hic Iosephus, iam supra [b] reprehensum fuit.

Eius animi præsentia, & in Deũ fiducia.

[a] an. Saul 8. nu. 57. & 58.

[b] an. mund. 2969. nu. 59

XXVIII. *Saul singulare certamen Dauidi permittit*

HIC rex animi magnitudinem, & vires corporis iuuenis istius admiratus, & simul intimis animis ad bene tota de re sperandum commotus, ei fausta precatus, pugnam illi permittit. *Intellexit*, ait Augustinus, [c] *cum vidit audentem puerum, aliquid diuinitatis in eo esse, nec illam teneram ætatem, sine diuino instinctu talia posse præsumere. Vade*, inquit Rex, *& Dominus tecum sit*, vel erit, vt hebraice habetur & græce: quod valet ad spem regis, imo fiduciam de obtinenda victoria demonstrandam; quæ vel ex eo maximè declaratur: quod inermen denique cum baculo & funda ire permisit. Ne tamen humanæ prudentiæ deesse videretur; *induit Saul Dauid vestimentis suis, & imposuit galeam æream super caput eius; & vestiuit eum lorica:* adiecit & gladium, quibus se accingi Dauid passus est potius, quam optauit, quippe qui confidebat in Domino se posse Goliathum sine armis superare, sicut nuper leonem & vrsum inermis confecerat; accepit tamen arma, vt ait Abulensis, [d] non ad maiorem cautelam, sed vt regi obtemperaret, qui eum solito more armatum pugnare cupiebat, ne temere fortissimum iuuenem abiecisse, ac morti tradidisse videretur.

eumque armat.

[c] Serm. 20. de diuersis

[d] q. 25. in c. 17.

XXIX. *Non peccasse Dauidẽ suscipiendo hoc certamine.*

VTRVM autem, vel Dauid admittendo, vel Saul permittendo, singulare certamen peccauerint pluribus disputat Lyranus, Brugensis, Abul. Thoring. Serar. alii: præter Theologos quos vocant scholasticos. Dico breuiter certissimum esse Dauidem in hoc certamine non peccasse, imo magnam à Deo gratiam iniuisse, qui illud ipso inspirante atque impellante suscepit; quo pertinet illud, *Ego venio ad te in nomine Domini exercituum*: habebat enim secum dirigentem & moderantem Deum ex quo eius imperio inunctus fuerat; neque vsquam hoc nomine à Scriptura reprehenditur: quin potius copiose laudatur; [e] *Numquid non occidit gigantem, & abstulit opprobrium de gente? In tollendo manum saxo fundæ deiecit exultationem Goliæ*: & ne putaremus iuuenili eũ temeritate, aut humano affectu atq; impulsu oblatum à barbaro certamen suscepisse, subdit. *Nam inuocauit Dominum omnipotentem, & dedit in dextera eius tollere hominem fortem in bello, & exaltare cornu gentis suæ*; Itaque hoc opus Dauidis vt instrumenti, Domini, qui vires animosque ministrabat, vt authoris fuit: si ergo cædes Isaaci viri innocentissimi in Abrahamo, eam Dei iussu suscipiente, non criminis, sed maximi meriti opus fuit; quanto magis cædes improbissimi capitis, eodem inuitante summæ laudi vertendum est?

[e] Ecc. 47. 4.

fuisse id opus Dei.

XXX. *Neque saulẽ permittendo.*

AC ne Saul quidem in hoc certamine permittendo peccauit. Si qua enim ab eo culpa admissa est, ea vel iniustitiæ, vel temeritatis fuit. Iniustitia quî potuit? cum bellum ex parte Israelitarum iustum esset, atque legitimum; sese enim ac libertatem suam tutabantur contra Philisthæos, à quibus iam tot annos vexati fuerant iniustissimo, atque improbissimo dominatu. Cum autem perinde sit ad belli rationem siue id plurimorum, siue paucorum, siue duorum geratur manu, certe ij à quibus stat belli iustitia, siue multi fuerint, siue vnus dumtaxat æque ab iniustitiæ culpa vacant; cuius viceuersa violatæ, rei sunt aduersarij, siue vnus tantum, siue multi in armis fuerint. Et quemadmodum iustum bellum suscipere vltro licet ac gerere; & illatum omni ope propulsare: ita & hoc quasi priuatum bellum in causa publica, & poscere licet, & oblatum ad-

Monomachia quæ iusta sit.

mittere, ac gerere, idque ex communi doctrina docet hoc loco Serarius. Neque enim aut bellum, aut singulare certamen, aut cædes hominis eiusmodi sunt natura sua, vt bene fieri numquam possint; sed ex causa iusta, & authoritate legitima bellum in hostem suscipitur, & latro suspenditur, & homo qui commune crimen proprium facit & suum, singulari hominis vnius ferro mactatur. Nec magis hic reprehendendum est innocentem vnum discrimen capitis adire, quam in bello iusto plurimas legiones, quæ culpa vacant. Nihil ergo in hoc certamine gerendo, nedum permittendo peccatur.

XXXI. *Quæ iniusta,* EA tamen monomachia, quæ ex cōdicto in priuata causa suspicitur, neq. rectè suspicitur, neque petitur, neq. à publica potestate conceditur. Nam vt rectè vidit Serarius noster, [a] qui prouocat ad huiusmodi certamen, vel illud admittit, si nocens est, culpam suam innocentis morte purgare vult; quod iniustissimum est; si innocens, seipsum famamque suam temere periculo mortis addicit: cum non teneatur Dominus miraculo hominis innocentiam patefacere, sed velit cōmunes prouidentiæ diuinæ, humanæque leges seruari; ideoque sæpe contigerit eū, qui maximè in culpa erat, victorem euadere. *Neque à principibus concedēda.* Qui autem Princeps aut Iudex concedit huiusmodi certamen, vel scit eum qui accusatur esse innocentem, & eum debet absoluere; vel nocentem, & damnare debet; vel in dubio est, & si alia via non suppetit eruendæ veritatis, pronunciandum est, non liquere: & res diuino iudicio permittenda, neque innocentia in discrimen adducenda est. *Ea seuere prohibita.* Dixi autem ex condicto, nam alioqui vim vi repellere naturæ lege licet; in certamine singulari non vis vi repellitur, sed tam ab offerēte, quam ab admittente infertur. Et huiusmodi priuatam monomachiam concilia, summique pontifices, sanctissimis docretis, seuerissimisq; prohibuerunt, vt seorsim docebimus. [2] Etsi enim vniuersè omnem monomachiam prohibere videantur, priorem tamen illam quam diximus, vt maxime infrequentem non attingunt.

[a] in c. 17. 1. Reg.

[2] 2. 1χ.

XXXII. *Saul non temere Dauidi certamen concessit.* TEMERITATIS autem vitium Sauli permittenti singulare certamen Dauidi minimè inurandum est; prudenter enim existimare potuit eum iuuenem, qui inermis ursorum, ac leonem victor euaserat, hominem quamuis bellicosum superare posse. Non temerè quoque existimare potuit agiles corporis motus eludere posse armorum petitiones ita coniectas, vt vitari non posse viderentur. Dauidē autem corporis agilitate præstitisse admodum credibile est: idque etiam confirmant illæ declinationes, quibus totius lanceam Saulis etiam è propinquo vibratum elusit. Deinde rectissime credidit in causa publica illi affuturum Deum, qui non deest in necessariis, & loco armorum futurum, quoniam iis non ex vanitate, sed necessitate potius, etiam facto periculo, abstinebat. Postremo committendo Dauidem certamini, nihil præiudicij causæ publicæ afferebat; non enim vt Goliathus, in vnius personæ casu populi sui seruitutem illigarat, sed tota res apud Israëlitas suo in statu erat perseueratura, vt mox dicetur.

XXXIII. *An suis armis, & quomodo.* RECTE autem meo iudicio notauit Lyranus hæc Saulis arma, non dici Saulis, quod ea rex ipse gestare soleret, vix enim vllam poterant cum Dauide habere proportionem. Erat quippe Saul proceræ staturæ vt constat, & membris omnib. magnitudini congruentibus. Dauid autem humiliore ac breuiore multo statura, & omnibus corporis partibus multo minor, vt ei nec galea, nec lorica, nec ensis vsui esse possent. At inquies, eam ob causam iis vti noluit, sed ea deposuit, quod videtur sentire Isidorus. [b] Verum res aliter habet, arma enim deposuit propter armorum gestandorum insolentiam, non propter proportionis defectum. Sic enim legimus; *cœpit tentare si armatus posset incedere*; nec incedere tantū sed expedite incedere, & agitare se, & brachia, crura, tibias, pedes, manusque omnem in partem mouere ac flectere; non enim habebat consuetudinem ferreum vestitum induendi, Itaque Sauli dixit; *Non possum sic incedere; neque armatus pugnare, quia non vsum habeo, & deposuit ea.* Deo ipso etiam, qui inermen pugnare volebat, molestiam ex ipsis armis, & fastidium eorum ingerente Abul. q. 25. & 26.

[b] in 1. Reg.

XXXIV. *Rabbinorū de vestibus Saulis fabula.* ARMA ergo regis dicuntur, quæ ex eius armamentario deprompta fuerant, & ad ipsum pertinebant, non quibus ipse indui soleret. Quamquam si quis attendat, arma non dicuntur regis, sed tantum vestimenta; in quibus Rabbini apud Abulens. q. 24. suo more desipiunt, cum aiunt vestes Saulis subito prodigio coa-

ptatas fuisse Dauidi, perinde ac si ad eius mensuram confectæ fuissent, eoque miraculo Saulem obstupuisse, cogitasséque ipsum regem fore quandoquidem ipsi regiæ vestes ita diuinitus coaptarentur, ideoque mox quæsisse de qua progenie esset ille adolescens. Sed hę fabulæ sunt, non ineptæ plane, sed tamen fabulæ, quæ ab eodem doctore refelluntur: & perspicuum est Saulem, aut eius domesticos, qui nullum tale miraculum expectabant, non fuisse induturos Dauidem vestibus, quas cæco etiam constaret, illi non magis conuenire, quam Herculis cothurnos infāti. Vestes ergo regiæ, vel arma, eo modo quem diximus accipienda sunt, & interpretanda, etiam apud Iosephum cum ait, missum à rege Dauidem ad pugnam, instructum prius thorace regio, simulque ense ac galea: quibus Abulensis addit clypeum.

XXXV. Arma Dauidis pugnaturi.

Vervm dimittamus nos quoque hunc armorum militarium apparatū, leuisq; armaturæ peditem Dauidem suis instruamus armis. Accepit ille *baculum suum, quem semper habebat in manibus, & elegit sibi quinque limpidissimos lapides de torrente, & misit eos in peram pastoralem,* 2. εχ. *z quam habebat secum, & fundam manu tulit, & processit aduersus Philisthæum.* Potuit vtique Dominus sine funda & lapidibus victoriam Dauidi dare in hac pugna, sicut in ea, quæ de vrso & leone relata est ab ipso: verum quia cum hisce feris cominus tantum pugnandum erat, neque funda, neque lapidibus opus fuit. Cum Goliatho autem eminus certari poterat, tela eiaculari licebat, hastam habebat in manu, quam in hostem propinquantem vibraret, eumque prius confoderet, quam veniretur ad manus, densusque viro vir hærere posset: ideo conueniens fuit Dauidem non carere telis, quæ spargere posset, & hostem eminus petere; idque conueniens fuit eius vitæ instituto, & suaui Dei prouidentiæ; quæ nihilominus facile poterat efficere, vt tela ab illo irrito conatu mitterentur, & hic ictum hastæ agilitate corporis declinaret, statimq; in os, faucésque hominis inuolaret, præfocatumque prosterneret. Nec tamen Saul hanc pugnam hominis inermis cum armato temere permisit, qui audisset ab eo inermi, dentibus, atque vnguibus armatas belluas fuisse superatas.

Cur funda vsus.

XXXVI. Procedunt Athletæ in aciem.

Processit ergo Dauid aduersus Philisthæum, hoc ipso significans se accipere conditionem pugnę, aut certè singulare certamen admittere: nam cæteri Israelitæ non procedebant aduersus eum, sed eo viso extemplo auertebantur in fugam. Id facile animaduertit Goliath, ideoque proprius ad Dauidem accessit cum argero suo, qui clypeum de more præferebat, vt certius cognosceret, quem tandem haberet pugnæ aduersarium, æmulumque victoriæ. Et animaduertens inermem adolescentem, nullo apparatu pugnæ formidabilem, in quo debellando pudorem potius, quam gloriam acquireret: & si quis forte casus opinionem eius, spemque quamuis exploratam fefellisset, incredibile dedecus incurreret, despexit eum, atque adeo indignatus est. Pugnæ tamen conditio, atque eius euenta non parum diuersa erant: nam Philisthæus sponte offerebat, se debellato suorum seruitutem, Hebręi non item; [a] nec deuicto Dauide suæ libertati renunciabant, sed eo mortuo bellum eodem in statu perseuerabat, victore autem omnia Israelitis erant secundissima. Frangebantur enim Philisthæorum animi fortissimo eorum superato, vt statim de fuga magis quam de pugna cogitarent, vt reuera contigit. Dauide autem mortuo, qui nihili fiebat in hebræorum exercitu, stetissent ipsi in gradu suo, & pugnam vt antea expectassent. In quo etiam emicat diuinæ prouidentiæ fauor aduersus populum suum.

Quam diuersa pugnæ vtriusque conditio.

a Vide Abul. q 31.

XXXVII. Goliath in Dauidem indignatur

Viso itaque parum grato, nec satis formidabili aduersario, Goliathus dixit ad Dauidem, *numquid ego canis sum, quod tu venis ad mecum baculo?* Putasti, ait Chrysostomus, [b] *te adhuc apud oues esse, & canes quosdam persequi, & ita aduersum me, quasi contra canem instrumentis illis instructus in pugnam venisti? statim experientia disces, non tibi cum homine vulgari bellum esse;* Instrumenta ista vocat tam baculum, quam, fundam, & lapides. Allusit enim ad textum 70. interpretum, qui habent, *venis ad me in baculo. & lapidibus.* Addunt etiam responsionem Dauidis, quæ in hæbręo, aut latino textu non legitur. scilicet, *nequaquam*, videlicet puto te canem, *sed peiorem cane.* Quo modo Iosephus olim legit; sic enim habet. *Hunc apparatum postquam vidit barbarus, adeo contempsit, vt per ludibrium percontaretur, num se canem putaret, qui armis ad canes arcendos aptis instructus ad pugnam prodiret. Imo cane viliorem res-*

b Hom. 46. in Gen.

ὐχὶ, ἀλλ' ἢ χείρονα κυνός.

pondit Dauid &c. simulque maledicta, imprecationesque in eum coniecit, vel, vt explicat Iosephus, fanda & infanda conuiciatus est.

XXXIIX *Eique maledicit.* MALEDIXIT ait Scriptura [a] *Philisthæus Dauid in diis suis.* Significat textus Goliathum Deos suos in perniciem Dauidis inuocasse, sicut vice versa Dauidem Deum verum in perniciem huius gigantis; vt in duobus istis bellatoribus, pugna superioris ordinis esse videretur. Simplicius tamen accipi potest hominem, qui in se solo fiduciam haberet, præ ingenti superbia dixisse imprecando; dii te male perdant, aut simili quapiam locutione vsum fuisse; sed adiecit etiam formidabiles minas. *Veni,* inquit, *ad me, & dabo carnes tuas volatilibus cæli, & bestiis terræ.* non comminatur mortem duntaxat, sed priuationem etiam sepulturæ, & dilacerationem cadaueris. Cui vice versa Dauid, *Tu venis ad me cum gladio, & hasta, & clypeo*; & reliquis armis, quæ supra enumerata sunt, sed hæc sibi propiora erant, magisque apparebant. *Ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum*, cuius præsidium est multo potentius omnibus armis tuis; cuius arbitrio ac voluntate vincunt, & vincuntur exercitus, qui Deus est *agminum Israel*, quæ tu *hodie* quoque probris, ac contumeliis affecisti; quem propterea vindicem, atque vltorem iniuriarum in suos illatarum formidare debes. a c.17.v.43.

Et addit minas. *Quæ ei Dauid.*

XXXIX. *Prophetice, & cum fœnore regerit* QVOD ego iam tibi, quasi mali nuncii Propheta denuncio, qui manu mea vindictam de te sumet, [b] *Et dabit te Dominus in manu mea, & percutiam te, & auferam caput tuum à te, & dabo cadauera castrorum Philisthiim hodie volatilibus cæli, & bestiis terræ.* Hæc enim spiritu prophetico à Dauide prænunciata existimant, Lyranus & alii post Theodoret. q. 40. cum ea diuina reuelatione accepisset, idque euentis ipsis accurate confirmatum est, & constat ipsum iam dudum spiritu prophetico donatum fuisse. Putat tamen Abulensis [c] hæc à Dauide sine vaticinio dici potuisse, ex ingenti affectu & desiderio, sicut paulo ante Goliath ad cuius verba alludit, cum incremento atque exaggeratione minarum. Sed illius minæ in ventos abiere, Dauidis autem in rem deductæ sunt, ab eo qui voluntatem timentium se facit. b c 17.v.46. c q 33. inc 17.

XL. *Quæ ex hoc certamine vtilitas.* NON contentus autem Dauid mala denunciare, minasque hostibus intentare, declarat quid inde vtilitatis tam vniuersè in omnes, quam peculiariter in populum Dei redundaturum sit. Fore nimirum vt omnes intelligant verum Deum ab Israelitis coli, qui inermibus, & armorum insolentibus, victoriam tribuat aduersus fortissimos bellatores, de suis viribus, & armorum peritia insolescentes. Fore item vt *nouerit vniuersa Ecclesia hæc*, Israelitarum scilicet exercitus, quem monstrabat manu, *quia non in gladio, neque in hasta saluat Dominus*; quippe qui sine iis salutem afferre possit, & pro arbitrio victoriam concedere; *ipsius enim est bellum, & tradet vos in manus nostras.* Apparet hæc non longe ab exercitu Israelitico dicta, & quidem elata & sonora voce dicta, vt exaudiri possent, & ei animos facere ex recta in Deum fiducia, simulque testaretur non tam sua se, quam diuini honoris causa pugnare: nec sibi, sed illi postea victoriam tribuerent, qui sine armis armorum potentiam irritam facit.

XLI. *Mirum nunc Dauidem à Saule ignorari.* INTEREA vero Saul videns Dauidem egredientem contra Philisthæum, *ait* [d] *ad Abner principem militiæ, de qua stirpe descendit hic Adolescens Abner: dixitque Abner, viuit anima tua rex si noui*, id est per salutem tuam ô Rex non noui. *Et ait rex, interroga tu cuius filius sit iste puer.* idque haud dubiè rogauit Abner, & didicit; nihilominus postmodum Rex Dauidem ipsum interrogauit. Sed mirum valde est Dauidem ignotum Sauli, qui non ita pridem apud ipsum habitauerat, citharam crebro coram ipso pulsauerat, denique eius armiger fuerat, vt constat ex cap. 16. extremo. d c.17.v.55.

Quorundã responsio. Putat Caiet. [e] & Torniellus [f] multos intercessisse annos inter prædicta, præsensque certamen, ideóque tantam in Dauide factam mutationem ab eo tempore, vt facile posset à Saule, vel à principe militiæ non agnosci, sed isti multi anni refutati sunt iam non semel; ostendimus quippe Dauidis apud Saulem habitationem proxime præcedenti anno contigisse, [g] nec apparet longius tempus, quam octodecim circiter mensium intercessisse. e in c.17.6. f an 4. n. 421. n. 2. & 9. g in fin an. 9 Saul. & init. 10.

XLII. *Et Theodoreti, quæ illustratur.* Alii vt Theodoretus [h] causam in Saulem referunt, *duorum,* inquit, *alterum est intelligendum, vel quod furore percitus non sentiebat eum pulsantem citharam, vel quod inui-* h q. 42.

dia eum mouit, vt non exactè sciret vnde nam esset. Verum prior ratio infirma est, non enim semper, sed per interualla furebat. & Dauid semper aderat. posterior aut falsa est, aut perquam frigida. Non enim inuidia facit ignaros, sed maxime oculatos, atque intelligentes. Sed nimirum vitiosus est Theodoreti locus, abundante negatione. Hæretque id vitium etiam in græco textu, & cum eodem refertur in glossa ord. in hunc lib. Nam Procopius, qui illum de more transcribit, ita habet, *Quomodo Dauid*, inquit, *Sauli ignotus fuit? vel quia furibundus cithara ludentem non sentiebat: vel inuidia stimulante diligenter & accuratè cognoscere voluit, cuias & quisnam esset.* sic Procopius. Vult ergo Theodoretus Saulem visa tanta Diuidis victoria inuidia motum, illum magis, magisque cognoscere voluisse. At enim nondum nata erat Saulis inuidia: nondum enim auditum fuerat illud, *Saul percussit mille, & Dauid decem millia,* qui verus fons inuidiæ fuit. Dicendumque potius Saulem cogitantem de promissa victori filia sua, diligentius scire voluisse qua ex familia, plebeia ne an nobili adolescens hic esset oriundus, si forte ipsum oporteret esse generum regis: quod Lyranus quoque notauit. *Cur interrogarit genus eius Saul.*

XLIII. *Aliæ responsiones.* Dᴀᴠɪᴅ inquit Vatablus, non erat satis notus Sauli, quod frequenter rediret ad oues pascendas; at redierat tantum semel. Præterea sunt obliuiosi principes, vt qui detineantur multis negotiis. Alii referunt ad perturbationem animi Saulis. Aut certe rogat cuius sit tribus, & ex qua familia, quod satis intelligitur ex postremo verbo huius capitis, cum dicit se filium Isai Bethlehemitæ. Alioqui si quæsisset solum de patre, satis erat dicere se esse filium Isai. Sic Vatab. verum Saul neque tribum ignorabat Dauidis, neque familiam. Nam qui primum apud regem mentionem intulit de Dauide, illum & filium Isai vocauit, & Bethlehemitem. [a] Itaque oportuit Saulem id obliuioni tradidisse. Certe Comestor ait Saulem factum fuisse labilis memoriæ, propter exagitationem spiritus maligni; eiq; consentit Lyranus, cum ait Saulem ex dæmonis afflictione habuisse memoriam, & phantasiam perturbatam, & impeditam à cognitione. quem Abulensis reprehendit, quasi diceret Saulem fuisse arreptum à dæmone, quando primum ad eum venit Dauid, aut nunc, quando interrogauit principem militiæ suæ, cum Lyranus idem tantum dicere velit, quod Comestor.

[a] c. 16. v. 18.

XLIV. *Multas esse causas huius ignorãtiæ.* Dɪᴄᴇɴᴅᴠᴍ videtur plures causas concurrere potuisse, cur Saul, etiam hoc tempore, ignoraret Saulem, prima est S. Augustini, & ab omnibus communiter approbatur: mutatio scilicet in facie Dauidis, barba copiosius, vt fit illa ætate, per octodecim circiter menses adnascente, ac magnam faciei partem prius nudam, ac læuem obtegente. Nec ad eam rem sex, septemue anni requiruntur. Addatur
1. secundo mutatio habitus: aliter enim in aula, aliter in pascuis erat indutus; &
2. alium se exhibebat cithara inter viros nobiles lubibundus, alium inter oues, cõtra vrsos & leones decertans, [illegible] autem mutato, cum modica faciei mutatione, facile quis non agnosci potest. Tertio facilis est obliuio in principibus vi-
3. ris, qui multos habent subditos à quibus per tempus aliquod inuisuntur, nec multo post tempore apparent. Dauid autem nec diu in aula versatus est, puta duos tresue menses, nec facile apparebat ante Saulem, nisi cum fiebat impos sui,
4. & illo canente leuius habebat. Quarto nihil absurdi est dicere memoriam ac phantasiam Saulis, ex frequenti agitatione dæmonis, nonnihil debilitatam fuisse; cui vitio ex parte tribui potest, tanta eius circa Dauidem modo amplectendum, modo persequendum inconstantia.

Quomodo Abner eũdem ignoraret. Quod autem attinet ad principem militiæ, recte respondet Abul.[b] præter alias causas ei cum Saule communes, fieri etiam potuisse vt Abner nunquam vidisset Dauidem, si forte contigit eum ab aula abesse, & negotia regni aliqua in prouincia, aut tribu interim administrare.

[b] q. 41. in c. 17.

XLV. *Certamen singulare.* Sᴇᴅ reuertamur ad bellatores nostros, quorum prima fuit, quasi velitatio verborum, ad iram, cotem fortitudinis, vtrique acuendam. Ad rem ergo extemplo ventum est; accingit se Philisthæus ad certamen, expedit arma, appropinquat hosti. Dauid contra expedit etiam ipse arma sua; *mittit enim manum suam in peram, tulitque lapidem vnum*, & in funda positum circunducit ad caput, vt impetu maiore ferretur, quem etiam cursus vibrantis augebat. Excussus toto conatu lapis, stridens diuerberat auras, & molientem arma Philisthæum, nec opinato vulnere

in frontem ferit, tanto impetu vt osse confracto, lapis in fronte infixus hæreret, fractoque cerebro in faciem cruentus prosterneretur. 3. Nec dissimile illud apud Poëtam.

Deiicitur Philisthæus an plane mortuus.

Stridentem fundam, positis Mezentius armis
Ipse ter adducta circum caput egit habena,
Et media aduersi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.

Sed semianimisne iacuit, an plane mortuus? in dubio enim videtur scriptura relinquere, an is iactu lapidis occisus sit, an tantum prostratus, deinde gladio interfectus. Sic enim habet. [a] *Et misit manum suam in peram, tulitque vnum lapidem, & funda iecit, & circunducens percussit Philisthæum in fronte, & infixus est lapis in fronte eius, & cecidit in faciem suam super terram. Prævaluitque Dauid aduersum Philisthæum in funda & lapide, percussumque Philisthæum interfecit. Cumque gladium non haberet in manu Dauid, cucurrit, & stetit super Philisthæum, & tulit gladium eius, & eduxit eum de vagina sua, & interfecit eum, præciditque caput eius.* a c.17 v.49.

XLVI. *An semiuiuus.*

DVBIVM inquam est; nam primum dicitur tantum ex ictu cecidisse in faciem suam, deinde educto è vagina gladio interfectus, & tamen antequam gladii mentionem faceret, dicit percussum lapide interfecisse; num potest aliquis mortuum interficere? aut bis sine resurrectione mori? nec hebræus textus, aut græcus, aut chaldæa paraphrasis rem clariorem facit. Imo nec Iosephus; ait enim. *Huic Dauid impigrè occurrit, occultum adiutorem Deum secum in certamen ducens, & promptum è pera, in hoc selectum è torrente vnum lapidem, funda rotatum tanta vi in aduersam hostis frontem infligit, vt ad cerebrum vsque penetrauerit. Quo ictu sopitus Goliathus in faciem est prostratus.* sopitum dicit καρωθέντα non occisum. Siracides [b] quoque ait Dauidem saxo fundæ deiecisse exultationem Goliæ, non saxo hominem peremisse. Plerique etiam antiqui patres rem ambiguam videntur definire noluisse, vt August. [c] Isidorus, [d] Seuerus Sulpit. [e] Chrysost. [f] l. 6. c.11. b Eccl.47.4. c Serm 10 de diuers. d 1 reg. c.10. e l.1. Sacr. hist. f Hom. 46 in Genes.

XLVII. *Videri lapide plane occisum.*

CLARE Theodoretus [g] *Os quidem, inquit, fundit oracula, manus autem se fortiter gerit, & lapide perimit alienigenam,* & mox, *Porro autem gladio quoque vsus alienigenæ, amputauit eius caput,* iam videlicet occisi. Et affirmat Abulensis, ex quo lapis cerebro infixus est, illico mortuum fuisse. Nec præcisum ei caput vt moreretur, sed in monimentum victoriæ. Eamque interpretationem facillimè textus sacer admittit, cum enim ait, *prævaluitque Dauid in funda & lapide, percussumque Philisthæum interfecit,* nimirum lapide, ea enim vox subaudienda est, & ex propinquo repetenda. Cum autem rursus paulo post dicitur, *& interfecit eum, præciditque caput eius,* vnum idemque dicitur, & prius posteriore explicatur; eáque expolitio orationi exultanti, & quasi insultanti recte conuenit. Denique satis constat fracti cerebri vulnus esse lethale. An placet intelligere G[illegible]a ictu lapidis prostratum iacuisse, vt non statim animam ageret? ideóque cucurrisse Dauidem, vt eum plane conficeret: bisque interfectum dici, quod gemina quodammodo morte, ex gemino vulnere mortifero moreretur. g q.40. in 1 Reg. [illegible] q 34. & 35.

XLVIII. [illegible]

POTVIT multis confodere vulneribus, & morte minime dubia contrucidatum relinquere, [illegible] caput præcidit, siue vt [illegible] certior esset toti exercitui Hebræorum, atque adeo Philisthæorum, siue vt Israelitarum oculos truce[illegible] vultu hostis immanissimi pasceret, ad cuius aspectum toties metu trepidãtes diffugerant; siue vt per alia loca circumferri posset, & vbique lætaretur populus, & ad gratias Deo agendas prouocaretur; & victori Dauidi beneuolentia conciliaretur, & gloria. Sed vide diuinam prouidentiam; qui improbè insultauerat Israelitis, eosque ludibrio habuerat, ab iis vice versa omnibus probris ac contumeliis afficitur: qui superbe iactauerat se, & extulerat super vniuersos, ab omnium minimo prosternitur, pedibusque proculcatur. Qui ferociter ingentia arma quassabat; ab inermi lapidis vnius ictu confoditur, qui terrori fuerat omnibus Hebræis dum viueret, mortuus terrori fuit omnibus Philisthæis, & qui dudum dederat in fugam Hebræos, nunc dedit in fugam suos; & fundamentum spei, in occasionem ruinæ versum est. Nimirum [h] *maledictus homo, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & à Domino recedit cor eius.* h Ier.17.5.

Quam iusta Philisthæi punitio.

XLIX. *Philisthæi fugiunt.*

SIC ergo Dominus *humiliauit sicut vulneratum superbum* Goliathum, & qui nec

iaculo, rus phalarica daturus videbatur, lapidis vnius ictu vitam infœlicem dedit, statimque Dominus *in brachio virtutis suæ dispersit inimicos suos: videntes* enim *Philisthiim quod mortuus esset fortißimus eorum, fugerunt.* Cum enim experientia didicerunt tantum bellatorem aduersus rusticanum adolescentem, armorum inscium, atque adeo inermem, non potuisse consistere, facile intellexerunt reliquos Philisthæos Hebræis bellatoribus, armis egregiè instructis, pares non fore: Deo præsertim ipsorum pro ipsis pugnante; & animos in prælia suggerente. Fracti ergo animis fugerunt: vice autem versa tantum animi incessit Hebræis ex hoc spectaculo, quantum decessit Philisthæis. Itaque *consurgentes viri Israel & Iuda vociferati sunt*, adortantes se clamore ad impreßionem in hostem faciendam: *& persecuti sunt Philisthæos, vsque dum venirent in vallem*, quæ erat iuxta vrbem Accaron, atque adeo *vsque ad portas* ipsius *Accaron.* Id fuit octo horarum iter, si recte topographiã tribus Ephraim & Beniamin dimensus est Adricomius; cecideruntque vulnerati de Philisthiim in via Saraim, quæ fuit ciuitas in tribu Dan, triangulum efficiens cum Geth, & Accaron. *Eos Hebræi persequuntur.*

L *Ad quæ vsque loca.* IOSEPHVS pro Accarone habet Ascalonem, secutus Septuaginta, qui priore loco habent Ascalonem, posteriore Accaronem, quæ vrbes non parum à se distant, venientibus enim ex Ægypto prima vrbium Philisthinarum occurrit Gaza, tum Ascalon; tertia Azotus, quarta Accaron, postrema Geth. Ex quo intelligi potest fugam valde latè fusam, ac dispersam fuisse; quo scilicet quemque aut impetus tulisset, aut spes euadendi, eo ferebantur, & strages tanto fuit maior, quo minus congregabantur ad resistendum. Cæsorum numerus initus non est, fortasse quia plurimis in locis, nec parum à se distantibus, cædes facta est. Eum tamen vel inuenit, vel excogitauit Iosephus. [a] *Suo sibi gladio*, inquit, *barbarum inermis obtruncat, tantumque in eo momentum fuit, vt è vestigio Palæstini terga verterent: Videntes enim præstantissimum ex suis iacere, nullam amplius spem superesse rati, turpi atque ignominiosa fuga periculo se eximere conabantur. Tum Saul, & vniuersus Hebræorum exercitus sublato militari clamore in trepidos irruunt, & quotquot assequi poterant cædentes, vsque ad Gitthæ fines ac portas, Ascalonis persequũtur; cecideruntque Palæsthinorum triginta millia, & duplo plures sunt vulnerati.* Ita Iosephus. *numerus cæsorum.*

a l 6. ant. c. 11.

LI. *Dauid caput defert in Hierusalem.* ET *reuertentes filij Israel postquam persecuti sunt Philisthæos inuaserunt castra eorum*, & scilicet diripuerunt, atque incenderunt, vt idem ait: nimirum quæ deinceps vsui non fore videbant igni tradiderunt, reliqua regis & tribunorum arbitrio, militi distributa sunt. *Assumens autem Dauid caput Philisthæi, attulit illud in Hierusalem; arma vero eius posuit in tabernaculo suo.* Nõ caret dubitatione locus hic; quomodo enim attulit caput Philisthæi in Hierusalem; in qua non Iudæi, sed Iebusæi habitabant? & quæ non nisi post multos annos, ipsiusmet Dauidis opera, in Hebræorum potestatem venit. Verum temporis quædam occupatio hic agnoscenda est. Dauid enim resectum caput primum ad Saulis regis conspectum detulit, vt mox dicetur; deinde Saulem comitatus, per vniuersas Hebræorum vrbes circumtulit, vt cap. seq. dicitur, postremoque Hierosolymis, vrbe Hebræorum primaria collocauit; quæ non tota à Iebusæis, sed modica tantum ex parte tenebatur, arce videlicet, vnde eos postea Dauid expulit, & facta est, dictaque ciuitas Dauid. Ierosolymis ergo in publico aliquo, ac patenti loco affixum est blasphemum caput in gratiarum actionem Deo, in formidinem Iebusæis, in consolationem & victoriæ monimentum Hebræis, quod significat Theodoretus, [b] & Lyranus ex eo.

b q. 41.

LII. *Et arma in tabernaculum suum, & quod illud esset.* DVBIVM quoque est hoc tabernaculum Dauidis, in quo is deposuisse dicitur arma Goliathi, Iosephus ait Dauidem caput quidem Goliathi in suum tentorium reportasse, gladium autem eius Deo consecrasse, Sed quodnam fuit hoc tentorium? nullum enim ipse habuit, nisi in deserto, quippe qui non militabat. Vatablus & Sa, & Abulensis tabernaculum Dauidis exponunt domum eius, quæ erat in Bethlehem. Alii vt Lyranus, intelligunt tabernaculum Domini; quia infra cap. 21. legitur gladius Dauidis, quem abstulerat Goliatho, positus iuxta Ephod apud Abimelech sacerdotem. Idem habet sanctus Hieronymus in tradit. Hebr. ex quo mutuatus est, qui idem sentit Comestror [c] vbi addit in Hebræo non haberi *suo*, sed tantum in tabernaculo, vt propter excellẽtiam intelligendum sit tabernaculum Domini; sed fallitur in Hebræo enim, imo & in Græco, & Chaldæo habetur 1 2

c 1. Reg c. 19.

in tẽtorio, siue tabernaculo suo. Existimo Dauidẽ arma omnia Goliathi, ad tentoriũ fratrum suorũ detulisse, quod propterea ipsius dicitur, quia erat ei cõmune cũ fratribus, dũ esset in castris. Et credibile est hãc prædę partẽ iussu regis, Dauidi fuisse tributã, qui tã nobile facinus perpetrarat, ex quo victoria fuerat subsecuta. quęadmodũ postea quę propriè ad Holofernũ pertinebãt, à populo Iudithæ [a] attributa sunt. Inde autẽ arma, quæ nemini vsui esse possent, propter magnitudinem, exportata sunt in Bethlehem in paternam domum, gladius autem nominatim datus est Deo, qui in cæde hominis prophani fuerat consecratus, vt ipsi quasi anathema victoriæ appenderetur. — a Iudith. 15 14.

LIII. *Dauid ad regem deducitur.* DEINCEPS recitatur interrogatio Saulis de Dauide, quæ supra [b] suo loco, ordine temporis posita, atque exposita est. Huc autem illud pertinet, quod *cum regressus esset Dauid, percusso Philisthæo, tulit eum Abner, & introduxit coram Saule, caput Philisthæi habentem in manu*, longa videlicet cæsariè apprehensum, partim vt ab eo ipso Rex disceret genus eius, quod paulo ante de Abnere sciscitatus fuerat; partim vt honoris causa, Rex omnium primus hoc truci spectaculo lætaretur; partim vt nouo bellatori, qui tam gloriosum militiæ rudimentum posuisset, rex ipse victoriam gratularetur, & ad similia de hoste populi Dei trophæa sæpius referenda inuitaret. Denique necesse erat introduci Dauidem ad regem, eique fieri familiarem, quandoquidem, ex decreto regio, generum ipsius illum esse oportebat. *Ait, ergo, ad eum Saul, de qua progenie es ô adolescens?* Non plane ignarus interrogat, & iam potuit à pluribus id didicisse; sed huiusmodi fere solet esse sermonum initium, & cum eximia fortitudo iuuenem conciliasset regi, [c] alioqui virorum fortium cupido, vt ex supra dictis constat, non mirum eum colloquendi causa, non ignota rogasse, sic illa amans, [d] — 1. 2. 3. 4. — b n. 37. & se. — c c. 14 v. 52. — d 4. Æneid.

> *Nunc eadem labente die conuiuia quærit,*
> *Iliacosque iterum demens audire labores*
> *Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.*

Dixitque Dauid, filius serui tui Isai Bethlehemitæ ego sum.

LIV. *Amicitia Ionathæ cũ Dauide, eius origo, & causæ variæ.* HÆC [e] & plura locutus est Saul cum Dauide coram Ionatha filio suo, aliisque principibus viris, & quidem tanta modestia, & significatione virtutis, vt omnium ad se animos, voluntatesque pellexerit. Ionathæ in primis, qui ex eo sermone ipsum singulari amore complexus est. Hęc est enim illorum verborum sententia. *Et factum est cum complesset loqui ad Saul, anima Ionathæ conglutinata est animæ Dauid.* amor enim animos vnit, atque agglutinat, isque primarius est illius affectus; *& dilexit eum Ionathas quasi animam suam.* Agnoscebat quippe in eo iuuentutis florem, sua ipsum sponte amabilem: oculorum, totiusque oris speciem, ac dignitatem videbat; animi corporisque fortitudinem omni prædicatione maiorem digito ipso tangebat; auditio ne ipse sua vsurpabat sermonum modestiam, hominis nihil ex tali, tantáque victoria insolescentis, sed gratiosissimo potius pudore verecundantis. Quid quod habitantem in eius pectore odorabatur ipsum Deum. Nobilissimam præterea tribum Iuda, ad quam pertinebat Dauid; nobilem, numerosamque familiam Isai non ignorabat. Quin etiam ex affinitate fratrem sibi eum fore, publico patris sui decreto, qui iam promissi reus esset, non dubitabat. Quid igitur mirum si Ionathas tot titulis amabilem Dauidem, eximia charitate dilexit, — e cap. 18.

LV. *Aliæ causæ duæ.* 1. ALIÆ quoque duæ causæ suberant huius beneuolentiæ, quas notauit Abul. [f] altera ex parte Dei, ex parte Ionathæ altera. Deus enim suauissimam teneritudinem præcordiorum instillauit in cor eius; qualem habent à natura insitam optimi parentes erga pignora sua; qualem obseruauit Scriptura [g] in Iosepho erga Beniaminum fratrem suum in Ægypto; & in Christo Domino erga viduam Naim, [h] & sorores Lazari lacrymantes, [i] commota n. sunt viscera eius erga fœminas graui calamitate afflictas. Necessarius erat hic amor erga Dauidem in Ionatha, vt Dauidem apud Saulem commorantem fideliter fortiterque tueretur, adeo vt eius amicitiam paterna necessitudine antiquiorem haberet: & illius causa periculum suum, & patris indignationem non reformidaret. Deinde cum similitudo sit amoris mater, multaque esset inter Dauidem & Ionatham similitudo, [k] virtutis, studiorum, fortitudinis præsertim heroicæ, quam aduersus Phi- — 2. *Mutua Dauidis beneuolentia.* — f in c. 18 q. 3. — g Gẽ. 43. 30 — h Luc. 7. 13. — i ἐσπλαγχ. — Ioa. 11. 34 — k Vid. a. m. 2970. n. 156 & seqq.

listhæos, egregio vterque facinore, probauerat, non potuit inde amor in Ionatha non efflorescere, qui cum mox agnitus esset à Dauide, factis quippe statim à Ionatha patefactus est, mutuam in Dauide beneuolentiam peperit, vt perfecta inter vtrumque existeret amicitia, amore amorem producente.

LVI. *Munera Ionathæ, vestes.*

MVNERA testes sunt, atque indices amicitiæ; cum enim amicus amico seipsum dare cupiat, in omnem si fieri posset, vsum amici nec possit, ideo dat ei munera, quæ subeant ipsius vices. Itaque Ionathas in signum intimæ beneuolentiæ *expoliauit se tunica, qua erat indutus, & dedit eam Dauid, & reliqua vestimenta sua.* Potuit vtique filius regis primogenitus, imperii candidatus, amico dare vim magnam pecuniæ, potuit vasa aurea & argentea, potuit monilia, lapidesque pretiosos: sed vestes maluit. Voluit nimirum primo quoque tempore occurrere necessitati amici, quem ferre non potuit veste indutum pastoritia, vulgo aulicorum haberi contemptui; & in sordido pallio, virum tanta virtute præstantem ab iis minus honorari, qui exteriora tantum intuentur, itaque rhenone exutum voluit in splendida veste fulgere; voluit quasi alterum Ionathan, quem vestibus exhibebat, honorari, diligi, ac magni fieri. Voluit Dauidem, cum se perpetuo in Ionathæ vestibus cerneret, eius vbiq; memoriā circumferre; voluit Dauidem intelligere, se in Ionathæ animo penitus, intimisque visceribus, sicut in vestibus habitare. Voluit Dauidi persuasum esse, pluris se à Ionatha fieri, diligique vehementius quam seipsum, vt qui spoliaret sese, ac nudaret vt illum indueret; voluit à Dauide sperari eximiam à se liberalitatem in rebus omnibus, quando sibi in necessariis vestibus non pepercisset. Voluit Ionathas seipsum in Dauide tanquam egregium speculum sui, cernere quantum posset, intus non potuit, dedit operā vt cerneret foris. Significare voluit Ionathas exire se à seipso, & in Dauidē transire. Est enim amans, vt ait Dionys.[a] magis vbi amat, quē vbi animat, seque ipsum, vt vestimenta, in Dauidis quodammodo ius ac possessionem transire.

Cur data. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

[a] De diu. nom.

LVII. *Arma cui data.*

NOLVIT autem Ionathas præsenti tantum prouidere necessitati, voluit & dignitati, nimirum pater ille parabolicus,[b] *cito proferri iussit stolam primam*, & lacerum, pannosumque filium indui, pedibusque calceamenta dari. Sed addidit etiam annulum in manum eius. Ionathas autē & arcum manibus, & dorso pharetram, & balteum renibus, & lateri gladium addidit; vt pastorem in virum militarem verteret, fundam & lapides in arcum & sagittas, baculum in gladium, cannabinum cingulum, in balteum auro, argentóque illusum commutaret. Cū que viri militares arma sua maximi faciant, præsertim quæ sint eximiæ bonitatis, & decoris, ad vsum, & ornamentum; qualia sunt arma virorum principum, Ionathas armis suis Dauidi largiendis singularem erga eum beneuolentiam demonstrauit, simul etiam ratus tam egregium bellatorem armis optimis, ac decentissimis initiandum, atque instruendum esse. Significabat quoque, vt destinabat animo, si qua fata sinerent perpetuam cum Dauide armorum, ac militiæ societatem; sic vt Ionathas Dauidis manu sagittas mitteret, gladiumque vibraret: Dauid in gratiā, ac gloriam Ionathæ, arma perpetuo, & vbiq; circumferret.

1 2 3. 4.

[b] Luc 15.22

LVIII. *Fœdere iācita amicitia.*

NEC sat erat tacitis hisce, mutisque rebus deuinciri animos, ac conglutinari; verbis opus fuit, certisque ceremoniis, quibus animi quasi necessariis vinculis necterentur, fœdus ineundum fuit; initum est. *Inierunt*, ait scriptor sacer[c] *Dauid & Ionathas fœdus, diligebat enim eum quasi animam suam.* Itaque cupiebat, vt quale fœdus existit inter corpus & animam eiusdem hominis, quam antiquum, quā constans, & immutabile, tale apud ipsos perpetuo perduraret. Quærit autem Abulensis,[d] an in hoc fœdere seruatæ fuerint solennes illæ fœderum ceremoniæ, occisi animalis, dissectiq; & transitus ineuntium fœdus inter diuisiones animaliū; an vero pactū duntaxat iuramento firmatum inter ipsos editum fuerit: putatque interuenisse reuera huiusmodi ceremonias, sine quibus non esset, neq; diceretur fœdus, sed pactū vel promissio: fœdus autem perpetuo dicitur, tam ab vtroq; ipsorum, quam à Saule: pactum aut promissio nunquam dicitur; ergo pacto & promissioni, & inuocationi diuini nominis in testimonium, propter quam inuocationē fœdus Domini à Dauide dicitur[e] accesserunt propriæ fœderū ceremoniæ, quamuis fuerint in hac narratione breuitatis causa prætermissæ.

An cum ceremoniis.

LIX. *Et consuetudine mutua.*

[c] c.18.v 3.

[d] q.9. in c.18.

[e] c.20.v.8.

REQVIREBATVR etiam aliquid amplius, vt hæc amicitia omnibus numeris

absoluta redderetur; mutua nimirum conuersatio, quam vsque adeò requirit in vera amicitia philosophus, vt propterea existimet hominibus cum superis esse non posse amicitiam, quod mutua inter eos desit conuersatio. Ergo vel sponte sua Saul, vel procurante atque annitente Ionatha, retinuit apud se Dauidem, [a] *nec concessit ei vt reuerteretur in domum patris sui*, sicut antea, aut ipso, aut Isai rogante, reditum permiserat ad proprios lares, & reuisendos, & inhabitandos. Et qui eum dudum armigerum suum esse voluerat, quod famuli cuiuspiam, aut gregarii militis est munus; nunc post datum fortissimi viri experimentum maximum, *posuit eum Saul super viros belli*, non vt princeps militiæ fieret, Abnere exautorato, nam ex sequentibus liquido constat ipsum & viuo, & mortuo Saule, & Dauide tam prospera, quam aduersa vtente fortuna in sua dignitate perseuerasse, sed vt in quopiam inferiore magistratu vices illius gereret, qui & grauis ætate, & nobilitate regi patruelis esset. Atque ita factum est, vt vitæ consuetudo, atque familiaritas, nutriret, atque conseruaret amicitiam.

Fit belli dux infra Abnerem.

a c.18.v.2.

LX. *Vt qui prudentia, & fortitudine præstaret.*

EGREDIEBATVR *quoque Dauid ad omnia quæcumque misisset eum Saul*, vt qui forti esset, ac generoso animo, nec pericula formidaret, & nihilominus prudenter se agebat, vt qui natiua quadam prudentia decoratus esset, vt supra significatum est, [b] cum primum Sauli commendatus fuit, eamque postmodum Saul quoq; confessus est. Cum ergo Dauid & fortitudine ac prudētia insignis esset, & supra ætatem virtutes duci necessarias cōsecutus esset, non mirū illū à Saule belli ducem fuisse constitutum; non vtiq supremū, vt rectè putat Torniel. sed centurionem, vt mox tribuni dignitate augeretur, quod fuit etiā regiæ in Dauidem beneuolentiæ, ac fiduciæ testimoniū. Itaq; cum Dauid apud regem gratiosus esset, & filii eius intima beneuolentia frueretur, facile id quoq; cōsecutus est, vt acceptus esset in oculis vniuersi populi, maximeque in conspectu famulorum Saul. Populus quidem, ac domestici Saulis eximiam Dauidis virtutem diligebant, sed maxime domestici quibus ea virtus ex vitæ consuetudine notior erat: & hoc ipso dominis suis se gratificari intelligebant. Ad prædictas autem Dauidis virtutes accedebant, ad communem omnium beneuolentiam ipsi conciliandam, eæ quæ nulli virtuti amabilitate cedūt, mansuetudo, animique demissio. Verum hæc posterius cōtigerunt. Ad priorem ergo Dauidis victoriam, imo triumphum reuertamur.

b c.16.v.18.

Et omnibus gratus esset.

LXI. *Triumphus Saul & Dauidis.*

FVGATIS itaq; concisisq; Philisthæis, reuersus est in ciuitates suas victor exercitus, lætitia triumphans, & spoliis diues. Erat nimirum in regio curru Saul, tum Ionathas cum cæteris filiis regiis, inde Abner princeps militiæ, & Dauid publicæ huius lætitiæ fons & caput, vestitu omnes splendido atque magnifico, Dauid in primis in vestimentis, armisq; Ionathæ fulgebat, & famulari manu inimicum in cōto præferebat caput; omnes coronis redimiti; armis decori, insignesq; palmis. Tum reliqui duces, militesque pro sua quisq, dignitate & gradu, victoriæ insignignibus cohonestati, graues præda spoliisq; sequebātur. Nec deerat multa in vinculis turba Philisthæorum, vilissimæ destinata seruituti: tubę hinc inde, lituiq; læto clangore perstrepebāt, cum festo sonitu bellicorum tympanorum. Quibus ex aduerso in singulis vrbibus occurrebant *mulieres canentes, choros que ducentes in occursum Saul regis*. Septuag. habent, in occursum Dauidis, εἰς συνάντησιν Δαυίδ. *in tympanis lætitiæ, & in sistris*. quæ Arias vertit trifida instrumenta. propter Hebræam vocabuli originem. In romano vsu ærea sunt Ægyptiorum sacerdotum crepitacula, quæ nomen habent a concussione. [c] Septuag. pro sistris habent, ἐν κυμβάλοις.

c in ciuita

LXII. *Mulierum cantica.*

VERVM in hac pace & triūpho, publicaq; lætitia, ecce amaritudo Saulis amarissima. Nam mulieres quæ in occursum Saulis & Dauidis ludibundæ prodierāt, præcinebant ludentes atque dicentes, *Percussit Saul mille, & Dauid decem millia.* Figurata est ista locutio, vt in cantico, & carmine triumphali: in quo fortasse, intercalare carmen hoc fuit, quod crebro iteratum ad aurem Saulis, mentemq; accidit peringratum. Significabant in persequēdis Philist. Saulē operam posuisse laudabilē, quæ mille hostiū cædi cōferri posset: sed multo laudabilius esse facinus Dauidis in occidendo Goliatho, decuploque præstantius, vt cuius in cæde tota victoria vertebatur; sine qua cæde nihil ex eo bello Saul, nihil reliqui Israelitæ, præter plagas, dedecusq; retulisset. Ita laus ait Chrysost. [d] dabatur pro merito.

Sauli ingrata.

d hom. de Dauid & Saule.

& si fas est vera perloqui, in Saulis gratiam illa dicta sunt potius, quam in Dauidis. Debebat autem esse sua laude contentus, quod illi mille tribuissent. Cur igitur indignatus est quod Dauidi tribuerint decem millia. Etenim si rex ad bellum finiendum vel paululum aliquid momenti contulisset, recte tum dictum fuisset, Saul in millibus, Dauid in decem millibus. Quod si ipse pauidus ac tremens domi desedit, in singulos dies mortem expectans, hic autem totum facinus peregit; annon absurdum est eum qui nihil ad depellenda pericula contulerat ob id indignari, quod hic plus laudis tulisset. Sic Sanctus Chrysostomus. *An recte ex Chryso.*

ἔνδον. QVI videtur significare Saulem in castris non fuisse, sed domi desedisse: verum ea interpretis caulpa est, qui ἔνδον vertit *domi*, cum dicendum esset, *intus*, in tentorio videlicet suo. Quod autem ait, ne paululum quidem attulisse momenti Saulem ad bellum finiendum: repugnantem habet Iosephum, [a] *Tum Saulus*, inquit, *& vniuersus Hebræorum exercitus, sublato militari clamore, in trepidos irruunt, & quotquot assequi poterant cædentes, vsque ad Gittæ fines, ac portas Ascalonis persequuntur.* Verum Chrysostomus finem belli intellexit mortem Goliathi, quo viuo bellum finiri non poterat: Ad illum autem interficiendum nihil vtique Saul contulit, quando ne eius quidem arma, ad singulare certamen ineundum, vsui esse potuerunt. Itaque idem Chrysostomus in Psalmum quinquagesimum. *Saul*, inquit, *arma ei porrexit, verum Dauid ea gestare minime poterat. Quamobrem? nimirum Deus id minime permisit, id scilicet agens, & nudus victoriam adipisceretur, ne arma rei feliciter gestæ, ac victoriæ partem sibi vindicarent, rexque victoriam armis suis ascriberet.* LXIII. *Explicatur*

a l. 6. c. 11.

VERE itaque cecinere mulieres in laudem Dauidis, sed nihilominus imprudenter; Quod minimè negat idem orator egregius [b] *Verum illud*, inquit, *dixerim, vt donemus non recte fecisse mulieres, easque fuisse crimini obnoxias, & accusatione dignas, quid hæc ad Dauidem? &c.* Tota porro mulierum imprudentia, in ista Saulis cum Dauide comparatione posita est; cum enim omnis comparatio, etiam inter pares, odiosa est, & priuatæ de se existimationi inimica, tum inter inæquales odiosissima, si minores maioribus æquentur; prorsus autem euadit intolerabilis, cum minores maioribus, atque adeo supremo in gradu positis etiam præferuntur: quo modo hic peccatum est, cum decuplo honorabilior subditus rege suo proclamatus est; & quidem pene adolescens, & nuperrime egressus è pascuis, nullo militiæ, nullo armorum vsu præditus. Et vide imprudentiam; poterant enim vehementius commendare Dauidem, sine vlla offensione Saulis; si nulla plane illius facta mentione, totam Dauidi victoriæ laudem tribuissent; vt ait Abul. [c] verbi causa, Dauid percussit mille, & filius Isai decem millia. Percussit Philisthæum, & abstulit opprobrium Israel. LXIV. *Imprudens mulierum laudatio.*

b Hom de Dauid & Saule.

c q. 14 in c. 18. iusti.

IVSTA itaque fuit ira Saulis, meritoque displicuit in oculis eius sermo iste, tantoque iustior fuit indignatio, quo ad maius damnum suum ea iniuria redundabat, regni videlicet amissionem. Quod non obscurè significauit, cum de publico hoc dedecore, & contemptu expostulans dixit. *Dederunt Dauid decem millia, & mihi mille dederunt, quid ei superest nisi solum regnum?* cum illum prædicent decuplo me præstantiorem; vtique & regno digniorem, cui, vt omnibus præsit, omnium præstantissimus præficiendus est. Cum autem hæc non vno in oppido, aut pago iactata fuissent, sed in vniuersis vrbibus Israel, ex quibus egressę fuerant hæ cantatrices, eademque certatim ab omnibus inculcarentur, adeo vt apud Philisthæos etiam ipsos ea cantilena vulgaretur. Dicebant enim de Dauide ad ipsos confugiente Gethæi: [d] *Numquid non iste est Dauid rex terræ? nonne huic cantabant per choros dicentes, percussit Saul mille, & Dauid decem millia?* Cum hæc inquam, ita iactarentur, & quidem in Saulis ipsius auribus, facile suspicari potuit quanto affectu populus vniuersus in Dauidem ferretur, quamque facile Dauid illo annuente, regem in ordinem redigere, atque exautorare posset. LXV. *Et iusta Saulis ira.*

d c. 21. 11. & rursus c. 29. 5.

INIVSTVM nihilominus erat indignationis obiectum, & odium in Dauidem iniustissimum. Audi rursum disertissimum Dauidis patronum. [e] *Demus mulieres accusatione dignas. Quid hæc ad Dauidem? neque enim ipse composuerat cantionem, neque illas iusserat ea dicere quæ dicebant; neque adornarat illum laudationis modum. Proinde etiam si indignandum erat, mulieribus oportuit indignari, non publicè* LXVI. *Sed in Dauidem iniusta.*

e Hom. de Dauid & Saule.

publicatus de Repub. bene merito, & infinitis digne coronis. At Saul omissis illis in Dauid ferebatur. Sic ipse. Et quod illas quidem omitteret, non imprudenter, neque indecorè faciebat, siue quia mulieres erant, & regio potius contemptu, quam indignatione dignus sexus fragilis & inconsultus; siue quia multæ, siue quia non malitia, sed imprudentia, quæ in mulieribus, puerisque facile veniam obtinet, peccasse constabat. Quod autem propterea in Dauidem ferebatur, neq; iustè faciebat, neq; sapienter. *Nam si ea laude,* inquit idem Chrysost. *sublatus ille beatus inuidisset rerum potienti, fuissetque in illum contumax, & aspernatus fuisset eius imperium, forsitan aliqua fuisset inuidendi causa. At si factus fuit humanior, ac modestior, mitiorque; si in subditorum ordine se continuit, quæ tandem erat iusta dolendi causa?*

Cur non iratus mulieribus. 1. 2. 3. — Ibid.

LXVII. *Saul imprudenter Dauidi infensus.*

Ac ne sapienter quidem fecisse in hac causa Dauidis existimandus est Saul; qui in immerentem, planéque innoxium primùm inuidia motus est, deinde eam in odium capitale conuertit. Verum, inquies, sapientis regis fuit operam dare, vt regni æmulus, si maximè vellet, nocere non potest. In tanta enim hominum malitia, calliditate, ambitione, perfidia, male agendi potestas eripienda est, cum nequeas voluntatem. Verum isti dubitationi non difficiliter occurri potest. Nã principibus viris, & omnino quibuslibet hominibus natura dictãte permissum est, tutos sese incolumesque seruare, omnemque aditum cuiuis præcludere, ad nos, nostráue vlla ratione violanda; at sine cuiusquam iniuria. Eadem enim natura, quæ cuique præscribit tuitionem sui, alterius iniuriam vetat; quid autem magis iniuriosum est in proximos, quos diligere debeas instar tui, quam velle fortunis euertere, ciuitate pellere, de medio tollere viros innoxios, non quia nocere velint, sed quia possint nocere; sic enim in optimos quosque, præstantissimosque viros arma sumenda sunt, adeoque in mortale genus vniuersum; quis est enim qui nocere non possit? ne aquila quidem à scarabæo tuta est. At isti sapientes, si superis placet, ita principem volunt esse tutorem sui, vt simul velint alieni iuris expugnatorem esse, ac prædonem.

Contra politica consilia.

LXVIII. *Quæ oportuit demereri.*

IMPROBVS itaque Saul, atque iniustus in Dauidem fuit, qui talem virum, præclarè de se, totaque repub. meritum, & quod caput est optimum atque innocentissimum cœpit odisse, voluitque perdere, quem satius erat maximis demereri beneficiis, vt neque vellet nocere, neque posset; quia neque improbus esse vellet, neque ingratus. Ex quo fonte profectum est illud dictum mirabile patriarchæ Iosephi, [a] in quem extabant eximia ab hero beneficia, fiduciaque singularis; *quomodo ergo possum hoc malum facere, & peccare in Deum meum?* neque velle se peccare ait, neque posse. Vt autem redeamus ad saltatrices, Iosephus [b] ait mulierum, ac puellarum distinctos fuisse choros, & mulierum cantionem fuisse Saulem millenos hostes profligasse; virginum autem, Dauidem decies millenos sustulisse. Occasionem huius distinctionis nonnullã Iosepho dedit textus Hebræus, in quo non simpliciter cantasse dicuntur mulieres, sed respõdisse. Quo etiam videtur S. Hieronymus in vulgata editione respexisse, præcinuisse enim dicit; præcentoribus autem respondent succentores. Eam expositionem probat Emanuel Sa, & apertius expressit, qui vertit eas alternis cecinisse.

a Gen. 39. 9 — *Distincti mulierem chori.* — b l. 6. c. 11. — Tigur.

LXIX. *Saul dolorem suum prodit.*

HVIVSMODI cantionibus, Dauidicisque laudibus male saucius Saul, non diu animi dolorem dissimulauit, sed eum vultu quamprimum, ore, manúque patefecit. *Non enim rectis oculis Saul aspiciebat Dauid à die illa, & deinceps;* sed cum odisset eum auertebat oculos suos ab illo, & cum respiceret, eum intuebatur oculo furibundo. *Post diem autem alteram* ab hisce cantilenis, & concepto in Dauidem odio, secuta est sua pœna nocentem, *inuasit*, enim, *spiritus Dei malus Saul, & prophetabat in medio domus suæ.* Aliena referebat, ait Hieron. in tradit. & ex eo Angelomus, id est absurda, & parum personæ suæ, parum locis, temporibusque consentanea loquebatur. Clarius Chaldæus explicat prophetare *insanire*, Prophetæ enim vulgo censebantur insanire, & insani audiebant, vt is qui missu Elizæi Iehu inunxit in regem [c] quod ignota, & abstrusa pleraque dicerent. Sic arreptitii pleraque dicunt, quę Prophetiæ instar habent, & audientibus, & loquentibus ipsis sæpe ignota sunt. Non enim ipsi sunt qui loquuntur, sed spiritus inferorumqui loquitur in ipsis. Talis erat Saul, talem Sibyllam Poëta describit.

1. Abul. — *Et insanire cœpit.* — c 4. Reg. 9. 11.

----Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit
Obscuris vera inuoluens, ea fræna furenti
Concutit, & stimulos sub pectore vertit Apollo.
Vt primum cessit furor, & rabida ora quierunt.

Et iterum,

Non vultus, non color vnus,
Non comptæ mansere comæ, sed pectus anhelum
Et rabie fera corda tument, maiorque videri,
Nec mortale sonans, afflatu est numine quando
Iam propiore Dei----

LXX. *Vt arreptitius; cur dictus prophetare.*

Hic ille scilicet Deus Saulem quoque in furorem agebat, vt fanda infandaque, aperta secretaque loqueretur. *Pseudoprophetæ,* ait Theodoretus, [a] *agitati à malo spiritu, sunt similes furore percitis Corybantibus. Hoc passus est etiam Saul vexatus à dæmone; sed illud prophetare posuit per homonymiam. Nam & pseudoprophetas nominabant Prophetas, & Deos, eos qui falso Dii nominabantur.* Hæc ibi, quæ repetit Procopius; duplici ergo ex capite Saul, cæterique arreptitii prophetare dicuntur, 1. prius est, quod non mouentur à seipsis; sed veri Prophetæ à Domino, isti à dæmone, naturalibus eorũ organis vtente, & propriã cognitionẽ, eorũ ore promẽte: 2. posterius quod vera Prophetia est reuelatio veritatis occultæ, falsa autem est ignotorum propalatio, siue illæ vera sint, siue non sint, quo pertinet ignotarum linguarum locutio, rerum alibi gestarum enunciatio, aliaque id genus.

a q. 45.

LXXI. *Lanceam torquet in Dauidem.*

Sed non intra verba se continuit furor, ad furiosa facta prorupit. Cum enim Dauid intermissum repeteret ministerium; psalleretque manu sua, [b] *sicut per singulos dies facere consueuerat*, singulos, inquam, dies vel quibus furebat Saul, vel quibus animi gratia ipsum coram se psallere iubebat, Saul lanceam, quam tenebat manu in Dauidem contorsit, ratus se eum cum pariete confixurum. Apparet casu factum vt lanceam teneret, quam sæpe tractabat, quod ea peritè vteretur, vt arcu Ionathas, vt existimat Abulensis, [c] sciens tamen ac volens Dauidem nisus est perfodere, vt scriptura testatur; neque ad id facinus dæmon eum magis nunc impellebat, quam ante, ex quo cœpit eum non rectis oculis intueri. Elegit tamen potissimum hoc tempus ad scelus perpetrandum, existimans intentionem suam ac voluntatem occultam fore, cum putaretur ab omnibus insanire; & Dauidis mortem non Sauli, sed dæmoni tributum iri; [d] sicque voti compos fieret, sine odio, aut reprehensione cuiusquam, quod alio tempore vitare nullo modo potuisset.

b c.18.v.10
c q.11.& 17 in c.18.
Sciens & volens.
Et cur in insania.
d Tost.q.18

LXXII. *Innoxie. Saulis dissimulatio.*

Dominvs autem, qui Dauidem protegebat singulari prouidentia, teli iactum irritum esse voluit; *declinauit* quippe D*auid à facie eius*, quod animaduertens Saul, cessante mox furore, dissimulauit se scire quid contigisset, idque à se attentatum ægrè ferre finxit, cum reuera doleret non esse perfectum, vt scilicet & suorum, quibus Dauid maximè acceptus erat, odium vitaret, & Dauid nihil sibi ab eo timens, ei se solito more permitteret, quod & fecit; & Saul rursum eundem ludum ludere conatus est, sed illusus atque expectatione falsus est, Dauide à *facie eius secundò* declinante, & secundum ictum feliciter fallente: hęc enim vis est illius vocis *secundò*, quam alio trahunt Comestor & Abulen. in hunc locum. Bis enim id factum est, licet semel duntaxat à scriptura narratũ. In hebræo enim & græco textu habetur, idem duabus vicibus, siue bis contigisse. vbi etiam legimus Saulem antequam vibraret lanceam dixisse apud se, *percutiam in Dauid, & in parietem*, & ibi notat Caiet. Saulem, licet tunc insaniret, in ipsa tamen insania odium suum exequi, atque explere voluisse, *siue quia*, inquit, *quemadmodum in repentinis homo operatur secundum præexistentem habitum; ita Saul à vehementi passione melancholiæ ad præconceptum odium exequendum impellebatur; siue quia non penitus absorbebatur rationis vsus, quamuis vehementer perturbaretur.* Ita Caietan. consentaneæ opinioni suæ de atra bile, non autem dæmone Saulem vexante.

Iterũ intorquet hastam.

LXXIII. *An eodem die.*

Vtrvm autem duæ istæ memoratæ vices; & facinus secundo susceptum, durante vna, eademque insania contigerint, an in diuersis, Scriptura prætermisit; & Iosephus vtramque tacuit, honori potius Saulis, quam historiæ sacræ inte-

gritati consultum volens; sed per me licet, vt id silentium tribuatur studio breuitatis. S. Chrysost. significat, & ratio ipsa suadet, diuersis temporibus, distinctisque furoribus contigisse. *Ac ne beneficiorum quidem memoria*, inquit ille, *furentem illum ac delirantem coercuit, sed iterum atque iterum torsit in illum lanceam cupiens occidere. Et huiusmodi mercedem illi pro susceptis periculis reposuit, idque fecit non vno die, sed sepius.* Sic ipse, fortasse respiciens ad alterum eiusdem Saulis conatum nefarium, qui capite sequenti describitur. [a] Sed ratio apertior est. Non enim culpa vacaret imprudentiæ Dauid, si durante eadem insania, in qua tantum periculum adiisset, eidem sese temere obiiceret. Addit etiam Caietanus sequenti narratione insinuari Saulem redeuntem ad seipsum dixisse, se non de industria lanceam in Dauidem iaculatum esse, sed extra se positum id fecisse. Ideoque Dauidem credulum ad ipsum reuertisse, & Saulem idem facinus, irrito diuinitus conatu, iterasse. quod nos supra ex Abul. notauimus. qui declinationem hanc fugam, haud scio an recte, interpretatur; cum sit inclinatio corporis ad vitandum ictum, quæ in Hebræo dicitur auersio, vel certe exitus ab eo cubiculo. Nec voluerit Dauid aufugere à Saule, quandiu eius in se odium aliqua potuit tergiuersatione celari.

An potius diuerso.

[a] c. 19. v. 10

LXXIV. *Psalmus aduersus Goliath.*

REFERTVR ad hoc tempus, vt plerique existimarunt Psalmus 143. Cui titulus est Psalmus Dauid, aduersus Goliath. quem titulum à Septuag. positum autor est Sanctus Hilarius in eundem Psalmum, negat tamen Theodoretus se illum in hexaplo ipsorum 70. inuenisse, negat quoque idem Sanctus Hilarius eum ad hoc certamen pertinere, quod pleraque in eo Psalmo reperiantur, quæ Dauidi in hoc pugna victori non conueniant; quæ nihilominus recte aptantur isti negotio à Lorino nostro, in eius expositione, ad quæ nobis non licet excurrere. Illud modo teneamus tanquam probabilius, Psalmum hunc gratulatorium recte præsenti historiæ congruere, quando eum titulum probant, retinentque Sancti Athanas. in synopsi, Augustinus, Remigius, aliique scriptores antiqui, recentesque. Et nunc in omnibus passim editionibus græcis reperitur; Complutensi, Regia, Aldina, Romana, Basileensi, & latina vulgata. Chaldæus quoque paraphrastes illud ex versu 11. *de gladio maligno*, interpretatur de gladio Goliæ vt notauit Genebrardus, qui tamen videtur existimare illi tantum in sensu accommodatio conuenire. In eū Psal.

LXXV. *Psalm. 151.*

MAXIME autem, & absque controuersia conuenit ille Psalmus, qui extra numerum 150. Dauidicorum Psalmorum est, & extat in omnibus fere græcis exemplaribus, eiusque meminit S. Athanasius in synopsi. Idque ex eius inscriptione, quæ habetur apud eundem Athanasium facile perspicitur. Sic autem habet. *Hic Psalmus peculiariter scriptus in Dauid, & extra numerum, quando singulare certamen iniit cum Goliatho.* Psalmus autem ipse perbreuis sic habet. *Paruus eram inter fratres meos, & minimus in domo patris mei, pascebam paternas oues. Manus meæ fecerunt organum, & digiti mei aptauerunt psalterium. Ecquis annunciabit Domino? ipse Dominus, ipse exaudit. Ipse angelum suum misit, & me à patris mei ouibus abduxit, méque vnctionis suæ oleo inunxit. Fratres mei pulchri quidem & magni, at non in eis sibi placuit Dominus. Egressus sum in occursum alienigenæ, qui me per sua idola execratus est. Ego autem extracto ipsius ense caput ei abscidi, & probrum è filiis Israel abstuli.* Sic vertit Genebrard. hunc Psalmum.

Ex versione Genebr.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2971.

1. N. XVIII. SANCTVS Hieronymus in tradit. hebraicis in 1. Reg. in ea verba, *cum quibus ordinati sint disce*, sic scribit, *In hebræo ita habetur, & pignora eorum tolles. Pignora in hoc loco hebræi repudij libellos intelligunt. siquidem vsum illius gentis fuisse ferunt, vt quando ibatur ab eis in pugnam, libellos repudij vxoribus suis darent: vt si contigisset virum in prælio capi, & in captiuitatem duci, mulier eius expectatis tribus annis, si vir eius non redisset, alium duceret virum.* Sic ibi, quæ descripserunt Comestor, Angelomus, Dionys. qui ea Iosepho tribuit. Sed ea apud Iosephum nusquam reperi: forte credidit traditiones hebraicas, quæ Hieronymo tribuuntur, a Ioseph. esse mutuatas. Innuit autē hæc hebræorum expositio magno prorsus in metu Hebræos tum fuisse à Philisthæis, & nihil præter cladem à Philisthæis, & captiuitatem expectasse, quando vxores fratrum Dauidis libellos repudij à maritis suis postularēt. Sed vellem hanc hebræorū traditionē aliquo ab eis Scripturæ testimonio, vel exemplo firmari. Certe cum triennium expectandū esset, nihil erat opus tam propere hosce libellos postulari, qui intra definitū id tempus satis poterant mitti; præsertim à Palæstina, prouincia contermina Iudæis.

2. N. XXXI. *Nicolaus.* *Cœlestinus.* *Iulius 2.* Refert Serarius in hunc locum 1. Reg. Nicolaū Pontif. damnantem monomachiam can. *monomachiam* 2. q. 5. Cœlestinum 3. c. *Cum suscepti*, extra, de vulgari purgatione, Innocentiū 3. cap. *Significantibus*, ibid. Quibus adde Iulium 2. ann. Christ. 1508. in constitutione cuius initiū, *Regis pacifici*, vbi omnia duella, siue singularia certamina ex quauis causa suscepta, etiam legibus permissa condemnat; sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, quam non solum isti gladiatores incurrant, sed qui eis locū ad pugnam præbent; vultq. pœnis omnibus homicidarum subiacere, & sacra carere sepultura. Quæ de monomachia, priuata ex causa suscepta, quæ sola fere in vsu est, intelligūtur: nec abusus, qui à Pontificib. corriguntur, locum habent in rebus, quæ vel nullo, vel rarissimo sunt in vsu.

Leo 10. Iulio successit Leo 10. qui ad verbum eandem constitutionem cōfirmauit, an. 1519. constitutione, quæ incipit, *Quam Deo*, additque eam pœnam, vt pugnantium memoria perpetuo damnata sit; & bona præscripta: & locum certaminis vult ecclesiastico subiacere interdicto.

Clem. 7. Eius successor, & frater patruelis Clemens 7. an. 1524. vtramq. præcedentium cōstitutionem ad verbū confirmauit, constitutione quæ incipit *Cōsueuit Romanus*. *Iul. 3.* Eas iterum stabiliuit Iulius 3. Constitutione quæ incipit, *Cum sicut accepimus*, vbi agit de pœnis homicidarum, & *Trident.* bannitorum. Secutum est mox Conc. Tridēt. quod sess. 25. c. 19. de reform. detestabilē duellorum vsum; fabricātē diabolo introductum, ex toto Christiano orbe iubet exterminari: Et excommunicat etiam Imperatorem, & reges omnes, & inferiores dominos, qui locum ad monomachiā præbuerint: & alias pœnas prædictorum pontificum innouat in ipsos gladiatores, pugnæ fautores, atque adeo spectatores. Ante eius Concilij finem, qui incidit in 4. Decembr. an. 1563. Pius 4. tum Pontifex an. 1560. in constitutione quæ incipit; *Ea quæ à prædecessoribus*, omnes superiorum de duellis constitutiones cōfirmauit, addēs vt diffidati sint. rei lęsæ maiestatis, seditionis, rebellionis, &c. non solum ipsi pugilles, sed & locum præbētes, & fautores omnes, deniq. excom. latę sent. Pontif. Romano reseruatam incurrant: clerici hoc ipso omnib. omnino beneficiis, & dignitatibus priuati sint. *Pius 4.*

Deinde Greg. 13. in constitutione *Ad tollendum*, edita an. 1582. confirmans edictum Conc. Trid. illud extendit ad eos, qui priuatim monomachiam exercent. Denique Clem. 8. decennio post an. 1592. Pij 4. bullam renouauit & auxit. Nec tantum absolutionem reseruauit summo Pontifici, sed omnium etiam priuilegiatorū ad eā rem priuilegia suspendit. Quod cum multa passim afferret incommoda, moderationem adhibuit, & rem in eum statum reduxit, in quo erat sub Greg. 13. In Gallia vero huic perniciosissimę corruptelæ Henric. 4. rex seuero edicto maximum remedium attulit, anno Christi 1609. *Gregor. 13.* *Clem. 8.* *Henricus 4*

Limpidissimos lapides vocat, puros à materia glebosa & arenosa, meros lapides, eosq. durissimos, vt vel ferro certare possent: & cum plures non putaret necessarios, plures non putauit colligendos in torrente, vbi tales facile reperiūtur. Eos autem missos ait S. August. li. 50. hom. hom. 3 & serm. 20. de diuersis c. 5. & cum eo Isid. c. 10. in 1. Reg. *in vas pastoris in quo lac mulgeri solet.* sic nimirum interpretatur illud *καδίον*, quod habent 70. Rectius tamen videtur S. Hieron. *καδίον ποιμενικόν*, peram pastoralem vertisse, quæ iter facienti magis quadrabat. Interpres Chrys. modo situlam, modo peram pastoral[illegible], est autē diminutiuum à *κάδος* cadus, quasi dicas paruū cadum. 3. N. XXXV.

Nugantur suo more Hebræi, dicuntque ferrum galeæ cessisse lapidi, ideoque circumcisionem ab eo tempore ferreo cultro factam fuisse, quæ ante fiebat lapideo. At faciem ferro obuelatam probare non possunt, passim enim solum caput galea obtegitur. Ex eadem Rabbinorum officina apud eundem Comest. hæc leges. *Cum iecisset lapidem funda, percussit eum in fronte; secundo quoque & tertio lapide percussit eum in eodem loco, & tertio ictu deiecit eum.* At Scriptura vnicum memorat, sicut & August. serm. 20. de diuers. c. 5. & Isid. l. 1. Reg. c. 10. & maxime Ioseph. *Promptū, inquit, è pera vnum lapidem funda rotatum tanta vi in aduersam hostis frontem infligit, vt ad cerebrum vsque penetrauerit, quo ictu sopitus Goliathus in faciem est prostratus*, audis vnū lapidē, vnumq. ictum. vide Abul. q. 34. in c. 17 4. N. XLV.

ANNVS MVNDI 2972. DILVVII 1316. QVINTÆ ÆTATIS 33. EXITVS AB ÆGYPTO 429. ARCÆ IN CARIAT. 32. SAMVELIS 33. SAVLIS REGIS II. ACHIÆ SEV ACHIMELECHI PONTIF. II. DAVIDIS 23. TROIANI EXCIDII 101. DERCYLLI 22. IMPERII ASSYRIORVM. 1041.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1081.

I. *Ratio temporis.*

NOVVM inimus annum, occultis Saulis in Dauidem insidiis implicatum. Reliquum enim annum ab interempto Philisthæo, damus inito Ionathæ cum Dauide fœderi, damus circumducto per vniuersas vrbes Israëlis Dauidis triumpho, cum Goliathi capite ad vitandam putredinem medicato. Damus accepto, prudenterque gesto Centurionis officio, [a] cum populi totius, in primisque aulicorum Saulis beneuolentia, atq; approbatione, quæ licet videri possint per occupationem dicta, atque incerta loco non suo, vt idem sit factum Dauidem à Saüle belli ducem, & factum tribunum: rectius tamen est ea officia re distincta, etiam tempore distinguere, quod faciunt plerique omnes interpretes; fecit enim belli ducem ante natam inuidiam, fecit tribunum, vt cum amoueret à se, odiosum iam ac formidolosum. Nec par est credere Dauidem statim ab occiso gigante, non donatum dignitate militari à rege; quando & à regis filio vestibus, armisque suis donatus est. Quo enim alioqui beneficio rex testatus esset suam in Dauidem beneuolentiam, & quam sibi accepta fuisset Dauidis de tali ac tanto hoste victoria, si eum vt olim psaltem tantum habuisset, atque armigerum. Nam Tribunatus, tardius & exulcerato vt dixi, iam regis animo, ipsi datus est, & bis dat qui cito dat. Damus denique semel iterumque declinatæ à Dauide cladi, quas inter plurimi fortassè dies, vel hebdomadæ intercesserunt.

a c.18. v.5. & 13.

II. *Ordo & modus odij Saulis in Dauidem.*

INTEREA felleos Saulis oculos Dauid placidissime intuebatur, quod eos morbo tribueret, nec odium suspicabatur, qui nullius sibi esset culpæ conscius. Quid faceret autem Saul, tristi primum inuidia, & ambitioso metu, deinde etiam crudeli odio saucius? perditum volebat iuuenem, summis, mediis, infimis longe gratiosissimum; itaque desperabat inuenire se posse [redacted]um, qui tam nefarium auderet suscipere facinus, quod ne ipse quidem proloqui auderet. Ipsummet ergo fieri Dauidis [redacted] oportebat; At pudor iustissimæ infamiæ, a tam ingrato, tamq. probroso scelere deterrebat. Quid ergo molitur ingeniosum odium? mediam init viam, vt & æmulum interficiat, & dedecus admissi criminis, à se amoliatur. Dæmonem quem habebat huius facinoris consiliarium, expectat dum habeat obsessorem, optato vt furore insaniat, cui non cithara, sed innoxius citharœdi sanguis medeatur. Insanit, fanda, atque infanda loquitur; accurrunt famuli, priorque accurrit iuuenis, dulcissimum instillat auribus, & ab ore, & à fidibus melos. Ille meditatum facinus aggreditur, & notam habilemque in dissimulatum hostem intorquet lanceam, si quo modo illum perfossum parieti affigere possit. At iuuenis, cui intenti cum gemitu in furentem oculi, & vidit vibrantem in se manum, & celeri declinatione corporis irritum ictum reddidit.

In furore lanceam semel,

III. *Iterumque torquet in Dauidem.*

MIRATVR factum rex, & gemino adhuc furore insaniens, casum illi, non diuinam prouidentiam saluti fuisse suspicatus, scelus opportunè redintegrare cogitat; cum primum autem ab externo illo arreptitiorum furore resipuit, vt hostem incautum occupet, inscio id sibi, atque inuito excidisse contestatur, ac plangit: idque facile credit iuuenis, qui nihil sibi esset conscius; neque adhuc didicisset, quid fraudis, atque perfidiæ ambitio parturiret. Ergo Rex post aliquot dies iterum insanit, iterumque irrito conatu Dauidem petit. Ac tum demum agnouit

inimici sui protectorem Deum; cuius opera à tanto periculo euasisset, sibique ab eo timere cœpit, quem videbat ita diuinitus protegi, vt omnia illi iucundissimo cursu fluerent, dum irrita ipse fureret insania, timere, inquam, non vim, opinor, aliquam sibi à Dauide inferendam, sed ne Deus repudiata penitus familia sua, regnum in ipsum transferet. Merito timet, qui desertus est à Deo; merito confidit, qui in protectione Dei cœli commoratur. *Timuit Saul Dauid, eo quod Dominus esset cum eo, & à se recessisset.* Timuit etiam ne patefacta iam satis suo in ipsum odio, Dauid idoneam nactus occasionem vicem redderet non immerenti, vt explicat Abulensis. [a] Qui putat Dauidem nunc à Saule recessisse, imo fugisse, etsi semel tantum lanceam in ipsum emissam putet: quod tanto credibilius est, post iteratum animo crimen, aditumque discrimen.

ab eo sibi timet. i. Et quo & deseritur.

[a] q. 19. in c. 18.

ABERAT itaque Dauid à Saulis domo, & frequens, vt par est credere, in familia, domoque Ionathæ versabatur; qui erat nunc non multo quadragenario minor; nam Isboseth natu minimus 35. nunc annum agebat, vt Ionathas iam vxorem, ac liberos habere posset, seorsim à paterna domo. Ergo cum iam graui atque iterato periculo abesset Dauid, nec spes esset illum iisdem retibus capi posse, nec tamen voluntas perdendi hominis mutaretur, statuit eum aliena opera de medio tollere, idque per causam honorandi hominis; quem euexit ad tribunitiam dignitatem; & insuper filiam ei suam despondit vxorem, vt fortissimum iuuenem, atque imprimis generosum in ea discrimina coniiceret, in quibus aliquando necessario, atque occulte periret. [b] Hoc illi consilium merito visum est callidissimum, & commodissimum ad rem quam agebat; primum quia eadem opera amouebat eum à se, & tutum præstabat se ab eius manu, si quid ille forte moliretur: secundo ita hominem aliena manu perdebat, vt infamiam mortis eius, atque adeò suspicionem vitaret; tertio honorabat iuuenem in testimonium aut integræ beneuolentiæ, aut certe redintegratæ. denique satisfaciebat edicto suo de promisso filiæ coniugio, & datam liberabat fidem; quam fallere, omnibus quidem hominibus, sed maxime regibus indecorum, ac probrosum est.

IV. *Statuit Saul Dauidem aliena manu perdere*

[b] vide Abul q. 21. in ca. 18. 1. Reg. & Ioseph. lib. 6. c. 11

Quamque id callidè.

FECIT ergo Saul Dauidem *tribunum super mille viros.* Tribunus aliquando principem tribus significat, qualis fuit olim Eleazar in leuitica, Nahasson in Iudæa, aliisque in aliis, prout in lib. Numerorum non semel recensentur; [c] qui tamen potius principes tribuum dicuntur; sæpius autem tribuni præpositi sunt mille viris, ideoque hic in Hebræo legimus שר אלף Sar Aleph, id est principem mille, & in Græco χιλίαρχον, quibus ex Mosis & Iethronis decreto [d] suberant Centuriones, Quinquagenarii, Decani. Cumque Dauid esset de tribu Iuda, etiam consentaneum est ipsum in eadem tribu fuisse tribunum. Quam autem prudenter se ac modeste in ea dignitate gereret, docent quæ sequuntur. *Et egrediebatur, & intrabat in conspectu populi,* nimirum expeditiones iussu regis exequebatur, & suam cohortem deducebat, reducebatque. *In omnibus quoque viis suis Dauid prudenter agebat, & Dominus erat cum eo;* cuius beneficio cuncta ei prospere eueniebant. Hæc est illa felicitas in imperatoribus laudatissima, plurimumque expetenda. Itaque recte sequitur *Omnis Israel & Iuda diligebat Dauid, ipse enim ingrediebatur & egrediebatur ante eos.* non quidam ante omnes, id enim erat munus principis militiæ, sed ante suos, ceteris congratulantibus, & se illi perquam libenter cum bona suorum tribunorum venia, adiungentibus, quam illi veniam genero regis non denegabant; quam mox affinitatem consecutus est.

V. *Tribunum creat.*

[c] ca. 1. & 7.

[d] Exo. 18.

Eius in tribunatu prudentia & felicitas.

ILLAM prudentiam ac felicitatem suspexit Saul, *& cœpit cauere eum;* [e] accedente præsertim communi illa totius exercitus beneuolentia, & charitate, ne forte is tanta beneuolentia in regis perniciem vellet abuti, & si id statuisset, ne res illi ex animi sententia, vt in cæteris contingeret. Hæc autem cum non breue aliquod, sed diuturnum tempus exigant, merito à superiore anno secreta in præsentem retulimus, sicut & nuptias eiusdem, aliaque à Dauide gesta, quandiu Saul non se illi aperte inimicum exhibuit, quæ fere reliquo 18. capite continentur: quæque à Saule gloriæ Dauidis inuidente, in eius ruinam destinata, eum reddiderunt, Deo vbique dirigente, ac protegente, gloriosiorem. Tribunum militum fecit, ratus præferuida ætate iuuenem, gloriæ acquirendæ, atque amplifi-

VI. *Eam suspicit, & cauet Saul.*

[e] ca. 18. 15.

Res huius anni.

Dauid omnibus charus.

candæ, causa, præcipitem in interitum breui tempore ruiturum: at ille rebus prudenter, fortiterque gerendis gloriam immortalem acquisiuit, cum perpetuo hostium terrore & clade, & inusitata omnium tribuum prædicatione, plausu, beneuolentia. Et dilectum quidem à tribu Iuda contribulem suum nihil mirum; eius enim gloria in ipsos redundabat. Sed quod omnes eum tribus diligerẽt, etiam tribus Beniamin, quæ tum regia erat; etiã tribus Ephraim, quæ præ cæteris ambitiosa semper fuit, vt alibi demonstratum est; [a] id verò eximium fuit virtutis, & moderationis Dauidis argumentum. Exarsisset enim circa gloriam, & felicitatem eius, eorum inuidia, nisi eam animi demissio, innocentia, mansuetudo extinxissent.

a m. 2963. n. 13.

VII. *Saul spondet ei Meroben, non syncere.*

QUO autem cessit consilium Saulis, ineundæ cum Dauide affinitatis? quoniã eo nos series ipsa narrationis adduxit. Spopondit ei filiam suam primogenitam, quam, fidem fallendo, alteri dedit; moxque dedit illi Michol filiam alteram vxorem, vt fieret ei in scandalum, & manibus Philisthæorũ periret, dum eorum præputia quærit, quæ nisi ab occisis obtinere non poterat. At Michol dilexit Dauidem, & fuit illi in salutem, & Philisthæi in segetem copiosissimam gloriæ, dum eos consilio, & viribus, prudentia & fortitudine incautos occupat, imparatos anteuertit, resistentes cædit, fundit, fugat, mactatq; perterritos: & quãtum, præclare se gerendo, acquirit gloriæ, tantum animi demissione, & mansuetudine sibi apud æquos, iniquosque comparat amoris & beneuolentiæ. Vt postmodum merito apud Dominum caneret. *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. Dixit ergo Saul ad Dauid, Ecce filia mea maior Merob, ipsam dabo tibi vxorem, tantummodo esto vir fortis, & præliare bella Domini.* [b] Nimirum cupiebat vt ad fortitudinis gloriã aucupandam talibus dignam nuptiis, tanto se audacius periculis obiiceret, & in ipsis periret. Nam subditur, *Saul autem reputabat*, in corde suo *dicens*, *Non sit manus mea in eum, sed sit super eum manum Philisthinorum*, eodem prope scelere, quo postea Dauid ipse Vriam gladio Ammonitarum perdidit.

b Abul. q. 25. in c. 18.

VIII. *Quam congruum id matrimonium.*

DAVIDI debebatur Merob ex promissione patris, maiores enim natu, nuptui prius tradebantur, non solum apud Syros, sed etiam apud Hebræos. Itaque Saul eam iterum promittendo, non liberaliter agebat, sed iuste, & cum deinde alteri eam tradidit, geminæ promissionis, cum insigni Dauidis iniuria, violator fuit. Et credibile est puellæ placuisse coniugium, iuuenis longe præstantissimi, atque optimi, qui honestissimo genere natus, præclarissimo facinore regiam sibi affinitatem peperisset, quem populus vniuersus in oculis ferret, qui illustribus animi, corporisque dotibus, omnibus se amabilem reddidit. Dauid autem qui pro sua demissione animi, nihil sibi tribuebat, & candide, ex animo ipse suo, regis animum interpretabatur, ingens sibi conferri beneficium, & singulari se honore allici arbitrabatur. Itaque aiebat, *Quis ego sum, aut quæ est vita mea*, id est quæ res à me gestæ, *aut cognatio patris mei in Israel, vt fiam gener regis?* Et par erat subditum, & quidem in familia sua natu minimum, omnia sua verbis abiicere, atque extenuare coram rege suo; cui semper propter eminentissimam dignitatem inferior est; cum tamen coniugia coalescere debeant inter pares: verum amor aut pares inuenit, aut facit. Itaque oratio non recusantis, sed modeste conditionem accipientis fuit.

In quod cõsentit Merob & Dauid.

IX. *Rex iniustissime fidem frangit.*

SED vide regem promissi, & iustitiæ, & decori immemorem. Vbi tempus aduenit, vt nuptui traderetur Dauidi, *data est Hadrieli Molathitæ vxor.* Eam vniuerse promiserat cum in acie versaretur, & vellet aliquem ad singulare certamen inducere; induxit Dauidem, factus est promissi reus, cunctatur: promittit secundò, & vtramque promissionem irritam reddit. Quid causæ? Non promiserat animo standi promissis, & matrimonium celebrandi, sed vt ille spe coniugij, præceps in pericula ruens periret: qua spe frustratus, resilit à promissis. Edixerat [c] autem certum tempus intra quod ille fortibus ausis filiam regis promereretur: quo adueniente laboris merces alteri data est: quod iniustissimum fuit, vt bis debita, & bis magno empta affinitate frustraretur, iniuste promisit, vxorem quam dare nollet, vt qui mortuum habere vellet non generum; iniustius vnius mercis geminam solutionem exegit: iniustissime autem ne bis quidem emptã tradidit emptori. Id si omnibus mortalibus indecorum est, imo facinus est quod clamore vindicem

c vide Abul. q. 31. in c. 18.

appellat Deum, nonne in rege perfidiosum, ac tyrannicum est? præsertim cum vita toties exposita morti, longe pluris æstimanda sit, quam pecunia.

a l.6.c.11. TOTAM hanc Saulis in Dauidē iniuriam missam fecit Iosephus, [a] vt propterea quis fuerit iste Hadriel, aut qua ex causa rescissa fuerit promissio regis, ab eo discere non possimus; sed rescindendi contractus quæ causa fuerit, iam clarum est, & fiet mox illustrius, cum de secunda filia dicetur. Quis autem fuerit iste Hadriel, vtcumque ex 2. Reg. intelligi potest; [b] vbi habetur eum fuisse filium Berzellai, ex vrbe Molathi oriundum, quæ ab Adrichomio in tribu Simeonis collocatur. Alius autem est hic Bezellai, ab altero Dauidis amantissimo, qui fuit Galaadites de Rogelim, de quo multa est in secundo Regum mentio, qui trans-Iordanem habitauit. [c] Porro hic Hadriel legitimum contraxit cum Merobe matrimonium; quoniam Merob tantum promissa fuerit Dauidi in futurum, *ipsam dabo tibi vxorem*, non autem in præsenti tradita; alioqui eam, non secus ac Micholem postea repetiisset. Porro Hadriel ex ea quinq; suscepit liberos, qui infœlici omnes morte interierunt; à Gabaonitis, ob paternum crimen, Dauide consentiente, suspensi, qua de re suo loco dicetur vberius.

X. *Quis Hadriel cui data Merob.*

b c.21.8.

c c.17.c.19.

QVO animo hanc tam insignem iniuriam tulerit Dauid Scriptura non meminit, sed ex ipsius virtute, & eximia moderatione animi coniiciendum reliquit. Meminit S. Chrysost. [d] nec parum Sauli eam ob iniuriam succenset. *Et sanctus ille*, inquit, *post hæc omnia perseuerauit regis curare negotia, proque salute illius suscipere pericula, & in acie stare in præliis omnibus, suoque periculo seruare trucidatorem suum. Denique nec dictis, nec factis contristauit immitem illam bestiam, sed concessit in omnibus, dictoque audiens fuit. Cumque victoriæ præmium non accepisset, sed omnium illorum periculorũ mercede fraudatus esset, ne verbo quidem expostulauit vnquam, non cum militibus, non cum rege; propterea quod hæc non gessisset spe mercedis, cœlitus expectans retributionem.* cum tamen fortasse ab amicis, & sociis, illi stimuli non deessent. [e]

XI. *Dauidis patientia in hac iniuria*

d hom. 1. Saule & Dauide.

e Aen 7.

Rex tibi coniugium, & quæsitas sanguine dotes
Abnegat, immeritusque *in regnum quæritur hæres.*
I nunc ingratis offer te irrise periclis,
Sterne Palæstinas *acies*, *tege pace* Saülem.

Non ita Samson [f] similem, atque adeo minorem multo accepit iniuriam, quantumlibet Socer iuniorem illi, & pulchriorem offerret vxorem.

f Iud.15.

DAVID autem nihilo commotior, quam si nullam accepisset iniuriam, vt qui vere humilis erat, & talibus se nuptiis indignum putabat ex animo, sicut ore profitebatur, ad alteram Saülis filiam prioris sororem, animum requisitus applicuit. Cum enim Michol sororem suam alteri nuptui traditam videret, rem ad se pertinere putauit, eumque diligere cœpit, 2 nec amorem dissimulauit. Et erat cur diligeret, amore longè dignissimum, ad quem ornandum virtus, ætas, forma, genus egregie conspirarent. Hic amor cum patri nunciatus esset, placuit ei, & in futuras nuptias mala rursum intentione consensit. Dixit enim intra se, *Dabo eam illi*, supponebat autem mutuum Dauidis esse in illam amorem, *vt fiat ei in scandalum*, non quod reuera ea quidquã mali in eum machinatura esset, sed *vt sit super eum manus Philisthinorum*: quos ei scilicet mandabo occidendos; neque enim aliter accepturus erat præputia eorum, qui circuncisionem, vt fatuam, & crudelem ceremoniam detestabantur: sicque optatis secundo genitæ nuptiis potiretur, & exclusus à prima, in secunda consisteret: & Saül è contrario non factus in priore filia voti compos, in posteriore optata inimici morte frueretur. Sed Deus improbissimum regis consilium, tandem vertit in eius caput; Nam ab illis ipsis Philisthæis cum familia sua, in montibus Gelboë miserè cæsus est. Dauid autem eis identidem debellandis gloriosum nomen est consecutus.

XII. *Ad alteram sororē animum applicat.*

2. %.

In eas nuptias male consensit Saul.

CONSENSERAT Saül desiderio Micholis filiæ, ea quam dixi intentione, & Dauid ipse consentiebat in nuptias, si eas rex probaret, easque ab eo, de more postulabat siue per se ipse, siue gratiosi cuiuspiam amici, Ionathæ fortasse, interuentu. At rex *in duabus*, inquit, *rebus gener meus eris hodie*; consentit in nuptias, sed odiosissimam conditionem committit aulicis suis declarandam. Obscura est illa Saülis oratio, cui vox *rebus* ab interprete declarandi causa adiecta est, quæ abest ab hebræo, nec in græcis Complutensibus, Regiis, aut Romanis reperitur: sed tan-

XIII. *Et quibus conditionibus.*

tum ἐν ταῖς δυσὶν ἐπιγαμβρεύσεις μοι σήμερον, *in duabus gener mihi eris hodie.* Aldina & Baſil. editio habent δυνάμεσι, vitioſe opinor, δυσὶν, quaſi ſcriptum compendio, in δυνάμεσι verſum eſt. Quidam nihilominus explicant in duabus virtutibus, ſcilicet morte Goliathi, & centum præputiis, quaſi legeretur ἐν ταῖς δυσὶν δυνάμεσιν, & non abeſſet alterutra dictio.

XIV. *Expoſitio textus.*

EXPOSITIONI vulgatæ, quam retinet Hieron. in tradit. fauet Chaldæus paraphraſtes; habet enim, *in vno duorum eris gener meus,* ſcilicet dote dãda, vel preputiis: quorum poſterius Saul poſtea elegit, cum Dauid paupertatem ſuam cauſaretur. ita hunc locum Comeſtor, Dionyſ. Sa, & alii exponunt, eſtque conſentanea expoſitio ſequenti narrationi. In tradit. autem duæ res, quaſi duæ dotes accipiuntur; centum præputiorum ſingulæ, quia cum Saul centum dumtaxat petiſſet, Dauid illi annumerauit ducenta, cētena pro ſingulis filiabus; verum hæc dicta ſunt à Saule, antequam vlla fieret mentio præputiorum. Alii etiam interpretantur in duabus ſubintelligēdo filiabus, vt ſit ſenſus, in vna duarũ, aut in altera duarũ, ſiue alterutra, quaſi dixerit Saul, perinde erit vt ſis mihi gener ſiue in vna, ſiue in altera filiarũ; priorē elocaui, poſterior erit vxor tua, ſic in l. Iud.[a] Iephte dicitur ſepultus in ciuitate Galaad cũ in Hebr. ſit in ciuitatibus, id eſt in vna ciuitatũ, vt notauit Abul. qui hanc interpretationem ſequitur cum Vatablo; & Caiet. Alii denique in quibus Lyranus, & aliqui Hebræi, in duabus accipiunt, quaſi dictum eſſet in vtraq;: eo quod in priore factus eſſet gener quantum ad ſponſalia; ſiue promiſſionem ſolam, in poſteriore autem fieret gener ad perfectum matrimonium: quæ expoſitio planiſſima eſt, & Abulenſi quoque probata. Et videtur ſane Saul per ſe de filiabus tantum, aut earũ altera locutus vt dixi, duas autem illas res, quarum altera dotis loco accipienda eſſet, per ſeruos ſuos Dauidi declaraſſe. Sequitur itaque.

Sa & interlin. Aeg.

in 1 Reg c.17.

a c. 12. v.

XV. *Optio Dauidi datur, vt fiat gener regis.*

ET *mandauit Saul ſeruis ſuis, loquimini ad Dauid clam me, dicentes. Ecce places regi, & omnes ſerui eius diligunt te; nunc ergo eſto gener regis. Et locuti ſunt ſerui Saul in auribus Dauid omnia verba hæc*; plura quoque locutos, nec expreſſa fuiſſe omnia, vel quæ mandauit Saul, vel quæ illi dixerunt, innuit ipſa phraſis, non enim tam paucis verbis videtur ſatis conuenire illud, *omnia verba hæc.* Idem innuit etiam efficacius Dauidis reſponſio fruſtra enim paupertatem ille ſuam, excuſaret, ſi nihil illi de dote, ac ſumptibus egiſſent. Itaque intelligendum eſt eos, magnam quandam pecuniæ vim coëmendæ regiæ vxoris cauſa poſtulaſſe, Dauidem autem propoſitam quidem affinitatem verbis honorificis eſſe proſecutum, negaſſe tamen ad eam ſe per fortunas ſuas aſpirare poſſe. Id quod ex compoſito à rege factum fuerat, vt occaſionem haberet aliquid aliud dotis nomine petendi. Cum ergo regi fuiſſet renunciatum quid reſponſi dediſſet Dauid, ad deſtinatam animo petitionem deſcendit, quam optabat ac ſperabat illi lethalem fore, dixit itaque nunciis. *Sic loquimini ad Dauid. Non habet rex ſponſalia neceſſe,* quod eſt remittit tibi rex donationem pecuniæ in ſpōſæ dotem; requirit autem in eius locum *centum præputia Philiſthinorum, vt fiat vltio de inimicis regis*; neque amat rex periculum tuum, ſed iuſtam de ſuis populiq; inimicis vltionem. Hæc illi fere, ſed iniquam regis intentionem Scriptura ſtatim patefacit, ſubdit enim. *Porro Saul cogitabat tradere Dauid in manus Philiſthinorum.*

excuſat paupertatem.

XVI. *Coemptio coniugum.*

CÆTERVM mirũ videri non debet dotē à genero, ſiue marito peti; cũ illi potius ab vxore ſoleat dari. Nam antiquitus maritus vxorem dicebatur emere, & maritum vxor; dicebãturque fieri per coëmptionem nuptię. Iſidorus enim lib. 5. Orig. cap. 24, Antiquum ait nuptiarum fuiſſe ritum, vt ſe maritus & vxor inuicem emerent; *ne videretur,* inquit, *ancilla vxor. Inde eſt quod præcedente donatione viri ſequitur dos vxoris,* ſic ipſe. Si ſolus ſponſus daret pecuniam videretur emere ancillam. Nunc autem puellæ parentes paſſim requirunt, vt gener datam ſibi à ſocero dotem, ſuper idoneam aliquam bonorum ſuorum partem aſſignet. Ad hanc coëmptionem pertinet illud Oſeæ, [b] *Et fodi,* id eſt emi, *eam mihi quindecim argenteis,* vbi vide pluribus Riberam, & Pined. l. 5. de rebus Salomonis. [c] attigi in 1. tomo, in muneribus quæ Eliezer ſeruus Abrahæ dedit Rebeccæ nomine Iſaaci. [d] vide leg. *Cum multæ* Cod. de donationibus ante nuptias.

b Oſee 3. 2.
c c. 1. § 4.
d a. m. 2228 n 9.

XVII. *Admittit Dauid con-*

ADMITTIT conditionem Dauid, ſeq; ac ſuos ad eam quamprimum explendã parauit: vnde ſequitur, *Et poſt paucos dies ſurgens Dauid abiit cum viris qui ſub eo erant.*

In Hebræo textu habetur, certos Dauidi præstitutos dies, intra quos illa præputia numeranda erant. Vnde non legitur, *Et post paucos dies*, sed *nondum erant exacti dies.* quomodo Septuagint. quoque verterunt, & Chaldæus paraphrastes. Et hoc modo Saul maius Dauidi creabat periculum, non permittendo illi per otiū cōmodam sibi occasionem captare susceptum exequendi negotium. Nihilominus Deus qui Dauidi præsenti semper auxilio aderat, fortunauit conatum eius; *& percussit ex Philisthæis ducentos viros, & attulit eorum præputia; & annumerauit ea regi, vt esset gener eius.* Quomodo ij in potestatem Dauidis venerint, neq; à Scriptura traditur, neque à Iosepho. Non est absurdum eū positis ad populosam aliquam vrbē insidiis, exeuntes excepisse, & interfecisse. Aliqua biblia habent nominatim vrbē Accaron primariam in Philisthæis, itaque legit Rupert. & Abul, sed in editione vulgata emēdata ea vox non habetur [a] neq; in Hebr. Græc. Chald. neq. in Ioseph.

ditionem præputiorū

Occiditq; Philisthæos.

[a] l. 2. Reg. c. 10.

In numero quoque occisorum aliqua reperitur diuersitas. Nam 70. in edit. Romana, Aldina, Basil. centum tantum viros occisos referunt, totidemq; Sauli annumerata præputia, idemq. habet Seuer. Sulpit. Editio tamen Cōplutensis & Regia de more Hebræo consentit, de centū postulatis, & ducentis traditis, Hieron. in tradit. [b] *In duabus rebus eris mihi gener hodie, quia ego quæsiui à te centum præputia Philisthinorum, & tu attulisti ducenta.* Idē Procop, Angelom. Isidor. quoque. *Hinc inuidia Saulis*, inquit, *& semen odiorum aduersus Dauid, quē dissimulator callidus, vt sine insidiis suis posset offerre discrimini, statuit cum Michol filiæ suæ nuptiis alligare, si centum sibi Allophylorū præputia victor offerret, pro quibus, ducenta dedit, & vnde creditur regio perire voto, inde auctus est gloriosiori trophæo.* sic ipse. De numero consentiunt omnes recentiores. Additque Abul. non petiisse Saulem pauca tantum præputia, quia facile fuisset Dauidi, & absque periculo, quod minime cupiebat Saul, illum explere numerum: non requisiuit autem maiorem numerum, ne se intentio Saulis proderet, & forte conditionem Dauid repudiaret.

XVIII. *Centumne an ducentes.*

[b] c. 11 in 1. Reg.

OBSERVANDVM autem est in primis cum Theodoreto [c] Procopio, Abulensi, Lyrano, Serario: Non petiisse Saulem 100. capita, manus, auresue Philisthinorū; voluisse quippe occurrere fraudi, ne Dauid cum suis prædonū more obuios quosque trucidarent, eosque nihilominus dicerent esse Philisthæos. At præputia nusquam in omnibus Israëlitarum prouinciis reperturus erat, ergo vel ad alias gentes longinquiores maiore labore, periculo, & spatio temporis, quod satis breue concessum fuerat, eundem erat, vel ad vicinos Philisthæos, sicut factum est, & regis imperium ferebat. Qui illud etiam intuebatur, vt Lyrano placet, vt Dauid Philisthæis, qui circuncisionem execrabatur, odiosissimus redderetur, tantoque magis eum morti tradere conarentur. In Theodoreto autem latino non rectè legitur *Præputium enim indicat aliud genus.* Vertendum est indicat Allophylum, vel Philisthæum. Nam in græco est ὁ ἀλλόφυλος.

[c] qu. 47.

XIX. *Cur petierit Saul præputia.*

QVA in re merito accusandus est Iosephus, qui hanc regis petitionem, Scriptura aperte testatam, probabili aliqua ratione defendere non valens, & erubescens petita centum præputia in dotem filiæ regis, id enim apertissime Romanorum, Græcorumque subsannationi patebat, pro centum præputiis sexcenta hominum capita postulata scribit, neque in re, neque in numero veritatem secutus. Alludere fortasse voluit ad aliquarum gentium barbararum morem, quæ hostium capitibus sponsas à patribus earum emebant, quod Strabo de Carmanis l. 15. scribit. Sed oportuit omnino fidelem sese historiæ sacrosanctæ exhibere. Culpa insignis est, & ab aliis quoque scriptoribus merito reprehensa, [d] nec vlla potest tergiuersatione defendi. Et ne quid fingere videamur, *Promitto*, inquit, [e] *filiæ coniugium, si sexcenta hostium capita afferet.* Et infra, *dicite nihil me morari pecunias, aut dona quæ sponsæ offerat, hoc enim vendere fuerit filiam, magis quam collocare*: Ita sane si transirent ea dona, vel pecuniæ in dominium patris aut soceri, & non in commune conferrentur quasi solum ac fundamentum constituendæ familiæ: pergit.

XX. *Ioseph. Scripturam hic corrumpit.*

[d] Abul qu 36. Serar. in c. 18.
[e] l 6 ant. c. 11 & 13.

SED *cupere generū fortitudine, aliisq; virtutib. præcellētē, quales in ipso iā cōperi: poscere autē pro nuptiis filiæ, non aurū aut argentū, quod è paternis ædib. afferat, sed cladē Palestinorū, & 600. eius gētis virorū capita. Nā & mihi nullū aliud tali munere optabili', & filiæ fuerit honorificū, nō vulgaria ista dona accipere, sed in matrim. viri spectatæ, ac testatæ fortitudinis cōuenire.*

XXI. *Centū præputia vertit in 600. capita.*

Rursum autem ab historia discedit, cum non duplum eius, quod petitum fuerat à Dauide persolutum refert. sed simplum duntaxat. *Casis*, inquit, *plurimis hostium, sexcent: ... capita ... signum victoriæ ad regem retulit, promissi eum admonens. Saul autem* vt idem ait, *non valens vltra tergiuersari, quod turpe duceret vel mentiri, vel prætextu assinitatis insidias & pernicium, per mandata tam periculosa, viro forti struxisse videri, collocat ei filiam nomine Melcham.* 3 Sic Iosephus. Abulensis quoque [a]. existimat Saulem pudore & verecundia impulsum, dedisse filiam suam Dauidi, negaturum alioqui: cum in promittendo nuptias, nihil aliud spectaret, quam interitum generi. Verum post iniuriam illi factam in fallenda fide, in filia natu maiore, ferrei oris existimauit, in hac quoque, tanto periculo coëmpta, perfidiose agere. Credibile etiam est Ionatham hanc cum amico suo affinitatem vehementer ambiuisse, ac procurasse.

3. 2.
a q. 37. in c. 18.

XXII. *Datur Dauidi Michol*

DEDIT itaque Saul Dauidi Michol filiam suam vxorem, & factus est gener regis, vt mox tanto maiore scelere innocentis, & bene meriti, & fortissimi iuuenis, & prudentissimi ducis, & generi, qui instar est filij, hostis fieret. Quæ fuerit harum celebritas nuptiarum proditum non est; certe constat dissimulatione, fictóque amore ex parte soceri plenas fuisse. *Erant*, inquit Theodoretus q. 46. *nuptiæ insidiarum, non beneficentiæ.* Idem habet Procopius; Coniugum autem patet syncera.m fuisse beneuolentiam; nam Michol, quæ Dauidem diligebat antequam vlla cum eo affinitate iungeretur, vehementius etiam dilexit eum, qui nuper sui causa tantum apud Philistheos discrimen adiisset, tantumque in eius gratiam, dedisset fortitudinis argumentum: itaque & post celebratas nuptias Scriptura alterum dat testimonium de Micholis in Dauidem amore. Cui haud dubiè Dauid egregie respondebat, cum amor amorem, vt ignis ignem procreare soleat. Amabat etiam quod ipsa quamuis genere præstantior, beneuolentia tamen erga ipsum certasset prior, & maritum optasset. Honorabat quoque vt regis filiam, vt principis sororem, vt fortunis opulentiorem, vt causam dignitatis suæ.

Mutuus coniugũ amor.

XXIII. *Vnde maior Saulis timor exortus.*

VERVM hic amor parentem fefellit, qui sperabat se habiturum illam perfidiæ suæ, ac crudelitatis administram, & paternum amorem tanto antiquiorem, maritali antelaturam, sed improba spe frustratus, post hanc affinitatem contractam, *cœpit magis timere David* [b] vt qui haberet domi suæ filium ac filiam impense addictos illi viro, quem ipse capitali odio prosequeretur; vt qui tanto propior factus esset diademati regio, quanto regi coniunctior factus fuerat; vt qui videret, atque intelligeret Dauidem in dies maiore Dei fauore abundare, & intimius corda populi, totiusque exercitus occupasse. *Hæc necessitudo*, ait Iosephus *animum regis nihil immutauit*, nisi in deterius. *Videns enim fauorem Dauidis, & apud Deum, & apud populum augeri; parum tutum hoc existimauit vel regno suo, vel vitæ & cum durum esset vel de alterutro periclitari tollere hominem decreuit.* sic ipse: Hoc ille quidem iam ante decreuerat, & reipsa perficere conatus fuerat, sed quod ante clandestinis machinatus erat insidiis, nunc apertis odiis attentauit. *Factus est* enim *inimicus David cunctis diebus* vitæ suæ; nunquam enim solide dilexit eum; sed cum eius charitate fractus, tantisper molliretur, statim ad ingenium reuersus pristino contra Dauidem furore grassabatur.

b c. 18. v. 29.

XXIV. *Consurgũt Philisthæi.*

PRIVS autem quam ista contingerent *egressi sunt principes Philisthinorum*, [c] proculdubio ad bellum, vt ait Caietanus & Abulensis, memores videlicet eorum, quæ nuper apud ipsos David hostiliter perpetrarat. Fremebant nimirum occisos ciues suos, sed multo etiam vehementius indignabantur cum cæsorum corpora præputio mutilata, quasi in ipsorum contumeliam, & probrum, animaduertebant; Itaque simili aliqua virorum fortium excursione suscepta, Hebræis cladem luculentam reponere satagebant, vt eorum ex secundis rebus ferociam retunderent. Maxime autem Dauidi imminebant, quem præsentium malorum suorum fontem agnoscebant, & caput. Sensit id David, & *à principio egressionis eorum prudentius se gerebat, quam omnes serui Saulis.* In anteuertendis scilicet hostium consiliis, in locorum opportunitate occupanda, in parandis insidiis, atque euitandis, aliisque id genus militaribus institutis. Quæ hoc erant admirabiliora, quo minus ea per ætatem callere, nedum patrare posse videbatur.

c 1. Reg. 18. 30.

& à Dauide cadũtur.

Itaque *celebre factum est nomen eius nimis*. Quale autem & quantum fuerit hoc bellū, & an ab ipso principio Dauidis industria sopitum fuerit, an vero vltra processerit, & quo fuerit exitu terminatum, non reperio. Eo tamen finitum fuisse hunc annum possumus suspicari.

SCHOLIA IN ANNVM 2972. SAVLIS REGIS II.

1. N. v. Mirum videri potest Israelem à Iuda separari, cum vnus esset & idem populus Hebræus, siue Israeliticus, qui passim nomine filiorum Israel appellari solet. An dicendum est à Samuele, si is libri huius scriptor fuit, prophetice allusum esse ad separationem duorum regnorum, quæ post annos septem & octoginta, initio regni Roboami facta est? An sumendum hinc argumentum librum hunc non à Samuele, sed ab aliquo posteriorum prophetarum scriptum esse? An existimādum ita distinctam tribum Iuda à reliquis, propter Dauidem, qui ad tribum Iuda pertinebat, quasi diceret author, non solum tribus Iuda, ad quam Dauid pertinebat, eum diligebat, sed cæteræ quoque omnes tribus, quæ nomine Israelis continētur. Verū antequam fieret vlla mentio Dauidis, notatur ista distinctio, & separatio. Nam 1. Reg. 11. 8. Saul pugnaturus contra Ammonitas congregat trecenta millia filiorum Israel, & triginta millia virorum Iuda. Et rursum in expeditione contra Amalecitas, 1. Reg. 15. 4. congregantur ducenta millia peditum de reliquis tribubus, de tribu autem Iuda decem millia: eamque ibi distinctionem agnoscit Iosephus & Abulensis. Denique occiso Goliatho viri Israel & Iuda vociferati sunt, & persecuti sunt Philisthæos, &c. An dicendum ab antiquo semper honoratam tribum Iuda, vt omnium primam, & nobilissimam, & cæteris numero, & fortitudine præstātem; vide Gen. 49. 8. & 1 Paral. 5. 2. Abul. in 1. Reg. 11. q. 9. & in c. 15. q. 13. sub finē. Inualuit autem ista distinctio post mortem Saulis, cum tribus Iuda sola sequeretur Dauidem, reliquæ autem Isboseth, filium Saulis. Sed omnium maxime post mortem Salomonis, quando regnum Iuda ita ab Israele distractum est, vt numquam deinceps coaluerit.

2 N. xii. 2 Quidam libri habent, *Dilexit autem Dauid Michol filiam Saul alteram*; repugnante Hebræo textu, & Chaldæa paraph. & Septuag. in quib. *Dauid* est quarti casus, quo modo iam olim legit Sulpitius Seuerus, Angelomus, Chrysost. Hom. 1. de Dauide & Saule, & alii passim; sicut & nunc legitur in Latinis emendatis, sed illā lectionē præfert Abulensis, q. 33. in cap. 18. & putat ita Hieronymum transtulisse, quia recte conuenit, vt Saul dicat se daturum filiam suam Dauidi, si prius dictum fuit illam ab eo diligi: non vice versa, quia forte non diligenti obtruderet. Secundo quia si Dauid diligit Micholem, potest esse in scandalum marito non dilecto: at si illa diligit eum, non erit ruina sibi dilecto viro, sed potius à ruina liberabit. Et reuera postquam Saul nouit Dauidem à filia diligi, cœpit eum timere. Nihilominus standum est in legitima, & emendata lectione, quam agnoscit etiam Iosephus, lib. 6. ant. c. 11. Respondemus autem Abul. aliter principum nuptias, aliter priuatorum coalescere. Nam in his antecedit amor, in illis sequitur, & recte supponitur subditum beneficij loco accepturum oblatas nuptias, ad quas aspirare temerarium videatur: vt autem crederetur non ægre ferre priorē repulsam, & quasi repudiū, faciebat eximia viri humanitas, & mansuetudo. Nec posterior ratio efficacior est: non enim sperat Saul filiam suam, quæ Dauidem diligebat, causam illi fore ruinæ, eam procurādo, aut aliquid influendo in eius perniciem, sed occasionem fore; eo quod nouarum nuptiarū prætextu impositurus ei esset dotis nomine centum præputia Philisthinorum, in quibus comparandis facile periret. Quis enim crederet vnum aliquem centum viros impune occisurum, & non potius vice versa.

3 Alteram Saulis filiam, quam in editione vulgata perpetuo appellatam legimus Michol, Iosephus Melcham, vocat quasi dicas, *reginam* Hebræi nunc mutata vltima motione vocant Michal, sicut & Merob vocant Merab. Septuaginta vero modo μιλχόλ, quos secutus est Iosephus, aptata in communiorem vsum terminatione vocabuli fœminei, modo μιχὸλ aut μιχόλ. de qua nobis deinceps sæpius sermo recurret. 3. N. xxi.

ANNVS MVNDI 2973. DILVVII 1317. QVINTÆ ÆTATIS 34. EXITVS AB ÆGYPTO 430. ARCÆ IN CARIATHIARIM 33. SAMVELIS 34. SAVLIS 12. ACHIMELECHI PONTIF. 12. DAVIDIS 24. TROIANI EXCIDII 102. DERCYLLI 23. IMPERII ASSYRIORVM. 1042.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1080.

I. *Saulis inuidia.*

VREBAT in dies vehementius Saulem inuidia, & quot ad eum nuncii dere bene gesta a Dauide contra Philisthæos perferebãtur, totidem illi erant tormenta & cruces. Hærebat ambiguus lætareturne atteri vires hostis infestissimi, spoliis ditari populũ suum, pacem, ac libertatem Hebræorum altiores semper radices agere: an tristaretur, quod illum, quẽ sibi domesticum fingebat hostem, & sceptro suo, ac solio imminentem putabat, gratia in vniuerso Iuda, atque Israele, gloria in omnibus populis quotidie inualescere sentiret. Cumque duas in partes infelicis principis animus misere distraheretur, hic tamen dolor illam lętitiam absorbebat, quod priuata mala nos acerbius crucient, quam communia cõmoda consolentur. *O excellentem insaniam*, ait S. Chrysost.[a] *ô stuporis magnitudinem, cum qui vitam sibi seruarat, & omnem suum exercitum ab alienigenæ Goliath furore liberauerat, vt hostem suspectum habuit, & immemor beneficii ab affectione vincebatur. Sed mente sua obtenebratus ab inuidia, perinde ac ab ebrietate quadam, benefactorem vt hostem intuebatur.*

a hom. 46 in Gen.

II. *Erumpit foras.*

Hoc porro anno, Saulis in Dauidem inuidia, atq; odium, iamdudum in eius pectore clausum, & æstuans erumpit foras. Et quod ipse per sese, occultaque cõsilia, & nefarias machinationes perficere non potuerat, Deo illi ad gloriam, & beneuolentiam conuertente, quæcumque ad eius perniciem parabantur: adscito suorum auxilio conficere omni ope conatur, vt sic plures indignissimi sceleris participes fiant, & cædes innocentissimi, atque optimi iuuenis, redundet in plures; atq; adeo in ipsum etiã Ionathã; quo & recęntis affinitatis, & amicitiæ inita iamdudum inter ipsum & Dauidem fœdera violentur & concidant. Nam *locutus est Saul ad Ionatham filium suum, & ad omnes seruos suos; vt occiderent Dauid*; quod sic interpretatur Iosephus.[b] *Tollere hominem decreuit, eiusque necis Ionatham filium cum domesticorum fidissimis ministros esse voluit.* Maxime autem sperauit Ionatham hoc facinus per se suosue confecturum; quia eius maxime interesse videbatur mors Dauidis; qui patris regnum, ipsi tanquam primogenito debitum, videbatur occupaturus; itaq; huc quoque illud eiusdem Saulis, pertinet,[c] *Omnibus diebus, quibus filius Isai vixerit super terram, non stabilieris tu, neq; regnum tuum.*

Eius cupit Ionatham administrum.

b l. 6. c. 11.

c 1. Reg. 31.

III. *Ignarus fœderis.*

OBSTABAT quidẽ his amicitia singularis, inter vtrumq; sancita, vt propterea imprudenter videatur Saul amici cædem ab amico sperare, & ab homine Deũ timente, iniustissimam talis ac tanti viri cædem. Verum dicendum est [d] occulta fuisse prædicta fœdera; neque Sauli cognita: paulatim autem innotuisse, cũ rex animaduertit Dauidis patrocinium apud se, ab eodem sæpius suscipi, animosiusque tractari. Verum Ionathas antiquiorem habuit fidem Dauidi datam, & iureiurando firmatam, antiquiorem iustitiam, & probitatem, paterna beneuolẽtia cum scelere copulata: atque adeo debito, ac sperato regno. Et huc quoque videtur respexisse scriptor sacer, cum memorata iussione Saulis, de occidẽdo Dauide, subdit; *Porro Ionathas filius Saul diligebat Dauid valde*, vt propterea frustra id facinus sperauerit ab eo Saul, sicut & à filia sua, quam voluit oblitam suæ cum Dauide necessitudinis, & intimæ charitatis, in gratiã parentis sui, administrã fieri impotentis cupiditatis. Vsque adeo miserum hominem cæcus furor inuidiæ præcipitem agebat.

d Abul. q. 1. in c. 19.

sed frustra.

IV. *Nam Dauidi rem patefacit.*

Pertinet nihilominus in primis repetita hoc loco Ionathæ in Dauidẽ dilectio, ad proxime sequentẽ orationẽ, de manifestatis ab eo Dauidi paternis insidiis.

SAVL PER DOMESTICOS DAVIDIS MORTEM PROCVRAT.

Quærit, inquit, *Saul pater meus occidere te*; [a] non potuit contra patrem pro amico arma capere; nec debuit & amici, & innocentis incolumitati deesse; quod ergo proximum fuit egregie præstitit; vt patrem à sententia deducere conaretur, & amicum moneret, vt studiosius salutis suæ curam gereret, proximo tempore matutino, quod tempus eius cædi destinatum fuerat: inde autem daturum se operam vt pater abiret à priore sententia, & mandatū reuocaret. *Quapropter*, inquit, *obserua te quæso mane, & manebis clam & absconderis. Ego autem egrediens stabo iuxta patrem meum in agro vbicumque fueris*, 1 *& ego loquar de te ad patrem meum, & quodcunque videro nunciabo tibi.* Quo scilicet statu res tua sit, & quis animus patris mei erga te. Abscondi vult Dauidem Ionathas in agro propinquo & noto, in quem agrum Saul crebro consilij causa secedebat, vbi etiam cōstitutum fuerat vt occideretur Dauid, vt legimus in traditionis Hebraicis: 2 Propinquum autem eligit locum, vt quamprimum moneri possit de mutato regis affectu: Nec illi auctor est, vt putat Iosephus, vt fuga saluti suæ maturè prospiciat; neu vsquam in propinquo appareat: quomodo enim quamprimum à Ionatha moneri, & reuocari potuisset, priusquam Saul rursum peruerteretur?

a 1. Reg. 9. 2.

σπουδάζων ἐκ πόδων τὸν ἐπιοῦσαν ἡμέραν.

1. ✕

2. ✕.

b l. 6. c. 12.

V. *Et patri rē dissuadet.*

CAPTAVIT ergo Ionathas idoneam occasionem adeundi patris, & mollia fandi tempora. *Cum hilarem*, ait Iosephus, *ac lubentem offendisset* (si tamen fieri potest, vt quis in tanta ægritudine animi, & sub ipsum tempus grauissimi facinoris possit hilarescere) *cœpit de Dauide verba facere*, inter ambulandum in agro proximè memorato, *locutus est de Dauid bona ad Saul patrem suum*, ait Scriptura. *Dixit ad eum, Ne pecces Rex in seruum tuum Dauid, quia non peccauit tibi, & opera eius bona sunt tibi valde. Et posuit animam suam in manu sua, & percussit Philisthæum, & fecit Dominus salutem magnam vniuerso Israeli, vidisti & lætatus es. Quare ergo peccas in sanguine innoxio, interficiens Dauid, qui est absque culpa?* Breuis, sed elegans, & accurata oratio: viden' vt dissuadeat facinus à persona regis ipsius, quem non deceat, cum supremus sit Iudex, iniuste agere, & peccare in seruum suū? Nec generum vocat, aut tribunum, ne ægram inuidia mentem exulceret, quæ tamen Iosephus putauit adiicienda. Cautè etiam ab ipsius Dauidis persona, mollit animum regis, cum & innocentem testatur, quod Saul ipse negare non poterat, & multis operibus bene de eo meritum; ob quę tam iniqua mercede non sit afficiendus. In iis autem operibus id vnum profert quod maxime eminebat, Goliathū, videlicet superatum; in quo pro communi salute se apertissimæ morti obiecerat, & cum salute lætitiā populo attulerat vniuerso: cuius rei etiam ipsius tacitam conscientiam testem laudat, *vidisti*, inquit, *& lætatus es*, nimirum nondum insonuerat illud, *Saul percussit mille, & Dauid decem millia.*

Sapienter.

VI. *Fortiter,*

DENIQVE liberiore adhortatione mitigatum iam patris animum à suscepta innocentis cæde reuocando concludit. Valuit autem ad mitigandum non solum æquitas causæ amanter ac suauiter demōstratæ, sed persona ipsa Ionathæ, qui patri charissimus erat, & mediatorem agebat, nec se Dauidi addictum, ac fœderatū præ se ferebat; neq. id adhuc sciebat Saül, vt dixi. Nā postquam illi res innotuit, factus est implacabilis, & vehementius furens, etiam filiū monitorem, tanquam perduellem inuasit. Non indecora etiam fuit hæc Ionathæ ad patrem monitio: erat enim hoc tempore nō minor quadragenario, vt aperte cōstat ex ætate Isbosethi, qui minimus natu filiorum Saülis nunc annum agebat 34. Videtur tamen Iosephus [c] existimasse Ionatham Dauidi æqualem fuisse, cui hic annus est tantum 24. S. autem Ambrosius, [d] etiam seniorem putauit. *Dauid*, inquit, *cum esset prudētior, Ionathæ tamen iunioris consiliis aquiescebat.*

Nu. 3.

ac decorè.

Ætas Ionathæ.

c l. 6. c. 14.

d l. 1. offic. 32.

VII. *Placatur Saul.*

HÆC ergo, & his similia cum audisset Saül, & animo etiam suo fortasse reputasset, eam quam parabat Dauidi necem, ad maximam filiæ suæ iniuriam pertinere, quæ prius viduitatem quam fructus coniugij experiretur, *Placatus voce Ionathæ iurauit, viuit Dominus, quia non occidetur.* Imo, vt ait Iosephus, iurat filio posthac omnem iniuriam à Dauide abstinere se velle. Apparet autem Saülem vere, & syncere iurasse se non occisurum Dauidem, ex eo quod Scricitptura dicit eum placatum fuisse voce Ionathæ; si enim præter mentem iurasset, eandem retinuisset animi offensionem, & iurando periurus fuisset. Sed nihilominus edito nunc iureiurando, periurus postea factus est, quando mutata voluntate, & Dauide in sua innocentia perseuerante, omnē la-

An peierarit.

pidem mouit vt eum interficeret, quamuis reuera ipſum non interfecerit. Non enim iurauit ſe non facturum, niſi quod ſimpliciter in eius voluntate poſitũ erat, & ab eius arbitrio dependebat. A voluntate autem ſæpe non pendet effectus, qui poteſt variis modis impediri; ſed ſolus illius actus volendi facere, quod iureiurando promiſit ſe non facturum, vt fuſius diſputat Abulenſ. [a] Itaque aliquanto poſt, inuidia recrudeſcente, in re bene à Dauide geſta, periurus factus eſt. [a q. 4. in c. 19.]

VIII. *Dauid introducitur ad Saulem,* VOCAVIT *itaque Ionathas Dauid, & indicauit ei omnia verba hæc, & introduxit Ionathas Dauid ad Saul, & fuit ante eum, ſicut fuerat heri, & nudius tertius.* Dubium eſt autem vtrum tempus Scriptura ſignificare velit, an prius, quo armiger eius erat & domeſticus; an poſterius quo factus eſt tribunus militum. Nam quaſi tribunus mox ad bellum profectus eſt, & quaſi domeſticus rurſus ad citharã, pſalteriumque reuerſus, & videtur vtrumque pro re nata præſtitiſſe, nec tamen ad illam rediiſſe familiaritatem, intimamque beneuolentiam & gratiam qua valebat apud regem, cum is *dilexit eum nimis*, *& factus eſt eius amiger*: [b] ſed ad communem quandam charitatem, qualis ſolet eſſe inimicorum cum reconciliantur in gratiam. *& reconciliatur.* Et quamuis frequens eſſet apud regem, & ordinarium haberet in eius menſa locum, [c] non tamen in iiſdem ædibus cum rege habitabat; nam aliquanto poſt dicitur [d] Saule miſiſſe ſatellites in domum Dauid, in qua cum Michole vxore ſua habitabat. Verum hæc reconciliatio perexigui temporis fuit: vigebat quippe imis in præcordiis radix amaritudinis, quæ ſurſum facile germinaret: & facile eſt recens extinctam facem, & adhuc fumentem rurſus ignem concipere, id ſequens oſtendit narratio. [b c. 16. v. 21] [c c. 20 v. 18] [d c. 19 v. 11.]

IX. *Nouum bellum cum Philiſthæis.* MOTVM *eſt autem rurſus bellum*, Hebræos inter & Philiſthæos, & his infeſtis armis Iſraelitarum fines inuadentibus, *egreſſus* ad bellum *Dauid pugnauit aduerſus Philiſthiim, percuſſitque eos plaga magna, & fugerunt à facie eius.* Huius belli cauſam facile eſt intelligere fuiſſe inteſtinum, & à multis iam ſeculis inueteratum gentis huius contra Iſraelitas odium, quod Dauid frequentibus iam cladibus exulcerauerat. Putãt Hebræi aliqui Philiſthæos bellũ redintegraſſe, ratos Dauidem priuilegio legis vtentẽ, [e] à bello abfuturũ, eóque abſente rẽ ſibi ex ſentẽtia ſucceſſurã. Verũ Rabbini forte nimium peritos faciunt Hebraicarum legum Philiſthæos. Et erat quidem id priuilegium conceſſum primo anno nuptiarum. [f] Sed potuit Dauid cedere priuilegio ſuo, ſicut nuper ceſſerat, cũ ſibi deſponſata Michole, in bellũ cõtra Philiſthæos progreſſus, ducẽtos eorum interfecit; nec Sauli exigẽti centũ præputia, obiecit priuilegium eius, qui deſpõdiſſet vxorẽ. Neq; vero decuit belli ducem primarium, & hoſti præ cæteris formidabilem, à bello abſtinere, & gloriam probatæ iam, ac ſpectatæ fortitudinis, nonnihil atterere, & Sauli ad bellum inuitanti, non prompte atque hilariter obtemperare. *Priuilegiũ immunitatis belli.* [e Deut. 24. 5.] [f Deut. 20 v. 7.]

X. *Eo non vtitur Dauid anceps hæret.* ADERAT tamen Dauidi non iniuſta cauſa, ac prope neceſſaria vtendi priuilegio, vt plane quaſi Scyllam inter & Carybdem poſitus hæreret, atque æſtuaret. Si enim ad hanc expeditionem proficiſceretur, cum ſperaret Deum ſibi in bello de more affuturum, & pene exploratam haberet de Philiſthæis victoriam, videbat inde Saulis inuidiam rurſus contra ſe ob rem bene geſtam, exarſurum, ſi male autem & negligenter ſe gereret, neque Deo, neque populo, neque propriæ conſcientiæ ſatisfacturum. Sin autem priuilegio vti vellet, & annum abeſſe à præliis, Saulis exprobrationi patebat, quod bellandi cauſa ad regiam affinitatem euectus, præ animi timiditate cunctaretur, & ignauorum priuilegio vti vellet; & inſuper timebat ne hoſtis per ſuam abſentiam, cladem aliquam in ſuos importaret, qui ſine duce, ac capite, cui plurimum fiderent, intimáque beneuolentia coniuncti eſſent, pugnare cogerentur. Satius tamen exiſtimauit, bellum iuſtum atque legitimum non recuſare, hoſtem irruentem reprimere, atque repellere. naſcẽtem autem inde, ſine ſua culpa, inuidiam, diuinæ prouidentiæ permittere.

XI. *Sed bellum adit, & feliciter conficit.* MOTO itaque bello à Philiſthæis, contra Iſraelitas odio frementibus, & priſtinam in eos dominationem reſtaurare conantibus, egreſſus eſt contra eos Dauid, & plaga magna percuſſos in fugam dedit, Quandiu autem durauerit hoc bellum, & quomodo geſtum fuerit, compertum non eſt; etſi enim ea narratio ad gloriam Dauidis pertinebat, Scriptura tamen in ſolas nunc Dauidis vexationes intenta, eam prætermiſit. Ioſephus [g] breui tempore confectum ſcribit. [g l. 6. c. 14]

DAVID DOMVM SE PRORIPIT ET INDE FVGIT.

Per idem tempus, inquit, *Palæsthinis bellum redintegrantibus, Dauid cum exercitu contra illos mittitur, breuique victor, magna eorum strage edita, ad regem reuertitur*, cum publico videlicet omnium præconio prudentiam ducis, militisque fortitudinem prædicantium. Sed generi laus fœtebat apud socerum, eiusque pectus miserè cruentabat, cui longe optatissimum futurum erat exanguem ad se generum, etiam cum multa suorum clade, ex pugna deferri. Ex quo intelligi potest quid fuerit ab hoc bello consecutum, quamue mercedem egregius iuuenis acceperit: non aliam quam inueteratam iam, eamque iniustissimam inuidiam. *Breui tempore.* *Cum Saulis liuore.*

INVIDIAM quæ regem iterum, iusto Dei iudicio, dilectum suum Dauidem vlciscentis, in pristinum furorem egit. Æquum enim fuit, vt qui diabolico inuidiæ vitio furebat in animo, diabolico etiam cruciatu in corpore insaniret. Insanus qui talem tantumque bellatorem, cui omnia ex sententia Deo aspirante succederent, quem nunquam vlla in culpa depræhendisset, quem ad magnam dignitatem & regiam affinitatem pro meritis extulisset, quem toti populo suo charum agnosceret, hostem mallet gratis habere, quam amicum fidelem, & in omnibus obsequentem. Insaniebat vtique, qui rerum suarum fœlici successu mœrere cogebatur; qui hostibus sibi infensissimis aditum ad ruinam suam, occiso propugnatore suo, aperiri desiderabat: qui iis quos oderat lætam victoriam, ei à quo amabatur, colebatur, & perpetuis afficiebatur beneficiis, teterrimam pestem optare nunquam desinebat. Proh quam diram tyrannidem in hominum animis exercet inuidia! Audi itaque pœnam inuidiæ, *factus est spiritus Domini malus in* [redacted] *domo sua, & tenebat lanceam*; Id illi erat pene perpetuum, adeo vt etiam in mensa [a] in promptu habuerit lanceam quam vibraret in Ionatham: & rursum ad cubile inter dormiendum.[b] XII. *Qui inuaditur à dæmone.* *Ob inuidiam.*

a 1.Reg.20 33. b c.26.v.7.

PORRO Dauid psallebat manu sua, coram Saule, vt vexatio improbi dæmonis mitigaretur; beneuolè quidem, inquies, sed imprudenter; qui iam semel atque iterum mortis discrimen inter psallendum adierat: satisque intellexerat facinus à Saule minime per ignorantiam attentatum. Verum cum ab eo tempore mediatore Ionatha interuenisset reconciliatio, non debuit Dauid prę se ferre eam sibi esse suspectam, & prætextum aliquem Regi dare ipsum accusandi, quod iuratæ promissioni regis non fideret, & quasi fictum, & simulatum amicum persequendi. Potuit credere Dauid id sibi malum non magis ab arreptitio, quam à rationis compote imminere: quoniam licet arreptitius, sciens tamen prudensq; dudum lanceam vibrarat in ipsum; potuisset autem Saul iam sæpius illum, si voluisset, extra furorem positus occidere: itaque hanc sibi aleam Dauid iaciendam putauit. Dici etiam potest non nisi vocatum Dauidem in id se periculum coniecisse; & Iosephus, quem mox referam, accitum fuisse scribit, vocatum autem non venire, neque præsentissimum remedium tantæ regis ægritudini afferre velle cum posset, id nimirum crimen videri poterat imminutę maiestatis. Itaq; integrum non erat Dauidi, quamuis merito formidanti, ac sibi à reconciliato inimico timenti, [c] regem furentem non adire cum cithara, nisi aut morte affici vellet, aut sponte tota ex regione Iudæorum extorris abire. [redacted] *Psallit Dauid.* *Iusto à rege timore superato.*

c Abul. q.10 in c 19 Eccli. c.11. v.10.

ADERAT itaque furenti Dauid, & non minus sibi à Saule timebat, quam à dæmone, ne vel hic nescientis manum ad cædem impelleret; vel ille sciens, vt antea, ex deprauato habitu insontem hasta perfodere niteretur. Nec sine causa timebat, & lanceam regis obseruabat, [d] *nisus est enim Saul configere Dauid lancea in pariete; sed declinauit Dauid* non solum ab ictu lanceæ, sed etiam *à facie Saulis. lancea autem casso vulnere perlata est in parietem; & Dauid fugit, & saluatus est nocte illa.* Periculum enim erat ne qui, dum esset arreptitius, dissimulato scelere, Dauidem interficere non potuerat, cũ statim à suis satellitibus iugulari iuberet. nec inane fuisse periculum res ipsa mox docuit, sed Dauidi nox fauit ad fugam capiendam è regis palatio, & paulo post à propria domo. Rem aliquantum immutat Iosephus. [e] *At non ita*, inquit, *exceptus est Dauid ab eo, vt sperabat, vtique post rem fœliciter administratem excipi oportebat. Sed successu mœstus, eius fœlicitatem periculosam sibi fore existimabat. Cumque rursum intemperiis, vt ante, agitaretur, accitum in cubiculum in quo decumbebat, spiculum manu tenens, iussit psalmos atque hymnos incantare, & illo iussa exequente spiculum in eum iaculatus est. Quod cum Dauid flexu corporis declinasset, domum* XIV. *Qui torquet in eũ lanceam.* *Et Dauid fugit.* *Iosephus.*

d 1.Reg.19. 10. e l.6.c.14.

refugit, ibique per totam eam diem mansit.

XV. *Improbatur.*

DECVMBENTEM siue iacentem maluit Iosephus, quam sedentem cum Scriptura dicere, non animaduertens decumbentis situm ad tenendam, nedum iaculandam tanto impetu lanceam, vt homo cum pariete configeretur, prorsus aptum non esse. Nec furiosam animi, & cerebri affectionem, ad remedium cantus postulandum satis idoneum esse; probabiliusque id à domesticis factum videri. De die quo ait Dauidem post fugam mansisse domi, parum probat; si enim per totam diem mansit domi, vt ait Iosephus, quid necesse fuit expectare mane vt caperetur? potuit enim tota illa die capi, & ex regis voluntate, ac mandato morte mulctari. Ac ne facta quidem hæc fuisse interdiu probauerit Abulensi,[a] qui putat noctu potius contigisse, etsi id scriptura non aperte dicat, ratio tamen suadet. Si enim mors in crastinum diem differebatur, nec placebat occidi noctu, potuisset pomeridianis horis interfici. adde quod nox aptior est ad fugam, & latebras. In Septuag. verba illa, *in nocte illa* referuntur ad sequentem sententiam.

κατέκειτο. שכב. καθεύδει.

a q. 10. in c. 19.

XVI. *Dauid obsidetur, domi nocte?*

FVGIT ergo *Dauid, & saluatus est nocte illa*, ait Scriptura.[b] Quo autem modo id contigerit statim subiicit, *Misit ergo Saul satellites suos in domum Dauid, vt custodirent eum, & interficeretur mane.* Quoniam videlicet viderat Saul se irrito ictu petiisse Dauidem, eumque aufugisse, & didicerat illum se in domum suam proripuisse, ibique latere; veritus ne tenebris tectus inueniri non posset, aut nocte sibi fauente elaberetur, misit qui ad ianuam tota nocte excubarent, & mane abire parantem apprehenderent, & occiderent. Cædem in auroram dilatam putat Iosephus,[c] vt mane hominem in iudicium euocatum [redacted]et. quod placuit etiam Tostato,[d] & satis consentaneum est Scripturæ, & rationi. Timuit enim hactenus hominem toti populo charissimum, nulla tectus excusatione, trucidare; ideoque iam tertium occidere voluit dum esset arreptitius, vt facinus à rege in furorem transferretur. Mandauit quidem seruis suis vt occideretur, sed mandatum occultum fuit, nec voluit cędem se conscio factam videri. Cum ergo hæc, aliaque omnia inuenta, ac machinæ irritæ fuissent, voluit per impios iudices, testes, accusatores, grauem aliquam struere calumniam, & per eam homini innocentissimo famam, & vitam eripere, & citissima executione, omnem populi motum anteuertere.

b c. 19. 10.

c l. 6. c. 14.
d q. 11. & 12

M[redacted]occidend[redacted]an in[redacted].

XVII. *An potius priuata vi.*

VERVM simplicior est expositio, mihique videtur probabilior, datum satellitibus eius interficiendi mandatum; iussosque lucem expectare, ne ille per noctem inueniri non posset, aut aliquo modo ementito habitu, tenebrisque tectus, dilaberetur. Itaque vbi nos legimus, vt custodirent eum, & interficeretur mane, in Hebræo habetur, *vt custodirent eum, & vt occiderent eum.* quo modo habet etiam S. Hieronym. in titulo Psal. 58. Et cum iudicium de re tanta, præcipitari, præsertim in persona eius viri, qui regem ipsum affinitate contingeret, & omnibus esset charissimus, non nisi suspiciosissimè posset, modica dilatio certissimæ seditioni locum datura videbatur. Eiusque rei exemplum in Ionatha, à populo liberato, non multo ante præcesserat; nec vllus erat in illis excubitoribus ita Sauli addictus, qui sibi vim fieri, in eripiendo Dauide, non facile pateretur: præsertim Ionatha principe toti populo gratiosissimo, & regni hærede annitente. Deniq; tanta erat Dauidis innocentia, vt nemo in illo accusando, probabiliter mentiri posset.

XVIII. *Monetur ab vxore de periculo.*

EXCEPIT ex fuga Dauidem Michol, accepitque ab eo causam fugæ: cum autem illa mox vidisset obsessam armatis domum, omnesque illius aditus, facile intellexit eos ad capiendum Dauidem venisse; cumque cerneret eos agere illic excubias, nec conari in domum irrumpere, coniicere cœpit eius comprehensionem, & cædem in matutinum tempus differri. Fieri autem potest, vt Ionathas sororem suam per fidum aliquem famulum curriculò monuerit de periculo Dauidis, priusquam satellites domus ipsius aditus obsiderent. Itaque illa fidenter, *Nisi*, inquit, *saluaueris te nocte hac, cras morteris.* Egregius regiæ mulieris animus, quæ non lamentis tempus, aut lacrymis terit; nec inani spe placandi patris, coniugem retinere satagit; nec noua coniux solatii sui, sed mariti amans eius salutis curam gerit. Haud surdo narrata fabula, parat fugam Dauid, nec dubitari potest quin ante fugam se Deo obnixè, in tam præsenti periculo commendarit,

cum enim per fenestram, obsessis milite ianuis, aufugiendum esset, facile erat excubitores sonum aliquem per fenestram labentis excipere, accurrere, fugam molientem comprehendere, ad regem deducere, repugnantem gladiis confodere. Constat certe in eo periculo constitutum, Psalmum 58. composuisse, dum expectatur vt custodes ad ianuam, Domino fauente, sopiantur; sicut cum postea [a] Dauid dormienti Sauli hastam & scyphum astulit, dum sopor Domini in eum irruisset.

Eius laus, & periculum Dauidis.

[a] 1. Reg. 26. 11. 12.

Inscriptio Psalmi illius, quę in Hebræo quoque habetur rem aperte docet: eam sic vertit S. Hieronymus, *victori vt non disperdas Dauid humilem & simplicem, quando misit Saul, & custodierunt domum, vt occiderent eum. Eripe me,* inquit, *de inimicis meis Deus meus, & ab insurgentibus in me libera me.* Vnicum ille quidem habebat inimicum, vnicum qui in eum insurgens tertio iam lancea ipsum perfodere statuisset, sed ille vnus instar multorum erat, & aliquos, vt fit habebat seruos, qui regis beneuolentiam, Dauidis salute, & innocentia antiquiorem haberent. Itaque eos non solum inimicos vocat, sed iniquos, qui innocentem pararent morti tradere. *Eripe me*, inquit, *de operantibus iniquitatē, & de viris sanguinum salua me.* Non enim capi tantum, sed occidi iussus erat ab istis sicariis. Et quoniam ita obsessa erat domus, nullus vt effugio locus relictus videretur, se captum iam dicit. *Quoniam ecce*, inquit, *ceperunt animam meam, irruerunt in me fortes*, quo modo dicimus in desperatis rebus, perii, occidi, nullus sum. Fortes autem dicit è Saulis satellitio electos, ad quod fortissimi quique eliguntur.

XIX. Psalmum cōponit 58.

Svam autem innocentiam, iam à Ionatha Sauli testatam, ipse repræsentat Deo, cui ea notissima erat, & quam ne ipse quidem Saul negare poterat. *Neque iniquitas mea*, inquit, *neque peccatum meum Domine*; ecliptica oratio est, afflicto & gementi recte conueniens, subintelligitur enim, in causa est cur me persequantur ad mortem; *sine iniquitate enim* aliquot iam annorum curriculum confeci, & neutram in partem declinans, directam viam tenui. Quoniam vero in suscipienda fuga pendebat animo, quo maxime iter deberet intendere, vt & tutus esset à Saule, & hospiti suo periculum non crearet, optat sibi Dominum in occursum venire, vt ab eo deducatur in locum, quem ipsi destinasset; inspirauit autem vt ad Samuelem Prophetam se conferret, vt mox dicemus. Et quoniam hi viri sanguinum ad vesperam conuenerāt ad domum Dauidis, *conuertentur* ait, vel, vt Hebræi habent, *conuertuntur ad vesperam, famem patiuntur vt canes*, tanquam famelici canes auide me deuorare cupiunt, & circumcursant ciuitatem, dum scilicet eunt & redeunt, iuxta præceptum Saulis domum meam exploraturi, ne quà imprudentibus ipsis effugiam. Sed de hic satis, cætera interpretes dabunt.

XX. Aliqua eius expositio.

Interim autem dum orat Dauid, Michol strenuè parat, quæ ad incertam fugam, diuturnam fortasse, necessaria erant; aurem ad fenestras attentam admouet, suspenso vestigio domum obit, & sub multam noctem ab intrinseco explorat quid excubitores agant; mirum sentit silentium, non voces loquentium, sed rhonchos audit stertentium, redit ad maritum, sopitos custodes nunciat, fenestram ad latus domus incustoditum ostendit, qua minime omnium periculosus descensus tentari possit: persuadet, & post vltimos amplexus, confusasque lacrymas, in sporta fortasse per funem dimissus euadit, custodibus, qui aditus tantum domus obsederant, sapienter elusis. Inde autem fugiens non in Bethlehem ad suos, vbi facile inueniri, ac capi posset; sed ad Samuelem profectus est, quo nemo eum facile abiisse suspicaretur, vbi esset ab aula, & hoste suo quam remotissimus, & amplissimi viri authoritas eum redderet tutiorem.

XXI. Paratur fuga.

Et capessitur.

Michol autem vt plus temporis Dauidi ad elabendum daret, fallaciam ingeniose commenta est, [b] qua custodes ad aliquot horas detineret. Tulit enim statuam, & posuit eam super lectum, apposuit & pellem villosam caprarum ad caput eius, quæ scilicet hominis iacentis cæsariem repræsentaret, & operuit eam vestimentis. Cum ergo nocturni custodes ad multam diem exeuntem frustra præstolati essent, retulerunt ad regem, Dauidem non exire domo. Is misit illico *apparitores, qui raperent Dauid*, & scilicet ad se perducerent occidendum. Hic mulier excusat mariti mórbum, illum totam noctem inquietam, atque insom-

XXII. Micholis fallacia, & cui fini.

[b] Abul q. 15. in c. 19.

nem exegisse causatur, vt simul verbo, factóque veritatem dissimularet, in gratiam mariti. Orat denique ne afflictio detur afflicto, nihil esse in aliqua mora periculi; regis voluntati Dauidem neque velle, neque posse resistere, *qui sciret longas regibus esse manus*. Isti qui forte inuiti perquam odioso munere fungebantur; Ab omnibus enim, etiam domesticis Saulis, amabatur Dauid, vt supra dictum est; [a] & filiæ regis libenter gratificabantur apparitores. Isti inquā redeunt ad regem, Micholis responsum referunt, ægrotare Dauidem, & habebat ægritudo, hoc rerum statu non exiguam probabilitatem; simulque spem Sauli dabat eum, qui morbo, quasi vinculis constrictus teneretur, non fugiturum. Ille nihilo placatior, sed efferatior misit rursum nuncios, qui eum ad se in lecto deferrent, vt occideretur. Non iussit in lecto occidi, non quia turpe esset hominem in lecto iacētem occidi, vt ait Lyranus: id enim nihil faciebat Saul, sed veritus ne fingeretur occisus, & morti eriperetur ab hominibus, qui eum minime oderant. Nisi malis Saulem desiderasse odium suum, præsentis cædis conspectu, exaturare, proprio dedecore, infamiaque neglecta.

probabilis ægritudo Dauidis.

a c. 18. s. 21.

XXIII. *Fraus retegitur.*

HIC videlicet fraus mulieris patefacta est, cum iam per tot internuncios multum temporis consumptum esset. *Cum* enim *venissent nuncii, inuentum est simulachrum super lectum, & pellis caprarum ad caput eius*; nimirum retectus est lectus à satellitibus Saulis, & inuento Dauide ligneo, confusi, circunspiciebant se, & Micholem, in re quamuis seria, subridentem. Moxque adito rege nouam metamorphosim nunciant. Ille iratus filiam accersit, vtique puniturus, nisi illa idonea sibi responsione consuleret. *Quare* inquit Rex, *sic illusisti mihi, & dimisisti inimicum meum, vt fugeret?* Potuit respondere Michol ignorasse se has inimicitias, sicut fecit Achimelech sacerdos, sed illa ignorantia parum erat in vxore probabilis; potuit dicere coniugis amore victam id fecisse: At rex indignatus fuisset paternum regis amorem, coniugali non præponderasse. Itaque eo confugit vt metum opponeret, qui caderet non solum in fœminam, sed etiam in constantem virum. *Ipse locutus est mihi*, inquit, *dimitte me alioqui interficiam te*. Atque ita officioso mendacio colorans excusationem suam, iram à se patris auertit, & eum seruis suis deridendum propinauit. Deus autem confudit intellectum Saulis, vt non animaduerteret Micholem nihil de illusione respondisse; propter charitatem seruo suo Dauidi exhibitam, vt notauit Abulensis. [b]

Micholis excusatio prudens.

b q 27. in c 19.

XXIV. *A Iosepho refertur. iecur capræ.*

FALLACIAM Micholis longe aliter affirmauit Iosephus, [c] *Parato*, inquit, *lecto, tanquam ægrotanti, stragulis iecur capræ recens exemptum subiecit, diluculoque venientibus quos pater ad Dauidem miserat, ostendit lectum opertum, & quod palpitatione iecoris stragula moueri viderent, maritum ægrum anhelare persuasit, addens totam noctem inquietam eum exegisse. &c.* Irridendum profecto videretur hoc caprarum iecur, & ad rabinorū somnia amandandum, nisi in septuaginta passim legeretur, ἐ ἦπαρ τῶν αἰγῶν ἔθηκε πρὸς κεφαλῆς, *& iecur caprarum posuit ad caput*. & in Theodoreto, [d] *fuisse autem aiunt suppositum iecur caprarum, vt eius qui moueretur, figuram efficeret verisimilem; aiunt enim iecur caprarum diu moueri*. Et infra, *ponit autem etiam in medio vestium iecur capræ recens occisæ, vt ferat imaginem ventris hominis, & motum imitetur quodammodo respirationem. Sat multum enim mouetur, etiam post cædem eiusmodi iecur.* Hæc ibi Theodoret. vbi vides eum imitatum Iosephum, sicut Theodoretum imitatus est de more Procopius [e] Comestor quoque, *Michol autem*, inquit, *strauit lectulum eius, quasi ægrotantis, in quo posuit statuam, & pellem caprarum ad caput eius; similitudinem capillorum exprimens, & sagis supposuit iecur capræ spirans, exprimens anhelantem*. Denique ante Hieronymum in vulgatis codicibus legebatur, iecur caprarum, vt mox ex eodem ostendemus.

c l. 6. ant. c. 14.

Rom. Aldi. Basil.

d q. 48.

ἐφ' ἡπατι.

e 1. Reg. c. 18.

XXV. *Improbatur.*

EXISTIMO sane hoc caprarum iecur repudiandum esse, & ex scriptionis errore natum. Repudiandi mihi author Hieronymus in epistola ad Marcellam, cui initium est, [f] *Epistolare officium est*; vbi hunc ipsum locum exponens, *venerunt*, inquit, *nuncii, & ecce* κενοτάφια *in lecto. pro cenotaphiis in Hebræo theraphim, id est* μορφώματα (iuxta Aquilæ interpretationem) *posita sunt, & non decor caprarum, vt nostri codices habent, sed puluillus de caprarum pelle consutus, qui intonsis pilis, caput inuoluti in lectulo hominis mentiretur.* Sic Hieronymus, nisi quod *decor caprarum* nunquam scripsit, sed iecur, vt ex dictis patet, quod Erasmum, Victorinum, aliosque correctores ef-

f to. 3. ep. 130.

Emendatur locus in S. Hieron.

fugit; non tamen Frontonem nostrum, vt in notis in eam epist. leges. Improbat ergo Hieronymus, hoc caprarum iecur, & pulullum iecoris loco substituit. Diuersæ interpretationi occasionem dedit Hebræorum vocabulorum similitudo, nam כבד Caued iecur significat, כביר Cebir autem pannum crassum e pilis caprarum contextum, vt exponit Kimhi, Pagninus vertit puluinar è pilis, Hieron. modo pellem, modo pulullum è pelle.[a] Ea similitudo Kircherum in fraudem induxit, qui putauit Septuag. Cebir vertisse Hepar, cum illi caued legerint, & verterint Hepar. At neque textus hebræus, hoc loco, neque chaldæa paraphra. neque 70. Complut. aut regia vllam hepatis mentionem faciunt; sed habent ἐστρογγυλωμένα τρίχων τῶν αἰγῶν, idest pilos caprarum in orbem rotundatos, quibus scilicet caput statuæ cooperiretur, vt fert editio vulgata. vel ad capillos significandos, vel ad caput ægroti confouendum, vt ait Serar. hoc loco.

Ex mendo introductũ Hepar.

[a] Fro. 19. 13. Ezec. 11. 21.

XXVI. *Arguitur Iosephus.*

Oportebat autem Iosephum linguam patriam egregiè callentem, & ex hebræis fontibus, vt ipse ait, [b] haurientem, iecur hoc missum facere, & non illi fabulam superstruere. Nam quantum obsecro erat iecur istud, quod medio in lecto humani corporis molem repræsentaret? aut quandiu tandem iecur hoc palpitat, vt satis diu possit hominis respirationem imitari? Et quis credat tantum esse illius iecoris motum, vt pluribus stragulis, & vestibus obrutum, ęgros nihilominus anhelitus referat? rectius ibi catulum aut felem abdidisset. Præsertim si extracti è corpore caprini iecoris nullus est motus. Nullus certe ab Aristotele aut Plinio, nullus à recentioribus quos viderim medicis notatus. Aliqui tamen lanii, modicam, & breuem palpitationem notarunt, sed imparem isti motui. Denique Septuag. hoc iecur ad caput collocant, vbi nullus eius motionis vsus, non stragulis subiiciunt, ad locum quem venter occupat, vt Iosephum explicauit Theodoretus.

[b] Col. 2017. l. 1. ant. in præfat. & lib. 20. c. 9.

XXVII. *Simulachrum dissimulat.*

Sed quid est quod Iosephus hoc loco statuæ, siue simulachri nihil omnino meminit, nedum ei aut caput tribuit, aut pedes, próque eo facetum hoc iecur ingeniosus homo substituit? simulachrum, inquam, quod hic Hebræi theraphim vocarunt, Aquila apud Hieron. [c] μορφώματα, quas ipse figuras, siue figurationes interpretatur. Septuaginta vero κενοτάφια id est sepulchra inania. *Quomodo enim*, vt ait Theodoret.[d] *inane sepulchrum videtur quidem habere mortuum, sed non habet, ita etiam quod per vestes erat compositum, videbatur quidem esse Dauid agens animam, sed non erat.* Vbi vides hoc simulachrum non ligneum fuisse, sed laneum, ex vestium multitudine conflatum, quam dicit esse interpretationem Aquilæ; ait enim, [e] *Sepulchra inania, Aquila interpretatus est* μόρφωμα, καὶ ἱματίων πλῆθος, καὶ τὸ πλέγμα τῶν αἰγῶν, ἐστρογγυλωμένα τριχῶν, sic enim traiectionem verborum eius loci digerendam, ac disponendam puto. & simulachrum siue statuam huic vestium multitudini præferendam; quæ capite careat, cuius diserta est mentio in hebræis, græcis, chaldæis, latinisque codicibus, cui operiendo, vt capillis imitandis, villus capræ circumpositus fuerat.[f] Ad Iosephum autem quod attinet, arbitror sane ad cubile ipsum fallaciæ huius, vestigiis minime ambiguis peruenturum, qui dixerit, veritum fuisse Iosephum, ne statuæ, aut simulachra apud Dauidem inuenta dicerentur, quæ Iudæi hoc tempore execrabantur, & inexpugnabili obstinatione respuebant, vt ex Philonis ad Caium legatione, & Iosepho[g] ipso patet.

תרפים

[c] ep. 130 & in c. 3. Osee.

[d] q. 48.

[e] ibid. init. q.

Emendatur Theodoretus.

[f] vid. ſ. b. in 3. Osee n. 21.

Cur ille dissimulet.

[g] l. 2. de bell. c. 8.

XXVIII. *Dauid ex fuga non adiit suos.*

Dauid *autem*, vt ad ipsum redeamus, *fugiens saluatus est, & venit ad Samuel in Ramatha.* non venit ad suos in Bethlehem, vt ante dixi,[h] ne ibi facile inueniri, & capi posset: aut si forte resisteret cum suis, omnes facile ab exercitu regio opprimerentur: aut si victoriam illi Deus daret; ciuili sanguine redundaret; nec credebat Dauid tempus adhuc esse, vt ad extrema ista veniretur, ratus etiamnum locum aliquem reconciliationi superesse. Nec erat Sauli causa, cur inimicum suum ad Samuelem confugisse suspicaretur; nihil enim de Dauidis ab eo facta inunctione didicerat; & maxima erat eandem ob causam Dauidi ratio, cur ad illum, tanquam ad patrem, & diuinæ erga se prouidentiæ internuncium, atque administrum, accurreret; per quem etiam Deum dubiis in rebus, afflictisque consuleret. *Nunciauit autem ei omnia, quæ fecerat sibi Saul*, ex quo illum, ob imprudentes mulierum cantilenas, auersari cœperat; quoties illum gladiis Philisthæorum obiecerat; & nominatim vt ipsum vibrata lancea, semel, iterum,

[h] n. 21. & Abul. q. 29.

Sed Samuelem. 1 2

tertiò pene perfoderat, & ad hanc denique nocturnam fugam, obuallata domo satellite, indubitatæ mortis metu perpulerat.

XXIX. *Qui plangit Saulē. Et Dauidē consolatur.* INGEMVIT videlicet Samuel, & pristinæ memor amicitiæ, ac temporis illius, quo in toto populo eo meliorem habebat, neminem, super inconstantia rerum humanarum, & luctuosa Saulis mutatione, improbitate, ac reprobatione lamentatus est: veritus ne ea esset ipsius à cætu piorum proscriptio in omnem æternitatem. Inde ad fugitiuum suum conuersus. Tu vero, inquit, fili mi Dauid esto animo forti, & iuuenile hoc pectus constanti obarmato patientia; nec eam præsens conditio fugitiui vllo modo frangat; quin potius ab vltima ipsa gentis nostræ origine memoria repete Abrahamum, [a] charissimum Deo, ac maximæ gloriæ destinatum, discessit ex patria vocante Deo, & ex impiorum contubernio pene profugit, totamque vitam peregrinus traduxit. Fugitiuus Iacob Israelitarum parens, fratrem habuit, qui ei mortem intentaret, & ipsum ad fugam longinquam, ad 20. ipsos annos compelleret. Deinde qui patriam fugerat, patriam fuga repetiit, & qui prius fratrem, postea socerum fugit, nihilominus rediit in patriam opulentus, & socero & fratri reconciliatus est. Ioseph infensos habuit ex inuidia fratres, à quibus tantumnon morti traditus est, certe venditus; Prorex nihilominus in Ægypto factus, toti genti suæ saluti fuit. Fugitiuus ex Ægypto Moses, post humilem pecorum curam, ab ipso Deo, Pharaonis constitutus est Deus, & totius populi nostri factus est legislator, & princeps.

[a] vid. 7n. cius 48.

XXX. *Futura prædicens.* IEPHTHE Galaadites bellator fortissimus, ipse quoque fugitiuus, & paterna pulsus domo à fratribus, ciuibusque suis; sed ab iisdem mox honorificè reuocatus, primum in Galaaditide princeps, Ammonitas egregiè deuicit, deinde duodecim tribuum Iudex effectus est. Eris tu quoque, mi Dauid, aliquando in clarissimis illustrium virorum exemplis, cum quorum gestis hæc tua initia præclare conspirant. Tu quoque fratribus visus es non æquissimis, tu è gregum custodia ad principatum vocatus, regni candidatus effectus es; tu etiamnum socerum habes infensum, sed ei propediem reconciliaberis Ionathæ tui interuentu, beneuolentia non admodum constante; recrudescet quippe infesta, atq; inueterata ægritudo, & ad iteratam, ac diuturniorem compellet fugam, nec minora in pericula coniiciet. Eris nihilominus aliquando princeps populi huius, sed longe maximus atque fœlicissimus; & secundum multitudinem dolorum tuorum in corde tuo, consolationes Domini lætificabunt animam tuam. Non est Deus sicut homo [b] vt agat pœnitentiam, & non perficiat in te opus, quod manu mea inchoauit. *Dei quippe perfecta sunt opera*, vt ait legislator noster, [c] *& omnes viæ eius iudicia.* Interim autem, quantum Domino placuerit, hac mecum solitudine frueris. Hæc, aut his similia Dauidi à Samuele Propheta prænunciata, dici possunt, non sine similitudine veri.

[b] 1. Reg. 15. 29.
[c] Deut. 32. 4

XXXI. *Abeunt in Naioth.* ABIERVNT autem ambo ex vrbe Ramatha, ne Dauidis fuga oppidanis innotesceret, & per eorum aliquem Sauli. & morati sunt in Naioth. Eum locum Septuag. appellant Ναυὰθ, Comestor Nabaioth. Iosephus Galbaath, non sine suspicione mendi. Cumque Scriptura dicat aliquoties Naioth fuisse in Ramatha, *Quis ille locus.* 4. Abulensis putat [d] Naioth non fuisse locum distinctum à Ramatha, nisi vt partem à toto, & contentum à continente; sicut Gabaa fuit collis intra vrbem Cariathiarim, [e] & Bama in Gabaa Beniamin. [f] Idem sentit Dionys. & ante vtrumque Comestor, qui ait Naioth fuisse collem in Ramatha. Vatablus ex hebræis refert hunc locum situm fuisse in agro vrbis Ramatha, quæ vtique Iosephi mens est, & significare locum studiosorum; vt mirum sit Adrichom. Naioth versus Hierosolyma transferre, Vatablo consentit Serarius. Amœnum fuisse *Domus doctrinæ.* locum, cum horto, & pomario suspicatur Caiet. Chaldæus domum doctrinæ interpretatur, vbi Samuel doceret eos, qui mox dicūtur prophetasse: eorumq; collegia agnoscit. Abul. & Serar. [g] Vt facile sit intelligere hoc loco institutos fuisse adolescentes, qui in lege Domini erudirentur, totam rem moderante Samuele, qui ab aulæ strepitu semotus, ita Deo vacabat & sibi, vt in iuuentute recte informanda, in primis elaborandum putaret, sicque senectutem suam negotioso otio honestissime reficeret, & his paulatim studiis suauiter immoreretur.

[d] in hunc locum q. 30.
[e] 1. Reg. 7. 1
[f] 1. Reg. c 10. 5.
[g] vid. Abul. q 31.

XXXII. *Quæ ibi Dauidis mora.* HIC Dauid requiem aliquam se inuenturū putabat, & clam omnibus per sacras

meditationes,

meditationes, & cantica spiritalia Deo vacaturum: qui ipsum ad longe grauiora certamina, turbasq. destinarat; eoque permittente cognitum est Dauidem apud Samuelem in Naioth latere. Quandiu autem latuerit non est proditum, Iosephus ἐκεῖ διέτριβεν σὺν αὐτῷ *ibi cum ipso commoratus est*, nihil amplius quam Scriptura, aliquot fortassis hebdomadas, aut etiam dies; id enim cōsentaneum est Septuag. qui Dauidem ibi non mansisse, sed sedisse dixerūt; & consentaneū incredibili Saulis studio, curæq. vbiq. locorū hanc quasi prædam perscrutandi, ac peruestigādi. Ergo quāuis sepositus esset à turbis locus, & hominū frequentia secretus; venit tamen ad regis aures illic Dauidem latere. Exarsit illico cupiditate hominem capiendi, imo rapiendi; *misit* enim *lictores vt raperent Dauid*, & si opus esset repugnantes compescerent, vt quamprimū morti traderetur, *mittit armatos* ait Iosephus, *qui eum comprehensum ad se pertrahant.* ac fortasse non impune tulisset hanc suam in Dauidem charitatem Samuel, nisi Dominus vtriusque incolumitati mirabiliter prouidisset. Prouidit autem in hunc modum.

ἐκάθισαι. — Innotescit Sauli.

XXXIII. *Lictores prophetant.*

LICTORES cum primum viderunt *cuneum prophetarum vaticinantium, & Samuelem stantem super eos, factus est etiam spiritus Domini in illis, & prophetare cœperūt etiam ipsi*, Cum autem varij sint prophetiarum modi, varia genera propheitarum; quomodo hic prophetia accipienda sit non plane constat. Theodoretus [a] non satis explicat quam gratiam propheticam vocet. S. August. lib. 2. [b] ad Simplicianum videtur intelligere spiritum propheticum futura prænuntiantem, & secreta reuelantem, tam in istis Samuelis discipulis, quam in omnibus nuncijs & Saule ipso, & confirmat exemplo Balaam. Idem habetur lib. 2. de mirabil. sacræ script. c. 10. [c] nihil autem aliud probat, quam verum prophetiæ illius spiritum etiam malis, ac reprobis communicari posse. Verum hanc expositionem non probat Abulensis [d] quod omnibus simul prophetantibus, confusæ essent atq; inutiles huiusmodi prophetiæ, nemine attendente quid singuli dicerent.

Quo genere prophetia.

a q. 49. b q 1. c vide & in psal. 103. d vide Abul q 31 & 32. in c. 19.

XXXIV. *Canticorum spiritalium.*

CHALDEVS paraphrastes, quem sequuntur Abulensis, Vatablus, Emanuel Sa, & alij, prophetare hoc loco explicant, Deū laudare, quo modo etiā supra cap. 10. quādo Saul quoq. prophetā egit, cū alio cuneo prophetarū. Verū spiritus iste propheticus dupliciter contingit, diuino afflatu sine vlla industria, aut humano studio, Deo edocēte intellectū ad cōcipiendū, & voluntatē ad enunciandū per organa corporis, Dei laudes, & opera eius mirabilia prædicanda, 2. studio ac doctrina humana, alijs alios edocentibus mysteria, quæ celebrentur, certasq. ea prædicandi rationes: priore modo nuncij satellitesque Saulis, atque adeo Saul ipse prophetarunt: posteriore illi omnes prophetæ, qui magistrum agnoscebant Samuelem. Samuel autem ipse, & Dauid, qui spiritu prophetico iam diuinitus donati fuerant, eamque scientiam vsu ipso expoliuerant, vtroq. modo prophetasse dici possunt. Porro nuncij Saulis ibi diuinitus non solum illustrati, sed voluntate immutati sunt, vt nec curarent Dauidem comprehendere, nec redire ad Dominum suum, vna in eis prophetandi, & psallendi cura dominante. *Quod cum nunciatum esset Sauli, misit & alios nuncios, prophetauerunt autem & illi, & rursum misit Saul tertios nuncios, qui & ipsi prophetauerunt.*

Is spiritus dupliciter contingit.

Quomodo mutati nuncij Saulis.

XXXV. *Qui huius prodigij finis.*

Hoc porro prophetarum toties multiplicatorum prodigium, primùm diuinam potentiam in hominum intellectus, voluntatesque prædicabat, quas sine vlla violentia aut coactione ita flecteret, vt velle omnino desinerent, quod maxime volebant, Sauli videlicet obtemperare; & velle inciperent, constanterque vellent, quod statuerant ante non velle; nimirum posteriores volebant non prophetare, sed Dauidem rapere. At fecerunt quod nolebant, & non fecerunt, quod se statuerant omnino facturos. Secundo ponebat hoc miraculum in omnium oculis quanti Deus faceret Dauidem, in cuius salutem ac libertatem, prophetiæ gratiam in sicarios, in immerentes, in recusantes profunderet, atque prodigeret. Tertio Sauli apertissime demonstrabat, ipsum pugnare cum Deo, qui eius conatibus, præter omnem naturæ ordinem, ac modū obsistebat, vt iā illud dicere Dominus posset, [e] *Saule, Saule quid me persequeris?* At ille nō vsurpat vicissim, *Domine quid me vis facere?* Sed nō dedit ei Deus cor intelligens, vt à malo diuerteret, vt ait Abul. [f] Ac ne forte Saul collusionem aliquam suspicaretur, si primis nūcijs, imo secūdis, ac tertijs prophetātib. Dauid effugeret,

e Act 9 v. 5. 6. f q. 35. in c. 19. 1. Reg.

Cur Saul prophetarit.

& huiuſmodi prophetiam humanam fraudem ſuorum Dauidi fauentium interpretaretur, voluit Dominus Dauidem interea ibidem ſubſiſtere, donec ipſemet veniret, qui & prophetaret ipſe, & ſuos prophetantes videret, & aduerſarium ſuũ in conſpectu ſuo, corã triplici ſatellitũ cohorte impune abeuntẽ cõſpiceret.

XXXVI. *Saul adit prophetas.* ITAQVE Saul cum miſſos iam tertio ſatellites non crederet prophetare, [a] ſed ſibi illudere, atque in gratiam aduerſarii ſui præuaricari; aut certe ſpiritui prophetico laxius quam par eſſet, & quam ipſorum erga regem ſuum obſeruantia requireret, obſiſtere; *iratus eſt* vehementer; & ratus præſente ſe fraudem omnem, colluſionemq; ceſſaturam, nutuque ſuo ſe tot nuncios, ac lictores, à cantilenis abductos, ad ſeria reuocaturum, & ad regia mandata exequenda compulſurum, [b] *abiit etiam ipſe in Ramatha.* ſeſe videlicet in viam dedit, *& venit vſque ad ciſternam magnam, quæ eſt in Socho* oppido, vel pago in itinere poſito, *Et interrogauit, & dixit, in quo loco ſunt Samuel & Dauid?* externos atque ignotos interrogat, probaturus an ſui vera illi retuliſſent; quod ex reſponſionum ſimilitudine agnoſcebat, & an illi adhuc ibi ſubſtitiſſent, vel alio ſe iam contuliſſent; cognito eius aduentu. *dictumque eſt ei; ecce in Naioth ſunt, in Ramatha.* Quo audito properat, perfecturus, quod ſui non potuerant, aut noluerant, vtiq. innocentem generum manu ſua interfecturus è veſtigio.

XXXVII *Et ſpiritu prophetico corripitur citius.* VERVM admodum tutus eſt, qui in protectione Dei cœli commoratur. Qui exiſtimabat ſe facilius, ac conſtantius reſtiturum diuino ſpiritui, ſi quis forte ſibi obſiſteret, quam tot ſerui ſui, vehementius etiam ipſe, ac citius vim diuinam ſenſit. Citius quidem, quia cæteri ſpiritu prophetico corripiebãtur, cum ad conſpectum Samuelis, & Dauidis perueniſſent; ipſe autem ex itinere prophetare cœpit, & diuinas laudes canere, [c] idque teſtatur Scriptura cum ait, *Et factus eſt etiam ſuper eum ſpiritus* Domini, *& ambulabat ingrediens, & prophetabat vſque dum veniret in Naioth, in Ramatha.* vehementior autem motio & impulſus prophetici ſpiritus agnoſcitur in eo, quod illo incitante depoſuit ipſe veſtimenta ſua, quod ſcilicet alii non fecerant. *Ac vehementius.* Quamuis enim verba textus ferre poſſint eam expoſitionem, vt alii quoque intelligantur inter prophetandum expoliaſſe ſe, legimus enim, *Et expoliauit etiam ipſe ſe veſtimentis ſuis*, quaſi dicat, non ſecus quam alii fecerant, itaque in hebręo legatur, Septuaginta tamen illud *etiam ipſe* non habent, neque Ioſephus eos ſecutus, Theodoretus item, Procopius, & Abulenſ. [d] & vni Sauli tribuunt, vt abiecto veſtitu nudus prophetam egerit. *Nudauit ſe*

XXXVIII *An omni veſtitu.* PROPHETAVIT inquit Rupertus, [e] non minus facto quam verbis, nam expoliando ſe veſtimentis ſuis, ei quem perſequebatur regnum ſe relicturum ſignificauit, quod ante ipſum dixerant Theodoretus, & Procopius. Verum dubia eſt iſta ſpoliatio. Cum enim Scriptura dicat Saulem *cecidiſſe nudum tota die illa & nocte*, quæritur an plane nudus iacuerit, an tantum abſque regiis veſtimentis, quaſi vilis aliquis de infima plebe homuncio. Priorem ſententiam ſecutus dicitur Abem Ezra, ſecutus eſt certe Vatablus, aitque ſpiritum Dei adimere omnem pudorem iis quos poſſidet, id eſt non eſſe tum compotes ſui, idque videtur fateri Toſtatus in pœnam ac confuſionem Sauli contigiſſe. Alii autem paſſim ſentiunt ſolis nudatum regiis veſtimentis, nam Hieron. in tradit. *Expoliaſſe vero ſe non omnibus veſtimentis, ſed regalibus tantum intelligendum eſt.* Ita ipſe, cui aſſentiuntur Angelomus, Comeſtor, Lyranus, Dionyſ. Caiet. Emanuel Sa, Adrichom. Abulenſis, qui ait id non factum, quia Samuel, & qui cum eo erant, hanc eius ignominiam non toleraturi erant. Idem ſenſiſſe apparet Ioſephum, Theodoretum, atq; Procopium, omnes enim habent in ſingulari Saulem ſe veſte nudaſſe. ſed vox [illegible] tam veſtem, quam veſtitum, ſiue veſtimenta, etiam in ſingulari ſignificat. *An regio tantum.*

XXXIX. *Qui dicatur Samuel vidiſſe Saulem.* ALIA eſt in iiſdem traditionibus dubitatio. Quærit enim Hieronymus quomodo verum ſit, quod ſupra dictum eſt cap. 15. extremo: Samuelem non vidiſſe vltra Saulem, vſque ad diem mortis ſuæ, cum hic alter in alterius dicatur veniſſe conſpectum; & quidem aliquot annis ante vtriuſque mortem. *Quam quæſtionem*, inquit, *Hebræi his duobus modis ſoluunt, aut non vidit eum, quia quando iunctus eſt Saul cuneo prophetarum abſcondit ſe Samuel ne videretur ab eo; aut non vidit eum, indutum habitu regio, quo indutus erat, quando dictum eſt, non vidit eum, vſq; in diem mortis ſuæ, ſubauditur indutũ habitu regio.* hæc ibi, quæ apud Rupertum quoque, & Angelomum reperies,

[a] Abulenſ. q. 38. ibid.
[b] c. 19. v. 22.
[c] quod non obſeruaſſe videtur Torn. an. 4. et. 431. n.
[d] q. 39. v. 6.
[e] L. 2. c. 10.
Apud Abul. & Serar.

[a] Abul q. 41. in c 15. [b] an Saul 7. n 70.

authoris nomen non reperies.[a] Sed magis probanda videtur expositio, quam supra attulimus, [b] Samuelem nunquam deinceps inuisisse regem, nunquam collocutum, vel honoris vel beneuolentiæ causa: sed à Deo desertum deseruisse.

XL. *Et cecinisse aut cecidisse.*

[c] an. 4. ætat. 431. n. 1.

QVID est autem quod Saul cecidisse dicitur nudus tota die illa, & nocte? Lyran. & Abul. & Torniel. [c] legunt cecinisse, quia hoc genus prophetiæ canendo peragi solebat; & in quibusdam bibliis ita legitur, sed repugnãte Hebræo textu, Græco, Latinisque emendatis in quibus omnibus est cecidisse Saulem, Iosephus quoq; nudum per diem ac noctem iacuisse, dominãte scilicet prophetico spiritu, & perseuerante, quamuis corpore defatigato. Verum cum cæteri neq; cecidisse, neque iacuisse, dicantur, iste casus ad agitationem consuetam mali spiritus referri posset: quod si concedimus ad eam tamen subleuandã Dauid psallando non affuit, sed sibi fugiendo consuluit. Propterea enim Deus ipsum aut prophetare aut insanire permisit, vt tutam seruo suo præberet euadendi viam. Cum interim populus alias vsurpatam parœmiam, & quasi cãtilenam iteraret, *num & Saul inter Prophetas?* quod erat nunc admirabilius quam antea, quia præterquam quod Propheta non erat, etiam prophetam persequebatur etiam stricto arcu, vt ait author Mirab. Scripturæ.[d]

[d] l. 2. c. 10.

XLI. *Dauid. fugit Enioth.*

[e] ca. 20.

[f] in cap. 19.

SEQVITVR deinceps fuga Dauidis de Naioth, sed dubiũ est an immediata fuerit eius querela proximæ narrationi. Significat autem Scriptor sacer, [e] dum Saul tota illa die ac nocte extra se positus iaceret, prophetaretque non satis compos sui, Dauidem fugisse ad Ionatham. Idque non obscure significat Abulensis q. 35. [f] cum ait decuisse vt non fugeret Dauid ad primos nuncios prophetantes, sed expectaret aduentum Saulis, & tunc fugeret. Et rursum q. 36. *Manserunt,* inquit, *ibi omnes nuncii prophetantes, vsque ad aduentum Saulis, & post credendum est quod post recessum* Dauid *omnes simul desierint prophetare, tam Saul, quam nuncii sui.* Sic ipse, ergo recesserat Dauid, quando cessauit Saul prophetam agere. Deinde q. 2. & 4. in cap. 20. putat post hanc fugam è Naioth, factam aliquam reconciliationem, inter Dauidem & Saulem, interuentu Ionathæ, ad quem Dauid querelam detulerat, quod alioqui absurdum esset mirari Saulem, quod Dauid abesset à mensa eius. Vana quoque esset Ionathæ excusatio de profectione Dauidis in Bethlehem, cum ille non desisset Dauidem hostiliter persequi, & huic in promptu esset dicere, Quid miraris abesse hominem; quem tu toties interficere voluisti? & ex quo tot misisti nuncios, & satellites, tam in domum ipsius, quam in Naioth, nulla intercesserit reconciliatio? 6.

Dum Saul prophetat,

deesse in textu vnam reconciliationem ex Abul.

6. ex.

XLII. *Lyrani expositio.*

LYRANVS autem existimat Dauidem venisse ad Ionatham, absentem ab vrbe in qua degebat Saul, quod ab aula propter aliqua negotia recessisset, & ignoraret quæ ab eo tẽpore, quo, eius interuẽtu, reconciliatio facta fuerat, Saul in Dauidem machinatus fuerat, illaque à Dauide ad Ionatham relata, additis precibus vt probaret an plane desperanda pax foret. Verum ex sequentibus satis constat Ionathã Saulem, & Dauidem, in eadẽ vrbe fuisse, cum sequens probatio facta est, idq. affirmant Tostatus & Serar. Neq; satis probabile est ignorasse Ionatham vel vnum diem, Saulis lancea petitum Dauidem sibi charissimũ caput, quamuis tantum abfuisset, quãtum spatii est à Dan vsq; Bersabee: nescisse obsessum in domo sua à satellitibus, & per fenestram fuga lapsum. Scripsisset vel Michol vnius cõiux, alterius soror, vel alius de familia regis. Censet Torniellus expediri posse difficultatem, sine vlla noua reconciliatione, aut non introducta Ionathæ ignorantia, de postremùm parata Dauidi à patre pernicie; dicendo Ionatham omnia illa tribuisse infestanti dæmoni, eaque impotem sui aggressum esse, vt non solum venia, sed commiseratione dignus videretur. Nam quæ sciens, prudensque susciperet, ea secum communicare. De Dauidis autem cæde nihil ad se, vt alias retulisse. Verum hæc respõsio ponit Saulem, ex opinione Ionathæ, fuisse semper impotem sui, licet reipsa non vexaretur à dæmone, nam extra vexationem suam Dauidem persequebatur, vt cum venit in Naioth. Ergo tum sciens volensque peccabat, imo, & in vexatione sua, vt supra declaratum est. Eligat prudens lector quam malit rationẽ huius nodi soluendi, ego deinceps Tostati [g] sententiam sequar, qui geminam Dauidis ad Ionatham querelam ponit, priorem, quæ scripta non sit, & quam reconciliatio aliqua secuta est, & posteriorem quę narratur

Tornielli.

probatur Abul.

[g] q. 4. in c. 10.

in textu, quamuis autem illa reconciliatio ſuo loco perſcripta non ſit, ex poſteriore tamen narratione colligitur illam anteceſſiſſe.

XLIII. *Et exponitur. Dauid apud Ionatham queritur.*

PROPHETANTIBVS ergo nouis Prophetis, venit Dauid ad Ionatham, quē Saul in ea vrbe reliquerat, in qua curiam habebat, ibiq. ante reditum Saulis expoſtulauit de capitali eius in ſe odio, & diuina quam proximè expertus eſſet liberatione; Quibus ille auditis, reuertentem patrem adiit, orauitq. vt odiū omne ſuum in Dauidem abſtergeret, quem videret apertiſſimis prodigiis à Deo protegi. prophetiam enim tam nouam, quam ipſe, eiuſque nuncii experti eſſent, tamque diuturnā alteri tribui non poſſe quā Deo, contra quem videretur gigantū more pugnare: & ſtimulum calce infringere velle. Addebat fortaſſis & illud ex Iobo,[a] *Quis reſtitit ei, & pacem habuit? qui tranſtulit montes, & neſcierunt hi, quos ſubuertit in furore ſuo; Qui cōmouet terram de loco ſuo, & colomnæ eius concutiuntur.* Montes dicebat eſſe principes, qui reliquam hominum multitudinem naturæ & gratiæ donis, longe multumque tranſcendunt, qui quamuis in terra fixi, altitudine tamen dignitatis ſuæ, qua Dei vices in terris gerunt, cœlorū globos, ac Deū ipſū vicinitate contingunt. Eoſdem columnas eſſe, quæ rempub. mirifice ornant validéque ſuſtentant: omnipotentem tamen Deum, & columnas concutere, & mōtes ſubuertere in furore ſuo, ſi infirmitatis ſuæ, & humanæ conditionis obliti, temeraria atque irrita in cœlum arma conuertant.

Qui patrē monet.

[a] Iob. 9. 4. 5.

XLIV. *Oratque. Et pacem impetrat.*

ORARE itaque vt volente Deo, ſuperiſque plaudentibus in gratiam redeat cum innocentiſſimo iuuene, cum fortiſſimo bellatore, cum prudentiſſimo ac feliciſſimo duce, cum amantiſſimo atque obſequentiſſimo genero, cum eo qui ſit populi deliciæ, perpetuus hoſtium terror, ac malleus, & eximium Iſraelitarum decus & ornamentum; virum quo præſtantiorē ne conceptis quidem votis optare poſſe videatur, virum Deo chariſſimum ac religioſiſſimum, in cuius ille gratiam, immerentibus, atque adeo repugnātibus, cœleſtia dona concedit. Hęc dicentem ac plura parantē interpellans Saul. Age age inquit, agnoſco quis ſit amor in Dauidem tuus, qui haſce laudes expreſſit, placet finem ponere ſimultati. Agat ille quod ſubditum decet ac generum; Ego principem ſocerum præſtabo; ne efferatur ſuperbia, ne ſecundis rebus, & ad voluntatem fluentibus inſoleſcat, ego illi verſa vice oſtendam quanti te faciam, & quo illum habeam loco ob amorem tui. Hæc tu ad ipſum per otium referes, & tecum adduces ad menſam meam. Ita dictū, factūq;, quæ nos probabiliter, erudite lector vt vides digeſſimus. Nō enim ſine fundamēdo huiuſcemodi, apparet Dauidis locus in regia menſa vacuus.

XLV. *Redit ad ingenium Saul.*

VERVM non diuturna fuit iſta gratia, non longa pax aut Dauidi, aut rebus fuit. Recurſant quippe animo illi plauſus populi totius, in victoria Goliathi, effuſæ ciuitates in occurſum Dauidis, omnium ordinum conſenſus, gratiarum actio, congratulatio; Iterumq; iterūq; reſonant, auribuſq. regis inſonant illæ muliebres cantilenæ, illa comparatio, ille contemptus ſui; illa mille, & illa decem millia, quæ quotidie miſerum regis animum cruentant, atque exanimant. Ingerunt ſe, atq; intrudunt nolenti illa de Philiſthæis toties reuecta trophæa, imperatæ illę ac perfectæ cædes, illa duplicata præputia; inſtat, atque imminet ille pudor, ne irrito conatu Saul vnum virum in regno ſuo perſecutus dicatur; & paſtori princeps, iuueni ſenex, pulici vni rex Iſrael ceſſiſſe videatur; viuunt adhuc ac vigēt in abdicati regis animo illæ Samuelis minæ, illa regni, vt pallii prophetici ſciſſio, & quæſitus ſecundū cor Dei regni hæres, atq. ſucceſſor. Deniq. hominē de mēte deiicit, ille mortalium, atq. immortalium in Dauidem fauor, ac dedecus familię ſuæ, in peſtem ac perniciē ſuā. Proh quantā exercet tyrannidē in mente principis metus, liuor, æmulatio! Hæc atq; his ſimilia Saulem verſaſſe animo, ſecuta mox ipſius in Ionatham indignatio non obſcure ſignificat, ſed priora videamus.

quæ illum vexarent.

XLVI. *Rurſum conſpirat in Dauidem.*

TANTVS ergo hic metus, & dura ſicut infernus æmulatio noctu, inſomnes in molli lecto noctes afferunt, aut vbi ſomnus obrepſerit, horrificis inſomniorum imaginibus territant, ac ſomnum violenter excutiūt: interdiu faſtidium cibi, venationis tædium, ludi neglectum afferunt, & in animi relaxatione reddūt amicis moroſū, aſperū, inhumanū. Hæc infœlicē Saulem dum perpetuo pulſant ac fodicant, deniq; deiiciunt, eiq. perſuadent nihil malis ſuis afferri poſſe remedii, præter viri vnius interitum; nihil ſine ea cæde boni ſperari poſſe; ea perpetrata

læta sibi omnia, & tranquilla fore, & quæ nunc in salo æstuant, fluctibusque iactantur, in tuto, atque in portu quietura. Et esse illum quidem innocentem; verum si recte sapiat, principis saluti, in qua communis vertatur salus, vitam suam dicare, ac deuouere recte posse, & debere. qui in pascuis animam suam posuit pro ouibus suis, quidni eam ponat pro rege ac principe suo? In his [redacted] inepte voluntatus, Ia[redacted] inquit alea, [redacted] *[redacted]*

QVONIAM vero præclare intelligebat, vnum sibi Ionathan omni studio atque opera obstiturum, cuius tamen vel maxime intereat Dauidem tolli de medio, illud etiam atque etiam cauit, ne quo ille modo persentisceret quid ageretur, quod recte suspicabatur Dauid, cum diceret dicturum Saulem *Nesciat hoc Ionathas, ne forte tristetur.* [a] detulit ergo rem ad fidissimos scelerum administros, qui regis gratiam Dei beneuolentia, ac conscientia propria multo antiquiorem ducerent, vt quod ipse manu propria, & infelici lancea per furorem toties perpetrare nequiuisset, illi perficerent; & se perpetuo metu ac mœrore, regnum periculo liberarent, præmia non defutura, quę tanto beneficio cumulate respondeant. Rem ipsis non difficulter ex animi sententia successuram, incautum hominem, nihilq; sibi à proxima reconciliatione metuentem inuenturos, Ionathæ conscientiam studiose deuitent, reliqua fore in tuto. Re perfecta omne se periculum, damnum, infamiam velle, ac posse præstare. Interim non inanes dimittit, sed præsenti futuræ mercedis pignore confirmat.

XLVII. [redacted]

a c.20 v 3.

IN hanc illi cogitationem dum omni animi cogitatione incumbunt; locum inter se, modum, tempus excutiunt, conferunt, examinant; omnia Dauidis acta, dictaque explorant; euntem redeuntemque iniussi, atque improuisi assectantur, idque se officii, ac beneuolentiæ causa facere mentiuntur, subodorari cœpit Dauid, ac suspicari sinistri aliquid, vererique ne lateret anguis in herba; & tum sibi cauere diligentius, tum ad Deum vindicem, ac protectorem suum studiosius confugere. qui fortasse sicariis istis mentem dederit reputandi quantum crimen, quantoque suo periculo suscepissēt, quanta viri virtus, innocentia, fortitudo, quanta in amplissima fortuna humanitas, lenitas, animi demissio, quanta cum iniuria, quanto cum Reipub. damno tales viri vitam amittant. Regem damnato vt fit consilio, animoque mutato, eos in perduellium, ac parricidarum loco habiturum; principibus gratas esse proditiones, proditores ingratos, meritoque inuisos: itaque re adhuc integra satius esse à tam audaci, tamque nefario scelere desistere, eiusque cogitati ab humanissimo principe veniam suppliciter postulare, illū vt sibi caueat admonere, se autē vt ne prodat, pro sua egregia, etiam in male de se meritos charitate, etiam atq. etiam orare. quæ si quis hoc fere modo contigisse putauerit, non admodum opinorâ probabilitate, quam vnam hic habemus ducem, aberrabit.

XLVIII. Qui rem moliuntur.

Dauidis suspicio.

Proditorũ pœnitentia.

Hoc demum rerum statu Dauid ad fidam sibi anchoram, & tutissimam, secundum Deum, præsidii arcem confugit Ionatham, & apud eum animi sui æstus ac querelam deponens, *quid feci*, inquit, *quæ est iniquitas mea, & quod peccatum meum in patrem tuum, quia quærit animam meam?* simulque pertexit, tacitis nominibus, quantum à reconciliata nuper gratia, capitis discrimen adierierit. Hic Ionathas afflicto mœrore amico consolationem afferre volens respondet, non esse à patre decretum vt Dauid interficeretur; Hæc quæ recens contigisse narraret, ab improbis conficta, aduersus patrem suum per calumniam importari; superiora vero non propria voluntate, certoque decreto, sed vel maligni spiritus impulsu, impotem sui aggressum esse, vel furore iracundię dementatum; vt non solū veniā, sed commiseratione dignus videatur. Id autem confirmat Ionathas ex intima, quam habebat cum patre familiaritate, & consiliorum omnium, etiam minimorum communicatione, vt credibile non sit hanc tanti momenti rem eum celaturum fuisse. Id autem inde coniiciebat Ionathas, quod non ita pridem pater ad eum detulisset consilium de occidendo Dauide, [b] quod ipse discussisset, redintegrata vtrimque beneuolentia. Itaque etiam adhibito iureiurando affirmauit, nihil ipsi periculi imminere.

XLIX. Dauidis apud Ionatham querela.

Quam infirmat Ionathas.

b n. 2. 3. & seqq.

IVSIVRANDVM tamen hoc septuaginta non habent, & pro iureiurando Ionathæ, habent responsionem Dauidis; Hebræi vero iusiurandum quidem habent,

L. Dauid ei periculum suũ probat.

ſed id non tribuunt Ionathæ, ſed Dauidi, ſicut & Abul. in eam ſententiam quam Ioſephus expreſſit; *Contra*, inquit, *Dauid iureiurando affirmabat ſe vera dicere, obteſtabaturque vt mallet credere, ac ſaluti amici proſpicere, quam contemptis eius verbis tanquam vanis, tum demum fidem habere, poſtquam extinctum vel viderit, vel audiuerit.* Refellit ergo ~~Dauid ſenten~~tiam Ionathæ, probatque fore vt nihil ad eum referat rex, de con~~ſilio in perniciem Dauidis ſuſcepto~~. *Scit profectò ~~pater tuus~~*, inquit, *quia inueni gratiam in oculis tuis, & dicet, neſciat hoc Ionathas, ne forte triſtetur*; itaque inſcio te tollar ego de medio, & reuera in præſentiſſimo periculo mortis perpetuo verſor: Hoc enim illa verba ſignificant, *Quinimo viuit Dominus, & viuit anima tua*, id eſt per vitam Dei, & tuam iuro, *quia vno tantum, vt ita dicam, gradu, ego, mórsque diuidimur*, quaſi dicat mors in me fertur præcipiti curſu, & vno vix paſſu à me diſtat.

[redacted]

LI. *Oſtenditq; quid ſit opus facto.*

PERSVASVS Ionathas magnitudine periculi, in quo verſabatur Dauid, vbi ſatius foret nimium eſſe timidum, quam parum prudentem; & incitatus magnitudine amoris in eum ſui, amor quippe propria in re animoſus, in amici periculo omnia tuta timet, & ad opem ferendam vbique præſentiſſimus occurrit; percũctatus eſt quanam in re poſſet illi gratificari, *Quodcumque*, inquit, *dixerit mihi anima tua faciam tibi.* Dixit autem Dauid ad Ionathan, ecce calendæ ſunt craſtino,
7. & ego ex more ſedere ſoleo iuxta regem ad veſcendum, *dimitte ergo me vt abſcondar in agro, vſque ad veſperam diei tertiæ. Si reſpiciens requiſierit me pater tuus, reſpondebis ei, Rogauit me Dauid, vt iret celeriter in Bethlehem ciuitatem ſuam, quia victimæ ſolennes ibi ſunt omnibus contribulibus ſuis, ſi dixerit, bene: pax erit ſeruo tuo; ſin autem fuerit iratus, ſcito quia completa eſt malitia eius.* Intererat Dauidis ſcire quo eſſet animo Saul erga ipſum: Id nemo commodius ſcire potuit quam Ionathas, qui erat regi familiariſſimus, eiq; rex ſecreta ſua patefaciebat; nemo fidelius Dauidi animũ Saulis patefacere poterat, quam idem Ionathas, qui erat Dauidi chariſſimus. quomodo ergo vtrũq; confici poſſet, deinceps in hoc Dauidis & Ionathæ colloquio explicatur.

LII. *Prudenter ratione tẽporis.*

QVOD ad prius attinet,[a] multiplex apparet in hoc negotio Dauidis prudentia, vt nõ ſine cauſa agnouerit Saul Deum eſſe cum eo, quia omnia prudenter adminiſtraret, prudentiuſq; ſe gereret, quã omnes ſerui regis. Nã præter perſonam Ionathæ prouidentiſſime electã, primùm tẽpus elegit calendarũ, ſiue neomeniæ, id eſt menſis noui, cuius primus dies feſtus erat Hebræis, 8. atq; adeo ſolennis, vt ſignificat Dauid,[b] cũ ait populo, *Buccinate in neomenia tuba, in inſigni Dei ſolennitatis veſtræ.* Id præceperat in lege Dominus,[c] *Si quando*, inquit, *habebitis epulum, & dies feſtos, & calendas, canetis tubis ſuper holocauſtis, & pacificis victimis, vt ſint vobis in recordationẽ Dei veſtri.* Samuel[d] præparauit prandiũ populo in calendis. In diebus autẽ ſolennibus maxime oportebat adeſſe regis domeſticos, ac neceſſarios conuiuio; & in primis Dauidẽ generũ regis. Cum autẽ iuxta regem ſoleret ſedere, facile ille notaturus erat eius abſentiã, & quæſiturus cauſam eius. Idoneã quoq; morã gerendæ rei tribuit, vſq; ad veſperam diei tertiæ; nimirum conſtituit latere in agro reliquo pridiano calendarum die, tum ipſo die, ac poſtridie ad veſperam; altero deinde die poſt colloquium diſcedere,[e] nec fuit neceſſe abſconditum manere in die calendarum, & duobus ſequentibus vt putauit Abul.[f] qui omittit diem colloquii; nam poſtridie calendas tota res geſta eſt, ſequenti autem die non latuit, ſed ſummo mane diſceſſit. res autẽ ipſa docuit biduum expectãdum fuiſſe, vt alterutro inquireret de Dauidis abſentia, quam diutius diſſimulare non poſſet.

Neomenia.

a 1. Reg 18. 14. 15. 30.
b Pſal. 80.
c Num 10. v. 10. & c. 28. 11.
d Hieron. in trad. c. 9. 1. Reg.
e Serar. in c. 20.
f q. 9. in c. 20. fi.

LIII. *Loci, & rei ipſius.*

PRVDENTER quoq; in agro, non in vrbe latere voluit; in qua neque hominum oculos, neq. linguam ſatis cauere poſſet; in qua neq. in non amica domo periculum, neq. in amica, aut propria ſuſpicionẽ vitaret. In agro autem, in ſpelunca aliqua deſerta, inuiſus maneret, & inauditus; aut ſi quis hominẽ caſus prodidiſſet, apertos haberet cãpos ad fugã. Eadẽ prudentia poſtea vitabat vrbes, vt probant illa verba Saulis. *Tradidit eũ Deus in manus meas, concluſuſq; eſt introgreſſus vrbem, in qua portæ, & ſeræ ſunt.* Cautè itẽ excuſationem elegit bene probabilẽ, & minimè ſuſpicioſã, conuiuii cum fratribus ac ciuibus ſuis; quorũ preces contẽnere ſuperbũ: ad breue autẽ tempus admittere, non videbatur oneroſum. Sapiẽter quoq; ratiocinatus eſt, bene ſecum, aut certe non malè agi, ſi Saul excuſationem admitteret, probaretq. Inimicorum enim facta dictaq. probari nõ ſolẽt. Nec facile per diſſimulationem probaret quod oderat, quin vultus ipſe diſſentientẽ à corde linguã

Dauidis ratiocinatio idonea.

1. Reg. 23. 7.

Abul. q 13.

aliquo modo familiaribus ac domesticis testaretur; sinceram autem approbationem vultus hilaritas, ac frons serena demonstrat. Adde quod dissimulationem in Saule non patiebatur ęgritudinis magnitudo, vt hoc ipso tempore probatum est, cum pro illius tyrannide violenta, etiam in charissimum Ionatham armatus insurrexit. Altera ergo pars dilemmatis de iracunda responsione, vt minime dubia odii nuncia, tanquam certa colligitur.

LIV. *An ducat omen ex verbis.*

NEQUE vero est quod Dauidem hoc loco accusandum putemus superstitionis, quasi omen ex verbis Saulis accipere voluerit, ad coniiciendum de futuris, rectene euentura essent an secus, quemadmodum supra de Ionatha disputabamus [a] & pridem in causa Eliezeri pro nuptiis Isaaci & Rebeccæ satagentis attigimus, [b] quos inspiratio diuina purgat à culpa: fortuitæ enim sunt illæ responsiones, nec habent naturalem connexionem cum re futura quæ inquiritur. Dauid autem ex verbis, aut silentio Saulis, quæ sunt naturalia signa conceptuum, cognoscere vult; quid habeat in animo Saul, quidue moliatur, recte ne an secus erga se affectus sit, 9. vt eiusmodi affectu probabili coniectura cognito, sibi prospiciat, id vero humanæ prudentiæ, non temerariæ superstitioni tribuendum est. Et sane quotidianum est, nullique obnoxium reprehensioni, dicta, factáque aliorum, superiorum præsertim, obseruare, indeque coniicere quid illi velint, [c] quid probent, improbentque vt rebus nostris, quæ inde pendent, non inconsulte prospiciamus; quod aut ipsi per nos, aut per alium, vt Dauid hoc tempore facere possumus.

a an Saul. 3. n. 49 & 50. b a. m. 2178. n. 11.

9 x. — *Omen.*

c vide Abul. q. 25.

LV. *Conclusio plena affectuum.*

d c. 20. v. 8.

CONCLUDIT porro petitionem suam Dauid, oratione affectuum plenissima, [d] *fac ergo misericordiam in seruum tuum, quia fœdus Domini me famulum tuum tecum inire fecisti. Si autem est iniquitas aliqua in me, tu me interfice, & ad patrem tuum ne introducas me.* Oratione inquam; verissimorum affectuum plenissima, quales sunt eorum, qui in ancipiti grauissimorum periculorum æstuant. Vide vt sibi beneuolentiã non conciliat, sed rapit, atque extorquet, ex animi demissione, quæ etiam non vera insinuat se, atque irrepit in animos hominum; quanto ergo vera ad gratiam efficacior, atque potentior? seruũ se leuiri, ac famulum, semel, iterum, tertio pronunciat, se nouum hominem, illum regis filium reputans. Misericordiam innocens postulat, quæ datur reis, & misericordiam facilem, quæ in renuncianda veritate consistit; cum tamen iustitiam, vt insons postulare possit; ab eo præsertim qui id officium fœderato debeat, & amantissimo negare non possit.

Demissio animi efficax.

LVI. *An, & quatenus suam mortem deposcat.*

e vide an. m. 2130. nu. 52.

VIDE postremo vt effusus in hyperbolem, mortem suam vltro deposcat, ipsius Ionathæ manu, [e] si qua in se culpa resideat, cuius ipse sibi non sit conscius. Morienti enim optatius esset amici manu, quam inimici occumbere; vt enim hic nullos cruciatus afferret, cum magno tamen suo gaudio, vindictam capiendo, inimici morte pasceretur; id autem gaudium inimicum cum tanto damno suo, inimico præbere, acerbissimi supplicii instar est. Si quo autem modo occurreret illa necessitas, vt amicus amico mortem inferre cogeretur, qualem narrat Herodotus in Euterpe sub Rhampsinito Aegypti rege contigisse, [f] vt fratrem in carcere frater capite truncaret, ne mox ille cum infamia suorum, propriisque tormentis periret: vtique mortem amicus quam lenissimam posset inferret, & insuper eos gemitus, lacrymasque miserantis adiungeret, qui plurimam morituro consolationem afferrent. Cæterum certo sciebat Dauid Ionatham vltro potius, pro eo conseruando, mortem oppetiturum, quam quamlibet reum interfecturum: præsertim cum neque Ionathas iudex esset Dauidis, neque Dauidi liceret morti suæ eam flagitando cooperari. Ergo hyperbolem hoc loco, qualem alibi explicauimus, [g] agnoscere par est.

f li. 3.

mors ab amico.

g an. m. 2138. n. 52.

LVII. *Dauidis astus, & Ionathæ responsio.*

ERGO *circumdederunt Dauidem dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt eum. Dolores inferni circumdederunt eum, præoccupauerunt eum laquei mortis*; hæc enim nunc gemens lamentabatur, quæ postea, defunctus periculis, Deo gratulabundus memorabat: vehementer quippe angebatur Dauid animo à patria se extorrem fieri: & à Ionathæ, ab vxoris, ab amicorum, consuetudine distrahi; aut cogi vitam indigna morte profundere. Cum autem extrema Dauidis oratio Ionatham vehementius perculisset, *Absit*, inquit, *à te* vel, vt habet Abulensis, & nonnullæ editiones antiquæ, *à me*, prior autem lectio in bibliis emendatis

habetur, in Hebræis quoque, ac Græcis, eadem ſententia. Abſit à te vt innocens, manu tibi amiciſſima cadas, vel in manum incidas inimici tui. Imo ne fieri quidem poteſt, per amicitiæ inter nos initæ iura, *vt ſi certe cognouero completam eſſe patris mei malitiam contra te*, quæ ſcilicet ad ſummum progreſſa, non poſſit expleri niſi morte tua, *non annunciem tibi*; ſicque innocentiæ tuæ, noſtræque amicitiæ potius faueam, quam iniuſtiſſimæ parentis voluntati. Illud quoque vice verſa intelligitur, nuncium fore Ionatham depoſitæ regiæ offenſionis, ſi eam certò perſpexerit. Sed ea pars, quæ magis vrgebat, expreſſa eſt. 1.Reg.20.9

LVIII. *Inquiritur modus renunciandi.* CONSTABAT igitur perſcrutandam eſſe regis voluntatem in Dauidem; eoq. iam res erat deducta, vt Ionathas eam ſe perſcrutaturum ſponderet; ſed perquirendus erat modus, quo tutò, & clam res Dauidi patefieret; quod erat alterum huius collocutionis caput. [a] De modo igitur deliberandum fuit. *Quis renunciabit mihi*, inquit Dauid, *ſi quid forte reſponderit tibi pater tuus Dure de me*? Peculiarem enim habebat hæc renunciatio difficultatem. Cum enim fieri deberet quam occultiſſime, oportebat eam vel per ipſummet Ionathan, vel per alium quempiam fieri. [b] Nemo alius erat, cui aut Dauid, aut Ionathas tam anceps negotium cõmitteret, ne is regi rem patefaceret, cum ſummo vtriuſque periculo. Ionatham autem adire ad ſpeluncam Dauidis in agrum ſolum, indecorum, imo & ſuſpicioſum erat, cum comitatu autem vt eius viri dignitas poſtulabat, periculoſum Doëcho aliquo Dauidis latebras, & Ionathæ proditionem, vt apparebat, retegente. Optimum factu erat vt Ionathas ipſe per ſe Dauidem moneret, quod Dauid verecundabatur poſtulare, ſed Ionathæ prudentiæ colligendum relinquebat; ſimulque modum aliquem excogitandum, quo vtrique malo, aut periculo occurreretur: quod & feliciter præſtitit.

Eius difficultas.

a prius ſup. num. 52.

b Lyran Abul.q. 18.

LIX. *Exeant foras, quo & quare.* NON reſpondit autem ſtatim interrogationi Dauidis, *ſed veni*, inquit, *& egrediamur foras in agrum*, exierunt autem, non vt in rem, ſeu locum præſentem venirent, in quo Dauid abſcondendus erat, & Ionathas ſagittas miſſurus, vt vult Lyranus, improbante [c] Abulenſi, eo quod mox Ionathas non ait, *ſedebis iuxta lapidem* iſtum, aut illum, demonſtrando præſentem; ſed ſignificando abſentem, iuxta lapidem, *cui nomen eſt Ezel*, quem æquè ſignificare poterat domi. Septuaginta tamen habent demõſtratiuam particulam ἐκεῖνος. Exiuit ergo extra vrbem, vt ſemotis arbitris iureiurando confirmaret ſe fideliter relaturum Dauidi, quónam eſſet in ipſum animo Rex. Erat & renouaturus cum ipſo prius initum fœdus, & declaraturus quæ de futuro eius regno ſentiret; eiq; ſe ſuoſque commendaturus, quæ ſecretiſſima eſſe, ac ne à parietibus quidem audire oportebat. Denique modus mittendarum ſagittarum declarandus erat. His ergo de cauſis ambo prodierunt foras, vt Deum vnum teſtem haberent eorum, quæ inter ſe tam in præſens, quam in futurum agitarent.

c q.19 in c 20.

1.
2.
3
4

LX. *An ementito habitu Dauid.* EXIERVNT ergo ambo in agrum, Ionathas proprio in habitu, Dauid autem in alieno & ementito, vt viſum eſt noſtro Serario, [d] atque adeo ſine gladio vllo vel haſta, quod notauit quoque Toſtatus, idque ex conſequẽtibus intelligitur, cum ad Achimelecum plane inermis, ac ſine gladio mox venerit; de alieno autem habitu nihil eſt neceſſe opinari. Admiſſa enim reconciliatione, quam ſupra [e] explicauimus, quamque exigit illa Saulis interrogatio, *Cur non venit filius Iſai nec heri, nec hodie ad veſcendum*? Nihil eſt neceſſe Dauidem clam ad Ionatham veniſſe, & veſtitu immutato, ne agnoſceretur; nam non publice nunc, ſed quam occultiſſime petebatur ad mortem; à qua in conſortio Ionathæ ſatis erat tutus. Itaque de luce, ac palam exiſſe arbitror, vtrumque tamen ſine armis, quaſi inambulantes, nec longius à mœnibus abeuntes. Quod ſi diſſimulato habitu fuiſſet Dauid, & latere voluiſſet; nequaquam eum Ionathas eduxiſſet foras. Nam inter exeundum aut ex vrbe, aut ex palatio regis, facile ab aliquo ciue, aut præſidiario milite agnoſci potuiſſet: & materiam ſermonibus, ac ſuſpicionibus non exiguam præbere. Denique cum immediate ab illis latebris abierit in Nobe, vt dicemus, certe Achimelech, non ſolum ſolitudinem, ſed multo magis mutatum corporis cultum admiratus fuiſſet. Quin etiam ex hac publica egreſſione, arbitror prædictam reconciliationem non parum confirmari poſſe.

d in c. 20

Non videri.

e n.41 & ſeqq.

LXI. *Imprecatio Ionathæ.* CVMQVE *exiſſent ambo in agrum*, *Ionathas* oculis eleuatis in cœlum *ait ad Dauid*,

Domine Deus Israel, si inuestigauero sententiam patris mei crastino vel perendie; & aliquid boni fuerit super Dauid, & non statim misero ad te, & notum tibi fecero, hæc faciat Dominus Ionathæ, & hæc addat. Imprecatur sibi aduersa quæque, nisi statim per nuntium in re prospera moneat Dauidem, in aduersa vero significat se per seipsum moniturum Dauidem; sed ita obiter a principio dictum est: mox autem rem mutatam fuisse certo cognoscitur, cum promittat Ionathas se per sagittas declaraturum, malène res haberet, an secus, vt recte notauit Abulensis: [a] Nec sane decorum erat, quamuis læto in euentu, latebras Dauidis innotescere, eumque mox aulicorum irrisione deludi. Pergit. *Si autem perseuerauerit malitia patris mei aduersum te, reuelabo aurem tuam & dimittam te, vt vadas in pace*, dimissa scilicet penitus curia, & aula regia, in qua tutus esse non possis, quandiu habeas infensum, atque inimicum regem, à quo vno ego te saluũ & incolumen præstare non possum. Absentē autem quia iuuare non possum diuinæ te prouidentiæ committam. vnde subdit.

a q. 10. in ca 20.

E t *sit Dominus tecum sicut fuit cum patre meo.* Quæ tamen verba propter comparationem cum Saule additam, in aliam sententiam trahuntur, minimè sane repugnanter, vt scilicet ea verba sint prædicētis regnum Dauidi, quasi dicat Deum excitaturum eum in regnum, sicut excitauit Saulem, humili vtrumque ex loco, & victorem in bellis effecturum, quemadmodum & patrem suum. Ideoque illi iam se, familiamque suam commendat. Ita sensit Hieron. in tradit. sic enim habet. *Sit Dominus tecum sicut fuit cum patre meo, id est sublime faciat regnum tuum sicut sublime fecit patris mei regnum. Et si vixero facias mihi misericordiam Domini, vt scilicet sim secundus in regno tuo, & si mortuus fuero, non auferes misericordiam tuam à domo mea, vsque in sempiternum*: Hæc ibi, in quibus allusum est ad ea, quæ infra [b] ab eodem Ionatha dicta leguntur. Eadem est hoc loco interpretum sententia, Tostati, [c] Lyrani, Vatabli, Angelomi. Iosephus non attigit. *Et si vixero*, ait Ionathas, supple cum ad regnum euectus fueris, *facies mihi misericordiam Domini*, mecum misericorditer ages, sicut Deo placitum est, qui non vult nos parentum peccata in filiis vlcisci, & immeritos luere pœnas noxiorũ, nec memor eris iniuriarum acceptarũ à patre meo. *Si vero mortuus fuero, non auferes misericordiam à domo mea, vsq; in sempiternũ*, filios scilicet meos, ac nepotes conseruando; quod etiã egregiè præstitit, vt ex sequentib. patet: [d] Statimq; resumens clarius imprecationem in se antea paucis prolatã, nisi patefecerit malam regis in Dauidem voluntatem, addit *Quando eradicauerit Dominus inimicos Dauid, vnumquemque de terra, auferat* ipsemet Dauid *Ionathan de domo sua, & requirat Dominus*, id est vltionem expetat *de manu inimicorum Dauid.*

LXII. Prænũcia Regnum Dauidi.

b c. 23. v. 17. c q. 10. in c. 20.

Quæ vtrinque pacta.

d 2. Reg. c. 9. & c. 21. 7.

Petitioni Ionathæ ascensus est Dauid, fidemque dedit se, si quando res tulerit, & honoraturum ipsum, memorem beneficiorum eius, & eius posteris benefacturum in gratiam ipsius; & videlicet iusiurandum adiecit, vti præiuerat Ionathas. Idque arbitror hoc loco dici fœdus, cum ait, *pepigit ergo Ionathas fœdus, cum domo Dauid*, pactum scilicet conuentum, & mutuo vtrimque iureiurando firmatum. Et apparet in hoc fœdere aliqua à priore differentia. Nam quod initum est occiso Goliatho priuatæ fuit amicitiæ, & contractę societatis militaris, hoc conseruandæ mutuo familiæ vtriusque: ideoque tam domus Ionathæ, quam domus Dauidis aperta fit mentio, in hoc fœdere, quæ in priore prætерita est, erat enim Dauid priuata persona, nunc autem Tribunus, & gener regis. Illud mera beneuolentia, hoc etiam nonnullus timor expressit. Nam tunc nihil de futura Dauidis dignitate suspicabatur Ionathas, nunc autem maxime: ideo in omnem euentum voluit illi se suosque commendare, veritus humanitus ne Dauid alienam inimici, atque æmuli familiam deleturus esset, siue puniendi causa admissas in se iniurias, siue imperii in propria familia stabiliendi.

LXIII. Alterum Ionathæ fœdus cum Dauide.

Foedvs porro hoc rebus ipsis firmatum fuisse, Scriptura ex parte testatur, cum ait, requisisse Dominum de manu inimicorum Dauid, quasi dicat quod prædixit Ionathas de inimicis Dauid diuinitus exterminandis, id cumulate perfectum est, & stabilita est domus eius; sed & domus Ionathæ à Dauide conseruata est, [e] etiam eo tempore, quo Deus familiam Saulis exterminatam volebat. Firmatum autē etiam ceremonia diuisi animalis, & transitu fœderatorũ per diuisionem putat Abulensis, [f] eamq; maxime ob causam ab vtroque proditum foras, idque fieri veri simile ex parte Ionathæ, qui metu aliquo impellente

LXIV. An firmatum ceremonia solenni.

e 2. Reg. 21. 7.

f q. 24. in c. 20.

ad indicandam iter agentibus viam. mercurios ethnici vocabant, & Vatab. lapidẽ hic mercurialem intelligi putat. Sed eam opinionem recte confutat Abul. [a] primũ quia hunc lapidẽ magnum esse oportuit, instar rupis in qua esset antrum aliquod, in quo homo facile lateret, vt ait Theod. q. 50. illi autẽ mercuriales lapides magni non erant, singulares scilicet lapides, cippus, statua, columella, non à natura, sed ab humana manu positi. Deinde quia huiusmodi lapides in triuiis eriguntur, incommodissimo ad latendum loco; latebræ enim requirunt solitarium locum, & ab hominum frequentia seclusum. Sedere autem ad mercurialem lapidem, fuisset velle omnibus innotescere. In hoc ipso porro loco putat Caietan. iam iterum Dauidem se abdidisse; quando primum Saul patefecit consilium Ionathæ, reliquisque domesticis, de interficiendo Dauide. [b] Erat enim hic locus iuxta Gabaa, vbi rex habitabat, & Dauid cum eo.

[a] q. 25. in c. 20.

[b] c. 19. v. 2.

non fuisse viatorium, aut Mercurium.

LXIX. *Erat exiturus Ionath. cum puero, & sagittis*

Ionathas itaque ait se, intellecta Saulis mente, proditurum in agrum, in quo erat saxum illud; cum puero & sagittis, quasi causa exercendi sese ad signum: fuisset enim alioqui suspectus, post domesticam rixam cum patre, si exisset solus. Nec decebat regis filium sine vllo plane exire comitatu; quem tamen futurum cum Dauide colloquium respuebat; nec poterat commode remitti in vrbem sicut puer. *Mittam quoque*, inquit, *puerum dicens ei, vade & affer mihi sagittas; si dixero puero, ecce sagittæ intra te sunt, tolle eas*, id autem facturus erat permittendo, vt longius abiret puer, antequam sagittam mitteret Ionathas, & tunc sagittam mitteret, quæ ad ipsum non perueniret puerum. *Tu*, inquit, *veni ad me, quia pax tibi est, & nihil est mali, viuit Dominus: si autem sic locutus fuero puero, ecce sagittæ vltra te sunt, vade in pace, quia dimisit te Dominus.* Qui scilicet dirigit vias tuas, vult vt discedas, nec reuertaris ad patrem meum. Non mittebat autem Ionathas sagittas citra, vel vltra saxum, ne puer pergens vltra saxum videret Dauidem, qui ibi arrectis auribus amici voces captabat, & regi visa referret.

LXX. *Et quam ob causam.*

Svperflva porro videatur hæc ænigmatica per sagittas locutio, cum nihilominus Dauidem Ionathas esset allocuturus, eique rem totam nunciaturus. Non fuit tamen superflua, per eam enim prouisum est in omnem euentum necessitati, si aut vltro ingerentibus se amicis, aut casu superuenientibus, non posset Ionathas ad Dauidis abituri conspectum, ac complexum venire. *Nonnulli dicunt*, ait Theodoretus, [c] *propter famulum, qui erat simul cum eis, significatas insidias per iacula, ne cognosceret quæ significabantur, sed erat ei facile ad eum solum accedere*; ita quidem si suspiciones negligere statuisset, quod minime conueniebat. Pergit, *habet ergo alium scopum id quod factum est. Ne enim esset perspicuum eum indicare amico cædis spirantem patris animum, sagittandi simulat exercitationem, & verbis suis ad famulum ænigmaticè Dauidi significabat fugam.* Recte quidem, sed quia hoc ænigma puero ignotũ esse oportebat, etiam propter puerum sagittas emissas dicendum est; quod Abulensi [d] quoque visum est, & Procopio.

[c] q. 50.

[d] q. 17 in c. 20.

LXXI. *Renouat memoriam fœderis.*

Extremo denique sermone renouat Ionathas memoriam initi pacti. *De verbo autem* [e] *quod locuti sumus ego & tu, sit Dominus inter me & te vsque in sempiternum*; testis scilicet & firmator fœderis, quia nemo alius testis esse potuit; renouat autem memoriam, veritus, ne forte cum vltra videre non posset, & cum eo colloqui, propter interpellatores, & arbitros, à quibus periculum vtrique creari posset. Absconditus est ergo Dauid in agro statim à finito cum Ionatha colloquio, vt supra [f] significatum est, ibique mansit reliquo die, qui præit calendas, totumq; diem calendarum, & postridie eius diei, sed an ieiunus? an potius, quia ipsemet fecerat mentionem absconsionis suæ, [g] vsque ad vesperam diei tertiæ, aliquid secum ex vrbe detulit cibi; ne ad vicina loca cibi causa adire cogeretur, remque omnem suam, propter insolentiam quærendi cibi, suspectam redderet. Ita sentit Abulens. [h] & cum eo Serarius. Quidam suspicati sunt eum in spelunca diuinitus enutritum, vt Eliam Achabi tempore, [i] sed ad miracula citra necessitatem recurrendum non est.

[e] c. 20 v 3.

[f] nu. 67.

[g] c. 20. v. 5.

[h] q. 26 in c. 20.

[i] l. 3. Reg. c. 17.

Dauid absconditur.

LXXII. *Cõtemplatio Dauidis in spelunca.*

Libet tamen tecum, religiosè lector, rursum adire animo petram Ezel, & illã subire speluncam, atque illum videre lapidem, supra quem sedebat innocentissimus iuuenis; adeamus, non timebit oculos nostros, nihil illi periculi à nobis; aut si satius videtur, ne turbemus eius quietem, resistamus ad speluncæ fores, &

quaſi per tranſennam contemplemur athletam Domini Dauidem, in ſpeluncam, quaſi in carcerem coniectum, cui crimen, ac culpa ſit, hoſtem immaniſſimum, ſine vllo cuiuſquam damno, perculiſſe, ac proſtratum capite trūcaſſe. Audiamus ingemiſcentem teterrimi ſe hoſtis loco haberi, quia prudenter, conſtanterque mandata ſui regis obierit, pericula contempſerit, hoſtem ſubinde fortiter feliciterque profligarit. Vide tribunum illum militarem, nunc inter millenos ſuos propenſioribus omnium ſtudiis vtentem, & feruido belli deſiderio exultantem; nunc in confertis hoſtium turmis graſſantem, & in multa cædo ac ſanguine impune volitantem, nunc ignominioſam pudendamque hoſti prædam glorioſè reuehentem. Eundem iam vide deſertis in locis ſolitarium, & generum regis ritu paſtoritio ſolum pro lecto, ſaxum pro ceruicali, vt ille quondam patriarcha,[a] ſpeluncam pro tecto, atque tentorio habentem.

LXXIII. *Quid ibi ageret, & quæ eius curæ.*

ATTENDE obſecro quas ille curas tres ipſas noctes, totidemque ferme dies animo æger verſarit, reputans quem tandem finem habitura eſſent hæc ſuarum rerum diſcrimina; ſi forte Saulis gratia deſperata ſit, quo ſibi confugiendum ſit; cui neque vſquam toto in regno, ab improbi principis, atque ingrati furore tutum eſſe liceat; neque apud hoſtes, de quibus ſit peſſimè meritus, libeat, aut liceat commorari. Quid patri ac matri? erant enim adhuc vterque in viuis, vt ex ſequentibus conſtat[b] quid fratribus, totique familiæ futurum ſit, in quos tempeſtas, quæ Dauidem perſequitur, videtur redundatura; quid dilectæ, ac bene de ſe meritæ vxori euenturum quomodo eius beneuolentiæ reſpondere poſſit, quomodo eiuſdem honori, atque incolumitati prouidere. Quid auxilij, aut præſidij ab amico Ionatha, quid ab Achimelecho pontifice, quid à Samuele propheta, quid ab amantiſſimis commilitonibus expectari poſſit: num quiſquam, excepto Ionatha, exulis amicitiam, regis gratiæ, & proprio periculo antelaturus videatur. Inde autem conuerſus ad Dominum, pernoctabat in oratione Dei, Pſalmos meditabatur, quos deinde per otium ſcriberet; eiuſque prouidentiæ, ſe ſuaque omnia, ingenti fiducia committebat; non dubitans imminentibus tenebris ſuperuenturam lucem, & collatam ſibi diuinitus à ſanctiſſimo propheta inunctionem, minimè inanem, atq. irritam fore.

[a] Gen. 28. 11.

[b] 1. Reg. 22. 3.

LXXIV. *Cōuiuium Saulis in calendis.*

HACTENVS cum Dauide, redeamus in vrbē, *venerunt calendæ*, ſacrificiis ſolēnib. placatus, ac propitius factus eſt Dominus,[c] vis ingens hoſtiarum pacificarū oblata eſt Domino, tubæ perſonant, læta conuiuia agitantur, argenteæ tubæ, ſuper holocauſta & victimas increpuerunt: mitior forte factus fuerit, vel inter epulas Saul, & inter amicos, honoratoſque conuiuas omnium offenſarum memoria ſopietur. *Sedit Rex ad comedendum panem Cumq. ſediſſet rex ſuper cathedram ſuam ſecundum conſuetudinē quæ erat iuxta parietem ſurrexit* Ionathas, *& ſedit Abner ex latere Saul.* Apparet regiam menſam fuiſſe longiorem, in cuius capite verſus parietem ſedebat rex ſolus, inde ad eius dexteram Ianathas, vt ait Ioſephus. Et deinceps ceteri eius fratres, ac ſorores. Ad ſiniſtram autem iuxta eūdem primo loco ſederet Abner princeps militiæ, vir grauis annis & patruelis regis; tum Dauid gener regis, ætate iunior, & reliqui deinde viri principes ordine ſuo. Superueniente autem aliquanto tardius Abnere, aſſurrexit honoris cauſa Ionathas, moxque reſedit, nec mutandi cum eo loci vlla idonea cauſa apparet, licet aliter nonnullis viſum, ſicut nec præponendi omnib. Dauidem, nec regis primogenitum ab rege ſeiungendi, & quēpiam illi præferendi. Nec apprehenſa à Saule lancea ſatis arguit Ionathan à patre longius abfuiſſe, aut ſi quod fuit vacuum interuallum, vt ratio exigit, aliquem fuiſſe intermedium. Arripuiſſe enim dicitur, non vibraſſe, & contingit admouere capulo enſis manum, nec tamen ſtringere.

[c] Num. 28. 11.

Ordo conuiuarum.

LXXV. *Vacuus Dauidis locus bis apparet.*

VACVVS autem *apparuit locus Dauid. Et non eſt locutus Saul quidquam in die illa* calendarum. *Cogitabat enim, quod forte eueniſſet ei vt non eſſet mundus, nec purificatus.* Facile enim erat Hebræis legalem aliquam immunditiam contrahere, verbi cauſa contactu cadaueris, aut alicuius rei immundę: tunc enim ciborum ſanctificatorū Iudæus particeps eſſe non poterat, puta victimarum pacificarum, ſed immundus erat vſq. ad veſperam, & certis quibuſdam ritibus purificandus erat. *Cumq. illuxiſſet dies ſecunda poſt calendas, rurſus apparuit vacuus locus Dauid. Dixitque Saul ad* Ionathan *filium ſuum. Cur non venit filius Iſai, nec heri, nec hodie ad veſcendum?* Contemptim, &

cum

cum stomacho vocat Saul Dauidem filium Isai, & aliquanto post semel iterúmque; [a] & rursum in sequentibus sæpius, Ita Nabal, [b] *Quis est*, inquit, *Dauid, & quis est filius Isai?* Et qui à Roboamo deficiebant, [c] *Quæ nobis* inquiebant *pars in Dauid, vel quæ hæreditas in filio Isai?* quæ ipsa verba prius vsurpauerat Seba, [d] cum populum à Dauide, mortuo Absalone, distraxit. *Plerique inimicos suos*, ait sanctus Chrysost. [e] *ne nudis quidem, ac simplicibus nominibus appellare sustinent; sed aliis vocabulis accusationem habentibus nominant. Et sic ipse Saul iustum hunc ob vehemens odium non sustinuit proprio vocabulo nominare*: Sed cum aliquando festum quoddam celebraretur, requirens eum dicebat, vbi est filius Iesse? sic autem appellauit eum partim odio proprij nominis, partium genitoris humilitatem notans, sperans fore vt hoc pacto iusti fama contaminaretur. Haud intelligens hominem nobilem, illustremque reddi solere, non progenitorum claritate, sed animi virtute. At non itidem fecit beatus Dauid; neque enim patris cognomento vocauit illum: quamquam is quoque fuit admodum humilis & contemptus; neque nudo, simplici que nomine designauit, *sed titulo dignitatis, & principatus.* Ita Chrysost. Eodem spiritu inimici Domini quærebant [f] [illegible]?

a c. 20. v. 27. 30. 31.
c. 22. 7. 8. 12
b ca. 25. 10.
c 3. Reg 12. 16.
d 2. Reg. 20. 1.
e hom. de Saul & Dauide.
f Ioan. 7. 11

MIRATVR porro Caietanus hoc loco quomodo Saul expectauerit Dauidem ad mensam suam, quem ipse tot modis à se expulisset. Et respondet de Saule facile credi posse, quod excæcabat eum iniquitas sua, vt non aduerteret gesta sua peruenisse ad notitiam Dauidis, aut eum illa tanquam hostilia reputasse non crederet. Nec minus mirandum quod Dauid & Ionathas sibi persuaserint Dauidem petitum iri à rege. An ipsi quoque eam regis cæcitatem exploratam habuerunt? Verum hanc admirationem sustulit inserta superius reconciliatio; [g] Interrogauit autem Saul Ionathan de Dauide præ cæteris, quod mutuam eorum amicitiam non ignorabat, quam & mox illi exprobrat. Amici autem amicos volunt conscios esse arcanorum suorum, siue ad consolationem, siue ad consilium, siue ad testimonium confidentiæ erga illos suæ. Hinc illa Christi Domini vox, [h] *Vos autem dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui à patre meo nota feci vobis.*

LXXVI. *Cur Saul expectarit Dauidem.*

g N. 41. & 42.
h Io. c. 15. 15 c. 20. 28.

RESPONDITQVE *Ionathas Sauli, Rogauit me obnixe, vt iret in Bethlehem, & ait, dimitte me, quoniam sacrificium solenne est in ciuitate; vnus de fratribus meis accersiuit me. Nunc ergo si inueni gratiam in oculis tuis, vadam cito, & videbo fratres meos. Ob hanc causam non venit ad mensam regis.* His addit Iosephus: *Quin etiam me*, inquit Ionathas, *ad hoc epulum inuitauit; & si tibi idem videtur, ibo. Nosti enim quanta beneuolentia hominem prosequar.* Frigidè sanè, atque imprudenter. Quomodo enim iam sub mensam secundo die paratum se offert ad eundem ad epulum Bethlehemiticum iam peractum, vnus quippe dies solennis erat, ac festus, licet Rex secundo etiam die epulas instaurarit: aut quomodo suam beneuolentiam profitetur, quam patri odiosam merito iamdudum poterat suspicari, sicut propemodū exploratum habebat odium eius in Dauidem? Quem etiam nunc filium Isai, non placido vtique animo, aut vultu ab eo dici audiebat? Neque vero amicitiam suam prodebat Ionathas cum dicentem referret, *si inueni gratiam in oculis tuis*: huiusmodi enim phrasis etiam citra amicitiam vsurpatur, vt cum Abraham ignoto hospiti dixit, *si inueni gratiam in oculis tuis.* [i]

LXXVII. Eum excusat Ionath.

IRATVS *autem Saul aduersum Ionathan dixit ei*, [k] *fili mulieris virum vltro rapientis, nūquid ignoro quia diligis filiū Isai, in confusionem tuā, & ignominiosæ matris tuæ?* Mulierē virum vltro rapientem quidam rebellem explicant, vel peruersam, vt Vatablus, alij peruersæ rebellionis, vt Pagninus. Alij clarius, adulteram, & procacem, vt Lyranus, Caietanus & Ioseph. Septuag. vocant υἱὸν κορασίων αὐτομολούντων, filium puellarū sponte venientium, siue vltro ad nequitiam se offerentium, vnius scilicet ex talibus, itaque eadem semper est sententia. Pineda in libro de Salomone [l] ait, significari matrem Ionathæ se prius Saüli exposuisse, antequam acciperetur in vxorem, à qua postea genuerit Ionathan. Conuitium est de triuio sumptum, & fece populi: maledictum hominis irati, hominis pridem pene agasonis, ac bubulci, [m] & nunc neq. suæ dignitatis, neq. filij satis memoris: cui exprobrat suā cum Dauide amicitiā, in contēptū paternæ beneuolentiæ, à quo propterea nec filius dici debeat, neq. æstimari, qui non sit inimicus inimico patris, nec odio

LXXVIII Irascitur in eum Saul, & contumelia afficit.

i Gen. c. 18. 3.
k 1. Reg. 20. v. 30.
l l. 1. c. 5.
m 1. Reg. 9. 3. ca. 11. 5.

EXITVS AB ÆGYPTO ANN. 430. — IRA SAVLIS IN IONATHAM.

proſequatur, quem ille perditum cupit; in confuſionem ſuam, cui ille regnum erepturus ſit, & facturus de principe ſubditum, & in ordinem cum matre ſua redacturus. vnde ſubdit.

LXXIX. *Dauidem occidendũ contendit.* OMNIBVS *enim diebus, quibus filius Iſai vixerit ſuper terram, non ſtabilieris tu, neque regnum tuum.* Populi enim ſtudia ipſum in regnum euehent, in quo, vt ſtabiliat ſe, ac domum ſuam, te de regno, iure tibi debito, primum deturbatum, fortuniſque omnibus euerſum morti tradet; ne regni æmulum, atque inſidiatorem, in perniciem ſuam fouere videatur. Ergo vice verſa vt ſtabiliaris tu, & regnum tuum, ille morti tradendus eſt; nec ſatis eſt inopem illum fieri, extorrem, fugitiuum, vbique gentium poteſt tibi eſſe formidini, vbique amicos inueniet iuuenis audaciſſimus. Conuenient ad eum omnes, qui erunt in anguſtiis conſtituti, [a] & oppreſſi ære alieno, & amaro animo, & fiet eorum princeps, & regnum vniuerſum à Dan vſque Berſabee late populabitur. Quid ſi ingenti aliquo facinore perpetrato, & reditu ad nos deſperato noſtris ſe hoſtibus addiderit, nonne excitabit incendium, quo ſimul omnes conflagremus? *Itaque iam nunc mitte, & adhuc eum ad me, quia filius mortis eſt.* Significat Ionathan in gratiam Dauidis officioſè mentitum, illumque non in Bethlehem excurriſſe ſacrificiorum cauſa, vnde iam poterat rediiſſe, ſed abſconditum apud Ionathan latere, vnde illum & regis, & parentis iuſſu, educere debeat, vt occidatur.

[a] 1. Reg. 22. 2.

XXC. *Reſiſtit Ionathas.* HIC videlicet incaluit Ionathæ iracundia, amoris flabello incitata, reſpondens Sauli patri ſuo ait. *Quare moritur? Quid fecit.* Nolebat videlicet futura & incerta pericula, præſentibus malis iiſdemque certiſſimis amoliri. Nolebat innocentiſſimum iuuenem in deſperationem perſequendo adigi, ratus beneuolentia in officio, à quo ne latum quidem vnguem aliquando diſceſſerit, retinendum eſſe. Illum ſibi perfugium ad hoſtes, non ſolum integritate atque innocentia ſua, ſed egregiis etiam facinoribus præcluſiſſe. Barbarum eſſe, ac plane tyrannicum virum egregium, optimeque meritum de nobis, ne leui quidem obiecta culpa, morti velle tradere; cui maxima, & plurima in Rempub. merita grauium noxarum veniam debeant impetrare. Cum ergo Ionathas zelatus pro amico ea verba commotiore, vt videtur, animo, ac voce protuliſſet, patris furorem ſuſcitauit, iuxta illud, [b] *Reſponſio mollis frangit iram, ſermo durus ſuſcitat furorem*, & alibi, *Patientia lenietur princeps, & lingua mollis confringet duritiam.* Itaque excandeſcens *arripuit lanceam*, quam ſemper in promptu habebat, *vt percuteret eum.*

[b] Prou. 15. 1. c. 25. 15.

XXCI. *Saul arma corripit in ipſum:* NON *iam intra verba iram continens*, ait Ioſephus, [c] *Proripuit ſe, & nactus aliunde telum, impetum in filium fecit, perpetraſſetque impium facinus, ni intercurſu amicorum fuiſſet prohibitus; atque ita manifeſtè malignum, & infeſtum erga Dauidem animum, apud filiũ prodidit, cum minimum abfuerit, quin ſuis ipſum manibus propter illum perimeret.* Hebræam vocem quidam vertunt iaculatus eſt, alii iecit, aut proiecit. At Septuag. ἐπῆρε ſuſtulit, quibus Hieronymus in vulgata conſentit, Ioſeph. quoque ἁρπάσας τὸ δόρυ correpta lancea, vt eum non vibraſſe, ſed intentaſſe haſtam contra filium intelligamus, ſed rem etiam amplificans ait inſiluiſſe in ipſum ἀνεπήδησεν εἰς αὐτόν. Hæc ira prodidit infenſum Saulis in Dauidem animum; iuxta id quod ipſemet prædixerat loquendo Ionathæ, *ſi autem fuerit iratus, ſcito quia completa eſt malitia eius.* Itaque nunc *intellexit Ionathas, quod definitum eſſet à patre ſuo, vt interficeretur David;* quod ſcilicet Dauid, interuentu Ionathæ, ſcire cupiebat. Id autem perſpicuè intellexit hodie Ionathas, cum eum ad ſe Rex iuſſit adduci, vt interficeretur. Idenim non ſubitam iram prodit, qualis ex hoſte ſubitò conſpecto exiſtere ſolet, ſed odium inueteratum, quod tantum ſit, vt in ſibi cariſſimos etiam redundet. Exploratam ergo habet hoſtilem patris in Dauidem ſuum voluntatem.

[c] l. 5. c. 14. — %. — c. 20. v. 7.

qui agnoſcit ratum Saulis in Dauidem odiũ.

XXCII. *Abit Ionathas iratus, confuſus,* SVRREXIT *ergo Ionathas à menſa in ira furoris*, quam patris odium, ac furor in amicum, & innocentem excitarat, *& non comedit in die calendarum ſecunda panem*, ſecundo menſis die ieiunus præ indignatione manſit. *Contriſtatus eſt enim ſuper Dauid, eo quod confudiſſet eum pater ſuus.* Vt qui non ſolum non probarat ſuam pro Dauide excuſationem, quam in gratiam Ionathę diſſimulare debuerat, quaſi commentitiam cum conuitio repulerat: quæ erat ingens confuſio viro principi; moxque ad vnum verbum pro Dauidis innocentia,

nihil neque filium, neque tot clarorum virorum consessum reueritus; nihil aut loco epulis, aut tempori lætitiæ destinato tribuens, in filium armatus insurrexerat. Sic Rex Darius [a] cum amicum suum Danielem videret morti addictum; abiit in domum suum, *& dormiuit incœnatus, cibique non sunt allati coram eo; insuper & somnus recessit ab eo. Primo autem diluculo consurgens venit ad lacum leonum.* Hic & Ionathas pro amico suo mœstus atque sollicitus cibo ac somno caruit. *& ieiunus,*

a Dan. 6. 10.

XXCIII. *Adit cum puero Dauidem.*

NOCTEM quippe insomnem duxisse in tãto mœrore positum, quantum amantissimorum virorum distractio afferebat, facile intelligi potest. *Cum autem illuxisset mane* diei tertij mensis illius, *venit in agrum, iuxta placitum Dauid, & puer paruulus cum eo: Ac tum quidem* inquit Iosephus *regius filius ex conuiuio exiliens, oblitus epularum, tum suum periculum, tum amici iam neci destinati vicem dolens, in mœrore noctem exegit, & prima luce ante vrbem in agrum, prætextu exercendi se, sed reuera vt amico indicaret omnia, processit.* Habuit autem puerulum tantum comitem, vt supra dictum est, vt eo mox dimisso, solus cum solo agere, eique supremum vale dicere posset. Nam propterea etiam bene mane venit illuc, non ignorans moram omnem, quamuis breuem, videri longissimam expectanti; & quo longiorem traheret, eo etiam Dauidi periculosiorem fore. Sed iam serium ac luctuosum Ionathæ ludum attendamus.

γυμνάσιος.

XXCIV. *Emittit sagittas.*

AIT ergo Ionathas ad puerum suum. *Vade & affer mihi sagittas, quas ego iacio,* & statim excusso arcu vnã emisit ad mediocrem distantiam. *Cumque puer cucurrisset,* vt eam acciperet, iecit aliam sagittam trans puerum. *Venit itaque puer ad locum iaculi prioris, quod miserat Ionathas: & clamauit Ionathas post tergum pueri,* vt exaudiret Dauid, *ecce ibi est sagitta porro vltra te.* altera scilicet quam misi longe vltra te est. Abulensis cum negatione legit, ecce ibi non est sagitta, quod puer quæreret posteriorem circa locum prioris, sed ea negatio, neque necessaria est, neque in hebræis reperitur, græcisve codicibus. Clamauitque iterum Ionathas post tergum pueri dicens, *festina velociter, ne steteris.* Non pertinebant hæc ad Dauidem, quem nolebat abire priusquam ipsum esset allocutus; sed ad puerum, quem nolebat huc illucque vagari, vel vltra saxum progredi, ne in Dauidem incideret. *Collegit autem puer* Ionathæ *sagittas, & attulit ad Dominum suum; & quid ageretur penitus ignorabat; tantummodo enim* Ionathas *& Dauid rem nouerant*, videbat quidem mitti sagittas, sed veram causam ignorabat, putabat quippe exercitationis causa mitti, & non cuiusquam admonendi. *Dedit ergo Ionathas arma sua puero, & dixit ei, vade & defer in ciuitatem:* ne ille sponte ad eum expectandum subsisteret.

XXCV. *Quam suspecta hæc Ionathæ actio.*

b Abul. q. 34. fi.

APPARET autem prudenter à Ionatha assumptum paruulum puerum minimè suspicacem, quiq; nihil nisi præsentia cogitaret. [b] Nam adolescentior aliquis poterat secreti aliquid suspicari, cum videret Dominum suum solum abire cum sagittis exercitationis, aut recreationis causa, cũ mos sit ad huiusmodi ludũ plures conuenire; videret abire longius vbi forte meta nulla erat, cum non deessent prope vrbẽ loca vtsit istiusmodi exercitationi destinata, videret post duas, tresve sagittas emissas, ludo finem imponi, qui multas horas detinere solet eos, qui huiusmodi ludo capiuntur, aut peritiam aliquam acquirere student; videret deniq; non sine suspicione, remitti statim in vrbem arcum, ac pharetram, solumque remanere Ionatham, eumque parum læta, atque explicata fronte; aliquid sinistri suspicaretur, & cunctaretur reuerti, si qua forte in re ipsius operam hero suo necessariam esse contingeret, & aliquanto longius ad truncum arboris latitans obseruaret quid rei Ionathas moliretur, & videret quæcumque inter amicos gererentur, nec ea tacitus retineret. Iste autem paruulus & venit, & cucurrit, & retulit sagittas, & iussus ad vrbem rediit, nihil quicquam inquirens, aut ratiocinans.

XXCVI. *Colloquiũ amicorum.*

CVMQVE *abiisset puer*, quem etiam elatiore voce dimittebat, vt audiret Dauid, neque maturius prodiret, *surrexit Dauid de loco, qui vergebat ad austrum*, opposito scilicet ei, in quo sagittas emiserat, qui respiciebat aquilonem, vt ait Abul. & Vatabl. *& cadens pronus in terram adorauit tertio*; filium regis, maiorem natu amicum, & vitæ suæ conseruatorem. Meliore vtique iure quam olim Iacob [c] qui venientem Esau progrediens adorauit pronus in terram septies, do-

c Genes. 33. v. 3.

Dauidis humilitas, & in amicum reuerentia.

nec appropinquaret frater eius. *Ablegato in vrbem comite puero*, inquit Iosephus, [a] *solitudinem nactus, ad colloquium Dauidis properat, qui vt primum in conspectum est datus, procumbens ad eius pedes seruatorem suum salutauit.* Et quidem tertiò procumbens, iuxta ritum quorundam populorum reges suos honorantium, sed eum, morem in Italia tum inusitatum Iosephus omisit; nisi forte voluit Dauidis sui dignitati consulere; neque eum nimium apud filium regis abiicere, qui esset ipso & genere melior, & rebus gestis nihilo inferior, & regia inunctione præstantior. Sed Dauid istorum oblitus præsentem rerum statum intuebatur: & illud non ignorabat, *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam.* [b] reliquam valedictionem scriptor idem ita pertexit. a l. 6. c. 14. b Eccli. 3. 20.

XXCVII. *Vtriusque mæror, & lachrymæ.*

ILLE *erectum à terra complectitur, atque ita aquales duo, in mutuis amplexibus hærentes, inquam sortem suam deplorabant, quæ illis suauissimam consuetudinem inuideret, & inuitissimos à se inuicem distraheret, quod illis morte nihilo mitius videbatur: ac vix tandem multis lamentis exsatiati, obtestatique se inuicem, vt mutuæ fidei perpetuo meminissent, digrediuntur.* Æquales Iosephus non vocauit, sed Gelenius, neque enim aut ætate æquales erant, aut fortuna: etsi beneuolentia, virtuteque non dispares. Verum amicitia, vt iam supra dicebamus, aut æquales inuenit, aut facit. Sed hanc in digressu salutationem, & singularis amicitiæ contestationem, ex ipsa Scriptura par est audire. *Et osculantes se alterutrum, fleuerunt pariter, Dauid autem amplius*, [c] *Dixit ergo Ionathas ad Dauid. Vade in pace, quæcunque iurauimus ambo in nomine Domini, dicentes: Dominus sit inter me & te, & inter semen meum, & semen tuum, vsque in sempiternum.* Firma scilicet maneant, & inuiolata subsistant. Deficiens ac decurtata oratio, præsenti animorum commotioni valde congruit. Imo & Dauidis silentium, non patrem aut matrem, non fratres aut necessarios suos, non vxorem dilectissimam, non seipsum denique principi Ionathæ commendantis. Atrox animi dolor os oppresserat optimo iuueni, sed pro eo amor vehementissimus, omnia in corde Ionathæ copiosè loquebatur; & ille vicissim tacitus operam omnē suam amico, familiæ, amicisque eius prolixè deferebat. c cap. 20. 41.

Dauid non commendat Ionathæ suos.

XXCVIII. *Et quæ vtrique doloris causæ.*

PLENA vtique gemituum fuit & lacrymarum ista amantissimorum hominum tam inuita distractio, quorum Ionathas iam à principio coalescentis amicitiæ, *diligebat Dauidem quasi animam suam*, [d] Dauid autem ea in Ionathan amoris constantia ac teneritudine ferebatur, qua mater [e] ergo vnicū filium suum. Inuita vtique distractio, & inimicissima mutuæ charitati, quæ illi primarium mutuæ consuetudinis fructum eripit ac discerpit. Acerba Ionathæ, qui lectissimum iuuenē, bellatorē egregium, armorum socium ac commilitonē, amittebat; luctuosa Dauidi qui regium iuuenem sibi addictissimum, qui principum iuuentutis, qui armorum ducem, qui patronū ac protectorem, cui salutem atque animam ipsam acceptam ferebat, eripi sibi lugebat. Acerba Ionathæ, qui dilectæ sororis coniugem, qui virum, quo nihil esset amabilius, virum ad omnia summa natum, virum denique sui amantissimū, à suo complexu auelli lamentabatur. Luctuosissima atque acerbissima Dauidi, qui super non disparem amici omnium fidelissimi, præstantissimique iacturam, vtrumque parentem, septem fratrs, omnes necessarios, vxorem dilectissimam, patriam, fortunásque omnes, indigno, atque infelici exilio commutabat. d 1. Reg. 18. 3. e 1. Reg. 3. 26.

Plures in Dauide.

XXCIX. *Et luctus maior.*

VT non sine causa Scriptura præsenti in luctu Dauidi potiora tribuerit, *Fleuerunt pariter*, inquit, *Dauid autem amplius.* Nimirum indulsit etiam magis affectui suo Dauid, idque erat ætati congruentius. Continebat se Ionathas vehementius, qui & ætate superabat, & partes consolatoris gerebat, & vnicam patiebatur iacturam. Dauid autem præter illum malorum aceruum, quem supra memorauimus se præpotenti regi factum infestissimum, & supra quam dici potest inuisum cernebat; nullibi vt tuto posset consistere; cum grauissimis deinceps periculis, casibusque dies noctesque luctaturus, animamque suam, in manibus suis semper habiturus. Quin & illud par amicorum præstantissimum, non leuiter affligebat, quod permodice simul lugere licuit; vrgebant enim discessum atrox necessitas periculi euitandi, & molestis ab interpellatoribus timor; quo referri etiam posset illud paulo ante inclamatum, *festina velociter, ne steteris. Surre,*

Et quare.

xit ergo Dauid, & abiit: Sed & Ionathas ingressus est ciuitatem.

1. Reg. c. 21. v. 1. — XC. *Dauid in Nobe.*

DIGRESSVS [a] Dauid à Ionatha *venit in Nobe, ad Achimelech sacerdotem.* Hãc vrbem dubiam reddidit sanctus Hieronymus in locis Hebraicis. *Nabe, siue Nobe* inquit, *ad quam ascendit Gedeon,* [b] *vrbs sacerdotibus separata,, quam postea legimus furore Saulis subuersam;* cum ergo constet Nobe ad quam ascendit Gedeon fuisse trans Iordanam, consequens est vt dicamus Dauidem trans Iordanem longius ab hoste suo aufugisse. Idem sentit Torniellus, Mariana & Abul. [c] qui eam volunt priu· dictam Canath, iuxta ea, quæ habentur Numer. [d] 32. eidem sententiæ subscribit Serarius noster in 1. Regum: nisi quod non vnam, vt illi, Nobem agnoscit, sed duas. Probat autem Dauidem in remotiorem illam trans Iordanẽ se contulisse, ex eo quod Dauid apud Achimelechum dicat, se ab heri & nudius tertius egressum a rege: at non distabat bidui Nobe citerior à Gabaa Saulis, sed quinque circiter harum itinere, iuxta topographiam Adrichomii.

b Iud 8. v. 11. — c q. 1. in c. 21. — d num 32. 42. — נבח

XCI. *Gemina Nobe.*

RECTIVS nihilominus arbitror cum Adrichomio geminam constituere Nobem, alteram trans Iordanem aduentu Gedeonis nobilitatem, quam Abulensis in tribu Manasse, sicut & Tornielus, Adrichomius autem in tribu Gad collocauit, ea in Hebræo dicitur Nobach, quæ antea vocabatur Chanath, vt scribit Moses in libro numer. [e] Septuag. ibidem tum Naboth, tum Naban appellant. Altera cis Iordanem sita est, cuius meminit Esaias cap. 10. eique vicinas facit Gabaa Saulis, & Anathoth Ieremiæ, & Rama, quæ sunt in tribu Beniamin, idque perspicuè traditur à Nehemia. [f] Et vtrobique in Hebræo textu dicitur Nob. sicut & in hoc Regum loco, à Septuag. vero dicitur Nomba; & hanc certum est ex cap. 22 libri huius fuisse sacerdotalem, & à Saule euersam, non autem illam, cui non conuenit vicinam esse Hierosolymis, & ex propinquo videri, quod affirmat in illum Esaiæ locum Hieronymus. In hanc ergo vrbem translatum fuit e Silo tabernaculum, [g] apud quod in ea Pontifex habitauit Achimelech, eademque mox Saulis furore deleta est, quod in ea Dauid à sacerdote hospitio acceptus fuisset. Non fugit statim longius, siue quod fame premebatur, siue quod inermis erat, vt in sequentibus habetur, [h] & facilius est modicam conficientem viam ignorari, ac latere, quod maxime cupiebat Dauid, quam longinquam. Quod autem se ab rege ait egressum ab heri & nudius tertius, tam certum, aut verum fuit, quam à rege missum, & pueris condictum in illum, & illum locum, quæ ficta fuisse fatetur Abulensis, [i] licet tres illos dies pro veris habeat.

e c. 32. n. 42. — Ro. [illegible] Bas. [illegible] v. 32. — f 2. Esd. 11. 32. — נב — *In citeriore Pontifex.* — g supra an m 1941 n. 6. 7. Adric. in Beniam. n 55 & n Leui. t. n 7. — h c 21. 7. — *Cur non abierit statim longius Dauid* — i q. 6. in ca. 21.

XCII. *Cur ad, cum venit Dauid, non ad Samuelem.*

APPARET autem venisse in Nobe Dauidem propter Achimelechum summum sacerdotem, vt is pro se Dominum consuleret. Ipsum porro eam ob causam potius adiit quam Samuelem, sibi studiosissimum, siue quia hic paulo aberat longius, & oportebat quamprimum præsenti occurrere necessitati famis & armorum; siue quia cum iam Dauid semel eo confugisset, ibique fuisset inuentus, in promptu erat suspicari Dauidem iterum se illuc proripuisse; & propter iteratam ipsius receptionem Samueli periculum aliquod creatum iri putabat. Quæ cum in Achimelecho non haberent locum, & is alioqui amicus esset Dauidis, & pro eo non semel consuluisset Deum; illum sibi existimauit adeundum. Cæterum Hieron. in tradit. Hebraicis, vt alio quoque loco notauimus [k] ait hanc Achimelechum eundem esse cum Achia filio Achitobi, filii Phinees, filii Heli, idemque scribit Lyranus, nec repugnat Abul. [l]

k an 1. Saul. n. 8. — l q. 1. in c. 21. — m c. 2. v. 26.

XCIII. *Achimel. eandem cum Abiathare.*

SED grauior nobis oritur ex Marci Euangelio difficultas, [m] vbi hæc historia dicitur sub Abiathare contigisse, qui filius fuit Achimelechi, ergo vel Achimelechus dictus fuit etiam Abiathar, vel mendosa est Marci chronologia, quod dictu nefas est. S. Chrysost. [n] Euthymius, Barradius, & Iansenius [o] existimant Achimelechum dictum quoque fuisse Abiatharem, idemque nomen patri & filio fuisse; imo & filium tam Abiatharem quam Abimelechum dictum fuisse, vt colligi videtur ex 2. Reg. c. 8. [p] quod non improbat Emanuel Sa in illum Marci locum. Sed loco secundi regum tantisper dilato, dum ad eum peruentum fuerit, nunc illa nobis vtriusque responsio sufficiat, quæ Serarii quoque est, Emanuelis Sa, & Barradii. nominari potius à Marco filium, quam patrem pontificem, quia filius, qui tum aderat, mox occiso per summum scelus à

n hom 40. in Math. Marc. 2. — o cap 37. concord. — p & 1. paral. 24. 3. 6. 31.

Saule parente factus est pontifex, intra eiusdem anni circulum, eumque magistratum diutissimè gessit, reliquo scilicet tempore Saulis, & omnibus diebus Dauidis. Addit Beda filium præ patre nominatim, quod fuisset eo præstantior.

XCIV. *An solus venerit Dauid.*

NEGOTIVM quoque facessunt interpretibus hoc loco socij Dauidis. *Obstupuit,* enim *Achimelech, eò quod venisset Dauid;* Non fuit admirationis causa pontifici, quod apud se Dauidem videret; sæpius enim viderat, cum pro eo Dominum consuleret, saltem cum gladium Goliathi ad tabernaculum detulit dicandum Deo, sed miratus est *solitudinem*, vnde ait. *Quare tu solus, & nullus est tecum?* In Hebræo habetur venisse Achimelechum in occursum Dauidi, & contremuisse, quasi præsaga mente sinistri aliquid ominantem, aut certe formidantem. Septuaginta eiusdem occursus meminerunt, & admirationem pene ad exstasim vsque amplificāt Iosephus, *ad Achimelechum*, inquit, *sacerdotem peruenit, qui solum, neque famulitio stipatum, neque amicis comitatum aduenisse videns, motus admiratione tantæ solitudinis causam percontatus est.* Neque enim existimasset vnquam generum regis, mille viris præpositum tribunum, virum omnibus dilectum; & multa semper militum manu stipatum, solum derepente, nullo præmisso aduentus sui nuncio, ad se venturum. Et solitudinem videtur sine vlla miosi exprimere voluisse, cum non contentus dicere, *Quare tu solus*, etiam adiecit, *& nullus est tecum?* quod obseruat etiam Abulensis.[a] Ἐκστάσει.

XCV. *An cum sociis aliquot.*

PROBABILE nihilominus est Dauidem paucos aliquot, puta tres, quatuorve, socios secum habuisse; primùm, quia hoc ipso in loco mox plurium tam à sacerdote quam à Dauide fit mentio, deinde quia in Euāgelio apud Matthæū,[b] Marcum, & Lucam, aperta est mentio eorum qui erant cum Dauide, & de panibus propositionis comederunt cum ipso. 3 quia, vt plerisque interpretibus visum est, verba illa pontificis auxesim habent, recte admirationi conueniente; eodemque modo vulgo dicimus neminem esse in foro, vel cum rege, quando perpauci sunt, cum soleant esse quamplurimi. Denique facile fuit Dauidi a digressu Ionathæ aliquibus amicis & militibus suis occurrere eosque sibi socios assumere. Et Sa ex eo quod Dauid petiit quinque panes, putat quatuor famulos cum Dauide fuisse, vt suum singuli panem haberent. Hanc sententiam sequuntur Caietanus, Lyranus, Dionysius, Adrichomius, Emanuel Sa.

a q. 3. in c. 21.

b ca 12. 3. 4. cap 2. 26. cap. 6. 4.

XCVI. *Probabilius plane solū adijsse pontificem.*

PROBABILIVS tamen est Dauidem sine vllo plane comite ad Achimelechum venisse; socios habuisse alio in loco, quibus mox panes suos communicarit. Ita sentit Maldon. in 12. Matth. Serarius in 1. Reg. Baradius,[c] Abulensis,[d] quibus addi potest Hieron. in tradit. Iansenius autem priorem quidem partem huius assertionis admittit, sed in posteriore fallitur, cum ait Dauidem officioso mendacio socios se habere finxisse; de iis vero comitibus, quos ille se habere finxerat, Christum in Euangelio esse locutum; verum Christus non de fictis sociis loquitur, sed de veris, neque enim fictis sociis dare potuit panes, aut illos ficti socij comedere; quod tamen vtrumque Christus dominus de sociis Dauidis affirmat: vt propterea Serarius dicat, hanc opinionem officiosum mendacium pene impingere Christo domino. Probatur autem hæc assertio tum ex verbis ipsius pontificis, quæ nihil est necesse in sensum trahere figuratum, tum ex rei præsentis statu, & ratione fugæ, quam Dauid volebat esse cunctis occultissimam, & ne pontifici quidem ipsi notam, vt ostendit dissimulata eius oratio. Minus autem agnosci poterat nunc Dauidis fuga si solus esset, quam si socios aliquot habuisset; inopinatum enim erat generum regis solum oberrare.

1.

2.

c to. 2. l. 6. c. 9 n 31.

d q 3 in c. 21 in fine.

XCVII. *Refellitur prior opinio.*

MINIME porro operosum est iis rationibus satisfacere, quæ præsentes Dauidi socios tribuebant. Nam neque Pontifex, neque Dauid præsentes socios affirmant; & Dauid certum se eis locum assignasse ait, vbi eos esset inuenturus. Et Hieronymus in tradition. ait Dauidem ænigmaticè pluraliter de seipso respondisse. Nec vllo in loco Euangelij socij Dauidis præsentes Achimelecho fuisse dicuntur: & aliqui cum alio esse, ac proficisci possunt diuersis viis in vnum locum. Et exercitus cum Imperatore esse dicitur, licet non vno eodemque in oppido. Potuit autem manducare cum ipsis, postquam iterum iunctus est eis. Fauet etiam huic nostræ sententiæ, quod apud omnes Euangelistas de eo dicitur, *intrauit in domum Dei*, nusquam intrauerunt, *& i*

panes propositiones sumpsit, non sumpserunt. Iustior autem est in hac sententia pontificis admiratio, quam in superiore. Neque committendum est, vt in expositione scripturæ ad figuratam locutionem, qualis est popularis illa de fori inanitate aut frequentia, sine necessitate confugiamus, quam hic nullus ostenderit. Illud autem postremum libenter admittimus, Dauidem in via offendisse, quos ascisceret in socios, non tamen cum illis adisse pontificem, siue in domum Dei intrasse.

vide Abul. q 6.

XCVIII. *Dauid fugam suam dissimulat,*

REDEAMVS autem ad Dauidem, qui dissimulans fugam suam, & excusans solitudinem, veritatem texit officioso mendacio; veritus ne Achimelech re cognita, sibi suisque à Saule timens, nullam opem præsenti eius necessitati auderet afferre; aut illum fortasse comprehensum furenti regi mactandum traderet, præsertim animaduerso apud sacerdotem Doëg Idumæo. *Rex præcepit mihi sermonem*, inquit, *& dixit, Nemo rem sciat propter quam missus es à me, & cuiusmodi præcepta tibi dederim.* Recte probabilitatem seruat, cum ait quoddam sibi negotium à rege commissum; Id enim alias à rege factum illa testantur. [a] *Egrediebatur Dauid ad omnia quæcumque misisset eum Saul, & prudenter se gerebat.* Est & in secreto probabilitas, *etenim sacramentum regis abscondere bonum est.* angelo ipso teste. [b] De solitudine autem respondet, se condixisse in illum & illum locum, certum videlicet illis assignasse locum, quo se conferrent, & suum præstolarentur aduentum; hoc autem verum erat, vt omnes fatentur præter Iansenium, & merito quidem fatentur, ne euangelio derogetur fides. Non tamen verum fuit, quod mox significauit se cum ipsis à rege digressum; cum solus à congressu Ionathæ egressus fuerit.

& quam probabiliter.

a ca.18 v.5.

b Tob. 12. 7.

XCIX. *Petit à pontifice viaticum; & nominatim panes.*

NVNC *ergo si quid habes ad manum vel quinque panes, da mihi, aut quidquid inueneris.* Iosephus studiosus magnificentiæ, panum siue sacrorum siue prophanorum meminisse noluit, sed omnia viatici nomine obscurauit, satius tamen erat fortasse Dauidi fugitiuo, & famelico misericordiam conciliare, quam eius penuriam, pudore impeditum abscondere; scriptura præsertim eam manifestante: Nec tamen negauerim alia quoque cibaria Dauidi à pontifice tradita, cum ea Dauid haud obscure petisset, & parum credibile sit in amplissima summi pontificis familia, nihil tum cibariorum repertum esse. Doëg quoque si nihil addidit de suo, cum rem ad Saulem detulit, [c] dixit pontificem cibaria dedisse Dauid. Panum tamen, quod sacri essent, peculiaris facta est mentio; & Saul in exprobratione sua aduersus Achimelechum, panum duntaxat meminit. Obsonia itaque dari potuerunt, quæ non efficiunt vt panes necessarii non fuerint, & quidam etiam sancti, defectu profanorum siue laicorum, quoniam non sola suprema necessitas, excusabat ab illorum panum vsu, vt fusius disputat Abulensis; [d] nec leuis censeri debet necessitas, si alioqui carnes, aut pisces soli comedendi sunt.

c quidquid.

c ca. 22.10. 13.

d q.8.in ca. 21.

C. *Necessitas excusat laicos vt panibus sanctis participent.*

RESPONDENS sacerdos ad Dauid ait illi; *Non habeo laicos panes ad manum, sed tantum panem sanctum; si mundi sunt pueri, maximè à mulieribus.* Satis apparet non fuisse expectandam laico, aut Leuitæ, (nam ne Leuitæ quidem panibus propositionis vesci communiter, & absque necessitate poterant; sed soli sacerdotes, vt ait Christus ipse [e]) summam necessitatem; cum pontifex ne meminerit quidam necessitatis, sed eam supposuerit; non imprudenter ille quidem, cum satis constaret talem virum animi gratia, aut superbia, legisque contemptu, panes à pontifice quasi eleemosynam non petere; supposuerit inquam, neque de ea quidquam rogarit, sed tantum de requisita corporum munditie ad vescendum huiusmodi panibus. Summam quoq. necessitatem excludit, quod Dauid, & socij eius discipulis Domini comparentur, spicas confricantibus, ac manducantibus, quos nemo dixerit ad huiusmodi famis necessitatem peruenisse. Cum ergo Dauid & Achimelech à Christo Domino in exemplum sumantur [f], sic vt Dauidi discipuli, Achimelech Christo respondeant, certe cum discipulos Christus innocentes appellet, illos quoque reputat innocentes. Latet enim ista consecutio discipuli imitati sunt Dauidem in simili necessitate, ergo sunt innocentes, ac proinde male à Pharisæis reprehenduntur.

e

e Matth.12. 4.

f Matth.12. 7.

CI. *Etiam non maxima.*

QVIBVS positis satis apparet non magnam requisitam fuisse necessitatem apud Iudæos, vt quis lege abstinendi à sanctis panibus solutus censeri posset. Non enim deerant tota in vrbe Nobe laici panes, qui à famulis pontificis perquiri possent, & dari Dauidi; neq. illum tanta vrgebat abeundi necessitas, vt tantulo tempore

expectare & discessum differre non posset. Et tamen dati sunt, & accepti panes isti sine culpa. Nihilominus Abulensis, [a] alio ex capite necessitatem ducit quod scilicet necessario ei dandi erant sancti panes; quia ipse non audebat ad aliquem in vrbe diuertere, ne cognitus retineretur, ac periclitaretur; neque dum expectaret vt alij quærerētur panes, idem periculū satis vitaret, nec minus periculi in vicinis vrbibus timeretur. Iustam quoque causam habuit Achimelech dandi sanctos panes Dauidi, ratus negotium quod rex Dauidi commiserat, secretissimum esse; & vehementer vrgere: nec posse sine aliqua euulgatione, aut retardatione & mora, aut domi confici, aut quæri alibi panes.

a q. 8. in c. 21.

CII. *Pontifex etiam immundis daturus erat panes propos.*

REQVIRIT ergo sacerdos vt tam Dauid, quā famuli aut comites comesturi panes propositos in cōspectu Domini, 12. quos propterea hebræi panes facierū appellabant, nullā immunditiā contraxissent, in primisque à mulieribus, siue propriis, siue alienis abstinuissent. Quod si inquies, contigisset vt mundi non essent, quid facturus erat Achimelech? Respōdeo cum Abulensi [b] etiam immundis daturum fuisse; Etsi enim gemina dispēsatione opus fuisset, propter geminum impedimentum, quod & laici essent, & immundi; & vtrumque certa lege prohibitum, vtraque tamen lege soluebantur necessitate superueniente, cui nulla positiua lex imposita est. Itaque non solum ab vna lege, sed à duabus etiam, atque adeo à pluribus pontifex dispensare potuisset: eo tamen maiorem necessitatem requireret, quo pluribus hominem legibus esset soluturus. Et reuera aliud quoque hic impedimentum tolli à sacerdote oportebat, quod eos panes in loco sancto non erant comesturi. [c] Cum autem distinctionem immunditiarum proponit, innuit se ab iis eos posse ac velle reddere immunes, sed ab vnis facilius, quam ab aliis.

12. ✗. b q. 13. in c. 21. c Leuit. 24. 9. Abul. q. 14.

CIII. *Cur maxime inquirit de immunditia cum mulieribus.*

NOMINATIM autē de immunditia ex congressu cū mulieribus inquirit pontifex, quamuis aliæ longe maiores reperiantur, puta lepræ, aut fluxus seminis, aut funebris contactus, quæ diutius, aut vehementius à participatione sacrorum excludebant quoniam hic, si illicita est congressio, tam animi, quam corpora redduntur immunda, cum priora illa, corpora sola contaminent, animos non attingant; imo exornent aliquando, vt mortuo impensa misericorditer sepultura. Si autem licita est, coniuncta nihilominus est cum fœditate concupiscentiæ, quam peccatum originis in humanam generationem inuexit, quam agnoscit, ac deplorat Dauid, & in argumentum obtinendæ à Deo misericordiæ adducit, cum ait, *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea.* Quia tamen hæc immunditia communior erat inter homines, quamuis natura sua multo maior esset quam cæteræ, minorem tamen exclusionem, atque inhabilitatem à participatione sacrorum inducebat. Quod autem de pueris siue famulis Dauidis inquirit pontifex, idem de ipso quoque Dauide intelligit; sed ob eius reuerentiam ita loquebatur; Quod intelligens Dauid, de seipso quoque respondet.

CIV. *Munditia Dauidis, & sociorum.*

EQVIDEM, *si de mulieribus agitur, continuimus nos ab heri & nudius tertius, quando egrediebamur, & fuerunt vasa puerorum sancta.* Tres hi dies ab vrbe Saulis vsque ad Nobe computantur ab iis, qui eam vltra Iordanem collocant, in quibus Abulensis, [d] vt supra diximus, [e] nos qui viciniorem eligimus Nobem, tres dies à calendis ipsis, in quibus primum latuit Dauid, computemus: quamquam nihil est necesse hos tres dies veros existimare, à quibus digressus esset à rege; reuera autem tres minimum dies abierant, ex quo vxorem non viderat. Nec tamen à Dauide violatur probabilitas, nec pontifex mendacij Dauidem coarguere poterat, ex vicinitate Gabaa Saulis. Potuit enim existimare Dauidem, eiusdem negotij regij causa, alias quoq. vrbes adiisse, & ad se tertio ab egressu die peruenisse. Vasa porro corpora appellat, [f] de quorum mundicia, quam requirebat sacerdos, satisdari cupit fide atque affirmatione sua. Addit autem *porro hæc via polluta est, sed & ipsa hodie sanctificabitur in vasis.* 13 Corpora munda fuisse ait, sed si quid in triduano itinere maculæ contractum fuit, per infirmitatem humanæ naturæ, id purificatum iri in corporibus, quæ dies hosce purè, ac castè transegerint.

d q. 16. in c. 21. e n. 90. 91. f vt Paul. 1 Cor. 4. v. 7. & 1. Thess. 4. v. 4. 13. ✗.

CV. *Accipit panes, & quot.*

DEDIT *ergo ei sacerdos sanctificatum panem. Neque enim erat ibi panis, nisi tantum panes propositionis, qui sublati fuerant à facie Domini, vt ponerentur panes calidi.* Quot numero panes dederit non exprimitur; cum quinque petierit, sublatique fuerint de mensa Domini de more duodecim, forte dimidium ei dederit, reliquos familiæ suæ re-

a an.m. 2544. nu. 443. b Leuit. 24. v. 8. c q 17. in c. 21.

seruarit, eratque id onus non leue, iuxta ea quæ alibi diximus, [a] hinc autem intelligitur fuisse nunc diem sabbati: in lege enim præceptum fuerat, [b] vt panum mutatio fieret die sabbathi. Cæterum panes calidos interpretes passim interpretantur, recentes, pridie scilicet coctos. Abulensis [c] tamen existimat à proprietate vocabuli minimè recedendum; & reuera calidos fuisse positos, eodemque ipso die sabbathi coctos, paratosque opera leuitarum: nec absurdum esse facta in sabbatho in Dei cultu, quæ eo die vulgò facere non licebat; nam ne ignem quidem in priuatis domibus licebat accendere, quod tamen sacerdotes quotidie faciebāt in altari holocaustorū. Seruilia quoq. opera sunt, animalia iugulare, excoriare, dissecare, nec vulgo in sabbatho permissa, quæ tamē eo ipso die fiebant à sacerdotibus in tabernaculi atrio: vt propterea dixerit Dominus, *sacerdotes sabbathis violare sabbathum, & sine crimine esse.* [d] Nimirum opera religiosa, non seruilia sunt, quæ Dei cultui impenduntur. Hæc ille pluribus valde probabiliter; eamque expositionem illud confirmat, quod calidum ex hebræo, tam Septuaginta, quam Hieronymus in vulgata editione retinuerunt.

sabbathi violatio quæ licita.

d Matt. 12. v. 5.

NOTATVR deinceps, quasi per quandam parenthesim, casu oblatum ingentis mali seminarium. *Erat enim*, vt ait Scriptura, *ibi vir quidam de seruis Saul in die illa intus in tabernaculo Domini, & nomen eius Doeg Idumæus, potentissimus pastorum Saul.* Dubium faciūt Doëchi genus Septuaginta interpretes, & cum iis Iosephus, qui eum Syrum vocant, non Idumæum. An origine Syrus fuit, habitatione Idumæus, vt ait Vatablus? Alij malūt origine Idumęū, (sic enim hęc vox in scriptura vbiq. vsurpatur,) religione proselytū, ad Iudaicos scilicet ritus conuersum, vt putāt Abulensis, & Dionysius. Sed dum dicitur fuisse intus in tabernaculo, videtur le[illegible]num, inquit Serarius, *tentus in tabernaculo*, vt hebræa, græca, & chaldæa indicant, & interpretes: è quibus author Tradit. *In hebræo dicitur*, inquit, *obligatus in conspectu Domini. Obligatus item Doëch Idumæus erat voto, quo se obligauerat aliquot diebus in tabernaculo Domini immoraturum, & orationi vacaturum.* Theodoretus [e] quoque, *est ergo perspicuum*, inquit, *quod Doëch vexabatur ab aliquo dæmone, aut tenebatur aliquo morbo, & ea de causa diuino assidebat tabernaculo.* Idque collegit ex verbo hebræo Neazar, seu potius Neghezar, quod Septuag. in sua versione retinuerunt, & detentum significat, interprete Aria, est enim עצר detinere, prohibere, remorari.

CVI. *Doëg in tabernaculo.*

e q. 53 in Reg

נעצר ghatsar

Et quæ de causa.

POTENTISSIMVS dicitur pastorum Saulis, id est iudicum, & præpositorum populo, ad differentiam Abner, qui princeps erat præpositorum exercitui, vt vult Lyranus ex hebræis: additque regem per eum iudicia reddidisse. Alij apud Abulens. explicant principem inter sapientes, vel interpretes Saulis: quod violentum esse idem agnoscit, cum Doëg videatur potius homo militaris ac sæuus, vt cui rex cædem sacerdotum mandarit, quam etiam crudeliter explerit. Eundem rabini aiunt fuisse armigerum Saulis, in montibus Gelboë. Rectius itaque idem Abulensis, [f] Dionysius, Pineda in suo Salomone præuio, [g] pastoris nomen in natiua, & propria significatione sumunt, voluntque præpositum fuisse regiis pastoribus, quorum erat non paruus numerus, cum reges hebræorum, sicut eorum olim patres, greges aluerint, & plures sub se magistros pecorum habuerint, quod officium, Pharao fratribus Iosephi imponi voluit. [h] Et Rex Ozias dicitur habuisse pecora multa, tam in campestribus, quam in eremi vastitate, [i] Ezechias quoque habebat greges ouium & armentorum innumerabiles. [k] Idemque de Iosia significatur in expositione celeberrimi phase, quod ab eo decimo octauo regni sui anno celebratum est. [l] Absalom quoque greges ouium nutriebat. [m] Sed & exteri reges, vt de Mesa rege Moab tradunt sacræ literæ. [n] Hanc expositionem secuti sunt Septuag. apud quos legimus eum pauisse mulas Saul; & Iosephus, qui eum vocat regiarum mularum curatorem.

CVII. *Pastoribus regiis præpositus.*

f q. 18. in c. 21. g l. 2. c. 5 n. 2. & l. 7. ca. 14 n. 1. h Genes. 47. v. 6. i 2. Paral. 26. 10. k 2. Par. 32. 29. l ca. 35 v 7. m 2. Reg. 13. 23. n 4 Reg. 3. 4.

PROVISVM iam erat cibo, sed arma quoque necessaria erant Dauidi, Dixit itaque Achimelecho, *Si habes hic ad[illegible] hastam, aut gladium? quia gladium meum, & arma mea non tuli mecum; sermo enim regis vrgebat*, adeo videlicet, vt ne domum quidem adire permiserit, ad ea sumenda, sed è vestigio migrare iusserit. Nimirum perseuerat in semel instituta fictione: ait enim poëta. [o]

CVIII. *Dauid arma quærit.*

o Horat. in arte.

———*seruetur ad imum*
Qualis ab incepto processerit, ac sibi constet.

Cur esset inermis.

SED difficilius est veram inuenire causam. 14. Et certe vel hinc apparet Hebræos secum arma rarius circumtulisse, ex quo illud accidebat, vt ea non sine suspicione acciperent. Notat enim Abulensis [a] Ionatham & Dauidem, quando exierunt in agrum consilij capiendi gratia, plane inermes exisse, ne aliquò abire, longius, & peregre proficisci putarentur: idque mox deferretur ad regem, cum is de Dauidis absentia sciscitaretur. Eadem suspicio prohibuit, ne Ionathas, cum venit ad lapidem Ezel, dimissurus Dauidem, arma ad eum detulerit; quod fingeret se recreationis causa exire: quod fictum putaretur, si secum arma deferret, multoque etiam vehementius si cũ abiisset armatus, rediret inermis. Sed neq. per quemquam aliũ mittere poterat, cum latebrarũ Dauidis neminẽ omniũ conscium esse vellet: Itaque necesse fuit tam egregium militem plane inermem, non sine pudore, ac periculo iter facere, redeũdum erat ad fundam, & baculum, si res tulisset.

a q. 19. & 20. in c. 21.

CIX. *Cur datus ei Goliathi gladius.*

ET Sacerdos quidem Dauidi gratificari cupiebat; at cum non esset domi suæ, sed in sanctuario, non habebat ad manum gladium, aliquem aut hastam. Neque enim in tabernaculo Domini habebantur vasa belli, sed vasa diuini ministerij, *non enim fas erat*, ait Procopius, *in tabernaculo Domini arma bellica reponere.* Dauid autem, qui ne tantillum quidam differre cupiebat discessum suum, quod satis intelligeret non leue sibi periculum ex mora creari, dari sibi cupiebat arma in promptu posita; ergo diuina prouidentia factum est, vt in tabernaculo esset gladius, qui quondam Goliathi fuerat, & quo ei Dauid ceruices fregerat, indeq. in gratiarum actionem, & rei gestæ memoriam tabernaculo dederat, & Domino quasi anathema consecrarat. De illo itaque dixit Sacerdos Dauidi; *Ecce hic gladius* [redacted], *quam percussisti in valle terebinthi, est inuolutus pallio post Ephod, si istum vis tollere tolle: neque enim hic est alius, absque eo;* aut si illo vti non placet, permitte me mittere domum; qui inde auferat, & deferat ad te. At Dauid, *non est huic alter similis, da mihi eum*, vulgò dicimus, *il n'a pas son pareil.*

CX. *Fuisse Deo consecratum.*

SUNT qui hic Dauidem in culpa esse velint, quod gladium consecratum Deo, ad prophanum iterum vsum acceperit; contra illud Leuitici. [b] *Quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino.* Itaque Lyranus arbitratur gladium illum non fuisse consecratum Deo, sed tantum ibi positum ad memoriam illius victoriæ à Deo datæ. Verum consecratum Deo Iosephus affirmat. [c] Pineda [d] quoque, & Abulens. [e] qui consecratum probat, ex eo quod aut is erat adhuc Dauidis, aut non, si non erat Dauidis, donatus erat Deo, quod est esse illi consecratum, neque enim aliter res laicorum Domino consecrabantur, quam cum donabantur sanctuario: si autem erat Dauidis, quomodo in loco sacro conseruabatur, & non in loco communi quasi depositum?

b ca. 27. 28.

c l. 6. c. 14. antiquit. Iud.
d l. 1. de Salom. c. 1. n.
e q. 21. in c. 21. Leuit. 27.

Datum ob necessitatem.

Cæterum sicut vrgente necessitate licuit pontifici dare Dauidi propositionis panes Deo consecratos, & Dauidi accipere, ita & gladium potuit ille sine culpa dare, & iste accipere: ipsa necessitate lege vtrumque soluente. Itaque nullam hac in re Sacerdos Dauidi religionem obiecit, *si vis* inquit *istum tollere, tolle.* Existimat autem Tostatus, sumpsisse Dauidem ad tempus hunc gladium; mox autem, aliis armis acceptis, eundem sanctuario restituisse.

CXI. *Abit è Nobe Dauid.*

ACCEPTIS panibus, & gladio discessit quamprimum Dauid è Nobe, tum Saulis metu, ne qua forte aura ad eum afflaretur de Dauide in Nobe conspecto; statimque mitteret militarem manum, quæ eum comprehenderet viuum, & ad se deduceret: aut ipsum è vestigio trucidaret, ne quo modo elaberetur; tum etiam ne sibi non satis constare videretur, qui tantam festinationem antea præ se tulisset, si acceptis panibus & gladio tantillum cunctaretur. *Surrexit itaque Dauid, & fugit in die illa à facie Saul, & venit ad Achis regem Geth.* [f] Audaci sane consilio, qui sæpe prudentiæ nomine in scriptura commendatur, audaci inquam consilio, siue Palæstinum cogites, hostem Israëlitarum infensissimum; siue Gethæum Dauidi peculiariter inimicum, à quo Gethæus ille [redacted] gentis suæ decus, & gloria ignominiose mactatus fuerat. Qui denique totam Philisthæorum gentem crebris fatigauerat prælijs; Scyllam ergo adire, vitandæ Carybdis gratia, videbatur. Itaque existimandum est hoc consilium à Deo fuisse profectum, quandoquidem consultum à Dauide per sacerdotem constat; [g] & deinceps, non semel: sed ita tamen, vt rem sacerdos ipse non intelligeret. Nimirum venit in mentem diuini-

f ca. 21. 10.

Et venit ad Achis. Non inconsulto Deo.

g ca. 22. 13. & ca. 23. ... 8

a vide Abul.q. 51. tus Dauidi, vt ad G[redacted] aufugeret. [a] cumque illi non plane constaret, hanc ei metem diuinitus dari, consuluit Dominum per Achimelechum, gratumne esset Deo susceptum iter, & illudne fortunaturus esset, nec ne. Responditque Dominus, pergeret audacter quo intendebat; re semper apud Pontificem obscura, atque ignota remanente, vt postea in eius morte intellectum est.

CXII. *Prudenter adisse Philisthaeos.*

AVTHORE autem Deo susceptum iter quis possit ac cusare temeritatis? quis non prudentiæ plenum fateatur? Deinde cum statuisset ibi ad aliquod tempus ignotus degere, tanto id futurum erat tectius, ac tutius, quo magis præter omnem Philisthæorum, atque Israelitarum opinionem, eiusmodi fuga atque exilium parabatur. Facile autem fuit ignotum esse, qui non nisi armatus visus ab eis esset, aut pastoritio vestitus amictu. Nunc autem mutata erant in ipso omnia, & de industria magis magisque dissimulabantur. Deinde prudenter necessitati paretur. At nusquam tuto illi esse licuit, viuo Saule, in toto ipsius regno, propter ardentissimum eius comprehendendi desiderium: adeoque incensum, vt se illum ad terræ vsque viscera perscrutaturum iactaret. [b] Egrediendum itaque fuit è tota Israelitarum regione. Eo autem posito, Dauid tutius erat apud hostes, quam apud fœderatos, Moabitas, Ammonitas, Idumæos, qui ne pacem cum Saule initam violarent, facile Dauidem in manus Saulis traderēt, ne eius in se arma, magno suo damno, conuerterent: quod in Philisthæis locum habere non poterat, qui Dauidem potius, si illum Sauli inimicum cognoscerent, læti susciperent, vt illum tali bellatore priuarent, atque adeo in eius perniciem & suam vtilitatem tuto armare possent.[c]

b c.23 v.23.

c vide Abul.q.22. & seqq.

CXIII. *Satis sit dubius.*

IACENT itaque accusationes illi aditi Philisthæi, & Gethæi. Nam cum ignotus alicubi tutò esse optauerit, nullus erat aptior locus regione Philisthæorum, nullus à suspicione remotior; Philisthæi quippe nunquam sibi persuasissent Dauidem se ipsorum permittere potestati; nec eum crederent Dauidem, qui Tribunus, regiusque gener cum esset, nusquam nisi cum lecta militum manu progrederetur, cum viderent hominem hunc & ab armis, & à comitibus, & à viatico imperatum. Et reuera vt suspectus fuerit apud Philisthæos, cum dicerent, *nunquid non iste est Dauid* Rex terræ? reuera tamen cognitus non fuit: neque enim, quantumuis simulata insania, abire permissus fuisset. Gethæi vero mortem G[redacted] luctu prosequi poterant, iniquo animo ferre non poterant, nec Dauidi peculiariter succensere, qui in illo singulari certamine nihil fraudis, nihil perfidiæ admisisset, sed virtutem potius prodidisset, quæ hosti quoque amabilis est, atque admirabilis. Itaque si agnitus fuisset à Gethæis, quod minime sperabat, purgata diligenter opinione meditatæ proditionis, poterat summo in pretio apud ipsos haberi: vt postea contigit;[d] cum ad eundem regem iteratò transfugisset: quem etiam apparet à Dauide præ cæteris electum regibus, quod maiore quadam humanitate, & in aduenas facilitate præditus esset, & afflictam virtutem misericordia persequeretur.

Gethaei non erant inimici Dauidis.

d ca. 27.

CXIV. *Venisse sine comitatu, & quid eius factum sociis.*

VENIT ergo Dauid ad Achis regem Geth, sed solusne, an cum aliquo comitatu? solus opinor cum Serario nostro: in c. 21. 1. Reg. idque fuit aptius ad latendum sub obscuri, & egeni militis specie: minimeque absurdum arbitror existimare socios illos Dauidis, intellectum eius consilium, de Philisthæis adeundis, minime probasse, siue periculo suo, siue religione prohibitos: præsertim cum domi non haberent Saulem aliquem quem timerent, & famen minore periculo se depulsuros sperarent. Quin dissuasisse potius, ac de sententia deducere voluisse reor, iis fere in medium adductis rationibus, quas paulo ante referebamus. Cumque eum cernerent firmius hærere in sententia, vti decebat hominem cui de diuina voluntate constabat, quam vt ab ea deiici posset, beneualere iussum dimiserunt. Abit itaque solus Dauid, suam ab hominibus solitudinem, diuina præsentia, colloquiisque consolatur. Sed & illud pro sua prudentia meditatur, quē ad Gethæum regem, quoniam istum hospitem cæteris Philisthæorum satrapis seu regulis anteferebat, aditum sibi paraturus esset.

CXV. *Insinuat se in regiam.*

MINIME enim credibile est temere Dauidem in regiam domum irruisse, nullo vtentem deprecatore, & quasi paranympho. Adiisse potius aliquem de optimatibus regis, cui Dominus ipsum reddiderit gratiosum, præsertim cum iis

naturæ donis, quæ homines hominibus conciliant, nequaquam destitutus esset. Virum se esse militarem, qui principibus viris libenter inseruiat, qui in regia dignitate, sapiētia, humanitate, ac benignitate præstant, qualem Gethæum regē esse didicerit: ei se, suamq. industriā libenter oblaturū, si ignoto homini, ac probādæ industriæ suæ auido, apud regē sequester, aut interpres esse velit; daturū se operā vt ipsū nunquā huius benefacti pœniteat. genere quidē se Israēlitā esse, sed ex orta inter se ac tribunū offēsione aliqua, aliū sibi ducē optare, cui arma sua, militiáq. deseruiant; nihil sibi fide antiquius vnquā fuisse, aut fore. Quid multa? placet, offertur, admittitur, in regia familia numeratur. Quam diu autem, id vero in obscuro est. Et cum nihil certò alterutram in partem affirmari queat, probabilius videtur exiguo ibi tempore potius, quam diuturno substitisse.

CXVI. *Redditur suspectus.* Inavdiervnt fortasse Gethæi, quid enim hic in tanta sacræ narrationis breuitate, & silentio, præter coniecturas afferre possumus? quas spero prudenti, atque erudito lectori meo non insulsas visum iri. Inaudierunt, inquam, fortasse Gethæi requiri à Saule toto regno Dauidem, nusquam illum comparere, suspicari nonnullos illum, qui pridem leonem, atque vrsum inermis inuadere nō dubitasset, audaciore aliquo facinore temere suscepto periisse, alios ignotum alicubi gentium regis sui in iustam æmulationem, iracundiam, atque odium declinasse. Et, quid si, inquiunt, amissus ille Dauid reperiatur apud nos? quid si ille ipse est, quem nuper Rex ad suam allegit familiam? moxq. ad regem ipsum, cum vidissent apud eum Dauid, *Nunquid*, aiunt, *non iste est Dauid rex terræ?* nonne huic cantabant per choros dicentes. *Percussit Saul mille, & Dauid decem millia?* quæ non tam affirmando, quam dubitando dicebātur, atque inquirendo, vt sentit Abulensis.[a] Nam quamuis agnitum putet Iosephus[b] id tamen parum probabile est, neque enim illum dimisissent, sed mox illam dubitationem fingenda insania Dauid sustulit. a q.24. b 16.c.14.

CXVII. *Qui rex terræ dicatur Dauid à Getheis.* Qvid est autē causæ cur eū vocent regē terræ? Lyranus existimat iam euulgatū fuisse Dauidem à Samuele inunctum fuisse, quod merito improbat Abulensis,[c] cum ea res ne in terra quidem Israēlitarum adhuc innotuisset. Nam si Sauli cognita fuisset, Samuelem & Dauidem sine vlla dubitatione interfecisset, quod Samuel ipse præuiderat[d]: nec ille Dauidi mortem artificiosè quæsisset, sed aperte cum marte primo ipso die petiisset. Abulens. dici regem putat, propter [illegible]dinem potestatis, cum Saule vero rege, qui in bellis contra ipsos, vnus principem ageret, accedente præsertim amicitia, & cognatione regia, vtique multo probabilius, quam quod ait Vatablus, dici regem terræ Philisthæorum, quod ea ad Dauidem propter deuictum ab ipso Goliathum pertineret, cum ea lege pugnatum esset, vt victor possideret regionem victi. At de possessione regionis nunquam actum, sed de tributaria ex more seruitute. Et pactum à milite glorioso oblatum fuerat, non Israēlitarum consensu firmatum, ac stipulatum. Quid si per quandam ironiam, & aulicam vrbanitatem dictum putemus, regem terræ? vt ille apud Homerum. δῖος συβώτης, ὄρχαμος ἀνδρῶν appellatus est: cui expositioni fauet quod res adhuc esset admodum dubia. c q.25. inc. 21. d 1 Reg.16.2. Odys. ξ.

CXVIII. *Timet, & furorem simulat.* Posvit *autem Dauid sermones istos in corde suo, & extimuit valde à facie Achis regis Geth.* Siue illi serio, siue ioco ita loquerentur, stimulos tamen Dauidi admouit illorum oratio, timenti ne plane agnitus comprehenderetur, mortique traderetur; Itaque diuino auxilio de more celeriter inuocato omnibusque animi viribus in concilium vocatis, inquirit tacitus quod facto sit opus, visumque est operæpretium stultitiam simulare, quoniam[e] *Stultitiam simulare loco prudentia summa est.* 16. e Auson. 16.x.

Cvm enim prudentiæ nomine valde commendaretur Dauid, & vir esset longe honoratissimus; minime omnium credi poterat, illum esse Dauidem, qui tam serio, vt apparebat, tamque vehementer ac multipliciter insaniret. Primum enim immutauit os suum coram eis, id est loquebatur aliena vt insani, ait Lyranus, os etiam ad sermonem retulit Pagninus, significans quod Hebræi quidam volunt, alia quadam dialecto ac pronunciatione vsum, ne Iudæus videretur. Arias, Caietanus, & Vatablus hebræam vocem sensum interpretantur, quasi scriptura vniuersa dicat, Dauidem mutasse sensum suum, id est finxisse se insanum, ac mente motum: statimque subdat quibus rebus stultitiam simulauit. Septuaginta vero

eandem

eàdem vocem πρόσωπον, id est vultum interpretati sunt nec sermonis hoc loco meminerunt, sicut nec Iosephus, (meminit tamen in psalmos 55. qui huc pertinet vt dicemus) eámque expositionem Abulen. amplectitur, [a] *Mutauit*, inquit, *faciem suam, & qui prius vultum habebat viri sensati, tunc cœpit oculos distorquere in obliquum, & totam vultus effigiem efferare, vt contingit in arreptitiis, & epilepticis*. sic ipse. Nimirum Saulis insanientis vultum sæpius animaduersum imitabatur. Et sunt qui mirificè aliorum actiones vocesque imitentur, & mimi nati videantur homines actione & imaginatione præstantes.

a q. 25. in c. 21.

EANDEM interpretationem confirmat alterum insaniæ signum quod subditur, collabentis inter aulicorum manus. Oportuit enim istam prolapsionem præueniri mutatione vultus, qualem videmus in arreptitiis, & epilepticis, priusquam decidant, aut humi volutentur. In hebræo est, finxit se furere in manibus eorum, inconditos nimirum brachiorum, ac pedum motus edebat, vt solent furiosi, & mente capti, quod S. Hieronymus voce *collabebatur* expressit. Septuag. habent παρεφέρετο. quod est insaniebat, nam παραφέρεσθαι est delirare, mentis impotem esse, & παραφορά mentis error, & deliratio, vt notauit Serarius. Arias tamen & Flaminius verterunt collabebatur; Antiqua versio Italica, quam secutus est Augustinus, vertit ferebatur, sumpto composito pro simplici φέρειν, vtique non male, nā παραφέρεσθαι interdum est ferri siue deferri, & παρὰ, non raro abundat in verbis compositis vt in παραβάλλω, παραπέμπω, παραιτέομαι, παραμυθέομαι, &c. Sed & nunc legitur ἐν χερσὶν αὐτοῦ in manibus eius, siue αὐτοῦ suis, quod eodem redit, vt propterea versio illa tolerari possit, nec duplex in ea, nedum in Sancto Augustino, lapsus contigisse dicendus sit.

CXIX. *Alterum signum insaniæ.*

Ferebatur suis manibus.

QVI ea verba ad mysticam, sed eximiam de Eucharistia interpretationem traduxit. [b] Sic autem habet. *Et ferebatur in manibus suis. Hoc vero fratres quomodo possit fieri in homine quis intelligat? Quis enim portatur in manibus suis? Manibus aliorum potest portari homo, manibus suis nemo portatur. Quomodo intelligatur in ipso Dauid secundum literam non inuenimus, in Christo autem inuenimus; ferebatur enim Christus in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum ait, Hoc est corpus meum. Ferebat enim illud corpus in manibus suis:* hæc ibi. Tertium insaniæ signum, quod *impingebat in ostia* portæ, irruebat videlicet in portas, quasi per ostia clausa transiturus esset, vt explicant Lyran. Abulens. Serar. quo facto vel bestiis ipsis insipientiorem se ostendebat, quæ transitum in locis non peruiis, nunquam moliuntur. Hebræam vocem quidam interpretantur *delineabat*, pingebat, scribebatque: nimirum varias figuras in ostiis, aut parietibus stultorum more pingebat, carbone scilicet, aut vnguibus. Septuaginta habent *cadebat ad ostia ciuitatis*, nimirum irruendo in ostia, cum repelleretur cadebat. Additum est etiam in plerisque codicibus, explicandi causa ἐτυμπάνιζεν, quod habet etiam S. August. in psalm. 33. vel quia tam sæpe, & tam dare impingebat, vt tympanum pulsare videntur, vel quia tympana, aliaque id genus ludibria pingebat, vt ait Serar.

b in Psal. 33. con. 1.

CXX. *Explicatur ab Aug. de S. Eucharistia.*

Tertium signum.

Serar.

POSTREMVM furoris epileptici indiciū, quod saliuam, quasi spumam ex ore mittebat, nec despuebat, sed permittebat vt deflueret in barbam, cum insigni fœditate, quam oculi ægre ferre possent, vt sic tanto promptius expelleretur, atque abiiceretur: quod & assecutus est. Cum enim hæc coram ipso rege agitaret, ait Achis ad seruos suos, *vidistis hominem insanum, quare adduxistis eum ad me?* cum scilicet multa furoris, apud vos signa dederit, qui opus fuit vt eum mihi sisteretis, & fœdo spectaculo mihi molestiam afferetis? hic est [vester ille Dauid? apage istum Dauidem. *An desunt nobis furiosi, quod introduxistis illum vt fureret me præsente?* Argutam hic occasionem sumpsit. Ra. Salomon fingendi regis huius vxorem & filiam fuisse insanas, vt tanto celerius nouum hunc insanum fastidiret, atque à se expelleret. Sed ex textu id non rectè colligitur, perinde est enim ac si dixisset, num indigemus furiosis? cui rei vtiles illi esse possint? facescant, abeant in malam crucem: ne ingrediatur hic deinceps in domum meam, ne dum in ea commoretur. Existimat Abulensis factum diuinitus vt Achis à furiosis vehementius abhorruerit, ne is in hanc insaniam diligentius inquireret, & fictam deprehenderet. An autem Dauid ipse stultitiam fingendo, & decori &

CXXI. *Quartum despumantis.*

Apud Abul. & Serar.

Reijcitur ab Achis.

honestatis leges violando, timore mortis impellente, peccarit, vide eundem q. 26. in hunc locum.

CXXIII. [redacted] di. i sic in hoc [redacted]

Ex his intelligitur permodico tempore Dauidem apud Gethæos substitisse. Apud eos tamen psalmum 55. composuisse, cuius initium est. *Miserere mei Deus quoniam conculcauit me homo*, vel ex ipsius psalmi titulo patet, scriptus enim dicitur cum Allophyli, puta Philisthæi, Dauidem tenerent in Geth. Ex cuius primo ipso aditu agnosci potest eum contumeliose admodum tractatum fuisse. Nam apud Dominum, cuius misericordiam implorat, fatetur se conculcatum fuisse, & tota die afflictum, ac diuexatum. Et rursum idipsum iterans atque confirmans, *Conculcauerunt me inimici mei tota die*, Hieronymus vertit *insidiatores*; ex quo suspicari licet hosce aulicos conatos esse explorare, verumne Dauid an fictitium furorem fureret. Quid est autem, *quoniam multi bellantes aduersum me?* tota scilicet militaris cohors, quæ obiurgata à rege suo, quod furiosum ad se adduxisset, obiurgationis suæ dolorem in innocentem cumulatè refudit. Hæc autem ipse nocte meditabatur, & gemebat apud Dominum, nam ab ipso diei crepusculo erant qui ipsum vexarent. *Ab altitudine diei timebo*, inquit; expectando nihilominus felicem exitum rei.

Aliqua eius paraphrasis.

QVONIAM vero Deo inspirante stultitiam simulabat, verba aliena, & ad speciem fatua, & absurda loquebatur, vt stultus crederetur. *In Deo*, inquit, *laudabo sermones meos*; satis est mihi, vt ei vni probentur, rectique videantur, *In Deo speraui, nō timebo quid faciat mihi* Achis, & omnes illius satellites. qui tota die verba mea execrantur; nimirum timorem non præ se ferebat, indicem simulationis, sed abditum in pectore committebat, ac commendabat Deo: supra enim dictum est extimuisse eum valde à facie Achis. Constat etiam ex hoc ipso psalmo Dauidem aliqua vota Deo in hoc periculo nuncupasse, vt posset euadere. Ait enim *in me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi*, id est vt fere Iansonius explicat. In mea sunt adhuc memoria sacrificia quæ tibi me oblaturum voui, quę liberatus persoluam tibi: laudationes scilicet, & gratiarum actiones, omnibus externis sacrificiis acceptiores, quoniam videlicet *eripueris animam* ac vitam meam *de morte, pedes meos à lapsu*; ne scilicet sponte collabendo coram circunstantibus Philisthæis, mortiferam aliquam plagam incurrerem.

CXXIV. *Dauid à Gethæis liber gratias agit Deo, psal. 33.*

POSTMODVM autem à Gethæis eiectus Dauid, cum primum respirare potuit, Dei bonitatem, ac laudes magnifice prædicare cœpit, psalm. 33. vt ex eius inscriptione apertum est, sic enim habet, *Dauidi cum immutauit vultum suum coram Achimelech, & dimisit eum, & abiit. Benedicam Dominum*, inquit, *in omni tempore, semper laus eius in ore meo.* Id est siue fuero inter manus hostium captiuus, siue ab eorum manibus liber, in Domino gloriabor, Deo laudem tribuam quod euaserim. Et quia summam exhibuerat procacibus istis, ac petulantibus Philisthæis mansuetudinem: neque enim cum malediceretur maledicebat, aut cum pateretur comminabatur, ideo mansuetos excitat ad lætitiam & gratiarum actionem, conscius non discessisse se ab inimicis suis meritorum inanem. *Audiant*, inquit, *mansueti & lætentur; Magnificate Dominum mecum, & exaltemus nomen eius in idipsum.* Eadem scilicet mente & voce prædicemus. Eos etiam exemplo suo inuitat, vt in aduersis recurrant ad Dominum, à quo illuminandi sint in ipso necessitatis articulo, & confusionem vitaturi. Confusio enim parata Dauidi, recidit in hostes eius, si forte intellexerunt non veram, sed simulatam fuisse Dauidis insaniam; & ab eo multis postea, magnisque cladibus affecti sunt.

CXXV. *Fugit in speluncam Odollam.*

ABIIT *ergo Dauid inde*, ex vrbe scilicet Geth, & tota regione Philisthæorum, nusquam enim deinceps apud eos latere potuisset, *& fugit in speluncam Odollam*, bidui fere itinere inde distantem; quam Iosephus ait fuisse in tribu Iuda, & nomen ab agro Adullamo, sic enim vocat, accepisse. Fuisse autem vrbem regiam hoc nomine temporibus Iosue, cuius ipse regem peremit, ex eiusdem libro cōstat; [a] imo & multis postea seculis, temporibus Iudæ Machabæi: fuit ergo Dauidi præsidio hæc spelunca, & quidam, vt apparet, satis diu. Subditur enim, *Quod cum audissent fratres eius, & omnis domus patris eius, descenderunt ad eum illuc*, de patria videlicet sua Bethlehem. *Et conuenerunt ad eum omnes, qui erant in angustia constituti, & oppressi ære alieno, & amaro animo, & factus est eorum princeps, fueruntque cum eo quasi quadringenti viri.*

Quinam ad eum conuenerint.

Cap. 22.
a Iosu. 12. v. 15.
b Mach. 12. 38.

Hi ergo omnes non videntur breui aliquo tẽpore congregati ad Dauidem. Non enim vulgo notum erat ibi esse Dauidem, sed timore Saulis res quantum fieri potest occultabatur; & Dauidis latebras, alij aliis clanculũ, & ad aurem deferebant: Id autem tam secretò factum, vt non nisi post multum temporis sciuerit Saul apparuisse Dauidem, & suo loco dicemus [a]. Itaque non immerito reliquum hunc annum huic collectioni possumus assignare.

a c. 22. v. 6.

CXXVI. *Primi fratres Dauidis cum tota familia.*

PRIMI autem qui conuenerunt fuerunt fratres Dauidis, quos Iosephus ait à Dauide monitos, quo in loco esset. *Misit* inquit *ad fratres qui eos doceret vbinam ipse moraretur, at illi cum tota cognatione se ad eum contulerunt*; quorum aliqui oneri esse poterant, vt parentes grandæui, quorum Isai nunc quartum & nonagesimum agebat annum, iuxta supputationem nostram; alij autem auxilio, vt septem illi fratres Dauide maiores, & filij duarum sororum eius, Saruiæ & Abigail: illius filij erant tres viri fortissimi & deinceps in tota Dauidis historia valde celebres, Ioab, Asaël & Abisai; & Amasa filius Abigail. Adierunt autẽ & sui causa, & Dauidis. Nam propter Dauidem variis modis à Saule vexari cœperant. Alioqui enim non reliquissent domum, & omnia sua, ad peregrinãdum in desertis locis, vel apud alienigenas, vt notauit Caietanus. Idque reddit probabile furor Saulis, tam in Ionathan, ob susceptum verbo innocẽtiæ Dauidis patrocinium, quam in Achimelechum sacerdotem, ob tenue auxilium ei per ignorantiam præstitum.

Corniel. 120.

CXXVII. *Et quare.*

vide Abul q. 3. in c. 22.

1. ITAQVE tametsi non dubitarent, se, vbi discessissent, à Saule hostium loco habitum iri, & omnia ipsorum bona proscriptioni obnoxia fore: exilium, tamẽ cum Dauide elegerunt, primùm quod putarent, etsi domi subsisterent, eadem nihilominus damna se ab iniustissimo principe toleraturos, fortunis, capitibusque proscriptis; propter opinatum, aut reipsa præstitum Dauidi suo auxilium, consilium, fauorem. Itaque rebus suis, quantum fieri potuit, secum assumptis tyranni facinus anteuerterunt, omnem cum Dauide fortunæ aleam vbiuis gentium, & contra quemcumque subituri. Deinde quod inhumanum videbatur Iuuenem 2.
ad omnia summa natum; prudentia, fortitudine, humanitate præstantem, Iuuenem rebus præclare gestis, apud hostes ipsos gloriosum, atque formidabilem, Iuuenem optime de rege ipso totaque Repub. meritum, & quod caput est innocentem, Iuuenem denique naturæ iure sibi coniunctum, & intima cognatione copulatum deserere, ad quem protegendum etiam alieni certatim concurrerent. Denique memoria tenebant inunctum à sanctissimo propheta Samuele Dauidem; 3
sperabantque diuinam erga ipsum prouidentiam minimè inanem, aut fallacem fore, atque ex hisce tenebris emicaturam aliquando lucem, quæ aduersariorum oculos suo fulgore perstringeret. Afflictam nunc iniusta potentia virtutem, atque innocentiam, astris illaturam caput, inde pœnam ingratis, ac iuris naturæ oblitis; præmia bene de se meritis omnium Dominum iustissimè distributurum.

CXXVIII. *Alij afflicti, obærati, & amaro animo.*

QVONIAM vero modica erat cognatorum manus, nec pauci requirebantur, qui possent ipsos à tam potenti aduersario aliquo modo protegere, idem vel sponte sua, vel monitu Dauidis, plerisque aliis viris ad res nouandas idoneis suggesserunt, vt se ipsis in societatem darent. In iis erant qui afflicti erant vel potentũ odiis, vel æqualium inuidia, vel suorũ iniuria, vel periculis amicorũ. In iisdẽ quibus res angusta domi, & ære alieno pressi, vim & carceres formidabant. Denique quicumq. erant amaro animo, & quauis ex causa vitã insuauem atque iniucundã trahebant, libenter ad Dauidem, eiusq. cognatos confluxerunt. Id enim hominum genus in rerum, ac dominiorum mutationem intenti sunt, si quo forte casu res suas loco meliore constituãt, & turbata re communi, ex domesticis ipsi turbis enatẽt, atq. emergant. Ergo vndecũq. spes affulserit prosperioris flatus, eo illico
Aen. 2. vela cõuertunt: persuasi, si male res cesserit, nihil admodũ sibi periturũ; sin secus, se quoq. liberos, lætos, ac beatos fore, *vna salus miseris nullam sperare salutem.*

CXXIX. *An hi peccarent, & Dauid cum eis.*

Abul q. 4. ET hi quidem non multo meliore conscientia quam fortuna, diuitias, honores, potẽtiam, vltiones, vel iure vel iniuria meditantur, nouas tabulas, licentiam, impunitatem; sed hæc in capita eorum recidunt, qui hisce malis causam aut occasionem vltro dederunt. Quid ergo? num propterea Dauidis conscientiam oneramus, aut eum accusandum putamus, qui eiusmodi hominum ductor & princeps factus fuerit? Minime gentium, cum enim iniuste à rege, ac sine vlla

culpa sua vexaretur, atque adeo peteretur ad mortem; potuit in alieno auxilio rationem quærere expediendæ salutis; & paratis vti ad iustum, ac necessarium finem. Pauci enim facile opprimi poterant, aut comprehendi, & Saulis impotenti furori obijci; quadringenti viri non poterant, nisi cum iusto exercitu, in regis potestatem venire; qui dum cogitur, aut aduentat, innotescit periculum, solum vertitur, discrimen vitatur, ac consulitur miserorum saluti.

Necessaria præterea erat militaris hæc manus, ad quotidianam egestatem, hostili ex præda sustentandam; isti autem vitæ rationi, quæ vim, audaciamque desiderat, pauculi pares esse non possunt, præsertim si pluribus simul in locis vis afferenda fuerit; vt dum hostis hæret cui primum malo subueniat, præda impune auferatur.

CXXX. *Quid obærati.* CREDITORIBVS porro; nam illud nonnullam ingerit dubitationem, nullam Dauid faciebat iniuriam recipiendis obæratis: si qua enim illis supererant in bonis, iis vltro cedebant adeundo Dauidem; sin autem penitus soluẽdo non erant, ipsa eos paupertas, ac præsens necessitas excusabat, & diem ad soluendum laxiorem exigebat, dum scilicet ad pinguiorem fortunam redirent. Cæteris autem quicunque aliqua calamitate premebantur, asyli instar erat, vt vitam quoquo modo sine iniuria traherent, & suam simul alienamque tutarentur. Et merito quidem accusatur Abimelech filius Ierobaal, qui viros inopes, vagosque conduxit: scelestum quippe erat hominis consilium, non defendendi sui, sed innocentes fratres furiosa ambitione perdendi. Non sic Dauid, non sic Iephte, ad quem etiam congregati sunt viri inopes, & latrocinantes, qui illum à domestica iniuria tutarentur, & hosti Ammonitæ, cui vitam eripere iure possent, per vim bona, vnde sustentarentur, auferrent. Eodemque modo Dauid aduentitia ista miserorum cohorte, se præstabat incolumem, & Philisthæum molestis, sed non iniustis excursionibus fatigabat.

Caiet. *Iud. 9. 4. Iud. 11. 3.* *vide a. m. 849. n. 2. nu. 1. 5*

CXXXI. *Gaditæ ad Dauidem deficiunt.* MISERORVM dixi, non tamen imbellium, aut inualidorum, cohortem. Nam egregie à Scriptura commendantur cap. 12. primi Paralip. *Sed & de Gaddi*, id est de tribu Gad, *transfugerunt ad Dauidem cum lateret in deserto*, in spelunca videlicet Odollam, vt pluribus docet Abulensis, *viri robustissimi, & pugnatores optimi, tenẽtes clypeum, & hastam, facies eorum quasi facies leonis, & veloces quasi capreæ in montibus.* Numerat autem deinceps viros primarios, qui omnes ductores fuerant turmarum militarium in exercitu Saulis. *Hi*, inquit, *de filiis Gad principes exercitus, nouissimus centum militibus præerat, & maximus mille*, intermedij autem præerant ducentis, aut quadringentis. Verum non omnes qui illis parebant, cum ducibus suis defecerunt ad Dauidem: nam magna pars cum Saule remansit, alij secuti sunt duces suos, & tam hi, quam cognati Dauidis ad quadringentos peruenerunt, non enim plures in Odolla collecti sunt: possunt autem hæ militares præfecturæ ad posteriora referri tempora: cum à Dauide in regũ euecto, pro suo quisq. merito honorati sunt. Quod autem transisse dicuntur Iordanem mense primo, quando is extra ripas suas effluit, non pertinet ad hoc tempus, vt ait Abul. q. 8. & 9. in c. 12. 1. Paral. repugnãte licet Torniello, sed ad aliud in quo incolas Iordanis debellarunt, prout eodem in loco, ad eorum commendationem, Scriptura narrauit. Dum autem hi colliguntur reliquus hic annus vt supra dicebamus, abiit.

1. Para. 12. 17. *q. 6. ibid.*

a. m. 2974. num. 5. cui fauet nihilominus Scriptura. 1. Reg. 23. 13.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2973. SAVLIS 12.

Nu. IV. NOn pœnitenda est hoc loco Tostati notatio, qui legendum putat, *vbicumque fuerit*, vt verbum ad Saulem, non ad Dauidem referatur, & ita legitur in plerisque antiquis bibliis nō emendatis, vt sit sensus, Ionatham patri affuturum, vbicumque illum esse contigerit, siue in agro, siue in vrbe; negat autem recte dici *vbicumque fueris*, quamuis in hebræo ita legatur, & græco: quoniam Ionathas non erat allocuturus patrem, in loco in quo esset Dauid, quippe qui abfuturus erat, alicubi absconditus. Nec Saul iturus erat ad locum, in quo erat Dauid, aut si id casu cōtingeret, nesciebat id Ionathas, ideoque nec poterat præmonere; recte autem promittebat se affuturum patri, vbicumque is futurus esset: in lectionem autem hebraicam aut mendum irrepsisse ait, aut personarum enallagem vitio linguæ tribuendum esse. Quia tamen eadem lectio habetur in editione vulgata correcta, & in hebræis omnibus, græcisq. libris, explicari poterit locus in hanc sententiam. Ego adstabo patri meo in agro, ad quem scilicet eum scio esse venturum, quocumque tandem loco contigerit te latere, vel consentanee hebræo & græco textui, *Manebis clam & absconderis*, nimirum in agro, in quo est petra Ezel, (nam Caiet. ait ibi nunc quoq. absconditum fuisse;) & patre meo illuc de more proficiscēte, eum ego pro te interpellabo: quæ est expositio authoris traditionum hebraicarum in hunc locum.

Ibid. Authoris inquam, traditionum hebraicarum: nam plerisque in locis ipsa phrasis videtur repudiare Hieronymum; & hoc nominatim in loco: *vt in eodem*, inquit, *agro Dauid absconderetur collocutum inter eos fuerat. In quem agrū crebro Saul consiliandi causa conuenire solebat*, & paulo ante, in c. 18. *More arreptitiorum prophetabat, & prophetasse suum in hoc loco, non est aliud intelligendum, nisi aliena retulisse.* Et in c. 21. *idcirco via hæc est laica, quia tu laicaliter interrogas, &c.* voco tamen Hier. quia fieri potest, vt hæc illi exciderint, cum cætera phrasis, & tractationis modus non multum discrepet à traditionibus in Genes. quas nemo negat a Hieronymo collectas; Constat autem Hieronym. nō plures tantum traditionum hebraicarum libros promisisse, sed edidisse etiam. In locis enim hebraicis passim eos libros citat, columna 426. 427. fine. 439. 440. 443. 445. &c. edit. Paris. an. 1579. in quibus pleraque citat, quę non reperiuntur in libris qui extant.

3. N xxiii. Ait hoc loco Abul. q. 21. in c. 19. Micholem etiam mentiendo meruisse, quod intelligi sic potest, vt opus liberandi mariti, quamuis mēdacio officioso inquinatum, suum habuerit apud Deum meritum, nō tamen quod ipsum mendacium, aut veniale peccatum mereri queat. Alioqui maxima pars operum nostrorum inutilis esset, & mercedis expers, quota enim pars eorum omni defectu veniali caret? Quod autem ait de Ægyptiarum obstetricum mendacio, ex vulgari opinione dicit, quam anno mundi 2463. n. 2. improbauimus. Asserta autem a Michole viri ægritudo a mendacio excusari potest, si dixerimus eam de ægritudine animi mariti sui esse locutum: sed nihil est necesse; nam mox apertum est mendacium, in fictione minarum.

Naioth sæpius hoc loco in Ramatha dicitur fuisse; vrbe scilicet in qua habitabat Samuel 1. Reg. 7. 17. quā Adrichomius collocat in extrema pene tribu Ephraim, prope Palæstinos, & Ioppen: aitq. fuisse in connnio tribuum Ephraim, Bēiamin, & Dan. In tribu Ephraim, n. 79. At n. 70 ait Naioth locum esse in Ramatha, siue in Rama tribus Beniamin, distantem sex milliaribus ab Hierusalē ad Septentrione versus Bethel, quod habet etiam Angelomus, vterq. ab Hieronymo in locis Hebr. in voce Rama. quā idē vocat ciuitatē Saulis. Verū in hac Rama non habitauit Samuel, sed in Rama siue Ramatha tribus Ephraim, ad quā venit Dauid, nō ad illā. Cæterū Hieron. in locis, Rama pro Ramatha dixit, sicut Rabla in terra Emath pro Reblata. Præter gemina vero quā diximus Ramam, tribu Ephraim, & B[en]iamin, tertiam ponit idem Hieron. in tribu Aser, & quartam in tribu Nephthalim. 4 N. xxxi

Eleganter Angelomus hoc loco Saulis nuditatem mystice interpretatur. *Quod autem*, ait, *Saul se spolias nudus vaticinatus esse dicitur, hoc præfigurasse nō est ambiguū: quod populus Iudæorū, cuius personā idē Saul gestauit, ab indumento fidei atq. sacerdotij dignitate nudatus, & gloria regni spoliatus, verba legis & prophetarum, quæ de Christo testimonium perhibent, in ore portans, eundem Christum Dominum, de quo non intelligens prophetat, malitiæ sua liuore excæcatus persequitur.* 5. N. xxxviii

Non videtur Torniellus assecutus mentem Abulens. anno quartæ Ætat. 431. n. 2. no enim putat inter aduentū Saulis in Naioth, & fugā Dauidis de Naioth secutā fuisse aliquā reconciliationē Saulis cū Dauide: sed post fugā Dauidis, nec opera prophetarū, aut peculiari inspiratione diuina, sed interuentu Ionathæ; nam non semel affirmat Dauidem effugisse dum Saul prophetaret, at reconciliatio secuta fuisset cessationem prophetiæ: 6. N XLI

Alphonsū Tostatū nō fuisse græcæ linguæ peritissimū ostendit notatio vocis neomeniæ, quā notare hoc loco visū est, ne quis forte fallatur. Ait enim. *Quādo incipit lunatio, est luna sub radiis solis occultata, & nō videtur, vocatur defectus lunæ vel neomenia, quod idē est; quia dicitur neomenia à neos, quod est nouū, & mene, quod est defectus, quasi nouus defectus, &c.* Verū siue hic defectus Alphragani Arabis est, quem citat, siue Tostati, illi assentientis defectus certe, & erratū est: Est enim νεομηνία, vel a νέος quod est nouus, & μὴν, id est menses, siue μήνη luna; vt sit nouus mensis, vel noua luna, calendæ & calendarum dies. 7 N LI.

Ideoq. sancta Iuditha non ieiunabat in neomeniis, sicut neq. in sabbatis & festis domus Israel. Iudith. 8. 6. Nō habetur autem ex textu legis hoc festū vltra vnū diē celebrari solitū; 8. N LII.

& rectè, nā ipsæ calendæ festæ sunt, postridie autē non sunt calendæ: sed quartus aut sextus nonas. Colligi tamen ex hoc loco potest biduū ex traditione obseruatum, non triduum; quia tertiū diē fuisse profestū ex v.19. constat.

9.N.LIV. Miratur Caiet. quomodo Dauid post tot experimēta hostilis in se animi regis, eum tamen iterum indagare per Ionatham velit. Et respōdet quod quemadmodum miseri quod volunt facile credunt, imo quicumq. aliquid vehemēter desiderāt, iuxta illud, *An qui amāt sibi somnia fingunt?* Sic Cato ille maior desiderans filij sui immortalitatem, eā credit; & hūc errorem, si forte errorem esse contingeret, vt aliqui opinabantur, sibi eripi nolebat: quippe qui eo delectaretur. *Ita magnates*, inquit, *miseriam sibi imminentem, eo quod ab ea multum abhorreant, licet credant, tamen certiores fieri procurant, antequam manifestum eligant exilium.* Verum admiratio Caietani facile tollitur, addita reconciliatione quam adiecimus.

10.N.LXXIV Recte notauit hoc loco Torniel. sessionem in conuiuiis, apud Hebræos vsurpatam à priscis temporibus. certe Abrahami ipsius æuo ita sumi solitum cibum intelligi potest ex Genes.18. vbi Abraham monet hospites, quos ad prandium inuitat, vt requiescant sub arbore in hebræo est *vt innitantur*, nimirum sedendo super scamnum ad arborē. num enim lectus sub dio? Isaac in lecto iacens monetur vt surgat, & sedeat, & comedat de venatione Genes.27.19. *Omnes filij Iacob sederunt, vt comederent panem.* Genes.37.25. Iidemque rursus in Ægypto, vtique ex eius gentis ritu, sederunt omnes ad mensam coram Iosepho. Ex quo ritu ducta est illa querela, *quando sedebamus super ollas carnium, & comedebamus panem in saturitate*, carnes nimirum abunde apponebantur sedentibus ad mensam. Exod.16.3. Ex eodem & illud, *sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* Exod.32.6. Leuites ille qui repetiit vxorem suam Bethlehemiticam, & illius gener, *sederunt simul, ac comederunt & biberunt.* Iudic.19.6. *sedebant in agro messores ad vescendum*, quando & Ruth sedit ad eorum latus. Ruth.ca.2.14. & ne causemur rusticanos homines, ecce Dauid, quisse ait sedere solitum iuxta regem ad vescendum 1.Reg.20.5. & Rex ipse, *sedit ad comedendum panem, cumque sedisset Rex super cathedram suam secundum consuetudinem, sedit etiam Abner*, & cæteri, ibid. v.25. sedebant ad mensam Prophetæ duo, cum alteri eorum mors denunciata est. 3.Reg.13.20. Apud exteras quoque gentes idem mos seruabatur. Nam Artaxerxes *sedebat ad mensam & regina sedebat iuxta eum*: & Nehemias pincernæ

Esdr.2.1.6 fungebatur officio 2. & de his satis.

11.N.XXCI. In codice græco ita legitur. Ὑποτυχόντος δ' Ἰωνάθου τί δ' ἀδικοῦντα κολάσαι θέλεις; οὐκ ἔτ' εἰς λόγους, καὶ βλασφημίας τὴν ὀργὴν ὁ Σαοῦλος ἐξήνεγκεν, ἀλλ' ἁρπάσας τὸ δόρυ ἀνεπήδησεν εἰς αὐτὸν, ἀποκτεῖναι θέλων. Καὶ τὸ μὲν ἔργον οὐκ ἔδρασε διακωλυθεὶς ὑπὸ τῶν φίλων. Φανερὸς δ' ἐγένετο τῷ παιδὶ, μισῶν τὸν Δαυίδην, καὶ διαχρήσασθαι ποθῶν, ὡς παρὰ μικρὸν δι' ἐκεῖνον αὐτόχειρ καὶ τοῦ παιδὸς γενέσθαι. Subiiciente autem Ionatha, Quid tandem peccantem punire cupis? non iam ad verba & conuicia Saul iratus prorupit, sed arrepta lācea insiluit in ipsum, occidere volens. Et rem ille quidem non perfecit prohibitus ab amicis: aperte tamen prodidit filio odium in Dauidem, & eius interficiendi desiderium, vt qui tantum non propter illum, interfector filij sui effectus fuerit.

Theodoretus q.51. hanc participationem panum à Dauide & comitibus laicis factam trahit ad mysterium Eucharistiæ. *Præfigurat autem dum fit particeps eorum, quæ solis sacerdotibus attributa erant, mysticum mensam pijs omnibus proponendam. Non enim ij soli qui sunt consecrati sunt participes Dominici corporis & sanguinis, sed omnes qui sunt sanctum assecuti baptismum.* sic ipse, quæ habet totidem verbis Procop. De munditia porro requisita ad sumptionem Dominici corporis, vide hic Abulens. q.13. in c.21. 1. Regum. 12.N.CII.

Sed & ipsa hodie sanctificabitur in vasis. Septuag. habent διὰ τὰ σκεύη μου, *per vasa mea*. quod Theodoret. q.52. sic explicat. *Etsi non sum sacerdos propheticam tamē gratiam sum assecutus. Existimo enim hoc significare, sanctificabuntur propter vasa mea: vasa enim eius, & armatura donum erant spirituali.* Hieron. autē in trad. hoc modo. *Sed & ipsa hodie sanctificabitur in vasis meis; ipsa vtique in vasis, id est in mente sua sanctificari dicitur; quia nisi necessitate corporis, & periculo vitæ vrgente nequaquam vesceretur eis: non tamen aperte eosdem legitur Dauid panes comedisse. Tradunt Hebræi nequaquam Dauid eos comedisse panes. Sed aliter tamen Dominus in Euāgelio.* hæc ibi. vide Pined. de Salomone, lib.1. cap.3. Abul. q.16. in ca.21. legit *in vasis nostris*, explicatq. in corporibus; quod scilicet panis sanctus non contrahet immunditiā propter nos, qui immundi sumus, quia necessitas excusauit nos ab omni immunditia, & ita esset sicut si comederetur iste panis à mundis. sic ipse, aitque eum esse sensum literæ. Quid si dicamus sanctificabitur in vasis, id est honorabitur, & sanctum reputabitur in sanctificandis vasis, siue corporibus nostris, sic petimus sanctificari nomen Dei, id est ostendere suam sanctitatem in nobis sanctificādis. Sic Leuit. 10.3. *Sanctificabor in iis, qui appropinquant mihi, & in conspectu omnis populi glorificabor*, id est, ostendam me gloriosum & sanctum in eis, aut sanctificandis, aut puniendis, vt fuerint commeriti. sic num.20.13. ca.27.14. Ezech. 20.41. ca. 28.25. ca.36.23. ca.38.16.23. 13.N.CIV.

Lyranus & Dionys. causam putāt quod demissus ab vxore per fenestrā arma capere non potuerit: sed potuerant per eandē fenestram demitti. Lyranum refutat Abul. q.19. in c.21. Sed ab eo tempore fuerat apud Samuelem, & egerat cum Ionatha semel atque iterum. 14.N.CVIII.

Qui Achis hoc loco dicitur, idē appellatur Achimelech in titulo psal.33. vbi dicitur Dauid *immutasse vultum suum corā Achimelech*. Etsi aliqui putarint ibi intelligi sacerdotem, de quo paulo ante facta est mentio, qui & mutationē vult⁹ metaphorice interpretātur verba alia pro aliis mentiēdo dicta. In eā sententiam refertur Euseb. in ps. 33. Basil. & Turrianus in lib.8. cōst. Apost. c.13. verū immutatio pro- 15.N.CXIV

prie accipienda est de specie corporis fœda, & incomposita, qualis est furiosorũ, sed in textu hebraico perspicuũ est istũ Achimelechum nõ fuisse sacerdotẽ; nã hic dicitur expulisse Dauidem. quod non cõuenit Sacerdoti, Dauid, ait August. in expos. titulo psalm. 51. ante regem Achis, non ante regem Abimelech immutauit faciem suam. Sed legi potest, ait Serarius, imo debet, vt putat Procopius, in illius psalmi titulo Achi melech duabus dictionibus, id est Achis rex, quo modo hic vocatur vers. 10. & 12.

16 N. cxviii Ante Dauidem stultitiam simulasse legimus Vlyssem apud Hyginum c. 95. qui metu Troianæ expeditionis, in qua ad annos 20. multis se suosque casibus vexandos, prænouerat, vt insanire putaretur pileum sumpsit, & equum cum boue iũxit ad aratrum. At Palamedes, qui vnus erat de oratoribus, ad eum abducendum ad bellum destinatis, vt simulationem sensit, Thelemachum filium eius cunis sublatum aratro illi subiecit, & ait; Simulatione deposita inter coniuratos veni. Tunc Vlysses fidem dedit se venturum, & ex eo Palamedi infestus fuit. Verum similior est Dauidi nostro Brutus ille primus, qui etiam ipse mortis metu insaniã simulauit, & mox in sua repub. principem magistratum obtinuit.

ANNVS MVNDI 2974 DILVVII 1318. QVINTÆ ÆTATIS 35. EXITVS AB ÆGYPTO 431. ARCÆ IN CARIATH. 34. SAM[redacted] 35. SAVLIS REGIS 13. ACHIMELECHI PONT. 13. ET VLT. DAVIDIS 25. TROIÆ CAPTÆ 103. DERCYLLI 24. IMPERII ASSYRIORVM. 1043.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1079.

Num. 125. & 130. PRÆCEDENTEM annum in spelunca Odollamitica cum Dauide terminauimus, dum ille in dies ad se confluentes socios excipit, aut præstolatur venientes. Præsens autem, qui est Saulis 13. & vltimus pontificis Achimelechi, profectionem habet Dauidis ex speluca Odolla ad regem Moabitarũ indeq. reuersionem in terram Iuda, Dei & prophetæ iussu. Interea nunciatur Sauli pontificis Achimelechi erga Dauidẽ charitas; quam ille tam iniquo animo tulit, vt & pontificem ipsum, & 85. sacerdotes trucidari mandaret; & insuper vniuersum vrbem vsq. ad animalia ferro flammisque deleri. Elapsus tamen est tanta è cæde Abiathar pontificis filius, & ad Dauidem perfugium miserorum cõfugit, quæ omnia ca. 22. referuntur, & à nobis de more sigillatim enarranda sunt; adiectis etiam rebus ad Ceilam gestis, ex c. 23. quas ad hunc annum existimamus pertinere. Etsi eas Torniellus ad sequentem retulerit. I. *Summa rerum hoc anno gestarum.*

QVOD ad profectionem igitur Dauidis attinet, cum videret se satis valida iam cinctum manu virorum fortium, contra repentinos incursus inimicorum suorũ, de parentibus iam senio cõfectis, cum alia imbelli turba, si qua fuit, in tuto collocandis consiliũ init, vt ea sollicitudine, & timore liberatus, facile posset cum suis huc illucq. discurrere. Etsi enim eos poterat in spelunca relinquere cũ aliqua militũ parte, dum aliquò cũ reliquis excurreret, non tamen satis cõmodè grandæui parentes poterant in spelunca, quasi in carcere viuere. Sed nec eum locũ elegerat Dauid, vt ibi habitaret, nisi quantũ necesse erat ad colligendos periculorũ suorũ socios, vt placet Abul. [a] moxque in vicinum aliquod regnum secedere statuerat, vbi à Saulis infectis odiis paululum respiraret. Nam ne in spelunca quidẽ diu tutus esse potuit; quia nec diu regẽ latere potuit, neq; regiis copiis, quibus eum statim inuasurus erat vllo modo par esse. Itaq. ad Moabitarum regẽ statuit proficisci, quod is Sauli videretur inimicus, vtpote ab eo bello vexatus, vt tãgitur c. 14. [b] Dauide adhuc in pascuis diuersante, ac propterea nec odij inde concepti particeps. Nam quod Rab. Salomõ, cui non repugnat Lyra. putat Dauidẽ adisse regem Moabitarum, generis materni causa, quod descendisset à Ruth Moabitide nugatorium est, neq. enim Ruth pertinuit ad regium Moabitarum genus, quod vult Hebræus ille, idq; refutatum est à nobis anno mundi 2081. n. 25. & quamuis pertinuisset, fuisset ea cognatio ipsa vetustate antiquata, videlicet ante 170. annos contracta, cum proauo Dauidis nomine Boos. Itaque ille non habita ratione temporum, hæc incondita fudit. II. *Dauid trãsijt ad Moabitas cum parentibus & socij.*

a q. 6. in c. 22.

b c. 14. 47.

CREDERE autẽ par est tentatam à Dauide per nuncios regis Moabitarum voluntatẽ; Id enim ratio exigit, & affirmat Caieta. fuitque legationis illa sententia. *Maneat oro pater meus, & mater mea vobiscũ, donec sciã quid faciat mihi Deus*: id est videã III. *Aditum petit à rege, atque impetrat.*

quo ſtatu & loco futuræ ſint res meæ, diuina diſponente prouidentia. Cognita igitur regis voluntate, habitoque conſenſu ex ſpelunca, vel præſidio ſuo profectus eſt Dauid trans Iordanem in Maſpha, quæ vrbs eſt Moabitarum, alia à Maſpha, quæ eſt in tribu Beniamin, vbi Samuel iudicia exercuit, ante regnũ Saülis. Adrich. n.88. in eadem tribu. Abul. [a] putat eam fuiſſe trans Iordanem; quod alio loco improbauimus. [b] Duxit autẽ patrem ſuum, ac matrem ad regis cõſpectum, vt eſt in hebræo, à quo honorifice habitos ait Ioſephus, [c] apud ipſum autẽ *manſerunt cunctis diebus, quibus Dauid mãſit* apud Moabitas *in præſidio*: In quo à Rege collocatus erat, vt ſimul ipſe cum ſuis à rege Saule tutus eſſet, ſimul etiam Moabitas ab eodem tutaretur. Id præſidium fuiſſe Maſphat putat Vatabl. quod eſſet firmiſſima inſtar arcis, aut præſidiariæ munitionis.

a qu.5. in c. 22. b a.m.2960 n.8. c l.6. ant. c 14.

IV. *Ibi honorati Dauidis parẽtes, nedum occiſi.*

CVM autem Ioſeph. affirmet parentes Dauidis magno in honore habitos, apud Moabitarum regem, quandiu illic manſerunt, apparet quantum fidei tribuendũ ſit R. Salomoni, apud Lyra. Abul. Caiet. qui ait poſt Dauidis diſceſſum ex Moabitide, regem Dauidis patrem & matrem [redacted], quod Dauid inſalutato hoſpite diſceſſiſſet. Sed eam fabulam euenta ipſa refellunt: Non tam atrox, tamq. iniuſtum facinus non fuiſſe impune laturum, hiſtoria Nabal Carmeli [d] negantis commeatum aliquem, & Amalecitarum, [e] qui Dauidis vxores captiuas duxerãt, accelerata vindicta ſatis docet. Nec conſequens eſt ex eo quod Scriptura dicit, mãſiſſe parẽtes Dauidis apud regẽ cunctis diebus, quibus Dauid fuit in pręſidio, diſcedente inde Dauide, illos apud regem vltra nõ fuiſſe: ſicut in ſimilibus locutionibus à D. Hieron. aliiſq; notatum eſt. Scriptura enim quid eo tẽpore iſtis parentibus cõtigerit refert, quid autem poſtea, inuoluit ſilentio. Quidã ad Ammonitas à Dauide ductos putant & coniciunt ex 2. Reg. [f] qua de re ſuo loco.

d 1. Reg. 25. e 1. Reg. 30. Math. 1. v. 25. f 2. Reg. 10 1.

V. *Quãdiu in Moabitide manſerint Dauid.*

QVANDIV autem mãſit Dauid cum ſuis in iſto Moabitarum præſidio? Diebus multis, ait Abul. [g] Torniel. autem perpaucos duntaxat menſes; ſane illa phraſis, *manſeruntque apud eum cunctis diebus quibus Dauid fuit in præſidio*, non videtur de paucis diebus intelligi poſſe; multi ſæpe anni huiuſmodi locutione cõtinentur. Certe ſupra c.18. extremo, cum dicitur Saul factus inimicus Dauid *cunctis diebus*, de 10. ferme annis dicitur. Et Anna commẽdauit Samuelẽ filium ſuum Domino *cunctis diebus*, quibus fuiſſet commodatus Domino, id eſt tota vita; quæ fere 80. annorũ fuit. Nihil ergo abſurdi fuerit cũctos hos dies de aliquot menſibus accipere. Ne autem de pluribus annis accipi poſſint, vetat rerum ſequentium copia, quæ nimiis temporum anguſtiis coarctarentur. Arbitratur autem Toſtatus [h] Dauidem ibi cum ſuis ex præda vixiſſe, ſicut cum poſterius ad Achis in Geth confugiſſet. Excurriſſe autem in populos Moabitarum inimicos, ſi quod iuſtum contra ipſos bellum foret: puta contra Arabes, Madianitas, Amalechitas, Idumæos, &c. Quid ſi tanquam præſidiarij milites, ſtipendia menſtrua à regiis quæſtoribus accipiebant?

g q.8. in c. 22. *Quis eius ibi victus.* h q.8. in c.22. ca. 27.

VI. *Augetur ibi ſociis.*

INTERIM autem dum in Moabitidis præſidio commoratur Dauid cum quadringentis ſuis ſociis, alij quoque ad eum tam de tribu Iuda, quam de Beniamin aggregati ſunt, vti ex cap.12.1. Paral. colligitur. [i] *Venerunt autem*, ait Scriptura, *& de Beniamin, & de Iuda ad præſidium, in quo morabatur Dauid.* Nuſquam autem in præſidio [k] moratus reperitur Dauid, quam in Moabitide regione, quando multorũ corda incaluerunt ad cognatorum Dauidis, Gaditarum, & Iudæorum exẽplum ſequendum. Quantus eorum fuerit numerus non conſtat. Illud certe conſtat nõ plures fuiſſe ducentis, nam aliquanto poſt adiit Ceilam cum viris fere ſexcentis. Atqui in ſpelunca Odollam iam ſtipatus erat quadringentis viris, oportet ergo ducentos partim hoc in præſidio, partim in ſaltu Haret ad Dauidem conueniſſe. Non reperitur autem ſcriptum aliquos ad eum veniſſe dum eſſet in ſaltu Haret: pertinent ergo omnes ad hoc tempus. Mouit Dauidem inexpectatus hic militum globus, ignarum in amicis ne, an in aduerſariis cenſendi eſſent. Nam internuncii ad eum vt fit, præmiſſi tam Beniaminitas quam Iudæos ad ipſum aduentare memorabant, quorum illi qui ad tribum Saulis pertinebant, ſuſpicionem & metum, hi qui erant Dauidicæ, ſpem ac fiduciam afferebant.

i 1. Par. 12. v.16. 1. Paral. 12. q. 7. k Eadẽ vox hebræa eſt tã in 1. Reg. 22. v. 4. quam in 1. Par. 12. 16.

VII. *Dauidis erga eos humanitas, ac prudentia.*

EGRESSVS *ergo eſt* [l] *Dauid obuiam* eis; vtiq. cum lecta ſuorũ manu; ſiue præſidij cauſa in omnem euentum, ſiue dignitatis. Egreſſus autem partim honoris cauſa,

l 1. Par. 12. ver. 17.

quandoquidem illius iuuandi ac defendendi causa venire ferebātur; eandem cū ipso fortunæ aleam subituri, & ipsum aduersus cuiuscunque hominis vim atq. iniuriam protecturi; partim etiam securitatis, ne officiosæ charitati, ac beneuolentiæ Dauidis prudentia deesset. Voluit enim certo cognoscere qua mente ad ipsum venirent, fidemq; exigere priusquam eos ad se in suum præsidium admitteret. *Si pacificè*, inquit, *venistis ad me, vt auxiliemini mihi, cor meum iungatur vobis*. Ineamus seriam ac synceram amicitiam, quæ animos hominum ac corda coniungit; arcto inter nos fœdere copulemur, vt & vos salutem meam fideliter protegatis, ego vestram defendam; vos optimorum militū, ego amantissimi ducis munere fungar. *Si autem insidiamini mihi pro aduersariis meis*, si in gratiam aduersariorum meorum, Saülis inquam, qui vnus instar multorum est, fraudem molimini, & proditionem nectitis aduersum me, vt illi me crudeliter mactandum dedatis, *cum ego iniquitatem in manibus meis non habeam*, nullius mihi sim admissi, ac ne cogitati quidem facinoris aduersus eum conscius, *Videat Deus patrum nostrorum & iudicet.* Vide mansuetudinem Dauidis nihil asperè, nihil minaciter laquentis, quamuis esset tum viribus multo potentior. Sed insidiarum, & proditionis, si qua esset, religiosè appellantis, & inuocantis vltorem Deum.

Non fuit autem inutilis hæc comitas, & mansuetudo Dauidis. Accensus est enim eorum animus, & amor in ipsum, & amplificatum desiderium ipsius auspiciis militandi; vnde subdit Scriptura. *Spiritus vero induit Amasai principem inter triginta.* Quidam libri habent Abisai, qui fuit frater Ioabi, filius Saruiæ, sororis Dauid; & ita legūt Lyra. & Abul. At in emēdatis bibliis hebræis, græcis & latinis habetur Amasai, qui nepos quoq; Dauidis fuit, sed ex altera sorore, nomine Abigail, vt videbis in schematæ familiæ Isai. [a] mutatū autē apparet nomen Amasai, in Abisai, eo quod princeps inter 30. hic dicatur, quod ad Abisai potius pertinet, qui nominatur primus in secūda triade fortiū Dauidis, [b] non ad Amasai: qui nusquam inter fortes nominatur. Ideoque aliqui existimarunt triginta viros duntaxat venisse nunc ad Dauidem, quorum dux esset Amasai, quod improbat Abul. [c] Dici potest eum venisse cum triginta de amicis suis, viris egregiis, & eorum nomine locutum esse, vt qui ad Dauidem cognatione pertineret. Fuisse autem ipsum quoque egregium bellatorem ex facto Absalonis apparet, qui eum principem militiæ Ioabi loco, in illa sua seditione, constituit. Quid autem respondet Dauidi Amasa, auunculo nepos?

Tvi *sumus, ô Dauid, & tecum fily Isai: pax pax tibi, & pax adiutoribus tuis*, qui iam tecum sunt quadringentis viris, & qui deinceps ad te defendendi tui causa venerint, quibus nos amicitiæ indicem dexteram porrigimus, eadem cum illis sorte tecum militaturi. Quidni enim? *te enim adiuuat Deus tuus*, cuius nos voluntati obsequemur, & opus promouebimus. Nemo autem erat, qui Deum Dauidis adiutorem non agnosceret. Ac ne Saul quidem ipse, quamuis omnia inuidorū more videretur in deteriorem partem accepturus. *Vidit* tamen *Saul*, ait Scriptura, [d] *& intellexit quod Dominus esset cum David.* Omnia enim quæ in eius perniciem parabatur, à Deo in ipsius gloriam vertebantur. Quis vnquam præsentiori Dei auxilio adiutus est, quam Dauid, [e] quem neque hasta tertium ab infesta, doctaque manu vibrata configere potuit, neque militaris cohors circumfusa comprehendere? cuius causa idem Dominus inimicos eius in prophetas conuertit, & verum capitalium hostium furorem, insania simulata deridet ac deludit: qui nūc ad eum certatim adducit, qui eius salutem commodis omnibus, quæ in patria à Rege sperare poterant, anteferendam putent, & damna omnia, timoresq; negligendos. *Suscepit ergo eos Dauid, & cōstituit principes turmæ*, siue quia singulos decanos, vel quinquagenarios hoc ipso tempore fecerit, quod minus probabile videtur, cum hic honor tam fratribus & cognatis, quam vndecim illis Gaditis, qui priores ad Dauidem venerant, deferendus videretur, siue id potius referendum est ad tempora regni Dauidis iam constituti, quando singulos, aut certè primarios eorum, fecerit cohortis alicuius, aut turmæ præfectos.

Respirare iam Dauid, vt in fuga, & quiescere, vt in rebus turbulentis videbatur, cum ecce tibi à Deo nuncius Gad propheta, siue is dudum venerat ad Dauidem in speluncam Odollam, non ignarus diuinæ in Dauidem

Marginal notes:

VIII. *Non irrita.*

Quis Amasa.

[a] an. Saul 8. n. 35.
[b] 1 Par. 11. v. 20.

[c] q. 11. in c. 12. 1. Par.

IX. *Se Dauidi dedūt, quia Deus cum Dauide.*

[d] 1. Reg. 18. 28.

peculiari prouidētia,

[e] Vide Abul q 16. in c. 12. 1. Par.

ab eoq. recipiuntur.

X. *Monetur diuinitus de migratione.*

prouidentiæ, & improbiſſimæ vexationis, qua eum Saul affligebat, pertæ-
ſus; ſiue in Moabitidem dedita opera Dei iuſſu ad Dauidem venit, ſimulque,
Gad propheta. *Noli*, inquit, *manere in præſidio, proficiſcere, & vade in terram Iuda.* Suſpi-
catur Abulenſis [a] cœpiſſe Moabitam commoliri dolum, & machinam ali- [a] q. 10. & 11. in c. 22. Regum.
Quæ migrandi cauſa. quam ad euertendum Dauidem, & nec opinantem tradendum in Saulis manus,
vt in capite innocentis, regis illius amicitiam mercaretur, Deum autem illum
remiſiſſe in terram Iuda, vt illic variis caſibus exercitus, illuſtria virtutum exem-
pla populo monſtraret, quibus magis magiſque teſtata ipſius innocentia, om-
1 nium beneuolentiam Dauidi conciliaret. Siue ergo Deus Dauidem periculo
2 eximere hac inopinata migratione voluerit, ſiue eum pluribus in terra Iuda caſi-
3. bus exercere, & illuſtribus eundem meritis cumulare; ſiue optarit pluribus, pa-
4. tientiæ, manſuetudinis, innocentiæ luminibus athletam ſuum ſplendeſcere ſiue
5. Iſraelitis, qui erant cum Dauide occaſionem declinandi ad idola Moabitarum
eripere; ſiue denique oportuit beneuolentiam, gratiamque multorum erga ip-
ſum præſentia ſua conſeruare, atque augere, quæ nimis diuturna apud Moabi-
tas commoratione defluxiſſet, migrationem in terram Iuda Dominus impe-
rauit.

XI. *Inſignis Dauidis obedientia.*

In hac porro migratione, quæ ſine vlla mora, excuſatione, vel tergiuerſatio-
ne ſuſcipitur, inſignis omnino ſe prodit Dauidis obedientia, quæ ignotum ad-
huc Prophetam, & quaſi alterum Melchiſedechum, [b] aut Eliam ἀπάτορα καὶ ἀμήτορα [b] ad Hebr. 7. 3.
καὶ ἀγενεαλόγητον, acerba, ac periculoſa mandantem non repulit, vt qui Deum in eo
loquentem audiebat. Præclara obedientia, quæ neque periculum ſuorum obii-
cit, ſi longius à Moabitis abierit, neque periculum ſuum, ſi propius ad fontem
ipſum tempeſtatum ſuarum acceſſerit. Nam ſtatim ſequitur delatum fuiſſe ad
Saulem apparuiſſe Dauidem, & viros, qui erant cum eo. Sed an cum his viris erãt
etiam parentes eius? Abulenſis [c] exiſtimat Dauidem cum parentibus in terram [c] q. 8. in c. 22.
Iuda reuertiſſe; & eoſdem deinceps quocũque ipſum proficiſci contingeret, pro-
Quid factum eius parentibus. pter omnia loca periculis infeſta, circumduxiſſe. Credibilius putat Torniellus [d] [d] an. 4. ætat. 431. nu. 7.
eos in Moabitarum regione defunctos, quod nulla deinceps eorum mentio ha-
beatur: nec probabile ſit Dauidem, decrepita ætate parentes crebris locorum,
quæ imminebant, mutationibus vexare voluiſſe. Quod mihi quoque fit vero ſi-
milius, nec ſcripturæ verba nos ad migrationem eorum cum Dauide admitten-
dam compellunt, vt ſupra explicatum eſt. [e] Et res ipſa ſuaui Dei prouidentiæ [e] nu. 4.
conſentanea eſt, vt eadem opera Dauid ingenti cura ac ſollicitudine, Iſai cum
vxore non minore moleſtia liberarentur.

XII. *Dauid morientibus affuiſſe videtur.*

Clavsit ergo Dauid oculos ſenum, in medio fratrum ſuorum, ipſis eam il-
li gratiam ac priuilegium minime negantibus, quem vnctum ſciebant regem, &
quem iam ducem ac Dominum habere cœperant. Eamque morientibus naua-
uit operam, quæ à tali filio poterat expectari: vt in fide, ac ſpe venturi Meſſiæ de-
fungerentur; in cuius ſe progenitoribus cenſeri, quæ ipſorum erat ſumma gloria,
Eorum laus. & fuiſſet lætitiæ ſeges inæſtimabilis, vtique neſcierunt: quando ne Dauid qui-
dem hoc tempore tanta de felicitate quidquã ſuſpicabatur. Felices ambo claro-
rum virorum prole multiplici, ſed poſtrema longe feliciores, per quem tot
regum parentes effecti ſunt, quem regno gentis ſuę inauguratum viderunt, & in
eo nunc parturiendo laborantem reliquerunt. Regem qui regibus omnibus; qui
cunctis retro ſæculis ſceptra tenuerant, longo interuallo antecelleret, & omni-
bus deinceps regibus heroicis virtutibus prælucerет. Felices ambo tali ac tan-
ta prole, ad quorum commendationem id vnum ſufficere videatur, quod ele-
cti à Deo in progenitoribus ſuis, Dauidem regem populo Dei ediderunt, ſicut
beatiſſimæ Virginis vnica, & ſumma fuit gloria, quod ex ea *natus eſt Ieſus, qui
vocatur Chriſtus.*

XIII. *Dauid venit in ſaltum Hareth.*

Fvneris officio perfunctus Dauid cum fratribus ſuis, *venit in ſaltum Hareth,*
cum populo ſuo. Ioſephus [f] ait veniſſe in oppidum Sarim. Septuag. vocant [f] l. 6. c. 14.
Sarec. 1. Complut. & regia Hebræum ſequuntur vt ſolent. Exiſtimat Abulenſis [g] [g] q. 11. in 22.
Hareth fuiſſe quandam ciuitatem, quæ Mareth quoque diceretur, ad quam
denſæ erant ſyluæ, quæ nomen ab oppido acceperant, ſicut ſpelunca Odolla [h] Ioſ. 15.
habuit ſibi cognominem ciuitatem. Huc autem Dei iuſſu duplici de cauſa fu-

gisse Dauidem, altera quod in saltu multa essent loca latebris opportuna; & quæ ægre admodum ab exercitu regio adiri possent: altera, quod totus ille tractus non ita distaret à regione Philisthinorum; Erat enim proprie in tribu Dan, sed dicitur in tribu Iuda, quòd, iuxta primariam terræ diuisionem, tota illa terræ pars, quæ Simeoni & Dan attributa est, Iudæ fuerat assignata. Adrichomius tamen saltum Hareth à ciuitate Sareth siue Sarim & Saraim valde disiungit. Non recte autem Iosephus ait Dauidem ad oppidum venisse; in eoque mansisse. Nam postmodum cap. 23. sibi gratulabatur Saul, quod Dauid in Ceilam esset ingressus, vrbem in qua portę essent & seræ; significans eum antea in syluis tantum, speluncis, & locis inaccessis latitasse. (videt. Reg. 17. 12.)

XIV. *Innotescit Sauli.*

CVM igitur venisset Dauid cum suis in saltum Hareth; non potuerunt sexcenti viri (nam numerus quadringentorum, qui erat in Odolla, in Moabitico præsidio creuerat) ita contineri, aut abscondi, quin cito Saülis aures de eorum aduentu rumor afflaret. Quid enim latere diu potest hominem sollicitudine suspensum, suspicacem, omnia subauscultantem, ac perscrutantem. [a] *Audiuit ergo Saul quod apparuisset Dauid, & viri qui erant cum eo.* Sciebat Saul plerosque ad Dauidem confugisse; plerosque enim viros minime obscuros videbat in aula desiderari, maximéque in Bethlehem Dauidis cognatos, sed vbinam gentium illi essent nesciebat. [b] Ignorabat quæ apud Gethæum regem, quæ in spelunca Odollamitica, quæ in præsidio Moabitico contigissent; plerique enim metu, alij beneuolentia tacebant, & silentium suis imperabant. Is nuncius regem in non mediocrem metum, ac perturbationem coniecit, vt ait Iosephus, [c] sciens enim eius animi magnitudinem, ac fortitudinem, aliquid magnum molliturum suspicabatur, quod regiis negotiis aut periculum, aut certe difficultatis, ac laboris plurimum afferret.

a 1 Reg. 22. 6.
b Abul. q. 12 in e. 9. tex.
c l. 6. ant. c. 14.

XV. *Dum esset in Gabaa.* *quid rama.*

ERAT autem tum temporis Saül in Gabaa, in qua habitabat; in ea vrbe, vt in plerisque aliis, erat collis, siue excelsus locus, qui hic Rama dicitur, siue, vt habent Lyranus & Abulens. Ramatha communi potius, & appellatiuo nomine, quam proprio. In eo colle erat nemus, quò Saül animi gratia conferebat se, cũ domesticis & amicis suis. 2 Cum igitur illuc ascendisset, *cunctiq. serui eius circunstarent eum; hastam* de more *manu tenens*, siue regiæ potestatis insigne, siue animi commotioris indicium, ad seruos suos, qui assistebant ei, oratione vsus est plena doloris, ac querelarum, in hæc fere verba. *Audite nunc filij Iemini: nunquid omnibus vobis dabit filius Isai agros & vineas, & vniuersos vos faciet tribunos, & centuriones; quoniam coniurastis omnes aduersum me, & non est qui mihi renunciet; maxime cum & filius meus fœdus inierit cum filio Isai? Non est qui vicem meam doleat ex vobis, nec qui annunciet mihi; eo quod suscitauit filius meus, seruum meum aduersum me, insidiantem mihi vsque hodie.* Ita Saul.

2. x.

Saulis querela.

XVI. *Expenditur*

PLENA est acerbissimi doloris hæc oratio; & digna, quæ non negligenter expendatur. Filios Iemini vocat, siue Beniamin, id est contribules suos, sibi familiarissimos, apud quos plura extabant quam apud cæteros regiæ beneficentiæ monimenta; ea compellatio non tantum ad beneuolentiam valet, sed aculeum etiam infigit, ne sperent, si Dauidi fauerint, eo rerum potiente se locupletatum, aut honoribus auctum iri; quod nimirum hæc ille suis contribulibus de tribu Iuda, qui iam eum assectentur, largiturus sit: cum tamen ea spes eos ab officio suo, & in regem suum amore, ac fide abduxisse videatur. Eam culpam ex ingenti animi mœrore amplificans, atroci coniurationis verbo appellat, *coniurastis*, inquit, *omnes aduersum me*, fauere enim eos ait inimico suo, & cum eo sentire ac conspirare; quod regi suo non patefaciant quid Dauid faciat, quid inceptet, vbi sit, quid consilij capiat, quo modo intercipi, & comprehendi possit. Nam quod nunc Saül de Dauide didicerat, id non à seruis suis, sed fama confusa nunciante didicerat.

An recte suos coniurationis accuset.

XVII. *Qui potuerunt non prodere Dauidem.*

CVM autem coniuratio sit mutua aliquorum promissio, aut conuentum in rẽ aliquam, iure iurando firmatum, [d] potuerunt serui Saülis conuenire inter se, ac promittere: & promissionem iureiurando roborare, se non indicaturos Sauli Dauidem. Cum enim rex Dauidem quæreret ad perdendum eum, qui nulla erat in culpa, iniustè agebat: nec fas erat istius iniustitiæ participem fieri, vel ad-

d Abul. q. 13. & 14. in c. 22.

ministrum vllum, cui nota esset ista iniustitia; Nemo autem aulicorum Dauidis innocentiam ignorabat: nec eum Saul ipse vllius culpæ arguebat. Imo vt ait Abulensis cum communi doctorum sententia, si quis iurasset se Sauli indicaturum Dauidem, non obligaretur stare promissis, quoniam iusiurandum non est inuentum, vt esset vinculum iniquitatis; quisquis autem indicaret hoc rerũ statu, mortifero se crimine obstringeret. Iniusta itaque erat hæc Saulis petitio, & iniusta querela, præsertim cum supponat famulos suos exploratas habere res Dauidis, quod falsum erat: nam solo Ionatha conscio aufugerat, nec erat qui deinceps didicisset, quid ipsi factum esset.

XVIII. *Altera coniuratio.*

ALTERVM autem est coniurationis genus, cuius Rex Ionathan filium suum reum agere videtur; de præstando Dauidi fauore contra Saulem. Hoc videlicet grauissimum est querelæ caput, quod Ionathan petit, quem proditionis accusat, & authorem facit coniurationis contra patrem suum. Quæ diiudicanda sunt, quæstionem enim habent illustrem, ac scitu necessariam. Dicimus autem cum Tostato, [a] Dupliciter contingere potuisse, vt serui Saulis coniurarent contra ipsum, in gratiam Dauidis, aut defendendo Dauidem, quem norant innocentem; aut inuadendo Saulem, quem in culpa esse constabat; prius iustum erat, ac licitum: sicut enim Dauid iustè defendebat se, ac præstabat incolumen, ita poterant etiam alij huic iustitiæ, atque æquitati fauere; itaque sexcenti illi viri propugnatores Dauidis in culpa non erant, dum illum, ac seipsos tutabantur, sub moderamine, vt aiunt, inculpatæ tutelæ.

a q. 14. cit.

De Dauide defendendo licita.

XIX. *D. Saule inuadendo iniusta.*

POSTERIOR coniuratio iniusta fuisset, ac plena perfidiæ, nimirum contra fidẽ principi datam de illo conseruando, ac defendendo. Itaque si quis Dauidi faueret ad nocendum Sauli, propter acceptas ab eo iniurias, aut ad eum regno exturbandum, aut alia quauis ratione impugnandum, mortifera se culpa obstringeret. Non enim ius est vllum subdito aduersus principem suum ad eum inuadendum, quamuis iniustè agat; quis enim eum constituit iudicem iudicis sui? quis punitorem culparum eius? Quin etiam si ponamus Dauidem armis acceptas à Saule iniurias persequi, non solum nemo subditorum Saulis posset cum Dauide socia arma coniungere, sine iniustitia atque perfidia; sed sub eiusdem culpæ reatu teneretur Saulem armis contra Dauidem tutari; iniusta quippe tum foret causa Dauidis, regem suum aggredientis, & Saulis iusta defensio.

XX. *Iniusta de Ionatha patris querela.*

EX quibus intelligi potest iniustissimam fuisse Saulis aduersum Ionathan querelam, atque accusationem. Dauidis innocentiam, quod recte facere potuit, verbo defendit, initam cum Dauide amicitiam, quæ nullum in damnum Saulis redundabat, conseruauit, nulla plane re ipsum iuuit ad Saulem patrem impugnandum, non armis, non copiis, non consilio, non pecunia. Non enim Dauid infestis armis petebat Saulem, sed ipsum aggredientem studiosè deuitabat, ac quantum ingenio, viribusque consequi poterat, se incolumen præstabat: cuius rei apertissimum argumentum est, quod cum Saulem semel iterumque in potestate habuisset, nulla tamen eum voluit ratione violare. Quod si Ionathas nulla in re Dauidem, cum posset, tutatus est, non videtur aut communis iustitiæ aut priuatæ amicitiæ legibus satisfecisse. Itaque tantum abest vt fateamur Ionathan vlli culpæ affinem in fauendo Dauidi; vt eius potius erga ipsum charitatem desiderare possimus, nisi plura ad eius defensionem præstitit, quam in sacra historia perscriptum sit.

qualis erga Dauidem Ionathas.

XXI. *Iniusta quoque de suis.*

NON recte itaque Saul lamentatur conditionem suam, cuius sortem infelicẽ, ac vicem amici non doleant, & regem suum, ac patrem, filij scelere, ac proditione præcipitantem in interitum, ne verbo quidem sustentare velint. Humano nimirum sensu atque affectu, & non recta ratione metitur, quæ à subditis suis desideret: eoque existimat omni regis sui voluntati famulari oportere. Dauidem perditum cupiebat, optabat suos omnes in illum impetum facere, si possent, si non possent, omnem mouere lapidem ad eius ruinam: scrutari latebras, regi denunciare, insidias struere, calumniis onerare, rectæ rationis nullam habere rationem, se inimicissimis odiis, inuidiæque obsecundare: non intelligens non eos solum, qui principes sunt in aliquo suscipiendo facinore, sceleratè agere, sed eos quoque omnes, qui illius quoquo modo fautores fuerint, adiutores,

aut administri. Illud autem de suscitato à Ionatha Dauide, vt vitæ, aut regno, Saulis insidiaretur, iustissima erat accusatio, si vera fuisset accusatio, & non certissima calumnia. Neque enim aliud quippiam egit, aut molitus est Dauid, quam se immeritæ morti subtraxit, & furentis in se principis iram, ac funestam deuitauit lanceam, crudelesque manus. Neque aliud voluit Ionathas quam Dauidis innocentiæ, contra impotentem tyranni potentiam, ac furorē patrocinari, & quidem verbo duntaxat; Nam reipsa nihil, vt dicebamus, Dauidi fauisse legitur; sed sibi potius, ac posteritati suæ in futurum consulere voluisse.

Quid pro Dauide Ionathas.

XXII. *An Saul sciuerit fœdus eorum.*

MIRVM est autem vnde sciuerit Saul hoc Dauidis cum Ionatha fœdus, quod nunc illi in faciem, coram vniuerso nobilium, & aulicorum cœtu obiicit, atque exprobrat; etiam apud Iosephum. [a] *Scio* inquit, *vos omnes in illum propensiores, initio facto à Ionatha filio, qui & vobis huius sententiæ author est. Non enim me latent clandestina inter illum & Dauidem icta fœdera; neq. quod consilio & opibus aduersariorum partes contra me adiuuat.* Erat hæc quidem germana, vt dixi, calumnia, sed vnde hæc illi cognitio, cuius præter Ionathan, & Dauidem mortalium nemo cōscius fuerat: iuxta illud, [b] *De verbo autem quod locuti sumus, ego & tu, sit Dominus inter me & te, vsque in sempiternū.* Videtur certe Saul ex suspicione amplificando id diuinasse. Sicut enim coniurasse dixit suos cum Dauide, eo quod sibi non satis addictos, neque consiliis sui s satis fauentes putaret: sic Ionathan dixit fœdus iniisse cum Dauide, quia eius iam semel, atque iterum causam susceperat, & se tam studiosum eius, tamque verum amicum ostenderat, quasi fœdus immortalis amicitiæ cum eo contraxisset.

a 16 ant. c.14.

b c.20.13. 1.Reg.

XXIII. *Doëgus defert ad regem Achimelechum.*

ORATIONEM Saulis silentium est consecutum, omnes quippe, deiecto in terram obtutu, partim desperatum Saulis animi morbum, tacito luctu prosequebantur; [c] partim præsentem Ionathæ confusionem, proprio ipsi pudore testabantur; partim Dauidis innocentiam, quasi imminutæ maiestatis noxam proscriptam gemebant, nomine pro alterutro mutire audente, quod satis superque intelligerent, id esse alienissimo tempore irritam, imo noxiam afferre medicinam. *Post hæc regis verba*, inquit Iosephus, *cæteris silentibus, solus Doecus Syrus. mularum regiarum curator respondit, vidisse se Dauidem in Noba oppido, quò cum ad Pontificem Achimelechum venisset, ab eo de euentu rerum oraculum accepisse, adiutumque commeatu, & gladio Goliathi armatum, quo volebat deductum esse.* Sed præstat ipsam audire Scripturam. *Respondens autem Doeg* Idumæus, *qui assistebat, & erat primus inter seruos Saul, vidi*, inquit, *filium Isai in Nobe apud Achimelech. filium Achitob sacerdotem: Qui consuluit pro eo Dominum, & cibaria dedit ei, sed & gladium Goliath Philisthei dedit illi.*

c Vid. Abu. q.16. in c. 22.1 Reg.

XXIV. *Id non bene refert Iosephus.*

ADDITVR hic consultum à Pontifice Dominum in gratiam Dauidis, quod supra tacitum fuerat. Nec tamen id de suo videtur Doëg addidisse. Id enim non negat mox ipsemet Achimelech. Iosephus potius adiecit de suo Dauidem à Pontifice, ad quos volebat, tutò deductum fuisse: quod neque factum, neque cogitatum fuit, Dauide omnia vel tacente, vel dissimulante apud ipsum; clarumque est Scripturam fidem huic mendacio derogare; Illud etiam mutauit, quod non ait consultum pro eo Dominum, quid ei facto opus esset, aut recténe præsens susceptum esset negotium, sed de futuro rerum euentu ab eo oraculum, siue prophetiam accepisse. Sed iampridem constare arbitror fidem in Iosepho historicam vehementer vacillare. Satis autem apparet Doëgum, vt verum dixerit, malo tamen animo dixisse, & in eam partem ipso dicendi modo detorsisse, quasi ea ex malo in regem animo facta essent à sacerdote: non enim alioqui rex tanto furore in ipsum, totamque eius familiam, ac ciuitatem vniuersam exarsisset.

XXV. *Quæ Doëgi culpa.*

CVM autem iam supra constitutum fuerit, non potuisse quemquam seruorum Saulis quidquam illi de Dauide sine scelere nunciare, [d] quod scirent omnes huiusmodi nuncium à rege in perniciem innocentis trahi, certe perspicuum est grauiter peccasse Doëgum dum ea nunciauit, quæ in aliorum quoque innocentium interitum redundarent, qui suspectum coniurationis cum Dauide reddebat sacerdotem apud exulceratum regis animum: cum tamen syncerum Pontificis animum, & fraudis omnis expertem agnoscere potuerit, cum præsens agnouit Achimelechi admirationem in aduentu Dauidis, & studium non tam Dauidi, quam regiis negotiis, gratificandi, quæ vir ille iactaret, in quo

d Abul. q.21 in c.22.

Eiusdem adulatio.

& dignitatem venerabatur, & fidem, & in quo nihil adhuc deprehenderat simulatum, aut duplex. Denique adulatorio animo ac fraudulento contextam fuisse hanc accusationem, & voluntate excusandi sui, & gratificandi Sauli, qui de omnibus seruis suis conquerebatur, tanquã nimium in sua causa taciturnis, satis apparet ex eo psalmo,[a] quẽ Dauid postea contra ipsũ cõposuit: de quo nobis sermo suo tẽpore ac loco recurret.[b] vt taceã illam appellationem non Dauidis, sed filii Isai, qua regi quoque blanditur.

a Psal. 51. b infr. n. 47.

XXVI. *Accersuntur Sacerdotes.*

MISIT *ergo rex ad accersendum Achimelech sacerdotem filium Achitob, & omnem domum patris eius sacerdotum, qui erant in Nobe, qui vniuersi venerunt ad regẽ.* Satis constare potest missos illico ad Achimelechum pontificẽ nuncios; impatiens enim est ac vindictæ quã prõptissimæ appetens iracundia; eos tamen non eodem illo die venisse intelligi potest, siue quia tam multi sacerdotes non statim parati esse potuerunt ad comparendũ corã rege, siue quia quinq; minimùm horarũ iter, inter Nobe & Gabaa Saulis interiacet, iuxta topographiã Adrichomij;[c] satis tamen, ac nimiũ cito in suam perniciem venerunt. Non vnũ Achimelechũ vocauit Saul, licet vnus delatus esset à Doego; quoniam existimauit non illum vnum contra se coniurasse, sed cum esset omnium caput, & princeps, cæteros de domo patris sui in suam pellexisse sententiam, & socios reddidisse coniurationis: ideoque omnes eidem culpæ affines esse, omnes eidem pœnæ obnoxios. Deo interim malam Saulis voluntatem ita moderante, vt ipso inscio, per ipsum tamen peccata filiorum Heli, à quibus isti proseminati fuerant, vlcisceretur.[d]

c in tab. Beniamin.

Dei in eos iudicium.

d Abul. q. 11 in c. 22. inf. n. 31.

XXVII. *Saul accusat Pontificem.*

CVM adessent coram rege sacerdotes, Saul primo statim orationis ingressu iram suam aduersus pontificem prodit, quem non solum nullo compellat honorifico nomine, sed proprio etiam abstinet, contumeliæ causa. *Audi,* inquit, *fili Achitob*, sicut & paulo ante filium Isai pro Dauide dixit. Ad eum autem sermonem dirigit, quod princeps sacerdotum cum esset, de eorum actionibus videbatur respondere debere, & domesticorum, ac cognatorum culpas non ignorare; accedebat quod ipse nominatim fuerat accusatus à Doego, qui respondit, *præsto sum Domine*; contemptum non remetitur contemptu, sed satagit vincere in bono malum, si forte sermo dulcis frangat iram, *Dixitque ad eum Saul, quare coniurastis aduersum me, tu, & filius Isai; & dedisti ei panes & gladium, & consuluisti pro eo Deum, vt consurgeret aduersum me insidiator vsque hodie permanens.* vel vt alii vertunt, strueretque mihi insidias, vt hodie quoque videre est.

XXVIII. *Expenditur accusatio.*

SAPIT hæc oratio hominẽ præ iracundia non satis compotem sui; incipit à contumeliosa appellatione, pergit cum falsa criminatione, & calumnia; & mox concludit cum atrocissima ac crudelissima condemnatione. Fallò enim criminatur coniurationẽ, quæ cũ ignorantia, quæ fuit in Achimelecho, esse non potuit; Et quamuis omnia illi nota fuissent, penitusq; perspecta, mera calumnia est, ne dicam blasphemia, consultũ Dominũ, vt seruus in Dominum consurgeret; quasi Deus cuiusquã consultatione, aut precibus adduci possit ad fauendum factiosis hominibus, & contra legitimos Dominos insurgentibus. Incertissima suspicio est datum gladiũ, atq; viaticum fidelissimo, probatissimoq, principi, in perniciosum finẽ, profligandæ, aut affligendæ legitimæ potestatis; & non in præsidiũ afflictæ indignũ in modũ innocentiæ. Si quis tamen mitius agere cũ Saule voluerit, dicet ab eo sacerdotẽ inconsultę temeritatis accusari, qui neglexerit attendere cui benefaceret, ex quo factum sit vt ille fortior ad nocendum, ac perniciosior euaderet.

vt finis & occasio.

XXIX. *Pontificis defensio.*

OBSTVPVIT sine dubio, ac stetit attonitus tam inopinato ictus nuncio põtifex. Vt primum autem rediit ad sese, respondẽs regi ait, *Et quis in omnibus seruis tuis sicut Dauid fidelis, & gener regis, & pergens ad imperium tuum, & gloriosus in domo tua?* Non confugit Achimelech ad negationem facti, ne defensio nixa mendacio maiorem pareret offensionem; sed facti tuetur æquitatem; qui non hosti, aut insidiatori benefecerit, sed viro cuius fides in regem tot casibus probata esset atque perspecta; eiusq. rei non alium quærendum esse testem quam ipsum regem, qui non elegit in generum, nisi virum qui probitate, fide, fortitudine dignus esset qui regem intima necessitudine, atque affinitate contingeret. Ego ne aut quisquam omnino mortalium suspicaretur hostem Dauidem, quem tu difficilli-

mis in negotiis probasti non lentum cunctatorem, sed promptum, alacrem, expeditum, & desideriis tuis votisque superiorem; Armatum prodire voluisti aduersus Goliathum, inermis prodiit, & retulit victoriam omnibus seculis memorabilem. Edixisti centum præputia Philistæorum, illico ducenta numerauit. Denique toties à te iussus capitis adire discrimen, non detrectauit imperium; ergo gloriosissimus factus est in domo, in aula, in regno tuo, & dignus in quem omnium studia, amoresque conspirent. *Cum laude Dauidis.*

ITAQVE coniurationis crimen & à Dauide, & à se, totaque domo sua sapienter repellit Achimelech. Nam coniurati perfidi sunt, Dauid autem fidelis, imo omnium fidelissimus. Coniurati hostes sunt, Dauid autem non amicus modò, sed intima etiam affinitate coniunctus, vt regis gener audiat, & instar filij sit. Coniurati insurgunt aduersus dominum suum, Dauid pergit ad regis imperium, semper ad omnia eius mandata expeditus. Coniurati cladestina consilia ineunt, occultas insidias, ac molitiones fabricantur. Dauid laudatissima opera in oculis omnium suscipit, vrget, exequitur, vnde & gloriosissimus apud omnes effectus est, omnium ordinum atque ætatum, secundum te ac Ionatham filium tuum, facilè princeps. Sed esto, sit ille perfidus, sit coniuratus, sit transfuga num huius nos affines culpæ sumus; qui rem totam penitus ignorauimus? qui consueta dudum officia, non noua quæpiam; aut suspecta ipsi exhibuimus? qui ei fauendo gratiam tuam nos demereri, & in persona tibi, vt putabamus, multis nominibus charissima, tibi ipsi studuimus gratificari. Hæc vis est illorum verborum, *Num hodie cœpi pro eo consulere Deum? absit autem hoc à me*, crimen atque suspicio. *Ne suspicetur rex aduersus seruum suum rem huiusmodi in vniuersa domo patris mei. Non enim sciuit seruus tuus quicquam super hoc negotio, vel modicum, vel grande*, vt ipsum inimicum tuum vel credere, vel suspicari possem. *XXX. Repellit coniurationis crimen.* *excusat ignorantiam*

AT rex qui furore iracundiæ præoccupatus erat, & cupiebat exemplum terrificum statuere, in quod omnes amici, fautoresque Dauidis, cum ingenti metu, ac stupore intuerentur; nihil tam æqua defensione mitigatus, nefariam in eum. totámq; eius familiã sententiã mortis intorquet. *M*[redacted], inquit, *A*[redacted] At peccarit sane Achimelech; sit scelus allocutum esse Dauidem, aut admisisse talem virum in sanctuarium, quod nemini negatur in toto populo: panem in viaticum dedisse, quod egentibus misericorditer elargimur; gladium non dedisse Dauidi, sed Domino suo reddidisse, aut vtendum dedisse, sit sacrilegium Dominum pro supplice, & afflicto consuluisse, quid peccauit omnis domus patris eius? Quid sceleris admiserunt tot puerull, puellæque qui nesciunt discrimen inter dexteram & sinistram suam? tot lectissimi adolescẽtes, tot egregij iuuenes, tot viri fortissimi, tot religiosissimi sacerdotes? Nõne prohibet diuina lex filios pro scelere parentum puniri? Sed nimirum vigebat adhuc illa Domini maledictio [a], quæ familiam Heli, propter peccata Ophni & Phineas filiorum eius, persequebatur vt Iosephus [b] & Abulensis [c] notarunt. *XXXI. Cõdemnatur à rege cum suis.* *quam iniustè.*

a sup n. 16. b l. 6 ant. c. 14. c in c. 22 q. 21 & q. 28. & 29.

ET *ait rex emissarys, qui circumstabant eum*, cursores vocãtur in Hebræo ac Græco textu, vox tamen vniuersè hoc loco accipitur de omni Saulis satellitio, cæteróq comitatu; nam quos hic vocauit emissarios, mox seruos vocauit, cum ait, *Et noluerunt serui Regis extendere manus*, &c. illi scilicet serui, quibus mandatum dederat pepetrandæ necis huius. Illis ergo ait *Conuertimini*, agite corripite arma, *& interficite sacerdotes Domini.* Hæc pœna est, crimẽ autem, *nam manus eorum cum Dauid est*, cum eo scilicet coniurarunt aduersum me. Vnde autem id probatur? *scientes quod fugisset, & non indicauerunt mihi.* At id Achimelech constanter negat. Itaque serui regis, animaduersa iniustissima sententia, & atrocitate facinoris in personas Deo consecratas, *noluerunt extendere manus suas in sacerdotes Domini.* Cum ergo irrita esset generalis ista iussio, Saul ad DOËGUM conuersus, quem habebat omnibus in rebus iustis iniustisue, vt germanum adulatorem, obsequentem. *Conuertere tu & irrue in sacerdotes*, Ipse autem, ne videretur immerito Achimelecum detulisse ad regem, scelestæ iussioni morem gerit, *irruit in sacerdotes, &* [redacted]. *XXXII. Serui recusant parere Sauli.*

OMNIA pene verba sacrilegam tyranni crudelitatẽ damnant, persona sacrosancta summi pontificis, qui Regi, ac toti Reipubl. in spiritu parens erat *XXXIII.* [redacted].

numerus octaginta quinque sacerdotum Domini; causa mera calumnia, & fictũ crimen; locus, palatium regis, ipsiusque præsentia, quæ sontibus occurrens solet esse salutaris; habitus religiosus, qui iustam venerationem conciliare solet; denique horror tanti sceleris, etiam in hominibus cædi & sanguini assuetis: ex quo recusatio nata est immanissimæ laniena, egregio aulicis exemplo relicto principum mandatis manifestè iniustis non parendi; quia tunc *obedire magis oportet Deo, quam hominibus*, vt notauit Caietanus; itaque Saulis famulos hoc nomine commendat Theodoret.[a] Et mansisset infectum facinus, nisi barbarus ille persistans in sententia, hominem Idumæum scelere sibi supparem, ad perficiendam eam carnificinam nominatim impulisset; quam illi omnes admirabili patientia subierunt, adeo vt aduersus impurum vnum satellitem, 85. viri non insurrexerint, nemo omnium manum ad defensionem extulerit, nemo linguam ad querelam, & vindictam à Deo exposcendam explicarit: sed tanquam Deo sacræ victimæ pro Dauidis innocentia, iugulo singuli carnificem gladium immergentem acceperint. Itaque S. Bachiarius,[b] vt notauit noster Serarius, non dubitat hos sacerdotes in martyrum numerum referre; qui ab impio rege pro Dauidis innocentia interfecti fuerint.

eorum patientia, dicti martyres.

[b] tom. 4. bibl. lect.

XXXIV. *Qua in veste cæsi.*

EXISTIMAT Lyranus hos sacerdotes venisse ad regem indutos iis vestibus, quibus Domino ministrabant, vt facilius iratum eius animum flecterent. At multo probabilius est eos sacras vestes è sanctuario non extulisse. Negat enim Abul.[c] in vsu fuisse sacerdotibus hebræis, sicut nunc nostris in sacris supplicationibus, cum vestibus, in quibus Deo ministrabant, è sanctuario pedem efferre. Habuisse autem ephod lineum, albam scilicet vestem, distinctam à sacris, eamque Leuitis & sacerdotibus communem, quam ordinarie per oppidum ferebant: vt nunc Ecclesiastici viri superpelliceum lineum, & in huiusmodi veste, indice sacerdotalis ordinis aut Leuitici, omnes interfecti sunt: Nec placet in tam aperta, & nõ absurda Scripturæ sententia, audire Hebræos in traditionibus suis, aut eos sequentem Vatablum, negantemque interfectos in veste sua, & interpretantem [redacted]os ephod, id est [redacted]eos ætate atque ordine, qui inducerentur, interpretatione, violenta ac minimè necessaria. Eam autem ve[redacted] ad placandum regem, quem sibi nesciebant infensum, quam ex consuetudine circumferebant. Poterant tamen regem sibi aliqua ex causa infensum suspicari. Eisque facile fuit longiore in itinere, aliquid ex regiis nunciis expiscari de regis ira, & illius causa. Quo etiam pertinet euasio Abiatharis, quæ consilio vtiq; contigit, & non casu, vt ephodi pontificii conseruatio, & translatio satis ostendit..

[c] q. 17. in c. 22. Leuit. 6. 9. Ezech. 44. 17.

XXXV. *Clades in Nobe.*

NIQVE hic exsatiatus est crudelissimæ bestię cruentus furor: Nam *Nobe ciuitatẽ sacerdotum*, ait Scriptura, *percussit in ore gladij, viros & mulieres, & paruulos & lactentes, bouemque & asinum, & ouem in ore gladij.* O miserum regem, & præposterè crudelem, ac misericordem! Cum iussu Dei in Amalecitas sæuiendum fuit, misericors esse voluit, non solum in regem Agag, cui mors præ cæteris omnibus debebatur, sed in optima quæque illius populi, aut fomenta auaritiæ, aut inobedientiæ monimenta. Cum autem indulgentem esse oportuit, in eum qui si quid peccarat, ignorantia peccarat; & cuius peccatum, propter eius dignitatem personę, dissimulandum fuit, crudeli morte punitum est: nec in ipso tantum, sed in filiis, in fratribus, in nepotibus, in consanguineis, in affinibus, in vniuersa sacerdotali domo, vsq; ad 85. indutos ephod lineo. Sed est in numeris non parua diuersitas. Nam Hebræi codices, & latini omnes, cum Chaldæo paraphraste, & Hieron. in trad. in prædicto numero consentiunt; quẽadmodum Complut. & regia biblia græca. At Romana, Aldina & Basil. habent trecentos & quinque, Theodor. 350. Iosephus 385. καὶ οἱ πάντες ὡς τινι ἔ ὀγδοήκοντα, ἔ τριακόσιοι.

Saulis crudelitas.

XXXVI. *Quot sacerdotes occisi.*

CREDERIM sane apud 70. in græcas literarũ notas irrepsisse mendũ, & literam π non accuratè pictã in τ fuisse cõuersam, sicque octoginta in trecentũ abiisse; eadem nota quinarij immota remanente, prout etiam habetur apud Lucif. Calaritanum. Acm Theod. ε versum est in ν & de 5. facta 50. Iosephus autem numerum suum ex hebræo, græcoque conflauit, sed aliæ quoque hic nonnulla peccat; sic autem habet.[d] *His verbus*, Achimelechi videlicet, *Saul fidem habere noluit, quod plus apud eum metus periculi valeret, quam excusatio, quantumuis iusta.* Itaq; *circundatum armatis*

[d] l. 6. ant. c. 14.

cum tota familia, iubet contrucidari. Cumq. illis religio esset viros Deo sacros ferro violare, Doecum Syrum eam cædem perpetrare mandauit, qui assumptis ad hoc aliquot sui similibus facinorosis, pontificē cum tota cognatione interfecit, quorum numerus erat 385. moxque missi sunt à rege Nobam sacerdotum oppidum, qui contrucidatis ad vnum habitatoribus, nullo vel ætatis vel sexus respectu, postremo flammis eā deleuerunt. Et rursum aliquanto post, *propter suspectum Achimelecum 300. sacerdotes & prophetas interfecit, cæsosq. excidio vrbis obruit,* & quantum in se fuit summi Dei fanum sacerdotibus, sacrisque ministeriis, siue vt in Græco est, prophetis orbauit, post tam numerosam cædem ne patriam quidē eorum, & seminarium superesse passus. Sic Iosephus.

Hāc historiam refert Iosephus. — Ibidem.

PRIMVM non admodum placet metui potius attribui hanc crudelitatem, quā impotenti iracundiæ, & stimulis inuidiæ: nā præuia huius cædis oratio non metum, sed furorem spirat. Secūdò, non placet [a] Abul. sacerdotes à plurib. interfectos, sed à Doëgo solo, cum ex textu ipso cōstet cæteros, qui aderāt Saulis seruos, noluisse regi ea in re obtēperare: nec alij accersiti legātur nec probabile sit priores plus Doëgi exēplo, quam iussioni regis tribuere voluisse, nec difficile fuerit nō repugnantes, propter regis, & omnium aulicorum præsentiā iugulare, persuasos se euadere non posse: quamuis non ignorem in tradit. hebraicis haberi [b] Domus sanguinū sunt filij Saul, qui cum Doëg Idumæo, dum adhuc pueri essent sacerdotes, & Gabaonitas in Nobe occiderūt. Hi sunt Armon, & Miphiboseth, quos peperit ei Respha, &c. Tertiò non placet iste numerus ex Hebræo conflatus & græco, neque hebræo consentiens neq. græco: multoq. minus veritati; ad quem excusandum ad mendum confugere non potes, cum non notis, sed integris vocibus constet. Quartò non placet, sine vllo Scripturæ fundamento, flammis delere ciuitatem, aut æquare solo, neque mortuos excidio vrbis obruere, præsertim cum eam tempore Esaiæ stetisse constet: [c] doceat Ioseph. quando & à quibus restaurata sit. Quintò quāuis minimè absurdum sit, in istis sacerdotibus fuisse aliquos prophetas, quales in Naioth nuper audiuimus, licentius tamen id scripturæ additū videtur; Deniq. orbitas illa sacerdotum, occisis eorū 85. nimium amplificata est, cū eorum multa millia superessent, & sola Ithamaris, aut potius Heli familia clade accep[illegible] vrbe sacerdotali penitus excisa, adhuc 47. reliquæ essent.

XXXVII. *Et quid in ea peccet.* 1. 2. 3 4. 5. 6

[a] q. 16. in c. 22.

[b] l. 2. Reg. c. 20.

[c] Esa. c. 10. v. 32.

VERVM Deus, qui dixerat Heli se nō ablaturū penitus virum ex familia eius ab altari Domini, in hac tanta internecione sacerdotum ad familiam Heli pertinentium, filium vnum pontificis euadere voluit, qui parentis sui loco, summo sacerdotio, Dauide regnante fungeretur. Itaque subditur. [d] *Euadens autem vnus filius Achimelech filij Achitobi, cuius nomen erat Abiathar, fugit ad Dauid.* Quomodo autem is euaserit dubitari potest. Dicendum videtur non adiisse istum regem cum cæteris, domi fortasse relictum, qui quotidiano ministerio sacrificiorum, aliarumq. functionum sacerdotalium fungeretur; quamuis omnes ad regem venisse dicantur [e]; simulque intentus esset in euentum ancipitis huius euocationis. Itaq. maturè de suorum morte præmonitus. & de aduentu Doëgi ad disperdendam ciuitatem; ad Dauidem iter arripuit, assumpto ac secum delato Ephod pontificio, vt sequenti capite habetur. [f] Neque vero vllum habuit in toto Israëlitarum regno, ad quem tuto confugere posset, præter vnum Dauidem, à quo Saul ipsum frustra repeteret: neq. qui iustius eius protectionem susciperet, quoniam omnia ipsi in Gabaa Saulis, & in Nobe, eius occasione periissent. Et quoniam ad Ceilam erat Dauid, quando ad eum peruenit Abiathar, de ea profectione prius dicamus.

XXXVIII. *Elabitur Abiathar, & quomodo.* — *Fugit ad Dauidem.*

[d] vid. Abu. q. 31. in cap. 22. & q. 8 & 10. c 33. Abul. q. 23. in c. 22.

[e] c. 22. v. 11.

[f] c. 23. v. 6.

Cap. 23.

INTEREA ergo dum hæc in Nobe, & apud Saulem aguntur, nunciatum est Dauidi agenti ad saltum Hareth, Philisthæos oppugnare oppidum nomine Ceilan; quæ fuit vrbs tribus Iudæ, octauo milliari ab Hebron, septimo ab Eleutheropoli dissita, vt ait sanctus Hieronymus in locis hebr. & Adrichomius in topographia Iudæ. [g] Nunciatum est etiam Dauidi Philisthæos diripere areas, id est vt explicat Iosephus in agrum Ceilanorum irrupisse, eumque populari, sed textus noster etiam tempus anni significat; æstatem videlicet, in qua frumenta sunt in areis, quæ, vt aiunt Septuaginta à Philisthæis conculcabantur. Non est autem inquirenda alia causa huius aut oppugnationis, aut populationis, quam perpetuum Philisthæorum odium in Israëlitas, & hostilis animus nulla tum pace, vel induciis refrenatus. Nunquam illi ab eis vexandis, & bello petendis

XXXIX. *Is euocatus ad Ceilan.* — *contra Philisthæos.*

[g] num. 78.

cessarunt, nisi cum fracti cladibus, tantisper cessare coacti sunt. Nunciauerunt autem Dauidi Philisthæorum excursionem, & videlicet opem petierunt illi ipsi Ceilani, in quos excursum erat, vt ait Abul. & Lyran. [a] siue eius vicinitate inuitante; siue expedita militum manu, qui cum eo erant suadente, siue Dauidis fortitudine, alacritate, & prolixa de omnibus bene merendi voluntate permouente.

Ceilanis, & cur. — [a] q. 2. in c. 23.

XL. *Iuuare cupit Dauid.*

ET optabat ille quidem opem ferre Ceilanis contribulibus, & suorum necessitatibus prouidere, præda è Philisthæorum manibus excussa, suique muneris esse arbitrabatur populi necessitatibus, tanquam eius principem a Deo electum, opitulari. Neque id Sauli ingratum esse poterat, certe non debebat: hostem enim inuadebat, & quidem ab eo pridem accepta, & nunquam reuocata potestate. Sed quia turbatis nunc rebus regem consulere non poterat, Deum omnium regem consuluit. Per quem autem? non vtique per Abiatharem, licet id affirmet Dionysius, imo & Abul. [b] nondum enim is ad Dauidem venerat: venit enim ad eum cum iam ipse esset in Ceila, vt postmodum habetur: non potuit ergo pro Dauide consulere Dominum, priusquam esset cum eo. Consuluit ergo per prophetam, vt ait Iosephus; illum fortasse qui autor ipsi fuerat redeundi in Iudæam ex Moabitide; de quo erit etiam in posterum mentio. Petiit autem an esset diuinæ voluntatis vt ad Ceilam contra Philisthæos pugnaturus proficisceretur, & an victor esset futurus; Et de vtroque Dominus affirmauit, *vade*, inquit, *& percuties Philisthæos, & Ceilam saluabis.*

& Deum consulit. — [b] q. 1. in c. 23 aliter tamen q. 5 14 sin.

XLI. *Reuocatur à suis,*

Hoc accepto diuinitus responso exhilaratus Dauid, monuit suos, vt se ad expeditionem in Ceilam pararent; Illi autem qui Dauidem humano tantùm iudicio, ac ratione niti arbitrabantur, in aggrediendis hoc tempore Philisthæis, ipsum ab ea sententia deducere conati sunt, tanquam à temerario conatu, veriti nimirum ne à geminis hostibus intercepti, Philisthæorum scilicet, & Saulis exercitu, ad vnum omnes misere conciderentur. *Ecce*, inquiunt, *nos hic in Iudæa consistentes timemus*, arma Saulis videlicet, *quanto magis si ierimus in Ceilam aduersum agmina Philisthinorum*? Iudæam hîc vocant terram tribus Iuda, Hebræi habent Iuda, Septuaginta Idumæa, non sine suspicione mendi. Non enim in Idumæa tunc erant, sed in terra Iuda; iuxta Domini mandato per manum Gad prophetæ. [c] Neque tamen propterea hinc inferendum est Ceilam fuisse extra terram Iuda, (id enim ex cap. 15. [d] Iosue perspicuum est, & fortassis hæc fuit variandæ lectionis causa, vt Iudæa in Idumæam verteretur) non inquam id inferendum est, quoniam non opponuntur loca, quasi vnus in tribu Iuda sit, alter extra eam, sed pericula locorum, vt Abulensi quoque visum est. Quasi dicant, hîc in media Iudæa, procul à Saule, procul à Philisthæis positi, timemus tamen, quanto magis si vicimora hostibus loca, imo iam ab hostibus obsessa adierimus?

Idumæa pro Iudæa. — 3. x — [c] 1. Reg 22 v. 5. — [d] Iosu 15 44

XLIII. *Rursus Deũ consulit.*

QVÆ causa fuit, vt quamuis nihil dubitaret Dauid de diuina voluntate, promissaque victoria, Dominum tamen iterum, [e] ipsorum fortasse rogatu, per eundem prophetam consuleret; vt dubitantibus sociis, ideoque minus alacriter pugnaturis, dubitationem omnem eriperet: sicut olim Gedeon in gratiam militum suorum signum sibi in vellere geminari postulauit, vt alibi diximus. [f] Rursum igitur respondens Dominus ait, *Surge, & vade in Ceilam; ego enim tradam Philisthæos in manu tua*; si diffidis de potestate, & viribus tuis, ne diffidas de meis: ego pugnabo, mea erit victoria, tibi rem confectam in manus dabo. *Abiit ergo Dauid, & viri eius in Ceilam, & pugnauit aduersum Philisthæos*; non explicata acie signisque collatis; nimium quippe impares erant exercitus: sed subita, ac fortasse nocturna irruptione superuenit imparatis: Ceilanis interim eruptionem in eos facientibus, vt putat Abulensis, [g] vt hosti contingeret, quod Israelitæ timebant sibi. *Et percussit eos plaga magna, & abegit iumenta eorum, & saluauit Dauid habitatores Ceilæ.* Soluta scilicet obsidione; & pecoribus, quæ illi vel Ceilanis abstulerant, vel ipsi ex vrbibus suis ac pagis, in commeatum militum suorum adduxerat, captis, & in vrbem coactis. Eo facto prædones in prædam venerunt, libertas Ceilanis & salus, DEO & DAVIDI gloria, animus & præda militibus, confusio & clades obtigit Philisthæis.

[e] Abul q. 6 in c. 23. — [f] a. m. 2768 nu. 27. & 28 — *Adit Ceilam, & vincit Philisthæos.* — [g] q. 8. in c. 23.

XLIIII. *Eum adit Abiathar.*

ITAQVE cæsis, dissipatisque Philisthæis, Dauid cum suis victor in vrbem, cum festa omnium gratulatione ingreditur. Et ecce mox fugitiuus Abiathar ad

Dauidem in Ceilem tristissimum nuncium ferens cum Ephod pontificio. Id enim licet extremo capite 22. narratum à scriptura fuerit, alieno tamen tempore narratum est, vt simul fuga sacerdotis, & terminus eius poneretur. Idque apperte verba quæ hoc loco interseruntur ostendunt, *Porro eo tempore quo fugiebat Abiathar filius Achimelech ad Dauid in Ceilem. Ephod secum habens descenderat:* 4. Iam ergo erat Dauid in Ceila, cum illuc ad eum venit Abiathar, & consequenter non erat cum eo, neque eius rogatu Dominum consulebat, cum deliberabatur de expeditione Ceilana. Anticipata igitur fuit illa narratio, [a] vt res ipsa loquitur, & agnoscit Emanuel Sa, nec repugnat Abulensis. [b] Inseruntur autem ea verba hoc loco, vt intelligatur vnde factum sit, vt Dauid applicari iuberet Ephod super aduentu Saulis imminente.

In Ceilam. 4.

a c. 22. v. 20. b q. 5. in c. 23. in fin.

XLIV. *Cladem Dauidi nunciat.*

HVC ergo pertinet appulsus Abiatharis ad Dauidem, tanquam ad asylum, & sacram anchoram omnium afflictorum, [c] confugientis, quem simul vt vidit medios inter Ceilanos commilitonesque suos victoria hilarem, effusus in lacrymas & amplexus ô Dauid, inquit, ô mi Dauid, perdita mihi sunt omnia, Dies vnus mihi parentes, cognatos, fratres, amicos, necessarios omnes crudelissimo scelere abstulit; vnius hominis impotentissimus, atque iniustissimus furor hausit dulcissimam patriam; & ciues omnes, ne de minimo quidem facinore appellatos, omnibus fortunis euersos morti dedit; & simul Ephod pontificium manu tenens: vix hoc sacrosanctum spolium diuina miseratione, ex vnguibus Doëgi prædonis, atque immanissimi carnificis ereptum est. Indeque tragœdiam omnẽ fideliter acceptam, lamentabili oratione narrauit. vniuerso exercitu in Doëgum fremente, & in Saulem grauiter indignante, Dauide autem seipsum etiam atque etiam incusante. *Ego*, inquit, *sum reus omnium animarum patris tui.* & *Sciebam in die illa, quod cum ibi esset Doeg Idumæus procnldubio annunciaret Sauli.*

c 1. Reg c. 22. 8.

LXV. *Dauidis mansuetudo.*

VIDES eximiam Dauidis mansuetudinem; cuius nulla vox, ne post tantum quidem facinus, iracundior in eius authorem Saulem, aut eius administrum Doëgum; *Bonarum mentium est*, ait Gregorius, *ibi culpam agnoscere vbi culpa non est;* reum se tot cædium appellat, eo quod ex ipso sumpta esset occasio earum; neque enim ex rei natura satis idonea in eo facto Dauidis, data est causa Sauli, aut vlli mortalium dari potuit, tam crudeliter sæuiendi. Certo quidem sciuit, ac persuasum habuit Doëgum hominem adulatorem, quique Sauli vellet omni ratione gratificari, ad ipsum delaturum quæ viderat, sed nec sciuit, nec iure potuit suspicari Saulem, tam leui ex causa ita exarsurum in Pontificem, ac sacerdotes omnes. Sed nec tenebatur ex præuisa renunciatione non prospicere necessitati suæ; aut monere Achimelechum vt sibi caueret à Saule, id enim erat prodere fugam suam, quam fortasse sacerdotes vi prohibuissent: sicque alienum periculum in propriũ verteret ac suum, & fortasse à principio visus non fuit à Dauide Doëgus, sed re tota confecta, post congressum scilicet eius cum sacerdote, & acceptis iam panibus, & gladio, Deo denique in rem eius consulto, quod Abulensis quoque suspicatur, [d] & probat Pineda l. 1. de rebus Salomonis.[e]

Et prudentia.

d q. 32. in 22. e c. 3. n 17. f c. 22. v. 23.

XLVI. *Abiatharem consolatur.*

ADDIT porro Dauid ad consolationem sacerdotis, eiusdemque deinceps, in locum demortui patris, Pontificis. [f] *Mane mecum, ne timeas, si quis quæsierit animam meam, quæret & animam tuam.* Contrarium videtur dicendum fuisse; nimirum si quis quæsierit animam tuam, quæret & meam: quasi dicat, ego coniiciam in discrimen vitam meam pro salute tua. Sensus tamen in oratione conuersa, quæ in Hebræo quoque legitur, non minoris est index amoris & curæ; Erimus quasi anima vna, vt non possit alterutra sine altera periclitari. Paulo aliter Sept. *Vbicumque quæsiero animæ meæ locum, quæram & animæ tuæ, quoniam custoditus es tu apud me.* Significans habiturum se Abiatharem quasi pretiosum quoddam depositum, aut gemmam, nihilo sibi quã propriam animã viliorem; nec se studiosiorem fore in quærendo sibi ipsi tutum aliquem locum, aduersus ingruentia pericula, quam in quærendo ipsi sacerdoti: quoniam eius custodiam in se recipiat. Vatablus, quoniam custodia, vel depositum tu eris apud me, siue, ego te perinde seruabo atque me ipsum, velutque rem depositam apud me. Quamuis autem erga omnes suos eadem cura, studioque ferretur; hoc tamen maius Abiathari debebatur, quod occasione Dauidis patrem, ac suos omnes amiserat.

Eiusque se protectorẽ spondet.

XLVII. *Scripsit psalm. 51. contra Doëgum.* Sic animatus erat in amicos Dauid, in Doëgum autem tot tantorumque malorum architectũ, quomodo affectus fuerit, docet [a] psalmus quinquagesimus primus, quem hoc tẽpore scriptũ, hoc certe de argumento ex ipsa Psalmi eius inscriptione constat. Cum venit Doëg Idumæus, & nũciauit Sauli, venit Dauid in domum Achimelech. Eius initium est. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate.* Tam sceleratus ergo fuit, vt post tot, tãtaque scelera perpetrata, non solum non gemeret, & in cinere & sacco volutaretur, sed etiam quasi in re belle, ac magnificè gesta gloriaretur. Ideoque mox illi interitum à Deo, & expulsionem propria è domo denunciat. *Propterea*, inquit, *Deus destruet te in finem*, siue in perpetuum, sine vlla spe reparationis, aut restitutionis in integrum, *euellet te*, & emigrare faciet *de tabernaculo*, & loco habitationis tuæ; & te tuósque exterminabit ex hac vita, & futura beatitudine, quæ est vera *terra viuentium*. Denique exemplo & risui cæteris fore, tum iustis, ad gratias agendas Deo, de vindicta in peccatores sumpta; tum iniustis, ne similia perpetrare audeant. Illa porro verba, *Ecce homo qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, & praualuit in vanitate sua*, instar habent epitaphij hominis contemnentis Deum, & terrena sola sapientis.

a Psal. 51.

XLVIII. *Noua à Saule turba in Dauidem.* DVM autem aliquantisper in Ceila respirat Dauid, & amicorum cladem, & Doëgi improbitatem animo styloque versat, Dominus qui in eo rebus aduersis exercendo, meritisque vicissim cumulando totus esse videbatur; nouas ei turbas à Saule, nouos metus, nouasque suscitat fugas. *Nunciatum est enim Sauli, quod venisset* DAVID *in Ceilam*. Nimirum serui Saulis præcedenti [b] eius querela incitati, vbique erant in insidiis, omnes vltro citroque venientes de Dauide interrogabant, vbinam gentium is ageret, quid moliretur, quos haberet consiliorum comites, & administros; vt Domino suo in perniciem innocentis gratificari possent, & non cum eo coniurasse dicerentur. Non solum autem venisse nunciabant, sed & illic cum suis substitisse, vt propterea ibi capi posse videretur: & causam aduentus eius non tacebant; quoniam Saulis intererat scire quid hostes ipsius agerent; præsertim si se in regnum eius, vel populabundi infudissent, vel maiori etiam apparatu vrbem aliquam obsidione cinxissent, vt quam primum subditis suis de opportuno remedio prouideret. Sed vide cæcitatem, & malitiam hominis atroci odio, & inueterata inuidia perditi.

b ca. 22. 8.

XLIX. *Parat eum comprehendere. Deum sibi contra Dauidem fauere putat.* TRADIDIT *eum Deus*, inquit, *in manus meas:* [c] Cum esset in manifestissimo crimine aduersus innocentem, quem omnibus bonis euersum, nusquam tutum, aut quietum esse patiebatur. Deum tamen sibi fauere aduersus eum prædicabat, ideoque rectè se agere sibi persuadebat; quasi Deus sit fautor, aut author scelerum, præsertim oppressionis pauperum, quæ clamore ingenti Deum vltorem expostulat. Putabat itaque, diuina vrgente prouidentia, Dauidem in Ceilam venisse, vt ibi deueniret in manus eius; Tribui enim Deo solent euenta prospera, quorum causæ non satis apparent. Quare autem tradidisse arbitrare? quia *conclusus est, introgressus vrbem, in qua portæ, & seræ sunt*; quas scilicet ego obserari iubebo, & fugitiuum meum, hactenus impunè huc illucque volitantem, comprehendi, ad me pertrahi vinctum catenis, deinde regni mei æmulum exaltari, præcipiam, atque in malam crucem agi, ne quis deinceps in regem suum insolescat superbia & libentraudiat, *Saul percussit mille, & Dauid decem millia*, hæc ille infœlix.

c Abul. q. 22. in c. 23.

L. *Inconsultissimè & ingratissimè.* DICTVM potius oportebat, ô miserrime, atque inconsultissime principum. Ecce hic quem ego perditum volo, nunc recens perdidit inimicos meos; quem ego omnibus locis extermino, è regno meo exterminauit capitales hostes nominis mei. Is quem indicta causa spoliaui fortunis omnibus; recuperauit & restituit bona sua subditis meis: & quem ne in saltibus quidem ac speluncis quietum esse permitto, opulentam mihi, & munitam ciuitatem conseruauit. Hæc cum ille faciat mihi, vexatus à me, quid faciet dilectus, & beneficiis affectus, quæ sua virtus ac dignitas promerentur? si malefacta rependit beneficiis, si maledicta laudibus obruit, quid faciet prouocatus bonis? nonne insanio, qui diuinum in me beneficium puto, quod benefactorem, & innocentem opprimere possim;

quod est maximum diuini in me odij argumentum. Ibo igitur, & reconciliabor ei & quoniam tam fidelem seruum agnosco, erit mihi in posterum quasi anima mea; complexabor hominem, veniam petam, & omnem ex animo suspicionem, & vmbram offensionis abstergam. At non tantum dedit Dominus homini reprobo sapientiæ, nam è contrario,

LI. *Dissimulanter in eum copias cogit.*

Præcepit *Saul omni populo, vt ad pugnam descenderent in Ceilam, & obsideret Dauid, & viros eius;* Ita vniuersus populus iussu regis ad arma conuocatur, quasi vniuersæ reipub. salus in vno Dauidis capite perdendo verteretur. Nec tamen significatum est populo arma contra Dauidem parari, sed potius contra Philisthæos, qui Ceilam oppugnarāt, vt notat Caietanus. Id enim exercitui nequaquam gratum fuisset, qui sub eo sæpe militauerat, laudis & prædæ particeps eius auspiciis extiterat, vt optimum ac fortissimum iuuenem, regisque affinitate decoratum, & ad summa quæque natum dilexerat, vt tribunum, atque imperatorem prudentissimum reueritus fuerat. Hoc autem ex eo confirmatur quod sequitur. *Quod cum Dauid rescisset, quia præpararet ei Saul clam malum, &c.* Non enim clam conuocatur totius populi exercitus; sed intentio occulta erat; vulgo enim ferebatur, vt dixi, arma sumi contra Philisthæos; re autem ipsa contra Dauidem capiebantur. Et hæc est vera loci sententia.

Lyra. Abul.

LII. *Id innotescit Dauidi.*

David ergo, vt cautum, ac prudentem virum decebat, ex cuius salute plurimorum vita, spesque omnes pendebant, non carebat amicis in aula, qui non solum regis contra se gesta, sed consilia etiam ipsa sublegerent. Ab his ergo mature de re tota monitus est statimque pro sua religiosa pietate ad Deum confugit. *Diuina autem scriptura,* inquit Teodoretus, [a] *ostendit eius pietatem; semper enim Deum sciscitans, & aciem instruebat, & quiescebat.* Deum itaque per Abiatharem Sacerdotem consulit, iubetque applicare Ephod, induere videlicet; quomodo solebant summi sacerdotes, cum in hurim & Thumim Deum consulere dicebantur; eoque applicato ad corpus pontificis Deus interrogabatur, respondebatque [b], non vi aliqua, quæ esset in Ephod, aut in rationali, adductus, sed promissione atque ordinatione sua, qua statuerat illam conditionem qua roganti responderet, & sine qua nullum responsum daret. Cum autem hic nominatim fiat mentio sacerdotis, non autem paulo ante cum de expeditione in Ceilam ageretur, confirmatur quod diximus cum Iosepho, [c] illic consultum Dominum per prophetam, absente scilicet Sacerdote, nunc autem eo præsente, per ipsum eundem.

a q 54. 70. προσεῖχε, adduc.

Et Deum consulit.

b Abul. q. 12. in c. 23.

c l. 6 ant. c. 14. Caiet.

LIII. *A quo proponeretur quæstio.*

Dubium autem est, an verba propositæ quæstionis, à Dauide fuerint, aut à Sacerdote prolata coram Domino. Lyranus à sacerdote putat, & quidem non absurde: ad officiū enim sacerdotis videtur pertinere consulere Dominū, & non tantum eius loco respondere; Itaq. inferius dicitur [d] Saul cōsuluisse Dominū per sacerdotes, & per prophetas, quorum scilicet interuentu non ipse per se consulebat; Itaque etiam hoc loco Dauid locutus dicitur, quia suggessit verba quæ sacerdos, quasi induta eius persona, loqueretur. Probabilius Abulensis [e] existimat ipsius Scripturæ verbis insistendum, quæ aperte hæc verba prolata à Dauide confirmat, neque sine necessitate ad figuratam locutionem confugiendum, quæ hic nulla apparet; Quid enim absurdi est Dauidum, qui alioqui etiam propheta erat, suam Domino dubitationem, aut interrogationem proposuisse, & ab ipso per os sacerdotis accepisse responsum? Quin etiam idem à Saule factum videtur, nam non dicitur consuluisse Dominum per sacerdotes, & per prophetas, sed simpliciter consuluisse Dominum; Deum autem non respondisse ei, neque per sacerdotes, neque per somnia, neque per prophetas; nimirum vt consueuerat.

d cap. 28. v. 6.

e q. 12. in c. 23. sub. fi.

Videri à Dauide per se, non per sacerdotem.

LIV. *Eius rogatio.*

David ergo effusus in genua, & supplex factus Deo, ait *Domine Deus Israël audiuit famam seruus tuus, quod disponat Saul venire in Ceilam, vt euertat vrbem propter me; si tradent me viri Ceilam in manus eius, & si descendet Saul, sicut audiuit seruus tuus. Domine Deus Israel indica seruo tuo;* duo quærebat Dauid, ad posterius quod ordine prius erat, respondet Dominus, *descendet;* tum ingerit alterum caput, *Si tradent me viri Ceilæ, & viros qui mecum sunt in manus Saul: & dixit Dominus, tradent.* Ex hoc loco recte colligunt Theologi, Contingentia sub conditione futura, reipsa tamen nunquam futura, sub diuinam cognitionem cadere, & ad eius, quam vocant mediam scientiam pertinere. Sciebat enim Dominus, qui nihil ignorat, atque affirmabat, qui

Scientia conditionalis Dei.

mentiri non poteſt, Saulem venturum, & Dauidem cum ſuis traditum iri in manus eius, niſi Dauid quamprimum inde ſeceſſiſſet; ſeceſſit, non venit, non traditus eſt.

LV. *An Ceilani recte tradituri erãt Dauidem.* QVÆRAT autem fortaſſe lector, an Ceilani, qui Dauidem innocentem, ac bene de ſe meritum, in hoſtis ſui infēſiſſimi manus, in certam perniciem, traditurierãt, contra officium, ac rectam rationem facturi eſſent; cum altera ex parte non ignorarent quid Sauli, regi ac Domino ſuo deberent, & exemplo vrbis Nobe didiciſſent, quanta ſibi clades immineret, ſi Dauidem contra regis furorem defendere voluiſſent. Qui enim vrbem Nobe ferro flammaque deleuerat, ob receptum, & adiutum per ignorãtiam Dauidem, quid facturus erat Ceilæ, ſi in gratiam Dauidis regi obſtitiſſent, aditu ſuæ vrbis prohibuiſſent, eius iram, ipſique debitam obedientiam, Dauidis beneuolentia contempſiſſent. An ergo hiſce omnibus poſthabitis malis, oportebat eos prõ Dauide protegẽdo arma ſumere, ac cum eo mori, qui paulo ante pro ipſis ſe mortis diſcrimini obieciſſet? Ei difficultati ex communi Theologorum doctrina reſpondetur. *Potuiſſe ex neceſſitate.* Peccaturos proculdubio Ceilanos, ſi Dauidem in manus Saulis ſponte traderent; iuſtitiam ac gratitudinem violaturos, qui innocẽtis ac bene de ſe meriti morti vltro conſentirent, eamque adiuuarent. Sin autem in eam neceſſitatem veniſſent, vt toti ciuitati pereundum eſſet, aut Dauid Sauli tradendus eſſet; oportuiſſet Ceilanum magiſtratum Dauidem rogare, vt ſe ipſe ſponte dederet, & morte ſua ipſos à regis ira, & vrbis vaſtitate redimeret, debuiſſetque Dauid in eam deditionem conſentire, publicum bonum priuato ante ferendo, quod ſi recuſaſſet; iam non innocens, ſed iniuſtus Sauli traderetur. Aliter reſpondet Abul. [a] quem conſule ſi placet.

LVI. *Dauid euadit è Ceila.* Cæterum in eam neceſſitatem ventum non eſt; nam Dauid, qui hunc aduentum fama præſenſerat, magiſtratu fortaſſe clam id agente in eius gratiam; & nũc edoctus oraculo certo ſciebat, mature ſibi fuga conſuluit, *Surrexit ergo Dauid, & viri eius quaſi ſexcenti, & egreſſi de Ceila huc atque illuc vagabantur incerti*; Auctus erat ſociorum numero, ex quo in Moabitidem profectus fuerat [b], ibi enim erant quaſi quadringenti, hic autem quaſi ſexcenti, quæ numerorum diuerſitas in hebræo & chaldæo, perinde ac in latino textu reperitur. *Quot eius ibi ſocij.* At Septuag. quos ſecutus eſt Ioſephus, priorem illum numerum retinuerunt; exiſtimante fortaſſe quopiam amanuenſi vitioſum eſſe poſteriorum hunc numerum, quia priori non reſponderet. Atqui iam oſtenſum eſt, [c] numerum illum auctum fuiſſe in Moabitico præſidio, & fortaſſe etiam in ſaltu Hareth. Itaque neque Dauid traditus eſt Sauli, neque deſcendit in Ceilam Saul. *Nam nunciatum eſt Sauli quod fugiſſet Dauid de Ceila, & ſaluatus eſſet; quam ob rem diſſimulauit exire.*

LVII. *Saul diſſimulat conſilium ſuũ.* DISSIMVLARE norat iam pridem Saul, ex quo primum factus eſt rex [d]. Occultauit ſcilicet conſilium ſuum, ac finxit ſe non habuiſſe propoſitum adire Ceilam, & Dauidem comprehendere, ne vulgo ab eo diceretur illuſus. Nec Philiſthæos curabat, vt in cogendis copiis præ ſe tulerat, ſed Dauidem, præ quo illos ſibi amicos putabat; licet illi popularentur vrbes eius, areaſque diriperent, Dauid autem vrbes propugnaret, prædaſq. prædonibus ereptas repræſentaret. Sed num etiam iram in Ceilanos diſſimulauit, qui hoſtem ſuum ſcientes prudenteſque ciuitate receperant, ideoque maiore in culpa eſſe videbantur, quam ſacerdotes, reliquiq; ciues Nobe, nec minus dicendi contra regem cõiuraſſe. *An in Ceilanos iratus fuerit.* Verum diſpar erat vtrorumque ratio [e], nam Ceilani Dauidem euocarant, atque receperant, propria adacti neceſſitate; ſacerdotes, illum recepiſſe videbantur ad eum adiuuandum, & armis, ac viatico inſtruendum contra Dominum ſuum. Nec paſſus eſt Dominus excandeſcere Saulem in Ceilanos, ſicut in ciues Nobe; nam in hos pondus domus Heli, non in illos incumbebat. Quoniam vero ſatis diuturna fuit hæc Dauidis in diuerſa loca excurſio, & commoratio in deſerto, vt ipſe textus indicat, cum ea præſentem annum, rebus iam ſatis refertum explebimus.

a q 14 in c. 23.
b vide ſupra nu. 14. Aldi. Rom. Baſil.
c ſupra n. 6
d c. 10. v 27
e Abul. q. 13. in c 23.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2974. SAVLIS 13.

1. Nu. XIII. Καὶ προσαχθείς; ait Iosephus, εἰς σάριν πόλιν, ἐν αὐτῇ κατέμεινε. Et profectus in vrbem Sarim in ea mansit. Septu. verò καὶ ἦλθε, καὶ ἐκάθισεν ἐν πόλει σαρὴχ. Et venit, & consedit in ciuitate Sarech. id est ad, vel iuxta ciuitatem, puta in vicino saltu.

2. N. XV. Vbi legimus in editione vulgata, in nemore, in hebræo est, sub arbore, in græco ὑπὸ τὴν ἄρουραν, Flaminius vertit sub arboreto, volens græca latinis, & hebræis conciliare; non admodum fauente græco vocabulo. Iosephus Ἄρουραν nomen proprium esse putauit, sic enim habet. συγκαλέσας τοὺς φίλους, καὶ τοὺς ἡγεμόνας, καὶ τὴν φυλὴν ἐξ ἧς αὐτὸς πρὸς αὐτὸν, ἐπὶ τὸν βουνὸν οὗ τὸ βασίλειον εἶχε, καὶ καθίσας ἐπ᾽ ἀρούρης, τόπος δ᾽ ἦν τις οὕτω προσαγορευόμενος. Conuocatis amicis, & ducibus, & tribu ex qua ipse erat, ad se, ad collem, vti habebat regiam, & sedens in Aruo, erat is locus quidam ita dictus. Dicendum potius Rama, quod ipse omisit, proprium esse nomen; ἄρουραν vero, si vox mendo vacat, idem esse quod ἄλσος, authoribus 70. interpretibus. Quid si Iosephus non scripsit, ἐπ᾽ ἀρούρης, sed ἐπὶ ῥαμης? ρ in μ verso.

3. N. XLI. Idumæam pro Iudæa irrepsisse, & mutationem ab aliquo sciolo in quibusdam codicibus factum esse suspicari licet, qui viderit nō dici ire in Græciam eum, qui in Græcia fuerit; sed satius erat quærere idoneam expositionē, quam mutare: certè præter biblia regia, & Complut. etiam Romana Sixti habent Iudæam. Eademque varietas est in titulo psalmi 62. vbi Basiliensis editio, pro deserto Idumææ, habet in deserto Iudææ, sicut & Genebrard. At Hieron. in versione sua, consentaneè libris Hebræis. Quidam putant hoc desertum positum in finibus Iudææ prope Idumæam, & milites queri apud Dauidem in hanc sententiam. Ecce nos propemodum in Idumæa positi, & fere extra fines regni Saulis timemus, &c. certe Adricom. constituit saltum Hareth sub fines tribu Iudæ. vide Lorin. in psal. 62.

Non tulisse Ephod indutum in itinere fugiendo, res ipsa docet, sed & textus hebræus & græcus, vbi dicitur tulisse in manu. Neque verò tulit quasi forte fortuna inuentum inter sarcinas suas, vt ait Vatablus, secutus Hebræos; id enim de tanto thesauro, & quod maximi fiebat ab omnibus Iudæis absurdissimū est: idque pluribus confutat Abul. q. 11. in c. 23. Adde quod in tradit. hebraicis legitur, hoc Ephod fuisse illud ipsum, quod Moyses iubente Domino fecerat, in quo erat *doctrina & veritas*, in quo sacerdos consuluit Dominum Quomodo ergo casu inter sarcinas? rectè itaq; Pagninus suppleuit præpositionem *cum* vt non Ephod descendisse, sed Abiathar cum Ephod descendisse dicatur. 4 N. XLIII.

ANNVS MVNDI 2975. DILVVII 1319. 5r. ÆTATIS 36. EXITVS AB ÆGYPTO 432. ARCÆ IN CARIATH. 35. SAMVELIS PROPHETÆ 36. SAVLIS 14. ABIATHARIS PONTIF. 1. DAVIDIS 26. TROIÆ CAPTÆ 104. DERCYLLI 25. IMPER. ASSYRIORVM 1044.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1078.

ABIMELECHO pontifice superiore anno à Saule per summam crudelitatem interfecto, filius eius Abiathar naturæ iure legisque successit; cuius hunc primum annum cum Torniello numeramus, neglectis aliquot fortasse mensibus, à quibus moriens pater suam in eum dignitatem tacito iure transtulerat. Itaque Abulens. [a] *Iste iuuenis Abiathar*, inquit, *quia erat filius summi sacerdotis, de iure pertinebat ad eum summum sacerdotium. Nunc autem quia perierant omnes de vrbe Nobe siue fuisset maior inter filios Achimelech, vel minor habiturus erat sacerdotium; eo quod nullus alius manserat ad quem de iure pertineret. Et sic accepit istum Dauid pro summo sacerdote.* sic ipse. Et alio in loco. [b] *Abiathar*, inquit, *tulit secum Ephod specialiter, vt ex hoc significaretur ipsum esse summum sacerdotem. Nam mortuo Achimelech patre Abiathar, succedebat ipse in summo sacerdotio, cum nullus esset maior inter filios eius, quia omnes mortui erant, vestes autem pontificales pertinebant ad solum summum sacerdotem, qui debebat consecrari in*

Nu. I. *Abiathar fit pontifex.*

a q. 31. in c. 22.

b q. 11. in c. 23.

..., *& vti illis*, [a] *Abiathar ergo tulisset secum omnes vestes sacerdotales si potuisset, quia tamen velociter fugiebat, tulit eam quæ præcipua erat inter pontificales vestes, &c.* sic ipse.

II. *An Sadoc quoque nunc pontifex.* IDEM nihilominus in 1. Paral. ca. 6. 12. & 16. [b] putat ab hoc tempore ad initia regni Salomonis duos fuisse summos pontifices, Abiatharem apud Dauidem, Sadochum autem apud Saulem; qui & coniunctim crebro in libro secundo regum nominantur. Occiso enim Achimelecho, & Abiathare fuga elapso ad Dauidem, Saul voluit Sadochum, qui erat de stirpe Eleazari, ad cuius familiam primario nomine pertinebat pontificatus, pontificem agere. Mortuo autem Saule, non redactum in ordinem à Dauide, sed toleratum vna cum Abiathare; hunc autem postea à Salomone exauthoratum. Duos eodem tempore pontifices agnoscit & Iosephus, [c] qui præter Abiatharē, de quo nunc dubitat, ait Sadocum primum Dauide regnante creatum esse pontificem; in qua sententia videtur etiam Carolus Sigonius lib. 5. de repub. Hebræorum [d], & Toletus in cap. Ioan. 18. [e] Et confirmatur quia 2. Reg. c. 15. Non solum Sadoc numeratur ex æquo cum Abiathare, sed etiam præfertur, vt qui priore semper loco nominatur, quod non fieret, nisi Sadoc pontifex fuisset, præsertim cum eum ætate quoque superaret, vt mox dicetur.

III. *Nō videri.* 1 EXISTIMAMVS nihilominus Sadochum non fuisse factum hoc tempore pontificem. Primùm quia cum constet ex chronico Hebræorum, Sadochum toto tempore Salomonis fuisse pontificem, si hoc tempore ad eam assumptus est dignitatem, totis fere octoginta quinque annis eam gessisse oportebit, nimirum quinque qui reliqui sunt Saulis ante regnum Dauidis, tum 40. Dauidis ipsius, totidemque Salomonis, quod inauditum est. 2 Deinde, vt recte notauit Torniellus [f], Sadoc à Scriptura appellatur *puer egregiæ indolis* [g], eo tēpore quo Leuitæ cum aliis venerunt ad Dauidem in Hebron, vt constituerent eum Regem super vniuersum Israëlem; Id autem post annos duodecim contigisse constat Saulis, & septem regni Dauidis in Hebron, vt vix natus nunc videri possit; certe si illum tunc 20. annorum fuisse dicamus, quoniam in Hebræo vocatur ibidem *adolescens fortis robore*, nunc octennis tantum fuisset. 3. *Sadoc pontifex tantum in regno Salomonis.* Quod si iam nunc pontifex factus fuisset à Saule, frustra diceretur positus à Salomone sacerdos pro Abiathar. Nimirū accepit tunc dignitatē qua carebat, & qua ille spoliatus est: ideóq. etiā tunc inunctus est in pontificem, vt dicitur in fine primi Paralip. [h] *Vnxerunt*, inquit, *Salomonem Domino in principem, & Sadoc in pontificem.* Quomodo iam 45. annis pontifex fuerat, nec tamen inunctus? Bis autem inungi, ac consecrari potuisse pontifices negat Abul. [i] probatque diligenter, disputans contra Iosephum de consecratione Aaronis.

IV. *Eius pater primùm, tum ipse Tabernaculo videntur præfuisse.* EXISTIMAMVS præterea, si hoc tempore translatum est tabernaculum Domini à Saule, ab vrbe Nobe desolata, ad vrbem Gabaon, vt affirmat Abulens. in cap. 12. primi Paralip. [k] curam illius à Saule non Sadocho puerulo, sed potius eius parenti Achitobo datam fuisse, secuto scilicet generis prærogatiuam, quod esset nepos Eleazari, cui pontificatus diuina ordinatione debebatur: vt scilicet absentis Abiatharis munere quasi vicarius fungeretur. Nam agere omnino pontificem, qui Ephodo præcipuo insigni pontificio careret, non poterat. Cum autem post annos 12. Sadoc puer egregiæ indolis Achitobi filius, ad Dauidem in Hebron venisset, cum viginti duobus principibus de domo patris sui, vt est in 1. Paral. c. 12. conciliatus est Dauidi, & mox post translatam ab eodem Dauide arcam ex Cariathiarim in ciuitatem Dauid, mortuo, vt apparet, Achitobo, *constituit Dauid Sadoc sacerdotem cum fratribus suis, coram tabernaculo Domini in excelso, quod erat in Gabaon, vt offerent holocausta Domino*, vt est in eiusdem libri cap. 16. [l] *Abiathare interim pontifice.* Dum interim Abiathar, quem Dauid perpetuum habuit laborum suorum comitem, vt fassus est Salomon cum eum officio abdicaret [m], Hierosolymis apud arcam fœderis, vna cum Ephod, & reliquis videlicet vestibus pontificiis versaretur, & verum ageret, legitimumque pontificem. [n]

V. *Non fuisse duos pontifices.* Negamus itaque duos hoc tempore in Hebræorum Repub. fuisse pontifices, sed vnum duntaxat Abiatharem, cuius quoquo modo vices in Gabaone gereret, nunc Achitob sacerdos; postea vero Sadoc filius eius. Cuius signum est quod nusquam alteruter viuo Dauide vsus Ephod, aut Dominum consuluisse legitur,

sicut

---
a Exod. 28. Leuit. 8.
b c 6 q 3 c. 12. q. 13. c 16. q 33.
c l. 8. c. 1.
d ca. 1.
e annot 1.
f an. 2974. n. 9.
g 1. Paral. 12. 28. vide ibi Abul. q. 24.
h ca. 29 v. 22.
i q 18. in ca. 29. Exod.
k q. 14. 1. Par 6. 8.
l vers. 34. & 40.
m 3. Reg. 2 26.
n Tornì. an. cit. n. 10. v. 28.

sicut Achimelech,& Abiathar; apud quos semper fuit Ephod, cum rationali iudicii. At inquies cum vterque nominatur, semper Sadoch Abiathari præfertur, & præponitur. Respondemus id datum videri non officii, sed generis dignitati, nam Sadoc ad Eleazarum Aaronis primogenitum, Abiathar ad Ithamarem pertinebat. Potuit etiam scriptor libri habere rationem dignitatis, quæ in Abiathare cum ignominia terminata est, in Sadocho gloriose semper gesta; & deinceps in ipsius posteros propagata. Neque vero Iosephus aliter sensisse putandus est, sed mendum potius in eius narratione corrigendum; Non enim Sadoc primùm Dauide regnante, sed Salomone regnante factus est pontifex, quando & inunctus, vt Scriptura testatur. [a] Neque tamen hic Iosephi locus Abulensem iuuat, qui putat Sadocum non à Dauide, sed à Saule factum pontificem: quamquam eam opinionem ipse quoque alibi [b] labefactat, & pene diruit.

a 1. Par. 29 v. 22.

b in l. 1 Par. 12 q. 24.

VI. Gesta Dauidis hoc anno.

His de pontifice explicatis, quæ sint huius anni gesta Dauidis, & qui aduersus eum Saulis conatus videndum est. Habet ergo annus hic commorationē Dauidis in deserto Ziph cum viris suis; eò enim quasi ad hyberna cōcesserant, quāquam non destiterūt, prædonum in morem, sæpe huc illucq; discurrere; & quasi Hamaxobii modo in his, modo in illis apparere locis, ne satis cōstaret, quo in loco maxime degerēt. Verum id vt remotiores populos diutius latere potuerit, Ziphæos tamen accolas diu latere non potuit, vt mox dicetur, si prius dixerimus natum hoc anno Ionathæ amico Dauidis filium nomine Miphiboseth, vt perspicue colligitur ex 2. Reg. c. 4. [c] vbi dicitur fuisse quinquennis quando mortuus est pater eius, est autem hic annus quintus ante mortem Ionathę & Saulis. quorum hic auus, ille pater, vtroq; nobilis, obscurus tamen ipse per se, & misericordiæ potius, quam inuidiæ obiectum, vt ex sequentibus intelligetur; non semel enim ille occurret nobis; sed cautio tamen adhibenda est, ne filium hunc Ionathæ, [d] cum filio Saulis ei cognomine, misceamus.

c cap. 4. 4.

Ortus Miphiboseth Ionathæ.

d 2. Reg. 21. v. 8.

VII. Dauid apud Ziphæos moratur.

IAM vero Dauid cum egressus è Ceila Saulis consilium irritum reddidisset, non vltrà se vrbibus, oppidisue muratis credidit, & merito quidem. Cum enim ne apud Ceilanos quidem, quos præsentissimo periculo vitæ ac fortunarum eripuerat, tutus esse potuerit, quem sibi deinceps locum fidum sperare posset, vt in eo regii exercitus obsidionem ferre auderet? *Morabatur* ergo *Dauid in deserto*, nō vno aliquo, sed pluribus alternatim; vnde subditur *in locis firmissimis*, non arte sed natura munitis, quæ propter eminentes, & aditu difficiles scopulos, erant instar arcium, vel castrorum munitorum, vt innuit textus hebræus. Nominatim autem mansit in monte solitudinis Ziph in monte opaco, fraxinis videlicet, aut abietibus, quæ præaltos, ac frigidos montes àmant, & alioqui steriles; ideoque Sept. vocant hunc mentem, terramq; ipsam αὐχμώδη, squalidam, siticulosam, æstuosā. Erat autem hic locus Idumææ vicinus, vt patet ex Iosue, cuius etiam prærupti montes, & scissuræ petrarum, à propheta Abdia celebrantur: vt non mirum sit idem desertum & Idumææ, cui erat conterminus, & Iudææ, in qua reuera erat, dictum fuisse vt supra quoq; dicebamus. Iosephus [e] vocat Cænam locum in quo erat Dauid, *Dauid vero*, inquit, *ex deserto in Cænam locum agri Zipheni se cum suis transtulit*. Ita idem locus in plerisque græcis libris habetur. Consule Flaminii notas in hunc locum. Porro eodem nomine Ziph dicta fuit ciuitas, mons, desertum, & silua, vt notauit Adrichom. in tribu Iuda. [f]

Mons & desertū, ciuitas & silua Ziph.

αὐχμός; siccitas. v. 3. 15. 24.

e sup schol. 3. l. 6. c. 14.

f n 246 247 8. 49.

VIII. Saul non cessat eum persequi.

QVAMVIS autē tam abditus atq; abstrusus lateret Dauid, *quærebat eū tamen Saul cunctis diebus*. numquā videlicet deposuit voluntatē eū comprehendendi; Ideoq; semper intentus per se suosq; in eam curam fuit vt eum inueniret. Neque tamen factus est vnquam voti compos; *Neque enim tradidit eum Deus in manus eius*; etsi nihil propius factum est aliquando, quam vt caperetur, sicut ex hoc ipso capite 23. intelligetur. Quæsiuit autem cunctis diebus quibus mansit in regno eius: nam postquam ad Philisthæos confugit, de eo capiendo desperans, cessauit ipsum persequi: vt perspicue in c. 27. scriptum legimus. [g] Frustra autem nitebatur irritā facere diuinam circa Dauidem dispositionem, quem oportebat aliquando regem esse, quandoquidem eum in finem Deus eum voluerat inungi: ideoque oportebat impediri, atq; abire in ventos omnes Saulis in contrarium conatus.

g c. 77. 1. 2 4

IX. Quid in deserto ageret Dauid.

DESERTIS itaque Ziphæorum in locis, dum socii Dauidi alii rumores hinc in-

de colligunt, si quid ex aula referatur noui, quod è re sua sit: alii victũ quæritant; alii diuersa loca cũ res tulerit, fugæ opportuna perscrutantur, Dauid per otiũ, si quid tamen otij cura sexcentorũ virorum militarium relinquebat, vacabat Deo, & suas ad eum referebat curas: nec dubium est plures eum ibi scripsisse, & cecinisse psalmos. De duobus certe ex eorum inscriptionibus constat 62. & 53. Sed illum prius, cuius est initium. [a] *Deus Deus meus ad te de luce vigilo.* Maior sane ibi vigilandi, quam quiescendi commoditas. Sed mox aperte locum demonstrat, cum ait; *In terra deserta, in via & inaquosa*: vbi tamen non secus atque in tabernaculo Domini, se Deo ad orationem sistebat, *sic in sancto apparui tui, vt viderem* contemplando *virtutem tuam, & gloriam tuam*: & in terra sitiente sitirem & ipse, & corpore, & animo æstuarem ad fruendum præsentia tua. Illa quoq. testantur diuinas laudas prædicandi in illis locis consuetudinem, & meditandi fructum. *Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas. Sicut adipe & pinguedine repleatur anima mea, & labiis exultationis laudabit os meum. Si memor fui tui super stratum meum*, multo magis *in matutinis meditabor in te, quia fuisti adiutor meus*, ne scilicet non satis æstimem beneficiorum tuorum magnitudinem, & in te ingratus fiam. a Psal. 62.

X. *Paraphrasis psal. 62.*

ILLVD autem quod hoc Regum loco dicitur, [b] nunquam traditum Dauidem in manus Saulis, Hoc ipse sibi de diuina prouidentia in eodem psalmo pollicetur cum ait, *ipsi vero in vanum quæsierunt animam meam* in Ceila nuperrime, & alibi hactenus. Et eorum vice versa ruinam prædicit, *introibunt in inferiora terræ*, non sepulchrum sane, vel sinum Abrahæ intelligit, id enim ipsum sibi impendebat, sed inferorum & damnatorum locum, vt postea dicetur. Quin & corpora eorum prædam ferarum fore, vulpium scilicet & luporum prænunciat post, violentam mortem & cladem, quæ à Philisthæis in montibus Gelboë contigit; quando ipse Dauid sublato Saule, rex cœpit esse, & regem agere; de se ipso enim in tertia persona loquitur, & qui in Saule, & Ionatha plurimoque populo mortuis vehementer lamentabatur; lætabatur Deo, eamque lætitiam vaticinatur nunc, ac quodammodo delibat; quod ipsum vaticinium cumulatius etiam expressit lectissima ac prudentissima fœminarum Abigail, vt postea dicemus, [c] quod nunc Ionathas quoque confitetur. b 1. Reg. 23. 14. c cap. 25.

XI. *Ionathas & Saul quærunt Dauidem.*

DVM enim Dauid sanctis hisce exercitationibus solatur solitudinis ærumnas atque incõmoda, didicit Ionathas, forte per fidum aliquem Dauidis exploratorem, locum in quo ille morabatur; amor enim ingeniosus est, omnia scrutatur, omnia rimatur, omnia inuenit, quis fallere possit amantem? fallit ipse potius alios, neque enim hanc filii profectionem sensit Saul, quantumuis illum haberet suspectum. Dum viceuersa didicit Dauid per exploratores suos, Saulem egressum esse ex vrbe Gabaa, *vt quæreret animam eius*. Tam impotens erat Saulis ardor animi ad reperiendum, & comprehendendum Dauidem, vt egrederetur cum exercitu nesciens quo iret, sed foris paratus esset, omnem in partem iter flectere, in qua prædam latere per venaticos canes suos subinde didicisset. Et forte paulo ante exire dissimulauerat, vt Dauidem incautum, & opinatæ negligentiæ Saulis indormientem, opprimeret. Porro Dauid erat in deserto Ziph in silua. quam Septuagin. & Iosephus vocant Cæne, vt ante dixi. [d] *Et surrexit Ionathas filius Saul*, an de exercitu patris, aut potius de domo sua, ad quam mox ab hoc colloquio reuertit. *& abiit ad Dauid in siluam, & confortauit manus eius in Deo*: id est iussit esse bono animo, vt qui haberet fautorem Deum. Et sane qui cibos, aut arma ad eum deferre non poterat inscius omnibus pecuniis non pepercit, quibus illa sibi, suisque pararet Dauid. Vide Abulensem in hunc locum. [e] Abul. q. 16. in c. 23. d n. 7. e q. 19. & 22.

XII. *Quæ Ionathas confirmat.*

Vnde nosset regnaturũ Dauidem.

DIXITQVE *ei*, puta Dauidi Ionathas, *Ne timeas; neque enim inueniet te manus Saul patris mei, & tu regnabis super Israel, & ego ero tibi secundus, sed & Saul pater meus scit hoc.* [f] At vnde hæc sciebat bonus Ionathas? *an qui amant sibi somnia fingunt?* non legimus certe fuisse Ionatham prophetam, & satis constat prophetiis non subesse falsum, quale est illud, *& ego ero tibi secundus*. Amantis affectus fuit, & incensum desiderium Ionathæ, ne vnquam Dauid à rege caperetur; caperetur inquam: id enim intelligit cum negat inuenturũ, inuenit quippe eum paulo post, & tantũ non cepit. Vnde autem affirmat eum regnaturũ super Israel, an forte illi f 1. Reg. 23. 17.

clanculũ Dauid reuelaret auriculã, & tãquã alteri sibi secretũ inunctionis aperuerat? est id quidem minimè absurdũ, nõ tamen certũ. Nec obstat quod mox subditur Saulem idipsum scire [a]; qui tamen inunctionem ignorabat, nam Samuelem statim interfecisset; non obstat inquam, quia poterat vterque idipsum scire, sed Ionathas ex reuelatione Dauidis, Saul ex coniecturis.

a Abul. q. 10. in c. 23.

XIII. *Se secundum fore in regno.*

QVOD autem de se futurum dixit, subintellexit, *Si qua fata aspera rumpam.* Etsi enim, humanitus loquendo, regnum sibi mallet Ionathas quã Dauidi, posito tamen immutabili Dei decreto de Dauide in regem Israëlitarum euehendo, ex amantis affectu quasi certum atque indubitatum pronunciat se in regno Dauidis à rege proximum fore; Id enim sibi de Dauidis amicitia ac bonitate, genere item suo, ac conscia virtute pollicebatur, si vterque vixisset. Quamquam id erat fortasse probabilius, Dauidem viuo Ionatha regnum non suscepturum; & Israëlitæ, qui diu sub Isbosetho, Saule mortuo, Abnere principe militiæ, Dauidi restiterunt, ipsi tunc Ionatham bellatorem egregium, ac fortissimum principem, & legitimum regni successorem antetulissent. Sed Ionathæ mors eam controuersiã, ac dubitationem diremit. Denique Saul sciebat Dauidem regnaturum ex multarum coniecturarum concursu, populi communi beneuolentia, filij cum eo fœdere, & singulari Dei protectione in tot tantisq. periculis, vt ipse vltro Deum cum ipso esse, & à se recessisse fateretur. Sed id vel maximè colligere potuit ex verbis Samuelis, qui pridem protestatus fuerat ipsum à Deo repulsum; & destinatum esse regnum proximo eius. [b] Quod non apparebat de Ionatha dictum, quod eo regnante non videretur repulsus Saul, aut regnum eius deiectum, sed maximè confirmatum, de quo tamen dictum fuerat illi diuinitus, nequaquam regnum tuum vltra consurget [c]. Nec propterea tamen ab eo persequendo cessabat, propter impotentem odij, ambitionis, inuidiæ tyrannidem, quibus ratio perturbata caligabat, ne se cum Deo pugnare cogitaret, aut etiam tam iniquam ac perniciosam pugnam reformidaret. [d]

Vnde Saulis notum regnum Dauidis.

b ca. 15. 28.

c ca. 13. 14.

d vide Abul. q. 22.

XIV. *Fœdus cum Ionatha tertio renouatum.*

QVID ad hæc respondit Dauid breuitatis fortasse causa prætermissum est, & tacitæ lectoris cogitationi relictũ: renouati tamen iam tertio fœderis non est omissa mentio, *Percussit ergo* ait Scriptura, *vterque fœdus coram Domino.* Tertio inquam; primum enim initum est statim à cœde Goliathi cap. 18. [e] alterum sub ipsum discessum Dauidis, cum latuit triduum ad petram Ezel. cap. 20. [f] tertium hoc loco renouatur; [g] non ex timore ne alterutrum facti pœniteat, sed ex amore potius; ideoque in secunda renouatione facta est illico amoris mentio, *Addidit* inquit Ionathas *deierare Dauid, eo quod diligeret illum; sicut enim animam suam ita diligebat eũ*: iuuat autem amantes amoris actus iterare. Est & illud in huiusmodi renouatione commodi, quod sit approbatio, ac confirmatio primi pacti; cuius vsque adeo fœderatos non pœnitet, vt illud iterare velint: parati, si res esset integra, iterum contrahere inter se ac pacisci. Quid est autem percussisse fœdus coram Domino? respondet Hieron. in trad. hebr. *coram Domino*, inquit, *id est coram Gad propheta, & Abiathar sacerdote, qui portabat Ephod.* quæ satis probabilis est expositio: nihil enim ab ipsis aut Dauidi aut Ionathæ timendum fuit; ique magis placet, quam diuisio animalis, & traiectio per diuisiones, quam probat Abul. [h] etiam in hoc tertio fœdere, in quo Iosephus diras execrationes, quæ ad secundum fœdus pertinent, inculcauit. Nec tamen displicet dici iteratum fœdus coram Domino, quia Deo rursus in testem inuocato factum sit, qui peculiariter adesse dicitur, cum fit quæpiam actio, quæ ad ipsum aliquo modo pertinet. [i]

e 1. Reg. 18. v. 3.
f c. 20. v. 8. 16. 23. 42.
g ca. 23. 18.

coram Domino.

h q. 25. in c. 23.

i Matth. 18. v. 20.

XV. *Ziphæi deserunt Dauidem ad Saulem.*

NON diuturna Dauidi data est quies apud Ziphæos, qui cum didicissent quanto desiderio ferretur Saul comprehendendi Dauidem, siue gratiam captantes, vt ait Iosephus, siue spe ingentis alicuius mercedis allecti, siue enatam fortasse aliquam offensionem inter Dauidis milites, & rusticanos hosce viros vlturi, aut milites à suis finibus expulsuri, à quibus non parum timerent sibi, ascenderunt ad Saul in Gabaa dicentes [k]. *Nonne ecce Dauid latitat apud nos in locis tutissimis siluæ, in colle Hachila, quæ est ad dexteram deserti. Nunc ergo sicut desiderauit anima tua vt descenderes, descende.* Videntur alludere ad desiderium Saulis comprehendendi Dauidem in Ceila. [l] Dictum est enim, *præcipit Saul omni populo vt ad pugnam descenderent in Ceilam, & obsideret Dauid, & viros eius.* Sed audita eius fuga restitit spe irrita;

k ca. 23. 19. supra n. 7. & 11.

l ca. 23 v. 8.

isti autem se ipsum desiderij compotem facturos spondent; *nostrum autem erit*, inquiunt, *vt tradamus eum in manus regis*. Audax promissum, ac plane temerariũ: iacturi enim erant rete ante oculos pennatorum. Dauid quippe præter exploratores suos, à quibus de omnibus tempori monebatur, habebat sacerdotem per quem de omnibus Deum consulere posset.

XVI. *Et capturos pollicentur.*

Qvo autem niteretur ista eorum promissio Iosephus explicat [a] in hunc modum. *Zipheni vero gratiam regis captantes certiorem eum faciunt Dauidem in agro suo morari, pollicebanturque suam operam vt in manus regis traderetur, occupatis enim quibusdam faucibus, nullum reliquum illi effugium fore.* Et mox *Atque ita Zipheni duces se regi ad perquirendum eum & comprehẽdendum obtulerunt: studium suum erga ipsum, non indicio tantum declaraturi, sed omnibus viribus conando, vt in potestatem redactum regi traderent. Sed non habuit successum iniqua eorum cupiditas, quibus cum nullum periculum ex silentio immineret, per adulationem & auaritiam virum pium, & præter ius ad mortem quæsitum, regi se tradituros erant polliciti.* Sic Iosephus; recte vtique de eorum improbitate in prodenda innocentia ratiocinatus. Sed accedebat etiam, quod cum ad eandem tribum pertinerent, ad peculiarem quendam erga ipsum fauorem obligari videbantur; quod Lyran. & Abulens. notarunt. a 6 c. 14.

XVII. *Quid ad eos Saul, & quod eius studiũ capiendi Dauidis*

Invecta spes à Ziphæis de comprehendendo Dauide exhilarauit Saulem, & ad faustam comprecationem induxit, *Benedicti vos à Domino*, inquit, *quia doluistis vicem meam*, miserti estis mei, & opem ferre conamini principi vestro afflicto, ac mœrore tabescenti. Hanc vestram erga me gratiam Dominus copiose remetietur. *Abite ergo oro, & diligentius præparate & curiosius agite, & considerate locum vbi sit pes eius, vel quis viderit eum ibi.* Quasi dicat; videte ne sequamini obscuram, & incertam famam de loco vbi sit, habete testes oculatos, perscrutamini omnia accuratius, vbi cibum capiat, vbi quietem; exeatne ad prædam cum suis, an seruet domi; num qui fallaces aditus latebrarum, num qui exitus occulti ad fugam, ne imprudentia vestra redundet in confusionem meam. Est enim res nobis cum homine callido, qui cum sibi à me timeat, omnia accurate circumspicit; illa tamen verba, *recogitat enim de me quod callide insidietur*: Vatablus ex Hebræo in eam sententiam interpretatur, præsagit mihi animus eum calliditate sua elapsurũ. Septuag. ne forte versutè agat. Complutenses propius ad Hebræum fontem μήποτε πανουργευόμενος ὅπως πανουργεύσηται, ne forte hic, si sic dicere placet, callendo callidè agat. b c. 23. 21.

XVIII. *Eadem inculcat mandata.*

Hic nimirum metus auget sollicitudinem, & studium commendandi iterumque iterumque rem eandem diuersis verbis. *Considerate*, inquit, & videte omnia latibula eius, in quibus absconditur, non enim eodem semper in antro vulpes latet, ne forte ex vno in alterum elapsus comprehensurum eludat, & fallat. Et omnibus rite exploratis *reuertimini ad me ad rem certam, vt vadam vobiscum*; ne & inutili labore fatigemur in difficillimis locis, & nihil præter dedecus, & pudorem nobis, & inimico meo lætitiam acquiramus. [c] Non dicit quo eos reuerti velit; recte autem ratiocinatur Abulensis, [d] statuisse quidem Saulem non prius migrare domo cum suis, quam Ziphæi rem exploratam retulissent; postea tamen cogitasse, dum illi redirent, datum iri spatium Dauidi ad effugiendum; ideoque duxisse rectius fore si Ziphæi præirent lustrabundi; ipse autem aliquanto interuallo sequeretur, vt statim de inuenta fera nunciaturi accurrerent; & è propinquo adducerent Saulis exercitum, ad omnes effugii aditus obtruendos. Et ne forte illi regem labore deterritum iri, & ab incepto destiturum putent: sicque ipsi irritato hoste, & non sublato pœnas luant: *Quod si etiam*, inquit, *in terram se abstruserit, perscrutabor eum in cunctis millibus Iuda*; siue cum omnibus copiis tribus Iuda, in qua ille versatur, vt vndique pullulent, vndique irruant in eum, & impotentem consilii in manus meas tradant. c vide supra n. 11 d q. 17. in ca. 23.

Et abit post eos.

XIX. *Dauid ad Deum confugit, psal. 53.*

Haec cum rescisset Dauid, pro sui, suorumque magnitudine periculi, primum ad Deum de more confugit, funditque eas preces magna cum sollicitudine, animique feruore, quæ psalmo quinquagesimo tertio continentur [e] Huic rei testimonio est ipsemet titulus psalmi, qui factum ait cum venissent Ziphæi, & dixissent ad Saul, *Nonne Dauid absconditus est apud nos?*, Deus inquit, *in nomine tuo saluum me fac, & in virtute tua iudica me*, id est fac pro me iudicium aduersus persequentes me. Et rursum instat vehementius, *Deus exaudi ora-* e psal. 53.

tionem meam, auribus percipe verba oris mei. Sed dubium videtur quod subdit, *Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me*: Nam Saul cum suis omnibus eiusdem gentis erat; & Ziphæi etiam eiusdem tribus cum Dauide, Calebi posteri: sed alienos vocat à Deo, à iustitia, à misericordia, quod explicans subdit eos non proposuisse *Deum ante conspectum suum.* Mox autem interno animi motu à Deo in spem erectus; *Ecce*, inquit, *Deus adiuuat me, & Dominus susceptor est animæ meæ.* Quin etiam certam in spem adducitur, Deum auersurum à se mala, in capita inimicorum suorum: spondetque se in gratiarum actionem sacrificia oblaturum liberatori suo, sicut & fecisse voti reum minimè dubium est.

Lyra. Abul.

Qvæ fuit fortasse Dauidi causa cur ex eodem loco, in quo erat, non emigrarit longius. Nam cum Ziphæi agnita tam propensa regis in Dauidis perniciem voluntate, properè abiissent in Ziph ante Saulem, vt ad eum iter maturantem versus illum locum, reuerterentur, Dauid erat cū sociis suis *in deserto Maon, in campestribus, ad dexteram Iesimon*, siue deserti, vt supra v. 19. versa est Hebræa illa vox. Cum autem nunciatus est Dauidi aduentus Saulis, *statim*, ait scriptura, *descendit ad petram, & versabatur in deserto Maon*, in quo scilicet erat, antequam de Saulis aduentu resciuisset. At prius erat in deserto Ziph, idque nunciatum fuerat Sauli. Respondet [a] Abulensis desertum Maon partem fuisse quandam latius patentis deserti Ziph. 1 Sed Adricomius [b] ea deserta seiūgit locis in tabella Iuda: & fieri potest vt Dauid cum primum Ziphæi adierunt Saulem, è deserto Ziph migraret sponte, ignota ex causa, in desertum Maon, & illic inuentus fuerit mox à Ziphæis, & simul cognito Saulis aduentu, non migrarit tamen è deserto Maon, quod habebat quandam planiciem explicatam, in qua erat Dauid cum suis, dum procul erat periculum: audito autem Saulis aduentu *descendit ad petram.* 2

XX. *Manet in deserto Maon.*

Parte deserti Ziph.

[a] q. 28 in c. 23. [b] n. 184. & 248.

1. οχ.

2. οχ.

Descendendvm fuit ad prægrandem illam rupem; quia inter illam & Dauidem vallis interiecta erat, vt explicat Vatablus; prægrandem inquam rupem, vt quæ hinc sexcētos viros, inde multa millia virorū à se inuicem separaret, vnde illi mox nomen *petræ diuidentis.* Fuit hæc petra monte, de quo statim subditur, *& ibat Saul ad latus montis ex parte vna: Dauid autem & viri eius erant in latere montis ex parte altera.* Veniebat videlicet Saul è Septentrione meridiem versus, & habebat à fronte rupem; Dauid autem eam habebat à tergo. *Porro Dauid desperabat se posse euadere à facie Saul.* Quomodo desperabat, cum ex prædicto psalmo constet [c], eum à Domino certam spem, habuisse fore vt non veniret in manus eius; quod etiam Ionathas ei paulo ante affirmauerat. Sed facile est respondere, Dauidem peruidisse se humanitus loquendo non posse euadere; nihil tamen desperauit de diuino auxilio, non solum quod eum liberare posset, sed quod reuera liberaturus esset: quidquid impij contra Dauidem hoc loco rabini mentiantur. 3.

XXI. *Rupes, siue mons separans Dauidem à Saule.*

Qui dicatur Dauid desperare.

[c] psal 53. vide Abul. q. 32. in ca. 23.

3 οχ.

Qvamqvam in hebræo pro desperatione, habetur vehemens, & incitata Dauidis ad effugiendum festinatio, habet enim Vatabli versio, *festinauitque Dauid præcipitanter, vt effugeret ante Saul*, Pagnini autem, *& festinauit Dauid ire à facie Saul*, quod signum est hominis non plane desperantis de effugio, alioqui enim substitissent, vel impetraturi veniam, & pacem; vel fortiter morituri. Attingunt etiam Septuag. peculiarem Dei prouidentiam erga Dauidem fugientem, quod videlicet tectus esset à Saulis telis interiecto monte. Itaque Dauid quanta maxima poterat festinatione discedebat à Saule, ne ab eius exercitu concluderetur; nam subditur. *Itaque Saul & viri eius in modum coronæ cingebant Dauid, & viros eius vt caperent eos*, cingebant, id est cingere parabant, toti in eo erant vt obliquando includerent eos: hoc est enim περιεσκεπάζειν, quod habent Septuag. Complut. & regia, vel quod alia, παρεμβάλλειν, id est sese interiiciebant, vt scilicet eis exitum obstruerent. Isti festinabant includere, illi festinabant præuenire fugiendo clausuros. Ibique sine dubio mox atrox pugna ad perrumpendum, cædesque plurima futura erat; nisi Dominus prouidisset, qui missio nuncio *prælia voce diremit.*

XXII. *Eiusdem fuga, ad vitandam circumuentionem.*

οχ. σκεπαζόμενος.

Rom. Ald. Bas.

Dvm enim in eo vtrinq. omni animorum ac corporum contentione certatur, *nuncius venit ad Saul dicens, festina & veni, quoniam infuderunt se Philisthijm super*

terram. Futurum erat, inquit Iosephus, *vt Dauid circumuentus comprehenderetur, nisi Rex trepidis nunciis reuocatus esset, qui Palæsthinos in ditionem eius hostiliter irripuisse afferebant. Satius enim iudicauit hos perpetuos ac germanos hostes vlcisci, agrisque suis, quo minus vastarentur, opem afferre, quam studio capiendi inimici, regionem illis populandam prodere.* Mirum omnino fuit Saulem, qui iam tot annos ardebat desiderio comprehendendi Dauidem; & dedita opera ad eum comprehendēdum cum exercitu venerat; atque adeò rem eo deduxerat, vt iam iamque capiendus videretur, rē tamen infecta redire potuisse; & fuisse tantam causam, tam atrox periculum, tam graue, tam funestum, tam immedicabile damnum, quod parua mora sustentari non posset, dum hæc tanta, tamque studiose quæsita præda, caperetur. Minime nouæ erant, sed pene quotidianæ Philisthæorum excursiones, & damna vltro citroque illata. Nam ex quo Saul creatus est rex, quinquies, aut sexies Philisthæi percussi, aut repressi, aut fugati, aut clade aliqua affecti à scriptura memorantur. *[margin: Cur dimittit Dauidem.]*

XXIV. *Quomodo id factu.* AN in verbis nuncii festinationem vrgētis, celeremque reditum, tanta vis fuit, vel in conditione personarum, à quibus mittebatur, tanta efficacitas, & pondus authoritatis, vel in re, quæ periclitari nunciabatur, tantum momentum, vt
1. tantisper differenda videretur Dauidis comprehensio? An forte nesciuit Saul, qui vtique non erat in primo agmine exercitus sui, & interiecta rupe Dauidem
2. cum suis non videbat, Dauidem summo in periculo versari, & iam iamque ca-
3. ptum iri? sed persuasum habuit diutius cum illo luctandum fore, si se forte ad
4. obsidionem tolerendam comparasset; An temere cogitauit, ac credidit, Dauidem, qui nusquam apparebat, fuga iam sibi consuluisse, & suam, vt apud Ceilam, diligentiam anteuertisse, atque elusisse, ideoque noluerit vltra progredi, ne manifestius confunderetur; sed occasionem nuncii arripuerit ad obtegendum pudorem suum? An potius peculiari ratione Deus effecit in animo Saulis eiusmodi motum, vt multo vehementissimè, & supra rei meritum apprehenderet aduentum Philisthæorum, & damna imminentia, vnde natus sit vehemens impetus voluntatis ad occurrendum eis: dilata tantisper insecutione Dauidis. Huiusmodi fuit ille spiritus, quem Dominus immisit Sennacheribo, vt audito nuncio de Tharaca Æthiopum rege, [a] recederet à Ierusalem, & reuerteretur in terram suam, vbi suorum gladio deiiceretur. [b] Nempe cor regis, atque omnium hominum, in manu Dei, vt quo voluerit conuertat illud. *[margin: a 4. Reg. 19. v. 7. b Abul. q. 33. & 34. in c. 23. 1. Reg.]*

XXV. *Dauid seruatus gratias agit Deo.* REVERSVS est ergo Saul desistens persequi Dauid, & perrexit in occursum Philisthinorum. Dauid autem præter omnium opinionem, non tamen præter spem, & fiduciam in Deum suam, seruatus est, & seruatus cecinisse videtur cum suis in gratiarum actionem canticum illud Deo. [c] *Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quia Dominus erat in nobis, Cum exurgerent homines in nos forte viuos deglutissent nos; cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos; Torrentem pertransiuit anima nostra; forsitan pertransit anima nostra aquam intolerabilem. Benedictus qui non dedit nos in captionem dentibus eorum; Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium, laqueus contritus est, & nos liberati sumus &c.* 4 Quadrant omnia vehementer. Hoc certe fuit vnum ex maximis, grauissimisque periculis, quibus vnquam perfunctus est Dauid, quod grandibus, tragicisque metaphoris describit, atque exaggerat. *[margin: c Psal. 123. 4. ex.]*

XXVI. *Res à Saule gesta contra Philisthaeos.* MOVIT autem Saul castra aduersus Philistheos; quo autem modo, aut quanto tempore confectum fuerit hoc bellum, Scriptura tacuit, omnia vno verbo cōplexa; nimirum hoc loco vnum in Dauidem, eiusque fugas, pericula, eruptiones intenta, cætera leui brachio, styloque perstringit. Itaque ne ex Iosepho quidem discere possumus, prælio ne contra eos dimicatum fuerit, an vero dispersos, atque effusos in prædā oppresserit Saul, nam propulabūdos effudisse se in terram Israelitarum, Hebræa, latinaque exemplaria, & græca nonnulla demonstrant; didicerant enim abesse Saulem, & per deserta loca, in extremo regno versari cum copiis. Hanc quippe illis causam irruptionis fuisse non temere opinor affirmari potest. Quin etiam crediderim eos remotiora à Saule loca infestos adiisse, vt tutior esset præda, atque liberior. Ergo Saul opinione Philisthæorum celerius superueniens, palantes plerosque, & præda impeditos occidit, alios male mulctatos in sua se latibula recipere coegit: ipse victor in Gabaa ad hyberna conces-

sit. Nec plura ad hunc annum referimus. Nam Dauid è Ceila digressus, cum huc illucque aliquandiu vagatus esset, [a] diutius hæsit in desertis Ziphæorum locis, antequam deferretur ad Saulem, vt Scriptura significat. [b] Repressis autem Palæstinis ignorabat Saul quonam gentium abiisset Dauid, donec nunciatum est ei, illum esse in deserto Engaddi, quod ad sequentem annum cum Torniello [c] pertinere arbitramur. Ad præsentem autem annus sabbaticus sextus supra quinquagesimum. Nam septies 56. efficiunt 392. quibus adde 40. annos deserti, colliges annum ab exitu ab Ægypto 432.

a c. 23. v. 13. b ibid v. 14. c a. 4. ætat. 435.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2975. SAVLIS 14.

1. N. xx. ABulensi, Torniellus quoque assentitur an. quartæ ætatis 432. n 3. & id non obscurè ex Scriptura colligit idem Abul. Nam hoc cap. 23. Ziphæi cum vellent dicere Dauidem esse in monte opaco, siue in silua solitudinis Ziph, v. 14. Dixerunt Sauli, *nonne Dauid latitat apud nos, in locis tutißimis siluæ, in colle Hachila* (qui aut idem est cum monte opaco, aut pars eius) *quæ est ad dexteram deserti*, siue vt est in ca. 26. v. 1. 3. *ex aduerso solitudinis*, in quibus locis in hebræo est Iesimon, ex quo infertur, vbi mox c. 23. v. 24. dicitur Dauidem cum suis fuisse in deserto Maon, ad dextram Iesimon, siue solitudinis, desertum Maon esse partem eiusdem deserti Ziph, qui prius communi loco, posterius particulari dictus est. Vnde etiã intelligitur Iesimon nõ proprium, sed appellatiuum, vt vocant, nomen esse: quod S. Hieron. imitatus Septuag. in edit. vulgata mysterij cuiuspiam causa retinuit. In aliquibus tamen libris græcis ea vox corrupta est. Quidã enim habent ἰεσσιμοῦ, vt Romani & Basil. alij ἰεσσι, vt Aldi, detrita vltima syllaba. Sed res ambigua est apud Iosephum lib. 6. 14. *Euasit*, inquit, *ad magnam petram, quæ sita est in deserto Simonis*. ἔσω ἐν τῇ σιμωνος ἐρήμῳ. legendum vtique μώνος, vt habent Hebræi & Septuag. Quid si Iosephus Iesimon putauit proprium viri nomen, quod mutarit in Simonem? Sed malim ego illud mendum amanuensis; quam hoc authoris erratum arguere; quasi Iosephus ignorarit Iesimon esse desertum.

2. Ibid. Hanc petram videtur D. Hieron. in tradit hebraicis intellexisse munitum aliquem locũ non natura tantum, sed arte. Ait enim *descẽdisse ad petram dicitur, id est ad tutißimum locum, in quo ea, quæ sibi oneri, & grauia erant reposuit.* Sed hoc improbat Abul. q. 28. in ca. 23 in fine: retulit & Lyran.

3. N. xxi. Aliqui Hebræi, apud Abul. q. 30. versionẽ D. Hierony. confirmant, qui hic non festinationem Dauidis, sed desperationem agnoscunt, & quidem eiusmodi, vt ex ea ad increpandum Samuelem, quasi falsa erga se prophetia vsum, prorupisse dicant, & prophetias mendacij & vanitatis arguisse. Eamque fuisse causam cur illum psalm. scriberet ordine 115. *Credidi propter quod locutus sum, ego autem humiliatus sum nimis.* Et illud nominatim, *Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax.* Verum hæc tam apertè falsa, refutationem non merentur, maximè nulla probatione roborata: refutat tamen pluribus Abul. q. 30. Idonea est ad fidem Lyrani expositio desperasse Saulem euadere, absque bello videlicet, quod ipse reformidabat, nõ timiditate animi, sed charitate in socios, ac ciues suos; quod plurimos sciret, erga se bene animatos, in Saulis exercitu militare. Eam tamen Tostatus negat multum textui consonare, qui Dauidem potius, quã cæteros attingit. Quatuor ipse alias expositiones affert q. 32. quas apud eum leges.

Quæ profanus quidam ita vertit, stylo quam conscientia meliore.

1 *Ni fauentis affuisset numinis præsentia* 4.
2 *Dicat Isaci propago, numinis præsentia*
Ni fauentis affuisset, cum venerit perditum
Nos superba multitudo, freta stultis viribus
3 *Forte viuos deuorassent, debilesque, & pauculos*
Ira feruidi furoris, auida nostri sanguinis
4 *Obruisset instar vndæ nos procella cladium*
5 *More torrentis niuali ab imbre turgidi, impetus*
Nos repente sustulisset; vsque ad animam gurgites
Vsque ad animam transissent gurgites impetij.
6 *Sempiterna laus Deo sit, qui suos non tradidit*
Dentib᷑ us prædam cruentis perfidarum gentium
7 *Casibus fractis dolosis, sospites euasimus,*
Capta velut iam volucris rete fugit aucupis
8 *In Deo nostræ salutis spes reposta est vnicè*
Qui solum cœlumque fecit vi potentis dextera.

a Abul. q. 2. in c. 24.

phæos, aut in Maonis solitudine diuersari [a] apud homines videlicet sibi nūc necessario inimicos. Non enim existimabant, qui Dauidis mansuetudinem non nossent, ad redintegrandam gratiam cum eo, viam sibi aliquam patere, ad cuius perniciem vltro essent aggressi. Non putabant integrum aut tutum sibi esse, desistere ab eo persequendo, quem mox ad acerrimam vindictam insurrecturum formidabant; itaque rebantur aut sibi, aut ipsi esse pereundum. Quæ apud se reputans Dauid, consultò inde migrandum censuit. Accedebat quod cum omnia in illis locis eius latibula explorata essent, non solum Ziphæis, sed etiam Saulis militibus, omnia enim nuper Saulis iussu diligentissime, neque sine milite regio, vt fieri solet perscrutati fuerant, facilius ibi aut per vim, aut per insidias capi potuisset. At in Engaddi neminem habebat inimicum, & loca erant aduersariis inexplorata, quæ etiam natura sua erant impeditiora.

phæis migrarit.

V. *Nunciãtur Dauidis latebra Sauli, & à quibus.*

INTEREA Saul reuersus à Philisthæis persequendis, & à finibus suis exterminandis, per nuncios didicit Dauidē cum suis ad loca Engaddi se recepisse; quinam fuerint isti nuntij non est proditum. Non male suspicatur Abulensis in hoc loco, fuisse Ziphæos, qui etiam post hæc delatorum officio functi reperiuntur [b], quibus Saul discedens ex eorum deserto, dederat in mandatis, vt diligenter intenti essent actionibus Dauidis, an ex illis locis plane recederet, quo iter intenderet; vbi subsisteret; quid agere, quid spectare, quid moliri videretur. Quæ cura atque inuestigatio nō paucorum dierum fuit, vt de istiusmodi hominibus vagis, & de industria loca mutantibus, & obseruantium oculos fallere ac turbare cupientibus, certa, ac bene explorata ad regem referri possent, & diligētiæ prę mia obtineri, [c] vt me propterea nequaquam pœniteat, hanc Saulis contra Dauidem expeditionem ad hunc annum protraxisse, quod Torniel. quoque placuit. Cum ergo satis obseruando perspectum esset quonam diuersis ex locis crebrius adirent Dauidis socij & munitissimorū locorum natura coniecturas omnes confirmaret, minime dubij regem adeunt dicentes, *Ecce Dauid in deserto est Engaddi.*

b ca. 26. 1.

c a. m. 2976.

VI. *Eum adit cum tribus millibus.*

EA re cognita Saul, in cuius pectore viuebat perpetua cura perdendi Dauidis, hoc nuncium lætus accepit, assumpsitque tria millia electorum virorum ex omni Israël fuerant hi iam à principio regni Saulis, destinati ad tuitionem regij corporis, & ad omne regis obsequium expediti semper ac parati qui numerus constans reperitur tam hoc tempore, quam deinceps, vt propterea non electi recens ad hanc expeditionum fuerint, vt putauit Abulensis, sed assumpti dicantur, id est moniti & euocati, & iussi præsto esse regi versus Engaddi proficiscenti, *ad inuestigandum Dauid, & viros eius.* Et erat cur sibi Dauid & cohorti suæ vix sexcentorum virorum timeret ab his copiis, quæ & numero plures erant quintuplo, sic vt singulis aduersus quinque pugnandum esset, & genere ipso præstantiores, electi quippe ex omni Israël, cum ad Dauidem bonis mali permixti confluxissent: illi rebus omnibus affatim instructi, vt imperatoriam legionem decebat, isti vt fugitiui, ab omnibus propemodum rebus imparati; Illos iuuabat regis præsentia, & alacres, animosósque reddebat, *vt etiam super abruptissimas petras, quæ solis ibicibus peruiæ sunt* conscendere non dubitarent; Istos Dauidis innocentia, & magnitudo animi, & rerum bello gestarum gloria, & ipsa eorum necessitas, ac desperatio fortes, pugnacésque reddebat.

1. Reg 13. 2. ca 24 v. 3. c. 26. v. 2.

VII. *Ibices, & rupicapræ.*

PORRO quod perrexisse dicitur Saul cum militibus suis *super abruptissimas petras, solis ibicibus peruias*, apparet cum hyperbole dictum, ad ostendendum quantus esset ardor animi Saulis aduersus Dauidem coniurati, vt pro eo comprehendendo tria hominum millia in magnum discrimen conijceret. Ibices numerat Plinius in capris siluestribus: *Capræ, inquit, in plurimas similitudines transfigurantur. Sunt capreæ, sunt rupicapræ sunt ibices pernicitatis mirandæ; quamquam onerato capite, vastis cornibus, gladiorumque vaginis: in hæc se librant, vt tormento aliquo rotati in petras potissimum, è monte aliquo in alium transilire quærentes; atque recussu pernicius quò libuerit exultant.* Varie legitur hic locus. Mens scriptoris est ibices saltu ex vno monte, seu colle in alium transilire, indéque regredi ac resultare; cornuum autem pondere ad tam immanes saltus librari. Hinc videtur Isidor. & ex eo interlinearis, & Lyranus, dixisse ibices de montibus altissimis se præcipitantes illæsos se cornibus excipere. Toto autem cœlo falluntur qui ibices, hoc loco in ibes vertunt,

l. 8 c. 53.

Ibes.

aues Ægyptias, ciconiis non absimiles, serpentum victu celebres; nam quamuis præruptæ rupes non solis ibibus, sed columbis, & omnibus volucribus peruiæ sunt; at rupes ibicibus peruiæ, non æque ab aliis quadrupedibus adire possunt, nedum ab hominibus.

VIII. *David Saulis aduentum cognoscit.* INTERIM autem dum profectionem suam molitur Saul, & tacitus abire, atque improuisus adesse conatur, non defuerunt tamen qui Dauidem, aut Ionatha, aut Michole satagente, curriculò monerent de imminente periculo. Eóq; ictus nuncio, ad solita orationum præsidia recurrit, vt patet ex psalmo 56. qui ad hunc locum, tempúsque pertinere ex inscriptione agnoscitur; scriptus enim dicitur, aut Deo animum eius subeunte pronunciatus, *cum fugeret à facie Saulis in speluncam.* Quantum vero affligeretur atque animo æstuaret primis statim verbis aperte ostendit. [a] *Miserere mei Deus*, inquit, *miserere mei, quoniam in te confidit anima mea, & in vmbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas*; iniquus scilicet Saulis furor, à quo me protegi velim, vt pullos à matre, contra vim rapacium animalium. Saulis autem copiis appropinquantibus, inspirante Deo, ingressus est Dauid cum comitibus, in speluncam viæ propinquam, sed latebrosam, atque obscuram; vt tanto ibi esset tutior, quanto magis erat præter expectationem, Dauidem iuxta viam, & non in remotioribus aliquibus spelæis latere.

Et dū orat, Psal. 56. — [a] Psal. 56.

IX. *Ac speluncam subit.* PROVIDENTIA vero diuina rem administrabat, & duorum hominum necessitatem in occasionem admirandæ virtutis deduxit. [b] Fortè enim Dauid angustiis temporis occupatus, non potuit, abeundo longius, oculos vitare hostium, iam ex propinquo persequentium: ideóque properè in propinquas viæ latebras abdidit se. Saulus autem inter eundem *venit ad caulas ouium, quæ se offerebant vianti*, iuxta quas erat eadem spelunca, quam ingressus est Saul ad tegendos pedes, aiunt Hebræi verecundius, Latini *vt purgaret ventrem* i secretius, semotis arbitris, oculisque sociorum. *Porro Dauid & viri eius in interiore parte speluncæ latebant*, expectantes dum transiret Saul cum suis, hostem in asperis rupibus, inuiisque scrutaturi. Facile autem est intelligere quid causæ fuerit cur à Saule non animaduerteretur. Primùm quia latissima erat spelunca, ac profundissima, si quidem omnes Dauidis socios abscondebat, vt vult Abul. q. 6. in c. 24. & significat Theodoretus q. 55. & aperte scribit Iosephus, & in ea 400. includit, & debuit 600. Secundò quia ingredientibus per obscurum locum, non videntur qui in eo sunt, etsi qui recens adueniunt perspicuè videantur. Propter amplitudinem quoque speluncæ facile erat Dauidem cum suis colloqui, & à Saule non audiri; præsertim cum & isti demissè mussitarent, & foris multæ hominum turbæ, multi currus, & equites obstreperent.

[b] Abul. q. 4. in c. 24. — *Eandemque Saul imprudens.* — 1. x.

X. *Excitatur Dauid à suis ad Saulis necem.* *ET dixerunt serui Dauid ad eum, Ecce dies de qua locutus est Dominus ad te, ego tradam tibi inimicum tuum, vt facias ei sicut placuerit in oculis tuis. Non ita locuti sunt*, ait Chrysostomus, [c] *Ecce qui multa in te molitus est mala, qui necem tuam concupiuit, qui nos immedicabilibus vallauit difficultatibus. Sed vbi perspexerunt Dauidem hæc omnia neglecturum, nec magnam rationem habiturum in se commissorum; allegant illi diuinam authoritatem, Deus, inquiunt, illum tradidit, quo videlicet iudicium à Deo profectum reueritus, promptus iret ad homicidium. Non enim, inquiunt, tuam ipsius vicem vlcisceris; Deo subseruis ac minister es, illius sententiam comprobas. Sed quo magis hæc illi dicebant, eo magis hic pepercit hosti. Intelligebat enim quod Deus ideo tradiderat eum, vt ipsi maiores occasiones probandæ virtutis suppeditaret.* Hæc ibi; quæ etiam causa fuit cur non maturius apud Gethæos, aut diutius apud Moabitas eum residere permiserit, non effulsisset admirabilis illa victoria sui, in parcendo tam potenti, tamque acerbo inimico.

[c] Hom. de Dauid & Saule.

XI. *Iuxta vaticinium.* Consentiunt quidem omnes hæc à Deo dicta, nec fictum è re nata agnoscunt argumentum; quando autem ea fuerint à Domino dicta, non tradunt, nisi quod Lyranus ait ex communi doctorum sententia, [d] id contigisse quando fugiendo per noctem Saulem, venit ad Samuelem prophetam. Forte etiam cum desperabat se posse euadere Saulis manus, audiuit à Domino, Tantum abest vt ille te comprehendat, vt potius futurum sit tempus, quo ille in tuam veniat potestatem, vt in eum quod lubeat facere possis. Quæ mox Dauid ad suos confirmandi eos, ac bene animandi gratia retulerit. Quæ tamen verba, siue ea per Ephod & sacerdotem, siue per Gad aut Samuelem prophetas acceperit, non dederūt ei potestatem eius occidendi, sine crimine proprio, sed affirmant tantum, eum fore in eius po-

[d] Abul. q. 8. in c. 24. — *Quod non facit ei potestatem.*

testate sicut reuera fuit; etsi aliter sentiat Caiet. merito repugnante Dionysio, & Tostato; quia nec publica authoritate, nisi in actu primo, vt loquuntur, & post mortem Saulis, nec vlla super ipsum iurisdictione fungebatur, neque eum vltro inuadentem, & mortem afferentem repellebat. Quæ pluribus disputat Abulensis in hunc locum.[a]

a q. 11. in c. 24.
b in Ps. 56.

XII. *Neq. aliud dicit S. Augustinus.*

Neque vero S. Augustinus,[b] cum hac ipsa de re disputans ait; *Accepit à Domino Deo potestatem, vt si vellet occideret Saulem ipse Dauid, & elegit parcere, quam occidere;* non putat, inquam, S. Augustinus Deum tradidisse Dauidi ius occidendi Saulem, sed potestatem tantum, puta qualem habet vigilans in dormientem, aut solutus & liber in vinculis alligatum. Non enim statuerat dominus Saulem per manus Dauidis, sed Philisthæorum occidere. Nec sibi id licere credidit Dauid, tametsi Saulem totum esse in quærenda ipsius morte exploratissimum haberet, & posset callide interpretari, anteuertere alterius facinus, non esse ipsum occidere, sed se defendere; quippe qui ne rem quidem multo leuiorem perfecerit, nisi conscientia repugnante. Cum enim Dauid haberet in animo regem occidere, continuit se fortiter, vimque sibi mirabilem fecit: & tamen optauit manifestissimo argumento eum docere, se in eius vitam aut regnum non coniurasse, cum tantam eius occidendi occasionem arripere noluisset, *Surrexit*, inquit Scriptura, *& præcidit oram chlamydis Saul silenter.*

Dauid habuit in animo occidere Saulem.

XIII. *Id ostenditur ex sancto Chrys.*

SVBOBSCVRE id docet sanctus Chrysostomus, *Ne dicas illum*, inquit, *nihil eorum sensisse affectuum, quales nos illi per coniecturam tribuimus, sed id quod accidit non fuisse Philosophiam*, ita vocat eam virtutem quæ imperium in animi perturbationes exercet *sed stuporem; considera, quam vehementer exasperatus sibi temperarit. Siquidem quòd iracundiæ fluctus in animo illius intumuerint, multaque cogitationum iactatio concitata fuerit, sed eam tempestatem refrenarit amore* Dei, *animosque represserit, ex iis quæ facta sunt perspicere licet. Surrexit inquit, & abstulit oram chlamydis Saulis clanculum. Vides quanta iræ tempestas coorta fuerit. At non processit vlterius, neque fecit naufragium;* sic vocat crimen interficiendi regem. *Eo quod gubernatrix illico sentiens periculum* videlicet pia ratio *tempestatē vertit in tranquillitatem. Percussit enim* Dauidem *cor ipsius, ac velut equum subsilientem ac ferocientem, reuocauit iram. Huiusmodi sunt sanctorum animæ priusquam concidant resurgunt, priusquam ad peccatum perueniant, refrenantur, eo quod sobriæ sint, semperque vigilent.* Hactenus S. Pater.

XIV. *Et Scriptura ipsa.*

APERTE autem Scriptura ipsa docet hanc in Dauide fuisse voluntatem, sed mox diuina succurrente gratia fortiter repressam atque cohibitam. Ait enim dixisse Dauidem *Propitius sit mihi Dominus ne faciam hanc rem, domino meo*, non intelligit abscissionem chlamydis, iam enim absciderat, cum hæc diceret, sed cogitatam cædem quam perficere noluit: Et quid opus est raciocinari, cum ipsemet Sauli clarissime dixerit, *& cogitaui vt occiderem te, sed pepercit tibi oculus meus.* Hic ergo rei gestæ ordo ac modus fuit, iuxta Abulens.[c] Viso Saule intra speluncam, incitauerunt Dauidem socij ad occidendum ipsum: ille anceps animi, ac pene persuasus, surrexit ad interficiendum Saulem, priusque amputauit oram chlamydis, quasi in tanta re cunctabundus, atque deliberans. Cum autem facinus perfecturus esset, Deum mutauit animum eius, & doluit se id facinus aggressum esse; & reuersus ad interiora speluncæ, dixit sociis se nolle occidere. At illi consurrexerunt vt Saulem occiderent, sed à Dauide prohibiti destiterunt; moxque egressus est Saul, rei totius adhuc ignarus.

c q. 10. in c. 24.

Ordo rei gestæ.

XV. *Præcidit Dauid orā chlamydis.*

SVRREXIT *ergo Dauid, & præcidit oram chlamydis Saul silenter.* Eximia vtique corporis agilitate ac dexteritate vsus, si indutam, & à tergo pendentem, sine Saulis sensu præcidit; est tamen credibilius eam exutam, & longiuscule depositam fuisse, vt sic facile à Dauide pręcidi posset. Nec est necesse Sauli aliquam tribuere diuinitus inditam surditatem, vt tam propinquum sibi Dauidem non sentiret; neq. socios eius pluscula inter se verba commutantes: nam & externus, vt supra dixi,[d] strepitus vtrique rei seruiebat, priori progressio Dauidis suspenso vestigio; posteriori præter summissam orationem, ipsa speluncæ forma sinuosa, & in angulum remotiorem reducta. Ea abscissione facta, plane repudiauit consilium, adeo vt etiam de abscissa chlamyde doleret. *Percussit enim cor suum Dauid*, reum scilicet se in sua conscientia agnouit, *eo quod abscidisset oram chlamydis Saul.* Hoc enim facto

d nu 9.

τὸ Δαβίδ.

iniurium ſe in Saulem exiſtimauit, & contra reuerentiam principi debitam deliquiſſe; quamuis id factum non eſſet animo ipſum afficiendi iniuria, ſed teſtificandi potius, ſe longiſſime abeſſe ab ipſius morte quærenda, vt pluribus docet Abulenſis.[a] *Exiguam*, ait S. Auguſtin.[b] *particulam veſtis eius retrorſum latenter abſcidit, vt haberet vnde monſtraret, quomodo ei pepercisſet cum poſſet occidere; atque ita ſuſpicionem de animo eius, qua ſanctum Dauid, putans inimicum ſuum, vehementer perſequebatur, auferret*. Ita S. Auguſt.

a q. 12. in c. 24

b l. 17. de ciuit. c. 6.

XVI. *Reuocat voluntatem cædis.* IMMVTATVS animo Dauid ad ſuos reuertitur, & ſimul, *propitius*, inquit, *ſit mihi Dominus ne faciam hanc rem Domino meo Chriſto Domini, vt mittam manum meam in eum; quia Chriſtus Domini eſt. Saulem*, inquit idem Auguſtinus,[c] *propter ſacroſanctam vnctionem, Dauid & honorauit viuum, & vindicauit occiſum. Et quia vel panniculum ex eius veſte præcidit, percuſſo corde trepidauit. Ecce Saul non habebat innocentiam, & tamen habebat ſanctitatem, non vitæ ſuæ, ſed ſacramẽti Dei, quod & in malis hominibus ſanctum eſt.* Sacramentum autem intelligit Chriſti, & nomine & vnctione repræſentati, vt apertius habetur l. 17. de ciuitate Dei.[d]

c l. 2. cont. lit. Petil. c. 48.

d cap. 6.

XVII. *Improbantib. ſuis, ac frementib.* VERVM hos timores ac ſcrupulos, viri militares, vt fit, non capiebant, neque recipiebant, fremebant potius animis, elabi tam præclaram bene gerendæ rei occaſionem; & ad eam arripiendam incenſa cupiditate ferebantur. Sed *confregit Dauid viros ſuos ſermonibus, & non permiſit eos vt conſurgerent in Saul.* Illuſtrat hunc locum Ioannes Chryſoſtomus,[e] & egregiam animi Dauidis moderationem laudat, qui non modo aduerſus ſeipſum, vt ſæpe alias, propriamque cupiditatem, ſed aduerſus milites qui aderant, ſteterit inuictus. *Etenim*, inquit, *ſi voluiſſet animo moderari, ac parcere ei qui læſerat, conſentaneum erat vt & illos metueret, ne forte ipſum contrucidarent in ſpelunca, tanquam qui illorum ſalutem prodidiſſet, exitiumque attuliſſet, ac publicum ipſorum hoſtem ſeruaſſet.* Et rurſum. *Nobis ipſis*, inquit, *frequenter euenit, vt cum ſtatuerimus vindictam remittere, & commiſſa condonare, poſt vbi viderimus aliquos nos irritantes, & ad vltionem concitantes, mutemus ſententiam, & illorum dictis obtemperemus. Verum hoc non accidit huic beato, ſed etiam poſt illorum conſilium, & adhortationem perſeuerauit in animi ſui decreto.*

e hom. de Dauid & Saul.

In eadem.

XVIII. *Quos mitigat.* AC ne hoc quidem tantum eſt admiratione dignum, quod nec aliorum admonitu dimotus eſt à propoſito, quodque non eſt illos veritus, ſed quod perfecit, vt & illi eandem animi moderationem ſumerent. Magnum quidem ſi quis ſuis cupiditatibus imperet, ſed multo maius eſt & aliis perſuadere poſſe, vt & ipſi mentem eandem cum ipſo ſumant: aliis, inquam, qui nec modeſti ſunt homines, neque temperantes, ſed milites, qui multis difficultatibus iam in deſperationem erant adducti, à quibus paululum reſpirare cupiebant: haud ignari non modo totam malorum diſſolutionem in hoſtis nece ſitam eſſe, verum etiam plurimorum bonorum acquiſitionem; quando nihil obſtabat, quo minus illo trucidato, protinus regnum tranſiret ad Dauidem. Ita Chryſoſtomus. *verbis, & authoritate* Confregit rigentes ira, & cupiditate vindictæ animos, non viribus, nam vnus erat contra tam multos, ſed ſuauitate verborum, & precum; quibus Dauidis perſona, atque authoritas magnũ momentum afferebant. Accedebat quod in Dauide ſpes omnes ipſorum poſitæ erant, & ei in re tanta gratificari magni apud ipſum meriti fore ſibi perſuadebant. Sin autem Saulem occiderent inuito Dauidi; & Dauidem, & regnum vniuerſum contra ſe coniuratum haberent.

XIX. *Cur non ſit allocutus Saulem in ſpelunca.* PORRO *Saul*[f] *exurgens de ſpelunca pergebat cœpto itinere. Surrexit autem & Dauid poſt eum, & egreſſus de ſpelunca clamauit poſt tergum Saul.* Potuerat vtique in ipſa ſpelunca eum alloqui, & hæc ipſa, quæ mox dicturus eſt, ipſi coram ſuis dicere, ſed prudenter ſibi, ſuiſque timuit, timuit & regi;

f Ca. 24. v. 8.

1\. fieri enim poterat vt Saul[g] audita ex improuiſa voce perterritus exiliret foras, iuberetque ſuos explorare quid rei eſſet, & os ſpeluncæ obſtruere, & vel fame incluſos necare, vel ſigillatim exeuntes iaculis confodere. Itaque expectauit dum poſſet ipſe foras egredi, & circunſpicere num quis ad ſpeluncam adeſſet.

g Abul. q. 18.

2\. Deinde ſi Saulem cum ſuis circunſtetiſſet, periculum erat ne dum regem alloqueretur, ſuos retinere non poſſet ne irruerent in Saulem, nemine eos verbis continente, & à facinore deterrente.

3\. Pepercit etiam regis pudori, ſi ille forte vidẽs ſe in hoſtium ſuorum manus incidiſſe, ſupplex eis fieret, aut ſe, pro vita ſua deprecans, ad eorũ pedes abiiceret,

contra

contra decorum regiæ maiestatis. Itaque eadem opera Dauid & vitæ, & honori regis sui consuluit. Adde quod non habuisset tum testem exercitum innocentiæ suæ, ipso ex ore Saulis agnoscentis, & deflentis culpam suam.

a Idem q. 17. in c. 24. Prvdenter quoque foris prouidit & suo, & suorum periculo. [a] Expectauit enim dum Saul abesset longius, vt ex clamore, cuius fit hoc loco mentio, intelligitur; nemóque militum regis speluncam circumsisteret, maxima enim pars eorum, vt assolet in huiusmodi locis, atque periculis, antecesserat, & pauci eius latera stipabant, aut eum sequebantur, quoniam nihil à tergo timebatur. Et vt esset periculum aliquod, in hac manifestatione sui, non enim omnia in rebus humanis vitari possunt, nisi si quis plane cessare velit: tamen vtilitas, quæ ex oratione & querela Dauidis existebat, longe omni periculo, multumque præponderabat. Hinc enim agnoscebat Saulis exercitus, quanta esset Dauidis lenitas & clementia, in tam acerbum hostem suum; ex quo etiam intelligebatur, qualis ipse futurus esset in subditos suos: itaque populi animus disponebatur ad accipiendum eum in regem. *Misericordia & veritas*, ait Sapiens, *custodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius.* In cuius rei signum accipi potest illud quod mox subiecit Saul ipse, *Et nunc certissime scio*, inquit, *quod regnaturus sis.* Poterat etiam iure sperari, placatum, ac reconciliatum iri Dauidi Saulem, tantæ lenitatis, ac misericordiæ miraculo stupefactum: sed Dauidem nos quoque cum Saule audiamus. XX. *Sed foris.* 1. 2.

Clamavit *Dauid post tergum Saul dicens*, *Domine mi rex. Et respexit Saul post se; & inclinans se Dauid pronus in terram adorauit, dixitque ad Saul*, *Quare audis verba hominum loquentium*, 2. x. *Dauid quærit malum aduersum te? Ecce hodie viderunt oculi tui, quod tradiderit te Dominus in manu mea in spelunca: & cogitaui vt occiderem te, sed pepercit tibi oculus meus. Dixi enim, non extendam manum meam in Dominum meum, quia Christus* Domini *est.* Quæ est obsecro Nestoris melle dulcior fluens oratio, si hęc non est? itaque & felleum Saulis animum, in dulcedinem vel inuitum ac reluctantem conuertit, vt mox patebit. Vide vt mitissima atque honorifica salutatione, & humillima veneratione infensi sibi principis animum mitigare nitatur. Tum ita moderetur atque attemperet querelam suam, vt eius acrimoniam, non tam in regem, aures calumniis imprudenter præbentem, quam in maledicos ipsos calumniatores deriuet. Etsi non ignorabat, non regem ab aliis contra se incitari, sed ipsum regem sponte ferri aduersus innocentem, & alios contra eundem grauissima querela, imo & conuiciis incitasse. *Coniurastis*, inquit, [b] *omnes aduersum me, & non est qui mihi renunciet*: itaque ipse sibi delatores, ac calumniatores instruxit, qui se illi gratificari cernebant. XXI. *Dauidis apud Saulem querela initium.* *Consideratur.* b q. 22. v. 8.

Qvid illa probatio diuinæ in regem seueritatis, contra quem potius quam cōtra Dauidem feratur, qui vitam ac regnum illius ipsius arbitrio addixerit, quem tam hostiliter persequatur; illa inquam probatio, quam fortis atque efficax cum ipsius regis præsenti experientia nitatur. Deinde quam candida, & rursum quam dulcis ac suauis est illa confessio, *cogitaui vt occiderem te*, cogitasse dixit. non autem statuisse aut deliberasse, & tamen quamuis incertus animi ad executionem ferebatur. Hebraicè habetur, *& dixit*, scilicet non nemo: quasi dicat, non defuit, qui diceret, & reuera id dixerant socii eius, quos ipse accusare noluit, sed totam in se, si qua fuit, culpam retulit. Ita autem diuinam in regem iram oculis eius exponit, suam vt misericordiam in eundem digito ipso commonstret; ex singulari sacrosanctæ vnctionis veneratione profectam. Sed reliqua videamus, neque enim par est vt vllam aureolæ huius orationis particulam omittamus. XXII. *Alia in eadem expendenda.* *Cogitauit occidere, nō tamen statuit.*

Qvin *potius pater mi, vide, & cognosce oram chlamydis tuæ in manu mea: quoniam cum præscinderem summitatem chlamydis tuæ, nolui extendere manum meam in te. Animaduerte & vide quoniam non est in manu mea malum neque iniquitas, neque peccaui in te; tu autem insidiaris animæ meæ, vt auferas eam.* Quam regem vocauit ac Dominum suum: quæ sunt venerationis ac timoris vocabula; nunc blandius atque amabilius patrem vocat, quod est charitatis ac beneuolentiæ nomen. Ætate pater erat, qui per ætatem eum poterat genuisse; officio erat, qui pater populi ac Reipublicæ, vt cæteri principes audiebat; affinitate erat, cum socer esset, qui genero instar est patris: & tamen tot nominibus pater, illi conuersus erat XXIII. *Dauidis lenitas, patrem Saulem vocat.*

Exitus ab Æs pt An. 45. & innocentiam suã manifesto probat.

Davidis apud Saulem querela.

erat in hostem teterrimum. Sic pulchro Critiæ [a] propinabat Socrates, qui in eum ferat deterrimus. Ex tam euidẽti autem abscissæ chlamydis argumento manifesto colligit in sua fuisse potestate illum gladio nec opinantem perfodere; erat enim hoc illo facilius. Colligit quoque nullam nunc improbam in animo suo contra ipsum residere voluntatem, licet iam ab eo toties ad mortem quæsitus sit: multo autem minus ante resedisse, cum sua eum beneuolentia, beneficiis, honoribusque prosequeretur.

a 1. Sal.

XXIV.
Deum vltorem spondet.

Cæterum ne Saul impune se laturum putet tantam malitiam nemine vlciscente; cum ne ille quidem vltionem sumere velit, aut à suis accipi patiatur, in cuius vertitur caput illa improbitas, Deum vltorem fore affirmat, *Iudicet Dominus*, inquit, *inter me & te, & vlciscatur me Dominus ex te, manus autem mea non sit in te*; nec tamen imprecatur vt sit vltor, etsi id verba sonare videantur, quæ iuxta hebræum per futurum indicatiui explicanda sunt; vt iudicet & vlciscatur, sit idem quod iudicabit, vlciscetur, se autem vltorem esse nolle; quia innocentiam contaminare nolit; & talis impietas, occidendi Christum Domini, ab impiis iuxta prouerbium, expectanda sit. Multum versat hoc loco Abulensis [b] istam Dauidis petitionem, ne desiderio vindictæ peccasse videatur; fortasse non necessario. Nam præter allatam expositionem, nihil video absurdi hoc desiderium Dauidis fateri, quale textus editionis vulgatæ exhibet; vltionem propria authoritate facere iniustum est, iniustum & desiderare: iustum ac laudabile est vltionem, quæ est actus iustitiæ vindicantis, à magistratu exerceri: iustum etiam desiderare, vt ab eo exerceatur. Quanto ergo magis licitum est optare, vt is qui vere dixit *mea est vltio, & ego retribuam*, iniurias pro sua æquitate vindicet tollatur priuatum odium, & acerbitas animi, & salua sunt omnia. Quæ absit, vt nos in Dauide fateamur.

An peccarit in ea vltione petenda.

b q. 12. in ca. 24.

XXV.
Conclusio orationis.

Qvantvm denique pondus ad frangendum Saulis pectus in illis verbis fuit: *Quem persequeris Rex Israel, quem persequeris? canem mortuum persequeris, & pulicem vnum.* Inculcat autem & metum ab vltore Deo. *Sit Dominus iudex, & iudicet inter me & te, & videat, & iudicet causam meam, & eruat me de manu tua.* Quanta demissio animi in tali viro, vt se cani mortuo, aut pulici comparet: vt exprobrabile sit, nedum gloriosum regi Israel, qui centena hominum millia facile armare posset, talem aduersarium persequi. Diceret Iob, *& dignum ducis super huiuscemodi aperire oculos tuos, & adducere eum tecum in iudicium*; sed Iob Deum alloquitur, Dauid hominem; nec eum huius comparationis pœnituit; qui eam rursus vsurpauit inferius, [c] *Egressus est rex Israel vt quærat pulicem vnum.* Miphiboseth quoque [d] filius Ionathæ se apud Dauidem comparat cani mortuo; & Hazaël Syrus apud Helisæum contemptim se canem vocat.[e]

c ca. 26. 20.
d 2. Reg. 9.
e 4. Reg. 8. 13.

XXVI.
Saulis responsio, & animi vehementior motus.

Cvm *autem complesset Dauid loquens sermones huiuscemodi ad Saul, dixit Saul, Nunquid vox hæc tua est, fili mi Dauid?* distantia magna inter vtrumque fuisse intelligitur, vt Dauidem de facie internoscere vix posset, vocem autem posset, neque enim tam breui tempore quo abfuerat, mutari potuerat; filium vocat siue quia maritus filiæ suæ erat, siue quia iam senex erat Saul, & sexaginta annos superabat; Dauid autem agebat vigesimum septimum: siue potius reddita est ea vox præcedenti appellationi patris, & amoris tenerioris, concussis tum senis visceribus indicium fuit. Ideoque sequitur, *Et leuauit Saul vocem suam, & fleuit.* Tam iusta enim querela Dauidis, & tanto cum affectu ac gemitibus, vt par est credere, ex eius pectore excussa: maxime autem tantum, tamque insperatum, immeritumque beneficium ab eo, à quo mortem hominum opinione iustissimam accipere poterat, id vero eius animum fregit, & cum verissimis lacrymis dicere compulit, *Iustior tu es quam ego*, id est, iustus es tu non autem ego, neque enim se vllo modo iustum vocat.

& lacrymæ

XXVII.
Quam ingratus in Dauidem Saul.

Svbdit quippe, *tu enim tribuisti mihi bona, ego autem reddidi tibi mala*: Iniustus est qui parem non reddit, cum possit, benè de se merito gratiam; iniustior qui nullam reddit, ac benefacta apud se patitur interire: quam iniustus ergo, atque ingratus, qui beneficia malefactis remetitur, ac rependit? Huc forte al-

a Ps. 34. 12. b Ps. 108. 5. c lib. 6. c. 14 post med.

ludebat Dauid [a] cum diceret, *retribuebant mihi mala pro bonis sterilitatem animæ meæ.* Et iterum. [b] *Et posuerunt aduersum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.* Nã eum quoque psalmum interpretes aliqui de Saule & Doëgo accipiunt. Iosephus autem hunc locum nonnihil mutauit. Ait enim, *Tum Saul demirans è quanto periculo esset seruatus, modestiaque iuuenis attonitus, ingemuit; similemque gemitum referente Dauide; rex se iustius gemere fassus est.* Ego quidem gemitus Dauidis non lego, sed quid opus fuit lacrymas Saulis dissimulare? num gemitus ipsorum scriptura inter se confert, & non potius iustitiam, qua Saul se carere fatetur, Dauidem autem abundare? — *Iosephi mutatio*

XXVIII. *Saul agnoscit Dauidis beneficium.*

PERGIT autem Saul in prædicanda Dauidis innocentia, & bonitate erga se. *Et tu indicasti hodie quæ feceris mihi bona, quomodo tradiderit me Dominus in manum tuam,* arbitrio scilicet ac potestati tuæ permiserit me, *& non occideris me. Quis enim cum inuenerit inimicum suum, dimittet eum in via bona?* id est incolumen abire permittet? non vtique vulgares homines, tantum in seipsos imperium exercere possint. At Dauid singulari virtute, & magnitudine animi vir, cuius totum cor mansuetudine & reuerentia erga principem suum possidebatur, non ita sibi faciendum putauit; quia Saulem non hostem suum, sed regem suum considerauit: non attendit criminosum, sed animo, & mente vehementer ægrum: non respexit, neque memoria repetiit, toties sibi imminens vitæ discrimen; sed manifestum animæ illius interitum. Hanc virtutem plane heroicam agnoscebat, ac prædicabat in Iulio Cæsare M. Tullius, adeo vt qui hæc faceret eum non cum summis viris conferendum putaret, sed Deo iudicaret quam simillimum: qui improbos homines, sibique inimicos grauissimis quotidie casibus eripit, qui tamẽ nec beneficium agnoscunt, neque gratias agunt vt Saul. — *Virtutis heroica.* — pro Marc.

XXIX. *Et ei bene precatur à Deo.*

d vid. Abu. q. 11. in c. 24 art. 1. & 2.

HANC ergo tantam virtutem Dauidis, tam illustri facinore proditam agnoscens rex infœlix, ei bene precatur à Domino, aut si malumus, prænunciat, dicẽs; *Sed Dominus reddat tibi vicissitudinẽ hanc, pro eo quod hodie operatus es in me.* [d] Vicissitudinem hic vocat opus gratiæ, indulgentiæ, beneficentiæ. At erat iustitiæ, ac necessitatis, cum non potuerit eum Dauid interficere, sed incolumen dimittere debuerit, sicut reipsa fecit. Verum Saul hoc opus populari trutina examinauit, vulgo enim vitam dedisse censentur, qui cum possent, & offensi essent grauius, eam inimico non sustulerunt, cui se Christus Dominus accommodans, se sancto Gualberto, ob simile factum debitorem præ se tulit, & ex imagine crucifixi gratias egit, sed hoc insolitæ gratiæ fuit. Dei autem iudicium, omnisque recta lex aurificis statera est, quæ in eo facto iustitiam agnoscit non gratiam; adeo vt ex Christi quoque Domini mandato dicendum fuerit Dauidi, *serui inutiles sumus, quod debuimus facere fecimus.* Eodem modo dici potest Dauid fecisse cum Saule misericordiam, cum dimisit eum abire misertus eius, qui meritus erat mortem: apud Deum tamen, qui vindictam prohibuit, non fuit hæc misericordia, sed iustitia: quæ nihilominus mercedem habet apud Deum, & quidem amplissimam. — *Dauidis opus iustitiæ ne an misericordia fuerit.*

XXX. *Saulis inconstantia.*

e q. 25 in c. 24. f Eccl. 7. 14.

OPORTEBAT sane & apud ipsum Saulem non carere mercede: quin vicem potius eum rependere liberalissima mensura ius fasque fuit, abiecta penitus à se omni animi offensione in Dauidem, eaque in beneuolentiam, ac beneficentiam conuersa, cum illi tantum se debere fateatur, pro vita sibi conseruata, quam hostili lege ipsi eripere potuerat, vt imparem se reddendæ gratiæ agnoscat, & Deum remuneratorem requirat: merito. Nam in bonis humanis nihil potest vitæ comparari. Itaque ne si regno quidem illi cessisset, satis illi retribuisset, vt ait Abulẽs. [e] Sed hic quoque verissimum agnoscitur illud Sapientis [f] *nemo potest corrigere, quem Deus despexerit.* Quod enim potentius remedium eius animo curando afferri potuit? certe vim eius, atque efficacitatem manifesto probant ipsæ, à durissimo pectore, & odio inueterato ægrotante, expressæ lachrymæ; & tamen semel iterumque aliquantò post, adhibitum medicamentum irritum fuit, tanta est perturbationum tyrannis, præsertim in principibus viris; tanta in eosdem diuini iudicij seueritas, quæ superbis resistit, humilibus autem dat gratiam, sine qua natiuo pondere perpetuò in deteriora prolabimur.

XXXI. *Et imprudentia insignis.*

OBSERVA etiam hoc loco Christiane lector, imaginem hominis in res terrenas attentissimi, in curandis iis, quæ ad animum pertinent negligentissimi. *Et nunc*, inquit, *quia scio quod certissime regnaturus sis, & habiturus in manu tua regnum Israel, iura mihi in Domino, ne deleas semen meum post me, neque auferas nomen meum de domo patris mei.* O principum inconsultissime! si certissime nostri Dauidem post te regnaturum, quare frustra niteris vt euertas, aut labefacias inconcussum decretum Dei? cur eum tibi, tuisque beneficiorum largitate, ac magnificentia non concilias? Quæ te docet prudentia, eum sperare post mortem tuam in familiam tuam tutorem beneficum fore, cuius tu familiam viuus bonis omnibus euerteris, in voluntarium exilium compuleris, ipsum dirissima proscriptione damnaris, & nunc quoque per te tuosque, omni ope perdere coneris, atque profligare. Quomodo non delebit ille semen tuum post te, qui ei filiam tuam, vxorem suam grauissimo capitis sui emptam periculo sustuleris, diu cœlibem viuere compuleris, denique dilecto ereptam coniugi, alteri tradideris viro? [a] Non auferat ille nomen tuum de domo patris tui, qui ei toties auferre caput suum conatus es? si id de incredibili virtute tanti viri tibi polliceris, recte facis, si de meritis, genere, aut dignitate tua, stulte facis.

Et culpa in Dauidem.

[a] c. 25. 44

XXXII. *Vnde Saul sciret regnaturum Dauidem.*

VNDE autem sciret Saul Dauidem certissime regnaturum, iam superiore anno diximus, [b] cum id Ionathas affirmaret Dauidi. Rabbini autem more suo nugantur, [c] cum aiunt, id ex chlamydis suæ abscissione didicisse: eo quod Samuel, cum eius pallium à Saule scissum fuisset, ei tunc dixisset illum regnaturum post ipsum, qui ei aliquando chlamydis suæ oram abscinderet. Inepti, quasi nunc primum post abscissam chlamydem sciuerit Saul regnaturum Dauidem, cum id præcedenti anno Ionatha teste cognouerit. Cum ergo Saul agnosceret iam pridem Deum adesse Dauidi, & à se recessisse, [d] Deo moderante omnia ipsum prudentissime agere, Deum omnibus eum periculis mirabili felicitate expedire; Crederet quoque regnum in populo suo non successione, sed diuina electione contingere, quod ipsemet expertus erat; persuasum quoque haberet à Deo electum iri non vnum aliquem de filiis suis, sed Dauidem, quem sibi pridem Samuel tacito nomine descripsisset, cum diceret *quæsiuit Dominus sibi virum iuxta cor suum.* [e] Et *scidit Dominus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te,* [f] nimirum Dauidi, de quo paulo ante dicebat Saul, *Iustior tu es, quam ego.* [g] Hæc ergo cum nosset Saul, semen suum Dauidi commendabat; ne quod noui reges aliquádo faciunt, genus regium decessoris, quasi proprii regni æmulum tolleret.

[b] an. Saul 8. n. 15. [c] apud Abul. q. 26. in c. 24. [d] c. 18. v. 12 [e] c. 13. v. 14 [f] c. 15. v. 28 [g] c. 24. v. 18

XXXIII. *Iusiurandum exigit ab eo, & quare.*

EADEM causa fuit cur iusiurãdum à Dauide super ea re exigeret. Quamuis enim nunc perquam illustri experimento didicisset, singularem esse Dauidis humanitatem, lenitatem, mansuetudinem, quæ hominem tam male de se meritum, & in sua potestate positum, incolumem à se dimisisset; nec minorem clementiam sperari posse crederet aduersus filios suos, à quibus nulla ratione violatus esset, quorum tota culpa esset, filios esse improbi, ac male de ipso meriti parentis; iureiurando tamen apud virum timentem Deum sibi cauere voluit, vt hoc quoq; firmamamẽto suorum securitati prospiceret, contra ambitionis furorem & crudelitatem. A qua ne Ionatham quidem ipsum, quamuis iure amicitiæ & peculiari fœdere munitum, satis tutum arbitrabatur, vt pote virum in quem ambitio, & regnandi desiderium infestis oculis primum incurreret, & tanquam parietem propriis luminibus obstruẽtem deturbare conaretur. *Et iurauit Dauid Sauli.* Quod tamen iusiurandum non impediebat, ne si filii Saulis eo mortuo deliquissent puniri possent; alioqui iusiurandum fieret propugnaculum licentiæ, & improbitatis. Sed in omnem euentum retinebat Dauidem, ne periurus audiret, si demortui parentis malitiam in filiis innocentibus vindicaret; quod etiam per legem Dei facere prohibebatur, nec secluso etiam iureiurando facturus erat.

Iurat Dauid.

XXXIV. *Redintegrata amicitia, non vitæ consuetudo.*

REDINTEGRATA est in hunc modum amicitia, dolente Saule, & lacrymis testante atque abluente peccatum suum. Dauide vicissim ignoscente, & ad eius arbitrium iurante in gratiam posteritatis eius; ne si forte recusaret, crederet Saul illum velle parentis culpam in filiis eius vlcisci. [h] Nec tamen reditum est ad pristinam vitæ consuetudinem, neque ad eam Saul Dauidem inuitauit, quod id se frustra facturum intelligeret. Sciebat enim Dauid propria doctus experientia,

[h] q. 41 in c. 24. Abul.

a c.26. v.21 quam fuisset ei reditus periculosus: itaque inuitatus excusaret se, neque acquiesceret roganti, vt postea contigit. [a] Saulis ergo gratiam tam inconstantem toties expertus Dauid non potuit se illi prudenter permittere, sed Saule reuertente in domum suam, *Dauid & viri eius ascenderunt ad tutiora loca*, quam esset ea spelunca, in qua proxime latuerant. Audi hæc omnia paucis perstricta apud Sulpitium, cũ nonnulla tamen diuersitate. *Erat in deserto speluncæ vasto recessu patens. In eius interiora Dauid se coniecerat. Saul nesciens in primo speluncæ aditu reficiendi corporis gratia successerat, ibique somno captus requiescebat.* Vides dissimulatam causam ex verecundia. *Quod vbi Dauid animaduertit hortantibus cunctis, vt opportunitate vteretur, abstinuit regis exitio, diploidem tamen eius abstulit*: imo oram chlamydis præcidit. Pergit, *Mox egressus tuto eminus loco à tergo regem allocutus est, sua in illum commemorans beneficia, vt sæpe pro regno eius caput periculis obiectasset.* Imo abstinuit data opera, modestiæ causa, vt notauit Abul. [b] subdit; *vtque postremo præsenti tempore à Domino sibi traditum interimere noluisset. Ad hæc culpam Saul fateri, veniam precari, lacrymas fundere, pietatem Dauid extollere, malitiam suam incusare, regem eum, & filium appellans. Tantum ex feroci illo animo mutatũ: crederes nihil vltra aduersum generum ausurum. Sed Dauid, qui penitus ingenium mali spectatum haberet & cognitum, nihil regi credendum ratus, intra eremum se continebat.* Hæc ibi.

b q. 21. in c.24.

XXXV. Dauidis quies aliqua.

Dauidi autem ad reliqui anni quietẽ profuisse videtur tam insignis erga Saulẽ charitas, animique moderatio: Nam neque Scriptura quidquam memorat à Saule contra Dauidem perpetratum, ante Samuelis mortem, quę proximo anno cõtigit. Et ratio exigit vt tanti beneficij memoria non statim perierit. Sed inueteratus animi morbus, & innata, vt apparet, animi inconstantia fecit, vt hæc beneficij memoria non esset diuturna. Fieri autem potest vt hoc quieto tãtisper tempore, quasi Alcyoniis diebus, psalmum quem dixi [c] scripserit, aliosq. eiusdem argumẽti complures, licet id ex psalmorum inscriptionibus minime constet. 3

c N. 8. Psal. 56. 3. X.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2976. SAVLIS 15.

1. N. IX.

VErecundiam hebraicæ locutionis imitati sunt 70. qui vt scribit Theod q.55: habẽt εἰσῆλθε Σαοὺλ ἀποθεῦσαι εἰς τὸ σπήλαιον, *ingressus est Saul in speluncam ad deponendum*, nimirũ ventris onus. Verũ in 70. nunc legimus παρασκευάσασθαι quod Flaminius vertit, *ad prouocandum*, siue ciendum ventrem: & ita legit Procopius, in notis in hunc locum: additq. Aquilam vertisse κενῶσαι. aut potius, vt est apud Theodoret. ἀποκενῶσαι, euacuare. Cæterum mirum est tam à Theod. quam à Procop. dici, dixisse Iosephum τὰς φυσικὰς ἐκκρίσεις ποιήσασθαι, *ad faciendum naturales excretiones*. In Iosepho enim nũc legimus, l.6.c.14. ἐπειγόμενος ὑπὸ τῶν κατὰ φύσιν. *ingressus ad ea quæ sunt secundum naturam*, dissimulauit Sulpit. cum dixit reficiendi corporis gratia. Quod ad hebræam phrasim Arias vertit. להסך ad tegendum, rectius quam Abulens. *ad ponendum*, qui etiam interpretatur pedes, membra naturalia, vt cum dicitur Esaiæ 36. 12. *bibant vrinam pedum suorum*. rectius opinor alii pedes a natiua significatione non dimouent, & aquã pedum vocari aiunt, quod defluat ad pedes: sicut & genuum dici potest, apud Ezechielem c.7.17. *omnia genua fluet aquis.* & rursum c.21.7. præ ingenti videlicet timore, imprudentibus vrina labitur, vi retinendi naturali laxata. Dicuntur etiam tegi pedes, quia sedentibus, aut incuruatis vestes productiores super pedes effunduntur. Hæc ego olim didici ab optimo Patre, hæbraicæque linguæ peritissimo *Ioanne Balmesio* societatis nostræ Theologo, cuius memoria in benedictione est.

Iehasec q.3. in c.24. in fine.

2. N. XXI.

Quos hic cum insigni mansuetudine Dauid vocat homines loquentes, in Psal. 56. v. 5. vocat *catulos leonum*, quorum dẽtes arma & sagittæ, quorum linguæ gladius acutus, quę idẽ qui supra his versibus illigauit.

Inter enim sæuos habito feritate leones
Flammam vomentes versor inter belluas:
Lingua quibus sæuo proscindit acutius ense,
Dentes sagittis, lanceæque cuspide.

Huc refer ex Iansenij sententia Psalm. quintum, septimum, decimum, duodecimum, 16. 24. 26. 27. & alios. 3. N. XXXIV.

ANNVS MVNDI 2977. DILVVII 1328. 5[r]. ÆTATIS 31. EXITVS AB ÆGYPTO 434. ARCÆ IN CARIATH. 37. SAMVELIS 38. ET VLT. SAVLIS 16. ABIATHARIS. PONTIF. 3. DAVIDIS 28. TROIÆ CAPTÆ 106. DERCYLLI 27. IMPER. ASSYRIORVM 1046.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1076.

Num. I. *Ratio temporis. Moritur Samuel.*

Celebris eſt hic annus Samuelis ſanctiſſimi, clariſſimiq; viri funere, [a] quod biennio ante mortem Saulis contigiſſe plurimorum ſententia eſt, in primiſque Clementis Alexandrini l. 1. Stromatum. [b] *Mortuus eſt, inquit, Samuel duobus annis ante Saulem cum eſſet Pontifex Abimelech.* Abimelechū vocat, ſicut Septuaginta, quem cum Hebræis dicimus Achimelechum. Sed illud potius attendendum quod Pontificem Achimelechum retinet in viuis hoc tempore, cum ex ſupradictis, & aperta ſerie narrationis Scripturæ conſtet, eum biennio ante fuiſſe defunctum; quando & Nobe euerſa eſt. Quod autem de duobus illis annis affirmat, videtur à Ioſepho [c] l. 6. antiq. extremo didiciſſe; etſi ibi nunc viginti annis poſt mortem Samuelis regnaſſe dicatur: Nam præter Clementem, qui eum & eo in loco, & alibi paſſim in chronologia ſequitur, Rufinus in verſione ſua duobus tantum annis regnaſſe à morte Samuelis affirmat. Affirmat & Comeſtor, [d] qui eundem in ratione temporum ducem habet. Affirmat denique ex eodem Ioſepho. [e] Beda, in ſua expoſitione allegorica in hunc librum, & Abul. [f] Quibus fauet græcus Ioſephi textus, in quo non 20. ſed δύο καὶ εἴκοσι, duo & viginti habentur: quorum viginti fuerunt adiectitij.

II. *Biennio ante Saulem.*

Conijci autem poteſt adiectos fuiſſe tum prædictorum ſcriptorum authoritate, tum ex illo ipſo textu. Ἐβασίλευσε δὲ Σαμουήλου ζῶντος ἔτη ὀκτὼ πρὸς τοῖς δέκα· τελευτήσαντος δέ, δύο καὶ εἴκοσι. Regnauit vero viuente Samuele annos decem & octo, mortuo vero duobus. Videbat qui eum locum deprauauit, tribui paſſim à ſancto Paulo, [g] Euſebio, Beda, & aliis pleriſque, quos ſupra retulimus Sauli annos 40. ſed iunctis annis Saulis & Samuelis; itaque ad 18. & duo, ipſe 20. adiecit, vt fierent 40. legitimi autem ſunt illi 18. & duo, quibus additi 20. Samuelis, quibus arca manente in Cariathiarim, gubernauit Remp. fiunt 40. Et quicunq; duos annos duntaxat Sauli tribuerunt, ſi eos ad veram ſententiam velimus trahere, de eius annis poſt mortem Samuelis accipiendi erunt, quando vere ſolus regnare dici potuit, licet Samuel ex quo ille factus eſt rex, niſi ſub initia Reipubl. adminiſtrationem non attigit: quod video Turſelino noſtro placuiſſe in ſua Chronologia. [h] Et Genebrardus hanc ait communem eſſe Latinorum ſententiam. *Samuelis, inquit, fuiſſe ſuperſtitem duobus annis noſtri fere colligunt ex 1. Reg. 13. At 4. duntaxat menſibus Hebræi.* ſic ipſe. Biennium quoque interiiciunt inter vtriuſque mortem Torniellus, [i] & Abulenſis, [k] & paſſim rencentiores omnes, quos enumerare longum eſſet. 1 Itaque & de Hebræis, qui 4. menſes tantum interſerunt, ſeorſim dicemus. 2

III. *Ratio annorum Samuelis.*

Samvelis porro mortem paucis Scriptura in hæc verba perſcripſit. *Mortuus eſt autem Samuel; & congregatus eſt vniuerſus Iſrael, & planxerunt eum, & ſepelierunt eum in domo ſua in Rhamathа.* Contigit hæc mors iuxta chronologiam, quam initio magiſtratus Heli [l] conſtabiliuimus, anno ætatis 77. initi magiſtratus 38. quem iniit annos natus 39. Hebræi autem licet nobiſcum ſentiant de ortu Samuelis, & conceptu in anno primo Heli, multum tamen in tota eius vitæ periodo diſſentiunt, [m] quam volunt eſſe annorum quinquaginta duorum duntaxat, in quas ipſos anguſtias conіecit tum decurtatum regnum Saulis, & in duos annos contractum; tum maximè arcæ mora in Cariatharim, cuius vigeſimum annum voluerunt cadere in eum regni Dauidis annum, quo ipſe

a 1. Reg. 25.
b pag. 141. græcolat.
c c. vlt.
d l. 1. Reg. c. 17.
e l. 4. c. 7.
f q. 2. in c. 1. 1. Reg.
g Act. 13.
h vbi de Iudic. q. 9.
i an. 4. ætat. 434. n. 1.
k q. 2. in c. 8. 1. Reg.
1. χ.
2. χ.
l Heli. a. 1. n. 18. & 19. 39. 38. 77.
m in Seder Olam c. 13.

arcam transtulit in Hierusalem, sicque 49. annos in 20. contrahunt: hic illis fons perturbatæ chronologiæ circa Samuelis, Saulis, & Dauidis annos: quod ab eis factum scribit Genebrardus,[a] vt D. Paulum attribuentem Sauli annos 40.[b] mendacii, homines vanissimi arguerent: vt illos non solum fatuos, sed improbos etiam agnoscas, eisque propterea illud accommodes. *Di te perdant fugitiue, ita non modo nequam & improbus, sed fatuus & amens es.*[c] At nos magni Samuelis mortem paulo diligentius consideremus; & funus debito honore prosequamur.

a in chro. vbi de Samuele init.
b Act. 13. 21.
c Cic. pro Deiot.

Apparet autem mortuum sanctissimum senem, mœrore magis animi, quam annorum pondere degrauatum: & pertæsum præsentis rerum status, nec parum perturbatæ Reipub. in eius capite vehementer ægrotante, à Deo petiisse vt auferret animam suam. Duo illi doloris summa capita Saul & Dauid, quorum vtrumque in fastigium rerum humanarum euexerat, vtriusque causa iampridē in luctu ingenti, ac mœrore versabatur. Saulem lugebat, non iam ne à regno Israëlitarum excideret, ab eo quippe luctu, Dominus ipsum iampridem reuocauerat, & quoquo modo lacrymas eius, melioris subrogatione absterserat, sed ne à regno fœlicitatis æternæ penitus excluderetur. Dauidis causa vehementius angebatur, quem videbat, ex quo à se fuisset inunctus in regem, cum perpetuis periculis, casibusque colluctantem, nusquam tutum posse consistere, semper in fuga & latebris, semper in mortis indignissimæ discrimine versari; nihil se illi opis, nihil quemquam mortalium, sub pœna noxæ capitalis afferre posse. Saulem lugebat, qui peccata peccatis accumularet, & à minoribus ad maiora in dies gradum faceret; & qui olim timiditate, misericordia, auaritia, vanitate peccarat, nunc sacrilegia parricidiis cumulare, pene centenos mactare sacerdotes, ciuitates ferro flammisque delere: sanctissimum atque innocentissimum iuuenem, qui illi esse debeat instar filii, semel, iterum, tertio, lancea conatum perfodere, totum regnum in illum amare, filiumque ipsum lectissimum principem iuuentutis, habere velle suæ crudelitatis administrum, repugnantem hasta infesta molitum transfigere, séque ipsum in apertissimum mortis discrimen præcipitē dare.

IV. *Consideratio mortis eius, an ex mœrore ob Saulem.*

& Dauidē

Hæc ergo, atque hic similia cum septimum iam annum Samuel apud Domi num lugeret, neque videret in tantis tenebris quidquam certæ lucis affulgere, timeretque magis luctuosam tragœdiæ catastrophen, quam speraret versum iri in melius rerum faciem, & quasi aliquem ex machina Deum oriturum, optauit celerem ex hac vita migrationem, quam à prima pene pueritia multis habuisset aduersis rebus exercitam; Dum videt filios Heli multis sceleribus plurimos annos infamare sacerdotium, populum à Dei cultu absterrere Pontificem: in remedio adhibendo languere. Dum diuinas in eum, quem amabat, ac venerabatur vt dulcissimum parentem, & in totam eius familiā minas perquā atroces audit, intentatq; & factis ipsis impleta animaduertit, ac luget 4. ac triginta ciuiū suorū millia biduo ferro trucidata, domū Heli 4. aut 5. cadaueribus vno die funestatam. Arcam Dei gloriam populi sui in captiuitatem, à prophanis, Philisthæis abductam. Luget perquam acerbam populi Dei sub incircumciso populo seruitutem, præsidia militaria imposita, tributorum exactiones, sublatum omnem fabrorum, atque armorum vsum; & insuper plangit eundem populum suum fœda idolorum seruitute inquinatum.

V. *Optat migrationem.*

Multiplex eius à pueritia mœror

Qvantam Samueli plagam inflixit publica illa querela de filiis suis, recordanti filiorum Heli? quanta repudiata iudicum gubernatio, Dei regnum a suis ceruicibus abiectum, & infidelium nationum more ac ritu, regnum superbe ac pertinaciter accersitum? quibus cum tanto diriora, atque acerbiora successissent quomodo non *petiuit animæ suæ vt moreretur.* dicens quod post annos 150. alius propheta,[d] *sufficit mihi Domine, tolle animam meam, neque enim melior sum quam patres mei*, ad quorum complexum properabat etiam ipse, sed dilatus est Elias, & adhuc post 2548. annos præstolatur dissolutionem, quam iam tum sibi putabat imminere. At propheta noster factus est voti compos, & multa filiorum, & discipulorum prophetarum stipatus corona, post egregia monita salutis, data circunstanti populo, & tanti viri iacturam in horum temporum perturbatione deploranti, obdormiuit in Domino. Quod si forte morieti affuit Saul, apparet prophetam ei proximam cum Dauide reconciliationem gratulatum fuisse, enixéq;

VI. *Et reliqua ætate.*

d 3. Reg. 19. 4.

orasse tum vt vellet eam esse perpetuam; tum vt peccata sua eleemosynis reliqua vita redimeret.

VII. *Eius sepultura, & funus.* Cvm autem Scriptura dicit sepultum in domo sua in Ramatha, intelligit sepultum in proprio & domestico maiorum suorum sepulchro, vt ait Sa. Intelligendum tamen est in spelunca aliqua plura fuisse sepulchra, siue conditoria, propriis distincta notis, vt alio in loco de sepulchris regum Iuda dicemus, & in eorum aliquo Samuelem sepultum; alioqui quomodo eius reliquiæ secerni ab aliis, & transferri potuissent? quod mox ab Arcadio imperatore factum fuisse dicemus. Legimus autem in itinerario Beniamin,[a] quod Arias Montanus latinum fecit, corpus Samuelis in Ramatha, in Synagoga custoditum fuisse, inde autem à Christianis translatum in Silo, magnumque illi templum excitatum, positumque prophetæ sepulchrum; oppido autem datum nomen S. Samuel de Silo. Hæc ibi. Significat quoque Scriptura singularem funeris huius celebritatem, qualem in funere Mosis, Aaronis, Iosue, aliorumque id genus heroum legimus. Neque admodum dubitauerim Regem ipsum funus honorare voluisse, vel vt ne ingratus aduersus illum videretur, à quo valde olim dilectus fuerat, & in regium thronum subuectus, vel vt toti populo gratificaretur, cui Samuel fuerat acceptissimus, idque Lyranus affirmat in c. 28. l. 1. Reg. in illa verba, *& intellexit Saul* &c. Crediderim etiam neq. planctus per 30. dies, nec lamenta funebria defuisse. qualia Moysi & Aaroni præstita[b] legimus. Iosephus enim ait populum in longum tempus luctum prorogasse.

VIII. *Pro eodem omnium luctus.* Congregatvs quoque dicitur vniuersus Israel, [c] vel aliquibus publico nomine de singulis vrbibus in Ramatha venientibus, vel pluribus in locis magistratu ei iusta persoluente. Itaque luxisse populum ait Iosephus, non quasi in publico funere, sed quasi ad vnumquemque proprie hæc orbitas pertineret. Decebat quippe vniuersum Israelem illius decorare funus, qui vniuersæ vitæ suæ partes, à prima infantia ad vltimam senectutem, in totius populi salute, vel precibus procuranda apud Deum, vel sapientissima, integerrimáque gubernatione promouenda posuisset. Plangendus erat ab omnibus ordinibus is cuius morte omnes non leuem iacturam faciebant. *Regis.* Amittebat ipse rex apud Deum patronum studiosissimum sui. Nam & si regnum Israelis ipsi apud Deum non postulabat, pro eius tamen æterna salute vehementius orabat, vt dixi, ne periret is, quem tot tantisque sceleribus in æternum interitum præcipitantem videbat. *Leuitarũ.* Amittebant leuitæ clarissimum lumen ordinis sui, quod ab ipso ortu suo ad mortis occasum perpetua vitæ claritate, sine vlla nubium obscuritate refulserat. *Sacerdotũ.* Amittebant sacerdotes singulare ornamentum suum, eum qui non natura, sed diuino priuilegio sacerdos, muneribus sacerdotalibus extra ordinem fungebatur. [d]

IX. *Prophetarũ.* Amittebant studiosi religiosique viri, qui sub eius auspiciis siue in Naioth, siue alio quocumq; in loco in lege Domini die nocteq; meditabantur, doctorem egregium, & exercitatissimum moderatorem. *Ciuium.* Amittebant ciues eius, domestici q; gloriã suam, protectorem, atq; propugnatorem suum. *Populi totius.* Amittebant omnes tribus Iudicem pacis & belli artibus instructissimum, suis amantissimũ, hosti formidolosissimũ; victoriis, prodigiisque diuinis clarissimum. Amittebat deniq; populus vniuersus prophetam prouidentissimũ, & secundum Mosem ad hanc vsq; diẽ maximum; moderatorem & patronũ apud Deum gratiosissimũ, omniũ deniq; virtutum exemplar absolutissimũ; qualem scilicet eum esse oportebat, qui Iesum Christum filium Dei hominẽ factum, tam multis rebus repræsentaret in terris: quod plerique sanctorum patrum tradiderunt, in quibus S. August.[e] Isidorus, Gregorius magnus, venerabilis Beda, Rupertus in expositione morali huius libri, Angelomus, Eucherius, aliiq; interpretes libri, cui Samuel ipse nomẽ dedit.

X. *[illegible] figura Christi ante ortum.* Cæterum vt nulla extarent veterũ testimonia, res loquitur ipsa per sese. Quid enim est quod Samuel multis lacrymis, votis & precibus parentũ expetitur, desideratur, obtinetur? nisi quia referebat illum desideratũ cunctis gentibus; patriarchis, regibus, & prophetis prænunciatũ, summisq; precibus flagitatũ; in quibus pleriq; eiusdẽ Christi Domini progenitores. Samuel, vt aliqui volunt, ad leuiticã tribũ ratione patris, ad regiã ex matre pertinebat. Christus matrẽ habebat de radice Iesse, & cognatos Zachariam, Elizabetham, Ioannem Baptistam leuitas.

[a] p. 41.
[b] Num. 20. & Deut. 34. 8.
[c] Abul q. 7. in c. 25.
[d] Hier. ep. 125. ad Damas. q. 3 vide supr. an m. 2940. n. 8. & an m. 2960. n. 19.
[e] l. 17 de ciuit c. 4. 1 t. Reg. c. 1.

Samuel matrem habuit sanctissimam fœminam, sterilem, ieiuniis, & orationibus egregie deditam, singulari in Deum fiducia, charitate, animi moderatione, & patientia præditam, prophetidem, & post hunc eximium partum, multorum aliorum, inferioris dignitatis matrem. Quæ mulier vnquam fuit matre nostri Samuelis, beatissima virgine sanctior, cæterisque Annæ virtutibus ac Dei donis cumulatior? quæ etiam cum sterili virginitate fœcunda, Samuelem hunc suum primum enixa, innumerabiles alios filios ignobiliores benignissima adoptione procreauit, ac suos fecit. 2

VTERQVE consecratus Deo antequam natus; vterque Nazaræus Domini, vterque in templo Domini, nam & domum Dei in Silo templum Domini legimus appellatam: [a] per seniles manus, ille Heli, iste Simeonis, oblatus, munus acceptissimum Deo: vterque diuinum, & mysticum nomen adeptus; vterque summa parentum cura, vt persona sacrosancta, educatus; vterque proficiebat sapientia, ætate, & gratia coram Deo, & hominibus. [b] XI. 3. *In ortu,*

Samuel duodecimo vitæ anno dicitur à Iosepho [c] vaticinari cœpisse. Christus Dominus duodecimo vitæ anno inter doctores, sapientes, & scribas diuinæ sapientiæ præbet argumenta. Magnus propheta Samuel, imo primus prophetarum à D. Petro numeratur, [d] qui diuinam œconomiam prænunciarunt. Quia, vt ait Genebr. [e] ab orbe quidem condito extiterunt prophetæ, sed rarius, & extra ordinem: à Samuele crebriores, ordinarii, & successione perenni. Itaque Hebræi ipsum prophetarum, & propheticorum collegiorum fundatorem, & authorem agnoscunt; extra quos etiam 48. prophetæ in Scriptura celebrantur, vt idem ait. De Christo Domino legimus, *Propheta magnus surrexit in nobis*; Idem inspirator prophetarum, magister Apostolorum, doctor Euangelistarum fuit, & deinceps doctorum omnium, qui seculis omnibus in ecclesia floruerunt. 4. *In vitæ progressu.* *Fundator collegiorum Propheticorũ Samuel.*

SAMVEL Dei iussu nunciat Heli pontifici, [f] & Sauli regi ruinam domus ipsorum, propter eorum peccata. Audiunt à Christo Domino Iudæorum principes, *relinquetur domus vestra deserta; Auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius.* [g] XII. 5. *Prophetia.*

Samuel, Heli sacerdote, ac iudice reprobato, substitutus est in Dei ministerium, officio functus sacerdotis simul & iudicis, vt ait S. Augustinus, [h] qui fortasse intellexit eum non fuisse sacerdotem ordinarium ex Aaronis stirpe procreatum; licet ex Dei priuilegio sit functus sacerdotio. Christus viuorum iudex & mortuorum, & magnus extra ordinem sacerdos, non leuiticus secundum Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech [i] à rege propheta pronunciatur. Samuel veri sacerdotis officio fungens, cum accessisset ad eum populus [k] à facie Philisthæorum timens, diceretque *ne cesses pro nobis clamare ad dominum Deum nostrum, vt saluet nos de manu Philisthinorum*, respondit, [l] *Absit à me hoc peccatum in Dominum, vt cessem orare pro vobis.* At Christus qui manet in æternum, *sempiternum habet sacerdotium*, vt ait Apostolus, [m] *vnde & saluare in perpetuum potest, accedens per semetipsum ad Deum, semper viuens ad interpellandum pro nobis.* 6. *Sacerdotio extra ordinem.*

SAMVEL populum Deo nouo fœdere coniungit, & cultu idolorum exterminato reconciliat Deo [n] & populum sibi commissum docet, *Docebo vos*, inquit, [o] *viam bonam & rectam, timete Dominum, & seruite ei in veritate, & ex toto corde vestro &c.* Christus Dominus mundum vniuersum reconciliauit Deo. Nam *Deus erat in Christo* [p] *mundum reconcilians sibi*; & noui testamenti fœdere renouauit, principemque huius mundi eiecit foras. Idem viam DOMINI in veritate docuit, & in monte aperiens os suum, qui olim aperuerat ora prophetarum, docebat eos. XIII. 7. *Reconciliatione populi.*

Samuel prodigia multa coram populo patrauit; [q] Christus innumerabilia, multoque fructuosiora, maximum ipse miraculorum omnium. Et sicut *cognouit vniuersus Israel à Dan vsque Bersabee, quod fidelis Samuel propheta esset Domini.* [r] Ita cognouit vniuersus mundus, quia Iesus est filius Dei. 8. *Prodigiis*

PVGNAVIT Samuel contra Philisthæos, & cladibus edomuit, perditas recuperauit vrbes, erexit lapidem in trophæum, & signum victoriæ dicens; *hucusque auxiliatus est nobis Dominus.* Nec potuerunt vltra erigere ceruices Philisthęi, nisi Iudæorum peccatis diuinam vindictam accersentibus. Pugna Christi Domini fuit contra omnem virtutem inimici, quem ita debilitauit, & quasi subneruauit, XIV. 9 *Victoria de Philisthais*

a 1. Reg. 1. 7. 9.
b 1. Reg. 2. v. 26. Luc. 2. 40.
c l. 5. ant. c. 11
d Act. 3. 24.
e In chron.
f 1. Reg. 3. 13 & 15.
g Matth. 21 43. & c. 23. v. 38.
h l. 17. de ciu. c. 4.
i Psal. 109.
k 1. Reg. 7. 8.
l 1. Reg. 12. 23.
m Heb. 7. 24
n 1. Reg. 7.
o 1. Reg. 12. 23.
p 2. Cor. 5. 19.
q 1. Reg. 7. 10. & 12. 18.
r c. 3. v. 20.

vt suis nisi volentibus nocere non possit. Erexit victoriæ signum & instrumentum sanctissimam crucem suam, perquam auxiliatus est nobis, pugnans pro nobis *vsque ad mortem, mortem autem crucis*, & expolians inferni potentiam, captiuam recuperauit captiuitatem.

10. Petit populus à Samuele regem: venturus erat populus, vt Christum raperet, & faceret eum regem, iste fugit, ille recusauit. Contestatus est Samuel populum, eumque innocentiæ suæ testem habuit.[a] Contestatus est Dominus Israelitas, scribas, pharisæos inimicos suos, dicens *Quis ex vobis arguet me de peccato?* a 1.Reg 12. 3.

11.

XV. 12. *Filiorum malitia.* SAMVELIS filii non ambulauerunt in viis patris sui, sed *declinauerunt post auaritiam, & acceperunt munera.*[b] Multi quoque discipulorum Christi, cum illo nõ ambulabant, propter sermonem habitum in Capharnaum; & Iudas declinauit post auaritiam, & Simon obtulit munera, & Nicolaus cum suis libidini seruierunt. b 1. Reg 8. 3.5.

13. *Fletu pro Saule.* Flet Samuel reprobatum Saulem,[c] quem Deus consolatur, & Dauidem illo meliorem iubet inungere, & fœlicioribus auspiciis in regem designare. Christus Dominus Hierusalem reprobatam ac repudiatam fleuit, totiusque gentis interitum magno animi sensu lamentatus est. Sed eum consolatus est Pater, dicens, [d] *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Et illud apud Esaiam non minus illustre.[e] *Parum est vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fæces Israel conuertendas, ecce dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea, vsque ad extremum terræ.* c 1.Reg.16 1. d Psal. 2. e Isa. 49. 6

XVI. 14. *Vnctione regum.* SAMVEL duos inunxit reges, & vt ait Sapiens,[f] *renouauit imperium, & vnxit principes in gente sua*, quorum alter alterum maior minorem, vt olim Esau Iacobum, senior iuniorem persecutus est. Christus Dominus populis aperit regnum cælorum, & per merita sua, ius ad illud est elargitus. Sed Iudæi ad Saulis regnum pertinentes, qui lenticula vnctus fuit,[g] minore diuinitus gratia præuenti, temporale, ac terrenum regnum magis adamarunt. Christiani spiritualis Dauidis spirituale regnum amplexi sunt, in quos pleno cornu sacrum oleum diuinæ gratiæ Samuel noster effudit; & quantum Saul Dauidem corpore, & ætate, tanto Dauid Saulem animo & virtutibus antecelluit, & nouus Samuel antiquum. Nec Saulem reprobatum, & odio in Dauidem frementem visit Samuel, vsque ad mortem eius, sub quam ei apparens, tristissimum interitum nunciauit. Nec Samuel noster reprobis & obstinatis Iudæis, & immenso in Dauidem nostrum odio furentibus, nisi sub mortem se offert, in qua eos æterno addicit incendio, dum eis in nouissimo die appareat, quando, vt ait propheta, [h] & Euangelista,[i] *videbunt in quem transfixerunt.* f Eccli. 46 16. g Greg in 1.Reg.l.4 c 5 h Zac.12.10 i Ioan.19.37

XVII. 15. *Dei in ipsū amore.* SAMVEL denique *dilectus à Domino Deo suo propheta Domini*, vt ait Sapiens,[k] & & spiritali oleo vnctus in prophetam, figura fuit eius qui audiuit, *hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui.* *Conuenerunt*, inquit Petrus [l] *in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum, quem vnxisti.* Fuit & illa Domini in Samuelem dilectio principium & consummatio sanctitatis. Itaque communi sanctorum patrum suffragio Samuel sanctus est appellatus, eiusque memoria quotannis in ecclesia 20. Augusti à græcis ac latinis renouatur. S. Hieronymus eius sacra lipsana magnificè honorata testatur, cum ex Iudæa ex oppido Silo, siue Sancti Samuelis de Silo, iuxta ea quæ supra diximus, in Thraciam sub Arcadio Augusto transferrentur. Libenter opinor audies, Christiane lector, ipsius verba Hieronymi contra hæreticum Vigilantium, quæ insigni pudore afficiant sectarios eiusdem sectatores. k Eccl. 46. 16. l Act. 4.27 nu.7

Translatio reliquiarum eius.

XVIII. *Ex S. Hieronymo.* DOLET, inquit, *Martyrum reliquias pretioso operiri velamine, & non vel pannis, vel cilicio colligari, vel proiici in sterquilinium, vt solus Vigilantius ebrius & dormiens adoretur. Ergo sacrilegi sumus quando basilicas Apostolorum ingredimur. Sacrilegus fuit Constantinus Imperator, qui sanctas reliquias Andreæ, Lucæ, & Timothei transtulit Constantinopolim, apud quas dæmones rugiunt, & inhabitatores Vigilantii, illorum se sentire præsentiam confitentur. Sacrilegus dicendus est & nunc Augustus Arcadius qui ossa B. Samuelis longo post tempore de Iudæa transtulit in Thraciam. Omnes Episcopi non solum sacrilegi, sed etiam fatui iudicandi, qui rem vilissimam & cineres dissolutos in serico, & vase aureo portauerunt. Stulti omnium ecclesiarum populi, qui occurrerunt sanctis reliquiis, & tanta lætitia, quasi præsentem, viuentemque prophetam cernerent, susceperunt, vt de Palæstina vsque Chalcedonem iungerentur*

a l. 14. hist. c. 10. *populorumque examina, & in Christi laudem una voce resonarent. Videlicet adorabant Samuelem, & non Christum, cuius Samuel & leuita, & prophetes fuit.* Addit Nicephorus,[a] hæc Attico Constantinopoli episcopatum gerente contigisse, & lipsana in prophetico eius fano, quod prope Septimum est, collocata, quod Theodorus quoque lector affirmat.[b] Illi ergo iam secundò templum excitatum est, cuius meminit quoque Procopius l. 5. de Aedif. Iustiniani Imperatoris. Reliquum est vt in prophetici templi valuis, sancto Prophetæ Epitaphium appendamus. *Eius templum.*

b l. 2.

XIX. *Samuelis epitaphiū.*

VIDES HANC TEMPLI MOLEM VIATOR, VIDE ETIAM INTVS NOBILE PARIO LAPIDE MAVSOLÆVM, VTRVMQVE MAGNI EST PROPHETÆ SAMVELIS, ARCADII, VT FERVNT, AVGVSTI OPERA POSITVM, SAMVELIS INQVAM PROPHETÆ, QVEM CVM DICO, REGVM DICO PARENTEM, ATQVE ANTISTITEM; IMO MAGISTRVM AC IVDICEM. VIRVM DICO FAMILIA LEVITAM, PRIVILEGIO SACERDOTEM, PROPHETAM SCIENTIA, IVDICEM DIGNITATE: VIRVM NAZARÆVM, ET DEO CONSECRATVM ANTE QVAM NATVM, ATQVE A PVERO VATICINIIS A DAN VSQVE AD BERSABÆE ILLVSTREM. HIC EST CVIVS AD NVTVM TONITRVA HORRISONO FRAGORE REMVGIVNT, IMBRES ALIENO TEMPORE COELO PRÆCIPITANT, INDICES INCONSVLTÆ POPVLI TEMERITATIS. HIC EST CVIVS AD PRECES COELVM RVIT OMNE TVMVLTV, ET EXCVSSA DENSA GRANDINE HOSTES VERBERATI CONTERVNTVR. HIC EST QVI DEVM PECCATORIBVS, NOCTES DIESQVE CVM LACRYMIS EXORAT: QVI FILIOS PROPHETARVM OMNEM AD PIETATEM INFORMAT; QVI PRIVS VIVENDI, QVAM BENE DE OMNIBVS MERENDI FINEM FECIT. VIXIT IN MAGISTRATV SOLVS ANNOS XXII. DEINDE TRANSLATO IN SAVLEM IMPERIO XVI. OMNES LXXVII. ABIIT E VIVIS, ANNIS ANTE CHRISTI, QVEM PRÆCLARE ADVMBRAVIT, NATIVITATEM CIƆLXXVI.

XX. *Dauid nuncios ad Nabalem mittit, quando,*

Hoc ipso anno Dauid legationem ad Nabalem, cognomento Carmelum, ei propemodum funestam misit, &, nisi Abigail vxoris eius eximia prudentia interuenisset, plane funestam. Contigisse autem sub tempus, quo tondebantur oues, ex ipsa scripturæ narratione certo constat: nec tamen ratio temporis plane perspicua est, quoniam eiusmodi tonsio quibusdam in locis, & forte in Palæstina, siue Iudæa bis quotannis perfici solet; plurimum autem circa æstiuum solstitium fieri author est Plinius.[c] Quod ad locum attinet, dicitur Dauid descendisse in desertum Pharan, pro qua voce Septuag. habent Maon, Iosephus vtramque omisit; in Hebræo, & Latino est Pharan. Erat autem id desertum ad meridiem, iuxta illud,[d] *Dominus ab austro veniet, & sanctus de monte Pharan.* pars vero meridionalis Iudæa humilior est, atque depressior. Est autem hoc desertum maximum, cuius extrema in terram Iuda, ac tribum Simeonis se porrigunt; reliqua pars per longissimos tractus tenditur Aegyptum versus, & in multa partialia deserta tribuitur, puta desertum Cades, Zim, Sinai &c. prior autem illa pars continet desertum Ziph, & in eo desertum Maon, vt supra diximus,[e] in deserto autem Maonis erat Carmelus mons, & ciuitas, in qua habitabat Nabal, multumque distat à Carmelo monte tribus Issachar, qui ad mare vsque mediterraneum protenditur.[f]

c l. 18. c. 27. *Et quo loco.*

d Habac 3 3

e an Saul 14. nu. 10.

f. Ios. 15.

XXI. *Et qua ex vrbe.*

ERAT *porro vir quispiam in solitudine Maon, & possessio eius in Carmelo, & homo ille magnus nimis*, valde scilicet potens & opulentus, præ vicinis suis agricolis, quo modo Iob dictus est *vir magnus inter omnes orientales*. Iosephus eum Ziphenū vocat, quod desertum Maon ad Ziphæum desertum pertineret. Cur autem oppidum eius vocet Emma, quod in tota scriptura nusquam reperitur, non intelligo, Carmel potius vocaret, quod huic deserto vicinum est oppidum, ex quo Nabal Carmeli

nomen accepit. Quid si Emma ex voce Maon deformatum est? Nam Maon, & Carmel, & Ziph, tanquam vicinæ vrbes Iosue 15.[a] coniunguntur in tribu Iuda, quin etiam Hieron. in tradit. hebr. in ea verba. *erat autem vir quispiam in solitudine Maon. Hebræus*, inquit, *hic in loco non habet in solitudine; in Maon enim ciuitate habitabat, non in solitudine*. sic ibi. Itaque eam vocem tanquam adiectitiam reiicit Lyranus, & abest à libris græcis: sed adiecta est à S. Hieron. explicandi causa, quia vrbs Maon erat in deserto Maon. certe iam supra in hoc ipso vocabulo peccatum fuisse demonstrauimus.[b]

Emma an potius Maō

[a] Iosf. 15. v.

[b] Saulis anno 14. schol. 1. Abul.

XXII. *Nabal eiusque mores.*

Indicivm opulentiæ affertur, quod tria millia ouium, & mille capras possideret, & scilicet boues, & camelos, & asinos, & equos non paucos; aliasque diuitias; memorantur autem præcipue oues, quod ex dum tonderentur, data est Dauidi occasio mittendi ad eum nuncios. Nam subdit, *& accidit vt tonderetur grex eius in Carmelo*, monte, *Nomen autem viri illius erat Nabal, & nomen vxoris eius Abigail; eratque mulier illa prudentissima, & speciosa*. siue, vt est in græco, præstanti prudentia, & præstanti admodum forma. Porro vir eius durus; difficilis videlicet & inhumanus, vt qui non flecteretur, neque mollesceret mitissima deprecatione Dauidis penuria laborantis, *vir pessimus & malitiosus*, siue vt in hebræo & græco, malus operibus, vel adinuentionibus: qui male ageret, & iniurius esset in homines, sicque contra vtramque iustitiæ partem peccaret, nec declinans à malo, nec faciens bonum. Erat autem de genere Caleb, pertinebat videlicet ad tribum Iuda, sicut Caleb; quod pertinet ad augendam eius in Dauidem ingratam inhumanitatem, aduersus hominem tribus suæ, & quod caput erat bene de se meritum, vt mox dicetur. Septuaginta eum non Calebitam vocant, sed caninum: quomodo habet etiam R. Salomon apud Abulensem.

Abigail.

i καὶ κυνικός.

XXIII. *Dauid mittit ad eum nuncios.*

Cvm *ergo audisset Dauid in deserto quod tonderet Nabal gregem suum, misit decem iuuenes, & dixit eis, Ascendite in Carmelum, & venietis ad Nabal, & salutabitis eum, ex nomine meo pacifice. Et dicetis, sit fratribus meis, & tibi pax, & domui tuæ pax, & omnibus quæcumque habes sit pax.* Decem misit non qui armatas afferrent preces, sed qui liberalitatem deferre possent, & eam si vsus ferret, à latrunculis tutari. Porro in hebræo nulla fit mentio fratrum, sed optatur tantum vt ad vitam, id est quandiu vixerit sit ei pax, & domui eius. Vocat autem fratres, quia domus Nabal & Isai, erant ex eadem tribu Iuda, sed ille habitabat in montanis, vt olim Caleb, cuius est illa apud Iosue oratio,[c] *Da mihi montem istum quem pollicitus est Dominus, te quoque audiente, benedixitque ei Iosue, & tradidit ei Hebron in possessionem, vsque in præsentem diem.* Isai vero habitabat in Bethlehem, in campestribus Iuda. Pacem autem in salutando ab hebræis optari solitam, sicut sanitatem à græcis, à latinis felicitatem, ab aliis vitam, lætitiam, salutem, notissimum est.

qui eum salutant.

[c] Iosf. 14. 11.

XXIV. *Et rogant subsidium.*

Salvtationem excipit petitio, aut potius ratio, & ius petendi aliquid in signum gratitudinis conseruatorum gregum eius, *Audiui*, inquit, *quod tonderent pastores tui, qui erant nobiscum in deserto; numquam eis molesti fuimus, nec aliquando defuit eis quicquam de grege, omni tempore quo fuerunt nobiscum in Carmelo.* In lucro ac beneficio ponunt pagani, si nihil damni accipiant à militaribus viris. Id enim quantauis cura, studioque ducis vix obtineri potest. *Ab his Dauid*, inquit Iosephus,[d] *omnem iniuriam abstinuit, grauiter interminatus suis, ne vel cupiditate vel egestate, vel latendi spe impulsi quicquam violarent, sed pluris iustitiam facerent, & Dei voluntatem, cui nunquam placuerunt, qui in alienas res manus auide iniicerent. In hac disciplina suos continebat, putans se in hominem probum, & sua beneuolentia dignum hoc officium collocare.* sic Iosephus. Quæ disciplina hoc ægrius obseruari poterat, & laudabilius obseruabatur; quod & carebant stipendiis, & alioqui egentes, afflicti, obærati, & rapto viuere, quamuis ab hoste, assueti, multo iam tempore vagabantur.

[d] l. 6. c. 14.

Militũ sub Dauide disciplina.

XXV. *Et gratia illi à Nabale debita. Dauidis æquitas & comitas.*

Hoc ergo nomine non exiguam sibi gratiam deberi Dauid merito existimabat, præsertim cum Dauidis milites, vt fatebantur pastores,[e] essent ipsis pro muro tam in nocte, quam in die omnibus diebus, quibus pauerant apud eos greges. Et Dauid ipse, *vere frustra seruari omnia, quæ huius erant in deserto &c.* Itaque Dauid officii egregiè præstiti sibi recte conscius, ipsos eius pastores testes appellat, quamuis alioqui sub auaro Domino querulos, *Interroga*, inquit, *pueros tuos, & indicabunt tibi.* Hæc Dauidis æquitas fuit; vide iam eiusdem mansuetudi-

[e] c. 25. 16. 21

nem &

nem & comitatem, qua hominem agrestem & rusticanum, & opibus suis insolentem mitigare, & ad benigne faciendum inflectere conatus est: *Nunc ergo inueniant pueri tui gratiam in oculis tuis; in die enim bona venimus*, læta scilicet, qua exhilaratus, & auctus bonis à domino, gratificari soles amicis tuis tenuioribus, *quodcumque inuenerit manus tua*, quidquid placuerit accipere ac seponere de rebus tuis, si quid in promptu habueris, ad largiendum militi, qui non solum posita ad manum præda, quamuis vrgente fame, abstinuit; sed etiam, quasi mercede conductus foret, ad conseruandas res tuas intentus fuit, *da seruis tuis, & filio tuo Dauid.*

XXVI. *Nabalis responsio contumeliosa,*

CVMQVE venissent pueri Dauid locuti sunt ad Nabal omnia verba hæc, ex nomine Dauid, & siluerunt. Respondens autem Nabal pueris Dauid ait, *Quis est Dauid, & quis est filius Isai?* Incipit homo agrestis, & rusticanus à superba, & contumeliosa appellatione eius, quem, vt generum regis, honorare, vt virum militarem, tot instructum bellatoribus, ei ad nutum seruientibus, formidare debuerat; idemque sibi homo priuatus, ac plebeius, quod rex ipse Saul erga Dauidem permissum putat: pergit, *hodie increuerunt*, id est multiplicati sunt *serui qui fugiunt dominos suos*. Vide hominis importunitatem & audaciam, eos qui se fratres, filios, seruos, contribules eius dixerant, non solum agnoscere non dignatur, insuper etiam contumeliose seruos, & fugitiuos, ac rebelles appellat. Sequitur ipsa recusatio persimili modestia, atque humanitate condita. *Tollam ergo panes meos, & aquas meas, & carnes pecorum, quæ occidi tonsoribus meis, & dabo viris, quos nescio vnde sint.* Etsi nomine panum, & aquarum esculenta omnia & poculenta intelliguntur, ideoq. Abigail non aquas detulisse dicitur, sed duos vtres vini: aquam tamen nominatim recusare, quamuis venalem fuisse demus, perquam insolens, atque inhumanum est.

3. X.

Et inurbana recusatio.

XXVII. *Cui ascribenda hæc responsio, ebrietati.*

NEC satis apparet cui rei immoderatam hanc verborum intemperantiam ascribere possimus, [a] an consuetæ morum acerbitati, an præsenti cibi potusque intemperantiæ, vtrumque dici potest. Non enim omnium ebrietas hilaris est, & ad iucunditatem prona; sed ad modum eius, qui laxius potauit, sese attemperat. Itaque hominem asperum nacta atque austerum, & superbè tenuiores mordicantem, asperiorem reddidit, atque intolerantiorem. Certe quidem apparet hominem, si esset sobrius, non ita effusum iri in contumelias aduersus eos, quibus nihil esset facilius, aut etiam optatius, quam iustam aliquam nancisci occasionem vlciscendi, & beatas istas ædes, rebus omnibus redundantes excutiendi. In reditu quidem vxoris ebrium illum fuisse constat, sed & suspicari licet eum iam in discessu vino maduisse, quod re tota intellecta nihil eum monuerit, nullum de Dauide muneribus placando ei verbum fecerit: quod eo tum in statu esset, vt nemo posset ei loqui, & reuera Iosephus ait Abigæam, sic enim vocat, inscio marito, & per temulentiam sopito, ad Dauidem properasse. Probabilius tamen est Nabalem nondum accuratius perpotasse, siue quia matutinum hoc tempus fuit, vt ex abitu, redituque Abigailis intelligitur; siue quia conuiuium nondum cœptum erat, vt quinque illi arietes coctti, ab ea sublati significant. Itaque licet nondum vino confectus esset, ea tamen erat morum peruersitate, vt quasi rubum aculeatum, nemo eum posset impune attingere. Idque significant illa verba, *Et ipse est filius Belial, ita vt nemo possit ei loqui*, quin licet blanda locutus, probra recipiat; cum tamen messis soleat sementi respondere.

a vide Abul. q. 4. in c. 25.

An potius morum asperitati.

XXVIII. Regrediuntur milites; Dauid Nabalem adit iratus.

REGRESSI *sunt itaque pueri* Dauid *per viam suam, & reuersi venerunt, & nunciauerunt ei omnia verba quæ dixerat* [b] Nabal. *Tunc ait Dauid pueris suis. Accingatur vnusquisque gladio suo. Et accincti sunt singuli gladiis suis; accinctusque est & Dauid ense suo, & secuti sunt Dauid quasi quadringenti viri. Porro ducenti remanserunt ad sarcinas.* Subiungenda quoque videntur hoc loco illa, quæ inferius aliquantò referuntur, quasi inter eundum dicta; sed ante digressum quoque dicta esse, dum sumuntur arma, vero consentaneum est, & crebro in via repetita, vt notat Vatablus, versio eius habet, *dixerat autem Dauid. Vere, frustra seruaui omnia, quæ huius erant in deserto, & non periit quicquam de cunctis, quæ ad eum pertinebant, & reddidit malum pro bono*, contumelias scilicet, cum saltem gratiarum actionem reddere debuisset. *Hæc faciat Deus inimicis Dauid, & hæc addat, si reli-*

b c. 25. v. 13.

quero de omnibus quæ ad ipsum pertinent, vsque mane mingentem ad parietem. Nomine porro inimicorum suorum seipsum intelligit, ad molliendam imprecationem; quam in seipsum intorquere insanum videtur: vt cum dicturus esset, Ita me perdat Deus, dixerit, ita perdat Deus inimicos meos, nisi domum Nabal funditus deleuero, ad ipsos vsque canes; quæ est communis interpretum expositio. Vatab. Lyran. Abul.

Et sub imprecatione intentat eadem toti familiæ.

XXIX. *An sine culpa, non videri.*

1. In qua familia cum permulti essent innocentes, recte queri potest, an sine culpa tantam cladem, vnius ob noxam, toti familiæ inferre potuisset; atque adeo iureiurando se ad eam perpetrandam obstringere. Et primum clarum est vxorem, filios, seruos, reliquamque familiam, cuius nullum erat delictum in hoc toto negotio, sine scelere interfici non potuisse. Vetat enim diuina lex [a] filios pro parentum scelere supplicio affici, etsi filij vnum quid cũ patre efficere videantur; multo ergo minus cætera familia ob heri culpam necari potuit. Certum deinde est, ingrati hominis vitium ea pœna plecti non potuisse, vt ipse propterea morte affici, & omnia quæ ad eum pertinebant perire debuerint. Etsi enim Nabal obligationem moralem habuit agnoscendi benefactorem, & gratiam mutuam referendi, quod cum neglexerit in culpa fuit; ea tamen culpa tanta pœna expianda non fuit; imo [b] ne propter eam quidem in iudicium trahi potuit, cum nulla inter ipsos interuenisset legalis obligatio, vel contractus, vi cuius in ius ambulare cogeretur.

a Deut. 24. 16. Ezech 18. 20.

2. (margin)

b Abul. q. 5 in c. 25.

XXX. *Nabalis culpa præcipua.*

3. CERTVM est præterea deliquisse Nabalem, & pœnæ obnoxium fuisse; quod Dauidem, suosque contumeliis affecerit, eamque ob causam apud iudicem conueniri potuisse. Idque aut solum, aut maxime persequebatur Dauid; quo pertinet illa eiusdem Dauidis vox [c]. *Benedictus Dominus, qui iudicauit causam opprobrij mei, de manu Nabal;* Itaque Iosephus Dauidem dixisse refert, *non se tam agre ferre quod homo ingratus officij nihil rependeret, quam quod vltro conuitijs se impeteret, nulla vnquam affectus iniuria.* Non potuit tamen ipsemet in causa propria iudicem agere, aut iustitiæ administrum. Itaque si quò impetu animi ac voluntate ferebatur peruenisset, & Nabalem cum familia perdidisset, haud dubiè graui se crimine obligasset. Quod ipsemet minimè diffitetur, cum apud Abigailem gratias agit Deo, quod eius interuentu prohibitus sit effundere sanguinem, quod ea pœna esset atrocior, & vlcisci se manu propria, quod id esset illegitimum; & malum ei facere, quod esset iniustum. Et rursum audita morte Nabalis, [d] Deo benedicit, cuius prouidentia factum sit, vt ipse custodiretur à malo; id est prohiberetur ne graue peccatum admitteret.

c ca. 25. 39.

d v. 39.

4. Accedit quod non zelo iustitiæ, sed ardore iracundiæ ad hominem puniendum ferebatur, quod illa verba haud obscurè significant. *Benedicta tu quæ prohibuisti me hodie ne irem ad sanguinem, & vlciscerer me manu mea.* Quamuis enim ad regnum esset electus, viuo tamen Saule, iudicem agere non potuit.

XXXI. *An Dauid sola voluntate peccarit.*

VERVM enim vero cum res tota interueniente Abigaile discussa fuerit, an existimandum est culpam aliquam à Dauide fuisse contractam? Iosephus quid sentiret dissimulauit hoc loco, alibi autem [e] sententiam suam aperte declarauit, cum se Polybium Megapolitem demirari dixit, quod Antiochum periisse dixerit, quod conatus sit Dianæ templum, diripere. *Voluisse enim tantum*, inquit, *ac non etiam perfecisse sacrilegium non videtur res digna supplicio.* Τὸ γὰρ μηκέτι ποιῆσαι τὸ ἔργον βουλευσάμενον οὐκ ἔστι τιμωρίας ἄξιον. Verum id nos alio loco viderimus, nunc id tantum dicamus, consentaneum fuisse hunc errorem cæcitati Iudæorum, qui non viderent malitiam externi operis, ab interno consensu pendere, cum opus huiusmodi natura sua malum non sit, sed ex mala, atque illegitima voluntate sit malum; Illud autem, vt philosophi disputant, magis est tale, quod causa est vt tale sit alterum. Voluisse autem Dauidem id agere, quod malum fuisse hactenus probatum est, minime obscurum puto.

e l. 12. Ant. c. 13.

Iosephus arguitur.

XXXII. *peccasse reuera ob deliberatam male agendi voluntatem.*

RESPONDEMVS itaque cum Abulensi, [f] peccasse hac voluntate Dauidem, neque enim nuda fuit cogitatio, aut voluntas rationis vsum præueniens, sed firma, deliberatáque, quæ progrediatur ad executionem. Propterea enim & ipse arma cepit, & socios gladijs accingi iussit, & se accinxit itineri, & bonam eius partem confecit, donec occurrente Abigaile, de suscepto consilio de-

f q. 6. in ca. 25.

ductus est. Nec est, quod pro Iosepho, aut pro Dauide opponi possit, quod Dauid gratias egerit Deo, quia prohibitus fuerit ne malum faceret, [a] non enim negauit se male egisse volendo, sed male egisse in proximum; ideoque non dixit simpliciter, qui prohibuit ne malum facerem; sed, *qui prohibuit ne malum facerem tibi*. Nam qui vni sibi nocuit, pluribus grauissimè nocuisset. Et scriptura [b] cum homicidium, & adulterium in culpis Dauidis tantum numerare videtur, eas numerat quæ maxime eminent, & quarum comparatione cæteræ nullo numero esse videantur. Nam eadem scriptura, [c] & Dauid ipse culpam suam in numerando populo confitetur. *Peccaui*, inquit, *valde in hoc facto*; & infra, *Ego sum qui peccaui, Ego qui inique egi &c.*

a v. 34. & 39.
b 3. Reg. 15. 5.
c 2. Reg. 24. 10. v. 17.

XXXIII. *Et ob iusiurandum, siue imprecationem;*

IAM vero quod ad iusiurandum attinet, seu potius imprecationem, eam quoque vitiosam fuisse, consequens est ex ante dictis, cum in rem malam vsurpata fuerit, idque fatentur Abul. [d] & Caiet hoc loco, & ante eos August. [e] in sermone de decollatione Sancti Ioannis Baptistæ. *Iurauit*, inquit, [f] *S. Dauid eum occisurum se esse, erat enim armatus, & quod facile fuerat, & iuste facere ira persuadente videbatur, incautus iurationem fudit*, Et mox, *Iurauit temere, sed non impleuit iurationem maiore pietate.* Et iterum, *Ecce sanctus* Dauid *non quidem iratus sanguinem hominis fudit: sed eum falsum iurasse negare quis poterit?* Hæc & alia ibid. Dicere tamen quis possit non fuisse periurum Dauidem, & falsum fuisse iusiurandum, quod Theodoretus minarum vocat, siue imprecationem euentu non consilio, habuit enim intentionem exequendi quod imprecatus est. Casu autem mutato consilio, vt oportuit, falsa inuenta est: admodum tamen vt in re valde graui, culpabilis fuit.

d q. 7. in c. 25.
e habetur 22. q. 4. apud Grat.
f to. 10. p. 438. id Paris.
q. 58.

XXXIV. *Discit Abigail quæ gesta fuerant.*

SED redeamus ad Abigailem, quæ dum Dauid parat familiæ ipsius interitum, parat ipsa remedium. Nam vnus de famulis pastoribus nunciauit ei, quæ gesta fuerant dicens, *Ecce Dauid misit nuncios vt benedicerent domino nostro*, salutarent videlicet, bene precarentur, quod & fecerunt, multiplicem ei pacem desiderantes, vt benedictionem, quo modo scriptura sæpe loquitur, siue largitionem obtinerent, *& auersatus est eos*, Septuag. *& declinauit ab eis*; bonus famulus non auget, vt fit, sed minuit culpam heri sui, qui etiam cōtumeliis affecerat. Incipit autem causam agere Dauidis, vt culpam mariti vxor intelligat, eique prospiciat. *Homines isti boni satis fuerunt nobis*, vt milites videlicet, quorum bonitas non admodum perfecta est, vnde explicans subdit, *& non molesti*: quia tamen in Hebræo & Græco dicuntur fuisse valde boni, illud satis explicari possit, quantum ab ipsis, aut ab huiusmodi hominibus desiderari potuit; itaque sequitur; *nec quidquam aliquando periit omni tempore, quo fuimus conuersati cum eis in deserto.*

Et militum innocentiā.

ἀπέδεχα

XXXV. *Et gratiam*

AFFVIT vtique famulus hic superiori colloquio, itaque eandem init in referendo viam, quam illi in agendo; nam primum ostendit nihil illos nocuisse, deinde etiam profuisse, ac bene meritos esse. *Pro muro erant nobis*, inquit, *tam in nocte, quam in die, omnibus diebus, quibus pauimus apud eos greges*, adeo vt conductitios famulos agere viderentur. *Quamobrem considera, & recogita quid facias; quoniam completa est malitia aduersus virum tuum, & aduersus domum tuam* malitiam vocat pœnam, aitque ex præsumptione valde probabili, quæ ex verbis, signisque nunciorum colligi posset, definitum esse, ac statutum apud Dauidem, ingentem aliquam calamitatem in Nabalem, totamque eius familiam importare. Postremo paulo animosius, *Et ipse est filius Belial, ita vt nemo possit ei loqui*; ita videlicet vt responsum aliquod non acerbum auferat. Quo factum est, vt nemo nostrum quidquam in eorum gratiam mutire ausus fuerit, & auertere calamitatem, quæ imminet tam ipsi quam omnibus, quæ ad eum pertinent. Ita nimirum contingit acerbis ac morosis hominibus, vt cum maxime eorum intersit admoneri, monere, eos nemo audeat, quod veris amicis austero more & modo aditum præcluserint, in vtilitatem suam; quem vice versa in perniciem suam adulatoribus semper aperiūt. non in his erat prudētissima fœminarū Abigail, ad quā vltro famuli culpam heri sui deferūt, in præsentissimo familiæ periculo, ab eaq; non libēter audiūtur.

FESTINAVIT igitur Abigail hoc icta nuncio, malum sibi, suisque imminens anteuertere, & offensum Dauidem placere muneribus; eaque mitissima destinauit oratione condire, vt eadem opera vulneri quod auaritia &

acerbitas viri imposuerat, vxoris lenitas, liberalitasque mederetur. *Et tulit ducentos panes, & duos vtres vini, & quinque arietes coctos, & quinque sata polentæ.* siue quinque mensuras tosti farris, vt alii interpretantur. Septuag. habent quinque Ephi farinæ, quorum singula continent decem gomor, [a] gomor autem tantum mannæ continebat, quantum edacissimus quisque vno die comedere posset, vt alibi diximus. [b] Addidit & centum ligaturas vuæ passæ, quas ligaturas Septuag. in gomor vnum verterunt, & ducentas massas caricarum, siue cophinos ficuum desiccatarum; palathas Septuag. eadem significatione dixerunt. Hæc omnia Abigail imposuit asinis, dixitque pueris suis, *Præcedite me; ecce ego post tergum sequar vos.* Dixit enim fortasse in corde suo, vt olim Iacob. [c] *Placabo illum muneribus quæ præcedunt, & postea videbo illum.* Sed & hoc pertinebat ad accelerandum iter, quod onusta animalia, præsertim natura tardiora, lentius conficiunt.

[a] Exod. 16. 35.
[b] a.m. 2144 n. 191 cabus de figues. παλάθη.
[c] Gē. 32. v. 20

XXXVII. Eumq; adit

VIRO autem suo Nabal non indicauit profectionem suam, neque quidquam eorum, quæ facere aut dicere statuisset, ne ille morositate sua moras iniiceret festinanti, aut rem totam fortasse disturbaret homo duræ ceruicis; & præposterè parcus, ac profusus. Ascendit ergo asinum, [d] & insalutato hospite abiit, cumque *descenderet ad radices montis Carmeli*: nam ibi grex tondebatur, vt ante dictum est, [e] *Dauid & viri eius descendebant in occursum eius.* non quidem de industria, neque enim sciebant Abigailem ad se venire, sed casu: *quibus & illa occurrit.* *Cum autem vidisset Abigail Dauidem* appropinquantem, festina descendit de asino, & *procidit coram Dauid super faciem suam, & adorauit super terram, & cecidit ad pedes eius.* Nimirum videns Dauid recta ad se venientem mulierem, substitit cum suis, sicut & qui eam comitabantur famuli cum muneribus: statimque illa summa hæc demissionis argumenta edidit, & nixa genibus dixit, *In me sit Domine mi hæc iniquitas.* Id est, si placet vlcisci, quod in te iniquè factum est, in me vlciscere, veruntamen prius *loquatur obsecro ancilla tua in auribus tuis, & audi verba famulæ tuæ.*

[d] c. 25. 20.
[e] vers. 3.

Salutatque:

XXXVIII. Et pro marito causam agit.

AVDIAMVS & nos prudentissimam vtique, & natiuo artificio plenam orationem sapientissimæ mulieris, *Ne ponat oro Dominus meus rex cor suum, super virum istum iniquum Nabal; quoniam secundum nomen suum, stultus est, & stultitia est cum eo. Ego autem ancilla tua non vidi pueros tuos, domine mi, quos misisti. Nunc ergo domine mi, viuit Dominus, & viuit anima tua, qui prohibuit te ne venires in sanguinem, & saluauit manum tuam tibi*, innoxiam scilicet, & incruentam seruauit hactenus. *Et nunc fiant sicut Nabal inimici tui*, stulti, & contemptu potius, quam vltione digni, *& qui quærunt domino meo malum.* *Quapropter suscipe benedictionem hanc, quam attulit ancilla tua tibi domino meo, & da pueris qui sequuntur te dominum meum. Aufer iniquitatem famulæ tuæ*, remitte culpam cuius ego me ream facio: *faciens enim faciet Dominus tibi domino meo domum fidelem* stabilem scilicet & perseuerantem, *quia prælia domini, domine mi tu præliaris: malitia ergo*, aut crimen vllum, *non inueniatur in te, omnibus diebus vitæ tuæ.*

Dat munera.

XXXIX. Spondet Dauidi à Deo mercedē clementiæ.

SI *enim surrexerit aliquando homo persequens te, & quærens animam tuam, erit anima domini mei custodita, quasi in fasciculo viuentium, apud Dominum Deum tuum*, quasi eam Dominus sepositam haberet in fasciculo apud se, vt eam diutissime tibi conseruet, *porro inimicorum tuorum anima rotabitur, & quasi in impetu, & circulo fundæ*, proiicietur, ac dissipabitur. *Cum ergo fecerit Dominus tibi domino meo omnia, quæ locutus est bona de te, & constituerit te ducem super Israel, non erit tibi hoc in singultum, & in scrupulum cordis domino meo*, de quo scilicet ingemiscas, & animo angaris, *quod effuderis sanguinem innoxium*, qualis est plurimus in domo Nabal, quam tu statuebas disperdere, *aut ipse te vltus fueris. Et cum benefecerit Dominus domino meo, recordaberis ancillæ tuæ.* quæ tibi rectum consilium dederit. Quidam libri addunt, ἀγαθῶσαι αὐτῇ apud Abul. & *tu benefacies ei*, quod à Septuaginta interpretibus mutuatum est, nec in hebræo legitur, aut emendatis latinis. 4. 4. ex.

XL. Demissio animi Abigailis.

SED iuuat retexere, & quasi regustare mellitam orationem mirabilis fœminæ, quam victoria ipsa commendat. Vide itaque lector vt primùm totam se

ad flectendum iratum Dauidis animum, per summissionem, virtutem in primis amabilem componat, in exhibenda sæpius toto corpore reuerentia, in aspectu miti, in voce dulci, in facie decora, in decenti habitu, & honesto corporis cultu, in ore pleno gratiarum. Deinde eiusdem animum actu eximiæ charitatis in suos labefactat, cum se sponte offert ad pœnam subeundam pro culpa, à qua satis constabat ipsam immunem, atque alienam esse: quamquam vt culpa non careret, tanta animi demissio non modicam reatus partem expiabat. Hoc modo cum ita in beneuolentiam & iudicis & aduersarii sui irrepsisset, vt secundissimis auribus iam audiretur; modestè nihilominus postulat audientiam, eademque summissione mollissima ita totam condit orationem suam, vt tertio quoque verbo illum Dominum suum, se ancillam eius, & famulam appellitet. Quamuis ipsa tum nobili coniugio, ætate, amicis, opibusque floreret. Dauid autem fugitiuus esset & extorris, omnibus fortunis euersus, & insuper infestum haberet regem, & seruos eius in suam perniciem coniuratos. *Et charitas*

a vide Abul. q. 9. & 10 in c 25. Incipit porro à sapientissima & consultissima accusatione mariti sui,[a] quæ simul iustam Dauidis indignationem fateatur, & labefaciat, simul marito contemptum conciliet in salutem ipsius; vt ne vir tantus; (nam etiam regem vocat, quamuis ea vox hebraicè, aut græcè non legatur, sit tamen extremæ huic orationi plane consentanea) ne vir tantus inquam, bellator fortissimus, regius gener, regni candidatus, rex designatus à Deo, eiusque iussu inunctus in regem, hominem stultum iuxta nomen suum, ebriosum, decori & honestatis expertem; hominem contemptu & irrisione, quam ira digniorem; quasi idoneum aduersarium sibi delegisse videatur; qui recte norit aquilam non captare muscas, nec decere regem Israel canem mortuum, vel pulicem viuum persequi, vnde non sibi minus dedecoris, quam illi detrimenti afferat. Et quoniam Dauid obiicere poterat, pertinuisse ad ipsam, quæ stolidum nosset maritum suum, hanc à se, & nunciis suis auertere contumeliam, & stulti hominis stultitiam anteuertere; excusat opportunè absentiam suam, qua factum fuerit, vt ne visi quidem ab ea fuerint legati Dauidis; ne scilicet eidem iniuriæ, & ingratæ auaritiæ affinis, aut conscia fuisse videatur; sed officiosam potius, & liberalem gessisse voluntatem, vt res ipsa nunc probat. *XLI. Sapientia eius in accusando marito.* *Excusat absentiam.*

b vers. 26. Tvm gratias agit Deo,[b] & Dauidi callidè gratulatur, quasi diuinitus prohibitus sit à fundendo sanguine innocente cum noxio, & ab huiusmodi peccato sit factus immunis, callide inquam gratulatur. Etsi enim nesciret mutatam adhuc Dauidis voluntatem, cum tamen quasi rem certam asseuerat, ostendit se nullo modo dubitare, quin Dauid præbiturus sit assensum petitioni suæ,[c] vt sic verecundetur non assentiri, & certam eius spem confundere. Hanc sapientem gratulationem, sequitur partim votum de inimicis, vt huiusmodi fiant, vt à Dauide tuto contemni possint; vel vt illis contingat, vt in potestatem eius veniant, sicut Nabal, à quo interficiendo, domoque eius euertenda nemo illum, si velit, prohibere possit: partim liberalis muneris allati largitio, qua redimere optat præcedentem viri sui culpam, quam quasi suam sibi tribui, sibi ignosci, ac condonari precatur. Et quoniam parua hæc gratia reputari poterat, triplicem illi à Deo mercedem pollicetur. *XLII. Prudens gratulatio Dauidi facta.* *c Abul. q. 10*

d vers. 28. Et primum quidem quasi vaticinans, regiam dignitatem, & familiam ei prædicit,[d] non exigui temporis, vt Saulis domum, sed stabilem & constantem, fidelem Deo & sibi; quod iure sperandum sit ei; quoniam non nisi pro iustitia bellum gerit, ad Domini gloriam, & Reipub. vtilitatem. Ex quo subintelligitur à bello contra Nabalem, totamque eius familiam, quod non possit non esse iniustum, & ab omni iniustitia & malitia, animum ipsi in omnem vitam auertendum esse. Secundo pollicetur ei mercedem paris apud Deum misericordiæ & gratiæ, vt sicut ipse pepercerit inimico suo; & male de se meritum, immunem à merita pœna abire permiserit; ita Deus eum liberum ab hostium suorum conatibus reddat, stabili vitæ diuturnitate florentem; inimicos autem eius vagos, profugosque, tanquam lapides è funda rotatos, & circumactos. Tertio pacem conscientiæ, & tranquillitatem spondet; *XLIII. Eius triplex merces huius veniæ gratia.*

quæ alioqui in medio gaudiorum, & prosperitatum suarum eum perturbatura, & lancinatura esset; propter vltionem in propria causa sumptam. Cuius rei eo maiorem sensum habiturus sit, quo ipse mitiore sit ingenio, & sponte sua à fundendo humano sanguine alieniore. Hæc autem omnia eum experientia probaturum significat, cum ait eum memorem fore ancillæ suæ, id est eorum quæ ipsi Abigail hodie quasi coniectando prædixisset.

XLIV. *Dauid exoratur ab Abigaile.* DAVID autem intimis affectus sensibus oratione Abigailis, [a] quam libenter, sine vlla interpellatione, auribus accepit, animisque; diuinæ prouidentiæ gratias agit, de suscitata hac muliere, cuius mitissima oratione flexus esset, & à cogitato scelere abductus. *Benedictus*, inquit, *Dominus Deus Israel, qui misit te hodie in occursum meum, & benedictum eloquium tuum, & benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie, ne irem ad sanguinem, & vlciscerer me manu mea;* qui sciam illi reseruandam esse vindictam qui ait, *mea est vltio, & ego retribuam in tempore.* [b] vnius porro eiusdemque boni, & reuocationis à suscepto facinore Deum agnoscit authorem, vt causam primariam, & Abigailem, vt instrumentum, ideoque subdit, *Alioqui viuit Dominus Deus Israel, qui prohibuit ne malum facerem tibi; nisi cito venisses in occursum mihi, non remansisset Nabal vsque ad lucem matutinam mingens ad parietem.* id est Nabali, est enim dandi casus, alii legunt *de Nabal*, siue de familia eius, vel canis, vel masculus humani generis.

a c.25.v.32. 5 ex. b Deu.32.35

Et accepit munera. *Suscepit ergo Dauid de manu eius omnia, quæ attulerat ei: dixitque ei, vade pacifice in domum tuam, ecce audiui vocem tuam, & honoraui faciem tuam.* Feci te videlicet voti compotem, acquieui postulatis tuis, ob honorem, & amorem tui. Vice versa confundere faciem alicuius quidpiam postulantis, est ei recusare postulata, ex quo fiat vt postulans confusus abscedat. [c]

c 3.Reg.2.20.

XLV. *Redit ad virum suũ ebrium.* VENIT *autem Abigail ad Nabal. & ecce erat ei conuiuium in domo eius, quasi conuiuium regis,* [d] propter ciborum abundãtiam, & conuiuarum multitudinem, quamuis Abigail non pauca in munus sustulisset: vt intelligas, quod ante dixi, hominem præpostere parcum & profusum. *Et erat cor Nabal iucundum* præter solitum, ex copia nimia cibi potusque, *erat enim ebrius nimis.* Sapiens autem Abigail cedens vino, & agnoscens importunissimum admonitioni tempus, *non indicauit ei verbum pusillum, aut grande vsque mane;* ne forte pro innatæ acerbitate naturæ, ac morum, ex nimio vino in furorem versus, ea faceret, quæ Dauid facturus erat, sicque extinctum vna ex parte incendium, ex altera inflammaret. *Diluculo autem*

d c.25.v.36

Eius stupor *cum digessisset vinum Nabal, indicauit ei vxor sua verba hæc, & emortuum est cor eius intrinsecus, & factus est quasi lapis.* 6. Hæsit scilicet stupore perculsus, sine sensu propemodum & motu, præ timore & apprehensione mali, in quod tantum non deuenisset Nec legitur aut Deo, aut vxori gratias egisse, aut morum emendationem aliquam promisisse.

6 ex.

XLVI. *Nabalis mors.* QVANQVAM ne diuturnior quidem ei ad emendationem vita super fuit, *Cum enim pertransissent decem dies,* [e] *percussit Dominus Nabal*, siue peste, siue quauis alia plaga, vt ait Abul. *& mortuus est.* Caiet. vult dici percussum à Deo, ad tollendam suspicionem humanæ interfectionis. Lyranus, ad significandum non fuisse mortuum morte naturali, sed accelerata Dei vltione. Iosephus de hac morte, *sequenti vero die*, inquit, *posteaquam sobrio rem totam exposuisset in tantum mœrorem eum coniecit, vt toto corpore sideratus, decima post die mortem obiret.* Sideratum vocat Gelenius. quasi noxii sideris afflatu percussum, nulla morbi extrinsecus apparente causa, græcè habetur, τοῦ δ' αὐτοῦ νεκρωθῆναι τὸ σῶμα. totum in ipso corpus emortuum: iuxta hebræos & Septuag. Ita vindicauit Dominus famulum suum Dauidem ab iniuria Nabalis, cuius & duriciam, & inhumanitatem, & ebrietatem castigauit. Dauidem autem à perpetrando facinore, ob quod toto regno male audisset, tanquam prædonum antesignanus, & sicarius, singulari fauore prohibuit.

e c.25.v.38

XLVII. *Lætatus inde Dauid, & quatenus.* IDEOQVE lætatus est Dauid, non de ruina eius, sed de diuina iustitia; & à se vitato nunc, & in posterum tot cædium, tantæque vastitatis periculo nam fieri poterat vt leui quapiam occasione recrudesceret dolor, quem vindicta sequeretur. & lætus ait, [f] *Benedictus Dominus, qui iudicauit causam opprobrii mei de manu Nabal.* Nec iudicauit solum, sed debitam etiam pœnam de sonte repetiit, *& seruum suum custodiuit à malo, & malitiam Nabal reddidit Dominus in caput eius.* Sicque vere

f c.25.39.

dicere potuit Dauid [a] *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis:* Quia enim non reddidit malum pro malo, & meritum apud Deum, & pacem conscientiæ consecutus est, & in diuina prouidentia lætatus est. De malo autem Nabalis, vt malum eius fuit gaudere non potuit; id enim ab odio proficiscitur, & animum offensione adhuc exulceratum sapit.

a Psal. 7.5.

CÆTERVM Dauid animaduersa in Abigaïle eximia virtute atque prudentia, quam etiam venustatis comitabatur decor, sublato iam impedimento contrahendi cum ea coniugij, eam sibi vxorem missis nunciis postulauit. Quantum autem temporis interiectum fuerit, traditum non est. Vnum atque alterũ mensem luctui datum existimare par est. Certè plerisque in locis, quæ ante elapsum annum ad nouas conuolant nuptias nota non carent, vt infra in nuptiis Bethsabeæ dicemus. [b] At matrimoniorũ causa laxior erat apud Hebræos, propter diuortia, & vxorum multitudinem. Post duos ergo circiter menses, expleto luctus tempore, misit Dauid nuncios ad Abigaïlem, qui ei nuptias cum Dauide offerrent. In quas illa non ægrè consensit, intelligens se ad longè maiorem dignitatẽ, & multo melioris coniugis consuetudinem vltro vocari. Itaque magna cum reuerentia, animique summissione oblatum honorem amplexa est. Sic enim Scriptura loquitur. *Quæ consurgens adorauit prona in terram*, & quasi præsentem alloqueretur Dauidem, ait *Ecce famula tua sit in ancillam, vt lauet pedes seruorum Domini mei.*

XLIII. *petit Abigail vxorẽ.*

b 2. Dauid 19.n.16.

QVO illi accepto consensu, rem quamprimum in desertum referunt ad Dauidem, aliqua nunc quiete à Saule fruentem; & scilicet intelligendum est prudentem fœminam aliquid temporis postulasse, quo pararet ea, quæ sibi suisque, ad hanc celebritatem conuenire videbantur. Itaque quod festinasse dicitur, ac surrexisse Abigaïl, non ad repentinam ac subitam profectionem cum nunciis referendum puto, sed ad diligentiam adhibitam in se suisque præparandis, ad omnem nuptiarum apparatum, qui sæpe multi temporis est. Nam quod mox dicitur secuta nuncios, non ita accipitur, quod illos primos habuerit comites itineris sui, sed quod illi præcesserint aliquanto tempore, ipsaque deinde se inviam cum pedissequis dederit, vtique & cognatis, & famulis; & nonnullis de cohorte Dauidis, nuptias principis sui cohonestatibus. Et Iosephus author est eam cum omni suo apparatu & cultu venisse. Paratis ergo diligenter omnibus quæ ad nuptias, & ad vitam campestrem erant necessaria, eisque præmissis, *ascendit ipsa super asinum, & quinque puellæ ierunt cum ea, pedissequæ eius,*
7 *& secuta est nuncios Dauid, & facta est illi vxor.*

XLIX. *Et impetrat*

Parantur nuptiæ.

SED *& Achinoam accepit Dauid de Iesraël.* Iosephus autem ait ex Abesaro oppido oriundam, quod oppidum nusquam in sacris literis, aut apud Hieronymum, vel Adrichomium reperitur. Iesraël autem nobilis erat ciuitas in tribu Iuda: *& fuit vtraque vxor eius.* Iosephus ait Achinoam ante ductam fuisse à Dauide: cui sententiæ fauet, quod libro sequenti [c] Ammon primogenitus Dauidis, filius Achinoam fuisse dicitur: & vbicumque de vxoribus Dauidis agitur, Achinoam primo loco nominatur. [d] Itaque non recte Comestor tertiam hanc fuisse tradit. Abulensis quoq; prius ductam putat Abigaïlem quam Abinoam, [e] sed rectius Achinoa præcedit Abigaïlem. Minime tamen dubium est quin primo loco ponenda sit Michol, non solum dignitate, sed etiam tempore; sed sterilitas eius illi obfuit ne cum cæteris censerentur. Eam Saul in diuturna Dauidis absentia dedit Phalti, filio Lais,
8 qui erat de Gallim ciuitate tribus Beniamin, cuius meminit Isaias. [f] Erat quoq; alia Gallim in tribu Ruben, sed Saul qui erat de tribu Beniamin, in sua tribu filiam suam nuptui dedit. Refert autem ex Hebræis Lyranus Micholem ab illo Phalli intactam cõseruatam, quod eam alioqui rursus in coniugem Dauid accepturus non erat. Id refertur apud Hiero. in tradit. Quod mihi non satis Hebræi probant, neque Abulen. [g] Id enim valet in repudiatis vxoribus, vt constat ex Ierem. [h] non in Michole quæ repudiata non fuit.

L. *Altera eius vxor Achinoa.*

c 2. Reg. 3.2.
d 1. 5. v. 27. 3. & cap 30. 5. 1 par. 3. 1.
e q. 16. in ca. 25.
f cap. 10. v. 30.
g q. 19. & 10 in c. 25. & 1. q. 13. in c. 3. 2. Reg.
h c. 3. 1.

ITAQVE non caruit culpa Michol, quæ viuente marito consensit accipere virum alterum, simulque facta est duorum virorum vxor; quod est contra legem naturæ, & rationem matrimonij, neque potest dici Dauidem à Michole repudia-

LI. *Prima omnium Michol.*

tum, ſiue quia id ius mulieribus nunquam fuit, ſiue quia Michol diligebat Dauidem, ideoque inuita alteri viro à patre tradita eſt; ſed non debuit aſſentiri adulterino coniugio, ne morte quidem propoſita. [a] Itaque in adulterio vixit, donec à Dauide reuocata eſt. [b] ac ne Phalti quidem alterius viri vxorem; ſibi potuit copulare coniugio; quamuis enim illam nollet attingere, hoc ipſo tamen quod eam haberet in domo ſua, cenſeri omnino poterat vulgò, ea tanquam vxore vti; itaque Michol infamiam ſubibat adulterij. Hoc autem ipſo quod illam poſtea dimiſit inuitus & plorans, intelligi poteſt, cum non retinuiſſe illam duntaxat, vt regi gratificaretur: vt pluribus diſputat Abul.

ſecundum eius coniugiũ quale.

a Abul c. 18. & 19. in c. 25. b 2. Reg. 3. 14.

loc. cit.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2977. SAVLIS 16.

1. N. II. SEctarii quoq. in hac ſunt ſententia, in quibus Sethus Caluiſius, Heluicus, Codomanus, Capellus, ſecutus Clementem Alexand. & alii.

2. Ibid. Hebræi in Seder holam c.13. quos ſequitur Genebr. in Chron. aiunt Samuelem mortuũ 4. menſibus ante Saulis obitum, ſed probant ineptiſſimè, quia ſcilicet 4. menſibus Dauid manſit apud Philiſthæos. Itaque ponunt Dauidem ſtatim a morte Samuelis abiiſſe ad Philiſthæos, quod probare non poſſunt. Imo ſequendo ſeriem narrationis Scripturæ, interiecta eſt res geſta cum Nabale, ſecuta mors eius, & luctus, & Abigailis nuptię, quæ non parum ſibi temporis vendicant; quo tempore Saul fractus recẽti humanitate, & clementia Dauidis erga ſe, eum quietum reliquit, donec a Ziphæis incitatus, ad priorem reuertit inſaniam. Gordonus noſter vtrumque eodem anno mortuum putat, c.9. chron. n.10. Idque firmari poteſt ex Ra. Dauid, qui ait 7. menſes inter vtrumq. funus interceſſiſſe: in theſ. heb in voce יום Ego perſto in ſententia, neq. Clementem & Ioſephum deſero.

3. N. XXVI. Perſpicuum eſt contemptim fieri interrogationem hanc à Nabale, nec cauſa noſcendi Dauidem, ſed inſultandi. Ioſephus autem neque græco, neq. hebræo conſentiens. *Percõtatus*, inquit, *quis eſſet Dauid, vt audiuit eſſe Ieſſei filiũ*, &c. Neſciebat videlicet Nabal Dauid, qui iamdudum eodem in deſerto morabatur, & a multis annis toto regno celebrabatur: vt ſi qui alij eſſent Dauides, adiectione patris agnoſcendi eſſent & diſtinguendi; non hic, qui patre notior erat & clarior. Quod item dixit Nabal de ſeruorum multitudine, prout habetur in hebræo, & græco, id Ioſeph. pro arbitrio mutans, *Nunc*, inquit, *fugitiui relictis dominis, inſolenter, ac ſuperbe ſe gerunt*, μεγαλοφρονοῦσι, ἐ σεμνυνόνται. At 70. πληθυνθήσονται οἱ δοῦλοι.

4. N. XXIII. Ea verba, *& tu benefacies ei*, gloſſema quoddam fuit, quod illam recordationem, beneficentiam interpretaretur. Quod mirum eſt a Toſtat. non animaduerſum, q.12. in c.25. cum tamen hoc loco hebręum textum conſuluiſſet. Nec ſatis congruit huic tempori, aut loco iſta petitio.

5. N. XXIII. Septuag. habent εὐλογητὸς ὁ τρόπος σου, modus & agendi ratio, in hebræo Arias vertit *diſcretio tua*, Vatab. *prudentia tua*, Tigurina, *gratiam habeo moribus tuis feſtiuiſſimis*. non bene. Laudat enim apte & congruenter loco & tempori loquentem ſapientiam, non mores.

6. N. XXV. Hunc tantum ſtuporem Rabbini tribuunt triſtitiæ, quod ſibi videretur in paupertatem redactus. Apud Abul. ante q. 14. rectius multo dicatur timor; etſi is eſt de futuris rebus. Nam apprehenſio retrahit præteritum, & repræſentat; eoq. perculſus homo, ſtupet immobilis, quaſi ſenſu & vita carens; rerum autem iactura iram accenderet, non ſtuporem afferret. Recte dixerint Rabbini, *lumen oculorũ meorum & ipſum non eſt mecum*. Velamentum enim quod poſitum eſt ſuper eorum oculos, non niſi per Chriſtum tolli poteſt.

7. N. XLII. Dubium eſt an hæ pediſſequæ pedibus iter confecerint. Id videtur ex hebræo affirmari poſſe, idq. putat Abul. & breuis erat via, & vnius tãtum aſini fit mentio, qui honoris cauſa dominæ deſtinatus erat.

8. N. I. Corrigendus eſt Ioſephi textus græcus & latinus: in illo enim legendum eſt τῷ Φαλτιῷ nõ Φελτίᾳ, in latino vero *pater Phaltiæ Liſi filio elocauit* non vt ibi legit *Liſo Phaltiæ filio*. Id enim falſũ eſſe ex hoc loco, 1. Reg. 25. 44. & 2. Reg. 3. 15. perſpicuum eſt.

ANNVS MVNDI 2978. DILVVII 1322. 5ª. ÆTATIS. 39
EXITVS AB ÆGYPTO 435. ARCÆ IN CARIATH. 38.
SAVLIS REGIS 17. ABIATHARIS. PONTIF. 4.
DAVIDIS 29. TROIÆ 107. DERCYLLI
28. IMPER. ASSYRIORVM 1047.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1075.

ADMIRABILIS Dauidis in regem suum, quantumuis male de se meritum, mansuetudo & charitas, non solum in præsentia lacrymas illi, & vocem veræ confessionis expressit: sed in plurimos etiam menses incensam illius interficiendi cupiditatem extinxit, vt ratio postulat, & silentium Scripturæ, quæ omnia Dauidis gesta exacte persequitur, abunde loquitur. Quo tempore defunctus est Samuel, & Dauid deserta loca incoluit, multa cum Deo familiaritate vsus est, psalmos in eius laudem, & miseriarum suarum deplorationem plurimos edidit; & decantauit ipse primus, siluas diuinis laudibus assuescere; easque iucunde resonare docens. Eodem etiam tempore quæ de Nabale, & Abigaïle narrata sunt, contigerunt. Quibus si etiam nuptias Achinoam adiunxeris, facile hæc totum præcedentem annum absumpsisse concedes. Nam quod hoc anno vnctum fuisse Dauidem à Samuele in medio fratrum eius, cum attigisset vigesimum nonum ætatis annum affirmat chronicum Hebræorum, [a] vehementer errat, vt non semel diximus, & quidem necessario, propter biennium tantum tributum regno Saulis, & 20. annos arcæ in Cariathiarim. Nos autem hunc decimum [b] à prima Dauidis vnctione numeramus annum, apta, & vndique cõgruente cum Scriptura chronologia.

I. Nonnulla Dauidis quies, & ratio temporis.

Inepta Hebræorũ chronologia

[a] Seder olã ca. 13.

[b] an. Dauid 10.

CVM autem beneficii memoria benefactoris absentia sensim obliteraretur; & interim viueret in pectore acerbissimus ille dolor amittendi regni in sua familia, quod iam vndique probe stabilitum videbatur; & tantum malum ex vnius hominis morte pendere intelligeret Saul, eoque sublato tuta sibi, suisque omnia futura persuasum haberet; sæpe de illo perdendo mentem subibat cogitatio, sæpe recursabat voluntas. Et quamuis se iniustè, atque ingratè facere & intelligeret, & fateretur ipse; regnandi tamen causa, vt capitalis ille Etheocles, [c] & secundum eum Iulius Cæsar, ius violari posse arbitrabatur: cæteris rebus pietatem coli oportere. Cum ergo hæc vulgo ignota non essent. (Nam quæ ab aliquot annis Saul contra Dauidem perpetrarat, in omnium oculis gesta fuerant) Ziphæi eius cupiditati, quasi vnguis in vlcere, oportune adfuerunt, & aliquo modo alternantem, in deteriorem partem perpulerunt.

II. Saul redit ad ingeniũ.

[c] Cic. 3. offi.

ZIPHÆI ergo sibi male conscij, & Dauidis inimici vltro facti, futuram eius felicitatem, quam vel ex ipso Saule audire potuerant, dũ nuper cum Dauide loqueretur, vitamque se illi debere fateretur, sibi perniciosam fore arbitrabantur. Itaque quem iam vulnerauerant, occisum volebant, vt eius morte tuti ab infamia, periculoque viuerent. Opportunè igitur & sibi, & Sauli venerunt Ziphæi, quos etiam mouebat, quod magnam à Saule gratiam erant inituri: venerunt autem in Gabaa, vbi habitabat Saul dicentes, *Ecce Dauid absconditus est in colle Hachila, quæ est ex aduerso solitudinis*, id est in extremo deserti [d] ad dexteram illius partem. Quo accepto nuncio non dixit Saul Ziphæis: Quid frustra turbatis quietem meam, dum mihi gratificari conamini? & suadetis ea moliri quæ fieri nequeunt, ea mouere quæ sunt immobilia, ea comprehendere quæ attingi non possunt. Quoties ego spe irrita eam prædam persecutus sum, nec quidquam præter dedecus acquisiui? Nuper captus erat cum suis, nec vllum patebat effugium, num capti potuere capi? Et quis nisi egregiè improbus, mihi author sit, vt eius vitam quæram, cui debeo meam; eum coner morte mulctare, qui oram mihi chlamy-

III. Instigantibus Ziphæis & quare. 1.

2. Quorã Saule cohibitos oportuit.

[d] supr. c. 23. 19.

dis abscidit, cum posset caput. Non sic ille non sic, non tanta male sano sapientia.

IV. *Exit contra Dauidem.*

SVRREXIT enim *& descendit in desertum Ziph, & cum eo* illa *tria millia virorum de electis Israel,* [a] *vt quæreret Dauid in deserto Ziph, & castrametatus est in Gabaa Hachila,* id est in colle, siue excelso loco, vt vndiq; circumspicere liberius, & hostē quamuis in partem se mouentem videre possent. Non enim Gabaa hoc loco proprium est nomen, sed commune. Interim autem dum Ziphæi Saulem adeunt, Dauid inspirante Domino, ex eo colle migrauit in interiorem solitudinem, sicque confusi sunt Ziphæi, non reperto Dauide, vbi eum latere dixerant; ibique inaudiuit Saulem venisse in desertum, *Videns*, ait, *quod venisset Saul post se in desertum, misit exploratores, & didicit quòd illuc venisset certissime.* Potest etiam hic locus propter illud *videns*, quod constanter habetur in omnibus linguis sic explicari. Cum Dauid per speculatores suos à longe vidisset turbam cum Saule venientem, suspicatus quidem est quod res erat, id tamen propter loci distantiam, non erat satis exploratum. Nec putabat fortasse Dauid Saulem oblitum esse accepti à se nuper maximi beneficij, vt iterum eundem furorem furere animum induxisset: sed mox emissis exploratoribus, certissime, & absque vlla dubitatione cognouit adesse regem.

Quod resciuit Dauid, per exploratores.

[a] vide sup. Saul 15 nu. 4

V. *Et adit ipsemet clam Saulem,*

ET *surrexit Dauid clam, & venit ad locum vbi erat Saul.* Id factum ementito habitu Lyranus existimat: dici etiam posset venisse per fidos exploratores; quibus tanquam sibimet ipsi fidebat; sicut supra diximus vidisse per speculatores. Sed videre etiam potuit tentorium, ex tuto & remoto aliquo loco, vt vult Abulens. [b] & agnoscere id ad regem pertinere, eique in proximam noctem ad dormiendū præparatum esse. Vidisse quoque illi vicinum Abneris tentorium. Dormientes autem in tentorio, hoc ipso quod erant in tentorio à longe videre non potuit, aut priusquam in castra descenderet, sed dormientes vidisse dicitur, quia reuera dormiebant, & ipse nullum ibi motum animaduertebat; magnam quoque populi partem circumfusam iacentem videbat, vt solent qui ex defatigatione quiescunt, aut dormiunt, putauit eos dormire, sicut reuera dormiebant; Itaque factus animosior statuit ad ipsa castra Saulis penetrare. Et conuersus ad viæ comites Achimelechum Hethæum, & Abisai filium Saruiæ, fratrem Ioab, propterea que suum ex sorore nepotem. *Quis descendet*, inquit, *mecum ad Saul in castra?*

postquam à longe explorauit.

[b] q. 5. in c. 26.

VI. *An temere adierit,*

AVDAX omnino facinus aggreditur Dauid, & quod, rem ex humanæ prudentiæ regulis metientibus, etiam temerarium videri possit, & ad Dei tentationem pertinere; cum sine necessitate in illud se periculum coniiciat, vnde humanitus se expedire non possit. Nam prodigij instar est in castris regiis, neque prope regē, neque remotius aliquanto ab eo, vllum fuisse excubitorem qui vigilaret, vel ad eius ingressum in castra leuiter expergefieret, vt contingit iis qui dormiunt inuiti, & clamore socios expergefaceret, à quibus circumfusi, gladiis momento confoderentur. Dormiebant illi quidem omnes reuera, & grauissimo diuinitus oppressi somno iacebāt; verum id ignorabat Dauid; neque prudenter sibi persuadere poterat ita rem habere. Neque enim videre potuit omnes dormientes, sed aliquos duntaxat, itaque dicendum videtur cum Abulensi. [c] Dauidem sine dubio grauissimo se periculo exposuisse. Non peccasse tamen, quia ad tam arduum opus diuinitus mouebatur; & se ab eo ad id suscipiendum impelli sciebat. Qui autem spiritu Dei aguntur, communi legi non subiacent, vt docet Apostolus. [d] Volebat autem Dominus, iterato clementiæ miraculo, gloriosum apud omnes, & amabilem reddere Dauidem; & Saulem autem grauissimo pudore confundere; qui talem virum, & talem erga se, ingratissimus morti tradere nefario scelere moliretur.

aut potius Dei instinctu.

[c] q. 5. in c. 26.

[d] Gal. 5. Rom. 8.14

VII. *Cum vnico socio in castra venit, & cur.*

NIHILOMINVS Dauid cum duos secum haberet socios, & vtrumque animis, viribusque, fortissimum, & sine dubio expeditum ad iaciendam eandem aleā; ex prudentiæ tamen legibus cum vno tantum in castra irrepere statuit. [e] Cum enim pugnandum non esset, sed sumendum aliquod signum, quo ipsum in castris fuisse probaretur, & regem in sua potestate habuisse, eo tutius dormientiū castra adiri potuerunt, quo à paucioribus adirentur; plures enim facilius stre-

[e] Abul. q. 6. & 7. in c. 26.

pitum edunt, quam pauciores. Nec tamen solus ire voluit, siue quia animus ex societate crescit, viri præsertim egregij, & cui tuto fidere possis: siue quia voluit dominus Dauidem secundò ostendere, non solum habere ipsum satis animi ad abstinendum à cæde hominis inimicissimi, atque nocentissimi; sed ad aliũ quoque ab eodem facinore reuocandum. Cum ergo quæsisset Dauid vter descensurus esset secum in castra, & contigisset Abisai priorem respondere, illo assumpto, alterum iussit eorum reditum præstolari.

a 1. Reg. 26. 7.

VIII. *Abisai optat Saulem interficere.*

Venervnt *ergo Dauid* [a] *& Abisai ad populum nocte*, nec ignes per castra deerant, & iam ante noctem loca notauerant dudum sibi nota, *& inuenerunt Saul iacentem, & dormientem in tentorio, & hastam fixam in terra ad caput eius: Abner autem, & populum dormientes in circuitu eius.* Tanta opportunitas temporis ac loci, ipsaque regis hasta ad facinus inuitabant. Motus itaque Abisai, Dauidi ad aurem insusurrat, *Conclusit Deus inimicum tuum hodie in manus tuas; nunc ergo perfodiam eum lancea in terra semel, & secundò opus non erit.* Non ausus est Abisai tantum facinus iniussus aggredi; etsi putaret Dauidem non alia de causa in regis tentorium venisse; nec iam vltra velle parcere illi, qui post tam insigne beneficium, ab eo acceptum nuper in spelunca, non dubitasset iterum ei mortem aperte totis castris machinari; quique perspicuè doceret desperatam esse eius hominis sanitatem, qui tanto accepto beneficio, furere non desineret aduersus benefactorem. Sed Dominus, qui aliam Sauli mortis viam parabat, non permisit, vt auderet Abisai ex tacita & interpretatiua vt aiunt voluntate, Saulem confodere; sed cohibuit impetum, vt linguam prius moueret quam manum, & sic pro consensu prohibitionem acciperet.

Repugnat Dauid.

b l. 3. offic. c. 2.

IX. *Mirabili virtute, ex Ambros.*

Miratvr hanc Dauidis virtutem S. Ambrosius, [b] & maiorem ostendit quam Philosophia ethnicorum suspicari posset, quæ pene apicem virtutis putet, etiam spe impunitatis, & ignorationis proposita, non peccare, contra quam fecisset Gyges cum annulo suo. *Quid mihi opus est*, inquit, *figmento anuli, cum possim docere ex rebus gestis, quod vir sapiens cum sibi in peccato non solum latendum, sed etiam regnandum videret, si peccatum admitteret: contra autem periculum salutis cerneret si declinaret flagitium; eligere tamen magis salutis periculum, vt vacaret flagitio, quam flagitium, quo sibi regnum pararet. Denique Dauid cum fugeret à facie regis Saul, cum eum rex cum tribus millibus virorum electorum ad inferendam necem in deserto quæreret, ingressus in castra regis, cum dormientem offendisset, non solum ipse non percussit, sed etiam protexit, ne ab alio, qui simul ingressus fuerat, perimeretur.* Et infra, *Et cum hoc diceret, timebat tamen insidias eius, & fugit, sedem exilio mutans. Nec tamen salutem prætulit innocentiæ, cum iam secundò facultate sibi tributa regis necandi, noluisset vti occasionis beneficio: quæ & securitatem salutis metuenti, & regnum offerebat exuli.* Hæc S. Ambros.

X. *Prohibet eã cædem Dauid,*

& merito.

E t *dixit Dauid ad Abisai, ne interficias eum; quis enim extendet manum suam in Christũ Domini, & innocens erit?* Alia Dauidi mens, animusque, quam Romano illi principi Sexto Põpeio, qui Nauarcho suggerẽti inimici mortem, factum, inquit, oportuit, non dictum. Viuente scilicet in pectore appetitu vindictæ, sed tantisper propter fidem datam retento, ac represso. Vetat itaque Dauid Saulem interfici: neque enim in eam cædem poterat sine crimine assensum præbere, neque Abisai eam vel exequi potuit, vel optare, vel suadere alteri sine peccato, videlicet contra ordinem iuris, vt qui priuatus esset, nec vitam aduersus inuasorem tutaretur. Cum autem illi ius non esset occidendi, vel triobolarem hominem, quanto minus patrem ac principem populi, & principem suum, cui debebat timorem, honorem, amorem, & cultum; & principem diuina vnctione redditum sacrosanctum, vt immane parricidium horribili sacrilegio cumularetur. Erat in Saule satis superque causæ vt occidi posset, sed à iudice suo Deo, non à Dauide vel Abisai: quod præclarè intelligens Dauid, nuper Saulem alloquens dicebat. *Iudicet Dominus inter me & te, & vlciscatur me Dominus ex te; manus autem mea non sit in te.* [c]

c c. 24. v. 13.
d hom. de Dauid & Saule.

XI. *Quod commendat S. Chrysost.*

Trivmphat hîc de more S. Chrysostomus [d] circa Christum Domini, quæ religio sit prætermisisse. Cum enim dixisset Dauidem non esse iis similem, qui à Deo petunt, vt inimicum in manus ipsorum tradat, quin potius Deum orarit, ne permitteret vt in hostem, quem Dominus in manus eius tradidisse videbatur.

iniiceret manus', ſubiungit, [a] *Neque pepercit tantum, ſed etiam excuſationem pro eo proponit: vide vero quam prudenter, quamque ſapienter. Siquidem cum vitam Saulis perſcrutans nihil inueniſſet boni, ad dignitatem illius excuſationis cauſa confugit, dicens, quoniam chriſtus Domini eſt. Quid ais, inquiunt milites, quod ſceleſtus, quod ſceleribus opertus, ac vitiis innumerabilibus refertus, & in nos extrema cogitans. Non, ſed rex eſt, ſed princeps. ſed præſidentiam in nos ſuſcepit, neque tamen dixit, Rex eſt, ſed chriſtus Domini eſt:* [b] *non ab humano honore, ſed à cœleſti iudicio ſumpto honorifico teſtimonio. Contemnis, inquit, conſeruum tuum, reuerere Dominum. Aſpernaris electum, metue eum qui elegit,* &c. Et paulo poſt. *Nōdum Deus illum abdicauit principatu, nondum fecit eum ex rege priuatum: Itaque ne inuertamus ordinem, neque rebellemus Deo.* Hactenus ſanctus Chryſoſtomus. (a vid Abul. 15 inc 1.) (b Abul q. 11)

XII. *Iurat Dauid ſe non interfecturum Saulē.* VT autem perſuaſum haberet Abiſai Dauidem ex animo loqui, [c] & omnino nolle regem interfici, iuſiurandum adhibet, dicens, *Viuit Dominus, quia niſi Dominus percuſſerit eum,* mortem illi afferendo violentam, ſine cuiuſquam hominum interuentu, puta fulmine, ruina, morbo inopinato, & ſimilibus: *aut dies eius venerit,* vt naturali neceſſitate moriatur, vt confectus ſenio, aut ex naturali indiſpoſitione, ad eam perueniat metam, quam ei Deus naturalem conſtituit, ſine cuiuſquam violentia, *aut in prælium deſcendens perierit,* Philiſthæorum ſcilicet manu, contra quos non raro ſuſcipiebat expeditionem; *propitius ſit mihi Dominus ne extendam manum meam in chriſtum Domini.* Quocumque modo contigerit eum mori, ſiue id agente per ſe, ſiue permittente Deo, nunquam Deo bene propitio, reus fiam cædis eius. Quo iureiurando factus eſt firmior in propoſito, ad quod alioqui ex iure communi obligabatur: vt quāuis millies Saul incideret in manus Dauidis, nec vnquam ab ipſo perſequendo deſiſteret, nunquam tamen eum occidere ipſi liceret; niſi ſi forte non poſſet aliter iniuſtam mortem ipſo inuadente euadere; ad quod præſens iuſiurandum non extendebatur, quod de aggreſſione erat, de qua hic erat quæſtio, non de defenſione ſui. (c vid. Abul. 9. & 10.)

Quę vſu fruitúque.

XIII. *Quam laudabilis Dauidis indulgentia; ex Chryſoſt.* PRÆSENTEM autem, & ſuperiorem ei perſimilem Dauidis in Saulem indulgentiam egregie depingit Chryſoſtom. homil. de Dauide & Saule; ex qua hæc quoque pauca mutuabor non ingrata lectori. *At hic fortaſſe,* inquit, *dixerit aliquis, Et quid magni, & quid miri parcere ei, quem in tua habeas poteſtate? Complures enim & alij reges ad principatum euecti, indignum ſe iudicarunt in tanto regni faſtigio, ab iis pœnas exigere, à quibus olim fuerant offenſi. Nam ipſa potentiæ ſublimitas cauſam affert reconciliationis.* (Homil. de Dauide & Saule.)

Lud. XII. rex Galliæ. Suggerit huius rei exemplum egregium hiſtoria Gallica, Ludouici duodecimi, Regis Galliarum, cui cum aliqui ſuggererent vt vindictam ſumeret de acceptis iniuriis, cum eſſet Dux Aurelianenſis, ſapienter magnificeque reſpondit, *non pertinere ad regem Galliæ iniurias vlciſci, quas Dux Aurelianenſis accepiſſet.* Pergit autem aurei oris antiſtes. *Verum in hoc negotio tale nihil poſſis dicere. Neque enim Dauid ad principatum euectus, neque regnum adeptus, ac Saulem in manibus habens ita demum illi pepercit, ne quis cauſari poſſit regni magnitudine dilutam fuiſſe iram: Sed cum ſciret fore, vt ille ſeruatus rurſus ad eadem rediret, & ipſe in grauiora pericula conyceretur, ne ſic quidem occidit. Profecto hunc cum illis ne conferendum quidem dixerimus. Siquidem illi quoniam habent certum tutumque pignus futuræ deinceps ſecuritatis, merito parcunt. Hic verò cum ſciret ſe hoſtem in ſuam ipſius perniciem dimittere, ac ſalutem dare inimico, haud tamen illum occidit,* &c.

XIV. *Abit Dauid cū haſta & ſcypho regis.* NVNC igitur, ait Dauid, [d] quoniam non licet, neque libet manum extendere in regem; & ea de cauſa venimus, vt manifeſto aliquo indicio probaremus habuiſſe nos in poteſtate noſtra regis ſalutem, ac caput, ab eoque ſponte noſtra abſtinuiſſe: age *tolle haſtam quæ eſt ad caput eius, & ſcyphum aquæ, & abeamus.* Paruit Abiſai, & per eius manum, *tulit Dauid haſtam, & ſcyphum aquæ qui erat ad caput Saul, & abierunt; & non erat quiſquam qui videret & intelligeret, & euigilaret; ſed omnes dormiebant, quia ſopor domini* magnus nimirum, atque immiſſus à Deo, *irruerat ſuper eos.* Alioqui enim vigilaſſet aliquis profecto in tanto numero, aut certe euigilaſſet; nec impune in regis tentorium penetraſſet Dauid, aut ad ſuos reuertiſſet. Facile autem fuit Deo pro arbitratu fumoſos vapores in cerebro ſingulorum intendere, & impedire omnes ſenſuum functiones; aut ſuum ſenſibus negare concurſum, ex quo fieret vt neque videre poſſent, neque audire, neq. ſentire.

Sopor Domini.

Et conueniebat vt qui nimium erant vigiles ad malum alteri inferendum, in seipsis à periculo & confusione liberandis sopirentur, cui etiam defatigatio ex difficili, & longo fortassis itinere seruiebat. Est enim probabile Saulem, qui incautum Dauidem opprimere cupiebat, magnis ad eum itineribus cucurrisse.

XV. *Clamor Dauidis, & Abneris increpatio,*

a c.26.v 13 CVMQVE *transisset Dauid ex aduerso*, [a] *& stetisset in vertice montis de longe, & esset grande interuallum inter eos, clamauit Dauid*: addit Iosephus Dauidem intrepidè, & quasi per otium inter sopitos versatum, partim nocturnis tenebris, partim propria fretum audacia; transgressumque torrentem, & conscenso montis vertice, vnde facile poterat exaudiri inclamasse, nec exaudiri tantum facilius, sed etiam videri; & effugere, si quis persequi vellet, priusquam ad ipsum peruenire posset. *Clamauit ergo Dauid*, inquit Scriptura, *ad populum, & ad Abner filium Ner, dicens, nonne respondebis Abner? Et respondens Abner, ait: Quis es tu qui clamas, & inquietas regem? Et ait Dauid ad Abner, Nunquid non vir tu es? & quis alius similis tui in Israel.* Ita laudat, vt laus in eius opprobrium cedat. Cum enim & sanguine, & dignitate esset regi coniunctissimus, vt qui eius patruelis esset, & princeps militiæ ipsius, ad quem regis custodia vel maxime pertineret, ipse tamen in eo munere vehementer deliquisset: vnde sequitur, *Quare ergo non custodisti dominum tuum regem?* Cæterum quæ de Abneris laude dicuntur, putant Vatablus, & Sa, ironicè dicta. Sed siue cum ironia, siue aliter dicta fuerint, dici potest hinc natam alienationem animi ipsius Abneris à Dauide initio regni eius, qua impediuit per annos septem, ne totus Israël vnanimi consensu sequeretur Dauidem: sed reliquum eius clamorem audiamus.

Atque offensio.

XVI. *Reprehenditur ob male custoditum regem.*

b c.26.v.15. OSTENDIT iure argui non rectè custoditi regis, [b] *Ingressus est enim vnus de turba, vt interficeret regem dominum tuum*, Id de Abisai intellexit Lyranus; & certe is hoc animo in castra, ac regium tentorium ingressus fuerat: verum non erat is aliquis de turba Saulis, de qua videtur locutus. Rectius tempus indefinite accipiatur in hanc sententiam: potuit homo nihili ingredi ad regem, non secus ac nos ingressi sumus, vobis neque prohibentibus, neque cogitantibus, & interficere regem, quod nos quoque poteramus, si libuisset. *Non est bonum hoc quod fecisti. Viuit Dominus, quia filij mortis estis vos, qui non custodistis dominum vestrum christum domini.* Dominum suum non vocat, significans haberi se, ac tractari tanquam hostem. Sed quomodo affirmat Dauid dignos morte regis custodes, ob ipsum male custoditum? nam diuinæ voluntatis quis resistit? Communis est responsio, Caietani, Dionysij, & aliorum, Dauidem locutum de culpa hac, ex natura rei, & lege communi, quæ morte afficit regiæ personæ custodes, quorum negligentia ille periculum mortis adierit. Ex circunstantia tamen diuini soporis in eos immissi, in conscientiæ foro poterant excusari, non solum à morte, sed etiam à peccato.

Quomodo rei mortis propterea.

XVI. *Quem ad finem hæc reprehensio, & clamor.*

vers. 16. NVNC ergo, ne te immerito accusatum putes, *Vide vbi sit hasta regis, & vbi sit scyphus aquæ, qui erat ad caput regis.* Hactenus Abneris & populi increpatio: quæ non eo ferebatur, vt illi supplicio afficerentur ob eam culpam, aut vt deinceps officio diligentius fungerentur, aut quod doleret ab iis esse peccatum, cum is somnus, in quo positum erat delictum, ei optabilis, ac necessarius & à Deo procuratus fuerit, vt facere posset, quod fecit. Sed vt Saul, ad cuius aures ista pertinebant, agnosceret primum in potestate Dauidis fuisse ipsum interficere, æquè ac hastam ac scyphum auferre. Deinde vt suam pro ipso sollicitudinem ostenderet, in obiurgando eos, qui in ipso custodiendo deliquissent, vt tanto eum alieniorem esse ab ipso interficiendo Saul intelligeret, sicque illi reconciliaretur. Deniq. nisi clamasset & obiurgasset seruos Saulis, sed contentus fuisset hastã auferre & scyphum, irritus fuisset hic Dauidis labor; neque ex hoc facto agnita fuisset eius in regem indulgentia; & aliquis innocens furti dãnatus esset. Rectè itaq. ac prouide facta sunt omnia: ab eo enim dirigebantur cuius sapientiæ non est numerus.

XVIII. *Nonnulla hic errata Iosephi.*

l. 6.ant.c. 14. ANTEQVAM autem in hac historia prouehamur vlterius, nonnulla nobis indicanda sunt, quæ in Iosepho corrigenda videantur, qui pro colle Hachila, in quo castrametatus est Saul, ipse Sicellam substituit, aut qui locum describendo corrupit: nam in Septuaginta legitur ἐχελά, siue ἐχελὰθ, non σίκελλα; allusit fortasse ad Siceleg oppidum in Philisthæorum ditione positum, quod mox Achis dedit

2 Dauidi, vt habetur cap. ſeq. Quod etiam ſuperueniente nocte ibi caſtrametatum dicit, non ſatis ei cum Scriptura conuenit, quæ Saulem in eo loco caſtrametatum dicit, vbi Zipheni retulerant abſconditum eſſe Dauidem. Sed Ioſephum fefellit quod Scriptura in omnibus linguis meminit viæ, intelligens caſtra Saülis, quæ erant in Hachila, vſque ad ingreſſum deſerti fuiſſe protenſa, cum Dauid interiora teneret. Non ergo ibi ex neceſſitate ſuperuenientis noctis, ſed de induſtria caſtra poſuit.

XIX. 3. *Alia eiuſdē errata.*

CORRIGENDVS etiam quod Dauidem in caſtra cum duobus ſociis veniſſe dicat Abiſæo & Abimelecho, Scriptura clariſſime repugnante, quæ cum duobus quidem de ſuis latebris egreſſum nunciat, ſed cum altero tantum, nempe Abiſai nepote, in caſtra penetraſſe narrat. Quod autem alterum Abimelechum vocat, non Achimelechum, à 70. accepit, non ab Hebræis: In quorum traditionib. habetur illum fuiſſe Vriam, nimirum quia vterque cognomento dicitur Hethæus: frigido ſane argumento.

4. *Diſſimulat ſomnum à Deo immiſſum.*

Corrigendus quoque quod Dauidem propria fretum audacia in caſtris hoſtilibus per otium commoratū dicat, malens eius ſecuritatē audaciæ quam diuino auxilio, & prouidentiæ, qua fuerant conſopiti attribuere: cum Scriptura dicat, *Et non erat quiſquam qui videret, & intelligeret, & euigilaret, ſed omnes dormiebant, quia ſopor Domini irruerat ſuper eos:* quo modo habent hebræi codices. Chaldæus vocat ſomnum fortem à Domino. Septuag. θάμβον κυρίου, ſtuporem à Domino. Aquila καταφορὰν vertit, quæ eſt grauis ſomnolētia, ſicut & κάρος Symmachi ἔκστασιν habet Theodotio. Omnes certe diuinam cooperationem agnoſcunt, excepto Ioſepho, qui vt Dauidis gloriam augeat, diuinam minuit, aut ſilentio diſſimulat; quaſi diffitendum ſit & ſomnum, à ſomnia diuinitus immitti.

XX. *Agnoſcit Saul Dauidis vocem,*

CÆTERVM ad clamorem Dauidis excitatus quoq. *Saul cognouit vocem Dauidis, & dixit, nunquid vox hæc tua, fili mi David?* Non eſt offenſus Saul in Dauidem, quod eum non vocaſſet Dominum ſuum, ſed cum Abnere loquēdo dixiſſet Dominum tuum; cum populo, dominum veſtrum. Nam ex ipſis factis intelligebat hæc non fuiſſe dicta contemptim, ſed cum gemitu & querela, quod ſibi eiecto atque extorri non liceret eundem habere dominum & regem, quem reliqui de populo Dei; ſed quaſi Ammonita quiſpiam, aut Philiſthæus, ad alium regem populumque pertineret: idque apertius ſequentia Dauidis verba declarant. Nō ſolum autem vocem cognouit, nam perſonam per tenebras videre non poterat, ſed grauiſſimum etiam diſcrimen quod adierat, & par ei beneficium, quod à Dauide acceperat, agnouit;

Nouumque beneficium eius.

Itaque adamantina illa durities, tam violento lenitatis ac manſuetudinis ponderi cedens, molleſcit ac flectitur; & teneram illam, dulcemque è pectore, non ſine gemitu, excutit vocem: *nunquid vox hæc tua fili mi David?* nunquid hæc illa vox, quæ olim tam ſuauiter cum lyra meis auribus accidebat, vt ea non meus ſolum furor, ſed dæmon ipſe miteſceret? Nunquid hæc vox tua, fili mi, qui hoſtem teterrimum inſtar parentis habuiſti? fili mi Dauid, qui iniuriis in te meis, quaſi totidem ingentibus laceſſitus beneficiis, non noces cum poſſis; & eximiam inſuper ſalutis meæ curam geris; vt zelo eius incitatus in populi mei, & inſuper principis militiæ offenſionem incurrere non reformides, nunquid hæc vox tua, fili mi Dauid?

XXI. *Dauidis querela.*

DAVID autem cui mollia, & ad miſericordiam ficta viſcera, tam ſuaui regis ſui appellatione momento delinitus, & quaſi mutatus in virum alterum, *vox mea,* inquit, *domine mi rex.* Et apparet nonnullum hoc loco ſilentium conſecutum, expectante Dauide, atque auſcultante, ſi quid forte verborum rex adderet, ſed is gemitu & lacrymis, vt nuper, præpeditus tacebat: cum Dauid præſenti occaſione vtens defenſionem innocentiæ ſuæ cum iuſtiſſima querela auſpicatus. *Quam ob cauſam,* inquit, *Dominus meus perſequitur ſeruum ſuum,* non filium dixit, aut generum, ſed demiſſionis cauſa, *ſeruum ſuum?* cui omnibus in rebus obſequi iucundum ac glorioſum eſſe duxi. *Quid feci* hactenus, quò promererer indignationem tuam? *aut quod eſt* in præſentia *malum in manu mea?* vt me quaſi perpetuo in perniciem tuam imminentem, tu ipſe per te noctes dieſque perſequare? qui te iam ſecundò, in poteſtate me poſitum, neque violare ſuſtinui, vindicaturus iniurias in me tuas; & infeſtas meorum in te voluntates, ferrumque repreſſi quo mihi aditus aperiebatur ad libertatem, & malorum meorum exitum aliquem, ac finem.

Digitized by Google

NVNC *ergo audi, oro, domine mi rex, verba serui tui.* Quoniam luce clarius est nullius me criminis esse reum; ac ne voluntatem quidem ipsam meam alieniorem à te factam esse, perpetua licet insectatione lacessitam, oportet vel Deum ipsum excitare te aduersum me, quoniam *cor regis in manu Dei*, & qui innocens sum apud homines, culpa non vaco apud Deum meum. Vel aduersarios meos, vel te ipsum sponte tua perniciem meam machinari: *Si dominus incitat te aduersum me, odoretur sacrificium.* Id est acceptum sit ei quod agis, ac si id esset sacrificium in odorem suauitatis, ita Caiet. & Sa: vel vt Lyra. patientia mea in persecutione ista, sit accepta corã Deo, ac si offerrem holocaustum ad altare ipsius; & melius, quia persecutio Deo grata esse non potest, sicut patientia. Optime Abul. præsto sum ad mortem subeũdam, quasi victima Deo consecrata in odorem suauitatis. Quæ vox eximiæ perfectionis, est ac meriti singularis, hominis vltro admittentis aduersa omnia, ipsamque adeo mortem, ad diuinam voluntatem exequendam.

XXII. *Inquirit causam persecutionis suæ.*

Acquiescit diuinæ animaduersioni.

[a] c.26.v.19 PERGIT Dauid, [a] *Si autem filij hominum, maledicti sunt in conspectu Domini*, Deus maledicet eis, quippe cui ingrata est ista iniquitas, & in eius iniuriam cedit. Nam *eiecerunt me hodie, vt non habitem in hæreditate Domini*, in terra Israël, quam Dominus populo suo in hæreditatem dedit, *dicentes, vade, serui diis alienis*, hoc autem non dicebant verbis, ait Theod. [b] sed rebus cogebant facere. Idem habet & Procop. Significat se improborum artibus ac calumniis cogi, vt se ad populos incircuncisos, atq. idololatras conferat, cum periculo fidei, ac religionis suæ. Cum enim per eos nusquã ipsi in toto regno Israëlitarum tutò consistere liceat, ad Philisthæos vel Ægyptios, aut Moabitas confugiendum erat; quod erat ex natura rei, adire discrimen deserendi Deum verum, & amplectendi idololatriam. Et reuera Dauid præsenti periculo perfunctus ad Philisthæos, vt mox dicetur, sibi confugiendum putauit. In his autem inimicis minime dubium est fuisse Ziphenos, qui iam secundò Saulem, & verbo contra Dauidem incitabant, & manu ipsa ad eius perscrutanda latibula deducebant. Fuisse & Doëgum, sibi de morte sacerdotum pessimè conscium: quo ex facto supplicium à Dauide, si is rerum potiretur, meritissimò formidabat. Suspicari etiam fortasse liceat Abnerem non fuisse æquissimum Dauidi, veritum ne is in principem militiæ, se in ordinem redacto, eueheretur. Cui suspicioni nonnullam proxima obiurgatio conciliat fidem.

[b] q.60.

XXIII. *Cõqueritur de suis inimicis.*

Quinam illi fuerint.

An etiam Abner.

[c] Abul q. 12. in c. 26 TERTIVM distinctionis membrum non expressit distinctius Dauid [c] tanquam odiosum, & causæ suæ noxium; inclusit tamen in filiis hominum. Et reuera ipse per se ferebatur aduersus Dauidem; ipse alios, etiam cum atroci querela, & coniurationis calumnia, contra eundem incitarat, ipse vnus erat instar omnium inimicorum Dauidis, ipse etiam vnus omnium grauissimam adeo perpessus est animaduersionem. Infert autem conclusionem querelæ, & expostulationis suæ dicens, *& nunc non effundatur sanguis meus in terram coram Domino*, & quidem cum opprobrio & dedecore effundentis, *quia egressus est rex Israel, vt quærat pulicem vnum, sicut persequitur perdix in montibus.* Vatablus hunc locum explicat in hanc sententiam. Nunquam obliuiscatur Dominus sanguinis mei effusi in terram si interficias me, sed sit semper in conspectu eius, & requirat illud, & vlciscatur. Sed hic sensus mihi admodum videtur alienũ à mitissimo & mansuetissimo Dauidis ingenio. Libet potius in mitiorẽ sensum & simpliciorem adducere non repugnantem hanc orationem; vt scilicet petat Dauid ne eo vel agente vel conscio interficiatur, quia nimirum, rem humanitus æstimando, indignũ sit tantum principem tantulum aduersarium ad mortem persequi, & quidem tanta ferocitate, quanta rapaces aues solent perdicem in montibus persequi.

XXIV. *Saulis culpã in alios transfert.*

[d] c.26.v.21. SAVL autem iamdudum commotus animo, [d] *Peccaui*, inquit, *reuertere fili mi Dauid.* Vides admirabilem heroicæ virtutis potentiam; cui inueteratum odium, inuidia, timor, ambitio, & omnes humanarum ægritudinum pestes obsistere non possint. Videtur autem omnino Saul resipiscere voluisse; sicut & nuper cum alterum in spelunca periculum euasit; itáque sentit Abul. [e] Sed merito ac prudenter Dauid inconstantiæ toties expertæ fidendum esse non putauit; neque ex animo inuitãti ad reditum acquiescendum. Periculum enim erat ne obiecto rursum morbos animi concitante, in furorem iterum actus, hanc ipsam quam nunc habebat in potestate lanceam, fatalem experiretur semel: & iterũ, aut dæmone,

XXV. *Saul culpã suam fatetur.*

[e] q.24. in c.26.

aut hominibus inſtigantibus, ictu mortifero peteretur. Fruſtra ergo illa promiſſa tametſi regia, *Nequaquam vltra tibi malefaciam, eo quod precioſa fuerit anima mea in oculis tuis hodie*; quam ſcilicet tanquam rem precioſiſſimam conſeruare voluiſti, & præ illa viles duxiſti, & negligendas omnes iniurias in te meas.

XXVI. *Et accuſat vehementius, excuſatq. ignorantiam.* ACCVSAT etiam ſe vehementius cum ait, *Apparet enim quod ſtulte egerim*, cum tanta contentione conatus ſum perdere amantiſſimum mei, & tamen ignorantiã excuſat, *& ignorauerim multa nimis.* Quod ſcilicet ei non licuerit per homines adulatores, inuidos, maleuolos, qui principum aures occupant, & veritati viam obſtruunt, veritatem agnoſcere; in quam ſententiam præclare Seneca. *Monſtrabo tibi cuius rei inopia laborent magna faſtigia, & quid omnia poſſidentibus deſit. Ille ſcilicet qui verum dicat, & hominem inter mentientes ſtupentem, ipſaque conſuetudine pro rectis blanda audiendi, ad ignorantiam veri perductum, vindicet à contemptu falſorum. Non vides quemadmodum in præceps agat illos extincta libertas, & fides in obſequium ſeruile ſummiſſa, dum nemo ex animi ſui ſententia ſuadet, diſſuadetque, ſed adulandi certamen eſt, & vnum amicorum omnium officium, vna contentio, quibus blandiſſime fallant.* Hæc ille ſapiens nimium verè. Epiſt. ad Lucil.

Principes, veritatis ignari ob adulationes.

XXVII. *Sæpe ignorant merita, & demerita ſuorum.* RECTE vtique fatetur Saul in perſona principum, ſi nobis quoq. philoſophari licet, ſe ignoraſſe multa nimis. Ignorant vtique multa nimis, cum & culpas improborum neſciunt, & merita proborum ignorant, vt illos debita pœna, iſtos iuſta mercede afficiant; quo fit vt illi impune volitent, iſti à bene agendo retardentur. Illi tenuioribus terrorem incutientes, eis quos oppreſſerint etiã intonant: *Quis ex vobis arguet me de peccato*: Cum ignorat princeps, qui vindex inſurgat, & Iobum imitetur, cuius eſt illa præclara confeſſio, [a] *Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam.* Et iſti dum hominem non habent à quo ſuſtententur, ſub miſeriarum pondere in ingrata obliuione franguntur. Ignorant multa nimis cum non intelligunt quanta ſeueritate magnus ille iudex viduarum, & orphanorum pater, pernicioſam iſtam ignorantiam caſtigaturus ſit, *ſedens in ſynagoga deorum, in medio autem deos diiudicans.* Ignorauit Saul multa nimis, aulicorum ſuorum inuidiam, Ziphæorum malignitatẽ, ſub ſpecie cõmiſerationis in ipſum, Doëgi calumnias, atque perfidiam, familiæ Dauidis innocentiam, ipſiuſq. Dauidis animum ab omni ambitione regni, & odio regiæ perſonæ liberum; & ſimul mirabili in ipſum amore reuerentia, ſynceritate præſtantem. a Iob. c. 29. 17.

XXVIII. *Dauid reſtituit haſtam.* DAVID autem minime perſuaſus periculoſam iacere aleam, redeundo ad Saulem, primo reſtituit, quæ apud Saulem acceperat. Id enim iam perfectum erat, cuius cauſa illa accepta fuerant. [b] *Ecce haſta regis*, inquit, *tranſeat vnus de pueris regis, & tollat eam*, neque eam ſecum auferre voluit, ne videretur quaſi ſpolia hoſti abſtuliſſe, quod in regis contumeliam ceſſiſſet, [c] quem tamen Dauid nolebat offendere, nec quaſi hoſtem tractare. Eodem modo reſtitutum ſcyphum intelligendum eſt, etſi eius nulla facta eſt mentio. Deinde quaſi valedicens: *Dominus autem*, inquit, *retribuet vnicuique ſecundum iuſtitiam ſuam, & fidem.* Et vniuerſa perfidiam & iniuſtitiam caſtigabit, quam partem vt aſperiorem, & ſatis per ſe intellectam, omiſit, iuſtitiæ autem ſuæ, cuius non Saulem, ſed Deum ipſum remuneratorem ſperat, renouat in diſceſſu memoriam vt hæreat magis. *Tradidit enim te Dominus hodie in manum meam, & nolui extendere manum meam in chriſtum Domini. Et ſicut magnificata eſt anima tua hodie in oculis meis: ſic magnificetur anima mea in oculis Domini, & liberet me de omni anguſtia.* Alludit ad id quod dixerat Saul, precioſam fuiſſe animam ſuam in oculis Dauidis. b c. 26. v. 22. c Abu. q. 27 in c. 26. 1. Reg.

Et valedicit.

XXIX. *Eius eximia lenitas.* VIDE autem iterum in hiſce verbis mitiſſimum Dauidis pectus, nihil cum ſtomacho, nihil ſine reuerentia loquentis apud eum virum, quem S. Chryſoſtomus immitẽ beſtiam vocare non dubitat. [d] Vide quomodo nihil exprobrat, nihil obloquitur, nihil imprecatur, excuſat potius regis culpam, quam in malos trãsfert conſiliarios. Sed mercedem à Deo tantum de ſua clementia, & moderatione animi ſibi pollicetur. Eodemq; modo ſuperius [e] cum oſtentaret oram chlamydis. *Sit Dominus iudex*, inquiebat, *& iudicet inter me & te, & eruat me de manu tua*, hoc autem loco generalius & tectius, *& liberet me de omni anguſtia.* Et hæc quidem fuerunt vltima Dauidis verba ad Saulem; cuius animum videntur admodum concuſſiſſe, cum dimidiata oratione, in modum grauiter lugẽtium abeunti reſpõdit. d Hom. de Dauid & Saule. e c. 24. v. 16.

Benedicitur à Saule.

Benedictus tu fili mi Dauid, & quidem faciens facies, & potens poteris, id eſt, res tibi ſuccedent ex animi ſententia, id enim meretur eximia virtus tua. Aut certe tectius dixit[a], quod aperte ſuperius, [a] *& nunc ſcio quod certiſsime regnaturus ſis*, & poteſtatem habiturus, quam reges habent in populis ſuis. *Abiit autem Dauid in viam ſuam* progreſſus cum Achimelecho & Abiſai ad reliquam turmam. *Saul autem*, vt illuxit, *reuerſus in locum ſuum*, in Gabaa ſcilicet ciuitatem ſuam.

a c.24.v.11.

CÆTERVM cum Dauid ſapienter animaduerteret non eſſe prudentis hominis ſe ſuoſque in perpetuo vitæ, rerumque omnium diſcrimine relinquere, & multa fortaſſe, vt in deſertis locis, rerum penuria laboraret, ſtatuit non ſolum inde, atq. omnino è tribu Iuda, ſed ab vniuerſo Saulis regno emigrare, & ad externas gentes, vt iam ſemel iterumque fecerat, proficiſci. Non vno die res cogitata, deliberata, & confecta eſt; inſinuarat ſe iam illa cogitatio Dauidi nuper cum apud Saulem expoſtularet; & cunctatus eſt aliquanto tempore fortaſſe, dum Saul in recenti beneficio Dauidem cum ſuis quietum eſſe patitur, memor illius promiſſi, *nequaquam vltra tibi male faciam*: Tandem autem dixit in corde, [b] *Aliquando incidam vna die in manus Saul.* Dominus enim, qui protector eius erat, ne incideret in Saulis manus, volebat etiam vt ex humanæ prudentiæ legibus, ipſe quoque ſibi caueret, & diuinæ prouidentiæ, quæ humanam exigit: cooperaretur. Pergit autem apud ſe conſultare, *Nonne melius eſt vt fugiam, & ſaluer in terra Philiſthinorum, vt deſperet Saul*, ſe poſſe me cõprehendere, *ceſſetq. me quærere in cunctis finibus Iſrael.* XXX. Cogitat Philiſthaos

b c.27.v.1.

NON eſt autem exiſtimandum leuem & tumultuariam fuiſſe hanc deliberationem, in qua de ſumma rei agi videbatur, & de committendis in manus hoſtium alioqui infeſtiſſimorum ſexcentis egregiis viris, qui ſe addixerant Dauidi. Adhibiti itaque fuerint in conſilium præcipui quique de toto numero, deinde conſultus dominus per pontificem, vt humanam prudentiam diuina prouidentia dirigeret, ac moderaretur. Ad hanc deliberationẽ pertinet Pſal. 10. in quo, vt recte notauit Ianſenius, colloquitur vir ſanctus cum ſociis & amicis ſuis, qui ei authores erant fugiendi, & ſedes identidem commutandi, ne per inſidias à Saule circumueniretur, potius videlicet quam ſeſe credere Philiſthæis, de quibus ipſemet Dauid, & plerique ipſorum, ſæpe male meriti fuiſſent. Dauidem apud regem Achis mortis periculum adiiſſe, itaque prouidendum ne non vitent periculum, ſed mutent, & fortaſſis in peius. XXXI. Et deliberat cũ ſuis.

Pſalm 10.

QVIBVS ille reſpondet ſe in Domino confidere, qui præſidium eſt, & perfugium ſperantium in ſe, quique maxime commendatum habebat eum, cui regnũ Iſraëlis nõ ſolum promiſerat, ſed ad illud iam initiauerat, regia Samuelis vnctione. Eo enim iam defuncto, nihil erat periculi, ad animandos ſuos, rem ipſam cõfiteri. *In Domino*, inquit, *confido, quomodo dicitis tranſmigra in montem ſicut paſſer, vel in montes*, vt habent Septuag. Hieron. & Auguſt, id eſt nuſquam conſiſte, de loco in locum, de monte in montem ſemper vagus demigra ſicut paſſer, aut quæuis auicula, cui inſidiantur aucupes. *Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt ſagittas ſuas in pharetra*, vt te; tuoſque, licet innoxios, in obſcura quapiam nocte interimant. At Dauid ad Deum ingemiſcens, ait eos diuina de ſe conſilia, quantum in ipſis fuit, deſtruxiſſe, nulla ſua culpa. Deinde noua fiducia de diuina prouidentia roboratus, eum ait in templo ſancto ſuo, in cœlis, ſedentem deſpectare hominum opera, atque conſilia, ea examinare, atque diſcernere, vt iuſtos protegat; impios autem calamitate, quaſi repentina pluuia, & dira procella compræhendat incautos, vt ea quaſi laqueo implicati, ſe extricare non poſſint. XXXII. Pſalmos aliquot ſcribit hoc tẽpore.

Pſalm. 12.

EIVSDEM quoque argumenti, & ad hoc ipſum tempus pertinens, eſt Pſal. 12. In quo de diuturna Saulis perſecutione, nouum ea iam annum durabat, apud Deum lamentans ait, *Vſquequo Domine obliuiſceris me in finem*, id eſt ita te geris, vt mei curam omnem, imo & memoriam depoſuiſſe, & mihi inimicus eſſe videaris. *Quandiu ponam conſilia in anima mea*, & anxie conſultabo, apud me, quid facto ſit opus, vt me tot periculis eximiam? Querelam excipit precatio, ne ſuo caſu hoſtes eius exhilarentur; ſed ipſe potius ſeruatus in diuina miſericordia conſoletur. Denique cum Domino reuelante, vt par eſt credere intellectum eſt Deo parcere, vt in Palæſtinam, & quidem ad regem Achis XXXIII. Conſuluit etiam dominum.

fieret demigratio; docuit suos Dauid non esse eãdem rationem antiquæ ad ipsum profectionis, & præsentis; illam occulte factam, & inscio Philisthæo: hanc aperte, & bona cum eius venia, suscipiendam; illo tempore ignotas fuisse suas cum Saule inimicitias, ideoque creditum iri aliquod stratagema agitari, aliquam parari præuaricationem atque perfidiam, nunc plane cognitam dissensionem suam cum rege Israel, fidem atque securitatem eis paraturam.

XXXIV. *Mittit legationem ad Achis.*

ITAQVE visum est omnibus non turbide ad Achis, neque inexpectatò adeundum esse; sed dum quiescit Saul, mittendos ad eum legatos, qui a rege sciscitentur, placeatne fugitiuam Israelitarum cohortem regno suo recipere; non fore eam regno indecorem, neq; inutilem, fideiĉ certe, ac sine fraude apud ipsum fore. Minime ignotas esse suas cum Saule inimicitias, quæ nonum fere iam annum perseuerent, quo toto tempore Dauid centies ad mortem, nulla sua culpa, sit appetitus: Dauidem cum suis, armis castrisque regiis, vsque ad inaccessas rupes, & solis ibicibus perulas perquisitum atque obsessum fuisse, ac mirabiliter liberatum. Daturos se operam, vt quoniam regem hactenus habuerunt, qui hostis maluerit esse quam Dominus, si ipse vice versa Dominus malit esse quam hostis, vt fidelissimos se, & ad omnia eius obsequia paratissimos seruos experiatur. Ac ne oneri quidem fore electum hunc manipulum: hostem daturum vel inuitum, quæ sint ad victum, vestitumque necessaria. Iis precibus nō ægre cōsensit Achis. Sperauit enim se Dauidis opera, quem nouerat esse fortissimum, & præstantibus quoque viris cinctum incedere, contra Saulem, qui vtrique erat inimicus, tutò, & sine periculo præuaricationis vsurum. Quæ dum vtrimque agitantur, presens annus abiit; ipsa migratio sub initium anni sequentis facta,[a] quo eam quoque reiecit Torniellus: legationem autem probat Abul.[b] [a] a. m. 2979. [b] q. 3. in c. 27. 1. Reg.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2978. SAVLIS 17.

1 APud Sept. nulla est mentio neq. pulicis neq. perdicis, sic enim legim⁹, ἐξελήλυθεν ὁ βασιλεὺς Ἰσραὴλ ζητεῖν ψυχήν μου, καθὼς καταδιώκει ὁ νυκτικόραξ ἐν τοῖς ὄρεσι. *Egressus est rex Israel quærere animam meam, vt persequitur nycticorax in montibus*, nimirum auiculam; poniturque id nomen generaliter pro quauis aue prædatrice. Vice versa in Hebræo subauditur nomen vel accipitris, vel aucupis; & additur nomen auis, quæ fit præda, puta perdix, est enim core קורא Hiere 17. 11. Compl. & regia habent ψύλλον, & non ψυχήν. Quid si amanuensis aliquis ψύλλον in ψυχήν vocem notiorem deformauit? certe in fonte, sicut & in vulgata, pulex inuenitur.

2 Nolo in deteriorem partem interpretari quod ait Iosephus, dum inducit Saulem dicentem se iuste à Dauide interfici potuisse, ἐξουσίαν δικαίως ἂν αὐτὸν ἀνελεῖν, id enim non de vera iustitiâ, quæ legi diuinæ consentanea est, accipi debet: illa enim huiusmodi facinus damnat homicidii, vt pote cædem sine legitima potestate perpetratam. Sed de ea, quæ inter homines iustitia reputatur; ex cuius præscripto dicebat Saul c. 24. 20. *Quis enim cum inuenerit inimicum suum*, & videlicet habuerit in potestate sua *dimittet eum in via bona?* nam sunt quæ in hoc genere ab hominibus putentur iniusta; puta fraude aliqua vti, præter ea quæ conuenta sunt.

ANNVS MVNDI 2979. DILVVII 1323. QVINTÆ ÆTATIS 40. EXITVS AB ÆGYPTO 436. ARCÆ IN CARIATH. 39. SAVLIS REGIS 18. & vlt. ABIATHARIS PONT. 5. DAVIDIS 30. TROIÆ EXCISÆ 108. DERCYLLI 29. IMPERII ASSYRIORVM. 1048.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1074.

INGREDIMVR annum vt multa rerum gestarum narratione vberem, ita euentis ipsis priuatim, publiceque luctuosum. Luget regia familia, quæ in Saule, ex abiecta conditione fortunę, ad apicem humanæ dignitatis, ante aliquot annos euecta, in eodē prostrata funditus concidit, tribus egregiis principibus, regis filiis vna cum patre interemptis; eo superstite, qui nouis turbis daret initium, & forti ac bellatrici familiæ dedecori potius esset, quam honori. Luget tribus Beniamin, quæ nuper præter expectationem, imperium in tribus omnes adepta, eoque vix octodecim annis retento, illud hoc tempore perdidit in omnes annos consequentes. Luget Dauid in funere acerbo, atque immaturo, amantissimi Ionathæ, imo & Saulis, cuius erat iactura maior, atque luctuosior, quiq. ipsum ex humili sorte ad suam affinitatem euexerat; Luget Respublica tota, quæ amisso legitimo principe, in duo regna tristi diuisione distrahitur, ciuiliq. deinceps bello longa concertatione funestatur; & insuper Philisthæis subiugata, tributum eis pendere coacta est, donec id postea Dauidis eximia virtute tolleretur. *I. Luctuosus hic annus.*

VLTIMVS itaque est hic annus regni Saulis, idemque à morte Heli pontificis, & initio administrationis Samuelis prophetæ quadragesimus, quos ita distinximus, vt 20. cum communi plurimorum sententia [a], Samueli tribueremus, quibus annis arca mansit in Cariathiarim. Post quos idem propheta *posuit filios suos iudices Israel*, vt scriptura testatur [b], quos sine dubio oportuit aliquamdiu eo munere fungi, antequam agnosceretur eos non ambulare in via patris sui, sed declinare post auaritiam, vt possent non sine fundamēto aliquo à populo reprobari. Duos itaq. illis administrationis annos dedimus, qui Samuelis annis adiungātur: quòd is supremam semper in ipsos, totamque Rempub. haberet potestatem. Reliqui sunt itaque anni Saulis octodecim, qui hoc anno finiuntur. Qua de re anno quoque primo Saulis disputauimus [c]. Et quoniam quintam ætatem, quæ regum est, in Samuele inchoauimus, consequens est vt eiusdem ætatis hic sit annus quadragesimus, vt habes in indice anni huius. Cuius etiam confirmatur annus exitus ab Ægypto, & datæ legis in deserto. Nam si quadringentis & 36. addideris, Dauidis annos 40, qui proximo anno inchoabuntur, & 4. Salomonis; nam quarto iacta sunt templi fundamenta, reperies exactè 480. quos Scriptura constituit ab exitu, vsque ad templi fundationem [d]. *II. Ratio temporis.*

a 1. Reg. 7. v. 2.
b n. 8. v. 1.
c nu. 6. & 7.
d 3 Reg 6. v. 1.

436
40
4
480.

PERTINENT autem ad hunc annum; primùm migratio Dauidis cum suis; quæ sub exitum præcedentis anni agitata, sub initium præsentis suscepta est; eam post quatuor menses excepit expeditio Philisthæorum aduersus Israëlitas, quæ cum ingētem pauorem Sauli incussisset, adiit pythonissam, & Samuelem euocauit ab inferis, & ab eo didicit cladem sibi imminentem, tum dimittitur Dauid ex acie Philisthinorum, qui reuersus in Siceleg, agnouit cladem illatam ab Amalecitis, quos etiam Deo annuente inuasit, & cum ingenti præda victor euasit, quam & amicis distribuit. Interea pugnat Saul cum Philisthæis, & victus occumbit cum filiis suis. Inde nunciatur ea clades Dauidi, qui pro ea lamentatur, nominatim pro Ionatha, & Saule; cuius interfectorem iubet interfici. Moxque iussu Domini ascendit in Hebron, vbi inungitur à viris Iuda in regem; Abner autem eodem tempore Saulis filium superstitem, nomine Isboseth, regem constituit super reli- *III. Summa rei gestæ hoc anno.*

quas populi tribus, cœpitque concertatio inter domum Saulis & Dauidis, quę vltra 7. annos propagata est. Hæc à scriptura narrantur primo lib. regum à cap. 27. ad 31. & 2. Reg. cap. 1. & bona parte secundi: quæ sigillatim nobis pro instituto expendenda sunt.

IV. *Causæ migrandi ex Israëlitide.* MVLTA erant quæ Dauidi migrationem è terra Israelitarum persuaderent; [a] nam præter periculum incidendi aliquando in Saulis manus, qui populum omnem sibi habebat obsequentem; etiam ipsam tribum Iuda, ad quam Dauid pertinebat, vt propterea diceret Saul Ziphæis, perscrutabor eum in cunctis millibus
1. Iuda: [b] Et ipse nulli vrbi quantumuis bene meritus credere se tuto posset. Per-
2. suadebat etiam ipsa vitæ eius ratio. Quamuis enim certo illi constitisset, numquam se in Saulis manus esse venturum: quotidianus tamen labor mutandæ habitationis, & tædium montes & speluncas ferarum more incolendi, non leue afferebant momentum ad emigrandum. Accedebat & periculum eorum, ad
3. quos cohors Dauidis accederet; ne si qua ratione illis opem tulissent, calamita-
4. tem ciuium Nobe participarent. Fieri quoque poterat, vt dum milites Dauidis Saulis arma declinant, & vicissim eos copiæ Saulis concludere moliuntur, ad manus veniretur, cum multa vtrimque cæde, & multa plurimorum, qui suos amisissent querela, quod Dauidi inuitissimè contigisset.

V. *Ad Philisthæos.* Ac ne erat quidem locus in quem tutius emigrare potuisset, quam ad Philisthæos, & nominatim ad Gethæos, vt superius quoque disputatum est. [c] Nam à Moabitis, apud quos nō incommodè versari posse videbatur, cum dominus euocauerat, apud Ammonitas, Idumæos, Tyrios, Sidonios, Syros, parum tuto futurus erat; nam cum nullum cum ipsis bellum gereret Saul, noluissent hominem fugitiuum regi Israëlitarum roganti negare. Eam autem gratiam nec ab hoste Philisthæo petiturus erat, neque impetraturus; imo vel hac maxime de causa eum libenter suscepturi erant, & armis virisque defensuri, quod Saulis esset inimicus, vt paulo ante dicebamus. Accedebat & loci commoditas: à desertis enim Iudæ ad Philisthæos modicus erat traiectus, adeo vt olim magna pars terræ Philisthæorū ad tribum Iuda pertineret, quod de cæteris populis, præter Idumæos, *Et nominatim ad Gethæos.* dici non poterat. Præ cæteris autem Palesthinorum regulis, Achis Gethæus commodior moribus videbatur; ideóq. illum præ cæteris à principio adierat, & nunc ei non ægrè vrbem Siceleg ad habitandum dedit, eumque quamuis fugitiuum, ac peregrinum, sui capitis custodem constituere cogitabat, vt ex sequentibus constabit [d].

VI. *Dauid migrat in Geth cum suis.* ACCEPTA ergo fide publica, vt ait Emanuel Sa, *Surrexit Dauid, & abijt ipse, & sexcenti viri cum eo ad Achis filium Maoch regem Geth.* Hunc Achis alium fuisse à superiore [e], ad quem adierat Dauid, existimauit Comestor, & Dionys. Cæteri autem interpretes, & nominatim Serarius, Emanuel Sa, & Abulens. [f] eundem fuisse putant; & certe cum sex tantum anni intercesserint à primo aditu ad Gethæum regem, quem ad duodecimum Saulis retulimus [g], nihil est cur illum defunctum iam fuisse, eique filium cognominem successisse existimare debeamus. Venit ergo Dauid ad Achis, in Geth, & ibi habitauit, *ipse & viri eius, vir & domus eius*, id est quisque cum domo & familia sua. Nam etiam Dauid secum duxit duas vxores suas, Achinoam Iezraëlitidem, & Abigailem dudū vxorem Nabalis Carmeli: relictis, vt probabile est, qui curam gererent possessionum, quæ ad vxores eius pertinebant. *Et nunciatum est Sauli, quod fugisset Dauid in Geth, & non addidit vltra quærere eum.* Subobscurè innuit Scriptura, Dauidem quæsitum iri à Saule, etiam post omnem illam pœnitentiam, & inuitationem ad reuertendum, & promissionem incolumitatis; vt propterea Dauid rectè quieti suæ deserenda regione consuluerit; quietem enim & gratiam inuenit apud Philisthæum istum, omni expectatione maiorem.

VII. *Petit locum extra vrbem regiam, & cur.* TESTIMONIO esse potest hæc Dauidis ad Achim oratio. *Si inueni gratiam in oculis tuis detur mihi locus in vna vrbium regionis huius, vt habitem ibi. Cur enim manet seruus tuus in ciuitate regis tecum?* quasi dicat, vt ait Abul. [h] inutile est, & onerosum, vt ego locum occupem habitationis in vrbe regia, vt nō possit rex delectabiliter, & spatiose manere in vrbe sua. Solent vrbes regiæ multis esse incolis refertæ, & plurimis peregrinis, negotiorum causa ad regem confluentibus; densari, & quasi ob-

a Abul. q. 3. in c. 27.
b ca 23. v. 23.
c An. Saul 12. n. III & 112.
d ca. 28 v. 2.
e I. c. 24
f q. 6 in c. 27.
g an. Saul. 12. n. III & 112.
Abul. q. 7.
h q. 8 in c. 27.

stipari, Dauidi autem, & sexcentis viris, eorumque familiis, non exiguus erat necessarius locus; itaque futurum erat vt plurimi perincommodè habitarent. Videtur etiam significare pertinere id ad honorem regium, ne ipse cum suis, quorum erant multi nobiles, ac primarij viri, in vrbe regia habitarent, ne quasi duo 2.
reges in eadem vrbe viuētes, alter alterius luminibus obstrueret. Pertinere etiam ad securitatem, ne rex imprudenter videatur statim admisisse in vrbem regiam, 3.
hominem ab hoste profugientem, cum pluribus viris bellicosis; & non prius aliquanto tempore periculum fecisse fidei eius. Quo referre possis, quæ cap. sequēti dicūtur ab Achis ad Dauidem. *Et ego custodē capitis mei ponā te cunctis diebus.* Quasi dicat, probata iam satis fide tua, te apud me constituam custodem corporis mei. 4.

VIII. *Alia causa.*

DEINDE cum non deceret in ipsa vrbe regia viuere Dauidem, cum sua cohorte propriis sumptibus, graue fuisset isti regulo eis perpetuum suppeditare commeatum; & Dauidi verecundum postulare, cum alibi peregrini isti sibi essent de rebus necessariis prouisuri. Et quamuis vltro petere atque impetrare potuissent, 5.
vt eadem ratione viuerent in vrbe Getha, qua mox in Siceleg vixerunt; id tamen incommodum, ac suspiciosum foret, cum etiā noctu exeundum esset ab vrbe, ad sectandam prædam, & hostem nec opinantem opprimendum; & vrbs alieno tempore ac periculoso aperienda. Ipsi quoque Dauidi per incommodum foret, 6.
qui regem non facile celare potuisset in quos populabundus incurreret, Israëlitas ne, vt præ se ferebat Dauid, aut alios populos. Nam eundo aut redeundo de præda, notaretur locus, & Dauid mendacij suspiciosissimi argueretur, & depræhenderetur præuaricator. Sicque regis fauor in summum odium verteretur. Erant hæ rationes humanæ prouidentiæ consentaneæ.

IX. *Rursum alia; ad vitandam Idololatriam.*

PROVIDENDVM etiam erat homini Deum timenti, tum vt sibi suisque occasionem eriperet declinandi ad idololatriam, tum vt ceremonias legis suæ commodius obseruaret. Nam, vt obseruauit Abulensis,[a] in vrbe regia magnificentius idola colebantur, quam in aliis; vt propter ea, facilius Israëlitæ templorum ornatu, & idolorum artificio, precio, pulchritudine capti, ac deliniti in eorum venerationem ac cultum, pro innato huic genti ad idola pruritu, deflecterent. Neque facile fuisset non adire templa idolorum, siue assectandi, deducendique regis causa, siue ne ipsi Gethæi se, in deorum suorum contemptu, contemni putarent. At extra illam vrbem liberi futuri erant ab huiusmodi incitamentis, ideoq. constantiores, in fide permansuri. Legis quoque Mosaicæ ceremonias, circa cibos vetitos, aut immundos, aut idolis consecratos, à quibus non poterant, sine Gethæorum offensione, abstinere, nec iis vti sine peccato, dierum quoque festorum non paucas differentias, facilius erat sine offensione in oppidulo, quam in vrbe regia obseruare. Ex quibus omnibus apparet Dauidem sapienter, & ex diuini spiritus instinctu, inflatuque separatum sibi ad habitandum locum à rege petiisse, atque impetrasse.

Et obseruandas legis ceremonias.

X. *Datur Dauidi Siceleg ab Achis,*

DEDIT enim *ei Achis in die illa Siceleg,* & quidem non ad inhabitandum solum, sed vt in ipsius dominium cederet; ideoque subditur ex eo tempore factam fuisse Siceleg regum Iuda; si enim ad inhabitandum solum data fuisset Dauidi, non destitisset tam eo commorante in illa, quam discedente semper ad Gethæos pertinere. Ex quo apparet eximia huius reguli liberalitas, & humanitas, vt non sine causa Dauid eum reliquis Philisthæorum satrapis antetulerit. Videtur autem aliud quoque spectasse Achis; nimirum in omnem euentum satius esse Dauidem ab vrbe sua regia distare, tum vt ne quid rerum nouarum in ea moliretur, tum vt extra eam, in alia vrbe, quasi in propugnaculo regni commoraretur. Ideoque vrbem Siceleg, non parum à Getha remotam, & quæ in ipso itinere inter Philisthæos, & Israëlitas sita erat, ei tradidit; vt & Iudæorum impetum irruentium in Philisthæos reprimeret, & Philisthæis stationem nō incommodam, perfugiumque præberet, in suis contra Israëlitas expeditionibus. *Facta est* ergo *Siceleg regum Iuda vsque in diem hanc.* Quæ verba significant postremam huius libri partem tardius aliquanto scriptam esse; fortassis ab aliquo discipulorum Samuelis. Quamquam non desint, qui huiusmodi verba, quæ sæpe occurrunt, posterioribus seculis ab Esdra inserta fuisse arbitrentur. Vel per Isaiam prophetam, vt ait Abul. vel per Ieremiam, vt alij volunt.[b]

Et quare.

a q. 8. in c. 27.

b vide Abul q. 12. & 14. in ca. 27.

X.I. *Plerique Israëlitæ eo confugiũt.*

Qvo porro tempore Dauid habitauit in Siceleg plerique fortissimi viri de Israel, qui eius innocentiam norant, & iniustam vexationem ægre ferebant; & forte eius auspiciis dudum militarant, ad eum confugerunt, vt habetur in primo Paralip. [a] *Hi quoque* ait Scriptura, *venerunt ad Dauid in Siceleg, cum adhuc fugeret Saul filium Cis, qui erant fortissimi, & egregii pugnatores tendentes arcum, & vtraque manu fundis saxa iacientes, & dirigentes sagittas, de fratribus Saul ex Beniamin,* id est, Saulis contribulibus, sagittariis, & fundibulariis peritissimis, atque exercitatissimis. Quos etiam loci commoditas videtur pellexisse, quos cauernæ & latibula ante deterrebant. Maxime autem, vt arbitror, verba illa Saulis, [b] quæ dudum ad Dauidem elata voce, in omnium auribus elocutus fuerat, multorum animos concusserũt, cum diceret, *Et nunc scio quod certissime regnaturus sis, & habiturus in manu tua regnum Israel.* Plures enim orientem solem, vt aiunt, quam occidentem adorant. Ergo etiam qui ad eandem cum Saule tribum pertinebant, eo deserto ad Dauidem venerunt. Eos autem enumerat viginti tres, ex 7. oppidis profectos. In quibus fuit, *Samaias Gabaonites fortissimus inter triginta, & super triginta.*

[a] c. 12. v. 1.

[b] 1. Reg. 24. 21.

XII. *Quandiu manserit Dauid in Siceleg.*

Qvandiv autem manserit Dauid apud Philisthæos non caret controuersia. Etsi enim in editione vulgata perspicue scriptum sit, *fuit autem numerus dierum, quibus habitauit Dauid in regione Philisthinorum quatuor mensium*, quia tamen in Hebræo dicitur mansisse *dies, & quatuor menses*, illos dies aliqui in annum vertunt, vt Lyran. qui id confirmat ex eo quod infra c. 29. Achis de hac ipsa mora Dauidis loquens ait, *& est apud me multis diebus vel annis.* In eadem sententia est Pagninus, qui Hebræam vocem iamim, quæ dies significat, vertit annum, idem sentit Vatablus & Caietanus in hunc locum, Adrichomius in tribu Simeonis, in verbo Siceleg. in sua tamen chronol. eam moram 4. tantum mensium facit. [c] Nouatores quoque chronologiam de vno anno & 4. mensibus fere sequuntur. Quin etiam Septuag. in cap. 29. secundi anni meminerunt, γέγονε μεθ' ἡμῶν ἡμέρας, τοῦτο δεύτερον ἔτος, *mansit apud nos dies*, plurimos scilicet, *hic quippe secundus annus est.*

An annũ & 4. menses. ימים

[c] an. m. 2883.

XIII. *An potius 4. menses.*

Interpretationem tamen sancti Hieronymi in editione vulgata de quatuor mensibus, neglectis aliquot fortasse diebus, qui superarunt, communiter sequũtur interpretes. Nominatim Abulensis, [d] Serarius, Emanuel Sa, Torniellus quoque & Mercator.

[d] q. 35. in c. 27. an 4. mũ 436. num. 1.

Hebræus quoque Chimhi in eadem est sententia, cum Iosepho; qui tamen, proprio ex iudicio, dies, quos scriptura memorat, definite 20. fuisse dicit. Nec est quod ex rebus à Dauide apud Gethæos, aut potius in Siceleg gestis, vnum annum supra 4. menses requirat Caietanu, facile enim quatuor mensibus capi possunt. Erant enim singulorum pene dierum excursiones, quales solent esse præsidiariorum militum tempore belli. Mirum est autem quosdam Hebræos existimare vno anno & quatuor mensibus mansisse Dauidem in Siceleg, cum iidem velint 7. tantum mensibus cum dimidio mortem Samuelis antecessisse mortem Saulis; cum non nisi post mortem Samuelis, Dauid ex Israelitide profugerit, vt series sacræ narrationis exposcit. Quod autem Achis dixit Dauidem apud ipsum habitasse multis diebus aut annis, explicat idem Ra. Dauid, de cognitione: quasi dicat, fuit ille apud me multis diebus, id est quatuor mensibus, quibus æque mihi notus est, ac si plures annos apud me mansisset. Quid si annos retulit Achis ad primam commorationem, quæ ante annos sex apud ipsum inchoata fuerat? [e] quid si annos intelligit finem prioris & posterioris initium? quo modo possis etiam explicare Septuag. Abulensis autem [f] citat Andream, qui dicat Achim dixisse mendacium, vt fidem faceret Philisthæis Dauidem satis superque sibi notum; quod non improbant Abul. & Torniel.

Satisfit obiectis.

[e] an. Saul. 12.

[f] q. 15. in c. 27. & q. 5. in c. 29.

XIV. *An depra datus fuerit Philisthæos.*

Dauid ergo vbi sedem fixit in Siceleg, *ascendit* cum expedita suorum militum manu, *& agebat prædas*. An de Philisthæis, qui non erant de ditione regis Achis? id Significat Hieronymus in traditionib. quem sequitur Emanuel Sa, & probabile facit mox congregatus vniuersæ gentis exercitus contra Hebræos, à quibus se multis excursionibus vexatos putabant. Cum enim prædones istos, vel ex lingua, Hebræos esse cognoscerent, & fugam Dauidis ad Achis ignorarent, putabant se à Saulis subditis, eiusdem regis iussu, vexari.

Vnde nec querelas ad Gethæum regem deferebant; præsertim cum Dauid longius ab eo habitaret, & omnem operam daret ne agnosceretur. Et cum Achis vice versa nihil audiret querelarum, putabat omnino Israëlitas vexari à Dauide, qui nequaquam apud ipsum, vtpote hostem, sed apud Saulem cōquererentur. Et credibile quidem est Dauidem, quantum tutò potuit, Philisthæos opprimere, non aliarum gentium spoliis ditari voluisse.

XV. *Quæ dissuadeant.*

CEDIBILIVS tamen videtur Dauidem à Philistæis vexandis hoc tempore abstinuisse. Idque non obscurè ex Scriptura colligitur, quæ in enumeratione populorum, quos incursabat Dauid, Philistæos tacet; & semper ad meridianam Israëlitarum plagam ipsum irruisse ait, cum Philisthæi omnes occiduam incolerent. Negat quoque Abulensis [a] Dauidem prædas ex Philisthæis collegisse: siue quia rationi consentaneum est, cum admissus est à Gethæo regulo, cum suis fœdus mutuo initum, ne Philisthæis noceret, nec illi viceuersa quidquam ipsi damni afferrent: siue quia contra iura naturæ sit, eis nocere, quorum præsidio tutus sis ab inimicis tuis: siue quia id non fuisset ausus Dauid, ne Philisthæi coactis copiis, eum tanquam verum hostem, & ruptorem fœdorum opprimerent. Neque enim in frequentibus deprædationibus fieri poterat, vt in propinquo positum latibulum prædonum ignotum maneret; Siceleg inquam (nam ne Amalecitæ quidem multo remotiores illud ignorarunt,) obsessúmque oppidum cum habitatoribus deleuissent. Sed omissis dubiis certa videamus.

a q. 15. in c. 27.

XVI. *Quos populos deprahendatus sit.*

DAVID *& viri eius*, ait Scriptura, [b] *agebant prædas de Gessuri, & de Gerzi, & de Amalecitis, hi enim pagi*, id est, horum populorum pagi, & oppida *habitabantur in terra antiquitus euntibus Sur, vsque ad terram Aegypti.* 2 Designat, ac definit regionem, in quam impressionem fecerit Dauid, nimirum regionem ad austrum Iuda positam, ab ingressu deserti Sur Ægyptum versus; qui terrarum tractus latissime patet. Totam enim Arabiam petræam, & desertam amplectitur, in qua, præter prædictos populos, Idumæi, & Madianitæ habitabant, Ismaëlitæ, Agareni, & Cedareni. Cæterum Gessur & Gessuri duplex in Scriptura reperitur, altera trans Iordanem, contermina Syriæ, proptereaque Gessur Syriæ appellatur. pertinuitque ad tribum Manasse [c]. Non tamen eam possedit; *Noluerunt enim*, ait Scriptura, *disperdere filij Israël Gessuri & Machati, & habitauerunt in medio Israël, vsque in præsentem diem*; adeo vt viuo quoque Dauide haberent proprium regem; nomine Tholmai, cuius filiam idem Dauid duxit vxorem, ex eaque suscepit Absalonem, & Thamarem. [d] Altera Gessur est, quæ hoc loco memoratur, vicina Amalecitis, & extra terminos Israëlitarum, meridiem versus, cuius nulla est, præterquam hoc loco, in tota Scriptura mentio; sicut neque de Gerzi: quam vocem Septuag. Romanæ, Aldinæ, Basil. Vvechelianæ editionis non habent. Nec Iosephus. Est tamen in Complut. & regia, quæ ad textum hebræum efformatæ sunt, vnde vulgata, & Chaldæus paraphrastes Gerzæos acceperunt, quos Abul. non recte putauit eosdem esse cum Machati, qui & Gessuræos confudit, vt seorsim dicemus 3. De Amalecitis autem nulla varietas est, neque dubitatio.

b c. 27. v. 8.
2. ✗.
Gessur gemina in Scripturis.
1. Reg. 15. 8.
c Vide Adrich. in Manasse 2. nu. 57.
d 2. Reg. 3. 3.
3. ✗.

XVII. *Quo iure vexarit Amalecitas.*

QVO autem iure apud hosce populos prædas egerit, imo & cædas, nullo sexus aut ætatis discrimine perpetrarit, dubitatione nō vacat, præterquam apud Amalecitas; erat enim iamdudum contra eos lata diuinitus illa sententia, quam iussus erat exequi Saul [e], *vade*, inquit, *& percute Amalec, & demolire vniuersa eius, non parcas ei, & non concupiscas ex rebus ipsius aliquid, sed interfice à viro vsque ad mulierem, & paruulum atque lactentem, bouem & ouem, camelum & asinum.* Cum itaque non esset reuocata illa sententia; & vigeret adhuc illa vox [f] *bellum domini erit contra Amalec à generatione in generationem, delebo memoriam Amalec sub cœlo*, & alibi [g]. *Cum dominus dederit tibi requiem, delebis nomen eius sub cœlo; caue ne obliuiscaris.* Oportet tamen fateri dominum lege anathematis soluisse Dauidem [h], cum copiosam inde prædam sæpius abduxerit, sine vlla Dei repræhensione; aut vt placet Abulensi [i], hoc anathema peculiari præcepto Sauli impositum fuit, Dauid autem communi tantum lege tenebatur, quam retulimus, in quam bellum contra Amalecitas sine vlla prædæ reseruandæ prohibitione præscribitur. Itaque Dauid non solum sine culpa, sed etiam cum merito prædabatur.

e 1. Reg. 15.
f Exod. 17. 14. 16.
g Deut. 25. 19.
h Abul. q. 20. in c. 17.
i q. 22. in c. 27.

DE Gessuræis, & Gerzæis putat Abulensis idem licuisse Dauidi, quòd cum intra fines Chananitidis compræhenderentur, in eos valeret illa lex [a], *Percuties eas vsque ad internecionem;* Et iterum, *De his autem ciuitatibus quæ dabuntur tibi, nullum omnino permittes viuere, sed interficies in ore gladij, &c.* Verum supponit Abulensis [b] hos populos fuisse trans-Iordanem prope Galaad in tribu Manasse, cum fuerint ab iis longo terrarum tractu disiuncti. Torniellus [c] putat eos pertinuisse ad fines Israëlis, mansisseque à meridie Iuda cis torrentem Ægypti, qui est terminus meridianus possessionis Israëlitarum. Num. 34. verum nullo id testimonio demonstratur; propterea que existimauerim Dauidem, qui apud se habebat pontificem cum Ephod, quotidie eum de expeditione sua consuluisse; eoque profectum esse populabundum, quo dominus per Sacerdotem dixisset excurrendum. Qua in re nihil absurdi video. Nā nuper profecturus in Ceilam [d] Dominum per pontificem consuluit, & semel iterumque responsum accepit; & rursum cum inde migraturus esset; Posthæc etiam [e] cum expeditionem susciperet contra eos qui vastauerant Siceleg, & cum eundum fuit in Hebron. Idem ergo de quotidianis istis excursionibus dicendum videtur.

XVIII. *Quosque reliquos populos.*

a Deut. 7. & ca. 20.

b q. 23. in c. 27.

c an. 4. z. 436 n. 5. vers. 4.

d 1. Reg. 23. 4. 10. 11. 12.

e 1. Reg. 30.

XIX. *Quæ præda eius.*

PERCVTIEBAT ergo *Dauid omnem istorum terram, nec relinquebat viuentem virum, & mulierem; tollensque oues, & boues, & asinos, & camelos, & vestes reuertebatur.* Latissime patet vox vestium, & magnam partem domesticæ supellectilis comprehendit, nec dubium est quin si quid vasorum aureorum, & argenteorum, si quid pecuniæ, argentive infecti inuentum fuit, ablatum etiam fuerit; Id modo prouidēdum fuit, in ea prædæ parte, quæ offerebatur regi, vt ne quid reperiretur quod argueret prædam alibi, quam apud Israëlitas factam, & Dauid reus mendacij teneretur. An autem idolis parceretur alibi dictum est à nobis, [f] cum aduersus Iosephum disputaremus. Cur autem non abduceret captiuos in seruitutem, præter primariam illam rationem ex Dei lege petitam, aliam scriptura mox subiicit. *Virum & mulierem non viuificabat,* id est non seruabat, aut viuere sinebat, *neq. adducebat in Geth, dicens, ne forte loquantur aduersum nos,* dicentes scilicet se non esse Israëlitas, sicque fraudem patefaciant Dauidis, non Israëlitas, sed eorum inimicos inuadentis.

f 1. Reg. 21.

XX. *Eam Gethæo regi offerebat.*

CVM ergo Dauid ex præda reuerteretur, *veniebat ad Achis,* cui scilicet optima quæque, honoris, & gratiæ causa offerebat, putat autem Abulensis [g] Dauidem perpetuo totam prædam attulisse ad Achis, priusquam quidquam deponeret in Siceleg. Verum id parum probabile facit, tam res ipsa, quam locus. 4 Nam fieri poterat vt pleraque essent in præda, quæ regem videre aut non deceret, aut non expediret, deinde cum Siceleg, iuxta Adrichonij topographiam, æquis fere spatiis a Geth, & ab Amalecitis, cæterisque populis distaret, & redeundo ab expeditione, pene transeundum esset per Siceleg, vt veniretur in Geth, quis credat non plurima in Siceleg deposita, ibidemque plurimos de militibus, vel ad ea custodienda substitisse? *Achis autem* læto ac sereno vultu, & eam serenitatem præda meridiana faciebat, *in quem* inquit, *irruisti hodie?* Hæc erat non vnius diei, sed communis omnium interrogatio. Itaque & generalis illis responsio redditur à Dauide. *Contra meridiem Iudæ, & contra meridiem Ierameel, & contra meridiem Ceni.* Erant hæc nomina partium quarumdam sortis Iudæ, ad quarum singulas diuersa oppida pertinebant, vt ex seq. [h] constat, licet Vatablus dicat Ieramehel fuisse vrbem Iudæ; earum priorem miror ab Adrichomio prætermissam; posteriorem autem attributam Philisthæis. [i]

g in Phil.: tom. 0. 11. 19. 20.

4 x

Ierameel,

Ceni.

h q. 14 & 25. in c. 27.

i in tribu Iuda n. 74.

XXI. *An Dauid mentitus fuerit.*

DAVIDEM porro hoc loco vsum esse officioso mendacio fatetur Abulen. [k] nec patitur illum excusari, eo quod responderit iuxta interrogationem regis, & ad significandum se agere prædas de terra Iuda, quod falsum erat. Arbitror nihilominus Dauidem hoc loco argui non posse nisi tacitæ, aut dissimulatæ veritatis, cum ea verba diceret, quæ geminam haberent sentētiam; quarum Achis eam, quæ sibi placebat, & veram putabat, Dauid autem eam quæ vera erat, capiebat. Et volebat quidem falli regem; sed non omnis dolus in culpa est, vt alibi disseruimus. Iusta porro fuit causa dissimulandæ veritatis, quod alioqui in terra Philisthæorum tuto habitare non poterat. Si enim sciuisset Achis nihil damni à Dauide Hebræis inferri, eum merito suspectum habuisset, ne præuaricatoriam aliquam moliretur proditionem. Sin autem sciuisset eum gentes alias populari,

k q. 23. in c. 27.

eos

eos sibi hostes parari, & quietos iniuste vexari proculdubio moleste tulisset; & Dauidem à se expulisset. Neque vero infamem se reddebat inducendo Achis in eam opinionem, quod propriam patriam deuastaret; Eam enim iustam reputabat Achis, vt pote contra subditos regis, à quo omnibus erat fortunis euersus, & insuper, nulla sua culpa, quærebatur ad necem.

XXII. *Persuasit Achi se Israelitas diuexare prædando.*

ITAQVE *hæc fecit Dauid, & hoc erat decretum illi omnibus diebus, quibus habitauit in regione Philisthinorum*, vt scilicet neque mancipium seruaret vllum, neque ancillam de hostibus, in quos infestus irruebat, ne illi notum facerent Dauidis artificium. Et vt in ea opinione regem retineret, quasi plurimis damnis Hebræos afficeret. *Credidit ergo Achis Dauid, dicens, multa mala operatus est contra populum suum Israel, erit igitur mihi seruus sempiternus. Regi facile persuasit*, inquit Iosephus,[a] *vt crederet, quod verum esse vehementer cupiebat. Sperabat enim Dauidem si hostiliter gentem propriam tractasset, præcluso reditu, semper posthac obnoxium se habiturum.* Et illi contra quoscumque visui fore; simulque se grauem aduersarium genti suæ sustulisse, & in benefactorem conuertisse, sibi gratulabatur. In Hebræo maior vis est in verbis, habent enim, *fœtere fecit opera sua apud Israel*; id est reddidit se inuisum & odiosum, imo execrabilem ac detestandum. Cæterum sunt qui putent Dauidem hoc tempore psal. 119. scripsisse cum cogeretur exulare apud impios, & apud Cedarenos populabundus oberrare. Quibus tam verba psalmi, quam ipsa sententia non videntur admodum fauere.

[a] l. 6. c. 14. fin.

XXIII. *Saul vexat Gabaonitas*

POSTREMIS Saulis annis contigisse Gabaonitarum vexationem,[b] à Saule volente eos, zelo non bono, exterminare de medio Israelitarum, colligi potest ex Theodoreto in lib. 2. Regum.[c] Agens enim de ea fame, qua per triennum, sub finem regni Dauidis, afflicti sunt Israelitæ. *Totus populus*, inquit, *fecerat fœdus cum Gabaonitis. Iurisiurandi autem particeps fuit & sacerdos Eleazar, & Iesus Propheta. Oportebat ergo eos, qui genus duxerant ab iis qui iurarant, facta fœdera non transilire. Regi autem contra legem facienti persuadere, vt seruaret iusiurandum. Propterea enim post illius mortem sustinuerunt famis castigationem. Per hæc autem nos docet, qui omnia sapienter administrat, quod etiam si diuturna vtens lenitate ac patientia, non inferat statim pœnam legis non obseruatæ, postea tamen iusta exigit supplicia, sicut tunc certe fecit. Nam cum 40. anni præteriissent, nubes quidem alligauit ne parerent; sterilitatis autem morbo terram subiecit, & fame puniit eius habitatores.* Sed hæc ad pœnam pertinent, culpam videamus.

Contra iusiurandum, ex Theodoreto.

[b] 2. Reg. 21.
[c] q. 44. in 2. Reg. & Abul. q. 6. ibid.

XXIV. *Quæ illa vexatio.*

GABAONITÆ eam explicant, cum Dauidi roganti quid expiationis nomine requirerent, dixerunt, *virum qui attriuit nos, & oppressit inique, ita delere debemus, vt ne vnus quidem residuus sit de stirpe eius, in cunctis finibus Israel.* Verum nondum satis explicata est ista vexatio. Multos ab Saule, & filiis eius Gabaonitas, leuibus de causis interfectos significauit Dominus, cum ait famem immissam triennio in populum; *propter Saul, & domum eius sanguinum, quia occidit Gabaonitas.* Vbi traditio hebraica fert filios Saul, cum Doeg Idumæo interfecisse sacerdotes, & Gabaonitas in Nobe. Nimirum cum deleret totam vrbem, in qua erat tabernaculum, plurimos quoque Gabaonitas, qui ibi ministrabant Domino lignis ad sacrificia, & aquis ad ablutiones comportandis, eadem opera interfecit. Verum hæc Gabaonitarum cædes non fuisset ex zelo, quo Saulem motum fuisse scriptura testatur: sed ex odio in Dauidem. Itaque ex accidente occisi fuissent, sicut & reliqui ciues, & non dedita opera, vt disputat Abulensis[d] in eum locum, & obseruat ex Hebræo, vbi dicitur Saul cogitasse occidere Gabaonitas; aliæ ergo ab his fuerunt Gabaonitarum cædes.

An in Nobe.

[d] q. 12 in c. 21.

XXV. *Zelus Saulis contra Gabaonitas.*

ZELVM autem istum, harum cædium suasorem explicant Iudæi in tradit. in hunc locum[e] vbi scriptura sic habet, *filii Israel iurauerant Gabaonitis, & voluit Saul percutere eos Zelo, quasi pro filiis Israel & Iuda, dicens*, inquiunt illi, *Iosue gratis eosdem Gabaonitas viuere permisisse; & filiis Israel & Iuda prædam eorum iniuste abstulisse, idcirco eos perimere iubet, quasi pro Zelo Israel & Iuda. Huius vltionis causa*, id est occasio, *in Gabaonitas Achimel. sacerdos extitit.* Hæc ibi. Sed non ex zelo & cogitato interfecti fuissent, si ex occasione tantũ, vt iam dicebamus. prædam autem intelligunt, vrbes eorum & bona, quæ distributa fuissent Israelitis, si ipsi fuissẽt occisi. Verum hic ruinoso nitũtur Hebræi fundamento: nam eorum vrbes Israelitis distributæ fuerant, Cariathiarim tribui Iudæ, Gabaon, Caphira, & Beroth, tribui Beniamin.[f] Zelus

[e] apud Hier.
[f] Iosu. 15 & 18.

ergo Saulis fuit quod existimauit Iosue, & Eleazerum, & optimates populi non potuisse vitam Gabaonitis dare, contra diuinum præceptum, quo Chananæi omnes capite dãnati fuerant; eorumque iusiurandum irritum fuisse; itaque & illos peccasse, & posteros eorum, qui Gabaonitas permittebant viuere, peccati eiusdem esse participes.

XXVI. *Improbatur, & arguitur crudelitatis, & imprudentiæ.* VERUM hic zelus hominis erat nimium crudelis, [a] vt propterea Dominus domum eius domum sanguinum appellaret, & iudicij in re tanta nimium præcipitis; Existimare enim debuit maiores suos iusiurandi religione, aut certe opinione præpeditos, super ea re Dominum consuluisse, eoque indulgente in viuis fuisse retentos, præsertim cum ad Iudaismum essent conuersi, & satis laborioso ministerio, in tabernaculo Domini in perpetuum mancipati. Et sicut indulgentia vsi fuerant Israëlitæ in Rahab, totamque eius cognationem, quamuis essent omnes Chananæi, neque Saule, neque alio quoquam improbante, ita & Gabaonitas a communi lege eximere potuerunt. Quod si quæratur cur non omnes occiderit Saul, cum eos putaret omnes mortis reos, hoc ipso quod essent Gabaonitæ. Respondet Abulen. [b] id factum esse, vel quia mox mordente Saulem atque angente conscientia, rem inchoatam reliquit; sicut Dauid inchoatam populi enumerationem non absoluit; vel quia populus, qui ante in eam crudelitatem consenserat, eorum querelis ac lamentis flexus, Saulem in suscepto facinore progredi non est passus. Et hæc quidem de Gabaonitis hoc loco sufficiunt, cætera suo loco reddemus.

Cur non omnes sunt occisi.

XXVIII. *Philisthæi parant bellum contra hebræos.* FACTUM *est autem in diebus illis*, [c] quibus scilicet Dauid habitabat in Siceleg, sub tutela Gethæi regis, expletis in ea commoratione 4. mensibus, vt paulo ante dictum est, [d] *congregauerunt Philisthijm agmina sua, vt præparentur ad bellum.* Conuenit videlicet inter Philisthæos bellum gerendum aduersus Israëlitas, & singulis in satrapijs conscribendum militem, omniaque ad bellum necessaria præparanda, vt mox singuli reguli, cum suis agminibus, in assignatum locum confluerent ad bellum gerendum. *Palæstinis copias vndiq. contrahentibus*, ait Iosephus, [e] *delectuque per singulas gentes ac regna, & satrapias habito, nouissimus venit cum suo milite Anchus; &c.* Causam belli huius præter inueteratum odium, & immortales inimicitias inter vtrumque populum, facile inueniunt, qui putant Dauidem etiam contra Philisthæos, à Gethæo rege remotiores excurrisse. Putant enim iis excursionibus iacta fuisse semina maximi huius, funestissimique belli. Cum enim Dauid cum suorum expedita cohorte Philisthæos, eorumque vel subditos vel amicos crebris maximeque cruentis cladibus excurrendo fatigasset; idque illi Sauli, & eius militibus tribuerent, quæ à Dauide, cæterisque profugis fiebant Saule inscio, legitimo bello ista velitationum damna vindicanda putauerunt.

Quæ belli causæ.

XXVIII. *Alia causa, ex parte Dei.* QUI autem immunes fuisse malunt Philisthæos ab excursionibus Dauidis, communi quod dixi odio contenti esse possunt, addito desiderio redintegrandæ dominationis in hebræos, quam illi iam pridem excusserant. Addent etiam authore Tostato, incitantem Deum, atque euocantem prophanos hosce populos, ad Saulis, populique eius multa, magnaque crimina vindicanda: vt postea Assyrios in regnum Israëlitarum; & Babylonios in regnum Iuda euocauit, armis animisque instruxit, reddiditque victores. Volebat quoque Dominus, per inimicorum suorum manus, auferre impedimenta regni Dauidis, cuius patientiam, labores, atque ærumnas, tot iam annis exantlatas, regno populi sui munerari cupiebat, impedimento autem destinato Dauidis regno erant, Saul & filij, qui ei successuri erant, quos Philisthæi hoc bello sustulerunt. Hanc vtramque causam Samuel, mox apparens Sauli, aperuit verbis istis [f]. *Faciet tibi Dominus sicut locutus est in manu mea, & scindet regnum tuum de manu tua, & dabit illud proximo tuo Dauid; quia non obedisti voci Domini, neque fecisti iram furoris eius in Amalec. Et dabit Dominus etiam Israël tecum in manus Philisthijm.*

XXIX. *Achis Dauidem secum ducere statuit.* CUM ergo Accaronitæ, Azotij, Gazæi, Ascalonitæ, pro se quisque certatim copias suas pararent ad bellum, Rex Achis ad hoc bellum iturus, destinauit animo secum ducere Dauidem cum suis, multum præsidij in eius virtute collocans; multum fidei præcedentibus excursionibus tribuens, quas pro Philisthæis contra Israëlitas factas putabant. Nec destinauit tantum, sed Dauidi etiam denun-

a 2. Reg. 21.
b q. 16.
c 1. Reg. 28.
d 1. Reg. 28. & 29.
e lib. 6. c. 15.
f ca. 28. 17.

a ca. 28 v. 1. & 2. l. 6. ant. c. 14. fi. ciauit dicens [a]. *Sciens nunc scito quoniam mecum egredieris in castris tu, & viri tui.* Cui respondit Dauid; *Nunc scies quæ facturus est seruus tuus*; quomodo videlicet tibi sim obsecuturus, quam fortiter pro te pugnaturus. Quæ candide interpretatus Rex ait, *Et ego custodem capitis mei ponam te cunctis diebus.* Quæ sic explicat Iosephus. *Dauide prompte operam pollicente, & dicente adesse tempus referendæ hospitalis gratiæ: Rex contra, quo magis eum sibi deuinciret, promisit se eum re bene gesta, in summo apud se honore habiturum, & satellitio suo præpositurum.*

CÆTERVM anceps est hic locus contra Dauidem, & vtramuis in partem accipiamus, non leuis culpæ reus constitui videtur. Nam si ex animo promisit regi infideli fidelem operam contra Israëlitas, impius in Deum fuerit, & in gentem suam, iuuando idololatras, Dei, & populi eius capitales hostes, & insuper impugnator populi, cuius à Deo rex electus, & inunctus fuerat. Sin ex animo non promisit, mendacem eum, & fallacem, & benefactoris sui proditorum fateamur necesse est. Existimat Abulensis Dauidem habuisse voluntatem pugnandi pro Israëlitis contra Philisthæos, propter dictas rationes. Idque recte conijciebant ipsorum principes, cum authores fuerunt Achi eum dimittendi. Neque negat contra mentem, atque intentionem suam locutum esse Dauidem, vt iam aliquoties fecerat, cum de suis excursionibus cum rege loqueretur. Nec tamen illi fuisse propositum pugnare contra Achis, sed contra cæteros Philisthæos, quibus neque fidem dederat, neque ab eis beneficium vllum acceperat. Alij aliter huic difficultati satisfacere conantur. XXX. *Quomodo Dauid pro[redacted] operam suam Achi.* *Prior responsio.*

b ca. 28. in 1. Reg. E quibus miratur Caietanum [b] audacter affirmantem Dauidem intendisse proditorie conuertere arma in Philisthæos; idque ex aliis eius factis ait reddi credibile; vt qui ingratissimus fuerit Ionathæ, & Vriam prodiderit; *multo ergo magis*, inquit, *ingratus & proditor Achis fuisset.* Quis non contra istam coniectandi, ac dicendi licentiam iure succenseat? Nonne ei merito dixerimus, *Parcius ista viris tamen obijcienda memento.* XXXI. *Caietanus in Dauidem inuehitur.*

VIRIS præsertim, quorum in laudem tam illustria extant ipsius Dei testimonia, viris omnium confessione sanctissimis, & pro quorum defensione omnem mouere lapidem oporteat, priusquam eos fateamur reos. Quanto sapientius ac modestius Abulensis, ait videri pugnaturum fuisse contra Philisthæos, quibus nec fidem dederat, nec gratiam reddere oportebat; contra Achis vero non pugnaturum, cui & fidei, & gratiæ nomine erat adstrictus, vt iam diximus. De ingratitudine in Ionathan suo loco viderimus, consecutio certe infirma est: & licentius vsurpata in prophetam omni prædicatione maiorem: in Dauidem, omnium sanctorum ecclesiæ doctorum literis, linguisque celebratum.

In quem tamen nescio quid fellis habuisse videtur in pectore Caietanus, qui Ibid. eodem loco ait Dauidem multo maiora peccata commisisse, quam Saulem, vt à regno excluderetur; seuero sane atque atroci iudicio; & vt opinor, falso. Nam si omnia peccata vtriusque in vnum quasi cumulum congerere vult, atque inter se componere, vt iis in pœnam exclusio à regno in Saule facta, in Dauide merita rependatur, quis non videt Olympum ipsum aut Caucasum vni lapillo comparari? Dauid vnum hominem occidit iniuste. Saul 85. sacerdotes; & tot sacrilegis cædibus non contentus, in totam vrbem incredibili furore bacchatus, nulli sexui, nulli ætati; nulli animanti pepercit, Dauid Vriæ mortem mandauit semel. Saul totis pene octo annis Dauidem generum suum quæsiuit ad mortem, & iniustissimam necis huius voluntatem millies iterauit; Adde gẽtem Gabaonitarum iniustis cædibus exterminatam, ac pene deletam. Vni autem adulterio nonne sacrilegè violatum anathema Amalecitanum, quod Scriptura toties ingerit, atque inculcat, & consulta pythonissa longè, multumque præponderat? XXXII *Alia in eundem querela.*

Sin autem omnia peccata Dauidis vni Saulis peccato opponit, quo regno abdicatus est, iniuste facit, cum singula singulis componi par sit, præsertim cum id peccatum propter quod Saul regno excidisse censetur, non vnicum fuerit, sed c 1. Paral. 10. primum. Nam ad violationem anathematis, Scriptura [c] peccatum consultæ pythonissæ adiungit, ob quod regnum sibi suisque perdiderit, quod ex genere XXXIV. *Defenditur Dauid.*

ſuo ad idololatriam pertinet, & adulterio grauius eſt, atque homicidio. Verum eadem Scriptura videtur non vni peccato Saulis vnam pœnam aſſignare voluiſſe; ſed omnibus eius ſceleribus, tam mortem ipſius, quam regni priuationem, quaſi in altera lance appendiſſe. Sic enim ait. *Mortuus eſt ergo Saul propter iniquitates ſuas, eo quod præuaricatus ſit mandatum domini, quod præceperat, & non cuſtodierit illud. Sed inſuper etiam pythoniſſam conſuluerit, ne ſperauerit in domino. Propter quod interfecit eum, & tranſtulit regnum eius ad Dauid filium Iſai.*

XXXIV. *Culpa Saulis in Amalecitano bello.* ECQVIS autem dubitet peccatum Saulis in Amalecitano negotio fuiſſe grauiſſimum, & infinitis pene partibus grauius, quam ſacrilegium Achan? propter quod tamen primum 36 homines hoſtili ferro ceciderunt [a]; deinde ipſiusmet Sacrilegi, tum filiorum ac filiarũ eius nece vindicatũ eſt; in cuius denique vindictæ cumulum, omnia quæ ad ipſum pertinebant vorax flamma cõſumpſit. Quid eſt autem præda Achani, ad prædam Saulis, aut vnius hominis, ad vniuerſi populi ſacrilegium, quod Saule? aut præeunte, aut conniuẽte perpetratum eſt. Ecquis inquam dubitet fuiſſe grauiſſimum, cum tale ſit à Deo ipſo iudicatum? Videtur ſane Caietani non rectus pro Saule zelus, in quandam Dei accuſationem redundare, dum ait *vnicum, & non grauiſſimum Saulis peccatum, illi à Deo imputatum ad tam grauem pœnam*. Deus certè iniuſtus non eſt, vt pœnam conſtituat delicto grauiorem; & contra propriam legem faciat, non attemperans ad menſuram delicti plagarum modum. Ita videlicet homunculi iudicamus, dum peccatorum grauitatem, ex diuinæ maieſtatis infinitate non ponderamus.

[a] Ioſ. 7.

XXXV. *Altera reſponſio pro Dauide.* CÆTERVM vt eo reuertamur vnde modice deflexit oratio, ea mihi videtur commodiſſima expoſitio, vt dicamus Dauidem in tam lubrico, & ancipiti loco, ad Deum more ſolito recurrendo, ſe totum diuinæ ipſius prouidentiæ commiſiſſe, certum exequi quod ille iuſſiſſet, ſiue pro Saule, ſiue pro Achis; nec defuit dominus in hoc ſalo fluctuanti. Interuentu ſiquidẽ Satraparum curauit illum dimitti, vt cum bona Gethæi regis gratia, neque pro ipſo, neque contra ipſum pugnaret. Quod ad verba vero attinet, apparet nihil eſſe mentitum, quia reuera nihil certi promiſit; licet Rex in proniorem ſignificationem verba Dauidis acceperit. *Non videri mentitum.* Ex quo etiam intelligitur eum non ad regis mentem, ſed ad ſuam, quæ ex diuina diſpoſitione pendebat, fuiſſe locutum. Diuinæ autem voluntati omnem in partem obſequi, non culpæ vlli, ſed magnæ laudi tribuendum eſt. Sic & alias Dominus voluit Dauidem in ancipiti alternantem verſari, vſque ad extremum neceſſitatis articulum, quo illum mirabiliter ex ambiguo difficultatis eripuit, vt cum pene cinctus copiis Saulis deſperabat ſe poſſe euadere ſine pugna cum ſuis; & rurſum in ſpelunca, cum dubius de inferenda Sauli morte, oram tantum chlamydis abſcidit. Iam ad reliqua pergamus.

XXXVI. *Saulis ſollicitudo.* DVM apud Philiſthæos omnia vbique apparatu bellico circumſonant, diu Sauli ignotus eſſe non potuit, ſed rem omnem ſiue per exploratores ſuos, ſiue per aliquam de Dauidis cohorte ad ſuos in patriam ſcribente didicit. Itaque animo pro periculi magnitudine vehementer æſtuans, & ad auxilia diuina, humanáque circunſpiciens, à Deo primùm, quid facto eſſet opus, ſcire deſiderauit. Et Samuelem quidem prophetam libenter aditurus erat, per eum diuinum oraculum ſcitaturus; ſed iam alter ab eius morte agebatur annus. Itaque hoc ſiue perfugio, ſiue præſidio carebat Saul; *Samuel viuus nihil reſpondiſſet Sauli.* quamquam apparet ne in viuo quidem quidquam auxilij inuenturum fuiſſe. Cum enim Dominus illi eſſet infenſus, & implacabilem aduerſus infelicem principem iracundiam ſuam ſilentio demonſtrare vellet, ne per Samuelem quidem illi reſponſurus erat: paternam tamen aliquam monitionem accepiſſet ab eo, qua, dum adhuc licebat, vtilius animæ ſuæ, prudentiuſque conſuleret; Sed iratus dominus ſanctos viros aliquando, prudenteſque monitores principibus eripit, quo fit vt animi ſui perturbationibus, & dæmonum pernicioſis ſuggeſtionibus famulentur, & pereant.

XXXVII. *Cur iteretur mors Samuelis.* SAVL itaque aditurus erat Samuelem; ſed eo dudum priuatus ad pythoniſſam confugit, & hac de cauſa putant hebræi iteratam hoc loco mentionem defuncti Samuelis: ad quam nihilominus, vt erat impos ſui, ac vehementer perturbatus, apparet aditurum fuiſſe, cum conſultus Dominus, neque per ſomnia, neque per ſacerdotes, neque per prophetas, neque per Samuelem ipſum reſponſum vllum

Rabb. Salom. & Kimhi.

daret; & impatientius non tam verbis, quam factis ipsis dicturum; *flectere si nequeo superos Acheronta mouebo.* Rectius autem interpretes nostri [a] memoratam aiunt iterum Samuelis mortẽ, eo quod de eius euocatione ex inferis interuentu Pythonissæ, postmodum agendum erat, *Narraturus de ventiloqua*, inquit, Theodoretus, [b] & cum eo Procopius, *necesse habuit meminisse decessus Samuelis.* Eademque de causa cum scripturus esset Scriptor sacer difficultatem inueniendæ huiusmodi mulierculæ, & euocandi per eam Samuelem, præmittit, & ex occasione refert egregium Saulis facinus, quo *abstulit magos & hariolos de terra*, eo videlicet tempore, quo non erat melior ipso in populo. Additur in antiquis exemplaribus, *& interfecit eos, qui pithones habebant in ventre*, sed ea verba tanquam adiectitia, de bibliis emendatis sublata sunt; græca tamen pro magis & ariolis, habent ἐγγαστριμύθους, γνώστας, id est, ventriloquos & cognitores, siue ariolos, qui malis artibus rerum cognitionem à dæmonibus exquirunt. — 2. *Propter eius euocationem.* — *Magi à Saule exigi.*

[a] Lyran. Andreas. Abul. q. 6.
[b] q. 61.

XXXVIII. *Res gesta in bello per dies singulos.*

ET hactenus quidem vtriusq. gentis exercitus præparati sunt ad bellum. Nunc ipsum bellum explicandum, & quantum fieri poterit, singula quæ ad ipsum pertinent, aut ei coniuncta sunt, ad suos dies reuocanda; nam crebro tam reliquo libro primo, quam secundi principio memorantur, ac numerantur dies, noctésque & earum initia & exitus; interseruntur autem & diuersæ narrationes, quasi per parenthesim. Hoc ergo modo res tota videtur digerenda.

1. *Exercitus castra metantur.*
Primus belli dies est is, quo Philisthæi venerunt, & castrametati sunt in Sunam. 1. Reg. c. 28. v. 4. [c] quo ipso die congregauit etiam Saul vniuersum Israël, & venit in Gelboë, Ibidemque castra posuit, Ibid.

2. *Dauid dimittitur. Saul Dominum consulit.*
Postridie, qui fuit secundus belli dies, Philisthæi castra disponunt, eaque lustrant *incedentes in centurijs & millibus*; [d] & in nouissimo agmine inueniunt Dauidem cum suis, cap. 29. 2. Eum dimittit Achis in posterum diem diluculo vers. 10. Ea castra cum vidisset Saul expauit; cap. 28. 3. & consuluit Dominum, à quo per somnia, sacerdotes aut prophetas, nullum responsum accepit. cap. 28. 6.

3. XXXIX. *Dauid discedit cum suis.*
TERTIO die summo mane Dauid migrat cum suis è castris Philisthæorum versus Siceleg [e] cap. 29. 11. & Philisthæi ascenderunt in Iezraël. ibid. Instat Saul, atque vrget vt responsum accipiat, nec exauditur. cap. 28. v. 6. Eodem die Amalecitæ inuadunt Siceleg, eamq. deprædantur, & succendunt. c. 30. 1. Abul. q. 1. in id caput.

4. *Saul consulit Deũ.*
Quarto die Dauid est in itinere è castris ad oppidum Siceleg. [f] Saul perseuerat inquirendo responsa; nec dat interim pugnæ copiam Philisthæis. Dauidi redeunti in Siceleg, adiungunt se Manassæi tribuni octo. 1. Paralip. c. 12. 19. 20. 21.

5. *Dauid in Siceleg.*
Quinto die, qui erat Dauidi tertius à digressu è castris, peruenit Siceleg cum suis, & agnita clade, post lamenta consulit Dominum per pontificem, iubeturque persequi latrunculos; quod illico exequitur, venitque eo die cum suis vsque ad torrentem Besor, vbi ducenti lassi substiterunt. ca. 30. 3. 4, 8. 9. indéque ductu pueri peruenit ad Amalecitas sub vesperam, eosque cædere cœpit. Eodem die Saul adit Pythonissam in Endor, ad quam noctu peruenit, eademque nocte iussit euocari Samuelem, à quo audit nuncium mortis suæ, & suorum in posterum diem. cap. 28. 19. mox cibum accipit, & regreditur in castra tota nocte. cap. 28. 25. — *Saul adit pythonissam.*

6. XL. *Pugnat infeliciter.*
SEXTO die pugnatum est infeliciter ab Hebræis. In ea pugna cecidit Saul cum filiis suis, plurimóque exercitu: cap. 31. Eodem die Dauid cecidit Amalecitas vsque ad vesperam. ca. 30. v. 17. Ioseph. l. 7. Antiq. init.

7. *Corpora spoliantur: Dauid redit in Siceleg.*
Septimo die Philisthæi spoliant interfectos, & præciderunt ~~caput Saulis~~, &c. ca. 31. 8. nuncius adit Dauidem cum diademate, & armilla. 1. Reg. 1. v. 10. Hoc ipso die Dauid reuertit cum præda ad suos, qui lassi substiterant, & cum iis venit in Siceleg.

Octauo die [g] mansit Dauid in Siceleg, adhuc ignarus cladis acceptæ ab Hebræis. 2. Reg. 1. v. 1. mittitque in Iuda nuncios cum parte prædæ. Caput Saulis circumfertur per vrbes Philisthæorum ca. 31. v. 9. nuncius mortis Saulis

[c] infra nu. 37. & seqq.
[d] infra n. 40. & seqq.
[e] infra n. 54. & seqq.
[f] infra n 58. & seqq.
infra. n. 65. &c.
infra n. 112. & 170.
infra n. 136. &c.
[g] n. 152.

est in itinere. Iabesitæ corpora suspensa rapiunt.

9. *Dauid rescit mortem Saulis.* Nono die [a], qui erat tertius à reditu in Siceleg, & quartus à clade in Gelboë, apparuit homo veniens de castris Saul, & nunciauit acceptam cladem. 2. Reg. 1. apparuit autem matutinis horis, & ieiunauit, & luxit Dauid cum suis vsque ad vesperam. ca. 1. v. 2. Eodem die Iabesitæ corpora sepeliunt. [a n 161. Abul q 1 ca 1.]

Decimo die [b] videtur consuluisse Dominum super migratione sua in aliquam vrbem Iuda. 2. Reg. 2. 1. Et iubetur ire in Hebron. Ibid. nunc quæ ad singulos dies pertinent distinctius paulo, atque exactius expendamus. [b n 191.]

PRIMVS DIES BELLI.

XLI. *Philisthæi congregati veniunt.* Primvm diem belli appellamus eum, in quo Philisthæi regionem Israëlitarum ingressi cum copiis suis, in ea castra metati sunt, expectantes dum prælium explicata acie, collatis signis, infestis mucronibus committeretur. Ea de re ita Scriptura [c]; *Congregatique sunt Philisthijm, & venerunt* de Gaza, de Ascalone, de Azoto, de Accarone, de Geth, singuli reguli cum legionibus suis. Cum enim ipsum Achis Gethæum regem affuisse constet, cum Dauide, atque ipsius cohorte, reliquos etiam 4 prouinciarum principes adfuisse merito credi potest. *Sentit Abulens. &* Idque coniici ex eo potest, quod cum Achis satis imperiose loquuntur [d]; *Quid sibi volunt*, inquiunt, *Hebræi isti?* Et. *Irati sunt aduersus eum principes Philisthijm, & dixerunt ei, Reuertatur vir iste, & sedeat in loco suo.* mitius vtique, & moderatius cum rege acturi, nisi ei pares forent dignitate; præsertim cum eis Achis, vel inuitus, parere cogatur. Numerum copiarum neque Scriptura perscripsit, neque Iosephus diuinare conatus est. Fuisse autem immensas copias, & vnum exercitum ex quinque conflatum, manifesto argumento conijcitur, quod Saul etiam congregato vniuerso Israële, visis Philisthæorum castris expauit. [c 1 Reg 28 v. 4.] [d q. 4. in c. 29.]

XLII. *Et castramentantur in Suna.* Castrametati sunt autem in Sunam, circa videlicet Sunam ciuitatem, quæ fuit in tribu Isachar, ad latus australe montis Hermon, vt ait Adrichomius. [e] Diuus Hieronymus memorat vicum eiusdem nominis, qui suo tempore erat in finibus Sebastæ, siue Samariæ, quæ erat in tribu Ephraim; inter quam & Isachar, interiacet media tribus Manasse. Apparet diuersa fuisse oppida, cum eorum situs totis tribubus distinguantur. Ex hac vrbe ortum habuit celebris illa Sunamitis Abisag, [f] quæ Dauid senectutem fouebat, & ab Adonia Salomonis fratre in coniugium expetita est. Ex eadem orta est illa Sunamitis hospitio Helisæi prophetæ celebris. In libro Iosue. [g] vocatur Sunem, sicut in Hebræo textu in hoc loco primi regum, Septuag. vocant Sonam, sicut & Iosephus. Qui tamen ait prius conuenisse vniuersos Philisthæos in quendam locum nomine Rengam, vbi collectum exercitum Anchus siue Achis in hostem ducturus erat. *Renga.* Fuerit is locus in ipsis Palestinorum finibus; & nominatim Gethæorum, vt significat idem Iosephus, nulla est illius loci, sub eo saltem nomine, in Scriptura, aut apud Adrichomium mentio, nulla apud Hieronymium, vel Eusebium in libro de locis hebraicis. [e In Isachar. c. 57.] [f 3 Reg. 1. & c. 2. 21. & 22.] [g ca 19. v. 18.]

XLIII. *Copiæ Saulis quanta.* Congregavit [h] *autem & Saul vniuersum Israël, & venit in Gelboë.* Cum dicatur collectus vniuersus Israël à Saule, qui sciebat quanto studio bellum pararetur à Philisthæis, nihil opinor absurdi dixero, si non minorem contra eos exercitum collectum dixero, quam contra Ammonitarum gentem multo minorem, contra quos legimus [i] Saulem & Samuelem habuisse sub signis trecenta millia filiorum Israël, virorum autem Iuda triginta millia. Neque enim vllam ab eo tempore cladem acceperant, sed aliis potius, in primisque Philisthæis, frequenter intulerant. *In Gelboë.* Et venit in Gelboë montem, imminenti clade deinceps vehementer nobilitatū, quem Iosephus ait situm fuisse è regione Sunam: in eadē nimirum tribu Isachar, sic vt Saul in Gelboë meridianam plagam occuparet; Philisthæi autem Septentrionalem circa montes Hermon: vallis autem Iezraël esset vtrique exercitui interiecta, cuius postea mentio erit. c. 29. [k] sicut & Aphec, quæ in eadem valle fuit, ad quam vsque castra hostilia protendebantur: vnde nec eò progressi dicuntur. Vt mirum sit hanc Aphec à Tostato [l] in tribu Iuda collocari. Alia enim est Apheca in Iudæ montanis iuxta Hebron. [m] & multorū dierum itinere ab altera distat. [h c. 28. 4] [i 1. Reg 11.] [k ca. 29. v. 1. 11.] [l in c. 29 q. 1. & 2.] [m Iosue 15. 53.]

Secvndvs belli dies.

XLIV. Philisthæi copias suas obeunt.

a c. 29. 2. Philisthæi constitutis ad Sunam & Aphec castris postridie copias omnes obeunt, ac lustrant; Id significat scriptura cum ait.[a] *Et satrapæ quidem Philisthiim incedebant in centuriis & millibus.* Qui hic satrapæ dicuntur, & sæpius in hoc libro, iidem reguli [b] in libro Iosue appellantur. *Terra chanaam quæ in quinque regulos diuiditur.* In libro autem Iudicum, [c] *dereliquit quinque satrapas Philisthinorum, omnemq; Chananæum.* Itaque satrapæ non sunt hoc loco particulares duces, puta centuriones, aut chiliarchæ siue tribuni, qui subiectos habebant centenos millenosue milites, sed principes, quorum singuli multos sub se centuriones, & chiliarchas habebant; ita vt essent quinque acies, siue agmina, multorum millium singula; in quorum nouissimo erat Dauid. [d] Obibant ergo hi reguli, non singuli singulas acies, sed singuli vniuersas, vt ex eo colligitur, quod plures simul Gethæum regem in causa Dauidis interrogant. Obibant, inquam, vt imperatores solent, ordinandi, adhortandi, videndique gratia, an omnia recte habeant; fortuitis etiam casibus, euentisque prouidendi.

b c. 13. 3.
c c. 3. v. 3.
d Abul. q. 4. in c. 29

XLV. Inueniunt Dauidem.

Haec videlicet causa fuit vt Dauid cum suis in exercitu Gethæi regis inueniretur. *Dauid autem & viri eius,* ait scriptura, *erant in nouissimo agmine cum Achis.* Id caue putes vllam ignauiæ notam redolere; cum sit potius virtutis argumentum; erant enim Gethæi omnium Philisthæorum fortissimi, teste Goliatho Gethæo; signum potius est authoritatis, atque virtutis. Cum enim necesse sit in quamuis magno exercitu, vnum esse Imperatorem, cui duces omnes subordinati sint, talem fuisse Achin Iosephus [e] non obscure significat, *Parabatur,* inquit, *tum bellum in Hebræos communi Palæsthinorum decreto, indicto omnibus eius nominis sociis die, ad conueniendum in Rengam, vbi collectum exercitum Anchus in hostem ducturus erat.* Propriæ autem Imperatoris cohortes posteriora in exercitu loca tenent. In his ex Romana disciplina, erant triarii, viri fortissimi spectatæque virtutis, in quibus summum robur exercitus, & spes suprema victoriæ residebat. Gethæos ergo quasi Philisthæorum triarios suspicemur licet; in his autem erant Dauidici.

e l. 6. ant. c. 14. fi.

In nouissimo agmine.

XLVI. Pro eo loquitur Achis.

f c. 29. 3. Dixervntqve *principes Philisthiim ad Achis,* [f] *Quid si volunt Hebræi isti?* & facile ipsos, vel ex distincta dialecto nosse poterant; vel ex diuersa vestium, armorumque forma; vel quia eos crebrius apud Achis in vrbe Geth viderant, ad quam vtrique subinde ventitabant. *Et ait Achis ad principes Philisthiim. Num ignoratis Dauid, qui fuit seruus Saul regis Israel, & est apud me multis diebus, vel annis, & non inueni in eo quidquam, ex die qua transfugit ad me, vsque ad diem hanc.* De hac temporis mora, quæ affertur ad probandam satis spectatam probatamque Dauidis fidem, iam supra dictum est. [g] Nec displicet etiam nunc, allusum ad illud tempus, quo Dauid venit solus ad Achis, & simulata stultitia discessit. Potuit enim id apud regẽ hoc tẽpore, stabilita iam beneuolẽtia ac fide, cãdidè ac familiariter confiteri; licet Abul. [h] existimet Achim nunquam sciuisse, Dauidẽ apud se insaniam simulasse.

g hoc anno n. 11. & 13.
h q. 4. in c. 28.

XLVII. Nolunt eũ habere cõmilitonem.

Nihilominvs existimarunt Philisthæi, & quidem prudenter, infidum esse, & periculosum auxilium hominis, pessime de Philisthæorum gente meriti; qui data occasione, arma contra eos conuersurus esset, pro quibus descenderat pugnaturus; vt ea satisfactione gratiam principis sui redimeret, cum pernicie Philisthinorum. Id cum achis non videretur satis intelligere, aut sibi persuadere; *Irati sunt,* ait Scriptura, *aduersus eum principes Philisthiim, & dixerunt ei, Reuertatur vir iste;* nimirum cum suis, *& sedeat in loco suo, in quo constituisti eum.* Prudenter & hoc quoque quippe non temerè id statutum, sed inito inter ipsos consilio. Nam in 1. Paral. [i] vbi hæc historiæ huius particula refertur, ita scriptum est. *Non dimicauit Dauid cum eis, quia inito consilio remiserunt eum principes Philisthinorum.* Prudenter inquam. Nolunt enim aduersariorum copias sexcentis fortissimis militibus qui instar multorum millium esse possint, roborare in perniciem suam. *Et non descendat,* inquiunt, *nobiscum in prælium, ne fiat nobis aduersarius cum præliari cœperimus. Quomodo enim aliter poterit placare dominum suum, nisi in capitibus nostris?* siue, vt est in primo Paralip. *Periculo capitis nostri reuertetur ad dominum suum Saul.* Insigni videlicet aliquo facinore perpetrato, redimet ac redintegrabit suã cum Saule gratiam.

i c. 12. v. 19

Prudenter.

XLIV. *Veteri inimico nō fidendum.*

NONNE *iste est Dauid, cui cantabant in choris dicentes, Percussit Saul in millibus suis, & Dauid in decem millibus suis.* [a] Hæc repetitio huius carminis eò videtur spectare, vt intelligat Achis, qui antiquam Dauidis fidem commendabat, eundem ipsum à pluribus quoque annis hostem esse Philisthinorum; eorumque fortissimum, qui instar plurimorum bellatorum esse videbatur, quasi ludibundum interfecisse: ideoque illi minime fidendum esse, sed aduersus hostem æternam authoritatem retinendam esse, vt apud Romanos veteri prouerbio iactabatur. A quo non admodum distat Ecclesiasticus. [b] *Non credas*, inquit, *inimico tuo in æternum: sicut enim æramentum æruginat, nequitia illius & si humiliatus vadat curuus, adijce animum tuum, & custodi te ab illo*, &c. Hic autem mirifice se prodit diuina in Dauidem prouidentia, quæ Philisthæorum prudentia vtatur, vt cum Dauidis honore & vtilitate, à tam ancipiti quem dixi [c] loco eripiatur. Nam mox cum honore à rege post publicã laudationem dimittitur in oppidum suum, ne contra alterutros iniuste pugnare cogatur. Vtilitas autem ex recuperatis omnibus suis, & deuictis Amalecitis, qui Siceleg eo absente vastauerant, aperte cognoscitur, quæ omnia alioqui perdita erant, nec fœminarum pudor erat in tuto, si Dauid isti bello interfuisset. Accessit & illa vtilitas, quod habuit Dauid vnde posset plerosque de Israelitis muneribus demereri, quibus facilior ipsi ad regnum via sterneretur.

a ca. 29. 1. 5

b Eccl. 12. 10. 11.

Diuina prouidentia in Dauidem.

c ca. 30. & 31.

XLV. *Dauid dimittitur ab Achis.*

CVM ergo videret Achis reliquos satrapas non permissuros Dauidem in suo exercitu militare, eum officiose & cum laude dimittit; iniuria interim, quæ ipsi fieret, de eius fide dubitando excusata; qui etiam se inuitum abire simulat, vt conceptam de se apud regem opinionem tueatur, atque amplificet. Res tota pulchrè morata est, & habet non inelegantem in simulatione venustatem. Sic autem à Scriptura refertur. *Vocauit ergo Achis Dauid, & ait ei, viuit Dominus quia rectus es tu, & bonus in conspectu meo, & exitus tuus, & introitus tuus mecum est in castris*, grata mihi est, vehementerque probata consuetudo tua, vt hominis in quo nihil fictum, nihil simulatum, nihil duplex. *Et non inueni in te quidquam mali ex die qua venisti ad me, vsque in diem hanc, sed satrapis non places.* Vide hic rursum reguli huius prudentiam, qui non retulit ad Dauidem causam, cur nollent Philisthæi eum habere pugnæ socium, ne Dauidem eis infestum redderet, vt eorum diffidentiam, in ipsorummet capitibus vindicaret. Iosephus quoque [d] in huius loci paraphrasi, id quoque prudenter tacendum putauit. Sic enim habet. *Equidem*, inquit, *fidem tuam ac virtutem compertam habens, socium huius expeditionis te assumpsi; sed cæteris ducibus hoc non probatur.* Et sane eximiæ laudis est reticere apud eos quorum interest, quæ eorum animos possint offendere, vt amica & iucũda pax inter homines conseruetur. Id enim est esse εἰρηνοποιούς quos Christus Dominus [e] filios Dei nuncupat; vice autem versa qui dissensiones, dissidiaque proseminant, egregiã diabolo parenti suo operam nauant.

Eius prudentia.

d l. 6. c. 15.

Pacifici.

e Matth. 5.

XLVI. *Dauidis super sua dimissione querela*

REVERTERE *ergo*, ait Achis, *& vade in pace, vt non offendas oculos satraparum Philisthijm.* Pulchre autem seruit fabulæ Dauid, & speciem retinens hominis de facta sibi iniuria conquerentis. *Quid enim feci*, inquit, *& quid inuenisti in me seruo tuo, à die qua fui in conspectu tuo, vsque in diem hanc, vt non veniam, & pugnem contra inimicos domini mei regis?* ipsum vnum arguit, qui fidem eius habebat exploratã, & à quo vno demittebatur è prælio. Cęteri neq. eum norant, neq. ius aliquod in ipsũ habebant. Nihil autem reuera poterant ei obiicere, ex quo possent eum infidelitatis arguere. Necessaria porro erat hæc querela, ne alioqui tacitè confiteri videretur, non sine causa, illos malè de seipso suspicari. Illud enim solemne est iis, qui sunt alicuius criminis rei, vt si eis crimen obiiciatur, nec satis probationibus euincatur, acerbius conquerantur, quam si planè innocentes, atque eius criminis immunes essent. Cum ergo Dauid plurima in suis excursionibus perpetrasset, ob quæ Achis male de eo suspicari posset, & ea non paterent, conqueritur grauiter, quod contra ipsum iniusta suspicio haberetur. Notauit Abulens. hoc loco non inuenustè. [f]

Necessaria.

XLVII. *Achis eũ consolatur.*

f q. 7. in c. 29.

ACHIS autem Dauidem serio consolatur, veritus ne is offensus aliquid mali moliatur; sociis eius risum ægrè fortasse retinentibus. *Respondens* enim *Achis locutus est ad Dauid, Scio quia bonus es tu in oculis meis, sicut Angelus Dei. Sed principes Philisthinorum dixerunt, non ascendet nobiscum in prælium.* Cæterum Philisthæus hic agens

cum Hebræis ad eorum consuetudinem, & loquendi modum sese accommodat Nam & paulo ante Hebræorum more iurauit, *viuit Dominus*, vsurpato etiam nomine tetragrāmato, & nunc angeli Dei meminit, sicut à Dauide & suis, in familiari colloquio audierat vsurpari. Quamquam vicinitas terræ Israëlitarum, & Philisthæorum, qui terminos habebant inter se communes, multa verba, loquendique modos efficere potuit vtrisque communes, vt in omnibus prouinciis docet experientia: Alia de Deo & angelis eius, ex opinione Achis, leges si placet, apud Abulensem. [a]

a q 8 & 9 in c 29.

XLVIII. *Opinio de angelorum bonitate.*

ANTICIPATA, porro in animis nostris opinio, de angelorum multiplici excellentia, huic & consimilibus loquendi formulis locum dedit. Sicut enim hoc in loco [b] de eximia quapiam bonitate dicitur, *Bonus es tu in oculis meis, sicut angelus Dei.* Ita de sapientia insigni dicebat prudens mulier Thecuitis Dauidi, [c] *Tu autem domine mi rex, sapiens es, sicut habet sapientiam angelus Dei.* De summa authoritate & potestate dicebat eidem Miphiboseth, [d] *Tu autem domine mi rex sicut angelus Dei es, fac quod placitum est tibi.* Iuxta illud, [e] *potentes virtute, qui facitis verbum eius.* De egregia pulchritudine est illud Estheris ad Assuerum; [f] *vidi te domine quasi angelum Dei, & conturbatum est cor meum, præ timore*, id est admiratione, *gloriæ tuæ. Valde enim mirabilis es domine, & facies tua plena gratiarum.* Et de S. Stephano legimus in Actis, [g] *Et intuentes eum omnes, qui sedebant in consilio, viderunt faciem eius tanquam faciem angeli* quod de pulchritudine S. Augustinus interpretatur. Et mater Samsonis, [h] *Vir Dei*, inquit, *venit ad me, habens vultum angelicum terribilis nimis:* præ fulgore scilicet, & claritate, quæ est perfectio pulchritudinis. De puritate & castitate mentis & corporis vsurpat Christus ipse: [i] *In resurrectione enim, neque nubent, neque nubentur: sed erunt sicut angeli Dei in cælo.* De immortalitate apud Lucam, [k] *Neque vltra mori poterunt; æquales enim angelis sunt, & filij sunt Dei.* De omni denique perfectione & sanctitate, [l] Paulus *Sicut angelum Dei excepistis me sicut Christum Iesum.*

b 1. Reg. 29. 9.
c 2. Reg 14.
d 2. Reg 19 27.
e [illegible]
f [illegible]
g Act. 6 15.
h Iud. 13. 6.
i Math. 22. 30. & Marc. 12. 25
k Luc. 20. 36.
l Galat. 4. 14.

sapientia,
Potestate,
Pulchritudine,
Puritate & castitate
Immortalitate.
Sanctitate.

XLIX. *Dimissio Dauidis.*

REDIAMVS porro ad Gæthæum regem, qui Dauidem dimittit in hæc verba, *Igitur consurge mane tu, & serui domini tui qui venerunt tecum, & cum de nocte surrexeritis, & cœperit dilucescere pergite.* Fortasse ne si exercitus viderit vos recedentes, aliquid mali suspicetur. Gregarij enim milites, qui causam non norant cur dimitterentur, putarent dilabi exercitum suum, & sic animis deficere inciperent. Adit Iosephus, *Quære consistim agrum*, imo vrbem, *quam tibi donaui repete, nihil de voluntate nostra dubitās, & illic esto præsidio meæ regioni:* At longe erat Gethæorum prouincia à Siceleg, quæ erat in tribu Simeonis versus Gazam, Geth autem erat in fine regionis Palæstinorum ad Boream, si quid credimus Adrichomij tabulis, pergit. *Ne interim dū cum exercitu absum, hostes aliqui eam per occasionē inuadant. Hoc enim pacto non minus amici, ac socij præstiteris officiū.* Hæc ibi. *Surrexit itaque de nocte Dauid,* [m] *ipse & viri eius, vt proficiscerentur mane, & reuerterentur ad terram Philisthiim. Philisthiim autem ascenderunt in Iezrael*, id est, progressi sunt versus Saulem, [n] cuius copiæ erant partim in monte Gelboë, partim ad fontem, qui erat in Iezraël. [o]

m ca. 29. 11.
n cap. 28. 4.
o cap. 29. 1.

L. *Saul videt copias hostiles.*

INTERIM autem dum lustrant copias suas Philisthæi, Saul in quem summa maximi belli cura incumbebat, non distulit explorare quæ essent hostium vires, quantus exercitus, quis belli apparatus. *Et vidit Saul*, inquit Scriptura, [p] *castra Philisthiim*; Ex alto quippe loco montis Gelboë facile fuit contemplari in subiecta planicie expansa Philisthæorum agmina; & agnoscere quo quæq. loco consedissent; atque ex corporum motu, lætisque clamoribus, quis vigor ac feruor animorum; quæ spes victoriæ, quantum pugnæ desiderium. Vidit, *& timuit, & expauit cor eius nimis.* Vnde autem Sauli hic tantus pauor? An quia multo maiores erant copiæ viresque Philisthæorum, quam Israëlitarum? At pridem sub initiū regni eius, [q] congregata sunt contra Israëlitas 30. millia curuum, & sex millia equitum, & reliquum vulgus innumerabile, cum vix sexcenti viri cum Saule remansissent; nec tamen dicitur timuisse, nedum supra modum expauisse. Nimirum mens sibi male conscia, & multorum criminum rea, imminentem à Deo vindictam præsagiens, intimis sensibus commouebatur; vt sontibus contigit in carcere, dum ad tribunal iudicis euocantur. Nec displicet Abul. [r] qui ait Deum ingentem hunc timorem incussisse cordi eius, vt ex eo moueretur ad consulendū

p cap. 28. 5.
q 1. Reg. 13. v. 5.
r q. 12. in c. 28.

Et expauescit. & quare.
1.
2.

de euentu belli Dominum, & imminente sibi morte cognita, dupliciter affligeretur; imo vt ad Deum, per veram pœnitentiam; rebus desperatis rediret.

LI. *Recurrit ad Deum,* PRVDENTER itaque in hoc animi sui æstu, ac pauore, ad diuinum recurrit numen, vt solent sæpenumero, qui humanis præsidiis destituti, quo se vertant, aut quid consilii capiant non habent; nec recurrit tamen, vt malis animi sui pene depositi mederetur; sed vt auxilium, & consilium in præsenti periculo ab eo acciperet, & si fieri posset, felicem belli exitum impetraret. Verum nunc maxime intellexit Saul, quod olim ipse quoque fatebatur, [a] Dominum a se recessisse. Sensit quam ei vere dixisset Samuel: [b] *Quia proiecisti sermonem Domini, proiecit te Dominus ne sis rex super Israel.* Nam *consuluit Dominum*, & quibuscunque modis potuit exquisiuit à Deo responsum, nec impetrauit: *nec exauditur.* quæsiuit per somnia, neque edoctus est in somnis, quia somnia & commenta improborum contra Dauidem loquentium, inconsultè attendebat, quorum erat illa oratio, [c] *Dauid quærit malum aduersum te.* Quæsiuit per sacerdotes, frustra, magno quippe numero dudum sacerdotes crudeliter interfecerat: quæsiuit per prophetas, nullo fructu, nihil quippe eorum præsentiam reueritus, ex eorum medio Dauidem rapere ad mortem festinarat. [d]

a c. 28. 12. 16. *b c. 15. v. 23.* *c c. 24. v. 10.* *d Abul. q. 13 in c. 28.*

LII. *An consuluerit per somnia, ephod, prophetas.* CONSVLTATIO autem hæc difficultate non caret. Quãuis enim Dominus non raro in somnis reuelaret futura, aut incognita, non tantum prophetis, [e] sed prophanis etiam hominibus, vt Pharaoni, & Nabuchodonosori; id tamen erat edoceri per somnia, non consulere Dominum per somnia. Deinde quomodo consuluit per sacerdotes, siue, vt est in hebræo, per vrim, cum pridem careret ephod pontificio, & rationali, quod secum abstulerat Abiathar? quod Mariana quoque notauit. De inquisitione per somnium dicũt aliqui, vt refert Lyra. nec improbat Abul. [f] & habetur in traditionibus hebraicis apud S. Hieron. eos qui vellẽt ad eo edoceri per somnia, præparasse se ante quietem per orationes & ieiunia, Deũque in somnis solitum eis reuelare, quod scire auerent; id autem à Saule non obseruatum. *Non videri.* Dicendum videtur, iuxta planissimam Scripturæ sententiam. Saülem consuluisse Dominum simpliciter, vt supra quoq; notauimus [g], orando videlicet, vt ei belli huius euentum reuelare dignaretur; idque quo ei modo maximè placeret. Deũ autem nullo modo reuelare voluisse, neque per somnia, neque alia quauis ratione. Itaq. non ait Scriptura Saulem consuluisse Dominum per somnia, sed consuluisse dumtaxat; Dominum autem neque hoc, neque illo modo respondere voluisse. Idque hebræo & græco textui plane consentaneum est.

e Num. 12. 6. *f q. 12. in c. 28.* *g a num. 34 & n. 53.*

LIII. *Improbatur consultatio per somnia.* ITAQVE consultatio per somnia, quam fatetur Abulen. nullo ex loco autentico haberi, valere potest, cum ea ne ex eo quidem loco probetur. Non cõsuluit quoque per vrim & rationale summi sacerdotis, quo carebat vt dixi, idq. confirmatur, ex eo quod Saul mox loquens cum Samuele, nullam vel vrim, vel sacerdotum mentionem fecit, *Deus*, inquit, [h] *recessit à me, & exaudire me noluit, neque in manu prophetarum, neque per somnia;* per prophetas ergo, aut per sacerdotes, si qui tunc apud eum erant, non aliter videtur consuluisse Dominum, quam monendo vt Deum orarent, vt aliqua ratione notum facere dignaretur, quod rogabatur. Sed omnia oracula conticuerunt, Deo iram suam in Saulem silentio insolito prodente, quem cum infimis precibus, lacrymisque placatum oporteret, peccata peccatis accumulans Saul, ad dæmonum oracula confugit, perpetrans scelus, quod ipsemet antea maleficorum istorum proscriptione dãnauerat; quosq. Dominus ipse per Mosem interfici iusserat [i] *Vir siue mulier in quibus pythonicus, vel diuinationis fuerit spiritus, morte moriantur; lapidibus obruent eos*: Verum de hac consultatione diligentius agetur die quinto, quo eam fieri contigit.

h c. 28. v. 15. *i Leuit. 20. 27.*

TERTIVS BELLI DIES.

LVIII. *Amalecita vastant Siceleg.* DILVCVLO huius tertij dies proficiscitur Dauid cum suis in Siceleg, vt ante ex cap. 29. extremo dictum est, [k] & Philisthæi promouerunt castra sua in Iezraël versus Saulem. Qui hodie quoque vrget responsionem à Domino, tanto studiosius, quo magis periculum intendebatur, & expectabat si forte Dominus 2. die per prophetas, aut 2. nocte per somnia alicuius auriculam reuelaret.

Ratio temporis. Hoc ipso die cladem in Siceleg ab Amaleticis contigisse censet Abul. [l] idq.

k nu. 49. *l q. 1. in c. 30.*

idque collgitur ex eo, quod Dauid peruenit in oppidū suum tertio die à digressu è castris, vt dicitur initio capitis 30, qui erat dies belli quintus, vt Serario quoq; placet. Eodem ipso die persecutus est hostem, & inuenit puerum tertium iam diem cibo carentem à Domino suo derelictum: quod scilicet propter ægritudinē abeuntem cum sociis herum sequi non posset. Cum ergo dies tertii concurrant, is scilicet quo Dauid peruenit in Siceleg, & is quo ægrotabat puer, ab hero derelictus, sequitur vt dies quoq; primi conueniant, ille scilicet quo Dauid digressus est à castris, & quo Amalecitæ vastarunt Siceleg. Nec est absurdum Dauidem vno die confecisse iter, in quo Amalecitæ recedentes triduum posuerant. Nam Dauid qui valde mature è castris mane discesserat, maturius etiā, & antemeridianis horis die tertia, siue quinta belli, peruenit in Siceleg. Amalecitæ autem, qui hostem admodum abesse sciebant; neque festinato ex vrbe incensa exierunt, sed tardius neque accelerarunt iter, vt qui graues erant præda, & Dauidem in Iezrael pugnare credebant. Hæc de tempore, rem ipsam videamus. *ratio temporis.*

LIX. *Occasio excursionis Amalecitarum.*

RELIQVIÆ Amalecitarum, qui ad meridiem terræ Israel habitabant Aegytum versus, aliquoties iam cladibus à Dauide, & cohorte eius affecti, cum in omnem essent occasionem vltionis intenti, cognita eius ad bellum perfectione, cum rege Achis; arma præcipites capiunt, & cum alia loca Hebræorum populantur, tum maxime Siceleg propugnatoribus vacuam, & præda refertam, eamque rebus & hominibus prius spoliatam succendunt. Et aliis quidem etiam locis Israelitarum infesti fuerunt. Nam famulus ille, quam semimortuum Dauid offendit in via; *Erupimus*, inquit, *ad australem plagam Cerethi*; Cerethæos R. Dauid interpretat, Philisthæos, alii quandam eius prouinciam vt Vatablus & Abul. quod si ita est, pertinebat is locus ad Satrapam Gazæum, qui omnium Philisthæorum maxime ad austrum vergit. Inde progressi sunt contra terram Iuda montanam, in qua posteri Calebi habitabant, & ibi quoque coegere prædas. Denique venerunt in Siceleg, in quam præ cæteris locis grassati sunt incendio, vtique in odium Dauidis, & sociorum eius, à quibus iam sæpius male accepti fuerant.

LX. *Præda è Siceleg.*

COLLECTA autem vniuersa præda, & eductis ad seruitutem mulieribus & paruulis, vrbem succenderunt. [a] *Et captiuas duxerant mulieres ex ea*, ait scriptura; sed & omnes habitatores qui ibi reperti sunt *à minimo vsque ad magnum*, *& non interfecerant quemquam, sed secum duxerant, & pergebant cœpto itinere* patriam versus. Putat Abulensis [b] solas mulieres in Siceleg relictas, sine vllo virorum præsidio, quod non exiguæ imprudentiæ Dauidem argueret; qui grauissimum odium vicinarum gentium iam contraxisset: idque sibi ille persuadet, quod eam vrbem solis sexcentis viris Hebræis habitatam putat; nullo vtique fundamento. Oportuisset enim Siceleg ante Dauidis aduentum desertam fuisse, aut pulsos ex ea veteres habitatores, quorum vtrumque absurdum reor. Dicendum potius non defuisse eis indigenas, qui vrbem defenderent, sed inundantem barbarorum multitudinem præualuisse. Mariana in notis suis, putat incolas ab hisce prædonibus interfectos; pueris & fœminis parcitum; neminem autem interfectum de captiuis. Multitudo porro prædonum ex eo colligitur, quod cum à vespera vsque ad sequentis diei vesperam ad satietatem cæsi fuissent à Dauide, quadringenti tamen euaserūt. Abduxerūt ergo cum mulieribus viros & liberos vtriusq; sexus. Nec repugnat quod infra dicitur [c] *Nec defuit quidquam à paruo vsq; ad magnum, tam de filiis, quam de filiabus*. Nam in Hebræo recepta hominum captiuitas, ad alios quoq; præter liberos extenditur; legitur enim, *& non defuit eis à paruo vsq; ad magnum*; quod ad ciues merito referimus, nam de pueris & puellis sequitur, *& vsque ad filios & filias*, quæ distinctio etiam clarior est apud Septuaginta.

An careret propugnatorib.

a c. 30. v. 2.

b q. 3. in c. 30.

c c. 30 19.

LXI. *Cur eam calamitatē permiserit Deus.*

QVÆRIT Theod. q. vlt. in hunc librum, Cur Deus permiserit vt Israelitarum vxores & filii abducerentur in captiuitatem. Et respondet; vt reuersi expeditionē facerent aduersus Amalecitas, & conuenienter diuinæ prædictioni, eos penitus perderent. Permisit ergo Dominus istam calamitatem, qui hanc Amalecitarum fæcem male perpetuo pullulantem, & peius à Saule reseruatam, destinabat ad victimā; vt à nouo rege sub initium regni sui, iusta vltione corrigeretur, quod antiquus initio principatus sui, inobediētia præuaricatrice peccauerat. Sed effulsit hic quoque mirabilis Dei clementia in Israelitas, [d] qui non permiserit quem-

Eius prouidentia in Israelitas.

d Abul. q. 3. in c. 30.

quemquam aut virorum interfici, aut mulierum barbarico, ac militari victorum more violari; cum non deesset recens Dauidis exemplum, [a] qui neque viros, neque mulieres relinquebat in viuis. Mitigauit nimirum Dominus iustum, vt videbatur, barbarorum furorem, & paris vltionis vel memoriam, vel appetitum extinxit. Permittamus eos ouantes abire, dum Dauidem tertio mox die in ipsos infestum adducamus. [a c. 27. 9. 11.]

QVARTVS BELLI DIES.

LXII. *Saul perseuerat consulendo.*

QVARTVS agebatur belli dies, cum Saul perseuerabat pulsando ad fores diuinæ miserationis, si forte Dominus eius constantia, ac longanimitate flecteretur; meminerat quippe, se, præpropere agendo in Galgalis, magnam securim rebus suis inflixisse. Sed expertus est nihilominus etiam nunc, quam vere dictum, sibi esset à Samuele. [b] *Porro triumphator in Israel non parcet, & pœnitudine non flectetur; neque enim homo est, vt agat pœnitentiam.* Nec iure quisquam mirabitur tandiu dilatum prælium à Philisthæis, si meminerit 40. dies, quibus Goliath lacessebat Iudæos, & vtraq; acies quieta subsistebat, donec quadragesimo die superuenit Dauid, qui prostrato gigante initium pugnæ dedit, atque victoriæ. Erat nimirum Saul in editiore loco, nec faciebat hosti pugnę copiam, quam non poterat Philisthæus ex inferiore loco, nisi deteriore conditione, occupare. Res tamen in biduum tantum, vt dicetur, protracta est. [b c. 15. v. 29.]

LXIII. *Quidem à Saule ad Dauidem deficiunt.*

Hoc ipso tempore, Sauli vtiq. importunissimo, ex parte renouatum est, quod pridem in Galgalis, eadem fere ex causa, atq. occasione contigerat, vt multi vel Philisthæorum metu, vel Dauidis amore, à Saule defluerent, atq. deficerent. Legimus enim in 1. Paral. [c] plerosque milites egregios sese de castris Saulis subduxisse: cum Dauid dimissus est in Siceleg, & ad Dauidē se adiunxisse; moxq. cum eo contra Amalecitas pugnasse. Existimo autem id hoc quarto belli die contigisse. Cū enim eum heri discessisse didicissent, postridie ad ipsum se contulere, vt perēdie cum ipso pugnare possent. Idque narrationi Scripturæ admodum consentaneum est. *Porro de Manasse*, inquit, *transfugerunt ad Dauid, quando veniebat cū Philisthiim aduersus Saul vt pugnaret.* Hæc temporis nota, laxior aliquāto est, sed ea mox exactius traditur. pergit. *Et non dimicauit cum eis, quia inito consilio remiserunt eum principes Philisthinorum*, & paulo post, *Quando igitur reuersus est in Siceleg, transfugerunt ad eum de Manasse.* In Hebræo ad verbum est, *in eundo ipsum ad Siceleg.* Græca regia, & Complutensis editio habent ἐν τῷ πορεύεσθαι. Quod confirmat ibid Abul. [d] [c c. 12. 19.] [*de Manasse*] [d q. 17. in c 12.]

LXIV. *Qui eorū numerus.*

NVMERVS porro istorum dubius est. Nam in Hebræo & Græco septem duntaxat numerantur: in vulgata vnius nomen bis ponitur, improbante Mariana: dicunturque principes millium in Manasse, non militum, vt legit Abulens. græco, hebræo, & nunc latino textu repugnātibus. Erant ergo tribuni omnes siue chiliarchæ millenis singuli præpositi. Per millia intelligi quoque posse Mariana putat oppida, quomodo apud Michæam Bethlehē minima dicitur in millibus: itaq. singuli capita essent suorum oppidorum. Venisse autem eos solos, aut cum perpaucis, ex eo intelligitur, quod dicuntur præbuisse auxilium Dauidi aduersus latrunculos. At non plures sexcentis contra illos iuerunt ad pugnam, vt ex textu cōstat, & totidem ex castris Philisthæorum redierant. Oportet ergo numerum modicè auctum fuisse, vt in tota summa negligeretur. Quod autem dicuntur facti principes in exercitu Dauidis, intelligendum, ait Caiet. post eius regnum stabilitum. Interim à Dauide magna charitatis significatione, multa à sociis, qui dudū ad Dauidem se receperant, gratulatione recepti sunt, & secū ad Siceleg deducti; quo postridie huius diei peruenerunt. Nec plura ad hunc diem pertinent. [Abul. ibid.]

QVINTVS BELLI DIES.

LXV. *Saul desperato responso, adit pythonissam.*

TOTIS iam tribus diebus perseuerauerat Saul expetendo, expectandoq. diuino responso; quo denique desperato, impatiens moræ ad pythonissam confugit, vt eius opera, à Samuele propheta, quamuis defuncto, disceret, quis futurus esset belli exitus; quod & obtinuit magno suo malo; nam maiore inde tristitiæ fluctu

deiectus miser, atque absorptus est: & ad reliqua peccata hoc nouum improbissimæ superstitionis adiecit. Infelix qui negligeret, aut non meminisset illud ex lege. [a] *Non inueniatur in te qui ariolos sciscitetur, & obseruet somnia, atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec qui pythones consulat, nec diuinos, aut quærat à mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus, & propter istiusmodi scelera delebit eos in introitu tuo.* Vt non mireris Saulem cum familia sua deletum fuisse; cum, si ad hanc diem innocentissimè vixisset, hoc vno scelere admisso exterminari mereretur. Eædem prohibitiones alibi passim iterantur, & nominatim in Leuitico, [b] huiusmodi hominem sibi ipsi quasi hostem deposcere videtur, quem ipse per se persequatur ad mortem, *Anima*, inquit, *quæ declinauerit ad magos & ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam illam de medio populi sui. Interficiam*, inquit, *illam.* Oraculum videri possit de Saule editum. Audi enim Scripturam. [c] *Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eo quod præuaricatus sit mandatum Domini, quod præceperat, & non custodierit illud. Sed insuper etiam pythonissam consuluerit, nec sperauerit in Domino, propter quod interfecit eum, & transtulit regnum eius ad Dauid filium Isai.*

Contra Dei legem.

a Deut. 18. 10.

b Leuit. 19. 31. & c. 20. 6

c 1. Para. 10. fin.

LXVI. *Quando adierit.*

RATIO temporis perspicua est. Hæc enim consultatio pridie mortis Saulis facta est, quod ex verbis Samuelis aperte constat: [d] *Cras*, inquit, *tu & filii tui mecum eritis.* Nimirum hodie profectus est in Endor ad mulierem, nocte eam consuluit; eademque ipsa nocte rediit ad castra, illuxit, pugnatum est, periit. Sexto autem die contigisse pugnam, sequens narratio demonstrabit. Ratus ergo Saul nihil sibi vltra sperandum à Deo, quem experiretur inexorabilem, ad dæmonem horribili defectione confugit. Dixit enim seruis suis, *Quærite mihi mulierem habentem pythonem, & vadam ad eam, & sciscitabor per illam*; belli scilicet huius euentum. Quantumuis Saul conatus esset improbissimam istorum hominum fecem extremis delere suppliciis, non dubitauit tamen euasisse aliquem, ac superesse, mulierem præsertim; nam hic sexus leuior, curiosior, & sicut ad pietatem, ita & ad superstitionem, damnatasque artes propensior. Latent quoque facilius intra domesticos parietes mulieres, quam viri, & facilius inueniunt quorum fauore occultentur. Nam hanc ipsam pythonissam Hebræi Abneris matrem fuisse, eiusq. gratia seruatam fabulantur. 5 Denique ventriloqui viri nulli erant.

d c. 28. v. 19.

Vide Hier. in tra. heb.

5. χ.

אוב

LXVII. *Quid pythonissa, & vnde dicta.*

ISTIVSMODI mulierculam quæ dicitur habens pythonem, siue pythonissa, ab Hebræis dicitur *domina ob*, siue oph, quod ob, siue pythonem haberet in potestate, vnde Serarius noster tam ὄφιν serpentem, quam φοῖβον deducit; sed & python serpens est, ex quo Pythius Appollo, qui *centum pythona sagittis* confecisse dicitur. Pythonem autem à putredine dictum, nam πύθειν est putrefacere, satis constat, quamuis Straboni visum ab interrogatione deducere. Nam πύθομαι, ex quo ἐπυθόμην interrogare est, quod pythius ille maxime interrogaretur ab iis, qui scitatum oracula Phoebi mittebatur; sed repugnat huic notationi quantitas, & ipsa ratio. Cæterum istiusmodi pythonissam Septuag. vocant ἐγγαστρίμυθον, id est ventriloquam, siue sermonem in ventre habentem, quod dæmon, vt quidam volunt, [e] per inferiora ventris detestabiles ederet voces. Quamuis enim multis aliis modis à dæmone corriperentur, aut eum apud se haberent, ventriloquæ tamen dicebantur; ad similitudinem Pythiæ illius mulierculæ sacrificulæ Apollinis, [f] quæ spiritū fatidicum è cauerna effusum, vtero concipiebat, & oracula digna obscœnissimo dæmone serpente antiquo reddebat. Abulensis ore locutam putat. [g] quamuis ventriloquæ nomine repugnante.

e Vide Viuem in l. 7. de ciu. c. vl. & Cœlium Rhodig. l. 8 c. 10.

f Serar. in c. 28. 1. Reg.

g q. 8. in c. 28.

h q. 8. & 11. in c. 28.

LXIIX. *An habuerit in ventre pythonem. Varia genera maleficiorum 1 per signa.*

NON enim habuisse hanc mulierem in ventre pythonem ex eo docet Abulen. [h] quod nulla responsa sciscitanti dederit, vt illæ solebant, sed mortuū excitarit ad loquendum, quod ad aliud superstitionis genus refertur: & viderit ascendentes de terra deos, quod ad ventriloquas non pertinet. Quæ vt clariora fiant, dicamus ex eodem multis modis ab istis maleficis occulta reuelari. Primum dæmones aliquando per signa quædā, sine verbis ostendunt quod quæritur. verbi gratia, si de re furto sublata consulitur dæmon, Pythonicus præmissis quibusdā cæremoniis in rem aliquā positam & pellucidā iubet puerulum virginem intueri, ibiq. is videt vultū eius, qui rem sustulit, & similitudinem rerum sublatarum, vt possit mox agnoscere eum, quē in illo quasi speculo viderit. Cum autem vnguibus pellucidis

loco speculi vtuntur, istiusmodi diuinatio ad chiromantiam pertinet. Aliquando præter effigies rerum aut personarum, etiam audiuntur voces dæmonis; puta in phiala vitrea aqua plena, in qua detinetur dæmon, aut etiam in pala annuli, aut alibi, quos spiritus familiares vulgò vocitant. Sæpe etiam in fonte apparet; adhibitis quibusdã ritibus, & edit voces, quales se ab Egeria nympha accipere Numa, fabulabatur, dũ Romanis perscriberet leges, quod notauit S. August. [a]

2. *per hydromantiam.*

a l. 7. c. 30. de ciuit.

LXIX. 3. *Per circulos* 4. *Per mortua corpora* 5. *per arrepticios.*

PYTHONES etiam habere dicuntur, qui eos euocant cum lubet, & adesse iubent intra quosdam circulos, factis characteribus; & rogati respõdent, quæ sciũt, aut scire se simulant. Habent & pythonem, qui per corpora recẽs extincta voces eliciunt, infuso in os sanguine, vel aqua calida, quæ organa locutionis attemperet, vt ea dæmon apte moueat ad articulatam locutionem; quod pertinet ad necromantiã. Sicut cum euocari dicitur aliquis pridem mortuus, qui sciscitanti respondeat; sed in potestate dæmonis id non est, mortuos enim suscitare Dei solius est opus. Dæmon autẽ, sub illius mortui specie, se videndũ, & interrogandum exhibet, quod est *inquirere à mortuis veritatem*, vt scriptura loquitur. [b] Consulitur & dæmon in arrepticiis, per eosq; respondet, ipsis insciis, atque ignorantibus quæ loquantur; vnde & ignoto idiomate aliquando loquũtur. Et ad hoc genus pertinebat pythia illa vates; & mulier habens pythonem in Act. Apost. [c] quem Paulus eiecit. Pluribus aliis modis dæmon homines curiosa vanitate deludit, sed ista ad institutum sufficiunt. Huius itaque pythonissæ superstitio non ad ventriloquas proprie, sed ad necromanticas pertinebat.

b Deut. 18. 10.
c Act. 16. v. 17. 18.

LXX. *Serui Saulis de pythonissa eũ edocent.*

REDEAMVS iam ad Saulem, cuius impiæ voluntati non defuerunt serui nequiores, ad quælibet, mala præsertim, dominorum suorum placita expediti: qui dixerunt Sauli esse istiusmodi mulierem in Endor, quæ ciuitas fuit quidem intra sortem Isacharis, pertinebat tamen ad Manassem, vt ex libro Iosue constat. [d] Vbi Masius. *Porro Endor, quod est ac si fontem Doræ dicas, existebat in iugo, quod a monte Thabor decurrit versus austrum, atque Hermonem minorem; vrbs nobilitata excito ab inferis Samuele per veneficium. Et hanc quoque prope torrentem Cison positam fuisse, argumento sunt diuini vatis verba, quibus eam memorat cladem, qua Sisara præfectus regis Iabin apud illum torrentem est afflictus à Debbora, & Baraco.* sic Masius: quæ satis sunt consentanea Adrichomij tabulis, [e] qui Endor ponit in Isachar: *Mutauit ergo Saul habitum suum, vestitusque est aliis vestimentis*; noluit scilicet notus esse mulieri, ne metu Saulis, se pythonissam negaret, & diuinationem exercere nollet. Noluit etiam exercitui innotescere profectionem suam, ne illi timorem absentia regis incuteret, multoque minus profectionem ad huiusmodi mancipium Sathanæ, ad vitandam infamiam; proptereaque duos tantum viæ comites assumpsit; qui scilicet, vt videtur, ei de muliere pythonissa retulerant.

Endor vbi.
d c. 17. v. 11.
Mutat habitũ Saul, & cur. 1 2.
e n. 17.

LXXI. *Abit ieiunus.*

ABIIT *ergo ipse, & duo viri cum eo*, & quidem cum præ festinatione ac metu nihil cibi, potusue. aut ante discessum, aut medio in itinere sumpsissent: Itaque paulo inferius [f] dicitur Saul elanguisse, *quia non comederat panem tota illa die*, quod de sociis quoque dicendum videtur. Quamuis autem distet Endor à Gelboë quatuor fere horarum itinere, iuxta Adrichomij topographiam, apparet tamen tota die ambulasse, longo vsos circuitu, ad vitanda Philisthæorum castra, quæ non longe aberant ab Endora, & ad eam noctu peruenisse; *veneruntque ad mulierem nocte*, vt exercerent opera tenebrarum. *Et ait illi* Saul, *Diuina mihi in pythone*, quod est, volo à te aliquid discere, ope pythonici spiritus, quo prædita es; idque suscitato ab inferis eo, quem dixero tibi; ideoq; necromantem actura erat, non ventriloquã. Et apparet credidisse Saulẽ magicis artibus quancumque animã euocari potuisse, siue iustorum, siue improborũ: cum mox petierit euocari Samuelẽ; & eum, vt verum Samuelẽ honorauerit. Mulier quoque idem credens, vltro offert se ad suscitandũ quemcumq. petierit Saul. Quod vtriusq. ignorantiæ Abul. tribuendum putat. [g] Verum hac de re aliquanto post iterum dicetur. [h]

f vers. 20.
Colloquitur cũ muliere.
g q. 25 in c. 28.
h num. 86.

LXXII. *Quæ callide excusat.*

RESPONDET mulier ignoto hospiti. *Ecce tu nosti quanta fecerit Saul; & quomodo eraserit magos & ariolos de terra. Quare ergo insidiaris animæ meæ, vt occidar?* Vide calliditatem mulierculæ: neque ait neque negat se huius artificij peritam, sed significat, post Saulis hosce maleficos studiose exterminantis seueritatem, nullos iam id genus artifices reperiri; & huiusmodi interrogationem hominis esse captantis occasionem importandæ calumniæ innocenti; significat quoque hanc

maleficorum colluuiem, non regno pulsam, aut aliquò deportatam, sed iuxta Dei legem, occidi iussam. [a] *Maleficos*, ait Moses, *non patieris viuere*. Cæterum egregium hoc Saulis facinus, hactenus traditum non fuerat, neque hoc loco, nisi obiter, & ex occasione tangitur; vt intelligatur, quod alibi diximus, gesta Saülis non nisi propter Dauidem referri; ad quem nihil eximia hæc aduersus consceleratos nebulones animaduersio pertinebat.

[a Exod. 22. 18.] [Quando Saul eraserit magos.]

LXXIII. *Et quo fructu.*

SVSPICARI autem licet Samuelis, aut Achimelechi pontificis authoritate, & consilio, eam susceptam fuisse, atque perfectam. Imo etiam Deum in mercedem præclari huius operis, regem à vexatore cacodæmone liberasse; neque enim iam à pluribus annis fit mentio istius spiritus maligni, in Saulem subinde inuadentis. Congruum quippe fuit eum à dæmone liberari, qui regnum suum ab hisce teterrimis infernorum spirituum mancipiis expurgaret. Hac de re libet adiungere, quæ apud Iustinum martyrum, [b] si tamen Iustinum, leguntur. *Suspicione concepta Saul de Dauide, quod in eum Deus regnum transtulisset; modis omnibus machinatus est Dauidi cædem, ne ad rem conferretur sententia, quam de illo Deus diuino suo calculo statuisset. Diuinatrices autem sustulit, facto eo se Deum consiliaturum sperans, vt suam ille sententiam, qua eum vt regno indignum repudiauerat, mutaret: non odio habens hariolorum impietatem, sed regni adamans administrationem. Et quia consilium eius Deus non probauit, propterea eum ita reliquit, vt illos is requireret, quorum non bono instituto*, id est intentione; *patrauerat cædem*. Difficile tamen est de occultis hominum consiliis, atque intentionibus tutam ferre sententiam. Et in re dubia in mitiorem potius partem inclinandum est: nec parieti inclinato, ac macerię depulsæ incumbendum. [c] Sed bene habet, quod hic author, sapientum iudicio, non est Iustinus martyr.

[b in lib. quæst. & resp. ad q. 52.] [An male fine eos deleuerit.] [c Psal. 61. 4.] [Non videri.]

LXXIV. *Iurat mulieri Saul.*

ET *iurauit ei Saul in* DOMINO, *dicens, viuit Dominus, quia non eueniet tibi quidquam mali propter hanc rem.* nimirum à Saule. Promittit videlicet rem ad Saulis notitiam, quod illa verebatur, non venturam; aut si veniret nihil eam scientiam ipsi obfuturam. Quo iureiurando iterum peccauit Saul, sacrum adhibens iusiurandum, ad inducendam mulierem, ad sacrilegum maleficium. Sic abyssus abyssum inuocat, & facile peccatum vnum suo pondere ad aliud pertrahit. Nec tamen eo iureiurando tenebatur adstrictus Saul: [d] Erat enim de diuino præcepto non exequendo quod ait, [e] *Maleficos non patieris viuere*. Maxime cum ipse summus esset in Republ. magistratus. Recte itaque non obstante iuramento impuram mulierem gladio confodisset. Confirmata mulier, *quem suscitabo*, inquit, *tibi?* Qui ait Samuelem mihi suscita, eum enim putabat, pro antiqua eius in se beneuolentia, summæ regis necessitati opem esse laturum. Idq. ab ea factum statim ostenditur, cum subditur mulierem viso Samuele exclamasse, nec dubium illam fuisse visam maleficis quibusdam ritibus, vtpote maleficam. Illud potius dubium, & multis iam seculis controuersum, verène anima Samuelis apparuerit; an quid aliud eius loco dæmonis artibus substitutum.

[Non recte,] [d Abul. q. 26. in c. 28.] [e Exod. 22. 18.] [Requirit Samuelem.]

LXXV. *Samuel non reuixit.*

STATVENDVM autem primum est Samuelem in hac apparitione non reuixisse; neque corpus eius, quod ante biennium ab anima separatum fuerat, ei rursum per veram resurrectionem fuisse copulatum. Id enim nemo factum dicit, siue à Deo, cuius vnius illa est actio, siue à dæmone magicis incantationibus prouocato; neq. id ad veram Samuelis apparitionem necessarium est. Satis est vt apparuerit in aëreo corpore, vt angeli quondam Abrahamo, [f] & sæpe deinceps, quæ est doctrina Theodoreti, vt infra dicemus, & Procop. & Abulens. [g] & plane communis. Neque enim de Samuele à mortuis excitato scriptores dissentiunt, sed de anima eius, verène euocata venerit, an eius loco dæmon, aut phantasma quodpiam. Quo etiam pertinet illud, *quare inquietasti me?* Nam quies animabus potius iustorum conuenit, quæ requiescunt in pace, quam corporibus, quæ corruptioni & mutationi obnoxia sunt.

[f Gen. 18. 4. 62.] [g q. 24 & 30 & 33. in c. 28.]

LXXVI. *Anima eius vere excitata ab inferis.*

STATVIMVS ergo secundo animam Samuelis vere ex inferis excitatam fuisse, ac Sauli apparuisse. Hæc est apertissima Scripturæ [h] sententia hoc loco, quæ nisi quid obstet, in simplici ac propria verborum significatione accipienda est; nihil autem obstare ex sequentibus intelligetur. Vocat autem Scriptura sexies, eũ qui suscitatus est, Samuelem, id cum de integro composito accipi non possit, vt diximus, de anima eius accipiendum est; nec est vllum verbum ex quo pro Samuele,

[h c. 28.]

imaginem eius aut figuram accipiendam esse suspicari possimus, quod tamen necesse erat, ne lectores inducerentur in fraudem. Cum enim Ciceronis, aut Salustii, aut Romæ imagines pro rebus ipsis accipiuntur, id ex rerum circunstantiis satis intelligitur, alioqui vitiosa, fallax & captiosa esset oratio.

LXXVI. *Probatur ex Scriptura.* DEINDE in libro Ecclesiastici Sapiens de Samuele loquens ait: [a] *Et post hoc dormiuit, & notum fecit regi, & ostendit illi finem vitæ suæ, & exaltauit vocem suam de terra, in prophetia delere impietatem gentis. Dormiuit*, vtique Samuel, id est defunctus est, vt hoc ipso loco primi Regum de industria repetitum est. [b] *Et notum fecit regi*, quis nisi idem Samuel defunctus? & cui regi, nisi Sauli? & quando, nisi hoc tempore? non enim sæpius apparuisse legitur post mortem. *Et ostendit illi finem vitæ suæ*; cum scilicet illi dixit, *Cras tu, & filij tui mecum eritis.* Quomodo denique *exaltauit vocem suam de terra in prophetia*, nisi quando visus est ascendere de terra; & de Saulis morte prophetauit, & de impietate gentis Israëliticæ delenda per Philisthæos, in quorum manus tradendi erant Israëlitæ. Iuxta illud [c] *Et dabit Dominus etiam Israel tecum in manus Philisthiim.* Quomodo tanta homonymia Scripturam vti credamus, vt in eadem omnino sententia, modo verus Samuel, modo phantasma diabolicum illius loco accipiendum sit?

[a] c.46.23.
[b] ca.28.v.3.
[c] c.28.v.19

LXXVII. *Et D. Augustino.* TANTAM huius loci vim existimauit sanctus Augustinus, in libro de cura pro mortuis agenda, [d] vt ex eo afferat Samuelem prophetam defunctum, viuo Sauli regi futura prædixisse, neque pro contraria sententia quidquam afferat, nisi hunc librum in canone Hebræorum non haberi. [e] At cum iam in numerum librorum sacrorum ab Ecclesia vniuersa receptus sit, dicendum vtique est sententiam hanc nostram, S. Augustino interprete, esse Scripturæ sententiam. *& S. Ambrosio.* Quod sentit etiam sanctus Ambrosius in primum Lucæ. *Samuel*, inquit, *post mortem, secundum Scripturæ testimonium, futura non tacuit.* Non dissimulabo ego quidem S. Augustinum, [f] cum hac de re a Simpliciano Episcopo interrogatus esset, & fusius in vtramque partem disputasset, ita conclusisse, eam vt in partem magis propenderet, quæ phantasma pro Samuele apparuisse putat, rem tamen diligentiori inquisitioni reseruandam videri. *Sed quoniam*, inquit, *siue illud fieri possit, siue non possit, tamen fallacia Sathanæ, atque imaginum simulandarum callida operatio, decipiendis humanis sensibus multiformis inuigilat, pedetentim quidem inquisitionibus diligentioribus præscribamus; sed tamen potius existimemus tale aliquid factum maligno illius pythonissæ ministerio, quamdiu nobis aliquid amplius excogitare, atque explicare non datur.* sic ipse.

[d] cap.15.
[e] D. Tho. 1 p.q.89. art. 8.ad 2.
[f] l.2.q.3.

LXXIIX. *S. August. fauet veræ euocationi.* VERVM cum rursus hac de re à Dulcitio interrogatus esset, [g] priori responsioni hæc addidit, quæ sententiam nostram confirmant. *Sed quam non frustra dixerim*, inquit, *pedetentim nos in hoc genere simulatam Samuelis imaginem maligno pythonissæ ministerio præsentatam existimare debere, ne inquisitionibus diligentioribus præscribamus, mea posterior inquisitio declarauit, quando inueni in libro Ecclesiastico, vbi patres laudabantur ex ordine, ipsum Samuelem sic fuisse laudatum, vt prophetasse etiam mortuus diceretur. Sed si & hic libro, quia non est in Hebræorum canone, contradicitur; quid de Moyse dicturi sumus, qui certe & in Deuteronomio mortuus, & in Euangelio cum Elia, qui mortuus non est, legitur apparuisse viuentibus.* Ex quibus verbis apparet sanctum Augustinum sententiam, mutaturum fuisse, & pro veritate, deserto phantasmate, apertissime pronunciaturum, si hunc librum in canone ab Ecclesia Catholica receptum nouisset; quod cum nos sciamus, quo iure dubitare possimus? 6

[g] q.6. li. ad Dulcit.

LXXX. *Et Iustinus Martyr.* IDEM sentit S. Iustinus martyr in dialogo cum Triphone Iudæo. *Animas enim*, inquit, *manere superstites, etiam eo demonstrauerim, quod & Samuelis animam ventriloqua pythonissa, ita vt Saul petierat, euocauit.* Vbi S. martyr etiam amplius quam petimus vltro concedit: Subdit enim, *Apparet autem ad eum modum omnes animas virorum iustorum & prophetarum, sub potestatem eiusmodi virtutem cadere.* At nos tantum requirimus, vt vera Samuelis anima, Sauli viuenti apparuerit. Non ignoro tamen in libro quæstionum, qui D. Iustino tribuitur, contrariam haberi sententiam: sed hoc ipsum argumentum à viris eruditis affertur, ad illud opus à D. Iustino abiudicandum; cum in altero illo libro, minime dubii authoris, sententia de

.6.x.
l. qq. & resp.

Digitized by Google

de vera Samuelis anima, tam apertè contineatur. Fuisse hãc Hebræorum communem traditionem, & sententiam ex D. Hieron. in tradit. liquet: & ex ea cum Tryphone Iudæo S. Iustinus argumentatur; & eam Iosephus apertè sequitur, [a] iuxta simplicem & claram Scripturæ sententiam; aliiq. Rabbini apud Delrio [b] in disquisitionibus magicis. Idem sentit Theod. [c] nam de prędictione facta Sauli, ait; *Vera ergo fuit prædictio, fuit enim diuina, vtpote quæ per Samuelem vt arbitror, facta fuerit.* sic ipse. Atqui idem fuit qui hæc prædixit, & qui apparuit. Vt omittã dæmoni ignota esse futura contingentia, vt de iis certo pronunciet: quod videmus à Samuele Propheta factum; qui Israëliticam cladem in proximum diem, & regis mortem, filiorumque eius prædicit. Denique hanc sententiam plurimi antiqui, recentioresque sequuntur quorum longum texit Catalogum Serar. in hunc locum [d] & Delrio.

Et Hebræi. LXXXI. *Non tamen arte magica.* *Ex Tertulliano,*

a l 6. c. 15. b l 2 q. 26. sect. 4. ibid. *sexta probatio.* c q. 62. d q. 3. lo. cit.

STATVIMVS tertio animam Samuelis non fuisse arte magica suscitatam. *Absit,* inquit Tertullianus [e], *vt animam cuiuslibet Sancti, nedum prophetæ, à dæmonio credamus extractam.* Et paulo ante hæreticum id esse contendit. *Ecce hodie,* inquit, *eiusdem Simonis hæreticos, tanta præsumptio artis extollit, vt etiam prophetarum animas ab inferis mouere se spondeant.* Videtur Tertullianus refutare voluisse, quod à Iustino in prædicto dialogo dictum fuerat. Cui tamen assentiri videtur. D. Basil. [f] ad Eustathium medicum, vbi ait mulierem pythonicam Samuelem ab inferis incantationibus suis euocasse. Verum S. Basil. idolum apparuisse existimauit, non veram animam prophetæ. Hunc enim locum affert ad probandum, idolis Dei nomen in Scriptura nonnunquam tribui, quia scilicet illa qualiscumque anima vocetur Deus. Sanctus autem Iustinus ex sententia Hebræorum, quibuscum agebat eo loco, videtur locutus, nec rem plane affirmasse. Tertullianum sequitur Theodoretus [g], nec minus seuere. *Nonnulli dicunt,* ait, *ventriloquam vere retulisse Samuelem. Ego autem hoc existimo esse impium. Existimo enim mulieres necromanticas ne quamlibet quidem reducere animam, tantum abest vt prophetæ, & tanti prophetæ. Est enim perspicuum quod in aliquo alio loco degunt animæ expectantes resurrectiones corporum. Est ergo valde impium credere ventriloquam habere vim tantam.* Hæc Theodoretus.

e l. de anima c. 57. f epist. 80. g q. 62. vide Abul. q. 24. in ca. 28. *Theodoreto.*

S. Augustinus licet in vtramque partem disputet scribens ad Simplicianum [h], negat tamen animam Samuelis cogi potuisse artibus magicis, vt se pythonissæ, aut Sauli sisteret, sed volentem venisse; nec inuitam, nec dominante, aut subiugante magica potentia. Eique totidem verbis assentitur Isidorus in 1. lib. Regum c. 20. Etsi alibi [i] dicat non prophetæ animam, sed aliquam phantasmaticam illusionem, Sathanæ fallacia factam, de inferni abditis euocatam. Et reuera omnes antiqui, qui animam Samuelis negarunt à pythonissa euocatam, sed phantasma quoddam diabolicum, propterea id negarunt, quia censuerunt animas sanctorum diabolicis magorum maleficiis non subiacere. Et quidem sapienter ac verè. *Iustorum* quippe *animæ in manu Dei sunt, & non tanget illas tormentum malitiæ.* In his sunt Author. mirab. sacræ script. [k] & author libri quæst. veteris & noui testam. qui inter alia, *quomodo fieri poterat,* inquit, *vt arte magica attraheretur vir & natiuitate sanctus, & operibus iustus,* &c. quæ in canonibus referuntur, [l] Author item libri quæstionum & respons. apud S. Iustinum. Basilius, quoque & Isidorus, quos paulo ante retulimus.

LXXXII. *S. Augustino, Isidoro.* *Et communi sententia.*

h l. 2. q. 3. i apud S. Augu to. 3. li. 2. 4. ca. 11. k l. 2. Orig. c. 9. q 26. l ca. Nec mirum, 26. q 5.

E recentioribus animosius profecto quam par erat locutus est Eugubinus hac de re in Cosmopoeia. [m] *Sceleratissimum,* inquit, *& omnibus rationibus improbissimum est, tantæ potentiæ credere mulierculam fuisse, vt virum sanctitate, & amicitia, commercioque diuino maximum, frigidis incantationibus exsuscitarit.* Hactenus non male: sed mox scriptorem sacrum, audacter sane, reprehendit, quod nisi ratio succurreret, ab eo in maximum, & inexpiabile facinus traheremur; non declarante videlicet, Samuelem non à vili, contemptissimaque muliercula, sed à Deo fuisse suscitatum. Verum cogitare oportuit Eugubinum, Scriptorem sacrum à Spiritu sancto dirigi, non solum vt falsa non dicat, sed etiam vt quantum, quoque modo ei visum fuerit dicat. Ideóque eius siue reprehensionem, siue vt eam, declinandæ inuidiæ causa, maluit appellare, monitionem in ipsum Deum cadere.

LXXXIII *Quid Eugubinus.* *Refutatur.*

m c. 3. Genes.

STATVIMVS quarto diuina virtute atq. imperio Samuelis animã Sauli apparuisse.

LXXXIV. *Diuina virtute.*

euocatur, & quomodo.

Cũ enim pythonissa per incantationes dæmonem aliquem sub specie Samuelis, quem requirebat Saul, excitare vellet, præuenit Deus, & impediuit dæmonis conatum, & animam Samuelis propria vi, & authoritate euocauit, quemadmodum exercente Balaamo maleficia sua, non dæmon, quod perditus ille quærebat, sed Deus impleuit os eius; & crebrius repetitã Hebraici populi benedictionem, quam ille dare nolebat, extorsit. Sic Ochosia mittente qui consulerent Beelzebub Deum Accaron, præuenit Dominus responsionem diaboli, misso Elia, qui ei mortem prædiceret. Hoc quoque ab Hebræis cogitatum apparet: Nam Pseudophilo biblicus, ait Samuelem dixisse Sauli, *vt quid inquietasti me, vt eleuares me? putaui quod appropinquasset tempus reddendi mercedem operum meorum. Et ideo noli gloriari rex, neque tu mulier; vos enim non deduxistis me, sed ea traditio* (iussio) *in qua dixit mihi Deus cum viuerem, vt veniens nunciarem tibi quod peccaueras iam secundo &c.* His similia habent Rabb. Salomon, & Kimhi apud Abulens.[a]

Philo biblicus.

LXXXV. *Confirmatur ex Theodoreto.*

Hoc sine dubio voluit Theodoretus,[b] *hinc est*, inquit, *perspicuum quod ipse Deus vniuersorum, efformata vt voluit specie Samuelis* (quod ad corpus videlicet, in quo ille loquebatur, non enim id erat corpus Samuelis & propterea aliquanto post comparat Angelis; qui apparuerunt Abrahæ; pergit.) *Protulit sententiam, cum hoc non potuisset facere ventriloqua, sed Deus: qui etiam per aduersarios sententiam protulit*, & subdit exemplum Balaami, quod dixi. Et rursus in 1. Paral. *Ostendit autem oratio, quod non ventriloquæ incantatio, ac præstigia reduxerunt Samuelem: sed ille quidem impie, & nefarie petiit vt hoc fieret; Deus autem tulit in ipsum sententiam supplicii:* Et paulo post, *siue autem visus fuerit Angelus in figura Samuelis, eius ostendens formam, siue anima ipsius Samuelis, sciendum est in hac visione hoc non fuisse factum præstigiis & incantatione ventriloquæ, sed Dei sapientia & virtute, qui etiam per homines impios multa prædixit futura.* Hæc ibi. Idem voluit quoque Sanctus Augustinus dum scribit ad Simplicianum,[c] cum ait non esse absurdum credere, ex aliqua dispensatione diuinæ voluntatis permissum fuisse Samuelem, non inuitum aut magica potentia subiugatum, sed volentem, atque obtemperatam occultæ dispensationi Dei, quæ & pythonissam illam & Saulem latebat, se ostendere aspectibus regis, & diuina eum sententia percutere. Et in fine quæstionis eiusdem *Et si potest*, inquit, *inquiri vtrum etiam iusti anima, non quidem cogatur magicis sacris, sed dignetur ostendi, occultioribus imperiis summæ legis obtemperans.* Quam sancti Augustini sententiam secutus est totidem verbis Isidorus in 1. Reg. Lyranus, Abulensis,[d] qui & refutat sententiam, quam S. August. in libris de ciuit. secutus[e] est. Bellarm. l. 2. de purg. c. 6. & l. 4. de Christo c. 11. Delrio. lib. 2. disquisitionum magicarum q. 6. & q. 26. sect. 4. Serar in hunc locum primi Reg. q. 3. & Lyrani defensor contra Brugensem.

Et Augustino.

Et aliis.

[a] q. 32. in c. 28. [b] q. 62. [c] l. 2. q. 3. [d] q. 28. in c. 28. [e] l. 18. c. 11.

LXXXVI. *Nec Deus ideo seruit magia.*

NEQVE vero propterea consequens est Deum arti magicæ vlla ratione fauisse, aut subseruisse, exhibendo incantationibus prophetam, sed eam potius impediuisse. Etsi enim Abulensis[f] non improbabiliter putat, pythonissam credidisse, se vere euocaturam fuisse Samuelem: alii tamen existimant hanc mulierem non destinasse animo euocare Samuelis animam, quæ iam experientia didicisset, dæmonem solere vicem animarum, quæ euocantur supplere, quippe qui nequeãt illas è suis locis educere, sed credidisse se dæmonem sub illius specie suscitaturum, quod ex pacto cum dæmonibus inito poterat; & id permissa non est. Vnde videns mulier rem præter sententiam contigisse, & verum non fictum Samuelem excitatum, admirans voce magna exclamauit. Præsertim cum eodem Samuele indicante, vt Iosepho placet, didicisset, illum, à quo rogata fuerat, esse Saulem: à quo sibi, vt ab exterminatore magorum, vehementer timebat: idque probabilius est, quam quod Rabbini dicunt, mulierem id cognouisse, eò quod vidisset Samuelem, non eodem modo, quod cæteros mortuos, sed erecto capite, & statura recta surrexisse, propter honorem regis consulentis. At oportuisset incuruum, & venerabundum apparere. Caietanus ait occultum nobis esse modum, quo mulier ex viso Samuele cognouit Saulem. Sed subintelligenda est media reuelatio, licet in textu non exprimatur.

[f] q. 45 in c. 28.

Mulier agnoscit Samuelem.

LXXXVII *Et quomodo.*

DVBIVS quoque est modus agniti à muliere Samuelis, de quo sic Theodoretus[g] *Quidam dicunt*, hi autem sunt Rabbini, apud Lyranum, & Abulensem &

[g] 62. in 1. Reg.

q.30.in c. 28.

Bellarminum libro secundo de purgat. cap. 6. *Quod quæ per ventriloquas reduci videbantur animæ, reducebantur pedes sursum habentes, alij autem quod supinæ, vt qui sepeliuntur. Et ideo ventriloqua cum vidisset Samuelem rectum ascendentem obstupuit, & dixit ego video Deos. Est autem verisimile potestates quoque sanctas, & diuinas circa eum fuisse, glorificante Deo suum prophetam, vt etiam vera viderentur, quæ erant ab eo prædicenda.* Hebræi apud Lyranum & Abul. [a] Moysem & Samuelem simul visos fuisse putant; quos sequens scriptura refellit, quæ de vno tantum deinceps mentionem facit, qui describitur, qui honoratur, qui loquitur, qui futura prædicit. *Rectius ergo* alij hebraicæ phrasi tribuunt, vt pluralis numerus pro singulari accipiatur, vt in Exodo de vnico vitulo aureo dictum est. *Hi sunt dij tui.* Itaque pythonissa mutato statim loquendi modo, ait virum senem ascendisse; recte, fuisset enim nunc annorum 79. eumque pallio amictum, prophetico scilicet, quale dudum lacerauerat Saul. [b]

Et an solus venerit.

a q. 32. in ca. 28.

b ca. 15. v. 27.

c ca. 28. 14.

ET *intellexit Saul quod Samuel esset.* [c] Ex eo quod Saul dicitur intellexisse, siue cognouisse, vt est in versione Pagnini, non autem cogitasse aut putasse illum, qui suscitatus erat esse Samuelem, confirmauit D. Augustinus nostram sententiam, de veritate apparitionis eius; Sed illud quoque cognoscitur, non fuisse à rege visum prophetam, quem pythonissa vidit, & descripsit ab ætate, atque vestitu: non tamen audiuit. Intelligitur enim egressa, ne conscia fieret eorum, quæ secreta esse oportebat; in cuius rei non obscurum argumentum inferius post colloquium Saulem inter & Samuelem habitum, dicitur ingressa mulier ad Saulem; egressa ergo fuerat, vt notauit Abul. [d] Qui etiam existimat duos illos comites Saulis, nihil horum aut vidisse, aut audiuisse, Saule eos excludente. Illud autem quod sequitur. *Et inclinauit se super faciem suam in terra*, nequaquam veritatem Samuelis infirmat; quasi is non esset permissurus se à Saule adorari. Probandum enim esset agi hoc loco de cultu latriæ, siue adoratione quæ soli debetur Deo, & quam maxime ambit superbissimus apostata. Conuenit autem ista summissio, præsenti partim Saulis calamitati, partim conditioni Samuelis ad aliam vitæ conditionem longe hac præstantiorem, ac securiorem translati.

LXXXVIII. *Agnoscitur à Saule nec videtur.*

d q. 28. in fine in ca. 28.

Adoratur.

DIXIT *autem Samuel ad Saul quare inquietasti me vt suscitarer?* Turbatio in animas sanctorum, quæ in limbo, qui dicitur patrum, tunc erant, non cadit. De illis enim ait Sapiens. *Visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in pace.* Cuius quietis indicium est, loci denominatio, qui dictus est sinus Abrahæ: in quo Lazarus mendicus consolabatur, dum diues epulo cruciaretur. [e] Itaque turbatio hic, iuxta communem loquendi modum, accipienda est, quia inquietari dicuntur, qui è loco quietis, & pacis educti, molestiis negotiis implicantur. Cæterum qui fictum Samuelem defendunt, negant credibile esse Deum, qui iam ad omnia Saulis interrogata obsurduerat, nunc etiam non rogatum, interuentu maleficæ mulierculæ, per Samuelem respondere voluisse. Respõdet Bellarminus eleganter [f], Deum se iratum Sauli ostendere voluisse, idque fecisse tam non respondendo cum interrogabatur; quam respondendo cum non interrogabatur, vtrumque enim iræ signum est. Adde quod hæc responsio nihil ei cõsolationis affert, sed maximum tristitiæ incrementum, ac supremam rerum desperationem, cum pugna detrectari vltra non posset, in qua illi peribant omnia.

LXXXIX. *Quies Samuelis defuncti.*

e Luc. 16. 22

Cur permittat Deus eum regi respondere.

f l. 2. de purg. c. 6.

VIDETVR hoc loco Saul excusare voluisse importunam euocationem suam, cum eius causam in præsentes rerum suarum angustias transfert. *Coarctor*, inquit, *nimis, siquidem Philisthym pugnant aduersum me; & Deus recessit à me, & exaudire me noluit, neque in manu prophetarum, neque per somnia; vocaui ergo te, vt ostenderes mihi quid faciam.* Recesserat vtique à Saule Dominus, quia *longe à peccatoribus salus.* Nec poterat Dominus esse cum eo, qui eum tot à se, tantisque sceleribus expulisset; recesserat quoque subtrahendo auxilium suum, & permittendo eum turbulentissimis tempestatibus obrui, ac naufragium certissimum facere, ne aurem quidem præbendo clamoribus eius: nec tantillum pristinæ fortitudinis largiendo, sed mœrorem potius, pauorem ac desperationem effundendo in cor eius. Putant enim Hebræi non meminisse Saulem sacerdotum, conscium quam male de ipsis meritus esset; verum non consulti sacerdotis per ephod, & rationale, causa erat pontificis quintum iam annum absentia. Sed hac de re iam supra dictum est. [g]

XC. *Rex excusat suam euocatione, & exponit statum suum.*

g nu. 52. & 53.

XCI. *Obiurgatur à propheta.*

PERGIT Samuel irato similis, vt qui nihil ei consolationis erat allaturus, *Quid interrogas me, cum Dominus recesserit à te, & transierit ad æmulum tuum?* An ignoras me tibi fauere non posse, cum sis inimicus Domini mei? Cur expectas à me consolationem, quæ nulla vere contingere potest iis, qui deseruerunt Deum, & à Deo deserti sunt? An inuito domino regnare potes, qui regnum à te ad æmulum tuum transtulit? *Faciet enim tibi Dominus, sicut locutus est in manu mea; & scindet regnum tuum de manu tua, & dabit illud proximo tuo Dauid; quia non obedisti voci domini; neque fecisti iram furoris eius in Amalec, idcirco quod pateris fecit tibi Dominus hodie* [a]. Non vult Samuel hanc solam esse causam repudiati à Deo Saulis, sed primam. Imo neque primam. Antecessit enim illa inobedietia accelerati sacrificij, sed sacrilegium violati anathematis, quod Deus in Amalecitas fulminarat, causa fuit vt pendens quodammodo diuina sententia, in eius ruinam, totiusque domus eius incumberet. Sed accesserunt deinde tot grauissima crimina, tot innocentium cædes, & super hæc omnia ipsa dæmonis præsens consultatio, vt non mirum sit Saulem cum suis à regno Israëlitico abdicatum.

Causa derelictionis eius.

a vide Abul. q.38 in ca 28. ca.15.

XCII. *An, & quatenus ad desperationem inducatur Saul.*

QVIDAM ex eo quod Samuel non inuitat Saulem, ad Deum pœnitentia placandum, sed ea tantum refert, quæ eum ad desperationem, ad quam propter infelicem rerum suarum statum propendebat, impellerent, hunc non Samuelem, sed dæmonem sub specie Samuelis existimarunt. Verum fatendum quidem est verba Samuelis induxisse Saulem ad desperandum de retinendo regno, imo & de sua, suorumque vita; atque adeo de victoria totius populi: vt propterea prælium magna cum temeritate inierit. Sed non propterea prophetæ oratio idonea erat, ad inducendum regem, ad desperandum de peccatorum venia, & misericordia Dei. Quin potius debuit Saul audiens actum esse de cæteris, & sibi mortem imminere, de salute animæ suæ cogitare; & pro ea Deum, & Samuelem suppliciter exorare. Fecit autem mentionem peccati admissi in data importune venia Amalecitis, vt ipse ad petendam pro se veniam opportuno hoc tempore stimularetur. Quod non aperte promiserit veniam, neque ad eam petendam inuitarit, id diuino decreto, quod tum Samuel videtur non ignorasse, tribui potest, qui præuisa finali, quam vocant, impœnitentia, sententiam in eum mortis æternæ coniecerat. Potuit tamen semper, ac debuit ad Deum per pœnitentiam recurrere, alioqui sine culpa desperasset; quod absurdum est.

XCIII. *Denunciatur ei clades in sequentem diem.*

RELIQVA est conclusio propheticæ responsionis. *Cras tu & filij tui mecum eritis, sed & castra Israel tradet dominus in manus Philisthym.* Ex qua denunciatione non recte colligitur, hæc verba à dæmone fuisse dicta: quod videlicet Saul non venturus esset ad locum quietis cum Samuele, sed tormentorum cum dæmone. non recte inquam colligitur, vt bene vidit S. Augustinus, quia id non ad æqualitatem fœlicitatis, sed ad parem mortis conditionem referatur, quod vterque homo fuerit, & vterque mori potuerit, iamque mortuus mortem viuo ineuitabilem, cum certi temporis definitione, prænunciabat. Adde quod Ionathas, vt plerique non immerito censent, non futurus erat cum dæmone. Quamuis autem Saul his auditis, poterat vitandæ mortis causa non pugnare, futurum tamen erat vt quocumque tandem casu moreretur; imo futurum erat vt statueret sibi nihilominus pugnandum esse: & vt liberè quidem, sed tamen certissime pugnaret: siue formidans timiditatis opprobrium, siue potius quasi iacta esset alia, & omnia iam funditus perdita, desperatione plenus, in interitum voluntarium ruens, atque vltro præcipitans.

XCIV. *Animo linquitur.*

AD tam tristia Samuelis nuncia vsque adeo perculsus est Saul, vt pene exanimatus sit. Videtur enim linquente animo, & deficientibus plane corporis viribus deliquium passus, in terram toto corpore corruisse: dicitur enim, *Statimque Saul cecidit porrectus in terrā;* 8 Nam post exhibitā Samueli venerationē erectus steterat, subitę autē prolapsionis causa subiungitur; *Extimuerat enim verba Samuelis*. Caiet. etiam ex Hebræo putat dici posse, cū se sponte abiecisse in terrā; quod esset summæ desperationis indicium; & non timoris duntaxat, quē huiusmodi apparitiones incutiunt. Sunt enim natura sua terrificę, licet innocentibus contingant, & nihil infaustū nuncient. Nam pastores ad vocē angeli, Christi natiuitatē nunciantis, *timuerunt timore magno* [b]. Et Daniel visione sua ita affectus est, vt de seipse

8. ex.

b Luc. 2.9.

dicat, *Non remansit in me fortitudo, sed & species mea immutata est in me, & emarcui, nec habui quicquam virium. Et audiui vocem sermonum eius, & audiens iacebam consternatus super faciem terræ, & vultus meus hærebat terræ.* Quidni & Saulis, quem & nouum crimen consulti dæmonis, & imminentis mali magnitudo cruentabat. Accessit & subitus prophetæ discessus, & auersa, tanquam ab inimico, digressio.

XCV. *Aditur à muliere & famulis.*

HANC tantam ille animo hausit calamitatem, sed corporis quoque debilitas, animi languorem exaggerabat: mutuo quippe sibi bonam, malamque habitudinem communicant; itaque subditur. *Et robur non erat in eo, quia non comederat panem tota illa die*; in hebræo, & chaldæo, & græco additur, *& tota nocte*, quæ scilicet erat in cursu, cuius non modica pars iam transacta erat. Hîc mulier audito fortasse strepitu corruentis, & Sauli ac sibi malè timens; *ingressa est ad Saulem.* Intelligendum enim est, vt ante dixi, eam viso Samuele, & agnito Saule, sedato aliquantulum metu, exisse ex cubiculo, vt liberius, remotis arbitris, rex & propheta colloquerentur: nunc autem ad inopinatum motum; quo domus ipsa concussa videbatur, irruisse in destinatum illum maleficiis locum, in quo prostratus iacebat Saul, & misericordia, quam ipsa personæ conditio conciliabat, permotam, de reficiendis afflicti, & mœrore confecti viribus cogitasse; Irruerunt & famuli duo cum illa, domino suo metuentes à terrificis dæmonum spectris ac plagis, eodemque modo semianimum humi ex casu iacentem repererunt, & ægrè se commouentem; & videlicet modice expectarunt quid factura esset mulier, illa vero dixit ad eum.

XCVI. *Vrgetur ad cibum sumẽdum.*

a ca. 28. 21. ECCE *obediuit ancilla tua voci tuæ* [a], *& posui animam meam in manu mea*, id est, mortis discrimen adij, dum desiderio tuo de euocando Samuele sum obsecuta. *Nunc igitur audi & tu vocem ancillæ tuæ*, non vt simile periculũ adeas, sed vt vites, *& ponam corã te buccellam panis, vt comedens conualescas, & possis iter agere*, Sic illa, quã propterea valde
b l. 1. ep. 13. laudat Petrus Damianus in quadam epistola [b]. Idem quoque orabant famuli Saulis, & sua, & ipsius causa. At ille durior atque præfractior, *Non comedam*, inquit, cui enim bono, cum moriendum sit? & mœror, quo contabesco, mihi omnem ademerit appetitum. Vrgent illi nihilominus, quamuis perquam lugubri, atque inopinato icti nuncio: negant futura mala præsentibus augeri oportere, præsertim cum illa incerta sint, vt fert conditio eorum, quæ ex plurimarum rerum concursu pendent; hæc autem certa, & cum præsenti culpa coniuncta; non posse ipsum diutius, confecto præsertim pedestri, ac laborioso itinere, quod etiam nunc remetiendum sit, sine magno, ac sponte accersito vitæ discrimine perdurare; interesse salutis totius exercitus, ne caput languidum, ac mœrore cõfectum appareat; spem in Domino collocandam, cuius proprium est desperatis rebus occurrere, vt tanto apertius constet, cuius ope fuerit parta victoria.

XCVII. *Consentit.*

ERGO hinc muliere, inde famulis instantibus, atque infimis precibus vrgentibus cessit; *Coegerunt enim eum serui sui, & mulier; & tandem audita voce eorum surrexit de terra, & sedit super lectum*, expectaturus commodius, dum mulier pararet cibos. Habebat illa vitulum præpinguem, quem saginari curabat ad cibum, quem festina occidit, & scilicet coxit in cœnam; coxit & propere azymos panes, & posuit ante Saul, & ante seruos eius; qui tuto potuerunt, in tantam coniecti cibi necessitatem, apud scelestam mulierem cibum capere. Sed videlicet non timuerunt minorem culpam, qui tanto maiorem paulo ante contraxerant; regi de sacrilega fœmina suggerendo, & eum ad veneficiorum officinam deducendo, ne ipsis illud occineretur, *excolantes culicem, & deglutientes camelum.* [c] *Qui cum comedissent, sur-* *Et recedit cum suis.*
c Matth. 23. 24. *rexerunt, & ambulauerunt per totam noctem illam.* Significatur iter à peditibus confectum, & certe cum furtim conficeretur iter; nam per medios fere hostes eundum erat, ac redeundum; & exeundum fuit è castris dissimulato itinere, satis constat pedites facilius quam equites latere potuisse. In hebræo & græco est, surrexerunt, & abierunt in nocte ipsa. Cæterum ambulare non raro idem est, atque iter facere, vel incedere, vt *qui ambulas super pennas ventorum. Et, Deus tuus ambulat in medio tui.*

XCVIII. *Et noctu redit in castra.*

d Abul. q. 43. & seqq. in c. 28. SICVT autem in Endor furtim ventum fuisse ex eo colligitur, quod plane ieiuni venerunt [d], nullo in loco cibi causa subsistentes, ne agniti periclitarentur; ita ex nocturno nunc reditu satis intelligitur tenebrorum securitatem fuisse capta-

tam. Timuit etiam suis in absentia sua, ne si forte interim arte quapiam ad pugnam traherentur, multa sua clade exercitus lueret absentiam regis, siue ductore carens, siue animis; ratus regem desperatis rebus aufugisse. Et impellebat interius Saulem Deus ad castra, vt ouem ad victimam: nec repugnabant famuli, qui cibo paulo alacrioris facti, melius de re tota sperabant, quam princeps præ se ferret; præsertim cum credibile sit Saulem non aperuisse illis rem omnem, ne ea emanante in vulgus omnes frangerentur animis, & fugam prius, quam pugnam capesserent, & nihilominus inulti, atque ignominiose perirent, & maiore fortasse cum clade.

XCIX. *Magnitudo animi Saulis.* Magnitudinem porro animi Saulis hoc loco non iniuria prædicat Iosephus. [a] *Hic*, inquit, *licet futuri gnarus, & de obitu suo præmonitus à propheta, noluit tamen eum vitare, & ob vitæ cupiditatem exercitum hosti prodere, atque hoc modo regiam maiestatem dehonestare, sed cum liberis totaque familia periculo se obijciens, pulchrum existimauit in prælio pro suo imperio subditis, pugnando cadere, & filios in eiusdem laudis societatem assumere, potius quam superstites relinquere, incertum quales nam futuros. Sic enim existimauit loco posteritatis perpetuam laudem, & immortalem memoriam sibi futuram:* sic ipse. Neque vero existimandus est sese temerè certissimæ morti obiecisse; imo necessariam, & à Deo decretam, sibique reuelatam mortem fortiter excepisse [b]; ne eam declinando ignauiæ insuper notam subiret. Denique officij sui esse ducebat, non negare subditis suis, qui in acie stabant, auxilium, vt merito bonus pastor audiret, qui animam suam dat pro ouibus suis. Certe Romani exercitus, Cicerone teste, eò sæpe alacriter proficiscebantur, vnde se nunquam redituros certo scirent. Et Saul eam pugnam fortiter adijt, in qua sciebat sibi necessario moriendum, & quam salua honestate, & officij sui debito, vitare non poterat. Atque vtinam non fuisset vlterius progressa fortitudo.

[a] l. 6. ca. vlt.

[b] vide Abul. q. 45.

C. *Dauid cum suis peruenit in Siceleg.* Et hæc quidem sunt, quæ circa Saulem hoc quinto die belli gesta sunt; reliquum est, vt quæ eodem die Dauidi contigerunt, cum Scriptura paucis enarremus. [c] *Cumque venissent*, inquit, *Dauid & viri eius in Siceleg die tertia*, à digressu videlicet è castris, vt omnes fatentur, nec tamen existimandum est totos tres dies in itinere eos posuisse; sed duos integros, & partem aliquam tertij. Id enim requirit res hoc ipso die à Dauide, & suis postmodum gesta. *Amalecitæ* autem in Dauidis absentia, *impetum fecerant ex parte australi in Siceleg, & percusserant Siceleg, & succenderant eam igni, & captiuas duxerant mulieres ex ea*, & omnes incolas abduxerant *à minimo vsque ad magnum*, vt supra suo loco declaratum est. [d] *& non interfecerant quemquam, sed secum duxerant, & pergebant itinere suo.* & quidem lente, & soluto à metu animo, rati tridui itinere abesse prædæ vindices, eosque occupatos ad plurimos dies: itaque vix triduo cum omni præda sua, tantum promouerunt, quantum Dauid cum suis non toto vno die, quamuis non recentes & integri, sed ex itinere fatigati confecerant.

[c] Ca. 30.

[d] nu 60.

CI. *Deflet eius vastitatem.* Cum [e] *ergo venissent Dauid, & viri eius ad ciuitatem, & inuenissent eam succensam igni, & vxores suas, & filios suos, & filias ductas esse captiuas, leuauerunt* Dauid, *& populus qui erat cum eo voces suas, & planxerunt donec deficerent in eis lacrymæ*, aut vt habetur hebraice, donec non essent eis vires ad plangendum, siue plorandum. *Dauid autem*, ait Iosephus [f], *vicum suum vastatum inueniens, omnibusque direptis, vtramque etiam vxorem abductam, & pari modo commilitonum vxores, ac liberos, cum cætera præda abactos, doloris impatiens, scidit vestimenta sua, & adeo huic calamitati succubuit, vt non prius flere ac lamentari suam & suorum vicem desineret, quam lacrymæ eum deficerent.* sic ipse. Fleuerunt autem etiam cæteri; sed præcipua fuit Dauidis afflictatio, & lamentatio, siue quia plus cæteris vnus amiserat, siue quia aliorum iactura, ac querelæ in eum redundabant. Nam sequitur, *Siquidem & duæ vxores Dauid captiuæ ductæ fuerant Achinoam Iezraelites, & Abigail, quondam vxor Nabal Carmeli. Et contristatus est Dauid valde: volebat enim eum populus lapidare; quia amara erat anima vniuscuiusque viri, super filiis suis, & filiabus.*

[e] ca. 30. v. 3.

[f] l. 6. c. 15.

CII. *Commilitonum iracundia.* Consentit Iosephus. [g] *Nec multum aberat*, inquit, *quin ab iratis ob iacturã coniugum, ac liberorum militibus, saxis impeteretur, quod in ipsum causam tanti mali reijcerent;* eam explicat Abulens. [h] quod Dauid suos omnes abduxisset in castra Philisthæorum, nec quemquam ex ipsis ad custodiam vrbis reliquerat; cum nimirum

[g] l. 6. ant. c. vlt.

[h] q. 3 in c. 30.

oppidani qui reliqui erant, pauci essent, & forte armorum insolentes. Apparet autem Dauidem, plurimosque sociorum eius voluisse exactè obtemperare Gethæo regi, qui eum cum suis ad bellum acciuerat, [a] nec egregiam cohortem detruncare, non sine suspicione, aut dedecore. Iure autem quis miretur hoc loco Israëlitarum ingenium mobile, ingratum, seditiosum, temerarium. Verum hæc eorum in Dauidem insania, non omnium æstimanda est; sed deterrimorũ, vt assolet, qui ei mox circa prædæ diuisionem, negotium facessebant. Et meminisse oportet in hac turba multos fuisse, qui solum variis de causis verterent, obærati, amaro animo; criminosi etiam fortasse plerique. [b] Denique non fuit hæc deliberata voluntas, sed primus doloris & iracundiæ motus, qui facile detumescit, & rationi cedit. [c]

[a] ca. 28. 1. [b] ca. 22. 1. 2. [c] Abul. q. 4. in c. 30.

CIII. Et consilium persequendi latrones.

QVONIAM vero non decebat viros fortissimos calamitatem suã duntaxat plangere, & malis remediũ non quærere; Id enim mulierum, ac puerorum est, censebant omnes iracundia in cladis authores efferri oportere, & vel mederi acceptis malis, vel parem prædonibus plorandi causam reponere. Statuit autem Dauid in primis, si id propitio, ac volente numine liceat, latrones istos perquirere, ac persequi, & prædam de manibus eorum excutere. Et quamuis se diuinitus ad hoc facinus præclarè animatum sentiret: Id enim significant illa verba. *Confortatus est Dauid in Domino Deo suo*, & scilicet bona spe imbutus amissa recuperandi, quamuis humanitus res desperanda videretur: cum ignotum esset omnibus, qui essent hi latrones, quam multi, quonam gentium se recepissent, & quam dudum prædas abegissent. Fiduciam ergo habuit in Domino, quam ille ipse ei fuerat elargitus, qui omnem benè agendi conatum, desiderium, imo & cogitationem anteuertit; fuerunt & participes eiusdem fiduciȩ socij plerique omnes, qui Dauidem erant comitaturi.

CIV. Dauid Dominum consulit.

QVONIAM tamen Dauid in promptu habebat, vnde posset Dominum consulere, Abiatharem pontificem [d]; quem quintum iam annum habebat omnium laborum, itinerum, ac periculorum socium, ait ad ipsum, *applica ad me Ephod.* Caue putes Dauidem voluisse sibi applicari Ephod, quasi illud ipse induturus esset; sed vult vt illud sibi applicet sacerdos, ad obtinendam Dauidi quærenti & interroganti responsionem. Videtur autem Dauid ipsemet coram sacerdote induto epomide, & rationali proposuisse quæstionem suam [e], vt alibi quoque significauimus. *Postquam* ait Iosephus *à mœrore se recollegit, & animum ad* Deum *erexit, rogauit pontificem Abiatharem, vt sumpto sacerdotali amictu* Deum *consuleret, & oraculum referret, num* Deus *concessurus sit assecuto Amalecitas, vxores ac liberos recipere, pœnasque de hoste sumere.* At nundũ sciebant qui fuissent rerum suarũ prædones. Scriptura paulo aliter; petit enim Dauid tantum an authore Deo cõtra prædones istos profecturus sit, & quo euentu. Et ad vtrumque respondet Dominus, *Persequere*, inquit, *absque dubio enim comprehendes eos, & excuties prædam.* Et eam maximè quærebat Dauid, præsertim personarum. Itaque ea recepta fugitiuos illos quadringentos persequi supersedit, ac comprehendere. [f]

[d] ca. 30. 7. [e] vide Abul. q. 6.

CV. Persequitur Amalecitas.

ABIIT *ergo Dauid ipse, & sexcenti viri, qui erant cum eo.* [g] Aliquanto plures fuisse credibile est, post aduentum transfugarum de tribu Manasse, quos huic bello interfuisse Scriptura testatur, [h] sed minorem numerum abundantem de more prætermisit. Fortasse autem Dauid sexcentos omnino commilitones assumpsit, cæteris qui superabant vrbi præsidio relictis, si qui forte alij latrunculi alicunde irruerent, vt in prædonum, ac flammarum reliquiis spicilegium facerent. Itaque sexcenti qui expeditionem hanc susceperunt, venerunt vsque ad torrentem Bosor, Septuag. eum vocant Bosor; Iosephus Baselum. Hic torrens sub fines tribus Simeonis constituitur ab Adrichomio, quem incertis lineamentis ex montanis Iudæ deriuatum, ad occidum mare deducit, ad oppidum & portum Maioma, non longe vltra vrbem Gazam, ad quam ille pertinet. Ad torrentem istum, *lassi quidam substiterunt*, siue vt est in hebræo, *remanentes remanserunt*, causam suppleuit interpres ex sequentibus, vbi lassitudo etiam in hebræo aperte memoratur. 10 Videtur significare Scriptura omnes ad torrentem Besor peruenisse ibique ad transeundum, aliquam moram, vt fit, factam fuisse; quam aliqui fatigati ex triduano itinere, longiorem esse cupiebant; aliquos etiam fortasse tædebat longioris, in-

[f] c. 30. v. 27. [g] c. 30 9. [h] 1. Paral. 12. 21. Comest. 1. Reg. 26. Βάσελον. 10. χ.

Lassi subsistunt ad torrentem.

certique itineris, nullum quippe adhuc habebant viæ ducem. Itaque Dauid toto è numero elegit quadringentos magis expeditos, atque alacres, reliquos ad torrentem reliquit; quibus & curam dedit sarcinarum, eorum qui secum progrediebantur, vt nō necessarijs leuati oneribus, magnis itineribus hostem opprimerent. Imo etiam vt ad ipsos, si res postularet, tanquam ad castra possent, pugna longiore fatigati, recipere sese.

CVI. *Cæteri progrediuntur, & inueniunt Aegyptiũ.*

SVPERATO torrente cum socij Dauidis latius diffunderentur, ad odoranda latronum vestigia [a], *inuenerunt virum Ægyptium in agro, & adduxerunt eum ad Dauid, dederuntque ei panem vt comederet, & biberet aquam; sed & fragmen massæ caricarum, & duas ligaturas vuæ passæ;* ferebant videlicet milites isti aliquid viatici, prudenter vtique, cum versus deserta loca iter facerent. Quod si aliquid etiam cibi antequam emigrarent è Siceleg, vt par est credere, degustarunt, non alium inuenerunt, quam quem vel è Philisthæorum castris, aut ex occurrentibus in via pagis secum detulerant. *Quæ cum comedisset reuersus est spiritus eius, & refocillatus est, non enim comederat panem, neque biberat aquam tribus diebus & tribus noctibus.* Si hæc temporis designatio exacte accipienda est, nullum ceperat cibum hic Ægyptius, à vespera quæ antecessit diem tertium belli, nam nunc ventum erat ad finem diei quinti.

[a] ca. 11. 30.

CVII. *Eius cum Dauide colloquiũ.*

DIXIT *itaque ei Dauid, cuius es tu? vel vnde, & quo pergis? Qui ait, Puer Aegyptius ego sum, seruus viri Amalecitæ. Dereliquit autem me Dominus meus, quia ægrotare cœpi nudius tertius* 70. τειταῖος, tertianus, siue à tribus diebus, cōputatis extremis: itaque ægrotare cœperat eodem die, quo vastata fuerat Siceleg, & quo Dauid à Gethæo rege discesserat: cum interim Amalecitæ, vt ante dixi, admodum lente festinarent abeuntes. Recte autem notari potest barbari huius Amalecitæ in seruulum ægrotum inhumanitas, quæ etiam iusta pœna diuinitus castigata est. Si enim miserum istum super carrum aliquem cum præda coniecissent, non fuisset is vsui ipsorum hostibus, ad eos comprehendendos; nec inuenissent fortasse, vt erant magna ex parte inuia & deserta loca, donec se illi ad tuta loca, munitaque recepissent. Sæpe animaduersa est istiusmodi in Ethnicis inhumanitas, quæ ex opposita Christianorum charitate in difficillimis temporibus magis apparebat.

CVIII. *Spondet se viæ ducem.*

INDE puer breuiter ac syncere cōfitetur, quæ à suis perpetrata fuissent; nec dubitat se in numero eorum ponere, qui Siceleg succenderant; nempe excusationem habebat vt seruus, in necessitate obtemperandi duro, ac feroci hero: & verebatur ne in mendacio deprehensus, pœnas lueret vtriusque culpæ. Dixitque ei Dauid, potes me ducere ad cuneum istum? tuum scilicet, militaremque illam turmam, ad quam tu pertines? Septuag. hebræam vocem Gedud retinuerunt, vide Theodoret. q. vlt. Requirebat autem ducem, propter inuia, desertaque

Iureiurando interueniente.

loca solitudinis Pharan, ad quam Amalecitæ habitabant, & quæ tanquam non nouus incola nota habebat. *Iura mihi per Deum,* ait Ægyptius, *quod non occidas me, & non tradas me in manus Domini mei, & ego ducam te ad cuneum istum.* Ab vtroque mortem timebat miser, à Dauide, quoniam ipse se fatebatur vnum de iis, qui tantam ipsis cladem intulerant, sicut ille [b].

[b] l. 2. & 3. Aen.

——*neque me argolica de gente negabo.*

Et alter

——*scio me Danais è classibus vnum,*
Et bello Iliacos fateor petiisse penates.

ab hero autem, quod se hostibus ducem præbuisset, in perniciem Domini sui.

CIX. *Cur timeret Aegyptius.*

ET erat quidam cur sibi à Dauide timeret, ne postquam deductus fuisset ad prædones interficeretur, vt deinceps inutilis, & hactenus vile latronum mancipium [c] Sed non satis apparet, cum esset in potestate Dauidis, quid sibi iam ab Amalecita timeret, aut vnde suspicari posset se hero suo deditum iri, id certe Dauid lege Mosaïca prohibebatur. [d] Respōdet Abulensis, timuisse Ægyptium ne si Dauid Amalecitas superare non posset, & prædam extorquere, in aliquam descenderetur conuentionem inter hostes, & in conditionibus pacis sua restitutio poneretur; sicque herili iuri redditus, multo cum cruciatu necaretur. Timuit quoque, quod nesciret qua intentione Dauid requireret Amalecitas; forte enim nesciebat Dauidem cum suis esse incolam Siceleg; credebatque eum quoque cum suis prædas agere, & velle fœdera cum popularibus suis agere, non amissam

[c] Abul. q. 11. & 12. in c. 30.
[d] Deut. 23. 15.

prædam recuperare, qua de re nullum ei verbum fecerat Dauid. Potuit autem ſcire locum in quo eſſent iſti prædones, nam forte dixerat illi dominus eius, vt cum reualuiſſet, ad exercitum, certum in locum ſeſe conferret.

NIHIL cunctatus Dauid iurauit Ægyptio, qui eum deduxit quo promiſerat. *Ecce autem illi diſcumbebant ſuper faciem vniuerſæ terræ*, cœnabant videlicet, erat enim veſpera, vt ratio temporis exigit, & paulo poſt clare ſignificatur. Exiſtimat Abulenſis iſtos non quaſi in itinere ſubſtitiſſe ad ſumendum cibum, ſed eum locum, amœnum fortaſſe præ cæteris, conſulto elegiſſe, vt ibi epularentur, & cura metuque ſoluti, diem feſtum agerent; eoque factum vt etiam tertio die ab incenſa Siceleg, non longius vno die ab ea abeſſent. Ergo *diſcumbebant*[a] *ſuper faciem vniuerſæ terræ comedentes & bibentes, & quaſi feſtum celebrantes diem. Quibus vltimus eſſet ille dies.* In Hebræo eſt, *tripudiantes*, id ſcilicet erat Amalecitis feſtum celebrare diem, in honorem deorum ſuorum, eis gratias agentes *pro cuncta præda, & ſpolijs quæ ceperant de terra Philiſthijm, & de terra Iuda. Et percuſſit eos Dauid à veſpere vſque ad veſperam alterius diei*, qui fuit ſextus belli dies. Nec dicitur pugnaſſe Dauid, totus labor fuit vino madidos, cibo diſtentos, tripudio fatigatos, huc illucque palantes obtruncare, intercipere fugientes. *Et non euaſit ex eis quiſquam, niſi quadringenti viri adoleſcentes, qui aſcenderant camelos, & fugerant*, ab ipſo videlicet cædis initio cum maturius periculum animaduertiſſent. Et hæc quinto belli die contigerunt.

CX. *Deducit Dauidem.*

Amalecitæ epulantur.

Et caeduntur.

[a] ca. 30 16. 17.

SEXTVS BELLI DIES.

DIes cædium, & ſanguinis eſt iſte dies, [b] tam Amalecitis in deſerto Pharan, quam Iſraëlitis in montibus Gelboë; dies terroris & fugæ; dies prædarum & vltionum; dies deſertarum, & occupatarum ciuitatum; dies gaudij, & triumphi inimicis domini; dies luctus & tenebrarum populo Dei. Dies in quo varia ſorte, & quaſi alternis probi, improbique lætantur & gemunt. Amalecitæ gementes pereunt, Philiſthæi gaudio perfunduntur, Dauidici lætantur, [c] *ſicut exultant victores capta præda, quando diuidunt ſpolia.* Iſraëlitæ male pugnant, funduntur, fugantur, cæduntur, vſque ad regis, ac totius pene regiæ domus interitum. Sed prius expediamus ea quæ ad Dauidem pertinent, vt mox, à deſerto digreſſi, adeamus montes Gelboë.

CXI. *Dies ſextus qualis.*

[b] ſupra nu. 50.

[c] Eſa. 9. 3.

PLANE cruentus fuit hic dies Amalecitis, & vere extrema gaudij luctus occupauit, quando de infinita multitudine tam pauci euaſerunt. Paucos enim fuiſſe fugitiuos hoſce quadringentos, habita ratione interfectorum, ipſa Scripturæ phraſis oſtendit, quæ negat euaſiſſe quemquam, præter quadringentos. Mirum eſt autem non effugiſſe per nocturnas tenebras vniuerſos illos, in quibus interficiendis totus hic dies conſumptus eſt. Exiſtimari poteſt locum ipſum fauiſſe Dauidi, ſecluſam videlicet vallem quaſi ampliſſimum amphitheatrum præruptis montibus, rupibúſve circumſeptum, gemino tantum aditu, quorum cum vnum Dauidici a principio occupaſſent, altero quadringenti effugerunt, ſed occupato mox etiam illo exitu, nullus effugio relictus eſt locus. Ergo incluſi pœnam expectant, & ne quam victoris mererentur miſericordiam, ſe inuicem ad defenſionem hortantur in craſtinum diem, vt vel vincerent, vel non morerentur inulti. Sed neutrum eis contigit, nam vix albeſcente cœlo, cum ventum eſſet ad manus, illico in pauorem verſi, ac victi ſunt, pecudũq. inſtar cæſi, atque internecione deleti: incolumi ad vnum tota Dauidis cohorte, & integra tota hoſtium præda, iis tantum exceptis quæ fuerant epulis abſumpta: vt illi mutuo accepiſſe potius, & conſeruaſſe, quam rapuiſſe videri poſſent.

CXII. *Delentur malecitæ.*

Qui, non effugerint.

IOSEPHVS in huius expoſitione victoriæ, circa notationem temporis aberrat à vero, deſertaque ſcriptura, veſperam vertit in meridiem, & cœnam in prandium; cætera non improbabilis. [d] 11 Terminata veſpere cæde, media inter cadauera victores ſtetere, & cibo refectis artubus quieuere, in diem craſtinum, receptis quiſque iam tum vxoribus, liberiſque.

CXIII. *Eadem clades ex Ioſepho.*

[d] l. 6. c vlt Itaque hoc ductore, &c 11. ꝗ.

DVM hæc [e] in ſolitudine cõtra Amalecitas, à Dauidicis gerũtur, Philiſthæi in valle Iezraël, & in montibus Gelboë feliciter contra Iſraelitas pugnarunt, quam pugnam poſtremo huius libri capite paucis admodum ſcriptura deſcribit, vt nec initium pugnæ, neque ordinem eius agnoſcere liceat, *Philiſthijm autem*, inquit,

CXIV. *Pugna Philiſthæorum contra Iſraelitas.*

[e] Cap. 31.

pugnabant aduerſum Iſrael, vtique & Iſraelitæ aduerſus Philiſthæos; ſed iſti pugnaſſe dicuntur, quaſi inuadentes vltro hoſtiles copias; dum hi ſatis haberent ſuſtinere impetum irruentium, ac ſe defendere. Et apparet non ſuſtinuiſſe diu: ſtatim enim ſequitur, *Et fugerunt viri Iſrael ante faciem Philiſthijm, & ceciderunt interfecti in monte Gelboe*, quod in primo quoque Paralip. repetitur; [a] Sed & nuncius qui venit ad Dauidem ex prælio, narrationem ſuam à fuga exorſus eſt, [b] *fugit*, inquit, *populus ex prælio, & multi corruentes è populo mortui ſunt*; Ne omnes in fuga interceptos atque occiſos putaremus, multos quoque ante fugam occiſos credere par eſt; idque Ioſephus non obſcurè ſignificat, *Interea Palæſtini* ait, *acri prælio cum hoſte congreſſi, & ſuperiores facti, plurimos ex aduerſa acie ſternunt*, acri prælio non pugnatur, niſi cum vehementer reſiſtitur.

Fuga, & cædes Iſraelitarum.

[a] c. 10. v. 1.
[b] 2. Reg. 1. v. 4.

CXV. Et filiorum Saulis, cũ robore exercitus.

Et hæc quidem de gregariis militibus dicta intelligi poſſunt; deinde vero ad triarios, ac prætorianos res deducta ſignificatur: in illis enim apparet fuiſſe filios Saulis, ibidemque pugnantes cecidiſſe. *Irruerunt*, inquit, *Philiſthijm in Saul, & in filios eius, & percuſſerunt Ionathan, & Abinadab, & Melchiſua filios Saul.* Filios ante patrem mortuos, primo quoque Paralip. totidem fere verbis recitatur. Idẽ ſequitur Ioſephus, qui, in gratiam gentis ſuæ, rem paulo ampliorem facit. *Ibi Saul*, inquit, *& filii contra hoſtem egregiè certantes, & hoc tantum agentes ne inulti caderent, vtque honeſtis vulneribus confecti, luctuoſam hoſti victoriam relinquerent, totam vim hoſtium in ſe conuerterunt; & circumuenti multitudine, magna circa ſe ſtrage Palæſtinorum edita, poſtremo & ipſi hoſtium telis ſunt obruti. Fuerunt autem Saulis filii Ionathas, Aminadabus & Melchiſus poſt quorum caſum vniuerſus Hebræorum exercitus profligatur: dumque nullo ordine trepidi fugiunt, inſtantibus à tergo barbaris, ingens cædes eſt perpetrata.* Sic ipſe.

CXVI. Cur Saul filios à prælio non abduxerit.

Verum miretur aliquis Saulẽ, pridie de morte filiorũ ſuorum præmonitũ, non dediſſe operam vt illi à prælio abeſſent, & mortem vitarent, in magnum familiæ ſuæ, ac Reip. bonum. An id ab eo factum, quod certum credidit eſſe, atq; immutabile decretũ diuinum, de ſua & ipſorum morte? itaque noluit eos maturius affligi tam acerbo nuncio, aut vitæ amore glorioſam mortem fugiendo, ignominioſam incurrere; noluit hac denunciatione diuinæ diſpoſitioni quoquo modo obſiſtere, ſed ei ſe in re tam graui, tamque difficili, in pœnam peccatorum ſuorũ obtemperare, vt volunt Hebræi, Abulenſi minime repugnante. [c] Potuit tamen exiſtimare; Samuelis ſententiam eſſe comminatoriam, quales ſæpe contra peccatores latæ in Scriptura memorantur; ſicque operam dare ne illi hoſtili mucrone interirent; Sic didicit Dauid Ceila nos tradituros ipſum in Saulis manus, quod vt ne contingeret, abiit inde, & periculo ereptus eſt: ergo ne in prælio caderent potuit Saul filiis prælium interdicere.

[c] q. 3. in c. 31

CXVII. Curque mortui ante Saulem.

Hoc autem iam ad Saulis pœnam & dolorem ſpectabat, vt non prius moreretur ipſe, quam triſte de morte filiorum, ante ora patris cadentium, ſpectaculum cerneret; ſicque in ſummo luctu, & rerum deſperatione interiret, nec iniuria; quandoquidem illi, ſicut & populus, propter Saulis peccata interibant, ſicut ei Samuel pridie ſignificauerat. Cum enim illi inobedientiam in Amalecitano anathemate exprobraſſet, ſubdidit. *Idcirco quod pateris fecit tibi Dominus hodie, & dabit Dominus etiam Iſrael tecum in manus Philiſtym; cras autem tu, & filii tui mecum eritis*, vbi tria membra eadem particula cauſali illigantur: vt propter eandem inobedientiam tam ipſe, quam filii eius, & bona pars populi, Palæſtinorum ferro obtruncaretur, ſiue quia omnes ad vnum idemque corpus œconomicum ac politicum pertinebant, ſiue quia eiuſdem criminis culpæ, aut prædæ participes fuerant. Eadem porro morte filiorum Saulis, Dominus voluit Dauidi ad regnandum expeditam ſterni viam, quæ trium principum vita, & ſucceſſionis iure obſtruebatur: nec ſine multo ciuili ſanguine poterat aperiri, cum vnus Iſboſeth, quamuis regno parum vtilis, regni tamen Dauidis initia cruentarit. Neque Dauid, viuo Ionatha perſuaderi potuiſſet, vt regni gubernacula ſuſciperet. Sed iam ad luctuoſam miſerrimi Saulis mortem, quamuis triſtis, ac renitens deſcendat oratio.

CXVIII. Mors Saulis.

Extinctis cum prætoriana cohorte, & omnibus amicis, ac domeſticis Saulis, tribus eius filiis, (nam domeſticos Saulis, & cuſtodes regij corporis, & omnino fortiſſimos quoſque, fortiter pugnando in regis ac filiorum eius oculis cecidiſſe,

minime dubitandum est. Eosque Saulis viros vocasse videtur Scriptura cum ait. *Mortuus est ergo Saul & tres filij eius, & armiger illius, & vniuersi viri eius in die illa pariter*, quamuis ea verba Septuag. non habeant;) extincto inquam, ipso flore, ac robore militiæ, *totum prælij pondus versum est in Saulem*, quod eo viuo ac libero non videbatur contigisse perfecta victoria Philisthæis. Itaq. audacissimi quiq. eorum, ac pugnacissimi, ad eum vel in potestatem redigendum, vel interficiendum concurrunt. Saul autem qui hunc globum pene iam solus sustinere non poterat, in fugam se dat, quamuis nullum haberet receptum in castris, ab hoste iam occupatis, sed fugientem *consecuti sunt viri sagittarij, & vulneratus est vehementer à viris sagittarijs*, hebræam vocem vertunt Pagninus & Caietanus *timuit*, neque negant vulneratū; sed timuisse ait Caietanus propter vulnera sagittarum, ne viuus in hostiū manus incideret, vulneribus prohibentibus, aut certe tardantibus fugam.

vaiachel ויחל

Et timuit.

Vulneratur.

CXIX. *Circa præcordia.*

Septvaginta vero non solū vulneratū fuisse testātur, sed declarāt etiam vulneris locum ἐτραυματίσθη εἰς τὰ ὑποχόνδρια. Vocant hypochondria medici partes musculosas supra vmbilicum, quæ spuriis costis ad latera vtrimq. subijciūtur; Theodotio, ait vulneratum in parte, quæ est prope iecur. Vocem autem illam hebræam non solum Hieronymus in editione vulgata, sed alij etiam recentiores verterunt, *& vulneratus est à sagittarijs* vt Montanus & Tigurina, & Pagninus ipse in 1. Para. vbi legimus, *inueneruntq. eū sagittarij, & vulnerauerunt iaculis*. Quibus præit Iosephus,[a] *Saulus*, inquit, *stipatus suorū caterua fugiebat; in quē Palæstini immissis sagittarijs & iaculatoribus, omnes paucis exceptis confixerūt. Ipse vero post multa fortia facinora edita, grauatus vulneribus, vt iam nec subsistere, nec sibi manus inferre valeret, &c.* prius ergo quā ipse sibi manus inferre conaretur, iā vulneribus debilitatus erat; nec integer facinus postremū, dementię ac crudelitatis plenissimū suscepit. Sulpitius Seuerus equo delapsū ait, vtiq. præ dolore accepti vulneris, si tamē eques fugiebat, nā equi huius Scriptura nusquam meminit: probabile tamen fit ex eo quod currus & equites Philisthæorum ipsum persequebantur, vt nuncius mortis huius Dauidi retulit.[b]

μέσος τὸ ἰσχὺς τοῦ ἀπατέως.

a ca. 10. v. 3.

An fuerit in equo.

b 2. Reg. 1. 6.

CXX. *Vult interfici ab armigero suo.*

Savl ergo videns actum esse de se, de filiis, de regno, in summā rerū omniū desperationē adductus, honori tamē suo consultū voluit, ne hostes ad mortis suæ calamitatem, etiam ignominiam, ac dedecora illusionum adiungerent. Itaque ad armigerum suum conuersus, *Euagina*, ait,[c] *gladiū tuū, & percute me, ne forte veniant incircumcisi isti, & interficiāt me illudentes mihi*. Quæ eodē modo in 1. Paralip. legūtur. Nec mirū est armigerū istū, gladiū habuisse hoc loco ac tēpore in vagina reconditum; erat enim hæc fuga, non pugna: nec gladiis cominus pugnabatur, sed eminus sagittis. *Armigerum istum*, ait Hieron.[d] *Hebræi Doeg Idumæum fuisse dicunt, qui cernens Saulem mortuum, seipsum ob metū Dauidis interemit*. quibus cōsentiunt Rupertus, Comestor, Angelomus, Lyranus, Abulens. Dionys. Caiet. Probabilis vtiq. & plerisq. probata sententia, cū ex superioribus constet, eū fuisse vnū de primariis seruis Saulis: nec dubitaret se Dauidi meritas pœnas de delatione sua, & sacerdotum carnificina, & vastata ciuitate Nobe quamprimum daturum. Sed pœnas miser non effugit, sed in multo grauiores commutauit.

c ca. 31. v. 4.

d in trad. hebr.

An is Doëg.

CXXI. *Qui recusat.*

Nolvit armiger hic, etiam in re desperata, etiam rogante rege, etiam mortem beneficij loco accipiente, regi suo manus inferre,[e] *fuerat enim nimio terrore perterritus*, præ summa videlicet in personam regiam reuerentia, vt Iosephus quoque notauit, qui tamen nuper importuna, atque impia regij præcepti reuerentia, in summum pontificem Achimelechum, & tot sacerdotes Domini, insignibus sacerdotij sui venerabiles, tam crudelis, ac barbarus fuit. Non magis vtique in vno laudabilis, quam in altero execrandus; In vtrisque enim diuinam maiestatem relucentem oportuit reuereri. Cum ergo Doëg facinus, quod rogabatur, auersaretur, neq. temporis angustiæ paterentur aliū quærere carnificem; *arripuit* ipse *Saul gladium, & irruit super eum*. Non dicit Scriptura eum statim ex vulnere expirasse: ex quo fit probabilis narratio iuuenis Amalecitæ, quæ initio libri sequentis habetur; vocatum scilicet à rege palpitante, & iussum incumbere in ipsum, vt ex inflicto sibi mortifero vulnere, citius interiret. Res tamen controuersia non caret, aliquemne scilicet Saul habuerit cædis adiutorem, an neminem.

e ca. 31. v. 4.

l. 6. ca. vlt.

Et Saul proprio gladio incumbit.

CXXII. *An habuerit cædis adiutorem Amalecitam.*

Aientem partem tuetur Rab. Leui apud Serar. & Iosephus, cuius est hæc oratio, *obsecrauit*, inquit, *armigerum vt se ferro transfigeret, priusquam viuus in hostium potesta-*

f 6 ant. c. vlt.

tem veniret. Quod cum armiger, ob maiestatis reuerẽtiam detrectaret, ipse admoto ad pectus proprij gladij mucrone, in eum incubuit, & cum deficientibus viribus traycere se non posset, circumspiciens iuuenem proximum rogat, quisnam esset, auditoque esse Amalecitam, orat vt se iuuaret efficere, quod ipse suis manibus non qui et; qui eius optata executus est, &c. subscribit & Philo ille qui biblicas scripsit antiquitates, in quarum fine, vocat hunc Amalecitam Edab, aitque fuisse filium Agag regis Amalecitarum, quem Samuel interfecerat; & Saulem, audito istum esse Amalecitam filium Agag, dixisse. *Ecce nunc venerunt super me verba Samuelis, quando dixit, Qui natus erit ex Agag, erit tibi in scandalum. Vade autem & dic David, ego occidi inimicum tuum; & dices ei. Hæc dicit Saul ne memor sis odij mei, & iniustitiæ meæ.* Hæc ibi.

CXXIII. *Non videri.* Negantem sententiam communiter omnes sequuntur, vt ait Abulens.[a] affirmantes iuuenem hunc Amalecitam apud Dauidem fuisse mentitum; vt ei tanto gratiora afferret nuncia, quanto certiora. Mendacij certe eum arguit Theodoretus,[b] Procopius, Eucherius, Angelomus, Lyranus, Abulensis, Serarius, Torniellus, & si qui alij. Quæ videtur omnino Scripturæ sententia, *Arripuit*, ait, *Saul gladiũ, & irruit super eũ*; & scilicet cõfossus interiit, nã sequitur. *quod cũ vidisset armiger eius, videlicet quod mortuus esset Saul, irruit etiam ipse super gladium suum, & mortuus est cum eo.* eodemq. modo habent Septuag. quæ totidẽ pene verbis in 1. Paral. repetuntur, qui liber cũ supplere soleat, quæ sunt in libris regũ prætermissa, vt fert ipsum eius nomen, de hoc tamen Amalecita nullum habet verbum. Ex facto autem ipsius armigeri, quid Rex fecerit ostenditur; at de isto scriptum est; *irruit etiam ipse super gladium suum, & mortuus est cum eo*, ex accepto scilicet vulnere irruendo in gladium, sicuti contigerat regi. Itaque similis illi & genere mortis fuit, & causa moriendi: iactura videlicet præsentium, & desperatio futurorum.

CXXIV. *An omnis domus Saulis exincta.* Mortuus *est ergo Saul, & tres filij eius, & armiger illius, & vniuersi viri eius, in die illa pariter*, id est vniuersum eius satellitiũ, vt ait Iosephus;[c] at in 1. Paral.[d] *& omnis domus illius pariter concidit.* Remãserunt vtiq. nonnulli ad tẽpus aliquod, puta Isboseth & Miphiboseth, quorum ille Saulis, hic Ionathæ filius fuit: remansit & Abner patruelis Saulis. Sed tunc omnis domus Saulis dicitur concidisse, quia hoc tanto casu præcipuæ columnæ, omnia in proximam ruinam inclinata sunt. Cum autem propriæ ipsum constet mortis authorem fuisse, & administrum, nulla authoritate, nullo iure, nulla inspiratione diuina, minimè dubium est Saulem, in se ipso interficiendo, grauissime deliquisse, & quidem grauius, quam quouis alio mortalium occidendo; maiorem quippe erga se charitatem habere, atque exercere debet, quam erga quemuis alium. Constat quoque desperationem de diuina bonitate, misericordia, aut salute propria scelus esse maximum, & si vltimum fuerit, ad æternam miseriam aditum esse certissimum. At Scriptura[e] prioris vitæ criminibus addit, quod non sperarit in Domino, propter quod eum interfecerit, & transtulerit regnum eius in Dauidem.

In sui cæde grauiter peccasse.

CXXV. *Quæ pro Saule facere videantur.* Sed placet argumentum grauissimum, & multorum doctorum disputationibus, scriptisque agitatum, paulo vberius, in gratiam eruditi lectori, explicare. Non enim desunt qui inconsulta in Saulem moti misericordia, sibi eius æternam salutem persuadeãt, & postremum propriæ cædis facinus imprudentius excusare conentur. In his in primis sunt Hebræi, quibus fauet Lyranus, non tamen Iosephus; etsi enim eum redeuntem ad castra, in quibus certo sciebat sibi esse moriendum, vehementer commendet, vt suo loco diximus, vbi tamen recitat mortem, quam sibi ipse intulit, neq. eum laudat, neq. vituperat. Itaque illi pro Saulis innocentia, & salute isthæc afferunt. Primùm potuisse Saulem sibi manus afferre ne illuderetur à Philisthæis, quorum irrisiones cederent in contemptum Dei. Ad quod etiam diuinam credunt inspirationem interuenisse, vt de Samsone, Rasia, aliisque sanctis dicitur, quos ne S. quidem Augustinus condemnat. Aiunt secundò Saulem de peccatis suis pœnituisse, audita mortis à Samuele sententia, quam Dominus contra ipsum, eiusque filios tulisset; eamque in pœnam peccatorum suorum humili animo admisisse, & ad eam luendam prompte tota nocte ad castra, pugnamq. cucurrisse, nec suos, cũ posset, certæ morti eripere voluisse.

1.

2.

Neque vero modicam in verbis Samuelis vim inesse putãt, cũ vir iustus & sanctus, & in cœtu sanctorũ patrum, & sinu Abrahæ collocatus, de eo & filij eius di-

[a] in 1 Reg. c. 1. q. 5.
[b] q 1. in 2. Reg.
[c] l. 6 ant. c. vlt.
[d] ca 10. v. 6.
[e] 1. Paral. 10. 6.

xerit, *cras tu & filij tui mecũ eritis*; aut ergo ille ſaluus eſt cũ Samuele, aut Samuel cũ Saule periit, quod dicta impiũ eſt. Accedit quod antea de hoc rege dictũ eſt, fuiſſe illũ electum & bonũ, nec fuiſſe in toto populo meliorem illo. Licet ergo poſtea multa, grauiaq. peccarit, rationi conſentaneũ eſt exiſtimare, Deum, cuius infinita eſt bonitas, & miſericordia, miſeratũ priſtinæ vitę ſanctitatẽ, ei miſericordiam in extrema vitæ periodo impendiſſe. Iuxta illud, *Recordatus ſum tui, miſerãs adoleſcentiam tuã, & charitatẽ deſponſationis tuæ, quãdo ſecuta es me in deſerto.* [a] Præterea vbicunq. dicitur à Deo reprobatus, & reiectus à facie ſua, facile intelligi poteſt, ſicut & non ſemel ab ipſa Scriptura exprimitur, de regno Iſraëlitico vitæ huius, & non de felicitate æterna. Poſtremo cum illi neceſſario tum moriendum eſſet, non vitam ſibi eripuiſſe, ſed manum duntaxat mutaſſe videri poteſt. 4. 5. 6.

a Ierem. 2. 2.

NIHILOMINVS communis eſt doctorũ & ſanctorumque patrum veriſſima ſententia, Saulem ſeipſum interficiẽdo grauiſſime deliquiſſe, & æternis ſupplicıis addictum eſſe. Et hanc eſſe vnanimem catholicorum ſententiam Lyranus ipſe non negat: idq. Brugenſis contra ipſum vehementer vrget. Sed id aperte teſtatur S. Chryſoſtomus. [b] *Quid commodi* inquit, *cepit infelix ille ac miſer tot inſidias molitus Dauidi? nonne regno excuſſus eſt, nonne miſeranda morte periit vna cum filio? nonne ab omnibus vituperatur, & quod his grauius eſt, æterna luit ſupplicia?* τὸ δὴ χαλεπώτερον, τὰς ἀθανάτους τιῶ ἐκδεχέται τιμωρίας. Author quæſtionum ex veteri teſtamento, vtiq. antiquus & grauis, qui pro Auguſtino in canonibus laudatur. [c] *Et quomodo*, inquit, *vir Dei, qui cum Abraham in refrigerio erat, dicebat ad virum peſtilentiæ, dignum ardore gehennæ, cras mecum eris?* Et mox, *Saul*, inquit, *cum diabolo futurus erat, ad eum enim tranſmigrauit, quem adorauit.* Sic ipſe, de cuius opinionis veritate non diſputo, quod ad rem ipſam attinet; ſatis eſt agnoſcere quid ille de Saulis æterna ſalute ſenſerit. Idemque de authore mirabilium ſacræ ſcripturæ idem affirmante dicendum eſt.

CXXVII. *Saulem condemnent. Chryſoſtomus. Author. q. q. Et mirabiliũ Script.*

b to. 1. homil. de Dauide & Samuele.

c 26. q. 5. c. nec mirũ.

S. Ambroſius [d] ſemel iterumque Saulem Iudæ aggregat, dum agit de iis, qui in malo permanſuri, aliquoties prius ſunt boni. Aggregat & S. Hieronymus. *Eligũtur*; inquit, *præſentia; nec ſtatim qui eligitur tentari non poteſt, nec perire; quia & Saul electus in regem, & Iudas in Apoſtolum, ſuo poſtea vitio corruerunt.* S. Auguſtinus dum examinat illa verba Samuelis, *cras mecum eritis. Et forte hoc eſt*, inquit, *quod cũ illa imago Samuelis Saulem prædicaret moriturum, dixit etiam ſecum futurũ; quod vtique falſum eſt. Magno quippe interuallo ſeparari poſt mortẽ bonos à malis in euangelio legimus; cũ Dominus inter ſuperbũ illum diuitem, cum iã apud inferos tormenta pateretur, & illũ qui ad eius ianuã vlceroſus iacebat, iam in requie conſtitutus, magnũ chaos interiectũ eſſe teſtatur.* Sentit ergo Auguſtinus Saulem non futurum cum Samuele poſt mortem, vt qui futurus eſſet in loco, in quo poſtea diues ille tormenta inferorum paſſus eſt. Et ſubſcribit, quem etiam deſcribit Eucherius. Beda vero exponens eadẽ verba Samuelis, ait Saulem, *cum diabolo in inferni flamma ſepultũ.* Gregorius, Rupertus, Petrus Damianus, Auguſtinus l. 2. ad Simplic. q. 1. & Bernardus paſſim Saulem reprobum vocant. Et ſerm. 26. in Cant. ait merito Dauidem plãxiſſe ſuper Saũl, quẽ ait reſurrecturũ, ſed nõ ad vitã. *Imo ad vitã, ſed vt viuus in morte infelicius moriatur.* E recẽtioribus id cõfirmant Abul. q. 9. & 10. in cap. 31. Caietanus, Dionyſius, Serarius; Pineda in ſuo Salomone, [e] vbi Sauli Salomonem conferens, ait Saulem amotum à facie Dei in æternũ; & corpore & animo male periiſſe. Sed quid alia teſtimonia requiramus, cum Scripturam habeamus dicentem, *eũ mortuum eſſe in peccatis ſuis?* Nam vbi nos legimus, *Mortuus eſt ergo Saul propter iniquitates ſuas, eo quod præuaricatus ſit*, hebraicè, & apud Septuag. habetur, *in iniquitatibus ſuis, quibus præuaricatus eſt*, vel peccauit Domino. ſubditq; deinceps præuaricationẽ Amalecitanã, conſultã pythoniſſam, diuino auxilio deſperato. Et ſuper hæc omnia, armigero ſuo regiã ſuaſit cædẽ: ſibi ipſe. i. regi, ac Chriſto domini violẽtas manus intulit, & ad tã deteſtandũ facinus, famulo ſuo crudeli præiuit exemplo. Si maxime inſpirãte Deo ſeſe perimere potuiſſet, certe, ex debita proximo charitate, eius ruinam vitare debuiſſet.

CXXVIII. *Ambroſius. Hieronymus, &c.* *Bernardus. Recentiores. Et Scriptura ipſa.*

d in epiſt. ad Rom. c. 8. & 9.

e l. 8. c. 1. n. 56.

f 1. Paral. 10. 13.

NEQVE vero priora illa argumenta tantas haſce maculas eluere poſſunt, quas nihil efficacius emũdaret, quã diuina inſpiratio, ſi quo illa modo probari, aut veriſimiliter affirmari poſſet; potuit vtiq; habere inſpirationẽ, potuit animo conteri: ſed nos non quærimus quid fieri potuerit, ſed quid factum ſit. Tota hiſtoria ſacra ipſum damnat grauiſſimorum criminum, in quibus mortuus ſit;

CXXIX. *Refelluntur quæ pro Saule faciunt. Non habuit inſpirationem.*

vnde habent Hebræi, vt purgẽt temeritatem assertionis suæ? inspirauit aliis, quid tum? num credibile est hominem, in perpetua inuidia, & odio cruentissimo innocentis viuentem, & in multis quotidie criminibus volutatum, Deum potius tanti facinoris, quam diabolum authorem atque impulsorem habuisse? Nam quod dicunt Saulem voluisse vitare irrisiones, quæ cederent in contemptum Dei, nihil dicunt. Non enim facienda sunt mala, vt eueniant bona, nec maiora mala vltro accersenda, nec minora contingant. Quod autem maius est crimen, quam seipsum, & quidem principem populi interficere? & cur quisquam certissimo suo crimine alienum incertum redimat, vel anteuertat? Quin etiam euenta ipsa satis superque docuerunt, Deo non fuisse cordi vitari a Saule hasce contumelias, sed ferri potius, in pœnam, aut expiationem criminum suorum. Passus enim est postridie ipsi caput abscindi, & per vniuersam Philisthæorum regionem circumferri, vt post varia procacissimæ gentis ludibria, in templo Dagonis affigeretur, corpusque ipsum armis nudatum ac vestibus, vna cum corporibus filiorum eius, de muro, qui eis esset instar patibuli, suspenderetur. Itaque interficiendo seipsum non vitauit, neque vitare potuit irrisiones, & contumelias, siue eæ cederent in contemptum Dei, siue non cederent; sed vitauit, ac vitare potuit ludibria, quæ viuo inferri poterant, quibus ille propter Deum, & in pœnam peccatorum suorum ferendis, præ animi infirmitate, par non fuit.

Saul male vitatas irrisiones incurrit.

CXXIX. *Propria cædes infirmitatis est.*

INFIRMITAS enim ac mollicies animi est nõ fortitudo, vel ipso Aristotele iudice, [a] contumelias atque irrisiones non ferentem, seipsum interficere; imprudentia est huiusmodi proba, atque dedecora, certa filiorum, vxorum, populi, regni, bonorumque omnium iactura, & insuper temporali & æterna morte redimere: quæ potest fortitudo cum tanta imprudentia, ac temeritate consistere? Quomodo mortem ferre, aut sibi etiam accersere fortitudo est, cui nullus rectus finis propositus est? Hæc vtique aprorum, taurorum, aut leonum furentium fortitudo est, in quos virtus non cadit. Hæc est ignauissima, atque inconsultissima Sardanapali fortitudo. Hic est insanientis mulieris furor.

[a] 5. Ethic.

-----faces in castra tulissem,

inquit illa.

Implessemque foros flammis, natumque, patremque
Cum genere extinxem, memet super ipsa dedissem.

Nonne videri possit Saul in summa desperatione rerum omnium, qui viuens perpetuo aduersus Dauidem inuidiæ liuore contabescebat, etiam moriens id agere voluisse, vt secum pereunte Republica, non superessent Dauidi quibus imperare posset.

CXXX. *Solutio primi argumenti.*

VT ergo ad Hebræos nostros reuertamur, dicimus has illusiones, quæ dicuntur in Dei iniuriam cessuræ, non debuisse maiore iniuria præueniri, sed patienter ad Dei gloriam, & peccatorum satisfactionem ferri; Ad magnam quippe Dei gloriam cedit, vt quis magno animo malit omnium mortalium irrisione deludi, licet probra supra ipsam mortem exhorrescat, quem Dei legem vllo peccato violare. Itaque sanctos vehementer commendat Apostolus [b] non solum qui *in occisione gladii mortui sunt*, ne Deum offenderẽt; sed etiam qui *ludibria & verbera experti, insuper & vincula & carceres.* Denique Christus ipse Dominus contumeliosissime tractari non dubitauit, vt diuinæ iniuriæ satisfieret, & homo redimeretur. Nam quod aiunt, aut diuinant potius, Saulem de peccatis suis pœnituisse, & suam, suorumque mortem pęnæ nomine subiisse, magis dicunt, quid factum, oportuit, quam quid factum fuerit. Summi enim timoris, & abiecti animi signa, audito tristi nuncio legimus, pœnitentiæ signa nõ legimus: nec præcedens illius vita patitur, vt talis acceptatio, obedientiæ longe difficillimę potius, quam desperationi tribuatur. Et quamuis tam heroicam virtutẽ Sauli tribueremus, postremo tamen eius facinore, vim omnem eius, ac meritum irritum factum esse constat.

[b] Hebr. 11 36. 37.

2. An Saulem pœnituerit.

CXXXI. *3. An Samuel promiserit Sauli requiem.*

PERPARVM quoque momenti est in illa promissione Samuelis. Nam S. Aug. [c] cum illam versaret quæstionem, verúsne Samuel, an eius simulachrum Sauli apparuisset, *Aut si propterea*, inquit, *Samuel Sauli dixit mecum eris, vt non ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis referatur, vt vterque homo fuerit, & vterque mori*

[c] l. 2. ad Simpl. q. 3.

potuerit, iamque mortuus mortem viuo prænunciebat. Sic ipse. *Ergo mecum eritis*, id est extra præsentis vitæ statum, pœnam aut mercedem pro culpis meritisque à iustissimo iudice accepturi.

CXXXII. 4. *Defuisse Sauli perseuerantiam.*

ET verum quidem est fuisse Saulem à principio regni bonum, atque adeo cęteris meliorem, & verum quoque est Iudam à principio Apostolatus fuisse commendabilem, sed quia vtrique perseuerantia defuit, vterque sibi desperatione mortem attulit, vterque non dissimilem damnationem incurrit, sicut paulo ante, ex sanctis Ambrosio & Hieronymo, dicebamus. [a] Et sicut verum est Deum propter priora merita, ex infinita misericordia suo excitare peccatorem ad resipiscendum, vt qui nolit ea perire, sed ei valere ad salutem. Ita verum quoque est nō resipiscentem extrema damnatione percelli. [b] *Si enim auerterit se iustus à iustitia sua,* [c] *& fecerit iniquitatem, secundum omnes abominationes, quas operari solet impius, nunquid viuet? omnes iustitiæ eius quas fecerat non recordabuntur: in præuaricatione qua præuaricatus est, & in peccato suo quod peccauit, in ipsis morietur.* Itaque illa adolescentię miseratio priuilegium est, non lex: misericordiæ munus est, non communis norma iustitiæ.

a n. 128. b vid. 2. Pe. 2. 21. c Ezech. 18. 24.

CXXXIII. 5. *An reprobatio tantū ad temporalia,*

REPROBATIO quidem Saulis de regno Israëlitico, & vitæ huius imperio sumi potest iuxta illud: [d] *Vsquequo tu luges Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet super Israel.* Plerique tamen eam proiectionem tam de figurata abiectione synagogæ, quam de æterna ipsius reprobatione interpretantur. A qua non abhorret S. Gregorius: *Quid est*, inquit, *quod dicit, vsquequo tu luges Saul? nisi quia perditi nimis lugendi non sunt. Nam sæpe doctor de perditione subditi vehementer affligitur; sed respectu summæ iustitiæ consolatur*, non agit hic B. Gregorius de perditione temporali. Accedit quod post latam illam de abdicatione Israëlitici regni sententiam, quæ non tam ipsum respiciebat, quam eius posteros, non paucis annis regnauit, & quidem perseuerans in multis, magnisque peccatis, vt illi regnum cōseruatum, in mercedem præcedentium meritorum, non absurdè æstimari possit. Improborum enim felicitas maximum est æternæ damnationis argumentum; proborum ærumnæ expiationi seruiunt delictorum, & meritorum incremento.

d 1. Re. 16. 1. Ibid. *Signum reprobationis*

CXXXIV. *An liceat occupare mortem, in necessitate moriendi.*

RELIQVA est illa in obiectionibus occupata mors, in necessitate moriendi, quā si iustam esse concesserimus, quid obstat quo minus toto vitæ tempore mortem occupari posse fateamur, cum in perpetua moriendi necessitate viuamus? nam breuitas, aut longinquitas temporis quod præciditur, sunt in accidentibus, quæ rei ipsius naturam non mutant; & qui duarum sibi horarum vltro vitam eripit, æque sibi eripit, ac si 50. deinde annos victurus fuisset: æque iniussu summi illius imperatoris de vitæ statione decedit, & patriæ ciuem, vxori virum, filiis parentem, seruis Dominum, necessariis amicum per vim rapit. Nec licuit Sauli manum accommodare Philisthæis, & eorum agere carnificem in seipsum, non magis, quā armigerum suum ad eundem carnificinam vocare. Et de Saulis quidem interitu corporis animique hactenus, in perpetuum principum omnium, quantumuis à Deo electorum, documentum obedientiæ, regum principi Deo primùm: deinde eiusdem vicario sacrorum antistiti studiosius deferendæ.

Saul documēto principibus.

CXXXV. *Ionathæ mors.*

QVOD ad Saulis filios attinet, Ionathan præsertim (nam de cæteris vix quidquam alterutram in partem dici potest) longe diuersa fuit Saulis & Ionathæ, vitę & mortis ratio, etsi pariter planxerit Dauid *super Saul, & super Ionathan filium eius.* Quæ causa videtur mitissimo Bernardo fuisse, seueriore sententia filium cum parente percellendi: sic enim loquitur: [e] *Planxit merito Dauid super Saul, & super Ionathan, quibus æque absorptis semel emersio iam non sperabatur. Et quidem resurgent, sed non ad vitam. Imo ad vitam, vt viui in morte infelicius moriantur. Durus est hic sermo*, inquies, *& quis potest eum audire?* Audi tamen quod sequitur. *Quamquam de Ionatha possit non immerito hærere sententia.* Amo te vir sancte de hac correctione tua: Et perquam libenter Rabanum audio, [f] *vt à perditione*, inquit, *inimicorum Dauid Ionathas ostenderetur immunis, quia diligebat eum secundum legem Dei, qui etsi morte præuentus regnum terrenum cum eo, sicut sperabat, habere non potuit, absque vlla dubitatione regni cælestis consortium, cum eo quem pro virtutibus diligebat, cum esset & ipse vir virtutum, accepit.* Audio & venerabilem Bedam in expositione in Samuelem, [g] *Nequaquam Saul malus ibi post mortem, vbi Ionathas bonus potuit recipi, imo chaos magnum inter eos confirmatum est,*

e serm. 26. in cant. f in c. 20. l. 1 Reg. g l. 4 in Samuel. c. 7. *Et probabilis salus.*

quorum vnus in sinu est Abrahæ cum Samuele receptus, alter cum diabolo in inferni flamma sepultus. ita Beda. Audio quoque Lyranum, [a] *Ionathas autem*, inquit, *ibidem interfectus, erat valde bonus vir & perfectus, propter quod tenendum est quod receptus fuit in parte sanctorum.* Eique assentitur Abulensis, [b] additque mortuum in actu meritorio, pugnando pro patria.

[a in c. 28 l. 1. Reg. Vide infra Schol. 16.] [b q. 10 in c. 31.]

SEPTIMVS BELLI DIES.

CXXXVI. *Dauid spolia colligit.* IS vt primum illuxit, ad spolia, prædamque conuersi sunt Dauid, [c] & quadringenti socij eius, & non solum amissa recuperarunt, sed omnia etiam, quæ isti varijs in locis rapuerant, acquisiuerunt; sicque vehementer locupletati sunt. De vtrisque indistinctè loquitur Scriptura cum ait, [d] *Eruit ergo Dauid omnia quæ tulerant Amalecitæ, & duas vxores suas eruit: nec defuit quidquam à paruo vsque ad magnum, tam de filijs quam de filiabus, & de spolijs, & quæcumque rapuerãt omnia reduxit Dauid.* Iis tamen exceptis, quæ vel incendio deflagrarant, vel in cibum, potumque cesserant. *Et tulit vniuersos greges & armenta, & minauit ante faciem suam, dixeruntque, hæc est præda Dauid.* Non alij quam ipsi milites victores, gratulabundi Dauidi, quem nudius tertius tantum non appetierant lapidibus: ita homines imperfecti pro diuersis rerum successibus commutantur, in prosperis effusi sunt in laudem, ac beneuolentiam, in aduersis manus armant lapidibus, ora maledictis.

[c sup. n. 31.] [d c. 30. v. 18]

CXXXVII. *An iniusta præda Dauidis.* MINIME porro spernenda est hoc loco de tota ista præda dubitatio, quam excitat, & late persequitur Abulensis. [e] Nam Amalecitæ vel hæc iustè siue iusto bello rapuerant, vel iniusto, si iusto, eis auferri non potuerunt, legitimi enim domini prædarum facti fuerant, sicut alij omnes, qui legitimo bello hostilem regionem populantur: sicque peccauerit Dauid cum socijs suis, & obligatus fuerit ad restitutionem. Sin autem iniuste, facti non sunt domini prædarum suarum, sed mansit dominium penes eos, qui ab Amalecitis spoliati fuerant, & consequenter non transiuit dominium in Dauidem. Nam quæ quis furi sustulit, non acquirit sibi, sed tenetur ea vero domino reddere. Ergo & Dauid debuit nõ distribuere prædas pro arbitrio, sed veros dominos inquirere, quandoquidem secum habebat Ægyptium puerum cuius ope discere poterat, ad quæ loca populabũdi excurrissent. Hos ergo euocatos oportuisset, vt suas quisq. res agnosceret, ac recuperaret; non in alieno corio fieri liberalem, & munera largiri non sua.

[e q. 15. & 16 in c. 30.]

CXXXIIX *Licuisse sua recuperare.* DICENDVM videtur nihilominus licuisse Dauidi, & omnibus eius socijs, defendere in primis ab inuasoribus, tam vxores & filios, quam omnia bona sua; quisque enim ius habet defendendi res suas; qua defensione continetur, non solum propugnatio, ne auferantur quæ nostra sunt, sed eorum quoque recuperatio cum oblata fuerint. Nihil ergo peccarunt Dauidici, prædonibus per vim eripiendo res suas, & recuperando vxores, filios, famulos, & reliqua bona sua. Præsertim cum ad hanc expeditionem consulto oraculo missi viderentur, *Persequere*, inquit Dominus, *absque dubio enim comprehendes eos, & excuties prædam.* Et vniuerse loquendo poterat Dauid, & omnes Israëlitę iusto bello inuadere quoscunque Amalecitas, & delere nomen eorum sub cœlo, iuxta præceptum Domini. [f] Nec præceptum de illis exterminandis Sauli datum, erat ita antiquatum, vt Dauidi reliquias belli persequi non liceret. [g]

[f Deut. 25. 19.] [g Vide Abul. in c. 15. 1 Reg. c. 5.]

CXXXIX *Licuit reliquã prædam acquirere.* QVOD ad reliquam attinet prædam, dicendum est bellum Israëlitarum contra Amalecitas iure diuino iustum fuisse. Habebant enim à Deo præceptum de eis exterminandis sæpius in lege iteratum, atque inculcatum. Amalecitarum verò contra Israëlitas iure humano iustum fuisse. Inuaserant enim eos Hebræi, Saul in primis, & Dauid proxime, à quibus nulla iniuria violati fuerant; & illata quondam iniuria, ipsa temporis longinquitate obliterata erat, nec præsentes Amalecitas, post 436. annos, pœnę aut direptioni reddebat obnoxios. *bellum vtrimque iustum.* Quæ ergo Amalecitę Iudęis rapuerunt; iustè rapuerunt, & legitimi domini prædarum facti sunt, nec eis iuxta humana iura auferri potuerunt. Eis tamen ex diuino iure peculiari auferri potuerunt ab Israëlitis, qui mandatum à Deo acceperant illos & vita & bonis omnibus euertendi. Cum ergo Amalecitæ facti fuissent Domini prædarum suarum, priores domini ius in eas res amiserant, pro-

ptereaque Dauid cum eas iure diuino accepisset, nihil illis restituere in foro conscientiæ tenebatur, sed eas iuste possidere poterat, & legitimum dominium in donatarios transferre.

a c. 30. v. 21. supra n. 105.

VENIT *autem Dauid ad ducentos viros* a *qui lassi substiterant, nec sequi potuerant Dauid & residere eos iusserat in torrente Besor: qui egressi* seu progressi *sunt obuiam Dauid, & populo qui erat cum eo. Accendens autem Dauid ad populum salutauit eos pacifice*: innuit hæc beneuola salutatio, nulla hos in culpa fuisse; nisi velis hoc eximiæ Dauidis mansuetudini tribuere. Multæ ergo vtrimque salutationes, gratulationesque factæ, deinde redditæ populo qui substiterat vxores, liberique. Cum autem præ se ferret Dauid velle se cum illis prædam diuidere. Auaritia eorum, qui progressi ad Amalecitas cum Dauide pugnauerant, prorupit in querelam, & Dauidi author fuit vt hac liberalitate abstineret. Eos scriptura hisce verbis accusat. *Respondensque omnis vir pessimus & iniquus*, siue vt est in Hebræo, vir Belial: in Septuag. vir pestilens & malignus, *de viris qui fuerant cum Dauid dixit; Quia non venerunt nobiscum, non dabimus eis quidquam de præda, quam eruimus, sed sufficiat vnicuique vxor sua, & filii, quos cum acceperint recedant.* Vt hæc querela aliquid probabilitatis habeat, alicuius aut veræ, aut apparentis culpæ fundamento niti debet. Nam si iussi duntaxat substitissent, nec per eos stetisset quin pugnarent, manifeste inurbana atque iniusta hæc recusatio prædæ videretur, quæ est Iosephi quoque sententia.

λοιμὸς καὶ πονηρός.

CXL. *Dauid redit ad suos, qui erant ad sarcinas.*

OBSERVA hoc loco lector Dauidis æquitatem & mansuetudinem, vt in eo nõ præferocem iuuenẽ, victoria, & præda insolentem, sed quasi parentem ætate grauem, cum filiis grandioribus placidè agentem possis agnoscere. Vide erga commilitones liberalitatem, erga Deum gratitudinem, erga posteros prouidentiam, erga amicos munificentiam. *Non sic facietis*, inquit, *fratres mei, de his quæ tradidit nobis Dominus, & custodiuit nos, & dedit latrunculos, qui erup eerant aduersum nos in manus nostras.* Cum Dominus tam liberalis in nos fuerit, non est æquum aduersus fratres nostros nos esse tenaces, & nihil male commeritos, nostra à nobis illiberalitate distrahere. *Nec audiet vos quisquam super sermone hoc æqua enim pars erit descendentis ad prælium, & remanentis ad sarcinas.* Vtrique enim ad arbitrium, ac nutum imperatoris sunt parati, sicut & qui pugnant ad eius imperium, primo aut secundo, aut postremo loco pugnant. Cum ergo in hac expeditione Dauidis aliqui necessariò custodiæ sarcinarum deputandi essent, & cõtigisset aliquos esse fatigatos, illi potius huic militari ministerio sunt ascripti; itaque ipsi quoque in bellatoribus censendi ac munerandi fuerunt.

CXLI. *Quibus cum prædam partitur.*

Et iure quidem.

ET *factum est hoc ex die illa, & deinceps* 11. *constitutum & præfinitum; & quasi lex in Israel vsque in diem hanc.* Neque in Israele tantum valuit illa lex, sed apud Romanos quoque. Audi Polybium b vbi de præda in expugnatione nouæ Carthaginis in Hispania, Scipione Imperatore. *Omnes*, inquit, *qui ad diripiendam vrbem fuerint selecti, ad suam quique legionem referunt, quæ vendita tribuni æquis portionibus inter omnes pecuniam diuidunt, non solum ijs qui in subsidiis manserunt, sed iis quoque qui tentoria & sarcinas custodierunt, imo & ægrotis, & iis, qui ad muneris alicuius curationem fuerint alio missi &c.* Dicitur autem deinceps venisse Dauid in Siceleg. indeque misisse dona ad amicos suos, in terram Iuda, sed id ante sequentem diem factum non est. Nam & iter hodiernum longum erat, & multa turba mulierum, puerorum, & pecorum impeditum, propter eaque lentum.

1. σχ.

b lib. 10.

CXLII. *Idem seruatum à Romanis.*

Hoc ipso die septimo belli dum Dauidici spoliant Amalecitas, Philisthæi spolia & ipsi detrahunt Israelitis. Cum enim, vt apparet, ad vesperam vsque vel pugnatum esset, vel fugientibus persequendis laboratum, nec quisquam vltra hostium, vel in viuis, vel in armis cerneretur, ad curanda corpora sua Philisthæi conuersi sunt. *Facta autem die altera*, ait scriptura, c *venerunt Philisthym vt spoliarent interfectos; & inuenerunt Saul & tres filios eius iacentes in monte Gelboe.* Nec fuit difficile eos agnoscere, siue ex armorum & vestium specie, siue ex frequenti aspectu: nam principes viri curiosius vulgo aspiciuntur. Mirum est autem in tot militibus, qui reges solent circumsistere in præliis, non extitisse vnum aliquem, qui Saulem & filios aut statim, aut saltem intempesta nocte, Philisthæorum furori, & irrisionibus eriperet. Nam fratres Iudæ Machabæi eius corpus è loco prælii, in non minori perturbatione rerum, sustulerunt; Cum tamen Rex infelix hostilia probra, ac

CXLIII. *Philisthæi spoliant Israelitas.*

c c. 31. v. 8.

dedecora deuitans, ſuum ipſe vltro acceleraſſet interitum. Cernitur vtique hac in re diuinum iudicium, vt is peculiari ignominia puniatur, qui ignominię vitandæ cauſa peccauerat.

CXLIV. *Regis caput abſcinditur*

INVENTO ergo Saulis cadauere, *Præciderunt Philiſthæi caput eius, & ſpoliauerunt armis, & miſerunt in terram Philiſthinorum per circuitum, vt annunciaretur in templo idolorum, & in populis.* Huc nimirum reſpiciebat poſtmodum Dauid [a] cum lamentans diceret. *Nolite annunciare in Geth, neque annuncietis in compitis Aſcalonis, ne forte lætentur filiæ Philiſthiim, ne exultent filiæ incircumciſorum.* Sic Michæas quoque Propheta. [b] *In Geth nolite annunciare*, &c. Vides hic vicem à Philiſthæis accurate redditam Iſraëlitis. Fortiſſimus Philiſthæorum Goliath in ſingulari contra Dauidē certamine corruerat, maximus Iſraëlitarum Saul in montibus Gelboë contra Philiſthæos pugnans occubuit. Ille proprio gladio caput amiſit; iſte ſibi vitam proprio gladio eripuit; vtrique ab hoſte caput per ludibrium amputatum, & in triumphum per vrbes hoſtiles circumlatum, illius caput delatum in Hieruſalem, iſtius affixum in templo Dagon, in perpetuum glorioſæ victoriæ monimentum. [c] Goliathi gladius tabernaculo Domini conſecratus eſt. Arma Saulis in templo Aſtaroth, quaſi anathemata poſita ſunt. Lætatæ ſunt, & choros duxerunt, & cecinerunt filiæ Iſraël & Iuda, dum Goliathi caput in triumphum ferretur. Lætatæ ſunt & choros duxerunt filiæ Geth, & filiæ Aſcalonis, dum Saulis caput in triumphum circumferretur. Num hæc ſine numine Diuum?

Comparatio Saulis & Goliæ.

a 2 Re. 1. 10.

b c. 1. v. 10.

c 1. Paral. 10 v. 10.

CXLV. *Quæ hic mutet Ioſephus.*

MVTAT hic nonnulla de more Ioſephus. [d] *Die*, inquit, *quæ prælium proxime conſecuta eſt, dum cæſorum cadauera ſpoliant, inciderunt in Saulis filiorumque eius corpora, quibus exutis capita etiam præciderunt, & dimiſſis in hoc per totam ſuam regionem certis hominibus, hoſtes cecidiſſe nunciauerunt; quorum arma in templo Aſtartes dedicauerunt; porro corpora eorum circa mœnia vrbis Bethſanæ, quæ nunc eſt Scythopolis, crucibus affixerunt* ſic ipſe. Vnius tantum Saulis caput præciſum Scriptura [e] commemorat, à Philiſthæis: à Ioſepho triū inſuper principū capita præciduntur. Illi *miſerunt in terram ſuā caput, vt circumferretur & oſtenderetur idolorum templis, & populis.* Ioſephus per certos homines nunciare victoriam ſatis habet. Illi affixerunt caput in templo Dagon, Ioſephus id humi temere iacere, aut ignotum, aut neglectum, aut obliuioni traditum permiſit. Illi corpora in muro Bethſan ſuſpenderunt, 12 Ioſephus maluit in patibulis. Aſtaroth autem in Aſtartem mutatam non arguo, eadem quippe eſſe perhibetur. [f]

d l. 6. c. vlt.

e 1. Para. 10 9.

12. ✗.

f vide Sera. in c. 2. Iud. q. 2.

CXLVI. *Iudicium Dei in probris Saulis.*

LIBET autem hoc loco, vti cœperamus, cum ſapienti lectore admirari iudicium Dei, aduerſus Saulis nō ſolum animam miſere permiſſam perire, ſed etiam corpus perquam ignominioſe tractatum. Nam ille qui, vt illuſiones effugeret, ſe ipſe glorioſe trucidauerat, vt prophanum vulgus arbitratur; ille idem præ omnibus Iſraëlitarum regibus, illuſus & contumeliis affectus fuit. Regum capita, etiam in funeribus coronis aureis, & diademate honorantur: Saulis caput per ludibrium tota Palæſtina circumlatum eſt. Regum corpora vnguentis, atque aromatibus delibuta, honorifice condiuntur. Saulis & filiorum eius corpora ſub dio volatibus cœli, & beſtiis terræ obiecta computreſcebant, ſanie diffluebant, tetramque mephitim exhalabant. Regum corpora aureis loculis ambitioſè conduntur, hæc in omnium inimicorum inſultantium oculis ignominioſiſſime de muro ſuſpenduntur, aut etiā, vt Ioſepho placet, in crucem aguntur, qua ignominia nullam magis horrebant Iudæi, quibus maledictus erat, qui pendebat in ligno. Saul dæmonum officinas, conſulendo pythoniſſam, viuus volenſque adierat, mortuus in fana idolorum inuitus ignominioſe defertur.

CXLVII. *Fuga Iſraëlitarum è ciuitatibus.*

Hoc ipſo die ſeptimo belli poſtridie prælij, cum late vulgaretur accepta clades, cum morte Saulis & filiorum eius, [g] *Videntes viri Iſraël qui erant trans vallem, & trans-Iordanem, quod fugiſſent viri Iſraëlitæ*, e prælio ſcilicet, fuſi fugatique; *& quod mortuus eſſet Saul, & filij eius, reliquerunt ciuitates ſuas, & fugerunt, veneruntque* poſtea *Philiſthiim, & habitauerunt ibi.* Non facile eſt intelligere quinam eſſent viri iſti qui erant trans vallem, & trans Iordanem, nec rem illuſtrat, ſed obſcurat Ioſephus. *Qua clade*, inquit, [h] *audita ab Hebræis, qui vallem vltra Iordanem ſitam habitant, quique campeſtres vrbes tenent, quod Saul rex cum filiis, & exercitu in prælio cecidiſſet, relictis ſuis oppidis in munitiſſimas quaſque vrbes confugerunt; quæ Palæſtini deſerta nacti, facile occupata*

g c. 31. v. 7.

h l 6. c. vlt.

ipsi posthac incoluerunt. Pro eodem sumit trans vallem, & trans Iordanem, quasi per hendiadyn, vnum per duo dictum esset; vt cum equus dicitur chalyben frœnosque momordisse

CXLVIII. *Quæ earũ regio, & situs.*

Verum, nisi ego fallor, vehementer ipse fallitur. Nam neque hebræo, neque græco iuuatur, neque chaldæa paraphrasi, in quibus duo quædam loca significantur, sicut & in editione vulgata. Nec vallis trans Iordanem quærenda est, cuius habitatoribus primùm omnium infusus sit timor, cum & remotiores essent ab hoste, & fluuium haberent interiectum, cuius transitus Philisthæos impedire, aut retardare posset. Deinde cum oppida, quæ Israëlitæ, metu suadente, reliquerunt, mox à Philisthæis occupata, atque inhabitata fuerint, vt vtroque Scripturæ
a 1. Reg. 31 v. 7. & 1. Paral. 10. v. 10 loco perscriptum est, [a] mirum est ea oppida dici trans Iordanem sita; cum nefando quidam auditum sit vnquam Philisthæos trans Iordanem habitasse. Quid quod in 1. Paralip. in quo hæc ipsa historia repetitur, Iordanis, aut vrbium trans-Iordanem, nulla plane fit mentio? *Quod cum vidissent*, inquit, *viri Israel, qui habitabant in campestribus, fugerunt, & Saul ac filius eius mortuis, dereliquerunt vrbes suas, & huc illucque dispersi sunt. Veneruntque Philisthiim, & habitauerunt in eis.* sic ibi.

CXLIX. *In transitu vallis, & Iordanis.*

Dicendvm videtur nullam aliam hic vallem, aut regionem campestrem, quæ vallis quoque in hebræo appellatur, intelligi oportere, præter vallem Iezraël, quæ à meridie montes habebat Gelboë, à Septentrione montes Hermon, & vtrisque subiecta erat, vt perspicue in tabella tribus Issachar, apud Adrichomium
b c. 29. v. 1. & 11. cernere licet. Cum enim hic fuerit pugnæ locus, [b] non mirum est ab his primũ auditum fuisse sonitum ingentis ruinæ, & ab iisdem primùm remedium in fuga quæsitum. Dicendum quoque hic *trans* pro transitu poni, vt ex hebræo, & græco perspicue intelligitur. Nã in hebræo habetur ad verbum. *Et viderunt viri Israel qui erant in transitu vallis, & qui in transitu Iarden*, siue Iordanis: in græco autem. Καὶ εἶδον οἱ ἄνδρες Ισραὴλ, οἱ ἐν τῷ πέραν τῆς κοιλάδος, καὶ οἱ ἐν τῷ πέραν τοῦ Ιορδάνου. Hi autem viri erant Issacharitæ, quorum in sorte erat tota ea vallis, quæ porrigebatur vsque ad Iordanem: itaque Issacharitæ, qui campestria vallis huius habitabant, viciniora loco prælij, primi fugerunt, & huc illucque dispersi sunt. Deinde qui erant prope Iordanem, & quasi in transitu eius, fugerunt & ipsi. Nominatimque ciues vrbis Bethsan, quam dimidio milliario prope Iordanem ponit Adrichom. [c] etsi ea pertinuerit ad tribum Manasse cis Iordanem. Eamque vacuam occupauerunt Philisthæi, & corpora Saulis, & filiorum eius, è muro ipsius suspenderunt.

bengheber בעבר *in transitu.* ἐν τῷ πέραν. *fuisse Issacharitas.*

c Adrich. in Manass. cis Iord. n. 13. & Hiero. in lo. hebr.

CL. *Nuncius adit Dauidẽ è prælio.*

Existimamvs quoque hunc septimum belli diem, in quo adhuc versamur esse primum illorum trium, quorum fit mentio initio libri secundi Regum, [d] vbi dicitur Dauidem à præda recepta mansisse in Siceleg duos dies, in die autem tertia apparuisse hominem venientem de castris Saul. Hic est prior duorum dierum, vt supra dixi [e] posterior erit crastinus in quo Dauid mittet dona. Et hic idem est primus trium illorum, quos posuit nuncius in itinere de castris vsque ad Siceleg. Quo in itinere tantundem posuerat temporis Dauid, quando dimissus fuit ab Achis è castris Philisthinorum in Siceleg: & vterque matutinis horis diei tertiæ peruenit in Siceleg. Quis porro fuerit hic nuncius ab Hieronymo in tradit. hebraicis refertur in hæc verba. [f] *Hominem istum Amalecitem Hebræi filiũ Doeg fuisse dicunt. Amalecites enim, & Idumæus vnum est. Quia filius primogenitus Esau Eliphas fuit, & huius filius Amalech. Diadema autem & armillam, quæ Dauidi detulit, à patre Doeg commendata sibi fuisse Hebræi perhibent.* hæc ibi. Quæ si vera non sunt, certe probabilitate non carent; de quibus iterum aliquid inferius attingendum erit. [g]

d ca. 1. v. 2. e nu. 142. f l. 2. Reg. init. *An filius Doeg.* g n. 175.

CLI. *Ex Iosepho confirmatur.*

Iosepho certe visa sunt probabilia. [h] *Circumspiciens*, inquit Saul, *iuuenem proximum rogat quisnam esset, auditoque esse Amalecitam, orat vt se iuuaret efficere, quod ipse non quiret; qui postquam eius optata executus est, ademptis aureis armillis, & corona insigni regio, quantum potuit festinus inde se proripuit.* Sic Iosephus; qui non recte diadema in coronam mutauit. Nam Amalecites ipse, *Tuli*, inquit, [i] *diadema quod erat in capite eius, & armillam de brachio illius, & attuli ad te Dominum meum huc.* Et fuisset sane corona in prælio potius impedimento, quam vsui, & irritamentum ad cædem eius, qui eam ambitiose circumferret. Volunt itaque Hebræi Doëgum fuisse

h l. 6. ant. c. vlt. i l. 2. c. 1. 10.

armigerum Saulis, vt ante dixi, qui cum vidisset Saulem ex impacto sibi ferro mortuum, abstulit ei diadema & armillas, deditque filio, qui & ipse patri aderat, Dauidi perferenda, vt ei ex fausto nuncio, & regiis insignibus fieret commendatus; quo facto, irruit & ipse in gladium suum, desperans se gratiam apud Dauidem inuenire posse. Filius autem eius quantum potuit festinus inde se proripuit, ad latebras aliquas; quia videbat currus, & equites appropinquantes, vt cum prima luce versus Siceleg se in viam daret.

OCTAVVS BELLI DIES.

CLII. *Quæ hodie gesta.* HIC est secundus dies nuncij Amalecitæ [a] pergentis ad Dauidem, secundus item Dauidicæ reuersionis è recepta præda. In quo etiam, sicut & aliquot sequentibus, apparet caput Saulis, per Philisthæorum vrbes fuisse circumlatum, corpus autem eius, & filiorum a Iabesitis sublatū. Ad hunc autem maximè diem pertinere arbitror, vt ante dixi, [b] distributionem prædæ amicis factam. *Venit ergo Dauid in Siceleg*, ait Scriptura, [c] *& misit dona de præda senioribus Iuda proximis suis, dicens, Accipite benedictionem de præda hostium Domini.* Indeque magnum catalogum pertexit vrbium, ad quas dona misit. Ingentem porro fuisse hanc prædā necesse est, vt in tot partes diuidi posset, nec essent singulæ indignæ quæ mitterē-tur. *Quanta præda Amalecitis erepta.* Ex eo vero istius prædæ magnitudo æstimatur, quod non solum vrbem Siceleg, prędis Dauidicis refectā, vastauerant, secumq. abstulerant; sed multa quoque loca illi vicina, quæ ad tribum Simeonis pertinebāt, & in tribu Iuda, propter primam diuisionem terræ, factam à Iosue esse dicebantur, populati erant, aliaq. loca in montanis Iudæ, quæ Calebo quondam contigerant. Denique multa oppida Philisthinorum, qui in bellum contra Saulem profecti fuerant, eandem fere vastitatem ab Amalecitis acceperant.

CLIII. *Quanta Dauidis portio.* DICI etiam potest non solum Dauidis fuisse hæc munera, sed sociorum etiā eius, qui ad amicos quisq. suos, Dauidis exemplo, dona mittebant, memores acceptorum apud ipsos beneficiorum. Dauidi autem magnæ prædæ pars ab exercitu concessa merito creditur, quoniam, vt notauit Abul. [d] de iure militari est vt principi detur maior pars. [e] Et certe si prout quisque maior est ita mercedem maiorem meretur, nec præmiis pares sunt velites hastatis; neque hi principibus, neque principes triariis, certe principem totius exercitus, longe maiori præmio afficiendum quouis alio, nemo non videt: præsertim cum eius virtuti ac prudentiæ maxima ex parte victoria debeatur. Et facit nonnihil ad hanc rem, quod Tobias [f] iunior ducē suū Raphaēlē, cui felicitatem suam referebat acceptam, media parte bonorum omnium, quæ allata fuerant è Media dignum putabat. Certe e præda Madianitarum [g] Gedeon vltro à militibus accepit inaures, quarum pondo fuit mille septingenti auri sicli, absque ornamentis, & monilibus, & veste purpurea, quibus reges Madian vti soliti erant; & præter torques aureas camelorum. Qua de re vide quæ diximus anno Gedeonis 8. [h] Denique de Assyriorum præda, vniuersa quæ Holofernis peculiaria fuisse probata sunt, dederunt Iudith in auro, & argento, & vestibus, & gemmis, & omni supellectili. [i]

CLIV. *Qui facta videatur distributio.* MAGNAM itaque totius prædę partem videtur Dauid, omnium militum suorū consensu, accepisse; quippe qui paulo ante, totam prædam, Dauidis prædam appellauerant: eoque maiorem accepisse, quo in plures munificus esse cupiebat, mediam fortasse partem, aut tertiam, deinde reliqua in totam multitudinem proportione geometrica videntur esse distributa, quam ipse *prædam Domini*, aut *benedictionem Domini* maluit vocare. Erant enim in iis non pauci gregarij milites, & decuriones, & quinquagenarij, & centuriones, & tribuni, vt ex 1. Paral. facile constat; [k] nulla tamen distinctio inuecta est, ex eo quod aliqui reipsa pugnassent, aliqui remansissent ad sarcinas: iuxta legem recens à Dauide stabilitam. Vocat autem Dauid hanc prædam *benedictionem Domini*, siue *benedictionem de præda hostiū Domini*, quia singulari quædam ratione Deus fauerat Dauidi, & viris eius: ita vt bellum ipse egisse contra hostes suos, & victricia de ipsis spolia retulisse videretur: *Cur dicta benedictio, & præda Domini.* Nā consulto oraculo [l] eius auspiciis profecti sunt in prædones istos, à quo & certi facti sunt de futura victoria. Eius prouidentia ab homine semimortuo edocti,

a supra n. 30.
b nu. 142.
c 1. Reg. 30. 26.
d q. 19 in c. 30.
e dist. 1. c. ius militare.
f Tob. 12. 4. 5.
g Iudic. 8. 26.
h to 2 an. m 2768. nu. 73. & 74.
i Iudith. c. 15. v. 14.
k 1. Paral. 12. v. 14. 18. 20.
l ca. 30. 8. 1. Reg.

ac deducti sunt ad hostem; eius virtute roborati sunt, vt pauci longe plurimos subiugarent, vt incolumes omnes infinitam ederent stragem, sua omnia recuperarent, nulla rebus, nulla personis, Domino conseruante, iniuria illata: denique solus Dominus ei ius dederat in hanc prædã. Quæ agnoscẽs Dauid atq; confitens aiebat, *Non sic facietis, fratres mei, de his quæ tradidit nobis Dominus, & custodiuit nos; & dedit latrunculos in manus nostras.*

CLV. *Quibus hæc missa munera.*

Alia insuper duo de hac præda Scriptura indicat, quæ nõnullam habent difficultatem, quibus scilicet missa fuerint hæc munera, & quam ob causam. Nam quo iure mitterentur, aut ad Dauidem pertinerent, iam supra disputatum est. [a]

a 137.138.139

b c.30.26.

Et apparet quidem ad solos Iudæos missa fuisse munera. Sic enim legimus. [b] *Misit dona de præda senioribus Iuda, proximis suis.* Nec alii erant proximi Dauidis, nisi contribules eius. Deinde misit munera ad eos, qui erant in iis locis, in quibus ipse commoratus fuerat, at in terra tantum Iuda manserat, iuxta mandatum Domini per prophetam Gad. [c] *Noli manere in præsidio, proficiscere & vade in terram Iuda.* Denique Ioseph. non nisi huius tribus meminit. Nihilhominus ad plures alios legasse dona, siue per se, siue intermediis sociis suis, quos habebat de diuersis tribubus plurimos, ex subiecto in textu catalogo satis liquet. Nam quæ prima nominatur Bethel erat in terra Beniamin. Ramoth Galaad in tribu Gad trans Iordanẽ. Iether in tribu Iuda, [d] eaq. leuitica fuit. Aroër in tribu Ruben, Sephamoth Abulensis in tribu Iuda constituit, etsi in catalogo vrbium Iuda non reperiatur, nec alibi quã hoc loco à Scriptura nominetur. Esthamo, quæ Esthemo dicitur in lib. Iosue, & in leuiticis tribus Iuda cum Iether recensetur. Rachal hoc tantũ loco legitur, & prætermissa est ab Adrichom. Abul. ait eam fuisse in tribu Iuda, licet non memoretur in catalogo, Iosue 15. Ierameel & Ceni fuerunt paruæ prouinciæ in tribu Iuda, vt supra significatum est. [e] & plura erant in vtraq; oppida, & pagi. Arama in tribu Nephthali Iosue c.19. quamuis diuersa sit in hebræo scriptio. Lacus Asan nomen oppidi est, quod hebraicè dicitur Chor Hasan, nec proditum est ad quam tribum pertineat. 13 Athach à S. Hieron. in tribu Iuda ponitur, nec alibi vlla eius est in Script. mentio. Postrema est Hebron prædictarum omnium ciuitatum clarissima, in montanis Iudæ de qua sæpe dictum est.

Non ad solos Iudæos.

c 22.5.

d Adrich n. 166. Ios. 15. & 21. Ios. 15. Ios. c 61. v.14.

e 1. Reg. 27. 10.

13. ✠. vers 30 in loc hebr.

CLVI. *Satis fit obiectis.*

Itaq. non solis dicitur senioribus Iuda misisse munera, sed præ cæteris illi memorantur, quod multo plures erant in tribu Iuda, ad quos missa sunt munera, quam in cæteris omnibus. Nec proximi dicuntur soli contribules, sed eo quoque nomine alij Hebræi continentur: sicut cum Samuel dixit Sauli, [f] regnum eius datum iri proximo ipsius, Dauidi scilicet, qui tamen ad aliam tribum pertinebat. Hoc tamen in loco proximi omnino intelliguntur contribules, sed cæteri non excluduntur. Idemque dicendum de locis in quibus habitauerat, in quorum ciues præ cæteris beneficus esse voluit, gratitudinis ergò: quod significant illa verba in extremo capite posita, vbi ait Scriptura misisse Dauidem munera, præter numeratos, etiam reliquis, qui erant in his locis, in quibus commoratus fuerat Dauid ipse, & viri eius. Denique neque Iosephus ad alios munera missa negauit, neque loca in textu nominata expendit.

f 1. Reg. 15. v.28. & c. 28. 17.

CLVII. *Cur missa munera.*

Mittendi porro causa primaria fuit, ne ingratus esset multis contribulibus suis, à quibus beneficia acceperat, dum in desertis Iudææ locis morabatur, vbi multis subsidiis opus habuit, tam propter multitudinem sociorum, nam sexcentis hominibus nihil fere ad victum, vestitumque suppetebat, præter hostium prędam, & amicorum liberalitatem: quam propter temporis diuturnitatem. Nam ex quo à Propheta Gad diuinitus iussus est venire in terram Iuda, sextus iam agebatur annus. [g] Conciliabant quoque hæc munera animos hominum, vt Saule mortuo pauciores haberet Dauid sibi obsistentes; Quamuis enim nondum Saulis mortem didicisset Dauid, diuina tamen prouidentia ipsum ad hanc liberalitatem incitabat, vt diuinum de eius regno cõsilium ac decretum suauius executioni mandaretur. [h] Denique voluit amicos hac benignitate exhilarare; & firmare deinceps, si res ferret, ipsorũ benignè faciendi voluntatẽ; pendebat enim animo super exitu belli præsentis, veritus ne si victor euaderet Saul, Philistæos adigeret, ad sibi reddendũ Dauidem. sin vinceretur ne Philisthæi victores, qui ipsum è suis castris eiecerant, eũ tota sua ex regione exterminarent. Nihilominus eo cõ-

1. 2. 3. 4.

g an. Saulis 13. n. 10.

h vid. Abu. q. 21. in ca. 30. 1. Reg. 5 Psal 17.

fugiebat vt diuinæ prouidentiæ acquiescens diceret. *Diligam te Domine fortitudo*
CLVIII. *mea, Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus.* [a] — a Psal. 17.

Nobile Iabesitarum facinus.

RELIQVA nobis est narratio egregii facinoris Iabesitarum, quod in hunc diem non sine probabilitate coniecimus. Cum enim Isacharitæ postridie prælii trans Iordanem diffugissent, narrauerunt omnibus in locis, ad quos se recepissent, quæ in prælio contigissent; fuerunt autem nonnulli vt fit tardiores ad fugam, qui cū vidissent Philisthæos oppida deserta occupasse, & in iis Bethsan, & ex eius muro corpora Saulis & filiorum eius suspendisse, ingenti dolore tam insolentis spectaculi affecti, abierunt & ipsi trans Iordanem, & Iabesitas tota de re certiores fecerunt: quæ cum ab iis accepta fuissent, consiliū ineūt inter se quid facto esset opus, ad testandam suam in Saulem beneuolentiam, & accepti quōdam beneficii memoriam. Denique statuitur abeundum in Bethsan primo quoq. tempore, tollenda de muro corpora, auferenda trans Iordanem, & honorifice apud se tumulāda. Obtulerunt se plerique, omnes viri fortissimi, qui hoc ipso die pomeridianis horis de Iabes profecti, sub noctem traiecto Iordane, nocte Bethsan peruenerunt. Est iter illud apud Adrichomium octo fere horarum.

CLIX. *Causa eius.*

CAVSA porro suscepti non tam laboriosi, quam periculosi negotii, à Scriptura & Iosepho prætermissa, passim ab interpretibus, post Lyranum & Abulensem ex cap. 11. superioris historiæ repetitur. [b] Hi enim sunt ciues vrbis Iabes in Galaaditide, in sorte Manasse trans Iordanem, quos Naas rex Ammonitarum obsessos ad eam necessitatem adegerat, vt ne quietam quidem ab eo seruitutem obtinere possent, nisi dextris omnium oculis in opprobrium sempiternum effossis. Eos cum Saul mox omni periculo exemisset, eximia eum semper deinceps beneuolentia prosecuti sunt; quam nunc erga ipsum mortuum, filiosque eius, metu omni posthabito ostendere voluerunt: eoq; facto & meritum apud Dominū, cui accepta sunt huiusmodi opera misericordię, & laudē apud homines sunt cōsecuti; Et nominatim à Dauide vt postea dicemus, egregie cōmendati sunt: vt qui nō solū de Saule bene meriti fuerāt, sed de toto etiā populo Hebræorū, in quorū ingens dedecus, & contumeliā cedebat, quod rex ipsorū, tresq; filij eius, in omnium oculis, in medio regni sui, volucribus & feris expositi penderent. Indicauit hanc causam qua moti sunt Iabesitæ, vener. Beda sub finem expositionis in Samuelē. — b 1. Reg 11.

CLX. *Rapiunt suspensa corpora.*

CVM *ergo audissent habitatores Iabes Galaad*, inquit Scriptura, *quæcumque fecerant Philisthijm Saul; surrexerunt omnes viri fortissimi, & ambulauerunt tota nocte*, imo & non exiguam partem præcedentis diei, propter loci distantiam, vt per noctem tutius quidquid erat periculosum conficeretur. *Et tulerunt cadauer Saul, & cadauera filiorum eius de muro Bethsan;* & traiecto rursum Iordane cum defunctorum corporibus *venerunt Iabes Galaad, & combusserunt ea ibi.* Id nono die belli, & quarto ab accepta clade factum est, ad quem transeo, vt de Saule, quæ reliqua sunt, cum eius funere, expleamus.

NONVS BELLI DIES.

CLXI. *Exequiæ Saulis, & filiorum.*

HIc dies est funeris & exequiarum Saulis, & filiorum eius, cum quartum iam diem sepultura carerent, vt paulo ante dicebamus; quo ipso die eum Dauid in Siceleg vehementer planxit, vt mox dicetur. De funere hæc habet Scriptura, *Veneruntque* ciues Iabesitæ in ciuitatem suam *Iabes Galaad, & combusserunt ea ibi*, non quidem vsque ad cineres, sed carnibus igne consumptis, *tulerunt ossa eorum, & sepelierunt in nemore Iabes*, & nominatim *subter quercum*, vt est in 1. Paralip. [c] *& ieiunauerunt diebus septē.* vide vt Scriptura breuitatis amans rem ipsam duntaxat breuiter attigerit, nihil de occursu ciuium, nihil de luctu, nihil de funebri pompa dixerit, memoratis tantum septem dierum ieiunijs, Et cætera fortasse depropera- ta sunt, & acta pene clanculum, Philistæorum metu, qui late cis Iordanem vagabantur, quisque sublata suo iniussu corpora, iniurię loco accipere poterant, & immitem à Iabesitis expetere vltionem. Verum Philisthæi ad sua quamprimum redisse videntur, illius instinctu, qui eos ad sumendam de Saule, & eius familia vltionem tantum euocauerat. — c ca. 10. v. 12.

CLXII. *Ex Ioseph.*

De hoc funere Ioseph. hæc habet. *Quod postquam auditum est in Iabissa vrbe regionis Galaditidis, truncata esse Saulis ac filiorum cadauera* (truncata filiorum cadauera præ-

ter scripturam est, vt diximus) [a] *rem indignam rati eos extremo exequiarum honore fraudari, aliquammulti fortissimi, & audacissimi egrediuntur: alit enim hæc vrbs homines robustos ac feroces; factoque per totam noctem itinere ad Bethsanæ mœnia peruenientes, demptis Saulis & filiorum corporibus, Iabissam ea deportauerunt nemine hostium arcere eos, aut aggredi propter virtutem ipsorum audente.* Intempestiuus videtur hic timor, siue præsentem personarum conditionem consideres, quorum Philisthæi, ex recentissima victoria, elata tollebant cornua, Hebræi abiecti humilesque nusquam comparare, aut mutire audebant; siue tempus ipsum nocturnum, quo hæc corpora insciis omnibus sublata sunt: Quid enim necesse erat noctu iter facere, si luce palam in oculis attonitorum hominum, neque arcere neque aggredi audentium corpora erant auferenda? Vnde obsecro victoribus tanta timiditas, aut tanta superbia victis, vt isti 4. corpora de cruce, aut vrbis muro potius, deponere, carris imponere, & cum illis abire potuerint, nemine Philisthæorum eos, vel cominus gladiis, vel sagittis eminus repellente? addamus reliqua. *qui arguitur.*

IABISSENI *autem populariter eos deploratos in celeberrimo agri sui loco sepeliuerunt, & indicto ob regis, & filiorum cædem luctu, ac ieiunio dierum septem, in lamentis, & planctu eos exegerunt.* Id vltro factum est à Iabesitis, & sine obligatione aliqua, non enim vel lege, vel consuetudine in funere principum Hebræi ieiunabant, sed sponte aliquando, & quantum quoque modo videbatur Itaque Dauid pro Saule vnum diem duntaxat ieiunauit, cum sociis suis: [b] sicut & in funere Abneris principis militiæ. Ieiunarunt autem tristitiæ demonstrandæ, & honorandi funeris causa. Septem vero diebus iuxta numerum dierum induciarũ inter ipsos & regem Ammonitarum, intra quos Saul venit ad ipsos, eosque magnifice liberauit. Notatum id à Rabbino Dauide, & probatum Tostato & Caietano. At venerabilis Beda [c] significat eos pro auxilio defunctorum ieiunasse. *Recte*, inquit, *& ad literam pro mortuis, vt ad requiem peruenire valeant, septem diebus ieiunatur, qui post sex huius sæculi ætates, in quibus in carne laboramus, septima est in illo sæculo ætas requietionis animarum carne exutarum, in qua beatæ tempus illud glorificum, quando resurgere mereantur expectant.* Hæc ibi, quæ probant Bellarm. [d] atque Serar. [e] Nec tamen crediderim pro solo Saule, sed pro tribus quoq. filiis eius ieiunasse, vt quod ieiunium Sauli prodesse non poterat, cæteris ad expiationem peccatorum valeret. CLXIII. *Ex eodem. Ieiuniũ Iabesitarum.* *pro defunctis.*

Visum est autem nobis hoc loco & Saulem & Ionatham suis epitaphiis quæ ex annosa quercu, in nemore Iabes pendeant, vel honorare, vel plangere. Saulem hoc fere modo. CLXIV. *Epitaphiũ Saulis.*

EPITAPHIVM SAVLIS.

SVB HAC ANNOSA QVERCV, VIATOR, ET INFELICI ARBORE, SAVLIS PRIMI HEBRÆORVM REGIS OSSA LATENT, QVEM DEVS NOMINATIM ELEGIT IN PRINCIPEM POPVLI SVI, QVANDO ILLI PAR IN OMNI POPVLO, NEQVE GRATIA NEQVE MERITIS FVIT. CERTAMEN FORTE DATVM EST ILLI IN GALGALIS VT VINCERET, ET VICTVS EST INFELIX. HINC OMNIA RETRO SVBLAPSA REFERRI. EX TEMERARIA EXECRATIONE, FILIVM MORTI ADDICIT, ET TANTVM NON IVGVLAT. APVD AMALECITAS INOBEDIENTIA, ET MISERICORDI SACRILEGIO MACVLATVS REPROBATVR, ET CACODÆMONI VEXANDVS TRADITVR. MORTIFERO DEINDE HAVSTO INVIDIÆ VENENO, EX MVLIEBRI LAVDATIONE DAVIDIS, PERTINAX ODIVM IN EIVS INTERITVM VERSAT, ET SEMPER IRRITAM PERVICACIAM, QVAM PIVS HOSTIS INCREDIBILI QVADAM CLEMENTIA SEMEL ITERVMQVE FLEXIT, NVNQVAM PERFREGIT ATQVE PERDOMVIT. HIC EST CVIVS ZELVS IN GABAONITAS CRVDELIS, FVROR IN SACERDOTES SACRILEGVS, BARBARA ET INSOLENS FERITAS IN CIVITATEM INNOCENTEM. DENIQVE QVI TOTIES PHILISTHÆORVM GLADIO DAVIDEM PERDE-

[b] 2 Reg. 1. 12 & c. 3. v. 15.
[c] In expos in Samuel in fine.
[d] l. 1 de purgat c 3.
[e] in fin. cõment. in li. 1. Reg.

RE MALITIOSE STVDVERAT, INGENTI PHILISTHÆORVM EXERCITV APPETITVS, EXPAVIT, ET A DEO DESERTVS, ET PYTHONE PER SVMMVM SCELVS CONSVLTO, SAMVELEM HABVIT NVNTIVM IMMINENTIS RVINÆ, QVAM NEC FERRE MISER POTVIT, NEC VITARE. MOX PRÆLIO VICTVS, VIDIT TRES FILIOS BARBARICO FERRO TRVCIDATOS, VIDIT EVERSAM FVNDITVS REGIAM DOMVM. ET CÆLO SOLOQVE DESPERATO, AC NE MORTE QVIDEM BENEFICII LOCO IMPETRATA, AD INFEROS PROPRIO INCVMBENS MVCRONI DESCENDIT, ANNO ÆTATIS FERE SEPTVAGESIMO. VALE VIATOR, ET DIC REGIBVS VT SAVLIS RECORDENTVR.

EPITAPHIVM IONATHAE.

CLXXV. Epithaph. Ionathæ. HIC QVOQVE IACET PRINCEPS ILLE IONATHAS, QVEM DILIGEBAT DAVID; ILLE REGNI ISRAELITICI CANDIDATVS, ET HÆRES, SI QVA FATA ASPERA PERRVPISSET. HIC EST ILLE PRINCEPS QVI PRINCEPS AD HOSTILES ACIES, PER ABRVPTA SAXA PERREPTANS, INTEGRVM SOLVS EXERCITVM NON DVBITAVIT INVADERE. HIC EST ILLE IONATHAS, QVI DAVIDEM DILEXIT SICVT ANIMAM SVAM; CVI ARMA SVA, CVI TVNICAM, CVI ANIMAM IPSAM DEDIT. HIC INNOCENTIÆ PROTECTOR, ET CVLTOR AMICITIÆ, QVAS PATERNA GRATIA, ET HÆREDITATE REGIA ANTIQVIORA DVXIT. ILLE IONATHAS DECORVS NIMIS, ET AMABILIS SVPER AMOREM MVLIERVM. ILLE QVEM PATRIS INIQVITAS, ET ACERBA IN DAVIDEM ÆMVLATIO, FVNERE ACERBO MERSIT, EIVS PIACVLVM IN ACIE, IN MONTIBVS GELBOE SINE EXPIATIONE FACTVS. CVI PRO REGNO IN POPVLVM DEI, MORTEM CRVDELEM, PRO EBVRNEO SOLIO, INFAME PATIBVLVM PEPERIT. VERVM EX ACIE QVOQVE, AC PATIBVLO IN CAELVM ASCENDITVR. OBIIT QVADRAGENARIO MAIOR, ANNO ANTE
CIƆLXXIV. CHRISTVM, NEQVE PARENTE, NEQVE LIBERIS, SED AMICO DAVIDE FELIX.

CLXVI Causa mortis Saulis ex Iosepho. HIC *finis fuit Saulis*, ait Ioseph. [a] *iuxta Samuelis vaticinium, propterea quod mandata Dei de bello contra Amalecitas gerendo non est executus; & quia trucidato cum tota cognatione Achimelecho pontifice, vrbem quoque pontificalem subuertit.* Obserua prudens lector hanc posteriorem causam luctuosæ mortis Saulis à Iosepho substitutam ei, quæ de consulta pythonissa in 1. Paralip. [b] legitur, prout existimauit eam ethnicis, quibus scribebat, iustiorem ac probabiliorem visum iri, qui pythones consulere sanctum & religiosum putabant; ideoq; non dixit eos à Saule extremo supplicio affectos; sicut 70. apud quos habetur ἐξωλόθρευσε, quod non solum exterminare est, siue extra fines, & terminos regni eiicere; sed disperdere, interficere, efficere vt funditus pereant; ipse autẽ regno duntaxat pepulisse ait, ἐκ τῆς χώρας ἐξέβαλε & ἐξήλασε, eiecit. Versio autẽ nostra, quæ habet, *abstulit magos de terra*, significat interfecisse, & deleuisse. Sicut cũ Dauid sicariis duobus dixit, se eo ablaturũ de terra, quos statim iussit interfici. Idẽ quoq. valet illud, *eradere magos de terra*, [c] siue vt alii vertũt, abscindere. sicut apud Ierem. impii de Christo dicunt, *Eradamus eum de terra viuentium.* [d]

a l. 6. c. 15. fine. b c. 10. extremo. init. c. 15. Al. ἐξεῖλε. c 1. Reg. 28. d c. 11. v. 19.

INITIA REGNI DAVIDIS, ET ISBOSETHI.

QVÆ circa hunc annum vltimum Saulis narrata sunt hactenus, sex fere mensibus contigerunt. Reliquis autem sex mensibus, & septem insuper annis, regnauit Dauid in Hebron, [e] vt suo loco dicetur, & præterea tribus & triginta in Hierusalem, vt capite quinto libri secundi legimus, vbi nihilominus quadraginta tantum annis regnasse perhibetur. Ex quo perspicuum

2. Reg. 1. e 2. Reg. 5. 5

est sex illos menses negligi, & ad Saulis, siue Samuelis annos 40. non perfectos referri. Itaque nos annum Dauidis primum post sex menses à morte Saulis inchoabimus. & Dauidi, sicut & Sauli cum Samuele quadragenos tribuemus, quamuis Dauid eam periodum sex mensibus superauerit, isti totidem mensibus diminuerint. Potuimus quoq; hinc primũ Isbolethi annum inchoare: nam mox à patris morte opera Abneris principis militiæ Saulis factus est rex, & regnũ illi successio detulisse videbatur. Vitandæ tamen confusionis causa primum ipsius annum cum primo Dauidis componemus, cæterosque deinceps quibus, Dauide in Hebron regnante super tribum Iuda, ipse in reliqua regione, super vndecim tribus regnauit.

CLXVIII. *Dauid an rex fuerit viuo Saule.*

NEQVE vero dubitari potest, quin statim mortuo Saule rex fuerit Dauid, vt qui à Deo nominatim electus, & opera Samuelis prophetæ vnctus fuisset in regẽ: [a] regni tamen ad Saulis vsque mortem possessione dilata; quem Dominus in reliquam ipsius vitam, iustissimis de causis, de quibus alibi disputatũ est, [b] vt legitimum regem in regno tolerauit. Eodem fere modo quo primogeniti regum ex iure gentium apud quas non electio, sed successio reges facit, parentibus fato functis reges fiunt, & in regno ius habent, qui prius ius tantum in regnum habebant. Nec diuina electio eius per quem reges regnant, & apud quem sunt omnium iura regnorum, minus potens est ad legitimam regnandi potestatem alicui tribuendam, quam successio. totius regni suffragiis comprobata, ac solenni ritu & iureiurando firmata. Cum qua nihilominus Christiani omnes reges ac principes Dei se gratia regnare, ac principes esse religiosissime profitentur. Dauid autem diuinæ voluntatis non inscius, Sauli dum vixit facile cessit, eumq; pro verissimo rege semper habuit, ac veneratus est, etiam cum manifesto, sæpiusque iterato discrimine capitis sui, vt præcedens historia declarauit.

a 1. Reg 16. 12.13.
b an. Saul. 7. n. 50 & seqq & an 9. n 11.

CLXIX. *Anni Dauidis.*

ÆTAS porro Dauidis præclare cum hac nostra temporũm distributione cõsentit, atque accuratè congruit. Cum enim ageret trigesimum annum per sex menses inchoatum, mortuus est Saul, atq; ita reliqui sex menses nihil in septuaginta eius vitæ annis, nihil in periodo quadraginta annorum regni mutabunt: eritque vere & proprie & in rigida chronologiæ veritate accipiendum illud 2. Regum, [c] *filius triginta annorum erat Dauid cum regnare cœpisset*, id est trigesimum annum expleuerat, & trigesimum primum cum primo regni sui anno inchoabat. Itaque in præsentis anni, quo mortuus est Saul, indice notatum habes, annum ætatis Dauidis trigesimum, qui ab eius vnctione à Samuele facta fuit vndecimus, numeratis extremis. [d] Sed iam ad reliqua, quæ Saulis mortẽ sunt consecuta pergamus: in quibus est nuncius de Saulis morte ad Dauidem perlatus, quem supra [e] nono die belli, & quarto die prælii diximus contigisse, & cum quo secundus regum liber inchoatur.

c c. 5. v. 4.
d an. Saul 8
e sup. n 50.

CLXX *Dies tertia Dauidis in Sicelég.*

FACTVM *est autem*, ait Scriptura, *postquam mortuus est Saul, vt Dauid reuerteretur à cæde Amalec* quæ 30. cap. superioris libri exposita est, *& maneret in Siceleg duos dies*, qui fuerunt secundus & tertius à prælio, belli autem septimus, & octauus. Neq. mirum mansisse in Siceleg: neque enim Amalecitæ ita ciuitatem succenderant, vt tota in cineres redacta esset, ac fauillam sed abducta secretaque, quæ placuerat præda, diuersis vt fit, in locis oppidi incendium immiserant, partim vindictæ causa, partim vt dum ciues, qui cum Dauide erant. reuersi restinguerent incendium, ipsi se per otium ad tutiora reciperent. Mansit autem in Siceleg, quamuis flammis ac ruinis deformata, quod non auderet ad aliam vrbem Philisthæorum ditioni subiectam, ipsis præsertim absentibus conferre sese; ne suspiciones eorum contra se flagrantes, vt ex præcedentibus perspicuum est, [f] magis magisque accenderet. [g] *In die autem tertia*, quæ fuit belli nona, & prælii quarta, *apparuit homo veniens de castris Saul, veste conscissa, & puluere conspersus caput*; quò ipsum non inconsulta fugientis temeritas traxerat, in hostilem videlicet ciuitatem, sed prudens Dauidi, quem illic esse non ignorabat, gratificandi consilium. Si distantia Siceleg à loco certaminis rectè æstimetur eodem plane die reperientur cæsi Amalecitæ à Dauide, quo Saul cum Israëlitis cæsi sunt à Philisthæis. idque Iosephus init. l. 7. affirmat. vt illius cladis dolor huius victoriæ lætitia quoquo modo temperaretur. [h]

f l. 1. Reg. c. 29. 3 4.
g Abul q. 1. in c. 1. l. 2. Reg.
h sup. n. 50. & 112.

CLXXI. *Et mors Saulis, & Ionathæ nunciatur.* ET *vt venit ad Dauid, cecidit super faciem suam, & adorauit*, regiam videlicet in Dauide dignitatem, Saule mortuo agnoscens, apertius etiam mox agniturus ex regiorum insignium oblatione; *Dixitque ad eum Dauid, vnde venis? Qui ait ad eum, de castris Israel fugi*, verbum fugiendi iam cladem nunciat; sicut prædicta vestis conscissio, & pulueris conspertio, triste quoddam, & lugubre nuncium. *Et dixit ad eum Dauid, quod est verbum, quod factum est; indica mihi. Qui ait: fugit populus ex prælio, & multi corruentes è populo mortui sunt: sed & Saul, & Ionathas filius eius interierunt.* Alios filios non memorat, vt minus celebres; [a] vel potius quia minus ad Dauidem pertinebant, cuius futuro regno Saul & Ionathas soli obstare videbantur: etsi bonus Ionathas, pro iure intimæ cum Dauide amicitiæ, se ei secundum tantum fore sibi pollicebatur, cum diceret. *Tu regnabis super Israel, & ego ero tibi secundus.* [b] Perculit Dauidem vehementer hic nuncius; prudenter tamen continuit sese, donec certo rei veritatem didicisset, ne frustra se tristitiæ, & lamentis daret. Itaque rogat adolescentem, quem supra filium Doëgi, cum Hebræis, apud sanctum Hieronymum diximus, [c] vnde id sciat.

a Abul q. 4. in c. 1. l. 2. Reg.
b 1. Reg. 23. 17.
c n. 150 & 152.

CLXXII. *Narratio eius compendiosa.* DIXITQVE *Dauid ad adolescentem qui nunciabat ei, vnde scis, quia mortuus est Saul, & Ionathas filius eius?* hos enim duos tantum nominauerat. *Et ait adolescens, qui nunciabat ei. Casu veni in montem Gelboe*, in illum scilicet eius montis locum, in quo erat moribundus Saul, *& Saul incumbebat super hastam suam.* Quidam interpretantur incumbebat, innitebatur, quod consistere non valeret propter vulnera. Sed præcedentia, & sequentia docent eum iacuisse super hastam, siue gladium in proprium pectus infixum. 14. Nam ante dictum est, [d] cum irruisse super gladium suum, & mox dicitur, *Sta super me, & interfice me.* Nisi enim ferrum adhuc hæreret in vulnere, frustra diceretur, *Sta super me*, sed sufficiebat id ei dicere, quod armigero suo dixerat, *euagina gladium tuum, & percute me*, Iosephus quoque verbum ἐπιστηρίζεσθαι quo Septuag. vtuntur, interpretatur ἐπιπεσεῖν ἐπὶ τὴν ἀκμὴν τῆς ῥομφαίας. *in proprii gladii mucronē incumbere.* Hebræa ergo, & græca quæ habent Saulem hastæ innixum fuisse, de metaphorico nisu accipiēda: sustinebatur quippe hac hasta corpus eius, ne in terram corrueret 15. Et hæc quidem prout hic nuncius rem à Dauide intelligi vult, & probabiliter narrat, sicut & reliqua eius narratio, accipienda sunt.

14. σχ.
d c. 31. v. 4.
15. σχ.

CLXXIII. *Quis fuerit hic nūcius.* PERGIT autem adolescens, *porro currus, & equites appropinquabant ei, & conuersus post tergum suum, vidensque me, vocauit, cui cum respondissem, Adsum; dixit mihi. Quisnam es tu? Et aio ad eum. Amalecites ego sum.* Timebat Saul ne esset Philisthæus, à quo viuus caperetur, facile autem hic se Amalecitem prodidit, quia Saul eos olim indulgentius tractauerat, magno suo malo: permisitque Dominus ab Amalecita interfici, qui Amalecitas, Deo iubente, penitus delere noluerat. Nec est absurdum istum adolescentem, quem supra cum Hebræis diximus Doëgi filium[e] quique cum patre apud regem crebro aderat, ignotum fuisse Sauli, in illa tanta animi eius, rerumque omnium perturbatione, oculis præsertim, ex magna sanguinis effusione caligantibus, Sed nec se filium Doëgi apud Dauidē nominauit, non ignorans illum Dauidis fuisse inimicum. Et mox iterum se filium hominis aduenæ Amalecitæ vocat; nesciens quo illos odio prosequeretur Dauid, quidque illi recens in Siceleg perpetrassent, & quid vice versa à Dauide passi essent.

e n. 150.

CLXXIV. *Purgat se de cæde Saulis.* ISTVM ergo Amalecitam, iubet Saul, vt ipse ait, stare super se, vt ex incremento ponderis, gladius omnia viscera perfodiat. *Quoniam*, inquit, *tenent me angustiæ, & adhuc tota anima mea in me est.* Ex vulgari hominum sensu hæc dicuntur, quasi per partes exeat anima, cum paulatim membra extrema emoriuntur. At illa indiuisibilis tota simul exit. Dicebat ergo Saul, diu languebo moribundus, & incidam viuus in Philisthæorum manus, nisi mortem acceleres impulsu tuo. *Stansque super eum occidi illum, sciebam enim quod viuere non poterat post ruinam*, qua scilicet irruerat super gladium suum. Nam amisso prælio, imo & regno viuere poterat, lethali autem vulnere accepto, diu viuere non poterat: Sicque exponunt
Et quare. peritiores Hebræorum, quamuis repugnante Tostato, [f] qui ruinam refert ad vulnera inflicta à sagittariis Philisthæorum. Hoc autem prudenter addidit nuncius, cognita fortasse Dauidis mansuetudine, qua vsus fuerat in Saulem, cum eum, quamuis infestissimum inimicum, non semel in sua potestate habuisset, & illum nō impune solum, sed cum magna etiam vtilitate, & fine ærumnarum sua-

f q. 5. & 7 in c. 1.

rum,& regni adoptione occidere potuisset. Itaque non sine causa verebatur ne
Saulis mortem Dauid aliter,quam cæteri mortalium accepturus esset.

Itaqve leniunt quæ sequuntur. *Et tuli diadema quod erat in capite eius,& armillam* CLXXV. *Quomodo regis insignia detulerit.*
de brachio illius, & attuli ad te dominum meum huc. Non est existimandum Saulem in
a nu.151. ipso prælio gestasse diadema, nedum coronam, vt ante dixi. [a] Sed galeam potius,quæ eum cōmodius à vulneribus protegeret,& hostem ad ipsius cædem minus irritaret. Hostis enim principem hostilis exercitus acriore contentione persequitur, quod eo vno vel capto, vel interempto victoria in manu est. Idque intelligi potest ex pugna Syrorum, contra Iosaphat regem Iuda, & Achab regem
b q.7 in c.1. ex 1. Reg. 22.30.31. Israël quod Abulensis quoque notauit. [b] Itaq. Doëg huius pater,cum esset Saulis armiger,& haberet in sua potestate regis insignia,nec speraret se veniam à Dauide obtinere posse,ea filio suo ad Dauidem perferenda dedit, si quo modo is in
c vide Abul. q. 2. & 8. Dauidis gratiam se hoc munere insinuare posset. [c]

Avditis hisce nunciis Dauid apprehendens vestimenta sua scidit, omnesque CLXXVI *Luctus & ieiunium Dauidis, & sociorum.*
viri qui erant cum eo, turmæ scilicet militares, recenti è victoria de Amalecitis cum Dauide regressæ;quod huius nuncij negotio minime omnium fauebat, nec mediocrem ingenerabat metum. *Et planxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt vsque ad vesperam, super Saul,& super Ionathan filium eius*;in quibus,vt populi principibus, populus ipse quodammodo capite truncatus videbatur. Fleuerunt quoque *super po-*
d q.8. *pulum Domini*, quem Abulensis [d] sacerdotes & leuitas domino consecratos interpretatur;domum autem Israël reliquos de populo laïcos, quoniam de vtrisque multi in prælio ceciderant.Causam autem planctus atque ieiunij Scriptura subdit;*eo quod corruissent gladio*.Iuxta scilicet consuetudinem Iudæorum in morte charorum,& graui calamitate lugentium,& luctui ieiunium adiungentium,vt patet
e vide to 2 in singulis mensibus. ex eorum calendario; [e] in quo ieiunia nullam fere aliam ob causam assignatur;quod etiam Iabesitæ obseruarunt, vt paulo ante dicebamus. [f] Etsi autem ne-
f n.163. g q 9 in c. 1. gat Abulensis [g] hoc ieiunium relatum fuisse ad remissionem peccatorum, eorum qui in bello ceciderant, quia Scriptura significat planctum, fletum, & ieiunium susceptum, quia corruissent gladio. Credibile tamen est pium Dauidem, eiusque hortatu cæteros,pro expiatione delictorum, vt postea Machabæos, do-
h supra nu. 163. mino ieiunium obtulisse:vide quæ de Iabesitis cum Beda diximus. [h]

i ca.1.v.13. DixitqveDauid ad iuuenem qui nunciauerat ei. [i] Non vtique dixit post ieiunium CLXXVII *Dauidis iussu interficitur nuncius.*
vsque ad vesperam,neque enim tamdiu distulit eius supplicium; sed post primos gemitus. & vestium lacerationem, quam socij Dauidis studiose imitati sunt, ei iam quasi mox regi futuro placere, & gratificari studentes, qui nuper vix à lapi-
k 1.Reg 3 6. datione temperauerant. [k] Sed habebant etiam plerosque amicos, & cognatos qui interfecti fuerant,quos poterant lamentari. Nec mirum est quod Dauid hūc nuncium interum roget vnde sit: nam id non satis aduerterat, tam tristi nuncio de morte soceri, & amantissimi Ionathæ perturbatus, sicut & de Saule vulnera-
l nu 173. to paulo ante dicebamus [l]. *Et ait ad eum Dauid, quare non timuisti mittere manum tuam,vt occideres Christum Domini?vocansque Dauid vnum de pueris suis ait, ascendens irrue in eum*; (aut potius accedens, vt exigit hebræus, græcusque textus, & legitur in plerisque latinis) *qui percussit illum,& mortuus est.*

Sancto quodam horrore,ac veneratione mouebatur Dauid in personam re- CLXXVIII. *Eius in sacram vnctionem reuerentia.*
giam,propter sacram inunctionem;adeo vt in summis angustiis suis,& opportunitate maxima; & acri suorum adhortatione, nec interficere eum voluerit, nec
m 1.Reg. 24 7. interfici passus sit à suis. Imo & percusserit cor suum eo quod abscidisset oram chlamydis eius; [m] quod id vergeret in contemptum regis. Dixitque ad viros suos. *Propitius sit mihi Dominus ne faciam hanc rem domino meo, Christo Domini, vt mit-*
n 1 Reg. ca.26 9. *tam manum meam in eum,quia Christus Domini est.* Et rursum ad Abisai. [n] *Ne interficias eum. Quis enim extendet manum suam in Christum Domini,& innocens erit?* Nocentissimum ergo iudicauit hunc adolescentem, qui ausus esset perpetrare quod ipse vsque adeo exhorrescebat. *Et ait ad eum Dauid, Sanguis tuus super caput tuum: os enim tuum locutum est aduersum te dicens,ego interfeci Christum Domini.* Possunt hæc vltima verba dicta esse mortuo,ad testandam Dauidis in hac hominis condemnatione iustitiam: possunt & dicta fuisse viuo, quasi capitalis sententia morituri; quæ tamen narrationi cædis in scribendo subiecta sint. Sicut paulo ante nar-

ratum est ieiunium ante cædem, quod tamen eam consecutum est.

CLXXIX. *An iusta mors nuncij.* NON moratur Dauid hunc Amalecitam siue occiderit, siue non occiderit, & reuera non occidisse, nec Saulis morti interuenisse plurimorum sententia est, quam superius amplexi sumus. [a] Sed siue verum, siue fictum crimen in se admittentem iussit interfici; quod aliqui apud Theodoretum reprehendunt, [b] & tangit Procopius, & Pineda, [c] & Serarius, qua de re fusius Abulensis q. 11. Reuera enim hunc Amalecitam iniuste occisum à Dauide causari quis possit. 1. Primùm, quia ipsemet Dauid fatetur hunc debitam fuisse mercedem pro nuncio, [d] nedum 2. pœnam, & quidem tantam. Deinde si misericordia in laude est, nonne hic qui in languentem misericors fuit, laudandus, nedum occidendus fuit? Languenti 3. enim quantum vitæ, tantum & suppliciorum abstulit. Adde quod legitimo su- 4. periori præcipienti obtemperauit. Quin publico etiam honori consuluit, quia 5. profanis, & incircumcisis hominibus erat proculcandus, cum summa regis confusione, tristitia, & ignominia. Denique quid iuris erat Dauidi in Amalecitam?

[a] nu. 122. & 123.
[b] q. 1. in c. 1. 2. Reg.
[c] l. 1. de Salom. c. 5. parag. 12.
[d] 2. Reg 4. 10.

CLXXX. *Iudam videri.* VERVM enimuero hæc non satis purgant confitentem reum, qui priuatus, nulla authoritate, principem populi sui non dubitarit occidere; & contra seipsum, & omnia diuina, humanaque cura peccanti, peccati particeps; & instrumentum effectus sit. Adde Amalecitam morti à Deo iamdudum, cum tota gente destina-

Ad 1. tum; adde dissimulationem atque mendacium. Neque vero negatur debitam illi fuisse mercedem pro nuncio, quo se Dauidi gratificari existimauit, additis etiam muneribus. Et reuera ex ipsius rei natura & conditione gratificabatur. Illo siquidem nuncio intellexit patefactum sibi ad regnum aditum, ærumnis timorique perpetuo impositum finem Saulis morte. At non pro nuncio occisus est, sed pro culpa, cuius se reum illa nunciando demonstrauit: & supplicium culpæ debitum merito nuncij præponderauit. Nec possunt iudices amicum aut benefactorem cædis reum, aut cuiusuis noxæ capitalis, pœna liberare & absoluere. Nec cætera sunt firmiora.

CLXXXI. *Sarusit ob ictu.* ILLA enim in languentem misericordia, crudelitas verius dici potest, quæ à mi-

Ad 2. noribus ereptum malis, ad longe grauiora præcipitat, æterna videlicet, sui ipsorum homicidis destinata, sicut nec misericors dicendus est, qui febri æstuantem frigidæ potu recreat, cum magno inflammatæ ægritudinis incremento. At su-

3. periori obtemperauit. Num ius habuit Saul in propriam vitam, quam nulli mortalium mancipio datam esse constat? Num rectè superiori potest ad scelus perpetrandum obtemperari? Deo videlicet tunc magis obedire oportet, quam hominibus. Honori autem publico, cum maioris boni dispendio consuli non de-

4. bet. Ad malam enim Domini iussionem, accessit famuli consensus, & peccatum vnum geminum factum est. Præterquam quod ignominia publica in moribundo vitari non poterat, quando in hostium manus incidendum erat, & reuera vitata non est, quantum quidem ad publicum honorem attinet.

5. Postremo Dauidi, penes quem rerum summa Saule mortuo fuit, licuit in reum, crimen morte piandum publice confitentem, publicè sine alia forma iudicij animaduertere. Innuit Theodoretus, [e] qui Dauidem hoc loco nouo titulo regem vocat: & reus ipse eum pro rege & iudice suo habebat, cui diadema, regiæ dignitatis insigne detulerat.

[e] vide Theodoret. q. 1. & Abul q. 11. in 2. Reg.

CLXXXII *Planctus Dauidis.* PLANXIT *autem Dauid planctum super Saul, & super Ionatham filium eius*; in quo non videtur immorandum, cum quæ hactenus super funere, & morte vtriusque diximus, sufficere videantur. Præcepisse autem dicitur Dauid, vt docerent arcum filios Iuda, id est interprete Beda, [f] Rabano, Lyrano, Abulensi, & cæteris, artem militarem, siue autem sagittãdi, quia multus erat tum sagittarum vsus, & tribum Iuda hoc tempore præsidium esse oportebat totius populi, contra victores Philisthæos, quasi diceret. Hortatus est ne desponderent animos in aduersis rebus, sed ad futura se bella instruerent, ne quemadmodum nunc contigerat, vinci à Philisthæis arte sagittandi, cum Saul ipse iis vulneratus fuerit, totusque exercitus fusus ac fugatus; ita in posterum eueniret. Mariana *quod sequitur*, inquit, *vt docerent arcum titulus est cantilenæ, sicut & psalmi suos titulos habent, & per arcum intellige alia bellica instrumenta.* D. Hieronymus, & post eum Rupertus ad spiritualem sensum declinant. Ait enim ille ex Hebræis Dauidem dixisse, vt Dominus doceret filios Iuda

[f] in lib. 30. qq. in 1. Reg. q. 7.

cap. 31. in tradit. Hebr.

arcum; id est reges Iuda doceret fortitudinem, vt fortes & intenti essent in timore Domini, & in præceptis Dei; ne per inobedientiam reges Iuda à fortitudine, & timore Domini sicut Saul recederent, & eo modo quo ipse perierat, perirent.

PERGIT autem eodem loco Hieronymus, agitque de libro iustorum in hæc verba. *Quod autem ait ecce scriptum est in libro iustorum, liber iustorum liber Samuelis est; vbi continentur prophetæ iusti, Samuel videlicet, Gad, & Nathan, in quorum libro scriptum esse perhibetur, qualiter Saul recedens à timore per inobedientiam suam perijt.* 16 Hæc ibi, quæ non probat Abulensis, [a] quod absurdum sit eundem librum allegare seipsum: mauultque librum fuisse propheticum magnæ authoritatis à Mose scriptum, qui multa futura contineret, bella præsertim Israëlitarum. Cæterum communis est interpretum sententia, hunc iustorum librum, qui hebraicè, & græce liber Recti appellatur, non extare, sicut nec alios plerosque, qui in Scriptura laudantur. Vide hic Lyranum, Hugonem, Caiet. & Bedam, [b] qui inter alia. *Vastata*, inquit, *à Chaldæis Iudæa, etiam bibliotheca antiquitus congregata, inter alias prouinciarum opes, hostili igne consumpta est. Ex qua pauci, qui nunc in sacra Scriptura continentur libri, postmodum Ezræ pontificis, & prophetæ sunt industria restaurati*; &c. Vide quoque Sixti Senensis bibliothecam. [c]

16. σχ.
[a] q. 13. in c. 1. 2. Reg.
[b] in l. 30. qq. q. 7.
[c] l. 2. lit. I. in fine.

CLXXXIII. Quis iustorum liber.

SEQVITVR funebre carmen, cuius initium ponitur. *Considera Israël, pro his qui mortui sunt super excelsa tua vulnerati*, quæ tamen absunt ab hebræo. Ideoque Mariana vult initium huius næniæ fuisse quod sequitur. *Inclyti Israël super montes tuos interfecti sunt, &c.* cuius modi ac mensuræ hodie ignorantur. Id cecidit Dauid quasi solenne encomium interfectorum in defendenda patria, Saulis præsertim & Ionathæ, qui principes in propugnando populo Dei contra capitales illius hostes Philisthæos, in montibus Gelboë ceciderant. Quæ consuetudo in sequentia deinde secula per omnes propè nationes propagata est. Nec iniuria id enim officium deberi defunctis natura dictauit, vel in signum beneuolentiæ, & gratitudinis viuorum in mortuos; vel in propriæ iacturæ consolationem, & acerbi doloris leuamentum: vel in exemplum & excitationem virtutis in posteris. Laudata enim virtus, sicut in iis crescit qui laudantur: ita & in iis, qui alienis laudationibus intersunt, vel quoquomodo in earum cognitionem deueniunt; præsertim si præclaris quibusdam naturæ, gratiæ, doctrinæve præsidiis ad virtutem & veram gloriam sunt instructi. Illam porro imprecationem, siue execrationem in montes Gelboë, ne in eos vel ros, vel pluuia descenderet; neque vt vlli agri fertiles illic essent, quales sunt agri primitiarum, qui primos fructus ferunt dicatos primitiis, à Deo auditam fuisse, & ad vltima vsque secula valuisse, docet itinerarium Beniamini, quod anno Christi 1173. scriptum traditur, in quo ita scriptum est. *Illinc*, scilicet ab vrbe Sichem, quæ sita est inter montes Gebal & Garizim, *leucis quatuor Gilboagh mons est, quem Christiani Gelboë montem vocant, solo sterilissimo & aridissimo.* Hæc ille, post annos ab hac nænia edita 2247. Nec apparet solum ab eo tempore, his 447. annis fertilius euasisse, quod testatur etiam Breidembachius: quale autem prius fuerit, non liquet.

CLXXXIV. Encomium funebre, seu nænia.

LAVDAVIT Saulem & Ionathan Dauid, & habuit vterque pleraque, quæ iure meritóque laudarentur: Sed funestissimus Saulis finis, imo & magna vitæ ac regni pars, totam eius commendationem corrupit: adeo vt omnes illius laudes criminibus, & omnis generis malefactis obruantur. Verè laude ac prædicatione dignus Ionathas, princeps gloriosissimus, primogenitus regis, imperio populi Dei, si parentis peccata sinerent, destinatus. Nam si laudari à laudato viro gloriosum est, certe diligi à sancto & Deo dilecto viro. qualis erat Dauid, maximum est virtutis, grauissimumque testimonium. Neque sane mirum Dauidem inter & Ionathan eximiam coaluisse amicitiam, eam multiplex inter vtrumque diuinorum donorum similitudo copulauit; quam hic perpaucis indicari non erit opinor lectori, virorum illustrium amanti, ingratum.

CLXXXV. Laus Saulis, & Ionathæ.

IONATHAS decorus erat & amabilis nimis, & specie imperio digna. [d] Dauid quoque pulcher aspectu, decoráque facie. [e] Ionathas eximia fortitudine vir. *A sanguine* quippe *interfectorum, & adipe fortium sagitta Ionathæ nunquam rediit retrorsum.* validis enim vibrata lacertis scuta perfodiebat, thoraces perrumpebat, adipem, sanguinem, intima viscera scrutabatur. Deniq. *Saul & Ionathas aquilis velociores*, ad

[d] 2. Reg. 1. 26.
[e] 1. Reg. 16. 12.

CLXXXVI. Ionathæ & Dauidis similitudo, forma, & fortitudine.

inuadendũ hostem, *leonibus fortiores*; ad debellandum. Sed suspectum sit forsitan amici testimonium: carmini quoque, si placet, aliquid datum fuerit, nonne clarissimum, ac vere prodigiosum fortitudinis argumentum præbuit Ionathas, [a] quãdo vnico armigero suo comite armatam aciem, manibus pedibusque perreptans adiit, nihil veritus ne aduersis hastarum ictibus deuolueretur in præceps, & audaciæ miraculo obstupefactos inuasit, statimque exercitum vniuersum terrore, cæde, confusione compleuit. Dauid leonum prius & vrsorum victor, malleus postmodum Philisthæorum futurus, magnifice in Goliatho gigante, atque animose prælusit, quem terrorem populi vniuersi ludibundus deiecit, suoque ipsius gladio capite truncauit. Et sicut gloriosissima illa Ionathæ victoria, qua salutem magnam omnium confessione pepererat Israël, magno eius vitæ discrimine terminata est. Ita & hic tam eximius Dauidis triumphus, qui regi, & populo vniuerso gloriam, lætitiam, securitatem attulerat, ipsi perpetuum mortis discrimen inuexit.

a 1. Reg. 14.

CLXXXVII. *Mansuetudinis.*

INCOMPARABILIS quidem est mansuetudo Dauidis erga illum, qui omnes animi corporisque neruos intendebat, vt eum quoquo modo perdere posset. Neque tamen ei perperam conferri potest mitissimus Ionathas, qui ex hoste teterrimo & infensissimo victoriam nobilissimam reuehens, mille dignus palmis & coronis, tanquam agnus ad occisionem adductus obmutuit, & audiit sine querela fulminantem patrem. *Hæc faciat mihi Deus, & hoc addat, quia morte morieris Ionatha.* Dauid promptissimus ad mortifera Saulis imperia, contra Philisthæos, aliosve hostes populi Dei decertans gloriam & prædas, pro morte aut dedecore referebat. Ionathas ad patris præceptum venit in Gelboë, & eum ad indubitatum ruentem exitium secutus, cum iisdem Philisthæis fortissime pugnans, factusque obediens vsque ad mortem, infelices cautes proprio cruore fœcundans gloriosa morte defunctus est.

Obedientiæ.

CLXXXVIII. *Fides in amicitia.*

IONATHAS & Dauid, ille regis filius, iste gener; & vterque regno Israëlitarum, alter successione legitima, alter diuina electione destinatus; vterque amicitiæ cultor fidelissimus, atque constantissimus in prosperis & aduersis, vterque vtriusque amicitia dignissimus, vterque animi demissione eximie commendabilis fuit. Ionathas primogenitus regis, princeps omnibus numeris absolutissimus, homini exuli & fugitiuo, & rerum omnium egenti, regno sponte cedit, diuinæ prouidentiæ quamuis duræ dispositioni, per quam placide acquiescens. Dauid a Deo electus & vnctus in regem, quem populus omnis in oculis ferret, cuius omnes mansuetudinem, ac suauitatem morum exoscularentur, cuius æqui atque iniqui sapientiam, fœlicitatem, fortitudinem, constantiam admirarentur: cuius in principem sibi infensissimum reuerentiam atque indulgentiam, elinques atque attoniti obstupescerent. Hic ipse tamen Dauid, [b] *Quem persequeris*, inquit ipse de se, *Rex Israel, quam persequeris, canem mortuum, & pulicem vnum.*

Demissionis animi.

b 1. Reg. 24. 15.

CLXXXIX. *Iustitiæ. beneuolentiæ.*

IONATHAS pro iustitia & innocentia Dauidis propugnator acerrimus, etiam indignationem paternam, verborum probra, & mortis discrimen non dubitauit incurrere. [c] Dauid ne iustitiam violaret, & obseruantiam aduersus principem suum, ipsos propemodum annos decem variis ærumnis conflictatus, centies in apertum mortis discrimen incurrit. Quid ergo mirum si Dauidem Ionathas, & Ionathan Dauid, vterque vtriq. simillimum, & quasi geminum, vterque vtrumque virtutibus ornatissimum, & gratiæ naturæque donis locupletissimum, intimo ac flagrantissimo amore prosequeretur, cum ad eandem flammam nutriendam, vna eademque vitæ ratio, & exercitatio armorum accederet, & mutuus ille sensus, quo se alter ab altero vehementer diligi sentiebat, vt vere dicere vterque posset, vtriuis eorum præsens calamitas contigisset. *Doleo super te frater mi Ionatha*, vel Dauid *decore nimis, & amabilis super amorem mulierum. Sicut mater vnicum amat filium, ita ego te diligebam.*

c 1. Reg. 20.

CXC. *Dauidis amor in Ionatham.*

AMOREM mulierum interpretatur Chaldeus paraphrastes Dauidis amorem in duas vxores suas, Achinoam & Abigailem. Accipi autem potest vniuerse, tam de amore quo viri solent amare mulieres, quam de eo quo mulieres, quarum affectus sunt admodum violenti, aut viros suos, aut filios prosequuntur. Illa porro similitudo matris amantis filium, non est in hebræo, græcóve textu, aut chaldæa

paraphrasi, eaque verba ex interlineari glossa in textum irrepsisse existimat Abulis. [a] Quia tamen in emendatis bibliis retenta sunt, ab Hieronymo interprete Deo inspirante addita esse credendum est, vt hic amor mulierum explicaretur, quæ cum alioqui impotenter ament, eum amorem præcipue erga vnigenitos ostendunt; quem tamen à suo erga Ionathan superari affirmat Dauid. Et de Ionatha quidem hactenus: cuius laudi illud abunde sufficere videatur, quod sanctissimo & laudatissimo Dauidi simillimus & charissimus fuit; & proinde illi quoque, cuius Dauid admodum expressa ac viuida imago fuit, qui est Christus Dominus.

[a] Vide Pined. lib. de Salom. c. 11. n. 1 & Abul. in fine pr. cap. 1. 2.

CXCI. *Miphiboseth claudus efficitur.*

Hoc ipso tempore, quo Saulis familia incomparabili calamitate afflicta in acie ac prostrata est; domi etiam non leue malorum incrementum accepit. [b] Ionathæ siquidem filius ætate quinquennis [c] nomine Miphiboseth per nutricis imprudentem festinationem debilis pedibus effectus est. Cum enim pene exanimis cursu & trepidatione nuncius, in Gabaa ciuitate Saulis, vbi regia, vt videtur, familia, in aula studiosius alebatur, vulgasset Saulem, & Ionathan cum duobus fratribus, cum domesticis regis, & vniuerso propemodum exercitu, in montibus Gelboë, luctuosissimo interitu cecidisse: verita mulier ne vtentes victoria Philisthæi in Gabaa properarent, totam Saulis posteritatem deleturi, infantem sibi commissum neci, vt putabat imminenti ereptura, festinans rapuit in tutum aliquem ac munitum locum concedens; sed dum incautius festinaret vt fugeret, cum puerulo cecidit, qui ex casu luxatis vel conquassatis cruribus, claudus in reliquam vitam effectus est.

[b] 2 Reg. 4. v. 4. [c] supra Saulis 14. nu. 6.

DECIMVS BELLI DIES.

CXCII. *Dauid consulit Dominum super migratione sua.*

NOTEMVS & hunc postremo decimum ab inito bello diem, in quo Dauid Dominum de sua ex Siceleg migratione consuluit, ait enim Abulensis [d] Dauidem post istum planctum immediatè recessisse in terram Israël. Dauid ergo qui nihil inconsulto Numine attentabat, quique experientia ipsa didicerat, quam vere illud caneret. *Dominus regit me & nihil mihi deerit, in loco pascuæ, ibi me collocauit*, perfunctus lamentationis officio, interim dum ieiunatur ad vesperam, consuluit Dominum, num de Siceleg ad aliquam de ciuitatibus Iuda deberet ascendere; ad ineundam scilicet adeundi regni viam, ope tribus Iudæ, quam sibi fauturam non sine causa sperabat, vt qui ad eam pertineret; & ipsa Dauidis regnum sibi gloriosum duceret, plurimosque ex eadem tribu secum haberet socios. *Et ait Dominus ad eum*; (& quidem per pontificem Abiatharem, quem secum quintum iam annum habebat, cum ephod pontificio, quod confirmat Abulensis, [e] etsi Iosephus per prophetam malit.) *Ascende, & dixit Dauid, quo ascendam? & dixit Dominus in Hebron.*

[d] q. 15 in c. 1. 2. Reg & q. 1. in c. 2. [e] 2. Reg. c. 2. q. 2.

CXCIII. *Hebron cur electa regni sedes.*

Eam vrbem elegit Dominus, vt ait Theodoretus, [f] propterea quod patriarchæ in illa ciuitate & viui habitarint, & mortui fuerint sepulti. Et quia tum metropolis erat tribus Iudæ, ad quam Dauid pertinebat, Ierusalem enim magna ex parte tenebant Iebusæi; & nominatim arcem Sion, quæ postea dicta est ciuitas Dauid, ideoque plures ibi fautores atque amicos, quam alibi inuenturus erat. Sed erat quoque hæc tribus omnium potentissima, & ad regni domicilium & caput à Deo destinata, & à patriarcha Iacobo ante annos triginta quatuor supra sexcentos. [g] Inde autem conijci potest Dauidem multos habuisse in tribu Iuda studiosos sui, atque fautores, quod hoc ipso tempore tam multos habuerit ad quos munera destinaret. Quamuis autem Ziphæi, & si qui forte alij, animo in Dauidem inimico fuisse videantur, cumque in Saulis manus tradere voluerint, id tamen ab iis tentatum non vllo in Dauidem odio, sed regiæ gratiæ colligendæ causa, deinde metu proprio exstimulante, existimandum est.

[f] q. 8. in 2. Reg. [g] an. m. 2345.

CXCIV. *Dauid migrat in Hebron.*

ASCENDIT ergo *Dauid, & duæ vxores eius, Achinoam Iezraelitis, & Abigail vxor* quondam *Nabalis Carmeli; sed & viros, qui erant cum eo duxit Dauid, singulos cum domo & familia sua, & manserunt in oppidis Hebron*, quæ scilicet ex ea tanquam metropoli dependebant. Nec tamen existimandum est Dauidem ita deseruisse

Siceleg, vt Achis Gethæorum regis liberalitatem repudiarit, eique id hospitium renunciarit; cum enim ea deinceps in potestate regum Iuda permanserit, credibile est Dauidem aliquod in ea præsidium reliquisse, atque ita Hebronem immigrasse, [a] vt non eriperet sacerdotibus vrbis dominium, sed habitationem vt ciuis, cum bona eorum venia, acciperet. Plerique enim laici, & varii opifices in sacerdotum vrbibus habitabant, & nominatim qui ad eas cædis causa confugiebant. Nullos porro liberos adhuc alterutra ex vxore habebat Dauid; ei quippe natus est primogenitus in Hebron, vt ex cap. sequenti constat.[b]

[a] Abul. q 3. in c. 2.

[b] c. 3. v. 2. & 1. Para. c. 3. v. 1.

CXCV. *Ibi consilia de rege agitantur.*

Venervntqve *viri Iuda, & vnxerunt ibi Dauid, vt regnaret super domum Iuda.* Admodum breuis est & præcisa ista Scripturæ narratio: consilia enim gerendæ rei tantæ, causas, occasionesque prætermittit, nobisque ex probabilitate, considerato præsenti Hebraicæ Reipub. statu, inquirendas reliquit. Nimirum Hebrone primum ciuitate metropoli seniores inter se consilia priuatis colloquiis agitant, quæruntque quid hoc rerum statu faciendum videatur. Aiunt totam Rempublicam morte Saulis & filiorum eius, multorumque fortissimorum virorum clade vehementer turbatam, in tribum Iuda, quæ sit eius propugnaculum, oculos coniecisse, tribum autem Iuda in Hebronæos intueri, in iis spem præsidiumque collocare, nec par esse amantes patriæ, seorsum sibi quemque consilia capere potius, quam in commune conferre. Adesse nunc Dauidem cum non exigua fortissimorum virorum manu, adesse quoq; Pontificem Abiatharem cum ornatu sacerdotali, qui Dominum consulere possit. Rempublicam capite truncatam stare non posse; necessarium primo quoque tempore principem, qui vniuersos contra Philisthæorum audaciam, vim, seruitutem tuetur.

CXCVI. *Pontifex fit author populo creandi Dauidem.*

Haec cum plerisque seorsim visa essent, & in maiore frequentia diiudicanda conferentur, plurimi Abiatharem, cuius erat summa in sacerdotali ciuitate potestas, atque authoritas adeunt, orantque vt pro sua in publicam rem pietate, ac priuata sapientia, & præcipua familiaritate cum Deo, periclitanti populo Dei consilio, auxilioque adesse velit. Ille autem nihil cunctatus. An nescitis inquit constitutum à Deo Dauidem regem populi sui? eundem à Samuele, viuo adhuc Saule, Dei iussu in medio fratrum suorum inunctum fuisse in principem Israelitarum. *Electum à Deo.* Id ille idem Propheta Sauli neque semel neque obscure testificatus est. [c] Quin eius nuper in Endor hæc fuit oratio [d] *Faciet tibi Dominus sicut locutus est in manu mea, & scindet regnum tuum de manu tua, & dabit illud proximo tuo Dauid.* Sciebat hoc Saul ipse, & in multorum millium corona Dauidem alloquens dicebat, *Certissime scio quod regnaturus scis, & habiturus in manu tua regnum Israel.* [e] Idem sciebat ac profitebatur Ionathas, & se Dauidi secundum in regno esse cupiebat. [f] Itaque videri rem non deliberationis esse, sed executionis; nec quicquam inueniri posse, quod tantæ authoritatis prærogatiuæ præferendum esse videatur.

[c] 1. Reg. 11. 14. c 15. v. 28.

[d] c. 28. 17.

[e] c. 24. 21

[f] c. 23. 17

CXCVII. *Et regno dignissimum.*

Neqve vero timendum esse ne Sauli fiat iniuria, nisi qui in eius familia reliquus est Isbaal, regno inauguretur. Non enim aut lege cautum, aut fœdere constitutum, aut consuetudine firmatum, vt regnum populi Dei successione deferatur. Id electione diuina accepit Saul, accipiat & Dauid; In cuius electionem, vt nullum esset diuinum suffragium; minime dubitandum est Tribum Iuda, cui regnum iam ante sexcentos annos destinatum est, ab authore gentis nostræ Iacobo Patriarcha, eligere sibi posse regem, eique supremam in se potestatem cõmuni suffragio conferre. Atque vtinam postrema hæc clades multos nobis viros reliquisset, in quorum optione nutare posset electio. Nunc autem circumferte oculos in omnes tribus atque ciuitates, & videte num quem inuenire valeatis qui Dauidi sapientia, ac rerum gerendarum prudentia, qui communi omnium beneuolentia, qui rerum gestarum gloria, qui vitæ innocentia, qui felicitate bellorum, qui morum suauitate cum Dauide certare possit.

CXCVIII. *Deposcitur à populo.*

Incalvit ad hanc orationem Iudæorum animus, communisque insonuit clamor deposcentium Dauidem regem. Euocatumque vniuersi rogarunt, vt quoniam ipsis abunde constaret, ipsum in principem populi a Deo electum esse, & demortuo regi antiquo iam suffragio suffectum, ne eam recusaret prouinciam,

ad

ad quam illi deferendam, primarii quique viri de tribu Iuda, vno ore, vnaque sententia consentirent; sperare se aiunt reliquas tribus de quarum pene singulis non paucos habeat viros egregios iam sibi suffragantes, Iudaicæ prærogatiuam facile secuturas, quoniam hoc rerum statu integrum non sit populi vniuersi consilium cogere: & primo quoque tempore in imperio statuendus sit, is cuius virtute ac sapientia, ad ruinam pene præcipitans publica res firmata consistat. Proindeque orare ne communibus totius populi desideriis votisque desit, ne alienissimo tempore laboranti patriæ defuisse, ac diuinæ voluntati obstitisse videatur.

Hic Dauid ingemiscens, intelligere se ait quantum sibi ponderis, diuinis humanisque suffragiis imponatur, cui ferendo angelici humeri pares esse non possint. Quoniam tamen diuino imperio resisti non potest, [a] *quis enim restitit ei, & pacem non habuit?* eius nobis mandatis aut voluntate aut necessitate obsequendum est, ne in tristissimum Saulis iudicium incidamus. Etsi quando resistendum fuit, tunc demum omni opera studioque resistendum fuit, cum euocatus è pascuis adolescentulus tum, & contemptus in medio fratrum in parentis oculis, rei nouitate atque insolentia attonitus, magis passus sum vngi à Propheta, quam in vnctionem consensi: ignarus quanti ex eo fonte ærumnarum fluctus, ac periculorum in animum meum essent inundaturi. Quando ergo iacta pridem est alea, & sperandum est eum qui onus imposuit, id mecum subleuaturum, vosque omnes, promptissima obsequendi voluntate, imperandi pericula & molestias leuiores esse facturos; Agite quod lubet, & regem quoniam ita vultis habete Dauidem.

CXCIX. *Acquiescit Dauid.*

a Iob. 9. 4

Tvm demum ingeminatum est illud *viuat rex*, oleoque sancto inunctus est, siue ministerio Pontificis, cuius id erat munus, siue Gadi, aut cuiuspiam alterius Prophetæ manu. Nam Salomon [b] per manus Sadochi Pontificis, & Nathan Prophetæ inunctus. Vnctum etiam fuisse habent hebræa volumina, græca, chaldæa, latinaque: & plerique omnes qui Dauidem ter vnctum memorant, in quibus Lyranus, [c] Abulensis, [d] Caietanus, Dionysius, Genebrardus. *Hebron*, inquit Sulpitius Seuerus, *Iudææ oppidum petiit, ibi rursum regali vnguento illitus rex appellatus est.* Iosephus tamen hanc vnctionem premit silentio. *Moxque tota tribus*, inquit, *ad eum locum confluens, regem cum communi suffragio declarauit*; & mox cum iterum fieret in textu istius vnctionis mentio, Iosephus eam in salutationem mutauit, *simulque nunciarent*, inquit, *quod Iudæ tribus regem se consalutasset.* Theodoretus [e] autem Iosephum vt solet secutus, vnctionem hoc loco pro electione positam putat, eoquod iam antea à Samuele Propheta fuisset inunctus; Sed quidni secundo vngeretur, sicut & Saul, cum prior illa secreta, & quasi furtiua, coram paucis arbitris facta fuisset. Illa initiaret ad regnum, hæc in regni possessionem mitteret. Illa vniuersæ totius regni hæredem fore diceret, hæc in vnam tribum imperium daret. De huius autem celebritatis ceremoniis in Saulis inauguratione actum est, [f] simillima quippe sunt omnia, vt nihil sit necesse iterare.

CC. *Et inungitur.*

Quibusdā aliter visū.

b 3. Reg. 1.
c ide an.
d Sauli n. 79. hic & in 1. 26.
q. 5. & seqq. in c.
e q 8. in 2. Reg.
f an eius n. 14 & seq. & n. 55

His rite peractis, nunciatum est Dauidi regi Iabesitas sepultura donasse Saulem, ac filios eius, *Et nunciatum est Dauid*, ait Scriptura *quod viri Iabes Galaad sepelissent Saul*. Breui compendio tangit historiam, quæ habetur in primo libro Samuelis [g] de raptis cadaueribus Saulis, ac filiorum eius, è muro Bethsan, contempta Philisthæorum victoria, vrbisque militari præsidio; de honorifica sepultura, additóque septem dierum ieiunio. Hic autem solius Saulis fit mentio, quia totum hoc beneficium Saulis causa fiebat, & in Saulem redundabat. *Misit ergo Dauid nuncios ad viros Iabes Galaad, dixitque ad eos. Benedicti vos Domino*, quod est eis bonorum omnium abundantiam diuinitus optare, *qui fecistis misericordiam hanc cum Domino vestro Saul, & sepelistis eum. Et nunc retribuet vobis quidem Dominus misericordiam & veritatem*, id est, iustam copiosámque mercedem, iuxta, supraque merita. *Sed & ego reddam gratiam, eo quod fecistis verbum istud. Confortentur manus vestræ & estote filij fortitudinis*, neque amisso rege abiiciatis animos, quasi præsidio, quod à legitimo principe speratur, destituti. *Licet enim mortuus sit Dominus vester*

CCI. *Iabesitarū in Saulem misericordia.*

g 31. 8.

Et Dauidis ad eos legatio.

Saul, tamen me vnxit domus Iuda in regem sibi.

CCII. *Quibus de causis suscepta.* 1. LEGATIO hæc sapienter admodum, vtiliterque suscepta est. Primum ad commendationem virtutis incolarum Iabes, vt ea laudata cresceret, & in plures imitatores propagaretur. Deinde ad ostendendum Dauidis erga Saulem animum minime hostilem, vt qui impensum in eum beneficium, suum beneficium ducat, & reddendæ gratiæ se obnoxium agnoscat, ac spondeat redditurum. 2. Quomodo autem inimico animo esset in mortuum, qui in viuum, & in eius ruinam semper intentum tam mitis fuit? Non est hæc nobilissimi Dauidis ira, sed tyranni alicuius.

[a] *At lupus, & turpes instant morientibus vrsi*
Et quacumque minor nobilitate fera est. — a Ouid.

IGNAVORVM, & fugacium leporum est mortui leonis barbam vellere. 3. *Eos sibi conciliat Dauid.* Postremo quia sciebat totum Israëlitarum regnum sibi diuinitus destinatum, Iabesitas qui trans Iordanem habitabant, erantque inter cæteros fortitudinis laude clarissimi, vt hic scriptura significat, & supra ex Iosepho retulimus: [b] eorumque exemplum non parum ponderis habiturum videbatur ad reliquorum animos erga se inflectendos, Iabesitas inquam sibi amice conciliare voluit, vt suauius diuinum decretum executioni mandaretur. Ideóque non solum eis bene precatur, dignosque iudicat quibus Dominus ipse benignè faciat: sed se quoque memorem fore tam sancti operis pollicetur. Addit quoque se non solum electum, sed vnctum etiam in regem, à maxima omnium & nobilissima tribu; ne scilicet eos pigeat tale exemplum sequi. — b n.161. l.6.ant.c. vlt.

CCIII. *Abner parum æquus in Dauidem, & cur.* ET res in procliui esse videbatur, nisi qui viuo Saule fuerat princeps militiæ, Abner obstitisset; qui schismati in Hebræo populo initium dedit. 1. Siue enim existimauit non pari se fore apud Dauidem potestate, qui suos imprimis haberet secum ex tribu Iuda cognatos & commilitones: 2. siue alienio re erat in eum animo, ex quadam inuidia ab eo tempore, quo posuerat Dauidem Saul super viros belli, [c] videratque acceptum in oculis vniuersi populi: 3. siue oderat ob acrem & publicam male custoditi regis reprehensionem [d]: 4. siue constanti in defunctum regem fide, & in eius familiam amore, cui imperium conseruatum voluit, mouebatur; siue alia quapiam ex causa adductus fuit *Dat initiũ schismati.* Isbosethum regem constituit, Deo rebus aduersis Dauidis virtutem perpetuo exercente. Hanc porro Isbosethi regis creationem statim à morte Saulis factam fuisse, testatur Iosephus. [e] Ait enim, cum primum agnouit Abner, cecidisse regem cum filiis, propere tulisse Isbosethum, & periculo ereptum constituisse regem in Mahanaim trans Iordanem. Et celeritatem res exigebat, cum constaret principi militiæ, pronos esse omnium animos in Dauidem. — c 1.Reg. 18.5. d 1.Reg.26. 16. e l.7.ant.c. 1.

CCIV. *An creatus rex tardius.* CAIETANVS tamen [f] existimat non statim à morte Saulis Isbosethum factum fuisse regem. Idque probat ex eo quod Abner dixit senioribus Israël, [g] *Tam heri quam nudius tertius quærebatis Dauid, vt regnaret super vos.* Id autem factum ait mortuo Saule, excitata dissentione in regno; aliis, præsertim senioribus, optantibus regem Dauidem, electum à tribu Iuda: aliis regnum in tribu Beniamin, & familia Saulis conseruare cupientibus. Addit præterea, fortasse Abnerem ad regnum aspirasse; quod cum videret se assequi non posse, operam dedisse vt Isbosethus rex fieret. *An potius hoc ipso tempore.* Nihilominus certior nobis videtur chronologia quam sequimur. Nec verba illius loci arguunt seniores istos Israëlis desiderasse Dauidem regem, antequam crearetur Isbosethus, sed etiam post eum creatum indicasse, quonam animis propenderent. Præsertim cum viderent eximias Dauidis ad regnandum dotes; Isbosethum autem experirentur bello parum idoneum, ideóque minus habilem ad defendendum populum à Philisthæis. Adde quod non habet Caietanus in quem annum referat initium regni Isbosethi. Denique chronologia Hebræorum ait quinque annis vacasse regnum Israël, vtique continentibus; alioqui bis vacasse dicendum esset. Ex quo plane consequens est regnum Isbosethi non fuisse dilatum. — f in c.5.huius lib. g 2 Reg 3. 17.

CCV. *Nomen Isbosethi.*

NONNVLLA porro est in huius noui regis nomine dissentio, quam alio quoque loco attigimus. Quem enim Isbosethum Scriptura vocat hoc loco [a], eum Sulpitius Seuerus Isbaalem, Theodoretus Miphibosethum, [b] sumpto vtique filio Ionathæ, pro filio Saulis, vocauit, atque ab aliis interpretibus Isbaalem dici; in quibus sunt Hebræi cum Genebrardo. Imo Scriptura ipsa. [c] Nam in 1. Paralip. quartus filius Saulis dicitur Esbaal iuxta Hebræos, pro quo Septuag. habent Isbaal. Videtur autem proprium nomen eius fuisse Isbaal, quasi dicas vir dominans, qui tamen contemptim dictus sit Isboseth, id est vir confusionis. Sic filius Ionathæ primum dictus fuisse videtur Meribaal, [d] id est impugnatio Idoli Baal, vel dominantis. Deinde vero mortuo patre claudus effectus dictus videtur contemptim Miphiboseth, id est oris ignominia vel confusio.

a 2. Reg. 2. 8. 10.
b q. 8. in l. 2.
c c. 8. 33. c. 9. 39.
d 1. Para. 8 34.

CCVI. *Ope Abneris fit rex.*

QVOMODO vero suscitatum sit in populo regnum Israëlis, ab Abnere militiæ principe, Scriptura sic narrat. *Abner autem filius Ner, princeps exercitus Saul, tulit Isboseth filium Saul, & circumduxit eum per castra, regemque constituit super Galaad.* In quibus erant Iabesseni: veritus fortasse ne hi ad Dauidem deficerent; à quo scire potuit legatione fuisse tentatos; in quibus aut retinendis, aut amittendis non leue duxit esse momentum ad summam rei. Constituit etiam eum regem super Gessuri. Hebraice Assuri, teste Hieron. in tradit. quod ipse explicat tribum Asser, Sept. & Chaldæo minimè repugnantibus. Dici etiam potest in regione Gessuri, quæ regem habebat Tholmai, [e] qui postea Dauidis socer fuit, aliquam terræ illius partem ad Israëlitas, & nominatim ad tribum Manasse pertinuisse: aut vniuersè iuri Hebræorum subiacuisse; vt solent plerique dynastæ in regno supremo principi parere; [f] caue autem putes eandem esse Gessuri, cum ea in quam Dauid nuper populabundus excurrebat. Qua de re supra dictum est. [g]

e 2. Reg. 3. v 3.
f vide Abul. q. 11.
g supra n. 16.

CCVII. *Quibus regionibus præfuerit.*

REGEM quoque fecit super Iezraël, id est tribum Issachar, in quorum sorte latissima erat vallis Iezraël, habens à Septentrione montes Hermon, & à meridie montes Gelboë, iuxta topographiã Adrichomij. Denique super tribum Beniamin, & Ephraim, & reliquum Israëlem. Nec mirum fuit Beniamitas nomen dedisse filio Saulis, qui in eorum tribum regiam dignitatem inuexerat. Sed quid est quod per castra dicitur circumduxisse? D. Hieron. in tradit. Castrorum nomine oppidum trans Iordanem intelligit vocabulo Mahanaim, ab ipso Iacobo patriarcha celebratum, [h] quod interpretatur Castra, vbi primum Isboseth constitutus sit rex. Consentit Abulensis, [i] putat tamen probabilius, & Torniello probauit, nomine castrorum intelligi multitudinem exercitus congregati ad constituendum regem. Sed hi metu Philisthæorum hoc tempore dispersi erant, cuius rei signum haud obscurum est, quod per varia loca Isbosethus circumductus est. Eadem est Iosephi sententia. 17 Regia item biblia, sicut & vulgata latina, Pagninus & Theodotion, proprium vrbis vocabulum, quasi appellatiuum verterunt. Adde Theodoretum [k] *Abner*, inquit, *creauit regem Miphiboseth.* Imo Isboseth, filium Saulis, quem alij interpretes vocant Isbaal, *& relictis Rama & Gabaon Saulis habitaculis*; scribendum Gabaa, non enim habitauit in Gabaon, nec vna eademque est: sed pergit, *transmisit Iordanem, & quæ vocabatur Castra, ciuitatem effecit regiam.* Hæc ipse: fuit autem in tribu Gad, vt ait Hieron. in locis, separata Leuitis in Galaaditide.

Manaim, siue Castra.

h Genes. ca. 32. 1.
i q. 10.
17. χ. παρεμβο-λῶν.
k q. 8.
in græco est γαβαώ. τὰς καλυμμένας περιμβολάς.

CCVIII. *Quandiu regnarit.*

MINIME autem leuis est dubitatio de diuturnitate regni Isbosethi, eoque grauior quo apertius definita videtur à Scriptura periodus regni eius. *Quadraginta annorum erat*, inquit, *Isboseth filius Saul cum regnare cœpisset super Israël*, regnare quippe cœpit statim à patre mortuo, & natus fuerat anno primo, quo Samuel Hebræorum Rempublicam gubernare cœpit: perspicuum id quidem. Hoc autem perobscurum, *& duobus annis regnauit.* At videtur tandiu regnasse super Israël, quandiu Dauid regnauit in Hebron, id est 7. annis cum dimidio. Nam statim eo mortuo venerunt filij Israël ad Dauidem, & constituerunt eum regem super vniuersas tribus Israëlis; vt series ipsa sacræ narrationis exigit. Capite enim 4. explicata morte & sepultura Isbosethi, statim capite quinto subditur legatio Israëlitarum ad Dauidem. Neque vero probabile est illud quinquennium, quo Chronicon Hebræorum vacasse ait regnum Israëlis. Quomodo enim hoc tempore, in quo Philisthæi victores Hebræis imminebant, maxima populi pars sine duce ac

capite totum quinquennium, & eo amplius vixisset? Præsertim Dauide iam dudum imperium in nobilissimam populi partem tenente; Dauide viro fortissimo, diuinitus electo; & à multis iam annis omni populo vehementer dilecto?

CCIX. *Videri 7. annis cum dimidio.*

DICENDVM itaque videtur Isbosethum filium Saulis, Dauidis æmulum septem annis cum dimidio super Israëlem regnasse. Ita sensit Abulensis in hunc locum, [a] & alibi sæpius. Hebræi quidam ante ipsum, quos sequitur Genebr. l. 1. Chron. initio regni Dauidis, Serarius in c. 2. 2. Reg. Torniellus an. mundi 2980. n. 3. & quicunque annos scripturæ accuratius expenderunt; quibus adde Heluicum & Capellum sectarios. Idque confirmatur ex eo, quod initio capitis tertij dicitur, factam fuisse longam concertationem inter domum Saul, & domum Dauid. Nimirum domum Saulis sustentabat Isboseth ope Abneris; nec longa bellorum concertatio de biennio satis commodè dici videtur.

CCX. *Nec repugnare Scripturam.*

NEQVE obstat chronologiæ nostræ, quod Scriptura duobus annis Isbosethum regnasse ait, quod plerosque scriptores reliquit ambiguos, & impediuit ne annos regni Isbosethi definire auderent, vt Iosephum, Gordonum, Adrichomium, Emanuelem Sa, & alios: nonnulli etiam nullam plane ipsius in chronologia rationem habuerunt, quod series annorum satis in Dauide consisteret: non obstant inquam duo illi anni Isbosetho assignati; non enim ait duobus illum annis regnasse duntaxat, sed regnasse duobus annis, antequam scilicet bella inter vtramque domum exorirentur, vt interpretatur Tostatus; [b] affertque simile de Saule, qui itidem regnasse dicitur duobus annis, quem tamen certo constat longe diutius regnasse, cum S. Paulus ei 40. annos attribuat. Sed nimirum duos illos annos sanctè, innocentérque traduxit, vt ex S. Hieronymo supra explicauimus, [c] reliquos non item. Primum porro Isbosethi inchoare potuimus, ab hoc statim tempore quo creatus est. Sed annos principum à dimidio annorum inchoare non solemus. Regni quoque Dauidis annos ad sextum mensem distulimus, vt ipsius 40. anni integri essent, vt ante diximus. [d] Ponitur autem hoc regnum quasi illegitimum, sicut & regnum Israël post Salomonem, cum regni Iuda præcipua ratio habeatur.

CCXI. *Qualis fuerit Isbosethus.*

SVNT qui existiment hunc Saulis filium minime generosum fuisse, aut bellicosum; ideoque domi delitescentem, in bello cum patre & fratribus non fuisse; idque suspicari non absurde licet ex cap. seq. [e] vbi acerbè eum verbis Abner exagitat; nec tamen præ timore mutire audet aduersus eum. Iosephus tamen eum cum patre in castris fuisse putat; vereor vt satis consultè, & à militiæ principe periculo ereptum. Sic enim ait. *Interea Saulis copiarum præfectus Abenerus filius Neri, vir strenuus, & ad magnas res obeundas natus, quamprimum cognouit cecidisse regem, & Ionathan, aliosque duos eius filios, prosperè in castra delatus;* aberat ergo, vel aufugerat princeps militiæ, quis hoc credat? sed pergit, *reliquum ex omnibus filijs Isbosthum*, sic enim vocat secutus Septuag. *periculo eripit & superato vna cum illo Iordane, totius populi regem eum constitu t.* Sed tribum Iuda nunquam habuit sibi obsequentem, quæ sibi Dauidem delegerat, atque vnxerat regem. 18.

[a] q. 12 in c. 2. & q. 1. & 5 in ca 5. 2. Reg. & q. 11 & 13. in ca. 9. 1. 1. Reg.

[b] q. 1. in c. 5. 2 Reg. ca. 13.

[c] an Saul. 3 nu. 1.

[d] hoc anno n. 167.

[e] 2. Reg. 3. 8. 11.

ἐπιτυχὼν εἰς τὴν παρεμβολήν.

18. ex.

SCHOLIA IN 18. ET VLTIMVM SAVLIS ANNVM.

1. N.XII. E Sectariis Lutherus in versione sua, Codomanus, Capellus, & ministri Caluiniani, in versione sua gallica bibliorũ anni 1588. licet in margine addiderint, quasi diuersam lectionem, *quatre mois & quelques iours*.

2. N.XVI. *Ex eo loco*, inquit Iosephus, Siceleg videlicet, *clancularijs excursionibus Palæstinæ gentis vicinos sibi Sarritas, & Amalecitas infestabat, magnas iumentorum & camelorum prædas abigens*. Existimo legendum Suritas, à nomine deserti Sur, cuius meminit scriptura, eoque nomine à Iosepho comprehendi Gessuritas, & Gerzæos, quorum nulla hoc loco apud ipsum mentio.

3. N.XVI. *Machati* ait Hieron. in locis hebraicis, *vrbs Amorrhæorum super Iordanem, iuxta montem Hermon, de qua exterminare non valuerunt filij Israël Machathæum*. Quæ consentanea sunt Scripturæ Deuter. 3. 14. Iosue c. 12. 5. & c. 13. 13. vbi dicitur, *noluerúntque disperdere filij Israël Gessuri, & Machati, & habitauerunt in medio Israël, vsque in præsentem diem*. Vt mirũ sit Abulensem, q. 16. in c. 27. scripsisse Gerzi & Machati nomine tãtum differre, cum isti, scriptura teste in medio Israëlitarum habitarent, Gerzei longe extra terminos eorum; Machathæi trans Iordanem ad orientem, Gerzei cis Iordanem ad meridiem. Nec omnino fieri potuerit, vt prędas egerit apud Gessuri & Machati Dauid, quin prædas abegerit pene per totam latitudinem terræ Israël, quod nunquam ausus fuisset, ne in Saulis manus inter eundum sæpius ac redeundum incurreret. Notauit quoque Torniellus.

4. N.XX. Situs Palestinæ non rectè à Tostato assignatur q. 24. in c. 27. in fine. cum ait eam fuisse meridianam respectu terræ Iudæ, & latus Septentrionale terræ Philisthinorum fuisse latus meridinaum sortis Iudæ. Verum Philisthæos acolas fuisse mediterranei maris, omnesque satrapias eorum ad littus eiusdem sitas, proptereaque ad occasum Iudæ fuisse, omnes topographicæ tabulæ clamant. Quin ex cap. 15. Iosue perspicue constat Idumæos à meridie Iudæorum fuisse, non autem Palestinos. Itaque non est mirum si in situ Geth & Siceleg, quod ad delatas à Dauide prædas attinet, hallucinetur.

5. N.XLIV. Tostatus q. 4. in c. 29. non satis probabile affert etymon vocis satrapæ, cum ait satrapam dici quasi satis potentem, at Persas opinor Latinè non loqui; Nec magis probanda triumphi etymologia, a tris quod est tres, & phonos quod est sonus, quod tres canebant, vel tripliciter canebatur ad laudem victoriæ. Sic ipse q. 14. in c. 30. satius erat græcam vocem θρίαμβος agnoscere, nec aliunde deducere.

6. N.LXVI. Hieronymus in tradit. in hunc lib. refert ex Hebræis hãc mulierem fuisse matrem Abner filij Ner, & propter eundem Abner, ne perimeretur cum cæteris pythonissis, absconsam & reseruatam fuisse. At Iosephus longe aliter sentit. l. 6. ant. ca. vlt. vbi semel atque iterum significat mulierculam fuisse pauperem, quæ vnicum haberet vitulum domi a se educatum, & quotidianis operis victum sibi pararet, & nihil præterea possideret. Et reuera istiusmodi personæ pauperrimæ esse solent, & de fece plebis.

Hæc est ergo D. Augustini sententia, ex certis & indubitatis eius operibus elicita. Nam liber qq. veteris & noui testam. qui habetur in appendice 4. tomi, eius non esse, sicut neque opus de mirabilibus sacræ script quod ad finem 3. tomi reiectum est, communis est doctiorum sententia. Vt non mirum sit in illis contrariam tradi sententiam, in priori quidem opere. q. 26. ex veteri test. in posteriori autem lib. 2. c. 11. quæ tamen loca in rectam sententiam non difficulter adducemus. 7. N.LXXIX.

Quidam pro hac sententia D. Hieronymum laudant. Verum is numquam videtur hac de re certi aliquid pronunciasse, vt patet ex comment. in ca. 7. Isaiæ, & 13. Ezechielis: potiusque pro contraria sententia stare videtur; ait enim tantum visam fuisse suscitari. quasi dicat non reuera id factum, sed ad speciem tantum externam. 8. N.LXXX

Pagninus vertit, *& festinauit Saul & cecidit plenitudo staturæ eius in terram*. Putat Caietanus Saulem festinantem egredi de secreto loco, vbi mulier exercebat incantationes, cecidisse. Sed non fuisse mulierem in loco, in quo erat Saul, sed à principio apparitionis Samuelis exisse, vt remotis arbitris posset Saul agere cum Samuele, ex eo colligitur quod mox subditur. *Ingressa est itaq. mulier illa ad Saul, &c.* 9. N.XCIV

Theodoretus. q. 64. *ducentos autem viros*, (sic enim rectè correctum est, cum ante legeretur, viros autem ministros, in græco enim est ὑπολειφθέντες non ὑπηρέται) *qui ex itineris cursu erant infirmi mansisse dicit Aquila*. S. tamen Hieron. in tradit. hebr. ait in codicibus latinis legi lassos quosdam substitisse ad sarcinas: in Hebręo autem haberi iussos fuisse vt residerent ad sarcinas; itaque legendum esse. Idque confirmat ex lege, quam post victoriam tulit Dauid, dicens. *Aequa pars erit descendentis ad prælium, & remanentis ad sarcinas. Non ait*, inquit, *qui lassi remanserũt ad sarcinas, sed absolutè remanentis ad sarcinas: quia si lassi remansissent nulla eis deberetur de prædis portio*. Ita ibi, quod asserit etiam Caiet. verum qui hæc concilientur, & quomodo in hebræo habeatur in textu dixi, n. 105. 10. N.CV

Verba Iosephi sunt. *Itaque hoc ductore Dauid vsus ad persequendos Amalecitas, assecutusque eos in terram proiectos, & partim prandium sumentes, partim iam temulentos, & rebus ex præda quæsitis se oblectantes ex improuiso irruens, magnam eorum stragem edidit. Inermes enim, & nihil tale expectantes, & epulis tantum ac compotationibus intenti facile ab armatis conficiebantur. Alij enim instructis mensis* 11. N.CXII

accubantes, crebre appositos cibos inundabant, alij propinantes sibi inuicem opprimebantur: nonnulli vero somno iam ac vino sepulti, & si qui se interim armare potuerunt, non multo maiore negotio quam cæteri cædebantur. Durauit enim ea cædes à prandio vsque ad vesperam, vt ex omnibus Amalecitarum copiis, ægre quadringenti celeritate camelorum ab internecione sint exempti. Hæc ille.

11.N.CXLII In hebræo est, *& supra*, ideoque Tigurina vertit, *fuit enim ab hac die, etiam olim constitutus hic mos.* Vbi Vatablus, *id obseruatum fuerat ab initio mundi, vsque in eum diem.* Verum id refutat Abulens. q. 17. in c. 30. & supra recte explicari potest de temporibus succedentibus, & quasi superuenientibus, itaque interpretati sunt Septuag. habent enim ἐπάνω, quam vocem passim vsurpant pro deinceps, cum de tempore est sermo, pro quo vulgata, habet, supra, v.g. a 20. annis & supra, &c. vide Num. 1. 3. 4. 14. 1. Reg. 16. 13. & cum spiritus Domini dicitur directus in Dauid a die illa, *& deinceps*, in Græco est ἐπάνω: in hebræo eadem vox quæ hoc loco.

12.N.CXLV. Qui iam putauerunt Bethsan fuisse in regione Philisthinorum, eo quod de muro eius vrbis, corpora principum illi suspenderunt. Abulensis existimat fuisse in tribu Iuda. q. 26. in c. 31. at fuisse reuera in tribu Manasse cis Iordanem, ex Iosue 17. 11. 16. satis liquet. & clarius etiam Iud. 1. 27. eadem & Scytopolis dicta. vide Adrich. in Manasse 1. n. 13.

13 N.CXLV. Assentior plane Marianæ existimanti in hebræo pro Chor-hasan legendum Bor-hasan, quod ב in כ male mutatum fuerit, itaque legerint Hieron. in vulgata, & Sept. Eam tamen vocem in Septuag. non reperio. Bor autem puteum, lacum, cisternam significat.

14 Num. CLXXII. Gladius enim in scriptura omne telorum genus comprehendit, vt passim cum minatur Dominus per prophetas, populum peste, gladio, fame periturũ: & multos ait interfectos in ore gladij: & bellatores educentes gladiũ, &c. id genus; sic & hasta pro spiculo, lancea, alióve telo; inde est quod Absalon in latino tribus lanceis, in hebræo spiculis cõfossus dicitur, 2. Reg. 18. 4. nihil ergo mirum dici Saulem modo gladio, modò hastæ incubuisse.

Non enim statim pectore aut stomacho perforato, necessario homo in terram corruit. Nam plerique visuntur, qui traiecto opportunè corpore, multis annis superuixere. 15. Ibid.

In prædictis porro Hieronymi verbis durius aliquid & deterius innuit, toties repetita pereundi vox, quam simplicem vitæ iacturam. Id ex eo fit credibilius, quod mox agens de Ionatha locutionis modum commutauit; ait enim. *O Saul Ionathas in excelsis tuis, id est, in peccato inobedientiæ tuæ occisus est*; qui tamen de aliis sociis Saulis paulo ante dixerat, eos cum Saule in peccato inobedientiæ periisse. 16. Num. CLXXIII.

Nisi quod pro Mahanaim habet Manalim, minime dubio errato; Septuag. Sixti habent ἐ *castris in Manaëm*, vbi priora verba videntur superflua. Vide ibi scholiastem latinum. Ratio porro & origo nominis huic oppido attributi, perspicue habetur in Genesi. c. 32. 1. Comestor, castra intellexit vbicumque erat dispersus exercitus, sed non admodum adhæret illi sententiæ. l. 2. Reg. c. 3. cum ait per castra posse intelligi Manahim locum munitissimum. 17. N.CCVII

Possumus hoc loco ex S. Leone nostram de Dauide firmare chronologiam, qui Serm. 16. de pass. Domini. *Nam rex Dauid, inquit, cuius secundum hominem semen est Christus, diem crucis Domini mille, & plus quam centum annorum ætate præcessit, & nihil eorum suppliciorum, quæ sibi memorat illata perpessus est.* Si enim ad 1073. annos qui ad Christi ortum supersunt addas vitæ eiusdem 33. fient 6. supra mille & centum, vt S. Pontificis chronologia comprobetur. 18. N.CCXI

1073
33
1106

ANNUS MUNDI 2980. DILUUII 1324. 5ª. ÆTATIS. 41. EXITUS AB ÆGYPTO 437. ARCÆ IN CARIATH. 40. DAUIDIS, ET ISBOSETHI 1. ABIATH. PONTIF. 6. TROIÆ EXCISÆ 109. DERCYLLI 30. IMPER. ASSYRIORUM 1049.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1073.

I. *Duo reges apud Hebr. & vterque legitimus.*

Creatis iam ante sextū circiter mensam duobus summis vnius eiusdēq. populi principibus, & quasi duobus in eodem corpore capitibus, vterque, vt credere par est, rem suam non tueri solum, sed etiam amplificare conabatur; nec tamen alteruter iniustus regni possessor aut erat, aut dici poterat. Nam Dauid diuina primum electione, tum primariæ partis populi voluntate, liberoque consensu rex creatus erat, atque inunctus: nec eum priore illo titulo munitum, successionis recentis adhuc, imo nondum vsurpatæ rationem habere oportebat. præsertim quam sciret à Deo in Saule proscriptam. Isbosethus autem vt legitimus Saulis filius, ius ad regnum paternū successione primum, ex iure gētium; obtinebat: deinde maximę partis populi voluntate, suffragijsque eiusdē regni administrationem adierat: nec de diuina electione Dauidis, vt quæ clam facta fuerat, ei satis constabat, vt propterea illi acquiescere, & regno cedere aliqua religione teneretur, vt fusius disputat Abulensis. [a] Cum ergo principes ipsi bonæ fidei, ac legitimi iuris possessores essent, tanto magis vtramque populi partem à peccato immunem fuisse putandum est.

[a] q. 13. in c. 1. 2. Reg.

II. *Dauid ordinat suam militiam, & cur.* 1

Porro Dauid qui apud populum ignarum diuinæ electionis minus iuris ad regnandum habere putabatur, tanquam rex in schismate aut seditione creatus; in magna certe perturbatione Reipub. propter acceptam à Philisthæis cladem; vt regnum suum stabiliret, & haberet semper ad manum milites expeditos, [b] si quando eum vel Amalecitæ, quos nuper afflixerat, vel Philisthæi, quorum antiquum erat ac perpetuum in Hebræorum gentem odium; vel æmulus eius Isbosethus, Abnere duce bello peterent, nequaquam imparatum inuenirent, ingentem militum numerum, quos ei partim populosissima tribus Iuda suggerebat, 2.
partim aliæ tribus, quæ eum sibi ducem etiam viuo Saule delegerant, & constanter ei adhærebant, in certas classes distribuendum putauit: siue vt confusio in multitudine vitaretur, cui euitandæ apta & subordinata distributio seruiebat 3.
siue vt pluribus præfecturis, præfectisque honorandis locus esset, quandoquidem multi de tribu Beniamin, & Gad, & Manasse, & maxime de tribu Iuda ad Dauidem iam ante aliquod annos venerant, qui prius centenis millenisque præfuerant, vt ex 1. Paral. 12. constat. [c] quos decuit à Dauide, vel grati animi nomine, honorari.

[b] Vid. Abu q. 3 in c. 27. 1. 1. Paral.

[c] ca. 12. 14. 20. 21.

III. *Diuidit in turmas 12.*

Primaria autem diuisio fuit vt omnes in duodecim partes distribuerentur non pro ratione tribuum, id enim fieri non poterat, cum de aliquibus tribubus Dauid, aut paucos, aut forte nullos apud se haberet hoc tempore; sed pro numero mensium, vt certus numerus singulis mensibus apud regem in armis esset; nec graue esset cuiquam mense vno domo abesse, cui vndecim menses tractandis negotijs domesticis superessent. Itaque duodecim turmæ constitutæ sunt, non quidem viginti quatuor millium singulæ, non enim à principio numerare potuit Dauid in suo exercitu duodecies 24. millia militum, siue 288. millia. sed multo minoris numeri, qui tamen crescebat quotidie, vsque dum fieret grandis numerus *quasi exercitus Dei*, vt scriptura loquitur. [d] Itaque prout se quique in dies ad Dauidem conferebant, ita ad hanc aut illam turmam referebantur, donec expleretur in vnaque numerus 24. millium, qui numerus toto deinde regno Dauidis perseuerauit: nec apparet à Salomone fuisse mutatum. Fuisse autem diuersos

[d] 1. Par. 12. 22.

Earũ principes alij à principibus tribuum.

istos duodecim principes turmarum à duodecim principibus tribuum vel ex eo constat, quod illi ab his seorsim, per sua quiq; nomina, numerantur. [a] & cum principes turmarum 24. millibus duntaxat præessent singuli, principes tribuum toti suæ tribui singuli præerant, in qua 40. aut 50. millia, aut plures etiam numerabantur. Illo denique numero soli milites, cuiuscumque tandem tribus essent; isto ciues omnes vnius eiusdemque tribus, siue contribules continebantur.

IV. *Quæ militiæ subordinatio.*

NON habitam porro in hisce duodecim turmis rationem tribuum, vel ex eo patet quod ex vna eademque tribu Iuda plures turmarum principes electi sunt. Imo scribit Abulensis, [b] & quasi regulam tradit, omnes hosce principes fuisse de tribu Iuda, exceptis iis quorum diuersa tribus significatur: principe videlicet tertiæ turmæ, septimæ, nonę, & vndecimæ; quod mox viderimus. Ordo autem & subordinatio sic habebat. Primum vt princeps militiæ sub rege omnibus turmis præesset, puta Ioab apud Dauidem, Abner apud Saulem, & Banaias apud Salomonem. [c] adde Sisaram apud Iabin, & Sobach apud Adarezerd. [d] Ei ergo proxime suberant duodecim principes, quorum quisque suum habebat Vicarium, quem præfectum videtur Scriptura appellare, [e] qui eo impedito, ipsius munere fungeretur; idque in aliquot turmis notatum est, vt idem de cæteris intelligeretur. Habebant secũdo sub se Chiliarchas, siue tribunos 24. singulos millenis militibus præpositos, quæ fuit pridem dignitas Dauidis apud Saulem, [f] qui fecit eum tribunum super mille viros. Tertio quisq; tribunorum decem habebat centuriones: nam centuriones eodem loco Paralip. cum tribunis recensentur, quorum quisque centum milites habebat sibi subiectos. Centurionibus autem quinquagenarii, & his Decani suberant, ex institutione Mosis. [g]

V. *Prima turma, eiusque princeps.*

DIGESSIT porro Scriptura hos duodecim turmarum principes in eum qui sequitur modum, quem eo libentius tradimus, quo minus à Carolo Sigonio [h] viro eximia eruditione atque diligentia, cum de Hebræorum militia scriberet aut traditus est aut obseruatus.

PRIMO ergo mense Nisan, in quo Pascha, & festum Azymorum celebrabatur, cum populus pene vniuersus Hierosolymam confluebat, in armis erat apud regem Dauidem princeps primæ turmæ, nomine Iesboam filius Zabdiel, eratq; de tribu Iuda, vt qui ad familiam Phares, Sicut Dauid ipse, pertinebat; & hunc voluit esse principem cunctorum principum non authoritate & imperio, id enim pertinebat ad principẽ militiæ, quod Abulensem præterit, [i] sed vt arbitror, dignitate quadam, & iure præcedenti, non solum tempore, inchoabat enim annum, sed etiam loco, cum res ferret vt plures conuenirent, ne qua inter pares æmulatio aut rixa nasceretur. Et fortasse etiam in sequẽtibus turmis idem voluit obseruari vt ordo mensium ordinem præcedendi monstraret. Dicitur autem Iesboam filius Zabdiel, ad differentiam alterius Iesboam, siue Iesbaam (nam in in hebræo eædem omnes sunt litteræ) filij Achamoni, qui est princeps inter triginta fortes Dauidis. [k]

VI. *Secunda turma militaris.*

SECVNDÆ turmæ mense Iiur princeps erat Dudia, siue vt est in hebræo Dodai, [l] in Sept. Δωδία. de quo nulla est alibi mentio. Fuisse autem hunc de tribu Iuda patria ostendit. Dicitur enim Ahohites: fuit enim Ahohi oppidum in tribu Iuda, apud Adrichom. in eadem tribu. [m] Nam Eleazar vnus de fortissimis Dauidis, filius patrui eius, dicitur Ahohites, [n] & pertinet ad familiam Isai, vt supra ostensum est, [o] & confirmatur ex 1. Paral. c. 11. 12. vbi idem repetitur. Ex quo eodem oppido duo alii de fortibus Dauidis oriundi memorantur, Selmon, & Isai. [p] Habuit autem hic Dudia Præfectum siue Vicarium turmæ suæ, nomine Macelloth, siue vt est in hebræo Micloth, vbi non partis huius turmæ, sed simpliciter dux super parte exercitus, siue turma 24. millium appellatur. Eundemq. vicarium Vatabl. interpretatur. Idque ex sequenti turma confirmatur, in qua filius toti turmæ vice parentis præest. Nec probabilis est Abulensis [q] dum istum Macelloth vult aliquot millibus in eadem turma præfuisse; id enim perturbaret concinnitatem subordinationis in hac turma, sine vlla necessitate, vel fructu.

VII. *Tertia.*

TERTIÆ turmæ mense Siuan princeps fuit Banaias de tribu Leui, erat quippe sacerdos, & filius Ioiadæ sacerdotis: qui hoc elogio celebratur, *Ipse est Banaias*

[a] 1. Par. 27. 1. 16.
[b] q. 6. & 8. in c. 27. 1. Paral.
[c] 3 Re. 2. 35.
[d] Iud 4. & 2 Reg. 10
[e] Tostat. q. 7. in c. 27.
[f] 1. Reg. 18. 5
[g] Exod. 18. 21. 25.
[h] l. 7. de rep. Hebr. c. 9. & seqq.
[i] 1. Paral 27. 3.
[k] q. 9. in c. 27
[l] 1. Par. 11. 12
[m] 1. Par 27 4.
[n] num. 14. 2. Reg. 23. 9
[o] a. m. 1969 n 35
[p] 2 Reg 23. 28 & 1. Par. 11. 29
[q] q. 2. & 10.

fortißimus inter triginta, & super triginta; sed de his egregiis Dauidis bellatoribus alius erit nobis dicendi locus, ne longiores simus, & confundamus argumenta. Copiosius celebratur Bananias in l. 2. Reg.cap.23. Præerat autem ipsius turmæ Amizabad filius eius, vicaria vtique præfectura, cum patrem abesse contigisset. Eum iam grandem natu constituit Salomon militiæ principem [a] habuit & alia officia apud Dauidem; vt suo loco dicetur.

[a] 3.Reg. 2. 35.

Quarta. Quartæ turmæ, mense Tammuz præfuit Asahel frater Ioab, & scilicet Dauidis, ex Saruia sorore, nepos, proptereaque de tribu Iuda etiam ipse. Recte autem Abulensis, & eum secutus Torniellus, hinc colligunt his ipsis initiis regni Dauidis has duodecim turmas institutas fuisse. Mortuus quippe est Asaël tertio anno Dauidis regnantis in Hebron, ex vulnere Abneris, quem pertinacius persequebatur. [b] Cum autem dux esset quartæ turmæ, oportet eas ante illum annum fuisse institutas. Vicarium habuit, & vt probabile est successorem filium; qui hic dicitur Zabadias. Venit autem Azahel cum fratribus ad Dauidem inter primos, qui eum adierunt in specu Odollam. [c]

[b] 2. Reg. 2. 23.

[c] 1.Reg.22.1

VIII. *Quinta.* Qvintæ turmæ, mense Ab princeps fuit Samaoth Iezerites, iuxta prædictā Tostati regulam, est hic quoque dux de tribu Iuda. Dicerē potius pertinuisse ad tribum Gad, fuit enim Iezer siue Iazer ciuitas illius tribus, separata leuitis, vt cōstat ex 1.Paral.ca.6. Quod si Iezerites patronymicum est familiæ Iezeritarum, quæ memoratur 26. Numer. pertineret ad Manassæam tribum trans Iordanem. Verum hæreo propter cap.12.primi Paral. vbi recensentur viri egregii tam de tribu Gad, quam de tribu Manasse qui venerant ad Dauidem, cum esset in deserto, & in Siceleg; vbi nullum reperio Samaothi vestigium. Itaque quod ad eius tribū attinet, libenter subscripserim; N.L. Eius vicarius prætermissus est, sicut & in sequentibus principibus.

vers.30.

Sexta. Sextæ turmæ mense Elul, præfuit Hira filius Acces Thecuides. Nominatur hic idem in fortibus Dauidis, tam in 2.Reg. [d] quam in 1. Paral. [e] cum autē Thecua oppidum, vnde hic princeps oriundus fuit, reperiatur in tribu Iuda, vt placet Hieron. & Adrichom. [f] perspicuum est hunc principem sextæ turmæ Iudæum fuisse.

[d] c.23. 26. [e] c.11.v.28

[f] in lo.& in tr.Iud.n. 236.

IX. *Septima.* Septimæ turmæ, mense Tizri dux fuit Helles Phallonites, de filiis Ephraim, Phallonites quoque dicitur supra [g] in 2.autem Regum dicitur de Phalti, [h] quod oppidum mirum est ab Adrichomio prætermissum: ex quo etiam dicēdus videretur Phaltites, vel Phaltonites. Verum eadem est in textu Hebræo diuersitas, quam editio nostra fideliter repræsentauit. Fuit autem hic quoq; in fortibus viris Dauidis, qui prædictis numerantur locis. De hoc Helles vide Hieron. in trad. hebraicis. [i]

[g] c.11.v.27. [h] c 23.26.

[i] in cap.11.

Octaua. Octauæ turmæ mense Marchesuan Sobochai Husathites præpositus fuit, in 2. Reg. c.21. dicitur de Husathi, quod oppidum quoque missum fecit Adrich. In 2. Reg.23. dicitur Mobonnai, quod notauit Hieron. ibid. Cum autem dicatur de stirpe zarai, apparet ortum ex Zara fratre Phares, quem Iudas ex Thamare suscepit; [k] & quod consequens est, fuisse ex tribu Iuda; cui expositioni fauent hebr. textus, & Vatabl. sicque oppidum Husathi in tribu Iuda collocandum foret.

[k] Gen. 38.

X. *Nona.* Nonæ turmæ mense Casleu præfuit Abiezer Anathotites. Anathot oppidum fuit iuxta Ierosolyma, iuris sacerdotalis, in tribu Beniamin, vnde oriundus quoq. fuit Ieremias propheta, itaque & hic Abiezer dicitur fuisse de filiis Iemini, siue Beniamin: nec tamen est idem cum Ahiezer, qui venit ad Dauidem in Siceleg, [l] licet tribu conueniant Beniaminia: Nam princeps turmæ nonæ habet in secunda syllaba beth ב in hebræo, alter autem chet ח, par quoque in græco est, latinoque differentia.

[l] 1.Par.12.3.

Decima. Decimæ turmæ mense Teuet princeps fuit Marai, siue Maharai, vt in catalogo fortium vocatur, [m] vbi ex oppido Netophati in tribu Iuda dicitur Netophatites; pertinebat autem iste quoque ad familiam Zarai; ex quo intelligitur vnam familiam ad plura oppida pertinere. Nec mirum, nam ingens fuit multitudo vrbium Iuda: familiæ autem in 26. Numerorum, [n] quinque tantum numerantur. Si quis tamen contenderet istum principem decimum, sicut & octauum, ad tribum Simeonis pertinuisse, in qua erat vna familia Zarei_

[m] 2.Reg 23 28.& 1.Par. 11.30.

[n] 26.Num. 13.& 20.

tarum, sicut in tribu Iuda, non facile erroris conuinci posset. Eodem enim plane modo vtraque familia scribitur.

XI. *Vndecima.* VNDECIMAM turmam mense Scheuet moderabatur Banaias, alterâ duce turmæ tertiæ. Erat enim hic Ephraimita, illa leuita, hic oriundus ex oppido Pharaton, ex quo fuit olim Abdon Iudex. Numeratur autem hic quoque Banaias in fortibus Dauid, ordine 13. vt suo loco dicemus; & notauit Abulensis hoc loco.[a]

Duodecima. Reliqua est duodecima turma mensis Adar, cuius princeps erat Holdai Netophatites; propterea que de tribu Iuda, sicut & Marai, sed id etiam clarius agnoscitur, ex eo quod dicitur fuisse de stirpe Hotoniel, quem minime dubium est fuisse Iudæum, sicut & Calebum eius fratrem. *Quid in mense decimo tertio.* Quoniam vero tertio fere quoque anno mensis decimus tertius veadar intercalabatur, dici potest eo anno duodecimum principem duobus mẽsibus in suo munere fuisse, ne ordo turbaretur: idq; commodius erat, quam si vel primus seruiret mense Veadar & secundus primo, & ita deinceps; aut si ille mensis decimus tertius in 12. partes quodammodo diuideretur, vt scilicet primus princeps esset in officio, vno mense & 3. diebus, secũdus item vno mense & aliquot diebus: qui modus videtur omnium incommodissimus, propter dierum inæqualitatem, quomodo enim 29. aut triginta dies in 12. partes æquales diuidas?[b] Possent tamen ita diuidi vt duodecim principes alternis præter mensem suum tres dies, & duos perstarent in officio, primus videlicet adderet mensi suo tres dies, secundus duos, tertius tres, quartus duos, quintus tres, & ita deinceps. Vel vt sex priorum quisque tres dies adderet, sex posteriores quisque duos, vel viceuersa; sed primus modus; vt dixi facillimus est, & commodissimus. Et hæc quidem ad militiam pertinent.

XII. *Dauidis prouidentia circa reditus regios.* QVONIAM vero *frustra sunt arma foris*, vt ait Tullius, *nisi est concilium domi*, & bene constitutus ordo domesticus index est bene administrandæ Reipub. minime dubitandum videtur quin Dauid, qui erat longe prudentissimus, dirigebat quippe eum spiritus Domini, rem etiam domesticam pro præsenti rerum statu eleganter digesserit. *Si quis enim domui suæ præesse nescit*, vt ait Apostolus[c] *quomodo Ecclesiæ*, aut populo *Dei diligentiam habebit?* Eius rei indicia quædam, atque initia habentur in prædicto libro, & capite Paralip. quæ etsi magis ad illud tempus pertinent, quo Dauid vniuerso Israeli præsidebat, hoc tamen tempore inchoata credere par est. Cum enim tota tribus Iuda, eligendo & inungendo in regem Dauidem, omnia ea iura in eum transtulissent, quæ Saulis regis in ea tribu fuerant, multos sine dubio reditus, tributaque possidebat; oportuit itaque habere præfectos, qui illis regio nomine præessent, vt reditus in thesauros regios conferrent, vt eorum ope Dauid splendori regio par esse posset.

XIII. *An nobiles apud Hebræos tributarii.* CVM itaque Hebræi tributa suis regibus penderent, & nominatim Sauli pependissent, eadem nunc Iudæi Dauidi pensitarunt; & quidem nullo nobilium aut ignobilium discrimine vt putauit Abulensis,[d] ex eo quod Saul vniuerse edictum posuit, vt qui Goliathum singulari certamine vinceret, obtineret domui suæ immunitatem à tributo, quam si qui iam haberent, nullo emolumento ad hoc facinus prouocarentur.[e] Verum nisi valde fallor, fallitur Abulensis. Non enim id vnum præmium immunitatis edicto regio continebatur, sed addebatur etiam victorem ditatum iri diuitiis magnis, & regia affinitate honorandum. *Saltem non videri.* Vt sententia eius decreti fuerit: Victorem Goliathi immunem fore à tributis, si forte iis pensitandis esset obnoxius, ditatum iri magnis diuitiis, & generum regis fore, quæ duo in omnes cadere poterant.[f] Et certe sicut hoc facinore victori immunitas vectigalium dabatur, ita & priorib. seculis à principib. Reip. fieri potuit, vt aliis viris fortibus, ob res præsertim fortiter in bello gestas, eadem immunitas in præmium data esset, quæ in vltimam vsque posteritatem propagaretur: sicque multi iam essent, qui tributis non essent obnoxii. Præmia porro fortitudini dari solita, argumento est Iephte principatus,[g] & oblatum Gedeoni dominium,[h] & summus magistratus Samsoni collatus,[i] qua de re consule si placet, quæ in secundo tomo anno Samsonis tertio diximus.[k] Vt sacerdotium Phinees, & Iosue & Calebi præmia diuinitus data omittamus, Sed redeamus ad Dauidem.

a q. 8. in c. 27. 1. Par.
b vide Abul. q. 4. in c. 27. 1. Par.
c 1. Tim. 3. 5
d q. 28. in c. 27. 1. Par.
e 1. Reg. 17. 25.
f vide supra a. m. 2971. nu. 3.
g Iud. 11. & 10.
h Iud. 8. 22.
i Iud. 15. 10.
k an. m. 2882. n. 1. & 2.

DVO is genera reditum habuisse iam hoc tempore videtur, alterum ex tributis, & vectigalibus tribus Iudæ, quæ deferebantur nunc quidem in Hebron, postea vero in Hierusalem, de quibus accipio cum Abulensi illud, [a] *super thesauros autem regis fuit Asmoth filius Adiel.* Erat hic de tribu Beniamin cuius filij duo iãdudum venerant ad Dauidem in Siceleg, [b] vtique cum patre, vt videtur, nisi forte pater tantisper retentus est, Saulis metu, dum ille paulo post in Gelboë mortuus est hinc autem etiã ratio temporis confirmatur. Cæterũ dum eximiam fiduciam suam ostẽderet Dauid in eos, qui ex inimica tribu essent, sicut & in distributione principatuum in turmas bellicas; eorum animos sibi valde deuinciebat, & regii cordis latitudinem præ se ferebat, quæ omnes amplecteretur prouincias, nec vnius Iudeæ finibus coërceretur. Porro iste Azmoth in fortibus Dauidis numeratur, [c] 1. Par. & 2. Reg. 23. diciturq. oriundus ex oppido Beromi, vel Bauromi, in tribu Beniamin. [d] Pro Azmoth autem Hebræi dicant Azmaueth motionibus mutatis, retentis iisdem elementis.

a 1. Par. 27. 25.
b 1. Par. 12. 3.
c 1. Par. 12. 32.
d Adrich. n 31. in ead tribu.

XV. *Quæstor prouentuũ.*

ALTERVM redituum genus proueniebat ex opere rustico, & agricolis, terræ fructibus, diuersisque pecoribus, & omnino ex substantia regis, vt Scriptura loquitur; [e] cui decem viri præpositi erant diuersis in locis, qui in textu nominantur. Illis autem omnibus præerat vnus, nomine Ionathan, filius Oziæ, qui collectis inde pecuniis, & in vrbibus vicis, turribus, conseruatis, præfectus erat quæstor. Erat autem pater eius Ozia, vnus de fortibus Dauidis, qui dicitur Astarothites, [f] oriundus nimirum ex Astaroth vrbe leuitica in tribu Manasse trans Iordanem. [g] de qua vide Adrichomium in eadem tribu. [h] Hosce autem omnes fuisse viros honoratos, & aliis quoque dignitatibus insignes, ex initio capitis vigesimi octaui ostendi putat Abulensis, [i] vbi cum primariis viris à Dauide conuocantur, & tribuni, ac centuriones appellantur. [k] *Conuocauit*, inquit, *Dauid omnes principes Israel.* Quos autem principes? *duces tribuum & præpositos turmarum, qui ministrabant regi; tribunos quoque & centuriones, qui præerant substantiæ, & possessionibus regis.* Verum omittit Tostatus particulam *&* quæ in omnibus linguis habetur, qua tribuni & centuriones ab his quæstoribus distinguntur. Legitur enim *& centuriones, & qui præerant substantiæ regis*, quos 70. vocãt γαζοφύλακας. Primarios nihilominus viros fuisse ex eo liquet, quod in principibus Israël numerantur, & principibus tribuum, & turmarum aggregantur.

e 1. Par. 27. 31.
f 1. Par. 11. 44.
g 1. Pa. 6. 71
h n. 19.
i q. 30. in c. 17. 1. Par.
k 1. Par. 28. 1.

XVI. *Consiliarij Dauidis* 1. *Ionathã.*

HABVIT & consiliarios Dauid ad manum, viros prudentes & eruditos, legisque ac rerum sacrarum peritos. In his principem locum tenuit Ionathan frater Isai, & patruus Dauidis, quem Septuagin. vocant πατράδελφον. Is cum fratre apud Dauidem à principio fuit inter eos vtique, qui ad Dauidem confugerant in speluncam Odollam. Cum enim illic eum latere didicissent, fratres Dauidis, & omnis domus patris eius descenderunt ad eum illuc, vt ait Scriptura. [l] Is ergo rerũ vsu atque experientia propter ætatem præstans, & propter generis propinquitatem, & probatam vitæ consuetudinem fidelis, primus in regio consilio censebatur. Erat porro hic Ionathan non solum prudens ea prudentia quam naturalis constitutio, & rerum vsus suggerebat; sed ea quam ex literaria eruditione, & diuinæ legis scientia hausisset; in hebræo enim textu scriba vocatur, quod nomen doctoribus legis tribuebatur. Ergo eius consilium non poterat non esse præstantissimum, quod & rectæ rationi, & diuinæ legi esset consentaneum, & propter generis propinquitatem, qua Dauidi erat instar patris, egregiè fidele.

l 1. Reg. 22. 1

sopher

m 1 Par. 11.

XVII. 2. *Iahiel, idemq. doctor filiorũ regis.*

CONSILIARIVS etiam Dauidi fuit Iahiel filius Hachamoni, [m] qui videtur fuisse frater Iesbaam, qui princeps inter triginta memoratur: dicitur enim vterque filius Achamoni. Quod si ita est (nam diuersi eodem nomine appellari potuerũt) beatus in filiis dici potuit hic Hachamoni, qui duos haberet filios alterum fortitudinis, alterum prudentiæ laude clarissimum; & vtrumque regi charissimum, atque intimũ. Porro ex hebræo textu non satis constat, an hic Iahiel solus esset cum filiis regis, an cum ipso etiam Ionathan. Nam vox *ipse* referri potest ad Ionathan, vt dicatur scriba ipse; ibique adhibeatur interpunctio, quo modo legitur in bibliis regiis, quo modo legit & Hieron. in tradit. hebraicis, in cap 27. 1 Paral. & Septuag. Referri etiam potest ad sequentia, quomodo retulit idem Hieronymus in editione vulgata. Dici potest peculiarem filiorum regis curam cõ-

missam fuisse Iahieli, ita vt Ionathan propter personæ dignitatem, superiorem quandam haberet curam. Itaque huic Iahieli institutio liberorum regiorum commissa erat, quem propterea Vatabl. Emanuel Sa, & Mariana vocant pædagogum filiorum regis, quæ est sententia Hebræorum apud Lyran. cui tam ipse, quam Abul. subscribunt. Cum autē nondum nati essent filii Dauidis, erat tantū in eius consiliariis, cui officio postmodū illud alterum adiunctum est. Salomonis tamen doctorem plerique Nathanem prophetam putant, vt suo loco dicetur.[a]

[a] an Dauid 17. n. 6. & 7.

XVIII. 3 Achitophel. ACHITOPHEL etiam consiliarius regis fuit, & quidem omnium prudentissimus, adeo vt hoc ei à Scriptura[b] tribuatur elogium, *Consilium autem Achitophel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret Deum, sic erat omne consilium Achitophel, & cum esset cum Dauid, & cum esset cum Absalon.* Cum autem esset hic de tribu Iuda, in ea enim erat Gilo, ex qua ipse, & filius eius dicti sunt Gilonitæ,[c] videtur ab ipsis regni huius initijs adhæsisse Dauidi. Habebat & filiū nomine Eliam, qui in fortibus Dauidis numerabatur; cuius filia fuit Bethsabee vxor Vriæ, 2. Reg. c. 11. v. 3. qui tamen 1. Par. c. 3. 4. dicitur Ammiel. Verum de eius consiliis alius erit dicendi locus.

[b] 2. Reg. 16. 23.
[c] 2. Reg. 23. 34.

4 Chusai regis amicus. Quartus regis consiliarius fuit Chusai, quem Scriptura[d] sæpissimè vocat amicum Dauid, quod singulari eum beneuolentia prosequeretur, eique esset familiarissimus, Septuag. ἑταῖρον vocant; vulgò *mignon*. Ita Salomonis amicum legimus[e] Zabud filium Nathan. Dictus videtur ab vrbe Arachin quam Phœniciæ vrbē esse vult Adrichomius[f] vltra Tripolim sitam, ad radices Libani, & Antilibani, cuius est crebra apud Iosephum mentio. Inde fortasse oriundus, aut illius ciuis aliquando fuerit, & factus proselytus transierit ad Israëlitarum coloniam, qua de re rursum infra anno Dauidis trigesimo, numer. 31. & seqq. Sic Vrias dictus est Hethæus, & Obededom Gethæus, & Ethæi Gethæus, & Doëg Idumæus.

[d] 2. Reg. 15. 37. c. 16. 16. 1. Par. 27. 33.
[e] 3. Reg. 4. 5.
[f] in loc. cit. n. 9.

XIX. 5 Ioiada. QVINTVS consiliarius Dauidis fuit Ioiada filius Banaiæ, illius qui in secunda triade fortissimorum numeratur secundus, & fuit Dauidi à secretis. vt in 2. Reg. & 1. Paralip. scriptum est.[g] Habuit hic Ioiada auum sibi cognominem, Banaias quippe filius Ioiadæ nuncupatur. Quod autem dicitur post Achitophel, nimirū consiliarius, dubitationem habet: nam illud *post* Lyranus & Mariana ad tempus referunt, vt scilicet factus intelligatur Dauidis consiliarius, post mortem Achitophelis. Abulensis autem, cui[h] potius assentior, refert ad dignitatē, volens scilicet fuisse hunc Ioiadam eodem tempore consiliarium cum Achitophele, sed illi imparem opinione prudentiæ. Idque suadet quod non videtur vllo modo probabile Dauidem ad annos 30. eo siquidem anno[i] mortuus est Achitophel[i] distulisse adhibere consiliis suis Abiatharem pontificem, perpetuum laborum ipsius comitem: nam illa particula æque ad Abiatharem ac Ioiadam refertur. Fuerunt ergo ambo in consiliariis regis, Achitopheli tamen vt ætate, sic & sapientiæ laude cedebant.

[g] 2. Reg. 23. 23. 1. Par. 11. 25.
[h] 1. Par. 27. in text.
[i] Vide ann. Dau. 30. n. 78. & seqq.

XX. 6 Abiathar, idemq. pōtifex. SEXTVS denique consiliarius fuit Abiathar summus sacerdos: quem par fuit regiis interesse consiliis, cum per eum Dauid Dominum in pontificia veste consuleret; fieretque necessariò regiorum negotiorum ac secretorum particeps. Neque vero existimandum est Abiatharem minore in pretio fuisse apud Dauidem, quod hic vltimò nominetur. Nam etiam post eum nominatur Ioab, qui princeps Dauidicæ militiæ fuit; quæ fuit proxima à rege dignitas. Exercuit autem in Hebrone ciuitate munera pontificia, quamuis arca esset adhuc in Cariathiarim; interim dum Sadoc in Gabaone ad Tabernaculum tanquam vicarium pontificis ageret. Ex hac autem mora regis ac pontificis cum veste pontificia in Hebrone ciuitate, non parum illi religiosæ dignitatis accessit, quam Absalon ad obtegendam coniurationem suam, quasi prætextum accepit, cum se velle reddere vota sua in Hebron,[k] apud Dauidem mentiretur.

[k] 2. Reg. 15. 7. 8.

Ioab princeps. DENIQVE Ioabum, cum esset princeps exercitus regis, eiusque ex sorore nepos, & alioqui vir fortissimus, nec facile cuiquam rerum gerendarum prudentia cederet, non immerito regio consilio interfuisse putandum est, sed ei nomen à potiori dignitate tribuitur.

Adiungi his possunt rerum domesticarū præpositi, iiq. nō pauci, in ea familia, in qua duæ reginæ numerarentur, sed de his alius erit postea dicendi locus.

ANNVS

ANNVS MVNDI 2981. DILVVII 1325. 5ª. ÆTATIS. 42.

EXITVS AB AEGYPTO 438. ARCÆ IN CARIATH. 41.
DAVIDIS, ET ISBOSETHI 2. ABIATH. PONTIF. 7.
TROIÆ EXCISÆ 110. DERCYLLI 31.
IMPER. ASSYRIORVM 1050.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1072.

FVIT hic quoq; annus inter vtrumque Israëlitarum regem quietus: quiescentibus etiam, diuina prouidentia, quantum quidem ex ipsa Scriptura cognosci potest, per quam opportune Philisthæis, & populo Hebræorum tempus colligendi se, ac resumendi ex clade & pauore animos, imprudenter concedentibus; quos facilius nunc erat in duo regna, regesque distractos opprimere, quam sub vno principe, armis probè animisque iunctos, ac consentientes labefactare. I. *Aliter annus Dauidis quietus,*

Possumus & ad hunc annum merito referre incrementa, & quasi interiora firmamenta Dauidicæ familiæ, [a] quæ in multiplici prole consistit. Imperium enim admodum nutare necesse est, quod vno duntaxat capite nititur; quod, si quo forte casu, vt sunt in vita humana innumerabiles, deiectum conciderit, illico ruinam minantur omnia; improba ambitione, quasi quadam ex inferis furia, seditionibus excitandis validè incumbente. Vice autem versa vt pluribus columnis firmata domus, & pluribus arbor nixa radicibus, & ciuitas pluribus munita propugnaculis, ita familia pluribus firmata, nixa, munita liberis, longinquam sibi merito potest diuturnitatem polliceri: quantum quidem humanitus fieri potest. *Augetur eius familia*

[a] Cōsentit Abul. q. 1. in c. 3. 2. Reg.

Hoc sine dubio Scriptura significat, cum tertio cap. libri secundi Regum [b] ait in longa concertatione, quæ facta est inter domum Saul, & domum Dauidis, Dauidem profecisse semper, & factum seipso robustiorem, domo Saulis quotidie decrescente; in cuius rei probationem recenset filios, quos suscepit Dauid in Hebrone, quibus ipsius familia roborabatur: quibus simul Dei beneuolentia in Dauidem ostendebatur; quoniam eo tempore, & in lege Mosaica filiorum multitudo felicitati, sterilitas magnæ miseriæ tribuebatur. Hinc illa, *Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ, filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ,* [c] &c. Etsi autem quo quisque anno natus sit certo definire non possumus, sed tantum sex filios Dauidi natos esse septem annis, [d] quibus Dauid mansit in Hebron: non temere tamen existimari potest duos filios de duabus vxoribus hoc circiter anno natos esse; post initum iam ante aliquot annos coniugium, fuitque primogenitus eius Amnon, de Achinoa Iezraëlite; secundum autem filium suscepit ex Abigaile, dudum Nabalis vxore, qui in libris Regum dicitur Cheleab, [e] in priore autem Paralip. dicitur Daniel, [f] qua in mutatione nominis Hebræi de more nugantur. I II. *Et roboratur imperium filiis.* *Primogenitum,* *Secundus,*

[b] l. 2. c. 3. v. 1
[c] Ps. 127. 3.
[d] 1. Par. 3. 4.
[e] l. 2. c. 3. 3.
[f] 1. Par. 3 1. 1. ℞.

SVSPICARI autem licet vtramque harum mulierum, & tardè parere cœpisse, & cito desiisse. Nam quintus hic annus est, ex quo duxit Dauid Abigailem, Achinoam vero aliquanto ante duxerat, vt supa diximus. [g] Et tamen nunc primum peperere, nec deinceps vlli earum liberi memorantur. Quæ causa fuerit fortasse Dauidi, vt tertiam duceret vxorem Maacha filiam regis Gessur; huius tamen affinitatis contrahendæ alia causa occurrit, quam vidit etiam Caietanus. Memento enim prudens lector Abnerem constituisse regem Isbosethum super Galaad, & super Gessuri, & super Iezraël. Itaque Dauid ineundo affinitatem cum Tholmai rege Gessur, voluit æmulo suo Isbosetho vicinum aduersarium III. *Cur tertiã vxorem duxerit.* *hoc tempore.*

[g] a. m. 1977 n. 50.

suscitare: erat enim Gessur prouincia vicina Manahem, vbi regnabat Isboseth, & sibi amicum in omnem euentum quærere apud eumdem æmulum. Nam quod Abulensis [a] hanc Gessur confundit cum ea, in qua prædas agebat Dauid, [b] cõstanter ille quidem facit, non tamen recte, vt supra declaratum est. [c] Suadet autem hæc ratio vt credamus hoc anno, aut etiam præcedenti fortasse, hasce nuptias coaluisse.

[a] q. 3. in c 3. [b] 1. Reg 27 8. [c] a. m. 1979.

IV. *An sine culpa alienigenam.*

MIRVM nihilominus videtur hanc mulierem alienigenam à Dauide in vxorem acceptam fuisse, quod in lege Mosis sæpius fuerat interdictum: præsertim cum isti Gessuritæ intra Chananitidem habitarent. Dicunt Hebræi apud D. Hieronym. in traditionibus hebraicis, [d] Maacham à Dauide in prælio captam, & cæsarie, & vnguibus præcisis iuxta legem, [e] eam vxorem sibi sociasse, ex eaque Absalonem, & Thamarem suscepisse. Mirum est non addidisse Rabinos placuisse illam Dauidi propter pulchritudinem, cuius est in eadem lege mentio, & confirmare poterant ex Absalonis & Thamaris pulchritudine, quam ipsa Scriptura celebrat. Verum hoc prælium cõtra Gessuræos pro arbitrio excogitatum est; & quamuis vtramque Gessurim cum Tostato confunderemus, certum nihilominus est Dauidem, nullum virum aut mulierem captam seruasse, [f] sed omnes interfecisse, cum ex Sicelec populabundus excurreret. Adde quod fuisset hoc matrimonium violentum, neque valuisset ad finem quem respiciebat Dauid in hac affinitate contrahenda, sed ad augendas potius Isbosethi vires.

[d] in 2. Reg. c. 13. [e] Deut. 21. 10. [f] 1. Reg. 27. 9. 11.

V. *Quatenus in lege qui prohibitũ.*

RECTIVS ergo Caietanus hoc loco, & ante eum Abulensis, [g] negant in lege Mosis vniuersè prohibitum coniugium cum ethnicis, sed duntaxat cum illis septem nationibus habitantibus in terra promissa: quas Dominus deleri iusserat. [h] In iis autem non comprehenditur Gessur; vt colligitur ex libro Iosue. [i] Rationi quoq; consentaneum est existimare conuenisse inter Dauidem ac puellam istam, vt ipsa ad veri Dei cultum, & Iudæorum religionem transiret: nec periculum fuisse ne ab illa ad cultum idolorum vir sanctus, ac Deo plenus traduceretur: quæ tamen causa præcipua fuit prohibendi huiuscemodi connubia, vt ex ipsa lege constat. [k] Cessante itaque illa disparitate cultus, quæ matrimonia impedire solet, & Gessuri ad fines Chananæorum, aut certe ad Chananæos populos non pertinente; planum est hoc coniugium non male initum fuisse. Itaque neque eam ob causam vnquam reprehensus fuit. Sed age, quoniam in cursu iam sumus, reliquas Dauidi, vxores, filiosque in Hebrone susceptos pertexamus; cum præsertim ad quem annum nominatim aut matrum nuptiæ, aut filiorum ortus pertineant, ignoremus.

[g] q. 4. in c 3. 2. Reg. [h] Deut. 7. 2. [i] c. 12. 4. 5. & c. 13 11. [k] Deut 7. 4

Reliquæ Dauidis vxores.

VI. *Quarta vxor, & quinta cum filiis.*

QVARTVS Dauidis filius fuit Adonias filius Haggith, vir ambitiosus & callidus, qui sub extrema Dauidis tempora plurimos sibi ad inuadendum regnum Dauidis conciliarat, sed exitu malo, sicut Absalonem fratrem male fuerat imitatus; quæ autem fuerit hæc mulier non inueni qui traderet. Eam Iosephus Angitem appellauit. Quintus fuit Saphatia filius Abital; obscura mater, nec notior filius. [I]ncidit porro Tostatus in deprauatos libros, cum pro Abital legit Abigail, cui duos tribuit filios, secundum, & quintum. Nam in omnibus hebræis, græcis, latinisque codicibus, [l] tam in secundi Regum tertio, quam in [1.] Paral. constanter legitur Abital, nec vsquam Sapphatia dicitur filius Abigail. Grauius est etiam erratum apud Iosephum in versione Rufini; sic enim habet, *Quintum habuit de Sapphatia filium Abital, sextum Iethram de Egla natum denominauit.* Vbi vides mirabili metamorphosi filium mutatum in matrem, & matrem vice versa in filium. At in versione Gelenii magis etiam deprauatus est hic locus. Nam sic habet πέμπτον δὲ, καὶ τὸν ἕκτον Γερθεσὰν, καὶ Γάλαν ἐπωνόμασεν. *Quintum vero & sextum Gerthesan, & Galam nominauit.* Vbi sane deest quintus filius cum matre sua; sextus autem eiusque mater in duos filios transformati sunt. Nam Gerthesan ex Iethrahan, & Gala ex Egla deformata sunt.

ἐκ γυναικὸς Ἀγγίτης.

[l] 2. Reg. 3. 4 & 1. Par. 3. 3.

Emendatur Iosephus.

XII. *Sexta pariatur Michol.*

SEXTVM ergo suscepit filium nomine Ietrhaham de Egla vxore sua. De hoc autem Dauidis filio, sicut & de Saphatia, nihil præter nomen habetur in [S]criptura. Nescio autem vbi apud Iosephum legerit Comestor, & eum secuti Lyranus, Abulensis, Dionysius. Hunc Ietraham ab ipso vocari Natham; qui non in Hebron natus est, sed Hierosolymis, neque ex Egla, sed ex Bethsabee, vt ex

Scriptura constat. [a] De ista vero Egla nonnulla est controuersia. Permulti enim secuti traditiones Hebræorum apud Hieronymum, vnde & glossa desumpta est, & in iis Angelomus, Lyranus, Dionysius, Caietanus aiunt Eglam fuisse Michol filiam Saulis, quæ vocetur Egla, id est vitula, quia illi data fuit in iuuentute, & ab eo valde dilecta; ideoque eam Dauid per modum blandientis Eglam vocarit, quomodo & Samson vxorem suam. [b] Licet enim etiam reliquæ essent Dauidis vxores, quia tamen hæc prima omnium fuit, & dilecta præ omnibus, vt quam etiam ab altero ductam repetierit, vt postea dicetur, præ omnibus vxoris nomẽ accepit. Sic Ioab Rachelem vocat vxorem suam, [c] licet Liam quoque duxisset, & quidem prius; Sed Rachelem primùm vxorem sibi animo destinarat, maximeque dilexerat. *Vos scitis*, inquit, *quod duos genuerit mihi vxor mea. &c.*

a 2. Reg. 5. 14. & 1. Par. 3. 5.
b Iud 14. 18
c Gen. 44. 27.

VIII. *Aliis improbātibus.*

Svnt tamen qui Eglam hanc aliam à Michole putent, in quibus Comestor in historia scholastica, [d] Abulensis, [e] Pineda, [f] Vatablus, Emanuel Sa, Serar. Mariana, licet non clarè proferat sententiam suam. Probantque ex eo maxime quod Michol sterilis fuerit, vt ex sequentibus [g] constat, Egla vero fœcunda. Respondet in illis traditionibus Hieronymus, & iuxta eas, Micholi non fuisse quidem natum filium vsque in diem mortis suæ, vt Scriptura loquitur, at in die mortis suæ peperisse Iethraham, & ex dolore partus, vt olim Rachelem, occubuisse. Alij aiunt non peperisse quidem Micholem ex quo Dauidem irrisit, peperisse autem antea. Verum constat Eglam Hebrone peperisse Iethraham, quod Micholi contingere non potuit, quæ reducta est ad Dauidem sub ipsum tempus discessus eius ex Hebrone Hierosolymam. Itaque si peperit, Hierosolymis peperit: at nos agimus cum Scriptura de filiis Dauidis Hebrone natis. Nam quod aiunt redisse Hebronem vt pareret, commentitium est, nec vlla probatione firmatum.

d l. 2. c. 4.
e q. 5 in c. 5
f l. 7. de Salom c 5.
g l. 2. Reg. c. 6. 23. Abulens.

IX. *Authoris sententia.*

Mihi sane multo probabilius videtur aliam fuisse Eglam à Michole: Historica enim narratio, qualis est horum librorum, & Paralipomenon, planam & cuique obuiam verborum significationem & vsum requirit, non istam callidam, & figuratam dictionem, simplicitati sacræ historiæ parum consentaneam, ad quam nisi vrgente necessitate recurrendum non est, quæ hic nulla est. Saltem quæ vno loco figuratè Egla vocata est, altero explicandi causa vocaretur Michol, vt in secundo filio Dauidis obseruatum videmus. At in lib. Paral. vbi eadem habetur vxorum Dauidis enumeratio, iterum Egla dicitur, neque vsquam vbi de Michole diserte agitur, Eglæ illi nomen tribuitur. Rectius itaque censetur Egla ignobilis, & obscura mulier, nedum Saulis filia; quæ nominatim Dauidis vxor dicta sit, ne propter tenuitatem concubina putaretur, vt moris est. Neque habuerit aliam excellentiam, nisi quod Dauidis vxor fuerit. Et Hieronymus ipse cum vocem Egla retinuit; nec vitulam vertit, vt in lib. Iudicum, ostendit nomen id hoc loco non appellatiuum esse, sed proprium.

Egla mulier ignobilis.

X. *An Michol in die mortis pepererit*

Illa porro interpretatio de Michole in die mortis pariẽte, plus habet concinnitatis quam veritatis; repugnat certe Iosepho, [h] qui clare asserit Micholem nullos ex Dauide liberos suscepisse, sed ex alio marito, cui eam pater à Dauide abstractam tradiderat, quinque liberos genuisse. Sic ipse, non satis intellecto loco, [i] in quo id Scriptura dixisse videtur. Cum tamen illi filij à Merobe, non à Michole geniti fuerint, vt suo loco dicetur. [k] Repugnat & Hieronymo, qui vbi serio, & ex propria sententia disputat contra Heluidium, illum refellit quod diceret hæc aduerbia *donec*, *vsque* & similia significare certum tempus, quo completo fiat id quod ante non fiebat: Ipse autem contendit sæpe in Scriptura significare tempus indefinitum, & non ibi solum. *Et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum.* Nam Dauid, & cum eo Paulus Apostolus, dum dicit, *sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*, non significat Christum Dominum non sessurum ad dexteram Patris post subiugatos inimicos. Eadem est vis locutionis illius, *oculi nostri ad Dominum, donec misereatur nostri. Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Nemo cognouit sepulchrum Mosis vsque in præsentem diem.* Hæc & alia loca cum Hieronymus afferat, satis intelligitur ex eo aduerbio non recte inferri Micholem in die mortis suæ peperisse: sed liberi toto vitæ tempore plane caruisse.

h l. 7. c. 4.
i 2. Reg. 21. 8.
k A tergi supra ann. m. 2972. n. 10.

donec, *vsque.*

XI. *Cur hic omissa Michol.*

QVARE ergo, inquies, prætermissa est Michol, quæ prima omnium fuit, & omnium nobilissima, ideoque prima nominari debuit? Respondeo non fuisse hic propositum scriptori sacro recensere vxores Dauidis, sed filios. Ait enim, [a] *Natique sunt filii Dauid in Hebron*, &c. & expleto catalogo, *hi nati sunt*, inquit, *Dauid in Hebron*. Eodemque modo in lib. Paral. [b] Obiter autem etiam eorum matres adiunxit, ne eadem matre geniti putarentur. Quia ergo Michol caruit liberis, occasione filii sui nominari non potuit. Quare autem nominauerit filios ea videtur esse causa quam diximus, [c] nimirum vt doceret Dauidem profecisse in dies, & seipso robustiorem factum fuisse, familias autem filiorum multitudine fieri robustiores, significauit Moses cum dixit, [d] filios Israël creuisse, & quasi germinantes multiplicatos esse, ac roboratos nimis impleuisse terram. Et Dominus ait Abrahamo, [e] *Faciam te in gentem magnam ac robustissimam.* Huc denique pertinet illud Annæ matris Samuelis; *Quæ multos habebat filios infirmata est.* [f] Sed quoniam semel, in catalogum filiorum Dauidis, atque vxorum eius ingressi sumus, age totam Dauidis familiam, in tabella, quantum possumus, distinctè proponamus, ne alio in loco eam per partes digerere necesse sit. Inde ad rerum gestarum ordinem regrediemur.

Filij robur familiæ.

a 2. Reg. 3. 2. 5.
b 1. Par. 3. 1. 4.
c n. 1. & 2.
d Exod. 1. 7.
e Gen. 18. 18
f 1. Reg. 2. 5.

Schema familiæ Dauidis.

XII. *Familia Dauidis.*

Dauid rex multos habuit filios, ex variis vxoribus & côcubinis.

- Prima vxor fuit Michol filia Saulis, ex qua nullos suscepit liberos; Ipsa autem filios Merob adoptauit, suosque duxit, 2. Reg. 21. 8. numero quinque, quorum nomina prætereuntur
- Secunda fuit Achinoa Iesraëlitis, ex qua suscepit - 1. Reg. 25. 43. c. 30. 5.
  - Ammon primogenitum. 2. Reg. 3. 2. 1. Paralip. 3. 1. qui vitium obtulit Thamari sorori Absalonis. 2. Regum 13. proptereaque ab eo occisus est. 2. Regum 13. 32. filij eius in Scriptura prætermissi sunt.
- Tertia Abigail Nabalis vidua, 1. Reg. 25. 42. quæ mater fuit Cheleabi, 2. Reg. 3. 3. qui dicitur Daniel, 1. Par. 3. 1.
- Quarta, quam duxit in Hebron, fuit Maacha filia Tholmai regis Gessur. 2. Reg. 3. 3. & 1. Paralipomenon 3. vers. 2. ex qua nati
  - Absalon; & Thamar. Absalon genuit
    - tres filios, 2. Reg. 14. 27. & Thamarem filiã, quæ Maacha quoq. dici videtur 2. Paralip. 11. 20. diuersas tamen fuisse docemus, an. Dauid 28. n. 9. quę nupsit Roboamo, & genuit
      - Abiam regẽ, Ethai, Zizam, Salomith.
- Quinta fuit Haggith, ex qua ortus Adonias, quem regnum ambientem Salomon iussit interfici, 2. Reg. 3. 4. 1. Par. 3. 2. 3. Reg. 2. 24. 25.
- Sexta Abital, ex eaque ortus Saphathia. 2. Reg. 3. 4. 1. Par. 3. 3.
- Septima Egla, ex qua Iethraham, quæ peculiariter dicta vxor Dauidis. 2. Reg. 3. 5.
- Octaua Bethsabea, dudum vxor Vriæ, ex qua Dauid suscepit - - - - 1. Par. 3. 5. 2. Reg. 5. 14.
  - paruulum, qui mortuus est. 2. Reg. 12. 18.
  - Samuam. 2. Reg. 5. 14. siue Simmaã 1. Par. 3. 5.
  - Sobab.
  - Nathan.
  - Salomonẽ regem, ex quo
    - Roboam rex,
    - Taphet, quę nupsit Benabinadab. 3. Reg. 4. 11.
- Ex aliis vxoribus 1. Ierimoth, ex quo Mahalath, vxor Roboami. 2. Par 11. 18. vide Abul. 2. Paral. cap. 11. q. 20.
  - 2 Iebaar, 3 Elisama, 4 Eliphaleth, 5 Noge, 6 Nepheg, 7 Iaphia, 8 Elisama alter, 9 Eliada, 10 Elipheleth. 1. Par. 3. 6.
  - 2. Reg. 5. 14. est aliqua in Latino vulgai. diuersitas. in Græco plurima. nõ enim 7 ex ignota matre, sed 20. numerantur. 2. ex.
- Ex 10. concubinis alij insuper nati. 2. Reg. 15. 16. & 1. Paralip. 3. 9.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2981.

1. N. II. SCribit Lyran. ex Rab. Salom. filium Dauidis ex Abigaile primum dictũ fuisse Danielem, prout in 1. Paral. 3. appellatur, contigisse autem vt aliqui irriderent Dauidem, existimantem illum esse filium suum, cum esset Nabalis, qui reliquerat vxorem grauidam. Deum autem a, d Dauidis videlicet preces, mutasse faciem pueri, ita vt Dauidi simillimus efficeretur, eamque ob causam appellatum à Dauide Cheleab, id est quasi pater, vel similis patri. Eandem fabulam habet historia Scholastica, & R. Kimhi, Hiero. in trad. in 1. Para. 3. vocat Chilaab, id est, inquit, vindicans patrem, eo quod disceptans cum Miphiboseth de quæstionibus legis, & victor apparebat, & patrem vlcisci videbatur. Quæ frigere nemo non videt, & rabinismum sapere.

S. Hieronymus in trad. in c. 3. Paral. notat duos filios Dauidis abesse in lib. 2. Reg. nimirum Noga, & Elipheleth. In græco autem Romanæ editionis hi leguntur. Ταῦτα τὰ ὀνόματα τῶν γεννηθέντων αὐτῷ ἐν ἱερουσαλήμ. Σαμμοὺς, καὶ σωβάβ, καὶ νάθαν, καὶ Σαλώμων. Hos constat fuisse Bethsabee filios, 1. Par. 3. 5. subduntur autem hi. καὶ ἐβεάρ, καὶ ἐλισουὲ, καὶ ναφὲκ, καὶ ἰεφιὲς, καὶ ἐλισαμὰ, καὶ ἐλιδαὲ, καὶ ἐλιφαλὰθ, σαμαὲ, ἰεσσεβὰδ, νάθαν, γαλαμαὰν, ἰεβαὰρ, θεησοὺς, ἐλιφαλὰτ, ναγὲδ, ναφὲκ, ἰαναθὰν, λεασαμὺς, βααλιμὰθ, ἐλιφαάθ. Apparet, inquit Scholiastes latinus, coagmentatio, & repetitio in istis nominibus. 2. N. XII.

ANNVS MVNDI 2982. DILVVII 1326. 5. ÆTATIS. 43.

EXITVS ET DATÆ LEGIS 439. ARCÆ IN CARIATH. 42.

Davidis, et Isbosethi 3. Abiath. Pontif. 8.

Troiæ excisæ 111. Dercylli 32.

Imper. Assyriorvm 1051.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1071.

DVO reges in eodem populo non diu pacificè vixerunt, sed biennio dũtaxat, qui sunt duo anni, quibus dicitur regnasse Isboseth, super Israël, prius scilicet quam bella inter vtrumque regem excitarentur, vt interpretantur Abul. [a] Serar. Torniel. sicut Saul duobus annis regnauit, priusquã militari præsidio vteretur, aut Deum contra se irritaret. Exacto ergo iã biennio à morte Saulis, Abneris opera inter Israëlitas & Iudæos ciuile bellum exarsit. Abner enim qui vndecim tribus in potestate habebat, cum Isbosethus nomine tenus rex esset, aggressus est Dauidem bello petere exitu infelici; cui bello duodecim militũ, quasi totidem gladiatorum, paria initium dederunt. De huius autem certaminis, ac belli occasione, proximáque causa existimat Abulensis dici posse, exercitus duos ex condicto conuenisse in vnum locum ad pugnam; aut potius casu contigisse, vt dum vterque princeps militiæ, cum valida militum manu regni fines obit, pugnę occasionem acceperint. I. *Ratio temporis.* *Excitatum ciuile bellũ ab Abnere.*

QVANTVM nihilominus licet ex Scripturæ narratione colligere, cõiicere possumus Abnerem optasse populum duas in partes distractum, quarum altera ruinæ alterius immineret, fœdere aliquo, & æquis conditionibus consiliare inter sese, atque constringere: idque non communis solum boni studio incitatum, sed priuati etiam ac sui. Senserat quippe militiæ princeps militares animos, ab ipsis gregariis militibus, vsque ad centuriones, ac tribunos, mira in Dauidem inclinatione propendere; hærere ipsorum animis eius egregia facinora, fortitudinis, clementiæ, humanitatis, prudentiæ, charitatis, modestiæque singularis erga Saulem sibi infestissimum, erga Philisthæos, Hebræumque populum vniuersum. Mirari industriam, promptitudinem, felicitatem, & vbique ei assistens diuinum numen: idque senserat viuo etiam Saule, & in eius interitum, dies, noctesque, omnibus regni viribus incumbente, multoque vehementius hoc biennio, quo *per singulos dies* vt scriptura testatur, [b] *veniebant ad Dauid ad auxiliandum ei, vsque dum fieret grandis numerus, quasi exercitus Dei*. Vixque prudentia, atque authoritate sua, fortunarum periculo, necessariorum consuetudine retineri. II. *Cupiebat fœdus, & quare.*

[a] q. 12. in c. 2. 2. Reg & in expos text 1. Reg. 13.

[b] 1. Par. 12. 22.

III. *Populi in Dauidem propensio.*

AVDIEBAT, si quando curiosius admoueret aurem, conferri priuatis in cœtibus atque colloquiis Isbosethum Dauidi, tenebras videlicet luci, ignauiam fortitudini, nouitatem atque insolentiam cum prudentia rerum gerendarum, simulachrum hominis cum viuo ac vigente principe componi. Meminerat illam Saulis vocem coram se, atque vniuerso exercitu, quasi ex oraculo profusam. [a] *Et nunc scio quod certissime regnaturus sis, & habiturus in manu tua regnum Israel.* Itaque cum pro innata sapientia, & multiplici rerum vsu videret, siue rem humanis rationibus æstimaret, siue diuinis, fore proculdubio vt, deserto Isboſetho, totus se populus in fidem Dauidi ac clientalem daret, *& transferret regnum Saul ad eum, iuxta verbum Domini*, [b] sibi faciendum putauit, vt quod postmodum futurum erat necessitatis, mature occuparetur, vt gratiæ fieret, ac beneuolentiæ. Eam autem gratiam hoc fore Dauidi, totique populo gratiorem quo citius executioni mandaretur; quo plures abirent absque reconciliatione dies, hoc conditiones pacis sibi deteriores fore: priuatas inimicitias inter diuisos populos, grassaturas; & nuper victorem hostem validius distractos aggredientem, facilius conciliurum.

[a] 1. Reg. 24. 21.

[b] 1. Par. 12. 23.

IV. *Abneris prudentia.*

VIDIT quoque Abner pro sua prudentia; tanto se suosque in patrando fœdere potiore iure futuros, quanto minus aut necessitatem, aut timiditatem præ se ferrent; biennio satis probatum esse, nulla se necessitate Dauidi sociari velle, qui nullam toto eo tempore pacis, aut concordiæ prior mentionem ingesserit, re autem vera, nihil esse nunc quidem, sibi aut priuatim aut publicè à Dauide aut Ioabo, multoque minus ab Isboſetho formidandum, vndecim tribuum armis ac beneuolentia munito; colloquii nihilominus occasionem quærendam esse, sed minime a sua dignitate alienam. Commodam eam videri, si cum lecta aliquot centuriarum manu, regnum pro rege obiret, ad ipsos vsque Iudaicæ tribus fines, non defuturum Ioabum cum suis, ibique aliquem colloquiis aditum apertum iri: vt res sine bello, ex dignitate sua, & communi vtilitate componantur.

V. *Abnerem optasse pacem Scriptura indicat.*

HISCE coniecturis non leuem confert probabilitatem, primùm quod Abner prior egreditur de Castris, vrbe videlicet regia, quasi meditatum quippiam domo afferens, & venit in Gabaon vrbem tribus Beniamin, Iudæ conterminam, & prior in sermonem militarem ingreditur. Deinde quod non hostiliter irruit, sicut neque vice versa Ioab, sed quasi amici, aut amicitiam captantes, placidis animis vicini consederunt. Præterea Abnere inuitāte inceptatur certamen, ludusque appellatur; quasi non hostium inter se id certamen foret, sed commilitonum in eadem palæstra se rudibus exercentium. Maxime autem prodit prædictam Abneris voluntatem, eius cum Azaële colloquium, *Recede*, inquit, *noli me sequi, ne compellar confodere te in terram, & leuare non potero faciem meam ad Ioab fratrem tuum.* Cogitabat enim duos militiæ principes, hoc pacis negotium tractare debere, à quo si alter, propter acceptam iniuriam, abhorreret, rem disiectum iri, aut tardiorem certe, atque impeditiorem fore: & sibi priuatim non leuem aduersarium suscitari. Quæ est mens omnium passim interpretum in prædicta verba, Lyrani nominatim, Abulensis, atque Dionysii. Postremo alienam à bello, & amicam paci voluntatem indicant illa Abneris verba, *vsquequo non dicis populo, vt omittat persequi fratres suos?* sed hæc in progressu certiora fient, atque illustriora.

VI. *Abner venit cum modica manu in Gabaon.*

EGRESSVS *est*, inquit Scriptura, [c] *Abner filius Ner, & pueri Isboseth*, milites scilicet, qui in eius, vel Abneris erant satellitio, eumque sequebantur ducem, Isboſetho domi se in Castris, siue in vrbe Manaim continente. Sic enim castra hoc loco Septuag. interpretantur, cum inuariatam retinent vocem Manaim, sicut & Iosephus, [d] qui simul causam egressionis tradit, *Inde profectus est*, inquit, *cum delectissimo milite, vt prælio cum Iudæ tribu decerneret; iratus quod Dauidem regem creauissent.* Frigida est hæc ira post biennium, sed id tempus Iosephus non obseruauit; voluntatem autem decernendi prælio, res ipsa refellit, si enim ad pugnandū venissent, vt primum hostis apparuit, infestis in se mutuo gladiis concurrissent, quod notauit etiam Abul. [e] *Porro Ioab filius Saruiæ, & pueri Dauid egressi sunt de ciuitate Hebron*, & siue casu lustrantes tribum Iuda, siue de industria, cum accepissent Abnerem traiecisse Iordanem, *occurrerunt ei, iuxta piscinam Gabaon*, lacum videlicet non magnum nutriendis piscibus idoneum, fontem vocāt 70: Iosephus fon-

Iosephus arguitur.

Venit & Ioab.

[c] 2. Reg. 2. 12.

[d] l. 7. ant. 1.

[e] q. 13. in c. 2. 2. Reg. in fine.

ticulum quidem cisternam interpretantur. *Et cum in vnum eumdemque campum conuenissent, e regione sederunt; hi ex parte piscinæ, & illi ex altera.*

VII. Petitur, & admittitur certamen gladiatorium.

Hic Abner ostentare cupiens militum suorum fortitudinem, fortasse ne, ad id quod moliebatur, videretur adductus diffidens, ac desperans rebus suis, *dixit ad Ioab, surgant pueri, & ludant coram nobis*, gladiatorium intelligit ludum, in quo non rudibus, sed veris gladiis, sine missione pugnaretur. Cui consentiens Ioab, ne sui audacia & alacritate aduersariis æmulis cædere putarentur, *surgant* sane, inquit, Qua in prouocatione, vel admissione certaminis dubia æquitas esse possit. Cum enim vterque rex iustam regni possessionem obtineret, vt diximus; [a] vtrimque bellum, siue certamen quod instar belli esset, legitimum fuisse videri potest. At res habet longe secus: hoc enim ipso quod vterque in iusta regni possessione erat, neuter alteri vim inferre poterat, vterque bellum inchoando faciebat iniuriam, quam qui prouocabatur iuste repellere poterat. Verum hic neutra ex parte iniuria facta fuerat, aut damna illata, vt qui fuerat affectus iniuria, iustum bellum agere posset. Sed animi gratia certamen sine vlla conditione oblatum, atque admissum est, & quidem eiusmodi, vt valde probabilis esset aliquorum cædes.

VIII. Cum vtriusque ducis culpa.

ITAQVE minime dubitandum videtur, [b] quin Abner, à quo facta est prouocatio, graui se peccato obstrinxerit, qui ex inani ostentatione, & non ex vlla causa legitima, milites suos in arenam miserit, quasi gladiatores singulari certamine pugnaturos. Peccauit & Ioab, qui malè prouocanti consensit. Et minuit quidem culpam eius ille metus, ne dedecore ex recusatione afficeretur, & simul audaciores fierent Israëlitæ, ad Iudæos deinceps damnis afficiendos; culpam tamen plane non delet; quia tanti non fuit ille pudor, vt ad eum euitandum in suorum probabilem, iniustamque mortem consentiret. Quoniam ergo maior fuit culpa Abneris prouocantis, permisit Dominus iusto iudicio ipsum vinci, ac magna clade affici, & insuper vnius viri cædem admittere, quæ mox in ipsiusmet cædem redundaret, vt sequens historia declarabit. Magis tamen dubia est culpa ipsorum gladiatorum, qui legitimis ducibus suis obtemperarunt, [c] nec satis iustitiam certaminis expenderunt, aut expendere potuerunt, sed id iudicium ducibus reliquerunt suis. Si tamen non obediendi causa simpliciter, sed ostentandarum virium gratia ad certamen descenderunt, vtique peccarunt, & infelici morte defuncti sunt, vt cæteri, qui vulgò in singulari certamine vita funguntur.

An & militum?

IX. Certant duodeni, & mutuis omnes vulneribus cadunt.

SVRREXERVNT *ergo & transierunt vltra piscinam numero duodecim de Beniamin.* His videlicet plus erat animi, quorum magis intererat debellare Dauidem, & regnum in tribu sua conseruare. Et erant alioqui Beniaminitæ animosi admodum, ac bello fortes, vt qui olim contra reliquas omnes tribus bello decernere non dubitassent; & victoriam etiam, semel iterúmque retulissent. Nihilo secius surrexerunt ad certamen totidem de militibus Dauidis, & tribu Iuda, vt apparet, nam de cæteris tribubus perpauci adhuc erant apud Dauidem: *apprehensoque vnusquisque capite comparis sui, defixit gladium in latus contrarij, & ceciderunt simul.* Omnia scilicet duodecim paria mutuis vulneribus confossi interierunt. Id enim exigit textus hebræus, græcus, & latinus, cum chaldæa paraphrasi; quibus omnes interpretes assentiuntur. Neque aliter sensit Iosephus; quamuis Comestor dicat illum significare solos milites Dauidis fuisse superstites; idemque affirment Lyranus & Dionysius de Iosepho, & quidem vere habita ratione versionis Rufini; sed audiamus ipsum totum hunc locum breuiter explicantem.

X. Reliqui exercitus pugnam ineunt.

HVIC *occurrit* Ioab *Saruiæ Dauidis sororis filius, natus ex patre Suri, duos secum fratres, Abisæum & Asaelem, vniuersumque Dauidis exercitum ducens: & cum circa quendam fonticulum apud vrbem Gabao in eum incidisset, aciem ad prælium explicat. Cumque Abnerus dixisset cupere se experiri vtrius partis præstantiores milites essent, ex pacto vtrinque duodeni ad certamen sunt destinati: qui progressi inter vtramque aciem emissis prius pilis, gladios stringunt: comprehensisque aduersariorum capitibus latera & ilia feriebant, donec mutuis vulneribus ad vnum se conficerent. Quo facto exercitus etiam conflixerunt, & post acre certamen partes Abneri succubuerunt.* Incaluerunt nimirum vtrimque militares animi viso suorum sanguine, vt sociorum mortem vtrique si possent vlciscerentur, & incertam adhuc victoriam, dubiamque fortitudinis laudem suo exercitui promererentur.

Marginal notes: Sept. ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐκ[?] ... — [a] a m. 1980. nu. 1. — [b] Abul. q. 14. in c. 2. — [c] Idem q. 16 & 17.

Fugatusque est Abner, & viri Israel à pueris David. Versos in fugam, ait Iosephus [a] *Ioabus non destitit persequi, sed tergis eorum hærens hortabatur suos, ut ne defatigarentur; idemque etiam fratres eius faciebant.* a l. 7. c. 1.

XI. *Azaël Abnerem persequitur.* CONTIGIT autem deinceps exemplum improuidæ, ac iuuenilis audaciæ, aduersus senilem emeriti imperatoris fortitudinem. Dauidici effuso cursu ferebantur in fugientes Israëlitas; in illis Asaël cursor velocissimus, tantæque pernicitatis, vt capreis syluestribus [b] conferri posset. Is cum ad primos fugientium ordines prouolasset, in quibus Abner ipse fuga salutis suæ consulebat, moliebatur eum in suam redigere potestatem, magis intentus ad tanti facinoris gloriã, quam ad eius perficiendi facultatem. Abner autem audiens strepitum & clamorem persequentis, dorsoque imminentis Azaëlis, respexit post tergum suum, & ait, *Tune es Asael? qui respondit, ego sum. Dixitque ei Abner, vade ad dexteram, siue ad sinistram, & apprehende vnum de adolescentibus, & tolle tibi spolia eius.* Inuade aliquem de iunioribus istis, pugna, interfice, spolia, neque affectes maiora viribus tuis. Ille monitionem ex timore profectam ratus instabat vt eum viuum comprehenderet, & tanto captiuo proprij iuris effecto, vel finem bello imponeret, vel apud fratrem Ioabum, & Dauidem auunculum, gaudio & gloria triumpharet. Hæc nimirum causa fuit cur statim atque ad Abnerem peruenit, in ipsum stricto gladio non inuolauerit, atque confoderit, sed istis interrogationibus, ac monitis Abneris tempus, ac locum dederit. b 2 Reg. 2. 18. *Et qua de causa.*

XII. *Cui parcit Abner.* VICE autem versa militiæ princeps iuuenem temerè irruentem, auersa hasta excipere poterat, vt se ille in ferrum, aprorum more indueret. Sed animo versans reconciliationem, quæ Ioabi interuentu perficienda erat, parcebat feroci adolescenti, quem si interficeret, aditum sibi ad Ioabum præcluderet, qui hac cæde irritatus, omnia fœderis, pacisve consilia disturbaret, perpetuo ad fraterni sanguinis vltionem aspirans. Itaque rursus locutus est Abner ad Azaelem. *Recede, noli me sequi*, sequebatur autem vrgens vt ille se dederet, & interim auxilium sociorum expectans; *ne compellar confodere te in terram, & leuare non potero faciem meam ad fratrem tuum.* At ille nimium sibi fidens, & scilicet animos augebat recens collatus quartæ turmę principatus, ideoque auidius gloriam de capto, vel occiso principe militiæ aduersariorum ambiens, bene monentem *audire contempsit*, & alterutram in partẽ *declinare noluit.* Percussit ergo eum Abner auersa hasta in inguine, & transfodit, & mortuus est eodem loco. Hebræi habent percussum in quinta, scilicet costa, vbi iecoris & fellis est sedes, Septuag. vertunt ἐπὶ τὴν ψόαν, id est regionem lumborum, quod vulgatæ fauet, certe quicunq. fuerit vulneris locus Azaëlem perruptis visceribus in vestigio concidisse constat. 1. Par. 27. 7. *Tandemque inuitus occidit.* Vatab. & Serar.

XIII. *Cædis modus.* QVOD autem Hieronymus vertit transfodit, compendio est vsus, in Hebræo enim dicitur ita percussus, vt egrederetur lancea à tergo eius; Septuag. quoque, ϰ διεξῆλθε τὸ δόρυ, ἐκ τῶν ὀπίσω αὐτοῦ. *Et pertransiit lancea ex posterioribus eius.* Ex quo refelli possunt, qui non ferro ipsius hastæ, sed hastili ligneo percussum putant, quos improbant Lyranus, & Abulensis etsi Tostatus Lyranum quasi ita sentientem refutet; cui sententiæ nihilominus vehementer fauet hebræus textus, & græca versio: vtrobique enim habetur Azaëlem percussum posteriore parte lanceæ quam nemo dixerit esse cuspidem. Sed nimirum hastæ bellicæ ferro vtrimque obarmantur, quod Mariana quoque notauit; itaque ferrum posterius siue inferius quod humum fodicare solet, impactum in ventrem vehementius, etiam hastili aditum patefecit, donec à tergo exiret. Videtur tamen Hieronymus auersam hastam intellexisse, dixisseque, ratione eius, quia ea vtitur, & hostem auersus petit. Sic vrsus auersos lapides in fuga vibrare dicitur, & Partus fugiens *auersas torquere sagittas.* Itaque auersa hasta, & scelerata dicitur, quam auersus homo, aut sceleratus intorserit. Eadem Iosepho mens fuit, qui ait Abnerem fugientem hasta, prout eam ferebat, imminentem Azaëlem lethali vulnere retrorsum percussisse, φθάσας, ὡς εἶχε τὸ δόρυ, πλήξας εἰς τοὐπίσω καιρίως. Et fugientes imminenti hosti cuspidem offerre solent, nec in anteriorem partem frustra vertunt. *Hasta auersa.* *scelerata in intorserit hastam.* Virg

XIV. *Abner cum suis in collem adit.* PROSTRATO Azaële Abner propere cum suis versus collem vnum progreditur, ibi locum ad resistendum capturus. Interim Iudæi accelerabant iter, sed Azaël in media prostratus via, nonnihil transeuntes in sui contemplatione mo-

rabatur, dum in morte præmatura iuuenis summo loco nati, summæque expectationis ingemiscunt. Maxime autem, vt par est credere, Ioab & Abisai eius fratres re cognita ingemuerunt. Et nihilominus progressi ad solis vsque occubitum fugientes persequebantur. *Et venerunt vsque ad collem aquæductus, qui est ex aduerso vallis itineris deserti in Gabaon.* Siue vt alij vertunt, [a] retentis nominibus propriis, quæ Hieronymus in appellatiua, iuxta eorum significationem conuertit. *Et venerunt vsq. ad collem, cui nomen Amma, qui est è regione oppidi Giach, iuxta viam deserti Gabaonis.* Ad quod videlicet desertum fugiebant milites Abneris. Iosephus, *qui ab aquæ ductu nomen accepit.* ὀμματὶ καλῦσι, legendum ἀμμαῖ, propter Hebræum Amma אמה: Gelenius interpretationem ex vulgata mutuatus est. *Congregatique sunt filij Beniamin ad Abner, & conglobati in vnum cuneum steterunt in summitate tumuli vnius*; vnde facilius erat è superiore loco vrgentem hostem vexare, & sese defendere.

a (Notauit Emanuel Sa, & Mariana.)

XV. *Et finem prælij petit.*

Eo cum peruentum esset, Abner circũspiciens vidit Ioabum, & exclamans ait, *Num vsque ad internecionem tuus mucro desæuiet? an ignoras quod periculosa sit desperatio?* Significat Abner milites suos ad vitæ desperationem adductos; non iam ludum, vt initio certaminis, sed internecionem aduersariorum, imo fratrum suorum meditari, ad quam Iudæorum persequentiũ pertinacia compellantur; idq. vnũ moliri ne multi moriantur; ideóque canendum esse receptui, & hostibus ad desperationem pronis, dandam esse elabendi viam: præsertim cum non hostes hostibus immineant, sed fratribus fratres. Hic Ioab, *viuit Dominus si locutus fuisses, mane recessisset populus persequens fratrem suum.* Id est si quo modo nunc dehortaris, & reuocas nos à bello contra fratres nostros, ita hodie mane nos ab eodem reuocasses, populus, siue milites mei, qui nunc persequuntur fratres suos, mane sine cæde & sanguine recessissent. Est enim hæc petitio hominis victoriam cedentis aduersario. Itaque Ioab hac victoriæ confessione contentus abiisset, quæ facillima est loci huius explicatio. Alij autẽ ex hebræo & græco textu, & chaldæa paraphrasi negationẽ addunt, nisi locutus fuisses, id est nisi prouocasses nos certamẽ petẽdo, & ad gladiatoriũ ludũ prouocando, non ventũ esset ad prælium, sed exercitus meus pacifice recessisset à vobis. Itaq. Mariana suspicatur pro *si* legẽdum esse *nisi*.

Et imperat.

XVI. *Quare tam facile; an ignoraret mortem Azaëlis.*

MIRVM est autem Ioabum tam facile acquieuisse Abneri petenti vt prælio imponeretur finis, [b] neq. acrius cum fratre institisse aduersus eum, expetendo vltionem sanguinis Azaëlis, & studio parentandi manibus eius, ipsius Abneri morte; An forte ignorabat adhuc fratrem suum Abneris manu cecidisse, si forte alia via breuiore venerat ad collem Abneris, & sociorum eius? idque innuit Scriptura ipsa cum ait, *omnesque qui transibant per locum illum, in quo ceciderat Azael, & mortuus erat, subsistebant*: quasi dicat, paucos substitisse, qui eadem via gradiebantur, cæteros non item, qui mille viis fugientes Israëlitas, vt fuso, fugatoque exercitu contingit, totidẽ viis persequebantur; ac ne puncto quidẽ temporis cessatum fuerat, vt ad Ioabum hic nuncius referretur, quem, vt tristissimum, quisque referre cunctaretur.[1] Quod si mortis huius non ignarum Ioabum fateamur, dicendum erit eum cessationi armorum consensum præbuisse, veritum pugnare contra eos, qui de fortunis omnibus, de vita, de salute desperassent. Vltionem tamen dissimulatione ac silẽtio pressã, in opportuniorẽ commoditatẽ reseruasse, & ne ille sibi caueret, vlla ratione præ se tulisse. Itaq. illũ postea per fraudem de medio sustulit.

b Abul. q. 11 in c.2.

XVII. *Ioab canit receptui.*

INSONVIT *ergo Ioab buccina, & stetit omnis exercitus, nec persecuti sunt vltra Israel, neque inire certamen*, contra globum illum Beniamitanum, qui ad collem cum Abnere sese receperant. Ea tamen verba Caietanus, nõ ad illam solùm noctem refert, sed ad reliquum etiam tempus regni Isboseth, scripturæ phrasi minime repugnante. Et reuera deinceps cessatum plane ab armis inter Israëlitas inde colligitur, quod nullum plane inter eos prælium legitur, vsque ad regnum Dauidis super totum Israëlem. Quod autem ad præsens tempus attinet, gladiis vtrimque in vaginam reconditis; *Abner & viri eius* de tumulo descendentes *abierunt per campestria tota illa nocte, & transierunt Iordanem; & lustrata omni Bethoron venerunt ad castra.* Gemina fuit Bethoron, [c] & vtraque cis Iordanem, altera quæ superior dicta in tribu Ephraim, altera quæ inferior in Beniamin, aut certe Manasse, vt significatur in libro Iosue. [d] Quomodo ergo transito Iordane lustrauerunt Bethoron? verum Scriptura id non asserit, sed tantum transisse Iorda-

Abner recedit.

c Adrich n. 29. & n 45.

d c.16.

Bethoron.

Bethoron. nem, & luſtraſſe Bethoron; quid autem prius poſteriúſve factum fuerit, non tradit. Aliqui Bethoron diuiſionem interpretantur, & proprium nomen loco appellatiui vſurpatum putant, eaq. voce intelligi totam regionem inter Iordanem & Manaim interiectam: quod minimè abſurdum eſt, quamuis Toſtato improbatum. Nam Septuag. pro Bethoron habent παρατείνουσαν nimirum χώραν, *regionem protenſam.*

XVIII. *Cæſorum numerus.* PORRO *Ioab reuerſus, omiſſo Abner, congregauit omnem populum, & defuerunt de pueris Dauid decem & nouem viri, excepto Azaële;* qui ſcilicet erat vigeſimus. *Serui autem Dauid percuſſerunt de Beniamin, & de viris qui erant cum Abner trecentos ſexaginta, qui & mortui ſunt.* Partim in ipſo veſtigio, partim poſtmodum ex vulneribus acceptis. *Tuleruntque Azaël, & ſepelierunt eum in ſepulchro patris ſui in Bethlehem* eum Ioſephus [a] vocat Suri. Non eſt autem exiſtimandum eum hac ipſa nocte ſepultum; regis enim nepotem, & virum bellica laude inſignem, & multis hominum millibus in turma quarta præpoſitum, non decuit funebri honore priuari. Delatum quidem fuerit cadauer in Bethlehem, erat enim pene in via, venientibus Gabaone Hebronem verſus; poſtridie autem honorificè ſepultum. *Et ambulauerunt tota nocte Ioab, & viri qui erant cum eo, & in ipſo crepuſculo peruenerunt in Hebron.* Diurno labori etiam nocturnum copulantes, & quidem non exiguum. Eſt enim illud iter ſi Adrichomio credimus Gabaone vſque ad Bethlehem, horarum 4. inde autem Hebronem vſque, ſex horarum: quod recte conuenit cum itinerario Beniamini, in quo habetur Bethlehem ſex leucarum itinere Hebrone diſtare.

[excepto, id eſt præter, vt alibi.]

Azaëlis ſepultura. [a l. 7. c. 1.]

XIX. *Hæc ipſa hiſtoria* VERVM priuſquam ad vlteriora progrediamur Ioſephus conueniendus eſt nobis, [b] & Scriptura duce de more corrigendus, *verſos*, inquit, *in fugam Ioabus non deſtitit perſequi, ſed tergis eorum hærens hortabatur ſuos, vt ne defatigarentur: idemque etiam fratres eius faciebant, præcipuè iunior Azaël ob eximiam pedum pernicitatem celebris, & non ſolum cum hominibus, ſed cum equis etiam curſu contendere ſolitus: is tum Abnerum rectà inſequebatur, nec in ſiniſtram, nec in dextram deflectens. Conuerſus autem Abnerus, & impetum eius fruſtrari volens, primum vnius militis armatura cum eo depaciſci voluit, vt perſequi deſineret; deinde rogabat ne ſe in hanc neceſſitatem adduceret; vt illo interfecto in fratris eius conſpectum poſthac venire non auderet. Cumque ille his verbis nihil moueretur, ſed perſequi pergeret, ita vt verſa haſta fugiebat, imminenti lethale vulnus inſligit, vt in veſtigio concideret. Qui vero cum eo Abnerum inſectabantur, poſtquam ad locum, in quo Azaël iacebat peruenerunt, obliti amplioris perſecutionis circum cadauer conſtiterunt.* [b l. 7. ant. c. 1.]

XX. *Ex Ioſepho refertur.* IOABVS *autem, & frater eius Abiſaus, præter exanime corpus curſu prouecti, incitatique ira extincti fratris, mira pernicitate, atque alacritate vſque ad ſolis occaſum perſecuti ſunt Abenerum, & vſque locum qui ab aquæ ductu nomen accepit. Hic in loco eminentiore conſiſtit, Abenerum cum Beniamitis fugientem proſpiciens: qui cum exclamaſſet ſatis iam indignationi indultum, nec eſſe viros conſanguineos improba inſectatione cogendos, omiſſa fuga in certamen redire, culpam enim penes fratrem eius Azaëlem eſſe, quod monitus ab inſequendo deſiſtere noluiſſet, & ideo ictus cecidiſſet: viſus eſt non male admonere: moxque* Ioabus *dato receptui ſigno ſuos cohibuit, & in eo loco caſtris poſitis pernoctauit. Abenerus vero continuato per totam noctem itinere, trans Iordanem in Ieſboſthi regiam ſe contulit. Sequenti die Ioabus recenſitis cæſorum cadaueribus, omnes ſepultura dignatus eſt: ceciderant autem ex Abeneri exercitu trecenti ſexaginta; ex* Dauidis *nouemdecim, præterque Azaël, cuius cadauer Bethlema reportatum fratres cum patriis monumentis intuliſſent, ad regem ſuum in Hebronem ſunt reuerſi.* Hactenus Ioſephus.

XXI. *Et examinatur. Quæ improbentur.* QVEM ſane non libet arguere, quod improbata Scripturæ comparatione, maluerit dicere Azaëlem curſu cum equis contendere ſolitum, quam cum eadem illum conferre capreis, quæ morantur in ſyluis. Multo minus etiam trium fratrũ adhortationes arguerim, breues ſcilicet, & in ipſo curſu, quia probabilitate non carent. Illud tamen certe probare non poſſum, quod contra Scripturæ narrationem, & decorum ait Abnerem voluiſſe cum Aſaële paciſci vnius militis armatura, vt ſe perſequi deſineret, quę promiſſio cum ignauiam ſapiat & metum, ignominioſa eſſet fortiſſimo militiæ principi, fuiſſetque hominis non illi, ſed ſibi metuentis; ideoque terrore & minis eum auertere ſatagebat à ſe, non promiſſis. Nec Scriptura promiſſam ait illi vnius militis armaturam, ſed amandatum ad impugnandum, & ſpoliandum gregarium aliquem militem ſibi ſupparem, ab auda- [illegible]

ciore conatu deſiſtendo. Neque illud probari poteſt, quod ait milites Dauidis
ſubſtitiſſe ad corpus Azaëlis, nec vltra fugientibus inſtitiſſe. Nam ſi id verum eſ-
ſet, quid opus erat eos à perſequendis hoſtibus tã petitione Abneris, quam Ioabi XXII.
buccina reuocari? Scriptura moram aliquam ad cadauer Azaëlis factam ait, cum 3. *Quæ improbentur.*
inquit, *ſubſiſtebant;* non autem oblitos amplioris perſecutionis ibi conſtitiſſe.

IMPROBANDVM tertio quod ait Ioabum cum fratre incitatos ira extincti fra-
tris Abnerem ad ſolis occaſum acrius perſecutos, non enim ex Scriptura conſtat
eis tum notam fuiſſe fratris cædem, nedum inde irritatos, imo valde probabile
eſt eam tum notam illis non fuiſſe, cum Ioab Abneris petitioni conſenſit, vt pau-
a nu. 16. lo ante dicebamus. [a] Quid quod Ioabi reſponſio nullam plane iram ſapit? Vnde 4.
quod quartò addit excuſationem Abneris, de occiſo à ſe Azaële præter volunta-
tem ſuam, eius improba inſectatione compulſum, totum ſuperfluũ, & periſſolo-
gicum eſt, nullum habens in Scriptura, aut ratione fundamentum. Illud autem
aperte contra Scripturam eſt, quod ait milites cum Ioabo in loco certaminis ca-
ſtris poſitis pernoctaſſe. Audi enim ſcriptorem ſacrum. *Et ambulauerunt tota no-* 5.
cte Ioab, & viri qui erant cum eo, & in ipſo crepuſculo peruenerunt in Hebron. Quod enim
dicitur in textu. *Inſonuit Ioab buccina, & ſtetit omnis exercitus, nec perſecuti ſunt vltra Iſ-
raël, neque iniere certamen.* Et rurſus, *Ioab reuerſus omiſſo Abner congregauit omnem popu-
lum,* hæc inquam, verba non ſignificant ibi pernoctaſſe. Neque vero enumeratio
defunctorum quæ ſequitur, quæque Ioſephum adduxit vt Scripturam deſereret,
arguit eam poſtero die ab ipſis factam; potuit enim illa fieri eadem veſpera, à ſo-
lis occubitu, vſque ad noctem. Illud autem de ſepultis omnibus, qui in prælio 6.
ceciderant, adiectitium eſt, neque ſatis probabile id factum vrgentibus tenebris;
cibi potius aliquid ſumptum ante profectionem. Denique Scriptura, quæ Azaë-
lis ſepulturæ meminit, eadem opera cęterorum cadauera humo condita dixiſſet,
ſi id vere dici potuiſſet.

EST porro hic annus Dauidici regni tertius, ſabbaticus ordine quinquageſi- XXIII.
mus ſeptimus. Nam ſi duxeris 57. per 7. efficies 399. quibus adde annos 40. deſer-
a ti, exiſtet numerus annorum, quem ab exitu ex Ægypto notatum habes initio
anni huius. Profana porro hiſtoria hoc tempore apud Euſebium ſilet: imo & ſa-
cra aliquantiſper, vt mox dicetur.

ANNVS MVNDI 2983. DILVVII 1327. QVINTÆ ÆTATIS 44. EXITVS ET DATÆ LEGIS 440. ARCÆ IN CARIATHIA. 34. DAVIDIS ET ISBOSETHI 4. ABITHARIS PONT. 9. TROIÆ EXCISÆ 112. DERCYLLI 33. IMPERII ASSYRIORVM. 1052.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1070.

SABBATICVM annum ſeptimum ſupra quinquageſimum, ex- I. *Moſaicus*
cepit hoc anno Iubilæus annus Moſaïcus, ordine octauus, iuxta *iubilæus*
b to. 2. a. m. ſchema trigeſimo tertio Othonielis anno propoſitum: [b] quos *octauus.*
2633. à Dauide in tribu Iuda ſtudioſè obſeruatos, religio ſit dubita-
re. In altero regno obſeruatos fuiſſe, non habeo vnde ambigam,
vel aſſeuerem.

PERTINET autem ad hunc annum, & ſequentes aliquot, longa illa concerta- II. *Concerta-*
c 2. Reg. c. 3. tio, quæ initio tertij capitis memoratur, [c] inter domum Saul & inter domum *tio inter*
Dauid. Exorſa enim anno proximè præterito, eo modo quem expoſuimus, ad il- *virumque*
lud tempus propagata eſt, quo occiſo Abnere; quo vno Saulis familia nitebatur, *regem.*
& poſtmodum Iſboſetho ipſo, tribus omnes vnanimi conſenſu venerunt ad Da-
uidem, & eum vniuerſi populi regem conſtituerunt, quod octauo Dauidis anno

factum eſt, vt ſuo loco dicetur. Concertatio fuit, ſæpiúſque iterata certamina; *Qualis, quamque diuturna.* irritati enim Iſraëlitæ ſuper amicorum ſuorum clade, pudore etiam affecti, quod cum priores bello initium dediſſent, coacti nihilominus fuiſſent pugnæ finem ab aduerſario poſtulare, quod erat propemodum veniam ac vitam petere, in eam cogitationem intenti erant, vt dedecus aliquod Iudæis cum inſigni aliqua clade reponerent. Itaque crebris excurſionibus & velitationibus certatum eſt, ſæpe ventum ad manus, ſed ea prælia ſigillatim explicare Scriptura prætermiſit; illud dicere contenta. *Dauid proficiens, & ſemper ſeipſo robuſtior, domus autem Saul decreſcens quotidie*, ſignificans in diutino illo bello, frequentibúſque prælijs, Dauidicos plurimùm ſuperiores euaſiſſe.

III. *Ipſi tamen principes non pugnarunt.*

Concertatio fuit inter domum Saulis, & inter domum Dauidis, Abnere illam in gratiam Saulis, & Iſboſethi ſuſtentante, Ioabo autem cum ſuis pro Dauide, & tribu Iuda pugnante. Neque enim in hac ciuili concertatione ipſi principes pugnaſſe leguntur, Iſboſethus quidem, vt putatur ignauia, & rerum bellicarum inſolentia: Dauid autem certo conſilio, ne populi Dei, & ſuorum ſubditorum ſanguine pollueretur. Quo fit vt nuncium de 360. Iſraëlitis, & 20. Iudæis interfectis, non ſine luctu, vt arbitror, acceperit. Potuit etiam de induſtria à pugnis abeſſe, non ſolum quia in eius capite omnium vertebatur ſalus, ſed etiam vt inuidia, ſi qua ex Ioabi geſtis exiſteret, in ipſum Ioabum, & non in Dauidem, qui *Dauid roborabatur.* omnes ſibi conciliare nitebatur, redundaret. Fiebat quotidie robuſtior Dauid; neque mirum. [a] Nam qui multos habuit, etiam viuo Saule ac vigente; etiam *a vide an. præced. nu. 2. & 3.* inops ac fugitiuus, deſertorum locorum, ſpeluncarum, & rupium inacceſſarum incola, qui ad eum confluerent, eiúſque partes ſequerentur; quanto id magis conſentaneũ eſt contigiſſe mortuo Saule? præſertim diuino fauore ita illi obſecundante, vt in regem populoſiſſimæ, nobiliſſimæque tribus electus iam eſſet, & conſecratus. Et alioqui eas haberet ad regnandum dotes, vt ad eam dignitatem fictus à Deo videretur.

IV. *Iſboſeth deficiebat.*

Savlis autem domus attenuabatur in dies. Abner enim in quem vnum ſpes domus Saulis inclinata recumbebat, ſuas ipſe res potius, quam Iſboſethi cogitabat, vt ſupra explicatum eſt. [b] Præſertim cum certum haberet atque exploratum, quod ipſe poſtmodum publicè profeſſus eſt, regnum vniuerſum in poteſtatem Dauidis, ex Dei decreto, eſſe venturum; Ideóque minus erat acer in reſiſtendo, vt pene coactus pugnare videretur, eſſetque pacis appetentior, quam ciuilis belli, deinde infelix eius pugna ad piſcinam Gabaonicam, non parum animos eius, & populi qui eius auſpicijs militabat, infregerat. Ex ea enim quoddam quaſi omen accipiebatur, quam denique in partem victoria declinatura, ac ceſſura videretur. Azaëlis tamen cædes, ob quam exulceratum Ioabi fratris animum, fortaſſis etiam Dauidis auunculi, non ſine cauſa ſuſpicabatur, Abnerem ipſum reddebat cunctatorem; ne quod inceptabat ad exitum perducere conaretur, donec Iſboſethi obiurgatio labantem iamdudum Abneris animum, & ad Dauidem valde inclinantem denique inflexit, ac perpulit, vt poſtea dicetur. [c]

Quid interim Abner. *b an. præced. n. 4 & 5. ca. 3. v. 17. & 18.* *c an. 6. Dauid. n. 8.*

V. *Quæ Saulis familiã ſuſtentarent.*

Familiam tamen Saulis non pauca, neque leuia firmamenta ſuſtentabant. Primum ius regiæ ſucceſſionis, quod pro Iſboſetho pugnabat. Secundò, populi in Saulem & Ionathan beneuolentia. Principes enim ſuos populi, natura duce diligunt, ac venerantur, verbis commendant, nec modo ad eorum incolumitatem excubias & cuſtodias, ſed laterum etiam ſuorum oppoſitus, corporumque pollicentur, ac præſtant. Nec ſine cauſa Dauid in ſuo illo carmine lugubri Saulem & Ionathan dicebat amabiles. Erant enim non exiguis dotibus commendabiles, præſertim in hoſtes fortitudine, & in ſuos beneficentia; cuius illa indicia [d] ſunt. *Filiæ Iſraël ſuper Saul flete, qui veſtiebat vos coccino in delicijs, qui præbebat ornamenta aurea cultui veſtro.* Tertio zelus aliarum tribuum aduerſus Iudam, cuius potentiæ, vt fit, inuidebant, eiúſque dominationem, & ſuam deiectionem metuebant, & auerſabantur. Quarto tribus ipſa Beniamitica, quæ iam erat in poſſeſſione regiæ dignitatis, & viris fortiſſimis abundabat, & tribui Iuda erat contermina pro viribus reſiſtebat; cuius rei ſignum eſt, quod tardiſſimè omnium ſe ad Dauidem aggregauit. [e] Hæc ergo, hiſque ſimilia longam concertationem fouerunt, alijs retinere, & conſeruare ius ſuum; alijs acquirere, & augere molientibus.

d 2. Reg. 1. 24. *e 1 Paral. 12. 29.*

INTERIM autem diuina prouidentia fiebat, vt ſupra quoque notauimus, vt Philiſthæi quieſcerent, nec in ſchiſmate conſtitutos ſeorſim inuaderēt: & ſibi inuicem mutua vt ſit auxilia negantibus, perniciem non difficulter afferrent. Quomodo enim diuiſi reſiſtere potuiſſent, qui coniuncti nuper in montibus Gelboë tanta cum clade cecidiſſent? Exiſtimari tamen poteſt tam Dauidem quam Abnerem bellicarum rerum ſcientiſſimos prouidētiſſimoſque in eam, pro ſe quemque, curam intentos fuiſſe, vt Philiſthæorum incurſum, aut impune, aut quam minimo detrimento ſuſtinere poſſent. VI. *Philiſthæi interim quieſcentibus.*

CÆTERVM vt illud iteremus, quod ad hoc quoque tempus pertinet, hoc rerum ſtatu, & temporum conditione, pene pacem inter bellumque media, Dauid, qui difficillimis ſuis, aſperrimiſque temporibus iuuenis adhuc, amiſſa Michole filia Saulis, non vna tantum; ſed duas vxores acceperat, Deo vtique inſpirante, quo inconſulto nihil admodum, quod alicuius momenti eſſet, agebat, ad duas illas tréíve priores, breui quartam ad regem Geſſuri ſibi affinitate obligandum adiecit. moxque addidit etiam quintam, ſextam, & ſeptimam, & de ſingulis, excepta Michole, ſingulos ſuſcepit liberos, quos ſupra [a] vno eodemq; loco poſuimus, propter incertitudinem temporum. Scripturam imitati, quæ omnes in Hebrone natos, hoc loco ſimul enumerat; quia non habet propoſitum ſuos quibuſque rebus annos aſſignare. VII. *Dauid augetur vxoribus & liberis.*

a In Dauid. 2. DU. 11.

ANNVS MVNDI 2985. DILVVII 1329. QVINTÆ ÆTATIS 44. EXITVS ET DATÆ LEGIS 442. ARCÆ IN CARIATHIA. 45. DAVIDIS ET ISBOSETHI 6. ABIATHARIS PONT. 11. TROIÆ EXCISÆ 114. DERCYLLI 35. IMPERII ASSYRIORVM. 1054.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1068.

SEXTVM iam annum regnabant in Chananitide reges duo, cum Abner princeps militiæ Isboſethi diu cunctatus, tandem fœdus iniit cum Dauide, ſed priuſquam res plane confecta eſſet, Ioabi inſidiis interceptus interiit; res late toto pene tertio capite deſcribitur; Primum enim cauſa offenſionis Abneris explicatur, tum eius ad Dauidem legatio, quam excipit concio ad Iſraëlitarum, & nominatim Beniamitarum maiores natu, de regno ad Dauidem transferendo. Inde ſecuta eſt eiuſdem Abneris ad Dauidem profectio, vt quod per nuncios agitarat, coram ipſe conficeret. Re autem cum ipſo compoſita, dum reuertitur ad ſuos, euocatus à Ioabo, crudeliter in vltionem Azaëlis occiditur. Eam mortem Dauid indigniſſimè tulit, & homicidam execratus, defuncti funus multo honore, luctúque, cum totius populi approbatione proſecutus eſt. Hæc hoc anno geſta: nam Isboſethi mortem ad ſequentem potius pertinere arbitramur; ſed ſingula nobis de more diligentius inſpicienda ſunt. I. *Summa capita rerum anni huius.*

CVM *ergo eſſet prælium inter domum Saul, & domum* Dauid, *Abner filius Ner regebat domum Saul*, inquit Scriptura, [b] *qui quod eſſet vir prudens*, addit Ioſephus, *& ad popularem gratiam factus, multitudinem in officio continebat, vt longo tempore in fide Iebosthi permanerent.* Non eſt auſus Ioſephus definire annos regni Isboſethi, etſi in Scriptura legeret, [c] eum regnaſſe biennio, quod illic aliquid myſterij latere, non ſine cauſa ſuſpicaretur. Prælium autem dicit hoc loco Scriptura, quam ſupra vocauit concertationem; vtrobique in græco & hebræo eodem belli vox iteratur; quod explicans Ioſephus, [d] *porro*, inquit, *poſt conflatum ciuile bellum, & crebros partium conflictus, præcipuum momētum fuit in Abenero* quem ſecutus Sulpitius Seuerus. Crebris ait prçliis inter duces regum concurſum, & Abnerem pulſum ſæpius. Hoc rerum ſtatu exorta eſt ingentis ſiue occaſio, ſiue cauſa diſſidij, ex quo totus populus Abneris opera ſeſe quamprimum dediturus erat Dauidi, cumque pro rege, abdicato, & repudiato Isboſetho, agniturus; niſi cædes illius importuniſſimo tempore, & Dauidis negotiis incommodiſſimo, contigiſſet. II. *Diutina concertatio regnorum.* III. *Occaſio tollendi ſchiſmatis.*

OCCASIO hæc fuit, fuerat Sauli concubina nomine Reſpha filia Aia, Ioſephus

b 2. Reg 3. 6. ἱκανὸν χρόνον.
c 2. Reg. 2. 10.
d li. 7. ant c. 1.

Sibachi filiã vocat, quẽ Rufinus interpres ex Scriptura correxit. Cum ea muliere Abner consuetudinẽ habuit: quod cum Isbosetho innotuisset, rem minime ferẽdam ratus, & vultu & oratione seueriore Abnerem obiurgans, vt ex irata eius responsione colligitur. *Quare*, inquit, *ingressus es ad concubinã patris mei?* Quidam hanc Respham concubinam dici volunt, non vxorẽ secundariã Saulis, qualis fuit Cethura & Agar Abrahami, Bala & Zelpha Iacobi, sed pellicem, præsertim cum Septuag. hebrçã vocẽ פילגש pilleges vnde videtur nata latina vox, verterint pellicem; sicut & nonnulli recentiores interpretes. Verum ea vox, sicut & concubinæ, aliquando in bonam partem sumitur. Eam ergo cum Abner pro potestate sua, quasi solutus legibus sibi accepisset, ægre id tulit Isbosethus. Siue enim eam habere voluit vxorem, vt inde ius quoddam ad regnum acquireret, vt postea Adonias, dum vxorem habere voluit Abisac Sunamitidem; siue eam ob eximiam fortasse pulchritudinem habere voluit pellicem, vtrumque merito Isbosetho displicuit. Alterum enim ad regni sui amissionem, alterum ad graue ipsius dedecus vergebat, vt notarunt Lyranus & Abulensis.

Respha Saulis concubina. — Aldi Sixti Reg. — Arias, Tigur.

IV. *Abner irascitur Isbosetho.*

ABNER autẽ iræ impotens, neq. peccatum suũ agnoscens, neq. regiã maiestatẽ reueritus, à qua non verbis solum, sed graui etiã pœna meruit castigari, vt postea à Salomone Adonias, asperioribus etiã verbis regẽ increpare ausus est; audacem quippe reddebat summa authoritas, & potestas in Isbosethi regno, quod ipsius vnius præsidio nitebatur. *Nunquid*, inquit, *caput canis ego sum aduersus Iudam hodie?* Nihiline sum ego in hoc regno tuo cõtra Iudam? num canis aliquis ego sum in bello isto, quod ego pro te contra Dauidem gero? Et non potius is, qui totum publicæ rei pondus, & regnum tuum sustento humeris meis? Canem enim pro re vili, & abiecta iam supra [a] vsurparat Dauid, Saulem alloquens. Volebat autem hanc culpam, quam non diffitebatur, sine reprehensione dissimulari, & condonari sibi; tanquam viro qui de toto regno esset quam optime meritus, subdit enim. *Qui fecerim misericordiam super domum Saul patris tui, & super fratres, & proximos eius*; explicat autem in quo posita fuerit hæc misericordia; *& non tradidi te in manus Dauid*, qui scilicet te vel morte affecisset, vel in æterna vincula coniecisset; *Et tu requisisti in me quod argueres pro muliere hodie.* Et tu ne hanc quidem gratiam mihi reddidisti, vt leuem culpam mihi tacitus condonares.

[a] 1. Reg. 24.15.

V. *Iniuste, atque arroganter.* — *Etiam intentat minas.*

HÆC fuit quasi acceptæ iniuriæ expostulatio, & ingratitudinis aduersus dominum, ac principem suum, perquam iniusta accusatio; siue quia arrogans, atque in verecunda aduersus Christum DOMINI: siue quia benefactorũ suorũ improbum exigebat præmium, peccandi impunitatẽ. Neq. tamen his contentus, etiã minas ingerit execratione firmatas. [b] *Hæc faciat Deus Abner, & hæc addat, nisi quomodo iurauit Dominus Dauid, sic faciam cum eo.* Non apparet vbi iurauerit Dominus se Dauidi regnum daturum; nimirum firmitas promissorum diuinorum iuramento significatur. Sed expende interim lector vtrum ABNER sextum iam annũ contra conscientiam propriam pugnauerit, & sciens prudensque restiterit diuino decreto, quod sciebat esse *vt transferretur regnum de domo Saul, & eleuaretur thronus* Dauid *super Israël, & super Iudam à Dan, vsque Bersabee*; id est, quà patet omnium tribuum Israëliticarũ possessio. Dan enim, vt alibi diximus, erat in extremis finibus regni Hebræorum ad Septentrionem in tribu Nephthalim; Bersabee vero in oppositis finibus ad meridiem in tribu Simeonis, versus Idumæos & Amalecitas.

[b] 2. Reg. 3. v. 9.

VI. *An peccauerit transferendo regnum.*

ILLI autem dubitationi recte respondet Abulensis; [c] Si Abner à principio, cum constituit Isbosethum regem super Israëlem aduersus Dauidem, sciebat nullum isti filio Saulis ius esse regnandi, sed illud in Dauide ex diuino decreto, & electione residere; grauiter peccauit constituendo illum regem, quem Deus reiecerat, & priuando iure suo illum in quem Deus vniuersum transtulerat, & cuius conatus oportuerat omni ope ac viribus fouere. Sin autem bona fide tunc credidit regnum ad Saulis filium hæreditario iure pertinere, non peccauit. Cum autem postea conscius factus est iuris Dauidici, nõ tenebatur regno spoliare Isbosethum, & illud Dauidi restituere; eo quod Isbosetho ius aliquod ex possessione bonæ fidei acquisitum esset, quo ab Abnere, qui nullum in eum ius habebat, neq. authoritatem, per vim priuandus non erat. Non poterat tamen, ea cognitione accepta, Isbosetho contra Dauidem opem ferre, sine graui culpa iniustitiæ, fauendo iniu-

[c] q. 7. in c. 3. 2. Reg.

Abner satagit regnum in Dauidem transferre.

sto possessori contra legitimum dominum. Isbosethus autem ipse, cum factus est conscius Dauidici iuris, debuit illud Dauidi cedere, & Abner ipse eum ad eam cessionem hortari, non autem ei regnum, quantumuis illud haberet in manu, per vim eripere. Hæc pluribus Abulensis.

VII. *Imprudentia Isbosethi.* AD hanc Abneris obiurgationem, increpationẽ, & minas nihil ausus est respõdere Isbosethus, quia videbat in manu eius esse regnũ suũ; nec minus iratum nocere posse, quam amicum fauere; apertéque intellexit se imprudentia lapsum, qui intempestiue hominem reprehenderit, nec cogitarit quantum spei esset ad perficiendum quod inceptabat; nec viderit minora mala, quæ emendari sine maiore damno nõ possunt, esse toleranda. Hoc enim modo admonere pene dixerim esse proijcere margaritas ante porcos, qui eas cõculcent pedibus suis, & insuper conuersi dirumpant nos. (Mat.7.6.) Neque vero mirum est Isbosethum non potuisse quidquam respondere Abneri præ metu; nã ne Dauid quidem satis animi, aut virium habuit, aduersus Ioabum nepotem suum principem militiæ, cum Abnerem per proditionem occidisset, sed ingemuit, & punitionem vltra triginta annos distulit; quin etiam Amasæ mortem diu impune tulit idem Ioab. Et Dauidis prohibitione contempta, Absalonem interfecit, [a] coëgitque regem luctum comprimere, nec præ se ferre tristitiam ob mortem eius, totius regni defectione proposita. Porro Abner non tantum minatus est hanc regni Israëlitici defectionem, sed minas statim in rem conferre cœpit.

Et timor.

Ioab violentus in Dauidem.

[a] 2.Reg. 18. 14. & c. 19.

VIII. *Mittit Abner nuncios ad Dauidem.* QVAM PRIMVM enim misit nuncios nomine suo ad Dauidem, qui ei regnum Israëliticum offerrent; nec expectauit dum populum esset allocutus, & eorum voluntatem studiose pertentasset, etsi id Tostatus putet. [b] Nam neque Scriptura, neq. Iosephus, quem refert, id affirmant; neq. erat necesse: habebat enim satis exploratam totius militiæ cui præerat, atq. adeo vniuersi populi voluntatem: eámque à suo arbitrio pendere non ignorabat. Habuerunt autem in mandatis vt Dauidi dicerent. *Cuius est terra?* id est, vt agnoscerent, ac profiterentur terram promissionis vniuersam ad ipsum pertinere, eius videlicet liberalitate, cuius est terra, & plenitudo eius. 1 Deinde vt amicitiæ fœdus iniri inter Dauidem regem, & dominum suum postularent; nonnullæ enim intercesserant inter eos simultates, vt ante diximus. [c] Sed apparet eum aliquid amplius à Dauide postulasse; nimirum, vt inter pręcipuos regis amicos reciperetur, vt Iosephus explicat, & quod consequens est, præcipuas dignitates, atq. officia regni obtineret; si efficeret vt Dauid ab omnibus Hebræis rex agnosceretur. Id autem cum esset regno spoliare Isbosethum, non dubium est Abnerem auertendo populum à rege suo, præsertim ex cupiditate vindictæ, non leui se crimine inquinasse.

[b] q. 8. & 18 in c.3.

1. ϵχ.

[c] a.m.2979. n.203.

De transferendo regno.

IX. *Accipit cõditionem Dauid.* DAVID autem lætus cõditionem accepit, *optimè*, inquit, *ego faciam tecum amicitias*; nec tamen Abneris culpæ particeps fuit, vt qui iure suo vsus fuerit. Cum enim ad Dauidem regnũ ex diuina electione pertineret, potuit illud sibi sine Isbosethi, aut cuiusquã iniuria vindicare. Neq. Abnerem ad peccandum induxit, sed mala eius voluntate bene vsus est ad obtinẽdam rem suam, sicut Dominus mala improborum voluntate vtitur ad sontes castigandos, & insontes patientiæ præmio coronandos. Seclusa porro Abneris culpa, prouidit Deus hanc rationem & modum, quo populum vniuersum sine vi, ac sanguine adduceret ad Dauidem; qui alioqui maluisset iure suo priuari, quam regnum cruenta victoria obtinere, & inuitos propriæ subiicere potestati. Nam quod occisus est Abner, id non publica ex causa, sed priuata, Dauide inuitissimo, Ioabi scelere contigit. Isbosethi quoque mors ad hanc regni translationem necessaria non fuit, quę inuito quoque Dauide perpetrata est, qui pro innata mansuetudine, vt Saulis malefacta benefactis obrueret, eum habiturus erat, apud se, atque honoraturus. [d]

Sine culpa sua.

[d] vide Abul. q 11. in ca. 3.

X. *Repetit Micholem.* CÆTERVM cum dilectam haberet, atq. honoratam coniugem Micholem, sub alterius viri positam potestate, quam sibi inuito à Saule rege ereptam, eo viuo recuperare nequiuerat, [e] & hactenus frustra se ab Isbosetho repetiturum crediderat; præsenti occasione vsus, eam cõditionem fœderis esse voluit, sine qua id coalescere non posset, vt ea sibi restitueretur. *Non videbis*, inquit, *faciem meam, antequam duxeris Michol filiam Saul, & venies, & sic videbis me.* Mouebat autẽ Dauidem ad eam repetendam, non solum mutuus ille, nec vulgaris cõiugum amor, in quo Michol

[e] vide supra an. 16. Saul. nu. 50. & 51.

Et quam obrem.

ABNER SATAGIT REGNVM IN DAVIDEM TRANSFERRE.

Dauidem præuenit, & pro eius salute patris atrocissimam indignationem, ac periculum vitæ non dubitauit incurrere: sed illa quoque cogitatio, ne illam diutius in adulterino coniugio, cum proprio dedecore, viuere pateretur: [a] in quo mulierem inuitam degere, propter eius in se amorem non sine causa existimabat. Præsertim cum & constantem erga se Dauidis amorem experiretur, qui tot iam annos absentem non repudiarat, nec eius, licet aliis superinductis vxoribus, obliuiscebatur; & iam videret Dauidem ad regiam dignitatem euectum; & libenter auditura esset regis filia, soror, coniux, & si fieri posset, mater.

a Theodoret. q. 11. in l. 2 Reg.

XI. Per nuncios ad Isbosethum.

MISIT autem Dauid nuncios ad Isboseth filium Saul dicens, *Redde mihi vxorem meam Michol, quam despondi mihi centum præputijs Philisthinorum.* Iosephus eā mendacij legem, quæ memoriā requirit, vt sit in dictis constantia, nec priora posterioribus refellantur, religiosè seruauit; itaq. nunc quoq. cētum Philisthæorum præputia, in sexcenta eorumdem capita commutauit. Cur autem misit nuncios ad Isboseth, nec solius Abneris potestate, atq; auctoritate est vsus, qui Micholem, Isbosetho & Phaltiele, siue inuitis, siue volentibus, Dauidi restituere potuisset. An re-
1. gi, & vxoris suæ fratri id honoris deferri voluit, vt ne eo inconsulto, & consentiente, soror à præsenti viro abducta, priori restitueretur? An eum sibi aliquo modo conciliare voluit, quasi ei receptæ vxoris debitor fieri vellet?
2. An vt ne iurgia
3. atque offensiones inter Abnerem atque Isbosethum multiplicarentur, ac crescerent, si is de regis sorore pro arbitrio, sine consensu regis, in re tanta disponeret; & quidem in gratiam inimici sui, atque æmuli regni.
4. An denique ne si misisset nuncios ad Abnerem prætermisso rege, fœdera siue conspirationes Dauidem inter & Abnerem patescerent?

XII. Consentit Isbosethus & quare.

HISCE nuncijs acceptis Isbosethus, non tam æquitate postulationis cōmotus, quam veritus ne hanc causam acciperet Dauid, vi eam, & armata manu repetēdi: hoc præsertim tēpore, quo sentiebat Abnerem, columen & protectorē regni sui, sibi offensum; à quo etiā suspicari poterat hanc cōtra se instrui, parariq. occasionē, ad se de regio solio deturbandum: nihil negare ausus est, aut contradicere; sed misso quam primum ad Phaltielem, qui Micholi pro viro erat, nuncio, qui sororē reposceret, iussit eā restitui, & Dauidi legitimo marito reddi.

Inuito Phaltiele.

Is reddidit eam sed inuitus; cuius apertū indicium est, quod *eam sequebatur plorans vsque Bahurim*, quod oppidum est in tribu Beniamin [b] in monte situm; eam vbique gentium, vt apparet, secuturus, nisi Abneris imperio desistere, ac reuerti coactus esset. Oportuit vtiq. hanc mulierem nō solum nobilem, ac speciosam, sed etiam sapientem esse, quā vir sapiens & eruditus, vt Hebræi asserunt, longo itinere plorans sequeretur.

b vide Adrich. in ea tribu. n. 28.

Mulier bona.

Sciebat vtiq. illud Salomonis. [c] *Qui inuenit mulierē bonā, inuenit bonum, & hauriet iucunditatē à Domino.* Sciebat eo maiorem prudentis mulieris esse iacturā, quo res pretiosior est, & rarior. Idem enim rex virum de mille vnum se reperisse ait, mulierem ex omnibus non reperisse. 2 Sed hic ploratus, & deductio aliquanto post cōtigit.

c Prou. 18. 22.

2. o.X.

XIII. Abner seniores sollicitat.

INTERIM enim dum Michol discessum parat, & perpetuū à Phaltiele diuortiū; & is quantū potest cunctatur, à discessionē dilectissimæ coniugis, si tamen coniugis, remoratur, vt ille quondā leuitæ socer: [d] sermonem intulit Abner ad seniores Israël. Potuit seorsim cum iis agere, potuit etiam cum simul congregatis. Etsi enim huiuscemodi conuentus clam fieri solent; Abner tamen qui nihil timebat sibi ab Isbosetho, palam, in maius ipsius dedecus & contemptū, seniores populi congregare potuit; precario isto rege ne mussitante quidē.

d Iud. 19.

Et congregat dissimulanter.

Existimo itaq. cōgregatos, quod Iosephus quoq. fatetur, [e] & quidē publicè, sed specie negotij cuiuspiā militaris, quod hoc belli tempore satis magnā habebat probabilitatem. Alioqui enim hostem se aperte declarasset Isbosethi, & non subita duntaxat in eū motum iracundia. Atqui Abnerem tenuisse tecta proditionis consilia, declarat ille luctus Isbosethi, & perturbatio in eius morte; qui potius in cōiurati ac proditoris morte lætatus fuisset. Audi Iosephum. [f] *Iebosthus autem Saulis filius Abneris morte audita grauiter hoc tulit, mirumque in modum ob hanc causam se afflictauit.*

e l. 7. c. 1.

f l. 7. c. 2.

XIV. Eius ad eos oratio.

SVMMA orationis fuit, ipsos dudū desiderasse habere Dauidem regē, 3. vt vnus esset princeps, vnius politici corporis vnū caput; & quidē eiusmodi caput quod Deo acceptum esset, & idoneum ad populum Dei è Philisthæorum manu liberandum: Huiusmodi esse Dauidem, de quo editum sit oraculum. *In manu serui mei*

3. o.X.

Dauid saluabo populũ meum Israel de manu Philisthijm & omniũ inimicorũ eius. Ne videretur proditor, ait Caiet. vindictã in Isbosethũ exercet specie exequendi diuinã reuelationẽ. Iosephus ait editũ fuisse à Samuele hoc oraculũ, additq. dixisse ad eos Abnerem, *remoratum se illos hactenus, quo minus relicto Isbosetho ad Dauidem desciscerent, Nunc autem libenter se hoc illis permissurum, quod certo comperisset, hunc per Samuelem Prophetam toties Hebraeorum gentis regem diuino iudicio designatum esse, eundemq. vatem praecinisse, quod huius ductu vindicandum sit in Palaestinos, nec alio rege sub iugum Israelitarum eos posse subigi.* Verum huiusmodi oraculum in superioribus non legitur; sed multa dicta factaque sunt, quæ ad historiam sacram pertinent, quæ literis mandata non fuerunt, cuius rei statim subditur exemplum.

XV. *Persuadet etiam Beniamitis.* QVID enim responsum fuerit ab Israëlitis hoc loco non dicitur; mox tamen id toti populo placuisse ea verba demonstrant. *Et abyt vt loqueretur ad Dauid in Hebron omnia, quæ placuerant Israeli, & vniuerso Beniamin.* Seorsim ponuntur Beniamitæ, quia cum iis seorsim, & post alios actũ est: eo quòd ipsi peculiariter aduersus Saulem, & domum eius essent affecti; quorum gloria in totam suam tribum redundabat, vtpote quam præ cæteris, officiis honoratis, ac dignitatibus decorabat. Ideoq. si ad eos primùm hæc defectionis oratio esset perlata, eam vtiq. repudiassent. Cum autẽ, post reliquarum tribuum cõsensum elicitum, cum eis actum est, magnum videlicet pondus decem tribuum suffragiũ apud eos habuit ad sequendam sententiam, quam ab initio respuissent. *His auditis*, inquit Iosephus, [a] *seniores & praefecti, certi iam in eorum sententiam Abnerem transiisse, Dauidi in posterum aperte studuerunt. Supererat vt & Beniamitae in hanc sententiam concederent, quod ex hac tribu esset Iesbosthi satellitium.* Alludit Iosephus ad sua tempora, quibus factione militum prætorianorum sæpe Imperatores creabantur, & destituebantur; sed pergit. *Ad quos cum eadem verba fecisset, ac ne illos quidem renisi animaduertisset, cũ viginti ferme comitibus ad Dauidẽ proficiscitur, vt praesens initum foedus confirmaret;* aut promissum potius iniret.

[a] l.7 ant.c. 1.

Factiones militares.

XVI. *Abner venit Hebronem.* ABNER itaq. cum maiorũ natu, & eorum qui authoritate in omnibus tribubus eminebãt, consensum in regnũ Dauidis, & abdicationẽ Isbosethi obtinuisset, & Michol ad profectionẽ parata esset, assumptis viginti viris sibi familiarissimis venit ad DAVIDẼ in Hebron. Significat Iosephus fuisse eos de tribu Beniamin, ad quã Abner ipse pertinebat. Porro iter susceptum specie Micholis ad Dauidem deducendæ, per mihi quidem probabile videtur. Etsi enim Abner, vt diximus, nihil Isbosethum formidabat, anceps tamen est natura sua huiusmodi negotium, nec sine aliquo integumento fieri amat. Quamuis enim iam populi consensum haberet, sciebat tamen vir prudens leui momento populi voluntates in alteram partem reflecti posse. Ergo specie deducendæ Micholis cum viginti viris se in viam dedit; cui se comitem addidit Phaltiel vsque Bahurim, vt paulo ante dicebamus: vbi ab Abnere regredi iussus, domum reuersus est. Ipse autem nouus paranymphus vxorem marito deduxit, atque restituit.

Specie Micholis deducenda.

XVII. *Amanter à Dauide accipitur.* VENIENTEM Abnerem Dauid magna beneuolentiæ significatione accepit, vt qui ei duplici nomine gratissimus ... tus esset; quod & dilectam vxorem post tot annos restitueret, & vndecim tribuum pacificam subiectionem sua opera impetratam deferret. *Et fecit Dauid Abner, & viris qui erant cum eo,* & videlicet nouæ etiã coniugi *conuiuiũ*, quod nõ parũ Iosephus amplificat; ait enim splendidis ac sumptuosis epulis per aliquot dies adhibitũ. Quo tẽpore cũ Abner ea cumulatè præstitisset, quæ DAVID ad iungendã cũ eo amicitiã postularat, ratio postulat vt cũ eo intimæ amicitiæ fœdus inierit, [b] eiq. primariũ aliquẽ in regno suo locũ ac dignitatẽ promiserit, fortassis etiã militiæ principatũ; ne tam bene de Dauide meritus, deteriore esset apud eum conditione, quã apud Saulem; tanto pręsertim & ætate, & meritis, & rerũ gerendarũ prudẽtia Ioabo melior atq. pręstantior. Id certe Ioabum timuisse sequẽtia demõstrabunt. At enim si Dauid init cùm Abnere fœdus hoc tẽpore, quid est quod ait Abner. *Surgã vt congregẽ ad te dominum meũ regem, omnẽ Israel, & ineam tecũ fœdus, & imperes omnibus sicut desiderat anima tua.* Publicũ nimirum requirebat fœdus cũ populo cõgregato, cuius ipse quasi fecialis esset, in quo noui regni conditiones sancirentur, & regi populus fidelitatis atque obedientiæ, & vicissim rex populo paternæ benevolentiæ & protectionis iuramenta præstaret.

[b] Abul q. 25 in c 3.

Et init cum eo fœdus priuatum.

Et publicum parat.

XVIII. *Abner dimittitur à Dauide.* ERGO post epulas, priuatumq; fœdus [c] Abner missionẽ petit, traducturus ad regẽ

exercitum, & quod promiserat, re exhibiturus, & quasi in manus gentis imperium ei traditurus. Dauid autem non ei tantum fecit abeundi potestatem, sed hominem honoratum & principem, & rebus suis vsque adeo fructuosum honorifice aliquo vsque deduxit, vt Scriptura testatur, [a] vt is intelligeret Dauidem rebus ad nutum fluentibus non insolescere, sicut nec frangi aduersis, sed sibi similem semper esse. *a 2. Reg. 3. 21.*

Res turbatur à Ioabo. HACTENVS res bellissime procedebat, eratque in procliui extinctio schismatis, & vniuersi populi ad vnum eundemque regem Dauidem, Isbosetho exautorato, atque redacto in ordinem, aggregatio cum vnius hominis vel vindictæ appetitus, vel ambitiosa inuidia tristem attulit rebus peripetiam; Et nisi diuina prouidentia, & Dauidis sapientia remedium tulisset ei cladi, quæ ex Abneris cæde imminebat, implacabili ac deplorata discordia duo regna perpetuo distracta mansissent. Rem totam cognitione dignissimam Scriptura duce, à causis ipsis exorsi, breuiter persequamur.

XIX. *Qua ex causa. Vindictæ ne.* CVM enim viueret sub Ioabi pectore acceptum vulnus ab Abnere, in cæde fratris sui Azaelis, eius manibus eiusdem Abneris morte parentandum putauit; idque aperte significant Septuag. vbi pro interfecerant habent ἐλοχῶντο captabant. Eam causam aliquanto post Scriptura recensuit, [b] *& mortuus est*, inquit, *in vltionem sanguinis Azael fratris eius.* Verum existimat Abulensis, [c] hanc quidem causam vulgò iactatam, & à Ioabo ipso vsurpatam, quod probabilitate quadam colorata esset isthæc oratio, propereaque à Scriptura relatam; veram tamen causam inuidiam fuisse & timorem, ne forte Abner Ioabi luminibus obstrueret, atq; adeo ipsius causa principatu militiæ deiiceretur, vt paulo ante significauimus. *b c. 3. 27.* *c q. 25. in c. 23.*

An potius ambitionis ex Iosepho. Eadem est Iosephi sententia. [d] *Veritus*, inquit, *Ioabus ne Abner primum inter amicos locum obtineret, author illi factus regij fastigij, & alioqui vir prudens in consilijs capiendis, & rerum momentis obseruandis: ipse vero deteriori conditione esse inciperet, & præfectura copiarum priuaretur, malum & iniquum consilium concepit.* Et infra. *Hunc exitum habuit vir egregius, insidijs à Ioabo interceptus, vt ipse videri volebat, in vltionem fratris Asaelis, quem in prælio ad Hebronem*, imo ad Gabaonem *commisso Abenerus pertinaciter se insequentem interemerat: re autem vera quod misere timeret, ne honore quem obtinebat priuaretur, Dauide imperium exercitus in Abnerum transferente.* *d l. 7. c. 1.*

XX. *Theodoreto, & aliis.* EANDEM causam Iosephus Theodoreto [e] merito persuasit, & Procopio Theodoretus, quibus assentiuntur Comestor in historia scholastica, Andreas apud Abulensem, Lyranus, Serarius, & si qui alii: ex quibus libet audire Theodoretum, qui cum quæstionem posuisset, qua de re causa Ioabus Abnerem occidisset, respondet. *Prætextum quidem habebat cædem Asaelis, veram autem causam inuidiam. Sciebat enim fore vt ille præesset exercitui, qui vniuersum Israelem adducebat ad regem. Imperandi ergo desiderium eum armauit ad cadem illius faciendam. Rex autem plane optimus, & eum luxit qui iniuste fuerat interfectus, & eum qui iniuste interf. erat multis subiecit execrationibus.* Sic ipse, sed priora videamus. Hanc ergo fortunæ ex voto fluentis commutationem sacer historicus sic exorditur. [f] *e q. 11. in l. 2. Reg.* *f 2. Reg. 3. 22.*

XXI *Venit Ioab ab excursione.* CVM *ergo deduxisset David Abner, & ille esset in pace, statim pueri David & Ioab venerunt cæsis latronibus, cum præda magna nimis.* Hic quoque prosper rerum successus superbiam Ioabi auxit, & audaciam. Qui autem essent hi latrones, & vnde profecti Scriptura non tradit, Iosephus latronum ne meminit quidem. Septuag. aiunt venisse ἐκ τῆς ἐξοδίας ab excursione, nimirum aduersum latrones, quos Tostatus putat Philisthæos fuisse, vel Amalecitas. Ego crediderim potius Amalecitas. Nam Philisthæi totis exercibus Hebræos petebant; Amalecitæ autem vere prædones erant, quorum 400. iuuenes nuper euaserant conscensis camelis, qui fortasse nunc in laqueum se induerunt, quem tum vitauerant.

Discit qua contigerant. REVERSO ergo cum exercitu & præda magna Ioabo *nunciatum est ei à narrantibus. Venit Abner filius Ner ad regem, & dimisit eum, & abiit in pace.* Videntur isti narratores tacite Dauidem arguere imprudentiæ, & fatuæ lenitatis, qui habuerit in sua potestate principem hostium suorum, male vtique sibi aliquid machinantem: quid enim aliud de huiusmodi viris suspicari conueniat? & tamen innoxium abire permiserit; non arguunt quod eum conuiuio exceperit; sed voluissent per fraudem aut calumniam in discessu interfectum. Ita isti temere in consilia regũ

se suspicionibus ingerentes, vngues in Ioabi vlcere fuerunt: prudentiores vtiq; futuri, si illud Salomonis alte in pectora dimisissent, *Cælum sursum & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.* [a]

a Prou. 25. 3.

ISTOS autem non solum ita de Abnere & Dauide sensisse, sed Ioabo quoque persuasisse sequentia demonstrant. Adiit enim illico regem Ioab tum ad increpandum eum ob admissam huiusmodi culpam, tum ad eius illi cædem persuadẽdam. *Quid fecisti?* inquit, *ecce venit Abner ad te, quare dimisisti eum, & abiit & recessit? Ignoras Abner filium Ner, quoniam ad hoc venit ad te, vt deciperet te, & sciret introitum tuum, & exitum tuum*: Penitius scilicet introspiceret quo statu essent res tuæ, & nosceret omnia quæ agis, quæ videlicet debent esse hostibus nostris, quam occultissima. Vides lector insignem Ioabi audaciam, confidentiam, malitiam, perniciosasque suspiciones. Quis non miretur, ac damnet impudentem hominis audaciam, qui regem suum omnibus nominibus honore dignissimum, licentius increpare audeat, quam herus aliquis paulo humanior seruulum suum? qui auunculum suum ætate quidem fortasse parem, aut inferiorem si placet, sed tamen auunculum, & tanto dignitate superiorem, fiducia consanguinitatis tam insolenter inuadat, quam tristis aliquis vitricus priuignum suum; qui malitiose hominum consilia, in deteriorem partem interpretetur, & calumniis opprimere studeat innocentem, ob suspiciones, quales fuerunt consiliariorum Hanonis regis Ammonitarum, [b] quibus iuuenis princeps in fraudem inductus, legatos Dauidis innoxios, maximo suo malo contumeliose tractauit.

XXII. *Adit regẽ, eumque increpat.* *insigni cum audacia,* *confidentia,* *malicia.*

b 2. reg. 10.

PRÆ se tulit Ioab zelum regis ac regni eius, vt fidentius posset increpare ipsum [c] & quamuis certus esset Abnerem interficere, addiit tamen regem, cum hac querela, quam vehemens eius conseruandi studium effudisse videretur, vt vel hominis cædem impetraret; vel si id minus à principe clementissimo assequeretur, eam dum ipse propria autoritate perpetrasset, persuaderet sibi rex Ioabum non propriam iniuriam vlciscentem, sed regiis studentem commodis Abnerem sustulisse. Male autem accusat Dauidem, quod Abnerem incolumen dimiserit, cum eum data, vt fieri solet, fidei publicę securitate, non potuerit, nisi violato iure gentium, vlla ratione violare; sed sibi tantum ab ipso, tanquam ab hoste prudenter cauere. Ipse autem Ioab publici boni, aut periculi integumento male tectus, & omnia Abneris promissa, spesque Dauidis, hostiles fraudes, inconsultamque probitatem interpretans, ambitiosum timorem suum, atque inuidiam obtegebat.

c Abul. q. 21 22. 23. in c. 3

XXIII. *Quo prætextu sit vsus.* *eisdẽ calliditas.*

QVÆ quo deteriora, & maiore in culpa erant, hoc præstantior fuit patientia, & mãsuetudo Dauidis, vincentis in bono malum, nec hominem pro merito verbis factisque castigantis. Nihil enim impudenti ac falsæ accusationi respondit, ratus dandum esse locum iræ, quæ ex bono zelo, licet non secundum scientiam profecta videretur: ea vbi deferbuisset, se iustæ ac meritæ correptioni non defuturum, ipsumque euentum prosperum, Ioabum temeritatis conuicturum. Et forte ille se raptim è regis conspectu subduxit, nõ expectata responsione. Metiebatur Dauid vt in more est optimis quibusque viris, ex seipso reliquos, nec à Ioabo conceptum animo facinus, à quo ipse pro suo candore ac sinceritate exhorruisset, vllo modo suspicabatur. Itaque rectè subditur, [d] *ignorante Dauide* Ioabum à rege digressum, misisse nuncios ad Abnerem, & eum ex itinere Hebronem reuocasse. *Postquam*, inquit Iosephus, *frustra se verba fundere animaduertit, ac ne tantillum quidem regem his moueri, mutato consilio facinus audax mente concipit, & certus hominum tollere, mittit confestim, qui cursim per eius vestigia viam carperent, & assecuti eum Dauidis nomine reuocarent, quasi per obliuionem quiddam, maxime ad rem pertinens illi significare omisisset.*

XXIV. *Dauidis patientia,* *& sinceritas.* *Ioab reuocat Abnerẽ.*

d c. 3. v. 26.

RECTE Iosephus Abnerem nomine Dauidis reuocatum ait, quod affirmat etiam Abulensis. Neque enim decebat Ioabum suo eum nomine accersere, vtiq. multo maiorem natu, virum præsentis, defunctique regis consanguineum, & summa in vndecim tribubus autoritate, potentia, dignitate præstãtem. Non caruisset etiam suspicione insidiarum ista reuocatio. Qui enim præuiderat periculum suum, antequam Asaëlem inuitus interimeret, vltionis quoque cupidum animum facile suspicatus esset. Inuenerunt nuncij Ioabi Abnerẽ [e] in cisterna

XXV. *Nomine Dauidis.*

e Adrich in tribu Iuda, n. 224.

4 ✠. Sira, 4 siue, vt alii vertunt, in puteo spinarum, quem Iosephus ait 20. stadiis Hebrone distitum: is rogatus regis nomine vt reuerteretur, illico reflectit iter Hebronem versus; quo cum peruenisset inuenit Ioabum expectantem ipsum ad portam vrbis, & cum inter se amicè consalutassent, seducit Abnerem Ioab à turba ad interiora portæ, *vt loqueretur ei in dolo.* id est finxit se velle ipsum remotis arbitris alloqui nomine regis. *& percussit illum ibi in inguine, & mortuus est in vltionē sanguinis Asael fratris eius.* Nec ausus est solus Ioab exequi meditatum scelus, vt timida est in ipso articulo facinoris improbitas, sed assumpsit socium fratrem suum Abisai, vt paulo inferius Scriptura [a] commemorat.

Eumq. interficit cū fratre.

XXVI. *Ex Iosephs.* PAVLO plenius Iosephus rem explicat, *Cui* Abneri scilicet, *obuiam factus ante mœnia Ioabus, humanissime exceptum, summam beneuolentiam præ se ferens, vt sæpe fit cum ad obtexendas insidias malum aliquod facinus molientes summam bonitatem simulant, seorsum à cætero comitatu seducit, quasi secretius aliquid cum eo colloqui vellet, atque ita abductum in locum portæ solitarium, vno tantum fratre Abisæo præsente, stricto ferro per ilia traijcit. Hunc exitum habuit vir egregius, insidijs à Ioabo interceptus*, & cætera. In quo vide prudens lector æquitatem diuini iudicii: Ad cisternam, siue piscinam Abner prouocauit socios ad cruentum certamen: idem nunc cum ad cisternam esset, euocatur à socio principe militiæ vt interficiatur; proditione abducebat populum ab Isboletho; proditione abductus à via sua perimitur. Azaëlem in inguine percusserat, ipse ibidem perfossus interiit, vt eius quoque libido punita intelligeretur. Seuerus Sulpitius ait Ioabum præcepisse vt Abner iugularetur, *non sine regis dolore* inquit, *cuius fidem cruentauerat.* Scriptura tamen manu eum sua confodisse significat. a c.3. v.20.

Diuinum in ea cæde iudicium.

XXVII. *Quantus inde Dauidi dolor.* VVLNVS hoc grauissimum Dauidis animo vulnus inflixit, quippe qui intelligeret magno publicæ, priuatæque rei detrimento, eam cædem fuisse perpetratam. Dolebat male turbari bene susceptam ab Abnere regni totius & populi cō-
1. iunctionem; ideoque tanquam de tota repub. bene meritum lamentabatur. Do-
2. lebat principem virum regio sanguini coniunctissimum, prudentiæ & fortitudinis laude clarissimum, regnóque suo vtilissimum, sine causa, sine iurisdictione,
3. contra voluntatem suam, contra ius gentium morte sublatum. Dolebat tantum virum per proditionem cæsum; & quidem ab iis, quorum facinoris ignominia, propter coniunctionem sanguinis in seipsum redundabat; qui tamen proditorias artes, pro suo singulari candore animi, & synceritate detestabatur. Dolebat
4. inquam cædis inuidiam in se deriuari, existimante populo Ioabum, nisi rege vel iubente, vel conscio, id scelus non fuisse aggressurum: ex quo fiebat vt animi ab ipso valde abalienarentur, & ciuile bellum, magno vtriusque partis damno, vehementius exardesceret.

XXVIII. *Quid remedii huic malo attulerit.* IN quorum remedium sapientissimus Dauid primùm publice protestatus est mundum se esse ab hoc crimine, eo quod se inconsulto, atque inscio perpetra-
1. tum esset. [b] *Mundus*, inquit, *ego sum, & regnum meum apud Dominum*, qui regum peccata nonnunquam seuera in populos animaduersione castigat, *vsque in sempiternum, a sanguine Abner filii Ner.* Quia scilicet neque per me, neque per subditos meos, volente me, effusus est. *Audita nece*, inquit Iosephus, [c] *Dauid vehementer indoluit, sublatáque ad cælum dextera, magna voce protestatus est, quod nec iubente se, nec con-*
2. *scio cædes ea fuisset commissa.* 5 Secundo diuinam reis vltionem vel imprecatus est, vel prædixit, vel quid mererentur ostendit, dicens, *& veniat super caput Ioab. & super omnem domum patris eius* quatenus scilicet ad ipsum aliqua ratione pertinent, aut ad eius fratrem sceleris participem; [d] minore tamen in culpa quam Ioabum, veniat inquit sanguis iniuste effusus; eáque afficiatur pœna Ioabi familia, vt *non deficiat de domo eius fluxum seminis sustinens, & leprosus, & tenens fusum.* id est egenus, propterea que vili ac muliebri opificio vitam sustentans. Alii pro fuso ex hebræo legunt scipionem, qui scilicet baculo nitatur, propter pedum, aut totius corporis infirmitatem. Septuag. quoque habent σκυτάλης κρατῶν, tenens baculum quod Aquila cæcum interpretatur, qui baculo egeat ad pertentandam viam 5. & forte amanuenses fustem in fusum mutarunt.

b 2. Reg. 3. 28.
c l. 7. ant. c. 1
5 ✠.
d c. 3. v. 30 & 39.
1.
2.
3.
5 ✠.

Quæ imprecatus sit Ioabo.

XXIX *A ea eiusdem pœnæ.* ALIAM quoque pœnam imprecatur, vt non deficiat de domo Ioab *cadens gladio*, qui scilicet præpropera, aut violenta morte, non naturali ac matura decedat.

quam pœnam primus ipse, iussu Dauidis ac Salomonis occisus, expertus est, nõ deficiat denique, *indigens pane*, id est rebus ad vitam necessariis, quæ nomine panis ab Hebræis intelliguntur. Ex quo etiam confirmatur hebræa & græca lectio de tenente baculum propter valetudinem imbecillam, ne paupertas imprecationis materia bis posita, & frustra iterata videatur. Hæc ergo pœnæ nomine Dauid Ioabo, & posteris eius imprecatur, & quidem non vsque ad tertiam aut quartam generationem, sed *vsque in sempiternum*, id est quandiu durabit familia eius; nam videmus non raro parentum pœnas in seram posteritatem propagatas: præsertim cum malorum coruorum deteriora oua nascũtur. Certe Adami posteritas luit, luetque pœnas peccati eius, vsque ad nouissimam generationem. Chami posteritas quæcumque nunc reliqua esse potest, seruituti passim mancipata, fit quotidie particeps Noëticæ maledictionis. Iudæi infelices ex quo Iesu Christi sanguinem super se & super filios suos depoposcerunt, iam vltra quinquagesimam generationem vagi ac profugi sunt super terram, sicut alteri Caini, innocentissimo Abele fratre per inuidiam trucidato, omnibus mortalibus odiosi, *omnium peripsema vsque adhuc.* (Quæ sæpe in posteros longissima.) (a 1. Cor 4. 13.)

XXX. (Tertium signum doloris.) TERTIO Dauid in signum doloris sui de morte Abneris, publica signa luctus indixit, etiam iis qui pro accepta vltione in corde suo lætari videbantur. *Dixit* enim *ad Ioab, & ad omnem populum qui erat cum eo, scindite vestimenta vestra, & accingimini saccis, & plangite ante exequias Abner*, voluit nimirum Ioabum ipsum luctui publico cum suis interesse: partim ad excitandum eum, vt de admisso facinore doleret; nam externæ doloris actiones internum prouocant ac fouent: partim ne frigida res esset, quam Dauid cupiebat esse honoratissimam, si Ioab cum magna parte populi & militiæ abesset; partim ne scandalum esset populo, si rege lugente, plurimi cum Ioabo, eiusque fratre importunæ lætitiæ indulgerent. Quarto publicis, solennibusque exequiis eum honorauit, sic vt ipsemet feretrum sequeretur, cum nobilissimis quibusque regni sui, lugubri omnes habitu. *Edixit*, ait Iosephus [b] *vt totus populus defleret, ac lugeret virum, & solennibus funeralibus et parentaret, scissis vestibus, & saccos indutus: atque hoc modo exequias frequentari voluit, quas & ipse vna cum honoratioribus, & præfectis deduxit, planctu & lacrymis suis indicans, vel beneuolentiam erga viuum, vel mærorem ob defunctum, quodque præter ipsius voluntatem interemptus fuerit.* (Quartum honor exequiarum.) (b l. 7. c. 1. fi.)

XXXI. (Quintum sepultura.) QVINTO eandem beneuolentiam ac mœrorẽ sepulto testatus est. Nam *cum sepelissent Abner in Hebron, leuauit Rex Dauid vocem suam, & fleuit super tumulum Abner, fleuit autem & omnis populus*; indecorum enim erat rege flente, præsentem ei populum à fletu temperare. *Quin & magnifice apud Hebronem sepultum*, ait Iosephus, *atque epitaphio à se composito honoratum, stans super monumentum primus deplorauit; suoque exemplo cæteros ad idem faciendum prouocauit.* Epitaphium vocat ea verba, quæ nunc quoque in Scriptura immortalitati consecrata leguntur. *Plangens rex*, inquit, *& lugens, Abner ait; Nequaquam vt mori solent ignaui mortuus est Abner. Manus tuæ ligatæ non sunt, & pedes tui non sunt compedibus aggrauati, sed sicut solent cadere coram filiis iniquitatis sic corruisti*; quæ auribus Ioabi, ad eius infamiam occinebantur. Nam *congeminans omnis populus fleuit super eum.* Insinuare voluit, hac congeminatione Hieronymus populum repetiisse lamentationem Dauidis: eamque repetitionem solennem atque ordinariam fuisse affirmat Tostatus; consentit Lyranus, Dionysius, Emanuel Sa: licet improbante Caietano. Plangamus & nos si placet, Abnerem Dauidis exemplo, sed ad mores, modumque nostrum accommodato epitaphio, quod ad speluncæ fores appendatur. (Epitaphiũ Abneris.)

EPITAPHIVM ABNERIS.

XXXII. (Aliud Epitaphiũ) HIC SITVS EST ABNER, PRIMVS MILITIÆ PRINCEPS, APVD PRIMVM REGEM HEBRÆORVM, EIVSDEMQVE PATRVELIS: CVIVS INSIGNEM PRVDENTIAM, ÆTERNIS IGNOMINIÆ NOTIS DIGNA PRODITIO, PRAESTANTEM FORTITVDINEM, FRAVDVLENTA FALLACIA, SINGVLAREM DIGNITATEM METICVLOSA AEMVLATIO LABEFECIT,

ATQVE PROSTRAVIT. PLANGE ABNEREM POPVLE DEI, QVI IN IPSO CONATV TOLLENDI SCHISMATIS QVOD INCHOARAT, ET AGGREGANDI AD REGEM SVVM VNIVERSVM ISRAELEM, CRVDELI, AC PERFIDA AMBITIOSI HOMINIS MANV INTEREMPTVS EST. SIMVLQVE MIRARE AEQVITATEM DIVINI IVDICII, PERMITTENTIS, VT QVI REGEM SVVM POPVLO SVO INIVSTA CONIVRATIONE SPOLIABAT, IDEM LICET IN REGEM A DEO ELECTVM ORNANDVM INTENTVS, INIVSTISSIMA PRODITIONE TOLLERETVR. MORTVVS EST SEXAGENARIO MAIOR, ANNO REGNI DAVIDIS SEXTO, MVNDI CIƆ CIƆ DCCCC XXCV.

XXXIII. *Sextum ieiunij.* ADIECIT Dauid sexto loco ieiunium, indicium doloris eiusdem, sicut nuper in morte Saulis & Ionathæ. Expleta enim tota funeris ceremonia, *cum venisset vniuersa multitudo cibum capere cum Dauid, clara adhuc die*, pomeridianis videlicet horis, sat multo tempore ante solis occasum, *iurauit Dauid* se reliquum diem sine cibo potuque transacturum. *Hæc faciat mihi Deus*, inquit, *& hæc addat, si ante occasum solis gustauero panem, vel aliud quidquam.* Quod vt durum reputaretur atque difficile, oportuit Dauidem toto illo die cibo abstinuisse. Quæ omnia facta sunt, vt omnes intelligerent Abnerem à Dauide dilectum fuisse, eiusque mortem ab eo ægerrimo animo ferri: nedum illius authorem fuisse, aut eius vllo modo conscium. Nec priuatus est expectatione sua Dauid. Omnis enim populus qui funeri affuit, & regem comitatus est, viditque regem plangentem, sequentem feretrum, Ioabũ eiusque familiam grauibus execrationibus obligantem, denique mortem lacrymis, næniis, ieiunioque prosequentem, vehementer probauit *quæ fecit rex in conspectu totius populi; & cognouit omne vulgus, & vniuersus Israel in die illa, quoniam non actum fuisset à Rege vt occideretur Abner.*

Quo fine hæc omnia Dauid.

XXXIV. *Populus cognoscit Dauidis innocentiam in hac cæde.* NON cognouit in illa die vniuersus populus innocentiam Dauidis circa cædem Abneris, quia eadem die neque cædes, neq; ea omnia quæ gesta erant à Dauide circa illam toti Israëli nota esse potuerunt, vt notarunt Tostat. & Caietan. Sed ex iis quæ eo die dicta & facta fuerunt, vniuersus Israël postea nouit, Dauidem huic culpæ affinem non fuisse: opportuisset quippe alioqui eum non solum improbissimum esse, sed etiam amentissimum, & propriæ gloriæ, atque vtilitatis inimicum.

Laudat priuatim Abnerem Dauid. Non solum autem publice Dauid hæc præbuit argumenta doloris sui, sed priuatim etiam apud domesticos suos. *Num ignoratis*, inquit, *quoniam princeps, & maximus cecidit hodie in Israel?* quasi diceret, non est quod existimetis hunc omnem luctum & pompam exequiarum male in Abnere honorando collocatam, vt qui & princeps fuerit sanguine & dignitate, & princeps maximus prudẽtia, fortitudine, cæterisq; virtutibus imperatoriis, & cuius salus, Reip. magno emenda esset.

XXXV. *Quare in reos nõ animaduerterit.* DICAT aliquis, si verus fuit iste dolor, neque simulatæ lacrymæ, neque fictæ querelæ Dauidis, quare debito supplicio in reos non animaduertit? Responsionem sequentia verba continent. *Ego autem adhuc delicatus & vnctus rex. Porro viri isti filij Saruiæ duri sunt mihi. Retribuat Dominus facienti malum iuxta malitiam suam.* Quæ sic explicat Iosephus, [a] *Sed Deus*, inquit, *qui vniuersa gubernat, necem huius inultam non sinet. Is mihi testis esto quod in Ioabum & Abisæum animaduertere non valeo, qui apud exercitum pene plus possunt quam ego ipse: pœnam tamen diuinitus infligendam non effugient.* hæc ipse. Vtique, opinor, præter decorum. Nam hæc confessio ad maiorem audaciam, regisque contemptum reos adduxisset. Cum Dauid pene ænigmaticè suam infirmitatem significauerit, de industria. Tãgit idem Iosephus vbi moriturus Dauid mandat Salomoni, vt de eo pœnas sumat. Iosepho consentit Theodoretus, [b] qui id confirmat ex eo quod cum sine periculo potuit huiusmodi scelera punire, nihil distulit vltionem; vt cum è vestigio iussit interfici, qui Isbosethum (sic enim legendum est non Miphibosethum) & Saulem se interfecisse fatebantur.

a l.7.c.1 fi.

b q.14. in l.2.

XXXVI. *Metuit ne* EXISTIMAVIT ergo Dauid non esse nunc è publica re, & regno vix coalescente, hosce fratres ad pœnam commeritam rapere. Delicatum se vocat, id est viri-

bus infirmum, & ea potentia nondum præditum, quæ in regnis pridem constitutis reperitur. Delicati enim infirmi sunt, & facile possunt præ imbecillitate lædi. Et huic teneritudini opponitur durities filiorum Saruiæ, qui vt res duræ, facile & diu resistere possunt. Accedit etiam ad excusationem Dauidis, quod non dabat impunitatem sceleri, sed pœnam differebat, dum interim illi stabiliendo regno vtilem operam nauare poterant. Et de Abneris morte hactenus. Et est qui suspicetur eum Isbosethi mortem animo destinasse, vt solidius conferret Dauidi beneficium. Quod si ita est, meditati facinoris pœnas mature luit, diuina iustitia futurum scelus anteuertente; sed hæc suspicio tantum est: cui Abneris in Isbosethum indignatio speciem aliquam probabilitatis conciliat. Sed de Isbosethi morte proximo anno 'quo eam contigisse putamus, dicendum erit. *male succederet punitio.* *Eā distulit.*

Ad hunc porro annum Dercylli 35. refert Eusebius celebrem illam Codri Melanthi filij, regis Atheniensium mortem, qui regni sui anno 21. in bello Peloponensiaco seipsum morti tradidit, vt suis iuxta oraculum Apollinis Delphici *Codri mors*
8. x. victoriam relinqueret. 8

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2985.

1. N.VIII. ALIAM expositionem habet Abul. q. 8. in c.3. vt scilicet hi nuncij dicant Dauidi totam vndecim tribuum regionem in Abneris esse potestate, non Isbosethi; eamque cui libuerit dare posse: ideoque dignum cuius amicitia quantouis pretio ematur. Habet & alteram, vt ea sint verba iurantium per eum cuius est terra, id est per Deum, ad stabiliendum videlicet aliquid, quod affirmabant. Et ipse quidem priorem expositionem præfert, ego vtrique eam, quam in textu posui.

2. N.XII. Itaque monet alter Sapiens, Eccl.7.21. *Noli discedere à muliere sensata, & bona, quam sortitus es in timore Domini.* Discessionem autem videtur intelligere per libellum repudij, quo Hebræi leui sæpe de causa vtebantur; lege cum illis magna laxitate vtente. Deut.24.1. Aiunt autē Hebræi Phaltielem nunquam eam cognouisse, siue quia sciebat eam non fuisse repudiatā, sed vi ereptam viro suo; siue quia Michol simularit infirmitatem, & præ amore Dauidis semper tristis fuerit. & aliena à Phaltiele. Vide Theod. q.11. in 2. Reg. Procop. Comest. Lyran. Dionys. Abu. q.12. &13. sed hæc, si Ioseph. credimus, facile refellūtur, qui putat Micholem ab eo quinque liberos suscepisse, vt ante diximus.

3. N. XIV. Caiet. illud *heri & nudius tertius* refert ad interregnum, quod ipse inducit inter mortē Saulis, & creationem Isbosethi, quod supra improbauimus. Nec obstat quod ait eos electo iam rege, non fuisse quæsituros alium regem, puta Dauidem, quia id crimen esset læsæ maiestatis. Non obstat, inquam, quoniā Isbosethus non erat ita formidabilis, vt propter eum populus timeret Dauidis desideriū præ se ferre, eum laudando, sermonesque de ipso sæpius ingerendo. Deinde pauculi aliqui timeant crimen læsæ maistatis; totus autem populus, non item, quia non sint per quos castigari possit.

4. N XXV. Iosephus hanc cisternam vocat locum cui nomen Besira, Βησιρὰ 20. stadiis Hebrone dissitum. Rufinus vel legit olim in Iosepho Sira, vel ex Scriptura correxit. In Hebræo legitur חסרה *hassira*, & apparet factam articuli mutationem. Græca partim habent σιρα, partim σισεράμ· vt mirum sit aliquot apud Lyranum, & Tostat. legere Syra, & putare dictam cisternam Syram, quod esset in via Syriæ, scriptione repugnante, & notatione vocabuli, in qua Hebræi suo more fabulas narrant, de rhāno, à quo rupta sit ora chlamydis Saulis. Consule Abul. q.23. in cap.3. 2. Reg.

Eum Iosephus l.7. ca. 1. vocat filium Suri σουεί. Rufinus habet Sar, inuenio quidem Sur in familia Saulis, 1. Par. 8.30. & cap. 9.39. sed antiquior est, quam vt possit esse pater Ioab. præterquam quod Sur ille ad tribum Beniamin pertinet, hic autem ad tribum Iuda. 5.N.xxviii

Scytalam Serar. interpretatur flagellum, quasi futuri essent posteri Ioabi bubulci, vel ægasones, aut saccum coriaceum quasi mendici: vel deniq; baculum pro pedum morbo, vel infirmitate corporis, aut cæcitate, gestaturi: quod ex Aquila notauit Theodoretus, qu. 12. & Procop. & Scholiastes græcus, latinusque edit. Rom. Septuag. 6.N xxviii

In hebræo est Nabal, quod stultum, vilem, ignauum significat. Septuag. eam vocem mysterij alicuius causa retinuerunt, tanquam nomen proprium mariti Abigailis. Itaque Theodoretus comparationem instituit mortis Nabalis & Abneris, q.13. *Ille*, inquit, *tanquam fatuus, & iniustus, & ingratus, iure à Deo immissa morte fuit affectus. Abner autem & in consiliis æquus, & in bello fortis: hoc enim subiunxit. Manus tuæ non fuerunt ligatæ*, &c. Neque improbat Abul. q.32. 7. N. xxxi.

Hanc mortem, vt egregium exemplum pietatis in patriam, plerique scripto tradiderunt, nominatim Valer. Max. l.5. c.6. Iustin. l 2. S. August. l.18. de Ciuit. c.19. tangunt obiter Herodotus, Pausanias, Orosius, Velleius, Strabo, Plutarch. quos lector eruditus per otium consulere poterit. 8.N.xxxvi.

ANNVS MVNDI 2986. DILVVII 1330. 5ª. ÆTATIS. 47.
EXITVS AB ÆGYPTO 443. ARCÆ IN CARIATH. 46.
David. 7. Isboset. 7. & vlt. Abiath. Pontif. 12.
Troiæ excisæ 115. Dercylli 36.
Imper. Assyriorvm 1055.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1067.

I. *Ratio temporis.* Septimvm & vltimum egit hunc annum Dauid in Hebron, Isbosethus autem septimum & vltimum in viuis, improbissimorum hominum coniuratione nefaria. Eius mortem in hunc annum reiecimus; quoniam septem annis eum regnasse docuimus, præter sex illos menses, quos cum vltimo Saulis anno copulauimus. Apparet autem aliquot intercessisse mensos, inter Abneris & Isbosethi mortem, prælertim in illorũ sententia, qui aiunt hos duos principes latronum coniurasse contra Isbosethum, & cõspiratione patefacta fugisse in Gethaim, deinde ad hoc facinus perpetrandum reuertisse. Cõiurati autem non tam cito se credunt periculo, quod semel euaserunt, vt qui sciant eos quibus periculũ creabatur cautiores factos, omnia diligenter circunspicere, omnia tuta timere. Feruor autem diei, & purgatio tritici indicant hoc facinus sub æstatem ab his sicariis perpetratum fuisse. Cito tamen ad Isbosethum de morte Abneris perlatus est nuncius. Nam viginti illi viri, qui Abneris comites fuerant, eo occiso, quamprimum ad regem suum contulere se, remque illi totam exposuerunt.

II. *Morte Abneris rex & populus turbantur.* Avdivit *ergo Isboseth* ª *filius Saul, quod cecidisset Abner in Hebron, & dissolutæ sunt manus eius, omnisque Israel perturbatus est.* Ille quidem perturbatus est, quia cæso Abnere succisi erant omnes nerui roboris eius, fugerat ab eo omne consilium, eratq. in mediis fluctibus, instar nauarchi sine gubernaculo. Isti autem quia facti erant sicut oues sine pastore, aut sine nauarcho remiges. Ille quia cæco, & debili sublatus erat baculus, quo dirigi & fulciri posset; isti quia amiserant interpretem, & quasi moderatorem reconciliationis suæ. Etsi enim primarij quiq. à quibus pendebat populus, de singulari Dauidis mansuetudine & fide bene sperabant; timebant tamen Ioabum & Abisai, & alios factionis eorum, ne ab eis sicut Abner per insidias obtruncarentur, prælertim cum eos etiam Dauidi formidabiles suspicarentur. Denique perturbatus est Israël, quoniam in huiusmodi principum cædibus, aut eiusmodi inopinatis casibus maioris momenti, populus turbari solet, circunspectans quem tandem exitum res sit habitura. Sic nunciato nouo rege turbatus est Herodes, & omnis Hierosolyma cum illo. Matth. 2.3.

ª 2. Reg. c 4.1.

III. *Alia maior perturbatio.* Sed ecce aliam perturbationis, & timoris causam non minorem: execrandam videlicet Isbosethi necem, quæ eo priore detestabilior fuit, quod hæc à domesticis, illa ab inimicis perpetrata est; illa princeps militiæ, hac regni princeps, & rex ipse interfectus est. Illam Ioab princeps exercitus cum fratre, hanc latronum principes Baana & Rechab fratres perpetrarunt. Illam appetitus vindictæ concepit, ambitiosus timor fouit, exclusit hypocrisis. Hanc improbitas genuit, desiderium gratificandi Dauidi, & spes vtilitatis fouit, edidit simulatio. Vterque nihil insidiarum cogitans, vterq. in inguine percussus, vterque inscio atque ægre ferente Dauide occisus est: vtrorumque scelus serius ocyus violenta morte punitum est. Prior porro illa cædes posteriori occasionem dedit, Quoniam enim duo isti soli à morte Saulis obstiterant, ne populus vniuersus ad Dauidem confluerent, prioris interitus eam cogitationem iniecit, in vnico eoque infirmo, atque imbelli capite, salutem Reip. verti, eo sublato populum vniuersum, qui in varia nunc studia, partesque distrahitur, in eandem sub Dauide mentem, sententiamque coaliturum.

IV. *Dispositio* Eam narrationem in hunc modum Scriptura exorditur. *Duo autem viri principes*

latronum

latronum erant filio Saul, nomen vni Baana, & nomen alteri Rechab, filii Remmon Berothitæ de Beniamin. Siquidem & Beroth reputata est in Beniamin; & fugerunt Berothitæ in Gethaim, fueruntq. ibi aduenæ vsque ad tempus illud. Hunc locum sic explicat Hieron. in tradit. hebr. *Duo viri isti,* inquit, *principes erat super expeditiones Isboseth: mortuo vero Abner, vt Hebræi tradunt, consiliati sunt cum Miphiboseth, vt vna interficerent Isboseth; & eundem Miphiboseth constituerent regem, & eiusdem consilij delatorem Miphiboseth extitisse: & idcirco hic idem Miphiboseth subintroducitur. Videntes vero Baana & Rechab à Miphiboseth suũ proditum esse consilium, timore perterriti, fuga lapsi sunt in Gethaim; fueruntq. ibi aduenæ vsque ad tempus illud, quãdo inde reuersi, domum Isboseth feruente die ingressi sunt.* Verum vt habeat aliquam probabilitatem ista traditio, maximè quod Miphiboseth filius Ionathæ primogeniti, regno succedere potius debuit, quam eius patruus Isboseth: credibile tamen non est duodennem puerum consilio de interficiendo patruo suo adhibitum fuisse; aut istos sicarios tam imprudentes fuisse, vt rem tantam puerili conscientiæ, aut linguæ crederent. — *huius historiæ. Iuxta trad. Hebræorũ.*

LYRANVS autẽ ex Rab. Salomone ait Berothitas, cum Baana & Rechab, mortuo Saule metu Philisthinorum, quorum erant vicini, fugisse ex vrbe sua, sicut & alios plerosque, vt constat ex c. vlt. 1. lib. Postea vero fugitiuos istos ducibus Rechab & Baama, alios sibi fugitiuos aggregasse, & rapto vixisse. Donec intellecta morte Abneris ad Isbosethum clam venerunt, vt eo interfecto, & capite ad Dauidem delato, munera & præfecturas ab eo assequerentur. Verum huic expositioni officere videtur, quod legendum esset in Scriptura fugerãt. non fugerunt, si de oppidanis Berothidis agatur: itáq; legunt plerique; nec tamen videtur ad rẽ præsentem facere, quod illa ciuitas dicatur fugisse sub mortẽ Saulis: aut etiam Iosuę, vt vult Caiet. Deinde Script. tradit hos latronum principes fuisse cum filio Saul, Isbosetho videlicet, non ergo septimum iam annum aberãt populabundi. — V. *Ex Lyrano.*

a l 7. ant. c. 2. — TERTIA est Iosephi expositio, [a] *Nec ipse Isboseth,* inquit, *diu superstes fuit, sed à filiis Hieremonis Banaoth, & Thanno per insidias est oppressus.* Rufinus vel in alia Iosephi exẽplaria incidit, vel Iosephũ in propriis hisce nominibus ex Scriptura correxit, quæ in hebræo, græco, latino eodem modo habet. sed pergit. *Hi enim cum essent Beniamitæ genere, & inter præcipuos optimates, existimantes, si Iebosthum interficerent, magna se munera à Dauide accepturos, & aut amplas præfecturas, aut aliud quid honorificũ apud eum per hoc factum se consecuturos, nacti solum Iebosthum in cubiculo meridiantem,* &c. *dormientem interemerunt.* Hæc expositio suam quoq. probabilitatem habet vt cæteræ: sed si textui componatur, valde manca est. Nihil enim Miphibosethi, nihil Berothitarum meminit, quos non sine causa hoc loco Scriptura recensuit; sed & fugam siue ciuium, siue duorum principum missam fecit. — VI. *Ex Iosepho.* (τῶ πρώτων τάγματι.)

CAIETANVS putat istos Baana & Rechab turmarum præfectos fuisse non sub Isbosetho, sed sub Ionatha, ideoque mortuo Saule fauisse Miphibosetho filio Ionathæ, vt patri suo in regnum succederet, cui illud, tanquam primogenito, debebatur: prop68tereaque Isbosetho regi exosos fuisse. Cum ergo viderent puerum ex casu claudum effectum, & ideo tam propter ætatem, quam corporis vitium, regno inhabilem à populo haberi, existimarunt spes suas alio conuertendas; & Dauidis gratiam, & sibi securitatem, interficiendo Isbosetho acquirendam. — VII. *Ex Caiet.*

Sed hæc expositio præter quam quod manca est, sicut & præcedens, illud habet violentum, vt per filium Saul non intelligatur Isboseth, de quo proxime facta fuerat mentio, sed Ionathas, de quo iampridem Scriptura tacuerat. Durum quoque quod isti duo modo fauisse, modo non fauisse dicuntur Miphibosetho, nulla in eo mutatione facta. Nec docere potest Caiet. hos duos mutata populi voluntate in Miphibosethum, mutasse fauorem: nec habet Scriptura populum in Miphibosethum propendisse, aut ab eo abalienatum fuisse.

PLACET ergo vt monotessaron efficiamus, sublatis aut emendatis, quæ minus probantur in reliquis, seruata Scripturæ sententia, & verbis ipsis. Abneris morte promulgata perturbatus est omnis Israël, & singuli rebus suis prospicere studuerunt, animaduertentes Saulis familiam in certum interitum ruere. In his duo in primis fuerunt, qui vestigia Abneris nuper sectabantur, quos ille viuens in consilium adhibuerat, vtpote viros fortes ac primarios, & regiæ cohortis, regis latera cingentis præfectos. Hi ergo Dauidis gratiam ambire, eamq. sicut Abner, — VIII. *Ex propria sententia.*

eximio aliquo beneficio demereri studuerunt. Horum duorum Scriptura memorat officium; quod iam diximus, & mox explicabimus, memorat & nomina, patrem, patriam, & tribum qua occasione alia tria quasi per parenthesim narrat, ab eo loco, *Siquidem & Beroth.* vsque ad *venientes*, vbi suscepta resumitur narratio. In ea vero parenthesi habetur primo, quare Berothitas vocarit filios Beniamin, quia scilicet vrbs Beroth reputata est in tribu Beniamin. vt constat ex lib. Iosue,[a] cuius tempore vrbs Gabaonitarum fuit. Beniamitas autem suos tam Saul quam Isboseth præfecturis ornabant, vt supra dictum est cum Iosepho.

Tria per parenthesim dicuntur. 1.

a Ios 18.25 & Ios 9.17

IX. *Secundum,* SECVNDO occasione horum duorum Berothitarum refert in eadem parenthesi, ciues oppidi Beroth ad Gethæos, qui erat Philisthæi, transfugisse, & ibi mansisse vsque ad diem hanc, id est tempus illud, quo autor libri hæc scribebat; sicq; habetur in textu hebræo, græcoque chaldçaque paraphrasi: vnde colligit Caiet. eos sedes penitus transtulisse. Tertiò occasione fugæ Berothitarum sub mortẽ Saulis, narrat & aliam fugam, quæ eodem tempore contigit nutricis Miphiboscthi, per quam fugam quinquennis puer claudus effectus est. Et hic finita parenthesi, reditur ad narrationem suscepti sceleris: quæ mihi videtur perquam facilis, & expedita huius loci explicatio. Cęterum isti in hebræo vocantur principes turmarum siue agminum, quod præfecturam aliquam gererent in turmis exercitus Isbosethi, sub Abnere principe militiæ, & eandem vocem idem Hieronymus turman vocat, [b] Septuaginta habent συστρεμμάτων, quo nomine agmina militum, & quidem mercenariorum quidam intelligunt, quorum duces vocantur ξεναγοὶ & ξεναγωγοὶ, Hinc ille miles, apud Comicum, *vt latrones quos conduxi hinc ad Seleucum duceret. Qui eius regiam tutarẽtur.* Propter quem vsum, quidam latronis vocem à λατρεύειν, quod est inseruire deducunt; quod duci in prõptu essent ad omnẽ expeditionem. Huiusmodi autem à D. Hieron. dicuntur latrones, quia soleant latrocinari, vbi videtur ad Varronis etymon allusisse, qui latrones quasi laterones dictos putat, quod principem latera stipare soleant. Erant itaque isti quos vulgo dicimus *Capitaines des gardes du Roy*

& tertium.

Principes turmarum, & latronũ.

b 1. Par. 12. 18.

X. *Sicarii regẽ adeunt.* VENIENTES *igitur filij Remmon Berothitæ, Rechab & Banna, ingressi sunt feruẽte die domum Isboseth, qui dormiebat super stratum suum meridie.* Captauerunt videlicet tempus quo quiescẽte rege, eius quoque custodes quiescebant, in domo quisque sua; aberant certe, & quamuis adfuissent, nemo erat qui ducibus suis turmarũ principibus, in rege quocunque tempore adeundo, negotium facesceret. Aderat vna muliercula purgans triticum, & dormitans: quod habent Septuag. & eos secutus Iosephus. *Nacti*, inquit, *solum Iebosthũ in cubiculo meridiantem, videntesq. nec satellitũ quemquam adesse, neque ianitricem vigilare: sed & ipsam partim lassitudine, partim æstu in somnum solutam, subintrogressi ad eum, dormientem interemerunt.* Huius ostiarię nulla est mentio in hebræo, neque in trad. hebr. ideoque adiectitia putant hic verba nonnulla Abul. Lyra. Serar. quæ Arias Montanus in bibliis regiis, ex vulgata Hieron. versione expunxit; quæ tamen biblia correcta retinuerunt, & à S. Gregorio in sensu morali eleganter explicantur. [c]

quo tempore, & loco.

c l 1 Mor. c.36.

XI. *Cum spicis tritici.* INGRESSI *sunt autem domum latenter assumentes spicas tritici.* 1 siue vt in hebræo legitur, *Et ecce ingressi sunt vsque in medium domus accipientium frumenta.* Spicas tritici, ait Hieron. in trad. quasi causa primitiarum tulerunt, vt honorem regi deferre viderentur, & eorum dolus nequaquam deprehenderetur, quæ habentur in interlineari. Quod si accipimus, colligi potest hæc sub mensem Aprilem contigisse. Verum hæ primitiæ quæ explicandi causa à Rabbinis adduntur, non satis videntur cum ostiaria triticum purgante conuenire: nam primitiæ non parum messem antecedunt, purgantur autem frumenta sub messem, aut etiam post eam. An forte alij quoque iam primitias tulerant, quas ancilla purgabat? Alij hos specie mercatorum tritici subintrasse aiunt, quoniam rex de suis reditibus frumenta vendebat, vt ait Salomon apud Lyran. & Abul. [d] cui expositioni fauet textus hebræus, & chaldæa paraphrasis. De vulneris loco iam dictum est sæpius, eum Iosephus & Septuag. omiserunt hoc loco.

1. 6. χ.

d q.7. in c. 4. in morte Abneris & Azaelis.

XII. *Cõfoditur, & obtruncatur.* HOC vulnere confossum, exanimemque factum, obtruncant, *sublatoque capite eius abierunt per viam deserti tota nocte* · & scilicet præcedentis parte diei. Iosephus ait per totam noctem ac diem cõtinuato itinere Hebronem peruenisse. Nec mi-

rum, longum enim erat iter, cum Isboseth trans Iordanem in ciuitate Manahim habitaret. Adrichomius trium ac triginta horarum iter inde Hebronem vsque constituit. Scriptura solius noctis meminit, diem nihilominus non negat sed significari voluit, eos proxima nocte à patrato facinore, non ausos fuisse quiescere: sed statim magni sceleris conscios magnis itineribus, ne à seruis regis eos persequentibus comprehenderentur, perque desertas vias ad Dauidem contendisse, apud quem non solum tuta sibi omnia, sed honorifica etiam, & beata stultè polli cebantur. *Et attulerunt caput Isboseth ad Dauid in Hebron, dixerunt ad regem. Ecce caput Isboseth filij Saul inimici tui, qui quærebat animam tuam. Et dedit Dominus domino meo regi vltionem hodie de Saul, & de semine eius.* Pluribus etiam rem totam narratam ex Dauidis responsione perspicuũ est. Sed hanc orationem paulo diligentius, si placet inspiciamus.

defertur caput ad Dauidem.

XIII. *Expenditur sicariorum oratio.*

PRIMVM vide lector, vt loco salutationis omnis, oblato scelerato munere regẽ sibi consiliare student. Et ne in defunctum, imo per iniustissimam proditionem trucidatum à subditis principem, eundemque innocentem mansuetudinis Dauidis viscera commouerentur, ei odium à patris eius persona conflare conantur. *Filii Saulis*, inquiunt, *inimici tui*, neque hoc satis, *qui quærebat animam tuam*: quoniam nihil habebant, quo ipsius Isbosethi personam Dauidi redderent odiosam. Et quoniam non ignorabant Dauidem religiosissimum esse, multũque diuinæ prouidentiæ tribuere, etiam Deum immanis facinoris autorem faciunt, se autem administros, ne si aliter quam ipsi cupiunt hoc factum Dauid voluerit accipere, Dei prouidentiæ repugnare videatur. At volebat quidem Dominus delere domum Saulis, sed vtendo aliena malitia quam iustè permisisset. Sicut cum populum vniuersum manu Philisthæorum, Chaldæorum, Ægyptiorum, Assyriorum, aliorũque populorum & principum affligebat, & odiis in Hebræos iniustis, istorum peccata graui sæpe animaduersione castigabat, qui propterea non minus peccabant, sicut & isti siccarij, & sceleratissimi parricidæ.

XIV. *Quid ad eos Dauid.*

QVIBVS respondens Dauid iustissima indignatione commotus. *Viuit Dominus*, inquit, *qui eruit animam meam de omni angustia, quoniam eum qui annunciauerat mihi, & dixerat, Mortuus est Saul; qui putabat se prospera nunciare, tenui & occidi eũ in Siceleg*, [a] *cui oportebat mercedem dare pro nuncio.* 2 *Quanto magis nunc cum homines impii interfecerunt virum innoxium in domo suo, super lectum suum. non quæram sanguinem eius de manu vestra, & auferam vos de terra?* Vide hic primum quomodo mitissimus Dauid principio dissimulet omnes Saulis erga se iniurias atq. inimicitias, diuinam in se prouidentiam commendans, quæ ipsum ab eis sine vlla sua culpa eripuerit. Deinde istorum facinus cum scelere Amalecitæ, qui rogatus, & languentem in mortifero vulnere Saulem, ex quadam misericordia occiderat, ita comparat, vt ille præ illis laude & præmio dignus videri possit. Hos autem vocat impios. qui pietatẽ erga Deum violent, quem sui parricidij autorem faciant, qui pietatem principi suo debitam, qui diuinam maiestatem repræsentet in terris, detestabili læsæ maiestatis crimine corruperint. Accedunt quæ dicuntur circunstantiæ facinoris, quod innocentem, quod in domo sua, quod dormientem interfecerint. Adde etiam benemeritum, vt qui eos custodibus corporis sui præfecerat. Et Iosephus in ea oratione quam Dauidi contra eos tribuit: *vos vero*, inquit, *maxima etiam beneuolentia, summisque honoribus prosecutus est.*

[a] Vide sup. an.m 2979 n.179. & 180.

2. ✗.

conferetur cædes Saulis, & Isbosethi.

XV. *Præcisis manibus ac pedibus in crucem aguntur.*

PRÆCEPIT *itaque Dauid pueris suis, & interfecerunt eos*: quo autem genere mortis perierint subditur, *præcidentesque manus & pedes eorum suspenderunt eos super piscinam in Hebron.* Septuag. supra fontem, id est in media platea ciuitatis, iuxta fontem. *Caput autem Isboseth tulerunt, & sepelierunt in sepulchro Abner in Hebron. Hæc locutus*, inquit Iosephus, *iussit eos exquisitissimis tormentis cruciatos supplicio dedi, caputque Isbosethi cum omni honore funeratum, in Abneris monumentum intulit.* Erant enim non solũ tribu & familia, sed domo etiam & sanguine coniunctissimi. *Eos enim*, inquit Theod. [b] *qui Miphiboseth*, legendum Isboseth, *occiderant, & eius caput attulerant, extremis membris mutilatos egit in crucem, etiam si existimassent se vniuersum Israelis regnum ad eum illius cæde qui rex illorum erat, adducere. Regis autem ei infesti caput honorificæ tradidit sepulturæ.* Ex quibus intelligimus hanc de qua loquitur Scriptura manuum ac pedum am-

[b] qu. 14.

putationem, non mortuis, sed viuis illatam fuisse. Voluit autem David hoc publico nefariorum hominum supplicio intelligi ab omnibus, se nullo modo huic cædi affinem fuisse, ne populus à se alienus fieret, tanquam ab eo qui tyrannorum more aditum sibi ad regiam dignitatem, per proditiones, & nefaria scelera muniret. Et Iosephus dum hac de re agit, Dauidem quam maxime sollicitum fuisse ostendit amoliendæ à se huiusmodi opinionis, quam etiam in istis parricidis nominatim, ac seuere puniuerit.

XVI. *Cur Abneris funus honoratius quam Isbosethi.* Quaerit autem Tostatus quare contentus fuerit Dauid Isbosethi caput sepulchro Abneris condere, nec eum, sicut nuper Abnerem, eximio funere honorarit, præsertim cum Isboseth rex esset, Abner autem seruus eius. Et respondet Abnerem occisum fuisse in terra Dauidis Isbosethum autem in propria, solēt autem principes, externos viros illustres viuos mortuosque honorare in terris suis. Deinde benemeritus erat Abner de Dauide, cui & vxorem suam reddiderat, & vniuersum populum, quantum in se fuit, ad ipsum traduxerat. Ab Isbosetho autem nihil beneficii aut gratiæ acceperat. Postremo cum Abner apud Dauidē à Dauidicis occisus fuisset maxima suspicione laborabat Dauid ne author aut quoquo modo conscius esset illius sceleris, ideoque oportuit modis omnibus eam dubitationem omnibus beneuolētiæ indiciis è cordibus hominum eripere. Isboseth autem domi suæ; à subditis suis occisus fuerat. Quia tamen suspicio nonnulla esse poterat Dauidem huius mortis non ignarum fuisse, iuxta illud cui bono? & quia caput ad eum statim delatum fuerat, ideo ad eam eximendam tum caput sepelire, tum sicarios exquisitis suppliciis morti tradere. Iosephus tamen & Theodorethus aiunt, caput omni honore funeratum.

XVII. *Comitia in Hebron.* Reliquo anno Hebrone celebrata sunt maxima, celeberrimáque comitia, omnium tribuum ad constituendum Dauidem regem, super vniuersum Israël; quod & perfecerunt: sicque impleti sunt septem illi anni cum dimidio, quos Dauid Hebrone regnasse perhibetur.[a] Itaque ad hoc maxime tempus referuntur illa verba 1. Paralip.[b] vbi recensitis qui hactenus partim viuo Saule, partim etiam regnante Isbosetho ad Dauidem confluebant, subditur. *Sed & per singulos dies veniebant ad Dauid ad auxiliandum ei, vsque dum fieret grandis numerus, quasi exercitus Dei.* *Omnes se dedunt Dauidi.* Neque sane mirum defluxisse paulatim omnes ad Dauidem;[c] Nam nihil erat in domo Saulis quod eos retineret. Abner & Isbosetho interfectis, & qui reliquus erat Miphibosethus Ionathæ filius, puerulus erat, & à corporis vitio contemptus, Armoni autem & Miphiboseth, filii Saulis ex Respha, vitio natalium, viles erant & despicati:[d] denique filii Merob à regni spe remotiores erant. Accedebat quod Abner, paulo ante quam occideretur, eos iam ad defectionem publice priuatimque disposuerat, minimo vt momento, verbo exemploque sociorum, Dauidi se dederent.

[a] c. 5. v. 5.
[b] c. 12. v. 22
[c] vide Abul. 1. Par. 12. q 25.
[d] 2. Reg. 21.

XVIII *Quid eos moueret.* David autem ex altera parte, plurimum excitabat vniuersos ad amorem sui: multis iam annis probata fuerat virtus eius, tam prosperis, quam aduersis rebus ex quo gigante illo quasi per ludum prostrato, victoriam populo suo, pacemque pepererat. A Saule primum centurio, deinde tribunus factus hostes populi Dei sæpissime fregerat, ducentis eorum præputiis generum se regis effecerat, & commilitones suos gloria subinde ornauerat, prædaque ditauerat: Saulis vim atque insidias mira semper felicitate declinarat: eundemque in sua positum potestate, incomparabili lenitate animi saluum atque incolumem, semel iterumque a se dimiserat: eum ad damnandam ac deplorandam iniustitiam suam impulerat, mortuum denique quasi amantissimum sui principem, eiusque filium Ionathan publicis honoribus lacrymisque decorauerat, & mortem quantum adhuc potuerat studiose vindicarat. Postremo septem hisce annis cum crebræ Abneritas inter & Dauidicos velitationes contigissent, Deum secum esse, secumque pugnare ipsa victoriarum felicitate docuerat.

XIX. *Quid contra retardaret.* Quoniam vero intelligebat Dauid Abneris morte importunissima primum, deinde Isbosethi, propensionem illam populi aduersum se plurimum potuisse retardari, & feruorem animorum quasi superfusa frigida intepescere, diligentissimam operam dedit, vt publice omnibus, priuatimque constaret, se inuitissimo hæc facinora fuisse perpetrata, vt suis locis demonstratum est. Satis tamen

constat toto hoc septennio plerosq; cunctatos fuisse sese Dauidi tradere, & cum Amasai dicere, [a] *Tui sumus, ô Dauid*: siue quod metuebant Ioabum cum suis, virum audacem, qui Dauidis mansuetudine abutens, ei propemodum insultabat, & Abnerem militiæ principem, in ipso conatu tollendi schismatis impunè trucidauerat: siue quia gloriam tribus Beniamin & familiæ Saulis æmulabantur, à qua omnia deinceps ad Iudam, tribum iam alioqui splendidam, præcipua dignitatum ornamenta collatum iri credebant: siue quia notam ingrati in Saulem animi, à quo sæpenumero beneficiis, & honoribus affecti fuerant, verecundè refugiebant. Siue quia præpotens ille regum moderator Deus, ita Dauidis sui res voluit temperare, vt dum ex modicis quotidie incrementis augescerent, noua ipse in dies lætitia perfunderetur, nouas identitem gratias iteraret Deo: & sensim imperii eius amplitudo altioribus defixa radicibus felicius, firmiusque consisteret; cum ea passim videamus quamprimum deflorescere, atque concidere, quæ præpropere ad fastigium suæ magnitudinis euolarunt.

[a] 1. Par. 11. 18.

Marginal notes: 1. 2. 3. 4. *Dei prouidentia in Dauidem.*

XX. *Omnes tribus in Hebron conueniunt,*

Ergo cum nihil admodum retineret vndecim tribus, quin vno ore dicerent, *Pax tibi, ô Dauid, & pax adiutoribus tuis*, venerunt illæ quidem vniuersæ ad Dauid in Hebron, vt est in 2. Reg. [b] vt eum totius populi regem constituerent, sed quo vel ordine vel numero venerint ex 1. libro Paralip. addiscendum est, [c] vnde & Iosephus suam hoc loco mutuatus est narrationem. Cum ergo capite illo duodecimo explicatum esset quinam è diuersis tribubus, ad Dauidem, diuersis locis ac temporibus conuenissent, ex quo Saul apertas cum eo cæperat inimicitias exercere, ea clausula catalogum illum cõclusit, vt diceret, quotidianis incrementis auctos fuisse subditos Dauidis, ita vt fieret exercitus maximus; transit ad eos, qui hoc denique tempore Isbosetho mortuo venerunt ad Dauidem, vt caducam regni hæreditatem transferrent ad ipsum. *Iste quoque*, inquit, *est numerus principum exercitus, qui venerunt ad Dauid cum esset in Hebron, vt transferrent regnum Saul ad eum iuxta verbum Domini.* Hanc chronologiam sequitur Iosephus, [d] Abulensis in eundem locum primi Paral. [e] Caietanus, Lyranus, Torniellus, etsi maluerit hæc comitia, & regis inaugurationem ad octauum Dauidis annum differre, [f] quia sex menses qui superarunt septem annos regni Hebronici, nos statim à Saulis morte collocauimus, vt deinceps omnes Dauidici anni integri essent, quos menses ille maluit huc differre.

Ibidem. [b] c. 5. v. 1. [c] 1. 1. c. 12. 22. [d] l. 7. ant c. 2 [e] 12. q. 18. [f] an. Dauid 1. n. 3.

quo tempore.

XXI. *Quo ordine censeantur.*

In hac porro enumeratione videtur scriptor sacer rationem habuisse vicinitatis. Itaque ab ipsa tribu Iuda, in qua septimum iam annum regnabat Dauid, duxit initium. Inde venit ad Simeonem, qui Iudam ab occasu tangebat, [g] & in eius primis terminis claudebatur; postea ad Beniamin transiturus, qui Iudam à Septentrione attingebat, inserit Sacerdotalem tribum, quæ magna ex parte in tribu Beniamin cum arca Domini residebat, Beniamin ergo inde sequitur, tum ascendendo semper versus aquilonem, Ephraim qui Beniamino adhærebat, inde dimidia tribus Manasse, Issachar, Zabulon, Nephthali, Dan & Azer. Deinde transmisso Iordane percenset duas illas tribus Ruben & Gad, cum dimidia tribu Manasse.

[g] Iosu. 19.

XXII. *Filij Iuda.*

Primi itaq; numerantur filij Iuda, [h] *portantes clypeum & hastam*, id est, viri bellatores, qui ferre solerent clypeum & hastam, aut qui reipsa tunc ferebant, vt res esset magnificentior, quamuis extincto cum Abnere & Isbosetho ciuili bello pax reuixisset; Sed oportebat etiam propter Philisthæos in armis esse, ne ipsi audientes congregari Hebræos, armati ipsi in eos irruerent; vt pridem, [i] cum in Masphath à Samuele congregati fuissent. Fuerunt autem qui de hac tribu ad Dauidem venerunt hoc tempore, *sex millia & octingenti expediti ad prælium.* At quomodo hic ponuntur viri Iuda venisse ad creandum regem Dauidem, quem iam ante septem annos regem inunxerent? Et quomodo tam pauci in tanta, tamque amica tribu? Respondet Iosephus, istos hactenus Saulis filium fuisse secutos, & sine ipsis tribum Iuda Dauidi iam ante regnum decreuisse, itaque istos nunc sese ad reliquos Iudæos aggregasse: quod sentit etiam Lyranus. Abulensis autem [k] explicatius ait hos venisse vt interessent vnctioni reliquos autem ex quibus conflatus erat pene totus exercitus Dauidis non comparuisse, quia erant nunc occupati, in parandis cibis reliquis tribubus, quæ magno numero ad Dauidem in-

[h] 1. Par. 12. 24. [i] 1. Reg. 7. v. 7. [k] q. 19 in c. 12. 1. Paral.

quomodo tã pauci nominati.

ungendum confluebant. Vt postmodum hoc ipso loco significatur. [a] Verum poterant nihilominus nominari. ac 11. v 39.

XXIII. *Simeonitæ,* SECVNDO loco numerantur filij Simeonis, de qua tribu viri bellatores venerũt ad hæc comitia *septem millia, & centum.* Veniebant autem omnes vltro, vt qui neminem haberent, ad cuius imperium ad comitia venirent, nisi forte principem ipsius tribus, minus fortasse addictum Dauidi. Et redierat illud tempus, quo [b] *non erat rex in Israel*, sed tantum in Iuda, itaque ibi *vnusquisque quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat*, consentit autem huic numero Simeonitarum, sicut & superiori Iudæorum, Iosephus. [c] b Iud. 21. 24 c l 7. ant. c. 1.

Leuitæ, De *filiis Leui quatuor millia sexcenti.* Corrigendus Iosephus, qui ad quatuor millia male addidit septingentos, & mox peius omisit tria millia; itaque deprauatus Iosephi locus ex scriptura restituẽdus est. 3 Et hi videtur fuisse Leuitæ propriè dicti; cæteri autem qui sequuntur sacerdotes. *Ioiada quoque princeps de stirpe Aaron, & cum eo tria millia & septingenti, Sadoc etiam puer egregiæ indolis, & domus patris eius principes viginti duo*, quos Hieronymus in trad. interpretatur sacerdotes. Hos quoque posteriores in prima summa non comprehendi putat Abulens. fuerunt ergo omnes de filiis Leui, & Aaronis octo millia trecenti, & viginti duo. Fuit autem hæc tribus loge minor quacumque alia, quamuis non à 20. annis vt cæteræ, sed ab vno mense numerarentur. Sadocum porro præproperè pontificem vocat Iosephus, quem sequitur Mariana, qui tamen Salomone tantum regnante factus est pontifex, post annos tres supra triginta; sed hac de re in primo anno Abiatharis egimus pluribus. *Aaronitæ,* 3. &c. 4600. 3700. 22. 8322.

XXIV. *Beniamitæ,* DE *filiis autem Beniamin fratribus Saul tria millia: magna enim pars eorum adhuc sequebatur domum Saul* etiam post Isbosethi mortem, vt regiam dignitatem in tribu sua retinerent, promoto ad regnum Miphibosetho filio Ionathæ, vel aliquo filiorum Saulis ex Respha. Nam Micha, quem nominat Tostat. [d] nondum natus erat. De hac tribu sic Ioseph. *Ex tribu Beniamitide armati quater mille*, imo ter duntaxat, *hæc enim tribus adhuc sustinebat, credens aliquem ex genere Saulis regnaturum.* sic ipse. d 1. Par. 12. qu. 25.

Ephraimitæ. Manassæi, *Porro de filiis Ephraim viginti millia octingenti, fortissimi robore, viri nominati in cognationibus suis;* id est insignes & primarij in familiis suis. *Et ex dimidia tribu Manasse*, quæ cis Iordanem sedes fixerat, *decem & octo millia singuli per nomina sua*, nominatim scilicet descripti, & appellati in tribu sua, *venerunt vt constituerent regem Dauid.* Et his tribubus nihil repugnat Iosephus.

XXV. *Issacharitæ,* DE *filiis quoque Issachar viri eruditi qui nouerant singula tempora, ad præcipiendum, quid facere deberet Israel, principes ducenti: omnis autem reliqua tribus eorum consilium sequebatur.* Quæ verba ita exponit Ioseph. *Ex tribu Issachar ducenti futurorum præscij* προγινώσκοντες τὰ μέλλοντα, *& armatorum viginti millia.* Fidenter magis quã fideliter; vnde enim nouit non plures, neque pauciores in tribu fuisse, quam totam ducentis illis consensisse Hebræi & Septuag. affirmant, nulla numeri mentione facta? qui etiam hos faciunt viros valde prudentes, idoneos ad dandum consulentibus, pro temporum occasione & conditione, consilium; ideoq; ait Scriptura reliquam tribum corũ sententiam fuisse secutam. Prophetas vero, aut futuri præscios, solus Iosephus facit; qui etiam ea de causa à Theod. reprehenditur. *Eos autem*, inquit, *in admiratione habuit propter sapientiam, vt qui idonei essent & solertes ad videndum quid esset agendũ & prævidendum* οὐ προφητικῶς, ἀλλὰ σοφῶς; *non prophetice, sed sapienter futura: & ad suggerendum conducibilia.* hæc Theod. Nihil etiam de prophetia Hieron. in tradit. in hunc locum, [e] sed illud tantum: *Ipsi enim erant doctores, computatores & magistri, siue ad festiuitates celebrandas siue ad cætera.* Habebant videlicet cognitionem Hebraici computi de quo vide Scaliger. [f] Et hoc videntur intellexisse, qui hos dixerunt Astrologiæ peritos, quos tanquam iudiciarios Tostatus [g] impugnat. *Iosephus arguitur.* e in 1. Par. cap. 12. f l 7. de emend. tẽp. fule g qu. 26. in cap. 12.

XXVI. *Zabulonitæ.* SEQVVNTVR Zabulonitæ. *Porro de Zabulon*, ait Script. *qui egrediebantur ad prælium, & stabant in acie, instructi armis bellicis quinquaginta millia venerunt in auxilium, non in corde duplici.* De quibus hæc Ioseph. *Ex tribu Zabulon armatorum lectissimorum quinquaginta millia; hæc enim tribus sola vniuersa ad Dauidem confluxit.* Imo vero Scriptura id de Issachare potius dixisse videatur, de Zabulonitis autem plane tacuisse. Sed Iosephus deserta Scriptura maluit ex multitudine Zabulonitarum, hanc sibi proprio iudicio formare sententiam. Quod autem nominatim de his Scriptura ait, non venis-

se ad Dauidem *corde duplici*; 5 Significari putat Abul. nonnullos inter hanc multitudinem venisse potius ad impediendam Dauidis electionem, quam ad eam iuuandam præsertim qui erant in tribu Beniaminia, quorum intererat regnum in Saulis domo retineri. Nimirum inducendo populum, vt aliquam à Dauide conditionem requirerent, quam ipse admittere nollet: sicque irrito conatu comitia dissoluerentur, populusque noua consilia caperet, vt in regno Roboami contigit. Verum hæc interpretatio refelli videtur ex iis quæ mox Scriptura subdit.[a] à v. 38.

ET *de Nepthali principes mille, & cum eis instructi clypeo & hasta triginta septem millia*: Sic Scriptura. Iosephus autem; *Ex tribu Nephthalitide insigniores, & ductores mille, scuto & hasta armati, quos sequebantur reliqui tribules eorum; multitudo pene innumerabilis*, ἡ πολὺ ἀναρίθμητος ὤν. Mirabile hominis ingenium, cum scriptura non exprimit numerum, ipse eum quasi Propheta suggerit vt in tribu Issachar. Et vice versa vbi ea numerũ distincte tradit, ipse confundit. satius vtique fuit vtrobique simpliciter Scripturam sequi, quam in corde duplici vtrobique deserere. XXVII. Nepthalitæ.

Sixti. Aldi Basil. Wechel. DE *Dan etiam præparati ad prælium, 28. millia sexcenti*. Septuaginta in plerisque editionibus addunt ducẽtos minori numero, habent enim octingentos. Et vice versa de eo numero Iosephus aufert; & quasi exauctoratos dimittit mille sexcentos. Nam *ex tribu Danitide*, inquit, *selectorum 27. millia*, δισμύρια ἑπτακισχίλιοι. Eum tamen numerum Rufinus ex Scriptura correxit. Cæterum hic tribus Dan inter Aser & Nephthalim interiicitur, propter vrbem Dan, quæ & Paneas postea dicta est, quæ ad Iordanis fontes sita, vtramque tribum ab aquilone fere attingebat: etsi sors illius tribus, ac terræ portio, à principio iuxta Simeonem, in sinu tribus Iudæ constituta erat. Danitæ.

ET *de Aser egredientes ad pugnam, & in acie prouocantes quadraginta millia*. Abulensis vitioso exemplari vsus, legit viginti millia. repugnante hebræo, græcoque textu, & Iosepho. Et hactenus tribus cis Iordanem sitæ. XXVIII. Aseritæ, & qui trans Iordanem.

Basil. Gene. *Trans Iordanem autem de filijs Ruben, & de Gad, & dimidia parte tribus Manasse, instructi armis bellicis centum viginti millia*. Ita constanter habent hebræa, & græca omnia; imo & Iosephus in græco textu. Itaque male Gelenius viginti duo millia. Nam & Rufini versio habet 120. millia. Vniuersum hũc numerũ habes qui exacte iniri nunc non potest, propter tribum Issachar non numeratam; summa tamen numerorum, qui distincte positi sunt à scriptura ascendit ad trecenta 37. millia octingentos & viginti duos. Quibus si addideris viginti millia Issacharitarum ex Iosepho, fient trecenta quinquaginta millia, octingenti & viginti duo. *Omnes isti viri bellatores expediti ad pugnandum corde perfecto venerunt in Hebron, vt constituerent regem Dauid super vniuersum Israël*. Quibus verbis refellitur expositio Tostati, de quibusdam qui duplici corde ad hæc comitia venisse putantur; si enim omnes venerunt corde perfecto, non venerunt aliqui eorum corde duplici. Id autem peculiariter dictum videtur de Issacharitis, propter eorum multitudinem, in qua mirum est non inuentos aliquos hypocritas. Summa vniuersorum.

HORVM autem omnium præcipui fuerunt, qui dicti sunt fortes Dauid, aut robusti Dauid, in quibus tres erant omnium eminentissimi, qui se rebus præclarissimè gestis, omnibus vehementer probarant, quarum aliquæ in eisdem locis recensentur, nec tamen ad hoc tempus pertinent, quia tamen tempus quo gestæ sunt ignotum est, eodem quo à Scriptura loco referentur.[b] Hi autem fuerunt Isbaam, Elcazar, & Semma. Huic triadi proxime accedebat alia virorũ item clarissimorũ, Abisai, Banaiæ & Asaëlis; qui inter, id est supra triginta eminebant; qui deinceps extremo cap. 23. secundi regum numerantur, sed omnes cum Dauide, qui vtiq. erat fortissimus, 37. recensentur. Cap. tamen vndecimo primi Paral. plures alij adiiciuntur, qui quod eximia etiam fortitudinis laude præstarent, ad præcedentes aggregari meruerunt. De his ergo ait Scriptura,[c] *hi principes virorum fortium Dauid, qui adiuuerunt eum vt rex fieret super omnem Israël, iuxta verbum domini, quod locutus est ad Israël*. per os videlicet Prophetę Samuelis. 1. Reg. 15. 28. & 1. Par. 11. 3. XXIX. Fortes Dauidis. Duo ternarij fortissimorum.

[b] 2. Reg. 23. 8. & 1. Par. 11. 11.

[c] 1. Par. 11. 10.

EFFVDERAT porro Dominus in gratiam Dauidis, quem elegerat in regem totius populi sui, spiritum pacis & concordiæ in vniuersum Israëlem, vt omnes eadem mente, eademque sententia vellent Dauidem regem. Ideo scriptura[d] recensitis prædictis 357 millibus, adiecit. *Sed & omnes reliqui ex Israël vno corde erant*, XXX. Omnium in Dauidem consensus.

[d] 357. 822. 1. Par. 12. 38.

vt rex fieret David. Qui ergo præsentes fuerunt, pro absentibus etiam, de quorum suffragio, & voluntate constabat præsentibus, dicebant sententiam, & regiam Dauidi dignitatem pro se suisque offerebant. Itaque quod Scriptura affirmat [a] congregatum fuisse omnem Israëlem ad Dauid in Hebron, intelligendum est de maxima populi parte, cui reliqui omnes assentirentur: suóque nomine regem Dauidem creari postularent. Congregati autem regnum Dauidi in hæc verba detulerunt. [b] *Ecce nos os tuum & caro tua sumus: heri quoque & nudius tertius, cum adhuc regnaret Saul, tu eras qui educebas, & introducebas Israel. Tibi enim dixit Dominus Deus tuus; tu pasces populum meum Israel, & tu eris princeps super eum.* Ad quæ verba videtur allusisse ipsemet Dauid [c] cum diceret. *Et elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium pascere Iacob seruum suum, & Israel hereditatem suam. Et pauit eos in innocentia cordis sui, &c.*

Et postulatio.

a 2. Reg 5. 1.

b 1. Par. 11. 1.

c Psal. 77. 6.

XXXI. *Explicatur ratio.*

ISRAELITÆ porro tria proferunt argumenta, ob quæ Dauidem eligant in regem. Primum quod nullum habeat generis impedimentum. Lex enim Mosis diserte cauet, [d] ne liceat Israëlitis quemquam in regem sibi assumere, nisi de fratribus suis, id est de domo Iacob: Et id quidem factum apparet, quod tunc vbique gentium regnaret idololatria. Itaque siue regem acciperent de circumfusis populis, siue eum de lõginquis accerserent, regem idolorum cultorem habuissent, qui eos iam sponte sua idolorum amore prurientes ad dæmonum cultum verbo & exemplo pellexissent, notum enim est Regis ad exemplum populum componere mores. Et quamuis externi reges ea labe caruissent; quia tamen eorum mores, & vitæ ratio admodum dissimilis esse solet à cæteris, vt quotidiana docet experientia; huiusmodi autem dissimilitudo morum, & vitæ diuersitas cũ distrahat hominum animos, atque disiungat, quos similitudo copulat, necesse fuit vt rex & populus, ex quibus, tanquam capite & membris, debet coalescere corpus vnum, moribus perquam similes essent. Alioqui occini posset illud. *Humano capiti ceruicem pictor equinam iungere si velit, &c.* Ergo recte Israëlitæ, *os tuum, & caro tua sumus.*

d Deut. 17. 14. 15.

Cur rex ex eadem gente.

Horat.

XXXII. *Alterum argumentum ab experientia.*

ALTERVM est, quod regendæ Reip. belliqué gerendi peritiam, atque experientiam habeat. Nimirum alludunt ad illud quod habetur in primo regum, [e] *Egrediebatur quoque Dauid ad omnia quæcumque miserat eum Saul, & prudenter se agebat.* Et iterum, *fecit eum Saul tribunum super mille viros, & egrediebatur & intrabat in conspectu populi; & in omnibus viis suis prudenter agebat, & Dominus erat cum eo.* Ergo iamdudum rudimenta posuerat rerum gerendarum, nec nouus, & insolens gubernandi, ad clauum imperii accedebat; quæ scientia, vt nihil est in rebus humanis inchoatum simul, atque perfectum, non sine aliquo subditorum detrimento acquiri solet.

e 1. Reg. 18. 5.

Tertium ex Dei voluntate.

TERTIVM est, quod diuinitus electus esset in regem Israelitarum, cuius voluntati nefas sit non obsequi. Hæc porro verba, quæ populus ait Dauidi dicta fuisse diuinitus, non habentur totidem vocibus ab aliquo propheta enunciata. Sed cum didicisset populus Samuelem diuinitus reuelasse Dauidi, eum fore totius populi regem, diuersi diuersis verbis eandem sententiam referebant. Itaque aliter ea hoc loco populus, [f] aliter supra Abner; [g] aliter superius Abigail [h] & Saul ipse & Ionathas retulerunt. [i] Addere poterant vitæ innocentiam, ætatem florentem, belli pacisque actibus idoneam, & maxime spiritum illum principalem, de quo alibi diximus. [k]

f 2. Reg 5. 2.

g 2. Reg. 3. 18.

h 1. Reg. 25. 30.

i Abul. q. 1. in c. 5. 2. Reg.

k a.m. 2969. n. 45.

XXXIII. *Fœdus initur.*

CAETERVM de immensa illa multitudine vitandæ confusionis gratia, electi sunt tributim communi suffragio aliqui viri primarii, qui nomine omnium cum nouo rege fœdus inirent, de quibus videntur accipienda illa Scripturæ verba, [l] *Venerunt ergo omnes maiores natu Israel,* de singulis videlicet tribubus aliquot electi, *ad regem in Hebron, & iniit Dauid cum eis fœdus coram Domino.* Assumpto videlicet Deo in testem populus spopondit Dauidi fidem & obedientiam, quam subditi regi suo secundum Deum debent. Et vice versa Dauid eodem authore & teste pollicitus est, se populum fideliter ex Dei legibus, & recta ratione gubernaturũ, & contra inimicos eius omni ope protecturũ; credibile autem est in tam solemni, tantique momenti fœdere non esse omissas ceremonias omnes adhiberi solitas, præsertim diuisionem animalis, & transitum per partes diuisas; qua de re ali-

l 1. Par 11. 3.

Coram Domino.

Sanctuarium, &

bi disputatum est. [a] Illud autem *coram Domino*, etsi accipi possit vt idem sit quod, publicè, in oculis omnium: aut Deo in testem assumpto. Placet tamen coniectura Tostati [b] excitatum à Dauide quoddam sanctuarium, & altare in Hebron, dum, regnante Isbosetho, non liceret populo libere adire tabernaculum, quod erat Gabaone, & Arcam fœderis, quæ erat in Cariathiarim, oppido vtroque tribus Beniamin: non enim videtur Dauidis pietas ferre potuisse, vt tot annos cultu diuino careret, cum etiam pontificem cum Ephod apud se haberet. Atque id sanctuarium, & altare videtur significasse Absalon, cum peteret à Dauide facultatem reddendi vota sua in Hebron; Crediderim etiam Abiatharem pontificem in vestitu pontificio quasi Dei personam sustinentem, huic fœderi interuenisse.

a m. 2119. nu 15 & seqq.
b q. 5 in c. 5 2. Reg.
Coram Domino.
Sanctuarium, & altare Dauidicum.

XXXIV. *Vnctio tertia Dauidis.*

INITO fœdere secuta est vnctio, sequitur enim; *vnxeruntque eum regem super Israel, iuxta sermonem Domini, quem locutus est in manu Samuelis.* [c] Vnxerat Samuel Dauidem Domini iussu, vt esset rex loco Saulis, quem Deus proiecerat, ne esset rex super Israël; proptereáque eadem vnctione ius acquisierat, quale habebat Saul super omnes tribus; vnctio ergo quæ hoc tempore facta est, fuit ad repræsentandam, approbandam, ac confirmandam illam, nec ad conferendum ius nouum, sed ad stabiliendum antiquum, quòd Deus Dauidi per Samuelem contulerat. Deus enim ius habet supremum, & independens in omnes gentes, suósque vicarios constituit reges singulos, qui propterea se Dei gratia regnare fatentur: memores illius, [d] *per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Nec populi consentientes in electionem alicuius in regem par ius ei tribuunt ad regnandum, iuri quod ei Dominus contulit, quem elegit, imo totum illud populi ius ex isto pendet; sicut ius quod seruus aliquis dat cuipiam in seipsum, dependet ex arbitrio heri. Non enim potest seruus de seipso statuere, quia suus non est, sed heri; & si quid valide statuit, ac decernit, consensu Domini decernit, itaque ius in seruum non transfertur ab ipso seruo, sed ab Hero in nouum dominum. Maius autem est Dei ius in homines, quam hominis in mancipium; ergo ius quod homines conferũt vni, vt sit eorum princeps, pendet ab arbitrio Dei, qui herus est, potius quam hominis, qui eius seruus est. [e] Et sicut potest herus vendere seruum eo inscio, ita & Deus dare alicui ius in populum aliquem ipso ignorante, sicut dedit Dauidi per Samuelem; & vt seruus tenetur approbare venditionem Domini; ita & populus electionem Dei, quod & præsentibus comitiis factum est, & superioribus à tribu Iuda fuerat inchoatum. Recte itaque Iosephus. [f] *Omnes communi sententia, regnum ei ratum ac firmum esse voluerunt.* 7

c 1. Reg. 15. 16.
Prima omnium præcipua.
d Pro. 8. 15.
Dei ius in electionem principum.
e Abul. q. 4. in c. 5. 2. Reg.
f l. 7. ant. c. 2. βασιλεύειν ἐκύρωσαν. 7. σχ.

XXXV. *Conuiuium tridui Dauidis sumptibus.*

VNCTIONEM excepit conuiuium, de quo Scriptura, [g] *fuerúntque ibi apud Dauid tribus diebus comedentes, & bibentes*, Dauidis videlicet sumptibus, vt significat illud *apud Dauid*, & affirmat Abulens. in eum locum, quoniam comitia in eius vnius gratiam fiebant & gloriam. Quod si populo congregato ad translationem arcæ, præbuit Dauid cibos, multo magis, id nunc fecit: At quomodo nō essent graues hi sumptus Dauidi, trecentis & quinquaginta septem hominum millibus triduo nutriendis? Dicendum videtur plurima munera publice priuatimque Dauidi nouo regi oblata fuisse, quibus plurimum onus expensarum leuari potuit. Idque haud obscurè significant Septuag. qui dicunt Zabulonitas venisse βοηθῆσαι τῷ δαυίδ, οὐ χειροκένως, *auxilio Dauidi non vacuis manibus*, & sine munere, quod de aliis quoque tribubus intelligi potest. Copia autem ciborum quæ tanto conuiuarum numero sufficeret, collecta fuit à tribu Iuda, quæ erat apud Dauidem, & Hebronem opera mulorum, camelorum, asinorum, qui onera ferunt, delata, sed in carris, & vehiculis, quæ trahuntur à bobus; neque à vicinis tantum tribubus Simeonis, & Beniamini, sed à remotioribus etiam Issachar & Zabulon & Nephthali, quæ erant omnium remotissimæ cis Iordanem. Itaque cibaria collecta sunt ad omnem copiam; itáque factum oportuit, *gaudium quippe erat in Israel* ob nouum regem, & sine epulis huiusmodi celebritates frigent.

g 1. Par. 12. 39.
Munera illi data.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2986.

1.N.XI. VOx *latenter* mutuo sumpta est ex Septuaginta, sicut & quæ de ancilla ostiaria dicta sunt, vno enim illo verbo reddidit hæc, καὶ ῥηχὰβ καὶ βαναὰ οἱ ἀδελφοὶ διέλαθον, καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸν οἶκον. *Et Rhechab & Daana fratres latuerunt, & ingressi sunt domum*, id est, vt vertit Hieronymus, *latenter ingressi sunt*, per hendiadyn.

2.N.XIV. Breuius Septuag. dicunt δοῦναι εὐαγγέλια, quod Hieron. *mercedem dare pro nuncio*. Cæterum totum hunc locum habes diligentius explicatum supra an. mun. 2979. num. 179. & 180.

3.N.XXIII. Scriptura habet τῶν υἱῶν λευὶ τετρακισχίλιοι, (καὶ ἑξακόσιοι,) καὶ ἰωαδὰς ὁ ἡγούμενος (τῷ ἀαρὼν, καὶ μετ' αὐτοῦ τρεῖς χιλιάδες) καὶ ἑπτακόσιοι. Καὶ σαδὼκ νέος δυνατὸς ἰσχύϊ, καὶ τῆς πατρικῆς οἰκίας αὐτοῦ ἄρχοντες εἰκοσιδύο. Id est. *filiorum Leui quatuor millia sexcenti. Et Ioadas dux familiæ Aaronicæ, & cum illo tria millia, & septingenti. Et Sadoc iuuenis fortis robore, & patriæ domus ipsius principes viginti duo.* Iosephus autem sic habet. Ἐκ δὲ τῆς λευίτιδος τετρακισχίλιοι ἑπτακόσιοι, ἔχοντες ἄρχοντα ἰώδαμον, μετὰ τούτων ἦν ὁ ἀρχιερεὺς σάδωκος σὺν εἴκοσι καὶ δύο συγγενέσιν ἡγεμόσιν. Vides omissa quæ inclusi semicirculis. Neque additam distinctionem Aaronitarum, id est, sacerdotum à Leuitis. Et contra vocatum Sadocum pontificem, quod neque Scripturæ, neque rationi consentaneum est. Vide an. m. 2975. n. 2. & 3.

4.N.XXV. Septuag. habent γινώσκοντες σύνεσιν εἰς τοὺς καιρούς, Iosephus προγινώσκοντες τὰ μέλλοντα. Theodoretus autem τούτους δὲ ἐπὶ σοφίᾳ τεθαύμακεν, ὡς ἱκανοὺς καὶ δεινοὺς, ἰδεῖν τὸ πρακτέον, καὶ προϊδεῖν οὐ προφητικῶς, ἀλλὰ συνετῶς τὰ ἐσόμενα, καὶ τὰ συμφέροντα εἰσηγήσασθαι. *Hos vero propter sapientiam admiratus est, tanquam idoneos & solertes ad videndum quid sit agendum, & prouidendum, non prophetice sed prudenter futura; & vtilia suggerenda.* Vbi vides illud συνετῶς respicere σύνεσιν τῶν ο'.

5.N.XXVI. Hebræi ad verbum habent, *& ad disponendum non in corde & corde*, quod Complut. & regia græca retinuerunt, sicut in Psal. 11. 3. *in corde & corde locuti sunt*. At reliquæ editiones habent βοηθῆσαι τῷ δαυὶδ, οὐ χειροκένως, id est, non manibus vacuis, quod non parum ad rem facit, vt dixi nu. 35. Qui autem volunt legendum pro οὐ χειροκένως: ὧν κρ. ὡς εἷς *quorum cor vt vnius*, subtiliter magis quam vere emendant; non enim de concordia, sed de synceritate agitur, ideóque recte Hieronymus vertit *non in corde duplici*. 6.N.XXX.

Et forte non longe post hæc tempora scriptus est hic Psalm. Ad ea certe Lyran. refert Psalm. 26. in cuius titulo habetur, *priusquam liniretur*, hac scilicet tertia vnctione, vt idem ait. Sed materia Psalmi illius non admodum quadrat huic tempori. Ei psalmo initium est. *Dominus illuminatio mea, &c.* 7.N.XXXIV.

Theodoretus videtur existimare Dauidem non fuisse ter vnctum, sed tantum semel à Samuele, reliquas autem, quæ dicuntur, vnctiones, fuisse electiones. Cum enim is in quæstione posuisset. Cur Dauid fuit ter vnctus? Ita respondet *per Samuelem regiam adeptus est vnctionem, populi autem electiones historia appellat vnctiones.* Verum nihil est periculi vnctiones proprio accipere. Non enim huiusmodi vnctio sacramentum est imprimens characterem, vt iterari non possit. Vide quæ supra diximus an. Saulis vlt. n. 100. Sed nec Iosephus hoc loco l. 7. c. 2. meminit vnctionis; habet enim tantum, τὸν δαυίδην βασιλεύειν ἐκύρωσαν. *Regnum ei ratum esse voluerunt.* 8.N.XXXV.

Iosephus hæc comitia ita concludit. *Hæ fuerunt copiæ, quæ in Hebronem ad Dauidem sunt collectæ, cum magno commeatu frumenti, & vini, cæterorumque ad victum commodorum, omnesque communi sententia, regnum ei ratum ac firmum esse voluerunt. Cumque triduo illic festa celebrassent, epulisque operati essent* (κατευωχηθέντος τοῦ λαοῦ, allusit interpres ad sacrificia pacifica Hebræorum, quæ ad epulas referebantur; ita tamen vt pars vna Deo cederet in sacrificium) *Dauid cum omnibus his copiis Hierosolymam est profectus.* Sed hæc expeditio recte ad proximum annum differtur.

ANNVS MVNDI 2987. DILVVII 1331. 5^{x}. ÆTATIS. 48. EXITVS AB AEGYPTO 444. ARCÆ IN CARIATH. 47. DAVIDIS 8. ABIATHARIS PONTIF. 13. TROIÆ EXCISÆ 116. DERCYLLI 37. IMPER. ASSYRIORVM 1056.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1066.

I. *Tempus expugnatæ Sionis.*

Celebris est hic annus Hierosolymorum arce noui regis auspiciis expugnata. Eam expugnationem in hunc annum differimus, quod licet statim ab inauguratione Dauidis suscepta sit expeditio, vt Iosephus, [a] & Tostatus [b] affirmant, & ratio ipsa confirmat, quæ persuadet Dauidem prudenter vsum, tum commoditate congregati populi, tum præsenti eiusdem alacritate: nihilominus admodum probabile est arcem illam, post diuturnam admodum oppugnationem, tandem in Dauidis potestatem venisse. Ergo sub extremum annum septimum Dauidis obsessa est Sion, octauo denique expugnata. Hanc expugnationis longinquitatem suadet, tum locus ipse natura munitissimus, & vndique propemodum inaccessus, tum industria, & studium pertinax Iebusæorum, in vno eo loco omni opera muniendo, & propugnando; ex quo pendebat non solum eorum salus, sed supremus etiam interitus vniuersæ gentis. Accedebat quod eluserat hic mons, ab ipso Iosue ad hanc vsque diem, omnium bellatorum, principum, iudicumque populi Dei conatus, ipsos iam quadringentos annos, [c] & ex quo inferior Ierusalem capta fuerat, annis 385. quibus in dies magis magisq. munitus ac firmatus est. Itaque armis, viris, cibis, propugnaculis egregie instructa Sion, non modo sustentabat, sed irridebat etiam conatus Dauidis, & omnium copiarum eius. Denique hanc difficultatem & tarditatem expugnationis illud non obscure innuit, quod quasi in re admodum ardua, ac prope desperata præmium propositum est ei, qui aditum ad victoriam dedisset.

Difficultas, & tarditas expugnationis.

a [...] l. 7. c. 2.
b 1. Par. 11. [...] post q. 9.
c [...] m. 2602. [...] dan. 2987.

II. *Arguitur Iosephus chronologia.*

Antequam autem prouehamur vlterius, corrigendus est Iosephus, [d] qui de tempore expugnatæ huius arcis ita scribit. *Totum autem hoc tempus ex quo Iosue, Hebræorum aduersus* Chananæos *imperator, deuicta regionis agros suis diuisit, postquam* Israelitæ *nunquam barbaros ex* Hierosolymis *eijcere valuerunt, vsque ad hanc* Dauidis *expugnationem, anni fuere quingenti & quindecim.* At errat manifestissime cum enim ab egressu ex Ægypto, vsque ad templi fundamenta iacta, 480. dumtaxat annos intercurrisse, ex 3. Reg. cap. 6. constet, & ex eo numero auferendi sint. 33. anni Dauidis, & tres Salomonis, & 40. anni quibus Israëlitæ per deserta loca vagati sunt, & septem anni deuictæ, & diuisæ regionis, certe hi omnes anni efficiunt annos tres & octoginta, quos si de prædicta summa detraxeris, 397. duntaxat residui erunt. Itaque centum & octodecim annis abundantior est Iosephi numerus, quam Scripturæ. Natum autem errorem putamus ex detractis in libro Iudicum seruitutum annis, & seorsim ab annis singulorum iudicum computatis; ij sunt anni centum & vndecim. Reliqui septem ad debellatam, distributamque regionem pertinere possunt. Verum de his seruitutum annis non distrahendis, [e] alibi disputatum est à nobis.

d [...] l. 7. c. 3.

33
3
40
7
83

e [...] a. m. 2601. [...] n. 1. & 2.

III. *Dauid ambit Ierusalem in regni sedem.*

David ergo rex vniuersi populi, Dei voluntate, populique consensu constitutus, nihil habuit antiquius, quam vt totius regni sedem Ierosolymis, & nominatim in Sionis arce collocaret. Erat enim is locus quasi centrum & vmbilicus terræ Chananitidis, vt inde facilius in totum regnum decreta regia, ad rectam populi gubernationem, æquis ferme spatiis diffundi possent, atque perferri. Locus insuper erat amœnissimus, qui cœli delicias repræsentaret, qui nunc à Deo desertus squalet totus, vti referũt oculati testes. Locus erat natura ipsa egregiè factus ad firmitatẽ, & accedẽte arte reddi poterat inexpugnabilis, nisi Deũ habuis-

ſet oppugnatum. Huc ſæpenumero coniecerat oculos Dauid cũ Hebrone regnaret, & regni ſedem, imo & religionis domicilium, & aſylum animo deſtinabat. Vnum erat Iebuſæorum præſidium, longe munitiſſimum atque firmiſſimum, quod Dauidis conſilia multos iam annos fruſtrabatur. Itaque de iſtis Iebuſæis inde poſt plura iam ſecula exturbandis conſilium capit, vt non ſolum tribui Iudæ, & Beniamini, quorum ceruicibus tanquam iugum impoſitum erat, ſed toti regno ſuo libertatem afferret: & eam quaſi ſpinam in eius corde infixam extraheret. Cum populo vniuerſo conſilium placuiſſet, & profectioni dictus aduenisſet dies, pars magna populi cum Dauide Hieroſolymam venit, neque enim neceſſe fuit ad diuturnam obſidionem arcis vnius, 357. hominum millia cum magnis, minimeque neceſſariis ſumptibus, laboribuſque retineri, cum vel vnica tribus Iuda abunde ſufficeret. Ergo dimiſſis magna ex parte cæteris tribubus, cum Iuda & Beniamin obſeſſum Sionis montem putamus.[a] — [a] vide Abul. 2. Reg. 5. q. 6.

IV. *Expeditio in eam.*

EXPEDITIONEM hãc ſic paucis Script. deſcribit.[b] *Et abiit rex, & omnes viri qui erant cum eo in Hieruſalem ad Iebuſæum habitatorem terræ.* Et alibi. [c] *Abiit quoque Dauid, & omnis Iſrael in Ieruſalem, hæc eſt Iebus, vbi erant Iebuſæi habitatores terræ.* Nec te moueat, erudite lector, quod audis omnem Iſraëlem veniſſe in Ieruſalem: non enim ibi ſubſtitiſſe intelligendi ſunt, ſed illac tranſiſſe recedentes, erat enim Ieruſalẽ propemodum in via omnibus tribubus Hebrone ad proprios lares reuertentibus, præterquam Iudæ & Simeoni. Exiſtimat autem Toſtatus [d] dici Iebuſæos habitatores terræ, quod non ſolum Ieroſolyma haberent in poteſtate ſua, ſed alia etiam vicina loca; cum eſſet vna de gentibus exterminandis. Verum id probari non poteſt; nec profertur locus vllus, quem incoluerint in Chananitide à temporibus Ioſue, præter Ieruſalem, quam ne totam quidem tenuerunt, vt mox dicetur. Cæterum habitatores terræ dicuntur, id eſt habitatores loci illius; vt cum dicitur, *locus in quo ſtas, terra ſancta eſt.*[e] Et dicitur Aran mortuus *in terra natiuitatis ſuæ, in Vr Chaldæorum.*[f] Et Abraham iubetur ire in terram viſionis, quæ mox vnico monte Moria circumſcribitur. Sic ergo & hoc loco terra, montem Sionis duntaxat ſignificat.

Iebuſæi habitatores terræ.

[b] 2. Reg 5. 6. [c] 1. Par. 11. 4. [d] in 1. Par. 11. q. 9. [e] Exod. 3. [f] Gen. 11. 28 c. 22. 2.

V. *Nec tamen tenuerunt totam Ieruſalem.*

VT autem de loco, quem tenuerunt Iebuſæi, quemque expugnauit Dauid, dicamus aliquid, in primis ſtatuendum eſt quidquid Hieroſolymorum nomine Dauidis tempore comprehendebatur, non fuiſſe in Iebuſæorum poteſtate. [g] Eo quippe nomine primum continetur mons Sion, qui ciuitas ſuperior dictus eſt. Secundo illi è regione reſpondens mons Acra ſeptentrionem verſus, qui inferiorem ſuſtinebat ciuitatem, vt ait Ioſephus; [h] tertio iſti oppoſitus, & vtrique interiectus collis humilior Acra, qui dictus eſt Moria, vbi templum à Salomone conditum eſt: quarto alius etiam, qui dictus eſt Bezeta, & noua ciuitas. Iebuſæi in Sionis tantum monte habitabant: inde enim expulit eos Dauid, cepitque arcem Sion, quæ deinceps facta eſt ciuitas DAVID. Ac ne totum quidem montem Sionem Iebuſæi tenuerunt, ſed eam tantum illius partem, quę dicta eſt arx Sion, & ciuitas Dauid. Quamuis enim totus mons Sion, iunctus reliquæ ciuitati Hieroſolymorum, diceretur arx Hieroſolymorum· ipſe tamen per ſe ſumptus inſtar oppidi erat, habebatque verſus occaſum locum eminentiorem, qui erat arx Sion, ſiue ciuitas Dauid.

Eius 4. partes, ſiue montes.

[g] vide Vilalp. t. 3. p. 1. l. 1. [h] l. 6. bel. c. 6.

VI. *Montis Sionis magnitudo.*

MONS enim Sion, vt ait Burchardus [i], tam late patet, vt ſolus commodam vrbem fundare potuerit. Eius latitudo, quæ ſumitur a meridie ad aquilonem, bis mille cubitis extenditur: longitudo quæ eſt ab ortu ad occaſum, quater mille. Ioſephus [k] ait hunc montem multo cæteris excelſiorem, & prolixitate directiorem fuiſſe; & vrbem ex parte auſtrali, in modum theatri, forma ſemicirculi ambiuiſſe, & planiciem inſtar oppidi habere, eamque valde amœnam. Plenius aliquanto Villalpandus noſter [l] *A meridie*, inquit, *ciuitatis, totus mons ſublimior eſt, & in prolixitate directior, decliuior autem verſus aquilonem, qua tota ciuitas deſcendens vergit, & ob eam cauſam ipſa etiã Latera aquilonis, Ciuitas regis magni dicuntur. Porro à meridie prærupta rupe ſemicirculari forma idem mons clauditur; quæ & ipſa in profundam vallem* (extra vrbem) *deſinit. Ab aquilone vero nonnihil ad interiora curuatur, valléque Tyropœon terminatur: in quam, Ioſepho teſte, domus creberrimæ deſinebant. Ab oriente ob rupes ac vallem Ioſaphat, quæ ibi latius patere incipit, nullius eſt certa aut æquabilis forma. Denique ab occidente*

[i] 1. p. c. 7. parag. 42 [k] l. 6. bel. c. 6. [l] to. 3. l. 1. c. 6.

mons hic curuatur, & in maximam celsitudinem erigitur: in cuius vertice prærupta rupes in coronæ modum exurgit, in qua olim Iebusæorum arx extructa erat. Hæc Villalp.

VII. *Oppidum fuisse per se.*

ET hic quidem mons, sicut & ipsa eius arx non claudebatur, tunc cum reliquis collibus Acra, Moria, Bezetha, vnius ciuitatis mœnibus, sed vt ait Beda, ei vicinus erat, & oppidum per se quoddam efficiebat muris validissimis, firmissimisque turribus cinctum. Et reipsa oppidum vocatur in libro Iudicum, [a] vbi leuites, negat se ingressurum oppidum gentis alienæ, cum eius famulus eum monuisset, vt declinaret ad vrbem Iebusæorum. Iosephus quoque l. 7. antiq. c. 2. vrbem non semel vocat. Quin & post deletos Iebusæos vrbem appellari videas à Scriptura. [b] Itaque nonnullos apud eum deceptos fuisse, dum vrbem, de cuius expugnatione mox agit, putauerunt esse ipsam Hierosolymam, & non dũtaxat oppidum Sion, quod sua mœnia, suamque habebat arcem. Recte itaque oppidum dici potuit spectatum per se, vt ante dixi, [c] iunctum autem reliquæ vrbi Hierosolymæ, arx appellatur. Ergo superiorem Hierosolymorum partem Iebusæi tenebant, inferiorem vero Hebræi, cuius perspicuum argumentum est, quod ante annos sedecim Dauid resectum Goliathi caput detulit Hierosolymam.[d]

Et arcem habuisse.

VIII. *Obsidetur à Dauide cum Iebusæorum contemptu.*

AD hunc ergo siue montem, siue oppidum postquam ventum est, cum omni bellico apparatu, partim ad oppidum Salem, quod operiebat montem Acra; partim circa Sionem Dauidicæ copiæ consederunt; misitque Dauid nuncios ad Iebusæos qui eos ad deditionem, æquis, vti fieri solet, conditionibus inuitarent. At ipsi loci firmitate & munitionibus confisi, non solum deditionem recusarunt, dicentes per nuncios Dauidi, [e] *non ingredieris huc*, sed contempserunt etiam, atque irriserunt, dicentes solos cæcos & claudos adhibitos ad defensionem oppidi, & arcis suæ satis esse ad frangendos omnes eius conatus. Hæc est enim sententia illorum verborum: [f] *Dictumque est Dauid ab eis, non ingredieris huc nisi abstuleris cæcos, & claudos.* Sic enim Iosephus quoque explicat. [g] *Iebusæi*, inquit, *qui tum vrbem incolebant, Chananæorum & ipsi generis, clausis ad eius aduentum portis, & in mœnibus quotquot erant cæci vel claudi, aut alioqui mutili, in contemptum regis collocatis, dictitabant hos ad arcendum hostem sufficere, freti munitionum firmitate*: eadem est Theodoreti expositio, q. 16. Quæ autem circa hos cæcos & claudos nugentur Iudæi, vide apud Abulensem, [h] qui etiam notat cum Lyrano, ex eadem confidentia Tyrios ad custodiam turrium suarum posuisse propugnatores Pigmæos [i]

IX. *Pars Sionis inferior occupatur.*

QVO *ludibrio ad iram concitatus Dauid*, inquit Iosephus, *oppugnationem aggreditur, & cum strenua militum opera vteretur, omnibus annitentibus vt vnius vrbis expugnatione, cæteris, si qui similiter pertinaces essent, metus incuteretur: vi inferiorem vrbis partem occupat.* Quos alios intelligat difficile est intelligere: non enim alia loca tenebant Iebusæi, forte Philisthæos intelligit, qui desertas aliquot vrbes in morte Saulis occuparant, & adhuc retinebant; caue autem *inferiorem vrbis partem* intelligas, reliquã Hierosolymorum ciuitatem, sed reliquam partem Sionis, retenta adhuc ipsius Sionis arce. Itaque cum alibi ait [k] Hierosolymæ partem inferiorem à Beniamitis captam fuisse, & habitatores trucidatos; at superiorem natura loci, & munitionibus fuisse defensam, inferiorem Hierosolymæ partem vocat omnia, quæ postea ad Hierusalem pertinuerunt, excepto monte Sion, quo solo potiri non potuerunt, vsque ad præsentem annum Dauidis octauum: hoc autem loco inferior vrbis pars, est inferior pars Sionis: nec libenter audio hanc inferiorem partem de suburbiis, de quibus nulla vsquam est mentio, explicari. [l]

X. *Proponitur præmium occupanti arcem.*

OCCVPATA iam inferiore parte Sionis, & sola arce resistente, *decreuit Dauid*, vt ait Iosephus, *propositis honoribus ac præmijs militem ad rem alacriter gerendem excitare, promisitque ei qui per subiectas valles in arcem euasisset, totius exercitus imperium se commissurum. Et cum eo certatim omnes eniterentur cupiditate summæ præfecturæ accensi, Saruiæ filius Ioabus alios præuenit, & conscensa arce, clamore sublato, à rege promissum copiarum imperium repoposcit*, vt in Paral.[m] refertur. Ex quibus explicanda sunt, quæ in 2. Regum habentur. [n] *Proposuerat enim Dauid in illa die præmium* præfecturæ, *ei qui percussisset Iebusæum, & domatum fistulas*, id est tectorum canales, *& abstulisset cæcos & claudos*, transcensis videlicet muris istos propugnatores, ibi per ludibrium positos, deturbasset. Quas autem subiectas valles Iosephus intelligat non video,

a c 19. v. 11. 12.
b 1. Par. 11. 8.
c n. 5.
d 1. Sam. 17. n. 54. [?]
e 1. Par. 11. 5.
f 2. Reg. 5. 6.
g l. 7. ant. 5. c. 2.
h 2. Reg. q. 7.
i Ezech. 27. 11.
k l. 5. ant. c. 2.
l Villalp. tom. 3. l. 2 cap. 1. διὰ τῶν ὑποκειμένων φαράγγων.
m 1. Paral. 11. 6.
n 2. Reg. 5. 8.

planiciem potius montis ipsius dictam oportuit; occupata enim semel inferiore parte Sionis, nulla vltra vallis ad arcem occurrebat. Vallem fortasse dixit eam ipsam planiciem, circumfusam rupi arduæ, in qua erat arx ipsa.

XI. *Occupatur à Ioabo.*

Est & nonnulla circa Ioabi præmium dubitatio, quomodo enim nunc dicitur obtinuisse militiæ principatum, quem iamdudum gerebat? ipse enim duxit exercitum aduersus Abnerem, quem etiam interfecit, ne ea dignitate priuaretur, vt supra disputatum est. [a] An hactenus ex gratia eo functus est officio, deinceps autem in mercedem illud obtinuit? An potius qui princeps militiæ erat in regno Iuda, nunc in 12. tribubus militiæ principatum adeptus est, quem fortasse Dauid cupiebat hac occasione in quempiam alium à Ioabo trāsferre, qui ei grauis erat, præsertim ob interfectum Abnerem. Aut certe relicto ei principatu super tribum Iuda, alteri cuipiam totius exercitus proximam à rege curam tradere desiderabat. *Ascendit ergo primus Ioab, & factus est princeps.* Qua arte ascenderit, an manibus pedibúsque perreptando per eminentes scopulos, vt pridem Ionathas, an scalas aliquas adhibuerit, neque Iosephus, neque Scriptura tradiderunt. Hebræi quidam [b] aiunt Ioabum curasse deferri excelsum cedrum, ad eámque se alligari; tum erigi prope murum, sicque factum vt in illum euaderet, & præmium obtineret: Nec vident eum solum ibi facile occisum iri. Dicendum potius factum vndique à fortibus Dauid assultum, scalis ad saxa applicitis, interim dum reliquus exercitus certatim telis propugnatores summouerent à propugnaculis; & è scalis primum Ioabum ad summum murorum peruolasse, tum subinde alios atque alios, donec non tam numero pares, quam viribus superiores euaderent.

Quomodo.

[a] m 2951. n. 18 19. & 20.

[b] apud Abul. 10 ca 5. & reg q. 7. fi.

XII. *Euectine fuerint Iebusæi.*

Occvpata igitur arce facile est intelligere omnes qui in armis erant, & quicumque furenti militi occurrerunt interfectos esse. An autem reliqui, si qui in latebris fuerunt, si qui tenera aut deuexa ætate erant, si qui cæci & claudi postmodum interfecti fuerint, dubitari potest. Nam Iosephus [c] ait ex arce eiectos, nec dicit occisos. Theodoretus [d] explicans illa verba, quæ iuxta Septuag. leguntur. *Omnis feriens Iebusæum claudum, aut cæcum tangatur pugione.* 2 *Cum Dauid,* inquit, *cepisset Iebus, alios quidem Iebusæos iussit interfici, claudos autem & cæcos, qui irridebant è muro, ob lenitatem & animi magnitudinem conseruauit, proposito edicto vt occideretur qui feriret aliquem ex ipsis. Tangatur enim pugione pro eo quod est, perimatur ense; & ideo laudem est ab omnibus consecutus.* sic ipse. Certe ex sequentibus [e] perspicuum est Areunam Iebusæum conseruatum, imo & bona eius ei salua fuisse, ab eo quippe Dauid emit aream, in qua excitauit altare, & sanctificauit ad sedandam pestilentiam.

[c] l. 7. c. 3.
[d] q. 17.
2. ϛχ.

[e] 2. Reg. 24. 21.

XIII. *An potius occisi.*

Dicendvm nihilominus videtur Iebusæos passim omnes interfectos fuisse; sic enim conueniebat tractari impios irrisores, & vi non deditione captos, & in primis morti iampridem à Deo addictos. Nam Theodoretus idem. [f] *Cum cepisset,* inquit, *arcem,* id est, inferiorem partem Sionis, *summis viribus vrgebat hostes, milites incitans ad strenue pugnandum, & iubens vt omnes telis confoderent, conuenienter latæ quondam à Deo sententiæ.* sic ipse. Erant enim Iebusæi in 7. gentibus, quæ iussæ fuerant internecione deleri. Procopius quoque Gazæus ait Iebusæos omnes à Dauide interfici iussos, secundum præceptum Domini, quod initio reuelatum fuerat. Iosephus dum vni parcitum dicit, in reliquos sæuitum fuisse significat, ait enim. *Nec prætermittendus est per silentiū Orphanus, vir inter Iebusæos opulētus, cui in expugnatione Ierosolymorum parcitum est à rege, tum propter perpetuam eius erga Hebræos beneuolētiam, tum quia priuato quodam officio demeritus est eum, vt paulo post magis opportuno loco indicabimus.* Illo autem opportuniore loco [g] nihil aliud dicit, quam illum fuisse inter præcipuos amicos Dauidis, ideóque illi parcitum fuerit vrbe capta: neque priuati vllius officij meminit.

[f] q. 16.

[g] l. 7. c. 10.

XIV. *Areuna an fuerit seruatus.*

Qvod autem priuatum officium illud fuerit, non apparet, nisi quod libenti, ac liberali animo Dauidi sacrificare volenti, pro cōmuni populi salute, vltro aream, & boues, & omnia ad sacrificium necessaria gratis obtulit. At mirum valde est huic Iebusæo parcitum fuisse à Dauide, propter beneficium futurum, quod illi tum in mentem venire non poterat. Dicendum potius fuerat è conuerso, Areunam in signum grati animi, id officij in Dauidem postea obtulisse. Fateor suspectam quoque mihi esse hanc Dauidis, cum hoc Iebusæo, ami-

amicitiam, quorum nulla eſſet conſuetudo vitæ, ſed magna potius à tota gente animorum abalienatio, iuxta domini præceptum; quod gratis à Dauide violatum fuerit, per hanc amicitiam. Opulentum autem vocat propter illam aream Dauidi venditam. Quæ area non fuit in Sione, ſed in vicino monte Moria, in quo Abraham ſacrificauit, & Salomon templum excitauit. Exiſtimauerim potius hunc Iebuſæum iampridem, Deo inſpirante, Sione, ſiue ex oppido Iebus egreſſum, factum eſſe proſelytum inter Hebræos, & tranſlato domicilio, in monte Moria habitaſſe. Deinde eum locum Dauidi vendidiſſe, omnes autem qui ad arcem Sionis confugerant ad vnum interfectos.

XV. *Aut etiam cæci, & claudi.*

NAM quod Ioſephus dixit eiectos, ipſemet mox interpretatur occiſos; nec alterum cum altero pugnat, potuerunt enim foris interfici. Illud autem Theodoreti, Flaminius in ſcholiis verſionis ſuæ, ſuſpicatur eſſe ſcholion ex alio authore inſertum. Nititur autem ea expoſitio voce ἀντιςῆναι quæ tanquam è verbo medio, nunc actiuè redditur, nunc paſſiuè, apud ipſummet Theodoretum.[a] Nec par eſt credere Dauidem lenitatem ſuam & magnitudinem animi in iſtis Iebuſæorum quiſquiliis, contra Dei legem ſeruandis, demonſtrare voluiſſe, ſed iuſſiſſe potius vt ſinguli ſingulis pugionum ictibus perfoſſi darentur in præceps. itáque factum eſſe. Id verba ipſa 70. interpretum ſatis oſtendunt. *Et dixit Dauid in die illa, omnis qui percuſſerit Iebuſæum, tangat in pugione, & claudos, & cæcos, & odio habentes animam Dauid.* Denique Iebuſæos omnes interfectos paſſim interpretes cum Ioſepho ſentiunt, nominatim Serarius, & Hieron. in tradit. Hebraïcis.[b] *Percuntibus*, inquit, *Iebuſæis gladio, ſi qui ex Iſraëlitis, inter eos inuenti fuiſſent à Ioabo ſaluabantur.*

a q. 16. & 17.
b in 1. Par. c. 11.

XVI. *Quî dicuntur non intrare in templum.*

QVID eſt autem illud, idcirco dicitur in prouerbio, claudus & cæcus nō intrabunt in templum? Reſpondet S. Hieron. in tradit. *In Hebræo habetur, cæcus & claudus non intrabit domum. Hoc eſt cæcus & claudus ſubauditur, dicunt, non intrabit quilibet domum cæcorum & claudorum, quandiu cæcus & claudus intus fuerint.* Durè ſane; agitur enim in prouerbio de cæcis & claudis ab ingreſſu domus arcendis; non de eorum propugnatione ad alios arcendos. Reſpondent Lyranus & Abulenſis ex libro Leuitici.[c] Scriptum eſſe non licere cæco & claudo intrare templum, ad exercendum ſacerdotum miniſterium; reddebantur enim inhabiles, ob eiuſmodi defectus, ad ſacra miniſteria: illamque ſcripturam ex hoc facto in prouerbium trahi cœpiſſe; quo vtebantur Hebræi, vt vult Caiet. quando repellebant aliquem ab officio petito, tanquam ineptum vel ſuſpectum. Exiſtimarem potius Dauidem cum ſuis ſtatuiſſe ad vltionem temerariæ iactationis iſtorum Iebuſæorum, & ad perpetuam rei memoriam, vt nunquam liceret cæco vel claudo intrare in arcem Sion. Quod præceptum inter Iudæos vulgatum, ad alia quoque deinde transferebatur. Ita ſentit etiam Vatabl. quod confirmatur ex eo quod hebraïcè habetur tantum, *non intrabunt in domum*, Dauidis ſcilicet, de qua in Sione ædificata mox agitur. Septuaginta habent in domum DOMINI,[d] per quo Hieronymus vertit in templum, quod de palatio, non de templo DOMINI rectè accipi poteſt. Conſtat enim cæcos & claudos templum DOMINI ingredi ſolitos, ibique etiam à Chriſto DOMINO curatos.[e]

c q. 8. in c. 5. 2. Reg. ca. 21. 18.
d εἰς οἶκον κυρίου.
e Matth. 21. 14.

XVII. *Arx Sionis fit Ciuitas Dauidis.*

SIONE itaque ab his impurorum hominum, omniumque idolorum ſordibus à Dauide perpurgata, arcem ipſam in propriam habitationem delegit, & vocauit eam Ciuitatem Dauid:[f] quamuis aliquando totus ipſe mons ciuitas Dauid appelletur, vt pluribus docet Villalp.[g] Pertinuit autem hæc appellatio, ad perpetuum victoriæ monimentum; & gentis ipſius memoriam vulgò penitus delendam.

f 2. Reg. 5. 7. 9.
g to. 3 l. 2 c. 1.

Qui regiam extruit & murum.

Hoc porro anno cœptam fuiſſe arcis & regiæ Dauidis, & murorum Sionis, qui hoc bello labefactati fuerant, ædificationem, rationi conſentaneum eſt. neque enim Dauid pro ſua prudentia dubitare poterat, quin Philiſthæi, qui immortales cum Iſraëlitis gerebant inimicitias, & ſuo à Dauide periculo, & calamitate Iebuſæorum, & Iſraëlitarum felicitate excitati, quamprimum ſibi, populoque ſuo negotium faceſſerent. Itaque primo quoque tempore manus operi admouit, vt hoc quoque validiſſimo præſidio contra eos munitus eſſet, & ſuam familiam admodum iam numeroſam, in tuto collocaret.

XVIII. *Murus Sionis quantus fuerit.*

FVIT autem hoc opus ſane magnum atque operoſum. Si enim Villalpando

noſtro, hæc accuratiſſima diligentia perſcrutanti, ac dimetienti, vt par eſt credimus, murus Sion, quem Scriptura dicit à Dauide ædificatum *per gyrum à Mello, & intrinſecus.* [a] Habuit per totum circuitum longitudinem triginta quinque ſtadiorum, arx autem ipſa nouem ſtadia cum dimidio; in cuius medio regium palatium excitatum eſt. Neque vero exiſtimandum eſt Dauidem hominem prudentem, & armis caſtriſque aſſuetum; ſecundiſſimis inſuper animis numeroſiſſimi populi vtentem, hæc opera tumultuarie, & non eximia cura ac firmitate excitari voluiſſe: vt qui ſciebat ſe metropolim regni potentiſſimi, multiſque hoſtium inſultibus obnoxij inchoare. Quod autem ait Scriptura terminos muri huius aſſignans, Dauidem ædificaſſe *per gyrum à Mello & intrinſecus.* Facile intelligi poteſt, ſi ponamus, quod pleriq. omnes fatentur, [b] Mello fuiſſe voraginem quandam, & vallem profundam, & latam, quæ montem Sion à ciuitate interiore diſtinguebat, & Ioſephi ætate dicebatur Tyropæon, [c] quæ à meridie relinquebat montem Sion; à Septentrione vero tam montem Acra, quam montem Moria, in quo poſt annos ſex & triginta templum à Salomone excitatum eſt: & ab oriente porta aquarum, ab occidente porta piſcium, vt vult Adrich. vel iuxta Villalp. porta ſtercoris ſiue Eſſenorum terminabatur. Ergo Dauid à Mello ædificationem exorſus, (ſiue ab Acra, vt habent Septuag. tanquam extrinſeco termino) totum montem Sion per gyrum muro circundedit, [d] vetere videlicet muro magna ex parte diſturbato.

Mello quid.

a 2. Reg. 5. 9. & 1. Par. 11. 8.

b Lyran. Abul. in lo. cit. Adrich. in Ieruſ. n. 16. Villap. t. 3 l. 1 c. 1.

c l. 6. bel. c. 6.

d 1. Par. 11. 8.

XIX. *Palatij magnificentia, & artifices Tyrij.*

REGIAM porro Dauidis magnifico extructam fuiſſe opere Scriptura ſignificat, [e] cum ait miſiſſe Hiram regem Tyri nuncios ad Dauid, & ligna cedrina, & artifices lignorum, artificeſque lapidum ad parietes, & ædificaſſe domum Dauidis. Artifices fuiſſe peritiſſimos, & regiis operibus exercitatos, ex eo colligi poteſt, quod à rege ad regem mittuntur; qui deinde magna ex parte magnificentiſſimis Salomonis ædificiis operam ſuam locauerunt. Nec hi artifices ad murum Sionis dicuntur adhibiti, in quo firmitas potius operis, quam dignitas ac ſpecies quærebatur. Accedebat pretioſa materia, & forma egregia, vt merito non ſolum arx & caſtrum Dauid, ſed palatium etiam, & regia dici poſſet. Nam Ioſephus, [f] *per idem tempus*, inquit, *Hyramus legatione in hoc miſſa in amicitiam, & ſocietatem Dauidis, eſt receptus;* mercaturæ enim quam armorum amantior fuiſſe videtur hic rex, Dauidem autem hominem bellicoſum, & vicinum ſibi, maluit amicitia occupare, quam aduerſarium experiri, pergit, *miſitque ei domo materiam cedrinam, & architectos ac fabros, qui regiam ei Hieroſolymis exædificarent. Dauid autem ſuperiorem vrbis partem*, id eſt montem Sion, *& arcem in ea conditam in vnum corpus redegit; cingendumque eiſdem munitionibus* Ioabo *demandauit.*

e 2. Reg. 5. 11. & 1. Paral. 14. 1.

Hyram rex Tyri Dauidis amicus.

f l. 7. ant. c. 3.

XX. *Quid Ioabus in muro extruxerit.*

ITA nimirum Ioſephus explicat, quæ habentur in primo Paral. [g] vbi dicitur Dauid ædificaſſe vrbem: ita videlicet vocat montem Sion, *in circuitu à Mello vſque ad gyrum.* Id eſt, vt ego interpretor, per totam longitudinem voraginis Mello, & vtroq. in extremo orientis & occidentis, reducẽdo murum interius meridiẽ verſus: Ioabum autẽ reliqua vrbis extruxiſſe. Ioabi, codices aliqui græci non meminerunt, at hebræi non tam extruxiſſe aiunt murum, quam reparaſſe, ſeu viuificaſſe, veterem ſcilicet olim à Iebuſæis excitatum. Dauide id illi oneris imponente, dum ipſe tam domui ſuæ ædificandæ, & regendæ, quam publicis regni negotiis incumbit. Cæterum quæ de filiis Dauidis iterum hoc loco traduntur, non ad hunc vnum annum pertinent, ſed hic vna eademque opera enumerantur, in argumentum diuinæ erga Dauidem & regnum eius beneuolentiæ & protectionis. Sed humanitus etiam loquendo his affinitatibus optimatis regni ſui ſibi deuinciebat, vt in eo firmius contabiliretur, qua de re inferius iterum dicemus aliquid. Nam de his ſatis anno Dauidis ſecundo [h] dictum eſt, vbi Dauidicam familiam in ſchema digeſſimus.

g ca. 11. 8.

Sixti. [illegible]

h an. m. 2981. nu. 12.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2987. DAVIDIS 8.

1. N.VIII. SAnctus Hieronymus in tradit. sic interpretatur hæc verba, ac si diceretur ab illis cæcis & claudis. *Non ingredietur huc Dauid, donec nos hinc auferat, quos inermes & imbecilles, sicut cæcos & claudos esse arbitratur, & quos bello aggressurus, sicut cæcos & claudos se triumphaturum putat.* Hæc ibi. Quod autem hoc loco Iosephus ait Dauidem cum omnibus copiis Hierosolyma esse profectum, sicut & Scriptura abiisse ait in Ierusalem. c. 5. v. 6. per occupationem dictum est, sicut hactenus in præcedentibus libris. (Ierusalem.) Non enim Ierusalem fuit, aut dicta fuit donec Iebus, & Salem, quæ erant oppida duo, cum interiecto spatio, vno murorum ambitu comprehensa in vnam vrbem coaluerunt. Id innuit Scriptura ipsa cum ait, 2. Reg. 5. 6. *Et abijt rex, & omnes viri qui erant cum eo, in Ierusalem ad Iebusæum*, quasi dicat, ad eam partem Ierusalem, quæ erat Iebus, & habitabatur à Iebusæis, & clarius 1. Paral. 11. 4. *Abijt Dauid, & omnis Israël in Ierusalem; hæc est Iebus, vbi erant Iebusæi habitatores terræ.* Illud quoque quod subdit Iosephus ibid. l. 7. c. 2. *Iebusæi vero qui tum vrbem incolebant*, eodem modo de Iebus, siue monte Sionis, non de Hierosolymis propriè dictis accipiendum est.

2. N.XII. Alij ἁπτέσθω vertunt, *tangat*, ἐν παραξιφίδι *in pugione*. Sed addit ibidem Theodoretus, aliquem Hebræum dixisse Aquilam edidisse, tangat in Saliente ἐν κρουνῷ, hoc dicens quod Dauid parcens muris ciuitatis, iussit militibus ingredi ciuitatem per aquæductum, quem aliquo modo repræsentat Villalpandus in sua Ierusalem. Et hunc canalem per fistulas domatum quidam intelligunt. At S. Hieron. in tradit. *Quod autem dicit qui tetigerit fistulam, ita intelligendum est. Qui tantæ fuerit audaciæ & fortitudinis, vt ad murum ciuitatis vsque veniat, & hasta sua fistulam, quæ in muro est, tangat, ipse princeps erit.*

Ad hoc tempus quidam referunt bellum Iloticum, quod Agis Eurysthenis filius, Lacedæmoniorum rex, contra agrestem multitudinem gessit, æquabili illis iure sublato. Tangit Sigon. in temporibus Lacedæmonicos. vide Plutarchum in Lycurgo. Et Diodorum Siculum.

ANNVS MVNDI 2988. DILVVII 1332. QVINTÆ ÆTATIS 49. EXITVS AB ÆGYPTO 445. ARCÆ IN CARIATHIA. 48. DAVIDIS REGIS 9. ABIATHARIS PONT. 14. TROIÆ EXCISÆ 117. DERCYLLI 38. IMPERII ASSYRIORVM. 1057.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1065.

STRENVE hoc anno vrgetur murus montis Sionis, Ioabo militiæ principe annitente ex regis mandato; Vrgetur & ciuitas Dauid, & regia; præsertim cum late spargeretur in vulgus, Philisthæos fremere quod Dauid rex factus esset, à quo merito sibi malè metuebant. Ideoque animo destinarunt, ipsum cum populo suo, sicut dudum Saulem profligare, ac perdere. Hoc verbis illis Scriptura significat. [a] *Audierunt ergo Philisthÿm quod vnxissent Israëlitæ Dauid in regem super Israel, & ascenderunt vniuersi, vt quærerent Dauid*, cum eo videlicet pugnaturi. Et vix quidem fieri potuit, in tanta vicinitate terrarum, tribus Iudæ & Philisthæorum, vt de eo Hebrone in regem electo, inunctóque nihil inaudissent, post annum denique septimum; [b] sed existimare potuerunt Dauidem à suis illis sexcentis viris appellatum esse regem, aut eum Philisthæis minime inimicum fore, qui 4. menses nuper apud ipsos innoxius vixisset, paratusque fuisset in Saulem arma conuertere, & nunc in eius filium bellum gereret. Itaque rem contemnendam putarunt, dum tributa interim sibi ab Israëlitis penderentur, quos etiam intestinis discordiis inter se consumi, facile petiebantur, vt tanto redderentur infirmiores, ad iugum ipsorum excutiendum.

I. *Philisthæi in Dauidem insurgunt.*

Cur non prius.

[a] 2. Reg. 5. 17.

[b] vide 1. Paralip. c. 14. & ibi Tost. q. 7. 8. 9. 10.

II. *Quæ belli causa.*

NVNC autem cum accepissent alterum regulorum, post amissum militiæ suæ

principem, vitam quoque cum regno amisisse, populum autem vniuersum ad Dauidem Hebronem confluxisse, tanta multitudine, vt trecenta & quinquaginta hominum millia facilè superarent, ab eaque summa celebritate factum esse regem, insuper & in Iebusæorum arce expugnanda, quæ tot iam sæculis in eorum potestate permanserat, imperij rudimenta posuisse, reum minime negligendam, sed hostem, antequam confirmaret se, inuadendum putarunt; veriti, vt se dabant initia, ne se in Philisthæorum satrapias improuisi effunderent, Saulis mortem vlturi, & dudum victi victores euaderent, & frenum tributi, à se reiectum, in ora ipsorum immitterent. Cum autem tantum exercitum (neque enim necesse est sciuisse Philisthæos illum, magna ex parte dimissum, ad proprias prouincias reuertisse) cum tantũ inquam exercitũ, sine paribus viribus debellare se posse diffiderent, magnas omnino copias, contraxerunt, quæ in valle Raphaim diffusæ sunt.

III. *Dauid hoc tempore. Psalm. 2. componit.*

INTERIM autem dum parantur, & aduentant copiæ militares, Dei spiritu afflatus Dauid eximium illum Psalmum cecinit, cuius initium est, *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?* Etsi enim dubium esse non potest homini Christiano, vt ibi recte notauit Iansenius, quin de Christo Domino hic Psalmus intelligendus sit, cum variis in locis Apostoli eum de Christo interpretati sint, [a] dubitari tamen potest an primo de illo accipiendus sit; & non potius primo & ad literam de Dauide, sed tanquam typo Christi, in quem verius & perfectius competant, quæ in ipso Dauide aliquo modo completa sunt. Videri enim potest Dauid cum iam in regem super Israël esset receptus, & in monte Sion, sibi regiam delegisset, hoc psalmo contra Philisthæos expostulasse, perniciem eius quærentes, & regnũ Israëlis dissoluere conantes, prædicereq. irritos fore eorũ conatus quia à Deo sit in regem electus, summa accepta ab eo in hostes potestate. Nã omnino videri potest in sua persona dicere. *Ego autem constitutus sum rex ab eo, &c.* Neq. veritati officit, si quæ de Christo sunt in nouo testamento citata, ad literam intelligantur primo competere alicui, qui figuram, & typum Christi gessit; imo iucundius, & clarius ea de Christo intelligimus, cum in ipsius typo eadem contemplamur. Hæc fere, & plura in eandem sententiam Iansenius.

An is de Christo tantum accipiendus.

[a] A 26. ca. 13. v. 33. Hebr. 1. v. 5. c. 5. 5. Apoc. 2. v. 26. 27. ca. 19. v. 15.

IV. *An etiam de Dauide in literali sensu.*

LYRANVS hebræos recentiores de Dauide hunc Psalmum interpretatos ait, antiquos autem de rege Messia. Christiani passim de vtroque accipimus, de Christo in re, de Dauide in figura; & quidem vtrumque in literali, siue historico sensu; vnum enim eundemque Scripturæ locum plures habere literales sensus docet S. August. [b] non vno in loco. Figuratæ enim, ac tropicæ locutiones, metaphoricæ, atq. allegoricæ, geminam significationẽ habent; natiuã atq. aduentitiam, quarũ neutra historicã sententiã excludit; sicut ergo & planta florere dicitur & respub. Ita & gẽtes fremere dicũtur contra Dauidẽ & Israëlitas, & rursum cõtra Christũ & Christianos. Et sicut in allegorica oratione nonulla sunt, quæ translatione carent, ne allegoria in ænigma vertatur; ita & in hoc, aliisque psalmis nihil vetat quædam esse, sine figura, quæ & de solo Dauide, aut de solo Christo dicantur. Negari tamen certe non potest quin Dauidi aut totus, aut magna ex parte aptari possit: quod Torniello quoq. visum fuit [c]. Idque libet hoc loco, cum bona lectoris venia, breuiter experiri; non sine luce aliqua, & vtilitate præsentis historiæ; expositione altera, quæ de Christo est, Psalmorum interpretibus relicta.

[b] l. 12 confess. c. 30. & 31. innuit. l. 11. de ci. ca. 19. & l. 1. de gen. ad lit c. vlt.

[c] an. Dauidis 8. n. 8.

V. *In quo etiã explicatur.*

CVM ergo Dauid audiret Philisthæos iratos contra se fremere, dixit. *Quare fremuerunt gentes,* erant enim idolorum cultores, qui in ipsum, eiusq. populũ insurgebant, ac tumultuabantur; *& populi meditati sunt inania.* Quinque videlicet Philisthæorum respublicæ, totidémq. populi, qui irrito conatu cõtra Dauidem arma sumpserunt, sicut ipse prophetice præuidebat. Nam hoc ipso cap. 5. secundi regum, semel, iterumque victi, fusi, fugatique sunt. *Astiterunt reges terræ,* singuli enim satrapæ Philisthinorum, etiam reges dicebantur, vt de Achis rege Gethæorum satis constat, & apud Iosue [d] omnes dicuntur reguli; dicuntur etiam *principes* multis in Scripturæ locis, [e] qui *conuenerunt in vnum* contra Dauidem, dicuntur enim vniuersi ascendisse, vt quærerant Dauid, idque erat conuenire *aduersus Dominum,* qui protegebat Dauidem, & quo authore factus erat rex, vt merito Christus & vnctus eius diceretur. Congregati se mutuo exhortantur ad bellum contra Dauidẽ, ne fiant Israëlitarum serui, qui prius domini fuerant, coacti vincula eorũ &

[d] Iosue c. 13. 3

[e] Iud c. 16. 5 18. 21. 27. & 1. Reg. 29. v. 3. 4. 9.

iugum subire, sicut olim dixerant cum arcam inuasissent. [a] *Atqui habitat in cælis irridebit* consilia & conatus eorum, eosque leui momento irritos & inanes reddet, suisque cultoribus deridendos præbebit. Cumque ad pugnam ventum erit, & conserendæ erunt manus, *loquetur ad eos in ira sua* non tam verbis, quam factis ipsis, *& in furore suo conturbabit eos*. Vnde consulenti Dauidi respondit Dominus, [b] *tunc inibis prælium, quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, vt percutiat castra Philisthijm*, quod & factum est.

a 1. Reg 4. 9.

b 2. Re 5 24

VI. *Qui cõueniat Dauidi, Ego hodie genui te.*

CONVENIVNT & cætera, quæ minus quadrare videbantur. *Ego autem*, inquit Dauid, quem vos persequimini, & cui seruire detrectatis, diuino nutu *constitutus sum rex, super Sion montem sanctum eius* quam sanctificaui nunc, & perpurgaui, sordibus Iebusæorum exterminatis. Itaque sicut obedire debetis Deo, ita debetis & mihi, quem ipse regem esse voluit totius populi sui, & omnibus annunciare quid de me statuerit Dominus, ne per ignorantiam peccetis. *Dominus dixit ad me*, Ego te peculiari beneuolentia, quasi filium recens genitum complexus sum. Sicut enim, vt notat hoc loco Iansenius. Hanc generationem D. Paulus de Christi resurrectione interpretatur: [c] Tunc enim pater nouo modo Christum genuit, cum eum à morte suscitauit, & per resurrectionem manifesto eum filium suum esse declarauit; reuocatio enim ad vitam, quasi noua generatio est, ideoque tempus futuræ resurrectionis, Christus ipse regenerationem vocauit. [d] Ad eũdem ergo modum Dauid ad nouam gloriam, & dignitatem regiam à Deo excitatus, ab eo genitus dicitur; sicut & nouo spiritu ad hoc manus rite fungendum adimpletus fuit. Nouus autem spiritus nouam quandam generationem facit.

c Act. 13 33.

d Mat. 19. 28

VII. *Et promissa gentium hæreditas.*

QVONIAM vero filij sunt hæredes patrum; *Domini* autem *est terra & plenitudo eius*, vult etiã Dominus Dauidem hæredẽ & dominũ constituere vicinarum nationũ olim Abrahæ, & Isaaco, & Iacobo promissarum, cuius termini longe lateq. fundantur, & mare mediterraneum attingant. Eos populos sibi gladio, siue ferrea virga subiecit. Confractionem autem illam instar vasorum figlinorum interpretatur R. Salom. de Ammonitis, super quos debellatos egit ferrata carpenta. [e] Inde vero Dauid exhortatur vniuerse reges, & principes, & populorum præpositos, vt sapientiam ad recte gubernandum addiscant, vt timorem Domini amplectantur, eique se humiliter subiiciant, quem Dominus regem constituit super montem sanctum suum, cuius humilis subiectionis indicium est manus exosculatio; ne cito incidant in vltrices Dei manus.

e 2. Re. 12 fi.

VIII. *Vallis Raphaim, quæ gigantum, & titanũ.*

SED iam tempus est vt ad Philisthæorum copias, in valle Raphaim diffusas redeamus. Fuit ea vallis in tribu Beniamin fere extrema, versus occidẽtem, & Philisthæorum regionem, qui occiduam mediterranei maris oram incolebant, licet eam Abulensis in tribu Iuda collocet; [f] nimirum in finibus Iudæ est, sed in sorte Beniamin iacet, ad septemtrionalem plagam Hierusalem vt ait Hieron. [g] Dicta est vallis Raphaim siue gigantum, quod ibi olim gigantes habitarent, sicut in Hebron, & in Geth, vnde ortus est Goliath. [h] Theodoretus, & ex eo Procop. [i] verisimile esse aiunt fuisse olim in hoc loco aliquam eorum aciem, & ex ea locum accepisse cognomen. Hanc vallem Chaldæus paraphr. vocat *planitiem fortium*: Septuag. *vallem titanum* quos Theodoretus, Procopius, & Iosephus interpretãtur gigantes. *Palæstini*, inquit Ioseph. [k] *cognito quod Hebræi Dauidem regem creassent, collecto contra eos exercitu, & occupata conualle, quæ dicitur gigantum, non procul Hierosolymis sita, castra ibi posuerunt.*

f Ex Ios 15. 8.

g in lo. heb.

h Vide 2. reg. 21.

i qu. 13.

k l. 7. c. 4.

Numerosus exercitus, in quo labitur Iosephus.

Numerosissimum fuisse hunc exercitum idem affirmat, & vniuersam Syriam ac Phœnicem consociatis armis auxilium Palæstinis tulisse. Sed id inconsulte excogitatum fuisse ad rem amplificandam ex eodem Iosepho facile probatur. Nam Hiram rex Tyri vrbis totius Phœnicis maximæ atque potentissimæ, ex qua multa oppida, & pagi eiusdem prouinciæ pendebant, regnabat in Phœnicia, qui nuperrime amicitiam cum Dauide inierat, vt ipsemet paulo ante narrauit.

IX. *Dauid Dominum cõsulit.*

PERGIT autem Iosephus. *Iudæorum vero rex nihil inconsulto Deo solitus agere, iussit pontificem, quid tunc quoque de euentu belli polliceretur prædicere: à quo postquam læta omnia didicit, incunctanter & ipse exercitum contra hostes eduxit.* Consuluit autem Dominũ non vtique in Cariathiarim, vbi arca Domini erat adhuc, sed in præsidio, ad quod proxime dictus est descendisse: munitum scilicet aliquem locum, Septuag.

vocant περιοχὴν, id est septum, ambitum, arcem, præsidium muris vndique cinctũ, sed inferiore aliquo loco situm; ad illud enim dicitur descendisse. Et licet Philisthæi in valle essent, iubet tamen Dominus mox Dauidem ad eos ascendere: sicut ipse idem petierat, an ascensurus esset ad ipsos. Sed quid opus est diuinare? *in præsidio Odollam.* cum in 1. Paral. [a] habeamus Dauidem fuisse in præsidio ad speluncam Odollã. quando Philisthæi castrametati sunt in valle Raphaim. Vel enim nondum satis munitus erat mons Sion, vel noluit in eo inclusus obsidionem expectare, sed foris potius hostem inuadere; nec alias vnquam Philisthæos in hac valle contra Dauidem copias explicasse inuenimus.

[a] c.11.v.15.

X. *Per Abiatharem.* Habebat autem secum Abiatharem pontificem, cum ephod pontificio. Ex quo enim excisa Nobe ad Dauidem in Ceilam venit, [b] cum eo semper mansit. Duo porro exquirit Dauid à Domino, primum an ipso annuente pugnaturus esset contra Philisthæos. Alterum an ipso propugnante victoriam esset consecuturus: alterum enim sine altero contingere posse, Israëlitæ contra Beniamitas pugnantes magno suo malo didicerunt. [c] Respondet ad vtramq; interrogationem *Fit author belli.* Dominus, *Ascende quia tradens dabo Philisthæum in manu tua.* Quæ verba geminata, vt rem de qua agitur amplificare solent ita hoc loco, insignem Deo ipso quodammodo pugnante victoriam pollicentur. Pugnasse autem putat Abul. [d] immittendo timorem Philisthæis, vt non auderent in Hebræorum conspectu consistere. Promiserat enim Moysi se terrorem suum in Chananæorum populos immissurum, in eorum autem numero erant Palæstini, idque in ingressu Iosue in Chananitidem manifesto comprobatum est, & ipsius Rahab testimonio firmatũ. [e] *Terret hostem.* Et vniuerse putat idem doctor quoties contra eas gentes ab Hebræis pugnatum est, Deum illis victoriam, immisso in hostem terrore, tribuisse; nisi forte alius quispiam victoriæ, aut diuini auxilij modus exprimatur.

[b] 1 Re. 22. 6
[c] Iud 20.
[d] q. 15. inc. 14. 1. Par.
[e] Ios 2. 11. & c. 5. 1.

XI. *Et vincit opera Dauidis,* Venit *ergo Dauid in Baal Pharasim, & percussit eos ibi, & dixit. Diuisit Dominus inimicos meos coram me sicut diuiduntur aquæ;* [f] *propterea vocatum est nomen loci illius Baal Pharasim*, id est vallis siue planicies diuisionum. Vide Dauidis modestiam & pietatem, qui Deo victoriam ita tribuit, vt nihil sibi tribuere videatur, quasi spectator tantum fuerit hostium, Deo terrorem incutiente sparsim omnem in partem fugientium. In primo autem Paral. vbi eadem narratur historia, *Diuisit Deus*, inquit, *inimicos meos per manum meam*: ille primarium agens, ego instrumentum; ille *& dispergit.* imperator, ego gregarius miles; ille rex, ego armiger eius. ille Deus, ego homo. Diuisio hæc dispersionem significat, & illi coniunctam fugam, & cõfertur aquæ in plurimos se riuulos pro loci opportunitate dispertienti. Et sicut aqua ob molliciem suam facile diuiditur: sic Philisthæi à Deo territi, molles redditi, atq. effœminati, per diuersas vias coram Dauide diffugerũt. Sic nimirum impletum est illud Mosis vaticinium. [g] *Dabit Dominus inimicos tuos, qui consurgunt aduersum te, corruentes in conspectu tuo; per vnam viam venient contra te, & per septem fugient à facie tua.* Id Dauid hoc tempore expertum se esse coram Domino profitetur, eiusque beneficij ad posteros memoriam propagari, noua nominis impositione curat.

[f] 2. Re. 5. 20
Lyran. Abul.
[g] Deut. 28. 7

Idola Philisthæorum confundata. Aliter quoque hæc diuisio explicatur; quidam enim eam de diuisione viuorum à mortuis, quorum illi quo tulerat impetus proripuerant sese, hi terram Iuda iacentes metiebantur, satis frigide interpretantur; alij autem non inepte de diuisione, & separatione Philisthæorum à diis suis, quos in castris reliquerant, accipiunt. Nam Baal Pharasim etiam idolum diuisionum sonat. Prima tamen expositio simplicior videtur & melior. etsi postrema ex sequentibus confirmari videatur: subditur enim, *& reliquerunt ibi sculptilia sua, quæ tulit Dauid, & viri eius.* Additur in 1. Paral. [h] iussa fuisse à Dauide comburi, iuxta præceptum Domini; [i] quæ scilicet lignea erant, metallica vero fundi ac conflari. *Non magno*, ait Iosephus, *labore ingenti præda potiti, deos etiam eorum confractos diripuerunt*, imo διέφθειρε corrupit, dissipauit, Rufinus autem exterminauit. Annon videtur hic Dominus iniuriam factam Arcæ suæ à Philisthæis ante annos 48. hoc quoque tempore, in diis eorum, quibus victoriam impiè & falso tribuerant, vindicare voluisse? quos Israëlitæ impune inuaserunt, confregerunt, combusserunt; cum illi Arcam apud se, etiam honoratam habere non potuerint, sed grauibus ignominiosisque

[h] c. 14. 12.
[i] Deut. 7. 5.

pœnis afflicti fuerint. Si forte aperirent illi oculos, & inanitate deorum suorum animaduersa, ad verum Deum confugerent.

XIII. *Resumant animos ad alterum prælium.*

VBI Philisthæi ex fuga, & pauore panico collegerunt sese, de eo vt par est credere, maiorem in modum confusi sunt, dum & militarium copiarum suarum magnitudinem, & bellatorum vires animosque, & armorum, ac machinarum fortasse bellicarum, præstantiam, omnia denique victoriæ præsidia circunspiciunt. Deinde casui & fortunæ, vt olim plagas suas, [a]amissam victoriam, incertisque bellorum successibus tribuentes, properè bellum redintegrarunt, si forte Dauidem necopinantem opprimerent. Quantum autem intercesserit temporis ex Scriptura colligi non potest. Nam in secundo regum [b] habetur tantum. *Et addiderunt adhuc Philisthym vt ascenderent, & diffusi sunt in valle Raphaim.* In primo vero Paral. [c] *Alia autem vice Philisthym irruerunt, & diffusi sunt in valle.* Nec Iosephus[d] id tempus expressit, Tostatus [e] modicum id fuisse scribit, cui libenter assentior; Pineda vtrumque bellum ad eundum annum refert, nec repugnat Tornielłus, etsi prius bellum in finem octaui anni Dauidis retulerit. Ergo quæ Scriptura narratione coniunxit, tempore sine vllo fundamento, non disiungamus. Eadem certe locorum dispositio, ex parte tam Dauidis, quam Philisthæorum innuit, vtrumque exercitum non longe abiisse, ideoque cito reuocasse certamen si forte fugitiuam victoriam reuocarent.

a 1. Reg. 6. 9.
b 2. Reg. 5. 22.
c c. 14. 13.
d l. 7. c. 4.
e q. 18. 19. 20. in c. 14. 1. Par

XIV. *Et certamẽ repetunt.*

ITERVM ergo congregatæ sunt hostiles copiæ in eundem locum, in quo ante deuictæ fuerant; spe quidem, ac desiderio, eam maculã delendi, & priorem ignauiam noua virtute obruendi, re autem ipsa, vt maiori clade attererentur, & impleretur vaticinium Samuelis, de Dauide liberaturo Israëlitas de seruitute Philisthçorum. Dauid autem, accepto nuncio de Philisthæis certamen repetentibus, consuluit Dominum, eiusdem Abiatharis interuentu, an prælium contra eos redintegrari placeret, & an iteratam sponderet victoriam. Cui Dominus non solum victoriam promittit, sed etiam de modo inuadendi hostem instruit, *Non ascendas*, inquit, *contra eos*, siue, vt habent Septuag. *in occursum eorum, sed gyra post tergum eorum, & venies ad eos ex aduerso pyrorum*, aut mororum, vt alii vertunt; circumflectere iubetur Dauid hostilem exercitum, sub arborum interpositarum integumento, nec prius hostem à tergo adoriri, quam ei Dominus signum prælii dederit, sonitu in cacumine pyrorum excitato. *Et cum audieris*, inquit, *sonitum gradientis in cacumine pyrorum tunc inibis prælium: quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, vt percutiat castra Philisthym.*

XV. *Aliqua è textu difficultates.*

CVM autem duobus in locis posterior hæc pugna narretur, [f] vt alter alteri lucem afferat, defectúmve suppleat: non leuis tamen ex vtriusque narrationis apparente repugnantia, & quasi conflictu difficultas exoritur. In priore enim loco legimus, *non ascendas contra eos*, Septuaginta, *non ascendes in occursum eorum.* In posteriore, *non ascendas post eos*, eodemque modo in Hebræo; Septuag. *non ibis post eos*: quomodo ergo pugnabit, si neque contra, siue ante, neque post; id est, neque à fronte, neque à tergo hostem aditurus est? & tamen mox hostem à tergo iubetur inuadere. Deinde in priore loco dicitur, *gyra post tergum eorum*, quod est venire, siue ascendere post eos, quod iam vetabatur; in posteriore, *recede ab eis*, quod videtur contrarium. Præterea in vtroque loco, Hebræi. & Latini libri habent, *ex aduerso pyrorum*, siue mororum. At græci in priore loco habent, *prope plorationem* in posteriore, *prope pyros.* In illo Dauid persequitur Philisthæos de Gabaa in Gezer; in hoc de Gabaon in Gazera. Dignus videtur locus qui diligentius expendatur; diuinam enim sapientiam non obscure prodit, si obscuritas ipsa verborũ, facili explicatione illustretur.

f 2. Reg. 5. 23. & 1. Par 14. 14.

εἰς συνάντησιν αὐτῶν.

habacharchẽ ἐπισωπίσθεν.

πλησίον τοῦ κλαυθμῶνος. ἐκ τῶν ἀπίων.

XVI. *Dei in Dauidem beneuolentia.*

PRIVS autem attende animum lector ad paternam Dei erga Dauidem beneuolentiam, qui non solum de futura victoria rogatus, eum certiorem reddit, sed de modo etiam, & tempore pugnæ accuratius edocet, eamque sibi deposcit ac spondet. Vide & fructum accuratæ obedientiæ, egregii bellatoris erga Dominũ exercituum, quasi gregarii militis aduersus Imperatorem suum. Animaduerte rursum diuinam in hac tota re prouidentiam. [g] Cum enim posset eodem plane modo Philisthæum in posteriore prælio, quo in priore percellere; voluit tamen nunc pauore interiùs duntaxat incusso, nunc sonitu quoque extrinsecus

Et prouidentia.

g Abul. q. 23. in ca. 14. 1. Para.

excitato, debellare hostem populi sui, ad magnitudinem potentiæ suæ demonstrandam, cui varij in promptu sint modi vincendi hostes suos: sicut periti artificis sapientia in operum grata varietate cognoscitur. Cum etiam posset summus illo bellorum præses, tantam inferre cladem Philisthæis, vno eodemque prælio, quantam duobus, maluit tamen iterato prælio, hosti supparem afferre luctum, quoniam maior potentia se prodit in gemina, quam in vna victoria, quæ improuiso casui tribui potest: at cum geminatur, meritò potentiæ tribuitur, viribusq; victoris. Voluit quoque geminata superare victoria ad Philisthæorum animos magis infringendos, & Dauidis famam magis magisque celebrandam. Itaque additur in primo Paralipom. [a] post vtramque victoriam diuulgatum esse nomen Dauidis in vniuersis regionibus, & Dominum dedisse pauorem eius super omnes gentes.

(Left margin: 2. / 3. / 4.; right margin: a 1. Paral. 14. 17.)

XVII. *Modus victoriæ, & rei gestæ summa.*

CONCILIATIO porro prædictorum locorum Scripturæ, ex modo victoriæ huius rectè explicato dependet, quem copiose plurimis quæstionibus persequitur Abulens. [b] etsi in eo, mea quidem sententia, non probandus, quod putat Dauidem fuisse Hierosolymis, huius belli tempore Iosepho cōsentiens, [c] qui tamen erat in præsidio Odollamitico, vt ex cap. 11. primi Paral. [d] intelligi potest; ipsum tamen pugnæ, ac victoriæ modum recte & conuenienter Scripturæ verbis explicat, in hanc fere sententiam.

(b In c. 14. 1. Paral. à q. 24. vsque ad 38. c l. 7. c. 10. d c. 11. v. 15.)

expenditur textus.

Voluit Dominus eo terrore turbare Philisthæos, vt se in duorum exercituum medio positos putarent, a quibus à fronte simul ac tergo conciderentur. Erat autem inter præsidium, copiasque Dauidis vna ex parte, & Philisthæorum agmina ex altera, densa quædam siue pyrorum, siue mororum sylua interiecta. Prohibet ergo Dominus [e] ne Dauid ascendat post eos, ne scilicet magno circuitu capto, hostem à tergo improuisus adoriatur; neque vult Dauidem ascendere contra eos, [f] id est aduersas acies oppositis frontibus concurrere; sed iubet vt aliquousque hosti procedat obuiam, per medias arbores, Philisthæo id obseruante, vt mox putaret Dauidem magnam ibi copiarum partem reliquisse, quando primum sonitus à Philisthæis ex ea parte exaudiretur.

(e 1. Par. 14. v. 14. f 2. Reg. 5. 23.)

XVIII. *Modus victoriæ.*

IVBET itaque Dominus Dauidem vsque ad conspectum hostium venire, deinde recedere ab eis; siue, vt alio in loco habetur, gyrore, & circumflectere exercitum suum, vsque ad terga Philisthæorum. Eo vero cum peruentum esset, expectare dum Dominus signum pugnæ ex cacumine pyrorum daret: nam eo fragorum Dauidem monitum iri de præsenti auxilio Dei, & ipso temporis articulo ad pugnandum diuinitus destinato; Philisthæum autem metum conceptururum de exercitu inde superueniente. Hic Dauidis acie Philisthæos à tergo inuadente, cogerentur isti faciem ad Dauidicos dorsa fodicantes conuertere, seque defendere: alterius autem exercitus imminentis, & è sylua superuenientis opinione occupati, existimarent se à gemino exercitu cæsum iri; indeque metu concussi, salutis viam præcipiti fuga vndique peterent, & victoriam Dauidi, eos infestis gladiis, gloriosè, atque animosè persequenti, relinquerent. Quod & factum est: Hæc rei summa est; nonnulla tamen sunt quæ maiorem requirant explicationem.

XIX. *Cur Dauid circumducat exercitum.*

QVID enim, inquies, opus fuit Dauidem exercitum circūflectere? potuit enim Dauid hostem à fronte adoriri, & terror nihilominus à sylua in hostiū tergo posita existere: hostemq. eodem modo conturbare. Verum diuina sapientia nihil frustra facit. Existimassent enim Philisthæi istum opinatum in sylua exercitum, non esse Dauidicum, quippe quem totum coram se viderent, nec iustam haberent causam suspicandi Hebræos illuc esse transgressos: crederent potius aduentare copias alicuius satraparum in auxilium suum. Adde quod mox fugituri Philisthæi interclusum habituri erant reditum in patriam, ab exercitu victore; vt sic omnes propemodū conciderentur.

Cur in syluæ sonus.

RURSUM quid opus fuit istis arboribus, in quibus sonitus ille terrificus ederetur, cum posset in monte, aut planicie idem fieri? DICENDUM est [g] DEUM voluisse excitare opinionem exercitus, nec tamen vllā illius formam oculis subiicere: si ergo media in planitie sonitus excitaretur, neque appāreret quidquam spectantium oculis, tanquam ludibrium innoxium, atque inutile facile contemneretur; mons autem ita posset esse dispositus, vt ean-

(g Abul q. 27.)

dem opinionem latebrarum, & latentium copiarum præberet, & ſic eundem ipſum quem ſylua terrorem incutere potuiſſet. Quod ſi noctu pugnatum eſſet, & Deus eundem terrorem immittere voluiſſet, vt cum Benadab Syriæ rex contra Samariam pugnabat, [a] nihil arboribus, latebriſue opus fuiſſet.

a l. 4. Reg. c. 7. v. 6.

XX. *Cuiuſmodi eſſet.*

Qværatvr quoque cuiuſmodi eſſet iſte ſonitus, & a quibus ederetur. Reſpondet Ioſephus [b] à pontifice dictum fuiſſe, exercitum non prius ad pugnam educendum, quam ſylua nullo perflante vento, ſuapte ſponte agitaretur. Rectè id quidem: quamuis enim motus in arboribus diuinitus excitaretur, ſi tamen interea ventus caſtra perflaret, non obſeruaretur, & ſic fruſtra fieret: ſin autem in ſola ſylua eſſet commotio facilius is motus à latente exercitu fieri putaretur. Nec tamen hic Ioſephi modus ſatis idoneus eſt, vt rectè aduertit Abulenſis, [c] quamuis eum probarit Theodoretus [d] quia ſi arbores eo modo concuterentur, eumque tantum ederent ſonum, quem vento impulſæ ſolent auribus noſtris immittere, non poſſent terrorem, & opinionem ſuperuenientis exercitus ingenerare, in quo auditur armorum fragor, hinnitus equorum, ſtrepitus quadrigarũ, *clamorque virum, clangorque tubarum.* Oportuit ergo tales in ſylua excitari ſonos, taleſque ad Philiſthæorum aures perferri; quales poſtea perlatæ ſunt Syris. Siquidem, vt Scriptura teſtatur [e] *Dominus ſonitum audire fecerat in caſtris Syriæ curruum, & equorum, & exercitus plurimi*, adeo vt inter ſe dicerent, *Ecce mercede conduxit aduerſus nos rex Iſrael reges Hethæorum, & Aegyptiorum, & venerunt ſuper nos.*

b l. 7. ant. c. 14.
c q. 18. in c. 14 1 Par.
d q. 18.
e 4. Reg. 7. 6.

XXI. *Et à quibus excitaretur.*

Editos autem fuiſſe hoſce, tanquam à numeroſo exercitu ſonos, angelorum miniſterio facile eſt intelligere, *ſunt enim omnes adminiſtratorij ſpiritus, in miniſteriũ miſſi, propter eos, qui hereditatem capient ſalutis*, vt ait Apoſtolus. [f] & Dauid, [g] *Benedicite Domino omnes angeli eius, potentes virtute facientes verbum illius, ad audiendam vocem ſermonum eius*, &c. Adde quod huiuſmodi opera quæ in tẽpore fiunt, & motu perficiuntur Deo non conueniunt, qui ſi quid per ſe agit, in inſtanti agit: [h] vnus ergo angelus, pluresue in aſſumptis corporibus omnes prædictos ſonos in aëre formarent, & late ſpargerent, ſic vt ab humanis, aut aliorum animantium naturalibus ſonis diſtingui non poſſent, præſertim ab hominibus in ipſo articulo pugnæ, & limine mortis poſitis, quando

Intenti expectant ſignum, exultantiaque haurit
Corda pauor pulſans, laudumque arrecta cupido. [i]

f Hebr. 1. v. 14.
g Pſal. 102. 20.
h Abul q. 10. in c. 14. 1. Paral.
i Æneid. 5.

Ab angelis, non à Deo.

An & Philiſthæos occiderint.

Quin nec eas tantum voces videntur efformaſſe, ſed etiam reipſa plurimos Philiſthæorum, morte effeciſſe, etiam nulla corporis aſſumpta forma, vt in primogenitis Ægyptiorum interficiendis, & grandine, aut lapidibus è cœlo mittendis. [k] Idque illa verba confirmant, *Egreſſus eſt Deus ante te, vt percutiat caſtra Philiſthum* Oportuit autem Dauidis exercitum de hoc euentu præmonitum, vt dum impij turbarentur, ipſi confirmarentur, atque animarentur magis.

k Ioſ. 10.

XXII. *Sylua fletus*

Iam quod ad Græcorum plorationem attinet Ioſephus, ſic habet. *Rege vero iterum de euentu oraculum conſulente, reſpondit Pontifex, in ſylua, quæ fletus cognominata, non longe ab hoſte aberat, exercitum continendum.* Syluam fletus dixit Ioſephus, imitatus Septuag, qui habent τὰ ἄλση τοῦ κλαυθμῶνος, id eſt nemora, ſiue ſaltus fletus;
2 forte is locus fuit, in quo angelus Domini Iſraelitas præuaricatores olim [l] reprehenderat, quem tamen locum alij Bethel, alij Silo eſſe putauerunt. Ratio diſcriminis eſt quod בכא bacha ſignificat morum arborem, ſed quia ea dictio venit à radice בכה bacha, quod eſt flere, inde fit vt eadem dictio per fletum & per moros, ſiue pyros exponatur. Sic vbi in Pſalmo [m] legimus cum Septuag. *in valle lacrymarum*, Hebræi habent *in valle mori*, ſiue mororum. Et nihilominus exponunt in valle in qua ſtillat aqua, vt ab oculis lacryma. Alias afferunt Hieron. in trad. & Theodoret. expoſitiones parum hiſtoricas, quas ſatius eſt ſeorſum referri. 3
Eſt & alia in græco diuerſitas: nam vbi nos habemus ſonitum gradientis, vel greſſus, quædam græca habent συσσεισμοῦ concuſſionis, alia συγκλεισμοῦ concluſionis. Theodoretus ὅταν ἴδῃς, φησὶν, αὐτομάτως ἀνέμου δίχα τὰ ἄλση κινούμενα: [n] *cum videris*, inquit, *ſponte abſque vento nemora commoueri.*

2. χ.
l Iud. 2. 1.
Vide a. m. 2599. n 15.
m Pſal. 87. 7.
Lexic. Step.
3. χ.
n q. 18.

XXIII. *Quò fuga compulſi Philiſthæi.*

Reliqva eſt de terminis huius fugæ dubitatio. Et primum dicendum Gezer ſiue Gazer, & Gazera vnam eſſe eandemq, ciuitatem in tribu Ephraim, quæ & Leuitis aſſignata eſt, Gabaa vero, & Gabaon diuerſas, illa enim erat regia

Adrichom.

Saulis, hæc Gabaonitarum metropolis, vtraque in tribu Beniamin non multum inter se distantes. Itaque cum pugna commissa esset in valle Raphaim, & Dauid exercitum ad terga Philisthæorum traduxisset, Hebræi medii erant inter Philisthæam, & exercitum Philisthæorum, siue terram Israëlitarum, fugam ergo ineuntibus Philisthæis, necesse fuit à facie victoris exercitus fugere, id est versus terram Israëlitarum, cum fugam in patriam, obsessam, atque interclusam haberent ab eodem exercitu Hebræorum; plurimi itaque versus Gabaa, alij ad Gabaonem fugiebant, prout eos aut impetus, aut spes euadendi ferebant; priusque oppressi, cæsiq. sunt, quam vlterius progredi possent; alij ad dexteram, læuamque fugientes, magno circuitu, aut in patriam, aut in viciniorem Gazeram, quam alienigenæ incolebant, æstuantes, vulneribusque debilitati proripiebant sese. tantaque hominum multitudo ferro absumpta est, ipsasque reliquias tantus Dauidis, aut Dei Hebræorum timor incessit, vt tertiam tentare pugnam neque possent, neque optarent.

XXIV. *Dei & Dauidis victoria,* DAVIDIS autem exercitus inclytus atque gloriosus stetit, nullis fortasse, aut perpaucis desideratis, vt tanto magis intelligeretur à quo profecta esset tanta victoria; vltroque illud Israëlitæ prædicarent, *Dominus noster excelsus, & non manus nostra fecit hæc omnia.* [a] Is fuit qui pauorem cordibus, qui stuporem mentibus, qui oculi caliginem, languorem brachiis, pedibus etiam ipsis torporem ad fugam, ac tarditatem dedit. Quæ rumore nuncio per circũquaque positas vulgata *& fama.* regiones, Dauidis nomen partim admirabile, partim etiam formidabile reddiderunt. Ait enim Scriptura, *Diuulgatum est nomen Dauid in vniuersis regionibus, & Dominus dedit pauorem eius super omnes gentes*, Ammonitas scilicet, ac Moabitas, Arabes & Idumæos, Syros, Tyrios atque Sidonios, maximeque Palæstinos: Illi enim vehementer formidabant, ne si aduersus ipsos arma conuerteret eadem felicitate vsus, eos sibi subiugaret, cum tam facile, tum robustam gentem iteratis præliis attriuisset. Hi autem ne si belli reliquias persequi vellet, non solum regioni vniuersæ vastitatem afferret, sed Philisthæorum etiam nomen internecione deleret. Hæc fere hoc anno gesta.

[a] Deut. 32. 27.

XXV. *Eadem historia ex Iosepho.* ANTEQVAM autem ad sequentem transeamus, Iosephus conueniendus est nobis: deinde memorabile facinus, quod huius belli tempore contigisse putamus, breuiter explicandum. Illustrat enim hunc locum, atque amplificat Iosephus, [b] cuius orationem operæ pretium erit referre. *Commisso prælio*, inquit, loquitur autem de priore, *ipse à tergo eos ex improuiso adortus, partim occidit, partim in fugam compulit.* Ne autem hæc Israëlitarum victoria, Deo ac Dauide duce parta, ignobilis & obscura videatur, eam sic Iosephus auget. *Nemo autem suspicetur modicum, aut ignauum fuisse Palæstinorum exercitum, qui tum Hebræos inuaserat; coniecturam inde faciens, quod non magno negotio sit profligatus, nulla prius memorabili re gesta. Sed sciat vniuersam Syriam, ac Phœnicem conjociatis armis auxilium illis tulisse.* Omisit aliquot verba *Cur redintegratum à Philisthæis bellum.* Gelenius; ὲ πρὸς ἔθνας ἄλλα ἔθνη μάχιμα, id est, *ad hæc alias etiam bellicosas gentes*, quo modo habet etiam Rufinus. Pergit autem Iosephus. *Quæ causa fuit vt toties victi, tam multis myriadibus desideratis, denuo bellum maioribus viribus redintegrarent: quandoquidem post præsentem quoque cladem triplicato exercitu Dauidis regionem inuaserunt, & eodem quo prius, loco castra metare sunt ausi.*

[b] l. 7. ant. c. 4.

XXVI. *Ex eodem.* REGE *vero iterum de euentu oraculum consulente, respondit pontifex, in sylua quæ fletus cognominata, non longe ab hoste aberat, exercitum continendum, nec prius ad pugnam educendum, quam sylua nullo perflante vento, suapte sponte agitaretur. Quod vbi obseruatum est, & Deus maturé præsentiæ suæ signum dedit; nihil moratus, ad paratam iam, & indubitatam victoriam est progressus: nam ne primum quidem impetum hostilis acies sustinuit, sed mox vt ad manus ventum est, terga vertit: nec segnius Hebræus instituit, fodiendoque terga fugientium & multos prosternendo vsque Gezara, quod oppidum in vtrorumque confinio situm erat, victos est insecutus. Itum est deinde ad castra expugnanda, vbi non magno labore ingenti præda potiti, deos etiam eorum confractos diripuerunt.* Hactenus Iosephus. Ibid.

XXVII. *Improbatur.* MINIME vtique in eo probandus, quod tam sculptilium direptionem, aut exustionem potius, quam ineundæ pugnæ modum à Deo præscriptum ad secundum prælium retulit, cum vtrumque, Scriptura teste, in primum cadat. Ipsum autem adoriendi modum, & rationem ipsam stratagematis, eiusque cau-

sam, vereor vt satis intellexerit, parum certe explicauit. Nec item in eo probandus quod vniuersam Syriam ac Phœniciam arma cum Palæstinis consociasse fidenter affirmat: nam præterquam quod Scriptura nullam isti assertioni conciliat fidem, certe Tyrios exceptos oportuit, populum omnium in Phœnice potentissimum; cuius regem paulo ante amicitiam cum Dauide contraxisse, ipsemet Iosephus est author, vt paulo ante significaui, Quin & plurimi Tyriorum artifices hoc ipso tempore in Sione, eiusque arce operam suam Dauidi, industriamque locauerant; nedum contra eum arma sumpserant. Neque rursum quod tam præcisè, quasi in re exploratissima, triplicato exercitu Philisthæos venisse contra Israëlitas affirmat. Vnde enim id didicit cum Scriptura tantum dicat eos rediisse ad pugnandum. Sufficiebat sane cum dubitatione dicere, eos redintegrato, aucto etiam fortasse exercitu reuertisse. Timidius certè, qui eum secuti sunt, Lyranus & Dionysius, maiorem tantum exercitum collegisse aiunt, qui fortassis etiam minor fuit, si dispersos raptim coëgerunt, ad prælium citò, & improuisò reparandum, quod minimè improbabile est.

Margin: 2. Phœnices an pugnauerint contra Dauid. — nu. 8. — τριπλασίῳ στρατῷ. — 3.

XXVIII. Improbatur 4. in fuga termino.

Havdqvaqvam etiam probanda illa ratio, profugisse Palæstinos vsque Gezaram, quod oppidum in vtrorumque confinio situm esset; id enim vt demus, quod tamen Adrichomius minimè dabit, qui in topographia Ephraim, multò vltra vrbem hanc, versus Philisthæos ponit Ramatham ciuitatem Samuelis, ea tamen causa non videtur fuisse, cur eo sese ex fuga reciperent, sed quia illam vrbem Israëlitæ non habebant in potestate sua. Nam vt in libro Iudicum [a] scriptum est, Ephraimitæ, in quorum tribu ea ciuitas sita erat, non interfecerunt Chananæum, qui habitabat in Gazer, sed habitauit cum eis. S. Hieron. in locis hebraicis, ait non potuisse eos expellere. Itaque post annos decem Dauid bellum gerit in Gazer [b] contra Philisthæos ibidem habitantes. Non probandum denique quod ait hoc bellum, nulla memorabili re gesta, confectum fuisse. Certe vt omittam ipsius belli modum, quem Deus ipse suggerere primùm, deinde etiam exequi dignatus est, terrendis angelorum ministerio Philisthæis, excitato fragore irruentis exercitus, maximè memorabilem videri: illud certe facinus trium virorum fortissimorum, qui aquam de cisterna Bethlehem, per medios hostes ad Dauidem tulerunt, [c] memoria dignissimum autor Scripturæ duxit, & posteritati prodi voluit, quod alibi ipsemet ad hoc tempus retulit. [d]

Margin: a c. 1. v. 29. — b 1. Par. 20. 4. — c 1. Re 23 13 & 1 Par. 11. 15. — d l 7 ant. c. 10

XXIX. Quando aqua ad Dauidem delata.

Contigisse autem hoc tempore existimat Abulensis in cap. 23. secundi Regum, [e] & in 1. Par. vndecimo. [f] Tornielus in fine anni octaui regni Dauidis. [g] Iosephus ipse l. 7. ant. c. 10. vel 12. apud Rufinum. Adrichomius in sua chronol. [h] Serar. in c. 23. 2. 1. Reg. quibus libenter assentior, etsi non ignorem S. Gregorium homil. 34. in euang. secutum seriem narrationis Scripturæ, arbitratum esse hoc facinus longe post adulterium Bersabeæ contigisse, quod Theodoretus quoque 3 in 2. Reg. q. 45. significat. Chronologiam confirmat tempus ipsum, & locus. Cum enim deinceps valde attritæ fuerint vires Philisthæorum, nunquam stationem in Bethlehem, quæ in ipsis pene Hierosolymorum ianuis erat, vbi sedem regni fixerat Dauid, habere potuerunt, habebant autem, cum hæc aqua delata est ad Dauidem. Sed nec prius contingere potuit, cum Iosephus & Abulensis scribant Dauidem fuisse Hierosolymis, cum Philisthæi hanc quæ hactenus narrata est, expeditionem susceperunt. Fauet & locus vallis Raphaim, in qua castrametati sunt in hoc bello Philisthæi, nec vnquam alias in eo loco cōsedisse reperiuntur ad præliandum. At ibidem castra locauerant, cum fortes illi cisternam Bethlehemiticam adierunt; ex quo apparet aquam illam hoc ipso tempore & desideratam à Dauide, & ab illis heroibus delatam fuisse.

Margin: e q. 16. — f post q. 11. & 13. 2. — g n. 8. — h a. m. 2897 Reg. 23. v. 14 — 3 χ.

XXX. Quo tum in præsidio esset Dauid.

Accedit quod Dauid vtrobique [i] cum hoc gesta sunt, dicitur fuisse in præsidio. Quod præsidium Abul. q. 13. in cap. 5. 2. 1. Reg. ait fuisse quoddam castrum in finibus terræ suæ, contra terram Philisthinorum, vbi nunc erant castra eorum q. autem 15. in cap. 23. 2. 1. Reg. id præsidium interpretatur arcem Sion in Hierusalem. Vbi refert Iosephum eadem sentientem, refellitque interpretationem eorum, qui hoc præsidium constituunt in terra Moaba, de quo fit mentio l. 1. Reg. c. 22. eam tamen interpretationem ipse obiter amplectitur, [k] Existimo nihilominus hoc præsidium non fuisse arcē Sion, quæ hoc tempore à Tyriis ædificabatur

Margin: i 2. Reg. 5. 17. & 1. Par. 11. v. 16. & 2 l. 7. c. 10. — k q. 13 in c. 11. 1. Par.

non in arce Sionis,

& muri eius semiruti à proximo bello restaurabantur: nec clarissimum locum nomine præsidij perpetuo Scriptura obscurasset, sed aliquo in loco, vt cæteris lux daretur, vocasset arcem Sion. Deinde quomodo dictum esset Dauidem descendisse in præsidium, in hebræo, græco, & latino textu, [a] cum arx Sionis esset locus eminentissimus vniuersæ regionis Hebræorum; erat enim altissimus locus Sionis, & Sion Hierosolymorum, & Hierusalem regni totius. Præterea 1 Par. [b] *Descenderunt*, inquit Scriptura, *tres de 30. principibus ad petram in qua erat Dauid; ad speluncam Odollam*; quando autem id factum? *quando Philisthæum fuerant castrametati in valle Raphaim.* Quam autem vocauit petram, in qua erat Dauid, statim explicans vocat præsidium; subdit enim, *Porro Dauid erat in præsidio, & statio Philisthinorum in Bethlehem.* Erat ergo præsidium hoc arx quædam opportuna bello, prope speluncam, eique vicinam ciuitatem, Odollam: in quam, vt ait Vatabl. in hunc locum, se recipere solebat Dauid, persequente Saule. Et in id præsidium tam a Hierosolymis, quam à Bethlehē descenditur; & ex eo ad vallem Raphaim ascenditur, vt constat ex 1. Paral. 10. [c] 2. Reg. 5. [d] quod Sionis arci nullo modo conuenire potest.

sed ad Odollam.

a 2. Re. 5. 17.
b cap. 11. 15 Vide Abul. q. 17 in c. 23 2. Reg.
c v. 10 & 14 d v 19. & 23

XXXI. *Statio Philisthæorū in Bethlehem.*

At enim quomodo stationem habebant Philisthæi in Bethlehem, cum id oppidum multum distaret à valle Raphaim, vt aiunt Comestor, Dionys. Adrich. Dicendum est in clade Gelboë multa loca Israëlitarū occupata esse a Philisthæis, [e] cum ab illis præ metu deserta fuissent; in quibus fuit Bethlehem. Nec necesse est stationem cum castris confundere, quod facit Iosephus l. 7. c. 10. Nam in statione habitant præsidiarii milites, in castris morantur ad breue tēpus. Ergo Philisthæi castra habebant in valle Raphaim, stationem autem in Bethlehem, sed castra ita erant disposita, vt Dauidicis per mediū ipsorum transeundum esset, vt veniretur in Bethlehem. Mox enim dicitur, *Tres ergo isti per media castra perrexerunt.* Vtique necessitate, non sponte sua. Ex quibus intelligitur quam arduum atque anceps esset hoc facinus, cum tam in aditu, quam in reditu, per hostilia castra eundū esset, & in ipso cisternæ loco hostis in armis foret, intentus semper in prædam, & hoc maxime tempore, quo ciues ipsorum in armis erant. Sed de loco & tempore satis, rem ipsam audiamus.

e 1. Reg. 31. 7

Quam arduum facinus fortium Dauidis.

XXXII. *Dauid aquam desiderat è Bethlehem.*

Desideravit igitur Dauid, [f] *& dixit. O si quis daret mihi aquam de cisterna, quæ est in Bethlehem, iuxta portam!* Minus gratas habuit Dauid aquas quibus in præsidio Odollamitico vtebatur; id scilicet memoriam renouauit aquæ Bethlehemiticæ, simulq; accēdit desiderium eius, & vocem indicem desiderij excussit ex pectore. Cum enim fuisset in oppido illo enutritus, aquarum illarum bonitatē, ac salubritatem norat, eius maximè quæ erat ad portam oppidi. Non caruisse autem aquis in illo præsidio perspicuum est: non enim ibi cum suis, vel vnum diem moras trahere potuisset. Ex quo etiam intelligitur id desiderium non necessitatis fuisse, sed delectationis cuiusdam, & quidem culpa vacantis: neque enim illicitum est natura sua huiusmodi desiderium. [g] Eam tamen sibi non iussit afferri, quod sciret illam sine summo vitæ discrimine obtineri non posse, nossetque contra rectam rationem esse, vt quis sine necessitate aliquem, præstātem præsertim virum, periculo mortis obiiciat. Viri tamen fortissimi agnito regis desiderio, eique gratificari cupientes, negotium audacissimum susceperunt: quod potuit etiam temeritate carere, in huiusmodi hominibus, qui aliàs nō minus prodigiosa opera perpetrarāt.

f 1 Par. 11. 17. & 2. Re. 23. 15.

an cū culpa.

g Caietan. hic, & Abu. q. 20. in c. 23. 2. Reg.

XXXIII. *V videtur sensisse Gregor.*

Significat tamen S. Greg. [h] iussionem factam esse militibus, aquam ex cisterna Bethlehemitica petere: ait enim, *A rege vero fortia iuberi militibus, vel desiderari aquam lex pœnaliter*, id est, proposita pœna, *non vetat.* Statimq; id dictū hoc exemplo confirmat. Et satis constat desideria principum, aulicis præsertim, instar iussionum haberi. Quin & mox se in culpa fuisse ipsemet Dauid ostendit, cum eam aquam bibere non est ausus, &, vt ait idem Gregorius, *vir eruditus flagellis, se protinus cum periculo militum aquam desiderasse reprehendit.* Et mox, *culpam concupiscentiæ mactauit, per pœnitentiam reprehensionis suæ.* Dicendum nihilominus iussionem neque factam fuisse, neque rectè fieri potuisse, vt dictum est; imo neque exprimi hoc desiderium ea mente, vt illius notitia animos militum ad huiusmodi aleam iaciendam inclinaret, [i] quin potius oportuisset, si ista profectio innotuisset Dauidi, omni ratione ab ipso impediri: tribus enim hisce modis milites suos leuis delectationis causa morti obiecisset. Propositio autē illa Greg.

h Hom. 34. in euang. & ex eo Angelomus. & Eucher.

i Abul q. 15 in c. 11. 1. Par.

vniuersè sumpta vera est, neque necesse est exemplum illi adæquatè respondere. Nec fuit mens Dauidis desiderium suum instar iussionis habere, sed id tantum declarare voluit ad qualecumque solatium suum. [a] Reprehendit autem se, non quod desiderauerit, aut quod inde occasionem sumpserint milites periculum mortis adeundæ; id enim extra Dauidis scientiam, ac voluntatem fuit, proptereáque minimè obnoxium reprehensioni: sed reprehendit præsentem cupiditatem, eáque generosè, & cum quadam sui reprehensione coercuit, veritus ne si illam bibisset, simul etiam videretur optasse; vt illa cum tanto periculo quæreretur, quod neque iubere rectè potuit, neque optare. Neque textus ipse præteritum desiderium reprehendit.

Dauid non iussit, neq. consensit vt deferretur.

[a] qu. 24. in c. 23. 2 Reg.

XXXIV. *An probare voluerit fortitudinē.*

ADDAM & S. Hieronymus expositionem in hunc locum, [b] quæ expositione indigere videatur. *Desiderauit*, inquit, *Dauid aquam, qui non desiderio aquæ hoc fecit, sed ad probandum vtrum tam fortes inueniri potuissent qui hoc attentarent.* Verum hæc ex Hebræorum sententia dixit Hieronymus, & textus ipse Scripturæ satis perspicuus est. Ac ne licitum quidem fuisset, hoc experimentum fortitudinis vltro quærere: A regibus enim fortia iuberi possunt militibus, vt ait S. Gregor. non tamen temeraria. Nam vt ait Tostatus [c] experientia fortitudinis debet sumi in huiusmodi operibus, quæ viri fortes, quamuis non sine periculo, exequi possunt, non in iis quorum felix euentus sine miraculo obtineri non potest, *alioqui non est experientia fortitudinis*, inquit, *sed inflictio mortis.* Itaque eiusmodi iussio, aut desiderium inuitans ad talem experientiam, cum graui, vt idem ait, Dauidis peccato coniunctum fuisset. Etsi viri illi fortes, rati non superare hunc conatum trium simul coniunctorum fortitudinem, potuerint sine temeritate id suscipere, vt ante dixi. [d]

Non videri.

[b] in tradit. Hebr in 1. Par. c. 11 & ex Lyr in c. 23. 2. Reg.

[c] q. 10. in c. 23. Reg.

[d] nu. 37.

XXXV. *Qui essent hi fortes.*

IRRVPERVNT [e] *ergo tres fortes castra Philisthinorum, & hauserunt aquam de cisterna Bethlehem, quæ erat iuxta portam, & attulerunt ad Dauid. Attonitis*, ait Iosephus, [f] *audacia tanta barbaris, nec ausis paucitatem eorum contemnere.* Cum autem Dauid in catalogo virorum fortium suorum haberet triginta circiter viros fortitudinis laude præstantes, de quibus dicetur inferius; habebat præterea duas triades fortissimorum virorum, qui seorsim ab illis quasi omnium fortissimi numerabantur. Quidam ergo arbitrantur, hoc facinus à tribus viris secundæ triados susceptum, in quibus Hieronymus in tradit. in 3. Reg. 2. 23. & Angelomus. At communis sententia eam laudem tribuit priori triadi, quam sequuntur Lyranus & Abulensis, [g] quæ est etiam Hieron. in quæst. Hebr. & Iosephi, etsi nonnulla est in nominib. perturbatio, quod distinctè eos hoc loco Scriptura non perscripserit. Fuerunt autem Iesbaā filius Hachamoni, [h] Eleazar filius patrui Dauidis, Semma filius Age. [i] Id autem ex eo confirmatur, quod hoc factum enarratur, antequam incipiat agere de secundo ternario, ad quem pertinebat Abisai. Sic enim habet. [k] *Hæc fecerunt tres robustissimi.* Statimque subdit de Abisai, quem ait nominatum in tribus tanquam eorum principem, sed vsque ad tres primos non peruenisse: verum de his omnibus alius erit nobis dicendi locus, nunc Dauidis abstinentiam, pietatem, & præclaram sui victoriā audiamus.

Videri tres primæ triados.

[e] 2. Reg. 23. 16.
[f] Theod. quoq. q. 45 in li. 1. Reg.

[g] qu. 17. & 24. in c 23. 2. Reg. 23. & in cap. 11 1. Paral.
4. %.
[h] 1. Par. 11. 11.
v. 12.
[i] 2 Re. 23 11.
[k] 2. Reg. 23. 18.

XXXVI. *Dauid non bibit, & quare.*

ATTVLERVNT *ergo aquam ad Dauid; at ille noluit bibere, sed libauit eam Domino, dicens, Propitius sit mihi Dominus ne faciam hoc: nam sanguinem hominum istorum, qui profecti sunt, & animarum periculum bibam?* Noluit bibere, non solum ne videretur cupiuisse, vt tanto cum periculo aqua illa peteretur, vt dixi, [l] sed iuxta S. Greg. *vt in licitis cupiditatem refrenaret, cui aliquando in illicitis frœna laxasset.* Noluit bibere, quia maluit rem sibi charissimam offerre Deo, oblationem non ex reipsa, sed ex offerentis animo acceptissimam; erat enim illa tum Dauidi multarum pecuniarum instar. Nam Iosephus. *O si quis*, inquit, *mihi eam afferret, id certe mallem, quam multum argenti accipere.* Noluit bibere, quia existimauit aquam tam preciosam dignam esse; non quæ mortalis hominis cupiditati, sed præpotenti Dei gloriæ seruiret, transiretque in materiam cuiusdam extraordinarii sacrificii. Ideoque multo magis hoc facto honorauit heroës suos, quam si eam ebibisset. *In sacrificium Domini*, inquit magnus Gregorius, *effusa aqua conuersa est, quia culpam concupiscentiæ mactauit per pœnitentiam reprehensionis suæ.* Noluit denique bibere, vt exemplum costantiæ & fortitudinis militibus præberet vincens naturam, ne si-

[l] n. 31. & 33.

tiens biberet, vt exercitus sitim tolerare disceret; vt ait glossa quædam. [a] & habetur apud Eucherium.

a 1.2.Reg. c.11.

XXXVII *Ædificia Dauidis construuntur.*

Et de hoc quidem anno hactenus. Etsi enim hæc tempore messis contigerunt, vt Scriptura ipsa testatur, [b] quod pertinet ad vehementius commendandam Dauidis calore æstuantis abstinentiam; quid tamen reliquo anno gestum fuerit non inuenio; nisi quod in ciuitate David, & monte Sion ædificia murorum, & regiæ Dauidis diligenter promota fuerunt, vel forte vrgentibus præsentium bellorum periculis, absoluta. Id si verum est, vt est certe probabile, ad hunc annum pertinebit Psalm. 29. [c] qui Hebræis trigesimus est, qui ex titulo ipso confectus perhibetur in dedicatione domus Dauid, illius scilicet cedrinæ, quam Tyrij artifices construebant; [d] fuisse autem huiusmodi dedicationes in vsu apud Hebr. lex ipsa Mosaïca haud obscure significat. [e] *Quis est homo*, inquit, *qui ædificauit domum nouam, & non dedicauit eam? vadat & reuertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius dedicet eam.* Id erat eam offerre Domino, & orare vt eam, & omnes habitantes in ea custodire dignaretur, iuxta illud quod quotidie precatur Ecclesia. *Visita quæsumus Domine habitationem istam, & omnes insidias inimici ab ea longe repelle, Angeli tui sancti habitent in ea, qui nos in pace custodiant*, &c. Et hunc Psalmum de hac Dauidis domo interpretantur. S. Thomas, Iansenius, Bellarminus, Flamin. Vatabl. Lorinus, [f] & apud eum alij.

b 2.Reg.23 15.

c Psal. 29.
d 2.Reg 5. 11.
e Deut. 20. 5.

Domus cedrina dedicatur cum Psal. 29.

f in eum Psalm. in 8. sent.

XXXIIX *Dauidis morbus.*

Eorundem fere sententia est Dauidem hoc tempore graui morbo tentatum fuisse, & sub eandem domus suæ dedicationem sanitati fuisse restitutum; eaque de causa gratias liberatori suo studiosius agere, vt totus ipse Psalmum apertè loquitur, nulla facta mentione dedicationis, de qua est titulus ipse in omnibus linguis. Voluit nimirum Dominus Dauidem tot victoriis, tot coniugiis, tot ædificiis, tot subditis auctum; tanto imperio, tantisque diuitiis exaltatum, omnibus denique rebus ad nutum fluentibus exultantem, à superbia prohibere, & in officio pij ac moderati hominis contineri. Quo libenter retulerim illud psalmi huius. *Ego autem dixi in abundantia mea non mouebor in æternum*; & quidem sine superbia: agnoscebat quippe in his omnibus diuinæ beneficentiæ largitatem, dicebatque, *Domine in voluntate tua præstitisti decori meo virtutem.* Prouidit tamen Dominus ne quà vanitas pro conditione humanæ infirmitatis obreperet. Itaque hominem graui, ac periculoso morbo lecto affixit, vt illa verba declarant, *Domine eduxisti ab inferno animam meam, saluasti me à descendentibus in lacum.* Erat autem in ægritudine eius oratio, *Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor: Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Numquid confitebitur tibi puluis, aut annunciabit veritatem tuam?* Angebat etiam eum illa cura, ne Philisthæi, aut si qui forte ex Iebusæis supererant, morte ipsius gaudio triumpharent, quasi contrito baculo, quo afflicti fuerant, atque contriti. Itaque id posuit in capite cantici sui. *Exaltabo te Domine quoniam suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me.* Qui quem ferro ipsi perdere non potuerant, morbo è viuis auferri cupiebant.

cur immissus.

SCHOLIA IN ANNUM MUNDI 2988. DAVIDIS 9.

1. Num IV. Sensus literalis.

CUM Rempub. florere dicimus, etsi ipsum florere arborum esse, plantarumque intelligimus, eique primum ac proprie conuenire; de Reipub. tamen optimo statu, idem iucundius, ac significantius accipimus. Et quidem vtrumque in literali sensu, quando illum vnum profanæ scriptiones agnoscunt. Vnde omnino consequens est figuratas locutiones in Scriptura sacra literalem sensum, siue historicum minime excludere, quæ ne ab euangeliis quidem absunt. Imo ne diu quidem loqui sine iis possumus. Num sine tropo Herodes vulpes dicitur, aut Ioannes & Elias angeli? aut mercenarius portat pondus diei, & habet oculum nequam? Num Dominus aut apostoli sine figura calicem bibunt, aut Christus sedet ad dexteram patris? sed de his satis.

2. Nu. XXII. Idola.

S. Hieronymus in tradit. Hebr. in l. 2. Reg. c. 5. eademque repetit ex eo Angelomus. *In Hebræo non pyrorum, sed flentium legitur. Ex aduerso itaque flentium eum venire iubet, hoc est ex aduerso idolorum suorum, vbi scilicet idola eorum erant, in quibus confidebant. Quæ idola idcirco flentium vocantur, quia fletu digna sunt, & eos qui ea colunt, ad fletum miseriarum perducunt. Flentium itaque eorum idola, ob blasphemiam hic sermo diuinus vocat, sicut alibi vocatur idolum Moab, contaminatio Moab. Et cum audieris sonitum gradientis in cacumine flentium; hoc est cum audieris potestatibus angelicis, eorum idola, in quibus omnis fortitudo eorum est, conteri & conculcari, tunc inibis prælium; quia tunc egredietur Dominus ante faciem tuam, vt percutiat castra Philisthiim. In eorum namque idolis Dominus iudicia fecit, sicut & in diis Ægyptiorū.* Sic Hieronymus ex Hebræis, qui durius vtique flentes idola interpretantur: præterquam quod merito quis illis obiiciat idolorum confractionem & cladem in priore prælio à Scriptura poni, non in posteriore; & docendum esset idola rursum ad prælium fuisse allata; sed nimirum hic moralis est sensus, non satis adhærens literæ, cum ænigmatica idolorum interpretatione.

Idolum lacrymarum.

Aliam quoque suggerit huius loci expositionem S. Hieron. in tradit. in c. 14. l. 1. Par. *Tradunt*, inquit, *Philisthæos idolum habuisse, cui in lacrymis hominum sacrificium parabatur. Huic illi more suo lacrymis sacrificabant. Et eis ex aduerso venit Dauid, in quorum capitibus iam furor Domini sæuiebat, quando ad eos ventum est. Ideo timuerunt gentes Dauid propter idolum destructum, cui humanis lacrymis sacrificabatur.* Sed hæc inania esse rabinorum commenta, & aniles fabulas satis agnoscis lector, quibus nihil felicius contingere potuit, quam vt eas Hieronymus referre dignaretur; cui aliam etiam gratiam debent, quod ea sexcutere, & refutare neglexerit.

3. N. XXIX

Legit fortasse Theodoretum Gregorius; aut in eadem vestigia necopinantes incurrerunt, vterque certe circa tempus historiæ idē senserunt, propter seriem narrationis scripturæ. *Quantum*, inquit, q. 45. *profuerit castigatio, docet historia. Cum enim didicisset experientia, quantas calamitates conciliet cupiditas, frigidam quidem aquam appetiit, recordatus est autem eius, quæ erat in Bethlehem. Tres autem ex iis, qui se strenue gerere consueuerant in præliis alienigenarum, qui castra metati erant circa Bethlehem.* Scriptura ibi stationem habuisse scribit, non castra; sed nimirum sequitur Iosephum, qui l. 7. c. 10. ait Philisthæos cum exercitu vsque ad vrbē Hierosolymorum accessisse, à qua tamen non parum distabat vallis Raphaim, si quid Adrichomio credimus, qui eā ad occasum Ierusalem collocat, non ad Septentrionalem plagā cum Hieron. in locis Hebr. sed redeamus ad Theodoretum: *Tres ergo magno studio contenderunt, vt afferrent aquam etiamsi rex non iussisset, quam cum medium pertranseuntes hostium exercitum quam citissime hausissent, reuersi sunt, nullo ex alienigenis aggresso eos inuadere, timuerunt enim summam eorum audaciam. Sed rex longe optimus non induxit in animum, vt illius quam desiderabat aquæ fieret particeps, sed pia consideratione superauit cupiditatem: eam enim nominauit sanguinem eorum qui attulerant: quoniam cum regis curam suæ saluti prætulissent, magno impetu periculum adeuntes ruperunt hostium aciem, & seruati sunt præter opinionem à superis. Tantum obtulit studium in Deum qui seruauerat, & ad tantam philosophiam eum deduxit disciplina.* quod scilicet castigatus fuisset ob culpam cum Bersabæa, vt clarius tradidit Gregor.

4. N. XXXV. Secunda trias fortium.

Hieron. in trad. in c. 23. 2. Reg. *Tres isti fuerunt*, inquit, *Abisai filius Saruiæ, & Sibbachai vsathites, & Ionathan filius Semmaa fratris Dauid.* Idque confirmat in c. 11. 1. Paral. Eadem habet Angelomus, in c. 23. 2. Reg. sed vbi legitur apud ipsum, *& sub hoc Has*, corrige & lege *Subbochai*, vel vt habet Sanctus Hieron. *Sibbachai* vel vt est in editione vulgata in 1. Paral. 11. 29. Sobbochai Husatites. Iosephus autem l. 7. c. 10. primam triadem vtique numerare voluit, sed nomina non parum inflexit ad græcum modum *Primus*, inquit, *Issemas filius Achemæi: post hunc Eleazarus filius Dodeiæ*, in Hebræo 2. Reg. 23. 9. est filius Dodo, quod Hieronymus in vulgata vertit, *filius patrui eius. Tertius erat Sebas Ilis filius*, quem scriptura vocat Samma filium Age 2. Reg. 23. 11. nec dubium eundem intelligi à Iosepho, vt res ab eo gesta tam in scriptura, quam apud Iosephum indicat.

ANNVS MVNDI 2989. DILVVII 1333. QVINTÆ ÆTATIS 50. EXITVS ET DATÆ LEGIS 446. ARCÆ IN CARIAT. 49. & VLT. DAVIDIS REGIS 10. ABIATHARIS PONT. 15. TROIÆ EXCISÆ 118. DERCYLLI 39. IMPERII ASSYRIORVM. 1058.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1064.

I. *Confirmatio Dauidis in regno.* DEVICTIS gemino bello Philisthæis, euulgatum est nomen Dauidis in vniuersis regionibus circumpositis, & Dominus dedit pauorem eius super omnes gentes, vt superius ex 1. Paralip. diximus, [a] quæ ad hunc quoque annum pertinent: sicut & illa. [b] *Et ingrediebatur proficiens, atque succrescens, & Dominus Deus exercituum erat cum eo.* Et paulo post: *Et cognouit Dauid quoniam confirmasset eum Dominus regem super Israel, & quoniam exaltasset regnum eius super populum suum Israel.* Quidni enim? domi suorum beneuolentia fruebatur, foris tum cæteri populi vicini, tum inimici eius iterata fracti clade quiescebant. Cæterum vt suos sibi magis magisque deuinciret, affinitatem cum multis, tam vxorum quam concubinarum multiplicatione contraxit, ex quibus plurimos suscepisse liberos proditum est. [c] Qua in re minime peccasse putandus est cum eas Dominus ipse illi in domum dedisse videatur. [d] Neque vsquam ea de causa reprehensus fuerit. Accepit autem vtrasque ait Caiet. non solum ad multiplicandum semen suum, sed etiam ad affinitatis vinculo vinciendum sibi multos ex Hierusalem ciuitate recens electa ad sedem regiam.

a ca. 14. 17. an. Dauid 9 n. 24. *b 2. Reg. 5. 10. 12.* *c 1. Reg 5 13. 14. & 1. Paral. 3. 5. & seqq.* *d 2. Reg. 12 8.*

II. *Filij Dauidis.* NEQVE tamen existimandum est, vno eodemque anno omnes acceptas fuisse, sed paulatim, & pro bona occasione. Cuius rei satis firmum illud est argumentum, quod qui primi quatuor recensentur eius filij in secundo Regum, [e] in primo Paralipom. [f] filij Bethsabee dicuntur: quam tamen ante annos 7. ductam non fuisse satis constat. Fieri potest vt alias vxores ante eam duxerit, eius tamen filij propter hæredem regni Salomonem, primi honoris ergo nominentur inter eos, qui Hierosolymis nati sunt. In quibus illud est non parum controuersum inter scriptores eruditos, neque à nobis silentio prætereundum, vtrum tres illi primi filij Bethsabee fuerint filij Vriæ, adoptati à Dauide, an vero filij Dauidis, ab eoq; geniti. Qua de re fuse disputant Pineda noster in Salomone suo, [g] Torniellus, [h] Abulensis, [i] Salazar in c. 4. Prouerb. & alij eius loci interpretes: Baradius item, Salmeron, & Galatinus, &c.

e ca. 5. v. 14. & 1. Par. 14. 4. *f ca. 3. v. 5.* *g l. 1. c. 8.* *h a. m. 1987 n. 5.* *i in cap. 3. 1. Paral. q 4.*

III. *4 filij Bethsabææ, an & Dauidis?* DICENDVM breuiter probabile videri Samua, & Sobab, & Nathan filios fuisse Bethsabee, ex Vria priore marito. Ita censent Abulens. [k] Lyranus, & Vatablus. Torniellus loco citato, Hugo Card. [l] nec displicet Salmeroni. [m] Probatur autem, quia si Dauid multos ex Bethsabea liberos suscepisset, cum primus eorum omisso paruulo innominato, qui ex adulterio natus est, fuerit Salomon, tam naturæ ordine, [n] quam regiæ successionis dignitate, primus vtique nominatus fuisset in filiis Bethsabææ, non postremus. Ordinem enim natiuitatis à Scriptura seruari ex vtroque loco [o] in quo numerantur filij Dauidis intelligi potest, vtrobique enim Amnon tanquam primogenitus, primus censetur, tum Daniel siue Cheleab. Tertius Absalon, & ita deinceps. Cum ergo tres illi priore loco nominentur, priores nati fuerint: non ex Dauide, qui ex Bethsabæa primũ suscepit infantulum illum innominatum, tum Salomonem; ergo ex Vria, cuius filios propterea Dauid adoptione fecit suos, quod sic reparabat iniuriam factam patri. Cum enim, eius vxore corrupta, filium ei affingere studuisset ignaro, ipse sciens prudensque eius filios sibi per adoptionem attribuit: reparauit & factam

k in cap. 3. 1 Paral. *l in cap. 5. 2 Reg.* *m Tract. 28 in tom 3.* *n vt const ex 2. Reg. 12 24.* *o 2. Reg. 3. 2. & 1. Par. 3. 1.*

filiis iniuriam, quibus patrem sustulisset, dando illis pro priuato homine parentem regem. Denique sic plurimum dilectæ Bethsabææ gratificabatur, cuius Salomon dicitur vnigenitus. [a]

[a] Prou. 4. 3.

IV. *Ita videri.*

PROBABILIOR nihilominus est sententia tres illos, & insuper Salomonem, à Dauide, & Bethsabæa genitos fuisse. Clarissima est enim Scripturæ id affirmantis oratio. [b] *Porro in Ierusalem*, inquit, *nati sunt ei*, Dauidi scilicet *filij Simmaa, & Sobab, & Nathan, & Salomon, quatuor de Bethsabaee filia Ammiel.* Quomodo nati sunt Dauidi quatuor, si tres eorum nati sunt Vriæ? magna profecto vocem abusio admitteretur, si pro vno qui natus esset reuera Dauidi, quatuor ei nati dicerentur. Retenta igitur simplici significatione verborum, nec violenta interpretatione obscurata, dicendi sunt omnes filij Dauidis naturales, ab eóque geniti. Deinde si Nathan non fuit verus Dauidis filius, sed adoptiuus; verus autem Vriæ, non recte vtiq. à D. Luca per ipsum Nathan generatio Christi ad Dauidem duceretur, quippe qui Dauidis non fuerit, sed Vriæ. Nec sane video quomodo hic locū habeant legales filij aut parentes, quo confugit Torniellus, cum filij dicantur eius, cui defuncto sine liberis, suscitati sunt à fratre. Nam Dauid non erat frater Vriæ, neque Vrias Dauidis, vt alter alteri filios suscitasse dicatur; & filius per patruum reducitur ad eundem auum: quod hic locum habere non potest; Vrias enim non fuit filius Iesse. Deniq; per legem suscitandi seminis, dantur filij mortuo & eius appellantur; hic mortuus dat filios viuo, & appellantur eius filij, puta Dauidis.

[b] 1. Par. 3. 5.

V. *Confirmatur.*

EXIMIA etiam Bethsabææ pulchritudo, quando eam rex adamauit, superiori sententiæ repugnare videtur, vt notauit Pineda. Si enim tot ex viro suo filios iam suscepisset, vt de filiabus nihil dicam, insignis illa forma iam defloruisset, minus que amabilis ei visa fuisset, cui iam abunde vxorum erat, & concubinarum. Hãc sententiam probant quicumque volunt Nathan fuisse fratrem naturalem Salomonis, quorum plurimos numerat Pineda [c]. Eadem est enim cæterorum duorum ratio: & qui volunt natum Salomonem quadriennio post adulterium Dauidis. Eiusdem sententiæ sectatores sunt Theodoretus & Procop. in 1. Paral. & ille idem Pineda. Et Salazar in c. 4. Prouerb. & ibidem Bainus, Ioan. Arboreus, Iansenius, Caietanus, Clitouæus in Damascenum [d] Salmeron [e] Baradius [f] addunt & Annij Philonem biblicum, & si quos alios. Quod ad illum autem ordinem filiorum Dauidis, in quo est robur præcedentis sententiæ, sentit Salazar, hoc ipso quod non numeratur quotus quisque fuerit inter filios Dauidis natos Hierosolymis, sicut inter natos Hebrone, significari promiscue nominatos fuisse, neque ordinem natiuitatis seruatum: putatque filios Dauidis natos Hierosolymis ordine conuerso fuisse numeratos, vt primus fuerit Eliphaleth, tum Eliada, & Elisama, & ita consequenter, sicq. fieri vt Salomon sit primogenitus quatuor filiorum Bethsabee, & vt tarde ab eodem genitus, valde iuuenis ei in regno successerit. Certe inuersi ordinis in enumeratione seruati, præbet exemplum S. Lucas in genealogia Saluatoris, & Moyses in filiis Thare. vt alibi docuimus. [g]

Refellitur negans opinio.

[c] l. 1. c. 8. n. 3. & l. 7. ca. 26. Codom. Caluis. Heluic.
[d] l. 4. c. 15.
[e] tract. 28. tomi 3.
[f] to. 1. lib. 5. c. 9.
[g] to. 1 an. m. 1979. n. 3. 4. 5.

VI. *Salomon an, & quomodo vnigenitus.*

RATIO autem ex adoptione petita, quam Abul. & Torniel. afferunt, supponit quod est in quæstione, docetque quare factum sit, quod probandum est factum fuisse. Quod autem Salomon vnigenitum se dicit coram matre sua, non esse rigidè accipiendum clare docet Historia. 2. Reg. 12. quæ habet Bethsabæam ante Salomonem genuisse filium adulterinum, qui præmature mortuus nomine caruit; Itaque passim omnes vnigenitum interpretãtur vnice dilectum, quo modo diligi solent vnigeniti: quam phrasim inuenies in Scriptura frequentatam. [h] Eamque expositionem confirmat textus hebræus, qui habet vnicum ad facies matris, & græcus, qui non habet μονογενῆ, sed ἀγαπώμενον ἐν προσώπῳ μητρὸς *dilectus in facie matris*, vel coram matre. Fortè, inquit Barad. [i] alij filij traditi sunt nutricibus alendi extra domum, & conspectum matris; Salomon autem vel ab ipsa matre, cui erat charissimus, vel coram ipsa nutritus est. Salazar vnigenitum interpretatur primogenitum, siue quia primogenitus aliquando pro vnigenito vsurpatur, vt cum B. Virgo dicitur peperisse filium suum primogenitum: siue quia reuera Salomon primogenitus fuit omnium filiorum Bethsabææ, qui fuere superstites. Sed ad alia huius temporis magis propria transeamus.

[h] Genes. 22. 2. 12. Ierem. 6. 26 Amos. 8 10 Zachar. 12. 10.
[i] to. 1. l. 5. c. 9.

VII. *Annus vltimus in Cariath.*

VOCAVIMVS præsentem annum quadragesimum nonum & vltimum commo-

rationis arcæ fœderis in Cariathiarim, quod eo putemus delatam in arcem Sion. Abulensis quidem in 1. Regum [a] existimat Dauidem transtulisse arcam in ciuitatem suam illo ipso anno quo factus est rex super vniuersum Israëlem: sed mora aliqua necessario admittenda est in expugnandis Iebusæis, & in gemino bello contra Philisthæos conficiendo; adde ædificationem Sionis, & Dauidicæ regiæ, in qua etiam paratus est locus, & tabernaculum nouum ad collocandam Arcam Domini, quæ facile duos annos tenuerunt. Adeo vt propterea Torniellus hanc translationem in annum Dauidici regni vndecimum differendam putarit. Ego præsentem malui, tum quia duo anni proximè elapsi prædictis rebus conficiendis sufficere videntur, tum quia videtur Dauid anni sabbatici occasionē captasse, qui in præsentem annum cadit, qui est ordine octauus supra quinquagesimum. Qui cum primo die septimi mensis inchoaretur; [b] rectè opinor reliquum annum dabimus consultationi, & congregationi populi, & tribus mensibus moræ eiusdem arcæ in domo Obededom; vt proximus annus, ab ipso sui initio, sit primus arcæ in Sion, sicque rursum in eadem epocha cum Torniello conueniemus, à qua minimùm absunt cæteri chronologi, qui hanc translationem notarunt.

[a] c. 7. q. 11. vide tamen 1. Reg. c. 6. q. 1.

Ann. Sabbat. 58.

[b] vide a m. 2544. n. 68.

VIII. *Cur arca Domini translata.*

EXIGIT itaque pietas, & sapientia Dauidis, vt debellatis iis hostibus, qui regno ipsius, in cunabulis posito, interitum afferre moliebantur, monte & Sionis arce communitis, & palatio regio cum tabernaculo ad accipiendam Arcam Mosis exædificato, de ea quamprimum Hierosolymam deportanda cogitasse dicamus.
1. Id enim & ad stabiliendam totius populi religionem valebat, cum videret Arcam Domini, quæ erat religiosissimum pietatis monimentum, & primarium diuini cultus obiectum, regi esse charissimam, sic vt eam vellet honorificentius collocare, & apud se præsentem habere, vt crebro apud eam Deum precibus exo-
2. raret, cuius exemplum populus facile esset imitaturus. Valebat & ad implendum diuinum præceptum de certo loco, in quo deinceps constanter apud Hebræos
3. Dominus coleretur. Valebat & ad nobilitandam regiam ciuitatem, ad quam & regis, & religionis causa, tum sponte, tum etiam ex præcepto diuino, populus vniuersus crebro esset venturus. Hanc porro mentem Dauidi à Deo datam, ea
4. verba satis ostendunt. [c] *Si placet vobis, & à domino Deo nostro egreditur sermo quem loquor.* Deus enim loquitur per ora prophetarum suorum, in quibus non postremus Dauid.

[c] 1. Par. 13. 2. vide ibi Abul. q. 3. & 4.

IX. *Consulit maiores natu suos, & cur.*

1. NIHILOMINVS Dauid vt doceret nos humanæ prudentiæ vias non spernere, voluit eodem inspirante Domino optimatum suorum consilium exquirere, vt Dei super ea re voluntas suauius executioni mandaretur. Cum enim vellet Dauid magnificè fieri translationem istam, & à multa populi frequentia celebrari, conueniebat rem cum principibus populi, à quibus ille pendebat communicari, vt istis approbantibus illi non grauate conuenirent, quod publicæ lætitiæ & de-
2. uotioni plurimam obfuisset. Deinde cum Dauid videretur deinceps velle vt arca priuati iuris fieret, eam collocando intra septa regiæ suæ, sicque iuribus & commoditati populi totius officere; decuit cogi consilium maiorum natu super hoc, ne, habito semel consensu populi, locus esset obmurmurationibus & querelis: cum didicissent id ab eo fieri, dum templum, quod ipse agitabat animo, con-
3. strueretur. Noluit quoque videri agere omnia pro arbitrio, ac potestate, sed honorare velle consiliarios suos, eorum consilium exquirendo, & sic eos sibi in his regni initiis, magis magisque beneuolentia deuincire. Quod qui non faciunt superbi æstimantur; & domino permittente in rerum administratione multa peccant.

X. *Qui ad consilium adhibiti.*

INIIT ergo consilium Dauid cum tribunis, & centurionibus, & vniuersis principibus, [d] qui scilicet ad Dauidis exercitum pertinebant, siue ad turmam præsentis mensis, quæ 24. millia bellatorum continebat, vt supra diximus [e] & insuper qui de tribu Iuda erant ei magis familiares & ordinarij consiliarij, fratres item, cognatique omnes, affines, atque domestici. Quibus congregatis, ait ad omnem cœtum Israël. *Si placet vobis, & à Domino Deo nostro egreditur sermo quem loquor*, id est, vt interpretatur Abulensis, [f] Agnoscam Dei esse voluntatem, vt fiat quod ego propositurus sum vobis, si omnes in eandem sententiam consenseritis; non enim potest huiusmodi consensus non esse à Deo. At sic superflua est illa con

[d] 1. Par. 13. 1. [e] an. Dauid. 1. n. 1. & seqq.

[f] q. 4. in c. 13. 1. Par.

a Psalm. 14. 10. & 45. 1. & 148. 14 & alibi. vide phrases. Sa.

unctio *&* quam rectius fortasse interpretemur *quoniam*. Vt alibi sæpe [a] Matt. 17. 9.
Ceciderunt in facies suas, & timuerunt valde. Rom. 1. 23. *Stulti facti sunt, & mutaue-*
runt gloriam incorruptibilis Dei, &c. Habebat enim Dauid commodiorem ratio-
nem cognoscendæ diuinæ voluntatis per Ephod pontificium, per quod e-
tiam credibile est consuluisse, antequam congregaret hunc populum. Ipsa au-
tem denunciatio diuinæ voluntatis magnum habebat pondus ad communem
omnium consensum eliciendum, & omnes oppositiones contradicentium præ-
cidendas.

XI. *Cur conuecet populum.*

Qvoniam ergo inquit Dauid, *à Domino Deo nostro egreditur sermo quem lo-*
quor, si placet vobis, mittamus ad fratres nostros reliquos in vniuersas regiones Israel,
& inuitemus eos ad conueniendum ad celebritatem, quam paramus. Ne-
que enim committendum arbitror, vt populus de me tam bene meritus, se
contemptum putet, & priuatum honore quem Domino in hac solemni pom- 1.
pa deferre vellet. Et vero etiam formidandum foret, ne si nobis solis con
silium caperemus, de transferenda fœderis Arca in montem Sion, & ciuita- 2.
tem nostram, cæteræ familiæ Israëlis in eam suspicionem inciderent, quæ olim
fratres nostros, qui sunt trans Iordanem perstrinxit, [b] quando altare visen-
dæ magnitudinis ad ripam fluminis excitarunt, in testimonium ne ipsis in
posterum dici posset. *Non est vobis pars in Domino.* Sicque schisma, quod
populum Dei nuper, septem ipsos annos, multa cum clade, & animo-
rum abalienatione distraxit, tanto maiore cum damno redintegretur, quan-
to iustior causa distractionis futura videatur, & nouis altaribus, nouis cere-
moniis, nouis denique dijs in Israële perniciosissimus aditus aperiatur.

b Iosue 22. 27.

XII. *Et leuitas, ac sacerdotes.*

Mittamvs quoque si placet nuncios ad sacerdotes & leuitas, quos vt
Deo consecratos viros, minimè omnium contemni par est, [c] & ad quos in
primis pertinet ista solennitas, quique vel maximè in ea nobis necessarij sunt;
Non ignoratis ipsorum esse arcam deferre, & lege diuina cautum, ne quis cæ
terorum eam ausit attingere, si quis contra faxit, capitale fore. Adhiben- 1.
da est psalmorum & canticorum celebritas, nec fas est diuinum hoc pignus, aut 2.
mouere loco, aut deferre per vias, aut destinato in loco collocare, nisi diuinis
laudibus vndique personantibus. Cantores ergo aduocandi sunt nobis. Pluri- 3.
ma quoque sacrificia offerenda sunt, quæ nobis totique regno nostro diuinum
concilient numen, propitiúmque reddant, & in populares epulas transeant, dan-
dáque est opera, ne minus populo in præsenti celebritate diuina, quam nuper in
regia, lætitiæ causa tribuatur. Inuitentur ergo omnes, etiam *qui habitant*
in suburbanis vrbium, vt congregentur ad nos; & reducamus arcam Dei nostri ad
nos.

c 1 Par. 15. 2. ibi. Tost q. 7. Num. 4.

XIII. *Cur tantum dilata translatio.*

Inconsvltvm quippe videtur atque indecorum quod quinquagesi-
mum pene iam annum patimur eam in Cariathiarim, sub læuitæ vnius cu-
stodia, operimentis inuolutam residere; nullo cultu, nullis sacrificiis, nul-
lis ceremoniis honorari; arcam tabernaculo spoliatam esse, sanctuarium &
sanctum sanctorum oraculo vacuum atque inane, pene in contemptum, ac de-
suetudinem abire. Non accuso Samuelem Prophetam: nam vel dilationis hu-
ius authorem habuit Deum, vt eximius, ac Deo familiaris Propheta, vel in-
quieta belli tempora, & Philisthæorum dominatu turbulenta sanctum se-
nem excusarunt. De Saule nihil dico; meipsum potius, meique similes accu-
sauerim, qui dum apud eum gratia, atque auctoritate valuimus, nunquam ei
suggessimus, nunquam authores fuimus, vt ea vel suo tabernaculo restitue-
retur; vel alicubi honorificentius haberetur. Ab eo tempore domesticis, at-
que intestinis republica turbata dissidiis, non potuimus in vnum locum,
eandémque sententiam conuenire. Nunc quoniam diuina prouidentia fa-
ctum est, vt aliquorum scelus in communem totius populi vtilitatem, con-
cordiam, salutem verteretur, & Dominus ipse Hierosolymam in regni se-
dem electam, etiam præsentia sua cupit honorare, placetne ad transla-
tionem arcæ in eum locum, quem illi parauimus, tantisper dum tem-
plum ei magnificum, Deo bene propitio, construamus, vniuersum popu-
lum conuocare?

XV. *Consentit translationi populus.*

[a] ET *respondit vniuersa multitudo, vt ita fieret, placuerat enim sermo omni populo.* Qui enim Dauidem excitauerat, populum quoque ipsi consentientem dedit. *Congregauit ergo Dauid cunctum Israel, à Sihor Aegypti*, id est fluuio, siue torrente, qui dicitur Ægypti, & Rhinocoruram alluit, & tribum Simeonis à meridie terminat; *vsque dum ingrediaris Emath*, oppidum ad radices Libani versus Damascum in finibus tribus Nepthalim ad boream, quæ est tota longitudo Chananitidis. Omnes vbique moneri voluit, vt quicumque cuperent huic celebritati interesse, Hierosolymam conuenirent. Ait autem Abulensis [b] conuenisse ad Dauidem 224. millia virorum, ex 1. Par. 13. sed id textus hebræus, græcus, latinúsve non habent, nec apparet vnde ipse id sumpserit. In secundo autem Regum legimus congregasse Dauidem omnes electos ex Israël, numero triginta millia. Quo in numero non continentur viri Iuda, de quibus mox dicitur. Surrexitque Dauid, & abiit, & vniuersus populus, qui erat cum eo, de viris Iuda. Qui scilicet erant illi magis in promptu propter vicinitatem, & cognationem, in quem etiam numerum, minimè dubitauerim turmam viginti quatuor millium præsentis mensis referendam esse.

Qui ei affuerint.

a 1. Paral. 13. 1 ℞.

b 1. Reg. 6. q. 1. & in 1. Para. 13. post q. 16.

XV. *Veniunt ad collem Cariathiarim.*

ASCENDIT [c] ergo Dauid, & triginta millia electorum ex vndecim tribubus Israelis, *& vniuersus populus, qui erat cum eo de viris Iuda ad collem Cariathiarim, qui est in Iuda.* Explicat Scriptura locum 1. Reg. 7. vbi dictum est, arcam delatam fuisse in Cariathiarim, & inductam in domum Abinadab *in Gabaa*, docet enim Gabaa non esse nomen vrbis, vt visum est nonnullis, sed commune vocabulum significans *excelsum*, siue vt hic explicatur, *collem*. Septuag. in dicto regum loco & rursum 2. Reg. 6. v. 3. habent ἐν βουνῷ. Repetendum autem memoria, quod alibi diximus cum Caiet. & Abulensi, Arcam Dei in Cariathiarim, quasi in proprijs sedibus mansisse, a quo Philisthæi plagis coacti eam restituerunt: quamuis enim aliquoties aliò delata in 1. Reg. legatur, semper tamen relata intelligitur in Cariathiarim, vnde nunc a Dauide in arcem Sionis adducitur. 2. Itum est ergo à Dauide cum populo suo, ad vrbem Cariathiarim, & in collem illius, in quo erat domus Abinadab, vt afferret inde arcam Domini Dei sedentis super Cherubim, siue super propiciatorium, quod Cherubinorum alis inumbrabatur, & ab eisdem ferebatur, vt fusius in Exodo explicatur à Mose. [d]

c 2. Reg. 6. 1. Par. 13

2. ℞.

d Ex. 25. 17. & 37. 6. a. m. 2544. n. 434.

XVI. *Auferetur e domo Abinadab.*

CVM ventum esset in vrbem Cariathiarim, actum est de suscepto negotio, non quidem cum Abinadabo, aut Eleazaro, quorum fidei Arca commissa fuerat, ab annis 49. Apparet enim vtrumque hoc tempore fuisse defunctum, cum neuter huic translationi interfuisse memoretur; sed tantum duo Abinadabi filij, vtique Eleazaro iuniores, quod sentit quoque Serarius. Nec moror traditionem illam hebræorum, apud Hieronymum [e] vbi iussisse inquiunt Abinadabum duobus filiis suis Oza & Ahio, vt portarent arcam Domini humeris suis. His ergo qui in demortuorum curam, prouinciamque successerant, cum regis decretum, totius populi consensu, in primísque diuina voluntate firmatum innotuisset, de Arca Domini in Sionis arcem transferenda, ingemuerunt videlicet in eius thesauri iactura, cuius præsentia, multa, vt par est credere, felicitate fruebantur tanto præsertim tempore, cum Obededon ob arcam tribus mensibus custoditam, multis bonis locupletatus fuerit. Quoniam tamen necessitati parendum erat, eam vt erat suis obuoluta velaminibus, vt habetur quarto Numerorum, [f] de loco suo cum reuerentia acceptam, imposuerunt super plaustrum nouum, quod Oza & Ahio deducebant, sic vt hic arcam bouesque antecederet, ille sequeretur.

e in 1. Par. c. 13.

Et plaustro imponitur.

f Num. 4. 5.

XVII. *Non sine culpa.*

QVA in re minime controuersa est horum culpa, cum ea vnius ipsorum capitali animaduersione punita fuerit; peccabant autem contra legem quæ statuerat tam arcam, quam altaria, mensam, & candelabrum, cæteráque vasa sanctuarij humeris [g] Caathitarum ferri oportere, proptereáque annulos habebant affixos, quibus immissis vectibus, per desertum circumferebantur; & cum cæteris leuitis data fuissent plaustra [h], quibus reliqua tabernaculi supellex imposita deueheretur, nulla data sunt Caathitis, quod onera proprijs humeris portare solerent. Itaque cum postmodum ex domo Obededom eadem arca in domum Dauidis translata est, non in plaustro, sed in humeris portata est.[i] Sed vnde eis in mentem venit, vt in plaustrum nouum imponeretur? Nempe quoniam laboris pige-

g Num 4. 5.

h Num. 7. 9.

Cur id factum videatur.

i 1. Par. 15. 15.

bat, didicerantque à Philisthæis, dum redderetur, impunè impositam plaustro nouo; quod notat quoque Theodoret. q. 20. & Procopius, & fortassis interpretabantur id præceptum ad tempora illa Mosaïca duntaxat pertinuisse: non dubitarunt Philistæorum exemplum imitari. Vtique parum feliciter, parumque sapienter.

XVIII. *Nec possunt excusari.*

PHILISTHÆOS enim minimè obligabat Mosaïca lex,[a] in iis quæ ad ipsius ceremonias pertinebat, qualis erat arcę vectatio, gestatioue; quę positiui iuris sunt, non naturalis; adde quod eam ignorabant, & quamuis eius conscij dicerentur, non habebant tamen apud se leuitas quibus eam prouinciam demandarent, vt rectè notauit Theodoretus.[b] Huiusmodi autem præcepta magis in Chananitide, quam in solitudine obligabant, in qua pleraque atque adeo ipsa circuncisio, desierant vsurpari. Quo pertinet illud Mosis, [c] *Non facietis ibi, quæ nos hic facimus hodie, singuli quod sibi rectum videtur. Neq. enim vsq. ad præsens tempus venistis ad requiem, & possessionem, quam Dominus Deus vester daturus est vobis.* Neque tamen aut Dauid, aut populus participes facti sunt leuitici peccati. Neq. enim prohibere tenebantur, rati fortasse id eis DOMINUM nouo priuilegio indulsisse; aut certe eo confugiebant, non esse laici iuris, officijs sacerdotibus, aut leuiticis immiscere sese. Abiatharis potius ea culpa fuit, si interfuit, & dissimulauit Et forte Hebræi in illa traditione, quam paulo ante attigi, Abinadabum, parentem, pro Abiathare pontifice posuerunt.

Cur non prohibiti à rege.

a Tost. 1. Para. 13 q. 22. & 23.
b q. 20. in 2. Reg.
c 12. 8. 9.

XIX. *Quis huius ordo pompæ, modúsve.*

QVIS porro huius ordo pompæ, modúsve fuerit à Scriptura explicatum non est. Fieri potuit vt Arca cum leuitis & sacerdotibus antecederet, tum populus sequeretur vniuersus; quem morem in deserto seruatum anno Mosis octogesimo secundo docuimus; [d] idemque à Iosue in transeundo Iordanem, Dei iussu obseruatum est. [e] Potuit & populus omnis antecedere, & arca sequi, nam in eodem Iordane, arca quæ antecesserat, in medio alueo stetit, dum populus omnis transiret; *cumque transissent omnes, transiuit & arca Domini.* Potuit denique arca medium occupare locum, populus autem partim antecedere, partim sequi, vt in obsidione Ierichuntis [f] factum est. Nam sacerdotes *præcedebant arcam Domini ambulantes atque clangentes, & armatus populus ibat ante eos, vulgus autem reliquum sequebatur arcam, & buccinis personabat.* Quem ego pompæ modum vt decentissimum crediderim obseruatum. Cum enim esset in medio, tam qui præibant, quam qui sequebantur, ei magis præsentes erant, eiusque quodammodo magis participes fiebant. Præcedebant ergo si placet, siue illa 30. millia electorum Israëlitarum, siue illa 24. millia turmæ, quæ apud Dauidem hoc mense in armis erat. Inde sequebatur Dauid, præcedebatque arcam, vt ait Iosephus; sic enim interpretatur illud *coram Domino*, siue *ad facies Dei.* [g] Et cum eo plurimi viri primarij, tum sequebatur plaustrum cum arca, Ahio præcedente, & Oza subsequente: cum multa turba leuitarum, indéq. reliquum vulgus omnis ætatis, conditionis, ac sexus.

d a. m. 2545. n. 121. & seqq.
e Iosl. 3. 3. 6. & ca 4 11.
f Iosl. 6. 7. 13.
g vide Abul. 1. Par. 13. q. 18.

XX. *Cantus Dauidis, Sacerdotum, Leuitarum, & totius populi.*

DE vestimentis aut Dauidis, aut sacerdotum, ac leuitarum, nihil in hac priore pompa à Scriptura notatum. Præcedebant nimirum induti ephod lineo, qui fere erat eorum in populo vestitus, vt supra diximus [h] cum de cæde sacerdotum disseruimus. Illud autem maximè notatum, quod præcipuam habebat lætitiæ significationem. *Dauid autem, & omnis Israël ludebant coram Domino,* [i] *in omnibus lignis fabrefactis* 3 omni scilicet genere musicorum instrumentorum, *citharis, & lyris, & tympanis, & sistris, & cymbalis.* Adduntur in 1. Paral. [k] tubæ siue corneæ, siue argenteæ. Eodemque modo habemus in obsidione Hierichumtina, non solum iubilæorum buccinas à sacerdotibus inflatas, sed & vulgus ipsum, quod sequebatur arcam, buccinis personuisse. [l] Adduntur & cantica, quæ leuitæ, quorum plerique cantores erant, ex officio decorè modulabantur; reliquus autem populus, ex deuotione, etiam ipse cantica, psalmosque ingeminabat, & forte præcinentibus sacerdotibus ac leuitis, ipse sonoris vocibus succinebat, quo fere modo in ecclesiis vbique fieri videmus.

h an. m. 2974. n. 34.
i 2. Reg. 6 5.
3. ο'χ.
k 1. Par. 13. 8.
l Iosl. 6. 6. 13.

XXI. *Periclitatur arca, & ab Oza sustentatur.*

HACTENVS res bellè procedebat, & succedebat ex animi sententia, cũ cõtigit nõ modica turbatio. *Postquam* enim peruentum est *ad aream Nachon,* 4. *extendit Oza manum ad arcam Dei, & tenuit eam, quoniã calcitrabant boues, & declinauerant eam:* vel tetendit

4. ο'χ.

etiam peccandi occasiones incidisse, ac secreta morte affectos esse; primum autem punitum Ozam, quod eius culpa populo publice innotuisset; & hanc præ illis animaduersionem fuisse narratam, quod ad pertexandam sequentem narrationem necessaria sit.

XXV. *Et quo genere mortis.*

Qvoniam vero mortis genere affectus fuerit Oza, non satis constat. Hebræi,[a] vt appareret pœnæ quædam cum culpa proportio, tradiderunt aruisse brachiũ eius & humerum, vbi arca Domini portanda erat, & sic factam esse in eius corpore diuisionem, quæ in Scriptura memoratur. Verum diuisionem pro morte simpliciter accipi hebraica dialecto probabilius est: etenim quæ diuisio dicitur in 1. Paral. in 1. Regum percussio appellatur; sicut cum superius dicebat Dauid, diuisse Dominum inimicos ipsius coram se, nimirum occidisse. Author mirabilium sacræ scripturæ [b] eum suffocatum fuisse scribit. Abulensis [c] ait externa quapiam affectum plaga, vt euidentius appareret non naturali aliquo casu, sed supernaturali eum Dei, neglectum ceremoniarum suarum vlciscentis, percussione concidisse: sicque maior omnibus incuteretur timor; Significat Scriptura subitam fuisse mortem, cum ait, *qui mortuus est ibi coram Domino, iuxta arcam Dei.* Aperte Iosephi, interpres ait in vestigio expirasse, [d] ipse [Greek]. Idque conueniebat diuinæ consuetudini: sic enim mortui sunt filii Aaronis Nadab & Abiu, [e] ita exploratores, [f] ita seditiosi in seditione Core, ita Maria soror Mosis, lepra subito percussa est, sicut & Ozias aliique non pauci, subita clade affecti sunt.

a apud Hebr. in trad. Hebr.
b apud Aug. to. 3. l. 2. c. 12.
c 1. Par. 13 q. 29. & 30.
d l. 7. ant. c. 4.
e leuit. 10.
f Num. 14. 12. &c.
g q. 29. in c. 13.

XXVI *An igne diuino.*

Existimat etiam Abulensis [g] Ozam immisso diuinitus igne occubuisse, quod hoc maxime mortis genere Dominus vteretur, in punienda violatione rituum diuinorum; id appertissimum est in Nadab & Abiu ignem alienum vsurpantibus, & in ducentis & 50. leuitis, qui offerebant incensum, sacerdotali sibi munere arrogato. [h] Idem mox in 14. millibus & septingentis, contra Moysem & Aaronem murmurantibus contigit. Idem in iis, qui ob laborem itineris contra eosdem obloquebantur. [i] Verum cum nulla sit in Scriptura ignis mentio, alterutro in loco, in quo hæc narratur historia, nec eius occasionem præsens celebritas offerat. vt in supradictis sacerdotibus, ac leuitis, nec alius quisquam, quod sciam, ita senserit, satis est dicere eum, in ipso arcæ contactu, linguente animo concidisse, nec videtur ignis pro arbitrio accersendus.

h Num. 16. 35.
i Num. 11. 1.2.

XXVII *An perierit Oza.*

Nec tamen arbitror improbandum, quod idem doctor de hominis huius æterna salute suspicatur; idque multo est probabilius in nostra, quam in ipsius sententia, arbitrantis peccatum Ozæ in ipso arcæ tactu admissum fuisse, in quo licet illico corruerit mortuus, non tamen in eodem instanti, & interea potuerit conteri. At nos qui peccatum putamus antecessisse, & admissum arca in curru imponenda, facile inuenimus tempus in quo dolere potuerit, cum scilicet agnouit periculum grauissimi scandali, in quod se coniecerat, si arca in terram coram populo corruisset. Itaque cum Dominus tam seuera hominem pœna castigare statuisset, & ea quæ culpæ magnitudini facile responderet; sub ipsum pœnę tempus spiritum illi contritionis infudit, ne mors, quam statim erat illaturus, superueniens, hominem in ærumnas coniiceret sempiternas: quæ est eiusdem Tostati [k] Angelomi, Dionysii sententia: imo & Hieronymi, cuius est hæc oratio. [l] *Si quis autem punitus sit, vt ille in lege qui Israelitis maledixerat, & qui in sabbato ligna collegerat, tales postea non puniri, quia culpa leuis præsenti supplicio compensata sit.* Sic ipse: cum paulo ante dixisset, grauiora peccata, tam præsentibus, quam futuris magnis ac diuturnis elui cruciatibus; in purgatorio scilicet carcere, nam in gehenna nunquam eluuntur. 5.

Non videri.

k 1. par. 13. q. 31.
l in c. 1. Nahum.

Ex Hieronymo.

5. 6χ.

XXVIII. *Contristatur Dauid.*

6. 6χ.

Contristatvs *est autem Dauid, eo quod percussisset Dominus Ozam, & vocatum est nomen loci illius percussio Ozæ, vsque in diem hanc;* qua scilicet scribebatur hic liber. 6
Quidni autem contristaretur, commiseratione tactus aduersus Ozam, tam leui, vt videbatur, de causa, repentina morte sublatum, in negotio ipsius voluntate suscepto? præsertim si suspicabatur eum & animo & corpore periisse. 1. 2.
Contristatus est totius populi conturbatione, qui merito potuit hoc tempore, antiquum illud Iobi vsurpare, [m] *versa est in luctum cithara mea, & organum meum in vocem flentium.* Contristatus est ob violatas diuiæ legis ceremonias, quas Deo 3.

m c. 30. v. 31.

cordi esse, & earum neglectu non leuiter offendi, ex huius supplicii acerbitate æstimabat. Contristatus est sui causa, qui tanto se bono, tamque desiderato priuari videbat; & irritum fore omnem apparatum ad arcam apud se collocandam suspicabatur, Deo, vt apparebat, non probante istam translationem, quam triumphalem hactenus, funebrem reddidisset.

XXIX. *Et timet ad se arcam deducere.* TRISTITIAM timor excepit. [a] *Et extimuit David Dominum in die illa dicens, Quomodo ingredietur ad me arca Domini?* Veritus enim est, præsenti edoctus exemplo, ne posita apud se arca, Dominus facile offenderetur, in tanta multitudine vxorum, filiorum, aulicorum, famulorum atque familiarum, quantum regia domus capit: offensionem autem plurimi subinde morte luerent, & paulatim domus principis, quæ solet esse frequentissima, deserta redderetur. Itaque satius esse credidit propria consolatione carere, quam arcam Domini ad se adducere, quæ habita ratione infirmitatis humanæ, & diuinæ seueritatis, cuius tam clarum, tamque formidabile sumptum esset experimentum, de arca fœderis, in petram scandali verteretur. *Nec immerito.* At sciebat eam vltra 40. annos in domo Abinadabi impune mansisse, quidni eandem Dei misericordiam erga se speraret, domumque suam? an quia leuitica erat illa domus, laica autē sua? & plures apud se delictorum occasiones emersuras videbat, quam apud hominem priuatum, & custodiendæ illius gratia sanctificatum, & hoc ipso quod leuita esset, à Deo in rerum sacrarum ministerium destinatum.

[a] Tost. 1 Par. 13. q. 11. 34. & seq.

XXX. *Deferri iubet ad Obededonem, an cum culpa?* QVÆ etiam causa fuit, cur nō formidaret arcam fœderis in domo Obededonis collocare, leuitica scilicet, in qua paucos inter domesticos facile esset ab ijs delictis abstinere, quæ diuinam prouocarent iracundiam, & supplicia elicerent. præsertim cum eam ipse, vt apparet, libenter Deo vtique interius inspirante, susciperet, nec iis vocibus quibus olim prophani illi vteretur; [b] *Exclamauerunt enim Accaronitæ dicentes: Adduxerunt ad nos arcam Dei Israël, vt interficiat nos, & populum nostrum.* Et, *Non maneat arca Dei Israël apud nos, quoniam dura est manus eius super nos, & super Dagon Deum nostrum.* Non procurabat ergo Obededoni mortem Dauid, aut occasionem eius, neque eius familiæ, quam ipse timidè deuitaret, cum admodum dispar esset vtriusque familiæ conditio. Neque conterruit Obededonem Ozæ interitus, magis quam ciues Cariathiarim, aut Abinadabum, [c] luctuosa Bethsamitarum clades; sperantem se quoque qui Leuita esset, illa studiose obseruaturum, quæ ad inculpatam arcæ custodiam pertinerent, & domum suam, quæ pene in sanctum sanctorum versa esset, tum honore singulari, tum diuina benedictione repletum iri.

[b] 1. Reg. 5. 7. 10.

[c] 1. Reg. 6. 21. c. 7. 1.

XXXI. *[illegible] cum [illegible].* DOMINVS autem boni viri hospitis sui expectationem non fefellit. Trium enim mensium spatio, quibus arca fœderis mansit in domo eius *benedixit Dominus domui eius, & omnibus quæ habebat.* [d] Hebræi apud D. Hieron. in tradit. aiunt Dominum benedixisse domum Obededom, eo quod omnes vxores eius & concubinæ, & nurus & ancillæ masculos pepererint filios; fœminæ quoque quadrupedes geminos ei ediderint fœtus. in 1. etiam Paral. [e] numerantur octo filij eius, & additur ratio, *quia benedixit ei Dominus.* Eorum primogenitus fuit Semeias, qui etiam paternæ benedictionis factus est particeps, natique sunt ei filij præfecti familiarum suarum; *erant enim*, inquit, *viri fortissimi*, & mox in eadem familia duo & sexaginta censentur. Iosephus ait eum diuinitus multis felicitatibus cumulatum, & ex paupere & humili, repente, vsque ad inuidiam eorum, qui incrementa eius viderent, felicem extitisse. Improbat quidem Abulensis sententiam hebræorum de fecunditate, vt argumento diuinæ benedictionis; quia trium mensium spatio, illa ex fecunditate felicitas apparere non potuit, sicque non præsentiæ arcæ, sed aliis causis tribueretur.

[d] in 2. Reg. c. 6. 11.

[e] 1. Par. 26. 4. & seq.

XXXII. *[illegible]edemonis [illegible]icitas.* VERVM Tostati sententia non solum valde infirmari potest, ex Scripturæ verbis, quæ retulimus, sed etiam ex eo quod Scriptura non dicit notam factam esse hominibus Obededonis felicitatem, sed dominum ei benedixisse siue hominibus id aduertentibus, siue non aduertentibus. Illo autem trimestri spatio iacta sunt semina felicitatis quæ suis temporibus adoleuerunt, domino, cuius dona sunt sine pœnitentia, non retrahente manū suam: potuerunt autem intra id tem-

pus videre omnes fœminas vterum ferentes, greges, armenta, seruos, ancillas, omnem familiam sanam & incolumen, omnes agros segetibus graues, omnes arbores pomis onustas, frumenta vinaq. recondita, omnemque supellectilem pulcherrimè conseruari. Si quid contraherent aut negotiarentur cum aliquo, si quid acquirerent venderentue, omnia feliciter cedere, nullas à cœlo, nullas ab hominibus iniurias pati. Adde si placet effossos thesauros, contractas affinitates, amicitias & clientelas acquisitas, honores, gloriam, famam amplificatam. Denique semper & ab omni parte beatos fortunatosque viuere cœpisse.

XXXIII. *Conditio, & genus.*

SED pene obliti sumus Obededonis conditionem, & genus. An fœlicitas ista non solum possessa, sed etiam celebrata homines reddit obliuiosos? Fuit is sine dubio leuita, sanctuarij ianitoribus annumeratus, vt constat ex multis 1. Paral. locis [a] imo & inter cantores recensetur in eodem libro. [b] Ex quo intelligitur Gethæi cognomen, quod illi attributum est, non illi generis, aut originis causa tributum fuisse, etsi id Theodoretus sensisse videatur. *Statuit*, inquit, [c] *eam arcam in domo Obededom Gethæi, ostendens Deus se non nosse differentiam Israelitæ, & alienigenæ,* sic vocant græci Philisthæos, *sed solam honorare pietatem, effecit vt domus alienigenæ abundaret omne genus benedictionibus.* Idem habet & Procopius. Rectius putat Caiet. eum in Geth vrbe Palæstinorum natum fuisse, quod eius pater, peregrinatione suscepta, ibi filium susceperit. *Peregrinabantur siquidem*, inquit, *prius etiam leuitæ, habitantes vbi commodè poterant.* Nimirum alludit ad leuitam Michæ, de quo in Iudicum libro differitur. [d] Hieron. in tradit. [e] ait ita vocatum, eo quod pater eius in Geth habitauerit; quod Serarius probat, & Vatablus.

Quare Gethæus dictus.

XXXIV. *Alia cognominis ratio.*

CONFIRMAT id Abulensis, putatque id contigisse, quod ad Gethæos cum Dauide venerit, ibique inter sexcentos illos Dauidis socios habitarit, plurimos enim ex omnibus tribubus eo confluxisse constat: [f] etiam leuitas, in primisque Abiatharem pontificem, vtique non solum. Hi ergo post mortem Saulis reduces in patriam Gethæorum cognomen acceperunt. Audi enim [g] Scripturam. *Egressusque rex, & omnis Israel pedibus suis, stetit procul à domo: & vniuersi serui eius ambulabant iuxta eum, & legiones Cerethi & Phelesi, & omnes Gethæi pugnatores validi sexcenti viri, qui secuti eum fuerant de Geth pedites, præcedebant regem.*

XXXV. *Vbi habitaret.*

QVOD attinet ad eius nomen varie id apud græcos deformatur. Hebræi codices constanter habent Obed-Edom, cum nota quæ significet compositum nomen, & illud Hieron. in tradit. vbique id effert quasi geminum nomen, vnde data occasio Comestori dicendi, huic proprium fuisse nomen Obed, addi autem Edom, subintellecto filius quasi diceres Obed filius Edom. Quod non improbat Abul. [h] sed fallitur cum ait ipsum vocari à Iosepho Obed, vt seorsim dicam. 7

SVPEREST vt & locum habitationis huius leuitæ inquiramus. Significat Iosephus fuisse prope Hierosolymam. Ait enim Dauidem non induxisse arcam ad seipsum in vrbem, sed declinasse ad exiguum locum, villam scilicet in suburbio, vt vertit Gelen. aut agellũ vt Serar. qui & putat eum locum de inferiore Hierosolyma accipi posse, quod accepit Tostatus [i] in ca. 6. 2. Reg. quia cum sexto quoq. passu septẽ tauri, totidemque arietes mactarentur, non sufficissent omnes tauri, & omnes arietes totius regni Israëlitarum ad immolandum. Quod argumentum vim haberet, si poneremus eam domum milliaribus aliquot ab vrbe abfuisse, at in suburbio potuit esse arci vicinior, quam in extrema vrbe, & huc pertinet illud quod dixit Dauid, in conuocando populo ad hanc celebritatem. [k] *Mittamus ad sacerdotes, & Leuitas, qui habitant in suburbanis vrbium, vt congregentur ad nos.* Quæ tamen videtur figurata locutio, pro in vrbibus suburbanorũ, vt est in Hebræo, siue in vrbibus, quæ habent leuitica suburbana, de quibus Ios. 21. nam in aliis quoque vrbibus habitarunt. Quæ mihi sententia videtur probabilior, nec repugnat ei Abul. [l] & menti Iosephi [m] proprior, quem tempus est vt conueniamus super hanc historiam, paucis quidem de rebus, sed fortasse necessariis.

XXXVI. *Explicatur præcedens narratio à Iosepho.*

VISVM *est*, inquit *regi, de communi seniorum, & optimatum, ac tribunorum consilio, omne suæ tribus robur, ex tota eorum ditione conuocare, & itidem sacerdotes ac leuitas.* Accipio quod datur, requiro tamen 30. illa millia electorum ex Israël [n] quæ desiderantur, qui iure se ab hac celebritate querantur exclusos, ad quam ab ipso rege missis nunciis fuerant euocati, pergit, *atque ita profectos vna ad oppidum Cariathiarim, arcam De*

Marginal notes: ɪExistav Ægypto an. 446. — a 1. Par. 15. 18. 24. c. 16. 38. ca. 26. 1. 4. — b 1. Par. 15. 21. c. 16. 5 — c in notis in 1. Paral. — d Iud. 17. 8 — e in 2. Reg. c 6. — f 1. Par. 12. — g 2. Reg. 15. 17. — h q. 18. in c. 13. 1. Paral. 7. ἐκ χώρου ἐκκλίνας εἰς τὸ χωρίον. — i q. 13. & 1. Par. 15. q. 31. — k 1. Par. 13. 2. — l in 1. Par. c. 15 q. 31. — m l. 7. ant c. 4. — n 2. Reg. 6. 1 — Quis Obededom.

446. *ex eo loco Hierosolyma transportare; omnemque diutinum cultum, cum sacrificijs, & ceremonijs à maioribus acceptis, in posterum in hac vrbe celebrare.* Ea certe mens Dauidis ac desiderium fuit, quandoquidem de templo ædificando quamprimum, serio cogitabat, nisi consilium eius ac spem vis maior fefellisset, quæ id opus filio nondum nato destinarat. Sequitur. *Si enim sub Saule sacra non fuissent neglecta, nunquam talem cladem populum accepturum fuisse.* At eodem ipso tempore sacrificia primum in Nobe viuo Achimelecho, deinde Gabaone Sadocho, aut eius potius parente annitente curabantur; nec Dauid eam cladem huic negligentiæ acceptam refert, quippe qui tantum arcam non requisitã dicat; & Scriptura cladem peccatis Saulis attribuat.

XXXVII. *Non sine lapsu.* Conventu *igitur, sicut decretum fuerat, habito, rex ad transferendam arcam accedit, quam sacerdotes ex ædibus Aminadabi elatam, in plaustrumque nouum impositam subiunctis bubus; fratribus eius, & liberis ducendam permiserunt.* Vox fratrum de Leuitis accipienda est, nã germani fratres aut mortui erant, aut decrepiti, & feretro magis, quam pompæ habiles. *Præcedebat rex, & cum eo multitudo sacros hymnos canentes, & omne genus patriorum carminum, & ad variorum instrumentorum musicorum pulsum saltitantes, accedentibus & tubis & cymbalis, atque ita arcam Hierosolyma deducentes,* eius scilicet arcem in Sionis monte excitatam. *Postquam autem ventum est ad locum cui nomen Chidonis area, manifesta numinis ira Oza quidam exanimatus est; bubus enim exorbitantibus plaustrum & arca inclinata, Oza cum non esset sacerdos, ausus manum sustentandi causa admoliri in vestigio expirauit, & loco nomen reliquit, qui inde vsque hodiernum Ozæ percussio vocatur.*

Septuaginta habent Aminadab: in hebræo, & latine est Abinadab.

ἀπὸ ὀκλινάντων [illegible], *declinantibus bobus. οὐ μὴ ὤν ἱερεύς.*

XXXVIII. *Reprehenditur à Theodoreto.* Reprehendit hoc loco Iosephum Theodoretus, & eum secutus Procopius; illius hæc verba sunt. *Quidam dicunt eum dedisse pœnas suæ temeritatis, vt qui tentauerit arcæ opem ferre, quæ cum vniuersum populum tueretur, aliorum non egebat auxilio. Iosephus autem dicit quod luit pœnas, propterea quod cum non esset Leuita, ausus sit arcam tangere. Est autem perspicuum hoc esse falsum, erat enim filius Aminadab.* & cætera. Probat enim pluribus Ozam vt Aminadabi leuitæ filium fuisse leuitam. Sed frustra, Iosephus quippe negat fuisse sacerdotem, non leuitam. Non erat autem vetitum leuitis, arcam, modo a sacerdotibus, vti lex prescribit, obuolutam, contingere: imo ægre sine contactu humeris imponi cum suis vectibus poterat. Et iam illam, cum plaustro imponerent, Oza cum fratre impune apprehenderant, atque contrectarant, nec sacerdotum erat eam tangere, sed suis velis operire. Reprehendit etiam Iosephum Theodoretus, quod ob arcę contactum illum occisum dixerit. *Sed alterius* inquit, *delicti pœnas luit: Nam cum Deus iussisset vt sacerdotes arcam suis humeris ferrent,* erat id ordinarium Caathitarum leuitarum munus, *præter legem eam tulerunt in plaustro.* sic Theodoretus.

An rectè?

XXXIX. *[illegible] Iosephi narratio.* Iosephus autem reliqua pertexens. *Tum David,* inquit, *territus, & cogitans se forte idem passurum quod Oza, si ad se in vrbem,* in arcem videlicet, *arcam reciperet, quandoquidem ille manu tantum in eam extensa,* sed temerè, atque irreuerenter, *morte mulctatus sit, supersedit illam Hierosolyma inducere, diuertensque paulum in villam hominis cuiusdam iusti, nomine Obadami, genere Leuita, apud hunc eam deposuit, quæ per tres integros menses hoc hospitio vsa, rem Obadami familiarem auxit, eiusque domum multis felicitatibus cumulauit.* Hactenus Iosephus; cuius narratio, in hunc reseruata locum, erit instar epitomes expositionis longioris plurimarum rerum, quæ ab ipso prætermissæ sunt. Cæterum Dauid arca ita deposita, populum ad suos lares dimisit, quod nesciret quam diuturna futura esset, ea quam inceptabat experientia.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2989. DAVIDIS 10.

1.N.XIV. Hic riuus, siue torrēs se in mediterraneum ad Rhinocorurā exonerat, qua de re fusius anno 6. Iosue diximus, num. 3. & 4. Adde autem videri posse hoc loco dici Sihor Ægypti, siue Agyptum versus, ad differentiam alterius Sihor, oppidi in tribu Aser. Iosue. 19.26.

2.N.XV. Obserua lector dum hic de arcæ translatione agitur, nusquam fieri tabernaculi mentionem, quod in Gabaone relictum est, vsque ad tempora Salomonis. Nam Dauid aliud arcæ tabernaculum in Sionis arce præparauerat. Primo enim 1. Par. 15. de Dauide dicitur, *& ædificauit locū arcæ Dei, tetenditq. ei tabernaculū.* vbi Hieron. aliud nouum tabernaculum fecit, quo istud quod à Moyse factum fuerat in eremo, cooperiret. Sed hac de re iterum proximo anno dicetur.

3.N.XX. Hebræi habent *abiegnis*, quo modo vertit Pagninus, & Tigurina. Arias, *abietum*, quia ex abiete fabricabantur; Hieronymus allusit ad 70. qui habent ἡρμοσμένοις, adaptatis, vel concinentibus. Flaminius vertit modulatis.

4.N.XXI. *Dicunt Hebræi*, ait Caiet. in cap. 6. 2. Reg. *Nachon non esse nomen proprium, & latine dicendum ad aream præparationis, præparata siquidem in area illa holocausta pro veneratione Arcæ insinuantur. Vel area præparationis appellatur, area quædam existens in loco, in quo congregatus fuerat populus electus. Eo quod ibi præparatus fuerat cum Dauide ad deducendam arcam Dei.* sic ipse. Eodem modo alterum nomen interpretari possemus. Chidon enim quod Hieronymus in tradit. interpretatur clypeum, significat etiam infortunium, quod scilicet ibi Ozæ contigit. At satius est cum communi interpretum sententia, hæc nomina vt propria accipere non loci, sed personæ ad quam hæc area pertinebat.

Creditur ait Dionys. *quod Oza per temporalem illam percußionem purgatus sit, & damnationem euasit. Nam etsi repente obierit, potuit tamen in tempore illo permodico pænitere, præsertim dum manum suam, brachiumque, & humerum sensit arere.* sic ipse, iuxta Hebræorum traditionem. Eadem videtur fuisse Angelomi sententia. in c. 6. l. 2. Reg. *Sacerdos quoque*, inquit, id negat Iosephus, leuitam dicere voluit Angelomus, *qui arcam inconsiderata temeritate tetigit, ausus sui reatum immatura morte purgauit.* 5.N.xxvii.

Patres multa hic notant, ait Serar. non oportere laicos sacris sese ministeriis ingerere. D. Areop. quem tamen puto non de Oza loqui, qui non erat laicus, sed de Ozia. D. Hieron. ad Eustoch. ne virgines, quæ sunt arca spiritualis tangātur. D. Chrys. orat. in Priscillam & Aquilam, ne a subditis superiorum facta temere carpantur. Idem in 1. Gal. ne fidei dogmata temere tractentur & violentur. S. Patianus, ne Eucharistia indigne adeatur, &c. 6.N.xxviii

Iosephus Obadamum, siue Obedamum vocat ὠβιδάμον. Rufinus legit Obidam. Septuag. Αβεδδαρα, & Αβδεδάμ. Suspicor apud Iosephum μ, apud Septuag. ρ pro δ. scriptorum amanuentium vitio positum esse. Sic enim hebraica origo requirit. Nisi forte placet in Hebræo ר pro ד, vt alibi quoque, positum fuisse, notaui supra an. m. 1931. nu. 39. 7.N.xxxiv.

ANNVS MVNDI 2990. DILVVII 1334. 5a. ÆTATIS. 51. EXITVS AB AEGYPTO 447. ARCÆ IN SION 1. DAVIDIS REGIS 11. ABIATHARIS PONTIF. 16. TROIÆ EXCISÆ 119. DERCYLLI 40. & vlt. IMPER. ASSYRIORVM 1059.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1063.

VITAM cum imperio deposuit hoc anno Dercillus, ex Chronologia Eusebij, qui ei regni 40. annorum periodum attribuit, Africanum secutus. Est autem hic idem annus primus arcæ in Sione à Dauide collocatæ, vbi ad annos 40. & vnum permansit, dum, Salomonis templo perfecto, in eius oraculum translata est. Ad iacta siquidem templi fundamenta reliqui sunt 4. anni supra triginta, quibus addendi sunt anni 7. quibus templum ipsum ædificatum est, Cur autem ad hunc annum distulerimus translationem arcæ in Sionis arcem. iam superiore anno diximus. a Est autem hic annus quartus regni Dauidis in totum Israëlem, ætatis vero quadragesimus primus. I. Ratio temporis.

a Nu.7.

II. *Cur arca non delata in Gabaon.*

ILLVD porro quæri non immerito potest, cur Dauid cum Arcam fœderis ex oppido Cariathiarim abduceret,[a], non eam in Gabaon, vbi erat eius tabernaculum, cum cætera sacra supellectile, detulerit; aut certe cur tam arcam quam sanctuarium non transtulerit Hierosolymam: ne arca diutius abesset à tabernaculo, quem ei locum Dominus assignauerat. Exodi 26.[b] & 40.[c] vbi & eam Moses à principio collocarat.[d] Respondendum est Deo ita visum fuisse, quem à Dauide consultum priusquam rem ad suos optimates deferret, anno eius decimo diximus,[e] sed erat ea voluntas rationi valde consentanea. Cum enim statuisset Dauid templum excitare Hierosolymis, in eóque arcam, reliquáque vasa sanctuarij collocare, non oportuit Arcam Gabaonem deferri; ne paulo post eo excitato, iterum noua translatio suscipienda esset, cum magna populi distractione; magnisque regis sumptibus in sacrificia, epulasque populares. Minus quoque conueniebat reuerentiæ, quæ sacrosancto vasi debebatur, & quo nihil erat in tota Hebræorum religione augustius, illud sæpius ex vno loco in alium transferri.

a 1 Par. 13. & 1 Par. 13. 4. b vers. 13 & 34. c v 1. & 3. d Exod. 40 19. e n 8. & 12.

III. *Sed in Sion.*

NOLVIT autem Dauid, pro insigni pietate sua, diutius carere ea consolatione quam percipiebat, dum sacris interesset ceremoniis; quæ siue ad arcam in Cariathiarim, siue ad tabernaculū Gabaone fiebāt. Itaq. alterum transferre voluit, Arcam scilicet sanctuario diuiniorem, vt quæ illi suam communicaret sanctitatem, eamque apud se maiore cultu ac veneratione prosequi.

Manente Gabaone tabernaculo.

Maneret interim Gabaone, dum templum excitaretur, tabernaculum, quod postea minore apparatu, cultu, sumptibúsque transferendum erat; simulque Gabaonitis totique tribui Beniamin gratificabatur, cum apud ipsos sacrificia de more perseuerarent. Cognita vero Dei voluntate de templi ædificatione differenda, non curauit arcam Gabaonem in tabernaculum deferri, ratus nō ingratum fore Deo, si interea duobus in locis ei religiose seruiretur, eadémque opera multis laboribus sumptibúsque parceretur; & paulatim populus assuefieret frequentare Ierusalem religionis causa.

IV. *Dauid discit Obedonis felicitatem.*

TERTIVS iam mensis abierat, ex quo mœrebat Dauid frustratum se expectatione sua, & propiore apud arcam fœderis communicatione cum Deo; Obededom autem lætus & incolumis, non solum liber erat ab iis malis, quæ Dauid formidabat, cum apud ipsum arcam, quasi fida in statione deposuit, sed bonis etiā omnibus circunfluebat: cum vel ipse rex vltro quæsiuit, qui valeret Obededom, quo statu res eius forent, vel sponte aulici ex familiarium relatione docti, familiari in sermone vsurparunt, Obededonem lautissime viuere, & ab arcæ domini hospitio, domi forisque beatum esse, atque fortunatum.

Et statuit arcam repetere.

Exhilarauit ea res, & mouit sancta æmulatione Dauidem, dixitque apud se.[f] *Ibo, & reducam arcam cum benedictione in domum meam*, quæ verba habentur illa quidem apud Lyranum, & Abulensem, Dionys. & in plerisque vulgatis. etiam manuscriptis; absunt autem ab hebræis, græcisque libris, & nunc sublata sunt ab emendatis bibliis. Ait autem Lucas Brugensis, non esse vero absimile ea verba dicta à Dauide, cogitata autem certum.

f 2. Reg 6. 12.

V. *Ordo & summa rei gestæ.*

ABIIT *ergo Dauid*,[g] *& adduxit arcam Dei de domo Obededom in ciuitatem Dauid cum gaudio.* Hæc ita dicta compendio, omissis plerisque, quæ supplentur in primo Paralip.[h] & huc pro rerum ordine, & ratione temporis accersenda sunt nobis. Videntur autem ad 4. omnino capita reuocanda. Primum est quò delata fuerit; alterum à quibus; tertium quomodo, quóque apparatu; quartum quis cultus Arcæ in Sione delatus, quæ secundi regum sexto, à versu 12. vsq. ad finem cap. & primi Paral. cap. 15. & 16. continentur.

g 2. Reg 6. 12. h ca. 15. & 16.

Arca vbi posita.

VT autem à loco ducamus initium, ipsius enim præparatio, etiam præcedentem pompam antecessit, & huius posterioris initio attingitur. *Et ædificauit* ait Scriptura[i] *locum arcæ Dei, tetenditque ei tabernaculum.* Dubium autem esse potest an in monte Sion collocata fuerit à Dauide extra arcem. Nam 3. Reg. 8. legitur congregatum iussu Salomonis populum, vt deferrent arcam fœderis domini de ciuitate Dauid, id est de Sion. Eique fauet ratio; nam locus hic erat futurus instar templi, ad quod non solum plurimi sacerdotes & leuitæ, sed magna etiam populi multitudo conuētura erat; itaque in Sione, sed extra arcem collocari debebat, vt & in tuto esset, & arci, quæ militari custodia tenebatur, periculum non crearet.

i 1. Par. 15. 1

Apparatvs ad Arcae translationem.

VI. *Intra arcem Dauidis.*

Dicendvm est nihilominus arcam fœderis hoc tempore collocatam intra arcem ipsam Sionis, quæ proprio nomine dicitur Ciuitas Dauid. Nam 1. Paral. 15. legimus, *fecit quoque sibi domos in ciuitate Dauid, & ædificauit locum arcæ Dei*: supra [a] dictum fuerat Dauidem sibi, opera Tyriorum artificum, ædificasse domum, nimirum regiam: nunc autem vtitur plurali numero, vt ædificium arcæ destinatũ comprehendat, quod hoc ipso intelligitur, aliquantulum à regio palatio separatum: propter vicinitatem tamen quasi vna domus censebatur. Vnde dicebat Dauid, [b] *Quomodo ingredietur ad me.* id est, ad domum meam, *arca Domini?* &, *Noluit diuertere ad se arcam Domini: & reducam arcam cum benedictione in domum meam.* Theodoretus quoque [c] *Cum cecidisset*, inquit, *Oza, rex veritus, non tulit arcã in regiam, vbi diuinum construxerat tabernaculum, sed in domum Obededom. Postquam autem vidit domum illam tribus mensibus repletam omne genus benedictione, statim eam transtulit in regiam.* Et Dionysius quidem ait arcam positam intra septa palatii, sed palatii nomine totam arcem intelligit; sicut & Theodoretus, & Scriptura ipsa. Nam in primo Paral. [d] *Et ob hanc causam*, inquit, scilicet ob percussionem Ozæ, *non adduxit eam ad se, hoc est in ciuitatem Dauid, se auertit in domum Obededom Gethæi.* Cum ergo vel in Sion, vel in Hierusalem translata legitur, non de proprio, sed de communi loco, id accipiendum est.

chez moy.

An etiam intra palatium regis?

[a] 2. Reg. 5. 11. & 1. Par. 14. 1.

[b] 2. Reg. 6. 9. & 1. Par. 13. 12.

[c] q. 20. in 2. Reg εἰς τὰ βασίλεια.

[d] c. 13. v. 13.

VII. *An potius in separata domo.*

Confirmatvr autem hæc arcæ separata domus, partim ex eo quod non conueniebat in palatio regis collocari arcam; ad quam orandi causa populus vniuersus confluere debebat, vt dixi. Principis autem regia, quæ militari etiam præsidio custoditur, ab omnibus passim adiri nec potest, nec debet; ne sub deuotionis specie ac prætextu, regis salus à conscceleratis in discrimen vocetur: partim quod plurimi sacerdotes ac leuitæ, plurimi ianitores & cantores iuxta arcam habitare debebant, quibus regia fuisset angusta; quæ quamuis amplissima, vix toti familiæ Dauidis par esse poterat: in qua tot vxores & concubinæ, tot famuli & ancillæ, tot excubitores, militesque præsidiarii, dies noctesque morabantur; quorum plerisque peculiares, separatasque domos extructas, atque assignatas fuisse minime dubitandum videtur, multoque magis arcæ fœderis, ac diuino sanctuario. In iis ergo domibus, quas artifices Tyrii Dauidi construxerant, non solum palatium, & regia domus, sed etiam domus Dei, vt à scriptura non semel appellatur, [e] aliæque priuatorum ædes continebantur.

VIII. *Cuius modi ea esset.*

Existimat Abulensis huncarcæ locum fuisse magnũ quoddam palatium [f] in cuius medio aula quædam erat prægrandis, quæ in extremo vno habebat tabernaculum, ex pellibus hiacinthinis, quod Dauid arcæ tetenderat, [g] in medio vero arca constituta erat. Circumquaq; autem multa erant cubicula & exedræ cantorum, & ianitorum à quibus statis temporibus canebatur, & ianuæ claudebantur, & aperiebantur: ne ad domum Dei aditus immundo cuipiam pateret. Nam ne Dauid quidem eò est ausus ingredi post mortem infantuli, [h] nisi purificatus, mutata scilicet veste, lotus & vnctus; & tunc demum *ingressus est domum Domini, & adorauit.* Cantores autem distributi erant per ordines suos ad dexteram & sinistram, & in medio, vt infra declarabitur. [i] Erat ibidem altare corã arca, in quo offerebantur holocausta, & pacifica, [k] Ibi autem ius asyli fuisse Adonias & Ioab, sub initia regni Salomonis, exemplo suo docuerunt. [l] vterque enim confugit ad tabernaculum, & tenuit cornu altaris, vnde cum nollet egredi Ioab, ibidem interfectus est: denique tabernaculo mosaico, quod erat Gabaone, proportione aliqua respondebat. Hæc de loco, & noua domo Domini.

[e] 2. Reg. 2. 20. 1. Par. 6. 31.

[f] q. 29 in c. 17. 1. Par. & q. 3. in c. 15. 1. Par.

[g] 1. Par. 16. 1.

[h] 2. Reg. 12. 20.

[i] ex 1. Par. 6. 39. 44.

[k] vt habetur 2. Reg. 6. 17. 18. & 1. Par. 16. 12.

[l] 3. Reg 1. 51. & c. 2. v. 28. 29. 30.

IX. *A quibus Arca delata.*

Seqvitvr à quib. delata fuerit arca. Cum ergo statuisset Dauid arcam Domini ad se in locum ipsi præparatũ transferre, memorq; esset, quid nuper Ozæ cõtigisset, illud certo apud se definiuit, dixitque eam à leuitis, iuxta Domini mandatum in lege, deferendam esse. *Illicitum est*, inquit, *vt à quocumque portetur arca Dei, nisi à leuitis quos elegit Dominus ad portandum eam*, [m] *& ad ministrandum sibi vsque in æternum*, nomine leuitarum intelligit omnes filios Leui, in quibus erant multi sacerdotes, qui præsentes fuerunt huic celebritati, & crebrius sacrificarunt. Leuitas autem dicit ministraturos Domino in æternum. [n] Siue quia id ministeriũ

Leuiticum ministeriũ quomodo æternum.

[m] Num. 4. 15.

[n] Abul. q. 5. in c. 15. 1. Paral.

1. mandatum fuerat ſine certi definitione temporis, ſed quamdiu legiſlatori colli-
buiſſet; & inde quædam leges perpetuæ dicuntur, aliæ temporales. Siue quia
2. manſurum erat quamdiu reſpublica Iudæorum, qua mutata, totum id miniſte-
rium commutandum erat. Non enim politica lex ipſo politico ſtatu diuturnior 447. ab ex 106, ad ch.
3. eſſe poteſt, aut accidens ſubiecto ſuo. Siue quia admodum diu duraturum erat 33 Chri ſt 40. ad Fi.
id officium, nimirum ad Chriſti Domini mortem, vel Hieroſolymorum vaſti-
tatem, id eſt, ad 1583. annos; diuturnum autem tempus, etiam 50. annorum, vt 1583
iubilæi, æternum in Scriptura nominatur. Deuteronom. 15. 17. ſed hæc obiter
dicta ſunto. Vide Abul. q 5 in c 15. 1. Paral.

X. Leuitas portaſſe arcã.

Provt autem ſtatuerat Dauid, ita & factum fuit. Cum enim euocaſſet ad ſe
principes ſacerdotum & leuitarum, & eis reuocaſſet in memoriam, [a] quid nu- [a] 1. Par. 15. 12. &c.
per leuitarum culpa contigiſſet, monuit vt ſanctificarentur, ab omni ſcilicet im-
munditia legali puros ſeſe exhiberent, & debitis Deo circa arcam miniſteriis
fungerentur. *Sanctificati ſunt ergo Sacerdotes & Leuitæ, vt portarent arcam Domini Dei
Iſrael*: Leuitæ quidē è familia Caathitarum, vt eam portarent, ſacerdotes vt por-
tantibus adeſſent; ideo ſubditur, *Et tulerunt filij Leui arcam Dei, ſicut præceperat Moy-
ſes, iuxta verbum Domini humeris ſuis in vectibus.* Et infra dicitur Dominus, *adiuuiſſe
leuitas, qui portabant arcam fœderis Domini.* Illa autem verba ſic explicat Theodore-
& quomodo, tus. [b] *Iuſsit autem lex ne arca ferretur in plauſtro, ne trahentes boues haberent poſteriores* [b] q. 20. in 2. Reg.
*partes verſas ad arcam, ſed leuitæ eam tollerent ferentes humeris longa ligna à quibus pendebat:
& non alij quidem ante, alij vero pone incederent, ſed ex æquo ingrederentur, adeo vt eorum
poſteriora ad eam non eſſent conuerſa, ſed quod ferebatur eſſet in medio, longe inter ſe remotis,
& iis qui ferebant, & ipſa.* Sic Theodoretus, qua de re anno Ioſue primo dixi-
mus. [c]

XI. Aut potius ſacerdotes, vt in aliis celebritatibus.

Minime tamen abſurdum eſt dicere arcam fœderis in hac celebritate à ſacer- [c] n. 37. & 38.
1. dotibus portatam fuiſſe. Primùm quia in omnibus celebritatibus à ſacerdoti-
bus geſtata reperitur; à leuitis autem ex neceſſitate, vt per deſertum cum man-
ſiones mutarentur. Itaque in Iordanis tranſitu quando arca, quaſi in ſupplica-
tione deferebatur, ad aperiendum Iordanem, eam à ſacerdotibus portatam le-
2. gimus. Ioſue 3. & 4. idque octies inculcatur. Deinde in oppugnatione vrbis Ie-
3. richo, cum arca quaſi debellatrix ſeptem ipſos dies circumferebatur, ſoli ſacer-
dotes eius geſtatores fuerunt, Ioſue 6. [d] Facta eſt & alia ſupplicatio ad montes [d] v. 6. & 11.
Hebal & Garizim, Ioſue 8. vbi dicuntur maiores natu cum omni populo ſtetiſ-
ſe, *ex vtraque parte arcæ, in conſpectu ſacerdotum, qui portabant arcam fœderis Domini.*
4. Denique cum tranſlata eſt Arca à Salomone è ciuitate Dauid, in templum re-
cens ædificatum. *Venerunt*, ait Scriptura, *cuncti ſenes de Iſrael, & tulerunt arcam ſa-
cerdotes, & portauerunt arcam Domini.* Reliquam autem ſupellectilem, ipſumque
tabernaculum tam ſacerdotes quam leuitæ tulerunt, vt habetur in 3. Reg. 8. [e] & [e] v. 3. & 4.
repetitur, in 2. Paral. c. 5. vbi tamen ſacerdotes dicti ſunt leuitæ, generali nomine,
idque aperte prior locus euincit, & ipſa ratio. Nam ſi ſacerdotes dicti ſunt por-
taſſe aliquid de reliqua ſanctuarij ſupellectile, quanto magis arcam tuliſſe di-
cendi ſunt, ſicut in tertio Regum, quæ principem locum in toto ſanctuario ob-
tinebat? Quidni ergo idem in hac magna celebritate, & minimè dubio trium-
pho, quo victrix arca in Sionis arcem, quaſi in capitolium Hebræorum, non qua-
drigis, ſed humeris hominum deferebatur, idem factum putemus?

XII. Idem probatur, neq. Scripturam repugnare.

Prætertim id affirmante Ioſepho, & Scriptura minimè repugnante? Nam
cum dicitur à Dauide [f] *Illicitum eſſe vt à quocunque portetur Arca Dei niſi à leuitis*, late [f] 1. Par. 15. 2
accipitur Leuitæ nomen, prout continet omnes filios Leui, in quibus eſt Aaron,
& omnes filij eius, vnde ſequitur, *& ad miniſtrandum ſibi vſque in æternum*, quod mi-
niſterium ſacerdotibus maximè conuenire, in confeſſo eſt.

Deinde cum dicitur Dauid congregaſſe vniuerſum Iſraëlem vt afferretur arca
Dei: in iis primum nominat filios Aaronis, deinde leuitas: & cum principes al-
loquitur pro arca ferenda, in iis principio nominat Sadochum, & Abiatharem
ſacerdotes: rurſum æquè ſacerdotes ac leuitæ dicti ſunt ſanctificati ad portan-
dum arcam. *Sanctificati ſunt ergo*, inquit, *ſacerdotes & leuitæ vt portarent arcam Do-
mini Dei Iſrael.* Nec repugnat quod ſequitur, *Et tulerunt filij Leui arcam Dei, ſicut
præceperat Moyſes iuxta verbum Domini humeris ſuis in vectibus* Nam in filiis Leui

sunt sacerdotes, vt dixi. Nec Caathitæ intelliguntur hoc ipso, quod memoratur gestatio in humeris: nam à quibuscumque ferretur, iuxta Dei institutionem, humeris ferri oportebat, propterea enim circuli affixi erant arcæ, & in eos immissi vectes.

XIII. *Imo fauere.* Imo de industria videtur Scriptura tacuisse Caathitas, & semper leuitas vsurpasse, vt sub generali nomine leuitarum sacerdotes gestatores comprehenderentur: & tamen ne id adhuc remaneret ambiguum: nominatim filios Aaron & sacerdotes appellasse, & leuitis coniunxisse. Neque dissimulabo illud quod additur, [a] *Sicut præceperat Moyses*, qui de solis Caathitis egit, cum de gestatoribus arcæ loquitur, Num. 4. & 7. facilis quippe est eorum locorum cum nostra sententia conciliatio. Cum enim solemniter & honoris causa publicè deportabatur, id erat officium sacerdotum, vt pluribus exemplis comprobatum est. Eoq; merito retulerimus illud Mosis in Deuteronomio. [b] *Scripsit itaque Moyses legem hanc, & tradidit eam sacerdotibus filiis Leui, qui portabant arcam fœderis Domini, & cunctis senioribus Israel.* In soleni videlicet eius latione sacerdotes destinati erãt ad portandam arcam: alioqui id erat officij Caathitarum. Quamuis autem demus sacerdotes nunquam ex officio, aut præcepto generali legi arcam tulisse; ex præcepto tamen particulari, & ex deuotione in celebritatibus eam tulisse variis scripturæ exemplis demonstratum est.

Qui differrent in hac re à Caathitis.

a 1. Par. 15. v. 15.

b cap. 31. 9.

XIV. *Conuocatus est populus iterum.* Quod ad modum ipsius translationis. & vniuersæ pompæ: Primum conuocatus est iterum populus vniuersus, ad hanc celebritatem cohonestandam, sic enim in Scriptura legimus, [c] *Congregauitque* Dauid, *vniuersum Israel in Ierusalem, vt afferretur arca Dei in locum suum, quem præparauerat ei.* Ex domo videlicet Obededonis. Obiter autem tangitur congregatio populi quia iam satis explicata fuerat, nec opus nunc erat deliberatione noua, sed executione rei definitæ, & casu interruptæ. Itaque in 2. Reg. [d] hæc altera populi conuocatio prætermissa est; satis tamen significatur conuocatus, cum mox dicitur dimissus: neque enim toto trimestri retentus est apud Dauidem, præsertim cum ignoraret, quandiu placeret Domino, vt arca apud Obededonem maneret.

c 1. Par. 15. 3

d 2. Reg. 6 8. 19.

Et leuitæ cũ sacerdotibus. Conuocatio autem Leuitarum, & numerus eorum per familias suas accuratius perscribitur. [e] Et primum de filiis Aaronis, id est de sacerdotibus, omnes enim illius filij erant sacerdotes, & nulli præterea, duo ponuntur duarum familiarum principes, Sadoc Aaronitarum ex Eleazaro, & Abiathar Pontifex ex Ithamare: eos autem plurimi sequebantur sacerdotes, erant enim multi, & eorum particulares cognationes, & familiæ plurimę, quas postea Dauid in 24. distribuit, [f] vt sedecim ad domum Eleazari, & octo ad domum Ithamaris pertinerent, & per vices Domino ministrarent, in domo Domini sub principibus suis immediatis, vt suo loco dicetur. Eorum tamen numerus in hac celebritate non est traditus.

e 1. Par. 15. 4. & seqq.

f 1. Par. 24.

XV. *Leuitarum familiæ. 1 Caathitarum.* Levitarvm autem sex familiæ numerantur assignato cuiusque principe, & numero eorum, qui in quaque familia ad Dauidem venerunt. [g] Porro neq; omnes sacerdotes, neque omnes leuitas ad hanc celebritatem confluxisse, vel ex eo liquet, quod nefas dictu sit iuge sacrificium, aliaque ministeria Gabaone prætermissa. Prima familia fuit Caathitarum, quæ cum multas sub se familias contineret, & in iis sacerdotalem, cæteris ob amplitudinem, ac dignitatem præfertur; quamuis Caath non esset primogenitus Leui, sed Gerson. Neque tamen in tota sua amplitudine familia Caath hoc loco vsurpatur, cum enim genuerit Amramũ patrem Aaronis & Mosis, Isaarem, Hebronem, & Ozielem, detrahendi primum sunt omnes filij Aaronis, qui, sacerdotes cum essent, seorsim à leuitis censentur seponenda quoque familia Hebronis, & Ozielis, quæ mox separatim ponuntur. Caathitæ igitur hic intelliguntur filij Amrami, qui à Mose propagati sunt, & filij Isaaris ad quos pertinent Coritæ, quorum fortasse familiæ in vnam coaluerint, sicut duæ familiæ Gersonis, totidemque Merari in vnam ob paucitatem videntur confluxisse, sicut è contrario familia Ozielis ob amplitudinem distributa in duas, hoc loco reperitur. Elisaphan enim vnam familiam, seorsim à patre suo Oziele, constituit. His autem familiis lucem plurimam dabit schema familiæ leuiticæ, quam in primo tomo dedimus. [h]

Quos comprehendat.

g Vid. Abu. in 1. Par c. 15. q. 6. ad 13

h a. m. 2329 n. 38.

XVI. *Eius princeps, & vnde sumentur hi principes.* Caathitarum igitur, id est filiorum Mosis, & Isaaris, princeps fuit Vriel hoc tempore in familia sua. Sicut enim in sacerdotali familia erat princeps vnus, idemque summus pontifex, ortus ex primogenito Aaronis, (quamquam in Heli res turbata est spatio 120 annorum, ad regnum vsque Salomonis) ita & in leuiticis familiis, principes fuerunt, qui per lineam primogenitorum descenderũt, Vriel ergo in prædictis Caathitis princeps fuit, duxitque secum de fratribus suis 120. & non 220. vt legit Abulensis.

Secũda familia. Secundo loco censetur familia Meraritarum, quæ à tertio filiorum Leui prosem inata est, familiis Mooli & Musi, quæ in 26. Numerorum [a] recensentur, in vnam vt dixi coalescentibus, & patrium nomen vsurpantibus; itaque plures in hac familia, quam in quauis alia reperiuntur. Princeps fuit Asaia, secumque de fratribus suis habuit viginti supra ducentos. *a c.26. v.58*

XVII. *Tertia familia.* Sequitur familia Gersonitarum, à primogenito Leui orta, de qua itidem dicendum videtur ex duabus Gersonitarum familiis fuisse conflatam, Lobni scilicet & Semei, quarum hæc posterior cum in vltimo censu populi 26. Numerorum non exprimatur, videtur iam viuo Mose defecisse, aut paternum nomen accipere maluisse; hic autem etiam familia Lobni reticetur. Ergo familia Gersonitarum principem habuit Ioëlem, qui secum duxit de posteris Gersonis centum & triginta.

Quarta. Quarto loco venit ad celebritatem familia Elisaphani filij Ozielis vt dixi, cuius princeps fuit Semeias cum ducentis fratribus.

Quinta. Quinta fuit familia Hebronitarum, ab Hebrone tertio filio Caathi prosem inata, principem habuit Elielem, ducem octoginta fratrum.

Sexta. Sexta & postrema fuit Ozielis, quarti filij Caathi, cuius nulla est facta mensio in censu qui 26. Numerorum perscribitur: hic autem in familia Ozielis includentur, qui ex duobus eius filiis Mizaële & Sethri orti sunt. Habuit hæc familia principem Aminadab, socios autem siue cognatos, centum & duodecim. Omnes omissis sacerdotibus, quorum numerus traditus non est, 862. quibus adde duos principes sacerdotum, & sex leuitarum, fient octingenti & septuaginta.

1.	120
2.	220
3.	130.
4.	200
5.	80.
6.	112.
	862.

XVIII. *Dauid monet principes de arca transferenda.* Hosce itaque tam sacrdotum, quam leuitarum principes, ad se euocatos sic alloquitur Dauid; [b] *Vos qui estis principes familiarum leuiticarum, sanctificamini cum fratribus vestris* reliquis scilicet sacerdotibus, ac leuitis, *& afferte arcam Domini Dei Israel*, id est estote parati ad eam ferendam, *ad locum qui ei præparatus est; ne vt à principio*, cum eam primum transferre cæpimus, *quia non eratis præsentes*, vos nimirum principes familiarum, qui in familiis vestris scientia ad dirigendum, docendumque iuniores, & authoritate ad præcipiendum polletis; vt impediretis ne delictum aliquod in suscepta translatione arcæ admitteretur, *percussit nos Dominus*, Oza repentina atque improuisa morte sublato: *sic & nunc fiat, illicitum quid nobis agentibus.* Vbi vides eximiam optimi regis modestiam erga personas Deo consecratas; qui potuisset præcedentem negligentiam, quam præter scandalum, & diuinam offensionem, atque indignationem, mors leuitæ consecuta fuerat, seueriore oratione increpare: Vide & paternam charitatem, vno de subditis suis percusso, se percussum agnoscit. *b 1 Pa.15.12*

XIX. *Quam sanctificati fuerunt.* Sanctificati *sunt ergo sacerdotes, & leuitæ*, nimirum in diem sequentem, si qui forte aliquam immunditiam contraxerant, quæ ad vesperam vsque producebatur: *vt portarent arcam Domini Dei Israel; & tulerunt filij Leui*, id est sacerdotes, vt supra declaratum est, [c] *arcam Dei sicut præceperat Moyses, iuxta verbum Domini humeris suis in vectibus*, eo modo, quem dixi ex Theodoreto. [d] Quæ autem fuerit huius pompæ dispositio suspicari ex Scriptura possumus, perspicuè explicare nõ possumus. Habemus autem, vti dictum est, arcam portatam fuisse à quatuor sacerdotibus [e] neque plures videntur fuisse necessarij, siue quod via breuis esset, siue quod sexto quoque passu interquiescendum erat ad sacrificia: Ad latera aderant quaterni qui dicuntur ianitores arcæ, id est custodes, vt ait Lyranus, prospicientes ne quis temere ad arcam accederet, & turbam summouentes, quorum Barachias & Elcana præcedebant, Obededom & Iehias sequebantur: Abulensis tamen [e] ait eos ita dictos ab eo ministerio, quod ipsis postea in hac domo *c n.11.12.13* *d n. 10.* *Et qua põpa.* *Ianitores qui.* *e q 21.in c. 15.1.Par.*

domini demandatum est, vel quo in domo Obededonis functi fuerant; eos autem qui absolutè dicuntur ianitores, illo functos officio in tabernaculo, quod erat in Gabaone, etsi aliter Caietanus.

XX. *Sacerdotum locus, & tubæ.*

ARCAM proxime præcedebant nouem sacerdotes, duo sacerdotum principes, Abiathar pontifex, & Sadoc, vterque cum vestibus, omnique ornatu suo, & septem alij clagentes tubis coram arca, quorum nomina habentur in textu. [a] Erant autem hæ tubæ sacerdotales argenteæ, quarum erat vsus in iubilæo, vt placet Abul. [b] quo in numero forte imitati sunt sacerdotes, qui ex Domini præscripto septenis tubis ad Iericho cecinerunt. Cum his autem videtur præcessisse arcam non exiguus numerus sacerdotum, siue ad canendas Dei laudes, siue ad sacrificandum; quámquam ad sacrificia fuisse videntur immixti leuitarum choris. Leuitæ enim distributi erant in 7. choros, vt habetur in 2. Reg. [c] *Et erant cum Dauid 7. chori, & victima vituli*; quæ verba contemnit Lyranus, quod in hebræo nō habeantur; & addita sint, vt ait, ab hominibus imperitis, sed dicendum potius ab audacibus licentius expungi; habentur enim in optimis quibusque editionibus Septuag. quos fas non est vocare imperitos, & in edit. vulgata emendata, quibus consentit Iosephus [d] *Arcam*, inquit, *in vrbem suam transtulit Dauid hac pompa, vt à sacerdotibus deportaretur, deduceretur que à 7. choris, à se in hoc institutis, & ordinatis*, &c.

Leuitarum chori 7.

XXI. *Quibus constarent.*

QVONIAM vero Scriptura non expressit, essent ne omnes hi chori leuitarum; quidam putauerunt vnum fuisse sacerdotum chorum, sex autem leuitarum, quorum singulis præessent illi, qui paulo ante nominati sunt principes. Alij eos aliter diuidunt, vt est apud Abul. [e] quos ipse non probat: nec tamen alibi satis explicat. [f] Dicendum videtur omnes leuitas diuisos fuisse in ordines duos, nam secundum ordinem scriptura nominat cap. 15. primi Paralip. [g] quorum prior antecedebat arcā posterior eam sequebatur, prior ordo tribus choris, posterior, 4 distinguebatur. Primo choro præerat Heman filius Ioël, qui habebat apud se Caathitas fratres suos. [h] Secundo Asaph filius Barachiæ, cui suberant Gersonitæ. Tertio Ethan filius Cusi, siue Casaiæ, qui præerat Meraritis, erant autem omnes cantores, *& cymbalis æreis concrepabant*. [i] Et quoniam prior ordo videbatur honoratior posteriore, voluit Dauid in priore aliquos de singulis leuitarum familiis reperiri, ne qua contingeret honoris, aut præcessionis causa, inter fratres Deo consecratos æmulatio, atque contentio. Hi ergo erant tres leuitarum chori in primo ordine, quem claudebat chorus sacerdotum, ipsi arcæ immediatus.

Digesti in duos ordines.

XXII *Ordo posterior.*

SEQVEBANTVR arcam quatuor leuitarum chori, vt septem sint chori leuitici; aut certe tres, si in hoc septeno numero etiam chorum sacerdotum numerare placet, sed eos aut personis, aut rebus distinguere, ex ipsa Scriptura alióue scriptore non possumus. Illa tantum quatuordecim numerat, reliquis omnibus leuitis præpositos, quos bipertitò distinguit, quorum octo in nablis arcana cecinisse dicuntur, [k] reliqui sex in citharis, pro octaua canebant epinicium. 1 Et fortasse illi octo, aut potius sex, duobus illis arcæ ianitoribus; in alium locum, prope arcam translatis, cum suis duos efficiebant choros, isti vero sex, totidem. Canebant autem omnes, etiam qui ianitores appellantur, vt docet Abulensis, [l] siue id nomen illis 14 conueniat, seu potius duobus postremis. Obededoni, & Iehieli. Qui etiam docet eos qui arcana dicuntur cecinisse, habuisse argumentum sublimius, & obscurius suorum canticorum, puta de rebus futuris, aut diuinis iudiciis, cum aliis res diuinitus gestas sacris historiis comprehensas canerent; & victoriale carmen de hostibus à Deo subiugatis modularentur, quale est illud quod à Mose, & Maria, reliquoque populo Hebræorum in Ægyptiorum submersione decantatum est. Sed de hic hoc loco satis.

1. 6 χ.

XXIII. *Progressio pompæ & crebra sacrificia.*

TOTA porro pompa lentè admodum procedebat, nam sexto quoq; passu bouem & arietem immolabant, vt est in 2. Reg. 6. In 1. autem Par. [m] septem tauri, & septem arietes immolati dicuntur. Nimirum posterior locus priorem supplet, & ex vtroq. integra elicitur historia. Prior locus docet quid fieret in singulis choris, posterior quid in omnibus simul. Cū ergo septē essent leuitarū chori, & totidem populus in partes distributus esset cum eis, vt placet Abul. [n] & arca Domini sex passibus cum vniuersa pompa processisset, arca super præparatam mensam

[a] c 15 v. 24.
[b] qu. 27. & seqq.
[c] c 6. v. 12.
Ald. Rom. Basil Vechel.
[d] l. 7. c 4.
[e] 1. Reg. 6. q. 16.
[f] 1 Par. 15. q. 18 & seq.
[g] v. 18.
[h] 1 Par. 6. 33 39. 44.
[i] 1. Par. 15. 19.
[k] 1. Par. 15. 20. 21.
[l] q. 21.
[m] 1 Par. c. 15 26.
[n] Abul. q. 14. & 15 2. Reg. c. 6.

aulæo quopiam instratam imponebatur, statimque suum à singulis choris sacrificium fiebat, in altari, quod in eum vsum commodè circũferri posset; boue vno, qui modo taurus, modo vitulus appellatur, & vno ariete immolato coram Domino: sicq; Deus frequenti sacrificio honorabatur, & tanto populo epulum de pacificis hostiis immolatis parabatur. In quibusdam libris, quos secutus est Abulens. [a] altera hostia insuper additur, nimirum ouis; sed eam emendata biblia non agnoscunt, neque in hebræo, aut græco textu tria sunt hostiarum genera, sed tantum duo; etsi est in illis nonnulla diuersitas. 2

XXIV. *Qui Deus leuitas adiuuerit.* QVOD autem dicitur sacrificatum, *cum Dominus adiuuisset leuitas*, non est existimandum dilata sacrificia donec intellectum est, adiuuante Domino, leuitas nihil mali esse perpessos, quod plerique, in quibus Abulensis ipse, censuerunt: sed à principio ipso sensisse eos mirabili se alacritate perfusos in arca ferenda humeris, Deo id agente: vt clarè agnoscerent gratam sibi esse hanc arcæ gestationem, præ vectatione præcedenti. Itaque in hebræo, & græco est *in adiuuando*, siue *roborando leuitas.* ἐν τῷ κατισχῦσαι θεὸν λευίτας. Quam expositionem spero non minus probatũ iri lectori, quam hebraicam illam, quam referunt Lyran. Vatabl. Dionysius, Abulens. in 1. Par. cap. 15. qu. 31. Deum videlicet adiuuisse leuitas detrahẽdo onus arcæ, sic vt pondus à leuitis nullum sentiretur; eoque miraculo excitatos immolasse. Verum id genus circa arcam miraculi, tanquam minimè necessarium, & inutile fuse refutat Abul. quamuis ab Hebris adamatum, vt qui eandem arcam volasse super aquas in Iordanis transitu non dubitarint asserere. Iof. 2. Iosephus quoque huc alludens, [b] in translatione arcæ in templum Salomonis ait, neque hymnos canentibus, neque choreas ducentibus lassitudinem esse obortam, dum ad templum peruenirent. Sic legimus apud D. Gregor. homil. 39. in Euangel. Martyrium quendam monachum Christum in specie leprosi sine vllo pondere tulisse.

XXV. *Quo modo fierent ista sacrificia.* ALTERO autem duorum modorum fiebant ista sacrificia, [c] vt sexto quoque passu iugularentur duntaxat ista animalia, id enim propriè est immolari, qua voce Scriptura vtrobique vtitur: quæ autem cremanda erant reseruarentur comburẽda in domo Domini coram arca, idque videtur significari initio capitis decimi sexti fuisse factum. Secundo vt sacrificia integrè fierent, omnibus mature rite præparatis, quæ ad illa requirebantur; idque toto itinere, quod breue erat, & à multis sacerdotibus septem in locis simul sacrificantibus: præsertim cum perpauca comburerentur, vtpote in sacrificiis pacificis, nimirum adipes, cũ cauda & renibus arietum. Et hunc modum magis probat Abulensis, quod prior esset contra communem & ordinarium sacrificiorum ritum: & merito timendũ erat, ne dimidiandis hisce sacrificiis Dominus non minus offenderetur, quam temeraria vectatione arcæ, illiusue contactu. Eum itaque sacrificandi modum, neque Dauidem elegisse, neque præsentem pontificem permisisse putandum est.

XXVI. *Vestes Dauidis in hac supplicatione.* NEQVE vero existimandum est Dauidem, qui honorandi numinis causa regias vestes deposuerat, neque gloriosus apparere in conspectu Domini cupiebat, eum offendere, in vsurpando cultu, vestituque leuitico, non reformidasse. Legimus tamen eum indutum fuisse eodem modo quo leuitas. *Porro Dauid erat indutus stola byssina, & vniuersi Leuitæ, qui portabant arcam.* Eam autem stolam byssinam mox ephod lineum interpretatur. Verum cum leuitis nullæ propriæ vestes diuinitus assignatæ fuerint, sicut sacerdotibus; potuerunt laici, modo ne in contemptum leuitici status, iisdem cum illis vti vestibus, vtpote non sacris; [d] quales erant stolæ byssinæ, quibus inter ministrandum, & cantandum vtebantur, qualia sunt superpellicea, quibus nunc alij præter clericos vti solent, & quidem sine culpa, aut reprehensione cuiusquam, præsertim in supplicationibus, & pompa solenniore, qualem vidimus Parisiis non semel, cum S. virginis Genouefæ lipsana, à laicis in stola byssina multo cum apparatu deferrentur. *Erant*, inquit Theodoretus, [e] *superindumenta sacerdotalia, erant & communia. Est autem perspicuum quod magnus Dauid, cum esset pius ac religiosus, legem non esset transgressus, neque sacerdotalem ausus esset induere vestẽ: sed docet oratio quod cum arcã præcederet, & saltaret, non erat vestibus amictus regiis, sed superhumerali solo.* Septuag. habent ἐνδεδυκὼς στολὴν ἔξαλλον. id est, ait Procop.

[a] 1. Reg. 6. q. 15. & 17.
2. 0χ.
[b] l. 8. c. 2. med.
[c] q. 16. in 1. Par. 15.
[d] Abul. q. 40.
[e] in 1. Par.

insignem variis gemmis & coloribus distinctam; Serarius mauult inusitatam, & vilem habita ratione personæ: & quidem tripudio, & saltationi operam daturæ. quo pertinet illa eius ad vxorem vox, *ludam & vilior fiam.* Itáque sentit Abulensis. [a]

a q. 42. in c.15.

XXVII. *Eius ad arcam saltatio,*

DAVID ergo miro spiritus feruore concepto, & locum regiæ maiestati debitum dimiserat, regiasque vestes, & incessum regium, seque inter leuitas insinuauerat, indutus cum ipsis stola byssina, & ephod lineo, si eorum sententiæ libet accedere, [b] qui ea diuersa putant, & ephod stolæ, siue tunicæ lineæ superpositam, & *saltabat totis viribus ante arcam*, [c] aptans videlicet vocem motumque corporis musicis instrumentis, vel quæ alij pulsabant, vel quæ tangebat ipse,; & quidem non obiter, & perfunctoriè, sed diu, atque ad defatigationem vsque, & coniugis irrisionem, quo eius virtus & patientia exerceretur. *Cum* enim *intraret arca Domini in ciuitatem Dauid*, nuper Iebusæorum arcem, cum mirabili totius populi lætitia, *Michol filia Saulis prospiciens per fenestram vidit regem Dauid subsilientem, atque saltantem coram Domino, & despexit eum in corde suo.* Sed neque interno contemptu superba mulier contenta fuit, prodiit contemptus foras, seque à marioribus verbis non impunè prodidit, vt mox dicetur.

b vide Tig. & Vatab. & antiq versioné apud eos.
c 2. Reg. 6. 14 & 1 Par. 15. 27.

cum Micholis contemptu.

XXVIII. *Quis arcæ cultus in Sione.*

SEQVITVR postremum eorum, quæ de arcæ translatione proposueramus cum Scriptura dicenda, Quis scilicet cultus arcæ in Sione delatus, Is cap. 16. primi Paralip. explicatur: *Attulerunt*, inquit, *arcam Dei, & constituerunt eam in medio tabernaculi*, siue tentorij, *quod tetenderat ei Dauid*, quo scilicet obuoluebatur quasi Mosaïco velo, ne qua ex parte pateret humanis aspectibus, vectibus duntaxat modice extuberantibus, & de arcæ præsentia monentibus. De hoc loco & tabernaculo à Dauide præparato, iam paulo ante dictum est. [d] Et mox satis intelligitur extra regiam fuisse hanc domum, quoniam postquam in eo sacrificatum fuit, dicitur reuersum fuisse Dauidem in domum suam, vt ei benediceret, erat igitur tunc extra eam.

d N. 6. & seqq.

XXIX. *Ibi quamprimum sacrificat cũ populo.*

CONSTITVTA arca in loco suo, quasi sponso in thalamo suo, & decenter iuxta legem Domini circuntecta, *obtulit Dauid holocausta, & pacifica* sacrificia *coram Domino*, neque obtulit modo, sed & populum suum ad eadem pietatis officia inuitauit, psalmo in id composito, qui est ordine vigesimus octauus, & inscribitur: *Psalmus Dauid in consummatione tabernaculi*, cuius initium est, *Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum*, neque frustra inuitauit, obtulerunt enim etiam ipsi: itaque cum singulariter de Dauide offerente dictum esset, [e] *& obtulit Dauid holocausta, & pacifica*, in lib Paralip. pluraliter dicitur, *obtulerunt holocausta, & pacifica coram Domino*: quæ diuersitas etiam in hebræo reperitur, & græco. Ex quo etiam consequens est ante tentorium arcæ sub dio excitatum fuisse altare nouum holocaustorum, cui victimæ imponerentur, ad quod hostiarum sanguis funderetur, in quo tum adipes, tum tota animalia exurerentur, cæteraque legitima perficerentur. Nam altare æneum, quod Mosis iussu fabricatus erat Beseleel, in Gabaone remansit, vt Scriptura non semel affirmat. [f]

e 2. Reg. 6. 17.

f 1. Par. 16. 39 40. & 2. Par. 1. 5.

XXX. *Eumque benedicit,*

CVMQVE *complesset* Dauid *offerens holocausta & pacifica, benedixit populo in nomine Domini exercituũ*, eos scilicet salutauit, sicut mox dicitur Michol benedixisse Dauidi. Benedixit, quia laudauit de adhibita opera in honoranda arca Domini, tam pręsentiam exhibendo supplicationi, quam sacrificiis religiosè offerendis, eóque modo benedicimus Domino, quem laudamus propter magnam gloriam suam; cui gratias agimus pro acceptis beneficiis. Benedixit populo in nomine Domini, cum eis à Domino precatus est omnium bonorum abundantiam, sicut cum Heli benedixit Annæ & Helcanæ [g] post oblatum Domino Samuelem. Sed nec pontificem Abiatharem isti muneri tam solemni die, tantaque occasione defuisse credendum est, præsertim cum solemnis in lege præscripta esset benedictio, qua is populum prosequi debebat. *Loquere Aaron & filiis eius*, inquit Dominus, [h] *sic dicetis filiis Israel, & benedicetis eis. Benedicat tibi Dominus & custodiat te. Ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui. Conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem.*

g 1. Reg. 2. 20.

h Num. 6. 23.
i 2. Reg. 6. 19.

XXXI. *Et liberaliter accipit.*

NEQVE verbis tantum populo benedixit Dauid, sed rebus ipsis benigne fecit. [i]

Nam *partitus est vniuersæ multitudini Israel, tam viro quam mulieri, singulis collyridã panis vnã*, siue vt habetur in 1. Par.[a] *tortam panis*, vtrobiq; Pagn. habet placentã panis dedit & *assaturam bubulæ carnis vnã*, id est partem assæ carnis bubulæ, vt in altero loco explicatur, *& frixã oleo similam*, pro qua quidam pultem, alij lagenam, vini videlicet, substituunt. At Ioseph.[b] *In ea festiuitate*, inquit, *sumptuosè, ac splendide sacrificatũ est, & totus populus exceptus conuiuio, vt tã mulieribus quã viris ac pueris in singulos distribueretur libum panis subcineritij*, Gelen. addit de suo subcineritiũ; id enim Ioseph. non habet, neque enim vox ... id requirit, neque versio Rufini. Sed pergit, *& laganum frixum, & frustum de victima*, assum videlicet, *atque his epulis populo pasto, ipse domum reuertitur.* Vbi vides nullam fieri lagenæ vini mentionem, sicut neque apud Septuag. aut Chald. aut vulgatam: eam tamen adamarunt hebraizantes. Sed eam satius erit reseruare conuiuio domestico, si forte, vt videtur, Dauid eo excepit primarios quosque viros, de sacerdotibus præsertim ac leuitis, iuxta Domini mandatum.[c]

a 1 Par. 16.3. b l. 7. ant. c. 4. Sixti. Reg. Ald. &c. c Deut 12. 18 19.

XXXII *Officia sua leuitis distribuit,*

PRIVSQVAM autem reuerteretur Dauid in domum suam, sua leuitis officia distribuit,[d] non vtique temerè, sed vti prius animo destinarat: Eos autem omnes bipertito diuisit, vt alij apud arcam Domini in arce ministrarent, alij in excelso Gabaonitico, vbi relictum fuerat tabernaculum, cum altari holocaustorum, vt sæpius dictum est. Prioribus præfecit leuitam Asaph; posterioribus sacerdotem Sadoc, quem non rectè Abulensis pontificem hoc quoque tempore fuisse putat, vt alio loco disputatum est.[e] Vtrisque autem præpositum fuisse Abiatharem pontificem dubitandum non est, neque id addi oportuit; nihil enim à Dauide circa eius dignitatem, atque authoritatem innouatum est;[f] & qui toto regni Dauidis tempore pontifex fuit, etiam omnibus sacris functionibus, tam quæ Gabaone, quam quæ Sione exercebantur, & vtriusque loci sacrificiis diuino iure præpositus fuit. Ea tamen sacrificia ita distinguit Tostatus,[g] vt Gabaone fierent, quæ erant legitima, ac necessaria, in ciuitate autem Dauid, quæ votiua, aut priuatæ deuotionis.

duobus in locis.

d 1. Par. 16 & 17. e 2 2 Abiar. n. 14. & seq. f vide Abe. 1. Par. 16. ... 4. g 3. Reg. 6. q. 12. & 1. Par. 16 q. 5 & 15.

XXXIII *Qui in Sione.*

CÆTERVM *constituit Dauid*, ait Scriptura,[h] *coram arca Domini de leuitis, qui ministrarent, & recordarentur*, siue reuocarent in memoriam sibi, populoque opera Domini, *& glorificarent*, atque *laudarent Dominum Deum Israel, Asaph principem & secundum*, siue vicarium *eius Zachariam*. Voluit quoque duos esse sacerdotes Banaiam, & Iazielem, *qui iugiter tuba canerent coram arca fœderis Domini*, tempore quo fiebant sacrificia, siue ordinaria & legitima, vt vult Lyra. siue quæ ex Dauidis, aut populi deuotione offerebantur, vt mauult Abulensis. De quibus tubarum sono monebatur populus, aut ad ea euocabatur.

h 1 Par. 16. v. 4 & 6.

Quæ ibi canerentur.

Porro quæ proposita dicuntur ad canendum, ex duobus Psalmis elicita,[i] videntur fuisse quæ tunc temporis fuerunt decantata: neque enim eadem perpetuo canebantur, sed psalmi grata vicissitudine mutabantur, etsi Hebræi in Seder Olam aliter sensisse videantur.[k] *Asaph*, inquiunt, *& fratres eius mane canebant psalmum* 10.. *Confitemini Domino, & inuocate nomen eius*, &c. vsque ad versum, *Nolite tangere christos meos. Inter duas vesperas cantabant sequentem psalmum, Cantate Domino omnis terra, annunciate de die in diem salutare eius, ad finem vsque. Et dicat omnis populus: Amen, & hymnus Domino. Atque ista*, vel his similia, *quotidie per quadraginta tres annos canebant, in Sion ante arcam, quousque eam collocaret Salomon in æde fixa, & immobili quam ipse ædificauerat.* Sic ipsi. Sed fallax est eorum chronologia. Oportuisset enim Dauidem statim à morte Saulis, inito q; regno in Hebron, hanc arcæ translationẽ fecisse; cum non nisi post initum regnũ super omnes tribus, ei operi vacasse cõstet: insuperq; addendum sit biennium de quo præcedẽti anno[l] diximus. Itaque apparet mendum in chronologiam irrepsisse, & pro quadraginta tribus ab ipsis lectum esse triginta tribus omisso, quod dixi biennio.

i Psal. 104 & 95. k 1. p. c. 14. l Dauidis an. 10. nu. 7.

XXXIV. *Qui rebus reditibus sustẽtarentur.*

NON videtur autem omittenda illa quæstio, quibusnam reditibus sustentarentur isti leuitæ, qui apud arcam in Sione ministrabant. Nam de iis qui a multis annis Gabaone Domino seruiebant, eadem ratio quæ prioribus sæculis obseruabatur. Vt scilicet leuitæ acciperent omnes decimas filiorum Israël, pontifex decimam partem decimarum; reliqui sacerdotes omnia iura sacrificiorum, & oblationum, & primitiarum; & redemptionum, & votiuorum, &c. Ex qui-

bus omnibus summa quædam conflabatur, quæ in quotidianas distributiones conferretur, dareturque iis, qui præsentes erant sacerdotalibus, aut leuiticis functionibus. Quandiu ergo omnes isti Gabaone ministrabant, æquum fuit vt omnes quoque distributiones eis darentur, diminuto autem & translato operariorum sacrorum numero, æquum etiam fuit vt pars redituum proportione transferretur. Quamquam probabile quoque putat Tostatus, [a] eos qui nunc Hierosolymis ministrarunt, tam sacerdotes quam leuitas, regia Dauidis munificentia fuisse sustentatos. Quæ autem singulis ex paterna hæreditate prouenie bant, [b] habebant enim vrbes, & domos, & pecora, & suburbana, quæ ad filios transmitterent, eadem vtrouis in loco immota permanebant. Sed iam tempus est vt domum cum Dauide reuertamur.

An regis liberalitate.

a 1. Par. 16. q. 35.

b Deut. 18. 8.

XXXV. *Redit domum Dauid.*

REVERSVS *est* enim *Dauid, vt benediceret domui suæ*, [c] vel ei bene precaretur, sicut benedixerat populo, vel vt partem epularum ex sacrificiis distribueret, vt alij explicant: talia enim munera benedictiones in Scriptura crebro appellantur: *Suscipe*, inquiebat Abigail, [d] *benedictionem hanc, quam attulit ancilla tua.* Abul. benediceret domui suæ, id est curam illius gereret, vel quod magis est consentaneum præsenti celebritati, cum domesticis & amicis, & primariis viris, vt ante dixi [e] lætus epularetur, quod omnia rectè successisset Domino non solum leuitas adiuuante, sed regem, & clerum, & populum vniuersum benignissime protegente. Quidam Hebræi, apud S. Hieronymum [f] benedictionem per antiphrasim interpretantur, quoniam Micholem increpuerit: at neque illam ob causam domum venit, neque adhuc patefacta fuerat illius culpa, in regis mariti contemptu, nondum certè huiusmodi voculæ, mulieris de Dauide obtrectantis: ad illius notitiam venerant.

c 1. Par. 16. 41. & 2. Reg. 6. 20.

d 1. Reg. 25. 27.

e N. 24. & nu. 30.

f in trad. 1. Par. 6.

XXXVI. *Excipitur à Michole cum increpatione,*

MICHOL ergo, quæ domi substiterat, neque communi interfuerat celebritati, cum prius Dauidem saltantem contempsisset, conceptum animo dolorem diu retinere non potuit, sed cum venienti Dauidi officiosè, vt par erat, occurrisset, eique, vt habent Septuag. & cum iis Iosephus, & quædam antiquæ editiones apud Abulensem, [g] benedixisset, siue eum salutasset. *Quam gloriosus*, inquit, [h] *fuit hodie rex Israel, discooperiens se ante ancillas seruorum suorum, & nudatus est, quasi si nudetur vnus de scurris.* Ironicam locutionem sentiunt omnes. Michol autem, quæ saltantem ante contempserat, nunc denudatum reprehendit. Caietanus hanc nuditatem interpretatur non solum regij ornatus depositionem, sed etiam detectionem parum decentem, licet membra non nudarentur, quia linea vestis superhumeralis non tegebat totum hominem, sicut toga, vel pallium talare. *Nam nec brachia*, inquit, *nec latera nec tibiæ tegebantur superhumerali veste; propter hoc enim discoopertus dicitur, ac si hodie rex cum solis caligis & thorace, habens desuper superhumeralem amictum lineum, publice in sacris appareret. Et hic videtur verus sensus: & confirmatur, quia talis vestium forma requirebatur saltanti, & subsilienti totis viribus, nec maior nuditas requirebatur.* Sic ipse.

g q. 42. in c. 15. 1. Par.

h 2. Reg. 6. 20.

Quæ Dauidis nuditas.

XXXXII *Non inhonesta;*

NEQVE tamen conuenit existimare Dauidem in hac non ioculari, sed religiosa saltatione, immemorem fuisse honestatis; aut non satis prouidisse ne contra eam casu aliquo peccaretur. 3 Etsi aliter Tostato visum, [i] qui etiam propterea rectè eum à Michole reprehensum dicit, & reuera fuisse increpatione dignum, qui nimium regiam dignitatem deiiceret, & motus ederet scurriles, & viro probo indecoros. Quin & alibi [k] ait teneri omnes rectores populorum, & potissimè prælatos, obseruare grauitatem in actibus, & habitu, & modestiam in singulis rebus: alioqui si propter eorum leuitatem contemnitur popularis disciplina, & instar puerorum habentur, mortifere peccare, hoc ipso quod se contemptibiles reddant. *De Dauid autem*, inquit, *sic erat quodammodo. Nam ipse apparuerat leuis in duobus, primo quia saltabat & subsiliebat, quod ad pueriles ludos pertinet, non ad graues mores. Secundo erat leuis, quia exutus regalibus insignibus, induit se tunica byssina, vnde quodammodo rectè indignata est Michol redarguens eum.* Sic ipse, ex patria vtique disciplina, quæ grauitatem habet à teneris vnguiculis plurimùm commendatam; & leuitatem vehementer aspernatur, ac merito respuit.

3. ✠.

i 1. Par. 15. q. 42.

k 2. Reg. 6. q. 19.

Licet arguatur à Tostato.

XXXVIII *Defenditur.*

VERVM huiusmodi saltationes, & depositiones vestium, quæ natura sua in culpa

non sunt, non æque vbique gentium improbantur, aut æque apud populos omnes male audiunt, aut principes in contemptum adducunt; certe nullum est in scriptura vestigium, Dauidem apud quemquam, præter superbam vnam mulierem, regio sanguine tumentem, quamque S. Gregorius [a] ex tumore regij sanguinis insanam vocat in cōtemptum venisse. Cum autem in diuino cultu adhiberentur, non dedecori erant, sed admirationi. Ex Romana grauitate ac moribus, maledictum erat saltatorem dici, [b] & accusatur nobilis mulier quod psallere & saltare nosset elegantius, quam necesse est probę. [c] Salij tamen apud eosdem, Martis sacerdotes erant, nec alij, quam patritij, quorum maxime solemnis ceremonia, saltatio. Eos quippe Numa, cœlestia arma quæ ancilia appellantur ferre, ac per vrbem ire canentes carmina cum tripudiis, solemnique saltatu iussit, vt author est Liuius. [d] 4. Hæc ipsa causa Dauidem in veri Dei cultu culpæ immunem reddit, cuius saltationem Deo gratam fuisse ne Abulensis quidem negat; [e] nec in ea Dauid, etiam post reprehensionem, culpam agnouit, imo se perseueraturum professus est. Laudant etiam Dauidem saltantem Ambros. Angelom. & alij. Vide Serar. hoc loco.

Saltatio religiosa honorata Romanis.

a L. 27. Mor. c. 27.
b Cic. pro Mur.
c Sempronia apud Salust.
d Liuius l. 1. 4. 2.
e 2. Reg. 6. q. 19.

XXXIX. QVAMVIS autem non desint, quæ pro Michole dici possint, vt quæ nullo in Dauidem deteriore motu ferebatur, quem à tot annis dilexerat, cuius beneuolentiam paternæ antetulerat, pro cuius salute suam in discrimen vocarat; vt quæ zelo regij honoris mouebatur, cuius imminutio in magnum populorum detrimentum vergit, eorum decreta facile contemnentium, quorum personam despicatui habuerint; priuatim etiam, vt par est credere, regem admonuerit: In culpa tamen eam fuisse dubitari non debet, cum eam Deus, vtique non iniusta castigatione, puniuerit, & quidem ea castigatione, quæ principibus fœminis solet esse grauissima, vt fructu coniugij perpetuò careant. Ea pœna Micholi acerbissima fuit, quæ quod esset regis filia, & prima vxorum Dauidis, non temerè sperabat vnum aliquem de filiis suis, in regium Dauidis solium euectum iri. Sed Dominus, qui Saulis domum, quod ad regnum Israelitarum attinet, funditus repudiarat, vel hanc ipsam ob causam mulieri non malæ fœcunditatem negauit, vt Theodoretus notauit, [f] atque Procopius.

Quæ Michole excusent. 1. 2. 3.

Quæ accusent.

Vt punita diuinitus.

f in q. 21. 2. Reg.

XL. VT autem reprehendentis intentio mala non fuerit, nec finis valde accusandus, modus tamen ipse reprehensionis, reprehendendus est, quamuis ab vxore regiæ stirpis profectus, & vxore bene merita, quæ prior iuuenem, neque natalibus illustrem, neque diuitiis subnixum dilexisset, & fortiter, constanterque diligeret. Regem enim cum scurris, & nebulonibus, quasi fatuum, ac mente captum comparare non dubitauit: mulierculis ridiculum dixit; quod & viro & regi perquam ignominiosum est. Sicut enim magis probrosum est mulieri turpe aliquid coram viris agere, quam cum sui similibus fœminis: ita maius est dedecus viro coram mulieribus turpiter se gerere, quam coram viris, quia eo quis magis contemptus redditur, quo à viliore contemnitur vir scilicet à muliere. Et eo quis magis confunditur, quo apud eum confunditur apud quem optimam affectat opinionem, vt mulier apud viros. Denique reprehendit Michol Dauidem in eo, in quo erat vehementer laudabilis, ac gloriosus; vt qui Dei honorandi causa, ipse se abiiceret, & quantum in se erat, deridendum se præbens, suum illi honorem consecraret.

Peccauit maxime in modo.

Et arguens quod erat laudabile.

XLI. DAVID autem acceptam hanc è muliere contumeliam tacitus non tulit, siue quia ea in Dei iniuriam redundabat; est enim irrisio potentissimum dæmonis telum, ad retrahendos homines à Dei cultu, in iis operibus, quæ pudorem aliquem iniiciunt authoribus suis: siue quia & regis erat, & coniugis, vxorem delinquentem arguere, & emendare. Factus autem videatur ex irrisione muliebri commotior, vt qui statim à iureiurando ordiatur, quod ab hebræo suppressum interpres latinus expressit: nec minus animi motum truncata in hebræo locutio repræsentat, illius qui dixit, *Irascimini & nolite peccare. Viuit Dominus*, inquit, *quia ludam ante Dominum, qui elegit me potius quam patrem tuum, & quam omnem domum eius.* Abiicere se vult non coram hominibus, quorum factus est caput & princeps, sed coram Deo, cuius se seruulum

Reprehenditur à Dauide cōmotiore.

Defendente factum suum.

agnoscit; calcare vult humanum fastum, in gratiam eius, qui ipsum extulit in apicem humanæ dignitatis: assumere vult plebeia indumenta, illius honorandi gratia à quo regia purpura, sceptro, & corona honoratus est. Eligit ei placere præ omnibus, à quo factus fuerat vir secundum cor eius, & in quem transfuderat omnem dignitatem, quam antea Domino eius, & regi, & socero contulisset.

XLII. *Et exprobrante mulieri reprobationem patris.*

COMPRIMIT autem fastum mulieris, quam fiducia generis tumidam reddebat, atque audacem, quando illi exprobrat diuinam tam parentis eius, quam vniuersæ in posterum familiæ reprobationem: qui Saulem ita elegerat, vt mox ipsum electionis quodammodo pœniteret, & de tot filiis eius neminem patri suffecerat; etsi passus est ad tempus aliquod vnum precario regem fieri, & nomine tenus imperare. Cum ipse vice versa præceptum acceperit suscipiendi imperium in Israël & Iudam, ad vniuersum Dei populum cum summa potestate gubernandum; & scilicet cum bona spe regni in seram posteritatem transmittendi. Itaque tantum abest, vt Dauidem pœniteat vltro susceptæ ad Deum honorandum humilitatis, vt eam etiam amplificare constituat. *Ludam*, inquit, *& vilior fiam plusquam factus sum: & ero humilis in oculis* & æstimatione mea, quantumcumque alii me, meaque efferant, atque deprædicent. Nimirum Saul cum paruulus esset in oculis suis, caput in tribubus Israël factus est, [a] & mox propter superbiam repudiatus atq; abiectus est. Denique honorandi Dei causa, vt tibi oculi magis doleant, ancillarum oculos, censuramque non reformidabo: sicq; Domini erga me benignitatem conciliabo, cui animi demissio gratissima est.

a 1. Reg. 15. 17.

XLIII. *Sterilitas Micholis.*

VIDE autem diuinum iudicium atque animaduersionem, superbiam Micholis penitus atterentem. *Igitur* [b] propter eam scilicet aduersus Dauidem superbiam, atque contemptum, *Michol filiæ Saul non est natus filius vsque in diem mortis suæ.* Imo ne illo quidem die, licet ita putarint Hebræi quidem in traditionibus suis: quod satis supra dum de Dauidis vxoribus ageretur [c] refutatum est. Hic tantum addam ex Theodoreto, quid ipse Iosephum secutus de Micholis sterilitate scripserit. [d] *Docuit*, inquit, *historia* sacra videlicet, *quod Micholi quidem filiæ Saul, non fuit filius vsque ad diem mortis suæ. Neque tamen propter eam causam mansit sterilis; sed vt nullus regnaret ex eo semine. Est enim verisimile populum fuisse prælaturum eum, qui vtrimque generis claritate fulgeret.* Nimirum eum Iosephus induxit in fraudem, apud quem legerat. *Hæc Michole ex Dauidis coniugio nullos filios peperit, sed ex alio marito, cui pater à priore abstractam tradidit, quinque liberos genuit*; imo sororis filios adoptauit, vt hoc loco Abulensis, [e] & passim omnes Catholici interpretantur illum locum, in quo Micholi quinque filii videntur attributi. [f]

b 2. Reg. 6. 23. apud Hier.

c an. Dau. 2. num. 12.

d q. 21. in 2. Reg.

Præter Theodoretum, & Iosephum mentie.

e 2. Reg. 6 q. vlt.

f 2. Reg. 21. 8.

g l. 7. de Salo c. 4.

XLIV. *Quæ eius causa.*

SCRIBIT Pineda [g] Dauidis pietatem & sanctitatem vxorem Michol effecisse sterilem, quod scilicet ab ea perpetuo deinceps abstinuerit, quia ei religiosa viri tripudiantis coram arca Domini pietas displicuisset. Verum id valde mihi profecto dubium videtur. Neque enim arbitror tantam mansuetissimi Dauidis extitisse seueritatem, erga sibi dilectam Micholem, vxorem pubertatis suæ, cuius interuentu in regiam familiam assumptus fuerat, quæ zelo honoris eius, de quo agi tum videbatur deliquerat, vt tam acerbam ab ea, & odiosam vindictam repeteret. Sterilem potius natura fuisse dicendum est. Alioqui, cum vndecimum iam annum cum Dauide regina viueret, vt omittatur illud omne tempus, quo viuo Saule cum eo vixit, aliquid certe liberorum suscepisset. Ob hanc igitur culpam perseuerauit naturæ vitium, & transiit diuino iudicio in pœnam; sicut iris in signum, vt in Noëtico diluuio explicatum est, anno ab orbe condito 130. num. 18. & 1657. num. 28.

Naturæ vitium in pœnam transiit.

XLV. *Consilium Dauidis de templo & ratio temporis.*

CONCEPTVS à pientissimo Dauide in arcæ translatione deuotionis feruor, eiusdem zelum diuini honoris accendit, & ad aliquid amplius, & præstantius pro diuinæ maiestatis cultu, & arcę Dei gloria audendum, & suscipiendum incitauit. Id priusquam explicare aggrediamur, de temporis ratione dicendum, hanc Dauidis deliberationem, & omnia quæ cum ea coniuncta sunt, in hunc annum eius vndecimum cadere, vt series ipsa sacræ narrationis postulat: faceturque Abulensis hoc loco consilium de templo ædificando breui sus-ceptum à Dauide, post arcam in Sione collocatam.

2. Reg. 7 q. 1 & 1. Par. 4.

Itaque etiam Torniel. visum; [a] quæ mihi chronologia visa est probabilior ea, quæ hanc omnem deliberationem differt in annum sequentem, ita sensit Pineda noster in suo Salomone, [b] sed tardior vno anno videtur nobis eius chronologia, propter nimium dilatum geminum bellum Philisthæorum contra Dauidem, quod ipse in annum regni Dauidis decimum, nos in nonum retulimus, quorum prius etiam in octauum retulit Torniellus. Itaque deinceps vno ab eo anno discrepare cogemur, donec occurrat, quod nos in vnam eandemque viam reducat: Habetur porro hæc tota narratio 2. Reg. 7. & 1. Paral. 17. 5

a 4. Ætat. 447. n 5. b1. 8. c. 4.

XLVI. *Occasio deliberationis requies.* FACTVM *est ergo cum sedisset rex in domo sua, & Dominus dedisset ei requiem vndique ab vniuersis inimicis suis.* Hæc est occasio inuitans Dauidem ad suscipiendam templi ædificationem. Eam requiem Iosephus prosperitatem interpretatur, ait enim. *Cæterum rex videns res suas quotidie successibus per Dei fauorem proficere.* Alij multo scripturæ propius, in quibus Dionysius, aiunt hanc ædificandi templi mentem inditã Dauidi, post debellatas, circumquaq; nationes Iudęis inimicas, At Syri debellati non erant, neque aliæ nationes, quibus cum non ita multo post pugnauit Dauid. Dicẽdum potius cum Abulensi [c] requiẽ fuisse Dauidi ab hostibus, quod post debellatos Philisthæos, nemo illum bello petere auderet, & quieturi essent omnes, nisi eos prior Dauid inuaderet; sicut proximo anno fecit. Itaque cum Salomon dixit Tyrio regi, [d] non potuisse Dauidem ædificare domum Domino *propter bella imminentia per circuitum*, de bellis quæ Dauid ipse mouebat contra hostes suos intelligendus est: qui alioqui quieturi erant, & Dauidi quietem libenter permissuri.

5. ✗ c 3. Reg. 5. 3. d 3. Reg. 3. 5.

XLVII. *Causa pietas Dauidis.* OCCASIO hæc fuit, causa autem pietas Dauidis, ac religiosa voluntas Deum honorandi, colendique magnificentius, quando illum tam liberalem erga se hactenus esset expertus. Insita porro pietas ea comparatione acuebatur, quam illa verba continent, quæ dixit ad Prophetam Nathan. *Vides ne quod ego habitem in domo cedrina, & arca Dei posita sit in medio pellium?* 6 At, vides ne tu lector, vt Dauid eodem animi motu afficiatur, quem Deus ipse longe post præ se ferebat, cum per Aggæũ [e] prophetam diceret, *Nunquid tempus vobis est vt habitetis in domibus laqueatis, & domus ista deserta?* Et mox, *domus mea deserta est, & vos festinatis vnusquisque in domum suam.* Vides ne vt tam sollicitus sit diuini cultus, ipsum vt prophetam, & pontificem, quorum maxime munus erat ista cogitare, & regi suggerere, sponte ipse præueniat, & tacite neglecti officij commonefaciat? Vides ne vt religiosissimus princeps, ad quandam sui reprehensionem pertinere arbitretur, quod ipse regiæ domus splendorem prius & potius curasse visus fuisset, quam arcam, & tabernaculum domini? [f]

6. ✗ e Agg. 1. 4. f vid. Pined l. 5. c. 5 nu. 24. Serar hoc loco.

XLVIII. *Ædificatio conueniens, non necessaria.* NON negat rex domum suam fuisse lapideam, sed intelligit tabulata, trabes, tigna, asseres, ianuas, fenestras, cæteramque ligneam materiam cedrinam, eoque ipso pretiosam fuisse, ex Libano mõte, & Tyro vsque aduectam; vt supra [g] declaratum est: *Peccare se putauit*, ait Iosephus, [h] *quod cum ipse habitaret in alta regia, cedrinis trabibus extructa, & omni exornata artificio, arcam pateretur in tabernaculo iacere*; sub dio videlicet more tentoriorum, & tabernaculorum militarium. Porro cum nullum extaret præceptum diuinum de templo extruendo (negat enim Dominus ipse quemquam à se mandatum accepisse, de ædificanda Deo domo cedrina) nullum erat in ea cessatione peccatum: neque id ignorauit Dauid; ideóque neque se peccare putauit, sed tantum indecorum censuit, [i] Neque in Deuteronomij 12. vbi crebra est mentio loci, quem elegerit Dominus ad sacrificia, templum aliquod magnificum memorat, aut requirit. Adeo vt ei legi hactenus in Silo, Nobe, Gabaone factum satis videri possit. Itaque significauit Dominus hoc esse supererogationis opus, non iustitiæ. [k]

g 2. Reg. 5 11 an Dauid 3 n. 19. h c. 7. c. 4 6 i Abul. q. 3 in cap. 7. l. 2. reg. ἀπρεπὲς αὐτὸ ἁμαρτάνειν αὐτόν. k 3. Reg. 8 18.

XLIX. *Quis Nathã Propheta, non filius Dauidis.* SED quis est hic Nathan propheta? Non sane id plane constat; cum is ex insperato hic prodeat, quemadmodum superius [l] Gad Propheta, sine patre, sine matre, sine genealogia. Et certo quidem constat non fuisse filium Dauidis, [m] qui dictus est Nathan, nam is susceptus est e Bethsabęa, vt ex 1. Paral. liquet: [n] ideoque neque natus erat hoc tempore. S. Hieronymus ex traditionibus [o] hebraicis refert hunc Nathan eũdem fuisse cum Ionatha filio Semmaa fratris Dauidis, qui inter Dauidis Heroës numeratus est, fuerit ergo Dauidis nepos, sed ei ætate

l 1. Reg. 22. 5. m 2. Reg. 5. 14. n 1 Par. 3. 5. o 2. Reg. 21. 21.

ſuppar, iuxta ea quæ nono Saulis anno dicta ſunt. Verum non minus fortaſſe fidei tribuendum eſt Abulenſi, quam Hebræis iſtis, qui coniecturis nitentur ſæpe leuiſſimis, vt hoc loco ea, quæ petitur ex dimidiata parte vocabuli. Exiſtimat autem Toſtatus fuiſſe quendam virum ſanctum tempore Dauidis, nam & in catalogo ſanctorum à Sapiente numeratur, [a] eique valdè familiarem, à quo & de peccato ſuo admonitus eſt, & Salomoni vngendo aſſuit, cui prophetæ officium melius conueniat, quam homini militari.

[a] Eccli. 47.

L. *Quî eum Dauid consuluerit.*

PERQVAM familiarem autem fuiſſe Nathanem Dauidi, [b] aperte docet amica illa eiuſdem prophetæ querela, de non reuelata ſibi à Dauide voluntate ſua ſuper regno Adoniæ. *Numquid à Domino meo rege exiuit hoc verbum, & mihi non indicaſti ſeruo tuo?* Itaque iure familiaritatis & amicitiæ, Dauid deſiderium ſuum cum Nathane communicauit, vt amici inter ſe ſolent, ſi qua maioris momenti negotia aggrediantur. Non conſuluit autem tanquam prophetam, vt per eum Dei voluntatem exquireret; alioqui enim præceps fuiſſet Nathani reſponſio, nec regiæ voluntati ſatisfeciſſet: ſed eo potius animo ſuam illi mentem aperuit, vt rem ſanctiſſimam, minimèque dubiam, iunctis ambo conſiliis, viribuſque promouerent. Non enim ignorabat illam prudentiæ legem, tanto antequam perſcripta eſſet. [c] *Fili ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebis.* Ergo Dauid non exiſtimauit conſulendum eſſe Dominum circa hoc deſiderium ſuum, quod crederet exploratiſſimam eſſe in ea re diuinam voluntatem. Quis enim dubitat Deo gratiſſimum fore gloriam, cultum, & honorem ſuum promoueri?

[b] 1. Par. 17. q. 4. & 6. Abul. & Pin. l. 5. c. 5. n. 24.

Vt amicum, non vt Prophetam.

[c] Eccli. 32. 24.

LI. *Deceptus eſt Nathan.*

APPARVIT autem quamprimum, quam verè dixerit Philoſophus, multa falſa eſſe probabiliora veris. [d] Neque enim ſi Dominus vult cultum & gloriam ſuam abſque dubitatione promoueri, propterea conſequens eſt, vt quouis modo, & loco, & tempore, & à quouis promoueri velit. Nathan ergo prima ſpecie probabilitatis allectus, ratus in re laudatiſſima de diuina voluntate nihil ambigendum, *Omne*, inquit, *quod eſt in corde tuo, vade fac, quia Dominus tecum eſt*, quo ſcilicet inſpirante aſcendit in cor tuum iſta cogitatio, & voluntas. Etſi enim Dominus noluit templum à Dauide ædificari, voluit tamen ipſum id velle, & ſpatio triginta ferme annorum, ſumptus & materiam magnificentiſſimo templo præparare. Et quamuis nondum prophetæ reuelatum eſſet à Deo, quod eius eſſet conſilium circa templi fabricam; ei tamen certum erat Dauidem ſpiritu Dei in hac ipſa voluntate, quæ bona erat, regi: quoniam omne donum optimum de ſurſum eſt. Et ita videtur explicandus Hieronymus, [e] cum ait Nathan hæc ex ſe, non ex ſermone Domini dixiſſe Dauidi. Et Theodoretus cum dicit, Nathan neſciuiſſe Dei voluntatem, de tempore ſcilicet, loco, & perſona in particulari; vniuerſè autem ſciuiſſe, eſſe huiuſmodi opus Deo gratum & acceptum.

[d] vide Theod. q. 22. in 2. Reg.

Quî, Dominus cu Dauide ha in re.

[e] in trad. 2. Reg. 7.

LII. *Dei oraculum ad Nathan.*

FACTVM *eſt autem in illa nocte & ecce ſermo domini ad Nathan, dicens, vade & loquere ad ſeruum meum* Dauid. [f] Copioſè perſcriptum eſt diuinum oraculum, vltro datum Nathani Prophetæ, ad aperiendam Dauidi voluntatem Dei, circa templi ædificationem. quod in 1. Paral. 17. iteratur, & in tertio quoq. Regum attingitur. Tota porrò Domini reſponſio tribus capitibus continetur, negatione ædificationis, & gemina promiſſione; altera de familia Dauidica in perpetuum conſeruanda: altera de ſuſcitando ei filio, à quo templum Domino ædificaretur. Porrò properè, & proxima nocte à præcedente colloquio, Dominus prophetæ in ſomnis apparuit, immutando phantaſiam eius, & imprimendo ſpecies eorum verborum, quæ volebat Dauidi nunciari; nec diſtulit, ne Dauid ſtatim manum operi admoueret, quod maiore triſtitia, mox intermitteretur. Nec voluit alium monere Dominus, vt ipſe idem Propheta erudiretur in poſterum, ne facile inconſulto Domino, quaſi ex Dei oraculo reſponderet; quod feciſſe videbatur, cum diceret. *Omnia quæ in corde tuo ſunt fac, Deus enim tecum eſt.*

[f] 2. Reg. 7. 4. & seqq. 1. Par. 1. 4. c. 22. 7. 3. Reg. 5.

Eius ſumma.

LIII *Deus non vult à Dauide templum ædificari.*

QVOD ad primum attinet caput, negat Dominus velle ſe à Dauide ædificari ſibi domum, ſiue templum. In quo agnoſcendus eſt ſuauiſſimus Dei in Dauidem amor. Quoniam enim ſciebat eum, pro eximio ſuo erga Dei honorem affectu, & incenſo eum religioſiſſimè colendi deſiderio, hac negatione vehementer afflictum iri, eam multis modis lenit, ac temperat. Ei ſiquidem aditum aperit, Dauidi quodammodo blandiendo, cum eum ſeruum ſuum ſemel, iterumque vocat,

quod Theodoretus notauit. [a] *Primum quidem*, inquit, *eum deliniit appellatione seruitutis*. Est enim summus honor nominari seruum Dei; quippe cum id nomen etiam vnigenito filio Dei homini facto tribuatur. [b] Deinde omnem suspicionem auertit, ne se Dauid ab hoc tam glorioso munere reiectum existimare possit, ob aliquam culpam, aut indignitatem suam: sed causam negationis huius in se transfert. quod ipse adhuc vrbana domo minimè delectetur; contentus, sicut hactenus, cum Israëlitis in tabernaculo campestri, & viatorio habitare, aut potius ad tempus aliquod, cum intentione alio demigrandi, subsistere. Eóq. modo fuit in Galgalis, in Silo, in Cariathiarim, in domo Obededonis, & nunc in Sione.

Contentus viatoria hactenus domo.

a q. 22. in 2. Reg. *b 1. a 41. l. c. 44. l. c. 49.*

LIV. *Nec petijt à principibus.*

In huius rei signum ait se nunquam ab Israëlitarum ducibus, quos ad eam diem suscitarat, petiisse vt sibi templum aliquod magnificum excitarent, neque vnquam ea de re expostulasse. Theodoretus ait [c] Deum hac vti oratione, ad ostendendum naturam suam nulla indigentia laborare. At hæc ratio æque doceret templum, neque à Dauide, neque à Salomone, neque ab vllo alio ædificandum vllo tempore: nunquam enim diuinitas *in manufactis templis habitat, indigens aliquo*, vt dicebat Apostolus. [d] Verum alibi alia causa suggeritur, ob quam hoc officio Dauid indignus existimari possit. Ipsemet enim Dauid Salomonem filiũ alloquens. [e] *Fili mi*, inquit, *voluntatis meæ fuit, vt ædificarem domum nomini Domini Dei mei, sed factus est sermo Domini ad me dicens, multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine coram me.* Quorum deinde verborum memor Salomon scribebat ad regem Tyri. [f] *Tu scis voluntatem Dauid patris mei, & quia non potuerit ædificare domum nomini Domini Dei sui, propter bella imminentia per circuitum, donec daret* Dominus *eos, sub vestigio pedum eius.*

c 2. Reg. 7. 22. *d Act. 17. 24.* *e 1. Par. 22. 7.* *f 3. Reg. 5. 3.*

An Dauidi negetur ob effusum sanguinem.

LV. *Non videri, ex Salomonis expositione.*

Nonnulla videtur differentia in relatione causæ huius, in patris & filij oratione. An fortasse Dauid animi demissione præstans in contemptum sui rem auget; quam filius in reuerentiam parentis diminuit, seruata vtrobique veritate? Nam & multa bella gesserat à iuuentute sua, & multa adhuc gerenda supererant, quæ est integra vtriusque ratio. Certe Abulensis [g] existimat hanc totam sanguinis commemorationem non aliò pertinere, quam ad significandas bellicas occupationes, quæ distinerent subinde Dauidem, vt huic tanto operi operam dare non posset. Quod autem non propter effusum sanguinem, sed propter bellicas occupationes in quibus multus sanguis effunditur, præter Salomonis expositionem, illa non obscure docent, quæ sequuntur eodem in loco; [h] *filius qui nascetur tibi erit vir quietissimus, faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum; & ob hanc causam Pacificus vocabitur, & pacem & otium dabo in Israel cunctis diebus eius; ipse ædificabit domum nomini meo.* Non dicit non erit effusor sanguinis, vt tu, sed erit quietissimus, & in summa pace & otio poterit ædificare, quod tua negotia non tulerunt, aut deinceps ferent.

g 3. Reg. c. 5. q. 4. *h 1. Par. 22. 9.*

Sed propter bellicas occupationes.

LVI. *Probatur ratione.*

Davidem quoque non repelli ab ædificando templo, ob effusum sanguinem inde probari potest. [i] Quoniam aut repellitur quia iniuste sanguinẽ fuderit, aut omnino quia sanguinem humanum quomodocumque fuderit; posterius dici non potest. Nam Salomon templo ædificando diuinitus destinatus, sanguinem fudit. Ipso enim primo regni aditu, fratrem suum Adoniam iussit interfici, iussit & Ioabum consobrinum suum, & Semei. Multo autem minus existimandum est, in pœnam sanguinis, iniustè à Dauide effusi, noluisse Deum vt is ei templum excitaret. Nam prælia Domini ille præliabatur, vt dicebat Abigail, [k] & Saul, *esto vir fortis & præliare bella Domini.* Et Dominus eidem testimonium perhibuit, eum coram se multum sanguinem effudisse, id est ipso authore Deo; & per manus Dauidis impiorum scelera vindicante. Propterea enim Dominus sibi ea bella, & cædes attribuit; *fui tecum*, inquit, [l] *in omnibus vbicumque ambulasti, & interfeci vniuersos inimicos tuos à facie tua*; idemque repetitur in 1. Paral. [m] eamq. ob causam prædam quam referebat ex hostibus, prædam hostium Domini appellabat, cum eius partem distribueret amicis suis. [n]

i Abul. 3. Reg. 5. q. 4. Pined. l. 5. c. 5. n. 13. *vide infra. a. 12. Dauid. n. 5.* *k 1. Reg. 25. 18. & cap. 18. 17.* *l 2. Reg. 7. 9.* *m ca 17. 8.* *n 1. Reg. 30. 26.*

Sanguis ab eo innoxiè effusus.

LVII. *Vera causa non concessæ ædificationis.*

Princeps autem & primaria causa recusationis huius, nulla alia inquirenda est præter diuinum beneplacitum, sicut & cur nondum sibi vellet ædificari templum, sed vltra tres & triginta annos differri: aut cur voluerit non in valle, sed in monte, nec in Sione mõte, sed in Moria, ei vicino colle ædificari. Eadem quippe

ratio est personæ, loci, atque temporis. Et cum ædificatio templi septem annis duntaxat Salomonem tenuerit, facile poterat Dominus bella, quæ eius nutu postmodum suscepit Dauid, in viginti annos differre. Non placebat ergo Domino ab homine bellatore, licet alioqui sanctissimo, sibique amantissimo, sacram domum sibi excitari: quare autem non placeret, est pro ratione voluntas. Nostrum [a] *non est nosse tempora, vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate*; &, *an mihi non licet quod volo facere?* non desunt tamen congruæ rationes, quæ illam voluntatem mortalibus probabilem reddant. 7

a Act. 1. 7. Matth. c. 20. 15. 7. ✠.

LVII. *Non defectus beneuolentiæ Dei in ipsum.*

RVRSVM vero ne recusatio hæc defectui diuinæ erga Dauidem beneuolentiæ tribui posset; recenset Dominus beneficia à se in eum collata, quæ sunt totidem beneuolentiæ argumenta. Quod è gregibus eductum principem populi sui effecerit. 2 Quod vt amicus intimus ab eo nunquam separari voluerit, sed vbique dux eius fuerit & comes. *Et fui tecum in omnibus vbicumque ambulasti.* 3. Quod inimicos eius interfecerit, Saulem scilicet, & quicumque in eius gratiam oderant Dauidem; sicque eum vitæ, & fortunarum omnium periculis crebro eripuerit. 4. Quod gloria & honore, quod maxime desiderant reges, abunde cumulauerit. Quo pertinet illud, [b] *diuulgatumque est nomen Dauid in vniuersis regionibus & Dominus dedit pauorem eius super omnes gentes.* Hanc enim reor esse sententiam horum verborum. [c] *Fecique tibi nomen grande, iuxta nomen magnorum, qui sunt in terra*, aut [d] *qui celebrantur in terra.* Alludens fortasse ad potentissimos Assyriorum, Ægyptiorum, Græcorum, & Latinorum reges, qui temporibus istis regnabant: quorum annos digessit Eusebius. [e] At Hieron. in tradit. nomine horum magnorum intelligit Abraham, Isaac, Iacob, Moysem, & Iosue; qui tamen tempore Dauidis post tot secula, vix erant vsquam noti, præterquam apud hebræos. Videtur autem hic locus explicari per illa verba Dauidis. [f] *Et fecisti me spectabilem super omnes homines, Domine Deus.*

b 1 Par. 14. 17. c 2. Reg 7. 9. d 1. Par. 17. 8. e in Chron. f 1. Par. 17. 17. vbi vide Abul. q. 31. & 32.

Fama Dauidis.

LIX. *Populum non vltra vagum fore.*

PRÆTEREA ne recusatio hæc augurium quoddã foret, aut vaticinium subobscurum, populum Israëliticum adhuc vagum, & incertis sedibus fore; ideóque templum stabile non esse illi necessarium, sed quod huc illucque pro rerum necessitate circumferri posset, firmitatem deinceps populo suo, & habitationem minime erraticam pollicetur. *Et ponam*, inquit, *locum populo meo Israël, & plantabo eum, & habitabit sub eo*, loco scilicet Septuag. καθ' ἑαυτὸν, *apud seipsum*, gallicè, *chez soy*; *& non turbabitur amplius. Nec addent filij iniquitatis vt affligant eum sicut prius, ex die qua constitui Iudices super populum meum Israël.* Quæ intelliguntur promitti, sub conditione diuinæ legis obseruandæ, qua nefarie violata, post 70. fere annos Roboamo regnante, grauissimæ clades in Hebræorum Rempub. incubuerunt. Denique nominatim Dauidi requiem, & victoriam de inimicis suis pollicetur. Vide obsecro lector, quãtum Dominus, si fas est ita loqui, laborauerit, ne seruum suum Dauidem nimium hac recusatione affligeret; quam multis illam modis leniuerit, temperarit, compensarit. Sed nondum finis.

vide infra schol. 8.

Et quatenus.

LX. *Domini erga Dauidem humanitas.*

ADDO enim singularem Domini humanitatem, vrbanitatis officijs propemodum cum Dauide certantem, quæ hoc regum loco prætermissa, [g] à Salomone repræsentatur. [h] *Quod cogitasti*, inquit Dominus, *in corde tuo ædificare domum nomini meo, benefecisti, hoc ipsum mente tractans*; proprie ex hebræo, *gratum fecisti*, vt notauit Pineda [i]; perplacuit mihi hæc animi tui deliberatio; hilari, gratóque animo accipio, quod hilari gratóque animo offers. Quis non miretur tanti domini suauitatem; qui etiam gratias agit seruo suo. Quam congrua vero est ac decora mutua Domini liberalitas, qui Dauidi sibi domum ædificare volenti, vicissim se ei domum, & familiam perpetuam ædificaturum pollicetur: sicut olim obstetricibus Hebræorum, masculos contra Pharaonis edictum conseruantibus, & sic Iacobi domum ab interitu vindicantibus, Deus ipse ædificauit domos. [k]

g 2. Reg 7. & 1. Par. 17. h 3. Reg 8. 18. & 2 Par. c. 6. 7. i l. 5. c. 4. n. 26.

Et mutua liberalitas.

k Exod. 1. 21.

LXI. *Promittit perpetuitatem regiæ familiæ.*

ALTERVM enim sequitur caput solidioris consolationis. Pollicetur enim Dominus Dauidi regiæ familiæ in posterum perpetuitatem. *Prædicitque tibi Dominus, quod domum faciat tibi Dominus*, & paulo post, *& fidelis erit domus tua*, id est firma & stabilis, vt est in Hebræo, & Chaldæo, *& regnum tuum vsque in æternum ante faciem tuam*, id est intuitu tuo, aut propter te, vt explicat Caiet. dure sane, durius Vatablus, te viuente & vidente, quomodo enim id consentit cum æternitate, cum Dauid tri-

Meam, Abul. & 70.

ginta tantum annos esset adhuc victurus. Sed rectè Sa, te vidente, viuunt nimirum animæ, & vident post mortem apud Deum, quæ ad statum earum pertinent; Denique addit, *& thronus tuus erit firmus iugiter*; quia post mille & centum circiter annos, in regnum Christi, & spirituale transiturus erat; quod durabit vsque ad consummationem seculi: & deinceps in Christo filio eius, quem promisit angelus sessurum super thronum David, & regni eius nullum vnquam futurum finem. Et hoc beneficium maximi fecit David, vt mox videbimus, ex eoque maximam consolationem accepit. 1097.

LXII. *Et templi à Salomone ædificationem.*

SVPEREST vltimum diuini oraculi caput, quo Dominus Dauidis desiderio maximè satisfaciebat. Cum enim ratum esset apud Deum non permittere, vt ipse ædificaret templum Domino, proximum erat vt id fieret à suis: maximè autem à filio sibi in regnum proximè successuro, vt ipse quoque tanto operi cooperari posset. Ea promissio aliquot in locis habetur, non nominato Salomone [a]. Alibi autem eadem promissio iteratur, tam sub nomine proprio Salomonis, quam Pacifici. [b] *Sed & de filijs meis, elegit Salomonem filium meum, vt sederet in throno regni Domini super Israel, dixitque mihi,* [c] *Salomon filius tuus ædificabit domum meam, & atria mea; ipsum enim elegi mihi in filium, &c.* Quæ deinde à Salomone, sub templi dedicationem iterantur. [c] Quibus in locis videtur Dominus significare, se dedisse Dauidi Salomonem filium ad construendum templum, in præmium piæ huius voluntatis. Vt fusius explicat Pineda. [d]

a 2. Reg. 7. 14. & 1. Par. 17. 11. & 3. Reg. 8. 9. b vt 1. Paral. 22. 9. & postea c. 28. c 2. Paral. 6. 9. 10.

d l. 5. c. 5. & 10.

LXIII. *Et Christum ex ipso venturum.*

VERVM longe nobilius & magnificentius præmium spondet Dominus Dauidi, cum ipsi etiam illum promittit cuius figura erat Salomon, Christum videlicet vnigenitum filium Dei. De quo ecclesiæ sanctæ fundatore, & omnium electorum principe, illa verba in literali quoque, & historico sensu, & primaria intentione dicta sunt. *Ipse ædificabit domum nomini meo, & stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternum.* Quod in primis de Christo, & de Salomone in Christo filio eius, verum esse demonstratur, vt passim omnes sancti patres, doctoresque, & antiqui, recentesque interpretes affirmant. Et id significauit Gabriel Angelus cum virgini sanctissimæ diceret. [e] *Hic erit magnus, & filius altissimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus sedem David*, quæ eadem Salomonis fuit, *patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.* Quo pertinet etiam illud. [f] *Et permanebit cum sole, & ante lunam, in generatione & generationem*, quæ augustiora sunt, quam vt Salomoni, nisi figurate conueniant.

e Luc. 1. 32.

f Psal. 71.

LXIV. *Prophetia de Salomone.*

ILLA etiam verba quæ sequuntur. *Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium.* S. Paulus [g] de Christo Domino interpretatur; quæ nihilominus etiam vere & proprie de Salomone dicta esse, [h] testis est in primis ipsemet David, qui alloquens Salomonem, ea de ipso sibi diuinitus dicta fuisse aperte profitetur, [i] & docent etiam quæ statim sequuntur; *qui si inique aliquid gesserit, &c.* Iniquitas enim in agnum Dei innocentissimum cadere non potest. Salomon autem deliquit, & in delictis suis non expertus est iudicem Deum vt Saul, sed patrem, qui corripit & castigat in salutem, sicut in extremis Salomonis temporibus dicendum erit, & iam supra in eius cum Saule comparatione, quæ hic ponitur, indicatum est. Certe *virgam virorum* pœnas huius vitæ, quales viri inferre possunt interpretatur Iosephus, [k] ait enim. *Quod si quid peccauerit, pœnam non vltra morbos, & terræ sterilitatem processuram.* Hieronymus autem in tradit. Virgam virorum vocat gladium inimicorum. Plagæ vero filiorum hominum, sunt incommoditates corporum humanorum, quibus quasi flagellis à Domino pro peccatis suis homines merito cæduntur, quo modo cum locum etiam Theodoretus interpretatur. [l] Et hæc videtur quædam prophetia Salomonis pœnitentiam acturi, & salutem consecuturi.

Et eius errata castigandus.

g c. 1. 5. ad Hebr.
h Abul. q. 9. in ca. 7. 2. Reg.
i 1. Par. 22. 10.

k l. 7. c. 4.

l 2. Reg. 7. 22. Glos. Caiet. Diony. Pine. Abul. q. 11.

LXV. *David adit tabernaculum oraturus.*

SECVNDVM *omnia verba hæc, & iuxta vniuersam visionem istam, sic locutus est Nathan ad David. Ingressus est autem rex David*, ad tabernaculum, siue ad locum in quo tenderat tabernaculum, quo arca fœderis circumtegebatur in arce Sion, *& sedit coram Domino.* Quasi diutius, ac familiarius cum Domino, eo permittente collocuturus. Nemini licebat sederi orare Deum præterquam regi, vt ait Vatab. quod Sa non improbat, sed explicat etiam *mansit*, sicut *stare*, non semper erectum corporis positionem significat, sed quietem, & mansionem: qualis erat sanctarum mulierum ad Domini crucem. Abul. & Dionys. *posuit se humiliter*; Caiet. *plus animo*

An sederit orans.

quam corpore sedit quietus coram Domino, meditando & orando. Quam orantis corpoream dispositionem eleganter persequitur. D. Augustinus. [a] *Conuenienter*, inquit, *dictum est, sedit ante Dominum: nisi forte quod sedens orauit hoc mouet, cum & sanctus Elias hoc fecerit, quando pluuiam orando impetrauit. Quibus admonemur exemplis non esse praescriptum quomodo corpus constituatur ad orandum, dummodo animus Deo praesens peragat intentionem suam.* Haec & plura S. Aug. ex quibus suspicari licet Simplicianum admiratum esse, quod Dauid sedens orauerit, quasi rem parum decoram & insolentem. Iosephus [b] *Ad arcam*, inquit, *se contulit, procidensque in faciem adorauit Deum*; apparet id primum factum esse.

a to. 4 q. 4. l. 2. ad Simplic. vide Serar. hic.

b l. 7. c. 4.

LXVI. *Tota oratio affectuum plena.*

ADIIT ergo Dominum Dauid, & animi corporisq. sensibus studiose ad orandũ collectis, effudit cor suum corã Domino, & quidem oratione affectuũ plenissima, & animo in gratiarum actiones exundante. Testis illa decies iterata mentio propriae seruitutis, quam Dominus semel, iterumque vsurparat. Testes illae vndecies repetitae voces *Domine Deus*, vel *Domine mi Deus*, vt Septuag. quod pertinet ad blandam quandam loquendi formam, & pronunciationem, vt solemus blande obsecrando alloqui principem, vt ait Caiet. Sic nimirum conatur Dauid reddere vicem Domino Deo, qui ad eum legationem miserat longe humanissimam; vt agnoscere liceat intimam familiaritatem, & mellitissimam suauitatem Deum inter & Dauidem, aliosque Dauidi similes seruos & ancillas eius. Effundit ergo nunc cor suum Dauid in oratione sua; propterea enim se inuenisse ait cor suum vt oraret Deum oratione hac, ex toto scilicet corde, totoque mentis affectu. Et quoniam sciebat gratiosissimam esse animi demissionem apud Deum, ab ea ducit initium. *Quis*, inquit, *ego sum Domine Deus, & quae domus mea, quia adduxisti me huc vsque*, vel vt est in 1. Paral [c] *vt praestares mihi talia*? Quae prima est gratiarum actio, de regia sibi dignitate collata, suscitando è terra inopem, vt collocaret eum *cum principibus populi sui.*

Exordium ab animi demissione.

c c. 17. v. 16

LXVII. *Gratias agit de promissa perpetuitate familiae suae.*

ALTERA gratiarum actio est, quod voluerit Dominus hoc beneficium suum esse perpetuum, & in omnem posteritatem propagari. *Sed & hoc parum visum est*, inquit, *in conspectu tuo Domine Deus, nisi loquereris etiam de domo serui tui in longinquum*, in Paralip. [d] habetur *in futurum*, infra autem saepius dicitur *in sempiternum*. Homines quidem quorum duratio breui tempore circunscribitur, beneficia hominibus breuia, & ad breue tempus cõferunt. At aeternus, idemq. liberalissimus Deus, non satis habet beneficiũ suum vita vnius hominis dimetiri, sed vult tum omniũ mortalium vitae, tum etiam suae aeternitati quodammodo coaequari. Nam regni Dauidis in Christo eius filio, nullius erit terminus, nullus finis. Semper enim quandiu viuent homines, & à resurrectione in aeternum sancti & electi omnes Christum dominum & regem, & filium Dauidis regis praedicabunt.

d c. 17.

LXVIII. *Lex Adam & similitudo Adami & Dauidis.*

AT enim quae est ista *lex Adam* quę hoc loco à Dauide memoratur? diuersi in diuersas abiere sententias, dum Adami vocem alij propriã, alij communẽ putant, haec videtur cõmodissima, atq. apertissima. Agis mecũ Domine Deus, vt olim cũ primo parẽte, quo cum pro se, & tota posteritate sua pepigisti, ita & mecum pro me, posterisq. meis in sempiternum. Et sicut illum pro se, totoq. humano genere 1.
maximis & immortalibus bonis affeceras; ita & me adduxisti hucusq. & familiã 2.
meam gloriosam in posterum reddere voluisti. Adamum & posteros eius, reges 3.
& dominos omnium inferiorum creaturarum constituisti. Omnia enim subiecisti pedibus eius: tu me nunc, & deinceps filios, & nepotes meos, reges & principes esse voluisti populi innumerabilis, qui stellas coeli, & arenam maris aequare possit. Et sicut Adamo & filiis eius supernaturalia illa bona & dignitatem sub cõ- 4.
ditione dedisti seruandi praecepti tui, ita mihi & meis. Dixisti enim, [e] *Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea haec quae docebo eos, & filij eorum vsque in seculum sedebunt super sedem tuam.* Et sicut Adamo, & humano generi peccanti misericordiam concessisti, neque abiecisti eum in perpetuum, sicut luciferum & angelos eius. Ita & me & filiũ meum peccantem argues *in virga virorum, & in plagis filiorum hominũ, misericordiam autem tuã non auferes ab eo, sicut abstulisti à Saul, quẽ amouisti à facie tua.* Nec soli Salomoni misericordiã istam pręstabis, vt qui vniuersè de filiis meis dixeris, *visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorũ, &c.* 5.

e Psal. 131. 8.

LXIX. *Agnoscit & commendat gratuitum beneficium.*

BENEFICIVM ergo hoc tantum esse fatetur Dauid, vt gratiis agendis, nedum

referendis, parem orationem afferre se posse neget. *Quid ergo*, inquit, *addere poterit Dauid vt loquatur ad te?* neque necesse est vt verbis patefaciam apud te, quanto me tibi beneficio obligatum putem, *tu enim scis seruum tuum Domine Deus* [a] *tu probasti me & cognouisti me, tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam &c.* Pergit autem huius magnitudinem beneficii amplificare, ex eo quod sine vllo merito suo, sed ex mera Dei liberalitate hoc beneficium conferatur. *Propter verbum tuum*, [b] inquit, id est quia tibi placuit ita promittere, *& secundum cor tuum*, quia insigniter bonus es, *fecisti omnia magnalia hæc: ita vt notum facere seruo tuo*: vt de me quod de Abrahamo quondam diceres; [c] *num celare potero Abraham quæ gesturus sum, cum futurus sit in gentem magnam, ac robustissimam, & benedicendæ sint illo omnes nationes terræ.*

[a] psal. 138. 1. 2.
[b] 2. Reg. 7. 21.
[c] Gen. 18. 17.

LXX. *Gratias agit de antiquis in populum beneficiis.*

TERTIA gratiarum actio sequitur, in recolendis antiquis Dei in populum suum beneficiis, vt ostendat eum sibi semper fuisse similem; semper liberalem ac munificum, semper constantem in benefaciendo populo suo, præ omnibus gentibus & nationibus terræ, & eligendo eum in populum peculiarem sibi; quasi non esset Deus & Dominus omnium; adeo vt propter ipsum à seruitute Ægypti liberandum, adierit Deus regionem illam, in eaque magnalia fecerit, & horribiles plagas inflixerit, super terram, & gentem, & Deum eius. Alludit autem ad illud Numerorum. [d] *Nam in diis eorum exercuerat vltionem.* 8.

[d] 33. 4. 8 6X.

Petit confirmari promissa diuina.

Postremo à communibus, & antiquis Dei beneficiis, ad recentia & priuata redit, commemorationem diuinæ promissionis erga se, & familiam suam, quam summis precibus confirmari, & constabiliri, & inconcussam, & incommutabilem reddi postulat, ad gloriam eius sempiternam, *Nunc ergo*, inquit, *Domine Deus verbum quod locutus es super seruum tuum, & super domum eius, suscita in sempiternum, & fac sicut locutus es.* Et rursus vrgens petitionem suam, obtestatur Deum per veritatem, & fidelitatem & constantiam promissorum suorum. *Nunc ergo Domine Deus, tu es Deus, & verba tua erunt vera, locutus es enim ad seruum tuum bona hæc;* per Nathan scilicet quo internuncio vti voluisti.

LXXI. *Quæ sub conditione data.*

ERVNT sane vera. *Non est enim Deus quasi homo vt mentiatur, nec vt filius hominis vt mutetur. Dixit ergo, & non faciet? locutus est, & non implebit:* [e] vt olim Balaam ex ore DOMINI dicebat ad Balac Moabitarum regem. Quid ergo est quod Dauid tam instanter diuinæ promissionis stabilitatem flagitat? [f] Sciebat ille quidem dona Dei, ex parte ipsius esse sine pœnitentia; sed nec oblitus erat ea passim promitti cum conditione, qualem paulo ante attulimus; [g] nec ignorabat illud quod multo post enunciauit DOMINUS per Ieremiam prophetam. *Subito* [h] *loquar de gente, & de regno, vt ædificem, & plantem illud, Si fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam, pœnitentiam agam super bono, quod locutus sum vt facerem ei.* Et certe incidit postea tempus illud, quo formidaret Dauid *commutationem Christi sui.* [i] Itaque benedictione qua postulat benedici domum suam, non solum beneficentiam, sed etiam gratiam intelligere possumus, quam Dauid sibi, & posteris suis petat, ne obicem ponant impletioni promissionis diuinæ.

[e] Num. 23. 19.
[f] vide Abul. q. 38 in c. 17. 1. Paral.
[g] nu. 68.
[h] Ier. 18. 9.
[i] psal. 88. 6

LXXII. *Dauid exauditus in vtilitatem nepotum. Salomonis. Abiæ. Iorami, Achaz, Manassæ, &c.*

REVERA autem exauditus est Dauid, & non est confusus ab expectatione sua. [k] non quidem vt illi non peccarent, id enim ab eorum libera voluntate pendebat, sed vt ne regnum amitterent, ad multas annorum centurias; quia orauerat Dominum Dauid, dicens, *propter Dauid seruum tuum, ne auertas faciem Christi tui.* [l] Hinc est quod sæpe deinceps in grauissimis criminibus posterorum Dauidis, profitetur Dominus se propter Dauid seruum suum ignoscere & placari, & nolle extinguere lucernam Dauid serui sui. [m] Nam Salomon ipse post grauissima peccata non amisit regnum penitus, sed illud quamuis valde diminutum, transmisit ad posteros, propter Dauid patrem suum. Postmodum Abias [n] eandem merebatur pœnam; sed propter Dauid dedit ei Dominus Deus suus *lucernam in Ierusalem, vt suscitaret filium eius post eum.* [o] Deinde noluit Dominus disperdere Iudam, licet id exigentibus Iorami sceleribus, propter Dauid seruum suum sicut promiserat ei Denique tempore Ezechiæ [p] post infanda scelera regis Achaz, & tempore Iosiæ post execrandam Manassæ impietatem, diu adhuc dilata est vltio, propter Dauid seruum Domini, & omnem mansuetudinem eius: etsi id in singulis regibus expressum non est.

[k] psal. 118. v. 116.
[l] psal. 131. 10.
[m] 3. Reg. 11. 33. 34.
[n] 3. Reg. 15. 4.
[o] 4. Reg. 8. 19. & 2. Par. 21. 7.
[p] 4. Reg. 19. 34.

MERITO

LXXIII. *Quid circa templum concessum Dauidi.*

MERITO autem quis admiretur nullam fieri in hac oratione templi ædificandi mentionem. Num Dauid tam cito eius oblitus existimari potest? Notat Pineda,[a] Dauidem charitate, & zelo diuini cultus promouendi æstuantem afflixisse se, quod non posset reipsa perficere votum ædificandi templi, & peculiaribus corporis afflictationibus se macerasse, ad obtinendam à Deo reuelationem saltem loci, & dispositionis, qua templum esset à Salomone filio construendũ. Quo referri potest illud.[b] *Memento Domine Dauid & omnis mansuetudinis eius*, vel vt alii ex Hebræo vertunt, *afflictionis eius*, Et illud, *sicut iurauit Domino, votum vouit Deo Iacob; Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei &c.* rectissime accipitur in eam sententiam, vt postquam accepit Dauid fieri non posse, vt ipse templum perficeret, saltem pro sua consolatione templi aliquam curam, & partem sibi communem fieri postulauerit, indicato templi construendi loco, & descriptione, quam postea à Deo obtinuit, & aliis necessariis ad templi fabricam, abundantius fortassis & cumulatius opinione & petitione sua.

[a] l. 5. c. 4. n. 17.
[b] psal. 131.

LXXIV. *Eius votum de templo.*

PRAEDICTIS autem psalmi verbis agi de templo, non de loco tabernaculi, ex eo clare constat, quod tabernaculum in arce Sionis iam collocatum erat, & domus cedrina Dauidis à Phœnicibus extructa, antequam Dauid consilium caperet templi ædificandi, vt ex serie totius præcedentis narrationis, & nominatim secundi regum apertissimum est: frustra ergo votum emitteret de inueniendo loco, quem iam inuenisset. S. Chrysost. in eum psal. *Quid enim desiderabat? videre templum excitatum, veteresque ritus, ac ceremonias restitutas. Quoniam ergo Dauid erat ea re*, mansuetudine scilicet, *maxime insignis, tanquam illius studii & animi remunerationem, petit à Deo templi ædificationem.* Idem sentit Theodoretus in eundem psal. Iansenius vult quidem, cum Pineda & Hebrçis, votum hoc pro loco templi sciendo editum, sed post enumerationem populi: cum angelus à Dauide visus est, paratus ad perdendam Hierosolymam; & Dauid anxius erat, vbinam sacrificandum esset ad placandum Deum.

LXXV. *Quando illi demonstratum.*

VERVM credibile non est, vel Dauidem tanto tempore hoc desiderium compressisse, vel Deum ea consolatione sibi amantissimum regem tandiu priuare voluisse. Præsertim cum hæc reuelatio, magnum futurum esset incitamentum, ad materiam omnem sumptusque alacriter præparandos, Factam ergo Dauidi hanc demonstrationem hoc tempore censet Abulensis[c] valde verisimile, & Pineda in suo Salomone,[d] statim scilicet post conceptum votum ædificandi templi, & longe ante populi enumerationem, & inde secutam cladem; quod putant Lyran. & Dionys. imo & Iosephus,[e] & significatur 1. Paral. 22 Vbi postquam Dauid animaduertit Deum placatum fuisse sacrificio facto in area Ornam Iebusæi, dixit, *hæc est domus Dei, & hoc altare in holocaustum Israel*; statimque subdit præceptum congregandi artifices, & parandi omnem templi materiam. Verum ex hoc loco inferri non potest, tum primum factam fuisse Dauidi hanc reuelationem; sed tum primum eam à Dauide populo manifestatam, vt notat Pineda Denique Eupolemus apud Eusebium,[f] nulla facta mentione pestis, ait Angelum visum fuisse stantem supra locum, vbi altare hierosolymis statuendum esset, Dauidique mandasse, ne templum ædificaret, apparatus tamen illius curam gererit. Sed de hoc loco alius erit nobis commodior dicendi locus.

[c] l. 2. Par c. 3. q. 8.
[d] l 5. c. 5. num. 51.
[e] l. 7. ant. c. 10.
[f] l. 9. c. 4.

LXXVI. *Exemplar, & scriptura templi.*

DAVIDIS ergo promptissime voluntati annuens is, qui voluntatem timentiũ se facit, integram atque perfectam futuræ fabricæ descriptionem regi ostendit, vel Nathani prophetæ, vel angeli etiam ministerio, vel peculiari reuelatione ipsi Dauidi facta. Nam 1. Paral.[g] scriptum est Dauidem dedisse *filio suo Salomoni descriptionem porticus, & templi, & cellariorum, & cænaculi, & cubiculorum in adytis, & domus propitiationis, necnon & omnium quæ cogitauerat atriorum, & exedrarum per circuitum in thesauros domus Domini, & in thesauros sanctorum &c.* Et aliquanto post, *omnia*, inquit, *venerunt scripta manu Domini ad me, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris.*

Vbi indicatur primum datum Dauidi exemplar quoddam futuræ fabricæ, quod tabula, lapide, vel membrana deformatum esset,[h] constans vestigiis fabricæ. atque tota ædificii orthographia: sicut Mosi dicitur ostensum exemplar in monte,[i] & similitudo tabernaculi. Secundo datam scripturam & quasi commentarium, vt intelligeret Dauid totum illud exemplar;[k] nam alte-

[g] c. 28. v. 11.
[h] Abul 1. Par. 28 in fi. q. 7.
[i] Exod. 25. v. 40.
[k] Pin. l. 5. c. 5. n. 30.

LXXVII Data Dauidis pietati. rum sine altero sæpe multam habet obscuritatem.

AGNOSCIS religiosè lector eximiam DOMINI in seruum suum DAVIDEM indulgentiam, & familiaritatem; qui vt olim legem digito suo Mosi tradendam scripsit, aut angelico potius ministerio exarauit: ita nunc Dauidi templi omnem rationem depingere, & scripto explicare dignatus sit. Ex quibus suspicari licet quantum Dauidi templum Salomonis debuerit, vt alibi apertius intelligetur. Nunc illud Chrysostomi[a] satis erit addere. *Eum quidem*, puta Salomonem, *qui est ædificaturus præterit; eum vero qui est pollicitus in medium adducit; vt scias quantum bonum sit rectus animus, & quomodo Deus semper consueuerit recto animi instituto, & bonæ voluntati mercedem constituere; & ideo eius potius meminit, quoniam ipse est potius qui ædificauit, quam filius. Hic enim pollicitus est*, id est, vltro se optulit ad ædificandum, *ille vero iussus est.* Ita Chrysostomus. Quanto autem studio deinceps incubuerit ad præparanda, quæ templo magnificentissimo vsui futura erant, sequens historia indicabit. a In Psalm. 131.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2990.

1. N.XXII. Aliqui Psalmorum tituli. HÆc distinctius explicare pertinet ad psalmorū interpretes, sunt enim hi multorū psalmorum tituli. Libet tamē hic referre, quæ in hunc locum habet Hieron. in tradit. Nam in illa verba textus 1. Par. 15. 19. *in cymbalis æneis concrepātes; In hebræo habet*, inquit, *in cymbalis æneis ad audiendum*, (siue vt audire faciant) *quia videlicet ab ipso psalmo incipiebant, qui habet in capite Exaudi domine iustitiam meam, qui est sextus decimus.* Imo in versione Hieronymi est 17. sicut & apud Hebræos, cuius initium est apud eum. *Audi Deus iustum, intende deprecationem meam.* In illa autem verba. v. 36. *in nablis arcana canebant. In hebræo*, inquit, *habet pro iuuentutibus* (vel super Halamoth.) *Quia à psalmo 45. incipiebant, qui hoc habet in titulo.* Vel potius 46. iuxta diuisionem Hebræorum, quam S. Hieron. sequitur in versione sua, vbi eum psalmū inscribit. victori filiorum Core, pro iuuētutibus canticū. Rursum ad illa verba. v. 21. *In citharis pro octaua canebant epinicion. Quia a sexto*, inquit, *psalmo incipiebant, qui hoc habet in titulo, pro octaua autem quidam putant pro circumcisione.* Habet autem in sua versione Hieron. *Victori in canticis, siue in Neginoth super octaua.* in 1. vero
Epicinium. Paral. 15. 21. additur Cenaseach, *ad vincendum*, 70 τοῦ ἐνισχῦσαι; vulgata *epinicion*, quod eodem redit. Quam vocem mirum est putari a Tostato Hebræam. 1. Par. c. 15. q. 25. & mox lyricos versus, *vel a lyra dici, vel a lyrim, quod est varietas, propter diuersam metrorum legem*; quod probari certe non potest: & visum est notare, ne quis, à magno alioqui viro, inducatur in fraudem. Quod autem isti dicuntur cecinisse epinicium, quasi dicas victoriale, significatur, quod passim notant interpretes, & Pineda l. 5. de Salom. c. 4. n. 3. contentionem fuisse inter musicos ad obtinendam palmam peritiæ canendi. Alij putant crebro iterata illa verba, *victori Deo triumphus & palma*, vt solent versus intercalares. Chonenias denique dicitur prophetiæ præfuisse ad præcinendam melodiam; *quia*, inquit Hieron. in iisdem tradit. *Spiritu prophetiæ melodias & verba ad memoriā reuocabat.* At Tostat. l. 1. Par. c. 15. q. 26. hāc prophetiā interpretatur quandā sapientiam ad cōponendos psalmos diuinæ laudis, & ad modulandum eos, quod vtrumque cum egregie præstaret Chonenias omnium cantorū princeps positus est. Quibusdam placet prophetias veteres decantatas, præeunte & moderante Chonenia. Quod si accipimus crediderim selectas quæ ad cantum erant accommodatæ; vt canticū Mosis Exod. 15. & Deuter. 32. Deboræ item, Iudicum 5. & Annæ 1. Reg. 2. forte etiam benedictiones Iacob. Genes. 49. & Mosis Deuter. 33. & Balaam Num. 23. sunt enim simul benedictiones, & prophetiæ. 1.N.XXIII

In 2. reg 6. 13. in Hebræo est. *Et immolabat bouem, & crassum*, vt vertit Arias. Tigur. *pecus pingue.* Pagninus *bubalum*, Hieronymus in vulgata *arietem.* Septuag. vero nec hebræo, nec latino admodum hoc loco consentiunt: & inemendata quædam, biblia addunt oues.

In 1. Par. 15. 26. *Immolabant septē boues*, siue iuuēcos, *& septē arietes.* In hebræo, græco, latino, nisi quod pro bobus, 70. habent vitulos.

Iosephus tamen, si eius interpretibus credimus, nuditatem nō solum proprie, sed etiam turpiter videtur accipere. *Huic occurrens*, inquit, Dauidi scilicet, *Michol vxor filia Saulis, omnia precata est illi, quæcunque Deus propitius largiri solet: reprehendit tamen quod præter decorum rex tantus saltasset, ita vt in conspectu seruorum suorum, & ancillarum partes quasdam inter saltandum denudarit.* sic Gelen. Rufinus autem, *ante seruos*, inquit, *& ancillas fuisset turpiter denudatus.* Cum Iosephus eum nudatum tantum dicat, sicut & Scriptura. Illud tamen præter eius mentem videtur, quod Micholem, quam ex superbia Dauidem contempsisse constat, & scurris ac morionibus comparasse, nimium modestam facit. Et bene precantem scilicet, & amice corripientem. Alioqui enim indecora sit, ac prope dicam improba Dauidis in eam obiurgatio. Itaque in male excusanda fœmina, Dauidem ab eo peius accusari necesse est. Quod vt vitaret etiam responsionem, Dauidis mitiorem facit, quam Scriptura exigat, quæ grauem habet exprobrationem de- 3. Nom. XXXVII.

sertæ à Deo paternæ ipsius familiæ, & muliebris reprehensionis contemptum: vt qui paratus sit in eo perseuerare, quod ipsi probrosum videatur.

4. Num. XXXVIII Saltatio. Cæterum quam probrosa esset apud Romanos saltatio, nemo elegantius dixit M. Tullio. *Saltatorem, inquit, appellat L. Murenam Cato. Maledictum est, si vere obijcitur, vehementis accusatoris: sin falso maledici conuitiatoris. Quare cum ista sis authoritate M. Cato, non debes accipere maledictum ex triuio, aut ex aliquo scurrarum conuiuio, neque temere consulem populi Romani saltatorem vocare, sed conspicere quibus praeterea vitijs affectum esse necesse sit eum, cui vere istud obijci possit. Nemo enim fere saltat sobrius, nisi forte insanit, neque in solitudine, neque in conuiuio moderato, atque honesto. Intempestiui conuiuij, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio.* Et alibi. *Ait hac lætitia Deiotarum elatum, vino se obruisse, in conuiuioque nudum saltauisse. Quæ crux huic fugitiuo potest satis supplicij afferre? Deiotarum saltantem quisquam, aut ebrium vidit vnquam?* Et vice versa de homine luxu perdito. *Cum collegæ tui domus (Gabinij) cantu & cymbalis personaret, cumque ipse nudus in conuiuio saltaret; in quo ne tum quidem cum illum suum saltatorium versaret orbem fortunæ rotam pertimescebat.* Vide de saltatione Luciani librum. Athenæum. l. 4. Cælium. l. 5.

5. N. XLV. Huic chronologiæ satis consentiunt, quod ad annum quidem Dauidis attinet, Sectarij, Codomanus, Caluisius, Heluicus, quem tamen non præcise definiunt. *Circiter hoc tempus*, inquit Codomanus, *quod natiuitatem Christi præcessit annis 1063. per Prophetam Nathan promittitur Dauidi filius, qui sit Deus & homo, nempe Meßias Dominus noster Iesus Christus.* Sic ille, quem eo libentius retuli, quod ab eo cæteri fere Allophyli: & quod in annum nostrum ante Christum incidit. Heluicum autem, qui hũc mundi annum appellat bis millesimum nongentesimum, Caluisium quoq. qui nongentesimum primum, nobiscum sentire intelliges, si eorum summæ annos Abrahæ. 60. & Cainæ iunioris 30. adieceris.

6. N. XLVII. Hebraice & Chaldaice, *in medio cortinæ*, siue aulæi: cortinæ & pelles nomine tabernaculi comprehenduntur. Nam arca intra tabernaculum, siue tentorium Dauidicum, eo quasi cortinis cingebatur; & velis ac pellibus operiebatur quod sub dio esset, more tentoriorum militarium. Quod tentorium illi erat instar Sancti sanctorum tabernaculi Mosaici.

7. N. LVII. In quibus illa omnium scriptis, sermonibusque iactata, etiam Ethnicorum, vt Eupolemi, apud Eusebium de præpar. l. 9. c. 4. minime spernenda est: quod scilicet voluerit intelligi quantum clerici ministri Domini, & incolæ domus eius, à sanguine abhorrere debeant, cùm ne eum quidem exstructorem templi sui esse voluerit, qui plurimum sanguinem, quamuis sine crimine effudisset. Eam tamen infirmat Abulensis. 3. Reg. c. 5. q. 4. ex eo quod sacerdotes ipsi in lege Mosaica, a bello gerendo non prohibebantur; vt ex Matathia & filiis eius in lib. 6. Machabæorum constat. Ad quæ bella ipsa quotidiana sanguinis animalium profusio in sacrificiis, quodammodo disponebat.

Verba ista, *à facie populi tui, quem redemisti tibi ex Ægypto*, legenda sunt, quasi in parenthesi, & vox *super*, ἀπὸ κοινοῦ repetenda. Quod quidam non animaduertentes, maluerunt legere *gentibus & dijs eius*, subaudiendo particulam *ex*, quo modo habetur in hebræo. 8 N. LXX.

Quod autem subdit Dauid, v. 24. *Firmasti enim tibi populum tuum Israel in populum sempiternum. Et tu Domine Deus factus es eis in Deum.* Id promiserat Dominus Moysi, Exodi 6. 7. & ca. 19. v. 5. 6. Et præstitit Exod. 24. Et quod hoc loco Dauid populo suo gratulatur, idem ei Moses moribundus gratulabatur, Deuter. ca. 4. v. 6. 7. Cæterum satis constat omnibus Christianis, ex Apostolo Paulo, istum populum Israeliticum sempiternum, de Iudæo secundum carnem accipiendum non esse, sed de eo, qui est hæres fidei, & obedientiæ patriarcharum, & diuinorum oraculorum possessor. Itaque neque Deus est illis vltra in Deum, quos repulit à se, & eorum ritus omnes, ceremoniasque detestatur. Audi Esaiam. *Ne offeratis vltra sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbatum, & festiuitates alias non feram, iniqui sunt cœtus vestri. Calendas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea: factæ sunt mihi molestæ, laboraui sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis, & cum multiplicaueritis orationem non exaudiam.* Et quæ causa horum? *manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* Quo sanguine? nisi eo de quo dixerunt. *Sanguis eius super nos, & super filios nostros.* Et quod remedium tot & tantis malis, quæ inde grassantur inter eos? nisi quod sequitur, *lauamini* per lauacrum regenerationis, *mundi estote*, virtute illius sanguinis, qui persequitur obstinatos, & profugos Cainitas, occiso innocentissimo Abele fratre suo.

Vide Serar. hic.

Ca. 1.

ANNVS MVNDI 2991. DILVVII 1335. 5². ÆTATIS 52. EXITVS AB ÆGYPTO 448. ARCÆ IN SIONE 2. DAVIDIS REGIS 12. ABIATHARIS PONTIF. 17. TROIÆ EXCISÆ 120. EVPALIS REGIS ASSYRIORVM 1. IMPERII 1060.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1062.

I. *Eupales Imperator & ratio temporis.*

Assyriorvm imperio nouus hoc anno sufficitur Imperator Eupales, apud Eusebij Chronicon, quē Eupacmen vocat Africanus. Vterque annos ei 38. regni attribuit; sed hic ipsum ordine trigesimum quintum esse vult, ille autem, omissis quatuor intermediis, vt alibi notatum est, trigesimum primum; de quo nihil præter nomen, & annos regni, qui chronologiæ seruiunt, memoriæ proditum est. *Εὐπάκμης, apud Sca..*

Vt autem intelligeret Dauid non tam ædificandi templi, quam gerendi belli tempus esse, mox post prædictum oraculum, quod proximo anno explicatum est, voluit siue permisit Dominus bella suscitari. Mox inquam. Nam quod Scriptura minus expressit, [a] cum ait duntaxat post hæc Dauidem percussisse Philisthæos, post prædictam videlicet disputationem, Deum inter & Dauidem seruum eius, de construendo templo. Iosephus explicans, *non multo*, inquit, *deinde in terseclo tempore, expeditionem in Palæstinos decreuit.* [b] Idem scribit Abulensis, [c] Pineda [d] quoque hoc bellum in proximum ab oraculo edito annum conijcit, quem putat esse Dauidis 13. ob causam quam supra dixi. [e] Verum hic nobis est annus Dauidis duodecimus sicut & Torniello.

a 2. Reg. 8 & 1. Par. 18
b l. 7. ca 5.
c 2 Reg. 8. q. 1.
d l 8. c. 4.
e Dauid. 11. n. 45.

II. *Aliud bellum in Philisthaos. Frenum tributi.*

Cæterum belli huius causa, si id à Philisthæis inchoatum est, non exquirenda ex parte ipsorum alia, quam odium eorum implacabile aduersus Israëlitas, quo incitati eis semper aliquid mali aut agebant, aut moliebantur. Quidam putant causam belli huius fuisse, quod Dauid eripuerat Philisthæis vrbem, aut regionem dictam *Meteg amma*, quæ vox *frenum tributi* vertitur, aut vt alijs placet, aquæductus, vel frœnum riui; eleganti enim metaphora, hebræi aquæductum vocant fœnum riui, quod aquæ riuum coërceat, & contineat, vt frœnum equos, neque huc illucque dilabi, & excurrere patiatur; Septuag. pro frœno tributi habent ἀφωρισμένην, id est, segregatam, perobscurè sanè. Fortè vrbem subaudierunt, intellecta Geth, vrbe Philisthinorum, ex 18. ca. primi Paral. qua de re postea dicetur aliquid. Serar. subintelligit μερίδα, id est, tributum iniunctum. Hoc ergo Dauidis facto putant bellum exarsisse. Verum satis ex ipso textu Scripturæ intelligitur, hanc ablationem bellum hoc non antecessisse, sed secutum esse.

III. *Quæ eius causa.*

Ex parte Dei dici potest Deum tam hoc, quam sequentia bella geri voluisse à Dauide: non enim illi Dauidem adoriebantur, sed eos ipse inuadebat, vt supra dicebamus [f] & mox ex Iosepho dicetur. Primùm vt intelligeret Dauid sibi tempus non suppetere ad templum ædificandum, quod quieta tempora, animosque requirebat. Itaque Salomon, [g] vt supra dixi, [h] scribens regi Tyri, hanc vnam causam dilatæ ædificationis templi affert, quod multa illi per circuitum bella imminerent. Quam rationem ibi Vatablus, siue quis alius scholiastes probabilem vocat, negat tamen esse veram, *noluit enim*, inquit, *detegere peccatum patris*. Sed errat ipse profectò vehementer. Nam si id peccatum intelligit adulterium cum Bethsabæa, & Vriæ cædem, id negotium nullo modo templum attingit, cuius extructionem Deus tanto ante Dauidi negauerat; itaque falsò à Salomone memoratum esset. Sin autem multitudinem præliorum, & copiam effusi sanguinis intelligi vult, vt videtur, errat quoque, cum supra docuerimus, [i] bella Dauidis fuisse bella Domini, in iisque commendabilem esse, & plurimum meriti apud Dominum fuisse consecutum; nedum peccatum admisisse, quod oporteret à Salomone celari, quasi ipsa bella cum finitimis populis, apud alios etiam vicinos cælari possint.

f an. Dauid. 11. n. 50.
g 3. Reg c. 5.
h an Dauid. 11 n 55.
i n 55 & 56. ann. 11. Dauidis.

IV. *Alia causa, in templi vsum.*

SECVNDO permissum hoc bellum diuinitus, vt ex victoriarum manubiis, & omni hostili præda, ingentes templi sumptus paulatim præpararentur. Itaque hoc ipso capite octauo [a] habetur, plurima vasa aurea, & argentea sanctificata fuisse Domino, de vniuersis gentibus, quas subegerat; id est deuota, & consecrata, ad templi supellectilem, & sumptus. Id autem Dauidi valde fuisse cordi, significat Theodoretus. [b] *Postquam*, inquit, *per vatem Nathan Deus prohibuit, prædixitque templi ædificationem à Salomone faciendam, distulit quidem ædificium, non autem segnitiem amplexus est, sed aurum, & argentum, & ferrum, & æs, & ligna, & lapides coaceruauit*; Horum bellorum narratio hic superioribus capitibus adiungitur, ait cum R. Salomone Serarius, vt non par tantum, sed bello etiam præstātissima Dauidis in Deum, eiusque sacra, & cultum, religio perspiciatur. Quæ autem narrandi belli causa, eadem & gerendi fuit. *Corradebat vndecunque* ait Pineda, [c] *non sibi sordidè, sed Deo liberaliter & magnificè, spiritu regio & principali, vt & ipsa prophana, & pretiosa ornamenta diuinis vsibus consecrarentur, & esset, quod supra frænum equi est, sanctum* Domino; [d] *& equestres illa, & bellicæ phaleræ, sic exponente Hieronymo, non amplius sibi aduersus hostes pugnanti, sed filio pacifico religionem curanti, ad Dei cultum deseruirent.* sic ipse.

V. *Quietem regni.*

SIGNIFICAT autem Iosephus, [e] si belli causam ex parte Dauidis quærimus, ipsum vltro bellum intulisse Philisthæis, otij propemodum consumendi causa. *Expeditionem*, inquit, *in Palæstinos decreuit ablegato omni otio, ac segnitie*, vel, vt apertius vertit Rufinus. *Cogitauit vt bellum Palæstinis inferret, ne vllam pigritiam, aut desidiam generari suis rebus inspiceret.* Sed quia id iniustum, & crudele merito videri poterat, excusandi causa subdit, *vt quemadmodū Deus prædixerat, deuictis hostibus, pacatum regnum successoribus relinqueret.* Sic ipse: etsi vt nonnulli putant, non inferebatur à Dauide bellum sed repellebatur, nec gerebatur vt pacatum regnum successoribus relinqueretur, sed consequenter fiebat vt deuictis hostibus, pax successoribus relinqueretur. Rectius tamen opinor Abulensis [f] existimat bellum à Dauide vltro illatum Philisthæis, alioqui quiescentibus; non vitandi otij gratia, sed quia incumbebat illi onus pugnandi contra Philisthæos, reliquias Chananæorum, quos iampridem Dominus proscripserat, & igni ferroque deleri iusserat. Et apparet geminam cladem à Philisthæis nuper acceptam, non tam cito fuisse curatā. Ergo *Et ruinam Philistinorum.*

Nondum ea vis animo, nec tanta superbia victis.

VI. *Bellum ipsum & exitus eius.*

QVALE autem, & quantum fuerit hoc bellum, quam breue aut diuturnum, vbi & quomodo gestum, vel inchoatum, Scriptura silentio penitus inuoluit, effectum illius duntaxat exprimere cōtenta. Humiliatos scilicet fuisse Philisthæos, & deuictos, victoriáque antiquam eorum ferociam magis magisque fuisse compressam. Iosephus [g] rem ipsam explicat ex probabilitate, in hæc verba. *Indicta die militibus ad conueniendum, iussisque omnibus vt quam instructissimi ad bellum essent, vbi satis omnia parata existimauit, profectus Hierosolymis in Palæstinam peruenit, hostibusque magno prælio victis, & bona agrorum parte mulctatis, hisque agris Iudæorum terræ contributis, in Moabitas bellum traduxit.* Hos agros vocat Scriptura, [h] ciuitatem Geth & filias eius, siue oppidula, quæ in eius erant agro, & quasi clientela. Erat enim vna de quinque primariis Philisthæorum vrbibus, ad quam apparet bellum à Dauide traductum, vt sibi præ cæteris cognitam, & fortassis infestam præ cæteris.

VII. *Philisthæi tributarij.*

QVONIAM vero liber Paral. supplet & explicat, quæ in Regum libris aut breuius habentur, aut obscurius; frenum tributi, quod 2. Reg. 8. dicitur à Dauide sublatū de manu Philisthæorum, videtur in 1. Paral. 18. explicari per vrbem Geth, quod ea Iudæos maximè premeret, & quasi iniecto in ora freno coërceret, tributis seuere exigendis: quam Dauid in potestatem suam redegerit, & omnem tributi pensitationem antiquarit, vt vult Abul. Emanuel tamen Sa, & Serar. malunt tributum à Dauide Philisthæis impositum; & merito. Mihi enim valde fit verisimile Philisthæos, gemina illa clade, quam à Dauide ante quatuor annos acceperant, ab omni tributorum exactione repulsos, quam durantibus ciuilibus bellis retinuerant. Nunc autem tributa vicissim pendere compulsos fuisse. Nec obscurè id Iosephus significat, [i] qui caput quintum, libri 7. inscribit, *de circumpositis gentibus, quæ Dauidi tributa soluerunt*; quo in numero primum Palæsthinos numerat, deinde Moabitas. Addit & plerosque alias Eupolemus apud Eusebium, [k] quas Deo bene propitio, fidelis & erudita manus interpretis noui è Societate nostra

[a] 2. Reg. 8. 10. 11.
[b] in Psalm. 131.
[c] l. 4. c. 1. n. 2. & l. 5. c. 5. n. 36.
[d] Zachar. 14. 20.
[e] l. 7. c. 5.
[f] 2. Reg. 8. q. 2. & 3. & 1. Par. 18. q. 1. 3 & 6.
[g] l. 7. c. 5.
[h] 1. Par. 18. 1.
[i] l. 7. c. 4.
[k] l. 9. c. 4. de præpar. euang. Angelem.

repræſentabit. Laxior paulo videtur Hieronymus in tradit. hebraïcis, aut hebræi ipſi potius. Ibi enim legimus, *frenum tributi erant quinque ciuitates Philiſtinorum, quæ frequenter Iſraël ſibi tributarium faciebant, quas ab eis tulit Dauid, & humiliauit eos, fecitque ſibi tributarios.* Vix tamen crediderim omnes eas ciuitates nunc à Dauide ſubiugatas, cum Scriptura [a] id tantum aſſerat de ciuitate Geth. *a 1. Paral. 18. 1.*

VIII. *Quam diuturnum bellum fuerit.* QVAMVIS autem non conſtet quamdiu hoc bellum Dauidem detinuerit, recte tamen coniicere poſſumus plures in eo menſes poſitos fuiſſe. Erant enim Philiſthæi armis viriſque potentiſſimi, & ciuitates habebant munitiſſimas, & in iis Geth regiam, quæ etiam poſt aduerſum aliquod prælium, obſidionem diu ferre poterat; & nunc pertinacius pugnabatur, quod de ſubeundo iugo, & accipiendo freno ab iis agebatur, qui ſub ipſis iam ſæpius ſeruitutem diuturnam ſeruiuiſſent. Itaque Pineda [b] quamuis in ſua chronologia ad vnum eundemque annum expeditionem aduerſus Philiſthæos, & Moabitas retulerit, ſicut & Torniellus, alibi tamen Pineda [c] eis duos minimum annos tribuendos putat; quæ mihi ſententia viſa eſt probabilior. Cum enim Dauid non ex neceſſitate pugnaret, ſed belli tempus ſibi pro arbitrio aſſumeret, vt ſignificatur in bello, quo aduerſus Ammonitas pugnauit; [d] poſt aliquot menſes in bello poſitos, Hieroſolymam ad hyberna reficiendi militis, regendique populi ſui cauſa ſe conferebat, donec appetente vere, quo *ſolent reges ad bella procedere*, nouam ipſe expeditionem ſuſciperet. *b l. 2. c. 4.* *c l. 3. c. 2. n. 3.* *d 2. Reg. 11.*

ANNVS MVNDI 2992. DILVVII 1336. 5. ÆTATIS. 53. EXITVS AB AEGYPTO 449. ARCÆ IN SIONE 3. DAVIDIS REGIS 13. ABIATHARIS PONTIF. 18. TROIÆ EXCISÆ 121. EVPALIS 2. IMPERII ASSYRIORVM 1061.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1061.

I. *Summa rerum deinceps geſtarum.* PVGNATVM eſt hoc anno contra Moabitas iuxta Chronologiam, quam paulo ante ſtabiliuimus; ſingulis enim annis ſingulos Dauidi Dominus aduerſarios ſuſcitabat, quos caſtigando pro meritis, & veri Dei gloriam pro Dauide, & cum Dauide pugnantis amplificaret, & militares copias exerceret, & gloriam ſuam ac venerationem apud omnes circumquaque nationes ſpargeret, & diuitias ſancto operi deſtinatas augeret, regni denique ſui fines latius ad omnem cœli plagam dilataret, atque diffunderet. Hoc enim anno à finibus occiduis regni ſui, in quibus habitabant Philiſthæi, ad orientales terræ promiſſionis terminos, in quibus erant Moabitæ, & Ammonitæ, trans Iordanem exercitum transfert, & in Moabitas arma conuertit; Septentrionem poſtmodum, ac meridiem infeſtis ſignis petiturus, ſed ea ſuo tempore ac loco viderimus, nunc quod inſtat agamus. Illud tamen notare libet, diuidere hunc annum æquis ſpatiis tempus ab exortu regni Aſſyriorum, vſque ad ortum Chriſti Domini, quod fuit 2122.

II. *Belli Moabitici cauſa.* BELLI huius cauſam non facile eſt, quamuis latè circunſpicienti reperire; grauem tamen aliquã interceſſiſſe neceſſe eſt, ne Dauidem crudelitatis accuſare cogamur, qui in eos ſeuerius animaduerterit, quam in Philiſthæos, à quibus Iſraëlitæ mille iam clades acceperant, & qui ad noua ſemper odia, nouóſque bellorum motus, noua ſubinde draconis, vel Hydræ capita emittebant foras. Præſertim cum Moabitæ optime de Dauide meriti viderentur, vt qui vtrumque ipſius parentum, tutum apud ſe, incolumemque ſeruauerant; [e] quo tempore eum Saul armis caſtriſque perſequens, nullo in loco quietum eſſe patiebatur. Rabinorum fabula, de iis à Moabitis occiſis, aliquam ex hoc loco probabilitatem accipere poſſet; ſed eam ibi refutauimus; neque enim tam diu, id eſt, octodecim ipſos annos, id facinus impune tuliſſent. Dauide præſertim decimum tertium iam annum *e 1. Reg. 22. 3. 4.*

feliciter regnante; qui cum apud Philisthæos exularet, Amalecitas tamen, aliosque inimicos suos promptissimè, fortissiméque vindicauerit. Caietanus nullam haberi fatetur huius belli causam, nisi cæteris nationibus, populisque communem.

a 2. reg. 8. q. 5. — b Deut. 23. 34. — III. Causa antiqua ex lege.

ABVLENSIS causam ab altiore accersit initio; [a] aitque Hebræos semper habuisse causam pugnandi contra Moabitas & Ammonitas, propter legem illam à Deo latam. [b] *Ammonites*, inquit, *& Moabites, etiam post decimam generationem non intrabunt ecclesiam Domini in æternum* & subditur infra; *Non facies cum eis pacem, nec quæras eis bona, cunctis diebus vitæ tuæ, vsque in sempiternum, Non solum ergo*, ait Abul. *poterant contra illos pugnare, sed etiam pugnando merebantur, quia implebant præceptū Domini.* Non fiebat autem bellum istud sine causa; eius enim legis gemina ibidem causa subditur: *quia noluerunt vobis occurrere cum pane & aqua in via, quando egressi estis de Aegypto; & quia conduxerunt contra te Balaam filium Beor de Mesopotamia Syriæ, vt malediceret tibi.* Ex ea autem maledictione, & impio consilio eius, grauia damna in Hebræos importata sunt, & nominatim 24. millia Israëlitarum interfecta sunt. [c] Ad resarciendum ergo istam iniuriam, & damna, malitiam & fraudes Moabitarum, poterant semper Israëlitæ pugnare contra eos, non subsistente alia causa. *Et forte*, ait Tostatus, *ista fuit causa primaria, propter quam Dauid pugnauit contra Moabitas*; In particulari tamen suspicatur [d] Moabitas, vicinitate inuitante, impetum fecisse in Hebræos, & damna intulisse, quæ Dauid præsenti bello vlcisceretur; Deo ob supra dictas causas permittente, vt morituræ muscæ candelam extinguere conarentur.

c Num. 25. 9. — d 2. reg. 8. q. 4. — particularis

PERCVSSIT *ergo Dauid Moab, & mensus est eos funiculo coæquans terræ. Mensus est autem duos funiculos, vnum ad occidendum, & vnum ad viuificandum, factusque est Moab Dauidi seruiens sub tributo.* [e] Hæc tantum Scriptura hoc de toto bello. De quo etiam breuius in 1. Paral. [f] vbi munera vocat, quæ hoc loco tributa, vt alibi sæpe. Hos porro funiculos ita explicat Iosephus: [g] *In Moabitas bellum traduxit; eorum copias ita concidit, vt tertia tantum pars superesset, quam in deditionem accepit, eisque annuum tributum imposuit.* Quæ explicatio consentanea est versioni Pagnini, quæ habet ex Hebræo ad verbum, *& mensus est duos funiculos ad mortificandum, & plenum funiculum ad viuificandum*; quo modo etiam habent Vatabl. Caiet. Montanus. Tres ergo funiculos ponunt, quos Ioseph. tres populi partes interpretatur, & eum secutus Theod. [h] *Tanta erat*, inquit, *victoriæ vis: & tanta multitudo corū, qui viui capti fuerant, vt non potuerit ferè eos numero subiicere. Iussit enim eos deiici pronos in terram, diuisos trifariam, & duas quidem partes occidit, vnam autem viuam cepit, & iussit ferre tributū.*

IV. Funiculi Moabitarū variè explicati. — e 2. Reg. 8. 2 — f 1 Par. 18. 2 — g l. 7. ant. c. 5. — h q. 23. in 2. Reg.

SEPTVAGINTA emendatiora, præter regiam editionem, quæ sicut & Complutensis, ad hebræam conformata est, quatuor funiculos ponunt duos mortis, totidem vitæ; *Et fuerunt*, inquit, *duo funiculi ad occidendum, & duos funiculos viuificauit*, siue viuos reliquit: dimidia ergo tantum pars occisorum fuit; quod consentaneum est editioni vulgatæ. Cui Caietanus, valde præter morem, hebræum textum accommodat, duosque tantum funiculos admittit, alterum ad moriendum, alterum ad viuificādum cum plenitudine; Præiuit Caiet. Tostatus [i] qui hebræam interpunctionem, iuxta latinam in hunc modum constituit, *mensus est duos funiculos*, ibique addito inciso subditur, *ad occidendum* subintellige vnum, quæ vox in hebræo deest, *& plenum funiculum ad viuificandum.* *Non est autem sensus*, ait idem, *quod omnes Moabitæ intra duos funiculos caperentur; sed quod ad quemcunque locum iret* Dauid, *& caperet Moabitas, eos bipertitò diuideret, & vnam partem sub funiculo mortis clauderet, & alteram sub funiculo vitæ; licet multi funiculi essent pro morte, & multi pro vita.* Vocantur tamen duo qui duo specie erant, numero multi.

V. ex Septua. — Sixti. Aldi. Vuechel. — i 2 Reg. 8. q. 5. — Hebraa latinaaccommodatur.

TOTVM autem hunc locum sic explicat Beda. [k] *Quod scriptū est*, inquit, *de* Dauid, *& percussit Moab, & mensus est eos funiculo coæquans terræ, hyperbola debet accipi. Non enim fieri poterat vt homines in terra viuentes tantum humiliarentur, donec ipsius terræ dorso, funiculo super extenso comprobante apparerent æquales: sed immensam humiliationem captæ & oppressæ gentis voluit scriptura hoc verbo accumulare, vt diceret coæquatos eos terræ, qui sub eo essent enirati*, id est, viribus spoliati, *atque contempti; ita vt in nullo amplius homines in terra degentes, quam terra ea quæ nullos haberet homines possent valere.* In quam sententiam Abulensis. *Sciendum*, inquit, *quod Dauid non men-*

k t. 4. l. 30. q. in li. Reg. c. 8. & ex eo Angel. — VI. Expositio Bedæ.

metabat, vel numerabat Moabitas funiculis, quasi nesciret alio modo inquirere, quos occidere vellet, aut viuos relinquere; sed id fecit de industria; quia non solum volebat occidere Moabitas, sed aliam etiam dedecoris pœnam inferre, vt non quasi homines, sed tanquam pecora & bestiæ intra laqueos & funiculos captæ occiderentur. Aliqui tamen malunt illam coæquationem terræ, explicare Moabitarum arces dirutas, & solo æquatas, in quibus Lyranus, Dionysius, Caietanus, nec improbat eam expositionem Abulensis.[a]

[a] q. 3. in c. 8. 2. Reg.

VII. *Ex eadem.* Pergit autem Beda paulo post, *Quod autem mensus eos funiculo dixit, funiculum allegorice pro sorte posuit, eo quod funiculo solent agrorum spatia metiri, vnde scriptum est. Et sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis. Significat autem quod tam libera dispositione Dauid regiones Moabitarum hæredibus quibus vellet diuideret, quam si possessor quilibet agros proprios ad nutum suum ducto hinc inde funiculo dirimeret. Mensus est autem duos funiculos, vnum ad occidendum, & vnum ad viuificandum. Et hoc allegorice dictum significans, quod in sua potestate habuerit, nullo vtique contradicente, quos eorum necidaret contumaces, quibus parceret subiectis.* Ita Beda. Alii breuius hoc modo. *Prostrauit Moabitas ingenti strage, interfecit plurimos, pepercit quibus voluit, & qua voluit eos mensura dimensus est.* Sic fere Comestor, Vatablus, Sà, Pineda,[b] Abulensis in 1. Paralip. c. 18.[c] & si qui alii.

Setar Angelom.

[b] l. 3. de Salo c. 2. n. 3.
[c] q. 9.

VIII. *Res gesta à Banaia.* In hoc bello Moabitico egregie se gessit Banaias filius Ioiadæ, vir fortissimus; numeratur quippe secundus in secunda triade fortium Dauidis, de quo Scriptura[d] testatur eum percussisse duos leones Moab. Id est, vt interpretatur[e] Hieron. *duos fortissimos Moab. Quando enim Dauid eosdem Moabitas bello aggressus est, & fecit tres funiculos, duos ad mortificandum & vnum ad viuificandum, isti potentes, Moabitas tuebantur.* Hæc ibi: quæ causa fuit, vt eam historiam huc retulerimus cum alioqui de tempore illius facinoris non constet. Ac ne res quidem ipsa vacat controuersia. Nam Hieronymus, vt dixi, leones interpretatur, milites Moabitas: instar leonum fortes; & Iosephus. *Iste*, inquit, *prouocatus à duobus fratribus, virtute inter Moabitas illustribus, vtrumque confecit*; Idem sentit Chaldæus paraph. qui vocat eos magnates, Comestor principes, Idem Caietanus, Sa, Lyranus, Hugo, Dionys. eaque est communis sententia Hebræorum doctorum & Latinorum, vt fatetur Abulensis.[f] Ipse tamen leones proprie accipere mauult, *cum nihil sit*, inquit, *quod cogat nos hic conuertere sensum literalem in metaphoram*. At metaphora, siue metonymia literalem sensum non mutat.

Leones Moab qui.

[d] 2. Reg. 23. 20 & 1 Paral. 11. 22
[e] In trad. 2 Reg.
[f] 2. Reg. 23. q. 26.

IX. *Non arces, sed milites.* Vatablvs autem duos leones explicare maluit duas arces, vel duo loca fortissima, quæ expugnarit Banaias: quorum vterque dicebatur Ariel, id est, fortis locus, quorum habitatores, Moabitas percusserit. Ego tamen communem sententiam non deseruerim. Nam Arielem pro arce accipere, obscurum est, & pene in historia sacra ænygmaticum; & oportuisset alterutro in loco proprie explicari. Sensit autem Hieronymus proprium Arielis nomen, cum id vno in loco verterit, in altero non verterit, vt notauit Abulensis. lo. cit.

Ratio temporis. Hæc porro omnia breui quidem verborum compendio à Scriptura narrata sunt, non tamen breui admodum tempore perfecta videntur. Dauidis enim in eos seueritas, maiorem videtur eorum obstinationem in resistendo indicare; vti Beda & Angelomus significarunt:[g] præsertim si eorum arces dirutæ, & solo æquatæ sunt, vt plerique crediderunt.

[g] Supra n. 7. num. 6.

ANNVS MVNDI 2993. DILVVII 1337. QVINTÆ ÆTATIS 54. EXITVS AB ÆGYPTO 450. ARCÆ IN SIONE 4. DAVIDIS REGIS 14. ABIATHARIS PONTIF. 19. TROIÆ EXCISÆ 122. EVPALIS 3. IMPERII ASSYRIORVM. 1062.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1060.

I. *Bellum Dauidis contra Syros.*

DECIMVS quartus Dauidis annus rem ab eo contra Syros gestam continet, tam Soba, siue Sophenorum, vt Ioseph. loquitur, quam Damascenorũ. Ab vrbe enim regia Soba, siue Sobal, Syria Soba dicta est, sicut à Damasco, Syria Damasci: eratque vtraque contermina dimidiæ tribus Manasse, quæ vltra Iordanẽ habitabat: Syria quidẽ Soba, quæ & Cœlesyria, & caua Syria, ex Orientali parte; Syria vero Damasci, versus Septentrionẽ. Vide Tabul. Adrich. quibus rectius in re topographica credas, quam Tostat. [a] qui Phœnicẽ apud Euphratem ponit, sicut Palæstinam ad meridiem terræ Iuda. Nimirum geographia crebris & longinquis nauigationibus facta est hisce temporibus multo illustrior. Beniaminus in suo itinerario p. 55. *Ab oppido Lamdin duobus itineribus Haleb itur, cui vrbi & regioni antiquum nomen Aram Tsoba fuit, estque regia Noraldini regis, intra quam palatium est, maximo muro cinctum, nullusque in tota vrbe fons, aut puteus, aut fluuius est, bibuntur vero imbres in cisternis collecti, quas lingua Ismaelitica Algubos vocant.* hæc ille. Hoc ipso anno 14 Dauidis rem cum Syro gestam ponit Pineda noster. Torniell. maluit 13. Nemo facile alterutrum erroris arguerit.

[a] 2. Reg. 8. qu. 6. & 8.

II. *Quando gestum.*

CAVSAM gesti à Dauide belli contra regem Syriæ Adarezer coniicere possumus ex eo quod Scriptura [b] hoc bellum gestum ait, *quando profectus est, vt dominaretur super flumen Euphratem*: vel vt habetur in 1. Paral. [c] *quando perrexit vt dilataret imperium suum vsque ad flumen Euphratem.* Ex quibus verbis dubium remanet, quis profectus sit, Dauidne an Adarezer, & vter voluerit dilatare imperiũ suum. Nec satis ex textu hebræo, græco, chaldæo, latino vtrouis in loco; aut ex Iosepho, Hieronymo, Theodoreto, Lyrano, Serario, tollitur ambiguitas. Pineda noster, Torniellus, Dionysius, hanc profectionem Dauidi tribuunt, ad dilatandum imperium Hebræorum, idque iuste facere potuisse, imo & debuisse ait Dionys. quoniam eos quondam terminos statuerat Dominus possessionis Hebræorum. [d] *Omnis locus*, inquit, *quem calcauerit pes vester, vester erit. A deserto & Libano*, id est à Meridie & Septentrione, *à flumine magno Euphrate, vsque ad mare occidentale*, hoc est ab Oriente ad Occidentem, *erunt termini vestri.* Quod reperitur initio libri Iosue. [e] Idem sentit Freculph. & [f] Caietanus, licet in hebræo restitutionis, siue reparationis regni mentionem fieri agnoscat. *Tanquam occupata*, inquit, *ab aliis regio, vsque ad Euphratem restituenda Israeli narratur, eo quod erat Israelitarum, à Deo eis data: & Dauidis tempore executioni mandata est diuina largitio.*

[b] 2. Reg. 8. 3.
[c] 1. Par. 18. 3.

An Dauid adiret Euphratem.

[d] Deut. 11. 24.
[e] cap. 1. 3.
[f] l. 3. c. 1.

III. *An potius Adarezer.*

VATABLVS contra eam profectionem tribuit Syro, quem ait profectum, vt instauraret imperium suum in flumine Euphrate, siue vt vindicaret sibi regionem adiacentem Euphrati, quam ante ceperat: at neque Dauid, neque vllus Israëlitarum princeps eam regionem vnquam tenuit; idem sentit Abulensis. Et certe durior est Caietani expositio, magisque conuenit hæc imperij reparatio Syro, qui erat potentissimus, vt sequentia docebunt, & versus Euphratem regnabat, [g] imo & fortasse trans Euphratem: Nam Strabo, [h] & Scriptura ipsa Syriam trans Euphratem agnoscit; à quo Dauid longissime aberat; & consultius erat contiguos inimicos debellare Idumæos, Ammonitas, Philisthæos, Damascenos, quam ignotos aduersarios quærere; & longinqua gerendo bella, regnum suum

[g] 2. Reg. 10. 16.
[h] l. 16.

prædæ vicinorum hostium relinquere, aut se vtrinque à duobus aduersariis concidendum præbere. Cum ergo Adarezer [a] rex Soba filius Rohob proficisceretur versus Euphratem, & infestis signis eam regionem sibi repeteret, maxima clade à Dauide affectus est. Sed quam tandem huius belli causam fuisse dixerimus? An nullam causam habuit, quæ hominibus probari posset, ne Tyrannus audiret & prædo, non Imperator?

[a] 2.R.8.3.

IV. *Causa belli*

CREDIDERIM sane hunc regem armis, diuitiis, virisque potentem; cum Dauidis haberet incrementa suspecta, vt vsuuenit inter vicinos principes, Moabitis auxilio fuisse contra Dauidem; quos, sicut & Ammonitas, habebat, quasi pro muro, aduersus Israëlitas. Itaque iis defendendis suum se regnum defendere, atque in tuto collocare arbitrabatur. Quæ etiam causa fuit, cur quamuis magna clade affectus hoc tempore, non multò post [b] Ammonitis contra Ioabum auxilio fuerit, vt capite sequenti dicetur. Accedit quod diuina prouidentia tam suauiter Dauidis arma, pugnasque disposuit, vt quos populos volebat à Dauide subiugatos, ab iis permitteret, belli etiam humano iudicio legitimi, iustam causam dari; vt de Philisthæis, Syris, Damascenis, Idumæis, Amalecitis, aliisque constat. At dominari vsque ad Euphratem non poterat, nisi quietas nationes bello inuadendo; quod contra ius gentium est, & primis tantum temporibus, occupatæ ab Hebræis Chananitidis, vsurpatum.

[b] c.10.2. Reg.

V. *Apparatus eiusdē, & locus.*

MAGNVM fuisse vtrimque belli huius apparatum cladis magnitudo, quam refert Scriptura perspicue docet, vt non sine causa ipsum ad hunc annum distulerimus, præter magnitudinem negotij ab vtroque suscepti: Nam alter magnam cupiebat recuperare regionem: alter illum ipsum tot instructum copiis inuadere. Nec credendum est Dauidem, licet magnitudo copiarum eius non prodatur, & DEI præsentissimo auxilio niteretur; validum cogere exercitum, quod ei in promptu erat, temerè neglexisse. Ad Euphratem pugnatum fuisse Iosephus affirmat, Caietanus ad Emath. cui consentiens Vatablus ait percussum fugientem ad Hamath: quod absurdum est. Erat enim ea ciuitas ipsi inimica, sicut & Thou rex eius. Probabilius est circa eas vrbes exercitus fuisse congressos, quæ mox Israëlitis prædæ potuisse dicentur.

in 1. Par 18. Ibid. v.9.&10.

Quæ copiæ.

Clades autem ex qua copiarum multitudo colligitur his verbis à Scriptura memoratur. [c] *Et capiis DAVID ex parte eius mille septingentis equitibus, & viginti millibus peditum, subneruauit omnes iugales curruum; dereliquit autem ex eis centum currus.* In altero autem loco diuersitas non modica reperitur; sic enim habetur. [d] *Cepit ergo DAVID mille quadrigas eius, & septem millia equitum, ac viginti millia virorum peditum, subneruauitque omnes equos curruum, exceptis centum quadrigis quas reseruauit sibi.* Eodemq. modo legitur vtrobique in hebræis græcisque codicibus.

[c] 2. Reg 8.4.
[d] 1. Par. 18.4

VI. *Examinatur hic Iosephus.*

IOSEPHVS [e] difficultatem non tollit, sed impedit, implicatque magis; cum vtroque siquidem Scripturæ loco pugnat. *Contra Adrazarum Arachi filium mouit,* videtur legendum Raachi filium per transpositionem elementorum. Nam Septuag. passim habent Raach, pro Rohob; pergit, *Sophenorum regem; cum quo ad Euphratem congressus, viginti peditum millia, equites quinquies mille occidit.* Scriptura captos tantum refert, non occisos, & septem millia, non quinque: subdit. *Currus etiā mille cepit, ex quibus, incensis reliquis, centum solos sibi reseruauit.* Quadrigarum equos subneruatos, missos fecit Iosephus, veritus opinor ne Dauid imprudentiæ, ac crudelitatis cuiusdam argueretur, qui eos ad suum, suorumue vsum nō reseruarit. Theodoretus [f] ait id à Dauide factum, eo quod lex diuina iussisset regem non vti multis equis, vt ne in eis, sed in diuina virtute confideret. *Hanc legem implens*, inquit, *confregit currus plurimos*: quod habet etiam Procopius. Sed timuit etiam fortasse Iosephus, ne lex quoque diuina ab ethnicis, quibus probabilia de lege sua scribere cupiebat, stultitiæ argueretur. At Septuag. diuinam veritatem fideliter coram regibus, constanter scripserunt.

[e] l.7.ant.c.(
[f] q.24.in 2. Reg.

VII. *Et loca Scripturæ conciliantur.*

VERVM omisso tantisper Iosepho, quid Scripturę faciemus, quæ vno in loco mille & septingentos equites habet, in altero septem millia? [g] Dici potest cum Abulensi, & hebræo Kimhi priore in loco primarios tantum equites fuisse numeratos, puta qui habebant arma aurea, aut turmis equitum præerant, aut nominatim ad regis satellitium pertinebant; posteriore verò planè omnes, qui in equis

[g] 2.Reg 8.q.13. & 1 Par. 18.q.14.

pugnabant. Quid si priore loco solos equites posuit, in posteriore etiam curruum equi comprehenduntur? Nam ex equis etiam pugnabant, qui equis curulibus insidebant: fortassis aliquid errati irrepsit in numeros, cui suspicioni coniecturam præbet, quod Septuag. in vtroque loco eodem modo habent, quo latina in posteriore. Non apparet autem occisos à Dauide milites, quos captos scriptura commemorat, sed venditos, aut seruituti reseruatos: neque enim erāt Chananæi, quos lex iubebat occidi. Vice autem versa putat Tost. [a] equos non solum subneruatos, sed etiam occisos, quod succisis poplitibus, aut suffraginibus nulli vsui esse possent, præterquam segetibus sine vlla vtilitate vorandis.

[a 2. Reg. 8 q. 9.]

VENIT *quoq; Syria Damasci, vt præsidium ferret Adarezer regi Soba*, [b] *& percussit Dauid de Syria* Damascena *viginti duo millia virorum*. Non est rationi consentaneū has copias auxiliares existimare multo post prædictam victoriam in Dauidem pugnasse; erant enim alii aliis vicini, atq; contermini. Et 1. Par. 18. dicitur [c] Syrum Damascenū superuenisse, vt auxiliū præberet Adarezer. Tardius tamen venisse quā vt se cum præcedentibus coniungere possent, recte dici potest; siue Dauidis industria anteuertentis coniunctionē, siue Domini prouidētia aliorum aduentum retardantis, seorsim vt facilius debellari possent, nec alii aliis opē ferre. Nec credibile est omnes istos Damascenos, qui à Dauide percussi dicuntur, ad vnū interfectos; erāt enim admodum fugaces, vt primo bello intellectū est, [d] quo aduersus eos pugnauit Ioab. Et nominatim constat de fuga Razonis filii Eliadæ, cuius Scriptura meminit, [e] sub extrema tempora Salomonis; de quo dicemus anno eiusdem 38. Hinc etiam coniectura est, si forte 22. millia cæsa sunt, longe maiorem eorum numerum conuenisse, ad suppetias ferendas regi Soba.

[b 2. Reg. 8. 5.] [c 1. Par. 18. 5.] [d 2. Reg. 10. 13. 14.] [e 3. Reg 11. 23.]

VIII. *Altera pugna Dauidis contra Syros.* *Syri fugaces.*

VSVS porro victoria Dauid, Damascenos istos sua clade conterritos, antequā sese colligere possent, persecutus, totam Syriam Damasci occupauit, *& posuit in ea præsidia, factáque est Syria Dauidi seruiens sub tributo. Seruauitque Dominus Dauid in omnibus, ad quæ profectus est. Et tulit Dauid arma aurea*, pharetras explicat liber Paral. in Hebræo vtrobique habentur scuta aurea [f] *quæ habebant serui Adarezer, & attulit ea in Hierusalem. Et de Bete & Beroth ciuitatibus Adarezer, tulit Rex Dauid æs multum nimis.* Sic in 2. Reg. At in altero libro, scriptor sacer aurea arma, pharetras, vt dixi, aureas interpretatur; nam arma ad offendendum aut defendendum idonea, ferro quod domat omnia, melius quam auro cōflantur. Alias etiam à præcedentibus ciuitates, memorat quamuis non desint, qui diuersa tantum nomina velint eorundem oppidorum; 2. addit denique ex illa ingenti æris copia, Salomonem fecisse mare æneum & columnas, & vasa ænea, de quibus suis locis dicendū erit. Nec plura de hoc bello Scriptura: quibus aliqua Ioseph. addit tā suo quam Nicolai Damasc. historici nomine, cui propriæ regionis historiam scribenti non modica debetur fides, si nihil sacris literis aduersentur: in rebus præsertim longe à memoria patrum, aut auorum remotis. Nam in propinquis spes aut metus veritatem historiæ labefactant, vt huic ipsi Damasceno in Herodis causa contigit.

[f 1. Par. c. 18.] Dionys. 2. χ.

IX. *Syriam Damasci occupat Dauid.*

INTERIM, *Adadus*, inquit Iosephus, sic enim Damascenum regem ex Nicolao vocat, cuius nomen Scriptura tacuerat, *Damasci & Syrorum rex, audito quod Dauid Adrazaro bellum intulisset, cum esset eius amicus ac socius, cum valido exercitu in auxilium eius properat, sperans se bellum ab eo depulsurum; cumque & ipse non procul Euphrate cum Dauide conflixisset, prælio victus magnam exercitus partem amisit: desideratis enim ex eius acie* 20. *millibus, reliqui fuga saluti suæ consuluerunt. Huius Adadi etiam Nicolaus, in quarto historiarum suarum libro, in hæc verba meminit. Longo deinde post tempore indigenarum quidam nomine Adadus, cæteris potentior, Damasci & reliqua Syriæ, præter Phœnicem, regnum obtinuit. Hic bello inter eum & Dauidem regem exorto, crebris præliis cum eo cōflictatus, in postremo, quo apud Euphratem victus est, regem se, & virtū, & animi robore præstantissimū declarauit. Idē de posteris quoq; eius narrat, quod quasi per manus alius ab alio regnum simul, & nomen acceperint.*

X. *Quid hac de re Iosephus.*

ILLO, inquit Nicolaus, *defuncto, posteri eius decimam vsque generationem, regnum obtinuerunt, quisque à suo patre cum imperio nomen accipiens, quemadmodum apud Aegyptios Ptolemæi.* 3 *Ex his potentissimus ordine tertius instaurato bello, abolere volens ignominiam aut temporibus acceptam, expeditione contra Iudæos facta Samariam vastauit.* Sic Nicolaus, quæ confirmans Iosephus in eodem loco *Nec à vero*, inquit, *aberrauit hac parte. Hic est enim ille Adadus, qui Achabo apud Israelitas regnante, Samariam*

3. χ.

XI. *Et Nicolaus Damascenus.*

inuasit. Porro Dauid peragrata cum victore exercitu Damasco, & reliqua Syria totam sub imperio redegit, dispositisque opportunis in locis præsidiis, & tributo imposito domum est reuersus, & cui trophæum aureas satellitum Adadi pharetras, reliquamque eorum armaturam, pretiosam videlicet, *Deo Hierosolymis consecrauit.* Hactenus Iosephus, & Nicolaus. Cuius assertio de pluribus præliis contra Dauidem initis, si vera est, facile est intelligere, totum hûc annum in expeditione Syriaca fuisse consumptum.

XII. *Expenduntur.* CÆTERVM quod ait ad decimam vsque generationem filio patrem in regno Syriæ Damascenæ successisse, videtur cum Scriptura [a] pugnare, quæ Benadado Hazaëlem famulum eius substituit. Nam si filius eius esset, nihil noui diceret ei propheta, cum dicit regnaturum: neque id nuncium absurdum putasset Hazaël, quẽ Iosephus quoque famulum vocat. [b] Cui successit etiam Benadad eiusdem Hazaëlis filius. [c] Quod autem ait Adadi nepotem ordine tertium Samariam vastasse, non facile adducor vt redam, licet ei Iosephus assentiatur. Nam ab hoc anno 14. Dauidis, vsque ad annum Samaritanæ famis, minimùm 150. anni intercedunt; quos quomodo tribus regibus applicent, ipsi viderint. Certe in regno Iuda Iosaphat, qui tum regnauit, erat à Dauide sextus; & tamen Dauid regnauit adhuc annis 26. tum Salomon 40. Asa etiam diutius. Rectius dicitur ordine quartus, qui à Scriptura vocatur Benadab: Cuius pater dictus est Tabremon, auus Hezion, vt est in 3. Reg. [d] Proauus autem fuerit hic Adad, qui pugnauit contra Dauidem. Quod autem viginti millia Damascenorum cæsa dixit Iosephus, non recte dixit, habet enim Scriptura in omnibus linguis viginti duo millia, sicut nec illud, opinor, quod ait, illud æs quod in vrbibus Adarezer repertum est, auro pretiosius habitum esse, quod fortasse ipse non credidit; certe mihi non persuasit. De multo autem auro & argento, quod addit, facile credi potest.

a 4. Reg. 8. 9.
b l. 9. c. 2.
c 4. Reg. 13. 24.
d 3. Reg 15. 18.

XIII *Dauidis felicitas.* BELLO contra Syriam fœliciter confecto, Dauid domum victor reuertitur, gloria & diuitiis vehementer auctus: relictis tota Syria validis, crebrisque præsidiis, maiore etiam sui nominis terrore, ac felicitatis metu: Videbãt enim Dominum esse cum Dauide, à quo seruabatur in omnibus, ad quæcunque proficisceretur, [e] imo & iuuabatur, vt dicitur in 1. Paral. [f] ita vt neque nocere illi possent aduersarij, neque se ab eo incolumes conseruare: Domino Israëlitis, in gratiam Imperatoris sui, industriam, animos, vires, alacritatem suggerente: Syris, stuporem, metum, desperationem iniiciendo; vt magis de fuga, quam de pugna cogitarent, & maiorem spem salutis in pedibus, quam in dexteris collocarent; latebras denique potius, quam victoriam quærerent.

e 2. Reg 8. 6 f 1. Par. 18. 6

XIV. *Regis Thoü legatio ad ipsum.* QVÆ causa fuit, vt Iosepho placet, cur rex Emath nomine Thou, Dauidis amicitiam expetierit. *Amathenorum autem rex*, inquit, *audita AdraZari clade quodque exercitum amisisset, timens sibi, decreuit in fidem, & amicitiam Dauidis vltro venire; misitque ad eum Adoramum filium, qui victoriam de communi inimico ei suo nomine gratularetur, & in societatem, atque amicitiam recipi peteret, & munera offerret antiqui operis, vasa aurea, & argentea, & ærea. Dauid vero inita amicitia cum Thæno, sic Amathenus vocabatur, & acceptis muneribus, filium eius pro vtriusque dignitate tractatum dimisit.* Sic ipse. Scriptura huius timoris, sane per quam probabilis, nihil meminit, sed tantum ait missam à rege legationem, vt salutaret Dauidem, congratulando, & gratias agendo. *Audiuit autem Thou*, inquit, *rex Emath*, erat ea ciuitas ad montis Libani radices, in ipso transitu à Syria Damasci, in terra Israëlitarum, 4 *quod percussisset Dauid omne robur AdareZer*, non tamen ipsum Adarezer, qui fuga lapsus postmodum Israëlitis negotium facesset. *Et misit Thou Ioram filium suum*, is in 1. Paral. [g] dicitur Adoram, & habetur eadem in hebræo diuersitas, nimirum binominis fuit, *ad regem Dauid, vt salutaret eum congratulans, & gratias ageret, eò quod expugnasset AdareZer; & percussisset eum. Hostis quippe erat Thoü Adarezer & in manu eius*, Iorami scilicet, *erant vasa aurea, & vasa argentea, & vasa ærea.*

Thogh vel Thoghu
4 x.
g 1. Par. 18. 10.

XV. *Et munera* HIS videlicet pacem honorifice redimens, cupiens vna eademque opera, *Munera ferre viro, pacemque exposcere genti.* Nam Septuag. missam aiunt hanc legationem, vt pacem à Dauide peteret, quod etiam diserte habetur in 1. Paralipom. [h] Poterant autem illa vasa, vel ad domesticam regis, vel ad bellicam pertinere supellectilem; non tam ad commoditatem vsus bellici, quam ad regiæ magnificentiæ ostentationem. Quæ causa Salomoni fuit, [i] vt ducenta scuta

h c. 18. 10.
i 3. Reg. 10. 16. 17.

de auro purissimo conficeret, & trecentas peltas ex auro probato, quas posuit in domo saltus Libani; quæ vel propter ponderis magnitudinem vsui esse nō poterant, sed in regia pompa præferebantur.

Cum autem siue petitio pacis, siue congratulatio sera non esse debeat, ne vel inutilis sit vel ingrata, ideo eam ad hunc ipsum annum retulimus. Cæterum Dauid tam hæc munera, quam prædictam prædam; sicut & aliam deinceps plurimam, Deo in vsum destinati templi consecrauit, & deinceps quasi sacram in thesauris suis diligenter conseruauit, & auxit. *Ratio temporis.*

XVI. *Scriptio psalmi 59.* Hoc ipso tempore, dum expectat Dauid tempus, quo solent reges ad bella procedere, scripsisse videtur psalmum 59. cuius initium est, *Deus repulisti nos, & destruxisti nos, iratus es, & misertus es nobis.* Nam titulus præ se fert editum, à Dauide psalmum, *cum succendit Mesopotamiam Syriæ, & Syriam Sobal, & conuertit Ioab, & percussit Edom in valle Salinarum.* Fatentur enim interpretes, in quibus Iansenius, ad id tempus pertinere, quo deuictis Syris expeditio in Idumæos, quæ proximo anno contigit, pararetur. Id colligitur ex illis psalmi verbis. *In Idumæam extendam calceamentum meum, mihi alienigenæ subditi sunt,* nimirum Philisthæi, qui peculiariter hoc nomine intelliguntur, & Moabitæ, de quibus proxime locutus fuerat, & Syri, de quibus in psalmi titulo. Et quoniam expugnatio Idumæorum, qui in montibus & præruptis rupibus habitabant, & ciuitates admodum munitas incolebant, ardua erat, atque difficilis, auxilium à Deo petens ait. *Quis deducet me in ciuitatem munitam? quis deducet me vsque in Idumæam?* verum hac de re anno sequenti accuratius.

(margin: ἀλλόφυλοι.)

XVII. *Mesopotamia duplex.* POSITA est Syria mesopotamiæ pro Syria Damasci, neque enim legimus vsquam Dauidem transgressum esse Euphratem, nedum regionem vlteriorem succendisse, sed Sophenorum primum, deinde Damascenorum prouinciam expugnasse. Pro qua Syria Mesopotamiæ posita videtur, siue quia vtraque prouincia ad regem Damasci pertineret, in cuius rei signum, dicitur ille idem rex eduxisse Syros, qui erant trans fluuium, [a] & adduxisse eorum exercitum, vt pugnarent cōtra Hebræos: siue quod peculiaris quædam prouincia in Syria Damascena dicta sit Mesopotamia, siue Syria fluminum, vt loquuntur Hebræi: quæ multo post tempore Naaman Syrus celebrat. [b] Abana & Pharphar. Habetur autem etiā ex illo psalmi titulo, quod in historia non habetur; flammas in domos iniectas, & pluribus in locis contra Syros, igne sæuitum esse. Nam Septuaginta habent ἐνέπυρισε; ex quo vulgata *succendit*, Hieronymus vertit, *pugnauit*, Pagninus, *cum rixaretur*, alii, *dum bellum gereret*, neque vnam aliquam vrbem, sed prouinciam Mesopotamiæ succensam fuisse dicunt.

(margin: a 2. Reg. 10.16. vide infra a. m. 2996. n. 12. a. m. fere 3150. b 4. Reg. 5. 12.)

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2995.

1. N. IX. Septuaginta habent χλιδῶνας χρυσοῦς armillas aureas, quas Aquila interpretatus est χρυσοῦς κλοιούς, aureos torques, vt habet Theodoretus q. 23. in 2. Regum, & ipsimet 70. in 1. Paral. 18. vbi tamen aliqui habent κλοιούς.

2. N. IX. Rectius videtur arbitrari diuersas vrbes, siue quia diuersis vocabulis diuersæ respondent res, nisi quod cogat fateri rem esse polyonymam, quod hic non apparet: siue quia magis conuenit gloriæ Dauidis, plures vrbes ab eo captas fuisse, pluribus locis posita præsidia. Sunt ergo 4. oppida Bete & Beroth, Thebath & Chun. Primam Iosephus vocat Bettæam, alteram Machonem, græca regia habent Ἐκλεκτῶν, & electas ciuitates, in Paral. autem Ματεβὰθ. Ex quo intelligi potest priorem vocē per metathesim ex Thebath factā fuisse, sed aliæ editiones græcæ etiam corruptius edunt hæc vrbium nomina.

3. N. XI. Hæc dominatio Syriorum regū nō repugnat Scripturæ, hic enim qui pugnauit cum Dauide dictus fuerit Adad, eius autem filius Hezion Adad, nepos Tabremon Adad, pronepos Ben Adab, iuxta 3 Reg. 15. 18. fuisse autem etiam Idumæorum id cognomen ex Gen. 36. 35. colligitur, vbi dicitur Adad regnasse, diciturq; filius Badad, quod putatur factum per syncopē ex Ben Adad, filio patris nomen retinente. Septuag. habent Barad, ד in ר mutato: sicut & qui v. 39. dicitur Adar, 1. Paral. 1. 50. & 51. dicitur Adad, rex alius à priore. Et 3. Reg. 11. 14. suscitetur contra Salomonem Adad Idumæus de semine regio, qui erat in Edom. Sed hæc minutiora sunt, & fere incerta.

4. N° 14. Beniamin in suo itinerario p. 55. Profectus ex kiriathaim integro itinere, Hamath ingressus sum, antiquum nomen retinentem sub Libano monte sitam, secundum fluuium Iaboth. Accidit autē in illis diebus, vt magno terræ tremore concussa vrbe, vltra 15 hominum millia vna die perierint: neq. plures quam 70 viri fuerint superstites, Hæc ille sub annum Christi 1173.

ANNVS MVNDI 2994. DILVVII 1338. QVINTÆ ÆTATIS 55. EXITVS AB ÆGYPTO 451. ARCÆ IN SIONE 5. DAVIDIS REGIS 15. ABIATHARIS PONTIF. 20. TROIÆ EXCISÆ 123. EVPALIS 4. IMPERII ASSYRIORVM. 1063.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1059.

I. *Ratio temporis.*

IMPLETVR hoc anno vetus illud oraculum, quod quondam datum est Rebeccæ. [a] *Duæ gentes sunt in vtero tuo, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, populusq. populum superabit, & maior seruiet minori.* Quæ prophetia in natiuitate patriarchę Iacobi edita est annis ab hinc septingentis & nonaginta septem; tot enim ab anno mundi 2197. ad hunc annum fluxerunt, aut certe impletur illa Isaaci benedictio, [b] quæ Iacobum Dominum fratris sui Esau constituit, vt notarunt Theodoretus & Procopius. [c] Cur autem in hunc potissimum annum bellũ Dauidis contra Idumæos coniiciamus, ex tota horum bellorum serie satis intellectum arbitror, ac probatum. Progressionem autem annorum [illegible] recte procedere vides; vel ex eo quod ab anno Dauidis quintodecimo, ad quartum Salomonis, quo templi fundamenta iacta sunt 30 anni numerantur, computatis extremis: eodemque modo ab anno exitus ex Ægypto.

a Gen. 25. 23. Abu. 2. Reg. 8. 16.
2994.
2197.
797
b Gen. 27. 29.
c q. 24. in 2. Reg.

II. *Causæ belli huius ex coniectura.*

CAVSAM belli huius difficile est inuenire; etsi illud, certo constare debet, Dauidem virum Deum timentem, ac religiosum, nequaquam hoc bellum contra Idumæos, qui non semel fratres Hebræorum in Scriptura dicuntur, sine causa, id est contra ius fasque suscepisse. Forte, inquit Tost. [d] insultum fecerant in terrã Israël; cum tamen Israëlitæ terram eorum, vel prędãdi vel occupandi causa, Domino prohibente, non tangerẽt. [e] Alterã causam suspicatur idem Scriptor, quod forte inuitante vicinitate, Syris opem contra Dauidem tulissent. Verum hæc vicinitas non est consentanea communi topographiæ, nominatim Adrichomij, iuxta quam Idumæi claudunt meridionale Israëlitarum latus. Syri autem boreale. Itaque tantum distant à se inuicem, quanta est longitudo vniuersæ Chananitidis. Ex loco tamen in quo pugnatum est, qui vallis Salinarum dicitur; estque in tribu Iuda, ad extremum maris mortui, meridiem versus cõiicere possumus Idumæos, diuina id permittente prouidentia, bello aggressos esse Israëlitas salinarũ causa. Ad eam enim oram maris mortui, quæ lingua maris salsissimi dicitur, [f] erant salinæ & putei bituminis, de quibus Genes. 14. [g] vbi Abrahami tempore pugnatum est.

d 2. Reg. 8. q. 17.
e Deut. 2. 5.
f Ios. 15. 2.
g v. 10.

III. *Pugnæ locus, quæ vallis salinarũ.*

VALLIS porro Syluestris, non eadem est cum valle, quæ hic dicitur Salinarum; quia illa nunc est mare salis, & esse desiit. Hæc autem etiam nunc perseuerat in finibus tribu Iuda. Estque locus Idumæorum cladibus celebris; ibi enim rursum magna clade affecti fuerunt ab Amasia rege Iuda, annis ab hinc fere 14. supra ducentos. [h] Permisit ergo Deus Idumæos superbos, & vel ab ipso primo eorum parente, moribus asperos, quique se inexpugnabiles credebant, eo quod habitarent *in scissuris petrarum*, Israëlitarum arma victricia, propriis iniuriis contra se conuertere, vt pluribus edomiti cladibus, Dauidis, & Israëlitarum subiicerentur seruituti, & sentirent vere dictum illud; *Esto Dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filii matris tuæ.* [i]

h 4. Reg. 14. 7.
i Gen. 27. 29.

IV. *Quis belli dux.*

DVBIVM porro esse potest, à quo gestum sit hoc bellum. Nam in 2. Regum à Dauide gestum dicitur. [k] In titulo psalmi 59. & in 3. Regum, à Ioab principe militiæ Dauidis. [l] In primo autem Paralipo. [m] ab Abisai filio Saruiæ, qui erat Ioabi frater, quod sequitur [n] Iosephus. Nulla tamen est contradictio.

k 2. Reg. 8. 13.
l 3. Reg. 11. 16.
m c. 18. 12.
n l. 7. c. 6.

Nam Dauidi victoria tribuitur vt Regi, siue Imperatori, cuius autoritate, & auspiciis omnia suscipiuntur, ac fiunt. Præsertim cum Dauid tunc esset in Idumæa, vt habetur in 3. Regum, belli vtique gerendi causa: vnde gloriam adeptus est, non ex alieno labore, vt infra, [a] sed suo, ait enim Scriptura, *fecit quoque sibi Dauid nomen cum reuerteretur capta Syria.* Tribuitur & Ioabo, vt principi militiæ, ex cuius directione, totum bellum ab immediatis ducibus conficiebatur. Postremo tribuitur Abisai, quod in eo bello virtus eius maxime enituerit. Iosephus tamen hunc nominatim à Dauide in Idumæam missum, quasi toti huic bello præpositum significat. Ait enim Deum non solum quoties rex ipse bellum administraret, rem prosperare solitum; *verum etiam*, inquit, *misso in Idumæam Absæo, Ioabi summi copiarum ducis fratre, illius ductu Idumæos perdomari concessit.* Sic ipse, admodum vtique probabiliter.

[a] 2.Reg.12. 28.

Ioab;

propriè Abisai.

V. *Idque confirmatur.*

Cavsa enim nulla apparet, cur hæc victoria nominatim Abisæo tribueretur in 1. Paral. [b] Dauide & Ioabo præteritis, qui erant autoritate potiores; cum vice versa fieri contingat, vt minorum bene gesta maioribus tribuantur. Dicendum itaque erit, vt Caietanus exponit, Dauidem in Idumæa tum fuisse, non ipsum per se, sed per duces suos: & Ioabum dici percussisse Idumæum, cum Hebræis tum præesset frater eius Abisæus, qui fratre id agente, & ei gloriam acquirere volente, huic expeditioni præpositus fuerat. Verum hæc paulo post accuratius disquisita clarescent. Interim dicamus pugnatum ab Israelitis ductore, siue Imperatore Abisæo, in valle Salinarum contra Idumæos, & Domino exercituum Dauidi, cuius res agebatur, fauente, victoriam penes Israelitas stetisse. Diuinum enim auxilium erga Dauidem, in hoc quoque bello innuunt illa, quæ 2. Regum 8. iterantur. [c] *Et seruauit Dominus Dauid in omnibus ad quæcunque profectus est.*

[b] 1.Para.18. 12.

[c] v.6. & 14.

Qui & victoriam cōsequitur.

VI. *Quis cæsorum numerus.*

Cæsorvm in hoc bello numerus dubitatione non vacat. Nam in 2. Reg. [d] & 1. Paral. [e] dicuntur cæsa Idumæorum 18. millia. Itáque constanter habetur in omnibus libris hebræis, græcis, chaldæis, latinis, & apud Iosephum loco citato. [f] D. quoque Hieronymus in tradit. in 2. Reg. ait, vitio scriptorum in plerisque latinorum codicibus, legi 12 millia, & legendum esse 18 millia. Sed quid est quod in psalmi 59. titulo, cæsa tantum ponuntur, & quidem à Ioab 12 millia? Dicent Nicolaus, & Dionysius, minorem numerum comprehendi in maiore, & vbi ponitur minor, nullam addi particulam, qua excludatur maior. Dicent alij apud Abulens. [g] vnum fratrum, puta Ioabum, occidisse 12 millia, vt dicitur in illo psalmo, Abisæum autem reliquos, cum tamen ipsi vbique 18 millia à Scriptura tribuantur, vt dixi. Dicet Hieron. in tradit. in 2. Reg. [h] Dauidem occidisse 18 millia, Ioabum vero 12 millia, vt in prædicto psalmo dicitur. Quæ puto lectori non facere satis Sed augeamus etiam difficultatem. Nam in plerisque codicibus latinis in 2. Reg. adduntur hæc verba, *& in Gebelem ad 23 millia*, quæ agnoscit, & interpretatur Abul. & Lyranus ea de more non reiicit, eademque habet Comestor in historia scholastica. [i]

[d] c.8.v.13.

[e] c.18.v.12.

[f] l.7.c.6.

[g] q.16.in c. 8.2.Reg.

[h] cap. 8.

[i] l.2.c.10.

VII. *Eo duce fuisse 18. millium.*

His vt lucem aliquam, ex temporum, & rerum distinctione afferamus, dicendum est primùm, bellum hoc, quod duce Abisæo confectum ex Scriptura & Iosepho diximus, octodecim hominum millia duntaxat hausisse. Is numerus satis ex libro Regum, & Paral. Iosepho & Hieronymo & omnium linguarum, & textuum consensu confirmatum est.

nullum in Gebellem prælium.

Dicendum quoque putamus nullum in Gebelem fuisse prælium, licet secus visum sit Abulensi, [k] eaque verba esse adiectitia, & merito ex bibliis emendatis reiecta. Eius errati originem aperit D. Hieron. in tit. psal. 59. quod scilicet Septuag. interpretes ipsa verba hebræa posuerint בגיא-מלח begemelach in valle salis, vnde postea nata sunt γεβελὰμ & γεμελάχ, quasi propria loci cuiuspiam in Idumæa, vocabula. Illa autem 23 millia nusquam in græcis codicibus reperiuntur, sed illa tantum quæ dixi 18 millia.

[k] 2.Reg.8. q.16.

IIX. *Inde post defectionē, 12 millium Ioabo duce.*

His addo tertiò, consentaneè expositioni Caietani, bis hoc ipso anno pugnatum fuisse contra Idumæos, semel ab Abisæo, de quo iam dictum est, & iterum à Ioabo. Cum enim Abisæus parta feliciter victoria, ad continendos in officio Idumæos, & tributum impositum exigendum, præsidiarios milites in Idu-

mæa reliquisset, Idumæi, qui ægerrimè, atque inuictissimè iugum ferebant, nacti occasionem aliquam, incautum Hebræorum præsidium interemerunt, & seruitutis iugum præpropere excusserunt. Quo cognito Dauid, ingenti mœrore super inopinata suorum clade affectus, mittit Ioabum cum exercitu, qui Idumæos omnes præter fugitiuos internecione deleuit, numero duodecim millia. Quæ narratio, lucem dat titulo psalmi 59. & ab eo vicissim accipit firmitatem. *Et conuertit Ioab, & percussit Idumæam in valle Salinarum 12 millia.* Pro conuertit, Hieronymus habet *& reuersus est Ioab*, vt intelligamus renouatum bellum. Idem etiam in tradit. *Veraciter*, inquit, *Dauid, in eadem valle Salinarum decem & octo millia cecidit, Ioab vero 12 millia, sicut in titulo 59 psalmi scribitur.* (& Pagnin. & Tigur.)

IX. *Ioab 6 mensibus in Idumæa grassatus est cædibus.* VERVM hæc ex alio loco, satis alioqui obscuro clariora fient, qui simul etiam illustrabitur. Nam in 3. Reg. [a] fugisse dicitur Adad, cum esset Dauid in Idumæa; *& ascendisset*, inquit, *Ioab princeps militiæ, ad sepeliendum eos, qui fuerant interfecti, & occidisset omne masculinum in Idumæa. Sex enim mensibus ibi moratus est Ioab, & omnis Israel, donec interimeretur omne masculinum in Idumæa.* Hæc ibi. Quæ obsecro causa tantæ seueritatis, nisi cruenta coniuratio, defectioque Idumæorum? & quomodo credibile est ascendisse Ioabum cum exercitu, ad sepeliendos mortuos Idumæos, vt putauit Lyranus, & concedit Abulensis, [b] si eos totis sex mensibus interimebat? Recte igitur ibi Caietanus, *Coniuge*, inquit, *hæc duo, videlicet quod Ioab studuit interficere omnem masculum in Idumæa, & quod ascendit in Idumæam, ad sepeliendos interfectos. Et perpendes defecisse Idumæos à Dauide, & interfecisse Israelitas milites, positos pro custodia Idumææ recens acquisitæ, & ad hos interfectos sepeliendos ascendisse Ioab, & simul ad occidendum omnem masculum in Idumæa, in vltionem rebellionis, & Israelitarum interfectorum.* Sic Caietanus, quem sequitur Torniellus. [c]

X. *Dauid quod sibi fecerit nomen.* ADDO etiam quartò, quod ex dicta expositione sequitur, nomen quod sibi dicitur fecisse Dauid, post priorem scilicet Idumæorum cædem non esse quod curauerit sepeliri Idumæos tunc occisos, ex quo acquisierit sibi bonum nomen, propter opus misericordiæ in mortuos, & quidē origine fratres, iuxta illud quod scriptum est in Deuteronomio, [d] *non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est*; quæ est Lyrani expositio, & R. Salom. & Abulensis in dictum locum tertij Regum, & Dionys. Sed quod erexerit sibi, aut Abisæus potius eius nomine, fornicem, siue arcum triumphalem in victoriæ monimentum. Quæ est S. Hieronymi expositio in tradit. in 2. Regum, & Abulensis in eundem. [e] Lyranus quoque ibidem fatetur eam esse communem expositionem latinorum interpretum: cui ipse prætulit priorem, quod non videatur probabile, id à Dauide factum; quod ad ostentationem quandam pertinet: præsertim cum Saul increpitus fuisset de huiusmodi arcu triumphali. [f] Verum nusquam legitur reprehensio Saulis, ob istiusmodi arcum excitatum. Et licet reprehensus esset propter rem natura sua non malam; id propter malam intentionem vanitatis factum fuisset, quam Dauidi non est opus affingere, qui Deum victoriarum suarum habebat, atque agnoscebat autorem: & nominatim huius ipsius. Vnde in psal. 59. qui de hoc bello scriptus est: & iterum psalm. 107. ita concluditur. *In Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.*

An arcum triumphalem.

XI. *Ita videri.* NIHILOMINVS quia hæc dicta sunt post acceptam cladem in Idumæa, ex quo factus sit Dauid humilior & cautior, satis exploratum videtur erectum fuisse hunc arcum, Dauide vel iubente, vel non improbante, & quidem non sine alicuius culpa vanitatis. Caietanus certe non solum triumphale signum à Dauide constructum putat; sed propterea etiam punitum defectione Idumææ. Quo referre possumus illud eiusdem psalmi 59. *dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus.* Id est hac castigatione nostra significasti nobis qui metuimus te, vt arcum hunc triumphalem, testimonium vanitatis nostræ, & exultationis de oppressis fratribus nostris fugiamus, deiiciamus, auersemur. Qui videtur sensus esse verissimus, maximeque literalis: Eamque fugam à facie arcus, agnoscit etiam S. Hieronymus in versione sua, & eam confirmant verba, quæ ibidem subdit Dauid, *vt liberentur dilecti tui*; quia scilicet castigando vis liberare à malo vanitatis, nos amicos & dilectos tuos: quos enim diligis arguis & castigas. Sed obseruemus hanc Dauidis orationem attentius, vt hoc totum argumentum

& confirmatur ex psal. 59.

a c.11.v.15
b 2 Reg. 8 qu 16 & 3 Reg 11.q.13 & 14.
c an. Dauidis 13.
d c.23.7.
e 2.Reg 8. q.16.
f 1.Reg 15. 12.

magis magisque, post apertam historiæ veritatem, atque ordinem enitescat 1

1. X. Accepto Dauid nuntio defectionis Idumæorum, & cędis præsidiariorum suorum, eo mœrore, atque animi sensu videtur affectus fuisse, quo Iosue iampridem, [a] cum suorum cladem in vrbis Hay oppugnatione didicisset, cum scidit vestimenta sua, & pronus cecidit in terram coram arca Domini vsque ad vesperam, & puluere conspersus caput lamentatus est vehementer, didicitque causam cladis acceptæ. Ita & Dauid, qui cursum victoriarum suarum interruptum videret, & diuinam offensam formidaret, ob quam ab ipso deinceps repelleretur, illam cum ingenti gemitu profudit vocem, *Deus repulisti nos, & destruxisti nos, iratus es, & misertus es nobis*, quæ nisi post deletum illud præsidium dicta accipiantur, nihil habere videntur probabilitatis, in secundissimis Dauidis rebus, in perpetuis victoriis, in coaceruatione opum, in pace domestica, in totius populi beneuolentia: quæ rectissimè conueniunt, posita historiæ veritate, quam dixi. Dicitur enim Deus repulisse Iudæos, à dominio scilicet Idumææ, quod paulo ante inierant, & destruxisse, quia interfecti erant præsidiarii milites, & vt hic significatur, eorum munitiones destructæ: vt destructo, quod aiunt, nido, importunæ volucres non haberent, quo se vltra reciperent. Iratus dicitur, quia tanquam iratus, aliquam populi sui vanitatem castigauit: cuius etiam dicitur misertus, siue quia non permisit, vt Idumæi eadem opera irruerent in Iudęam, & eam late popularentur: siue quia diuinitus indicauit Dauidi, victoriam de illis redintegrandam.

Iosf.7.6. — XI. Sensus Dauidis accepta clade. — Paraphrasis psal. 59.

Qvoniam vero tam tristi cæsorum militum nuncio, multi in Iudæa afflicti & conturbati sunt, sequitur, *commouisti terram, & conturbasti eam; sana contritiones eius*, per sequentem videlicet consolationem speratæ victoriæ, *quia commota est*, metu ne deinceps à protectione tua, & fauore destituatur. Eodem pertinet illud, *Ostendisti populo tuo dura, potasti nos vino compunctionis*; quæ pro cordis affectu variis dicendi modis iterantur, & inculcantur. Vocat autem acceptam plagam vinum compunctionis, quoniam illa excitati sunt, vt ob admissam culpam cōpungerentur, ac tristarentur. Quod clarius significatur cum subditur. *Dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus, vt liberentur dilecti tui*, prout paulo ante explicatam est. [b] Saluum ergo, *fac*, Domine populum tuum, *dextera tua*, qui nos sinistra per Idumæos percussisti, *& exaudi me*: saluum fac, inquam, dextera tua, quia nostra infirmata est, præualentibus Idumæis, supra militum manum quam ibi collocaueramus.

XIII. Eadem paraphrasis. — N. 11.

Deinde vero cum in ancipiti versaretur, & ex euentu victoriam de Idumæis secuto, dubitare posset, an Deo cordi esset, vt Idumæi nunc Israëlitis subiicerentur, quoniam in lege scriptum erat, [c] in gratiam ipsorum. *Videte diligenter ne moueamini contra eos; neq enim dabo vobis de terra eorum quantum potest vnius pedis calcare vestigium, quia in possessionem Esau dedi montem Seir.* Cum ergo hæc diuinitus dicta esse constaret, & quidē sine vllius determinatione temporis; consuluit Dominum Dauid; habebat enim apud se arcam Domini, & pontificem cum Ephod; *Deus autem locutus est in sancto suo*, id est in propitiatorio, quod erat super arcam, in Sione monte sancto eius, locutus est inquam victoriam, prosperosque successus. Itaque *lætabor, & diuidam Sichimam*, vrbem aliquam munitam esse conuenit apud Idumæos. Nam Sichē, siue Sichima Samariæ, quæ est in tribu Ephraim, quid ad rem faciat non apparet. *Et conuallem tabernaculorum dimetiar*, id est, vallem Salinarum, in qua tabernacula bellica nuper fixeramus, pro arbitio dimetiar, victor scilicet iterum effectus.

XIV. Pergit in eadem. — Deut. 2.5.

Inde, ad roborandam etiam humanitus fiduciam, nominat fortissimos populos quibus dominetur, *Meus est Galaad*, quo nomine tribum Gad intelligit, in qua erant montes Galaad trans Iordanem, [d] vbi erant viri fortissimi. Manasses quoque, vtrique Syriæ contermina, fortes habebat viros, & nuper contra eos probatæ, spectatæq; virtutis. Ephraim item tribus, secundum Iudam amplissima erat atque fortissima, Moab autem vocat ollam spei suæ, scilicet fundamentum subiugandi vicinas nationes orientales, vsque ad Euphratem. Neque irrita spes fuit. Nam post vnum vel alterum annum Ammonitas Moabitarum fratres, & Syros iterum fregit. *In Idumæam* igitur, *extendam calceamentum meum*, vel vt vertit Hieron.

XV. Fiducia Dauidis. — Iud.11.

super Idumæam incedam calceamento meo, id est, mihi subiiciam tanquam calceamentum quod subiicitur pedi: Neque timebo ne illis auxilio sint Philisthæi, qui eis ab occidente coniuncti sunt, quippe qui mihi iam subditi sunt, & tributis pensitandis obnoxij.

XVI. *Reliquum paraphrasis*

Opto igitur adire, *quis deducet me vsque ad Idumæam?* 2 Adibo sed ductu tuo, & tectus præsidio tuo, quamuis tu ille idem sis, *qui* nuper *repulisti nos, nec egressus es in virtutibus*, siue exercitibus *nostris*: vt vertit Hieron. dum victoriam irritam reddidisti: Nunc ergo egredere cum exercitu nostro, & dato auxilium post tribulationem deleti militaris præsidij, *quia vana salus hominis*, Abisæi, scilicet, Ioabi, Dauidis arma, & contentio, destituta fauore tuo. Innixi ergo Domino, fortiter nos geremus, *& ipse ad nihilum deducet*, siue conculcabit *tribulantes nos*. Ita sperauit: ita dixit, ita factum est. Ioab, incusans fortasse seipsum, quod Abisæo fratri totũ præteriti belli negotium permisisset, ascendit ipse cum exercitu, iussu Dauidis ad monticolas istos Idumæos, suos, qui ab eis fuerant interfecti, non sine commendatione & honore sepeliuit. Et sex mensium spatio, duodecim millia Idumæorum occidit: & iterum, *posuit in Idumæa custodes, statuitque præsidium*, [a] *Et facta est vniuersa Idumæa seruiens Dauid, Et seruauit Dominus Dauid, in omnibus ad quæcumque profectus est.* 2. ℞.

[a] 2. Reg. 8. 14.

XVII. *Idumæorũ, & Adadi in primis fuga.*

Interea Idumæi plerique tanti facinoris conscij, cum admodum debilitati essent, clade 18. milliũ virorum, neque vltra Dauidis exercitum expectare auderent, hinc inde fuga lapsi sunt, in quibus Adad Idumæus de semine regio, qui postea Salomoni cæpit negotium facessere, vt Scriptura [b] testatur. *Fugit*, inquit, *Adad ipse, & viri Idumæi de seruis patris eius cum eo, vt ingrederetur Aegyptum. Erat autem Adad puer paruulus*, quinque scilicet vel sex annorum, vt vult Abulensis in eũ locum. [c] Pineda mauult fuisse 10 vel 12 annorum: [d] at prior sententia videtur probabilior. Nam ab hoc anno vsque ad tempus illud, quo turbare cæpit regnũ Salomonis, numerantur anni 63. si addas decem, vel duodecim, ad ætatem peruenies rebus turbandis parum pronam, aut idoneam. Itaque delatus est in Ægyptum ab amicis patriis, nõ autem fugæ dux fuit. [e] *Cumque surrexissent de Madian, venerũt in Pharan* desertum Israëlitarum diutina peregrinatione clarum: *tuleruntq. secum viros de Pharan, & introierunt Aegyptum ad Pharaonem regem Aegypti*; qui in gratiam regiæ familiæ, *dedit ei domum, & cibos constituit, & terram delegauit.*

[b] 3. Reg. 11. 14. 17.
[c] q. 24 in c. 11.
[d] l. 7. c. 11. n. 2.
[e] 3. Reg. 11. 18.

XVIII. *Tributum in Idumæos*

Iosephus totum hoc bellum breuissima narratione perstrinxit; [f] aitque victorem Dauidem non ex agris tantum, sed viritim etiam, siue ex singulis capitibus exegisse tributum ὑπὲρ τῆς ἑκάστου κεφαλῆς; quod si verum est, de prima expugnatione accipiendum est: Nam in secunda viri omnes vel fugati sunt, vel occisi; vt plane propter regionis desolationem, vix essent qui tributa soluerent si quis enim forte apparebant, eos rigidissimus Ioabi gladius sex mensium spatio depascebatur; neque eo fortasse viuo respirare potuit Idumæa, vsque ad tempora Salomonis, aut certe ad reditum Adadi ex Ægypto.

[f] l. 7. c. 6.

Ratio temporis.

Addo de tempore valde probabiliter dici posse, geminatum hoc bellum contra Idumæos totum hunc annum, aut fortassis etiam aliquid amplius occupasse; cum de posteriore omnino constet, illud supra sex menses tenuisse: Nam aliquod tempus vtriusque præparationi dandum est, aliquod etiam inter vtrumque interiectum fuit.

SCHOLIA IN ANNUM DAVIDIS 15.

1 Nom. XI. TOtum hûc Psalmum tristem esse, ac mœstum rectè miratus est. S. Hilarius, cum titulus ipse lætitiam, congratulationem, & epinicia requirere videatur. Etsi autē ipse, alijq. passim ad mysticos sensus, moralesque confugiant, veriorem tamen, aptioremve tristitiæ causam, ea quæ prolata est ex præsenti rerum statu petita, quamque fere secutus est Caietanus, non facile reperias; In qua si quid forte coactius videbitur, existimari potest id ex ignota quapiam circunstantia pendere, qualis est illa inductio Galaad, Manasse, &c. Qui autem historiam deserunt, ad quam nos ipse titulus Psalmi manu ducit, coguntur vndique probabilia, sibique parum cohærentia carpere, & quæ omnem in locum, æque idonea sint congerere.

Verbum Iabal, significat non tantum deducere, sed cum pompa & iubilo. Nam ab eadem radice est Iobel, id est buccina, qua hebræi in Iubilæo vtebantur. Ait ergo Dauid *quis deducet me*, videlicet cum pompa triumphali, & regio comitatu, more victoris, cum gaudio & iubilo. Pined. l. 5. de Salom. c. 4. v. 15. 2. N. XVI.

ANNUS MUNDI 2995. DILUVII 1339. 5[r]. ÆTATIS. 56.

EXITUS AB AEGYPTO 452. ARCÆ IN SIONE 6. DAVIDIS REGIS 16. ABIATHARIS PONTIF. 21. TROIÆ EXCISÆ 124. EUPALIS 5. IMPERII ASSYRIORUM 1064.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1058.

DEDERAT Dominus Dauidi pacem, tam domi cum suis, quam cum circumquaque positis regionibus bello subactis, Philistæis ab occidente, Syris Damascenis à Septentrione, Moabitis & Syris Sophenis ab oriente, & proximè à meridie Idumæis gemina expeditione perdomitis, & sub conditione tributi seruire compulsis. Cum adiecit animum ad inspiciendam iterum domum suam, & pacata Reipub. negotia tractanda. Id significat Scriptura cum ait. [a] *Et regnauit Dauid super omnem Israël, faciebat quoque iudicium, & iustitiam omni populo. Erat autem natura iustus*, ait Iosephus, [b] *& in reddendo iure, verum tantum, & æquum respiciebat.* Ad hunc quoque annum pertinere arbitramur rem à Dauide gestam in causa Miphiboseth, iuxta seriem narrationis Scripturæ. Etsi non desit qui putet hanc Miphibosetho præstitam à Dauide gratiam, paulo post mortem Isbosethi. Narrari tamen hoc tempore, quo idem genuit filium Micham. Vtique non plane absurdè. Et Scriptura ipsa magnam dat ad dimetiendos Dauidis annos ex silentio laxitatem.

I. *Ratio temporis.*

a 1 Par. 18. 14. & 2. Reg. 8. 15.
b l. 7. c. 6.
Laur. Codo.

VTEBATUR autem Dauid in administranda Repub. idoneis administris; neque enim omnia ipsum agere per se, quamuis Prophetam & familiarem Deo, par erat; at ne fieri id quidem per humanam infirmitatem poterat. Diuinam ergo sapientiam imitabatur, quæ cum omnia possit, hominum tamen cooperationem, & quasi auxiliarem manum requirit. Assumpserat igitur sibi plerosque diuersorum negotiorum administros; quorum in re politica primarij duo erant, Ioab ipsius ex sorore nepos, & Iosaphat filius Ahilud, ille militiæ princeps, iste à commentariis, quos gallicè vocaremus, *le Connestable, & le Chancelier.* Et de priore quidem nihil dubium est. Nam Abisai eius frater, qui proximo anno contra Idumæos duxit exercitum, & sequentibus contra Syros & Ammonitas, non nisi ex ipsius arbitrio militabat, & quasi vicariam illi operam præstabat. Quid sit autem hoc loco, esse à commentariis, non eadem est omnium sententia, tres ferme reperio.

II. *Administri Dauidis in Resp. cura. Princeps militiæ.*

SEPTUAGINTA, & Iosephus [c] habent ἐπὶ τῶν ὑπομνημάτων, id est, Rufino interprete, *ad conscriptiones gestorum*, Gelenio, *à commentarijs.* Comestor, Vatablus & Sa, in-

III. *Qui diceretur à commentariis.*

c l. 7. c. 6.

terpretantur fuisse rerum gestarum scriptorem, qui scilicet in historias, aut annales referret, quæ in regno fieri contingeret, digna quæ propagarentur ad posteros. Altera hebræa deriuatione nititur, Mazchir enim est commemorans, vt vertit Arias, quod est à Zachar recordari, aut reuocare in memoriam, quo spectat etiam græca vox: ὑπομνήματα enim sunt breuia quædam scripta in subsidium memoriæ, siue commentarij. *Non est perspicuum*, ait Caiet. *an officium huius esset, scribere annales historias summariè, vt intellexit interpres, dicendo, erat à commentarijs, an officium eius erat reuocare ad memoriam regis expediendas causas*, & hoc posterius amplectitur Abulensis in secundum Regum,[a] secutus Lyranum, & Salom. prius autem in 1. Paral.[b] *Iste Iosaphat*, inquit, *erat Chronographus David. Nam scribebat omnia gesta eius, & historiam regni; & forte historias aliarum gentium, quæ erant tempore Dauid, sicut fecit Propheta Gad*,[c] *qui scripsit librum Chronicorum de omnibus regibus, & gentibus, qui fuerunt in orbe tempore Dauid.* sic ipse.

מזכיר

IV. Propria opinio. Videri Cancellarium.

PLVRES tamen huius officium fuisse volunt suggerere Dauidi verbo, scriptove, quæ ad iustitiam, & iura, & grauia regni negotia pertinerent: plurimaque ipsorum, regio nomine atque auctoritate, ipsum per se expedire. Nam superiora illa humiliora videntur officia, nec, omissis grauioribus, primum nominanda, & quasi e regione principis militiæ collocanda. Etsi enim ratio ordinis habita non est, cum laici clericis, atque adeo summis sacerdotibus prius memorati fuerint, historicum tamen, aut commemoratorem regium, cum Principe militiæ componi, quæ erat proxima à rege dignitas, non videtur rationi congruere. Itaque malim illum, aut regni totius cancellarium, aut primarium Regis Secretarium interpretari. & quidem Cancellarium potius, Secretarium autem Saraiam, qui mox scriba dicitur. *Vicem regis habebat*, inquit glossa, *cuius iudicio leges scribebantur, scriba ex ore regis verba describebat.* Hæc ibi. Dionysius etiam cancellarium vocat; nec repugnant Lyranus, Burgensis, Torniellus. Hic autem cum plurimus sit apud Regem, & suggerere, & monere solet; mentem eius quoque apud populum, legatos, principes enunciare, atque interpretari pro potestate, atque ex officio potest; rege in grauioribus negotiis consulto.

a in c. 8. 2. Reg. q. 19.
b 1. Paral. 18. ante q. 32.
c 1. Par. 29. fi.

V. An duo essent nunc summi sacerdotes.

MAIOR est etiam in re sacra ac spirituali difficultas, sed alio iam loco[d] à nobis expedita, & obiter tantum hic attingenda. *Et Sadoc*, inquit Scriptura, *filius Achitob, & Achimelech filius Abiathar erant sacerdotes.* Quæ verba repetuntur in 1. Paral. 18. & geminam suggerunt quęstionem, priorem de re, de verbis alteram. Circa priorem putat Abulensis.[e] Duos fuisse nunc summos sacerdotes, Sadocum à Saule, Abiatharem à Dauide constitutum. Quæ videtur etiam Iosephi sententia qui non solum vocat Sadocum ἱερέα, sed ἀρχιερέα pontificem cum Abiathare, *quia*, inquit, *amicus eius erat*; aut æmulus potius; iuxta illud, *& videbis æmulum tuum*[f] *in templo in vniuersis prosperis Israel*, quod de Sadoco accipiunt passim interpretes, & Abulens. hoc loco.[g] Verum Sadoc non fuit pontifex; ante initium regni Salomonis, quando abdicatus est Abiathar.[h] Fuitque tantum hoc tempore quasi archipresbyter, sacris in Gabaone, vbi erat tabernaculũ, administrandis; vt scriptũ est in 1. Par. c. 16.[i] summa sacrorum cura apud Abiatharem residente; & in domo Domini, quæ erat in Sione, cum Ephod & vestibus põtificijs, apud rege commorante; vt nulla sit necessitas hoc tẽpore biceps constituere sacerdotium Hebræorũ.

d ann. 2. Abiathar. n. 1. & seqq.
e 2. Reg. 8. q. 20. & seqq.
f vide a m. 2912. n. 11.
g q. 21.
h 3. Reg. 1. 26. 35. & 2. 27. 39. & 40.

VI. An Abiathar pater Achimelechi.

VERBORVM dubitationem proponit, faciléque tollit Theodoretus.[k] *Meminit*, inquit, *hic quoque Sacerdotum, nempe Sadoc filij Achitob, & Achimelech filij Abiathar. Hic autem existimo esse errorem scriptionis siue librarij; non enim Achimelech fuit filius Abiathar, sed Abiathar filius Achimelech.* sic ipse. Nimirum certum est patrem Abiatharis pontificis, quem Saul interfecit[l] dictum fuisse Achimelech. *Et fieri potest*, inquit Flaminius,[m] *vt sit accipiendũ illud Achimelech in casu generandi, id est ipsius Achimelechi, filius, ipse Abiathar.* Hunc scopulum vitauit Iosephus, qui Achimelechi hoc loco non meminit, sed tantum Abiatharis. Tostatus[n] existimat Abiatharem pontificem habuisse filium dictum Achimelechum, eumque loco patris consecratum, pontificem, retenta tamen apud Abiatharem pontificia dignitate: sicq. pro vno pontifice, tres introducit. Nisi placet Theodoreti, aut Flaminij explicatio, dicamus cum Dionysio, nominari hoc loco duos primarios sacerdotes, quasi archipresbyteros, duobus locis in quibus Dei cultus exercebatur præpositos, Gabao-

k q. 24. in 2. Reg. [illegible]
l 1. Reg. 22. 20.
m in schol. 70. lat.
n 2. Reg. 8. q. 24.

ne scilicet ac Sione, quibus tamen præerat Abiathar, vt qui vnus summum gerebat sacrorum omniũ magistratum. Habuit autẽ hic Achimelech fratrem nomine Ionatham, de quo infra non semel [a] nisi forte vnus & idem binominis fuerit.

[a] 2 Reg. 15. 27. 36 & 3. Reg. 1. 42.

VII. *Scriba siue secretarius.*

SEQVITVR Saraias, quem Scriptura vocat Scribam, id est primarium vt dixi regis Secretarium, quod probat Abulensis, vocatque protonotarium. Quem tamen Comestor, & Caieta. vocãt Cãcellarium; alij Doctorem, aut Iurisperitum, aut Theologiæ magistrum, Septuag. σύμβουλον, id est consiliarium. Hic idem 1. Par. 18. [b] dicitur Susa, & Iosepho [c] Sisa, quam vocem ex textu nostro videtur correxisse Rufinus, apud quem legitur Saraias.

[b] v. 16. [c] l. 7. c. 6.

Qui Cerethi, & Phelethi.

QVI autem sunt isti cerethi & phelethi, [d] quibus præpositus fuit Banaias filius Ioiadæ? Iosephus [e] ait datum Banaiæ principatum τῶν σωματοφυλάκων. id est, regij satellitij, siue custodum corporis regij, & alibi vocat cohortem regiam, quæ à regis latere nunquam discedebat; idem affirmat Caiet. Glossa ord. Comestor, Dionys. Vatablus ait fuisse duas cognationes, quæ nunquam recedebant ab aula Dauidis, quod illis cura regii corporis esset commissa. Fuisse autem ex certo genere & prouincia oriundos, vt Heluetij apud plerosque principes. Coniectura ex 1. Reg. [e] vbi puer ille Ægyptius dicebat Dauidi, Amalecitas erupisse ad australem plagam Cerethi. Nec desunt qui velint Cerethæos dici quasi Cretæos, siue Cretenses, quoniam Philisthæi, aut peculiaris hæc Philisthæorum prouincia fuerit olim Cretensium colonia. Pheleti etiam à Philisthæis dictos volunt. Qua de re vide Riberam in ca. 2. Sophoniæ, vbi contendit hos milites non fuisse alienigenas. Vide & Pinedam l. 2. de Salom. [f]

[d] 2 Reg. 8. 18. & c. 20. 23. [e] l. 7. c. 6. & 11. [e] c. 30. v. 14.

Quod eorum officium.

[f] ca. 4. n. 6. & 14. & alios quos citat.

VIII. *Numerus, exercitatio.*

ADDO his duo, primum fuisse hos numero plurimos, quandoquidem eorum legiones, non vno in loco Scripturæ memorentur: [g] quas tamen negat paruisse Ioabo militiæ principi, Tostat. in ca. 8. 2. Reg. [h] fuerunt autem exercitatione militari sagittarij & fundibularij, vt author est Chaldæus paraphrastes, & Theodoretus q. 24. Quamuis autem his armis egregie vterentur; non minus tamen gladiis erant instructi: iuxta illud. [i] *En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi, vnius cuiusque ensis super femur suum.* Eóque etiam referri potest illud Psalmi. *Gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis. Ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis.* Lictorum enim munere fungebantur circa insignes viros. Nam eorum princeps Banaias, filium & fratrem regis Adoniam; & militiæ quondam principem Ioabum, extremo supplicio, iussu Salomonis affecit.

[g] Nominatim 2. Reg. 15 & 4. Reg. 11 & 1. Paral. 18. [h] q. 24. [i] Cant. 3. 7. Psal. 149 6.

IX. *Filij Dauidis qui sacerdotes dicantur.*

QVOD postremo filij Dauidis dicuntur hoc loco [k] sacerdotes [l] satis perspicuum est id vocabulum in sua vsitata & propria significatione accipiendum non esse. Neque enim sacerdotes esse poterant, qui filij Aaronis non erant, neque Leuitæ, sed ex tribu Iuda, sicut & pater eorum. Ideóque Pagninus vertit principes, alij magnates, primores. Septuag. αὐλάρχαι, siue aulæ principes; quod Iosephus obscurat cum ait, omnes Dauidis filios ætate prouectiores, circa regis corpus fuisse, & eius custodiam. Ipsa autem Scriptura quos hic dixit Sacerdotes in 1. Paral. 18. primos ad manum regis fuisse dicit; quod nolim interpretari expeditos ad regia negotia obeunda, etsi in eam sententiam hæc phrasis fere vsurpetur; sed de ordine sedendi in mensa, in concilio, &c. Vt hinc inde essent proximi regis, & paulatim erudirentur. Nam Dauidis natu maximus erat adhuc adolescentulus annorum quindecim. Ideoque nondum idonei erant, vt regiis negotiis præficerentur. Et id fortasse Iosephus intellexit cum ait, περὶ τὸ σῶμα ἦ τὴν τούτου φυλακὴν ἦσαν.

[k] 2. Reg. 8. 18. [l] χ.

Vide Pined. l. 5 c. 14 n. 45. Ca 9.

X. *Dauid inquirit de posteris Ionatha.*

HIS *ita ordinatis*, inquit idem Iosephus, *venit illi in mentem amici quondam Ionathæ, fœderisque mutui, quod inter eos intercesserat.* Pertinet quidem ad maiorem Dauidis laudem, & humanitatis eius, ac benignitatis commendationem, vt maturius recordatus fuerit fœderis initi cum Ionatha; puta cum postremus Saulis filius interfectus est. Sed quoniam hæc ratio temporis nullum habet in Scriptura fundamentum, narrationis eius seriem, quam Iosephus quoque obseruat, non deseremus. Eamque obliuionem non defectui charitatis, sed vel occupationibus Dauidis, vel diuinæ prouidentiæ tribuemus.

Nam vt idem ait, *inter cæteras omnes virtutes, hanc quoque habuit, quod egregie meminerat beneficiorum, quæ vnquam accepisset. Igitur sciscitatus est num quis superesset ex amici genere, cui gratiam referre posset pro iucundissima, olim cum Ionatha acta consuetudine.* Alia quidem est Dauidis interrogatio, vt quæ vniuersæ fiat de Saulis domo, Sed Iosephus, non verba eius, sed mentem expressit, cui erat animus Ionathæ posteritati benefacere, non cæteris. Itaque cum Siba rogatus, filij Ionathæ meminisset, nihil vltra requirens, eum accersiri iussit. Et postea cum quærendi essent filij Saulis ad mortem, [a] Dauid solis Ionathæ filiis pepercit. a 2. Reg. 21.

XI. *Dispar promissio Dauidis Sauli facta, & Ionathæ.* DISPAR autẽ erat virorumque ratio, quamuis Dauid vtrique roganti iusiurandum dedisset. Nam quod Sauli iurauerat, violauerat prior Saul atque interruperat. Iusiurandum enim editum est statim ab ora chlamydis abscisa. 1. Reg 24. Inde autem Saul reuersus ad ingenium persecutus est Dauidem, cum ille sopitis lanceam abstulit, & scyphum. Ionathas autem iusiurandum & fœdus constanter seruauit. Deinde non iurauit Sauli Dauid se beneficum fore in eius posteros,
1. sed non deleturum se eius semen, quod & seruauit. At Ionathæ promiserat se fa-
2. cturum misericordiam Domini cum domo eius vsque in sempiternum, quod
3. erat beneficium miseris impendere. Denique quamuis daremus obligatum fuisse Dauidem benefacere semini Saulis, cum id de vniuerso eius semine non promisisset, iuriiurando satisfaciebat, benefaciendo filio Ionathæ, qui filius Saulis fuit, vt fusius disputat Abul. [b] Filium ergo Ionathæ requirebat Dauid, potius quam Saulis, vt illi in gratiam patris benigne faceret. b 2. Reg. 9. q. 2 & 3.

XII. *Siba libertus, & proselytus.* ERAT *autem de domo Saul seruus nomine Siba.* Quem Saulis libertum vocat Iosephus, simulque significat, eum non fuisse genere Iudæum, sed proselytum, ex aliqua circumpositarum nationum oriundum: idque confirmat Abulensis. Neque enim Iudæi expleto seruitutis tempore liberti dicebantur, sed ingenui & liberi erant, vt prius. Alienigenarum autem erat diuersa ratio, qui semel addicti seruituti, iure ipso in perpetuum serui erant. Audi legislatorem. [c] *Seruus & ancilla sint vobis de nationibus, quæ in circuitu vestro sunt, & de aduenis qui peregrinantur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra vestra, hos habebitis famulos, & hereditario iure transmittetis ad posteros, ac possidebitis in æternum; fratres autem vestros filios Israel ne opprimatis per potentiam,* diutius videlicet detinendo seruos, quam lex ferat, quæ saltem in Iubilæo dimitti vult liberos. Accersitum ergo Sibam libertum Saulis, rogat Dauid num superesset aliquis de domo Saulis, cui posset ipse præstare beneficium. *Superest*, inquit ille, *filius Ionathæ debilis pedibus.* Quo casu id contigisset dictum est supra ca. 4. [d] ex quo etiam loco intelligitur Miphibosethum nunc annum egisse circiter vigesimum, quod visum quoque Testato. [e]

c Leuit 25. 44.

Ætas Miphibosethi.

d 2. Reg 4. 4
e 2. Reg 9. q. 1. & in 6 cap.

XIII. *Vbi maneret.* HIC Dauid ab Sibam, *vbi inquit, est? & Siba ad regem. Ecce ait in domo est Machir filij Ammiel in Lodabar.* Hæc ciuitas (quam Iosephus Labatham vocat, pro qua Rufinus ex textu restituit Lodabar, quam etiam retinuerunt Septuag. & Hieron in locis hebraïcis) hæc, inquam, ciuitas fuit in monte Galaad, in tribu Gad, trans Iordanem. Eam Adrichomius collocat inter Ramoth Galaad, celebre in Scriptura oppidum, & Manahim, vbi regnauerat Isboseth patruus eius, sub cuius ipse vmbra ex propinquo latere cupiebat. Cui dispositioni Scriptura fauet. [f] Eratque hic Machir nutritius eius, ex illustri, & antiqua familia Machir, filij Manasse patriarchæ, quem videtur etiam Isbosetho mortuo, dum Dauidem timeret Miphiboseth, protectorem sibi, ac patronum assumpsisse. Quin & nunc euocatus a Dauide, non parum sibi ab eo timuit, ne Saulis familiam sibi olim infestissimam vellet exscindere. Vide autem timoris indicia. *Cum autem venisset Miphiboseth filius Ionathæ filij Saul ad Dauid, corruit in faciem suam, & adorauit. Dixitque Dauid,* vtique serena facie, atque exporrecta fronte, *Miphiboseth? Qui respondit, adsum seruus tuus. Et ait ei Dauid, ne timeas.* f 2 Reg. 17. 27.

Euocatus à Dauide timet.

XIV. *Quæ timoris causa.* TIMIDVM faciebat non tantum propria debilitas, sed genus etiam ipsum, vt dixi, quod nouæ familiæ regiæ inuisum opinabatur, mortique destinatum, vt alio postea loco ipsemet fassus est. [g] Solent enim noui principes, præcedentis genus extinguere, ne aut ipsi, aut alij, eorum tecti patrocinio, res nouas moliantur. Itaque Achabi genus funditus sustulit Iehu, & Baasa cum primum regnum obtinuit, *percussit omnem domum Ieroboam, non dimisit ne vnam quidem animam de semine* g 2. Reg 19. 28.

Mos tyrannorum.

eius. [a]Et zambri percussit omnem domum Baasa, Abimelech quoque filius Gedeonis,[b] & Ioram filius Iosaphat, omnes fratres suos occiderunt, [c] ne quid eorum ambitio detrimenti caperet. Sed longe alia mens erat, & humanitas Dauidis, qui & vultu & voce omnem illi abstergens metum, *ne timeas*, inquit, *quia faciens faciam in te misericordiam, propter Ionathan patrem tuum*; & quidem magnam, vt hæc loquendi ratio indicat, & superior illa cum dixit Sibæ; se velle facere posteris Saul *misericordiam Dei*, id est magnam, & Deo gratam. Sed quæ est ista misericordia.

a 3. Reg. 15. 29. b Iud. 9. 5. c 2. Par. 21. 4. Var. Sa. d 2. Reg. 9. 7.

XV. *Restituit ei Dauid bona Saulis.*

RESTITVAM *tibi omnes agros Saul patris tui.* [d] Erant ergo fisco addicti, ex quo mortuus fuerat Isboseth; & Dauid in regnum totius Israëlis inauguratus. Imo ex quo fuerat mortuus Saul, regnum ad Dauidem diuina dispositione pertinebat; cui qui resistebant, diuinæ ordinationi resistebant, & rei erant imminutæ maiestatis, & iacturæ fortunarum omnium: restiterant autem maxime, qui in regnum Isbosethi consenserant; in quibus haud dubie Miphibosethus censebatur. Iure ergo amissa bona, misericorditer à Dauide reddebantur. At enim quo iure, inquies, dabantur Miphibosetho, quæ in omnes Saulis posteros dispertienda erant? Viuebant enim duo filii Saulis ex Respha, & quinque nepotes eiusdem ex Merob. Respondet prudenter Tostatus, [e] Miphibosethum, vt filium primogeniti Saulis, omnibus eius bonis, vt in omnibus optimatum familiis, succedere debuisse, reliquis filiis permodica bonorum portione aspersis. Quamuis enim ex lege Domini, [f] duplum tantum primogenitis dabatur, in vulgaribus familiis, in regia tamen totum regnum dabatur primogenito, cæteris munera duntaxat: cuius rei illustre dedit exemplum optimus rex Iosaphat.[g] Et Abraham ipse patriarcha, [h] *dedit omnia quæ possederat Isaac, filiis autem concubinarum largitus est, munera.* Adde quod duo filii Respha, vt illegitimi, iure successionis carebant, filii autem Merob iuri matris succedebant, quod nullum erat, quandiu erant in familia masculi.

e 2. Reg. 9. 9. 5. f Deuter. 21. 17. g 2. Par 21. 3. h Gen. 25. 5. 6.

XVI. *Gemina misericordia in eundem.*

IVSTITIA itaque & misericordia in Miphibosethum exercebatur; nam recte amissa bona, misericorditer reddebantur, & quandoquidem reddebantur, iuste omnia Miphibosetho reddebantur. Sed his non contenta Dauidis humanitas, meram voluit exercere misericordiam: subdit enim. *Et tu comedes panem in mensa mea semper.* Non solum dat ei vnde viuat, sed regio eum conuictu, & familiaritate honorat. Sic nimirum Deus opt. max. propter sibi dilectissimum Ionathan, Christum scilicet Dominum patrem nostrum, nos miseros, & pedibus imo toto corpore, animoque debiles, mortique destinatos, misericorditer recipit; & hic & in futurum cælestis mensæ participes facit. Quos vtique conuenit tantum, tamque immeritum, & insperatum beneficium, summa gratitudine, animique demissione, instar Miphibosethi recipere. *Qui adorans eum dixit.*

XVII. *Miphibosethi humilitas.*

QVIS *ego sum seruus tuus, quoniam respexisti super canem mortuum similem mei:* figura est, pro eo quod est, respexisti super me, similem cani mortuo: quem homines non solum contemnunt vt inutilem, sed etiam execrantur vt fœtentem: cum etiam viuus sit immundum animal. Frequens porro est in Scriptura hæc hominis cum cane comparatio, in contemptum & vilitatis argumentum, vnde dicebat Golia Dauidi, [i] *Nunquid ego canis sum, quod tu venis ad me cum baculo.* Et Dauid Sauli. [k] *Canem mortuum persequeris, & pulicem vnum.* Et Abner Isbosetho. [l] *Nunquid caput canis ego sum aduersum Iudam hodie?* & Abisæus maledico Semei [m] *Quare maledicit canis hic mortuus Domino meo regi?* Et Hasaël Eliseo, [n] *Quid enim sum seruus tuus canis, vt faciam rem istam magnam.* Et Iob. [o] *Nunc autem derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei. Quæ communicatio sancto homini ad canem?* ait sapiens. [p] Eodem pertinet illud, *Nolite sanctum dare canibus.* [q] *Et non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus.* [r] Canes nimirum vocabant Iudæi, homines prophanos, incircumcisos, & execratione dignos: sed ad nostrum Miphibosethum reuertamur.

Canis in contemptũ.

i 1. Reg. 17. 43. k 1. Reg. 24. 15. l 2. Reg. 3. 8. m 2. Reg. 16. 9. n 4. Reg. 8. 13. o Iob. c. 30. 1. p Eccles. 13. 22. q Matth. 15. 26. r c. 7. 6.

XVIII. *Miphiboseth quomodo alen-*

VOCAVIT, inquit Scriptura, *rex Sibam, puerum Saul, & dixit ei. Omnia quæcunque fuerunt Saul, & vniuersam domum eius dedi filio domini tui. Operare igitur ei terram tu, & filii tui, & serui tui, & inferes filio domini tui cibos, vt alatur.* Infra quindecim

filij Sibæ, & 20. serui eius memorantur. [a] Filium autem domini sui quem intelligat, non satis apparet. Tostatus ait dominum Sibæ aliquando intelligi Saulem, cuius filius, siue nepos sit Miphiboseth, & sic paulo ante Siba vocatus est seruus de domo Saul. aliquando vero intelligi Miphibosethum ipsum, vt cum de eo conquereretur apud Dauidem dicens, *seruus meus contempsit me.* Itaque priore loco, [b] filium domini intelligi Miphibosethum filium Saulis, quia ipse est cui dati sunt agri, posteriore autem accipiendum esse Micham quia ipse erat, qui prouentu agrorum alendus erat, nam Miphibosetus cibum accepturus erat in mensa regis. Quæ est etiam expositio Lyrani. Dionys. Caiet. Vatablus autem & Sa volunt eo prouentu alendum Miphibosethum. At videtur absurdum aliquem è mensa regis viuere, & tamen alij sumptibus suis. Ex altera parte quomodo reditus omnes Saulis ad infantulum vnum alendum impendantur?

a 2 Reg. 9. 10 & 19. 17.

b v. 9.

XIX. *Et nihilominus proprij bonis.*

EXISTIMO Scripturæ sententiam esse Dauidem præcipere Sibæ, primum vt prouideat vt domus & agri Saulis è fisco, aliorumue possessorum manibus recipiantur; & deinceps quasi propria, à Miphibosetho possideantur. Secundò vt villicatione agrorum suscepta, vt ait Iosephus, omnes reditus Hierosolymam referat ad Miphibosethum dominum suum, vt ex illis tam sibi, quam familiæ suæ, habebat enim iam filium, & vxorem, ex qua eum susceperat, prospiciat de necessariis pro conditione sua. excepto tamen victu, quem deinceps apud regem perpetuo sumeret. Et hæc est Iosephi mens, [c] & Comestoris, & Septuag. qui in editiones aliquot habent, ἐν τάξοιτο, & Emanuelis Sa, qui in illis verbis *vt alatur* subintelligit, familia eius. Et confirmatur ex eo quod mox sequitur, omnem cognationem Sibæ seruiuisse non Michæ, sed Miphibosetho. Quod autem dictum est, *inferes cibos vt alatur*, non tantum de cibo, sed de omnibus necessariis ad cultum corporis accipiendum est. Sicut eodem loco, panis pro omni cibo, ac potu accipitur. Vnde Iosephus, & Comestor cibos reditus, fructusque interpretantur.

c l. 7. c. 6. Compl. Vectel. Basil.

πρόσοδον.

XX. *Fit Siba eius procurator.*

ADMITTIT autem Siba procurationem bonorum Miphibosethi ex regis mandato cum ait, *Sicut iussisti Domine mi rex seruo tuo, sic faciet seruus tuus.* Post quæ verba videntur deesse hæc, vel his similia, *Dixitque rex.* Nam quæ immediate subiiciuntur, verba Dauidis sunt. *Et Miphiboseth comedet super mensam meam, quasi vnus de filiis regis*: alioqui legendum esset super mensam tuam, quomodo legit Abul. quomodo etiam habent 10. manuscripti Lucæ Burgensis, & legebatur etiam tempore Hieronymi; vt ipse notat in tradit. in hoc caput. Affirmans in Hebræo legi, *super mensam meam*; *quia* inquit, *in hoc loco defectus est, & necessaria subauditio*, quem defectum agnoscunt etiam Lyranus, Vatablus, Caiet. Possent tamen sine vlla subauditione hæc verba esse Sibæ dicentis. Miphibosethum apud se victurum quasi filium regis, allatis scilicet ad eum cibis de mensa regis, vt dicitur in fine capitis. [d] Quæ est etiam expositio Emanuelis Sa. Vatablus refert ad præteritum. Quamuis hactenus eum aluerim more regio.

d v. 13.

XXI. *Viuit Miphiboseth Hierosolymis apud regem.*

VERVM prior expositio certior est & verior: vt scilicet non apud Sibam seruum suum, qui forte habitabat in pagis, ipse vixerit, sed Hierosolymis apud regem cum filiis regis, quibus cibi de mensa regis distribuebantur. Alioqui non apparet magna quæpiam gratia facta Ionathæ, quam tamen rex significauit se amplissimam esse facturum. Adde quod inurbanum videtur vt dicat seruus de domino suo; *ipse comedet super mensam meam.* Est enim oratio quæ beneficium sapiat, & gratiam inferiori collatam. Nam sic à Dauide vsurpata est. Denique Hebræi codices, & græci, & Chaldæa paraphrasis in extremo capite non habent, *quia de mensa regis iugiter vescebatur*, sed *super mensam regis.* Proptereaque Iosephus, *post hæc*, inquit, *singulis diebus eum mensæ adhibuit*, & infra *Ionathæ vero filius post hæc Hierosolymis habitauit*, qui scilicet antea morabatur in Lodabar; *conuictor regis, nec aliter, quàm si ipsius filius esset, tractatus.* Et Theodoretus [e] ait Dauidem iussisse αὐτῷ ὁμοδίαιτον εἶναι.

συνδιαιτᾶσθαι τῷ βασιλεῖ. e q. 24. in l. 2.

XXII. *Micha eius filius quando natus.*

NATVS vero est ipsi filius, quem Michanum nominauit. Sic Iosephus qui relinquit in dubio an natus is illi fuerit antequam conciliaretur regi, an vero postea. Scriptura vero. *Habebat autem Miphiboseth filium paruulum nomine Micha.* Quæ verba satis clarè significant, illum iam tum natum fuisse. In Hebræo verbum *erat* subauditur, quod Septuag. reddiderunt. Itaque iam ante natum passim fatentur interpretes

a an mun 1987. n. 7.

pretes, & nominatim Abulensis. Torniellus etiam [a] trium vel 4. annorum fuisse putat; quod multo probabilius est in nostra sententia, qui hunc annum numeramus Dauidis decimum sextum, non vt ipse decimum quartum Qui autem asserunt hoc anno natum, non habent vnde id probare possint. Viderturque is cum vtroque parente mansisse Hierosolymis, translata illuc familia. *Ergo qui relicti fuerant de genere Saul & Ionathæ hunc honorem apud Dauidem habuisse noscuntur,* Sic Rufinus, fidelius aliquanto quam Gelenius. Illud tamen genus Saulis & Ionathæ coniunctim accipiendum est, vt supra declaratum est. [b] Huius porro Michæ posteritas refertur in 1. Paral. [c]

b n. 10. & 11. c 1 Par. 8. 35. & seqq.

XXIII. *Mors Naas Ammonitæ.*

Dvm hæc Hierosolymis agerentur contigit Ammonitarum regem, amicitiæ fœdere cum Dauide coniunctum mori. Ait enim Iosephus [*] *per idem tempus* quo prædicta cum Miphibosetho à Dauide transacta sunt, contigisse Ammonitarum regem Naassem socium & amicum defungi: societatis autem, & amicitiæ causam non attingit. Libenter subscribo coniecturæ Tostati, [d] coaluisse amicitiam, ex eo quod Naas esset inimicus Saulis, vt pote ingenti ab eo clade affectus in exordio regni eius, idemque Dauidem hostiliter persequeretur Qui autem vnius eiusdemque hostes sunt, facile inter se conueniunt, vt coniunctis animis viribusque, contra communem hostem roborentur. Contigit quoque filium eius in regnum paternum succedere; ad quem propterea Dauid legationem honorificam indicem beneuolentiæ, consolationis causa mittendam putauit: quæ grauissimo bello occasionem præbuit. Videtur autem legatio, sicut & bellum ipsum, sequenti anno contigisse, vt suo loco dicetur.

d Abul. 2. Par. 19. q. 2. & 3.

SCHOLIA IN ANNVM DAVIDIS 16.

1. N. 12.

ASsentiri non possum Torniello, explicanti quomodo filij Dauidis dicantur Sacerdotes, an. 4. ætat. 450. n. 1. sub fi. vbi ait recte existimari posse, non otiose editionem vulgatam idem vocabulum hebraicum vno in loco transtulisse *Sacerdotes*, nimirum 2. Reg. 8. fi. & in alio, *primos ad manum regis*, seu primates curiæ regis: puta 1. Paral. 18. fin. nam priore loco legimus כהנים cohanim, sacerdotes; in posteriore הראשנים ליד harissonim le iad, primi ad manum. Septuag. quoque in priore habent αὐλάρχαι ἦσαν, erant principes aulæ. In posteriore οἱ πρῶτοι διάδοχοι τοῦ βασιλέως, primi vicarij regis, aut primi excipientes iussa regia, & alijs ex regis ore denunciantes. Non mirum autem est variam esse translationem, vbi diuersæ sunt dictiones in textu, ex quo illa petita est. Illud vero quod ibidem subditur, de Vriæ filiis à Dauide adoptatis, improbatum est Dauidis anno 10. nu. 2. 3. & seqq.

ANNVS MVNDI 2996. DILVVII 1340. 5ᵃ. ÆTATIS 57. EXITVS AB ÆGYPTO 453. ARCÆ IN SIONE 7. DAVIDIS REGIS 17. ABIATHARIS PONTIF. 22. TROIÆ EXCISÆ 125. EVPALIS 6. IMPERII ASSYRIORVM 1065.

ANNVS ANTE CHRISTI ORTVM 1057.

I. *Ratio temporis.*

BEllicosvm principem, & ad armorum tractationem natum, non permisit Dominus diu bellorum expertem desidere, [a] quandoquidem à bellis; imperii eius; & diuitiarum, & gloriæ amplificatio pendebat: simulque pacifico successori beatissimæ pacis fructus, & magnificentissimorum operum, & immensorum sumptuum ædificatio parabatur. Itaque hoc tempore ab Ammonitis, quorum puniendorum iam tempus appetebat, contra Dauidem, in suam ipsorum perniciem bellum excitari passus est. Ad hunc enim annum

a 2 Reg 10. & 1. Par. 19.

nos rerum series ipsa, & spatium temporis rebus agendis necessarium, & ordo sacræ narrationis deduxit. Cui chronologiæ consentit Pineda, [a] Torniellus refert ad annum Dauidis decimum quartum. Abulensis contigisse[b] putat hoc bellum, cum iam Dauid 15. annis, super totum Israelem regnasset, id est quinque ab hinc annis. Nititur autem ætate tenera Salomonis, qua regnare cœpit, sed non solide, vt suo loco dicetur: mediam ergo viam incedamus. Est autem & hic annus sabbaticus ordine quinquagesimus nonus: toties enim ab ingressu in Chananitidem septenarius annorum numerus euolutus reperitur: quem religio sit dubitare, Dauide pacifice regnante religiose fuisse obseruatum. Belli porro, quod in hunc annum cadit, occasio & causæ, euentáque nobis cum scriptura exponenda sunt.

Annus sabbaticus 59.

a 1 3.c.4. de Salom. 1.χ.
b 2. Reg. 10.q.1.

II. *Occasio & causa belli Ammonitici.*

Officiosissima ergo Dauidis humanitas occasionem; Ammonitarum autem suspiciosa temeritas; & iuris gentium, in legatorum iniuria, violatio, grauissimo bello iustam causam dedit. *Factum est autem post hæc*, [c] quæ narrata sunt hactenus, *vt moreretur Naas rex filiorum Ammon*, post regni annos minimùm 35. tot enim sunt ex quo clade affectus est à Saule, [d] ipso initio regni Hebræorum. *Et regnauit Hanon filius eius pro eo. Dixitque Dauid, faciam misericordiam cum Hanon filio Naas, sicut fecit pater eius mecum misericordiam.* quam vocem pro gratia sumi, & significatione beneuolentiæ, nec supponere hoc loco miseriam, minime dubium est. Tunc enim maxime florere videbatur hic Ammonita, vt sequentia docebunt. Et scriptura sese explicans in primo Paral. [e] vbi eadem historia continetur, ait, *præstitit enim mihi pater eius gratiam.* vtrobique in hebræo eadem est vox chesed. & in græco ἔλεος. Quamuis autem non deberent Hebræi præuenire beneficiis Ammonitas aut Moabitas, nec eorum ambire amicitiam: Eo quod in lege scriptum esset, [f] *Non facies cum eis pacem, nec quæras eis bona cunctis diebus vitæ tuæ in sempiternum*; præuenti tamen ab eis beneficiis, ex lege naturæ ad gratitudinem tenebantur: [g] præuentus autem fuerat Dauid; non ergo peccauit, neque in legatorum suorum confusione punitus est, vt rabbini dictitant: sed laudabili officio iustitiæ functus est.

c 2. Reg. 10. 1.
d 1. Reg. 11. 11. 2.χ.
e ca. 19. 1. הכר

Qualis Hebræorum cum Ammonitis amicitia.

f Deu. 23. 6.
g Abul. q. 2. in c. 10. 2. Reg. & q. 4. in c. 19. 1. Par.
h l. 7. c. 6

III. *Quæ gratia à Dauide accepta.*

Quæ ergo fuit ista gratia? Iosephus tacet, [h] & gratiam potius à Dauide collatam, quam receptam significat: cum eum per legatos ita salutatum dicit, vt iuberet eum eandem, quam pater expertus fuerat, à se amicitiam expectare. Lyranus existimat Ammonitam iniisse à Dauide gratiam, excipiendo fugitiuos de amicis & cognatis Dauidis, cum rex Moabitarum sæuit in parentes eius. [i] sed hæc opinio cum fabula perabsurda nitatur vt alibi diximus, [k] quid potest habere veritatis? D. Hieron. in trad. in hunc locum secundi Reg. (cumque sequuntur Comestor, & Abulensis,) *Quando fugit*, inquit, *Dauid à facie Achis regis Geth, venit ad Naas regem Ammon, qui fecit cum eo misericordiam, multa impertiens ei bona. De Nahas itaque venit in speluncam Odollam &c.* Inserunt hebræi profectionem Dauidis ad Naas, priusquam veniret ad speluncam Odollam, quæ profectio nusquam in Scriptura reperitur: nec tamen improbabiliter suppletur. Demereri enim voluit ille rex fortissimum iuuenem, vt eo propugnatore contra Saulem, à quo debellatus fuerat, vteretur: & Israelitarum opera Israelitas vlcisceretur. Et ita Dauidis siue victoria, siue calamitas, in eius vtilitatem, tantumdem diminuta aduersariorum potentia, verteretur. Sicque non vera hæc amicitia fuit, quæ sola vtilitate nitebatur.

i vid. Abul. 2. Reg. c. 10. q. 4
k an Saul. 13. n. 4.

IV. *Mittit Dauid consolatores.*

Quæcumque porro Ammonitæ intentio fuerit, Dauidis certe gratificatio vera fuit. *Misit ergo Dauid*, ait Scriptura, *consolans eum per seruos suos, super patris interitu.* Dauid, inquit Iosephus, *per legatos officiosè eum consolatus est, hortatus vt æquo animo patris obitum ferret; eandemque quam pater expertus fuerat amicitiam à se expectaret.* Sensit Dauid fieri posse vt Ammonitarum hostes, captata occasione regni à veterano principe, ad adolescentem translati, sinistrum aliquid in eum molirentur, ideoque vltro ei suam operam obtulit, si res ita ferret. Et quidem propter præsentem potentiam, facile opem ferre poterat, & propter gratitudinem, etiam volebat. Venerunt ergo Legati ad Hanonem ad terras Ammonitarum, & videlicet nomine domini sui Dauidis eum peramanter salutarunt, aliaque id genus officia prolixe, vt moris est,

detulerunt. Qui & beneuole, vt apparet, videntur à principio excepti à iuniore principe, donec ipsum homines improbi malitiose peruerterunt: idque significat Abulensis hoc loco.[a]

[a] 1. Par. 19. text. [b] 2. Reg. 10.

V. *Temerarium Ammonitarũ iudicium.* *Et calumnia.*

Dixervnt *enim principes filiorum Ammon ad Hanon dominum suum.* [b] *Putas quod propter honorem patris tui miserit Dauid ad te consolatores, & non ideo vt inuestigaret, & exploraret ciuitatem, & euerteret eam, misit Dauid seruos suos ad te.* In 1. Paral. additur de exploranda & scrutanda non solum ciuitate, quæ infra Rabba vocatur, Ammonitarum metropolis, sed etiam terra, id est prouincia Ammonitide. Itaque volunt specie quidem legatos esse, re autem ipsa exploratores. Temerarium plane iudicium, & scelerata calumnia, eique non absimilis qua Ioab apud Dauidem vsus est, cum Abnerem esset interfecturus. [c] Calumniis enim eum prius onerare voluit, vt iis præoccupatus Dauid, illius mortem, quam tacitus moliebatur, facilius ferret. Fundatur autem ista Ammonitarum calumnia, super innata principibus ambitione dilatandi imperium suum, & vicinos infirmiores in suam redigendi potestatem. At eam cupiditatem sapientes iustitiæ & æquitatis regula mentiuntur, atque moderantur.

[c] 2. Reg. 3. 25.

VI. *Quid ab eis in periculo agendum fuisset.*

Non ita sapuerunt isti consiliarii vt dicerent formidabilem esse Dauidis potentiam, propterea que cum alioqui vir bonus esset, ac iustus, etiam atque etiam prouidendum, ne qua illi occasio præberetur offensionis; admittendam quidem amicam, quæ offerebatur, voluntatem, non enim nimis multos possumus amicos habere; nihilominus dandam operam Ammonitis, vt se suaque accurate circunspicerent, tegerent, tutarentur, quod sine cuiusquam offensione facere poterant, ac debebant. Ac ne rex quidem iunior ita sapuit, vt cogitaret, aut diceret, multo esse generosiore animo Dauidem, quam vt gratiam malefactis rependeret, & amicorum officia in proditionum artes flagitiose conuerteret,: iustam adhuc ei bellorum cum finitimis causam extitisse: nullam si ei dederint, perpetuo ipsi amicos, aut ab eo certe incolumes fore. E contrario patulas, vt fit, calumniæ aures præbens, nulla adhibita inquirendæ, aut eliciendæ veritatis cura, nullo defendendi sui loco, accusatis de tanto facinore, dato, nulla prius delata ad Dauidem querela, quasi conuictos damnauit, & ignominiosissimæ pœnæ subiecit.

Et ipsi regi.

Vide Abul. 2. Reg. 10. q. 5.

VII. *Indignissime accipiũtur legati.*

Tvlit enim *seruos Dauid, rasitque dimidiam partem barbæ eorum, & præscidit vestes eorum medias, vsque ad nates, & dimisit eos.* In libro Paralipomenon paulo aliter; additur enim decaluatio, quæ non habetur hebraicè, neque græcè: sed in erasione comprehenditur. *Igitur Hanon pueros Dauid decaluauit, & rasit.* Non addit totamne, an dimidiam barbam, sed de dimidia, iuxta præcedentem locum, affirmandum est; *& præcidit tunicas eorum à natibus vsque ad pedes*, vt eorum turpitudo in conspectu omnum aulicorum; & ciuium appareret, & circuncisio derideretur, & nuditas cachinnis exhibilaretur; & sic dimisit eos turpissime pudefactos. Verum Hanoni tempus erit magno cum optauerit emptum intactos legatos: cum risus istos vberrimis lacrymis diluet, & præcisionem vestimentorum dependet Hebræis, horribili dissectione, ac detruncatione membrorum. Ex his autem intelligitur tunicas legatorum fuisse talares, idque honori fuisse, sicut & barbam promissam, & intonsam comam.

VIII. *Caluitiũ pudoris, & luctus.*

E contrario caluitium, præsertim accersitum, quale hoc fuit, pudori fuisse atque dedecori. Hinc puerilis illa vox; [d] *Ascende calue*: & diuina comminatio inducendi *pro crispanti crine caluitium.* [e] Quod si quæramus quid habuerit fundamenti hæc abrasio, & decaluatio, dicam moris fuisse istis nationibus, præsertim Moabitis, nam de ipsis nominatim id constat, in charorum funeribus depilari faciem, & caput abrasa cæsarie decaluari. Ideoque Esaias [f] vaticinans contra Moabitas: eisque multitudinem mortuorum prædicens ait: *Moab vlulabit, in cunctis capitibus eius caluitium, & omnis barba radetur.* Et Ieremias de iisdem, [g] *Omne caput caluitium* feret, *& omnis barba rasa erit; in cunctis manibus colligatio, & super omne deorsum cilitium.* Habes & dimidiæ barbæ erasionem apud Ægyptios ad irrisionem vsurpatam, in Euterpe Herodoti: & apud Græcos in Agesilao Plutarchi. Quoniam autem Dominus nolebat populum suum, imitari istarum gentium ritus, prohibuit ne se inciderent, [h] nec facerent caluitium super mortuo.

[d] 4. Reg. 2. 23. [e] Esa. 3. 24. [f] Esa. 15. 2. [g] c. 48. 37. [h] Deut. 14. 1.

IX. *Abrasio barbæ.*

QVONIAM ergo isti Dauidis legati se lugere de morte Naas præ se ferebant, voluit Hanon eos vel inuitos, in lugubri eorum ritu suis assimilari: ideóque eos decaluari iussit, non euulsis, sed abrasis capillis, 3. barbas item radi; sed addidit, in manifestam contumeliam, vt dimidia tantum parte faciei raderentur, vt vel ipsimet seipsos reliqua parte raderent, quod execrabantur, vel omnium irrisioni paterent. Vestrum etiam decurtatio, tanta præsertim apertam habebat ignominiam, propter denudationem partium corporis tegendarum, vt Prophetæ ipsi aperte docent. [a]Talarem autem veste honori fuisse, significat talaris tunica dilecto Iosepho à parente facta. Et Romana gens tota in pace togata fuit: naturaque ipsa duce literati omnes, etiam apud disiunctissimas gentes Sinarum, & clerici, & religiosi, præsides, senatores, consiliarii, omnesque viri graues, vbique gentium fere togis, vel oblongis vestibus vsi sunt. Sed redeamus ad Dauidis legatos.

3. ex.

a Esa 47 2. c. 20 4. Ier 13 26. Nahu 3 5. Ezech 16.

X. *Iubentur legati in Iericho subsistere.*

QVI cum non auderent se conspectui regis, & populi sistere, ei rem totam per nuncios exposuerunt. Quo cognito iussit Dauid eos remanere in Iericho. Erat is locus, olim oppidum, tunc raro habitatore cultum, in itinere Ammonitico, Hierosolymis distans, vt ait Iosephus 150. stadiis, à Iordane sexaginta. Ibi ergo iussit eos subsistere, nouam in Israelitide confusionem vitantes, & expectare dum barba eorum cresceret.

Ammonita bellum parant.

Interea cum non dubitarent Ammonitæ, se tantam iniuriam regi potenti, & bellicoso factam, non impune laturos, miserunt [b] & conduxerunt mercede mille talentorum argenti Syros omnes, iam infestos Dauidi, & hanc occasionem excutiendi iugum Israelitarum studiose præstolantes, & auidè arripientes. Hæc porro argenti summa ingens est cum enim talentum æquiualeat tribus siclorum millibus, illi multiplicati millies, ascendunt ad summam trium, vt vulgo dicuntur, millionum; id est in ære gallico, quatuor millionum 125. milliū Francorum; vel quod eodem redit 137000. aureorum. Hac primum mulcta punitus est scurrilis Ammonitarum ludus; sed postmodum etiam ludum multo magis serium ludent.

b 1 Par. 19. 6

Mille talētorū valor.

XI. *Quo tempore.*

IOSEPHVS [c] tam male prouidos, ac fatuos facit Ammonitas, vt post admissum tantum facinus aduersus potentissimum principem, de præparando bello tantum cogitarint, postquam relatum est ad eos, Dauidem bello iniuriam vindicaturum; cum vice versa bellum illi ante Dauidem parauerint, vt ex textu apertum est. Iosephus ita scribit. *Quam rem Dauid indignissime tulit, nihil dissimulans non neglecturum se iniuriam, cum contumelia coniunctam; sed bello vindicaturum in Ammonitas, & pœnas violatæ contra ius gentium legationis, à rege eorum exacturum. Quod postquam perlatum est ad regis barbari necessarios, & copiarum eius præfectos, conscij sibi violati fœderis, ac debitam pœnam metuentes, & ipsi ad bellum se parabant.* At vice versa existimat Abulensis non cogitasse Dauidem de vltione, quin potius paratum fuisse ad indulgentiam, si qui hostiliter deliquerat, veniam postulasset; cum autem intellexit Ammonitam non de reparanda, sed de augenda iniuria cogitare, illico & ipse arma cepit.

c l. 7. ant. c. 6

XII. *Quatuor genera auxiliorum contrahunt*

1

CÆTERVM habemus ex Scriptura Ammonitas quatuor genera auxiliarium copiarum contraxisse. Primum Syros Rohob, siue Mesopotamiæ, vt habetur in 1. Paral. [d] & apud Iosephum, quorum metropolis videtur fuisse Rohob, quo nomine erat etiam Leuitica quædam ciuitas in tribu Aser. Septuag. vocant hoc Syros Βαιθραὰβ, siue Βαιθραὰμ, hebraica voce retenta beth-rechob, quam aliqui putant Antiochiam, alii nomen putant principis eius prouinciæ, patris Adarezer, [e] vbi Adarezer dicitur filius Rohob regis Soba, At 2. Reg. 10. Syrus Rohob, à Syro Soba distinguitur. Porro isti Syri Mesopotamii, non sic dicuntur à Tygride, & Euphrate, sed ab aliis fluminibus Syriæ, vt supra dixi. [f] & confirmo, nam in 1. Paral. [g] Syros de Mesopotamia conducit Hanon rex Ammonitarum, quibus fusis fugatisque mox eduxit Adarezer Syros, qui erant trans fluuiū, [h] nempe Euphratē, qui dici solent Mesopotamii, ergo gemina erat Mesopotamia, gemini; Syri earū incolæ. Secundo conduxit Syrū Soba, quorū rex erat Adarezer, de quibus supra dictū est. [i] Tertio Syros subiectos regi Maacha, [k] *conduxerunt*, inquit,

d c. 19. 6. בית רחוב Beth rechob.

e 2. Reg. 8. 3. 12.

Gemina Mesopotamia.

f a. m. 2993. n 17.

g c. 19. 6.

h ibid. v 16. & 2. Reg. 10. 16.

2.

3.

i a. Dauid 14.

k 1. Par. 19. 7.

regem Maacha cum populo eius, Iosephus pro Maacha Micham dixit,[a] sed quod deterius est hominem in regionem mutauit. Postremo Syros Istob, id est incolas terræ Tob, in qua peregrinatus est Iephte, [b] vt notant Vatablus, & Emanuel Sa, Iosephus vult esse proprium regis nomen. Hebræi separant Is-tob quasi dicas, virum, aut principem Tob: licet ei Tostatus attribuat Mosopotamiam. Syri autem Damasceni subiecti Dauidi, quieuerunt.

a l.7 c.6. fi.
b Iud.11.3

XIII. *Numerus copiarum.*

Iam quod ad numerum copiarum attinet, priores duæ Syrorum prouinciæ suppeditarunt Ammonitis peditum viginti millia; tertius mille viros, quartus duodecim millia: quo modo habet etiam Iosephus; μυρίας & δισχιλίους ὁπλίτας. Quamuis Gelenius verterit viginti duo millia. Sed grauior se nobis ingerit ex 1. Paral. difficultas [c] vbi pro triginta duobus millibus virorum, quæ suggerit Regum liber, habentur 32. millia curruum; qui numerus immensus videtur, iuxta ea quæ alibi de curribus Philisthæorum diximus.[d] Itaque Lyranus interpretatur 32. millia hominum pugnantium è curribus, & sub eo numero etiam pedites, quorum hic fit mentio vult comprehendi. Milites item insidentes in equis currum trahentibus comprehenduntur. Quo modo etiam paulo post [e] septingentos currus Vatablus explicat totidem milites, qui curribus vehebantur, continens pro contento: sic infra dicuntur occisi septingenti currus. Abulensis interpretatur 32. millia virorum venientium cum curribus, quorum numerus non exprimatur: triginta verò illa duo millia militum ex 2. Reg. accipiantur, quibus adduntur milites regis Maacha, qui vno in loco populus, in alio mille viri appellantur.

Et curruum.

c 1. Par. 19. 7.
d 2.3. Saulis n.15.
e 2. Reg. 10. 18.

XIV. *Dauid contra eos mittit Ioabum*

Avdito Dauid tanto contra se belli apparatu, nihil aut principum, aut copiarum multitudine territus, misit Ioabum aduersus eos, *& omnem exercitum bellatorum.* Non dicitur congregasse, sed misisse, nimirum quos habebat ad manum, puta turmam 24. millium, qui eo mense apud Dauidem in armis erant. Id colligi potest partim ex eo quod hostes, Dauidis exercitum, tanquam exiguum concludere voluerunt; partim ex eo quod postmodum [f] Dauid dicitur contraxisse omnem Israelem, cùm maioribus copiis pugnauit contra Syros, qui trans Euphratem habitabant.

f 2. Reg. 10. 17.

Ammonitæ ad vrbem suam castra metantur.

Aduentu Israelitarum cognito, Ammonitæ, qui se domi in vrbe regia continuerant, siue vt recentes contra hostem ex itinere fatigatum depugnarent, siue vt, si quis id casus aduersus tulisset, facilem haberent in vrbem receptum; *egressi sunt, & direxerunt aciem ante ipsum introitum portæ: Syrus autem Soba, & Rohob, & Istob, & Maacha seorsum erant in campo.*

XV. *Consilium Ammonitarum, & Syrorum.*

Consilivm Ammonitarum & Syrorum fuit, Israelitas, Syros inter & Ammonitas includere, vt à fronte cæderentur ab Ammonitis, à tergo autem à Syris, idque præuidit, ac præcauit Ioab. vnde sequitur, *Videns igitur Ioab quod præparatum esset aduersum se prælium, & ex aduerso, & post tergum, elegit ex omnibus electis Israel, & instruxit aciem contra Syrum.* Hanc enim aduersariorum partem vidit difficilius expugnatum iri, ideóque eam sibi cum lectissimis legionibus impugnandam assumpsit. *Reliquam autem partem populi, tradidit Abisai fratri suo, qui direxit aciem aduersus filios Ammon.* Sperabat Ioab Syrum vehementi impressione floris ipsius totius exercitus sui impulsum, ac nutantem cessurum loco, eamque rem reliquis Hebræis animos daturam aduersum Ammonitam; eademque opera timorem Ammonitis iniectum iri, vt reuera contigit. In omnem tamen euentum, *Si præualuerint*, inquit, *aduersum me Syri, eris mihi in adiutorium. Si autem filii Ammon præualuerint aduersum te auxiliabor tibi.*

XVI. *Oratio Ioabi, & prudentia in copijs diuidendis.*

Esto *vir fortis, & pugnemus pro populo nostro*, qui cum rege suo iniuria affectus est ab Ammonitis, *& ciuitate Dei nostri.* Vtique Hierusalem, nouam Iudæorum metropolim intelligit; etsi apud Hebræos, Græcos, & Chaldæum paraphrastem habeatur *ciuitatibus*, quo modo etiam legitur in editione vulgata in 1. Paral. [g] & sine dubio si vicisset hostis, in omnes late ciuitates victorem exercitum circumduxisset. Supponit autem Ioabi oratio, alterutrum Hebræorum ducem hosti præualiturum, & alteri laboranti cohortes aliquas missurum auxilio, dum reliquis copiis hostem pauefactum percelleret. Quod si vrsisset Abisai, quid si vtrique vtrumque superent, & æquè ad vltimum discrimen adducant? respondisset Ioab, *Dominus autem faciet quod bonum est in conspectu suo*, in cuius scilicet

g ca.19.v.13.

manu, tanquam Domini, & Dei exercituum, sunt bella omnia atque victoriæ. Egregia plane vox fortis & Deum timentis Imperatoris! quam tot postea seculis imitatus est etiam religiosior Imperator [a] Iudas Machabæus. *Accingimini*, ait, *& estote filij potentes, & estote parati in mane, vt pugnetis aduersus nationes has, quæ conuenerunt aduersus nos disperdere nos, & sancta nostra: quoniam melius est nos mori in bello, quam videre mala gentis nostræ, & sanctorum. Sicut autem fuerit voluntas in cælo, sic fiat.* Hæc ille in luctuosissimo gentis Hebræorum statu, sub dira Græcorum imperatorum tyrannide gementium.

XVII. *Pugnatur; Syri cedũt.* HACTENVS quatuor exercituum ad vnicum prælium apparatus, de quorum singulis illud vsupare liceat;

Iam iam minaci murmure cornuum
Perstringis aures, iam litui strepunt,
Iam fulgor armorum fugaces
Terret equos, equitumque vultus. Horat. l. 2. Oda.

Iniit itaque Ioab, & populus qui erat cum eo, certamen contra Syros, qui statim fugerunt à facie eius. In libr. Paral. habetur tantum, *& fugauit eos.* Iosephus [b] ait aliquantisper magna vi restitisse, sed multis suorum cadentibus, terga vertere coactos fuisse. Sed neque in hebræo, græco, vel chaldæo habetur vox *statim*, quæ significat non diuturnam fuisse pugnam, sed statim apparuisse victoriam penes Israëlitas futuram. Non enim par est animus conductitio militi, & ei cuius proprium est periculum [c] *Mercenarius fugit, quia mercenarius est.* Nimirum animosam Ioabi audaciam, & cæterorum heroum impetum, virorum fortium Dauidis, qui cum eo erant, ferre nequiuerunt, nec mirum; eorum enim singuli, singulis pene exercitibus pares erant; Iuuit &, Dauidis precibus exoratus, Deus, qui pauorem in corda Syrorum iniustum bellum fouentium infudit, vt vix bene tentato prælio, quasi ceruis cum leonibus res foret, quamprimum auerterentur in fugam.

an statim.

b l. 7. ant. c. 7.

c Ioa. 10. 13.

XVIII. *Cedunt & Ammonitæ.* FILII *autem Ammon videntes quia fugissent Syri*, in quorum virtute ac multitudine spem suam collocauerant, *fugerunt & ipsi*; nimirum tam virtus vincentis quam cædentis pauor, in socios vtrorumque peruasit. Fugam etiam suadebat tum metus iamiam superuenturi Ioabi, & fulminis instar omnia perrupturi, tum facilis ac tutus in ciuitatem receptus. Fugerunt ergo etiam ipsi *à facie Abisai, & ingressi sunt ciuitatem* Rabba, in qua post sequentem annum obsidionem passi sunt. Iosephus [d] ait Ammonitas visa Syrorum fuga, territos, Abisæum, cum suo milite aduentantem, non expectauisse, sed motos sociorum exemplo, intra mœnia refugisse. Non additur magnane fuerit hostium strages; non magnam fuisse credibile est, & Ioabum numero militum inferiorem, vt dixi, [e] victoria contentum Hierosolymam reuertisse. Neque enim aut præsidiis, ad vrbis obsidionem necessariis, instructus erat; aut tutum putabat Syris fugientibus instare, ne in periculum inclusionis, quod ante prudenter vitauerant, temerè inciderent. Et hæc quidem inter Syros & Hebræos hoc anno gesta. Historia prophana nihil iamdudum suggerit, quod dignum videatur Annalibus.

Finis, aut potius interruptio belli.

d l. 7. c. 7.

e Num. 14.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2996. DAVIDIS 17.

1. N.I. ET è sectariis Christophorus Heluicus, qui & in anno exitus plane conuenit; annis vero vno & nonaginta discrepat in anno mūdi, sicut & Caluisius, propter annos Abrahæ 60. & 30. iunioris Cainan. Verum ille idem mox bellum contra filium, à morte patris nimium distrahit: non enim tam sera fuit congratulatio, neque tam sera vindicta.

2. N.II. Non recte quidam existimarunt iuniorem hunc regem, quem Hanonem scriptura vocat, à Iosepho dici Naas; ea enim Gelenij culpa fuit, non Iosephi. Nam lib. 7. c. 6. *At rex Ammanitarum Naasses, ab optimatibus contra rei veritatem persuasus*, &c. legendum est *Naassis filius*. In græco enim sic legimus ὁ τῶν ἀμμανιτῶν βασιλεὺς Ναάσου παῖς. Vide Serarium in hunc locum.

Fuisset quippe huiusmodi caluitium non ignominiæ solum, sed atrocis crudelitatis. 3. N.IX. qualem scelerati Iudæi in Christum Dominum exercuerunt, iuxta illud Prophetæ Isa. c. 50. 6. *Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus.* Radebant autem nouacula, iuxta illud eiusdem prophetæ. c. 7. 20. *In die illa radet Dominus in nouacula conducta, in his qui trans flumen sunt, in rege Assyriorum, caput & pilos pedum, & barbam vniuersam.* Ezech. 27. 31. contra Tyrum. *Et radent super te caluitium, & accingentur ciliciis.* Vice versa de Nazaræis, Nu. 6. 5. *Omni tempore separationis suæ, nouacula non transibit per caput eius.* Quod in Samsone, & Samuele obseruatum est. Iud. 13. 5. 1. Reg. 1. 11.

ANNVS MVNDI 2997. DILVVII 1341. 5ª. ÆTATI 558. EXITVS AB ÆGYPTO 454. ARCÆ IN SIONE 8. DAVIDIS REGIS 18. ABIATHARIS PONTIF. 23. TROIÆ EXCISÆ 126. EVPALIS 7. IMPERII ASSYRIORVM 1066.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1056.

APPARATVS ingens, & longinquus Syrorum, & Israelitarū non patitur, vt in eundem annum superius bellum cum præsente compingamus. Suscepta & missa à Dauide legatio, quatuor regum & prouinciarum ad bellum inuitatio, & præparatio, & progressio; Ammonitarum item & Israelitarum, pugna denique, & reditus ad hyberna, facile præcedentem annum tenuerunt. Etsi enim eodem tempore diuersi diuersis parabantur locis, tardius tamen multi, quam pauci, & diuersorum principum subditi, quam vnius eiusdemque parari solent. Nunc autem Adarezer accersit auxiliares Syrorum copia, ab vltima vsq; Mesopotamia. Et Dauid accepto hoc nuncio contraxit totum Israelē; illi Euphratem transeunt, & veniunt ad Ammonitas, transit Dauid Iordanem & venit in Helam, quæ sine dubio nouum requirunt annum. Decimus octauus ergo Dauidis annus habet tertio redintegratum à Syris bellum contra Dauidē, & tertio feliciter à Dauide gestum, & eorum tributaria seruitute terminatum. Eandem nobiscum chronologiam sequitur Pineda. [a] Torniellus hoc quoque bellum confert in annum 14. Dauidis; nobis vtique non probantibus. Alij distinctius hæc tempora notare aut noluerunt, aut non potuerunt. — I. *Ratio temporis.* — [a] l. 8 de Sal. c 4.

REDINTEGRATVM porro hoc bellum à Syris, id agentibus Ammonitis, quamuis ea res à principio in Scriptura sileatur, ex fine tamen narrationis intelligitur, vbi dicitur non ausos vltra Syros auxilium præbere Ammonitis: quomodo scilicet iam semel iterumque fecerant. Sed id perspicuè Iosephus affirmat. [b] *Nec tamen ea clades, inquit, Ammonitarum effecit, vt experti se impares in posterum quiescerent, sed missis nunciis ad Chalaman Syrorum Transeuphratensium regem, eius auxilia mercede conduxerunt.* Non debuit hæc imparitatis Ammonitarum agnitio, eos ad quiescendum inducere, sed ad pacem cum satisfactione requirendam: Et si quidem hactenus de præstantia, potentiaue fuisset instituta contentio, merito sanè — II. *Redintegratum bellum cōtra Syros.* — *Ope Ammonitarum* — [b] l. 7. c. 7.

suam edocti infirmitatem quiescerent; nunc autem cum resistere statuissent, tanto vehementius ista cognitio ad contrahenda vndique belli præsidia debuit incitare. Intelligebant enim Dauidem non quieturum, & alieno præsidio destitutos se illi prædæ fore, vt reipsa probatum est. Quod autem de Chalama rege Syrorum dicit, aut abutitur ignorantia hebraicæ linguæ lectoris, aut ostendit suam, vt seorsim indicabo. 1 | I. x.

III. *Auctore Adarezer.* CÆTERVM Adarezer qui decimoquarto Dauidis regis anno, [a] bello contra ipsum suscepto, magna clade affectus fuerat: & rursum anno proxime præcedente [b] se Ammonitarum socius aggregauerat, & actus in fugam, pacem cum Dauide, aut habere nolebat, aut desperabat obtinere, ab Ammonitis iterum, reliquisque Syrorum regulis sollicitatus, belli aleam iterum tentare persuasus est, & omnibus viribus in bellum incumbere, vt præteritum ignominiam, rerumque suarum iacturam repararet. Sed idem ei quod aleatoribus vsu venit, quos cum tædeat dimidiatæ pecuniæ ludo amissæ, ludum vrgent spe reparandæ iacturæ; sed nec priorem recuperant, & reliquam insuper amittunt. *Videntes igitur Syri quod* proximo anno *corruissent coram Israel,* ignauiæ accusationem non iniustam formidantes, aut præuaricationis, qui vix inchoato certamine terga vertissent, ad eam ignominiæ notam delendam, *congregati sunt pariter,* illi ipsi, perpauci enim ceciderant, Sed *misit* insuper nuncios *Adarezer,* & euocauit *Syros, qui erant trans Euphratem, & adduxit eorum exercitum.* | a a.m. 2995 n. 5. & 6. b n. 11.

Qui euocat trās Euphrateos.

IV. *Per Sobachum militiæ suæ principem.* MISISSE autem videtur Adarezer, ad euocandos meliore euentu Euphratæos Syros, principem militiæ suæ Sobachum, vt ab eo deducerentur. Nam vbi nos legimus, *Sobach autem magister militiæ Adarezer erat princeps eorum.* in hebræo & græco est [illegible], *antecedebat eos.* Euocauit autem non imperio quasi subditos, sed precio, vt ait Iosepus, quasi mercenarios: qui etiam existimat Sobachū istis omnibus Syris, loco Adarezer præfectum fuisse imperatorem: ne videlicet sub pluribus ducibus dissectus exercitus, quamuis maximus & potentissimus, facile dilaberetur. Sed difficile credi potest istum, qui erat seruus Adarezer, tribus regibus fuisse præpositum.

Syrorum copia. Numerati sunt autem in hoc exercitu, vt ex numero fugitiuorum, & occisorū colligitur, militum centum triginta & octo millia, præter septingentos currus aut septem millia, vt est in libro Paral. [c] A quo numero valde abest Iosephus; ait enim conflatum fuisse ex octoginta peditum, equitum vero decem millibus: quæ sine dubio non ex Scriptura, sed proprio iudicio, ac probabilitate dicta sunt. Nam illa habet 40 millia peditum, & totidem equitum fuisse sublata, [d] vt mox dicetur. | c 1. c. 19. v. 18. d 1. Par. 19. 18. & 2. Reg. 10. 18.

V. *Dauid cogit omnes copias.* CVM autem nunciatum esset Dauidi Syros cum Ammonitis summa vi bellum parasse, maximum exercitum contraxisse, totisque viribus, quasi de summa rerum, & orientis imperio velle decernere, contraxit & ipse vniuersum Israēlem qui erat cis Iordanem, & cum eis transiuit Iordanem, & venit in Helam, vel, vt est in Hebræo, Chelama, eam vrbem Syrorum putat Abul. alij suspicantur fuisse locum, in quo congregati erant Israēlitæ, qui trans Iordanem habitabant, Rubenitæ, Gaditæ, & dimidia tribus Manasse, quos semper quasi succenturiatos in armis esse oportebat, vt qui hostem haberent in ianuis, à quo nec-opinantes opprimi possent. *Tum Hebræorum rex,* ait Iosephus, [e] *intellecto quod denuo tam magnas copias Ammonitæ contra se paramissent, nolens amplius per legatos,* puta Ioabum & Abisæum *cum eis bellum gerere, ipse cum vniuerso exercitu Iordanem transgressus illis occurrit.* Quod videntes Syri *direxerunt aciem ex aduerso Dauid,* Dauid quoque direxit ex aduerso aciem, irruitque in eos, illis contra pugnantibus. | e. l. 7. c. 7.

VI. *Pugnat, & vincit.* ACRITER vtrimque aliquandiu pugnatum esse, Syris præteritam ignauiam emendare studentibus, Hebræis partam gloriam retinere, atque amplificare cupientibus, cæsorum multitudo demonstrat; Sed infelices Syri non contra Dauidem solum, atque Israēlitas pugnabant, sed habebant repugnantem Deum, cum angelis suis, quorum opera concussi metu, atque in fugam acti sunt, malentes dorsa vulneribus, quam vultum ac pectus offerre, & incertam vitam quærere, quam certam mortem inuenire. *Commisso prælio,* ait Iosephus, *victor euasit, cæsis peditum quadraginta, equitum vero septem millibus* Sic ipse ex 1. Paral. [f] nisi quod septem | Ruf. septingentis f c. 19. 18.

millia equitum ponit pro totidem millibus curruum. Sed facile est interpretari septem millia curruum dici, pro septem millibus militum è curribus & equis pugnantium, licet tantum essent septingenti currus, vt est in secundo Regum, [a] in quorum singulis deni pugnarent. Vbi alia quoque difficultas existit. Nam ibi dicuntur equites, qui in Paral. [b] pedites. Verum respondet Lyranus & Abul. Vatablus & Sa; in vno loco equites omissos fuisse, in alio pedites, & priorem locum à posteriore suppleri. Cui expositioni si acquiescimus, non 7 millia equitũ, vt vult Iosephus, sed 40 millia in hoc prælio desiderata sunt; quod in tot regibus, qui plurimum equitatu gaudent, facile quisque concesserit.

a 2. Reg. 10. 18.
b 1. Par. 19. 18.

Quam multi desiderati.

VII. DESIDERATA quoque sunt 40 peditum millia; vt est in Paral. Nominatim autem percussus dicitur à Dauide Sobach princeps militiæ Syriæ, qui ex vulnere *statim mortuus sit*, vel, vt est in Hebræo, & Græco textu, qui mortuus est ibi; in vestigio scilicet, & loco vbi vulnus accepit, quod eodem redit. Dubium tamen est an manu Dauidis ipsius percussus sit, an ab aliquo alio: id Scriptura non dicit; æquè enim ait à Dauide interfecta 40 millia equitum, atque Sobachum. Sed id Iosephus aperte dicit, *Sabecus quoque hostium imperator, in eo prælio vulnus accepit à rege, ex quo postea curam non admittente, mori eum contigit*, in quo non Iosephi fides, sed interpretis diligentia desiderata est: in Græco enim habetur tantum ἐκ τῆς πληγῆς ἀπέθανεν. *ex vulnere mortuus est*. Credibile autem est Adarezer, cæterosque reges fuga sibi maturè consulentes, mortem euasisse, eamque tributaria seruitute redemisse. Nam scriptura quæ principem militiæ non tacuit, ipsum eius Dominum, cæterosque regulos non omisisset mortuos referre. sed quid opus est coniecturis? audiamus Scripturam ipsam.

In his princeps militiæ

IX. VIDENTES *autem vniuersi reges, qui erant in præsidio Adarezer*, [c] id est qui sub eius auspiciis, contra Israëlitas pugnabant; qui propterea in Hebræo serui eius dicuntur, sicut & à Septuaginta, & in primo Paral. [d] quod ei fortasse vectigal aliquod, aut tributum penderent, videntes, inquam, *se esse victos ab Israel, expauerũt, & fugerunt 58 millia coram Israel, & fecerunt pacem cum Israel, & seruierunt eis; timueruntque Syri auxilium præbere vltra filiis Ammon*. Sic in 2. Reg. [e] in primo autem Paralipomenon non dicuntur fugisse coram Israëlitis, sed transfugisse ad Dauid: vtrumque factum est, sed illud prius. Non placet autem Iosephus, dum quod Scriptura vniuersè de Syris affirmat, ipse de solis Mesopotamitis refert. *Mesopotamitæ*, inquit, *cognito tam tristi pugnæ euentu, sine mora legatione ad Dauidem cum muneribus missa, deditionem fecerunt, promittentes se eius hostibus Ammonitis auxilio vltra non futuros*. Quidam etiam putant eos tributum, quod Adarezeri pendebant, cum ab eo recessissent, Dauidi, cuius fiebant clientes, pependisse, illo siue coacto, siue consentiente; itáque accipi potest transfugium à Scriptura memoratum. 2 Et de hoc bello hactenus, quod Iosephus ait appetente iam hyeme terminatum, Dauide cum exercitu Hierosolymam ad hyberna reuertente.

c 2. Reg. 10. 19. δοῦλοι παῖδες.
d c. 19. 19.
e c. 10. 6.
2. X.

Belli euentus & finis.

SCHOLIA IN ANN. DAVIDIS. 18.

2.N.II. IN hebræo legitur, & venerunt chelam חילם, & Sobach princeps militiæ, erat ante eos. Septuag. & veniunt εἰς αἰλαμ. in Ælam. quasi id esset nomen loci, vulgata vero, accepit vt nomen appellatiuũ, & adduxit eorum exercitum, sicut & Pagninus, & Tigurina. Iosephus autem putauit esse proprium viri, & ne illi deesset honos, regem creauit. Mox autem cum dicitur Dauidem transiisse Iordanẽ, & venisse in Helam; in hebræo est חלאמה chelama, quæ vox diuersa est a priore, & recte vt loci nomen à S. Hieronymo accepta est, etsi in Septuaginta vtrobique sit αἰλάμ. Iosephus vt ignotum hominem præteriit. Chalaman autem illum Rufinus aut non inuenit apud Iosephum, aut mutauit in Adarezer. Sic enim habet. *Sed mittentes ad regem Syrorum Adadezer trans Euphratem, cum ad solatium conduxerunt, qui habebat quindecim principes militiæ sabbatorum, pedestrium vero 80 millia.* Vides Rufini versionem vitiatam, legendum est enim, *Qui habebat quidem principem militiæ Sabecum*, &c. vt patet ex græco, in quo nullum vestigium neque sabbatorum, neque quindecim principum.

Transfugientium numerus, & illa omnia verba, *Et expauerunt, & fugerunt quinquaginta & octo millia corã Israel*, quæ in vulgata habentur 2. Reg. 10. 19. in hebræo, græco, aut chaldæa paraph. nusquam habentur, nec in latinis aliquot manuscriptis, vt notauit Brugens. Eorum certe neque Lyranus meminit, neque Abulensis, qui nulla verba textus intacta prætermittit. Et Arias Montanus ea de editione vulgata regiorum bibliorum sustulit: nisi libros secutus est, qui iis carebant. 2.N.VIII.

ANNVS MVNDI 2998. DILVVII 1342. QVINTÆ ÆTATIS 59. EXITVS AB ÆGYPTO 455. ARCÆ IN SIONE 9. REGNI DAVIDIS 19. ABIATHARIS PONTIF. 24. TROIÆ EXCISÆ 127. EVPALIS 8. IMPERII ASSYRIORVM. 1067.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1055.

I. Res hoc anno gesta. INGREDIMVR annum Dauidi, & populo eius multorum malorum seminarium, & vtrique luctuosum. Cum enim hactenus ipsos quadraginta & octo annos vitæ inoffenso pede, aut certe sine vllo grauiore delicto decurrisset, & grauissimus casibus, ac tempestatibus viuo Saule superior euasisset; deinceps non minus inter prospera, quam aduersa constans stetisset atque inuictus, Deo ipsi, hominibusq; charissimis; contigit illi hoc anno lapsus huiusmodi, quo Deo inimicus, homini iniustissimus, maximeque iniuriosus fuit. Res est omnium sanctorum, ac propemodum scriptorum literis linguisque celebrata. Impletum est enim illud Domini verbum, [a] *Tu fecisti abscondite, ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis.* Nobis tamen pro instituto hoc loco breuiter explicanda. Cedit enim ad Dei ac Dauidis denique gloriam, cuius admirabiles pœnitentis virtutes mundo vniuerso patefactæ sunt. a 2.Reg.12.12.

II. Ratio temporis. AD hunc porro annũ adulterium Dauidis cum Bethsabæa, & Vriæ ad illud occultandum homicidium pertinere, tam ipsa singulorum annorum narrationis series, perenni hactenus filo deducta confirmat, quam consequentium etiam rerum apte congruens atque consentiens dispositio, quod ego grauissimum in hoc genere arbitror argumentum. Sed eadem est quoque grauium scriptorum sententia. Pineda [b] lib.3. & 8. de rebus Salomonis, historiam hanc anno vitæ Dauidis 49. regni vero decimo nono, nobis in vtroque consentiens, contigisse putat; nec id aliter, quam ex rerum hactenus gestarum ordinatione, & temporis, eis conficiendis necessarij, distributione confirmat. Qui duodecimo æta- b l.3.c.2.n.1 l.8.c.4.

tis suæ anno Salomonem regnare cæpisse putant, in quibus S. Hieron. in epistol. ad Vitalem, [a] in nonum adhuc annum hanc historiam differre coguntur, & simul etiam Salomoni filium vndecimo anno tribuere; quod satis est ad respuendam rationem temporum, quæ ad talem adigat necessitatem. Torniellus autem coarctatis præcedentium annorum historiis, præsentem, in annum Dauidis decimum quintum coniecit, & consequenter 24. ætatis anno Salomonem regem constituit. Sed quod instat agamus.

III. Obsidio Rabbæ Ammonitica.

Nondvm Ammonitæ pœnas dederant violati iuris gentium, in contumelia legatorum Dauidis: nec eas, vt cupiebant, sustulerant interuenientibus Syrorum auxiliis, sed distulerant. Nunc autem tanto nudati præsidio, pro Dauide pugnantibus, qui contra Dauidem collatis signis in acie pugnauerant; Israëlitarum videlicet vindictæ & prædæ patuerunt.

Vere suscepta, & quare.

Euoluto itaque anno, quo res cum Syro post pugnam composita est, & anno sacro rursum ineunte, is enim cum vere sumit initium, & id tempus est, *quo reges solent ad bella procedere*, quæ est altera temporis nota à Scriptura obseruata; misit Ioabum Dauid contra Ammonitas. Recte autem veris initia, Martiusque mensis notatur ea circunstantia temporis, quo solent reges ad bella procedere. Tunc enim idoneum est bello tempus, cum mitescente cœlo, miles ex hybernis excedit & nocturni vim frigoris in vrbium obsidione ad 7. vel 8. menses ferre potest, cum herbis campi in equorum pabula vestiuntur, & fruges paulatim humanis vsibus maturescunt, cum dierum longitudo rebus agendis commoditatem præbet, è contrario in Autumno noctes productiores sunt ac frigidiores, fruges omnes fructusque ex agris arboribusque collecti sunt, & in vrbes illati, imbres frequentiores, minusque tolerabiles accedunt, miles denique sine pugna aduersa tempestate expugnatur. Denique Martio mense Mars bellatores ad arma vocat.

IV. Vastitate prius agri illata.

Hoc ergo tempore, τοῦ ἔαρος, vt Iosephus ait, ἀρχομένου, vel vt Septuag. ἐπιστρέψαντος τοῦ ἐν. αὐτοῦ, hoc inquam tempore. *misit Dauid* Ioab, *& seruos suos cum eo, & vniuersum Israel, & vastauerunt filios Ammon, & obsederunt Rabba*, metropolim & regiam Ammanitarum ciuitatem. Agris autem prius intulere vastitatem, quam fruges à ciuibus colligi possent, vt fame ad deditionem compellerentur. Et quæ iam tum victui apta reperirentur, ad vsum obsidentis militis conderentur, aut quotidie absumerentur. In agros ergo, & pagos populatione inducta, tota belli moles in eam ciuitatem incubuit; quam & natura & arte munitissimam, armis, viris, & cōmeatu instructissimam fuisse dubium esse non potest: præsertim cum iam biennium bellum ab Hebræis expectaretur, Ibi ergo diu pugnatum est, alteris pro gloria impugnantibus, alteris pro salute propugnantibus: alteris ex crebris iam victoriis animosioribus; alteris ex necessitate, & summa rerum desperatione fortibus. Dauidicis pro iustitia, Ammonitis pro iniustissima temeritate arma ferentibus.

V. Dauidis otium, & ratio loci,

Dvm *hæc agerentur* in castris apud Ammonitas, *accidit vt Dauid*, qui remanserat in Hierusalem; quem nec fas erat in diuturna vrbis obsidione moras trahere, *surgeret de strato suo post meridiem*, vbi se à prandio ad horam quieti dederat, *& deambularet in solario domus regiæ*, supra tectum videlicet palatij, quod peribolo ambiebatur, *viditque mulierem se lauantem ex aduerso super solarium suum*; vel vt est in hebræo, de super tecto, vel de solario, vt Septuag. quoque habent, non enim significat mulierem lauisse super solarium suum, vt putauit Abulens. [b] & verba præ se ferunt, quod est valde contra decorum, & lotionis commoditatem, vt Pineda [c] quoque recte animaduertit, sed Dauidem existentem supra solarium suum, ibique deambulantem eam vidisse siue per fenestram lauantem domi, Vatablo iudice, siue in horto ad fontem, qui etiam num ibi ostenditur, vt ait Adrichom. quo modo Susanna lauit *in pomario domus suæ*. Erat autem ei lauandi causa, vel legalis aliqua immunditia, vel naturalis; de qua fit postea mentio, vel etiam æstus, hæc enim æstate contigisse censet Caietanus, idque postmodum probabitur.

b 2. Reg. 11. q. 4. fi.

c l. 1. c. 4. n. 12.

in monte Sion n. 11.

Dan. 13. 15

& tēporis.

VI. Domus Vriæ vicina regiæ,

Ex eo vero quod mulierem Dauid ex aduerso vidit, & agnouit pulchram valde, intelligitur domum Vriæ regiæ Dauidis vicinam fuisse: non enim remoto ex

loco membrorum exquisita proportio, & coloris suauitas, nisi confuse agnosci potest. [a] Itaque Adrichom: Vriæ domum in Sione iuxta arcem collocat, Iosephus in vicinis ædibus à Dauide visam ait. Verum nihil obstat in ipsa ciuitate, atque arce Sionis, ædes Bersabeæ, aliasque plerasque sitas fuisse. Erat enim ampla, decem fere stadia ambitu suo colligens, iuxta typum à Vvillalpando nostro delineatum. [b] Alias inquam plerasque, licet Adrichom. solum Dauidis palatium in arce collocet, si enim ea vnica domus in arce cum suo palatio fuisset, quomodo nesciisset Dauid, quæ esset illa mulier, post plures præsertim annos quibus in sua regia morabatur? Itaque existimo fortes Dauidis, in quibus Vrias Hethæus numerabatur, [c] magna ex parte domos non solum in monte Sion, sed etiam in ipsa arce habuisse; iuxta quam memoratur domus fortium in 2. Esdræ. [d] quæ militaribus exercitationibus destinata erat, vt significat ibi Lyra.

& in arce

a Abul. q. c.
b 10. p. in Ezech.
c 1. Par. 11. 41 & 2. Reg. 23. 39
d 2. Esdr. 3. 16.

VII. *De ea sciscitatur Dauid.* MISIT *ergo rex* è solario famulum aliquem, in inferiorem regiam; qui certa de ea referet, *nunciatumque est ipsam esse Bethsabeam* filiam Eliam, vxorem Vriæ Hethæi. Cupiebat Dauid amore saucius scire virgóne esset an vidua, & honestane ex familia orta, necne, vt eam reliquis suis vxoribus aggregaret; sed vbi didicit iunctam matrimonio, non refrixit cupiditas; ad rationis imperium; sed exarsit magis, quia *nitimur in vetitum semper, cupimusque negata*; & aquas furtiuas credimus dulciores. Hūc autem Heliam [e] fuisse filium Achitofel, ex 2. Reg. [f] satis constat, idemque ait D. Hieron. in tradit. & post eum Comestor, [g] Abul. Dionys. Quod autem in primo Paralipom. vocetur filia Ammiel, nihil absurdi est, siue eundem virum binomium dicamus, siue hæc duo nomina, re idem esse, per transpositionem elementorum; [i] imo & significatione. Nam idem Hieron. [h] Ammiel interpretatur, *populus meus Deus*, Eliam, *Deus meus populus*. Cum autem tam apertè in Scriptura [i] tradatur Eliam filius Achitophel Gelonites, vtique corrigendus est Hugo Cardinalis in cap. 11. 2. Reg. vbi ait. *Iste Eliam fuit Achitophel, qui dedit consilium Absalon cōtra Dauid, forte in vltionem huius facti*, quod affirmat etiam Abulensis, [k] at in Hugone legendum est: *Iste Eliam fuit filius Achitophel.* Nec video quare id credatur improbabile, ratione temporis, & ætatis personarum: [l] potuit enim Achitophel auus Bethsabææ, annum agere hoc tempore sexagesimum quintum: Eliam autem quadragesimum, & Bethsabæa decimum octauum.

eius genus,
Pater,
Auus.

e in 2. Reg. 11. & 1. Par. 3. 5.
f cap. 23. 34
g l. 2. c. 11.
i. e. χ.
h in par. 5.
i 2. Reg. 23. 34.
k 2. Reg. 11. q. 6.
l Pin. l. 1. c. 4. n. 3.

VIII. *Maritus Vrias, cur dictus Hethæus.* COALVISSE videtur Eliæ huius, siue Ammielis cum Vria Hethæo affinitas, quod vterque esset in cohorte fortium Dauidis: [m] eiusque pater Achitophel vir sapiens, & honoratus, & consiliarius regis. [n] Vrias autem dictus est Hethæus,
1. si Theodoreto, & Procopio credimus, quod ex Hethæis oriundus esset. *Videtur autē*, inquit ille, [o] *Vrias quidem ortus esse ex alienigenis, fuisse autem proselytus. Eum enim Chethæum appellauit Deus vniuersorum, & ostendit se nullum iniuria affectum despicere, sed etiamsi sit alienigena, qui afficitur iniuria, qui autem afficit Hebræus, illi quidem fert o-*
2. *pem, punit autem eum qui facit iniuriam.* sic ipse. Abulensis negat Hethæum dictum, quod esset de genere Hethæorum, qui erant Chananæi, quibus cum non licebat Hebræis inire connubia, sed Hethæi nomen accepisse, quod in terra Hethæorum aliquid egisset, aut quod ibi moratus esset. Vtramque opinionem Vatablus probat: Dictum enim ait Hethæum aut habitatione, aut genere, sed qui postea fuisset conuersus ad fidem Israëliticam. Ego libentius Hieronymo in tradit. sub-
3. scripserim, [p] *Vrias*, inquit, *Hethæus vir Bethsabeæ à loco qui vocatur Eth Ethæus vocatus est.* Sic ipse, cui assentitur Adrichom. [q] eamque in tribu Iuda ad Hebronem collocat, iuxta sepulchrum Abrahæ. Sic ab vrbibus suis plerique alij cognomen acceperunt, ad aliorum differentiam, qui idem nomen sortiti essent, vt ex catalogo fortium Dauidis intelligi potest, & is, de quo proximè agebamus, Achitophel, a ciuitate sua Gilo dictus est Gilonites; & Isai Bethlehemites, & vidua Thecuitis.

ex sua ciuitate.

m 2. Reg. 23. 34. 39.
n 1. Par. 27. 33. & 2. Reg. 15. 12. 31.
o 2. Reg. q. 25. in ea.
p in 1. Par. c. 11.
q in tribu Iuda n. 121.

IX. *Cunctator Dauid, & vincitur.* REDEAMVS porro ad Dauidem; qui vbi intellexit matrimonio coniunctam mulierem, ex pristina virtute animi, & inhabitante diuina gratia, aliquantum retardatus videtur à suscipiendo adulterij crimine, probrosa quoque in Vriam electum militem suum iniuria inferenda. Mox tamen inualescente tentatione, & absentia coniugis inuitante, altiusque animo infixa pulchritudine, quam

vt cito

vt cito deleri, aut facile euelli posset, denique *à concupita sibi temperare non valens*, vt ait Iosephus, *missu nuncius tulit eam*; euocauit scilicet in regiam; quæ cum ingressa esset ad illum, facile muliebrem prodidit infirmitatem, quippe quam ne verbo quidem legimus regiæ intemperantiæ restitisse; putasseque, vt illa Iulia Caracallæ nouerca, omnia quę liberet, licere principibus: neque Dei præceptum, neque præstantissimi fortissimique viri sui amorem, neque familiæ probrum, neque pœnam adulterio à lege constitutam in mentem reuocasse, suoque exemplo probasse, quam verè ille dixerit, *lis est cum forma magna pudicitiæ.* 2

Ov.2. X. *Bethsabæa emūdatur,*

STATIMQVE *sanctificata est ab immunditia sua*; quia nimirum statim concepit, vnde sequitur, *& reuersa est in domum suam concepto fœtu.* Sicque cessauit menstruus sanguis, quo contaminabatur, quem natura reseruare dicitur post conceptum, in nutritionem fœtus; itaque hunc locum plerique omnes interpretantur. Rupertus tamen super primum caput Matthæi, immunditiam sterilitatem interpretatur, vbi Bethsabæam Saræ, Rebeccæ, Racheli, matri item Samsonis, Annæ, & Elisabethæ annumerat; quarum filii Isaac, Iacob, Ioseph, Samson, Samuel, Salomon, & Ioannes Baptista imagines fuerint Christi Domini; & ipsæ matres beatissimæ Virginis typi. Ad quam interpretationem alludens Dionysius, ait nonnullos dicere eam à sua immunditia sanctificatam, id est à sterilitatis opprobrio liberatam, quod antea non genuisset: quæ opinio valde repugnat iis, qui eam tres iam filios ab Vria succepisse putent, nihilominus prior expositio vt communior est, ita & verior; neque enim vllam habet ista sterilitas probabilitatem, de qua consule Pinedam. [a]

Comest. Lyran. Abul. Caiet. Hugo Dionys. Vatab. Sa.

an à sterilitate.

a l. 1. de Sal. c. 7. b Abul 2. Reg 11. q 10. & 11.

XI. *Nunciat Dauidi conceptum.*

BETHSABÆA grauidam se ex menstrui cessatione cognoscens, [b] curauit nunciari Dauidi se concepisse; significans prouidendum ipsi de occultando crimine, ne turpe obsequium sibi in supplicium verteretur: vnde Iosephus, *Paulo post mulier grauidam se sentiens, nunciat regi dispiciat, quomodo factum hoc latere posset, alioqui publicis legibus adulterij damnatam supplicium daturam.* Chrysostomus ipsam per se hoc nuncium ad regem detulisse, populariter refert, quasi verecundantem fortasse hoc secretum vlli mortalium committere. *Prægnans, inquit, facta mulier, vadit ad regem, & dicit ei, O rex perii, & ille ait, Quid habes? prægnans inquit sum, peccati mei pullulat fructus, accusatorem interius habeo, in ventre profero proditorem. Si venerit & viderit vir meus, quid dicam? quid loquar? quam excusationem prætendam?* Ex hoc quoque loco intelligitur post aliquot menses à discessu Ioabi, & Vriæ, commissum adulterium. Alioqui dierum aliquot, vel vnius etiam mensis absentia, ad manifestationem peccati non satis fuisset.

an per se.

XII. *Quod inde virum periculū Bethsabaæ, & Dauidis*

COGITAVIT ergo Dauid, vnicum esse remedium occultando facinori, Vriam aduocare, qui vxore cognita suum esse crederet postea, quod erat alienum. Audi eundem Chrysostomum, *dicit militi vade in domum tuam, & laua pedes tuos, & requiesce paulisper, quia de via venisti. Propter quam causam ô Dauid sollicitus es? ob hoc*, inquit, *plenum pietatis do consilium, si quo pacto potero obumbrare sceleris magnitudinem, & vulneri superducere cicatricem, vt illius esse dicatur, quod meum est.* Hæc ipse. Alioqui enim concepto fœtu, qui marito propter diuturnam absentiam tribui non posset, necesse erat superueniente Vria Bethsabæam adulterii ream fieri, & conuictam facinoris, ab vniuerso populo lapidibus obrui, cum acerbissimo Dauidis mulierem diligentis dolore, præsertim quæ, ob suam vnius culpam periret. Sed nec minore vulgo laboraturus erat infamia, dum moritura mulier Dauidem vnum adulterum accusaret; & iniustum, ingratumque proclamaret, qui quam fœminam blanditiis suis pudicitiæ laude priuasset, eam nunc perquam atroci supplicio vita priuari pateretur.

XIII. *Accersitur Vrias.*

Hoc itaque excogitato apud se, probatoque consilio, fortasse & cum Bethsabæa communicato, vt illa quoq; prout res ferret, fabulæ seruiret, missis ad Ioabum belli ducem eam in rem literis, Vriam accersit, neutro quidquam quid ageretur suspicante. Vrias, accepto ab Imperatore commeatu, duce obedientia, innocentia comites festinus sollicitum venit ad regem. Quæsiuitque Dauid quam recte ageret Ioab, & populus, & quomodo administraretur bellum; aliaque his similia; ne suspicari posset, quam ob causam vocatus

esset, & simul suam illi, erga subditos suos, prouidentiam commendaret, & significaret non obscurè, quæ inquireret, Vriæ fiducia priuatim inquirere. Taceetur Vriæ responsio, quæ expositionem habebat præcipuarum rerum vtrimque gestarum, sed eam narrationem Scriptura breuitatis causa prætermisit, eamque breuissimè suppleuit Iosephus. *Rex*, inquit, *accersitum ad se ex castris Ioabi armigerum, maritum mulieris, Vriam nomine, de exercitu, & quomodo oppugnatio procedat percontatur, quo referente omnia cædere ex sententia, partes ei de sua cæna obtulit*, &c. Non male quis dubitauerit Ioabo armigerum fuisse Vriam, alium enim Scriptura [a] suggerit nomine Naari Berothitem, qui eodem catalogo fortium cum Vria ponitur; forte post Vriæ mortem Naari factus est armiger.

[margin: Ἰωάβου ὁπλοφόρον. — An is armiger Joabi. — a 1 Par. 11. 39.]

XIV. *Eum dimittit domū.* Hoc omni sermone confecto, intulit Dauid conclusionem, quam maximè intendebat, & dixit ad Vriam, *vade in domum tuam & laua pedes tuos. Et egressus est Vrias de domo regis, secutusque est eum cibus regius*, specie quidem in signum singularis beneuolentiæ, re autem ipsa vt Hilarius & lautius potu ciboque regio exceptus, ad voluptatem alliceretur, vt Abul. & glos. notarunt. Eo etiam ablutio pedum videtur pertinere; præsertim si huiusmodi ablutione balneum, quo totum corpus refouetur, & calefit, intelligatur, vt plerique non improbabiliter putant; nisi quod æstiuum tempus refrigerationem postulat potius, quam calorem; sed balnea omni ratione ad omne tempus anni temperari possunt; & erāt admodum vsitata balnea in illis regionibus, vt pro magna vitæ seueritate duceretur balneis non vti. Et Bethsabæam in balneo domestico à Dauide visam existimat Pineda, [b] vt domestica commoditas etiam Vriam stimularet ad corporis indulgentiam, & vxoriam consuetudinem. Sed excidit expectatione, ac desiderio suo Dauid. Deus quippe, qui statuerat nota facere, quæ Dauid occultare conabatur, eam mentem iniecit Vriæ, vt id tum maxime auersaretur, ad quod eum rex omni artificio impellere cupiebat.

[margin: Nicol. Glos. Hugo. Dionys. — *quam non adit.* — b l. 1. c. 4. n. 12.]

XV. *Sed pernoctat ad fores palatii.* Dormivit *ergo Vrias ante portam domus regiæ cum aliis seruis domini sui*, [c] ordinario scilicet satellitio, è legionibus Cerethi & Pheleti; quorum aliqui per vices excubabant ad fores regij palatii: *Et non descendit ad domum suam. Nunciatumque est Dauidi à dicentibus*, id est respondentibus, id enim sine dubio quæsierat Dauid, *Non iuit Vrias in domum suam.* Pupugit is nuncius Dauidem vehementius, quod videret spem suam, ac conatum irritum fieri; dissimulans nihilominus, dixit ad Vriam, amica vtens admonitione de nimium officiosa sui negligentia, *Numquid non de via venisti?* Et quidem longinqua; Rabbam enim ad quam erant castra Dauidica, plusquam triginta milliaribus vnius horæ Hierosolymis disiunctam putat Adrichomius. *Quare non descendisti in domum tuam?* vicinam præsertim, vbi vxorem habes amantissimam tui: & vnde abes iam menses aliquot. Eo porro ferebatur ista monitio, vt Vrias existimaret vel annuente, atque inuitante rege, vel patris familias officio exigente, sibi leuiter saltem, atque ex itinere inspiciendam domum, vxoremque salutandam, & quod pridie factum non fuit, hodie prætermittendum non esse.

[margin: c 2. Reg. 11. 9. — *Monetur à Dauide.* — in tab. gener.]

XVI. *Perstat in proposito.* Vrias contra, *Arca Dei*, inquit, *& Israel & Iuda habitant in papilionibus; & dominus meus Ioab, & serui domini mei* regis *super faciem terræ manent: & ego ingrediar domum meam, vt comedam, & bibam, & dormiam cum vxore mea? per salutem tuam, & per salutem animæ tuæ, non faciam rem hanc.* O eximiam militis pietatem, & reuerentiam in Deum, & maiores suos, & dignam meliore mercede fidem! Hinc autem perspicuum est Arcam Dei Sione in castra fuisse delatam, quod in superioribus quoque bellis factitatum, ad bene animandum exercitum, non iniuria existimare licet? Non enim minoris momenti ea fuerunt; nec minus necessariū fuit Israëlitas diuina præsentia confirmari. [d] Cum arca vero fuisse quoque pontificem Abiatharem, aut certe sacerdotes, qui eam quasi in signum triumphi, certamque spem victoriæ circumferrent, existimare licet. Addit autem iusiurandum Vrias. de non adeunda hoc tempore domo sua, vt ab hoc proposito, religione prohibente, non liceat dimoueri.

[margin: *Arca in castris.* — d 1. Reg. 14. 18. & c. 28. 6. — *eiusdem iusiurandum.*]

XVII. *Dauidis cōsiliū contra illud.* Ingratum vtique fuit hoc iusiurandum Dauidi, & tam constans animi propositum; nec tamen destitit versare animo consilium expediendæ, atque exequendæ deliberationis suæ. Vide itaque ingeniosum amorem; quod à sobrio

non potuit obtinere, id ab ebrio sibi obtinendum putauit. *Mane*, inquit, *hic etiam hodie, & cras dimittam te.* Paruit Vrias, videns se breui dimittendum, quò properabat; *Et vocauit eum Dauid, vt comederet coram se, & biberet, & inebriauit eum.* Tum vt non recordaretur iuris iurandi sui, tum vt vino ad hilaritatem solutior, domum suam atque vxorem adiret. *Venter enim mero æstuans despumat in libidinem*, vt ait Hieron. Non misit cibos vt pridie, non tam vt eum magis honoraret, quem mensa sua dignabatur, quam vt ne temperanter alibi cibū potumque sumeret, rege autem inuitante, laxius cibum potumq. sumere cogeretur. *Rex*, inquit Theodoretus, [a] *cum eum rursus iussisset manere, conuiuio excepit, frequentique, ac liberali inuitatione, vltra modum coegit bibere, vt irrigata cupiditate vinum eum incitaret ad coniunctionem.* Sed ne sic quidem potuit versutia Dauidis constantissimam voluntatem Vriæ in contrarium distorquere. [b] Quamuis enim vino perturbatus, *egressus* tamen *vespere* à triclinio regio, *dormiuit in strato suo, cum seruis domini sui, & in domum suam non descendit.*

a q. 25. in I. 2. Reg.

b Abul q. 14 & 15.

Fit irritum

XVIII. *Diuinum in ea re iudicium.*

ECQVIS hic non clare videat iudicium Dei, qui non permittat induci in animum Vriæ adire domum suam, in propinquo positam, à qua tertium iam, aut quartum mensem aberat; & mox in longinquam regionem ad bellum rediturus erat, indeque forsan, quæ est vita militaris, nunquam reuersurus. Quomodo non veritus est, ne vxor, forma & ætate florens se contemni arbitraretur, eiusq; non pietatē admiraretur, sed alienos suspicaretur amores, & cū illa diceret

Ouid.

Hæc ego dum stulte meditor, quæ vestra libido est,
Esse peregrino captus amore potes.

Quomodo non timuit commilitonum irrisionem, atque exprobrationem, quod iuuenculæ mulieri commissam familiam, negligentissimus pater familiâs obiter saltem videre, homo fatuus, ac supinus neglexisset: nec cogitasset quam in partem, aut socer, aut soceri pater, hanc neglecti officij culpam esset accepturus.

XIX. *Consilium de Vriæ cæde.*

VIDENS ergo Dauid hactenus suscepta consilia optatum exitum non sortiri, audax consilium, atrox facinus, ingratissimum scelus animo destinat, vacuam secundis nuptiis Bethsabææ domum, Vriæ morte efficere statuit, & mulieris adulteræ honorem, indignissima optimi mariti cæde mercari. [c] *Factum est ergo mane*, ab altera nocte qua mansit Vrias Hierosolymis, & pernoctauit ad fores palatij, cum reliquo regis satellitio: & Dauid desperans induci posse Vriam, vt domum suam viseret, qui etiam iureiurando propositum suum firmauerat, *scripsit epistolam ad Ioab, misitq. per manum Vriæ, scribens in epistola. Ponite Vriam ex aduerso belli, vbi fortissimum est prælium, & d. relinquite eum, vt percussus intereat.* Intellexit Ioab Vriam aliquo scelere admisso contra regem, mortem esse commeritum; velle tamen regem in eum ita animaduertere, vt simul eius honori parceretur. Non potuit tamen deseri à sociis in prælio, quin illi quoque de regis voluntate admonerentur, sicque innocentissimus Vrias infamabatur apud commilitones; cuius totum crimen erat vxor pulchra, & fatua: quæ cum mox facta est Dauidis vxor, tum demum intellectum est, quod esset Vriæ facinus, quæ Dauidis in illum indignatio.

c 2. Reg. 11. 14.

XX. *Et litera ad Ioabum.*

INDIGNATVS *enim rex*, [d] ait Iosephus, *scripsit Ioabo, vt in Vriam pœnam meritum animaduerteret, modumque puniendi indicauit, ne manifestum fieret suo iussu hoc factum. Iussit enim vt qua plurimum periculi esset hosti opponeretur, moxque à sociis, quo facilius opprimi posset, destitueretur. His ita scriptis, & proprio sigillo obsignatis, epistolam Vriæ commisit ad Ioabum perferendam.* Vt scilicet hæc quoque circunstantia, criminis augeret indignitatem, vt ipsemet Vrias, suæ mortis mediator fieret, & administer. *Abiit*, inquit Theodoretus, *ferens gladium suæ cædis*, vt ille quondam Bellerophon, quem finxerunt Græci literas à Præto rege Argiuorum ad Iobatem tulisse, vt interficeretur, & quidem propter muliebrem nequitiam. Hinc comicus ille seruus:

d l. 7. c. 7.

Aha Beller phontem iam tuus me fecit filius.
Egomet tabellas detuli, vt vincirer.

Sic Lysander literas à Pharnabazo attulit ad Ephoros Lacedæmonios aduersus seipsum. Existimat autem Abulens. [e] Dauidem, etiam in modo quem elegit

e q. 28. in c. 11.

interficiendi Vriã peccasse, quia non potuit ita ab hoste interfici, quin simul alii perimerentur: & quia ex fuga composita, audaciam dedit hosti contra Israëlitas, in damnum ipsorum: atque ita mors vnius in multorum caput redundauit.

XXI. *Qui eum morti obijcit.*

REDIT ad bellum Vrias cum literis proditoriis, quibus Ioab, qui rem ignorabat, meritoque poterat pro Dauidis innocentia, quem perquam religiosum principem esse nouerat, contra Vriam ferre sententiam, illum etiam morti obiicere non dubitauit. Nec tamen culpam vitauit omnem, [a] qui eam vsurparit eius interficiendi viam, quæ cum multorum aliorum morte coniuncta esset. *Igitur cum Ioab obsideret vrbem, posuit Vriam in loco, vbi sciebat viros esse fortissimos. Egressique viri de ciuitate, bellabant aduersum Ioab, & ceciderunt de populo seruorum Dauid, & mortuus est etiam Vrias Hethæus.* Ad murum ciuitatis pugnantem occubuisse, significauit Dauidi per nuncium Ioab. Præcepit enim nuncio, vt narraret ei, quomodo res tota transacta esset, priusquam vllam de Vria mentionem induceret: & addidit, *si eum videris indignari, & dixerit, quare accessistis ad murum, vt prœliaremini? An ignorabatis quod multa desuper ex muro tela mittantur? Quis percussit Abimelech filium Ierobaal?* [b] *nonne mulier misit super eum fragmen molæ de muro, & interfecit eum in Thebes? Quare iuxta murum accessistis? dices, etiam seruus tuus Vrias Hethæus occubuit.* Hactenus Ioab.

[a] Abul. 2. Reg. 11. q. 19.

[b] Iud. 9. 53

XXII. *Pugnæ, mortisque modus ex Iosepho.*

PVGNÆ huius, mortisque modum, nonnihil mutauit, auxitque Iosephus in hunc modum. *Ioab receptis literis, & cognita regis voluntate, quem locum maxime ab hostibus infestari sciebat, in eo collaturus Vriam, adiunctis illi lectissimis aliquot militibus pollicitus est se cum toto exercitu afferre, si qua parte muri suffossa, aditum intra vrbem patefecissent:* hoc maius multo erat atque difficilius, quam ad murum accedere; eum tamen accessum ita Iosephus intellexit, aut intelligi voluit non improbabiliter. Pergit autem; *hortatus eum vt existimationi quam tum apud regem, tum apud commilitones sibi parauerat, respondens, libenter potius, quam grauatim iussa capesseret. Cumque Vrias magna alacritate demandatum munus suscepisset, manipulo illi adiungendo clam imperauit, vt cum primum, occurrentibus hostibus, vrgeri hominem viderent, deserto illo, in tutum se reciperent. Itaque cum Hebræi fecissent assultum ad mœnia, veriti Ammanitæ, ne ab illa parte hostis murum occuparet, fortissimus quisque reclusa repente porta magno impetu erumpunt. Quod vbi viderunt qui circa Vriam versabantur, memores Ioabi mandatorum vno agmine sese retrorsum receperunt. Solus Vrias, quod puderet, contra quam promiserat, assignatum locum non tueri, in se ruentes sustinuit, ferroque exceptos interemit non paucos, donec circumuentus cum aliquot aliis, quos ignaros consilii pudor idem in officio continuerat, non inultus occubuit.* Sic ipse.

XXIII. *Obiter emendatur.*

QVÆ sane de fortissimo viro valde probabiliter dicere potuit. Sed illud quoque in Scriptura mutauit, quod cum exemplum Abimelechi ad murum occisi à Ioabo allatum fuerit, ipse Dauidi tribuat, & quod ille exempli causa in omnẽ euentum attulerat, vt si illud vel simile quidpiam attulisset Dauid, haberet nuncius quid responderet, ipse quasi reipsa à Dauide vsurpatum narret. Et cum nullum in Dauide, ex accepto nuncio, iræ vestigium appareat; sed quidam potius consolationis affectus, ipse obiurgantem exhibeat, atque indignabundum. Illud autem in mandatis Ioabi, seu monitis nuncio datis animaduertendum, differri eum voluisse mentionem mortis Vriæ ad narrationis finem, quoniam ea ad placandum Dauidem inducebatur, qui eam mandauerat: & culpam Ioabi, si qua imprudentia commissa videbatur, non solum excusabat, sed in meritum, ac laudem obsequii conuertebat, qui imprudenter agere, non sine suo, suorumq; damno voluisset, vt is occumberet, quã Dauid interfici voluisset. Nam Ioabo nonnulla temeritas, & imperitia belli à militibus tribui potuit, quam viri fortes inutili morte luissent.

Prudens ordo narrandi.

XXIV. *Dauidi mors Vriæ nunciatur.*

ABIIT ergo nũcius, & venit, & narrauit Dauidi omnia, quę ei pręceperat Ioab. *Præualuerunt*, inquit, *aduersum nos viri*, id est, eruptione facta, vehementi impressione irruerunt in nos in campum. *Nos autem facto impetu persecuti eos sumus, vsque ad portam ciuitatis, & dixexerunt iacula sagittarii ad seruos tuos ex muro desuper, mortuique sunt de seruis regis; quin etiam seruus tuus Vrias Hethæus mortuus est.* Apparet seruatum à nuncio narrationis ordinem à Ioabo præscriptũ; [c] noluit enim statim à principio nunciari mortem Vriæ, ne iustam daret nuncio, aliisque qui

[c] Abul q. 20.

audirent, suspicionem, eam à Dauide mandatam; præsertim si is illa audita, lætitiam aliquam, quod facile erat, in consecutione rei valde desideratæ, ac necessariæ, præ se tulisset; quæ temperata, ex præmisso nuncio mortis aliorum, facilius tegebatur, ne suspicioni daretur locus. Apparet quoque visos stratagemate Ammonitas, vt quoniam videbant Hebræos, longius extra teli iactum se continere; eos ad se facta eruptione pertraherent, parata interim è muro telorum procella, quam commode in subiectos, nullo pene irrito telo, effunderent.

XXV. Quid Ioabo Dauid responderit.

Et dixit Dauid ad nuncium. *Hæc dices Ioab, Non te frangat ista res, varius enim euentus est belli, nunc hunc, & nunc illum consumit gladius. Conforta bellatores tuos ad uersus vrbem, vt destruas eam, & exhortare eos.* Sapiunt hæc animi male voti compotis lætitiam, sed breui in acerbum luctum cōuertendam: sapiunt politicum, vt vocant, ingenium, vafrum & callidum, & ad fucum faciendum affabre factum. Simulat tristitiam Ioab, dissimulat lætitiam Dauid, & in vnius optimi viri proditoria cæde, de multorum interitu facile consolatur; à quorum etiam sanguine vtique non mundus fuit, vt ex Abul. dixi. Certe Caiet. multorum homicidiorum reum fuisse Dauidem affirmat, & propterea postea pœnitentem in sua oratione dixisse, *Libera me de sanguinibus Deus Deus salutis meæ.* Iussit, ait Iosephus, *Ioabo renunciari, vulgare esse id incommodum, nec à natura belli alienum, cuius hæ sint vicissitudines. Debere tamen eum in posterum cautius rem administrare, & aggeribus & machinis expugnatam vrbem solo æquare, & habitatores eius ad vnum neci dedere.* Cum his mandatis nuncius ad Ioabum properè se recepit.

n. 20.

XXVI. Bethsabææ pro viro plāctus, an diuturnus?

Audivit *autem vxor Vriæ, quod mortuus est vir suus, & planxit eum.* [a] Quam diuturnus fuerit hic luctus non constat. Caietanus diuturnum putat more nobilium matronarum; ex quo etiam effectum ait, vt Dauide non ducente in vxorem Bethsabæam, nisi transacto luctu, vt ait Scriptura, illa breui tempore post nuptias pariente, publicatum fuerit adulterium. Annuum etiam fuisse viduæ luctum recte notauit Pineda, [b] ex constitutione Theodosij de secundis nuptiis. *Si qua ex fœminis perdito marito intra anni spatium alteri festinauerit nubere, paruum enim tempus post decem menses seruandum adiicimus, probrosis inusta notis, honestioris, nobiliorisque personæ decore & iure priuetur.* Adiicit imperator tempus bimestre, ad decem antiquos menses, quibus constabat annus; eo enim aucto, vult & tempus luctus augeri. Videtur autem alludere ad primum fastorum Ouidij, vbi agens de anno Romuli decem mensium, ait

a 2. Reg. 11. 26.

b l. 1. d. Sal c. 4. n. 6. c. 2.

Quod satis est vtero matris dum prodeat infans,
Hoc anno statuit temporis esse satis.
Per totidem menses à funere coniugis vxor
Sustinet in vidua tristia signa domo.

XXVII Nō videri.

Existimo tamen propter illam ipsam Caiet. rationem tempus luctus Bethsabeæ non diuturnum fuisse. Quare enim tanto studio, imo & tanto facinore quęsiuisset Dauid tegere adulterium, & honorem Bethsabeæ vulgo conseruare. nūc autem ceremonia minus necessaria retineretur, & suum omne studium irritum reddi pateretur. Ideoque Abul. [c] septem aut paulo plures dies in luctu eam transegisse putat, iuxta consuetudinem Hebræorum, & Sapientis præceptum ex [d] sapientum vtique consuetudine, *Modicum*, inquit, *plora super mortuum, quoniam requieuit*: & mox, *luctus mortui septem dies. Non quod non liceat diutius*, inquit Iansenius, *mortuum lugere, sed quod satis sit septem diebus*, quot scilicet solebant nuptialem celebrare lætitiam, vt ex libro Tobiæ [e] intelligi potest, quos etiam geminatos propter insigniorem lætitiam habes in eodem libro.[f] Ioseph. ait πολλὰς ἡμέρας, luxisse, multos dies, quos triginta æstimare possumus, quot diebus Mosem & Aaronem Israëlitæ planxerunt aut deinceps alios claros viros: quamquam non eadem videtur ratio viduarum, ad quarum consuetudinem alludens Ioab, dixit mulieri Thecuitidi, [g] *lugere te simula, & induere veste lugubri, & ne vngaris oleo, vt sis quasi mulier iam plurimo tempore lugens mortuum.* Et illud Sapientis, amicis dictum videtur, non viduis.

c 2. Reg 11. q. 21.
d Eccl. 22. 11
e Tob. 11. 21
f c 8. 23.
g 2. Reg. 14. 2.

XXVIII. Idque confirmatur ex Iosepho.

Breve tamen tempus vsq; ad Bethsabeæ cum Dauide nuptias intercessisse, idē Iosephus ostendit, cum ait; *vbi verò à mœrore & lacrymis destitit, sine mora eam rex coniugem sibi asciuit*, Non ait post legitimos viduitatis menses, sed post legitimos

& Theod.

mœroris & lacrymarum dies. Breuem etiam luctum putauit Theodoretus, [a] cũ ait; *Deinde post illius mortem, mulieris luctus fuerunt nuptiæ* τὸ πένθος τῆς γυναικὸς, ὁ γάμος ἐγένετο, quasi dicat parum aut nihil temporis luctui attributum. Erat & alia causa minuendi luctum, autore Festo, cum honos in familiam veniret, tenuioris scilicet conditionis mulieribus, in splendidiorem familiam immigrantibus, quod vocabant innubere; [b] & vice versa enubere, cum in humiliorem nubendo transibatur: cum ergo maximus accederet honos familiæ Bethsabææ, regalium interuentu nuptiarũ, quibus illa ad regni cõsortium euehebatur, facile intelligi potest eam lege solutam fuisse: aut si qua tum vigebat consuetudo apud Hebræos, quæ legis instar esset, à rege in causa sua, aut à pontifice in gratiam regis vi sua fuisse priuatam, ad hoc tempus, præsensque negotium.

a q.25. in 1 Reg.

b Vide Pined. l.1.c.4.

XXIX. *Eam ducit Dauid.*

LVCTV igitur quantulo tempore honestè, & decore fieri potuit, breuiter *transacto, misit Dauid* nuncios, ad requirendum specie tenus, & ad vsurpationem consueti ritus, viduæ consensum in nuptias, eoque non ægrè obtento, *introduxit eam in domum suam, & facta est ei vxor.* Eas nuptias Theodoretus vocat illegitimas, siue vt alij vertunt, nefarias, ὃν ἐχρῆν μετὰ τὸν ἄδικον φόνον θρηνεῖν καὶ στένειν, οὐ γάμῳ συναινεῖν ἀθεμίτῳ, *quem oportebat post iniustam cædem lugere ac gemere, non illegitimis nuptiis assentiri.* Non illegitimas vocat; quod irritæ essent, nullaque vi subsisterent, sed quod malis artibus, ac per nefariam cædem coaluissent. Non enim lege Mosaica antiquabantur nuptiæ, quas præcedens adulterium conciliasset. Itaque licet cum culpa contractum fuerit matrimonium, [c] & quidem tanta, vt Theodoretus, & Procopius non dubitarint asserere, [d] Deum magis succensuisse Dauidi ob matrimonium, quam ob prius admissum adulterium: *Nam illud quidem*, inquiunt, *erant vehementissimæ cupiditatis, quæ rationi torporem induxerat; hoc autem habet etiam rationis assensum.* Firmum nihilominus, ac validum fuit, propterea que & liberi deinceps ex Bethsabæa suscepti, legitimi.[e]

c ca 12. v.9.

d q.26. in l. 2. & Abul. 23 in c.11.

e Vide Pin. l 1.c.5.

XXX. *An cum culpa.*

DICI etiam pro Dauide potest, eum huius matrimonij causa, seclusis quæ antegressa sunt, accusandum non videri. Non enim lege vetitum fuit viro, mulierẽ à se adulterio pollutam ducere: & altera ex parte ratio exigebat, vt mulieris famæ, cuius erat occultum facinus, consuleretur; quo patefacto ex legis præscripto lapidibus erat obruenda. Sed & iniuria delibati pudoris, si qua tamẽ volenti facta erat iniuria, aut certe occisi mariti reparabatur. Nec obstat quod dicitur in Scriptura, *& introduxit eam in domum suam, & facta est ei vxor, peperitque ei filium, & displicuit verbum hoc quod fecerat Dauid coram Domino.* Non enim istius offensionis obiectum est, introducta vxor, non magis quam partus filij, sed causa horum, scilicet cædes & adulterium; omnia tamen hæc, per modum vnius culpæ cõgeruntur. Idemque de sequenti obiurgatione prophetæ dicendum est.[f]

f 2.Reg.12. v.9.& 10.

XXXI. *An cum celebritate.*

NON fuisse autem has nuptias, quamuis regias, mirumque in modum desideratas, admodum celebres, facile intelligi potest, tum ex aliarum iam vxorum multitudine; erant illæ iam minimum sex præter concubinas; [g] tum præsertim ex admodum recenti prioris mariti morte, & his quæ has nuptias fuerant antegressa, quæ vtriusque lætitiam, vellicante vt par est credere, ac mordente conscientia, temperabant; sequitur enim culpam ille mœror natura sua; etsi absit tum, vt in Dauide, de offenso Deo cogitatio, vt sequentia demonstrabunt. Eam quippe præsentis delectationis, quamuis iam degustatæ, vehementia, obruebat; imo prior illa delibatio magis accendebat cupiditatem rationis expertem, vt in negotio Dinæ & Sichem iã pridem agnitum fuit. [h] Interea Ioab vrgebat obsidionem Rabbæ, quam non nisi sequenti anno captam, series sacræ narrationis ostendit; à qua religio est sine necessitate discedere.

g 1.Par.3.& 2.Reg.3.c. 5.12.

h Gen.34.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 2998. DAVIDIS 19.

1.N.VII. HEbraicè in 2. Reg. 11. 3. habetur אליעם Eliam, in 1. Paral. v. 5. עמיאל Ammiel. Græcè priore loco Ἐλιάμ, posteriore Ἀμιήλ. breui vocali in longam versâ. Latine quoque iidē characteres seruantur, nisi quod geminatur m. propter hebræum daghes. Sed iste anagrammatismus fortasse fortuitus est, vt ille, *Henry de Vallon Roë. Louyse de Lorrhayne.* nomen vxoris in nomine viri. Nam etiam aliqui alterum prædictorum suspicantur fuisse nomen matris: quod si grammatica patitur, ratio denominationis non repugnabit, pleriq; enim a matribus denominantur, vt Ioab & fratres eius, vt Adonias, & Saphatia, &c. eandem metathesin agnoscunt Caluis. &c.

1.N.IX. Tam peruerso sunt iudicio aliquando rabbini, vt in meridiana luce caligent. Ecce enim Dauidis peccatum cum Bethsabæa non agnoscunt, quod eam fingant accepisse libellum repudii ab Vria in bellum eunte. Sed tota eos Scriptura mendacii coarguit, vt copiose docet Abul. q. 8. in c. 11. lib. 2. Reg. Sed eundem miror non repudiare illam eorundem fabulam, quæ extat apud Epipha. initio libri de vita & interitu prophetarum, de Nathan præscio peccati Dauidis (2 Reg. 11. q. 11. & in c. 12. q. 1. refert eandem Comestor. l. 2. c. 12. & alii post eum) committendi cum Bethsabæa, & dum iret ad eum monendum & impediendum, in via incidisse in hominem mortuum, nudum humi iacentem, quem cum sepelit, nocte proxima Dauid commisit adulterium. Quod ille cognoscens rediit in patriam. At iret saltem postridie vt eum moneret de culpa admissa, & impediret secutum homicidium, nec ad annum fraternam correctionem propheta negligeret. Itaque Isidorus in vita Nathan nihil tale habet.

ANNVS MVNDI 2999. DILVVII 1343. QVINTÆ ÆTATIS 60. EXITVS AB ÆGYPTO 456. ARCÆ IN SIONE 10. REGNI DAVIDIS 20. ABIATHARIS PONTIF. 25. TROIÆ EXCISÆ 128. EVPALIS 9. IMPERII ASSYRIORVM. 1068.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1054.

SOPITA pene vel dormitante peccati memoria, Dauid multos iam menses illius dulcedine fruebatur, sed mox diuina superfundente se misericordia, vitiatæ radicis amarissimos fructus degustare cæpit. Nam Bethsabæa, quæ breui post mortem Vriæ facta est Dauidis vxor, decursis puerperii mensibus peperit ei filium. [a] *Et displicuit verbum hoc, quod fecerat* Dauid *coram Domino.* Nec tamen præ se tulit offensionem suam, & vindictæ exigendæ voluntatem, donec natus est ex adulterio filius. Tunc enim misit Dominus [b] Nathan prophetam ad Dauidem; idque ex eius extrema oratione clarum est, vbi dicitur filium, qui ei recens natus fuerat, in vltionem peccati morte moriturum. Videtur autem hic Bethsabææ partus sub initium veris contigisse. Nam vt supra diximus, sub initium veris, quando solent reges ad bella procedere, abiit Ioab cum Vria ad Ammonitas; tribus deinde, quatuorue post mensibus concepit ex Dauide mulier. Si enim modico post viri discessum tempore concepisset, facile poterat adulterium latere, nec in eo occultando tantum fuisset Dauidi laborandum. Exierit ergo Vrias à Paschate mense martio, conceperit Bethsabæa extremo mense Iunio: nonus mensis paschalibus feriis vertentis anni terminabitur; qui est præsens Dauidis vigesimus, quo natus est puer. Magno vtique patris gaudio, vt ex subsecuta tristitia, & desiderio retinendi ipsum in viuis agnoscitur. Quo quid enim magis diligitur, hoc maiori cum mœrore, luctuque perditur.

Marginalia: I. *Ortus filij adulterini.* — *Et ratio temporis.* — a 2. Reg. c 11. 27. b 2. Reg. 12. 1.

IN noua igitur nouæ, eiusdemque dilectissimæ vxoris prole, lætitia perfusus incedebat Dauid; & in eius argumentum conuiuia fortasse, ludosque cogitabat; cum per visum nocturnum monitus Nathan, vt ait Iosephus,[a] missu Domini ad regem venit; & comminatione numinis, ac sententia ad tempus dissimulata, blanda illum oratione sub parabolæ formam aggreditur; vt in alieno exemplo; suam ipse culpam magis agnosceret, atque damnaret. Audi Theodoretum.[b] *Aliter*, inquit, *in aliis cernimus peccatum, & aliter mala nostra aspicimus; vnde non similiter nos & alios iudicamus. Nam in aliis quidem iustam ferimus sententiam, sæpe etiam aliam plagam inferimus. Ipsi autem delinquentes, aut mentis sensum omnino eiicimus, aut videntes peccatum veniam damus. Ea de causa diuitis & pauperis fabulam composuit Propheta.* Sic Theodoretus. Ei parabolæ pleræque editiones græcæ præmittunt, ἀνάγγειλον δή μοι κρίσιν. *renuncia*, aut *responde mihi iudicium*; id est iudex esto in controuersia, quam tibi proponam; & habentur in latinis codicibus nonnullis: ea tamen verba in latinis emendatis, aut editione Romana Septuaginta interpretum non habentur, sicut neque in hebræo textu, neque in paraphrasi chaldæa.

II. Mittitur Nathan ad Dauidem.

Vt eum arguat in parabola.

[a] l. 7 ant. c. 7.

[b] q. 25. sub med. Regia. Aldin. Vechel. Basil.

III. Parabola Prophetæ.

Parabola ipsa hæc est. *Duo viri erant in ciuitate vna, vnus diues & alter pauper: diues habebat oues, & boues plurimos valde. Pauper autem nihil habebat omnino, præter ouem vnam paruulam, quam emerat, & nutrierat, & quæ creuerat apud eum, cum filiis eius simul, de pane illius comedens, & de calice eius bibens, & in sinu illius dormiens: eratque illi sicut filia. Cum autem peregrinus quidam venisset ad diuitem, parcens ille sumere de ouibus, & de bobus suis, vt exhiberet conuiuium peregrino illi, qui venerat ad se, tulit ouem viri pauperis, & præparauit cibos homini, qui venerat ad se.* Hactenus parabola: cuius qui particulas singulas, rei quæ agitur, accommodare conantur, inutili se, ne dicam inepto labori dedunt; cum satis sit eam recte conuenire in eo ad quod declarandum aut probandum assumitur, in demonstranda videlicet iniuria, quam intulit Dauid Vriæ, cuius vnicam accepit vxorem, propriis quibus abundabat neglectis. Cætera decoro seruiunt, neque anxie eorum significatio, aut accommodatio exquirenda. Pauper erat Vrias præ Dauide rege, & emerat Bethsabeam, dotem ei antiquo ritu tribuendo, quæ familiariter cum ipso vt vxor versabatur; Nec male peregrinus aduentitiæ cupiditati confertur, quæ satiari desideret; sed filiorum mentio ex abundanti est ad parabolæ venustatem; neque necesse est cum Rabinis priores aliquas Vriæ nuptias propterea comminisci.

Vt rei conueniat.

IV. Dauidis sententia in diuitē parabolicum.

IRATVS *autem indignatione Dauid aduersus hominem illum nimis, dixit ad Nathan, viuit Dominus, quoniam filius mortis est vir qui fecit hoc. Ouem reddet in quadruplum, eo quod fecerit verbum istud, & non pepercerit.* Prodit statim hæc oratio iustitiæ & æquitatis amantem principem, & acrem iniuriæ vindicem, vt qui hominem istum quamuis opulentum, & videlicet amicis abundantem, reum mortis pronunciet, & quidem adhibito etiam iureiurando. Caietanus affirmat, nec dissentit Abul. hanc sententiam, ex magno affectu effusam, hyperbolice accipiendam esse. Neque enim diuina lex[c] furem morte afficit, sed furem ouis damnat pœna quadruplici. Idque res ipsa respondens parabolæ confirmauit: neque enim Dauid hac de causa mortuus est, etsi mortem Vriæ propria morte luere merebatur; pro illius tamen morte mortui sunt Dauidi quatuor filii, primus fuit filius adulterinus, quem percussit Dominus, alter Amnon quem Absalon interfecit; tertius Absalon qui à Ioabo occisus est, quartus Adonias, quem frater eius Salomon iussit interfici. Adde etiam pro corrupta vna Bethsabæa, permisisse Dominum vt decem eius concubinæ, à filio ipsius nefario scelere, publicoque polluerentur.

1. 7.

in exp. tex

[c] Exod. 22. v. 1.

V. In ipsum retorquetur

HAC prolata à Dauide sententia, qua se ipse morte damnarat, & quidem eo iustiore, quo maius erat crimen adulterium homicidio cumulatum, oue vel sublata vel rapta & occisa, quantumuis ea esset Domino suo in deliciis: Subintulit Nathan, *Tu es ille vir*, contra quem sententiam mortis tute protulisti: sed audi vice versa Domini tui aduersum te sententiam. *Hac dicit Dominus Deus Israel. Ego vnxi te in regem super Israel, & ego erui te de manu Saul, & dedi tibi domum Domini tui, & vxores Domini tui in sinu tuo, dedique tibi domum Israel & Iuda;*

& si parua sunt ista, adijciam tibi multo maiora. Quare ergo contempsisti verbum Domini, vt faceres malum in conspectu meo? Vriam Hethæum percussisti gladio filiorum Ammon; & vxorem illius accepisti in vxorem tibi. Quam ob rem non recedet gladius de domo tua vsque in sempiternum, eo quod despexeris me, & tuleris vxorem Vriæ Hethæi, vt esset vxor tua. Itaque hæc dicit Dominus. Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis, in oculis solis huius. Tu enim fecisti absconditè. Ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu Solis. *& pœna vtriq; criminis denunciatur.*

VIDE hic eximium Prophetæ artificium. In primis enim Principis animum, reprehensionum, vel accusationum insolentem, hominis præsertim sibi subditi, suaui similitudine circumuenit, vt huiusmodi comparatione introducta, in aliena re suam agnosceret, & in minore culpa maiorem æstimaret, & nihil minus cogitans fieret iudex, & condemnator sui. Ne excusare vt homo, aut dissimulare posset peccatum suum; ne prætendere innatam ad libidinem propensionem, ne tentationis vehementiam, animum caligine obcæcantem, corpus quasi admotis facibus succendentem; ne regiam potentiam, quæ sibi licere omnia facile credit, quasi diuinis simul, humanisque legibus solutam. Ne deliciarum vsum, qui pronam & decliuem viam sternit ad nequitiam; ne otium molliens animum, & efficiens resistendi pene impotentem: ne primam aspiciendi simplicitatem minime curiosam, quæ impræmeditata incurrit in laqueum. Ne denique illecebras obiecti speciosissimi, atque deliciosissimi; & id genus alia, quæ hominum iudicio culpam ac pœnæ reatum plurimum diminuunt. VI. *Propheta artificium regem occupantis.* *Ne excuset.*

SECVNDO peccati grauitatem demonstrat ex persona Dei, contra quem in primis peccauit, cui tam multis magnisque beneficiorum nexibus obligatus esset: quorum singula redderent ingratissimum. Primum quod electus, & vnctus esset in regem maximi, nobilissimique populi, cum vitam degeret rusticanam, fratrum minimus, & contemptissimus. Deinde quod toties de manu Saulis ereptus, qui omni contentione animi corporisque, in eius interitum incumbebat; in quo beneficio tot sunt beneficia, quot capitis discrimina; & toties Dauidi Dominus vitam dedit, quoties eam illi conseruauit, & operam dedit ne amitteret. [a] Tertio quod in eius arbitrio, & potestate dederit Saulem inimicum suum; quod eius quoque familiam, vt eam perdere, ac conseruare posset, bona fisco suo addicere, vxores si vellet accipere nemine repugnante. Neque enim fas est existimare Dauidem vxoribus soceri sui abusum esse, præsertim cum vna earum esset Micholis mater, quæ eum primo gradu affinitatis attingebat; & qui tale crimen operatus est, viuus iubetur ardere in lege Mosis. [b] Accedit quod Saule moriente omnes vetulæ essent. Saul enim moriens filium natu minimum reliquit quadragenarium, [c] vt supra diximus. In lege tamen tale connubium non reperitur prohibitum. [d] VII. *Et peccati grauitatem demonstrātis ob ingratitudinem.* 1. 2. 3. *An Dauid acceperit vxores Saulis.*

[a] Lyran. & Tabul. q. 3. in c. 12. [b] Leu. 20. 14. [c] 2. Reg. 2. 10. [d] Leu. 18. & 20.

EXPROBRAT quarto quod beneficio suo factus sit rex Iuda primum, id est tribus omnium maximæ, atque nobilissimæ: deinde quinto post annos septem, aut paulo amplius, omnium tribuum pacificum imperium obstinuerit. Addere potuit sexto fructuosissimam dominationem, in nationes omnes circumquaq; positas, quas ei Dominus reddiderat vectigales. Quam omnem Dei beneficentiam comitabantur gloria, diuitiæ, potentia, amici, & cætera, quæ ab hominibus maximi fiunt. Septimo addere potuit eximia corporis eius, animique dona, robur, sanitatem, pulchritudinem, vitæ & regni diuturnitatem, gratiam & affabilitatem, ingenuos mores: magnitudinem animi, mansuetudinem, patientiam, iustitiæ zelum, animi demissionem, Dei timorem, pietatem, prophetiæ donum, prudentiam &c. quæ eum Deo atque hominibus amabilem reddiderant. VIII. 4. 5. *Exprobrat etiam alia beneficia.* 6. 7.

ADDIT octauo eximium beneficium: beneuolum videlicet, ac beneficum in eundem animum, etiam post tam grauia crimina perseuerantem. Qua Dei charitate tam inopinata, perfoditur sine dubio ingenuus animus pudore ingratitudinis, in talem dominum. Quem enim credimus Dauidis, qui sortitus erat animam bonam, animum fuisse ad illa verba, *& si parua sunt ista, adiiciam tibi multo maiora.* 2. Produnt enim animum qui in benefaciendo omnibus abunde satis- IX. 8. *Propensio Dei ac ad benefaciendū Dauidi.*

2. ex.

faciat, sibi autem ipsi nunquam satisfaciat, animum in profundendis bonis infinitum, atque infatigabilem: animum qui amici beneuolentiam omni precio redimere, omni artificio conseruare velit. Hæc autem multo maiora intelligi possunt fidei, spei, charitatis, gratiæ diuinæ, & meritorum incrementa, tum æternæ gloriæ in cœlo possessio; tum denique quod eum Messiæ parentem facturus sit, quod beneficium quingentorum regum perpetua successione æquari non potest: cum electorum omnium princeps Christus Dominus eum in omnem æternitatem patrem agnoscet, patrem vocabit, honorabit vt patrem, & naturali in parentem beneuolentia prosequetur.

X. *Grauitas peccati aliis ex capitibus ostenditur.*

Tertivm orationis caput eo pertinet, vt crimen ipsum prodatur, eiusque magnitudo aliquo modo æstimari possit. Nam ne quo modo negari posset occultum crimen, ostendit Propheta id sibi notum esse, cum etiam modum interfectionis Vriæ in crimen vocet: Ex quo etiam epistolam, & scribendi intentionem diuinitus sibi fuisse patefacta demonstrat. Ipsum autem crimen exaggerat;
1. primo quod factum sit in conspectu Dei, nihil reuerita talis, tantique Domini præsentia: quæ verba aculeum acerbissimum Dauidis animo infixerunt. Vnde eorum memor in sua lamentatione dicebat, *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci.*
2. Secundo ex ipsa peccatorum grauitate: sunt enim duo peccata omnium eorum maxima, quæ in proximum admitti possunt; sed accusat etiam nouum matrimonium, cui aditus per immania scelera patefactus esset; quod in lege Christi non solum damnabile, sed irritum etiam atque inualidum iudicaretur.
3. Tertio ex modo facinoris, quod per proditionem gladio impiorum Ammonitarum occisus sit.

4. XI. *Ex data occasione blasphemãdi.*

Qvarto quod occasionem dederit infidelibus Deum blasphemandi, & de eo male sentiendi, qui populo suo regem dederit adulterum & homicidam; quasi huiusmodi scelera nihili faciat. Ex hoc autem non sequitur iam peccatum vulgo notum fuisse, atque etiam ad exteras quoque nationes fama penetrasse: sed id factum dicitur, cuius iam causa producta est.

5. *Ex persona Vriæ.*

Addere potuit quinto personæ Vriæ qualitatem, quod vir primarius supra notam adulterii sibi turpiter inustam, dum negotium publicum gerit, etiam nefarie desertus sit, vt periret; Vir insuper fortissimus, & vnus de electis inter tam multas bellatorum myriadas, qui fortes Dauidis glorioso titulo dicerentur, [a] quique præ cæteris benemeriti essent de rege suo. Fortes enim Dauidis ad ipsum iampridẽ aggregati erant, [b] etiam Saule viuo, vt suo loco explicatum est [c] vir innocentissimus; vir eximiæ aduersus Deum, & regem suum pietatis. Sed ab his exaggerandis propheta abstinuit, & ea reliquit ipsi cogitanda, ne forte abundantiore tristitia cor peccatoris absorberetur. Quæ autem Abulensis [d] hic in gratiam Vriæ contra Dauidem præter morem declamet, vide apud ipsum.

a 2. Reg. 23. 39. & 1. Paral. 11. 41. b 1. Reg. 22. & 1. Par. 12. & 11. c an. Saul. 12. nu 11. & seq. & an. 13. nu 6 & deincept. d q. 5. in c. 12. li. 2. reg.

XII. *Pœna peccati multiplex.*

Qvarto explicat Propheta Nathan imminentes admissi peccati pœnas, quæ non solum pœnæ sint, quas infliget Dominus, sed etiam culpæ, quas permittet, & quidem in filiis, atque domesticis.
1 Primum ergo denunciat gladium pro gladio stringendum, domesticum pro Ammonitico, & pro bello exigui temporis, sempiternum. Vix enim lucida quædam pacis interualla, excepta periodo regni Salomonis, in tota regum, filiorum
2. Dauidis posteritate, à bellis immunia reperiuntur. Deinde prænunciat a-
3. missionem vxorum multarum, pro vnius acquisitione. Tertio manifestum peccatum multiplex in pœnam vnius occulti, vt qui exprobrabilem fecit Vriam vitiata eius vxore, ipsemet reipsa in omnium oculis confundatur.
4. Quarto mortem filii adulterini prædicit, quæ intra septimum diem consecuta est; vt quamprimum inciperet gustare amarissimum calicem vini furoris Domini.

XIII. *Dauid culpam agnoscit.*

David autem his auditis dixit ad Nathan, *Peccaui Domino*; Idem videtur dixisse Saul, cum esset in minore culpa. nec tamen audiuit à Samuele, *Dominus transtulit peccatum tuum; sed proiecit te Dominus ne sis Rex super Israel.* [e] Sed nimirum alia mens, alius sensus Dauidis, alius Saulis fuit. [f] Hic enim timore & dolore humano affectus est, ille diuino. Hunc in eam vocem

e 1. Reg. 15. 26. f vide Abul. q. 5. in c. 12. 1. Reg. fine.

impulit amor sui, qui nō facinus admisſū exhorret, ſed imminētē pœnā: nec diuinū honorē violatū gemit, ſed ſuum, vnde dicebat, *honora me coram ſenioribus populi mei* illum diuinus amor ad eā peccati agnitionem & deteſtationē adduxit. Quam expoſitionem euentorum in vtroque rege diuerſitas perſuadent. Sed qui dedit hunc ſenſum & ſpiritum Dauidi, decimum iam menſem in gemino peccato, & vtroque grauiſſimo obſordeſcenti, eum Sauli minora peccanti non dedit. An quia Dominus eſt, & quod bonum eſt in oculis ſuis facit? Hinc nihilominus clare agnoſcitur, quam ſit neceſſaria, quamque efficax diuina gratia ad peccatoris conuerſionem; cum talis tantuſque vir, nouem ipſos menſes in ſtatu peccati, quaſi graui ſomno oppreſſus manſerit, manſurus vtique totidem annos, imo totam æternitatem, niſi gratia præueniens hominem excitaſſet, quæ puncto temporis impium mutauit in iuſtum, & vile mancipium Satanæ reddidit filium Dei. *An vt Saul.* *Gratia vis,*

XIV *Vitam obtinet, & veniam. Ex Ioſepho.*

PRIVSQVAM vero Nathan reuertatur in domum ſuam, promittit regi fore, vt non moriatur ipſe in pœnam peccati huius; quod ille non ſine cauſa formidabat, qui gladium perpetuo in ſua domo ſæuiturum audiuerat: & ex lege diuina oculum pro oculo, dentem pro dente, animam pro anima rependi norat, filium tamen eius ipſius loco moriturum, & patrem in filio punitum iri, in re ſibi chariſſima. Eam promiſſionem, ſicut & culpæ agnitionem Ioſephus amplificat in hunc modum. *Territo per hanc denunciationem rege, vehementerque perturbato, & cum lacrymis fatente ſe peccaſſe in Deum: erat enim vir pius, & qui hoc vno excepto, in tota vita nihil admiſerat, placatus Deus recepto in gratiam promiſit & regnum, & vitam ei ſeruaturam ſe eſſe; poſt pœnitentiam enim non amplius ſe iraſci.* Verum ſi iraſci dicitur Dominus cum punit, tota ira ſupererat, cum tota punitio, quam comminatus erat Nathan, luenda remaneret. Sola enim culpa per contritionem ſublata erat, & pœna æterna in temporariam fuerat commutata; vt quotidie in peccatorum iuſtificatione contingit.

XV. *Ex S. Auguſtino.*

QVANTO elegantius ſanctus Auguſtinus [a] *Quid aliud*, inquit, *quam cordis eius profunda cernebat ſpiritus Dei, quando correptus per prophetam dixit. Peccaui: continuoque ad hoc vnum verbum audire meruit, quod acceperit veniam? Ad quam rem, niſi ad ſempiternam ſalutem. Neque enim prætermiſſa eſt in illo ſecundum Dei comminationem flagelli paterni diſciplina, vt & confeſſus in æternum liberaretur, & afflictus temporaliter probaretur.* Audiamus & ſanctum Ambr. [b] *Ille rex tantus ac potens, nec exiguo quidem momento manere penes ſe delicti paſſus eſt conſcientiam,* poſtquā videlicet à propheta reprǫhēſus fuit, *ſed præmatura confeſſione, atque immenſo dolore reddidit peccatum ſuum Domino. Quem mihi nūc facile reperias honoratum, ac diuitem, qui ſi arguatur alicuius culpæ reus, non moleſte ferat? At ille regio clarus imperio, tot diuinitus probatus oraculis, cum à priuato hoomine corriperetur, quod grauiter deliquiſſet, non indignatus infremuit, ſed confeſſus ingemuit, culpæ dolore. Denique Dominum dolor intimi mouit affectus, vt Nathan diceret, Quoniam pœnituit te, & Dominus abſtulit peccatum tuum. Maturitas itaque veniæ profundam regis fuiſſe pœnitentiam declarauit, quæ tanti erroris offenſam traduxerit.* Sic Sanctus Ambroſius 3. *Et S. Ambroſio.*

[a] l. 22. contra Fauſtum c. 67.

[b] Apol. Dauid c. 2.

3. 27. XVI. *Ægritudo infantuli.*

PERCVSSIT porro *Dominus paruulum, quem pepererat vxor Vriæ Dauid, & deſperatus eſt.* Febricula videlicet nutu Domini infantulum corripuit, & in vltimum vitæ diſcrimen adduxit, medicis de eius vita deſperantibus. Exiſtimauit Dauid, qui iam incredibilem expertus erat Dei erga ſe bonitatem, in recipiendo ipſo in gratiam, & vita ſibi, qui tam grauiter peccarat, largienda, eundem ipſum Deū non difficilem fore, in mutanda ſententia contra innocentem lata. Sed decidit ab expectatione ſua, *Deprecatus eſt*, inquit Scriptura, *Dauid Dominum pro paruulo, & ieiunauit Dauid ieiunio, & ingreſſus ſeorſum iacuit ſuper terram. Venerunt autem ſeniores domus eius cogentes eum vt ſurgeret de terra, qui noluit, nec comedit cum eis cibum.* Habes hic luctum Dauidis, ad impetrandam infantulo ſuo vitam, non obſtante prophetica denunciatione mortis; neſciebat enim abſolutam, & irreuocabilem ſententiam à Deo latam eſſe; ſed piarum orationum, & afflictationum corporis interuentu, reuocabilem putabat, vt fere contingit. *Et Dauidis pro eo preces.*

XVII. *Aliaque pia opera.*

ITAQVE cum iam ipſe per pœnitētiam diuinæ gratiæ reſtitutus eſſet, eam erga filium ſuum miſericordiam conatus eſt bonis operibus promereri, vnde dicebat. *Quis ſcit ſi forte donet eum mihi Dominus, & viuat infans?* Et primum intentam, fer-

2. uidam & continuam orationem ad Deum adhibuit. Secundo ieiunium rigidum ac ſeuerum; quod illa iteratione verbi ſignificatur, *& ieiunauit ieiunio.* Ioſephus ait eum per ſeptem dies à familiaribus induci non potuiſſe, vt cibum vllum deguſtaret. Verum id Scriptura non dicit, imo contrarium ſignificat: non enim ait eum non comediſſe cibum, ſed non comediſſe cum eis.
3. Tertio lecto abſtinuit, vigiliis ſeſe affligens; & ſi quid opprimenti ſomno indulgendum fuit, *iacuit ſuper terram.*

4. XVIII. *Solitudo lugentis.* QVARTO domeſticorum conſuetudine, & amica familiaritate ſeipſe priuauit. Id enim ea verba ſignificant, *ingreſſus ſeorſum*, licet vocem *ſeorſum* declarationis cauſa interpres addiderit, præter hebræum & græcum: in quibus eſt Dauidem veniſſe, ingreſſum eſſe, quod eſt incedere, & inambulare; ſolitarie vero. & ſeorſum id factum eſſe, tum ipſa rei conditio exigit, tum illud indicat, quod domeſtici & familiares ad eum veniſſe dicuntur, quibuſcum Dauid non comederit. Publico etiam caruiſſe illud docet, quod notatum eſt eum poſtea veniſſe in domum Domini.
5. *Veſtitus lugubris.* Quinto veſtitum, & cultum regum à ſeſe abiecit, & lugubria veſtimenta induit, quæ mox poſt ſeptimum diem dicitur depoſuiſſe. Ioſephus ait eum atratum & ſacco amictum humi iacuiſſe, μέλαιναν δὲ ἀναλαβὼν ἐσθῆτα ... ἐπὶ σάκκῳ κατὰ γῆς ἐκεῖτο. Et Septuag. in aliquibus libris habent ἐκοιμήθη ἐν σάκκῳ ἐπὶ τῆς γῆς. *Dormiuit in ſacco ſuper terram.*
6. Sexto ſordidatus reorum in morem perdurauit, lotione & vnctione intermiſſa. Sed hæc omnia Dominus maluit in ſatisfactionem culpæ parentis ipſius, quam in filii vitæ impetrationem admittere.

XIX. *Moritur infans,* ACCIDIT *autem die ſeptima vt moreretur infans: timueruntque ſerui Dauid nunciare ei, quod mortuus eſſet paruulus Dixerunt enim Ecce cum paruulus adhuc viueret loquebamur ad eum, & non audiebat vocem noſtram; quanto magis ſi dixerimus mortuus eſt puer, ſe affliget? Cum ergo Dauid vidiſſet ſeruos ſuos muſſitantes, intellexit quod mortuus eſſet infantulus, dixitque ad ſeruos ſuos, Num mortuus eſt puer? Qui reſponderunt ei. Mortuus eſt.* *In primam iuſtamque parentis pœnam.* Prima adulterii caſtigatio fuit mors adulterini pueri. Et quidem iuſta. Conueniebat enim infantem furtiuo concubitu acceptum, furi quam primum eripi, & omnium Domino reddi, nec diu frui fructu nequitiæ ſuæ. Theodoretus [a] ait Deum infantem recens natum morti tradidiſſe, quoniam viuus erat futurus argumentum ſceleris, pii alioqui regis, ac prophetæ: in eoque curam eius honoris Deum geſſiſſe, quem nolebat tota vita huic confuſioni, atque opprobrio expoſitum eſſe. *Ex iniquis enim ſomnis* vt ait Sapiens, [b] *filij qui naſcuntur, teſtes ſunt nequitiæ aduerſus parentes in interrogatione ſua.* a q. 26. in 2. Reg. b Sap. c. 4. v. 6.

XX. *Dauidis æquanimitas,* NEQVE vero modica eſt Dauidis laus, quod diuinæ ordinationi ita acquieuit, vt explorata per filii mortem eius voluntate, ſtatim omnem animi mœrorem, quantum potuit abſterſit, omnia ſigna luctus depoſuit, & ad communem, ſolitamque vitæ conſuetudinem rediit. Nam vt ait Scriptura, *Surrexit Dauid de terra, & lotus vnctuſque eſt; cumque mutaſſet veſtem ingreſſus eſt domum Domini, & adorauit, & venit in domum ſuam, petiuitque vt ponerent ei panem, & comedit.* *An infans fuerit circumciſus.* Non eſt omittendus hoc loco dies mortis infantuli huius: habet enim dubitationem, vnde initium numerandi ſumendum ſit cum dicitur, die ſeptimo eum fuiſſe mortuum, à natiuitate ne, an ab ægritudine? Caietanus & Vatablus à natiuitate putant: ſicque Dauidi maximam lugendi cauſam relinquunt, ſi ſine circuncisione deceſſit, & expers factus eſt beatæ ſpei redemptionis æternæ, deletuſq; ex albo filiorũ Dei. Sin autẽ ſeptem dies ab ægritudine numerentur, magnum habuit Dauid conſolationis argumentum. Idque multo probabilius eſt: quæſtio enim erat de ægritudine, qua percuſſus fuit à Domino, & non de vita; itaque ſeptem dies ægrotaſſe, non vixiſſe cenſendus eſt; quæ eſt ſententia Abulenſis. Dionyſius ait quorundam eſſe ſententiam licuiſſe, in mortis periculo, octauum diem circunſionis cauſa anteuertere.

XXI. *An Dauid tentorium adierit.* ALTERA dubitatio eſt de ingreſſu Dauidis in domum Domini, in aulam videlicet illam, in qua collocata erat arca Domini, in ciuitate Dauid. Apparet enim violatam ab eo legem, quæ vetat immundos adire tabernaculum Domini; [c] erant enim immundi, qui in luctu fuerant, aut adierant tabernaculũ immundi.[d] c Leuit. 16. c Abul. q. 21 & 22 in c. 12. 2. Reg.

Verum

Verum neque Dauid planxerat super mortuo, sed super viuo, statim enim atque intellexit puerum mortuum cessauit à luctu. Quin ne plorando quidem super mortuo contraxisset immunditiam, nisi exeundo ad exequias, vellendo capillum, scindendo vestes, tangendo, aut comitando funere; nam Aaron [a] filios suos incendio mortuos in sanctuario, fletu prosecutus est, nec tamen tanquam immundus abire iussus est è loco sancto. Tabernaculum porro mortui, dicitur ratione deserti, in quo lex data est,[b] in vrbibus autem fuit cubiculum, in quo ille iacebat; neque enim totam domum funestabat mortuus. Dauid autem non est ingressus cubiculum mortui, sed mansit foris, vbi à seruis suis didicit mortuum esse puerum: sicque nullam incurrit immunditiam.

Bethsabææ luctus, et consolatio.

non factus immundus.

a Leu.10.

b Nu.19.14

XXII. *Admiratio aulicorum.*

ITAQVE aulici Dauidis non mirati sunt, quod adierit Dauid domum Domini, sed quod pro mortuo non eiularet, qui viuentem fleuerat. *Quis est sermo*, inquiunt, *quem fecisti? propter infantem cum adhuc viueret ieiunasti, & flebas; mortuo autem puero surrexisti, & comedisti panem.* Quibus respondit Dauid, *Propter infantem dum adhuc viueret, ieiunaui & fleui, Dicebam enim, Quis scit si forte donet eum mihi Dominus, & viuat infans? Nunc autem quia mortuus est, quare ieiunem? Numquid potero reuocare eum amplius? ego vadam magis ad eum: ille vero non reuertetur ad me.* Quæ dum dixit, nequaquam de animorum immortalitate, aut corporum resurrectione dubitauit. Sed pro certo habuit Deum non exoratum iri, vt mortuum vitæ restitueret, qui tot tamque incensis desideriis flexus non fuisset, ad vitam, quod facilius videtur, in corpore retinendam.[c] Accedit quod nullum adhuc extabat exemplum, mortui ad vitam, viuentium precibus reuocati. Quin & illud telum facile est Caluinistis eripere, de non ieiunannando pro mortuis: non enim ieiunamus vt illi ex mortuis resurgant, sed vt à peccatis, siue peccatorum soluantur pœnis; quæ infantulo mortuo non debebantur, vt qui esset in sinu Abrahæ, quo iturum Dauid sperabat, vbi pœnas peccatis suis debitas exoluisset.

Cur Dauid à morte pueri non luxerit.

c Abul. q. 15 in c. 12. l. 2. Reg.

XXIII. *Ita Bethsabeam in luctu fuisse.*

SED num solus Dauid pro salute pueruli orauit, fleuit, ieiunauit, in luctu, sordibusque iacuit? Imo vero pœnitentiæ huius, pro naturali in filium amore, haud dubie particeps fuit Bethsabæa, quantum tamen dispositio puerperæ permittere potuit. Propterea enim ait Scriptura Dauidem consolatum esse Bethsabæam vxorem suam, vt ipsa quoque diuinæ dispositioni de cōmuni filio acquiesceret. Refert Abulensis [d] Hebræorum traditionem de Bethsabæa, quæ cum vehementer de infantuli huius morte doleret, metueretque ne si quos deinceps ex Dauide susciperet filios, simili morte præriperentur, decreuisset à Dauidis consuetudine prorsus abstinere. Dauidem vero operam dedisse, vt falsam hanc ex eius animo suspicionem, ac timorem eriperet: itaque diuinum illi oraculum exposuisse, ac iureiurando affirmasse fore, vt quem primum ex ipsa filium susciperet, non solum vitalis, sed fortunatissimus etiam mortalium esset, sibique in paterno regno hæres succederet: quæ fuit magni solatii causa grauissima, & dolori præsenti abstergendo accommodatissima.

quam consolatur Dauid,

regnū nascituro ex ea filio promittens.

d q. 25 in c. 12. 2. Reg.

XXIV. *Confirmatur Hebræorum traditio.*

EANDEM traditionem vero simillimam. Pineda [e] quoque existimat; & probabilitatem quoque accipit ex initio tertii Regum, [f] vbi Bethsabæa, à Propheta Nathan admonita, reuocat in mentem Dauidi, iusiurandum ab eo editum in gratiam Salomonis eius loco regnaturi. *Domine mi*, inquit, *tu iurasti per Dominum Deum tuum ancillæ tuæ, Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo.* Neque enim alio in loco reperitur hoc iusiurandum.[g] Neque ex eo quod nominatur Salomon, consequens est hoc iusiurandum factum esse Bethsabeæ, post eum natum: additur enim ibi nomen à matre, & à propheta declarationis causa; quasi dicat mulier, iurasti de filio mihi nascituro, quem natum vocauimus Salomonem. Putat etiam idem Pineda, Bethsabæam vota nuncupasse pro filio hoc tum suscipiendo, tum feliciter in tantam spem, & gloriam educando. Idque colligitur ex iis quæ Salomon ipse in matris suæ persona recitat in prouerbiis, quibus illa filium suum blande compellat. [h] *Quid dilecte mi? quid dilecte vteri mei? Quid dilecte votorum meorum?* quæ in Hebræis æque, ac Græcis, Latinisque leguntur.

e l. 1. de Salom. c. 6.

f l. 3. c. 1. v. 13. 17.

g Torniel. a. m. 2995. nu. 2.

XXV. *Hoc septiduo Dauid Psalmos aliquot edidit.*

h Prou. 31.

RECTE etiam dici potest hoc septiduo, quo precibus, ieiuniisq; vacabat Dauid,

& publico abstinebat, nobilissimum illum ac celebratissimum cecinisse psalmum, ordine quinquagesimum. [a] Eius enim titulus, cuius, sicut & reliquorum, Esdram autorem fuisse volunt, testatur eum à Dauide factum, *cum venit ad eum Nathan Propheta*, [b] *quando intrauit ad Bethsabee.* Qui psalmus videtur explicatio eorum, quæ rex animo voluebat, quando acerbissimo cordis dolore ictus, Prophetam obiurgantem tacitus audiebat; quæque deinceps gementi & oranti occurrebant: in cuius expositione Mazarinus noster elaboratissimum conscripsit opus, quod prius Romanis auribus de superiore loco dederat, vt nil sit quod hic à nobis pius lector, præsertim præter institutum, requirat. Illud potius hic suggeramus, non immerito videri plerisque, in quibus Theodoretus, psalmum sextum ad hoc ipsum tempus pertinere. Et certe nullum est tempus cui illa conuenientius aptentur. *Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum; lacrymis meis stratum meum rigabo.* Nunquam enim scelus aliud admisit Dauid, cui istæ tam vberes lacrymæ deberentur.

a Psal. 50.

b Septuag. ὅτε εἰσῆλθε.

XXVI. *Morbus Dauidis.* IANSENIVS enim, grauis in primis, & eruditus interpres, *Correptus*, inquit, *graui morbo Dauid, qui mox ob stuprum cum Bethsabaa, & homicidium Vriæ à plerisque incurrisse putatur, ardentissime à Deo precatur sanari, mortem plurimum horrens, metuensque ne per eam gloria Dei aliquatenus obscuretur, & inimicis eius impiis occasio detur, de eius interitu gloriandi. &c.* Inimici autem, de quibus meminit in eo psalmo, accipi possunt Ammonitæ, contra quos Ioab bellum gerebat hoc ipso tempore. Quod si quis dicat non potuisse timere mortem, qui nunc audisset à Propheta, *Non morieris*, facile responderi potest, Dauidem, etiam fide promissis propheticis non negata, potuisse eius vaticinium de morte violenta interpretari. Gladii siquidem tantum propheta meminerat, in vltionem gladii, quo Vrias occisus fuerat, & qui perpetuo in domo Dauidis grassaturus erat: sicque etiam mortem ex morbo potuisse probabiliter formidare. Huic psalmo initium est, *Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* Eam correptionem morbum interpretatur; subdit enim, *Miserere mei Domine quoniam infirmus sum, sana me Domine, quoniam conturbata sunt ossa mea.* Forte autem ex intentiore ieiunio, vigiliis, & reliqua pœnitentiæ asperitate, morbum Deo permittente contraxit, vt etiam infirmitate corporea, iniusta corporis delectatio puniretur.

XXVII. *Eadē nūc Psal. 31.* PSALMVS item trigesimus primus, qui ad pœnitentiam quoque pertinet ad hoc tempus non immerito spectare creditur: idque plerique asserunt, in quibus Theodoretus, Iansenius, Lorinus & alii. Illud certe ad hoc tempus videtur maxime pertinere, vt significat Theodoretus, quo agnouit Dei in venia peccatoribus largienda promptitudinem, quando vix emissa voce confessionis culpæ, audiuit, *Deus quoque transtulit peccatum tuum.* Hic autem consentaneè tam acceleratæ veniæ, *Dixi*, inquit, *confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei*; id est culpam, qua offenditur Deus, & debita erga eum pietas violatur, remanente tamen pœna peccati; quod Theodoretus de diminutione pœnæ interpretatur. Psalmus etiam trigesimus septimus aperte loquitur ægritudinem, quam propter hoc ipsum peccatum contractam vel immissam à Deo, interpretes fere sentiunt. *Non est*, inquit, *sanitas in carne mea à facie iræ tuæ; non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum. Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum. &c.* Nullæ aliæ Dauidis adhuc iniquitates fuerunt, quibus hæc verba conuenire possent; nec apparet aliud tempus ægritudini conuenientius. Illud quoque *Miser factus sum, & curuatus vsque in finem, tota die contristatus ingrediebar*; vel vt Hebræi habent, *atratus*, siue, *pullatus ingrediebar*; quod in hoc tempus quadrare, supra cum Iosepho dictum est.[c]

& 37.

c num 17.

XXVIII. *Recepta sanitate gignit Salomonem.* RECVPERATA deinde sanitate, & compos facti petitionis illius, *Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me*; diuini promissi memor circa filium nasciturum, qui eximiis Dei donis, ac priuilegiis futurus esset insignis, & confirmata, vt diximus Bethsabæa, genuit ex ea filium, cuius natiuitas necessario in annum sequentem cadet. Cum enim dixerimus natiuitatem filii adulterini sub extremum Martium incidisse: nemo credo prudenter negauerit, luctum quandiu ille ægrotauit, & postquam defunctus est, & Daui-

dis ægritudinem, & dispositionem mulieris ad iteratam conceptionem, facile duos menses tenuisse. Nã ex lege mulieres 40. diebus immundæ censebãtur, quo tempore nefas erat à viris adiri. Extremo ergo Maio, vel vere ad finem labente Salomonem conceptum fuisse, magna cum probabilitate dici potest, ad sequentem ergo annum eius natiuitas differatur. Eam ad quadriennium quidam differunt, quod velint tres Salomonis fratres ipso natu grandiores fuisse, qua de re disputatum est à nobis superius [a] decimo Dauidis anno. 4.

[a] an. Dauidis 10 n. 2. 3. & seqq. 4. ¶.

Dvm hæc Hierosolymis aguntur, Ioab militiæ Dauidicæ princeps obsidionem Rabbath, vrbis primariæ Ammonitarum, constanter, ac feliciter vrget, sic vt expugnationem regiæ ciuitatis certam ac propinquam agnoscat; quando honori regis sui fauens, eum ad exploratam victoriam vocat. Contigisse hanc expugnationem post mortem adulterini filii, tum series ipsa narrationis scripturæ significat, tum illa Tostati ratio; [b] quod Dauid, nondum placato Deo, non ausus fuisset ad bellum aduersus Ammonitas proficisci, ratus se calamitatem aliquam, pro desiderata victoria, ab irato Deo accepturum. Torniellus quoque [c] hanc victoriam morte pueri posteriorem facit. Itaque vltra vnum annum durauit obsidio, contra solitam Dauidis felicitatem; nimirum peccatum Dauidis moram attulit victoriæ; & dum Ammonitarum manu Vriam sustulit, eos aduersum se reddidit fortiores; Mox autem regis pœnitentia hostem afflixit, ac penitus perdidit; res in hunc modum à Scriptura narratur.[d] XXIX Tempus expugnatæ Rabbath.

[b] q. 17 in c. 11. 2. Reg.

[c] an. 4. ætat. 452. n. 3.

[d] 2. Reg. 12. 26.

Igitvr *pugnabat Ioab contra Rabbath filiorum Ammon, & expugnabat vrbem regiam. Misitque Ioab nuncios ad Dauid, dicens dimicaui aduersum Rabbath, & capienda est vrbs aquarum.* Hæc in hebraico textu per præteritum offeruntur; *Pugnauit Ioab, & cepit vrbem regiam*; quo etiam modo habent Septuag. & chaldæus paraphrastes; verum eadem est sententia. Hebraica enim phrasi factum dicitur, quod proximum est vt fiat, vel certissime futurum est, qui loquendi modus frequentissimus est in Prophetis; latine quoque dicimus perii, actum est, *vixi & quem dederat cursum fortuna peregi.* [e] Et aperta ratio hanc expositionem exigit. Si enim expugnata erat ciuitas, frustra vocabatur Dauid, vt gloriam expugnationis obtineret. Scio aliquos Rabbath ab vrbe regia distinguere, & vrbem regiam iam captam dicere, non autem Rabbath. Sed id non satis probant, cum hactenus vnius tantum vrbis facta sit mentio, quæ vocatur Rabbath, & dicitur à Ioab obsessa, [f] quomodo ergo Ioab vnam ciuitatem obsedit, & aliam cepit? XXX. Vnicã vrbem fuisse.

[e] Æne. 4.

[f] Vatab. Eman. Sa. & c. 11. 1. & 16.

Alii vero, in quibus Caiet. & Serarius, vnam quidem aiunt fuisse ciuitatem, sed distinctam in partes duas, quarum exterior vocabatur ciuitas aquarum, quæ pars à Ioabo capta fuit; interna autem portio restabat, quam scilicet Ioab Dauidi reseruauit. Verum editio vulgata ne hanc quidem distinctionem admittit, & nihil adhuc in ea vrbe captum aperte significat. Et id foret contra intentionem Ioabi, qui totam gloriam captæ vrbis regi suo reseruabat, non partis vnius duntaxat. Atque ita sentit Abulensis, [g] eadem est Iosephi mens, & Lyrani, glossæ, Dionysii, Hugonis, &c. Rabbath igitur ciuitas Ammonitarum regia cum alterum iam annum obsideretur, nec vltra obsidionem, & impressionem Israelitarum ferre posset, & iam forte de deditione, aliquibus conditionibus modificata per internuncios ageretur, misit Ioab qui dicerent imminere expugnationem vrbis aquarum; quæ scilicet se inexpugnabilem iactabat, eo quod plurimis aquis, aut locis palustribus cincta esset, ideoque Hebræorum conatus irritaret, atque eluderet, vt plerique cum Lyrano tradiderunt; vel potius quod torrens Iaboc eam circumflueret, vt Serario & Adrichomio [h] placet, qui ortus ex Arabiæ montibus, regionem Ammonitarum terminat, & influit in Iordanem. Idemque significat Hieron. in locis hebraicis. 5. XXXI. Nec bipertitam. Vrbs aquarum vnde dicta.

[g] q. 27. in c. 12. 2. Reg.

Dionys. Gloss. Hugo.

[h] in tribu Gad n. 13 & 17.

5. ¶.

Nvnc *igitur*, inquit Ioab, *congrega reliquam partem populi*, siue exercitus, *& obside ciuitatem, & cape eam, ne cum à me vastata fuerit vrbs, nomini meo ascribatur victoria.* Poterat quidem, cum copiis quas secum habebat, vrbem in potestatem redigere, voluit tamen Dauidem secum nouas adducere copias, nẽpe vt probabile fieret Regem, cum nouo exercitu aduenientem, ciuitatem XXXII. Ioab euocat Dauidẽ ad victoriæ laudem.

expugnasse, quod alioqui minus credibile foret. Quo autem in statu esset obsidio cum aduocatus est Dauid, ita describit Iosephus. [a] *Interea Ioabus*, inquit, *Ammanitas acri obsidione premebat, præcisis aquæductibus*, qui scilicet à torrente Iaboc per ocultos cuniculos in vrbem deriuabantur, *& commeatibus interclusis, vt fame simul & siti laboraretur. Ab vnico enim puteo spes eorum pendebat, ac ne hoc quidem ad satietatem vtebantur, parce aquam dispensantes, ne forte in totum deficeret. Hæc Ioabus per literas regi significauit, hortans vt ad excidium vrbis ipse veniret, & hunc quoque titulum victoriis suis apponeret*: vides rationem à Iosepho datam, cur Rabbath aquarum vrbs diceretur: fame autem aut siti in ea laboratum, non habeo dicere, vnde didicerit à Scriptura certe non didicit. a l. 7. ant. c. 7.

XXXIII. Capitur Vrbs, ac cedit in prædam.

CONGREGAVIT *itaque Dauid omnem populum, & profectus est aduersum Rabbath, cumq; dimicasset cepit eam*; Hebræus significat apertius non prodiisse ad certamen ciues, sed Hebræos in vrbem irrupisse & in ipso aditu, resistente pro viribus Ammonita, dimicatum esse, denique victoriam Dauidi cessisse, totamque vrbem in potestatem venisse. Addit Ioseph. eum militi diripiēdam permisisse, neque enim solius regis præda fuit, sicque intelligendum videtur, quod sequitur, *prædam asportasse ciuitatis multam valde*: Eo enim congesserant Ammonitæ omnia sua, tanquā in loco tutissimo. Regis autem in primis præda fuit corona pretiosissimis gemmis ornata 6. siue diadema, aut regis, aut idoli Ammonitarum; id enim ambiguum est; Nam duorum locorum scripturæ, in quibus est huius rei mentio alter [b] pro rege facit, in quo vox Melchon, quasi appellatiuum nomen sumitur, & vertitur, regis eorum: alter [c] pro idolo, quod vox Melchon, quasi proprium nomen retineatur. In Hebræo autem vtrobique eadem dictio est; quæ in græcis [d] vtrobique retinetur, addita nihilominus interpretatione βασιλέως αὐτῶν exceptis regiis & Complut. Priorem sententiam amplectitur Iosephus [e] nullumque hic proprium agnoscit nomen Melchon, sequitur & Abulensis [f] Caiet. Arias Pagninus, Vatablus. Quibus fauet illa ratio, quod spolia idolorum non liceret accipere, [g] quodque maioris ponderis esset illa corona, quam vt à Dauide ferri posset, puta vnius talenti, id est 125. librarum, vt ab Epiphanio æstimatur, siue trium millium siclorum.

6. χ.

Dauid coronam accipit, regum ne.

b 2. Reg. 12. c 1 Par. 20. 2. d Ald. Bibl. Vechel. e l. 7 ant. c. 7. f q. 29. in c. 12. 2. Reg. g Deuter. 7.

XXXIV. An potius Idoli.

POSTERIOR sententia videtur probabilior, quæ agnoscit in 2. Regum interpretationem sumptam loco nominis proprii. Nam sanctus Hieronymus in traditionibus Hebræorum in eum locum ita legit, *& tulit diademe Melchom de capite eius*; & subdit, *Melchom interpretatur rex eorum. Rex eorum vocatur Idolum eorum, quod hic vocatur Melchom; cuius diadematis aurum & gemmas conflasse & purgasse dicitur Dauid secundum legem, & fecisse sibi inde diadema.* Eodem modo & legit, & interpretatur locum [h] primo Paralipomenon, idem Hieronymus, quem secutus est Lyranus vtroque in loco, & Comestor in historia scholastica, Dionisius, Hugo, Adrichomius, [i] Pineda libro primo & septimo de Salomone [k] Villalpandus in parte secunda apparatus vrbis & templi, capite trigesimo tertio. Quin & Abulensis ipse à priore discedens, hanc quæstione octaua in caput vigesimum, primi Paralip. amplectitur: quibus libenter subscribo, cum pro hac opinione euidentior sit Scripturæ sententia: quæ ait Dauidem tulisse *diadema Melchon de capite eius.* Nimirum gestabat Melchon in delubro suo coronam in capite, quam Dauid dicitur abstulisse. At Rex Ammonitarum in vltimo vitæ discrimine positus, longe aberat à tali ornamento gloriæ circumferendo, quo proderetur, qui lateret, & ignotus esse cupiebat; quam ne ferre quidem potiet, ob ponderis grauitatem. Quod autem Græci tam Melchom, quam vocis eius interpretationem retinuerunt, quasi Rex Ammonitarum diceretur Melchom, mendo vacare non videtur. Rex enim Ammonitarum vocatur Hanon filius Naas non autem Melchom.

h c. 20. i in trib. Cad. n. 17 k l. 1. c. 1. 19. & l. 7. c. 11. n. 5. & 7.

XXV. Num in eo Dauid legē violarit.

AT enim lege diuina prohibebatur Dauid huiusmodi coronam de idolo accipere, legitur enim [l] *Sculptilia eorum igne combures, non concupisces argentum & aurum, de quibus facta sunt, neque assumes ex eis tibi quidquam, ne offendas & cætera.* Respondet Lyranus, hæc de idolis Chananæorum dicta esse: in quibus non censebantur Ammonitæ: nec odia amplianda sunt, sed restringenda. Abulensis [m] existimat id de idolis vniuerse accipiendum esse propter eandem

l Deut. 7. 25.

m q. 12. in c. 20. 1 Par.

periculi rationem in accipiendis idolis, siue Chananæorum, siue aliarum gentium. Existimat ergo ipsa idola aurea & argentea non potuisse retineri, quæ eorum cultum, aut memoriam renouarent, eorum tamen ornamenta, vt torques, annulos, coronas accipi potuisse: quod in his nullum resideret ad idolorum cultum incitamentum; forma præsertim mutata; vt in hac corona factum est. Dici etiam potest, ex eo fine legis, qui additus est, *Ne offendas*, intelligi posse mentem legis fuisse, non parcendum idolis quamuis aureis, & argenteis, propter materiæ precium, aut elegantiam formæ, quia sic offendiculo esse possent; sed conflata, atque in alios vsus conuersa, puta in numeratam pecuniam auream & argenteam; offensionem creare non possent; sicque non videretur contra mentem legislatoris fieri.

Vide autem acumen Hebræorum, dum dictam interpretantur legem, satis enim eam obseruari putant, si quis donaria idolorum aliena rapiat manu, non sua. Nam Sanctus Hieronymus in eorum tradit. *Illicitum*, inquit; *erat de idolis aliquid auri appetere, aut argenti Iudæis per legem. Sed, vt ipsi tradunt, Ethai Gethæus* (Hic est qui Dauidem fugientem in seditione Absalonis secutus est, [a]) *qui de gente Philisthinorum ad Dauid venerat, ipse diadema diripuit in capite Melchom, vt liceret Hebræo de manu hominis capere, quod de capite idoli non licebat.* Sed errant quoque in hoc Ethai Gethæo; qui hoc tempore non erat cum Dauide. Nam in illo ciuili bello, quod trigesimo Dauidis anno, id est post decennium contigit, vt suo loco dicemus, dictum est ei à Dauide, *Heri venisti, & hodie compelleris nobiscum egredi.* Quomodo heri, si ante decem annos venerat ad Dauidem? Hæc nihilominus Rabinorum fabula confirmat sententiam diadematis idoli Melchon, qui & Melcham, & Moloch ab Hebræis, à Septuag. μολὼμ dici solet: quem nonnulli volunt eundem esse cum Saturno. Eius statuam enormis fuisse magnitudinis quidam [b] ex Diodoro Siculo referunt, vt ei corona maior, quam pro humano capite tribuenda videatur; id tamen Diodorus non habet [c], sed tantum æneam fuisse statuam, quæ protensa brachia, manusque supinas deorsum vergentes haberet, in quas infantes impositi, in subiectos ignes delaberentur.

Accvsatvr autem Dauid crudelitatis hoc loco, quia, vt Scriptura loquitur, [d] *populum vrbis Rabbath adducens serrauit, & circumegit super eos ferrata carpenta, diuisitq; cultris, & traduxit in typo laterum*; 7 quibus similia habentur in 1. Paral. [e] Et sensus est aliquos fuisse serra dissectos, alios suppositos ferratis carpentis 8 contritos; ac contrucidatos, alios gladiis, siue securibus truncatos; alios denique traductos per fornacem lateritiam, vt Vatablus explicat, vt ignibus ibi vstularentur, & additur, sic factum fuisse vniuersis ciuitatibus filiorum Ammon. Quæ videntur longe acerbiora, quam pro peccato, supplicia: & ad plures, multo, quam culpam admissam pertinere. Respondet Theodoretus, [f] *Recordari oportet*, inquit, *eorum quæ ausi sunt aduersus Israelem: dexteros enim oculos eis effoderunt, & alias eorum crudelitates docent prophetæ. Pares ergo ijs, quæ admittere ausi sunt, pœnas luerunt.* Verum neque hi oculos effoderant, neque patres eorum; sed rex eorum eam deditionis conditionem obtulit: quæ in rem non est redacta. At hæc supplicia longe grauiora sunt; & pœnam talionis hic potius valere decuisset. Quæ autem prophetæ de Ammonitis referunt, multis postea seculis contigerunt; Nec pœnam delicto anteuertere par est, ne patres pro filiis, & innocentes pro reis puniantur; contra quam diuina lege præscriptum est.

Alii ad Dauidis seueritatem excusandam, eo confugiunt vt dicant; Dauidem ita se gessisse in exemplum; ne populi circumquaque positi auderent iura gentium. & naturæ contra Hebræos violare. Verum, vt erudite notauit Abulensis, [g] etsi animaduersiones, & supplicia publice in exemplum inferuntur, non licet tamen in exemplum maiora inferre supplicia, quam peccata mereantur; satisque est vt tota pœna, quæ admisso facinori ex æquo respondet, sine vlla diminutione, aut indulgentia inferatur. Culpa autem valde magna fuerat. Primum quia legatos maximi regis, & in vniuerso oriente clarissimi summo dedecore, ac probro affecerant; hoc autem culpa maior est, quo in maiorem peccatur. Deinde pro benefactis, aut certe bene merendi voluntate

Marginalia: a 2. Reg. 15. 19. — XXXVI. Rabbini refelluntur. — b Lud viues in 7. de ciu. Dei c 19. c l. 20. Bibl. — statua Melchom. — d 2. Reg. 12 31. — e c. 20. v. 3 7. χ. 8. σχ. — XXXVII Accusatur Dauid crudelitatis. — f q. 20. in c. 2. Reg. — Responsio Theodoret. improbatur. — XXXVIII. Alia defensio. etiam improbata. — g q. 11. in c. 10. 2. Paral. — grauis Ammonitarũ culpa.

maximis contumeliis affecerant. Tertio quod vicinos contra Dauidem populos, regesque concitarant; quod quartum iam annum [a] contra eum, per se, suosque bellum gerebant; quod & damna hominum, & sumptus pecuniarum, quæ bella comitari ac sequi solent, plurima intulissent, nec mature ad veniam, ac satisfactionem debitam confugissent.

a An. 20 Dauid 17.

XXXIX. *Punitio nõ fuit omnium.* DICAMVS quoque cum Lyrano & Dionys. hæc supplicia non toti populo, sed aliquibus de singulis ciuitatibus illata fuisse: iis videlicet, qui authores fautorésue fuerant iniuriæ, & contumeliæ Dauidis legatis illatæ; quorum quia vestes medias ignominiose dissecuerant, medii serris dissecari meruerunt: & quia cultris & nouaculis eorum capita abraserant, iure cultris & gladiis, capite aut aliis etiam membris truncati sunt. Quod si curribus, vt fieri solet, vel trahis impositos legatos circumduxerant, & aulicis, totique populo deridendos exhibuerant, ferratis curribus & carpetis merito substerni & conteri potuerunt. Et cum Ammonitæ in suis sacrificiis Deo Moloch, siue Melchon offerendis crudelissimi fuissent, vt qui suos infantes per ignem traducere, vel inter brachia candentis Idoli concremare soliti essent, vt ait Kimius Dauid, merito & ipsi per incensam fornacem traducti, aut in eam etiam coniecti fuerunt. Postremo fas non est Dauidem crudelitatis accusare, quem scriptura eo nomine nunquam reprehendit: fortasse quod si qua pœna exuberantior fuit, Ioabo potius, quam Dauidi tribuenda foret.

eáq; quam congrua.

XL. *Sobi filius Naas.* NON omnes autem Ammonitas his affectos suppliciis; neque gentem totam excisam, ex sequentibus satis constabit: etsi Gelenius dicat in Rabba omnes ad vnum interemptos; nec mitius alias Ammonitarum vrbes tractatas, cum pari modo expugnatæ fuissent Nam post annos circiter decem, cum Dauid fugeret à facie Absalonis, Sobi filius Naas Ammonitarum siue rex, siue princeps Dauidi affuit. Et hunc fuisse Hanonis fratrem, qui hoc tempore vel bello cæsus, vel prædictis suppliciis affectus est, idem patris nomen ostendit, dicitur enim *Sobi filius Naas de Rabbath filiorum Ammon.* [b] In cuius etiam gratiam videtur Dauid regnum conseruare voluisse; eique alterum eius filium, sed annuis, vt videtur, tributis pensitandis obnoxium, suffecisse. Hac enim lege cæteris etiam populis deuictis pax à Dauide data est, vt ex sequentibus etiam constabit. His autem ita transactis Dauid cum exercitu sub extremum annum Ierosolymam reuersus est. b 2. Reg. 17. v. 27.

SCHOLIA IN ANNVM DAVIDIS 20.

1. N. IV. QVidam hebræorum discipuli vertunt, *reddet ouem bis quadruplicatam*, quasi octo pro vna redditurus dicatur, vt Pagninus, Caietanus, Vatablus; quod nimirum voluerit Dauid legis pœnam duplicare, propter rei indignitatem, in homine diuite aduersus pauperem prędonem agente. Verum Arias, & versio Vatabli, quæ & Tigurina, habent tantum *quadruplum*, quo modo habẽt etiam Septuag. & Chaldæus, & Iosephus, & Latina vulgata: quod etiam res ipsa respondens parabolæ confirmat, vt in textu diximus.

2. N. II. In hebræo textu Pagninus habet, *& si parum est, & adiiciam tibi similia, & similia.* Arias *sicut illa, & sicut illa.* Vatabl. *secundum hæc, & secundum hæc.* quasi dicat Dominus, nondum finem feci bene merendi de te, alia atque alia congeram, & effundam in sinum tuum: vt nulla sit inter priora & posteriora beneficia, quasi inter maiora & minora comparatio. Et reuera, quæ adiecit deinceps, res humanitus æstimando, non fuerunt maiora, quam cum è vilissima conditione fortunæ, ad supremum eius apicem extulisse, & tot casibus exercitum superiorem omnibus atq. inexpugnabilem reddidisse, præsertim cum iam regiam illi successionem in ipsius familia dudum spopondisset. Abul. interpretatur *maiora* partim plura, partim eiusmodi vt ideo maiora censeri debeant, quod efficiant ne præterita beneficia inania fiant, atque irrita; qualis fuit aqua Samsoni in siti data: & victoria Dauidi contra Absalonem concessa. omnis enim prior Dauidis gloria ignominiose concidisset, si is domestico scelere solio deiectus, inops & exul peregre periisset. Itaque Vatablus hæc non solum plura, sed etiam maiora, cum editione vulgata interpretatur.

3. N. XV. Incaluit è contrario Abulensis animus aduersum Dauidẽ, q. 5. in c. 12. 2. Reg. quo eum indigna mors optimi Vriæ adduxit, vbi inter alia. *Lamentabile fuit, & indignum decretum infidelissimi regis Dauid, qui tam fideli militi per tam amaram & excogitatam infidelitatem primo vt infamaret insidiatus est, postremo vt immerita morte conficeretur operam dedit. Quis te non virorum indignissimum rex improbe, & ipso regno indignum arbitretur? qui vt fera sæuiens tantæ probitati nocuisti? Profectò quia tu probus non eras: posuisti enim ig-*

nominiam gloriatua. Factus es viro clarissimo virtutis materia, tu autem inaestimabiliter abiectus es. Neque enim remediabilis tua ruina fuisset, nisi largissima Dei magni benignitas affuisset, quae immeritos quandoque in hac vita fouet, & magnis beneficiis ornat. Quid enim tantum, aut tale Saul egit qui miseranda calamitate cum tota sua progenie extinctus est? Exclamare libet, quia profecto in rebus humanis nihil est nisi fauor Dei magni, qui cui vult miseretur, & quem vult indurat: cum non sit currentis, nec volentis sed eius clementia miserentis. Haec Tostatus vtique valde praeter morem, contra Dauidem secundum praesentem iniustitiam; nisi forte haec adiectitia sunt.

4.N.xxviii Iosephus l.7.ant.c.11. vel 14.vocat Salomonē Dauidis νεώτατον, id est nouissimū, siue natu minimum; in quo vehementer errat, praesertim cum vniuerse loquatur, & nō de solis filiis Bethsabaeae. Nam 2.Reg.5.v.14. post Salomonem, 7 alij filij Dauidis Hierosolymis nati memorantur; 1.etiam Paral.3.6. nouem. Vide schol. anni sequentis.

5.N.xxxi. Putat Abulensis Rabbath dictam fuisse vrbem aquarum, id est fluminū, quia per illā transirent magna flumina, sicut & Haram dicitur vrbs fluminum propter Tygrim & Euphratem, est enim in Mesopotamia. Existimat autem eundem Euphratem ad terram filiorum Ammon pertinuisse, qui ab eo abest plurium dierum itinere, vt ex omnibus geographis constat: Inductus est in fraudem loco libri numerorum c.22.5. de quo vide quae diximus an. mundi 2583. n.63.

6.N.xxxiii In hebraeo & graeco dicitur corona habuisse pretiosum lapidem, duplici hebraismo singularis pro plurali, & positiui pro superlatiuo, vt docet editio vulgata. Iosephus tamen preciosum lapidem proprie accepit, vocauitq. sardonichem, nec tamen negat alios, qui illum quem ipse inuenit comitarentur.

7.N.xxxvii Septuaginta regiae editionis διὰ τοῦ πλινθίου manifesto mendo: ea enim vox neque aciem, vt reditur, & habet S. Ambrosius in priore Apolog. Dauidis; neque aliud quidquam opinor significat. Aldus & Romā. Vvechel. Basil. habent πλινθίω, melius legitur πλινθεῖον vt significaretur locus, in quo finguntur lateres, pro quo Chaldaeus habet, *lacerauit eos in plateis.* S. Hieronymus in tradit. in 2. Reg. c.12. *dimisit culteris, sicut lateres diuidi solent, qui ex paleis, & luto conficiuntur*: sicque non quatuor, sed tria tantum genera poenarum hoc loco recensentur.

8.N.eod. *Circumduxit super eos ferrata carpenta*: sic in 2. Reg. 12. quae eodem modo habentur in 1. Par. c.20. in hebraeo, totidemque verbis: at in latino Paral. explicandi causa aditum est *trahas, & tribulos*: vel vice versa trahae & tribuli per ferrata carpenta explicantur: quia trahae & tribulae agricolarum passim ligneae sunt. Forte autem S. Hieron. respexit ad illud Virgil. l.1. Georg.

Tribulaque, traheaeque, & iniquo pondere rastri,

legitque, *tribulaeque*, quod carmini melius conuenit, omisit tamen, vt in oratione soluta, epenthesin secundi vocabuli.

ANNVS MVNDI 3000. DILVVII 1344. 5a. ÆTATIS. 61. EXITVS AB ÆGYPTO 457. ARCÆ IN SIONE 11. REGNI DAVIDIS 21. ABIATHARIS PONTIF. 26. TROIÆ EXCISÆ 129. EVPALIS 10. IMPERII ASSYRIORVM 1069.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1053.

1. *Aduersae res Dauidis regnantis.* HActenvs dimidium regni Dauidis exegimus, quo illi omnia videntur ad votum, Deo benignissime obsecundante fluxisse; quo vbique victor & triumphator, Deo charus, dilectus suis, hostibus formidabilis fuit; donec oblitus sui, in hoc aetatis, & regni flexu, haesit ad metas, & conuerso cursu, auerso numine properare caepit ad calcem. Quem enim parentem adhuc pene blandientem senserat, seuere castigantem iudicem expertus est; ita tamen castigantem, vt quem grauissimis domi casibus afflictari pateretur; omnibus procellis fortiorem, omnibus telis impenetrabilem redderet. *Fabulas omnes*, inquit S. Chrysostomus, a *omnemque tragoediam vicerunt regis huius clades, adeo illi portentosa, & inuicem sibi succedentia, domique suae contigerunt, cum clades cladibus succedere semper pergerent*, Et recte quidem Chrysostomus: Nam perexiguis temporum interuallis, incesta Thamaris filiae, primogeniti sui scelere violatio, eiusdemque sceleris per fraternam caedem vltio, defectio & tyrannis Absalonis, ignominiosa regis fuga, & luctuosum exilium, eiusdem Absalonis in plurimis maximisque peccatis interitus: Seditio Sibae, pestis populi, ambitio Adoniae mitissimum

a l.3. de prouid.

Dauidis pectus, quasi totidem sagittæ adulterij, & homicidij vltrices, subinde perfoderunt. Vsque adeo vere prophetauit Nathan. *Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua*; vsque adeo magnum est odium Dei in peccatum, etiam sibi amicissimorum! Ex quo illud etiam vel digito tangi potest, quanta violentia in inferis furor eius, atque ira desæuiat in eos, qui perpetuo in hac vita vltori numini hostes fuere capitales.

II. *Ortus Salomonis, & ratio temporu.*

Nihilominvs lætitia, tristitiaque mixtus est hic annus, natiuitate Salomonis, & turpissimo Ammonis flagitio; vtrumque enim in hunc annum cadere persuasum habemus; idemque visum Torniello. [a] Pineda quoq. in Salomone suo, eius natiuitatem in vigesimum primum regni Dauidis annum conijcit, idque series ipsa sacræ narrationis requirit, [b] iuxta ea quæ paulo ante de morte pueri adulterini dicta sunt. [c] Non ignoro esse qui hanc natiuitatem ad vnum, aut alterum annum differant. quod velint Salomonem quartum esse Bethsabææ ex Dauide filium; at Scriptura 2. Reg. cap. 12. tantum non clamat fuisse secundum. Nam puerulı adulterini morte narrata, & luctu Dauidis, & scilicet matris eius Bethsabææ, statim Scriptura subdit. *Et consolatus est Dauid Bethsabæe vxorem suam, ingressusque ad eam dormiuit cum ea, quæ genuit filium, & vocauit nomen eius Salomonem*; &c. Iosephus quoque exposito luctu regis subdit, *nec ita multo post Bethsabæa grauida exactis legitimis naturæ mensibus, filium ei peperit, quem Nathanis monitu Salomonem nominauit.* De ordine autem filiorum Bethsabææ alibi [d] dictum est. 1 De Ammonis quoque crimine nihil est cur Scripturæ narrandi ordinem, quem Iosephus etiam sequitur, hoc loco non sequamur: præsertim cum decem anni proxime sequentes exacte cum annis à Scriptura notatis consentiant, vt sequens historia declarabit, sed de priore primum agamus.

a an 4. æta. 453.
b 2. Reg. 12. 24.
c a. præced. n. 17.
1 17.
d an. mund. 10 n. 23 & seqq.

III. *Natiuitatis tempus, & locus.*

Natvs est Salomon, sicut & conceptus Hierosolymis, vt ex iis locis intelligi potest, in quibus catalogus filiorum Dauidis texitur. [e] vbi id diserte asseritur, & clare colligitur ex 2. Regum, cap. 11. & 12. Is suæ conceptionis, & primæ formationis primordia in libro Sapientiæ, in hunc modum explicat, [f] *Sum quidem & ego mortalis homo similis omnibus, & de genere terreni illius, qui prior factus est*, clarū est alludi ad Adamum terra genitum, & à Deo in parentem omnium hominum, quos ipse mortales reddidit, ex luto figuratum; pergit, *& in ventre matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine*, &c. Digna vtique sapientissimo rege vox, qui nihil se supra conditionem, & naturam cæterorum hominum habere profiteatur; tametsi rex esset longe maximus atque potentissimus; contra quam aliqui reges aliquando factitasse leguntur, quos suæ maiestatis splendor excæcarat. Cæterum suæ in vtero commorationi decem menses tribuit, quod aiunt heroum esse proprium, & eorum qui in magnos viros euasuri sunt: natura eos perfectius & accuratius elaborante, vti fusius disputat Pineda l. 1. de Salomone cap. 10. [g] vbi decimum mensem in plerisque, interpretatur de sex vel octo diebus vltra nonum mensem.

e 2 Reg. c. 5. v. 14. & 1. Par. 3. 5.
f Sap. 7. v. 1.
g n. 15 & seqq.

IV. *Materna educatio.*

Ex quo sequitur, iuxta ea quæ præcedenti anno dicebamus, [h] Salomonis natiuitatem mense Martio sub festa paschalia contigisse, quando *natus accepit communem aerem, & in similiter factam*, id est eiusdem generis, *terram decidit, & primam vocem similem omnibus emisit plorans: in inuolumentis nutritus est, & curis magnis*; vt ipse de se eodem libro Sapientiæ profitetur; [i] quæ copiose Pineda noster persecutus est. [k] Vbi has curas magnas & solicitudinem, qua se nutritum dicit Salomon, eò deriuat, vt hinc probari possit infantem non fuisse commissum externæ, & conductitiæ nutrici sed nutritum, & lactatum propriis matris vberibus. Cum enim mercenarius sit nutricum amor, sollicitus ille timor, qui ex amore nascitur, minor est in nutrice, quam in matre; cuius amor verus, naturalis, gratuitus, parens est sollicitudinis, & curarum magnarum; quas sine dubio Dauidis promissa, iureiurando firmata vehementer acuebant. Quæ etiam ex eo suaderi possunt, quod ipse de se fatetur, se fuisse vnigenitum *coram matre sua*; [l] id est tanquam vnigenitum longe dilectissimum, semper in brachiis, in gremio, in matris oculis versatum, nec ad aliam nutricem amandatum.

h n. 17.
i Sap. 7. 3.
k l. 1. de Sal. c. 11. &c.
l Prou. 4. 3.

V. *Impositio*

Octavo autem natiuitatis die circumcisus est puer, eique nomen Salomonis à matre datum. [m] sic enim legimus. *Quæ genuit filium, & vocauit nomen eius Sa-*

m 2. Reg. 12. 24.

lomon, & Dominus dilexit eum. Misitque in manu Nathan prophetæ, & vocauit nomen eius Amabilis Domino, eo quod diligeret eum Dominus. Duobus insignitur nominibus infans, altero à matre, altero à propheta; sed vtriusque author Deus. Salomonis enim nomen, quod latine Pacificus redditur, Dauidi à Deo reuelatur in 1. Para. [a] addita simul ratione nominis. *Filius*, inquit, *qui nascetur tibi, erit vir quietissimus; faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum; & ob hanc causam Pacificus vocabitur, & pacem, & otium dabo in Israel cunctis diebus eius.* Nomen tamen à matre imponitur, vt Abul. [b] Pineda, aliiq; sentiunt, vtique non sine Dauidis consensu, quia Salomoni promissa gloria, in eam vnam maxime redundabat. Falliturque Iosephus, dum ait Bethsabæam filium suum Nathanis prophetæ monitu Salomonem nominasse. Dauidis potius monitu dictū oportuit, cui à Deo fuerat reuelatū. Certe Caiet. à Dauide nominatū ait; nec repugnat ipsi hebræum nomen vaijcra. *& vocauit*, quod sæpius de viris, quā de mulieribus dictum reperies.

ALTERVM etiam nomen à Deo inditum est, qui vt in priore matris, ita in hoc posteriore prophetæ manu, siue ministerio vti voluit: eumque vocauit Iedid-jah tribus syllabis, quod est *Amabilis Domino*, vel dilectus Dei, siue à Deo. Nec absurdum est vtroque nomine eodem tempore appellatum fuisse. Ita enim secundus Rachelis filius, Benoni à matre, Beniamin à patre eodem tempore vocatus est. Et quidem proprio vtroque nomine, sed altero, vt fit, vsitatiore, sicut & nomen Salomonis, quam Iedid-jah magis frequentatur. Alia vero nomina, quæ Salomoni tributa leguntur appellatiua sunt, nec tam sunt nomina conuenientia personis, quam significationes rerum personis conuenientium. Et vtrumque pertinet ad eius felicitatem, & omnium bonorum abundantiam, quam ei Deus, pro suo in eum amore, statuerat impertiri. Omnium inquam, non enim temporalium dumtaxat, vt quibusdam placet, [c] sed etiam spiritualium. Certum est enim eum maxima vitæ parte sancte vixisse, maximisque animi, corporis, externisque bonis à Deo affectum fuisse. Quo in primis pertinet illud, quod ipse de se refert [d] *Puer eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam*, id est, optime compositus ad sapientiam & probitatem; idque diuinitus. Solent enim quæ sorte dantur diuinitus dari, vt ait S. Augustinus. [e] Diligere autem Domini est benefacere; & beneficia sunt indicia, & clara dilectionis argumenta. Sed de prima Salomonis infantia hæc dicta sunto.

QVOD ad facinus Amnonis attinet, post natiuitatem Salomonis illud contigisse, non solum ex eo probatur quod posterius à Scriptura narratum est; sed ex eo etiam quod Amnon biennio à perpetrato scelere refertur occisus, & quidem eo tempore quo tondebantur oues, ex quo deducitur probabiliter Thamarem sub veris extremum fuisse vitiatam, cum Salomon eius initio natus sit. Agebat autem illa annum decimum quartum, vt plerique notarunt, si eam volumus natam Hierosolymis, quod soli filij in Hebrone nati memorentur: [f] Verum parum firmum est id argumentum; quia filiæ, præter vnam Thamarem, nusquam nominatim positæ sunt; quin & illa verba, [g] *Accepit Dauid adhuc concubinas, & vxores de Ierusalem, postquam venerat de Hebron, natique sunt Dauid, & alij filij & filiæ*: Hæc inquam verba innuunt iam in Hebrone tam filios quam filias natas fuisse; idque sentit Abulensis in eum locum: *præter filios*, inquit, *& filias quas genuit in Hebron, genuit alios in Hierusalem;* quam expositionem libri Hebræi, Græci, Chaldæique recipiunt.

VIDETVR autem Dominus erga Dauidem suum ita se gessisse, vt quamuis eū acerbissimis verberibus pulsaret, ea tamen non solum intermedia quadam quiete, & respirandi potestate interrumperet, sed interuentu etiam rei alicuius lætæ temperaret, & tolerabiliora redderet: quæ fere est diuinæ prouidentiæ ratio erga mortales omnes, dum in hac vita peregrinamur. Itaque lætitiam de filij adulterini natiuitate, tristissima illius mors excepit, & parentis morbus, & luctus Bethsabææ. Secuta est conceptio, & natiuitas Salomonis, maxima sine dubio hilaritate celebrata. Cum enim alios reges, [h] & Herodem nominatim in Iudæa diem natalem suum quotannis celebrasse legamus: [i] quis dubitet ortum futuri regis, qui spem tantam, tamque multiplicem sustentaret, à Dauide futurorum probe conscio, multis lætitiæ argumentis fuisse cohonestatum? [k] Sed ecce ex-

---

Marginalia (left): a c.22. v.9. — b q.26. in c. 12. 2. Reg. ויקרא Pineda l. 1. c.16. n.7 videtur legisse. ותקרא — c Pined. l. 1. c 16 fi. — d Sap. 8. 19. — e l. 16. de bene fic. ad lit. cap. 18. — Codom. Sethus. — f 1. Par. c. 3. 9 — g 2. Reg. 5. v. 13. — h Gen. 40. 20. & 2. Machab. 6 7. — i Math. 14. 6. — k Vide Pin. l. 1. 14. fi.

Marginalia (right): *nominis Salomonis*. — VI. *Et Iedidia siue Amabilis Domino.* — VII. *Ammonis facinus quādo admissum.* — VIII. *Vicissitudo lætorū Dauidis ac tristium.*

trema gaudij luctum occupantem, & præcedentem dulcedinem felleo amarore diluentem.

IX. *Ammonis morbus.*

NAM *factum est post hæc* [a] quæ hactenus de Ammonitarum clade, & Salomonis natiuitate narrata sunt, *vt Absalonis filij Dauidis sororem speciosissimam vocabulo Thamarem, adamaret Amnon filius Dauidis, & deperiret eam valde, ita vt propter amorem eius ægrotaret*; Erat illa quidem Amnonis quoque soror, quo etiam nomine crebrius mox appellatur, erat & Adoniæ, & Salomonis, & cæterorum, sed erat speciatim Absalonis, quod eadem cum illo matre genita esset; eodemque modo Ioseph erat Beniamini frater, & Leui, Iudæ & Simeonis, & Dina eorundem soror. Augebat Amnonis ægritudinem desperatio potiundi; quæ tanto vehementius affligebat, quanto desiderium erat ardentius. Desperabat autem, quia *cum Thamar esset virgo, difficile ei videbatur, vt quippiam inhoneste ageret cum ea.* Nascebatur hæc difficultas ex sollicita custodia, & diligenti asseruatione virginum apud Hebræos: cuius rei testis est Iosephus. [b] *Huius amore*, inquit, *correptus Amnon filiorum Dauid natu maximus, cum propter virginitatem ipsius, & asseruationem potiri ea non posset, adeo passione hac affligebatur, vt non aliter quam ex morbo lentam tabem, ac pallorem sibi contraheret.* Nimirum furiosus ille ardor natiuam humorum temperiem dissoluebat.

[a] 2. Reg. 13. 1.

[b] l. 7. ant. c. 7. φθίσιν.

X. *Virginum accurata custodia.*

SIc legimus & virgines templo seruientes diligentissima custodia conseruari solitas: atque adeo reliquas in propriis ædibus, vt ne oculis quidem hominum paterent. Audi S. Hieronymum in 7. Esaiæ, [c] vbi agens de Ghalma, quæ insigni prodigio cõceptura erat, *Ghalma*, inquit, *non solum puella vel virgo, sed virgo abscondita dicitur & secreta, quæ nunquã virorum patuerit aspectibus, sed magna parentum diligentia custodita sit*, &c. itaq; deducitur à radice ghalã עלם quod est latere, abscondere, occultare. Ergo & Thamar, quæ ad nubiles annos peruenerat, aut certe accedebat, ne cum fratribus quidem habitabat, nisi cum Absalone vterino, & quidem fortasse post casum duntaxat, nedum aliis iuuenibus familiaris erat. Idque illa significant. [d] *Misit Dauid ad domum Thamar dicens, veni in domum Amnon fratris tui.* Cui praxi consentanea sunt illa præcepta sapientis. [e] *Filia patris abscondita est vigilia, & solitudo eius aufert somnum, ne forte in adolescentia sua adulta efficiatur, & cum viro commorata odibilis fiat; ne quando polluatur in virginitate sua, & in paternis suis grauida inueniatur.* Et infra, [f] *super filiam luxuriosam confirma custodiam*, quasi dicat, noli contentus esse communi & ordinaria.

עלמה

[c] Esa. 7. 14.

[d] c. 13. 10.

[e] Eccl. 42. 9.

[f] & c. 26. 13.

XI. *Ionadab nepos Dauidis*

ERAT *autem Amnon amicus nomine* Ionadab *filius Semmaa fratris Dauid, vir prudens valde.* Erat idem consanguinitate proximus, consobrinus scilicet patruelis, cum essent fratrum duorum filii. Sed hic amicitiæ & prudentiæ nomina, iuxta vsum vel abusum potius improborum sumuntur, qui res nefarias nominibus honestis & sanctis appellitant. Et hic iam se aperit misera Dauidis conditio, cuius infelici filiæ paratur probrum, per incestum filium suum primogenitum, eiusdemque fratrem, arte & consilio, seu potius lenocinio nepotis sui, quem Iosephus Ionathan vocauit, duorum fratrum, vt arbitror, nomina confundens, quorum fuerunt dissimillimi mores. Nam vnus fortitudine, alter vafra calliditate commendatur: sed hac de re iam supra satis dictum est. [g] Discedit etiam nonnihil ab historiæ veritate, cum inducit istum Ionadabum, vt eum solertem coniectorem ostendat, diuinantem Amnonis ægritudinem: qui tamen, iuxta Scripturæ fidem, eam prior aperuit, cum de valetudinis incommodæ causa à patruele rogaretur, in hanc sententiam.

[g] an. Saul 8 n. 34. & 35.

XII. *Sceleris artifex.*

QVARE *sic attenuaris macie fili regis per singulos dies.* [h] Honorifice vocat filium regis, quasi regni hæredem, & successorem, vt pote Dauidis primogenitum, eique in primis dilectum, nesciens quid Deus de Salomone statuisset. *Cur*, inquit, *non indicas mihi*, qui te pro intima necessitudine iuuare velim, & fortasse possum. *Dixitque ei Amnon, Thamar sororem fratris mei Absalon amo. Cui respondit Ionadab. Cuba super lectum tuum, & languorem simula*: aderat quidem languor, & ægritudo, vt ante dictum est, sed quæ lecto non affigeret, *cumque venerit pater tuus, vt visitet te, dic ei, veniat oro Thamar soror mea, vt det mihi cibum & faciat pulmentum, & comedam de manu eius.* Ita dictum, ita factum; sed vide calliditatem in verbis ipsis. Quam enim agens cum amico, vocarat sororem fratris sui, mox agens cum patre vocat sororem suam;

[h] 2. Reg. 13. 4.

verf. 2.

nulla vt esset suspicio meditati facinoris, quam etiam quæ foris apparebat ægritudo diluebat; & aliunde periculum erat, si ea res negaretur, nouo mœrore morbum amplificatum iri, qui hac indulgentia poterat mitigari.

APPARET iam hoc loco iudicium Dei, vindexque iustitia, vt qui nequitiam cordis Amnonis filij sui, Dauidem & dilectum, & Prophetam celauerit, nec indicarit ei; sed permiserit detestabili incesto adulterium puniri, sicut & fraterna cæde Vriæ homicidium. Quin etiam istius pudendi sceleris permisit ipsummet patrem aliquo modo fieri administrum. *Cum enim venisset rex ad visitandum eum*, nihilque mali suspicatus esset, consentiens petitioni misit ad Thamaris domum: quæ patris iussa faciens venit in Amnonis domum, & acceptam farinam commiscuit aqua, sicque liquefactam coram eo in sartaginem effudit vt coqueretur, fecitque lagana, quæ vulgo dicimus *des bignes*, & cocta posuit coram eo, vt comederet, qui noluit comedere, fingens fastidium cibi. vt omnes è cubiculo eiicerentur. Exiuit etiam Thamar cum laganis suis; nam mox reuocatur ab Amnone, qui internuncio cubiculario famulo dixit ei, *infer cibum in conclaue, vt vescar de manu tua.* Acquieuit Thamar, statimque ille nactus optatam solitudinem; effudit virus animi sui, requirens consensum eius in incestam libidinem, & nihilominus apprehensam retinens, ne effugeret.

XIII. *Diuinum hac in re iudicium.*

Abul in exp. tex.

Thamar inuitatur ad scelus.

QVÆ *respondit ei, noli frater mi, noli opprimere me, neque enim hoc fas est in Israel; noli facere stultitiam hanc. Ego enim ferre non potero opprobrium meum, & tu eris quasi vnus de insipientibus in Israel: quin potius loquere ad regem, & non negabit me tibi.* Infelix virgo rationibus agit contra rationis impotem, & furiosum hominem, cuius vim vi, aut certe clamore repellere oportebat, iuxta præceptum diuinæ legis, [a] vt accurrentes domestici vim prohiberent. Sed illa vel suam confusionem, vel fratris dedecus, aut mortem timens, vel culpam coniugio celare se posse credens, verbis inutilibus agere contenta, oppressa est. Iosephus quidem exclamasse ait, sed neque Scriptura id habet, neque probabilis est ille clamor; cum constet plurimos, qui modo eiecti fuerant, in anteriore cubiculo fuisse, qui rei ignari accurrissent, quorum ille conspectum reueritus à cogitata stultitia, aut prohibitus fuisset, aut sponte destitisset.

XIV *Verbis non satureſiſtit:*

a Deut. 20. 22.24.

nec clamorē adhibet necessarium

FRATREM appellat, ait Dionysius, vt tantæ propinquitatis audito nomine à suscepto crimine retrahatur: nefas id dicit esse in Israel, quia in lege eorum diserte cautum est: [b] *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, vt reuelet turpitudinem eius. Ego Dominus.* Et paulo post distinctius ad præsens negotium. *Turpitudinem sororis tuæ ex patre, siue ex matre, quæ domi vel foris genita est, non reuelabis.* Cui culpæ supplicium mortis decernitur aliquanto post, [c] *nefariam rem operati sunt, occidentur in conspectu populi sui, & portabunt iniquitatem suam.* Ethnici autem hæc, & similia omnia sibi licere putabant; vnde ibidem subditur. *Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulsurus sum ante vos. Omnia enim hæc fecerunt, & abominatus sum eas.* [d] Quin & fornicatio virginis in paterna domo morte puniebatur. Obiicit præterea Thamar commune opprobrium, vindictam minatur. Denique spem ei præbet licitè adimplendi, quod ipse illicitè postulabat. [e] Quã illa spē iniicit, siue id credidit fieri posse, siue non credidit, aut nesciuit, quod prædictæ leges tam apertè clamant. Et illa vel maxime, [f] *Maledictus qui dormit cum sorore sua filia patris sui, vel matris suæ: & dicet omnis populus, Amen.* Volens interim fratrem à se auertere, & vim eius ad præsens effugere, vt ait Iosephus, & Abulensis. Noluit autem *ille* acquiescere precibus eius, sed præualens viribus, ei quæ parum resistebat, oppressit eam.

XV. *An potuerit nubere Amnoni.*

b Leuit. 18. 6.9.

c ca. 20. 17. 23.

d Deut. 22. 21.

e Abul. q. 4. in c. 13.

f Deut. 27. 22.

VIDE porrò mirabile iudiciũ Dei, *Et exosam* ait Scriptura, *eam habuit Amnon odio magno nimis, ita vt maius esset odium, quod oderat eam. amore quo ante dilexerat.* Vnde enim hoc tantum, tamque repentinum odium? & non lætitia potius, ex fruitione rei tanto ardore desideratæ; & amoris incrementum, quale in Sichem post violatam Dinam, [g] omnia ad illam obtinendam agere, ac pati persuaso. An quod ille in vi inferenda se grauiter læsit, vt aiunt Hebræi apud Lyranum, Abulensem, & Dionysium? an quod interior humorum dispositio mutata, mutauit affectum? vt vult Caiet. An ex conscientiæ stimulo, & synteresi, & pudore infamiæ secuturæ? quæ videtur Aristotelis mens in problematis. [h] An potius id

XVI. *Amor versus in odiũ vnde.*

g Gen 34. 11

h sect. 4. Probl 11.

egit Dæmon permittente Deo, vt expulsa virgine, & propalato crimine, ea contingerant in pœnam Dauidis, quæ postea sunt subsecuta quæ est opinio Tostati. Nam salaces illi Hebræi, fœdi, & falsi, ac ridiculi sunt. Caietanus nihil rationis affert, cur tali causa millies posita, vix effectus hic semel consequatur; quem tamen vel semper, vel plurimum oporteret contingere. Et hæc videtur esse imago immensi illius odii, quo qui in inferis pœnas luunt immortales, non peccata sua, sed causas & obiecta peccatorum suorum perpetuo detestantur.

XVI. *Thamar expellitur.* DIXITQVE ei *Amnon surge & vade. Quæ respondit ei; maius est hoc malum quod nunc agis aduersum me, quam quod ante fecisti, expellens me.* Sed num verum est expulsionem hanc, illa incesta copula esse peiorem? Dicendum est non esse seorsim hæc comparanda, cum sint in eiusdem personæ iniuria coniuncta; Estque mens Thamaris dicere hanc expulsionem reddere peccatum grauius, quam ante erat, quia remedium, quod illi adhiberi posse videbatur, publicando excludebat. Existimabat enim fieri posse, vt peccatum coniugio celaretur. At videns *Cum iusta querela.* tantam erga se animi eius alienationem, qui saltem post illatam tantam iniuriam, consolari eam debuit, & lenire blanditiis, dum conueniens aliquod culpæ remedium inueniretur: videns se ignominiose, quasi meretricem expelli, & infamari, merito lamentatur, & grauitatem mali huius expulsionis exaggerat. Qua de re audiendus est etiam Iosephus. [a] *Post oblatum*, inquit, *vitium in contrarium mox affectum vertitur, & exosam ac fastiditam conuitiis aggressus, iubet vt è vestigio se inde facessat. Quæ cum hanc iniuriam priore grauiorem diceret, quod constupratam vel vsque ad noctem illic manere non pateretur, sed confestim extrudat clara adhuc luce, vt turpitudinis suæ testibus occurrat, mandauit famulo vt illam eiiceret.* a l. 7. ant c. 7.

XVIII. *Propalatur flagitium.* INSANVS enim iuuenis, & in suum pronus interitum, acquiescere noluit bene monenti sorori, sed vocato puero, qui ministrabat ei, dixit, *Eiice hanc à me foras, & claude ostium post eam.* Quod vbi factum est, ab inuito vtique famulo, atque animo renitente, illa *aspergens cinerem capiti suo*, scidit talarem tunicam, qua filiæ regis virgines vti solebant, in argumentum, non solum acerbissimi doloris animi, sed amissi quoque per vim pudoris, cuius illa indicium erat, & comes; *impositisque manibus super caput suum, ibat ingrediens, & clamans* Ne si re iam manifesta leuiter iniuriam ferre videretur, non vim passa, sed sine vi corrupta putaretur; eam enim prior patefecit Ammon. *Considera quæso*, inquit Chrysostomus. [b] *Adamauit sororem Thamar Amnon frater, amatam vt oppressit, oppressam odio habuit, eamque violationem, nefariumque concubitum prior ipse patefecit, alicui ex seruis mandans, vt inuitam pelleret domo, ac per plateam emitteret clamantem, ploratuque & lamentis omnia complentem.* In viis enim clamitasse significat illud, *Ibat ingrediens & clamans*: siue vt est in Hebræo, ibat eundo & clamando. Iosephus quoque *cinere caput sparsa, per mediam vrbem discedebat, vim sibi illatam quiritando.* Idem sentit Dionysius. b l. 3 de provid.

XIX. *Thamaris luctus.* INDICIVM quoque ingentis mœroris, & luctus fuit illa impositio manuum super caput suum. quibus etiam facies, in qua est confusionis sedes, magna ex parte tegebatur. Vsurpauit hoc signum Ieremias capite secundo extremo, denuncians Israelitis mala, quæ passuri essent ab Ægyptiis. *Ab ista*, inquit, *egredieris, & manus tuæ erunt super caput tuum, quoniam obtriuit Dominus confidentiam tuam &c.* quod ibi notauit Sanctus Hieronymus. [c] Cæterum Lyranus vult hæc non publice facta, sed in domo Absalonis fratris sui, ne se infamaret, quod videtur Tostatus quoque probasse, qui illud *ibat ingrediens* explicat, ingrediens in domum fratris sui Absalonis clamabat, Ibi autem potius fecisse hoc, quia ille erat apud quem conqueri debebat, qui posset iniuriam sibi factam vindicare vellet: & quod ad eum maxime iniuria pertineret, quam soror ex vtroque parente pertulisset. Verum priori sententiæ standum videtur; nec *ingredi* hoc loco aliud est quam ambulare. c Comm. in 2. Iere.

XX. *Innotescit Absaloni.* CVM ergo causam luctus sui non dissimularet Thamar, quam publice innotuisse satis agnoscebat, eo quod coram omnibus, qui paulo ante ex interiore cubiculo egressi, in anteriore aula morabantur, ex eodem cubiculo turpiter eiecta esset. Eandem etiam causam facile agnouit Absalon, dixitque ei, *nunquid Amnon frater tuus concubuit tecum? sed nunc soror tace, frater tuus est, neque affligas cor tuum pro hac re.* Non significat Absalon id licuisse fratri, aut impune esse debere, sed premē-

dam rem silentio, ne maior fiat infamia, quæ tam in eos redundet, qui intulerũt iniuriam, quam qui acceperunt: aut valere ad consolationem eius, quod à fratre vim passa fuerit, & vere vim passa crederetur ab homine, à quo nihil sibi tale auderet suspicari, in re ergo tam aperta ac publica, indecora videatur illa Iosephi oratio. Cum enim dixisset illam per mediam vrbem discessisse, vim sibi illatam quiritando, *In quam sic affectam*, inquit, *cum Absalomus frater incidisset, sciscitatus est quid mali haberet, quod ita sese afflictaret, cumque illa de stupro rem totam ei denarrasset solatus eam &c.* sed nimirum Absalom, qui rem in confuso statim didicit, totam sigillatim historiam discere voluit.

CVM *autem audisset Dauid verba hæc contristatus est valde.* Et merito quidem. Nam siue Deum cogitabat, videbat illum vehementer offensum; siue seipsum intuebatur, agnoscebat grauissima se iniuria, atque contemptu affectum, qui tantæ nequitiæ particeps, atque adeo administer imprudens factus esset. Si miseram filiam, in eam perpetuo luctu, & infamia futura, videbat, contabescentem in domo fratris coniugio priuatam. Neque enim Amnon, qui eam corruperat, poterat eandem ducere in vxorem, tam arcto consanguinitatis gradu prohibente, & periculo cædis ab eo, qui capitali eam odio prosequebatur. Durissimum etiam erat filiæ regis, viro inferioris conditionis in vxorem dari; durius etiam æquali nupsisset, si quis tamen æqualis, turpiter corruptam ducere voluisset: qui tamen, si quis huiusmodi fuisset inuentus, eam non vt vxorem, sed vt abiectam concubinam habiturus erat. Ideoque oportuit eam in viduitate consenescere. Si crimen ipsum versabat animo, videbat admissum esse facinus morte mulctandum. quæ animaduersio non minus iudicem ipsum, quam reum castigaret. XXI. *Dauid contristatur.*

QVÆRIT autem Caietanus an hic reus factus sit Dauid omissæ iustitiæ, cum secundum legem mors vtrique deberetur, viro, quia virginem oppressisset virgini, quæ propter omissum clamorem, cum esset in ciuitate, consensisse præsumeretur. Et respondet excusari Dauidem, quia res ei non innotuit vt iudici; nec per testes probari poterat: nec puella, id agente fratre ipsius, qui vindictam animo meditabatur, querebatur vltra, aut rem amplius euulgabat. Eadem sensit, scripsitque Lyranus, vel in eo minime probandus, quod consanguinitatem Thamaris & Amnonis, & consequenter incestum negat, contra apertam scripturæ sententiam, omniumque eius interpretum, vt fuse docet Abulensis.[a] Qui etiam ait[b] hoc crimen incesti à Dauide puniri debuisse, quatenus iuri publico nocebat, cuius ipse iudex esset & vindex, quamuis pars læsa cederet iuri suo: quæ tamen publice satis conquesta erat, vt Iudex rem ad se pertinere, existimare deberet. XXII. *An reus omissæ iustitiæ.*

a q. 4. in c. 13. 2. Reg.
b q. 9.

SCRIPTVRA porro ipsa causam omissæ à Dauide iustitiæ hanc affert, *Et noluit contristare spiritum Amnon filii sui, quoniam diligebat eum, quia primogenitus erat ei.* Quæ verba non habentur illa quidem in Hebræo, habẽtur tamen in Græcis, Romanis, Aldinis, Basileensibus, Vvechellii, & apud Iosephum,[c] & à Theodoreto agnoscuntur,[d] & in latinis codicibus perpetuo retenta sunt, nisi in iis qui recens ad hebræum textum conformata sunt. Ea porro valde suspectum reddunt Dauidem nimiæ erga filium suum indulgentiæ, quam proptèrea Deus alio rursum grauiore scelere Absalonis vindicari permisit. vt scribit Tostatus,[e] quia noluit filium pro manifesto crimine condemnare, neque in aliquem alium transferre iudicium, ideoque eius culpam confert cum Heli sacerdotis in filios suos indulgentia; imo & Dauidem maioris culpæ reum facit, cum ille filios quoquo modo corripuerit, hic filium in tanto tamque manifesto crimine deprehensum, ne corripuerit quidem: cum id scriptura tacuerit, imo contrarium dicere videatur. Non enim poterat non contristare Amnonem Dauid illum corripiendo, iuxta magnitudinem admissi flagitii; noluit tamen constare, ergo neque corripere. XXIII. *Ita videri.*

c l. 7. c. 7. sub fin.
d q. 29.
e q. 10. in c. 13. 2. Reg.

EXISTIMO nihilominus, si iustam, & crimini parem vltionem naturalis amor, & conditio personæ prohibebant, non defuisse tamen Dauidem correctioni, quam debebat filio pater, loci & temporis occasione captata, licet id sacris literis traditum non fuerit; quæ est Lyrani, Dionysii, aliorumque inter- XXIV. *Non omissam tamen correctionẽ.*

pretum sententia: excepto Abulensi, [a] qui non satis probat reum à Dauide nunquam reprehensum, neque idoneam vllam fuisse causam cur Dauid reprehensionem Amnonis differret: oportebat enim differre, dum ingens illud odium, quo flagrabat deferuesceret. Quod autem Hugo existimauit non reprehensum, quasi ita pœnitentem de facinore admisso, vt timendum esset Dauidi, si eum obiurgaret, ne abundantiore tristitia absorberetur, sine ratione dicitur: nec vllam habet ex Scriptura probabilitatem, vt Dionysius quoque sentit. Nihil enim de eius pœnitentia, nihil de satisfactione, postulata venia, reconciliatione legimus, aut eius virtute, aut moribus præsumere possumus, sicut in Dauide. Quod si illa interuenissent, fuisset vtique Absalon ab eius cæde, admissa satisfactione reuocatus. Cæterum hac tota de controuersia lege pluribus Abulensem, quem reperies paulo fortasse in Dauidem seueriorem. [b]

[a] q. 9. in c. 13.

[b] q. 9. 10. 11. 12. in c. 13.

SCHOLIA IN ANNVM DAVIDIS 21.

1. N. II. INFANTVLI huius nomen proditum non est, & vero nullum fuit, si vt quibusdã placet, circuncisione caruit: Quidam tamen, & fere sectarij, eum non solum circumcisum putant, quod nos putamus probabilius, sed appellatum etiam Simmaa, siue Samua, quod hoc sit nomen ordine primum in filiis Bethsabææ, tam secundo Regum 5. 14. quam primo Paralipomenon 3. Verum in iis locis ordinem seruatum non fuisse, alibi declaratum est. Et si seruatum dicamus, Salomon non erit secundus in filiis Bethsabææ, quod exigit caput 12. vers. vigesimus quartus, secundi Regum, sed quartus. Itaque illa opinio fere sectariorum est, Caluisij, Codomani, quem sequitur Sethus; quibus nonnihil fauere videtur Iosephus, qui Salomonem vocat Dauidis παῖδα νεώτατον nouissimum, siue natu minimum, quod præcedentis anni scholio quarto notauimus.

N. 2. Hæc tunica talaris ab Aquila vocatur, καρπωτὴ, inquit, Theodoretus, quæstione vigesimanona, propterea quod fructus habebat intertextos. Hodie autem eam vocant plumarem. sic interpres. Author autem ipse ex Manusc. Regiis, τὸν δὲ χιτῶνα ἀστραγαλωτὸν ὁ μὲν Ἀκύλας καρπωτὸν ὠνόμασεν, ἐπειδὴ τοὺς καρποὺς συνυφασμένους ἔχοντα. οἱ δὲ νῦν αὐτὸν καλοῦσι πλουμαρικὸν, id est acupictam ὁ δὲ Ἰώσηπος τὸν μέχρι ἀστραγάλων διήκοντα pertingente vsque ad talos. sic ibi. In Iosepho legimus ἐφόρουν γὰρ αἱ τῶν ἀρχαίων παρθένοι χειροδιώτους, ἄχρι τῶν σφυρῶν, πρὸς τὸ μὴ βλέπεσθαι χιτῶνας. Gestabant apud antiquos, virgines manicatas tunicas (legendum enim χειριδωτοὺς, vel χειροδωτούς. de quo vide Thezaurum tom. 4. 458.) vsque ad talos, ne tunicæ viderentur. Septuaginta Sixti, Aldi, Vechel. vocant χιτῶνα καρπωτὸν, Aquilam secuti, regia habent ἀστραγαλωτόν. Hebraice dicitur Chetoneth passim, Pagnino tunica polymita: Montano, multorum colorum. Eadem cum Theodoreto habet Procopius hoc loco.

ANNVS MVNDI 3001. DILVVII 1345. QVINTÆ ÆTATIS 61. EXITVS AB ÆGYPTO 458. ARCÆ IN SIONE 11. REGNI DAVIDIS 22. ABIATHARIS PONTIF. 27. TROIÆ EXCISÆ 130. EVPALIS 11. IMPERII ASSYRIORVM. 1070.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1052.

PRimvs est hic annus quarti millenarij ab orbe condito; qui si Hebræos quosdam audire placet, initium dat alteri parti destinatæ durationis mutabilitatis rerum sublunarium, sed audire non licet eos, qui de rebus sibi, atque adeo Angelis Dei ignotis, temere pronunciant, & inanibus nituntur coniecturis. Meminit anni huius Herodotus, dum natalitium Homeri annum inquirit: Ait enim ab expeditione Græcorum, quam Agamemnon & Menelaus in Ilium habuerunt, annis centum post atque triginta (qui præsens annus est, vt vides in indice huius anni) Lesbū oppidatim habitari cœpisse, cum antea nullam prorsus haberet ciuitatem. Contigit id ante Ionicam emigrationem, annis decem, vt suo loco dicetur cum Eusebio, qui hanc Lesbiam temporis notam, vt parum vulgatam omisit, alia quippe est ab expeditione Æolica, ad quam nationem Lesbus pertinet. [a]

I. Initium quarti millenarii ab orb. cond.

Lesbos oppidatim habitata.

a Paul l.10 p.340.

Lvctvs porro & dissimulationis est vigesimus secundus hic Dauidis annus. Mansit enim Thamar contabescens in domo Absalon fratris sui, coniugij, quod quidem sciatur, per totam vitam expers, iuxta ea quæ anno superiori dicebamus, [b] ideo pro contabescens Hebræi habent *desolata*, Septuaginta χηρεύουσα *viduata*, aliqui ἐκψύχουσα *exanimis*. Iosephus totius vitæ cælibatum non affirmauit, ait tamen Thamarem multo tēpore, in cælibatu quasi viduam apud fratrem perseuerasse. At quæ ratio valet in multo tēpore valet & in tota vita. *Absalon autem*, vt ait Theodoretus, [c] *cum esse alioqui arrogans & audax, in præsentia celauit iram. Porro Absalomus*, ait Iosephus, *graue odium eius in pectore celabat opportunitatem vindictæ expectans.* vel vt Scriptura loquitur, *non est locutus Absalon ad Amnon nec bonum nec malum*: quod merito Caietanus, Dionysius, & fere Abulensis intelligunt de hoc violatæ sororis facinore: si enim plane ab omni eius colloquio abstinuisset, suspectum eum habuisset Amnon, & ab eo sibi cauisset. Erat autem præsentia, & mœror Thamaris, Absaloni perpetuus ad vindictam stimulus, & monimentum, & obscuri, sed penitus insiti odij seges: eoque magis in dies augescentis, quo minus verbis aut signis se efferebat foras, donec, quod sequenti anno contigit, in fraternam cædem erumperet.

b Nu.15.& 21.

c q.29 in 2. Reg.

II. Thamaris luctus.

Absaonis odium.

Interea Salomon à parente Bethsabæa magna sollicitudine, magnisque nutritur curris, [d] vt ipse de se fatetur, & quidem materno lacte, vt superius cum Pineda diximus. Qui illa verba Ecclesiastici, [e] quæ de patrum erga filios cura scripta sunt, matrum sollicitudini in eis, dum infantuli sunt, educandis eleganter accommodat, *Pro animabus filiorum colligabit vulnera sua, & super omnem vocem turbabuntur viscera eius. Quid enim*, inquit, *est frequens illa inuoluendi, euoluendi, ligandi, soluendi puerum cura, & quoti diana repetitio, quam colligatio quædam, & quasi curatio naturæ vulnerum, id est incredibilis cuiusdam infirmitatis, & imbecillitatis? Quid aliud illa conturbatio viscerum ad omnem vocem pueri, quam ad omnem vagitum & lacrymulam infantis parentum commotio, perturbatio.* Quod si priorem etiam huius sententiæ partem ex græco legas περιψύχων υἱὸν, refrigerans, siue molliter tractans filium, siue abstergens; in infantiles sordes, & curam molliter tractandi infantilia membra non male conueniet.

d Sap.7.4.

e ca.37.7.

III. Educatio Salomonis.

Et parentū cura.

Quæ omnia non minus magno Salomoni, quam cæteris contigerunt. *Nemo enim*, inquit ipse, [f] *ex regibus habuit aliud natiuitatis initium.* Cæterum eius iugis præsentia, atque emicans iam ex facie indoles, parentem diuinorum de eo

f Sap.7.5.

pro missorum conscium consolabatur, in magno de Thamaris violatione mœrore.

ANNVS MVNDI 3002. DILVVII 1346. 5[a]. ÆTATIS 63. EXITVS AB ÆGYPTO 459. ARCÆ IN SIONE 13. DAVIDIS REGNI 23. ABIATHARIS PONTIF. 28. TROIÆ CAPTÆ 131. EVPALIS 12. IMPERII ASSYRIORVM 1071.

ANNVS ANTE CHRISTI ORTVM 1051.

I. *Res anni huius, & ratio temporis.*

HABET hic annus Amnonis cædem, Absalonis fugam, Dauidis luctum, Salomonis ablactationem.

Nam quod ad Ammonis cædem, hunc annum perspicue Scriptura notat. *Factum est*, inquit, *post tempus biennij vt tonderentur oues Absalom*; siue vt in hebræo & græco est, *post duos annos dierum.* Pars enim posterior anni vigesimi primi Dauidis, cum priore vigesimi tertij vnum annum conficiunt: alterum autem vigesimus secundus. Nec aliud intellexit Iosephus cum ait, *Iamque alter*, id est secundus, δεύτερος, *annus abierat, ex quo pudicitiæ sororis eius illusum est*, &c. Theodoretus cum duo anni præteriissent; & in cursu iam esset tertius, additur & tempus *quo tondebantur oues*, vt supra quoque notauimus. [a] Numerat hunc annum Torniellus Dauidis decimum nonum, aliam distributionem annorum Dauidis secutus, nobis minus probatam. [a an. Dauid 21. n. 7.]

II. *Absalonis apparatus ad vindictam.*

CVM ergo videret Absalom memoriam facinoris in sororem suam admissi, tam longinquitate temporis, quam suo, & sororis silentio pene obliteratam, ad vindictam de eo sumendam accinxit se, loci ac temporis opportunitate captata. Non enim existimauit in ciuitate, atq. in palatio rem esse perpetrandam, ne difficile ipsi esset effugium, volebat tamen in regis ipsius, atque omnium fratrum suorum oculis Ammonem interficere, partim vt reipsa exprobraret Regi iniustitiam, in illo flagitio non vindicando: partim vt eo sibi esset vindicta dulcior, quo plures haberet suæ testes audaciæ, ac temeritatis. Alioqui enim subdolis artibus eum de medio tollere potuisset, nemine authorem facinoris Absalonem suspicante. Quamquam non respuo illam causam inuitati Dauidis quam suggerit Abulensis. [b] vt res esset tectior, & minus obnoxia suspicioni meditati sceleris, quod nemo putaret in parentis oculis perpetrandum: quæ etiam causa fuit vt non vnum Amnonem, quem destinarat ad cædem, sed omnes filios regis ad epulum inuitaret. [b q. 14. in c. 13.]

III. *Temporis detonsarum ouium.*

VT ergo eam omnem turbam in agris cogere posset, tondendarum ouium tempus opportunum iudicauit, quando patres familias pecuariæ, vt rei in primis fructuosæ studiosi, simulque laxandi animi causa villas suas cum familia solent inuisere. Celebre erat agricolis hoc tempus apud Hebræos, vt indicat historia Labani, [c] & Iudæ, [d] & Nabalis Carmeli, [e] & nunc Absalonis. Nec solis Hebræis, qui viri pastores erant ab infantia sua, ipsi & patres eorum, [f] pecorum cura grata fuit, sed aliis etiam principibus viris, vt alio quoque loco me dicere memini, cum de Saule ex agro redeunte cum bobus ageremus. [g] In agris quoque suis habiturus erat Absalom viros sibi fidos, atque obsequentes, quibus è contrario Amnon, & cæteri carituri erant, ad vim vi repellendam. Habebat ergo Absalom villam in pago Baalhasor, *qui est iuxta Ephraim*; à Iosepho Belsophon dicitur, & vocatur oppidum tribus Ephremiticæ. Rufinus tamen habet Baalhazor, siue ita legit olim in Iosepho, siue ex Scriptura correxit. Eoque modo habetur in omnibus linguis, nisi quod Chaldæus habet, *in planicie Chazor*: alii atrium idoli interpretantur. [c Gen. 31. 19. d c. 38. 13. e 1. reg. 25. f Gen. 46. 34. g an. Saul. 2. n. 57. & 58. & an. 12. n. 107.]

loci, villæ suæ.

IV. *Baalhasor*

CÆTERVM non videtur hoc oppidum fuisse in tribu Ephraim, non enim di-

ceretur esse iuxta Ephraim, sed intra, quamuis ibi illud Iosephus, & post eum *iuxta vrbē Ephraim.*
a in Tribu Ephr. n. 41. Adrichomius, [a] Abulensis, Tigur. collocent. eratque potius in finibus tribus Beniamin, vt aliis placet. Quid si dicamus villam Baalhazor fuisse descriptam non à vicina prouincia, siue tribu Ephraim, sed potius, vt ratio, & loquendi consuetudo postulat, à vicino oppido, quod Ephraim, siue Ephrem dicebatur, cuius est mentio apud Ioannem Euangelistam, [b] ad quod Dominus abiisse dicitur, ibique moratus cum discipulis suis? certe in 2. Reg Scriptura non vocat Ephraim tribum, sed Ephraim tantum, & apud Ioannem legimus εἰς Ἐφραὶμ λεγομένην πόλιν, in ciuitatem quæ dicitur Ephrem, siue Ephræm cum diphthongo, quam sanctus Hieronymus Ephron, & Ephraim appellat, in locis hebraicis, eamque in tribu Iuda fuisse testatur. Cui assentiuntur Toletus in eum Ioannis locum, Iansenius in concordia Euangelica, [c] Barad. [d] Iuxta hanc ergo vrbem fuit Baalhasor, Absalonis villa, quod necessarium videtur, ne bona eius extra tribum Iuda fuisse dicamus, & tribuum possessiones, contra Dei præceptum, fuisse perturbatas.

b c. 11. 54. — *non tribum* — c cap. 103. — d 10. 3. l. 6. c. 7.

e l. 2. Reg. 13. 23. 24. — V. *Inuitat regem cum tota familia.*

ET *vocauit*, [e] siue inuitauit, *Absalon omnes filios Regis*, qui videlicet cum bona patris venia se ituros, spoponderunt: *venitque ad regem*, siue vt facultatem abeundi fratribus suis obtineret: siue vt dum ipsemet Rex inuitaretur, nihil fraudis suspicaretur. *Et ait ad eum, Ecce tondentur oues serui tui, veniat oro Rex cum seruis suis*, tota scilicet familia regia, *ad seruum suum. Dixit rex ad Absalon, noli fili mi, noli rogare vt veniamus omnes, & grauemus te.* Apparet Absalonem sua sibi bona habuisse separata, & coniugio fuisse deuictum; præsertim cum capite sequenti tres eius filij, & vna filia memorentur. Cum ergo rex præcise negasset se iturum: instituit Absalon vt Amnon veniret, qui scilicet, cum esset natu maximus, regis ipsius locum teneret, & eum tanquam primogenitus repræsentaret; idque vix tandem multis precibus à patre impetrauit. Quem tam morosum in danda venia cor eius mali cuiuspiam prænuncium, & mens præsaga futuri videtur reddidisse. *Coegit itaque Absalom eum, & dimisit cum eo Amnon, & vniuersos filios regis*, quorum numerum habes supra cap. 3. & 5. [f] & anno eius regni secundo, num. præsertim duodecimo.

obtinet Amnonem cum fratribus. — f 2. reg 3. 2 & c. 5. 14. & 1. Par. c. 3.

FECERATQVE *Absalon conuiuiū, quasi conuiuiū regis*, vt qui regem ipsum, cum omnib. eius filiis, fratribus suis, conuiuas se habiturum sperauerat, & in lautiorib. epulis laxius omnes potaturos, cum præsertim, quem vt regem conuiuii, omnes prouocarent ad potū. Cæterum hæc verba nunc non leguntur in hebræis codicibus, leguntur autem in græcis Aldi, Sixti, Vvechelii, Basil. Absunt autem à regiis; & scilicet à Complutēsibus ad hebræum textum conformatis non it pridem, quæ leguntur in Latinis omnibus antiquis editionis vulgatæ, & in emendatis retenta sunt, nec possunt sine culpa repudiari.

VI. *Exceptu cōuiuio.*

PRÆCEPERAT *autem Absalon pueris suis, dicens; Obseruate cum temulentus fuerit Amnon vino, & dixero vobis percutite eum, & interficite, nolite timere; ego enim sum, qui præcipio vobis.* Quasi dicat, ego periculum vestrum in me recipio, ego damnum omne præstabo, *roborabimini, & estote viri fortes.* Est autem credibile, vt Lyranus, Abul. & Dionys. volunt, fuisse istos alienigenas, Gessuritas, ex regno Gessur, aui sui materni oriundos, vt patrata tanti criminis cæde, cum Absalone aufugere possent, nec familias suas in certissimo vitæ, & fortunarum omnium discrimine relinquerent. *Fecerunt ergo pueri Absalon aduersus Amnon sicut præceperat eis Absalon.* Et Dauidis primogenitum temulentum, nihil de imminente morte, nihil de admisso flagitio cogitantem, & nondum, vt apparet, cum sorore, cum fratre, cum Deo reconciliatum, ad æterna supplicia præcipitarunt: Quod videtur sensisse D. Chrysostomus, qui lib. 3. de Prouid. eum vocat, hoc ipso tempore, quo fuit occisus, sororium stupratorem. *Absalon*, inquit, *ad prandium fratres inuitat vniuersos, inter quos & stuprator ille sororius aderat: edentem illum, atque bibentem cum ceteris, inter conuiuandum per seruos iugulat.* Certe si qua interuenisset reconciliatio, eam minime Scriptura tacuisset, & Absalom, satisfactione accepta, ad hoc probrosum vltionis genus non prorupisset. Lyranus illum periisse putat in ebrietate sua, idemquo significat Angelomus. [g]

VII. [illegible] — *caditur temulentus.* — g c. 13. in fi.

CVM maxime occideretur Amnon, omnia tumultu, clamoribus, & terrore re- VIII. *Tumultus,*

pleta sunt. cumque sicarij de cæteris regis filiis idem quod de Amnone facturi viderentur, aut illi inter manus eorum, fratrem, vt fit, defensuri versarentur, aufugêre aliqui præcipites; & non vnus aliquis, vt ait Iosephus. Nam Scriptura rem ad Dauidem fama primum delatam refert, fama vero vnius non est, sed multorum incerta nunciantium. Ergo fugitiui ad Dauidem aduolant, omniũ filiorum suorum necem illi nunciaturi; si forte aliquod etiam Regi periculum immineret, vt illi statim occurreret. At filij regis vt omnia ex composito geri vident, vnumque Amnonem peti, præterea neminem, paululum à timore reuelati sunt; *surgentesque* nihilominus, adornata raptim fuga, *ascenderunt singuli mulas suas, & fugerunt*, tristissimum parenti nuncium allaturi. Quod ergo mulam quisque suam inscendit, (Mulam enim habent 70. Hebræi nunc quidem mulum, Iosephus autem ἱππόν, mulum in equum mutauit; quod inquam mulas ascenderunt, quod non petiere latebras, quod non arma sumpserunt, significatur in illa trepidatione illis declaratum fuisse non esse quod timerent. Amnonem vnũ ad necem, propter violatam Thamarem quæsitum fuisse: omnia cæteris esse in tuto · nec minus tamen illi non abierunt, sed fugerunt.

IX. Rumor ad Dauidem.

Cvmqve *adhuc pergerent in itinere, fama peruenit ad Dauid dicens, Percußit Absalon omnes filios regis, & non remansit ex eis saltem vnus. Surrexit itaque rex, & scidit vestimenta sua, & cecidit super terram*, humi scilicet iacuit, *& omnes serui illius, qui aßistebant ei, sciderunt vestimenta sua.* Pertinebat hæc fama, diuino consilio atque iudicio, ad maius supplicium Dauidis, vt de falsa omnium filiorum suorum cæde cruciaretur. *Qui non aliter quam par erat*, inquit Iosephus, *amissis simul tot filiis, idque fratris scelere, graui dolore ictus, ne causam quidem rogauit: neque expectato nuncio, in re propter facinoris magnitudinem incredibili, totum se luctui tradens, conscissa veste, humi prostratus iacebat, deplorans non solum quos peremptos acceperat, sed ipsum etiam interfectorem.* sic ipse, & Theodoretus cum ipso. Et merito quidem ipsum planxit interfectorem, grauius enim vulnus accepit in animo, quam corpori Amnonis inflixit; qui fratem, qui primogenitum, qui regni hæredem, qui dilectissimum parenti, nulla præditus authoritate, inter epulas ac temulentum perfidiose trucidauit; plurimosq; in eiusdem sceleris societatem traxit. Sed hac initia fuerunt malorum eius.

& luctus eius.

X. Addiscit rei veritatẽ

Respondens *autem Ionadab filius Semmaa fratris Dauid, dixit, ne æstimet dominus meus rex, quod omnes pueri filij regis occisi sint. Amnon solus mortuus est, quoniam in ore Absalom erat positus, ex die qua oppreßit Thamar sororem eius.* Apparet non interfuisse conuiuio istum lenonium stupri sororii architectum, sed ex coniectura, de re sibi satis nota ratiocinari. Dicitur autem Amnon in ore, id est in decreto & voluntate Absalonis positus fuisse ad cædem, quia decreuerat, forte etiam iureiurando confirmauerat se interfecturum eum, ad vindicandam pudicitiam sororis suæ turpissimè violatam. Quidam libri incorrecti habent *in odio Absalon*, quo modo legit Abul. in hebræo est *in ore*, quod Chaldæus paraphrastes interpretatus est *in corde*, Septua. regia *in ira*, reliqua cum Hebræo & Latinis emendatis consentiũt. Nam os proprie hic accipi non potest, cum ea de re ipse penitus taceret, iussisset que etiam Thamarem seruare silentium, ne quod impedimentum alicunde destinatæ animo vindictæ nasceretur.

XI. Fugit Absalom ad auum.

Fvgit *autem Absalon*, neque enim tutum erat in recenti crimine, quolibet in regni loco subsistere, nedum redire Hierosolymam, & paternæ indignationis adire discrimen. Satis porro intelligi potest omnia illi iamdudum ad fugam fuisse præparata & fugæ socios fuisse, qui fuerant sceleris administri. *Fugiens autem abiit ad Tholomai filium Ammiud regem Gessur.* *Tholmai*, inquit Hieron. in tradit. [a] *pater fuit Maacha matris Absalon: quam dicunt Hebræi ad Dauid in prælio captam, & cæsarie, & vnguibus præcisis secundum legem, eam sibi Dauid vxorem sociasse & ex ea generasse Thamar & Absalon.* sic ipse. Infelici vtique coniugio, si id ex euentis æstimandum est, vtraque enim proles parenti suo multarum lacrymarum segetem protulit. Gessurà D. Hieronymo [b] vocatur regio alienigenarum in Syria; in terminis Septentrionalibus dimidiæ tribus Manasse [c] trans Iordanem, ex qua pristini habitatores nunquam expulsi fuerint. Eo igitur Absalon ad auum maternum fuga se recepit, ratus eum minime omnium vindictam, in gratiam neptis suæ susceptam, improbaturum ...que opera veniam se à parente impetraturũ.

a 2. reg. 3.
b in locis hebr
c vide Adrichom in ea tribu, n. 57.

Interea *eleuauit puer, speculator oculos suos, & aspexit, & ecce populus multus veniebat, per iter deuium ex latere montis.* Significat fortasse, vt suspicatur Abulensis, eos metu Absalonis compendia viarum fuisse sectatos, non via regia progressos. *Dixit autem Ionadab ad regem; Ecce filii regis adsunt, iuxta verbum serui tui, sic factum est,* id est ita se res habet, sicut prædixeram. *Cumque cessasset loqui apparuerunt & filii regis, & intrantes leuauerunt vocem suam, & fleuerunt: sed & Rex, & omnes serui eius fleuerunt ploratu magno nimis.* Quæ Iosephus ita narrat. [a] *Interea sonitus aduentantium equorum,* mularũ potius, *& quorundam eos præcurrentium omnes in se conuertit. Hi fuerunt filii regis, qui relicto conuiuio profugerant. Ibi pater flens flentibus occurrit, ex insperato videns, quos paulo ante extinctos acceperat, denuoque gemitus ac lacrymæ instaurantur his fratrem, rege filiũ fœde trucidatum deplorantibus.* Sic Iosephus, qui speculatoris neglecta diligentia, illi strepitum equorum substituit; cum tamen in re turbida, & expectatione venientium, qui certiora referrent, speculator esset valde probabilis.

XII. *Confugiũt ad Dauidem filii.*

a l. 7. c. 8.

XIII. *Quæ plorandi causa Dauidi, filiis, & aulicis.*

Plorabat rex, quia memor verborum Nathan prophetæ, suscitandum malum de domo sua, in vltionem peccati sui, culpis suis hoc facinus, & illud alterum, ex quo hoc natum fuerat, tribuebat. Plorabant filii, testes & speculatores facti horrendi facinoris, à fratre in fratrem, à filio regis, in filium regis perpetrati. Plorabant omnes serui regis, tam diram regiæ familiæ adhuc florentissimæ calamitatem. Lugebat Dauid iniuriam Thamaris male à se dissimulatam, & flammam cineribus mollioris indulgentiæ coopertam, hoc incendium suscitasse: lugebant filii regis sororis dedecus, & eius causa fratrem trucidatum, & trucidatorem fratrem, lugebant aulici omnes commiseratione dominorum suorum acerbe lugentium. Lamentabatur Rex interitum filii sui, & primogeniti, & nimium dilecti, quem dum noluisset peccantem iusta animaduersione punire, imo ne contristare quidem spiritum eius, eum alteri filio iugulandum cum corporis animique luctuosissimo interitu præbuisset. Lamentabantur filii, regiæ familiæ dedecus & infamiam, à patre adulterio & homicidio contaminatæ, à filiis incesto concubitu, & patrato per proditionem fratricidio. Lamentabantur serui regis propriam in alterutro principe vel occiso, vel exule iacturam, diuturna obsequia irrita, spes inanes. Ingemiscebat rex ad eam se adactum esse necessitatem, vt sine laceratione viscerum suorum iustus esse non posset: & tanti vulneris medicinam debere esse incrementum eius. Gemebant filii factum esse populum Dei obiectum subsannationum circumpositarum nationum: quando talia ac tanta scelera, ab iis qui hoc gloriantur nomine, eiusque diuina lege, perpetrarentur. Gemebant omnes imminentes ab vltore ac vindice Deo plagas, quæ cum simul & plagæ essent & peccata, perpetuo nexu, quasi catenarum annuli sese attrahebant.

XIV. *Salomon à lacte amouetur.*

Interea triennium Salomonis agebatur, isque nutriebatur magna cum parentis vtriusque sollicitudine, ex qua probari certo potest, eum quam commodissime, atque opportunissimo tempore fuisse à lacte remotum, ne diuturniori lactis cibo debilior & mollior, imo & stolidior, vt quibusdam medicis placet, efficeretur. Id autem tempus fere existimatur commodissimum post exactum biennium. Qua de re multis Pineda noster in suo Salomone disputat, [b] vbi etiam conuiuium ablactationis, iuxta Hebræorum morem non immerito existimat celebratum. [c] Sed cum id fere inciderit in tempus regi, totique familiæ regiæ luctuosissimum, illud valde moderatum fuisse par est credere. *Musica enim in luctu,* vt ait Sapiens, *importuna narratio.*

b l. 1. c. 17.

c Genes. 21. 8. & 1. Reg. 1. 24. Eccl. 22. 6.

ANNVS MVNDI 3003. DILVVII 1347. 5[r]. ÆTATIS. 64. EXITVS AB ÆGYPTO 460. ARCÆ IN SIONE 14. REGNI DAVIDIS 24. ABIATHARIS PONTIF. 29. TROIÆ EXCISÆ 132. EVPALIS 13. IMPERII ASSYRIORVM 1072.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1050.

I. *Exulat Absalom trienio.*

TOTO hoc anno, duobusque fere sequentibus Dauid in luctu, Absalon in exilio, & latebris fuit. Vtrumque Scriptura testatur. [a] *Luxit ergo Dauid*, inquit, *filium suum cunctis diebus*, id est reliqua tota vita sua; etsi enim quidam libri habent, *multis diebus*, quo modo legit Abulensis: Hebræi tamen, & græci, & latini emendati, constanter habent, *cunctis diebus*; nec mirum regem tota vita luxisse, qui casum lugebat, qui in totam redundabat æternitatem. Subdit vero de Absalone; *Absalom autem cum fugisset, & venisset in Gessur fuit ibi tribus annis*. Iosephus etiam ait eum apud maternum auum toto triennio permansisse. Et Theodoretus, [b] *Rex*, inquit, *plurimum luxit ambos*, nempe & eum qui interemerat, & eum qui fuerat interemptus, *cùm autem tres anni præteriissent & tempore extincta esset ira*, *&c.* Addit aliquid ex probabilitate vt apparet, S. Chrysostomus l. 3. de Prouidentia. *Postquam vero ille* DAVID *rem gestam apertius audiuit, filio quidem comminatus est, eumque se morti addicturum asseuerauit. Cum vero ille effugisset, totumque triennium in aliena vixisset regione, toto illo tempore rex permansit iratus, & ne tum quidem illum accersisset, nisi eum ducis sui sapientia flexisset.* a 2. Reg 13. fin. b q. 29.

Ira Dauidis.

II. *Persequitur filium.*

CVM ergo anno Dauidis vigesimo tertio, Iunio circiter mense occisus fuerit Amnon; eo enim tempore tonderi solent oues; vigesimo sexto eiusdem anno, & quidem sub Iulium vel Augustum, quæ deinceps narrantur contigisse par est. Quæ autem durante isto luctu à Dauide, vel seruis eius gesta fuerint, memoriæ proditum non est. Persecutum tamen fuisse ex eo apparet, quod Scriptura dixit eum cessasse persequi Absalonem. Persequebatur Dauid Absalonem, ait Abulensis, non quidem pugnando contra eum, nec hostiliter insectando, vt pridem rex Saul Dauidem; sed non permittendo ipsum ingredi in terram suam, & comminando mortem si ingrederetur in eam. sic ipse.

annus sabbaticus sexagesimus.

Cadit in hunc annum sabbatismus anni septimi, ordine sexagesimus. Est enim ab ingressu in Chananitidem quadringentesimus & vigesimus, qui septenarium numerum sexagies adæquat. quibus si addideris annos peregrinationis quadragenariæ in deserto, fient 460 ab exitu ex Ægypto, quem habes in indice anni huius expressum. 60. 7 420.

III. *Myrina condita.*

IN eundem vigesimum quartum Dauidis annum refert Eusebius Myrinam conditam. In greco eiusdem chronico, in thesauro temporum legitur Μ... ... πει Σμύρνα λεγομένη, ἐκτίσθη ἐν Ἀσ. Myrina, quæ ab aliquibus Smyrna dicitur, condita est in alia. At Velleius inter vrbes ab Æolijs conditas, Smyrnam, & Myrinam, vt diuersas recenset ait enim. [c] *Et mox Æolij eadem profecti Græcia, longissimisque acti erroribus non minus illustres obtinuerunt locos, clarasque vrbes condiderunt, Smyrnam, Cymen, Larissam, Myrinam, Mitylenemq; & alias vrbes quæ sunt in Lesbo insula* Hæc Velleius, vide autem quam vere scripserit in hunc Eusebij locum Scaliger, *Velleius scribit Myrinam occupatam ab Æolibus non conditam*; clare enim conditam scribit: nec illud *obtinuerunt* aliud est quam tenuerunt, siue possederunt à se conditas, eodemque stylo paulo ante, *Athenienses*, inquit, *in Eubœa Chalcida Erethriam colonis occupauere*. Non ergo recte ad Amazonibus conditam probat. Certe Hyginus [d] scribit Cynaram Paphi filium Smyrnam à se conditã, filiæ suæ nomine appellasse. Sed hic fabulas narrat, non Velleius. Smyrnam nouam, veteremque memorat Pausanias lib. 7. c l. 1. c. 4. d ca. 275. p. 210.

Improbatur Scaliger.

a græc.p. 110.

[a] quem consule. Myrinam vero Amazonum reginam expugnationem Gorgonum; memorat Diodorus Siculus lib. 4.

ANNVS MVNDI 3004. DILVVII 1348. 5[a]. ÆTATIS. 65. EXITVS AB ÆGYPTO 461. ARCÆ IN SIONE 15. REGNI DAVIDIS 25. ABIATHARIS PONTIF. 30. TROIÆ EXCISÆ 133. EVPALIS 14. IMPERII ASSYRIORVM 1073.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1049.

I. *Cuma in Italia condita.*

INTEGRVM hunc annum Absalom extorris à patria fuit. In hunc Dauidis annum 25. refert Eusebius conditas in Italia Cumas; qui est apud eum Eupalis annus 13. Troiæ autem excisæ 131. eo quod duobus annis quam nos eius casum posteriorem faciat; quod ab illo casu ad primam olympiadem annos numeret 406. nos 408. Vt autem coniecturam Scaligeri non improbo, vt Cyme legatur in Italia condita, vt exigit Græcum Eusebii chronicum, non Mycene, quocumque modo scribatur ea vox apud Pontacum. Eius tamen de tempore assertionem, quam Straboni, & Velleio affingit non probo; quos ait velle ante Troica conditam; non cum Eusebio anno Troiæ deletæ 131. Strabo enim duntaxat ait Cumas Italiæ fuisse antiquissimas, quæ phrasis facile conuenit rebus, quæ multo ante vrbem conditam, & initium olympiadum contigerunt, à quo 275. annis absumus: ab vrbis initiis ducentis circiter & quinquaginta. Velleius autem plane consentit Eusebio. Ait enim Lacedæmonios in Asia Magnesiam colonis occupauisse, nec multo post Chalcidenses ortos ex Atticis, Hippocle & Megasthene ducibus, Cumas in Italia condidisse. At Eusebius 4. tantum annos interiicit. Quid quod Paterculus res Troicis rebus superiores, non attigit historia sua? sed a Troianis temporibus cœpit, vt recte sensit eruditus Lipsius in notis in Velleium suis.

& quando erratum Scaligeri.

II. *Et à quib. Cumana Sibylla.*

b c. 8. de Ital.

NON repugnat porro Velleio Polyhistor Solinus [b] dum ait Cumas ab Eubœensibus conditas, sicut Nolam à Tyris. Nam Chalcidenses, quos Velleius memorat, in Eubœam ab Atticis in coloniam abducti sunt. Sed illud mirum, quod isti siue Eubæenses, siue Chalcidenses, suæ classis ductrices columbas habuisse memorantur, quæ volatu classem antecederent: alii nocturno æris sono qualis Cerealibus sacris cieri solet, deductos volunt, vt scripsit idem Velleius. Apparet autem dictam à fluctibus, quæ in eo littore vehementius alliduntur. Eam vrbem Cumana Sibylla proprio nomine dicta Phemonoë celebrem reddidit, siue ibi nata est, siue culta. Eius enim ibi sacellum memorat Solinus. sed de his satis.

Seruius.

Ibid.

ANNVS MVNDI 3005. DILVVII 1349. QVINTÆ ÆTATIS 66. EXITVS AB ÆGYPTO 462. ARCÆ IN SIONE 16. DAVIDIS REGNI 26. ABIATHARIS PONT. 31. TROIÆ EXCISÆ 154. EVPALIS 15. IMPERII ASSYRIORVM 1074.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1048.

I. *Finis exilij Absalonis.*

MAGNA huius anni parte Dauid in luctu, Absalom in exilio fuit, quandoquidem eum fuisse in Gessur tribus annis Scriptura testatur, cuius triennii exordium à tempore cædis ducitur, quæ sub æstatem, qua tõdentur oues, incidit, & eadem nunc anni parte terminatur. Sed ipsa dies partim exulceratum Dauidis animum mitigabat, partim molestum Absaloni reddebat exilium, patris & familiæ suæ, amicorum patriæque percupido. Itaque amicorum interuentu patri reconciliari satagebat, Ioabi maxime, qui authoritate ac meritis plurimum apud regem poterat: & erat Dauidi sanguine iunctus, vtpote ex sorore nepos, & Absaloni consobrinus, siue amitinus frater; mater enim Ioabi amita erat Absalonis, vt ex Dauidicæ familiæ schemate intelligere quisque potest, quod supra regni Dauidis anno secundo digessimus.[a]

a a.m. 2981. n. 12.

II. *Dauid cessat eũ persequi.*

QVOD ad Dauidem ergo attinet, *Cessauit*, inquit Scriptura, *rex Dauid persequi Absalom, eo quod consolatus esset super Amnon interitu:* quem sensum reddunt Septuaginta regia, Aldi, & Sixti, imo & Hebræa in versione Vatabli; & Montani, & quia in Hebræo est, Dauidis regis in obliquo subintelligũt vocem ira, supplentq; sic Complutenses addiderunt πνεῦμα. Pagninus tamen, & Caietanus vertunt vocem *thecal* desiderare; quod scilicet desiderauit rex egredi ad Absalonem, beneuolentiæ redintegrandæ causa. Quæ est Iosephi etiam sententia; ait enim. *Cum autem Dauidi animus esset Absalonem ad se reuocare, non ad supplicium, sed vt eum apud se haberet, iam enim ira residerat, &c.* Prior tamen expositio probabilior videtur; Nã si in rege fuisset hoc desiderium; non oportuisset Ioabum tanto vti artificio ad veniam Absaloni, reditumque impetrandum; nec post reditum tamdiu illum conspectu suo prohibuisset Dauid.

תכל

III. *Et quo modo.*

FACILIOR itaque, & rei accommodatior est expositio, Dauidem cessasse velle persequi, id est deposuisse voluntatem persequendi Absalonem. Nam, vt dixit S. Chrysost. A principio flagrante in crimine cum se morti addictũrum asseuerauit; & forte ipsum ad supplicium à rege Tholmai depoposcit, diuque in huiusmodi voluntate perstitit; idque vt arbitror, semetipsum incusans quod Ammonis scelus non puniuisset, ex quo alterum hoc crimen propagatum esset. Formidabat enim, nisi iusto Absalonem supplicio afficeret, ne alicunde nouum incendium, Deo vindicante exardesceret. Paulatim tamen refrigescere cœpit voluntas occidendi Absalonem, ne damnum damno cumularet, contentus eũ exilio punire, & quidem vt videtur perpetuo. Cuius rei signum est quod iam attigi, de ægre impetrato eius reditu. Eoque pertinet quod à Iosepho & Theodoreto[b] dictum est, Dauidis iram tempore resedisse: quæ simul fuit consolatio Dauidis super Amnonis interitu. Diuturna enim odiosi obiecti absẽtia iræ fomitẽ subtrahebat, & cum eadem absentia pœna esset, eidem mitigandæ seruiebat, vt fami & siti, cibus & potus. Sed paternus amor in rei gratiam tacitus pugnabat; & culpa Amnonis, meritumque supplicium; iuxta illud,

b q. 10. in 2. Reg.

Quæ venit ex merito pœna, ferenda venit.

IV. *Ioab occasionem captat reconciliationis.*

ACCEDEBAT postremo voluntas acquiescendi in diuinorum iudiciorum profunditate infinita; & admittendi aduersos omnes casus in vindictam peccatorum suorum, quoniam in eum finem diuinitus permitti, à propheta iamdudum edoctus, minime dubitabat. Itaque hebescebat, ac retundebatur doloris acies, ad hos quasi scopulos illisa, & minus acerbum in dies morsum efficiebat.

Id agnouit Ioab, quo rex familiariter vtebatur. Videbat enim Dauidis faciem hilariorem, de Amnone nihil vltra conqueri, de Absalone nihil acerbius loqui. Ratus ergo non esse amittendam occasionem de Absalone bene merendi; à quo, vt valde credibile est, per literas, vt ab eius vxore; filiisque per quotidianas preces, lacrymasque sollicitabatur, consilium denique init expugnandi regem, & ei reditum Absalonis persuadendi. Et quoniam verebatur ne forte repulsam à rege pateretur, si causam ageret ipse per se, (nolunt enim quidquam negari sibi viri principes, idque sibi dedecori vertunt, quasi parum gratia & autoritate valeant apud regem,) maluit aliena vti opera, & quidem muliebri, cuius oratio mitior est, & in animos virorum magis influit; *fauus enim distillans labia eius, & nitidius oleo guttur eius.* [a]

a Pro.5.3.

V. Per mulierem intermediam.

Non deerant quidem Hierosolymis, & in ipsa regis aula, familiaque mulieres, quæ se in regis gratiam blanda oratione insinuare possent, sed parabola qua vtendum erat, ignotam requirebat mulierem, eandemque sapientem, qualem Thecuitem quandam fœminam fama celebrabat. Parabola porro ritu patrio vti volebat Ioab, qui meminerat parabolam, quam nuper vsurpauerat Nathan Propheta apud ipsum Dauidem, recte, atque ex sententia successisse, nec immerito. In parabola enim res ipsa quæ agitur in aliena persona, negotioque persimili proponitur; quam recta ratio agnoscit, probatque, voluntas amplectitur; perturbationibus animi quiescentibus, vt in re, quæ nihil ipsarum interesse videatur. Itaque lata quamprimum pro æquitate sententia, applicatur parabola, & retecto velamine, intelligitur lata iam sententia, quam reuocare pudet, ac piget. N*on licebat*, ait mulier apud Theodoretum q. 29. *recta via tibi supplicare. Quãobrem suggessit mihi vt vterer hoc circuitu verborum, vt in ficto casu tuum videns, quod mihi eras adhibiturus medicamentum, hoc tibi ipsi adhibeas.* Hæc ibi. Misit ergo Ioab Thecuam. Ea fuit olim vrbs tribus Iudæ, distans Bethlehemo duobus milliaribus. *Nunc vicus visitur*, ait Hieron.[b] *in nono ab Ælia milliario, contra meridionalem plagam.* 1. Hinc ergo aduocauit Ioab mulierem sapientem, quam sic allocutus est.

V*sus parabolæ.*

Ioab.

Thecua.

b in loc. hebr. 1.ex.

VI. Quam instruit.

c 2.Reg.14 2.

Lvgere *te simula, & induere veste lugubri, & ne vngaris oleo,* [c] *vt sis quasi mulier iam plurimo tempore lugens mortuum;* non funeris exequias celebrans; quæ paucis diebus, pro defuncti qualitate finiebantur, sed mœrens pro tua in mortuum beneuolentia, & accepto damno; sicut Iacob patriarcha Iosephum suum luxit diutissime, & Amnonem triennio Dauid. Valebat autem lugubris iste cultus corporis, præsertim diuturnus, & in muliere vidua, & ætate iam prouecta, ad excitãdam erga ipsam Dauidis commiseratione͂, Pergit Ioab, *& ingredieris ad regem, & loqueris ad eos sermones huiuscemodi, Posuit autem* Ioab *verba in ore eius*, quasi mulieris ore ipse loqueretur, totam scilicet parabolam cum applicatione eius; sic vt ipsa solam dicendi gratiam afferret, & ex conditione personæ suæ, calamitatem propriam deplorantis, non exiguam commiserationem. Nec difficilis ei fuit ad regem aditus, id agente per fidos amicos Ioabo.

VII. Ea causam agit.

Itaqve *cum ingressa fuisset mulier Thecuitis ad regem, cecidit coram eo super terram, & adorauit, & dixit, Serua me Rex, & ait ad eam Rex; quid causæ habes?* à quonam periculo, aut malo eripi cupis? *Quæ respondit: Heu, mulier vidua ego sum: mortuus est enim vir meus;* ne forte mireris hanc fieri à me expostulationem, quæ à viro fieri debuisset, cuius in potest sunt liberi, pro quibus ego ad clementiam tuam confugio. *Et ancillæ tuæ erant duo filii, qui rixati sunt aduersum se in agro, nullusque erat qui eos prohibere posset, & percussit alter alterum, & interfecit eum.* Non fatetur crimen vidua, cum id testibus conuinci non posset, neque id reus fateretur, sed accusatorum referebat orationem, vt placet Abulensi.[d] *Et ecce consurgens vniuersa cognatio aduersus ancillam tuam dicit. Trade eum qui percussit fratrem suum, vt occidamus eum, pro anima fratris sui, quem interfecit;* Erant hi cognati ex parte patris, qui occiso filio superstite, heredes futuri erant; itaque non zelo iustitiæ, sed hereditatis amore in viduam insurgebant, itaque ad eorum non verba, sed intentionem alludens, ait, *& deleamus heredem*, quod illi non verbis, sed factis dicebant.

d q.10 in. c.14.

VIII. Et queritur de cognatis.

Cvm autem hæc moliuntur *quærunt extinguere scintillam meam, quæ relicta est;* in qua extinctus iam pridem pater reuiuiscat, & ego propediem moritura deinceps

viuam, ne funditus perijsse videamur. Cumque ex lege ad suscitandum defuncto semen obligati sint, ne illud quidem, quod vnum reliquum est, viuere patiuntur: ex quo futurum est *vt non supersit viro meo nomen, & reliquiæ super terram*. Viri sui nomen memorat, tacet suum; quia filij non succedebant matribus, sed patribus; Matres enim nihil habebant in quo eis filij succederent, nisi cum fratribus carerent, & ad filias deuoluebatur hæreditas. Et à patribus filij, non à matribus denominabantur, vt Dauid filius Isai, & Salomon filius Dauid. Præter morem enim Ioab, & fratres eius filij Saruiæ appellantur. Quoniam autem Israëlitæ magnæ infelicitati tribuebant carere liberis, cui etiam affectui lex ipsa seruiebat, quæ semen defuncto suscitari iubebat, propterea hæc mulier id damnum coram rege inculcat, pluribus verbis eodem pertinentibus, *deleamus heredem*, & *quærunt extinguere scintillam meam*, &c, *vt non supersit viro meo nomen, & reliquiæ super terram*.

IX. *Dauid pro ea pronunciat.*

HACTENVS mulieris parabola, consultò a Ioabo excogitata, & per mulierem regi proposita. Qua audita *ait Rex ad mulierem; Vade in domum tuam, & ego iubebo pro te*. Præcepturũ se dicit iudicibus, & magistratibus, iustitiæ ministris, & vindicibus criminum, ne mulieri huic, aut filio eius superstiti molestiam exhibeant. Qua in re merito videatur Dauid male agere. Non enim licet principi, aut omnino alli iudici pro arbitratu suo sontem aliquem soluere legibus, non tantum suis, sed etiam naturalibus ac diuinis. Lex autem naturalis exigit, vt qui male egit, male patiatur; diuina vero lex homicidæ supplicium mortis definiuit. *Si quis*, inquit,[a] *ferro percusserit, & mortuus fuerit qui percussus est, reus erit homicidij, & ipse morietur*, & mox. *Propinquus occisi homicidam interficiet, statim vt apprehenderit eum, interficiet*. Verendum ergo Dauidi fuit, verendum est & aliis regibus, atque principibus, ne misericordia in reos, Dei aduersus ipsos vindictam exacuat. & pœnam in seipsos, familiasque suas conuertãt, quando sine causa idonea volunt esse misericordes. Par est eos meminisse importunæ Saulis in Agagum, & Amalecitas misericordiæ, quæ ipsi, ac regno eius funesta fuit. Meminisse & propheticæ illius vocis aduersus Achabum, pro indulgentia in Benadabum Syriæ regem male vsurpata.[b] *Quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua, pro anima eius, & populus tuus pro populo eius*. Denique in hoc exemplo parabolico fiebat parti iniuria, quæ non cedebat iuri suo, quod ei ex diuina lege aduersus homicidam competebat.

an recte.

Misericordia regibus noxia.

[a] Nu 35. 16.

[b] 3 Reg. 20. 42.

X. *Recte videri.*

DICENDVM videtur cum Alphonso Tostato[c] potuisse regem, in exemplo proposito, reum tanquam innocentem dimittere. Nam quæ nunc pro contraria sententia allata sunt, locum habent in manifesto crimine, vel ex idoneis probationibus, vel ex confessione rei quæ in hoc exemplo desiderantur; testibus enim non probabatur crimen, *nullus* quippe *aderat in agro, qui eos prohibere posset*, aut de re facta testari: neque reus, vt supponimus, se fatebatur homicidam, neque ad eam confessionem obligabatur, nemine contra se dicente testimonium. Itaque oportebat Dauidem hominem tanquam innocentem absoluere, sine præiudicio tamen iuris aduersariorum, si quid deinceps contra accusatum probare possent: quo pertinet illud quod mox subiecit Dauid. *Qui contradixerit tibi, adduc eum ad me, & vltra non addet, vt tangat te*; ego quippe ei nominatim interdicam ne tibi molestiam exhibeat, aut filio tuo. In re enim dubia ex arbitrio principis pendet accusati salus, vt ait Caietanus.

[c] q. 12. in c. 14. 2. Reg.

XI. *Instat Thecuitis.*

NE forte autem rex vereretur in corde suo, ne misericordia in hunc reum, in seipsum, aut suos, Deo vindicante redundaret; ideo mulier imprecatur sibi potius id omne malum, quod hinc posset existere, dicens, *In me Domine mi rex sit iniquitas*, id est pœna iniustitiæ, *& in domum patris mei, Rex autem & thronus eius sit innocens*. Alii interpretantur *sit* positum pro *erit*, vt sit vrgentis oratio, in hanc sententiam. Si quid accidet nihilominus mali, in me non in regem cadet, si aut tu oblitus fueris petitionis meæ, aut serui tui non impleuerint iussionem tuam; aduersariis meis interim filio meo imminentibus. Et vtraque expositio satis cohæret cum sequenti responsione regis *Qui contradixerit tibi*, dicenti videlicet à me absolutum filium tuum, neque fidem habere voluerit, *adduc eum ad me, & vltra non addet, vt tangat te*. Quoniam vero mulier dixerat vniuersam cognationem aduersus ipsam consurrexisse, petit à rege vt non tantum qui proximus est,

& rex gratiam: etiam iureiurando confirmat.

& habet primarium ius ad accusandum, ab accusatione repellatur, sed alii quoque qui illo recedente illius iure succedunt, ne multiplicentur vltores fusi sanguinis, sed Dei exemplo integram ac perfectam faciat misericordiam. Neque enim videtur petiisse iusiurandum à rege, ad firmitatem regiæ promissionis: id enim sapienti mulieri non conueniret. Rex tamen ipse sponte profert iusiurandum, ad eripiendam ei omnem dubitationem atque formidinem; *Viuit Dominus*, inquit, *quia non cadet de capillu filii tui super terram.* Quasi dicat, ne capillis quidem ipsius, nedum ipsi nocebitur.

Et rex gratiam, et à iureiurando cōfirmat

XII. *An parabola recte aptetur.*

Hactenvs parabola, quam recte Dauid propter dissimilitudinem repellere potuisset. Nam de filio illo parabolico non constabat, an fratrem occidisset: cum id neque testibus, neque confessione probaretur; & quamuis de cædis autore constaret, dubium tamen erat an prouocatus, & in sui defensione fratrem occidisset, non ex antecedente odio, aut deliberata voluntate, qua in re lex clementia vtebatur. At hic publicum erat facinus, & coram plurimis testibus perpetratum: iuxta illud, *& ecce populus multus veniebat per uerdeutum ex latere montis*, qui nimirum cædi Amnonis interfuerat. Illud quoque certum erat, quod falsus est Ionadab, ex antiquo odio, & deliberata voluntate, & per proditionem hanc ab Absalone patratam cædem. Deinde præcipuum argumentum quo nititur mulieris deprecatio, est conditio personæ, quæ hæres sit, & scintilla vnica in paterna familia: cum Dauid plurimos haberet præterea filios, qui ad regni successionem educarentur. Denique cum maritus mulieris ponatur defunctus, ne vltra possit suscipere filios: Dauid viuus ac valens erat, & potuit 14. quos adhuc regnauit, annis alios suscipere liberos, & fortasse suscepit.

XIII. *Cur esset vsus.*

Etsi autem non erat efficax ad persuasionem parabola, disponebat tamen Dauidem, propter nonnullam similitudinem fratrum, quorum alter in alterum insurrexit, vnde secuta est cædes. Et forte non deerant ex Amnonis cognatis qui regem aduersus Absalonem exasperarent, & perpetuum eius optarent exilium. Cum autem parabola pro arbitrio à Ioabo efformata fuerit, vt ex sequentibus liquet, cur ea non ita effecta est, vt ex æquo cum veritate congrueret? At sic mulier non habuisset Dauidem pro filio suo sententiam ferentem, sed condemnantem eum potius, & accusatoribus addicentem, quibus inuitis absolui non poterat. Defuisset quoque illa causa hæredis vnici, quæ regem ad absoluendum reum inflexerat. Itaque condemnato filio parabolico, præclusa erat via ad causam Absalonis agendam, ad quam parabola disponebat, vt recte vidit Abulensis.[a]

[a] q. 33. & 34. in c. 14. 2. Reg.

XIV. *Ioabi in caula Absalonis prudentia.*

Qvin & ipsa mulier, seu potius Ioab, satis vidit infirmam esse Absalonis defensionem, frigidamque petitionem, si sola parabola niteretur. Itaque & rationes adiecit, quæ possent Dauidi eius reuocationem persuadere. Prima est periculum ne inter Gessuritas Absalom cum suis aliquam superstitiosæ infidelitatis labem contraheret: id enim peccati nomine in Scriptura maxime intelligi solet: quæ ratio illis verbis illigata est. *Quare cogitasti huiuscemodi rem contra populum Dei, vt peccet, & non reducat eiectum suum?* quasi dicat, nisi reuocetur hic exul, peccaturus est, & futurus cultor idolorum, in damnum, & dedecus populi Dei. Altera ratio est *Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non reuertuntur.* Quasi dicat, quod factum est infectum esse non potest. qui mortuus est, exilio viui ad vitam reuocari non potest. Nos potius ibimus ad eum, quam vt ille reuertatur ad nos. Quid ergo malum nostrum geminare malumus, quam venia, atque indulgentia reparare.

XV. *Principum est Deum imitari*

Tertia ratio ex Dei imitatione petita est, cuius bonitatem & misericordiã in peccatores imitari par est: eos præsertim qui cum supremam in terris habeant potestatem, diuinam maiestatem cuius locum tenent, cuius nomen & authoritatem participant, hominibus repræsentare debent. Atqui *non vult Deus perire animã, sed retractat cogitans ne penitus pereat, qui abiectus est.* Mutat videlicet Deus sẽtẽtiã in peccatorẽ latã, si ipse velit resipiscere; quia nõ vult mortẽ peccatoris, sed potius vt conuertatur & viuat, nec delectatur in perditione viuẽtiũ; sunt enim filii eius, & bonus pater in filii etiã prodigi ruina lamẽtatur, & lanquet: & in eiusdẽ pœnitẽtia hilarescit, & reuiuiscit. nec vult quãtũ in se est, vt qui perit pereat, qui

abiectus est, abiectus sit, qui in sordibus est sordescat adhuc, & qui æger est desperetur. His ergo rationibus apud me perpẽsis, dixerit Thecuitis existimaui mei muneris esse, si salutem animarum, si Dei gloriã si Reipublicæ vtilitatem quærerem, venire ad Dominum meum regem, vt hæc ipsa ei præsente populo repræsentarem, 2. sicque sapiens mulier vult à rege intelligi, hanc esse non tam suam, quam totius populi vocem, & desiderium; cui proinde rex gratificabitur, & de eo bene merebitur. 2. 7.

XVI. *Mulier concludit petitionem suam.* Addit etiam argumentum ex applicatione parabolæ; vt si iudicauit Rex liberandum esse filium viduæ cædis reum de manu cognatorum, liberet etiam rex filium suum à reatu & pœna culpæ suæ, cuius grauitatem personæ conditio subleuare videatur; & qui misericors fuit in figura, in re figurata ne sit crudelis. *Dicat ergo ancilla tua*, obtineat atque impetret ab humanitate, & benignitate tua, *vt fiat verbum regis sicut sacrificium* placationis videlicet, vt placetur exuli Absaloni: isque requiem inueniat à tribulatione sua. Et Dominus qui tecum est, tanquam cum Angelo suo, moderabitur actiones tuas, vt statuas quod rectum est, nec inde te dimoueri patiaris. Innuere autem videtur promissionem iam factam & iureiurando firmatam. *Et respondens rex dixit ad mulierem. Ne abscondas à me verbum quod te interrogo; Dixitque ei mulier: loquere Domine mi rex. Et ait rex, nunquid manus Ioab tecum est in omnibus istis?* nonne opera eius & consilio vsus es hoc toto negotio tuo? Cui mulier, *per salutem animæ tuæ Domine mi rex*, rem ipsam attigisti, neutram in partem à scopo veritatis aberrans.

XVII. *Et fatetur authorem parabolæ Ioabum.* Nihil cunctata est mulier fateri authorem fabulæ huius, siue quia id iam ei Ioab permiserat: siue quia id gratum regi fore, cuius cor versum erat ad Absalonem, cognoscebat. Est enim gratum nobis eorum officium, qui eos nobis reconciliare student, ad quorum beneuolentiam natura propensi sumus: idque & vocis sonus, & ipsa facies paulo hilarior loquebatur. De Ioabo vero suspicatus est Dauid, potius quam de alio quopiam, siue quia ipsius in Absalonem peculiarem beneuolentiam iam dudum agnouerat, quam eximia eius species exaggerabat; siue quia Ioab valebat ingenio ad hæc excogitanda præ cæteris, sicque seipse in hoc facto proderet, siue quia visus fuit hanc mulierem introducere ad regem, & familiarius cum ea hoc ipso tempore, ac studiosius agere. Itaque mulier, *seruus tuus Ioab*, inquit, *ipse præcepit mihi, & ipse posuit in os ancillæ tuæ omnia verba hæc: vt verterem figuram sermonis huius*, vt de filio meo agere me simularem cum agerem de tuo; & veniam meo quærerem, quam quærebam tuo. Nec fas est me dissimulare vlterius, aut sperare te falli posse, quippe qui *sapiens es, sicut habet sapientiam angelus Dei, vt intelligas omnia super terram*: qui tanto interuallo reliquos mortales post te relinquas, quanto angeli Dei omnes homines sapientia antecedunt.

XVIII. *Rex persuadetur.* Hic rex, ea maxime, vt arbitror, cogitatione tactus, ne forte Absalon in diuturno exilio mores & ritus patrios in prophanos, ac peregrinos, in Gessuritarum regione commutaret; sociosque suos ad idem flagitium exemplo suo inuitaret; ad Ioabum conuersus, si is forte aderat; aut eo aduocato, si is aberat longius aliquanto, vt probabilius videtur. *Ecce*, inquit, *placatus feci verbum tuum*, quod interposita mulieris persona à me postulasti: remitto iram, ignosco criminoso iuueni. *Et reuocat Absalonẽ.* *Vade ergo, & reuoca puerum Absalom.* Vox pueri tacitam habet excusationem criminis ex imprudentia, & feruore, & temeritate iuuenili, cur aliquid condonandum esse sapientes credunt; quod innuit etiam Chaldæus vocans adolescentem. Et solent grandiores natu in sermonis hilaritate vocare pueros, qui reuera minime pueri sunt ætate. Agebat autem nunc Dauid annum ætatis quinquagesimum sextum; Absalom autem ad summum vigesimum quintum. Nondum enim tertiam vxorem duxerat Dauid, cum factus est rex in Hebron, vt ex secundi Reg. secundo constat. [a] ex tertia vero vxore Maacha nomine natus est Absalom. [b] Hoc ipso autem quod eum reuocari iussit ab exilio mortis pœnam ipsi debitam, non tanquam iudex remisit, sed tanquam parens, qui iniuriam in filiis sui nece acceperat, & poterat condonare. a 2. Reg. 2. 4. b 2. Reg 3. 1. c Abul q. 7 in c. 14. 2. Reg.

XIX *Quem adit Ioab.* Accepto Ioab tam optato nuncio, *cadens super faciem suam in terram adorauit, & benedixit regi, & dixit: Hodie intellexit seruus tuus, quia inueni gratiam in oculis*

tuis domine mi rex: fecisti enim sermonem serui tui, quo verbo agnoscit se per intermediam Thecuitem hanc à rege gratiam Absaloni postulasse; & regis in se beneuolentiam probasse, qui tam grauem offensionem suam, posthabuerit Ioabi desiderio. Qui minime cunctatus est regio vti beneficio; neque satis habuit eum monere per literas de paterna indulgentia, & impetrata sibi venia: Sed vt honorabilior esset reditus, & exilii temperaretur pudor, *Surrexit* ipsemet *Ioab* princeps vniuersæ militiæ, & multi videlicet è primaria nobilitate cum eo, *& abiit in Gessur & adduxit Absalon in Hierusalem.*

XX. *Redit Absalon,*

Pleraque hic cursim omittuntur in Scriptura, quæ facile suppleri possunt. Qua videlicet significatione lætitiæ ab Absalone acceptus sit Ioab, qua à rege Gessur: quid hic ad Dauidem in nepotis sui gratiam scripserit, qua pompa tam ipse quam Ioabus reditum cohonestarit. Omittitur quoque monitum regem post Absalonis reditum de eius aduentu; simul etiam à Ioabo qui inchoatam reconciliationem perficere satagebat, rogatum, vt ad suum conspectum reum sisti pateretur, veniæ videlicet petendæ causa; simulque vt de obtenta misericordia, meritas debitasque gratias præsens ageret.

& arcetur à patris cōspectu.

At rex qui ingenium Absalonis probe norat, & operæpretium ducebat noua seueritate illum in officio continere, & admissi facinoris grauitatem vehementius apprehendere, & diuturniore pœna luere, sed ea pœna quæ periculo vacaret, non est passus eum adduci in conspectū suum; nulla tamen simultate, quam liberaliter abiecerat, in paterno pectore residente: id quippe alienissimum erat ab ipsius mansuetudine. Itaque iussit eum in domum suam reuerti, nec videre faciem patris sui.

XXI. *Abit domum.*

Reversus *est ergo Absalom in domum suam*, & palatium regis non adiit, *& faciem* patris sui *non vidit.* Vtique non sine acri morsu doloris, quem tamen illa spes, ac cogitatio leniebat, quod sibi persuaderet, id facile mox impetratum iri; & satis esse nunc id quod difficillimum fuerat obtinuisse. Sic nimirum peccatores precibus amicorum Dei, ceterisque salutis nostrę præsidiis in hora mortis reconciliantur Deo; sed ita tamen, vt extemplo faciem æterni regis non videant, donec culpas præteritas iusta satisfactione purgauerint. Quo referre merito possis illud magni poëtæ.

6. Æneid.

Quin & supremo cum lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miseris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt pestes, penitusque necesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt —— & quamdiu?
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit.

XXII. *Salomō ingeniosus.*

Verum omisso paulisper Absalone, paruulum eius fratrem Salomonem, sextum iam ætatis annum agentem inuisamus. Cuius præcellens ingenium, & singularis indoles, sanctæ parentum institutionis præmaturè idoneum reddebat, & quotidianis augescebat incrementis. Nam vt recte notauit Pineda, [a] eo referri potest quod Salomon se puerum ingeniosum vocauit, [b] id est εὐφυῆ, quod non solum ingenium, & ingenitæ naturæ bonitatem significat, sed etiam ingenium vbertim & copiose succrescens, instar generosæ plantæ in solo felici. Quoniam vero egregia indoles sine institutione, & cultura syluescit; & quo quis ad maiora natus est, eo euadit deterior, si illa desideretur: (nobilia enim ingenia nihil mediocre parturiunt, sed vel optima euadunt institutione diligenti, vel longe deterrima, natura, vt est in malum prona, sponte ferociam, & barbariem induente.) ideo Dauid quam maturrime Salomonem instituere cœpit, vt ipsemet Salomon in 4. Prouerbiorum testatur.

[a] l. 1. de Salom. c. 18.
[b] Sap 8 19. *bien né.*

XXIII. *Eius puerilis educatio*

Avdite, inquit, *filij disciplinam patris, & attendite vt sciatis prudentiam.* & mox. *Nam & ego filius fui patris mei tenellus, & vnigenitus coram matre mea, & docebat me.* Id est quamuis tenellus adhuc essem, & tenere diligerer à matre; nihilominus docebat me pater meus, atque dicebat, *Suscipiat verba mea cor tuum,*

custodi praecepta mea & viues. Tenellum se vocat, inquit Iansenius, *& sic vnice dilectum à matre, vt insinuaret nec ob aetatis teneritudinem, neque ob maternam dilectionem, qua in delicijs habebatur à matre, patrem ab admonitione, & adhortatione ad sapientiam abstinuisse, quemadmodum stulti quidam parentes faciunt; nimium aetati, & dilectioni naturali indulgentes.* Sic ipse Nec dubium est haec à matre quoque inculcata, vt Prouerbiorum trigesimo primo significatur. Existimandum enim est vtrumque parentem, qui impense puerulum ex aequo diligebant, haec ita filioli animo pro sua prudentia instillasse, vt ea ille quasi ludibundus addisceret, quae sensim sine sensu animam bonam, quam sortitus erat, ad omnem probitatem, & virtutis studium informarent.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3005.

1. N. V. Vide Adrichom. in topographia tribus Iudae num 236. Ab ea vrbe desertum Thecuae nominatum est, de quo mentio est in 1. Machab. 9. 33. Hinc oriundus Amos propheta; ibidem mortuus ac sepultus traditur. Putant Hebraei, idque habet Sanctus Hieronymus in eorum traditionibus, hanc mulierem auiam fuisse Amos prophetae, qua in re si eis lubet assentiri, caue tamen sumas auiam proprie, matrem scilicet patris aut matris prophetae: cum is prophetarit in diebus Oziae, regis Iuda, vt habetur initio prophetiae eius, initiū autem regni Oziae distat hinc 220. annis; vt nunc ne tritauia quidem eius nata fuerit.

2. *Volui*, ait Abulensis, *istud dicere praesente populo, vt omnes nouerint sententiam regis pro absolutione filij mei: & nemo me inquietet amplius;* quae est etiam Theodoreti mens, q. 29. eoque refert Septuaginta, qui legunt, ὄψεταί με ὁ λαός. quia aspiciet me populus. Alii ex Hebraeo vertunt, *quia terruit me populus*, vt de Absalone, non de parabolico filio loquatur, quasi dicat, feci in gratiam populi, quem vidi ob eam rem moestum, & quem hoc tuo beneficio exhilarabis. Caietanus hunc populi moerorem ad metum belli ciuilis trahit: qui parum videtur hoc tempore probabilis: si metus fuit, omen fuit.

ANNVS MVNDI 3006. DILVVII 1350. QVINTAE AETATIS 67. EXITVS AB AEGYPTO 463. ARCAE IN SIONE 17. DAVIDIS REGNI 27. ABIATHARIS PONT. 32. TROIAE EXCISAE 155. EVPALIS 16. IMPERII ASSYRIORVM 1075.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1047.

I. Ratio temporis. Belle nobis hactenus expansi anni procedunt, vt ex anni huius indice innotescit. Nam si annos primae aetatis 1656, qui ante diluuium excurrerunt, cum praesenti anno à diluuio componamus, existet annus mundi, quem praefert index, ter millesimus sextus, Rursum si praesenti anno imperii Assyriorum, adiunxeris 275. annos, qui a diluuio abierant, antequam imperium Assyriorum conderetur, exacte in annum diluuii praenotatum incurres. Deinde annis exodi; adde reliquos Dauidis annos numero tredecim, & 4. Salomonis, explebis ad amussim annos, quos Scriptura numerat ab anno exitus ab Aegypto, vsque ad annum fundati templi Salomonis, nam 463. 13. 4. conficiūt 480. Denique anni mundi, coniuncti cum annis ante Christum, in primum ab ortu Christi annum incidunt, quem ponimus quater millessimum quinquagesimum tertium.

1656.	
1350.	
3006.	
275.	
1075.	
1350.	
3006.	
1047.	
4053.	

II. Absalom caret patris conspectu. Caeterum toto hoc anno, & posteriore parte praecedentis, Absalom siue Hierosolymis, seu alio potius loco vicino Hierosolymis, vbi domum haberet, exors aulae regiae, & paterni conspectus fuit. Nam Hierosolymis habitare extorrem curiae & regiae familiae, intolerabile supplicium videretur; nec ille hominum oculos, tacitasque cogitationes ferre potuisset. Neque huic sententiae aut Scriptura repugnat, [a] quae ait mansisse Absalonem in Ierusalem, duobus annis, carentem conspectu patris: aut Iosephus [b] cum ait illum, vti iussus

a 2. Reg. 14. 28.
b l. 7. c. 8.

fuerat deuitato patris conspectu intra domesticos parietes, cum suo famulitio se continuisse,& mox. *Ad hunc modum priuato cultu per biennium Hierosolymis habitauit.* Verum nihil vetat quo minus regiam hanc,omniumque maximam vrbem laxius paulo accipiamus,vt eo nomine etiam suburbanas domos, pagosq. accipiamus. Sicque Iebusæi dicuntur habitasse in Ierusalem cum filiis Iuda, [a] licet habitarent in arce Sion,quæ tunc ab vrbe separata,ac seclusa erat, vt alibi diximus. Et vbi legimus Adonibezechum adductum fuisse in Ierusalem, [b] & ibi mortuum, explicat Iosephus, *non longe à Ierusalem*, vt in primo Othonielis ante dictum est. [c]

a Ios. 15. 63. b Iud 1. v. 7. c num. 26.

Itaque habitabat Absalom in vicinis pagis, aut domo aliqua suburbana; vt exilium non finisse, sed in deterius mutasse videretur. Consuetudinem scilicet aulicorum aui sui,in familiaritatem & conuictum inurbanæ plebeculæ, & rusticanæ. Nam quod eum plerique viri primarij, vt par est credere, officij causa adibant, id dolorem exilij augebat potius,quam mitigabat; nec eum iacturæ, & calamitatis suæ obliuisci patiebatur. Erat autem tanto acerbius hoc exilium,quanto magis præter expectationem contigerat, vt naufragium in portu fecisse miser bsalom quodāmodo videretur. Cum enim Ioab simpliciter iussus fuisset à Rege reuocare Absalom;nec vlla facta esset mentio exceptionis istius, de nō vidēda facie patris sui;credidit vterq. Dauidem in plenam, ac perfectam cum filio recōciliationem consensisse,eumque omnibus filij iuribus restituisse. Ideoque legimus, [d] Ioabum Absalonem adduxisse in Ierusalem. Alioqui vitasset regis filius eam confusionem, vt ex vrbe iussu patris rus amandaretur, & multorum, qui ei gratulabantur,suaque simul expectatione falleretur.

III. *Quam id graue illi esset.*

d 2. Reg. 14. 23.

Sed facile est intelligere quomodo huic confusioni obuiam tum fuerit. Cum enim aliquot horarum itinere abesset ab vrbe, significatum est Dauidi aduentare Absalonem,si forte prodigo filio pater etiam obuiam ire vellet; & vt omnino significaret quid fieri in hoc eius reditu placeret. Dixit autem rex: *reuertatur in domum suam, & faciem meam non videat*; quo ille nuncio accepto,iter non in vrbem,sed in pagum aliquem,in quo domum haberet,recta direxerit Idq. significare videtur Iosephus, [e] cum ait. *Rex vero audiens filium aduentare, misit qui ei denunciaret ne ad ipsum accederet; nondum enim ita se affectum vt reuersum videre statim sustineat.* Sic Iosephus. Sed vt abesset hoc publicæ confusionis malum, ipsa tamen exclusio ab aula in homine, qui in ipsa dudum florebat inter primos, magnum doloris sensum afferebat. Accedebat ad ægritudinis incrementum, quod huic nouo exilio nullus à rege præfinitus erat terminus,nullus præscriptus finis.

IV. *An cum confusione receptus.*

e l. 7. ant. c. 8.

Aderat quidem Absaloni non exigua consolationis seges,quod vxore, liberisque frueretur,quod rem domesticam & priuatam per se ipse administrare per otium poterat,& deliciosissimis agricolarum voluptatibus potiri, quas plerique sapientes mirabiliter extulere dicendo, neque tamen supra meritum ac veritatem.Longe quippe lateq. patēt.Neq.enim segetibus solum & pratis, & vineis & arbustis rusticæ res lætæ sunt, sed hortis etiam,& pomariis,tum pecudum pastu, &apium examinibus,tum florum omnium varietate.Nec consitiones modo delectant, sed etiam insitiones, quibus nihil inuenit agricola solertius. [f] Quid agricolarum dico, quorum studiis Hebræi mirifice capiebantur? In promptu erant voluptates virorum nobilium, atque principum, venationes, piscatus, aucupia, armorum ac ludorum exercitationes multiplices, &c. Hæc tamen omnia homini ambitioso sordebant, qui vitam ab aulico fumo, ac strepitu alienam,non vitam suauem,sed mortem acerbissimam ducebat; quam id vnum quod deerat magis cruciabat,quam cætera omnia affatim congesta delectarent; seque ad aulæ fores versantem ingressu prohibitum, quēdam reputabat è fabulis Tantalum, cui in mediis vndis,atque arborum pomis, neque potum neq. cibum liceret attingere.

V. *Quid eum consolaretur.*

f Cic. de Senect.

Septimus interea Salomonis decurrit annus, qui serio inchoandæ puerorum institutionis terminus præfinitur; cum ei adhibitus est pædagogus. Sed quis? Eum nobis suggerunt Hebræi apud S.Hieronym.in tradit. Hebraicis [g] Nabath patrem Ieroboam,pro quo male apud Pinedam legitur Nathan. [h] In omnibus enim exemplaribus S.Hieron.legitur Nabath,non Nathan, & libro tertio,& 4. regum centies Ieroboam filius Nabath dicitur,nunquam filius Nathan. De hoc

VI. *Salomonis institutio, quis eius præceptor an Nathan vel Nabath.*

g in l 3. reg c. 1. h l. 1. de Salo. c. 19 n. 5.

ergo Nabath patre Ieroboam scribit Hieronymus eum fuisse magistrum Salomonis, alio nomine dictum Semei: qui propterea initio tertii Regum[a] dicitur fauisse Salomoni contra Adoniam, regnum Dauidis ambientem; illum inquam Semei, qui Dauidi maledixit, id enim significat eius patria Bahurim, quam memorat S. Hieronymus. & affirmant recentiores Hebræi, quos merito reprehendit Abulensis.[b] Ille enim Semei qui memoratur initio tertii Regum, vir erat magnæ authoritatis, cum ponatur inter eos, qui plurimum iuuare, vel impedire poterant regnum Adoniæ. Quod non conuenit Semei illi maledico, quem Dauid non diligebat, neque magnifaciebat, sed eum, vt seditiosum hominem, apud se habebat, quasi in libera custodia: quem etiam mox iussit à Salomone interfici.[c]

a c.1.v.8. *b 3.Reg.1. q.20.* *aut Semei.* *c 3.Reg.2.8 9.*

VII. *Non videri.* Alius ergo fuit ille Semei; sed in similitudine nominis, facile retusum est Hebræorum acumen, vt passim inanes solent captare coniecturas. Nam quod à S. Hieronymo magister Salomonis appellatur, non magis intelligendus est Salomonis pædagogus, quam Rhei de quo ibi quoque est mentio[d] pędagogus Dauidis. Sic enim scribit *Semei ipse est Nabath pater Hieroboam, qui fuit magister Salomonis, & fuit de Bahurim, id est de electis. Rhei autem ipse est Hiram Zairites sacerdos,*[e] *ia est magister Dauid.* siue vir primarius in aula Dauidis, vt ibidem Lyranus cum Rab. Salomone, Vatablo, Chaldæo, Emanuele Sa, interpretantur, non repugnante Tostato. sicut ergo hic sacerdos, siue magister Dauid, non fuit eius pædagogus, quem fortasse nullum vnquam habuit, præter custodem pecorum: & quæ esset ætas pædagogi Dauidis tum septuagenarii? sic nec ille Semei pædagogus fuit Salomonis, sed primario quopiam in aula officio functus est, quale fortasse fuit apud Romanos Magistri equitum, aut Magistri morum. Vide tamen quæ supra de Iahiele doctore filiorum regis diximus.[f]

d 3.Reg.1.8 *e 2.Reg.20. 26.* *an Iahiel.* *f an Dauid. 1.n.17.*

VIII. *Aut Nathan propheta.* Exauthoratis ergo hisce magistris, dicamus credibilius esse commissum fuisse Salomonem institutioni, & industriæ prophetæ Nathan, quem maximi faciebat Dauid, eoque familiariter vtebatur, vt alibi notauimus.[g] Certe Epiphan. in lib. de vita & interitu prophetarum[h] ait prophetam Natham honori ac venerationi Dauidi fuisse, tanquam numen aut sanctum Dei. Et huic magisterio præfectum Nathan sentit Pineda libro 1. de Salomone cap. vlt. cum Lyrano[i] Hugone, Genebrardo improbante Dionysio; Comestor autem ait Dauidem commisisse Salomonem in manu Nathan, alludens scilicet ad locum 2. Regum 12. in quo tamen id non habetur, nisi in mendosis, codicibus. Nec mirum est Nathanem prophetam in regiæ pueritiæ institutorem electum, cum alibi de Samuele ostenderimus,[k] ipsum magistrū iuniorum prophetarum in Naioth extitisse. Ex hac porro puerili institutione conciliatus videtur Nathani erga Salomonem amor, & studium; quod aperte prodidit 3.Reg. 1. cum eius maxime consilio, & opera Adonias de occupato iam regno deiectus est. Salomon autem factus est rex, vt suo loco dicemus.[l]

g an Salo. n.27. *h c.1.* *i 2. Reg.12 25.* *k an Saul. 12.n.31.* *l an. 1. Sal n 19. 20. & seqq.*

ANNUS MUNDI 3007. DILUVII 1351. QUINTÆ ÆTATIS 68. EXITUS AB ÆGYPTO 464. ARCÆ IN SIONE 18. REGNI DAVIDIS 28. ABIATHARIS PONTIF. 33. TROIÆ EXCISÆ 136. EUPALIS 17. IMPERII ASSYRIORUM. 1076.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1046.

HOc anno natum Salomonem putant, qui eum duodennem credunt regnare cæpisse, sed id iam partim in vero eius natiuitatis anno, à quo hic numeratur octauus, confutatum est, partim initio regni eius amplius refelletur. Est hic potius annus reconciliationis integræ atque perfectæ Absalonis cum parente suo, quæ sub tempus messis contigit, vt ex incendio immisso in Ioabi segetem intelligitur. Ephesus quoque nobilis Asiæ ciuitas, hoc anno condita memoratur; sed ab historia sacra, vt par est ducamus initium, quæ obiter aliquo de Absalonis pulchritudine cæsariæ, liberis, inserit, præmittitque narrationi de eodem Absalone ad conspectum patris admisso. Ad cuius constantiam, & fortitudinem pertinet, quod cum rectum esse iudicasset, filium suum priuare tam diu conspectu suo, propter admissum scelus, tantæ pulchritudini inuitanti, & paternos oculos sollicitanti non cesserit; sed eam in promptu positam, & vltro se ingerentem, ac spectari cupientem, duos ipsos annos spreuerit, gemino affectu ad rectè rationis imperium subiugato. I *Summa rerum huius anni.* *Dauidis constantia.*

VLTRO se ingerit hoc loco gloriosissimum illud facinus tuum, CHRISTIANISSIME REX LUDOVICE, quod in limine voluminis huius memoratum, rursum degustare libet: reficit enim mirandum in modum religiosas mentes, atque exemplo prouocat tam insigne, tamque inusitatum temperantiæ regalis exemplum & in rege potentissimo, & in ætate feruidæ adolescentiæ singulare. Fuere qui sibi probro ac pudori non verterent, regem suum, ad contemplandā speciem eximia pulchritudine mulierculæ, blandissimo verborū lenocinio inuitare: nec locum sacrosanctum, nec diuina mysteria, nec Iesu Christi summi regis ac iudicis sui præsentiam reformidantes: rati iuuenile pectus, imo etiam corpus emortuum, vel vnico aspectu ad effrenatam tantæ formæ cupiditatē raptum iri. Venisti ad templum, fortissime atque amabilissime princeps: is enim erat dictus certamini locus, sed venisti eo animo vt statueres, ne minimo quidem oculorum coniectu venatricem illam venerem intueri; & propositi testem virum sapientem, ad firmitatem, opinor, accepisti; statuisti, vultum oculos, animumque constantissime tenuisti, perseuerasti inuictus, & æstuantes illos operarios iniquitatis confudisti, pellacissima inimica pudoris tui, pulcherrima victoria triumphata. II. *Eximia Ludouici reg. 13. cōtinentia.*

VIDIT hanc victoriam, & cum summa voluptate vidit è cœlis sanctissimus ille auus tuus, cuius tibi non solum adoptasti nomen, sed augustissimæ quoque castimoniæ intemeratam atque immortalem lauream adamasti, vidit inquam, & hanc tibi perpetuam, constantemque laudem à supremo numine flagitauit. Quam laudem atque victoriam, Ludouice regum maxime, Annales hi, quemcumque illis temporum cursum ventura secula, aut ipse potius Rex seculorum immortalis concesserit, nunquam desinent prædicare: nec puritatis amator Dominus, tam in hoc lutulento certaminum curriculo, quam in aula illa beatissima, ad quam nihil admittitur inquinatum, copiosissima mercede munerari. III. *Quanta, quamque laudabilis.*

Sed redeamus ad Dauidem, cuius tanto est minor in hoc certamine gloria, quanto facilius est filium, quem videris millies, & à quo incredibili mœrore ac luctu affectus sis, quantauis forma præstantem non intueri; quam elegantissima *collata ad Dauidicā.*

forma puellam, nunquam hactenus conspectam plurimorum ore celebratam, & in conspectu positam, nolle ne per transennam quidem atque obiter aspicere: quam eius, quæ tibi omni animi contentione placere appetat, syderibus certantes oculos, frontem eburneam, labia coralina, ceruicem lacteam, & genarum lilia mixta rosis ita contemnere, vt ne leui quidem, aut erratico oculorum coniectu digneris.

IV. *Absalonis pulchritudo.* AD Absalonis autem formam quod attinet, hoc ei dant sacræ literæ testimonium, non fuisse in vniuerso Dauidis regno, qui ei pulchritudine æquaretur. *Decorus nimis*, inquit, *à vestigio pedis vsque ad verticem non erat in eo vlla macula*, siue defectus aliquis qui reprehendi posset, aut improbari. Itaque duobus ex capitibus singularem Absalonis pulchritudinem describit, quod scilicet nullus esset in eo defectus, non integritatis singularum partium, & accuratæ absolutionis earum; non debitæ proportionis, ac responsus membrorum omnium, non coloris congrui, ex conueniente internorum dispositione procedentis. Altera formæ laus ex comparatione petitur. Nam toto in regno Dauidis non dubium est plurimos extitisse præstanti forma, decoraque dignitate vultus; quos omnes Absalon antecedere non potuit, sine summa pulchritudine corporis; cui si animi quoque ac mentis pulchritudo respondisset, melius vtique fuisset ipsius saluti consultum.

V. *Et cæsaries quãdo tonsa.* DE capillo eiusdem ita legimus. *Et quando tondebat capillum, semel autem in anno tondebatur, quia grauabat eum cæsaries, ponderabat capillos capitis sui ducentis siclis põdere publico.* [1] S. Hieron. in traditionibus, in hunc locum, ait aliter legi in Hebræo quam in latinis codicibus. *Non enim*, inquit, *semel in anno, vt latini codices habent, tondebatur caput eius, sed statuto tempore, vt in Hebræo legitur, id est de triginta in triginta diebus.* hæc ibi. Verum nescio in quos hebræos codices inciderit Hierony. nam nunc etiam à plerisque qui hebraizantes audiunt, vt Pagnino, Caietano, Vatablo, consentaneæ vulgatæ editioni vertitur. In quibus Vatablus: *Cum tonderet caput suum, quod fiebat singulis annis ad finem anni*, &c. Alij autem magis ad verbum, eadem tamen sententia legunt, *à fine dierum ad dies*, vt Arias Montanus, quomodo habent Septuaginta regia, & Complutensia; cætera *ab initio dierum in dies*, eadem sententia. Hieronymus autem, si tamen Hieronymus, finem dierum vocat finem mensis, quod eo absoluto, dierum enumeratio à capite resumatur. Nec tamen apparet quî triginta dierum spatio cæsarie grauaretur caput. | 1. ex. | Sixti. Ardi Rochel. Basil.

VI. *Quod eius pondus.* LONGE aliter Iosephus. [a] τοσοῦτο μὲν οἱ γὰρ ... τὸ βάθος τῆς κόμης αὐτοῦ, ... ἀποκείρειν ὀκτώ, ... σίκλους διακοσίους ... μναῖ. *Cuius capitis*, ait Rufinus, *erat tanta cæsaries, vt vix octo diebus tonderi potuisset: & erat tonsuræ eius pondus siclorum ducentorum, qui faciunt quinque minas.* Gelenius autem multum à Græco abest. *Tanta* inquit, *fuit eius cæsaries vt intra octauum quemque mensem, ad ducentos siclos, hoc est ad quinque pondo accresceret.* Puduit fortasse Gelenium huius absurditatis, & hic non tam interpretem quam emendatorem egit. Quis enim credat octo dies capiti vni tondendo positos? corrigendus est ergo Iosephus, & ad sacrum textum aptandus. In siclorum autem numero consentit cum omnibus libris sacris, omnibusque linguis; præterquam bibliis regiis, vbi centum duntaxat habentur sicli: At ducentos habet etiam Hieron. in traditionibus. | a l. 7. ant. c. 8. Comestor l. 2. c. 14. habet nouem.

VII. *Expeditur.* CÆTERVM hoc pondus comæ ducentorum siclorum durum videtur; cum enim sicli pondus esset semiunciæ, centum vnciarum esset grauitas comæ, id est duodecim marcarum cum dimidia. vel etiam iuxta Iosephum, qui singulis minis Hebraicis tribuit duas libras cum dimidia, [b] duodecim librarum & semis, quantum vix est ipsius capitis humani pondus. Ea tamen omnino videtur Scripturæ sententia, ait enim Absalonem curasse quotannis resecari sibi comam, quod ea grauaretur, idque non mirum fuisse; cum eius pondus esset ducentorũ siclorum. Aliqui, quos referunt Lyranus & Abulensis, putarunt eos capillos nõ fuisse tanti ponderis, sed propter pulchritudinem vendi solitos ducentis siclis, quod improbant quasi turpe lucrum filio regis, & quasi pretium iniustum, atq; improbabile, & quasi ineptum muliebribus ornamentis. | b l. 14. c. 11. | tam capit. 6. 70.

VIII. *Siclos ad valorem referri posse.* ARBITROR tamen dici posse hos siclos, & hoc pondus ad pretium referri, 2 qui est multorum sensus à tanto capillorum pondere abhorrentium. Et quidem | 2. ex.

2.5χ. Scriptura minime repugnante. Nam ait Absalonem totondisse capillum quotannis, eiusque rei causam refert, quod cæsarie grauaretur: dolorem scilicet capitis, siue grauedinem afferebant, qua vt molestia leuaretur se capitis ornamento priuabat, & quidem tam eximio vt ducentis siclis publicæ ac probatæ monetæ æstimari posset, ideoque subdit eam cæsariem ponderasse; siue æstimatam fuisse ducentis siclis publici ponderis: quo modo vulgo diceremus, *ils valloyent cent bons escus d'or & de poids*. Nec propterea turpe lucrum impingimus Absaloni, non enim dicimus ipsum eos tanti vendidisse, sed propter pulchritudinem, & longitudinem, & personæ dignitatem, tanti vulgo æstimatos fuisse. Istiusmodi enim rebus, sicut & gemmis; & lapillis, alijsque deliciis, pretium libido facit.
91. & Valent autem ducenti sicli, argentei scilicet, aureos circiter nonaginta: quod pretium in ditissimo Dauidis regno minime improbabile est.

2. — 3. Qvod ad liberos Absalonis attinet: *Nati sunt Absalon filij tres*, vt Scriptura testatur, *& filia vna nomine Thamar elegantis formæ*, cui id nomen pater videtur dedisse in memoriam, aut desiderium sororis suæ, vt ait Abulensis: aut ipsa potius amita, quæ cum Absalone morabatur, nepti nomen suum attribuit consentiente patre. Eam Iosephus Roboamo nupsisse ait, & peperisse Abiam; Hæc in 2. Paral.[a] dicitur Maacha, ex qua natus est Abia, qui regno paterno successit; idemque affirmat in 2. Regum Abulens.[b] Qui tamen in 2. Par. cap. 11. in textus expositione, & mox q. 20. & cap. 13. q. 6. putat non eundem fuisse Absalonem, qui genuit Maacha; & nititur diuersitate vocis Absalom in Hebræo, quæ nulla est. Isti tamen eius sententiæ chronologia potius fauere videatur. Nam si illa Maacha est eadem cum Thamare vix potuit esse vxor Roboami, quod sic declaratur. Roboam primo triennio, quo roboratum est regnum eius, duxit plures vxores, quarum tertia dicitur Maacha. At filia Absalonis, vel hoc anno, vel intra sequẽs biennium nata est, non enim vixit diutius pater eius. Sit ergo duorum annorum in morte patris, in morte Dauidis fuerit 12 annorum, in morte autem Salomonis, qui quadraginta regnauit annis, quinquaginta duorum, quomodo tunc erat apta regio coniugio? quomodo quatuor ex ea filios scribitur suscepisse? Denique quæ ibi[c] dicta est Maacha filia Absalonis, aliquanto post[d] dicitur *Michaia filia Vriel de Gabaa*, id est de tribu Beniamin, vt explicat Abulens. at Absalon filius Dauid erat de tribu Iuda, & de vrbe Hebron. Itaque alia fuit Maacha à Thamare contra Iosephi assertionem: sed bene habet quod quam Iosephus[e] vocat vxorem Roboami, postea lib. 8. c. 3. in fine vocat matrem vxoris: appellat enim Micham filiam Thamaris.

IX. Filia Absalonis Thamar.

An Maacha Roboami vxor.

a c. 11. 20
b c. 14. q. 20
c 2. Par. 11. 20.
d 2. Par. 13. 2
e l. 7. c8. & 9. in fin.

Filii autem Absalonis, qui tres hoc loco memorantur, à Scriptura taciti in obscuro manserunt; videntur certe perexiguo tempore vixisse. Ante mortem enim suam, quæ post biennium contigit, defectu liberorum erexit monimentum, quod eum liberorum loco celebraret, nec eius memoriam extingui pateretur. Nam hoc ipso in libro[f] legimus Absalonem, cum adhuc viueret, erexisse sibi titulum in valle regis: *dixerat enim, non habeo filium, & hoc erit monimentum nominis mei*. Iam ergo mortui erant. Idque probat Theodoretus q. 35. sed aliam Iosephi expositionem affert. *Est*, inquit, *verisimile eum & liberos procreasse*, imo certum id affirmante Scriptura, *& eos decessisse. Iosephus autem dicit eum hoc fecisse, quod filii non possent diu durare, ædificium autem posset diu eius conseruare memoriam.* sic Theodoretus. Iosephi verba hæc sunt, νόμιζεν ὡς κ τῶν τέκνων αὐτοῦ διαφθαρέντων, ἐν τῇ στήλῃ μένει τὸ ὄνομα· *dicens, quod quamuis mortuus sibi liberis, nomen tamen in columna mansurum* Gelenius vertit, *quod etiam si liberos eius perire contingat, in hac tamen nomen ipsius esset mansurum.* Hic quoque inepti sunt Hebræi apud Hieronymum, vt in Absalonis morte dicetur.

X. Filii Absalonis breuis æui.

f 2. Reg. 18. 18.

in tradit.

Seqvitvr vt laxatam interdictæ paternæ visionis pœnam deinceps persequamur. Angebatur Absalom desiderio perfectæ libertatis, & suam ab aula & conspectu regis absentiam, ægrè, atque intoleranter ferebat, vt anno superiore dicebamus. *Misit itaque ad Ioab, vt mitteret eum ad regem*: eo scilicet legato vteretur ad patrem. Hinc autem videtur confirmari posse, quod supra dicebamus, Absalonem iuxta Hierosolymam potius, quam Hierosolymis fuisse. Facile enim erat in eadem vrbe commoranti, aut eum adire, aut illi occurrere. At si alter

XI. Absalom satagit apud Ioabũ pro visione patris.

vrbe vix egrediebatur, alter vrbem omnino non adibat, facile est intelligere rē per internuncios agi debuisse, & Ioabum ad Absalonem ægre se contulisse. Cum ergo semel atque iterum vocatus Ioab non venisset, & desideria dilata crescerent, & opinio contemptus proprij Absalonis indignationem mouisset, excogitauit consilium quo Ioabum si non sponte, & causa gratificandi amico, certe coactum accusandæ iniuriæ gratia, ad se quam primum venire compelleret.

XII. *Eius agrum succendit.* DIXIT enim *seruis suis: Scitis agrum Ioab iuxta agrum meum habētem messem hordei? Ite igitur, & succendite eum igni. Succenderunt ergo serui Absalom segetem igni.* Vide quam promptos habeant famulos viri principes ad improba eorum iussa exequenda. Iussit Absalom interfici fratrem, in cœtu omnium filiorum regis, interfectus est, iussi sunt segeti flammas immittere, & quidem segeti viri, qui omnia in regno posset: nihil periculum suum siue à Domino, siue ab eius famulis excusarunt, nihil cunctati sunt, succederunt segetem igni. *Et venientes serui Ioab scissis vestibus suis dixerunt* domino suo. *Succenderunt serui Absalom partem agri igni.* Hanc postremam clausulam Hebræorum discipuli è textu eiiciendam putant, quod absit ab Hebræo. Legitur tamen in Septuag. Romanis, & Aldinis, aliisque, & latinis omnibus, etiam emendatis.

XIII *Ioabi cum Absalone colloquiū.* SVRREXITQVE Ioab, *& venit ad Absalom, in domum eius, & dixit, quare succederunt serui tui segetem meam igni? Et respondit Absalom ad Ioab, misi ad te obsecrans vt venires ad me, & mitterem te ad regem,* vt opera tua perficerentur, quæ industria, & gratia tua recte inchoata sunt. Aliqua hic strictim Scriptura complexa est. Nam credibile est additam quoque ab Absalone promissionem de resarciendo illato damno; iuxta illud *fores effregit, restituentur: discidit vestem, resarcietur.* Seges exusta est, reparabitur cum lucro, hordea conflagrarunt, triticum reponetur. Nunc autem te, etiam atque etiam rogo, mi Ioab, vt regi exponas miseriam sortis ac conditionis meæ, qui neque domi sum, neque in exilio, aut potius in exilio sum longe acerbiore, cuius acerbitatem vicinitas ipsa quotidie exasperat, & cruentat; *Quare veni de Gessur? melius mihi erat ibi esse: obsecro ergo vt videam faciem regis, quod si memor est iniquitatis meæ, interficiat me.* Si sic me cogit viuere, cogat mori.

XIV. *Ioab regem adit.* OMISSA est etiam hoc loco responsio Ioabi, & promissio officij apud regem sui, id enim pertinebat ad præsentem afflicti Absalonis consolationem, quam ratio postulat minime fuisse neglectam. Promissionem secutus est effectus. *Ingressus* enim *Ioab ad regem, nunciauit ei omnia;* vberius Paulo Iosephus. *Absalonis verbis inductus Ioab, & vicem eius miseratus, deprecatus est regem pro illo, & tam accurate & feliciter eius causam egit, vt flexus ad pietatem confestim eum acciri iuberet. Qui cum supplex illi ad genua veniam peccati petens, procidisset, sua manu erecto, obliuionem omnium anteactorum est pollicitus.* *qui filium ad cōspectū admittit.* Oblitus est etiam Iosephus suauissimum illud paternæ beneuolentiæ redintegratæ argumentum, quod Scriptura memorauit, *Vocatusque est Absalom, & intrauit ad regem, & adorauit super faciem terræ coram eo,* iacuit scilicet humi prostratus ad regis pedes, quem beneuole excitatum rex osculatus est.

XV. *Quanta charitate.* EVM morem frequentem fuisse apud Hebræos, præsertim in reconciliatione filiorum, ex parabola [a] recepti filij prodigi intelligi potest. Nam hic quoque cecidit Dauid super collum Absalonis, & osculatus est eum. Quidni etiam dixerit ei Absalom. *Pater peccaui in cœlum, & coram te; iam non sum dignus vocari filius tuus.* Non dubium quoque magnum in omnibus circumstantibus factum esse animorum motum, dum filius se abiicit ad pedes patris, pater se demittit ad collum filij, filius contritione, pater commiseratione lacrymatur. Filius tristitiam in corde, pudorem in vultu, in ore singultus, in oculis lacrymas habet: Pater misericordiam in pectore, lætitiam in fronte, in ore oscula, & toto corpore luculenta signa paternæ beneuolentiæ redintegratæ. *imago reconciliationis peccatoris.* Hæc si quis de mansuetissimo Dauide, & parente in filios indulgentissimo sibi persuaserit, non vtiq; à veritate multum aberrauerit: vt tam singularis bonitas patris in Absalonem resipiscentem, digna sit imago diuinæ bonitatis in peccatorem pœnitentem, qui vt frequenter in gratia Dei non persistit, ita nec Absalon diu in officio perseuerauit, vt sequens historia declarabit.

XVI. *Ephesi antiqua nomina, & conditus.* IN hunc vigesimum octauum regni Dauidis annum refert Eusebii chronicū apud Pontacum & Scaligerum, Ephesum conditam, quam alterum Asiæ lumen

[a] Luc 15.20

voce et Plinius, [a] & Amazonum opus, sicut & Iustinus ex Trogo, dictamque scribit ille pluribus nominibus. *Alopes*, inquit, *cum pugnatum apud Troiam est, mox Ortygia, & Morges vocata est, & Smyrna cognomine Trachea, & Samornion & Prælea*; sic ipse. Fuit ergo Ephesus etiam Troicis temporibus. Quin etiam Pausanias [b] ait Ephesiæ Dianæ templum iam celebre fuisse antequam venirent in ea loca Iones. Imo & Pindarum improbat, eademque opera Solinum Polyhistorem, [c] & Melam [d] scribentes, ab Amazonibus bellum Theseo Atheniensium duci inferentibus, conditum. Vultque Thermodonteas istas mulieres sacrificasse quidem Ephesiæ Deæ etiam tunc, quippe quæ templum illud iam olim nossent, & quo tempore Herculem, ac multo ante Bacchum fugiebant, supplices eo se recepissent. *Ipsa tamen*, inquit, *eius operis autores neutiquam fuere. Cresus enim homo indigena, & Ephesus quem Caystri fluminis filium fuisse censent, templum erexerunt. Et ab Epheso quidem ipsa etiam vrbs nomen accepit, incolebant tunc eam oram leleges Carici nominis, & Lydorum pars magna.* Hæc de antiqua Epheso, & templo eius Pausanias in Achaicis. Eius autem restauratio ab Androclo facta, quare ante Ionicam emigrationem, quæ quadriennio post contigit, ponatur sane non intelligo, sine qua ne explicari quidem potest: itaque ad annum Troiæ excisæ 140. differatur.

a l. 5. c. 29.
b l. 7. p. græ. 207.
c cap. 53.
d l. 1. cap. de Ionia.
sub. init.
Eius templi antiquitas.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3007.

1. N. V. Publicum sicli pondus siue regium, siue siclus regius, siue lapis regius, vt est in hebræo hoc loco, 2. Reg. 14. 26. imo & siclus sanctuarij, vnum & idem significant. Siclus enim quod est pondus semunciæ, vnus atque idem fuit, quocumque nomine diceretur; vt fuse dicet Villalp. libro secundo de ponder. cap. 28. vbi & hunc locum affert, dissentiente hic Lyrano, & Abulensi, & Dionysio: aliisque etiam recentioribus, qua de re vide quæ diximus ann. mund. 2178. num. 14. Schol. 3. & ann. 2138. num. 105. & alibi sæpius.

1. N. VIII. In hoc difficili pondere capillorum, facile est interpretari in nostram sententiam editionẽ vulgatam. Nam nihil est frequentius apud Ciceronem ipsum, quam ponderare pro æstimare, vt cum negat fidem ex fortuna ponderandam, & orationem aurium iudicio ponderandum: & vnamquamque rem momento suo ponderari oportet. Reprehendit & Epicuræos omnia voluptatibus & doloribus ponderantes. Ponderabat vero idem est quod ponderabatur, sicut hoc ipso loco tondebat est tondebatur, & sæpe vocauit, pro vocatum est nomen, hebraica phrasi. Verum autem hebræa vox sacal שקל aut græca ἵσημι metaphoricè sumi in hac significatione possint, inquirendum est: eam certe non respuunt; gallice dicimus *cela est de grand poids*

ANNVS MVNDI 3008. DILVVII 1352. 5ª. ÆTATIS. 69. EXITVS AB ÆGYPTO 465. ARCÆ IN SIONE 19. REGNI DAVIDIS 29. ABIATHARIS PONTIF. 34. TROIÆ EXCISÆ 137. EVPALIS 18. IMPERII ASSYRIORVM 1077.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1045.

I. *Apparatus belli ciuilis, & ratio temporis.*

PRÆPARATVR hoc anno belli ciuilis incendium, cuius deflagratio anno proximo subsequetur: hoc anno pice & resina repletur olla, vt vertente anno succendatur, & facies eius à facie Absalonis. Neque enim fieri potest, vt tanta animorum commutatio paucis diebus, aut mensibus simul excogitata, suscepta, & perfecta fuerit; neque exiguo aliquo tempore tanta rerum perturbatio concepta & orta est, quantam indicant illa verba nuncij, *toto corde vniuersus Israel sequitur Absalom*. Quis credat statim à recôciliatione natam esse audaciam instruendi, ac parandi sibi currus & equites, & quinquaginta viros, qui præcederent ambitiosum hominum? Merito itaque hunc annum damus meditatæ ac paratæ seditioni, ac defectioni, quo scilicet Absalom blandiebatur vniuerso Israëli, & corda eorum suffurabatur patri, de quo malitiose obloquebatur, & sibi conciliabat, multam de se spem verbis concitando. Neque reperio qui non saltem annum tribuat huic Absalonis simulationi, cui Tostatus etiam triennium concedit, adeo vt quarto anno à perfecta reconciliatione, quæ præcedenti anno facta est, velit factam coniurationem in Hebron, quæ est Iosephi, & Theodoreti sententia; sed nititur mendoso loco, vt dicemus anno sequenti. Chronologia vero quam probamus ac sequimur, est Hieron. in tradit. qui annum sextum à fuga Absalonis tribuit præparatæ perduellioni: fugit autem anno 23. Dauidis, vt suo loco declaratum est: est Lyrani, qui illi molitioni dat vnum annum, aut circiter biennium. Tornielli, [a] & aliquot sectariorum; & fere omnium qui annos accuratius distinxerunt. *a an. mundi 3004 Caluis. Capell. Helvici b Absal. quo in c. 3. 1. reg.*

II. *Causa belli huius Deus vltor.*

CAVSAM belli huius, si quis ex primaria ipsa causa accersere voluerit, cum domesticum hoc & ciuile bellum & pœna peccati fuerit, & peccatum, pœna qua castigabatur Dauid, & peccatum eius expiabatur: [b] peccatum quod ab Absalone in patrem consurgente perpetrabatur, non dubium est peccati vindictam vindici atque vltori Deo esse tribuendam, mala filij voluntate vtenti ad puniendum patrem. Adhuc enim vigebat illa vox, viguitque porro quamdiu Dauid in viuis fuit, *Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis*, &c. Quin & Adoniæ ambitio, quæ moribundo Dauide ad inuasionem vsque regni elata est, malum erat de domo Dauidis, & reliquiæ pœnarum eius. Eodem pertinuit Amnonis scelus, maiori Absalonis scelere vindicatum. Eodem & præsens malum, quod suscitasse dicitur Dominus, dum permisit Absalonis nefaria consilia ipsi ex voto succedere, & quæ male hoc anno machinatus est, peius sequenti perpetrare.

III. *Et ambitiosus Absalon.*

ABSALONEM autem ambitiosa regnandi libido permouit. Persuasum quippe habebat se statim à Dauidis parentis morte regnaturum. Amnon siquidem primogenitus de medio sextum iam annum sublatus occiderat; Daniel quoque, qui & Cheleab, mortuus fuisse creditur, cum nulla fiat eius mentio, idque putant Lyranus, & Dionysius. Comestor vero ait ipsum vel inertem fuisse vel mortuũ. Itaq. mora ipsi expectandi diadematis longa videbatur. In parentis quippe annos, ambitiosorum more inquirens, durissimum illi erat ipsos viginti annos, quos facile parentis capiebat ætas, regnandi cupiditatem, tanquam gladium in vagina reconditum, retinere. Adde quod & regium ge-

nus ex parte matris animos illi facere poterat. Extimulauit etiam eum fortasse vlciscendi exilii, ad quinquennium paterna seueritate prorogati, desiderium; tam in parentem ipsum, quam in eos, qui cum à rege & iustitia starent, & eius scelere offensi fuerant, ei minime fauebant. *At vero ille*, ait de Absalone Chrysostomus, [a] *harum rerum memoria indignatus, siue alias tyrannidem gestiens, insurgit in patrem; illumque rursus ad fugas, erroresq; perpetuos, quos perpessus erat sub Saul reuocat.&c.*

a l. 3. de Prouid.

IV. Adiutor Achitofel, & quare.

VIDETVR etiam Achitophel huius consilii non ignarus fuisse, vt qui infenso esset in Dauidem animo; quem satis prodidit, cum vocatus ab Absalone, statim ad eius se partes adiunxit, & concilium efficax dedit perdendi Dauidis. Sed vnde illi tantum tamque subitum, in optimum, & sui amantissimum regem odium? ad cuius etiam affinitatem propter Bethsabæam pertinebat. De odio satis omnino constat, de causa non ita constat, sed in coniectura est. Neque alia circunspicienti apparet, quam illa ipsa Bethsabæa neptis eius, adulterio contaminata, & maritus eius Vrias malis artibus occisus; quem vt virum optimum atque fortissimum seni charissimum fuisse par est credere, [b] & cum eo nuptias cum nepte copulasse. Etsi enim illa macula, coniugio tam honorifico subsecuto, deleta videbatur, & militis egregii iactura, in duce tanto præstantiore multo cum fœnore compensata; in eorum tamen numero fuisse videtur Achitophel, quibus iniuria, etiam post annos multos, manet alta mente reposita, quibusque nulla vnquam satisfactione fit satis, nisi ruina, & morte illius, à quo iniuriam aliquando acceperint. Video etiam notatum à Dionysio, ex aliquorum sententia, Absalonem ea de causa ab Achitophele contra Dauidem male animatum fuisse. Est autem sententia Abulensis. [c]

b 2. reg. 11. & c. 23. 34.

c q. 18. in c. 15. l. 2. reg. d l. 6. c. 15.

V. Absalonis studia.

ABSALOM igitur Achitophelis consilio vsus, vt Comestor quoque ait, [d] vt in regnum parentis posset inuadere, eumque de solio regio deturbare, animos populi sibi conciliare, à Dauide autem auertere studiose conatus est: deinde aliquid sibi regiæ magnificentiæ assumere, faciendo sibi currus & equites. Hoc enim licet recitetur prius, tanquam insolitum quippiam, & satis apertum ambitionis argumentum, quod etiam postmodum Adonias, [e] eodem morbo affectus sibi vsurpauit; posterius tamen factum videtur. Sapientes enim non satagunt inducere formam in materiam, nisi in eam idoneas dispositiones induxerint; quia tamen vtrumque eodem anno contigit, non admodum interest quo vtrumque ordine narretur.

e 3. reg. 1. 5.

VI. Qua illi animos demererent.

REGNI ergo candidatus Absalom populares sibi animos demereri studebat. Et præterquam quod pellax est pulchritudo, qua præ omnibus florebat Absalom, & species digna imperio: ad ipsum etiam trahebat materna nobilitas, qua inter omnes filios regis eminebat. Trahebat etiam animos Hebræorum anticipata de regni successione, illi tanquam primogenito debiti opinio: orientem 1.
enim solem, vt ait quidam, plures quam occidentem adorant. Trahebat & flo- 2.
rens iuuentus, & multa iam eius proles, & acre ingenium, & animi vigor; ma- 3.
xime autem illa humanitas in agendo, illa comitas, affabilitasque sermonis. *Cum* 4. comitas eiusdem & affabilitas.
enim *accederet ad eum homo, vt salutaret illum, extendebat manum suam, & apprehendens osculabatur eum.* Nimirum deiiciebat ille se humiliter coram excellentissimo principe; nam in Hebræo est, *cum appropinquabat quispiam, & incuruabat se ei.* ipse autem eum humanissime erigebat, atque osculabatur. Quæ apprehensio, & extensio manus, speciem quandam habet præhensationis candidatorum; quæ longo post tempore in vsu apud Romanos fuit, eorumque seueriores mores vehementer labefactauit. Tanto autem magis demerebatur animos hæc comitas, quanto maior erat & gratior, qui ad hanc sese abiiciebat humilitatem.

VII. Querela de rege.

TRAHEBAT & studium quod ille præ se ferebat promouendi vniuscuiusque vtilitatem: cum diceret, *videntur mihi sermones tui boni, & iusti. sed non est qui te audiat constitutus à rege.* Videtur hoc aperte falsum; neque malo solum animo ab Absalone vulgo iactatum, sed etiam improbabiliter, atque absurde. Nam supra scriptum est. [f] *Et regnauit Dauid super omnem Israel, faciebat quoque Dauid iudicium, & iustitiam omni populo suo.* Verum Absalonis phrasis tono quodam hominis contemptim, & cum quadam indignatione loquentis adiuuanda est, quasi qui iudicarent nullo numero essent, sed vt iamdudum filij Samuelis, [g] declina-

f 2 reg. 8. 15

g 1. reg. 8. 3.

rent post auaritiam, acciperent munera, iudiciaque peruerterent. Itaque subdebat, *Quis me constituat iudicem super terram, vt ad me veniant omnes qui habent negotium, & iuste iudicem?* Præ se fert publicæ vtilitatis desiderium; simulque vitare cupit opinionem ambitionis, & patentis iniuriæ aduersus patrem suum, cum iudicem se fieri velle ait, non regem, neque tamen satis eam tegit. Quid est enim fieri iudicem super terram, vniuersam scilicet Hebræorum regionem; quam fieri regem? quam autem negotiorum partem relinquet patri, si omnes ad filium venerint? *ambitiosa.*

VIII. *Abalienat ab eo populum.* Vides autem vt eadem opera animos subditorum abalienet, ac disiungat à Rege, de eo loquens tanquam supremo iudice, negotia publica negligente, & singulis subditis ius suum reddere non curante: neque idoneum aliquem expediendis iustè litibus constituente. Sic autem facile erat litigatores contra regem commouere, & iam iratos, siue causa cecidissent, siue diutius cum molestia & sumptibus litigassent, labefactare, & sensim à rege auertere. Et vt diligentiam suam in posterum in expediendis causis venditaret, mane consurgebat Absalon, id est bene mane: Vatablus habet ante lucem, & quidem per singulos dies, vt ait Iosephus, [a] & stabat iuxta introitum portæ regiæ, ad quam scilicet iudicia exerceri solebant, & omnem virum qui habebat negotium, vt veniret ad regis iudicium, vocabat Absalon ad se, vt ostenderet se non respicere personam hominum, cum virum omnem nullo delectu, atque indiscriminatim vocaret ad se, omnium curam gereret, omnibus beneuolus, omnibus etiam beneficus futurus si posset. *Per singulos dies mane*, ait Iosephus, [b] *regiam frequentans, eos qui illic ius petentes causa cadebant, comiter appellabat; dictitansque malos adesse patri consiliarios, aut etiam ipsum in ferenda sententia lapsum, popularem auram ita captabat.* a l.7.c.8. b l.7 ant.c. 8.

IX. *Parat sibi currus & equites.* His *artibus conciliatis sibi populi studiis, certus iam de eius fauore, fecit sibi currus & equites, & quinquaginta viros qui præcederent eum.* Falcatos currus intelligit hoc loco Abulensis, [c] & equites, qui in equis armati pugnarent, parum sane probabiliter in altissima pace: neque Absalon isto apparatu suspicionem seditionis alicuius vitare potuisset: Cauillatur hic Caiet. studio reprehendendi vulgatam editionem, quod scribendum fuerit *fecit sibi currum & equos*, ad differentiam currus tracti, non per equos, sed per alia animalia: curribus autem & equis quinquaginta pedites adiunxerit, qui ante eum currerent. At currum pro curribus, sicut militem pro militibus, & peditem & equitem pro peditibus & equitibus, siue peditatu & equitatu, sumi vulgatissimum est; equos etiam pro equitibus poni omnibus pene in linguis vulgatum est; & Septuag. tum equos tum equites habent, sicut & plures currus, quo modo etiam Pagninus habet, & Vatablus. Nec vno curru omnes eius amici, viri primarii vehi poterant, nec vnus currus ambitæ magnificentiæ conueniebat. c q.1. in c. 15.

X. *Et alios insuper siue currus,* Iosephus idem apertè confirmat. Porro *Absalon*, inquit, *in gratiam patris receptus, breui magnum equitatum, & multos currus sibi comparauit, & satellitium armatorum quinquaginta.* Non affirmo istos omnes fuisse in equis: sed nec docere potest Caiet. eos fuisse pedites; nam etiam equites currunt ante faciem principis, & quidem potius quam pedites: & huiusmodi olim à Latinis Celeres dicebantur, quales sibi Romulus trecentos delegerat; quos tam equites, quam pedites fuisse legimus, imo equites potius, vt ex festo & Plinio perspicuum est. [d] Et hi videntur esse, qui paulo post exploratores vocantur, & missi dicuntur in vniuersas tribus Israël. *siue assectas* Abulensis putat hos fuisse viros, qui Absalonem incedentem comitarentur, vt currere idem sit, quod præcedere. Hoc fuit semen luctuosissimæ segetis, hæc dispositio in populo Israëlitico ad defectionem, & Absalonis ad inuadendam tyrannidem, quæ proximo anno toto regno grassabitur, & quasi torrens inopinatus è mōtibus liquefacta niue erumpens, totos late campos inundabit. Vatablus, Liuius, Dionysius d l.1.& l.3. c.s.

XI. *An Absalom à Dauide reprehensus.* Annon sentio, erudite lector, te hic aliquid à nobis etiamnum requirere, imo & à Dauide. Atque in eo vel prudentiam desiderare, qui non animaduerteret quorsum hic filii apparatus pertineret, quem perfecto ignorare non poterat; cū nemo esset in populo, qui eum non manu ipsa palparet, & tanquam insignia regni non agnosceret; vel certe sollicitudinem optare & curam commissæ

sibi diuinitus Reipubl. in cuius insigne detrimentum exoriri videbat fluctus, à quibus in magnum naufragii periculum adduceretur. vel denique correctionem requirere filio iuueniliter exultanti, & paterna lenitate abutenti; à prouido ac beneuolo parente debitam. Neque enim hic magis apparet correctio, quam cum Adonias post annum decimum regnum affectauit. [a] Cum enim eandem cum Absalone ille viam insisteret; addit Scriptura illum non fuisse aliquando à parente reprehensum. Verum vt Adoniam in suum differamus locum; de Absalone hæc videntur dicenda.

a 3. Reg. c. 1.

XII. *Quomodo dissimulauerit.*

PRIMVM Dauidem minime suspicacem fuisse, vtpote magni animi virum, minimeque ambitiosum; neque tribuisse hunc, quem præter consuetudinem videbat, apparatum ambitioni, sed iuuenili fastui, quem quasi diuturni exilij consolationem aliquam, & quasi compensationem dissimulandam putabat. Cæteram autem prehensationem, & populi solicitationem magna ex parte credimus ignorasse: quod nemo esset qui facile hæc ad Dauidem referre auderet, ne suo periculo author fieret paternæ atque domesticæ amicitiæ, quæ nuper ægrè coaluerat, dirumpendæ. Et dum quisque sibi timet, & optat vt alius hoc officium occupet, sæpe tardissime omnium illi res sciunt, quorum maxime interest eas, remedij causa non ignorare.

XIII. *Et quare.*

DENIQVE etsi hæc fierent captandæ dominationis causa, vt etiam postea ab Adonia factum est: non tamen apertum erat in his ambitæ tyrannidis argumentum; cum eadem alio trahi possent, vti diximus: Alioqui enim maturè insurrexisset Dauid in filios, nec permisisset rem nimia lentitudine immedicabilem fieri. Existimauerit Dauid Absalonem ad summum significare velle sibi regni successionem deberi, iuxta ea, quæ paulo ante diximus. [b] Et non erat ille quidem successurus, cum Dauid regnum filio Bethsabææ ex diuina inspiratione spopondisset, & promissionem iureiurando firmasset: permittebat tamen illum sua sponte se fallere, & proprio errore delectari, ne eum quem nuper in amicitiam receperat maturius contristaret: confidens interim nihil præiudicij causæ & iuri Salomonis afferri.

b num. 3.

XIV. *Salomonis profectus.*

INTEREA hic idem filius Bethsabææ Salomon, propheta Nathan gubernatore, siue pedagoguo sapientissimo vtens, vtique & sapientia, & ætate proficiebat in dies: itaque proficiebat, vt æstimare paulatim posset quanti ea esset, vt amator fieret formæ illius, & sponsaliorum candidatus. [c] *Hanc amaui*, inquit, *& exquisiui à iuuentute mea.* ἐκ νεότητός μου, quod satis in hunc nonum Salomonis annum quadrat, & præmaturi ingenii puero: *& quæsiui sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius.* Videntur etiam illi adiuncti fuisse nobilissimi quique pueri, vt cum eo alerentur, iisdemque præceptis, & præceptore ad omnem virtutem, pietatem, atque eruditionem informarentur. Idque in more fuisse positum in regum & principum filiis, satis ex Roboamo intelligi potest, qui consilium iuuenum, qui secum à pueritia fuerant enutriti, male secutus eam securim iniecit fortunis suis, quam posteriora senela sentire magis, & lamentari, quam emendare potuerunt. Sed ne præpropere luctum occupemus; sufficit diei malitia sua: præsertim cum immineat nobis ciuile incendium Dauidi omnibusque amicis eius valde luctuosum.

c Sap. 8.

ANNVS MVNDI 3009. DILVVII 1353. 5ª. ÆTATIS. 70. EXITVS ET DATÆ LEGIS 466. ARCÆ IN SIONE 20. REGNI DAVIDIS 30. ABIATHARIS PONTIF. 35. TROIÆ EXCISÆ 138. EVPALIS 19. IMPERII ASSYRIORVM 1078.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1044.

I. *Summa anni huius.*

TRIGESIMVS hic regni Dauidis annus, idemque ætatis eius sexagesimus, ei omnium luctuosissimus fuit, in quo per filij tyrannidem regno suo indignissime deturbatus; omnes bellorum ciuilium calamitates perpessus est, Deo peccata eius vlciscente, vt superiore anno dicebamus. [a] Eius tamen benignitate factum est vt tota hęc tempestas paucorum mensium circulo circunscriberetur, & intra eundē annum occiso, misera illa quidē, sed tamē iusta morte tyranno, regno suo restitueretur, quæ anno Dauidis 30. contigisse tradit chronic. Alexandrinū. Cæterum circa tempus belli huius dubitationem nobis textus ingerit, cum ait, *Post quadraginta annos* Absalonem à rege petiisse commeatum Hebronicæ profectionis, neque aperit vnde eius initium accipiendum sit. Primo autem ponendum est, ita legi in Hebræo, Chaldæo, & Græcis omnibus: quibus non solum suffragatur S. Hieronymus in tradit. hebraicis, sed monet etiam lectorem vt caueat mendosos codices, in quibus pro 40. legitur 4. quam monitionē apud Angelom. quoque leges. Annos autem 40. probant omnes pene interpretes, tam huius quam superioris æui, etsi in iis inchoandis dissentiant.

[a] Nu. 3.

II. *Ratio temporis; non anno quarto gestum bellum.*

QVATVOR tamen duntaxat annos hic suggerit Iosephus, [b] neque Hebræos secutus codices, neque Græcos; cum ait Absalonem quarto post reconciliationem anno orasse patrem, vt Hebronem adiret, quem secutus est Theodoretus, [c] Hugo Cardinalis, Abulen. [d] Adrichomius, & Tursellinus in suis chronologiis, quo etiam inclinat Lucas Brugensis in suis notis.

[b] l. 7. c. 8. [c] q. 29. in 2. Reg. [d] q. 11. in c. 15.

NON est nihilominus deserenda communis sententia: præsertim cum altera nullo Scripturæ textu iuuetur, nisi deprauato; neque quidquam habeat causæ, cur à probato Scripturæ textu discedat: neque illi 4 anni satis commodam habeant expositionem: non à fuga Absalonis, à quo septimus agitur: non ab integra reconciliatione cum patre, hunc enim esse tantum secundum, non quartum, vt voluit Iosephus, & qui eum secuti sunt, sequens annorum series apertè monstrabit. Denique instar omnium probationum esse debet Christianis Scripturæ autoritas. Idque vnum quærendum est, vnde isti quadraginta anni initium ducant, cum fere quot capita tot sententiæ reperiantur.

III. *Sed quadragesimo varie accepto.*

VATABLVS ex eo tempore numerat quo petierunt Israëlitæ regem à Samuelē, anno decimo Samuelis. Vtrumque falsum putamus. Nam à petito rege hic annus nobis est quadragesimus octauus, plerisque quinquagesimus: eratque ille annus non Samuelis decimus, sed vigesimus tertius. Hieronymus in tradit. hebraicis ab occisis sacerdotibus, & euersa Nobe numerat, *vt monstretur*, inquit, *diuinam vltionem suscitari super* Dauid, *eo quod Abimelech sacerdotem fefellerit, & propter eum tot sacerdotum cædes facta fuerit.* Verum nulla ibi Dauidis culpa fuit, vt tum ostendimus, & hic annus ab ea cæde, quæ incidit in 13. Saulis annum, est trigesimus sextus. Quidam à cæde Goliathi numerant, à qua tamen hic annus est 39. etiam computatis extremis. Alii à natiuitate Absalonis, à qua vix trigesimus agitur, tertius enim filiorum Dauidis natus est in Hebron, sub initia regni Dauidis. Alij à morte Saulis, & initio regni Dauidis, à quibus metis hic trigesimus annus est, non quadragesimus. Sed nec res adhuc à Dauide gerendæ patiuntur, vt hic annus sit quadragesimus regni Dauidis, quando emortuo pene corpore vix calefieri poterat, cum nunc etiam pedes iter conficiat, & bello idoneus egrediatur ad pugnam.

RECTIVS ergo dixerimus initium horum annorum à prima Dauidis vnctione sumendum esse; quæ numerandi ratio cum nostra chronologia rectissime congruit; facta est enim Dauidis anno vigesimo, Saulis octauo, totis annis decem ante mortem ipsius; à qua vnctione hic quadragesimus primus numeratur annus, vt Scriptura requirit, quæ ait, *post quadraginta autem annos dixit Absalom;* Hebræi in fine quadraginta annorum, Septuaginta, καὶ ἐγένετο ἀπὸ τέλους τεσσαράκοντα ἐτῶν. Vatablus, exactis autem quadraginta annis, male Tigurina, appetente, siue ineunte anno quadragesimo, cum oporteat, si Scripturæ consentimus, esse absolutum. Hanc autem omnem opinionum varietatem, & probabilitatem magnam sententiæ nostræ (quæ aliorum quoque multorũ est, in quibus Torniel. a.m.3003.n.2.& 3. Emanuel Sa, Abul.q.13.in c.15. Paulus Burg. Lucas etiam Brug eam vero simillimam putat, quibus cum sentit Codomanus l. 1. c. 15. chronic.) ex eo quem seorsim ponemus schemate per te perspicies, studiose lector, atque opinor probabis. IV. *Videri à prima Dauidis vnnctione.*

QVOD ad rem ipsam attinet, [a] animaduertenda primum est ambitionis hypocrisis, quæ sese religionis integumento conatur obtegere. *Vadam,* ait regi Absalom, *& reddam vota mea, quæ voui Domino in Hebron. Vouens enim vouit seruus tuus cũ esset in Gessur Syriæ dicens, Si reduxerit me Dominus in Hierusalem sacrificabo Domino. Votum se vouisse,* ait Hieron. in trad. hebr. *mentiendo dixit, id est orationem facturum* [2] *in loco, quo requiescunt Abraham, Isaac, & Iacob.* sic ipse. Quod apertè ostendit, etiam Dauidis tempore religiose coli solita monimenta sanctorum, votaque Deo sub eorum patrocinio facta fuisse, ac persoluta. Re enim dubia vel insolenti, non bene texisset mendacium suum Absalon, nec habuisset eius prætextus vllam apud Dauidem probabilitatem. Absalonem imitati sunt qui specie reformandæ religionis, reges legitimos è suis regnis exturbare conati sunt. De Hebrone autem religiosis peregrinationibus adiri solito, vide quæ alibi notauimus. [b]

V. *Voti prætextus ad ambitionem.* — *Hebron, & loca religiosa.*

[a] Vide sup. an. 7 Dauid n. 33.

[2] 2. e χ.

[b] to. 2. a. m. 2589. n. 15.

AT mirum est inquies, Dauidem non sensisse fraudem. Primum quod videret tempus importunum reddendi voti, post quartum denique annum, ex quo reduxerat eum Dominus in Hierusalem, cum Scriptura dicat, [c] *Si quid vouisti Deo ne moreris reddere, displicet enim ei infidelis, & stulta promissio.* Et apertius lex ipsa: [d] *Cum votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requiret illud Dominus Deus tuus, & si moratus fueris reputabitur tibi in peccatum.* Secundo quod sacrificij locus, quãdoquidem sacrificium vouerat, erat vel in sanctuario in Gabaone, vbi erat excelsum maximum, vbi præerat Sadoc sacerdos; vel in Sione ante arcam Domini, vbi erat ipsemet pontifex, cum plurimis sacerdotibus & leuitis. Tertio quod persona ipsa iam suspecta esse poterat, siue quia iam prætextu conuiuij cum regem ipsum cum filiis eius, inuitasset, Amnonem fratrem interfecerat: siue quia illum nimium superbientem, seseque in curribus & equis audacius efferentem animaduertebat.

VI. *Quæ suspectum redderent hoc votum.*

[c] Eccl. 5. 3.

[d] Dan. 23 31

DICENDVM fortasse maluisse Dauidem videri, agendo cum suis, parum prudentem, quam nimium suspicacem; cumque suos valde diligeret, vt erga hunc ipsum Absalonem postea demonstrauit, paterna charitas non patiebatur eum cogitare malum. Quin & Deus ipse cuius prouidentia hanc telam ordiebatur, Absalom aduersus parentem suum, quiq; [e] filii opera castigatum cupiebat, patrem obtusiorem fieri passus est in his studiosius obseruandis, & sapientius præcauendis; vt illud vsurpare posset, [f] *Cor meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea; & lumen oculorum meorum & ipsum non est mecum.* Interim dum *Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt & steterunt. Et qui inquirebant mala mihi locuti sunt vanitates, & dolos tota die meditabantur.* Absalom atque Achitophel. Non temere quoque potuit existimare Absalonem, qui Hebrone natus, atque educatus fuerat, singulari quapiam erga eum locum deuotione affici, locum etiam Dauidis ipsius sacrificiis dum ibi regnaret, honoratum, locum sanctorum patriarcharum lipsanis redditum angustiorem: cum tamen ipse locum eligeret ad coitiones coniuratorum, & suam coronationem, sicut olim Dauidis, ipsa vicinitate Hierosolymorum satis idoneum.

VII. *Qui fraus a Dauide nõ animaduersa.*

[e] vid S. Abu. 2. reg. c. 15. q. 24.

[f] Psal. 37. 11.

VIII. *Orᵹo rei ab Absalone gestæ.*

Hoc autem modo progressus est Absalom, Primo accepit à rege commeatum, vt sub specie voti religiosi persoluendi, multo cum comitatu proficisci posset: multasque victimas pacificas in conuiuia mactare. Secundò misit nuncios per vniuersum regnum, qui vbique populos monerent, vt præscripto die & hora, ad clangorem buccinæ regem Absalonem proclamarent, & ad eum quasi regem agnoscendum in Hebronem frequentes confluerent· Tertio profectus est ipsemet in Hebron, non solum cum ordinario cætu domesticorum & amicorum, qui consiliorum eius participes erant, sed *ierunt etiam cum eo ducenti viri de Hierusalem simplici corde, & causam penitus ignorantes*, qui alioqui Absaloni contra Dauidem non fauissent: qui mox videntes se per imprudentiam in coniuratione implicatos, progrederentur in facinore, quod noluissent inchoare: quod consilium vtiq; videtur ex Achitophelis hominis vaferrimi officina produsse, vt non tantum illi deducerentur in fraudem, sed aliæ etiam ciuitates, quæ Hierosolymitarum exemplum facilius sequerentur.

IX. *Achitophel cum Absalone. fit Rex Absalom.*

Qvarto accersiuit Achitoph. totius machinationis, vt diximus, [a] architectũ, ideq; affirmant Comest. Lyra. Abul. Dion. qui dissimulandi causa fortasse in oppido suo tunc erat, vt si res minus succederet, victori Dauidi innocentiã suam facilius probare posset. Quinto venitur in Hebron, sacrificia & conuiuia celebrantur, inungitur, ac proclamatur, rex Absalon, confluũt vndiq; populi quos sibi toto anno superiore ille demeruerat: fit coniuratio valida 3. quod explicatur, dum subditur, *populusq; cõcurrens augebatur cum Absalõ*, dum ille per duos tresve dies instaurat sacrificia, & populares epulas. Innocentibus nihil dũ mali suspicantibus. Existimat Pineda [b] Absalonem in regem inunctum fuisse, & vnctionem secutum esse clangorem buccinæ; idque colligit ex simili facto, in vnctione Iehu & Salomonis: sed res apertior est ex Scriptura ipsa, [c] quam vt à simili colligere necesse sit. *Absalom*, inquit populus, *quem vnximus super nos, mortuus est in bello.* Et conueniebat Tyrannum nihil omittere ceremoniarum regiarum, vt nihil in eo, quo minus verus esset rex, desiderari videretur. Itaque & de iureiurando fidelitatis ei exhibito facile Lyrano assentior.

Et inungitur.

accipit iusiurandum fidei.

[a] an præced. n. 4. 2 Reg. c. 15.

[3] v. 12.

[b] l. 2. de Salom. c. 6. nu 6

[c] 2. Reg. 9. 10.

X. *Venit Hierosolymam, Dauidi vitam & regnum ablaturus.*

Postremo venitur in Ierusalem, vt vel vi, vel deditione rex & ciuitas in potestatem Absalonis deueniant: & rege interfecto, ipse pacifice, ac sine vllo timore dominetur· Nam Absalonem simul de regno occupando, & patre de medio tollendo consilium cepisse ait Iosephus, [d] eique assentitur Theodoretus. [e] Quæ causa fortasse Ioabo fuit, vt cum viuum haberet in sua potestate Absalonem, ipsum seruare noluerit; quamuis eo facto se regis sui violare imperium exploratum haberet. Merito certe crederet Absalom, & eius consiliarius Achitophel res suas viuo Dauide stare non posse; ad quem populus eadem postmodum facilitate reuerteretur, qua ab illo desciuerat: præsertim qui Dauidis facilitatem in condonandis iniuriis non ignoraret; & eum alioqui à Deo in regem electum, & à se confirmatum, multis magnisque de causis diligeret, ac veneratur. Hæc circa Absalonem gesta, sub ipsius belli ciuilis initium scriptura suggerit. [f]

[d] l. 7 c. 8.

[e] q. 19.

XI. *Nunciatur coniuratio Dauidi.*

Interea vero venit nuncius ad Dauid, & quidem tardius, vt putat Lyran. & Abulensis, quod viæ iussu Absalonis custodirentur, vt tanto maiores ad ipsum copiæ cogerentur, & ciuitas cum rege nec opinantes & imparati opprimi posset. Dixit autem paucis, vt in re trepida nuncius. *Toto corde vniuersus Israel sequitur Absalom.* Mirum enim in modum eos labefecerat Absolom, & à Dauide abalienatos in sui amorem blanditiis, ac spe melioris gubernationis traduxerat. Et Deus qui se malum de domo eius suscitaturum prædixerat, facilem præbebat populum Absalonis, vt persuaderetur partes eius sectari, Dauidis aspernari, ac deserere, vt ait Abulensis: [g] Eius rei non inscius *Dauid ait seruis suis, qui erant cum eo in Hierusalem: Surgite, fugiamus, neque enim erit nobis effugium à facie Absalom; festinate egredi, ne forte veniens occupet nos, & impellat super nos ruinam, & percutiat ciuitatem in ore gladij.* Agnoscebat videlicet pius rex se, Deo pro illo stante, non posse resistere; itaque vltro cedendum Deo.

[f] 2. Reg. c. 18.

[g] q. 10. in c. 15. 2. Reg.

XII. *Eius virtutes. Amor populi.*

Nihilominvs in tam repentina calamitate multiplex Dauidis virtus agnoscitur. Primum amor boni principis in populum suum, cuius salutem

& incolumitatem honori proprio antetulit, dum elegit exprobrabilem fugam qui in Sione, & in ciuitate Dauid cum Cerethæis & Phelethæis, & lectissima sexcentorum militum manu, ad multos annos obsidionem ferre potuisset. Secundo timor Dei, vindicis peccatorum eius, quem non dubitauit hoc contra se flagellum quatere, ac vibrare, & tyranno contra se victoriam largiturum, quibuscumque tandem copiis domi forisve cinctus esset. Tertio emicat eximia demissio animi, hanc pœnam & confusionem humiliter acceptantis, imo & augentis, vt qui pedes cum omnibus suis, imo & nudis pedibus abiret [a] Quarta est singularis patientia, & mansuetudo vere Dauidica: qui in tam repentina perturbatione, & confusione rerum, in tam nefario filii scelere, in tam atroci iniuria sua, nullam impatientiæ vocem effudit: nullam in ingratissimum, omnibusque suppliciis dignissimum filium querelam. Itaque notauit Theodoretus [b] filium non vocari à Dauide parricidam aut fratricidam, sed regem. Etsi Iosephus dicat Dauidem cum amicis de amentia filii collocutum, περὶ τῆς τοῦ παιδὸς ἀπονοίας.

2. Timor Dei.

3. Demissio animi.

4. Patientia.

a infra v. 30.

b q. 19. in 2. Reg. v. 19

XIII. 5. Fiducia in Deum.

Ac ne in Deum quidem tam funesto contra se verbere sæuientem commotus est, quin potius egregia in Deum fiducia ad eum confugit, cum psalmo illo tertio, quem ex titulo constat ab eo compositum, cum fugeret à facie Absalonis filii sui. *Domine*, inquit, *quid multiplicati sunt qui tribulant me, multi insurgunt aduersum me*, vniuersus videlicet Israel, toto corde Absalonem sequens, & sub eo militans aduersum regem suum. Multi etiam, ex ipsius fortasse confessione Dauidis, hanc ei iusto Dei iudicio infligi pœnam agnoscebant, sed quasi ab eo penitus deserto, ac repudiato, de quibus subdit, *Multi dicunt animæ meæ non est salus illi in Deo eius*, in quibus erat ille Semei, de quo postea. Sed ecce afflicti & fugitiui regis spem & fiduciam in Deum. *Tu autem Domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.* Suscipies nimirum pro paterna, & solita tua in me beneuolentia, exulem, & domo sua profugum; gloriosum reddes inhonoratum, & confusum, & exaltabis humiliatum, seseque libenter deiicientem: & caput ad suscipienda verbera tua inclinantem; *& cum iratus fueris misericordiæ recordaberis.* [c]

Psal. 3.

c Habac. 3 2.

XIV. Fugam init cum suis.

Cvm ergo serui Dauidis agnoscerēt ipsi certum esse, ex arce atque ex vrbe, Deo & Absaloni cedendo, sine pugna profugere, nihil plane reluctati sunt, cū tamen essent omnes viri fortissimi, & flos ipse bellatorum totius Israëlis. Huiusmodi autem viri cum mortis instar putent cedere hosti, imo fugere. & quidem sine vllo certamine, videtur sine dubio aliqua Dauidis ad ipsos admonitio, pro rei & temporis opportunitate antecessisse; vnde factum sit vt ei dicerent, *Omnia quæcumque præceperis* Dominus *noster rex, libenter exequemur serui tui. Egressus est ergo rex, & vniuersa domus eius pedibus suis.* Non deerant vtique aliquot equi in regia, non deerant currus, quibus vel ipsi viri primarii, vel certe supellex aliqua, & cibaria deferrentur; ea tamen omnia vel festinatione, vel patiendi desiderio, vel egregia in Dei, etiam punientis prouidentiam fiducia, rex sanctissimus prætermisit, sperans se hac ratione celerius diuinam misericordiam consecuturum; quam etiam, reorum in morem profugiens, prouocabat.

XV. Relinquit domi concubinas.

Et *dereliquit rex decem mulieres concubinas ad custodiendam domum*, non quidem contra vim hostium; alioqui non mulieres, sed viri fortes in arce tanquam in præsidio relinquendi fuerant. sed vt lenitate & agendi mansuetudine copias Absalonis à cæde atque incendio reuocarent, [d] neque cogitauit, Deo ita disponente, fieri posse, vt reuera factum est, vt earum pudicitia non solum periclitaretur inter militares viros, sed etiam iniuriam pateretur, ex quo factum est, vt Nathanis vaticinium impleretur. Alias autem vxores, vel secum duxit, nam etiam cum fugeret à facie Saulis, vxores secum habuit, vel eas in locum aliquem munitum transtulit, vt Dionysius existimat, eas certe Dominus adulterio pollui non permisit, quamuis in eodem vaticinio vxorum mentio nominatim facta esset: itaque vxorum nomine ibi concubinæ intelligendæ sunt, vt alibi sæpe. Sed iam assectemur regem profugum domo, incertum loci ad quem se reciperet. nisi quod desertum versus, nota sibi iampridē loca, & frequentata, dirigebat iter.

d vide Abul. q. 24 inc. 15

Quid factū vxoribus.

XVI. Abit in incertum.

Eo pertinent illa verba Dauidis ad Ethai, *ego autem vadam quo iturus sum*, id est ad locum nescio quem, vt quidem explicant; [e] id est non certo mihi definitum vt fugientibus contingit, & infra, *ecce ego abscondar in campestribus*

e Abul. Vat.

deserti. Postea tamen, opera Chusai amici sui admonitus, transgressus est Iordanem. Etsi Iosephus [a] in ipso statim exitu ab vrbe, imo ante exitum, & conuocatos amicos decreuisse dicat vltra Iordanem in tutiora se loca recipere. *Egressus ergo rex, & omnis Israel pedibus suis, stetit procul à domo*, id est non ingressi sunt domos, vt late circumspicerent, si quis ad eos de amicis sese reciperet, vti postmodum factum est. Vel certe quoniam turmatim, & sine ordine, ob festinationem egressi erant ab vrbe, substitit Dauid in idoneo aliquo loco extra vrbem, vt suum omnibus locum bonus Imperator assignaret. Nam subdit *Et vniuersi serui eius ambulabant iuxta eum, & legiones Cerethi, & Pheleti, & omnes Gethai pugnatores validi, sexcenti viri, qui secuti eum fuerant de Geth pedites præcedebant regem.* — a l. 7. c. 8.

XVII. Quis in abeundo modus.

Servatvs videtur hic ordo, primum vt locum attribuerit antiquis illis suis sociis, & exilii comitibus, in spelunca Odollamitica, in præsidio Moab, in expeditione Ceilana, in Ziphæorum desertis locis, in Siceleg Gethæorum, in suburbiis Hebronis, & deinceps totis triginta annis regni Dauidis, plurimis sub eo confectis stipendiis cum eo consenuerant. Et scilicet manebat idem numerus, suffectis semper pari numero viris egregiis in defunctorum locum. sicut de tribus millibus Saulis [b] alibi notatum est, & de 30. fortibus postea dicetur. Medio in agmine erant domestici regis, qui latera eius stipabant, vbi & imbellis turba, quæcumq; Dauidem secuta est; Hos postremo excipiebant legiones Cerethi & Pheleti, quos regii corporis custodes fuisse alio loco diximus. Hi triariorum instar erant, qui impetum subsequentis ex vrbe hostis conuersis vultibus exciperent, si res ita ferret. Dum rex è re nata consilium caperet, & quid fieri placeret imperaret. — b 1 Reg. 13. 2. & c. 14. 5

XVIII. Quis Ethai Gethæus.

In lustrandis autem, & ordinandis suis, vidit Rex Ethaï Gethæum, [c] quem Hebræus Kimhius ait non improbabiliter fuisse filium Achis Gethæorum regis, quod confirmat Comestor, Dionys. & Hugo Card. nec repugnant Lyranus & Abulensis. [d] Hic ergo Dauidis virtute commotus, quam aliquandiu apud Patrem erat expertus, ei se cum aliquibus sociis, qui hoc loco vocantur fratres eius, dediderat, & in Dei cultum relicta infidelitate transierat. Theodoretus certe eum proselytum vocat. [e] *Regem*, inquit, *secuta est clypeatorum, ac satellitum multitudo. Secutus & Ethai Gethæus, cum sexcentis viris electis, qui nuper quidem patriam reliquerat; factus autem fuerat cum suis subiectis proselytus.* Vides Theodoretum non distinguere prædictos sexcentos viros, qui habitatione tantum Gethæi fuerant, ab his qui Gethæi origine ad verum Dei cultum traducti erant. Nec res in hebræo, aut græco satis distincta videtur. Hieronymus tamen in editione vulgata aperte ait illos sexcentos viros secutos fuisse Dauidem venientem de Geth, & quidem ante annos triginta; mox à morte Saulis cum isti socii Ethai, heri, id est nuperrime de Geth venisse dicantur: & illi Dauidem, isti Ethai secuti fuerint, illi peregrini non essent, vt qui in patrio solo versarentur, isti peregrini à Dauide appellentur; quæ est interpretatio Tostati. [f] — c l. 2. Reg. c. 15. — d q. 17. in c. 15. — e q. 19. in l. 2. Reg. — f q. 27. & 28. in c. 15. l. 2. Reg.

XIX. Ei Dauid reditum suadet.

David ergo qui istis proselytis compatiebatur, veritus ne recentes plantas repentina tempestas extirparet; ad eorum ducem conuersus, *Cur venis*. inquit, *nobiscum? reuertere, & habita cum rege*; Absalone scilicet; regem vocat, ne si tyrannum, quod ei nomen verius conueniebat, appellasset, hoc ipso reuersionem quam suadebat dissuadere videretur; habita vero *quia peregrinus es, & egressus de loco tuo; heri venisti, & hodie compelleris nobiscum egredi.* Reliquisti patriam, vbi vero Deo libere ac quiete seruire non poteras, vt hic sancto otio fruereris, apud Dominum Deum Israel, ad quem venisti, & sub cuius confugisti alas. [g] Quiesce itaque Hierosolymis, neque vagam nobiscum, & incertam peregrinationem, illi quieti antetuleris; neque enim mihi adhuc constat quonam sim iturus, aut vbi locorum substiturus. *Reuertere*, itaque Hierosolymam, *& reduc tecum fratres tuos*, ciues videlicet tuos, ac socios Hethæos, qui te agnoscunt, ac sequuntur ducem. *Et Dominus* qui benefacta copiose remetitur, quod ego hisce temporibus meis per me non possum, ipse rependet, & *faciet tecum misericordiam & veritatem, quia ostendisti gratiam & fidem*, quæ postrema verba neque in Hebræis codicibus habentur, neque in Græcis. Ea tamen agnoscit Abulensis, & paraphrastice ab interprete videntur adiecta. — g Ruth. 2. 12

XX. *Nec persuadet.*

Haec suasio regressionis, adiuncta gratiarum actioni de beneuolentia, & laude fidelitatis, cum fausta comprecatione, tanto magis Gethæorum animos accendit ad perseuerandum in proposito, & tentandam cum Dauide rege vtramque fortunam. Itaque Ethai animosior factus respondit regi. *Viuit Dominus, & viuit Dominus meus rex, quoniam in quocumque loco fueris domine mi rex, siue in morte, siue in vita, ibi erit seruus tuus.* Agnita vero Dauid constanti ac germana hominis amicitia, quæ neque adhærescat prosperis, neque frangatur aduersis, *veni*, inquit, *& transi*, in talem scilicet ordinem, aut potius vt ex consequentibus intelligitur, transi torrentem Cedron. *Et transiuit Ethai Gethaeus, & omnes viri qui cum eo erant, & reliqua multitudo.* Quæ proselyti constantia & generositas, alios etiam Dauidis amicos, ac necessarios haud dubie confirmauit; sed & ad commiserationem erga regem suum vehementer accendit, vnde sequitur, omnes fleuisse voce magna; Hebraice habetur, *omnis terra flebat*, quod Caietanus de vrbe Ierosolyma, quam de sociis Dauidis, cum sancto Hieronymo, maluit interpretari. Eadem phrasi supra Septuaginta dixerunt. *Omnis terra prandebat* [a] vt suo loco explicatum est. [b]

a 2. Reg. 14. 24. b an 3. Saul num. 89.

XXI. *Flet Dauid, & populus.*

Flebat omnis populus inuitante regis exemplo, qui mox flens ascendisse dicetur: solet enim ad regis se exempla componere: flebat Dauid offensum a se Deum; & ex illa plaga hunc quoque sanguinem mitti sentiebat: flebat populus hanc tantam, tamque repentinam rerum perturbationem ac confusionem, quã grauissima omnium damna sequebantur. Flebat Dauid peccatum suum, & licet non inuitus, non sine sensu tamen diuina verbera excipiebat; flebat populus flentem videns dilectissimum sibi principem, ingrauescente ætate tam indigna patientem; æmulasque fundens lacrymas, lacrymantem solabatur. Flebat Dauid in sui facinoris castigationem, ambitiosi filii grauissimum scelus esse permissum: flebat populus regem suum amore ac veneratione dignissimum indignissimo filii sui crimine pulsum domo, deiectum è solio, purpura spoliatum. Flebat quoque Dauid exturbatum se regno quod ipse tot tantisque laboribus sibi posterisque peperisset. Flebat populus tum sceptrum excussum manibus regis sui & diademate priuatum caput; tum seipsum puncto temporis parentibus, liberis, vxoribus, amicis, fortunisque omnibus, simul cum patria priuatum, quæ nesciebant, essentne aliquando recepturi.

XXII. *Incedens versus desertum.*

c 2. Reg. 15. 23. 4. %.

Flebat vero, [c] simulque *transibat vniuersus populus, Rex quoque transgrediebatur torrentem Cedron, & cunctus populus incedebat contra viam, 4. quæ respicit ad desertum.* Hæc per occupationem dicuntur. Nam sacerdotes cum arca Domini ad Dauidem peruenerunt, antequam ille torrentem Cedron pertransiret, vt sequentia satis declarant. Cæterum hoc desertum in cuius campestribus se absconsum iri dixit Dauid, situm erat orientem versus inter Ierusalem & Iericho, & incipit, vt ait Adrichomius [d] iuxta Anathot, quæ fuit patria Ieremiæ, & extenditur vltra Galgala Iosue & Israelitarum commoratione celebrata; à meridie, vsque ad desertum Thecuæ & Engaddi. Ibi commoratus dicitur Sanctus Ioannes Baptista, ibidemq; Christus Dominus 40 diebus ieiunasse, ex quo etiam desertum hoc nomen Quarantenæ posterioribus seculis creditur accepisse. Videtur autem electus hic locus, vt inde, si res ferret, facilius trans Iordanem rex cum suis elaberetur; vti etiam factum est.

d in trib. Benia. n. 97.

XXIII. *Pontifex cum arca & leuitis Dauidem adit.*

Dudum iam ex vrbe rex fugitiuus excesserat, cum Abiathar pontifex, & Sadoc sacerdos Dauidis studiosissimi, cum filiis suis & vniuersis leuitis, qui tum Hierosolymis reperti sunt, ad eum arcam Domini, è tabernaculo suo, & Sionis arce elatam detulerunt, vt pro eo Dominum cum res ferret, consulerent; sicut viuo adhuc Saule fecerat Abiathar, & pater eius Achimelech. *Et deposuerunt arcam Dei, & ascendit Abiathar, donec expletus esset omnis populus, qui egressus fuerat de ciuitate.* Præter eos qui secuti fuerant Dauidem; & vna cum eo egressi fuerant ex Ierusalem; plerique alii arcam Domini & pontificem, cum sacerdotibus & leuitis secuti sunt. Substiterunt ergo sacerdotes cum arca, vbi ad Dauidem, qui erat adhuc cis torrentem Cedron peruenerunt, & eam in tumulo aliquo collocarunt, vt ab omnibus, qui cum Dauide erant, videri atque honorari posset, dum pontifex Deum apud eam, Dauidis nomine consuleret. Quæ est Hebræorum minime absurda sententia. Ideo, inquit Hieronymus, *arcam Dei deposuisse dicuntur, vt Dominus ab Abiathar sacerdote consuleretur, quo versus Dauid ire deberet. Ascendisse au-*

Consulit Dominum pro Dauide

in Abiathar dicitur, id est orasse, & quia oraculo diuino non ei responsum est, idcirco in subsequentibus dixit Dauid, vt reportaretur arca Dei in vrbem. Hæc ibi, quæ à Caietano, Comestore, Lyrano, Abulensi, Hugone, glossa, Dionysio, Emanuel Sa, tum referuntur, tum probantur.

XXIV. *Silet Dominus.*

ITAQUE intelligens Dauid nondum sibi diuinum numen esse placatum; silentiũ enim quoddam erat offensionis indicium, vt ex Saulis historia semel, iterumque intellectum est.[a] Et satis appareret nolle Dominum comitem fieri exilii, & peregrinationis ipsius, eam iussit in vrbem reportari. Nec alia videtur Theodoreti mens, *cum esset*, inquit, [b] *pius & propheta sciebat, quid accidisset arcæ acceptæ ad opem ferendam iniquis. Nam illi quidem fuerunt interfecti, ipsa autem bello capta, data est alienigenis.* Id vltimo Heli anno contigerat, ex quo septuagesimus agebatur annus. Cum ergo Dauid iniquum se adhuc reputaret, & ex Dei silentio eum sibi adhuc infensum, quod ad luendam peccati pœnam, intelligeret, ipsius arcam humiliter à se dimisit. Dixit enim ad Sadocum, qui forte honoris causa arcam Domini suis ipse humeris tulerat Abiathare pontifice infulato, & cum Ephod pontificio subsequẽte dixit, inquam propinquo sibi Sadoco. *Reporta arcam Dei in vrbem, si inuenero gratiam in oculis Domini*, quam scilicet nondum inueni, *reducet me, & ostendet mihi eam, & tabernaculum suum*, siue quod in Sione ipse tetenderat, siue Mosaicum, quod adhuc in Gabaone, sub Sadoci cura extensum fuisse, supra ex primo paral. retulimus [c] regni Dauidis anno vndecimo.

Et Dauid arcam remittit,

[a] 1. Reg. 14. 37 & c. 28. 6.
[b] q. 32.
[c] c. 17. v. 19. & c.

XXV. *Cum eximius virtutum notis.*

SI *autem dixerit mihi non places, presto sum, faciat quod bonum est coram se.* Vides opinor, atque obseruas religiose lector mirabilem plane, & dignam religiosissimo principe animi demissionem, obedientiam, propriæ voluntatis abdicationem. Quid est enim non places? nolo te habere in conspectu meo, nolo te regem esse, nolo te viuere: *presto sum*, inquit. Volo te iterum exulem, iterum fugitiuum, & loco soceri, habere nunc filium quærentem animam tuam. Volo te rursum captare speluncas, & ferarum latibula, iterum viuere mendicato, & quotidie mortis adire discrimina, *presto sum*, ait. Volo te consolationis loco, in calamitate tua, proscindi conuitiis a subditis tuis. Lapidibus appeti, & in concubinis tuis turpiter ac petulanter illudi, ne isthæc quidem respuo, *faciat quod bonum est coram se.* O heroicam sanctissimi principis virtutem, qua vel sola fieri potuit acceptissimus Deo: eique quam maxime placere: præsertim cum hæc lacrymans diceret vir diuinus, & lugubri habitu indutus, vt ait Theodoretus. [d] Tanti faciebat placere Deo vir secundum cor Dei, vt eam gratiam regno ipso, quod principes mille vitis anteferunt, & insuper vita, & libertate & liberis, & vxoribus, & omnibus diuitiis libenter esset redempturus: Et ad hæc omnia præ illa amittenda paratus, fidenter diceret, *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.* [e]

[d] q. 32.
[e] Psal. 107. 2.

XXVI. *Remittuntur Sadoc & Abiathar in vrbem cum mandatis.*

NOBILISSIMO hoc cordis sui sacrificio peracto, ad rerum suarum dispositionem conuersus rex, dixit ad Sadoc sacerdotem, *O videns reuertere in ciuitatem in pace, & Achimaas filius tuus, & Ionathas filius Abiathar, duo filii vestri sint vobiscum. Ecce ego abscondar in campestribus deserti, donec veniat sermo à vobis indicans mihi.* Quo scilicet res loco sit, quid rerum agat Absalom, quid consilii capiat, quidue mihi pro re nata consilii capiendum videatur. Vocatur Sadoc videns, [f] id est propheta inquit glossa, quando scilicet consulto Deo prædicebat futura. At hæc Dei consultatio Abiatharis pontificis potius munus fuit. Vt Sadoc videns & propheta propter donum prophetiæ potius dicendus videatur; & reuera hebraice vocatur videns, chaldaicè propheta. Caietanus dici putat videntem, quia ei Dauid curem dabat videndi in vrbe, quid ageretur, & eum admonendi. At sic etiam Abiathar dicendus erat videns, cui eadem cura demandabatur. Vatablus explicat Hebræum, *Nonne videns tu? vides ne? vales ne consilio?* quasi dicat, si vales consilio reuertere plus enim mihi profueris redeundo, quam manendo. Melius, vt videtur, Dionysius ait, videri Sadoc prophetiæ spiritum habuisse *Nisi forsan*, inquit, *dicatur propheta & videns, quia in diuino obsequio psallentibus, & prophetarum oracula recitantibus præerat.* Sic dicitur Chonænias princeps leuitarum, prophetiæ præfuisse: quæ expositio ex eodem loco Paralip. confirmatur. [g]

Sadoc cur videns.

[f] 1. Reg. 9. 9.
[g] 1. Par. 15. 22. 27 & c. 16. 39. 41.

XXVII. *Num Sadoc &*

REPORTAVERUNT *ergo Sadoc & Abiathar arcam Dei in Ierusalem, & manserunt ibi.* Quoniam hic Sadoc semper cum Abiathare coniungitur, & priore etiam loco

nominatur, putauit Iosephus [a] vtrumque fuisse pontificem & reuera ἀρχιερεῖς ambos vocauit, idemque sensit Abulensis hoc loco. [b] Solus tamen hoc tempore pontifex fuit Abiathar, vt pluribus initio pontificatus eius declaratum est. [c] Sadoc autem fuit instar pontificis in tabernaculo, & altari quod erat in Gabaon, vt paulo ante dicebamus. Honorat vero Sadocum Dauid, iam forte præuidens eum pontificem fore, & deinceps filium eius & posteros, reuocata in domum Eleazari pontificia dignitate, qua priuandus erat Abiathar, & familia Ithamaris. Quod autem Iosephus ait dixisse Dauidem se sine arcæ præsidio, diuina ope è periculis seruatum iri, non est in deteriorem partē trahendum, aut ad aliquem arcæ contemptum, à quo pius Dauid, hoc maxime tempore, longissime abfuit. Sensitque duntaxat, quoniam Deus præ se ferat nolle se cum arca Dauidem peregrinantem comitari, sperare nihilominus se ab eo, cuius virtus non sit alligata sacramentis, adiutum ac conseruatum iri. Quamuis arcæ præsentia fiduciam in Deum augeat, & opem à propitio, veniam & pacem ab irato promptius, facilius atque vberius impetrare possit. [d]

a l. 7. ant. c. 8.
b q. 10 in c. 15 l. 2. R. 2.
c a. Saul 14 n. 1. 2. &c.
d vid Abul. q. 31. in c. 15.

XXVIII. *An luctus Dauidis sit mollis animi.*

PORRO *Dauid ascendebat cliuum oliuarum, scandens & flens, nudis pedibus incedens, & operto capite.* Neque peccabat contra fortitudinem: non enim ex doloris impatientia in muliebres lacrymas effundebatur, quippe qui mala sua vltro ipse augeret, operiens caput, & pedibus, & quidem nudis ascendens in montem: sed ex peccatorum suorum dolore, pœnitentiæ operibus addicebat se; idque etiam manifestius paulo post ostendit, cum eum Semei probris, ac maledictis impeteret. Lacrymæ porro pœnitentiæ aut deuotionis fortitudini non aduersantur. Videturque Dauid dono lacrymarum præditus, vt ex plerisque etiam psalmis liquet, præsertim qui dicuntur pœnitentiales. Quis autem hic non videt apertissime depictam Christi Domini imaginem, hominum pro quibus passurus erat peccata lugentis, transeuntis eundem torrentem, & ascendentis eundem montem oliuarum, cum tristitia animæ suæ vsque ad mortem, & tristitia discipulorum suorum. Nimirum etiam hic omnis populus, qui erat cũ Dauide, operto capite ascendebat plorans. Sed hæc in alium reseruentur locum.

quæ lacrymæ fortitudini non repugnent.

XXIX. *Dauid petit consiliũ Achitophelis infatuari.*

NVNCIATVM *est autem Dauid, quod & Achitophel esset in coniuratione cum Absalom. Dixitque Dauid infatua quæso Domine consilium Achitophel.* Optat vel ineptum ab eo dari consilium, vel tanquam ineptum atque inutile contemni, vti reuera contigit. Et potuit vtique illi optare hoc malum, cum ei factus esset hostis, & iniusta arma sequeretur, Dauid autem pernicioso eius concilio, discrimen capitis aditurus esset: neque illi culpam optaret sed pœnam, qui multo etiam maiore dignus erat, tam à Deo, quam ab ipso Dauide inferenda. Quod si ea tantum verba tũ dixit rex, lōge plura versauit animo, quæ postea in psal. 54. relata existimantur, cuius est initiũ. *Exaudi Deus orationem meã, & ne despexeris deprecationē meã, intēde mihi, & exaudi me.* Illa certe verba tēpori huic & loco valde conueniunt. *Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine; expectabam eum qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus, & tempestate.* Hæc autem etiam apertius personæ Achitophelis. *Si inimicus meus maledixisset mihi; sustinuissem vtique: & si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset; abscondissem me forsitan ab eo. Tu vero homo vnanimis dux meus, & notus meus*: ab ipso enim initio regni Dauidis [e] ei ab intimis consiliis fuerat; eumque Dauid quasi patrem ac præceptorem, coluerat; ideoque Arias & Chaldæus ducem in præceptorem vertunt. Illud autem, *qui simul mecum dulces capiebas cibos,* Hieronymus vertit, *qui simul habuimus dulce secretum*, Septuaginta vero etiam socios mensæ fuisse ostendunt.

Iansen. Arias Vatabl. Agell. Hebræi. Chald. Sà.

Psalmus in eundem.

e a. Dau. 1. n. 18.

XXX. *Ex parte explicatur.*

QVOD autem petit hoc loco historiæ regum infatuari Achitophelis consilium; idem etiam de reliquis Absalonis consiliariis in psalmo petit, cum ait, *Præcipita Domine, diuide linguas eorum quoniam vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate*; id est præcipitabis eos in mala, disperdes eos, facies vt dissideant inter se linguis animisque, & iniquis desideriis in ciuitate rixentur. Nec irrita fuit oratio, vt sequētia docebunt. Etsi enim Dominus se Dauidi mōstrabat iratum, pœnas peccatorum exigendo, & nihil ei etiam interrogãti respōdendo,

diligebat tamen eum,& se precibus eius vinci patiebatur. Idque vt suauius & humano more fieret, eam Dauidi mentem immisit, vt Achitopheli suscitaret æmulum Chusai, qui & ipse iampridem Dauidi à consiliis fuerat, vt ex 1. Paral. liquet, [a] & si non consiliarius, sed amicus regis ibi appelletur; vt primo Dauidis anno notauimus. [b]

a 1. Par. 27. 33.
b n. 18.

XXXI.
Dauid in Oliueto vrbi valedicit.

Interea *ascendit Dauid summitatem montis, in quo adoraturus erat Dominum*, conuertendo se versus montem Sion, vbi sedes erat arcæ, & tabernaculi Dauidici, & tum ei, tum regiæ ciuitati eius valedicturus, [c] perinde ac si eam non amplius esset visurus. & magistratu suo abiturus, & Dei regnum, & solium in eiusdem manus restituturus. Nam, vt alibi quoque notauimus, [d] eius se vicarium potius, quam regem ducebat. Existimat Tostatus, [e] Dauidem solitum in monte oliuetano adorare Dominum, siue Ierosolymam veniret, siue inde recederet, quod inde primum inciperet videri, ad eam venientibus: & ibidē postremum à recedentibus videri posset. Nimirum cum quis orientem versus abiret ex vrbe, aut ex oriente ad illam pergeret. Ibi Dauid obuium habuit Chusai Arachitem, qui cum abesset ab vrbe, accepto nuncio coniurationis Absalonicæ, & fugæ Dauidis, ad eum concitus venit, sed scissa veste. & puluere conspersus caput, vt eum in maxima regis sui calamitate facere par erat, qui singulari titulo amicus regis audiebat. [f]

c Theodoret q. 10.
d an. 1. Saul. & seq. Caiet.
e 1. Par. 28. 5.

Et habet obuium Chusai Architectē.

XXXII.
Et quæ illa vrbs,

Dictvs videtur Arachites à ciuitate Arach, idq; affirmat Lyran. & Dionys. nec repugnat Abul *sed non patet*, ait, *vbi esset ista ciuitas*. Inuenimus tamē Arach ciuitatē quæ & Arachis in terra Sennaar, [g] quam aliqui Cœlesyriā interpretātur. S. Hierō. in trad in c. 10. Gen Edessā dici ait notiori vocabulo, quā Plin. in Cœlesyria collocat, alii malūt in Mesopotamia. Nā quod sub Olympiadē 119. condita Edessa à Seleuco memoratur, restaurata dicēda est eo tēpore, non condita, cum etiā Nemrob in ea regnasse dicatur in Gen. Ei nomen dedisse videtur Aracæus septimus filius Chanaam; [h] vt putat Adrichom. in locis exteris. n, 9. Hinc autē suspicari possumus etiā Chusai ex Syris gentilibus oriundum, proselytum fuisse, simulq; quasi per trāsennā videre zelum animarū in Dauide, qui pene ex omnibus circa regionibus aliquos ad veri Dei cognitionē, cultumque traduxerit: Ethai filium regis Achis ex Getha Philisthæorū, Cusai ex Arachi Syrorū Maacha filiā regis Gessur. Vt mittam Vriā Hethæū & habitatores Siceleg. & Cereth. & Pheleth., vt quibus placet. Nō nego tamē Arachitē filiū Arachi dici in cōment. Hieron. in Psal. 7.

f 2. Reg. 15. 37 & c. 16. 16. 17 & 1. Par. 27. 33
g Gen. 10. 10. vide sup à Dau. 1. 1. ab Euseb. in Chron
h Gen. 17

Zelus animarum Dauidis.

XXXIII.
Vnde venerit Cusai.

In vertice igitur montis oliuarum occurrit Dauidi Chusai; quem quidā putant venisse ex vrbe aliquāto tardius post egressum Dauidis, diciq. illi occurrisse. quod Dauid orandi causa se vrbem versus cōuerterat. Quæ expositio ex eo cōfirmatur, quod sequitur, *si in ciuitatē reuertaris*, quo modo hebraicè quoq; habetur, & græcè: dicēdū enim fuisset proficiscaris, aut ieris: vtraq. interpretatio admitti potest, prisimplicior est & cōmunior Sicq. reuersio in ciuitatem respondet egressioni, quæ ante dies aliquot facta fuerit, non quæ hoc ipso tēpore contigerit. Huic ergo post mutuos gemitus & salutationes dixit Dauid. *Si veneris mecum, eris mihi oneri*, solidū amicum innuit hęc parrisia, nam reuera etiam extra vrbem vsui fuisse ipsum Dauidi ex sequentibus intelligetur; nunc autem in vrbe vtilior illi esse poterat, ideo subdit, *si autem in ciuitatem reuertaris, & dixeris Absalon, seruus tuus sum rex; sicut fui seruus patris tui, sic ero seruus tuus, dissipabis consilium Achitophel.*

Eum mittit in vrbem.

XXXIV.
Ad dissipanda Achitophelis consilia.

Timvit valde Dauid singularem viri huius prudentiam, nunc in deteriorē partem conuersam. Magna enim ingenia, quam se cumque in partem dederint magna sunt, & propter naturæ deprauationē, etiam in deteriorem maiora. Itaq. Iosephus ait vix aliud tristius nuncium ei in hac calamitate accidisse. *Quamobrē*, inquit, *precatus est Deum vt Absalonis animum ab Achitophele alienaret; verebatur enim ne eius consiliis contra se vteretur.* Quid verebatur quod erat exploratissimum? Nihil quoq. huiusmodi precatus est Dauid, sed infatuari cōsilium eius; id est quasi inutile & fatuum reputari. Idque hebraice & græce habetur. Septuag. ματαίωσον, Aquila ἀσύνετον, alii, διασκέδασον, dissipa. Neque inimicitias optabat Dauid inter inimicos suos. sed irritos eorum conatus & consilia quæ sibi futura erant perniciosa. Nam mutuæ eorum inimicitiæ vix sine peccato esse poterant, ac propter ea neque desiderabiles.

Iosephus improbatur

Cum ergo Chusai hanc Dauidi operam commodissime nauare posset, ipsum ad eam hortatur, & vero etiam persuadet. Nec ille simulationem hanc in causa iustissima reformidauit: nec Dauid fingendi consilium dare; vbi vel officioso mendacio vterque vsus est, quod affirmat Abulensis, [a] neque negat Theodoretus, [b] Iosephus, & Lyranus, vel cum eodem ac Dionysio dici potest, Chusi vere se dixisse amicum Absalonis, & veri amici erga eum munere functum esse, cum à malo retrahendo, quod illaturus erat in patrem, & eius salutem hoc ipso desiderando, quod ipsum in potestatem patris venire cupiebat; qua re nihil ei vtilius contingere potuisset. Addit etiam rex sacerdotes, quibus cum ille conferre, & quorum opera Dauidem certiorem posset efficere. *Habes*, inquit, *tecum Sadoc & Abiathar sacerdotes, omne verbum, quodcunque audieris de domo regis*, quod scilicet mea intersit cognoscere, *indicabis Sadoc & Abiathar sacerdotibus. Sunt autem cum eis duo filii eorum Achimaas filius Sadoc, & Ionathas filius Abiathar, & mittetis per eos ad me omne verbum, quod audieritis.*

XXXV. *Dauid & Chusai an officiose mentiātur.*

[a] q 37. in c 15. 2. Reg. [b] q 31.

Accepto hoc à rege mandato Chusi Hierosolymam profectus est, Dauidis negotia callide, ac studiose promoturus, & turbaturus Absalonis. *Eo autem veniente in ciuitatem, Absalon quoque ingressus est Ierusalem:* haud dubie cum plurimo exercitu, si vere paulo ante dixerat ille nuncius. *Toto corde vniuersus Israel sequitur Absalom*, [c] Idque ex eo confirmari potest, quod ad vim vrbi afferendam paratus veniebat, quod sine magnis copiis, magnoque apparatu fieri non poterat. Eam vim præuidebat David cum diceret, *ne impellat super nos ruinam, & percutiat ciuitatem in ore gladii*, in vindictam, & odium eorum qui restitissent. Nemine itaque resistente, plurimisque, quos ille sibi in vrbe deuinxerat, fauentibus, & obuiam honoris causa procedentibus, in vrbem, sine puluere & sudore, triũphator inuectus est, neque celebritati currus & equites, neque litui, tubæque neque faustæ acclamationes defuere. Idque eo studiosius illi faciebant, quo magis, qui Dauidi studebant, vrbe cesserant; Illud etiam fortasse mulieres parodice cecinerunt, Dauid percussit mille, & Absalom decem millia. Vide autem quam breui interuallo Absalom Dauidi immineret, eum vtique comprehensurus in vrbe, nisi diuina prouidentia factum esset, vt ille cum suis egredi festinasset. Nam quo tempore ingressus est Chusi per portam, quæ respicit orientem, Absolom per meridianam Hebroni obuersam, in ciuitatem intulit sese.

XXXVI. *Absalonis in vrbem ingressus.*

[c] ca. 15. 13.

Chusi adeunte Hierosolymam, Dauid cœpto itinere progressus est, [d] *cumque transisset paululum montis verticem, apparuit Siba puer Miphiboseth in occursum eius*: quomodo in occursum? Nam ex capite 19.[e] intelligitur Sibam fuisse Hierosolymis, cum egressus est David. Ibi enim Miphibosethum Dominum suum contempsit, negligens ei parare asinum ad proficiscendum cum rege peregre proficiscente. Dicendum videtur Sibam celeriter egressum ex vrbe ante regem, omnemque turmam eius, cumque didicisset illum per Olíueti montem iter facturum, in villam aliquam, siue Ionathæ, siue Miphibosethi profectus est. Cumque omnium possessionum eius curator esset, ibi onerauit asinos duos muneribus; quæ mox recensentur, vt iis in regis beneuolentiam percommoda occasione insinuaret se; moxque per insignem calumniam accusatum herum, Dauidi redderet odio sum, ac fortunis omnibus in proprium emolumentum euerteret, quod & consecutus est. Munera fuerunt duo asini onusti ducentis panibus, & centum alligaturis vuæ passæ, totidemque adiecit ficuum massas, quas vocant palatas & vtrem vini. Quidam libri duos vtres habent, quod probat Tostatus, & agnoscit in Hebræo enallagem numeri: & confirmat Abigailis exemplo.

XXXVII. *Siba occurrit Dauidi*

[d] c. 16. 1. [e] c. 19. 26.

Cum muneribus.

Et *dixit rex Sibæ. Quid sibi volunt hæc?* Quo hæc defers, cui vsui? *Responditque Siba: Asini domesticis regis* puta mulieribus, *vt sedeant, panes & palathæ ad vescendum pueris tuis; vinum autem vt bibat, si quis defecerit in deserto.* Liberalem se exhibet qui ipsa animalia cum suis oneribus dono det, si tamẽ dono dare is dicendus est, qui mera beneuolentia non mouetur ad dandum, sed in remunerationem solam auaro animo excubat. Quoniam vero nullam faciebat heri sui mentionem, nec satis intelligere poterat Dauid, suone ille nomine, an domini sui daret, *vbi est*, inquit *filius Domini tui?* Miphibosethus scilicet Ionathæ filius. *Responditque*

XXXVIII. *Qua offer & herum falso accusat.*

Siba regi. Remansit in Ierusalem, dicens, hodie mihi restituet domus Israel regnum patris mei. Inepta plane calumnia, nihil enim in hoc tumultu ferebatur, aut metebatur Ionathæ, vel Sauli, sed regnum de Dauide in Absalonem transferebatur. Et vt maxime id populus optaret, quod ne cogitabat quidem; Quid ineptius ad regnum Miphiboſetho, homine elumbi, & claudo vtroque pede? homine in regni dedecus, aut in lucem edito, aut conseruato in viuis?

XXXIX. *Dauis nimia credulitas.* QVID ergo inquies, Dauide, si hæc vera credidit, imprudentius; si non credidit iniustius? [a] qui nefariæ accusationi illam subiecit sententiam, *Tua sint omnia quæ fuerunt Miphiboseth*, qua innocentem, atque inauditum, & insuper miserabilem, & amantissimi sui Ionathæ filium, omnibus funditus spoliabat bonis. Credidit vtique, & improbissimi hominis artificio, atque impudentia captus est, & lapsus facilitate credulitatis; *Cuius callidissimæ vulpeculæ*, ait Sanctus Bernardus, cui hodiernus, quo hæc scribimus, consecratus est dies, *magnorum neminem comperi satis cauisse versutias. Inde eis ipsis pro nihilo iræ multæ, inde innocentium frequens addictio, inde præiudicia in absentes &c.* quæ vides non male in rem præsentem quadrare. Humanum ergo aliquid passus Dauid, ab hac vulpecula non satis cauit. Quia hoc facilius homines optimi inducuntur in fraudem, quo minus de aliis male cogitant, eosque ex suo candore metiuntur.

a Abul. q. 6. in c. 16 2. Reg.

XL. *Excusatur. Sibæ artificium.* VIDE porro vaferrimi hominis artificium. [b] Elegit tempus afflictæ regis fortunæ, animique in hac tanta rerum perturbatione fluctuantis; perturbati autem vix satis attendunt ad examinandam veritatem, eorum quæ proponuntur, quæ animi corporisque quietem requirũt; afflictis vero, vel nutantibus ad ruinam, mala quæ contra ipsos dicuntur aut fiunt, facile fidem inueniunt, naturali metu in tali opportunitate ad cauendum euigilante. Elegit & locum ad istius plagæ sensum acutissimum atque acerrimum. Credula enim est, & suspiciosa ambitio, vt quæ probe nouit mortalium conatus, tum ad superiores gradus inuadendos, tum ad alios inde deiiciendos atque deturbandos. Occupauit etiam muneribus oculos, animumque beneuolentia. Homines enim qui liberaliter calamitosis, atque afflictis opem ferunt, optimi habentur, meritoque diliguntur. Quomodo autem non fidem dictis eius adhibeas, quem diligas, qui benefaciat, qui optimus censeatur; & tuis malis, quantum quidem valeat, succurrere velle videatur? Denique ne meditatam accusationem videretur attulisse domo, nihil quicquam de hero suo effatus est, donec de ipso rogaretur à Dauide.

b Vide Abul. q. 3 & 4. in c. 16. l. 2.

XLI. *Et insignis impudentia.* VIDE quoque eiusdem nebulonis impudentiam. Non putauit enim Dauid hominem esse in terris vnum, oris tam ferrei, qui tam atrocem calumniam, & quæ reuinci aliquando posset, fabricari auderet, & pro vera accusatione coram ipso rege, totaque eius familia, & cohorte regia fallacissime venditaret. Nisi forte is interea ad aliud scelus adiiciebat animum, & cogitabat hominem contemptum, ac pene nihili de medio tollere, quod minime arduum erat ei, qui 15. domi liberos, & 20. seruos haberet in potestate: ne postmodum è tenebris enata veritas impudentem hominis faciem sua luce verberaret, & pro indignissimo scelere dignissimis suppliciis addiceret. Nõ putauit rex existere posse, vel apud gentes immanitate barbaras, famulum, qui aduersus Dominum suum, regio exortum sanguine, Dauidi propter parentem charum, corporis calamitate miserabilem, & in cuius fortunis administrandis multos iam annos saginaretur, famulum inquam, qui aduersus optimum herum tantam inhumanitatem, pro gratia ingratissime reponeret.

XLII. *Iusta Dauidis sententia, sublata calumnia.* QVOD si accusatio Sibæ veritate niteretur, potuit vtique Dauid Miphibosetum, tanquam reum imminutæ maiestatis, & vita, & omnibus denudare fortunis. Capitale enim est id crimen, & ex legum præscripto omnia talium reorum bona fisco addicuntur, vt fortunas principis augeat, qui eius dignitatem imminuere cogitabat; vtque sera posteritas, auorum facinus detestetur, & si eorum malitiam æmulari fortasse audeat, à scelere turpi mendicitate prohibeatur. Quid quod Miphiboseth Dauidẽ bonorum suorum donatorem agnoscebat. [c] fecerat enim in illum iam ante annos quatuordecim, [d] insignem plane misericordiam, propter Ionatham patrem eius, atque omnes agros Saulis resti-

c 2. Reg. 9. d an Dau. 16. n. 15. 16. &c.

fuerat: & regia insuper mensa illum dignabatur,[a] propter ingratitudinem autem insignem, qualis vtique hæc fuisset, donationes irritæ fiunt: [b] nam qui manumissus est propter ingratitudinem reuocatur in seruitutem, ergo & Miphiboseth ad priorem egestatem ac miseriam redigi potuisset.

a Abul. q. 5. in c. 16.
b extra de donat. c. propter ingrat.

XLIII. Dauidis culpa non satis excusata.

QVONIAM vero falsa fuit, atque impudens accusatio Sibæ, nec à Dauide satis examinata ac discussa, priusquam sententia in innocentem inauditum ferretur, quæ in notorie reum ferenda non fuisset, priusquam ei potestas fieret defendendi sui, propterea illum omnes interpretes accusant temerarii atque inconsulti iudiciis, Nec eum Theodoretus [c] satis excusat, sicut nec Iosephus, aut Procopius, vel etiam Pineda libro primo de Salomone. [d] Ac ne nos ipsi quidem credidimus, satis eum, per ea quæ paulo ante in eius gratiam retulimus, [e] ab omni culpa in hoc Sibæ negotio purgatum iri. Qui audita Dauidis in sui gratiam sententia, *Oro*, inquit, *vt inueniam gratiam coram te Domine mi rex*. Quasi dicat, non hæc dixi, aut huc veni accusandi causa, aut vt in bona Miphibosethi immitterer, sed vt animum erga te meum patefacerem, muneribusque testarer & gratiam tuam promereri possem, quæ mihi instar erit bonorum omnium. Hunc porro Dauidis nostri lapsum, vide quam admirabilis, ac prope prodigiosa virtus sit subiecuta, vt vmbram nonnullam inter clarissima lumina agnoscamus.

c q. 32.
d c. 3. n. 23
e n. 39. 40. 41.

XLIV. Semei è tribu Beniamin.

VENIT *ergo rex Dauid vsque Bahurim*, oppidum & castrum in monte situm in tribu Beniamin, [f] vnius fere horæ itinere vltra Bethaniam Iordanem versus, quo vsque Micholem Phalti comitatus est plorans; *Et ecce egrediebatur inde vir de cognatione domus Saul, nomine Semei, filius Gera.* Fuit hic Semei de tribu Beniamin, idque prædictis verbis duobus argumentis Scriptura confirmat, quod in Bahurim 6. habitaret, oppido Beniamin: vnde egrediebatur ad maledicendum Dauidi, & ei propria domus acuebat audaciam, ideoque inferius dicitur de Bahurim, [g] oriundus videlicet, aut eius oppidi ciuis. Alterum est quod esset de cognatione Saulis, cuius tota familia ad tribum Beniamin pertinebat. Adde quod filii Iemini, & filii Beniamin pro eodem passim in Scriptura sumuntur, eandemque habent originem, Semei autem in filiis Iemini non semel numeratur. Denique in occursum venit reduci Dauidi cum mille viris de Beniamin, qui vtique non acceperant de aliena tribu ducem. Neque obstat quod ipse se de tribu Ephraim, aut Manasse significare videtur fuisse, cum ait [h] se primum de omni domo Ioseph venisse obuiam Dauidi. Ibi enim domus Iuda, & domus Iosephi opponuntur, quasi duæ principes regni partes, sicut eodem in capite Iuda & Israel. Dicit ergo Semei, tribum quidem Iuda in hoc officio præuenisse, se autem reliquas omnes tribus anteuertisse diligentia. [i]

f Adric. in trib. Beniamin n. 28.
6. σχ.
g 2. Reg. c. 19. 16. & 3 Reg. 2. 8.
Ibid.
h 2. Reg. 19. 20.
i Abul. q. 7. in c. 16.

XLV. Maledicit Dauidi.

ITAQVE Semei, *procedebat egrediens & maledicebat*, inambulans Dauidem versus illi conuitiabatur, *mittebatque lapides contra Dauid, & contra vniuersos seruos regis Dauid: omnis autem populus, & vniuersi bellatores à dextro & à sinistro latere regis incedebant. Ita autem loquebatur Semei, cum malediceret regi. Egredere, egredere vir sanguinum, & vir Belial; reddidit tibi* Dominus *vniuersum sanguinem domus Saul; quoniam inuasisti regnum pro eo. Et dedit Dominus regnum in manu Absalom filii tui: & ecce premunt te mala tua, quoniam vir sanguinum es.* Ante quam mirabilem Dauidis virtutem intueamur, prodigiosam hanc scelesti hominis improbitatem attendamus: in qua non sine prodigio aliquid iustitiæ fortasse reperiemus,

LVI. Impie.

PRIMVM igitur quam impius & scelestus est hic Semei, qui principem populi, nihil eum, nihil diuinam legem reueritus [k] tam atrocibus maledictis inuadat. Qui regem suum in facie, atque oculis omnium, virum sanguinum, id est homicidam aut sicarium; virum Belial, id est prophanum, & diuinæ legis contemptorem; tyrannum denique, atque inuasorem regni contumeliosissime appellare non dubitet. Quam temerarius, imo & insanus, qui irritet contra se crabrones & armatam militum manum, inermis ipse verbis factisque in suam perniciem prouocet, atque accersat vltro. Quam impudens atque inhumanus, qui principi suo omniũ mortaliũ nitissimo ac subdito rerum suorum amantissimo, grauissima, atque indignissima calamitate afflicto, ac pene prostrato insultet, & fiat vnguis in vlcere fodicãdo ac lacerãdo calũniis, & exprobrationib. suis. Eo enim

k Exod 22. 28.

Imprudenter.
Impudẽter.

pertinet illud, *egredere, egredere*, & *premunt te mala tua*, quasi dicat.

Pone animos, & pulsus abi [a]

——— Et, *pateris telis vulnera facta tuis*.

a Aen. 11.

Quomodo denique non facinorosus, & supra modum maiestatis indignissimè violatæ reus, qui regem ipsum plorantem cum suis, nudis pedibus, & operto capite incedentem confusione & luctu plenum; deniq; ex beato miserum, qua re nihil est miserabilius, lapidibus impetat, & abigat à se quasi furiosum canem, terram etiam, aut cœnum, vt ait Theodoret. [b] in eum pro floribus lutulentus conijciat.

Inhumaniter.

b q. 32.

XLVII. Dei in eo negotio iudicia.

DIVINVM quoq. si placet, religiose lector, hic animaduerte iudiciũ. Solet Deus amicorũ suorũ errata, non est enim homo qui non peccet, quamprimum iusta animaduersione castigare: sed ita vt ipsa castigatio æquo animo accepta, non in satisfactionẽ duntaxat, sed in meritorũ etiã amplificationẽ cedat. Vide quã atroces calumnias patiatur Dauid à Semei, mox vbi calumniatori Sibæ præpropera credulitate consensit. Et qui credidit Miphibosethum regnũ sibi affectare, inuasi tyrannicè regni accusatur: & qui adulatori aures præbuit nimium attentas, conuitiatorem maledictione pessima sibi maledicentem cogitur audire; & qui immerentem spoliauit bonis suis, immeritis calumniis spoliatur honore suo: & qui seruo Saulis iniuste gratificatus est, iniustius à cognato Saulis iniuriis vexatur. Deniq. qui seruum contra Dominum suũ perfide insurgentẽ non repulit, subditum suum cõtra seipsum insaniẽtem experitur. Nimirũ iustus est Dominus, & rectum iudiciũ eius; vt ipsemet & dixit, & expertus est Dauid. *Deiectus*, inquit Saluianus, [c] *vsq. in seruorũ suorum vel quod graue est contumeliam, vel quod grauius, misericordiam, vt vel sibi compateretur, vel male dicere publice non timeret? Ita Dei iudicio à se aliter effectus, vt ei quẽ timuerat totus orbis, vnus in faciẽ insultaret inimicus.*

c l. 2. de prou. [illegible]

XLVIII. Dauidis patientia. Zelus Abisai.

SED iam singularem & seculis omnibus prædicandã Dauidis patientiam consideremus, quam scriptura ipsa suggerit nobis.

DIXIT *autem Abisai filius Saruiæ regi*, id est, Dauidis ex sorore nepos, & frater Ioabi principis militiæ Dauid. *Quare maledicit canis hic mortuus Domino meo regi? vadã & amputabo caput eius.* Contumeliã contumelia repellit Abisai; canemq. mortuũ, vocat, vel cõtemptim, quo modo se canem mortuũ, Miphiboseth iamdudũ apud Dauidẽ vocauerat; [d] vel ex iusta iracundia, & zelo honoris principis sui: ostendens morte dignũ, & morte plectendũ. Morte certe dignũ iudicauit ipsemet Dauid, neq. sententiã post decẽ ipsos mutauit annos, imo filio moriturus ipse mandauit, vt canos eius cũ sanguine ad inferos deduceret. [e] Nõ tamen censuit hoc tẽpore morte plectendum id facinus, sed patienter tolerandam iniuriam, quasi diuinitus imperatam, ad placandum eundem Deum. Ergo, *quid mihi*, inquit, *& vobis est filij Saruiæ? dimittite eum vt maledicat. Dominus enim præcepit ei, vt malediceret Dauid; & quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit?*

d 2. Reg. 9. 8.

e 3. Reg. 2. 9.

XLIX. Quo Dauidis patientiam amplificẽt.

QVIS igitur est Dauid qui atrocissimas hasce verborum contumelias æquanimiter patitur, quæ nobilem ac generosum animũ magis cruentant, & perfodiunt, quam vulnera ipsa mortifera. Qui lapidibus se peti, qui cœno aspergi, summa animi moderatione & æquitate tolerat; qui hæc omnia non timide, non coacte, non clanculum; sed in faciem, & in omnium suorum conspectu petulantissime fieri sinat? Nempe rex potentissimus, atque fortissimus, semel, iterum, tertio electus, creatus, & iunctus in regem. Princeps erga Deum religiosissimus, erga homines mansuetissimus, atque humanissimos, erga omnes beneficentissimus. Et patitur constanter, atq. longanimiter, dum ille per iugum mentis ex latere contra illum gradiebatur, & euntem maledicendo comitabatur, & clamosis conuitiis auribus perstrepebat, & mittebat lapides aduersus eum, terramque spargebat. Et patitur tacitus nullo effuso impatientiæ verbo: etsi Iosephus illi affingit ea verba. *Nihil moror hunc rabidum canem*; quæ rectius eius nepoti tribuisset.

L. [illegible] parte Semei.

PATITVR autem à subdito suo capite impurissimo, subdito quem neque verbo, neque facto violasset, aut ad vindictam prouocasset. Et patitur cum in promptu habeat iustissimam vindictam. Imo fit eius protector & patronus, & in eius defensionem suos verbis castigat, atque exasperat; eum diuinæ iustitiæ instrumentum agnoscit, eius culpam eleuat, dum eam cum maiori culpa filij sui in contentionem adducit. *Ecce filius meus*, inquit, *qui egressus est de vtero meo quærit animam meam, quanto magis nunc filius Iemini?* vir nempe neque domo, neque familia,

neque cognatione, neque tribu meus. Hæc certe qui faciat, non eum cum summis viris comparo; sed simillimum Deo, ac Domino nostro Iesu Christo iudico, *qui cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur. O vere hominem secundum cor Dei*, ait Bernardus, [a] *qui se vlciscenti potius, quam exprobranti succensendum putauit, vnde & secuta conscientia loquebatur. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis.* Innuens fortasse hunc psalmum ad hoc Semei negotium pertinere, quod sentit Arnobius, & Brugensis.[b]

a ser. 34. in cant.

Psal. 7

b in Psal. 7.

LI. *Psalmus 7. huic historia accommodatur.*

Et reuera negari non potest, qu.n pleraque præsenti historiæ accurate conueniant. Nam Cusai nomen quod in eius psalmi titulo legitur, appellatiue multi omnino interpretes de Saule sumunt, quasi ethiope, non gente, sed moribus, quod Dauid pro sua in Saulem reuerentia, de Semei potius quam de Saule dixerit, quamuis vtrique conueniat esse filium Iemini, quod in eodem habetur titulo. *Psalmus Dauid quem cantauit Domino pro verbis Chusi filii* Iemini. Verba vero Semei quæ retulimus, ad patientiæ materiam sunt insignia. Præsenti vero Dauidis fugæ ipsum psalmi initium valde quadrat. *Domine Deus meus in te speraui, saluum me fac, ex omnibus persequentibus me, & libera me.* Nunc enim totus populus contra eum insurrexerat, & arma sumpserat, improbo Absalone duce; ad quem pertinet illud quod sequitur. *Nequando rapiat vt leo animam meam*; Is enim nunc Hierosolymis leonis instar victor exultabat, cum ei cessisset Dauid, cuius etiam vitæ inhiabat, ad stabilitatem regni sui, vt supra diximus, [c] idque illa Dauidis verba confirmant, *Ecce filius meus quærit animam meam*, quod videbatur Dominus iratus Dauidi, permissurus, idque significant illa verba. *Dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat.*

c n. 10.

LII. *Purgat calumniam occupati regni.*

Svbito autem æstu animi abreptus, & reputans illa verba Semei, *Reddidit tibi Dominus vniuersum sanguinem domus Saul, quoniam inuasisti regnum pro eo*, ad Deum innocentiæ suæ testem exclamans ait *Domine Deus meus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis. Si reddidi retribuentibus mihi mala*, puta Sauli, qui me inimicissime persequebatur ad mortem, & cui in mea potestate posito, non reddidi vicem, sed amice, ac clementer illi peperci, qui hostiliter furebat in me; *decidam merito ab inimicis meis inanis*, spe omni mea, & fructu patientiæ caream: imo *Persequatur* vt cœpit *inimicus* Absalom *animam meam, & comprehendat* secutus consilium Achitophelis. *Et conculcet in terra vitam meam, & gloriam meam*, tot victoriis diuinisque beneficiis partam, *in puluerem deducat.* Itaque conscius innocentiæ suæ in causa Saulis, quã ei exprobrabat Semei, & cuius vltorem dicebat diuinitus excitatum Absalonem, Dei iram, mendacii ac calumniarum vindicem inuocat. *Exurge*, inquit, *Domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorum*, & mox. *Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam super me.*

LIII. *Et pœnas inimicis suis denunciat.*

Id Iudicium dum expectat, & *iustum adiutorium à Domino, qui saluos facit rectos corde*, denunciat inimicis suis, qui sub signis Absalonis contra se militabant, graues à Deo pœnas, nisi conuertantur. *Nisi conuersi fueritis gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit, & parauit eum, & in eo parauit vasa mortis, & sagittas suas ardentibus* flammis instruxit, mortem Absalonis obscure denuncians, qui tribus lanceis, seu sagittis confossus interiit. Cumque magno conatu, atque artificio sibi regnum, patri pararet interitum, *lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit; & conuersus est dolor eius*, ab eo scilicet alteri paratus, *in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendit.* Quæ licet Deo inspirante à Dauide dicta sint, fortasse tamen non cogitauit ad Absalonem peculiariter pertinere, qui non tanquam propheta, sed quasi pater postmodum dicebat suis, ad bellum procedentibus, *seruate mihi puerum Absalom.* Sunt qui putent etiam Psalmum trigesimum octauũ huc pertinere. Illa certe verba facile Semei accommodantur. *Posui ori meo custodiam cum consisteret peccator aduersum me. Obmutui, & humiliatus sum, & silui à bonis*, id est, defensione mea. Et rursum illa *Opprobrium insipienti dedisti me, Obmutui & non aperui os meum, quoniam tu fecisti*; iuxta illud, *Dominus præcepit ei, vt malediceret Dauid.* Merito autem huius patientiæ, *amoue à me plagas tuas.*

Accommodatur item Psal. 38.

Patientia Dauidis.

Nam hic quoque Deum agnoscit authorem confusionis suæ, dum ipsum vlcisci volenti ait. *Dimitte eum vt maledicat, iuxta præceptum Domini, si forte respiciat*

in satisfactionem & meritũ.

Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna. Vbi vides intimam Dauidici cordis humilitatem, qui tam heroicam patientiam suam, fere nihili pendat, dubitans quodammodo an Deus eam dignetur respicere, gratam habere ac præmio aliquo remetiri. Licet nullo modo dubitet se cum benignissimo ac liberalissimo Domino agere, qui iniuriam hanc æquo animo latam, in satisfactionem accipiebat, in meritum autem alicuius boni, eo quod eam fortiter, & ob amorem Dei libenter tolerabat; ideoque licet potuisset, tanquam supremus iudex Semei in publico crimine morte afficere; noluit tamen, in gratiam diuinæ maiestatis, cui hic maledicus quoquo modo seruiebat. Nec ignorabat illud, quod tanto post ab Apostolo scriptum est. *Non enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis vestri,* & dilectionis, & patientiæ seruorum suorum. Quæ tamen ipsi nullo numero habent, qui se suaque omnia tot nominibus Deo debita sentiunt, ac profitentur.

Hebr. 6. 10. vide Caiet. 2. Reg. 16.

LV. *An, & quatenus Deus præceperit Semei.*

CÆTERVM cum constet Semei grauiter peccasse maledicendo regi suo, idque ipsemet postea fassus sit, [a] & propterea iuste deinde, post annos ferme sedecim, [b] à Salomone capitali supplicio affectus sit: dicendum est non proprie à Dauide vsurpari præcepti vocem cum ait, *dimitte eum vt maledicat, iuxta preceptum Domini,* [c] aut, *Dominus præcepit ei, vt malediceret David;* non enim vult Deus, nedum præcipit, vt peccata perpetrentur, sed ea detestatur, ac seuerissime punit. Respondet Bellarminus, [d] dici Deum præcepisse Semei, vt malediceret Dauid, quia corruptam Semei voluntatem inclinauit ad maledicendum Dauidi. *Inclinauit autem,* inquit, *vt diximus ex Hugone,* [e] *non compellendo, sed aperiendo illi viam ad hoc malum, & claudendo ad alia. Id est permittendo vt hoc solum malum vellet, & perageret, ex multis ad quæ parata erat,* Sic ipse. Hugo autem quem laudat, ait hoc sentiendum, & credendum esse, *Deum malis voluntatibus non dare corruptionem, sed ordinem, cum eas inuisibili operatione ad suum arbitrium temperat, & inclinat.* Ita Hugo: cui consentiens Abulensis, [f] *Aliter,* inquit, *intelligi potest, quod Dauid putaret quod Deus præcipiebat, id est inclinabat istum ad maledicendum; & iste modus erat frequentatus in Scriptura. Nam sic dictum erat de Absalon* [g] *quod Deus suscitaret malum de domo Dauid, & tolleret vxores eius, Sciebat tamen Dauid quod Deus non iubebat Absalom hoc facere, sed inclinabat eum, vel permittebat inclinari, & offerebat facultatem ad hoc faciendum;* & mox, *Deus mouebat Semei ad maledicendum Dauid, non quidem directe, quatenus hic erat actus malus & deordinatus, sed quatenus erat in pœnam David.* Hæc Tostatus.

a 2. Reg. c. 19. 20.
b an. Salo. 6. nu. 1. & seqq.
c 16. 10. 11
d l. 2 de amiss. gratiæ. c. 13
e l. 1 de Sacram. p. 5. c. 29.
f q. 13. in c. 16. 2. Reg.
g c. 12. v. 11.

LVI. *Quomodo is a Deo motus.*

VIDETVR autem Dauid, vt idem post Lyranum notauit, diuinum aliquid in hac petulantissimi hominis nequitia agnouisse. Videns enim Semei solum & inermen, tam audacter atque intrepide ipsum proscindere maledictis, coram audacissimis militibus, & ad vindicandam regis iniuriam promptissimis, persuasit sibi hoc totum negotium non à solo Semei sed partim etiam ab ipso Deo proficisci; non ad eius voluntatis malitiam, sed ad substantiam actus, vt aiunt, peculiariter concurrente, & voluntatem malam ita ad Dauidem puniendum ordinante. *Sciendum est autem,* ait Theodoretus [h] in hunc locum, *quod non diuinæ sit operationis, neque Amnonis nefarius concubitus, neque Abſalonis fraterna cædes, nec furor in patrem. Sed domus nudata diuina prouidentia,* eius alias contra res aduersas protectrice, *fuit instar scaphæ carentis gubernatore, & vehementes fluctus insanorum dæmonum excepit.* Sic Theodoretus.

h q. 32. 6.

LVII. *Dauid cum suis resedit in Bahurim.*

SED maledicũ istum tantisper missum faciamus, quē apparet abiisse aliquanto longius; nec statim ad oppidum reuertisse: patientissimum autem Dauidem assectemur, qui ex pedestri itinere fatigatus, cũ populo suo resedit, *& refocillati sunt ibi.* In oppido scilicet Bahurim, quo eum venisse paulo ante dictum fuerat, [i] confecto iam aliquot milliariorum itinere, & fortasse ieiuni domo exiuerant, matutinum enim id tempus fuisse postmodum intelligetur: & in via Sibæ liberalitate vsi fuerant, propter aliquorum, mulierum præsertim, in ea turba infirmitatem. Quam quietem mirum est à Iosepho ad Iordanem differri. Ait enim Dauidem contempto Semei continuasse iter, delatumque ad Iordanem, suos ex itinere fatigatos ibi recollegisse, ac refecisse. Videlicet vigintiquinque milliaria, aut eo amplius talis tantusque populus vno quasi cursu confecit. Adde quod

i c. 16. v. 5.

nuncij Abiatharis, & Sadoci eum non ad Iordanem, sed in campestribus deserti inuenerunt, quo se iturum atque absconsumiri eos præmonuerat, expectantem quid nuncij ad se ex vrbe deferretur. [a]

a c.15. v.28.

In hac autem nonnulla quiete, refectis modice viribus Dauid, orans & gemẽs apud Deum, ad campestria deserti, vti condictum fuerat, progrediebatur, eaque meditabatur, quæ mox in Psalmum 142. retulit; cui titulus est *Psalmus Dauid, quando persequebatur eum filius suus Absalon*, etsi abest is titulus ab Hebræo. *Domine exaudi orationem meam*, inquit, *auribus percipe obsecrationem meam in veritate tua, exaudi me in tua iustitia.* quam scilicet nunc exerces aduersum me. Meminerat enim semper prophetæ Nathan, & hanc esse peccatorum suorum animaduersionem agnoscebat; ideoque pergens orat, ne se quasi aduersarium, in diuino iudicio constituat. Illa autem quæ sequuntur. *Quia persequutus est inimicus animam meam, humiliauit in terra vitam meam, collocauit me in obscuris sicut mortuos seculi.* Ex verbis Chusai [b] amici Dauid lucem accipiunt, cum ad Absalonem dicebat, *forsitan nunc latitat in foueis, aut in vno quo voluerit loco.* Cum autem ait anxiatum fuisse spiritum suum, & turbatum cor suum, & memorem fuisse dierum antiquorum, alludit sine dubio ad antiquas suas illas latebras, quas Saule persequente frequentabat: Illa vero, *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam, quia in te speraui. Notam fac mihi viam in qua ambulem;* Omnino referuntur ad expectationem nunciorum Ionathę & Achimaas, iuxta quorum monita iter facturus erat, vel in deserto restiturus. Expectabat autem nuncia in omnes horas, & saltem postridie mane; quæ tamen eadem ipsa die sub noctem accepit, vt infra dicetur, [c] cætera Psalmi eiusdem, eidem sententiæ consentanea sunt, vt consideranti patet.

LVIII. Et meditatur Psalm. 142.

b Ca. 17. v. 19.

c ca. 17. 16.

Hæc dum aguntur ad Bahurim, Chusai ad Absalonem venit, & gratulabundus, *Salue rex*, inquit, *salue rex. Ad quem Absalom. Hæc est inquit gratia tua ad amicum tuum? quare non iuisti cum amico tuo?* Quasi dicat, hæccine est constantia amicitiæ tuæ? ita gratus es erga eum, qui te diligit, qui bene de te meritus est? Qualem ego te sperem futurum erga me, quem video tam leuiter à priore amico reflante vento auolasse? Neque patrem appellat; ne illud nomen eum, quantumuis sit impudens, pudore confundat, & dum reprehendit ingratum amicum, accuset ingratissimum filium. Neque regem nominat, ne seipsum manifestę tyrannidis condemnet. Videtur autem nonnullam ironiam habere hæc oratio; non enim serio reprehendebat desertorem patris, qui ab omnibus desertum voluisset, sed quodammodo insultat Dauidi, qui etiam ab intimis, maximeque necessariis deseratur, cum vice versa vltro ad se omnes confluant. Quam expositionem responsio Chusai facile confirmat.

LIX. Adit Absalonẽ Chusai, ab eoq; arguitur defectioni.

Etenim is adulatorum aulicorum personam egregie sustinens, [d] *Nequaquam*, inquit, persistam in Dauidis amicitia, vel famulatu; *quia illius ero, quem elegit Dominus, & omnis hic populus, & vniuersus Israel, & cum eo manebo.* Vide vt statim beneuolentiæ colligendæ causa, ei scrupulum eximit detestandæ tyrannidis, & coniurationis contra patrem suum, cum eam nomine diuinæ electionis colorat: Addit & populi totius, quasi cum Deo conspirantis, consensum, cui propterea nefas sit ipsum Chusai non acquiescere. Se dum Deus voluit Dauidem esse regem, eum pro rege agnouisse, ipsique seruisse: nunc eo diuinitus repudiato, & Absalone electo, se quoque Absalonem pro rege habiturum, eique obtemperaturum, vt qui non tam regis personam, quam Deum in rege veneretur. Rectè ista quidem, nisi ruinoso fundamento niterentur, quod Absalom à Deo electus esset in regem. Addit alteram rationem Chusai, cur seruire debeat Absaloni: quoniam aulici principum serui, non ipsis tantum famulantur, sed ipsorum etiam filiis in regnum succedentibus. *Cui*, inquit, *ego seruiturus sum? nonne filio regis? sicut parui patri tuo, ita parebo & tibi?* Sicque in iustam fraudem inductus iniustissimus Absalon, proditorem pro amico adeptus est. In quo tamen neque peccauit qui iustam Dauidis causam fouebat; neque mentitus est, cum ironicè loqueretur.

LX. Quam ex causa Chusai.

d c. 16. 18.

Dixit *autem Absalom ad Achitophel: Inite consilium quid agere debeamus.* Alloquitur etiam Chusai: quem apparet in hoc consilio dissimulasse, ne si statim resiste

LXI. Consilium Achito-

bel. de cō-cubinis Dauidis.

ret, suspectum se redderet Absaloni, sibique aditum præcluderet ad iuuandum maiori ira re Dauidem. [a] *Et ait Achitophel ad Absalon, Ingredere ad concubinas patris tui, quas dimisit ad custodiendam domum, vt cum audierit omnis Israel*, nunciantibus qui præsentes aderunt *quod fœdaueris patrem tuum*, & infamia probrosa in re vxoria maculaueris, *roborentur tecum manus eorum.* Eo concilio dato probatoque, *tetenderunt Absalom tabernaculum in solario, ingressusque est ad concubinas patris sui coram vniuerso Israel.* Fœdissimum omnino, planeque nefarium facinus, quo impletum est Nathani vaticinium; [b] quo perditus hic, ac deploratus iuuenis, tam multiplicite, patremque suum incesto, atque adulterio erat enim Absalon coniugatus, turpissime fœdauit, & grauissimo cum scandalo, talium criminum impunitatem factis ipsis exhibuit.

[a] Abu q. 22.
[b] 2. Reg. 12.

LXII. *Quonam fine susceptū.*

Sed enim cuius rei gratia tantum piaculum susceptum atque perfectum est? Scriptura id obscurius indicauit, interpretes [c] communiter ita explicant. Achitophelem animaduertisse plerosque, qui relicto Dauide sese addixerant Absaloni, timide ipsi adhærere, & animi incertos fluctuare, timentes ne si pater filio reconciliaretur & patri quem reliquerant, & filio quem in coniuratione fouerant odiosi fierent; aut certè veniam, quam sibi ægrè obtineret, ipsis impetrare non posset. Itaque author fuit filio tantæ contumeliæ, atque iniuriæ in patrem perpetrandæ, coram vniuerso populo, vt is merito reconciliationem desperaret. Hanc explicationem vidit olim Theodoret. [d] *Timens*, inquit, *Achitophel ne natura eos rursus coniungeret, deinde si fieret reconciliatio, pœnas daret proditionis, extremam illam suggerebat iniquitatem, vt reconciliationi nullus pateret aditus*, Vidit Iosephus, [e] qui id de toto populo, non de solo Achitophele dicit. *Sic enim*, ait, *populum constantius in partibus perseueraturum sublata reconciliationis spe: & prompte contra patrē militaturum. Nam hactenus non libenter eos inimicos se illi profiteri, veritos ne pax inter patrem & filium coeat.* Ita in dissimili causa Aldrubal, in tertio bello punico [f] Romanos captiuos Carthagine crudelissime interfecit, ne spes vlla pacis Carthaginensibus superesset. 7

[c] Caietan. Lyran. Abul. q. 20. & 21 in c. 15. Vatablus.
[d] q. 33.
[e] l. 7. c. 8.
[f] Appian. de pun.
7 ℣.

LXIII *Modis omnibus scelestum fuisse.*

Diabolicvm plane Achitophelis consilium, quo vna eademque opera, plurima, grauissimaque damna omnibus afferret. Regi, cui probrosissima contumelia inferebatur. Absaloni, quem magis magisque alienabat à patre, eumque illi maledictioni reddebat obnoxiū. *Effusus es sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius.* [g] Deo, qui in omni scelere offenditur, & cui Absalonem tanto odiosiorem reddebat, quanto criminosiorem. Mulieribus, quæ omnes infames, probrosæ, incestæ, atque adulteræ factæ sunt, neque vna saltem legitur, quæ tam pudendo, ac publico facinori restiterit, aut quæ mortem tantæ infamiæ præoptarit. Populo, quem in defectione contra legitimum principem confirmauit, eique ad omnem immunditiam atque impudentiam, viam patefecit. Achitopheli denique ipsi, quem lætum reddidit de vindicato in decuplum adulterio neptis suæ. Sed nesciebant isti Dauidis incomparabilem mansuetudinem, clementiam, & amorem in populum suum, quo facile ad veniam, & obliuionem criminum in se perpetratorum adduci potuisset. Qui etiā post hæc infanda facinora, & bellum insuper subsecutum, Absalonem tam impense seruari præcepit; illi vtique veniam, qua erat indignissimus, amantissimè largiturus.

[g] Gen. 49. 4.

LXIV *Qualis Achitophelis prudentia.*

Improbissimvm ergo, & quod cacodæmonem proderet architectum, consilium hoc fuit, vsque adeo peccatorum fœcundum fuit. Neque vero id à Scriptura laudatur, dicente *consilium autem Achitophel, quod dabat in diebus illis, quasi si quis consuleret Deum. sic erat omne consilium Achitophel, & cum esset cum Dauid, & cum esset cum Absalom.* Ei enim prudentiam non veram, sed quæ carnis dicitur attribuit, aut si placet naturalem quandam circunspectionem, quæ apta media ad finem aliquem, siue bonum siue malum excogitat; & opportune applicat, eam solertiam potius naturalem, quam prudentiam vocari par est; confertur autem cum diuina propter certitudinem euentorum, aut etiam vtilitatem, sed cum quadam exaggeratione, quantum parua licet componere magnis, terrena cœlestibus, humana diuinis.

LXV. *Alterum*

Primvm Achitophelis consilium eo spectabat, vt labantes animi, qui vel op-

tabant, vel timebant reconciliationem, ea penitus desperata, totos sese Absaloni darent; eumque victorem ac regem esse vellent; hoc primum ac primarium stabiliendi Absalonis imperij fundamentum fuit. Alterum fuit Dauidem summum ac præcipuum aduersarium, quanta fieri potuit celeritate opprimere, antequam se ille colligeret, vel fugeret, vel fortior ad resistendum fieri posset. Dixit ergo Achitophel ad Absalon. [a] *Eligam mihi duodecim millia virorum, & consurgēs persequar Dauid hac nocte, & irruens super eum, quippe qui lassus est, & solutis manibus, percutiam eum: cumque fugerit omnis populus, qui cum eo est, percutiam regem desolatum. Et reducam vniuersum populum, quomodo vnus homo reuerti solet; vnum enim virum tu quæris, & omnis populus erit in pace.* Hactenus Achitophel; *placuitque sermo eius Absaloni, & cunctis maioribus natu Israel.* Et merito quidem: vide enim quam acute ac solerter prouidet, ac disponit omnia.

eius consilium de statim persequendo Dauide.

[a] ca. 17. l. 2 reg.

LXVI. *Quam id vtile foret.*

Primvm quoniam in quauis expeditione bellica in ducis fidelitate & prudentia maximum momentum positum est, ipse se, quem constabat vtraque laude eminere, ad huius consilij executionem offert. Secundo necessarij sunt viri fortes & animosi, qui contra fortes & ad vltimum rerum desperationem adductos stare audeant. Censet igitur eligendos esse ex omni multitudine fortissimos, vt soli electi, & eximij ad hoc prælium admittantur. Tertio, quoniam abundante militum copia, licebat aduersariis multitudine præualere, contra Dauidis copiolas, mille fortasse aut duûm millium virorum fortium, armari vult duodecim millia bellatorum. Quarto quoniam tota res erat in celeritate posita, vult sine mora expeditionem decerni, parari, emitti. Vnde hebraice, & græcè habetur, *eligam mihi nunc*, quod reddit Latinus interpres cum addit *hac nocte*, quæ est alia circunstantia temporis rei gerendæ idonei: vt aduersarij incauti & imparati prius opprimantur, quam venientem ruinam suspicentur. Accedit postremo circunstantia aduersariorum, ex diurno itinere defatigatorũ, vt qui pedites, & sine vllo belli aut victus apparatu abierant, aut potius aufugerant. Ex quibus omnibus recte sperabat Achitophel fore vt militum manus, quæ cum Dauide erat repentino incursu turbata, magis de fuga, quam de pugna cogitans, Dauidem desereret, & desolatus multitudine facile obrueretur; sicque excitati ciuilis belli flamma, in illo vno capite extingueretur; & deinceps Absalom super vniuersum Israëlem in pace, sine vllo æmulo regnaret. Quæ quidem licet omnibus probata essent, Deus tamen iniecit mentem Absaloni, vt consuleret Chusai

LXVII. *Repudiatur à Chusai.*

Ait autē Absalom, Vocate Chusai Arachitē, & audiamus quid etiā ipse dicat; cumq; venisset Chusai, audissetque ab Absalone Achitophelis consilium; *Non est*, inquit, *bonum consilium quod dedit Achitophel hac vice. Et rursus intulit Chusai; Tu nosti patrem tuũ, & viros qui cum eo sunt esse fortissimos, & amaro animo, velut si vrsa raptis catulis in saltu sæuiat. Sed & pater tuus vir bellator est, nec morabitur cum populo. Forsitan nunc latitat in foueis, aut in vno quo voluerit loco: & cum ceciderit vnus quilibet in principio, audiet quicunque audierit, & dicet; Facta est plaga in populo, qui sequebatur Absalom. Et fortissimus quisq; cuius cor est quasi leonis pauore soluetur: scit enim omnis populus Israel fortem esse patrem tuũ, & robustos omnes qui cum eo sunt.* Hæc est confutatio consilii Achitophelis, qua diuina prouidentia humanæ prudentiæ prudenter illuditur.

LXVIII. *Et sigillatim refellitur.*

Etenim in primis Chusai, ne vel se ipse prodat, vel aduersarium alienet à se, ita eius sententiam improbat, vt simul hominem tacitè commendet, quasi solitũ prudenter consilium dare. Secundo quod ille sumpserat vt certum, Dauidem lassum, & solutis manibus facile vinci posse: hic contra contendit tam illum, quam eius socios esse longe fortissimos; & præterea vim suscitante ira, ob acceptam iniuriam, fore violentissimos, instar vrsæ cui rapti sint catuli; vt illi vni plures venatores pares esse non possint. Tertio sumebat ille Dauidem necopinantem nocte opprimi posse. Iste contra prudentiam viri bellatoris, & in armis exercitatissimi opponit, qui excubias militari more opportunis locis adhibiturus sit, & stationes obiturus, aliaque boni imperatoris munera, in tanto rerum discrimine impleturus. Quarto ponebat Achitophel Dauidem in medio populi sui esse, ibique à suis perturbatis destitutum iri, hostium telis & gladiis expositum. Chusai contra opponit Dauidis consuetudinem, nocte secedentis à turba, ne à suismet, coniuratione aliqua comprehensus, hostibus dedi possit: sicque fore vt quamuis Da-

uidis copiæ delerentur, ipſe incolumis, alias facile comparare poſſet. Deniq. ponebat ille Dauidicos milites turbatũ iri, & facilem hoſti victoriam daturos. Iſte contra idem potius de Abſalonicis contendit, propter anticipatã opinionẽ virtutis Dauidis & ſociorũ, qua futurum ſit, vt leue aliquod at mnum, timore malum temere exaggerante, exercitum exanimet. Hactenus refutatio.

LXIX. Conſilium Chuſai. AVDIAMVS vice verſa quid ipſe ſentiat. *Congregetur*, inquit, *ad te vniuerſus Iſrael, à Dan vſque Berſabee, quaſi arena maris innumerabilis: & tu eris in medio eorum. Et irruemus ſuper eum in quocumque loco inuentus fuerit, & operiemus eum, ſicut cadere ſolet ros ſuper terram, & non relinquemus de viris, qui cum eo fuerint, ne vnum quidem. Quod ſi vrbem aliquam fuerit ingreſſus, circundabit omnis Iſrael ciuitati illi funes, & trahemus eam in torrentem, vt nõ reperiatur ne calculus quidem ex ea.* Placuit hæc ſententia Abſaloni & ſuis, tum quia (Cur probatum 1.) glorioſior ſibi victoria futura erat, quæ ſibi in medio exercitus poſito, non Achitopheli tribueretur; (2.) tum quia tutior erat, certiorque victoria, quæ per potentiſſimum exercitum, numeroſiſſimumque quæreretur. (3.) Tum deniq; quia *Domini voluntas fuit, vt conſilium vtile Achitophelis diſſiparetur, vt induceret Dominus ſuper Abſalom malum*, vt ait Scriptura, innuens futurum fuiſſe, ſi Achitopheli acquieuiſſent, vt de Dauide actum eſſet: Quod quia nolebat Dominus, ſed impium potius parricidã puniri, eam illi, ac ſuis mentem indidit, vt Chuſai potius, quam Achitophelis conſilium approbarent. 2. Reg. 17. 14

LXX. An in eo mentitus fuerit, aut peccarit. NON dubitat Abul. [a] fateri Chuſai in hoc conſilio dando Abſaloni eſſe mentitum: quod cum hic peteret conſilium accommodatum ad ſuperandum Dauidem, ille non ſolum dederit conſilium vtile Dauidi, cui tempus dabat elabendi, & trans Iordanem migrãdi, & copias congregandi, vt iuſto exercitu poſſet inuadenti reſiſtere, ſed dixerit etiam hoc conſilium ſibi rectum videri, quod tamen ſciebat in damnum Abſalonis, à quo conſulebatur, redundare. Nolim tamen eũ (Nõ videri.) arguere mendacij, aut peccati alicuius in hoc negotio. Vere enim dixit ſibi rectũ videri quod ſuadebat, & reuera rectum fuit æquũ enim erat ac rectum Dauidem vincere, Abſalonẽ ſuperari; ille enim rex erat, iſte tyrannus. Nec tenebatur Chuſai ad Abſalonis mentem loqui, quem legitimum iudicem non agnoſcebat; ſatis erat vt loqueretur ad ſuam. Denique in hoc toto negotio, iuſtoque boni parentis aduerſus filium perduellem bello, iuſto ſtratagemate vſus eſt Chuſai, ad inducendum tyrannũ in fraudem, quod nullus opinor merito reprehenderit. Accuſet potius temeritatẽ ſuam Abſalom, qui tã facile intimo hoſtis ſui amico fidẽ habuerit. a q. 10. in c 17.

LXXI. Monet Abiatharem & Sadochũ de Dauide monendo. PORRO ex conſequentibus intelligitur Dauidem cum ſuis non pernoctaſſe in Bahurim, ſed permodica ibi quiete, & cibo ſumpto, ad campeſtria deſerti, Iordanem verſus, vt ſupra dicebamus, [b] perrexiſſe. Chuſai autem memor officij ſui, & curæ a Dauide impoſitæ, adit quam primum Abiatharem pontificem, & Sadochum ſacerdotem, quibus vtrumque conſilium datum exponit. Et quoniam incertum erat an Achitophel Abſalonem, abſente Chuſai, ad priorem ſententiam reduceret, quod humanitus loquendo, minime arduum erat, præſertim inſigni prudentiæ viro, communi ſententia decretum eſt, ſtatim monendum eſſe Dauidem, vt ſibi & ſuis tranſito Iordane conſuleret. *Nunc ergo*, inquit, *mittite cito, & nunciate Dauid dicentes; ne moreris nocte hac in campeſtribus deſerti*, eo ſe iturum præmonuerat, vt à nuncijs amicorum inueniri, ac moneri poſſet [c] *ſed abſque dilatione tranſgredere*, ſiue vt alij vertunt, traijce, nimirum Iordanem, *ne forte abſorbeatur rex, & omnis populus qui cum eo eſt*, irruente ſcilicet in eum Achitophele, cum duodecim electorum virorum millibus. b nu. 51. c c. 15. 2. Reg.

LXXII. Nuncij ad fontem Rogel. *Ionathas autem, & Achimaas* ab ipſo Dauide deſtinati, vt munere nunciorũ fungerentur, *ſtabant iuxta fontem Rogel*, vel ghen-rogel, id eſt fontem fullonis, quod ſcilicet ad eius aquas fullones operarentur. Erat autem commodus hic locus, ſiue quia erat in ipſa via, quæ ducebat Bahurim, & ad campeſtria deſerti, in quibus ſubſtiterat Dauid; ſiue quia tectior erat locus, nec facile obiectus oculis ingredientium in vrbem, aut egredientium. 8 fuit hic fons in ſuburbanis Hieroſolymorum, ad orientem, in valle Hennon, cuius aquæ in torrentem Cedron exonerabantur. Hunc fontem hortis regijs includit Adrichomius, nec tamen vult opinor, fullones ordinarie in hortis regiis operamdediſſe, lauandis pannis ſuis, ſed vſos aqua quæ inde dimanabat. Villalpandus [d] tamen eundem fontem e re- 8. ϰχ. d tom. 3 l. 1. vrbis c. 17.

gijs hortis excludit. Duo ergo nuncij extra vrbem morabantur, ne non possent exire quacunque hora res exposceret, aut facile obseruari possent abeuntes; quod ne sic quidem satis vitare potuerunt.

Cvm enim ancilla missu pontificis, aut Sadoci, specie lauandi in fonte pannos, vt ait Hieron. in trad. & ex eo Comestor, Lyra. Abul. & alii, ad eos venisset, eisq; mandata patrum exposuisset, illi confestim profecti sunt, vt quam citissime fieri posset nuncium ad regem referrent. Verum vidit eos quidam puer, illius ancillæ filius, vt aiunt iidem, qui rem suspectam habens, ratus se magnam apud regem gratiam initurum, rem ad eum detulit; isque statim misit è suis domesticis, qui eos comprehenderent. Id cum nuncij sensissent; noctu enim vel ex lōginquo spatio aduentus equitum percipi potest, præsertim à timentibus, & omnem auram, sonumq; auide captantibus. Et iam deproperato itinere peruenerāt ad oppidum Bahurim, cum latebris in tāto discrimine impetratis persequentium studium, ac diligentiam eluserunt. Rem Scriptura sic narrat. LXXIII. *Dauidem adeunt.*

Vidit *eos quidem puer, & indicauit Absalom: illi vero concito gradu ingressi sunt domū cuiusdam viri in Bahurim, qui habebat puteum in vestibulo suo, & descenderunt in eum. Tulit autem mulier, & expandit velamen super os putei, quasi siccans ptisanas*, siue grana frumenti, hordeiue madefacta, & contusa: *& sic latuit res*, cum ne puteus quidem ipse sub illo integumento appareret, vt ait Tostat. *Cumque venissent serui Absalom in domum ad mulierem dixerunt, vbi est Achimaas & Ionathas. Et respondit eis mulier; Transierunt festinanter, gustata paululum aqua.* LXXIV. *Quos serui Absalonis persequuntur.*

9.%. 9 Callide mulier, si enim negaret simpliciter a se visos, non fecisset fidem, sed absconsos putassent, & inquisiuissent studiosius, vel persecuti eos fuissent, & vel in reditu occurrissent eis. Audita vero festinatione transeuntium, existimarunt eos vel iam ad suos peruenisse: vel omnino peruenturos antequam comprehendi possent. Itaque desperata re *reuersi sunt in Hierusalem.* Et mulier officioso mendacio Dauidem periculo, nuncios morti eripuit.

Cvmqve *abyssent ascenderunt illi de puteo*, quo modo paulo ante descenderāt, vel per scalas, vel demissum lapsi per funem, *& pergentes nunciauerunt regi Dauid, & dixerunt: Surgite, & transite cito fluuium, quoniam huiuscemodi dedit consilium contra vos Achitophel*, & periculum est ne consilium Chusai deseratur. *Surrexit ergo* Dauid de cāpestribus illis deserti *& omnis populus qui cum eo erat.* & intempesta nocte iter facientes, tanta diligentia vsi sunt, vt antequam illucesceret, vel vt alii explicant, albescente cœlo transitus sociorum Dauidis terminaretur: aliis per vada, aliis per nauiculas Iordanem traiicientibus. Quo autem in loco Iordanem transierint nō satis costat; credibile est Dauidē deserta Ierichūtis transisse, inde venisse in Galgala, & Iordanem, vbi quondam Iosue, traiecisse. Iter autem mox versus Castra direxerunt, ciuitatem scilicet ita dictam, aut hebraicè Manahim. Ad quam ab eo quem dixi, Iordanis transitu fere tridui iter fuit. Sed antequam vltra progrediamur, dum aliquid quietis Dauid accipiet, dabitq; suis, castris trans fluuium positis, paucis nobis hoc loco Iosephus conueniendus est, aut de eo potius lector admonendus. LXXV. *Dauidē de Iordane trā mittendo monent.* *Traiicit, & adit Manahim.*

Primvm ipsum in opinione de gemino hoc tempore pontifice perseuerare, quem iam non semel refutauimus. Secundo decem millia electorum militum ab Achitophele postulata dicit; & ne numeri culpam in librarios, vel amanuenses coniiciamus, græce habetur μυρίους ἐπιλέκτους, id est decem millia electa, quo modo nunc Gelenius, & olim Rufinus legit, & vertit: cum Scriptura habeat duodecim millia, Hebraico, græco, chaldæo, latino, mire consentientibus. Tertio consilia Achitophelis, & Chusai non fidelissime reddit; quod minus in ipso ferendum, qui sæpe probabilitatis est quam Scripturæ obseruantior, cuius rei examen prudenti lectori breuitatis causa relinquo: Illud tantum moneo frustra ab eo reformidatum videri vsum illius figuræ. *Circundabit omnis Israel ciuitati illi funes, & trahemus eam in torrentem, vt non reperiatur ne calculus quidem ex ea.* Hyperbolem irrisum iri putauit. Maluit ergo Scripturam mutando, dicere: *Quod si pater intra mœnia cuiusdam oppidi se concluserit, machinis, ac cuniculis id expugnabimus.* LXXVI. *Aliquot errata Ioseph.* 1. 2. 3.

Qvarto refert Scriptura visos nuncios à puero, & ab eodem Absaloni delatos. Iosephus à quibusdam equitibus conspectos ait, quod pridem improbauerat Abul. [a] & quidem cum duobus iam stadiis iter promouissent. At verisimilius est LXXVII. *Quartum,*

[a] q.11 in c. 7.

a puero ad fontem cum ancilla visos. Nam equites, qui rem ad Absalonem detu-
Et quintū. lisse dicuntur, nuncios statim comprehendissent, aut persecuti fuissent. Quinto scriptura testatur nuncios in Bahurim venisse, & ibi in puteum descendisse; distabat autem oppidum Bahurim ab vrbe sex fere milliaribus. [a] At Iosephus [b] vbi de Semei maledictis agit, pro Bahurim substituit Choramum. χώραμον enim constanter in Græco legitur, licet Bachoram scripserit Gelenius. Et hoc loco idem oppidum, si tamen idem esse voluit, Βοκχώραν appellauit, & situm ait non longe à Hierosolymis. Quomodo equites isti, qui nuncios conspexerant iam duo stadia progressos, & tanta, vt ipse ait, celeritate properantes ad Dauidem, vt nihil sibi ad summam celeritatem reliquum facerent, potuerunt & in vrbem venire, & adire Absalonem, & iussu eius redire ad nuncios, & illos prope Hierosolymam adhuc occupare? Sexto, exiguum id quidem est, sed tamen falsum, quod
Postremū. ait obtectum os putei pellibus siue velleribus, nulla prisanarum mentione facta, vt quæ in vellere incommodè siccarentur, & quomodo velleribus satis tegi potuit os putei, in quem duo homines descenderent?

a in tab. Adrich. b l. 7. c. 8.

LXXVIII. *Achitophel laqueo sibi vitam eripit.*

PORRO Achitophel non diu tulit impune tam flagitiosa consilia, siue regis sui innocentis perdendi, siue tot incestis adulterijs violandi. *Videns* enim, ait Scriptura, *quod non fuisset factum consilium suum, strauit asinum suum, surrexitque, & abijt in domum suam, & in ciuitatem suam, & disposita domo sua*, datis scilicet familiæ mandatis, quid se mortuo fieri vellet, *suspendio interijt, & sepultus est in sepulchro patris sui. Statim autem* ait Theodoretus [c] *dedit pœnas illius impiæ, & nefariæ suasionis; Et quoniam in patrem armauit filium, ipse rursus in se armauit manus, & ijs laqueum collo iniciens, miserrimum sustinuit finem.* Paulo plenius Iosephus. [d] *Porro Achitophel*, inquit, *vbi suum alterius consilio post habitum vidit, conscenso iumento Gelmonem patriam petijt*, dicendum est Gilonem, vnde & Gilonites dictus est. [e] *Ibi conuocatis omnibus domesticis, exposuit eis quæ Absaloni consuluerat, addens quoniam non persuasisset, certo se breui periturum. Dauidem enim hoc bello superiorem omnino fore, & amissum regnum recuperaturum esse.*

c q. 33. d l. 7. ant. c. 9. e 2. Reg. 15. 12.

LXXIX. *Et quibus de causis.*

VIDETVR quidem hic timor à Dauide mox in regnum restituēdo causa primaria, quæ miserum hominem in desperationem coniecit; sed ad eam magnum etiam momentum attulit indignatio, quod consilio suo, longe vtilissimo, ac plane necessario, aliud, quod è re hostis esset, antelatum videret, simulque sentiret patefactum aditum ad contemptum sui, qui hactenus instar diuini oraculi habitus esset. Itaque ratus vitam sibi deinceps inter ciues suos, atque adeo in regio consilio ignominiosam, atque acerbam fore, finem illi censuit imponendum; præsertim cum sibi à Dauide victore vehementer timeret. *Præstat igitur*, inquit, ille apud eundem Iosephum, *magno animo, vt virum ingenuum decet, e vita exire, quam Dauidi, ob filio contra eum nauatam operam, excarnificandum se præbere. His dictis, in penitissimas ædes digressus seipse suspendit.* Demens qui Dauidis mansuetudinem, & placabilitatem satis spectatam, omnibusque cognitam, maluit non sperare, quam experiri.

LXXX. *Quam similis Iudæ.*

EXPERTVS est infelix illius prouerbij veritatem, *malum consilium consultori pessimum.* Et qui consilio suo regem suum ad grauissima crimina induxit: ipse se iusto Dei iudicio, longe grauiori scelere castigauit, & sceleratum tyrannum, sceleratior consiliarius ad inferos antecessit. [f] Sui enim ipsius cædes, tanto cæteras omnes cædes malitia superat, quanto maior cuique debet esse amor, & cura salutis propriæ, quam alienæ. Vir dignus qui per quam expressa esset figura Iudæ proditoris, sicut dominus eius Dauid fuit nobilissima figura Domini Saluatoris. Vterque domesticus, atque in intimis, & familiarissimis Domini sui fuit: vterque ad capitales illius hostes, detestabili proditione transfugit; vtriusque proditio domino suo nota, & lamentata fuit: vterque se eius inimicis ad illius montem ducem, atque antesignanum præbuit: vtrumque puduit deinceps in conspectum Domini sui, & sociorum suorum venire: vterque agnito suo crimine de venia iustissime desperauit; vterque videns quod præter mentem & consilium suum res cecidisset: vterque ante mortem, quasi per otium, disposuit de rebus suis; vterque infami suspendio vltro sibi accersito interijt; vterque ad inferos deturbatus est: proditoribus, si sapiant, documento ac terrori futurus. Hæc de Achitophele, de quo plura suggeret Abulensis. [g]

f vide Angelom. l. 2. Reg. c. 17. g q. 19. & seqq. in ca 17. 2. Reg.

XXCI. *Absalom*

INTEREA nihil cunctatus est Dauid prouidere suis rebus, *venitque in Castra*, quæ

vrbs hebraicè Mahanaim dicitur, de qua supra, cũ de Isbosetho filio Saulis, qui ibi septennium regnauit, ageremus. [a] Ioseph. oppidum vocat pulcherrimum, ac munitissimum illius tractus. Absalom quoque nihil dubitans in celeritate victoriæ spem magna ex parte positam esse; intelligens Dauidem cum suis Iordanem transgressum esse, *transiuit* & ipse Iordanem, *& omnes viri Israel cum eo. Amasam vero constituit Absalom pro* Ioab *super exercitum*, & suspicari cum Abul.[f] in hunc locum non temere licet Amasam ab Absalone ad partes suas, præmio amplissimæ dignitatis fuisse tradactum. *Amasa vero fuit filius viri, qui vocabatur* Ietra *de* Iesraeli, *qui ingressus est ad Abigail, filiam Naas, sororem Saruiæ, quæ fuit mater* Ioab. Erant itaque filii duarum sororum. Iste autem qui hic dicitur Naas, fuit vtique Isai, pater Dauidis, vt in schemate familiæ Isai descripsimus. [b] Idque affirmat Ioseph. [c] & Hieron. in trad. in hunc locum. Pleraq. item græca exemplaria pro Naas habent Iesse. 10

a an. Saul. vlt. n. 207.

Absalom transit Iordanem.

Amasam creat militia principem.

b ann. Saul 8. n. 15.

c l. 7 c. 9.

10. ✠ Aldina. Reg. 2. Basil. Vechel.

De Amasa vero, & ipsius patre ita scribit ibidem sanctus Hieronymus. *Amasa autem erat filius viri, qui vocabatur* Ietra *de* Iezraele. *In Hebræo legitur* Iethra *Ismaelites, vnde & in Paral. ita legitur,* [d] *Avigail autem genuit Amasa, cuius pater fuit* Iether *Ismaelites. Ismaelites enim idẽ* Iether *vocatur, quia filius eius Amasa opera Ismaelis imitatus, Dauid fugientem nequaquam est comitatus; cui dixerat,* [e] *Tui sumus ô Dauid, & tecum fili Isai. In libro vero Samuelis* [f] *idcirco* Iethra *Iezraelites vocatur, quia peccatum Amasæ filii eius, quod in Dauid perpetrauerat,* Ioab *eum, id est Amasam, percutiente deletum est.* Hæc ibi, quæ Hebræos plane sapiunt, eorum quippe traditiones sunt, & facilius est intelligere hæc cognomina, vt alia pleraque, partim ab ortu, partim ab habitatione sumpta esse. Dicitur autem passim Iezraëlita, quod ortus esset ex Iezraël ciuitate Iuda, sicut & Achinoam vxor Dauidis, & mater Amnon. [g] Etsi enim alia fuit Iezraël ad montem Gelboë sita, terminus tribus Manasse & Issachar, quam Hieron. [h] decem tribuum metropolim vocat; de altera tamen hunc Ietherem oriundum potius dicendum videtur, quoniam coniugia iisdem fere tribubus continebantur.

XXCII. Quis eius pater.

d 1. Par. 2. 17

e 1. Par. 12. 18.

f 2. Reg. 17. 25.

An Ismaelita.

g Vatab. Sa, Abul. q. 26.

h In loc. hebr.

Et *castrametatus est Israel cum Absalom in terra Galaad. Cumque venisset Dauid in Castra Sobi filius Naas de Rabbath filiorum Ammon, & Machir filius Amichel de Lodabar, & Berzellai Galaadites de Rogelim, obtulerunt ei stratoria, & tapetia, & vasa fictilia, frumentum & hordeum, & farinam, & polentam, & fabam, & lentem, & frixum cicer, & mel, & butyrum, oues & pingues vitulos, dederuntque Dauid, & populo qui cum eo erat, ad vescendum: suspicati enim sunt populum fame & siti fatigari in deserto.* At non erant vltra in deserto, sed illud reliquerant transeundo Iordanem; An dicendum est oppidum Manahim, in quo erat Dauid cum suis, in regione satis inculta ac sterili sitũ fuisse? Ibi certe in propinquo erat saltus Ephraim, & hoc modo hunc locum interpretatur Abulensis.

XXCIII. Amici Dauidis ei dã munera.

Primus porro eorum, qui lautia Dauidi misisse legitur; sic enim Romani vocabant munera, quæ regibus, amicis, & claris viris ad se venientibus mittebantur in signum beneuolentiæ: Primus, inquam, fuit Sobi, frater Hanonis Ammonitæ, qui contumeliose acceptis Dauidis legatis, ante annos 13. [i] mox seuerissima animaduersione mulctatus est, & Sobi fratris loco in afflictissima regione Ammonitarum, in gratiam Naas patris eorum, bene de Dauide meriti, constitutus est anno Dauidis 20. idque affirmat Hier. in trad. & ex eo cæteri omnes. Eum Iosephus corrupto vocabulo Siphar vocauit. Machir autem ille idem est, qui Miphiboseth Ionathæ filium nutriebat, antequam ad Dauidis conuictores aggregaretur; [k] quem Iosephus principem Galaaditidis regionis vocat: erat enim de Gaddi tribu, sicut & Lodabar vrbs habitationis eius. Contribulis ei erat tertius, qui Berzellai dicitur, vir in sua quoque ciuitate primarius, de quo infra pluribus agetur. [l] Hi ergo siue ex cõdicto, siue sponte quisque sua, cum intima Dauidem beneuolentia prosequerentur, scirentque ipsum cum suis, ab omnibus rebus imparatum, domo profugum euasisse, ea ad ipsum munera attulerunt, quæ forent ad vsum vitæ necessaria.

XXCIV. Qui illi fuerint.

i Reg. Dau. 17. n. 7.

k 2. Reg. 9. 4.

l cap. 18.

Deinceps præparantur ad certamen exercitus Dauidis & Absalonis, deplorabili bellorum ciuilium conditione personarum conflati, vbi non solũm *pares aquilæ, & pila minantia pilis*, aut contra generum socer armatus est, sed contra filium pater. Imo contra patrem filius; hic enim parentem perdere cupiebat, &

LXXXV. Paratur prælium.

cui regnum eripuerat, vitam eripere festinabat. Ille autem pro filii salute, diuos hominesque contestabatur. Armatus igitur erat in patrem filius, in auunculum Dauidem Amasa nepos, minore vtique scelere, sed cum scelere tamen; cognati & patrueles; fratres & amici, & multiplici necessitudine colligati, eos infestis armis petebant, ad quos protegendos omnia naturæ iura eos compellebant. Sed pro Dauide æquitas, humilitas, misericordia, & ipsemet exercituum Deus: pro Absalone impietas, ambitio, tyrannis depugnabat, vt non mirum sit hasce furias, ab illis heroinis esse superatas.

LXXXVI. *Dauid copias suas diuidit tripertito.* DAVID autem [a] egregius imperator, *considerato*, rerum suarum statu, *& populo suo*, non duxit operæ pretium muris se suosque continere, & obsidionem aduersariorum expectare, siue quia male instructi erant ab iis omnibus rebus, quæ ad tolerandam obsidionem necessariæ erant; siue quia magnum habebat momentum ad victoriam illa animi præsentia, quæ in milite cernitur vltro prouocante, atque inuadente aduersarios suos, tueri enim se infirmioris est, inuadere fortioris. Diuisit autem trifariam copias suas, *Et dedit populi tertiam partem sub manu Ioab, & tertiam partem sub manu Abisai filij Saluiæ, & tertiam partem sub manu Ethai, qui erat de Geth.* Voluit vtique Dauid honorare fidelitatem & amicitiam Gethæi huius principis, qui constantissime ipsi adhæsit, nec afflictum deseruit [b] qui florentem secutus fuerat. Diuisis autem tripertito copiis deni milites decanis, & hi centurionibus, centuriones chiliarchis, siue tribunis, ad commodiorem belli administrationem, subiecti sunt.

a 2. Reg 18. 1. *b 2. Re. 15. 19.*

LXXXVII. *Quibus præest Ioab.* ABSENTE autem rege ab exercitu: nam duces illum ad pugnam egredi non sunt passi, vt mox dicetur, omnibus copiis cum summa potestate præfuit Ioab, præter illam tertiam partem cui immediate præerat. Ipse enim erat princeps militiæ, ipse primo loco nominatur inter duces, ipse mortuo Absalone finem pugnæ imposuit, & de belli euentu nuncium ad regem misit; nec passus esset Ioab sibi alium præferri: nec fuisset prudentiæ Dauidis illum hoc rerum statu exacerbare, quem sciebat stomacho facile, atque iracundia efferuescere, vt res ipsa postmodum docuit. [c] Ipse ergo medio in exercitu positus, priores, posterioresque dirigebat, vt res exigere videbatur. Videtur autem & priores partes Abisai fratri honoris causa assignasse, cuius aliis iam in bellis contra Syros & Idumæos virtus prudentiaque spectata fuerat, ac probata: posteriores autem Ethai, homini amico & forti, sed nouo apud Hebræos, & externo. *Heri venisti*, aiebat Dauid, *& hodie compelleris nobiscum egredi.* [d]

c c. 19. v. 5. 6. 7. *d 2. Reg 15. 20.*

LXXXVIII. *Quis copiarum numerus.* DE numero copiarum silente Scriptura nihil certo dici potest, Iosephus ait [e] exercitum Dauidis fuisse, περὶ τετρακισχιλίους, circiter 4 millium, Comestor fere 7 millium, [f] vidi qui etiam maiores contraxisse copias arbitrentur, sed nihil probant; & temporis angustiæ vix magnam fieri conuocationem patiuntur. Cum autem tempus appeteret, vt egrederentur ad prælium; Rex tametsi sexagenarius, pristinæ tamen virtutis conscius & particeps, (neque enim falso dicebat Chusai, *Tu nosti patrem tuum, & viros qui cum eo sunt, esse fortissimos:*) *egrediar*, inquit, *& ego vobiscum. & respondit populus, non exibis. Siue enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit: siue media pars ceciderit e nobis, non satis curabunt, quia tu vnus pro decem millibus computaris: melius est igitur, vt sis nobis in vrbe præsidio.* Gemina ratio affertur à ducibus ad retinendum in vrbe Dauidem; prior quod ipse vnus quæratur ad mortem, *vnum enim virum tu quæris*, aiebat Achitophel, & recte, cum in eius vnius interitu, totius rei cardo versaretur; & eo perdito perdita essent omnia; non vice versa, cum possit exercitus facile reparari. Posterior, quia non maiore solum periculo versaretur in prælio, dum vnus omnium aduersariorum telis pateretur, sed maiore etiam vtilitate remansurus esset in oppido, vt præsidio & receptui foret è prælio redeuntibus. Addit Iosephus [g] hostem Dauide absente suspicaturum alium exercitum circa regem esse. Scribit etiam Theodoretus [h] anxium fuisse exercitum, ne si vicisset misereretur tyranni, cui opinioni fidem conciliat sequens Dauidis oratio.

Dauid non permittitur exire ad prælium.

e l. 7. c. 9. *f l. 1. c. 17.* *g l. 7. c. 9.* *h q. 34.*

LXXXIX. *Quibus acquiescit.* BONVS autem rex, qui probe nosset neminem satis bonum esse iudicem in propria causa, & qui, pro sua demissione animi, facile aliorum

etiam inferiorum & subditorum acquiesceret voluntati, quod etiam admirabilius est, si Dauid nunc exploratam habebat victoriam, vt Tostatus existimat. [a] *Quod vobis*, inquit, *videtur rectum*, *hoc faciam*: quibus verbis eos magis magisque conciliabat sibi. *Stetit ergo rex iuxta portam* ciuitatis: *Egrediebaturque populus per turmas suas, centeni & milleni. Et præcepit rex Ioab, & Abisai, & Ethai dicens, Seruate mihi puerum Absalom. Et omnis populus audiebat præcipientem regem cunctis principibus pro Absalom*, vt & ipsi, suis quique militibus, idem commendarent. Et plane videtur subaudienda illa conditio, si viceritis, & ille in manus vestras inciderit, vt possitis seruare & perdere. Putat tamen Abulens. vt dixi certum fuisse Dauidem de victoria; siue quod nullam adhibet Scriptura conditionem; siue quia placatum erga se agnoscebat Deum, propter humilem fugam, & lacrymas, & patientiam admirabilem aduersus Semei: siue quia iam se voti compotem à Deo factum sentiebat, in Achitophelis concilio irritando, prout ei nuper renunciatum fuerat à filiis sacerdotum.

a q. 7. in c. 18.

Iubet seruari sibi Absalonē.

XC. *Et quali interminatione ex Iosepho.*

Iosephvs vt isti Dauidis præcepto de seruando Absalone pondus afferret, auctarium addidit, quo grauissime in sanctissimum regem peccauit, cum ait eum mandasse ducibus suis, quos emittebat ex vrbe in prælium, vt post victoriam filio parcerent, μὴ κακὸν αὑτὸν ἐργάσηταί τι τελευτήσαντος αὐτοῦ. *ne occiso illo*, inquit, *aliquid mali in seipsum, statueret*. 11 Vult enim Dauidem comminatum esse, se sibimet illaturum manus, si Absalonem illi interficerent. Nec est aliena à Iosephi mente ista sententia, aut Romanorum certe principum, quibus maximè placere cupiebat, ad quorum se captum, sensumque fingebat: qui hanc Stoicorum insaniam in magna fortitudinis laude ponebant, vt ex Senecæ scriptis apertissimum est. Hinc illa Lucretiæ laus, & Catonis Vticensis, & generi eius Iunii Bruti, & filiæ Porciæ, & Antonii triumuiri, & Cleopatræ vxoris eius. Pæti item & Ariæ coniugum, & Crassorum duorum, quorum alter L. Crassi oratoris frater, alter filius; & aliorum innumerabilium, quorum plena sunt Romanorum, Græcorumque monimenta.

11. c. x.

XCI. *Quis & reprehēditur, vt Dauidis calūniator.*

Improbe nihilominus, ne quid grauius dicam, grauissimi criminis accusat innocentem Dauidem, qui non minus ab ea voluntate, quam ab ipso facinore abhorruit, nisi eum velimus, non secundum cor Dei, sed iuxta furiosam barbarorum, & infidelium opinionem vixisse. Præsertim cum hæc tanta calumnia, ne minimo quidem Scripturæ apice nitatur: & toto cœlo eius incredibili patientiæ, & constantissimæ fortitudini repugnet. Cum me occido, ait Augustinus, [b] non innocentem vtique occido, quia ipsa voluntate, qua me occidere statuo, reus efficior animo, priusquam corpus occidero. Non nego quidem Iosephum [c] existimasse, scriptumque reliquisse, grauissimum scelus admitti ab iis, qui propria manu perirent, idque sociis quadraginta ad Iotapatam in specu delitescentibus persuadere voluisse. Ibidem tamen reperies tantam fuisse gentis eo tempore, ipsiusque Iosephi cæcitatem, vt id crimen vitari arbitrarentur, si se alteri vltro interficiendos præberent: *Quoniam mori decretum est*, inquit ipse Iosephus, *agite cædes mutuas sortiamur: & cui obtigerit, manu sequentis occumbat; atque omnium fortuna perambulet, neque sua se quis dextera feriat; iniustum est enim cæteris interemptis, ex aliis quemquam, si pœnituerit, saluum esse.*

b l. 1. contra Gaudent. c. 13 tom. 7.

c l. 3. de bello cap. 14.

XCII. *Scelestam eius consilium.*

Visvs *est vera dicere, & quod persuasit agitur, vt sors cuique obtigit, paratam ei qui sequeretur necem suam præbebat*, &c. atque ita egregio consilio suo, quasi diuinæ prouidentiæ afflatu, factus est triginta octo, vel triginta nouem cædium reus. Vtique visus est vera dicere; dixit autem re vera longe absurdissima, quamuis se in eodem ipso capite numeret in prophetis, & coniectoribus somniorum; librorum item propheticorum peritum se iactet, vt sacerdotem, & parentibus sacerdotibus procreatum. Turpe autem est talem virum non intellexisse, quod Paulus Apostolus [d] lumine naturæ notum esse contendit, *quoniam qui talia agunt digni sunt morte, & non solum qui ea faciunt, sed qui consentiunt facientibus*. Nec ignorare debuit Moysen [e] primum ac maximum prophetarum, non solum reum declarare hominem, qui dederit de semine suo Moloch, sed populum etiam, qui vltionem de huiusmodi viro non expe-

d Rom. 1. 32

e Leuit. 20. 5.

a l. 7. ant. c. 9

condensa quercu colligatum; putent, quibus præiuit Iosephus. [a] *Plurimi*, inquit, *in Absalonem ferebantur. Is veritus ne viuus caperetur, conscensa mula regia effuso cursu fugiebat. Cumque per agitationem ventilaretur capillitium, aspere arboris prominenti ramo inopinate implicitum iuuenem suspendit.* Idem sensit Rab. Salom. & Abulensis hoc loco, [b] Lyranus quoque qui eius rei causam ait quod galeam ad celeriorem fugam deposuisset. Eum sequitur Hugo Carensis, & Vatablus: [c] & ante eos Angelomus, & Drogo Hostiensis Episcopus. [d] Chronichon quoque Alexandrinum, διωχόμενος ait ὑπὸ φυτῷ δένδρῳ μεγάλῳ, περιεπλάκη ἐκ τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τῷ δένδρῳ, καὶ ἐκρεμάσθη.

b q. 11. & 12. in c. 18.
c l. 2. Reg c. 18.
d ser. de pass. to 2. Bibl. patr.

XCVII. *Capilli ne alligatus, aut ramis.*

CÆTERI autem tam antiqui quam recentiores scriptores, cum viderent, Scripturam in narranda morte Absalonis nullam facere capillorum mentionem, eam quoque prætermiserunt; significantes infelicem Absalonem caput ita inseruisse inter arboris ramos, vt iis collum eius constringeretur, vnde mente confusa sese expedire non posset, donec superuenireut hostes, à quibus confossus interiret; & certe vt absurdum est solam cæsariem temere implicitam ramis armati viri contra nitentis corpus ferre potuisse; ita probabile est quod Iosephus adiecit, ventilatam comam aspere arbori sese implicuisse, atque intricasse, vt lignis & capillis, quasi cippo & fune teneretur, sicque videntur explicandi authores prioris sententiæ, *De illo scelerato*, ait Theodoretus [e] *Dominus iustas sumpsit pœnas. Effecit enim vt in querceto equitans veniret sub arborem, quæ ramos haberet inclinatos, vt qui oblique germinarant, non multum inter se distantes. Illic cum venisset mulus, inter ramos quidem infixum fuit eius caput, pependit autem totus; perculit mulum foliorum strepitus. Ille autem mansit suspensus iucundissimum spectaculum viris piis, & omnia administrantis prouidentiæ iustam ostendens sententiam.* Sic Theodoretus.

e q. 34. in 2. Reg. — *aut vtrisq;*

XCVIII. *Diuinum in eum iudicium, & mentis confusio.*

f tom. 1. — ibid.

NEC magis capillorum meminit Chrysostomus, si tamen Chrisostomus in homilia de Absalonis interitu. [f] *Paratam*, inquit, *propere festinat, ad arborem cui est traditus, & ictu violento immissus, animali subducto, & subter in campos elapso, inseritur ramis obligatur lignis, transfixo gutture colligatus;* obligatum ait lignis non capillis, in quibus tamen exultare poterat copiosa facundia. Et iterum. *te fugientem arbor excipiet, rami interiment, ligna suspendent. Adest arbor in campo ramorum telis armata, quæ te fugientem excipiat, properantem rapiat, patris iniuriam in parricidam vlciscatur.* Diuinum porro iudicium aduersus moriturum Absalonem, eiusdemque vel stuporem; vel mentis confusionem notat Abulensis, [g] qui neque muli cursum habenis inhibuerit, ne depressis ramis ac frondibus arborem periculose subiret; neque postquam se implicatum sensit, mulum valide retinuerit, dum se inde expediret, & fugeret; sed manibus potius ad caput expediendum sublatis, immemor iumenti, habenas dimiserit: neque iam pendens ramos vtraque manu valide diffregerit, aut laxauerit, capillos disciderit, aut disruperit, præsertim cũ ibi sat multo tempore pendens, cum infelici arbore luctatus fuerit, dum miles Ioabum adiit, eum allocutus est, & cum ipso ad arborem rediit. Sed nullam ille potuit inuenire viam expediendæ salutis, eo quod Deus exosum haberet Absalonem, vt ait idem doctor, velletque eum tradere in manus hostium; & *inducere super eum malum*. Itaque qui illi mentem eripuerat, ne crederet Achitopheli, [h] eandem nunc pauore confudit, ne aliquid posset in tanto capitis sui discrimine, vel exequi, vel moliri.

g q. 11. in c. 18.
h c. 17. v. 14

XCIX. *Monetur de eo Ioab.*

i 2. Reg. 18 10.

VIDE *autem hoc quispiam* [i] *& nunciauit Ioab, dicens, vidi Absalom pendere de quercu.* Non ausus est gregarius hic miles filium regis Dauidis, principem hostilis exercitus, depositum ex arbore comprehendere, reddendum patri, vt ille iusserat, aut veritus ne ille elaberetur, aut opima hæc spolia militiæ principi reseruare volens. Cui Ioab. *Quare non confodisti eum cum terra*, vt lancea valide per fosus, ita in terram corrueret, vt etiam terræ mortuus adhæresceret. Neque indonatus abisses. *Et ego dedissem tibi decem argenti siclos*, ii tredecim frãcis gallicis cum tribus quadrantibus æstimantur, sunt enim quinque argenti vnciæ, iuxta æstimationem sæpius traditã, & vsurpatã, *& vnum baltheum*, militare cingulũ in mercedẽ ac monimentum egregij facinoris, quo terminatum esset ciuile bellum, & regno

Qui interfectũ cupit.

restituta pax. At miles, *si appenderes in manibus meis mille argenteos*, id est mille trecentos septuaginta quinque francos, summam pecuniæ centuplo maiorem, *Nequaquam mitterem manum meam in filium regis.* Valet hoc verbum ad augendam grauitatem facinoris. Non enim vltra vocat eum Absalonem, aut tyrannum regis inimicum, aut parricidam, sed filium regis, cuius vita nullo pretio æstimari possit, cuius cædes nulla pœna satis expiari; præsertim cum ea præcepti regii contemptum secum trahat; Nam sequitur.

C. *Quare Dauid parci voluerit Absaloni.*

AVDIENTIBVS *enim nobis præcepit Rex tibi, & Abisai, & Ethai dicens, Custodite mihi puerum Absalom.* Cuius præcepti causam fuisse putat Abulensis,[a] naturalem patris erga eum affectum, quo impellente quamquam irascebatur ei, quia peccauerat, tamen compatiebatur ei, quia filius erat. Quam causam vt minime reijciendam puto, in Dauide parente, & in filiorũ suorum amorem effuso, atq; indulgente: ita alteram, quæ est S. Augustini,[b] & pio ac religioso Dauidi conuenit, ante ferendam censeo. *Rex autem Dauid*, inquit, *cum hoc ab impio, atque immani filio passus esset, non solum ferocientem tolerauit, sed etiam planxit extinctum. Non enim carnali zelo irretitus tenebatur, quem nullo modo iniuræ suæ, sed peccata filij commouebant. Nam ideo si vinceretur, eum occidi prohibuerat, vt edomito seruaretur pœnitendi locus. Et quia non potuit, non orbitatem doluit in eius interitu, sed quia nouerat in quas pœnas, tam impie adultera, & parricidialis anima raperetur.* sic August. quem sequutus est Lyranus, Dionysius, & alii. Pergit miles.

[a] q. 8. in c. 18.

[b] l. 3. de doctrin. Chri. c. 21.

CI. *A Ioabo tribus lanceis confoditur.*

SED *& si fecissem contra animam meam audacter*, & reluctanti conscientiæ vim intulissem, *nequaquam hoc regem latere potuisset, & tu stares ex aduerso?* Fieres ne patronus meus? num eriperes me de manu irati regis? imo qui adhortator es modo facinoris, esses coram rege accusator, & vindex. *Et ait Ioab, non sicut tu vis, sed aggrediar eum coram te.* Dissimulat se regis præceptum parui pendere, & vere se, atque ex animo locutum ait, cum diceret debuisse Absalonem ab eo interfici, idque reipsa iam probaturũ. *Tulit ergo tres lanceas*, siue tria spicula, vt est in Hebræo, *& infixit ea in corde Absalom*, perfosso videlicet pectore. *Cumque adhuc palpitaret hærens in quercu, cucurrerunt decem iuuenes armigeri Ioab & percutientes interfecerunt eum:* motus ac sensus expertem penitus reddiderunt, bis enim interfici non potuit. Quo facto Ioab quamuis nocentissimum iuuenem interfecit, & in bello iusto; graui tamen scelere obstrinxit sese, quod regis filium contra regis sui mandatum, ac proinde iniuste occidere non dubitarit. Cuius criminis argumẽtum est, quod eum Dauid dignitate sua deiicere voluit, & moriturus, eius cædem Salomoni mandauit. Illa enim verba. *Tu nosti quæ fecerit mihi Ioab*, de hac cæde Abul.[c] & alij interpretantur.

præter ius fasque.

[c] q. 14. in c. 18. 2. Reg. & q. 9. in c. 1 tertii.

CII. *Eius sepultura.*

CECINIT *autem Ioab buccina, & retinuit populum ne persequeretur fugientem Israel, volens parcere multitudini.* Mortuo enim Absalone non vltra hostes erant, sed subditi, quos iam satis viginti millium cædes castigauerat. *Et tulerunt* Absalom Ioabi milites, *& proiecerunt eum in saltu, in foueam grandem, & comportauerunt super eum aceruum lapidum magnum nimis: omnis autem Israel fugit in tabernacula sua.* Noluit Ioab deferri Absalonem Hierosolymam, ibique honorifice tumulari, in pœnam improbissimæ coniurationis in parentem suum, sed in compendium sepulchri, in foueam quasi in cloacam, temere ac contemptim proiici, & totidem telis ab vniuerso populo peti, quot lapidibus obrueretur. Sicque locum habuit in Absalonis pœna illa lex,[d] quæ filium proteruum & contumacem, lapidibus obrui ab vniuerso populo iubebat, quod in traditionibus hebraicis, à & Lyrano notatum est. Noluit quoque Ioab cadauer ad Dauidem deferri, ne oculi augerent dolorem parentis, quem certo sciebat acerbissimum fore.

[d] Deut. 21. 18.

CIII. *Absalonis Epitaphiũ.*

HIC finis miseri Absalonis, hic illum exitus sorte tulit, prolapsas videndentem repentino casu spes omnes ac fortunas suas, imo & corpus, & vitam, & animum in interitum ruentem sempiternum. Ita interiit paucorum dierum, vel ad summum mensium rex, aut potius tyrannus iniustissimus, regno per summum scelus acquisito, per summam nequitiam confirmato, per summam celeritatem amisso. Expertus est infelix manifestum iudicium Dei, dum prolapsa ex confuso cursu galea, aut ad expeditiorem fugam deposita; se & ramis,

& coma diuinitus constrictum sensit, factis capillis eius, nuper vanitatis & superbiæ, nunc informis lethi, ac maledicti interitus instrumentis; *maledictus enim a Deo est qui pendet in ligno.* [a] Et qui dudum temulento Amnoni fratri, animæ simul & corporis exitium frater intulit, nunc à consobrino geminata quoque morte trucidatur. Et cuius cor ambitione, luxuria, crudelitate æstuauerat, idem merito tribus lanceis, aut spiculis confixum fuit. Qui decem patris concubinas in ceste fœdauerat, à decem iuuenibus vulneribus deformatus est: & qui totum populum ciuili bello conturbauerat, à toto populo lapidibus obrutus est. Denique permisit vindex Deus, vt qui indulgentissimi patris obedientiam tam nefarie violauerat, eiusdem misericordiam non consequeretur; sed illius obedientia à Ioabo, in summam ipsius perniciem violaretur.

a Deut. 21. 23.

SEMPITERNVM autem quem dixi Absalonis interitum, etiam Hebræi agnoscunt, sed veritatem ineptis fabulis inquinant, [b] quã melioribus authoribus cõfirmare licet. Audi Saluianum libro secundo de prouidentia. *In Amone*, inquit, *etiam Absalonis perditio lugetur, & quidem nescias, quem de filiis duobus tam bonus pater potissimum amiserit, illum qui manu fratris occisus est in hoc seculo, an illum qui sua periit in futuro.* Audi & Augustinum contra Faustum Manichæum. [c] *Idem Dauid iuuenem filium parricidali furore præcipitem, qui & paternum cubile stupris nefariis maculauerat, & contra patrem scelestum bellum gerebat, & vellet conseruatum, & fleret occisum animæ scilicet tantis criminibus inuolutæ sempiternas prævidens pœnas, quibus euadendis eum per pœnitentiam corrigendum viuere cupiebat humiliatum.* Hæc ibi quibus similia paulo ante retulimus. [d] Rursus idem contra Gaudentium Donatistam. [e] *Plus impius Absalom patrem sanctum Dauidem extinctus, quam rebellis afflixit. Viuum namque eum comprehendi cupiebat, vt qui malitia grassabatur, pœnitentia sanaretur. Erat ergo ille persecutor patris, non solum populum* Dei *diuidendo, non solum contra Dei legem, & contra legitimum patris regnum arma portando atque bellando, sed multo amplius persecutus est cor paternum in illa impietate moriendo. Denique illum pater optimus pessimum filium, quem non desperando, non defleuerat viuum, spe finita fleuit occisum.* Hactenus Augustinus. Addo & Bernardum. [f] *Planxit merito Dauid super parricida filio, cui perpetuo sciret obstructum exitum de ventre mortis mole criminis*, eidemque mox adiungit Saulem, additque. *Et quidem resurgent, sed non ad vitam. Imo ad vitam, vt viui in morte infelicius moriantur.* Sic Bernardus.

b apud Abul q. 26 in c. 18. 2. Reg.

c l. 22. c. 66

d n. 100. e to. 7. l. 1. c. 22.

f Serm. 26. in Cant. sub fi.

TRADVNT *Hebræi*, inquit Hieronymus, [g] *quod depositus de quercu petierit sibi inducias antequam perimeretur, vt faceret sibi titulum ob memoriam sui, eo quod non haberet filium talem, qui regno dignus esset. Putabat enim filios suos non solum regno indignos, verum etiam ob peccatum suum, quod in patrem gesserat, præsenti vita indignos. In quo titulo manum dicitur defixisse, & figuram manus suæ expressisse; & ob hoc titulum hoc modo vocari.* Hæc ibi. Apage ineptas fabulas, quis credat depositum de quercu, perfosso tribus lanceis pectore, atque adeo corde ipso, vel viuere potuisse, vel vt maxime viueret, de erigendo titulo cogitasse? aut Dauidi dum fieret titulus, rem non fuisse delatam; cum is in propinqua ciuitate esset, eumque morti non ereptuum fuisse, quam mox vsque adeo deplorauit?

g in trad. Hebr.

NEQVE vero res ipsa tantum, sed verba textus Hebræos istos mendacii arguunt, quæ D. Hieron. hoc ipso loco inculcat. *Porro Absalom*, inquit Scriptura *erexerat sibi cum adhuc viueret titulum, qui est in Valle regis, dixerat enim. Non habeo filium, & hoc erit monimentum nominis mei.* Quid est illud, *erexerat, dixerat*, vel vt in Hebræo est, *tulerat, statuerat*, nonne tempus significant multo ante præteritum. Tum autem cum illud erexit, *vocauit titulum nomine suo, & appellatur manus Absalom vsque ad hanc diem*, dum præsentem narrat mortem, erectionem huius monimenti, quasi iam pridem præteritam memorat. quid quod titulus hic, non iuxta saltum Ephraim trans Iordanem, vbi occisus est Absalom, sed iuxta Hierosolymam, *in Valle regis* erectum est, duobus scilicet ab ea stadiis, vt Iosephus hoc loco affirmat. Et cum Scriptura diserte dicat Absalonem non habuisse filios, cum hunc titulum erexit, isti indecore filios à patre contemptos, ac repudiatos comminiscuntur. Num filii hanc ignominiam laturi erant, & non quam primum id dedecoris sui monimentum euersuri? Sed mittamus tandem has ineptias, ne & nos quoque inepti simus.

CVII. *Cur eius meminerit Scriptura.*

Qvandam autem causæ dixerimus esse, cur Scriptura monimenti huius dudum erecti hoc loco meminerit, vbi mors eius memoratur? Videtur vtique hominis vanitatem arguere voluisse, qui in memoriam sui hoc quasi trophæum erigere, ac statuere voluerit: cui Dominus quodammodo insultando, loco sepulchratis monimenti, permiserit aceruum lapidum congeri super cadauer eius; Itaque scriptor sacer memorato illo aceruo lapidum, statim subdit hanc Absalonis manum, cui manus aceruus ille diuinitus aut oppositus fuerit, aut suffectus, Quin etiam in Valle regia in illo ipso Absalonis monimento, ad quod eius cadauer regis iussu existimat Abulensis [a] fuisse translatum, aiunt plerique [b] etiamnunc columnam, siue turrim extare, ob quam etiam aceruus lapidum accumuletur in dies; eo quod peregrini hierosolymitani illac transeuntes, in more habeant in eum aceruum lapidem quisque suum mittere, dicentes, *Maledictus sit parricida Absalom, & quicunque iniustè parentes suos persequentur maledicti sint in æternum.* a q. 18. in c. 18 b Adrich. ierul num. 227. Villalpand. t. 3 p. 1. l. 1 c. 14.

CVIII. *Quis huius monimenti locus.*

Qvod ad locum huius monimenti attinet Scriptura eum hoc loco nominat *Vallem regis*, quam Iosephus [c] ait duobus stadiis Hierosolymis distitam. Adrichomius hoc monimentum collocat in angulo ciuitatis Dauid, qui est inter meridiem, & orientem, prope sepulchrum Isaiæ, non longe ab hortis regiis. Quemadmodum & Villalpandus, nisi quod hic propius ad orientem id statuit, prope fontem Rogel, cuius supra meminimus, & versus portam aquarum, quæ proxima erat regiæ Salomonis. At Beniaminus Iudæus in suo itinerario. *Aporta Iosaphat prodeuntibus*, inquit, *in desertum populorum dictum itur, in quo monumentum manus Absalonis est, & sepulchrum Vriæ regis, & fons magnus aquarum Siloach in torrentem Cedron defluentium, & iuxta fontem magnum ædificium, à maiorum nostrorum diebus.* Sic ille, Porta Iosaphat nulla fuit Hierosolymis, sed portam aquarum, qua ibatur in Vallem Iosaphat, siue Vallem Cedron, vocat portam Iosaphat. Videtur autem sumpsisse sepulchrum Oziæ regis, pro sepulchro Isaiæ prophetæ. Nam Ozias sepultus perhibetur in agro regalium sepulchrorum, [d] ad septentrionem vrbis iuxta stagnum serpentum, iuxta topographiam Villalpandi. c l. 7. c. 9. d 2. Para. 26 23.

CIX. *Vallis regis quæ.*

Porro vallis regis, in quo Scriptura titulum Absalonis collocat, non alia fuit à valle Cedron, & valle Iosaphat, quæ inter Ierusalem & Oliueti montem iacebat, dicta autem videri potest ab hortis regiis, qui ibi erant, ad quos animi gratia reges Iuda conferebant sese, quæ est Tostati opinio. Verum si Villalpando credimus, [e] longe antiquior est huius vallis denominatio. Nam Moses [f] vocat eam vallem regis, quæ prius dicta erat vallis Saue. Regis nimirum Melchisedechi. Septuag. enim Regiæ, & Cõplut. editionis, vocant vallẽ, siue cãpũ regis Melchisedech. ὁ πεδίον βασιλέως μελχισέδεκ. qua tamen voce cæteræ editiones carent. Iosephus quoque vallem, siue campum in quo rex Sodomorum occurrit Abrahamo eundem esse putat, cum ea valle, in qua Melchisedech occurrit eidẽ Abrahamo. Sic enim habet. [g] *Abraham vero captiuis incolumibus reductis, parta pace victor ad suos redit: redeunti rex Sodomitarum, vsque in locum, quem campum regium vocant, gratulabundus occurrit, vbi à Solymæ vrbis rege Melchisedecho est exceptus.* Sic ipse. e t 3. l. 1. c. 14. f Gen. 14 17. g l. 1. ant. c. 10. αὐτόν.

CX. *Geminam fuisse.*

Nihilominvs existimamus geminam vallem regiam admittendam esse, alterã circa pentapolitas, in qua rex Sodomorum Bara occurrit Abrahamo, quã memorat eo loco Moses; alteram iuxta Hierosolymam, in qua Melchisedech eidem patriarchæ Hebronem reuertenti, & pene ad ianuas Solymæ transeunti occurrit; & in hac monimentum suum erexit Absalom. Quæ valles, & situ distant plurimum, octo scilicet aut 9. horarum itinere, iuxta tabulas Adrichomii; & amplitudine longe etiam magis differunt. Nam quæ ad vrbem Hierosolymitanam iacet, non fore longius quam vrbs ipsa protenditur. Altera vero, vt idem ait, [h] *incipit à mari Galileæ à Bethsan, & extenditur per totum descensum Iordanis, vsque ad mare mortuum;* quæ consentanea sunt iis, quæ Hieronymus scribit de Aulone in locis Hebraicis. Itaque duo reges diuersis in locis, iuxta suam quisque vrbem Abrahamo victori occurrerunt. [i] Nec Scriptura habet eodem in loco vtrisque occurrisse Patriarchæ. Sed Iosephus adiecit αὐτόν de suo, & Villalpandum fefellit. Nec obstat, quod Scriptura post narratam rem gestam inter Abrahamum & Melchisedechum, redit ad regem Sodomorum. Nam narratio de Melchisedecho, quasi per parenthesim legenda est, cum inserta sit ob similitu-

Quas Iosephus confudit. h Manass. 1. num. 24. i videt. 1. an. Ab. 80. n. 30.

ocursus; cum enim ageret de occursu Baræ, continenter adiecit etiam occursum Melchisedechi.

SVPEREST vt de forma tituli huius dicamus aliquid. Hebræi quos paulo ante retulimus, [a] Titulum ab Absalone erectum aiunt, id est cippum aliquem, siue columnam, cum inscriptione aliqua; propter quam etiam Titulus diceretur. Illi autem columnæ similitudinem manus suæ defixisse. Sed isti nimium adhæserunt primariæ significationi manus, cum opus potius manufactum significet idoneum ad conseruandam memoriam Absalonis, quod manui parum conuenit, qua quis ab alio parum differt. Iosephus [b] solam columnam marmoream ab Absalone excitatam scribit, quamuis Gelenius inscriptionem in sua versione posuerit. Ἔστησε δ᾽ Ἀβεσάλωμος ἐν τῷ βασιλικῇ στήλην λίθου μαρμαρίνου, δύο σταδίους ἀπέχουσαν ἱεροσολύμων, προσαγορεύσας ἰδίαν χεῖρα. *Erexit Absalom in Valle regia columnam lapideam marmoream duobus stadiis distantem Hierosolymis, quam vocauit manum propriam; siue manum Absalonis.* Rufinus tamen in sua Iosephi versione pro columna statuam vertit, idque deinceps Comestor, Lyranus, Abulensis, [c] Dionysius, & Hugo ex Iosepho retulerunt, quasi non στήλην, sed ἀνδριάντα posuerit.

a n. 105.

b l.7.c.9. fi.

c q. 17. in c. 18.

MINIME tamen probabile est, aut rationi consentaneum, statuam, quæ Absalonem perquam accurate repræsentaret erectam ab ipso, vt prædicti scriptores opinantur. Primum quidem quia Iosephi authoritate destituuntur, vt ostendimus, nec à Scriptura iuuantur. quæ è contrario eiusmodi titulos non alia de causa prohibet, nisi quia in eis statuæ erigebantur, quæ mox quasi numina quædam adorabantur ab Ethnicis, & eos imitantibus Iudæis. Itaque in lege sic scriptum est. [d] *Ego Dominus Deus vester. Non facietis vobis idolum, & sculptile, nec titulos erigetis, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, vt adoretis eum*, ne scilicet contingat vt adoretis eum, eius pulchritudine capti, propter insignem vestrum in idola pruritum. Et rursum. [e] *Quando transieritis* Iordanem, *intrantes terram Chanaam, disperdite cunctos habitatores terræ illius, confringite titulos & statuas comminuite, atque omnia excelsa vastate*; ne videlicet sint vobis occasio idololatriæ, quod concedit Abulensis,[f] de statua, quam putat erectam ab Absalone. Non est ergo existimandum Dauidem permissurum fuisse excitari huiusmodi statuam cum periculo idololatriæ, cuius periculi causa, Hebræi Deum timentes, ab huiusmodi statuis vehementer abhorrebant, nec sine graui scandalo excitari poterant. Itaque titulum nunc quidam pyramidem interpretantur aut etiam arcum triumphalem, vt Vatablus, qualem erexit Saul.[g] Nam vbi in vulgata habemus fornicem triumphalem, in Hebræo habetur iad יד manus nimirum Saulis: alii turrim, aut ædificium exponunt, in quo esset Absalonis sepulchrum. Nos sola Iosephi columna contenti sumus, quam Theodoretus quoque probat, q. 35. in qua dodrantalibus literis inscriptum esset אבשלום יד IAD ABSALOM, MANVS ABSALONIS, ex qua inscriptione diceretur Titulus; columnæ vero capitellum impositum esset, vtrumque materia atque opere perleganti.

d Leuit. 26. 1.

e Num. 33. 51. 52.

f q. 20. in c. 18.

g 1. Reg. 15. 12.

SVPEREST vt luctuosam regi victoriam de inimicis suis denunciemus. Achimaas filius Sadoci sacerdotis, iam ante functus munere nuncii ad Dauidem, petit sibi fieri à Ioabo potestatem, victoriam hanc regi denunciandi. *Curram*, inquit, *& nunciabo regi, quia iudicium fecerit ei Dominus de manu inimicorum eius. Ad quẽ Ioab dixit, non eris nuncius in hac die, sed nunciabis in alia. Hodie nolo te nunciare, filius enim regis mortuus est.* Non differt nuncium Ioab in sequentem diem, vt qui statim miserit Chusi, ad nunciandum quæ viderat; sed noluit Achimaam triste nunciũ afferre Dauidi, itaque *hac die* idem est, quod hac vice, vt notant Lyranus & Abulensis, quia enim Ioab diligebat Achimaam, vt indicant illa verba, *Quid vis currere fili mi?* nolebat eum miseram filii mortem, patri, cui futura erat tristissima, nunciare, sed ait illum alias in re lætiori nuncium fore; Itaque plebeium aliquem obuium, nomine Chusi, 12. hoc munere fungi voluit. Negat enim Lyranus hunc esse eundem Chusi, cum illo regis amico, qui ad Absalonem transierat, ad dissipandum consilium Achitophelis. Quod non probauit Tostato, qui putat Chusi deseruisse Absalonem, cum ille Iordanem ad pugnandum transiuit. Sed potuit etiam tunc Chusi operam nauare Dauidi apud Absalonem, & Lyra-

12. χ.

EXITVS AB ÆGYPTO ANN. 466.

no fauent Hebræi, Græcique codices, vt paulo post intelligetur. a

CXIV. *Et Achimaas.*

DIMISIT ergo Ioab Chusi ad regem, vt victoriæ, simulq. mortem Absalonis ei nunciaret; Achimaas autem cogitauit posse se alterā nuncii partem, quæ læta erat nunciare, & gratiam apud regē promereri: alteram autē dissimulare, sicut & prudēter fecit; itaque cœpit vrgere Ioabum, vt sibi excurrendi ad Dauidem potestatem faceret; quam denique veniam extorsit. *Currens ergo Achimaas per viam compendii* 13. *transiuit Chusi*, prætergressus est eum, vt qui velocior esset, & commodiore via iter faceret. *Dauid autem sedebat inter duas portas*, b vrbis scilicet, & propugnaculi eius; vbi plerique milites ad vrbis custodiam: *speculator vero, qui erat in fastigio portæ* turris videlicet, quæ portæ vrbis, vt assolet incumbebat, & *super murum*, eminebat, *eleuans oculos vidit hominem currentem solum. Et exclamans indicauit regi* se videre currentem vrbem versus, quem tamen propter distantiam nōdum posset agnoscere. *Et dixit rex. Si solus est, bonus est nuncius in ore eius.* Nam victi turmatim currunt fugientes, victores autem aut in persequendis inimicis, aut in præda occupantur, dum imperator mittit de victoria nuncium.

NVNCIATVR VICTORIA DAVIDI. a n. 116. 6. & Ioseph. l. 7. c. 10.

13. ex. 6c. 18. v. 24.

CXV *Ambo ad regem properant.*

PROPERANTE *autem illo, & accedente propius, vidit speculator hominem alterum currentem, & vociferans in culmine*, in Hebræo dicitur clamasse ad ianitorem, quem scilicet videbat, cum regem non videret, à quo tamen audiebatur, clamauit ergo speculator. *Apparet mihi alter homo currens solus. Dixitque rex*, sermone ad circūstantes conuerso, *& iste bonus est nuncius. Speculator autem, contemplor ait, cursum prioris, quasi cursum Achimaas filii Sadoc, & ait rex. Vir bonus est, & nuncium portans bonum venit.* Quis hic non dixerit Dauidi.

An qui amant sibi omnia fingunt?

Et quidem vere de victoria ominabatur, nisi forte de ea iam diuinitus certus erat, vt ante dicebamus: c erat tamen cor eius pauens pro filio suo. Etsi enim sibi erat conscius se diligentissime cauisse ne occideretur, verebatur tamen ne vel ignotus per imprudentiam, vel notus per iracundiam occisus esset, aut sibi ipse, vt pridem Saul, in vltimo rerum discrimine, violentas manus attulisset.

c nu. 89.

CXVI. *Achimaas nunciat victoriam.*

INTEREA intrat Achimaas, & simul hilari voce, vultuque, *Salue rex*, inquit, *Et adorans regem coram eo pronus in terram ait. Benedictus Dominus Deus tuus, qui conclusit* puniuit scilicet, ac perdidit *homines, qui leuauerunt manum suam contra Dominum meum regem.* Caute lætam victoriam nunciat, tristem mortem dissimulat, & Chusi nunciandam seruat. Cum enim hic statim intulisset Dauid, *Estne pax puero Absalom*, saluus ne est & inuolumis? non enim satis erat Dauidi obtinuisse victoriam, si iste misere cecidisset: ambiguo hic responso rem inuoluit, significans se venisse parta quidem, sed non perfecta victoria. *Vidi*, inquit, *tumultum magnum, cum mitteret* Ioab *seruus tuus, o rex me seruum tuum: nescio aliud;* non enim per tempus licuit rem certo cognoscere, vrgente imperatore discessum meum. In quo elegit mentiri ne contristaret regem, vtique non sine culpa. Non enim solum tacuit veritatem, sed falsum affirmauit, cum dixit se nescire aliud. In Hebræo, Græco & Chaldæo, paulo aliter est elata sententia. Facit enim Achimaas mentionem vtriusque nuncii. *Vidi*, inquit, *tumultum magnum dum mitteret seruum regium* Ioab, illum scilicet Chusi, qui mox apparebit, *& me seruum tuum; & non noui aliquid.* aliud. Notarunt Vatablus, & Samuel Sa: & hinc confirmatur superior Lyrani expositio.

Dissimulat Absalonis mortem.

CXVII. *Chusi nūciat mortem Absalonis.*

AD *quem rex, Transi ait, & sta hic.* Iubet eum dare locum alteri nuncio, quem à speculatore didicerat pene in foribus esse. Abire ergo eum vult post se, aut ad latera; nec tamen abire longius, vt componi inter se possent ad veritatis confirmationem. *Cumque ille transisset, & staret, apparuit Chusi, & veniens ait. Bonum apporto nuncium, domine mi rex. Iudicauit enim pro te Dominus hodie de manu omnium qui surrexerunt contra te*, victoriam enim tibi tribuendo, tanquam verus iudex ostendit iustam esse causam tuam, & iniquam eorum qui aduersum te insurrexerunt. Cumque ille vniuerse dixisset de manu omnium; intulit rex. *Estne pax puero Absalom? Cui respondens Chusi, fiant*, inquit, *sicut puer inimici domini mei regis, & vniuersi qui consurgunt aduersus eum in malum.* Id erat ei mortem Absalonis fateri, alioqui bene precaretur inimicis domini sui regis. Ita iamdudum Abigail dicebat Dauidi, *fiant sicut Nabal inimici tui, & qui quærunt Domino meo malum*, stolidi scilicet

& contemptu digni.

MIRVM est autem cur non vlterius inquisiuerit David, modum mortis eius, sicut pridem fecerat in morte Saulis. An forte id fecit, & scriptum non est? An non fecit; quia satis intellexit, id factum esse ab amicis, & seruis suis; siue ex zelo in regem suum, siue ex Dei voluntate, de quibus pro sua mansuetudine nollet, aut etiam pro nimia ipsorum potentia, non posset supplicium sumere? Non est tamen dubium Dauidem postmodum sciuisse hanc cædem conscio, imo authore Ioabo perpetratam esse, vt supra significauimus, [a] nec impune eum vel post mortem suam, hac etiam de causa abire voluisse. *Contristatus itaque rex ascendit cœnaculum portæ*, superius videlicet tabulatum, quod imminebat portæ, ad quam sederat Dauid expectans nuncium, ibique fleuit: neque enim decebat regiam maiestatem, coram populo lachrymis sese, lamentisque dedere, & muliebrem potius animum præ se ferre, quam virilem & regium, & omnibus aduersis casibus superiorem. Itaque illum Abulensis [b] accusat violatæ modestiæ, quod præ doloris vehemētia voces magnas emitteret, quæ exaudirentur foris: vt ex sequenti capite [c] satis liquet.

CXVIII. *Quam luget David.*

a n. 101.

b in exp. text. c. 18.

c c. 19. v. 4

SIC *autem loquebatur vadens: fili mi Absalom, Absalom fili mi, quis mihi tribuat, vt ego moriar pro te Absalom fili mi, fili mi Absalom?* voluisset eius vitam sua morte redemisse; quia intelligebat præsentem sibi tantum vitam fuisse perituram, illi autem etiam æternam periisse, vt supra ex sanctis Augustino, Bernardo, Saluiano docuimus: quæ videtur etiam Theodoreti sententia. [d] Cum enim quæreret, Quamobrem Dauid diu luxit, filium sceleratissimum, Ita respondet. *Et filios amabat, & erat benignus & clemens. Huius autem rei est indicium eius quoque de Saule luctus*: & mox; *Ad hæc accedit, quod tanquam pius luxit eum, qui non poterat amplius curari per pœnitentiā. Nam post mortem plaga peccati est immedicabilis.* Sic ipse, quæ partim à Iosepho mutuatus est. Fuit ergo hic luctus non satagentis eum eripere ex inferis, quod fieri nequit, ob immutabile decretum Dei, sed compatientis affectu naturali erga eum, quem dilexeris, [e] qui immensum & insanabile malum incurrerit. Additur etiam mox [f] ad indicium luctus, quod operuit caput suum, sicut & nuper cum ascenderet cliuum oliuarum. [g]

CXIX. *Et quare maxime.*

d q. 36. in l. 2. Reg.

e Abul. q. 27. in c. 18.

f c. 19. v. 4.

g c. 15. v. 30.

LVCTVM porro Dauidis nimium videtur amplificasse Iosephus. *Conscensa*, inquit, *editissima vrbis parte*, ἀναβὰς ἐπὶ τὸ ὑψηλότατον τῆς πόλεως. Id primum præter Scripturam est, quæ cubiculum tantum aliquod supra portam, à rege aditum significat, sed pergit, *deflebat filium, plangens pectus*, lege tundens, nam in græco est τύπτων τὰ στέρνα, *& capellitium lacerans, & modis omnibus se affligtans ac vociferans.* Quæ cum aliena videantur à patientia, & moderatione animi Dauidis, nec in Scriptura, aut Hebræorum consuetudine satis fundamenti habeant, maiori probabilitate negari possunt, quam affirmari. Nec enim facile inuenias sanctos viros in quantouis luctu vltra lacerationem vestium, cilicium, & inspersionem pulueris in caput fuisse progressos. 14.

CXX. *Ex Iosepho.*

14.

NVNCIATVM *est autem Ioab quod rex fleret & lugeret filium suum*; [h] cumque idem nuncius sparsus esset in populo, illi quoq; victoria versa est in luctum. Non enim par erat lugente principe, populum triumphare gaudio: præterquam quod istiusmodi e bello ciuili victoriæ, fere solent ipsismet victoribus esse luctuosæ; aliis fratres, aliis cognatos, aliis amicos ac necessarios lugentibus. Ideoque milites ex proxima pugna victores, furtim se quodammodo in vrbem inferebant, perinde ac si victi, atque in fugam versi fuissent: veriti ne qui in prælio fuissent, rei cædis Absalonis apud Dauidem fierent. Hæc est enim sententia eorum verborum. *Et declinauit populus in die illa ingredi ciuitatem, quomodo declinare solet populus versus, & fugiēs de prælio.* Vnde Chaldæus paraph. *& furati sunt sese populus*, id est clam & furtim ingressi sunt, *in die illa vt intrarent in vrbem*, siue ingrediendo in vrbem, vt est in Hebræo, *sicut sese furantur populus, qui pudefacti sunt in conuersione sua in prælio*, qui taciti ad sua recipiunt sese. Declinabat nimirum populus aspectus hominum, vt qui propter ignominiosū aliquod & exprobrabile facinus confundūtur: & erant sibi pleriq; omnes conscii si non occisi Absalonis, quē rex tanto luctu persequebatur, certe missi in eum lapidis, tanquam in aceruum Mercurii. Hanc multorum expositionem iuuat Iosephus, *Exercitum autem*, inquit, *& Ioabum audito quod rex filiū*

CXXI. *Luget & populus.*

h 2. Reg. c. 19.

Caiet. Vatabl. Sa.

ita lugeret, puduit triumphabundos in oppidum ingredi, sed demisso capite lacrymantes, non aliter quam clade accepta veniebant, siue ingrediebantur in vrbem.

CXXII. *Nec audet ingredi ad Dauidem.*

CONTRARIAM tamen expositionem magis videtur admittere vulgata editio. Declinare enim ingredi, est vitare ingressum, aut declinare ab vrbis ingressu: sicut declinare à malo, à via, à lege, à iudicio, est recedere ab eis. Et illud Septuag. interpretum, διεκλέπτετο ὁ λαὸς τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὴν πόλιν vertit Flaminius, suffuratus est se populus ab intrando in ciuitatem. Abulensis Hebræum vertit, *Populus furabatur se ne veniret in ciuitatem.* Latinum autem sic explicat, *Noluit ingredi populus, quia nolebat introire ad planctum, cum potius expectaret gaudium, & hilaritatem regis pro victoria: & non introierunt illa die, quia putabant quod forte rex mutaret propositum, & cessans à fletu, reciperet eos sequenti die cum gaudio.* Nocte scilicet dante consilium, & quiete sua minuente dolorem. Itaque cum infra dicitur venisse vniuersam multitudinem coram rege, ipse explicat venisse coram rege introëundo in vrbem, cum prius declinassent ab ea. Quam expositionem censeo præferendam, nec ei textum hebræum, aut Iosephum repugnare.

CXXIII. *Ioab Dauidem obiurgat.*

INTEREA Ioab qui huius luctus vnica erat causa, veritus ne populus hanc siue verecundiam, siue timorem suum, in audaciam, & defectionem verteret, sibique, deserto Dauide, consuleret; sicque qui vndecim amiserat tribus, etiam duodecimam perderet, nisi is luctu deposito, præ se ferret se approbare, quæ facta fuerant, & omnem ex animo dolorem, & offensionem abstergere, ad eum seorsim adiit, & mira orationis libertate, eum hominum consuetudinem deuitantem, à luctu, ingenti periculo proposito, abduxit. *Confudisti hodie*, inquit, *vultus omnium seruorum tuorum, qui saluam fecerunt animam tuam*; in quam coniurauerat Absalom cum suis, [a] pro qua gratia confusione reples faciem eorum. *Et animam filiorum tuorum*, quos ille interfecturus erat, vt sibi regnum, vi & fraude acquisitum, constabiliret, vt tyranni solent, vt olim Abimelech [b] fratres suos Gedeonis filios, numero 70. & Ioram filius Iosaphat [c] omnes fratres suos gladio sustulit. Liberatas quoque dicit animas filiarum, & vxorum, & concubinarum eius, quarum vel pudor, vel dignitas in periculo versabatur.

a c. 17. v. 3.
b Iud. 9. 5.
c 2. Paral. 21. 4.

CXXIV. *Et timore iniecto reuocat à luctu.*

PERGIT Ioab. *Diligis odientes te.* Absalonem videlicet, qui te volebat perditum. *Et odio habes diligentes te.* Ita te geris quasi eos odisses, qui auerseris eorum conspectum tanquam inimicorum; & eorum facta quasi hostilia improbes, ac lacrymis prosequare. *Et ostendisti hodie, quia non curas de ducibus tuis, & de seruis tuis*, vt qui eos è prælio pro te suscepto redeũtes, vt amicos, ac bene de te meritos beneuole nõ accepisti. *Et vere cognoui modo, quia si Absalõ viueret, & omnes nos occubuissemus, tunc placeret tibi.* Hoc vtiq. falsum erat, suos enim cupiebat incolumes, sed & Absalonem quoque. Et hæc ille quidem audacter; sed audi etiam audaciora & plane imperiosa. *Nunc igitur surge* à luctu in quo iaces, *& procede* in publicum, *& alloquens satisfac seruis tuis*; Hebræus, *loquere ad cor seruorum tuorum*, alloquere eos non tetrice, vt iratus; sed placide ac beneuole. *Iuro enim tibi per* Dominum, *quod si non exieris* ad eos, præ te ferens grata tibi esse, quæ ab ipsis facta sunt, *ne vnus quidem remansurus sit tecum nocte hac*, sed omnes, te deserto, sibi concilium capturos. *Et peius erit hoc tibi, quam omnia mala, quæ venerunt super te ab adolescentia tua vsque in præsens.* Neminem quippe, vt hactenus, habebis adiutorem. Nam omnes qui secuti sunt Absalonem deseruerunt te, reliquos autem, qui tibi salutem, & victoriam pepererunt, tu a te, ista austeritate, & importuno ploratu, abiges.

CXXV. *Licenter admodum.*

LICENTER hæc quidem Ioab, aduersus regem ac Dominum suum, sed licentius etiam apud Iosephum, [d] vbi inter alia. *Te vero non pudet hæc facere, propter hominem inimicissimum, qui cum esset filius tuus, tantopere in te fuit impius? Desine igitur ab iniusto luctu, & da te in conspectum tuorum militum, & gratias illis age, quod sua virtute hanc victoriam nobis pepererunt. Alioqui si qua cœpisti pergas, hodie regnum, atque exercitum alteri tradam, efficiamque vt iam grauius, ac verius quam antea lugeas.* Sic Iosephus. cum Ioab tantum iurauerit, ne vnum quidem remansurum ea nocte cum rege, quod potuit contingere id non agente Ioabo, sed præmonente tantum quod præuidebat futurum. Talibus autem verbis Ioabus non mœstitiam excussit regi, vt idem ait, sed vehementer auxit; qui ne liberum quidem sibi fletum à sub-

d l. 7. c. 10.

dito, à quo tam grauiter esset offensus, permitti videret. Tantam vero dicendi licentiam Ioabo præbebant, primùm innata superbia, atque audacia; tum recens victoria ipsius auspiciis obtenta; & antiqua multa in Dauidem merita: deinde spectata diu in eius famulatu constantia, & fides: diuturna quoque rerum in ætate senili experientia; rerumque gerendarum prudentia, qua se Dauidis rebus, multum omnino prodesse, aut obesse posse intelligebat; tum denique regius sanguis, quo Dauidem proxime attingebat.

CXXVI. *Dauidis mãsuetudo.*

Vice autem versa obserua regis optimi mansuetudinẽ eximiã, qua vsus temerariã Ioabi loquendi libertatem aduersus regem suum, ne minimo quidem verbo reprehendit: neque in eum, vt iussionis suæ, etiam atque etiam commendatæ, superbum violatorem inuectus est, non ignorans esse tempus tacendi, & tẽpus loquendi. Quin potius, quasi non à subdito, sed à domino reprehenderetur; non à nepote, sed à parente; non à reo cædis Absalonis, sed ab eo qui grauem à Dauide iniuriam accepisset, ei morem gerens, tacitus, *surrexit rex*, è loco in quo sedebat lugens, *& sedit in porta*, id est in aula quapiam ad vrbis portam, vbi iudicia exerceri solebant, ibique princeps venientibus exhibuit se, & adeuntibus fecit copiam sui. [a] *Et omni populo*, qui cunctabatur ingredi ciuitatem, *nunciatum est, quod rex sederet in porta, venitque vniuersa multitudo coram rege.* Addit Iosephus deposuisse eam vestimenta luctus, & alia induisse, quo gratior esset militi conspectus ipsius: ipseque amictus victoriam illis gratulari, & fortitudinem laudare videretur. Qui autem secuti fuerant Absalonem, ad sua quisque metu & confusione pleni, dilapsi sunt, dum aliqua reconciliationis occasio nasceretur.

a Abul. post q. 9. in c. 19.

Sui copiam facit.

CXXVII. *Apparatus ad Dauidis restitutionẽ.*

Parta porro de inimicis victoria, & tyranno ipso de medio sublato, consequens erat vt legitimus rex Dauid in regnum restitueretur, quod sequenti anno factũ esse persuasum habeo. Idq. res ipsa videtur exigere, & ipsa Scripturæ narratio satis cõfirmare. Aliquot enim mẽsibus, qui hoc anno reliqui esse potuerũt, tam Hierosolymis, quam in reliquo regno præparatã esse istam restitutionẽ, sic intelligi potest. Poerat quidem Dauid statim à parta victoria victricia signa, legionesque aduersus Hierosolymam, ac deinceps in reliquam regionem populabundus inferre, & turbatos aduersarios, qui à legitimo rege defecerant, in potestatem redactos male mulctare, sed clementissimi principis prudentia, aliã viã in regno sibi reconciliando, sequendam esse persuasit.

CXXVIII. *Quam viã secutus sit.*

Cum enim vniuersus Israel toto corde secutus esset Absalõ, & impia cõtra Dauidẽ regẽ suum arma sumpsisset, quin etiã tribus ipsa Iuda principiũ coniurationis fuisset. Nam Hierosolymis artibus Absalonis & Achitophelis concepta coaluerat, Hebrone effusa erat in lucem; non poterãt qui tanti criminis erant conscii, non sibi vehemẽter timere, & par aliquod formidare suppliciũ illi, quod Ammonitæ, violatis Dauidis minore scelere legatis, ante annos aliquot pertulissẽt. Itaq. in bello fortiter cadere, quam in potestatem violati Dauidis venire maluissent. Dauid autem, vir alioqui bellator, & plurimi iamdudum sanguinis effusor, cũ sanguinem populi sui, ac Dei pretiosissimum haberet, ab eoque fundendo sẽmper studiosissime temperasset, totam hanc reconciliationem, pro sua lenitate ac mansuetudine suauiter transigendam putauit. Itaque quemadmodum cum tribu Iuda, vt ex Scriptura constat, sic & cum reliquis tribubus, per certos homines, vt sentit quoque Caietanus, amicos fideles sategit, vt illæ de reconciliatione sua cum rege agerent, & ad quandam culpę agnitionem, & satisfactionem, rege in vrbem regiam honorifice deducendo, venirent.

Populum per amicos sollicitat.

CXXIX. *Et quibus rationibus.*

Horum itaque amicorũ opera factum est, vt populus apud se reputaret quid legitimo principi suo deberet, quantam illi iniuriam intulisset, eum ad probrosam compellẽndo fugam, vtque nunc principe destituti omnium inimicorum prædæ paterẽt; & nominatim Dauidis ipsius, qui nuper cũ exigua suorũ domesticorum manu, omnes tribus turpiter cæsas auertisset in fugam, factũ inquã est, vt omnis populus in cũctis tribubus Israel *certaret*, vt ait Scrip.[b] id est certatim cõtẽderet, pro restituẽdo rege, diceretq. tum priuatim in circulis, tũ publice in ciuicis cõuentibus. *Rex liberauit nos de manib. inimicorũ nostrorũ: ipse saluauit nos de manu Philisthinorum*; qua beneficiorum commemoratione flectebantur animi ad renouãdam erga regẽ suũ beneuolentiam, & eius calamitati cõdolẽdũ: subdũt

b 2. reg. 19. 9.

enim *Et nūc fugit*, id eſt fugere coactus eſt *de terra*, tribu ſcilicet ſua, Septuag. addūt, *& de regno ſuo*, id eſt ciuitate ac domo ſua. Nam adhuc intra fines regni ſui erat: fugit autem propter improbiſſimam filii coniurationem contra parentem ſuum.

CXXX. *Reconciliationi s cum Dauide neceſſitas.*

ADDVNT etiam huius reconciliationis neceſſitatem, quæ ex Abſalonis morte, cui ſe perfide dediderant, & legitimo rege abdicato in regem vnxerant, manifeſta eſt; ᵃ *Abſalom*, inquiunt, *quem vnximus ſuper nos mortuus eſt in bello*, nec eſt qui nos contra Dauidem tueri poſſit, præter vnam ipſius placabilitatem, atque clementiam. Ex quibus recte infertur illa à magiſtratu, aut maioribus natu querela & obiurgatio: *Vſquequo ſiletis, & non reducitis regem?* quare non initis hac de re conſiliū, & deliberationem? ceſſatis, & cunctamini regem Dauidem, in ſignum legitimæ ſummiſſionis, in regiam ſuam honorifice reducere, & eiectionis culpā aliquo modo emendare? Ex qua repræhenſione tarditatis, & ceſſationis recte colligimus, non ſtatim à morte Abſalonis, & populi fuga hæc contigiſſe, ſed interim dum rex in ciuitate Manahim in hybernis ſubſiſteret cum ſuis, hæc in ſingulis tribubus Iſraelis, opera amicorum Dauidis fuiſſe actitata, & quidem opera minime inani, vel irrita. ᵃ ſup. n. 9.

CXXXI. *Mittunt legatos Iſraelita.*

OBTINVERVNT enim vt communi conſenſu legatos mitterent ad Dauidem, per quos ſe illi offerrent in ſubditos ſicut prius, & veniam de præterita culpa poſtularent. Ignoſceret multitudini, cui Deus ipſe pepercisset, qui eos, qui maxime in culpa fuerant, & populum in fraudem induxerant, aut gladio, aut laqueo, aut præcipiti ruina male perdidiſſet; & omnino viginti milliū ſanguine totius populi reatum expiaſſet: ſeruandos eſſe populos, quibus imperare velit; nihil habere fortunam eius maius, quam vt poſſit, neque naturam melius, quam vt velit ſeruare quam plurimos. Hæc legatio aperte ſignificatur illis verbis. *Et conſilium totius Iſrael venit ad regem.* Quæ nunc ex editione vulgata ſublata ſunt, quia in Hebræo non habentur. Habentur tamen in omnibus codicibus græcis, etiam Romanis emendatis & regiis: & omnibus aliis latinis editionibus vulgatis, & paſſim ab interpretibus Lyrano, Abulenſi, ᵇ Hugone, Dionyſio agnoſcuntur. Eadem vtique legerat, Ioſephus, cum ait hac de re crebros ad regem nuncios veniſſe. Idem accurate confirmat Hieron. in trad. ᶜ vbi ait in iurgio aliarum tribuum cum tribu Iuda, eas pro ſe attuliſſe, quod ſermo earum, nimirum legatio, prior fuiſſet ad regem de eo reducendo. *Sicut*, ait Hieronymus, *in eo loco demonſtratur vbi dicitur, Sermo autem omnis Iſrael peruenit ad regem in domo eius.* Quæ verba paulo poſt in oratione Dauidis habentur, ᵈ & priora iſta ſupponunt; & non parum ad rem faciunt, & vbi abſunt, omnino ſubintelligenda, illud, *peruenerat*, quod eſt in editione vulgata, aperte demonſtrat.

Idq; oſtenditur.

ᵇ in c. 19. q. 8. ᶜ in ſi. c. 19. l. 2. ᵈ v. 11 ſi.

CXXXII. *Dauid ſollicitat Iudā tribū.*

ÆGRE autem ferebat Dauid Iudam & Hieruſalem eodem officio non fungi, & qui priores in culpa fuerant: non etiam cæteros in ſatisfactione anteuertere: vt qui intelligeret id vel maxime neceſſarium eſſe, vt res tota ſine bello confici poſſet. Poterant enim Iudai Amaſam eligere loco Abſalonis, qui militiæ principem illum creauerat, & bellum aduerſus Dauidem inſtaurare; quod à Dauide cogitatum, ac prouiſum ſequens narratio declarabit. ᵉ Ergo acceptis ab aliis tribubus nunciis, priuatas literas Hieroſolymam ad Abiathar pontificem, & Sadoc ſacerdotem primarium miſit, quibus monebat vt loquerentur ad maiores natu Iuda, eoſque de tarditate ſua, in reducendo rege caſtigarent, vt qui nouiſſimi functuri erant officio, quod omnium primi occupare debuiſſent; vt qui regem propius ſanguine attingerent. Ideoque ait, *fratres mei vos, os meum, & caro mea vos.* Nimirum Dauid erat ex tribu Iuda, tota eius familia in tribu Iuda cenſebatur, & plurima turba cognatorum, quos variis ſibi affinitatibus deuinxerat, Hieroſolymis habitabant. Erant autem idonei ad hoc munus, tum quia erant viri principes, magna autoritate pollentes, & rerum ſacrarum præpoſiti, tum quia Dauidis amici, & cum Hieroſolymis hoc tempore remanſiſſent, neutri parti ſtuduiſſe videbantur, ideoque magis ad vtramque reconciliandam idonei.

ᵉ vide Abul q. 14 in c. 19. 2. reg.

CXXXIII *Et nominatim, Amaſam.*

QVONIAM vero Amaſa, Dauidis ex Abigaile ſorore nepos, ᶠ & ab Abſalone electus militiæ princeps, veritus periculum ſuum, qui in acie contra Dauidem ſtetiſſet, & infeſtis in eū legionibus, ſigniſque concurriſſet; multum impedire poterat ne Ieruſalem, & omnis tribus Iuda, ſe Dauidi reſtitueret. Et vice verſa

ᶠ 1. Par. 2. 16. 17.

authoritate sua eos in hanc voluntatem inflectere. eum sibi demerendum put uit. Itaque duplici eum telo oppugnauit, ac vicit; altero decori & honestat *Nonne os meum, & caro mea es?* gallice diceremus, *n'estes vous pas mon proche parent?* a tero spei & vtilitatis. *Haec faciat mihi Deus, & haec addat, si non magister fueris milit coram me omni tempore pro Ioab.* Illud valuit ad leniendum hominem, qui se prae c teris Dauidi odiosum putabat, vt qui prae caeteris deliquisset. H valuit ad beneuolentiam, & fiduciam erga eum ostendendam, quem ta ac tanta dignitate ornare statuisset, *pro Ioab*, id est vt interpretatur Lyranus sub Ioab. Sed id recte refellunt Abulensis [a] & Dionysius & sequens histo ria de Amasae nece, à Ioabo per inuidiam perpetrata confirmat Quod Io sephus, & Theodoretus affirmant, vt mox dicetur. Et ratio ipsa probat. Nequ enim conueniebat Amasam, regii sanguinis principem, & pari cum Ioabo grad à Dauide distantem, vicariam sub alio, quam sub rege ipso, agere praefecturam neque id grauiter tulisset Ioab, quod in eius honorem cedebat.

a q.11. in c. 19.

Qvamobrem autem vellet Dauid Ioabum abdicare magistratu, & si eum i le quondam [b] in praemium fortitudinis obtinuerat, non est difficile intelliger Primum quod Absalonem filium suum, quamuis hostem, atque in acie pugnant interfecisset, contra regium, disertis expressum verbis, interdictum. Neq. enii dubium est quin id resciuerit Dauid, quod in oculis totius pene exercitus factu fuerat. Eo autem facto non solum magistratu, sed vita quoque iure priuari p terat: iuxta illud quod Iosue [c] dicebant Israelitae, *Qui contradixerit ori tuo, & n obedierit cunctis sermonibus, quos praeceperis ei, moriatur.* Et illud Pauli [d] ex diuino i re petitum. *Si malum feceris time, non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister e vindex in iram ei, qui malum agit.* Talis autem inobedientia aduersus regis imperi in maximis criminibus censetur, & instar defectionis à principe. Secundum quo Abnerem militiae principem, per insidias ac proditionem, in magnum public rei detrimentum peremisset: quo facto & magistratu, & vita, lege talionis priua merebatur.

b 1. Par. 16. 19.

c Iosu. 1. 18.

d Rom. 13 4.

Accedebat tertio, quod morum eius pertaesus esset; qui etiam erga se nupe tam inuerecunde, atque imperiose egisset. *Ioabi audaciam*, ait Theodoretus, *perpetuo odio habuit: tolerabat autem propter eius ingenium ac prudentiam, & suspectum eu habens, ne quid noui in eum moliretur. Cum autem vidisset Abisai, erat is quoque fratris filiu* labitur memoria Theodoretus. Nam Abisai pro Amasa ponit, sed nec Abisa nec Amasa erant filii fratris Dauidis, sed ambo ex sororibus nepotes, Amasa e Abigaile, Abisai autem ex Saruia, sicut & Ioab frater eius; pergit Theodoretu *cum vidisset*, inquit, *à Tyranno creatum ducem totius exercitus, significauit vt ad ipsum veni ret, pollicitus se ei daturum imperium exercitus, quod habebat* Ioab. Haec ibi. Et voluisse quidem Dauid de eo iampridem debitas poenas exigere; sed sibi ab eo timen vt significat Theodoretus, rem distulit: ac ne nunc quidem Domino ita dispo nente, voti compos effici potuit.

e q. 37. in 1. 2.

Minime tamen irrita fuit Dauidis ad Amasam adhortatio. Is enim *inclinau cor omnium virorum Iuda quasi viri vnius*, in vnam scilicet, eandemque sententiar *miseruntque ad regem, dicentes, Reuertere tu, & omnes serui tui.* Vno verbo significatu paratam esse tribum Iuda, ad eum cum omnibus suis, honorifice, vt regem de cebat, excipiendum: nec officio procedendi obuiam defuturos, , vt ex sequenti bus patebit. Iosephus hanc voluntatum inclinationem non Amasae, sed sacerdo tibus tribuit. *Pari modo*, inquit, *Amasam imperatorem eos alloqui iussit, qui fieret quo cum esset ipsius ex sorore nepos, exercitui non persuaderet, vt Dauidi regnum in manus rodda Sperandam autem illi non solum veniam, quae iam contigisset, verum etiam vniuersarum copia rum praefecturam, quam Absalomus ei concesserat. Pontifices vero, tum principes dictae trib sunt allocuti; tum Amasam, ostensa regis pollicitatione in partes ipsius traduxerunt.* Sic ips nec significat operam ab Amasa nauatam ad inclinandos Iudaeorum animos sed potius caeterorum Israelitarum: quorum vtrumque Scripturae parū consen taneū est. Verum Amasa, neq; hac dignitate, neque vita ipsa diu potitus est, De eius perfidiam, in auunculum suum Dauidem, vindicante; quod proximo ann Ioabi scelere contigit.

I.N.VI.

SCHOLIA IN ANNUM MUNDI 3009.

DAVIDIS ANNI.

1. Dauidis ortus.
2. Et educatio.
10.
11.
12. Degit in pascuis.
13. 23.
14.
15. De eo Samuelis primum vaticinium.
16.
19. Alterum de regno Dauidis vaticinium.
20. Prima eius inunctio, post quam redit ad pascua, & pugnat cum vrsis & leonibus, & psallit.
21. Denunciatur Sauli.
22. Dauid sternit Goliathum.
23. Fit tribunus, & regis gener.
24. Dauidis fuga ad Samuelem in Naioth. Opera Ionathæ regi recõciliatur. Adit pontificem, & fugit ad Gethæos, inde ad specum Odollam & Moabitas.

SAMUELIS ET SAULIS ANNI.

11. Samuelis iudicis.
12.
20. Arca in Cariathiarim.
21. Victoria in Masphath.
22. Filii Samuelis iudices.
1. Petitur rex. creatur Saul.
2. Bellum contra Ammonitas.
3. Saulis militare præsidiũ, Philisthæum Ionathas delet.
4. Varia bella Saulis.
7. Bellum contra Amalecitas, ob quod repudiatur Saul.
8. Saul cœpit vexari à Dæmone, nec cito agnoscitur id malum à domesticis.
9. Euocatur à rege ad tempus.
10. Initium inuidiæ Saulis.
11. Occultæ eius insidiæ in Dauid.
12. Erumpũt foras. Saul in Naioth prophetat cum suis, moxque breuis reconciliatio secuta.

DAVIDIS ANNI.

25. Dauid liberat Ceilanos: & ab iis fugit in desertũ Maon, vbi periclitatur.
26. Moratur in deserto Engaddi.
27.
28. Adit Nabalem, & ducit Abigail.
29. Dauid accipit hastam & scyphum Saulis.
30. Adit Gethæos, & cum eis manet ad 4. menses, vlciscitur cladem Siceleg, vbi discit mortem Saulis.
31. Dauid ascendit in Hebron, ibique inungitur secundo à tribu Iudæ: estq; idem 1. regni eius.
2. Roboratur regnum Dauidis affinitatibus, & liberis.
3. Excitatur ab Abnere ciuile bellum, vincit Ioab pro Dauide.
4. Diu certatur inter Dauidicos, & Isbosethicos.
6. Dauid recipit Abnerem, & Micholem, sed ille a Ioabo occiditur.
7. Dauid Isbosethi mortem vlciscitur, & ab omnib' tribubus in regem inungitur.

SAULIS ET ISBOSETHI.

13. Saul occidit Sacerdotes, & Nobem euertit, & Dauidem persequitur.
14. Saul in spelunca periclitatur.
15.
16. Moritur Samuel.
17. Periclitatur Saul in Hachila, dum dormit cum suis.
18. Saul cum suis interficitur in Gelboë, post consultam Pythonissam, suspenditur, &c.
1. Isboseth fit rex, Abneris opera in reliquas tribus, iam quadragenarius.
2. Hic quoque annus est Isbosetho pacificus. 2. Reg. 2. 10.
3. Infeliciter pugnat in Gabaon, Azael occiditur ab Abnere.
4. Dauid augescit, minuitur Isboseth.
6. Abner iratus Isbosetho, parat regnum Dauidi tradere.
7. Isbosethus impie interficitur, & cum Abnere sepelitur.

8. Arx Sionis expugnatur, Hierusalẽ fit regni sedes.
9. Philistæi in Dauidem insurgunt, abeoque vincuntur semel, & iterum eodem anno, quando ei aqua allata è Bethlehem. Mox ædificat, & ægrotat.
10. Transfert arcam ex Cariath-iarim in domum Obededom.
11. Et mox in arcem Sion, prope regis palatium, non sine Micholis, & Dauidis iurgio. Concipit de templo desiderium, cuius constructionem Dominus transfert in nasciturum Salomonem.
12. Bellum gerit Dauid cum Philisthæis.
13. Pugnat contra Ammonitas.
14. Bellum gerit idem rex aduersus Syros, non vna pugna.
15. Res gesta in bello contra Idumæos, præsertim a Ioabo, post eorum defectionem.
16. Curat domestica negotia, & Miphibosethum Ionathæ filium.
17. Hanon violat Dauidis legatos, & eum acquirit inimicum, & domitorem.
18. Restauratur bellum maiore vtrimq; apparatu, & vincuntur Syri cum sociis.
19. Ioab contra Rabbath metropolim Ammonitarum pugnat, Dauid Hierosolymis committit

adulterium, & Vriam curat occidi ab Ammonitis.

20. Suscipit Dauid filium à Bethsabæa, quẽ mox amittit. Arguitur à Nathã propheta, & culpam agnoscit. Consolatur Bethsabæam promisso regno filio, quem ex ea suscepisset. Rabbah expugnatur: Ammonitæ malæmulctantur.

21. Nascitur Salomon. Amnon nefarium perpetrat cum Thamare incestum. Inde eius & Dauidis luctus, & odium Absalonis.

22. Idem luctus & odium perseuerant.

23. Habet hic annus Amnonis cædem, Absalonis fugam, Dauidis luctum, Salomonis ablactationem.

24. Toto hoc anno, duobusque fere sequentibus Dauid in luctu, Absalõ in exilio fuit.

25. Integer hic annus ad Absalonis exilium pertinet; quãdo & Cumæ in Italiæ cõditæ.

26. Reuocatur ab exilio Absalom opera Ioabi; à regis tamen conspectu arcetur ad biennium.

27. Salomon instituitur, & quo præceptore.

28. Est hic annus integræ, & perfectæ reconciliationis Absalonis cum parente. Eius pulchritudo, & liberi.

29. Apparatus belli ciuilis; Absalonis ambitio, & artes, adiutore Architophele. An culpabilis Dauidis interea dissimulatio.

30. Bellum ciuile conflatum anno quadragesimo elapso, à prima Dauidis inunctione: quod Hebrone inchoatum, Dauidem compellit ad fugam. Cum eius copiis congressus Absalom vincitur, & interficitur, & Dauid Hierosolymam, reconciliato sibi regno reuocatur, & sequenti anno reducitur.

2. N. V. Pro *sacrificabo*, Septuag. habent λατρεύσω, quia sacrificium est latriæ cultus Deo debitus: Hebraice, & Chaldaice *seruiam*, ea scilicet seruitute, de qua Christus tentanti Sathanæ, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies*. Etsi Caietan. hanc seruitutem nimium seruiliter ad Rabinorum mentem intelligere videatur. Septuag. vocem *Ghauad*, עבד quæ non pro seruitute & diuino cultu duntaxat ponitur, verbo λατρεύειν restringere voluerunt.

3. N. IX. הקשר *Haccesher* aliqui coniurationem, alii colligationem, quomodo gallice vocamus, *vne ligue, & gens liguez*. alii conspirationem verterunt. Septuag. Aldi, Vechel. & Basil. habent σύστρεμμα quod est *globus*, agmen militare. Sixti σύστρεμμα, quod Flaminius *coitionem* vertit, quasi dixeris frequentiam, qua terantur viæ. Regia, Complu. Gene. διαβούλιον id est *malum* consiliũ hominum scilicet in malum conuenientium, & conspirantium.

4. N. XXII. Quidam codices habent, *contra viam oliuæ*, quo modo legit Abulensis. Adiecta est vox declarationis causa, ex eo quod infra vers. 30. dicitur Dauid ascendisse cliuum oliuarum. Abest autẽ vox *oliuæ* a libris Hebraicis, Græcisque.

5. N. XXVI. Itaque Septuag. qui hanc interpretationem suggerunt, pro vidente habent ἴδετε. Et rursum loco illius, *Ecce ego abscondar* habent ἴδετε ἐγὼ εἰμὶ στρατεύομαι, *videte ego castra pono*, siue castra metabor ἐν ἀραβὼθ τῆς ἐρήμου, *in araboth deserti*. Rom. alii habent ῥαβαὼθ, vtrumque ex Hebræo tractum est, in quo est *Begaaroth* בערבות quod Montanus vertit *in transitibus*. Pagninus Hieronymi versionem retinuit, *in campestribus*.

6. N. XLIV. Vatablus ait Bahurim idem esse cum Almah in lib. Paral. nimirum 1. Paral. 6. v. 60. Nec probat. Adrichomius in tribu Beniamin eas distinguit, nu. 9. & 28. Abulensis in eum locum ait Almah idem esse, cum Almon Iosue 21. nec tamen numerati inter vrbes Beniamin, Iosue 18. fine, nisi fortasse sub alio nomine. Ac ne Bahurim quidem ibi reperies. vide Masium.

7. N. LXII. Simile habes consilium in bello mercenario, quod vocatum est Lybicum apud Carthaginenses, & describitur a Polybio lib. 1. vbi principes defectionis Matho, Spendius, Autoritus, veriti ne sui allecti humanitate ducis Amilcaris, ad illum, partibus suis relictis, transfugerent, & ostensam sibi impunitatem cupide amplecterentur, habito consilio deliberant, aliquo insigni ad impietatem facinore, multitudinem aduersus Carthaginenses efferare: & suis omnem spem veniæ præcludere. Rem apud Polybium copiose reperies. Illud tantum referam. Gesconem ducem bene de se meritum elegerant controuersiarum arbitrum, eumque mox furenter inuaserant; atque in vincula, cum comitibus eius, coniecerant, pecuniam publicam diripuerant. Nouum ergo crimen aggrediuntur. Gescone͂ per calumniã in inuidiã totius exercitus rapiũt, supplicio cũ cruciatibus afficere parant. Cumq. multi misericordia moti cruciatus deprecaturi se obtulissent, propter egregia Gesconis erga ipsos merita, lapidibus omnes obruerunt. Tum Gesconem cum septingentis captiuis manibus præcisis miseros deartuant, mutilatis crura suffringunt, & spirantes adhuc in fossas coniiciunt: postulata cadauera ad sepulturam negant. Quin & minantur si ad se vel legatum, vel caduceatorem deinceps mitterent, eos se eodem quo Gescone͂ supplicio mactaturos. Sic istæ furiæ omnẽ sibi aditũ ad misericordiã, & reconciliationem præcludere voluerunt. Eius nimirum impulsu, qui ægerrime fert, atque indignatione disrumpitur apud misericordissimũ Dominum, cuiuis peccatori pœnitentiam agenti, aditum ad veniam patere: quam ille fremit, sibi in omnem æternitatem esse præclusam. Eodemq. modo Dauid diuinæ imitator placabilitatis, etiam Absaloni, post omnia scelera, si eum conseruasset Ioab, vtique pepercisset.

8. N.LXXII. Quod additur, *non enim poterant videri, aut introiri ciuitatem*, non legitur cum disiunctione in græco, vel in Hebræo, sed eam subintellectam suppleuit Sanctus Hieronymus. dixerit aliquis forte dari rationem cur opus fuerit ancilla nunciante, quia neque videri poterant ex vrbe, vt signo aliquo eis significaretur, vt irent ad Dauidem. Neque ipsi poterant ingredi ciuitatem, quia ingressis non fuisset permissus exitus: quod suspecti essent Absaloni, tanquam fautores Dauidis. Verum hoc non satisfacit. Nam licet ex vrbe videri potuissent, signum periculose datum esset, plurimis obseruantibus, & causam odiose percontantibus; & quamuis eo significari potuisset, vt abirent, non tamen declarari quid nunciandum esset. Itaque placet expositio Vatabli, *non poterant*, id est non audebant ingredi vrbem ne viderentur, quæ est etiam nostri Emanuelis expositio, & eam habet versio Tigurina, vide Abul. q. 11. in c. 17 fi.

9.N.LXXIX. In Hebræo habitur, *Transierunt vadum aquæ*, siue *riuum aquarum* aliquem scilicet interiectum inter Bahurim, & Iordanem, etsi Chaldæus eum riuum Iordanem interpretetur, repugnantibus Septuag. Legitur enim in græco, παρῆλθον μικρὸν τοῦ ὕδατος suppleuit Hieronymus vocem *gustata* Cōplute eum secuti addiderūt, γευσάμενοι, quam vocem retinuit Arias Montanus in regiis bibliis. vide Abul. q. 14. in c. 17.

10.N.XXCI. Pater Dauidis dictus est Isai, & Iesse & Naas, tertii autem huius nominis rationem Hebræi, à nominis notatione traxerunt. Itaque apud Hieronymum in trad. *Naas*, inquiunt, *interpretatur coluber. Idcirco coluber, quia nullum admisisse mortiferum perhibetur peccatum, nisi id quod originaliter de serpente antiquo contraxit.* Cui rationi, si quod pondus inesset idem probaret de Naas rege Ammonitarum, homine cultui idolorum addicto. Vide Abul. q. 27. in c. 17.

Et hæc est certissima græci textus sententia, licet Rufinus habeat, *Ne aliquid in se mali committerent*, est enim ἐσχάσατο in singulari. 11. N.XC.

Nomen Chusi plerique post Hieron. in trad. hebraicis, non proprium, sed apppellatiuum esse volunt, vt nuncius hic appellatus sit Aethiops, propter nigredinem, aut originē quo modo serui olim vocebantur Syri, Getæ &c. in his Caiet. Vatab. Sa. quod quidam alii non negant, vt Dionys. Paul Burg. communiter tamen interpretes proprium id nomen agnoscunt; nec vsus Scripturæ fert huiusmodi nomina sic accipere. 12.N.CXIII.

In Hebræo est, *per viam planiciei*, Septuag. hebræam vocem κιχάρ retinuerunt, innuentes id esse proprium viri nomen. At Iosephus; καὶ τὴν ἐπιτομωτέραν ἐμβαλὼν τὴν ὁδὸν, καὶ ταύτην μόνος αὐτὸς ἐγνωκὼς, τὸν Χουσὶ φθάνει. *Is viam compendiosam sibi soli notam ingressus, Chusi anteuertit.* Compendium illud, inquit Abulensis, erat per aliquam vallem, & loca abrupta; via autem publica, qua transiuit Chusi, erat per planum. Imo e cōtrario in Hebræo habetur Achimaas transisse per planiciem. Et ferè via facillima breuissima est. 13.N.CXIV.

Vt patet in Mathatia 1. Machab. 2. 14. In Iobo, & amicis eius, Iob. 1. v. 20. & cap. 2. 12. In Iuditha, c. 9. 1. In Iosue, c. 7. 6. In Iephte, Iudi. 11. 35. In Iosue, & Caleb, Num. 14. 6. In Iacob. Genes. 37. v. 34. In Ezechia, Isæ 37. 1. atque adeo in ipso Dauide, Saulem & Ionathan intime dilectum lugente, 2. Reg. 1. 11. 12. 14. CXX.

ANNVS MVNDI 3010. DILVVII 1354. 5^a. ÆTATIS. 71. EXITVS AB ÆGYPTO 467. ARCÆ IN SIONE 21. REGNI DAVIDIS 31. ABIATHARIS PONTIF. 36. TROIÆ EXCISÆ 139. EVPALIS 20. IMPERII ASSYRIORVM 1079.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1043.

PRIMVS est hic annus quartæ decadis regni Dauidis, qui ei in regnum suum reduci vtique lætus illuxit; lætus & populo tenuiori, cum esset sabbaticus, ordine sexagesimus primus. Nec tamen solide lætus: plus enim absinthii videtur habuisse quam mellis. Etsi enim ita lætatus est, vt tanquam in die solennis lætitiæ, nefas esse duceret sontem meritissimo afficere supplicio, diceretque, *An ignoro hodie me factum regem super Israel?* Cædes tamen Amasæ noui principis militiæ, per proditionem à Ioabo perpetrata; & tribuum rixa, atq; contentio, quæ in apertam denique defectionem euasit, hanc lætitiam temperauit. Sed læta prius, vt ratio temporis exigit, videamus. Existimamus autem, iuxta ea quæ superiore anno disputata sunt, cum primum se annus aperuit regem traiecisse Iordanem, indeque cum magna populi parte Hierosolymam venisse, cum iam mensibus hybernis per tribus varie hæc reductio agitata fuisset, adeo vt se mutuo tarditatis arguerent. [a]

I. Res anni huius, & ratio temporis.

a 2 Reg. 19. 10.

VT autem reuersionem hanc totam vnum in conspectum studioso lectori demus, hunc in modum transactam, ex ipsa Scriptura colligimus. Mortuo Absalone, fusoque eius exercitu, tribus omnes quibus ille conflatus erat, ad sua sese oppida fuga receperunt: Dauid cum suis victoribus in vrbe Manahim sese continuit, in curam intentus reconciliandi sibi populi sui, & vrbem regiam, domumque suam, ac ciuitatem Dauid repetendi. Ergo per amicos cæteras tribus sollicitat, quæ persuasæ, paratæque mandata facere, legatos etiam ad regem mittunt; qui paterna excepti beneuolentia, ad suos remissi sunt cum mandatis, vt regi Iordanem transituro adessent, & Hierosolymam petentem comitarentur, cum primum eis regis profectio innotuisset. Scribit interim Hierosolymam ad Abiatharem pontificem, & Sadoc sacerdotem, eorumque opera tribum Iuda, & nominatim Amasam sibi conciliat, qui ad regem miserunt, posse ipsum cum suis omnibus reuerti Hierosolymam, minime se officio prodeundi obuiam, comitandique defecturos.

II. Summa reuersionis à Manahim.

ERGO cum tempus perfectionis appeteret, tribus Iuda cupida demonstrandi suam erga Dauidem suum beneuolentiam, ipsa eius adeundi celeritate, destinatum reuersioni tempus anteuerterunt, maturiusque sese in viam dederunt, veneruntque in Galgala, indeque Iordane transmisso, regem adierunt. Dauid autem, qui æmulabatur gloriam tribus suæ, audito eius aduentu, maturius etiam ipse cæteris tribubus omissis, Castris egressus, Iordanem versus, & locum traiectioni destinatum, iter intendit. Quæ dum fiunt late spargitur rumor regiæ profectionis, eamque sentiunt tam qui cis, quam qui vltra Iordanem habitabant. Iudam enim proficiscentem vicinæ tribus Simeonis, Beniamin, in qua erat Semei, Dan, & Ephraim facile senserunt. Abeuntem autem regem ex Manaim circumpositæ tribus trans Iordanem agnouerunt, celeriterque ad regem profecti sunt, atque ita factum est, vt rege Iordanem transeunte, tota illi Iudæ tribus adesset, & media tantum pars de populo Israel. Cumque iretur Hierosolymam exortum est in itinere, Israëlem inter & Iudam, ex æmulatione iurgium; quæ occasio fuit, vt nondum satis coagmentata cicatrix, Seba classicum insonante, facile diuelleretur.

III. Hierosolymam vsq;.

IV. *Quid in ea Dauid peccarit.*

QVIBVS in rebus si quis quærat an peccarit Dauid, respondebit haud improbabiliter Abulensis. [a] Principium huius contentionis tribuum inter se fuisse Dauidem. Cum enim Israëlitæ priores Dauidem per legatos adiissent, eiusque gratiam promereri, ipsum domum reducere affectarent, ipse Iudæos ad id munus euocarit, cæteros omiserit, quos potius vocatos oportuisset, siue quia digniores erant, siue quia priores eam prouinciam ambierant. Peccasse quoque, quia licet venissent Iudæi, ad reducendum regem, eius tamen erat differre transitum, dum Israëlitæ aduenirent. Itaque querela istorum contra Iudam, directius regem petit, quam eius tribum, quod regem accusare non auderent, sed ab eo tanquam iudice cuperent Iudæorum importunitatem castigari. Peccasse denique quia cum tribus Iuda peccasset, & Israëlitæ iustè conquererentur, par fuisset regem aut intercedere authoritate sua, & verborum prælia voce dirimere, aut tribuum principibus in iudicium euocatis, ius cuique suum polliceri, sicque eos ira tumentes placare, & seditionem vitare: sed nihil horum fecit, inquit Tostatus, ideoque hac in re non est omnino immunis à culpa.

V. *Idoneus reuersionis modus.*

IDONEVS certe rei gerendæ ordo futurus videbatur, vt quoniam Dauid à principio tanquam communis totius populi pater, omnium reconciliationem studiose vtiliterque quæsierat, eam in omnibus fouere, ac perficere constanter laboraret, nec vnos ita curare videretur, vt alii quampiam offensionis causam arripere possent. Primum igitur diem reuersionis certum omnibus æque indiceret, & quidem aliquanto laxiorem, propter tam multiplicem, & tam latè dispersum populum. Deinde certus videbatur assignandus locus, ad quem omnibus ad statum diem conueniendum esset, aut etiam plures, tam vltra, quam citra Iordanem; sicut Iudæi in Galgalis conuenerunt. Ordo etiam tanquam in publica supplicatione constituendus, aut sicut in exercitu, aut vt olim in eremo in reditu ex Ægypto, qui in transitu Iordanis, in progressu viæ, in ingressu Hierosolymorum seruaretur. Veniret postremo rex ad paratum, ac belle ordinatum exercitum; sicque vitata esset omnis querela, nec aditus seditioni, aut nouo ciuili bello patefactus foret. Sed hæc vniuerse de re tota, iam singula cum Scriptura persequamur.

VI. *Tribus Iudæ venit ad Galgala, & Iordanem.*

CVM ergo visum esset regi idoneum aduenisse tempus profectionis, traiiciendique Iordanis, de decreto suo monet tribum Iuda, vt ea ad cohonestandum reditum sui regis, quam pulcherrimo apparatu veniret obuiam; vt hic quasi triumphus Dauidis, & regni noua instauratio, non tam multitudine populi pene infinita, quam selecta copia spectabilis, ac magnificus videretur: ratus nihilominus sat magnam reliquarum tribuum partem re cognita celeriter affuturam, sicuti factum est. *Reuersus est* ergo *Rex*, *& venit vsque ad Iordanem*, cum solis seruis suis, qui pro ipso pugnauerant. Idque illa verba significant, *& omnis Iuda venit vsque in Galgalam, vt occurreret regi*, qui scilicet Iordani appropinquabat, *& traduceret eum Iordanem.* Distabat Galgala Iordane stadiis quinquaginta, vt Iosepho placet, [b] Adrichomio [c] iter esse vult vnius horæ cum dimidio. Eo variis ex locis tribus suæ conuenerunt Iudæi, vt inde decenter, atque ordine regem adirent: quem & transmisso Iordano non longe ab eo offenderunt.

[a] Abul in tex. [b] l. 5. de bel. c. 1. [c] in tab. trib. Beniam. n. 71.

VII. *Semei cum ea.*

QVONIAM autem tribus Iuda in Galgala, & Iordanem venire non potuit, quin per mediam tribum Beniamin iter faceret, facile fuit Semei, qui in ea morabatur, tota de re quamprimum fieri certiorem; præsertim cum rebus in contrarium versis veniam de scelere suo, singularibus aduersus regem obsequiis satageret obtinere. Re itaque cognita *festinauit*, ait Scriptura, [d] *Semei filius Gera, filij Iemini de Bahurim, & descendit cum viris Iuda in occursum regis Dauid cum mille viris de Beniamin.* Non desperauit Semei de venia à Dauide obtinenda, siue fretus eius clementia & lenitate, quam nuper ipsemet expertus erat singularē: siue sperās in multitudine reorum (ignoscebat enim toti populo, qui aduersus ipsum arma sumpserat) culpam quoque suam obliteratum iri. Quoniam tamen cæteris grauius peccarat Semei, ideo ad regem sibi demerendum, præ cæteris erga eum officiosus esse voluit, cum & primus omnium Israëlitarum ad ipsum venit, & cum egregio mille virorum de tribu sua comitatu.

[d] 2. Reg 19. 16.

Exitvs et datæ legis, an. 467.

Occvrrit Davidi Semei.

NON explicatur an isti essent tantum de familiaribus Semei, amicis, aut subditis; erat enim vir potens de cognatione domus Saul: An potius in ea multitudine, plerique alii erant, nihil ad eum pertinentes, sequentes tamen quasi honoratum virum, & primarium. Et forte tribunus fuit in tribu Beniamin, præpositus mille viris, quos & adduxit secum. In eo numero videtur fuisse Siba cum suis quindecim filiis, & viginti seruis; affuit certe in cœtu Scriptura teste; affuit fortassis & Miphiboseth, omnes enim ad eundem tribum pertinebant: & is paulo post aderit nobis cum Dauide colloquens. Et apparet venisse partim regis honorandi causa, à quo tot annos quotidiano mensæ suæ honore affectus fuerat, partim purgandi se apud eundem, super calumniam, quam nuper Siba contra eum fabricatus fuerat. Siba vero gratum se, ac memorem regiæ erga se beneficentiæ exhibere cupiebat: & Miphibosethi accusationem contra se coram, quantum posset repellere, & gratiam nuper muneribus acquisitum tueri; vt verecundaretur Dauid faciem illius confundere à quo promptè, & beneuolè eius necessitatibus occursum esset.

Sup. c 9.10.

IIX. *Et mille viris, & Siba cum suis.*

QVID autem nunc officij omnes isti Dauidi præstiterunt? *Irrumpentes Iordanem ante regem transierunt vada, vt traducerent domum regis, & facerent iuxta iussionem eius.* Nimirum plurimi eorum in equis insidentes animose ingressi sunt in aquas, vada commodissima explorantes, ne quod periculum transeunti regi, aut eius familiæ crearetur, & ipsi præsto essent, ad exequenda quæcumque rex imperasset. Intelligit autē Tostat. viros Iuda, cum essent multi & fortes, in flumine ipso ordine substitisse, ita vt impetus aquæ in eis frangeretur; & infra eos esset facilis transitus familiæ regiæ. At nunc in hebræo legitur, *& prospere traiecerunt Iordanem ante regem*, vt scilicet irent ad eum salutandi causa, cum ille in vlteriore ripa substitisset, simulque explorarent vada per quæ rex, aut serui eius tutum transitum inuenturi essent, nihilque periculi, aut damni in explorando subierunt: Additur, *& transiuit scapha ad traducendam domum regis.* Neque enim imbellis, atque infirma familia aquis committi debuit, ac ne rex quidem ipse, & par fuit ac facile paratas curare naues in huuc diem. Sed Iosephus [a] naues conuertit in pontem; Ait enim Beniamitas, cum Iudæis ponte ripas fluminis iunxisse, vt rex cum suis absque negotio transire posset. Forte pontem è nauibus conpinxerunt.

IX. *Per vada Iordanis ante regem transeunt.*

qui mox cum familia regis, vel ponte trāsmittit flumen.

a l. 7. c. 10.

SEMEI *autem filius Gera, prostratus coram rege, cum iam transisset* Iordanem, *dixit ad eum.* Dubium est ad quem referatur illud, *cum transisset Iordanem*, ad Dauidem ne, an ad Semei. Et Hebræi quidem, quos sequitur Abul. ad Dauidem referunt. Aiūt enim Semei prostrasse se coram rege, cum transiret Iordanem, idque Septuag. confirmant. Quæ causa fuit Iosepho scribendi, Semei in pontem progressum accidisse ad regis pedes. Verum rei conuenientius est, & toti sequenti narrationi accommodatius, vt referamus ea verba ad Semei cum transisset cum suis per vada Iordanis, rege adhuc in vlteriore ripa constituto, se ad eius pedes abiecisse. Inepta enim esset, & tarda hæc petitio veniæ, si ad primum regis conspectum, non prostrauisset se coram eo: sed re tota, coram tot consciis dissimulata, expectasset dum rex cum suis transisset flumen. Adde quod sequens narratio significat Semei, & Berzellai egisse cum Dauide ante transitum. Post illa enim omnia subditur, *mecum transeat Chamaam*, [b] statimque additur regem transisse cum suis. Nec hebræus textus huic expositioni repugnat; legitur enim ad verbum, *in transeundo ipsum in Iarden*, id est sub ipsum tempus, quo Iordanem transiturus erat rex: quo etiam Septuaginta non inuitos trahas.

X. *Semei coram rege prostratus, & ...bi.*

qui mox cū familia transmitti...

b vers. 38.

ITAQVE cum Semei transisset Iordanem, & proximum esset vt rex nauim conscenderet, Semei & gestu, & vultu, & voce humilis, *Ne reputes*, inquit, *mihi Domine mi iniquitatem, neque memineris iniuriam serui tui.* Non vult regem non meminisse, qui si earum esset oblitus, eas illi reuocabat in mentem; vtique non dubitabat memorem, sed orabat ne memor esset, ad exigendam pœnam. Quando autem illatæ sunt istæ iniuriæ? *in die qua egressus es, domine mi rex, de Hierusalem; neque ponas rex in corde tuo*, sed contemne quasi rem nihili. Magni enim animi, ac cordis est, aduersa omnia, ipsasque iniurias flocci facere, atque infra se ducere. *Agnosco enim seruus tuus peccatum meum: & idcirco hodie primus veni de omni domo Ioseph, descenditque in occursum domini mei regis.* Non erat Semei de tribu Ephraim, vel Manasse, qui erant

XI. *Veniam petit.*

filii Ioseph, sed nomine Ioseph intelliguntur omnes tribus præter Iudam, quia in Iudam & Ioseph [a] diuisa sunt iura primogenituræ, quibus priuatus est Ruben. Sæpius autem nomine Ephraim, & sæpissime nomine Israëlis eædem tribus intelliguntur. — a 1. Par. 5. 1. vide Abul. q. 21 in c. 19

XII. Non imprudenter. NIHIL afferre potuit homo improbus, ad excusationem, aut diminutionem sceleris sui, nisi agnitionem culpæ suæ, atque humiles preces: nec sane imprudenter. Lumine siquidem naturæ intelligebat, nihil esse animi demissione, & confessione culpæ, ad veniam impetrandam potentius. Idque intelligebat ipsemet Dauid, atque vsurpabat, dum veniam à Domino petens diceret. *Quoniam iniquitatem meam cognosco, & peccatum meum contra me est semper.* Intelligebat & sanctus Iob. [b] *Si abscondi*, inquit, *quasi homo peccatum meum, & celaui in sinu meo iniquitatem meam.* Vbi lege Gregorium egregie philosophantem. Semei autem adiecit etiam, ad nonnullam satisfactionem, promptissimum obsequium deducendi, & honorandi regis. *Rogabat*, inquit Iosephus, *veniam commissorum, vtque insensus sibi esse desineret, neue recepta potestate in se primum animaduerteret; reputaret id quoque, quod pœnitentia ductus primus ipse reuertenti occurrisset.* De tribubus scilicet Ioseph, vel Israëlis. — b c. 31. 33.

XIII. Repellitur ab Abisai. VIDEBATVR inflecti ad lenitatem Dauid, cum Abisai promptæ vir iracundiæ, & non recte zelans pro honore regis sui: [c] *Nunquid pro his verbis*, inquit, *non occidetur Semei, quia maledixit christo Domini?* quasi dicat, non obstante humilitate hac, & petitione veniæ occidendus est. Hic est ille idem Abisai, frater Ioabi, & Dauidis ex Saruia sorore nepos: qui dudum dixerat. [d] *Quare maledicit canis hic mortuus domino meo regi? vadam & amputabo caput eius.* Sed quemadmodum tunc, ita & modo à mansuetissimo Dauide, cum eadem obiurgatione repulsus est. *Quid mihi, & vobis filij Saruiæ?* Quid vestra interest, si ego misericors esse voluero? Quid zelamini pro me, & *efficimini mihi hodie in Sathan*, id est aduersariū. Erat enim reipsa huiusmodi consilium inimici; mors quippe Semei omnes tribus à Dauide alienas reddidisset, dum de venia desperarent, parque supplicium sibi formidarent. *Ergone hodie interficietur vir in Israel? An ignoro me factum regem super Israel*, qui nuper à populo, & Absalone fueram exautoratus? Significat in die lætitiæ non esse sumendum de quoquam supplicium, cum ea dies veniæ sit non vindictæ, beneficentiæ non animaduersionis. Ideoque *ait rex ad Semei: Non morieris. Iurauitque ei.* Eaque fuit olim mens Saulis. [e] — improbante Dauide. — c Abul q. 24 in c. 19. 2. Reg — d 2. Re. 16. 9 — e 1. Reg. 11. 13.

XIV. Cui & veniam indulget. HANC veniam ad præsens tempus, meruit officiosus ille occursus quem diximus, cuius rei testis est ipsemet Dauid [f] in eo sermone quem moriturus habuit ad filium Salomonem. *Quia descendit*, inquit, *mihi in occursum cum transirem Iordanem, & iuraui ei per Dominum dicens, non te interficiam gladio:* Vbi vides hoc iusiurandum plenius explicatum. Meruit & veniam humilitas implorandæ veniæ, sic vt Dauid omnem aduersus Semei animi auersionem abstergeret, non tamen vt pœnam crimini debitam, & animaduersionem remitteret: illic enim partem agebat, hic iudicem, cuius est pœna sontes afficere, pœnis eripere innocentes. Quod non satis animaduertit Iosephus, qui hanc Dauidi tribuit orationem. *Quamobrem iuro, inquit, me omnibus omnem pœnam remittere, qui quocunque modo in maiestatem meam peccauerunt, neque in quemquam ea de causa animaduersurum esse; tu quoque Semei bono animo esto, nihil de supplicio sollicitus.* Sic ipse. Quem possumus interpretari de pœna seditione debita, quæ erat Semei communis cum toto populo, eamque Dauidem penitus remittere. At supplicium debitum maledictis, quæ erat culpa ipsius Semei propria, non remittere. 1 Quæ videtur etiam mens Lyrani. — etiam cum iuramento. — f 3. Reg. 2. v. 8. — ὡς ἀθλίμως, — 1. c. χ.

XV. An illud violauerit. VERVM aliud videtur sensisse Dauid, aliud quoque Semei postulasse, neque enim veniam petiit, eo quod particeps fuisset coniurationis, sed quod Dauidem maledictis affecisset, idque vocat peccatum suum; & clarius, *ne memineris*, inquit, *iniuriarum serui tui.* Itaque & Dauid, si veniam dedit, eam vtique dedit quam rogabatur, quam si dedit, pœnamque remisit, & indulgentiam iureiurando firmauit, vtique peierasse videbitur, cum eum à Salomone iussit interfici. [g] Quidam iusiurandum violasse negant, quia permiserit tantum fore, vt ea die non occideretur Semei; propterea que semel atque iterum — g 3. Reg. 2. 9

repeti vocem *hodie*. Itaque postridie à iuramento Dauidem ab eo liberum fuisse, sed hoc fuisset hominem fallere, etiam adhibito teste Deo. Eademque est rati illarum interpretationum, non occisum iri a se, aut iussu suo; sed rem alteri iudi commissum iri. Aut fore vt plane non occideretur, propter hanc vnam culpan ideoque mortis supplicium ita fuisse temperatum, vt reo ciuitas pro carcere as gnaretur; & quidem pœna mortis proposita; itaque non propter iniurias Dauic irrogatas, sed propter violatam sibi impositam legem morte affectus fuerit. A dicendum est Dauidem obligatum non fuisse, ad mentem Semei veniam pro mittere, vel iurare? Ita sentit Abul. [a] qua de re anno Salomonis secundo diliger tius dicendum erit. [b]

a q 16. inc. 19. 2. Reg. b num. 46.

NARRATVR deinceps occursus Miphibosethi, & res cum eo à Dauide ge sta; sed dubium est an suo loco, & ordine temporis. Caiet. anteuerti narration tempus existimat; & contigisse occursum Miphibosethi, quando ciuitas Hiero solymorum venit obuiam regi. Paulo enim post ita legitur. [c] *Cumque Ierusalem oc currisset regi, dixit ei*, puta Miphibosetho *rex*, *Quare non venisti*, &c. At non videtu effusa ciuitas in occursum regis, nisi eo propinquo; licet plurima ciuium mult tudo ei ad Iordanem occurrisset. Ita autem legitur in hebræo, & in emendat latinis. Et confirmatur, quia infra vers. 30. in hac ipsa narratione ait idem Miph boseth dominum suum regem pacifice reuertisse in domum suam, quod, ant aditam ipsam vrbem, minus commodè dici potest. Translatam autem dicet v deri in alienum locum historiam, & occasione Sibæ, qui venit cum Semei, actur esse de Miphibosetho; itaque hanc narrationem pertinere ad vigesimum capu libri huius, vbi de rebus in Ierusalem gestis agitur.

c. vers. 25.

QVAM opinionem si recipimus, vno vel altero die tardius contigerit histo ria Miphibosethi, quam Semei, vel Berzellai; quæ mox narrabitur; at non est e res tanti, vt propterea seruatum à Scriptura narrandi ordinem mutare debea mus; quem nullus alius interpres mutatum agnoscit. Nam ille occursus ciuitat Ierusalem, non est admodum exploratus, siue quia vox Ierusalem à pleriqu exemplaribus Latinis abest, neque à Lyrano, aut Abulensi agnoscitur: siue qui apud Septuag. ea vox est quarti casus, habetque præpositionem adiectam. *Et fa ctum est cum ingressus est in Ierusalem in occursum regis*, quo modo etiam habet Cha dæus paraphrastes, vt sit sensus, Miphiboseth venisse Hierosolymam, eo ipso tem pore, quo in eam ingressus est Dauid, eique occurrisse. Aut potius non prius Da uidem compellasse Miphibosethum, licet apud Iordanem forte animaduersum quam ingrederetur ciuitatem. Nam ad Iordanem venisse illud ostendit, quo dicitur descendisse in occursum regis, diceretur autem ascendisse, si is occursu factus esset Hierosolymis. Denique, reuersio regis in domum nihil aliud e quam recuperatio regni, in quod communi tribuum consensu restitutus erat.

DESCENDIT *igitur Miphiboseth filius Saul*, id est nepos ex Ionatha *in occursum re gis illotis pedibus, & intonsa barba*, addunt etiam Septuaginta, neque resectis vngu bus, *vestesque suas non lauerat, à die qua egressus fuerat rex, vsque ad diem reuersionis ei in pace*. Totum videlicet exilij Dauidici tempus in luctu posuit, quem in corpori & vestium neglectu præ se tulit. Intelligebat enim quantam in rege humaniss mo, suique amantissimo, regno suo pulso, iacturam fecisset. Et tamen infelix ho minem sceleratum, & quidem seruum suum inuenit, qui atroci calumnia eu apud regem ambitionis accusaret; neque regia tantum beneuolentia, sed omn bus etiam fortunis indignissime priuaret. De eodem luctu Iosephus. *Post hæ* inquit, *Miphibosethus Saulis nepos ei venit obuiam sordidatus, & promisso ac neglect capillitio. Ex quo enim rex profugerat, neque comam totondit, neque vestem purgaui calamitatem eius, non secus quam propriam ferens*. Merito: regis enim calamitas era pernicies Miphibosethi. Vides autem Iosephum laxius interpretatum hunc lu ctum; nam neque pedum cum Hebræis meminit, neque vnguium cum græci

οὐδὲ ὠνυχίσατο. Sixti. Adil. Basil.

HEBRÆI apud Hieron. in tradit. in hunc locum aiunt legi in Hebræo no illotis pedibus, sed infectis; *fecerat namque*, inquiunt, *sibi Miphiboseth ligneos pe des, quibus vti quasi naturalibus solebat, sicut solent facere claudi, quemadmodum & il erat*. Hæc ibi, ex rabbinis perquam ineptis, qui non viderunt istos ligneos pede nihil ad luctum facere, imo neque commodam vllam sententiam reddere; ne

que meminerunt claudos, quamuis vtantur ligneis sub alas fulcimentis, naturalibus tamen pedibus, quamuis luxatis, inæqualibus, aut distortis non carere, qui ornari & negligi possint; neque animaduerterunt eodem modo in hebræo dici non fecisse pedes suos, quo mox dicitur non fecisse barbam, quo modo vulgo dicimus *faire ses cheueux, & faire sa barbe*. Chaldæus habet, *non abluerat pedes*. Septuag. *curauerat*, aut *coluerat*. Rectissimè igitur vulgatus interpres, suum cuique rei verbum, pro conuenientia, & vsu linguæ aptauit, volens intelligi cultum proprium & suum, neque pedibus, neque capiti, neque manibus adhibitum fuisse; quod fieri solet abluendis pedibus, resecandis vnguibus, tondendo capillo, mundanda facie, purgando vestimento, cæteraque mundicie non negligenda. ἐθεράπευσε.

Qvod autem, iuxta aliquorum interpretationem, obiter inseritur de Hierosolymitana vrbe in occursum Dauidis prodeunte, etsi à Iosepho, alijsque omissum est, rationi tamen maxime consentaneum est, primum vt regia ciuitas proprio nomine & suo legatos miserit cum tribu sua, qui à rege publico nomine veniam peterent, vrbis claues cum muneribus offerrent. Deinde etiam vt pontifex, & sacerdotes, & reliqua turba leuitarum: laici quoque magistratus cum pompa & gratulabundo populo regi occurrerent, cum hymnis & canticis, cum palmarum & oliuarum ramis, dicentes, *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Sed & vrbem ipsam festa velatam fronde, & portas, & regiam magnifice ornatam in hoc Dauidis triumpho, & regis recuperatione dubitandum non est, vt præcedens iniuria, præsenti celebritate, atque honore obliteraretur. Quin & pontificem arcam etiam obuiam detulisse arbitror, vt qui eam nuper quasi exulatum abduxerat cum Dauide, eandem nunc cum eodem triumphantem deferret: & rex, Deo, hominibusque gratulantibus, regia vrbe exciperetur. Et impleretur illud quod dixerat Dauid abeundo. *Si inuenero gratiam in oculis Domini, reducet me, & ostendet mihi eam, & tabernaculum suum*. Minore etiam ex causa circumlatam legimus, donec stabilis ei mansio Hierosolymis in templo constitueretur.

Verum vt ad Miphibosethum redeamus, cum regi factus esset obuius: *Quare*, ait, *non venisti mecum Miphiboseth*? Non egebat Dauid eius opera, qui futurus erat illi oneri, non minus quam Chusi, homo nimirum debilis, ac delumbatus, oportebat tamen ipsum ad hoc officium se paratum offerre. Sed Dauid in eius responsione quærebat occasionem ipsum obiurgandi, quod fuisset iam occupatus calumnia, neque adhuc esset eo errore liberatus. *Et respondens ait, Domine mi rex seruus meus contempsit me*, 2 per contemptum scilicet neglexit mandatum meum. 2.reg. *Dixique ei, ego famulus tuus, vt sterneret mihi asinum, & ascendens abirem cum rege*. Neque potui hoc opus per me ipse exequi, *claudus enim sum seruus tuus*. Et si id minus appareat in asino, equóue insidenti. Nec eo facinore contentus adiecit etiam horribilem calumniam, herum suum accusans apud te maiestatis: quasi in spem regni te abdicato essem erectus.

Non dubitauit Miphiboseth, quin rex pro sua sapientia, si vel minimum attenderet, Sibæ improbitatem facile deprehensurus esset, vnde aiebat. *Tu autem domine mi rex, sicut angelus Dei es, fac quod placitum est tibi*. Et reuera calumnia facile agnosci, & contemni potuisset, considerata conditione personæ Miphibosethi, nisi in materiam longe suspiciosissimam, & credulitati facile obnoxiam incidisset. Nunc autem aperte digito tangebatur, cum videret Miphibosethum perpetuo luctu regis exilium prosecutum esse, & iustam absentiæ causam reddere. Credulitatem autem illam innuunt quæ sequuntur. *Neque enim fuit domus patris mei, nisi morti obnoxia domino meo regi*. quasi dicat, si placet me reum credere, & non solum possessionibus, sed etiam vita priuare, id facile potes; præsertim cum tota Saulis familia, ob iniurias ab eo in te illatas, morte affici à te potuerit, *Tu autem posuisti me seruum tuum inter conuiuas mensæ tuæ*: quod beneficium cum mihi mortem formidanti, præter omne meritum, & præter expectationem contigerit, *quid habeo iustæ querelæ? aut quid possum vltra vociferari ad regem*?

Vides Miphibosethum excusantem Dauidem, quem de superioris iudicij iniustitia erubescentem videbat; nec velle pudore impeditum priorem sententiam pe

Cavsa Miphiboseti.

tiam penitus antiquare; neque Sibam vehementius contristare, quem in sua necessitate benefactorem sensisset: & promptũ in præsenti occursu, ad bene merendum de ipso. Verum excusatio colorẽ quendam habet, veritatem solidã non habet. Quamuis enim daretur totam Saulis familiam morti obnoxiam, peculiari tamen fœdere, ac iureiurando tenebatur Dauid facere misericordiam filiis Ionathæ, nec sine nouo quopiam crimine eos morte afficere poterat. Ac ne bona quidem Miphibosetho auferre fas erat, quamuis alioqui omnia fisco fuissent pridem obnoxia, quia nouo donationis iure ea à Dauide acquisiuerat, qui illi omnia patris sui bona restituerat, vt ex superioribus certum est. [a] Non potuit autem illis sine nouo peccato spoliari, & nominatim propter ingratitudinem, quæ in Miphibosetho non apparebat, imo è contrario luctus ostendebat, quo in numero haberet Dauidem, vt fusius disputat Abul. [b]

a 2. Reg. 9. 7

b q 28. & 29 in c. 19. 2. Reg.

XXIV. *Quid hic peccarit Dauid.*

DEBVIT profectò Dauid in male promissis fidem rescindere, nec erubescere in turpi iudicio mutare decretum; & non peccatum vetus nouo cumulare; neque fas fuit adulatoriis muneribus deuictum, agnitam iniustitiam non emendare, & criminosum hominem non diligentius excutere, ac punire. Ait autem rex Miphibosetho, *Quid vltra loqueris?* vel quid pluribus verbis opus est? quæ oratio significat longiorem intercessisse sermocinationem, regem inter & Ionathæ filium. Siba etiam fortassis interfuit, probabilitatem afferens calumniæ suæ, falsos testes, fictas circunstantias, ne, qua facilitate aliena bona fuerat adeptus, eadem non solum illa perderet, sed amitteret etiam sua; & insuper morte iustissima lueret calumniam in hominem innocentem; imo dominum suum, eumque afflictum, & conditione miserabilem. Quod si à Dauide præstitum fuisset, multorum hoc loco reprehensionem vitasset.

XXV. *Eius sententia.*

DIXIT autem quasi hanc totam litem, ac controuersiã definiens, *fixum est quod locutus sum: Tu & Siba diuidite possessiones.* Nondum id dixerat; num hanc sententiam bis pronunciasse dicendus est? an vult latam dudum pro Siba sententiam ratam esse, sed modificatam diuisione, quæ nunc adiicitur? an potius vox illa *dixi*, quam habet textus hebræus, vim habet præsentis, vt dicat rex, sic statuo, stat hæc sententia immutabilis, vt quisque vestrum altera parte agrorum contentus sit, vt neque vnus omnia amittat, neque alter omnia acquirat. *Respondit que Miphiboseth regi. Etiam cuncta accipiat, postquam reuersus est Dominus meus rex pacifice in domum suam.* Quasi dicat, Tu mihi es, ô rex, instar bonorum omnium: te enim incolumi & florente, domoque tua, & bonis fruente, regno denique isto tuo potiente, nihil mihi deesse potest. Qua oratione non solum præsentem ei videtur iniuriam remittere, sed etiam renunciare futuræ satisfactioni, ac restitutioni, ad quam tenebatur Dauid. Iudex enim iniquus facit litem suam [c], & obligatur parti læsæ satisfacere; nisi qui accepit iniuriam ei sponte condonarit.

Æquitas animi Miphibosethi.

c de sent. & re iud. ca. cũ æterni in 6

XXVI. *Quæ Dauidi in hac causa culpæ ex Pineda, Iosepho, Caietan. Dionys. Abulens.*

REPREHENSIONES autem quas dixi hæ sunt. Pineda libro primo de Salomone [d] ait iudicij temeritatem, & pauperum oppressionem ex hoc facto Dauidi crimini dari; quod scilicet videatur libenter suscepisse susurrationes, delationes, & verba mendacii; & innocentum spoliis, quod tyrannicum ingenium est, adulatores suos locupletasse. Iosephus ait non libuisse Dauidi punire Memphibosthum, neque an Siba calumniator fuisset cognoscere: at oportebat cognoscere, & cognoscebat reuera, & illum innocentem media suorum bonorum parte mulctabat; quod erat non leuiter punire. Audi Caietanum hoc loco. [e] Prius Dauid fuerat præceps, dando totum Sibæ inaudita parte, modo audita parte, sed indiscussa veritate, manifeste iniustus inuenitur, & ingratissimus Ionathæ patri Miphiboseth; & paulo ante ait iniquè accusatum à seruo suo, & iniquè à Dauide damnatum. Dionys. [f] ait Dauidem in hac re multipliciter, grauiterque peccasse, & esse inexcusabilem. Nimirum, vt explicat Tostat. [g] Miphibosethum, nihil mali commeritum, indicta causa primum omnibus fortunis euertit. Deinde audita parte, cognitaque veritate, non restituit ei bona sua, sed partem eorum duntaxat. Tertio improbissimum heri sui calumniatorem non puniuit, sed passus est calumniam illi esse instar mercaturæ quæstuosam, ad improborum audaciam nutriendum, cui dirum debebatur cum morte supplicium.

d c. 3. n. 23.

e in c. 19. & 16.

f in ca. 16.

g qu. 29. in c. 19.

1. 2. 3.

Quarto ſententiam tulit, non ex patrum ſtatutis, ac legibus, aut recta ratione, ſed ex mera voluntate ſua, quamuis ei de veritate conſtaret. Eo quippe illud pertinet. *quid vltra loqueris? fixum eſt quod locutus ſum.* Fruſtra probas iuſtitiam cauſæ tuæ, ſtat enim non mutare ſententiam.

XXVII. *Ex Hebræis, qui & refelluntur.*

Hebræi apud Hieron. in tradit. [a] vocant hoc crudele Dauidis Iudicium. *Pro eo quod*, inquiunt, *in hoc loco Dauid immemor fuit amicitiæ, & fœderis, imo iuramenti quod habuit cum Ionatha, & tam crudele dedit Iudicium dicens: Tu & Siba diuidite agrum, idcirco Roboam & Ieroboam diuiſerunt eius regnum.* [b] Addunt etiam, cum Dauid eam ſententiam protulit, auditum fuiſſe de cœlo, *Roboam & Ieroboam regnum diuident.* Sed hanc eſſe Rabinorum fabulam ex ipſa Scriptura conſtat, quæ diuiſionem regni Salomonis, eius peccatis attribuit, non Dauidis. [c] Imo ibidem Dauidis meritis attribuitur, quod totum regnum poſteris Salomonis, non fuerit ſublatum. Sed errant quoque quod iuramenti violatorem fuiſſe aiunt. Nam, vt rectè docet Toſtatus; iurauerat ſe miſericordem fore erga Ionathæ poſteros, quod cumulatè præſtitit in cauſa Gabaonitarum, [d] cum eos morti eripuit; & Miphiboſethum hominem contemptum, perpetuum adhibuit menſæ ſuæ conuiuam. Nam quod ei bona ſuſtulit, id non contra miſericordiam quam iurauerat, [e] ſed contra iuſtitiam, quam debebat ſubditis ſuis, fuit. 3

An periurus Dauid.

XXVIII. *Calumnia rabinorum in Miphiboſeth.*

Antequam autem à Miphiboſetho diſcedamus, non videtur inſignis rabinorum in ipſum calumnia diſſimulanda, quæ habetur apud D. Hieronym. [f] *In Paralipomenon libro*, inquiunt, *idem Miphiboſeth Meribaal legitur, & interpretur litigans cum altiſſimo. Litigaſſe enim cum altiſſimo, id eſt cum Deo dicitur, eo quod Dauid reduxiſſet cum pace. Et quod ait idem Miphiboſeth regi, etiam cuncta accipiat, poſtquam reuerſus eſt dominus meus rex in domum ſuam pacifice: non hoc dixiſſe ſuſpicantur gratulanti animo, ſed inſultanti, & quaſi contra Deum murmuranti, eo quod Dauidem Dominus in pace reduxiſſet.* Hæc ibi, quæ retulit etiam Angelomus, nec improbauit. Ex quibus apparet maxima iſtorum rabinorum calumniandi temeritas, atque impudentia, vtpote quæ frigidiſſima nominis notatione nitatur, & in qua oporteat vocem Baal, quæ paſſim idolum ſignificat, pro vero Deo contra vſum Scripturæ accipi. Cui etiam vim afferunt; cum illa ne leuiſſimam quidem, male de Miphiboſetho ſuſpicandi, ſuggerat coniecturam; ſed lenitatis potius, manſuetudinis, & demiſſionis animi præbeat argumenta, quæ ſunt virtutes à crimine obtrectandi Deo longe alieniſſimæ.

Quam inſulſa.

XXIX. *Atque improba.*

Contradicunt etiam omnibus interpretibus, qui eius contra Dauidem tuentur innocentiam; cui ne Ioſephus quidem repugnat, & aperte fauent calumniatori Sibæ. Nimirum muli inuicem ſcabunt, & iſti toti ex calumnijs, in Chriſtum Dominum, & omne Chriſtianorum genus conflati ſunt. Quis denique non videat datos eſſe iſtos in reprobum ſenſum, qui Scripturæ verba in tam reprobandum ſenſum detorſerunt, vt hominem innocentem, non ſolum ingratum contra regem ſuum, verum etiam blaſphemum contra Deum, & obtrectatorem efficiant. Sed & vehementer fatuum eſſe oportuiſſet, ſi quo modo aſpiraſſent ad regnum; qui non intelligeret Adoniam, qui iam vehementer florebat, vel alios regis filios, ſibi turpiter vtroque pede claudicanti, 4 & ab amicis, & à fortunis, & à conſanguineis valde imperato, antelatum iri. Vt nihil de promiſſione diuina dicamus, qua regnum tam Dauidi, quam poſteris eius promiſſum fuerat in omnes annos conſequentes. [g]

XXX. *Berzellai à Dauide dimittitur.*

Vt autem redeamus ad comites Dauidis Iordanem tranſeuntis. *Berzellai quoque Galaatides, deſcendens de Rogelim traduxit regem Iordanem, paratus etiam vltra fluuium proſequi eum. Erat autem Berzellai Galaadites ſenex valde, id eſt octogenarius, & ipſe præbuit alimenta regi cum moraretur in Caſtris*, [h] in vrbe ſcilicet Manahim, *fuit quippe vir diues nimis. Dixit itaque rex ad Berzellai, veni mecum, vt requieſcas ſecurus mecum in Ieruſalem.* In hebræo eſt *alam te apud me in Ieruſalem*, in græco, *& nutriam ſenectutem tuam* ἐκθρέψω τὸ γῆράς σου μετ' ἐμοῦ. Nimirum cupiebat gratam illi vicem rependere, pro acceptis ab eo alimentis. *& ait Berzellai ad regem. Quot ſunt dies annorum vitæ meæ, vt aſcendam cum rege in Ieruſalem?* quid opus eſt ad tantulum temporis, quod mihi reliquum eſt ad viuendum, mutare locum habi-

[a] In c.19. 2. Reg.
[b] Gloſ. ord. & Abul. q. 31 & Pined. l. c.
[c] 3. Reg. 11. 11. 12. & ca. 15. 4. 5. lo. cit.
[d] 2. Reg. 21.
[e] 1. Reg. 20. 14. 15.
3.5%.
[f] In trad. in c.19. 2. Reg.
4.%.
[g] 2. Reg. 7. 16.
[h] 2. Reg. 17. 27.

tationis meæ? præsertim cum non sim vltra idoneus, ad fruendas aulæ delicias. *Octogenarius sum hodie, s numquid vigent sensus mei ad discernendum suaue aut amarum, aut delectare potest seruum tuum cibus & potus. Vel audire possum vltra vocem cantorum, atque cantatricum.* Significat hebetiores sibi redditos sensus, quam vt possit eorum obiectis admodum delectari, itaque irritum sibi fore laborem, & inanem mutationem sedis.

s 2. Rg. 19. 35.

QVIN etiam onerosum, sed regi fore dicit, cui nulla in re fere vsui esse possit. Itaque concludens, *Paululum*, inquit, *procedam famulus tuus à Iordane tecum, non indigeo hac vicissitudine*, vt vicem mihi reddas acceptorum à me alimentorũ. *Sed obsecro vt reuertar seruus tuus, & moriar in ciuitate mea, & sepeliar iuxta sepulchrum patris mei, & matris meæ.* Vide autem senilem patris curam, ac prudentiam, qui pro se filium substituat. *Est autem seruus tuus Chamaam, ipse vadat tecum Domine mi rex, & fac ei quidquid tibi bonum videtur.* Iosephus ait petitum à Dauide Chamaam, cum vice versa, vt vides, oblatum à patre Scriptura testetur. Idque videtur rationi congruentius, vt quoniam Berzellai, quem inuitabat ad se rex, domi malebat propter senectutem, quam in aula viuere, in locum suum filium ætate florentem substitueret, sicque voluntas regis maiore vtrimque vel delectatione, vel emolumento adimpleretur. Nam senex debilis, & morosus fortasse, futurus erat oneri Dauidi, Iuuenis fortis & alacer vtilitati: Seni insipidæ futuræ erant aulæ deliciæ, inueni gratissimæ.

XXXI. *Et filius eius retinetur.*

SENIS igitur desiderio rex acquiescens ait *meum transeat Chamaam*, nondum enim transierat Iordanem; *& ego faciam ei quidquid tibi placuerit, & omne quod petieris à me impetrabis.* Te, inquit apud Iosephum Dauid, [a] *dimitto: hunc vero Achimanum filium*, sic enim vocat Chamaam, licet Septuag. nomen Hebræum retineant) *mecum abire sinito. Omnium enim bonorum meorum particeps erit.* Egregio sane grati animi exemplo: & suspicari merito possumus, ne in Machir quidem de Lodabar, qui & ipse in Dauidem liberalis fuerat, [b] angustam fuisse liberalitatẽ. Cum autem moriturus Dauid commendat Salomoni filios Berzellai, cum hic vnius tantum sit mentio, apparet alios deinceps à patre missos, quos non solum mensa sua dignatus est, sed voluit etiam Salomonem eos perpetuos habere conuiuas. [c]

XXXII. *Dauid gratus animus.*

a l. 7. ant. c. 10.

b 2. Reg. 17. 27.

c 3. Reg. 2. 7

Cumque *transisset vniuersus populus, & rex Iordanem, osculatus est rex Berzellai, & benedixit ei*, bene scilicet precatus est; *& ipse reuersus est* in Rogelim ciuitatem suam. Hic ergo denique habetur transitus regis, & quæ hactenus dicta sunt, trans Iordanem contigerunt: idque clarius etiam habetur in Hebræo. *Et transiuit omnis populus Iordanem, & rex transiuit.*

TRANSMISSO flumine rex profectus est *in Galgalam, & Chamaam cum eo;* atque adeo Semei, & Siba, & Miphiboseth, & omnis populus Iuda, qui affuerat regi transeunti, vna cum dimidia parte cæterarum tribuum, quæ turmatim ad regem concurrebant, ægre ferentes, sibi non significatum regis discessum, neq; expectatum paulisper aduentum suum. Cum autem iam omnes conuenissent, & Dauid non longe abesset ab vrbe regia, vt putat Abulensis, [d] regem subirati adierunt. *Et quare* inquiunt; *te furati sunt fratres nostri viri Iuda, & traduxerunt regem, & domum eius Iordanem.* Dolebant Israelitæ contemptos se à Iudæis, qui soli voluissent gloriari, Dauidem regem à tribu sua sola regno restitutum, eaque de causa regem furtim, non monitis aliis abduxerant. Verebanturque ne hanc tarditatem, quæ aliena fraude contigerat, rex acciperet quasi exiguæ beneuolentiæ argumentum. Quem propterea nec accusare audent, & si eius fuisset omnes tribus conuocare ad certum diem, & ante eum non discedere. Sed forte crediderunt Iudæos regem vrsisse vehementius, & persuasisse aut omnes iam, aut pene omnes tribus adesse, vel statim affore.

XXXIII. *Querela Israelitarum.*

d qu. 33. in c. 19.

HIC tribus Iuda cum se coram rege animosius accusari cernerent, non expectarunt dum rex ipse responderet; neque factam à se iniuriam sermonis lenitate mitigarunt, sed auxerunt potius, cum dicerent *quia mihi propior est rex.* de nostra scilicet tribu, non de vestra oriundus: vt omittamus perpetuam apud nos ex quo in regnũ euectus est, cõmorationem. Quæ ratio valebat vt propiores essent

XXXIV. *Responsio Iudæorum.*

regi cæteris, non autem vt soli, quantum in ipsis esset. Pergunt, *cur irasceris super hac re? numquid comedimus aliquid ex rege, aut munera nobis data sunt?* Querebantur illi se contemptos, quod isti non diluunt, vt oportuit, sed negant vtilitatis causa, id à se factum. At Israelitæ munera non arguunt, non morantur cibos, sed id aiũt ambitionis, & superbiæ causa factum à vobis, quin respondetis quod ad rem faciat? quod satisfaciat? quod nascentem seditionem extinguat? cum improuide potius, atque insipienter prodatis vos fratres vestros superbe contempsisse, regia, quam etiam nunc iactatis, propinguitate inflatos. qua in re multum à vero aberratis. Itaque pergunt Israelitæ; *(Parum idonea.)*

XXXV. *Vrgent Israelitæ.* Decem *partibus maior ego sum apud regem, magisque ad me pertinet Dauid, quam ad te.* Nam de duodecim tribubus vna aliqua respondet tuæ, supersunt decem, quæ te iure apud regem superent. Si quando enim comitia celebranda sunt regni totius, si creandus rex, si de regni negotiis agendum, & suffragiis definienda res est, tu vnico polles suffragio, nos vndecim in vrnam mittimus. Nec te multitudo personarum iuuat, nec aliis nocet infrequentia. Acute etiam respondebunt Iudæis, [a] Dauidem considerari posse vt virum aliquem priuatum, vt cæteros de tribu Iuda, sicque illis eum esse propiorem. Aut vt regem, & totius populi principem, sicque magis pertinere ad Israelitas, qui vndecim partes eiusdem corporis conficiebant, qui tanto pluribus suffragiis regem creare, vel exautorare, si res ita ferret, & regni negotia definire poterant. Quæ ratio hoc erat potentior: quo minus adhuc reges apud Hebræos imperium hæreditate possidebant. *(quomodo eis propior esset Dauid.)* *(a Abul. q. 36.)*

Cum ergo rex ad omnes tribus potius, quam ad vnam pertineat; ad totum corpus politicum, quam ad vnicum membrum eius, perspicuum est restitutionem eius in regnum, ad Israelem potius, quam ad Iudam pertinuisse; nec sanguinis propinquitatem, qua contingit Iudam Dauidi propiorem esse, quidquã ad rem facere: nedum cæterarum omnium tribuum iuribus præponderare. Præsertim cũ priores de reducendo rege, & inter se, & cũ eo verba fecissent, ideoque priores debuerint ad eum reducendũ euocari, & non instar alienigenarũ haberi.

XXXVI. *Altera responsi durior, ex qua orta seditio* Incalvit hic spiritus regiæ tribus, cernensque sibi non concedi, regem propiorem esse tribui Iudæ, quam cæteris, quod tamen extra omnem controuersiam esse videbatur, *Durius etiam respondit*, auxitque contentionis acerbitatem; ius enim, atque adeo iniuria litigando crescit. Quibus autem verbis vsa fuerit proditum non est. Valde assentior Abulensi [b] dicenti probabile admodum esse dixisse Iudam, non solum Israelem non esse regi propiorem, sed nihil ad eum pertinere. Quod non obscure colligitur ex verbis Sebæ Beniamitæ, qui mox inclamauit apud cæteras tribus, *Non est nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Isai.* Quæ ille videtur ex Iudæorum verbis vsurpasse. Itaque valeat illa Hebræorum expositio in traditionibus ipsorum, [c] vbi de duriore hac responsione agentes. *Et hic defectus est*, inquiunt, *dicuntur enim respondisse viri Iuda ad viros Israel, quod mentirentur, & non facerent hoc ob amorem regis, sicut asserebant.* Hæc illi sane frigidius, & parum cum sequentibus cohærenter. *(b q. 36. in c. 19 & q. 5. in c. 20.)* *(c apud hic in hunc locum.)*

XXXVII *An hic Dauid in culpa.* Agitabatur hæc controuersia inter principes tribuum, & maiores natu populi vniuersi, in ipso itinere Hierosolymitano, & quidem coram ipso rege; vt illa verba ostendunt, *Quare te furati sunt fratres nostri?* Itaque valde mirum est regem non compescuisse hasce turbas, nec vtrisque silentium autoritate sua imposuisse: præsertim cum de ipso, & propter ipsum honorandum esset orta contẽtio. An in tanta tumultuantiũ multitudine non exaudita est eius oratio? an suspecta habita est, quasi fauens Iudæ? an contempta est, quia mitis & beneuola, qualem res, tempusque postulabant? An libet hic cum Abulensi [d] Dauidis desiderare prudentiam, & humani aliquid aduersus tribum suam passum fateri: qui ęque omnium pater esset, ac princeps. Quod si fatemur, licet illico agnoscere castigantem Deum; & Dauidem suum, ex tam infausto euentu, tenebrosa tristitiæ nube perfundentem, triumphum reddentem luctuosum, & nondum plane absterlas pro Absalone lacrymas renouantem. Audi Ioannem Chrysostomum; [e] *Ne tum quidem* inquit, post mortem videlicet Absalonis, *clades finem acceperunt; sed primo quidem aduersum se versi in seditionem milites, diuisiq; sunt. Postea vero quã vix, & per* *(d q. 39. in c. 19 vide supra n. 4.)* *(Dei indicium.)* *(e l. 3 de prouid.)*

EXITVS AB AEGYPTO ANN. 467. in tradit.

summas blanditias cessarunt, resilientes rursum adiecti sunt Sabee, bellúque aliud conflari cœpit, cum adhuc prioris reliquiæ remanerent. Vsque adeo gratum est Deo rebus aduersis seruorum suorum vel exercere virtutē, vel punire peccata, vel merita cumulare.

CVM ergo principes tribuum grauiter ferrent duriorem Iudæorum responsionem, & Dauidem sibi iniquiorem putarent, ab eo corpore simul animoque auertuntur. Infeliciter autem tum contigit, *vt ibi esset vir Belial, nomine Seba, filius Bochri, vir Ieminæus* vtique de principibus tribus Beniamin, neque enim alioqui populum ad se tam facile traxisset. Eum Lyran. Abulens. Dionysius suspicantur fuisse de cognatione Saulis, quemadmodum & Semei, ideoque parum in Dauidem propensum, qui hac occasione arrepta factus est vnguis in vlcere, vt regnum à Dauide in Saulis aut familiam, aut tribum reduceret. Is rectè vir Belial dicitur, idest Iosepho interprete, improbus ac seditiosus, idoneus qui signifer esset defectionis huius. Vir Belial obedientiæ iugum detrectans, nouumque ambiens dominatum; ad eumq; buccinæ clangore populum euocans, cæteris tribuum proceribus in præsenti ira facile obsecundantibus, & suos singulis secum exemplo suo, atque autoritate trahentibus. *Ideo cecinit buccina* ait Hieron. *vt eius sonitu attoniti tacerent; Quibus tacentibus dixit, Non est nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Isai, reuertere in tabernacula tua Israël.* quasi dicat age tibi res tuas, prouide tibi de alio principe, quoniam nihil tibi est cum Dauide.

EFFICAX fuit feralis illa buccina, idoneam ac dispositam nacta ad defectionem materiam: *separatus est* enim *omnis Israel à Dauid, secutusque est Seba filium Bochri. Viri autem* Iuda *adhæserunt regi suo à Iordane vsque Ierusalem*, quasi dicat; à cæteris autem media in via desertus est. Diuina porro prouidentia factum est, vt res non vltra verba procederet, neque ad arma veniretur ingens alioqui clades vtrimque contigisset, hinc multitudine iracundia efferata, inde regio fauore animos faciēte: illos iustitia causæ protectura videbatur, hos diuinus in Dauidem fauor: qui ęgerrime tulisset ob rem tam modicam, & controuersiam ob ipsius amorem, & zelum exortam, cognatas acies concurrere, iterumque tantulo interuallo fraternum fundi sanguinem, cum necessario, vtramuis in partem victoria cederet, ipse vinceretur, ipse subditorum suorum iacturam faceret, ipse regni sui vires debilitaret, ac frangeret. Existimauit autem dandum locum iræ; sperans eos ad se quamprimum, moxque ad Dauidem sine sanguine redituros; neque facile contra ipsum, & legitimum regum, & tota Iudæorum tribu munitum arma sumpturos, à quo cum solis pene domesticis, turpiter superati essent.

INTEREA venit rex Hierosolymam, vbi magnifice eum, cum ciuitas ipsa, vt par est credere, tū tota Iudæ tribus excepit: fortasse non multo lætiorem, quam cum ex ea superiore anno profugisset; intelligens sibi bellum ciuile imminere, cuius ancipitem exitum offenso sibi numine formidabat. Itaque totam illam pōpam, tanquam in luctu musicam, Scriptura missam fecit. *Venit & in domum suam Rex* vbi vestigia pręcedentis cōiurationis inuenit. Decē nimirum mulieres concubinas, quas fœdauerat Absalom; quas dereliquerat Dauid ad custodiendam domum, *& tradidit eas in custodiam* non quidem in vincula, supponens eas inuitas peccasse cum tyranno, sed in liberam custodiam, ne à Dauide desertæ furtim cum aliis, cum regis dedecore, fornicarētur. Alimenta quoque eis præbuit, siue mercedem præcedentis famulatus, siue quia clausis non licebat alios accipere viros, à quibus sustentarentur. *Et non est ingressus ad eas*, quia factæ erant quasi nurus ipsius, [a] per coniunctionem cum filio eius Absalone, quamuis affectu non maritali. [b] Non enim contractus solus matrimonialis, sed etiam sine eo copula procreat affinitatem. Propterea que id crimen nominatim reprehendit Dominus, apud Amos prophetam [c] *filius* inquit, *ac pater eius iuerunt ad puellam, vt violarent nomen sanctum meum.* Theodoretus quoque [d] ait Dauidem existimasse impium habere cum eis consuetudinem, post execrandum filii sui coitum.

a Leuit. 18. 15.
b Abul. q. 8. in c. 20.
c cap. 2. 7.
d q. 39. in l. 2.

ERANTQVE *clausæ vsque in diem mortis suæ in viduitate viuentes*, id est in cęlibatu, neque enim erant propriè viduę, cum viueret adhuc, qui eis maritus erat, aut instar mariti: sed in omni deinceps continentia, & corporis animique puritate perseuerabant. Et potest in hisce mulieribus species quædam agnosci monialium, quę a communi hominum consuetudine segregatæ, Deo vacant & sibi, mundi mala, &

peccata plangẽtes, atq; deuitantes Segregauit quoque has mulieres Dauid à sua, & aliorum consuetudine, ne dum in oculos hominu incurrerent, renouaretur memoria flagitij impurissimi Absalonis, quod in Dauidis contumeliam redũdabat: & eum tentatio humana apprehenderet, & laberetur, non sine scandalo ; in peccatum. Addit Theodoretus noluisse Dauidem eas in matrimonium alteri collocare, ne hoc quoque esset occasio, & prætextus tyrannidis; respicit autem ad petitionem Adoniæ, de qua libro 3. Reg. dicetur. [a]

MITTVNTVR IN SEBAM COPIÆ.

Ibidem.

Hoc negotio celeriter expedito, rex prospiciens bellum ciuile succressens, vocato ad se Amasa, quem militiæ principem pro Ioabo designarat, vt anno precedenti dictum est, [b] *conuoca*, inquit, *mihi omnes viros Iuda in diẽ tertium, & tu adesto præsens*. Voluit fortasse militi nouum Imperatorem, & Imperatori militem commẽdare. At quid est conuocet eos, qui iam conuocati erant? tota quippe tribus Iuda regi Iordanem transeunti affuerat, deduxeratque eum Hierosolymam vsque. Verum est; sed inde quam primum ad sua se quisque receperat, Dauide qui bellum non præsumebat permittente. Sed vbi vidit populum ad saniorem mentẽ nõ redire, & Sebam moliri tyrannidem; ne malum longiore dilatione cresceret, iussit intra diem tertium adesse Imperatorem. Is dum operam dat, vt quam numerosissimo instructus milite contra decem tribus, & earum ducem Sebam maiore fiducia pugnaret, & certiorem victoriam reportaret, *moratus est extra placitum quod ei constituerat rex*.

a c. 2. 17 & Salom 3 u 13.

b nu. 133. & 134.

QVI interea vehementer angebatur. Nam ex vna parte sentiebat aduersarios viribus crescere, & inde victoriam difficiliorem, ac luctuosiorem fore. Altera ex parte Ioabi opera vti nolebat; ne id esset Amasam repudiare, & de gradu deiicere honoris, ad quẽ nuperrime ipsum extulisset. Itaque Abisai fratri Ioabi mãdat, vt cum copiis, quæ erant ad manum persequeretur Seba; ratus fore vt Amasa cũ exercitu se illi ad eãdem expeditionem aggregaret, quod etiam credibile est illi, per certos ad eum nuncios, præcepisse. Alio interim missum Ioabum lyranus putat, quem merito Dionysius, ac Tostatus refellunt; & mox planum erit eum cum fratre Abisai profectum in bellum. Origo autem erroris est illa opinio ; quod Amasa præpositus esset tribui Iudæ tantum, sub Ioab, & non in eius locum ; quod supra refutauimus. Fallitur etiam in Abisai, quem non vidit ad tempus suffici Amasæ, ob eius diuturniorem in redeundo moram. Neque enim repudiato Ioabo Dauid eligeret Abisai in principem militiæ, cum ambo vehementer moribus inter se vitijsque congruerent: & alterutro eorum principe, alter indirectè gereret principatum, & fieret Dauidi inimicus gratis.

AIT ergo *Dauid ad Abisai, Nunc magis afflicturus est nos Seba filius Bochri, quam Absalom*. Hæc auxesis est. Nam Absalom habebat etiam secum consentientem, ac conspirantem magna ex parte Iudam. *Tolle ergo seruos Domini tui, & persequere eum, ne forte inueniat ciuitates munitas, & effugiat nos*. Istum dominum Caiet. & Dionysius & alij apud Tost. intelligunt Ioabum, quia ætate & dignitate prior erat, & quia mox sequitur, egressos cum Abisai viros Ioab. Rectius Abulensis vult Dauidem de se in tertia persona loqui, quem omnes subditi Dominum vocabant, & nominatim illę quasi domesticæ copiæ militares, Cerethi & Phelethi, quæ etiam fugientem Dauidem secutæ sunt, quibus nominatim præerat Banaias. [c] Viri autem Ioabi peculiariter, erat fortasse manipulus aliquis domesticorum militum; qui & ipsi Abisæum secuti sunt, vnaque *Cerethi & Phelethi, & omnes robusti exierunt de Ierusalem, ad persequendum Seba, filium Bochri*. Isti autem robusti, erant sexcẽti illi Gethęi, qui Dauidẽ comitati nuper fuerãt, [d] quod Iosephus quoque & Tostatus sẽserũt.

c 2. re. 8. 18. & ca. 20. 23.

d 2. reg. 15. 18

CÆTERVM Iosephus [e] aperte fallitur, aut fallit potius, qui mandatam hanc Ioabo curam dicat, cum de industria Dauid eius fratrem vocarit, Ioabum prætermiserit, veritus ne inuidia extimulante contigeret, quod postea doluit contigisse. *Non est* inquit apud Ioseph. Dauid, *vlterius expectãdum, sed cũ his quæ nunc ad manum sunt copijs, & sexcentorum cohorte, cum Abisæo fratre hostem persequere: & vbicũq; illum adeptus fueris, da operã vt prælio decernatur: & caue ne occupatis munitis vrbibus, multorũ nobis certaminum, & laborum materiam præbeat*. Non dedit in mandatis Dauid vt pręlio decerneretur; imo qui sanguinẽ subditorum fundi nolebat, principem coniurationis solum in potestatẽ venire cupiebat; vt parceretur multitudini. Quod iam

e l 7. ant. c. 10.

semel iterumque à Ioabo factum fuerat, dum contra Abnerem, & Absalonem pugnaret. [a] Et in hac ipsa expeditione, dixit Ioab, *tradite eum solum, & recedemus à ciuitate*; quod & factum est. Non dubitabat autem Dauid Sibam inuenturum ciuitates munitas, iam ex quo digressus erat à rege, sed verebatur ne eas præsidiis occuparet, & in suam coniurationem pertractas, à Dauide distraheret.

[a] 2. Reg. 2. 17 & c. 18. 16.

XLV. *Occursus Ioabi, & Amasæ.*

Cum ergo serui Dauidis cum domesticis copiis, duce Abisai, comite Ioabo septentrionem versus, quo se contulerat Seba, progrederentur; *essentque iuxta lapidem grandem, qui est in Gabaon, Amasa veniens occurrit eis*, id est consecutus est eos: veniebat enim à meridie, vbi est tribus Iuda, ratione habita tribus Beniamin, in qua erat Gabaon, & lapis ille, qui hoc loco memoratur, quadraginta stadiis Hierosolymis distans, vt ait Iosephus: [b] circa quem iam ante annos viginti octo Ioab contra Abnerem pugnauerat, initio ducto à gladiatorio certamine. *Porro Ioab vestitus erat tunica stricta, ad mensuram habitus sui, & desuper accinctus gladio dependente vsque ad ilia in vagina, qui fabricatus, leui motu egredi poterat, & percutere*, id est qui sic fabricatus erat in laxiore vagina, vt non applicita manu, leui corporis motu egredi posset: nihil obstantibus tunicæ rugis, & ad infligendum ictum celeriter corripi.

[b] l. 7. c. 10.

XLVI. *Amasa per dolum occiditur.*

Aliquanto clarior est res in Hebræo. Habetur enim Ioabum accinctum fuisse tunica vestimenti sui, qua scilicet vti soleat in expeditione militari, & super eam habuisse cingulum gladii, coniuncti lumbis eius in vagina sua, vti pugiones ferri solent, qui inde egressus, incuruante se Ioabo ad salutandum, vt fit, decidit in terram, quem leuauit manu sinistra Ioab, dextera enim tenebat *mentum Amasæ, quasi ad osculandum eum*, [c] & eadem sinistra infixit pugionem in latus eius, & effudit intestina eius in terram. Quod autem dicitur Amasam non obseruasse Ioabi gladium, facile intelligi potest ex Ioabi gestu. Cum enim dextera manu attolleret mentum eius, quasi ad osculandum eum, non potuit videre labentem sicam, neque dum eam Ioab sinistra humo tolleret, & in ventrem eius immergeret. Hanc sententiam recte Iosephus expressit. *Ibi Ioabus*, inquit, *thorace munitus, accinctusque gladio, accedente ad complectendum Amasa, de industria gladium sibi è vagina elabi passus est, eoque mox è terra sublato, & altera manu barba Amasæ ceu deosculandi prehensa, improuiso ictu ventrem ei perfodit, hominemque confecit.* Eademque vis est græci contextus.

[c] vide Abul. q. 16. in c. 10. 2. Reg.

XLVII. *Non plane innocens.*

Facinus *sane impium*, ait Iosephus, *quod bonum & cognatum iuuenem immerentem, propter æmulationem summæ præfecturæ, & regiæ gratiæ sustulit; hac enim de causa iam ante Abneri quoque cædem perpetrauerat:* Innocentem quidem Amasam Iosephus putat; νεανίαν μηδὲν ἀδικοῦντα, sed si quis desertum ab eo regem, & auunculum suum, ad tyranno & parricidæ adhærendum recordetur, non difficulter Deum vindicem agnoscet. Nam ad eum puniendum, qui factus fuerat princeps sacrilegæ & proditoriæ militiæ, Ioabi inuidia, & mala voluntate vsus est; & per consobrinum occidit, qui pro consobrino suo contra patrem eius, & auunculum suũ arma ceperat. Ac ne iuuenem quidem eum appellare fas est, qui erat quinquagenario maior, vt militiæ principem decebat. Nam si ei vel annos viginti dederimus, cum ad Dauidem ad præsidium Moabiticum venit, [d] princeps iam tum inter triginta, nunc annum agebat facile quinquagesimum sextum.

Neque iuuenis.

[d] 1. Par. 12. 16. 17. 18. a. m 2974. num. 8.

XLVIII. *Graui Ioabi scelere, & qua causa.*

Sceleratus nihilominus Ioab, proditorque veteratorius, qui prætexta cum consobrino amicitia, eum vt olim Abnerem, improuiso ferro, indicta causa, ignorante, atque inuitissimo principe, nihil ab eo violatus, inuidia stimulante peremerit. Dolebant quippe ipsi oculi, imo instar mortis ei erat, post trigesimũ denique annum, de sublimi, ac supremo secundũ regem dignitatis gradu, ignominiose deturbari; ipso autem occiso, persuasum habebat neminem fore toto regno, in quem Dauid posset militiæ transferre principatum; aut qui eum posset vel auderet admittere, illius metu, qui duos iam regii sanguinis principes, illius dignitatis sibi conseruandæ causa, per insidias trucidasset. Quis ab eo sibi non timeret, qui Saulis patruelem, qui Dauidis nepotem, atque adeo filium nuper, contempto regis imperio, impune sustulisset? Impune autem hoc se crimen admissurum, haud temere credidit; quod videret apud se ac fratrem suum esse robur exercitus Dauidis, Amasæ autem recens collectas copias quasi capite trũ-

Qui recuperet militiæ principatũ.

catas, facile ad consuetum Ioabi & Abisai imperium redituras. Itaque fore vt Dauid, qui recenti seditione vndecim tribus amiserat, nunc etiam Iuda in Ioabi potestate posita, plane inermis ne mutire quidem auderet, vt reuera contigit.

NON luit ergo ille nunc quidem pœnas tanti criminis, imo ne obiurgatus quidem propterea fuit à rege: non tulit tamen impune, vt initia libri tertii docebunt. [a] Interim Chrysostomum Dauidis commiserantem mala licet audire. [b] *Quibus rebus perturbatus* Dauid, motibus scilicet tribuum, Seba ductore se cedentium, *coactis copiis eas sub ducibus misit.* Ioab *autem, & ex hoc bello peracta victoria*, imo & ante victoriam, *non permisit victoriæ voluptatem sine mœrore contingere. Namq. ducem vna secum*, vel potius suo loco, *constitutum Amasam, qui omnem populum* Iudæ & Ierusalem *Dauidi subiecerat, innocentem, & qui in nullo ipsum læserat, inuidiæ stimulis agitatus occidit. Quæ res ita grauis ac molesta fuit regi, tantoque illum mœrore confudit, vt filio moriens mandarit eius viri sanguinem vlcisci, oraueritque ne tanti sceleris authorem sicca morte mori pateretur. Et quod longe grauius est, ita affectus neque mœroris sui causam dicere audebat, eo quod aduersus innumera incommoda tam obluctatus esset.* Hæc sanctus Chrysostomus: aut potius non audebat, ne ille totam rempublicam perturbaret.

[a] 3. Reg. 2. 5. 29 30. 31- [b] 13. de prou. uid.

DISSIMVLAVIT ergo Dauid mœrorem cordis sui, nec tamen debitam facinori grauissimo pœnam ignouit, sed in tempus idoneum distulit; à Ioabo interea quandam quasi tyrannidem patiens, quam nec ferre liberet, nec auferre posset. Idoneam tamen patiendi ac dissimulandi materiam Ioabus ipse suppeditauit. Cum enim excitatam à Seba seditionem, à qua Dauid, non minus quam à coniuratione Absalonis, sibi timere videbatur, feliciter compressisset, videri potuit vulgo in gratiam egregii facinoris, improbum illud ignouisse, & in gratiam receptum Ioabum donasse iterum militiæ principatu: quamuis ipse se potius nunc principem fecisset, quam à Dauide factus esset. Videtur enim licere principi compensatione quadam vti, & crimen viri alicuius, subsecutis eius officiis obruere posse; præsertim si qui læsus fuit cesserit iuri suo. Reuera tamen neque Dauid condonauit sibi, ac reipublicæ factam iniuriam, neque eam quæ facta erat Amasæ vxori, liberis, cognatis potuit condonare; neque Ioab, in præmium huius officii, veniam illam exigere. Tollendo enim Sebam fungebatur officio suo, nec aliquo facto, ad quod alioqui non obligaretur, Dauidem sibi debitorem reddebat. Et vniuerse quicumque aduersus principes, & dominos suos deliquerunt, quamuis deinceps eis valde fideliter seruiant, non propterea pœnæ remissionem promerentur, quia obligabantur semper fideliter seruire, quãuis nihil omnino deliquissent, vt disputat Abulensis. [c]

[c] q. 44. in c. 20.

REVISAMVS nunc Amasam misere cõtrucidatum, in sanguine suo tabescentẽ, & omnes ad sui spectaculum trahentem, dum Ioab, & Abisai frater eius, Seba filium Bochri persequuntur; & habent de sociis suis, qui etiam insultent interfecto. Nam *interea quidem viri*, vt ait Scriptura, de sociis Ioab, *cum stetissent, iuxta cadauer Amasæ dixerunt, Ecce qui esse voluit pro Ioab comes* Dauid, vel vt fusius hebraice legitur, *Qualis est qui voluit esse pro* Ioab, *& qualis est, qui voluit esse Dauidi post Ioab.* Hoc deerat calamitati infelicis principis, vt ei etiam à gregariis militibus insultaretur. Hebraice quidem, & græce, & chaldaice, & apud Iosephum, vnus tantum legitur Amasæ, sic opprobrasse. sed recte vidit vulgatus interpres, ibi singularem numerum collectiue sumi, & numero multitudinis æquipollere; vt cum dicitur, *reuertatur vir in domum suam*, id est, vnusquisque totus populus, siue exercitus repetat proprios lares.

AVGET etiam Ioabi facinus Iosephus. *Cæso*, inquit, I*mperatore pergebat ad Sabæum*, siue Sebam *debellandum, vno relicto apud cadauer. Hunc iussit proclamare ad exercitũ, Amasam iure cæsum meritas pœnas dedisse, qui vero partes regis fouerent,* I*oabum & fratrem eius Abisæum duces sequi debere.* Quæ satis consentanea sunt ei interpretationi, quam hodie aliqui Hebræo tribuunt. *Quis est qui amat* Ioab, *& qui est qui velit esse pro* D*auide? sequatur Ioab.* Quæ fuit euocatio omnium copiarum, quæ sequebantur Amasam, vt ne quid sibi noui consilii caperent, aut sibi ad Dauidem nouæ missionis gratia, redeundum putarent, sed intelligerent se, quamuis Imperatore mutato, eidem tamen Dauidi regi famulari, & contra eundum hostem militare,

quandoquidem Abisai, quocum erat Ioab, à Dauide cum domesticis copiis, contra Sebam missus esset.

LIII. Quid cadaueri factũ

NEGLEXIT porro Ioab curam gerere cadaueris Amasæ, quod conspersum sanguine iacebat in media via. Itaque vt quisque transibat, subsistebat paululum ad contemplandum eum; quod cum quidam animaduertisset, forte aliquis famulorum eius, *amouit Amasam de via in agrum, operuitque eum vestimento, ne subsisterent transeuntes propter eum.* Et apparet non modico tempore illic mansisse, Ioabi fortasse metu, ne si qui funus curaturi remanerent, à Ioabo desertæ militiæ nomine punirentur. Transgresso autem exercitu, vel à vicinis oppidanis, impositum est cadauer in currum, & delatum Hierosolymam ad Dauidem: quadraginta enim tantum stadiis inde distabat, vt ait Iosephus, qui etiam tradit custodem ad cadauer à Ioabo relictum, à quo translatum fuerit in villam quandam, χωρίον τι ἀπωτάτω τῆς ὁδοῦ à via remotissimam: ibique depositum veste contexisse. Sed custos hic in scriptura non apparet: & probabilius est militum aliquem secus viam cadauer seduxisse, ibique illud vestimento ipsius occisi contexisse.

LIV. Dauidis mæror in funere.

QVALE autem fuerit hoc spectaculum Dauidi, quinam eius, totiusque familiæ luctus, ac lacrymæ, facile est intelligere: ipsius præsertim regis, seipsum fortasse accusantis beneficii in ipsum imprudenter collati. Qui non reputasset apud se antiquum Ioabi in eadem causa aduersus Abnerem facinus, damnaret importunam lenitatem suam, qui nuper Ioabũ præfectura in Amasam translata, & satellitio spoliatum, non in vincula coniecisset: non pœnas ab eo de Abneris & Absalonis cæde repetiisset: sed eum iterum, exercitus parte fratri collata roborasset, non ad deponendam, sed ad confirmandam audaciam; adeo vt ne hominis quidem obiurgandi post reditum sibi potestatem reseruasset, ne ille is fieret aduersum se, qui fuisset aduersus Isbosethum obiurgatus Abner, & Dauide in ordinem redacto, ipse se constitueret regem. Sed nec clam, ac per insidias eum volebat de medio tollere, ne is inopina morte sublatus, cum corpore etiam animam miser amitteret. Ergo multa gemens, multumque infelicis nepotis casum miseratus, eum multo cum honore exequiarum, tradidit sepulturæ. (Erat enim nepos, & bene de rege suo meritus, & mortuus fuerat cum regia negotia summa cum authoritate maxime gereret) & interfectori iustum, quamuis serum supplicium præparauit.

LV. Seba percurrit tribus.

a 2. Reg. 20. 14.

PORRO *Seba* [a] *transierat per omnes tribu Israel in Abelam, & Bethmaacha, omnesq. viri electi congregati fuerant ad eum.* Transiuisse dicitur per omnes tribus, quia peruenerat ad tribum Nephtalim, quæ vltima est septentrionem versus. Nimirum à tribu Iuda digressus, adierat tribum Beniamin, Ephraim, Manasse, quæ cis Iordanem, Issachar, Zabulon, Aser, & ad Nephthalim denique peruenerat, in qua erant Abela, & Bethmaacha. Duas enim vrbes constituit textus noster, imo Hebræus quoq;, & Græcus, & Chaldæa paraphrasis. Quamquam Hebræus posteriore loco vnicam facere videatur: quod vult Adrichomius in tribu Nephthalim, [b] & Iosephus, hoc loco, [c] eamque vocat Abelmachæa. D. Hieron. in locis hebraicis, aliam putat Abelam à Bethmaacha, imo & triplicem Abelam facit. In Hebræo etiam additur istum Sebam transisse per omnia loca Berim, quo nomine prouinciam aliqui intelligunt, in qua esset Abela & Bethmaacha, quæ pertinet ad Galilæam superiorem, quæ dicta est gentium. [d] 6.

b nu. 2.
c l. 7. c. 10.
d Esa 9. 1. 6. x.

LVI. Obsidetur in Abela.

IOAB igitur cum suis Sebam vestigiis consequebatur, & ibi quamprimum ponebat pedem, vbi ille postremum institisset, vt vel euntem comprehenderet, vel aliquo loco subsistentem obsideret. [e] Cumque didicisset eum cum suis, partim in Abela, partim in Bethmaacha resedisse, Abelam in qua ille erat obsedit, & munitionibus circundedit; *& obsessa est vrbs. Omnis autem turba quæ erat cum Ioab, moliebatur destruere muros.* Quo cognito ciues de salute sua, & vrbis incolumitate solliciti, statuunt periculo eximere sese, istius aduenæ deditione. Id vt Ioabo nunciaretur, mittitur super muros mulier: ibi enim tutius poterat mulier, quam vir aliquis subsistere. Sed & sapientiæ illius id datum est. Cum enim ad naturales mulieris illecebras, accesserit eximia quædam sapientia, facilius à viris impetrant quod cupiunt, & propter insolentiam rei, sunt admirationi.

e Abul. in exp. tex.

ET FVNVS

EXCLAMAVIT ergo *mulier sapiens de ciuitate. Audite, audite, dicite Ioab. Appropinqua huc, & loquar tecum. Qui cum accessisset ad eam, ait illi, Tu es Ioab? Et ille respondit, Ego. Ad quem sic locuta est. Audi sermones ancillæ tuæ, qui respondit, audio; rursumque illa. Sermo inquit, dicebatur in veteri Prouerbio.* 7. *Qui interrogant, interrogent in Abela, & sic perficiebant.* Commendat mulier ciuitatem suam, quasi ab antiquo abundantem viris, qui sapientia, & consilio valerent: ita vt vulgo diceretur, eos qui consilio egerent, Abelam abire debere, ibique interrogare, quid opus esset facto, sicque consilio capto perficere negotia sua. Hoc via proœmio, pergit mulier in persona ciuitatis. *Nonne ego sum, quæ respondeo veritatem in Israel,* & dubitantes consilii compotes efficio, & quasi mater erudio filios meos, *& tu quæris subuertere ciuitatem, & euertere matrem in Israel.* quam matrem, [a] aliqui non male metropolim, & primariam ciuitatem interpretantur. Iudæi autem stultissime,[b] cũ dicunt hanc mulierem fuisse Zaram filiam Aser filii Iacob, quæ ideo se matrem dicat, quia multorum annorum erat; quin & descendisse cum Iacobo in Ægyptum, aliaque id genus delyria, [c] despui digna potius quam refutari. 8. Quin ne Iosephus quidem, aut eum secutus Theodoretus, satis consentanea textui videntur afferre, vt seorsim dicemus. 7. e X.

a Pagn. Vatab.
b apud Hieron. in trad.
c apud Lyr. & Abul.
8. e X.

ADDIT mulier, *Quare præcipitas hæreditatem Domini?* R*espondensque Ioab ait, Absit, Absit hoc à me non præcipito, neque demolior, non sic se habet res. Sed homo de monte Ephraim Seba, filius Bochri cognomine, leuauit manum suam contra regem Dauid, Tradite illum solum, & recedemus à ciuitate.* Prudenter vtique vniuersam ciuitatem reddit inimicam Sebæ, cum aut hunc, aut illam perire necesse sit. *Et ait mulier ad Ioab, Ecce caput eius mittetur ad te per murum.* Dicitur de monte Ephraim Seba, qui tamen paulo superius [d] de tribu Beniamin dictus est, vel quia ibi habitauit, aut natus est, vt putant Caiet. Dionys. Tostatus, vel quia cum montes Ephraim tribui Beniamin vicini essent, iste & iuxta eos montes, & tamen intra limites tribus suæ habitaret. Non promisisset porro hæc mulier tam facile caput Sebæ, nisi iam cum primoribus ciuitatis egisset: alioqui imprudenter se deridendum præbuisset.

d c. 20 v. 1.

ACCEPTA igitur responsione Ioabi, *ingressa est ad omnem populum,* in ciuicæ domo congregatum, & de vrbis salute disceptantem, *& locuta est eis sapienter,* demõstrata iniquitate causæ quam fouebant, & viribus Dauidis, & indubitata totius calamitate ciuitatis: facileque impetrauit, vt vnius morte omnium redimeretur salus, 9. facile enim desertus est à suis, cum viderunt se id impune facturos, & Dauidis felicitatem in bello exploratam haberent. Maluit fortasse etiam Seba capite truncari ab Abelæis, quam Ioabo ad Hierosolymitanam carnificinam dedi. Ergo *abscissum caput Sebæ proiecerunt ad Ioab* de muro, non ausi militi populatori aperire ciuitatem. Quo accepto Ioab, *cecinit tuba, & recesserunt ab vrbe vnusquisque in tabernacula sua;* illi scilicet qui ab Amasa congregati fuerant. Duxit autem secum eos, qui ex vrbe cum Abisai fratre suo egressi fuerant ad bellum, & cum iis, *reuersus est Ierusalem ad regem.* Quem mœrorem animi ex Amasæ cæde dissimulantem, de ciuili bello feliciter oppresso recreauit. Et forte caput Sebæ ad eum detulit, alicubi in exemplum, & terrorem improborum defigendum. 9 X.

FVIT *ergo Ioab super omnem exercitum Israel;* quoniam scilicet orientem tyrannidem, & schisma celeriter ac prudenter extinxerat, & qui in eius locum erat sufficiendus, mortuus erat, nec alius sine magnis motibus, ac periculis substitui poterat, cum Dauid in officio suo ac dignitate perseuerare passus est, donec res & tempus ferret, vt regi meritas daret pœnas. Cæteri autem in suis singuli muneribus perstiterunt, quibus supra ante annos 15. fungebantur. [e] Nisi quod hic Siua pro Saraia scriba ponitur, in eius videlicet locum subrogatus. De hoc autem Ira Iairite sacerdote, id est principe, vel vt interpretatur Hieronymus magistro apud Dauidem, supra cum de pædagogo Salomonis ageretur, aliquid attigimus. Theodoretus ait istum vere fuisse sacerdotem, & dici sacerdotem Dauidi, quia degebat intra regiam, arcæ diuinæ semper assistens, & regia Deo sacrificia offerens. A qua sententia Dionysius alienus non est, eamque amplectitur Abulensis, [f] instarque ait fuisse sacerdotum, qui sunt Eleemosynarii principum: propptereaque non simpliciter sacerdotem dici, sed sacerdotem Dauidis,

e c. 8. & an. Dauid 16 n. 2. & seq.
f q. 31. in 2. Reg.

ei peculiariter addictum, & fortassis, ob virtutem familiarem, ac dilectum, quem tamen Iosephus, vt ignotum hominem, præteriit.

SCHOLIA IN ANNVM 3010. *DAVIDIS REGNI* 31.

1.N.XIV. Pined. l. 7. de Salom. c. 20. ait Dauidem ad primas Semei preces, & confessionē licet simulatam, iniuriam, & offensam grauissimam regali vere animo remisisse. Recte iniuriam, & offensam, non tamen pœnam, vt vult Iosephus, nisi præsentem, & violentam, quam etiam sine noua culpa nō incurrit; quæ Lyrani quoque, & Dionysii sententia est. Quare autem confessio Semei simulata dicatur, non satis intelligo, coactam malim dicere, aut violentam.

2.N.XXI. Aut *decepit me*, vt habent Hebræi & Septuag. Chaldæus quoque *dolose egit contra me*; quia nimirum iumenta, & viaticum non parauit domino suo; meq. eum frustra expectantem reliquit, contemptum simul, & illusum. Munera etiam fortasse Miphibosethi erāt, quæ seruus nequā suo nomine obtulit.

3.N.XXVII. Pineda varias Dauidis excusationes colligit. Puto duo dici posse, alterum est Sibam tanta arte, & versutia calumniam texuisse, ac deinceps protexisse, vt Dauidi non minorē fidem faceret quam Miphiboseth: ideoque quasi in re dubia, ita diuisisse sententiam, vt accusatorem, & reum beneficio afficeret, nec illum acquisitis, nec istū possessis bonis plane priuaret: idque eo iustius facere potuit, quod ea bona iamdudum fisco addicta fuisse creduntur. Alterum est Dauidem has omnes culpas pœnitētia diluisse: quo idē Pineda l. 1. c. 3. n. 24. sentit ad plenā Dauidis, vel excusationem, vel defensionē confugiendum esse.

4.N.XXIX. Vitium claudicationis obiectum filio Codri ne rex agnosceretur, scribit Pausanias, initio Achaicorum, quod ad hoc ipsum tempus pertinere anno sequenti dicemus. *Cum Medon*, inquit, *& Nileus Codri filii de regno dissiderent, negaretque Nileus regnum se Medontis ferre posse, qui pede altero claudicaret, rei cognitione delphico oraculo permissa, respondit vates, deberi Medonti Atheniensium regnum.* Sic ipse, eaque aut causa, aut origo fuit Ionicæ emigrationis, Nileo duce, de qua paulo post agetur.

5.N.XXX. Si octogenarius fuit hodie, id est absoluerat hoc tempore annum vitæ octogesimū propterea; hebraice, & græce dicitur filius 80. annorum, primus eius annus fuit Eli trigesimus secundus, ita vt vixerit cum Eli annis nouem, cum Samuele & Saule 40. cum Dauide vnum & triginta, qui sunt omnino octoginta.

6.LV. Caietanus post Lyranum vult Bethmaacha fuisse prouinciam, merito improbante Tostat. in expos. textus; quis enim ferat dicentem eo Parisios, & in Franciam: iuit Salmanticam, & in Hispaniam? Insulse quoq. diceretur oppugnari Seba in Abela, & in Beth Maacha. Rectius itaque alii partim duas ciuitates sibi vicinas constituunt, quæ iuxta Hebræum pertineant ad prouinciam Be-
rim. Nam subditur c. 20. 14. *& omnia Berim*
nimirum loca, quæ nomine illo generali cō
tinebantur. At Hieronymus vertit electo
deduxit enim à Bara ברא quod in Kal est cre
are, in Pihel eligere.

Ad verbum in Hebræo est, *loquendo loqueban
tur in principio dicendo &c.* quæ recte verti
Hieronymus, *sermo dicebatur in veteri prouerbi*
Idem tamen, si tamen idem, in Trad. ex qu
Angelomus, Comestor, Lyranus, Diony
sius, Vatablus, & alii, cum vtraque glossa
In Hebræo, inquit, *non habetur prouerbio. Il
sermo legis est, in qua videtur à Domino per Moysen
preceptum*, (Deuteronomi capite vigesimo
decimo) *vt quando ingressuri terram Chanaan e
sent, & gentes deleturi, primum pacem offerren
& si pax ab eis reciperetur, pacem recipientes tribu
tarii eorum efficerentur; & si pacem non reciperen
tunc à filiis Israel delerentur. Idcirco exclamas
mulier sapiens de ciuitate fertur. Nonne ego sum
quæ respondeo veritatem &c. Ac si diceret. C
vis destruere ciuitatem hanc, antequam pacem inte
rogando offeras, sicut in lege iubetur? Cur etiam no
eandem legem in nobis Israelitis seruas, quæ in alie
nigenis olim seruata est.* Hæc ibi. Eadem e
expositio Theodoreti, q. 40. 2. Reg. *Cu
dux exercitus*, inquit, *adduxisset exercitum, a
obsidendam Abelam, sapientissima mulier diuin
rum legum illum admonuit. Iussit enim lex diu
na vt primum mitteretur legatio, deinde instruere
tur acies aduersus contradicentes, & dixit ei,
defecerunt quæ disposuerunt fideles Israelis. Hoc
non sunt transgredienda, quæ sunt statuta legibu*
Hactenus Theodoretus, & sic in plerisqu
exemplaribus græcis legitur, eique aliquan
tulum fauet Chaldæus Paraphrastes. Ioseph
autem alia omnia loquitur hoc loco. *Deus* in
quit, *reges & imperatores creat, vt deletis Hebræ
rum hostibus in pace Israelitas cōtineāt: Tu vero nu
la in re læsus primariā Israelitarū vrbem expugna
venisti.* Theodoreti autem expositio, quæ i
Hebræorum traditionibus habetur, parun
textui aptari potest. Ei tamen fauet, quo
in Hebræo habetur. *Ego sum inter pacificas &
fideles Israel*, pro eo quod nos habemus
Nonne ego sum quæ respondeo veritatem in Israe
Sed hæc verba priorem sentētiam non mu
tant. nam, vt ait Caiet. post commēdatam ci
uitatem à sapientia, affert rationem à pac
& fide cum Israele, vt hinc ostendat iniust
vexari ciuitatem pacificam & fidelem: qu
vt ait Vatablus, perstitit in fide, nec defeci
à rege.

Quis enim credat aut ferat veternosam an
septingentorum, & amplius annorum? &
seculo quo Dauid dicebat Psal. 89. 10. *di
annorum nostrorum septuaginta anni, si autem i
potentatibus octoginta anni, & amplius eorum la*

bor & dolor. Verum sententia quam expressimus planissima est, & textui accommodatissima, quam sequitur Caiet. & tangit Hugo. & probat Abulensis, & Angelomus, nisi enim mulier in persona ciuitatis loqueretur, non recte probaret ciuitatem non esse subuertendam, sed ei responderetur ciuitatem, quæ rea esset, delendam mulierem vero alio abducendam. Idemque confirmat prouerbium vetus, quod scilicet de ciuitate vsurpabatur, antequam hæc mulier nata esset.

Sapiens hæc mulier apud Iosephum, sic loquitur. *Vultis mali male perire cum liberis ac coniugibus propter hominem malum & ignotum, eumque pro Dauide, cuius tanta in vos extant beneficia regnare? & vnam hanc vrbem tam valido exercitu resistere.* 9. N lix.

ANNVS MVNDI 3011. DILVVII 1355. 5ª. ÆTATIS. 72. EXITVS AB ÆGYPTO 468. ARCÆ IN SIONE 22. REGNI DAVIDIS 32. ABIATHARIS PONTIF. 37. TROIÆ EXCISÆ 140. EVPALIS 21. IMPERII ASSYRIORVM 1080.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1042.

I. *Ionica emigratio quãdo facta.* Centesimvs & quadragesimus excisæ Troiæ annus, Ionica emigratione celebratur ab antiquis. Nam Clemens Alexand. lib. 1. Strom. sic scribit ex Eratosthene. [a] *Eratosthenes autem tempora sic describit. A capta quidem Troia ad Heraclidarũ reditum anni* 80. *Hinc autem ad conditam* Ioniam *anni sexaginta*, Ioniam conditã vocat regionem in Asia maritimam coloniis hoc tempore frequentatam. Nam ille idem Clemens paulo ante. [b] *Aristarchus autem in commentariis Archilochiis dicit Homerum fuisse tempore deductionis coloniæ Ionicæ, quæ fuit centum & quadraginta annis post Troiana tempora.* Hæc ibi. Eusebius quoque in chronico, in præsentem annum coniicit Ionicam emigrationem, qui est apud eundem ab Ilii clade centesimus quadragesimus: cui chronologiæ omnes posteriores assentiũtur. Plutarchus denique in Homeri vita ait Ionicam emigrationem factam 60. annis post reditum Heraclidarum, qui incidit in annum octogesimum à Troiana clade.

a græc. lib p. 146. b l. 1. p. 259.

II. *Quæ eius causa.* De causa deductæ coloniæ, & deducendæ duce nonnihil distat à cæteris Velleius Paterculus. [c] *Subsequente*, inquit, *tempore magna vis Græcæ iuuentutis abundantia virium sedes quæritans, in Asiam se effudit, nam & Iones duce Ione profecti Athenis, nobilissimam partem regionis maritimæ occupauerunt, quæ hodieque appellatur Ionia, vrbesque constituerunt Ephesum, Miletum, Colophona, Prienem &c.* quæ causa laxior est, & communis cæteris populorum propagationibus. At Pausanias [d] causam refert in exortam inter filios Codri regis Atheniensium, de regno dissensionem; *cum Nileus Medontis imperium detrectaret, quod is pede altero claudicaret*; regnabat ergo tunc Medon, quem tamen ante annos quatuor vita ac regno functum tradit Eusebii chronicon, cui sufficit Acastum: forte vltra quadriennium Nileus peregrinatus est. Aelianus [e] certe in varia historia, ait eum Naxum tempestate delatum, ibique cõtrariis ventis retentum fuisse donec expiato tandem exercitu inde solueret, sed quadriennium nihilominus longius est: vide Pontacum in hunc Eusebii locum. Cum ergo ambitio fraternam aleret cõtentionem, rei cognitio oraculo Delphico permissa est, à quo cum causa Medonti adiudicata esset, Nileus Athenis, regni spe deiectus, abscessit.

c l. 1. c. 4. d l. 7. init. e l. 8. c. 5.

III. *Num Ione duce.* De coloniæ duce lapsum apparet memoria Velleium, cum Ion, qui nomen Ionibus dedit, & Atheniensibus contra Eleusinios pugnantibus dux fuit, Athenis diem suum obierit teste Pausania. [f] Contigit autem hoc bellum sub annum mundi 2683. vt suo loco diximus, [g] ex quo ad præsentem annum 328. anni abierunt: præterquam quod nunquam ille in Asiam emigrasse traditur. Audiamus

f l. 7. init. g to. 1. e. a. illius an

ergo potius Pausaniam, *Dimisit*, inquit, *in coloniam Nileus, aliique Codri filii, tum e Atheniensibus, quicūque nomina dedissent, tum multo maximam Ionum manum abduxerun Tertia fuit hæc colonia, quæ extero duce, & extera multitudine deducta est è Græcia*. Eunden Nileum Codri filium regno excidisse ait Ælianus, ideoque Athenis in Asiar emigrasse, multisque sociis ad Naxum relictis, Mileti primum consedisse. Quo Strabo quoque tradit, [a] at ducem coloniæ nominat Androclum, eiusdem Co dri filium, à quo Ephesus condita fuerit, quam tamen ante 7. annos conditar tradidit Eusebius, rectius huc transferendam, vt supra notauimus. Meminit & alterius filii Codri illegitimi, cui nomen Cydrelus, qui Myuntem condidit. Ad dit & Nauclum & Cænopum item Codri filios nothos. Tertullianus quoqu libro de pallio scribit Iones Nilei comites, Asiam nouis vrbibus instruxiss quarum catalogum habes apud Strabonem, & Aelianum. Denique Ammia nus [b] *Erat*, inquit, *Atheniensium colonia Miletus, deducta inter Ionas alios per Nileum f lium Codri, qui fertur pro patria bello se Dorico deuouisse*. sic ipse.

a l.14 init.

b l.21 & 28.

MILETVS quidem multo ante condita fuit; refertur enim ab Eusebio eiu conditus vltra tempora Gedeonis, anno ab ortu Abrahæ 730. Mundi iuxta nc stra chronologiam 2758. ex quo 253. anni fluxere, cum Nileus eam obtinuit, *Ni leus*, inquit Pausanias *cum sua manu Miletum tenuit*, & paulo post. *Occupata vero a Ionibus Mileto, mares omnes interfecti, præter eos qui capta vrbe, fuga sibi salutem quæsier Illorum coniuges & filias victores vxores duxerunt. Nilei sepulchrum non longe à portis est &* restauratam apparet à Nileo, vt propterea etiam condita ab eodem dicatur.

Apud Scal. nam Pont. Gedeon. 11. an. ab Abrahamo 743.

IDEMQVE de Androclo Ephesi dicendum. De quo idem Pausanias post expli catam antiquam Ephesum. *Androclus*, inquit, *Codri filius dux Ionum, qui Ephesum venerant Lelegas & Lydos in superiore vrbis parte habitantes eiecit. Sacra vero area*, vbi vi delicet conditum erat Dianæ templum, *inquilini, fœdere cum Ionibus icto, omni bel metu caruerunt. Samijs etiam Samon Androclus ademit: eamque insulam ad quoddam tempu possederunt Ephesii, cum reliqua etiam contiguarum insularum vicinia. At enim cum sedes pri stinas Samii recepissent, Prienensibus contra Caras auxilium tulit Androclus; cumque Græci prælio victores discessissent, ipse in pugna cecidit. Eius cadauer sublatum Ephesij sepulturæ in tra fines suos mandarunt*. hæc Pausanias. Apud quem leges aliarum quoque nobi lium ciuitatum origines, ab hac Ionum colonia, quemadmodum & apud Stra bonem. nos ad sacram redimus historiam, quæ deinceps triēnii famem exponit.

AMBIGVAM porro facit Scriptura [c] horum trium annorum famis collocatio nem, cum simpliciter dicat, *facta est quoque fames in diebus David tribus annis iugi ter*; quomodo etiam habetur Hebraice, Græce, Chaldaice. Iosephus [d] secutu seriem narrationis Scripturæ, post prædictum ciuile bellum tradit exortam: ne apparet vlla ratio cur alio referenda sit, propptereaque qui eius meminerunt, ho ei tempus attribuunt, nominatimque Torniellus; licet hunc annum Dauidi vigesimum septimum vocet, [e] qui nobis est trigesimus secundus. De cuius caus dicetur anno tertio, quo diuinitus reuelata perhibetur. Si enim prius causam fa mis, & remedium didicisset Dauid, prius vtique illam, adhibito remedio, depu lisset. Ait autem Abulensis, Lyranum secutus, [f] hanc famem in diebus Dauidi contigisse, quod is in culpa esset, eo quod manifestam iniustitiam, quæ commis sa fuerat aduersus Gabaonitas, ipse factus populi iudex non puniuisset. Quo mihi non satis probāt. Aberat enim Dauid ab aula, & latitabat in syluis, & cauer nis, cum Gabaonitæ à Saule vexarentur: & si forte id postea resciuit, potuit cre dere hanc culpam morte Saulis, & filiorum eius fuisse expiatam.

c cap. 21.

d l.7.c.10.

e an.4. ætat. 463.

f q.6. & 7. in c.21.

ANNVS MVNDI 3013. DILVVII 1357. QVINTÆ ÆTATIS 74. EXITVS AB ÆGYPTO 470. ARCÆ IN SIONE 24. REGNI DAVIDIS 34. ABIATHARIS PONTIF. 39. TROIÆ EXCISÆ 142. EVPALIS 23. IMPERII ASSYRIORVM. 1082.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1040.

EXISTIMAT Rabi Salomon, apud Lyranum & Abulensem, Dauidem primo anno famis non consuluisse Dominum; eo quod credidit sterilitatem terræ contigisse ex cursu naturali temporis, id est sterilitatem mere esse naturalem, siue vt Tostatus interpretatur casu, & sine vlla peculiari causa, aut diuinę prouidentiæ cõcursu accidisse. Quod rationi consentaneum non est. Huiusmodi enim publicæ calamitates pœnæ peccatorum sunt, quæ à Deo scelerum vindice retrahẽte beneficam manum suam, diuersis temporibus immittuntur; sicut bella & pestis, quæ propterea Dei flagella & sagittæ nominantur, & passim apud prophetas, Dominus se ea in populum suum immissurum minatur. Et certum est casum & fortunam respectu Dei non habere locum. Itaque Gualterus (Ierem & Ezechiel Alexand.)

- ------- nemo temeraria credat,
Fortuitóue geri mundana negotia casu.
Omnia lege meant, quam rerum conditor illis
Sanxit ab æterno.

SECVNDO anno, inquit, credidit famem, propter idolum Michæ, quod erat adhuc in tribu Dan contigisse, propter quod idolum illud destruxit. Verum id iam à Samuele confractum conflatumue, nec Dauidis tempore perdurasse, alio loco docuimus [a] Perseuerante nihilominus fame, anno tertio ait Dominum à Dauide consultum mali causam aperuisse. Verum hæc ille Salomon non habet in commentariis in hunc locum. Existimat Abulensis, [b] fortasse Dominũ biennio consultum respondere noluisse, peccato aliquo offensum, vt non semel contigit Sauli. Aut reuera non fuisse consultum, Deo mentem hanc regi non dante, neque aulicis, aut consiliariis eius, eo quod vellet Dominus peccata populi triennii sterilitate castigare. Tardius certe principes, huiusmodi populi vexationẽ quæ vix attingit optimates, aut norunt, aut sentiũt, & consequenter tardius quoque ei malo remedia inquirunt, ea cura in magistratus immediatos deposita.

a an Othoniel. 22. n. 27.
b q.3. in c.21

TERTIO itaque anno *consuluit Dauid oraculum Domini*, per Abiatharem videlicet summum sacerdotem, apud arcam fœderis, & propitiatorium, hic enim erat cõmunior, & expeditios consulendi modus, qui etiam in Hebræo significatur, vbi dicitur Dauid requisisse faciem Domini. Et videlicet rogauit, vt quando tertiũ iam annum sterilitas ac fames populum suum continentur diuexaret, causam eius patefacere dignaretur, simulque quid piaculi requireret, ad offensionem tam diuturnam penitus abstergendam. *Dixitque Dominus* contigisse famem, *propter Saul, & domum eius sanguinum*, quæ multum iniuste sanguinem effuderit, nominatim occidendis Gabaonitis. Ab ipsis autem, quid piaculi repetant, exquirendũ esse. Hoc enim in arbitrio Gabaonitarum à Deo positum fuisse, Dauidis interrogatio significat dicentis. *Quid faciam vobis, & cæt.* obiter autem Scriptura significat qui essent Gabaonitæ, dicens non fuisse de filiis Israel, sed reliquias Amorrhæorum, quibus filii Israel iurauerant se eos conseruaturos.

NIHILOMINVS Saul eos zelo *pro filiis Israel & Iuda* interfecerit, & vltimo Saulis [c] anno declarauimus. Nimirum existimauit indignum Israelitarum nobilitate, & suo erga Deum ipsiusq. legem zelo reliquias Amorræorum in medio tribus suæ relinquere, quod etiam atque etiam à Deo per Moysem prohibitum fuerat, vsque adeo vt diceret; [d] *Sin autem nolueritis interficere habitatores terræ, qui remanserint erunt vobis quasi claui in oculis, & lãceæ in lateribus, & aduersabuntur in terra habitationis vestræ, & quidquid illis cogitaueram facere, vobis faciam.* Verum exceptio in his facta fuerat, eorum-

c n. 23 24 & seqq.
d Num 33. fi.

que salus sub conditione oneris hactenus inuiolata, in rem iudicatam transierat, ac iureiurando firmatam. Quanquam non tam zelus legis, qua soluti erant Gabaonitæ, quam auaritia ac superbia eum censentur permouisse: qui eorum bonis inhiaret, & probrosum genus contemneret.

V. *Cur puni-tus, præalijs eius pecca-tis.*

ATENIM cum multa Saulis peccata fuissent, vtique grauiora; nominatimque scelus occisi summi Sacerdotis, cum 85. sacerdotibus, & vrbe sacerdotali funditus deleta, quare Dominus hoc peccatum etiam huius vitæ pœnis puniendum censuit? Et quare pœna, quæ in vniuersum populum redundaret, cum videatur id vnius Saulis fuisse peccatum [a] Et priori quidem interrogationi satisfieri potest, si dixerimus id ex diuino iudicio, arbitrioque pendere, qui sicut Amalecitanam inobedientiam [b] regni ac vitæ priuatione coërcuit, ita crudelitatem in Gabaonitas fame primum, deinde cæde filiorum Saulis voluit castigatam. Cætera autem ipsius crimina alterius vitæ iudicio, supliciisque reseruasse. Gabaonitis porro datam vltionem, siue quia illam continenter à Deo peterent; siue quia Dominus ostendere voluit iustitiam suam, quæ etiam populum suum, in gratiam alienigenarum puniret, siue denique quod præsenti animaduersione firmare voluit legem suam, de diligendis aduenis ad fidem conuersis. *aduenam*, [c] inquit, *non contristabis, neque affliges eum*; erant isti quidem indigenæ, recens tamẽ ad populum Dei aggregati fuerant. Eodemque pertinet illud. [d] *Dominus facit iudicium pupillo & viduæ, amat peregrinum, & dat ei victum atq; vestitum. Et vos ergo amate peregrinos*, eos scilicet maxime, qui propter animæ suæ salutem, peregrini fiunt.

a Abul. q. 13. in c. 21.
b 1. Reg. 28. 18. & c. 15. 23. 24.
c Exod. 22. 21. & c. 23. 9.
d Deu. 10 18
vide Leuit. 19. 33 34.

VI. *Culpa, & pœna in populum redundauit.*

REDVNDAVIT autem culpa Saulis in populum vniuersum, sicut paulo post, pro Dauidis culpa, triduo pestis in populo ingenti cum strage desæuiit; quoniam princeps & populus quoddam corpus ciuile constituunt, nec mirum est quando caput languet cætera membra dolere. Quamquam in hac culpa non parum participasse populum satis liquet, eos vexando, & Saulis improbæ voluntati obtemperando, cui tamen resistere debuisset agnita iniustitia, sicut eidem restitit occidere volenti Ionatham. [e] Peccauerat quoque propria cupiditate, eorum hæreditatem ambiendo, & sibi vsurpando, quæ est Hebræorum in traditionibus sententia, de qua diximus alio in loco. [f] Addit etiam Tostatus [g] forte populum alia quapiam in re deliquisse, quam Dominus fame castigarit, vt occasione eius manifestum fieret peccatum, contra Gabaonitas admissum, ac reipsa vindicaretur, quod alioqui neglectum fuisset, vt fere solent causæ tenuiorum contemni, præsertim si potentes aduersarios ipsos habere contigerit. Potest autem vna pœna duobus peccatis respondere, quorum alterum tantum pateat: sicut profectio Samuelis ad Isai, [h] ob geminum finem, inunctionis & sacrificii fuit, & tamen primario fine tacito, alter euulgatus est.

e 1 Reg. 14. 45. vt docet Abul. q. 8. c. 21. 2. Reg.
f a. m. 2979. n. 25.
g q. 8. & 10. & 22. fi.
h 1. Reg. 16. 1.

VII. *Dauid agit cum Gabaonitis de piaculo firmis.*

DAVID ergo intellecta mali causa, ne vlteriore dilatione expiationis, negligentiæ reus fieret, vocatis Gabaonitis dixit ad eos. *Quid faciam vobis, & quod erit vestri piaculum?* quid satisfactionis nomine desideratis accipere, *vt benedicatis hæreditati Domini?* Putabantur enim quotidie mala Israelitis imprecari, Deumque eorum gemitibus exoratum Israelitas affligere. Nam de huiusmodi miserabilibus personis habetur in lege Domini, [i] *Si clamauerit ad me, exaudiam eum, quia misericors sum.* Et alibi. [k] *Ne clamet contra te ad Dominum, & fiat tibi in peccatum.* Et Sapiẽs eleganter. [l] *Non accipiet Dominus personam in pauperem*, etiam regiam Saulis, & filiorum eius, vt eorum culpas in miseros Gabaonitas dissimulet, sed *deprecationem læsi exaudiet. Non despiciet preces pupilli; nec viduam si effundat loquelam gemitus*; & alia pleraque in eandem sentẽtiam. Existimant autem Hebræi [m] valde probabiliter Dauidem istis Gabaonitis vt pauperibus, & vili Israelitarum seruituti addictis, aliquam pecuniæ summam in satisfactionem & expiationem peccati obtulisse, eamq; ab eis repudiatam, dicentibus; *non est nobis super argento, & auro quæstio.*

i Exod. 22. 27.
k Deu 15. 9
l Eccl. 35. 16
m apud Abul q. 17. in c. 21. 2. Reg.

VIII. *Petunt ro Saulis familiam exscindi.*

QVI prius vsque adeo abiecti erant, vt ne liberos quidem gemitus aduersus Israelitas à quibus opprimebantur habere viderentur, sed taciti Deum vltionũ in auxiliũ appellarent, nunc animaduerso diuino in populũ flagello, in gratiã sui, animos erigunt, fidenterq. etiam in domum regiam insurgunt, & regiũ sanguinẽ in expiationem efflagitant. Non quærimus, aiunt, vt iniuriæ, & clades quas perpessi sumus, mulcta aliqua pecuniaria expientur, aut cuiusquam ex toto Israele

interitu, etsi vniuersi a toto populo, regi consentiente violati sumus, quemque vindex oppressorum pauperum tertium iam annum terræ sterilitate castigat, satis est nobis Saulis familiam piaculum fieri ac puniri. *Quid ergo vultis*, ait Dauid, *vt faciam vobis? Qui dixerunt regi, Virum qui attriuit nos, & oppressit inique, ita delere debemus, vt ne vnus quidem residuus sit de stirpe eius in cunctis finibus Israel.* Pœnam quodammodo talionis exigunt, vt familia eius à quo afflicti sunt, ea quæ eum repræsentat, affligatur; & à quo exterminati sunt de Israel, exterminetur, à quo interfecti sunt, interficiatur.

IX. *Cunctatur Dauid.* Hic Dauid virorum mitissimus magnitudinem vltionis huius deprecari, vt quæ pro vilium personarum afflictione totam familiam regiam velit exscindere. Addit etiam fortasse se iurando prohiberi, quo minus id permittat. Nam in 1. Reg. [a] iurauit Dauid Sauli se non deleturum semen eius post eum, neque ablaturum nomen eius de domo patris sui. Iurauerat quoque Ionathæ & fœdus cum eo sæpius inierat, de conseruanda posteritate eius. [b] Itaque moderationem quãdam a Gabaonitis, circa hanc eorum postulationem petiit: neque enim verisimile est eos qui petebant, vt ne vnus quidem de Saulis familia relinqueretur in viuis, sponte sua septem duntaxat petituros fuisse. Audita ergo regis exceptione, qui religione prohibebatur eorum voluntati plane acquiescere: *Dentur* inquiunt *nobis septem viri de filiis eius, vt crucifigamus eos Domino*, ad eum scilicet placandum, vel coram Domino & publice, vnde mox ver. 9. dicuntur eos crucifixisse in monte coram Domino, *in Gabaa Saul quondam electi Domini.* Nunc autem reprobati, substituto in eius locum Dauide, ipsiusque familia.

a c. 24. 22.

b 1. Reg. 20. 42 & c. 23. 18.

X. *Septem postulant, & impetrant.* Septem postularunt, cum enim viderent nouem omnino filios, de Saulis posteritate reperiri (nulla enim habetur ratio fœminei sexus) & Dauidem scirẽt peculiari affectu Ionathæ filios prosequi, qui duo erãt Miphiboseth & Micha filius eius, septem reliquos postularunt, rati satis in duobus illis fidem tam Sauli, quã Ionathæ datam seruari, cum in huius liberis illius posteritas conseruaretur. Nam quod legem Domini videntur violasse, [c] qui pro paterno peccato filios morti addici volunt, id de humano iudicio intelligendum est; in diuino enim ad quod præsens iudicium pertinet, omnes æque morti obnoxii sunt, vt filii iræ: & Deus æque Dominus est nocentum atque innocentum, vt eorum animas pro arbitrio tollat, sine cuiusquam iniuria; Nam quod apud Ezechielem prophetam negat Dominus filium portaturum iniquitatem patris, id communis doctorum calculus, de pœnis alterius vitæ interpretatur. Quamquam isti Saulis filii, etsi culpa vacarunt aduersus Gabaonitas, neq; enim id per ætatẽ potuerunt, alia tamẽ peccarant, ob quæ Dominus eos supplicio affici, simulque famis piaculum esse voluit. Etsi autem Saulitarum pœna nihil videbatur remedii præteritis eorum malis afferre, proderat tamen ad præcauendum futura: præterquam quod affligentium pœna, non leuis est afflictorum consolatio.

c Deut. 24. 16.

XI. *An sine culpa Dauidis.* Qvid Dauid? an sine culpa Saulitas se morti traditurum promittit? Vtique sine culpa, qui sciebat Dei esse voluntatem publico & infami talium personarum supplicio, ostendere quantum sibi displiceat, oppressio pauperum, & iurisiurandi etiam post aliquot secula violatio, & simul patefacere, quam alte diuinæ menti odium in Saulem insedisset, cuius familiam, etiam cum publico dedecore, cuperet exterminatam. Vt hic iterum dicere posset Miphiboseth. *Neque enim fuit Domus patris mei, nisi morti obnoxia Domino Deo.* Et quamuis graue videbatur Dauidi insontes supplicio probroso dedere; acquiescebat, tamen cum ex altera parte commune totius populi damnum præponderaret, & illi hoc in negotio pareret, qui cum vitæ, mortisque sit Dominus, totum ciuile corpus, hac quasi sanguinis missione, curare cupiebat. Prouidebat quoque Dominus publicæ tranquillitati, ne inter Saulis & Dauidis posteros, pro regno ciuilia bella succrescerent; cui

Dei prouidentia in horum supplicio. prouidentiæ Dauid haud inuite seruiebat; Neque enim illius prouidentiæ, quæ humana consilia non superat, ignarus erat is, qui dicebat Domino, *incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi*. Simpliciter tamen eos occidi noluisset, eoque ipsum natiua lenitas atque humanitas inclinabat, cuius haud obscurum argumentum est, quod pecunias Gabaonitis obtulit, vt iis sine sanguine fieret satis.

d Psal. 50. 8

Iam quod ad iuramentum Sauli præstitum à Dauide, [a] dici potest ipsum lege diuinitus, atque humanitus fuisse solutum; nam Deus hos volebat occid & Saul, qui post datam Dauidi fidem, mutuumque iusiurandum, rursum host liter sese contra eum gesserat, irritam reddiderat fidem, atque iusiurandum. A cedebat quod iusiurandum eo spectabat, vt ne sæuiret Dauid in posteros Sauli in vindictam vexationis ab eorum parente toleratæ; non autem vt nulla om nino de causa, ac ne peccantes quidem punire posset, fieret enim iusiurandu peccandi irritamentum, & non firmamentum religionis. Iuramento autem Ionathæ præstito, humanitus quidem non soluebatur, nihil enim a Ionath perpetratum fuerat in Dauidem, quo facto illa obligatio solueretur: itaque te nebatur filios Ionathæ quantum in se esset, morti eripere, quod & fecit. Ide que mox subditur pepercisse regem Miphibosetho filio Ionathæ, propter iusi randum Domini, quod fuerat inter Dauid, & inter Ionathan filium Saul. D uinitus autem, æquè liber factus est, atque immunis à iuramento Ionathæ pra stito, ac Sauli.

[a] vid. Abul. q. 27. & 28. in c. 21. 2. Reg.

Spopondit ergo Dauid Gabaonitiis se ipsis daturum septem liberos de stir pe Saulis. *Tulit itaque rex duos filios Respha, filiæ Aia, quos peperit Sauli, Armoni & M phiboseth*, Hæc est illa Respha concubina Saulis, quæ illo mortuo sese Abne permisit, [b] pro qua obiurgatus Abner ab Isbosetho, defecit ad Dauidem Hos ergo duos primum morti addixit Dauid, vt qui proxime attingebant Sau lem 4. legitimis pridem interfectis. Adiecit, *& quinque filios Michol*, ait Scriptu ra, [c] *filii Saul, quos genuerat Hadrieli filio Berzellai, qui fuit de Molathi.* Patri ponitur ad differentiam alterius Berzellai, de quo paulo superius actum est, cum de reditu Dauidis ageretur, qui erat Galaadites de tribu Gad. [e] Hi autem ex tribu Simeonis oriundus erat: in ea enim tribu ponit Molath Adrichom. Hieronymo non repugnante: quamuis Tostatus malit referre a tribum Beniamin.

[b] 2. Reg. 3. 7
[c] 2. Reg. 21. 8
[d] an Daui. 31 n. 10.
[e] 2. Reg. 19. 31.

Verum antiqua dubitatio est, quam alio quoque loco attigimus, [f] quomod Michol hic dicatur genuisse Hadrieli quinque filios, cum ei ipsa non nupseri sed eius soror Merob, vt habetur in 1. Reg. [g] Respondet D. Hieron. in tradi Merob genuisse eos naturaliter, Micholem autem cum careret liberis, eos pro priorum filiorum loco nutriuisse, & sibi in filios adoptasse. Quam responsionem passim amplectuntur interpretes; imo & Chaldæus paraphrastes, qui vocat fi lios Merob, quos educauerat Michol. At Scriptura non dicit educasse, sed ge nuisse Hadrieli; quæ phrasis veram matrem sonat, & non nutricem, vt hi notat Caietan. & Pineda. [h] Itaque ille putat textum Hebraicum fuisse cor ruptum, & cuiuspiam amanuensis oscitantia scriptum fuisse Michol, pr Merob. præsertim cum non tantum dicantur filii eius, quod sufficiebat ad optioni, sed addatur ab ea genitos Hadrieli, ad veram matrem designan dam, forte Merob inquit Sa, etiam Michol dicebatur. Non puto sane Caie tani sententiam temerariam, aut valde absurdam. Et huiusmodi alia men da ex Rabinorum confessione; notat Leo Castrius in Esaiam, [i] Et P. Gor donius in suis controuersiis. [k]

[f] an. Saul. 11 n. 10.
[g] ca. 18. v. 19
[h] l. 1. de Sal. c 8. n 3. in simili locu.
[i] c. 63. p. 965.
[k] Contr. 1. c. 9.

Dedit ergo Dauid hos septem partim filios, partim nepotes Saulis *in manu Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos in monte coram Domino.* Respondet id versioni A quilæ, habet enim ἀνέπηξαν, *confixerunt*, & infra dicitur *ossa eorum qui affixi fueran* alii libri passim habent ἐξηλίασαν, quasi dicas, *soli exposuerunt*, siue fune pendentes siue funibus aut clauis alligatos cruci, ac confixos. Hebræam vocem Pagninu vertit suspenderunt, Montanus strangulauerunt; alii, egerunt in crucem. I factum in monte, siue colle Gabaa, oppido Saulis, vbi fortasse isti iuuene habitabant; nisi potius de industria electus est supplicio locus; vt magis omne intelligerent puniri peccatum Saulis; qui illic habitarat, ibidemque magnam Gabaonitarum partem interfecerat; quod ex eo probabile fit, quod sacer dotes eo ex Nobe euocati trucidati fuerant, vt ex 1. Reg. c. 22. notum est sicque idem fuerit supplicii, & delicti locus. [l] Additur etiam tempus, qu isti supplicio affecti sunt: in primis videlicet diebus messis, incipiente mession hordei, id, est sub initium veris, & festum azymorum.

[l] v. 6. & 11.

SEQVITVR eximium humanitatis exemplum. *Tollens enim Respha filia Aia cilicium substrauit sibi supra petram.* Hebraice habetur extendisse saccum, siue rudiorem aliquam telam, paleis vt apparet refertam, vt ibi aliquid quietis acciperet, dum excubias ageret, pro corporibus filiorum suorum, quas vicissim cum alio quopiam ageret, [a] ne obrepente somno irritus fieret ei multorum dierum labor, & custodia inanis. Probabile etiam est mulierē, quæ fuisset regis concubina, & huiusmodi quæ à principe militiæ post eius mortē amaretur, non caruisse aliquo tabernaculo, vt ibi aliquo modo à radiis solis, & nocturno aëre tegeretur; præclaro maternæ charitatis exēplo. Præsertim cū hæc custodia nō paucorū dierū fuerit, sed sex circiter mensiū, vt aiunt Hebræi, à Martio scilicet ad Septembrē; ab initio messis hordeaceæ, *donec stillaret aqua de cælo super eos.* Cum autem patibulis adstaret vt volucres, ferasque abigeret, quod è remotiore loco efficere nequiuisset, intolerabili cadauerum tabo fluentium fœtore in solis ardore perfundi necesse erat; vt spectaculum etiam oculis ingratissimum, & animo alioqui execrandum sileatur. a Abul. q. 30 in c. 21.

SVSPENSIONIS porro diuturnitatem miram facit ipsa lex, [b] *Cum adiudicatus morti appensus fuerit in patibulo, non permanebit cadauer eius in ligno, sed in eadem die sepelietur.* Et primum dubium non est, Dauide non solum conscio, sed etiam iubente id factum fuisse: Adisset alioqui regem mulier, & sepulturam impetrasset, vt se suosque grauissimo labore, ærumna, luctu, dedecore, liberaret. Ac ne populus quidem legem violari passus esset, & terram suam execrato onere contaminari, [c] nisi ea rex inde tolli vetuisset; iussissetque ea cadauera manere in patibulis, vsque ad superuenientem pluuiam; quoniam illa erat indicium diuinæ clementiæ exoratæ, ad quam propitiandam illi suspensi erant, & suo illam modo implorabant. Sicut autem diuina voluntate ille morti traditi sunt, præter culpam propriam, ita præter ordinationem legis, ad longum tempus pependerunt. Quo toto tempore tristis mater *non dimisit aues lacerare eos per diem, neque bestias per noctem*, donec sepulturæ, propitiato numine, honorifice traderentur. b Deu. 21. 23 c Abul. q. 31. ibid.

HANC historiam Iosephus dum contrahere cupit, fœde truncauit, ac deformauit. Nam totam hanc egregiæ mulieris humanitatem ac fortitudinem, ingrato silento missam fecit, genus supplicii, pudore opinor regii sanguinis, dissimulauit; locum, etsi is non parum ad rem faciebat, plane præteriit; tempus etiam vitiauit, cum confestim à sumpto supplicio pluuias à Domino datas finxit. Ait enim. [d] *Cum Gabaonitæ septem è Saulis progenie deposcerent ad supplicium, rex perquisitos eis tradidit: Memphiboseth tamen Ionathæ filio parcens. His acceptis Gabaonitæ, vt libitum est in eos animaduerterant: confestimque pluente Deo, terra posito squalore ad pristinam felicitatem rediit:* ἤρξατο δ᾽ ὕειν παραχρῆμα ὁ θεός. Nec contentus ea mulieris iniuria, ipsam etiam Dauidis humanitatem in Saulis, male de se meriti, & filiorum, ac nepotum eius lipsana, quæ honorificæ sepulturæ mandauit, ipse memoriæ mandare neglexit: quæ nos ex Scriptura ipsa discemus. d l. 7. ant. c. 10.

NVNCIATA enim sunt Dauidi, quæ fecerat Respha, vidensque cor Domini versum esse ad populum suum; voluit non solum hos tradere sepulturæ, sed eadem opera ossa Saulis & filiorum eius paterno sepulchro, more maiorum inferre: ex quo more, ac ritu Berzellai nuper aulicam vitam recusauit, vt reliqua vita domi transacta, sepeliretur in sepulchro patris sui, & matris suæ. Et Achitophel noluit Hierosolymis perire suspendio, sed crucem sibi elegit in patria, vt ibi eodem cum patribus suis sepulchro conderetur: accepto à sanctis ipsis patriarchis exemplo. *Abiit* ergo *Dauid*, & plurima videlicet cum eo populi multitudo, ad inimicum quondam suum, eiusque filios supremo honore afficiendos, *& tulit ossa Saul, & ossa Ionathæ filii eius*, simulque Abinadabi & Melchisuæ, *à viris Iabes Galaad, qui furati fuerant ea de platea Bethsan, in qua suspenderant eos Philisthiim, cum interfecissent Saul in Gelboe, & asportauit inde ossa eorum, & colligentes ossa eorum qui affixi fuerant, sepelierunt ea cum ossibus Saul, & Ionathæ filii eius, in terra Beniamin, in latere, in sepulchro Cis patris eius.* 2. Reg. 19. 37. c. 17. 23.

SIGNIFICATVR Saulem vulgari sepulchro, & non regio sepultum fuisse, quia regnum familiæ eius in eo cœpit, & desiit. Existimat tamen Abulensis, hoc

sepulchrum egregio quopiam opere exornatum, propter statum regium, & scilicet propter Ionatham amicum suum; propter quem, & multo maxime propter Deum, dilexit atque honorauit inimicum. Plana porro est tota hæc historia ex iis quæ vltimo Saulis anno, ex primi regum extremo dicta sunt, præter illud quod hic in latere sepulti dicuntur, sicut Septuag. ἐν τῇ πλευρᾷ: nimirum montis alicuius, extra oppidum Gabaa, iuxta morem Hebræorum, suos extra oppida tumulantium. Rectius alij, id vocabulum vice nominis proprii Selach positum putant. Quam vocē retinuit Pagninus, Montanus, Emanuel, Vatabl. aliique. Quod autem illic in muro, hic in platea suspensi dicuntur, quid absurdi est, si murus erat in platea, aut platea potius adiaceret muro? *Fecerunt* ergo famuli Dauidis circa hoc funebre officiū, *omnia quæ præceperat rex*, *& repropitiatus est Deus terræ post hæc*, fine imposito sterilitati. Et hæc de triennij fame, eiusque remedio dicta sint.

ANNVS MVNDI 3014. DILVVII 1358. 5ª. ÆTATIS 75. EXITVS AB ÆGYPTO 471. ARCÆ IN SIONE 25. DAVIDIS REGNI 35. ABIATHARIS PONTIF. 40. TROIÆ EXCISÆ 143. EVPALIS 24. IMPERII ASSYRIORVM 1083.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1039.

a 2.Reg.21. QVATVOR bella, aut prælia potius deinceps, reliquo vigesimo primo capite secundi Regum recensentur, [a] quæ Dauidi, & seruis eius feliciter contra Philisthæos cesserunt. De quibus etsi non constat quo quidq; anno contigerit; sub hoc tamen tempus, post depulsam famem aut omnia, aut minimum tria eorum contigisse, communis est tam interpretum, quam chronologorum sententia.

Primum quia ordo narrationis Scripturæ id exigit, à qua, nisi euidens ratio cogat, discedendum non est. Deinde quia huic dispositioni Scripturæ verba fauent, quæ habet *rursum factum esse prælium Philisthinorum aduersum Israel*, quo modo etiam habent tam græci, quam hebræi codices, rursum, siue præterea, nimirum post eorum bella hactenus recensita; nam *rursum*, siue iterum, dicit ordinem ad præcedentia. Cumque eadem dicat Dauide iam deficiente viribus primum horum præliorum contigisse, recte id cum Dauidis ætate congruit, qui nunc sexagesimum quintum agebat annum. Iosephus horum bellorum narrationem instituens στρατεύεται δ' μετ' οὐ πολὺν χρόνον ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τοὺς παλαιστινούς. *Non multo post tempore rex in Palæsthinos expeditionem suscepit.* Eadem sentiunt Seuerus Sulpitius cum Carolo Sigonio, Comestor, Lyranus & Abulensis, Caietanus & Serarius, Vatablus & Sa, Dionysius & Adrichomius, omnesque sectarij. De tertio tamen bello est aliqua difficultas, de qua suo loco dicemus.

l.7.c.10.

PRIMVM BELLVM.

FACTVM *est*, itaque, *rursum prælium Philisthinorum aduersum Israel*, quibus verbis Scriptura satis apertè docet, factum fuisse initium belli à Philisthæis, quod Tostatus quoque sentit, licet in hebræis, græcisque codicibus ambiguum sit ab vtris bellum hoc fuerit inchoatum. Iosephus autem [b] contrarium videtur sensisse, cum ait Dauidem aliquanto post terminatam terræ sterilitatem, bellum adortum esse Philisthæos, vel in eos expeditionem suscepisse; neque tamen liquet an prouocatus id fecerit, quod Hieronymis vulgata interpretatio significat, quam sequendo belli huius causam ex inueterato Palæsthinorum in Hebræos odio, variis occasionibus recrudescente, atque exacerbato petamus licet. Quibus etiam suscitabant animos noui gigantes, antiquo illi Goliath

b l.7.c.10.

ſuppares, qui agminibus Dei viuentis exprobrabat ignauiam, ac timiditatem. Deus autem hoc bellum, & ſubſequentia permiſit, tum ne diutius virtus Dauidis exercitatione careret; tum vt iſtis, qui erant omnium hoſtium populi Dei ferociſſimi, recens à Dauide compreſſis, regnum tranquillum, & pacatum Salomoni pacifico traderetur.

DESCENDIT *Dauid*, [a] *& ſerui eius cum eo, & pugnabant contra Philiſthiim.* Quantus fuerit vtrimque belli apparatus, quæ virorum fortium præclara geſta, ſilentio ſcriptor ſacer inuoluit, præter vnum Abiſai, qui periclitanti Dauidi opportune præſidio fuit. *Deficiente Dauid Ieſbibenob, 1 qui fuit de genere Arapha, cuius ferrum haſtæ trecentas vncias 2 appendebat, & accinctus erat enſe nouo, niſus eſt percutere Dauid, præſidioque ei fuit Abiſai filius Saruiæ, & percuſſum Philiſthæum interfecit.* Niſus eſt percutere Dauid, Septuaginta habent *cogitauit*, Hebræi, *dixit*. Significatur hunc gigantem cogitaſſe apud ſe, imo & iactabundum dixiſſe, ſe nouo enſe ſuo ipſummet Dauidem regem interfecturum; idque reuera conatum eſſe perficere, opimorum ſpoliorum auidum. Rem ſic explicat Ioſephus. *Rex prælio cum eis congreſſus, dum victos auidius perſequitur vltra cæteros, ſolus eſt longius prouectus. Hunc iã viribus ſolutum ac defectum conſpicit Acmon filius Araphi, vnus è gigantum ſobole, indutus loricam circulis conſertam, & lanceam gerens trecentos ſiclos pendentem, accinctuſque gladio: & conuerſus haud dubie confeciſſet regem, ni Abiſæus Ioabi frater repente ſuperueniens, eum protexiſſet iam proſtratum, & hoſtem trucidaſſet.* Sic ille, quæ ferme habet Theodoretus; ſed illud ..., quod non probauit, 3 omiſit.

a 1. Reg. 21. 15.
1. χ.
2. σχ.
ἱκανοῦ.
καίμενοι.
3. χ.

CÆDEM gigantis aperte Scriptura tribuit Abiſæo non Dauidi; ſicut & Ioſephus, & Theodoretus, [b] & alii omnes. Solus Caietanus vult ab ipſomet Dauide occiſum adiuuante Abiſæo; Nec tamen hic caret culpa Ioſephus, qui nomen gigantis Iſbibenob, deformauit in Acmonem, ſed matrem etiam eius, vt quibuſdem placet, mutauit in virum. Rabini enim quidam apud Hieronymus in traditionibus, [c] putant Arapha eſſe Orpham cognatam Ruthæ. Nec cogitant illam Moabitidem fuiſſe, hanc autem Philiſthæam; illã hebraice dici ערפה Gharpah, hanc autem הרפה Harapha. Illam ante ducentos annos [d] nupſiſſe Chelioni, filio Elimelech, cum hæc non poſſit eſſe ſexagenaria maior, præſertim ſi filius eius erat iuuenis; ideoque dicatur accinctus enſe nouo, vt putat Abulenſis. Cæterum Arapha viri gigantis nomen eſſe, ex quo oriundus eſſet iſte Iſbibenob, partim vulgata explicat, quæ dicit *de genere Arapha*, partim Septuaginta Romanæ edit. qui habent ὃς ἦν ἐν τοῖς ἐκγόνοις τοῦ Ραφά, *qui erat de poſteris Rapha*, Aldi. Vvechel. & Baſil. τῶ ῥαφαεὶν Reg. τῶν γιγάντων, & hos ſecutus eſt Ioſephus.

b q. 45 in 2. Reg.
c in c. 10. 1. Par. & apud Lyr. & Abul. q. 18. in c. 21. & q. 17. in 1. Par. c. 10.
d a m. 1881. Vatabl.

Tunc iurauerunt viri Dauid dicentes. Iam non egredieris nobiſcum in bellum, ne extinguas lucernam Iſraël, ne ſcilicet gloria, & ſplendor Iſraëlis, te moriente extinguatur. Tantus enim rex ſummæ gloriæ erat Iſraëlitis, quæ obtenebranda videbatur, ſi is ab hoſte in bello caderet, & ipſius præclara facinora, perpetuæque victoriæ hoc triſti exitu obſcurarentur. Chaldęus habet, & non extinguas, vel pereat tecum regnum Iſraël. cui conſentanea eſt Ioſephi expoſitio. *Ne ſi propter fortitudinem, atque audaciam humanum aliquid ei contingeret, populus ea felicitate, quam ex ipſius adminiſtratione percipiebat, orbaretur.* Hanc prohibitionem cum iuramento elatam Theodoretus ſoli duci exercitus Ioabo tribuit, & addit. *Eſt enim* inquit *æquum. & expedit vt cedas ſenectuti, & intus ſedens ordines aciem.* Hæc de primo bello.

SECVNDVM BELLVM.

QVÆ bella temporibus diſtinguere non poſſumus, titulis diſtinguamus. *Secundũ ergo bellum fuit in Gob contra Philiſthæos.* Vatab. habet in Nob, cum tamen in Hebræo ſit Gob, Græci habent tum Geth, tum etiã Gob. Adrichom. [e] in Beniamin ait Nob & Nobe & Gob eſſe eandem vrbem, quæ à Saule deleta eſt. At hoc bellum in Nobe, aut circa ruinas eius geſtum non eſt, ſed in Gazer, quæ erat in tribu Ephraim [f] vt mox dicetur. Pergit Scriptura. *Tunc percuſſit Sobochai de Huſathi, Saph de ſtirpe Arapha, de genere gigantum.* In 1. Paralip. [g] vbi huius quoque belli fit mentio, dicitur initum in Gazer aduerſum Philiſthæos, & reportata victoria humiliatos Philiſthæos. Forte quæ Gazer dicebatur ab Hebræis, Gob à

e nu. 93.
f Iud. 1. 29.
g 1. Par. 20. 4.

à Philisthæis appellabatur. Eam enim vrbem Philisthæi, in tribu Ephraim positam, possidebant, [a] vt dictum est anno Dauidis nono. [b] Nam Gazer & Gazera, & Gezer idem sunt. Gazara etiam à Iosepho dicitur, vbi hoc bellum in hęc verba describit. [c]

a Ex 1. Par. 14. 16. & 2. Reg 5 25. *b* num 21. *c* l. 7. c. 10.

VII. *Eius epitome ex Iosepho.*

Cvmqve *post hanc pugnam Palæsthini ad Gazaram vrbem conuenissent, rex quamprimum hoc cognouit exercitum contra eos confestim ire iussit. In hac expeditionę egregiam laudem, ob præclara facinora edita meruit Sobachis Chetthæus, vnus e fortissimis Dauidis militibus. Complures enim qui se de gigantum genere iactabant, & viribus eximiis insolescebant, orco tradidit, præcipuus author victoriæ, quam tum Hebræus de hoste reportauit.* Sic Iosephus: Numeratur hic Sobochai inter fortes Dauidis, in 1. Paralip. [d] & videtur dici Mobonnai in 2. Regum. [e] Certe is est qui numeratur inter turmarum principes, quæ 24. millibus singulæ constabant, [f] & octauo quoque mense ministrabat regi, qua de re suo loco supra disputatum est. [g] Cur autem dicatur Husathites: & quæ sit Husathi non inuenio; vtique non à terra Hus id nomen accepit, Husites enim diceretur. Chettæum Iosephus vocat, quo nomine Septuaginta appellant Hethæos, qui erant vna de septem Chananæorum gentibus. [h] Pro Husite autem ἀσωπί.

χ πῶος.

d c. 11. 29 *e* c. 23. 27. *f* 1. Par. 27. 11. *g* Dauid a. 1 n. 2. & seq. *h* Deut. 7. 1.

TERTIVM BELLVM.

VIII. *Quod fuerit & quando gestum.*

Seqvitvr tertium bellum, de quo tota est concertatio; de eo sic Scriptura. *Tertium quoque fuit bellum in Gob contra Philisthæos; in quo percussit Adeodatus, filius saltus, Polymitarius, Bethlehemites, Goliath Gethæum, cuius hastile hastæ erat, quasi liciatorium texentium.* Quæ fere totidem verbis repetuntur in 1. Paralip. [i] excepto quod non dicitur percussus Goliath Gethæus, sed frater eius, & omittitur prælii locus. Hoc bellum fuisse id, quod viuo Saule gestum est, [k] in quo Goliath à Dauide occisus est, plerique crediderunt, secuti Hebræos apud Hieron. in traditionibus. Gob, inquit, *interpretatur lacus; idcirco lacus, quia sicut in lacum leonum quis mittitur ita semetipsum contra Goliath* Dauid *misit. Adeodatus, ipse est* Dauid. *Idcirco dicitur Adeodatus, quia à Deo est electus in regnum. filius saltus, quia de saltu, vbi oues pascebat, est eductus; Polymitarius, quia de genere Beseleel mater eius fuit. Bethlehemites, Noemi & Ruth tempore vbertatis reuersæ sunt in Bethlehem, & quia panis causa Ruth à Booz nota est, propterea idem locus domus panis vocatus est. Quod vero Adeodatus ipse sit* Dauid, *sequentia declarant vbi ait, Hi quatuor nati sunt de Arapha in Geth, & ceciderunt in manu* Dauid *& seruorum eius.* Hactenus ibi Hebræi. Quæ fere totidem verbis habet Rupertus, [l] Angelomus, Comestor, Rabanus, Glossa, Lyranus, Abulensis in 2 Regum: nam in 1. Paralip. mutauit sententiam, in eadem sunt Dion. & Hugo Carensis. Nec eis quidquam fauet, nisi nomen Goliath Gethæi.

i cap. 20. 5. *k* 1. Re. c. 17 *l* l. 2. in l. Reg c. 36.

IX. *An à Dauide gestũ*

Frigidvm sane argumentum. Potuit enim idem nomen sortiri eius aut filius, aut nepos: sicut in hoc ipso capite [m] duo leguntur Miphibosethi, alius Saulis filius, alius nepos: Duo item Ionathæ alius filius Simmaa fratris Dauid, alius filius Saulis. Gemina item reperitur Abigail, alia vxor, alia soror Dauidis. Quid quod in 1. Paral. c. 20. is contra quem Dauid pugnasse dicitur, non Goliath, sed frater eius appellatur? id est alter Goliathus, eique suppar, & quod rem magis conficit in hebræo textu, græcoque Lachmi appellatur. Quid quod hæc bella memorantur gesta à Dauide & seruis eius? Nimirum sub regno eius, quando & seruos habebat: qui, cum pugnauit contra illum Goliathum, puer erat pastoritius. Idque confirmatur ex eo quod hoc bellum sicut & præcedens, traditur in 1. Paralip. gestum post bellum gestum aduersus Ammonitas. Et in 2. Reg. 21. appellatur tertium, quod oportuisset dici primum. Denique importuna esset ista narratio, cum in toto libro secundo Regum ea sola contineantur, quæ à Dauide rege contigerunt.

m 2. Reg. c. 21.

Illa porro nominum, quæ Dauidi parodicè tribuuntur, expositio mystica est, non historica: & cum tam nouum, atque inopinatum sit tribui Dauidi, oporteret alicubi extra hanc historiam illi tribui, dicique Adeodatum, siue Elchanam aut filius saltus, &c.

X. *Aut Elchanan*

Dicendvm itaque hoc bellum Dauide rege, & sene contigisse, gestumque

ab Elchana, qui vertitur Adeodatus, qui inter fortissimos Dauidis, 1. Paral. 11. [a] post Asaëlem numeratur, qui & Bethlehemites ibidem dicitur; Nam & viri fortitudo congruit egregio facinori, quod hoc loco memoratur, conuenit & nomen & patria additur & cognatio, filius patrui Asaëlis; quorum pleraque Dauidi conuenire non possunt. Hic ergo Elchanan, qui mendose fortasse à græcis dicitur, ἐλεανὰν, patria Bethlehemites, filius Iahare, vt est in versione Pagnini, idemque polymitarius, siue oregim, id est texentium, quem Chaldæus paraphrastes ait fuisse filium textoris veli sanctuarii, hic inquam Elchanan miles fortissimus, alterum Goliathum Gethæum in hoc bello interfecit, eoque illustri facinore primam laudem est consecutus. Indicium autem fortitudinis, magnitudinis, ac roboris huius gigantis est, quod hastile ipsius hastæ, erat, quasi liciatoriū texentium: cui scilicet & ferrum proportione respondebat, & gladius, & galea, & lorica, & ocreæ, & arma reliqua. Eum putat Abulensis [b] fuisse reuera fratrem prioris Goliathi; qui ante annos 43. occisus fuerat à Dauide, [c] & nunc ad bellum processerit in vltionem sanguinis fratris sui, Sed dum quærit vlcisci alienum sanguinem, irritus effudit suum.

a v. 26.

b q. 21 in c. 20 1 Par. c Saul. 1 in mundi 2971.

XI. *Hoc bellum Iosephus permutat.*

Tertivm hoc prælium Iosephus prætermisit, anceps fortasse animi, quid de vtroque Goliatho statueret, ratusque id prælium nihil ad hoc tempus pertinere; id peccatum omissionis dissimulari potest; hoc vero non potest, quod pro eo aliud ipse suppositium ingerit ab eo plane disparatum. *Redintegrantibus*, inquit, *bellum Palæstinis, & nouo exercitu in eos à rege misso, optime se gessit Nephanus cognatus ipsius. Singulari enim certamine cum fortissimo Palæstinorum congressus, occiso illo effecit, vt reliqui terga verterent; multique hostium in eo pugna sunt desiderati.* Ita Gelenius fideliter græca vertit quæ extant. Rufinus autem alia nactus exemplaria, hunc vocat Ephan, Deinde non contra vnum singulari certamine congressum ait, sed contra singulos Palæstinorum fortissimos solum pugnasse, eosq. peremisse. Comestor diuerso etiam exemplari vsus, & post eum Dionys. hunc vocant Ephron, Abul. Ephran aiuntque suis, id est Israelitis in fugam versis, solum plurimos hostium peremisse; & alios in fugam conuertisse. De quibus nihil habeo quod statuam; præsertim cum Rufinus & Comestor mendis scateant, & Nephanus hic nusquam in tota Scriptura reperiatur, nedum in ea Dauidis cognatus habeatur.

QVARTVM BELLVM.

XII. *Vbi gestum & qua de causa.*

Reliqvvm est quartum bellum, quod in Geth confectum est. *In quo vir fuit excelsus*, ait Scriptura, *qui senos in manibus pedibusque habebat digitos, id est 24. & erat de origine Arapha, Et blasphemauit*, seu probris affecit Israel. *Percussit autem eum Ionathan filius Samaa fratris Dauid.* Ex eo quod hoc bellum ad vrbem Geth confectum est, quam Dauid occupauerat, vt constat ex c. 18. primi Paral. & diximus supra anno Dauidis duodecimo, [d] colligere possumus cum Tostato, [e] bellum hoc eius vrbis recuperandæ gratia susceptum fuisse, sed irrito conatu, & damno insuper accepto; amisso nimirum inter alios viro excelso, qui alibi à scriptura *longissimus* dicitur; in Hebræo, *viri staturæ*, nimirum admodum proceræ, atque gigantææ, quam Iosephus sex cubitis, id est nouem pedibus definit, qui & digitorum prodigiosa multitudine terrori esse poterat. Imitabatur hic antiquum illum Goliathum, & cum imbelles & ignauos vocare non posset, vt ille olim, apellas credo vocabat, & circumcisos; eam enim ceremoniam illi execrabantur, vt alibi dictum est.[f]

d n. 2. 7. 8 e in c. 21. 2. Reg.

f Saul. 1 20. 11. n. 19.

XIII. *Ex Iosepho.*

Bellvm hoc Iosephus narrat in hunc modum. *Nec ita multo post rursum castra metati sunt ad quoddam oppidum, non procul Hebræorum finibus*, mirum est eum non nominare Getham, vrbem regiam; & celeberrimam, quæ nunc erat reuera in finibus Hebræorum, cum viculis, siue filiabus suis, vt à Scriptura nominantur; [g] pergit, *fuitque in eo exercitu vir statura cubitorum sex; cui seni digiti erant in manibus ac pedibus. Huic ex regis exercitu Ionathas Samæ filius solus se opposuit*, siue singulare contra eū certamen accepit, *stratoque aduersario maximum ad victoriam momentum attulit, & ipse fortissimi viri laudem retulit. Nam & hic barbaras oriundum se à gigantibus iactabat. Hoc prælium cum gente fuit vltimum, non ausa postea se contra Israelitas mouere*: Ita Iose-

g 1. Par 18. 1.

τὴν ἀπερ... [illegible]

phus. Quod si admittimus, vt initium capitis sequentis videtur postulare bella quæ cap. 23. referuntur, dicenda sunt ad priora tempora pertinere, qua fere ad suos annos retulimus.

SCHOLIA IN ANNVM 3014. DAVIDIS REGNI 35.

I. N. III. APPARET Isbi-benob, esse compositã vocem; eam enim Hebræi diuidunt. Septuaginta vero etiam diuisam vsurpant, *Iesbi* scilicet, sic enim legunt pro Isbi omissa voce *benob*, quæ vox fortasse filium Ob significet. Arapha enim non erat eius pater, sed vnus de maioribus, puta auus, aut proauus, ad quem communiter alii quoque tres gigantes pertinebant. Hic idem Isbi in hebræo dicitur *accinctus nouo*, cum ellipsi substantiui, quod Hieronymus in vulgata suppleuit addens *ense*: alii subintelligunt particulam *de*, vt significetur hic Isbi nouus bellator, siue Neoptolemus, qui singulari facinore nomen quæreret.

2. N. III. Vnciæ nomen in hebræo nõ habetur, neq; sicli, licet id Pagninus, declarandi causa, adiecerit: sic enim habet: *& pondus ferri hastæ eius erat trecentorum siclorum ponderis æris.* Et recte ille quidem: Duces enim habuit Septuaginta viros, quorum hæc sunt verba, Καὶ ὁ σταθμὸς τοῦ δόρατος αὐτοῦ, τριακοσίων σίκλων ὁλκὴ χαλκοῦ. trecentos siclos Iosephus habet; Eorum pondus cum semunciæ fuerit, mirum est hic siclos in vncias verti. Abulensis quidem hoc loco ait non constare an siclus & vncia sint eiusdem ponderis: sed id tamen pro constãti accipiendum esse alibi satis ostensum est to. 1. an. 2138. n. 101. & seqq. & à Villalp. t. 3. p. 2. l. 2. c. 28. & alibi sæpe. Vnciæ nihilominus nomẽ retinendum videtur: siue quia pondus trecentorum siclorum non est admodum memorabile. Trecenti enim sicli, siue vnciæ 150. duodecim tantum librarum & semis põdus habent, quod modicum quod giganti videatur, præsertim cum l. 1. Reg. c. 17. constet ferrum hastæ Goliathi sexcentis siclis pependisse. Non est credibile hunc gigantem non vertisse sibi dedecori ferre hastam dimidio hasta fratris, aut cognati sui leuiorẽ. An sicut Septuaginta didrachmum pro tetradrachmo accipiunt: ita hic vncia pro semiuncia an vncia pro indefinito pondere sumitur?

Theodoretus sic habet in manuscripto regis Christianissimi. Titulus quæstionis 45 hic est. Πόθεν ὁ Δαβὶδ παραταττόμενος ἐξελύθη; & respondet:

Πρεσβύτης ἦν, ἐνίκα δὲ τῇ προθυμίᾳ τὸ σῶμα. πολὺν πόνον ὑπομείνας ἐν τῇ συμπλοκῇ, πρόμαχος γὰρ τῆς φάλαγγος ἦν, διελύθη τὸν πόνον οὐκ ἐνεγκών: ἀναιρεθῆναι κινδυνεύσας ὑπὸ τοῦ προμάχου τῶν ἀλλοφύλων, παραδόξως ἐσώθη τοῦ Ἀβεσσὰ ὑπερασπίσαντος, καὶ τὸν μέγιστον ἐκεῖνον πολέμιον κτείναντος.

Quî factum sit, vt Dauid deficeret in acie?

Senex erat, vincebat autem animi alacritate corpus. Cum autem in conflictu multum sustinuisset laborem, erat enim primus in acie pugnans, defessus est, ac defecit non ferens laborem. Cum autem in periculum venisset ne occideretur ab eo, qui primus pugnabat inter alienigenas, præter opinionem seruatus est cum eum protexisset Abisai, & maximum illum hostem interemisset. Sic Theodoretus.

De hoc Ionathan notat iterum D. Hieronymus in traditionibus in cap. 20. 1. Paralip. eundem esse cum Nathan propheta. *Ionathan inquit, ipse est Nathan propheta, qui habuit duos fratres Ioel & Ionadab. Idcirco ei hic nomen patris ponitur, quia inter præliatores describitur. Vbi vero de prophetia eius scribitur, non ei annotatur pater, quod pater eius propheta nõ fuerit.* Ita Hebræi apud Hiero. Vnde videbatur sumpta ea regula, qua Ribera & alii in prophetarum expositione vtuntur, vt cum propheta patrem nominat, is quoque propheta fuisse intelligatur. Caeterum iam supra probatum est alium esse Ionathan à Propheta Nathan, an. Saulis regis n. 34. Interim autem Salomon decimum sextum ætatis annum agens, sub cura prophetæ Nathan ad omnem virtutem, & sapientiam, cum eximia adolescentis docilitate, informabatur.

ANNVS MVNDI 3016. DILVVII 1360. 5ª. ÆTATIS. 77. EXITVS AB ÆGYPTO 473. ARCÆ IN SIONE 27. REGNI DAVIDIS 37. ABIATHARIS PONTIF. 42. TROIÆ EXCISÆ 145. EVPALIS 26. IMPERII ASSYRIORVM 1085.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1037.

I. *Dauid gratias agit Deo.* INGRAVESCENTEM Dauidis ætatem, nam septimũ & sexagesimum agebat annum, Deus illi immunem à bellis esse voluit. Imo & reliquam eius vitam; quam idcirco religiosissimus princeps in gratiarum actione, in Dei laudibus, in templi apparatu, in Salomone instruendo, & in regni successorem informando, magna cum animi voluptate consumpsit.

Hoc porro anno primùm se offert illa gratiarum actio, quæ cap. 22. & 23. continetur. Vbi tamen ex occasione additur commendatio virorum fortium Dauidis cum aliqua eorum, quæ ab ipsis fortiter gesta fuerant commemoratione. Idonea enim est, principi materia Deo gratias agendi, quod ei fortes atque egregios viros, ad regni sui administrationem, & propugnationem concesserit. Verum hæc agnitio diuinorum beneficiorum, quæ est humanæ conditionis infirmitas, tentationi vanitatis, ac superbiæ obnoxia est, dum de ipsis non solide in Domino, sed vane in nobis gloriamur. Quod ipsi quoque Dauidi, humanum aliquid passo creditur contigisse, cum vniuersum populum suum numerari iussit. *Enumeratio populi.* Quæ enumeratio ad hunc annum magna ex parte referenda est; finis autem eius, & subsecuta castigatio, & expiatio pertinet ad sequentem, vt ex ipso textu clare colligitur.

II. *Ad hunc annum pertinet.* POSITI quippe sunt à Ioabo in enumerando populo nouem menses, ac viginti dies; [a] pestis autem quæ vnius diei fuit, incidit in tempus, quo Areuna cum filiis terebat in arca triticum [b] quod ad tertium, quartumue mensem pertinet, id est finem Maij, vel initium Iunij, vt ait Abul. [c] Primitiæ enim messis triticeæ de qua Scriptura hic loquitur, offerebantur in festo Pentecostes, [d] quam solemnitatem aliquot diebus, vel hebdomadibus tam messis, quam tritura sequebantur. Tritura autem ipsa facile ad quartum, quintumue mensem protendebatur: iuxta illam Domini promissionem. [e] *Apprehendet messium tritura vindemiam, & vindemia occupabit sementem.* Si ergo tertium mensem anni trigesimi octaui Dauidis anteuertamus decem mensibus, incidet enumerationis initium in quintum circiter mensem anni trigesimi septimi, in quo versamur. Quæ est fere chronologia Tornielli, [f] nisi quod ea tribuit messi triticeæ, quæ sunt hordaceæ. Eamdemque rationem temporis etiam sectarij probarunt.

a 1. 2. Reg. c. 24. 8.
b 1. Paral. 21. 20.
c q. 78. in c. 21. 1. Paral.
d Exod. 34. 22.
e Leuit. 26. 5.
f an. Dauid 37. & 38. Codom. Caluis. Heluic.

III. *Quibus malis liberatus sit Dauid.* LOCVTVS *est* ergo *Dauid Domino verba carminis*, quod mox subiicitur, *in die*, siue tempore, quo se diuinitus liberatum agnouit de manu omnium inimicorum suorum, nominatimque de manu Saulis, à quo nimirum diutissimè omnium, durissiméque vexatus est, ab anno regni eius decimo, vsque ad mortem ipsius in montibus Gelboe. Cui successit filius eius Isbosethus, quo cum longa fuit ei de regno concertatio, cuius ille partes vndecim, Abneris fretus præsidio, possidebat. Sed ijs de medio, sine vlla Dauidis culpa sublatis, & vniuersis tribubus eius imperio, summa voluntatum, studiorum, sententiarum consensione subiectis, dedit ei Dominus optatissimam de Iebusæis victoriam. Dedit antiquam Philisthæorum tyrannidem, non solum excutere, sed grauissimis etiam, creberrimisque cladibus afflictos subicere seruituti: Dedit plurimas Syrorum nationes, ad Orientem & Septentrionem late fusas, dedit Ammonitas & Moabitas, & Idumæos grauissimisque prælijs, secundissimisque perdomitos, maximi sque di-

diuitiis exutos, seruos reddere Israelitis, atque vectigales. Ciuilibus etiam bellis, & seditionibus domesticis Absalonis, & Sebæ, reddidit eum Dominus fortiorem. Postremo Philisthæam, quasi hydram nouis capitibus subinde pullulantē, quaternis victoriis ita fregit, vt de vita potius, quam de victoria cogitaret.

IV. Cantica condit, & psalmos.

Liberatvs ergo Dauid *de manu omnium inimicorum suorum*, & præclare constituto regno suo placidissima pace fruebatur, cum canticū illud composuit, quod idem est cum psalmo 17. cui initium est, *Diligam te Domine fortitudo mea*; Non vnum autem hunc psalmum à Dauide scriptum hoc tempore Iosephus [a] tradit, *Dauid*, inquit, *perfunctus iam bellis ac periculis, & in altissima pace degens, vario genere carminum odas, & hymnos in honorem* Dei *composuit, partim trimetro versu, partim pentametro; instrumentisque musicis comparatis docuit Leuitas ad pulsum coram laudes* Dei *decantare, tam sabbatis diebus, quam in cæteris festiuitatibus. Species autem instrumentorum hæ fuere Cinnyra decem chordis intenditur, & plectro pulsatur, Nabla duodecim sonos continet, sed digitis carpitur, cumque his aderant & cymbala ærea, bene magna atque lata: quod sane de prædictorum instrumentorum natura, ne prorsus ignorentur, dixisse sufficiat.* Hæc ibi. Verum de toto genere carminum Dauidicorum & musicorum instrumentorum, ad quorū modos illi canebantur, & ad populi Hebræi aures magna cum varietate, ac iucunditate accidebant, consulendi sunt psalmorum interpretes, qui extant longe plurimi, ne longius è re nostra digrediamur. De Hebræis versibus consule Masium in Iosue.

V. Quæ eius verba nouissima.

Seqvitvr deinceps [b] aliud quoddam Dauidis canticum, quod nomine nouissimorum Dauidis verborum prænotatur. *Quia*, inquit Hieronymus, [c] *post psalterium, & cætera metra hoc composuisse metrum dicitur*. Itaque cum multa alia dicta post hæc à Dauide, factaque reperiantur; hæc nouissima dici intelligenda sunt, eorum quæ ab eo spiritu prophetico sunt pronunciata; quamquam non male Chaldæus, verba nouissima interpretatur de Messia, qui nouissimis temporibus venturus erat, iuxta illud Apostoli, [d] *nouissime diebus istis locutus est nobis in filio*, Et Ioannis, *filioli nouissima hora est*. Est enim hoc canticum non solum gratiarum actio pro beneficio electionis Dauidicæ familiæ ad regiam dignitatem, sed ad venturi quoque Messiæ procreationem. Itaque domum suam confert auroræ, quæ nullis impedita nubibus aduersarum rerum, fulget, ac rutilat, crescitque sicut solet herba è terra germinare infusa pluuia. Recte autem similibus hisce venturus Dei filius adumbratur, qui se ipsum lucem mundi prædicat, & quem sancti prophetæ sub pluuiæ nomine prædixerunt. Notissimum est enim illud Isaiæ. [e] *Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum: aperiatur terra, & germinet saluatorem.*

VI. Catalogus fortium Dauidis.

Seqvitvr catalogus virorum fortium Dauidis, [f] qui habetur etiam in primo Paralipomenon, [g] non sine aliqua diuersitate, in numero, in ordine, in nominibus singulorum. Et quod ad numerum quidem attinet, non vno in loco triginta fortes Dauidis appellantur: [h] Qui tamen secundi Regum vigesimo tertio extremo ponuntur triginta septem, & primi Paralipomenon vndecimo longe plures. [i] Ex quo dicendum videtur, à principio siue cum Dauid esset in Geth, siue cum regnaret in Hebron, selegisse ex omnibus militibus suis florem ipsum numero triginta, in tres decurias distributum; quarum singulæ suum haberent principem, qui reliquos virtutis ac fortitudinis laude, meritisque anteiret. Auctus est deinde fortium numerus, prout se quisque ipsorum æmulatione nobili quopiam facinore extulisset, atque eximisset à plebe militum gregariorum; remanente nihilominus denominatione triginta fortium. Sic numerus Apostolorum semper duodenarius dictus, habitusque est, [k] quamuis superueniente Paulo & Barnaba, & aliis, quos Paulus ipse vocat Apostolos, [l] Epaphroditum, Iuniam, Andronicum.

Quis eorū numerus.

VII. Quis ordo.

Qvod attinet ad ordinem, perspicuum est Scripturam geminam triadem eximiorum virorum, à reliqua fortium multitudine seponere. Nam Abisai frater Ioab in primo Paralipomenon [m] dicitur *inter tres nominatissimus, & inter tres secundos inclytus, & princeps eorum, veruntamen vsque ad tres primos non peruenerat*, quod ipsum de Banaia in 2. Regum scriptum est. [n] Primum ergo tres fortissimos ponit; deinde tres alios fortitudine secundos, prioribus suppares, non

Trias prior.

a l. 7. ant. 10.
b ca. 23.
c in tradit.
d Hebr. 1. 1. Ioan. 2. 18.
e c. 45. 8.
f vide an. Dau. 7. n. 29.
g c. 11. 10.
h 2. Reg. 23. 13. 21. 24.
i 1. Par. 11. 11. 15. 25.
k Math. 10. 2. & Apo. 21. 14.
l Rom. 16. 7. Phil. 2. 25.
m c. 11. 20. 21
n c. 23. v. 23. & 1. Par. 11. 24. 25.

videtur fuisse, quod putat etiam Caiet. 1. Quin & pater eius binomius fuit, si Lyrano credimus: vocatur enim Zabdiel primo Paralipomenon cap. vigesimo septimo, *Primæ turmæ*, inquit, *in primo mense Iesboam præerat filius Zabdiel, & sub eo viginti quatuor millia. De filiis Phares princeps cunctorum principum in exercitu mense primo.* Et sic honorari oportuit, qui palmam fortitudinis duodecies centenis bellatorum millibus præripuit. Diuersum tamen putat Tostatus, quem anno primo Dauidis secuti sumus.[a]

XII. *Illustre eius facinus.*

ITAQVE Iesboam illustri facinore celebratur, quod *octingentos interfecerit impetu vno*, siue vna vice, siue vno prælio; intelligo cum Vatablo & Abulensi, manu sua, etsi aliter visum Lyrano. Nam cum sociis suis tot aduersarios suos, etiam vno prælio occidisse, nulla gloria est. Nec obstat quod 1. Paralipom. 11. dicitur. *Iste leuauit hastam suam super trecentos vulneratos vna vice.* Octingentos enim omnino interfecit, ex quibus trecentos lancea sustulit, vt vult Caietanus. Melius Tostatus, Lyranus, Serarius ad diuersum bellum referunt, diuersasque victorias. Et fortasse prouocauit eodem die trecentos ad singulare certamen, quos lancea deiecit, vulnerauit, occidit. Diuersa quoque prælia Iosephus agnoscit. *Primus*, inquit, *Issemus filius Achemæi*, sic enim nominat, *qui non semel in aciem hostium irruens, non prius à cæde absistit quam nongentos occideret.* Dicendum fuit *octingentos* cum Scriptura. Quem nihilominus Theodoretus errantem secutus est,[b] Dionys. putat hanc octingentorum cædem in Amalecitano bello contigisse, in quo à vespera ad vesperam sequentis diei pugnatum est. Hieronymus[c] qui cum Hebræis sessorem cathedræ interpretatus est Dauidem, ait id præstitisse in bello contra Philisthæos, in quo scilicet præ lassitudine deficiens, vitæ discrimen adiit.[d]

XIII. *Secundus Eleazar.*

SECVNDVS in priore triade est Eleazar, magno omnium textuum, linguarum, & locorum consensu; qui dicitur filius patrui eius Ahohites, id est, vt plerique interpretantur filius Dodi, posita rursum interpretatione vocabuli pro ipso vocabulo proprio, Dodi enim vertitur patrui eius; Dod quippe patruum significat. Græci autem codices magna ex parte habent, & vocabulum Dodi & interpretationem eius: dicitur enim υἱὸς πατραδέλφου αὐτοῦ, υἱὸς δουδί. interpretatione nominis, ex margine opinor, in textum illapsa. Iosephus Dodeiæ filium appellauit, Ahohitem tacuit, sicut & græci omnes codices; at Hebræi constanter addunt filium, id est nepotem Ahohi; etsi Adrichomius putet Ahohi ciuitatem esse in tribu Iuda.

XIV. *Quid insigne ab eo gestum.*

DE eius præclare gestis hoc memoratur in secundo Regum,[e] fuisse eum inter tres fortes, qui erant cum Dauid, quando exprobrauerunt Philisthiim, & congregati sunt illuc in prælium. Illuc scilicet in Phesdomin, vt est in primo Paralipomenon,[f] estque idem quod Dommin, in tribu Iuda, vt vult Adrichomius.[g] Dubium autem est vtri exprobrauerint. Vatablus, Pagninus & Arias habent quando probris affecerunt Philisthæos, Abulensis contra quando Philisthæi exprobrauerunt Dauidi, & viris eius timiditatem: quam expositionem probabiliorem facit Israëlitarum fuga, quæ subditur. *Cumque ascendissent viri Israel*, ad propria scilicet fugiendo, *Ipse stetit, & percussit Philisthæos, donec deficeret manus eius: & obrigesceret cum gladio: fecitque Dominus salutem magnam in die illa, & populus qui fugerat reuersus est ad cæsorum spolia detrahenda.* In libro Paralip. additur agrum regionis illius fuisse plenum hordeo, & alios quoque duos potentes cum eo stetisse: Si tamen eadem est historia.

XV. *Rigor manus eius.*

ILLVM manus pugnatricis rigorem sic explicat Vatablus, vt præ nimio labore, manus, quæ gladium tenebat; spasmum contraxerit, ita vt finito conflictu, vix potuerit gladius educi ex eius manu. Est enim spasmus tendonum contractio, quæ aliquando fit inanitione, cum præ nimio sudore tendones siccescunt, & contrahuntur. At Iosephus aliter. *Hic in quodam prælio*, inquit, *Israelitis multitudine hostium territis, & in fugam versis, solus locum suum non deseruit, & congressus cum hostibus multos interfecit, adeo vt cruore gladius eius ad dexteram agglutinaretur. Quo viso reuersi in prælium Israelitæ, cedentem iam hostem vrgendo, admirandam, ac celebratam victoriam retulere, Eleazare sternente, vulgo autem militum prostratos spoliando.* Ex hac autem Israëlitarum fuga, recte colligit Tostatus Dauidem

Marginal notes: 1. 2. — a num. 5. — πολλάκις. ἐννακοσίους. — b q. 46. in 2. reg. — c in tradit. — d supr. ann. Dauid 35. n. 3. — Rom. — e c. 23. 9. — f c. 11. 13. — g in ca. nu. 99.

prælio abfuisse, non enim fugisset cum cæteris Eleazaro deserto; quamquam ne is quidem solus desertus est, quod Iosephus dixit, Scriptura non dixit. Quin potius in 1. Paral. habetur. *Hi steterunt in medio agri, & defenderunt eum, cumque percußisset Philisthæos, &c.* quo modo etiam habetur in Hebræo, coniuncta, vt quibusdam placet, victoria Eleazari, cum victoria Semma, de qua mox fit mentio. Alij, in quibus Tostat. [a] putant plane omissam historiam Semma in lib. Paralip. quibus fauet versio Septuag. [b] quæ singulari vtitur, stetit, defendit, quomodo etiam habet Abulensis in eodem loco. Alij historiam Eleazari & Semma coniunctas putarunt.

[a] q. 12. c. 23. 2. Reg. & q. 11. in fine. [b] Rom. & Vechel.

XVI. *Tertius Semma, & quid ab eo gestum.*

TERTIVS in hac eadem triade est Semma, filius Age, de Arari, 2 qui præclare se gessit aduersus Philisthæos in tutãdo agro. *Congregati sunt Philisthijm in statione*, hebræus textus in villa; cui bellè conuenit quod sequitur. *Erat quippe ibi ager lente plenus. Cumque fugisset populus à facie Philisthijm, stetit ille in medio agri, & tuitus est eum, & percußit Philisthæos, & fecit dominus salutem magnam.* De hoc ita Iosephus. *Tertius erat Ili filius nomine Sebas; hic quoq; cum bello Palæstino in loco qui maxilla dicitur, acies ex aduerso constitissent, Hebræique rursum territi loco cederent, solus in aciei vicem hosti se opposuit, & non paucis letho datis, reliquos impreßionem eius non sustinentes, & in fugam effusos insectatus est.* Locum maxillæ, videlicet σιαγόνα, etiam Septuag. regia habent, aliæ editiones habẽt εἰς θηρία, Allusum videtur ad locum, in quo Samson Philisthæos armatus asini maxillæ, millenos peremit Philisthæos. Significantque prælium hoc in eodem loco fuisse confectum. Vides autem apud Iosephum nomen istius herois, patrisque eius esse corruptum; & pugnæ locum ex Septuag non ex Hebræo petitum esse?

2. σχ. Lachaia.

Rom. Aldi. Vechel Basil.

XVII. *Altera trias quibus constaret.*

TRIAS altera minus perspicua est, quod cum de Abisai, & Banaia satis constet ipsos ad eam pertinere; tertius non facile reperiatur. Quæ causa fuit Iosepho, vt pro gemina triade, quinarium horum eximiorum bellatorum poneret. D. Hieron. in tradit. [c] agens de ijs, qui petierunt aquam ex cisterna Bethlehem, per mediam hostium aciem. *Tres, inquit, isti fuerũt abisai filius Saruiæ, & Sabochai Vsathites, & Ionatham filius Semmaa fratris Dauid. Hi tres irruperunt castra Philisthinorum, & hauserunt aquam de cisterna Bethlehem.* Hæc ibi. Eosdem in hac triade nominant Lyra. Dionys. nec repugnat Abulensis, qui ait omnes communiter ita sentire, rationi tamen magis consentaneum putat, vt Banaias sit in hoc ternario, excluso Sobochai, vel Ionatha. Et quidem Sobochai potiùs, vt qui in turba 30. fortium numeratus reperiatur. [d] Et quod ad illos quidem, qui petierũt aquam è cisterna Bethlehem, iam supra nono Dauidis anno [e] diximus, eos ad primam triadem pertinere, quorum cum sigillatim gesta Scriptura recensuisset, mox facinus memorat antiquius, quod ad totam triadem pertineret, *Necnon & ante descenderant tres*, hactenus scilicet recensiti, *qui erant principes inter triginta*, 3. id est inter omnes fortes eminentissimi, vt triginta hoc loco non tam numerum certum, quam gradum & dignitatem dicat.

[c] 2. Reg. 23.

[d] 1. Par. 11. 29. [e] n. 35. & schol. 4.

3. σχ.

XVIII. *Primus in ea Abisai.*

PRIMVS in hac triade omnium consensu est Abisai, frater Ioabi, & Asaëlis, Dauidis ex sorore nepos, de quo iam sæpe actum est; eum Scriptura his verbis commemorat. [f] *Abisai quoque frater Ioab, filius Saruiæ, princeps erat de tribus*, id est primus in altera triade. *Iste est qui leuauit hastam suam contra trecentos quos interfecit; nominatus in tribus*, in secundo videlicet ordine. *& inter tres nobilior, eratque eorum princeps, sed vsque ad tres primos non peruenerat.* Quæ totidem fere verbis in 1. Paral. [g] repeteruntur: & vtrobique tam græcè quam hebraice trecenti vulnerati siue occisi dicuntur. Quod fortasse ad id tempus pertinet, quo Dauidem deficientem periculo eripuit, [h] cum ira & feruor animi tum vehementius incaluisset. Iosephus hostium interemptorum numerum duplicauit, & ex eo Theodoretus. [i] Dicendum itaque Abisæum vno prælio manu propria vsque ad trecentos partim vulnerasse, partim interfecisse: sic enim conciliabimus duos locos, quorum alter trecentos vulneratos dicit, alter interfectos. Nisi malis omnes vulneratos ab eo, sed eos partim statim in vestigio mortuos, partim postea ex vulnere occubuisse.

[f] 2. Reg. 23. 18.

[g] c. 11. 20. 21.

[h] 2. Reg. 21. 16. [i] q. 46. in 2. Reg.

XIX. *Alter Banaias.*

SEQVITVR Banaias, filius Ioiadæ viri fortissimi, qui ante annos fere triginta, cum esset princeps in stirpe Aaronis, venit ad Dauidem cum tribus mil-

libus & septingentis, [a] ad constituendum ipsum regem super vniuersum Israëlem. Ideo & sacerdos dicitur, sicut & omnes Aaronitæ. [b] Et Iosephus ait Banaiam fuisse genere sacerdotem. Itaque fallitur Theodoretus, qui eum vocat filium fratris regis. [c] Nam frater regis, sicut & rex ipse, erant de tribu Iuda, nec obstat quod patria eius Cabseel esset in tribu Iuda, erant enim Leuitæ sparsi per omnes tribus. Porrò Banaias ipse fortissimus fuit, & eo nomine passim a Scriptura celebratur; cuius rei non exiguum est indicium, quod præpositus fuit Cerethæis & Pheletæis, id est dux regij satellitij à Dauide creatus est, sub tempus bene gestæ rei contra Moabitas, [d] & quidem in præmium, vt arbitror præstantis in eodem bello fortitudinis. Et mox à Salomone in principem militiæ, exautorato Ioabo, electus est. Ergo & *vir magnorum operum* dicitur, quorum mox tria egregia recitantur. Hunc eundem Banaiam fide præterea, prudentiaque plurimum præstitisse argumento est quod Hieronym. in tradit. [e] ait eum fuisse vnum de septuaginta senioribus Israël, quod minime mirum est, cum ex ipsa scriptura constet eum à secretis consiliis fuisse Dauidi regi. [f]

XIX. *Alter Banaias, eius genus.* *Fortitud.* *prudentia.*

a 1. Par. 12. 27. b 1. Par. 27. 5 in hebræo c q. 46. ἀδελφιδοῦς. d l. 2. Reg. 8. 18. e In 1. Par 11. f 2. Reg. 23. 23 & 1. Par. 11 25.

PRIMVM fortitudinis eius memoratur exemplum quod interfecerit duos leones Moab, id est fratres duos leonum instar fortissimos. *Hic prouocatus*, ait Iosephus, *à duobus fratribus, virtute inter Moabitas illustribus, vtrumque confecit*: quæ Hieronymi quoque expositio est, Chaldæi paraphrast. Comestoris, Lyrani, Hugonis, Dionysij, Caietani, Emanuelis Sa. Mauult tamen Tostatus eos fuisse reuera leones. Verum hac de re iam supra nonnihil diximus. [g]

XX. *Gesta præclara.*

g An Dauid 13. n 8.

ALTERVM opus est, quod ipse descenderit, & percusserit leonem *in media cisterna, in diebus niuis*. [h] Cisternam plerique interpretantur foueam siue lacum, quales sæpenumero à venatoribus talibus feris parantur. Notatur autem tempus niuis, quia eo tempore dicuntur ferocissimi. Caietanus ait fortitudinis fuisse congredi in tam arcto loco. Certum tamen est bestias in talibus angustiis deprehensas valde mites reddi: vt in lupis frequens docet experientia. Nam quod leonem Hebræi apud Hieronymum Ioabum interpretantur, à vero atque historico sensu multum aberrant, 4 præsertim cum Ioab nundum esset interfectus, viuo Dauide, cuius fortibus cum aggregetur, oportet eum fecisse tempore Dauidis talia opera, ob quæ in eorum numero tenuerit principatum. Cædes autem Ioabi & senis, & inermis, & supplicis ad altaris cornua, non est opus fortitudinis. *Cum ningeret*, inquit Iosephus, *leo in quendam puteum illapsus est; cuius os, quod angustum erat, videbatur breui fore, vt niuibus oppleretur; atque ita desperato exitu, & salute rugire occepit. Banaias autem forte fortuna iter faciens, accurrit ad rugitum bestiæ, & cum descendisset in puteum, repugnantem ictu baculi, quem gerebat exanimauit.*

XXI. *Eius pugna cum Leone*

h 2. Reg. 23 20 & 1 Par 11. 22. Abul. Vata. Sa. *4. ꝗ.*

EXISTIMAT Abulensis [i] neque immerito, hoc opus non commendari à Scriptura, tanquam cum recta ratione coniunctum, sed tanquam opus eximii roboris, quod audaciæ potius ac temeritatis, quam fortitudinis sit, talibus se vltro periculis ac certaminibus obiicere; quamuis si quis hominem casus ad hanc necessitatem compulisset, vt pugnandum cum fera, aut moriendum esset, aut graue damnum subeundum, recta ratio doceret arripiendam esse huiusmodi viam expediendæ salutis, vt Samsoni contigit, ac Dauidi, cum eximia laude fortitudinis. At Banaias sponte descendit in cisternam, neque veritus est ne descendentem leo discerperet, vt Danielis accusatores, priusquam ad pauimentum perueniret: Itaque bestiarios, & id genus gladiatores, imperatoriæ leges infamiæ notant, qui non defendendi sui causa, aut publicæ alicuius vtilitatis, sed ostentandi roboris, atque industriæ id periculum adirent, à quo, nisi diuinitus, eripi non possent.

XXII. *An simpliciter laudabilis.*

i q. 27. in c. 23. λάκκος, vt & 70.

TERTIVM Banaiæ facinus fuit, quod interfecerit virum Ægyptium habentem in manu hastam, ad quem cum descendisset inermis cum virga, in eum turbidus inuolarit, hastam inuaserit, de manu extorserit, & sua ipsum hasta interfecerit. Et quidem virum robustissimum, ac visendæ magnitudinis, seu spectaculo dignum. Nam in primo Paralipomenon, dici-

XXIII. *Tertium eius facinus.*

tur fuisse statura quinque cubitorum, id est 7 pedum & semis, virum qui lanceam gestare, eaque certare posset, quæ esset instar liciatorii textorum. Hunc Ægyptium Hebræi, apud Hieronymum Semei inepte ac putide interpretantur: quam expositionem plerique omnes cum nausea referunt, ac repudiant, adeo ut Lyra. dicat in nullo concordare textui, & eadem facilitate contemni, qua probari: ideoque plerosque negare eas notas esse Hieronymi. Verum, vt notat Abulensis, ac Dionysius, eam expositionem, vt plerasque alias non minus insulsas, recitat Hieronymus duntaxat, non examinat, aut probat. Atque vtinam eas illi examinare, atque excutere libuisset. c.11 13.

XXIV. *Tertius posterioris triados Ionathan.* TERTIVS huius secundæ triados à Scriptura præteritur, vt diximus. Is tamen videtur fuisse Ionathan filius Samma fratris Dauidis, vt paulo ante dicebamus, cui suam fortitudinis laudem à Scriptura tributam habes supra [a] in quarto bello gigantæo, quod anno trigesimo quinto Dauidis explicatum est. [b] Ad reliquos ergo transeamus, de quibus Iosephus ait, non fuisse reliquis virtute deteriores, quod nisi excusaret hyperbole, facile Scriptura refelleret.

a 2. Reg. 21. fin.
b n.12.&13

XXV. *Primus 30. fortium Asael.* PRIMVS ergo inter triginta, tam in libro secundo Regum, quam primo Paralipom. ponitur Asaël frater Ioabi, quem Abner ante annos quatuor & triginta interfecerat. [c] Ex quo intelligitur antiquum fuisse catalogum istum. Quod si vt quibusdam placet ordine præstantiæ & fortitudinis hi milites recensentur, egregius plane fuerit Asaël, & iam commemoratis proximus, nec longo proximus interuallo. Id tamen non admodum probabile est: Nam admodum iuuenis occisus est, & celeritate cursus, magis quam fortitudine commendatus. Accedit quod mox referantur Elchanan & Sobochai, qui vt gigantum interfectores [d] commendati sunt à Scriptura. Generi ergo potius datum videtur, vt primo loco in tricenario numero censeretur. Erat enim Regis nepos, & frater principis militiæ.

c an. 3 Dauid n.12.13.
d 2.Reg.21.

XXVI. *Secundus Elchanam.* SECVNDVS in vtriusque libri catalogo ponitur Elchanam [e] siue Elehanam filius Dodi Bethlehemites, qui Adeodati nomine intelligitur, vt anno Dauidis trigesimo quinto probatum est. [f] Dicitur filius patrui eius, nimirum Asaëlis sumpto vocabulo Dodi appellatiue, non proprie; sicque vsurpat, & explicat Abulensis, [g] cui fauet idem natiuitatis oppidum: atque Elchanan, & Asaëlem natos ex duobus fratribus; itaque erat aliquanto à Dauide remotior. At alibi [h] putat hunc fuisse filium alicuius de fratribus Dauidis. Sed hæc valde incerta sunt, cum nitantur reipsa interpretatione vocabuli.

e 2.Reg. 23. 24. & apud Septuag.
f nu. 8. & seqq.
g in 2.Reg.
h in 1.Par.

3. *Semma.* Tertius in libro Regum dicitur Semma de Harodi, ad indicandam patriam, simulque ad differentiam alterius Semma, qui est in priore triade postremus. In libro Paralip. dicitur Sammoth Arorites, siue Harodites mutato ר in ד vtrobique tamen in hebræo est daleth ד. Ad quam autem tribum pertineret hoc oppidum non reperio, ex eodem tamen oriundus est ordine

4. *Elica.* Quartus nomine Elica, qui in lib. Paral. non reperitur, saltem sub hoc nomine. notauit Abulensis.

XXVII. *5. Heles.* QVINTVS est Heles de Phalti, in Paralip. Phalonites dicitur, quæ differentia etiam in Hebræo textu reperitur. Quam sic explicat Hieronymus. [i] *Heles filius Phalti de Laiso, quod in Regum libro scribitur*, puto legendum de Lais; fuit enim filius Lais, vt constat ex tertio capite secundi Regum, [k] pergit, *in Paralip. Heles Pelonites scribitur. Hic progeniem matris designat, Peloni enim fuit proximus Booz de quo dicitur in Ruth, est quidem propinquior.* Phalti ergo non est nomen oppidi, vt putauit Tostatus, & alius non nemo, sed eius viri, qui Micholem vxorem Dauidis diu apud se habuit, quæ Abneris opera illi reddita est. Fuit hic Dux septimæ turmæ Dauidicæ viginti quatuor millium, tribus Ephraimita, vt constat ex primo Paralipomenon vigesimo septimo, ex quo dubium redditur genus eius. Nam patria Phaltielis, qui dicitur pater eius fuit Gallim, vt est in primo Regum, Gallim autem non videtur fuisse in tribu Ephraim cis Iordanem, sed trans ipsum in finibus Moab, vt Adrichomius colligit ex decimo quinto Esaiæ. [l] At ex eodem colligere potuit illam ad tribum Ephraim pertinere, vt pote vicinam Gabaa, & Laisa, & Anathoth.

i in trad. in 1. Paral. 11.
k vers. 15.
l Esa. 15. 8.

Itaque prior illa Gallim [a] Moabitarum oppidum fuit, sicut & Puteus Elim, Hieronymo teste: [b] posterior autem patria fuit Heles, & Phalti patris eius.

SEXTVS fuit Hira, filius Acces, de Thecua siue Thecuites, vt est in 1. Paral. Oppidum fuit in sorte Iuda, [c] ex quo originem traxit mulier illa sapiens, quæ Dauidi reditum Absalonis persuasit. Eam illustrauit etiam Amos Propheta: & in primis hic Hira, qui non solum in numero fortium fuit, sed in numero etiam duodecim principum, qui duodenis turmis militaribus præfuerunt, quorum hic memoratur ordine sextus. [d] de quibus anno primo Dauidis disseruimus.[e]

Eadem vtraque laude ornatus fuit septimus, qui sequitur Abiezer de Anathoth, in tribu Beniamin: fuit enim nonæ turmæ princeps [f] cuius functio in nonum mensem cadebat. Eandemque vrbem Ieremias Propheta natalibus suis illustrauit.

OCTAVVS numeratur Mobonni de Husathi. In Paral. Sobbochai Husathites: vbi Hieronymus eundem esse dicit, aliter tamen scribit, quam nunc in hebraicis libris legatur; eundem quoque fatetur Abulensis; cui sententiæ fauet tam patria eadem, quam ordo fortium; vtrobique enim octauo loco censetur. Apparet ergo Samech in Mem, & Caph in Nun fuisse mutata. De hoc Sobochai iam supra anno Dauidis trigesimo quinto [g] disputatum est. Hic est enim qui percussit Saph de stirpe Arapha. [h] Hic idem est quem S. Hieronymus ad secundam triadem pertinere existimauit, vt paulo ante dicebamus. [i] Et quem Dauid constituit principem octauæ turmæ, [k] cuius statio incidebat in mensem Marchesuan, qua de re primo anno Dauidis actum est. [l]

NONVS est Selmon Ahohites, qui in 1. Paral. dicitur Ilai, quod agnoscit Abulensis, & ante ipsum Hieron. qui addit Ahohitem dici, quod filius esset Ahohi fratris Ilai. Adrichomius tamen Ahohi oppidi nomen, putat in tribu Iuda; [m] vtique non minore probabilitate, cum cætera similia vocabula patriam fere significent, non genus. vt sequentia quoque ostendunt.

Decimus est Maharai Netophatites, vtroque in libro. ex Netophati oppido tribus Iuda, Adrichomio ibidem. [n]

Vndecimus Heled filius Baana, & ipse Netophatites, vtrobique. D. Hieronymus ait legi in Paral. Heleb, per Beth, ב in fine: nunc vtrobique legitur per Daleth ד. Non est autem hic Baana qui interfecit Isbosethum. [o] Hic enim Berothites dicitur in 2. Reg.

Duodecimus est Ithai, filius Ribai, de Gabaath filiorum Beniamin, quæ fuit patria Saulis; dicitur Ethai in altero catalogo; in hebræo tamen vtrobique est Ithai; quod ipsum nomen est illius Gethæi, qui Dauidem fugientem comitatus, dux fuit tertiæ partis exercitus ipsius contra Absalonem pugnantis. Quin & eandem esse personam verisimile putat Abulensis; vtique dissentiente me, cum patria toto cœlo diuersa sit, & vnus origine Philisthæus, alter Beniamita sit; vnus proselytus, alter Israelita; vnus recens Dauidi familiaris, alter ex antiquo in fortibus eius numeratus fuerit. Antiquum enim fuisse catalogum istum Asael ostendit, qui ante annos 34. vt dicebam occisus fuit. [p]

DECIMVS tertius Banaia, siue Banaias Pharatonites; habetur in vtroque libro sine vlla diuersitate. nomine conuenit cum Banaia, qui est secundus in secunda triade; sed patria pugnat; Erat enim Cabseel in tribu Iuda, Pharaton autem ciuitas in monte Amalec, vnde ortus est Abdon iudex populi Israelitici. estque is mons in tribu Ephraim. vide Adrichom. n. 76

Decimus quartus est Heddai de torrente Gaas; in Par. dicitur Hurai, notauit etiam Hieronymus. Fatigauit hoc nomẽ Tostatum, cum pro Hurai legisset viri. Apparet in hoc quoque nomine Daleth mutatum in Resch. motionibus etiam mutatis. Videtur dictus torrens Gaas, à monte Gaas, quem præterfluit, ex quo oritur iuxta topographiam Adrichmii [q] in cuius septentrionali plaga sepultus est Iosue, in tribu Ephraim. [r]

Decimus quintus Abialbon Arbathites, in Par. Abiel. notauit Hier. in Hebræo, Græcoque textu legitur, Abi-Albon quasi dictio esset composita, quæ esset eius patria non reperio, neque enim alibi à Scriptura memoratur.

Marginalia (left): a Eza. 10. 19 — b in illũ loc. — c Adrich. n. 236. — d 1 Par. 17. 9 — e n. 5. & seq. — f 1. Par. 17. 12. — ס in מ, כ in נ — g n 6 & seq. — h 2. Reg. 21. 18. — i nu. 17. — k 1. Par. 27. 11. — l nu. 9. — m n. 14. — n n. 198. — o 2. Reg. c. 4. v. 5. — p n. 25. — ד in ר — q nu 44. — r Iosu. 24 30.

Marginalia (right): XXVIII. 6. Hira. — 7. Abiezer — XXIX. 8. Sobbochai. — XXX. 9. Selmon Ahohites. — 10. Maharai. — 11. Heled. — 12. Ithai. — XXXI. 13. Banaias Pharatonites. — 14 Heddai — 15. Abialbon.

XXXII. 16. Azmoth Bauramites. DECIMVS sextus Asmaueth de Beromi, qui in Paral. dicitur Azmoth Bauramites, ex oppido Beromi, siue Baurami, in tribu Beniamin. [a] In primo Paral. c. 27. legitur Azmoth præpositus thesauris regis, filius Adiel, sed patria eius tacetur, quemadmodum hic eius parens, ideo nihil affirmari potest sitne vnus atque idem Azmoth, licet iisdem omnino literis Hebraicè, Græcè, Latinè scribatur. [a Adrich. n. 31.]

17. Eliaba. Decimus septimus est Eliaba de Salaboni, siue Salobonites, vtrobique. non magis nota patria, quàm ciuis eius.

18. Bene-asē. Decimus octauus etiam obscurior est; nam ne nomen quidem eius facile est reperire. Legitur enim in 2. Reg. [b] *Filij Iassen, Ionathan, Semma de Orori*, pro quibus verbis in 1. Paral. [c] habetur, *Filij Assem Gezonites, Ionathan filius Sage Ararites.* Locus est perobscurus, quem vidit, nec explicauit Hieronymus in traditio. Cæteri non satis se hinc expediunt. Vatablus & Serarius interpretantur *filij*, ex filiis, id est filius. Malim cum Emanuele Sa dicere, filii Iassen, siue filii Assem videri nomen proprium. In hebræo enim ponitur Bene-Asem, siue Bene Iasen, quasi compositum nomen; sicut Abi-Albon. Itaque decimus octauus virorum istorum erit Bene-asem, qui in 1. Paral. dicitur Gezonites, ab oppido alioqui ignoto. [b ca. 23. 32.] [c ca. 11 33.]

XXXIII. 19. Ionathan Sage filius. DECIMVS nonus Ionathan nude ponitur in lib. Regnum. sed in Paral. vocatur *Sage filius*, & patria Ararites vt distinguatur à nepote Dauidis, qui est tertius posterioris triados, vt paulo ante dictum est. [d] [d nu. 14.]

20. Semma. Vigesimus est Semma de Orori, qui omittitur in 1. Paralip. Et sane fateor non leuem mihi esse suspicionem, hunc eundem esse cum illo, qui tertio loco in fortibus numeratus est, nomen enim & patria fere consentiunt.

21. Abiam. Vigesimus primus Aiam filius Sarar Arorites. In Paralip. Ahiam filius Sachar Ararites, nonnulla est etiam in hebræo differentia. Notauit etiam Hieron. & Abulensis.

21. Eliphelet. Vigesimus secundus Eliphelet filius Aasbai, siue Achasbai, filii Machati. In Paral. Eliphal filius Vr. notauit Hieron vbi deceptus est Abulens. qui mendoso codice vsus, nomen sequentis militis cum patria sua, huic agglutinauit; ait enim Eliphal esse filium Vraphel Meruchatitem. At in emendatis Latinis Hebræisque legitur, Hepher Mecheratites, qui abest à libro regum.

XXXIV. 23. Eliam filius Achitophelis. VIGESIMVS tertius est Eliam filius Achitophelis Gelonites, de quo dictum est non semel. Dicerem omissum in lib. Paral. nisi S. Hieron. diceret hunc eundem esse cum Hepher Mecheratite; nec video quid ei in hac assertione faueat, nisi ordo numerandi. Sed alius quoque inseritur in libro Paral. Ahia Phelonites, qui omittitur in 2. Reg. cum tamen Tostatus putat esse Eliam, in eoque consequenter etiam hallucinatur.

24. Hesrai. Vigesimus quartus dicitur Hesrai; in 1. Paral. Hesro Carmelites Mons Carmeli celeberrimus est. Sed dubium est an hic intelligatur Carmelus Iudæ, cuius incolæ erant Nabal & Abigail. An Carmelus maris in tribu Issachar.

25. Pharai. Vigesimus quintus est Pharai de Arbi, siue Phaharai Arbites in hebræo. In Paral. habetur Naharai, mutato Pe in Nun, quomodo legit etiam S. Hieronym. in tradit. Ibidemque dicitur filius Asbai, siue Ezbai. [Bin 1]

XXXV. 26. Igaal filius Nathan. VIGESIMVS sextus Igaal, filius Nathan, de Seba. Pro quo in Paral. habetur *Ioel frater Nathan.* Agnoscit diuersitatem Hieronym. & vult eundem esse Igal, siue Igaal cum Ioel, & dici filium Nathan propter educationem ab eo acceptam, fratrem autem natura. Vult Abulensis hunc Natham esse Prophetam, illum Dauidi familiarem, cuius frater siue filius ab eo, vt notissimo illustratur. Soba autem non reperio in Scriptura, præterquam in Syria trans Iordanem, vbi tum vrbs tum prouincia est, cuius Rex fuit Aderezer. [e] At Epiphanius Nathanem Prophetam vult esse oriundum ex Gabath, Saulis videlicet, in Beniamin. cui interpres non bene addit Galilæam. At Hieron. in tradit. [f] ait Iohel, & Ionathan, & Nathan Prophetam fuisse filios Sammaa fratris Dauid; fuisset ergo ex tribu Iuda. [e 2. Reg 8. 3.] [f in 1. Par. 11]

27. Bonni. Vigesimus septimus est Bōni de Gadi, id est de tribu Gad, interprete Chaldæo

ac S. Hieronymo. Huic Bonni respondet in 1. Paral. 11. Mibahar filius Agarai, quem eundem putat Abulensis, & vt videtur Hieron. Crediderim potius fuisse diuersos; & hunc Mibaharem illi defuncto fuisse suffectum. fuit autem in tribu Gad etiam vrbs illi cognominis. vide Adrichom. n. 21.

XXXVI. 28. *Selec Ammonites.*

Vigesimus octauus est Selec de Ammoni, id est Ammonites in Paral. ita dictus, quod in Ammon ministerio fungeretur, ait Hieron. Id falsum esse ait Abulensis, sed dictum potius ab oppido dicto Ammoni, quod Adrichomius [a] constituit in tribu Beniamin.

a n. 15.

29. *Naharai.*

Vigesimus nonus est Naharai Berothites armiger Ioab filii Saruiæ. eodemque modo habetur in 1. Paral. Eiusdem vrbis ciues fuerunt duo illi fratres sicarii, qui Isbotethum regem Israelis interfecerunt. fuisse eam in tribu Beniamin ex Iosue [b] liquet.

b Iosue. 18. 25.

Ira. 30.

Trigesimus est Ira Iethrites, siue Iethræus, vt est in Paralip. vbi Hieron. ait eum fuisse filium Iether patris Amasæ. At rectius id nomen ex oppido ductum est, sicut & sequens. Additur autem Iethrites ad differentiam alterius Hiræ Thecuitis, qui sextus est in hoc catalogo.

Gareb. 31.

Trigesimus primus est Gareb, & ipse Iethrites, siue Iethræus in Paral. Dicendus etiam esset hic filius Iether ex Hieron. Sed rectius dicetur Iethrites à Iether ciuitate leuitica in tribu Iuda. [c] *Iether* ait idem Hieron. in locis hebr. *in tribu Iuda ciuitas sacerdotalis. Et nunc est villa prægrandis Iethira nomine, in vicesimo milliario Eleutheropoleos, habitatores quoque eius omnes Christiani sunt.* Hæc ibi. vide & Adrich. in eadem tribu. [d]

c Iosue. 21. 14.
d n. 166.

XXXVII. 32. *Vrias Hethæus.*

Trigesimus secundus, & vltimus fortium in lib. 2. Reg. ponitur Vrias Hethæus, maritus pridem Bethsabææ ex Scriptura notissimus, cui nomen Hethæi ab oppido Heth inditum fuisse Hieronymus in tradit. testatur: qua de re alibi [e] à nobis disputatum est. Ad hosce autem triginta duos, si quinque, qui extra ordinem numerati sunt, addantur, numerus triginta septem, qui hic colligitur, exacte reperietur: quamuis triginta octo à Iosepho tradantur; in quibus neque Dauid, neque Ioab numerati sunt. Hi porro 37. fuerunt cum Dauid iam vltra totidem annos: nimirum ab eo tempore quo fugiebat ante faciem Saulis, vt ait Hier. in tradit. [f] Qui Vriam vltimum poni ait vt vltio mortis eius in populo demonstretur, quæ scilicet vltio mox cap. 24. explicatur. Idem ait Rupertus, [g] Angelomus, Tostatus, [h] Hugo Carensis. Verum hæc traditio parum probabilis est; siue quia populus, huius culpæ Dauidis non fuit particeps: eam enim occultissime factam ne suspicatus quidem est: siue quia ea iam in morte pueri adulterini, Amnonis, & Absalonis expiata erat: siue quia alia longe conuenientior causa huius popularis cladis afferetur.

e a Dauid. 19. n. 8.
f in c. 11. 1. Paral.
g in c. vlt. 2. Reg.
h q 7. in c. 24.

XXXIIX *Appendix fortium.*

Appendicem virorum fortium addit liber Paralipomenon extra 37. ante memoratos, vel etiam 40. si ad triginta duos, duæ triades, & cum iis Dauid, & Ioab numerentur. Et putat quidem Abul. [i] constantem fuisse hunc fortium numerum, ad eumque non pertinere qui adiiciuntur; sed eos esse socios Dauidis, qui venerunt ad Dauidem, cum eum persequeretur Saul. Verum multo plures adiiciendi fuissent, & qui venerunt ad Dauidem seorsim cap 12. primi Paral. recensentur: isti autem eadem serie, in eodemque catalogo adscribuntur. Crediderim potius istos, qui deinceps recensentur, partim suffectos præcedentibus, cum aliquem eorum mori contigisset, partim extra illum numerum, virtutis ergo, ex alicuius egregii facinoris experimento, adiunctos fuisse; illo nihilominus nomine 30. fortium remanente. Sicut enim 30. fortes dicebantur, licet essent 32. ita postea isti collegio quamuis ampliato, mansit idem nomen. Prædictis ergo fortibus adiiciuntur, qui sequuntur.

i q 31. in c. 35

XXXIX.

Primus Zabad filius Oholi, in hebræo habetur Achlai. *Zabad.* 1.

Secundus Adina filius Siza Rubenites, princeps Rubenitarum, & cum eo 30. *Adina.* 2.
dux videlicet erat 30. virorum de sua tribu, qui tamen ad hunc ordinem non pertinent, sed tantum ipsorum præfectus.

Tertius est Hanan filius Maacha Fateor ignorare me quid sibi velint Rabini *Hanan.* 3.
apud Hieronymum in tradit. in hunc locum, cum aiunt Maacha *nomen esse efficiy fœminarum de causis muliebribus*; Conuenit id nomen multis mulieribus in Scri-

ptura [a] sic enim dicta est mater Absalonis, & Thamaris, & Achis Gethæorum regis, & Abiæ filii Roboami, & Asæ &c. [a 3.Reg 2.39 & 2.Par.11. & c.15.16]

osaphat 4 Quartus est Iosaphat Mathanites. Mathana solitudo est, per quam transierunt Israelitæ. [b] Est & ciuitas eiusdem nominis, sita in Arnone, vt ait Hier, in tribu Ruben de qua Adrichom. num. 46. [b Num. 21.]

Zia 5. Quintus Ozia Astarotites, ex ciuitate Astarot, trans Iordanem, in tribu Manasse; olim [c] fuit regia sedes Og regis Basan, deinde ciuitas leuitica, de qua pluribus Adrichomius in eadem tribu n. 19. [c Ios.12.13.]

6.7. XL. Samma & Iehiel. SEXTVS, & septimus fuerunt Samma, & Iehiel filii Hotham Arotitæ, in Hebræo est Aroerithæ. Est autem Aroer ciuitas extructa à filiis Gad trans Iordanem, super ripam torrentis Arnon, & paruit olim regi Sehon.[d] [d Nu 32.34. & Deu.2.36]

8.9. Octauus, & nonus Iedihel filius Samri, & Ioha frater eius Thosaites, in hebræo est Thisites.

Eliel. 10. Decimus Eliel Mahumites, hebraice Mahauites, ex oppido videlicet Mahauim, Abulensis legit Mahanites, ab vrbe Manahim in qua regnauit Isboseth, mutata litera Vau in Nun. Nec vsquam alibi ominosum hoc vocabulum in Scriptura reperitur.

11. 12. Vndecimus, & duodecimus Ieribai, & Iosaia filii Elnaem. Siue Elnagham in hebræo.

Iethma. 13. Decimus tertius est Iethma Moabites, *eo quod in Moab ministerio fungeretur*; ait Hieron. quo autem ministerio non tradit; Suspicatur Abulensis fuisse hunc oriundum ex Moabitis, factumque apud Hebræos proselytum; quod probabilius est.

14. 15. 16. Reliqui tres Eliel, Obed, & Iasiel erant eiusdem oppidi ciues, Mosabiam vocauit Hieronymus in vulgata, in hebræo est Mesobaiah. Locus est alibi non nominatus, nisi forte sub alio vocabulo. Et hactenus catalogus fortium, cum sua appendice ex 1 Paral. c. 11. nunc ad pestilentiæ plagam, primumque ad eius causam transeamus.

XLI. Occasio numerati populi. CVM altissima pace frueretur Dauid, & inter gratias agendas Deo heroës suos, quos ipsi diuina liberalitas dederat, viros eximia fortitudine præstantes, recensuisset; subiit etiam eius animum cogitatio ac voluntas vniuersum numerum bellatorum, aut qui armis tractandis per ætatem idonei essent, qui toto Israelitarum imperio censeri possent, in fastos suos redigendi. Ei voluntati cum superbia & vanitas adiunctæ essent, Deus in eam culpam permisit Dauidem labi, vt id peccatum, in populo alioqui culpabili, iusta animaduersione castigaret. Audi enim Theodoretum. [e] *Populus*, inquit, *luit pœnas suæ iniquitatis; Relicto enim rege pio, militauit sub impio tyranno & parricida filio, qui pio patri, & Prophetæ moliebatur cædem, & qui à Domino vniuersorum acceperat regni curationem. Auget autem eorum crimen, quod Saulem condemnatum, & diuina priuatum gratia, non reliquerit donec peruenisset ad finem vitæ.* ac ne tum quidem, adhæsit enim Isbosetho annis septem, regnante iam tum Dauide; pergit. *Eum autem à quo tot bona acceperat non solum reliquerit, sed etiam aduersus eum in acie steterit, & crudeli ac scelerato filio auxilium tulerit.* sic ipse. [Cur puniatur in eo populus. e Theodoret. q. vlt. in hunc lib. Ἀποσπασμ.]

XLII. Alia causa, defectio cum Seba. ADDIT non minus probabilem popularis cladis causam Lyranus; Ait enim peste punitam fuisse populi defectionem, qua Sebæ filio Bochri, contra Dauidem legitimum suum principem adhæserat. [f] Solus enim Seba perficiæ suæ luerat pœnas. At pro scelere populi cum Absalone conspirantis, facta fuit plaga in populo in die illa viginti millium. [g] Itaque posterior cum Seba coniuratio morte septuaginta millium virorum punita est.[h] Cui sententiæ non repugnat Abulensis [i] etsi malit propter alia quæpiam populi peccata, pestem in ipsum immissam; eo quod ista defectio cum Seba, populari fame punita videatur, cum peccati Saulis in Gabaonitas sæuientis, non videatur fuisse particeps. Neque obstat quod Dauid in sua ad Deum oratione populum innocentem dicere videatur: id enim de culpa in numeratione intelligendum est, cuius populus particeps non fuit. Voluit ergo Dominus hunc Dauidis lapsum permittere, & simul eum, populum castigando humiliare, reputantem se huius tantæ cladis causam fuisse. [f 2.Reg 20 21. g 2.Reg.c. 18.7. h 2.Reg.24. 15. i q.7.in c. 24.]

XLIII. *Alia ex Iosepho.*

CAVSAM aliam Iosephus affert, [a] *Dauid*, inquit, *volens cognoscere quantus militum numerus recenseri posset in populo, oblitus præceptorum Mosis, qui prædixerat quoties censeretur populus, in singula eius capita pendendum Deo semisiclum, iussit Ioabum imperatorem ire ad censum peragendum.* Lex cuius meminit Iosephus habetur in Exodo: [b] *Quando tuleris summam filiorum Israel iuxta numerum, dabũt singuli pretium pro animabus suis Domino, & non erit plaga in eis, cum fuerint recensiti.* [c] *Hoc autem dabit omnis qui transit ad nomen, dimidium sicli iuxta mensuram templi.* Ex quo corrigendus est Rufinus qui siclum habeat pro dimidio siclo; est enim in Iosepho ἡμίσικλον. Verum vt hæc causa huius plagæ fuerit, vt quidem etiam interpretes putant, [d] satis constat non esse adæquatam, & eam Serarius aduentitiam vocat, quæ est Tostati sententia. [e] Alioqui enim non oportebat Dauidem à Ioabo dissuaderi ne numeraret populum, sed semisicli pensitationem suggerere. Agnouit ergo elationem, quam præuidebat non impune cessuram. Denique quomodo peccatum obliuionis, quod ex genere suo solet esse leuissimum, tot millium cæde punitum est? quid populus in ea obliuione deliquerat, vt tanta strage afficeretur? — *Improbatur.*

[a] l. 7. ant. c. 10. [b] c. 30. 11. 12. [c] vide an. m 2544. n. 575. 576. [d] Caiet. Vatab. Sa. [e] q. 17. in c. 24.

XLIV. *Quæ hic actio Dei & dæmonis.*

ALIAM suggerit etiam causam Sripturam Sathana, [f] quem ait consurrexisse contra Israel, & concitasse Dauidem vt numeraret Israel. Qui Sathan in secundo Regum, [g] vocatur furor Domini, quia Deus iratus contra peccatores, eius mala voluntate, & viribus vtitur ad eos castigandos. Et cum dicat furorem, & non iram simpliciter, innuit magnam imminere punitionem, qualis apud homines ex magna ira proficisci solet. Suggestio ergo non Domini, sed dæmonis fuit, dicentis, *Vade numera Israel, & Iudam.* Subtractio autem gratiæ animi fastum, atque elationem impedituræ, Domini fuit, quemadmodum & numeratio, quatenus pœna populi futura erat. Eam elationem eleganter exhibet S. August. [h] *Ibi in gregem sibi commissum tanta dilectio pastoralis, vt pro eis ipse vellet mori, quando populo numerato peccatum elationis eius, sic punire placuit Deo, vt eundem numerum minueret morte multorum, cuius multitudine cor regis fuerat superbia pertentatum. In quo occulto iudicio Deus apud quem non est iniquitas, & quos nouerat indignos hac vita, subtraxit huic vitæ: & in illo qui de hominum copia se extulerat, tumorem animi humani eiusdem copia diminutione sanauit.* Hæc S. August. Vide & Eucherium Lugdunensem. [i] — *Dauidis elatio punita.*

[f] 1. Par. 21. 1. [g] c. 24. 1. [h] l. 22. cont. Faust. c. 66. [i] l. 2. Reg. c. 12.

XLV. *Mandat Ioabo censũ populi.*

DIXIT *rex ad Ioab principem exercitus sui: Perambula omnes tribus Israel à Dan vsque Bethsabee, & numerato populum, vt sciam numerum eius.* Nam principibus quoque demandata est ista prouincia, [k] *Ite & numerate Israel à Bethsabee*, termino meridiano, *vsque Dan*, boreali termino ad fontes Iordanis: *& afferte mihi numerum vt sciam*, qui finis solitarius, in hisce practicis rebus, curiosam inanitatem spirat. Noluit autem Dauid eos numerari infra 20. annos, vt habetur inferius, [l] *quia dixerat Dominus vt multiplicaret Israel quasi stellas cæli.* Existimauit videlicet innumerabilem esse multitudinem eorum, qui vigesimum annum non attigissent, toto etiam fœmineo sexu prætermisso, qui nunquam censebatur, qui facile alterum numero exæquare, aut etiam superare solet. Putat tamen Abulensis, etiam senes cuiuscumque ætatis censos fuisse, quod nulla ætas vltra 20. annos excludatur. Videntur tamen exclusi qui bello inhabiles essent, cum Ioab mox dicatur tulisse numerum bellatorum, & educentium gladium.[m]

[k] 1. Paral. 21. 2. [l] 1. Par. 27. 23. [m] 2. Reg. 24. 9 & 1. Par. 21. 5.

XLVI. *Qui dissuadet regi.*

DIXITQVE *Ioab regi. Adaugeat Dominus Deus tuus, ad populum tuum quantus nunc est*, id est duplicet, & quasi hoc parum sit, addit, *iterumque centuplicet in conspectu Domini mei regis*, vt scilicet ipse viuus ac vigens ea consolatione frui possit. Nam *in multitudine populi dignitas regis, & in paucitate plebis ignominia principis.* [n] Pergit autem Ioab. *Sed quid sibi Dominus meus rex vult in re huiuscemodi? nonne Domine mi rex omnes serui tui sunt,? quare hoc quærit Dominus meus, quod in peccatum reputetur Israeli?* id est in pœnam, vt docuit euentus. Non discessit tamen à sententia sua rex. Præualuit enim regis imperium consilio Ioabi, & principum eius. Neque Ioab reluctatus est diutius, quia cum res non esset natura sua mala, & posset populus recta intentione recte censeri, in re dubia potuit ac debuit imperio regis acquiescere. [o] — *Sed frustra*

[n] Prou. 14. 28. [o] vide Abul. q. 11. in c. 24. 2. Reg.

XLVII. *Egreditur cum principibus ad lustrationẽ.*

EGRESSVSQVE *est Ioab, & principes militum à facie regis, vt numerarent populum Israel.* Hos principes militum non male fortasse dixerimus principes duodecim turmarum militarium, & principes tribuum: cuius rei coniectura ex eo ducitur, quod illis omnibus principibus enumeratis capite 27. primi Paral. iterum fit mẽ-

tio enumerationis huius, quæ alioqui extra propositum facta videri queat.[a] Nimirum qui numerandi erant sub horum principum aliquo inscripti, aut inscribendi erant; qui non referebant in tabulas quenquam, qui annum vigesimum non superaret. Inchoata est autem enumeratio, ab iis, qui remotiores erant, ad orientem scilicet trans Iordanem, indeque septentrionem versus progressi sunt, & inde rursus ad meridiem descenderunt. (*quo ordine locorum.*) Transmisso ergo Iordane *venerunt in Aroer*, quæ erat in finibus tribuum Gad, & Ruben; vnde videntur tribum Ruben primum percensuisse, hoc enim erat initium possessionis Israelitarum trans Iordanem, & nisi ea tribus tum censa fuisset, importune postea iterum Iordanis traiciendus fuisset.

XLVIII. (*Primum trans Iordanem. Trachonitis*) DEINDE *per Iaser trāsierunt in Galaad*, Est enim Iaser sicut & Aroër, ad torrentem Arnon in via ad perlustrandam totam regionem Galaaditidem, quæ montibus Galaad ab oriente clauditur, & pertinet ad tribum Gad. Inde autem recensita tota regione dimidiæ tribus Manasse, venerunt per *terram inferiorem Hodsi*, id est terram nouæ habitationis, id est recens cultæ, ac populis frequentatæ, vt ex Hebræo exponit Lyranus, venerunt ad siluestria Dan, quæ est vrbs ad fontes Iordanis, prope Libanum montem. Itaque terra illa inferior Hodsi videtur esse regio, quæ Trachonitis dicta est iuxta aquas Meron, vt ex generali Adrichomii topographia colligi potest. Ex ante dictis autem [b] satis constat hanc perlustrationem totam eodem anno non fuisse perfectam, sed ad tempus vsque messis triticeæ subsequentis anni fuisse productam, quando & clades pestifera contigit. (*Nō absolutus hoc anno census.*)

[a] Tost. q. 23 in c. 17. 1. Paral.

[b] hoc anno nu. 2.

SCHOLIA IN ANNVM 3016. DAVIDIS REGNI 37.

1.N.XI. OMnia tamen græca exemplaria hoc loco 2. Reg. 23. ante Adino numerant Iesbaā, non quasi diuersa nomina, sed quasi diuersas personas. nā græca regia habent. *Hæc nomina potentium Dauid Iesbaab filius Thecemani, hic primus triu. Adino vero Asonæus, &c.* Græca vero Sixt. & Aldi, Vech. & Basil. eundem vocant Iebosthem Chananæū principem tertii, τῆς τρίτης, id est triadis. Longius etiam de more recessit Iosephus, qui eum vocat *Issamum filium Achemai*; pro quo etiam deprauatius apud Rufinum, & qui eius versione vsi sunt, in quibus Abulensis, legitur Eusebius, filius Achamæ. Verum sicut cognomina hæc Achame, & Achemæus & Chananæus, & Thecemani, ex eodem Hachamoni orta, & deformata sunt; ita ex eodem Iesbaam oriuntur Iesbaab, Iesbosthe, Issæmus, siue Iessemus, & Eusebius.

2.N XVI. Si hic Semma fuit filius Age de Arari, non fuit vtique frater Dauid, filius Isai de Bethlehem, cuius facta est mentio supra c. 21. li. secundi, vt non nemo existimauit. Rectius diceretur frater Ionathan, qui 1. Paral. 11. 33. dicitur filius Sage Aarites, verum in patris nomine vnius literæ ש differentia est, sicut & in latino.

3.N.XVII. At inquies, isti tres dicuntur principes inter 30. 2. Reg. 23. 13. non ergo sunt extra, aut supra 30 fortes. Primo autem Paral. 11. 15. dicuntur tres de 30. principibus: & vers. 25. Banaias dicitur inter 30. primus. Respondeo necessario dicendum figuratam esse locutionem. Nam si tres isti in 30. numerentur, numerus non constabit, siue in libro Regum, siue in Paral. & clarum est mentem scripturæ esse ternarium vnum, atque alterum è reliqua turba seponere, vt n. 7. dixi, Ideoque in græco aliquoties legitur, supra 30. Itaque inter 30. vel de 30. idem est, quod in cœtu, vel ex cœtu illo fortiū qui a triceēario numero nomē habēt. Sic Gen. 3. 14. serpēs dicitur *maledictus inter omnia animantia*, id est præ omnibus animantibus: sic Deuter. 7. 14. *benedictus eris inter omnes populos*, id est supra, vel præ omnibus populis. Sic beatissima virgo salutatur quotidie *benedicta in mulieribus*, siue *inter mulieres*, id est præ omnibus mulieribus. Denique Banaias hic in 1. Par. 27. 6. dicitur *fortissimus inter triginta, & super triginta*, etiam in hebræo, & græco textu.

In traditionibus hebraicis apud Hieron. ita legitur (Nam ex eo cæteri descripsere) *Leo iste Ioab fuit, in media cisterna, id est in domo Domini, vbi cornu altaris tenebat. Cisterna ideo dicitur, quia sicut aqua cisternæ munditiem affert, ita etiam hæc cisterna, id est sanctuarium Domini peccata expiabat. In diebus niuis, quia per mortem expiauit peccatum: iuxta illud psalmista, lauabis me, quod impletum est in media cisterna, & super niuem dealbabor, quod impletum est in eo quod ait in diebus niuis.* Hæc ibi, quæ frigidiora vtique sunt diebus niuis. Nec in literali sensu, sed accommodatio duntaxat valere possunt. Vide Abul. q. 28. super c. 23. 2. Reg. 4.N.XXI.

Huic enumerationi populi, & desiderio regis cupiētis scire numerū populi sui, habes aliquid simile apud Herodotum in Melpomene, qui est 4. liber, vbi ait inter Borysthenem & Hypanim flumina locum esse nomine Exāpæum, in quo iacet ahenum sexcentarum amphorarum facile capax crassitudine digitorum sex. *Id aiunt*, inquit, *ex aculeis sagittarum esse fa-* 5.N.XL.

ctum

ctum. Regem enim suum nomine Arinatem cum numerum Scytharum scire vellet iussisse singulos Scythas cõferre singulos sagittarũ aculeos, proposita morte ei qui non ferret. Ita magnam vim collatam esse aculeorum: & ex his confectum ahenum illud placuisse ei pro monimento relinquere, & in hoc Exampæo dedicare. Hactenus Herodotus. Vides adumbratum mare illud æneum Hebræorum 3. Reg. 7. 23. & seq. vel labrum æneum factũ de speculis mulierum in deserto, Exod. 38. 8. Quantum autem sit in illa fabula probabilitatis non disputo: quis enim non facilius ac celerius dedisset nomen suum, quam sagittæ cuspidem abrupisset?

ANNVS MVNDI 3017. DILVVII 1361. 5ª. ÆTATIS. 78. EXITVS AB ÆGYPTO 474. ARCÆ IN SIONE 28. REGNI DAVIDIS 38. ABIATHARIS PONTIF. 43. TROIÆ EXCISÆ 146. EVPALIS 27. IMPERII ASSYRIORVM 1086.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1036.

Sabbat. 62. SExagesimo secundo annorum septenario ab ingressu Israelitarum in Chananitidem, inchoata populi enumeratio absoluitur, & punitur. Dauid Deum angelico gladio in populo, & nominatim Hierosolymis sæuientem sacrificio placat, & templi extruendi negotia disponit. Interim insolescit Adonias, Salomon in officio se continet. quomodo autem hæc gesta sint videamus sigillatim. I. *Annus sabbaticus 62. & res anni huius.*

Ioab cum principibus militum, quos existimare licet fuisse duodecim illos turmarum præfectos, qui vicenis quaternis millibus præerant, vt paulo ante dicebamus, [a] progressi ex syluestribus Dan, circumeundo latus meridianum montis Libani, descenderunt occidentem versus ad Sidonem. Inde autem flexo meridiem versus itinere, tribus Aser, ad quam Phœnicia pertinet, & Nephtalim, in qua est Galilæa superior, perlustrarunt, & *transierunt prope mœnia Tyri, & omnem terram Heuæi, & Chananæi.* Terram in qua Tyrus & Sidon vrbes antiquissimæ conditæ fuerant, quæ Phœnicia fere dicitur, post mille ab hinc annos speciale nomen Chananitidis retinuit. Propterea enim mulier, quæ egressa erat ex finibus Tyri & Sidonis, in Euangelio non Phœnicia, sed Chananæa dicitur. Porro Ioab cum suis versus Iudam iter habentes, lustrarunt tribus Zabulon, quæ subest mari Galilææ, & Issachar, ad quam etiam pertinet inferior Galilęa, & dimidiam tribum Manasse. Eam excipit tribus Ephraim, & Beniamin, quæ, sicut & tribus Leui, censa non fuit, [b] Vnde ventum est ad Iudam, & eius occiduam oram, in qua tribus Dan, & postremo Simeonis ad meridiem reperitur, in qua sita est ciuitas Bersabæa, quæ est alter terminus longitudinis terræ sanctæ. II. *Lustrantur reliqua Chananitidis.*

a su. 47.
b vt est in 1. Paral. 21. 6.

Lvstrata itaque *vniuersa terra, affuerunt post nouem menses, & viginti dies in Ierusalem.* sic in 2. Reg. scriptum est [c] quibus contraria videntur, quæ habentur in prim. Paralipom. [d] *Nam Leui & Beniamin non numerauit, eo quod Ioab inuitus exequeretur regis imperium.* Et rursum in eodem lib. [e] *Ioab filius Saruiæ cœperat numerare, nec compleuit: quia super hoc ira irruerat in Israel, & idcirco numerus eorum qui fuerant recensiti, non est relatus in fastos regis Dauid.* Dicendum videtur hunc fuisse rei gestæ ordinem. Post nouem menses dum numeratio in cursu est, Dauid ex inspiratione diuina religione tactus doluit quod iussisset numerari populum, & veniam a Deo supplex postulauit. Mox autem venit Gad Propheta, qui regi optionem pœnæ diuinitus subeundæ obtulit. Interea Dauid, qui quod factum erat infectum esse vellet, mittit ad Ioabum, qui cunctanter regis imperium exequebatur vt desistat à cæptis: quod dum ille facit, & Ierosolymam regreditur pestilentia sæuit in populo, Ioab autem numerum census retulit ad regem. Nec Scriptura repugnat sibi. Non enim ait in III. *An tota regio lustrata fuerit.*

c 2. Reg. 24. 8. &
d 1. Par. 21. 6
e c. 27. v. 24.

vno loco omnes fuisse numeratos, in alio vero aliquos fuisse prætentos; neque est idem vniuersam regionem lustratam fuisse, id est aditam à censoribus: & omnes incolas censos, siue numeratos fuisse.

IV. *Numerus census qui fuerit.* MAIOR longe est de numero difficultas. Nam in 2. Reg. sic legitur. [a] *Dedit ergo Ioab numerum descriptionis populi regi. Et inuenta sunt de Israel octingenta millia virorum fortium, qui educerent gladium; & de Iuda quingenta millia pugnatorum.* In primo autem Paral. hoc modo. [b] *Deditque Dauidi numerum eorum quos circuierat, & inuentus est omnis numerus Israel mille millia, & centum millia*, id est vndecies centena millia *virorum educentium gladium. De Iuda autem quadringenta septuaginta millia bellatorum.* In posteriore libro numerus Israelitarum maior est trecentis millibus, quam in priore. Iudæorum autem minor triginta millibus. Respondet D. Hieronymus in tradit. [c] quem plerique sequuntur, summam maiorem reuera inuentam fuisse, sed minorem Dauidi declaratam à Ioabo, ad vitandam elationem. At sic multo magis diminutam oportuit tribum Iuda, quæ magis elationem fouebat, non amplificatam. In 1. autem Paral. dicunt Hebræi apud eundem in maiori numero poni, tam eos qui remanserunt, quam eos qui interfecti sunt; in minore autem tantum viuos numerari. Quod si eis obiiciatur longe minorem numerum occisorum à Scriptura referri, aiunt referri tantum capita seniorum, præcipuos scilicet de populo; reliquos autem, qui non numerantur, è plebe fuisse. At Ioab dedit numerum eorum quos descripsit, non descripsit mortuos, sed viuos.

V. *Variæ rationes conciliandi diuersos numeros.* IOSEPHVS in his numeris [d] cum vtroque Scripturæ loco pugnat, ait enim, absque tribu Beniamitica, & Leuitica, inuentum esse reliquorum Israelitarum numerum ἐννακοσίας μυριάδας nongenta millia, eorum qui ad militiam erant idonei. In Iudæ vero tribu τεσσαράκοντα μυριάδας quadringenta millia censa fuisse. Putat Caiet. forte bis relationem numeri factam esse, & à diuersis, vno maiorem, altero minorem referente; quoniam Ioab, in negotio sibi parum grato aliorum opera vtebatur. Aiunt aliqui in libro Paralipom. maiorem esse numerum, quia eo comprehenduntur tribus Beniamin & Leui; quod merito reiiciunt Lyranus & Abulensis. Id enim contra Scripturam est, quæ in illo ipso loco, in quo maiorem numerum posuit, statim subdit tribum Leui & Beniamin non fuisse numeratas. Itaque præter has duas tribus, præterque tribum Iuda inuenta sunt vndecies centena millia Hebræorum, qui vigesimum annum superarent.

VI. *Quæ magis probetur.* DICENDVM videtur cum Tostato, [e] quem sequitur Serarius, non vnum Ioabum numerasse Israelitas, etsi ipse toti censui conficiendo præesset, sed plures militum præfectos, vt ante dixi; [f] qui cum per singulas vrbes, oppidaque sparsi essent, singuli in priuatos libellos nomina, numerumque eorum, quos censuissent referebant: apud Ioabum autem erat maior liber, qui tradendus erat regi, qui & Annalium, siue Fastorum regiorum nomen accepit, vnaquaque ergo tribu recensita, singulorum præfectorum libelli, ad maiorem illum librum transferebatur. Cum itaque tam Ioab, quam cæteri principes, totum Israelem, exceptis tribubus Leui & Beniamin, recensuissent: auditum est plagam pestilentiæ diuinitus, ob hunc censum, in populo sæuire; quæ causa Ioabo fuit, qui alioqui inuitus huic muneri seruiebat, vt tum illas duos tribus missas faceret, tum etiam trecenta milla de aliis tribubus, quæ è priuatis libellis nondum exscripta fuerant, non referret in librum; quod id pertineret ad confectionem census, quam plane volebat omittere. Quæ belle consentiunt cum illis Scripturæ verbis[g], *Ioab* inquit, *cœperat numerare, nec compleuit, quia super hoc ira irruerat in Israel, & idcirco numerus eorum qui fuerant recensiti, non est relatus in fastos Regis* Dauid. Scriptor autem libri Paralipomen. illa trecenta millia postea ex priuatis libellis suppleuit.

VII. *Quid de tribu Iuda dicendum.* QVÆ ratio non videtur locum habere posse in tribu Iuda, quæ in hoc posteriore libro diminuta est triginta hominum millibus, & non 130. vt mendose legitur apud Tostatum. [h] Qui existimat in secundo Regum descriptos esse vniuersos Iudæos: in lib. autem Par. præcipuos, reiectis omnibus, qui bello parũ

a c.24.9.
b ca.21.5.
c in l.2.Reg.
d l.7.ant.c.10.
e q.14. in c.24. 2.Reg.
f an Dauid. 37.n.47.
g 1.Par.27.24.
h q.15. in c.24. & in tradit. hebr. 1. Par. 21.

idonei erant. At Dauid multitudinem populi scire voluit; non bellatorum duntaxat. An dicendum in illo numero quingentorum millium comprehendi eos omnes, qui quoquo modo ad tribum Iuda pertinebant, vt proselytos qui se Dauidi dediderant; quorum numerus ad 30. millia potuit ascendere. An forte hæc tribus secundum antiquos suos terminos æstimatur; [a] intra quos tribus Dan & Simeon, quasi in sinum Iudæ receptæ sunt; idque confirmatur ex eo, quod Ioab cum suis dicitur venisse ad meridiem Iuda, in Bersabee: cum tamen constet id oppidum fuisse in tribu Simeonis, non Iudæ. [b] Sed de numeri ista quæstione non parum impedita satis; ad agnitionem culpæ veniamus.

a Iosf. 15. 1. c 19. v. 1. 2. 40

b vid. Adricho in ea tribu n. 18.

VIII. *Dauid agnoscit culpam suam.*

PERCVSSIT [c] *autem cor Dauid eum, postquam numeratus est populus.* magna scilicet ex parte, nam duæ adhuc numero carebant. *Et dixit Dauid ad Dominum, peccaui valde in hoc facto; sed precor Domine vt transferas iniquitatem serui tui, quia stulte egi nimis.* Reprehendit Dauidem propria conscientia, sicut & cum oram chlamydis Saulis abscidisset, [d] Deo scilicet ipsum ad agnitionem culpæ excitante, pro qua veniam petit, quam *translationem* siue *ablationem* iniquitatis appellat, neque enim optauit alium pro se puniri. Quin potius cum videret populum peste interire, orabat angelum percussorem, vt manum in se, paternamque domum suam conuerteret. Exaggerat ipse culpam suam, vocat enim stultitiam nimiam, & peccatum valde magnum; quam alii principes, etiam timentes Deum, vix in venialibus culpis numerarent. Recte tamen sapit Dauid, dum in vanitate, & superbia stultitiam agnoscit. Neque enim maior stultitia fingi potest, quam de bonis alienis, quasi de propriis gloriari. Recte & peccatum magnum æstimat, gloriam vni debitam Deo, sibi ipsi iniustissime suffurari. Nam si crimen imminutæ maiestatis est, principis bona interuertere, & ad se transferre; num exigua culpa est principi rerum Deo gloriam, quam vnam ille retinuit sibi, omni nobis beneficiorum suorum emolumēto permisso, audacter, atq. improbe vendicare?

c 2. Reg. 24. 10.

d 1. Reg. 24. 6.

IX. *Mittitur ad eū Propheta diuinitus.*

SVRREXIT *itaque Dauid mane*, stimulo conscientiæ, & spiritu pœnitentiæ excitatore vsus, *& sermo Domini factus est ad Gad Prophetam, & videntem Dauidis* ipsius, quo scilicet Deus peculiariter vtebatur, ad suam Dauidi voluntatem enunciandam, nec vllum alium adhibuit monitorem. Itaque semel hic atque iterum peccat Iosephus, qui & agnitionem culpæ Dauidicæ, non reprehendenti conscientiæ tribuit, sed Prophetis. Et insuper non vnum Prophetam, sed plures Dauidis reprehensores inducit. Sic enim habet. *Prophetis autem referentibus ad Dauidem quod Deum offendisset, supplex orare cœpit, vt propitius redditus facti huius veniam daret. Qui exoratus Gadum Prophetam ad eum misit, tres optiones offerentem.* Exoratum ait Dominum, cum tamen paratus esset grauiter in populum castigatione animaduertere, nimirum culpa per agnitionem, dolorem, & confessionem peccati sublata, reliqua erat pœna peccati. Sic & superius veniam adulterii, & homicidii, multiplex pœna mortuum, atque bellorum secuta est.

X. *Cur detur optio Dauidi.*

DIXIT ergo Dominus Prophetæ, *vade & loquere ad Dauid, Hæc dicit Dominus, trium tibi datur optio, elige vnum quod volueris ex his, vt faciam tibi.* Vides humano plane modo res hic agi. Quid enim opus erat per internuncios agere, cum Deus ipse Dauide Propheta familiariter vteretur? Nimirum patres in filios irati, cum iis per internuncios agunt, vt culpam illi suam magis apprehendant, cum vident solito se patrum alloquio priuatos. Ad eundem humanum modum pertinet illud, *vide quem respondeam, ei qui me misit, sermonem.* In gratiam nihilominus ipsius offert electionem eius pœnæ, quam ipse sibi duxerit esse tolerabiliorem, cum inferre potuisset omnium acerbissimam. *Eligere pœnam mandat*, ait Ambrosius. [e] *vt in ipsa pœna electionis quadam prærogatiua seruetur, & reo suo blandiatur hoc verbo.* Deinde cum pœna eo vehementius affligat, quo est odiosior voluntati, ea ad quam se reus propria voluntate determinat, eo minus affligit, quo minus habet inuoluntarii. Ex quo sequitur, eum qui impatienter calamitatem aliquam tolerat, propter pugnam contra nitentis voluntatis, grauius multo vexari, quam qui inflexa ad patiendum voluntate pœnam subit; quæ etiam causa est cur paribus in cruciatibus, qui sunt in inferis acerbius crucientur, quam qui purgatorias pendunt pœnas.

e in psal. 37. v. 1.

XI. *Septemne annis famis, an tres propositi.*

CVMQVE *venisset Gad ad Dauid nunciauit ei dicens, aut septem annis veniet tibi fames in terra tua, aut tribus mensibus fugies aduersarios tuos, & illi te persequentur, aut certe tribus diebus erit pestilentia in terra. Nunc ergo delibera, & vide quem respondeam, ei qui me misit, sermonem.* Res hæc in lib. 1. Paral.[a] cum aliqua diuersitate narratur. Non enim septem anni famis, sed tres tantum proponuntur. *Elige quod volueris*, ait Propheta, *aut tribus annis famem: aut tribus diebus gladium Domini, & pestilentiam versari in terra, & angelum Domini interficere in vniuersis finibus Israel.* Quid ergo, an septem annos pro multis Propheta hebræa phrasi vsurpauit?[b] An septem à principio proposuit, deinde ad tres descendit? vt Angelus cum Abrahamo differens, in causa Sodomorum.[c] An in hebræum numerum mendum illapsum est? At septem annos legit etiam Iosephus; discedens a Septuag. qui etiam in libro Regum tres tantum annos famis habent, quos antiqui patres magno consensu secuti sunt, nominatim Origenes homil. 16. in numeros, Theodoretus,[d] & Ambrosius in priore apologia Dauidis.[e]

a 1. Par. 21. 12.

b Sa.

c Serar. & Abul. q. 10. in c. 24. 2. Reg.

d q. vlt. in l. 2. Reg.

e c. 7. & vlt. & in psal. 37 v. 1.

XII. *Consentit Dauid in pœnam.*

DIXIT *autem Dauid ad Gad, coarctor nimis* cum hæc damna duratione diuersa, re tamen ipsa paria sint, *Sed melius est vt incidam in manus Domini, multæ enim misericordiæ eius sunt, quam in manus hominum.* 1. At videtur idem esse; cum constet homines nihil in nos posse, nisi quod Deus permiserit; sicque non videtur esse electioni locus; neque enim cadit passer in laqueum, sine patre nostro, nec capillus nobis eripi potest, sine eius consensu. Et cum improbi etiam dæmones sint instrumenta Dei in puniendo, nihil potest agere instrumentum, sine præcipuo agente. An dicendum est Dauidem iuxta popularem loquendi, & sentiendi morem se gerere? Deum enim quasi patrem agnoscit. Parentes autem longe mitius castigant filios suos, quam ministri iustitiæ, quamuis vtrique sine iracundia puniant: facile enim paterna viscera ad misericordiam commouentur; ideoque Dauid ait multas eius esse misericordias. Vult ergo Dauid à Deo non tanquam iudice vtente hominum opera puniri, sed tanquam à patre, per seipsum filium castigante, qui misericordiam solet miscere iustitiæ. Ex quo etiam intelligitur esse locum electioni. Quid quod improbitas hominum nobis insultantium, ac nocere volentium, non est modicum pœnæ incrementum? Quid quod hæc humilis permissio sui in manu Domini, & fiducia in eius bonitate, ad quandam satisfactionis partem pertinere potest?

2. x.

XIII. *Pestisne, an famis.*

ET apparet quidem Dauidem nolle bello diuinitus castigari: immitti videlicet contra se Philisthæos, aut Syros, aut Ammonitas, vt olim Iudicum temporibus, qui Deo permittente victores fiant, & victoria vsi rapiant, ferantque, & cædibus atque incendiis sæuiant, cum plurima animarum iactura; non tamen satis apparet ex verbis eius, pestemne elegerit, an famem, cum neutra clades hominum sæuientium interuentu contingat; & videri possit Dauid electionem de duabus Domino reliquisse, Deum autem flagellum pestilentiæ ad cædendum populum elegisse. Fieri tamen potest vt Gad Dauidem vrserit, ad alteram cladem de duabus eligendam, isque pestem, quæ ex supernaturali tantum actione pendeat, citiusq. finiatur, præoptasse,[f] & reuera Sept. addunt Dauidē mortē, sic enim vocant pestilentiā, elegisse: Dominusq. ipse dixerat, *Elige vnū quod volueris ex his*. Sed audiamus Iosephū circa hanc deliberationē ratiocinantē.

f vide Tost q. 27. in c. 24. 2. Reg.

XIV. Ex Iosepho;

ILLO *vero hærente, ac turbato, propter difficilem inter hæc mala electionem, & Propheta vrgente ad celerem responsionem, vt Deo renunciare posset. Rex cogitans quod si famem veteras, sui magis, quā aliorum rationem habuisse videri posset, quandoquidem ipsi nihil periculi esset multum frumenti in horreis habenti, illis non item. Quod si per tres menses ab hoste vinci elegisset, sic quoque sibi consuluisse, qui arces & fortissimam circa se cohortē haberet; optauit malum regnantibus æque ac regnatis commune, in quo omnibus par metus immineret, præfatus melius esse incidere in manus Dei, quam in manus hominum.* hæc ibi, quibus similia Caietanus habet, Theodoretus,[g] & Abulensis.[h] Cum autem certum sit electionem Dauidi offerri à Deo, & à Dauide accipi, ad maiora damna vitanda, & *minima de malis*, vt aiunt eligenda, Iosephus tamen ita Dauidem deliberantem facit, non vt minima pœna afficiatur, sed vt ipsemet ea puniatur. Cū tamen Domini voluntas esset, non tā Dauidē, quam populū præteritæ perfidiæ reum, vt diximus,[i] castigare, quibus adde illud ex authore mirabiliū sacræ Scripturæ, apud

Qui impro... ...ur.

g q. vlt. in 2. Reg.

h q. 29. in c. 24.

i an. Dauid. 37. n. 41.

Augult. [a] *Cũ populus Israel peccasset*, inquit, *cõmouit Dominus Dauid, vt numeraret populũ, per quod accidit vt plebs peccans, per paruam regis culpam, pœnam sustineret præcedentium delictorum*. Agnouit quidem Dauid se peccasse, & punientem Dei manum in se & domum suam conuerti, & populo parci postulauit, verum id non in electione, sed in executione supplicii contigit, & quidem cum putaret populum innocentem, propter suam vnius culpam, membra scilicet pro capite, gregem pro pastore castigari: quod ad maiorem Dauidis pœnam cedebat, & meritum.

a to.5. l.2. c.13.

Immisitqve *Dominus pestilentiam in Israel de mane vsque ad tempus constitutum.* Tria hic tanguntur, primum author plagæ Dominus, alterum in quos illa desæuierit, tertium quam diu. Significatur enim pestilentem hanc luem, [b] neque mere naturalem fuisse, qualis esse solet, quæ ex corrupto aëre, aut male affectis corporibus enascitur, aut contactu vulgatur: neque partim naturalem, partim supernaturalem fuisse, qualis esset si Deus in aërem corruptionẽ immitteret, aliaue causa naturali intermedia vteretur, sicut in fame, dum aut pluuias, aut congruentem prohibet cœlorum influxum; sed mere fuisse supernaturalem, nulla præuia in aëre, vel corporibus dispositione, sed angelica percussione illatam. Desæuiit autem non in solam tribum Iuda, sed in totum Israëlem: nam mox subditur mortuos esse ex populo, à Dan vsque Bethsabee, qui sunt termini totius regionis Hebræorum, non solius Iudææ. Sed maior est de tempore ac duratione mali difficultas.

XV. *Immittitur pestis.*

b Abul. q. 28. in c. 24.

Mere supernaturalis.

Pleriqve enim putant vno tantum diem pestem fuisse grassatam; idque Dei commendare misericordiam, qui pro tribus diebus, vnum tantum diem pestem in reos immiserit. Hæc est Hebræorum sententia, [c] qui aiunt missam pestilentiam, à mane vsque ad tempus constitutum, quod interpretantur tempus sacrificii vespertini; quod probant Vatablus, & Sa: & ante eos Rupertus, Comestor, Lyranus. Imo Abul. [d] communem ait omnium esse sententiam, quod non excesserit pestis diem illum, in quo cæpit. Quem etiam alii duce Iosepho, [e] aut potius ipsis Sept. interpret. diminuunt, nec vltra tempus prandii producunt. In his Origenes homil. 16. in numeros, & Theod. q. vlt. in 2. Reg. *Trium dierum*, inquit, *mortem Deus minabatur, sex autem horis solum mortem intulit. Si dies numerentur cum noctibus, inuenitur pars solum duodecima minarum illata esse populo. Ita Deus benignus & clemens maioribus quidem vsus est minis peccatores terrens, minis autem longe minora infert supplicia.* Sic ipse. Ambros. quoq; in psal. 37. *Qui proposuerat*, inquit, *mortem triduo exercere in terra: ne vnum quidem diem passus est præterire, sed ad horam prandii libenter indulsit, & vt verbo Scripturæ vtar, habuit pœnitentiam super malitiam.* Et aliquanto post, *vide*, inquit, *Domini gratiam, quod & ipse à proposita conditione deflexit. Nunquid aliquod miserationis est crimen, quia plus minatur, & minus exigit, qui in remuneratione præmiorum sua promissa custodit, in exactione pœnarum præscriptum remordet*: sed has ipsas horas inepti quidã Hebræi in vnã ridicule cõtrahunt. De quibus consule Tost. nã me rabinicarũ nugarũ piget.

XVI. *Quandiu durauerit.*

c apud Hier. in trad.

d q.30. in c. 24.

e l.7. c. 10.

lo. cit.

Dicendvm videtur pestem hoc tempore 3. diebus in Chananitide sæuisse. Nã Gad propheta authore Deo pestem triduo perseueraturam dixit, Scriptura vero mox affirmat, immissam à Deo vsque ad tempus constitutum, triduo ergo perseuerauit. Quod enim Lyranus refert tempus constitutum ad tempus vespertini sacrificii, quod ex lege vesperi offerebatur, [f] rectius quidem factum videtur, quam temporis definitionem ad tempus prandii referre, ad quod nullum tẽpus statutum erat; non tamen recte. Nam, vt recte argumentatur Abulensis, [g] si nulla prius facta fuisset mentio temporis, quo deberet durare pestilentia, esset diuinationi locus, & nominato mane, quo cæpit pestis, posset intelligi durasse ad tempus vespertini sacrificii, à lege definiti; præsertim cum eo tempore Dauid sacrificasse videatur. At cum paulo ante dictum fuerit triduo duraturam, moxque dicatur durasse ad tempus constitutum, vis vtique affertur scripturæ, si tempus constitutum, aliò quam ad prædictum triduum referatur.

XVII. *Videri triduum.*

f Num 28. 1-4.

g q.30. in c. 24. & q. 40. in c. 21. 1. Par.

Idem ferme peccatur ab iis, qui hæc verba Scripturæ, *venit Gad ad Dauid in die illa, & dixit ei, Ascende, & cætera*, referunt ad diem quo propheta cladem Dauidi denunciauit; cum referri oporteat ad tempus, de quo proxime actum fuerat, scilicet tempus constitutum, non ad remotum, nisi necessitas postulet, quę nulla apparet hoc loco. Ex qua etiam necessitatis lege refellitur illa Theod. inter-

XVIII. *Confirmatur.*

pretatio tridui, quasi id comminatorie dictum fuerit, non ex firma & immutabili Dei sententia, verba enim in primaria & natiua significatione accipienda sunt, nisi quid aliud cogat ad huiusmodi interpretationem confugere; puta si quo alio in loco Scripturæ pestis vnum diem durasse diceretur; nihil autem prohibet quominus liceat triduum proprie de tribus diebus accipere. Recte itaque Caiet. ait hoc tempus constitutum esse tempus tridui, quantum scilicet Deus per Gad prophetam constituerat. Dionysius quoque ait multorum esse sententiam per duos integros dies, & per tertiæ diei partem durasse pestem; quando Dei iussu Gad iterum venit ad Dauid, quæ planissima videtur, maximeque literalis expositio loci huius.

XIX. *Numerus occisorum ex Hebræis.*

Seqvitvr in Scriptura numerus occisorum, etsi is per occupationem positus fuerit, ante expositum occisionis modum. Circa eum numerum Hebræi dubitationem ingerunt, quam superius attigimus. [a] Nam Comestor in cap. vlt. 2. Reg. & Hugo ibidem aiunt in Paral. legi fere trecenta millia; *Sed dicunt Hebræi, & bene*, inquit, *ibi positum numerum plebis, hic numerum nobilium*; quæ sunt etiam verba Comestoris. At nusquam ille maior numerus occisorum in Scriptura legitur, vt notauit quoque Dionysius. 2. Rabanus,[b] illa verba septuaginta millia virorum, interpretatur capita plebis, & seniores eo numero comprehendi. *Cæterum*, inquit, *de omni populo tot millia interfecta Hebræi affirmant, quot millibus numerus in Paralip. scriptus numerum qui in regum est excedit. Aiunt enim quod in Paral. & qui remanserant, & qui interfecti sunt, numerati sunt, in Regum vero, tantummodo viui.* sic illi, quæ habentur etiam in tradit. eorum. Ex hoc autem inferunt pestem fere trecenta millia sustulisse. nam in lib. Reg. numeratur de Israel octies centena millia: in libro Paralip. vndecies; de Iuda illic quingenta millia, hic quadringenta & septuaginta millia. Itaque si recte supputemus, numerus libri Paral. superat alterum ducentis & septuaginta millibus; qui erit numerus occisorum.

a nu. 4. an. huius.

2. cx. b in Glos. 1. Par 21.

Reg
800000.
500000
1300000.

Paral.
1100000.
470000
1570000.
1300000.
170000.

XX. *Improbatur.*

Vervm licet somniare rabinis, nobis Scripturam deprauare non licet, nec tam immensam cladem diuinæ clementiæ affingere, quæ cladem illam memoratissimam Assyriorum ab Angelo Domini interfectorum pœne duplicaret. Non videtur etiam probandum, quod iidem Hebræi apud Hieronymum tradunt, etsi ea Lyranus in 1. Paralipomen.[c] probauerit, *De tribu*, inquiunt, *Leui & Beniamin, quia non sunt numerati, non sunt interfecti; Beniamin ideo euasit, quia recenti tempore fraterno gladio pene vsq. ad internecionem corruerat. Leui vero non numerabatur, quia sacerdotii dignitate præcellebat.* Hæc ibi. Verum cum Scriptura dicat, à Dan vsque Bethsabee fuisse interfectos, vtique illi hoc in spatio continentur. Deinde numeratio non reddebat morti obnoxios, sed defectio potius à rege suo legitimo, vt supra cum Theodoreto dicebamus.[d] Itaque quamuis Dauid non numerasset populum suum, eum nihilominus Deus alia quapiam occasione puniuisset de perfidia sua. Neque alia causa inquirenda est non numeratorum Leuitarum & Beniamitarum, quam cunctatio Ioabi in numerando, quæ ex inuita functione nascebatur, vt Scriptura testatur.[e]

c c. 21. 6.

d an. Dau. 37. n. 41. & 42.

e 1. Par. 21. 6

XXI. *Quare tribus Leui & Beniamin non numeratæ.*

Nam quomodo recens pene deleta fuerat tribus Beniamin, cum ea clades ad Othonielis tempora pertineat,[f] vt eius anno vigesimo secundo declaratum est: ex quo iam trecentesimus nonagesimus quintus numeratur annus, quod tempus satis fuit ad eam tribum pene in immensum multiplicandam. Etenim septuaginta viri de familia Iacob, intra ducentos & quindecim annos, etiam in acerbissima nonaginta annorum seruitute, ad sexcenta armatorum millia produxerunt, præter imbellem multitudinem multis partibus ampliorem; quomodo sexcenti viri de Beniamin, tempore tanto diuturniore, non potuerint, etiam tribum Iuda numero superare? vt propterea peculiaris Dei prouidentia in eis cõseruandis non requireretur. Quod etiam dicunt tribum Leui non numeratam propter sacerdotii dignitatem, nihil dicunt Nam eam in Scriptura Dei iussu numeratam constat[g] inuentaque viginti duo millia Leuitarum. Neque Deus parcitũ volebat sacerdotibus, si in culpa erãt, & nominatim familiæ Heli: Neq. Dauid, qui ex animi elatione mouebatur ad hũc censũ volebat vllos præteriri. vt tãto iustius in subditorũ multitudine lætaretur. Mulieres autẽ & paruulos à peste

f an. mund. 2622. n. 1. & Othon. 1. n. 10.

Qui immunes à peste.

g Nu. 3. 39.

immunes fuisse existimat Tostatus & Caiet. quibus fauet Scriptura cum ait cecidisse 70. millia *virorum*, non autem simpliciter *de populo*.

XXII. *An Ierusalem?*

Vtrvm vero Ierusalem à pestifera clade plane immunis fuerit, dispiciendum est. Videtur enim Iosephus ita sensisse, qui dicat exoratum Dominum à Dauide, cum angelus à Deo missus Hierosolymam peteret, & pestem in illam infestus inferret. Idque videtur consentaneum Scripturæ in primo Paralipomenon, capite 21. [a] Verum contrarium ex ipsa Scriptura liquido constat. *Cumque extendisset*, inquit, *manum suam Angelus Domini super Ierusalem vt disperderet eam, misertus est Dominus super afflictione, & ait Angelo percutienti populum: Sufficit, nunc contine manum tuam*, & mox, *Dixitque Dauid ad Dominum, cum videret Angelum cædentem populum; Ego sum qui peccaui, ego inique egi, isti qui oues sunt quid fecerunt?* Ex quibus perspicuum est Hierosolymam partem cladis pertulisse, & multos ibi quoque peste fuisse sublatos. Nam Dauid Hierosolymis erat, quando clamasse dicitur ad Dominum, cum vidit Angelum, non parantem cædere, sed reipsa *cædentem populum*. [b] Et paulo ante cum Dominus dixit Angelo, *Sufficit*, non extenderat ille manum ad affligendam Ierusalem, sed ad disperdendam eam. Et in 1. Paral. dicitur quidem, *Misit quoque Angelum in Ierusalem vt percuteret eam*; sed illico subditur, *cumque percuteretur, vidit Dominus, & misertus est super magnitudine mali &c.* in quam sententiam Iosephus quoque adduci potest, qui non negat bonam mali partem in Ierusalem redundasse. Merito sane, neque enim minore in culpa fuerunt Hierosolymitæ, quam cæteri, si non in defectione Sebæ, certe in coniuratione Absalonis.

non videri.

a Vide Abul. q. 52. in ca. 21. 1. par.
b Abul. qu. 34. in c. 24.
c cap. 21. 15.

XXIII. *Modus cladis ex Iosepho.*

Seqvitvr vt de modo cladis huius, ac fine nonnulla dicamus. Illum sic explicat Iosephus, [c] *Pestilentia in Hebræos ingruit, ita vt variis modis absumerentur, nec facile esset morbum cognoscere. Mors enim vna erat, sed plurimis & incompertis causis homines rapiebat. Alius enim post alium efferebatur, & clanculum obrepens malum celeriter exitium afferebat. Quidam enim repente cum vehementi dolore, & amaro cruciatu animam exhalabant, alij paulo lentiore vexati malo, ne curationem quidem ferre poterant, sed inter officia medicorum expirabant: alii subito tenebris ob oculos obortis, ceu præfocati exanimabantur. Nonnulli interim dum aliquem domesticorum funerant, sepultura nondum absoluta, commoriebantur*, &c. Videri potest Angelum Domini, (sic enim perpetuo vocatur, ne quis dæmonem aliquem suspicetur, puta illum Satanam, quem legimus [d] concitasse Dauidem, vt numeraret Israël) Angelum inquam Domini gladio percussisse morituros; nam & visus est cum gladio à Dauide, [e] & Gad gladium Domini triduo in populo sæuiturum dixerat, & finita clade, dicitur angelus gladium suum in vaginam conuertisse.

c l. 7. ant. c. 10.
d 1. par. 21. 1
e Ibid. v. 12. 16. 27.

XXIV. *Ordo rei gesta ex Abulensi.*

Vervm cum ista mors pestis vbique vocetur, nec dicantur gladio cæsi, sed pestilentia, vtique gladius Domini metaphoricè sumendus est. Quin etiam existimat Abul. [f] angelum non nisi finita plaga gladium, ad terrorem Dauidis, & aliorum ostentasse; ait enim hunc fuisse rei gestæ ordinem, vt angelus Domini percuteret morituros, in omnibus locis, à Dan vsque Bersabee; & eo numero quem Deus designasset, spatio duorum dierum; die autem tertio venisse Hierosolymam, cum finiebatur tempus constitutum, & percussisse ibi eos, quos volebat Dominus percuti: quæ dum fieret latuisse angelum, nec in humana quapiam forma se videndum exhibuisse. Ad extremum autem finita plaga, cum Dauid oraret Dominum ne vltra plaga protenderetur, voluisse Dominum illi angelum percutientem ostendere, eumque humana specie apparuisse, cum ingenti gladio cruento, & vibrante contra Ierosolymam: aspectu autem truci, atque terribili; eoque spectaculo territum Dauidem, & verentem ne sæuire pergeret, in terram se cum suis supplicem abiecisse, & populo veniam postulasse, atque impetrasse. Idque ex eo confirmatur, quod legimus Deum prius dixisse angelo, *Sufficit*, quam Dauid oraret pro cessatione mali.

f q. 34. in c. 24. 2. reg.

Apparitio angeli

XXV. *Et mortis modus.*

Ex quibus consequens est homines qui pestem contrahebant, eam sine terrore horrifici aspectus angeli contraxisse, nec dolorem quasi gladij percutientis, & mortiferum quodpiam vulnus infligentis sensisse; mitius agente Domino in eos, quos morti addixisset. Sed mortis modus is fuit, qui solet in peste contingere; vt corruptum aërem, homines attrahant quo interiora corrumpantur, &

pereant. *ita credendum eſt*, ait Abulenſis, [a] *angelum Domini applicuiſſe aliquid corporeum nimis peſtiferum, quod ſubito corrumperet viſcera, idque ſine ſenſu, ſicut non ſentitur aer infectus cum attrahitur*: & alibi. [b] ait angelum ſubintraſſe in corpora, apponendo aliquid peſtiferum cordi. Pergit: *Et quia illud quod Angelus applicabat, erat magis corruptum quam aer, qui in tempore peſtilentiæ attrahitur, velocius & inſenſibilius homines cadebant, tanquam nullum habuiſſent languorem.* Sic ille admodum probabiliter; nam ſuperior Ioſephi narratio declamatio quædam cenſeri poteſt.

a q. 37. in c. 24. 2. Reg.

b qu. 56. & 59. in c. 21. 1. Par.

XXVI. *Finis cladis*

FINIS mali ab eo inductus eſt, à quo eius principium fuit. Cum enim extendiſſet manum ſuam angelus Domini ſuper Ieruſalem, vt diſperderet eam, miſertus eſt Dominus ſuper afflictione, & ait angelo percutienti populum: *Sufficit; nunc contine manum tuam*. Ex quo intelligi poteſt neſciſſe angelum a principio numerum interficiendorum. niſi placet hæc hunc in modum, ad captum & intelligentiam noſtram accommodate, fuiſſe narrata, angelum autem ab initio accepiſſe diuinitus, quinam & quot in quolibet loco, etiam Hieroſolymis interficiendi eſſent. Quibus letho datis, iuſſit Dominus vt in loco in quo erat, erat autem iuxta aream Areunæ Iebuſæi, appareret humana forma viſibilis, qualem paulo ante depinximus. Neque pugnant inter ſe, fuiſſe angelum iuxta aream Areunæ, & nihilominus viſum à Dauide *ſtantem inter cœlum & terram*; Significatur enim fuiſſe illum quidem iuxta prædictam aream, ſed eleuatiorem aliquanto, nec terram attingentem, vt facilius à pluribus, etiam aliquanto remotioribus, aſpici poſſet: & angelus ſub humana ſpecie agnoſceretur, & in loco, in quo Dominus ſacrificio placandus erat.

XXVII. *Angelus à quibus viſus.*

ET primum quidem, vt fit, viſus eſt à propioribus. Nam Ornam, qui & Areuna, Dominus areæ, cum eo tempore tereret triticum in area cum quatuor filiis, inſolito fulgore ictus ſuſpexit, viditque angelum minaci vultu terribilem, & vltionis indicem gladium vibrantem, ſtatimque omnes trepidi relicta area latebras petiere, *& abſconderunt ſe* domi. Vidit & Dauid, qui in proximo colle Sionis habitabat; viderunt & alij maiores natu, ſiue cum Dauide habitarent in arce, ſiue ex inferiore vrbe, eo viſo regem conſilij, vel auxilij cauſa adierunt, qui & Dauidis exemplo permoti, *veſtiti ciliciis proni in terram ceciderunt*, vt caſtigatione corporis ſponte ſuſcepta, iram Dei aduerſus populi peccata ſuccenſam extinguerent. Habetur id perſpicuis verbis in 1. Paralip. [c] in hebræis, æque, ac græcis, latiniſque codicibus; de ſolo tamen Dauide id habet Ioſephus; *Tum rex*, inquit, *ſaccum indutus & humi proſtratus, ſupplex orabat Deum, vt peſtem ſedaret: & iam mortuis contentus, de cætero quieſceret.*

c c. 21. v. 16.

XXVIII. *Quam orat Dauid.*

NON ſolus ergo Dauid Deo percutienti ſubditos ſuos, ſeſe ſupplicabundus obiecit, & inſigni charitate, quam ille iuſtitiam putabat, populi incolumitatem ſuæ, & propinquorum ſuorum ſaluti antetulit, ſed alios etiam ciuitatis optimates ad idem officium facile exemplo, atque authoritate adduxit; quod armorum genus non nunc primum vſurpaſſe eius pſalmi teſtãtur. 8 [d] Eius autem oratio, quam Theodoretus admiratur hæc fuit. [e] *Nonne ego ſum qui iuſsi, vt numeraretur populus? Ego qui peccaui, ego qui malum feci, iſte grex quid commeruit? Domine Deus meus vertatur obſecro manus tua in me, & in domum patris mei: populus autem tuus non percutiatur.* Ignorans cauſam, ait idem Theodoretus, [f] *ſuum peccatum vocauit quod factum fuerat, & vt in ſe, atque in ſuum genus iuſta ferretur ſententia ſupplicauit, vtens verbis boni paſtoris, & imitans filium ſuum & Dominum, qui animam ſuam poſuit pro ouibus.* Sic ipſe. Putauit rex totam huius cladis cauſam eſſe numerationem, & conſequenter in ſe vno reſidere: itaque ſuam quaſi nocentis vitam morti pro innocentibus obtulit, & tam eximio actu iuſtitiæ placauit Dominum. Quod autem addit de domo patris ſui, videtur per hyperbolem explicari rectè poſſe, vt illud: *Tu me interfice, & ad patrem tuum ne introducas me.* [g] alioqui non magis licebat optare mortem ſuorum, quam populi, imo minus. Nam cæteris paribus plus debebat amoris cognatis, quam cæteris.

quã recte.

8. σχ.

d Pſ. 29. 11. & Pſ. 34. 13. & Pſ. 68. 12. e 1. Pa. 21. 17

f q. vlt. in 2. Reg.

g vide ann. m 2158 n 52 & à Saulis 12. n 56.

XXIX. *Qui cum eo orauerint.*

PORRO in iſtis maioribus natu Deum placare cum Dauide conantibus, etiam ſacerdotes intelligi poſſunt, nec diſplicet quod habent Hebræi in traditionibus ſuis. *Aiunt Hebræi*, inquit Hieronymus, [h] *Sadoch ſacerdotem infulatum Dominum deprecatum fuiſſe, & imitatum fuiſſe patrem ſuum Aaron. Et illius preces & deuotionem*

h in c. 21. 1. Par.

Dominum vidisse, & misertum fuisse. Sic illi, quibus de re quidem valde essentior, de persona non item. Cur enim hoc officium Sadocho potius sacerdoti, quam Abiatharis pontifici tribuant, causa nulla est. Præsertim cum Sadoch non Hierosolymis, sed in excelso Gabaonis rerum sacrarum curam gereret [a] necdum vnctus esset in pontificem, quod illi contigit in secunda vnctione Salomonis in principem. [b] qua de re suo loco dicetur. [c]

a 1. Para. 16. 39.
b 1. Par. 29. 22.
c an. Salo. 2 n. 19.

XXX. *Pestis Dei iussu cessat.*

His ergo precibus, hac demissione animi, hac charitate, & commiseratione miserorum, pro alieno peccato pereuntium, his corporis afflictationibus, hac denique solenni pontificis & sacerdotum supplicatione placatus Dominus, dixit angelo percutienti: *Sufficit, iam cesset manus tua;* quod per occupationem paulo ante positum est. Eidem quoque diuinitus dictum videtur, vt interuentu Gad prophetæ, Dauidem de sacrificio expiationis, ac reconciliationis admoneret. *Angelus* ergo *Domini præcepit Gad, vt diceret* DAVIDI *vt ascenderet, extrueretque altare Domino* DEO *in area Ornan Iebusæi.* [d] Nec cunctatus Gad in communi salute procuranda, *Venit ad* DAVID *in die illa*, illa ipsa videlicet, qua iussionem accepit; quæ non prima, sed postrema pestilentiæ fuit; vt supra explicatum est; [e] *Et dixit ei ascende, & constitue altare* DOMINO DEO *in area Areunæ Iebusæi.* Erat quidem Dauid in arce Sionis, editione monte Moria, in quo erat area Iebusæi, sed interiecta erat vallis, siue vorago dicta Mello, inter vtrumque collem, ideoque prius descendendum Dauidi fuit, vt rursum ad dictam aream ascenderet.

d 1. Par. 21. 18.
e nu 18.

XXXI. *Excitatur ara in area Ornani.*

QVARE autem in area Iebusæi altare construendum præcepit? Nimirum locum illum iampridem elegerat Deus, in quo templum magnificum excitaretur, ibique ab Hebræis, atque adeo ab omnibus gentibus honoraretur. [f] Eundem iam ante annos 854. admirabili Abrahami sacrificio consecrarat. 3 Eundem nunc præsentia angeli sui, qui Deum ipsum repræsentabat, in omnium conspectu honorauerat, ibidemque sacrificio placari volebat, vt eum locum populus venerabilem duceret, & templum Domini ibi excitandum tanto impensius veneraretur. An etiam obscure voluit Dominus significare, in area Iebusæi, hoc est in regione Gentilium, non templum, sed Ecclesiam Catholicam verorum Israëlitarum, & filiorum Abrahæ secundum spiritum, aliquando viuis ex lapidibus ædificandam esse? Quo etiam pertinet quod soli proselyti, id est viri ab idolis ad verum Deum conuersi, electi sunt à Dauide ad ædificandum templum Domini, eiusque lapides cædendos atque poliendos. [g]

f a. m. 2116; 3. X.
g 1. Par. 22. 1. vide & Isa. c. 54. 11.

XXXII. *An fuerit Ethnicus.*

NEQVE tamen propterea Ornanum hunc, siue Areunam in Ethnicis numeramus. Erat enim Iebusæus origine & gente, non religione; nam ad cultum veri Dei factus proselytus se aggregarat, vt superius quoque diximus, [h] & Dionysius, aliique affirmant. Nec credibile mihi est Dauidis amicum, vt ait Iosephus, ipsos triginta annos in medio Ierusalem, infidelem atque idolorum cultorem perseuerasse: nec amicitiam ab huiusmodi mancipio Sathanæ distraxisse, Chananæo præsertim, quos execrari & disperdere diuina lege iubebantur. Rabinos vero contra sentientes minime moror. *Ornam*, inquiunt, [i] *Iebusæum fuisse ibi patescit, quia noluit Dauid absque pecunia aliquid eius offerre Domino.* In eademque sententia videtur Abulensis [k] qui tamen alibi, [l] magis propendet vt proselytus fuerit. Vatablus ait fuisse regem Iebusæorum antequam Ierusalem caperetur, factumque tributarium. Et reuera rex appellatur in hebræo textu, [m] idque agnoscunt Emanuel Sa & Serarius. Verum vt id detur, nihilominus potuit esse proselytus, & familiam habere obnoxiam tributo, vt cæteri Israëlitæ, apud quos priuilegium fuit, cuiuspiam domum immunem fieri tributorum. [n] Nec efficacius est argumentum de gratuito sacrificio, in vnam quam in alteram partem. Voluit enim Dauid de suo, non de populi bonis offerre sacrificium: præsertim cum locum ipsum in perpetuum vellet acquirere, & diuino cultui conseruare.

h an. Dauid 8 n. 14.
i apud. Hieron. in trad.
k q. 73 79 & 80. in c. 21 par.
l q 80. in c 21. 1 Paral
m 2. Reg. 24 23.
n 1. Reg. 17. 25.

XXXIII. *Ad eum adit rex.*

PROMPTISSIMVS fuit Dauid in exequendo mandato DOMINI, vt quam citissime cessaret interfectio, quæ in populo grassabatur. Nam adhuc Ornan cum 4 filiis erant in loco, in quo se absconderant, præ timore horrificæ visionis, cum Dauid, superato fere colle Moria, ab Ornano conspectus est, statimq; animaduertit Regem, & seruos eius transire ad se. [o] *Et egressus*, de loco scilicet in quo

o 1. Reg. 24 21.

latuerat, processit ei obuiam, & *adorauit regem prono vultu in terram, & ait, Quid causæ est vt veniat dominus meus rex ad seruum suum? Dixitque ei David*, [a] *Da mihi locum areæ tuæ, vt ædificem in ea altare Domino, ita vt quantum valet argenti accipias, & cesset plaga à populo.* Vel vt est in lib. Reg. *& cesset interfectio, quæ grassatur in populo*: Ex quo dici posse videtur adhuc cladem perseuerasse. Nimirum nesciebat adhuc Dauid, dictum iam à Deo angelo percussori, *Sufficit, cesset manus tua*, &c. An forte nemo vltra percutiebatur ab angelo, nemo vltra incidebat in morbum; qui tamen eum hactenus contraxerant moriebantur, donec sacrificium peractum esset?

a 1. Pa. 21. 22

XXXIV. *Ornani liberalitas, vnde orta.* Et *ait Areuna ad David, accipiat & offerat Dominus meus rex sicut placet ei: habes boues, in holocaustum, & plaustrum, & iuga boum in vsum lignorum.* In 1. Paralipomenon 21. additur, *& tribulas in ligna*, quæ sunt instrumenta lignea dentata, quæ per agrū trahuntur ad conterendas glebas: additur etiam triticum ex quo fieret simila, in sacrificium pacificum, [b] scilicet ad veniam, & pacem à Deo obtinendam. Liberaliter agit cum Dauide Areuna, & officio cum rege certare cupit, à quo multum honoratus erat [c] quod ipse per se eum adijsset, quodque locum peteret ad sacrificandum, quem vel ab inuito accipere poterat, pro communi populi salute, Deo præsertim iubente illic sibi sacrificari; Dandum nihilhominus erat pretium tam pro sacrificio, quam pro loco ipso, qui semel sacrificatus, non poterat iterum ad vsus prophanos conuerti. Voluit denique in honorem Dei, ad quem ab idolorum vanitate conuersus contulerat sese, & in vtilitatem & gratiam populi, ad quem fuerat aggregatus, liberaliter agere: & agrum, cum ijs quæ in eo erant, vltro dare, aream pro altari, boues in victimam, farinam in libamentum ligna, in vsum ignium; addidit & faustam comprecationem, *Dominus Deus tuus suscipiat votum tuum.*

b Num. 15. 4. 6.

c Abul. qu. 74. & 75. in 21. 1. Par.

XXXV. *Dauid non vult offerre sacrificium gratuitum.* Cvi *respondens rex ait, Nequaquam vt vis, sed emam pretio à te, & non offeram Deo meo holocausta gratuita.* Hinc didicit Salomon, ait Theodoretus, [d] quod postea scripsit, [e] *Honora Dominum de tua substantia, & de primitiis omnium frugum tuarum da ei.* Cui addi etiam illud potest. [f] *Qui offert sacrificium ex substantia pauperis*, pauper vtique erat Areuna ad regem Dauid, *quasi qui victimat filium suum in conspectu patris sui.* Adde quod si hęc ex Areunæ dono offerrentur Deo, Areuna ipse nō Dauid, & pro Areuna, non pro Dauide offerri viderentur. Accedit quod cum peccatum Dauidis in numeratione commissum expiaretur, & nihil ipse in tot populi mortibus in corpore suo pertulisset, [g] oportuit eum in pœnam aliquam & satisfactionem, pecunia mulctari, quæ cederet in sacrificium. Ex quo etiam refellitur Kimius Hebræus, qui existimat à 12 tribubus pretium persolutum, à singulis quinquagenos siclos, quæ summo ponitur in 2. Reg. ab vniuersis sexcentos: qui summa est in 1. Paralipomen. quantulum enim precium caderet in Dauidem? vtique sacrificaret gratis.

d q vlt. in 2. Reg.
e Prouerb. 3. 7.
f Eccl. 34. 14.

g Tost. qu. 80. in c. 21. 1. Paral.

XXXVI *Quanti empti boues, & area.* Emit *ergo Dauid aream, & boues, argenti siclis quinquaginta.* Ita in 2. Reg. [h] scriptum est. At longe aliter in 1. Paralip. [i] *Dedit ergo Dauid Ornan pro loco siclos auri iustissimi ponderis sexcentos.* Difficilis est hic locus, ob tantam pretij diuersitatem; quæ propterea interpretes in varias sententias, interpretationesque distraxit, de quibus seorsim dicemus. 4 Communem hic duntaxat proferimus, quæ ita vtrumque conciliat locum, vt in libro Regum precium areæ sileatur, & ponatur tantum precium boum; in Paralip. autem ipsius dumtaxat precium loci; vt verba ipsa textus exigunt, quæ habent datos esse *pro loco* auri siclos sexcentos. Hæc est expositio Hieronymi in tradit. Et Abulensis, [k] qui ait hanc esse omnium interpretum expositionem, Comestoris item, Gloss. Lyrani, Dionysij, Caietani, Hugonis Cardinalis, Emanuelis Sa, & Serarii. Hanc expositionem vt simplicissimam, ita & verissimam putamus, vt scilicet primo empti sint boues, cum plaustro, & reliquis ad sacrificium necessariis, excitatumque altare opere tumultuario; hoc enim maxime vrgebat, idq; precio 50 siclorum argenti, siue argenteorum siclorum, qui conficiunt 25 vncias argenti, siue 68 francos, & 15 sol Secundo vero cognita mox Dei voluntate de tēplo ibi excitando, Dauidem totum illum collē, qui mons Moria dicitur, & adiacet Sioni, 600 auri siclis iustissimi ponderis emisse; id est 300 vnciis auri, quarū singulę 25. francis gallici æris æstiman-

h ca. 24. 24.
i ca. 21. 25.

4. ℣.

k q. 45 inc. 24. 2. Reg.

tur; vt tota summa perueniat ad septem millia francorum supra quingentos, siue bis mille & quingentos aureos. Concludamus itaque hunc locum illis Hieron. verbis, [a] *intelligendum namque est*, inquit, *boues argenti siclis* 50. *aream vero sexcentis aureis emisse.*

a in trad. in 2. Reg.

XXXVII. *Sacrificio placatur Deus.*

DAVID igitur emptis rebus ad sacrificium necessariis, ædificauit in area, quæ sibi à propheta, & Angelo demonstrata fuerat, altare Domino; *& obtulit holocausta & pacifica*, vt DEUS honoraretur, & pax ab eo impetraretur, & pro impetrata venia gratiæ agerentur, *& propitiatus est Dominus terræ, & cohibita est plaga ab Israel.* Hæc propitiatio declaratur in 1. Paral. [b] *Et inuocauit Dominum, & exaudiuit eum in igne de cælo super altare holocausti.* In signum videlicet placati ac propitiati numinis, depluit ignis de cœlo, quo consumptum est holocaustum. *Protinus ergo Dauid videns quod exaudisset eum Dominus, in area Ornan Iebusæi, immolauit ibi victimas:* non solum ex necessitate, vt ante, sed ex deuotione. Duplex autem fuit illa necessitas, prior quia locus ille diuinitus ostensus fuerat, in quo Deus vellet oblato sibi sacrificio placari; & necessarium erat obedire diuinæ iussioni; posterior quia tunc vigente necessitate afferendi quam citissime remedium pestilentiæ, non licebat adire altare holocaustorum, quod erat cum tabernaculo Moysi in excelso Gabaon, vbi Sadoch rei diuinæ præerat, vt sæpius dictum est, ne interim angelus totam disperderet ciuitatem. Adde postremo DAUIDIS infirmitatem ex terrore visionis angelicæ, qua impeditus non potuisset, sine graui periculo, Gabaonem, quamuis non ita longe positam, proficisci.

b c. 21. 26.

Mittit cœlitus ignem.

XXXVIII. *Ibi mox Dauid sæpius sacrificat.*

ITAQVE hac calamitate ac necessitate perfunctus DAUID, videns DEUM manifesto prodigio ignis de cœlo missi ostendisse, grata sibi esse sacrificia, quæ in eo loco fuissent oblata, sæpius ibi ex deuotione victimas immolauit; [c] (nam quæ legitima erant, & in lege præcepta, ad Gabaonem facienda erant) ratus in posterum quoque ibi oblata tam à se, quam à populo sacrificia Deo accepta fore. Id vt sine cuiusquam incommodo liceret, locum illum totum emendum existimauit, emitque, vt diximus, sexcentis auri siclis. Præsertim cum recordaretur reuelationis sibi à septem & viginti annis factæ, de templo in eo loco excitando, vt ibi explicatum est. [d] Ergo publice protestatus est, populoque denunciauit eum locum electum à Deo, vt ibi domus Dei, & altare construeretur. Nam consequenter in eodem loco subditur [e] DIXITQUE DAUID. *Hæc est domus Dei, & hoc altare in holocaustum Israel.* Quæ verba sic explicat Iosephus, [f] *Dauid autem cum animaduertisset se exauditum, & gratum fuisse sacrificium, decreuit totum illum locum altare vniuersi populi appellare, & DEO templum ibi exædificari. Quam eius vocem Deus in futurum ratam esse voluit. Mox enim propheta ad eum misso, illic templum extruendum prædixit à filio, quem regni successorem esset relicturus.*

c Abul. q. 93. in c. 21. 1. Reg.

d an. Dau. 11. n. 74. & 75.
e 1. Par. 22. 1
f l. 7. c. 10.

Et electum locum à Deo populo significat.

XXXIX. *Quem ante multo nouerat.*

VERVM, vt recte notauit Pineda libro 5. de Salomone [g] hic locus nihil cogit, vt intelligamus, tum primum factam esse Dauidi demonstrationem templi in illa area excitandi. Sed quem ante per reuelationem agnouerat, nunc populo annunciauit, quod iussus esset à Gad propheta publicum eius rei argumentum præbere, extructo ibi altari, vt iam tum populus vniuersus cognosceret locum esse sanctificatum, & ædificando templo destinatum. Duplex ergo admittenda est reuelatio DAUIDI facta circa templum, altera vndecimo anno regni eius, quando concepit votum eius exstruendi; altera hoc tempore, quando sacrificauit ad pestem sedendam. Illam propheta Nathan DAUIDI retulit, hanc vt Iosephus ait, idem propheta. Illo tempore locum cognouit, hoc prodidit; illo destinauit, hoc emptione acquisiuit; illo templi designationem didicit, hoc materiam præparauit. Subdit enim sacer historicus. [h] *Et præcepit, vt congregarentur omnes proselyti de terra Israel, & constituit ex eis latomos, ad cædendos lapides, & poliendos, vt ædificaretur domus* DEI.

g c. 5. n. 31.

h 1. Par 22. 2

parat artifices.

XL. *Qui proselyti.*

PROSELYTOS hosce Iosephus μετοίκους vocat, id est colonos, vt vertit Rufinus, aut inquilinos vt Gelenius, sicut Hieron. Exod. 12. 49. proselytos vocat colonos. Aduenas autem & peregrinos, vt sonat nomen proselyti rectius, dicere possumus. Quanquam vsus Hebræorum erat, vt proselyti non tam ex noua habitatione in populo Dei, quam ex noua fidei professione relicta idololatria dicerentur. Cōtēnebanturq; ab Hebræis, quod non essēt ex semine Abrahæ, vel Iacobi, quæ causa

legislatori fuit, vt eos passim, nomine aduenarum & peregrinorum, Israëlitis commendaret. Verum ad hanc rem in primis facit illud tertii Regum,[a] vbi istos proselytos aperte describit, *vniuersum populum qui remanserat de Amorrhæis, & Hethæis & Pherezæis, & Heuæis, & Iebusæis, qui non sunt de filiis Israel, horum filios qui remanserant in terra, quos scilicet non potuerant filij Israel exterminare, fecit Salomon tributarios vsque in diem hanc. De filiis autem Israel non constituit Salomon seruire quemquam, sed erant viri bellatores, & ministri eius.* Nimirum minoris erant apud Iudæos dignitatis, propter vitium originis, vt qui nunc ex Hebræorum fece conuertuntur ad Christum, & Marrani vulgo audiunt. Figurabant isti proselyti pauperes & contempti, Ecclesiam ex gẽtibus conuersam, quam alloquitur & consolatur Esaias.[b]

[a] c. 9. v. 20.
[b] Esa. c. 54. 11.

XLI. *Magno numero coacti*

Hvivsmodi ergo proselytos congregauit Dauid, & quidem maximo numero. Numerum Scriptura præterit, Iosephus. *Inuenta fuerunt*, inquit, *eorum centum octoginta millia; ex his constituit lapicidarum octoginta millia, reliquos ad conuehendos lapides deputauit: ex quibus tria millia & quingentos operariis præfecit.* Quem numerum videtur excogitasse ad similitudinem eius, quem de operariis Salomonis legimus in 2. Paral.[c] vbi & huius loci mentio est. *Numerauit*, inquit, *Salomon omnes proselytos, qui erant in terra Israel, post dinumerationem quam dinumerauit pater eius, & inuenti sunt 150 millia, & tria millia sexcenti, fecitque ex eis septuaginta millia, qui humeris onera portarent, & octoginta millia, qui lapides in montibus cæderent, tria autem millia & sexcentos præpositos operum populi.* Vbi vides numerum operariorum, & munerum quibus addicti erant, non parum fuisse a Iosepho commutatum. Nimirum Dauid indefinito numero constituit latomos, quos post annos sex recensuit, auxitque ad eum quem retulimus numerum.[d]

[c] c. 2. 17.
[d] vide Abul. q. 5. in c. 22. 1. Paral.

XLII. *Materia templi parata.*

Vervm vt redeamus ad præparatam à Dauide templi materiam, ea quintuplex libro primo Paralipomenon, capite vigesimo secundo memoratur 1. lapides, pro quibus cædendis & poliendis magnum numerum opificum congregauit 2. ingentem ferri vim, de quo versu tertio, *ferrum quoque plurimum ad clauos ianuarum, & ad commissuras, atque iuncturas*, ferreis enim laminis interdum lapides intrinsecus colligantur. 3. *æris pondus innumerabile*; ex eo enim plurima, maximaque vasa conficienda erant. 4. *ligna quoque cedrina non poterant æstimari, quæ Sidonij & Tyrij deportauerant ad David.* Hæc autem omnia partim hoc anno inchoata in aliquot deinceps propagata sunt; partim etiam iampridem ad hoc templum destinata fuerunt, & parari cœpta, vt ex octauo secundi Regum perspicuum est.[e] Nam illa arma aurea seruorum Adarezer, & æs multum nimis ex eiusdem ciuitatibus collectum, vasa item aurea, & argentea, & ærea Thou regis Emathæi, in hunc finem sanctificauerat Dauid, sicut & quæ collegerat *de vniuersis gentibus quas subegerat.*[f]

[e] l. 2. Reg. c. 8. v. 7. 8. 10. 11. 12.
[f] vide & c. 16. 26. 27. l. 1. Paral. & ibi Abul q. 35. & seqq.

LXIII. *Aurũ præsertim, & argentum.*

Paravit ergo Dauid quinto loco maximos auri atque argenti aceruos, tam ad ipsa opera aurea atque argentea, quam ad impensas: cui rei studiosissime inuigilasse, pro suo in Dei gloriam zelo maximo, vel ex proxime laudato loco patet, vel maximè ex iis quæ paulo post in hoc ipso loco primi Paralipomenon[g] ipse recitat, quæ tamen verba dicta fuerunt cum iam Salomon rex declaratus esset, vt suo loco dicemus, & fatetur Abulensis.[h] *Ecce ego in paupertate mea præparaui impensas domus Domini auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum: æris vero & ferri non est pondus, vincitur enim numerus magnitudine.* Addit etiam cap. 29. tria millia talenta auri, & septem millia talentorum argenti. Quæ summa omnino maxima est, vt seorsim dicemus; 5 adeo vt si totam auri & argenti summam subducere, & ad æris gallici valorem reuocare voluerimus, inueniamus à Dauide congestos, bis mille sexcentos septuaginta duos milliones, centum & viginti quinque millia nummorum aureorũ. Quibus si addideris septuaginta duos milliones, nongenta & viginti sex millia, sexcentos & sexaginta sex aureos, qui à populo liberaliter dati reperiuntur, in eodem loco,[i] duæ summæ ascendent ad bis mille septingentos quadraginta quinque milliones, quinquaginta & vnum millia, sexcentos & sexaginta sex aureos. Sed de hisce sumptibus sermo iterum Salomonis secundo recurret.[k] quæ hoc loco, vbi de præparata templo materia Scriptura loquitur, obiter fuerunt commemoranda.

quæ eorum summa, & valor in ære gallico.

[g] 1. Par. 22. 14.
[h] q. 13. in c. 22. 1. Par.
5. 6 χ.
2672125000. D
72926666. 7
2745051666.
[i] 1. Par. 29. 4.
[k] n. 17 & sequent.

IOSEPHVS autem hac tanta pecuniæ summa perterritus, veritus ne fidem non inueniret apud eos quibus scribebat, & placere cupiebat, scripturam diuinam parum reueritus, eam vehementer deprauauit, grauissimoque sacrilegio, de decem partibus sustulit nouem, de centum millibus nonaginta millia, de mille millibus, nongenta millia. Sic enim Salomoni filio patrem loquentem inducit. [a] *Scito sane auri quidem collecta decem millia, argenti vero talentorum centum millia, æris item ac ferri tantum congessi, quantum vix numero comprehendi possit.* Sic Gelenius, & Rufinus, & textus græcus sine vllis notarum compendiis descriptus. Et vice versa numerus, quem paulo ante retulimus, in vulgatis omnibus habetur, & constantissime in omnibus hebræis, græcisque codicibus, atque interpretibus retinetur. Eundem errorem constanter retinuit idem Iosephus, in secunda Salomonis inauguratione; nisi quod auri numerum dissimulans, multum se auri in vsum templi comparasse dixit.

XLIV. *Mutilatur à Iosepho.*

a l 7.c.11.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3017. DAVIDIS 38.

1.N XII. HÆc erat mens Iudæ Machabæi, & eorum qui cum eo erant, cum rogabant Dominum prostrati in terram, ne amplius in talia mala inciderent; sed & si quando peccassent, vt ab ipso mitius corriperentur; & non barbaris, ac blasphemis hominibus traderentur. Sic Israelitæ Iephthe temporibus, cum crudeliter ab Ammonitis affligerentur, dixerunt ad Dominum Iud. 10.15. *Peccauimus, redde tu nobis quidquid tibi placet, tantum nunc libera nos*, quasi dicant, melius est nobis incidere in manus tuas, quam in manus hominum. Nam quod Susanna mauult incidere in manus hominū, quam in manus Dei, respexit pœnæ diuersitatem in hac, & futura vita. Nam homines damnatam adulterij temporali tantum morte punire possunt, Deus autem æterna. Quo pertinet illud ex Euang. *nolite timere eos qui occidunt corpus &c.* Matthæi c. 10.28. vide Abul. q. 26. in cap. 24. 2. Reg.

2 N.XIX. Traditio tantum hebræorum est, quam retulit Hieron. in 1. Paral. cap. 21. vbi ita legitur, non sine mendo. *Quod vero scribitur septuaginta millia interfecta fuisse, hic tantum capita seniorum numerantur. Cæterum de plebe tot millia interfecta sunt, quot millenarium trecenta numerum excedunt.* Ita constanter legitur in omnibus editionibus Erasmi, victorij, Parisien. Ex quibus verbis non sane video quis sensus elici queat. Nam enim trecenta excedunt millenarium numerum? Id videns Comestor eam sententiam eliciendam putauit, vt fere trecenta millia occisa dicerentur. Forte dicere voluit Hieron. aut scripsit, quot septuagies millenarium numerum trecenta millia excedunt.

3.N.XXXI Eusebianus numerus, siue annus ab ortu Abrahæ, numeratur nunc apud eum 978. à quibus si auferas annos 124. tot enim vixerat Abraham in nostra chronologia, quando voluit sacrificare vnigenitum suum, reperies ab eo tempore exactos 854. vt in textu dixi: cum autem oblatio Isaaci contigerit in nostra chronologia an. 2163. si isti numero illum adieceris, inuenies annos expansos mundi recte nobis procedere.

2163.
854.
3017.

4.N.XXXVI Memento lector pugnæ Goliathi cum Dauide, cum præmium singularis certaminis à Saule propositum est, fore vt qui Goliathum contumeliosa superbia Israelitas prouocantem superasset, ditaretur magnis diuitiis, regis gener fieret, eiusque domus immunis esset a tributo. Obnoxiam ergo prius fuisse dicendum est; vt alibi declaratum est: cumque vulgo contemnerentur proselyti a Iudæis, atq. adeo male tractarentur, (vnde orta est illa Gabaonitarum vexatio tyrannica, quam Dominus trium annorum fame vltus est, & insuper probrosissima morte filiorum Saulis) non dubium est eos sæpe ab iniustis principibus, exactionibus fuisse exinanitos.

5.N.XXXII. Alij in quibus Barad. tom. 2. l. 3. cap. 11. Arias Montanus in suo Apparatu in Tubalcaim. Salmeron in proleg. 42. in locum Reg. & ibid. Isidorus Clarius, interpunctionem non admittunt; sed volunt emptam aream extuē do altari necessariam, simulque boues argenti siclis 50. totum autem locum templo necessarium postea emptum sexcentis auri siclis. Verum hanc geminam loci emptionem improbat Villalpand. to. 3. l. 2. de ponder. cap. 34. & Scripturæ repugnare contendit. Certe cum Dauid ibi locum templi fore, & sacrificiorum iamdudum cognosceret, vt dicimus num. 39. nō est credibile eum locum altaris, & locum templi geminata emptione coëmisse. Abulensis confugit ad diuersum siclorum valorem, vsque adeo vt 50. sicli 2. Reg. æquiualeāt sexcentis lib. Paral. quod sine vllo fundamento dicitur ab eo q. 81. in ca. 21. Paral. at in q. 45. in cap. 24. 2. Reg. communem quam in textu posui, sequitur sententiam.

Tertia expositio est Dauidis Kimhij quæ à Tostato refertur, dicta q. 45. & à Villap. & Vatablo: scilicet 50. siclos in lib. Reg. poni, quod nimirum singulę tribus pro area soluerunt; in Paral. autem sexcentos, quot scilicet vniuersæ

ANNVS MVNDI 3018. DILVVII 1362. QVINTÆ ÆTATIS 79. EXITVS AB ÆGYPTO 475. ARCÆ IN SIONE 29. REGNI DAVIDIS 39. ABIATH. PONTIF. 44. TROIÆ EXCISÆ 147. EVPALIS 28. IMPERII ASSYRIORVM. 1087.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1035.

I. Salomon ducit uxorem.

Penvltimo regni Dauidis anno, Salomon cum annum ætatis ageret decimum nonum, vt qui vigesimo primo regni Dauidis natus est, duxit vxorẽ Naamam nomine, patria Ammanitidem; vt ex 3. Regum [a] & 2. Paral. [b] constat. ex qua sub initia sequentis anni suscepit filium Roboamum regni successorem. Id ex iis locis aperte probatur, in quibus habetur Roboamum quadraginta & vnius anni fuisse, cum Salomoni, qui 40. annos regnauit, successit in regnum. Et duxit quidem illam fortasse maturius, neque enim Scriptura hasce nuptias, nedum tempus earum prodidit, non tamen citius ex ea filium suscepit, quã vlt. Dauidis anno. Nec dubium est Dauide conscio cũciliatas fuisse has nuptias, atque authore perfectas. Modestior enim erat nunc Salomõ, ac parentibus obsequentior, quam vt ipsis inuitis de coniugio cogitaret. Sed vnde hæc nobis mulier Ammonitis, aut vnde conciliatæ istæ nuptiæ? Circumspicienti sane occurrit ille Sobi qui & Ana dicitur in quibusdam libris græcis, etiam Romanis, & Aldinis, in c. 12. tertij Reg. vt alibi quoq; dicetur. Hic ergo siue Ana, siue Sobi, filius Naas, de Rahab filiorum Ammon occurrit, quem diximus à Dauide substitutum in regnum paternum loco fratris sui Hanon: qui nuper Dauidi Absalonem fugienti lautia misit in Castra. Apparet ergo hunc Dauidis affinitatem expetiisse, & impetrasse, data filio eius Salomoni aut filia, aut sorore sua. Nec Dauidem recusasse, qui amicitia omnes comprehendere, sibique deuincire studebat, vt quam maxime tranquillum, & pacificum regnum successori suo relinqueret.

a 3. Reg. 14. 21.
b 2. Par. 12. 13.

Ammanitidem.

II. An recte, ac feliciter.

Dvrivs nihilominus hoc coniugium cum alienigenis videbitur, nisi cum Pineda dicamus [c] ductam quidem vxorem Ammanitidem, sed prius professam veri Dei fidem ac religionem. Apparet tamen huiusmodi nuptias parum Deo probatas; exitu certe, atque euentis ipsis parum felices extitisse. Duxit sane Dauid Maacham filiam Tholmai regis Gessur, sed ex ea suscepit facinorosissimum filium Absalonem, qui miserrimo interitu extinctus est; suscepit & Thamarem, probroso incesto infamem. Nec Salomon ipse in nuptiis istis, vt de aliis taceamus, fortunatus fuit; inde enim orto filio regnante decem regni partes ei perditæ sunt, vnico regno infelici dissectione geminato: & amisso veri Dei cultu, templum magnificentissimis ornamentis primum spoliatum fuit, & quod caput est, inuecta est in vtrumque regnum idololatria. Nec desunt [d] qui putent Roboamum à vero Dei cultu ad idola à matre traductum, religionem matris imitantem; nimirum illa aut ficte religionem Israëlitarum suscepit, aut in ea non perseuerauit. Sed animum tantisper à luctuosis hisce rebus, stylumque reuocatum ad lætiora conuertamus.

c l. 8. c. 4.
d Vatab. & Sa in 3. Reg 14.

III. Parat materiam templo Dauid.

Vacabat Dauid hoc tempore præparandæ templo materiæ, vrgendisque operis ad eam diligenter inquirendam, aptandam, conuehendamque; idque eo studiosius atque feruidius, quæ clarius animaduertebat se septuagenario proximum, corporis vigore, viribusque destitui. Neque est quod quis existimet Dauidem, ex calore animi quo æstuabat circa templum, etiam lapsum imprudentia, qui lapides & ligna cædi iuberet, ad eam fortasse magnitudinem, longitudinem,

an imprudenter.

molem, atque mensuram, quæ mox Salomonis, qui templum excitaturus erat, inuentioni atque conceptui parum quadraret; eoque prouectam πολυπραγμοσύνῃ, vt etiam clauos ianuarum ad commissuras atque iuncturas præpararet. [a] Verum facile est Dauidem ab hac culpa purgare. Neque enim alienum negotium curabat, sed suum, vt qui non ædificaret, quod Salomonis erat, sed necessariam materiam pararet, quod erat Dauidis; nec poterat in lapidum mole, aut lignorum crassitudine; aut longitudine falli, cum totam ædificii dispositionem diuinitus accepisset, vt habetur inferius, [b] quam Salomoni, aut Dauidi mutare, integrum non esset.

a 1. Par. 22. 3.

b 1. Par. 28.

IV. *Diuersa præparationis tempora.*

Ad hoc ergo maxime tempus pertinent illa, quæ dicebat Dauid ac reputabat intra se; & postea in comitiis totius regni, quibus confirmatum est Salomoni regnum, publica in concione repetebat, [c] *Salomon filius meus puer paruulus est, & delicatus; domus autem, quem ædificari volo* Domino, *talis esse debet, vt in cunctis regionibus nominetur; præparabo ergo ei necessaria & ob hanc causam ante mortem suam omnes præparauit impensas.* Abulensis[d] tria huius præparationis tempora distinguit, primum antequam vellet ædificare templum; alterum postquam, cum id statuisset, diuinitus prohibitus est, quod tempus ad eam diem prorogatur, quo in Ornani area sacrificauit. Tertium ab eo tempore vsque ad mortem, & primis duobus temporibus ait præparasse aurum, argentum, & æs; & si quam aliam materiam, quæ temporis longinquitate nihil vitij caperet: tertio autem tempore ea parasse, quæ temporis diuturnitati cederent, vitiumque contraherent, vt ligna & lapides. At primum illud tempus excludendum est. Et mirum sane fuerit Dauidem parasse materiam templo, antequam de eo cogitaret, aut quemquam media præparare ad ignotum finem. Neque legimus aurum quod accepit ab Amalecitis Domino consecratum, [e] quod Tostatus in probationem sumit. Neque ea præda Domini dicta est, sed Dauidis.

c 1. Par. 22. 5 & 29. 1.

d q. 9. in c. 22. 1. Par.

e 1. Reg. 30.

V. *Qui puer paruulus dicatur Salomon.*

Mirvm est autem hic Salomonem, quem nos hoc tempore nouemdecim annorum esse volumus, dici à parente puerum paruulum, & delicatum. Verum ea verba ad ætatem proprie non pertinent, cum etiam post quatuor fere annos, puer tenellus ab eodem vocatus fuerit, quando secundo in regem inunctus est. Et rursus ipsemet Salomon se puerum paruulum appellauit, [f] cum in Gabaone sapientiam à Deo postulauit, quod contigit anno regni eius tertio, vt suo loco probabitur. Significant ergo ea verba, non tam ætatem valde teneram, quam valde teneram & delicatam educationem, mollissimam item temperamenti naturam, & rerum inexpertam ætatem, vt notauit Pineda [g] additque vocem naghar, id est pueri, cui hæc teneritudo coniungitur, frequenter dici de iuuenibus, aut adolescentibus. [h] Refert etiam eam appellationem Tostatus ad magnitudinem operis, quod virum sapientissimum ac præmaturæ ætatis requirat; sicut infans dicitur homo dicendi non imperitus, cum Cicerone aliquo, aut Demosthene, Platonéue comparatus; sed hac de re iterum inferius nonnihil dicemus, anno Salomonis secundo. [i]

f 3. Reg. 3. 7

g l. 3 de Salom. c. 2. n. 2

h Prou. 1. 4 Iob. 19. 8. Ruth. 2. 21.

i an. 2. Salo. n. 16.

VI. *Colloquiũ Dauidis cũ Salomone, hoc tempore.*

Maior quædam nobis exoritur difficultas in ratione temporis, non enim apparet ad quod tempus pertineant illa verba: [k] *Vocauitque Salomonem filium suum*, &c. quæ subiiciuntur proximæ narrationi de præparatis impensis. Et primum certum est non pertinere ad tempus, quo Dauid sacrificauit in area Ornani, dixitque, *Hæc est domus* Dei, *& hoc altare in holocaustum Israel;* quæ in hoc ipso capite habentur, quia tunc nihil erat vulgo notum de futuro regno Salomonis; cum autem hæc dicta sunt, tam Salomon ipse, quam principes, quos postmodum in hoc ipso capite rex alloquitur, de regno Salomonis certi erant. Itaque existimat Abulensis dicta fuisse, postquam Salomon, viuente Dauide, vnctus est in regem. Frustra enim hortaretur principes Dauid, vt adiuuarent filium suum, in ædificando templo, nisi id iam notum ipsis fuisset. Et consentaneè huic expositioni, existimo hæc quæ dicuntur de vocato Salomone, reliquoque cum eo, & principibus sermone habito; à Scriptore sacro dicta esse per quandam epitomen, & occupationem eorum, quæ deinceps reliquo primo lib. Paral. continentur: quæ deinceps quasi nouo sumpto exordio cap. 23. recensentur.

k 1. Paral. 22 6.

QVÆ vera esse intelliget, qui contulerit breuem hunc Dauidis ad Salomonem, principesque sermonem, cum iis quæ vberius capite vigesimo octauo & vigesimo nono recitantur: & pertinent ad tempus quo Salomoni regnum, publico populi totius consensu, confirmatum est, quod secundo eius anno factum postea ostendemus. Resumpsit autem scriptor sacer eam narrationem latius diducendam, quoniam in priore illa epitome, nec populi conuocati mentio facta fuerat, neque dispositionis Leuitarum, & Sacerdotum, quæ illo conuocato facta est. Scio [a] esse qui hanc Leuitarum distributionem longo interuallo ante mortem Dauidis factam patent, quod probare non possunt, cum in ea ipsa anni quadragesimi Dauidis fiat mentio; [b] & vna eademque sit populi conuocatio, quæ initio capitis vigesimi tertij, & vigesimi octaui habetur, vt ibidem docet Abulensis, [c] & innuit Scriptura ipsa. Cum enim priore loco dixisset, *Conuocauit Dauid omnes principes Israel*, in posteriore, quasi protractam longius narrationem resumens ait, *Conuocauit igitur Dauid omnes principes Israel.* Maxime cum interiecta quædam fuissent, quasi per parenthesin, [d] quæ ad initia regni Dauidis pertinebant.

VII. *An potius in comitiis regni.*

a Tremel. & Iun in c. 23 1 Par. b c. 26 31.

c q. 2. & 3. in c. 28.

d cap. 27.

FAVET assertioni huic ipsa ratio: Nam si gemina fuisset conuocatio populi, geminaque comitia; priora ad distributiones, vices, functionesque Sacerdotum ac Leuitarum; posteriora ad firmandum Salomoni imperium, & corroganda auxilia templi extruendi, cum priora inciderint, in quadragesimum, siue postremum Dauidis annum, vt ex capite vigesimo sexto [e] constat: Quomodo Dauid, qui se morti vicinum, toto corpore frigescente, sentiebat, distulisset in aliud tempus successorem suum à Deo electum, & sibi dilectissimum confirmare totius populi suffragiis, qui eum iam collectum habebat, ac præsentem? Non fuit profecto, non fuit Dauidicæ prudentiæ, principes populi conuocatos inutiliter dimittere, statimque laboriose ac periculose reuocare. Itaque statuamus vnicam fuisse conuocationem populi, & vnis eisdemque comitiis tam sacra quam popularia negotia fuisse transacta, Dauide omnia moderante; præsente, ac probante, & quasi regiam authoritatem præstante Salomone, qui iam publice inunctus erat in regem, & regem agere cœperat, vt ex primo Salomonis anno perspicue intelligetur.

VIII. *Non fuisse gemina comitia.*

e 1. Par. 26. 31.

SENTIO me tacita eruditi chronologi cogitatione pulsari, quod male comitia hæc ad secundum Salomonis annum referre velim, cum ea in quadragesimum Dauidis annum incurrisse, Scriptura ipsa, semel iterumque à nobis laudata testetur. Ego vero fateor hunc mihi scrupulum non modicam aliquandiu molestiam attulisse; suaui tamen ac commoda interpretatione tolli posse, ac debere censeo, potius quam cætera omnia, quæ pulchrè cohærent, perturbentur. [f] Dicimus ergo quadragesimum annum Dauidis pro vltimo eiusdem poni. Cum enim constet eum non vltra quadragesimum annum regnasse, quamuis aliquanto amplius vixerit, vt suo loco dicetur, factum est, vt qui vltimus vitæ fuit, vltimus regni dicatur: quia quod superuixit non ipsi Dauidi, sed Salomoni, quem pater se viuo regnare voluerat, attribuitur. Eoque fortasse Scriptura respexit, [g] cum vocat Dauidis præcepta nouissima, quæ tunc ab eo de Leuitis constituta sunt, nulla annorum regni eius mentione facta.

IX. *Eaque ad secundum Salomonis annum pertinere.*

f Vid. ann. Salom. 2. 47.

g 1. Par. 23. 27.

ANNVS MVNDI 3019. DILVVII 1363. QVINTÆ ÆTATIS 80. EXITVS AB ÆGYPTO 476. ARCÆ IN SIONE 30. REGNI DAVIDIS 40. & VLT. ABIATH. PONTIF. 45. TROIÆ EXCISÆ 148. EVPALIS 29. IMPERII ASSYRIORVM. 1088.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1034.

I. *Res anni huius.*

HABET vltimus hic Dauidis non vitæ, sed regni annus Roboami natiuitatem, infirmitatē Dauidis, & insolentem Adoniæ fastū. Et de Roboamo quidem nihil est quod hoc loco dicamus, præter ea quæ proximo anno retulimus. Satis enim intelligi potest non mediocri lætitia affectum Dauidem, qui in eo alterum iam regni sui heredem agnosceret; affectum & Salomonem in primogenito suo, primaria spe posteritatis suæ, cuius cum principes omnes, tum Hebræi maxime perpetuo fuerunt appetentissimi. Affectam denique Bethsabæam infantis auiam, & Naamam Ammonitidem eiusdem parentem, quam Iosephus Noman si caret mendo locus appellauit [a] vt cæteros affines ac consanguineos missos faciamus, cum eius natiuitatem, circuncisionem, impositionem nominis, totumque ætatem vsque ad annum quadragesimum primum, Scriptura, eius stultitiam atque improbitatem auersata, literis mandare neglexerit. *Ortus Roboami.* a l. 8. c. 3.

II. *Frigus, & infirmitas Dauidis vnde orta.*

IAM quod ad Dauidis attinet infirmitatem, ea sine certi temporis determinatione initio tertii Regum [b] à sacro scriptore traditur, nimirum huiusmodi virium defectus paulatim contrahuntur, & senectuti, in qua se apertius produnt, tribuuntur. Id Scriptura haud obscure significat: *Et rex Dauid*, inquit, *senuerat, habebatque ætatis plurimos dies.* Septuagesimum videlicet agebat annum: quod tempus aliquibus initium senectutis est, aliis medium, multis extremum: plurimi etiam citra eum terminum curriculi sui metam reperiūt. Illud certe quotidianum est, vt cito senescere videamus, qui à iuuentute corpore, animoque multa patiuntur. Dauid autem de se, *Pauper*, inquit, [c] *sum ego, & in laboribus à iuuentute mea*: nam præter labores vitæ pastoritiæ, quos graues, atque acerbos esse testabatur, is qui dicebat, [d] *die noctuque æstu vrebar & gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis*: certe totis octo annis, Saule illum infestissimis armis, animisque persequente, illud verissime vsurpare potuit. [e] *Anima mea in manibus meis semper.* Et [f] *super me confirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me*: Et, *nisi quia Deus adiuuit me, paulo minus in inferno habitasset anima mea*, vt interim tota illa Amnonis, & Absalonis tragœdia sileatur. b l. 3. reg. 1. 1. x. c Psal. 87. d Genes. 31. 40. e Psal. 118. f Psal. 87.

III. *Ex multo mœrore aduersis in rebus.*

QVID illa? [g] *Circundederunt me dolores mortis, torrentes iniquitatis conturbauerunt me: Dolores inferni circundederunt me, præoccupauerunt me laquei mortis.* Sed & tota vita ærumnis plurimis, & animi mœrore cumulatissima fuit, vt fuse docet sanctus Chrysostomus, [h] eamque malorum eius enumerationem ita concludit. *Denique ipsius aduersos omnes casus, mœrorisque causas diligentius enumerare possibile non est: neque enim omnes conscriptæ sunt. Verum ex ipsius lamentis & gemitibus possumus conijcere calamitatum quoque omissarum magnitudinem; vtque iustus ille nunquam plangere, ac dolere desierit.* Sic ille aurei oris antistes. Nihil ergo mirum si is citius, quam pro egregia corporis constitutione, senuerit, aut si iuges ac perpetes animi ægritudines effœtum corpus tradiderint senectuti; vt interno grassante frigore, ne congestis quidem super eum vestibus calefieri posset; viuidum enim illum calorem, & vigorem fortissimi quondam bellatoris, animi angores quibus conficiebatur, aggestis ieiuniis, vigiliis, ciliciis, cæteraque afflictatione corporis, depascebantur. g Psal. 17. 5. h l. 1. de prouid.

IV. *Aliæ causæ parum probabiles.*

NAM quod aliqui ad parentes, à quibus senibus genitus est, recurrunt, non veram eos reperisse causam ex eo liquet, quod alioqui fuisset tota vita debilior; quem tamen fuisse aliquando fortissimum robore, vrsi ac leones, & Goliathus ipse testantur. Quod alii frigus ad plurimum sanguinem fusum referunt, quo vacuata corpora rigescunt, inepte profecto faciunt; non enim sanguinem suū vllo vnquam vulnere accepto fudisse legimus, sed alienum. Ineptius etiam rabini aiunt vestibus opertum non incaluisse, quod oram vestimenti Saulis abscidisset, quod ad eius contumeliam vergebat, quem oportuerat reuereri. Verum id sine culpa factum fuisse suo loco docuimus, vt propterea nulla illi facto pœna deberetur; non enim tum abscissionem illam, sed præuiam cædis voluntatem conscientia Dauidis accusauit. Probabilius disputant, qui causam ad visionem Angeli, stricto gladio sæuientis referunt, qua timore concussus in terram corruerit. Sed ortum ex eo timore frigus, præter consuetudinem fuisse perpetuum, probare non possunt: cum paulo post eum & ex Sione descendisse constet, & in montem Moria ascendisse.

V. *An ex morbo frigidus.*

ADVENTITIAM quandam ægritudinem Dauidi hoc tempore contigisse putat Abulensis, [a] qualis contingit paralyticis; quæ enim membra paralysis attigerit, frigore quodam ita rigescunt, vt ad motum parum valida sint; nec huiusmodi morbum repudiat Serarius, neque ego reiiciendum puto, modo ne illum tanquam paralysi lecto alligatum putet, aut suis ægritudinem caruisse interuallis; id enim exigunt comitia regni vniuersi, & quæ in ipsis ille dixit, ac fecit, post vnum alterumque annum. Frigebat ergo Dauid, etiam in lecto tepefacto, neque enim id defuisse credendum est, neque internum frigus, externa stragularum vestium sarcina facile superabat; perinde ac si noua metamorphosi in eā statuam esset commutatus, quam Michol eius loco, [b] in lecto pridem collocauerat, & pellibus operuerat atque vestimentis. An autem etiam animo nonnihil refrixerit, postmodum in Adoniæ causa intelligetur.

a q. 2. in c. 1. 3. Reg.

b 1. Reg. 19. 13.

VI. *Medicorū remedium.*

DIXERUNT *ergo ei serui sui*, medici videlicet [c] curam sanitatis eius gerentes, & publico bono seruientes, quod in eius incolumitate vertebatur; & facile apparet id consilium à medicis profectum, quod Iosephus quoque affirmat; [d] *Prægrauante*, inquit, *iam senio, & corpore per ætatem frigescente, alsiosus factus est, vt ne iniectis quidem multis stragulis calefieret. Cumque ex communi medicorum consilio decretum esset, vt lectissima è formosis totius regionis virginibus cum rege cubaret, hoc enim fore contra frigus remedium fouente eum puella, Virginem quæsierunt.* Nimirum aliam regi offerre non conueniebat, vt ait Caietan. non satis probabiliter. Nam si Dauid in ætatis flore indecorum non duxit Abigailem primum, deinde Bethsabęam viduas accipere coniuges, multo id minus fuisset indecorum seni, imo coniugia personarum ætate tam dispari vulgo derideri solent. Quod idem ait Dauidem post Absalonis incestos concubitus vxores à se proprias remouisse, id quidem de concubinis verum est, non item de reliquis vxoribus, sed eæ iam anus erant, ac frigidæ.

c Galen l. 2. methodi d l. 7. ant. c. 11. δυσριγής.

VII. *Cur ei quæsita virgo.*

PHYSICI tradunt ait Dionysius, puellas virgines calidiores esse corruptis, quæ pepererunt, pulchras quoque plus mouere appetitum, & adducenda hilaritate calorem naturalem exsuscitare; etiam citra venereum congressum, qua de re plura leges apud Abulensem. [e] *Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel, & inuenerunt Abisag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad regem. Erat autem puella pulchra nimis, dormiebatque cum rege, & ministrabat ei*, vt delectabilius comederet de manu eius, vt pridem Amnon de manu Thamaris. *Rex vero non cognouit eam.* Acquieuit bonus senex seruorum suorum voluntati, sed ita tamen vt periculum peccandi euitaret; itaque eam in omnem euentum duxit vxorem, [f] vt ex sequentibus intelligetur: quamuis Tostatus aliter sentire videatur, contra communem interpretum sententiam; sicque factum, vt esset ei in earum vxorum genere, quæ dicuntur vsu quæsitæ, siue consuetudinariæ, vt ait Pined. l. 5. de Salomone [g] propter vsum, & consuetudinem ei ministrandi, & diu noctuque assistendi, consentiunt Lyranus, Dionysius, Serarius, Pineda: & ex antiquis vxorem vocant Hieron. Procop. Theodoretus.

Quæ & vxor fuit.

e q. 4. & 5. in c. 1. 3. Reg.

f Lyra hoc loco & Abul q. 25. in c. 1. 3. Reg.

g l. 5. de Sal. c. 2. n. 4.

VIII. *Cur notatū nō cognitā Dauidi.*

PORRO non sine causa notatum est eam à Dauide non fuisse cognitam. Perti-

FRVSTRA ergo insolescebat Adonias, & regnum paternum affectabat, quod Salomon multo meliore iure, pluribusque titulis sibi poterat vendicare. *Quod si Adonias*, ait Pineda, [a] *iure primogenij ad regnum aspirare potuisset, insolentiæ tamen, & more impatientis ingenij elatione, & culpa meruit amittere, quod Salomon animi moderatione, & modestia meruit obtinere: ad se translata primogenituræ dignitate & honore.* Quod eleganter indicauit Ambrosius in priore Dauidis apologia. [b] *Eo*, inquit, *vsque præcauit Dauid, vt cum Adoniam filium regnum sibi vsurpare comperisset, & gerere conuentus, non eum qui præripere gestiebat, sed eum qui expectaret eligeret.* Quippe cum bene Salomoni de Dei voluntate constaret, de patris iuramento, de matris amore, & sollicitudine, de Nathani ad regnum monitis & institutione; nihil tamen egisse aut dixisse legitur, quod ab animo elatiore, aut regnandi cupidiore proficisceretur; nihil quod fraternam inuidiam, & ambitionem criminaretur, sed Dei prouidentiæ, & parentis se totum permitteret voluntati. Vt quidem in Adoniam & Salomonem quadrare possit, quod in Esau & Iacob dictum est à Chrysostomo. [c] *Ecce nunc hic inuersus est ordo, & primogenituræ dignitas transit ad eum, qui virtute animi præfulgebat.*

XII. *Ambitio priuat Adoniã iure primogeniti.*

a l. 2. de Sal. c. 1. n. 5.
b cap. 6.
c Hom 50. in Gen.

VIDEO studiose lector, te id quoque hoc loco requirere, culpane vacarit Dauid, nimiæ in filium insolentem indulgentiæ, ac dissimulationis, qui probe memineris eam culpam tam seuere in Heli pontifice castigatam. Scriptura certe videtur Dauidem eo nomine reprehendere. Cum enim curruum, & equitum, & quinquaginta virorum meminisset, subdit. *Nec corripuit eum pater suus aliquando dicẽs quare hoc fecisti?* Quin & illud quod sequitur, *Erat autem & ipse pulcher valde, secundus natu post Absalom*, significat ex amore peculiari Dauidis in Adoniam natam indulgentiam, qui amor ipsius tum pulchritudine, tum primogenitura pascebatur. *Diligebat Dauid Adoniam valde*, ait Abulensis, *& nolebat contristare eum; nam erat primogenitus eius, & pulcher valde, propter quæ afficiebatur Dauid ad eum.* Neque sane quẽquam reperio, qui Dauidem hac in re à culpa plane immunem putet, cum eam supponat desiderata correptio, quam filiis, cæterisque domesticis, ex iustitiæ obligatione parentes debent, qua prætermissa, sunt in culpa.

XIII. *An desiderata in Dauide filii correctio.*

FACILE itaque assentior Abulensi, [d] peccasse Dauidem ex quadam negligentia, & nimia erga Adoniam indulgentia, & quæ illi impune non cessit. Seditio enim Adoniæ, & repentinus in ciuitate tumultus virga fuit, qua ille vel ætatis, vel animi languor castigatus est. Rem tamen vniuersam metu maioris mali ait tolerari potuisse, ne quod dissidium inter filios oriretur, si filio natu maximo spem regni, tempore adhuc immaturo ademisset: cum præsertim satis certus esset se inscio, aut nolente illum regnum non inuasurum. Verum hac de re iterum anno sequenti aliquid dicemus. Quod autem nonnulli Dauidem ignorasse putant, quæ gerebat Adonias, vt pote lecto affixum: vix credibile est rem tantam ad eum non fuisse delatam: eamque ignorantiam sine dubitatione Scriptura refellit, quæ notat correptionis defectum, qui sine cognitione esse non potest. Nec aliter sensit Iosephus dum ait parasse sibi Adoniam currus multos, & equos, & 50. viros stipatores. Patrem autem id videntem nec obiurgasse eum nec compescuisse; ac ne scitatum quidem esse, quid sibi vellet talis apparatus. Nam quod Nathan [e] ipsi Dauidi dixit ignorare eum quid ageret Adonias, id de vltimo conatu inuadendi regni, non de antegressis dispositionibus accipiendum est, in quibus conniuebat pater, sed in re leuiore multo quam Heli, quem propterea longe acerbius Scriptura reprehendit, ac punitum tradit.

XIV. *Ita videri.*

d q. 12. & 13. in 3. Re. c. 1.
nu. 19.
e 3. Reg. 1. 11
1. Reg. 2.

SCHOLIA IN ANNVM 3019. REGNI DAVIDIS VLTIMVM.

1. Nu. 11. ERrore vtique scribæ amanuensis, aut quadam autoris inconsiderantia, in notis Vatabli scriptum est fuisse Dauidem sexagenarium cum iaceret in lecto frigidus, neque calefieret vestium operimentis. Cum enim hæc illi infirmitas acciderit sub tempus, quo Salomon illi successit in regnum, oportet eum fuisse hoc tempore septuagenarium; vtrumque enim ex Scriptura constat, & Dauidem 30. annorum fuisse cum regnare cœpit, & annis 40. regnasse. 2. Reg. 5.4. Hæc eius verba sunt, in illud scripturæ, *Habebatque ætatis plurimos dies. Hebraicè*, inquit, *venissetque in dies, id est confectus esset senio. Tum erat sexagenarius Dauid qui tam cito senuerat propter labores, quos tulerat persequente Saule, & alia bella. Anno 477. ab exitu de Aegypto hæc gesta sunt.* Hactenus ille initio notarum in lib. 3. Reg. Tres ergo tantum anni supererant, vsque ad templi fundamenta: itaque necessario vel moribundus erat Dauid, vel vltimum saltem regni annum agebat, ergo septuagenarius erat non sexagenarius, cui ætati non recte conuenit illud *confectus senio*. Et causæ quidem infirmitatis facile assentior, illi autem eius anno ab Ægypto non item; annus enim 477. ab exitu ab Ægypto non cadit in vltimũ Dauidis annum, sed primum Salomonis, & septuagesimus octauus in secundum, & 79. in tertium, & 480. in quartum, quo anno iacta sunt templi fundamenta, vt ex 3. Reg. 6. certo constat.

1. Num. 1. Cheleabum quoque, qui & Daniel dictus est, & erat tertius filiorum Dauidis, ex Abigaile, Nabalis vidua 2. Reg. 3.3. nunc defunctum fuisse satis constare videtur. Imo, vt arbitror, ante Absalomicos tumultus, cum enim is Absalonem ætate antecederet, æmulus fuisset ambitionis eius, nec populus toto corde secutus fuisset Absalonẽ, si superfuisset in viuis, qui ipsum, ob ætatis prærogatiuã, in iure successionis antecederet. Quod autem Adonias dicitur *secundus natu post Absalom*, idem est ac si diceret, mortuo Absalone ei iura primogenituræ debebantur; alioqui enim frustra id diceretur, & extra propositũ, vt notat Abul. q. 15. in c. 1. 3. Reg. *Et est sensus*, inquit, *antea primogenitus erat Absalom, eo mortuo successit Adonias in primogenitura*. Quod ex eo quoque confirmatur, quod dicitur Adonias vocasse omnes filios regis ad conuiuium, præter Salomonem; suum videlicet æmulum. Non minus fuisset æmulus eius Cheleab si vixisset, nec magis eum inuitasset Adonias quam Salomonem, nec ille inuitatus adiisset conuiuium, ne iuri suo præiudicaret, & in Adoniam illud transferre videretur. Mortuus ergo erat, & de filiis Dauidis, qui quartus nascendi ordine fuerat, nunc factus erat primus. Et Dauid tres minimum filios adhuc extulerat, quos non ita multo post secutus est quartus.

ANNVS MVNDI 3020. DILVVII 1364. 5^{x}. ÆTATIS. 81. EXITVS AB ÆGYPTO 477. ARCÆ IN SIONE 31. SALOMONIS 1. ABIATHARIS PONTIF. 46. TROIÆ EXCISÆ 149. EVPALIS 30. IMPERII ASSYRIORVM 1089.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1033.

I. *Prolusio in Salomonem florentem.* AGgredimur ad pacifici, deóque amabilis Salomonis imperium, diuturnitate, felicitate, & populi multitudine in primis commendabile. Imperium principis sui gloria, sapientia, potentia, opibus, & pietate admirabile: principis qui parentis singulare gaudium, apex humanæ felicitatis, idea fortunatorum principum, delitiæ orbis terræ merito dici posset; si in ea, qua cœperat veritate, stetisset. Sed cum is postea tanto maiori ruina ceciderit, quanto eum diuina bonitas, & munificentia extulerat altius; & eius vnius culpis florentissimum imperium patris pietate, & virtute partum, schismate luctuosissimo distractũ fuerit, in omnes annos consequentes; Vtiq. imperiũ miserabile, fortunæ ludibrium, & humanæ infirmitati formidabile iure dicendũ est: & principis contumelia, fatuitate, ignauia, impietate horribile. Principis, alienissimo, atque importunissimo tempore desipientis: Principis, quem sanctissimi parentis

Labentem.

dedecus, infamiam populi Dei, exemplum proiectissimæ nequitiæ, terrorem bonorum principum, non iniuria appellemus.

II. *Resurgente*

VERVM cum deinde, singulari, ac prope incredibili Dei misericordia, ille resipuerit; & qui publicum ad peccatum scandalum fuerat, in omnium oculis, in cinere & cilicio pœnitentiam egerit, & dedecus illud vitæ inquinatissimæ absterserit, proptereaque spem magnam, & non male fundatam opinionem suæ salutis æternæ mundo reliquerit: vtique Salomonem, *vas admirabile opus excelsi* dicemus: in quo Deus thesauros inopinatos sapientiæ, potentiæ, & misericordiæ suæ mundo vniuerso patefecit; & se non minus in vno Salomone admirabilem demonstrauit, quam in omnibus regibus, qui eum vel antecesserunt, vel postea longo ordine sunt consecuti. Sed tantum præfati ad rem ipsam, eodem bene propitio aggrediamur: in quo labore & industria nostri Pinedæ, viri ingenio politissimo, studio exquisitissimo, & eruditione singulari in suis de Salomone libris, non parum subleuabimur.

III. *Sũma præsentis anni.* *Et ratio temporis. Regnat Salomon viuo Dauide.*

PRIMVM porro hunc Salomonis annum statuimus, quo primum, annitente Nathan Propheta, rogante Bethsabæa, proclamatus, & declaratus est Rex Salomon: dum ex altera parte Adonias cum suis, Dauide ignorante, regnum inuaderet. Hæc quomodo gesta sint, distinctius explicandum est: sed prius promissam priorem rationem temporis hic iterum reddamus. Et primum ponimus Dauidem regnante Salomone vixisse. Id ex toto c. 1. l. 3. Regum perspicuum est. Ibi enim iussu eius imponitur super mulum regiam, proclamatur Rex, inungitur, ab vniuerso populo agnoscitur, & in regem illis verbis acceptatur, *viuat Rex Salomon.* & mox in præsentia Dauidis ipsius ingressi serui regis benedixerunt domino nostro regi Dauid, dicentes, *amplificet Deus nomen Salomonis super nomen tuum, & magnificet thronum eius super thronum tuum.* Imo Dauid ipse sese abdicans summo hoc magistratu, eumque in filium transferens, *adorauit in lectulo suo, & locutus est; Benedictus Dominus Deus Israel, qui dedit hodie sedentem in solio meo, videntibus oculis meis.* neque hac de re à quoquam dubitari potest. Id potius dubium est, quod

IV. *Et regnum administrat; probatur ex scriptura.*

ASSERIMVS secundo, Salomonem, viuo, ac superstite Dauide, eóque volente, pro rege se gessisse, & regnum administrasse. Id copiose docet Pineda, [a] ex illis ipsis verbis, quæ paulo ante à Dauide dicta protulimus. Eximia enim hæc Dauidis lætitia, & gratiarum actio Deo facta, viso Salomone sedente in solio regio, clare ostendit non iure tantum successionis donatum nunc Salomonem, sine regni administrandi facultate, sed reuerà iniuisse regnum: *Alioqui*, inquit Pineda, *quæ magna insolentis lætitiæ causa, vidisse tunc suis oculis regni successorem, quem ab ipso illius ortu diuina reuelatione, & promissione, heredem nouerat, & successorem?* D. Ambrosius [b] ex eo ipso loco probat Salomonem, viuente Dauide, regnare cœpisse. D. August. [c] idem probat ex 2. Regum 7. *Nec ob aliud*, inquit, *viuente adhuc patre suo Dauid regnare Salomon cœpit, quod nulli illorum regum contigit, nisi vt hinc quoque satis eluceat, non esse ipsum, quem prophetia ista præsignat, quæ ad eius patrem loquitur, dicens. Et erit cum impleti fuerint dies tui, & dormies cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, qui erit de ventre tuo, & præparabo regnum illius.* D. Hieronymus epist. 132 quæ est ad Vitalem, scribit vixisse Dauidem, regnante iam filio, aliquot annos. Affertur & Iosephus, [d] qui ait *deducto deinde in regiam Salomone, & in solio paterno collocato, ex ea die in posterum obedientes ei fuerunt*, sed ibi non de prima Regis vnctione, & institutione, de qua agimus, sed de altera, quæ in fine Paral. refertur Iosephus agit. Rupertus, [e] *viuente adhuc patre Rex Salomon constituitur; quia profecto Deus pater, qui Christum constituit regem, hæredem vniuersorum, nunquam mortuus, nunquam est moriturus.* Sulp. Seuerus l. 1. sacr. hist. *Salomon regali vnguento per Sadoc sacerdotem vnctus, patre adhuc incolumi, Rex appellatus est.* Nisi autem reuera Rex esset, quomodo id fieret sine patris iniuria?

V. *Probatur & ratione ex ipsis eius gestis.*

SED id ratio quoque docet. Nam pro rege se gessit erga Adoniam fratrem suum, quem criminis capitalis reum, absoluit pro potestate. Et hic vice versa, supplici adoratione erga eum vtens, pro rege quantũuis inuitus, & iuniori fratri regiam inuidens dignitatem, agnoscit, & huiusmodi erga se præditum iurisdictione fatetur, cum ait, *iuret mihi Rex Salomon hodie, quod non interficiat seruum suum*

a l. 2. de Sal. c. 10.
b l. 3 in Luc.
c l. 17. de ciuit. c. 8.
d l. 7. c. 10. fi.
e l. 3. Reg. c. 4.
Sulpitio.

gladio. Nisi eum pro rege agnouisset, non ab eo, sed à Dauide patre, quem admodum erga se indulgentem agnoscebat, culpæ veniam postulasset. Nec Salomon inuidiosum hoc, contra fratrem natu maiorem iudicium vsurpasset: sed reiecisset ad cognitionem patris, & tamen sententiam de eo pronunciat, veniam dat pro culpa præterita, mortem pro futura interminatur. [a] Denique illa verba [b] *sicut iuraui tibi*, ait Dauid Bersabee, *per Dominum Deum Israel, dicens, Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit super solium meum pro me, sic faciam hodie.* Hæc, inquam, verba, ostendunt eo ipso die præstitam, & liberatam pristinæ promissionis fidem, & regnum promissum filio eius, reipsa collatum. Pineda quidẽ monstrosum imperium, duos nimirum simul reges, patrem & filium videtur admittere: quoniam Dauid non abdicarat à se adhuc regiam potestatem: & Salomon reipsa rex erat. Existimat etiam Abulensis [c] Salomonem inunctum in regẽ, vt rex esset sine vlla controuersia patre defuncto; interim autẽ solũ Dauidẽ fuisse regẽ, nimirũ sicut Dauid ipse, viuente Saule. Verũ Dauid non vltra rex erat, vt qui regnum in filium, sciens prudensque solemni ritu, palàm transtulisset, vt poterat reuera trãsferre; etsi filius eũ quasi regẽ venerabatur, & ex eius cõsilio, & arbitrio, pro sua modestia, ingenitaq; sapiẽtia regnũ administrare incipiebat. vnde

a vid Abul. in c.1.q.44. & 45.
b 3.Re.1 30.
c q 40. in c 1. 3.Reg.

VI. *Reliquum Dauidis tempus Salomoni tribui.*

Tertio asserimus annos, quibus Dauid superuixit, regnante Salomone, non Dauidi tribui, sed Salomoni, id est eos annos in regni Dauidis annis non computari. Nam satius est integros quadraginta regni annos, vtrique seorsim tribuere, quam diminuere annos Dauidis, vel augere Salomonis, aut vice versa. Cum enim ex Scriptura constet tam patrem quam filium 40. annis regnasse, si duos annos verbi gratia regnauit Salomon, qui tribuantur Dauidi, oportebit reuera Salomonem 42. annis regnasse, Dauidem autem 38. vel Dauidem 42. Salomonem 38. vel duos simul reges eo tempore regnasse quæ omnia videntur absurda, quamuis eam chronologiam sequatur Pineda, [d] secutus diuum Hieronymum epist. 132. ad Vitalem, vbi sic scribit. *Ad summam illud dici potest, quod in regno Dauid Salomon cum duodecim esset annorum, solium patris obtinuerit, & postea, quia Scriptura reliquit incertum vixerit Dauid, regnante iam filio, aliquot annos, qui sibi, & non Salomoni imputentur; mortuo autem patre, post filius regnarit annis quadraginta, &c.* Verum Diuus Hieronymus id inquirendo ait, non definiendo ac diiudicando controuersiam, vt sese ab illa molesta quæstione expediat, qui Salomon dicatur filium Roboamum anno vndecimo ætatis genuisse. Nec est absurdum, id quod ex sententia nostra sequitur, Dauidem septuagesimum annum viuendo superasse. Nusquam enim Scriptura tradit Dauidem 70. duntaxat annis vixisse, sed tantum trigesimo anno regnare cæpisse, & 40. regnasse. Quod vtrumque verum est, licet dicamus eum regnante Salomone biennium verbi gratia regni administratione, & curis solutum, propter corporis infirmitatem, vixisse. Iosephus autem in fine l. 7. ant. duas illas tantum colligit summas, quas Scriptura tradidit. Porro Rabbinorum dictum in sua Chronologia [e] Dauidem non vidisse Roboamum, nisi annum vnũ, non multum nos grauare potest, leuis quippe est eorum authoritas.

An Dauid vltra 70. annos vixerit.

d l.8.c.4.
e ca. 15.

VII. *Salomon regnat anno ætatis 21. non 12.*

Asserimus 4. Salomonem non 12. ætatis anno, sed 21. ineunte regni gubernacula suscepisse. Ita sentit Pined. [f] in sua chronologia, etsi paulo aliter l.3 c.1.& 2. Lyra quoq; [g] ait Salomonẽ habuisse 20. vel plures annos in principio regni sui. Idem sentit Bara. [h] Gordon. in sua chronologia; Quin etiam Torn. cum 24. ætatis anno regnare cœpisse putat, vt omittam sectarios: prçter perpetuã narrationis seriem deductam per annos singulos Dauidis, quæ natiuitatem Salomonis ad 21. regni eius annum referre compellit, vt ibidem declarauimus. Probatur primo, ex ipsa Scriptura in qua Dauid alloquẽs Salomonem, *vir,* [i] inquit, *sapiens es, vt scias quæ facies ei. &c.* quis puerum duodecim annorum virum sapientem vocet, nisi eum irridendo? quantauis huiusmodi puer morum maturitate polleat. Quo argumento vtitur Abulensis, [k] qui ait Salomonem, cum hæc diceret Dauid, fuisse 17. vel 18. anno. Secundo [l] *Cum iam esset senex deprauatũ est cor eius per mulieres.* At si 12. anno factus est Rex, vix erat 45. annorum, quando dicitur fuisse senex. quanuis autem id fateantur aduersarii, non propterea absurdum non est.

f l.8 c.4.
g in c.11 3. Reg.
h 10.t.l.5.c. 10.
Heluic. 19. Caluis. 22. Capel. 27. Funct. 17. Codo. 20.
i 3.Reg. 2.9.
k 1.Par. c. 29. q 3
l 3.Re.11 t.

VIII. *quam absurda sententia posterior.*

Tertio sequitur, quod est longe absurdius, etsi id quoque illi fateantur, Salomonem anno decimo, & 3. mense genuisse filium: ad quod incommodum vitã-

dum

omnia potius tentanda essent; sic enim coguntur facere impurissimum, & libidinosissimum puerum, quem à primis annis diuina sapientia constat imbutū. Coguntur Dauidem sanctissimum intolerantissimæ socordiæ accusare, qui decennis filii nuptias permiserit; propter quas puerum eiusque parentem seuere punitum oportuisset, vt pote improbe, & inuerecunde susceptas, atque permissas cōtra ius omne naturæ, & publicam honestatem: coguntur Nathan Prophetā, qui eam Salomonis regebat ætatem, virum Dauidici generis, vt putant, propinquitate, & Prophetiæ gratia, & Dauidis amicitia insignem, istiusmodi nuptiarum conciliatorem, vel certe approbatorem concedere. Coguntur Bethsabæam matronā honestissimam fateri tam indecoras nuptias, tam perniciosas illi ætati, deliciosissimo filio permisisse.

IX. Irrita eius fundamenta.

DENIQVE quæramus ab aduersariis vnde habeant anno duodecimo Salomonem cœpisse regnare? àn ex scripturæ aliquo loco? nullus est qui magis faueat, quam quod à Dauide dicatur *puer, & tenellus.* [a] At iam id non semel explicatum est, de tenera & delicata educatione, & rerum gerendarum inscitia, quæ etiam in vigesimum annum cadit. Deinde scriptura dicit Salomonem electum à DEO, adhuc puerum & tenellum, ad regnandum, & ædificandum sibi opus grande, non autem regnasse, vel ædificasse adhuc puerum, & tenellum. Ex Iosepho quoque nihil de duodecim annorum regno, nihil de generatione vndecimi anni habetur: nec in eam rem vlla ratio alicuius momenti affertur. Quamquam Iosephū [b] in vita, aut regni Salomonis annis, toto cœlo aberrare, certissimum sit, vt anno 40. regni Salomonis dicemus.

a 1. Par. 29
b l. 8. ant. c. 1. init.

X. Sententia S. Hieronymi explicatur.

QVID ergo D. Hieronym. faciemus, qui in ea ad Vitalem epist. *Perspicuum est,* inquit, *vndecim annorum fuisse Salomonem, siue decem, quia decem menses à conceptu vsq. ad partum sibi mater vendicat, cum filium Roboamum legitur procreasse.* Respondeo S. Hieron. id inferre ex eo quod dicatur Salomon duodecimo anno super Israel imperium accepisse, quam ille Hebræorum salacissimorum, æque ac mendacissimorum traditionem supposuit, non examinauit, nec tamen dissimulat rem hanc in fabulis eorum numerandam esse, cum in fine epistolæ ad Vitalem sic ait. *Ceterum Apostolus interminabiles genealogias, & Iudaicas fabulas prohibens, de istiusmodi mihi videtur interdicere quæstionibus. Quid enim prodest hærere in littera, & vel scriptoris errorem, vel annorum seriem calumniari, cum manifestissime legatur, litera occidit, spiritus autem viuificat,* & alibi. [c] *Rixæ quoque legales penitus respuendæ sunt, & Iudæorum stultitiæ relinquendæ. Sunt enim inutiles, & vanæ, quæ tantum speciem scientiæ habent, cæterum nec dicentibus, nec audientibus prosunt.* Quid enim mihi prodest scire quot annos vixerit Mathusalem: quoto ætatis suæ anno Salomon sortitus sit coniugem, ne forsitan Roboam vndecimo ætatis illius anno natus esse credatur. Sic ipse.

132.
1. Tim. 1. 4.
c in c. 3. ep. ad Tit.

XI. Satisfit patribus. Hieron. Euseb. Isidor. Ignat. Clement. Rom. Cedr. Zonar.

VERVM 12. regni annum pelrique viri grauissimi tradiderunt. Hiero. [d] *Salomon,* inquit, *duodecim erat annorū quando suscepit imperium, & quia habebat sapientiam propterea non est appellatus iuuenis.* Euseb. [e] ex Eupol. scribit regnasse Dauid an. 40 & ab eo regnū Salomoni filio duodecim annos agenti traditū fuisse. & rursū paulo inferius ex eodem ait vixisse Salomonem 52. annos, & regnasse quadraginta. quod affirmat etiam Isidor [f] D. Ignat. [g] *Porro Salomon, inquit, & Iosias, ille quidem 12. ætat. ann. Hic vero octo natus annos regni gubernaculis admotus est.* quod vtrumq. exemplū pene totidē verbis legitur, apud Clem. Rō. [h] Et multis postea seculis Cedre. & Zonar. Respondeo eos traditionem Hebræorum obiter, & sine examine secutos, nō autem ex propria sententia id affirmasse sicut & Hierō. qui eam sub conditione refert. *Si enim, inquit, duodecimo anno Salomon super Israel accepit imperium &c.* Id autē tradiderunt Rab. Salomon, & alii Hebræi apud Lyranū. [i] Inuerecundius etiam delirauit R. Kimchi, [k] cum etiam decennem regnum suscepisse, & filium genuisse dicat. Sed credibile est eum decennium illud ad generationem Roboami, de qua ex Hier. dicebamus, retulisse. Sed iā ad res ipsas hoc anno gestas orationem conuertamus, quæ neq; paucæ sunt, neque obscuræ. Hoc enim anno Adoniæ ambitio compressa est: rex Salomon dictus, & consecratus est, atque adeo regni habenas moderari cœpit: sapientiam etiam quæsiuit quam postmodum impetrauit copiosissimam, & magni fluminis instar, abundantem; & si qua sunt alia.

d in c. 3. Esaiæ.
e l. 9. de præp. c. 4.
f de vit. & mort. sanc. c. 34.
g Epist. ad Magnes.
h in const. Apost. l. 2. c. 1.
Epist. 132.
i l. 3. Reg. 11 apud Pinc.
k l. 3. c. 2.

Res hoc anno gesta.

XII. *Adonias regnū ambit, & quæ ambitionis præsidia. Dauidis infirmitas. Populi fauor. Persona cōditio.*

CVM igitur dubius non esset Dauidis erga Salomonem fauor, vtpote quem dudum sui regni successorem fore dixerat, atque adeo iurauerat: & Dauid magna ex parte lecto afflixus esset, infirmitate degrauante, concepta Adoniæ ambitio hoc anno erupit foras; sat enim multis se præsidijs vallatū esse duxit, ad eam rē quā parabat. Maturè enim Ioabū militiæ principem, & summū sacerdotē Abiatharē occuparat. Populus nihil turbaturus videbatur, qui eū dudum prope regia pompa incedentē viderat, cū curru & equitibus, & 50. viris, qui præcederēt eum; sicut fecerat ante ipsum Absalō, cuius vestigiis insistebat. Regis etiā primogenitū non ignorabat: & species ipsa fauorem populi illi conciliabat. Quod scriptura nō tacuit ait enim. *Erat autem & ipse pulcher valde secundus natu post Absalon*; quod pertinet ad ius primogenituræ, de coniuratione autem eius, ita subdit. *Et sermo ei cum Ioab filio Saruiæ, & cum Abiathar sacerdote, qui adiuuabant partes Adoniæ* [a] | a Abul. 3. R. 1 q. 17. & 18.

XIII. *Ioab, & quæ eum mouerent. Abiathar. & quæ spe.*

IOABVM adhoc postremum facinus sua scelera, Deo permittente, compulerūt, vt de omnibus simul, seras illas quidē, sed meritas tamen pœnas daret. Abiatharem etiam diuina sententia in domum Heli fulminata persequebatur, & sinebat in eam labi culpam, ob quā merito summo sacerdotio priuaretur. Sperabat Ioab, si sua opera Rex factus esset Adonias, illum sibi perpetuo obstrictum futurum, eadēq; opera patratas cædes inultas, militiæ principatum sibi suisq; perpetuū fore. Sperabat Abiathar sacra vnctione nouo regi inaugurando tradita, & regē in ære suo semper fore, & summum pontificatum sibi confirmatum iri, & æmulum suum Sadocum, quem iam sibi exæquari, imo penè præferri, non sine animi dolore cernebat, in ordinem redactum iri, excelso Gabaonico, post templi ædificationem sublato. Addūt Hebræi, apud Lyranum hoc loco, [b] ex quo fugit Dauid de Ierusalem propter Absalon, Dominum non dedisse responsum per Abiathar; sicque illum sibi gratum non esse, regi populoque patefecisse; vnde sequebatur fore, vt quamprimum Pontificatu deiceretur; nisi mature regē occuparet. | b & l. 2. c. 15.

XIV. *Qui præterea fautores Adoniæ.*

NEQVE hos modo vel adiutores, vel fautores habuit Adonias, sed omnes etiā *fratres suos filios regis*, excepto videlicet æmulo Salomone. Intelligitur autē Cheleabum, siue Danielem, quem Dauid ex Abigaile, Nabali quondam vxore, susceperat, & secundus fuerat in filiis Dauidis, iam fuisse defunctum. *& omnes viros Iuda, seruos regis*, quos Abulensis interpretatur domesticos, & familiares Dauidis. qui mox [c] vocantur principes exercitus, qui militiæ principi Ioab suberāt. Forte illos intelligit duodecim, qui 24. millibus militum singuli præerant; constat tamen ducē tertiæ turmæ Banaiā filiū Ioiadæ, in eo numero non fuisse. Sed & illud quoq. credibile est, plærosq. specie cōuiuii cōuocatos simplici animo, nihil mali suspicantes, sese illi adiunxisse; vt supra plærique Absalom adhæserant, [d] *rē penitus ignorātes*. Hos ergo sibi fautores adsciuerat Adonias vt æmulū suū Salomonē, cui diuina electio, & patris promissio iureiurādo firmata fauebant, superaret. | c v. 25. | d 2. Reg. 15. 11.

XV. *Fautores Salomonis. Sadoc. Banaias, Nathan, Semei. Rehi.*

Ex altera parte Salomoni fauebant regis voluntati obsequentes, Abiatharis æmulus Sadoc, & Banaias summæ militū præfecturæ candidatus. Et Nathan Propheta, qui Salomoni erat educatione, & eruditione, & beneuolētia pater, genere cognatus, beneuolentiæ conciliator. & Semei, quem Hieronym. in tradit. [e] ait fuisse Nabath patrē Ieroboā, *qui fuit*, inquit, *magister Salomonis*, quo nomine nō pædagogum intelligi, sed aliquod aliud officiū, alio quoq. loco diximus. [f] quale forte fuit Romæ magister equitum, aut magister morū. Rehi autem. idē Hiero. tradit fuisse Irā Iairitem qui dicitur [g] Sacerdos, id est magister Dauid: fuit autē oriundus ex ciuitate Iale, quæ in Basanitide regione trans Iordanē, in tribu Manasse sita erat, cuius mentio est, in Iosue [h] apud Adrichom. [i] Ceterū hic Rehi, siue Resi, vt in Græco Sixti, & Aldi legitur; in aliquibus codicibus græcis, latinisque, nominatim etiam in regiis, non inuenitur, & à Iosepho præteritur. Sed habetur in Hebræo, Chaldæo, & Latinis emendatis, & apud D. Hieron. habebatur. Sic deinceps Cerethi & Phelethi, quæ nunc in emendatis non leguntur, & merito; absunt enim ea verba ab Hebræis, Græcis, & plerisque Latinis, nec ea D. Hieron. aut Iosephus agnoscunt. Voluit sine dubio aliquis ea verba quæ statim subiiciuntur, *& robur exercitus Dauid*, non appellatiuis, sed propriis vocabulis appellare, & adiecit in margine Cerethi & Phelethi; quæ deinde in textum irrepserunt. Nisi potius dicamus natum mendum ex eo, quod Rhei vox non satis nota, pro | e in 3. Reg. | f an. Dauidis 27. n. 6. | g 2. Reg. 16. | h c. 13. 30. | i n. 62.

Cerethi mendosè scripta putaretur, posito autē Cerethi, non dubiū quin Pherethi de more sequi deberet. Cæterū robur exercitus hic Hebræi, & Græci appellant, fortes Dauid. qui supra memorati sunt, vt ait Hieronymus.

a 3. Reg. 1. 9 — XVI. *Adonias suos ad se conuocat.*

REDIT porrò ad Adoniā scriptura. [a] *Immolatis ergo Adonias arietibus, & vitulis, & vniuersis pinguibus, iuxta lapidem Zoheleth, qui erat vicinus fonti Rogel, vocauit vniuersos fratres suos filios regis, & omnes viros Iuda seruos regis. Nathan autē Prophetā, & Banaiā, & robustos quosq; & Salomonē fratrem suum non vocauit, illisq.* & infra, *vt (centibus, & bibentibus coram eo, & dicentibus, viuat Rex Adonias.* Hæc de Adonia scriptura narrat, vsq; ad eius peripetiā, & fortunæ cōmutationē. Ex quibus tria de Adonia colligim⁹. Primo factū esse solemne sacrificium in eius inauguratione, quod perpetuū fuisse in huiusmodi regum institutione habetur de Salomone.[b] Saule, [c] & Dauide. [d] Hoc sacrificium dicitur factum non ante Arcā Domini, vel super altare, nuper à Dauide excitatū in area Ornam Iebusæi, aut in altari holocaustorū, vel pacificorum in Gabaon; sed iuxta lapidem Zoeleth, qui erat lapis magnus extra ciuitatem, inquit Lyranus, in cuius motione, & tractione viri fortes experiebantur vires suas. [e] Porro lapis hic, sicut & fons Rogel, erant ad orientalem partem vrbis, in valle Iosaphat, iuxta torrentem Cedron, qua de re supra dictum est. [f] Non est autem existimandum eum per seipsum sacrificia obtulisse, licet Nathan dicat [g] *quia descendit hodie, & immolauit boues, & pinguia, & arietes plurimos,* sed per Abiatharem Pontificem, aliosque sacerdotes qui aderant; at locus electus videtur ad commoditatem conuiuij, in hortis regijs celebrandi.

vet. 25. — b 1. Par. 29 22. — c 1 Reg. 11. 15. — d 1. Re. 16 5. — e vid. Abu. q. 22. in c. 1 3 Reg. — f an. Daui. 30. n. 72. & 106. — g c. 1. v. 25. — *Fit sacrificiū in eius inauguratione.* — *eiusq. locus*

XVII. *Fit & cōuiuium.*

SECVNDO habetur factum esse solenne conuiuium. Hoc enim semper sequebatur huiusmodi sacrificia pacifica, vt ex prædictis locis, aliisque perspicuum est, vt sicut sacrificio gratiæ agebantur Deo, de accepto beneficio, ita hominibus nouum regem in regiam dignitatem prouehentibus, & regio honore prosequentibus, magnificis epulis, regioque conuiuio, beneuolentia, & gratus animus significaretur.[h] Iosephus conuiuij meminit Adoniæ, parati in suburbano ad fontem, qui erat in hortis regiis, sacrificij autem oblitus est, quod tamen agnoscit Abul. [i]

h l. 7. c. 11. — i q. 22.

Tertio multiplicem factam acclamationem inter epulas, *viuat Rex Adonias*, in honorem noui regis, & attestationem agnitionis, & admissionis in verum, ac legitimū regem, sed huiuscemodi acclamatio, ex abundantiore facta est beneuolentia, incalescentibus vino animis. Antecesserat vtique illa, quæ fieri solebat ad regis consecrationē, & inunctionē, vt mox in Salomonis inauguratione patebit.[k]

cum acclamationibus. — k vers. 39.

XVIII. *Inunctio Adoniæ.*

QVARTO igitur supplenda est Adoniæ inunctio, & consecratio, per manus Abiatharis summi sacerdotis, penes quem erat sanctum consecrationis oleum; eamque inunctionem Adoniæ agnoscit Pineda. [l] idemque negat diademate coronatum, quod regia corona penes Dauidem esset, non in Adoniæ, aut Abiatharis potestate. [m] Consecrationi adiunctæ sunt multæ faustæ acclamationes, & comprecationes, quæ circa Salomonem mox clarius obseruabuntur. Non fuit autem mens Adoniæ, vt olim Absalonis, Dauidem patrem regno spoliare; neque enim ad id facinus tot talesque viros adiutores habuisset, sed id spectabat, vt defuncto Dauide, Rex sine contentione vlla, vel dubitatione censeretur; quod Salomon consecutus est, [n] sed parentis authoritate atque consensu, quo carebat Adonias; ideoque tam in parentem, quam in Salomonem peccabat, quod ipsemet agnoscens, mox ab eo veniam petiit.

l l. 2. c. 6. n. 5 — m l. 2. c. 7 fi. — n vid. Abu q. 24. & 25

XIX. *Nathā res Adoniæ disturbare parat.*

TANTÆ huius rei, tamque inopinatæ nuncius sine mora totam ciuitatem peruolauit, & Nathan prophetam in eius cognoscendæ, & exturbandæ solicitudine excubentem, quamprimum perculit. Viderat ille quidem hoc maxime agi ab Adonia; & sine dubio Dauidē animo & corpore paulo languidiorem, & in Adoniam aliquanto indulgentiorem, non semel frustra monuerat; vt quem non corripuerat ambitiosius se gerentem; ne eo spe successionis deiecto, turbas domi suæ inter fratres maturius excitaret, vt supra dicebamus. Et alia ex parte crederet Adoniam exemplo Absalonis factum esse sapientem. Expectauit igitur Nathan dum res perfecta esset, nulla vt tergiuersatione celari posset. Nec tamen diu expectauit, nam sub finem conuiuii Adoniæ auditum est, *viuat Rex Salomon.* Ne roboratum malum, & inualescens, remedium omne respueret.

XX. *Interuentu Bethsabeæ.*

ADIT ergo recentissima in re Bethsabeam matrem Salomonis, cuius negotiū in primis agebatur, dixitque ad eam. *Num audisti, quod regnauerit Adonias filius Hag-*

gith. 1 regem se creari, inungi, & proclamari curauerit? sed ne rem desperatam illa existimet, addit, *& Dominus noster Dauid hoc ignorat?* nedum eo iubẽte inunctus est. ideóque res adhuc disturbari potest opera tua, industria nostra, atq; diligentia; qui diuinæ voluntatis conscii, eius apud regem interpretes fuimus in gratiã Salomonis. Nimium porro abiectè sapiunt, qui existimant, & in iis potest censeri Abul.[a] ægre tulisse Nathan, quod non fuisset inuitatus ad consilium, & conuiuiũ Adoniæ; ideóq; suggessisse Betsabææ, vt indicaret regi, quæ facta fuerant. *Nam*, vt ait Theodor.[b] *Propheta Dei norat sententiam*, vt pote qui eam Dei iussu Dauidi regi denunciasset; quam cum ab Adonia violatam cerneret, sua maxime credidit interesse, rem totam regi patefacere. Ex quo etiã nil iquido constat Nathã Prophetam, ne vocatum quidem, aut consilio, aut conuiuio affuturum. Accedebat & peculiaris præceptoris in discipulum bene moratum beneuolentia.

quæ Nathanem erga Salomonem mouerent.

a q 26. in c. 1. 3. Reg.

b q 1. in hũc lib.

XXI. *Dat consilium Bethsabææ.*

Sed pergit Nathan. *Nunc ergo veni, accipe consilium à me, & salua animam tuam, filiique tui Salomonis.* Quasi dicat actum est de filio tuo, vt regni eius æmulo; actum est de te, ne eum protegere, ac morti eripere possis. Non potuit Propheta acriori stimulo mulierem percellere, & ad sibi obtemperandũ adducere, pro magnitudine enim amoris in filium, & spei diuinarum promissionum, fuit magnitudo solicitudinis, ac timoris. Nam *res est sollicitis plena timoris amor.* Quod autem aliqui putant Adoniam crimen antiquum adulterii in Bethsabæam renouaturum, parum persuadent; sic enim Dauidi grauis infamia inurebatur, cuius occidebatur vxor, & qui eadem sententia adulterii damnabatur; vt contra Nicolaum disputat Abul.[c] Illi potius abiectio, & contemptus imminebat, vt ipsi significauit,[d] cũ diceret, *erimus ego, & filius meus Salomon peccatores.* Denique anima, & salus non in solo vitæ discrimine, sed honoris etiam vsurpatur. Timuit etiam sibi fortasse Nathan, tanquam maximo Salomonis fautori & protectori.

c in 3. Reg. q. 27 in c. 1. d vers. 21.

XXII. *Ac verba suggerit ad regem.*

Ipsvm autem Nathani consilium sic habet. *Vade, & ingredere ad regem Dauid, & dic ei. Nonne tu domine mi rex iurasti mihi ancillæ tuæ, dicens. Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo. Quare ergo regnat Adonias?* hoc iusiurandum refert Hieron. in trad. in hunc librum, ad tempus illud, quo Dauid lugentem Bethsabæam de filii morte consolatus est. Et post eum Pineda,[e] & Abulensis.[f] Idem nos eo loco attigimus,[g] nec alius est locus ad quem referamus iusiurandum, quod ex hoc loco factum fuisse constat. *& adhuc ibi te loquente cum rege*, inquit, Nathã, *ego veniam post te, & complebo sermones tuos*, supplens, atque inculcans, quæ tu omiseris, minúsve dixeris. Fieri enim poterat vt mulier, licet natura solutiore lingua, ob præsens periculum, & regis venerationem, turbaretur. Præmisit autem matrem ad petendum pro filio, ait Lyranus, vt cor Dauidis inclinaretur, & sic inueniret regem dispositum ad perficiendum negotium.

e l. 3 c. 4 n 8 f q 30. in 3. Reg g an. Daui. 20. n. 23. & 24.

XXIII. *Querela Bethsabeæ apud Dauidem.*

Ingressa est itaque Bethsabæa ad regem in cubiculum, & humili corporis inclinatione *adorauit eum. Ad quam Rex, Quid tibi, inquit, vis?* non enim sine certo negotio vxores adibant Dauidem, ex quo eum fouebat Sunamitis, quæ etiam præsens hoc loco memoratur. *Quæ respondens ait, domine mi, tu iurasti per Dominum Deum tuum ancillæ tuæ, Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo. Et ecce nunc Adonias regnat, te domine mi rex, ignorante.* Vtique non sine contemptu tuo, quem tanti negotii non solum conscium, sed auctorem etiam fieri oportebat. Ne autẽ res tantæ audaciæ videatur incredibilis, eam factis ipsis apertissime cõfirmat. *Mactauit boues, & pinguia quæque, & arietes plurimos, & vocauit omnes filios regis, Abiathar quoq; sacerdotem, & Ioab principem militiæ; Salomonem autem seruum tuum non vocauit.* Periculi etiã magnitudinẽ ostendit, dũ factiosorũ potentiã, & multitudinẽ suggerit.

XXIV. *Quæ nis ...*

Qvid est quod hoc loco iterum, & paulo post tertio notatur, Salomonẽ & Nathã nõ fuisse vocatos ad conuiuiũ Adoniæ? An quia hoc erat conspirationis argumẽtũ exclusos esse à cõmuni illo cœtu eos, qui Dauidi charissimi erãt, atq. fidelissimi. An ad indicandũ magnum aliquod eis malum parari, in primisq. Salomoni, ac sibi. Valet etiã hoc ad irã Dauidis acuendam, quisq. enim in suorũ contemptu contẽni se putat; sed illud efficacius est ad cõmouendum regẽ, quod regnũ eius per ambitionẽ occupari queritur, ipso ignorãte, nedũ imperante. *In regnis hoc ausa tuis.* inquiebat illa. Et Lucian. ille Timon, Iouis contemptũ, apud illũ ipsum, querulus exaggerat. Illa quoq. opipari conuiuii amplificatio, ambitiosi hominis superbiam odiosam facit. Addit etiã Bethsabæa modum subueniẽdi præsentibus,

futurisq. malis, & quidem regi facilem, & expeditum. *Verũtamen Domine mi rex, in te oculi respiciunt totius Israel, vt indices eis quis sedere debeat in solio tuo post te.* Pineda, [a] recte colligit ex eo loco, regni successorem, secundum electionem diuinam, quæ iura omnia anteuertit, ex parẽtis arbitrio, & voluntate pẽdere, & inter plurimos legitimos liberos, eum regẽ Hebræorum solitum fieri, non qui primogenitus, aut populo præ cæteris acceptus esset, sed qui patri, tanquam regno vtilior maxime probaretur. Idque fuse disputat etiam Abulensis. [b]

[a] l. 1 de Salom. c. 3.

[b] in c. 1. 3. reg q. 9 & 34.

POSTREMO commouet regem Bethsabæa, ab imminenti sibi, filioque suo periculo. *Eritque cum dormierit Dominus meus rex cum patribus suis, erimus ego & filius meus Salomon peccatores*: id est inuenietur prætextus aliquis, vt tanquam peccati alicuius, aut criminis rei, morti tradamur, vt nobis de medio sublatis, sine vllo timore regnet Adonias, quam expositionem tangit Vatabl. & Lyran. imo & Iosephus, [c] *rogans*, inquit, *vt cogitet, quod se defuncto mori necesse esset tam ipsam, quam Salomonem filium.* Non dissimile est illud Genes. [d] *introducti sumus, vt deuoluat in nos calumniam, & violenter subiiciat seruituti*: vulgo dicitur, *on nous suscitera vne querele d'Alemand pour auoir prise sur nous, & nous faire mourir*: Magis tamen probatur cum Abul. hoc loco esse peccatorem, nihil esse aliud, quam vilem & contemptum esse, nullo loco, ac numero. Aliæ expositiones frigidiores videntur, etiam quam affert Pineda, [e] de antiquæ, atque obliteratæ culpæ memoria, quam supra infirmauimus. [f]

XXV. *Periculum Salomonis, & Bethsabaa. Peccator.*

[c] l. 7. c. 11. vel 15.

[d] 43. 18.

[e] l. 1. c. 3. n 24. 6.

[f] n. 21.

ADHVC illa loquente cum rege, Nathan propheta venit, nunciatumque est regi adesse prophetam, eiusque iussu ingressus, adorauit pronus in terram. tum rogauit regem, num iussu ipsius regnaturus esset Adonias, eique defuncto successurus in thronum regium; quia perinde ac si ita esset à rege imperatum, *descendit hodie*, ex arce & palatio regio, ad fontem Rogel, *& immolauit boues*, & altilia, *& arietes plurimos, & vocauit vniuersos filios regis, & principes exercitus; Abiathar quoque sacerdotem: illisque vescentibus, & bibentibus coram eo, & dicentibus viuat rex Adonias. Me seruum tuum, & Sadoc sacerdonem, & Banaiam filium Ioiadæ, & Salomonem famulum tuum non vocauit.* Eadem fere inculcat cum Bethsabæa, vt similitudo nuncii fidem faciat veritati. Aliis tamen progrediuntur viis, ne putet Dauid prophetam cum Bethsabæa conuenisse: eodem tamen res tendit, vt iidem motus animorum firmẽtur. Sed addit aliqua, quasi re paulo exploratius cognita, quæ ipsa valent ad irã hominis, quãuis mansuetissimi exaggerendam, quod scilicet per summam licentiam, quasi deturbato de solio suo Dauide, in mediis epulis Adonias rex proclametur à seditiosis, & violatæ maiestatis reis.

XXVI. *Propheta ad regem oratio.*

CONCLVDIT Nathan. *Nunquid à Domino meo rege exiuit hoc verbum, & mihi non indicasti seruo tuo, quis sessurus esset super thronum Domini mei regis post eum*, quasi dicat, num inscio me mutasti sententiam, à Deo tibi per me denunciatam, & à te Bethsabææ iureiurando firmatam, de constituendo post te rege Salomone. Quæ oratio nõ exiguam prophetæ apud Dauidem, authoritatem, familiaritatem, atque fiduciã innuit: vt alio quoque loco significatum est à nobis. [g] Neque tamen putat mutabile fuisse hoc Domini decretum, & de eorum numero, quæ ex personarũ mutatione dependent: puta ex eorum culpa, in quorum gratiam decreta edita fuerant. Nam ne ea quidem ex causa abdicatum iri Salomonem, antea spoponderat, & à contrario Saulis exemplo confirmarat. *Si inique*, inquit, *aliquid egerit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum, Misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli à Saul*, [h] *quem amoui à facie mea.*

XXVII. *Inquirit num mutata sit de Salomone sententia.*

[g] Dauid 17. 30.

[h] 2 Reg. 7. 14. 15.

HIS auditis, Dauid quam præsentissimum remedium vrgenti malo adhibiturus Primo Bethsabæam renouato iureiurando, & promissione de instituendo ea ipsa die rege Salomone consolatur. Verba scripturæ sic habent. *Et respondit Rex Dauid dicens*, cubicularriis scilicet famulis, *vocate ad me Bethsabee*, quæ cubiculo regio exierat, Nathan prophetæ cedens, & nunc vice versa Nathan dedit locum reuertenti Bethsabææ, vt mox patebit. *Quæ cum fuisset ingressa coram rege, & stetisset ante eum, iurauit rex, & ait, viuit Dominus, qui eruit animam meam de omni angustia, quia sicut iuraui tibi per Dominum Deum Israel, dicens, Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit super solium meum pro me, sic faciam hodie: summissoque Bethsabee in terram vultu*, in signũ grati animi, ob exauditam petitionẽ suã, *adorauit regem, dicens, viuat dominus meus Dauid in æternũ.* Hęc est nõ ęternæ, sed diuturnioris vitæ precatio. Sic enim hæc verba interpretatur Iosephus; *cum mulier adorato rege longã ei vitam esset precata.*

XXVIII. *Renouat Dauid promissionem cum iureiurando.*

Nam de æterna alterius vitæ felicitate nihil tunc fortaſſe Bethſabæa cogitauit. Sicut cum Daniel dicebat Ethnicis principibus, *Rex in æternum viue* ad eorum ſenſum, captumque loquebatur. [a]

XXIX. *Euocat qui Salomonẽ inauguraturi erant.* Deinceps mandata daturus de conſecrando in regem Salomone, & ritu in ea ſeruando, iuſſit Dauid vocari ad ſe Sadoc ſacerdotem, & Nathan Prophetam, & Banaiam filium Ioiadæ, qui præterquam quod erant viri principes, & Dauidi fideliſſimi, eo ſtudioſius regium mandatum de nouo rege conſtituendo executuri erant, quo minus erant accepti Adoniæ. Quin & Sadoc, qui erat inſtar Pontificis, neceſſarius erat ad vngendum regem, & Nathan ad conteſtandam corã populo, Dei & regis in hac inauguratione voluntatem. Banaias vero, qui erat princeps ſuper Pherethi, [a] & Celethi ad vim aduerſariorum, ſi qua exiſteret, prohibendam. Itaque diuino conſilio factum eſt, vt cæteris principibus ad Adoniã declinantibus, iſti à Dauidis nutu penderent: Et diuinam de regno Salomonis electionem exequerentur. Hi ergo euocati ſiſtunt ſe regi; quibus Dauid, *Tollite*, inquit, *ſeruos Domini veſtri* puta Cerethæos, & Phelethæos, qui erant robur exercitus Dauid, ſub manu Banaiæ, *& imponite Salomonem filium meum ſuper mulam meã*, Solus videlicet rex eam ſolebat inſcendere; itaque id erat regii honoris indiciũ.

a Dan. 3.9.

a 2. Reg. 8. 18.

XXX. *Mandatq; illum inũgi, ac regem fieri.* *Et ducite eum in Gihon*, ad fontem videlicet, qui erat ab occaſu Hieroſolymorum; è regione oppoſitus fonti Rogel, ad quem inũctus fuerat Adonias, & regiis hortis, in quibus illi conuiuabantur, vt nihil interturbarent, ſed res confecta eſſet, priuſquam id illi ſentirent, vt reuera contigit.

Pergit autem Dauid de Salomone præcipere. *Et vngat eum ibi Sadoc ſacerdos, & Nathan Propheta in regem ſuper Iſrael; & canetis buccina, atque dicetis, viuat rex Salomon. Et aſcendetis poſt eum, & venit huc in arcem, & ſedebit ſuper ſolium meum, & ipſe regnabit pro me* non dicit poſt me; nimirum viuo Dauide Rex erat futurus, Dauide ſponte regno cedente: vt ſupra declaratum eſt, *illiq; præcipiam vt ſit dux ſuper Iſrael, & ſuper Iudam.* [b] Nondum quidem facta erat iſta diuiſio Iſraelis, & Iudæ; ea tamen loquendi formula, vtique ominoſa, erat in vſu, vt iam aliquoties patuit, ſed iam diuiſionis illius vmbra anteceſſerat in ſeditione Sebæ, & in regno Iſboſethi, ex quo videri poteſt hæc loquendi formula originem traxiſſe: quæ tamen initio regni Saulis [c] vſurpata reperitur. Verum hi omnes inaugurandi Salomonis ritus, quos præcipit Dauid, mox in eorum executione declarabuntur.

b num. 5.

c 1. Reg. 11. 8

XXXI. *Banaias regi gratulatur, ac gratias agit.* Et *reſpondit Banaias filius Ioiadæ regi, dicens. Amen. Sic loquatur* Dominus *Deus domini mei regis.* id eſt confirmet Dominus verbis ſuis orationem tuam, eademq; tecum dicat, & ſentiat, vt voluntas tua, & præceptum irrita ne fiant, ſiniſtro aliquo caſu. Eorum ſcilicet opera, qui partes Adoniæ ſequebantur, & huic regis conſecrationi obſtituri videbantur. Sed pergit bene precari Banaias. *Quomodo fuit* Dominus *cum domino meo rege, ſic ſit cum Salomone, & ſublimius faciat ſolium eius à ſolio domini mei regis* Dauid. Non eſt veritus Banaias Dauidem hac ſua precatione offendere. Nam vt ait Theodor qui hanc non vni Banaiæ orationem tribuit, ſed pluribus, quia is aliorum eadem ſentientium nomine loquebatur; *ſciebant*, inquit, *quod nemo qui paternam habet dilectionem, æmulatione proſequitur filios, & quod eſt proprium patrum velle videre filios ſe clariores. Arius enim & eius filij ſoli, hac laborant amentia. &c.* & ratio eſt, quia pater, præſertim moriturus, ſe quaſi ſuperſtitem apprehendit in filio, & gloriam illius, non alienam æſtimat, ſed ſuam. Simile eſt votum illud apud Claudianum in 4. conſul. honorij

Aſpice, completur votum, iam natus adæquat
Te meritis, & quod magis eſt optabile, vincit.

Et illud Sidonij [d] Apollinaris ſcribentis ad Audacem præfectum. *Quod ſupereſt Deum poſco, vt te filii conſequantur: aut quod plus decet velle, transcendant.* l.

d ep. 7. lib. 8 l. x.

XXXII. *Ceremoniæ conſecrationis Salomonis & primùm omniũ ordinũ frequẽtia.* Adhibetvr ergo primùm ſolennis comitatus Salomonis ad regni inaugurationem, quæ in textu verbis iſtis exprimitur. *Deſcendit ergo Sadoc ſacerdos, & Nathan Propheta & Banaias filius Ioiadæ, & Cerethi & Phelethi.* & inferius v. 40. *Et aſcendit vniuerſa multitudo poſt eum, & populus canentium tibijs, & lætantium gaudio magno, & inſonuit terra à clamore eorum.* videntur omnes ordines Reipublicæ ad regis initiationem, & renuntiationem conuocari. Quippe ſacerdos, Propheta, dux, milites, præco, populus, qui etiam omnes ordines excepto Propheta, procurati fue-

rant ab Adonia; sed illegitimè, & importunè, vt qui furtim, & Dauide inscio regnum occupare moliretur.

a l. 2. c. 4. n. 1 — XXXIII. Sadoc sacerdos, an & Pontifex.

SADOC sacerdos necessarius fuit; quippe oleũ sanctum, inquit Pineda,[a] *quo inungendus erat rex, non poterat ab alio contrectari. Fuit vero is summus sacerdos, sicut & Abiathar, qui secutus fuerat partes Adoniæ. Videtur enim sacerdotis nomẽ libere sumptũ, non nisi ad summũ pertinuisse, vt obseruat Abul. Sacerdotes autẽ summos duos simul tunc tẽporis extitisse constat.*[a] Sic ipse: quæ sine dubio facile infirmari possunt, & diligentius refutata sunt primo anno Abiatharis pontificis. Neque vero necessarius erat pontifex ad inungendum regem. Nam Samuel non erat sacerdos, vt apertissime probatum est supra, qui tamen & Saulem, & Dauidem oleo sancto inunxit. Iuxta illud[b] *Inueni Dauid seruum meum, oleo meo vnxi eum.* Et DOMINUS [c] præcipit Heliæ prophetæ, vt vngat Hazaëlem regem Syriæ, & Iehu regem Israëlis, & Elizæum prophetam. Nec est quod propheticam vnctionem priuatam dicamus, pontificiam autem publicam, vt vult Pineda.[d] Audi enim Iosephum explicantem illud 1. Reg.[e] *& perrexit omnis populus in Galgala, & fecerunt ibi regem Saul coram Domino. Conuentus,* inquit, *fit apud oppidum in Galgala, ibi rursum inspectante tota multitudine, propheta vnxit Saulem sacro oleo, atque iterum regem consalutari fecit.* Hæc ibi. Et ne longius abeamus, hoc ipso in loco curam vngendi Salomonis, non Sadoco sacerdoti duntaxat, sed Nathan etiam prophetæ demandat.

a 2. Reg 3 & 1. Par. 24.

b Psal. 88. 21.

c 3. Reg. 19 15.

d l. 2. c. 6. n. 3.

e c. 15. v. 15

Nõ videri.

XXXIV. Nathan quoque vngit Salomonem.

VNGAT *eum ibi,* inquit, *Sadoc sacerdos, & Nathan propheta in regem*: quod mox factum refertur à Ionathan, *vnxeruntque eum,* inquit, *Sadoc sacerdos, & Nathan propheta regem in Gihon.* Nec dici potest eum tantum affuisse, & authoritatem duntaxat actioni regis nomine præstitisse, sic enim & Banaias dici posset vnxisse regem. Sed nec tantum Sadoco ministrasse, quis dixerit; id enim eius dignitati, & ætati, vt & regio quibusdam placet, sanguini videtur indecorũ: præsertim cum id officium esset sacerdotum & leuitarum. Verum quoniam vers 39. in vnctione, solius Sadoci sacerdotis fit mentio, qui tulerat de tabernaculo cornu olei, nec necesse erat ab vtroque simul instillari, dici potest vtrumque ita isti ministerio cooperatum esse, vt alter, scilicet sacerdos oleum in verticem in funderet, alter, scilicet propheta, verticem & frontem, & totum in orbem caput, in modum coronæ liniret, idque eximio Nathani in Salomonem suum amori, merito tribui posset.

XXXV Confirmatur vnitas Pontificis.

SADOCHVM autem fuisse summum sacerdotem, ante hæc tempora dici non potest; sæpiusque declaratum est, quod esset Sadoci munus, ex primo Paral.[f] nec quidquam in contrarium, ex primi Reg. 8. ant. 1. Paral. 24. concludi potest. Nec duos summos sacerdotes, ne deploratissimis quidem Reipub. Hebraicæ temporibus quis ostenderit. Maldonatus certe in c. 3. Luc. *Nullum,* ait, *Reipub. Iudæorum tempus tam perturbatum fuisse legimus, vt duo simul summi essent sacerdotes, nec id, si vnquam accidisset, Iosephus earũ rerũ diligentissimus scriptor tacuisset.* Idem docet in eundẽ locum Toletus, & alii, quanquam nimium de Iosepho pollicetur Maldonatus. Nam supra eum duos simul ἀρχιεῖς, de quibus agimus, constitutos refutauimus; quanto ergo minus sub sanctissimo principe Dauide geminum pontificatum cõtigisse putandum est.

f c. 16. 30.

ca. 11. 2.

EAM porro Abulensis circa nomen sacerdotii obseruationem, duo capita 17. & 18 lib. Iudicum vndecies aut duodecies refutabunt.[g] Illud potius dici posset, quod quidam scripserunt Sadochum, ante quam regem inungeret, fuisse in summũ pontificem consecratũ. Sed sacerdotis summi cõsecratio, vt ex Aaronica intelligitur, maioris erat operis, quam vt tantulo temporis spatio confici posset, præter quam quod id non erat necessarium, vt diximus, & vrgebat regis consecratio. Pontificiam vero factam fuisse in proximi anni comitiis, suo loco ostendemus.

g 2. Reg. 23. & 1. Par. 11. v. 25. 1 Reg. 8. 18.

XXXVI Cur adesset consecrationi Banaias.

BANAIAS in solemni comitatu Salomonis cum suis affuit, vel tanquam DAVIDI à secretis consiliis, vel tanquam regiæ custodiæ præpositus ad vim omnem, si qua ingrueret, arcẽdam, vt dixi, vel ad noui regis inaugurationem cohonestandã. Et hos Cerethæos & Phelethæos intelligebat DAVID cũ paulo ante diceret.[h] *Tollite vobiscum seruos Domini vestri. Assumpta cohorte regia,* ait Iosephus: quãuis eos Hierõ. in tradit. 70. senes iudices interpretetur. Hi ergo Salomonis in regem consecrãdi, tam honorarii, quam præsidiarii comites aderant, præter vulgus innumerabile

h 3. Reg. 1. 33.

quod ad ſpectaculi nouitatem paulatim confluxiſſe ratio poſtulat.

XXXVII. *Aſcendit in regiam mulam Salomon.*

IPSE autem Salomon in ſignum tranſlatæ in ſe, aut quamprimum transferẽdæ regiæ dignitatis, impoſitus eſt ſuper mulam regis, quam vni regi ſeruatam fuiſſe dicendum eſt, cum ea fuerit adhibita ad indicandam in Salomone ſucceſſore, eſſe regiam dignitatem. Eſtque id paſſim in more poſitum, vt viri principes ſuum ſibi vni equum ſeruari velint: quod ipſis etiam animalibus interdum non ſolum notum, quod facile eſt, ſed etiam obſeruatum, ille decantatus Alexandri Bucephalus demonſtrabat. Vide Pinedam [a] & Gellium. [b]

Ducitur in Gihon.

Cum hoc apparatu adductus eſt Salomon in Gihon, fontem vocat Ioſephus alij montem malunt fonti cognominem, ad occidentem Hieroſolymorum, è regione arcis Sion, ex quo duo fontes emanabant, alter qui dictus eſt fons Gihon ſuperior, è medio fere montis erumpens, prope regis torcularia, eiuſdemque aquæ ductum (iuxta Villalp. deſcriptionem) quem poſtea Ezechias obturauit, vt habetur in 2.Paral. [c] alter qui dictus eſt fons Gihon inferior, ex radice eiuſdem montis, iuxta radices montis Sion exortus efficit torrentem Gihon, & influit in piſcinam Siloë, iuxta eiuſdem & Adrichomii typographiam. Videtur autem Ezechias ita ſuperiorem obturaſſe fontem, vt is per occultos, & ſubterraneos meatus ad inferiorem vſque ſerperet, indeque efflueret ad piſcinam, ſiue natatoriam Siloë, ex quo fit, vt idem fons Gihon, & Siloë reputetur; & Salomonem quidam in Gihon, quidam in Siloë inunctum dicant, vt Chald paraphraſt. & Theodoret. [d] Abulenſis, & Vatablus in hunc locum; qui ait Siloë, & Gihon eandem eſſe ſignificationem, ſed priorem vocem eſſe Chaldæam. Iuſſit autem Dauid, inquit ille, Salomonem vngi in regem iuxta fontem Gihon, cuius aqua erat perennis, vt votum ſuum, vel hac ratione aperiret. Optabat enim, vt regnum Salomonis eſſet perpetuum, & perenne ſicut fons ille. Inaugurationem porro Salomonis ad fontem Gihon ſuperiorem celebratam volunt Adrichom. & Pineda.

a l. 2. c. 5. n. 1. & 2.
b l. 5. c. 1.
c ca. 32. 30
d 3. reg. q 2.
q 36.

XXXVIII. *Ibique inungitur.*

VBI ventum eſt in Gihon, procubuit vtiq; Salomon in genua, Deũ ſuppliciter oraturus, vt hæc tantæ dignitatis acquiſitio ad eius gloriam cederet, & totius populi Dei vtilitatem: Simul etiam ſe ei in famulum & clientẽ oblaturus. Cum hinc atq; inde Sadoc & Nathan præmiſſa quoque, vt par eſt, oratione, ad conſecrationem peragendam conſurgunt, cohorte regia, & populo latè circumfuſo, & Sadoc quidem ſumptum oleum de tabernaculo, quod erat in arce Sion, infudiſſe in verticem capitis, indeque orantem per frontem ab aure ad aurem à propheta circumductum fuiſſe, vt ex Rabino Salomone, Lyrano, Abulenſi, [e] Pineda, & ipſa rei natura probabiliter colligitur. Non dubito etiam ſtatim ab inunctione, nouum regem à ſacerdote, & propheta oſculo ſuauiſſimo ſalutatum eſſe. Non enim minor fuit aut ſacerdotis aut Prophetæ in Salomonem amor, quam Samuelis in Saulem, aut minus illi amabilem, quam iſte, dilexerunt, de quo legimus primo Regum decimo, *effudit ſuper caput eius lenticulam olei, & deoſculatus eſt eum.*

& quo id modo.

oſculo accipitur.

e q 37. in c. 1.

XXXIX. *Additur et fauſta cõprecatio.*

QVIDNI etiam adiecta ſit fauſta precatio tẽpori, & perſonæ accõmodata? Dixit pridem Samuel Propheta ad Saulem. *Ecce vnxit te Dominus ſuper hereditatem ſuam in Principem, & liberabis populum ſuum de manu inimicorum eius, qui in circuitu eius ſunt.* Dixerit Nathan Propheta ad Salomonem. *Ecce vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis,* Vt regas populum ſuum Iſraël, & ædifices domum nomini eius. Cæterum cum ibi Lyranus ſcribat, & conſentiant Abulenſis, & Pineda. Lenticulam, in qua repoſitum erat Sacrum oleum, quo conſecratus eſt [f] Saul, fuiſſe vaſculum aureum, vel argenteum, vt ex maiore vaſe, in quo aſſeruabatur ſacrum vnguentum, aliquid ad pontificis, aut regis vnctionem, acciperetur: Non dubium eſt hoc cornu olei, quod hoc loco memoratur, vas aliquod eiuſdem metalli fuiſſe, quod cornu, propter aliquam ſimilitudinem diceretur, & ſymbolum eſſet diuturni principatus.

Lenticula & cornu olei qualia.

f l. 2. c. 6. n. 1.

XL. *Vnctionis ſignificatio.* I.

ACCEDEBAT myſtica & ſancta illius vnctionis eruditio. Ea enim docetur princeps, ita cæteros virtutibus anteire, ſicut oleum omnibus humoribus ſupernatat; oleo inungi, vt pugilem ad certandum pro vniuerſo populo Dei; lenitatem & manſuetudinem erga ſubditos exercere, ab eo tanquam vulnerum cura-

tore, oleum potius, quam vinum imponendum esse, pauperibus oleo misericordiæ subueniendum esse, & alia id genus.

Addamus hic ex Abulens. quæstio. 37. in hunc locum, quod idem ex R. Salomone refert, sacerdotem duxisse inctinctum digitum per frontem ad aurem eius, qui inungebatur. Sacerdotes autem vnctos in vertice figura crucis decussata, vt scirent reges, quamuis eodem oleo cum sacerdotibus vngerentur, aliam tamen, & ad alios vsus esse suam, & sacerdotum consecrationem.

XLI. *Canitur buccina, à quibus, & quare.*

VNCTO Salomone cecinerunt buccina, quinam? Sacerdotes opinor ministri Sadoc. Hoc enim munus passim ab eis exercitum, non solum temporibus Iosue c. 6. sed deinceps [a] quoque. Ad quid? in signum propriæ lætitiæ, & gratulationis; populo autem in signum plaudendi & acclamandi, & aliis instrumentis musicis personandi, vnctione peracta. Vnde statim sequitur, *Et dixit omnis populus. Viuat rex Salomon.* [b] Eodem modo, dederat hoc signum Absalon, per exploratores in vniuersis tribubus Israel, vt statim atque audirent clangorem buccinæ, dicerent, *Regnauit Absalon in Hebron.* Erat autem solennis & vsitata acclamatio, *viuat rex*, vel tacito, vel expresso nomine proprio, quod hic exprimendum fuit, ad differentiam Adoniæ. Cui etiam acclamatum fuerat, *viuat Rex Adonias*, & id totidem verbis iniunxerat Dauid. [c] Additum etiam in Absalone, quia regnabat Dauid, cui abrogabatur imperium. Cum creatus est Iehu, regnante Ioram, & Ochosia, socij eius cecinerunt tuba, atque dixerunt, *regnauit Iehu.* At cum creatus est rex Saul, quoniam nulla erat de rege controuersia, clamauit omnis populus, *viuat Rex*, [d] Pro Ioas quoque cum plausu post vnctionem acclamatum est, *Viuat Rex*, non enim erat alius regni æmulus, sed impia tantum regina Athalia. [e]

a 1. Paral. ca. 15. 24 ca. 16. 6. 42 & 2. Paral. 5. 12 13.
b 2. Reg 15.
c v. 34.
d 1. Reg. 10. 24. sic 4. Reg. 11. 12.
e Vide etiā 2. Paral. 23. 11.

XLII. *Læti clamores populi.*

PRÆTER illum autem buccinæ primæ clangorem quo renunciabatur Rex, & plaudendi, atque acclamandi signum dabatur, adhibitus est præterea tubarum plurimarum, & diuersi generis instrumentorum musicorum concentus, vnde sequitur, *& ascendit vniuersa multitudo post eum*, in montem Sion videlicet, & ciuitatem Dauid; *& populus canentium tibiis & lætantium gaudio magno, & insonuit terra à clamore eorum.* Hoc quippe erat *oleum lætitiæ*, id est, sacræ vnctionis lætitia, quæ in populum vniuersum redundabat: fuisse autem magnum hunc clamorem. Patet ex eo, quod cum Adonias cum suis esset ex altera parte ciuitatis in valle Iosaphat, & hortis regiis, peruenit ad eos clamor, & confusæ populi voces, & tubarum soni. *Oleoque vnctum*, inquit Iosephus, [f] *rursum in vrbem cum faustis acclamationibus introducunt, vt multos annos, in hoc principatu fœliciter exigat: moxque adductum in regiam in solio paterno collocant.* Sic enim iusserat Dauid, *Et ascendetis post eum, & veniet, & sedebit super solium meum, & ipse regnabit pro me.* Et sic factum fuisse mox ad Adoniam retulit Ionathas.

v. 40.
f L. 7. ant. c. 11.
v. 35.

XLIII. *Sessio in throno regis.*

ERAT autem hic ritus sedendi super solium quasi acceptio possessionis regni, & supremæ iudiciariæ potestatis: In eo enim Rex iure dicendo sedere solebat, vnde scriptum est de Ioas. [g] *Vidit* impia scilicet Athalia, *regem stantem super tribunal iuxta morem, & cantores & tubas prope eum, omnemque populum terræ lætantem, & canentem tubis.* Iuxta morem igitur sedit Ioas in throno regio, sedit & Salomon in throno Dauidico, quem mox in alium magnificentissimum commutauit. Porro hunc ritum magni momenti fuisse in hac regis initiatione ex alio loco [h] intelligi potest. Cum enim Dei iussu Iehu à Propheta in regem Israël esset inunctus, socii eius festinauerunt, & vnusquisque tollens pallium suum, posuerunt sub pedibus eius, in similitudinem tribunalis, & cecinerunt tuba atque dixerunt, *Regnauit Iehu*, qua de re plura Pined. [i] Illud non omittam ex c. 1. Hester, vbi dicitur Assuerus sedisse in solio regni sui, quando *Susan ciuitas, regni eius exordium fuit.* Id est tunc primum cœpit possessionem Susanitici regni, cum in Susan sedit in throno regni: quem tamen locum alii aliter explicant, vt suo loco dicetur.

g 4. Reg 11. 14.
h c. l. 4. reg. c 9.
i l. 2. c. 7. n. 2.

LXIV. *Diadema & corona.*

DIADEMA quoque, vel potius coronam regiam, quam sibi Dauid ex manubiis Melchon, de qua supra diximus [k] fabricatus erat, capiti Salomonis impositam, ex simili Ioas coronatione satis colligitur. [l] Nam Ioiada pontifex *produxit filium regis, & posuit super eum diadema.* Nihil enim omissum videtur ad perfectam regis inaugurationem, hoc maxime tempore, quo vt ita dicam, altare con-

k 2 Reg 12. 30. & 1. Paral. 20. 2.
l Reg 11. 12.

tra altare, aut thronus contra thronum erigebatur. Vt autem soliũ, & thronus regiũ est insigne, ita etiã diadema, & corona. Sed & sceptrum in manu eius collocatum dicere possumus. Non enim noua fuit sceptri institutio. Iacob olim moriturus ait, *non auferetur sceptrum de Iuda*. Eiusque sæpe meminit Dauid, sub nomine virgæ & bacculi, etiam vbi de Salomone vt Christi figura, agit: vt Psal. 44. [a] throno regio sceptrum adiungit, *Sedes tua Deus, in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui*, addit & gladium, *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime*. Sed hæc minus perspicua.

Sceptrum. *Gladius.* [a] *vers. 7.*

XLV. *Fœdus à rege initum cum Deo.*

Illvd autem minime dubium, consecratum, & coronatum Salomonem, solenne cum Deo, & populo inisse fœdus. Cum Deo quidem eius se legem obseruaturum promittendo, aut etiam sibi describendo Deuteronomium [b] legis Moysis, in cuius rei signum Ioas adhuc paruulus, datam sibi in manu legem tenebat, cum consecratus est Rex [c] ne quamuis suis ipsius legibus solutus sit princeps, diuinis se teneri non recordetur. Quod præstitum, quoque à Sadoc Sacerdote, & obseruatum à Salomone, nemo iure dubitabit, qui vel Dauidis pietatem, & prouidentiam, vel Sadoci Sacerdotis sui muneris scientiam, vel Nathanis prophetæ præsentiam cogitauerit.

[b] *Deut 17. 18.* [c] *2. Par. 23 11.* [d] *Pined. l. 2 c. 8.*

XLVI. *Et cum populo.*

Cvm populo autem, quem magistratus, & optimates, & tribuum principes, qui tum forte Hierosolymis adfuerunt, repræsentabant, æque affirmari potest Salomonem inisse etiam de more fœdus, ne quid in tota inauguratione desideraretur, quod ab æmulis in crimen vocari posset, & arripi in seditionis materiam & argumentum. Rex eo fœdere, se populum cum omni iustitia, & moderatione gubernaturum spondebat; populus autem fidem ei, & obedientiam pollicebatur. Et hæc est lex regni, de qua recens rege creato Saule populum monuit Samuel, de qua magnus Gregorius ibidem. *Sciat rex quid à populo exquirat, sciat populus quid exhibere regibus suis debeat.* Vtrumque hoc fœdus distincte memoratur in 4. Reg. [d] *Pepigit ergo Ioiada fœdus inter Dominum, & inter regem: & inter populum, vt esset populus Domini, & inter regem & populum*, sed hoc vtrumque fœdus in secunda Salomonis vnctione apertius animaduertetur.

Lex Regni [e] *ca. 11. v. 7.*

XLVII. *Dauid benedicit, & salutat nouum regem.*

De prima vero hoc additur referente Ionatha. [e] *Et ingressi serui regis benedixerunt domino nostro regi Dauid*, id nunc vocabulum addendum fuit, in hoc trium regum concursu, *dicentes, Amplificet Deus nomen Salomonis super nomen tuum, & magnificet thronum eius super thronum tuum.* Hæc fere dixerat Banaias apud Dauidem bene precando Salomoni. Pergit, *& adorauit rex in lectulo suo, & locutus est. Benedictus Dominus Deus Israel, qui dedit hodie sedentem in solio meo, videntibus oculis meis.* Magni beneficij loco ducebat, quod regnum in suis posteris conseruatum iri, non solum sperabat, optabatque, vt cæteri reges, sed ipsis etiam oculis suis cernebat regnantem illum, quem Deus elegerat, & ipse animo destinarat. Cæterum hinc intelligitur thronum Salomonis eo loco excitatum fuisse, vt ex lectulo suo eum videret Dauid, & salutare posset.

[f] *3. Reg. 1. 47. & 48.*

XLVIII. *Res gesta defertur ad Adoniam & ad socios.*

Cvm interim *totus populus* vt ait Iosephus, *ad conuiuia, festiuitatemque animum aduertisset, choris & tibiis sese oblectans, vt præ concentu instrumentorum, terra simul & aër resonnaret. Audiuit Adonias* inquit Scriptura, *& omnes qui inuitati fuerant ab eo. Iamque conuiuium finitum erat.* Errat ergo Iosephus, qui conuiuium adhuc celebratum fingit. Ait enim *cumque nemo frueretur appositis, sed omnes cogitabundi accumberent. Sed & Ioab* pergit Scriptura *audita voce tubæ ait, quid sibi vult clamor ciuitatis tumultuantis?* malè sibi conscium pectus meritò mali aliquid ominabatur. Seditionem nimirum aliquam. aut reuera id quod erat: *negans sibi placere, vel sonitum illum, vel tubam*, vt ait Iosephus. *Adhuc illo loquente, Ionathas filius Abiathar sacerdotis venit, cui dixit Adonias, ingredere, quia vir fortis es:* melior esset sacerdotis laus pietatis, quam fortitudinis: nec tamen significat hunc Ionatham esse de fortibus Dauidis. Sed ea vox est blandientis ei, sicut & quæ sequitur blandientis sibi, *& bona nuncians*: nimirum vti soles. *Nam qui amant sibi somnia fingunt.* Responditque Ionathas Adoniæ, Nequaquam. Dominus enim noster rex Dauid, *regem constituit Salomonem*, cæteraque pertexuit, quæ suo iam loco commemorata sunt.

vers. 41.

LXIX. *Conturba-*

Qvibvs auditis *territi sunt, & surrexerunt omnes, qui inuitati fuerant ab Adonia, & iuit vnusquisque in viam suam.* Iosephus ait in domum suam: abdituri se videlicet, &

quantum fieri posset, dissimulaturi se istius coniurationis participes fuisse, aut affines. Eorum tamen præcipui, iam nominatim regi Salomoni, & Dauidi fuerant denunciati. Merito autem territi sunt, vt qui manifesto crimine tyrannidis affectatæ, & imminutæ maiestatis rei tenerentur. Adonias autem, qui omnium maxime in culpa erat, videns se desertum ab omnibus, *timens Salomonem* vt qui alioqui præ cæteris suspectus erat, ne in Salomonem aliquid mali moliretur, vt aliquo artificio regnum occupare posset. *Surrexit, & abiit, tenuitque cornu altaris.* Abiit vtique longius à periculo, & à monte Sion, in quo erat arca, in tabernaculo, quod ei tetenderat Dauid. Abiit ergo ad excelsum Gabaon, in quo erat tabernaculum Moysis, & altare holocaustorum, vt habetur, initio secundi Paral. [a] *& tenuit cornu altaris.* Immunitatis enim priuilegium altari maximè tribuebatur. Nec mirum est susceptum hoc iter in tanto periculo suo, præsertim cum iter vix esset quatuor milliariorum, cum dimidio; Iuxta Topographiam Adrich. [b] Si quis tamen in tabernaculum Dauidis confugisse dixerit, non admodum repugnabo: ita enim sentit Abulens. [c] Vatabl. Torniel. & Sa. & fortasse eo non fugit, quo minime putabatur abiturus, vt prius esset in tuto, quam iuberetur comprehendi. — *Quo iuerit.* — a 2. Paral. 1. 3. — b in tri. Dã. n. 17. — c q. 42. in expos. textus.

L. *Qui veniã impetret à Salomone.* — d 3. Reg. 1. 51.

Et *nunciauerunt* [d] aliqui, ab Adonia missi, *Salomoni dicentes. Ecce Adonias timens regem Salomonem tenuit cornu altaris dicens. Iuret mihi rex Salomon hodie, quod non interficiat seruum suum gladio.* Humilis oratio, & idonea veniæ inpetrandæ. Nam non appellat fratrem; sed regem agnoscit, ac profitetur æmulum suum; & se ipse omni iure abdicat: & qui proximè audierat, *viuat rex Adonias*, nunc seruum se nominat, & culpa agnita veniam petit. Nec se difficilem Salomon præbet, statim enim, *si fuerit vir bonus inquit, non cadet ne vnus quidem capillus eius in terram; sin autem* in posterũ videlicet, *malum inuentum fuerit in eo, morietur.* Nõ ait examinatum iri causam eius, & prout iustus, vel iniustus inuentus fuerit, ita innoxium, vel obnoxium pœnæ fore. Sed præteritorum obliuionem pollicetur, & simul ab ambitione, sub mortis interminatione deterret. Ex quo perspicuè ostendit, se regia iam authoritate pollere. *Misit ergo Rex Salomon, & eduxit eum ab altari. Et ingressus adorauit regem Salomonem.* Dixitque ei Salomon, *vade in domum tuam*, qua voce non ablegat eum ab aula. Sic enim non plane ignosceret culpam priorem, sed ei securitatem in domo sua pollicetur. Quæ indulgentia cæteros confirmauit, ne in tabernaculum sibi confugendum putarent.

LI. *Salomon studiosus sapientiæ.* — e Sap. 8. 18.

Dissipata hac nube, quæ orientem nouum solem obtenebrare conabatur, Salomon, qui vna cum sacra vnctione, & sacerdotis, ac Prophetæ osculo, diuinæ sapientiæ amorem vehementiorem hauserat, eius desiderio accendi cœpit, & implere illud, Sap. 7. *optaui, & datus est mihi sensus, & inuocaui, & venit in me spiritus sapientiæ, & præposui illam regnis, & sedibus, & diuitias nihil esse duxi, in comparatione illius, &c.* Et rursus in eius persona, idem sapiens [e] *Circuibam quærens, vt mihi illam assumerem*, vbi videtur alludere ad procorum curas, & solicitudines, pro adamatæ virginis nuptijs, qui dies noctes que fores illius obsident, parentes, amicos, cognatos illius ingenti studio adeunt, suos quoque sibi authores, & patronos fieri nuptiarum elaborant; riuales antelucana diligentia, muneribus, precibus, promissis, honore, demonstratione eximiæ cuiusdam beneuolentiæ anteuertere, & supplantare student; quia amatores facti sunt formæ illius; Quæ omnia in studio sapientiæ à Salomone facta, idem Sapiens apertè demonstrat; ea studiosus sapientiæ lector sine multa circuitione quæret, & inuenta ad proprium vsum assumet sibi, vide Pinedam, [f] qui plurima habet in hanc sententiam. — f l. 3. c. 3.

LII. *Quando eam obtinuerit.* — g 3. Reg. 2. 9. — h 3. Reg. 3. 3.

Etsi autem hoc ipso anno videri possit Salomon, non solum postulasse, & ambiuisse, sed etiam obtinuisse sapientiam, viuente scilicet adhuc Dauide; quippe qui ei moribundus dicat. [g] *vir sapiens es, vt scias, quæ facies ei*, & paulo ante, *facies ergo iuxta sapientiam tuam &c.* Series tamen narrationis scripturæ, ab hac assertione vehementer abhorret: & communis est interpretum sententia, sapientiam Salomonis, paulo post mortem parentis, in illa visione collatam: cum immolauit in Gabaon solenne sacrificium: quod peractũ post mortem patris, satis illa innuũt, quæ à scriptura ante narrantur; quale est illud. [h] *Dilexit autem Salomon Dominum ambulans in præceptis Dauid patris sui*, vtique iam mortui: eius enim mortem iam su-

periore capite exposuerat. Sic etiam 1. Paral. extremo Dauidis mors in senectute bona memoratur. Deinde autem lib. seq. confirmato regno Salomonis, recitatur sacrificium illud, & donum diuinæ sapientiæ, quem narrandi ordinem Iosephus [a] quoque secutus est. Illa vero sapientia, quam in filio tum agnouit, ac prædicauit parens, sapientia naturalis erat, & acquisita, tam sua, quam Nathani præceptoris accuratissima diligentia, qua factum erat, vt supra ætatem rerum gerendarum prudentia valeret.

a 18 c. 2.

At Diuus Hieronymus initio epistolæ 131 ad Rufinum, [b] ait iudicium de duabus mierculis à puero annorum duodecim celebratum fuisse, quod etiam tribuitur sancto Ignatio ad Magnes. qui tamen huius iudicii non meminit, sed innuit tantum sapientiam illi anno duodecimo contigisse; quod de naturali, & acquisita recte intelligi potest. Erat enim eximie fictus a Deo ad sapientiam *puer ingeniosus*, vt ait Scriptura, [c] *sortitus animam bonam*; ab eo, qui sæpe naturalia dona attemperat proportione supernaturalium, quæ suo tempore statuit elargiri, vt de diuo Augustino, Bernardo, alijsque sanctis legimus, & in Scriptura de Daniele, & socijs eius, de Samuele, de Ieremia, & Iosia rege, quæ fere exempla eodem loco retulit S. Ign. Quibus addi possunt Onias & Eleazar qui à Scritura, celebrantur, [d] quasi à prima pueritia pleni sapientia, & virtute. Addatur & Ioas Ochosiæ filius, qui septennis admotus est regni gubernaculis, & à Ioiada Pontifice institutus, sapientiam præmaturam ostendit: quod de Iosepho etiam Patriarcha, à patre dilecto præ cæteris in pueritia sua, facile æstimari potest. Cæterum Diuus Hieronymus id ex vulgi, aut Rabinorum opinione haustum protulit, nec examinare voluit, interpretatione mystica iudicii illius contentus, quam tota illa epistola persequitur. Eademque est ratio initi eo anno regni, vel filii geniti præcedenti, qua de re satis multa superius. [e]

LIII. *Quando eã obtinuerit.*

b c. 3.

c Sap 8.19.

d 2 Mach. 6. 13. & 15.12.

e No. 7. & seqq.

Hoc anno indicta sunt à Dauide comitia vniuersi regni, ad plane stabiliendum regnum Salomonis. Etsi enim populi suffragiis non egeret Hebræorum rex, ad legitime imperandum: Expediebat tamen à regni optimatibus approbari, eique debitam adorationem, & iusiurandum obsequii, & fidelitatis, in publico conuentu offerri, vt tanto in fide stabiliores essent, & obsequium eorum liberalius, & promptius. At quid causæ est, inquies, cur non conuocentur comitia à nouo rege Salomone, sed à Dauide? [f] id enim fuisset, vel maxime declarare eũ regem factum esse, & Rempub. administrare. Verum suauius ad beneuolentiam, & tutius ad schisma quodpiam vitandum fuit, vt Salomon in sua causa comitia non indiceret, & id populo semel tribui videretur, vt is, antequam publice regem ageret, à populo vniuerso pro rege agnosceretur, eique legitimum obsequium deferretur.

LIV. *Comitia indicta ad stabiliendum regem.*

f 1. Par. 23 1. 12. & 28.

Regem porro Hebraici populi ab eius suffragiis minime pendere, fusius docet Pineda, [g] sed id mihi satis ex eo probari videtur quod Salomon iam hoc anno, ante vllum populi conuentum, vllumue suffragium; sola Dei, & Dauidis voluntate Rex constitutus, & consecratus, regem, ac supremum iudicem egerit, in grauissima causa fratris sui Adoniæ; patris sui, in re tanta, sentẽtia minime requisita, vel expectata. Etsi minime dubitandum videatur, quin priuatim consilium eius expetierit. Illa enim prioris culpæ liberalis condonatio, Dauidicam mansuetudinem, & in suos indulgentissimam beneuolentiam sapit: qui cum Adoniam non corripuerit aliquando, licet non exiguæ vanitatis, ac temeritatis reum, multo eum minus morte affici passus sit; qui ne Absalonem quidem, post multa grauiora facinora, voluerit interfici, & ob eius cædem grauissima se iniuria à Ioabo affectum senserit.

LV. *Etsi rex ab ijs non penderet.*

g l. 2. c. 2.

SCHOLIA IN ANNVM SALOMONIS. 1.

1. N. XXXI Notauit Pined. l. 1. de Salo. c. 10. n. 4. à quo tota hæc Salomonis inauguratio fusissime toto libro explicatur: ex quo etiam nonnulla libabimus, sicut ipse nosque de more a Tostato.

2. N. XXXII. Hoc porro oleum, vt ibidem scribit Pined. l. 2. c. 6. n. 2. fuit vnguentũ illud de quo legimus Exod. 30. 23. *Sume tibi aromata primæ myrrhæ, & electæ quingentos siclos*, id est quadraginta & vnam libram cum ⅔ assignatis 12 vnciis, siue 24 siclis cuilibet libræ, *& cinnamomi ducentos quinquaginta siclos*, id est 20 libras & ¼ *Casiæ autem quingentos siclos, olei de oliuetis mensuram hin*, id est, 12 sextarios, vt explicat Villal. t. 3. l. 3. c. 14. *Faciesque vnctionis oleum sanctum, vnguẽtum compositum opere vnguentarij, & vnges ex eo tabernaculum testimonij; & arcam testamenti*: & infra, *Aaron & filios eius vnges, sanctificabisq; eos, vt sacerdotio fungantur mihi*. Ex quo intelligitur in magna copia fuisse istud vnguentum. Omnis enim tunc supellex tabernaculi consecranda erat. Deinceps autem ad nouos pontifices, & sacerdotes, & nouam templi supellectilẽ consecrandam idem vnguentum renouabatur. Ne quis cum Rabbinis putet illud fuisse inconsumptibile. Vide Pinedam l. 2. c. 6. n. 4. Secundo oleum dici, quia eo tanquam basi, & fundamento; & parte primaria, reliqua aromata innitebantur, & immiscebantur. Tertio eo tam res, quam personas sacras inungi, & sanctificari. Quarto, prohiberi ne ad vsus prophanos tale vnguentum, aut fieret, aut vsurparetur. Subditur enim, *homo quicumque tale composuerit, & dederit ex eo alieno*, id est, non sacerdoti, siue personæ non sacræ, *exterminabitur de populo suo*. Cum autem Regum consecratio sacra in primis censeri debeat, & ij vt Dei vicarij in temporalibus, sanctificentur, nequaquam contra Dei legem istiusmodi vnctio potuit æstimari, præterquam cum accederet Dei mandatum super regum inunctione. Saulis 1. Reg. cap. 9. 16. cap. 10. 1. ca. 15. 1. Dauidis l. 1 Regum, cap. 16. 1. 3. 12. & l. 2. Reg. 12. 7. vbi propterea ipse sibi Dominus Dauidis vnctionem tribuit, *Ego vnxi te in regem super Israel*. Hazaelis regis Syriæ 3. Reg. ca. 19. 15. & ibidem Iehu regis Israelis, & Elizæi Prophetæ.

Conuiuium porro regiæ consecrationis licet nullum in textu memoretur, si quis tamen de eo dubitare velit, verendum est ei, ne merito audiat, *adhuc & vos sine intellectu estis?* Id enim tam regum aliorum consecratio l. 1. Reg. 11. & 16. & ipsius Adoniæ obseruatio, quam ratio ipsa docet. Vide pluribus Pined. l. 2. c. 9. 3 N. LXVIII

ANNVS MVNDI 3021. DILVVII 1365. QVINTÆ ÆTATIS 82. EXITVS AB ÆGYPTO 478. ARCÆ IN SIONE 32. SALOMONIS 2. ABIATH. PONT. VLT. SADOCI 1. TROIÆ EXCISÆ 150. EVPALIS 31. IMPERII ASSYRIORVM. 1090.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1031.

Dvabvs rebus maxime insignis est hic annus, generalib. totius regni comitiis, & testamento, morte, ac funere Dauidis. Sed comitia ex 1. Par. c. 23. & seqq. repetenda sunt, cætera ex c. 2. 3 Reg. Nam hæc comitia posteriora esse prima inauguratione Salomonis, ex eo loco perspicuum est, vbi primum conuocata narrantur. Sic enim ibi legimus. [a] *Igitur Dauid senex & plenus dierũ regem constituit Salomonẽ filium suum super Israel. Et congregauit omnes principes Israel & Sacerdotes atque Leuitas*, ad eum nimirum communi suffragio confirmandũ, [b] si quid forte deinceps Adonias turbare pergeret. Facta vero ac celebrata fuisse hęc comitia hoc anno 2. Salomonis ex eo perspicuũ est, quod tempus satis amplum, ac laxum dandum fuit, intra quod cõmode conuenire possent, vt ait Scriptura, [c] *Omnes principes Israel, duces tribuum, & præpositi turmarum, qui ministrabant regi. Tribuni quoque & Centuriones, & qui præerant substantiæ & possessionibus regis; filii quoque eius cum Eunuchis, & potentibus, & robustissimis quibusque in exercitu Ierusalem*, nominatimque Sacerdotes & Leuitæ

I. Res anni huius. Comitia regni.

a 1. Par. 23. 1

b supr. ann. Salom. 1. n. 54. 55.

c 1. Par. 28. 1

Cogendorvm porro comitiorũ tot erant causæ, quot in iis negotia confecta cernimus: Primum ergo maximũq; negotium fuit regnum constabilire Salomoni, quod illi Adonias præcipere tentarat. Alterum regi coram vniuerso principũ cætu, tam Leuiticæ tribus, quã cæterorum, templi constructionem mandare, vel vt is mandatũ vehementius apprehẽderet, vel vt si Dauide mortuo ille hoc opus negligeret, posset à principibus, qui iussioni interfuerãt, admoneri officij sui. Tertiũ fuit hortari omnes hosce viros primarios, ac maiores natu qui cõuenissent, ad tẽpli fabricam liberaliter promouendã, proposito exẽplo suo. quartũ constituere

II. Quibus de causis coacta.

ordines ac vices Leuitarũ & Sacerdotum, vt sine confusione suis quiq; munerib. præficerentur, suis item locis, ac temporibus in templo deseruirent; interim autẽ eius constructionem omni ope atque opera promouerent. Ideoque dicebat Salomoni Dauid. [a] *Ecce diuisiones Sacerdotum & Leuitarum in omne ministerium domus Domini assistunt tibi, & parati sunt, & nouerunt tam principes quam populus facere omnia mandata tua.* Quintum totam suam recẽsere militiam duodecim turmarum præfectis subiectam, si quid addendum, mutandumque videretur. Voluit deniq; Dauid regiæ domus administros tũ amplificare, tum etiã accurratius ordinare; ac supplere si quid deesset, vt & se viuo in palatio suo, ac tabernaculo, & se morteo in regia Salomonis, & in templo Domini inseruire possent. (a 1. Par. 28 21.)

III. *Quando & vbi.* OMNIA porro hæc ad hunc annum pertinere, eoque fuisse Dauidis in primis ac Salomonis autoritate confecta, ex iis perspicue intelligi potest quæ trigesimo nono Dauidis anno disseruimus. [b] Regiæ itaque literæ Dauidis, is enim hæc comitia indixit, vt paulo ante dicebamus, [c] & negotiorum ipsorum magnitudo, atque nouitas, tribus omnes ad condictam diem Hierosolymam frequentes acciuit; Hierosolymam inquam. [d] Nam neque alterius cuiuspiam loci fit mentio, neque vllus erat accommodatior vrbe regia, quæ omnibus vrbibus amplitudine, diuitiis, pulchritudine, amœnitate, omniumque rerum commoditate præstabat. Neque Dauid qui erat Hierosolymis profectus quoquam ad conuentum istum dicitur: neque vero per valetudinem satis idoneus erat ad profectionem, qui vix lectulo consurgeret, etiam ad nouum regem salutandum. [e] Non enim surrexit, sed *adorauit in lectulo suo* Deũ & regem. Q[u]anquã rationi consentaneum est, & postmodum vires Dauidi paulo firmiores diuinitus suffectas, ad hanc vltimam regni sui clausulam fœliciter exequendã. præterquã quod magnitudo animi in ipsis rerum difficultatibus non solum crescit, vt ait Bernardus, sed in corpus etiam redundat *Vim suscitat ira*, inquit poëta, quidni & necessitas? (b no. 6. 7. & 8. an Salo. 1 n. 14. d 1 Paral. 28. 1. e 3. Reg. 1. 48.)

IV. *Qui in iis fuerint.* VT autem paulo distinctius, qui ad hæc comitia conuocati fuerint dispiciamus. Primo loco vniuersè numerantur [f] Sacerdotes, ac Leuitæ; de quibus cum pluribus agendum esset, in eo catalogo recensendo Scriptura quodammodo substitit, donec decursis quæ ad eos pertinent, eundem catalogum cap. 28. iterauit, atque pertexuit, vbi primi ponuntur duces tribuum, qui capite 27. numerantur, [g] & recens vel instituti, vel potius confirmati fuerant à Dauide. Quorum Eliezer præerat Rubenitis, Saphatias Simeonitis, & ita de cæteris. Isti enim erant primarii gubernatores prouinciarum, in quos regia potestas immediate descendebat, & ordine natiuitatis recensentur. Interquos peculiari honore videtur affecta Leuitarũ tribus, vt quæ duobus ducibus fulgeret, Sadoco, qui præerat Aaronitis, qui soli sacerdotes erant, & Hasabia, qui cæteris leuitis dux erat: tribus tamen Manasse quæ locis diuisa erat, duos quoque duces habuit. Iudaicæ vero tribus dux erat Eliu, qui alibi vocatur Eliab Dauidis frater primogenitus. [h] Ex quo colligit Abul. [i] in constituendis hisce ducibus tribuũ habitã rationẽ primogenituræ, idq; etiam in Aaronitis perspicuũ est cũ Sadoc, qui ex Eleazaro descẽdebat, prælatus fuerit Abiath. pontifici, qui ex Ithamare erat oriũdus. (f 1. Par. 23. 2 g 1. Paral. 27. 16. h 1 Reg. 16. 6 & c 17. 13. i q 13. in c 17. 1 Paral.)

1. Duces tribuum.

V. *2. Præpositi turmarum.* SECVNDO conuocati sunt præpositi turmarum; illi videlicet duodecim præpositi, quorum singuli 24. millibus militum præerant, qui suo quisque mense recensentur singuli ab initio capitis 27. Quorum primus & princeps cunctorum principum fuit Iesbaam, Secundus Dudia, cui vt apparet, defuncto, videtur suffectus Macelloth, idque significat illud *post* in hoc & in Azaele tantum, & Achitophele vsurpatum, tertius Banaias qui priori consecrationi Salomonis operam nauarat, cuius loco vicariam præfecturam gerebat filius eius Amizadab. Quartus Azahel, cui sine dubio iampridem defuncto, suffectus erat zabadias filius eius, & cæteri deinceps, de quibus nihil necesse est pluribus agere. De singulis enim turmis disseruimus diligentius primo anno regni Dauidis. Eas Septuag. *διαιρέσεις*, siue diuisiones vocant, sicut & Hebræi; diuisione sumpta pro parte diuisi populi, seu potius exercitus, cui parti potius turmę nomẽ, quod est militare vocabulum, quam diuisionis cõuenit. Hi autẽ turmarũ præpositi nõ primogenitura, vt duces tribuum, sed ex regis arbitrio, viros egregios honorantis pendebãt (k n. 3 ad 12)

VI. *3. Tribuni.* TERTIO cõuenerunt Tribuni, qui millenis militibus præerant, vt olim Dauid

Dauid cum [a] *amouit eum Saul à se, & fecit eum tribunum super mille viros*; sicque viginti quatuor in quauis turma censebatur. Quarto Centuriones, qui vt deni tribunis suberant, ita binis quinquagenariis, & decem Decanis præpositi erant, qui iam olim in Hebræorũ Repu. à Moyse, [b] ex consilio Iethro soceri eius fuerãt instituti. De quibus vide quæ diximus anno primo exitus ab Ægypto; [c] qui tamen ad iudicia potius, quam ad militiam pertinebant. Quinto euocati sunt qui præerant substantiæ & possessionibus regis, quos diceremus, *les thresoriers du domaine du Roy.* Quorum alii præerant immobilibus bonis, quæ possessionum nomine continentur, puta vineis, ficetis, oliuetis, &c. Alij autem mobilibus, vt gregibus, & armentis, & pecuniis, &c. qui sigillatim cap. 27. numerantur, numero tredecim. Eorum primus fuit Azmoth filius Adiel, [d] qui præfuit vrbanis thesauris regis, qui erant Hierosolymis. *Alus autem thesauris, qui erant in alus vrbibus, & in vicis, & in turribus præsidebat Ionathan filius Oziæ.* Alij præerant operi rustico, de quibus diximus aliquid anno 1. Dauidis. [e]

(4. Centuriones, &c.) (5. Quæstores.)

[a] 1. Re. 18. 13
[b] Exod. 18.
[c] n. 739. 740 & seqq.
[d] 1. Par. 27. 25.
[e] n. 12. & seq. vide Abul. q. 18 in ca. 27. 1. Par.

Sexto affuerunt filii regis. Neque enim fas erat tractari grauia regni negotia, & ab eorum cognitione, & cura excludi eos, qui secundum regem principes erãt in regno. Nec minus ad hos Dauidis adhortationes, quam ad reliquos principes pertinebant, vt Dei cultum in populo, ac ministris eius tutarentur, ac promouerent, Salomonẽ adiuuarent in ædificando tẽplo, pacificeque regnando; & omnino in noua Salomonis inauguratione consensum suum, ac suffragium præstarent, quoniam ipsi præ cæteris ius habebant ad regnum. In iis fuisse Adoniam non immerito putat Pineda; [f] id enim valuit ad fidem faciendam de suo erga regem Salomonem studio, & obsequendi voluntate, & ad eius ambitum iustius postea coarguendum, si regi moliretur insidias, quem ipse quoque in throno regio collocasset. Eum autem vt primogenitum, facile reliqui filij regis, qui eum in seditione secuti fuerant, in debito etiam legitimi regis obsequio sunt secuti. Præsertim cum secundum Adoniam Salomon primogenitus haberetur; licet non primus inter filios Bethsabææ numeretur, qua de re alio loco [g] disseruimus, Cheliabum autem iam defunctum putamus, vt non semel diximus. [h] Alioqui enim nullam omnino causam prætexere potuisset Adonias ambiendi regni; non diuinam electionem, non ius primogenituræ, non voluntatem patris. Itaque nullum facile inuenisset studentem sibi, & regnandi cupiditati obsecundantem, qui tamen plurimos inuenit.

(VII. 6. Filii regis.) (& nominatim Adonias.)

[f] l. 2. c. 11. n. 2.
[g] an. Dau. 40 schol. 2. & Salom. 1 n. 14.
[h] Vid. Abu. q 15. in c. 1. 3 reg.

Septimo numerantur Eunuchi. Sed quinam isti qui filiis Dauidis adiunguntur, natu iam præsertim grandioribus? *Quæri potest*, ait Hieron. in trad. in hunc locum, *cur hi eunuchi ad tam grande consilium vocati esse dicantur, cum Israelitas abscindi lex prohiberet*, [i] ac ne in brutis quidem id permitteret, *& alienigenæ non facile possent admitti ad tam grande consilium. Tradunt Hebræi hoc loco eos vocari Eunuchos, qui ab omnibus actibus seculi alieni, orationi tantum & lectioni vacabant*; quomodo ergo comitiis interfuerunt, in quibus seculi maxima negotia tractabantur? pergunt. *Et vxores non causa libidinis, sed suscipiendæ prolis gratia habebant: quos Iosephus, secundum eorum hæresim Essenos vocat.* Hæc ibi. Mirum sane esset nisi Hebræi semper aliquid nugarentur. Num cæteri omnes libidinis causa vxores habebant, vt ea re isti eunuchi ab eis distinguerentur? Nihil tamen finxit D. Hieron. nam Iosephus [k] eadem memoriæ tradidit, vt seorsim dicemus. 1

(VIII. 7. Eunuchi.) (Esseni.)

[i] Deut. 23. 1 & Leuit. 22 24.
[k] l. 2. de bel c. 7.
2. ℞.

Crediderim autem hoc loco non alios intelligi, vocarique eunuchos, quã cubicularios; viros nobiles, spectata fide, ac probitate, principũ cubiculis præpositos, qui & cubicularij aliquando vocantur, [l] qualis fuit apud Pharaonem Putiphar magister militiæ, [m] & ille pistorum præpositus, ac pincerna regis, qualis apud Achabum Eunuchus [n] qui Michæam prophetam iussus est euocare, & ille alter apud Ioramum eius filium, qui curauit restitui bona viduæ, [o] & filio eius quem suscitauerat Elisæus, & qui Iezabelem iussu Iehu è fenestra præcipitarunt in vicum, & alibi passim. Cui expositioni etiam notatio nominis fauet; communicatum est autem apud antiquos omnibus cubiculariis id nomen, quòd primum illustrium matronarum cubicularii essent euirati. Nam filii Dauidis ea iam ætate erant, vt pædagogos vltra non requirerent.

(IX. Quinam illi essent.)

[l] Iudith. 12. 6. & 14. 11.
[m] Gen 37. 36. & c 39. 1. c. 40. 1.
[n] 3. Re. 22. 9.
[o] 4. Reg. 8. 6. & 9. 32.

X. *8. fortes Dauidis.*

VOCATI denique dicuntur potentes, & robustissimi quique in exercitu. Nomine potentium intelligere possumus cum Tostato, fortes Dauidis, quos supra memorauimus, [a] anno eius trigesimo octauo, eodem enim nomine vtrobique in hebræo nominantur. Per robustissimos autem in exercitu Ierusalem, quidam intelligi volunt Cerethæos & Phelethæos, qui perpetuo erãt Hierosolymis, vtpote custodes ordinarii regii corporis: siue Romana nomenclatura, milites prætoriani; cum alii vno tantum mense in ciuitate regia versarentur. Itaque locum videntur Septuaginta intellexisse, qui habent καὶ τοὺς μαχητὰς τῆς στρατιᾶς ἐν Ἱερουσαλήμ. *& bellatores militiæ in Hierusalem*, siue militiæ Hierosolymitanæ. At rectius est, & hebræo congruentius, vt illud *in Ierusalem* sit quartus casus, & referatur ad verbum *conuocauit*, vt explicetur locus, in quo habita sunt comitia, quæ est expositio Vatabli, Emanuelis Sa, & ante vtrumque Abulens. [b] Sicque videntur exponendi textus græcus & latinus. Cum his etiam infinita multitudo plebis, & sine nomine vulgus affuit, vt ex capite 28. & 29. liquet.

[a] an 38 n. 6 & seqq.
[b] in expos. text. vide supra n. 3.

XI. *Dauidis oratio in comitiis.*

CONGREGATIS omnibus consurrexit Dauid, docuitque accuratius quod per literas strictius significarat, quibus de causis hæc comitia conuocasset, iuxta ea quæ paulo ante dicebamus; [c] flagrasse quidem se, ante annos ferme triginta, cum arcam Domini ex colle Cariatharim in Sionis arcem, multa cum celebritate transtulisset, flagrasse inquam se incensa quadam cupiditate excitandi Domino tẽplum, [d] quod pro humanarum virium infirmitate, supremo illi numini, atq; infinitæ maiestati, quoque modo magnificentia responderet: quod Hebræo primùm populo, deinde vniuersis late nationibus visendum, atque admirabile videretur. Hoc desiderium, inquit, cum ad Nathanen prophetam familiariter retulissem, existimauit ille quidem iniectam mihi diuinitus eam mentem, vt existimarem minime decere habitare me in domo cedrina, cum interim arca Dei posita esset in medio pellium. Itaque mihi vehementer author fuit, diuino vt putabat numine consentiente; vt operi destinato, quod in maximam Dei gloriam redundaret, primo quoque tempore admouerem manum.

[c] Num 2.
[d] 1. Par. 28. 1. &c.

XII. *De ædificãdo templo.*

ECCE autem proxima nocte [e] factum est verbum Domini ad eundem ipsum Prophetam Nathan, quod iussus est ad me referre, per sibi quidem gratum fuisse perque iucundum, [f] quod de sua gloria cultuque sollicitus, hanc cogitationem suscepissem, & eam quidem se sempiterna mercede regiæ sobolis muneraturum: id tamen negotium se filio, quem adhuc geniturus essem, reseruare; qui in multa pace rem publicam administrans, quam ego perpetuis bellorum motibus, domi forisque impeditam habuissem, totum se operi præclarissimo, pro data sibi diuinitus sapientia, dedere, ac dicare posset. Dixit itaque mihi: [g] *Salomon filius tuus* (eum enim ex omni numero filiorum meorum elegit, vt sederet in throno regni Domini super Israël) *ædificabit domum meam, & atria mea*, iuxta descriptionem omnem quam dedi tibi: *ipsum enim elegi mihi filium, & ego ei ero in patrem*, singularibus eum cumulando beneficiis, & eximia beneuolentia, vt charissimum filium, complectendo. *Et firmabo regnum eius vsque in æternum, si perseuerauerit facere præcepta mea, & iudicia, sicut & hodie.* 2

Perelectum diuinitus, Salomonem

[e] 2. Reg. 7. 4.
[f] 3. Reg. 8. 18.
[g] 1. Par. 28. 5. 6.
2. 9. 10.

XIII. *De distribuendis sacerdotibus & Leuitis*

HIS ita præmissis, priusquam de templo, filioque suo ad illud construendum electo, vlterius ageret: ait sibi de personis, quæ in eo diuino cultui vacaturæ essent, & ædificationem omnem, cum tota ipsius suppellectile promoturæ, agendum videri, sacerdotibus videlicet ac Leuitis. Quorum ministeria duobus hactenus distincta locis (alij enim ad arcam in Sione, alii in tabernaculo Gabaone ministrabant) cum non satis distincta fuissent; nunc accuratius ordinanda videbantur, & accommodate ad eum vnum locum, ad quem omnes erant applicandi; distribuenda. Sed & temporum distinctio facienda videbatur, quibus quiq; templi functionibus inseruirent; ne re vniuscuiusque deuotioni permissa, modo nimium multi, modo pauciores quam par esset diuinis vacarent officiis, & interministrandũ alii alios turbarent, seseque mutuo non tam decore iuuarent, quam odiose colliderent. Ergo officiis distinguendos esse, certasque in classes coniiciendos, vt per vices inseruiant, tempore constituto, & eo expleto succedant alii, donec in orbem vniuersi, sine vlla confusione ac perturbatione, sed cum populi ædificatione Deo famulentur.

XIV. *Leuitæ numerantur.*

Reqvirebant autem hæ classes, atque officia, quo plures illis, pauciores ue addicerentur, certo vt numero comprehenderentur omnes. Itaq; numerati sunt [a] omnes Leuitę sepositis interim Aaronitis sacerdotibus [b] ab eo qui natus erat 30. annos & supra, iuxta antiquam rationem censendi Leuitas, quæ habetur in 4. Nu. [c] *& inuenta sunt 38 millia virorum. Ex his electi sunt & distributi in ministerium domus Domini vigintiquatuor millia:* ea ministeria erant multiplicia, propte reaque generali nomine continentur, & non peculiari, vt ianitorum, cantorum, &c. Existimauit Iosephus consentaneè græco & hebræo textui [d] hæc 24 millia curando tẽplo fuisse destinata. *Ex quibus,* inquit, *designauit curatores ædificij templi; ter mille supra 20 millia,* lege 4 *mille.* In græco enim leges πεντακισχιλίους, num Dauid Leuitas constituerit tanto numero ad vrgendum annis aliquot ædificium, & non potius perpetuum eorũ officium destinarit, non circa latomos, sed circa sacerdotes, *in cultum domus Domini,* non in constructionem: sicq; accipiendum videtur in græco & hebræo *opus domus Domini.* Accedit quod longe alius reperitur numerus præpositorum istorum, siue vrgentium opus templi. Nam in 3. Reg. [e] post recensita 70 millia eorum, qui onera portabant, & 8 millia latomorũ in monte additur, *Absque præpositis, qui præerant singulis operibus numero trium millium, & trecentorum præcipientium populo, & his qui faciebant opus.* Sed hæc conciliari facile possunt, si dixerimus, Leuitas istos, dum templum extrueretur, curam accepisse vrgendi operis, eo autem absoluto, circa templi cultum fuisse occupatos. Et in illis præpositorum tribus millibus & trecentis, multos vicissim Leuitas contineri.

[a] 1. Par. 23. 3.
[b] Abul. q. 11 in c. 23.
[c] v. 3. & 23.
[d] l. 7. c. 11.
[e] c. 5. v. 15.

XV. *Quod esset ministeriũ Leuitarum in templo.*

Lyranvs, Dion. Caiet. hæc ministeria, quæ à Leuitis impendebantur sacerdotibus constituũt in excoriandis, & lauandis hostiis, cæterisque id genus functionibus: non tamen rectè. Nam vt docet Abulensis, [f] hæc ministeria sacerdotum erant, nec ea Leuitis, nisi ex necessitate, & cum priuilegio committebantur, vt tempore Ezechiæ, de quo legitur, [g] *Sacerdotes vero pauci erant, nec poterant sufficere, vt pelles holocaustorum detraherent: vnde & Leuitæ fratres eorum adiuuerunt eos, donec impleretur opus.* Non ergo ex officio ordinario, de quo agimus isti operi vacabant, sed extra ordinem, & ex accidente. Ergo cum omnium Leuitarum erat obedire sacerdotibus, & vt paulo post habetur, esse *sub manu filiorum Aaron in cultum domus* Domini, tum istorum maxime erat adesse multipliciter sacerdotibus, circa sacrificia. Hostias enim ipsi admittebant, lauabant, deducebant ad sacerdotes: ipsi libamenta sacrificiorum farinam, oleum, vinum, sal, & thus præparabant; prouidebant vt ne ligna ad altaris holocaustorum vsum, ne aquæ ad crebras ablutiones deessent, cui labori addicti erant posteri Gabaonitarum, [h] Et istis Leuitis respondent, nunc Diaconi, Subdiaconi, & Acolyti, vt placet Magistro sent. [i] & Abulensi.

[f] q. 12. in c. 23. 1. Par.
[g] 2. Par. c. 29. v. 34.
[h] Ios. 9. 23.
[i] Vid. dist. 21. cap. Cleros & dist. 25 cap. Perlectus.

XVI. *Qui iudices Leuitæ.*

Fvervnt secundo loco in Leuitis, præpositorum, & iudicum sex millia, Iosephus κριτὰς vocat & γραμματεῖς, sicut & Septuaginta. Vnum & idem officium duobus nominibus significatur altero dignitatis, altero officij iudicandi.[k] De quibus cum cæteris fere interpretibus sentio, fuisse eos sacerdotũ socios in minoribus causis diiudicandis in vniuerso regno. Et à principio quidem cum lata est lex, Moyses omnes causas laboriosissime diiudicabat, [l] donec additi sunt ei adiutores septuaginta; & sicut in eo officio Moysi successerat pontifex, ita eius adiutoribus successerant septuaginta viri, ex quibus magnum quod dicebatur concilium conflatum erat; cuius erat summa potestas, sedes autem Hierosolymis. In reliquis vrbibus erant minores iudices, ad leuiores causas expediendas, à quibus ad magnum concilium erat prouocatio. [m] Et istis duo Leuitæ quasi assessores adiungebantur vt vult Iosepus, [n] ponitque quasi à Moyse in lege constitutum, vt singulis magistratibus attribuantur duo ministri de tribu Leuitica, qui cum in lege periti essent, prouidebant, vt ex eius præscripto iudicia tractarentur. Et huc videtur respexisse Paulus Apostolus, [o] cum Corinthios monet, vt si habuerint secularia iudicia, qui sunt in Ecclesia contemptibiles, illos constituant ad iudicandum.

[k] Lyran & Abul. q. 13. cum Caiet.
[l] Exod. 18. & Num. 11.
[m] Deut. 17. 8.
[n] Ioseph. l. 4. Ant. 8.
[o] 1. Cor. 6 4

XVII. *Sparsos fuisse per totũ regnum.*

Existimat Caietanus fuisse hos Leuitas ordinarios templi iudices, qui ad magnum Synedrium non pertinebant; qui per vices suas ius populo

Hierosolymitano dicerent; sed id tantus numerus parum probabile reddit. Rectius itaque dixerimus cum Lyrano, & Abul. hæc sex iudicum millia per omnes tribus, sicut & Leuitas, sparsa fuisse, & eo numero particulares tam aliarum ciuitatum, quam Ierosolymæ iudices contineri. Idque certum videtur ex primo Paralip. [a] *Isaaritis*, inquit, *præerat Chonenias, & filus eius ad opera forinsecus super Israel*, id est extra templum, & vrbem, vt explicat Sa. *ad docendum, & iudicandum;* vbi Lyranus aliqui de Leuitis, inquit, scientes legem fuerunt ordinati ad docendum populum, in locis distantibus à Ierusalem, & ad determinandum dubia, in quibus simplices dubitabant. Sic ipse, cui consentit Abulensis. [b]

[a] c. 26. 19.

[b] Vide Abul. q. 46. in ca. 26. 1. Par.

XVIII. *Ianitores, & quæstores.*

Vltra hæc sex iudicium millia cõstituti sunt de Leuitis iisdem quatuor millia ianitorum. Qui numerus immensus videtur in vno templo, quamuis multa essent eius atria, & singula suas portas haberent. Verum hi sicut & Sacerdotes & cantores per vices ministrabant, transacto autem tempore vicis suæ, ad suas ciuitates recipiebant se. Horum etiam plurimi erat thesaurorum custodes, in quibus sacræ vestes, vasaque erant reposita, de quibus postmodum dicetur cum Scriptura. Postremo cantorum quatuor millia electa sunt, vt organis musicis diuinas laudes canerent. Idque non solum in templo, sed in synagogis etiam, per ciuitates, in quibus commorabantur. Inde autem enumeratis illustrioribus Leuitarum familiis, ab ipso eorum omnium capite, ac principe Leui, & tribus eius filiis, ait numeratos à viginti annis, & deinceps, idque ex institutione Dauidis, quem, præter diuinam inspirationem, ea ratio inuitauit, quod in posterum Leuitæ non essent laturi tabernaculum, excitato templo, neque vasa eius circumlaturi, vt propterea plurimum necessariæ essent vires robustæ, & ætas confirmatior, in qua illæ contingunt: sed minore labore in templo ministraturi.

Cantores.

XIX. *An gemina Leuitarum enumeratio.*

Cætervm cum hoc loco dicatur ex Dauidis institutione, præceptisque nouissimis numeratos esse Leuitas, [c] à viginti annis & supra; supra autem dictum sit à triginta annis fuisse numeratos, eaque differentia constanter in hebræis, græcis, latinisque codicibus emendatis reperiatur: (Nam non emendati, quales secutus est Lyran. & Abul. vbique habent à viginti annis) merito ambigatur ex vtra numeratione 38 millia Leuitarum nascantur; clarum enim est eundem numerum ex vtrauis nasci non posse; sed multo maiorem esse numerum eorum qui vigesimum annum superent, quam qui excedant trigesimum. Et sane quamuis summa 38 millium proxime subiiciatur censui, qui fiebat à 30 annis; quia tamen hic fit noua Leuitarũ à Dauide institutio, & dispositio per vices & officia; & antiqua ratio numerandi quodammodo antiquatur, & noua in eius locum instituitur, existimo hunc numerum 38 milliũ, ab iis qui 20 annos excesserant, fuisse collectum. Neque bis à Dauide hoc tempore numeratos esse Leuitas, semel à triginta annis, & iterum à viginti: cui enim vsui hic labor? Sed initio capitis dici numeratos leuitas à triginta annis, subintellecta particula *olim*, vel *hactenus*.

[c] 1. Par. 23. 24. 27.

XX. *An ministeria sacerdotum leuiticu inserantur.*

Neqve miror oritur difficultas in illis verbis, in quibus vniuerse ministeria Leuitarum describuntur, quod in iis etiam sacerdotum ministeria inseri alieno loco videantur. [d] Nam de Leuitis vniuerse dictum est, *& erunt sub manu filiorum Aaron*, sacerdotali scilicet directione, atque obedientia; in eum enim finem Aaroni, & filiis eius dono dati fuerant, [e] *in cultum domus Domini*, ad quem omnia eorum ministeria referuntur, sicut & sacerdotum, *in vestigiis* iuxta portas, *& in* portarum *exedris* & gazophilaciis, quod erat ianitorum munus, & eorum qui thesauris præerant, in quibus etiam cantores, cæterique manebant tempore vicis suæ; *& in loco purificationis*, atrio videlicet Leuitarum, in quo erat mare æneum, & luteres, ad frequentes ablutiones contractarum sordium, vel legalium immunditiarum, *& in sanctuario* vel, vt hebræum Septuaginta interpretãtur, ἐπὶ τῶν καθαρισμὸν τῶν παντὸς ἁγίου *ad emundationem cuiusuis rei sacræ*, quod de vasis sacris Vatablus interpretatur; *& in vniuersis operibus ministerij templi Domini.* Cum hæc ergo vniuerse de Leuitis dicta essent, subditur, *Sacerdotes autem super panes propositionis.* Quorum verborum priora duo, neque in hebræis libris habentur, neque in Græcis, & mox duæ quoque adduntur voces, *Leuitæ vero.*

[d] vers. 28 & 29.

[e] Num. 3. 9. c. 8. 15. 19.

EMANVEL Sa addita putat ab interprete. Serarius ait hebraice & græce omissos sacerdotes, quorum in latino fit mentio, quod ea sint primaria sacerdotum munia; quæ est Abulensis quoque expositio. Alii existimant ex istiusmodi opinione factum, vt ab aliquo adscriberetur ad marginem *sacerdotes autem* & *leuitæ vero*, quæ mox in textum irrepserint. Certe fuisse hæc non sacerdotum, sed Leuitarum munera existimat Mariana, & facile intelligi potest, & distingui, quid in eis actionibus ad sacerdotes, quidue ad Leuitas pertineret. Nam Leuitæ erant super panes propositionis, non offerendos in conspectu Domini, & inde statis temporibus auferendos, id enim erat sacerdotum, sicut & adolere incensum, iuxta illud [a] *Sacerdotes Dei incensum, & panes offerent Domino, & ideo sancti erunt Deo suo, & non polluent nomen eius.* At Leuitarum erat eos parare, & nominatim Caathitarum, dicente Scriptura. [b] *Porro de filiis Caath fratribus eorum super panes erant propositionis, vt semper nouos per singula sabbata præpararent.* Nimirum farinam expurgarent, aqua dilutam pinserent, coquerant, & sacerdotibus offerrent: quod alibi quoque notauimus. [c] Etsi aliter visum Tostato. [d]

XXI Non videri.

Qui coniuncta sint in panibus propositionis.

[a] leuit. 21. 6.

[b] 1. Par. 9. 32.

[c] an. Mos. 81. n. 444.

[d] q. 29. in 23. & in exp. text.

EODEM modo sacerdotum erat offerre Domino in sanctuario similæ sacrificiũ vna cum victima: at farinam conficere, furfures secernere, similam mensurare, & præbere sacerdoti, Leuitarum erat. Erant quippe *super omne pondus*, *atque mensuram*, vt mox subiicitur: idemque de laganis azymis, & aliis, quæ in culinis coquenda, frigenda, vel torrenda erant dicendum est; præparatio enim Leuitarum erat, à quibus ea sacerdotes accipiebant, & debito ritu offerebant DEO. Id perspicue confirmatur ex 1. Paral. cap. 9. [e] *De ipsis*, inquit, nimirum Leuitis, *& qui credita habebant vtensilia sanctuarii, præerant similæ, & vino, & oleo, & thuri, & aromatibus*; quorũ scilicet habebant apothecas. Et mox: *Et Mathatias Leuites præfectus erat eorum, quæ in sartagine frigebantur:* & scilicet alius aliquis Leuita curam habebat eorum quæ torrebantur, elixabantur &c. nec quidquam huiusmodi apparatuum reperitur exceptum, præter confectionem vnguenti. Nam ibidem legimus, [f] *filii autem sacerdotum vnguenta ex aromatibus conficiebant*: quo nomine oleum vnctionis, & thymiama continentur, quorum illud ex liquidis, hoc ex aridis constabat.

XXII. Et libamentis sacrificiorum.

[e] c. 9. 29.

[f] v. 30.

DENIQVE Leuitarum, nimirũ cantorum erat stare *mane ad confitendũ, & canendum Domino, similiterq. ad vesperam*; tempore scilicet matutini ac vespertini sacrificii, diuersa cantica & psalmos ad Dei honorem cantabant, vt deuotio populi religioso cantu excitaretur; ne profanam lanienam, aut coquorum culinas cogitarent. Canebant ergo *tam in oblatione holocaustorum Domini*, quod erat ordinarium, & iuge sacrificium, & quotidianum, *quam in sabbatis & calendis*, id est sacrificiis, quæ ex lege singulis hebdomadis, & mensibus, primo vtrorumq. die offerebantur, *& solennitatibus reliquis*, puta Paschatis, Pentecostes, Tabernaculorum, Encæniorum, Sortium &c. *iuxta numerum & ceremonias vniuscuiusque rei.* Et vniuerse quæcumque pertinent ad cultum diuinum in sanctuario, iuxta sacerdotum mandata & directionem, eorum erit exequi religiose ac diligenter, sicque pro suo gradu ac conditione in domo Domini ministrare. Et hæc de Leuitis, eorumque muneribus dicta sunt vniuerse.

XXIII. Officium cantorum & canendi tempora.

QVOD ad sacerdotum, quæ dicuntur, vices attinet, eas Scriptura [g] ab ipso capite Aarone, & duobus filiis eius Eleazaro & Ithamare accersit. Ab istis enim duobus omnes Leuitici sacerdotes propagati fuerant, qui tempore Dauidis erant in viuis; sicut à tribus Leuitis, Geson, Caath, Merari omnes Leuitæ, de quibus actum est. Illa autem duo capita familiarum sacerdotalium, duos habebant hoc tempore principes, Eleazarus Sadocum, qui postea factus est pontifex, & Ithamar Achimelechum filium Abiatharis pontificis, qui hoc ipso anno de pontificatu deiectus, in ordinem redactus est. Hæc est ergo primaria diuisio sacerdotum in Eleazaræos, & Ithamaritas. Altera diuisio fuit Eleazaritarum in familias sedecim, & Ithamaræorum in octo familias; *multo enim plures*, ait Scriptura, *inuenti sunt filii Eleazar in principibus viris, quam filii Ithamar.* Nimirum numerati sunt seorsim omnes Eleazaritæ, & item Ithamaritæ seorsim, & in illis inuẽtæ sint sedecim particulares familiæ, quæ suum haberent singulæ principem; In istis autem octo duntaxat; sicque factæ sunt 24. omnino familiæ, quæ vicissim in templo ministrare possent, quæ dictæ sunt vices.

XXIV. Sacerdotũ prima diuisio.

[g] 1. Par. 24

XXV. *Quæ consticiunt 24. classes.*

CVM autem Scriptura aperte doceat hasce vices siue sortes, & classes sacerdotum, à familiarum particularium numero petitas fuisse., non est existimandum eas omnes numero pares; [a] vix enim continget duas, tresue familias numero pares esse inter se; nedum 24. & vt fierent pares distrahendæ essent familiæ in diuersas classes, contra mentem Dauidis, qui eas accurate discreuit, suo cuique classi, siue familiæ principe attributo. 3 Ac ne deinceps quidem fieri potuit, vt sortes æquales essent, cum familiæ aliæ augeantur, aliæ minuantur, aliæ etiam intereant; itaque necessarium fuit vt retentis 24 classibus, quæ numero abundarent alias quæ diminutæ fuerant supplerent, puta patre vno cum filijs ad cognatam vicem transeunte: ita tamen vt Eleazaritæ non transirent ad Ithamaræos, & nomina vicium à nominibus principum, qui nunc viuebant, petita, deinceps conseruarentur, idque docet Zacharias de vice Abia, quod nomen ex euangelio constat saltem ad mille & triginta duos annos conseruatum.

[a] vide Abu. q. 24. in ca. 24.

3 ✠.

XXVI. *Singulis hebdomadis in orbem ministrant.*

CLASSIBVS hisce viginti quatuor constitutis, dandum fuit vnicuique tempus ad ministrandum. Visum est regi & principibus tam clericis quam laicis, coram quibus hæc disceptabantur, [b] vt non vltra vnam hebdomadam quælibet familia ministraret, ita vt minimum bis quotãnis, in orbem eadem familia sacerdotali functione in templo fungeretur. Ne quis autem horum principum, ex vanitate primum locum in ministrando ambiret, sorti committi placuit, quæ sors prima, vel postrema esset, vel diceretur. Nã temporis cõmoditatem, vel incõmoditatẽ, sectari, aut vitare nihil intererat, omnes enim familiæ paulatim totũ annum dimetiebantur: & sortis tempus ita perambulabat, vt quæ primo anno in prima eius hebdomada ministrabat, rursum vigesima quinta, & iterum 49. eiusdem anni rediret ad ministerium; & sic 4 primæ familiæ ter primo anno ministrabant. Anno autem sequenti prima sors in hebdomadam vigessimam primam & 45. incidebat, anno tertio in decimam septimam, & quadragesimam primam. Quarto anno in decimam tertiam, & trigesimam septimam. Quinto in nonam & trigesimam tertiam. Sexto in quintam & vigesimam nonam. Septimo autem redibat ad eundem locum, quem primo anno occuparat. Deinceps vero mutatio contingeret, eo quod hebdomadæ 52 non adæquent annum solarem, sed supersit dies vnus cum quadrante, quod intra 28. annos conficit quinque septimanas; sed hæc accuratius perscrutari alterius negotij est.

[b] 1 Pa. 24. 6

XXVII. *Quomodo facta sortitio.*

SORTITIO porro cum diuersimode fieri potuit, tum maximè duobus hisce modis, Prior est vt 24 schedulæ pares omnino, ac similes inter se, coniiceretur in vrnam: quarum singulæ haberent nomen ordinis, nimirum prima, secunda, tertia, ad vigesimam quartum vsque quibus diligenter permixtis atque confusis: euocabatur vnus aliquis ex qualibet familia, qui schedulam ex vrna extraheret, & si illi occurreret schedula, in qua scriptum esset prima, aut sexta, aut vigesima, ita illa familia fiebat prima, sexta, aut vigesima, si ue ad Eleazarum, siue ad Ithamarum pertineret. Posterior modus est vt in 24. schedulis, nomina singula 24. principum familiarum inscriberentur, & complicata conijcerentur in vrnam, qua aliquoties versata, puer aliquis innocens in omnium oculis vnam aliquam educeret, sic vt quæ prima educta esset, prima cẽseretur ac diceretur; quæ secundo loco secunda, quæ postremo loco vigesima quarta. Exiuit autem sors prima Ioiarib. secunda Iedei, tertia Harim, octaua Abia, quæ in Euangelio Lucæ memoratur, & ita de cæteris. Illam probat Abulensis, [c] istam ego prætulerim.

XXVIII. *Et quæ caussæ sortiendi.*

QVONIAM vero ad singulas sacerdotum classes, quas S. Lucas vocauit ἐφημερίας, plures sacerdotes pertinebant, sors inter eos mittebatur, qui ipsorum ministraturus esset. [d] Id euangelista testatur, ait enim cum Zacharia sacerdotio fungeretur, in ordine vicis suæ, sorte illi obuenisse vt incensum poneret. Alteri obuenerit afferre panes, & auferre, alteri lucernarum curam habere, alteri, aut pluribus offerre sacrificia. Sortiendi autem causa ad honorem referri potest, vtilitatem, & onus: ministrare enim in diuino cultu, honorificentius est, quam assistere ministranti. Ne qua ergo existeret inter sacerdotes contentio, dum quis illum sibi honorem mallet quam alteri, sors dirimebat litem. Cum autem ministeriorum alia aliis essent fructuosiora, sors querelæ aditum præcludebat. Quid si sors inquies, aliquam perpetuo præteriret, num illi fame moriendum esset? Respon-

[c] q. 27. in c. 24. 1. Paral.

[d] Abul. q. 26. 28. in c. 24. 1. Par.

det Abulensis videri inter Leuitas eandem fructuum Ecclesiasticorum initam rationem, quæ nunc in Ecclesijs collegiatis est in vsu, vt omnes quidem, qui ad eandem Ecclesiam pertinent, statos fructus maiores percipiant, distributiones autem quotidianas, ij soli qui diuino officio intersunt. Quod si æquè fructibus participarent qui ministrant, ac reliqui omnes, tunc onus esset ijs fungi ministerijs, & forte definiendum foret quis esset ministraturus. Priores tamen sortiendi causæ, plus habent probabilitatis, atque honestatis.

XXIX. *Quando inchoaretur ministerium.* Imminente porro tempore functionis cuiusque familiæ, veniebant singulæ Hierosolymam, & feria sexta ad vesperam, tempore sacrificij vespertini inchoabant ministerium suum; nam dies festi Hebræorum, vt de alijs taceamus, à vespera ducebant initium. In lege enim perspicue scriptum est. [a] *A vespera vsque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra.* Die sabbati, ait Abul. incipiebat ministrare, *scilicet in die veneris ad noctem, quia tunc incipiebat sabbatum.* sic ipse. Cui vtique maior debetur fides, si Scriptura taceret, quam Scaligero, [b] qui ait singulas Ephemerias septem diebus operatas, *nempe*, inquit, *à matutino sacrificio sabbati, ad matutinum sacrificium sequentis sabbati.* Et quid causæ erat, cur sabbatum media parte truncaretur? Nec Scriptura aliud intellexit, [c] cum ait has familias introire sabbato, & exire sabbato, quam eo ineunte, non autem dimidiato ministerium suum inchoasse ac terminasse. Nec aliud vult ille liber liturgiarum quem refert; proindeque repudiandum illud quod subdit, *Ergo die sabbati exibant ex ministerio, nempe ante matutinum suffitum in instauratione panum propositionis.*

XXX. *Vbi habitarent tempore ministerij.* Toto ministerij tempore habitabant sacerdotes in templi exedris. Non enim id minus eis licuit quam Leuitis, de quibus legimus, *Per* [d] *gyrum quoque templi Domini morabantur in custodijs suis, vt cum tempus fuisset ipsi mane aperirent fores*; in exedris scilicet & cubiculis, quæ erant circa sanctuarium, circa quod, toto in monte Moria, nulla erat prophana domus. Et paulo post, *Hi sunt principes cantorum per familias Leuitarum, qui in exedris morabantur, vt die ac nocte iugiter suo ministerio deseruirent.* Eadem erat ratio sacerdotum. Nocte enim aderant altari, cum sacrificium vespertinum paulatim consumeretur. *Hæc est lex holocausti*, ait Dominus, [e] *cremabitur in altari tota nocte vsque mane.* Aderant & matutino quoque, quod ad vesperam perdurabat. Vnde mox subditur, *Ignis in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos subiiciens ligna mane per singulos dies, & imposito holocausto desuper, adolebit adipes pacificorum.*

XXXI. *Nimirum in templo, & quare.* Ibidem etiam toto septiduo commorabantur, ne egressi immundiciam aliquam legalem contraherent, maxime cum mulierib. ideoque non permittebantur vxores sacerdotum, ea adire loca sanctuarij, in quibus habitabant sacerdotes, tempore vicis suæ, vt notauit Abulensis [f] ne cupiditate victi, earum consuetudine inhabiles redderentur ad ministrandum. Decurso autem orbe dierum septenario, ad curam rerum suarum, domesticamque familiam reuertebantur. Itaque Zacharias [g] cum accepisset ab Angelo nuncium de excellentissimo filio, sibi ex Elizabetha vxore nasciturο, eam tamen non adijt, neque adiri se ab ea passus est, nisi post expletum tempus ministerij sui. *Et factum est*, ait Euangelista, *vt impleti sunt dies officij eius, abiit in domum suam. Post hos autem dies concepit Elizabeth vxor eius, & occultabat se mensibus quinque.* Hæc Lucas, Cæterum qui ex hac functione Zachariæ diem natiuitatis S. Ioannis Baptistæ, atque adeo Christi Domini loco suo mouere moliuntur, infinito sese, atque inutili labore conficiunt; cum certo docere non possint quo præcise tempore Ioiarib ministrare cœperit, & quod caput est, nullam ministeriorum interruptionem tempore Achaz, & Manassis, & Ammonis, & aliorum improbissimorum regum factum fuisse; & rursum tempore Nabuchodonosoris, & Antiochi Epiphanis, quæ interruptio omnem istorum ratiocinationem reddit inanem. Nam Iosepho interruptionem neganti, ne iurato quidem satis tuto credi potest.

XXXII. *Cantorum officium.* Sequitur distributio Leuitarum, & primum cantorum; quoniam eorum ministerio & canticis, multum accedebat dignitatis sacerdotalibus functionibus; melodia enim valde in hominum animos influit, & pro qualitate & conditione cantus, varios efficit animorum motus; ergo pijs ac religiosis carminibus, canticis, ac psalmis, cum accederent conuenientes modi, populares animi valde

a Leuit. 23. 24.
b de emer. temp. in notis in fragm. p. L.
c 4. Reg. 11. 6.7.9.
d 1. Par. 9. 27.33.
e Leui. 6. 9.
f q. 25. in c. 24. 1. Par.
g Luc. 1. 23. 24.
λειτουργίας αὐτοῦ.

ad deuotionem, & pium erga Deum affectum impellebantur; Iis quippe nũc diuini numinis potentia, Bonitas, Sapientia, Iuſtitia, Prouidentia, miſericordia, immenſitas, æternitas, pulchritudo celebrabatur; nunc eiuſdem beneficia, tam ipſis quam patribus eorum indulta recolebantur, aut præſentium malorum depulſiones petebantur; aliquando diuina legis excellentia, vanitas Ethnicarum ſuperſtitionum, mox virtutis præmia, vitiorum pœnæ ac deformitas decantabatur: ſicque implebatur illud, *Immola Deo ſacrificium laudis*, &c., *ſacrificium laudis honorificabit me*, &c., *populus hic labijs me honorat.* Denique par erat hominem, qui omnia a Deo acceperit, non animo duntaxat, ſed corpore quoque, & omnibus eius membris ac facultatibus, illi famulari.

XXXIII. *Eorum principes.* Erant porro inter Leuitas tres viri admodum illuſtres, ſapientiæ ac pſalmodiæ laude commendati, Aſaph, Heman, & Idithum: Adeo vt digni habiti ſint, qui in contentione ſapientiæ, cum ipſo Salomone componerentur; [a] Eorum primus ad familiam Gerſon, alter ad domũ Caathi; tertius Idithun, qui & Ethan dictus eſt, [b] ad familiam Merari pertinebant: qui erant tres filij Leui, vt ex capite ſexto 1. Paral. liquet. Cantorum tamen diuiſio non eſt facta per Aſaph, Heman, & Idithum, ita vt ſinguli ſuam ſortem conficerent. Cum enim quatuor eſſent cantorum millia, nimis magna turba cantorum ſimul cogeretur, quæ confuſionem & tumultum pareret; & præterea nimium ſæpe ad iterandum officium Hieroſolymam reuocarentur; adeo vt vix modico tempore domi verſari poſſent, toto reliquo, vel in templo eſſent, vel in itinere: denique conueniebat vt cantorum ſortes, ſacerdotum vicibus reſponderent; & primi cantores cum primis ſacerdotibus ſemper eſſent in miniſterio, & ſecundi cum ſecundis, & ita de cæteris; permutatio autem facilius confuſionem attuliſſet.

a 3. Reg. 4. 31. Abul. q. 6. & 8 in c. 25. 1. Paral. b Lyran. Abul. q. 6. & 9. & alij.

XXXIV. *Vices cantorum. 24.* Itaqve ad vitanda hæc incommoda viſum eſt Dauidi, & principibus multitudinis, cantores in 24 ſortes eſſe diuidendos, quæ totidem ſacerdotalibus reſponderent; quarum ſingulis ſinguli præeſſent de filiis Aſaph, Heman, & Idithum; quandoquidem commodum factum eſſet, vt filios haberent numero 24. Habuit enim Aſaph filios 4. Iditum ſex, Heman 14. Quatuor ergo muſicorum millia diuiſa ſunt in partes viginti quatuor, quarum ſedecim haberent ſingulæ 167. cantores; octo 166. etiam ſingulæ. Niſi forte, vt probabile eſt, non erat exactus numerus quatuor millium, ſed pauci aliqui deſiderabantur, vel abundabant; ſæpe enim Scriptura integros numeros ponit, neglectis minutijs. Quamuis autem ſingulæ ſortes ſuum haberent præpoſitum, earum tamen 4. quæ parebant filijs Aſaph, erant etiam ſub manu ipſius Aſaph, ſicut & filij eius; idemque de 14. filijs Heman, & 14. ſortibus: idem denique de filijs Idithum dicendum eſt, quandoquidem ſcriptura dicit vniuerſos ſub manu patris ſui fuiſſe. [c] Significans tres illos primarios cantores Hieroſolymis apud regem fere habitaſſe, proptereaque dicuntur propheta ſſe, ſiue ceciniſſe iuxta regem; & præfuiſſe alium 4. alium 6. alium 14. ſortibus, prout vnaquæque ſuo tempore miniſtrabat, vt ab ijs, qui erant omnium peritiſſimi, cæteri edoceri, ac regi poſſent.

ſuberant principibus

c Abul. in exp. text. & q 21. ſi.

XXXV. *Eorum Doctores. 288.* Singvlæ porro ſortes ita diſtributæ ſunt, vt quælibet haberet duodecim viros egregios, non ſolum muſices bene peritos, ſed qui ſcienter pſalmos, & cantica de diuinis rebus conficere poſſent, & alios docere. Itaque in 24. vicibus doctores ducenti & 88. reperiebantur; hunc enim numerum redduut 24. duodecies multiplicata: in numero autem duodenario comprehenditur is qui princeps erat ſortis. Alioqui is numerus conſtare non poſſet. Itaque Ioſeph, cuius ſors prima exiit, erat vnus de doctoribus, reliqui vndecim, erant partim filij eius, partim cognati, qui dicuntur fratres: eademque fuit ratio reliquorum. Cæteri autem de quauis ſorte mixti erant, nulla ratione habita magnitudinis, diuitiarum, nobilitatis, ætatis, modo vigeſimum annum vel ſuperaſſent, vel attigiſſent. Id illa verba ſignificant, *miſeruntque ſortes per vices ſuas ex æquo, tam maior quam minor, doctus pariter & indoctus*; ſiue vt eſt in Hæbræo, *magiſter & diſcipulus.* Dedit Heman ſchedulas quatuordecim. Idithum ſex, Aſaph quatuor; & coniectæ in vrnam, aliquo prædictorum modorum eductæ ſunt ſingulæ. Prima fuit Ioſephi filij Aſaph, qui deinceps cantare debuit cum ſorte ſua, dum Ioiaribi ſors ſacerdotali officio fungeretur. Exiit ſecunda Godoliæ filij Idithum, qui cantaturus erat

& ſortitio reſpondens ſacerdotali.

in posterum Iedei sacerdotis vice ministrante; & ita de cæteris.

XXXVI *Et ministeria, cur dicantur prophetare.*

CANTABANT autē, siue vt scriptura loquitur, *prophetabant*, non solum voce laudantes Deum, sed plerique addebant etiā musica instrumenta, citharas, psalteria, & cymbala, tubas quoque, & omnia musicorum organa, [a] prout maiores aut minores celebritates occurrerent, vt nunc quoque videmus in Christianorum Ecclesiis obseruari, additis etiam pretiosioribus vestium sacrarum ornamentis, vt notat Abulensis. [b] Dicebantur prophetare, siue quia in ipsis aliqui inueniebantur qui futura prædicerent, sicut in psalmis Dauidis multæ sunt futurorum prædictiones; siue quia hæc cantica pertinebant ad laudem DEI sicut prophetia, ideoque nec profani cantores dicerentur prophetæ, aut prophetare; siue denique quia pleraque cantabant, non satis nota rudi populo, & quæ doctiorum interpretationem requirerent, sicut vaticinia prophetarum; Quæ causa fuit vt etiam Saul, in medio domus suæ, prophetare diceretur; quoniam immundi spiritus impulsu ignota vulgo loquebatur. Existimat Tostatus non cecinisse hos cantores ex obligatione, nisi in statis legitimisque sacrificiis, ad quæ illa Scripturæ verba referuntur *Leuitæ vero vt stent mane ad confitendum & canendum domino, similiterque ad vesperam tam in oblatione holocaustorum Domini, quam in sabbatis, & Calendis, & solemnitatibus reliquis, &c.* in sacrificiis autem, quæ ex deuotione offerebantur, non cecinisse. Nec mirum. Nam iuge sacrificium totum diei, noctisque tempus occupabat. Itaque necesse fuit singulas sortes in plures partes distribui, vt nunquam deessent qui in templo canerent, dum alij cibo vacarent aut somno, cæterisque occupationibus necessariis.

a 1. Par. 16. 42.
b q. 3. in c. 25. 1. Par.
ibid.
1. 2. 3.
Quando cantarent.

XXXVII. *Ianitorum familiæ duæ.*

TRANSEAMVS cum Scriptura ad ianitores, quæstores, atque iudices. Id enim ordo dignitatis requirere videbatur, vt explicatis functionibus sacerdotum, quæ sunt omnium sanctissimæ, veniretur ad cantores, quorum officium est reliquis sanctius, occupatum in diuinis laudibus, ad sacrificiorum celebritatem, & populi pietatem promouendam. Sequuntur custodes portarum, rerumque sacrarum, tum iudices, quorum officium extra sanctuarium occupatum, propius accedit ad laicos, quibus assistebant iudicantibus, quos Iosephus vocat ὑπηρέτας. Est porro aliquanto impeditior distributio ianitorum, quam præcedentium Leuitarum. Fuit autem fere huiusmodi, iuxta Abulensem, qui hæc diligentius est persecutus. Primum constituit Scriptura duas primarias familias Ianitorum, alterā filiorum Core, nepotis Caath, qui olim in seditione contra Moysem, & Aaronem male periit, [c] filiis eius insigni miraculo superstitibus, à quibus familia propagata est. Alteram filiorum Merari. Prior familia duo habuit capita, Meselemiam, & Obededonem; habuit Meselemias filios septem, fratres vndecim, [d] qui omnes fuerunt Ianitorum principes, numero decem & octo. Obededon autem de filiis, fratribus, ac nepotibus habuit ianitorum principes sexaginta duos. Posterior familia, duce Hosa, filios habuit tredecim. omnes ergo fuerunt 93. quibus cæteri omnes ianitores parebant. Tribus his ducibus, adiectus est quartus Zacharias, primogenitus Meselemiæ, vt inter eos portæ atriorum sortito distribuerentur. Et hi propter generalem curam, vt cæteros dirigerent, vix ab vrbe recedebant.

c Nu. 16. 10.
& earum principes.
d 1. Pa. 26. 9.

XXXVIII. *Quinque loca custodiæ. & quot in singulis custodes.*

FVERVNT nihilominus quinque loca generalia, quibus addicti erant ianitores, quatuor portæ, ad quatuor mundi plagas obuersæ, & exedræ non paucæ. Et primum animaduersum est quot necessarij erant singulis portis: & iudicatum requiri sex Leuitas qui continenter portam orientalem custodirent, ad quam scilicet maxima populi pars confluebat, cæteris quatuor sufficere; exedris autem siue cellulis binos. Nimirum tres matutinis horis aperiebant portam orientalem, ad eamque subsistebant admittentes, & excludentes quos admitti oportebat & excludi: tres autem pomeridianis, noctu enim clausis ianuis nihil erat opus ianitoribus: cum tamen cantoribus & sacerdotibus opus esset. Eodemque modo quaterni in cæteris portis aderant, & officio fungebantur, bini autem in exedris, vt promerent, & inferrent, quæ ex apothecis promenda erant, & inferenda. Nisi forte placet, abundante ianitorum multitudine, senos & quaternos mane, totidemque diuersos à prandio constituere; sed ita diuisos, vt quoniam geminæ erant portæ in atriis, iuxta formam Villalpandi, binæ ad orientem, totidemque

ad septentrionem & meridiem; quarum prior ab atrio gentium aditum daret ad atria Israëlis, posterior ad atrium Leuiticum admitteret, in singulis terni essent, vel bini ante meridiem, totidemque à meridie, eademque proportione exedræ custodirentur. Nec repugnat Scriptura cum ait 4. aut 6. per diem adstitisse ianuis, nunquam enim erant plures, sed non iidem toto die.

XXXIX. *Sortes circa portas.* His ita constitutis iacta est sors inter quatuor illos principes, quæ cuique portarum committenda esset, & obuenit Selemiæ, qui & Meselemias, porta orientalis; sicque aggregata est illi pars ianitorum, illi portæ destinata. Septentrionalis autem Zachariæ filio eius, *viro prudentissimo, & erudito*, [a] hoc enim elogio eum Scriptura commendat. Obededom & filius eius meridianam portam sortito accepit, *in qua parte domus, erat seniorum concilium*, magnum videlicet synedrium Septuaginta iudicum, de quo alibi dictum est non semel. Occidua vero obtigit Hosæ, cui sicut & reliquis, sua ianitorum pars attributa est. Nec definit Scriptura fueritne vnus aliquis, qui omnibus exedris præesset; fortasse quod Selemias præesset omnibus exedris lateris orientalis, Zacharias septentrionalis, & ita de cæteris, quod confirmari potest ex 1. Par. 9. 26. vbi dicitur: *His 4. Leuitis creditus erat omnis numerus ianitorum, & erant super exedras, & thesauros domus Domini.* Nimirum iuxta Dauidis institutionem. Hac sorte constituta sunt ianitorum ministeria; & cuique innotuit, quo in loco, officio suo eum fungi oporteret; nec aliam sortitionem ipsorum Scriptura memorat. a 1. Par. 26. 14.

XL. *Et tempus ministerii, per 24. vices.* Rationi tamen valde consentaneum est, vt altera sortitio fieret, qua definito tempore ministrationis, sciret vnusquisque quando eum oporteret ad templum ministrandi causa proficisci; Cum enim non oporteret omnes adesse perpetuo, & multitudine obstrepere, atque obturbare se mutuo, nec semper abesse domo, vxorum, ac liberorum curam deponere, necessarium erat certum assignare tẽpus, quo quique in officio essent. Itaque existimat Abulensis, [b] cui consentit Serar. singularum portarum atque exedrarum ianitores, per 24. vices fuisse distributos, sicut cantores ac sacerdotes, & cum iisdem in orbem ministrasse: ita vt Ioaribi vice aduenіente, prima etiam sors cantorum, quæ Iosephi erat, contingeret, eodemque modo ianitorum in singulis portis & exedris; sicque omnes pariter suo officio fungerentur, ac perfungerentur. Id Scriptura confirmat, [c] quæ ait ianitores a Dauide constitutos, *in ostius domus Domini, & in tabernaculo, vicibus suis*, & per 4. ventos fuisse ostiarios, quorũ fratres in viculis suis morabantur, *& veniebant in sabbatis suis, de tempore vsque ad tempus.* Ergo quolibet sabbato veniebant noui custodes, abibãtque, & videlicet confecto in orbem curriculo reuertebantur. Denique hanc viciũ distributionem æqualem, tam sacerdotum quam Leuitarum, & nominatim ianitorum confirmat Ioiada summus sacerdos, qui eos alloquens dicebat [d] *Tertia pars vestrum, qui veniunt ad sabbatum, sacerdotum, & Leuitarum, & ianitorum, erit in portis, &c.* ergo apparet omnes pariter singulis sabbatis officium suum inchoasse, & absoluisse. b q. 7. & 8 q 22 & 23. in c. 26. c 1. Par. c 9. 22. 25. d 2. Par. 23. 5.

XLI. *Præpositi thesaurorũ.* Quoniam vero in exedris continebantur thesauri templi, qui ianitores custodiebant exedras, iidem fere erant præpositi thesaurorum; & consequenter eædẽ erant sortitiones, & vices vtrorumque. Et quatenus ianitores, curam habebant obserandi portas & aperiendi: vt thesaurarij vero, rerum repositarum curam gerebant. Et cum hactenus numerati ianitores ad familias Core & Merari duntaxat pertinuerint, aliqui horum quæstorum, siue æditituorum à Gersone filio Leui oriundi erant, alij vero à Moyse legislatore, filio Amram, & nepote Caath. cum autem Moyses duos habuerit filios, Gersonem & Eliezerem: ex illo ortus est Subaël, ex hoc Selemith, vterque in primariis thesaurorum præfectis: & valuit Mosis gratia etiam in posteris. *Mosis nepotes.* *Præcipuus honos*, ait Iosephus, [e] *Moysis posteris est habitus. Constituit enim eos Dauid custodes thesaurorum Dei, & donariorum, quæ reges solent dedicare.* Alludit ad illud Scripturæ; [f] *Ipse Selemith, & fratres eius, super thesauros sanctorum, quæ sanctificauit Dauid rex, & principes familiarum, & tribuni, & centuriones, & duces exercitus, de bellis & manubiis præliorum, quæ consecrauerant ad instaurationem, & supellectilem templi Domini.* e l. 7. ant c. 11. f 1. Par. 26. 26. 4. x.

XLII. *Duo genera thesau-* Nimirum duo erant genera thesaurorum in templo: quidam ad præsentes templi vsus alii ad futuros. Ad præsentem vsum pertinebant vasa omnia, & supellex vniuersa templi, partim in vasis aureis, & argenteis, & cuiuscumque

metalli

metalli, partim in sacris vestibus, & ornamentis personarum sacrarum Domino ministrantium; quæ tum à Moyse & Aarone, [a] tum a sequentibus pontificibus certis ceremoniis initiata, diuino ministerio addicta, & applicata sunt. Ad futurum vsum erant aurum, argentum, æs, aliudue metallum, siue infectum & rude, siue factum, signatumue: gemmæ item, lapidesque pretiosi, & id genus alia magni pretii, quæ iam à multis annis viri principes bello acquisita destinauerant Deo, eique obtulerant, & hoc ipso in eius possessionem transierant, & ipsi, absq; alia ceremonia, consecrata dicebantur, sicut quæ donantur inter homines. In principibus qui hæc donaria Deo obtulerant, primus ponitur Samuel, tum Saul, Abner, Ioab, & maxime Dauid, qui paulo ante nominatus, vnus omnes liberalitate facile vicit. Et hosce thesauros Dauid commisit Selemith, & fratribus, cognatisue eius, nepotibus Mosis. Aliis vero thesauris, quæ in quotidiano vsu erant, reliqui præpositi fuerunt. Habebant autem omnes thesaurorum præpositi Achiam principem de Gersonitarum familia, vt placet Abulensi. [b]

rorum in templo. donaria templi.

[a] Exod 30.

XLIII. *Præpositi & iudices.*

Reliqui sunt de Leuitis præpositi, & iudices, qui extra templum & Hierusalem, muneribus suis fungebantur, & ad duas familias pertinebant Hebronitarum, & Isaaritarum, quæ ambæ à Caath filio Leui proseminatæ erant. Hebronitarum princeps erat Ieria, & secundum eum Hasabias; Isaaritarum Chonenias. Sicut autem ianitores, & thesaurarii, eodem numero quatuor millium comprehendebantur, ita & iudices, & præpositi numero sex millium continentur. Erat tamen inter eos non modica differentia, quod qui iudices dicebantur curam habebant docendi populum, & iudicandi; præpositi vero aliis negotiis præerant, quæ ad cultum Dei, & Leuitici ordinis vtilitatem pertinebant, & istorum numerus partim cis Iordanem, partim vltra, erat quatuor millium & quadringentorum; reliqui erant mille sexcenti: sic enim numerus sex millium integratur. [c]

an, & quomodo differrent.

[b] in exp. text. & q. 35. in c. 26.

[c] Abul. q. 45 in c. 16.

2700.
1700.
4400.
1600.
6000.

XLIV. *Eorum opera an rustica,*

Existimant Hebræi, & qui nimirum addicti sunt eis, opera quæ forinsecus exercebantur ab istis iudicibus, & præpositis, fuisse opera rustica, [d] circa agriculturam & vineas, quæ ad domum Dei pertinebant, aut certe circa latomos ac lapidicinas, fabrosque lignarios, vt eos videlicet docerent apte parare templi materiam. Neque animaduertunt se Leuitas mutare in latomos, cuius tamen artificii ignaros, aut certe parum peritos Israëlitas fatetur Salomon, [e] Nam scribens ad Tyrium regem: *Scis*, inquit, *quomodo non est in populo meo vir, qui nouerit ligna cædere, sicut Sidonij*: neque recordantur hoc se ministerium aliis Leuitis, circa ministeria templi occupatis attribuisse. Ac ne circa agriculturam quidem, aut vineas erant occupati Leuitæ, quos Dominus noluit habere agros, aut vineas, sed prata duntaxat suburbana, ad alenda pecora, [f] ne his ministeriis impliciti, diuinis vacare non possent. Denique vt docet Abulensis, [g] & satis colligitur ex vltimo Leuitici, Templum Domini non poterat habere aliquam possessionem immobilem, quam vouissent, aut obtulissent Israëlitæ; sed eam redimere poterat, qui vouerat, aut alteri vendebatur.

[d] vid. Nehē. 11. 16.

[e] 3. Reg. 5.

Templum caruisse possessionibus.

[f] Num. 35. & Ios. 21.

[g] q. 47. in c. 26.

XLV. *Leuitæ doctores, & scribæ.*

Retineamus ergo interpretationem Hieronymi vulgatam, cui præiuerunt Septuaginta interpretes, & Iosephus, vt supra diximus. [h] Dicamusque hæc opera externa fuisse vere Leuitica, sed quæ extra templum, ac ciuitatem regiam ab iis exercerentur, & nominatim *ad docendum & iudicandum Israel*. Septuaginta. ἐπὶ τὸ ἰσραὴλ τοῦ γραμματεύειν, καὶ διακρίνειν, quod obscurius dictum erat in hebræo, *in præfectos & iudices*. Aderant videlicet iudicibus, atque assidebant, vt secundum præscripta legis Mosaicæ sententiam ferrent. Recte etiam cum Tostat. [i] dixerimus, fuisse in his Leuitis plurimos, qui oppida & pagos Israëlitarum obirent concionum causa. In quibus rudiores edocebantur, quæ ad legem Mosaicam rite obseruandam, & omnino ad recte, & ex virtute viuendum, & peccata declinanda valerent: quod eo magis erat necessarium, quo & populus ille, ad res spirituales rudior, & ad idololatriam pronior erat, & à templo Domini, quod vnicum erat in toto regno, remotior. Habebantur autem hæ conciones in synagogis ad plebem diebus sabbathi, vt ex Apostolorum Actis intelligitur, [k] quod & deinceps vsus Hebræorum retinuit, & Christiana religio sapientissimè propa-

[h] n. 16. & 17

[i] qu. 46. in c. 26. 1. Par.

[k] Act. 13. 15. 42.

gauit. Verum hæc functio etiam sacerdotum fuit, & quidem primario nomine, iuxta illud. *Labia Sacerdotis custodiunt scientiam &c.* (Malach. 2.)

XLVI. *Præfecti Leuitæ per tribus sparsi.*

Erant & alia ministeria Leuitarum extra templum; & Hierosolymam, puta colligere ex singulis Israelitis, qui transibant ad numerum viginti annorum dimidium sicli, quæ pecunia assignata erat in vsus tabernaculi testimonii, vt in Exodo scriptum est. [a] & in templo Salomonis obseruatum, nam Ioas congregatis sacerdotibus, & Leuitis dixit eis. [b] *Egredimini ad ciuitates Iuda, & colligite de vniuerso Israel pecuniam, ad sartatecta templi Dei vestri per singulos annos;* quam pecuniam mox à Moyse seruo Domini constitutam ait. Alias quoque vrgente templi necessitate, pecunia corrogabatur à populo, quam isti toto regno quæritabant vt temporibus Iosiæ contigit. [c] Et hoc munus fuisse præpositorum Tostatus affirmat, [d] qui nunc quæstorum esse solet, vel procuratorum. Alii ministerium regis interpretantur, quod eis à rege imperatum fuisset. Diuisi autem erant bipertito, pars enim vltra Iordanem, pars citra illum huic ministerio seruiebat. Cui additur etiã ministerium regis, quod idem interpretatur collectionem redditnũ, aut munerum, quæ rex templo largiebatur, & ab istis variis ex locis colligebantur, in quibus rex reditus accipiebat.

(a c. 30. 13. 14 — b 2. Par. 24. 5. — c 2. Par. 34. 9. — d q. 47. in c. 26.)

XLVII. *Ratio temporis huius institutionis.*

Qvod postremo hæc constituta dicuntur quadragesimo anno Dauidis, de vltimo anno vitæ eius accipienda esse supra monuimus, [e] quanquam textus ipse non requirit, vt ad quadragesimum annum comitia, & quæcunque in eis gesta sunt, referamus, cum agat duntaxat de quæsitis, siue recensitis Leuit. fortissimis, qui erant in Galaaditide, quod fieri potuit ante coacta comitia, Dauide de eorũ dispositione mature cogitante. Quæ autem deinceps cap. 27. de turmarum præfectis traduntur, ad prima quidem Dauidis tempora pertinent; ideoq. à nobis ad primũ Dauidis annum sunt relata, [f] quo is militiam suã redegit in ordinem; hoc tamen tempore recensiti fuerunt, vt intelligeretur, quæ nunc sub mortem Dauidis in his præfectis facta esset mutatio, ex quo primum fuerant instituti. Nam Azael mortuus erat, eiq. suffectus fuerat Zabadias filius eius; [g] mortuus item Achitophel, cui successerat Ioiada filius Banaiæ. Idem de Dudia præfecto secundæ turmæ significare voluit Hieron. cum ait *post eum* fuisse Macelloth. Nã quia Banaias viuebat, & Iesbaã, cum filii eorum vicariã sub ipsis gererent præfecturã, ideo in his alia loquendi forma Scriptura vtitur, nec ait hos filios post eos præfuisse turmis ipsorum. Denique eiusdem mutationis dispiciendæ causa, duces tribuum, & præfecti domestici Dauidis fuerunt recensiti. De quibus aliquid supra diximus, [h] dum eos percenseremus, qui his comitiis interfuerunt.

Turmarũ præfecti 12

(e an. Dauid. 39. n. 6. 7 8. — f n. 2. & se. — g 1 Par. 27. 7. 33. 34. — h n. 4. & se.)

XLVIII. *Rex adest comitiis, imo præsidet.*

His ergo congruo loco, & tempore congregatis, surrexit rex, an de lecto suo? Imo de solio; in illo enim hoc tempore eum sedisse apparet, & non Salomonem, qui hisce comitiis regno inaugurandus erat, & in regio throno pro patre collocandus. Itaque postquam inunctus est, sedisse dicitur super solium Domini, in regem pro Dauid patre suo. Idque rationi consentaneum fuit; ne comitia actũ agere viderentur. & ita Iosephus eum locum interpretatur Surrexit inquam de solio neque enim tam fractum viribus, tam assiosum, & moribundum, tam effœctum senectute fuisse existimandum est, vt ad horam surgere nequiuerit, vt in tanto cœtu maiore cum dignitate, atq; authoritate loqueretur, præsertim cum Iosephus dicat, eum è celsiore suggestu fuisse locutum; & Septuag. in medio Ecclesiæ, siue concionis stetisse, & Hebræi codices habeant *surrexisse super pedes suos*, & editio vulgata *stetisse* dicat: quod de sessione in lecto interpretari durissimum videtur, licet id aliqui non improbent. [i]

(c. 29. 23. — l 7. c. 11. & — i Dion. & Pine l. 2 c 11. n. 4.)

XLIX. *Eius ad populum oratio.*

Qvid ergo ait bonus rex, & senex. *Audite me*, inquit, *fratres mei, & populus meus*, sic seniores primò, & in dignitate constitutos, fratris nomine compellans honorat & beneuolos sibi reddit, populi nomine cæteros intelligit. *Cogitaui*, inquit, *vt ædificarem domum, in qua requiesceret arca fœderis Domini, & scabellum pedum Dei nostri*, [k] eadem arca scabelli suppedanei nomine intelligitur. Nam Dominus sedere intelligebatur super propitiatorium, quod Cherubini ferebant, vnde dicebatur super Cherubim [l] sedere, vel inter Cherubim, & eminebat super arcam, ideoque & pedes Dei niti arca fœderis, quasi scabello censebantur. Incipit autem concionem à re diuina, & Dei gloria, & honore

(k vid. quæ diximus an. Mos 81. n. 434 & Abul. hoc loc. q. 10 — l Ex. 25 17. & c 37. 6. 7.)

amplificando, quoniam is erat finis, ad quem Dauidis intentio ferebatur, quæ in templi excitatione agebatur.

eiusdemque geminus finis.

Neqve vero potuit rex, quod secundo loco intendebat, vehementius toti populo Salomonem filium suum commendare; vel efficere vt æquioribus animis ab vniuerso populo in regem agnosceretur: quam docendo electionem, & institutionem eius esse diuinam, quod tum demum se intellexisse ait, cum voluit Deo templum ædificare. Eique Deus dixit, *non ædificabis domum nomini meo, eo quod sis vir bellator, & sanguinem fuderis.* Quæ causa superius à nobis diligentius explicata est. [a] Vt autem diuinam Salomonis electionem ad hoc sacrosanctum munus ostendat, rem paulo altius repetit, & suam ipsius ante exponit gradatione non inuenusta. [b] *Sed elegit* Dominus Deus *Israel me, de vniuersa domo patris mei, vt essem rex super Israel in sempiternum.* De *Iuda enim elegit principes; porro de domo Iuda, domum patris mei, & de filiis patris mei, placuit ei, vt me eligeret regem super cunctum Israel. Sed & de filiis meis, filios enim mihi multos dedit* Dominus, *elegit Salomonem filium meum; vt sederet in throno regni* Domini *super Israel, dixitque mihi: Salomon filius tuus ædificabit domum meam, & atria mea. Ipsum enim elegi mihi in filium, & ego ero illi in patrem. Et firmabo regnum eius vsque in æternum, si perseuerauerit facere præcepta mea, & iudicia mea, sicut & hodie.*

L. *Electio diuina Salomonis, & Dauidis.*

a Dauidis ann. 11. n. 54 & 55. b 1. Par. c. 28 v. 4.

Hæc iamdudum meditatus erat Dauid, & cecinerat coram Domino in psalmis suis, nominatimque in Psalm. 77. quem in hæc fere verba concludit, *& repulit tabernaculum Ioseph*, etsi is fuerat sanctissimus, ac gloriosissimus omnium patriarcharum, filiorum Iacob, ac parenti longè dilectissimus. *Et tribum Ephraim non elegit*, quæ singularem ab eodem Patriarcha benedictionem, cancellatis manibus fuerat consecuta. *Sed elegit tribum Iuda, montem Sion quem dilexit: Et elegit Dauid seruum suum, & sustulit eum de gregibus ouium, de post fœtantes accepit eum; pascere Iacob seruum suum, & Israel hæreditatem suam.* Hæc est epitome eorum, quæ 2. Reg. 7. hac de re habentur, vbi primùm vides Israëliticorum regum electionem non popularem esse, sed diuinam; iuxta illud Deut. [c] *Eum constitues regem, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum.* Vt fusius primo anno Saulis à nobis disputatum est: [d] quod agnouit etiam Adonias, [e] *Tu*, inquit, *nosti quia meum erat regnum, & me proposuerat omnis Israel sibi in regem; sed translatum est regnum, & factum est fratris mei. A* Domino *enim constitutum est ei.* Illud etiã non segniter animaduertendum, quod alio loco diligentius obseruauimus, regnum Israëliticum dici thronum regni Dei, vt intelligatur Deum peculiari modo hunc sibi populum, & regnum assumpsisse, in quo reges non iure hęreditario, aut primogenituræ, sed ipsius Dei electione, ad imperii gubernacula vocarentur. Inde est quod Iudices, à Iosue ad Samsonem, arbitrio suo, modo ex hac, modo ex illa tribu elegit; & modo ex primis, modo ex posteris earum familiis. Reges quoque sic elegit, vt primus eorum fateretur se ortum de minima tribu Israël, & nouissima cognatione inter omnes familias de tribu Beniamin; secundus minimus natu inter fratres suos de medio gregium euocaretur ad regnum. tertius quoque, etiam ante ortum suum, præteritis aliis, qui ætate, rerum gerendarum peritia, aliisque titulis antecedebant, regno per prophetam destinaretur. Huc pertinet quod Dauid infra confitetur, [f] *Peregrini*, inquit, *sumus coram te, & aduenæ sicut omnes patres nostri.* Vbi notat Caietanus Deum sibi reseruasse proprietatem terræ promissionis; filiis autem Israël eam ad vsum tantum dedisse. [g] *Terra quoque non vendetur in perpetuum, quia mea est, & vos aduenæ, & coloni mei estis.*

LI. *Regnum Israelitarum diuina electionis.*

c c. 17. v. 15. d num. 11. & seqq. & n. 27. & seqq. e 3. Reg. 2. 15. f c. 29. 15. g Leuit. 25. 23.

Illvd etiam vehementissimè conciliat animos Salomoni, quod eum Deo dilectum, & charum instar filij fore, rex ipsius Dei ore pronunciat: quo diuino promisso omnia optimi, ac munificentissimi parentis in filium officia, continentur. Ex quo etiam eximia Dei sub tali rege priuilegia, & munera in populum sequi necesse est. Illud denique valet ad frangendam spem omnem Adoniæ, & inimicorum quorumuis Salomonis animos, quod regno eius perpetuam à Deo promissam firmitatem refert, sed ita tamen eorum animos comprimit, vt Salomoni etiam timorem coniiciat, cum intelligat sibi imperium sub conditione datum esse: quod etiam efficacius paulo post inculcat.

LII. *Dei in Salomonem dilectio.*

LIII. *Dauid populum commonefacit.*

DEINCEPS vero renouat Dauid fœdus populi cum Deo, cum conditione toties olim à Moyse iterata. [a] *Nunc ergo*, inquit, *coram vniuerso cœtu Israel, audiente Deo nostro, custodite & perquirite cuncta mandata* DOMINI DEI *nostri, vt possideatis terram bonam, & relinquatis eam filiis vestris post vos, vsque in sempiternum.* Suspicari possimus hæc comitia habita fuisse ad tabernaculum, & arcam Dei in monte Sionis, eò quod ait, *audiente* DEO *nostro*, quæ ipsa verba, ad quandam solennitatem, & ritum fœderis pertinent, vt notat Pineda, [b] quod præter morem fieri videtur, *coram populo, & audiente* DEO, & non vice versa, coram Deo, & audiente populo; sed res eodem videtur redire. Totus enim populus commonefit vniuerse, audiente Domino quasi teste, & singuli admonentur coram vniuerso populo, eodem ipso Deo audiente, & comprobante.

[a] 1. Par. 28. 8

[b] l. 2. c. 11. n. 7.

LIV. *Et nominatim Salomonem.*

INDE autem conuertit orationem ad filium paterna sollicitudine, ac pietate admonendum. *Tu Salomon fili mi, scito* DEUM *patris tui*, qui scilicet elegit me, & se se beneficentissimum erga me præbuit, & sinceram erga ipsum pietatem & zelum honoris eius inscripsit cordi meo; tu quoque *seruito ei corde perfecto, & animo voluntario*, non timore pœnæ, sed amore iustitiæ. Nihil sit in corde tuo fictum, nihil simulatum, aut duplex. Vt enim quis homines fallere possit, Deum certe non potest: *omnia enim corda scrutatur* DOMINUS, *& vniuersas mentium cogitationes intelligit. Si quæsieris eum, inuenies*; si colueris eum ex animo, ipsum experiere propitium: *si autem dereliqueris eum, proiiciet te in æternum.* Quæ verba posset quis trahere in argumentum asserendæ æternæ condemnationis Salomonis: præsertim cum de posteritate eius non sit sermo, non enim proiecta est, vt non regnaret, quamuis peccante, & Dominum derelinquente Salomone. Regnum enim in eius familia perseuerauit annis circiter quadringentis.

LV. *Non agit Dauid de reprobatione Salomonis.*

NIHILOMINVS non videtur mens Dauidis hoc loco agere de beatitudine, aut morte æterna Salomonis. Nam id iudicium in Dei corde secretissimum est: nec apparet, si res ita haberet, Dauidi reuelatum iri diuinitus, ne perpetuo mœrore contabesceret: Quin nec eius rei vllam humanitus poterat habere coniecturam, in tam sancta institutione puerili Salomonis, & tam bene morata eius adolescentia. Agit ergo de successione regia, & opponit è contrario hæc verba, illis quæ paulo ante vsurpauerat, [c] *& firmabo regnum eius in æternum, si perseuerauerit facere præcepta mea.* Neque obstat quod regnum in familia Dauidis, aut Salomonis, non dependebat à conditione vitæ religiosæ posterorum Dauidis: cum simpliciter id promissum fuisse ipsi, multorum regum series, ad quadringentos annos propagata, apertè demonstret. Nam certo quodam modo pendebat regni Dauidici continuatio, à probitate, vel improbitate posterorum eius. Quamuis enim improbi essent, non tamen defecturum erat regnum statim, vt contigit familiæ Saulis: (nam hanc duarum familiarum regiarum antithesim Dominus ipse non semel vsurpat) sed & quadringentos nihilominus annos in gratiam Dauidis perseueraturum erat. Sin autem Salomon reliquique nepotes Dauidis, sancte constanterque Deum coluissent, perseueraturum erat regnum in familia Dauidica, vsque ad consummationem seculi, vt existimat Abul. [d]

[c] vers. 7.

[d] q. 22. in c. 28. 2. Par. vide eundē 3. Reg. 2. q. 6

LVI. *Descriptio templi data diuinitus.*

CVM hæc in genere dixisset Dauid in particulari de templo suscipiendo ita monet. *Nunc ergo quoniam elegit te* DOMINUS *vt ædificares domum sanctuarii, confortare, & perfice:* deinceps autem intexitur longa parenthesis, de particulari templi descriptione, plurimisque rebus ad illud pertinentibus, quorum nonnulla iam alio loco exposita sunt, alia deinceps suo quæque loco exponentur. DEDIT, inquit, [e] DAUID *Salomoni filio suo descriptionem porticus, & templi, & cellariorum, & cœnaculi*, &c. Quam descriptionem impressam diuinitus intellectui Dauidis putat Caietanus; à Dauide autem depictam, filio Salomoni datam, ita vt quod dicitur, *omnia venerunt scripta manu* DOMINI *ad me*, non de scriptura corporali, sed spirituali intelligenda sint. Verum satius est propriam, & natiuam verborum significationem retinere, & de vera, & materiali descriptione accipere, ne fortè etiam descriptionem decalogi, non in lapidibus, sed in mente Moysis, spiritualiter quoque factam dicamus. [f] Eo pertinet autem hæc monitio, vt Salomon nihil in hac fabrica mutare, aut peruertere sibi

[e] 1. Par. 28. 11.

[f] vid. Abul. cont Caiet. in 1. Par 28. vbi de templo q. 1.

licitum putet. Porro hæc vltima verba, eximiam quandam huius templi laudem continent, quod ipsum Deum habuerit architectum.

LVII. *Dauid filiũ animat ad suscipiendũ opus templi*

REDITVR deinceps ad exhortationem, quæ Salomoni fieri cæpta erat, antequam ei idea, & exemplar totius diuini operis ostenderetur: quod cum esset opus prope infinitum, & huiusmodi, vt hominem maximo ingenio, ac viribus; & singulari rerum gerendarũ peritia præditum deterrere posset; multomagis adolescentem tenerum, & delicatum mole sua oppressurum videbatur. *Dixit ergo Dauid Salomoni filio suo, viriliter age, & cõfortare, & fac, ne timeas, & ne paueas: Dominus enim Deus meus tecum erit, & non dimittet te, neq; derelinquet, donec perficias omne opus ministerij domus Domini.* Hoc primum, maximumq; Salomonis auxilium, sequitur alterum: [a] *Ecce diuisiones sacerdotum*, illæ scilicet classes, siue vices 24. de quibus supradiximus. *& Leuitarum*, diuisorum in præpositos, & iudices, ministros, cantores, quæstores, ianitores, &c. De quibus eodem cap. & seqq. nimirum perfecta hæc iam fuerant initio comitiorum istorum, pergit. *In omne ministerium domus Domini, assistũt tibi, & parati sunt, & nouerunt tam principes quam populus, facere omnia præcepta tua.* Et hæc quidem eo die facta existimantur, ne nimium Dauid grauaretur, diutius concione protracta. Abiit autem, vt videtur, per manus principum antè nominatorum, descriptio, atque ideo templi: quæ à Dauide Salomoni primum tradita est, vt animi eorum cum ad laudandum Deum incalescerent, tum ad bene de Salomone sperandum: denique vt ad auxilium tantæ fabricæ præbendum animarentur; De quo auxilio conuenientius postea, atque fructuosius agi potuit. Sicque primus iste conuentus solutus est.

a 1. Par. 28. 21. — *eius adiutores.* — *Descriptio ostensa principibus.*

LVIII. *Electio Salomonis ad templi fabricam.*

ALTERO ergo vel die, [b] vel conuentu, renouat Dauid memoriam electionis diuinæ filii sui in regnum; nominatim autem ad maximum, & magnificentissimum opus templi Domini. *Locutus est*, inquit, *Dauid Rex ad omnem Ecclesiam: Salomonem filium meum vnum*, in tota scilicet filiorum multitudine: nam paulo antè multos sibi à Deo datos fuisse dixerat. *Vnum* ergo *elegit Deus adhuc puerum, & tenellum. Opus namque grande est, neque enim homini præparatur habitatio, sed Deo.* Vides Deo gratum, & à Deo electum monarchicum principatum, in vnius electione Salomonis? Vides eandem merè liberam, & diuini arbitrii, non natu maiorem, non primogenitum, non prudentiorem eligentis, sed puerum, & tenellum, non simpliciter, & absolutè ratione ætatis, vt sæpe dictum est; nam vigesimum secundum iam agebat annum, aut etiam comparatione sui, qui septuagesimum iam superabat, quando grandæui, iuniores omnes, pueros etiam blandiendo appellitant. Sed ad magnitudinem suscepti operis, quod requireret hominem, omnibus naturæ, artis, doctrinæ, prudentiæ, experientiæ, præsidiis cumulatè instructum, atque paratum. *Quandoquidem non homini præparatur habitatio sed Deo.* Ad id autem, cum duo summa requirantur, scientia, & facultates, scientiam non defore iam ex antè dictis constat, cum tota descriptio tantæ molis ab ipso Deo tradita sit: idemque ipse tantus architectus, affuturus sit electo suo regi, ad rectè exequendum, quæ rectissime digesta, atque ordinata sunt. Dicebat enim Dauid paulo antè Salomoni, *Dominus Deus meus tecum erit, & non dimittet te, neque derelinquet, donec perficias omne opus ministerii domus Domini*, nempe quasi primaria causa, cum ea concurrens, atque collaborans.

b 1. Par. 29. 1. — *qui vnus dicatur.* — *& tenellus*

LIX. *Apparatus Dauidis ad templum.*

QVOD ergo attinet ad facultates, volens Dauid populum ad liberalem largitionem excitare, proponit exemplum suum, non ignarus exempla in omnem partem plus prodesse quam verba, ideo subdit, *Ego autem totis viribus meis præparaui impensas domus Dei mei; aurum ad vasa aurea, & argentum in argentea; æs in ænea, ferrum in ferrea, ligna ad lignea, & lapides onychinos, & quasi stibinos, & diuersorum colorum*: Videtur porphyreticos lapides intelligere, diuersis coloribus variegatos, vt vnguis humani, aut stibii siue fuci, aut alterius cuiuspiam, ex quibus pretiosæ columnæ, earumque bases aut capitella, aliaue nobiliora artis opera fiunt. Sed pergit, *omnem lapidem pretiosum, & marmor Parium abundantissime.* Non explicat hebræus textus quodpiam genus marmoris, sed explicandi causa, Septuaginta nobilissimum addiderunt marmor, Parium scilicet, quod in Paro insula exciditur, calore candidissimum, bonitate primarium.

LX. *Noua Dauidis in templum liberalitas.*

Et *super hæc, quæ obtuli in domum Dei mei.* Hebraicè ad verbum habetur. *Et ad huc propter voluntatem meam in domum Dei mei:* id est, præterea, quæ mea est propensio erga templum Domini *de peculio meo*, siue de peculiari meo thesauro, quem mihi seposui, vti reges solent ad priuata oblectamenta, atque delitias: vulgò dicimus, *pour les menus plaisirs du Roy*. *Aurum & argentum do in templum Dei mei, exceptis his, quæ preparaui in ædem sanctam*, illis scilicet centum millibus, & mille millibus talentorum auri & argenti, de quibus supra anno Dauidis 38. ex primo Paral. 22 quæ nos diceremus *du Thresor de l'espargne*. *Tria millia talenta auri, de auro Ophir, & septem millia talentorum argenti probatißimi, ad deaurandos parietes templi:* id est, laminis obtegendos aureis vel argenteis, vt suo loco dicetur. Aurum autem Ophir intelligimus fuisse longè pretiosissimum, ex certa regione aduectum, siue ea in Indiis Occidentalibus, siue Orientalibus sita sit, qua de re fuse Pineda, [a] vide & Abulensem. [b] Eupolemus apud Eusebium lib. 9. cap. vlt. ait Dauidem cum instituisset præparare materiam templo construendo, nauem compegisse Achanis vrbe Arabiæ, & in insulam Vrphen in mari rubro sitam, aureas venas habentem effossores misisse; qui aurum inde in Iudæam deportarent. Vox Vrphe ex Ophir facta videtur Ortelio, in thesauro geographico, & Pinedæ [c] Ne quis autem putaret, hoc aurum vel argentum, ad parietum tantum ornatum destinatum, addit, [d] *Et vbicumque opus est aurum, de auro; & vbicumque opus est argentum, de argento opera fiant per manus artificum.*

eius peculium.

a l. 4. c. 17. b q. 6. c. 29 1 Paral.

c l. 4. c. 16 § 8. d 1. Par. 29 5.

LXI. *Optimatũ eius liberalitas.*

Inde vero principes, & populum hortatur ad liberalem contributionem, quæ sit instar sacrificii Deo oblati, propria enim phrasi vtitur, quæ ad sacrificia pertineat, vt notauit Abulensis in cap. 29. & Pineda. [e] *Etsi quis sponte offert, impleat manum suam hodie, & offerat quod voluerit Domino.* In sacrificio enim dicebatur impleri manus sacerdotis ab eo qui dabat victimam, quæ offerretur Domino. [f] Sed & illa impletio liberalem largitionem notat. *Polliciti sunt itaque principes familiarum & proceres tribuum Israel, tribuni quoque, & centuriones, & principes poßeßionum regis*, & quidem cum lætitia, vt postmodum dicetur, quæ offerre statuerant. Videntur omnes ordine interrogati, quid in animo haberent offerre Deo ad hanc fabricam; idque relatum in tabulas, quod postea à quæstoribus exactum est.

e l. 5. c. 5. n. 44.

f Iudic. 17. 5. 12. 3. Re. 13. 33. & 2 Par. 29. 31.

LXII. *Quæ auri summa ab iis data.*

Dederuntque *in opera domus Dei, auri talenta quinque millia*, id est, sexaginta duos milliones, vti vulgò loquuntur quæstores, & quingenta millia aureorum; iuxta supputationem, quam supra secuti sumus: *& solidos decem millia*, qui sunt ferè totidem nummi aurei, [g] accipiendo solidum pro drachma, vt hic habent 70. regia. Sixti autem, & Aldi χρυσοῦς μυρίους, id est, decem millia aureorum, scilicet nummorum. Iosephus pro solidis habet stateres, 70. vero drachmas, quæ quaternæ siclo, siue statere continentur: Itaque quadruplo maiorem summam facit, scilicet pro decem millibus, 40 millia; quod & notauit Villalpand l. c. drachmæ porro 96. conficiunt libram, centum vero minam Atticam. Differre tamen putat Couar. quem sequitur Villalp. l. c. quod drachma sit octaua pars vnciæ. Solidus autem sexta.

62500000. 10000. 62510000.

g Vide Villalp. t. 3. Apparat. l. 2. c. 13.

LXIII. *Quæ argẽti, æris & ferri.*

Argenti porro talenta decem millia, æstimando argentum in duodecupla proportione auri, vt vult Villalp. efficient decem milliones, quadringenta, & sedecim millia, sexcentos & sexaginta sex aureos, quæ tres summæ efficiunt 72 milliones, nongenta viginti sex millia, 666 aureos nummos. Quæ auri, argentique vis, etsi immensa videtur: addidit nihilominus populus æris talenta decẽ & octo millia ferri quoque centum millia talentorum. Itaque tantum collegerat auri Dauid, quantum ferri contulit populus. *Et apud quemcumque inuenti sunt lapides* nimirum pretiosi, vt vult Abulensis, *dederunt in thesauros domus Domini, per manum Iahiel Gersonitis.* Hic enim cum duobus filiis suis Zathan, & Iohel, præpositus erat thesauris domus Domini. [h] Hunc Iosephus vocat Ialum, non Iahielem, sed in eo errat turpius; quod dicat eum fuisse de posteris Moysi, cum Scriptura dicat eum fuisse Gersonitem: Moyses autem non de Gerson, sed de Caath eius fratre descendit.

10416666.

72926666.

h supr c. 26 22. & c. 23. 8

LXIV. *Liberalitas cum lætitia*

Pia liberalitas coniuncta fuit cum lætitia, quia *hilarem datorem diligit Deus:* [i] nec solum diligit, sed etiam facit: opera enim bona, cordis quædam hilaritas

i 2 Cor. 9. 7 & Ecc. 35 11.

a Gen. 4. 6. b Luc. 24. 17 comitatur, sicut vice versa, peccatum tristitia, iuxta illud Dei ad Caim, [a] *cur concidit facies tua?* &c., [b] *qui sunt hi sermones, quos confertis adinuicem, ambulantes, & estis tristes? Lætatus* porro *est* hic *populus cum vota sponte promitterent*, cum tamen homines dare soleant, non sine quodam sensu tristitiæ, quasi eam iacturam faciant; at Deus lætitiam infuderat *quia toto corde offerebant ea Domino*: Sed antecesserat gratia eiusdem vt eadem toto corde offerrent.

QVARE autem voluerit Dauid ipsum populum contribuere, in templi Dei constructionem, omnemque magnificentiam, quærunt aliqui, [c] & inter alias politicam quondam responsionem afferunt, haud scio an satis vel Dauide, vel Salomone dignam. Dauidem scilicet magnam diuitiarum populi partem, & res omnes pretiosissimas, quæ apud priuatos erant, ad Dei, & regis obsequium transtulisse, vt & Salomon in regno potentior esset, & si qui erant in populo regis, ac regni hostes, fierent infirmiores, & populus ipse ad rebellandum debilior. Verum isti aut liberales non fuissent, aut certe cum lætitia non dedissent; idque merito videatur esse, [d] *quæstum facere pietatem*, eiusque specie innoxium populum spoliare bonis suis. Itaque responsio magis placet, quæ simplicitatem Dauidis magis sapiat, quam Dauid ipse candide profitetur, dicens, [e] *Scio Deus meus quod probes corda, & simplicitatem diligas, vnde & ego, in simplicitate cordis mei, lætus obtuli vniuersa hæc*. Simplicitatem hæbreus vocat rectitudinem, quæ scilicet non se ad proprium commodum inflectit, sed in Deum vnum rectà tendit. Dicamus ergo voluisse Dauidem quam maximam auri, argenti, cæterarumque pretiosarum rerum vim coaceruare, vt tanto magnificentiorem facere posset ædem, quo plures thesauri ad materiæ, & formæ præstantiam, & artificum sumptus suppeterent. Et populo hoc ipso charius esset templum, quo maioribus suis sumptibus excitatum esset.

c vt Pin. l. 5. c. 5 §. 7. & l. 1. c. 11. n. 9.
d 1. Tim. 6. 5.
e v. 17.

LXV. Quare Dauid populi auxilia corrigarit.

DAVID porro, cuius & publica, & priuata liberalitas, totius populi largitionem tanto interuallo superabat, & cui insuper liberalitas populi lætitiæ causa erat, vnde ait [f] *populum tuum, qui hic repertus est, vidi cum ingenti gaudio tibi offerre donaria*, num lætitiæ publicæ expers fuit? audi scripturam. [g] *Sed & DAVID Rex lætatus est gaudio magno, & benedixit domino coram vniuersa multitudine, & ait, Benedictus es Domine Deus Israel patris nostri ab æterno in æternum. Tua est domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria*, à te scilicet profecta fuit omnis victoria, per quam tot spoliis ditati, tot tributis aucti sumus. *Et tibi laus; cuncta enim, quæ in cælo sunt, & in terra, tua sunt. Tuum Domine regnum, & tu es super omnes principes. Tuæ diuitiæ, & tua est gloria, tu dominaris omnium in manu tua virtus, & potentia, in manu tua magnitudo, & imperium omnium.* Eadem diuersis iterata phrasibus, affectum animi sancti regis produnt. *Nunc igitur Deus noster, confitemur tibi, & laudamus nomen tuum inclytum.*

f v. 17.
g 1. Par. 29. 9.

LXVI. Dauidis lætitia, & gratiarum actio.

NIMIRVM nostra omnis in Deum liberalitas eius præuiam in nos beneficentiam, & largitionem requirit, quia ille dedit nostra, & nos ipsos nobis, vt esset nobis quod dare possemus. Eius autem liberalitas pura, integra, atque perfecta est, à nullo enim accipit vnde dare possit, *quis enim prior dedit ei?* Merito ergo Dauid, post talem, ac tantam Deo factam oblationem, suo, populique nomine gratias agit Deo, tum quia hæc ipsa quæ offert, ab eo se accepisse profitetur, cui offert, vt sit potius quædam quasi restitutio, quam largitio: tum quia hanc ipsam, sanctam voluntatem & propositum offerendi, quod tanti erat apud Deum meriti, vt sine eo cætera omnia plane iaceant, ac nihili sint, Dominus eis dederat gratis. Et de hac ipsa voluntate videtur gratias agere Deo cum subdit. *Quis ego, & quis populus meus, vt possimus hæc tibi vniuersa promittere? tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.* Et rursum, [h] *Domine Deus noster omnis hæc copia quam parauimus, vt ædificaretur domus nomini sancto tuo, de manu tua est, & tua sunt omnia.*

h vers. 16.

LXVII. Quam iusta, etiam post oblationes nostras.

NVNC autem vice versa petit à Deo constantiam in sancto proposito, non ignarus inconstantiæ, & infirmitatis humanæ, vt qui diuina gratia præuenti sunt eadem concomitante, & consummante perfruantur [i] *Domine Deus Abraham, & Isaac, & Israel patrum nostrorum, custodi in æternum hanc voluntatem cordis eorum, & semper in venerationem tui mens ista permaneat.* Verendum enim erat ne quod, feruore quodam animi incitante, spoponderant, mox frigescente deuotione soluere, propter

i v. 18.

LXVIII. Petit populo constantiam.

promium magnitudine ni cunctarentur. Ex qua etiam intelligi potest quantis tum diuitiis Israelitæ circumfluerent. Totam denique gratiarum actionem concludit supplici ad Deum pro filio suo oratione. *Salomon* [a] *quoque filio meo, Da cor perfectum vt custodiat mandata tua, testimonia tua, & ceremonias tuas, & faciat vniuersa, & ædificet ædem cuius impensas paraui. Præcepit autem* David *vniuersæ ecclesiæ. Benedicite domino* Deo *nostro. Et benedixit omnis ecclesia domino* Deo patrum suorum, non voce, sed externo signo, vnde sequitur, *& inclinauerunt se, & adorauerunt Deum, & deinde regem.* Approbantes, quæ Rex nomine ipsorum, & suo, coram Deo supplicabundus dixerat. Vnde Iosephus [b] *Illi vero prostrati humi Deum adorauerunt. Versi deinde ad Dauidem, pro omnibus ei bonis, quæ ipso regnante perceperant, gratias egerunt.*

& filio sanctitatem.

a v. 19.

& populus Deū benedicit.

b l. 7. c. 9 f.

LXIX. *Summa rei deinceps gestæ.*

Tertivs deinceps secutus est dies, in quo sacrificia in gratiarum actionem, & publica conuiuia vniuerso populo celebrata sunt, & Salomon secūdo vnctus est, & consecratus in regem, & Sadoc in pontificem, & populus vniuersus nouo Regi sese ritu solemni addixit. Sed quid horum primum, quidue secundum, aut postremum gestum sit, non satis liquet: Certe si sacræ narrationis seriē inspiciamus, mane primum celebrata sunt sacrificia: tum secutæ epulæ, à prandio deinde, epulas excepit Regis, & Pontificis consecratio, postrema fuit fœderis, inter regem & populum renouatio. Conuenientius tamen videtur, vt peractis primum sacrificiis, dum instruitur epulum, gemina illa consecratio perfecta sit, & obsequium à populo regi delatum. Reliquum deinde tempus conuiuio, & lætitiæ datum, & populus domum dimissus.

eiusque ordo.

LXX. *Sacrificia pacifica, & holocausta.*

De sacrificio hæc habet scriptura [c] *Immolaueruntque victimas domino; & obtulerunt holocausta die sequenti tauros mille, arietes mille, agnos mille cum libaminibus suis, & vniuerso ritu abundantiss. in omnem Israël*: vt scilicet inde haberent vnde liberaliter à Dauide, cuius sumptibus fiebant sacrificia, accepti, hilariter epularentur, ita statim fit mentio epularum, *& comederunt, & biberunt coram domino, &c.* Vtique non coram arca, quod enim atrium tanto populo epulanti par esse posset? sed *coram Domino* idest Hierosolymis, loco quē sibi Dominus elegerat, ad epulas sacrificiorum pacificorum. [d] Nam bona pars pacificorum sacrificiorum cedebat in populi offerentis conuiuium, vt non semel significauimus, ex quo etiam constat aperte, non omnia hæc in holocaustum Deo fuisse oblata, sed magnam partem in pacificas victimas cessisse. Sed quid huic, quidue illi sacrificio destinatum fuerit, ex scriptura colligi non potest. Si Iosepho [e] credimus, ter millenæ illæ hostiæ sacro igne absumptæ sūt; deinde aliæ victimæ oblatæ, quæ de more sacerdotibus, & populo distributæ sunt: sic enim ait. *Sequēti vero die sacrificia sunt instaurata, mille vitulis, mille arietibus, mille agnis in holocaustomata oblatis. Ad pacifica quoque sacrificia, multis millibus victimarum mactatis.* Verum non puto in scriptura reperiri vsquam tria hostiarum millia vnico holocausto absumpta fuisse. Certe maximè solēne celebratur holocaustū Ezechiæ regis, pro vniuersi populi & tēpli expiatione: tunc tamen, (vt habetur) numerus holocaustorum fuit, tauri 70. arietes 100, agni ducenti: Salomon in excelso Gabaon mille hostias legitur in holocaustum obtulisse, quod fuit sacrificium ad obtinendam sapientiam initio regni longe celeberrimum. At hoc holocaustum triplo maius foret.

c v. 21 c. 29

d Deut 12. 12. 18.

ex Iosepho.

e l. 7. ant c 11.

qui & improbatur.

c 2. 29. 32.

LXXI. *Consecratio noui Pontificis.*

Deinceps secuta est inunctio, & consecratio, Regisne prius an Pontificis? Pontificis videtur prior, vt tanto augustior esset regis initiatio, quo maior esset, qui initiaret. Vnctus ergo Sadoc in Pontificem, & quidem nunc primum, licet aliter putet Pineda. [f] Nam ne id putaremus scriptura apertè separat geminatam vnctionem regis, ne ea ad pontificem quoque pertinere crederetur, ait enim. *Et vnxerunt secundo Salomonem filium David. Vnxerunt autem eum domino in principem, & Sadoc in Pontificem*, At si Sadocum bis vnctum dicere, vel significare voluisset, ita etiam breuius dicere potuisset. Et vnxerunt secundò Salomonem in principem, & Sadoc in Pontificem, quanquam ne tunc quidem, illud *secundo* ad vtrumque facile referretur.

f l. 2. ca. 11 n. 1.

LXXII. *Quibus facta ceremoniis.*

Qvæ porro fuerint ceremoniæ huius pontificiæ consecrationis, ex Aaronica, quæ octauo Leuitici habetur, colligendum est. Vbi inter alia dicitur oblatus Aaron à Moyse in conspectu domini, & totius populi, ablutus, vestitus subucula linea, accinctus baltheo, indutus tunica hiacinthina, humerali desuper im-

posito. Quod astringens cingulo aptauit rationali, in quo erat doctrina & veritas. Cidari quoque texit caput; & super eam contra frontem, posuit laminam auream, consecratam in sanctificatione. Tulit & vnctionis oleum, quod fundens super caput Aaron vnxit eum, & consecrauit. Oblatus est deinde vitulus pro peccato super cuius caput imposuit pontifex manum antequam immolaretur. Iterumque oblatus est vnus atque alter aries in holocaustum, cum eadem ceremonia impositionis manus; sed sumpsit præterea Moyses de sanguine arietis immolati, & tetigit extremum auriculæ dextræ pontificis, & pollicem manus eius dextræ, similiter & pedis. Denique assumens vnguentum & sanguinem, qui erat in altari aspersit super Aaron, & vestimenta eius. *An Aaronicæ.*

LXXIII. *An Eleazaris.*

Vtrvm autem hæc omnia facta fuerint, & per septem dies iterata, & interim manserit Sadoc in tabernaculo, obseruās custodias Domini, sicut olim Aaron, & filii eius, affirmare non possum. Forte enim id tantum factum fuit, quod legimus in transferendo pontificatu Aaronis in Eleazarum filium suum. Nam ducto in montem Hor vtroque, Moyses, sicuti à Domino iussus fuerat, nudauit Aaronem pontificiis vestibus, & iis induit Eleazarum. Sic & hoc loco ablatæ fuerint, Dauidis, & Salomonis iussu, ab Abiathare vestes pontificiæ, & eis coram comitiali conuentu Israëlitarum, Sadoc indutus fuerit, qui iampridem in sacerdotem consecratus erat, vt pote ortus ex Eleazare pontifice. Inde secuta est inunctio, quæ hoc loco memoratur, vt præcipua ceremonia; & in qua vis ipsa, & natura consecrationis posita censetur. A quo autem vel indutus, vel consecratus fuerit, non facile dixerim; forte ab ipsomet Abiathare, aut aliquo alio ex antiquioribus sacerdotibus; aut potius à S. propheta Nathan, Moysis, & Samuelis vice fungente; sicque Abiathar de gradu & dignitate sua deiectus est.

a Nu. 20. 25.

LXXIV. *Abiathar gradu deiicitur.*

Nec te moueat, erudite lector, quod hic maturius Abiatharem, viuo adhuc Dauide, in ordinem redigamus, cum id factum videatur duntaxat post mortem Dauidis, & cædem Adoniæ. [b] Nam cum viuo Dauide, Sadoc inunctus, ac consecratus fuerit in pontificem; [c] & quidem in summa comitiorum totius populi celebritate, in qua & rex ipse Salomon in regem inauguratus est; nemo rectè dubitarit consecrationem vtramque, cum omni ceremoniarum apparatu fuisse perfectam. Oportuit ergo Sadocum pontificalibus indui vestimentis, & nominatim Ephod pontificio, & rationali, quod vtique vnicum erat in tota supellectile pontificia. Ergo necesse fuit ab eo accipi, qui hactenus pontificem egerat. Dauide minime repugnante, qui dudum à Bethsabæa, & Nathane propheta didicisset, eum participem fuisse coniurationis Adoniæ cum Ioabo, aduersus Salomonem, à se destinatum regem. Itaque cum Salomoni grauis esset Abiathar, & æmulum haberet gratiosissimum Sadocum, qui iam primò Salomonem inunxerat, facile intelligi potest, eum iussum promere ornamenta pontificia, & quamtumuis ægrè ac repugnanter, obtemperasse. Præfractius enim neganti, cum alioqui reus esset imminutæ maiestatis, sine dubio mors imminebat. Idque satis docent illa ad ipsum verba Salomonis, [d] *Equidem vir mortis es, sed hodie non interficiam te, quia portasti arcam domini.* Cum autem gradu deiectus Hierosolymis adhuc versaretur viuo Dauide, eodem mortuo, Salomon inde illum eiecit, & in pagum suum amandauit, ne quid rerum nouarum in vrbe regia moliretur. Quod autem tunc quoque Sadoc iteratò in pontificem inunctus fuerit, Abulensi [e] affirmanti assentiri non possum.

b 3. Reg. 2. 26.
c 1. Par. 29. 22.
Spoliatur vestibus pontificiis.
d 3. Reg. 2. 26.
e par. 29. q. 24.

LXXV. *Salomon secundo consecratus.*

Vnctvs Pontifex, Salomonem, eodem Nathan adiuuante, quanta maxima fieri potuit solemnitate, atque apparatu vniuersis comitiis spectantibus inunxit, cum totius populi exultatione, tubarum, omniumque instrumentorum musicorum harmonico concentu. Addit Diuus Hieronymus in tradit. in vnctione dixisse populum. *Quicumque regnet tu Deus noster, tu semper sis Deus noster.* Inunxit inquam, & *consecrauit Domino in principem*, idest vt Pineda [f] interpretatur, ad Dei honorem, Deo sic volente, sic eligente, & omnium animos, ad eam rem perficiendam, mirificè deuinciente. Aut certe dicitur *consecratus Domino*, sicut & Pontifex, vt sicut hic in spiritualibus, ita ille in temporalibus Dei vice fungeretur, in populo Dei gubernando; nominatim autem ad templum Domino

f l. 2. c. 12. n. 1.

& quamobrem.

excitandum. Sapienter porro Dauid Salomonem in principem populi secundo consecrari voluit, non vt eum sacerdotalis dignitatis participem faceret; [a] sed vt qui in schismate prius consecratus, multos habuerat sibi repugnantes, qui Adoniæ studuerant, nunc communibus omnium ordinum votis consecratus, communiter ab omnibus admitteretur in principem; idque non obscurè significatur in textu, cum dicitur, non solum sedisse super solium Domini, in regem, pro Dauid patre suo, Dauide illi loco cedente; & in humiliorem aliquam cathedram libentissime considente, quod erat regni possessionem tradere, vt supra dibamus, sed etiam cunctis placuisse, & omnem Israëlem illi paruisse. *Deducto* ait Iosephus *in regiam Salomone & in solio paterno collocato*, Nimirum, vt supra dicebamus, Dauid in comitiis in regio throno consederat, *ex ea die in posterum obedientes ei fuerunt.*

[a] vide Abu. 1. Par. 29. q. 10.

LXXVI. *Altera causa secundæ vnctionis.* *Pignus fidei.*

Eadem ipsa verba alteram tangunt rationem secundæ vnctionis; vt nimirum renouaretur fœdus nouum inter regem & populum, quo illi rex paternam beneuolentiam, protectionem, & curam pollicebatur; populus autem fidelitatem, & & obedientiam; sed idipsum apertius declaratur cum subditur. *Sed & vniuersi principes, & potentes, & cuncti filij regis Dauid dederunt manum, & subiecti fuerunt Salomoni regi.* Hebraicè habetur, *dederunt manum sub Salomone rege.* Vulgata exponendo addidit, *subiecti fuerunt*, vt illa porrectio manus fuerit in signum subiectionis, quomodo etiam Septuag. dationem manus verterunt in subiectionem, quæ est etiam Iosephi expositio, Vatabli & Hugonis. Aliquid addit Lyranus. *Cuncti filij regis*, inquit, *dederunt manum*, id est per fidem promiserunt, seu iurauerunt, quod fideliter subessent Salomoni. Id enim specialiter ab eis exegisse Dauidem, Comestor, Abulens. & Carthusianus tradiderunt. Sed cum oblatio dexteræ sit etiam pignus amicitiæ, integra loci sententia erit, tam principes, quam regis filios porrecta Salomoni, summissáque dextera, beneuolentiam & fidem, & submissionem iureiurando firmatam promisisse. Vt Pineda quoque notat, qui addit, voluisse Dauidem, occasione nouæ huius inaugurationis, omnium animos ad rem diuinam procurandam, templi scilicet ædificationem, inter se coniungere.

& amicitiæ.

LXXVII. *Quid hic Iosephus.*

Operæ pretium autem est, antequam ad alia progrediamur, hic Iosephum audire, qui inter alia, Dauidem in comitio ita loquentem inducit. *Nunc igitur quandoquidem scitis quod etiam maiores nostri Iacobi filij, cum duodecim essent*, Committit Leui cultui diuino destinatum, *Iudas tamen consensu omnium principatum obtinuit*; imo vero patriarchæ solius à Deo inspirati voluntate. Neque enim vsquam apud Patriarchas ad vota, vel suffragia pro principatu ventum est; neque adeo inter ipsas tribus, ideoque iudices modo ex hac, modo ex illa tribu à Deo suscitati sunt: & Iudas diuino fauore, non libera aliarum tribuum cessione, aut concessione dignitatis, præ cæteris eminebat; nec Dauid dixit Iudam, omnium fratrum consensu, obtinuisse principatum, sed Deum de Iuda elegisse principes. Sed pergit Iosephus. *Et mihi cum sex* aut septem potius *fratres essent, post habitis illis, Deum ad me regnum detulisse, nec eorumquemquam id factum iniquè tulisse.* Diuus tamen Chrysostomus in iis non leuem inuidiam agnouit; nec male in textu sacro fundatam, vt suo loco diximus, pergit, *Ita ego quoque postulo, vt Salomone imperium consecuto, cæteri mei filij nec contra illum, nec inter se seditiones agitent, sed scientes hunc diuinitus electum, libenter eius dominio sint subiecti.*

LXXVIII. *Epulatur populus & vbi.*

Hac tota ceremonia peracta ad regium denique prandium omnes profecti sunt. *Comederunt*, ait Scriptura, [b] *& biberunt coram Domino, in die illo cum grandi lætitia*, nimirum epulati sunt, vt ait Abulens. [c] coram arca Domini. Nam quæ partes sacrificiorum pacificorum proueniebant offerentibus, ab ipsis, & cæteris, quos inuitarent; in sanctuario comedebantur. Verum vt supra dicebamus, [d] id neque fieri poterat, in tanta populi multitudine, neque oportebat ex lege, quæ requirebat duntaxat, vt comederentur in vrbe, in qua sacrificabantur, nec alia vis est illarum vocum *coram Domino*, vt ex Deuter. [e] constat. Porro *Dominus magnificauit Salomonem super omnem Israel, & dedit illi gloriam regni, qualem nullus habuit ante eum Rex Israel:* Sicque impletum est votum illud Banaiæ & principum Israël, quod in prima vnctione semel iterumque emissum, in hac quoque etiam magni-

[b] c. 29. v. 22.
[c] q. 17. in c. 29.
[d] n. 28.
[e] Deu. c. 12. 12. c. 16. 11.

ficentius iteratum est. *Amplificet Deus nomen Salomonis super nomen tuum, & magnificet thronum eius super thronum tuum.* Sed qualis hæc fuerit amplificatio, & magnificentia in sequentibus dicendum erit.

LXXIX. *Lætitia præsens Dauidis, & psalmus in ea.*

HIS ita transactis Dauid plenus dierum, & bonorum operum, & vero etiam lætitia plenus, cum Patriarcha Iacob dicebat, *iam lætus moriar*, quia vidi faciem Christi mei, & relinquo superstitem Salomonem in throno meo. Aut illius alterius sanctissimi senis anteuertebat orationem, *Nunc dimittis seruum tuum Domine, &c.* Hoc enim tempore cecinisse dicitur psalmum illum [a] 71. qui in Salomonem inscribitur; *Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis,* quo, filio suo in regio throno collocato, spiritum iudicij, atque iustitiæ precatur, vt sanctè officium suum obeat, in totius populi, nominatimque pauperum vtilitatem. Fuisse autem hunc vltimum Dauidis psalmum, licet non vltimo loco sit collocatus plerique, in quibus Iansenius, & Pineda, non male colligunt ex vltima illa clausula, quæ habetur in eius fine; *Defecerunt laudes Dauid filij Iesse,* pro quo Chald. & Hieronym. *Completæ sunt orationes Dauidis.* Et quidem cum sanctus rex, non solum in verum, sed in figuratum etiam Salomonem, cygnæis istis vocibus respexerit, ita eas attemperauit, vt & Salomoni conuenirent, & ei in primis, qui dixit, *ecce plusquam Salomon hic.* vt accuratè docet Pineda lib. de Salomon. cap. 20. licet plerique soli Christo, pleraque in eo psalmo competere arbitrentur. Hoc ergo psalmo exhilaratus Dauid, decantata vtriusque Salomonis, mirificè congruente inter se, & conspirante fœlicitate, & regno spirituali cum temporali, petiisse videtur animæ suæ vt moreretur & dixisse [b] cum Elia, *sufficit mihi Domine, tolle animam meam: neque enim melior sum, quam patris mei.*

[a] Psal. 71.

[b] 3. Reg. 19. 4.

LXXX. *Eiusdem testamentũ.*

PRÆDICTO psalmo, quasi testamento spirituali condito, alterum, quod temporale vocemus licet, propediem moriturus instituit. Itaque *appropinquarunt dies Dauid vt moreretur,* cum iam septuagesimum secundum annum ageret, iuxta ea quæ à nobis primo Salomonis anno constituta sunt. *Præcepitque Salomoni filio suo dicens, Ego ingredior viam vniuersæ terræ* terram se agnoscit Rex maximus, atque humillimus, cæteris omnibus similem, quibus in persona parentis eorum dictum est, *in sudore vultus tui vesceris pane tuo: donec reuertaris in terram de qua sumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris,* [c] *confortare, & esto vir.* Quasi dicat, præsente, & viuo patre, adolescentem agere licuit, tenellum, atque delicatum; nunc sublato patre, opus tibi erit agere fortem, & constantem virum, sapientia & rerum gerendarum peritia præditum, quæ tibi in dies magis, Deo bene propitio, contingent. Itaque filio pietatem, ac Dei cultum in primis commendat, idque vult esse primum in præceptis suis. [d] *Obserua,* inquit, *custodias Domini Dei tui,* vel, vt alij legunt, *obserua vt custodias mandata* Domini *Dei tui.* eodem sensu, custodias enim vocat, vt etiam in Hebræo, ea quæ vult Dominus custodiri, & seruari, id est mandata sua. Ea vero triplicia erant, ceremonialia, iudicialia, & moralia, quæ deinceps diuersis verbis commendantur.

3. Reg. 2. 1

[c] 3. Reg. 2. 3.

[d] Gen. 3. 19. 3. Reg. 2. 3.

LXXXI. *Eiusque docet vtilitatem.*

HVIVS autem obseruationis geminam profert vtilitatem præsentem alteram, *vt intelligas vniuersa quæ facis,* quia *lex domini sapientiam præstat paruulis, lucerna pedibus hominum, verbum Dei; & lumen semitis eorum.* Et iterum *declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.* Hebraicè habetur, *vt prudenter agas* Chaldæus, *vt prosperè tibi omnia succedant;* alteram futuram, *vt confirmet* DOMINVS *sermones suos, quos locutus est de me, dicens, si custodierint filij tui vias suas, & ambulauerint coram me in veritate, in omni corde suo, & in omni anima sua, non auferetur tibi vir de solio Israël* Habetur hæc promissio 2. *Reg.* 7. 16.

LXXXII. *Mandata Dauidis de Ioabis cæde.*

DEINCEPS vero dat filio in mandatis, noxiorum aliquorum pœnam, quam ipse commodè exercere non potuit: mandat vero, vt minus inuidiosa sit animaduersio, quæ à filio fiat, ex parentis mãdato. *Tu quoque nosti,* inquit, *quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ:* refert Lyranus ex R. Salomone. Ioab ostendisse aliis literas, quas sibi Dauid secretò miserat, de occidendo Vria, quo facto blasphemare fecit nomen Domini. Verùm id si verum esset, oportuisset Ioabum ostendisse literas inimicis Domini, aut infidelibus Ammonitis, quod caret omni probabilitate, in eo peccauit potius, quod Regi parens hominem innocentem curauit interfici. Rectius intelligeretur mors Absalonis, propter quam in magna culpa fuit cõtra DAVIDEM

ipsi [illegible], eius parente [illegible] in qua nobiscum sententia est Abulensis: [a] quia quantumuis ille mortem commeritus esset non licuit tamen Ioabo, contra præceptum regis, eum interficere. [b] & quidem, vt videtur, si quis historiæ verba consideret, [c] in regij mandati quod tunc ei inculcatum est, contemptum. Adde postea hominis insolentiam in regem Dauidem, quem, de ea cæde afflictissimum, cum consolari debuisset, vehementer exacerbauit, minatus etiam seditionem, [d] & defectionem vniuersi regni, contra ipsum. Accedebat postremo, quod particeps, & adiutor factus esset inchoatæ ab Adonia tyrannidis, ob quam vnam culpam Salomon Abiatharem sacerdotum virum mortis esse pronunciauit. Sed hæc mansuetissimus Dauid dissimulat, [e] siue quia contra seipsum facta fuerant, siue quia obliuione quadam deleta videbantur, & multis eius laboribus, pro Dauide susceptis, condonata.

a 3. Reg. 2. q. 7. & 9
b an Dau. 30. n. 101.
c 2 Reg 18 14.
d Ibi 2. Reg. c. 19. 7.
e Abul. 3 Re. 2. 9.

LXXXIII. *Nominatim ob duorum principum cædem. Abneris & Amasæ.*

VERVM duorum principum cædes iniustissimè perpetratæ dissimulari non potuerunt: ideóque mandat eum morte mulctari; verba mandati hic habent. *Tu quoque nosti quæ fecerit Ioab filius Saruiæ*, id est, meus ex sorore nepos, *quæ fecerit duobus principibus exercitus Israel Abner filio Ner*, [f] quem ante 35. annos, ipso sexto regni Dauidis anno, per proditionem interfecerat. [g] *Et Amasæ filio Iether*, meo item ex Abigail sorore, nepote, qui 31. Dauidis anno, ante annos decem interfectus fuerat, quem Dauid in principem militiæ, loco Ioabi elegerat, & qui etiam ab Absalone princeps militiæ dictus fuerat, *quos occidit, & effudit sanguinem belli in pace*, quasi scilicet cum hoste in bello pugnaret, cum illi pacificè, & mecum, & cum eo agerent, *& posuit cruorem prælij in balteo suo, qui erat circa lumbos eius, & in calceamento suo, quod erat in pedibus eius.* Alludit vtique, vt animaduertit etiam Lyranus, ad modum perpetratæ cædis vtriusque principis, præsertim Amasæ, quem dum occidit Ioab, habuit cingulum gladij ad lumbos suos, in vagina sua, qui inde egressus est, Ioabo sese incuruante ad proditoriam salutationem, quem leuatum sinistra sua, immersit in latus eius; vnde sanguis exiliens baltheum & calceamenta eius cruentauit, quippe qui eum complexum tenebat.

f an. Dauid. 6. 25.
g 2. R. 3. 27.

LXXXIV. *Et periculum in futurum.*

Altera etiam erat causa cur Dauid Ioabum interfectum vellet, quam tangit Theodoret. [h] quia timuit ne is solita vsus malitia despiceret iuuentutem Salomonis, & vel eum sub spem beneuolentiæ interficeret, sicut prædictos occiderat, vel apertam instrueret aciem, & diuideret Israëlem, intrudendo regem Adoniam, cui fauebat, qui regni spem non plane abiecerat, vt sequentia declarabunt. Hæc ergo cum Dauid pro sua sapientia satis agnosceret eius mortem filio mandat. [i] *Facies ergo iuxta sapientiam tuam, & non deduces canitiem eius pacificè ad inferos.* Erat vtique Ioab, licet nepos Dauidis, ei tamen suppar ætate, vt qui ab initio Regni eius fuerat princeps militiæ eius, quæ dignitas non conuenit adolescenti: vult ergo eum Dauid, propter prædicta crimina, quamuis canum, & multis pro regno laboribus perfunctum, & regio sanguine progenitum, à cognato rege interfici, & quidem sub initio regni sui, vt iustitiæ zelum in Dauide agnoscas. omnibus alijs titulis præponderantem. quem tamen nunc ipse se viuo, ex quadam animi teneritudine, nonnullaque gratitudine, nolebat interfici. At Salomonis eadem causa non erat.

h in. 3. Reg. q 4.
i Supra an Dau. 30 & 31.

LXXXV. *Cur punitio tandiu dilata.*

QVAM tamē ipse punitionem diu distulit inuitus: inquietum enim regnum Dauidis, simul potentia Ioabi, & fratris eius, causa fuerunt cur Dauid tamdiu meritum supplicium differret, vt ait Caietanus & Iosephus lib. 7. Ant. cap. vlt. *In eum*, inquit, *tuo arbitrio animaduertes, quandoquidem hactenus pœnam euasit, quod meipso esset potentior.* Idque haud obscurè significauit Dauid, post Abnerem à Ioabo interfectum, cum diceret, *viri isti filij Saruiæ duri mihi sunt*, nec potuit aliam de iis expetere vltionem, nisi quam solent personæ infirmæ ætate, vel sexu, aut quoquo modo imbecillę, vt verbo vltionem optent, quam reipsa inferre non possunt, *sanguis*, inquit, *Abner veniat super caput Ioab &c.* post mortem autem Amasæ, ne verbo quidem impotentem hunc virum ausus est attingere. [k] vt suo loco diligentius explicatum est. [l] Nunc autem pax erat vndique, & Ioab senex, ac ferè à militia desertus: alioquin enim non confugisset ad tabernaculum, sed eius præsidio se communisset. Adde quod Banaias, qui priori vnctioni Salomonis cum armatu manu interfuerat, cum legionibus

k 2. Re 20. 22.
l an. Dau. 31 n. 48. & seqq.

Cerethi,

Cerethi, & Phelethi, quas habebat in manu, reipsa princeps militiæ videbatur, licet ea dignitas nondum illi esset verbo collata.

TERTIVM Dauidis mandatum est, circa gratitudinem erga Berzellai amicum regis. Non enim minus regium est bonis præmia, quam improbis referre supplicia. *Sed & filiis Berzellai Galaaditis reddes gratiam, eruntque comedentes in mensa tua; occurrerunt enim mihi, quando fugiebam à facie Absalon fratris tui.* Plurium hic fit filiorum mentio, cum tamen vnius Chamaam Scriptura meminerit. [a] Verum ex hoc loco intelligitur, Brezellai cum filiis suis venisse ad Dauidem, eique suppeditasse necessaria, deinde etiam alios ad Chamaam eorum fratrem, Rege id agente, summissos. Nulla tamen hic fit mentio Machir, qui sibi etiam tunc regem sua liberalitate deuinxerat; gratiam relatam fuisse par est credere, licet id non fuerit scripto mandatum; idemque dici potest de Miphiboseth, licet Caietanus Dauidem hic audacter accuset, quasi immemorem gratitudinis erga Ionathan, eo quod nihil hic disposuerit ad emendandam præcipitem sententiam, quam contra Miphiboseth dederat. Sed pro Dauide supra respondimus. [b] Tertius autem ille Sobi filius Naas, Dauidis benefactor, non paruam mercedem accepit regiæ affinitatis: cum eius vel filia, vel soror, data fuerit Salomoni in vxorem, vt supra diximus. [c]

RELIQVVM est quartum mandatum de Semei puniendo; de quo ita statuit Dauid, *habes quoque apud te Semei filium Gera, filii Iemini de Bahurim, qui maledixit mihi maledictione pessima, quando ibam ad Castra*, hæc est ciuitas dicta Mahanaim, in qua regnauit Isboseth, de qua non semel in superioribus. Porro circa hanc maledictionem pessimam, non valde sapienter philosophati sunt Rabbini apud D. Hieronymum in tradit. in hunc locum, vt seorsim dicam. 5 Certe constat maledicta quibus insectatus est homo petulantissimus innocentem, atque afflictum Dauidem longe alia fuisse ab illis, quæ isti cōminiscuntur; illa scilicet. *Egredere, egredere vir sanguinum, & vir Belial*, &c. quæ 2. Reg. 16. accuratè descripta leguntur. Vbi ad verborum licētiam contumeliosissimam, etiam lapidationem regis addidit: sed pergit Dauid de Semei decernere. *Sed quia descendit mihi occursum, cum transirem Iordanem, & iuraui ei per Dominum dicens: non te interficiam gladio; tu noli pati eum esse innoxium.* Id est supplicio carere, quasi esset innoxius. *Vir autem sapiens es, vt scias quæ facies ei, deducesque canos eius cum sanguine ad inferos.* Quod ait Dauid, *non interficiam te gladio*. Hebræi apud D. Hieronymum interpretantur supplendo, *sed lingua.* Sed ea fraus, & captiosum iusiurandum, non conuenit candori; & simplicitati Dauidis: verum ea de re iam dictum est supra: [d] consule hoc loco Abul. [e]

ILLVD tamen non videtur omittendum, quod Dauid videri potest iustè periurii accusari. Iussit enim Semei occidi, cum tamen iurasset se eum non occisurum. Quod enim quis per alium agit, per seipsum agere videtur, & aliena peccata in seipsum transferre. Respondendum est primùm Salomonem potuisse, non obstante iureiurando patris, occidere Semei. Neque enim ipse iurauerat, nec ad patris iusiurandum seruandum tenebatur. Et Semei occisurus erat, non tanquā accepto à Dauide mandato, sed quasi legitimus iudex, qui peccata, quantumuis à priuata persona condonata, iusto nihilominus afficit supplicio. Dauid autem periurus nō fuit, cum iussit interfici eum, quem iurauerat se non occisurum. Quoniam, vt subtiliter phisophatur Tostat. [f] quando aliqui æquo iure inter se conueniunt, super aliquo negotio, ad cuius confirmationem iusiurandum interuenit, tota conuentio, ac stipulatio accipienda, atque interpretanda est, secundum communem verborum vsum. Cum autem quis, non ex mutua conuentione, sed ex propria liberalitate, sine vlla obligatione, cupiā aliquid cum iureiurando promittit, tā promissio quam iusiurandū ex eius intentione, & nō ex cōmuni iuris vsu pēdent; sicut enim liberè illi promittit quantū vult, atq; intendit, sic etiam iurat pro intentione, ac volūtate sua. Cum ergo promitteret Dauid Semei, ex mera liberalitate sua, se eum non occisurum, cum tamen ipsum iure posset occidere; promissio, eiusque confirmatio per iusiurandum, ex eius intentione, & non ex communi vsu accipienda est. Itaque licet ex communi vsu, & interpretatione iuris, qui dicit, ego non te interficiā, non possit neque per se, neque per alium ipsum interficere. Qui tamen ex liberalitate, & ex gratia id promittit, si in-

Marginalia (left): a 2. Reg. 19. 17. — b an. Dauid. 31 n. 16. & seqq. — c an Dau. 39 — 5. σχ. — d an. Dau. 31 n. 13 & 14. — e l. 3. Reg. c. 2. q. 16 & seqq. — f in c. 2. 3. Reg. q. 16. & seqq.

Marginalia (right): LXXXV. Gratus animus in Berzellai, & alios. — Machir. — Miphiboseth. — Soba. — XXCVI. Mandatur cædes Semei — XXCVII An cum periurio. — Non fuisse in Salomone, — neque in Dauide.

animo habeat tantum promittere, se non interfecturum per seipsum, ad id tantum tenetur, & potest per alium interficere, quod fecit Dauid per Salomonem.

XXCVIII *Mors Dauidis eiusq; temporis.* CÆTERVM nihil deinceps de Dauide legimus, præter eius mortem, & sepulturam, quæ cum extremo anno contigerit, 29. scilicet Decembris, vt habet Martyrol. Rom. & Bedæ, & alia. certe executio testamenti ad sequentem annum cū acquisitione sapientiæ pertinebunt. Nunc concludenda est tota Dauidis ducta per singulos annos historia, eius morte & sepultura. Ea de re Scriptura paucis. [a] *Dormiuit igitur Dauid cum patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauid, dies autem quibus regnauit Dauid super Israel, quadraginta anni sunt; in Hebron regnauit annis septē,* (quando scilicet solius tribus Iuda rex erat: in secūdo tamen Reg. [b] septem his annis, sex adduntur menses, qui in tota 40 annorum summa negliguntur, vt integer quadraginta annorum numerus retineatur) *in Ierusalem autem triginta tribus*

Regni tempus.

[a] 3. Reg. 2. 10.
[b] c. 5. v. 5.

XXCIX. *Et commendatio, ex ore Domini* EADEM pene totidem verbis iterantur in 1. Par. [c] additur vero elogium breue in funebrem laudationē. *Et mortuus est in senectute bona, plenus dierū, & diuitiis, & gloria,* quæ paulo pluribus Ioseph. li. 7 extremo explicauit. Sed frigidæ sunt vel ipsius, vel cuiuscumque alterius laudationes præ Dauidis meritis, atque præstantia: præsertim cum Deus ipse, cum quadam lætitia, eum prædicare videatur, [d] *Inueni Dauid,* inquit, *filium Iesse, virum secundum cor meum,* virum mihi longe charissimum, mihi, cuius amor spiritualibus diuitiis hominum corda locupletat, virum, cuius cor, sicut & meum, sapientia, bonitate, mansuetudine, & omnibus abundat bonis, virum *qui faciet omnes voluntates meas.* Quas scilicet neglexit Saul, qui iussis meis propriam antetulit cupiditatem. At eam franget Dauid, atque conculcabit, etiam in maximis, durissimisque rebus; etiam in cæde Saulis oblata, ex qua finis ærumnarum eius, & initium felicitatis dependebit, vt meę obsequatur voluntati.

[c] c. 29. 27.
[d] Act. 13. 22

XC. *Dauid omnium regū clarissimus* IMMENSVS propemodum est Dauidicarum laudum campus, in quo scriptorum omnium excurrere possit industria, in quo Pineda noster, [e] non exiguam laudem est consecutus. Id certè breuiter dicere possimus, quoniam ad alia festinat oratio, fuisse Dauidem in regibus omnibus, qui vnquam fuerunt longè clarissimum; nec quemquam vspiam pluribus titulis illustriorem extitisse. Aliqui gloria, diuitiis, potentia, rebus gestis excelluere; alii imperii diuturnitate, amplitudine, posteritate; alii patiētia, fortitudine, clemētia, magnitudine animi, pietate; alii deniq; diuina amicitia, spiritu prophetiæ, omnique sanctitate floruerunt. Aliqui in singulis æquales, aut forte superiores Dauide fuerunt; nemo certè omnium in omnibus illi par fuit; vt is quasi regum omnium idea, atque exemplar positus videatur, in quod illi intuentes, quid sibi desit æstimare possint. Certè hæc fuisse videtur mens spiritus sancti, qui crebro in regibus Iuda, vel reprehendendis, vel commendandis, Dauide quasi regula vtitur; vt is quasi rectus, iustusquè prædicetur, qui ei similis fuerit; ille contra vt improbus, atque prophanus accusetur, qui non ambulauerit sicut Dauid pater eius. Ex quibus etiā similibusq locis ostenditur, quicquid Deus aut Salomoni, aut posterioribus regibus contulit, id totum fuisse Dei beneficium, Dauidis meritis, & sanctitati, quasi pręmium attributum. Quin & prioribus omnibus Patriarchis, qui in tota naturæ lege, quasi stellæ in firmamento emicuere, ne Abrahamo quidem excepto, plærique grauissimi scriptores anteferunt, vt videre est apud Pinedam. [f]

& eorum exemplar.

[e] l. 1. cap. de reb. Salom.

XCI. *Dauid maior hominibus, angelis suppar.* SED quid mirum hominibus Dauidem præstitisse, quem sancti Patres, in primisque diuus Chrysostomus, angelis supparem prædicet? Homil. de Dauid, & Saule: *Quid tandem hoc animo,* inquit, *possit esse mitius? An hunc posthac dicemus hominem, qui in natura humana vitam præstitit angelicam:* & rursum. *Non contigit illi gustare talem hostiam; neque particeps fuerat sanguinis Dominici, sed legibus imperfectioribus educatus, tamen ad Euangelicæ philosophiæ fastigium animi moderatione peruenit, qui ex insidiis Saulis, tripla, quadruplaque martyrii corona redimitus est, & tum hoste suo factus est illustrior, honorabiliorque, tum cæteris omnibus amabilior; idque non hominibus tantum, sed ipsi etiam Deo.* Ita Chrysostomus alludens, vt videtur, ad illud, *virum secundum cor meum,* quo vno elegio, mirabiles virtutum thesauri, atque absolutissimæ perfectionis apex continetur.

[f] L. 1. c. 3 n. 9

XCII. *Christo simillimus, eiusque natura.*

a Ier. 30. 9. Ezech. 34. 23. 24 c. 37. 24. 25. Osee 3 5. b 1. Reg 16 6. & 2. Reg. 19. 21. & in Psa. passim.

Deniqve Deo ipsi Christo Iesu, vt filio pater, quàm simillimus factus est, vt passim in scriptura Dauidis nomine Christus, Christi nomine David intelligatur, vt diuus Chrysostomus nominatim homil. 2. in psalm. 40. testatur.[a] Sic Samuel Propheta quærens Dauidem. *Num coram Domino est Christus eius?*[b] longum esset percensere omnia, in quibus Dauid Christi Domini figuram expressit; vix enim vlla est eius vitæ particula, vix vlla ipsius laudabilis actio, qua non cum aliquo modo repræsentet; pauca de multis, vt adhuc in viris illustrioribus fecimus, lectori exhibeamus.

origine.

Vterque ex regia tribu Iuda oriundus, vterque in Bethleem ciuitate natus; Dauid nouissimus patris sui, & in nouissimis eius diebus Christus primus, ac nouissimus suæ matris, quando *nouissimis diebus pater locutus est nobis in filio.*

XCIII. *Externa specie, & pulchritudine. Christi species.*

c 1. Reg. 16. 12. d in Math. 21. e in c. 9. Matth.

Erat Dauid rufus, & pulcher aspectu, decoráque facie, rutilantibus oculis.[c] De Christo legimus apud Hieronymum.[d] *Igneum quiddam atque sydereum radiabat ex oculis eius, & diuinitatis maiestas lucebat in facie eius.* & rursum.[e] *Certe fulgor ipse, & maiestas diuinitatis occultæ, quæ etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se videntes trahere poterat aspectu.* Nicephorus ei tribuit oculos χαροπούς, id est fuluos, & splendescentes, quales tribuit Aristoteles leoni; colorem triticeum, intellige triticum maturescens, quod modica fuscedine albescit, egregium, viuidumque vultum; Denique *speciosus* fuit *forma præ filiis hominum.* vnde Bern.[f] *Prædicantem Dominum de ciuitatibus, & castellis populi sequebantur, quorum saluabat animas, sanabat corpora, & adhærebant ei, affatu pariter, & aspectu eius delectati: cuius nimirum vox suauis, & facies decora, sicut scriptum est, speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis eius. Talis est, quem nos sequimur, cui adhæremus, totus desiderabilis, in quem non solum populi, sed ipsi quoque Angeli, sancti desiderant conspicere.*

f Ser. 1. de omnibus sanct.

XCIV. *In miraculis. Et primæ ætatis humilitate.*

David vrsos, & leones interficiebat, dæmonem effugabat, Saulem infirmum voce sua, & cantu curabat: Christus pertransiit benefaciendo, & sanans omnem languorem, & verbo eiiciens dæmones. & leoni illi tartareo, qui *circuit quærens quem deuoret*, vim omnem eripuit, vt nisi volentibus nocere non possit. Dauid plurimis annis vitam humilem cum pastoribus, & pecoribus egit absconditus,[g] cum Deus ipse illum Samueli Prophetæ manifestauit. Christus plurimis annis vitam humilem, cum fabris, in fabrilibus operibus egit, absconditus, & ignotus mundo. Donec Deus ipse eum in baptismo Ioanni prodidit præcursori, & Prophetæ, dicens,[h] *hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.*

g 1. Reg. 16 12.

h Mat. 3. 17

XCV. *In pugna & victoria contra Goliathum.*

Mittitvr Dauid à patre vt visat fratres suos, cibos afferat, debita dissoluat. In ea visitatione pugnauit contra gigantem Goliathum, principem Philistinorum, hominem superbum, potentem, atque blasphemum; non armis aureis Saulis indutus, sed pastoritio, & famulari habitu; baculo, funda, & lapidibus armatus, lapide in fronte percussum deiicit, & proprio ipsius gladio obtruncat. Mittitur ab æterno patre Christus, vt inuisat homines, fratres suos, factus homo, vt pro iis satisfaciat, & pignora captiuarum animarum recipiat, eosdemque fratres suos cibo immortalitatis enutriat. In ea visitatione pugnauit contra Diabolum, principem huius mundi, ea potentia. Præditum, vt non esset in terris potestas, quæ ipsi conferri posset; ea superbia, vt se etiam exæquaret Deo, & blasphemaret viuentem in secula seculorum, pugnauit autem non armis, & potentia diuinitatis suæ, sed humili humanitatis habitu, cum baculo crucis suæ; & quinque vulneribus in ea acceptis, superbiam Sathanæ prostrauit in terram, eiusque potestatem ridiculam, & pueris despicabilem reddidit. cum *mortem nostram moriendo destruxit, & vitam resurgendo reparauit.*

XCVI. *In fratrum inuidia.*

i Ioa. 7. 3. 6.

Davidis fratres inuidebant ei, eum obiurgabant, remittebant ad pascua, & Zelum eius pro Dei gloria superbiam interpretabantur. Christi fratres, superbia & inuidia moti *non credebant in eum*, sed dicebant, *transi hinc, & vade in Iudæam*[i] *&c.* Dauid infensissimum habuit Saulem aduersarium, sine vlla culpa sua; Imo maximum illi beneficium, & toti populo conferendo, quod ab omnibus celebrabatur, ad eo vt Saul ex animi liuore diceret. *Dederunt Dauid decem millia, & mihi mille dederunt, quid ei superest nisi solum regnum?* nec tamen cessabat de eo bene mereri. Christus habuit synagogam, & principes Iudæorum sibi quam maximè

& Saulis regis.

aduersarios, propter opera mirabilia eius, expulsos dæmones, mortuos suscitatos, præsertim Lazarum; vnde inuidia tabescentes dicebant: *quid facimus? quia hic homo multa signa facit, si dimittimus eum sic, omnes credent in eum*; &, *Videtis quia nihil proficimus? totus mundus post eum abiit.* Nec tamen destitit illis ipsis benefacere: & verbo & exemplo, quantum licuit prodesse.

XCVII. *In defraudata vxore*

SAVL, quantum in se fuit, Dauidem tradidit Philisthæis occidendum; Iudæi Christum gentibus. Dauid emit à Saule iam sibi debitam eius filiam Merobem natu maiorem, ducentis præputiis Philisthæorum, sed data est ei Michol natu minor cui, alioqui sterili, dati sunt filii sororis suæ. Quæ est illa Merob, repugnatrix, atque obiurgatrix, nisi Synagoga? Quæ omnia continens, quæ perfecta Michol, nisi ecclesia gentium vniuersarum? Christus illam multo labore, & sanguine emit, tametsi debitam sibi, vt Messiæ vero Israelis regi, doctori, principi: nec tamen data est ei, sed nescio cui Hadrieli, Sathanæ scilicet qui Deo priuatus est. Sed data est ei Michol, quam præ cæteris dilexit, & quæ ei fuit instar omnium vt dicere posset, [a] *vna est columba mea, perfecta mea*, &c. Ei filii Synagogæ dati sunt, quia deserta circumcisione, & Mosaïcis ritibus, ad communem cum gentibus Christi fidem, ac religionem transierunt. *a Cant. 6.8.*

XCVIII. *In triplici vnctione regia.*

DAVID ter vnctus est in regem: semel priuatim à Samuele propheta, in paterna domo, qua ius acquisiuit in regnum Domini: iterum a tribu Iuda, cum reipsa regnare cœpit in parte populi sui: 3 cum totius populi consensu rex factus est, & omnes tribus seruierunt ei, & multæ circumquaque positæ nationes. Christus Dominus trina spirituali vnctione inunctus est. Primò gratia vnionis personalis, propter quam ius adeptus est in omnes Dei electos, vt eorum princeps & caput, secundo gratia redemptionis in morte: propter quam *Deus exaltauit illum, & donauit ei nomen, quod est super omne nomen*; & reipsa regnare cœpit super patres, quos è subterraneis locis eduxit, & paucos Apostolos, atque discipulos. Tertio gratia supremi triumphi, cum *data ei omnis potestas in cœlo, & in terra*, & spiritu sancto misso de cœlo, omnes gentes seruierunt ei: & impletur illud in dies, [b] *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam, terminos terræ.* Quin & rex triplici iure fuit, vt Deus, *Rex regum, & Dominus dominantium*; vt homo filius & successor Dauidis regis: vnde Nathanael, [c] *Rabi tu es* Rex *Israel*: & turbæ venturæ erant [d] *vt raperent eum, & facerent eum regem*, quæ diuinitatem eius non norant: eædemque ingredienti Ierosolymam succlamabant, [e] *Benedictus qui venit in nomine Domini* Rex *Israel*. vt homo Deus, ex quo dicebat, *data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* [f] *b Psalm. 2. c Io. 1. 49. d Io. 6. 15. e Io. 12. 13. f Math. 28.*

XCIX. *Et regnandi tempore, ac modo.*

DAVID trigesimo anno expleto, Rex publicè declaratus est. Christus incipiens quasi annorum triginta, vt ait Lucas in baptismo Rex Messias denunciatus est. Ille ab adolescentia domi vnctus est a Samuele propheta; & regio spiritu, ac principali donatus, qui omnes virtutes regias comprehendit, qui à Saule recedens, in Dauide constanter requieuit. Hic vnctus est à Spiritu sancto, Domino prophetarum, ab ipsa incarnatione sua, & omnibus gratiis cumulatissimè locupletatus, quæ in ipso constanter requieuerunt. *Et requiescet*, inquit Esaias, [g] *super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ & intellectus, Spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus scientiæ & pietatis: & replebit eum Spiritus timoris Domini.* Et Euangelista, [h] *Spiritus Domini super me propter quod vnxit me*, idque angelo priuatim annunciante in materna domo. Neque Dauid inunctus desiit redire ad ouium greges: neque Christus in sancta humanitate sua, obsequiosissimum famulatum domi parentibus suis exhibere. *g cap. 11. h Luc. 4. 18*

C. *In Christũ Dauidem sui insurgunt.*

INSVRGVNT contra Dauidem regem Isboseth filius Saul, duce Abnere principe militiæ; & mox filius eius Absalon, & Siba seruus, & rursum Adonias filius. Christi corpus Ecclesiã, principes sacerdotum, & Saulus filius Synagogæ de tribu Beniamin, dirè vexarunt; quin etiam Christi domestici, & filii, Iudas Apostolus, Nicolaus Diaconus, Simon Magus. Dauidem comprehensuri ministri Saulis prophetant, [i] & mox ipsemet Saul eodem spiritu prophetico arreptus, prophetat, ac regiis sese vestibus spoliat; nec regnum suum, nisi mor- *i 1 Reg. 19. 20.*

tuo Dauide, stare posse arbitratur. [a] Miserunt Pontifices, & Pharisæi ministros, vt comprehenderent Iesum, sed illi prophetare cœperunt dicentes, [b] *nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo.* Ipse autem pontifex, qui eos miserat, prophetauit etiam ipse, dicens. [c] *Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat*: qui & mox pontificias vestes dilacerauit. [d] Dauid conqueritur apud Saulem, [e] cum omni reuerentia; & Christus apud Patrem, [f] *Deus, Deus meus quare me dereliquisti*: &, *Eli Eli lammasabathani.*

a 1 Reg. 20. b Ioan. 7. 46. c Io. 11. 50. d Math. 26. 65. e 1 Re. 24. & 16. f Psalm. 21. & Math. 27. 46.

Savl persequebatur amicos, & cognatos Dauidis; Iudæi extra Synagogam eiiciebant, qui Christum confitebantur. Aggregati sunt ad Dauidem omnes, *qui erant in angustia constituti, & oppressi ære alieno, & amaro animo, & factus est eorum princeps.* [g] Conuenerunt ad Iesum Publicani & peccatores, & facti sunt amici eius, & conuiuæ; omnes stimulis conscientiæ afflictati, & Deo propter multa peccata, obærati, à Christo videlicet conuocati suauissima illa voce, *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* [h] Propter Dauidem multi innocentes sacedotes; & in vrbe Nobe innumeri cuiusque ætatis, conditionis, & sexus, propter eundem crudeli morte à furente Saule interfecti sunt. Multi toto terrarum orbe mortales propter Christum attrocissimis suppliciis, primum ab Herode furente, & inde à regibus impiis martyrio affecti sunt.

CI. Vterque fit princeps afflictorum.

g 1. Reg. 22. h 1. Reg. 22. 18. & 19.

David Ceilanos à Philisthæis oppressos magna virtute liberauit, à quibus tamen tradendus erat inimico suo Sauli. Christus multos Iudæos à morbis, a fame, à dæmonibus liberauit: qui tamen eum Pilato tradiderunt, nec dubitarunt, cum funesta illa exclamare voce; *tolle, tolle, crucifige eum*: & Nazarethani apud quos nutritus fuerat, *eiecerunt illum extra ciuitatem*; imo & de supercilio montis eum præcipitare voluerunt. *Ipse autem transiens, per medium illorum ibat*: sicut & Dauid Ceilanos deseruit incolumis. Dauid coram Achis rege stultus apparuit, vnde dicebat Achis [i] *vidistis hominem insanum? an desunt nobis furiosi? & collabebatur, & ferebatur manibus suis.* Et Christus coram rege Herode, imo & coram Scribis, & Pharisæis audiebat insanus; vnde & dicebant, [k] *insanit, quid eum auditis.* Et apud Marcum: [l] *Exierunt tenere eum, dicebant enim, quoniam in furorem conuersus est.* Ferebatur autem manibus suis, vt obseruauit D. Augustinus, quando panem in corpus suum conuertit, & propriis se manibus dedit discipulis suis: & mox in satellitum eum trahentium, & omnem in modum diuexantium manibus collabebatur.

CII. Beneficus in ingratos.

& stultus reputatur.

i 1. Reg. 21. fin. k Io. 10. 20. l c. 3. 21.

David grauissima lamentatione plangit Saulem, Abnerem, Absalonem, & alios inimicos suos, qui eum fuerant crudelissimè persecuti. Christus cum clamore valido, & lachrymis peccantium inimicorum animas deplorauit, & pro persecutoribus exorauit, dicens *Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt.*

CIII. Vterque in hostes misericors.

Dauid ascendit montem oliuarum, fugiens Absalonem [m] *scandens & flens, nudis pedibus incedens*, sicut *& omnis populus, qui erat cum eo, operto capite ascendebat plorans.* Hæc erat imago Christi Domini, eundem ipsum montem ascendentis, non vt hostem fugeret, sed vt ab hoste facilius inueniretur. Via gemitibus resonat, & ipsius Christi Domini dicentis, *tristis est anima mea vsque ad mortem.* Et discipulorum, qui erant cum eo. Ibi mirabilis illa vtriusque obedientia. [n] *Præsto sum, faciat quod bonum est coram se*; &, *Non mea, sed tua voluntas fiat.* Postmodum audit Dauid à Semei blasphema illa maledicta, *Egredere, egredere, vir sanguinum, & vir Belial*, &c. Postmodum audit infinitas execrationes, Christus, & omnibus contumeliarum generibus diuexatur.

Et vterq; vadit ad Oliuetum.

m 2. Reg. 15. 18. 23. 30. n 2. Reg. 15. 26.

David grauissimam contumeliam patitur in legatis suis, sed eam deinde per Ioabum, & per seipsum seuerissimè vlciscitur. Christus in Apostolis, & discipulis suis ignominiose tractatur: In carcerem enim coniiciuntur, cæduntur, male mulctantur; imo lapidibus obruuntur, capite truncantur; sed illi aliquantò post per Titum & Vespasianum, Dei flagella, vltima quæque passi, exterminantur. Dauid triginta [o] & amplius viros habuit insigni fortitudine nobilitatos. Christus trecentas & amplius myriades fortissimorum martyrum: quorum singuli totis & tyrannorum, & dæmonum exercitibus pares, imo & superiores esse potuerunt.

CIV. Et de inimicis vltio. Fortes Christi & Dauidis.

o 2. Reg. 23.

David sub mortem [p] vices Sacerdotum & Leuitarum ordinauit; & in iis

CV. Et vtriusq;

p 1. Par. 23. & seq.

dispositio personarum sacrarum. præpositos, iudices, cantores, quæstores, ianitores, & eorum principem Sadocum. Christus sub mortem Apostolos sacerdotes ordinauit, Ecclesiæ præposuit, iudices animarum constituit, cœli aperiendi, & claudendi eis potestatem dedit, thesauros meritorum suorum dispensandos credidit; & eorum principem Petrum nominauit. Dauid amplissimas regum prophanorum subiugatorum diuitias, Dei templo consecrat: id est ad centum millia talentorum auri, & super mille millia talentorum argenti, & insuper ex peculio suo, & principum suorum, aliquot millia talentorum. *& thesaurorum.* Christus electissimos quosque ex gentibus ad Ecclesiam vocauit, maxima & nobilissima, secundum Apostolos, illius ornamenta; quorum primitiæ Reges Magi deinde innumerabiles principes, reges, doctores, martyres, confessores: omnes vasa auri solidi, ornata omni lapide precioso, ad quos comparati Hebræi, ne apparent quidem: sicut nec pecunia Hebræi populi ad Dauidicam.

CVI. *Et similitudo in apparatu templi*

SALOMON extruxit admirabilem templi fabricam, sed Dauid omnes eius præparauit impensas: [a] Deus autem omnem eius descriptionem, & Ideam architectatus est. Christi filii, & discipuli construxerunt Ecclesiam Dei, ex viuis & electis lapidibus; sed Christus sua merita præparauit, vt consurgeret ædificiũ admirabile electorum Dei in monte sancto eius. Id autem totum factum est secundum ordinationem, & descriptionem Patris, cui dicit filius, [b] *Tui erant, & mihi eos dedisti.* Et quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia: primo quidem Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores, [c] &c. *Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus diuidens singulis, prout vult.* [d]

a 1. Par. 28. 19.
b Ioan. 17.
c 1. Cor. 12. 28.
d Eph. 4. 11 1. Cor 12. 11

CVII. *Et virtutibus.*

NON faciam vt Dauidis & Christi mansuetudinem, animi demissionem, patientiam, pietatem, diuinæ gloriæ zelum, charitatem, aliasque virtutes, quæ plurimis actibus tota vtriusque vita sese prodiderunt, inter se conferam: nam & infinitum est iter ad omnia; & constat eum modis omnibus esse superiorem, quem personæ infinita dignitas reddit incomparabilem: nec sinit ei quemquam vel hominum, vel angelorum, nisi longissimo interuallo, propinquare.

De quo Dauid ipse, quantumuis filio, prædicabat, [e] *DIXIT DOMINUS DOMINO meo sede ad dextris meis.* Cuius summa gloria est eum habere filium, qui sacratissimæ Virginis proles, qui vnigenitus filius Dei, qui Dauidi parenti suo, qui omnibus retro sanctis viris, qui omnibus filiis ac redemptis suis, origo gloriæ, & beatæ æternitatis acquisitor; qui omnium electorum caput, qui *author futuri sæculi, cuius regni non erit finis.*

e Psal. 109

CVIII. *Sepulchrũ Dauidis cur Hierosolymis.*

SVPEREST vt aliquid de Dauidis sepulchro dicamus. Sepultum ait Scriptura [f] in ciuitate Dauid, non in Bethlehem, vt putauit Isidorus, sed in arce Sion; conueniebat enim vt relicto parentum suorum priuatorum hominum Bethlehemitico sepulchro, ipse magnificẽtius sibi, posterisque suis regibus Mausolæũ, per se filiumq; suum Salomonẽ in regia ciuitate construeret, & sede imperii Hebræorũ; quo etiam illata sunt, magna ex parte, cadauera Regum Iuda, posterorũ Dauid. Magna, inquam ex parte; nam Ioram, Ioas, Ozias, Ioakim, & si qui alii hoc honore caruerunt. Ibi excitatum nobile Mausolæum à Salomone fusius disputat Pineda. [g] *Sepeliuit eum*, inquit Iosephus, [h] *filius Salomon Hierosolymis magnifice, præter solemnia illa in Regum funeribus.* Nimirum spectantia ad curandum cadauer, & vel abluendum, vel preciosis aromatibus vngendum, vel regali veste amiciendum; deductione item, comploratione, iuxta illud, [i] *Hæc dicit Dominus ad Ioakim*, filium Iosiæ regem Iuda, *non plangent eum, væ frater, & væ soror; non concrepabunt ei, væ domine, & væ inclyte. Sepultura asini sepelietur, putrefactus, & proiectus extra portas Ierusalem:* Id autem à viduis fieri solitum quidam colligunt ex Psalm. [k] *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, & viduæ eorum non plorabantur*, id est lamentabantur; vt ibi Iensenius, & Genebrardus.

f l. 3. Reg. c. 2. 10.
g l. 8 c. 3 & l. 6. c. 11.
h l. 7. c. vlt. fi.
i Ier. 22. 18.
k Psal. 77. 64.

CIX. *An thesauri illuc illati, ex Iosepho.*

ADDIT Iosephus, illatas in sepulchrum regis maximas diuitias, *quarum magnitudinem*, inquit, *facile sit conicere ex hoc quod dicemus: nam post annos mille trecentos*, sic habent Gelenius & Rufinus, & græca emendatissima. *Hircanus pontifex oppugnatus ab Antiocho, cognomento Pio*, [l] *Demetrii filio*, vulgo Sidetes appellatur, *volens pecuniam ei dare, vt abducto exercitu obsidionem solueret, nec valens aliunde sumere, aperta cella monumenti Dauidis, & prolatis inde tribus talentorum millibus, eorumque parte*

l Vide inf. anno regn. Græc. 179.

a l. 16. c. 11. 563. Græco Latino.

Antiocho numerata, oppugnationis periculo se exemit, sicut & alibi iudicauimus: [a] *Ac rursum post multos annos elapsos heredes rex alia cella aperta, magnam pecuniam sustulit ad loculos tamen, qui regum cineres continent neuter eorum peruenit, Singulari enim arte erant sub terram conditi, vt ab ingredientibus monumentum inueniri nequiret.* Hactenus Iosephus.[b] Quæ priusquam discutiamus, libet hic referre, quæ Beniamin Iudæus, in suo itinerario scripsit, & prodigij instar habent, si vera sunt, & Iosephi assertioni consentanea sunt. Vixit hic Iudæus sub annum Christi. 1173. Libellum vertit ex Hebræo Arias Montanus in hæc verba.

b l. 13. aut c. 16. Græ. La p. 450.

p. 44.

SVNT vero in Sion monte Dauidicæ familiæ sepulchra, & regum eorum, qui post Dauidem surrexerunt, sed locus ipse ignotus vulgò est. Accidit enim ante annos quindecim, vt murus vnus templi, quod in Sion monte esse dixi, corruerit, quem patriarchæ iussu, templi sacerdos cum instaurare constituisset, lapides ex antiquis montis Sion murorum fundamentis, ad templi instaurationem eruendos, operis numero circiter viginti locauit. In hisque erant duo homines fœderis compotes, amici, ex quibus alter alterum die quadam manè in conuiuium priuatum, domum secum duxit; atque post ientaculum vná sumptum, dum ad opus venissent, rogati à præposito operis, cur tam serò accederent, responderunt se horam illam compensaturos continuato labore. CX. Quid Beniamin de sepulchro Dauidis.

INTEREA dum alij omnes pransum abirent; idque dum prestarent quod polliciti fuerant, lapide quodam sublato antri ostium inuenientes dixerunt ad inuicem: subeamus conspecturi an thesaurus hic lateat aliquis. Igitur ingressi tamdiu processere, quoad accederent ad quoddam palatium marmoreis columnis innixum, auro & argento obductum, ante quod mensa erat, in eaque sceptrum, & corona aurea: Atque hoc erat sepulchrum Dauid Regis Israël; ad cuius sinistram, Salomonis erat simili ornatu sepulchrum, & alia multa aliorum ex Dauidis familia Regum Iuda, qui ibidem conditi fuerant: erantque illic arcæ conclusæ; quid verò continerent, adhuc hominibus ignotum est. Cum vero homines illi in palatium penetrare constituissent, turbinis spiritu percussi, ex antri ostio in terram examinati deciderunt. CXI. Ex eadem narratione.

IACVERVNT autem eodem loco vsque ad vesperam: cum spiritu alio rursus excitati, humanæ voci similem audierunt: surgite, exite ex hoc loco. Illi vero impulsi, atque pauore correpti maximo, trementes exierunt, remque omnem ad Patriarcham retulere, quam ille Abrahamo cognomento Pio dicto, Pharisæo Constantinopolitano, Hierosolymis degenti, ad se vocato, per eosdem duos homines exponendam curauit: qui rogatus quid sentiret, dixit locum illum esse sepulchorum domus Dauid, destinatorum regibus Iuda. Postera autem die vterque ex illis hominibus in lecto cubans, & graui præ metu infirmitate laborans domi repertus est, qui nullis conditionibus illuc amplius se ingressuros esse dixerunt, afirmantes nefas esse vlli homini, eò quò Deus vetaret, ire velle. Quamobrem patriarcha iubente, locus occlusus est, & opere ab oculis hominum celatus, ad hodiernum vsque diem. Rem autem hanc omnem ipse Abraham pius, quem dixi, mihi narrauit. CXII. Reliqua Beniamin narratio.

HACTENVS Beniamin; quæ ad ludibria magica non male quis fortasse retulerit: habet enim hic scriptor alias narrationes, atque opera, quæ magorum fuisse ipsemet non diffitetur. Cæterum assertionis Iosephi veritatem cuius facile sit coniicere, qui totis quadringentis annis in Hyrcani chronologia hallucinetur? Cum enim eam auri largitionem dicat: 162 Olympiade contigisse, cum ex Eusebio constet Christum 194 Olympiade, & eius anno 3. natum, oportet eam antecedere 130 annis Christi natiuitatem; quibus adde 1300 annos, qui à Iosepho dicuntur intercedere, inter Dauidis mortem, & Hyrcani principatum; oporteret inter Dauidis mortem, & Christi ortum 1430 annos intercurrere, cum tantum 1032 numerentur, vt series Chronologiæ docet. CXIII. Qualis videatur. Improbata Iosephi chronologia.

SED & ipsa magnitudo sepultæ pecuniæ rem parum credibilem facit. Tria enim talentorum millia, quæ in vna tantum cella, vt alias omittamus, fuisse dicuntur, si aurea fuerunt, cum efficiant 37. milliones, & insuper quingenta millia aureorum; quis credat Salomonem inutiliter, tantam pecuniam abiicere at- CXIV. Et pecunia in sepulchrum defossa.

que obruere voluisse, præsertim cum postremis annis, populum suum tributis vexasse, & à rege Tyrio 120 talenta auri mutuò accepisse dicatur, idest millionem vnum, & quingenta millia aureorum. Quin etiam valde capaces huiusmodi cellas esse oportet, quæ tantum aureæ pecuniæ vim capere potuerunt: imo argenteæ; argenti quippe talenta vocat, [a] quæ Antiocho illi data sunt, Sed hæc tria millia talentûm quasi particulam abditi thesauri facit, vasorum aureorum, & mundi pretiosi, quorum vim magnam inde Herodes dicitur abstulisse. Verum hac de re iterum anno sexto eiusdem Antiochi dicemus. Nunc qui Dauidis sepulchrum, auro geminisque ornare non possumus, verbis saltem scribendo Epitaphio, pro modulo nostro cohonestemus.

[a] l. 13. ant. c. 16 & item l. 16. c.

EPITAPHIVM DAVIDIS.

Vides hoc Mausolæum, viator, opus est magnificentissimi, ac sapientissimi Salomonis, æternæ parentis memoriæ positum, ac consecratum: quod ille non thesauris congestis refertiit, sed lipsanis, omni auro, gemmisque potioribus, maximi, ac gloriosissimi principis Davidis; qui secundum Saulem, Israelitici fundator imperii, principum veteris testamenti miraculum fuit, et regum omnium seculorum exemplar et decus. Hic est ille invictus heros, quem neque pubescentem vrsi et leones, neque adolescentem onusti ferro gigantes, neque iuvenem toti Philisthæorum exercitus terruerunt: qui circumquaque positas gentes, aut sapienter amicitia comprehendit, aut fortiter vi armisque compescuit, fregit, servire coegit; ab ortu Moabitas, et Ammonitas: ab occasu Phoenices, et Philisthæos: Amalecitas, Arabes, Idumæos a meridie: a septentrione Syros, Damascenos, Sobathæos, Mesopotamios: quos omnes, ab Ægypto ad Euphratem usque, ingenti sui nominis terrore complevit.

Hic est qui capitalem hostem, quo nullum infaustiorem innocenti genero, optimeque de se merito iuveni, sol vidit in terris, semel iterumque in sua positum potestate: et hostem, in cuius morte, gravissimarum ærumnarum finis, læta securitas, Imperium, felicitasque vertebatur, potuit, etiam amicis perurgentibus, non morti dare.

Hic est ille David cuius heroicam fortitudinem, invictamque patientiam et Saul foris, et domi Absalon, et Ioab utrobique vehementer exercuit: quem Deus ipse, pestilentia, fame, bellisque continentibus castigavit, excoluit, et sicut aurum in fornace, reddidit eximio fulgore radiantem: quem mediis in ærumnis, amicitia Ionathæ, et Gethæi regis præsidio sustentavit, et in medio rerum secundarum cursu lapsum, erexit ipse per sese, atque restituit.

Denique hic est ille rex, ille propheta, ille Christi Domini typus, et parens, de quo dicere liceat, multi servi do-

MINI CONGREGAVERVNT DIVITIAS, TV SVPERGRESSVS ES VNIVERSOS, QVI IPSARVM TIBI REDDIDISTI DEBITOREM DEVM, QVI TE VICE VERSA SENECTVTE BONA, PLACIDA MATVRAQVE MORTE, SAPIENTISSIMO SVCCESSORE, ET ÆTERNA FELICITATE REDDIDIT FORTVNATVM. VIXIT ANNOS FERME 72. QVORVM SVPRA 40. REGNAVIT, VIVERE DESIIT ANNO AB ORBE COND. M, M. M. XXI. ANTE CHRISTI ORTVM MXXXII.

SCHOLIA IN ANNVM SALOMONIS. 2.

1.N.VIII. l.2.de bel. c.7. IOSEPHVS cum multa de Essenis philosophatus esset de quadam eorum secta ita scribit. *Est autem aliud Essenorum collegium, cibos quidem, & mores legesque similes cum prioribus habens, distans vero opinione de coniugio. Maximam siquidem vitæ hominum partem, successionem scilicet, amputare eos, qui abstineant nuptiis arbitrãtur: quippe si in eandem velint omnes ire sententiam, defecturum confestim genus humanum. Nihilominus autem cum tanta ipsi moderatione conueniunt, vt per triennium explorent valetudinem fæminarum: & si constanti purgatione apparuerint idoneæ partui, ita eas in matrimonia asciscunt. Nemo tamen eorum cum prægnante concumbit; vt ostendant, quod non voluptatis, sed liberorum causa inierint.* Hæc ipse, de hac Essenorum secta, vniuersè autem initio ca. de Essenis agens ita loquitur. *Tertium vero genus Esseni colunt, gente quidem Iudæi, verum inter se mutuo amore coniunctissimi: & qui præter cæteros voluptates quidem quasi maleficia vitarent; continentiam vero seruare neque cupiditati succumbere, virtutem maximam ducerent. Itaque nuptias quidem fastidiunt, alienos vero filios, dum adhuc molles sunt, eruditioni traditos, pro cognatis habentes, suis moribus diligenter instituunt: non quia coniugia, vel humani generis successionem censeant perimẽdam: sed quia cauendam putant intemperantiam fæminarum, nullam earum vni viro fidem seruare credentes.* Egregiam scilicet abstinentiæ causam in temerario, falsoque alienæ incontinentiæ iudicio fundatam. Quid his diceret Augustinus, to. 6. l. de s. virg. c. 23. qui eos, qui propter molestias temporales euitandas, & vt sine grauioribus molestiis tempus transigãt perpetuam continentiam diligunt, ait miserabiliores esse omnibus hominibus. Rectius autem idem Iosephus l. 18. antiq. c. 2. *Hoc instituto viuunt,* inquit, *virorum supra 4. millia, nec vxores habentium, nec seruos, quod alterum ad iniuriam communis naturæ pertinere censeant; alterum tranquillitati vitæ parum commodum, quare per se ipsi viuentes, inuicem sibi ministrant.* Hæc ipse, eadem Philo disputat fusius in lib. quod omnis probus liber sit. vbi inter alia. *In his quidam nominantur Essæi circiter 4. millia à sanctitate dicti, quia summa religione Deo seruiunt, non mactando victimas, sed suasmet ipsorum mentes componendo ad sanctitatem.* Et infra, *pietatis erga Deum argumenta præ se ferunt plurima, castitatem in tota vita perpetuam, à iureiurando, mendaciisque abstinentiam* Hæc, & plura Philo, quæ Euseb. & D. Hiero. de Christianis dicta esse confirmant. Cæterum ex Iosephi secundo loco apparet, eos qui hoc loco dicuntur Eunuchi, & filiis Regis aggregantur, fuisse eorum institutores pueritiæ, & adolescentiæ moderatores, ac morum magistros, qui eis quoque honoris causa adessent domi, forisque: nec in publicis conuentibus desererent: cæterum vitam religiosam, & continentem ducerent. Ita sentit etiam Lyra. qui Eunuchos hic interpretatur nutritores, & doctores filiorum Regis, qui dicuntur Eunuchi, eo quod essent casti, & honesti, cui consentit Dionys. de quibus Dominus, *& sunt Eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cælorum.* Vbi videtur Dominus non de re tantum futura, sed iam tum vsitata loqui. Nam octingentis, & amplius ante annis dixerat Esaias ca. 56. 3. *Et non dicat Eunuchus ego lignum aridum; quia hæc dicit Dominus Eunuchis, qui custodierint sabbata mea, & elegerint quæ ego volui, & tenuerint fœdus meum, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius a filiis, & filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit.* Vbi August. *Ita ne tanta dementia quisquam est contrarius veritati, vt in carne factos Eunuchos, meliorem quam coniugatos locum in domo Dei habere credat, & pro præposito continentes, corpus vsque ad contemptas nuptias castigantes, seipsos non in corpore, sed in ipsa concupiscentiæ radice castrantes, cælestem, & angelicam vitam in terrena mortalitate meditantes, coniugatorum meritis pares esse contendat;* Sic August.

Ex his quæ vides Scripturæ plane consentanea, intelligi potest quæ fides Iosepho debeatur, dum maiores suos negligẽtiæ in templo extruendo reprehendit, *Post quam autem absolutum fuerit templum,* ait Iosephus, *iussit nẽpe David arcam in eo reponi, cæteramque sacram supellectilem, cuius receptaculo iampridem templum debuerat extrui, nisi patres mandatum Dei neglexissent; qui præceperat vt quamprimum hostilem terram occupassent, templum illi exædificarent.* Hoc præceptum Iosephus, ex scriptura proferre non potest. Nec voluntatis Dei fuit vt ante hoc tempus ædificaretur: vnde dicebat Dauidi 2. Reg. 7. 5. *Nunquid tu ædificabis mihi domum ad habitandum?* & mox *Nunquid loquens locutus sum ad vnam de tribubus Israel, cui præcepi vt pasceret populum meum Israel, dicens, qua-* 1.N XII.

re non ædificaſtis mihi domum cedrinam? Et rurſum 3. Reg. 8. 16. *A die qua eduxi populum meum Iſraël de Ægypto, non elegi ciuitatem de vniuerſis tribubus Iſraël, vt ædificaretur domus, & eſſet nomen meum ibi.* Ita Dominus, quæ plane pugnant cum illis, *Præceperat vt quam primum hoſtilem terram occupaſſent, templum illi exædificarent.*

3. N. XXV. Scio Abulenſem q. 24. in ca. 24. 1. Paral. contra ſentire; nitique verbis illis, quæ extremo capite habentur, vbi dicitur Leuitas miſiſſe ſortes contra fratres ſuos filios Aaron, & ſortem tam maiores quam minores æqualiter diuiſiſſe. Verum is parum firmo nititur fundamento. Voluit enim Interpres tantum dicere omnes tam qui maiori dignitate præditi erant puta ſacerdotes, quam qui minore nimirum Leuitas, æque ſorte diuiſos fuiſſe, neminem exceptum fuiſſe: quod non impedit ne partes fuerint inæquales. Sic Sapiens, Sap. 6. 8. puſillum inquit, & magnum ipſe fecit, & æqualiter ille eſt cura de omnibus. Adde quod poſtrema illa verba quæ explicationis & a... oris cauſa adiecta ſunt, neque in Hebræis habentur libris, neque in Græcis.

Vide quam imperito & rudi bonarum literarum ſeculo ſcripſerint viri ingenio doctrinaque præſtantiſſimi. Erant inquit Abulenſ. in c. 26. 1. Par. in expoſ. textus, de manubiis id eſt ſpoliis. Manubium enim dicitur quod manu includitur vel capitur. Et dicitur de manus, & bios, quod eſt menſura, quaſi menſura manus, & inde dicitur manubium capulum gladii, id eſt pars illa per quam capitur & tenetur. Sic ipſe. At profecto manubiarum vox compoſita non eſt, non magis quam manualis; nec manubium dicitur capulus, ſed manubrium, vt arbitror. Nimirum non omnia poſſumus, aut nouimus omnes, & ſeculi vt dixi hoc vitium fuit, non viri.

Vbi aiunt hanc maledictionem peſſimam fuiſſe Nimrezed; quod quinque literis enunciatur, num, men, res, thade, thau. In num noeph, ideſt adulter; men ideſt, Moabita, res raha, ideſt impius, thade zara, ideſt leproſus, thau thoaba, id eſt abominatus. Verum de anili hac Rabinorum fabula vide plura apud Pined. lib. 6. de Salom. ca. 14. n. 8. & 9. & Sixt. Senenſ. l. 3. 5. N XCV. נ.מ.ר.צ.ת.

ANNVS MVNDI 3022. DILVVII 1366. QVINTÆ ÆTATIS 83. EXITVS AB ÆGYPTO 479. ARCÆ IN SIONE 33. SALOMONIS 3. SADOCI. PONTIFIC. 2. TROIÆ EXCISÆ 151. EVPALIS 32. IMPERII ASSYRIORVM. 1091.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1031.

I. *Summa, & ordo rerum hoc anno geſtarum.*

NVLLVM videtur eſſe dubium, quin executio teſtamenti Dauidis, acquiſitio diuinæ ſapientiæ à Salomone, & mirabile iudicium in contentione duarum mulierculārum, eiuſdemque Regis cum filia Pharaonis nuptiæ, apparatus etiam templi, vſque ad eius fundationem, & quæ cum his coniuncta ſunt, non ſolum ad hæc Salomonis initia, ſed etiam adhunc ipſum eius annum tertium pertineant; ſi recte hactenus tam Dauidis, quàm Salomonis res geſtas per ſua tempora digeſſimus. Verum non ita perſpicuum eſt, quænam ex his ipſis, quæ iam attigimus, prius, quænam poſterius contigerint. Mihi tamen conſtitutum eſt ſcripturæ ſeriem in narrando de more ſequi, ſi nihil ad commutandum aliqua in re illius ordinem cogat. Videturquidem incenſum adipiſcendæ ſapientiæ ſtudium, quod feruebat in pectore Salomonis, eum excitaſſe vehementius, vt primo quoque tempore eam, & precibus à Deo, & ſolemnibus ſacrificiis impetraret, Quin & eam iam adeptam ſapit iudicium Adoniæ, & Semei plenum exquiſita ſapientia. Sed è contrario cum id ſacrificium, & adeptio ſapientiæ confirmato plane Salomonis regno contigerit, vt aperte ex ſcriptura [a] conſtat: Adonia vero viuente cum Ioabo, regnum Salomonis adhuc fluctuare videretur, Scripturæ ſeriem ſecuti, Adoniæ conſilia, & mortem præmittemus.

[a] 3 Reg. 3. init. & 2. Par. 1. init.

II. *Adoniæ coniuratio, & eius cauſa.*

EXISTIMAMVS autem factam nouam coniurationem contra Salomonem inter Adoniam, Ioabum, & Abiatharem recens exauthoratos; hi enim omnes ægro erant animo, vnus ereptum ſibi regnum; alter ſummam militiæ præfecturam tantumnon perditam, tertius amiſſum ſummum pontificatum gemebant; &

Adonivs ambit nvptias.

æmulos suos coram se in altum euectos, se in ordinem redactos, inimicorum suorum irrisioni patere, indignissimè ferebant: nec vllum excogitari poterat præsentius huic morbo remedium, quàm Salomonis ipsius exauctoratio, & Adoniæ restitutio: quæ nunc defuncto parente, à quo priora illa consilia ipsorum disiecta fuerant, facilior videbatur. Addebat animos infirma noui Regis ætas, & ad fraudem, vt videbatur, opportuna, ob rerum gerendarum insolentiam, & imperium nondum alta radice firmatum.

III. *Confirmatur ex Ioabi facto.*

Hvivs nouæ conspirationis horum trium virorum argumentum est, quod mox dicitur Ioabum fugisse ad tabernaculum Domini, & apprehendisse cornu altaris: *eo quod declinasset post Adoniam*; At facinus id iam vetus erat, & condonatum tam ipsi Adoniæ, [a] quam amicis eius; alioqui abiisset vtique aliquò Ioab, & apud Philisthæos periculo se exemisset, vt Dauid; vel apud Syros, vt Absalom; vel apud Ægyptios, vt Adad Idumæus, [b] & alicubi res nouas molitus esset. Nouum ergo consilium fuit, quod simul deprehensum, & oppressum fuit, duobus occisis; altero ob reuerentiam summi sacerdotij, non occiso illo quidem, sed plane exauthorato, & eiecto; quæ est Abulensis, [c] Hugonis, Dionysij, Pinedæ [d] sententia. Porro necesse est consilium hoc de petendis nuptiis Abisagæ callidissimè excogitatum fuisse, & ad propositum illum finem, occultam admodum habuisse vim, quam ne mater quidem Bethsabæa odorata fuerit, quod a Scriptura tacitum, à Salomone agnitum, à nobis vix intelligi potest.

[a] 3. Reg. 1. 53.
[b] 3. Reg. 11. 17.
[c] 3. Reg. c. 2. q. 16. & 55.
[d] l. 6. c. 14. n. 4.

IV. *Cur ambita nuptia.*

Existimant plerique, in quibus Torniel. [e] Abisagæ coniugium non leue momentum allaturum fuisse Adoniæ ad occupandum regnum; siue quia, ob dotis magnitudinem, acceptasque a Dauide cui fideliter seruierat magnas diuitias, potens erat; siue quia ob eximiam eius apud regni principes gratiam, quam excellens pulchritudo meritaq; conciliabant, plurimum poterat. Addunt alij, quod vxor Dauidis fuisset.

[e] An. 3010. n. 13.

Verum nouum hoc cum Abisaga matrimonium nullum maius Adoniæ ius ad regnandum acquirebat, quam cuiusuis alterius, quæ Dauidis vxor non extitisset; Nam Reginę vltra non erant, nec ius aliquod ad regnandum habebant, nedum alteri conferre poterant: neque credibiles sunt ingentes illæ diuitiæ, quas Dauid sanctæ fabricæ destinarat. Gratia autem mulieris viduæ apud principes populi, frigida omnino ad rem tantam videbatur, hoc præsertim tempore, quo recens cum nouo rege fœdus inierant. Verba nihilominus Salomonis apertè significant hiscæ nuptiis, aliquid Adoniæ vel iuris, vel potestatis ad regnum acquisitum iri, & viam sternendam ad maiora molienda.

V. *Adit Bethsabaam.*

Sed iam ipsam scripturæ narrationem audiamus. *Salomon autem sedit super thronum Dauid patris sui, & firmatum est regnum eius nimis.* Proximis scilicet comitiis, quibus omnium tribuum, atque ordinum approbatione, secundò inunctus, & declaratus est Rex; eique ab omnibus fidelitatis iusiurandum solemni ritu exhibitum: id studiosè agente Dauide. Cum ergo Ioabo, Abiathari, cæterisque coniuratis visum esset tentari oportere nuptias; vix elapso luctus tempore, quod minimùm mensis vnius fuisse creditur, Adonias eam adit mulierem, quæ & matris grauissimo nomine, & optimè de nouo rege meritæ titulo, facile poterat, quod peteret, impetrare. *Ergo ingressus est Adonias filius Haggith ad Bethsabaam matrem Salomonis. Quæ dixit ei Pacificus ne est ingressus tuus.* Merito dubitare potuit Bethsabæa, an hostili animo ad se veniret Adonias, quæ eum ab occupato pene iam regno, pro sua parte deiecerat, & æmulo eius Salomoni, quam maximè, vt pote mater, fauebat. Qui respondit: *Pacificus, Addiditque, sermo mihi est ad te; cui ait, loquere, Et ille, Tu, inquit, nosti, quia meum erat regnum,* titulo primogenituræ, & electionis. Nam *praeposuerat me omnis Israël* aut potius magna pars eius *sibi in Regem: sed translatum est regnum, & factum fratris mei. A Domino enim constitutum est ei. Nunc ergo petitionem vnam precor à te, ne confundas faciem meam. Quæ dixit ad eum, loquere, & ille ait, precor vt dicas Salomoni regi, neque enim negare tibi quidquam potest, vt det mihi Abisag Sunamitidem vxorem.*

VI. *Qualis eius petitio.*

Mvnit aditum Adonias petitioni suæ, mouendo affectum commiserationis in se, nihil enim miserabilius est, quam ex beato miser; & beneuolentię, dum ostēdit se acquiescere diuinæ ordinationi, in gloriam, & vtilitatem fratris. Deinde magna cum moderatione animi pro re magna, qua priuatus est, paruulam petit,

& orat vt fiat voti compos, & ſpem facit, vt facile exaudiatur ipſa: ſciebat enim Adonias homines primarios nolle repulſam pati; & ideo, ne id eis contingat, pertentare, atque ex plorare quantum ſit ſpei ad rem obtinendam, & ſic apud ſe definire vel petere, vel non petere.

Et reſponſio Bethſabeæ.

Et ait Bethſabee *bene habet, ego loquar pro te Regi*. Non ſolum ſpondet ſe petitionem renunciaturam Regi, ſed etiam rem ſuſcipit perficiendam, ac propemodum in ſe recipit; rata valituram eam gratiam ad priſtinas offenſiones inter fratres abſtergendas. Recipit inquam, prout ea verba interpretatur Ioſephus [a] *Bethſabee*, inquit *promiſit operam ſuam in hoc negotio, & de hoc coniugio bene eum ſperare voluit, tum quod Rex vltro fratri gratificari cuperet, tum quod eo preces matris eſſent acceſſuræ; atque ita plenum ſpe hominem dimiſit*. Idque ex conſequentibus confirmatur. [a l. 8. c. 1.]

VII. Bethſabæa cauſam agit Adoniæ.

Venit *ergo Betſabæa ad regem Salomonem, vt loqueretur ei pro Adonia*, cuius ſcilicet cauſam tanquam patrona ſuſceperat; ideo non ait de Adonia, ſed *pro Adonia. Et ſurrexit Rex in occurſum eius*, & conueniente corporis inclinatione vtens *adorauit eam; & ſedit ſuper thronum ſuum, poſituſque eſt thronus matri Regis, quæ ſedit ad dexteram eius*, Sed humiliori throno, ne alioqui ſupra regem honorari videretur, quod indecorè concedit Abulenſis. *Dixit ei, petitionem vnam paruulam ego deprecor à te, ne confundas faciem meam. Et dixit ei rex, pete mater mea; neque enim fas eſt vt auertam faciem tuam* propter verecundiam, & dolorem repulſæ, quam matrem à filio recipere indecorum eſt. Id enim vel inſipientiam matris poſtulantis arguit, quæ ea poſtulet, quæ concedi non poſſint à filio; qui matri amantiſſimæ, quam maximè gratificari velit: vel modicam filij erga parentem beneuolentiam, quæ iuſtam à filio, atque honeſtam petitionem impetrare non poſſit. Sed hæc ipſa poſtulatio paulò diligentius inſpicienda eſt. Habet enim reconditum aliquid, quod rectè intellectum, hominum inſtitutioni ſeruiat.

VIII. Callidum petitionis genus.

Petiit Bethſabæa aliquid in genere, & antequam rem in ſpecie proponeret, rogauit ne repulſam pateretur. Salomon autem matris ſuæ non ſolum beneuolentiæ, ſed etiam prudentiæ multum tribuens, promittit atque obligat fidem ſuam. Sed mox eum promiſſionis ſuæ pænituit, eamque irritare compulſus eſt. Periſimilis eſt hiſtoria [b] matris filiorum Zebedæi; quæ acceſſit ad Ieſum cum filiis ſuis, *adorans, & petens* in genere *aliquid ab eo. Qui dixit ei, quid vis?* Et ſi enim ſciebat quid eſſet in homine, nec opus erat vt quemquam interrogaret, voluit tamen interrogatione ſua docere, quo nos modo gerere oporteret: ne re poſt modum cognita, promiſſionẽ retexere, ac reuocare cogeremur. Quod ne Salomon quidem ſatis cauit: *Sed ecce pluſquam Salomon hic*. Huic affinis erat culpa Theodoſij iunioris Imperatoris, qui paſſim codicillis omnibus, libelliſque ſupplicibus ſubſcribebat nomen ſuum; neſciens quid à ſe in eis peteretur; At eum facetè ſoror Pulcheri emendauit, dum ei libellum obtulit, in quo ille ſe vendidiſſe vxorem ſuam Eudociam fatebatur. Hiſtoriam refert Nicephorus. [c] [b Math. 20. 20.] [c l. 14. c. 23.]

IX. An licita ſeu præditæ nuptiæ.

Bethsabæ igitur, obſtrictum iam tenens promiſſione inconſulta Regem, ait, *Detur Abiſag Sunamitis Adoniæ fratri tuo vxor*. Non enim videbat quid mali in ea petitione lateret, nec ſatis apparebat, cum Abiſag à Dauide intacta fuiſſet, ideòque nec patris vxor dici poſſet: ideòque neque lex Leuitici [d] violaretur, quæ vetabat duci vxorem patris. Publicæ enim honeſtatis impedimentum, vt ait hic Caietanus, tum nullum erat, nec vlla in regem, aut commune bonum machinatio in ea poſtulatione apparebat. Nihilhominus videtur huiuſmodi matrimonium contra legem fuiſſe. Nam reuera fuerat patris vxor, neque enim copula matrimonium, ſed conſenſus facit; & eam non interueniſſe non conſtabat; vnde ius publicæ honeſtatis quod naturæ eſt, violabatur. [e] Natura enim tale matrimonium refugit, in eoque lex diuina fundata eſt. Machinationem autem rerum nouarũ vidit Salomon: cum matri, non obſtante veneratione, ei paulo ante exhibita, cum amara expoſtulatione reſpondit. [d c. 18. 8.] [e vide Abu. q. 15. in c. 2. 3. Reg.]

X. Reſponſio Salomonis.

Qvare *poſtulas Abiſag Sunamitidem Adoniæ? poſtula ei & regnum. Ipſe eſt enim frater meus maior me, & habet Abiathar ſacerdotem, & Ioab filium Saruiæ*. Si enim vxorem haberet Reginam, cum ipſe filius regis eſſet, & quidem primogenitus, & inſuper ſibi penitus additos haberet tam ſacrorum, quam militiæ principes: & iam pro rege vnctus, rex agnitus à pleriſque, imo, vt ipſe aiebat, ab omni Iſraële ſalutatus

esset. Nihil aptius videbatur ad labefactandum regiũ Salomonis statũ, quã huiusmodi matrimonio assensum præbere. Itaq; seuerior hæc obiurgatio videtur miti illi Christi Domini dicto respõdere. *Nescitis quid petatis.* Excãduisse videtur ait Pined. [a] aduersus matrẽ, Adoniæ partes per imprudentiã agentem. quod ex pietate fuit, & admonẽtis fœminã simplicem, atq; securã de latente discrimine. Itaq; eã nũc dormitantẽ, acri illa interrogatione excitat. *Quare postulas Adoniæ Abisag Sunamitidẽ: Postula ei & regnũ.* Vt vel hinc colligi possit, quod grauiter, ac vere Honor. & Theodos. Impp. dixerunt, [b] *Fœminarũ cõsiliũ aduersus propria cõmoda laborare.* Sic ipse. *cur asperior*

a l. 6. c. 14. n. 2.

b l. Si pater. c. de Sponl.

PRÆDICTA porro promissio minime obstrictum tenuit. Ideoq. *iurauit rex Salomon per DEũ*, nequa illum intercessio cuiusquã morti eriperet, dicens: *hæc faciat mihi Deus, & hæc addat*, id est sumat de me Dominus grauissimas pœnas, vel alia atq; alia supplicia ingerat. Est n. imprecatio verius, quã iusiurandũ, quod tamen mox subditur; *quia contra animã suã locutus est Adonias verbũ hoc*, id est in perniciẽ suã. Pergit autẽ. *Et nũc viuit Dominus qui firmauit me*: quẽ scilicet ille cupit euertere, *& collocauit me super soliũ Dauid patris mei*, quod ille fraudulenter ambit, *& qui fecit mihi domũ, sicut locutus est*, familiã scilicet regiã, *quia hodie morietur Adonias. Misitq; rex Salomon per manum Banaiæ filij Ioiadæ, qui interfecit eum, & mortuus est.* Modus & locus tacẽtur, quia nihil in eis singulare contigit, vt in Ioabi morte. XI. *Addicit morti Adoniam.*

SED hoc ipsum iudiciũ capitale Salomonis in fratrem suum, scrupulum mouet Caiet. alioqui satis liberali: ait enim nõ carere quæstione, an ex hoc vnico indicio, & quidẽ satis obscuro, licuerit Salomoni, fratrẽ suum, quasi reũ maiestatis, interficere, sine iudiciali discussione. *Excuset*, inquit, *qui scit: non enim mihi occurrit legitima Salomonis excusatio. Nã non solũ seuera, sed iniusta etiã apparet hæc sententia mortis, ex hoc vnico indicio. Nisi forte tunc temporis mos fuisset in causa læsæ maiestatis sufficere vnicũ indicium. Quemadmodũ iuristæ in crimine læsæ maiestatis indicia habent pro probationibus.* Sic ipse. Ad de quod non licet cuiquam, cum à quo sibi timet, interficere, nisi cũ reipsa ab eo inuaditur, in defensione sui. At longe erat Adonias ab inuadendo Salomone XII. *An iniustè*

c qu. 7. in hunc librũ.

d q 27. in c. 2. 3. Reg.

THEODOR. & Procop. Gazæus eum planè culpa vacare non putant. Nam ille [c] *Non est*, inquit, *à Salomone exigenda prophetica, neque apostolica perfectio, sed ea quæ conuenit Regibus: Sciebat autem ipsum Adoniam affectare tyrannidem; conatus enim erat regnum arripere*, &c. Vult nimirum, vt sentit Abul. [d] & Pined. Salomonẽ cõmunis boni rationem in eo habuisse quod agebatur in homine tyrannidem iterũ ambiente: ideoq; iure, ac lege iussisse interfici. Verum cũ nusquã in Script. hoc nomine accusetur, fuit autẽ grauissimum peccatum, si peccatum fuit, in prõptu est ad diuinam inspirationẽ recurrere, quæ vt ei insidias patefecit, ita & voluntatẽ statim puniẽdi suggessit. Neq; vero hoc vnicũ indicium Adoniam morti dedit, sed ipse priorem tyrannidẽ, licet condonatã, iterum culpabilem reddidit. Iuxta parabolam serui à quo Dominus repetiit vniuersum debitũ condonatum, propter inhumanitatem in conseruum suum. Deniq; non occidit Salomon Adoniam, eò quod sibi ab eo timeret, alioqui enim iamdudum illum interfecisset: sed quia eum reipsa deprehendit in opere, quod ad regni affectationem spectabat. XIII. *Ex Theodoreto excusatur.*

SVBLATO præcipuo fundamento turbarum, eius quoque firmamenta fuerunt deiicienda, Abiathar scilicet, & Ioab, quos diuina prouidentia in hanc iterũ culpam labi permisit, ex qua Salomon occasionẽ sumeret, alterum ex Dei ordinatione pontificatu, alterũ ex Dauidis testamento vita priuandi. Itaq; *Abiathari sacerdoti*, ad se vocato, *dixit Rex, vade in Anathoth ad agrum tuum. Equidẽ vir mortis es*, propter coniurationem scilicet cum Adonia, *sed hodie te non interficiã*; Dionys. illud *hodie* interpretatur, hac vice, pro hac culpa, Abul. vacare putat. *Quia portasti arcã Domini Dei coram Dauid patre meo, & sustinuisti laborẽ in omnibus, in quibus laborauit pater meus*: Ex eo scilicet tempore, quo patre eius interfecto à Saule; & ciuitate Nobe funditus subuersa, Abiathar cũ ephod pontificio ad Dauidem confugit, eiq; in aduersis & prosperis, ipsos sex & 40 annos adhæsit. Hæc igitur diuturna, & laboriosa Abiathar in Dauidem patrẽ officia, eũ à morte, ob culpã in Salomonẽ filium admissã, exemerunt; Accessit etiã reuerẽtia sacerdotalis officii, quæ in illa gestatione arcæ Domini significatur. Etcum emissarii Saulis sacerdotes Domini interficere noluerint, nõ inuenisset fortasse Salomon, Banaiã sibi in hoc mandato obsequentem. XIV. *Eiicitur Ierosolymis Abiathar.*

e post q. 28. in c. 2. Reg.

AT quod fuit ius in seculari Principe, aduersus summũ Sacerdotẽ, vt eũ gradu deiicere, & aliũ in eius locum sufficere posset? Respondet Abul. [e] Salomonẽ po- XV. *An id iure à Salomone factum.*

fuisse interficere Abiatharem, quãuis summũ Sacerdotem; eo quod in vet. Test. potestas ecclesiastica non esset distincta à seculari, sed subiecti essent directè sacerdotes Regi, sicut laici. Nec esset pœnarũ distinctio, sed æque omnes in graui crimine morti subiacerẽt. Verum hæc ille, neq; ex lib. Num. neq; ex lib. Iosue satis probat, vt ibi declaratum est. Itaq; respondetur diuinã in ea re ordinationem interuenisse, cuius executor Salomon fuit, vt Theod. q. 9. & Procop. & Pin. [a] affirmant. Vnde sequitur, *Eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non esset sacerdos Domini, vt impleretur sermo Domini, quem locutus est super domum Heli in Silo.* Ex qua scilicet ortus erat Abiathar, cuius Heli abauus fuit. Quam Dei dispositionẽ Salomon ignorare non potuit, qui Nathane propheta magistro vteretur, & à quo Sadoc in pontificẽ esset inunctus. Admodum quoq; rationi consentaneũ est etiam Sadoci pontificis sententiam, consensumue interuenisse; à Leuitis enim, & sacerdotibus maximam iudiciorũ partẽ fuisse tractatã, ex plurimis locis Script. cõstat. Nã in 1. Par. [b] 6 mil. iudicũ de Leuitis electa sunt, & per vniuersum regnũ distributa, vt pluribus proximo anno declaratũ est. Hi autẽ ad sacerdotes, & Leuitas, qui erãt Hierosolymis, magnũq; Synedriũ recurrebãt, vt patet ex l. 2. Par. [c] iuxta id quod in lege statutũ fuerat: [d] & ratio vtroq; loco manifesta redditur. Nam cõtrouersiæ ipsorum maxima ex parte erant in lege Moysis definitæ: eius autem cognitio à sacerdotibus, & Leuitis qui Scribæ erant, legisq; doctores petenda erat. Iuxta illud, [e] *Labia sacerdotis custodient scientiam, & legẽ requirent de ore eius.* Ipsis autem prȩsidebat summus sacerdos, vt ibidẽ præscribitur: vbi nihilominus nominatur Zabadias de tribu Iuda, qui præesset in iis, qui ad regem pertinebant. Ex quo intelligitur non solũ Leuitas in causis ecclesiasticis, siue legalibus; sed totum etiam populum, Leuitarum iudiciis, & inde pontifici fuisse subiectos. Id apertissimum est ex vtroq; loc. citato.

Sacerdotũ iurisdictio.

a l. 6. c. 15. n. 7. Heli. Phinees. Achitob. Achias, qui & Achimelech. Abiathar.

b c. 23. 4.

c c. 19. 10.

d Deut. 17

e Malach. 2 7.

post q. 28. in c. 2. 3. Re.

XVI. *Cui ius in Sacerdotes.*

NON fuisse autem ius cuiq; in sacerdotẽ, etiã in causa capitis, præterquã sacerdoti, colligimus ex Iere. c. 20. vbi cum Ieremias prophetasset acerbissimas clades tribui Iudæ imminentes, & magno crimine putaretur obstrictus, nemo misit in eum manus, præter Phassur principem sacerdotum, à quo percussus est, & missus in neruũ, siue carcerẽ. Et iterum cum mortis reus putaretur eo quod dixisset, tẽplũ fore sicut Silo, apprehenderunt eũ sacerdotes, & prophetȩ; & omnis populus eorũ authoritatẽ secutus est. Nam quod ibi adducitur ad principes Iuda, quasi ad Iudices, vt ab eis condẽnetur, fortasse præter ius fasque erat; & ab eis absoluitur: [f]

f Ierem. 26 8. 16. & v. 18

XVII. *Clementia Salomonis in hoc iudicio.*

INTEREA vero in dãmnatione Abiatharis, clementia, pietas, & animi gratitudo regis Salomonis enituit, qui nõ est passus plurima antiqua merita recenti vno facinore penitus obrui, atque obliterari. Sed hominẽ reum capitis morte mulctare noluit, vt Ioabum eodem crimine implicatum: sed exautoratũ ciuitate priuauit, ne sacerdotis dignitati, & eius erga patrem suũ meritis, nihil tribuisse videretur. Porro Ioseph. hoc loco ait, dum pontificatus in domo Heli fuit, priuatam vitam egisse in familia Iosephi pontificis filiũ, nomine Bocciã: (at illũ Script. nõ agnoscit pontificẽ.) Ioathã, Maræothũ, Arophæũ, Achitobũ. Sadocũ, qui fuit primus in tẽplo Salomonis Pont. Script. istos omnes priuatos prȩtermisit, quos nescio vnde hausit Ioseph. Penes authorẽ sit fides. Nos ad mortem Ioabi transeamus.

XVIII. *Fama ad Ioabum.*

EAM sic narrare incipit Scriptura. [g] *Venit nuncius ad Ioab, quod Ioab declinasset post Adoniã, & post Salomonem non declinasset.* Id est vt habet Hierony. in tradit. Venit ad Ioabum fama, quod in domo Salomonis diceretur, illũ non secutum Salomonẽ, sed declinasse post Adoniã; sed si nihil noui nunciauit hæc fama valde tarda fuit. Itaq. iuxta ea quæ sup. cõstituimus, [h] de secunda coniuratione Ioabi, * dicendũ est Ioabum, nouæ cum Adonia coniurationis architectũ fuisse, eãq; rẽ nũc mortuo Adonia iactatam fuisse. Et huius loci hãc esse sententiam rumorẽ venisse ad Ioabum, de occiso nunc Adonia, & exautorato Abiathare, vtique propter alteram hanc ipsorum conspirationem, cuius ipse particeps fuerat: ex quo etiam supplicium sibi imminere non dubitabat; ideoque fugit in tabernaculum. Hanc sententiam, excepta mentione posterioris coniurationis, expressit Iosephus.

g 3. Reg. c. 2. v. 28.

h n. 2. & 3.

** quam cõfirmat Pin. l. 6 c. 14. n. 8 & Fr. Lucas in Not. in hunc locũ. prȩter Diõ & Hug. ante citatos.*

XIX. *An dicatur non declinasse post Absalonẽ.*

PORRO Ioabus *imperator*, inquit, *audita nece Adoniæ, valde extimuit eius enim amicitiam, magis quam Regis coluerat, & ideò non immerito male suspicans, ad altare confugit, impunitatem se inde quæsiturum existimans, propter notam Regis erga Deum pietatem.* Quod autẽ hic fiat mentio Absalonis, pro Salomone in Hebræo & Chald. aliam sententiam colligunt Caiet. Vat. & alii Rabinorũ discipuli: Lyra quoq; & Abul. nimirũ

Ioabum, qui in sedit one Absalonica fideliter pro Dauide stetisset, nũc coniurante Adonia, se filio eius nõ præbuisset fidelem, sed coniuratorũ partibus adhæsisset. Verum prior expositio facilior est, & certior, licet textu hebræo non consentiente. Quod autem tabernaculum hic intelligitur? Nam in ciuitate Dauid erat tabernaculum, quod Dauid erexerat; erat etiam in excelso Gabaon, vt sępe dictũ est, sed de hoc potius intelligendũ videatur: quia si in arcẽ venisset ad tabernaculum, facile in via intercipi, & occidi potuisset, sicut supra de Adonia dicebamus.[a] Et ita sentit Caiet. Rectius tamẽ videtur cum Abul. Dauidicũ tabernaculũ fugæ locum interpretari, sicut supra de Adonia diximus, [b] illuc itaq; clam cõfugerit.

a an. Salo. 2

b n. 49.

Nvnciatvmq. *est regi Salomoni quod fugisset Ioab in tabernaculũ* Domini, *& esset iuxta altare*, hic addunt Septuag. Sixti & Aldi, *& misit Salomon rex ad Ioab, dicens: Quid tibi contigit, quod fugisti ad altare? Et dixit Ioab, quoniã timui à facie tua, & fugi ad* Dominum. Requirit rex à Ioabo sceleris confessionem, cuius ille suspicionem præbebat, cõfugiendo ad altare. Verum hæc verba in græcis regiis & Complut. non leguntur, quoniam ad text. hebræum cõformata fuerunt. Ea tamen legisse videtur Ioseph. dum ait Regem, postquã de Ioabo renunciatum est, misisse Banaiam, qui citaret eum ad suũ tribunal causam dicturum. Ioabum autem negasse se fanum relicturum. Quãuis Banaias regis nomine iuberet, vt egrederetur è loco sancto. *Qui ait, non egrediar, sed hic moriar.* Quod cum rex ex Banaia didicisset. *Fac*, inquit, *sicut locutus est, & interfice eum, & sepeli.* Hoc enim hominis dignitati, ac generi dari par est: *& amouebis sanguinem innocentem, qui effusus est à Ioab, à me, & à domo patris mei.* Statimque Dauidi patri suo mortuo pacẽ precatur, quod scilicet pœnas in purgatorio non sit luiturus, ob Ioabi peccata non punita; quod notauit etiã Abul. [c] Viden' vt agnoscit religiosus hic princeps se, domũq; suam ream fore criminũ à Ioabo perpetratorũ, nisi de eo supliciũ sumat? vt discãt reges se nõ impunè laturos, si ad crimina cõniueant, & temerè veniam largiẽdo peccandi prębeant impunitatem.

XX. *Iubetur interfici.*

c 3. Reg. 2. q. 41.

Sed nec existimauit rex se sanctitatem loci violare, in eo interficiendo hominẽ, reum cædis proditoriæ duorum principum; cum lex diuina id nõ solum permitteret, sed etiam iuberet. [d] *Si quis*, ait, *per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo euelles eum vt moriatur.* Et ita sentit Theodor. [e] Nec iustè fuso sanguine profanari poterat altare illud, quod perpetuo solebat sanguine cruentari: tota loci violatio cõsistebat in vi, quæ directè loci priuilegiũ irritabat; inde enim Asyla dici certum est, quod ab eorum quasi sinu reos abstrahere non liceret. Qui autem religioni ducebant reos ab altari extrahere, non autem eos ibi vel fame, vel circumfuso igne viuos comburere, de quibus exempla profert Pined. [f] Valde fallebantur, si nihilominus loci immunitatem se conseruare arbitrabantur. Id enim erat priuilegio illudere, non illud seruare. Ideóque rectè credidit Salomon, perinde esse Ioabum ad aram occidere, vel eum inde extractum alibi iugulare: vtrouis enim modo locus violabatur, nisi legis dispensatio interuenisset.

XXI. *Q. nõ violetur cæde loci sanctitas.*

d Exod. 21. 14.

e qu. 8.

f l. 6. c. 14. n. 6. ex Turne. & Delrio.

Secvta est mox sententiæ executio. *Ascendit Banaias filius Ioiadæ* (tabernaculum enim, & altare, ad quod confugerat Ioab, in excelso loco erant) *& aggressus eum interfecit.* Iosephus caput ei amputatum ex regis mandato asserit, *sepultusque est in domo sua in deserto;* vbi ait Lyra post Rabinum Salomonem, fecerat sibi hospitale ad recipiendos pauperes, & peregrinos transeuntes. Quæ causa fuit Hebræis, existimãdi eum salutem consecutũ, inflicta ei morte in peccatorum expiationẽ: sed id, vt sine fundamento dicitur, ita sine detrimento contẽnitur, vt Pin. quoq; sentit; satius est dicere Ioabũ, qui erat de tribu Iuda, domũ habuisse in deserto aliquo illius tribus, Bethlehẽ fortasse, vel Tecuæ: vel in montanis Hebron; hæc enim omnia erãt in sorte Iuda. De salute autẽ Ioabi, sicut eorũ, qui legitimo iudicio supplicio affecti moriuntur, non est nisi in re clara desperandum. *Et constituit rex Benaiam filium Ioiadæ pro eo super exercitum, & Sadoc sacerdotem posuit pro Abiathar.*

XXII. *Ioabi cædes.*

Nvncivs de morte Dauidis, & Ioabi in Ægyptum perlatus, inde Adad Idumæum trigesimum fere agentem annum, iuxta ea quæ 15 Dauidis anno diximus; [g] non segniter exciuit, sperantem duobus illis, à quibus vexatus, & pulsus fuerat, mortuis, regnum paternum se recuperare posse; de semine enim regio fuisse legitur. [h] Sed cum inuenisset in regno Salomonis omnia pacatissima, [i] & eum sapientia, opibusque florentissimum, nihil moliri ausus est; pręsertim cum hoc ipso tempore nuptiæ filiæ Pharaonis cum Salomone agitarentur: vt propterea

XXIII. *Reditus Adad Idumæi.*

g nn. 17. vid etiam ã. Salom 18 n. 13

h 3. Reg. 11. 14.

i 3. Reg. 4. & c. 4. 24. 25.

ipsi auxiliares ex Ægypto copiæ sperandæ non essent. Itaque consilium suum in tempus idoneum differendum putauit: aut certe regnum suum, interuentu Pharaonis à Salomone obtinuit, vt alibi rursum [a] dicendum erit. Scio Iosephũ [b] scripsisse Pharaonẽ nõ permisisse Adado vt rediret in patriam, nec scriptura rẽ clare dicit, malui tamen communẽ opinionem sequi, præsertim cũ in 3. Reg. [c] post illa verba, *sed obsecro te vt dimittas me*, legamus in 70. Sixti & Aldi, *& reuersus est Adad in terram suam*. Nec videtur probabile extremis dũtaxat Salomonis annis eum in Idumæam venisse ad turbandũ Israel; tunc enim erat admodum senex iste Adad.

[a] an Sal.38 n. 13. [b] l. 8. c. 2. sub fin. [c] c. 11. 22.

XXIV. *Causa Semei.*

RELIQVVM erat vt de contumeliosa pertinacia Semei conueniens suppliciũ sumeretur, iuxta supremam Dauidis voluntatem. Cum ergo Dauid ei iureiurãdo confirmasset, se eum morte violenta non interfecturum, ob insanam illam linguæ petulantiam, morte tamen dignum agnosceret, ita promissionem iure iurando firmatam temperauit, vt neq; eum interficeret, neque alteri, nisi noua interueniẽte culpa, interficiendum daret. Diuina vero prouidentia ita nouũ Regem gubernauit, vt Semei pœnam imponeret, quæ esset è publica re. Hominem enim seditiosum noluit à se dimittere, ne nouas res apud suos contra Salomonem moliretur, sed tuto coram Rege Hierosolymis, quasi in laxiore carcere habitare, voluit simulque prouidit, vt imposita pœna illi esset occasio culpam admittendi, ob quam merita iam pridem morte, afficeretur.

Mitis ac prudens.

XXV. *Sententia Salomonis in ipsum.*

MISIT *quoque* Rex, inquit Scriptura, *& vocauit Semei, dixitque ei: Ædifica tibi domum in Ierusalem, & hab ta ibi; & non egredieris inde huc atque illuc. Quacumque autẽ die egressus fueris, & transieris torrentem Cedron, scito te interficiendum; sanguis tuus erit super caput tuum.* Idest tu tibi eris causa mortis. Quod autem meminit Rex torrentis Cedron, non præcisè de eo torrente accipiendum est Nam reuera eum torrentem non transiuit, quando postea in Geth, quæ erat ad Occidentem Hierosolymorum, profectus est: Ille autem torrens erat ad Orientem, inter vrbem & montem oliuarum; sed indefinite sumitur pro loco vicino, in hanc sententiam. Si vel tantulo spatio ab vrbe excesseris, quantum est vsque ad torrentem Cedrõ qui vrbem propemodum alluit, scito te eam culpam capite luiturum. Neque tamen torrens Cedron exempli causa nominatus est, sine aliqua peculiari causa. Is enim transeundus erat. vt iretur in Bahurim, vbi erant agri & villæ, & reliquæ possessiones Semei. vt ex superiore constat historia, Dauidis Absalonẽ fugiẽtis.[d]

[d] 2. Reg. 16. 5

XXVI. *Eiusdem consensus.*

DIXITQVE *Semei Regi, bonus sermo*, recta atque honesta oratio est; *sicut locutus est dominus meus Rex, sic faciet seruus tuus.* Hunc Semei consensum, etiam iureiurando firmatum fuisse, indicant verba mox sequentia.[e] *Quare ergo non custodisti iureiurandum Domini?* Idque diserte affirmat Iosephus. *Nec contentus*, inquit, *interminatione, iureiurando hominem ad id mandatum seruandum adegit. Semei vero professus sibi gratissimum hoc regium mandatum, & iuratus facturum se imperata, patria relicta, Hierosolymis domicilium habuit.* Potest & iusiurandum ad Salomonem referri, vt is assumpserit testem Deum, fore vt trangresso Cedrone interficeretur Semei; vt si mandatum violari contingeret, sententia irreuocabiliter lata censeretur Cætera vero licet hic consequenter tradantur, nolente scriptura reliquam Semei historiam in alterum locum. tempusue differre. quoniam tamen post triennium contigerunt, ad suum tempus differenda sunt.

[e] 3. Reg. 2. 43

XXVII. *Acquisitio sapientiæ antecessit nuptias cum Ægyptia.*

SVBLATIS ergo inimicis, aut quasi vinculis constrictis, ne se vsquam cum publico damno commouere possent, consequenter confirmatum est regnum in manu Salomonis, vt 3. Reg. 3. dicitur, [f] & confortatus est *Salomon in regno suo, & Dominus Deus eius erat cum eo, & magnificauit eum in excelsum*, admirabilem scilicet ei sapientiam, opes, & potentiã largiendo, itaq; de acquisita sapientia consequẽter instituitur narratio, [g] De opum vero, & potentiæ amplificatione, per affinitatem cum Rege Pharaone contractam, aliisque mediis, postea texenda erit historia. Etsi enim de affinitate cum Pharaone prius, quam de acquisita sapientia 3. Re. 3. agatur, quem ordinem seruauit etiam Iosephus [h] non propterea tamen nuptias regias prius cum Ægyptia muliere, quam diuinas cum æterna sapientia contrahere voluit; Neque enim id patiebatur incensus Salomonis in Sapientiam amor Idque confirmari potest ex verbis lib. sapientiæ, [i] vbi sapiens in persona Salomonis sic loquitur.

[f] 2. Paral. 1. [g] 2. Par. 1. [h] l. 8. c. 1. & 2. [i] cap. 7. 7.

XXVIII. *Incensus Salomonis*

OPTAVIT, *& datus est mihi sensus. & inuocaui, & venit in me spiritus Sapientiæ, &*

præposui illam regnis, & sedibus, & diuitias nihil esse duxi in comparatione illius: & mox, *Super salutem, & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam, quoniam inextinguibile est lumen illius, venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa*. Et capite sequent. vers. nono, *Proposui ergo hanc adducere mihi ad conuiuendum*, & v. 16. *intrans in domum meam conquiescam cum illa; non enim habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus illius. Sed lætitiam, & gaudium. Hæc cogitans apud me, & commemorans in corde meo, circuibam quærens vt mihi illam assumerem*. Sapiens quoque alius in eius persona. [a] *Cum adhuc iunior essem, priusquam aberrarem, quæsiui sapientiam*; inter oberrationes autem, & peccata forte etiam numerari potest, ducta filia Pharaonis in vxorem, [b] qua de re postea. Multa quoque alia his persimilia toto c. 8. & 9. Sap. & Eccli. 51. continentur. Ex quibus merito Ægyptias nuptias his posteriores affirmare possumus, cum Pineda. [c] Vbi etiam ait, ne annum quidem intercessisse, inter Dauidis mortem, & solennem hanc sapientiæ postulationem.

a Eccl. 51. 18
b vt patet ex 3. Re. 11. 1
c l. 3. c. 1. n 3.

XXIX. *Tempus postulatæ sapientiæ.*

ET certè si vnquam sapientia principi necessaria est, profecto in iuuentute, & in ipsis regni initiis optanda est, cum stabilienda, tranquillanda & confirmanda sunt omnia. Et hæc ex illis verbis Salomonis sapietiam postulantis indicantur. [d] *Et nunc Domine Deus tu regnare fecisti seruum tuum pro Dauid patre meo ego autem sum puer paruulus, & ignorans egressum, & introitum meum*, id est instar pueri: subintelligitur enim aduerbium similitudinis. *Sicut*, ita 1. Reg. 13. *filius vnius anni erat Saul cum regnare cœpisset*. Abul. [e] censet datam Salomoni sapientiam in fine anni tertii regni sui. Pineda [f] post multam de tempore acquisitæ sapientiæ disputationem, eam summam colligit, vt Salomon cum sapientiam in regni ipsius primordio accepit, fuerit minor vicesimo anno, maior decimoquarto: sed ipse idem in ea opinione non perstitit. Nam vbi annos digerit Salomonis, [g] eam acquisitionem anno illius vicesimo primo attribuit, quod nostræ chronologiæ bellè congruit, qui duos primos Salomonis annos, cum duobus vltimis Dauidis confundere noluimus. Ideoque hunc 23. ætatis, & 3. regni Salomonis statuimus, & de tempore quidem hactenus.

d 3. Reg. 3. 4.
e q. 31. in c. 1. 1. Par.
f l. 3. c. 2. n. 6
g l. 8. c. 4.

XXX. *Locus excelsum Gabaon quid.*

VBINAM vero facta est ista solennior petitio sapientiæ? In excelso Gabaon. Sic enim legimus. [h] *Abiit itaque Salomon in Gabaon, vt immolaret ibi, illud quippe erat excelsum maximum*. Maius scilicet quam excelsum Cariathiarim [i] quam Ramathæum, quam quod in Bethel, in Maspha, in Galgala, [k] quam in Gabaa Beniamin, [l] & Silo, & Hebron, & omnibus religiosis locis, in quibus hactenus sacrificatum fuerat Deo. Sed hunc locum licet illustrem, maximeque aspectabilem, vtpote excelsum maximum, quidam tamen non parum obscurant. Nam Iosephus [m] Gabaonem Beniamin in Hebronem Iuda commutauit. *Visum est autem ei*, puta Salomoni, *Hebronem petere, & super altare æreum à Moyse fabricatum sacrificare*. Sed hanc opinionem, vt apertè Scripturæ contrariam, nemo sequitur, nec potuit Iosephus ostendere altare æreum vnquam in Hebron fuisse translatum. Voluit Iosephus Hebronem, locum alioqui religiosum, celebrare, sed Deus mendaciis nostris non eget. Putat Pineda, Hebron pro Gabaon errore librariorum scribi potuisse: Sed ita legitur in omnibus græcis, & latinis codicibus; & ita legit Comestor ante aliquot sæcula, & Rufinus ante annos mille ducentos. Hac ergo opinione omissa, vt omnium deterrima,

h 3 Reg. 3. 4.
i 1. Reg. 7. 1
k 1 Re. 7. 16. 17.
l 1. Reg. 10 5.
m l. 8. cap. 2 init.

XXXI. *Comestoris, &c.*

COMESTOR [n] ait Gabaon non esse proprium nomen loci, sed appellatiuum, & interpretari collem excelsum; eum sequuntur Glossa interlinearis, & Hugo. Sed hæc opinio dum vitat difficultatem, nihil iuuat veritatem: quærimus enim quis fuerit iste collis excelsus, & vbi situs. 3. opin. Gabaon fuisse quendam locũ in Ierusalem, vbi à Dauide tabernaculum fœderis, & arca testamenti Domini collocata sunt, vt D. Hieronymus refert in lib. tradit. [o] quem ibi Glossa & Dionys. referunt. Adrichomius in sua Ierusalem n. 24. Putat Gabaon fuisse in monte Sion. Sed præter quam quod, vt ait Pineda, si Gabaon esset in monte Sion incõmodè diceretur Salomon, qui habitabat in arce Sion, loco totius ciuitatis, & Sionis editissimo; ascẽdisse in Gabaon, sed potius descendisse; certe ipse loquendi modus ostẽdit Gabaon fuisse extra Ierusalem. Significatur enim indictã fuisse profectionẽ vniuerso Israëli, Principibus, & Tribunis, & cæteris; tum dicitur rex abiisse, cũ vniuersa multitudine in excelsũ Gabaon. Nec D. Hiero. in ea fuit sent.

n in suo. 3. Reg. c 5.
o 1. Par. 16.

XXXII. *Vera sententia.*

NAM, quæ est verissima opinio, in locis hebraicis, vbi ex propria sententia loquitur sic ait: *Gabaon*, inquit, *vnde Gabaonitæ supplices venerunt ad Iesum, erat olim metropolis ciuitas, & regalis Heuæorum, ceciditque in sortem tribus Beniamin, vbi Salomon hostiis immolatis, diuinum meruit oraculum.* Idem sentit Adricho. in topographia Beniamin, & valde inclinauit Pineda, quia destructa ciuitate Nobe, in qua erat tabernaculum, videtur ab eodem Saule translatum tabernaculum [a] in Gabaon ciuitatem Beniamin tribus suæ; ibique fuisse vsque ad Salomonem. Idem sentit Abul. vt superius dictum est pluribus, cum de arce translatione ageremus. [b] Cum ergo Salomon indixisset profectionem, *vniuerso Israeli, Tribunis, & Centurionibus, & Ducibus. & Iudicibus omnis Israel, & principibus familiarum; abiit* etiam ipse *cum vniuersa multitudine in excelsum Gabaon, vbi erat tabernaculum fœderis Dei, quod fecit Moyses famulus Dei in solitudine. Altare quoque æneum, quod fabricatus fuerat Bezeleel, requisiuit Salomon, & omnis Ecclesia: Ascenditque Salomon ad altare æneum, coram tabernaculo fœderis Domini, & obtulit in eo mille hostias.* [c]

Nu. 68.
a 1. Reg 21. 7.
b 1. Par. 16 v. 31.

XXXIII. *Eo inuitatur Salomon.*

HVIC loco præfuerat multis annis Sadoc, cum adhuc Pontificatum gereret Abiathar. Ad eum locum, ipso Moysis tabernaculo, & altari antiquitate venerabili celebrem, credibile est à Sadoco pontifice inuitatum Salomonem; vt sicut tabernaculum Dauidicum, & arca Domini, & altare, nuper in secunda Salomonis inauguratione, solennibus sacrificiis celebratum fuerat, ita & alterum illud Mosaicum ad obtinendam, quam tantopere ambiebat, sapientiam solenni quapiam, & publica ceremonia totius populi celebraretur. Præsertim cum excitato postmodum templo, excelsum Gabaon futurum esset desertum ab omni religioso cultu, sicut Silo, & Bethel, & Galgala, & Nobe, & Cariathiarim, in quibus tabernaculum vel arca Domini aliquando substiterant.

c 2. Par. 1. & 3. Reg. 3.

XXXIV. *Ibique mille hostias sacrificat.*

TOTO propemodum die durasse hoc mille hostiarum holocaustum necesse est, quoniam altare non erat magnum, sed tantum quinque cubitorum per quadrum, vt habetur in Exod. [d] Pineda [e] putat millenas victimas oblatas, & concrematas fuisse: multum enim alioqui de sacrificii magnificentia, & Salomonis deuotione detractum iri. Sed cum id per altaris angustias fieri non posset, verisimilius est successiuè hostias igni impositas, siue centenas, siue quinquagenas, quamquam non omnes in holocaustum cessisse, sed maiorem partem tantum, vnde fiat denominatio totius, putat Abul. [f] Interea vero magnam temporis partem à Salomone in oratione & petitione Sapientiæ positam satis constat. Certe Iesus Sirach [g] in eius persona aliquot nobis circunstantias eius orationis aperit. Elegisse idoneum orationi locum; ait enim eum ante templum, pro obtinenda sapientia postulasse. Sic enim legitur in emendatis bibliis, quemadmodum in græco est ἔναντι ναοῦ, id est, in conspectu templi, siue coram tabernaculo, & altari Dei. Nam id quoque templum Domini vocabatur, antequam Hierosolymis templum à Salomone fuisset excitatum. Itaque Helcana [h] cum vxoribus suis per singulos annos ascendebat in templum. Et Samuel [i] dormiebat in templo Domini, vbi erat arca Dei, nimirum in Silo, & alibi sæpius.

Orat ante templum.

d 27. 1. c. 38. 1.
e l. 3. c. 7. n. 1
f 3 Reg. c. 3. q. 3 & 2. Pa. 1. q. 16
g Eccl. vlt.
h 1. reg. 1. 7
i c. 1. 29. & c. 3 3.

XXXV. *Expansis manibus.*

SECVNDO adhibuisse gestus, qui eum excitare possent, & deuotionem fouere. *Manus meas extendi*, [k] siue expandi, *in altum*; imitatus videlicet Dauidem patrem suum, & obsecutus exhortationi eius. *Exaudi vocem* [l] *deprecationis meæ, dum oro ad te, dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.* Et [m] *Clamaui ad te Domine tota die, expandi ad te manus meas.* Et, [n] *In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum.* 3. Magna animi contentione, & cum lacrymis sapientiam efflagitasse. Versu enim 25. fatetur se insipientiā animæ suæ luxisse, vt nunc legitur in emendatis bibliis, sicut in græco est ἐπένθησα deploraui, pro quo legerat vetus interpres ἐνόησα [o] quo pertinet illud Sapien. [p] *Adij Dominum, & deprecatus sum illum, & dixi ex totis præcordiis meis: Deus patrum meorum*, &c. 4. publicè, & palam coram omnibus, ad omnium exemplum, in oratione sua sapientiam petiisse. *Quæsiui*, inquit, *sapientiam palam in oratione mea.* [q]

magno affectu, & lacrymis.

palam.

k 8. 26
l Psal. 27. 2
m Ps. 87. 10
n 133. 2.
o Vide hic Fr. Lucā. & Iansen.
p c. 8. 6.
q Eccl. 51 18

XXXVI. *Salomonis oratio, ex li. Sap. 9.*

HABETVR eadem oratio, sacris literis commendata à Iehu Sirach [r] non totidē fortasse perscripta verbis, sed eodem afflante spiritu posterius edita ac repræsentata. Nā illa ea continentur, quæ Salomoni cōueniunt, præterea nemini; & maxime consentiunt cū iis, quæ in somnis eum orasse legimus, [s] vt ex sequentibus planū

r c. 9 l. Sap.
s 3. Reg. 3. & 2. Par. 1.

fiet. Et si autem totus deinceps liber Sapiētiæ à c.9. ad finē eiusdem, videatur orationis continuatio plena sapiētiæ laudibus, & effectis; præcipua tamē vis orationis c.9. continetur, eamque, vt ad pleniorem historiæ veritatem non parum pertinentem, non duxi omittendam. Quis id in Historia sacra reprehendat, qui meminerit Græcorū & Latinorum historicorum conciones, ad ingenii ostentationem, magis quam ad gestæ rei veritatem elaboratas? Sic ergo habet: *Deus patrum meorum, & Domine misericordiæ, qui fecisti omnia verbo tuo, & Sapientia tua constituisti hominem, vt dominaretur creaturæ, quæ à te facta est, vt disponat orbem terrarum in æquitate, & iustitia, & in directione cordis iudicium iudicet.* (vers. 1.)

Elegans plane, artificiosum, ac mirè consentiens reliquæ orationi exordium, vbi primum a persona sua diuinam sibi maiestatem conciliat, dum ei se, vt filium Deo dilectorum parentum offert, in quorum gratiam populo suo liberalissimus semper extiterit, quorum merita, causæ, & petitioni suæ patrocinari desiderat. In iis autem non solum Abraham, Isaac, & Iacob, sed Dauid quoque, & Bethsabæa continentur. Nam & Bethsabæam, ex quo Dauidi legitimo fuit iuncta coniugio, sanctè vixisse satis constat, quod fusius docet Pined. [a] & Dauidis nominatim fit mentio in oratione illa nocturna, quæ in 3. Reg. [b] habetur. Deum quoque sibi noster sapientiæ candidatus conciliat ab innata bonitate, potentia, & sapientia, tribus primariis trium diuinarum personarum attributis. Vnde artificiosè delabitur ad ostendendum, quam consentanea sit diuinæ prouidentiæ postulatio sapientiæ; quippe quæ orbem terrarum à se conditum ita ordinauit, vt homo cæteris creatis rebus dominaretur, & eas sapienter & iustè gubernaret; quod sine præsidio diuinæ sapientiæ facere nequit: ex quo alioqui sequeretur irritum fieri consilium diuinæ prouidentiæ. Sequitur ipsa petitio.

XXXVII Exordium petitionis sapientiæ. Elegans, &c.

a l. 1. c. 4. b 3. Reg. 3 2. Paral. 1.

Da *mihi domine sedium tuarum assistricem sapientiam, & noli me reprobare à pueris tuis, quoniam seruus tuus sum ego, & filius ancillæ tuæ; homo infirmus, & exequi temporis, & minor ad intellectum iudicij, & legum. Nam & si quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur* Hæc sapientiæ petitio, quæ adesse regi debeat, sicut Regina à dextris eius, & sicut perpetuo Deo assidere intelligitur, in totius mundi gubernatione, hæc inquam petitio, cum multiplici impetranti ratione coniuncta est. Primum quia is qui petit in famulis eius, & domesticis iamdudum censeatur, imo quasi verna in eius seruitute natus sit. Interest autem honoris, & vtilitatis dominorum, vt serui ipsorum sapiant, & sibi commissa negotia sapienter administrent. Secunda, quoniam demissio animi potentissima est apud Deum, ad impetrandum omnia, se infirmum hominem, & exequi temporis vocat, alludens ad illud Iobi [c] *Homo natus de muliere, breui viuens tempore,* &c. qui scilicet & defectu virium, & temporis, & ingenij ad scriptam in diuinis legibus sapientiam comprehendendam, parum possit sapientiam proprio labore, vel experientia, vel aliena doctrina, & institutione adipisci. Ex quo necesse sit eam gratis à diuina liberalitate postulare. Tertia impetrandi ratio a necessitate petitur, quia futurum est alioqui vt contemnatur is quem publici boni interest honorari, & magnifieri, vt Dei in populorum gubernatione vicarium: de huiusmodi autem viris agi ex sequentibus patet.

XXXVIII. Ipsa petitio sapientiæ.

Prima impetrandi ratio.

Altera.

c ca 14. 1.

Tertia.

Pergit autem Salomon; *Tu elegisti me Regem populo tuo & iudicem filiorum tuorum, & filiarum, & dixisti me ædificare templum in monte sancto tuo & in ciuitate habitationis tuæ altare, similitudinem tabernaculi sancti tui, quod præparasti ab initio. Et tecum sapientia tua, quæ nouit opera tua, & quæ affuit tunc, cum orbem terrarum faceres, & sciebat quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis.* Descendit in particulari ad personam suam, & quartam impetrandi rationem in eo constituit, quod diuinæ bonitati, & sapientiæ conueniat, non solum dare dignitatem, & nomē, sed vires etiam animi corporisque tribuere, quæ illi ferendo sint pares. Cum ergo duo grauissima onera illi imposuerit, regiam dignitatem, & templi constructionem, quod vtrumque exquisitissimam sapientiam requirat, partinet ad Deum tribuere sapientiam istis diuinis muneribus congruentem Ex quo ingeniosè nouum elicit argumentum, vt quoniam ex eius præscripto imitari debeat similitudinem diuini operis, siue quod in deserto Moysi ostendit, siue quod in exordio mundi condidit, cooperatricem habeat eandem sapien-

XXXIX Quarta impetrandi ratio.

tiam, quæ id opus architectata est.

XL. *Noua petitio, cum impetrandi ratione.* Mitte *illam de cælis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ, vt mecum sit, & mecum laboret, vt sciam quid acceptũ sit apud te. Scit enim illa omnia, & intelligit, & deducet me in operibus meis sobriè, & custodiet me in sua potentia. Et erunt accepta opera mea, & disponam populum tuum iustè, & ero dignus sedium patris mei.* Eandem petitionem iterat, & sextam adiungit impetrandi rationem, tam à sua, quam populi sui vtilitate petitam. Tum quia habere hanc sapientiam est habere scientissimum viæ ducem, & omnium totius vitæ operum rectorem, & defensorem; tum quia præsentia assistentis sapientiæ in totius populi vtilitatem redundabit, qui Dauidis, maximi, ac sapientissimi principis, neque degenerem, neque insipientem habebit successorem. Sed reliqua videamus. Sap. 9. 10.

XLI. *Necessitas sapientiæ.* Qvis enim hominum poterit scire consilium Dei? *Aut quis poterit cogitare quid velit Deus? Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ nostræ. Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.* Solẽt periti dicendi artifices, graue aliquod argumentũ vehementer premere & identidem variis locis inculcare, quod hic facile notare licet. Resumit enim, & renouat afficax illud argumentum, à necessitate petitum, quod scilicet tam in administrando regno, quam in ædificando templo ideam, & archetypum in diuina mente latens adumbrare, & repræsentare oporteat; id autem fieri nullo modo possit, quamuis descriptione data ipsius fabricæ, nisi Deo in mentem humanam diuinam sapientiam infundente; tum quia diuina consilia occultissima sunt: tum quia mentis humanæ acies timida est, fluctuans, & incerta ipsa per sese; tum quia quodcumque eius acumen degrauante corpore hebescit, & quamtum se, multa conando, & cogitando, erexerit, tantum terreno pondere deprimitur. c. 9. 13.

XLII. *Eiusdemque difficultas.* Idem etiam argumento a maiori ducto, ipsáque experientia confirmat. *Et difficile æstimamus,* inquit, *quæ in terra sunt & quæ in prospectu sunt inuenimus cum labore, quæ autem in cælis sunt quis inuestigabit? Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum sanctum tuum de altissimis, & sic correctæ sint semitæ eorum, qui sunt in terris, & quæ tibi placent didicerint homines.* Huic argumento affine est illud [a] Christi domini. *Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo si dixero cælestia credetis?* Quod argumentum premendum atque vrgendum est, in istos sapientes in oculis suis, & secundum carnem & sanguinem; qui fidei nostræ mysteria intelligentiæ suæ tenuitate metientes, ea esse non posse credunt, quæ ipsi capere non possunt; quasi diuina sapientia humanum captum infinitis gradibus non transcendat; & super humi repentis intellectus imbecillitatem, in immensum non exaltetur. Hæc mihi videtur verissima, fidelissimaque orationis Philosophi nostri sententia, qua ita se amatorem sapientiæ prodit, vt eam tamen iam magna ex parte videatur consecutus. Iis non dissimilis, qui amorem Dei à Deo ardentissimis votis efflagitant, ipso iam diuino amore, qui in ipsis inhabitat, illos ad eam postulationem extimulante. *Fidei mysteria supra captum humanum.* a Ioan 3. 12.

XLIII. *Apparet Dominus Salomoni.* Hisce igitur desideriis cum incensum pectus haberet Salomon, & ad sapientiæ conquisitionem curæ eius omnes euigilarent, nihil aliud animo interdiu, nihil noctu versaret, peracto sacrificio, quod in eam vnam rem destinatum erat; in ipsa nocte [b] apparuit ei Deus, nolens vltra differre, quod tot tãtisque precibus, votis, sacrificiis petebatur. Immisso ergo diuinitus per angeli ministerium somnio: consentaneum enim est diuinæ prouidentiæ hominum negotia Angelorum ministerio dispensare: Angelus Salomonis immutans phantasiam, ei Deum sub specie sensili repræsentat, hominis videlicet, qui audire, & loqui posset, sed maiestate longè super humanam, atque angelicam, vt Deus æstimari posset is, qui Dei personam gerebat. [c] Et forte, inquit Pineda apparuit illi Deus, quasi loquens de tabernaculo, aut iuxta altare æneum, aut suscipiens sacrificium, vt somnium diuinis actionibus responderet, denique ea forma apparuit, quæ decebat supremum sapientiæ largitorem; atque doctorem Deum, sapientissimum patrem luminum, nimirum cherubinis, qui habent à Sapientia nomen stipatus. Et quidem vel sub specie Dei patris, qui est omnis sapientiæ principium, & ipsius æternæ sapientiæ genitor: vel sub specie filij, qui est patris *Qua forma.* b 3. Reg. 3. 5. c Ita sentit Abu. q. 4. in c. 3. 3. Reg. & Pineda l. 3. c. 8. n. 4.

sapientia, & quam, ex frequenti patrum interpretatione, postulabat Salomon sibi adesse, ac mitti de sede maiestatis Dei, Idq; quam maxime consentaneum est plurimorum patrum sententiæ, qui Dei filium in propria persona apparuisse, in veteri testamento antiquis patribus asseruerunt.

XLIV. *Nocturnum Salomonis cum Deo colloquium.*

APPARVIT igitur angelus Salomoni filium Dei repræsentans, & dicens, *Postula quod vis vt dem tibi.* Sciebat vtique quid ille vellet, sed voluit ea interrogatione attentionem renouari, & affectum ad rem præsentem applicari. Cui Salomon nihil cunctatus, rem enim iam satis superque deliberatam habebat, respondit. *Tu fecisti cum seruo tuo Dauid patre meo misericordiam: magnam*, id est magnum illi beneficium contulisti, ad regiam videlicet dignitatem eum euehendo, qua etiam minimè se indignum reddidit, vt qui ambularit in conspectu tuo in veritate, & iustitia, & recto corde tecum, *custodisti ei misericordiam tuam grandem*, vt ex ea non decideret, vt Saul, eiusque familia, sed ea conseruata in eius posteritatem propagaretur, *dedisti* quippe *ei filium sedentem super thronum eius*, vt hodierna docet experientia. Hæc agnitio & gratiarum actio pro acceptis beneficiis mirificè prouocat Dei liberalitatem, imo & cuiuscumque hominis, ad maiorem erga hominem gratum beneficentiam, ideoque Salomon sapienter hanc insistit viam.

XLV. *Ratio obtinendæ sapientiæ.*

SIMVLQVE illud argumentum iterat, quod in diurna sua oratione posuerat, æquum scilicet esse, vt Deus, qui ei maximi populi, sibique charissimi gubernationem commiserit, licet adhuc inueni, & rerum inexperto, ei sapientiam, ad huiusmodi prouinciam bene regēdam, suppeditet: qui enim dat formam, dat etiam consequentia formam. Verba eius sic habent. [a] *Et nunc Domine Deus tu regnare fecisti seruum tuum pro Dauid patre meo. Ego autem sum puer paruulus, & ignorans egressum, & introitum meum: & seruus tuus in medio est populi infiniti, quem elegisti, populi infiniti, qui numerari, & supputari non potest præ multitudine. Dabis ergo seruo tuo cor docile, vt populum iudicare possit.* Cor docile explicat Pineda [b] audiens & obediens, Deo scilicet doctori principum, quorum corda in manu eius sunt ad docendum eos, quæ necessaria sunt populorum saluti, quibus vt Dauidi, arcana, & occulta sapientiæ suæ manifestat. Ex antecedenti autem intelligitur consequens, nam cui vult Deus sapientiam infundere, prius præparat animam eius, quæ præparatio, nomine docilitatis intelligitur. Itaque recte hunc locum ipsa eadem scriptura interpretatur, [c] *Da mihi sapientiam & intelligentiam, vt ingrediar, & egrediar coram populo tuo.* Idest vt sapienter me geram in omnibus actionibus meis; per ingressum enim & egressum omnes actiones humanæ intelliguntur, [d]

a 3. Reg. c. 3. 7.
b l. 3. c. 5. n. 6
c 2. Pa. 1. 10.
d Num. 27. 11. Deu. 28. 6. 19. c. 31. 2. 1. Reg. 18. 16. 2. Reg 5. 10. &c.

XLVI. *Multitudo Israëlitici populi.*

QVOD autem vocat populum Israëliticum *infinitum*, & qui *præ multitudine numerari, & supputari non potest.* [e] Et, qui *tam innumerabilis est, quam puluis terræ*, certe hyperbole est: sed quæ non longe absit à veritate. Si quis enim meminerit illa centum millia, supra mille millia virorum educentium gladium de Israël, & de Iuda quadringenta & septuaginta millia bellatorum. Eique adiungat 38. millia Leuitarum, nec pauciores Beniamitas; adiungat deinde omnes masculos infra 20. annum, qui numerus triplo aut quadruplo maior est, [f] tum seniores sexagesimum annum prætergressos, denique fœminas omnis ætatis, quæ virilem sexum multis partibus superare solent, vere fatebitur hyperbolem hanc non vltra modum fuisse prouectam. Hæc autem populi multitudo valde facit ad Salomonis institutum. Quo enim maior est populi multitudo, hoc maior occurrit copia grauium negotiorum, quæ ad Regis notitiam, iudiciumque pertineant; maiorque necessitas sapientiæ nascitur.

e 2. Par. 1. 9.
f 1. Para. 27. 23.

XLVII. *Dei in Salomonem liberalitas.*

DEVS autem qui se ad humanum captum attemperabat, & si iandudum gratam habebat Salomonis voluntatem, hac eius postulatione audita gratam sibi esse, benigna quadam, & suaui vultus compositione ostendit, subdit enim Scriptura, *placuit ergo sermo coram Domino, quod Salomon postulasset huiuscemodi rem. Et dixit Dominus Salomoni:* [g] *quia postulasti verbum hoc, & non petisti tibi dies multos, nec diuitias, aut animas inimicorum tuorum*, quæ solent hominibus esse antiquissima, *sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium: ecce feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens, & intelligens, in tantum, vt nullus ante te similis tui fueris, nec post te surrecturus sit.* Hæc dubitatione non carent, & mox explicabuntur vberius: pergit autem, *sed & hæc, quæ non postulasti, dedi tibi, diuitias scilicet & gloriam, vt nemo fuerit similis tui in Regi-*

g 3. Re. 3. 11.

bus, cunctis retro diebus. Si autem ambulaueris in viis meis, & custodieris præcepta mea, & mandata mea, sicut ambulauit pater tuus, longos faciam dies tuos. Hactenus cum Salomone Dominus.

XLVIII. *Explicatur quæ non petiit à Deo Salomon. Vitam.*

Ex hac Dei oratione satis constat, quæ non petierit Salomon, Primum vitæ diuturnitatem, quæ tamen potentibus, & principibus viris optatissima est, iuxta illud. [a] *O mors quam amara est memoria tua homini pacem habenti in substantiis suis?* Nam quam naturale est homini desiderare bonum, tam secundum naturam est, eo quam diutissime frui velle, neque vnquam eo si fieri posset spoliari. Vnde æterna possessio felicitatis cęlestis, vsque adeo eam beatitudinem exaggerat, vt sine ea imperfectissima futura sit, aut nulla potius dicenda videatur; eo magis mœrente homine, se beatitudine priuatum iri, quo maiorem eam experiretur; cum tali autem ac tanto mœrore, quæ possit esse felicitas? Vitæ tamen diuturnitatē Deus Salomoni sub conditione pollicetur: quæ cum seruata non fuerit, non mirum ipsum patris sui dies non attigisse. Vere enim ipsemet dixit. [b] *Timor domini apponet dies, & anni impiorum breuiabuntur.* [c] Secundo constat non petiisse diuitias, quas tamen principes, præ inferioris sortis hominibus expetunt, vt principē dignas virtutes aliquas exercere possint, verbi gratia liberalitatem, & magnificentiam in rebus omnibus, & ea vel consequi, vel conseruare, quæ diuitiarum opem omnino requirunt. præsertim cum pecuniæ obediant omnia. [d]

Et diuitias.

a Eccl 41 1.
b Prouer. 10 27
c Vide etiā Proue 3. 2 c. 9 11 Eccl 8. 13 Eccli 23 38.
d Eccl. 10 19.

XLIX. *Neque gloriam & honorem.*

Tertio etiam constat Salomonem non petiisse gloriam, laudem, & honorem: vt nimirum, in signum propriæ excellentiæ, coleretur, reuerentia, ac veneratione afficeretur, & verbis domi forisque celebraretur, in testimonium existimationis de ipso conceptæ. Nam laus, est honor alicui per verba collatus, & gloria, est honorifica laus, & vtraque addit bonam existimationem de re laudata. Vnde August. [e] ait gloriam esse *claram cum laude notitiam*, & glorificare, est ita laudare aliquem, vt apud alios bona de eo existimatio oriatur, quæ existimatio dicitur fama, & quia laus fere est apud multitudinem, ideo eam ἀπὸ τοῦ λαοῦ dictam volunt. Hæc porro principibus & nobilibus ita sunt in precio, vt ea non solum diuitiis, quas pro gloria libenter dilapidant, sed etiam vitæ anteponant: quam sine ea acerbam atque odiosam putant, & quam libenter pro ea acquirenda profundunt. Quin etiam præpostero gloriæ amore eo prouehuntur, vt salutem animæ suæ, ac Deum ipsum inanissimæ gloriæ anteferant; vmbram & imaginem gloriæ pro vera solidaque gloria, magno errore delusi complectentes.

Et quam dilecta principibus.

e q. 31 lib. 83.

L. *Neque vltione de inimicis.*

Qvartò constat non petiisse animas inimicorum suorum, quò tamen primarij viri maximè feruntur; quibus vindicta de inimicis tanto suauior, & appetitus illius tantò æstuosior, quò illi maiore cupiditate in gloriam, potentiam, diuitias, vitamque suam, vel suorum rapiuntur, quas illi violant qui eorum inimici fiunt, aut ipsos ab iis consequendis impediunt; Accedit quod vindictam sumere actus sit superioris potestatis. Vnde summus ille omnium princeps voce Moysis famuli sui. [f] *Mea est vltio, & ego retribuam in tempore.* Eam ergo principes maximè ambiunt, ea nullum mel, nullum saccarum, nullam ambrosiam, mellitiorem, aut dulciorem putant: & quam erga subditos suos exercere solent, vindictam, erga alienos vehementissimè appetunt, quippe qui, vt propriæ excellentiæ, & voluntatis amatores, sibi resisti intoleranltissimè ferunt; & pro magna etiam iniuria, & contemptu ducunt.

f Deut. 32 35.

LI. *Hæc Salomon neglexit. præ sapientia & scientia. Innatum sciendi desiderium, vt se prodat.*

Omnia ergo hæc apertè constat a Salomone non fuisse petita: nam eius rei Deus ipsi testimonium perhibuit; horum quippe naturalium desideriorum, quæ in principum animis infinita pullulant, spirituale quoddam sacrificium vna cum mille animalium holocausto, Deo videtur obtulisse, pro longe sibi chariore sapientia obtinenda. Et quidem etiam naturali, maximéque rationali appetitu. Cognitio quippe, & quidem rerum maximarum, & nobilissimarum, homini, qua homo est, maxime conuenit, & in omnibus propemodum eius, nec opinantis, actionibus prodit sese. Cur enim nemo est tam hebes, quin animo,
1. atque auribus assurgat, ad egregiam aliquam narrationem? Quare principes ip-
2. si de quibus agimus, doctos homines sub mensam, aut quietem aliquam libenter
3. audiunt? Cur ab amicis & vicinis quotidie quid noui nuncietur exquirimus: et
4. quamuis iniucunda fore præmoneant, ea nihilominus scire desideramus? Legi-

mus historias, & earum specie fabulas: imo & fabulas meras, & pro fabulis notas: & historias vltra produci desideramus, & quid deinceps sit consecutum exquirimus, futura prospicere gloriosum, & diuinum putamus; idque ambimus tanto studio, vt etiam præter ius fasque sæpe ad inconcessa cupiditate rapiamur. Quare libellos istos prognosticos emimus, licet nobis indubitatum sit, eos magna ex parte fallaces?

AGE vero cuius rei argumentum est, quod sæpe non modo in vicinas, sed in longinquas etiam regiones, magnis sumptibus, atque laboribus excurrimus, & vltra maria omnia, montes, & deserta loca, summis, quotidianisque, imo continentibus periculis penetramus? Cur tot linguas, atque idiomata, ex hominum libris, ac linguis addiscimus? Cur antiqua numismata colligimus? corrogamus? contemplamur? fugitiuas, atque euanidas pyramidum, columnarum, sepulchrorum, arcuum, cæterorumque monimentorum notas, magno labore conamur eruere? Cur tot annos in vniuersitatibus, bonam vitæ partem in studiis collocamus? Cur doctorum hominum societate delectamur, seniores consulimus, à longe venientes affectamur, libros congerimus, legimus, notamus; & in his ad mortem vsque perseueramus? Infinitus sim si coniecturas omnes persequi velim, quæ nobis clara voce pronunciant, magnam partem desideriorum, cogitationumque nostrarum ad scientiæ, cognitionem & sapientiam ferri. Et quemadmodum fieri nequit vt tam multa addiscamus, quin multo plura nobis supersint addiscenda, sic nunquam tãtum cognitionis acquirimus, quin semper nobis abyssus desiderii, ac cupiditatis ad plura cognoscenda supersit. Ita animus noster immensum quiddam semper, infinitumque desiderat.

(Right margin: LII. 6. *Alia eiusdem desiderii argumenta* 7. 8. 9. 10. — *Idem desiderium infinitum in homine.*)

SALOMON ergo, qui omnibus naturæ, domesticæque institutionis præsidiis ad maximam rerum cognitionem paratus erat, & insuper de fidei mysteriis, quãtum ea tempora ferre poterant, egregiè à parente, & Nathane propheta, doctore domestico eruditus erat, quidni adamaret, omnibusque votis expeteret sapiẽtiam, & in eam propenderet totus, præsertim cum ad geminum hoc pondus, alterum diuinæ inspirationis accederet: quæ efficit, vt id vehementer appetatur, ac flagitetur, quod ipse desiderat elargiri. Nam hoc ipsum desiderium *datum optimum, & donum perfectum est, descendens à patre luminum.*

(Right margin: LIII. *Quam rerum in Salomone.*)

Sed vide etiam exquisitam iam Salomonis sapientiam in eligenda præ rebus omnibus sapientia: cum ea vna sibi comparata, reliquorum omnium bonorum simul particeps fieret; Audi enim eum ipsum [a] *Beatus homo qui inuenit sapientiam, & qui affluit prudentia, melior est acquisitio eius negotiatione argenti, & auri; primi & purissimi fructus eius: pretiosior est cunctis opibus, & omnia quæ desiderantur huic non valent comparari. Longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra illius, diuitiæ, & gloria. Viæ eius, viæ pulchræ, & omnes semitæ illius pacificæ, lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam, & qui tenuerit eam beatus.*

(Left margin: a Prou 3.13. — Right margin: *quamque sapiens.*)

VERVM enimuero illud præterea in Salomonis postulatione disquirendum est, quod non satis inter doctores constare video. Postularitne videlicet eam sapientiam, quæ amplissimo ambitu, rerum omnium diuinarum atque humanarũ cognitionem amplectitur: an vero scientiam duntaxat certi alicuius, definitiq; generis. Et Pineda quidem [b] plurimis coniecturis conatur euincere, Salomonem priorem illam sapientiam postulasse, tum quia inter ea quæ non postulauit, diuitiæ tantum, & gloria referuntur. Tum quia illam sibi sapientiam proponebat petendam, & expetendam, quæ diuinorum operum doctrix esset: & pleraque alia, quæ Sap. 8. recensentur: Adde quod nullum non sapientiæ gradum censebat in absolutissimo Principe requiri: Denique optabat rempublicam suam esse quam beatissimam; at hæc eo fortunatior, quo ille sapientior. Atque his alia similia fusè, docteque prosequitur.

(Left margin: b l 3. c. 9. — Right margin: L V. *Quamne sapientiam postularit Salomon vniuersamne.* 1. 2. 3. 4.)

VERIOREM tamen, magisque consentaneam scripturæ sententiam existimo, Salomonem eam sapientiam postulasse duntaxat, quæ prudentia ciuili, & bene gubernandi peritia continetur: Deum autem inter alia ab ipso non postulata, quæ accepit, etiam infinitam illam propemodum sapientiam addidisse, quam rationes Pinedæ probant accepisse potius, quam postulasse; Et certe Scriptura ista admodum in hanc sententiam perspicua est. Ait enim: *dabis ergo cor docile, vt*

(Right margin: LV. *An potius peculiarem bene regendi.*)

populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum & malum, & quia hoc latius patere videbatur, subdit, *quis enim poterit iudicare populum istum, populum tuum hunc multum?* & alibi. [a] *Da mihi sapientiam, & intelligentiam, vt ingrediar, & egrediar coram populo tuo: quis enim potest hunc populum tuum dignè, qui tam grandis est, iudicare?* Et Sap. 9. Sapientiam petit, sed relatam ad opus, & gubernationem populi. *Mitte illam*, inquit, *de cælis sanctis tuis, vt mecum sit, & mecum laboret, vt sciam quid acceptum sit apud te*; & mox. *Et erunt accepta opera mea, & disponam populum tuum iustè, & ero dignus sedium patris mei.*

Idque ex scriptura probatur.

a 2. Paral. 1. 10.

LVI. *Et ratione ac exemplo.* RATIO etiam valde fauet huic sententiæ; videtur enim ea tam ampla postulatio plus habere curiositatis, ac superbiæ, quam deuotionis, vel zeli diuinæ gloriæ, & communis boni in recte sibi diuinitus imposito munere fungendo: præsertim cum constet immensam illam sapientiam gubernationi non necessariam; cum sciamus sine tali, tantaque scientia, principes sanctissimos recte populos sibi commissos gubernasse, Dauidem, Ezechiam, Iosiam, Moysem, Iosue, Samuelem; & fulgore euangelij coruscante, innumeros in omnibus gentibus, tam in Ecclesiastica, quam politica administratione; quibus Salomonē præferre in laudatissima gubernatione vix auderemus. Præterea in sapientia, quam Deus Salomoni, iuxta eius petitionem dedit, nemo ei similis fuit, nec post eum surrexit, vt habetur v. 12. atqui in amplissima ista sapientia, plerique si non superiores, certe pares ei fuerunt, vt Adamus, vt Moyses, vt beata Virgo, vt sancti Apostoli: nec dicendū est Deum de regibus tantum loqui; nam Regibus eum præfert, non in sapientia sed in diuitijs, & gloria. Vt habetur v. 13. Denique verendum est nobis ne si tam latè patentem sapientiam à Salomone petitam dicamus: eum repulsam passum esse fateri cogamur; nedum plura quam petierit obtinuisse. Nam illa diuina sapientia etiam mysteria fidei, quæ tantum in ænigmate à patribus veteris testamenti nota fuerunt, continentur. Et Diuus Paulus [b] Ait se loqui *Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est*, inquit, *quam nemo principum huius seculi* [c] *cognouit*: imo & diuina visio, qualis in Christo viatore fuit *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi.* [d] Vt omittamus immuneras ignobiliores artes, quas Salomoni nemo tribuat. Accedit communis multorum sententia, Abulensis. [e] Perer. [f] Caietani, *De sapientia*, inquit, *& intellectu ad iudicandum causas populi, intellige singularem hanc gratiam Salomonis, & non absolutè inter homines, sed inter rectores populi, &c.* fusius. Dionysius in eundem locum [g] ait Salomonem postulasse prudentiam Ethicam, qua homo seipsum regit, & œconomicam, qua familiam; & politicam, qua regit communitatem.

b 1. Corinth. 2. 7.
c Coloss. 2. 3.
d Vide & Coloss. 1. 26. 1. Ephes. 34.
e In 3. Reg. 3. q. 10.
f 1. 1. in gen. q. 4.
g In c. 3. l. 3. Reg.

LVII. *Non petisse vniuersam.* QVOD ad Pinedæ coniecturas attinet, certum est ex dictis, Salomonem alia etiam præter diuitias & gloriam, non postulasse, scilicet vitæ longitudinem, animas inimicorum, & iis similia. Ad reliqua vero huius opinionis firmamenta dicimus non posse melius intelligi quid petierit Salomon, quam ex ipsis postulationis verbis, quæ apertissima sunt: istæ autem coniecturæ ad summum ostendunt, quid absolutissimo principi expetendum sit, aut quid ei Dominus ex liberalitate, supra eius postulata contulerit. Sicut enim diuitias, & gloriam non postulatam tribuit, sic etiam sapientiam, petitione & expectatione maiorem; Ipse enim est qui abundantia liberalitatis suæ, merita supplicum excedit, & vota. Quanta vero ea fuerit, quam multiplex, quam latè patens fusissimè, atque accuratissimè Pined. toto fere libro 3. de Salomone prosecutus est, & Abulensis [h] multis in locis ex quibus pauca quædam, more, iudicioque nostro libabimus. Id enim ad hanc Annalium scriptionem videtur in primis pertinere.

h In c. 3. tertij Reg. q. 6 & seqq. & 2. Par. 1. q. 17. & seqq.

LVIII. *Quando data hæc sapientia.* NEQVE verò ea explicatio in aliud tempus differenda est; quia hæc sapientia in eo somni tempore data est, quo Deus Salomonem est allocutus, licet aliter sentire videatur Diuus Tho. [i] Vnde non loquitur in futuro, sed ait *ecce feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens, & intelligens*: non fuerat data ante somnium, & durante eo dicitur, *dedi tibi cor sapiens, &c.* consequens ergo est, vt in eo Salomoni data sit, non quidem actu, sed habitu. *Qualis sapientia Salomonis.* Præsertim cum sapientiæ infusio non requirat eam liberi arbitrij dispositionem, quam requirit diuina gratia iustificans, vt notat Pineda, [k] & Abulensis. [l] Quod autem dicitur etiam de diuitijs *dedi tibi diuitias, & gloriam*, locutio pro materiæ conditione accipienda est. Nam sapientia in instanti infundi potuit: diuitias autem aliter ordinauerat do-

i 1. 2. q. 113. a. 3. ad 2.
k Lib. 3. c. 8. n. 9.
l In c. 3. l. 3. Reg. q. 11.

Dominus acquirendas, vt suo loco dicetur. Quid ergo nomine sapientiæ, à Deo Salomoni concessum esse intelligendum est? id facile cognosci poterit, si qualis, & quanta fuerit ea scientia explicatum fuerit.

LIX. *Qualis fuerit Salomonis sapientia.*

DICIMVS itaque acquisitionem sapientiæ Salomonis, fuisse receptionem multorum habituum diuinitus infusorum, quibus fiebat habilis ad contemplationem obiectorum, quæ sunt diuersarum scientiarum propria. Quomodo dispositi sunt, qui eos habitus propria industria acquisiuerunt. Sed melior fuit Salomonis conditio, siue quia eos habitus non paulatim, & cum labore, sed puncto temporis, & sine vlla difficultate consecutus est: siue quia nemo tot habitus acquisiuit, quot ille accepit infusos; nemo tam claros atque illustres vt Salomon; nemo tam firmos, atque constantes; quæ sunt tres habituum perfectiones, quibus ita Salomon excelluit, vt verè dictum fuerit, nullum ante ipsum similem ei fuisse, aut aliquando futurum. Cum autem comparatio inter res eiusdem generis fiat, aut speciei, non potest scientia Salomonis cum prophetica comparari; quæ illustratio quædam est intellectus obiter transiens, non habitualiter perseuerans. Et cum prophetica scientia sit de rebus, ad quas humana industria non potest assurgere, scientia Salomonis propria industria acquiri potest, quæ verè, & propriè sapientem facit; sicut illa videntem, siue prophetam: quæ fuit fere cognitio Apostolorum, vt propterea non sit accurata comparatio sapientiæ Salomonis cum prophetica, & Apostolica, vt fusius docet Abulensis [a].

Habituum perfectiones

Prophetica scientia quæ.

[a] q. 7. & 8. in cap. 3. l. 3. Reg.

LX. *Minor quàm Angelorum.*

AC ne Angelicam quidem sapientiam, cum Salomonica quis rectè contulerit: cum de humana dumtaxat contentio sit instituta; vt illa verba significant, *vt nullus ante te similis tui fuerit*, *nec post te surrecturus fuerit*, pertinent enim ad homines motui, mutationi, ac successioni obnoxios; quod in Angelos non cadit. Adde quod angelica scientia Salomonicam superat in cognitione rerum gestarum, & indiuiduorum proprietatibus, ad quæ humana scientia non pertingit. Temerarium item fuerit Salomonem cum eo conferre, *in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi* [b]; qui verissimè, ac sine vlla exceptione, dixit, *Ecce plusquam Salomon hic.* Et de cuius plenitudine omnes accepisse maximus Euangelistarum [c] profitetur.

Aut Christi Domini.

[b] Coloss. 2. 3.

[c] Ioan. 1. 16

LXI. *An & beatissima Virgine,*

DE beatissima Virgine nihil putat absurdi Tostatus fateri maiore rerum naturalium cognitione præditum fuisse Salomonem beata Virgine; eam tamen sapientiorem fuisse Salomone in cognitione Deitatis, & secretorum theologicorum. A quò non multum distat Suares noster [d], qui sine vlla comparatione docet verissimile esse beatam Virginem habuisse eam cognitionem omnem, ex accidente infusam, rerum naturalium, vel moralium, quæ ad perfectam scripturarum intelligentiam, & ad perfectionem theologicæ doctrinæ; item ad penetranda, explicanda, ac suadenda fidei mysteria, denique consummatam prudentiam; & cognitionem rerum agendarum, illi fuit necessaria, vel expediens. *Nam huiusmodi scientia naturalis ex se*, inquit, *non est admodum necessaria virgini, neque ita accommodata statui, & conditioni eius, vt propter se esset expetenda, aut inquirenda.* Itaque videtur dici posse harum rerum in Salomone scientiam latius fusam fuisse, & ad plura obiecta expansam; in beatissima verò Virgine excellentiorem, & ad superiora obiecta, nobilioráque relatam.

[d] 3. p. t. 2. disp. 19. sect. 5.

LXII. *Et Adamo sapientior.*

CVR autem Adamo Salomonem prætulerit Abulensis, non satis intelligo. Cum enim fateatur Adamum creatum in omni perfectione naturæ, negat tamen necesse esse illi dari maximum gradum in perfectione cognitionis naturalis. Sed quæ necessitas est, vt ea potius Salomoni tribuatur, quam primo, & maximo omnium mortalium doctori: Qui non quadraginta annis prouinciam vnam gubernare debuit, sed nongentis regiones omnes, quas eius omnes posteri inhabitarunt, doctrina, præceptis, atque exemplis imbuere. Qui tanquam opus à Deo ipso perfectum, debuit exemplar esse perfectionis humanæ, etiam in rerum naturalium perfectione. Denique id status ipse innocentiæ longè absolutissimus, in quo est conditus Adamus, requirit potius, quam status iste nequitiæ: in quo omnia per peccatum turbata, deprauatáque plangimus, ac sentimus. Nec illa verba, quæ nullum fuisse, aut fore Salomoni similem dicunt, huic nostræ sententiæ

officiunt; ſæpe enim vniuerſæ propoſitiones in Scriptura cum aliqua exceptione accipiendæ ſunt; & hæc ipſa ſine controuerſia, Chriſti Domini exceptionem admittit. Excipiatur & Adamus orbis terrarum magiſter, opus Dei ſingulare, exemplar perfectionum, ad quas homo in hac vita euehi poſſet. Quin & ipſe Salomon hanc ſapientiam vehementer adſtringit, cum ait: *Ecce magnus effectus ſum, & præceſſi ſapientiâ omnes, qui fuerunt ante me in Ieruſalem.* (Eccleſ. 1. 16.) Vide quæ tom. 1. hac de re attigimus. [a] Nunc in ſpecie quam latè patuerit hæc Salomonis ſapientia conſideremus. (a die 6. n. 58 59. 60.)

LXIII. *Arabica Salomonis lingua, & characteres.*

Primvm quod ad grammaticam attinet, præter ea quæ à Nathan propheta didicerat, inſtitutione puerili; didicit à Deo Salomon linguam Arabicam, & nouum eius alphabetum, cuius ipſe inuentor fuiſſe dicitur; qua de re ita Pineda. [b] *Inuenit, namque alphabetum, & linguam quam vocant Arabicam Orientalem, id eſt antiquiſſimam illam & cuius tantum vſus in Arabia Iudææ vicina. Sic ſanè in libris plumbeis Granatenſibus, miraculo hoc noſtro ſeculo inuentis, & ab Apoſtolo Iacobo, illiusve ſanctiſſimis diſcipulis Hiſpaniarum doctoribus exaratis in plumbi laminis, aſſeritur ſcriptos eſſe characteribus Salomonis, cum tamen ſint Arabici. Et quidem non videntur potuiſſe appellari characteres Salomonis ratione alia, quam quod ab illo primum inuenti, ac delineati fuerint. Quia autem characteribus, & ſcripturæ peculiari, reſpondet ſua peculiaris lingua, ideo pari coniectura, & veriſimilitudine, exiſtimari oportet eundem Salomonem authorem fuiſſe Arabicæ linguæ antiquioris.* hactenus Pineda. (b l. 3 c. 11.)

LXIV. *Eiuſdem eloquentia.*

Accepit ſecundò Salomon ſapientiam, non aridam illam & ieiunam, ſolis doctorum cœtibus idoneam; ſed copioſè loquentem & popularem. Id ſatis probatur ex Sap. ſeptimo, [c] vbi in perſona eius ita loquitur Sapiens, *Mihi autem dedit Deus dicere ex ſententia, & præſumere digna horum, quæ mihi dantur*, vel vt habet verſio Vatabl. *Deus mihi dedit ſententioſe loqui, dignéque datis cogitare.* (c verſ. 15.) Quibus verbis perfecta eloquentia continetur. Ea enim duabus ſummis rebus nititur, cognitione rerum, & copia orationis. Magnus enim ille dicendi magiſter apertè profitetur, ſcientiam comprehendendam eſſe rerum plurimarum, ſine qua verborum volubilitas inanis, atque irridenda ſit. Vtramque comprehendit Salomon; ait enim ſibi diuinitus datum, vt de propoſita quæſtione cogitare poſſet: & inuenire, quæ conuenirent, & digna eſſent tali materia, deinde vero cogitata eleganter, copioſeque in vulgus efferre.

LXV. *Flumini comparata.*

Hinc eſt quod [d] dicitur Salomon impletus quaſi flumen, ſapientia, (d Eccl. 47. 16.) nec riuis aut fontibus modicè fluentibus comparatur, ſed flumini, quomodo flumen orationis, ingenij, verborum, à Marco Tullio dicitur: quia ſicut flumen abundat aquis, quas omnibus copioſè communicat, quo ſe cumque terrarum diffuderit, ita Salomon copioſa, & abundanti oratione, domeſticos, externoſque populos ſapientia repleuerit. Quin etiam ſapientia filii Dauidis Chriſti Domini, ſiue in eius typo Salomonis, quinque maximis orbis fluminibus [e] comparatur; quorum ſicut erigo ex Paradiſo erat: (e Eccl. 24. 34.) Ita & Chriſti, & Salomonis diuina eloquentia è cœlo profuſa fuerat. Hæc nimirum erat ſapientia, quæ per orationis vbertatem ad hominum ſe captum attemperabat, eoſque licet longiſſimè diſſitos, trahebat ad [f] ſe. Veniebant enim de cunctis populis, ad audiendam ſapientiam Salomonis, & (f 3 Reg. 4. 6) ab vniuerſis Regibus terræ, qui audiebant ſapientiam eius, ad quos ſcilicet fama ſapientiæ eius perueniebat.

LXVI. *Eiuſdem ad mirabilitas*

Vberivs explicantur hæc à Sapiente in perſona Salomonis, vt affirmat Abulen. [g] *Habebo propter hanc claritatem ad turbas, & honorem apud ſeniores iuuenis, & acutus inueniar in iudicio, & in conſpectu potentium admirabilis ero; & facies principum mirabuntur me; tacentem me ſuſtinebunt, & loquentem me reſpicient, & ſermocinante me plura, manus ori ſuo imponent.* (g q. 9. in c. 3 3. Reg.) [h] Hanc ſignificat eloquentiam, quam Romanus orator ait (h Sap. 8. 10.) clamores, & adminiſtrationes in bonis oratoribus efficere. Denique in ſapientis (1. de Orat.) noſtri perſona ſapiens alius. *Dedit mihi Dominus*, inquit, *linguam mercedem meam, & in ipſa laudabo eum.* Etſi enim mercedis loco tantum videatur ſtudioſo ſapientiæ data lingua, & facultas diuina bene loquendi, vt notauit Ianſen. natura tamen ſua, (Eccl. 51. 30.)

eloquentia nulli certæ, definitæque materiæ alligata est: nec diuina laus quasi finis adæquatus eloquentiæ ponitur, sed quasi vltimus: quamquam neque vt finis, sed vt vna quæpiam materia, cui eloquentia applicetur, sed omnium nobilissima atque pulcherrima materia, omnium gratiosissima, atque vberrima; nemo vt tam infans esse possit, cui in celebrandis diuinis laudibus deesse possit oratio.

LXVII. *Salomonis poësis.*

ACCEPIT tertiò poëticam cognitionem, Rhetoricę cognatam. Nam in tertio Reg. [a] habetur; *& fuerunt carmina eius quinque millia*, quomodo legit Isidorus [b] & Abulens. [c] & Anastas. Nicænus, [d] & ibid. Hippolytus in Cantica. Nunc autem in emendatis biblijs legitur, quinque & mille, sicut in Hebr. vt agnoscit Lyr. habet & Chald. paraphr. quod explicans Vatabl. *Liber*, inquit, *odarum Salomonis, quem ediderat complectebatur mille & quinque odas. Composuit etiam*, ait Iosephus, *libros odarum, & carminum quinque supra mille*, quo modo legit olim etiam Rufinus, & nunc græce legitur. Sed suo more rem videtur amplificasse, & carmina siue odas, in libros vertisse. Comestor [e] contra ait Salomonem scripsisse librũ de Canticis, & modulationibus, in numero versuum quinque millium; Septuag. tamen Sixti, & Aldi, & regia legunt, & fuerunt odæ eius πεντακισχίλιαι, *quinque millia*, quo modo habet etiam Pagn. Pineda, [f] carmina interpretatur, cantica, siue cantilenas laudatissimas, tum ob varietatem, & materiam, tum ob copiam; *nam edidit*, inquit, *quinque mille*. Sed quocumq; tandem modo legatur, satis magnum est argumentũ poëticæ peritum fuisse Salomonem. Accedit quod inter authores Psalmorum numeratur, ab iis, qui Dauidem omnium psalmorum authorem negant, qua de re suo loco disputatum est. [g]

a 3. Reg. 4. 32
b in 3. Reg. c. 3
c l 3. Reg. c. 4. q. 7. in fi & q. 9. in c. 3
d qu. 19. in Scriptur. à. tom 1. Bibl patr.
e l. 3. c. 7.
f l. 3. c. 13.
g an. Saul 8 n 61. & seq

LXVIII. *Tragœdiarum & comœdiarum peritia.*

TRAGŒDIARVM etiam, comędiarum, & satyrarum peritum fuisse Salomonem affirmat Abulensis; [h] & meritò. Naturæ enim imitatio, siue in serijs, siue in ludicris rebus, & expressa carmine, plurimum habet elegantiæ, ac dignitatis; imo & vtilitatis ad humanæ vitæ institutionem, vt loquitur res ipsa per sese. Iis enim poëticis operibus vita mortalium in vtramque partem ita repręsentatur, vt in hominum animos metrica modulatione influat, & si accedat actio, depingatur, vt alieno malo, vel bono sapiant. Didicit ergo diuinitus Salomon, quæ postea Aristoteles, tam antiquorum lectione poëtarum, quam ipsa naturæ obseruatione cognouit, tradiditque monimentis; quod esset quasi solum ac fundamentum istorum poëmatum, quique eorum modus; quæ iis personæ idoneæ, qui propria eorum motus; quid error & agnitio, quid peripetia, aut commutatio fortunæ, quis idoneus exitus, ac solutio fabularum; aliaque id genus, ex intimo artis sinu petita.

h q. 9. in c. 3.

LXIX. *Satyrarum item totamque hanc scientiam Salomonẽ decuisse.*

SATYRÆ quoque non parum videntur habere vtilitatis, quia dum hilariter publica vitia carpunt, sigillatim singulos à peccatis auertunt; quo fit vt probare non possim Pinedam, hanc totam scientiam poëticam, Salomoni fere negantem: *Quod res hæc*, inquit, *neque valde vitæ necessaria, aut vtilis, neque tam antiqua, vt quid rei esset, quidue vtilitatis, aut iucunditatis sapienti afferre posset, Salomonem diuinitus percallere necessarium videretur*. Cum tamen ei alphabetarium quoddam poëmatis genus tribuat, quod plerique omnes eruditi: si res ipsas secluseris, perquam puerile arbitrantur; & meritò à laudatissimis poëtis repudiatum, & cõtemptum iacet. Quin etiam Aristoteles, & Horatius tragœdiam rem peranti-quam, & paulatim temporis longinquitate perfectam demonstrant. Minimè certè dubium est Poëtas, qui ferè erãt antiquorum Theologi, plurimis annis, ne dicam seculis, ante Salomonem apud Græcos floruisse, vide quæ de Orphæo, Musæo, Eumolpo, Lino, Amphione, alijsque tom. 2. [i] diximus. Postremo tanta est comœdiæ, vel tragœdiæ accuratè elaboratæ excellentia, tanta in natura imitanda suauitas, tanta vis ad omnes animorum motus, vt in rebus vtilissimis, ac iucundissimis meritò numerari possit: nec parum ea Salomoni detracta, de vniuersa eius sapientia decessisse videatur.

i a. m 2786 & 2789.

LXX. *Accepit historiam.*

ACCEPIT quarto historiam, quam vt egregiam sapientiæ partem, in eius laude ponit Sapiens, [k] *Et si multitudinem scientiæ desiderat quis scit præterita, & de futuris æstimat*; Septuaginta πολυπειρίαν, id est, multam experientiam, quæ & ad præteritorum seculorum euentus, vt ait Pineda, [l] & ad futurorum temporum

k Sap 8 8.
l l. 3. c. 17.

coniecturam ſe extendit. Ex præteritis enim nouit de futuris coniectare. Itaque videtur ad ſacras hiſtorias reſpicere, quæ à mundo condito humanos euentus, atque diuinam etiam erga homines prouidentiam, ab oculos nobis repræſentant; minimè autem dubium eſt Salomonis tempore, etiam viuente Dauide, non ſolum publicos fuiſſe regios hiſtoriographos, ſed præterea eoſdem ipſos ſacros vates, res externas monimentis conſignaſſe. Id habetur lib. 1. Paralipomenon extremo. *Geſta autem Dauid regis priora, & nouiſſima ſcripta ſunt in libro Samuelis videntis, & in libro Nathan prophetæ, atque in volumine Gad videntis, vniuerſique regni eius, & fortitudinis, & temporum quæ tranſierunt ſub eo, ſiue in Iſrael, ſiue in cunctis regnis terrarum.* Hæc ibi.

LXXI. *Quam illi quidam nō rectè erepta volunt.* HANC tamen præteritorum ſcientiam, hanc teſtem temporum, lucem veritatis, vitam memoriæ, magiſtram vitæ, nunciam vetuſtatis, fatetur Abulenſis à Deo Salomoni infundi potuiſſe: nec mirum, infuſam quippe Moſi negari non [a] poteſt: Negat tamen infuſam Salomoni; [b] eo quod Salomon vocetur Sapiens; cognitio autem præteritorum, ac futurorum, ad ſapientiam non pertineat: quæ certam naturalium cognitionem, ac probationum neceſſitatem requirat. Quæ ratio, ſi quam vim habeat, eloquentiam quoque, ac poëticam, Salomoni auferat: quam tamen ipſemet illi concedit. Latius ergo ſapientiæ nomē accipiendum eſt, vt accepit Sapiens: [c] & hiſtoria, quæ maxime decet principes, Salomoni concedenda. Eam vero non ex libris didicit paulatim, ſed momento diuina reuelatione hauſit. Et cum reliquorum hominum memoriæ, quaſi manu ſcripti libri, per ſingula verba, ſyllabas, atque elementa laborioſe perſcribantur, Salomonis mens, vt pura charta æneis characteribus innumeris, eodem temporis puncto exarata fuit. Neque tamen vniuerſa rerum, ſeculis omnibus, & toto terrarum orbe geſtarum memoria, illi videtur infuſa: id enim erat propemodum infinitum, & minime neceſſarium, ſed quæ ad principis abſolutiſſimi vſum, & experientiam iuuandum conferrent, & populorum ſibi creditorum gubernationem. *a Abul. q. 1 in c. 3 b qu. 6. & 9. in c. 3 l. 3. Reg. c Sap. 8. 8*

LXXII. *Salomon peritus muſices.* ACCEPIT quintò, vt ad mathematicas diſciplinas tranſeamus, poëſi affinem muſicam. Nam dicitur Salomon [d] fuiſſe *ſapientior Ethan Ezrahita, & Heman, & Chalcol, & Dorda filius Mahol.* Cum autem Ethan inter cantores, & muſicos numeretur, [e] videntur quoque alii cantores & muſici fuiſſe, vt Abulenſi, & Pinedæ viſum eſt. Lyranus etiam ibi eos cantores, & Leuitas fuiſſe ait. Heman inter principes cantorum à Scriptura numeratur, [f] vt anno ſecundo Salomonis, num. 33. dictum eſt. Non eſt autem dubium cantorum principes fuiſſe vniuerſæ peritiſſimos muſicæ. Ibidem Heman dicitur, *videns Regis in ſermonibus Dei*; fuit autē etiam hic Ezrahita, vt patet ex titul. Pſal. [g] Reliquorum autem nuſquā alibi Scriptura meminit: Cum ergo his comparetur Salomon, nec ſit apta, niſi inter res eiuſdem generis, comparatio, in hoc etiam genere excelcellentem fuiſſe Salomonem fateri oportet. Cuius rei etiam coniectura ex Eccleſiaſte [h] peti poteſt, vbi ſe ait feciſſe ſibi cantores, & cantatrices, & quis dubitet filium Dauidis, vel Dauidis exemplo, egregiè pſalterii, & citharæ periti, nobilem & iucundam animi oblectationem non deſideraſſe aut à Deo non conceſſam fuiſſe? Denique Eccleſiaſticus [i] laudaturus viros glorioſos, & parentes ſuos in generatione ſua, in quibus deinde Moyſem, Samuelem, Dauidem, Salomonem, alios numerat; ait eos in peritia, ſiue pueritia ſua requiſiuiſſe modos muſicos, & narraſſe carmina ſcripturarum. *d 3. Reg. 4. 31. e 1. Par. 15. 19. f 1. Par. 15. 14. g Pſa. 87. & 88. h cap. 2. 8. i cap. 44.*

LXXIII. *Et arithmetica.* ACCEPIT ſextò arithmeticam. Imperfectam enim muſicam eſſe, ſine numerorum ſcientia, exploratum eſt; imo omnes mathematicas diſciplinas claudicare. Si ergo vel vnicam mathematicarum à Deo accepiſſe fateamur, quod mox de aſtrologia clarum faciemus, etiam arithmeticę illi ſcientiam tribuamus neceſſe eſt. Præſertim cum Dei perfecta ſint opera. Arithmeticam quoque fuiſſe Salomoni cognitam nominatim fatetur Abulenſis, ſicut & geometriam. Erant enim apud Ægyptios claræ atque honoratæ; Salomonis autem ſapientia Ægyptiæ præfertur, vt mox dicetur. [k]

LXXIV. *Aſtronomia.* ACCEPIT ſeptimò Aſtrologiam. Audi enim eum apud Sapientem, [l] *Dedit mihi Deus, vt ſciam initium, conſummationem, & medietatem temporis, viciſſitudi-* *k num. 76. l cap. 7. 17.*

num, permutationes, & commutationes temporum, anni cursus, & stellarum dispositiones. Ait ergo datam sibi diuinitus astrorum, & eorum, quæ ex iis pendent cognitionem: quatuor s. anni partium, quæ sibi per vices succedunt, veris, æstatis, autumni, hyemis, & eorum initia, media & extrema sibi innotuisse: neque id quo modo plebeis quibusque, sed per accuratas cursus astrorum, & periodorum ipsorum notationes; solstitiorum, æquinoxiorum, eclipsium, nouiluniorum, embolismorum, & id genus aliorum, ad anni tam sacri, quam prophani, & omnium partium eius rectam rationem; ad dierum festorum, & profestorum, & negotiorum humanorum legitimam dispositionem. Istas quoque commutationes temporum vocat Sapiens, [a] *Euentus temporum, & sæculorum signa, & monstra antequam fiant*; quo pertinet prouisio sterilitatis & vbertatis, pluuiarum & siccitatis, ventorum ac tempestatum, intempestiuorum frigorum & calorum, morborum & mortium popularium; variorum denique motuum animorum, qui passim corporum dispositionibus sese accommodant: quæ prouideri à Salomone, & prædici potuerunt, quatenus ex variis astrorum affectionibus pendent; idque magna cum certitudine, propter aliarum etiam causarum, concurrentium ad promouendum, & impediendum effectum, eximiam cognitionem.

a c. 8. 8.

QVAMVIS autem nomine dispositionis stellarum, varias inter Solem & Lunam habitudines intelligere possimus, & reliquorum planetarum theoriam vniuersam quæ in diebus & mensibus, annis, & seculis, eorumque cyclis & periodis locum habent, quorum scientissimus Salomon fuit: possumus nihilominus etiam de stellis fixis eum locum interpretari: vt nimirum sciret quis inter eas ordo, & dispositio, & proportio, siue iis per varias figuras, & constellationes distributis, vt ab astronomis humana industria factum est; siue aliter coordinatis: Sciretque quæ luminum, & magnitudinum varietas, quæ vis & influxus in hæc inferiora. Adde si placet & numerum, & nomina; non enim difficile fuit ei, *qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat*, [b] eam cognitionem dare, nec parum id conueniebat, vt hæc diuina liberalitas perfecta esset, sicut & reliqua opera eius. Id tamen non probat Abulensis, quod indiuiduorum cognitio sub humanam scientiam non cadat. [c]

LXXV. *Et dispositionis stellarum errantium.*

b Psa. 146. 4.

c 3. Reg. 3. q. 6.

HÆC porro scientia astronomica in Salomone confirmatur, ex eo; quod [d] dicitur præcessisse sapientiam Salomonis, sapientiam omnium Orientalium, & Ægyptiorum, quorum sapientia in astrorum cognitione in primis versabatur. Nam in istis Orientalibus Chaldæi censentur, licet apud Ieremiam capite primo, ad Septentrionem ponantur: vtrumque enim verum est. Nam & maiorem poli eleuationem habent, quam Iudæi, & simul Orienti soli viciniores sunt: de his autem ita Diodorus Siculus. [e] *Chaldæi*, inquit, *Babyloniorum antiquissimi, eum locum in sua Repub. quem in Aegypto sacerdotes obtinuere. Ad cultum enim Deorum deputati, per omnem vitam philosophantur: peritissimi astrologiæ habiti. Multi diuinatione quadam futura prædicebant, ac tum auguriis, tum sacris, tum aliis quibusdam incantationibus, & mala auertere ab hominibus, & bona afferre; auguria insuper, somniaque, & prodigia interpretari consueuere*: & paulo post, *Astrorum longa obseruatione, cursum naturamque diligentissime scrutati, multa futura hominibus prædicunt. Maximam vero vim, ac motum quinque astrorum, qui planetæ appellantur, interpretes illi, & eius præsertim qui à Græcis Saturnus dicitur esse affirmant.*

d 3. Reg. 4. 31.

LXXVI. *In ea scientia Salomon præcessit Orientales.*

e l. 3. antiq. c. 8.

in quibus Chaldæi.

Ex Diodor. Siculo.

IN his populis Orientalibus numerantur Assyrij, de quibus ita Cicero. [f] *Principio Assyrij, vt ab vltimis autoritatem repetam, propter planitiem, magnitudinemque regionum, quas incolebant, cum cælum ex omni parte patens, atque apertum intuerentur; traiectiones, motusque stellarum obseruauerunt, quibus notatis, quid cuique significaretur memoriæ prodiderunt. Qua in natione Chaldæi, non ex artis, sed ex gentis vocabulo nominati, diuturna obseruatione syderum, scientiam putantur effecisse, vt prædici posset quid cuique euenturum, & quo quisque fato natus esset.* Nec mirum sane Chaldæis principia tribui Astrologiæ; inde enim ortus est Abraham, ad quam transfusæ sunt, ex Noë, & aliis patriarchis cœlestium obseruationes, quas ipse, partim præcedentium ab Adamo vsque traditiones discere,

f init. 1. de diuin.

LXXVII. *Et Assyrii, ex M. Tullio.*

partim illis, propter vitæ diuturnitatem, multa addere ipse potuit.

LXVVIII. *Et Ægypty.* Eam autem scientiam Ægyptiis Abrahamum communicasse, quando ad eos primum profectus est, vt ex Genes. 12. 10 constat[c] testis est Iosephus.[a] *Ob has dissertationes in precio habitus*, inquit, *vt qui magnam tam intelligendi, quam eloquendi, docendique facultatem præ se ferret, numerorum scientiam, & syderum benigne illis communicauit. Nam ante Abrahami ad se aduentum, Ægyptij rudes erant huiusmodi disciplinarum, quæ à Chaldæis ad Ægyptios profectæ, hinc ad Græcos tandem peruenerunt.* Sic Ioseph. Cuius sententiam nobis parum probabilem videri, eamq; institutionem Iosepho potius patriarchæ tribuendum, alibi diximus.[b] Verum quia de syderali Ægyptiorum sapientia, ex Clemente Alexandrino, Iosepho, & aliis, anno septimo Moysis satis dictum est, eo lectorem remittimus, vt ad Salomonem reuertamur. Qui cum sapientiam omnium Orientalium, & Ægyptiorum præcellisse dicatur, eum necesse est fateri Astrologiæ scientia maxime insignem fuisse; omnemque horologiorum, & radiorum, astrolabiorum, sphærarum, phænomenon scientiam, illis affinem percaluisse.

a l. 1. Ant. c. 8. vel 16.
b a. m. 2223. n. 9.

LXXXI. *Accepit & geometriæ cognitionē.* Octavò geometriæ cognitionem accepisse, vel ipsum munus templi ædificandi, ad quod erat à Deo electus, cogit confiteri. Nam & ipsum templum vniuersum, & singularum partium fabrica, & amplissima illa, nobilissimaque illius supellex exquisitissimam geometriam requirit. Et pertinebat ad suauitatem diuinæ prouidentiæ, vt quæ diuinitus fuerat data descriptio templi, à Salomone accuratè, intelligenter; & cum præceptis artis adamussim congruere nosceretur, vt ipsemet architectos, si quid peccarent, corrigere posset, & tota res maiore lumine, atque alacritate perficeretur. Cumque in Orientalium, & Ægyptiorum sapientia, geometria numeraretur, vt anno 7. cit. diximus, & omnes fateãtur geometriam apud Ægyptios, aut inuentã, aut maximè cultam fuisse, propter Nili inundationes, quæ terram obrutam, oppletamq; ita tenent, vt agrorum distinctiones ac terminos confundere dicantur etiam geometriæ peritissimum fuisse Salomonem, nemo negare potest: Sciuit vtique illa omnia, quæ Græci postea partim à maioribus accepta, partim à seipsis inuenta, ac locupletata certissimis demonstrationibus comprehensa posteris tradiderunt: Euclides, Archimedes, Ptolemæus, qui Ægyptius Alexandrinus fuit, aliique multi.

LXXX. *Geometria, & hydrographia.* Geometriæ cognata & contermina est geographia, quæ hydrographiam etiam suo ambitu continet; non enim alterius est terras, alterius maria dimetiri; neque hac iucundissima, vtilissimáque scientia carere oportebat eum, qui liberalissimum amplissimæ sapientiæ donum, à munificentissimo Deo accipiebat, cuique eam cognitionem ad maximas diuitias congregandas, quas ei Dominus promittebat, traducturus erat. Hinc celeberrimæ illæ, longissimæq; nauigationes, de quibus alio loco dicendum erit. Hanc Salomonis scientiam elicit Pineda[c] ex illis verbis Sap.[d] *Ipse dedit mihi horum quæ sunt scientiam veram, vt sciam dispositionem orbis terrarum*, &c. Quæ verba licet de constitutione mundi ex cœlo & elementis, ex quibus primo componitur, accipienda videantur. Sequitur enim *& virtutes elementorum*, & ita Lyranus acceperit, rectè tamen possunt accipi de positione cuiusque regionis, & prouinciæ in terra: & insularum in mari, de eorum proprietatibus, & differentiis, longitudine, latitudine, distantiis, sine quibus generalis illa cognitio non solum ieiuna, atque arida, sed plane cæca existimanda est. Quod si de omni re proposita potuit Salomon copiose, eleganterque differere, & reuera scienter sapienterque disseruit de differentiis virgultorum, & virtutibus radicum, de naturis animalium, & bestiarum, quæ diuersis in prouinciis diuersissimæ sunt, quomodo ei geographiæ & cosmographiæ exquisitissima cognitio negari potest?

c l. 3. c. 20.
d c. 7. 17.

LXXXI. *Architecturæ, & Aurificinæ.* Accepit decimò architecturã, & aurificum scientiam, quod ad earum theoriam attinet; hæc enim nomine sapientiæ, & scientiæ passim in scriptura ipsa decorantur, vt ne regis dignitatem eas minime decuisse quisquam causetur.[e] Itaque[f] Hiram quem Rex Tyri patrem vocat, dicitur *plenus sapientia, & intelligentia, & doctrina ad faciendum omne opus ex ære*, &c. Quin etiam Deus impleuerat Beseleel, & Ooliab spiritu suo, *sapientia & intelligentia, & scientia, & omni doctrina ad excogitandum, & faciendum opus in auro, & argento, & ære, sculpendisque lapidibus, & opere carpenta-*

e Exod. 35. 10. c. 36. 1.
f 3. Reg. 7. 14.

a Exo 35.31
rio, quicquid fabre ad inueniri potest dedit in corde eorum. a Nec minus etiam ipsi Moysi, qui eos dirigere debebat, iuxta exemplar, quod ei in monte propositum fuerat. Dici non potest hanc scientiam, & sapientiam Salomoni negatam, qui à tot annis electus fuerat, etiam ante quam natus, non ad ligneum tabernaculum ad tempus aliquod construendum; sed ad perpetuum, idemq, longè magnificentissimū templum excitandum, & omnem eius supellectilē preciosissimam, elegantissimo artificio fabricandā. Præsertim cum à Dauide parente, à quo diuinā tēpli descriptionem acceperat, cœpisset institui, meliore post modum doctore perpoliēdus.

Vndecimo diuinitus quoque didicit Salomon illam differendi subtilitatem, copiosæ sapientiæ supparem, eique ex altera parte respondentem. Nam ea sapientia, quam se acquisiuisse testatur, & adamasse, *Scit versutias sermonum* id est scire facit, & docet suos, non vt fallant, sed ne à fallacibus, & gloriolæ captatoribus inducantur in fraudem; *scit & dissolutiones argumentorum*, quod est dialecticæ officium non vltimum; in quo Aristoteles, in priorum & elenchorum libris ingeniosissimè versatus est, vt merito captiosis & tergiuersantibus sophistis, crucem fixisse dicatur; hanc etiam sapientiæ partem docebantur ephebi honorarij Nabuchodonosoris. Introducebantur enim pueri nobiles, non solum in quibus nulla esset macula, & decori forma; sed etiam *eruditi omni sapientia, cauti scientia, & docti disciplina*, vbi cautam illam scientiam, Pineda interpretatur dialecticam, quæ cautos reddit, & prouidos, ne captiosis argutiis circumueniti teneantur quomodo & nos disciplinæ nomine mathematicas, quæ passim hoc titulo vocantur, interpretari possumus.

In ea docti Ephebi honorarii Babylon. Sicut in Mathematicis.

c. 11. de præ c. 3.
Ad hanc differendi subtilitatem, quam Eusebius rationalem Philosophiam appellat, refert idem peritiam contexendorum, & interpretandorum ænigmatum, cuius verba non pigebit ex noua, sed fideli, atq; eleganti interpretatione describere, *Iam vero*, inquit, *partem illam philosophiæ, quæ in differendi ratione versatur, non contortis sophismatis, ac fallacibus conclusiunculis vt Græci solent excolendam Hebræi, tractandamque putauerunt, sed percipiendæ studio veritatis. Ad quæ ij sane, qui diuinam apud illos sapientiam profitebantur, intelligentia diuiniori luce collustrata, feliciter aspirarunt. Iidem vti eorum etiam animos, quos literis suis informandos susceperant ad eam capessendam acuerent, sacrasiis sententias, plenasque grauitatis & honestatis; cum modulatis quibusdā carminibus certa numerorum lege comprehēsis problemata insuper, atque ænigmata, nonnullasque eruditas, & allegoriis inuolutas quæstiones, cum verborum elegantia, & suaui, pro lingua ratione, dictionis atque enarrationis lepore, coniunctas, à teneris vnguiculis ingerebant. Itaque primariarum disciplinarum deuterotas quosdam habuere* (sic enim literarum suarum interpretes appellabant) *qui res ænigmatis adumbratas, non vulgo quidem omnibus, sed iis tamen, qui ad illarum intelligentiam idonei censerentur, illustriori explicatione reserabant. Hoc plane sequutus sapientissimus ille apud eos Salomon, inde quoque sui prouerbiorum operis fecit initium; hac fere de causa ad hoc scribendi genus adductum se esse declarans, cum disertis, conceptisque verbis oportere ait quemlibet hominem scire sapientiam, & disciplinam.* Hæc Eusebius.

LXXXIII. Ænigmatum.

b l. 3. Reg. c. 10.
In explicandis igitur obscurarum quæstionum, & ænigmatum inuolucris, perspicacissimus fuit Salomon, vt Scriptura testatur, b quæ ait reginam Saba venisse tentare eum in ænigmatibus, *& locuta est*, inquit, *ei vniuersa, quæ habebat in corde suo. Et docuit eam Salomon omnia verba quæ proposuerat; non fuit sermo, qui Regem posset latere, & non responderet ei.* Nec ea primum hoc certamen ingressa est. Scribit enim Iosephus regem Tyri quæstiones ænigmaticas ad Salomonem transmisisse, rogantem vt eas explicaret, & dubitationem sibi omnem eximeret. *At ille*, inquit, *callens huiusmodi rerum, ac natura prudentissimus*, rectè addidisset, & diuinitus sapientia illustratus; *nihil inexplicatum relinquebat, sed omnia ratione peruincens, & perscrutatus eorum intellectum, apertissimè declarabat.* Addit deinde ex Tyriorum Annalibus, Salomonem vice versa ad Hiran Tyri Regem ænigmata misisse, atque per Abdemonem quendam Tyrium explicata fuisse, Salomonem etiam aliqua explicare non potuisse; ideóque grandi pecunia fuisse mulctatum. Sed scriptor ille Dius nomine in Phœnicum gratiam ista scripturæ minime consentanea finxit, quæ Iosephus non refutauit: lege rem plenius c apud eundem.

LXXXIV. Data salomoni diuinitus.

c l. 8. cap. 2. vel 5.

d 21.27.
His affines sunt parabolæ, adeo vt pro iis aliquando vsurpentur, vnde in lib. Numerorum, d vbi nos legimus, *idcirco dicitur in prouerbio*, Septuaginta Sixti habent

LXXXV. Et parabolæ.

ἐρωτήσεις αἰνιγματικάς; vnde in Euang. parabola, pro obscura, & ænigmatica oratione sæpe sumitur. Matth. [a] *locutus est multa in parabolis*, erant autem obscura; mox enim subdit, *qui habet aures audiendi audiat*. Cumque discipuli à Domino peterent, cur eis in parabolis, id est obscuris comparationibus loqueretur, responsum acceperũt, *quia vobis datum est* [b] *nosse mysteria regni cœlorũ, illis autem non est datum*. Parabolas quoque obscuras prædictiones Balaam, in libro Numerorum crebro appellatas legimus. Eas porro Hebræi vocant Misle, quæ ex ipsa vocis proprietate [c] significant sententias quasdam plenas sapientiæ, difficultatis, acuminis, autoritatis, & quasi potestatis, Masal n. significat dominari, & præesse. Sed significat etiam comparari, & assimilari; ex qua significatione petita est parabolæ ratio. Sicut & Græcum nomen παραβολή; Erat hic docendi mos apud Hebræos rabbinos, quorum se consuetudini Christus Dominus accommodabat. Hanc autem facultatem Deus Salomoni sapientiam infundendo, cumulatissimè præbuit, vt libri abeo scripti qui extant, quique non extant aperte docent, vt in ea re non sit necesse pluribus immorari. Hoc tantum dicam eum tantum in condendis parabolis excelluisse, quantum eloquẽtia, poëtica facultate, rerum arcanarum scientia, acumine, & subtilitate dicendi, quæ summa in eo fuerunt, omnibus præstitit.

a 13.

b vide Ioan. c. 16 Num. 23. & 24.

c Pined l. 3. c. 19.

LXXXVI. *Et Physiologiam in primis.*

ACCEPIT 12. Physiologiæ scientiam absolutissimam, ad quam disserendi subtilitas aditum munit, artem enim inueniendi, & diiudicandi veritatem in nobilissima naturæ contemplatione applicari conuenit: sed id laboriosissime sine doctore contingit, & cum multo errandi periculo. At Salomon noster doctorem habuit ipsum vniuersæ naturæ authorem Deum; a quo puncto temporis omnia naturæ mysteria facillimè, certissimè, clarissimèque cognouit. [d] Pineda fatetur Salomonem non solum necessaria Physicæ principia, locosque præcipuos didicisse diuinitus, sed eos etiam, qui, etsi minus necessarij sunt, scitu tamen digni sunt, atque intra perfectæ scientiæ ambitum continentur. *Nihil ergo*, inquit, *tam minutum, tam tenue, quod Salomonis sapientiam subterfugeret*; quæ videlicet scientia humana comprehendi possunt; nam Abulensis Salomonem negat indiuiduorum, vel numerum, vel proprietates notas habuisse. [e]

d l. 3. c. 23. n. 1.

LXXXVII *Quam scripto tradiderit.*

ADDIDIT Pineda non solum mente & cogitatione comprehendisse minutissima quæque naturæ arcana, sed forte etiam scripto mandasse, inter tria illa parabolarum millia. Quamuis diuina postea prouidentia factum sit, vt minus necessariæ interciderint, vtiliores conseruarentur, vt scripsit Hippolytus in Cant. apud Anastasium Nicen. [f] Ait autem Hippolytus, in diebus Ezechiæ regis Iuda, alios quidem libros fuisse electos, alios vero neglectos: idque probat ex c. 25. Prouerbiorum, vbi viri Ezechiæ dicuntur transtulisse quasdam Salomonis parabolas; ipse autem ait discretas descripsisse *vnde autem*, inquit, *selegerunt, nisi ex libris, qui inerant in ter mille odis, seu canticis canticorum? Ex ipsis sapientes amici Ezechiæ elegerunt ea, quæ pertinebant ad ædificationem ecclesiæ*. Sic ipse qui legit in Septuag. αὗται αἱ παροιμίαι Σαλομῶντος, αἱ ἀδιάκριτοι, non vt nunc legitur in editione romana ἀδιάκριτοι habet enim, *hæc sunt prouerbia Salomonis discreta, quæ scripserunt amici Ezechiæ Regis*. Refert idem Anastasius Episcopus Nicænus in eandem sententiam Eusebium Pamphili in antiquitatis historia, in hæc verba. *Libros autem Salomonis prouerbiorum, & carminum nomine; in quibus de natura plantarum, omnisque* generis animalium, quæ in terra & aëre versantur; de ipsis etiam aduersus omnes morbos remediis disseruerat, ea de causa sustulit Ezechias, quòd morborum sanationem ad ea referret populus, & nihili faceret a Deo petere curationes. Abulensis quoque [g] Hippolyto consentiens. *De parabolis*, inquit, *& carminibus Salomonis forte sic res habebat, vt magis essent curiosa, & ostentantia magnitudinem ingenij, quam vtilia: & maxime carmina, ideo non fuerũt in scripturæ canonem translata. Idem dicendum est de disputationibus Salomonis de arboribus, de volucribus, de piscibus & iumentis, quæ non fuerunt transcriptæ in canonem, quod purè pertinerent ad Philosophiam naturalem, quæ directè ad mores non prodest; vnde non conuenit ei quod dicit Apostolus.* [h] *Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, & corripiendum, ad erudiendum in iustitia, &c.* Hæc Abulensis.

e l. 3. Reg. c. 4 q. 6.

f q. 39. in Scriptur. & habetur to. 1. Bibl pat.

g l. 3 Reg. 4. q. 8.

h 2. Tim. 3

LXXXVIII *Probatur ex scriptura.*

HÆC porro Salomonis Physiologia colligi potest ex c. 7. Sap. vbi sapiens, siue Salomon, siue alius in persona eius, sic ait. *Ipse enim*, Deus, *dedit mihi horum quæ sunt scientiam veram, vt sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum*. Nomine eo-

rum quę sunt, naturalia imprimis, quæ sensibus patent, ab hominibus intelliguntur, qui minus intelligibilia, & spiritualia capiunt, quorum maximus est numerus; quorum se captui sapiens accommodat; eorum se minime fallacem, aut aberrantem scientiam consecutum ait, vt qui eam ex primis principiis, causisque quibus res constitutæ sunt, cognouerit. Id enim vox σύστασις satis significat; & eam Pineda [a] ad compositionem ex materia & forma refert. Possumus etiam dispositionem orbis terrarum, ad situm primariarum eius partium referre tam ratione mobilium, quam agentium qualitatum, quibus vim suam in agendo, & locum suum petendo elementa demonstrant.

Margin: ἀψευδῆ — a l. 3. c. 21. — σύστασις.

LXXIX. *Anastasio, & Ambrosio.*

ET Anastasius quidem Nicenus, qui Salomonem in herbis, & plantis, calidorum, ac frigidorum scientissimum fuisse tradidit, [b] tanto id magis vniuersè de elementorum actiuis & passiuis qualitatibus fateretur. D. tamen Ambrosius de motricibus tantum qualitatibus hunc locum videtur intellexisse. Nam [c] agens de quatuor illis rebus, quas Salomon sibi fatebatur ignotas, mirum esse ait, *quod tam locuples possessor sapientiæ Salomon, cum omnia cognouisset, quæ in arcanis abditarum dispositionum tenebantur abscon̄sa, hæc sibi impoßibilia esse prætendit; quippe qui à Deo esset sapientiam consecutus, qui nouerat mundanæ dispositionis introitum, qualiter esset hoc cælum omne quod cernimus, ardua sublimitate suspensum; quemadmodum fieret aeris istius circumiectus, & fusus æquo moderamine, libratus in medio; quibus modis pigro ad imum dilapsa pondere terra subsisteret; qua ratione intra certas littorum metas, liquidi elementi impatiens fluctus lapsus exæstuet, &c.* Paraphrasi exponens locum sapientiæ de quo agimus: alludens, vt apparet, ad illud Poëtæ 1. Metam.

Margin: b q. 39. in Script. — c l. de Salomo. 2. c. 1.

Ignea conuexi vis, & sine pondere cæli,
Emicuit, summàque locum sibi legit in arce.
Proximus est aer illi leuitate, locoque,
Densior his tellus, elementaque grandia traxit,
Et pressa est grauitate sui; circumfluctus humor,
Vltima possedit, solidumque coërcuit orbem.

XC. *Et in specie naturas animalium.*

VERVM ne suspicemur in genere tantum Physiologiam Salomoni cognitam fuisse; fatetur ipse [d] se didicisse *naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias virgultorum, & virtutes radicum, & quæcumque sunt absconsa, & improuisa.* Accepit videlicet amplissimam illam cognitionem, historia animalium comprehensam, tam domesticorum, & cicurum, quibus Scriptura generis nomen attribuit, quam ferarum, quæ irę ac cupiditatis indomito impetu feruntur: vnde & ferarum nomen habent. Sed ne aliorum animalium, quę non satis hic comprehensa videri possunt, Salomonem ignarum fuisse putemus, [e] alibi dicitur disseruisse de iumentis, & volucribus, & reptilibus, & piscibus. Vtique sapienter & erudite, & supra cęterorum hominum captum, & cognitionem. Et scilicet naturas, & differentias quæ vocantur essentiales, proprietates, ingenia, natiuas propensiones, opportunitates ad hominum vsus, aliaque id genus explicando; quæ partim ignota sunt, partim multo labore, sumptu, atque industria, à posterioribus Philosophis obseruata, & tradita fuerunt.

Margin: d Sap. 7. 20. — *cicurum & ferarum.* — e 3. Reg. 4. 33.

XCI. *Vim ventorum & meteorologica.*

EODEM præceptore Deo didicit Salomon vim ventorum; & quos solet educere de thesauris suis, eorum cognitionem de thesauris sapientiæ suæ erutam illi aperuit: vnde eorum ortus, motus, violentia, frigus, calor, humor, siccitas, salubritas, vel noxia qualitas illi patuerunt; in quibus cum se Philosophi diu torserint, probabilia se duntaxat proferre posse testantur. Sic intelligenda sunt omnia Meteorologica, quæ in aëre ventorum campo visuntur, & quæcumque in diuersis eius regionibus, vel iuxta, vel præter consuetum ordinem apparent. Cogitationes hominum, quæ secreta cordium dicuntur, nequaquam Salomoni nota fuerunt; quippe quę etiam beatis angelis ignotæ sunt; eique soli reseruãtur, qui scrutator est cordiũ. Sed propensiones naturales, quæ ex signis externis sese produnt, vt Lyran quoque sentit, & ad Physiognomiam pertinent, eo nomine videntur intelligi. Septuag. habent διαλογισμούς, id est ratiocinationes, quarum cognitio aliquibus citius faciliusque, quam aliis patet; quos solertes, & ἀγχίνους Aristoteles vocat, qui mentem in promptu habent, ad facile coniectandum

de iis, quæ homines animo versant.

XCII. *Medicinam.* Differentias virgultorum, siue plantorum, & virtutes radicum, dum Salomoni cognitas ex dicto sapientiæ loco [a] agnoscimus, eum quoque medicinæ scientiam amplissimam, exquisitissimamque decimo tertio accepisse fatemur, quæ Physiologiæ subalternatur. Idem affirmat Iosephus. [b] *Cuilibet*, inquit, *Speciei plantarum suam adhibuit parabolam ab hysopo, vsque ad cedrum. Idem fecit de pecoribus, & cæteris terrestribus animantibus, natatilibusque, & quæ per aërem feruntur, nullius cuius horum naturam ignorauit, aut inscrutatam reliquit; sed circa omnes Philosophatus est, & scientiam proprietatum earum summam præ se tulit: quin & eam artem diuinitus consecutus est ad vtilitatem, & medelam hominum, quæ aduersus dæmones est efficax.* Pergit ibi de radice quadam dæmonum expultrice agere. Huic consentanea habet Anastasius Nissenus Episcopus, qui q. 3... sic scribit in eum locum [c] *Et disputauit super lignis, à cedro quæ est in libano, vsque ad hysopum.* Herbarum, & arborum naturas, ac virtutes, atque adeo omnia quoque animantia naturali Philosophia tractasse eis, & disseruisse dixit. Hinc est vero simillimum eos qui libros conscripserunt medicinæ, plurima decerpsisse, calidorumque & frigidorum, siccorum & humidorum ordinem composuisse, & hæc herba, illa herba quanam mensura sit frigidior, aut calidior, & huius animalis hæc particula cui morbo afferat remedium, vt pote fel hyenæ, aut adeps leonis, aut sanguis tauri, aut carnes viperæ. De his enim scripserunt docti medici; accepta occasione ab iis, quæ primo scripsit Salomon. Huc quoque pertinent quæ supra [d] ex Eusebio Pamphili, de prisca historia recitauimus.

Ex Anastasio. *Ex Eusebio.*

Φυτῶν [a] Sap 7. 20. [b] l 8. c. 2. [c] 3. R. 4. 33 [d] nu. 87.

XCIII. *Magiam naturalem.* Ex quibus, aliisque rectè statuit Pineda [e] Salomonem magiæ naturalis peritissimum fuisse: id est exactissimè rerum naturas, vires, proprietates, sympathias, antipathias calluisse; prætereáque diuinare, atque efficere potuisse mirifica quædam, quę rerum causas ignorantibus, aut pręstigiosa, aut miraculo proxima videntur: quæ est ipsa magiæ naturalis propria ratio; & quæ nomine absconditorum, & improuisorum, rectè possumus interpretari, in eo loco Sap. de quibus etiam consuli potest Euseb. [f] Illa autem Iosephi radix dæmonum expultrix, magiam superstitiosam, ac diabolicam sapit, quamuis eam Iosephi narrationem tacitus retulerit Abulensis [g]. Imo peritum dixerit circa dæmonum inuocationes, & omnem necromantiam. Quæ si qua fuit à Salomone tradita, vel accepta, ad id tempus referenda est, quo penitus Idololatriæ, libidini, ac nequitiæ seruiebat; Nulla enim radicibus, aut in vlla omnino re corporea vis mere naturalis in dęmones: sed iis sponte illi cedunt, ex inito cum magis pacto tacito, vel expresso: quamuis illo suo exemplo colligat Iosephus, quam carus fuerit Deo Salomon, & in omni virtutum genere excellentissimus. Sed hac de re legendus Delrio [h], & Serarius in cap. 8. Tob. pluribus qq. præsertim 4. & 5. Non tamen absurdum est, quod ait Tostatus loco citato, ab Salomone scriptos exorcismos, quibus Iudæi vtentes, diuina virtute dæmones eiicerent, vt in Euangelio quoque legimus. [i]

radix an dæmonum expultrix. *Exorcismi.*

[e] l 5. c. 23. n. 5. [e] 7. 20. [f] l. 4. de præp. c 1 ... [g] l. 3. reg c. 3. q. 9. in fin & sub mod. [h] l 1 6 ca. 2. q. 3. Sect. 1. [i] Math. 12. 17. & Luc. 11 19.

XCIV. *Ethicam, siue moralem.* Accepit ethicam, politicam, atque œconomicam sapientiam, quas libris Prouerbiorum, & Ecclesiastæ ad popularem captum accommodatè tradidit, earumque sese scientissimum, in omni virtutum, ac statuum genere, apertissimè doduit. Cum enim Ethica philosophia maxima ex parte circa virtutes illas quatuor latè patentes versetur, Prudentiam, Iustitiam, Fortitudinem, Temperantiam; in laude sapientiæ, quam se fatetur didicisse, ita loquitur. *Si Iustitiam quis diligit, labores huius magnas habent virtutes. Sobrietatem enim & prudentiam docet, & Iustitiam, & virtutem.* Septuag. fortitudinem, *quibus vtilius nihil est in vita hominibus*, & de singulis præcepta saluberrima, totis Salomonis libris sparsa continentur; quæ quisque obseruare facile potest.

Sap. 8. 7. *ἀνδρίας,*

XCV. *Politicam in qua alios superauit.* De politica nemo dubitare potest, cum eam vel vnicam, vel maximè omnium à Deo Salomon postulauerit, vt supra dicebamus, & notauit Abulens. [k] & ea maximè omnium in Principe, omnique summo magistratu requiratur. Itaque quæcumque in eam rem præcepta, vel in lege Mosaica haurire, vel Dauidis, & Nathani domestica disciplina discere potuit, ea cumulatius omnia & ex summæ atque æternæ legis, iurisque naturæ principiis petita, cum illis ipsis principiis diuinitus didicit; vt in omnium gentium iurisconsultis, aut publica-

[k] l. 3. ca. 3. q. 9.

carum rerum, regnorumque administratoribus, nemo ei vnquam par esse potuerit, adeo vt non defuerint, qui eum Adamo, & Moysi prætulerint: qua de re Abulens. Perer. Pineda [a] fusius disputarunt; quorum hic rem in medio relinquit, illi pro Salomone pronunciant. Præsertim cum Moyses in prophetis, non in sapientibus numeretur; & eius in rebus politicis inscientiam tum Iethro socer coarguat; cuius est illa oratio, *Stulto labore consumeris, & tu & populus iste, qui tecum est, vltra vires tuas est negotium, &c.* Tum anceps ille animus eius ad quæstiones propositas, minime sane arduas, de quibus tamen, nisi consulto Domino respondere non est ausus, [b] vt obseruauit Tostatus. [c]

Et nomina tim Mosem.

a l. 3 c. 24.

b Num. 27. & 36.

c l. 3. c. 3. q. 7.

d nu. 62.

XCVI. *Non tamen Adamum.*

Nihilominus ego sane pro Adamo stare malim. Ei enim fauet status innocentiæ, in quo conditus fuit, & scientiam accepit, vt supra dicebamus; [d] fauet omnium mortalium, non vnius populi gubernatio, nec ad quadraginta, sed ad nongentos ipsos annos. Nec obstat quod Adami tempore vt ait Pineda, nulla erant constituta regna, nullæ institutæ Resp. in quarum conseruatione, & moderatione, ciuilis prudentia versaretur. Cum enim constet Cain ædificasse ciuitatem, quam vocauit nomine filij sui Henoch, certe ciuitas, publica quædam res est, & cætus hominum iure sociatus. At distractus ille penitus erat à patre: esto. Num mille, & quingentis, & amplius annis ante diluuium, nemo posterum Sethi aliam ciuitatem condiderit, cui Adamus fuerit legislator? Nec sane admodum ad rem facit, quod multa in hoc genere vsus ipse docuit, & experientia, quæ primis parentibus incomperta, & inexplorata fuerunt; nam de cognitione diuinitus accepta, non variis parta experimentis agitur.

XCVII. *Oeconomicam.*

e cap. 10.

Quod ad Oeconomicam scientiam attinet, vt innumeros omittam locos, quibus domesticæ administrationis vtilissima præcepta in Prouerb. & Eccle. traduntur, quibus pater, & mater familias, parentes & liberi, Domini ac serui instituuntur; vnus certe 3. [e] Regnum locus Salomonem hac sapientia instructissimum fuisse, locupletissimè testatur. In quo legimus Reginam latè imperantem in illius contemplatione, stupore defixam stetisse. Sic enim habet. *Videns autem Regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum quam ædificauerat, & cibos mensæ eius, & habitacula seruorum, & ordines ministrantium, vestesque eorum, & pincernas, & holocausta, quæ offerebat in domo Domini, non habebat vltra spiritum,* id est præ admiratione rapiebatur in exstasim, vt Septuaginta interpretantur. At, inquies, hæc admiratio non ad solam Oeconomicam videtur referenda; sed ad omnem regis sapientiam. Respondeo referri ad eam sapientiam, cuius hæc Regina potuit aliquod accipere experimentum, nam sequitur. *Non credebam narrantibus mihi, donec ipsa veni; & vidi oculis meis, & probaui, quod media pars mihi nunciata non fuerit.* Potuit autem probare maximè œconomicam sapientiam mulier, & politicam Regina. Ænigmata vero illa quibus tentare voluit Salomonem, potuit à Sapientibus populi sui accepisse. Et confirmatur ista sententia, ex eo quod tota illa enumeratio œconomica est.

Quam mirata est regina Saba.

XCVIII. *Primam Philosophiam.*

Transeamus ad primam philosophiam, quam Regina hæc suspicari in Salomone fortasse non potuit; Eusebius ex primo capite Eccl. aperte collegit. Nam libro 11. de præpara. capite sexto, vbi de intellectuali disserit Hebræorum Physiologia, sic enim vocat, quam vulgus Metaphysicam, doctiores primam Philosophiam, & naturalem Theologiam vocant; docet ab Hebræis poni geminum ens, alterum intellectuale, & incorporeum, stabileque natura, in quo numero est Deus ipse, qui de seipso Moysi dixit. *Ego sum qui sum*; alterum corporeum, motui & mutationi perpetuo obnoxium, de quo Salomon ait, futurum esse quod fuit, & faciendum quod factum est, nec nouum aliquid esse sub sole Eam vero Entis partitionem, propè totidem verbis Platonem secutum contendit. Sed ne ens corporeum tantum Salomoni notum putemus; ei substantias separatas notas fuisse dubitari non debet; cum ad earum cognitionem philosophi solo naturali lumine adiuti, ex motu præsertim cœlorum peruenerint. Hanc certe cognitionem ei tribuere videtur Sapiens in eius persona, [a] cum se ait a sapientia didicisse, quæcunque sunt absconsa, & improuisa. *Est enim,* inquit, *in illa spiritus intelligentiæ, sanctus, vnicus, multiplex*; & paulo post, *om-*

Atq; adeo intelligentias.

nem habens virtutem, omnia prospiciens, & qui capiat omnes spiritus intelligibiles, mundos, subtiles, vt habent septuag. vel vt habet Diuus Ambros. *qui omnia potest, omnia spectat, & per omnia penetrans spirituum intelligibilium.* Vbi Pineda & Cantacuzenus[a] existimant indicari omnes angelicas hierarchias, atque ordines.

a in fi. l. de incatu.

XCIX. *Mysteria fidei Salomoni reuelata.*

SVPEREST diuina sapientia, ad quam humana industria, atque inquisitio peruenire non potest ipsa per sese; sed diuina reuelatione constat, quæ fidelium propria est; quę iã inde ab initio Adamo, aliisque deinceps patriarchis, nũc obscurius, & parcius, nunc apertius, & abundantius cõmunicata est. Qua in re Deũ erga Salomonẽ admodum liberalem fuisse satis constat. Nam vt ait Pined.[b] multa de diuina Sapientia increata, idest de vnigenito Dei filio, de illius æterna generatione, & diuinitate, de Spiritu Sancto, qui & ipse est Spiritus sapientiæ, de Spiritus sancti donis: itemque de mysterio Sanctissimæ Trinitatis, de Christo & Ecclesia, imo & de sanctissimo Eucharistiæ sacramento, inueniri in Salomonis libris, frequens patrum interpretatio docet, vt etiam Propheta à plerisque eorum appelletur. Quanta autem fuerit diuinorum mysteriorum reuelatio Salomoni facta, vel per se, vel comparatione cum Adamo, Abrahamo, Moyse, Dauide, difficile est definire. Illud certe a plerisque video probabile æstimari, singulos illos clariores veteris legis viros, quapiam fere in reuelatione cæteris excelluisse. Salomonem vero in Christi sapientia & agnoscenda, & repræsentanda, & eiusdem cum sancta Ecclesia vnione, valde præstitisse.

b l. 3. c. 26. n. 6.

C. *Sapientia Salomonis indelebilis.*

ADDAMVS epimetron ex Abulensi,[c] quo diuina in Salomonem liberalitas vehementer exaggeratur; quod scilicet data illi sapientia amitti non posset, iis modis, quibus sapientiam industria humana conquisitam perdimus; puta ex desuetudine frequentandi actus, eius scientiæ quam callemus; ex vitio phantasiæ, quo in obliuionem cognitorum venimus; ex actibus contrariis; sed ex diuina tantum actione, si eam delere voluisset. Cum enim per iteratos actus acquisita non fuisset; neque per cessationem eorum interitura erat, sed tantum per ablationem eius, qui eam infuderat. Nam habitus a Deo infusi natura sua sunt indebiles. Cumque Salomon non accepisset species à rebus, quæ in phantasia collocantur, sed à Deo haberet infusas in intellectu, vitiata phantasia, sapientia in eius intellectu remansisset, sed sicut gladius in vagina reconditus. Denique neque per actus contrarios, huius thesauri iacturam fecisset: quia iactura scientiæ per actus contrarios, & deceptionem contingit iis, qui perfectum habitum artis non habent; quod Salomoni non conueniebat, cuius sapientia erat excellentissima, & multitudine habituum, & claritate eorum, & firmitate, sicut supra significatum est.[d]

c l. 3. Reg. c. 3. q. 11.

d q. 59.

CI. *Euigilat Salomon.*

SED iamdudum dormit Salomon, & innumerabilis sapientiæ fluenta potat; tempus est vt suscitemus eum. *Igitur euigilauit Salomon*, inquit,[e] scriptura, *& intellexit quod esset somnium.* Intellexit videlicet somnium esse diuinum, cum sibi iam conscius esset, se in eo consecutum quod nemo potest, nisi à diuina liberalitate adipisci: Ex quo colligit Abulensis[f] Salomonem reuera non petiisse sapientiam, vt pote qui dormiebat dum ei infusa est sapientia; sed species in eius phantasia ita diuinitus fuisse temperatas, vt sibi sapientiam postulare videretur, & eandem putaret à Deo concedi. Vera enim petitio, & colloquium, cum intentione significandi, quale Scriptura repræsentat, vigilantis opus est, non dormientis. Nec diceretur intellexisse Salomonem quod esset somnium, si non esset somnium, sed res reuera gesta, sciretque ipse se locutum fuisse, non somniasse. Itaque nec Deo placuit, neque displicuit ista petitio, vt idem ait. Sed cum ei in somnis apparuisset vir venerabilis, visus est sibi audire illum inuitantem ad petendum quod liberet, seque ipsum petere sapientiam, illumque vultus hilaritate præ se tulisse gratam sibi esse petitionem, reliquamque orationem pertexuisse, simulque multiplicem illam quam diximus sapientiam illi infudisse.

e 3 Reg 3. 15.

f q. 12. & 13. in c. 3. 3. Re.

An vere petierit.

CII. *Cui vsui hoc somnium.*

NEC inutile propterea somnium fuit; valuit enim vt Salomon intelligeret se non naturæ viribus, sed diuina liberalitate factum esse locupletem. Nisi enim tale illi somnium contigisset, aut aliquis ei angelus vigilanti appareret, qui eum donati thesauri commone faceret, non sentiret vnde factus esset sapientior,

sicut non sentiunt qui accipiunt Dei gratiam, nec gratias ageret largitori; valuit quoque vt intelligeremus Deo gratum esse desiderium, ac petitionem sapientiæ; illumque huiusmodi votum cæterarum rerum, quæ vulgo maximi fiūt, desideriis anteferre. Valuit denique vt agnosceremus Dei liberalitatem ac bonitatem, qui iusta desideria non solum rebus exæquat, sed etiam superat, & vera bona postulantibus, etiam cætera commoda vltro largitur. Iuxta illud Domini mandatum. *Quærite primum regnum Dei*, &c. Existimandum nihilominus est Salomonem in vigilia & desiderasse & postulasse sapientiam, Deumque somnium ad internam eius dispositionem accommodasse.

CIII. Gratus Salomonis animus.

QVANTIS porro tum lætitiis incesserit Salomon, non est difficile æstimare. Nam constat optatæ rei fruitionem tanto afficere gaudio, quanta fuit desiderij magnitudo. Sed cum grati animi significatio non numeretur in vltimis sapientiæ præceptis; hæc enim honestissima ratio est tum in hominibus, tum maximè in Deo ipso recludendi omnes liberalitatis, & beneficentiæ fontes, nequaquam Salomon in hoc genere insipienter egit, sed cum primum Hierosolymam rediit, Deo in signum grati animi sacrificia instaurauit, & hominibus, quos sibi congratulari voluit, de inuento pretioso thesauro, quod quæsiuerat, solenne conuiuium apparari iussit. Sic enim Scriptura loquitur, *cumque venisset Ierusalem, stetit coram arca fœderis Domini, & obtulit holocausta, & fecit victimas pacificas, & grande conuiuium vniuersis famulis suis.*

CIV. Salomonis iudiciū de mulieribus quando cōtigerit.

ECCE autem sumptum quamprimū experimentum impetratæ sapientiæ. Voluit enim Dominus, vt donum collatæ sapientiæ omni populo panderetur; vt dixit Prosper. [a] *Tunc* enim *venerunt* [b] *duæ mulieres meretrices ad regem*; Iosephus, illud *tunc* interpretatur, *per eosdem dies*, acceptæ scilicet sapientiæ; quam chronologiam sequitur etiam Torniell. & nobiscum ad tertium Salomonis annum hoc iudicium refert. Ab eo tamen dissidemus, quod ipse hunc Salomonis annum velit esse 27. qui nobis est duntaxat vigesimus tertius, quod eius natiuitatem quadriennio citius, quam nos occuparit, qua de re suo loco satis disputatum est. Sed quod ad tēpus historiæ huius attinet, Iosephus eodem loco, puerilem Salomonis sententiam à populo primum iudicatum dicit, id est pueritiæ eius consentaneam. Pineda vero vocat hanc Salomonis adhuc pueri sententiam, minime puerilem. Sed ipsemet in chronologia hanc miosim ex veritatis regula temperauit. D. quidem Hieron. [c] eam 12. Salomonis anno contigisse ait *Interpretatio*, inquit, *iudicii Salomonis, quantum ad simplicem historiam pertinet perspicua est, quod puer annorum duodecim, contra ætatis suæ mensuram, de intimo humanæ naturæ indicarit affectu*. Verum Diuus Hieronymus consentaneè loquitur opinioni de suscepto à Salomone regno anno vitæ duodecimo, & genito Roboamo anno vndecimo, qua de re fusius superius disputauimus; vbi cum statuerimus Salomonem vigesimo primo anno ætatis, regni gubernacula suscepisse, consentanee etiam asserimus iudicium hoc, non duodecimo, sed vigesimo tertio ætatis eius anno contigisse.

CV. Quales hæ mulieres.

ETSI autem, vt notauit Hieronymus, [d] historia tota perspicua est, & peruulgata, mouet tamen dubium Vatablus de his mulieribus, vt potius cauponariæ, quam meretrices censeri debeant, siue quia hebræa vox vtramque significationem recipit, siue quia meretrices, vel non concipiunt, vel conceptum fœtum necant: eique fauet Paraphrast. Chaldæus, qui habet mulieres tabernarias. Communiorem tamen significationem amplecti magis placet, de muliere profligatæ pudicitiæ, quia vox latina id exigit, & græca, hebræa vero nihil repugnat; & meretrices aliquando concipiunt, eæ saltem quæ non se omnibus dedunt, neque omnes tam inhumanæ sunt, quamuis lupæ sint, vt prolem extinguant, cum Iephte legamus filium mulieris meretricis. Pineda [e] putat fuisse meretrices, quod nulla fiat maritorum mentio. *Nam*, inquit, *& bonæ fœminæ pariunt, & sine maritis dormiunt, & litem. quod virorum potissimum erat, ipsæ per se contestantur*; quod non mirum est, ipsas per se ausas fuisse. Nam de impudentia Israëlitarum ait Dominus per Ierem. [f] *Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere.* Iosephus [g] quoq; quæstus meretricii mulieres vocat.

a part. 2. de præd. c. 27.
b 3. reg. 3. 16.
c tom. 3 ep. 131.
d Epist. 131. quæ est ad Rufinum.
e l. 6. c. 13. n. 6.
f cap. 3. 3.
g l. 8. c. 2.

CVI. *Querela veræ matris.* IVVAT autem historiam, perspicuam licet, ac peruulgatam, ex sacro textu attexere: habet enim non leuem ex ipsa narrationis simplicitate, suauitatem, quæ lectorem oblectare queat. Prior autem agere cœpit ea, cuius filius adhuc viuebat: naturalis enim affectus, & dolor acceptæ iniuriæ eam perurgebant. *Obsecro*, inquit, [a] *mi Domine*, attende ad expostulationem meam, vt opem feras calamitati meæ, & iusto iudicio repellas iniuriam illatam mihi. *Ego & mulier hæc habitabamus in vna* eademque *domo*, atque adeo in eodem cubiculo, nam *peperi apud eam in cubiculo*, imo in eodem lecto, vt placet Abulensi, at in hebræo, neque lecti mentio est, neque cubiculi; *Tertia autem die postquam ego peperi, peperit & hæc: & eramus simul, nullusque alius nobiscum in domo, exceptis nobis duobus.* Vides vt ad augendam iudicii difficultatem, omnes coniecturæ tolluntur; circunstantia temporis nullam suggerit: nam cum alter infantium, altero biduo tantum, aut triduo grandior esset, non poterat ætas coniecturam præbere, quis ad quam pertineret; nullam loci, cum esset idem cubiculum, nullam personæ, quæ ex visu infantium, aut auditu matrum, aliquid testimonij afferrent, cum domi, præter mulieres, nemo affuisset. (a 3 Reg 3.17)

CVII. *Et accusatio.* MORTVVS *est autem filius mulieris huius nocte; dormiens quippe oppressit eum. Et consurgens intempestæ noctis silentio*: Nox enim idonea furtis, atque maleficus: *& omnis*, [b] *qui mala agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius. Tulit filium meum de latere meo, ancillæ tuæ dormientis, & collocauit in sinu suo, suum autem filium, qui erat mortuus, posuit in sinu meo.* Ad quod furtum non tam amore prolis incitabatur, quam odio, atque inuidia aduersus sociam mulierem. Si enim amor erga infantulum, & propriæ oblectationis desiderium, eam ad hanc fraudem impulisset, non consensisset mox in eius necem; nemo enim consentit in malum eius quem diligit. At cum inuideret mulieri, doluit eam bono frui, quo ipsa se miserè priuarat, ideoque filium ei suum sustulit, & alienum substituit, vt illa falso luctu se affligeret, & ipsa gaudio non vero oblectaretur. Itaque rege diuisionem infantis imperante, facile passa est priuari se non vero gaudio, vt socia vero luctu conficeretur. [c] Pergit autem accusatrix. *Cumque surrexissem mane, vt darem lac filio meo*, quem scilicet putabam meum, *apparuit mortuus*; & scilicet ingemui super eius morte, cum tamen mihi non essem conscia, quod incubuissem in eum, ac suffocassem, ne falso me luctu vexarem, *diligentius eum intuens clara luce, deprehendi non esse meum, quem genueram.* (b Ioan.3.20) (c vide Abul. q.15 in c.3. l.3. Reg.)

CVIII. *Æmulæ responsio.* NON passa est mulier æmula, vlterius prouehi oratione veram viuentis pueri matrem; ne illa ad narrationis simplicitatem, ac probabilitatem, adhibitis veris ac maternis affectibus, verissimaque comploratione, atque eiulatu, facile fucatum suum dolorem, lacrymasque vinceret. Itaque abscissa omni eius conclusione, peritione, obtestationeque iudicis; respondit. *Non est ita vt dicis, sed filius tuus mortuus est, meus autem viuit.* Tu es quæ oppressisti filium tuum &c. His enim, similibusque calumniis celabat facinus suum, & in innocentem impudenter transferebat. *E contrario*, vera mater, *dicebat mentiris, filius quippe meus viuit, & filius tuus mortuus est.* Hæc verba desiderantur apud Septuaginta, præterquam in Complutensibus bibliis & regiis: habentur autem in hebræo, vnde ea transtulit Hieronymus. Pro contumeliosa vero illa voce, qua passim vtuntur istæ mulierculæ, in hebræo est sola negatio.

CIX. *Rex sapienter veritatem elicit.* ATQVE *in hunc modum* clamoribus, conuitiisque *contendebant coram rege.* Cum rex quasi pertæsus esset iurgiorum, quæ probationibus carerent, & ambas pari iure inter se litigare iudicaret: *Afferte*, inquit, *mihi gladium. Cumque attulissent gladium coram rege: Diuidite*, inquit, *infantem viuum in duas partes, & date dimidiam partem vni, & dimidiam partem alteri.* Erat hæc sententia non iudicis dirimentis litem, sed veritatem per præsumptionem aliquam indagantis; quam etiam ab affectu materno elicuit; illa autem deficiente, cum mulieres pares essent probationibus, quod neutra quidquam probaret, causa erat adiudicanda possidenti: & vera mater condemnanda, ac filio suo definitiua sententia priuanda. Sed illa audita regis sententia, commotis illico maternis super filio suo visceribus, dixit ad regem; *Obsecro domine, date illi infantem viuum, & nolite interficere eum.* Malebat enim priuari possessione filii sui, quam illum vita, cru-

deli morte destitui. Altera vero diuisioni consensit volens modica sua tristitia, ingentem æmulæ suæ dolorem mercari; iuxta ea quæ paulo ante diximus. [a]

[a nu. 105.]

CX. *Et pro vera matre pronunciat.*

Hic rex agnita vera matre, ex præsumptione violenta materni affectus. *Date, huic*, inquit, *infantem viuum, & non occidatur; hæc est enim mater eius.* Quamuis enim illa præiudicium sibi fecisse videretur, & iuri suo renunciasse dicendo, *Date illi infantem viuum*; illa tamen renunciatio sub conditione fuerat, quæ illis verbis includebatur, *& nolite interficere eum*, id est potius quam interficiatur; sed & altera petendo diuisionem pueri non minus iuri suo renunciarat. Illud potius mirum, Salomonem, agnita vera matre, falsam non adiudicasse morti, quæ filium suum temere oppresserat, & alienum furto abstulerat. Recte tamen lenior fuit Salomon aduersus hanc mulierem; quod sola præsumptione victa esset, non probationibus, vel propria confessione conuicta: tunc enim merito geminam noxam capite luisset. [b]

[b vide 2. q. 5. c. consuluisti. & Innoc. extra de præsumpt. super ea. quia verisimile.]

CXI. *Populi admiratio super Salomonis sapientiam.*

Qvoniam vero hoc primum fuit acceptæ diuinitus sapientiæ testimonium, non desunt, qui non valde putent admirandum. Verum & genere suo admirandum fuit, & populo apud quem Deus voluit sapientiæ opinionem conciliare Salomoni, admodum accommodatum; vnde sequitur, *Audiuit itaque omnis Israel iudicium, quod iudicasset rex, & timuerunt regem*; hic enim timor admirationis est, vt [c] *Quis non timebit te domine, & magnificabit nomen tuum?* &, [d] *accepit omnes timor, & magnificabat Deum.* Et re vera negari non potest rem ordinariæ prudentiæ perobscuram fuisse, quia sine luce, sine testibus gesta erat, & quia à personarum conditione nihil lucis emicabat, quia neutra plus fidei, quam alterutra merebatur. Neutra rationes pro se, imo ne coniecturas quidem probabiles afferebat: & quia in sexus eiusdem similitudine, & in tam tenella infantum ætate nulla differentia matrem prodere poterat.

[c Apoc. 15. 4]
[d Luc. 7. 16. c. 5. 26.]

CXII. *Probatur ex Theodoreto Hieronym. Ambrosio.*

Certe Theodoretus [e] ait à sacro Scriptore recensitam historiam, ad regis sapientiam ostendendam. *Est enim*, inquit, *sapientissimæ rerum intelligentiæ, ea quæ latent ostendere, & quæ sunt occulta aperire, & de natura habere quæstionem*, &c. Diuus Hieronymus, loc. cit. [f] *Contra ætatis suæ mensuram*, inquit, *de intimo humanæ naturæ iudicauit affectu. Vnde & pertimuit eum omnis Israel; quod scilicet eum manifesta non fugerent, qui tam prudenter abscondita deprehendisset.* Diuus etiam Ambrosius, [g] cum dixisset iudices ipsos non posse nisi per spiritum iudicare, subdit, *Denique nobile illud Salomonis iudicium, quod inter dubia certantium, cum vna oppresso paruulo, quod ipsa susceperat, vendicare sibi vellet alienum, altera proprium filium defensaret, & fraudem in ipsis cogitationibus occultis, at pietatem in maternis visceribus deprehendit; vtique per Spiritus sancti munus emicuit. Neque enim latentem conscientiam fœminarum alia aliqua potuit, nisi Spiritus sancti machæra detegere, quia non ferro, sed spiritu mens interna penetratur.* Quibus non dissimilia alibi, idem Sanctus perscribit. [h] Vocat enim hoc iudicium nobile, plenum sapientiæ, atque iustitiæ.

[e in 3. Reg. q. 14.]
[f Epist. 131.]
[g l. 2. Off. c. 8.]
[h l. 2. off. c. 8]

CXIII. *Ex Iosepho.*

Nec dissentit Iosephus, [i] *Per eosdem dies*, inquit, *iudicium ad eum delatum est arduum, cuius exitum inuenire difficile fuit. Rem autem controuersam, de qua lis erat, necessarium duxi indicare, vt qui hæc legent difficultatem decernendi intelligant.* Ego quoque necessarium duxi, hanc Iosephi narrationem inserere, vt omnes, qui hæc nostra legent, intelligant, qua fide perseueret scribere Iosephus, & quam constanter Scripturæ repugnare. *Duæ mulieres*, inquit, *quæstus meretricii venerunt ad eum, quarum altera, quæ iniuriam pati videbatur, sic est exorsa: Ego, Rex, & mulier hæc habitamus in eodem cubiculo. Accidit autem vt ambæ eadem die, eademque hora infantes masculos pareremus: post triduum ista iuxta cubantem suum infantem per somnum oppressit, & sublato è meo gremio infante meo, mortuum illum dormienti mihi in sinum imposuit: illucescente die mammam præbere volens infanti: meum non inueni, sed istius mortuum vidi, iuxta me iacentem; id quod certissimis iudiciis deprehendi: & quia repetens meum filium nihil profeci, ad tuum auxilium domine confugi: nam quia propter solitudinem nemo est qui coarguat, pertinaciter quod meum est abnegat.*

[i l. 8. antiq. c. 2.]

CX.V. *Pergit Iosephus.* *Tum Rex interrogat alteram, ecquid habeat quod accusationi huius opponat. Illa negante se hoc fecisse, & asseuerante suum esse superstitem infantem, alterius vero mortuum: nemineque inueniente quid decerni posset, sed omnibus vt in re obscurissima, cæcutientibus, solus Rex tale quiddam excogitauit. Iussit afferri infantibus, tam viuo, quam mortuo, vocat quendam è satellitibus, imperatque vt stricto gladio puerum vtrumque secet in duas partes, quo vtraque dimidium accipiat, tam viui, quam mortui. Hanc sententiam totus populus facile damnabat vt puerilem: sed interim cum vera mater exclamasset, non ita faciendum, sed potius alteri addicendum infantem: sibi enim sat esse, si viuum videat, etiam si alienus existimetur: altera vero parata esset ex alieno dolore crudelem voluptatem capere; animaduertens rex has postremas voces non fingi; ei quæ exclamauerat infantem adiudicauit, quod hæc reuera mater esset, alterius vero malitiam damnauit, quod & suum perdidisset, & amicæ infantem perdere conaretur. Visum hoc populo insigne argumentum regiæ prudentiæ, simul & sapientiæ, & ex illa die, non secus quam diuina mente prædito, obtemperabant.*

CXV. *Examinatur.* HIC sane vides adiectã ex ipsius rei natura probabiliter admodum matrum inter se rixam, & contentionem, antequam veniretur ad regem, illa tamen duo, vt alia dissimulem, ferri non possunt. Quod scilicet ambas eadem die, eademq; hora peperisse dicat, cum in Scriptura legamus, *tertia autem die postquam ego peperi, peperit & hæc*: Quo modo habetur in græcis, hebræisque codicibus, sed ipse triduum transtulit ad oppressionem filij, quod Scriptura retulit ad partum. Alterum est quod tam viuum quam mortuum infantem ad se afferri iussisse regem scribit, & vtrumque in duas partes secari, cum textus sacer, neque allatos iussu regis pueros dicat, quæ enim possidebat viuum, eum nequaquam ab se dimittebat, sed secum habebat semper; neque vtrumque, sed viuum tantum secari iussum: & quid opus erat secari mortuum, cum neutra matrum de illo contenderet, imo eum vtraque repudiaret; sicut vtraque sibi vindicabat viuum.

CXVI. *Nuptiæ cũ filia Pharaonis quãdo initæ.* SEQVITVR iam vt de Salomonis cum filia Pharaonis nuptiis agamus, iuxta ea quæ superius num. 27. diximus. Et si enim Tornielus eas nuptias in annum Salomonis 2. referat, imo & Pineda in Chronologia. Attamen rectius alibi [a] affirmare videtur, Salomonem non prius de ducenda vxore filia Pharaonis cogitasse, quam de comparanda sapientia, cuius nuptias ambiebat; cum itaque hactenus de prioribus illis, sanctioribusque nuptiis actum sit, ad posteriores transeundum est. [a] l. 3. c. 1. fin.

& cui fini. De iis perpaucis agit Scriptura; [b] *confirmatum est*, inquit, *regnum in manu Salomonis, & affinitate coniunctus est Pharaoni Regi Ægypti*; idque pertinuit ad magis magisque stabiliendum Salomonis imperium. Cum enim constitutum esset regnum eius in schismate ab Adonia excitato, confirmatum est regnum eius in vniuersi populi comitiis, quando & secundo in regem vnctus est. Confirmatum est iterum sublatis iis, qui nouis rebus studentes, regnum labefactare poterant. Tertio confirmatum est Salomonis regnum, cum aduersus externorum populorum molitiones, contracta cum potente Ægyptiorum principe affinitate, & ipse potentior factus est, & ab externis auxiliis, si res ita ferret, paratior. Accepit itaque filiam eius, *& adduxit in ciuitatem* DAVID, &c. quæ eadem habet Iosephus, [c] circa eas autem fusissime Pineda [d] de rebus Salomonis, philosophatus est. Ego rem in pauca conferam, Eupolemus apud Eusebium, [e] literas profert Salomonis ad Vaphrem regem Ægypti, quem vocat amicum patrium, vnde etiam à Dauide consiliatas hasce nuptias, non male Pineda suspicatur. [f] Neque enim vllum cum Pharaone videtur intercessisse Dauidi bellum; ipsis videlicet amicitia, ac fœdere stabilitis.] Neque dubium quin parens, cætera quasi testamento Salomoni facienda præscribens, de nuptiis primo quoque tempore comparandis, & ineundis filium commonefecerit, vel illius pædagogum Nathanum, aliosque proceres. Dionysius arbitratur Salomonem hanc duxisse vxorem propter commune totius populi bonum, quod tunc Ægypti rex potentissimus esset, atque adeo ex eius cognatione, & amicitia tum Hebræorũ pax, tum res omnes mirificũ incrementum capturæ viderentur. [b] 3. Reg. 3. 1 [c] l. 8. c. 1 fin [d] l. 5. c. 2. & seqq. & alib [e] l. 9 de præparat. c. vlt. [f] l. 5. c. 2. n. 3 ib. etiam 7. c. 4. n. 2.

CXVII. *Quis ille* QVOD ad nomina tam soceri, quam sponsæ attinet, ea Scriptura non prodi-

rex Ægypti.

dit. Suspicio est socerum Ægypti regem Vaphrem appellatum fuisse, vt ex Eupolemo colligitur: Et si huius Vaphris Ægypti regis nulla est in Eusebij chronico mentio tempore Salomonis, sed Dynastiæ Diopolitanorum, quæ à Samsone vsque ad Roboamum fere protenditur. Memoratur tamen quidam rex Ægypti Vaphres, qui idem videtur esse cum Aprye rege, apud Herodotum, & Diodorum Siculum: cui successit Amasis; vt in regno Cambysis dicemus; ad quem Vaphrem, captis à Nabuchodonosore Hierosolymis, Iudæi aliquot seculis post transfugerunt. Nihilominus nihil videtur causæ, cur fidem Eupolemo derogemus, cuius autoritate suam ipse tuetur Eusebius. In istis enim Diopolitanis dynastiæ vigesimæ vltimus, aut penultimus vocatus fuerit Vaphres.

CXIIX. *An hæc affinitas illegitima.*

FVISSE porro minimè profanas hasce nuptias, tum ex eo intelligi potest, quod à Dauide conciliatæ sunt, tum ex eo quod hoc ipso loco, in quo de his nuptiis agitur [a] subditur: *Dilexit autem Dominum Salomon, ambulans in præceptis Dauid patris sui*; tum maximè quod illis angustissimæ illæ filii Dei cum Ecclesia nuptiæ figurabantur. Quamuis autem nuptiæ cum mulieribus alienigenis prohibitæ passim in Scriptura legantur, id tamen Abulensis, [b] & Pineda, [c] cum aliis, putant intelligendum de alienigenis, in sua superstitione perseuerantibus. Nam ad veri Dei cultum, & religionem conuersas in matrimonium accipere licuisse plurima exempla docent. Nam Patriarcha Ioseph filiam Putipharis Ægyptiam duxit vxorem. [d] Et Moyses filiam Iethro Æthiopissam. [e] Et post legem latam Salmon accepit Raab Hiericuntinam, [f] Samson Philisthæam. [g] Booz quoque accepit Ruth Moabitidem, & Dauid filiam Tholmai regis Gessur, & Salomon eo viuente Naama Ammonitidem. Vide Bellarmin. lib. primo de matrimonio, cap. 23.

a 3. Reg. 3. 3.
b l. 3. c. 3. qu. 14.
c l. 7. c. 4. n. 7.
d Gen 41. 45
e Exod. 2. 1
f Matth 1. 5
g Iud. 14 tom. 2.

CXIX. *Dos filia Salomonis.*

DOTIS Reginæ fit mentio infra; [h] *Pharao*, inquit, *ascendit & cepit Gazer*, [i] *succenditque eam igni, & Chananæum, qui habitabat in ciuitate, interfecit, & dedit eam in dotem filiæ suæ vxori Salomonis.* Ea ciuitas Leuitica fuit, in tribu Ephraim, vt habet Adrich. nu. 46. Quo autem tempore facta fuerit à Pharaone hæc expeditio nondum reperi. Cæterum hebraïcè, chald. [k] græcè significatur eam ciuitatem dono datam filiæ Pharaonis: Dici potest dotem in vulgata dici, quia fuit in incrementum dotis. Abulensis [l] autem existimat Gazer non datam proprie in dotem ab Ægyptio filiæ suæ, sed cum Salomon socero suo permisisset eam capere, id ea lege permisisse, vt dominium eius, non ad eius filiam deuolueretur, sed in Salomonis, & posterorum potestate remaneret; labor autem & sumptus Ægyptii in eam expeditionem, Salomoni concederetur, in gratiam vxoris eius. Pineda quoque, [m] ait nomen dotis non esse accipiendum de vera dote, sed de munere aliquo, & dono paterno, quod olim indotatæ potius acciperentur vxores, & viri sponsas emerent præstita parentibus dote. [n]

h 3. Reg. 9. 16.
i vide infra an. Salom. 25 n. 16.
k vide Pin l. 5. c. 12. n. 4. vbi de Gazer.
l 3. Reg. c. 9. q 10.
m l. 5. c. 12. n. 5.
n vt patet ex Gen. 31. 15. Vide etiam. Rib. Osee 3.

CXX. *Tempus, ritusque nuptiarum.*

HAS nuptias verno tempore fuisse celebratas putat Pineda, [o] colligitque ex 2. Cant. Ibi enim Salomon sponsam suam alloquitur. *Surge, propera amica mea, columba mea, formosa mea, & veni. Iam hyems transiit, imber abiit, & recessit. Flores apparuerunt in terra nostra*, &c. quibus vernum tempus describitur.

o ca. 3. n. 7. & seqq.

Nuptiale tempus nocturnum erat, hinc illud, *media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit.* Inde Cant. 3. legitur sponsa egressa per noctem in occursum sponsi. Neque in tam læta nocte desiderabantur faces & lumina, [p] cum neque desiderarentur virgines sponsæ comites, iuxta Psal. 44. 15. *Adducentur regi virgines post eam, proximæ eius afferentur tibi. Afferentur in lætitia & exultatione.* Lumina porro adhibebantur, tum ad noctis tenebras illuminandas, tædis illis nuptialibus, tum ad coniugum mutuam charitatem significandam. Quo pertinet illud, *lampades eius lampades ignis, atque flammarum; aquæ multæ, non potuerunt extinguere charitatem.*

p Pined. l. 4 c. 3. n. 3.

CXXI. *Occursus sponsi, & sponsæ.*

PROCEDEBAT autem in curribus, & equis iuxta illud, [q] *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilaui te, amica mea.* Vide etiam occursum magnificum sponsi, & sponsæ in 1. Mach. [r] In ipsa porro nuptiarum nocte, & nuptiali die, sertum nuptiale gestauit Salomon: quod affirmat sponsa ipsa. [s] *Egredimini*, inquit, *& videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate quo coronauit illum mater sua, in die desponsationis*

q Cant. 1. 8.
r c. 9. 37.
s Cant. 3. 11.

illius, & in die lætitiæ cordis eius; vbi tres ſolemnes ritus notat Pined. Primo, coronæ; ſecundo, eius quæ coronam imponebat; tertio virguncularum concelebrantium lætitiam, & laudes ſponſi corona redimiti. Quæ fuſius perſequitur, ſicut & pallium, ſiue velamen nuptiale ſponſæ, cum omni mundo muliebri, muneribus, conuiuio;

Velamen, &c.

CXXII. *Epithalamium, quod eſt Pſal.* 44.

EPITHALAMIO, quod eſt Pſalm. 44. quem regius vates, vtriuſque Salomonis nuptias, figurantis ſcilicet & figurati præuidens, inſtigante ſpiritu ſancto elegantiſſimè cecinit. Eius initium eſt, *Eructauit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi* [a]: cuius explanationem diligentiſſimam apud Pinedam leges. Certe Salomoni ſcriptum eſſe hoc canticum, ſiue hymnum, ipſe titulus eius docet. Inſcribitur enim *Canticum pro dilecto*, id eſt Salomone, qui altero nomine *dilectus Domini* dictus eſt. Vnde diuus Hieronymus in Eccleſiaſtem explicans tria nomina Salomonis inter alia ſic ſcribit. *Porro pacificus, & dilectus Domini, ab eo quod in regno eius pax fuerit, & eum Dominus dilexerit appellatus eſt. Nam & Pſalmi* 44. *&* 71. *dilecti & pacifici titulo prænotabantur; qui tametſi ad prophetiam Chriſti, & Eccleſiæ pertinentes felicitatem, & vires Salomonis excedunt, tamen ſecundum hiſtoriam ſuper Salomone conſcripti ſunt.* Cui conſentiens Ianſenius ait hunc pſal. ex communi Chriſtianorum, atque Hebræorum côſenſu agere de Meſſia, etiamſi quibuſdam videatur exponendus de Salomone tanquam Chriſti typo, qui Iehedia, hoc eſt dilectus eſt appellatus. *Verum quoniam pleraque huius pſalmi*, inquit, *Salomoni congruere non poſſunt, vt quod is de quo fit mentio, Deus dicitur, & filij eius conſtituendi principes ſuper vniuerſam terram, de Meſſia exponendus eſt, & ſponſa eius Eccleſia, non quidem abſolutè, nec ſine vlla relatione; ſed prout Chriſtus per Salomonem, Eccleſia verò ex gentibus collecta, per filiam Pharaonis, inter multas Salomonis vxores præcipuam, & vnicè dilectam, præfigurata eſt, ſub qua figura etiam liber qui* Cantica Canticorũ *inſcribitur deſcriptus eſt* hæc ibi. Denique locus in quo celebratæ ſunt nuptię, & in quę regina introducta eſt, fuit regia domus, quam Dauid in arce, & Ciuitate ſua ædificarat, dum magnificentior ab ipſo Salomone, poſt ædificatum templum, excitaretur, vt ſignificatur in 3. Reg. 3. 1. — a l. 5. c. 4.

Locus nuptiarum.

CXXIII. *Diſtributio officiorum regiæ domus.*

Hoc ipſo primo à morte Dauidis anno, qui eſt Salomonis tertius, primaria domus regiæ officia, idoneis viris rex diſtribuit, iuxta, ea quæ 3. Reg. 4. traduntur. Id ſeries narrationis ſcripturæ exigit, quæ hanc officiorum diſtributionem, ſubiungit narrationi acquiſitæ ſapientiæ, cui Ioſephus conſentit, [b] & Abulenſis [c], & Pineda [d]. Ait enim ſtatim atque regnauit ſuper vniuerſum Iſraëlem, domus regiæ munera dignis viris attribuiſſe, & inter principes diſtribuiſſe. Verum id viuo Dauide factum non eſt, quia acquiſitio ſapientiæ Dauidis mortem ſecuta eſt. — b l. 8. c. 2 c q. 4. inc. 4. 3. Reg. d l. 5. c. 13 num. 2.

Cur facta.

POSTEA vero nonnullis, ex ipſius Dauidis mandato, loco motis, nonnullis forte demortuis, aut etiam, pro acquiſita eximia ſapientia, non ſatis idoneis animaduerſis, magna in aliquibus præfecturis mutatio à Salomone facta eſt, vt patet ex collatione cap. 27. 1. Paral. cum c. 4. libri 3. Regum. Vbi ſic habet. *Erat autem rex Salomon regnans ſuper omnem Iſraël*, (à principio ſcilicet regni, non ſicut Dauid poſt annum ſeptimum) *& hi Principes quos habebat* (viri ſcilicet primarij, ſupremis honoribus in regia præditi, quos habebat rex, in regni adminiſtratione, in conſiliis, in comitatu, qui & regem inutili labore leuarent, & ipſi honore toti reipublicæ vtili afficerentur, *ſalus enim vbi multa conſilia*, vt ait ipſemet Salomon [e]. — e Prou. 11. 14.

CXXIIII. *Azariæ filii Sadoci quod eſſet officium.*

PRIMVS autem numeratur Azarias filius Sadoci ſacerdotis, Salomoni, propter ipſius patrem dilecti. Quo hic officio functus fuerit non ſatis apparet. Primum Dionyſius putat fuiſſe ſpecialẽ ſacerdotẽ, & quaſi capellanũ ipſius regis adorãdũ & ſacrificandũ pro eo: ideoq; legit *Sacerdos*, non Sacerdotis & Franc. Lucas ait in 8. Manuſcriptis legi *Sacerdos*, quomodo legunt etiã regia, & Aldina. & Lyran. ex hebræo hebræa tamen legunt, ſacerdotis, ſicut & Chaldæa paraphi, & vulgata editio latina, quomodo etiam legunt Pagninus, Vatabl. Caietanus. Secundo Abulenſis, & Caiet. putant Azariam duobus ſequentibus aggregari in officio regij Scribæ, cui ſententiæ ſatis fauet hebræus textus, & latinus: & ratio, ne cum cæteris omnibus ſuum tribuatur officium, hic primus ſine officio ponatur. Cumque iunior adhuc eſſet, (quippe filius hic pro nepote ſumitur, vt pa-

tet, ex 1. Paral. [a] & notauit Vatablus, Sa. & Pineda) consentaneum est eum minori officio à principio occupatum fuisse, quod tamen Sacerdote minime indignum esset. Cum scribarum munere, scientia recte legendi, & scribendi scripturas, cum literis tantum consonantibus olim scriberentur, & per notas, & mystica compendia literarum; tum etiam easdem scripturas intelligendi; & interpretandi contineretur. [b] Fauent etiam Septuag. Sixti emendata, quæ Azariam tantum nominant, neque sacerdotem, neque sacerdotis filium vocant. Vtraque sententia probabilis est, posterior tamen magis placet.

a 1. Par. 6. 8.

b Pined. l. 1. c. 13. n. 5. 6. & seqq.

Secvndo loco numerautur Elioreph, & Ahia, filij Sisa scribæ, de quorum officio iam dixi. Tertio Iosaphat filius Ahilud à commentariis: Mansit hic idem Dauidi quoque à commentariis, [c] de quo officio diximus anno Dauidis 16. Mansit & Banaias in nuper suscepta Principis militiæ dignitate, loco Ioabi, ab eodem regis iussu interfecti. Mansit & Sadoch in pôtificatu non tamē Abiathar, licet cum eo de more iungatur, quia etsi functione, & ministerio sacerdotij non fungeretur, quippe eiectus erat à Salomone, ne esset sacerdos; nomen tamen, & dignitatem retinebat, sicut solent Episcopi, qui episcopatu cesserunt, & Præsides, qui officium alteri tradiderunt, quæ est etiam Pinedæ sententia. [d] De gemino autem summo sacerdote Dauidis tempore, quod ex dispensatione Dei factum Abulensis & Pineda existimant, iam non semel dictum est, & improbatum. Caiet. & alij putant eum depositum à Pontificatu, ex gratia obtinuisse ministerium simplicis sacerdotis, iuxta prophetiam denunciatam Heli. [e]

CXXV. *Alia officia.*

c 2. Reg. 8. 16.

d l. 1. c. 13. n. 16. 6.

e 1. R. 2. 36.

Seqvitvr Azarias filius Nathan, quem Biblia Græca Sixti vocant Ορνίας, Cætera vero Græca, Hebr. Chald. Lat. vocant Azariam, qui dicitur præfuisse iis, *qui assistebant regi*, id est ministris regiis, non qui dispersi erant, per varias, in toto regno præfecturas, vt quidam existimant: nam assistere, præsentiam aliquam videtur exigere; sed qui ei aderant à consiliis, de quibus, sermo videtur esse 3. Reg. 12. *Cum abiisset populus, iniit consilium Rex Roboam cum senioribus, qui assistebant coram Salomone patre eius, cum adhuc viueret.* Quales erant & illi sapientes qui ex more regio semper regi aderant, & illorum faciebat cuncta consilio scientes leges, ac iura maiorum.

CXXVI. *Quod Azarias filij Nathan.*

1. Esther. 13.

Qvis autem fuerit iste Nathan, an ille idem qui statim vocatur Pater Zabud, an alius; & si idem, an propheta ille nobilissimus, an vero frater Salomonis, qui tertio loco inter filios Bethsabee numeratur; tradunt Abulensis, & Caiet. Azariam fuisse filium prophetæ Nathan, & vna cum Salomone ab eo institutum: vnde contracta fuerit singularis amicitia. Prophetæ filium Dionys. & Lyran. affirmant. Et certe alterius Nathan filij iuniores viderentur: nisi dicamus etiam tunc principum filiis licet pueris, conferri solitas dignitates, quæ eorum nomine, ab aliis idoneis viris administrarentur. Quod ad Zabud attinet, qui amicus regis dicitur, Græcæ ἑταῖρος assentior Vatablo, qui putat non certum eo nomine officium intelligi, vt aliqui volunt; sed notari peculiarem regis in eum beneuolentiam; & sane greci ἑταίρους τοῦ βασιλέως vocant, quos vulgò dicimus *mignons des Roys*, vt alibi quoque diximus. Hanc autem singularem amicitiam, propter proximum regiæ stirpis vinculum, & puerilem, quam diximus, institutionem, morum vel suauitas, vel similitudo conciliare potuit. Nec sacerdos dicitur quod ad Aaronis familiam, aut tribum leuiticam pertineret, sed quo modo filij Dauidis dicuntur sacerdotes [f] id est primarij in aula regis. Quomodo etiam Sà explicat.

CXXVII. *Et quis hic Nathan.*

Zabud.

f 2. Re. 8. 18.

Dicitvr deinceps Ahizar præpositus domus, Gallicè ait Vatabl. *Le preuost de l'Hostel*, & quidem ad verbum, vel potius, *le grand maistre*: qui scilicet regis familiam regis nomine moderatur: quem Septuaginta œconomum vocant. Interpres autem Vatabli vertit, præfectum prætorio. Non recte, cum præfectus prætorio fuerit præpositus custodiæ regiæ militari, quod erat munus Banaiæ Dauidis tempore. Præfuit potius iste præpositus duodecim illis præfectis, de quibus mox dicetur; vt placet Pinedæ. [g] Quod autem dicitur Adoniram præfectus tributis exigendis; minus late patet ea præfectura, quam officium eius, quem vulgo dicimus, *General des Finances*. Nam regij reditus non à solis tribu-

CXXVIII. *Ahisar.*

g l. 5. c. 13. n. 21.

tis proueniunt. Huic porro Adoniram inferius alia quædam præfectura assignatur. [a]

CXXIX. *Annona quotidiana Salomonis. Chorus. Ephi. Satum.*

[a] c.5.14.

Præter hos habuit etiam Salomon duodecim præfectos, qui præbebant annonam Regi, & domui eius, singuli mensibus singulis: quæ annona distinctè infra ponitur. *Erat*, inquit, *cibus Salomonis, per dies singulos triginta cori similæ, & sexaginta cori farinæ, decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprearum, atque bubalorum, & auium altilium*, hæc ibi. Cum autem corus 10. ephi, [b] siue 30. sata, quæ & modij dicuntur, [c] contineat, vt scribit Villalp. [d] ex communi Hebræorum sententia, & singula sata singulis hominibus abundè sufficiant, vt colligitur ex Genes. 18. [e] vbi iubet Abraham commisceri tria sata similæ, & fieri panes, quos hospitibus tribus apponeret; sequitur panem, qui quotidie dabatur ad annonam Salomonis, duobus hominū millibus & septingentis suffecisse, non septuaginta hominum millibus, vt putat Sethus Caluisius sectarius. [f]

v.22. [b] Ezech. 45 11. [c] Ruth 3.17 [d] t.3.p.2.l.1 c 10. [e] ver 6. [f] a.m.2932.

Panis quot hominibus sufficeret.

CXXX. *Refellitur Caluisius.*

NAM & absurdum est Salomonem tot hominum millia quotidie pacis tempore nutriuisse. Caro etiam pani proportione respondens, facile id commentum refellit: Nam ne quingenti quidem boues, nedum triginta, neque mille arietes, nedum centum, neque deni quotidie cerui, capreæ, bubali, septuaginta hominum millibus sufficerent. Adde quod falso nititur fundamento cum coro tribuit octingentas libras, sine vlla probatione: cum ex Scriptura docuerimus non continere fere nisi triginta, siquidem libra panis cum reliquo obsonio, quotidiano victui vnius hominis sufficiat. Errat denique cum ex proprio iudicio similam conuertit in triticum, & farinam in siliginem; neque enim ei vllus Scripturæ textus fauet, & Iosephus Scripturæ hoc loco plane consentit; neque enim simila solum triticea est, sed etiam farina quam Septuag. & Iosephus vocāt ἀλεύρου, quæ propriè farina est triticea vt ἄλφιτα hordeacea.

CXXXI. *Et Iosephus*

PRÆFECTI porro 12. quos diximus recensentur v.8. & deinceps cum præfecturis suis; in quibus duo generi Salomonis numerantur per occupationem. Neq; enim si iam habuit filias, nubiles adhuc esse potuerunt, ex qua descriptione corrigendus Ioseph. qui nouem tantum præfectos posuit, & eis regiones pro arbitratu suo assignauit, longe aliter quam Scriptura: quos etiam diuersis admodum nominibus appellauit. Corrigendus quoque, quod cum his quos diximus annonæ præfectis Scriptura dicat curam ciborum Salomonis impositam, ipse nescio quibus Syris, aliisque Barbaris Euphratem inter & Ægyptum habitātibus, id oneris imponat: deceptus fortasse ex eo quod Scriptura, enumerata quotidiana Salomonis annona, dicat. *Ipse enim obtinebat omnem regionem, quæ erat trans flumen, à Thaphsa vsque ad Gazam, & cunctos reges illarum regionum, & habebat pacem ex omni parte in circuitu.* Quibus tamen verbis solum significatur, in illis omnibus regionibus venationem colligi solitam, & armenta, gregesque nutriri, quod significat etiam Pined. [g] Et flumen non Euphratem significat, sed Iordanem, nihil enim possedit Salomon trans Euphratem.

[g] l.5 c.8.n.5.

CXXXII *Termini regni Salomonis.*

QVOD autem ait Scriptura, à Thaphsa vsque ad Gazam, videtur latitudinem regni Salomonis ab oriente ad occidentem dimetiri. Quod satis monet D. Hierony. de locis heb. cum vocat Thaphsa terminum regni Salomonis, ad hunc vtique locum alludens. Clarissimum enim est Gazam ad oram maris occidui sitam fuisse; ex quo de Thaphsa coniicimus, eā trans fluuium ad orientem collocatam quamuis Abulensis Thaphsam ad Septentrionem, Gazam ad meridiem regionis Iudæorum ponat; cum tamen constet Gazam, sicut & reliquas Philistæorum satrapias, in ora fuisse occidui maris. Id si verum est, aliam hanc fuisse Thaphsam necesse est, ab ea, quæ à Manahem [h] capta est; quæ non longe à Thersa, & Samaria cis Iordanem, in tribu Ephraim sita erat.

[h] 4.R.15.16.

CXXXIII. *Templi materia paratur.*

INTEREA templi materies magna animi cōtentione parabatur, vt primo quoque tempore fundamenta iacerentur, quod proximo anno contigit: quæ tantæ molis, tamque operosa fuerunt, vt suo loco docebimus, vt immerito à quibusdam, excusationes tarditatis quæri videantur. Itaque cum hoc primo à morte Dauidis anno vicini reges legatos, honoris & amicitiæ causa, ad Salomonem misissent, seræ enim gratulationes frigidiores sunt: ad eos ipse vicissim scripsit vt

auxilia tam operariorum, quam materiarum ab eis in templi ædificationem acciperet. Non dubium tamen quin proselyti, & Israëlitæ, interim, tam hoc quam superioribus annis in parandis lignis, lapidibusque laborarint, etiam viuo, & iubente Dauide; hac enim de re neque Dauidis in Deum pietas, nec Salomonis in parentem obseruantia dubitare permittit. Id ex Sulpitio Seuero satis constat qui narrato Salomonis iudicio circa duarum mulierum infantem, subdit, *Ita in admirationem ingenij, prudentiæque eius reges vicinarum gentium, amicitiam ab eo fœdusque petiere, parati imperata facere.*

a 3.Reg.5. DE Hiramo rege Tyri id scriptura [a] testatur. *Misit quoque*, inquit, *Hiram rex Tyri seruos suos ad Salomonem: audiuit enim quod ipsum regem vnxissent pro patre eius, quia amicus fuerat Hiram Dauid omni tempore.* Hosce autem Tyrios legatos ad Salomonem missos, mortuo iam Dauide, tum hæc ipsa verba aperte docent: non enim de viuo diceratur, *amicus fuerat*, sed diligebat, tum ex Eupolemo apud Euseb. [b] colligimus, vbi ait, mortuo Dauide, & regnante Salomone scriptas ab eo epistolas ad Vaphrem regem Aegypti, quæ eiusdem sunt argumenti, cum iis quas ad Hiramum hoc loco [c] legimus. Idemque ex epistola Salomonis, quam mox subiiciemus, intelligi potest. CXXXIIII *Hirami cũ Salomone amicitia, & legatio gratulatoria.*

b l.9.c.vlt.

c c.5.l 3.Reg

HAC Tyriorum legatorum occasione, scripsit Salomon ad Hiram per eosdem nuncios, vt ait Iosephus in hæc verba. *Tu scis voluntatem Dauid patris mei, & quia non potuerit ædificare domum nomini Domini Dei sui, propter bella imminentia per circuitum, donec daret Dominus eos sub vestigio pedum eius. Nunc autem requiem dedit Dominus Deus meus mihi per circuitum, & non est Sathan, neque occursus malus*, id est nullum habeo aduersarium, neque qui mihi hostiliter occurrat. *Quamobrem cogito ædificare templum nomini Domini Dei mei, sicut loquutus est Dominus Dauid patri meo, dicens, filius tuus quem dabo pro te super solium tuum, ipse ædificabit domum nomini meo.* Ponit hic primo Salomon causam non ædificati à Dauide templi; causam item eiusdem ædificij à se suscepti, de quibus supra satis disputatum est. CXXXV. *Salomonis ad eum epistola.*

DEINCEPS autem quam sibi operam ab eo nauari velit, exponit in hunc modum, *Præcipe igitur, vt præcidant mihi serui tui cedros de Libano, & serui mei sint cum seruis tuis mercedem autem seruorum tuorum dabo tibi, quamcumque petieris, scis enim quomodo non est in populo meo vir, qui nouerit ligna cædere, sicut Sidonij.* Non negat Salomõ simpliciter se habere in populo suo, qui norint ligna cædere: sed in ea re peritiam maiorem Tyriis attribuit. Vnde 2. Par. 28. *Sed & ligna*, inquit, *cedrina mitte mihi, & arceuthina*, id est, iuniperina, siue ex iunipero, *& pinea de Libano. Scio enim quod serui tui nouerint cædere ligna de Libano, & erunt serui mei cum seruis tuis, vt parentur mihi ligna plurima.* Sciebat autem illorum peritiam non tantum ex fama, & experientia aliorum, sed etiam propria. Vnde in initio epistolæ dicebat, *sicut egisti cum Dauid patre meo, & misisti ei ligna cedrina, vt ædificaret sibi domum, in qua & habitauit, sic fac mecum*, &c. iis consentit Iosephus [d]. *Quamobrem rogo*, inquit, *vt aliquos vna cum meis mittas in montem Libanum ad materiam cædendam; quandoquidem hanc artem Sidonij melius callent, quam nostrates.* Quid est autem quod Salomon ligna plurima etiam nunc requirat ad ædificandum templum, cum Dauid professus esset Salomoni, se ligna, & lapides præparasse ad vniuersa impendia [e]? Et paulo ante, *ligna quoque cedrina non poterant æstimari; quæ Sidonij, & Tyrij deportauerant ad Dauid.* An Salomon putauit ea ligna non sufficere? An vero eadem opera domui suæ materiam præparare voluit, licet solius domus Domini meminerit? ita non immerito visum Abul. [f] & clare habetur [g] in 2. Paral. CXXXVI. *Quid ab Hiramo requirat.*

d l.8.c.2.

e 1.Paral.22 14.

f 3. Reg. c. 5 q. 5.

g c.2.1.11.

ACCEPTA Hiram Salomonis epistola, *lætatus est valde*, inquit Scriptura, *& ait Benedictus Dominus Deus hodie, qui dedit Dauid filium sapientissimum super populum hunc plurimum.* Hoc vsus exordio subdit, *Audiui quæcunque mandasti mihi: Ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis, & abiegnis, serui mei deponẽt ea de Libano ad mare, & ego componam ea in ratibus, in mari*, siue in rates, ipsa enim colligata per se fluctuare poterant, & à nautis dirigi, & sialiter visum Abul. pergit. *Vsque ad locum quem significaueris mihi, & applicabo ea ibi, & tu tolles ea, præbebisque necessaria mihi, vt detur cibus domui meæ.* Locus destinatus fuit portus Ioppe. [h] Inde autem ad Ierusalem, aliqui 9. alij duodecim, in quibus Adrichom. horarum iter constituunt. CXXXVII *Responsio Hirami.*

h 2.Paral. 2. 16.

CXXXVII. *Literæ Salomonis ad Vaphrem.* Literæ vero quas diximus, Salomonis, ad Ægypti regem Vaphrem, ex noua & fideli interpretatione sic habent.

Salomon Rex Vaphræ Ægypti Regi amico paterno salutem.

Noveris *me summi numinis beneficio regnum à Dauide patre accepisse, à quo templum Deo cæli, terrarumque molitori ædificare iussus fuerim, simulque abs te per literas peter., vt ad me ex regni tui hominibus, fabrisque mittas, qui suam mihi operam nauent, donec, vti par est, cuncta prout iussus, ego sum, accurate perfecero.* His literis sic respondit Vaphres.

Vaphres Rex Salomoni Regi magno salutem.

Responsio Vaphris. Regis magni titulum diligenter expendit Pineda [a] noster, indeque non leue magnificentiæ, & gloriæ Salomonis argumentum colligit. Eum titulum, breuitati videlicet consulens Trapezuntius, vt alia pleraque prætermisit. Epistola porro ipsa est huiusmodi. *Literas tuas simulatque perlegi, cum ingentem animo cepi lætitiam, tum genialem cum vniuerso exercitu, populoque meo diem egi, quod à viro optimo, tantoque numini probatissimo regnum acceperis. Quod autem a nobis homines, fabrosque postulas, eorum octoginta millia, ad te misi, quorum etiam natale tibi solum indicare iuuat.* Inde numerantur præfecturæ cum priuatis numeris, qui collecti totam summam non adæquant. Itaque sic legendum suppleta particula ἀπὸ, *ex Sethrithide præfectura decem millia; ex Mendesia, & Sebennitide, vicena millia. Ex Busiritide, Leontopolitide, & Bathritide dena millia numerantur. Superest vt iis quæcumque opus fuerint aliunde suppeditari cures, partim nequid inter eos turbarum excitetur, partim vt ædificatione perfecta, salui ad suos, incolumesque reuertantur.* — [a] l. 5. c. 1.

CXXXVIII. *Literæ Salomonis ex Eupolemo.* Seqvvntvr ibidem apud Euseb. mutuæ literæ Salomonis & Hirami, quas visum est describere. Habent enim aliqua diuersa à Scriptura, tam in titulo, quam in ipsa epistola. Nam quem sacer historicus vocat Hiram, siue Hiramum, Hebræi, modo Chiram, [b] modo Churam, [c] quod notat Hieronym. [d] Iosephus Εἰρῶμον & Septuag. Χειρὰμ. Eupolemus Suronem vocat. Vehemens enim aspiratio aliquando in Σ migrat, vt ὗς, sus, ἓξ sex ἑπτὰ septem, ἕρπω serpo ὕλη sylua, ἡμι semi, ἅλς sal, οὗ sui, ἓ se, &c. & regem non Tyri solum, sed Sidonis etiam, &; Phœnicis appellat. Titulus enim sic habet. — [b] 3. Reg 5. [c] 2. Par. 2. [d] in c. 7. 3. R.

Rex Salomon Suroni Regi Tyri & Sidonis, & Phœnicis amico patrio salutem.

Epistola vero priori simillima hoc modo. *Scito accepisse me regnum à patre Dauide Dei maximi beneficio, qui etiam præcepit vt templũ Deo, qui cælum & terram condidit, ædificarem; simul etiam vt ad te scriberem, quo de tuis populis ad me mitteres, qui mihi adsint, donec opus Dei perficiatur, vt mihi imperatum est.* Ex 2. Paral. [e] constat, vt ante significaui, non solum Salomonem voluisse templum Deo ædificare, sed etiam palatium sibi, cuius nec in lib. Reg nec apud Eupolemum mentio est. — [e] c. 2. v. 1. & 12.

CXXXIX. *Reliqua Epistola.* Addvntvr in Græco sequentia. *Scripsi autem & in Galilæam, & Samaritidem, Moabitidem, & Ammonitidem.* Moabitæ ergo, & Ammonitæ Salomoni tributa pendebant, *& Galaaditidem, vt eis ex regione necessaria suppeditent in singulos menses tritici coros decies mille; corus autem est artabarũ sex, & vini coros decies mille (continet autẽ vini corus μέτρα, siue mensuras decem) Oleum vero, & alia, ipsis ex Iudæa suppeditentur. Victimæ autem in esum carnium ex Arabia.* Hæc ibi. Verum Eupolemus ex scriptura vel interpretandus, vel corrigendus est: quæ adiecit hordeum, & tritici coros geminauit olei etiam numerum definiuit, sed vicissim carnes omisit. Sic autem habet. *Salomon autem præbebat Hiram coros tritici viginti millia in cibum domui eius, & viginti coros purissimi olei. Hæc tribuebat Salomon Hiram per singulos annos.* Sed hæc plenius habentur [f] in 2. Para. *præterea operariis, qui cæsuri sunt ligna, seruis tuis, dabo in cibaria tritici coros viginti millia, & hordei coros totidem, & vini viginti millia metretas, olei quoque sata viginti millia.* — [f] 2. Par 2. 10

Responsio vero Hirami, siue Suronis apud eundem est huiusmodi.

Suron Salomoni Regi magno salutem.

BEnedictvs *Deus terræ ac cœli conditor, qui virum optimum, ac parentis optimi filium elegerit. Literas tuas simul atque perlegi summam animo voluptatem cepi, Deoque gratias egi, quod regnum capessisses. Quod autem à nobis homines, operasque poscis, Tyriorum, ac Phœnicum octoginta millia ad te misi, atque inter cæteros Architectum patria quidem Tyrium, sed matre Iudæa natum, eadem ex Dauidis tribu; qui tibi quæcumque ex eo quæsieris quæ cœli huius ambitu continentur, si modo ad Architecturam pertinebunt, ea cum scienter edisseret omnia, tum etiam facile perficiet. Quod superest partium tuarum erit ad locorum præfectos scribere vti huic tantæ hominum multitudini, quæcunque necessaria fuerint, diligenter abundeque prouideant.* Hæc ibi. CXL. Responsio Hirami.

a 3 R 7.13. Cætervm hic architectus celebratur infra. [a] *Misit quoque Rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro: filium mulieris viduæ de tribu Nephtali, patre Tyrio, artificem ærarium, & plenum sapientia, & intelligentia, & doctrina, ad faciendũ omne opus ex ære.* Hæc plenius habētur in 2. Par. sed cū aliqua diuersitate. [b] Nam hunc architectum vocat Rex patrē suum, ætate scilicet ac beneuolentia; atque fuisse filium mulieris de filiabus Dan, quia scilicet ciuitas Dan erat in tribu Nephtali, ad Iordani fontes, vt videbis in tabula tribus Nephtalim apud Adrichom. [c] CXLI. Hiram architectus insignis.

b 2. Paral. ca.2.13.

c & nu.37.

Sciendvm, ait Hieron. [d] *quod de tribu Nephtalim, pater eius fuerit, quo mortuo vxor eius, quæ hic mulier vidua scribitur, eundem Hiram in Tyrum misisse docendi* forte discendi *gratia dicatur, & eo quod doctus in Tyro fuit, pater eius Tyrius vocatur. Idcirco patre Tyrio fuisse dicitur, cum vtique pater eius de tribu Nephtalim fuerit.* Vult ergo hæc Hebræorum traditio, Hirami patrem dici Tyrium, quia Hiram magistrum habuit Tyrium; reuera autem patrem eius fuisse Hebrǽum de tribu Nephtalim. Matrem autem de tribu Dan, de genere Salomith sororis Ooliab. Abul. [e] Ait Hiram, qui à patre fuit Tyrius, ratione matris ad duas tribus potuisse pertinere: quod ipsa habuisset patrem de tribu Nephtalim, & matrem de tribu Dan. Lyranus & Caietanus, putant matrem eius fuisse de tribu Dan: patrem autem oriundum de tribu Nephtalim, sed natum vel educatum Tyri. Quibus consentit [f] Torniellus. Verum nobiscum sentit Emanuel Sa. Et confirmatur hæc sententia, quod hæc vidua non dicatur de tribu Dan, sed de filiabus Dan: quasi oppidum indicare voluerit Scriptura, non tribuum. Quin nec oriundus erat ex tribu Iuda, vt scripsit Eupolemus; veritati etiam fauet loci vicinitatis; nam tribus Nephtali non multum à Tyro distat, a tribu autem Iuda longissime. CXLII. Genus eius.

d in trad. in 3. Reg. fine.

e q.7. in c.7. 3. reg.

f a m.3020. n.17.

Qvod autem tertij regum septimo æris tantum fit mentio, ita forte scriptum est, quia frequentius, aut à principio ærea tantum opera faciebat: in secundo autem Paral. [g] eius scientia latius multo extenditur, supplendo quæ ibi omissa fuerant. Dicitur enim nouisse *operari in auro & argento, ære & ferro, & marmore, & lignis, in purpura quoque & hyacintho, & bysso, & coccino; & cælare omnem sculpturam, & adinuenire prudenter quodcumque in opere necessarium est.* Vt alterum Bezeleelem dicere possis, qui repletus fuerat *spiritu Dei, sapientia & intelligentia, & scientia in omni opere,* & quod ad excellentiam perfecti artificis pertinet, *ad excogitandum quid fabre fieri potest ex auro, & argento, & ære, marmore, & gemmis, & diuersitate lignorum.* CXLIII. Et multiplex industria.

g c. 2.14.

Nvmervs porro personarum, quæ tam lignis, quam lapidibus, aliaque materia præparanda occupatæ erant à scriptura in hæc verba describitur. [h] *Numerauit igitur Salomon omnes viros proselytos, qui erant in terra Israel, post dinumerationem, quam dinumerauit* Dauid *pater eius, & inuenti sunt* 150. *millia, & tria millia sexcenti; fecitque ex eis* 70. *millia, qui humeris onera portarent, & octoginta millia, qui lapides in montibus cæderent; tria autem millia sexcentos, præpositos operum populi.* Verum in tertio Reg. [i] ponuntur tria millia præpositorum & trecenti, quia in Paral. adduntur, qui præfectis præerant; vt ex Hebræis aiunt Vatabl. Sa. in Paral. Caiet. & Dionysius in 3. Reg. Cæterum nomine onera portantium, vel baiulorum, etiam vectores, & nautæ, & aurigæ, aliquod id genus comprehenduntur, quemadmodum & nomine cæsorum, & latomorum, qui ligna quoque cædebant. sed quia maxima pars operarum lapides cædebant, vel humeris onera portabant, ideo illi nominatim positi sunt. CXLIV. Numerus operariorũ.

h 2. Par. 2. fi.

i 3. Re 5.16.

CXLV. *Conciliatur duo scripturæ loca.*

Alia etiam ex eodem loco existit dubitatio. [a] Nam in dicto Regum libro ad prædictum numerum triginta millia adduntur. *Elegit*, inquit, *Rex Salomon operarios de omni Israël, & erat indictio triginta millia virorum: mittebatque eos in Libanum, decem millia per menses singulos vicissim; ita vt duobus mensibus essent in domibus suis.* Additque mox septuaginta millia baiulorum, & octoginta millia latomorum. Sicut in Paral. Iosephus, [b] & Abulensis separant illa 30. millia, à 150. millibus; & illos quidem faciunt Israëlitas, hos autem inquilinos πάροικους. Septuag. cum vulgata vocant proselytos; hebræi peregrinos. Idem sentit etiam Lyran. idemque sentiendum videtur; & apertè à scriptura officiis distinguuntur. Nam illa triginta millia, tantum in Libano laborabant, reliqui etiam alibi, illi quater in anno erant in opere, isti toto anno: illi ligna tantum cædebant, isti portabant, & lapides cædebant. Denique illi electi ex Israël, & Israëlitæ erant, isti aduenæ & proselyti.

CXLVI. *An Ægypty quoque templo nauarint operam.*

Alia quoque occurrit dubitatio. Nam si ex Aegypto Vaphres misit ad Salomonem octoginta millia, Suron autem ex Tyro & Phœnice totidem, non 150. sed 160. millia inueniuntur; & si recens missi sunt ad Salomonē, vt significat Eupolemus, quomodo dicūtur fuisse *in terra Israel post dinumerationē Dauidis.* Et si proselyti erāt habitātes in terra Israël quomodo dicūtur remittēdi in prouincias suas. Ad primā dubitādi rationē facilis est respōsio, dici enim potest missa à Dominis suis 160 millia, sed ex eo numero ad 10. millia fuisse dilapsa, vt fere fit. Propter secūdā autem, & tertiā rationē fateor mihi videri supectas circa hoc caput illas literas; cū illius nulla fiat in scriptura, aut Iosepho mētio. Nam absurdum est hęc 160. millia operariorum, addere illis 183. millibus & sexcentis, quos scriptura memorat; Absurdum item videtur illa 80. millia Aegyptiorum, & totidem Tyriorum, ac Phœnicum fuisse proselytos; & hoc ipso quod ad Salomonem mitterentur ritus patrios repudiasse, & ad Hebræorum religionem transisse: cum tamen constet ex scriptura vulgata. cui 70. regia, Sixti, & Aldi consentiunt, fuisse proselytos, atque adeo ab ipso Dauide numeratos, illos qui operam suam in templo ædificando posuerunt.

CXLVII. *Quid de Phœnicibus.*

Nec tamen negari potest non paucos Tyrios, atque Sidonios, & omnino Phœnices, Hyrami subditos, famulosque dedisse operam Salomoni ad præcidendos cedros de Libano. Id enim perspicuè habetur in 3. Reg. [c] & cæmentarios ad dolandos lapides. At, inquies, nisi maximus fuit Tyriorum numerus, quid opus fuit tantum tritici, hordei, vini, olei numerum, eorum victui a Salomone assignari? Respondeo eam annonam non solis operariis destinatam fuisse, sed toti regiæ domui; vnde dicebat Hiram, [d] *præbebisque necessaria mihi, vt detur cibus domui meæ:* & iterum vers. 11. *Salomon autem præbebat Hiram coros tritici 20 millia, in cibum domus eius*, non in breue aliquod tempus, sed in annos plurimos, quæ ille, si luberet; distraheret, & pecuniam conficeret; quam Salomon in alios sumptus reseruabat.

a 3. Reg. 5. 13.
b l. 8. c. 2.
c 3. Reg. 5. 6 9. v. 18.
d 3. Reg. 5. 9

SCHOLIA IN ANNUM SALOMONIS. 3.

1.N.XXXVIII GRatiosa planè humilitas apud Deum, quæ apud homines nihil potest, sed contempta iacet & conculcatur, potentiæ autem, diuitiis, nobilitati omnia tribuuntur; manifesto humanæ infirmitatis, paupertatis, & vilitatis argumento; quippe qui requirant quibus niti possint, à quibus paria, aut potius maiora officia expectent, vt magni & potentes euadant. At Deus optimus maximus, qui nulla potest accessione vllam in partem crescere, pauperibus, & humilibus dare delectatur, qui largitorem agnoscant, & deprædicent; quod rarum est potentibus huius seculi, qui ab alio accepisse mortis instar putant; nec in quemquã mortalium magis ingrati sunt, quam in ipsum Deum. Et quis erat ille philosophus, qui mercedem traditæ demonstrationis cuiusdam, nolebat aliam à discipulo accipere, quam vt ille ingenue fateretur, à quo eam ipse didicisset? Sed omisso hoc philosopho ad philosophum nostrum verum sapientiæ amatorem, Salomonem redeamus.

2.N.LXXII. Vide Hieronymum in trad. 3. Reg. 4. vbi hos viros allegorice à Iudæis explicatos reperies, refutationem autem apud Abul. ibid. est enim tota res frigida, atque inepta.

3.N.LXXVI. Pergit de singulis dicere mox autem, *Hos aiunt Planetas*, inquit, *plurimum in generatione conferre ad vel bona vel mala consequenda, perque eorum naturam, atque aspectum maxime cognosci, quæ sint hominibus euentura. Multa quoque prædixere tum aliis, tum etiam regibus, præsertim Alexandro, cum esset cum Dario pugnaturus: postmodum Antigono, Nicanori, Seleuco. Prædicunt etiã idiotis futura ita euidenter, vt mirum, & vltra hominum ingenia esse putetur.* Denique ita concludit, *hoc autem concedunt omnes, Chaldæos astrologiæ vltrà cæteros, cum diutius in ea versati sint, esse peritos. Numerũ annorũ quibus se huiusmodi astrorũ doctrinæ vacasse affirmant, haud facile quis crediderit. Nam quadraginta tria annorum millia annumerãt, vsque ad Alexandri ascensum, ex quo astrorum obseruationes ab se cœptas dicunt.* Hæc Diodorus. Liberalius etiam de tot annorum millibus mentiuntur apud Cicer. 1. de diuin. *Contemnamus*, inquit, *Babylonios, & eos qui è Caucaso cœli signa seruantes, numeris, & motibus stellarum cursus persequuntur: condemnemus, inquam hos aut stultitiæ, aut vanitatis, aut impudentiæ, qui quadringenta & septuaginta millia annorum, vt ipsi dicunt, monimentis comprehensa continent, & mentiri iudicemus.*

Persarum magos, fuisse chaldæos philosophos trad. D. Hieron. in c. 11. Daniel, & ad artis eorum scientiam, reges & Principes eiusdem gentis omnia facere. 4 N.LXXVII Ammianus Marcellinus lib. 23. ait scientiæ magiæ, seculis priscis multa ex Chaldæorũ arcanis Bactrianũ Zoroastum addidisse; deinde Hystaspem prudentissimum Darii patrem, *qui cum posterioris Indiæ secreta*, inquit, *fidentius penetraret, ad nemorosam quandam venerat solitudinem, cuius tranquillis silentiis præcelsa Brachmanum ingenia potiuntur, eorumque monitu rationes mundani motus, & syderum, purosque sacrorum ritus, quantũ colligere potuit eruditus, ex ijs quæ didicit aliqua sensibus magorum infudit.* vide que de Zoroast. tom. an. 1694. 10. & 2044. diximus.

5.N.LXXXVII. Græca si quis ea requirat, sic habent. τὰς δὲ βίβλους τοῦ σολομῶντος. τὰς περὶ τῶν παραβολῶν, καὶ ᾠδῶν ἐν αἷς περὶ φυτῶν, καὶ παντοίων ζώων, φυσιολογίας χερσαίων πετεινῶν. καὶ ἰαμάτων πάθους παντὸς, χαρφείους αὐτοῦ, ἀφανεῖς ἐποίησεν ὁ Ἐζεκίας, διὰ τὸ τὰς θεραπείας τῶν νοσημάτων ἔνθεν κομίζεσθαι τὸν λαὸν, καὶ περιορᾶν, καὶ παρορᾶν αἰτεῖν παρὰ θεοῦ τὰς ἰάσεις.

6.N.CXIII. Verum vt ab hac historia abeamus, illud cum Pineda nostro annotare libet, nescio quid ominis, in hoc primo meretricum iudicio, inesse videri; aut potius certi prognostici fore vt Salomonis sapientia meretricio, & mulierositate tentaretur, atq. obscuraretur. Tum præterea eiusmodi carnis & turpis voluptatis tentationibus obnoxios fieri, qui de sapientia insolescunt. Id ne Apostolo Paulo contingeret, datus est illi stimulus carnis, qui eum collaphizaret.

6.N.CXXIII Nec probabiliora attulit Pineda lib. 5. c. 13. n. 4. cum ait per anticipationem statim ante alios principes, huius fieri mentionem, quod iam tunc statuerit Salomon Sadoc parentis erga se merita in filio eius Azaria gratificari, atque summi sacerdotij successionem, per ipsum Azariam perpetuo ducere. Verum hæc gratificatio non fuit, sed iustitia, primogenitis enim ab Eleazaro descendentibus Pontificatus debebatur. Quamquam dici potest hunc Azariam proprium filium fuisse Sadoci, & fratrem Achimaas, primogeniti ipsius Sadoc. cuius deinde filius dictus Azarias, ei in pontificatu successit, Abia, & Asa in Iuda regnantibus.

ANNVS MVNDI 3023. DILVVII 1367. QVINTÆ ÆTATIS 84. SALOMONIS ANNVS 4. SADOCI PONTIFIC. 3. EXITVS AB ÆGYPTO 480. FVNDATI TEMPLI ANN. 1. TROIÆ EXCISÆ 152. EVPALIS 33. IMPERII ASSYRIORVM. 1092.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1030.

I. Ratio temporis.

HIc est annus, [a] inter eos qui in Scriptura notantur, in paucis clarissimus atque celeberrimus, qui omnes annos ab ortu Hebraïcæ Reip. ad hunc diem, non solum terminat, sed etiam regit: & ambiguas de Iudicum temporibus opiniones, in vnam sententiam venire compellit. In hunc annũ quasi certum quendam, & definitum terminum, anni omnes stantis regni Israëlitici, atque Iudaici, vsque ad vtriusque euersionem ab Assyriis, Chaldæisq; factam intuentur. Quo est æquius bene stabilitum esse tempus id, quod cæteris debeat esse firmamentum. Ponenda est igitur primo, stabiliendáque Scripturæ sententia, tum diuersæ sententiæ infirmandæ erunt, antequam de ipsa templi, quæ in hunc annum cadit, fundatione dicamus. [a 3. Reg. 6. & 2. Par. 3.]

II. Ex Scriptura.

TERTIO igitur Regum capite sexto ita legimus. *Factum est ergo quadringentesimo, & octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Aegypti, in anno quarto mense Zio; (ipse est mensis secundus regni Salomonis, super Israel) ædificari cœpit domus* DOMINO; quæ ex parte repetuntur in fine eiusdem capitis, & 2. Par. 3. Ita legunt omnes Hebræi codices, & omnes tam antiquæ, quam nouæ versiones. Ita Septuag. Regia, Complutensis; ita Chald. Paraphrast. ita Euseb. & Hieron. in Chronic. & Hebr. in Chronico maiore c. 15. & in minore in decuria 4. Eusebium & Hieronymum sequuntur Beda lib. de 6. ætat. & Augustinus vt solet, cum Orosio, & Isidoro, vt notat Contius in Chron. Nicephori. Eam veritatem confirmat series annorum singulorum ab egressione illa ad hunc annum continenter deductorum; & consensus omnium propemodum neotericorum, etiam sectariorum, ne in iis enumerandis catalogos non necessarios contexamus; citius qui dissentiant, pauculi enim sunt, recenseantur. Qui vt seruitutes Israelitarum seorsim à tempore Iudicum tueantur, compelluntur textum sacrum loci huius falsitatis arguere, ac deprauationis.

III. Qui ab ea in hac chronologia dissentiant; Iosephus.

HVIC ergo tam perspicuæ veritati repugnat Iosephus, qui sic scribit [b] *Exorsus est Salomon fabricam hanc anno regni sui quarto, secundo*, non Salomonici, sed currentis anni *mense, quem Macedones Artemisium vocant, Iar vero Hebræi, annis quingentis nonaginta duobus postquam Israelitæ ex Aegypto excesserant.* [d] Græcè μετὰ ἔτη πεντακόσια, καὶ ἐνενήκοντα, καὶ δύο; eum numerum confirmat alibi, [c] vt rectè notauit Ribera, [d] *incensum est autem templum*, inquit Iosephus, *annis, ex quo extructum fuerat, elapsis quadringentis septuaginta, mensibus sex, & diebus decem additis, exactis à transmigratione ex Aegypto mille sexaginta duobus, mensibus sex, & diebus decem.* Quod si ex hoc maiore numero subtrahas eum, quo templũ stetisse dicit Iosephus, sequitur ex eius sententia id extructum fuisse anno ab egressu 592. [b l. 8. ant. c. 2.] [c l. 10. c. 11.] [d l. 1. de templo c. 1.] [1062. m. 6. d. 10 / 470. m. 6. d. 10 / 592. 0. 0.]

IV. Iosephum ... qui male referunt, ut sequuntur.

Ex quo corrigenda est Rufini versio, quæ habet quingentesimo secundo, quẽ errorem non cauit Sabellicus. [e] Corrigendus & Pineda, [f] & Abul. [g] qui referũt ex Iosepho annum sexcentesimum duodecimum, numerum tamen 592. colligit Ioseph. addendo ad annos Iudicum, centũ & vndecim interregnorũ, siue seruitutum annos, de quibus in lib. Iudic. & tribuendo Iosue 18. annos, cum tamen in fine cap. 1. lib. 5. ei 25. annos tribuat. 1 Verum cum isti supputationi diserta, & euidens Scripturæ authoritas repugnet, cui infinitus nimbus testium consentit, non est quod ei Iosephum, sibi male constantem præferamus: præ- [e Ennead. 1. l. 9] [f l. 5. ca 5. n. 101.] [g l. 3. c 6. q. 4.] [1. ex.]

præsertim cum illi anni seruitutis à Scriptura non semel in Iudicum annis includantur. Nam Iudic. 4. dicitur Debora iudicasse populum in illo tempore, quo Iabin Israëlitas vehementer opprimebat. Et cap. 15. dicitur Samson iudicasse Israëlem in diebus Philisthiim viginti annis, vnde & Israëlitæ ipsi dicebant Samsoni, *Nescis quod Philisthiim imperent nobis? Quare hoc facere voluisti?* [a] Cum ergo hæc Iosephi supputatio repudianda sit, si Scripturæ adhærere volumus; vt debemus, longe minus probabilis erit Clemens Alexandrinus, [b] qui ponit annos 567. & menses septem, si ipsius rectè chronologia supputetur. Minus etiam Nicephorus in chron. qui 634. nec probandus Seuer. Sulpitius, qui 588. & si qui alii, aliam supputandi rationem sunt secuti. Etsi Seuerus Sulpitius scripserit veritum se ne minus fortassis annorum, quam amplius annotarit; Addit etiam librariorum negligentia numerum fuisse [c] deprauatum.

vers. 4. vers. 20. vers. 11. a vide etiã c. 14. v. 4. b l. 1. Stro. c. 11.

QVOD video etiam Melchiori Cano, [d] quem secutus est Serarius noster, non displicuisse; ait enim non existimare se, aut fidei, aut religionis quæstionem esse; num iste 480. annorum numerus, qui in codicibus peruulgatis reperitur, librariorum vitio scriptus sit; quemadmodum aliis in locis librorum sacrorum numeros constat fuisse vitiatos. Addit deinde multas esse causas cur hic, de quo agimus numerus corruptè inductus esse videatur. Pro maiore etiam numero statuendo Iosephum affert, & Sabellicum, qui à vulgato illo numero discesserint. Illud deinde sentit, interregnorum annos vere inter annos Iudicum effluxisse; nec esse quod Hebræi falso tradunt, in temporibus, vel priorum, vel posteriorum Iudicum computandos. Quocirca Iosephum, quoniam non ea solum tempora computare voluit, quibus Iudices præfuere, sed illa etiam, quæ interregnis, sine Iudice fluxerunt, verè summam quingentorum nonaginta annorum confecisse; authorem autem libri Regum interregnorum annis omissis, eos tantum in numerum redegisse, quos intellexit, dum Iudices administrarent intercessisse. Deinde concludens, *anni ergo*, inquit, *plures ab eo quo Israel excessit de Aegypto, ad templi initia fluxere: sed* DVCVM, *Iudicum, & Regum non fluxere, nisi quadringenti octoginta.*

c 3. Reg. 6. d l. 11. Locorum in Sol. 12. arg. — V. *Opinio Cani.*

NIHILOMINVS retinenda est communissima hæc, verissimaque Scripturæ sententia, & ad fidei religionisque quæstionem pertinere existimanda, aut omnibus aliis Scripturæ supputationibus æque fides abroganda; præsertim cum, ipso Cano confitente, in omnibus exemplaribus græcis, latinis, & hebraicis, idem omnino numerus annorum quadrigentorum, & octoginta reperiatur; imo etiam, eodem affirmante; ab vniuersis authoribus Latinis, Græcis, Hebræis consentientibus confirmetur. Quod de aliis locis, quos iudicat vitiatos, dici non potest; de quibus tamen suis locis vel iam dictum est, vel deinceps dicetur. Id si rem de fide non facit, nescio quid efficere possit, vt res de fide esse censeatur. Nam omnium doctorum consensus, eodem Cano docente, facit rem de fide; cum ea sit Ecclesiæ vox, quæ ore omnium doctorum eius audiatur. Deinde quæ est corrupti numeri probabilitas, vt 480. pro 592. aut 574. aut alio quopiam numero positum sit, cum nulla sit neque notarum, neque dictionum, quibus exprimuntur, similitudo.

VI. *Refutatur, & retinetur communis sententia.*

SED nonne ipsemet Canus fatetur non esse vitiatos, cum ait authorem scripsisse tantum tempora Principum, prætermissis interregnis? Ille autem multæ causæ quas attulit, vel Iosephi authoritate nituntur, quæ contra Scripturam nulla plane, si Christiani sumus, æstimanda est: vel interiectione interregnorum, quos iam probauimus includi à Scriptura in annis Principum, vel Pauli authoritate, [e] quæ græco tantum textu fulcitur, cum latinus qui authenticus est, planissimè, atque apertissimè annos 450. terminet, non Samuelis annis, sed distributione terræ; & quidẽ verissimè. Nam ab ortu Isaaci, in quo semen Abrahæ electum erat, vsque ad ortum Mosis sunt 325. anni, quibus si addas 120 eiusdẽ prophetæ, & 7. qui pugnando consumpti sunt, vsque ad distributionem terræ, inuenies 452. annos. Aut si mauis à pulso Ismaële initiũ ducere, reperies annos 447. Quæ causa fuit vt D. Paulus diceret non simpliciter post 450. annos, sed *quasi post* 460. *annos*. Addamus si placet quod text. ille græcus numerũ Iosephi non conficit; & quod illi anni ad antecedentia, vt dixi tempora, non ad sequentia pertinẽt,

VII. *Ac confirmatur.* — e Act. 13. 20 — *Num Paulus repugnet.* — 325. 120. 7. = 452.

etiam Beda interprete, quem probat Lorinus in eum locum. Iephte autem testimonio, ad quod confugiunt, [a] nihil contra hanc veritatem confici suo loco diximus, imo eam plurimum iuuari, & eodem interregna conuelli. [b]

[a Iud. 11. 26] [b An Iephte 1. n. 32.]

VIII. *Responder tur de terræ quiete ex li. Iudic.*

QVOD si aliqua minus probabilia ab huius sententiæ propugnatoribus afferuntur, vt Canus ipse asserit, id veritati nocere non debet, sicut nec illud, quod ait vim afferri Scripturæ, quæ dicat terram quadraginta annis, aut octoginta annis quieuisse; cum illorum plurimi bellis perturbatissimi fuerint, sicque turbidos, & inquietos annos, cum tranquillis quietisque confundi. Quod etiam perabsurdium Serario nostro visum est. [c] Sed huic dubitationi alibi satisfactum est à nobis, [d] Præter autem alias expositiones suis locis allatas, occurit illa, quam tradit P. Turcellinus in sua Chron. [e] & Rib. lib. 1. de templo [f] vt dicatur terra quieuisse 40. annis tempore Othonielis, id est vsq; ad finē 40 annorū Othonielis. Sic dicitur quieuisse tempore Aod 80. annis, id est vsq; ad finem 80. annorum Aodi; nam iis absolutis, turbæ iterum excitatæ sunt. Itaque contra quam Melchior Canus, aliique colligunt, statuendum est annos tantum 480. ab exitu Israëlitarum, ad hunc annum intercessisse; neque plures, neque pauciores, & in iis omnes interregnorum, siue seruitutum annos esse comprehensos. Sed hac de re hactenus; alia enim in hanc sententiam primo [g] Othonielis anno diximus.

[c In Othon. q. vlt. n. 5. in 3. Reg. sub fin. c. 7.] [d to. 1. a. m 2640. n. 6. & 7.] [e c. 4. q. 6.] [f c. 1. n. 12. & 13.] [g n. 1. & 2.]

IX. *Quo mense templum fundatum.*

QVOD ad mensem attinet Scriptura Zio vocat; antiquo, & Hebræo nomine, quem Iosephus nouo & Chaldæo, orto scilicet post captiuitatem Babylonicam, Iar appellare maluit. Cum autem Iosephus huic secundo mensi dicat respondere Artemisium Macedonum, miror eum poni à Mercatore quasi Februario respondentem. Verum Zio Chaldæus interpretatur [h] mensem splendoris, apertionis florum; quem propterea Aprilem Hieronymus hic, & plerique interpretantur; quem etiam ab aperiendo idonei autores nuncupatum scribunt: tunc enim terra redeuntis ad se solis vim sentiens, aperit se, plantisque pullulat.

[h v. 1. & v. 37.]

Aliqui tamen mensem hunc Maium fuisse malunt, vt Comestor, [i] & Beda, qui capite quinto lib. de templo Salomonis, sic ait: *Mensem secundum Maium dicit, namque Aprilis, quo Pascha celebratur principium mensium apud Hebræos, primus erat in mensibus anni. Ex quo manifestè claret, quia mox peracto Pascha, cœpit ædificare domum Domino, & consecratus mystica solennitate populus, manus ad opus mysticum misit.* Neque mensem tantum, sed diem etiam aliqui exquisierunt. Nam Scaliger libro 5. emend. temp. c. de conditu templi Salomonici, vult inchoatam fundationem templi vigesimo nono Maii, & quarta feria, Capellus Maii octauo, feria quarta, Sethus autem Caluis. sectarius quoque, qui illum maximè miratur, & probat: die tamen sexta Maii, & feria secunda id factum asserit. Nec mirum hunc ab illo in hac re dissentire, cum ipse sibi Scaliger non consentiat. Nam lib. 8. hæc fundamenta ponit 30. die mensis secundi.

[i 3. Reg. c. 5]

X. *Nimirum secundo anni sacri currentis.*

CIRCA mensem etiam illud addendum, secundum intelligi habita ratione festorum, siue anni sacri, vt paulo ante ex Beda significatum est; non autem secundo anni prophani, qui Septembri fere inchoabatur. Deinde etiam secundum intelligi, non anni quarti Salomonis, vt scilicet Salomon regnauerit tribus annis, & vno mense, ante quam iacerentur fundamenta; sed mense secundo anni illius, qui erat quartus Salomonis; quotus autem mensis quarti anni Salomonis, non dicitur. Id affirmat Sà, Ribera, Pineda. Torniellus anno primo quintæ ætatis num. 1. Adrichomius in sua Chronolog. eique sententiæ omnino adhæret interpretatio Pagnini, & Vatabli, & innuit textus ipse, qui ea verba (ipse est mensis secundus) includit parenthesi, ne ad menses Salomonis referatur; quod distinctius etiam habetur 2. Paral. 3. 2. *cœpit autem ædificare mense secundo, anno quarto regni sui.* Nam non constat quo mense regnare cœperit Salomon. Falluntur qui mensem secundum, non ad annum currentem referunt, vt oportet, sed ad annum quartum Salomonis, in quibus Genebrard. in Chronologia maiore Hebraica, capite decimoquinto. Caietanus in cape sexto tertii Regum: & ibid. Lyranus, & Dionysius, & Abulensis, & Mercator, qui propterea dicit Salomonem mense Nisam regnare cœpisse. Iosephus autem, & Beda non clare loquuntur, & in hanc sententiam trahi possunt,

imo etiam Septuag. & Chald. Sed latina editio, cui perspicuè hebræa respondet, longe præponderare debet.

XI. *Templi locus, mons Moria.*

a cap.3. v.1. IAM quod ad templi locum attinet, suppletur is ex 2 Paral. [a] *Et cœpit Salomon ædificare domum Domini in Ierusalē, in monte Moria, qui demonstratus fuerat Dauid patri eius, in loco quem parauerat Dauid in area Ornam Iebusæi.* Historia nota est, ex secundo Regum 24. extremo, & primo Paralipomenon vigesimo primo, & suo loco explicata.

Eiusque situs.

b l. 15. ant. c.14. Fuit porro hic mons iuxta accuratissimam Villalpandi topographiam, Orientali ciuitatis muro prope adiacens; *Tumulus erat*, ait Iosephus, [b] *petricosus, arduus, à vertice sensim, versus Orientale vrbis latus resupinus.* Habet autem ad Meridiem montem Sion non quidem totum, sed eam eius partem quæ respicit Orientem. Ad Septentrionem vero arcem Antoniam, & montem Bezetham, quæ & Cænopolis, siue noua ciuitas dicta est. Ad Occidentem denique proximè quidem curiam, & domum Pilati, paulo vero remotius montes Acra & Caluariæ. Sed ille intra vrbem erat, hic illa tunc excludebatur.

XII. *Vnde loco nomen.*

c Villalp. p 1. de vrb l.1 c 8 to 3 d Gen.22.2 DICTUS est hic mons *terra visionis*: Nam cum Deus mitteret Abrahamum, ad sacrificandum filium suum Isaac, [c] *Vade*, inquit, *ad terram visionis*, siue Moria, vt habetur hebraicè, *atque ibi offeres eum in holocaustum, supra vnum montium, quem monstrauero tibi.* [d] Quibus verbis intelligitur non ipsum montem, sed regionem dictam fuisse Moria. Si enim mons dictus fuisset Moria, non dixisset Dominus, *super vnum montium, quem monstrauero tibi*: sed cum eum iam nominasset, adderet, & ibi eum offeres. At sacrificato ariete in filii locum, nomen regionis illi vni monti attribuit Abraham. *Appellauit enim loci illius nomen, Dominus videt, vnde vsque hodie, dicitur in monte Dominus videbit* Eum autem montem Scriptura hoc loco Paralipomenon [e] vocat Moria, quod fuerat regionis nomen.

e 2.Par 3.1.

XIII. *An ad tribum Beniamin pertinuerit.*

f 18. Ios.fi AD quam autem tribum mons hic pertinuerit non constat apud omnes. Qui enim totam ciuitatem Ierusalem tribui Beniamin tribuunt, [f] etiam montem, & templum eidem tribui assignant; in quibus Adrichom. in topographia Beniamin, Chaldæus Paraphrast. [g] & plerique eius loci interpretes. Et idem Paraphr. in 33. Deuteron. vbi Moyses benedicens Beniamin ait. *Beniamin amantissimus Domini, habitabit confidenter in eo; Quasi in thalamo tota die morabitur, & inter humeros illius requiescet.* Vbi Chaldæus, *In terra eius habitabit maiestas diuina.* Et Theodoretus quærens quare quarto loco benedictus esset Beniamin, cum esset ordine generationis natu minimus: Respondet, quia illius tribus erat metropolis, in qua ædificatum est templum. *Quapropter meritò*, inquit, *post sacerdotalem tribum sacrum ædem collocauit.* Idem affirmat q.18. in Iosue, idem denique scripserunt plerique recentiores.

g c. 49. 27 versi.12

XIV. *Aut tribū Iuda.*

h c.4.37. ALII vero hunc montem ad tribum Iuda censent pertinere, vt qui templum Domini in monte Sion positum legant, vt primo Machab. [h] *Et congregatus est omnis exercitus, & ascenderunt in montem Sion, & viderunt sanctificationem desertam, & altare prophanatum, & portas exustas, & in atriis virgulta nata, sicut in saltu*, &c. Eodem modo locus templi ibidem, vocatur mons Sion, [i] vt notauerunt Villalpan. & Pined. lo. ci. Atqui montem Sion Dauid ipse ad tribum Iuda pertinere dicit, [k] *Sed elegit tribum Iuda, montem Sion quem dilexit; & ædificauit sicut vnicornium sanctificium in terra, quem fundauit in secula.* Id est, vt Iansen. interpretatur, elegit tribum Iuda, & in ea tribu montem Sion, quem ab initio peculiariter semper dilexit, & in suam peculiarem habitationē delegit, in hoc monte extruxit sibi ædem sanctam, similem palatiis magnorum principum, quæ sua altitudine, ac potentia vnicornibus assimilatur. Ex his facile colligitur templum Domini, ad tribum Iuda pertinuisse. Verum in his locis, vel Sion pro Ierusalem, vniuerse ponitur, vel nomine Sionis notiore, mons Moria ei contiguus, minus eo nomine notus intelligitur.

i c. seq. n. 54.& c.7.33. kPs.77.68.

XV. *Aut certe ad vtramque.*

ALII qui Ierusalem ad vtramque tribum pertinuisse putant, fere etiam templum volunt ad vtramque tribum pertinuisse. Certè Lyranus in cap.18. Ios. in fine, ait Ierusalem pro parte cecidisse in tribum Beniamin; idque significatur Iosue 15. fin. Vbi dicitur filios Iuda in Ierusalem habitasse cum Iebusæis.

Et rursum Iudic. 1. 2. dicuntur Iebusæi habitasse in Ierusalem cum filiis Beniamin: at Israëlitæ in sua quisque tribu, & sorte habitabant. Vtrumque confirmatur ex secundo Esdr. c. 11. v. 3. *Habitauit autem vnusquisque in possessione sua, in vrbibus suis*, &c. *Et in Ierusalem habitauerunt de filiis Iuda, & de filiis Beniamin*, &c. In illum locum scribēs Caiet. ait Ierusalem in duarum tribuum sortes cecidisse; videlicet Iudæ, & Beniamin, non quidem confuse, sed secundum diuersas eius partes. Idque factum putat, ne si tota Ierusalem ad alterutram tribum pertineret; nimia esset in diuisione disparitas; ideoque particulam quandam ad tribum Iuda; præcipuam autem ad tribum Beniamin pertinuisse. Propterea simpliciter, & absolutè Ierusalem tribui Beniamin attribui. Ios. 18 Idemque ibi plerique eruditi confirmant: Vatablus, & Masius in 15. Iosue.[a] Et Serar. in cap. 18. eiusdē.[b] Et certe constat Hierosolyma duplicem quondam vrbem extitisse, superiorem & inferiorem; illam dictam Iebus, sitam in monte Sion, ad tribum Iuda; hanc quæ Salem vocata est, & in monte Acra erat, ad tribum Beniamin pertinuisse.

a n 63.
b q. 14 & in c. 1. Iud. p 2. & Villalp. t 3. p. 1. l. 1. c. 16.

XVI. *Potius tamen ad Beniamin.*

VERVM nondum dubitationi factum est satis: Nam mons Moria, in quo constat templum ædificatum fuisse, in medio adhuc permanet indiuisus, de quo tamen tota est disputatio. Et Masius quidem ad tribum Beniamin pertinuisse tradit, sicut & Pined.[c] Villalp. vult funiculum diuidentem, & separantem tribum Beniamin à tribu Iuda per medium montem Moria transiuisse; sicque alteram templi partem ad Iuda, alteram ad Beniamin pertinuisse. Quod fit verisimile ex c. 18. Iosue, vbi habetur, *Descenditque*, funiculus scilicet, *in partem montis, qui respicit vallem filiorum Ennon*; quem montem vult esse Moria, quod vt concedam tanquam valde probabile; non tamen dicitur transire per medium montem, sed satis est vt transeundo per voraginem Mello, quæ media erat inter Sion & Moria, partem aliquam Moriæ abciderit, & nihilominus totum templum tribui Beniamin reliquerit; quæ est communis sententia. Nam quod ex quatuor Cherubinis, qui arcam circunstabant, duo ad tribum Iuda, totidem ad Beniamin pertinuerint; Villalp. non persuasit Pinedæ, quem vide.[d]

c l 5 c 5. n. 58.
vers. 16.
d l. 5. c 5. n 57.

XVII. *Præmunitio de futura tractatione.*

HIS breuiter explicatis, quæ magnificæ templi fabricæ, ipsisque eius fundamētis præstruenda videbantur illis ipsis fundamētis ponēdis, stabiliendisq; operam dabimus, Deo bene propitio, insignium virorum industria corrogata, Abulensis, Riberæ, Pinedæ, nominatimque Villalp. qui singulari, atq; inexpugnabili diligentia, in toto hoc sacrosancto ædificio perscrutando, & depingendo visus; omnibus qui eum antecesserunt palmam pulcherrimæ inuentionis præripuisse videtur. Et quoniam non desunt qui epitomen aliquando eius tractationis desiderarent, qui vel libros illos magnorum sumptuum sibi comparare non possunt, vel rei ipsius expositione clara, perspicuaque contenti, alioque fortasse properantes, fusiores disputationes, & verborum enodationes omitti facile paterentur. nos qui studioso lectori gratificari cupimus, quæ ab eo, cæterisq; eleganter dicta videbuntur, & ad institutum nostrum pertinere, mutuo sumere, & lectori exhibere non grauabitur; ea tamen lege, vt more, modoque nostro, ac iudicio mutuemur: Id enim intelligo etiam ab erudito lectore desiderari.

XIIX. *Moria vndique decliuis,* *ad Meridiē Melo,* *ad Orientē,* *ad Occasū,* *ad Boreā.*

CÆTERVM vt ad templi fundamenta propius accedamus: ponendum est montem Moriam excelsum fuisse, vt ante diximus, & vndique vallibus cinctum, sed aliis profundioribus, aliis minus profundis. Nam ex parte montis Sion meridiem versus iacebat profundissima vallis, dicta Vorago Mello, de qua, ita Iosephus.[e] *Cum vallis*, inquit, *in immensum dehisceret, vt vt caligarent despicientium oculi, desuper extructa erat peralta porticus, cuius tecto conscenso, si quis vtramque altitudinem coniunctam contemplaretur, absque vertigine, id non poterat visu deficiente ob nimiam profunditatem, priusquam ad imum pertingeret.* Id autem intelligendum est, priusquam æquaretur solo, & terra obrueretur; quod factum ex 3. Reg. cōstat.[f] De Orientali autem valle. ibid. *Tumulus erat perricosus*, inquit, *arduus à vertice sensim versus orientale vrbis latus resupinus.* Et paulo infra de occidentali. *Occidentalis autem porticus 4. portas habebat, harum ab vna transitus erat in Regiam, per vallem in medio interiectam. Duæ ferebant in suburbia, postrema in vrbem gradibus multis, vsque ad imam vallem dispositis.* Meminit denique idem in fine ca. ascensus ex parte septentrionali, in qua erat arx

e l 15. ant c. 14.
f 3. Reg. 11. 27.

Antonia. Sed apertius lib. 14. cap. 8. Vbi de oppugnato à Pompeio templo agitur. *Pompeius vero*, inquit, *a septentrionali templi latere, quod maximè erat oppugnationi obnoxium, admouit milites. Erant autem hac quoq; parte turres altæ, & fossa manu facta propter profundam vallem, quæ templum cingebat. Nam etiam versus vrbem* (quæ scilicet templo erat ad septentrionem) *abrupta erant omnia*. Sic ibi.

Hic ergo mons Moria, erat ille quidem vndique præruptus, sed latitudo verticis minor, quam vt destinatæ templi magnitudini par esse posset; vnde eum Iosephus non montem, sed λόφον, id est tumulum, vt recte vertit Gelenius, appellauit. Idem apertius habet alibi [a] *fanum autem erat, vt dixi, super durissimum collem, & initio quidem vix templo, atque arci sufficiebat iacens in summo planicies, quod vndique praeceps erat, atque decliuis*. Itaque ad laxandam templi in vertice extruendi aream, substructiones maximas, omni ex parte excitauit, quadrangulum scilicet murum, qui à radicibus ad verticem exurgens, circumiecta deinde terra æquabatur. *huius verticem*, (Moriæ scilicet) *primus Salomon Rex noster*, ait Iosephus. [b] *Instinctu Dei muro circumdedit*, hic peribolus dicitur, totum vndique templi ædificium cingens, de quo postea sed pergit. [c]

X X. Montis vertex dilatatur. Substructionibus excitandis.

a l. 6. bel. c. 6.

b l. 15 ant c. 14.

c l. ant. 15. c. 14.

Radices *quoque eius alio muro cinxit, cui versus austrum subiecta est vallis profunda, hic murus constat saxis grandibus, plumbo inter se vinctis complectens interius spatium, & in profundum descendens, vt miranda sit magnitudo & altitudo structuræ, forma quadrangulari: saxorum enim magnitudo à fronte est conspicua, interiora ferro vincta, iuncturas continet, contra omnium temporum iniurias, firmissimas. Hoc opus postquam æquatum est vertici, cauitas quæ erat murum inter & tumulum expleta est, vt complanatis omnibus fieret area, & circum quadriporticus quatuor stadiorum circuitu; singulis lateribus inter duos angulos, per stadia singula patentibus*; [d] *Et rursum vallibus*, inquit, *expletis tam profundis, & ad conspectum oculi caligarent, & aggesta ad quadringentos cubitos terra, eam vertici montis, in quo templum extructum est, æquauit, atque hoc modo factum est vt area fani, cum solo templi æquaretur. Hanc, aream, cinxit duplicibus porticibus, quas columnæ è natiuo saxo sustentabant*. Quibus ex locis animaduertendum est Iosephum dicere valles oppletas circumquaque & 4. porticibus paris omnes longitudinis extructas: & rectè, alioqui templum pari vndique opere extrui non potuisset.

XX. Cuiusmodi ea forent.

Ex Iosepho.

d l 8. c. 1.

Qvo fit vt à seipso corrigendus sit, [e] cum alibi ait Salomonem muro eius partem ab oriente cinxisse, & vnam aggeri porticum imposuisse; ex aliis autem partibus mansisse nudum, quoad seculis posterioribus, semper aliquid aggeris accumulante populo coæquatus, collis latior effectus est. Atqui ex scriptura constat [f] Salomonem coæquauisse voraginem Mello, quæ templo erat à meridie. Non ergo solam vallem orientalem substructione oppleuit. Sed sibi etiam valde repugnat, cum quod dicit [g] septennio perfectum non ad opulentiæ modò, sed ad celeritatis ostentationem, [h] ait in colle circumdando triplici muro longa secula fuisse consumpta.

XXI. Qui secum ipse pugnat.

e l 6. de bel. c 6.

f l. 3. reg c 11. 27.

g l. 8. ant. c 2.

h l. 6. de Bello c. 6.

Cvm ergo parum sibi Iosephus constet, & Salomoni modo vnam porticum orientalem, modo quadruplicem tribuat, infirmo sane nititur fundamento Torniellus, [i] dum Villapandum arguit, confusi templi Salomonis cum Herodiano; quod longe aliter habet, si quis attendat ad loca quæ retulimus; & præterea dicendum esset templum Salomonis vix ab eo bene vnquam inchoatum, nedum perfectum fuisse; quod tamen in Scriptura asseritur. [k] Nihil enim ei Villalpandus tribuit, quod non cum omnibus aliis partibus mirabili symmetria, & proportione respondeat, nihil vt ab eo tolli, nihil addi potuisse videatur, vt ex tabulis eius omnibus, & figuris, tum maximè ex 9. quæ habet Vestigium primum templi hierosolymitani, perspici potest. Sed hæc ex sequentibus apertiora erunt; nunc ad primam fundamentorum partem, quæ illo quadrangulo muro continetur, quem dixit Iosephus ad radices montis Moriæ excitatum, transeundum est.

XXII. Torniellus non rectè reprehendit Villalpandum.

i anno 5. æt. 1 n. 9.

k 3. R. 6. v. 38

Hvnc ergo quadruplicem murum crassitudine, & altitudine prope immensum, Villalpandus ex Vitruuio substructionem vocat, eamque describit, [l] & pulcherrimis figuris vndecima, & duodecima repræsentat. Illud autem primum dicendum, sicut non omnes valles pari profunditate, sic neque omnes substructiones pari altitudine fuisse. Nam Iosephus [m] ait quibusdam in locis tre-

XXIII. Quæ substructionum magnitudo

l t. 2. p. 1. l. 2. c. 17. & 18.

m l. 6. de bel c. 6.

centis cubitis, in aliis autem pluribus templi ædificium istiusmodi substructionibus munitum fuisse lib. autem 8. ant. cap. 2. ait aggestam ad quadringentos cubitos terram. Quod de parte meridionali intelligendum videtur: ibi enim erat vorago dicta Mello, & Villalp. loc. cit. cap. 16. ait prædictam substructionum celsitudinem, ab oriente quidem, & a meridie maximam fuisse; ab occidente minorem, ab Aquilone minimam. Cap. tamen 17. ait se orientalem substructionum faciem descripsisse, potius quam reliquas, quia hæc celsissima fuit, & præ reliquis ædificij maiestatem repræsentabat.

XXIV. *Meridiana substructio terra obruta.*

NON negat tamen Villalp. vallem meridianam profundiorem fuisse; ideoque & substructionem maiorem; sed eam totam terra obruptam fuisse quidam putant; idque à Scriptura significari, [a] cum ait Mello à Salomone fuisse coæquatam, sed eam coæquationem postea alio referemus. Cæterum hæc terræ aggestio geminam vtilitatem afferebat, nam & templi structuram magis, magisque solidabat, & murum ciuitatis Dauid templo vicinum fulciebat. Præterquam quod tetro, & corrupto aëre tam templum, quam arcem liberabat. Ex ea enim voragine profundissima, ad quam multas vndique sordes aggregari necesse erat, olentem exhalari mephitim oportebat, proximis locis noxiam, & pestilentem. Et Iosephus [b] ait valles profundas expletas, & alibi negat omnem altitudinem fundamentorum videri potuisse, multis vallibus obrutis, vt angustas vias oppidi coæquarent. Orientalis ergo substructio maxima fuit spectatorum oculis, quia vel tota, vel maxima sui parte conspicua fuit. Vnde etiam templo maximum præbebat ornamentum, & contemplantibus ex vicino oliuarum monte spectaculum longe gratissimum. [c] Quod discipuli aliquando mirabantur, & Christo Domino ostentabant.

a 1.3. R. c. 11 an. Sal 11. n. 1. & 4.

b l. 8. ant. c. 2

c vide Mar. 13. v. 1. 2. 3.

XXV. *Craßitudo earum substructionũ* *Anterides.*

SVBSTRVCTIONVM murum arbitratur Villalp. fuisse crassitudine cubitorum vndique quinquaginta, vt parem terræ congestionem facile cohibere posset, ne quando illa recepta hybernis imbribus aquæ multitudine, sensim subsidens, & pondere, & amplitudine disrumperet structurarum septiones, vt postea à Vitruuio [d] traditum est. Quoniam vero nisus, & impulsus tanti ponderis in ima præsertim defertur; etiam fulcimenta, quæ a Vitruuio ex Græcis anterides, & erismæ appellantur, ipsi substructionis muro, ex eiusdem præceptis adiungenda fuerunt. Vulgo arcus obnitentes vocamus, quia sæpe huiusmodi fulcimenta fornicantur. ἐρείδειν est fulcire, inniti, sustentare; ἀντερείδειν in contrarium niti, & obsistere.

d l. 6. c. 11.

XXVI. *Et earum procursus in imo quãtus*

HVIVSMODI anterides extra murum in imo excurrere facit Villalp. ad centum cubitos, vt proportio, quam naturæ author Deus in fulciendo humano corpore, seruauit, conseruetur. Vt ergo pes, à summis articulis, vsque ad anteriorem tibiæ partem, duplo longior est, quam sit ipsa crassities tibiæ, ab anteriore eius parte, vsque ad talum; ita hæc erismata, præter crassitiem muri, quæ tibiæ respondet, & est 50. cubitorum, habent imum procursum centum cubitorum, reliquo pedi respondentem. Sed illi centeni cubiti paulatim ascendendo consumuntur, vt sola muri crassitudo quinquaginta cubitorum remaneat in sũmo ædificij vestigio. Quemadmodum autem pes totus connexus, & continuus est, ab extremo talo ad summum articulum, ita & murus cum anteride simul contexi, & ab imo ad summum coædificari debuit.

XXVII *Et à se inuicem distantia.*

QVANTA autem distantia anterides inter se collocatæ fuerint diligentissimè considerauit Villalp. & merito; nam res erat summi momẽti ad bene, & solidè fundandum totum ædificium. Earum enim erat non solum substructionis murum, & terræ congestionem; sed etiam solidam ædificij molem sustentare. Itaque qua parte ędificium templi propter multas areas leuius futurum erat, ea parte anterides necessariæ non erant, sed versus eas tantum partes, in quibus porticus desinebant, fuerunt adhibendæ. Itaque cum atria sancta, quæ & templum, & atria Israëlis comprehendebant, centum a se fere cubitis singula distarent, etiam anterides; quæ illis respondebant, centenis à se inuicem cubitis seiunctæ erant. Et quia porticum Israëlis, quæ cingebat omnia eius atria, & porticum gentium, area erat, siue atrium gentium quinquaginta cubitorum, non fuit necesse ei anteritidem respondere, sed immediatè post adhibenda fuit, ad porticum gentium sustentandam; sicque istæ anterides vltimæ versus an-

Quare dispar fuerit.

gulos totius substructionis, quinquaginta tantum cubitis à præcedentibus distabant. Quoniam vero anguli maximè muniendi sunt, vltimæ duæ quas dixi anterides, videntur ad angulum vsque totius substructionis procurrisse. Video hæc quantauis adhibita cura perspicuitatis, subobscura fore, sed figura 9. 11. & 12. Villalp. ea satis, vt arbitror, illustrabunt. Et secunda nostrarum, quam ex ipsis delineauimus, quam habes in fine anni huius.

XXVIII. *Quam operosa templi fundamenta.*

OMNES porro istas operosissimas substructiones ad fundamenta templi pertinere nemo dubitare potest: sine his enim nihil vel solidè, vel aptè poterat ædificari, vt sit non mirum ad præparandum ædificationi locum, egerendam, ingerendamque terram, aptandos lapides plures annos esse consumptos, antequam primus templi lapis rite deiici posset.

Præsertim porticus gentium.

SED tota templi fundatio in his substructionibus ad verticem vsque montis, quatuor ex partibus excitandis, posita non fuit, multoque minus in terræ congestione facienda. Nam omnium porticuum, quibus atria cingebatur, & ipsius templi propriè dicti fundamenta iacienda erant. Id autem nusquam difficile fuit, præterquam in maxima illa & quadripertita porticu, quæ atrium gentium vndique claudebat. Nam & templum, & porticus omnes atriorum sanctorum, idoneum habebant in natiuo solo montis Moriæ fundamentum; erat enim *locus saxosus, & tumulus petricosus*, vt eum Iosephus vocat. Itaque non altè ibi iacienda fuerunt fundamenta, licet in maximam altitudinem excitanda esset moles, modo destinatæ altitudini idonea crassitudo tribueretur.

XXIX. *Et quamob causam.*

AT porticus atrij gentium, quæ media erat inter atrium gentium, & substructionis murum; nullum habebat nisi congestionis, & propterea terræ mobilis fundamentum; vt recte Villalp. quoque [a] animaduertit. Et tamen ea porticus recte fundanda erat, nam & solidum murum, & tres columnarum ordines sustentare debuit: quamuis vnico tantum tabulato in altum erigenda foret, omnium tamen longissima futura erat. Itaque ad eam solide fundandam, ad solidam vsque montis firmitatem descensum fuisse putat Villalp. [b] alias enim, ait, nimis vitiosa esset structura super congestione fundata, & ruinæ maximè pateret. Id tamen si accipimus, terræ congestionem hactenus positam tollimus, aut inutiliter ponimus, propter quam tamen tota fere substructio cum suis erismatis excitata est. Et præterea murum excitabimus circumquaque, non quinquaginta, sed centum cubitorum crassitudinis, præter totam anteridum molem.

a cap. 18.

b eod. c. 18

Vt eam fundet Villalp.

XXX. *Quo modo recte fundata.*

ITAQVE id hoc loco factum dici potest, quod aliquando apud Vitruuium legimus, de fundationibus in mollibus, & cõgestiis locis, quæ tota exinaniri non possunt; vt scilicet per breuia interualla pilæ vsque ad solidum deiiciantur, eæque arcubus, pontis in morem coniungantur, super quæ mox tuto liceat ædificare; modo extremæ pilæ validis molibus repellantur, ne quà inclinare possint; quod hic anteridum ad omnes angulos, beneficio contingere poterat; omne autem vacuum congestitia materia implendum fuit, & ea humectanda, infusa aliquoties aqua, vt sensim terra subsideret, & facta solida, immobilis perseueraret; sicque tota ædificatio solido nitetur. Neque magis tum fatiscent arcus aut pilæ inclinabuntur, quam fundamenta domorum, quæ hinc & inde congestitiam terram habent. Debuit autem tanta esse, aut potius aliquanto maior defossi huius pontis latitudo, quanta futura erat latitudo porticus gentium, id est, quinquaginta cubitorum, desuper extruenda. Nec alienus ab hac mente videtur Iosephus, cum [c] ait. *Iecit igitur Rex in altissimam terræ profunditatem fundamenta templi e saxis validissimis, quæ contra omnem temporum iniuriam resistere possent; ita vt contigua terra coalita, solum, ac firmamentum imponendis substructionibus præberent, & propter inconcussam soliditatem facile molem ædificij, cum paratu ornamentorum sumptuosissimo perferrent.*

c l. 8. ant. c. 2

XXXI. *Atrium gentium.*

POST fundatam hanc quadratam porticum, sequebatur spatium vacuum circumquaque, destinatum atrio gentium 50. cubitis latum sub dio futurũ, ideo-

que fundationem non requirens. Hoc atrio ambiebatur vndique quadratum magnum ædificium, ambiens omnia atria sancta, ad quæ soli Israëlitæ mundi poterant admitti. Eius latera singula quingentorum erant cubitorum: latitudinis, autem quinquaginta per circuitum; erat enim totum porticibus cinctum. Iamuero amplissima hæc area intercepta, quadringentos vndique cubitos lata, duabus porticibus ab oriente, ad occidentem, totidemque aliis, a meridie, ad Septentrionem, priores ad rectos angulos secantibus, diuidebatur; excepto loco in quo ipsum templum proprie dictum collocatum erat, quod a parte orientali exigua tantum separatione ab atrio Leuitarum seiungebatur, vt in vtraque figura nostra videre licet.

Aedificium ambiens atria sancta.

XXXII. *Octo eius areæ.*

ITAQVE quadrata ista porticus, cum quatuor aliis eius medium spatium rectis lineis, & perpendiculariter diuidentibus, quarum singulæ quinquaginta cubitos latitudinis habebant, octo areas æquales, ea tamen excepta, in qua templum erat, efficiebant; quadratas omnes, & centenorum cubitorum amplitudinis. Earum tres templo erant ad meridiem, totidem ad septentrionem, duæ ad orientem. Templi porro istius area, centum, & quinquaginta cubitorum longitudinem, latitudinem autem centum cubitorum occupabat. Templum cum gemino vndique muro longitudinem habuit 100. cubitorum, latitudinem vero fere sexaginta, seclusis autem parietibus, vacuum templi spatium fuit, quod habet Scriptura [a] vbi dicitur. *Domus autem quam ædificabat Rex Salomon Domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, & triginta cubitos in altitudine.* Sed de altitudine nihil ad rem modo, cum de vestigio tantum fabricæ huius ad iacienda fundamenta disserimus.

Area ipsius templi.

a 3. Reg 6. 2

XXXIII. *Templi loca subterranea.*

AD templi fundamenta pertinent in primis subterranea loca plurima, opere firmissimo constructa, & superioribus operibus accurate respondentia, vbi cryptoporticus, & culinæ, & gazophylacia, horrea, cellæ vinariæ, & oleariæ; exedræ, officinæ, & id genus alia loca; quæ adeo ampla fuerunt, atque capacia, vt in illa inferri possent, ac conseruari omnes primitiæ, ac decimæ totius Israëlis, vt suis temporibus multis sacerdotum, ac Leuitarum millibus distribui possent: ea de re vide figuram cryptoporticuum templi apud Villalp. quem etiam consule. [b] Quæ si quis diligenter attenderit, non inueniet fortasse in Romanę vrbis cloacis, quod admodum miretur. Sed hæc perscrutari diligentius, quæ tantum libanda suscepimus, aut obliuiosi hominis fuerit, aut otiosi; cui præsertim infinita rerum sylua perlustranda reliqua fuerit.

b l. 4. ca 71. 72. & aliquot seq.

XXXIV. *Conclusio fundamentorum templi.*

Hæc ergo maxime sunt, quæ templi fundamentis continentur, quæ si quis recte æstimauerit, facile intelliget in iis aut præparandis, aut perficiendis non ignauiter vnius, aut potius plurimum annorum spatium, à multis operarum millibus fuisse collocatum. Neque tamen affirmo fundamenta, quæ ante hunc annum, eiusque secundum mensem inchoata non sunt, vt ex Scriptura constat [c] hoc ipso anno integre fuisse perfecta, idque innuere videtur scriptura, cum dicit cœpisse Salomonem ædificare mense secundo anni quarti. Nec tamen declarat intra quantum tempus eadem fundamenta perfecta fuerint. Itaque cum tam operosa fuisse appareant, parum conuenientes, meo quidem iudicio, videntur accusationes tarditatis contra Salomonem, vt supra quoque significaui, quod non ante quartum regni sui annum templi fundamenta iacere cœperit, aut parum necessariæ eiusdem excusationes. [d]

c 3. Reg 6.

d vi. Theo q. 20 in 3. Re. & Pin. l. 1 c. 5. n. 49 & 50 & 106

XXXV. *Nihil vltra ea hoc anno ædificatum.*

CÆTERVM quantauis diligentia à Salomone fuerit adhibita in templi fabrica vrgenda, nihil tamen puto hoc anno vltra fundamenta attentatum: Quia ex communi Architectorum consensu, liquet, omnia vno tempore eiusdem fabricæ fundamenta esse iacienda, tum eis aliquod tempus, dum exsiccantur, & quasi concrescunt, ad æquabiliter vbique subsidendum, concedendum esse. Et de templi fundamentis hactenus. Quæ subiectæ figuræ ex Villalpando nostro mutuatæ oculis subiicient: altera totum ipsum templum extrinsecus repræsentat, altera vestigium habet vniuersi templi Hierosolymitani, quarum priorem dilatauimus, posteriorem contraximus, vtraque in re candido lectori, vt spero, gratificaturi, qui ex earum contemplatione facile postmo-

Figuræ templi.

dum templum Hierosolymitanum, maximum vtique mundi miraculum memori mente circumferet.

XXXVI. *Nauigatio in Ophir, & Tharsis quando instituta.*

Hoc circiter etiam anno videtur instituta, aut destinata potius Salomonis in Ophir, & in Tharsis nauigatio, ex qua immensas congregauit opes; qua de re priusquam dicamus de tempore quo cœpta est aliquid præmittendum. Nam Torniel. anno 5. ætatis 21. putat eam nauigationem susceptam a Salomone, post annum regni ipsius vigesimum quartum, secutus Caiet. [a] qui in ea verba scripturę. [b] *Misit quoque Hiram ad Regem Salomonem centum viginti talenta auri. Et hoc est signum*, inquit, *quod adhuc Salomon non miserat classem in Ophir pro auro. Si enim ante vigesimum quartum regni sui annum nauigatione illa vsus fuisset, non eguisset auro Regis Tyri; nec dedisset ciuitates illas*; nec multum ab hac sententia distat Abulensis, [c] qui ait post medium tẽpus regni, cum regnasset forte plus viginti annis, Salomonem ad immensas illas diuitias, quas Scriptura commemorat, peruenisse. Adde etiam in huius sententiæ confirmationem, quod nauigatio illa suscepta narratur in Scriptura [d] post narrationẽ datæ Salomoni à rege Tyri pecuniæ. Sic etiã alibi [e] dicitur post expletos annos viginti ab inchoata ædificatione, tunc abiisse Salomonẽ in Asiongaber &c. Nec Iosephus ante illa tempora huius nauigationis meminit. [f] Eandem opinionem sequitur Caluis. anno ante Christum 993. Adrichom. an. mun. 2933.

a in c. 9. 3. Reg. v. 14.
c q. 31. in 1. c. 2. Paral.
d 3 R. 9. 26.
e 2. Par. 8. 17.
f l. 8. cap. 2. alias 6.

XXXVII. *Opinio Pinedæ.*

ALTERA sententia est Pineda, [g] qui putat statim post acceptam sapientiam, dum res domesticas, & regni componeret, de adornanda classe cogitasse; & forte hoc anno regni quarto, vel vno, aut altero anno post iacta templi fundamẽta, id est, triennio post quam soluisset classis, primum rediisse, ac deinceps nunquam fuisse intermissam nauigationem. [h] Alibi quoque ait propter templi impensas statim egisse Salomonem de adornanda, & mittenda classe in Ophir, & Tharsis, & forte expectasse triennium ante inchoatam templi fundationem, vt abundantissimè suppeterent impensæ. [i] Ait etiam secundo regni sui anno Salomonem non solum classem instruxisse, sed etiam abiisse in Asiongaber, ad videndã instructam classem suam, Tyriique Regis; Quod si admittimus, cum eo ipso anno eum filiam Pharaonis in vxorem duxisse velit, eadem opera, & classem viderit, & vxori obuiam venerit.

g l. 4. de Salom. c. 4. n. 2.
h l. etiã 5. c. 5. 50.
i l. etiã 8. c. 4. in chron.

XXXVIII. *Propria sententia; classem non instructam ob templum.*

HAC de re sic dicendum videtur. [k] Primo classem non propter impensas templi instructam videri. Nam in secundo Par. [l] *omnes impensas*, inquit, *præparatas habuit Salomon ex eo die, quo fundauit domum Domini, vsque in diem quo perfecit eam.*

Et si enim in Hebræo legatur. *omne opus Salomonis paratum erat*, opus tamen pro impensis operis explicat ibi Vatabl. idque satis intelligitur ex immensa illa auri, & argenti copia, quam Dauid ei reliquit, vt supra docuimus [m] vbi hoc ipsum aperte habetur. *Ecce ego*, inquit, *in paupertate mea præparaui impensas domus Domini, auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum*; & paulo post; *ligna, & lapides paraui ad vniuersa impendia*. Et paulo ante v. 5. *Et dixit Dauid, Salomon filius meus puer paruulus est, & delicatus: præparabo ergo ei necessaria; & ob hanc causam ante mortem suam omnes præparauit impensas*. Hæc ibi. imo & eodem li. c. 28. & 29. distinctè habentur singula, in quę aurum & argentum à Dauide destinatum, & Salomoni traditum fuit. [n]

k vide Pin. l. 4. c. 2. n. 3. 8. 16.
m ex 1. Par. 22. 14.
n vide v. 2. & 19.

XXXIX. *Salomonem non abiisse Hierosolymis hoc tempore.*

SECVNDO non videri abiisse hoc tempore Salomonem ad mare rubrum, siue classis gratia, siue vxoris. Nam scriptura apertè profitetur [o] post expletos viginti annos in ædificando templo, & domo sua, tunc Salomonem tam hoc quam alia quædam itinera, quæ eodem recensentur loco suscepisse. Nec est vlla causa, cur hic anticipatione vsam Scripturam dicamus. Nam neque erat aliquid quod eam profectionem vrgeret, & Regis sapientissimi præsentia magis erat necessaria Hierosolymis, quã vsquam alibi. Operosissima quippe tẽpli præparatio, & inchoatio cum tam ingenti operariorum exercitu, satis eũ distinebat domi. & forte adesse debuit, ad primum lapidem ritè in fundamenta iaciendam. Id enim priscis quoque seculis vsui fuisse, innuitur apud Iobum. [p] *Vbi eras*, inquit Dominus, *quando ponebam fundamenta terræ?* Et rursũ. *Super quo bases illius solidata sunt, aut quis demisit lapidem angularem eius?* Significans id opus suum esse, tanquam Domini.

o 2. Par. 8.
p Iob 38 n. 6

XL. *Sed adiecisse animum parandæ classi.*

TERTIO videri hoc primum tempore, Salomonem adiecisse animũ extruendę classi. Nam viuo Dauide nulla fit in Scriptura nauigationis mentio, tametsi auri

Ophir Dauid ipse meminerit[a], quod Tyriis nauigatoribus tribuendum est, qui maritimi cursus erant scientissimi[b], & cum de nauigatione in Ophir agitur[c], dicuntur Tyrij nautæ maris gnari isse cum seruis Salomonis, scilicet quasi cursus, & nauigationis duces. Vide tamen quæ supra diximus de nauigatione Dauidis ex Eupolemo anno Dauidis 38. Intercessit annus vnus nuptiis,& apparatu templi,& componendis regiæ domus officiis satis occupatus. Diuina vero sapientia qua plenus erat Salomon, quæ disponit omnia suauiter, suggessit vt lignis è Libano cædendis,vna, eademque opera ædificiis terrestribus, & maritimis consuleretur. Itaque cum primum templi fabrica in cursu esse cœpit, industrios viros in mare rubrum destinauit, qui in classem extruendam incumberent. Id autem maioris erat operæ, quam vt exiguo tempore perfici posset. Sub hæc ergo tempora res inchoata maioribus sensim incrementis prouecta; nam ingens templi cura omnem aliam curam reddebat lætiorem, tandem absoluta, regio digna conspectu iudicata est. Dum autem nondum Salomoni nauigaretur oceanus in necessitatem venit, mutuo sumendæ à Tyrio Rege pecuniæ. Itaque quicumque tardiorem hanc nauigationem faciunt, de ea post profectionem Salomonis in Asiongaber intelligendi sunt, qui autem celeriorem, ita vt diximus videntur interpretandi.

Tardius autem nauigasse.

a 1 Paral. c.29. 4. *b vt patet Ezech. 26. 27.28.c.27. 3 & seqq. 4. 5 9 15* *c 2.Par.8.18*

XLI. *Ophir quid, & vbi sita In india orientali.*

Qvid autem Ophir esset, & Tharsis, quo hæ classes mittebantur, paucis hoc loco dicendum est. fusissimam disputationem habet ea de re Pined.[d] Dico ergo vt communissimam, sic & verissimam videri sententiam, Ophir prouinciam esse in India Orientali, vel potius insulam, vt mox dicetur, ita dictam, vt ait Hieron. de loc. Hebr. *ab Ophir vno de posteris Heber; ex cuius stirpe venientes à flumio Cophene, vsque ad regionem Indiæ, quæ vocatur Ieria, habitasse refert Iosephus.* Verum in Iosepho[e] ita lego. *In hac quoque classe munificentia Iromi Regis amici fuit visa. Viros enim gubernatores, & nautica res peritos ei misit, quotquot voluit. Qui nauigantes cum regiis procuratoribus in regionem Indiæ, olim Sophiram, nunc auream terram nominatam, aurum illi adferent.* Sic ipse. Sophiram quoque vocant 70. Quidam Chersonesum auream terram interpretantur: sed nec Iosephus vocat eum locum Chersonesum, sed χρυσῆν γῆν, nec Chersonesus auream[f] terram significat. Est enim χερσόνησος siue χερρόνησος terra in insulæ modum mari cincta, excepta parte exigua, qua quasi collo continenti adhæret, quem Isthmum vocant. Cuiusmodi & Peloponnesus in Græcia: atque adeo tota Africa, quæ exiguo Isthmo Asiæ connexa est sicut & tota meridionalis America, eidem Septentrionali. Dicitur autem Chersonesus aurea, ad differentiam aliarum peninsularum, quæ auro carent.

d 1.4. de reb sal. a c.3. ad 7. *e l 8 ant.c.2*

Sophira.

Chersonesus non est aurea terra.

f vide Pine 1.4.c.16 §.9 n.4.

XLII. *Neque Taprobana, aut Sumatra, quæ propriè Ophir.*

Qvo fit vt neque Taprobana, quam Ceilan vocat Iarrius,[g] & adiacet promontorio Comorinensi ad ortum, neque Sumatra, Chersonesus dici possit, cum vera sit insula, non peninsula, eaque sub æquinoctiali sita, cuius etiam ambitum Plinius[h] prodit Celebrem ait hominibus corpore maioribus, vita diutius moribus; aurum vero & argentũ etiã ibi esse in pretio. Malaca verò, quam quidã eandem cũ Taprobana, & Ophir faciunt, longe alia est, quippe in Indiæ continenti sita, orientalior simul, & septẽtrionalior, quã Sumatra: estque eadẽ prouincia Malacæ cõtermina Pegusiæ, septentrionem versus; quã etiã quidã Ophir esse putauerunt. Maneat nihilominus Taprobana, siue Sumatra eadem planè cum Ophir.

g l 3 c 7. *h l.6.c.2.*

XLIII. *Nauigatio in Tharsis.*

Mvltvm tamen a Tharsis diuersa; quippe Ophir in oriente, Tharsis in occidente, (eam enim contendit Pineda multis argumentis esse Tartessum, & Hispaniæ Boeticam, vbi Hispalis vulgo *Seuille*, quo ex Arabico sinu classis Salomonis profecta, & omnia Africæ littora, Gades vsque circumuecta peruenerit; & tertio demum anno, adita etiã Taprobana, siue Sumatra in Asiomgaber, Idumeæ portum, vnde primum soluerat, reuersa sit. Sed de hac nauigatione alio forte loco commodius; id tantum in præsentia dico. durum videri vnica nauigatione ad tam non solum remota, sed etiam disparata, & opposita loca cursum institutum fuisse. Siue enim egressis è sinu Arabico placebat in orientem ad Sumatram vela facere, siue in meridiem ad circumnauigandam totam Africam, certe alterutro cursu confecto, ad idem quasi punctũ, iuxta littora meridiana felicis Arabiæ redibatur, vt pars altera nauigationis perficeretur. Quid ergo opus erat redeuntibus, verbi gratia, ex Ophir aurum & merces inde aduectas discrimini longissimæ, pe-

3.Re.10.22

Qui fieret triennio.

riculosissimæque nauigationis exponere, vsque in fretum Gaditanum & Hispaniã, rursumque eadem tota nauigatione repetita, ad eadem Arabiæ redire littora. Idem plane dicendum, si prius in Tharsis, quam in Ophir vela fierent. Absit autem à Salomonis sapientia tam inutilis, tamque periculosa nauigatio. Dicendum potius videtur classem quidem totam ex Asiongaber soluere solitam, in extremo sinu Arabico diuisam fuisse, partemque vnam in orientem, alteram meridiem, & occidentem versus cursum intendisse, aut certe alterutra parte nauigationis confecta deposito in Asiongaber onere, reliquam partem confecisse. Hac
a l. 4. c. 5. & 6. de re vide pluribus Pined ũ.[a] Sed de his satis. In quartum hunc Salomonis annum,
b an. mund 3020. fin. refert Torniel. mortem Semei:[b] sed non recte, vt videtur. Cum enim ea triennio contigerit post interdictam ei à Rege egressionem ex vrbe, id que interdictũ nõ nisi post obitum Dauidis contigerit, vt ipsemet fatetur, anno mundi 3022. Mortuus sit autem Dauid, vt ex superioribus satis constat, secundo regni Salomonis anno, consequens est, vt eam prohibitionem in tertium eius annum conferamus, vt fecimus, eius autem interitum; in sextum, vt faciemus.

SCHOLIA IN ANNVM MVNDI 3023. SALOMONIS. 4.

1. χ. IV. Nam Moyses gubernauit remp. per desertum annis.

Nam Moyses gubernauit remp. per desertum annis.	40.
Iosue cum senioribus	18.
Seruitus Mesopotamiæ fuit annorum	8.
Othoniel iudicauit an.	40.
Seruitus moabitarum an.	18.
Aod cum Sangar iudicarunt an.	80.
Seruitus Caanam durauit an.	20.
Barac, & Debbora gubernarunt Remp.	40.
Seruitus sub Madianitis	7.
Gedeon gubernauit an.	40.
Abimelech annis	3.
Thola iudicauit annis	23.
Iair annis	22.
Seruitus Philist. & Amm.	18.
Iephte	6.
Abesan	7.
Ahialon	10.
Abdon	8.
Seruitus sub Philist.	40.
Samson	20.
Heli Iudex, & Pont.	40.
Samuel, & Saul	40.
Dauid	40.
Salomon annis	4.
	592.

Huic Iosephi chronologiæ fere consentit ea, quam subdit de annis, à migratione Abrahæ ex Mesopotamia mille & viginti. Si enim ad 592. addas 80. Mosis, & 350. à promissione Abrahæ facta reperiuntur 1022. Re tamen vera sunt 910. qui ex 350. 80. & 480. existunt. Quod autem præsentem annum vult esse 1440. à diluuio, neque recte facit, sunt enim iuxta Tornelli, nostramque chronologiam 1367. adde enim prædictis 910. annos ante natum Abrahamum 382. & 75. ante factam illi promissionem, existent omnino illi 1367. Neque constãter. Nã si ad illos 1022. addideris an. à diluuio ad hortũ Abrahæ, quos Ioseph. vult fuisse 292. libro 1. c. 6. & 75. ante promissionem, ex eodem libro 1. c. 7. fient 1389. non 1440. Denique in anno mundi fallitur, distatque à vero numero annis 79. à sua autem chronologia annis 6. Si enim annis 1440. addas 1656. qui diluuium præcedunt, fient 3096.

592.	1022.
80.	292.
350.	75.
1022.	1389.
350.	1440.
80.	1656.
480.	3096.
910.	
910.	
382.	
75.	
1367.	

Ex quo fit probabilior hæc sententia ea, quæ ait montem dictũ ab Abrahamo, *Dominus videbit*, id est prouidebit, siue prospiciet, vt alii vertũt, eo quod Dominus prouidisset ipsi de holocausto, substituendo arietem filio, sicut prædixerat idẽ Abrahã interrogãte filio. Et reuera verbum ראה raah & videre, & prouidere significat: priorem tamen expositionem confirmat versio Symmachi apud Hieron. in qq. Hebr. in Gen. vocat enim γῆν τῆς ὀπτασίας, id est, visionis, & Aquilæ, quæ habet τὴν καταφανῆ, id est lucidam, quoniam loca eminentia radiis solaribus, & citius, & diutius illustrãtur Sept. Sixti vocant τὴν γῆν τὴν ὑψηλήν, id est, excelsam, Erãt enim Hierosolymę locus omnium totius Iudææ eminentissimus, mons autem Domini erat in vertice montium. Cald. paraph. terram illam visionis exponens, vocat terram diuini cultus, quia scilicet templo ibi olim ædificando destinatum erat. Alii denique doctrinam Domini, quia ibi futurum erat Dabir, id est oraculum Dei, & lex, & Spiritus sanctus, qui docet homines veritatem, & inspirat prophetas, vt ait Hieronymus, l. c. Quæ expositiones fundamentum habent in variis notationibus vocis Moria, quas fusius Villalp. l. c. persequitur.

2. σχ. XII. Riber. li. de temp. c. 4.

Isa. 2.

ANNVS MVNDI 3024. DILVVII 1368. QVINTÆ ÆTATIS 85. SALOMONIS 5. SADOCI PONTIFIC. 4. FVNDATI TEMPLI 2. ARCÆ IN SIONE 35. TROIÆ EXCISÆ 153. EVPALIS 34. IMPERII ASSYRIORVM. 1093.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1029.

I. *Annus Sabbaticus 63.* SABBATICVS eſt Salomonis annus quintus, idemque ordine 63. quem ſtudioſiſſime obſeruatum ab vniuerſo populo, annitente ſapientiſſimo, ac religioſiſſimo principe Salomone plane religio ſit dubitare, in quo templi, vniuerſæque fabricæ fundamentis ſuperiore anno excitatis, nihil præferendum viſum eſt ipſi met templi ædificationi; ad quam reliquus totus apparatus referebatur, & quæ primum omnium à Scriptura, & à Ioſepho memoratur. [a] Si tamen ingentes illæ ſubſtructiones nondum perfici anno præcedente potuerunt, cum primum per aëris clementiam licuit, vtique perfectæ ſunt, eiſque peribolus impoſitus ad mature prohibendum lapſum hominum è ſumma area, & ſubſtructione in præceps. 3. Reg 6. 2. Paral. 3. loc. citat. a l. 8. ant. c. 2.

II. *Peribolus ſiue lorica totius ædificij.* EST autem peribolus, vt vocis quoque notatio prodit, ſeptum quoddam, ædificii extrema circumiens, altiora præſertim; vt in ſolario, verbi cauſa, deambulantes, indéue ad ima ſpectantes à ruina tuti ſint. Ad eum enim finem iuſſerat Dominus huiuſmodi muros priuatis ædibus cicũſtrui. [b] *Cum ædificaueris*, inquit, *domum nouã, facies murũ tecti per circuitum, ne effundatur ſanguis in domo tua, & ſis reus labente alio, & in præceps ruente*. Erant enim Iſraëlitarum ædificia non faſtigiata, ſed plana, qualia templa multis in locis cernuntur, & modice decliuia ad aquam pluuiam, tecto depellendam: Huiuſmodi tecta Græcis δώματα dicuntur. *δῶμα in Orientalibus prouinciis*, inquit Hieron. [c] *ipſum dicitur quod apud Latinos tectum. In Paleſtina enim, & Ægypto, vel vbi ſcripti ſunt diuini libri, vel interpretati ſunt, non habent in tectis culmina, ſed domata, quæ Romæ vel ſolaria, vel mæniana vocant, id eſt plana tecta, quæ tranſuerſis trabibus ſuſtentantur. Denique & in Actis Apoſtolorum Petrus quando aſcendit in* DOMA (ſic habetur græce, in edit. vulg. in ſuperiora) *in tectum ædificij aſcendiſſe credendus eſt; & quando præcipitur nobis vt faciamus domati noſtro coronam* [illegible], habent Septuaginta, *hoc præcipitur, vt in tecto faciamus per circuitum quaſdam eminentias, ne facilis in præceps lapſus ſit*. Hactenus Hieronymus. b Deut. 22. 8. *Domata.* c tom. 3. ep. 155.

III. *Cui vſui foret.* HÆC ergo corona, ſiue peribolus in extrema area toti fabricæ deſtinata ad eundem vſum in extremo ſubſtructionum, quas ſupra diximus excitata fuit. Id ſatis ex cap 40. Ezech. v. 5. intelligitur, vbi vocatur *murus forinſecus in circuitu domus vndique*. Et ne quis templum Ezechielis alia forma aut magnitudine à templo Salomonis fuiſſe dicat: Villalp. [d] vtrumque idem plane fuiſſe, ex pleriſque vtriuſque menſuris, & partium templi paritate apertè demonſtrat. Vnde primam templi ichnographiam ſic inſcripſit, *veſtigium primum templi Hieroſolymitani, & vniuerſarum illius porticuum à Salomone conſtructarum, ex ſacris hiſtoriis monumentis, Ezechieliſq; deſcriptione depromptum, atque emendatiſſime exactum, ad primarium exemplar, olim à Deo inuentore* DAVIDI *traditum. & ab Angelo poſtea, Ezechiele proſpectante commenſuratum*. Quem ergo murum editio vulgata nominat, eundem περίβολον Septuaginta ibidem vocant, & paulo infra προτείχισμα, id eſt antemurale, pro quo latine habetur ædificium, quia ante omnes alios muros, tam porticus gentium, quam Iſraëlis ædificatum, totiuſque domus finis erat in circuitu. Ezechiel. capite 43. verſ. 12. d t. 2. p. 2. l. 1. c. 9. Græci, peribolum. Hebræi, binian. Latini, loricam. Itali, pata petto. Galli. garde-fous. vocant. *Id nos veſtigiũ contractum lectori exhibuimus anno præced.*

IV. *Eius forma* EIVS forma ſic à Villalp. [e] deſcribitur. *Sunt in peribolo ſtylobatæ ordine diſpoſiti, inter quos marmorei cancelli diſponuntur, feneſtris obliquis, hoc eſt rhombis, non qua-* e l. 3. c. 10.

dratis foraminibus perterebrati. Sic ipse. Erant autem stylobatæ quadratæ moles calami vnius latitudinis, longitudinis, & altitudinis, id est sex cubitorum, & palmi, vt est apud Ezech. [a] Itaque Villalp. [b] ait vniuersum hunc peribolũ quadratis aris constitisse, easdemq; aras, & stylobatas vocari etiam titulos, & à 70. στήλας, ex 1. Machab. [c] perspicue probat, & lib. 2. cap. 20. super stylobatis, inquit, sphæras apposuimus, quod quomodo desuper ornarentur minimè habeamus cõpertum; neque aliud suadet ratio fabricæ, quo aptius posset ornari.

ex stylobatis, & cancellis. Cum sphæris.

a c. 40. n. 5. & Septuag. reg. & Compl. b l. 3. c. 13. c 14. 26. & 48.

PERIBOLVS autem totus alternatim cancellis stybolatisque distinctus quantæ longitudinis esset, docet idem, [d] contenditque fuisse 125. calamorum per singula latera, vniuersè quingentorum. Cum autem singulis calamis sex cubiti cum quadrãte tribuantur, totus circuitus periboli erit duûm millium, & quingentorũ cubitorum. Excitatum porro fuit non ad extremũ muri substructionis, sed interius dimidio calamo: vnde sequitur aream totam templi, siue fabricæ per singula latera ab extremo substructionis muro, vsque ad alterum extremum fuisse 129. calamorum.

d l. 4. c. 70.

V. *Eiusdem longitudo.*

QVOD ad ipsum templum attinet proprie sumptum, & vnica murorum connexione coniunctum, tres eius partes à Scriptura ponuntur, Vestibulum, sancta, & sancta sanctorum, quæ omnia nomine templi, domus Domini, & sanctuarii passim comprehenduntur. Ingredientibus templum à parte Orientali, vbi erat porta primaria, Vestibulum primum occurrit, quod in tertio Regũ [e], vocatur porticus, sicut & secundo Paralipomen. [f] quoniam scilicet longitudo eius responderet latitudini reliquæ domus, vt iisdem in locis scriptum est. Quandam tamen porticus formam præ se ferebat, quoniã peruius erat transitus in eo à Septentrione in Meridiem; vtrinque enim portam habebat distantem ab altera minimùm sexaginta cubitos, & multis arcubus, ac fornicibus tegebatur; vocatur tamen vestibulum 2. Par. 3. 17. & Ezech. 40. 49. Septuag. vocant τὸ αἰλὰμ hebraica voce seruata, pro qua Græci πρόναον dicunt, imo & Vitruuius anteriorem templi porticum proanon vocat. Inuenias & basilicam dici 2. Par. 49. vbi Septuag. habent aulam. Symmach. etiam vocat propyleum quasi dicat quod aute portas Sancti, & Sancti sanctorum positum est.

VI. *Templum ipsum fuit tripertitum. Eius vestibulum, siue porticus. Basilica. Propylaũ.*

e ca. 6. 3. f 3. 4. αἰλὰμ πρόναον.

ID autem quod proprie vestibuli nomine appellatur longum fuit cubitos viginti, quæ est totius templi latitudo, intra parietes: latum autem cubitos vndecim, vt dicitur Ezechiel. capite 40. 49. aut etiam duodecim, vt aliqui habent, propter excurrentes parastades extra muri totius templi perpendiculum, vt ibi exponit Villalp. & in eius primo Sanctuarii vestigio clare perspicitur.

VII. *Eiusdem amplitudo.*

ERANT in hoc vestibulo portæ tres in ingressu; ab Oriente porta primaria lata erat cubitis quatuordecim, alta 20. vt habetur in Orientali facie Vestibuli, in 4. figura; altera aperiebatur à Septentrione, lata tribus cubitis, alta autem sex, cui alia omnino similis à Meridie respondebat.

QVONIAM vero huic vestibulo ingens fabrica superstruenda erat cum turri, ad altitudinem [g] cẽtum & viginti cubitorum: ideo muri eius ab imo solidissimi fuerunt, & solidiores quam reliqui templi, quod ad nonaginta cubitorum duntaxat altitudinem erigebatur. Sicut autem non vnicus templi murus fuit, sed geminus vndique, ita & vestibuli, quod templo adhærebat, & per omnia artificiosissime respondebat, quadruplex vtrinque moles erigebatur, quarum binæ vndique templi finiebant muros, totidemque aliæ faciem Orientalem vestibuli vtrinque muniebant. Et sicvt quatuor extremæ moles tam à Septẽtrione, quam Meridie vltra muros tẽpli proiiciebantur, sic & 4. aliæ internæ intra templi latitudinem, iuxta templi, & Vestibuli portas Orientales procurrebant: moxque retractiones vtrinque fiebant, vt longitudo Vestibuli viginti cubitorum fieret, vt exigit scriptura.

g 2. Par. 3. 4.

VIII. *Crassitudo parietũ & altitudo. Murusque geminus.*

ORIENTALIS vestibuli facies, tum maxima in medio porta decorabatur, quã quatuordecim cubitos latam facit Villalp. vt diximus, tum geminis vtrinque parastatis. Ita vocant quadratas columnas dimidio fere palmo extra murum proiectas, vulgo *pilastres*, quæ vna cum basibus, & capitellis ad quadragesimum vsque cubitum in altum surrigebantur. Distabant autem à se inuicem octo cubitis per totum vniuersi templi circuitum, quod spatium interiectum

IX. *Facies eiusdem Orientalis.*

fenestris, vbique obliquis, siue cancellatis distinguebatur. Capitellis parastatum superstruitur trabeatio altera cubitos decē, constans epistylio, zophoro, & coronide, vulgo dicimus *architraue, frize & cornice*, sicque tota prima facies non solum vestibuli, sed totius templi vndiq; terminabatur. Quæ porro essent singularum partium ornamenta, dicere nunc prætermittimus, quod ea vix à Script. attingantur, & ea per quam accurate Villalp. ex artis perscripto suppleuit.

X. *Tot. fabrica simul vbiq; promota.* CÆTERVM quemadmodū supra diximus, vniuersa totius fabricæ fundamenta simul, & vbique videri inchoata: simul etiam promota, & perfecta, quantum res ferre potuit, sic & in templo factum dici potest, vt non Vestibulum solum, sed Sancta etiam, & Oraculum eadem opera, ac tempore, ad operis perfectionem, & soliditatem excitarentur: Alioqui enim recens opus, & humidum, sicco coniunctum, scissuras affert maxime indecoras, dum tota machina simul subsidere non potest; & abundabat operarum numerus, & amplitudo fabricæ latissime patentis, vt ne alii aliis essent impedimento. De duabus ergo aliis templi partibus dicendum est, antequam vltra in explicatione vestibuli progrediamur. Easque ad primam contignationem cum vestibulo erigamus, vt temporis quoque in hac ædificatione iuxta institutum nostrum rationem habeamus.

XI. *Altera tēpli pars, eiusque nomina.* ALTERA ergo templi pars aula quædam fuit, quæ situ media erat vestibulum inter & oraculum, & dicebatur Sancta, ab Hebræis Hecal, quæ vox palatium sæpe vertitur, [a] sæpe & templum, imo passim, sed huic parti specialiter templi nomen, quasi esset diuinum palatium, tributum est, vt patet 3. Reg. 6. [b] vbi sæpius vocatur templum, etiam prout distinguebatur à vestibulo, & oraculo. Nam & principum ædes magnificæ templa dicuntur: Vnde Augustin. alicubi gloriatur principes seculi, non ad templa Imperatorum venisse, sed ad memorias piscatoris. Quæ causa fuisse videtur, vt Mosis tabernaculum, tam in deserto, quam in Silo templum non raro diceretur. [c] Erat hæc templi pars amplissima, & magnificentissima, & omnibus spectabilis. Oraculum autem licet incredibiliter ornatum esset, erat tamen obscurum, & sine fenestris, vt dicetur, nec adibatur à quoquam, nisi à Pontifice semel in anno. Nihilominus templi nomen tribus hisce partibus tributum esse confirmatur ex eo loco Ieremiæ. *Nolite confidere in verbis mendacii, dicentes Templum Domini, templum Domini, templum Domini est.* Vbi R. Iosephus. *Dixit ter*, inquit, *templum Domini, eo quod erat ibi porticus, templum, & oraculum.* Vocatur etiam domus maior ad differentiam domus Sancti sanctorum 2. Paral. 3. [d]

XII. *Et parietes simul & oraculi.* HÆC vtraque domus ab Occidente, Septentrione, & Meridie, gemino pariete cingebatur, quorum interior sex cubitorum & palmi, id est, calami vnius crassitudinem habebat, exterior quinque intra quos parietes spatium erat vacuum quinque cubitos latum, quod Ezechiel [e] vocat *interiorem domum, in lateribus domus* nomine interioris domus intelligit cubicula intra vtrumque parietem inclusa: de quibus mox. Vterque porro paries ad maiorem fabricæ celsissimæ firmitatem, non solum solidis lapidibus totus constabat, *Gemini cū spatio interiore.* sed per certa interualla, lateribus siue costis, (sic enim hebraicè dicuntur, quod sicut costis molliora corporis humani proteguntur, & sustentantur, ita istis lateribus molliora, & infirmiora ædificiorum roborantur, eandemque metaphorā 70. retinuerunt, qui costas Hebræorum vocant πλευρὰ) quas antas, siue anterides *Firmati anteridibus.* vocamus, firmabatur latis quatuor cubitis, & vno cubito extra murum eminentibus. Eæ autem à se inuicem octo cubitis distabant: & foris quidem huiusmodi anterides in parastades, siue columnas quadratas striatas cum basibus suis, & capitellis efformabantur, vt simul & operis firmitati, & ornamento inseruirent, intus autem soli firmitati seclusis ornamentis seruiebant, quod ex primo vestigio sanctuarii Villalp. perspicuè cognoscitur. 1 1.5χ.

XIII. *Cubicula intra parietes.* HORVM cubiculorum triplex erat ordo, & triplex contignatio, quæ satis perspicue describitur in 3. Reg. [f] *Et ædificauit super parietem templi tabulata per gyrum*, nomine tabulatorum, cubiculorum ordines tabulatis distinctos intelligit; quod explicans subdit, *in parietibus domus per circuitum templi, & oraculi*, ad vtrumque enim parietem tabulatum pertinebat, *& fecit latera in circuitu. Tabulatum quod subter erat quinque cubitos habebat latitudinis, & medium tabulatum sex cubitorum latitu-*

[a] vt Isa. 34. 7. Dan. 1. 4. & alib.
[b] v. 3. 4. 5. 17.
[c] Exod. 30. 1. Reg. 1. 7.
cap. 7. 4.
[d] v. 5. & 8.
[e] c. 41. 9.
[f] vers. 5.

dinis, & tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis. Trabes autem posuit in domo forinsecus, vt non hærerent muris templi. Hæc sacer historicus, quæ obscurius, & breuius Ezech. [a] c.41. sententia loci vtriusque est.

[a] n.6. &c. & ibi. Villalp fusè l.4 c. 10. &c.

EXCITATA primum fuisse cubicula in imo templo per circuitum, num. 14. lata cubitos quinque, pro distantia intercepta inter vtrumque templi parietem, alta calamum vnum, id est sex cubitos, & palmum, comprehensa crassitie tabulati; longa vero quanta erat distantia parastadum, siue columnarum quadratarum inter se, in quarum medio separatio singulorum cubiculorum ponebatur, id est fere duodecim, distabant enim à se inuicem octo cubitis, & singulæ latæ erant quatuor cubitos. Ista autem media separatio, ianuam habebat per quam ad proximum cubiculum aditus patebat, & ita reliquæ consequentes; nam etiam Iosephus triginta cellas illas, quas circa templum constituit διαύλους; id est peruias facit. Horum cubiculorum infimi ordinis solum, erat altius solo templi duobus fere cubitis, quanta scilicet erat altitudo basis dictarum columnarum extrinsecus. XIV. *Eorum numerus, ordines, capacitas, distinctio.*

TABVLATA porro ita confecta erant, vt saltem id quod infima cubicula tegebat trabibus minime indigere videretur, propter parietum vicinitatem, sed tignis tantum æque distantibus, quorum capita primæ murorum retractioni incumberēt; ad dimidium vtrinque cubitum, longa cubitos sex, quam latum scilicet futurum erat cubiculum secundæ contignationis, ipsa vero tigna tegebantur asseribus. Cæterum hæ murorum retractiones, quas vulgo vocamus, *retranchements*, eminentiæ ab Ezechiele [b] ab aliis contractiones, & imminutiones muri dicuntur; minuitur enim latitudo muri ascendentis, secundum aliquam sui partem. Cum ergo hæc tigna retractioni murorum insiderent, recte dicuntur non hæsisse muris templi, vt solent trabes in aliis domibus in muros immitti, & cum parietibus inædificari. Quæ est expositio Rab. Kimhi apud Villalp. [c] XV. *Tabulata.*

[b] c.41. v.6.

[c] in c.41. Ezech. c.20

SECVNDVS ordo cubiculorum eodem modo dispositus erat; nisi quod cubicula eius omnia latiora erant vno cubito, iis quæ in imo erant. Cum autem horum cubiculorum omnium latitudo, petatur à distantia, quæ intercipitur inter vtrumque parietem, exteriorem scilicet, & interiorem templi, non potuerunt superiora cubicula latiora fieri inferioribus, nisi vel in altero, vel in vtroque pariete potius fierent retractiones, super quas vel tigna, vel trabes proiicerentur. Nam si in solis costis, siue lateribus fierent, vt videtur sentire Villalpand. [d] trabes quidem ascendendo ad superiora cubicula crescerent propter retractiones costarum, sed latitudo cubiculorum, quæ pendet ex murorum distantia, non cresceret. [e] Dixi in vtroque pariete; nam si internum intactum velis siue religionis, siue firmitatis causa, & æquali crassitie ab imo ad summum erigi, quod fieri non solet, neque necesse est; certe non est vbi initatur trabes, quæ ex ea parte tabulatum ferre debet; nisi in retractione quadratarum columnarum. Nec habet probabilitatem, quod putat probabilius Torniellus, vt trabes erigerentur rectæ, per iusta interualla: id enim præter quam quod valde infirmum est ac deforme, etiam cubiculorum latitudinem tantundem minueret. Dicendum igitur videtur primum tabulatum non habuisse tigna sua imposita lateribus siue costis vtriusque muri templi, sed ipsismet primis muri imminutionibus. Secundum autem tabulatum impositum fuisse secundis retractionibus, semicubitalibus vtriusque muri, sicque secundus ordo cubiculorum cæterainferiori simillimus, cubicula sex cubitis, iuxta Scripturam, lata habuit. Sed eius tigna, & coassatio septem cubitorum latitudinem habuit, vt esset pauimentum par tertiæ contignationi. XVI. *Secundus ordo cubiculorum.*

[d] In c. 41. Ezech. c.20

[e] Vide Villalp in c. 41 Ezech. c. 21

TERTIVS quoque cubiculorum ordo duabus, quas iam dixi, murorum retractionibus nixus, muros à se inuicem distantes septem cubitis, ideoque & cubicula eiusdem latitudinis habuit, numero quatuordecim, omnes numero 42. quorum altitudo erat viginti cubitorum, habuit autem hic supremus ordo, non solum tabulatum, sed etiam tectum, vt vult Villalp. [f] Cuius tamen nullam ideo necessitatem: nam solidissimi parietes altissime adhuc erigebantur; nec erant vsquam rimæ, vnde aqua pluuia posset admitti. Sufficiebat ergo ornamenti gratia, hos tres cubiculorū ordines quadam muri prominentia, qualis est XVII. *Tertius ordo cubiculorum.*

[f] in ca. 41. Ezech. c. 22 fin.

epiſtyliorum obtegi, ad vnum cubitum, inter vtramque columnam; quantum ſcilicet ipſa columna extat è muro; quod eleganter Vilalpan. in circuitu totius domus ſeruauit, inchoando ab ipſa veſtibuli porta.

XVIII. *Cochlea gemina in veſtibulo, ad ſecunda cubicula.*

AD ſecundum, tertiumque cubiculorum ordinem, atque adeo ad ſuperiora omnia quæ dicemus, aſcendebatur per geminam cochleam, quæ incluſæ erant intra parietum veſtibuli ſoliditatem. Earum vna erat ad portam aquilonarem veſtibuli, altera ad portam eiuſdem auſtralem, ſic vt ingredientibus veſtibulum à parte aquilonari, ſtatim ad dexteram cochlea occurreret, ingredientibus autem à meridie, occurreret ad ſiniſtram. Etſi autem vulgaris editio cochleam tantum poſuerit numero ſingulari, ſicut & Ioſephus lib. 8. ant. cap. 2. Hebr. tamen habetur lubim, numero multitudinis, & Cald. aliique Rabini geminam in templo cochleam admittunt, idque exigit ratio commoditatis, & decori, in tanta, tamque eleganti fabrica, & ſibi in omnibus vndique artificioſiſſime reſpondente. Idque videtur ab Ezechiele affirmari.[a]

XIX. *Vſus horũ cubiculorũ*

GEMINVS erat horum cubiculorum vſus, prior declaratur ab Ezech.[b] vbi dicuntur deſtinata fuiſſe ad orationem; vt ſcilicet ibi ſacerdotes, aliique orarent Deum, quibus temporibus templum ingredi fas non erat: ideoque ſingula cubicula geminas habebant feneſtras, alteram in muro externo templi, qua lumen acciperent, alteram in muro interno, qua intuerẽtur in templum. In templum, inquam, non autem in oraculum: quoniam, vt poſtea cum Abulenſi, & Villalp. dicetur, oraculum feneſtris carebat: vt mirum ſit ab eodem in prima ichnographia ſanctuarii, & in primo veſtigio templi feneſtrarum veſtigia in interiore muro, ſancti ſanctorum impreſſa fuiſſe, cuius rei reddit ipſe rationem in cap. 41. Ezech.[c]

2. Alter horum cubiculorum vſus colligitur ex 1. Paral.[d] vt ſcilicet ibi pretioſiſſima templi ſupellex aſſeruaretur. ideoq; iſtis cubiculis feneſtra in oraculum neceſſaria non erat: ſed ea ſufficiebat quæ ad lumen in exteriori pariete aperta erat: aperta, inquam, ad lumen. Nam obliquis vbique cancellis, omnes, & pulchrè ad venuſtatem, & firmiter ad vim arcendam clauſæ erant. Priori vſui iuxta Vilalpandi delineationes, & principia, dicendum eſt octodecim deſtinata fuiſſe, poſteriori autem 24.

XX. *Feneſtræ quibus tẽplum illuminabatur.*

QVONIAM vero hic cubiculorum triplex ordo, non vltra viginti cubitorum altitudinem erigebatur vt conſtat ex dictis: reliquum erat ſpatium altitudinis templi interius decem cubitorum; vt conſtat ex tertio Regum[e] Illud ergo peramplis feneſtris altitudinis quinque cubitorum latitudinis trium, aut etiam vt mihi videtur, amplioribus inter columnas aperiebatur, quibus templum vndique lumen recipiebat, præter oraculum, quod vltra viginti cubitos non attollebatur. Feneſtræ igitur quæ reſpondebant oraculo conuexam eius partem illuminabant; ſed quoniam ibi non admodum neceſſarium erat lumen, quaſdã earum Villalp. occluſit, quaſdam etiam aperuit. Exterius autem hæc prima contignatio quinquaginta cubitis à templi limine aſſurgebat. Nam primum ad quadrageſimum cubitum, ſicut & paraſtades cum ſuis capitellis, erigebatur; & prætere decem cubitis trabeatio alta erat: quæ epiſtylia, zophorum, & coronidem compræhendit. Sed iam ad poſtremam templi partem tranſeamus.

XXI. *Tertia tẽpli pars, eiuſq; nomina.*

EA vocata eſt, vt ab eius nominibus ducamus initium interior domus, Oraculum, vel Oraculum templi, templum interius,[f] ſanctum ſanctorum,[g] Hebraicè debir, ſiue dabir, δαβὶρ habent Septuaginta & Theodoretus quæ vox, interprete diuo[h] Hieronymo, reſpondet Oraculo, quod locus eſſet in quo Deus loqui, & oracula fundere ſolebat,[i] Ioſephus vocat τὸν ἐνδότατον οἶκον, & ἄδυτον, id eſt, interiorem domum, & adytum, ſiue locum, quem adire fas non erat; penetrale vertit interpres: maxime autem proprie ſanctuarium dicitur, licet ea vox toti templo conueniat; ſicut & vox templi, vt diximus, ſecundæ parti maxime conuenit, licet reliquis quoque tribuatur. Habes autem vocem ſanctuarii proprie ſumptum[k] 3. Regum 8. Et apud Ezechielem 41. 21. vbi Propheta ait faciem ſanctuarii, & faciem aulæ ad eandem ſpectaſſe regionem, vt ibi Vilalpand.[l] eum explicat. Et ſæpius Leuit. 16. vbi & idem locus dicitur ſancta; ſicut & à D. Paulo.[m] Denique & domus propitiationis 1. Par. 28. 11. appellatur.

[a] Ez. 41. v. 11. [b] id. ibid. [c] para Vilal. c. 41. 21. [c] l. 4. c. 34. in fine. [d] c. 28. 11. 12 [e] c. 6. v. 2. [f] 3 Re. 6. 27 [g] 3 Re. 8. 16. [h] Eph. c. 2. fi. [i] nu. 7. fi. [k] l. 8. c. 10 [l] l. 4. c. 46 [m] Hebr. v. 12. & 24.

XXII. *Oraculi mensura.*

a 3. Re. 6 20
b 2. Par. 3. v. 8. Ezech. 45. 4.
c l. 4. c. 7. 8. 12.

Avgvstissimi huius loci dimentionem tradit Scriptura [a] vbi ait oraculum habuisse viginti cubitos longitudinis, totidemq; latitudinis, & altitudinis, quod aliis quoque locis traditum est. [b] Separabatur hic locus ab aula, siue templo, muro latitudinis duorum cubitorum, & semis; qui & in longitudine aulæ, non autem oraculi comprehenditur: vt fuse disputat Villalp. [c] Vt area plane quadrata oraculo relinquatur, & arca fœderis in omnium parietum æquidistantia collocetur. In medio hoc pariete porta erat sex cubitorum, vt dicitur Ezechiel c. 41 3. alta vero 12. vt vult Villal. quod ea sit portarũ ordinaria proportio: & ex vtraque parte eius paries septem cubitorum longitudinis relinquebatur, sicque tota latitudo templi complebatur: vt notauit ibi Theodoret. & apertum est in septuaginta Sixti. Itaque in edit. vulg. vbi latitudo portæ dicibus fuisse septem cubitorum latitudo pro lateribus accipienda est, vt Sà quoque, & Vatab. & Villal. accipiũt. Et Emanuel quidem duos cubitos portæ collectiue sumit, vt scilicet quisque postis vnius cubiti esset, vterque autem duorum. Non videtur tamen à simplici, & perspicua scripturæ sententia discedendum. Nam vel ad se ipsum duntaxat sustentandum, videtur infirmior, præsertim cum ingens porta ei appensa esse, & supernè magna fornix, & concameratio illi quoque inniteretur.

Vt diuisum a sancto.

XXIII. *Eiusdem altitudo.*

d Villalp in c. 41. Ezech. c. 12.

Porro altitudo eius erat viginti cubitorum, sicut & reliquorum trium. Neque propterea hæc templi pars reliquis erat humilior. Nam de omnibus Scriptura vniuerse loquens ait, domum habuisse sexaginta cubitos in longitudine, & viginti in latitudine, & triginta in altitudine. Nam [d] super erectam illam murorum altitudinem viginti cubitorum fornix erigebatur cedrina, cœlum, vt poterat, imitata: cuius celsitudo decem cubitos attollebatur, quanta erat semidiametri longitudo. Concameratio cedrina concauum dumtaxat tegumentum fuit lapideæ concamerationis, quandoquidem vt reliqui parietes cedro, aliisque desuper ornamentis tegebatur, vt postea dicemus. Quo posito merito isti parieti duo cubiti, atque etiam dimidius, vt vult Villal. tribuentur: & lateribus præterea, quæ addit Villalp. in primo vestigio sanctuarij, extrinsecus versus templum ad eandem viginti cubitorum altitudinem fulcientur.

& fornix.

XXIV. *Luminibus caruit, & fenestris, & quare.*

e l. 4. c. 34.
f c. 5. n. 141.

Ipsvm porro oraculum nullam vlla ex parte lucem, præterquam ex foribus apertis accipere poterat; qui ipsi velo tegebantur, sicut olim quoque intimum Mosis tabernaculum. Id fuse disputat Villalp. in cap. 41. Ezechiel. [e] & Pine. cum eo li. 5. de reb. Sa. [f] & Abu. in c. 1. Leu. q. 4. qui docent Sanctũ sanctorum caruisse fenestris, etsi aliter visum Torniel. Prima ratio Villal. est, quoniam tabulata, quæ cingebant oraculum, cubitos 18 cum tribus quadrantibus, non relinquebant locum fenestris; cum paries oraculi viginti tãtum esset cubitorum. At eadem tabulata, quæ sancta quoque ambiebant, non impediebant quominus fenestræ aperirentur, quibus in templum pateret aspectus, illic orationi vacantibus. Secunda quoniam cum locus is nunquam nisi semel in anno summa cerimonia adiretur, ne ab ipso quidem pontifice, vt constat ex legatione Philonis ad Caium, etiam proposito capitis supplicio: neque lumine, neque fenestris opus habuit. Tertia quoniam Dominus nolebat oraculi locum, & propitiatorij videri, etiam ab ipso Pontifice; ideoque quando is ingrediebatur in eum locum, iubebatur accipere thuribulum, quod de prunis altaris impleffet, & haurire manu compositum thymiama, quod mitteret in incensum; vt iniectis in ignem aromatibus, nebula eorum, & vapor operiret oraculum, ne viso eo moreretur, vt habetur Exodi 17. [g] & confirmat Origenes homilia nona in Leuit. Multo ergo minus volebat Dominus a quoquam alio per fenestras in oraculum oculos conijci: imo ne a porta quidem ipsa. Ideoque ne per occasionem ingressus Pontificis, quisquam in sanctuarium introspiceret, vetuit Dominus olim, [h] quemquam esse in tabernaculo quando Pontifex sanctuarium ingrederetur.

g v. 12. 13.
h Leuit. 16. 17.

XXV. *Altitudo templi.*

i t. 2. l. 5. ca. 14.
k t. 1. l. 6. ca. 32. q. 5. in fi. ex Ezech.

Et hactenus de templo vsque ad primam contignationem: cuius altitudo intra templum, erat quidem 30. cubitorum, extra vero quinquaginta, vt Villalpando placet, & fuse probat [i] probat etiam Azor. [k] Nam costæ illæ, siue parastades, quæ totum templum cingebant, cum basibus & capitellis suis, vsque ad quadraginta cubitos erigebantur: iis autem vndique trabeatio decem alta cubitos imponebatur. Intra quam tabulatum, quod totam templi longitudi-

nem, ac latitudinem operiret, excitatum est. Et certe cum ex 2. Paral. [a] constet templi porticum vsque ad altitudinem 120. cubitorum excitatam fuisse, quod Iosephus confirmat, [b] nec solum de porticu, sed de toto etiam templo asserit, quem Beda, & alii secuti sunt, nisi prima contignatio ad quinquaginta cubitos erigatur, insulsa erit earum proportio, qualem fingit Iosephus. vt prima sit 30. cubitorum, secunda totidem, tertia 60. Sed quid faciemus, inquies, istis viginti cubitis vacuis intra templum, & primam contignationem per totam templi lõgitudinem? An dicendum id spatium partim testitudine, quæ decem cubitis assurgeret, occupatum fuisse, partim relictam inanitatem vsque ad primam contignationem, quæ ad sanctitatem oraculi declarandam pertineret, cuius tectum calcare non liceret; [c] fuisse autem testudinem lapideam; quæ lignea in concaua sui parte vestiretur; inde colligi potest quod nisi sustentandæ fuisset lapideæ cõcamerationes, non videtur fuisse necessarium geminos templo muros, & vtrumque tam crassum adiungere. Quæ tamen fornix miro deinde artificio, sicut & parietes oraculi, conuestiretur. Sed hac de re postea, cum de templi ornamentis agemus.

[a] c.3.4.

[b] l.8 c.2

[c] Villalp. l.5 c.15.

XXVI. *Secunda templi contignatio. Quid conueniat cum prima, vel ab ea differat.*

QVOD ad secundam templi contignationem attinet, ea fuit altitudinis quadraginta cubitorum, vt cum prima quinquaginta cubitorum coniuncta, nonaginta cubitos absolueret. [d]

In hac porro contignatione superiores columnæ, siue parastades (vt de exteriori prius ædificio, quam interiori dicamus) inferioribus eodem ordine respondebant, sed superiores triginta tantum cubitorum altitudinem habebant, interiores vero quadraginta, & cum primi ordinis trabeatio esset decem cubitorum, secundi fuit septem, cum dimidio, adde podium (id est quasi perpetua quædam plinthus, cui ordinatæ columnæ insistunt) vnius cubiti cum quadrante, fient 38. cubiti cum tribus quadrantibus, quæ pro 90. computantur. Sed quod hic deest, in tertio ordine suppletur. Denique minorem habent singulæ latitudinem atque eminentiam à muro; solent enim omnia in ædificiis prout altius attolluntur, imminui.

[d] Vt volt Villalp. l.5 c.16. ex cap. 41. Ezech. v. 12. & in Paraphr. & in figur. 4 5.6.

XXVII. *Assurgit supra interiorem tantũ templi murum.*

NVMERVS etiam columnarum diminuitur, quia exterior murus non progreditur vltra primam contignationem, præterquam in vestibulo domus, in quo parastades eriguntur ad perpendiculum vsque ad summum ædificii totius; at cæteræ circa domum retrahuntur ad interiorem murum; ad eum fere modum, quo in substructionibus anterides sensim ascendendo minuebantur. Quod facile fuit, prægrandibus lapidibus exteriorem murum finiendo, cum interiore; qui altius erigendus erat, connectendo, ne ille exteriori parum venustè finiretur. Huic autem retractioni excogitandæ occasionem dedit Scriptura, quæ interiorem templi murum tanquam altius euehendum crassiorem externo fecit. Et cubiculorum inter muros in secunda contignatione mentionem nullam facit; quo fit vt superfluus deinceps ille murus exterior futurus esset, præsertim cum tertia contignatio nulla esset futura.

XXVIII. *Generales templi retractiones.*

ADDE quod decentius est ad varietatem, in magnis istis ædificiis, fabricam in superioribus paulatim contrahi, quam vniusmodi ad summa fastigia reseruari. Sic prima contignatio habet cubitos longitudinis centum, latitudinis autem, extra vestibulum, ad quinquaginta quinque, secunda vero longitudinis cubitos nonaginta, latitudinis 55. tertia turrim tantum vestibulo nixam habet, longam 60. cubitis, latam 25. Intercolumnia porro geminis fenestris singula, perpendiculariter dispositis ornata fuerunt, quæ inferioribus situ, & ornamentis respõdebant, paulo tamen grandiores eas facit Villalp. nimirum latas cubitos tres, cum dupla altitudine; erant autem in hac contignatione intercolumnia duodecim, quinque à Septentrione, ab Austro totidem, ab Occidente duæ. His accedebat trabeatio septem cubitorum cum dimidio, vt dixi, & insuper corona quædam, siue peribolus circa tectum, ad prohibendum casum. Quoniam tectum planum erat, non fastigiatum, & super illud aditus patebat per cocleam, qua ad secundam, & tertiam contignationem, ex imo vestibulo ascendebatur.

7. *Intercolũnia secundæ contignationis.*

2. *Trabeatio eiusdem, item, & peribolus.*

XXIX. *Cœnaculũ*

IAM quod ad interiora huius contignationis attinet, Villalp. murum illum diuidentem aulam sacram ab oraculo latum cubitos duos, vsque ad tectum se-

cundæ contignationis erigit: vt esset eadem in secundo hoc cœnaculo separatio, quæ erat in interiore templo: porta etiam in medio inferiori portæ oraculi respondebat, si quando esset opus adire supra testudinem oraculi, cui autem vsui esset hoc cœnaculum geminum non satis constat; de priore quidem dixi non adiri solitum ob reuerentiam subiecti oraculi; de altero, legi qui putarent delatum ex Gabaone Tabernaculum Moysis ibi collocatum; Potuit etiam illud quod Dauid in Sione erexerat ante annos 34. transferri. Ibidemque non tensum, neque enim id loci angustiæ patiebantur, sed decẽter complicatum religiose asseruari. Eupolemus certe apud Euseb. lib. 9. de præpar. extremo, de Salomone agens. [a] *Inde*, inquit, *tabernaculum, altare, ac vasa, quæ fecerat Moses Hierosolymam deportauit, atque in æde posuit, & inibi arcam, & aram auream, & candelabrum, & mensam, & vasa cætera collocauit, prout ei Propheta mandauerat.* Sic Eupolemus. Sed testem habemus scripturam ipsam. Verum hac de re commodiore loco dicemus; [b]

a 3. Reg. 8.

b Vide Torniellum an. mundi. 3023 n. 4. & Villalp. l. 5. ca. 40.

XXX. *Tertia templi contignatio.* *Et eius altitudo.*

Svperest contignatio tertia, quæ turrim quadrilateram habuit, & supra templi reliqui tectum triginta cubitis attollebatur, vt tota altitudo eius à limine ad summum fastigium esset 120. cubitorum, vt diserte habetur. 2. Paral. 3. 4. vbi de latitudine, & altitudine porticus ita legimus. *Porticum vero, ædificauit, ante frontem*, (templi scilicet, & oraculi) *quæ tendebatur in longum iuxta mensuram latitudinis domus cubitorum viginti, porro altitudo centum viginti cubitorum erat.* Scio esse non paucos eruditos viros, tam ex recentioribus, quam antiquioribus, in quibus Beda, Rupert. Ribera, [c] Barad. [d] Torniel. [e] Abulens. [f] qui omnes vno Iosepho nituntur, qui hanc altitudinem non ad solam turrim hanc, sed ad totum templum referri vellint. Is enim geminum in templo ædificium, siue cõtignationem ponit; & vnamquamque [g] earum sexaginta cubitis altam fuisse asserit; *itaut tota altitudo templi*, inquit, *centum viginti cubitis constaret.* Sic ipse, qui mox eandem altitudinem vestibulo tribuit, cuius si sententiam refutauerimus, eorum qui eum secuti sunt opinionem corruere necesse erit.

c l. 1. de templ. c. 5.
d to. 2. l. 3. c. 25.
e in 5. ætat. an. 1. n. 2. & 4.
f in 2. Paral c. 3. q. 9.
g l. 8 c. 2.

XXXI. *Non ead totius templi.*

Evertit autem eam, ac refutat vel ipse textus iam allatus qui perspicue de sola porticu, siue vestibulo loquitur, de qua etiam illud consequenter addit, *& deaurauit eam intrinsecus auro mundissimo*, nam non de toto templo id dictum fuisse patet ex eo, quod de aula sancta statim subdit, laminis aureis conuestitam fuisse. Hebraïcus etiam textus, & Græcus altitudinem hanc ad solam porticum referunt, sicut & latitudinem proxime in eadem periodo memoratam, vt æque de vtraque, aut potius de neutra dubitari debeat, nec Septuag. Romanæ, & Basiliens. edit. habent τὸ αἰλαμ, cui male responderet, κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ. sed αἰλαμ sine articulo. Ita sentiunt Villalp. [g] Azor. [h] Arias Montanus in libello de templi fabrica, cum rem ex professo tractarent. Quibus ratio ipsa, & concinnitas ædificij vehementer fauet. Quod ad longitudinem, & latitudinem turris, ea quam dixi traditur à scriptura, sed seclusis parietibus, quibus si adiungantur, longa erit in summo sexaginta cubitis, lata vero viginti quinque, vt supra quoque dictum est.

h to. 2 l. 3. c. 46. & l. 5. c. 14.
i to. 2. l. 6 c. 52. q. 4.

XXXII. *Quæ forma vestibuli, siue turris.*

Hæc ergo turris surgebat ab imo triplici ordine columnarum iuxta proportionem reliquarum partium templi. Eius facies orientalis quam depingit Villalp in 4. figura, sicut in imo vestibuli habebat portam maximam, quatuordecim cubitorum, ad quam octo gradibus ascendebatur, & columnas vtrinque geminas, cum fenestris, inter columnas, & ex vtroque latere item portam, cum singulis ad latera singula columnis; ita etiam in secundo ordine, par omnino numerus portarum, columnarum, & fenestrarum fuit; omnibus tamen debita proportione diminutis, sed portæ, non vsus, verum ornatus tantum gratia, & correspondentis proportionis, cum inferiore domicilio, appositæ erant; idemque de tertio quoque dicendum est, in quo ab oriente intergeminas columnas singulæ fenestræ aperiebantur, & ab Occidente totidem, ab alterutro latere nullæ, vt ex 4. 5. 6. idea Villalp. patet; quem eo libentius sequor, quo diligentius est in toto hoc opere tot annis versatus; & à quo, nisi grauatè admodum, non discedo: passim enim scripturam sibi consentientem, deinde etiam architecturæ rationem affert; à qua tum alij passim, tum Iosephus ipse sæpissime discedit. Quod operæpretium est animaduertere, antequam ad templi ornamenta transeamus.

XXXIII. *Nonnulla*

Perpavca ille quidem de templi huius fabrica dixit lib. 8. ant. c. 2. nec tamen

Iosephi circa templum errata.

pauca in iis, neque parui momenti errata commisit.

Errat primo quod altitudinem ædificij inferioris, quo oraculum, & aula sancta, siue templum ipsum proprie dictum continebatur, sexaginta cubitorum fuisse dicit, quod de interiore ædificio falsum esse constat, cum tertio Reg. 6. habeatur altitudo triginta cubitorum, id est media ex parte minor. Externum autem, de quo agit Iosephus, ad quinquaginta duntaxat attollebatur, vt supra ex Villalp. monstratum est, & infra ex dimentione atriorum patebit. Sed confudit Iosephus altitudinem templi Zorobabelis, quod sexaginta cubitos altum fuisse constat [a] cum altitudine Salomonici templi. V.2. a 1.1. Esdr. 6.3.

XXIV. *Superiora ædificij æquat inferioribus.*

ERRAT secundo, quod super hoc ædificium aliud extructum dicit pari mensura, ita ut tota altitudo templi centum & viginti cubitis constaret. At eam altitudinem soli turri vestibulo superstructæ tribuendam esse, ex scriptura probauimus. Et Villal. [b] ex hoc maxime loco probat Iosephum ignarum architecturæ. *Quis enim*, inquit, *ædificij tam magnifici altitudinem in duas, easque pares omnino partes diuidi patiatur, contra sacræ scripturæ exempla, quæ affirmant superioribus ædificij partibus, siue columnis detrahendum esse de altitudine inferiorum. Quod etiam ratio ipsa ædificij, & à natura petita exempla confirmant.* Sic ipse; [c] alludit autem ad id quod eleganter docet etiam Vitruuius, cuius verba non pigebit adscribere. [d] *Columnæ superiores quarta parte minores, quam inferiores sunt constituendæ. Propterea quod oneri ferendo, quæ sunt inferiora firmiora esse debent quam superiora. Non minus quod etiam nascentium oportet imitari naturam, vt in arboribus teretibus, abiete, cupressu, pinu, è quibus nulla non crassior est à radicibus; deinde crescendo progreditur in altitudinem naturali contractura peræquata nascens ad cacumē. Ergo si natura nascentium ita postulat, recte est constitutum & altitudinibus & crassitudinibus superiora inferiorum fieri contractiora.* Sic ipse. b to.2 p.2.l. 5.c.14. c vide & l.4. c.67. d l 5 c.1.

XXXV. *Cellas male numerat.*

ERRAT tertio quod in circuitu templi triginta cellas siue breues domos, vt ipse Græcè habet constituit (Rufinus habet tantum viginti) super quas totidem alias ponit, & rursum tertio alias triginta, omnes numero 90. sic enim legitur. *In circuitu deinde templi construxit triginta cellas, quæ inter se constipatæ, externè parietes templi fulciebant.* Et paulo post, *super has alta series cellarum erat constructa; super quam rursus aliæ, omnes inter se numero, & amplitudine pares, ita ut coniunctæ inferius ædificium æquarent altitudine*, Villalpandus [e] putat Iosephum velle denas tantum cellas in quouis ordine fuisse; at id textus Iosephi non patitur, nam perspicue numerat triginta cellas in circuitu, & ait super has, non autem super decem earum. Idque Torniellus credidit, [f] & quoquo modo in figura expressit, crediderunt & alij ante eum, vt ex Villalp. l. c. patet; at is numerus absurdissimus est, quod maxime ex earum dimentione statim patebit. e l.4.c.14. f an.1.5 ætatis, n 8.

XXXVI. *Ac male dimetitur earum longitudinem.*

ERRAT quarto quod singulas cellas patuisse ait in longum viginti quinque cubitos. Rufinus vel in diuersa incidit exemplaria, vel emendauit ex scriptura Iosephum, legit enim quinque cubitos longitudinis; quomodo etiam legi vult Villalp. l. c. at neutra lectio Iosephum tueri potest. Nam triginta cellæ longæ singulæ viginti quinque cubitos cōficiunt 750. cubitos: at tota domus in extimo quatuor laterum circuitu, vix ambitum 310 cubitorum colligebat: & tamen in tribus tantum lateribus cellæ istæ esse potuerunt. At si quinque cubitos longitudinis ponas, decem cellæ in singulis ordinibus ne vnum quidem latus septentrionale cingent: triginta vero, tria latera non æquabunt.

Latitudinem.

ERRAT quinto in dictarum cellarum latitudine, cui totidem, id est 25. cubitos attribuit. Rufinus hic quoque legit 5. cubitos; sed prior lectio absurdissima est, sic enim hæ domus tollunt plateam viginti cubitorum, quam Ezechiel vndique circa templum constituit: imo & in porticum vicinam vndique irruunt confusione mirabili. Posterior etiam vera esse non potest, nisi de primo ordine; nam scriptura docet, secundum ordinem cubiculorum latitudinem habuisse sex cubitorum, tertium vero septem; non ergo omnes ordines erant numero, & amplitudine pares, vt scribit Iosephus eodem loco.

XXXVII *Et altitudinem.*

ERRAT sexto in earum altitudine, quas vult fuisse viginti cubitorum, & ita in Græco legitur, & in Rufini versione, atque Gelenij, & ita omnino legendum est, quia sic tres cellarum ordines ad sexagesimum cubitum erigentur, vt ipse vult, vt sic inferius ædificium eiusdem altitudins operiant, ait enim *ita vt coniunctæ inferius*

ædificium æquarent altitudine, ei autem paulo ante sexaginta cubitos attribuerat: vt frustra eum repugnantem ad verum sensum trahere conetur Villalp. l. c. Ast quam absurde sentit Iosephus; sic enim nullus relinquitur fenestris locus, quibus
a 3 Reg. 6. 4. templum illuminetur, quod absurdissimum est, & contra Scripturam, quæ [a] factas fuisse in templo ait fenestras obliquas. Vt omittam nullam plane proportionem in istis eius cellis seruari, quæ, iuxta scripturam supra expositam, decentissima est.

ERRAT septimo in eisdem cellis, cum negat earum tecta fuisse contigua, sed singulas suum tectum habuisse ὀροφὰς δὲ οἴκοις ἰδίας [illegible]. At cum domus essent inter se constipatæ, ac præuiæ, vt ipse fatetur, ideoque & communem vnum parietem singulæ haberent, quomodo non erant tecta connexa, & contigua. nisi partem aliquam singularum sub dio iniuriis cæli obnoxiam dicat; cum dicendum potius fuerit, vnico omnes tecto opertas fuisse, vtpote omnes altitudine pares. XXXVIII. *Errat & in earum tectis.*

ABERRAT denique à ianuis, nequicquam monente Aristotele. Nam fores templi, siue aulæ sanctæ latas viginti cubitis facit, proportione conuenientes altitudini parietis, θύρας ὡρισμένας πηχῶν εἴκοσι. Atqui ea tota erat latitudo templi, & parietis eum claudentis; totus ergo superior paries in aëre pendebat. Contradicit
b Ez. 41. 2. etiam aperte Ezechieli, [b] qui huius portæ latitudinem decem cubitorum fuisse dicit, & eius latera hinc inde quinorum cubitorum. Crassitudinem autem senum. Ex quibus satis intelligitur quam bene de templo Salomonis meritus sit Iosephus, sicut & de tota historia sacra. *Et templi foribus.* 8.

VERVM his de templi ipsius fabrica pro instituta breuitate decursis, ad eius ornamenta, quæ proxime ædificium attingunt, transeamus. Tum ad sacram eius supellectilem veniemus. XXXIX. *Materia templi preciosa.*

Et primum in ornamentis poni possunt lapidum & lignorum preciosa materia. Nam, præter vulgares lapides, qui maximi & solidissimi eligebātur; vt in templi fundamentis ex Iosepho supra retulimus, Dauid [c] se marmor. Parium abundantissime præparasse in templum confitetur, siue tum Parium marmor in vsu, & precio erat; siue id marmor fuit marmori Pario simile, id est, candidum. Albis autem lapidibus excitatos ad lacunar vsque tēpli parietes affirmat Iosephus, [d] ad cuius similitudinem cum de Herodiano templo agit. [e] *Constabat*, inquit, *structura è lapidibus candidis firmissimis, magnitudine viginti quinque cubitorum in longum, octo in altum, latitudine vero cubitorum duodecim.* Sic ipse. Sed huic hyperbolicæ magnitudini merito architecti non credent; quis enim tantos scopulos tractare, versare, polire, ornare, circumferre possit? Certe scriptura dum agit de fundamentis domus Salomonis [f] lapides magnos vocat decem vel octo cubitorum tantum.

c 1. Paral. 29. 2. *Marmor.*
d l. 8. c. 2.
e l. 15. c. 4.
Magnitudo lapidum ex Iosepho incredibilis.
f 3. Reg. 7. 10.

IDEM Salomon iam ante pro templo præceperat tolli lapides grandes, lapides preciosos in fundamentis templi, eosdemque quadrari, & dolari, lapides præterea preciosos paratos à se dicit Dauid, id est, lapides, qui in honore & precio essent, propter bonitatem, pulchritudinem, raritatem. Addit & lapides diuersorum colorum, siue variegatos coloribus diuersis, quales sunt porphyretici, & à serpentium maculis ophitici dicti; nisi malis id nomen ab ingenita contra serpentes virtute dictum. Qua de re consule Plin. l. 36. c. 7. vbi multa de preciosorum lapidum, ac marmorum versicolorium generibus. Fuerunt & onychini, id est, coloris vnguium, & stibini lapides, id est, nigricantes, & velut ferruginei coloris, qualem pasaltem vocat Plinius ibidem, ferrei coloris, atque duriciei, qualem esse stibij colorem docet Pined. [g]

XL. *Pulchritudo, ac precium.* *Lapides porphyretici.* *Ophitici.*
g de Salom. l. 5 c. 5. n. 88.

Ex quibus non solum columnarum capitella confecta, bases, epistylia, zophori, coronides, portarum, fenestrarum, altarium ornamenta; sed pauimentum etiam ipsum constratum erat. Sic enim legimus. [h] *Strauit quoque pauimentum templi preciosissimo marmore, decore multo*, quo videtur allusisse Isa. [i] cum Ecclesiam Catholicam sic alloquitur. *Paupercula tempestate conuulsa, absque vlla consolatione; ecce ego sternam per ordinem lapides tuos.* id est, interprete Chaldæo, sternam in stibio lapides pauimenti tui, id est, lapides nigricantes, vt diximus, sed pergit Propheta, *& fundabo te in saphiris, & ponam iaspidem propugnacula, & portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos* (τὸ περίβολόν σου) *in lapides desiderabiles*, siue electos apud 70. De templi

XLI. *In preciosa opera. Atque adeo in pauimenta.*
h 2. Paral. 3. 6.
i c. 54. 11.

parietibus eadem iure dici poſſunt, quæ de parietibus domus Salomonis, de quibus ſic legitur. [a] *Omnia lapidibus precioſis, qui ad normam quandam atque menſuram, tam intrinſecus, quam extrinſecus ſerrati erant, a fundamento, vſque ad ſummitatem parietum, & extrinſecus vſque ad atrium maius.* a 3. Reg. 7. 9.

XLII. *Quanto artificio constructi templi parietes ex ſcriptura. Ioſepho. Theodoreto.*

Sed de ipſis templi parietibus, [b] ita ſcribit ſacer hiſtoricus. *Domus autem cum ædificaretur, de lapidibus dolatis, atque perfectis ædificata eſt; & malleus, & ſecuris, & omne ferramentum non ſunt audita in domo cum ædificaretur.* Quæ ita per hyperbolem explicat Ioſephus. [c] *Tota vero ſtructura è lapidibus politiſſimis conſtabat ita ad vnguem inter ſe quadrantibus, & commiſſuris oculos fallentibus, vt intuentibus nullum vſquam mallei, aut cuiuslibet inſtrumenti veſtigium appareret; ſed connata potius omnia, quam arte congeſta viderentur.* Quam tamen expoſitionem ſine vlla hyperbole ſumit Theodoretus, & eam vt hiſtoricam refert, ait enim: [d] *Ipſum quidem templum ædificauit ex lapidibus minime cæſis ſecuribus, cum diuina voluiſſet prouidentia vt inuenirentur huiuſmodi ſua ſponte nati lapides, adeo vt ad eos compingendos nullo ferro opus fuerit, ſed abſque vlla arte ædificandi, inter ſe apte coniungerentur. Sectis autem lapidibus extructus fuit templi ambitus, & regiæ, & murus metropolis, & aliæ vrbes, quas effecit munitiores.* b 3. Reg. 6. 7. c l. 8. c. 2. d q. 22. Reg 3.

XLIII. *Rursum ex eodem.*

Et rurſum quæſtione 22. *Dixi iam templum fuiſſe ædificatum ex ſua ſponte natis lapidibus; ſectos autem lapides, quibus extruxit ambitum templi iuſſiſſe in monte dolari, ac poliri, & inter ſe compingi, & concinnari, vt nulla de cætero egerent operatione.* Verum hoc Theodoreti miraculum, quod Procopius, & S. Ephrem non improbarunt, nullum habet in ſcriptura fundamentum; multo autem minus Hebræorum fabula de lapidibus vermis cuiuſdam ſanguine fiſſis, quem vocant Samir, qua de re vide Pined. lib. 5. de Salom. [e] Illa ergo communis expoſitio magis probatur, in monte ita concinnatos, ac politos lapides ad normam ſibi ab architectis datam, nihil vt poſtea opus fuerit inſtrumentis in templo ad eos reliquæ fabricæ coaptandos. Id autem ſi in nudis ipſis parietibus, ac molibus verum eſt, quanto hoc diligentius in baſibus, & capitellis, & toto trabeationum ornatu exiſtimendum eſt. e c. 5. n. 92. *Qui improbatur.*

XLIV. *Ornatus ex proportione.*

Sed erat alius ædificii totius ornatus præcipuus, & omnium longe maximus, ex totius fabricæ proportione, ac diſpoſitione mirabili, quæ vt nullum haberetur ſcripturæ teſtimonium, facile architectum proderet ipſum Deum. Id habetur in primo Paral. 29. 11. Vbi poſt longam partium templi enumerationem; *Omnia*, inquit Dauid, *venerunt ad me ſcripta manu Domini, vt intelligerem vniuerſa opera exemplaris.* Qua de re alibi quoque diximus. Sed id artificium, quia in atriorũ, & porticuum artificioſiſſima, atque elegantiſſima dimentione, atque diſtributione ipſi templo reſpondente cernitur, ea de re poſterius dicendum erit. Nunc de particuliaribus ornamentis.

XLV. *Ornatus oraculi. Ex laminis aureis.*

Facile intelligi poteſt quanta fuerit ornamentorum magnificentia, ex iis quæ de oraculo ſcriptura commemorat. Nam 3. Reg. 6. [f] vbi dixit oraculum habuiſſe viginti cubitos longitudinis, totidemque latitudinis, & altitudinis, ſubdit, *& operuit illud, atque veſtiuit auro puriſſimo*, & ne quis putaret inauraſſe tantum, addit veſtiuiſſe laminis aureis, eaſq. aureis clauis affixiſſe. Ideq. habetur paulo explicatius 2. Paral. 3. 8. *Fecit quoque domum ſancti ſanctorum; & laminis aureis texit eam, quaſi talentis ſexcentis*, id eſt iuxta ſupputationem alibi traditam ex Epiphan. (attribuente 125. libras auri cuiuis talento, id eſt, duodecim millia, & quingentos aureos) ſeptem millionibus, & quingentis millibus aureorum. f v. 20.

XXVI. *Clauiſque aureis.*

Pergit autem ſcriptura. *Sed & clauos fecit aureos, ita vt ſinguli claui ſiclos quinquagenos appenderent.* Cum autem tria millia ſiclorum in talento numerentur, ſinguli claui valent 208. aureis cum triente. Magnum ſcilicet vnumquemque eſſe oportuit ad coniungendos quatuor laminarum aurearum angulos, & ſubiectis aſſeribus cedrinis infigendos. Et quoniam huiuſmodi claui ad ornatum potius, quam ad neceſſitatem adhibebantur, eos eximia quadam arte confectos fuiſſe credibile eſt: forte etiam palas habuerunt ad precioſos lapillos includendos. Innuit Ioſephus [g] cum loquens de palatio Salomonis. *In ſumma*, inquit, *totum ædificium è marmore candido, & cedro, & auro, atque argento conſtabat, diſpoſitis per parietes, & laquearia variis lapillis auro incluſis, quemadmodum & in ornatu templi factum fuerat.* Sic ipſe. g l. 8. an. c. a

Hos clauos argenteos fuisse scripsit Eupolemus apud Euseb. libr. 9. præpar. extremo. & quidem talenti pondere. Sic enim habet. *Templum autem intrinsecus laterculis aureis quinque cubitorum opere fusorio deaurauit, atque quaternis argenteis clauis confixit talenti pondere, in papillarum speciem ordine dispositis*; quod vtrumque contra scripturam est, quamuis quaternis, & non singulis, talentum tribuat. Addit parietes ipsos laterculis aureis quinque cubitorum magnitudine conuestitos; Sed Villalp. [a] huiusmodi laterculos nimis magnos fuisse putat, cum sic quilibet paries laterculis sedecim operiri posset. Itaque ipse ea multo minora fecit, in figura prospectus Sancti sanctorum. XLVII. Quid de his Eupolemus.

a l. 5. c. 42.

In quo videas singulos parietes, quasi decussatim laterculis aureis rhombi formam referentibus, fuisse contectos, & huc referri potest quod dicitur in Scriptura, [b] omnia laminis aureis fuisse conuestita, *opere quadro ad regulam*. Est autem rhombus figura quadrilatera duos angulos obtusos, sibi è regione oppositos habens, totidemque acutos eodem situ sibi respondentes. Omnes laterculorum limbi vndique quadam quasi fascia decussata tegebantur, quæ aliquam latitudinis laterculi partem obtegebat; clauus autem adhibitus erat vbicumque decussatio contingebat, singula vero latercula fructibus, floribus, fruticibus, aut id genus agalmatis ex auro prominentibus decorabantur. Aptabantur enim laminæ aureæ, subiectis cælaturis ex cedro prominentibus. Id perspicue habetur in 3. Reg. [c] *Et cedro omnis domus intrinsecus vestiebatur, habens tornaturas, & iuncturas suas, fabrefactas, & cælaturas eminentes; omnia cedrinis tabulis vestiebantur, nec omnino lapis apparere poterat in pariete.* Quæ sic vertuntur apud Vatabl. porro asseres isti cedrini, qui erant intus, in ædes extrudebant nodos prominulos, floresque apertos, omnia ex cedro erant, vt lapis nullus appareret. Ipse tamen Vatabl. ex Hebræo legit cælaturas cucurbitarum agrestium, vel colocyntidarum, & cælaturas variorum florum. XLVII. Quæ forma conuestitorum parietum.

b 3. Reg. 6. v. 35.

c ca. 6 8.

Non ergo cælaturas valde eminentes sine causa dixit: cucurbitæ enim, vel colocyntides magni fructus sunt. Quibus adde quæ vers. 29. subdit Scriptura: *Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit variis cælaturis, & torno, & fecit in eis Cherubim, & palmas, & picturas varias, quasi prominentes de pariete, & egredientes*, & hæc cum de templo ipso, siue aula sancta dicantur, tanto magis de oraculo intelligi debent. XLIX. Quæ in eis cælata.

Porro quod ad palmas attinet, & Cherubinos, eos hoc ordine in oraculo disponit Villalp. vt singulæ in singulis oraculi angulis palmæ à pauimento ad summum parietem erectæ collocarentur, tum etiam singulæ in medio; excepto pariete Orientali, in quo porta aperiebatur; quo loco palmam longe minorem esse oportuit, erectam à superiore limine portæ, vsque ad fornicem, inter duas autem palmas vnus Cherubinus collocatus esset. Præit huic dispositioni Ezechiel; [d] *Et fabrefacta*, inquit, *Cherubim, & palmæ: & palma inter Cherub. & Cherub. faciesque duas habebat Cherub, faciem hominis, iuxta palmam ex hac parte, & faciem leonis iuxta palmam, ex alia parte; expressa per omnem domum in circuitu. De terra vsque ad superiora portæ, Cherubim, & palmæ cælatæ erant in pariete templi.* Palmæ, & Cherubini oraculi. Ex Ezechiele.

d c. 41. v. 18.

Quæ paraphrasi sic explicat Villalp. insculpebantur imagines Cherubinorum, atque palmarum ita ordine dispositorum, vt inter binos quosque Cherubinos palma vna statueretur; inter binas quasque palmas vnus Cherub. Cherubini autem vniuscuiusque dispositio ita erat, vt è quaternis, quibus constabat, animalium formis, humanam ad palmam conuerteret ex parte vna; leoninam ad palmam vnam ex parte altera. L. Quomodo dispositi.

Nam alis, quæ tertia dicitur facies, vtramque palmam ex æquo tangebant; vitulinis pedibus, quæ quarta dicitur facies, neutram palmam, sed ipsum pauimentum contingebant. Atque hac eadem dispositione expressa erat domus circumquaque vniuersa; ita vt in sanctuario octoni computarentur Cherubini, in quaternis parietibus; & duodeni item in exteriore domo; vt omnes Cherubini templi quatuor & viginti fuisse credantur. Quantum autem erigebantur Orientalis portæ limen, vel ostium, tantumdem à terra parietes templi, & oraculi, insculptis Cherubinis, ac palmis exornabantur; hoc est in altitudine cubitos viginti: sic ipse. Palmis, & Cherubinis alternantibus.

Atenim hæc altitudo non de vtrisque, sed de solis palmis intelligenda est. LI. Cherubi-

norum magnitudo.

Nam Cherubini, qui parietibus additi erant, non erant altiores duobus illis, qui in medio oraculi positi erant; quos decem tantum cubitorum fuisse constat,[a] cōformatos de lignis oliuarum. Quæ tamen est plane gigantæa magnitudo. Quis enim de stirpe Enacim pedibus quindecim altus fuit? De ea tamen dubitare non licet: sed hæc ipsa ad magnificentiam pertinebat, & ad ipsius Dei magnitudinem æstimandam erigebat. Cum ergo tanta fuerit Cherubinorum, & palmarum altitudo, vtrorumque crassities proportione magna fuit, verum erant tam palmæ quam Cherubini isti non per se eminentes vt prædicti duo, quos opere statuario factos legimus, & auro tectos, [b] sed *quasi eminentes* vt Scriptura loquitur. Erant scilicet efformati in tabulis cedrinis Cherubini, & palmæ alternatim, sed humili toreumate, quod vulgo dicimus, *à demy relief*, id significant illa verba, [c] *cælauit Cherubim in parietibus*, deinde bracteis aureis operiebantur. [d]

LII. *Eorundem forma.*

SED antequam à Cherubinis discedamus, aliquid de eorū forma dicēdum est; nam ex dictis materia ex qua constarent satis agnoscitur. Forma vero, quam diligentissimè peruestigauit Hieron. Pradus, qua nullam arbitror commodiorem, aut scripturæ verbis magis aptam, magisue decoram, hæc fuit. Effigiem habebāt humanā totius corporis compositione erecta, non brutorum in morem, in terram prona, & abiecta. Vnde Ezech. de eis, *pedes eorū, pedes recti*: quod scilicet nō haberēt recuruos poplites quasi quadrupedia, sed rectas tibias, & crura hominum similia.

Quô facies quatuor eorum accipienda.

Erant autem facies, siue formæ vnicuique quatuor, non autem capita, vt plerique putauerūt; id enim esset monstrum omni idolo horribilius, & loco sacrosancto indignissimum, sed vnusquisque vnico tantum capite, & vultu erat: sed erat tamen quaternis formis, seu figuris animalium insignitus. facies hominis videbatur in vultu, brachiis, manibus, cruribus, & corporis erecti habitu; facies leonis apparebat in ceruicibus, armis, & pectore iubatis: facies aquilæ in alis, facies vituli in bifidis pedum vngulis. Apparebat ergo Cherub iuuenis alatus, leonino exuuio. quasi thorace vestitus, & vngulis vituli calceatus. Quaternis porro alis ornabantur, duabus volabant, & duabus tegebant inferiora corporis sui.

LIII. *Quæ actio ipsorum, & gestus.*

FVISSE autem hos Cherubinos eiusdem omnino formæ, cum iis quos vidit Ezechiel, fuse docent Pradus, & Villalp. Sed actio corporis, & gestus vtrorumque non plane idem. Nam ibi in quaternis lateribus diuini currus erant, & alis in altum erectis volabant, & quando alæ ad volandum explicabantur, alæ duorum vicinæ sese decussatim tangebant; & antrorsum semper cum quadriga singuli pari interuallo progrediebantur. Hic autem non tantum qui parietibus adsculpti erant, sed qui integri medio in oraculo erecti, stabant immobiles, venerabundi, vultibus ad Arcam conuersis, supplicibus manibus. Et alæ quidem inferiores, media corporis humani circumtegebant, superiores autem in latum explicatæ erant, sic vt decem cubitorum spatium occuparent. Itaque cum totum oraculum latum esset cubitos viginti, fiebat vt duorum Cherubinorum alæ, partim se in medio oraculi contingerent, partim etiam vtrimque parietem, siue palmam ei adhærescentem. Erant autem collocati alter ad austrum, alter ad aquilonem; & in eorum medio erat arca Domini, cum propitiatorio, & Mosaïcis Cherubinis.

LIV. *Arca an imposita quadrigæ Cherubinorum.*

EXISTIMAT nihilominus Pradus [e] speciem visionis Ezechielis eandem omnino fuisse cum solio, quod fuerat à Salomone in oraculo constructum, & bigam Mosaicam, in quadrigā fuisse conuersam, iuxta Dauidis descriptionem.[f] Cū enim Israel peregrinaretur in deserto, arca exigua à Moyse Dei iussu, quasi quędā lectica, quæ vectibus portaretur excitata est, ad quam vtrinque aurei Cherubini stantes, manibus propitiatorium sustinebant, quod erat quasi scabellum Dei, alis vero binis inuicem protensis, & contextis, quasi solium formabāt super ipsum propitiatorium, in quo Deus, siue Angelus residens, responsa daret: vnde proprie sedere super Cherubim dicebatur. Cum autem regnum constitutum est Hebræorum, & templum stabile in eius metropoli excitatum, biga illa in quadrigam, vt diximus, mutata est. Et quoniam ne Mosis quidem tempore, arcam humi iacere solitam congruum est existimare, (quæ scilicet gloria Domini dicebatur, & erat res omnium sanctissima, summeque veneranda: cum candelabrum, & mensa, & altaria, & pleraque templi vtensilia, vel basibus, vel

[a] 3. Reg. 6. 23.
[b] 2. Paral. 3. 10.
3. Reg. 6. 29.
[c] 2. Paral. 3.
[d] Vide Villalp. t. 2. l. 4. c. 35. fin.
in c. 1. Ezech.
[e] e sect. 4 in c. 1 Ezech
[f] 1 Paral. 28. 18.

pedibus niterentur) sed mensæ cuidam superpositam. Eius itaque mensæ loco, inquit Pradus, Salomon vehiculum fecisse videtur ex auro, instructum vel pedibus, vel rotis, cui arcam imponeret cum dignitate. Atque hæc est Mercabah carruca scilicet, vel currus Cherubim, cuius meminit liber Paralip. Hæc ipse pluribus eodem loco.

NON negat tamen Pradus aliter Cherubinos in oraculo Salomonis, quam in visione Ezechielis gestum edidisse; nam dispositionem Cherubinorum Moysis certum videtur nō mutasse Salomonem; gestus autem aliorum duorum satis, expressus habetur in textu Regum. At in visione Ezechielis quatuor Cherubini circa Dei currum volitant duo ante priores rotas, totidem ante posteriores. Sed & multum erant Cherubini Moysis, & Salomonis magnitudine dispares; nam hi decem cubitos habebant staturæ, Mosaïci vero vix erant altitudinis trium cubitorum, vt satis ex 25. Exod. & arcæ magnitudine colligitur. Denique in summo curru Ezechielis è regione throni altare cum igne ponitur, quod extra oraculum, & extra currum Salomonis fuit. Sed ne longius digrediamur à proposito, hinc habemus quadrigæ, siue currui aureo, cum quatenus rotis, eiusdem sine dubio metalli, arcam cum Cherubinis suis, & propitiatorio impositam. Quomodo enim hic parcus esset Salomon, in re omnium diuinissima, & ob quam oraculum, & templum vniuersum construebatur, qui ipsum pauimentum, vt dicemus, laminis aureis constrauerit, & parietes & laquearia preciosis gemmis illuminarit? Quidni hic dicamus. LV. *Quę differant Cherubim Ezechielis, & Salomonis.*

Ouid. 2. Meta. *Aureus axis erat, temo aureus; aurea summæ*
Curuatura rotæ, radiorum argenteus ordo.

a l. 8. ant. c. 2. Ex his satis intelligitur, quantum fallatur, aut fallat Iosephus, [a] cum de Cherubinis istis ita loquitur. *Post hæc in adyto viginti cubitos quaquauersum patente dedicauit duos Cherubinos ex auro solido, vtrimque quinque cubitorum altitudine, vterque duas alas habebat ad quinque cubitos protensas*, & mox, *hæ Cherubicæ effigies quanam specie fuerint nemo vel conijcere potest, vel eloqui.* Sic ipse. At fallitur, & Scripturæ contradicit dum eos vocat ὁλοχρύσους, siue ex auro solido, cum scriptura [b] dicat factos fuisse de lignis oliuarum, & auro tectos, v. 28. Fallitur secundo, & scripturæ aduersatur, cum eis quinque cubitos altitudinis tribuit, cum textus omnes Hebraïci, Græci, Latini, cum paraph. Chald. decem tribuant. Timuit scilicet Iosephus ne parum probabiliter loqueretur, si cum dixisset Cherubinos ex auro solido conflatos, eos faceret decem cubitos altos. Nam seruata membrorum proportione, duo isti Cherubini aurei incredibilis essent ponderis, & precij; veritus ergo ne audiret, *Quacumque enarras mihi sic, incredulus odi*, magnitudinem media parte diminuit, eadem fide, qua Cherubinorum interiora, ex oliuæ lignis constantia, nouo alchimiæ artificio, in aurum conuerterat. Fallitur tertio cum alas quinque cubitorum facit, id est, pares totius Cherubini corpori, cum scriptura faciat dimidia parte corpore minores. Fallitur quarto, cum ait neminem coniijcere posse, vel eloqui, quæ species Cherubinorum fuerit. At eorum speciem, & formam vidit, & elocutus est, & scripto tardidit Ezechiel, idemque nunc intelligitur, & explicatur congruentissime Scripturæ sacræ; vt iam ostendimus. LVI. *Iosephus de Cherubinis cum scriptura pugnat.*

b 3. Reg. 6. 23.

2.

3.

4.

c l. 8. c. 2. SVPEREST nobis in oraculo testudo ipsa, & murus diuidens sanctū, à Sācto Sanctorū; qui dicitur à Iosepho [c] fores habuisse cedrinas, easque cælatas & inauratas; & nihilominus velis picturatissimis prætextas, hyacintho, cocco, bissoque splēdidissimo, ac mollissimo distinctis; idē mox subdit de ianua aulę sanctę. hūc murum tarquesin dixerunt Hebræi, & Chaldæi Rabini, ex quo Tarqueia lapis preciosus, quem Septuag. & Hieron. achatem vocant; tarquesin etiam, vt innuit ethimologia, eam gemmam notat, quam vulgo dicimus *Turquoise*. Quapropter, ait Villalp. [d] sic dictum vel murum vel partem eius aliquam licet conijcere, quod eiusmodi gemmis, quæ serenum referunt cœlum, quāplurimis auro inclusis ornatus fuerit. LVII. *Murus oraculi.*

d l. 4. c. 8.

ORNAMENTA testudinis tam oraculi, quam templi totius, eadem erant cum ornamentis parietum, de quibus diximus, exceptis palmis, & Cherubinis. *His trabibus*, ait Iosephus, [e] *subnixa erant laquearia politissima, cœlaturis, & bracteis aureis ornata; parietes etiam cedrinis tabulis auro illitis erant incrustati, ita vt omnia* LVIII. *Ornamenta testitudinis, tam oraculi,*

e l. 8. c. 2.

renideret auro, & intrantium oculos fulgor vndique occurrens perstringeret. Id si de parietibus verum fuit, quanto id potiori iure de laquearibus dici potuit; quæ ad reliquum ædificium, cæli ad terras instar habent? quot illa gemmis, & lapillis in medio auro artificiosissime collocatis, refulsisse putandum est? Vt tanto probabilius cœli faciem serena nocte stellis innumeris intermicantem repræsentarent: & cœli nomine decorarentur.

LIX. *Quam aula sancta.*

CÆTERVM quod de oraculo diximus, de maiore quoque domo, siue aula sancta dicendum esse satis agnoscitur ex ipso Scripturæ textu. [a] *Domum quoque*, inquit, *ante oraculum operuit auro purissimo, & affixit laminas clauis aureis; nihilque erat in templo quod non auro tegeretur.* Idemque ex alio loco, [b] aperte intelligitur, vbi dicitur Salomonem laminas auri obrisi, id est, optimi, atque purissimi, affixisse per totam maiorem domum, id est, Hecal, siue sanctum, & sulpsisse in ea palmas, & quasi catenulas se inuicem cōplectentes; circumuoluebātur videlicet elatæ palmarū extremique earū rami, & tam sese inuicem quam proximos ramos cōplectebantur. Sic autem etiam Cherubinos interiectos alternatim, satis intelligitur ex scriptura, [c] vbi Salomon dicitur omnes parietes templi (Hecal) per circuitum sculpsisse variis cælaturis, & fecisse in eis Cherubim, & palmas, & picturas varias, &c.

[a] 3 Reg. 6. 21. 22.
[b] ex secūdo Paral. 3. 5.
[c] 3. Reg. 6. 29.

LX. *Ornamenta pauimenti.*

SVPERSVNT ornamenta pauimenti, de quibus primum habemus solum stratum fuisse preciosissimo marmore. [d] *Strauit quoque pauimentum templi preciosissimo marmore, decore multo;* quod de templo ipso siue domo maiore, vt paulo ante appellauit, dictum, tanto iustius de ipso oraculo intelligi debet. Idem confirmat Iosephus. [e] Pauimentum etiam templi ~~~ constrauit laminis aureis. At quid opus erat preciosissimo marmore sterni pauimentū, mox ligno, & auro obtegēdū? Nimirum Dominus, auri, argentique venas obruit nulli vsui, aut ornamēto futuras. Vnde in Hebræo pro decore multo, legitur, ad gloriā, & magnificentiā. Quid si prospexit etiam futuris temporibus, quibus sublato auro, saltem marmore domus eius decoraretur? Secundo constat tectum fuisse pauimentum domus tabulis [f] abiegnis, cum tamen parietes domus tabulis cedrinis circumtecti fuissent: cedrus enim sculpturis apta est non abies. Sculpturæ autem in pauimento, impedimento potius fuissent, quam ornamento. Eodem vero capite habetur [g] tam oraculi pauimentum, quam aulæ sanctæ, aureis laminis ad abiegnas tabulas affixis, conuestitutum fuisse; sic enim intelligitur illud; *Sed & pauimentum domus texit auro intrinsecus, & extrinsecus*, id est in templo interiori & exteriori: adyto, & sancto, vt Vatabl. quoque explicet & ratio exigit vt cœlaturæ, & eminentiæ in pauimento, saltem aulæ sanctæ, nullæ essent, ne sordes in ipsis colligerentur; sed totum pauimentum puris mundisque laminis sterneretur.

[d] 2. Paral. 3. 6.
[e] l. 8. c. 2.
[f] 3. Reg. 6. 15.
[g] v. 30.

LXI. *Ornamenta vestibuli.*

DE porticu porro siue vestibulo maior est ambigendi ratio; quoniā locus is, etsi ad templum totum, ædificij eiusdem continuatione pertineret minus tamen venerabilis erat, & sanctus; sicut & in ædibus principū, ad vestibulū facilius multò, quam in aulam, vel cubicula interiora quilibet admittūtur; & præ reliqua domo satis neglectum videtur. Iosephus etiam cum dixisset templum intus, & foris auro exornatum, & oppāsum aulæum huic ianuæ, sicut & oraculi foribus subdit, *Ianuam porticus nihil tale habuisse.* Sic enim habetur in Græco, & apud Rufinū. Geminum velū siue aulæum etiā memoratur ad Hebr. 9. 3. fit enim mentio secundi. Nihilominus tamen legimus templi vestibulum intrinsecus auro decoratū. Sic enim habetur in Scriptura, [h] vbi de hac porticu agens; *Et decorauit eam*, inquit, *intrinsecus auro mundissimo.* Vix ausim dicere etiam laminis aureis circumtectam hanc porticum; eandem tamen loquendi phrasim in Hebræo, Græco, & Latino reperio, cum deauratam dicit, vel auro tectam hanc porticum, domum, & oraculum. Ex hac porticu aditus patebat ad cœnacula, siue cellas, quas supra diximus oratorias, cum Ezechiele, quas etiam auro tectas fuisse Scriptura testatur. [i] An autē pari cum templo artificio non liquet; forte eadem fuit earum, & porticus ratio.

[h] 2. Paral. 3. 4.
[i] 2. Paral. 3. 9.

LXII. *Ostia domus qualia.*

OSTIA vero domus laminis quoque aureis obducta fuisse, sicut & quidquid trabium apparere poterat ex 2. Paral. [k] perspicuum est; idemque confirmatur ex eo, quod in Scriptura legimus, [l] nihil in templo fuisse, quod non auro tegeretur. Ezechiel [m] autem ait *cœlata fuisse in ipsis templi ostiis Cherubim, & sculpturas palmarum, sicut in parietibus quoque expressa erant.* Sed plenius, 3. Reg. [n] *& fecit*

[k] 3. 7.
[l] 3. Reg. 6. 22.
[m] c. 41. 25.
[n] c. 6. 32.

duo ostia de lignis oliuarum, & sculpsit in eis picturas Cherubim, & palmarum species, & anaglypha valde prominentia, & texit ea auro, & operuit tam Cherubim, quam palmas, & cætera auro; nihil ergo causæ fuit cur Iosephus scriberet omnes templi fores argenteas
a l. 8 ant. c. 2. fuisse, siue ex argento fabricatas, [a] τὰς δὲ θύρας τοῦ ἱεροῦ τούτου πάσας ἐποίησεν ἐξ ἀργύρου. at qui potest id verum esse, cum ipse fateatur fores ipsius oraculi fuisse cedrinas? Fortasse voluit argento conuestitas, cum auro ex Scriptura dictum oportuerit.

b 3. Reg. 6. 21. QVINETIAM oraculi seras, & pessulos aureos legit Pagninus ex Hebræo, [b] alij etiam pro pessulis, catenas interpretantur aureas, iisque clausum oraculum vo- LXIII. *Eorum seræ, & pessuli.*
c vide Villalp. l. 5. c. 42. lunt. [c] Denique ipsi ostiorum cardines ex auro erant. Audi Scripturam. [d] *Et cardines ipsorum domus interioris Sancti Sanctorum, & ostiorum domus templi ex auro erant.* Vbi
d 3. Reg. 7. 50. nomine cardinum intelligunt aliqui longas, crassasque laminas, aut vectes potius qui foribus infiguntur, & in orbem in capite incuruantur, ad masculum, vt vocant, cardinem admittendum. Verum cum magnum esset ianuarum pondus laminis aureis obductarum, & quod caput est eędem multis cubitis latę essent, plu- *An aurei?* ribus etiam altæ, & crassitudine vtrique dimentioni debita præditæ, aurum autem natura sua satis fragile sit, nō male fortasse Villalp. nomine cardinum intel-
e vide Pined. l. 5. c. 5. n. 79. ligit ornamenta quædam, quæ iuxta cardines foribus apponi solent, [e] vultque tantum conuestitos auro cardines. [f]

f l. 4. c. 63. fin. ADDAMVS & hic de vsu portarum verbum vnum, vt mox inde egressi, aliquid de externis ornamentis dicamus: fuerunt ergo in portis maioribus valuæ gemi- LXIV. *Vsus portarum.*
g l. c. 46 h 3. Reg. c. 6. q. 16. i 3. Reg. 6. 33. k c. 6. 32. l v. 23 & 24. næ, quarum limina quadrangula erant, & non fornicata, vt docet Villalp. [g] Ex Ezechiele, & Abulensi, [h] ideoque [i] dicuntur earum postes *quadrangulati*, sed valuarum singulæ geminis ostiolis aperiebantur, vt habetur, in 3. Reg. [k] & Ezechiele [l] cap. 41. vt scilicet vastis illis foribus clausis, per ostiola, cum exigeret vsus, sacerdotibus egredi, atque ingredi liceret in templum; de earum vero valuarum, & ostiolorum materia postea cum Iosepho disseremus.

SED effugerāt pene studium nostrū, quæ merito numerētur in præcipuis sacrę LXV. *Duæ colūnæ primariæ.*
m 3. Reg. 7. 21. domus ornamentis colūnæ duæ, erant enim in vestibulo, quod tēpli nomine cō- prehenditur. Sic enim legitur; [m] *Et statuit duas columnas in porticu templi*; & alio loco;
n 2. Paral. 3. 17. [n] *ipsas quoque columnas posuit in vestibulo templi, vnam à dextris, & alteram à sinistris.* Quod
o c. 40. fin. paulo obscurius dixit Ezechiel. [o] *Et columnæ erant in frontibus, vna hinc, & altera inde.* *Earum situs.* Villalp. In primo vestigio sanctuarij, eas constituit ab vtroque latere portæ aulæ sanctæ. A quo Torniellus, imo & ab ipsa scriptura sine causa videtur recessisse; cū
p anno 8. quintæ ætat. n. 9. eas nō in tēpli vestibulo, sed extra posuit [p] loci angustiis exclusus; sed eas ipse sibi angustias fabricatus est, dum contra cōmunem sententiā ambitum duarū colūnarum vni attribuit. Neque pluribus oportet eū refutare dum Villal. in hac tota re laboriosissime, diligētissimeque versantē vellicat, cum ipse fateatur [q] in his co-
q an. 8. 5. quintæ ætat. n. 13. lūnis præcepta artis esse violata. Nomina earum iisdē locis traduntur. Eam, quæ à dextris erat, vocauit Iachin, & quæ ad læuam Booz. Inter innumeras colūnas, de *Et nomina.* quibus postea in porticibus dicēdum erit, hæ nomen proprium acceperunt, siue propter magnitudinem, siue propter artis, & materiæ præstantiam; quam locus cui ornando adhibebatur, præ cæteris exigebat. Vtraque nomen habuit à forti-
r l. 2. de tēp. c. 14. tudine, vt notat Riber. [r] & Beda, & Azor infra citandi. Nam Iachin dicitur quod firmiter fundata esset, Booz autem est, *in ipso fortitudo.*

IAM quod ad magnitudinem harum columnarum, formamque attinet, non LXVI. *Magnitudo siue altitudo.* paucæ ex scriptura difficultates oriuntur, circa earum longitudinem, crassitiem, & capitellum, siue trabeationem, quæ diuersa diuersis in locis referuntur; quæ tamen possunt ad verissimum consensum reduci. Primum itaque dicendum est, singulas columnas decem & octo cubitos altitudinis habuisse. Sic enim in 3. Reg.
s v. 15. [s] cap. 7. legimus. *Et finxit duas columnas æreas, decem & octo cubitorum altitudinis colum-*
t v. 17. *nam vnam*, id est, alterutram, in 4. quoque Reg. cap. 25. [t] *Decem & octo cubitos al-*
u c. 52. v. 21. *titudinis habebat columna vna.* Ieremias etiam in extrema prophetia [u] *De columnis etiam octodecim cubiti altitudinis erant in columna vna.* Et Latinæ editioni accurate conuenit Hebræa, Iosephus lib. 8. cap. 2. Theodoret. q. 25. in 3. Regum. LXVII.

EXPLICANDVS itaque est locus 2. Paral. 3. v. 15. vbi legimus ante fores tēpli duas *An triginta quinque cubitorum.* colūnas positas, quæ triginta quinq; cubitos haberēt altitudinis, vt scilicet id nō de singulis, sed de vtraque dicatur. Quam expositionem non videntur admittere

Septuaginta in dicto loco Ieremiæ, vbi singulis columnis diserte attribuunt altitudinem triginta quinque cubitorum. Verum is locus in diuersis editionibus diuersimode legitur, vt quid illi scripserint non satis certo affirmari possit. At missis Græcis dicendum fuisset, inquies, quæ triginta sex cubitos habebant altitudinis. Quid enim causæ est cur vtrique cubitus vnus adimatur? Respondent Vatabl. & Ribera,[a] Emanuele Sa non repugnante, dimidium cubitum absconditum fuisse in capitello. Vt scilicet suprema scapi pars capitellum subintraret, & quasi indueret, sicut de altari holocaustorũ, eiusque craticula anno Mosis 81. dictum est.[b] Idque valebat ad firmitatem, vt tanto immobilius trabeationem quinque cubitorum, quæ singulis seorsim columnis innitebatur, sustentaret, vt sine causa Torniellus hanc expositionem vanitatis arguat,[c] quod tanto magis in eius sententia necessarium est, qui scapo octodecim cubitorum, imponit capitellum quatuor cubitorum, & trabeationem vndecim cubitorum, contra omnem artis rationem. Satius ei fuerat stylobatas sex cubitorum sub basibus admittere. a l. 2. de tēp. c. 14. b n. 471. & seqq. c an. mund. 3030. n. 8.

LXVIII. *Expositio Villalpandi.* PROBABILIOR itaque videtur Villalpandi sententia, quæ ait singulas columnas cum basi sua fuisse septemdecim cubitorum cum dimidio,[d] seclusa plintho, quæ absoluit decimum octauum. Secludendi autem plinthum optimã rationem affert, quam Torniellus in reijcienda Villalp. expositione non videtur considerasse, quod reliqua columna cum basi sua caua esset, quam propterea congruum fuit super solidã plinthum inniti; proptereaque seorsim fundi. Itaque liber Paral. vtriusque columnę altitudinem dixit triginta quinque cubitorũ, seclusa vtraque plintho, & capitellis, quæ seorsim fusa erant. Reliqui libri dant octodecim cubitos singulis columnis, solida illa plintho, quæ est ima pars basis, comprehensa. Confirmatur autem hæc expositio, ex eo quod Scriptura nullam facit basis mentionem, quam tamen abfuisse nemo dicit, licet nemo silētij causam explicet. Eius ergo causa non improbabilis fuerit, quod basis cum scapo vna, eademque fusione conflata fuerit, & ideo cum scapo, qui multo maior erat, comprehensa. d l. 5. c. 5.

LXIX. *Crassitudo columnarum.* CRASSITVDINEM columnarum scriptura[e] sic explicat, *linea duodecim cubitorum ambiebat columnam vtrãque*, id est, vtramlibet, vt scilicet ambitus cuiusque esset sex cubitorum, diameter autem duorum. Ita sentit Villalp. itáque explicat Hebręam vocem Haseni, השני quam Hieronymus vertit *vtramque*; Pagninus *secundam*. Et constat vocem seni verti *secundum, ambo, vtrumque*. 2. Ergo linea duodecim cubitorum ambiebat columnam vtramque, nimirum dimidia pars lineæ vnam, & altera dimidia secundam. At contra sentire videtur Ieremias, qui cum dixisset,[f] *decem & octo cubiti altitudinis erant in columna vna*, subdit, *& funiculus duodecim cubitorum circuibat eam*. Verum Propheta vocem (eam) retulit ad *seni*; alludit enim ad eũ scripturæ locum, itaque particulam illam, eodem modo quo seni licet interpretari. e 3. Reg. 7. 15. f c. 52.

2. x.

LXX. *Confirmatur ex præceptis artis.* CONFIRMATVR[g] dicta crassitudo colũnæ ex communi Architectorum tam antiquorum, quã recentium doctrina, quę in ordine Hetrusco exigit ipsam colũnam sexies altiorem esse, quã in imo scapo crassa fuit; in Dorico septies, in Ionico octies, vel octies & semis; in Corinthio octies & semis, vel nouies: in cõposito, siue Italico decies. Si ergo ad Hetruscũ, siue Tuscanũ ordinē referri placet has colũnas, eisq; quatuor cubitos diametri in imo scapo tribuere volumus, oportet eas nõ ad octodecim cubitos, sed ad viginti quatuor assurgere; si ad Doricũ, ad viginti octo; si ad Ionicũ, ad triginta duo, vel triginta quatuor; si ad Corinthiũ, vt Iosepho placet, ad triginta quatuor, vel triginta sex. si ad compositum vsque ad quadraginta. At posita diametro duorum cubitorum recte quadrabit altitudo operi Corinthio. g Vitru l. 4. c. 1.

LXXI. *Capitellum, & trabeatio.* RELIQVVM est in his colũnis capitellum, quod trium, & quatuor, & quinque cubitorũ altitudinis legitur in diuersis scripturæ locis,[h] prout aut omnes, aut aliquæ trabeationis partes memorantur. Dicimus autem cum Villalp. vt cœpimus, columnam cum basi sua, octodecim fuisse cubitorum: illi impositum capitellum duorũ cubitorũ, vt exigit ratio proportionis. Huic autē viginti cubitorũ columnæ imponendã fuisse trabeationē quinque cubitorum, quę est quarta pars altitudinis columnæ. Hæc porro trabeatio quinque cubitorum, qua constat epistyliũ, zophorum, & coronidē contineri, ita absumitur, vt epistyliũ habeat altitudinem vnius cubiti, zophorus duorum, coronis item duorum. Itaque, cum Scriptura dicit capitellum fuisse trium cubitorum, seiungit coronidem, quæ mirabili h 4. Reg. 25. 17. 3 Reg. 19. & v. 16. 2. Paral. 3. 15. Ier 52. 22. Villalp. l. 5. c. 17.

artificio decorabatur, & seorsim explicatur; cum ei quatuor attribuit cubitos, omittit epistylium; quamquam locus is qui ei tribuere videtur quatuor cubitos, aliam habet sententiam, vt seorsim dicemus. [a] 3. Denique cum quinque cubiti capitello assignantur, tota trabeatio accipienda est.

a 3.Re.7.19.

LXXII. *Improbatur in iis Torniellus.*

TORNIELLVS autẽ [b] vt columnas hasce ad triginta quinque cubitos attollat, quod alii quoque faciunt, repudiat ille quidem basim octo cubitorum altitudinis, nec immerito, eique tantum attribuit pedes duos, ipsi autem columnæ octodecim, non improbabiliter; sed illud indecorè, quod capitellum vult fuisse quatuor cubitorum, deceptus loco 3. Reg. [c] cum ars requirat, vt capitellum non maiorem habeat altitudinem, quam longa est diameter imę columnæ. Indecore quoq; epistylio cubitos tres attribuit, zophoro totidem, coronidi quinque, cum iuxta architectonicæ regulas, trabeatio quartam partem altitudinis columnæ superare non possit.[d]

b a.m.3030. n.4.
c c.7.19.
d vid. Vill.l. 5. c.20.

SED quoniam, vt antea dixi, Torniellus fatetur architecturæ regulas hic non admodum fuisse seruatas, quæ ab eo tempore multum perfecta sit, suis ipsius verbis refutandus est; ait enim n.9. Non esse verisimile Hiramum peritissimum architectum, & in sacro eloquio admodum commendatum, quidquam indecorum, in tam famoso præsertim templo, facere voluisse: aut ipsum Salomonem, qui in diiudicandis rebus omnibus erat sapientissimus, tale quid vnquam permissurum fuisse; sic ipse pro nobis, contra seipsum. Addamus & nos interfuisse diuinæ sapientiæ, vt decore omnia, & secundum ordinem fierent: quandoquidem eius manu descripta omnia venerunt ad Dauidem, vsque ad fuscinulas & phialas, & thuribula, & leunculos, & vniuersa vasa ministerii; [e] quidni & vsque ad columnas maximas, & magnificentissimas? Quod si in reliquis vasis, imo & in toto templo materiæ præstantia à Dauide, Salomone, Deo ipsos regente, quæsita est ad operis pulchritudinem, & dignitatem dignã Deo, [f] quomodo negligi potuit illud decorum, & gratia in forma ipsa, & proportione partium, quæ est de natura, & essentia pulchritudinis?

n.13.
e 1.Par. 28.
f 1.Par.29.1 & 2.Par.2.5.

LXXIII. *Æneæ columnæ cauæ, & aurо tectæ.*

QVONIAM autem hæ columnæ æneæ solidæ non erant; earum quoque crassitudo a Scriptura tradita est; [g] *Porro grossitudo eius quatuor digitorum, & intrinsecus caua erat.* Quod Iosephus quoque loco citato affirmauit. Id autem non tantum de scapo columnæ, ab imo vsque ad summum, sed etiam de basi dicendum videtur, [h] excepta plintho; quæ pars est basis vltima, quam solidam fundere visũ est architecto, vt totum opus columnæ firmius sustentaret, & contineret. Quod si qua in columna omnes artis præceptiones accurate obseruatæ sunt, de his potissimum duabus, quæ ad ornamentum templi tantum excitatæ fuerunt, id merito dici potest; quo maxime pertinet illud Eupolemi apud Eusebium; [i] cum ait Salomonem has colomnas auro puro contexisse digiti crassitudine.

g Ier.52.21.
h cũ Vill.l. 5.c.5.
i l.6.præp. c.4.

LXXIV. *Earundem stylobata.*

ITAQVE non solum capitella iis superposita fuisse cum epistyliis, zophoris, & coronide, de quibus Scriptura meminit, dicendum est, sed singulis etiam bases suas, & stylobatas, quos vulgo *piedestal* vocitant, adiectos minimè dubitandum videtur. Nam & ornatus id exigit, neque vllæ loci angustiæ, aut aliarum columnarum proportio id prohibent. Erant enim hæ duæ columnæ extra ordinem earum, quæ in atriis stabant, quarum podio, & stylobatis eadem altitudo data est, quæ peribolo, id est, calamus vnus. Quem etiam istarum columnarum basibus subiicere merito possumus. Adde basis, & scapi octodecim cubitos, & capitelli duos, tum epistylii zophori, & coronæ quinque, singulæ columnæ è pauimento ad 31. cubitum cum ¼. extabunt, id est aliquanto vltra parietem templi ascendent · qui erat triginta cubitorum altitudinis versus cõcamerationem laquearis, sicque verissime dictum videbitur ab Eupolemo. loco citat. *eratque columnarum aurearum altitudo par templo*; etsi alio hæc verba Villalp. referat, quem vide circa harum columnarum ornamenta paulo fusius disputantem. Cum autem is dicat quinos; quosque cubitos Hebraicos duodenis pedibus romanis respondisse, & propter minutias viginti cubitos respondisse 50. pedibus: Certe cum 31. cubitum ¼. singulis tribuamus, altitudo cuiusque fuerit pedum 78. ½.

& tota altitudo.

6.cub ¼
18.
2.
5.
31. ¼
l.5 c.8. ibid. vsque ad c. 25.

LXXV. *Ac pondus æris, & auri.*

DE pondere tantum dicam, quod licet cauæ essent, prope immensum fuit.

Nam Villalp. [a] multo artificio inuenit cauitate subducta, pependisse singulas 4518 talenta, & libras 37. & vncias 4. quem numerum si duplices inuenies 9037. talenta, 21. lib. & 8. vncias; vel potius decem talentorum millia, vt ibid ait; sed addendæ sunt geminæ plinthi solidæ, addendæ stylobatæ sex cubitorum cum quadrante, si tamen ænei fuerunt, vt merito totum pondus pene duplicari possit. Aurum autem quod crassitudine digiti vnius totam columinam vestisse, dixit Eupolemus, peruenisse reperit ad 2879. talenta, libras decem, vncias 11. Atque adeo in vtraque columna auro tegenda expensa fuisse auri talenta quinque millia 758 libras vnam supra 20. vncias decem; vel 95. milliones, 953. millia 124. nummos aureos Romanæ monetæ.

a l. 5. c. 37.

LXXVI. *Externa ornamenta, & primum porta.* EXTERNA ornamenta præcipua erant portarum, fenestrarum, columnarum, trabeationum, & tecti. Externæ portæ huius ædificii erant tres, omnes in vestibulo; prima omniumque maxima fuit Orientalis, ad quam octo pulcherrimis gradibus, marmoreis vtique, vel porphyreticis; quidni enim? cum pauimentum marmore constratum fuisse constet? ascendebatur: quanta scilicet erat altitudo infimi podii, cui inferiores omnes columnæ, siue parastades per circuitum totius domus impositi erant, qui trium fere cubitorum erat. Hæc porta lata erat quatuordecim cubitos, vt colligit Villalp. [b] ex Ezechiele, & alta viginti, fere vsque ad superliminare portæ, quod tantum extra portam extabat, atque educebatur, quantum inter parastades, tectum quo oratoria tegebantur, extra murum proiiciebatur: sed quoniam hæc altitudo portæ ratione latitudinis maior esse debuit, additus est arcus, qui ad octo cubitos assurgeret, super portæ antepagmentis: & parastadibus eiusdem niteretur. Erat autem id totum spatium, sicut & valuæ variis cælaturis vndique decoratum, vt ex 3. Reg. [c] colligitur. Aliæ duæ portæ in lateribus australi, & aquilonari, vt magnitudine sic & ornamentis longe minores fuisse videntur, vt recte quoque Villalp figurauit, in aspectu lateris sanctuarii. [d]

b c. 40. v. 48

c c. 6. 34. 35.

d Figura 5

LXXVII. *Fenestrarũ elegantia, & proportio.* TOTIVS prospectus huius fabricæ multum decoris ex elegantissima fenestrarum proportione, & ornamentorum egregie congruente similitudine capiebat; sed ex singularum etiam pulchritudine. Nam cum earum cancellos aureos legamus, haud dubium est fenestrarum postes, & limina preciosissimo lapide ingeniose elaborato fuisse constructa. Nam Ioseph. ait militum [e] quendam à contubernali suo sublatum in fenestram auream raptum ignem iniecisse. Certe in Salomonis templo nõ erant fenestræ deteriores, quam in Herodiano, de quo id ille scripsit. D. Hieronymus in cap. 41. Ezechielis ait fenestras lignis interrasilibus, & vermiculatis fuisse decoratas; vt scilicet iis varia preciosi ligni, vel lapillorum versicolorum collocatione, variæ rerum effigies repræsentarentur. *Fenestræ*, inquit, *erant factæ in modum retis instar cancellorum, vt non speculari lapide, nec vitro, sed lignis interrasilibus, & vermiculatis clauderentur.* Huiusmodi cancellos decussatos, vocamus, *ialousies*; & forte istorum cancellorum rhombi cristallini erant, ad arcendam pluuiam, ventum & puluerem; & admittendam nihilominus lucem.

e l. 7. bell. c. 10.

XXIIX. *Ornatus à columnis.* SED à columnis siue parastadibus, basibus, capitellis, trabeatione maxima omnino, gloria, & magnificentia existebat. Nam cum hæc nuda & solitaria ædificium aliquod magnificè decorare soleant, vt fatentur architecti, & eruditi oculi facile agnoscunt, & iudicant, quid de iis existimandum, in quibus & materia preciosissima, & forma elegantissima, & magnitudo singulorum, & omnium symetria, atque proportio digna fuit ipso architecto Deo?

Parastadũ modus, & forma. Extabãt à pariete columnæ, nisi potius semicolũnas quadratas appellare placet, & quæ proprie parastades, à nostris *pillastres*, appellãtur cubitũ vnum; latitudinem habebant cubitorum quatuor, longitudinem triginta, secluso podio, basibus & capitellis, quæ numerum quadraginta cubitorum implebant. Erant autem striatæ: hunc enim ornatum capiebat earum proceritas, magnificentia vero capitellorum, coronarum, basium, & totius trabeationis etiam exigebat. *Striæ & virgæ.* Sunt autem striæ, sulsi quidam, & canaliculi in columnæ scapo, siue corpore excauati, vnde *canneleure* vulgo dicitur; à canalibus, quam Aristoteles ῥαβδώσιν vocat, Vitruuius striaturam, ad verbum virgatio, aut virgata cælatura reddi potest; & sicut striæ sunt ipsæ cauitates æquali interuallo distantes, sic virgæ dicuntur

ipsæ eminentiæ inter strias.

LXXIX. *Podium, bases.*

PODIVM & bases quinque cubitorum erant, & podium quidem quod toto circuitu columnas sustentabat, vt diximus, & proxime super fundamenta constructum erat, speciem quandam trabeationum gerebat, sed sine vllo ornamento; quomodo passim fabri lignarii imagines ligno includunt. Bases singulæ cum plintho thoris, astragalis, & reliquis omnibus partibus visebantur, quales perquam accurate, & magnifice in ære delineauit Villalp. [a] habes ibidem capitellorum formam palmarum foliis, fructibusque exornatam, vtraque opere Corinthio, etsi Corinthij achanti folia non palmæ apponebant. Et hæc est pictura palmarum, quæ sæpe in Ezech. memoratur. [b] Addit Villalp. etiam serta quædam è duobus capitellis dependentia vbique super subiectas fenestras, quibus folia, fluctusque cum variis floribus figurabantur.

LXXX. *Trabeatio.*

DISTABANT à se inuicem hæ parastades octo cubitis, quibus omnibus epistylium primo imponebatur, tum zophorus, postremo coronix, sed zophorus maxime semper fuit ornamentorum capax. Appingit in eis Villalp. quatuor illas animalium facies, ab Ezechiele 1. cap. celebratas. Sed hæc diligentius persequi non est nostri instituti. Quæ autem de infirma contignatione dicta sunt, eadem de altera in toto templo, & de tertia in vestibulo intelligantur; sed cum debitis imminutionibus, & retractionibus. Nam cum prima contignatio ad quinquaginta cubitos assurgeret, secunda ei superposita altitudinis quadraginta duntaxat fuit: sicque altitudo templi erat extrinsecus nonaginta cubitorum; reliqua erat turris super vestibulum, alta triginta cubitos, vt sic altitudo porticus esset centum & viginti cubitorum, vt habetur in 2. Paral. [c]

LXXXI. *Tectum templi.*

ASCENDAMVS ergo ad tectum, quod non dubium est mihi corona quadam elegantissimo opere perfecta auro, argentoque, ad solis radios fulgurante, vndique cinctum fuisse; id enim vehementer magnificentissimę ædis ornatui seruiebat, vt corona regio capiti, flos caudici, pinnæ turribus, & muris & caput toti corpori, Istiusmodi peribolum, siue coronam Villalpandus omisit, [d] eius tamen se nō oblitū esse, sed de industria prætermisisse ostendit; quod eum locū referat ne auibus quidem adire licitum, ne pollueretur. [e] Nihilominus in omnem euentum *Eiusque peribolus.* præceptum Domini, de quo supra meminimus, in domo Domini neglectū fuisse, credendum non est; præsertim cum supra illud per geminas cocleas aditus pateret. Id ex Eucherio confirmare possumus [f] qui in illa verba, *& ædificauit tabulatum super omnem domum,* [g] cum retulisset legem Mosis de ædificando peribolo circa domum, addit. *Hoc tabulatum in supremo domus tecto per circuitum, in extremo murorum, vice cancellorum erat erectum, ne quis ad superiora conscendens, dum ad terminum tecti perueniret, incaute progrediendo dilaberetur ad ima.* Idem affirmat Angelomus, ibid. *Loriculas,* inquit, *significat, quæ in supremo domus tecto per circuitum erant facta, ne quis ad altiora perueniens, repente laberetur ad ima; quod in omni domo quam quisque ædificaret, Moyses fieri præcepit.* Sic ipse. Quod sensit etiam Lyranus, & Richardus, & alij. Adde quod pinnaculum templi, super quod Dæmon Christum statuit, optimi quique interpretes peribolum interpretantur, qui circa summum tectum erat ad prohibendum casum, & præbendum commodum apricandi ambulandi, aut orandi locum. [h] Quod si in Herodis templo id obseruatum est, quis credat in Salomonico fuisse neglectum? habuit ergo peribolum tam turris, quam secunda templi contignatio, qualem iam dicebamus, multo quidem minorem eo qui vniuersas porticus, atriaque templi cingebat, sed longe pulchriorem, ac magnificentiorem.

Maldon. in c. 4. Math. v. 5. Barrad t. 2. in eun. loc. Sà, & c. πτερύγιον ibi Græcè dicitur, quod alij explicant ἀκρωτήριον αἰτώματα πτερύγιον.

LXXXII *Atque operimentum.*

TECTVM autem ipsum tegulis æneis fuisse contectum autor est Eupolemus apud Eusebium, [i] qui ait tectum laquearibus factum, & intus aureis tegulis, æneis deforis contectum. In Græco habetur τὸ δὲ δῶμα. (id tectum planum est, non fastigiatum, vt supra ex Hieronymo diximus; & omnes æque consentiunt, Eucherius, Angelomus, Richardus, & recentiores ποιῆσαι χαλκῶν ἀπὸ κεραμίδων χαλκῶν, χαλκὸν χωνεύσαντα, καὶ τοῦτο καταχέοντα. *Tectum,* inquit, *æneum fecit ex tegulis æneis. conflato prius ære, atque fuso.* Quod non dixerit ex ære ductili, sed fuso conflatas; significare voluit fuisse laminas crassiores, Villalp. [k] pondus exquirit omnium tegularum, tam tēpli, quam omnium porticuum; eis dando crassitudinem tertiæ partis digiti, ita vt

a t. 2. l. 5. c. 4
b c. 40. & 41
c c. 3. v. 4.
d in c. 41. Ezech. l. 4. c. 13.
e Ioseph. l. 6. bel. c. 6.
f l. 3. Reg. c. 10.
g 3. Reg. 6. v. 10.
h Act. 10. 9.
i l. 9. de præ. c. 4
k l. 5. c. 4

duodecim tegularum, craſſitudo palmum æquent, 72. cubitum; nec ſquamato collocentur opere, ſed planæ, ac ſi vna perpetua lamina ſingula tecta operta fuiſſent, & colligit omne pondus æris in tegulis 62517728. id eſt ſexaginta duorum millionum, quingentorum ſeptemdecim millium, ſeptingentarum viginti octo librarum; talentorum autem (quibus ſingulis 125. libræ tribuuntur) quingentorũ millium, centum & quadraginta vnius, & inſuper centum & trium librarum. Idem tamen putat ſquamato opere tegulas tectis impoſitas; ad operis ſcilicet pulchritudinem. Verum cum tecta plana eſſent; facile per tegulas aqua pluuia vento imminente in ædes influeret.

LXXXIII *Quale illud æs.* AES porro quo templum totum tectum fuit, non vulgare, ſed precioſum fuiſſe contendit idem Villalp. l. c. & quod cum reliquis totius templi opibus, & ſingularum partium, vaſorumque magnificentia, & ornamentis congrueret. *Quis enim fieri potuit*, inquit, *vt tectum illud quod verubus aureis, iiſque pluribus, vt oſtendimus, fulciebatur, ac per gyrum ſingulari decore ornabatur, ære communi tegeretur, & non potius illo ære, quod ſi non erat aurum, colore ſaltem rubiginem penitus non admittente, auro eſſet aureiſque verubus, quæ tegulis inſigebantur, quam ſimillimum?* De verubus aureis teſtis eſt Ioſephus.[a] *In ſummo*, de templo loquitur Herodiano, *aureis verubus horrebat acutiſſimis, ne ab inſidentibus auibus pollueretur.* Idemque in Salomonico fuiſſe contendit Villalp.[b]

Ioſephi verua aurea.

LXXXIV *Improbatur.* QVOD difficile creditu videtur. Primùm quia huiuſmodi verua in tecto plano, & peribolo, ſiue corona magna cincto nuſquam erant conſpicua, niſi ſi qua ſuper ipſum peribolum locata erant. Satis magnam autem fuiſſe, altitudo templi 90. cubitorum, cum quo proportionem habuit, ſatis docet. Deinde quia ænea, & ipſi tecto congenea, eidem officio ſatis eſſe poterant. Accedit quod ad arcendas aues infinitam huiuſmodi ſpiculorum multitudinem excitare oportuiſſet, vt ſeſe propemodum contingerent. Deniq; ſi eo deductus eſt à ſacerdotibus, ſcribis, & Phariſæis S. Iacobus minor, indeque proiectus in præceps, vt communis eſt ſententia apud Euſeb.[c] qui id ex Clemente, & Hegeſippo narrat: cui D. Hieron. in catal. aſſentitur, non eſt credibile eam viam tum primum ab ipſis fuiſſe tentatã: nec eo Iacobum iuſtum, ſi fas non foret, aſſenſurum fuiſſe: eo enim ſponte aſcendiſſe memoratur.

LXXXV. *Quæ tecto impoſita ex Eupolemo.* EVPOLEMVS apud Euſeb.[d] de hoc tecto longe aliud à verubus Ioſephi narrat. *Fecit*, inquit, *& catenulas duas bimatas, eaſque in machinamentis conſtituit, quæ in templi faſtigio viginti cubitis eminebant, ac ſuperne totum templum obtexit, ſingulisque retibus quadraginta tintinnabula ænea appendit magni ponderis. Cunctaque retia fecit eam ob cauſam, vt pulſatis tintinnabulis, aues abigerent, ne in templo conſiderent, neue in valuarum porticuumque laquearibus nidificantes, templum excrementis inquinarent.* Hæc ex græco Euſebio; quæ qua ratione diſpoſita eſſent, ipſe non explicat vberius, & difficile intelliguntur.

LXXXVI. *Quæ eſſent in arca.* RELIQVVM eſt vt de ſupellectili templi dicamus, ducto à loco omnium religioſiſſimo initio. Et quidem cum in oraculo nihil eſſet præter arcam, & cherubinos, de quibus partim in ſecundo tomo, partim in hoc ipſo ſatis dictum videtur, ad aulam ſanctam tranſeundum foret; niſi liberet in ipſam Dei arcam inſpicere, & quid in ea incluſum eſſet certo ſcire. Id hactenus à nobis tentatum non eſt, verentibus formidoloſum Bethſamitarum exemplum. Itaque ſcriptorem huius libri potius, vel D. Paulum conſulemus. Certe in 3. Reg.[e] dicitur in arca nihil aliud fuiſſe niſi duas tabulas lapideas, quas poſuerat in ea Moyſes in Horeb: idemque totidem pene verbis in 2. Paral[f] & a Ioſepho.[g] D. tamen Paulus in epiſtola ad Hebr.[h] alia quædam in illa videtur includere. Sic enim loquitur. *Poſt velamentum autem ſecundum, tabernaculum quod dicitur Sancta ſanctorum, aureum habens thuribulum, & arcam teſtamenti circumtectam ex omni parte auro; in qua vrna aurea habens manna, & virga Aaron quæ fronduerat, & tabulæ teſtamenti, ſuperque eam erant Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium.*

LXXXVII *Solutio difficultatis ex Ribera.* HANC difficultatem accurate expendit Ribera, in eum locum Pauli, & lib. 2. de templo, c. 2. vbi aliorum relatis, & refutatis ſententiis, hunc in modum huic diſputationi ſatisfacit. Ait enim, Paulum nequaquam libris Reg. aduerſari, nec dicere hæc fuiſſe in arca, ſed in tabernaculo. Atque hoc quidem in græco non

a l. bel. 6. c. 6
b l. 5. c. 4 & l. 4 c. 23.
c l. 2. hiſt. Eccl. c. 23.
d l. 9. præp. c 4.
e c 8. v. 9.
f c. 5 10.
g l. 8 ant. c. 2
h c. 9. v 4.

est obscurum, nam tabernaculum fœminei generis est apud eos, id est, σκηνή. Itaque cum dicit, *in qua vrna aurea habēs manna, & virga Aaron*, &c. *In qua* non refert arcam, sed tabernaculum fœminei similiter generis, quod paulo ante præcesserat. Sic alibi Latinus interpres genus græcæ dictionis seruauit, vt Sap. 1.7. *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia scientiam habet vocis*, vbi *hoc*, refert πνεῦμα, non spiritum. Apoc. 10. *Accipe librum, & deuora illum* &c. *& erit dulce*; scilicet τὸ βιβλίον. Retinet etiam aliquando genus vocis hebraicæ, vt Genes. 3. *Inimicitias ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius. Ipse conteret*, subauditur scilicet Zeragh masculinum, quomodo etiam Septuag. posuerunt αὐτὸς, licet præcederet σπέρμα.

Et hæc quidem de locutione. Res autem ipsa satis confirmatur ex eo, quod nusquam in Scriptura traditur vrnam, aut manna, aut virgam Aaronis fuisse in arca, sed in tabernaculo. *Dixitque Moyses ad Aaron*: [a] *Sume vas vnum, & mitte ibi, Man, quantum potest capere Gomor, & repone coram Domino, ad seruandum in generationes vestras, sicut præcepit Dominus Moysi. Posuitque illud Aaron in tabernaculo reseruandum.* Non dixit in arca, sed in tabernaculo reseruandum. Virga quoque Aaron dicitur posita non in arca, sed in tabernaculo testimonii reseruanda, vt habetur in lib. Num. [b] *Refer*, inquit Dominus ad Moysen, *virgam Aaron in tabernaculum testimonii, vt seruetur ibi in signum rebellium filiorum Israel.* Cum dicit Dominus, *refer virgam Aaron*, vtique reponi iubet, vbi erat prius; at prius non erat in arca, sed cum reliquis in tabernaculo. Sic enim legitur ibid. *Posuesque eas in tabernaculo fœderis coram testimonio, vbi loquar ad te*, id est, coram arca, in qua erat testimonium, siue lex. Et paulo post, *quas cum posuisset Moyses coram Domino in tabernaculo testimonij*, &c. At nunquam inuenitur tabulas legis dici positas coram Domino. Nam coram Domino dicitur esse, quod est coram arca; & propiciatorio, vbi Dominus residere dicebatur, & vnde responsa reddebat. Hæc & plura Ribera, eruditè sane, admodumque probabiliter. — LXXXVIII *Confirmatur.*

a Exod. 16. 33.

b c. 17. 10.

NIHILOMINVS negari non potest, vt rectè aduertit Cornelius à Lapide in eundem Pauli locum, videri expositionem præter mentem Apostoli, qui sicut paulo ante numerauerat quæ erant in Sancto, sic nunc recensere velit, non quæ in tabernaculo erant, sed quæ in Sancto sanctorum. Sed & præter verba; si enim illa verba, *in qua*, referunt non arcam, sed σκηνὴν, id est tabernaculum; certe cum mox subdit, *superque eam erant* Cherubim, referetur σκηνὴ, & non κιβωτὸς, quod absurdum est. Respondet ergo particulam *in*, hoc loco ample sumi, & complecti tam ea quæ proprie in arca erant; vti erant tabulæ legis, quam ea quæ iuxta arcā erant; quo modo quis habet galerum in capite, & calceos in pedibus, id est circa, & Christus passus est in Ierusalem, id est iuxta illam ciuitatem. — LXXXIX. *Alia expositio melior.*

IN arca igitur erant duntaxat lapideæ tabellæ; in tabernaculo vero, aut tempore Salomonis in oraculo, reliqua reposita sunt, quæ ex D. Paulo retulimus, virga scilicet Aaronis florida, & vrna aurea habens manna, & quidem non humi, sed super currum illum Domini, siue quadrigam, de qua paulo ante diximus. Quibus etiam fas est addere librum legis Mosaicæ, quem in latere arcæ fœderis poni iusserat Moyses, [c] qua de re diximus aliquid anno Mosis vltimo. Hæc fuit supellex oraculi, siue Sancti sanctorum, ad quam thuribulum aureum non pertinuit, vt contendit Ribera, [d] & nos alibi diximus; [e] licet id dici videatur a Diuo Paulo [f] ad Hebræos. Nisi forte quia semel in anno eo inferebatur, vt seruiret suffitui, qui à Pontifice coram arca fiebat, vt putauit Sà in eum locum. Villalp. [g] quoque existimat thuribulum huiusmodi ibi relinqui solitum annum totum, cum phiala sanguinis quo aspergendum erat sanctuarium, donec sequenti anno aliud inferretur, quod ibi relinquebatur, vt per otium incensum penitus consumeretur. Prior tamen sententia vt communior est, ita videtur probabilior, & certior; nec obstat quod D. Paulus eodem orationis contextu dicat Sāctum sanctorum aureum habuisse thuribulum, & arcam: ex quo videtur velle vtrumque in eo fuisse, & præsentiam de vtroque negandam, vel de vtroque concedendam. — XC. *Quæ essent in Oraculo. Arca, Virga Aaron. Vrna manna, Liber Mosis An thuribulum.*

c Deut. 31. 26.

d l. 1. c. 8. n. 12.

e t. 2. an. m. 2544. n. 46; & seqq.

f c. 9. 4.

g l. 4. c. 52.

Nam cum habere multis modis dicatur, diuersi modi in vnum orationis contextum recte coniungi possunt; vt si dicamus templum multam habere pecuniam, multas possessiones, multos ministros, vt ait Rib. l. c. n. 15.

XCI. Quæ in templo. Altare thymiamatis.

EGRESSIS igitur ex Sancto sanctorum occurrit statim ante ianuam oraculi altare, quod propter vsum suffitus, quem exibebat oraculo, & propter vicinitatem altare oraculi dicitur, [a] & à D. Paulo thuribulum aureum, [b] quo modo & dicitur a Iosepho: vtrobique enim legitur Græce θυμιατήριον, quam vocem Gelenius [c] vertit arulam suffumigatoriam. l. autem 6. bell. c. 6. *thuribulum*. Syriaca vero translatio epistolæ D. Pauli vocat *domum aromatum*. Visitatiore tamen vocabulo dicitur altare thymiamatis, siue incensi, [d] ad differentiam altaris holocaustorum, ad cuius etiam differentiam, hoc nostrum aureum dicitur, [e] cum illud æneum esset. Non fuisse hoc altare intra oraculum, siue Sanctum sanctorum, ex eo patet, quod Zacharias, qui non erat summus pontifex, sed sacerdos de vice Abia, in eo ministrabat. Non licuit autẽ illi ingredi in Sanctum sanctorum. Et Exod. 40. ponitur coram arca testimonij, sed demisso inter vtraque velo. Et infra v. 19. & seqq. ante velum oraculi ordine ponuntur & extra ipsum ad Septentrionem mensa panum propositionis, ad meridiem candelabrum, & in medio altare aureum. Iosephus quoque de aula sancta loquens. Et prima quidem pars ad quadraginta cubitos aulsa, hæc tria mirabilia, ac prædicanda opera cunctis hominibus habebat, candelabrum, & mensam, & thuribulum. Eadem etiam scribit alibi, [f] *Vnum candelabrum in templo dedicauit, vt interdiu luceret iuxta legem, & mensam vnam impositos panes habentem sitam ad septentrionale templi latus ex aduerso candelabri; medium autem inter vtrumque locum obtinebat altare illud aureum: hæc omnia continebat anterior illa templi pars, quadraginta cubitos longa, & velo disparata ab adyto. Illo enim arca erat inferenda.* Hæc ibi. Itaque Leuit. 16. de cerimonia, qua Pontifex ingrediebatur in Sancta sanctorum. [g] Sic legimus, *Assumptoque thuribulo, quod de prunis altaris impleuerit, & hauriens manu compositum thymiama in incensum, vltra velum intrabit in Sancta.* Hæc de loco.

a 3. Reg. 6. 22.
b ad Hebr. 9. 4.
c l. 3. ant. c. 7.
d Luc. 1. 11. Exod. 40. 5. vers. 5.
e l. 6. bel. c. 6.
f l. 8. c. 2.
g vers. 12.

XCII. Salomonicum an idẽ cum Mosaicum.

DE authore etiam dubitatio est. Nam Ribera putat [h] altare thymiamatis, quod in templo fuit, idem fuisse cum eo, quod olim à Moyse fabricatum fuerat, & à Salomone duntaxat magnificentius ornatum fuisse. Contra sentit Abul. [i] & Villalp. [k] qui vult totam templi suppellectilem, præter vnam arcam, à Salomone factam, quæ videtur planissima Scripturæ sententia, 3. Reg. 7. vbi post enumerata diuersa opera, ita concludit. *Fecitque Salomon omnia vasa in domo Domini, altare aureum, & mensam, super quam ponerentur panes propositionis, auream, & candelabra aurea.* Cum ergo dubium non sit, quin mensam fecerit, & candelabrum, de altari quoque idem fatendum est; sed hæc verba ita pro sua sententia Ribera interpretatur, vt Salomon dicatur fecisse altare aureum, quia refecit, id est cedro vestiuit, ac maius fecit, & auro magnificentius, ac pulchrius ornauit.

h l. 2. de tẽp. c. 8. n. 4.
i q. 16. in c. 6. 3. Reg.
k l. 4. c. 48.

XCIII. Diuersum videri.

VERVM quæri potest à Ribera, an prius illud altare Mosaicum à Salomone dissolutum fuerit, an non; si dissolutum fuerit, & illius materia, ac forma mutata, certe non idem mansit altare, ideoque non vltra hoc altare Mosis fuit, sed Salomonis; si non est dissolutum, sed inclusum in maiore, certe altare hoc maius quod apparebat, & vsui erat, & à Salomone factum erat, Salomonem authorem agnoscere debet, non Moysen. Quamquam absurdum videtur hoc altare inutiliter includere in maiore, cum vel seorsim seruari posset in tot oratoriis, & gazophylaciis; vel antiqua materia operi nouo eidem vsui destinari. Quod de mensis & reliqua tabernaculi supellectili dicendum est. Quod autem dicitur Salomon altare aureum vestiuisse cedro, [l] & auro texisse, idem est ac si diceret construxisse altare cedro; interiora vero laminis aureis constitisse, ne scilicet ignis vel cineres calidi lignum paulatim consumerent, quæ propterea cedro vestita dicantur, sicut vice versa cedrus auro vestita fuit, quoniam foris auro tectum fuit lignum omne, & in figuram altaris efformatum; vt vult Villalp. loc. cit. vbi etiam fuse differit.

l 3. Reg. 6. 20. 22.

XCIV. Quæ eius forma.

QVÆ eius forma fuerit. Quod colligendum ex prioris altaris forma, de qua diximus anno Mosis 81. [m] Sed hoc altare duplo fere maius descripsit Ezechiel. [n] *Altaris ligni trium cubitorum altitudo, & longitudo eius duorum cubitorum, & anguli*

m n. 464.
n c. 41. v. 22.

eius, & l[illegible]tudo eius, & parietes eius lignei. Et locutus est ad me, hæc est mensa coram Domino: quæ de altari thymiamatis ibi Hieronymus explicat, & miratur quomodo ligna hæc ab igne non paterentur. *Quod altare*, inquit, *habebat cornua, & tam [illegible]es, quam parietes eius, hoc est, latera erant lignea, in quo Scripturæ sanctæ mysteria humanus sermo non potest explicare, quomodo altare, in quo ignis succendendus erat mensa videlicet thymiamatis, nihil ab igne patiatur, sed vt ita dicam igne purius fiat. Sicut enim opera sanctorum, de quibus scribit Apostolus, vnius cuiusque opus quale sit ignis probat, non pereunt, sed per ignem puriora monstrantur: ita & altaris ligna, quæ de lignis paradisi sunt, non cremantur igne vicino, sed puriora redduntur. Nec mirum hoc de Sanctuario, & interioribus templi, & altari thymiamatis credere: cum etiam* ἀμίαντον *quod genus est ligni, vel lini habens similitudinem, quanto plus arserit, tanto mundius inueniatur.* Hæc sanctus Hieronymus, Dioscorid.[a] ἀμίαντον gemmam ait esse. Sed causa facile ad aurum, quo totum altare circum vndique vestitum erat, quodque ægerrimè ab igne patitur, referri potest. Huius altaris fabricam perspicuam facit Villalp. in sua paraphrasi. *Altare vero*, inquit, quod ex erectis quaternis quadratis tignis, aliisque in supremo, & in imo connexis, quasi ex ossibus contexuit Salomon, ac cedrinis tabulis vndique conuestiuit, aureisque demum laminis contexit, altum erat cubitos tres, longum æquè ac latum cubitos duos. Ex dictis autem quatuor angularibus tigillis cornua erigebantur lignea, lignei namque erãt altaris parietes, basis, anguli; quæ omnia auro purissimo vestiebantur, addita super aurea craticula pro foco. Et dixit mihi qui me ducebat angelus. Hoc altare quod in conspectu Dei semper manet, mensa dicitur, quippe cui sacer ignis, & suaue spirans suffitus imponitur; vt scilicet eo odore, quasi cibo recreetur, aut potius deuoti, & incensi charitate animi oratione, *quæ dirigitur sicut incensum in conspectu Dei.*

Cur ab igne non corrumperetur.

Vera causa

Quæ eius fabrica.

a l.6.c.156.

FORMAM eius pulcherrimam repræsentat Villalp.[b] in qua videbis in imo basim quadratum toti areæ suppositam, altam palmos duos, intus asseribus constratam, & laminis aureis contectam, in quam calidi cineres è superiore craticula caderent. Quæ basis in altari holocaustorum non erat, vt tradit Iosephus,[c] tum in latere vno fenestram ad exauriendos cineres; leonum vero, aquilarum, & sertorum ornamenta, ex parte ab altari holocaustorum mutuata sunt. Annuli tamen, & vectes ad portandum fortasse non sunt adhibiti, sicut in Mosaïco, quod circũferri debebat. Nisi potius dicendũ est & annulos, & vectes, tam altari, quam mensis adhibitos, etiam in templo Salomonis, vt maiori cum reuerentia moueri loco possent, cum res exigeret: vel fortasse significando mysterio, tam altare, quam mensam à Iudæis ad Christianos transferenda. Quod confirmatur: Nam & arca quæ maximè immobiliter in medio Oraculo collocata erat, suos quoque annulos, & vectes retinebat illis insertos. In summo altari cornua procedunt, sed non incurua, verum in modum cilindri, rotundè in acumen tendentia, cum quadam basi, & corona in singulis, vt ex Mosaïco altari thymiamatis, apud Iosephum[d] colligitur, si græcum textum consulas. Sed craticula in modum retis perforata, & maioris lancis incurua loco tecti est, ea vero corona cingebat aurea, quæ simul ipsum altare coronabat. In hoc altari, sicut in Mosaïco cui succedebat, pontifex mane & vesperi quotidie suaue fragrans incensum adolebat, eodem tempore quo & lucernas componebat, vt habetur Exod. 30. 7.

XCV. *Eius forma ex Villalp.*

b t.2.l.4. c.48.

c l.3. ant. c.7.

d l.3. ant. c. 7

Ad septentrionale altaris incensi latus, erecta fuit propositionis mensa, eadem forma ac materia, iisdemque mensuris, quas olim Moyses obseruarat, quæ habentur Exod. 25. 23. vt colligit Villalpandus,[e] verum magnificentiam suam ostendit Salomon, cum pro vna decem construi iussit. Sic enim habetur[f] in Scriptura: *Nec non & mensas decem, & posuit eas in templo, quinque à dextris, & quinque à sinistris, phialas quoque aureas centum.* Nullum inter eas discrimen magnitudinis posuit Scriptura; ponit tamen Iosephus,[g] ait enim, *mensas quoque multas dedicauit Rex, & in his vnam magnam auream, in qua proponebantur sacri panes. Reliquæ vero non multo deteriores diuerso modo factæ sustinebant phialas, & pateras,* &c. Ribera,[h] & Villalp.[i] putant errorem irrepsisse in numerum, & pro vna mensa decem ponendas.

XCVI. *Mensæ propositionis.*

e l.4.c 57. ex 2. Par.4.v.6 & 7.

f 2.Par.4 8

g l.8. c.2.

h l 2. de tẽp. c.10. in fin.

i l.4.c 57.

XCVII. *Furtur plures contra Iosephum.* At vereor ne ille de more scripturam ambitiose mutare voluerit: præsertim cum pro aureis phialis centum, ipse viginti millia cuderit; & insuper quadraginta millia phialarum argentearum liberaliter addiderit, quibus sustentandis mensas illas maiores confici rex iusserit. Sed eum iterum Scriptura refellit. [a] *Fecitque Salomon omnia vasa domus Dei, & altare aureum, & mensas, & super eas panes propositionis*: quomodo legitur in Hebraicis, Græcis, & Latinis omnibus. Super plures ergo mensas, id est decem, quas ante memorauerat, posuit panes. Idque consentaneum est tantæ sacerdotum multitudini, qui per vices suas ministrabant, & iis vescebantur. Villalp. etiam loco citato hunc centenarum phialarum aurearum numerorum decem mensis panum accommodat, vt in singulis denæ essent. — a 2. Par. 4. 19.

XCIX. *Quæ panum, & phialarum dispositio.* Nam *in singulis mensis*, ait, *bini disponebantur ordines panum, & in vno quoque ordine quina vasa aurea licet computare. Primo illud magnum cui imponebantur panes; secundum paruum, quo incensum panibus imponebatur; tertium huic simile, quo addebatur sal; quartum quo hæc omnia operiebantur pariter, atque exornabantur; quintum denique, quo vinum libabatur, prædicto operculo, ad decorem, & dignitatem impositum: Ex quo fit vt singulis mensis dena vasa deputarentur, decem centena.* Hæc ipse; à quibus non multum abest Ioann. Benedict. in cap. 25. Exod. Nisi quod vinum & sal, eorumque vasa prætermisit. Certe hæc centum vasa ad mensas tantum propositionis pertinuisse valde probabile est, ex 25. Exod. [b] vbi in media expositione mensæ, & panum infert Moses acetabula, ac phialas, thuribula, & cyathos aureos, & additur hebraice in singulis vocibus affixum, quod respondet pronomini latino; vnde Pagninus ita vertit Exod. 25. 28 *Et facies scutellas eius, & coclearia eius, & cyathos eius*; &c. Vnde in peregrinatione deserti hæc vasa cum mensa inuoluebantur, & deferebantur simul. [c] Denique Exodi [d] 37. dicuntur hæc vasa *ad diuersos vsus mensæ*. — b v. 29. — c Num. 4. 7 — d v. 16.

IC. *Magnificentia Salomonis.* Hinc iterum apparet magnificentia Salomonis, in decem istis mensis, aurearum laminarum, quibus vndique conuestitæ erant fulgore splendescentibus, cum aureo lymbo, & coronis eas vndique quatuor digitorum altitudine circumeuntibus; centenisque insuper vasis aureis. Has porro mensas non ad Septentrionale tantum latus altaris aurei ponit Villalp. in primo vestigio sanctuarij, sicut nec candelabra ad australe, sed ea decenter intermiscet, vt non solum quinque mensæ, & totidem candelabra a dextris fuerint, & rursus quinque candelabra, et totidem mensæ a sinistris collocata, vt exigit Scriptura. [e] Sed ita constituit vt proxime a lateribus altaris aurei, vtrinq; bina ponerentur candelabra, tum recedendo ab Oraculo versus vestibulum, singulæ vtrinque mensæ: inde singula candelabra tum semel, atque iterum singulæ vtrinque mensæ, rursum candelabra, & mensæ, donec in vltimo ordine duæ mensæ inter duo candelabra ponerentur, potuerunt autem & aliter ordinari, sed hic ordo admodum conueniens est. — *Mensæ intermixta candelabris* — e 2. Par. 4. 7. 8.

C. *Candelabra aurea.* Quod autem ad candelabra spectat, ex dictis facile de eorum magnitudine, & figura constare potest. Nam in 2. Paral. [f] dicuntur, facta à Salomone candelabra aurea decem, secundum speciem qua iussa erant fieri; olim scilicet Moysi, vt interpretatur Villalp. [g] & confirmat ex Eupolemo apud Euseb. [h] vbi ex græco sic habetur. *Fecit etiam decem aurea candelabra, talenti pondere singula, eius instar, quod à Mose in tabernaculo testimonij positum fuerat; eademque ex vtraque parte templi, partim à dextris, partim à sinistris collocauit.* Hæc ibi, quæ videtur paraphrasis huius loci 2. Paral. Sed fallitur interpres Eusebii, cum vocem ἑκάστῳ non ad candelabra retulit, sed ad talenta, quod clarissimum est; primo ex c. 25. Exod. v. 39. vbi dicitur omne pondus candelabri, cum vniuersis vasis suis, habuisse talentum auri purissimi. Secundo ex eo quod sequitur ibid. in Eupol. *fecit & lucernas aureas septuaginta, vt septenæ in singulis candelabris arderent.* Decem igitur erant candelabra; at Trapezuntius ibi legit sexaginta septem lucernas in vno quoque candelabro. Absurde. Confirmatur etiam hæc Mosaica Salomoniorum candelabrorum forma ex Iosepho, [i] vbi dicitur Salomonem fecisse decem millia candelabrorum, *iuxta præceptum Mosis*, quod non videtur posse aliò; quam ad formam ei diuinitus mandatam referri. Quod Ribera quoque notauit. [k] Quod autem ait vnum à — *Eorum numerus, pondus & forma.* — f c. 4. 7. 40 — g l. 4. c. 57. — h l. 9. de præp. c. 4. — i l. 8 ant. c. 2 — k l. 2. de temp. c. 12. fin.

Salomone è decem millibus in templo dedicatum, de numero quidem decem millium, nihil disputo: de vnico autem consecrato certissimum est ex Scriptura eum vehementer errare, cum ex illa constet decem in templo fuisse dedicata; quæ decem auri talentis, id est centum & viginti quinque millibus aureorum valebant. Sed de his candelabris satis à nobis anno Mosis 81. disputatum est. [a]

a n. 446. & seqq.

CI. *Vasa templi aurea, & argentea, ex Iosepho.*

Et hæc quidem de templi ipsius, seclusis omnibus atriis præcipua supellectile dicta sint. Ad quæ atria priusquam transeamus, libet quæ de vasorum templi multitudine Iosephus scripto reliquit referre. Nam præcipua eorum pars ad aulam sanctam potius, quam ad atrium Leuitarum pertinuisse videtur.

Libro ergo 8. antiq. cap. 2. post enumeratas æneas colũnas duas, de quibus dictum est: & mare æneum cum bobus suis, luteres decem cum basibus, rotis, omnique apparatu suo, & altare holocaustorum, de quibus cum de atrio Leuitarum sermo erit, dicetur, aurearum mensarum ponit, iuxta Gelenii versionem, magnum quidem, sed indefinitum numerum; & quæ aurea mensa panum non multo deteriores essent, quot scilicet requiruntur ad commode capienda sexaginta millia phialarum, siue libatoriorum, & paterarum aurearum, & argentearum. Verum determinatus numerus decem millium mensarum, habemus in græco: quo etiam modo legit iampridem Rufinus. Candelabrorum decem millia aureane essent, vel argentea non dixit ipse, sed eorum tamen vnum, vel potius decem, vt diximus, aurea fuisse ex Scriptura constat. Villalp. [b] aurea omnia fuisse putat, & insuper duplo plura argentea, quia deinceps in enumeratione vasorum Iosephus pro vno vase aureo, duo ponit argentea Sed aliqua seorsim dicemus, 4 ne lectori in recensendis Iosephi, vt leuiter dicam amplificationibus graues simus.

contrahitur. *b l. 5. c. 42.* *4. X.*

CII. *Alia vasa ab eo praterita.*

Extra porro numerum vasorum à Iosepho numeratorum, sunt vasa omnia, quæ à Moyse in deserto fuerunt fabricata. Ait enim Iosephus prædicta omnia fuisse à Salomone præparata. Illa porro in templum fuisse translata constat ex Scriptura. [c] Quin etiam ex ære alia quamplurima fabricatus est, vt Scriptura testatur, de quibus in atrio Israëlitarum, ad cuius vsum in primis pertinebant, dicendum erit. Alia etiam vasa aurea non pauca omissa esse videntur, vt emunctoria lucernarum, quæ pro singulis dena esse debuerunt, & videntur forcipes appellari in 3. Reg. [d] vbi adduntur hydriç, nisi eas velis craterarum nomine à Iosepho comprehendi; quæ à Septuag ἐπαρυστρίδες dicuntur. Adduntur & fuscinulæ, & mortariola, omnia de auro purissimo; fuerunt & scutula aurea, & capita Cherubinorum, leonum, aquilarum, vitulorum, aurea omnia, sed affixa in coronis, & zophoris trabeationum, super epystilia parastadum, & columnarum.

c 3. Reg. 8. 4. 2. Par. 5. 5 *d c. 7. 49.*

CIII. *Ratio temporis.*

Cæterum non affirmamus hæc omnia hoc secundo anno templi confici potuisse, aut non plura his fortasse fuisse præparata, sed quoniam hæc distinctius à Scriptura non sunt tradita, coniecturam probabilem secuti, quæ ad templum proprie dictum pertinebant, & cuius maxime fuit habenda cura, & ante omnia credimus habitam, cum propter ipsum cætera essent omnia, ad hunc annum retulimus, nunc Deo duce cætera videamus.

ANNVS MVNDI 3025. DILVVII 1369. QVINTÆ ÆTATIS 86. SALOMONIS 6. SADOCI PONTIFIC. 5. FVNDATI TEMPLI 3. ARCÆ IN SION 36. TROIÆ EXCISÆ 154. EVPALIS 35. IMPERII ASSYRIORVM. 1094.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1028.

HOc anno, & ſequentibus aliquot, quos exactius rebus ad templum pertinentibus diſtinguere non poſſumus, tota templi, & atriorum omnium ædificatio perfecta eſt. Conſtat enim ex 3. Reg. 6. fine; *Perfectam fuiſſe domum in omni opere ſuo, & in vniuerſis vtenſilibus ſuis annis ſeptem.* Quod confirmat Ioſeph. [a] *His tam magnis,* inquit, *ac pulchris operibus, & donariis ſeptennio perfectis, non ad opulentiæ modo, ſed & celeritatis oſtentationem. Quæ enim ætatem integram hominis poſcere videbatur tam breui, ſi ad magnitudinem conferantur, tempore erant abſoluta.* Veruntamen ex prædicto loco [b] habetur his 7. annis, ſex menſes addendos eſſe, qui ad octauum templi, & Salomonis vndecimum pertinebant. Sic enim legitur v. 37. *Anno quarto fundata eſt domus Domini, in menſe Zio, & in anno vndecimo menſe Bul, ipſe eſt menſis 8. perfecta eſt domus,* &c. Si anno quarto cui deſunt duo menſes, adiungas 8. menſes, vndecimi fient omnino ſeptem anni, cum ſex menſibus. Nec intelligo cur eos menſes dicat Vatablus ad duodecimum annum, non ad vndecimum pertinere. Verum quia annos non diuidimus, & templi dedicatio, ad octauum eius fundati, ſiue vndecimum Salomonis annum, non ad ſeptimum, ſiue decimum pertinet, extrema templi ædificati, cum dedicatione, differemus ad vndecimum Salomonis. — I. *Ratio temporis abſoluti templi.*

a l. 8. ant. c. 2
b 3. Reg. 6.

SED priuſquam reliquam fabricam ſacram pertexamus, paucis de Semei nece dicendum eſt; quam ad hunc annum pertinere ſemel iam atque iterum ſignificauimus. Nam anno 3. regni Salomonis, quo cæſus eſt Ioab, & eiectus Abiathar, etiam datum eſt præceptum iſti viro, ne ab vrbe diſcederet; ea enim omnia teſtamento Dauidis continebantur; quod primo quoq; tempore executioni mandatum eſt. Huic autem annus eſt tertius ab interdicto ſibi ex vrbe digreſſu, quo fugerũt ſerui eius, quæ fuit occaſio mortis ipſius. Res perſpicue deſcribitur 3. Re. [c] *Habitauit,* inquit, *Semei in Ieruſalẽ diebus multis: Factum eſt autem poſt annos tres* (nõ dicitur anno tertio, quaſi vnus tantum interiectus fuerit à præcepto dato, ſed poſt annos tres) ſiue vt habetur Hebraïce *in fine,* vel *à fine trium annorum,* quo modo etiam habet Chald. Clarius etiam Septuag. *Manſit.* inquiunt, *in Ieruſalem tribus annis, & poſt tres annos,* &c. Ioſephus, [d] *triennio dein exacto;* quomodo etiam in græco habetur, & apud Rufinum. — II. *Cauſam Semei huc pertinere.*

c 2. 38.
d l. 8 ant. c. 1

CONTIGIT *ergo poſt tres annos vt fugerent ſerui Semei,* duo ſcilicet, vt habetur in hebræo, græco & chaldæo, & apud Ioſeph. loco citato, *ad Achis filium Maacha regem Geth;* Hunc ipſum putat Abulenſ. [e] ad quem ante quatuor & quadraginta circiter annos fugerat Dauid; cum nihil ei tutum eſſet in regno Saulis. Quãuis hic dicatur filius Maacha, ibi filius Maoch: hic fortaſſe pater fuit, illa mater. — III. *Fuga ſeruorum eius.*

e in c 2. 3. Reg. q. 44.

Quæ cauſa fugiendi ſeruis iſtis, aut quæ potius ad hunc quam ad alium, ſane non liquet; forte Palæſtini genere, & Gethæi erant, & male ab impotenti homine accepti fuerant, vt qui non didicerat illud ſapientis. [f] *Noli eſſe ſicut leo in domo tua, euertens domeſticos tuos, & opprimens ſubiectos tibi.* Nam talem eum Theodoretus [g] nobis exhibet: Quærens enim cur cum Dauid Semei dediſſet veniam, Salomoni mandaret vt eum puniret, *Virum noueras,* inquit, *tyrannicum, &*

f Eccl. 4. 35
g l. 3. q. 5

valde audacem, & filij sui prouidens saluti, cum docuit quæ ausus sit, vt viri caueret prauitatem, &c. *Nunciatumque est Semei, quod serui eius issent in Geth, & surrexit Semei, & strauit asinum suum, iuitque ad Achis in Geth.* Quieta nimirum erant omnia inter Hebræos, & Palæstinos, qui illis etiam tributa pensitabant.

IV. *Quis retrahit Semei.* EXISTIMAVIT Semei, si forte memor fuit impositi sibi præcepti, Salomonem multitudine negotiorum obrutum, vel obliuioni dedisse mandatum suũ, vel hanc ei culpam ignotam fore; qui cogitare potuit, vel seruos ipsos, vel alios ipsius inimicos daturos operam, vt res innotesceret Regi, quod & factum est. Nuntiatum est enim Salomoni, *quod isset Geth de Ierusalem, & reddisset*, ne qua esset in eo repetendo difficultas. Et mittens vocauit eum, dixitque illi; *Nonne testificatus sum tibi per Dominum, & prædixi tibi. Quacumque die egressus ieris huc, & illuc, scito te esse moriturum: Et respondisti mihi, Bonus sermo quem audiui. Quare ergo non custodisti iusiurandum Domini*, præceptum nimirum tibi à me impositum, sub inuocatione diuini nominis. Obmutuit scilicet infelix; nam si obiecisset excusationis nomine fugitiuos suos, erat in promptu responsio non debuisse propterea violari præceptum Regis iusiurando confirmatum, & eius de eo obseruando promissionem; & iacturam seruorum, proprij capitis certo discrimini anteferendum non fuisse.

V. *Eum obiurgatum mori iubet Salomon.* ET ne forte homo improbus leuitatem culpæ prætendat, reuocat illi in memoriam petulentiam, qua in patrem suum olim fuerat debacchatus, quam adhuc impune tulerat, & quam huius occasione delicti luiturus erat. *Tu nosti*, inquit, *omne malum, cuius tibi conscium est cor tuum, quod fecisti David patri meo. Reddidit Dominus malitiam tuam in caput tuum.* In illius videlicet peccati pœnam, in hoc alterum peccatum, vindex scelerum numen te corruere permisit, vt vtrumque vna nunc, eademque vltione puniretur. Quo referri, & aptari illud potest à Sapiente dictum. [a] *Ducebat enim illos ad hunc finem digna necessitas, & eorum quæ acciderant commemorationem*, id est, memoriam *amittebant, vt quæ deerant tormentis repleret punitio.* Sic & ipse plene lueret admissum flagitium. Nam quasi dimidiata pœna fuit, quod extorris à patria Hierosolymis detineretur, vbi nihil moliri mali, nihil turbare posset, homo alioqui turbulentus, & potens; sed hoc nouo facto repleta est punitio. *Et rex Salomon benedictus, & thronus David erit stabilis coram Domino; vsque in sempiternum.* Occulte significat imminere principibus, quos Deus loco suo constituit criminum vltores; ab ipsomet communi Rege, & iudice Deo pœnas neglectæ, aut violatæ iustitiæ longè grauissimas. Cum enim sapientissimus princeps dicat hoc reo castigato, stabile futurum regnum suum, vtique significauit illud labefactum iri, nisi in Semei animaduertisset. *Nam regnum à gente in gentem transfertur, propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos.* [b] *Iussit itaque rex Banaiæ filio Ioiadæ, qui egressus*, è conspectu scilicet Regis, qui noluit hominem coram se occidi, *percussit eum, & mortuus est.*

a Sap c.19. 4.

Principum documentũ

b Eccl.10.8

VI. *Dei ad Salomonem nuncius.* SVB hoc tempus cum maxime ferueret templi ædificatio, videtur factus ille sermo Domini ad Salomonem, de quo mentio est [c] in Scriptura. *Et factus est sermo Domini ad Salomonem dicens, domus hæc, quam ædificas si ambulaueris in præceptis meis, & iudicia mea feceris, & custodieris omnia mandata mea gradiens per ea*, subaudiendum videtur verbum aliquod, idque in omnibus linguis *stabit*, aut *mihi grata erit*, vt in ea à te deinceps ac populo tuo, religiosè colar, cæterisque deinceps regibus filiis Dauidis. Nam sequitur; *Firmabo sermonem meum tibi, quem locutus sum ad David patrem tuum. Et habitabo in medio filiorum Israel*, in hac ipsa videlicet domo, quam tu moliris in gratiam mei. *Et non derelinquam populum meum Israel.*

c 3.Reg.6.11

Subintelligitur autem altera quoque pars propositionis sub conditione elatæ, quæ alibi crebrius expressa est; fore videlicet, vt si deseruerit pietatem, & obseruationem mandatorum Dei, deseratur ipse à Deo, & domus hæc, quantocumque splendore, ac magnificentia fulgeat, prophanorum hominum rapinis deformetur; & luctuosissima denique deflagratione consumatur.

VII. *Quæ eius causa, quod tempus, quis...* SED non fuit necesse tam tristi vaticinio conceptum ædificandi feruorem, quasi frigida superfusa intepescere; cum ad eum potius accendendum hic

nuncius ad Salomonem diuinitus missus esset. Lyranus factum putat hunc sermonem Regi, post consummatam, & perfectam domum, vt colligitur ex versu 9. Sed vox *ædificas* in medio ædificandi tempore factam innuit, vt vult Torniel. [a] At nos vtramque sententiam conciliamus, dum hæc contigisse putamus post consummatam domum, proprie sumptam, de qua anno superiore. Et durante nihilominus ædificatione, quæ deinceps secuta est. Subaudiendum etiam ait Vatablus hunc sermonem per Ahiam prophetam ad Salomonem factum fuisse. Id vnde acceperit ipse non refert. Legi tamen in Chron. maiore Hebr. [b] Ahiam Silonitem apud Salomonem vatis munere ter functum fuisse: nihil vetat existimare in tribus illis vicibus præsentem annumerare.

a ann 5. quintæ ætat.

b c. 10.

VIII. *Transitus ad externa templi.*

Sed iam ad templi fabricam reuocamur. (Id enim vnum maxime agebatur, atque vrgebatur opus hoc tempore.) vt quæ ipsi domui sanctæ circumposita sunt consideremus. Iis ergo quoquo modo explicatis, quæ ad ipsum templum, & tres eius partes pertinebant, de templi atriis aliquid, ex Villalp. præcipue di, cendum est, quoniam qui hæc accuratiore studio, aut feliciore perscrutatus sit habemus neminem.

Gradus ad peribolum, eiusque porta.

Superandi fuerunt permulti gradus substructionis, in quibus in solemniore pompa ascendendis nonnulli cantica, quæ dicuntur graduum, à Leuitis decātari solita opinantur. Hos quadruplices ab Occidente fuisse colligimus, totidemque portas in peribolo, qui in eius fastigio excitatus erat, omnibus apertas, ac peruias; colligimus inquam ex Iosepho qui libro 15. antiquitatum [c] de templo Herodis disserens, quod is ad normam Salomonis quantum potuit excitauit, de Occidentali porticu, quæ primum occurrebat ascendentibus, agens quatuor ei portas attribuit, meridiano autem vnam ab vtroque latere æque distantem.

c c. 14.

IX. *Magnitudo periboli sino ambitus tot. in templi.*

Svperatis gradibus occurrebat statim peribolus, quem supra cum Ezechiele cap. quadragesimo descripsimus, latum, & altum calamum vnum: longum autem per singulas vniuersi ædificij facies 125. calamos, id est per totum ambitum quingentos, vt ex eodem colligitur. [d] Et cum singulis calamis respondeant sex cubiti, & palmus, siue quadrans, [e] totus ambitus, & longitudo periboli fuit trium millium centum & viginti quinque cubitorum; Romanorum autem pedum (si iuxta Villalpandi [f] supputationem viginti cubiti Hebraïci quinquaginta pedibus Romanis respondebant) septem millium octingentorum duodecim pedum, cum dimidio; aut sesquipede cuique cubito attributo 4687. $\frac{1}{2}$. Quod spatium exiguæ vrbi par esse possit; ideoque hanc fabricam *quasi ciuitatem dici* leges in Ezech. cap. 40. 2.

d c. 42 fi.
e c. 40. v. 5.
f l. 5. 16.

Via ambiens atriū prophanum.

Inter peribolum hunc, & murum ambientem atrium prophanum spatium erat circumquaque sex calamorum, id est cubitorum 37. $\frac{1}{2}$: quæ erat latitudo viæ istius, longitudo autem 123. calamorum fuit, per partes singulas: sed totam longitudinem expressit Scriptura numero quingentorum calamorum, etsi octo desiderarentur, quod in angulis replicentur. Erat ergo via hæc per singulas ædificij facies longa septingentis sexaginta octo cubitis cum tribus palmis, id est vicies fere longior, quam latior.

Villalp. l. 5. c. 60.
Ezech. 42. fi.

X. *Porticus, & atrium gentium.*

Progrediendo ad interiora templi, ducit hæc via ad porticum gētium, cum atrio suo, de quo non leuis est inter authores antiquos, recentesque controuersia. Sunt enim qui in templo Salomonis nullam porticum, aut atrium immundis, & gentibus destinatum putarint; sed tantum in templo Herodis: in illo autem duorum tantum atriorum, & consequenter porticuum, tam à Scriptura, quam à Iosepho fieri mentionem, interioris scilicet, quod erat Sacerdotum, & Leuitarum, & exterioris quod erat Israëlitarum. Hæc est sententia Riberæ, [g] Barad. [h] Montani de templi fabrica, Torniel. [i] & nonnullorum aliorum, vt Genebr. in Chron. qui porticum, & atrium gentium ad posteriora secula referunt, vel ad ipsum Salomonem longe post templum perfectum.

g l. 1. de templ c. 16.
h t. 2. concor. l. 3 c. 29.
i in an m. 3023. 109. & 11.

XI. *A Salomone constructum. Ex Iosepho.*

Existimo nihilominus porticum, & atrium gentium à Salomone extructa fuisse. Nam Iosephus [k] vbi de templo, eiusque partibus, & supellectili disseruit; addit Salomonem circumdedisse templum septo quodam trium cubitorum altitudine, exclusurum prophanam multitudinem, & solos sacerdotes admissurum; & hoc est atrium Leuiticum proximum templo. Secundo addit extra hoc

k l. 8. ant c. 2.

septum fuisse fanum porticibus magnis, ac latis cinctum, in quod cuilibet è populo puro & casto accessus patebat; & hoc fuit Israëlitarum atrium, ambiẽs tam atrium Leuitarum, quam templum ipsum. Tertio aliam statuit aream super aggestam terram ad quadringentos cubitos, & templi solo æquatam, quam cinxisse ait duplicibus porticibus, id est, duplici contignatione constantibus, quas columnæ è natiuo saxo sustentabant; quod omnino fuit atrium gentium, & porticus Salomonis; subdit autem hæc omnia septennio fuisse perfecta. Cum ageret etiam alibi [a] de magnis illis substructionibus Salomonis, & ingesta terra ad laxandam templi aream; Sic ait. *Hoc opus postquam æquatum est vertici, cauitas quæ intererat murum inter & tumulum expleta est, vt complanatis omnibus fieret area, & circum quadriporticus quatuor stadiorum circuitu, singulis lateribus inter duos angulos per stadia singula patentibus.* Sic ipse. Qui deinde pergit agere de alio interiore ambitu, & porticu, quam dicimus Israëlitarum.

a l.15.ant c 14.

XII. *Aliisque scriptoribus.*

Et hæc est communis sententia doctorum vt affirmat Viegas, [b] eamque sequitur, & ait ab ea immerito Riberam recessisse. Ita sentit etiam Comest. [c] qui præter atrium Sacerdotum, & mundorum bipertitum, addit etiam immundorum, & gentilium, quem sequitur Dionys. [d] & Abulensis, [e] Beda, [f] libro de templo Salomonis cap. 6. præter atrium interius, & exterius cum suis porticibus, ponit extremum atrium in quod admittebantur Gentiles, & Iudæi, qui nuper venerant ex gentibus, vsque ad sextum purificationis diem: quæ ipse recitat ex Cassiodoro in Pandectis. Agit autem non de templo Herodis, vel Zorobabelis, sed Salomonis. [g] In eadem sententia est Hugo Cardin. [h] & Villalp. passim toto opere suo præsertim lib. 3. cap. 27. Ioan. Azor. [i] & Pined lib. 3. de rebus [k] Salom. quorum hæc est pro ista sententia ratiocinatio minime pœnitenda.

b in c. 11. Apoc. com. 5 sec. 3.
c l. 3. Reg. a c. 14 ad 18.
d c 6. 3 Reg. fi.
e q 21. & 4. Reg 12 q 9.
f 10. 8
g vide gloss. ord. 3 Reg. 6.
h 3. Reg c 6.
i to. 1. Inst. t. l 6 c. 53.
k c 5 n. 113. & seqq.

XIII. *Et ratione ipsa.*

QVOD nimirum credibile non sit vlla in re maius, aut magnificentius fuisse templum Herodianum Salomonico. Et fuisset sane si peculiari atrio, eoque maximo, ac magnificentissimo, quod non solum ad pulchritudinem, sed ad templi sanctitatem, & orandi opportunitatem valeret atque separationem immundorum, & Gentilium, à Sanctis, & mundis potius ab alio Rege, quam à Salomone; ornatum, atque instructum fuisset: atque in alia quam in ipsa Dei descriptione, Dauidi, & Salomoni tradita, designatum; quasi exemplar illud diuinum aliqua ex parte mancum fuisset & imperfectum; aut maioris cuiuspiam Regis sapientiam, vel opulentiam expectasset, à quo perfici, & emendari posset. Aut maior Gentilium, & aduenarum numerus, ad visendum, & colendum Hierosolymitanum templum, vllo vnquam tempore confluxisset, quo atrij gentium separatio, & constructio magis necessaria; quam Salomonis tempore visa fuisset.

XIV. *Et scriptura.*

IDQVE etiam merito ex ipsius oratione colligitur. [l] *Externum quoque*, inquit, *qui non est de populo tuo Israel, si venerit de terra longinqua, & adorauerit in loco isto, tu exaudies de cælo firmissimo habitaculo tuo, & facies cuncta, pro quibus inuocauerit te ille peregrinus.* Eodemque modo alibi; [m] *Insuper & alienigena, qui non est de populo tuo Israel, cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum, & orauerit in hoc loco, tu exaudies*, &c. Quomodo in eo loco orare poterat alienigena, si nullus ad orandum destinatus erat locus? num in templum, aut atrium Leuitarum admittebantur? At ibi soli Sacerdotes, & Leuitæ locum habebant; num in atrium Israëlitarum? at capitale fuit eo quemquam admittere gentilem, vnde & mortis reum agebant diuum Paulum Iudæi, [n] quod criminarentur eum, Gentiles induxisse in templum, & violasse locum sanctum. Scribit enim Iosephus [o] secundum ambitum, qui scilicet erat medius inter atrium Sacerdotum & extremum, siue commune, in lapideo septo habuisse inscriptionem, quæ vetaret transgredi alienigenam, sub interminatione pœnæ capitis, & hæc quidem ipse de templo Herodis. Sed Hebræi, vt erant rerum suarum amatores, & Salomonici templi, ad diuinum exemplar conditi admiratores, nihil quod ad templum spectaret probaturi erãt, quod primo illi templo non respõderet. Quare neque probassent nouum istud opus atrij gẽtium, si nihil huiusmodi in Salomonico præcessisset. Huc pertinet & illud Esaiæ 56. 7. *Domus mea domus orationis vocabitur cunctis populis.* Quod Christus Dominus, de eo loco interpretatur vnde eiecerat ementes, & vendentes, quia scilicet ibi Gentiles orabant.

l 2. Paral. 6. 32.
m 3. Reg. 8. 41.
n Act 21. 28
o l 15. ant. c 14.

XV. *Mansit ad postrema tempora.*

MANEAT ergo constitutum, ab initio templi fuisse hanc porticum cum atrio suo excitatam, quæ mundis, immundisque patebat; ideoque porticus ipsa, licet ianuis ad omnes cœli plagas aperiretur, quæ periboli aditus respicerent, sicut & ianuis atriorum Israëlis, nullis tamen instructæ fuerunt ianitorum cubiculis, sicut porticus Israelitarum; nec opus erat, quando neminem excludi fas erat, vt mox dicetur. In hac porticu, atque atrio sæpe ad confertam multitudinem Christus Dominus verba faciebat; ibi ethnici Philippum adierunt, vt Christum viderent, ibi Aethiops eunuchus Reginæ Candacis adorauit. [a] Eius pars Orientalis, quadripertita enim erat, dicta fuit Salomonis etiam Christi tempore, vt ex Euangel. & Actis constat, quod pars eius aliqua cladem Chaldæorum effugisset, posteaque à Zorobabele, & Herode, vt putant, restaurata, primi authoris nomen retinuisset.

a act. 8. 27.

XVI. *Mensura atrij gentium.*

HÆC ergo est porticus gentium, quæ atrium gentium sibi adiacens ambiebat. Id enim omnibus atriis commune fuit, vt æstus, & pluuiæ tempore haberet populus quo se reciperet, quam porticum Iosephus: [b] vocat quadriporticum quatuor stadiorum circuitu, singulis lateribus inter duos angulos, per stadia singula patentibus, id est per sexcentos viginti quinque pedes. At ex Villalp. dicendum est etiam fuisse longiora latera singula, centum scilicet, & decem calamorum, id est 687. pedum cum dimidio. Eius autem latitudo paulo minor ab eodem ponitur latitudine Israeliticarum porticuum, si primum vestigium vniuersale dimetiamur: lib. tamen 5. cap. sexagesimo, eam cæteris latitudine parem facit, id est 50. cubitorum, sed ratiocinatione, & proportione colligenda est; quoniam atrium, & porticum gentium Angelus Ezechielis dimensus non est, quia plenitudo gentium, quas Ecclesia comprehensura quondam erat, nullis terminis, finibusue circumscribenda erat.

b l. 15. c. 14.

XVII. *Qualis porticus gentium.*

HÆC porticus murum versus peribolum habuit, versus autem templum columnas. Hic murus quatuor in locis ab Occidente iuxta Iosephum, portas habuit, sicut & peribolus, sed ad eas nulli thalami erecti, nulla ianitorum cubicula, nulli gradus vt in porticibus Israelis, quod ab hac porticu nemo excludendus esset, præter mulieres menstruo sanguine inquinatas, vt ait Iosephus. [c] Quod videtur refelli ex primo Paral. [d] vbi per quatuor ventos fuisse dicuntur ostiarij, id est, ad orientem, & occidentem, ad aquilonem, & ad austrum; idque concedit Villalp. [e] Nec par erat naturalem infirmitatem alieniores à Deo reddere Israelitas, quam ethnicos infidelitatem. Ab oriente vero, septentrione, & meridie singulis aperiebatur portis, quot scilicet erant aditus ad atria sancta. Illud enim in primis in hoc maximo ædificio erat admirabile, vt solida solidis, vacua vacuis, rotundis rotunda, quadratis quadrata, ad vngem, sursum deorsum, ante, retro, ad dextram, ad sinistram, quoquo versum denique incredibili proportione dimensa responderent, sicut à Villalp. artificiosissime obseruatum est, & facilius in vestigiis vniuersalibus totius fabricę videri, & laudari, quam narrando imaginatione depingi, & mente intelligi potest. Vide supra priorem tabulam, quam delineari curauimus.

c l. 2. contra App.
d 9. 24.
e t. 2. l. 5 c. 32.

XVIII. *Quæ dispositio muri eius.*

CRASSVS erat murus calamum vnum, & totus vndique per interualla duorum calamorum, intus quidem semicolumnis, vno cubito à muro extantibus, foris autem parastadis, siue antis eiusdem prominentiæ, siue proiecturæ ornabatur. Inter has semicolumnas & antas eodem plane interuallo fenestræ vbique aperiebantur; nisi vbi solidior murus fenestram excludebat, vt in quatuor angulis; & vbi latera interiorum porticuum Israelis, soliditatem in hoc muro, de quo agimus, sibi respondentem exigebat. Tunc enim in fenestræ locum semicolumna succedebat, ita vt inter duas fenestras, non singulæ semicolumnæ, & parastades, vt in reliquo spatio, sed geminæ muro affigerentur.

XIX. *Altitudo.*

HIC murus altus fuit cubitis viginti quinque, & quia ad hanc porticum gradibus non ascendebatur ex via periboli, propterea ex longinquo spectantibus (præterquam ex loco altiore, vt ex arce Sion) peribolus partē aliquam illius muri obtegebat; ex propinquo autem, & ex via ipsa, totus à terræ superficie apparebat.

Et ornatus.

Eius ima pars podium erat altum calamum vnum, ſicut & peribolus cingens totam ædificium; niſi qua parte portis aperiebatur, & diſtinguebatur crebris ſtylobatis eiuſdem cum podio altitudinis, vt illis antæ, ſiue paraſtades decore admodum ſuſtentarentur. Hæ paraſtades cum baſibus ſuis, & capitellis, ad viginti cubitos attollebantur: tum accedebat trabeatio, id eſt, epiſtylium, zophorus, & coronix quinque cubitorum. Intercolumnia vero geminis ad perpendiculum feneſtris, decuſſato cancello diſtinguebantur, vti Villalpandi figuræ eleganter oſtendunt.

XX. *Columnæ porticus gentium. earum ordines, diſtantia.*

Hvic exteriori muro tres columnarum ordines deinceps appoſiti erant, qui ſemicolumnis muro ab intrinſeco affixis recta verſus templum reſpondebant. De hac porticu, & columnis eius maxime accipiendum eſt, quod ait Ioſephus, libro 15. fere extremo. *In eius porticibus* (erat enim quadripertita porticus gentium,) *ſtabant paribus interuallis quatuor columnarum ordines, quorum quartus verſus peribolum intertextum habebat lapideum parietem.* quod eleganter expreſſit Villalpand. Porro columnæ, ſumpta ab ipſarum centro menſura, & à muro, & à ſe inuicem duobus calamis diſtabant: exceptis locis, in quibus hic murus ſolido atrii Iſraelitici reſpondebat. Ibi enim columnæ à ſe inuicem, habita ratione latitudinis porticus vno calamo diſtabant. Singularum columnarum diameter erat duorum cubitorum, id eſt, ſex cubitorum ambitus, de quibus ſunt illa Ioſephi verba.

Craſſitudo. [a] καὶ πάχος ἦν ἑκάστου κίονος εἰς τρεῖς ἐπὶ συναπτόντων ἀλλήλοις τὰς ὀργυιὰς περιλαβεῖν. *Craſſitudo autem cuiuſque columnæ, quantam poſſent tres homines conſertis inter ſe brachiis complecti.* Altitudo vero vltra ſtylobatas viginti cubitorum, vt affixis ſemicolumnis, & paraſtadis ad vnguem reſponderent. a l.15 ant.c. 14.

XXI. *Numerus.*

Colvmnarvm vero numerus, per totam hanc quadriporticum fuit non centum ſexaginta duarum, vt ait Ioſephus, qui potius de ſingulis eius lateribus interpretandus eſſet, niſi aperte de vniuerſis loqueretur. Ait enim; *numerus vniuerſarum* συμπάντων *fuit* 162. *capitellis ſculptus opere Corinthio, pulchris vſque ad miraculum.* Is tamen numerus ſtare non poteſt. Nam in tanta longitudine columnas nimium à ſe inuicem diſiungi oportuiſſet. Exigit autem debita proportio numerum ſexcentarum ſexaginta columnarum; centum ſcilicet, & ſexaginta quinque in ſingulis eius lateribus. *contignatio.* Super haſce columnas & murum iniectæ erant trabes, & tigilla, & aſſeres vt fieret contignatio, quæ ab inferiore parte magnificis laquearibus ornabatur, & ſculpturarum variarum figura: à ſuperiore æneis laminis conſtrata erat, ad pluuiam innoxiè accipiendam. Ioſeph.

XXII. *Cochleæ ad ſuperiorem porticum.*

Ad hanc contignationem ſingulis cochleis ex quaternis angulis aſcendebatur. Huic enim tabulato impoſita erat alia porticus, alta cubitis octodecim, cum tribus quadrantibus. Sic vt tota porticus atrii gentium excluſo podio, quadraginta tribus cubitis cum dodrante in altum attollere; cum podio autem ad quinquaginta.

eius forma.

Hæc autem ſuperior porticus nudis vtrimque conſtabat columnis, quæ hinc inferioribus paraſtadibus, inde ſubiectis columnis recta, & ad perpendiculum innitebantur. Columnis iſtis ſuperioribus nullus interiectus erat paries, vt facilius à longe atrium Iſraelitarum cerni poſſet, licet atrium gentium eſſet interiectum: ſed peribolus quidam, qui & podij columnarum inſtar erat, externæ illi quidem forma non admodum diſſimilis, ſed quantitate omni ex parte minor. *trabeatio, & contignatio.* Columnis trabeatio impoſita erat, & contignatio, vtraque ſubiectæ forma ſimilis, ſed mole minor.

XXIII. *Ornatus tecti, & pauimenti.*

Accedebant denique ornatus gratia, ſicut & in reliquis tectis omnibus vaſa quædam elegantis formæ, & precioſæ materiæ, cum floribus acuminatis, ad arcendas auiculas, vt ait Ioſephus. Non eſt tamen omittendũ huius præcipue porticus gentium, & vt videtur etiam atrii, quod ea pari latitudine claudebatur, pauimentum celebrari: [b] ſicut & columnarum capitella, & laquearia valde commendat Ioſephus. b Villalp. l.3.c.27. In hac enim porticu excipiebantur viri principes exterarum gentium, quibus vltra penetrare, ad porticus Iſraelitarum, & Leuitarum, non licebat; ſed inde tamen per apertas portas templum, & altaria; mare, lutheres, columnas æneas, menſas, & candelabra intuebantur; Denique à longe venerabantur.

Erant autem etiam exedræ in hoc atrio, in quibus & diu noctuque quiescere, vt arbitror, & cibum sumere licebat. Etsi Dominus hinc negotiatores eiecerit; quoniam in prophano loco ad templum tamen pertinente prophana negotia, & minime necessaria agi nolebat. Nihilominus cum in locis sanctis, vt dicitur cibum sumere licuerit Israëlitis, quidni idem licuerit Gentilibus in prophanis? præsertim cum multæ culinæ variis in templi locis extructæ essent. *Exedræ ad excipiendos peregrinos ex gentibus.*

XXIV. *Atrium, siue atria Israelitarum.*

SVPERSVNT Israëlitarum atria sancta, & nobilissimæ porticus, quibus vndique admirabili artificio, & dispositione cingebantur, de quibus meritò accipiuntur illa verba Dauidis: *Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.* (Psal. 133.) Etsi enim reuera vnum erat atrium Israëliticum, vt opponebatur atrio gentium, & atrio Leuitarum; quia tamen multas areas, siue minora atria continebat, ideo de eo Dauid modo in singulari, modò in plurali locutus est. Psal. 28. 2. *Adorate Dominum in atrio sancto eius;* populum enim vniuersum alloquitur, primitias, & decimas Domino offerentem; cui soti ius erat ingredi in hoc atrium, modo nulla immunditia interuenisset. Et Psal. 95. 9. *Tollite hostias, & introite in atria eius, adorate Dominum in atrio sancto eius.* Vbi atria Israëlitarum, ab atrio Leuitarum videtur distinguere voluisse;

XXV. *A Dauide celebrata.*

RVRSVS Psal. 64. 5. *Beatus quem elegisti, & assumpsisti, inhabitabit in atriis tuis.* Quæ verba recte de Salomone à Dauide dicta videri possunt, iuxta ea, quæ de ipso à Domino dicta referebat Dauid. [a] *Salomon filius tuus ædificabit domum meam, & atria mea; ipsum enim elegi mihi in filium, & ego ero ei in patrem,* quæ electio ad ædificandum, iterum versu decimo repetitur, & cap. 29. 1. Itaque in eodem Ps. 64. mox de templo subditur. *Sanctum est templum tuum mirabile in æquitate.* Gratulatur ergo filio suo, qui templum Domini, & atria ædificaturus sit, & in illis assidue versaturus, quæ ipse ædificare incensis desideriis optauerat. Quo videtur referenda illa Psal. 83. 2. *Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum, concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini.* Et mox versu 11. *Quia melior est dies vna in atriis tuis super millia,* id est quam mil le diebus in profanis ædibus, vnde sequitur; *elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.*

a 1. Paral. 28. 5.

XXVI.

DE his atriis perspicue agit Iosephus, [b] qui postquam egit de atrio, quod solos Sacerdotes, siue Leuitas admittebat. *Extra hoc septum,* inquit, *erat fanum porticibus magnis, ac latis cinctum, & portis altis patens, quarum singulæ singulos ventos spectabant, & foribus auratis claudebantur;* Rufinus magis ad verbum, & formam atrii huius exprimendo, *Extrinsecus,* inquit, *huius templi aliam excitauit aulam quadrandulo schemate factam, erigens maximas porticus, atque latas, & portas excelsas, & amplas per quatuor mundi partes,* &c. Quod Iosephus ἱερὸν dixerat, Gelenius fanum vertit, Rufinus aulã, quomodo & Septuag. paulo autem post vertit Sacrarium. *In hoc ergo Sacrario,* inquit, *omnis populus quibus purgatio, & obseruatio legitimorum inerat, introibant.* Quibus verbis aptissime hoc atrium Israelitarum, quod & exterius dicebatur, ad differentiam Leuitici, repræsentatur. Aliis etiam nominibus appellatur. Nam à vulgata dicitur Basilica; [c] *fecit etiam,* inquit, *atrium Sacerdotum, & basilicam grandem, & ostia in basilica.* Et infra, [d] vbi Septuag. τὴν αὐλὴν τὴν μεγάλην, & τὴν αὐλὴν τοῦ ἱεροῦ. Hebræi ghazarah vocarunt, quod est auxiliari, opem ferre, quoniam in hoc atrium auxilii à Deo petendi gratia Israelitæ conueniebant. *Atrium Israelis, basilica grandis.*

b l. 8. c. 2. A
c 2. Paral. 4. 9.
d c. 5. v. 13.

XXVII. *Eius forma quadrata.*

HVIVS atrii formam quadratam fuisse, verba Iosephi paulo ante allata aperte demonstrant; quibus parum consentanea sunt, quæ idem libr. 6. belli cap. 6. de vnica porticu Salomonis dicit; vbi eum aliqui excusare conantur, verius dixerim cum Villalp. vt supra quoque meminimus, [e] cum sibi parum constare. Nec sane mirum illum, qui tam sæpe à Scriptura dissentiat, à se ipso etiam nonnunquam dissentire. Hæc ergo quadrangularis atrii forma clare habetur apud Ezech. [f] *Et eduxit me in atrium exterius, & circumduxit me per quatuor angulos atrij, & ecce atriolum erat in angulo atrij, atriola singula per angulos atrij.* Et cap. 42. [g] cum singulis huius atrii lateribus quingentos cubitos tribuat, non solum quadrata eius forma, sed ipsius etiam ambitus intelligitur duum millium cubitorum. Abulensis in cap. 7. 3. Reg. ait omues interpretes ponere hoc atrium quadratum.

e an Salom. 4. n. 21. l. 2. c 18.
f c. 46 21.
g v. 20.

XXVIII, *Non rotundum.*

NEC obstat huic formæ quod rotundum dicatur in Scriptura, [h] rotundum enim ibi nihil aliud est quam circumductum. Septuag. & Hebr. & Chald. habent

h 3. Reg. 7. 12.

circum, vel in circuitu, & per omnem partem; abstrahendo à quadrato, & rotundo. Et hæc est communis omnium expositio vt notat Pined. [a] ex qua etiam colligitur hoc atrium totam ambiuisse domum Dei, atque eius atrium interius, vt fuse docet idem Pined. l. c. & Villalp. multis in locis; [b] Beda in lib. de templo. c. 6. vbi in hanc sententiam prædicta Iosephi verba ex Rufino affert, & Cassiodorum in Pandect. Idem docet Viegas in cap. 11. Apoc. [c] Vatabl. [d] Adrichom. in sua Ierusalem, Barad. [e] Comest. [f] vbi ait hoc atrium fuisse diffusum per circuitum circa atrium interius, longe tamen maius eo. Lyranus, Caietanus, & Dionysius propterea illud atrium rotundum domui saltus libani ascribunt, quoniam atrium templi, inquiunt, quadratum erat. Denique Azor. [g] existimat verisimilius non solum hoc, sed vniuersa atria ex omni parte templi fuisse.

a l. 5. c. 5. n. 121.
b vel. 5. c. 15.
c Sect. 5. n. 2. & 3.
d 3. Reg. 7. n. 22.
e t. 2. l. 3. c. 30.
f l. 3. Reg. c. 17.
g l. 6. c. 32. q. 2.

XXIX. *Situs eiusdem atrij, & ambitus, ac dissectio.*

Hoc ergo atrium totum, quod iam diximus quaterno ambitu duo cubitorum millia collegisse, porticum quandam, seu potius quadriporticum habebat, per quatuor latera circumductam, quasi limbum quendam latum quinquaginta cubitis, per singulos ventos, siue cœli regiones. Ex quo fiebat vt area circumclusa sublatis vndique quinquaginta cubitis, quos occupabat hæc porticus, remaneret quadringentorum vndique cubitorum. Verum hoc spatium distinguebatur. Primo duabus porticibus, ab ortu in occasum recta tēdentibus, & æquidistantibus, tam à se inuicem quam à limbo iam dicto, quæ erant latæ singulæ quinquaginta cubitis, longæ quadringentis. Secundo diuidebatur duabus aliis porticibus à septentrione, ad meridiem, eiusdem omnino longitudinis, & latitudinis cum proxime dictis; excepta tamen ea, quæ proxima erat limbo occidētali, quæ in medio interrumpebatur; eo quod in templum ipsum incurrisset, vt supra dictum est, cum de templi fundamentis ageremus.

an Sal. 4. n. 31. & 32.

XXX. *Quadriporticus cum 9. areis.*

Hoc atrium magnum ita distinctum nouem areas circumquaque efficiebat centenorum cubitorum per gradum singulas, ea semper excepta, quæ templo occupabatur. Ternæ orientem spectabant, totidemque meridiem, & septentrionem: occidentem duæ angulares. Nam media earum templo tenebatur. In medio autem ipso magni huius atrii, erat atrium interius, quod & Leuitarum dicebatur, æque areis, & porticibus præterquam ab occidente circumcinctum, quia ab occidente erat Sanctuarium.

& tribus portis.

Lymbus ille magnus quem dixi, siue quadriporticus, tribus magnis aperiebatur portis, ab oriente, septentrione, & meridie; ab occidente autem nulla. Erantque singulæ portæ in ipso medio laterum, siue porticuum aream ambientium. Et respiciebant omnes recta linea atrium Leuiticum; Sed orientalis porta etiam intra ipsum templum, trans atrium Sacerdotum poterat intueri.

XXXI. *An etiam quatuor.*

Iosephus tamen quem paulo ante retulimus in atrio Israëlitico portas excelsas, & amplas per quatuor mundi partes constituit; sed cum de templo Zorobabelis, siue Herodis ipsemet dicat [h] occiduam partem nullam habuisse portam, satis intelligi potest id factum, imitatione primi templi Salomonis. In fine autem cap. 32. lib. 3. Villalp. duplici ratione coactum se dicit ad auferendam portam occidentalem à media porticu. Prior est quod rationi ædificii repugnaret vt aperiretur porta, quæ medio posti occidentali Sancti sanctorum aduersa esset. Posterior autem, quod nefas etiam videbatur ab atrio gētium recta introire in atrium interius Sacerdotum. Illa eadem quadriporticus muro claudebatur ab extrinseco, qui non admodum erat dissimilis muro atrii gentium. Vterque enim calamum vnum crassus erat vterque fenestris, & semicolumnis diametri cubitalis alternabatur; sic vt inter fenestras duas calami duo, inter semicolumnas duas, totidem calami reperirentur: quo fiebat vt fenestræ, & semicolumnæ vtriusque muri, omnino sibi è regione responderent. Vterq; semicolumnam intus, & foris recta sibi oppositam habebat; nisi quod murus gētium foris habuit quadratas non rotundas semicolumnas: vterque denique solidioribus etiam locis quibusdam distinguebatur.

h l. 6. Bell. c. 6.

Murus atrij Israelitici.

XXXII. *Duæ oræ eiusdem atrij. & arcuum pilæ.*

Nam cum hic limbus de quo agimus quinquaginta cubitos latus esset, duas habebat oras solidiores quam intermedia. Ora exterior est ille murus de quo agere cœpimus, interior vero totus contexebatur quibusdam arcuum pilis, longis in suo vestigio calamum vnum, latis apud ideam Villalpan. cubitos quatuor,

[a] & octo cubitis inter se distantibus siue talamo vno, seclusis proiecturis. Sed hæ ipsæ pilæ in omnibus arearum angulis maiores, & solidiores erãt, & merito. Nam minores reliquæ duo arcuum initia sustentabant, hæ autem angulares pilæ, quatuor paria arcuum initia fulciebant. Deinde in istis locis fabrica in maiorem aliquanto altitudinem erat excitanda.

a apud Ezech. c. 40. 7. cub. 5.

XXXIII. *Aliæ pilæ in portarum thalamis.*

ISTIS angularibus pilis suppares erant aliæ, quæ latera portarum, tam in ingressu positarum, quam in egressu templum versus fulciebant. (Erat enim transitus longus quinquaginta cubitis, quam scilicet lata erat sua porticus.) Vt ergo redeamus ad oram nostram exteriorem. Istis solidioribus tam angulorum, quam portarum pilis, respondebat in hoc muro crassities maior, & prętерea in quatuor eius angulis. Hæc porro moles siue crassities muri maior, ab externa muri parte ornabatur duabus semicolumnis, ab eo cubitum extantibus, & a se inuicem calamum vnum distantibus: ab interna vero muri parte efformabatur in pilas, arcuum initia sustinentes. Illa autem ora interior, quæ constabat pilis, etiam semicolumnis ornabatur; alteris alterius oræ rectissima linea respondentibus. Quod autem de limbo hoc magno, siue quadriporticu dixi, idem prorsus de interiectis porticibus minores areas efficientibus dictum sit.

Duo columnarum ordines in singulis porticibus.

Cæterum his omnibus porticibus atrii Israelis, illud quoque commune erat, vt singulæ duobus ordinibus columnarum in medio distinguerentur, sicque in singulis porticibus inferioribus tria erant ambulacra longissima vbique peruia, nisi quando portæ occurrebant. Ibi enim ianitorum cubiculis siue thalamis, ambulatio impediebatur. De quibus iam dicendum est.

XXXIV. *Portarum thalami siue cubicula.*

PORTÆ in limbo illo magno tres erant, quas diximus, ad ortum, meridiem, & septentrionem; sed iis aliæ tres eis omnino respondentes; in circuitu atrii Leuitici locatæ erant, ab ortu, meridie, & septentrione. Quibus omnibus cõmune fuit, vt ternis vtrinque thalamis ornarentur; in quibus ianitores in excubiis erant, ad immundos Israelitas, omnesque gentiles arcendos. Hi thalami siue cubicula, & conclauia, inter duas quas dixi pilas longitudinem habebant latitudini parem, [b] & tria quæ deinceps erant, tantum à se distabant, quanta erat pilarum crassitudo. Et habebant singulæ fornicem suum, singulæq; ante & retro cancellis claudebantur, insertis in proiecturis cubiti vnius, marginem vocat Propheta, peribolum Villalp. in paraph. singulæ sibi oppositum è regione ostium habebant ad vestibulum respiciens, siue ad viam interceptam inter thalamos istos, quæ lata erat octo cubitis, vel decem, seclusis semicolumnis, & earum stylobatis; alta calamos duos, id est duodecim cubitos, & semis, quos Ezechiel vocat tredecim: [c] longa vero quinquaginta; quanta est totius porticus latitudo.

b Ezech. 40 7.

Et eorum forma.

c Ezech. 40. v. 11.

Et interiecta via.

Huius quam dixi viæ, siue vt Propheta vocat, vestibuli longitudo duabus claudebatur portis, altera exteriori, ad quam ex atrio gentium septem gradibus ascendebatur, altera vero interiori, quæ areæ æqualis erat. Hoc totum spatium portæ cum thalamis suis, & interiecto vestibulo fuit latitudinis viginti quinque cubitorum, [d] longitudinis autem quinquaginta, vt diximus. De thalamis istis pluribus consule Villalp. [e] nos redimus ad porticus.

d Ezech. c. 40. 1. e l. 3 c. 17.

XXXV. *Interna externaque facies quadripertitæ porticus.*

EARVM externa facies, quæ respiciebat atrium gentium, & interna, quæ ad aliquam aream conuersa erat, persimiles erant tàm structura, quã ornamentis. Nam in vtrisque ab imo podium excurrebat vsque ad portarum apertiones, stylobatis varie, & per certa interualla distinctum, altitudine calami vnius, siue cubitorũ sex & palmi, quod podii inter stylobatas spatium, cancellatis fenestris decorat Vill. In stylobatis erigebantur columnæ, aut semicolũnæ potius cum basibus suis, & capitellis, altitudinis viginti cubitorum, vna cum basibus columnisque opere Corinthio, vt Iosepho placet. Pictura palmarum, quam in his frontibus Propheta [f] commendat, tam in capitellis, quam in variis muri locis cernebatur, sed id opus non pictorum, nisi forte ad inaurãdum, sed sculptorum opus erat. Omnia enim è parietibus eminebant, tam iuxta fenestras, quam in locis, in quibus soliditas muri fenestras excluserat Singulis etiam fenestris istis imposuit Villalp. minores fenestras orbiculares, suis etiam ornamentis, sertis, & corymbis insignes, vt plus lucis ad internam porticum admitteretur.

Eiusque ornamenta.

f Ezech. 40. v. 16.

Et trabeatio.

Accedebat trabeatio, cuius erat summa pulchritudo. Nã epistylium, zophorus,

& in primis coronix, maxime sunt capaces ornamētorum; in quibus tanto minus operæ, & sumptibus pepercit Salomon, quo magis intelligebat hanc faciem atrii huius, omnibus gentibus, quæ vltra progredi non poterant, spectaculo fore.

XXVI. *Tria eiusdem tabulata 60. cubit.* INDE sequebatur primum tabulatum, quo per cochleas, siue gradus varios, variis in locis dispositos, arearum præsertim angulis, ascendebatur; duodecim apposuit Villalpand. Inde surgebat secundus ordo columnarum, cum eodem omni apparatu, cum nonnulla tamen diminutione quantitatis columnarum, & consequenter reliquorum omnium. Ideoque Ezechiel ait [a] gazophylacia in superioribus humiliora fuisse; quod exigit Vitruu. [b] quem vide hac de re. Erigebatur hic nihilominus secundus ordo vsque ad quadragesimum cubitum, & tertius vsque ad sexagesimum. Et hoc dicit Ezechiel. [c] cum ait. *Et fecit frontes per sexaginta cubitos*; frontem enim vocat externam faciem ædificii. Et hi sunt tres ordines atrii maioris circumquaque obeuntis domum sanctam, & atrium interius. Tres inquam ordines lapidum sectorum, & politorum, quibus hoc atrium Israeliticum totum, circa omnes areas excitatum fuit; vt legitur in Scriptura. 1 [d]

Siue ordines, & contignationes.

a c. 42. 5. *b l. 5. c. 1.* *c c. 40. 14.* *1 ℞. d 3. Reg 6. 36 & clarius c 7. v 12.*

XXXVII. *Pauimentum, & gazophilacia.* VERVM antequam fastigium his porticibus imponamus, obiter saltem earum interiora videamus. Primum constat tam porticus omnes, quam etiam areas pauimentas pulcherrimis pretiosissimisque lapidibus variorum colorum, vel porphyriticis, vel rudioribus etiā smaragdis; [e] neque vero ad pauimentū erant gazophilacia, nec id affirmat Ezechiel [f] cum ait; *& eduxit me ad atrium exterius, & ecce gazophylacia, & pauimentum stratum lapide in atrio per circuitum triginta gazophylacia in circuitu pauimenti.* Non enim dicuntur fuisse immediate super pauimentum, imo statim v. seq. dicitur, pauimentum fuisse inferius, gazophylacia autem superius, supra primum tabulatum cedrinum. Deambulationi quippe destinatæ erant porticus, non gazophylaciis, sed nec numerus triginta gazophylaciorum à Propheta traditus infimæ porticui quadrare posset. Quadrat autem secundæ contignationi, in omnibus iis porticibus huius atrii, in quibus sunt portarum ingressus; quæ vnum gazophylacium tollunt. 2

e Vill. l. 5. c. 17. *f c. 40. 17.* *2. ℞.*

XXXVIII. *Et quis vsus, & amplitudo.* ERANT autem hęc gazophylacia non thesauris tantum asseruandis idonea, sed humanis etiam vsibus. Exedræ enim, & cubicula, his quoque vocibus in hac fabrica intelliguntur. Erant hæc cubicula lata calamos duos, longa totidem, & via ante cubicula vtrinque posita protendebatur, eiusdem cum cubiculis latitudinis; 3 longitudinis vero quingentorum cubitorum, exceptis duobus vltimis muris, quorum singuli crassi erant calamum vnam. Nulla est autem ratio, cur eadem, siue gazophylacia, siue cubicula, eademque via, in tertio tabulato non constituātur. Ex quo sequitur in duobus istis tantum ordinibus, per totum hoc atrium magnum, fuisse cubicula valde multa. Nam sepositis sedecim atriolis quadratis, quę sub castellis erant in concursu porticuum, quæ lumini, & commoditati viarum ante cubicula seruiebant, non numeratis etiam scalis sedecim, quæ totidem cubiculorum loca occupabant, & iuxta prædicta atriola collocata erant, numerus cubiculorum inuenietur in secundo tabulato 340. In tertio autem totidem, in vtroque 680. Villalp. [g] numerat 712. sed triginta duo reliqua in castellis posita fuisse videntur; de quibus aliquid dicendum est.

3 ℞. *g l. 5. c 60.*

XXXIX. *Castella porticuum Israelis.* NAM super hæc tria tabulata, in omnibus angulis atrii Israelis, & in omnibus locis vbicumque duæ porticus concurrebant, saltem singularum porticuum frontibus & super omnes portas erigebatur quartus ordo super reliquum tabulatum, prominens duodecim cubitis: qui sedecim quasi castella efficiebat ita disposita, vt singulæ areæ, in singulis angulis ornarentur. Itaque vniuersa altitudo à pauimento atrii gentium computata fuit cubitorum octo & septuaginta. Quod si quintus prædictis ordinibus annumeretur castellorum ordo, quibus eadem 16. castella altius erigebantur, quæ Villalp. posuit in tabulis suis, quæ & præsidio erant, & circumspectioni, & vero etiam ornamento egregiè seruiebant vniuersarum turrium celsitudo cubitorum fuerit nonaginta, vt ait Villalp. [h] de quibus idem. [i] Certe turrium, & castellorum in templo meminit Iosephus. [k] Licet enim ib. de primo templo non loquatur, constat tamen posteriores templi restauratores, primam eius fabricam religiose repræsentare voluisse.

h l. 5. c. 60. *i l. 3. c. 6 & l. 4. c 74.* *k l. 14 c. 8. ant. l. 6. c 6. Bell. & l. 5. c 9.*

Hoc in atrio separatum aliquem locum mulieribus destinatum fuisse plerique censuerunt. 4 Villalp. [a] ait atrium mulierum in antiquo templo nullum fuisse, lege tamen, vel laudabili consuetudine in more fuisse positum, vt mulieres ad porticum illam Sacerdotum atrio proximam non accederent. Rem explicatius habet Pineda, cũ quo existimo ex tot porticibus, & areis Israëliticis aliquot assignatas fuisse mulieribus, siue id à Salomone primum constitutum fuisset, siue sponte viri eis loca illa cessissent, sed hominum postea licentia inualescente, & vel legem, vel consuetudinem negligente, necessarius fuit murus, qui mulieres à viris secerneret, 5 cuius muri accessu factum fuit, vt mulierum locus atrium nouum diceretur. [b] Ita Genebr. in Chron. [c] & Vieg. in c. 11. Apoc. [d]

XL. *Atrium, siue locus mulierum.*

4 ex. a l. 4. c. 69.

5 ex. b 2. Paral. 20. 5. c an. 3150. d lect. 3. n. 9.

His de atrio exteriori explicatis, peruenimus aliquando ad interius atrium Leuitarum, atque Sacerdotum, aut potius maiori ex parte illud iam vna, eademque opera exposuimus. Nam tria eius latera siue porticus, illud ab oriente, meridie, & septentrione cingentes, cum magnis earum portis, vestibulis, senisque thalamis in atrio Israelitarum declarata sunt; illius enim sunt membra quædam, adeo vt Adrichom. in sua Ierusalem atrium Leuitarum, cum atrio Israelitarum confuderit; imo & ipsius templi vestibulum interius. [e] Quæ tamen, omnes antiqui recentioresque distingunt, & pro duobus atriis numerant. Et vt Iosephum, quem supra retulimus, omittamus; certe in 3. Reg. [f] atrium interius ponitur, ex quo recte omnes inferunt aliud exterius. Et rursum in eodem libro [g] tam atrii maioris, quam interioris fit aperta mentio. Sicut & 2. Paral. [h] sub nominibus atrii Sacerdotum, & grandis basilicæ. Et apud Ezech. [i] identidem sub vulgatis nominibus atrii interioris, & exterioris.

XLI. *Atrium Leuiticum.*

Distinctum ab Israeliticis.

e vide n. 87. f c. 6. v. 36. g c. 7. v. 12. h c. 4. v. 9. i c. 40. & 42. k c. 40. v. 7.

Eius forma quæ fuerit satis declaratur ab eodem Propheta: [k] ***Et mensus est atrium***, Sacerdotum scilicet filiorum Sadoc, de quibus ibi loquitur, ***longitudine centum cubitorum, & latitudine centum cubitorum per quadrum***; erat quippe omnino par, & æquale singulis aliis octo areis atrii maioris, excepta templi area, quæ reliquis longior erat quinquaginta cubitis. Sed eandem etiam aream magis designat Propheta, cum subdit in illa fuisse ***altare ante faciem templi*** quod in atrio Leuitico fuisse nemo ambigere potest. Sed quid faciemus plerisque scriptoribus, qui atrium hoc, totum templum ambiisse censuerunt, quod de quadrata hac area dici non potest. Respondeo atrium interius dupliciter sumi, primo quidem pressius, & vsitatius, & tum centenis tantum cubitis, vt Propheta dixit, quemadmodum reliquæ areæ Israeliticæ, circumscribitur.

XLII. *Eius forma.*

An sanctuarium ambiret.

SECVNDO latius vt comprehendat etiam totum spatium in quo templum ipsum constructum erat; nam viginti vndique cubiti templum insuper ambiebant, vt affirmat Ezech. [l] Quod spatium recte atrio Leuitico attribui potest, siue quia illuc Sacerdotibus tantum, & Leuitis penetrare licebat, siue quia perexigua distinctione, eaque peruia duobus in locis, alterum spatium, ab altero separabatur. Accedebat quod hoc geminum spatium, vno eodemque septo à vulgi loco, siue Israelitico atrio seiunctum erat. De quo sic Iosephus. [m] ***Circumdedit deinde templo septum quoddam trium cubitorum altitudine, quod nostra lingua gison vocamus, exclusurum prophanam multitudinem, & solos Sacerdotes admissurum.*** Hoc septum intelligi nequit de peribolo diuidente atrium interius, à templi loco, de quo Ezechiel, [n] quia peribolus hic non excludebat populum: quippe qui ad illum vsque non transibat. Itaque nomine templi Iosephus totum locum sanctum Leuitis solis permissum comprehendit. Libro etiam 15. ant. [o] ***Tertium***, inquit, ***spatium intimum solis Sacerdotibus accessibile. In eo templum erat, & ante illud altare in quo hostias immolare Deo soliti.*** Ergo eodem septo tam templum quam atrium interius, in quo erat altare, continebatur. 6

XLIII. *Et qua ratione.*

l c. 41. v. 10.

Septum gison vbi positum.

m l. 8. c. 2.

n c. 42. 10.

o c. 14. sub fin.

6 ex.

Eius longitudo fuit 250. cubitorum, quanta scilicet est longitudo duarum arearum, & latitudo vnius porticus; siue quod eodem redit, quanta est atrii Leuitarum, & areæ in qua sanctuarium est longitudo, per quatuor vero latera septingentorum; altitudo vero trium cubitorum, vt ex Iosepho [p] constat; qui tamen alibi [q] vnius tantum cubiti hoc septum constituit. ***Templum autem***, inquit, ***aream que cingebat ex pulcherrimo saxo lorica gratissima vsque ad cubitum surgens*** quæ

XLIV. *Eius longitudo, & altitudo ex Iosepho.*

p l. 8. ant. c. 2. q l. 6. Bell. c. 6. r χιγκλίον ὕψος.

populum à Sacerdotibus segregabat. Paulo etiam ante eodem capite, septum aliud ponit ante atrium Israëlitarum. *Qua vero*, inquit, *ad secundum templum ibatur, cancellis septum saxeis ad tres cubitos altis, nimiumque grato opere factus*, &c. Dubiam ergo reliquit nobis Iosephus huius septi altitudinem, nisi dicamus in templo Salomonico, eam trium cubitorum fuisse, in Herodiano vero vnius. Quod tamen ne Iudæorum quidem nobilissimis transgredi licebat, vt ait idem 2. lib. contra Apionem.

XLV. *Refectoria.* PORTICVS omnes quibus adhærebat hoc septum, & proximè templum, & atrium Leuitarum cingebant, variis Sacerdotum, & Leuitarum vsibus dicatæ erant. Nam vt habet Villalp. in secundo vestigio generali, ad latus septentrionale, & australe templi sancta erant refectoria, in quibus sanctificatis cibis ex lege vesci permittebatur. *Cantorum habitatio.* Ad orientem vero erat Cantorum habitatio, vnde recta in templũ intueri, & ibi facilius audiri possent; idque confirmatur ex 2. Paral.[a] vbi Cantores ad orientalem plagam in templi dedicatione collocantur. His cantoribus de septem exedris, siue cubiculis, quinâ media destinata erant: duo autem extrema Sacerdotibus: & quidem extremum versus meridiem, custodiæ templi, alterum autem versus aquilonem, custodiæ altaris. [b] In his enim exedris erant semper Sacerdotes aliqui per vices, qui templum custodirent, & qui altaris holocaustorum, in quo ignis perpetuo conseruabatur, curam gererent. Id perspicuum est ex Leuitico: [c] *Ignis*, inquit, *in altari semper ardebit, quem nutriet Sacerdos, subiciens ligna mane per singulos dies, & imposito holocausto desuper, adolebit adipes pacificorum. Ignis est iste perpetuus, qui nunquam deficit in altari.* Quem ritum Dæmon æmulatus voluit perpetuum à Vestalibus ignem seruari.

a c.5.v.12.

b Vill'alp. l.3.c.40.41.42.

c ca.6.v.12.

XLVI. *Consilium seniorum.* PONIT etiam Villalp. circa atrium Leuiticum, ad meridiem cõsilium seniorum iuxta ea quæ habentur, 1. Paralomenon,[d] *Obededom*, inquit, *& filius eius ad austrum*, in qua parte domus erat seniorum concilium, ad septentrionalem autem porticum cubicula sanctarum virginum. *Cubicula virginum.* Sed de iis nihil ipse dixit, res tamen per quam credibilis fit ex eo, quod etiã olim mulieres ad ostiũ tabernaculi excubuisse constat, [e] de quarũ speculis fecit Moyses labrũ æneum, cum basi sua. Perseuerabatque ea consuetudo temporibus Heli; [f] imo & Christi Domini, quando de ipsius matre sanctissima, grauium scriptorũ testimonio constat, ipsam triennio præsentatã ibi vsque ad desposationem cũ B. Iosepho, perseuerasse: qua de re vide apparatũ Baronij, & Mariale Canisij, nosq; ipsi aliquid suo loco dicturi sumus. Hic autẽ deinceps de iis, quæ in hoc Leuitarũ atrio ad Dei cultũ collocata erant, dicendum est. In quibus sunt altare holocaustorum, luteres, mare æneum, & si quæ sunt alia.

d 26.15.

e Exod.38.8.

f 1.Reg.2.22.

XLVII. *Altare holocaustorum. eius situs,* PRIMVM porro locum sibi vendicat altare, in ipso medio atrio Leuitico positũ, sicut olim altare æneum extra tentorium tabernaculi fuit. [g] Et ratio plane exigebat, vt sub dio hoc altare poneretur, & non intra templũ: Nam perpetuus fumus, & laquearia templi aurea, & parietes ipsos deformasset: sed & in maximis sacrificiis non leue periculum incendij attulisset: proptereaque in media area centenorum cubitorum, collocari oportuit hoc altare, vt omnes circumquaque porticus periculo vacarent. Ita porro collocatum fuit, vt sex omnino portis rectà responderet, binis ab oriente, totidemque tam ab austro, quam ab aquilone. *& nomina. Ariel.* Dictum est altare holocaustorum, à nobiliori sacrificiorum genere: quæ ibi offerebantur Deo, licet etiam reliquæ victimæ ibi sacrificarentur. Sæpe vocatur Ariel, quæ vox tum mons Dei, propter altaris altitudinem, tum leo Dei, quod victimarum quasi prædarum sanguine perpetuo maderet, verti solet; vel certe à leonum figuris quas circumsculptas per singulos angulos putat 7 Villalp. [h]

g Exod.40.v.5.26.27. Iosep l.3. ant.c.7.

7 ex. h l.4 c.76. i an Mos. 81 n.472.& seqq.

XLVIII. *Quæ eius materia.* QVALE porro id fuerit, quæ scilicet eius materia, quæue forma breuiter dicendum est. Nam quæ de altari holocaustorum Mosaïco alibi diximus, pleraque huc referri possunt. [i] Et primum æneum fuisse Scriptura testatur, sicut & Mosaicum; [k] eoque etiam nomine ab aureo thimiamatis altari distinguebatur. Quod æs cum de ciuitatibus Adarezeris bello à Dauide subacti deuectum legamus, & ab eodem Domino sanctificatum in tẽpli vsus, [l] preciosum admodum, ac nobile fuisse creditur. Eo certe ære à Salomone factũ legimus, mare æneum, & columnas, & vasa ęnea, [m] in quorum vasorum numero altare æneum, & luteres [n] fuisse nemo dubitat. Is autem hoc æs auro preciosius habitum fuisse

k 2. Paral. 4.1. 3.Reg 8.64.

l 2.Reg.8.11

m 1.Paral. 18 8.

n Iosephus id ait lib 7. ant.cap 6.

scribit, [a] ab iis scilicet hominibus, qui affectu præpostero magis quam ratione ducuntur; neque enim suum in eo iudicium Iosephus protulit, sed retulit alienum, vt ex Græco etiam patet. Qua de re pluribus egit Pineda, [b] negatque fuisse æs Corinthium ex plurium confusione metallorum conflatum, sed naturale, quod aurichalcum Scriptura vocat. [c] Eius porro tantam in hoc altari vim fuisse colligit Villalp. [d] vt plusquam viginti talentorum millia pependisse putet; id est libras 2500000. duos milliones, & quingenta millia.

a lib 7. c. 6. ant.
b l. 5. c. 5. n. 66.
c 3. Reg. 7. 45.
d l. 4. c. 83.

XLIX. *Quæ forma.*

QVOD ad formam attinet id primum satis constat, æneum illud quidem totum fuisse, sine vlla admistione ligni, vel lapidum, nec alterius metalli, nisi sicubi forte inauratum fuit; non tamen propterea solidum fuisse, sed inane, & vacuum intrinsecus, quale iussus fuerat excitare Moyses. [e] Arbitraturque Villalp. [f] totum altare ex æneis tabulis minimum quatuor digitos crassitudine fuisse compactum. Totum vero altaris, & crepidinum corpus, quatuor angularibus quadratis columnis æneis duorum palmorum crassitudine contineri. quibus æneæ tabulæ pariter affigerentur sursum, deorsumque: haud aliter quam de lignis in aureo altari dictum est; vt ea essent altaris ipsius, quasi ossa, & firmamenta. 8

e Exod. 27. 8.
f l. 4. c. 83.

8. x.

L. *Basis eius qua, & crepido nouissima. Crepido maior.*

IMA pars huius altaris fuit basis quædam duorum cubitorum altitudinis, quæ crepido nouissima dicitur, [g] vltra procurrens quam moles imponenda; & instar est plinthi in ima columnarum basi, aut stylobatæ; quanquam plinthi minores sunt, stylobatæ autem maiores. Hoc altaris fulcrum introrsum retrahebatur in summa sui parte, & faciebat gradum latum cubito vno. Huic crepidini, siue basi altaris, imposita erat alia latitudine minor, sed altitudine duplo maior: quatuor enim cubitis super illam erigebatur, & retrahebatur, sicut & prior introrsum vno relicto gradu vnius cubiti latitudinis per omnia latera; quæ prominentia coronidis loco erat, tam vtrique crepidini, quam altari. Vtriusque crepidinis spatium medium, quasi zophorum variis insculpsit Villalpandus Cherubinorum formis, multum eminẽtibus; sertis etiam, & corymbis ornauit, quomodo reliqua templi supellex solebat ornari, vt de luteribus constat.

g Ezech. 43 14.

LI. *Ipsum altare.*

VTRIQVE huic crepidini ipsum altare, siue Ariel impositum erat, altitudinis quatuor cubitorum; ex quo sursum attollebantur per quatuor angulos cornua quatuor, altitudinis vnius cubiti singula, vt habent Septuag. [h] nec videntur fuisse dissimilia cornibus altaris aurei, sed proportione maiora. Ipsum porro altare quadratum erat duodecim vndequaque cubitorum, vnde consequenter crepido maior quatuordecim, minor sedecim in latum tendebatur. Cæterum tam crepido vtraque, quam altare dimidio cubito extra lineam perpendicularem procurrebat, vt coronis in trabeationibus; vnde & corona dicitur ab Ezechiele. [i]

h in Ezech. 43 15.
v 16.
i c. 43. v. 17.

LII. *Fossa ad imum eius.*

AD imam crepidinem altaris fossa fuit siue sinus, vt ab eodem Propheta appellatur, in marmoreo pauimento circumquaque excisus, in formam semicylindri: ne si quadratus esset, sanguis hæreret in angulis. In hanc enim fossam cubito vno altam, & altero latam victimarum sanguis à Sacerdotibus rite fundabatur, qui per subterraneos cuniculos deriuabatur in torrentem Cedron. Notauit Viegas in cap. 11. Apoc. & Villalp. [k]

k l. 4. c. 35.
l 3. Reg. c. 18.

Ex Comestore.

Hanc tamen foueam aliter fabricatur author historiæ schol. [l] *Et erat*, inquit, *sub altari fouea grandis, in quam per foramen in medio altaris positum cineres defluebant, & sanguis qui ad crepidinem altaris fundebatur, influebat in eam. Quandoque vero mundabatur fouea, per fenestram, quæ erat ad orientem.* Hæc ibi. Sed de loco cinerum sub altari alibi dictum fuit, pertinet enim ad loca subterranea; vide de hac fenestra Villalp. [m]

m l. 4. c. 81.
n l. 9. præp. c 4.

LIII. *Sinus, & tubi ad defluxum aquæ, & sanguinis.*

HVC pertinent quæ tradit Aristæas apud Euseb. [n] *De Hierosolymitanis inquit aquis Aristæus in libro de interpretatione legis Iudaicæ hæc scribit. Templum ad orientem respicit, posteriora eius ad occasum, omne pauimentum lapide stratum, & idoneis in locis habet sinus, siue fossas,* (sic enim κλίματα hic recte vertas) *ad defluxum aquarum, quibus sanguis sacrificiorum detergatur. Multæ enim pecudum myriades diebus solemnibus adducuntur ad sacrificium. Aquæ enim indeficiens adest collectio, quasi ex copioso fonte intrinsecus naturaliter defluẽte.* (Agit Aristęas de mari ęneo, quod ęquiparat fonti, non autem inducit in templum fontem naturalẽ, sed pergit) *Adest & copia admirabilium, & inexplicabiliũ receptaculorum sub terra, quinque vt apparebat stadiorũ ambitu ad tẽpli fundamẽta; & ex his innumerabiles habet omni ex parte tubos, siue fistulas fluxui accipiendo aptas, ad pauimentum, & muros plũbo coagmentatas.*

LIV. *Vsus piscinæ probaticæ, siue Bethesdæ.*

PVTAT autem Tolet.[a] has omnes aquas, in probaticam piscinam ad radices montis Moria positam, defluxisse. Et D. Hieronym. de lo. Hebr. in Bethesda, ait suo tempore eo loco ostendi duos lacus, quorum vnus hibernis pluuiis adimpleri soleret, alter mirum in modum rubens, quasi cruentis aquis antiqui in se operis signa testari. *Nam hostias in eo lauari à Sacerdotibus solitas ferunt, vnde & nomen accepit.* Hæc ibi. Alij tamen non improbabiliter putant, hostias prius à populo, antequam in templum ascenderent, in ea piscina fuisse ablutas, rursus autem in templo à Sacerdotibus, tam antequam iugularentur, quam postea, vnde aqua cruentabatur. Sed de his satis. Vide Adrichom. in sua Ierusalem. n. 62.

[a] In. c. 5. Ioan. an. 4.

LV. *Peribolus fossæ altaris.*

HIC sinus corona, siue septo, cuius erat longitudo viginti cubitorum per latera singula, cingebatur. Cum enim crepido nouissima sedecim cubitos occuparet; fossa vero vtrinque singulos, fiebāt 18. adde oram fossæ geminam, vtrinque palmi vnius, fient 19. vigesimum autē ipsa corona explebat. Erat enim alta semicubitum siue palmū maiorem, qui est duodecim digitorū, quem Septuag. σπιθαμὴν vocarūt, & extentionē habet palmæ, à summo pollice vsq; ad extremū auricularem; cum παλαιστὴ minorem palmū quatuor digitorum signet: & sicut reliqui templi periboli, stylobatis, siue arulis distinguebatur, paris latitudinis, lōgitudinis, & altitudinis, quas inter cācelli decussati tendebātur. Æneę huius coronę, ęnea enim erat, sicut altare totū, geminus erat vsus, tū ne incauti ad altare accedētes in fossam collaberentur, tum ne fossa victimarū sanguine sacra, ambulantium pedib. pollueretur.

palmus duplex. — σπιθαμή, παλαιστή.

area corona.

LVI. *Foramina in fossa.*

SVNT *& apud aræ basim*, inquit Aristeas in libro de Septuaginta interpretib. *frequentes aperturæ, omnibus quidem, nisi iis qui ministrant, incognitæ.* In ima scilicet fossa, quæ à remotis videri non poterat, quippe quæ prædicta corona obumbrabatur, illæ autem aperturæ innuunt hanc fossam æneis laminis circumuestitam fuisse, idque existimat Villalp. *Quarum influxu, & impetu*, ait Aristeas, *omnis ex hostiarum multitudine purgetur cruor.* Ex descripti vero altaris huius ab Ezechiele magnitudine, facile intelligitur quam simile, aut potius idem templum Salomonis, à Propheta repræsentetur; cum de hoc altari legamus.[b] *Fecit quoque altare æneum viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis.* Quibus simillima habet Iosephus.[c]

Salomonis, & Ezechielis idem altare.

[b] 2. Paral. 4. 1.
[c] l. 8 ant. c. 2.

LVII. *Craticula huius altaris.*

SED nondum altaris ipsius partes expleuimus, superest enim craticula, quam in Mosaico holocaustorum altari, Dei iussu fabrefactam, nequaquam Salomon neglexit. Eam satis accurate explicauimus anno Mosis 81.[d] à qua nullomodo nobis nunc discedendum putamus. Itaque omissa Villalpandi craticula, quam minime contemnimus, existimamus maiorem crepidinem craticula ænea tectam fuisse, vt super eam, & ligna, & hostiæ imponerentur. Ipsi autem craticulæ ipsum ariel, siue altare imponebatur, eique insidebat, eratque vacuum instar fornacis, nisi quatenus lignis, ac victimis replebatur ad sacrificia. De annulis ad Mosaïcam craticulam additis, non affirmo eos Salomonico altari adiectos; siue quia alio transferendum non erat, siue quia immensum eius pondus, ipsum non permittebat transferri; nisi forte mysterij causa, ad innuendum altaria & sacrificia Iudæorum, ad alios transferenda, vt supra significauimus.

[d] n. 471. & seqq.

an habuerit annulos.

LVIII. *Et gradus propter altitudinem.*

SVPERSVNT ipsius altaris gradus, quos ad orientem versos ait Ezechiel.[e] Decem cubitorum altitudini necessarios fuisse gradus facile res ipsa docet, siue ad ligna subijcienda hostiæ, siue ad hostiam lignis iniiciendum. Id enim paucorum opinor fuit quod narrat Aristeas, de quibusdam Sacerdotibus altari ministrantibus, roboris excellentiam, dexteritatemque ostentantibus. *Sumptis enim*, inquit, *duorum vitulorum cruribus, quæ pondo supra duo talenta sunt*, non sunt hæc talenta Hebraïca, sed attica fortasse, *mira in altum dexteritate sic decenter proyciunt, vt nunquam à loco aberrent, similiter ouium, caprarumque pondera iaciunt.* Sic ipse. At reliqui libenter gradibus vtebantur. Quod si cuiuis gradui sex digitos demus, aut octo, ita vel triginta, vel quadraginta gradus huic altari dabimus, si eos ad summum vsque altaris construamus, quod necesse non fuit.

[e] c. 43. v. 17.

LIX. *An id contra legem esset.*

AT illud dubitandū videtur, quomodo non repugnet hic diuinę legi Salomon, in qua aperte scriptum est. *Non ascendes per gradus in altare meum, ne reueletur turpitudo tua. Non prohibentur*, ait Caiet ibid; *gradus pauci alieni ab huiusmodi periculo.* At hic etiam multi erant, nec videtur huiusmodi periculū habuisse locū, siue in multis gradib.

ſiue in paucis; cum ſacerdotibus abſque feminalibus ſacrificare fas non eſſet, vt patet Exod.28.42. vbi ſub mortis interminatione iubentur vti feminalibus ſacerdotes, cum appropinquabunt ad altare, & quidem lege filiis Aaronis, in perpetuum ſancita. Qua de re fuſius Hieronymus ad Fabiolam; vult ergo, vt notauit Lyranus ibid. Abul. & Villalp. [a] & ante eos D.Thom. [b] non reuelari turpitudinem ſuper altare, more perditiſſimorum Priapi ſacerdotum, qui ſeſe in ipſo altari denudantes impuriſſimæ nequitiæ ſuæ teſtes, & imitatores aucupabantur. Quæ expoſitio non parum confirmatur, ex eo quod in hebræo habetur, vt non detegatur turpitudo tua ſuper illud, ſic Pagninus: quomodo etiam habent Chald. & Septuag.

a l.4.c.79. b 1.2.q 102. a.4 ad 6.

LX. Ratio altitudinis.

GRADIBVS etiam vſos fuiſſe Iudæos in altari Moyſis plerique opinantur, licet non eſſet niſi tribus cubitis altum, maioribus ſcilicet & ſacris, vt vult Villalpan. qui facile hominis ſtaturam æquabant; etſi probabilius Abulenſis, aliique gradus non admittunt, ſed terram vndique velint æquabiliter in tumulum, in quo erat arca aſſurrexiſſe. At ſi prior opinio admittitur, quanto magis huic altari neceſſarii fuerunt gradus, quod triplo altius fuit, vt eo etiam magnificentius quo eminentius foret; & ex magna diſtantia facilius cerni poſſet. Diſtabat autem populus, qui pecudes ad ſacrificia offerebat, centum cubitis; tota ſcilicet latitudine porticus, & media latitudine areæ. Et quamuis demus eos veniſſe vſque ad ſeptum atrii interioris, quinquaginta tamen cubitis à media area, in qua erat altare diſtabant.

LXI. Fallitur Ioſeph. in loco altaris.

VERVM in hoc altari corrigendus nonnihil videtur Ioſephus; quod tamen verecundius ſuſcipio aduerſus Moſaicum ſacerdotem legis ſcientiſſimum, vt ipſe de ſe fatetur. [c] Nam poſt enumeratum mare æneum, [d] decem luteres cum baſibus ſuis altare æneum cum vaſis eius, menſam propoſitionis, & altare aureum cum candelabro; ſubdit, *Hæc omnia continebat anterior illa templi pars, quadraginta cubitos longa, & velo diſparata ab adyto.* ταῦτα πάντα εἶχεν τεσσαράκοντα πηχῶν οἶκος πρὸ τοῦ καταπετάσματος τοῦ ἀδύτου. Verum hoc altare, vt de cæteris taceam, in medio atrii interioris, & ſub dio fuiſſe omnes conſentiunt. 9 At enim dicat aliquis cum Pineda. [e] Ioſephus ipſe aliquanto poſt in eodem cap.2. altare æneum pro foribus templi poſitum fuiſſe dicit, vt apertis illis in conſpectu eſſet ſacrificiorum magnificentia. Verum ea verba eundem eius errorem aperiunt: Nam ſi ita pro foribus templi erat hoc altare, vt extra illud eſſet, & non intra, quid opus erat illis apertis, vt in conſpectu eſſet ſacrificiorum magnificentia?

c l.10. ant. c.vlt. d l.8.c.2.

9. ἐχ. e l.5.c 5.n. 136.

LXII. Explicatur

NIMIRVM Ioſephus cum plurimam templi ſupellectilem confertim, ac confuſe congeſſiſſet, prædicta verba imprudenter inſeruit, quæ toti præcedenti enumerationi conuenire non poterant. Et mox fores templi dixit, quæ erant fores atrii Iſraëlitarum. Rectius ac verius idem alibi aram hanc à templo ſeparat, & pro templo ponit. Addit quoque in prima templi parte, quadraginta cubitos auulſa hæc tria mirabilia opera fuiſſe, candelabrum menſam, & thuribulum, ſiue altare aureum. Sed mirum eſt quod ſubdit in intima templi parte, quæ viginti cubitorum erat, nihil prorſus fuiſſe poſitum, inacceſſam, & inuiolatam, & inuiſibilem omnibus habitam; in qua tamen arca erat cum Cherubinis, & propitiatorio, denique lib.15.ant.cap.14. cum de templo Herodiano loquitur ait in tertio ſpatio intimo, quod à ſolis ſacerdotibus adiri poterat, templum fuiſſe, & ante illud altare, in quo hoſtias immolare Deo ſoliti.

l.6.de bel. c.6. κερατοειδεῖς,

LXIII. Cornua altaris.

CORRIGENDVS ſecundo ſi cornua altaris pro angulis eiuſdem altaris ſumit, cum ait quadratam aream veluti cornutis angulis eminuiſſe, κερατοειδεῖς προανίσχει γωνίας; certe anguli non eminebant, ſed in angulis attollebantur ex imo quidam quaſi obeliſci; vt clarius ex altari aureo intelligitur. Et cum his altaris cornibus cubitum vnum altitudinis tribuant Septuaginta, anguli altaris tam eminentes, ſine inſigni deformitate, non potuiſſent efformari: Accedit quod Ezechiel de hoc ipſo altari mox agens [f] aperte cornua ab angulis diſcernit.

in Ezech. c 43 15. f verſ 20. g l.6.bel c 6

LXIV. Ioſephi amplificationes. De altaris magnitudine.

CORRIGENDVS tertio quod [g] dicit hanc aram quindecim cubitis altam fuiſſe, longam vero, & latam cubitis quadragenis; ὕψος δ' ἦν καὶ μῆκος ἐκτεινόμενον ἴσον διὰ πεντήκοντα πηχῶν· cum autem quadrata eſſet, vt ipſe fatetur ibid. latera ſingula erant quinquaginta cubitorum, quæ fuerunt viginti duntaxat; & totus aræ ambitus non

octoginta cubitis vt oportuit, sed ducentis cubitis tendebatur. Nam credibile non est vel Esdram, vel Zorobabelem, aut etiam Herodem, tantum sibi in altari sumpsisse, vt omnem eius dimensionem ita peruerteret, sed quoniam ibi cœperat in immensum augere omnia, vt cum lapides templi quadraginta quinque cubitorum facit, portas quinquaginta, & 55. atque adeo 70. cubitis altas, viginti quinque latas, & racemos statura hominis, ex aureis pampinis dependentes, noluit in altari à suscepta fingendi libertate discedere. Sed iamdudum tempus est, vt ab altari ad mare æneum transeamus.

LXV. *Mare æneũ, eiusque forma.* De hoc mari ita Scriptura. [a] *Fecit quoque*, Hiram ille Tyrius Salomonis iussu, *mare fusile decem cubitorum à labio vsque ad labium*, hæc erat diameter siue linea per transuersum dimetiens, *rotundum in circuitu, quinque cubitorum altitudo eius, & resticula*, id est funiculus [b] *triginta cubitorum cingebat illud per circuitum*, intelligendum est, fere; quia diameter ad circumferentiam se habet, vt 7. ad 22. non ad 21. scriptura minutias negligit. Abulens. in hunc locum 3. Reg. ait 31. cum dimidio. Sed pergit: *Et sculptura subter labium cingebat illud, decem cubitis ambiens mare.* Quomodo decem cubitis ambiebat mare, quod triginta cubitos in circuitu coingebat? Expositionem suggerit li. 2. Paral. [c] *Decem cubitis*, inquit, *quædam extrinsecus cælaturæ, quasi duobus versibus aluum maris circuibant.* Significat, ex quo loco ilibus vasis ambitus, quod semper augustabatur versus fundum, colligebat decem cubitos, ex eodem cœlaturas ornamenti causa adhibitas.

a 3. Reg 7. 23 — *b vt 2. Par. 4. 2.* — *c 4. 3.*

LXVI. *Et cælaturæ, striæ.* CÆLATVRÆ dicũtur sculpturæ striatæ, in 3. Reg. & duo versus explicantur, totidem ordines. Vt ergo in striatis columnis tertia pars altitudinis quæ proxima est basi, strias habet, sed non ex cauatas, reliquum autem longitudinis veras habet strias, siue canaliculos; ita hæc ima pars maris; vnde tertia pars ambitus eius incipiebat bipertito diuisa, quasi duos ordines striarum habuit, quales Villalp. expressit.

c 7. 31. 42.

Qui etiam iuxta hebræum colocyntas addidit sub labio maris, nullo certo numero; etsi Ioannes Benedictus secutus Vatablum trecenta tubercula, dena in singulis cubitis addi voluerit. Cæterum prædictam expositionem attingit Comestor. Sed caue accipere historiatarum, pro striatarum quod non cauit Dionys. Hugo, Rupertus, Lyranus, ac ne Abulensis quidem; qui syncopen hic inusitatam agnoscit.

l. 3. Reg c. 18

LXVII. *Eiusdẽ pes & subiecti boues.* ADDIT etiam Villalp. huic mari basim, qualem pedem craterum videmus, ipsamque basim duodecim boum dorsis imponit. Improbante sine ratione Torniello iis hominis altitudinem tribuit Eupolemus, licet boues non nominet, *labii porro bases*, inquit, *fecit teretes opere fusorio duodecim, staturæ hominis altitudine, statuitque eas sub labrum, à dextris altaris.* Sed Scriptura boues nominat, eosque solidos esse oportuit, ne pondus maris aqua pleni, in hanc illamue partem aliquo casu atque impulsu euerti posset. Et quoniam non ingrediebantur in ipsum mare lauandi sacerdotes; nam & id periculosum erat in tanta aquæ vi; & indecorũ, si superuenientes in aqua polluta lauarentur: Sub ipsis boum pedibus pollubrũ constituit, in quod aqua per canales è mari deriuaretur. Canales autem boum ori immissos vult Azor, [d] & Ioannes Benedictus, neque id difficile fuit, licet boues solidi essent, eademque lotis manibus, pedibusque, per occultos meatus eiiceretur. Certe Eupolemus apud Eusebium ait Salomonem fecisse coronam ad basim huius maris, eminente cubito, vt sacerdotes ascendentes pedes manusque abluerent; & quoniam ascensus quoque meminit Eupolemus, recte Villalp. huic pollubro, vnum atque alterum gradum supposuit. Quibus facile conicere licet summum maris huius labrum ad duodecim à pauimento cubitos ascendisse; pondus autem habuisse octo millium, sexcentorum, & quadraginta talentorum, vt computat Villalp. [e]

Pollubrum, canales.

a l. 8. 5 æta. n. 3. — *d l. 6. c. 30 q. 3.* — *e l. 5. c. 38.*

LXVIII. *Crassitudo maris & capacitas.* AT duo hic dubia supersunt de crassitudine maris huius siue luteris: Nam hoc quoque modo appellatur [f] trium vnciarum dicitur crassitudo eius. In 2. Paral. 4. 5. dicitur palmi vnius, at palmus etiam minor quatuor digitorum est. Respondeo vtrobique tam in hebræo quam græco haberi palmum, & tres vncias videri positas pro triente, quod quatuor vncias ' siue digitos habet. Alterum est quanta esset huius maris capacitas, quæ dicitur [g] cepisse duo millia ba-

f l. Reg. 3. — *g 3. Reg. 7.*

tos. 2, autem Paral. tria millia metretas, siue vt in hebræo est batos. Caiet. quem sequitur Ribera, [a] & Serarius in hunc locum, vult minorem illum numerum pertinere ad aquam, qua in communi vsu impleri solebat, maiorem vero significare aquam, quam omnino capere poterat. At durum est sine dubio tam laxe dimensam esse capacitatem huius maris in vno loco, vt tertia parte reuera fuerit maior quam dicatur, præsertim cum tertia ista pars, non quid modicum sit, sed mille maximæ mensuræ.

De ea prior opinio. — *Improbatur.*

[a] l. 2. de tēp c. 16.

RESPONDEO igitur cum communi sententia, quæ est Lyrani, Abulensis, Dionys. Hug. Villalp. [b] Azoris, [c] duo fuisse genera batorum, alterum maius, quorum duo millia caperet mare, alterum minus, quod cum proprio careret nomine græco metretæ ab interprete appellatum fuit in lib. Par. eratque inter vtrumque proportio sesquialtera, vt duo maiores, tres minores batos æquarent. Itaque cum Iosephus ait hoc mare cepisse batos tria millia (sic enim habetur in græco, & recte vertit Rufinus batos, non recte Gelenius congios, nam metreta capit congios duodecim, & sextarios 72. at congius sex tantum sextarios. Vide pluribus has mensuras apud Villalpandum loco citato) de minore bato intelligendus est.

LXIX. *Altera cōmunis & melior.*

[b] t. 3 p. 2. l. 3. c. 8. [c] l. 6. c. 50. q. 2.

SEQVVNTVR luteres æneì, qui & labra, & conchæ, & pelues dici solent, lebetes etiam vocauit Chaldæus, Septuag. χυτροκαύλους, vel etiam χυτρογαύλους, [d] qua etiam voce vtitur alicubi Iosephus, Hebr. ciroth. id est conchas, quæ voces tum ab ipso lauandi vsu, vel fine, tum à forma nomen acceperunt. Dicuntur enim conchæ, propter similitudinem cum aliquo concharum genere. Audi enim Plin. [e] *In conchis*, inquit, *magna ludentis naturæ varietas, tot colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis lunatis in orbem circumactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis, striatis*, &c. Itaque existimat Villalp. [f] Vas huiusmodi fuisse patens, nec valde profundum marinæ conchæ instar; striatum etiam ornatus gratia, & recuruo seu repando labio, sicut & mare; & sculptura sub eodem. Formam eius rotundam ait Iosephus λουτῆρας στρογγύλους, idque non male colligitur ex rotundo concharum pede. [g] Harum concharum diameter erat quatuor cubitorum, capacitas quadraginta batorum, non congiorum, vt iterum non recte vertit Gelenius. Non recte etiam Iosephus, ibidem his luteribus altitudinem quatuor cubitorum tribuit, quod Torniellus [h] bene refutat ex comparatione cum mari æneo. Ideoque Villalp. vix vnius cubiti altitudinem ei tribuit. Hanc concham proxime sustinebat pes vnus basi adhærens, rotundus, cuius diameter in imo, erat pedis vnius cum dimidio, in summo pedis duntaxat, in quem pedem inserebatur ipsa concha, quæ in eum finem in fundo habebat extrinsecus quoddam quasi collum siue caput, quod isti insertum pedi concham retinebat firmiter super basim suam.

LXX. *Luteres siue concha.* — *Earumque forma.* — *Et capacitas.*

[d] 3. Reg. 7. [e] l. 9. c. 33. [f] l. 5. c. 30. [g] 3. Reg. 7. 31. [h] an. 8. 5. ætat. n. 4.

BASIS autem hæc forma erat, iuxta Scripturam, Iosephum & Villalp. Primo erectæ sunt quatuor columnæ, per totidem angulos dispositæ, quadrangulæ, quibus latera basium vtrinque inserebantur; cum autem ipsa tota machina, seu basis quatuor esset cubitorum longitudinis, vt ait Scriptura, [i] non quinque vt habet Iosephus; latitudo etiam quatuor; hæ columnæ intrinsecus æneis crassioribus laminis colligari debuerint. Quoniam vero hæc latera tripertita erant, vt ait Iosephus, duas interangulares adiecit columellas Villalpandus; in quarum incastraturas latera eminentibus cælaturis ornata, insererentur, [k] effigie scilicet leonis, tauri, vel aquilæ, pro quibus maluit Villalp. quadriformes cherubinos cum palmis in similitudinem hominis stantis; iuxta Scripturam adsculpere, [l] sed opere valde eminente, vt non cælata, sed apposita per circuitum viderentur.

LXXI. *Earundem bases.*

[i] 3. Reg. 7. 27 [k] v. 28. [l] v. 36.

HÆC tota basis tabulato tecta erat, siue pluteo quem cingebant coronulæ; quo nomine peribolum intellexit, & pinxit Villalpand. ei similem, quem in imo altari æneo excitauit; cui fauent Hebræi, qui clausuras habent pro coronulis plexis. In medio hoc tabulato sub pede luteris erant sculpti leones, boues, & Cherubin, id est capita singulorum cum alis, quæ quasi humeris pedem luteris sustentarent. Postremo subter basim inter rotas erant quasi lora ex ære dependentia, id est, capita leonis, tauri, hominis, aquilæ in singulis lateribus singula, quales sunt metopæ in zophoris doricis; quibus capitibus vtrinq; quasi mutuli

LXXII. *Et reliquus apparatus.* — *Peribolus.* — *Lora.*

additi erant, vt à medio capite ad extremum mutulum, siue modiolum sertum cum fructibus, foliisque, quasi quoddam lorum dependeret. Reliquæ sunt singulæ, in singulis angulis rotæ, omnibus suis partibus constantes, quales in curru Cherubim videbantur; super quem erat arca Domini, vt innuit Chaldæus, altitudinis vnius cubiti cum dimidio, quæ sicut erant æneæ, ita æneis axibus coniungebantur, ad machinam totam quasi humeris sustentandam, & cum opus foret circumferendam. Cum autem basis alta dicitur tribus cubitis, intelligitur vna cum rotarum parte media, ipsa autem concha per se cum pede suo, vno fere cubito attollebatur. *Rota.*

LXXIII. *Concharũ pondus.* Cæterum pondus luteris cuiusque, cum basi sua tota expendens Villalp. [a] colligit fuisse circiter duum millium talẽtorum. Deni autem luteres viginti millium. Quo vero loco collocati fuerint ita refert Scriptura: [b] *Et constituit decem bases quinque ad dextram partem templi, & quinque ad sinistram.* Non dixit in dextra, vel sinistra templi parte, quia non erant in templo, sed in atrio, quod erat ad orientale latus templi, vt ait Chald. vel ad humerum templi, vt hebræus textus, & Septuaginta. At cum de columnis paulo ante loqueretur, non ad porticum templi locatas dixit, sed in porticu. [c] Ex quibus quæ paulo superius, cum Iosepho disputabamus, [d] facile confirmari possunt. *Situs.*

LXXIV. *Musach sabbathi.* Earvm dispositionem vide in atrii interioris vestigio apud Villalp. vbi videbis etiam mare æneum constitutum ad dexteram partem templi contra orientem ad meridiem, cui è regione ad septentrionem opponit, quod vocat Musach sabbati, quo nomine quid intelligatur apud ipsum inuenire non potui.

Legitur autẽ 4. Reg. [e] vbi dicitur Achaz Musach sabbati, id est tentorium sustulisse, sub quo ait Vatabl. & Sa totum sabbathum quiescebant, qui hebdomadæ suæ munere perfuncti, postridie abituri erant, sed illi ægre assentior, cum tot porticibus, & exedris atrium illud cinctum esset; in quibus sacerdotes & cibum, & somnum capiebant.

Lyranus refert ex Rab. Salom. fuisse hoc tentorium in porticu templi magnifice apparatum, in quo sedebat Rex in diebus Sabbathi, & solemnitatibus magnis, cui expositioni aliquam vmbram præbent Septuag. Sed quidquid sit satis constat hoc tentorium tempore Salomonis in templo, aut atrio non fuisse.

LXXV. *Octo mensæ pacificorum, & holocaustorũ.* Qvaternas etiam mensas pacificorum, & totidem holocaustorum ponit ex cap. 40. 39. Ezechielis Villalpandus, [f] quæ appositæ essent ad portam meridianam, & aquilonarem atrii interioris, in quibus hostiæ immolabantur, carnes diuidebantur, & secernebantur, quæ Deo, sacerdoti, & offerenti obueniebant. Hæ mensæ de lapidibus quadris extructæ erant, longitudine cubiti vnius, & dimidii, parique latitudine, & altitudine cubiti vnius; [g] Accedebat etiam labiũ palmi vnius, quæ erat quadam dilatatio mensæ, vndique palmi vnius vltra longitudinem, & latitudinem ipsius mensæ, quæ cymatia ab architectis vocãtur. Addunt etiam hoc loco Rabini, & hebraïzantes vncinòs vnde suppenderentur hostiæ, & excoriarentur: de quibus vide Villalpandum. [h] Accedebant harum mensarum, sicut & altaris, maris & luterum innumerabilia vasa, & instrumenta. Regius etiam ille Salomonis suggestus, qui [i] dicitur positus in medio basilicæ, id est, in area orientali atrii Israëlitarum directe respiciebat altare holocaustorum [k] cuius longitudo, & latitudo quinque cubitorum fuit, altitudo trium; materia ænea, ornamenta quæ regiam magnificentiam, & reliquam templi maiestatem decerent, de quibus nihil est necesse pluribus agere, ne instituti nostri iamdudum obliti esse videamur. [l] *Earum instrumenta.* *Suggestus Salomonis.*

a l. 5. c. 39. 6.
b 3. Reg. 7. 39.
c 3. Reg. 7. 21.
d n. 59.
e cap. 16. 18.
f l. 3. c. 37.
g vers. 42.
h l. 3 c. 39.
i 2. Par. 6. 13
k 3 Reg. 8. 22.
l vid. Rib. li. 2. de temp. c. 22.

SCHOLIA IN ANNVM SALOMONIS. 6.

1.N.XXXIV. SED quid est quod in istis locis, præter tres lapidum politorum ordines, fit etiam mētio vnius ordinis cedri? Nihil aliud hæc locutio significat, vt docet Villalpandus l.5. c. 9.& post eum Pineda de Salom. l.5.c.5.n.133. quam singulos ordines lapidum, & columnarum singulis ex cedro contignationibus, siue tabulatis fuisse distinctos. Vide etiam 1. Esdr. 6.3.4. Vbi tres ordines tum lapidum, tum lignorum ponuntur. Adde Iosephum, l.6.bel.c.6.circa latera vero inferioris templi, multa erant membra peruia, triplici tecto suspensa, & ad vtrumque latus, imo & ad omne latus.

2.N.XXXVII. Quod multo apparatu docet Villalpandus, tum aliis in locis, tum denique l.3. cap.28.& 29.init. & fine. In reliquis vero porticibus, quæ cingunt quatuor angulares areas, & quæ ambiunt atrium Leuiticum, is gazophylaciorum numerus cōuenire non potest. Nam in illis triginta duo reperientur, in his autem tantum viginti & vnum.

3.N.XXXIX. Vt ait Villalpandus l.5.cap. 60.vide tamen Ezech. cap.42.4.& ibi Villalpand. l.4. c.66. Sed præcipue secundum templi vestigium, vbi vult viam fuisse in media porticu, secundum longitudinem; vtrinque autem fuisse cubicula.

4. N.XL. Quos sequitur Pineda, l.5.c.5.n.127.in quibus est etiam Barad.t.2. l.3.cap.29. & Azor.l. 6.cap.53.q.1.fin.& Ribera, l.1.cap.16.n.21.& Viegas in cap.11.Apoc. sect.3.n.9. Comestor tamen lib.3.Reg.c.16.atrium fœminis plane diuersum assignat, quod esset sub atrio Israëlitarum, & huiusmodi videtur templum à Iosepho lib.2.contra Apion.describi, vbi testimonium appellat eorum qui id templum viderunt. Villalpand. l.3. c.28.citat quosdā Rabinos, qui secundum tabulatum in atrio Israëlitarum eis attribuant.

5. N.XL. Iosephus lib.15. cap. 14. sub fin. viros à suis coniugibus, non separat in Israëlitico, sicut nec lib.2.contra Apionem. Libro tamen 6. de bell. ca.6. necessario namq; ait, proprius locus religionis causa mulieribus destinatus muro discernebatur.

6. N.XLIII Illud porro γεισὸν, siue vt libro 6.bell.c.6. habetur γεῖσον, a Iosepho θριγκὸς vertitur, à Gelenio septum, & lorica, à Rufino maceria, aut cancellus nuncupatur. Eam vocem γεῖσον videtur mutuatus Iosephus à Septuag. qui ea non semel in Ezechiele, & Ieremia in fine vsi sunt, vt cap.43.v.13.pro quo D.Hieronymus ibi definitionem, & paulo infra coronam vertit. Aquila vero Symmachus, Theodotio terminum. *Cuius verbi γεῖσος non possum scire rationem*, ait ibi Hieronymus, *nec cuius linguæ sit dicere confidenter.*

Leo Castrus, Ariel arietem expiationis interpretatur in c.29.Esaiæ, contra quem disputat loco cit. Villolp. & cap. 77. ait hoc altare forma, & dispositione leonem retulisse. Leonina enim crura inquit habebat pro pedibus: vnde emanasse existimo, vt in veterum aris pedes, & leonini vngues effingerētur. Sed quoniam omnia instrumenta Salomonici templi Cherubinorum formis, vt poterant referta erant, altare quoq; bouillam faciem, cum leonina repræsentabat hanc pedibus, illam vero cornibus; vnde sequitur, & ab Ariel vsque ad sursum cornua quatuor. Hæc ibi. 7.N.XLVII.

Scio Comestorē dicere hoc altare æneum factum ex lapidibus impolitis, & circumtectum ære. Alii lignis constructum, vt altare æneum, & deinde laminis æneis obtectum putant. Quidam dixerunt vacuum quidem fuisse altare, sed repletum terra, vel etiam lapidibus. Sed lapides & terra, & ligna, in hac Salomonis magnificentia superflue videntur inuenta; nec præceptū Domini de huiusmodi altari excitando ad omne tempus referendum esse docere possunt; cum datum esset peregrinantibus Iudæis, & prope quingentis annis templo carituris. Vide tamen Aristæam, qui ait non sectis, sed crudis lapidibus hoc Salomonis altare confectum, apud Villalp.l.4.c.78. 8.N.IL.

Iuxta Scripturam, vt supra diximus, & in 2.Paralipo.7.7. Comestor, lib.3.Reg.cap.18. & 14.Beda lib.de templo Salomonis, cap.16. Hugo, in c.7.3. Reg. Azor, l.6.cap.51.q.1.Barad.l.3.c.32.Adrichom.in Ierus. n.88.Ribera, l.2.c.16.& seqq.Viegas in cap.11. Apoc.sect.3. n.6. Villalp.in omnibus tabulis suis, Pineda, libro quinto, capite quinto, num.136. Torniellus quintæ ætat.anno 8.& passim omnes ad vnum. 9.N.LXI.

ANNVS MVNDI 3028. DILVVII 1372 QVINTÆ ÆTATIS 89. SALOMONIS 9. SADOCI PONTIFIC. 8. FVNDATI TEMPLI 6. ARCÆ IN SION 39. TROIÆ EXCISÆ 157. EVPALIS 38. ET VL. IMPERII ASSYRIORVM. 1097.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1025.

Eupalis mors.

AFFECTA iam valde, ac pene perfecta erat templi Salomonis fabrica, cum Eupales, siue Eupacmes Rex Assyriorum Eusebio trigesimus quintus, Africanus trigesimus quintus, in imperio, atque in viuis esse desiit; cum regnum tenuisset annos triginta octo, in quo numero ambo consentiunt, & cæteri deinceps Chronologi. Quo ipso anno regnare cæpit sextus Latinorum Rex Alba Siluius, Æneæ Siluii filius, apud eundem Eusebium in chron.

ANNVS MVNDI 3029. DILVVII 1373. 5æ. ÆTATIS. 90. SALOMONIS 10. SADOCI PONTIF. 9. FVNDATI TEMPLI 7. ARCÆ IN SION 40. TROIÆ EXCISÆ 158. LAOSTHENIS I. IMPERII ASSYRIORVM 1098.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1024.

SVSCEPIT imperii Assyriorum habenas hoc anno Laosthenes ordine trigesimus primus Eusebio, Africano trigesimus sextus, vt proxime significatum est; discrimine orto ex omissione quatuor Regum ab Eusebio, qua de re dictum est anno mundi 2921 qui fuit Thinæi primus, tenuit autem ex vtriusque consensu annis quadraginta quinque. Memoratur hic annus absolutæ fabricæ templi Salomonis. Nam dicitur [a] Salomon ædificasse domum Domini annis septem; perfectionem nihilominus totius operis ad sequentem annum pertinere iam sexto Salomonis anno dictum; [b] iterumque initio sequentis dicetur. Hoc autem tempore tanti operis magnificentia, & Regis, qui illud mundi miraculum construebat maiestas, ac sapientia, longe lateque fundebatur.

a 3. Reg. 6
b n. 1

ANNVS MVNDI 3030. DILVVII 1374. 5^{r}. ÆTATIS. 91. SALOMONIS 11. SADOCI PONTIF. 10. FVNDATI TEMPLI 8. ARCÆ IN SION 41. ET VL. TROIÆ EXCISÆ 159. LAOSTHENIS 2. IMPERII ASSYRIORVM 1099.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1023.

OCTO huius anni menses in perficiendo templo positi sunt, vt initio anni sexti Salomonis diximus, iisque expleti sunt septem anni cum dimidio, quos tenuit ædificatio. Sed dimidium hoc Scriptura intermisit in numero suo, etsi menses illi sex ex eius narratione necessario deducantur; [a] eodemque anno eius dedicatio celebrata est. I. *Ratio temporis.*

a 3. Reg. c. 1. v. 37.

Interim autem dum templo, vel atriis, vel supellectili sacræ extrema imponitur manus, illata sunt vasa in templum Domini. Id Scriptura testatur. [b] *Et perfecit omne opus quod faciebat Salomon in domo Domini, & intulit quæ sanctificauerat Dauid pater suus, argentum, & aurum, & vasa, reposuitque in thesauris domus Domini.* Idem totidem pene verbis habetur 2. Paral. 5. init. Vbi primum dicitur vniuersa vasa illata in domum Domini, postea vero congregatos maiores natu ad dedicationem. Quod autem intulisse dicitur, supponit curasse ea deferri ex loco, in quo Hiram ea fabricatus fuerat, *In campestri regione Iordanis fudit ea Rex in argillosa terra inter Sochoth, & Sarthan,* [c] vel Saredata. [d] *Deferuntur vasa Hierosolymam.* *Quæ fusa trans Iordanem.*

b 3. Reg. 7. 51.

c 3. Reg. 7. 46.

d 2. Para. 4. 17.

RECTE elegit eum locum Rex pro sua sapientia, & rerum naturalum eximia cognitione, argilla enim quæ maxime, & præ metallis omnibus igni resistit, fusioni aptissima est: nec tamen prorsus, & inuiolabiliter resistere, docet experientia; nam excocti lateres nimio ardoris incendio liquescunt, & defluūt, & ferri duritiem, & pondus frigefacta imitantur. Videntur porro illic tantum fusa vasa, quæ ex ære, siue aurichalco constabant; vt aperte Scriptura docet. [e] Nam enumeratis omnibus vasis æneis subdit, *omnia vasa, quæ fecit Hiram Regi Salomoni in domo Domini, de aurichalco erant. In campestri regioni Iordanis fudit ea Rex, in argillosa terra,* &c. Deinceps autem vasa aurea enumerat versu 48. altare, mensam, candelabra, &c. Sic etiam in 2. Paral. [f] ait omnia vasa, quæ fudit Hiram fuisse ex ære mundissimo; significat nimirum Scriptura aurea vasa, & argentea non fuisse fusa, sed conflata ex laminis aureis: itaque crebro legimus Regem vestiuisse, texisse, operuisse auro, vel laminis aureis plerasque res ex auro autem vel argento fudisse, nunquam; nimirum videntur hæ laminæ conflatæ Hierosolymis. Hæc porro duo loca sita erant olim in tribu Gad, trans Iordanem, vt videre est apud Adrichom. ibid. n. 43. & 44. etsi Abulensis [g] ea cis Iordanem in tribu Iuda collocet. Sed Sochoth præ aliis eiusdem nominis, celebris est Patriacha Iacobo fundatore, [h] qui ibi tabernacula fixit, vnde loco nomen: vt notat ibi Hieronymus. II. *Idoneo loco argilloso.* *Sed ænea tantum.* *Sochoth.*

e in 3. Reg. 7.

f 4. 16.

g in cap. 7. 3. Reg.

h Gen. 33. 17.

NON est autem dubium quin multum temporis abierit, in traducēdis tam vastis molibus columnarum, luterum cum basibus suis, maris ænei, & duodecim boum fusilium, altarium, & aliorum vasorum id genus; quæ magnis machinis eguerunt, siue vt Iordanem traiicere, siue vt Hierosolymam deferri, siue in summum templi montem eleuari possent. Sed tanta fuit industria Regis sapientissimi, & peritissimorum artificum; tanta multitudo operarum, & machinarum copia, quibus in maximis trabibus, & ingentibus saxis, & columnis transferendis iam vsi fuerant toto septennio, vt tota res præstituto tempore fere præparata esset ad templi dedicationem, summo apparatu celebrandam. Fere dixi, quoniam omnia fuisse tantum absoluta mense Bul qui est 8. constat ex 3. Reg. [i] 1 III. *Translatio operosa.*

i cap. 8. 2.

IV. *Captata temporis ad dedicationem commoditas.* ELEGIT hoc tempus Rex captata populi commoditate, vti fusius disputat Abulensis, [a] ne is sumptibus, & labore vexaretur, si iterum octauo mense conuocaretur, qui etiam alioqui septimo mense Hierosolymam ad festum tabernaculorum celebrandum debuit conuenire. Nam [b] *à quintodecimo die mensis septimi*, inquit Moyses, *quando cōgregaueritis omnes fructus terræ vestræ, celebrabitis ferias Domini septem diebus, die primo. & die octauo erit Sabbathum, id est requies.* Satius autem fuit vno circiter mense anteuerti dedicationem, licet modicum quid ad totius perfectam operis absolutionem deesset, quam vel populum grauari, vel sine populi frequentia dedicationem fieri, vel eam ad sex menses, vsque ad pascha differri, cum populus iam intepescente feruore Hierosolymam rediturus esset. Quamuis autem solemne esset toti populo, eo tempore Hierosolymam locum à Deo electum conuenire, sicut in Paschate, & Pentecoste: Rei tamen dignitas, & magnitudo postulabat, vt quamuis extraordinaria conuocatione populus minime fatigandus videretur, specialis tamen à Rege conuocatio fieret, ad Encæniorum primam, maximamque celebritatem.

a 3. Reg. 8. q. 3.

b Leu. 23. 39.

V. *Conuocatur populus.* POST *hæc*, inquit Scriptura, [c] *congregauit maiores natu Israel, & cunctos principes tribuum, capita familiarum de filiis Israel in Hierusalem*; per istos autem tanquam per magistratus, etiam populum aduocauit. Vnde Ioseph. [d] *Salomon Rex per literas iussit magistratus, ac seniores Hebræorum totum populum Hierosolyma congregare, ad spectandum templum.* (Imo cohonestandam frequentia sua consecrationem eius) *& ad transferendam illuc arcam Deo sacratam. Denuntiataque omnibus profectione Hierosolyma septima demum mense conuenerunt.* A prima scilicet denuntiatione, & indictione conuentus, vt vult Pineda, [e] quæ facta fuerit mense Martio, qui erat Hebræis anni principium.

c 2. Par. 5.

d l. 8. c. 2.

e l. 5. c. 5. n. 135.

VI. *Quādo, & quomodo.* EA tamen non videtur fuisse Iosephi mens; sed nec Scripturæ, cum ait. [f] *Conuenitque ad Regem Salomonem vniuersus Israel in mense Ethanim, in solemni die; ipse est mensis septimus*; Anni scilicet in quem cadit solemnitas tabernaculorum. Nec opus fuit tam mature fieri denunciationem in regno non latissimo, satisque potuit populus in Pentecostes festo præmoneri in proximam tabernaculorum, quæ simul foret Encæniorum, solemnitatem, quo fit vt superfluas illas Iosephi literas putem, ad indicendam hanc celebritatem. Mallem Chaldæi præconem ad conuocandum in alterutra solemnitate populum; & præmouendum in tempus tabernaculorum. Hunc præconem ex Caldæo memorat Pineda loc. sed lo. cit. nondum inueni.

f 3. Reg. 8. 2.

VII. *An dedicatio inchoata die 15. mensis septimi.* DUBIUM est autem an octiduo ante festum Encæniorum, id est octauo die septimi mensis cœpta sit hæc noua solennitas, an decimo quinto, qui erat ex lege sacer festo tabernaculorum. Leuit. 23. [g] sic vt festum vtrumque simul celebratum sit. Et videri potest posterior hæc sententia, quam sequitur Abulensis, [h] satis consentanea Scripturæ, quæ [i] habet Salomonem fecisse solennitatem hanc septem diebus, & in die octauo collectam; in die autem vigesimo tertio mensis 7. dimisisse populos ad tabernacula sua: quasi dicat, decimo quinto inchoauit, vigesimo primo expleti sunt septem dies, vigesimus secundus fuit dies collectæ vigesimus tertius demissionis. Et ita videtur sentire Beda in lib. de templo, [k] vbi allato proximo loco Paral. *Sicque post vnam septimanam*, inquit, *adueniente mense octauo, perfecta inuenta est domus Dei*: Operibus eius videlicet vniuersis, & ipsa dedicatione prius completa, quam adueniret mensis octauus, non autem quam inchoaretur festum tabernaculorum, de quo ibi nulla mentio. Iosephus quoque ait [l] incidisse in hoc ipsum tempus scenopegiam, festum apud Hebræos sanctissimum, & maximum.

g c. 23. 39.

h in c. 8. 3. Reg. q. 1.

i 2. Par. 7. 9.

k ca. 17.

l l. 8. ant. c. 2.

VIII. *An potius octauo.* NIHILOMINUS vera, certaque est prior sententia, quam [m] secuti sumus anno Mosis 81. Nam eodem loco Paral. habetur. *Fecitque die octauo collectam, eo quod dedicasset altare septem diebus, & solennitatem celebrasset septem diebus, id est quatuordecim diebus.* Hæc ibi, eodemque modo in Hebræo, Græco, Chaldæo. Non potuerunt absolui quatuordecim dies vigesimo primo mensis, & dimitti populus vigesimo tertio, nisi inchoaretur octauo mensis, non decimo quinto. Eademque est omnium interpretum sententia, nec repugnat Beda, licet ibi de

m in 1 tom. n. 708.

tabernaculorum solennitate, quæ ad templum non pertinebat, tacuerit. Quod autē Ioseph. de eodem tēpore dixit de mense, nō de hebdomada intelligedū est.

IX. Isne Septēber, an October.

a 2.Par.7.9.

OCTAVO ergo die mensis 7. siue Ethanim, altaris halocaustorum dedicatio, simulque [a] ipsius templi inchoata est, id est, octauo Septembris, vt ait Sà ibidem: quod supponit nouilunium tunc incidisse in primam diem Septembris. At Sethus Caluis. contendit encænia facta primo Octobris feria tertia. Festum autem tabernaculorum octauo Octobris. Populum vero, qui die vigesimo tertio ad sua rediit, rediisse decimo sexto Octobris feria quarta. Sed hæc pro diuersitate Chronologiæ necesse est variari, vt vmbram moto corpore, & numeros auctis imminutisue quibusque rebus, sicut & annorum periodis. Mensis porro Ethanim, siue fortium, qui sic dicitur inquit Villalp. propter fructus arborum, & fruges quæ collectæ eo mense reponuntur in horrea; fructibus siquidem confirmatur cor hominis, humana quoque vita roboratur. Iosephus vocat Thouri in græco, & versione Gelenii, Rufinus legit Theseri, ex quo facile est suspicari legendum esse Tisri, quod vocabulum 7. mensis posteriores Hebræi frequentarūt.

X. Cogitur populus ad arcæ translationem.

b 3.Reg.8.1. & 2.Par.5.2 c vt anno eius 10.n.11 diximus, & 211.num.14 1.Para.13.5. & c.15.3. d 2.Par.5.n.5. e an.8.5.ætat.n.20. f 3.Reg.c.8.q.5. g 2.Pa.7.10

ALTARIS, & templi dedicationem antecessit translatio arcæ ex arce Sion, in Sanctum sanctorum. Is enim quasi primarius finis ponitur congregationis huius; [b] vt alias Dauid ad eandem translationem populum semel iterumque conuocauit. [c] Quod autem dicitur venisse in die solēni mensis 7. non est intelligendus dies solennis tabernaculorum, qui cadit in decimum quintum diem, sed dies huius dedicationis, qui ab eo tempore factus est solennis, quæ est Vatab. sententia [d] & Torniel. [e] licet eum diem Tostat., [f] primum tabernaculorum, Diony. festum expiationis interpretetur: quod non cōuenit, quia sic non celebrata fuisset dedicatio per 7. dies, cum id festum in decimum diē cadat, neq; id cum bis septem diebus Scripturę recte congrueret. An autem istius dedicationis festum deinceps actum fuerit non liquet, licet Genebr. & Sigon. in vigesimo tertio die septimi mensis ponant encænia templi Salomonis, quo die non egit festum diem populus, sed peractis omnibus se in viam dedit. [g] Hoc quidem certum est, festum Encæniorum, cuius est mentio in Euangel. non ad Salomonis, sed Machabæorum dedicationem pertinere, quæ hyeme celebrabatur, & nono mense, qui dicebatur Casleu, vigesimo quinto die mensis. [h] Illa vero in autumno mense Ethanim, siue Tisri octauo die mensis. Vide Riber. lib. 5. de templo, cap. 18. & Serar. in eum locum Machabæorum.

In die solenni.

h 1.Mach.4 52.59.

XI. Transfertur arca cū tabernaculo.

i 3.Reg.8.3.

Vatabl. Sa.

k cap.5.5

TRANSLATIONIS huius pompa [i] ita describitur. *Veneruntq; cuncti senes de Israel, & tulerunt arcam Sacerdotes; & portauerunt arcam Domini, & tabernaculum fœderis, & omnia vasa Sanctuarii, quæ erant in tabernaculo, & ferebant ea Sacerdotes & Leuitæ.* Arcā videlicet ferebant Sacerdotes; tabernaculum, & vasa Sanctuarii Leuitæ, qui erāt numero plures, & dignitate inferiores, aut vt addit Vat. ex Hebræorum tradit, Leuitæ tulerunt arcam in Sancta, Sacerdotes in Sancta sanctorum; quod dictum est propter illū locum 2. Par. [k] *Portauerunt Leuitæ arcam, & intulerunt eā, & omnem paraturam tabernaculi:* vbi satius est nomen Leuitarum in genere accipere, vt Sacerdotes, & Leuitas comprehendit. Ad quod innuendum sequitur, *Porro vasa Sanctuarii, quæ erant in tabernaculo portauerunt Sacerdotes, cum Leuitis* Hoc tabernaculū fuisse id quod à Moyse constructum olim fuerat, scribit Ioseph. & cōsentit Abul. [l] & Villalp. Merito tamen dissentit Sa, & illud de Dauidis tabernaculo interpretatur. Nam cum arca, quæ hoc tempore in templum transferebatur, esset in Sion, in Dauidico tabernaculo, vt dicitur 1. Par. [m] Tabernaculū autem Mosis cum altari esset in Gabaon: [n] quis dubitare potest & arcā, & tabernaculum in quo erat, & omnia vasa ministerii illius eadem opera fuisse translata? An autem eodem die, & tabenaculum Moysis, & omnis supellex eius, quæ erat in Gabaon trāslata fuerint in tēplum, aut certe illo octiduo non inuenio traditū; quod tamen probabile esse quiuis intelligit.

Dauidicóne, an Mosaico.

l c.8 3.Reg.

m 15.16. n 1.Par.16 39. 40. & 2.Par.1 3.5.

XII. Pompæ ordo, & modus.

POMPÆ huius ordo, & modus, quantum ex Scriptura, & Iosepho, Hebræorum traditione, & probabili coniectura colligi potest, hic fuit.

o Iosf 3.2. Num.10.10

Transierunt præcones 7. die septimi mensis, pridie celebritatis per mediam ciuitatem, cum tubis, populo denunciantes vt in diem sequentem parati essent: [o] puri scilicet, & casti, cum oblationibus suis, & festorum vestimentorum appa-

ratu. ᵃ Ad vitandam autem confusionem in hominum infinita multitudine, quæ octauum iam annum expectabat hunc diem, *ab introitu Emath*, *vsque ad riuum Ægypti*, id est ab extremis Syriæ & Libani finibus à septentrione, vsque ad Rhinocoruram, ad meridiem, & Ægyptum; quæ est tota latitudo terræ Israëliticæ, suus singulis tribubus assignatus est locus, & ordo, qualis forte quondam in deserto, Deo & Moyse authore in progrediendo seruabatur, cum arca Domini, tabernaculo, & vasis eius, vt habetur ᵇ in li. Num. certis locis Leuitis, & Sacerdotibus intermixtis. [a Iudith. 10. 3.] [b N. 10. 13. & seqq.]

XIII. *Procedit Rex cum populo.* POSTRIDIE veniunt Sacerdotes, & Leuitæ ad arcæ locum in Sion, cum Sadoco pontifice; veniunt optimates, & principes tribuum, cum primaria nobilitate ad Regem. Signo dato procedere cœpit tribus Iuda, cæterique ordine suo. *Rex autem Salomon. & omnis multitudo Israel, quæ conuenerat ad eum, gradiebatur cum illo ante arcam.* ᶜ Vt olim Dauid 2. Regum; ᵈ eamque rite inuolutam, iuxta præceptum Domini. ᵉ Ex 2. etiam Paral. ᶠ colligit Pineda ᵍ præcessisse cum tubis Sacerdotes, secutos vero Leuitas cantores cum organis, qui sæpius versiculum illum intercalarem iterarent. *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.* Quibus ita cantantibus arca & populus consistebant. Ibi enim ita legitur. *Sacerdotes stabant in officiis suis*; canendi scilicet tubis, & mox sequitur: *& Leuitæ in organis carminum Domini, quæ fecit Dauid Rex, ad laudandum Dominum, quoniam in æternum misericordia eius, hymnos Dauid canentes per manus suas. Porro Sacerdotes canebant tubis ante eos, cunctusque Israel stabat.* [c 3. Reg. 8. 5] [d 6. 14. 15.] [e N. 4. 5. & seqq.] [f c. 7. v. 6.] [g l. 5. c. 5. n. 158.] [g 2. Reg. 6. 15.]

Sacerdotes cum tubis, & Leuitæ cantores.

XIV. *Rex, & populus immolant.* PER hæc autem standi, vel quiescẽdi interualla, Rex & populus *immolabant oues, arietes, & boues absq; vllo numero & æstimatione.* Suppeditabant scilicet identidẽ Sacerdotibus victimas adimmolandũ corã arca. Id confirmatur Dauidis exemplo, de quo legimus. *Cumque transcendissent qui portabant arcam Domini sex passus, immolabat bouẽ, & arietem; & Dauid saltabat totis viribus ante Dominũ.* Confirmatur ex Iosepho. ʰ *Ascenduntque illò cum victimis, tam Rex, quam vniuersus populus, ac Leuitæ, libaminibus, & multo hostiarum sanguine viam perfundentes, & infinitam vim odoramentorum adolentes, vt circumquaque totus aer suauitate repletus, etiam longe remotis sentiretur.* Multis scilicet aureis thuribulis vndequaque, sed ad arcam maxime, thimiamata euaporantibus, crebris etiã altaribus, vel mẽsis tota via ad huiusmodi sacrificia præparatis. [h l. 8. c. 2.]

XV. *An etiam alia in pompa gestata.* CREDIBILE etiam mihi admodum videtur Sacerdotes, & Leuitas, quorum erant multa millia, qui in sacrificando, & canendo, non erant occupandi, ad cohonestandã hanc pompam, non solum arcam, sed plurima etiam vasa aurea atq; argentea, quæ non erant magni ponderis in humeris magnifice detulisse, & variis ornamentis decore insignitos processisse. Hi videlicet ferebant altare aureum, & aderant Sacerdotes, qui odorata thymiamata incederent; alii mensas cum panibus, reliquaq; ad eas pertinente supellectile. Hi candelabra, isti luteres ferebant, hi phialas, isti thuribula, omnia pro insigni Salomonis ordinantis sapientia conuenienter, ac decore.

XVI. *Decantatur in via psal.* TRADVNT etiam Hebræi verosimiliter, vt ait Villalp. ⁱ Dauidem dedisse psalmum Salomoni filio de industria in huius diei celebritatem compositũ, & iussu eius in ipsa via, à ciuitate Dauid in templum decantatum psal. scilicet 118. qui videtur de ipsis Sacerdotibus arcã deferentibus, à Dauide cõscriptus. Quibus dicitur; *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Qui videlicet sancte, & immaculatè non solum per viam deferunt arcam, imo potius diuinam legem arca inclusam; sed præterea diuinæ legis præcepta corde circumferunt, & operibus repræsentant. Quare totus psalmus in diuina lege celebranda consumitur, totusq; Deum in arca præsentem semper alloquitur. [i l. 3. c. 34]

Diuinum in supplicatione auxilium. Notauit etiam Iosephus loco citato diuino auxilio ita roboratos omnes in hac supplicatione, vt nemo lasceßeret; ex quo constans esset omnium opinio aduentare Deum ad inhabitandum recens extructum, ac dicatum sibi locum. *Nam ait, neq hymnos canentibus, neq; choreas ducentibus lassitudo est oborta, dũ ad templum peruenirent.* Alludit ad saltationem Dauidis. ᵏ Quod vt verisimilius sit, oportet longo circuitu arcis, & montis Sion, & inferioris ciuitatis ad tẽplum iter esse susceptũ; quod etiam maxima multitudo populi, vel quoquo modo ordinati, requirebat. [k 2. Reg. 6]

XVII. *Ascensus in templũ.* AD templum autem cum peruenissent septem gradus in aditu atrii Israëlita-

rum, & octo in ingressu vestibuli domus Dei inuenerunt, vt vulgo numerari solent. At Villalp. [a] septenos ponit in singulis portis atrii exterioris, octonos in portis atrii interioris, denos in vestibulo templi, omnes viginti quinque; palmi vnius altitudine singulos, omnes autem calami vnius, qui sex cubitorum est, & palmi; vt scilicet omnes gradus æquales essent stylobatarum altitudini, & facile ab arietibus, & vitulis sacrificandis conscendi possent. Ex quo intelligas ita ab initio complanatam fuisse aream, vt tamen variis in locis gradibus relinqueretur locus, qui quandam templo dignitatem conciliarent.

a t. 2. l. 3. c. 47.

XVIII. Et in gradibus cantica graduum.

In his gradibus conscendendis, fortasse etiam substructionum gradibus quamplurimis, psal. qui dicuntur cantica graduū num. 15. decantabantur; vt pleriq; titulo ipso psalmorum admoniti suspicantur; quæ coniectura etiam iuuatur ex eo quod diximus psalmum centesimum decimum octauum, *Beati immaculati in via*, in ipsa via ab arce in templum fuisse decantatum. Ei viæ succedunt templi gradus; ei etiam psalmo, gradum cantica succedunt, quæ non singula in singulis, sed omnia in omnibus gradibus decantata fuerunt. Plures quippe sunt gradus quam cantica graduum; nec videtur ratio cur in aliquibus potius quam in aliis cantatum fuerit, etsi paulo aliter Villalp. Itaq; [b] quoniam coniectare licet, existimo in gradibus substructionum, in parte occidentali, quoniam vt supra diximus ex Iosepho, ibi quadruplex, ideoque tantæ multitudini commodissimus patebat ingressus, in ipso initio cantatum esse primum canticum graduum, qui est psalm. 119. *Ad Dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me.* In medio montis Moriæ secundum, qui est psa. 120. *Leuaui oculos meos in montes.* In summo autem graduum illorum, ad peribolum, insonuit tertium canticum. *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus.* Primus enim ingressus in domum Domini, est in primo illo peribolo totam fabricam vndique ambiente, vnde aditus patebat in atria: itaque sequitur, *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Ierusalem*, &c.

b l. 3. c. 34.

Et quo ordine.

XIX. Progressio in via periboli.

Inde autem longo circuitu in via quæ peribolum inter, & murum atrii gentium patet, per cubitos circiter mille, ventum est ad Orientalem portam atrii gentium; tota autem illa via per stationes varias, & varia sacrificia, decantata sunt varia cantica sequentia, & nominatim illud. *Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis eius.* In porta atrii gentium, ipsoque atrio videtur decantatum illud. *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius*: & infra, *Introibimus in tabernaculum eius, adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius.* Et quoniam tunc Dominus Deus erat Iudæorum, non autem gentium, ideo in atrio gentium consequenter canebatur. *Surge Domine in requiem tuam, tu, & arca sanctificationis tuæ.* Inde transibatur ad atrium Israëliticum; ad cuius ingressum, & septenos gradus cantatum est sequens canticum psalm. 132. *Ecce quam bonum, & quam iucundum habitare fratres in vnum.* Nam Israëlitæ alienigenas non censebant in fratribus; eos autem iam in atrio gentium relinquebant, quia vltra progredi illius non licebat.

In atrium gentium.

& Israëlitarum.

XX. Et atrium Leuiticum.

Inde ventum est ad portam, qua patet aditus ad atrium interius Leuiticum, vbi cantatum est sequens canticum. *Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini.* Leuitæ scilicet & sacerdotes, qui specialiter diuino famulatui dicati erant, & hoc atrium ante Sancta fuisse, innuunt ea verba istius cantici. *In noctibus extollite manus vestras in Sancta*, id est versus Sancta, quia ipsi circumquaq; in porticibus proxime cingentibus templum & atrium interius, diu noctuque per vices commorabantur. Postremo sacerdotes cum arca in ipsum templum, conscensis gradibus eius ingrediuntur, psalmum sequentem canentes cum Leuitis eis ex atrio, & orientali porticu, in qua erat cantorum ordinarius locus, accinentibus. *Laudate nomen Domini laudate serui Dominum; Qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri*, &c. Quem psalmum excipit qui sequitur 135. *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius.* Quem satis constat ex 2. Paral. [c] in hac celebritate decantatum.

Ipsamque domū Dei.

c cap 7. 6
d 1 8. c. 2.

XXI. Arca in Oraculo deponitur.

Cvm *vero iam in adytum arca inferri deberet*, inquit Iosephus, [d] *reliqua quidem multitudo abscessit; soli vero baiulantes sacerdotes inter duos Cherubinos eam deposuerunt, quæ effigies coniunctis alarum extremitatibus (sic enim artifex eas fecerat) arcam velut sub*

vmbella, aut tholo protexerunt. Sic ipse, alludens sine dubio ad illud Leuit. [a] *Nullus hominum sit in tabernaculo, quando pontifex sanctuarium ingreditur, vt roget pro se, & pro domo sua*, &c. Sed extraordinarius fuit hic ingressus. Vnde non solum pontifex ingressus est Oraculum, sed quotquot Leuitæ, aut potius Sacerdotes, arcam in illud intulerunt: numero fortasse duodecim, pro numero tribuum; vnde & vectes arcæ longiores fuisse putantur quam olim, adeo vt extra velum tumorem quendam, in velo facerent. Qua de re supra. Verum audiamus de hac arcę dispositione Scripturam. [b] *Et intulerunt Sacerdotes arcam fœderis Domini in locum suum, in Oraculum templi, in Sanctum sanctorum subter alas Cherubin, siquidem Cherubin expandebant alas super locum arcæ, & protegebant arcam, & vectes eius desuper.* Eadem habentur 2. Paral. [c]

à Sacerdotibus & Leuitis.

[a] c. 16. 17.
[b] 3. Reg. 8. 6.
[c] c. 5. 7.

XXII. *Quam festo apparatu.*

QVANTO autem id apparatu factum sit, quam festo tubarum clangore, quo tympanorum, & aliorum instrumentorum sonore, qua sacrorum hymnorum, & psalmorum harmonia, in tanta Regis, totiusque populi lætitia, & triumpho, facile quiuis æstimare potest: ideoque magna ex parte à Scriptura prætermissa est huiusmodi narratio.

Conii cere ergo possumus vbi aliqua mora posita fuit, tum ad gradus vestibuli sanctuarii, tum ad medium templi, dum canuntur psalmi 134. 135. & ad altare holocaustorum in atrio ad id iam parato (Nam tanta moles tunc facile collocari suo loco non potuisset, sicut nec mare æneum cum bobus suis) multam factam animalium cædem, redintegratum à pontifice Sadoco illum psalmi locum, *Surge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ. Sacerdotes tui induantur iustitiam.* id est magis, magisque sanctificentur, vt digne Deo arcam tuam ferre possint; *Et sancti tui exultent, propter Dauid seruum tuum, ne auertas faciem christi tui*, id est Salomonis Regis, aut Sadoci pontificis; nam vterque vnctus, & hic officio isti sanctissimo præerat. Sæpe autem iteratum, & redintegratum fuisse hunc psalmi locum indicatur in 2. Par. [d] Idem in Salomonis oratione ponitur. Sed alio quoque loco ex Rabinis retulimus, carmen quoddam huic simile à Moyse olim vsurpatum, quoties in deserto castra mouenda erant.

131 8.
[d] 2. Par. 6. 6.

XXIII. *An cum prodigio.*

HÆC dum à Salomone, vel à pontifice, vel ab vtroq; recitantur, dicunt Hebræi Oraculi fores diuinitus clausas, rursum sponte patuisse ad arcam admittendam, vt scribit Lyranus, [e] & Dionysius in eundem locum, & fuse Abulensis. [f] *Sed generatio mala, & adultera signum quærit*, & signum hoc non datum est ei. Cur enim tunc tantum offensionis indicium præbuisset Dominus, quando & Rex, & Pontifex, & Sacerdotes & Leuitæ & populus omnis sanctificati, & deuotione repleti erant? Quomodo non omnia turbata fuissent? quomodo Scriptura penitus super geminato miraculo tacuisset, quæ alterum longe minus de nebula implente domum Domini paulo post retulit? Itaque illud Abulensis, & Pineda [g] merito reiiciunt. An autem tunc ex occasione, ceremonia festi expiationis, quod imminebat, celebrata fuerit, à pontifice iuxta legem; an potius in suum diem dilata, quoniam septem diebus altare dedicabatur, affirmare non possum.

[e] in 2. Par. c. 6.
[f] q. 22. in c. 6. 3. Reg.
[g] l. 5. c. 5. n. 168.

XXIV. *Cādelabra, & mensa in Sancto collocata.*

ADDIT etiam Ioseph. consequenter, *Candelabrum autem, & mensam & altare aureũ statuerunt in templo ante adytum, eisdem locis in quibus in tabernaculo prius sita fuerant, vbi quotidianas hostias offerebant. Cæterum altare æreum pro foribus templi est positum, vt apertu illis in conspectu esset sacrificiorum magnificentia.* Sed hic locus altaris ænei iam supra examinatus est, & pro singulis candelabris, & mensis dena ex Scriptura restituta sunt. Addit autem reliquum vasorum instrumentum omne in vnum congestum, intra templum esse repositum, quod facile concedi potest de vasis, quorum vsus futurus erat in templo: at multa etiam vsui erant futura in atrio Leuitico, quæ credibilius est in circumpositis gazophylaciis reposita fuisse.

Altare in atrio.

XXV. *Egressus è Sanctuario.*

NON videntur diu in Oraculo immorati Sacerdotes, ne surrepente curiositate mora fieret alicui curiosa; & perniciem crearet curiositas. [h] Quamquam ea septem totis annis, dum sculperentur parietum ornamenta, & laquearia, satiari affatim potuit, sed egressi sunt, & oppansum est velum. *Factum est autem cum exissent Sacerdotes de Sanctuario* (Oraculo scilicet in quod arcam intulerant) *nebula impleuit domum Dei*; totam nempe aulam sanctam, & vestibulum,

[h] Num. 4. 20.

a q.4 in c f. 3 Reg. imo & atrium Sacerdotum, vt ait Abulensis. [a] Illic enim maximum eorum ministerium versabatur circa infinitam vim sacrificiorum. Dicit autem Scriptura. *Et non poterant Sacerdotes stare, & ministrare propter nebulam; impleuerat enim gloria Domini domum Domini.* Id Salomon agnouit indicium esse diuinæ præsentiæ, & signum acceptantis sibi destinatam domum, sicut olim in tabernaculo Mosis contigerat. *Nubes domum replet, & cur.*

b Exod.40. [b] Hic Salomon; *Dominus dixit vt habitaret in nebula. Ædificans ædificaui domum in habitaculum tuum, firmissimum solium tuum in sempiternum.* Hæc fuit quasi aspiratio quædam, & oratio, quam vocant iaculatoriam, præuia longioris mox secuturæ. Videtur autem constituere quandam antithesim inter nebulam tenebrosam, & domum auro gemmisque radiantem; nebulam leuem, & volatilem, & domum perpetuo duraturam. Referunt interpretes illud Leuit. [c] vbi Dominus dixit se in nube apparriturum super oraculum; fortasse etiam alludit ad illud Exodi. [d] *Cumque ascendisset Moyses operuit nubes montem, & habitauit gloria Domini super Sinai, tegens illum nube sex diebus, septimo autem die vocauit eum de medio caliginis, ingressusque Moyses medium nebulæ ascendit in montem*, &c. Vel etiam ad illud Dauidis; [e] *inclinauit cælos & descendit, & caligo sub pedibus eius*; &, *posuit tenebras latibulum suum, in circuitu eius tabernaculum eius.* Vt scilicet nebula quasi tabernaculo ambiatur.

c ca 16.2. d ca.24.15. e Psal.17. 10.

CIRCA nebulam hanc diserte philosophatur Iosephus lo. cit. *Postquam autem omnibus quæ ad arcam pertinebant ritè peractis Sacerdotes sanctuarium exiuerunt, repente globus nebulæ non asper, neque qualis hyberno tempore grauidus pluuia condensatur, sed diffusus ac temperatus in templum influxit, & primo Sacerdotum visum, vt vix se inuicem cernerent, obscurauit; deinde in omnibus eam cogitationem excitauit, quod Deus in templum descendens, præsens ac libens hoc domicilium sibi optaret. His talia volutantibus animo, Rex qui tum forte sedebat, assurrexit, verbisque & se, & Deo dignis, cæleste numen est allocutus*, &c. Hæc ipse. Omisit autem illud Salomonis dictum de promissione Dei, in caligine habitaturi, quod Scriptura otiosum non putauit semel, iterumque narrare; [f] & iterum in 2. Machab. [g] vbi habetur apparuisse nubem cum Salomon petiit, vt locus sanctificaretur magno Deo. XXVI. *Ex Iosepho.*

f 3.Reg.8. 12. 2.Paral.6. 1. g cap.2.8.

SED totam etiam Scripturæ sententiam mutauit Iosephus, cum pro habitatione Dei in caligine, & domo illa nunc in sempiternum à Salomone ædificata, sic cœleste numen verbis, se & Deo dignis allocutum ait. *Tu quidem*, inquit, *sempiternam domum habes, Domine, nec ignoramus te tibi ipsi hanc vniuersi molem condidisse, quæ cœlo, aere, terra, & mari constat; quam totam imples, nec tamen ab ea caperis.* Hæc à sequenti oratione in hunc locum translata sunt, pergit, *Hoc vero templum ideo nomini tuo adornauimus, vt in hoc sacrificiis, ac precibus in cælum missis tibi propitio litaremus*, &c. Verum alia omnia hoc loco Salomon dicit. Nec hic mundus elementaris dicitur sempiterna domus Dei, quippe *cælum & terra transibunt*, nec Deo condita est, sed hominibus; licet vere Dominus dicatur omnia propter semetipsum operatus; sed non habitationis gratia, vt vult Iosephus. XXVII. *Oratio Salomonis ex eodem.* *Parum probata.*

VERVM omisso Iosepho, redeamus ad Salomonem: qui dicitur conuertisse faciem suam, [h] *& benedixisse omni Ecclesiæ Israel, quæ stabat ad audiendum intenta.* Hactenus Salomon respiciebat versus templum; occasione autem nebulæ diuinitus obortæ, conuertit faciem ad populum, qui magna ex parte ad dorsum Regis stabat, eumque docuit Deum implere promissionem suam, qui dixerat se habiturum in domo, non quam ædificasset Dauid, sed Salomon filius eius. Hæc fusius habentur 3. Reg. 8. [i] & 2. Paral. 6. [k] vbi cum negat Deum elegisse quemque alium virum, in populi ducem, præter Dauidem, intelligitur de electione, quæ ad posteros propagaretur, quod Sauli non contigit. Erat autem Rex in loco eminenti: Basim vocat æneam vulgatus cum Septuag. [l] XXVIII. *Quæ hic à Salomone gesta dictaque.*

h 3.Reg.8.3. i à vers.15. ad 22. k à vers. 4. ad 12. l 2.Paral.6. 13.

Alij ex Hebræo concham vertunt, & labium; quod suggestum hoc regium, instar conchæ constructum esset. Qui tamen illud pictura exprimunt, nullam quandam basim, & quadratam exhibent, latam quinque cubitos, tres autem altam. At magnificentius aliquid in tanto cæterarum omnium rerum splendore, si non materia, certe forma tanto regi præparatum fuisse verisimile est, idque Hebræa lectio satis innuit. *Basis siue suggestum orantis.*

ERAT ea basis *in medio basilicæ*, id est, vt quibusdam placet in atrio interiori, siue Leuitico. Nam in 3. Reg. [m] dicitur stetisse ante altare Domini; sed basilica ma- XXIX. *Vbi excitatum.*

m ca.8.2.

gnum atrium Israelitarum significat instar basilicæ longe magnificentissimæ,
non autem atrium Leuiticum. Itaque omnino videtur dicendum eam basim, siue
suggestum excitatum fuisse in area orientali atrii Israelis, ex quo loco vndique à
populo videri poterat; & ipse in templum ipsum intueri; & præterea recta ante
altare holocaustorum consistere; præsertim cum laicis qualis erat Salomon, de
tribu scilicet Iuda, non Leui, ne ad atrium quidem interius nedum ad templum
ipsum, penetrare liceret. Ex ipsa ergo Scriptura corrigendus est Eupolemus apud
Euseb.[a] cum de Salomone ait. *Fecit itidem æneam basim duos altam cubitos prope labrum,* a l. 9. de
vt in ea Rex dum Deo supplicaret insisteret, & à Iudæorum populo conspiceretur. At nec moles præp c. 4.
eius, nec locus cum Scriptura consentit. Ibi ergo stetit Rex cum allocutus est
populum; vbi autem Deo preces fundere voluit, deinceps flexis genibus[b] contra b 3. Reg 8. 54.
vniuersam multitudinem Israel, id est coram, siue in conspectu, orauit[c] sed con- 2. Paral. 6.
uerso ad templum, vel oraculum vultu; quod clare Iosephus expressit. *His affatus,* 13.
inquit, *multitudinem Rex, rursus ad templum vertit oculos, & extensa ad multitudinem dex-* c 8. 22. 3.
tra, &c. Imo expandit manus suas in cœlum, vt libro Reg. & Paral. diserte ha- Reg.
betur.[d]

XXX. Oratio Salomonis ad Deum. Eius summa capita.

EIVS oratio copiosior est: hæc est eius in pauca contractæ sententia; omissa ea d 3. Reg. 8
quam Iosephus effinxit. Is enim in hac oratione nullo modo secutus est scriptu- à n. 23 ad
ram, sed quod probabile sibi visum est in eam contulit. Id historicus merito fa- 54 & 2. Paral 6 à n.
ciet, cum diuinare necesse est; at cum constat quid dictum fuerit, quid opus est 14 ad fin. cap.
diuinare? imo cur liceat omissis certis, incerta atque adeo falsa sectari? Laudat er-
go in primis Salomon Deum à constantia, & fidelitate promissorum erga fideles
seruos eius, & nominatim erga Dauidem, qui cum geminam accepisset à Deo 1.
promissionem, alteram de templo à filio ipsius ædificando, alteram de conseruan-
da in eius familia regia dignitate, & prior adimpleta fuerit, postulat etiam vt po-
sterior impleatur. Secundò admiratur bonitatem Dei, qui sibi ad habitandum 2.
dignetur eligere manu factam domum, cuius maiestati ne cœli quidem omnes
pares esse possint.

XXXI. Quid populo suo petat.

NIHILOMINVS orat vt exaudiat orationem suam; vt videlicet se in templo hoc 3.
semper exorabilem præbeat populo suo, in dijudicandis iuramentis in fauorem
innocentium, in reducendo populo exule, propter peccata sua; in tollenda sicci-
tate, fame, pestilentia, bello, infirmitate, & omni calamitate à populo Israel vere
pœnitente, & ad cor redeunte. Quarto orat pro alienigenis, qui fama diuinæ po- 4.
tentiæ exciti, venturi essent in templum ad orandum Deum, vt exaudiantur, sic-
que in toto orbe terrarum nomen eius sanctificetur; ex quo etiam significabat se
non solis Israëlitis templum condidisse, sed exterarum etiam nationum ratio-
nem habuisse, vt & ipsæ in templo, loco sibi destinato orare possent, in atrio scili-
cet gentium, quod non ab Herode solum, sed à Salomone quoque extructum su-
pra diximus. Quod Iosephus innuit hoc loco; *Si ab extremis*, inquit, *orbis fi-*
nibus aliqui venerint, aut vndecumque profecti in hoc loco boni quippiam impetrare a te voluе-
rint, exoratus illis largire. Sic enim omnibus erit euidens quod & tu hanc ædem apud nos tibi ex-
trui voluisti, & nos, nec inhumani sumus, nec alienigenis iniqui, sed libenter ferimus te commu-
niter omnibus tum opitulatorem esse, tum bonarum rerum omnium largitorem.

Quid alienigenis.

XXXII. Iudæorum in eos affectus.

HÆC vtique contra mentem, & conscientiam suam Iosephus locutus vide-
tur; & ad præsentem rerum statum accommodate, quo ipse cum tota gente sua,
ethnicis subiecti erant. Alioqui magis audiendus est D. Petrus[e] qui coram Cor- e Act. 10.
nelio, & multis gentilibus & Iudæis congregatis ait; *Vos scitis quomodo abominatum* 28.
sit viro Iudæo coniungi, aut accedere ad alienigenam; quod scilicet eos haberent pro im-
mundis, & canibus. Quo alludit etiam Dominus ipse, quando Cananeæ dixit,
Non est bonum sumere panem filiorum, & dare canibus. Quod si cæteros abominabantur, Vn obiect maleconterenx.
& quasi [illegible] auersabantur: omnium tamen maxime Christianos, quippe
qui teste Hieronymo in cap. 5. Esaiæ in ea verba. *Væ qui trahitis iniquitatem; pronocati,*
inquit *à Domino ad pœnitentiam & postea ab Apostolis eius vsque hodie perseuerant in blasphe-*
miis, & ter per singulos dies in omnibus synagogis, sub nomine Nazarenorum, anathematizant
vocabulum Christianum. Hæc Hieronymus. Quæ alio quoque loco retulimus.[f] Sed f in præfat.
redeamus ad Salomonem. 2. tom. nu. 9.

XXXIII. Oratio versus templum.

QVINTO petit vt tanti sit hoc templum apud Dominum, vt dignetur confer- 5.

re populo suo auxilium in bello, cum animo ad templum conuersi orauerint. Quod æque intelligitur de aliis periculis, & incommodis; itaque Ezechias cum accepisset à Propheta de imminente morte nuntium, *conuertit faciem suam ad parietem* templi, vt ait Chaldæus paraphrastes. *Quod si propter peccata sua victi, & capti fuerint, vt conuersi, & orantes versus templum exaudiantur, & humaniter tractentur à dominis suis*; qui olim misertus est eis, cum ab Ægyptiis, quasi in fornace ferrea vexarentur. Eius rei exemplum illustre præbuit Daniel, qui *fenestris apertis in cænaculo suo contra Ierusalem tribus temporibus in die flectebat genua sua, & adorabat, confitebaturque coram Deo suo, sicut & ante facere consueuerat*, [a] Postremo petit vt in quacumque petitione fiat exorabilis populo, quem teste, & interprete Moyse sibi ex omnibus gentibus elegit in populum.

a Daniel. 6. v. 5. 6.

7. DEINDE *surrexit* Rex *de conspectu altaris Domini, vtrumque enim genu in terram fixerat*. [b] Sed Iosephus ait hæc locutum procubuisse in terram, & cum aliquandiu adorauisset, surrexisse, & hostias ad altare adhibuisse. Verum omittit quomodo post has preces ad Deum fusas, iterum conuersus ad populum, sit ei bene precatus. Ei enim à Deo postulat diuinam gratiam, atque auxilium præueniens, quo suauiter inclinentur, & inducantur in bonum; tum exhortatur vt in diuino timore, & cultu constanter perseuerent. Inde hostias ad altare adhibuit, id est à Sacerdotibus ingestæ sunt super altare holocaustorum Regiæ hostiæ, & factum est prodigium quod 2. Paral. narratur. [c] *Cum complesset Salomon fundens preces, ignis descendit de cælo*, ad ostendendam acceptam esse Deo Regis orationem, & grata sacrificia, quæ nunc primum ibi offerebantur, sicut paulo ante nebula ostenderat templum ipsum Deo gratum esse. Ergo ignis Domini *deuorauit holocausta, & victimas, & maiestas Domini impleuit domum*. Nomine maiestatis, siue gloriæ Domini, non videtur hic Scriptura intelligere ipsum ignem diuinitus succensum, ac demissum, etsi legamus; [d] *Erat species gloriæ Domini quasi ignis ardens super verticem montis, & quasi ignis è densa nube prorumpens, & emicans*, vt patet Exod. 19. Et ratio est quia ignis hoc loco [e] à gloria, siue maiestate Domini aperte distinguitur. Et cum gloria Domini templum repleuisse dicatur, ignis totum templum repleuisse dicendus esset, & nouo miraculo ab eo violando abstinuisse. Aliud ergo nomine gloriæ accipiẽdum est, vt mox dicetur. Hic autem ignis tam hostias, quæ erant in altari, quam quæ in atrio circumfusæ iacebant, inflammauit, atque absumpsit.

XXXIV. *Surgit Rex, & benedicit populo.*

b 3. Reg. 8. 54.

c c. 7. 1.

Prodigium ignis.

d Exod. 24. 17.

e 2. Paral. 7. 2. 3.

SIC nimirum renouata sunt antiqua miracula, Moysis tempore perpetrata. Id enim traditur in 2. Machab. [f] *Sicut & Moyses orabat ad Dominum, & descendit ignis de cælo, & consumpsit holocaustum. Sic etiam Salomon orauit, & descendit ignis de cælo, & consumpsit holocaustum*. Habetur autem historia illa Mosaica Leuit. 9. 24. Qualis nuper Dauidi contigerat pestifera lue finiente; qualis etiam contigit sub Elia, [g] & sub ipsa mundi primordia in sacrificio Abelis; vt diximus anno mundi 130. n. 2. & sicut in sacrificio Mosis, & Eliæ coram vniuerso populo res contigit, ita & hoc loco habetur [h] omnes filios Israel vidisse descendentem ignem, & gloriam Domini super domum, & corruisse pronos in terram super pauimentum stratum lapide, & orauisse, & laudauisse Dominum dicentes. *Quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius*. Inhæserat intercalaris hic versus menti multitudinis, & illud iterarunt. Confirmat Iosephus, *Cum Rex altare solidis victimis repleuisset, litatum Deo manifesto argumento cognouit. Ignis enim ex aere emicans, omnibusque inspectantibus in altare delapsus, collectas victimas absumpsit. Ad quod prodigium populus haud dubiam coniecturam fecit, in eo templo numen esse habitaturum, & præ gaudio procidens in solum vnanimiter adorauit.*

XXXV. *A Deo frequentatum.*

f c. 2. 10.

g 3 Reg. 18. 38.

h 2. Paral. 7. 3.

INVASIT ergo vniuersum populum admiratio, & veneratione plenus timor. Sed & ipsos Sacerdotes. Nam Scriptura l. c. ait non potuisse Sacerdotes ingredi templum Domini (erant enim in atrio Leuitico, vbi sacrificiis operam dabant) eo quod implesset maiestas Domini templum Domini, siue ob nebulæ densitatem visum prohibentem, siue potius ob reuerentiam diuinæ præsentiæ, per nebulam exhibitæ. Secunda est hæc splendida caligo implens domum Dei, inquit Caiet. & ante eum Abulensis: [i] prima enim orationem Salomonis antecesserat, hæc autem completa oratione, simul cum igne aduenit. Maior etiam narratur caligo hæc quam prima, eo quod ista etiam ingressum in templum prohibebat.

XXXVI. *Populi admiratio, & quæ gloria Domini.*

i 2. Paral c. 7. q. 8.

Sic ipse. Videtur nubes quædam lucida,& grato fulgore oculos perstringens,aut etiam copiosior ignis templum innoxie vndique peruasisse, non attactu consi ciens,sed consecrans,atque purificans;qualis alibi laudatus ille poeticus,qui

---- summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex,tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas,& circum tempora pasci. (Virg. 2. Æn.)

Qualis fuit pueris in Babylonica fornace constitutis,qui,Scriptura [a] teste, *nihil potestatis habuit in corporibus eorum, & capillus capitis eorum non fuit adustus, & sarabala eorum*,(vocem Chaldæam bracas interpretatur Emanuel Sa.) *non fuisset immutata,& odor ignis non transisset per eos.* (a Daniel. 3. v. 94.)

XXXVII. *Populi timor.* Videtur hic quoque Dominus terrorem sui, sicut & in monte Sinai, toti populo inferre voluisse,ostentatione incendii, quod impune populum salutari metu, & rerum sacrarum veneratione concuteret, ne inconcessum sibi locum templi,& atrii interioris deinceps attentarent; Sicut nec tum licuit in montem ascēdere,aut præstitutos limites transgredi, [b] quod ex parte Rabini in sua chronologia obseruarunt, [c] qui aiunt de hoc tempore accipiendum esse illud canticorum, [d] *Egredimini, & videte filiæ Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua,in die desponsationis illius,& in die lætitiæ cordis eius.* Diem enim desponsationis volunt esse diem octauum, post septem dies consecrationum, qui dies collectæ hic dicitur; diem autem lætitiæ diem templi completi, & absoluti. (b Exod. 19. 24. c 1. p c. 15. d ca 3. 11.)

XXVIII. *Multitudo sacrificiorum.* Quoniam vero hoc tam manifesto prodigio visus est Dominus grata habere Regis populique sacrificia,tanto illi studiosius eadem instaurarunt; adeo vt summa hostiarum ascenderet ad boum viginti duo millia, arietum centum viginti millia, vt habetur 3. Reg. [e] 2. Paral. [f] pars quidem in holocausta soli Deo consecrata est,pars autem cessit in hostias pacificas, in gratiarum actionem, quarum bona pars Sacerdotibus, & populo seruabatur. Corrigendus vero est Gelenius, qui pro viginti duobus boum millibus, quomodo habetur apud Rufinum, & in Græco textu,& in omnibus quoque Hebraïcis, Græcis, Chaldaïcis, Latinisque scripturę codicibus; ipse duodecim millia vitulorum substituit,quod Iosephi erratum putauit Pineda. [g] Sed illud potius ei vitio vertendum,quod cum septenos dies dedicationi scriptura tribuat, & totidem festo tabernaculorum; [h] Nam septem dies dedicationis altaris clarum est ad hanc nostram solemnitatem pertinere,reliquos autem septem solemnitati ordinariæ tabernaculorum; ipse festum scenopegiæ per quatuordecim dies à Rege epulis cum vniuerso populo celebratum ait, tam in textu Græco,quam apud vtrūque interpretem. Non constat autem quantum quæque tribus,in sacrificia obtulerit; etsi enim 120. ouium millia in duodecim tribus diuisa, tot enim erant,etiam seclusa Leuitica, decem millia singulis tribuant,& viginti duo millia boum,in easdem tributa, singulis assignēt mille octingentos triginta tres; constat tamen bonam harum hostiarum partem ex Regis peculio fuisse profectam; præsertim si Rex Hebræos omnes cum liberis,& vxoribus epulo excepit,vt ait Iosephus. (*Erratum Gelenij,& Iosephi.*) (e 8. 6. f 7. 5. g l. 5. c. 5 n. 166 in fine. h vt patet ex 2. Par. 7. 9. & 3. Reg. 8. 65.)

XXXIX. *Sacrificia fuisse septiduo.* Non est autem existimandum hæc omnia sacrificia, vno eodemque die inchoata fuisse,atque perfecta; sed septem dierum spatio,quibus durauit hæc dedicatio. Nam tantæ lanienæ, neque locus neque tempus, neque personæ sufficere vllo modo potuissent; quamuis præter altare holocaustorum, etiam medium atrii inter altare & templi porticum sanctificatum esset, [i] vt simul ibi sacrificaretur,quamuis tota nocte arderet altare, [k] quamuis etiam non vnius tantum vicis Sacerdotes,& Leuitæ tunc ministrarent,sed omnes sanctificati essent,nec distinctio illa tunc seruata fuerit,vt scriptum est. [l] Nam quamuis totis septem diebus sacrificatum affirmemus,in singulos tamē dies supererunt sacrificia boum trium millium centum & quadraginta duorum, & sex prætereà in aliquem eorum; ouium autem septemdecim millium 142. & aliquot amplius. Maxima autem frequentia sacrificiorum primi atque vltimi diei fuit, vt qui maxime solemnes essent. Denique septem diebus tabernaculorum sua etiam holocausta Domino offerebantur. [m] (*Et permulta in singulos dies cadebant.*) (i 3. Reg 8. 64. 2. Paral 7. 7. k Leuit. 6. 9. l 2. Paral. 5. 11. m Leuit. 23. 36. 37.)

XL. *Dies octauus collecta, &* Sed quæ est ista octaui diei collecta? Caiet. in 23. Leuit. & D. Thom. [n] Lyran. & Abulensis in eundem Leuitici locum volunt esse octauum diem festi taberna- (n q. 102. 1. 2. 4. ad 10.)

culorum, qui cadit in 22. mensis septimi, idque perspicuum est ex 23. Leuit. [a] vbi dicitur dies octauus celeberrimus atque sanctissimus, *est enim*, inquit, *cœtus*, *atque collectæ*. qua die fieret collectio pecuniarum, & rerum pro vsu diuini tabernaculi. Et iuuant hanc sententiam verba Apostoli [b] qui collectam ita sumit. At Azor, [c] & Ribera qui hæc studiosius examinarunt, [d] volunt diem cœtus siue collectæ eum fuisse, quo relictis tabernaculis, simul omnes in tabernaculum Moysis siue in templum conueniebant, gratias Deo solemnibus sacrificiis relaturi, quod post longam illam quadraginta annorum peregrinationem, tandem in terram promissam omnes tribus saluæ peruenissent. Ei autem sententiæ etiam fauet, quod post dies azimorum etiam festum collectæ celebrabatur, vt patet Deuter. 16. 8.

quæ illius dies ratio.

a v. 36. & 2. Esd. c. 8. 18.
b 1. Cor. 16. 2.
c t. 1. l. 6. c. 38.
d l. 5. de tēp. c. 15 & 16.

XLI. *Tertia collectæ ratio.*

VERVM Sigonius [e] collectam refert tantum in gratiarum actionem frugum receptarum: quæ videtur satis aperta scripturæ sententia. Nam in dicto loco Leuit. vbi primo fit collectæ mentio, festos dies tabernaculorum & collectæ celebrandos ait, quando congregarint omnes fructus terræ suæ, quasi dicat in gratiarum actionem; sicut septem tabernaculorum dies erant in memoriam habitationis in tabernaculis in deserto. Et rursum Scriptura [f] in festo tabernaculorum ad eandem collectam alludens ait. *Solemnitatem quoque tabernaculorum celebrabis per septem dies, quando collegeris de area, & torculari fruges tuas.* Et hæc mihi sententia videtur probabilior; nisi malis omnes, quod tuto licet, amplecti; nam & colligebatur populus, & gratias de frugibus collectis agebat, eademque opera pecuniæ colligebantur. Collecta vero azimorum erat in gratiarum actionem de collectis primitiis in spem futuræ messis. Nam colligebatur manipulus inter fruges minus maturas, & sic ab aliis separabatur, vnde & manipulus separationis vocatur à Theodoreto, [g] ex Septuaginta in quibus est δράγμα ἀφορίσματος, vel, vt alii codices habent, ἐπιθέματος, sed de his satis.

e l. 3 de rep. Heb. c. 13.
f Deut. 16. 13.
g q. 32. in Leuit.

XLII. *Dimissio populi.*

HOC ipso die octauo denuntiata est populi dimissio in sequentem vigesimum tertium diem, quo quemque in sua remigrasse constat. [h] *Igitur in die vigesimo tertio mensis septimi, dimisit populos ad tabernacula sua lætantes; atque gaudentes super bono, quod fecerat Dominus Dauidi, & Salomoni, & Israeli populo suo.*

h 2. Paral. 7. 10.

Sacerdotum, & Leuitarum vices ad praxim redacta.

Est tamen rationi in primis consentaneum, & dignum prudentia, & pietate Salomonis, vt ante huius conuentus dissolutionem in præsentia Sacerdotum omnium, & Leuitarum, qui tum Hierosolymam confluxerāt, exequeretur ea Rex quæ de Sacerdotum, & Leuitarum vicibus à Dauide [i] constituta fuerant, quæ ad eam diem obseruata non erant, dum templi absolutio, quæ approperabatur, aduentasset. Quamuis si narrationis scripturæ ratio habeatur, tardius multo id factum videri possit; narratur quippe post alia, quæ post vigesimum quartum Salomonis annum contigerunt, vt patet ex cap. 8. 2. Paral. Quod autem in eodem lib. dicitur. [k] *Nec adhuc in illo tempore vices, & ministeriorum ordo inter eos diuisus erat*, ex Hebræo explicandum est, vbi habetur ad verbum *non erat obseruare distinctiones*, id est nondum erant in vsu, atque praxi. Hæc Salomonis executio habetur 2. Paral. [l] *Et constituit iuxta dispositionem Dauid patris sui officia Sacerdotum in ministeriis suis, & Leuitas in ordine suo, vt laudarent, & ministrarent coram Sacerdotibus, iuxta ritum vnius cuiusque diei, & ianitores in diuisionibus suis per portam in portam: sic enim præceperat Dauid homo Dei.* Id habetur fuse 1. Paral. [m] vbi habetur, quæ quibusque Leuitarum familiis portæ custodiendæ sorte obtigissent, vices autem & ministeria Sacerdotum, iuxta Dauidis perscriptum habentur, de quibus suo loco dictum est. [n]

i 1. Paral. 23. & seqq.
k c. 5. 11.
l c. 8. 14.
m c. 9. & præsertim, 26.
n 1. Paral c. 22. 29. & c. 9. 50. & c. 24.

XLIII. *Sacrificiorum fundatio à Salomone facta.*

ANTE eandem dimissionem, videtur etiam Salomon fundationem, vt vulgo vocatur, quorundam sacrificiorum instituisse sumptibus suis; hic enim calor nouæ deuotionis commodius hoc tempore potuit huiusmodi voluntatem ingenerare, quo sacrificia diuino igne succendi vidit, & templum totum diuina præsentia magis, quam vlla alia cerimonia sanctificari; quam alio deinceps tempore, quo noui sumptus necessarii fuerunt regiis ædificiis, & deuotio ipsa refrixit. Sic autem habetur 2. Paral. 8. *Tunc obtulit Salomon holocausta Domino, super altare Domini, quod extruxerat ante porticum*, id est precium holocaustorum, siue victimarum, nam sequitur; *vt per singulos dies offerretur in eo, iuxta præceptum Moysis in Sabbathis, & in Calendis, & in festis diebus ter per annum, id est, in solemnitate azimorum, hebdomadarum, & tabernaculorum.* Salomon igitur sumptus dedit ordinarios in sacrificia Paschæ, Pente-

costes, & scenopegiæ, & præterea in singulos dies Sabbathi, & Calēdarum. Quod notauit & Caiet. in eum locum, & verba ipsa diligentius considerata id exigunt, idque Hebræo, & Græco textui consentaneum est; & sic intelligendum est illud 3. Reg. [a] *Offerebat quoque Salomon tribus vicibus per annos singulos holocausta, & pacificas victimas super altare, quod ædificauerat Domino*, &c. Hic enim locus ex illo explicandus est. a c.9.25.

XLIV. *Inchoatur regia domus.* Hoc ipso anno vndecimo regni Salomonis inchoatam quoque fuisse regiam necesse est. Nam ex 3. Reg. [b] constat eam tredecim annis ad perfectum vsque fuisse perductam, & intra viginti annos tam templum, quam regiam ædificatam fuisse; [c] cum ex altera parte sex menses vltra septem annos templo insumptos, ex ante dictis perspicuum sit; si inchoationem domus regiæ, in sequentem annum differamus, intra viginti annos vtrumque ædificium perfectum non fuerit; aut octo templo, duodecim regiæ domui assignandi erunt, quod vtrumque contra Scripturam est. Dicendum igitur sicut septem anni domus Domini, epimetro mensium aliquot aucti sunt, ita tredecim annos regiæ, iisdem mensibus fuisse diminutos. Primus enim illorum ab octauo mense inchoatus, quinque tantum mensium fuit. Eandam chronologiam sequitur Torniellus quintæ mundi ætatis anno 8. & alii. b ca.7.1. c 3.Reg.9.10.& 2.Paral.8.1. No.1.

XLV. *Quæ ædificandi causa.* CVM ergo Salomon ex perfecto Dei templo magnam quandam animo voluptatem cepisset, vidissetque sibi ex sententia ædificandi studium cedere, fortassis etiam non parum sibi materiæ multiplicis ex templi reliquiis, & pecuniarum etiam in sumptus superesse; animum ad regiam ædificandam adiecit. Accessit illa causa, quæ eius etiam pietatem in Deum testatur. Existimauit enim vxori suæ, quamuis dilectæ, & ad Iudæorum ritus conuersæ, quia origine erat Aegyptia, & forte à patria superstitione non satis aliena, habitationem in arce Dauidis, in qua multis annis arca Dei resederat, permittendam non esse; maluitque ei regiam domum à fundamentis excitare, quæ tamen domui suæ in signum coniunctionis animorum, coniuncta esset. Huc ergo pertinent ea verba 2. Paral. [d] *Filiam vero Pharaonis transtulit de ciuitate Dauid in domum, quam ædificauerat ei.* Hæc translatio postea suo tempore facta est, sed antecessit, & ad hoc tempus pertinet quod sequitur. *Dixit enim Rex, non habitabit vxor mea in domo David Regis Israel, quia ingressa est in eam arca Domini.* d c.8.11.

XLVI. *Quæ materia, atque idea ædificij.* ET hoc quidem anno dici potest egisse Regem apud se, & cum peritis architectis, de idea huius palatii, ad quam non forma solum, sed materia etiam pertinet; delectum etiam locum idoneum, præparatam aream totam, lapides parari, ac poliri cœptos. Non putarim tamen ineunte iam hyeme fundamenta iacta; imo neque excauata; ne inutiliter aliquot menses vacua remanerent, & terris vtrimque, tum suopte pondere, tum hybernis imbribus degrauatis, iterum opplerentur.

Quod ad ideam attinet, Villalp. [e] ait mirabilem templi structuram, modum præscripsisse omnibus fabricis Salomonis. Cum enim diuinam sapientiam nosset domum illam fuisse architectatam; existimauit eius proportiones in aliis ædificiis, quantum res ferret, esse obseruandas, circa longitudines, latitudines, altitudines, distantias, columnarum, fenestrarum, parastadum, semicolumnarum, contignationum, &c. Addit etiam varias areas, atque porticus, pluresque in singulis ambulationes, aliaque id genus, quæ distinctius explicanda in sequentem annum differimus, ne bis eadem referre cogamur. Iisdem vero architectis vsum, & eiusdem Regis Tyrii opera, satis indicatur in fine totius ædificationis, cum eius labores, & sumptus viginti ciuitatibus remuneratus est; sed id ad decimum tertium ab hinc annum differendum est. e t.2.l.5 c.11.

XLVII. *An Salomon præter templum tres domos ædificarit.* ILLVD autem differri non potest, vtrum vne domus fuerit domus Regis, domus Reginæ, & domus saltus Libani, an vero tres, locis, habitatoribus, vsibusque distinctæ. Communis multorum est sententia fuisse tres, ita Comestor. [f] Lyranus, [g] & ibid. Dionysius, Caiet. Hugo, Abulensis, [h] Vatablus, Adrichomius, in sua Ierusalem, [i] & in sua chronol. Genebr. quoque in chronol. Torniel. in suis annalibus. anno 8. quintæ ætat. in fine. f In Reg c. 12.25. g in c.7 3. Reg. h q.2.& 3. i n.42.58.& 59.

Quæ videtur aperta Scripturæ sententia. Nam de domo Regis initio cap. 7.

3. Reg.

TRESNE DOMVS SALOMONIS, AN VNA.

3. Reg. ita loquitur. *Domum autem suam ædificauit Salomon tredecim annis, & ad perfectum vsque perduxit.* Subdit autem de altera domo. *Aedificauit quoque domum saltus Libani.* tum denique. [a] *Domum quoque fecit filiæ Pharaonis.* Accedit ipsius Salomonis testimonium Eccl. 2. *Magnificaui opera mea, ædificaui mihi domos*, non ergo vnam sed plures, quæ tertio Regum distinctæ numerantur. Quæ fuit etiam Lorini nostri sententia, in eum Ecclesiastæ locum.

a v. 8.

XLVIII. *An vero vnicam.*

ALII è contrario censent vnicam tantum à Salomone domum ædificatam fuisse, sed eam longe amplissimam, atque maximã, tribus partibus, quasi totidem domibus distinctam; quod in magnis principum palatiis non raro cernitur. Ita sentit cum Villalpando in sua imagine Hierosolymitana Pineda. [b] Et sine dubio eadem est & Scripturæ, & Iosephi sententia. Nam in 3. Reg. [c] *Expletis*, inquit, *annis viginti, postquam ædificauerat Salomon duas domos, id est domum Domini, & domum Regis*, &c. quemadmodum nomine vnius domus Domini, multa ædificia, plurimum à se forma, & magnitudine distincta comprehendit, & diuersorum habitationi destinata. Ita domum Regis vocauit, cuius partes erant, tam quæ à Rege, quam quę à Regina inhabitabantur; & insuper tertia pars saltus Libani, quæ vtriusque recreationi seruiebat; nec potest negari, quin nomine domus Regis, illæ tres domus, aut tria eiusdem palatii membra comprehendantur; alioqui doceant quo alio tempore domus istæ constructæ fuerint. Eadem est sententia 2. Paral. [d] & totidem fere verbis comprehensa. Eadem & 3. Reg. [e] vbi postquam dixit Salomonem domum suam ædificasse tredecim annis, & ad perfectum vsque perduxisse, alia duo membra subiunxit, quæ ad perfectionem, & integritatem eius pertinerent; quæ propter earum amplitudinem, & separatos, quasi in separatis ædibus, habitatores, domos appellauit. Id Hebræa lectio satis confirmat, pro eo enim quod vertit D. Hieronymus, *sed ad perfectum vsque perduxit*, Hebraïce legitur. *Et compleuit omnem domum suam*; quomodo habet etiam Chaldæus. Septuaginta vero, & Vatablus, *& perfecit totam domum suam*, tribus scilicet partibus prædictis constantem. Et Abul. [f] fatetur nomine huius domus tredecim annis perfectæ, tria ædificia comprehendi.

b l. 5 de reb. Salomo. c. 6. n. 1.
c c. 9. 10.
Quod ex Scriptura probatur.
d c. 8. v. 1.
e c. 7. 1.
f q. 3.

XLIX. *Ex Iosepho*

IOSEPHVS [g] domum saltus Libani, non domum, sed aulam vocat, quasi partem regiæ basilicæ. *Nihil magis mirata est*, inquit, *Regina Saba quam aulam, cui cognomen saltus Libani.* Et eodem cap. paulo superius, cum susciperet regiam domum describendam, ei mensuras eas, & partes, & ornamenta tribuit, quæ Scriptura domui Libani. Deinde addit huic ædificio coniunctam fuisse domum in vsum Reginæ factam, & alias aulas, quo se negotiis peractis, animi causa conferret οἴκους & ἀνδρῶνας, habitationes Ruff. Gelen. aulas vertit. Denique domuncula ad iudicandum, quam Theodoretus [h] Prætorii vestibulum vocat, & partem domus regiæ; Scriptura domui saltus Libani attribuit.

g l. 8. c. 2.
h q. 24 in 3. Reg.

L. *Vbi constructum Regis palatium.*

SED quis erat vniuersæ huius basilicæ, & regiarum ædium locus? Ex dictis iam perspicuum est falli qui putarunt domum saltus Libani extra Ierusalem fuisse, vt mox dicetur. Nam domus quoque Regis, & Reginæ, & prætorium extra vrbem ponenda essent, quod nemo dixerit.

In Sione ad templi latus meridianum.

Dico breuiter cum Villalpando, & Pineda [i] regiam Salomonis in montis Sionis orientali colle erectam fuisse, sicut Dauidis regiam in occidentali; iuxta templum, & ad partem eius meridianam, interposita valle dicta Tyropæon, seu voragine ciuitatis Dauid. Vnde facilis fuit transitus à regia in templum, per ędificium Mello dictum, quod instar erat pontis, pari fere structura excitatum, qua templi substructiones. Idque confirmatur ex variis Scripturæ locis, quæ hanc regiæ & templi vicinitatem aperte docent; qualis est, vt de aliis taceam, historia mortis Athaliæ, quæ ex regia audiuit vocem populi clamantis in templo, *Viuat Rex.* [k] Dicitur ibidem partem militum, quæ à Pontifice disposita erat in variis templi locis, ad noui Regis defensionem ad domum Regis fuisse collocatum; id est, ad portam, qua ex regia per Mello veniebatur in templum; vt ibid. Vatabl. significat: cumque eiecta de templi septis esset, vt interficeretur quamprimum extra templum iussu Ioiadæ, dicitur intrasse portam equorum domus Regis, ibique interfecta. v. 15.

i t. 3. p. 1. l. 2. c. 2. & l. 3. c. 10 & Pineda l. 5. c. 6. n. 2. & 3.
k 2. Paral. 23. 12. & v. 5.

LI. *Quam prudenter electus is locus.*

RECTE autem electus est hic locus regiæ in mõte Sion, celsiore scilicet, & mu-

nitiore loco totius ciuitatis, vt sic mons totus quasi gemina arce regia Dauidis, & Salomonis palatio, ab occidente, & oriente protegeretur; ciuitatem etiam subiectam protegere poterant, & in officio continere. Quin etiam templo propter vicinitatem præsidio esse, & Regi magnam adeundi templi commoditatem præbere. Accedebat quod ex regia facilis esset extra ciuitatem egressio per portam aquarum, & equorum, quæ admodum propinquæ erant regiis ædibus, vt patet ex dictis, & ex lib. 2. Esdræ, [a] & ex imagine Villalp. vrbis Ierusalem. Nec multum repugnat Ierusalem Adrichomii, quod ad vicinitatem hanc portæ aquarum. — a c 3. n. 25 & 26.

LII. Cur dicta domus saltus Libani. Ex his porro intelligitur domum saltus Libani, neque in Libano monte, neque ad Libanum fuisse, vt inde nomen acciperet, sed vel quod ad eam Sionis partem vergeret, quæ nemorosa esset, vnde 2. Paral. [b] dicitur armamentarium fuisse in loco consitum nemore. Hebraice habetur in saltu Libani. Vatabl. Pagnin. Regia, Caietanus, Septuaginta. Vel certe ita vocatam fuisse eam domum, quod quasi Libanus cedris, ita cedrinis columnis frequentibus consita esset; quæ est sententia Theodoreti, [c] Procopii, Pinedæ, [d] Villalpandi. [e] Reliquus annus abiit in conquirenda, & congerenda, & deuehenda materia in montem Sion, preciosis scilicet lapidibus, & lignis cedrinis, & abiegnis ex monte Libano, vt patet ex 3. Reg. [f] laborantibus de more seruis Hiram Regis Tyri, cum seruis Salomonis, vt ab initio conuentum fuerat. [g] Quem contractum cum eo fuisse renouatum, & nouas quasdam conditiones adhibitas [h] satis intelligitur; & nos suo tempore explicaturi sumus. — b 9 16. c q. 24 in 3 Reg. d l 5 c 6 n. 1. e t. 2 l. 5. c. 10. f c 7. & 8. 9. & 11. & c 9 v. 11. g 3 Reg 5. h ex c 9 3 Reg.

SCHOLIUM IN ANNUM SALOMONIS. 11.

Quæ aliter Beda quoque interpretatur, libro de templo cap. 17. vt mense octauo dicatur absoluta plane domus Domini, includendo, etiã dedicationem, quę vsque ad vigesimum tertium diem septimi producta est, quando Rex populum dimisit ad sua. 2. Paral. 7. 10. cum vna tantum hebdomada de septimo mense remaneret, vt mensis octauus exclusiue accipiendus sit. — t. N. III.

ANNUS MUNDI 3031. DILUVII 1375. 5ª. ÆTATIS. 92.

SALOM. 12. SADOCI PONT. 11. FUNDATI TEMPLI 9.

Troiæ excisæ 160. Laosthenis 3. Imperii Assyriorum 1100.

ANNUS ANTE CHRISTUM 1022.

I. Constructio ædium regiarum. Susceptæ [i] regiarum ædium ædificationis hoc anno iacta videntur fundamenta, nec forte plane iacta sunt, quamuis in principiis feruere soleat opus; constat tamen tam Regem, quam populum longe minus ad hoc opus studii attulisse, & ipsum per se se magnum, atque operosum fuisse. Vtriusque testis est locuples Iosephus [k] his verbis. *Absoluta autem templi fabrica, quæ septennio vt dictum est durauit, regiæ structuram est aggressus, quam vix tertio decimo anno consummauit. Neque enim tantam curam huic operi, quantam ædificando templo impendit. Sed illud quidem amplum licet, & plusquam credi possit celebre, cooperante Deo intra iam dictum tempus perfectum est. Regia vero tametsi multum magnificentia cederet, quod neque materia eius tanto ante præparata fuisset, & Regi non Deo strueretur domicilium, eo tardius ad finem est perducta. Et hæc tamen pro dignitate fortunarum Regis, ac gentis est ædificata*. Hæc Ioseph. — i 3. Reg. 7. k l 8. c. 2.

II. Earum fundamenta. Duo autem sunt quæ hæc fundamenta difficilia, & laboriosa reddiderunt, primum est fundatio Mello, alterum ipsa ædificii amplitudo. Vt primum intelligatur memoria repetendum est montem Sion à monte Moria longa, & profunda valle, seu voragine distingui, quę tyropœon, & Mello dicebatur, quę vallis à meridie habet montem Sion, à Septentrione montem Moria. Et sicut ad la-

xandam vndique templi aream, substractiones in hac valle excitatæ fuerunt; ita & cum mons Sion à Dauide mœnibus cinctus est, in eadem valle crebræ anterides excitandæ fuerunt, quibus ea mœnia fulcirentur. At cum oportuit regiam ædificare, quæ in magnam celsitudinem assurgeret, turres etiam peraltas, validasque diuersis in locis supremæ contignationi imponeret: Iacienda fuerunt profundissima ex hac parte, validissimaque fundamenta.

(margin: 2.Reg.5.9.)

III. *Pons inter ædes, & templum.*

ET quoniam commoditas quærebatur templum ex regiis ædibus adeundi, pons vnus excitandus fuit (geminum etiam Villal. ponit in typo Ierusalem) templum inter, & regiam, qui simul vtrique præberet firmitatē, arcubus vtrique contra vtriusque fundamenta, & substractiones obnitentibus. Huius autem pontis pilæ in infinitam quandam vallis, seu voraginis profunditatem, donec veniretur ad solidum, deiiciendæ fuerunt, & eo crassiores, quo futuræ erant altiores; vt parum aut nihil templi substructionibus cederent, nisi quod hic paucæ, ibi plurimę fuerunt. Fuerunt autem hæ pilæ duæ, tresve, vtrinque suis anteridibus, siue erismis muniendæ; propter iugem, & perpetem aquæ decursum, quæ extra vrbem in torrentem Cedron exonerebatur, quæ tantisper fuit auertenda.

Eius pilæ in fundamenta.

IV. *Ædificatio Mello.*

ITAQVE maxima in his pecuniarum vis exhausta est, tam populi ipsius, quam Salomonis. Hæc enim fundamēta communibus quoque populi sumptibus eum ædificasse, eoque facto non leuem populi contraxisse offensionem, colligi potest ex 3 Reg.[a] vbi causa vna seditionis cōtra Salomonem poni videtur. *Quia ædificauit Mello, & coæquauit voraginem* non obruendo profunditatem, siue voraginem cōgestitia terra, atque lapidibus, sed ædificando; cum scilicet vno, & altero ponte æquam fecit viam à regiis ędibus ad templum. Neque enim putandum est aquam, quæ in eam vallem, ex vtroque monte deriuabatur ibi retentam; quia tetram exhalasset templo & palatio mephitim: neque alio deriuatam, cum ea vtrique, dum semper decurreret, multiplicem vsum præbere posset. Alias expositiones ędificationis Mello leges in Pineda,[b] & Abulensis;[c] sed hanc puto commodissimam, facileque omnibus probatū iri, de causa vero seditionis alio loco dicendum erit.[d]

(margins: a c.11.27. — b l.5.c.11.8. — c 3.Reg. 11. q.19. — d Salo.38. n 85. — e 3. Reg. 9. 24. — f t.3.l 2.c.8.)

V. *Nec differenda.*

AT inquies; dicitur[e] Salomon ædificasse Mello, cum vxor sua venit in regiam sibi recens ædificatam. Non ergo pertinet ad fundamenta, quæ à principio oportuit ædificata. Hoc argumento magis vrgebitur Villalp.[f] qui Mello putat fuisse templi substructiones, quæ ad eius fundamenta pertinuisse nemo dubitare potest. Respondeo ergo illud *tunc* non præcisè ad illam Reginæ commigrationem referri, sed ad illam enumerationem ædificiorum, quę paulo ante præcesserat, vel ad extructionem ipsiusmet regiæ. Sic enim habet. *Filia autem Pharaonis ascendit* (Pagnin. *descendit* quia arx Dauid erat excelsior reliquis omnibus Sionis locis, vbique tamen legitur *ascendit*) *de ciuitate Dauid in domum suam, quam ædificauerat ei Salomon*: tunc (cum scilicet eam domum ædificaret) *ædificauit Mello.*

VI. *Quæ dimensio fundamentorum, & ipsarum ædium.*

IAM vero fundamenta reliqua in longum, & latum patuerunt, quantum tres istæ domus cum atriis, porticibus, aulis, cubiculisque; qua in re si doctorum & interpretum sententias quærimus vt in difficili, & impedito negotio, & in quo diuinandum potius, quam disserendum est, quot capita, tot sententiæ, reperiuntur; & cuique facilius est alienam refutare sententiam, quam afferre suam, quæ authori suo, vel scripturæ plane satisfaciat. Si Villalpandi dimensioni in typo Hierusalem credimus, longitudo totius ædificii ad ducentos & quinquaginta circiter cubitos sacros patuit, id est fere quingentos pedes, latitudo autem fere centum & triginta cubitorum fuit; sed parum ei consentit Pineda.[g] Neque ego circa istarum trium domorum dispositionem inuenio, quod mihi ipsi satisfaciat; aut quod aliis sperem facturum satis, nedum admirationem sapientissimæ, potentissimæque Reginæ concitaturum. Sed neque id exigit, aut pollicetur argumentum meum. Itaque hanc architecturam perito cuipiam, & ingenioso architecto relinquemus. Est porro hic annus Sabbaticus ordine sexagesimus quartus, ex quo Hebræi transmisso Iordane in Chananitidem penetrarunt; nam inde ad templi fundationem 440. anni numerantur; sic vt quadragesimus, sit primus iactorum fundamentorum annus. Hic est ergo 448. qui numerus 64. annorum septenaria exacte continet; quem annum rite obseruatum, annitente Salomone par est credere.

(margins: g l 5 c.7. de reb.Salom. — *Sabbaticus 64.*)

ANNVS MVNDI 3032. DILVVII 1376. 5ª. ÆTATIS. 93. SALOMONIS 13. SADOCI 12. FVNDATI TEMPLI 10. TROIÆ EXCISÆ 161. LAOSTHENIS 4. IMPERII ASSYRIORVM 1101.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1021.

I. PRIMVS est hic annus qui duodecimo seculo imperij Assyriorum dat initium; in quo æque silentium à rebus gestis, atque aliquot præcedentibus. Iactis porro superiore anno regiarum ædium fundamentis, cœpta est hoc anno exædificatio: nisi malimus hunc quoque annum fundamentis tribuere, quæ diximus fuisse operosiora, propter ædificationem Mello: & res lentioribus studiis, & multo paucioribus operariis, quam templum vrgebatur.

ANNVS MVNDI 3033. &c. DILVVII 1377. QVINTÆ ÆTATIS 94. SALOMONIS 14. SADOCI 13. FVNDATI TEMPLI 11. TROIÆ EXCISÆ 162. LAOSTHENIS 5. IMPERII ASSYRIORVM. 1102.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1020.

I. *Nonus Iubilæus Mosaicus.* DECIMVS quartus Salomonis annus nono Iubilæo Mosaïco nobilitatur, nouies scilicet euoluto quinquaginta annorum spatio, ab ingressu populi ductore Iosue, in terram promissam: cumque primus inciderit in annum mundi 2633. vt eo anno annotauimus; quadringentis inde annis transactis, oportet præsentem nono Iubilæo insigniri. In hunc porro, & sequentes aliquot annos; quoniam eos accuratius distinguere non possumus, referenda est tum integra & perfecta regiarum ædium ædificatio, tum amplificatio famæ, & opulentiæ Salomonis, de vtroque capite narratio suscipienda, paucisque expedienda est.

II. *Materia ædium regiarum.* QVOD ad primum attinet ideam triplicis huius palatij, neque ex scriptore sacro, neque ex Iosepho nobis efformare licet; licet tamen quæ ab vtroque afferũtur hac de re, proferre. Primùm omnia *lapidibus preciosis* ædificata esse, ait Scriptura; [a] ad refellendum Caiet. & si qui alii arbitrati sunt totam domum saltus Libani fuisse ligneam. Lapides autem preciosos intelligo magni precii, raros, peregrinos, & è longinquo magnis sumptibus aduectos, marmoreos, porphyreticos, parios, & id genus alios. Consentit Iosephus, qui scribit Reginæ domum, & alias aulas, quo se negotiis peractis animi causâ conferebant, omnes fuisse quidem cedrinis tabulis constratas; nihilominus tamen partim saxo quadrato decem cubitali constructas, partim ita vt solent regiæ, vel templa incrustatas precioso marmore, quod è locis eo nomine celebribus apportabatur. Sed quid mirum parietes, fenestras, portas, postes, limina, parastades, columnas, cum basibus, capitellis, stylobatis, omnique epistyliorum, zophororum, & coronidum apparatu, preciosis lapidibus constitisse, cum de fundamentis legamus; [b] *Fundamenta autem de lapidibus preciosis, lapidibus magnis, decem, siue octo cubitorum.*

a 3. Reg. 7. 9.
b 3. Reg. 7. 10.

HOC precium in magnitudine videtur ponere, vt fundamentum totum saxis ingentibus constaret, partim octo', partim decem cubitorum, id est duarum duntaxat mensurarum, & magnitudinum; huiusmodi enim maioris esse precii quam minora nemo ignorat; difficilius enim tanta moles in lapidicinis inuenitur, & integra eruitur, defertur. Idque innuit cum de lapidibus qui è terra extabant, subdit. *Et desuper lapides pretiosi æqualis mensuræ secti erant.* Quomodo habent etiam Septuaginta: at ex Hebræo alii legunt. *Et supra à fundamento erant lapides preciosi, secundum mensuras lapidum dolatorum*; nulla facta mentione æqualitatis, vt notat Caiet. quasi dicat, illorum pretium ex bonitate, & firmitate quidem, sed præcipue ex magnitudine petitum fuisse; istorum vero ex pulchritudine, raritate, læuitate, colore, splendore, duricie, maculis, &c. Sed forte olim legebatur æqualis mensuræ sectis, siue dolatis erant, sicque vulgata lectio cum Hebræa, & Chaldæo paraphraste plane congrueret; sed nihil muto. III. *Lapides magnæ molis, ac precij.*

AD formam, & pulchritudinem eiusdem regiæ pertinent illa Iosephi eodem loco. *Difficile est enumerare amplitudinem, ac varietatem aularum, tam maiorum, quam mediocrium, tum quæ sub terra latebant, quæue in aerem elegantissimè attollebantur. In summa totum ædificium è marmore candido, & cedro, & auro, atque argento constabat, dispositis per parietes, & laquearia variis lapillis auro inclusis, quemadmodum & in ornatu templi factum fuerat.* IV. *Ornamenta parietum.*

a 3. Reg. 7. 3. Ita Iosephus, quod innuere videtur Scriptura. [a] *Et tabulatis cedrinis vestiuit totam cameram, quæ quadraginta quinque columnis sustentabatur.* Certe ligneæ tabulæ nisi auro vel argento contegerentur, non magno essent ornamento aulis istis, & cameris, ad splendorem, & magnificentiam comparatis: vnde mox cum de eximia illa porticu, in qua erat tribunal, ageret, dixit eam tectam fuisse lignis cedrinis à pauimento, vsque ad summitatem.

ITAQVE quæ de obtectorum parietum artificio in templo dicebamus, hic proportione quadam intelligenda sunt: quamquam etiam ad alium finem cedrinas tabulas parietibus appositas suspicari possumus, vt scilicet aulæa preciosa, & picturæ, quæ superponebantur, melius conseruarentur, nec ab humore parietum aliquid vitii contraherent. De his ita Iosephus. *Et tribus quidem ordinibus auleis Babylonicis parietes prætexebantur, quartus vero sculptorum admirabile ædificium ostentabat; in quo efficta variæ arborum, ac plantarum species, frondibus, & foliis tanta subtilitate expressis, vt agitari quodammodo viderentur. Reliquum vero quod supererat vsque ad lacunar opere albario tectum, & discoloribus picturis erat variegatum.* Sic interpres non satis vbique fideliter; in textu certe nulla est aulæorum Babyloniorum, vel aliorum mentio; sic enim legitur ἢ τὸ μὲν ἀπὸ αὐτοῦ χάμος ὄπὶ τελεσπιζίαν ἦν ἀνυφασιδῶν, τὸ δὲ μόιρα γλυφέων πασῶν θαυμάζειν ἐπιστήμην. V. *Et aulæorum.*

Significat parietes tribus quasi versibus preciosorum lapidum diuersorum colorum fuisse distinctos, quorum versus vnus, siue ordo mirificis scnlpturis constaret. His non admodum dissimilia habet Plinius [b] vbi luxum seculi sui accusat. b l. 35. c. 1.
Nunc vero, inquit, *in totum marmoribus pulsa pictura iam quidem, & auro, nec tantum vt parietes toti operiantur, verum & interraso marmore, vermiculatis ad effigies rerum, & animalium crustis.*

QVOD ad supellectilem regiam, neque à veritate, neque à Scriptura recedit Iosephus cum ait. *Præter hæc erant & alia cubicula ad voluptatem facta, & porticus ad ornatum regiæ longissimæ, in quibus splendidissima triclinia referta auro, vt quæ aurea supellectili, ad omne regii conuiuii ministerium, erant instructissima.* Audi enim Scripturam. [c] *Sed & omnia vasa, quibus potabat Rex Salomon, erant aurea, & vniuersa supellex domus saltus Libani, de auro purissimo; non erat argentum, nec alicuius precii putabatur in diebus Salomonis.* Vox *potabat* laxius sumenda est pro conuiuabatur, siue vescebatur. Nam sic locum illum interpretatur Scriptor. [d] sacer. *Omnia quoque vasa conuiuii Regis erant aurea, & vasa domus saltus libani ex auro purissimo.* Vbi Septuaginta habent omnia vasa domus Regis Salomonis fuisse aurea, & omnia item domus Libani; ne scilicet mensæ tantum supellectilem auream intelligamus. VI. *Supellex Regia aurea, ex Iosepho.* c 3 Reg. 10. 21. d in 2. Paral. c. 9. 20.

ADDIT etiam Iosephus aliquid. *Sed & pocula*, inquit, *ex auro solido parauit, & de lapide precioso in vsum conuiuii singulari arte fabrefacta, reliquamque omnē supellectilem regiā ex auro fieri curauit. Nullū enim tū argēto in commerciis precium fuit.* At hoc nimiū est exaggerare hyperbolen. Non enim Scriptura de mercatoribus intellexit, cum dixit nullius VII. *Rursum ex Iosepho.* *Argenti vilitas.*

precij argentum æſtimatum eſſe in diebus Salomonis; ſed de rerum ornatu, qui à Principibus, vel optimatibus adhibebatur; vt qui argento domos ornaret, non ſatis ornaſſe ſibi videretur. Quo pertinet illa querela Plinij.[a] *Heu prodigioſa ingenia,* inquit, *quot modis auximus precia rerum, acceſſit ars picturæ* (ſculpturæ potius, ſequitur enim) *& aurum argentumque cælando carius fecimus. Didicit homo naturam prouocare: auxere & artem vitiorum irritamenta. In poculis libidines collocare iuuit, ac per obcœnitates bibere. Abiecta deinde ſunt hæc, & ſordere cœpere, & auri, argentique nimium fuit. Murrhyna, & criſtallina ex eadem terra effodimus, quibus precium faceret ipſa fragilitas. Hoc argumentum opum, hæc vera luxuriæ gloria exiſtimata eſt, habere quod poſſet ſtatim totum perire, nec hoc fuit ſatis, turba gemmarum potamus, & ſmaragdis teximus calices,* &c.

Plinius ſui æui luxum arguit. — a init. l. 33.

VIII. *Scuta aurea.*

SED quæ de hac ſupellectile Salomonis in ſpecie tradantur videamus. Eupolemus apud Euſebium,[b] ait Salomonem clypeos aureos mille confeciſſe. Quorum ſinguli quingentorũ eſſent aureorum. Sed ſcripturæ ſtandum eſt, quæ ſic ait.[c] *Fecit quoque Rex Salomon ducenta ſcuta de auro puriſſimo; ſexcentos auri ſiclos dedit in laminas ſcuti vnius. Et trecentas peltas ex auro probato, trecentæ minæ auri vnam peltam veſtiebant, poſuitque eas Rex in domo ſaltus Libani.*[d] Eadem res non parua cum diuerſitate refertur. in 2. Paral. *Fecit igitur Rex Salomon ducentas haſtas aureas, de ſumma ſexcentorum aureorum, qui in ſingulis haſtis expendebantur. Trecenta quoque ſcuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur ſingula ſcuta; poſuitque ea* Rex *in armamentario, quod erat conſitum nemore.* Nam primo loco ſcuta ponuntur, poſteriore haſtæ; priore peltæ, poſteriore ſcuta; & illo loco trecentæ minę auri, in totidem aureos in iſto commutantur. Ioſephus[e] conſentaneè libro Reg. *Fecit,* inquit, *ducenta ſcuta fuſilia, ſingula ſexcentos ſiclos pendentia, & trecentos clypeos, quorum ſinguli trecentas minas pendebant.* Sic Gelenius; ſed Rufinus pro ſcutis fuſilibus. *Conflauit,* inquit, *aurum vt ducentas laminas faceret.* Græce nunc legimus εἰς ἐξαρτίαν κατασκευὴν θυρεῶν *in apparatum ducentorum ſcutorum*: quę volũt eſſe maiora ſcuta oblonga, nã θύρα i. e. porta, vnde ea vox ducitur, lõgior eſt quã latior.

b l. 9. præpar. c. 4. — c 3. Reg. 10. 16. — d 2. Paral. 9. 15. — *Diuerſimode traduntur.* — e l. 8. c. 2.

IX. *Conciliatur diuerſitas.*

TOTA difficultas vt recte notauit Pineda[f] pendet ex voce Hebræa צנה tſinnah, quæ cum eadem habeatur in lib. Reg. & Paral. priore tamen loco ſcutum vertitur, poſteriore haſta. verſio Vatabli vtrobique habet haſtas, quemadmodum Pſalm. 34. 2. vbi habemus, *apprehende arma, & ſcutum*; Septuaginta θυρεὸς. Pagninus, & cæteri *ſcuta.* Cum ergo videret interpres eam vocem aliquod armorum genus, ſed incertum ſignificare, modo generali nomine arma vertit modo ſcutum, modo haſtam, prout præſenti negotio conuenire animaduertit. Et quoniam vox Hebræa originem etiam refert ad id quod eſt acuere, perforare, penetrare, factum eſt vt ea voce intelligatur à pleriſque clypeus haſtatus, qui ſcilicet perlongum habebat vmbonem, quo tanquam haſta vel gladio tranſigi poſſit hoſtis, & ſimul qui eo tegitur protegi.

f l. 5. de reb. Salom c. 6. n. 8. — Et ibid. Hier. — Prou. 22. 5.

X. *Scutorum precium.*

QVOD ſi vnicuique ſcuto tribuamus ſexcentos auri ſiclos, id eſt 2500. aureos, tribuendo centum aureos cuius libræ, ducenta ſcuta conficiunt ſummam quingentorum millium noſtratium aureorum, ſiue 40. talentorum Hebraïcorum auri. Singula vero ſcuta valebunt bis mille quingentis nummis aureis. At difficilius eſt quod vni peltæ in lib Reg. 300. minæ tribuuntur, in Paral. vero trecenti aurei ſupple, ſicli, & mina continet viginti quinque ſiclos atticos, itaque vna ſumma eſt alia maior vicies & quater, mina vero Hebræa 60. ſiclos ex Ezech.[g] continet. Ideo ſumma illa Paralip. erat minor altera quinquagies & nouies. Itaque dicendum eſt ibi minam pro ſiclo poſitam eſſe, quomodo Ioſephus dicitur venditus viginti argenteis,[h] quod exponens Ioſephus[i] ait venditum viginti minis. Trecentæ igitur peltæ trecentorum ſiclorum ſingulæ 90000. id eſt nonaginta millia ſiclorũ aureorũ valẽt, id eſt, triginta talẽta auri, quæ in aurea moneta noſtra aſcẽdit ad trecenta ſeptuaginta quinque millia aureorum;[k] & ſingulæ peltæ, ſiue ſcuta minora, valebunt mille ducentis quinquaginta aureis nummis. Pineda porro refutat Villalpandum volentem proprie minam accipere; ex quo ſequatur ſingulas haſce peltas pondus habuiſſe duorum talentarum cum dimidio, ſiue etiam trecentarum duodecim, & amplius librarum noſtratium: quod pondus importunum fuiſſet militibus, qui tamen eas ferebant, Regem honoris cauſa in templum deducentes; vt patet ex Scriptura[l] ſecundi Paralip.

Mina pro ſiclo. — g c. 45. 12. — h Geneſ. 37. 28 — i l. 2. ant. c. 3. — *Peltarum valor, & pondus.* — k vide Pined. l. 5. c. 6. n. 11. & 12. — l 2. Paral. 12. 11.

XI. *Salomonis ſolium.*

SEQVITVR vt de ſolio Salomonis dicamus aliquid pro inſtituta breuitate; quan-

quam nihil videtur amplius de illo, aut magnificentius dici posse, quam quod Scriptura dicit. [a] *Non est factum tale opus in vniuersis regnis.* Quod facile explicari potest ad eam diem, vel referri ad exquisitissimam artem, vt retulit Pine. [b] quod scilicet si apud Persas, Græcos, aut Romanos aliquod solium aut maius, aut preciosius inueniatur; Salomonicum tamen omnia artificiosissima elegantia longe superauit Ad hoc porro tempus huius solii constructio referenda est, sicut & reliqua supellex regiarum ædium: Nam ad eas pertinere facile intelligitur ex 3. Reg. [c] vbi porticus solii, in qua erat tribunal, pars earum ædium ponitur, & perspicue Iosephus hoc solium inter opera perfecta intra vigesimum annum recenset. Nec obstat quod Rupertus [d] vocat hoc solium memorabilium operum Salomonis vltimum; quod scilicet vltimo loco à Scriptura recenseatur, dum alia quoque recenset, quæ ad Salomonis magnificentiam faciunt, non adhibita ratione temporis, quo quæque facta sunt, quo modo narrata est ædificatio Regiæ, antequam tota supellex templi recenseretur.

a 3. Reg. 10. 20. & 2. Para. 9. 19. b l. 6. c. 8. c cap. 7. 7. d in 3. Reg. l. suo. 3. c. 3.

Quando constructũ.

XII. *Vbi constitutum.*

DICAMVS igitur primum quod ad situm huius solii, vel throni attinet, illum in *domuncula* collocatum fuisse, *in qua sedebatur ad iudicandum*, vt dicitur 3. Regum. [e] Innuitur regium solium medium fuisse; hinc inde autem humiliores fuisse thronos, regiis consiliariis, & principibus destinatos, ex quibus omnibus conflaretur iudiciale tribunal, pluribus iudicum sedibus constans. Hæc domuncula ibidem dicitur, *erat in media porticu*, forma quadrata, longa, & lata triginta cubitos, vt ait Iosephus, [f] quanta scilicet erat latitudo porticus maioris. 3. Reg. [g] Itaque media pars porticus erat huic domunculæ à dextris, media à sinistris; vt hinc inde populo, cui ius dicendum erat, subsistere, & inambulare inter expectandum liceret. Eam domunculam, qua parte constituuntur solia iudicum, incuruatam, vt circuli fere tertiam partem referret, videtur affirmari posse ex Vitruu. [h] idque rationi valde consentaneum est, vt iudices ex suis soliis consultare inter se de re proposita facile possent. Verum vt aliorum iudicum thronos, de de quibus nihil Scriptura tradit, omittamus, Salomonicum omnium pulcherrimum, & maximum videamus.

e c. 7. v. 8. f l. 8. c. 2. g cap. 7. 6. h l. 5. c. 2.

XIII. *Quę forma fabricatum*

FECIT *ergo*, ait Scriptura, [i] *Rex Salomon thronum de ebore grandem, & vestiuit eum auro fuluo nimis, qui habebat sex gradus, & summitas throni rotunda erat in parte superiori, & duæ manus hinc atque inde tenentes sedile, & duo leones stabant iuxta manus singulas. Et duodecim leunculi stantes super sex gradus hinc atque inde; non est factum tale opus in vniuersis regnis.* In 2. Paral. [k] additur scabellum aureum, quo scilicet proxime adhærente sedi regiæ, Rex pro hypopodio vtebatur. Villalp. [l] pollicetur se de hoc throno vberiorem aliquando commentarium. & exemplar exhibiturum, & quidem elegans & absolutum, vt spero: circa illud interim Pineda multis philosophatur. [m] Nos id rudi Minerua animo vtcumque designatum, non stylo, sed verbis; auribus, non oculis, Scripturam, & Iosephum sectando exhibebimus.

i 3. Reg. 10. 18. k c. 9. 18. l t. 2 l. 5. c. 61 m l. 6. c. 1. 7. & 8.

XIV. *Eius membra singula Basis.*

PRIMVM igitur supra pauimentum stratum marmore fuerit plinthus quadrangula, marmorea, aut ænea; qualis crepido altaris ænei, altitudine dimidii pedis, longitudine octo, decemue pedum, latitudine sex. Addito ad vtramque oram, & angulos elegantibus quibusdam limbis, & diuersis in medio florum ornamentis (hac basi quasi podio quatuor columnæ marmoreæ, siue eburneæ, aut cedrinæ ebore conuestitæ nitebantur, suis basibus, & capitellis elegantissimis ornatæ, quibus superposita erat abacus, quaternis tignis cedrinis contexta, & asseribus, indeque aureis laminis contexta, atque circumcincta in morem epistyliorum quam ornatissimorum, cui abaco thronus ipse insidebat) huic plintho retractionem ante initium graduum, duorum pedum tribuere possumus; sequatur deinde sex gradus cedrinis tigillis, asseribusque contexti, ebore autem sectili conuestiti, pedis vnius retractione, altitudine semissis. Etsi enim Vitruuius [n] retractiones graduum sesquispedales velit, altitudinem vero dodrantalem; id tamen de magnis ædificiis intelligendum est, in quibus longi gradus, non portas modo, sed tota propylea late obeunt. His autem gradibus quatuor pedum longitudo abunde sufficit, vt vno vtrinque pede plinthus prouehatur.

Abacus. *Sex gradus.*

n l. 3. c. 3.

3.
4.

XV. *Et in iis leunculi.*

IN singulis gradibus duo leunculi stabant; anteriores videlicet pedes rectos habebant, posteriores autem decore complicatos; hi gradus altitudinem prædi-

ctarum columnarum æquabant, sic vt epistylium quasi alterum gradum efficeret, etsi in gradibus non numerabatur, sicut nec plinthus. Erat enim quasi theatrum quadratum regio solio destinatum, in quo post duos tresue retractionis pedes, erat scabellum aureum eiusdem cum gradibus mensuræ; nisi quis malit hoc scabellum fuisse quasi basim, siue plinthum aliam, cui non adiunctum, sed superpositum esset ipsum solium, vt totum etiam à vicinis, & remotis facilius cõspici posset; solium inquam ipsum opere magnificentissimo, materia preciosissima ex cedro, ebore, auro, gemmisque nobilissimis.

Scabellum aureum. *Solium ipsum.*

XVI. *Duo alii leones ad latera.*

AD eius latera adhærebant leones duo grandiores, vel leænæ, vt vult Caiet. ex vi vocis hebraicæ, quæ tamen passim quasi [illegible] sumitur. Erant autem in anteriores erecti pedes, posterioribus sub ventrem reflexis, & forte altero pede regiam sedem sustentabant, altero nitebantur. Brachiola vero cathedræ eorum capitibus decore iungebantur. Posterior autem cathedræ pars, qua reclinabatur Rex dimidiatus erat iuuencus tergum suum respiciens, vt ait Iosephus. At Septuaginta cum numero multitudinis vtantur, duorum saltem iuuencorum formam agnoscunt Regis sedentis dorsum excipientium. His vitulorum capitibus rotunda throni summitas erat imposita, qua summitate conciliatum fastigium accipi potest, solido ex auro, summo artificio elaboratum, pyropis, smaragdis, & adamantibus vndique fulgurans, oculosque perstringens. Deniq; probabile est ex incuruo fastigii huius apice coronam regiam infiniti pretii, & exquisitissimæ pulchritudinis, capiti ex alto imminentem pependisse. Nec cancellos ingeniose fabrefactos, qui totum hunc thronum vndique cingerent, aliquot pedum distantia defuisse.

Summitas throni rotunda. *Corona independens.* *Cancelli.*

XVII. *Nauigationes Salomonis in Tharsis.*

HIS temporibus classes Salomonis crebris cursibus, & velificationibus orientem solem, occidentemque, Africa circumnauigata perlustrasse, ex iis quæ 4. Salomonis anno extremo diximus intelligi potest; & ex his quæ hoc loco vtroque Reg. & Paral. traduntur confirmari. Cum enim vtrobique Scriptura memorasset ducentas illas siue hastas, siue clypeos aureos, trecentas peltas, & thronum eburneum auro fulgentissimo conuestitum, infinita denique vasa, & omnem supellectilem domus Libani auream: præter parietes, & laquearia auro rutilantia; tum demum ne quis tantam auri copiam non solum admirabilem: sed etiam incredibilem existimaret, subdit. [a] *Argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur: siquidem naues Regis ibant in Tharsis cum seruis Hiram semel in annis tribus, & deferebant inde aurum, & argentum, & ebur, & simias, & pauos.* Idem habetur in 3. Reg. [b] Addit Iosephus [c] mancipia Æthiopica.

[a] 2. Para. 19. 20. [b] cap. 10. 22. [c] l 8. c. 2.

XVIII. *Et in Ophir.*

IISDEM operibus aureis, & impensis infinitis, opem ferebat Ophiritica nauigatio; quæ longe breuior, & singulorum annorum fuisse dicitur, ex qua semel constat deuectum ad Salomonem aurum quadringentorum, & viginti talentorum, [d] siue 460. vt est in 2. Par. id est quinque milliones sexcenta & viginti quinque nummorum aureorum millia; ambigui numeri litem dirimere noluit Iosephus: nam vbi primum huius nauigationis meminit, [e] ait seruos Salomonis collectis circiter quadringentis talentis, retro ad Regem esse reuersos. Verum ei summæ paulo post multa talenta adiecit, ait enim. [f] *Per idem tempus allatis ex aurea, sicut vocat, terra gemmis.* (sic enim ipse Ophir vocat, vt supra diximus [g]) *& lignis pineis, ex hac materia Rex fulcra templi, ac Regiæ fecit, eiusque parte vsus est ad instrumenta musica, & nabla, quibus Leuitæ diuinos hymnos solent accinere; numquam enim ante hac tam elegans apportata fuerat:* & paulo post. *Eadem classis attulit Regi auri talenta sexcenta sexaginta sex.* (id est octo milliones, trecenta & viginti quinq; millia nummorum aureorum) *Non numerato quod priuatim negotiatores mercati sunt. nec eæ quas toparchæ, & reges Arabiæ dono illi miserunt.*

[d] 3. Reg. 9. & cap. 8. fin. [e] l. 8 c. 2. [f] l. 8 c. 2. [g] an Salo. 4 n. 39 & seq.

XIX. *Pondus auri annui Salomonis.*

ALLVSIT autem ad illud 3 Reg. [h] *Erat autem pondus auri quod afferebatur Salomoni per annos singulos sexcentorum sexaginta sex talentorum: excepto eo quod afferebant viri, qui super vectigalia erant, & negotiatores, vniuersique scruta vendentes; & omnes reges Arabiæ, ducesque terræ;* quæ totidem fere verbis repetuntur in 2. Paralipo. [i] Quamuis ergo dubium esse possit, an hæc summa sexcentorum sexaginta sex talentorum annuatim classe deuecta sit, cum locus vnde afferretur, ibi taceatur. id tamen satis clarum videtur, tum ex eó quod secludit vectigalia regia, &

[h] ca. 10. 14. [i] c 9. 13. 14.

vers. 11.

a t. 1. l. 5. c. 46.

b l. 4. c. 24. n. 4. vide tamen l. 4. c. 6. fin.

principum, regumque munera, tum ex eo quod aliquot ante versiculis classis meminit, quæ aurum, de Ophir portabat, id est aduehere solebat, quod mox explicatius dixit, *per singulos annos*. Nec absurda est opinio Villalp. [a] quam probat Pineda [b] triplicem fuisse Salomonis classem, quarum singulæ tertio quoq; anno redirent confecto cursu. Singulis tamen annis vna rediret, & primam quidem classem quadringenta & viginti auri talenta deuexisse; alteram 450. tertiam vero crescente hominum industria, effossorum multitudine, auri cupiditate[1], etiam copiosiorem prædam reportasse. Fieri etiam posset, vt publicani, quæstores, & alii mercatores redemerint reditus nauigationis vtriusque Salomonis, & pacti fuerint diuersis annis diuersam auri summam. 1

1. σχ.

ALIOS reditus expositores aliqui, dum multa vndique conquirunt, obruunt potius, & obscurant, quam illustrant. Satis enim clarum est eos, qui præerant vectigalibus, fuisse duodecim illos præfectos, qui recensentur in Scriptura, [c] quibus præerat Adoniram: qui tam ex alienigenis, qui inter Israëlitas viuentes tributa pendebant, [d] quam ex ipsis Israëlitis, qui postea iugum durissimum sibi diminui postularunt [e] regia vectigalia, & tributa exigebant. XX.

Alii reditus.

c 3. Reg. 4.

d 2. Reg. 9. 20.

2 Par 8 9.

e 3. Reg. 12. 4.

Ex præpositis vectigalium.

Negotiatores accipio mercatores copiosiores, qui diuersas regiones obeunt, variarum mercium magnam vim comparant, & eas deinde in patrio solo minoribus mercatoribus cum lucro vendunt; quales erant celebres illi negotiatores Tyri. [f] Scruta vendentes intelligo mercatores minores, qui varia & multiplicia genera mercium particulatim populo diuendunt, illos dicimus vulgo vendere, *en gros*, istos vero, *en detail*, & hoc fere modo interpretatur Pineda [g] scuta vendentes, vt scilicet intelligantur non tam qui vilia, & sordida vendunt *præfractam strigilem, & soleam dimidiatam*, quam varia & multiplicia vt illi, sed non sordida, & abiecta, vt iidem. Adde vt ea minutatim vendant, per vlnas scilicet, & palmos, per libras, & vncias. Isti ergo mercatores vario vectigali thesauros Regis augebant, sed minime certo, & constanti; ideoque nec nominatim recensetur.

Negotiatoribus.

f Ezech. 27.

Scruta vendentibus

g l. 4. c. 24. n. 6.

VICINI denique princeps, aut etiam remoti, amici, & fœderati crebro vel ipsi per se, vel per legatos Salomonem inuisebant; siue vt certamen aliquod inirent sapientiæ, quod memorat Iosephus, [h] siue vt eius admirabili sapientia fruerentur; siue vt angustissimum templum, mortalium omnium opinione magnificentius; ædes regias, & omnem earum apparatum contemplarentur. Quod nominatim de regina Saba legimus, quæ sicut ingentibus donis Salomonem affecit, ita & reliqui principes; & reges eius amicitiam ingentibus muneribus celebrabant. Quod cumulate probatur ex 2 Paral. [i] *Omnesque reges terræ*, inquit, *desiderabant videre faciem Salomonis, vt audirent sapientiam, quam dederat* DEVS *in corde eius; & deferebant ei munera, vasa argentea, & aurea, & vestes, & arma, & aromata, equos, & mulos per singulos annos.* Hæc ibi, & repetuntur 3. Reg. [k] sed hac de re paulo plura non ita multo post. XXI.

Et principum inuisentium muneribus.

h l. 8. c. 2.

i cap. 9. 23.

k c. 10. 24. 25.

l c. 10. 11.

m c. 9. 10.

CÆTERVM quod ad pinea Iosephi ligna, siue θύϊνα à Scriptura 3. Reg. [l] thyina vocantur, & 2. Paral. [m] Septuaginta in hoc loco θύϊνα, in illo autem πελεκητά, id est dolatilia vocant; Chaldæus ligna coraliorum. 2 Videtur D. Hieronymus thyina vocasse hæc ignota ligna, propter similitudinem cum lignis ex Tya arbore, de qua sic Plinius. [n] *Theophrastus*, inquit, *qui primus à magni Alexandri ætate scribit, quæ circa vrbis Romæ quadringentesimum quadragesimum gesta sunt annum, magnum iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum veterum contignationes.* Transuersas intelligit trabes qualia etiam fulcra domus Domini explicantur: ex quo valde proceram fuisse arborem intelligitur; sed pergit. *Quandamque immortalitatem materiæ in tectis contra vitia omnia incorruptæ. Radice nihil crispius, nec aliunde pretiosiora opera.* Ita Plinius ex Theophrast. vnde intelligas recte instrumenta musica ex hac arbore confecta. Theophrastes autem ipse [o] ait hanc arborem in Ægypto nasci circa Ammonis delubrum, & in Cyrenæa regione, cupresso similem ramis, & foliis, & trunco, & fructu; maxime vero sicut cupressum syluestrem. Alibi eam tradit proceram perpetui folii, iugis montium prouenientem; cui consentaneum est esse frigidioris aëris amicam, & tarde fructus suos ferre ὀψίκαρπον καὶ φιλόψυχρον, nec facile distorqueri, quæ omnia facile in abietem cadũt: XXII.

Ligna thyina.

2. σχ.

n l. 3 c. 16.

Tya arbor ex Plinio.

o l. 5. c 5.

Et Theophrasto.

nisi quod lævis non sit, nec admodum dolabilis.

XXIII. *Salomonis gloria.* MVLTA hinc possent de magnificentia Salomonis, & opulentia congeri, sed quæ pro temporum ac rerum occasione perstrinximus, aut deinceps perstringemus; possunt instituto sufficere, plura dabit Pineda, toto pene opere suo; præsertim lib 4. vbi de eius diuitiis, & 5. qui est de splendore domus eius, & 6. in quo de regiis eius corporis atque animi ornamentis, vbi nihil intactum, & indiscussum reliquit, quod ad hoc nobile argumentum pertineret, in quo desudauit etiam Villalpandus [a] qui Salomonis opes, Assyriorum, Persarum, Græcorum, Romanorum etiam reditibus, & opulentiæ confert, atque adeo præfert. [a t.2.l.5.44 vsque ad 54]

Eius sapientia, & opibus nixa. Nunc illud tantum dicamus, tam Salomonis sapientiam, quam eius opulentiam, immensam propemodum illi gloriam & famam apud omnes gentes conciliasse, tanquam omnium mortalium felicissimo; quoniam iis rebus maxime abundaret, quibus humana beatitudo contineretur, sapientia, & diuitiis, quarum illa principem regeret, istæ protegerent; illa faceret admirabilem, istæ formidabilem; ambæ absolutissimum principem: in quem multo rectius quadraret illa Lysandri commendatio. *Recte vero te Cyre beatum ferunt, quoniam vir tanti tuæ fortuna coniuncta est.* Laudauit ille virum præstantem ingenio, atque imperii gloria: miratus est non modo diligentiam, sed etiam solertiam eius, à quo eleganter ager vnus dimensus esset, atque descriptus; præsertim qui purpura, nitore, ornatuque Persico, multo auro, multisque gemmis fulgeret. At Salomonis diuitiæ maiores, & sapientia in omni rerum genere cumulatissima.

XXIV. *Admirationi est omnibus principibus, ac populis.* VERVM non vni alicui sapienti admirabilis fuit Salomon, aut toti populo suo, tum longe florentissimo, atque innumerabili, aut reliquiis septem antiquarum gentium Chanaan, quarum seruili famulatu toto regno vtebatur. [b] Quamquam etiam Hebræorum reges cum regibus Syriæ memorentur, [c] aut vicinis regibus Idumæis, Ammonitis, Moabitis, Syris, quos iam inde à parentis imperio retinebat tributis obnoxios, aut omnibus Arabiæ regulis, & terræ ducibus; [d] sed plane omnibus totius mundi principibus, & monarchis, qui eo tempore imperabant. Id enim paulo post aperte dicitur his verbis. [e] *Magnificatus est ergo Rex Salomon super omnes Reges terræ diuitiis, & sapientia* (hæc sunt fundamenta illa duo, quæ diximus humanæ felicitatis) *& vniuersa terra desiderabat vultum Salomonis, vt audiret sapientiam eius, quam dederat Deus in corde eius, & singuli deferebant ei munera*, &c. in testimonium videlicet beneuolentiæ, & admirationis, tot tantisq; dotibus præ cæteris Monarchis gloriosi. [b 2.Par 1.7. c 3.Reg.10 fin. d 3.Reg 10 15. e vers. 23.]

XXV. *Confirmatur ex Dauide.* QVO illud etiam psalmi 71.9. in sensu literali, atque historico refertur. *Coram illo procident Aethiopes, & inimici eius terram lingent*; id est osculabuntur in signum reuerentiæ, Sà. *Reges Tharsis, & insulæ munera offerent: reges Arabum, & Saba dona adducent. Et adorabant omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei.* Quia nimirum Christus Dominus in Salomone repræsentabatur; & vtrique principes, tot licet distincti seculis, sibi inuicem respondebant. Accedat etiam illud 2. Par. [f] *Exercuit etiam potestatem*, (Pagninus, *dominatus est*, Vatablus, *imperauit*, Septuaginta, *& fuit Dux*) *super cunctos reges à flumine Euphrate, vsque ad terram Philisthinorum, & vsque ad terminos Aegypti.* Id est, agnoscebant eum se maiorem priorem ac præstantiorem, & vt talem muneribus colebant, vt quod de Persis 3 legimus commune Regis nomen, & Regis magni, & Regis Regum, eius proprium, aliis vltro deferentibus fieret, quasi ei debitum, qui quoddam Regum miraculum, principum decus, flos Monarcharum, delitiæ orbis terræ merito censeretur: vt qui omnia Regum ornamenta cumulatius possideret vnus, quam singula vniuersi: vnde ad eum munera honoris ergo, atque etiam subiectionis alicuius crebro deferebant, vt sacer textus videtur exigere. Certe Sulpitius Seuerus iam ab ipso acquisitæ sapientiæ initio, & iudicio de duabus mulieribus sapienter dato, ait in admirationem ingenii prudentiæque eius, reges vicinarum gentium amicitiam ab eo fœdusque petisse, paratos imperata facere. [f cap 9 26. 3 X.]

An & quatenus alii reges illi subiecti.

XXVI. *Deus eum in altum extulit.* SED quid mirum omnes reges terræ magnifice de Salomone sensisse, ac locutos esse? etiam ipse Dominus Deus eius, qui erat cum eo, eum in altum extulit, sublimem constituit, denique *magnificauit eum in excelsum*, vt dicitur 2. Paral. [g] vt illud quoque Dauidicum vsurpare posset. [h] *Fecisti me spectabilem super omnes ho-* [g cap 1.1. h 1.Par. 17. 17.]

ac. 8. 10. 11. mines Domine Deus. Quippe qui in libro Sapientiæ, [a] cum illius esset candidatus, dicebat: *In conspectu potentium admirabilis ero: & facies principum mirabuntur me.* Cuius rei argumento esse possunt literæ quas Rex Tyri, & Aegypti Salomoni scripserunt, vbi eum Regem magnum salutant, cum tamen eos Salomon amicos tantum patrios nominet; qua de re iam supra diximus. [b]

b an. Salo. 5 n. 133. & seq. Pined. l. 5. cap. 1.

XXVII. *Multas duxit vxores.* His porro annis multas à Salomone ductas vxores, & concubinas, satis rationi consentaneum est, neque enim credibile est eum antequam deprauaretur vnam tantum, atque alteram duxisse, matrem scilicet Roboami, & filiam Pharaonis. Nam exemplum habebat paternum Dauidis, qui, Deo minime improbante, plures duxit vxores, & concubinas, & plurimos ex eis liberos suscepit. Et sane cum à mulieribus Salomonis deprauatio profecta fuerit, eas iam in eius consuetudinem magno numero admissas fuisse necesse est.

SCHOLIA IN ANNVM SALOMONIS. 14.

1. N. XIX Videtur tamen miscere nauigationem Tharsicam cum Ophirica, cum toto pene oceano distinctæ essent, vt ex Pineda supra anno Salomonis quarto n. 99. & sequent. diximus. Et potuerit classis vna è sinu Arabico soluens adire Ophir, siue Tapabranam, & Somatram, iuxta communissimam sententiam, & intra vnum annum confecto cursu, eundem sinum repetere. At classis quæ totam Africam circumlustrabat, & per columnas Herculis in mediterraneum inuecta pelagus, Hispaniam adibat, non nisi tertio quoque anno multis stationibus vsa portum repetiit. Quamuis autem Pineda classem vnicam vtrumque iter triennio confecisse putarit, vt supra eodem anno, numero quadragesimo secundo diximus, longe probabilius esse docuimus geminam fuisse, & suis temporibus in portum, vnde primum soluerant reuertisse. Libenter tamen illi de Tharsis patriæ gratificanti studio gratulor, & vero etiam assentior rem ingeniose admodum, ac diligenter examinanti dum probabiliora quis afferat. Lege eum libr. 4. cap. 14. & 15.

2. N. XXII Pagninus vno loco coralia vertit, alio autem vocem hebræam algumim retinuit, Vatablus & Kimhi Chaldæum sequuntur, & putant esse quod vulgo dicimus *du bresil.* Addit tamen in secundo Paralipomenon, melius intelligi Ebenum. Pineda libro 4. capite decimo octauo, numer. secundo fuse hanc difficultatem excutit.

3. N. XXV Aegyptii quoque titulum Regis regum sibi vsurparunt.

Nam Diodorus Siculus libro primo antiquitatum, capite primo, ait Osymandiam inscripsisse sepulchro suo: *Rex Regum Osymandias sum, si quis qualis fuerim & vbi iaceam nosse velit, meorum aliquod operum exuperet.* Sesostris quoque multis in locis à se deuictis columnas erexit, in quibus sacris Aegyptiorum literis inscripsit hanc prouinciam armis subegit Rex regum, & Dominus Dominantium Sesostris. Idem.

ANNVS MVNDI 3038. DILVVII 1382. 5æ. ÆTATIS 99. SALOMONIS REGIS 19. SADOCI PONTIF. 18. FVNDATI TEMPLI 16. TROIÆ EXCISÆ 167. LAOSTHENIS 10. IMPERII ASSYRIORVM 1107.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1015.

I. *Annus Sabbaticus 65.* SEDVCIMVS, ac ſeponimus hunc annum Salomonis decimum nonum à reliquis, vt lectorem noſtrum anni Sabbatici ordine ſexageſimi quinti, in hunc incurrentis annum moneamus; quem ille medio in curſu regni florentiſſimi, rebus ad arbitrium eius nutumque ſecundiſſime fluentibus, in oculis domeſticorum, atque externorum principum, à quibus inuiſebatur ſtudioſe proculdubio obſeruauit: vel ad diuinæ legis ſanctitatem, atque humanitatem coram omnibus gentibus prædicandam.

II. ET hic eſt annus ipſe Laoſthenis 10. ab ortu magni Patriarchæ Abrahæ milleſimus, vt in Euſebii Chronicis notatum eſt; idque cum noſtra chronologia accuratiſſime congruit; qui Abrahamum natum volumus anno à diluuio 383. vt in primo huius operis volumine declaratum eſt.

ANNVS MVNDI 3039. &c. DILVVII 1383. QVINTÆ ÆTATIS 100. SALOMONIS 20. SADOCI 19. FVNDATI TEMPLI 17. TROIÆ EXCISÆ 168. LAOSTHENIS 11. IMPERII ASSYRIORVM. 1108.

ANNVS ANTE CHRISTI ORTVM 1014.

I. *Natalis annus Homeri.* EXCISÆ Troiæ annus 168. inſignis eſt natalibus Homeri Græcorum poëtarum longe celeberrimi. Hanc enim ſententiam inter innumeras de iis opiniones eligendum putauimus, quæ vt omnium fere antiquiſſima eſt, ita & optima cenſeri merito poteſt. Eſt autem Herodoti in libello de vita Homeri extremo, quam non ſolum obiter edidit, vt plerique, ſed ſtudioſius etiã confirmauit. *Cæterum*, inquit, *ætatem Homeri, ſi quis diligenter, recteque ratiocinetur, ex hiſce facile deprehendet. Nempe ab expeditione Græcorum, quam Agamemnon & Menelaus in Ilium habuerunt, annis centum poſt atque triginta Lesbus oppidatim habitari cœpit: cum antea nullam prorſus haberet ciuitatem.* Fuit is regni Dauidis annus vigeſimus ſecundus, & primus quarti millenarii ab orbe condito. *Poſt Lesbum habitatam annis viginti Cuma Aeolica, & Phricotis appellata, habitata fuit*: incidit iſte annus in primum Salomonis, qui eſt ter milleſimus vigeſimus à mundi ortu. *Porro à Cuma annis duodeuiginti in Smyrnam Cumani colonias deduxerunt, quo tempore natus fuit Homerus*; is eſt præſens annus Salomonis vigeſimus.

ALTERAM ſubdit temporis notam Herodotus non omnibus probatam. *Ab Homero autem nato*, inquit, *anni ſunt ſexcenti viginti duo ad Xerxis vſque ad Græciam traiectum, qui videlicet iniecto pontibus Helleſponto, cum exercitu ex Aſia in Europam penetrauit.* Verum in traiectus, qui ex Dionyſio Halicarnaſſeo, contigit anno primo

612. 555. 87. Olimp. 75. a præsenti anno distat duntaxat annis quingentis triginta quinque septem & 80. annorũ est allucinatio. Postremo concludit Herodotus centum & sexaginta octo annis post Troianum bellum Homerum extitisse; quem annũ vides in indice anni huius expressum. Huc respexit Eusebius in chron. Scaligeri, qui hoc ipso anno 168. à Troiano bello notat quosdam scribere his temporibus Homerum & Hesiod. fuisse; in græco eius codice legitur κατά τινας ὅμηρος ἤκμαζε. Respexit & Gellius [a] & apud Gellium Cassius in primo annalium. *De Homero & Hesiodo*, inquit ille, *inter omnes fere Scriptores constitit, ætatem eos egisse vel isdem fere temporibus, vel Homerum aliquanto antiquiorem; vtrumque tamen ante Romam conditam vixisse, Siluiis Albæ regnantibus*: exhibet Eusebius hoc tempore Albam Siluium, Æneæ Siluii filium, eiusque regni annum vndecimum, pergit Gellius, *annis post bellum Troianum, vt Cassius in primo Annalium de Homero atque Hesiodo scriptum reliquit, plus centum atque 60.* recte; plus enim dixit, propter illos 8 annos, qui 60. superant.

a l.17.c.21.

III. Et vrbem conditam.

TERTIAM addit Gellius ex Cornelio Nepote, temporis notam, quæ vereor vt satis cum vera chronologia consentiat. *Ante Romam*, inquit, *conditam, vt Cornelius nepos in primo chronicorum de Homero dixit, annis circiter centum & sexaginta.* Sic ipse. Rectius diceret ducentis circiter & sexaginta; quo modo fortasse à Gellio, & Cornelio nepote scriptum fuit. Nam cum Dionysio Hallicarnasseo, quem secuti sumus in stabiliendo anno excisæ Troiæ, 432. anni ab illa clade ad conditam vrbem numerentur; cum præsens annus sit 168. vtique ad 432. reliqui sunt 264. propter quos annos 4. adiecit particulam *circiter*, qua numeri comprehenduntur qui vltra decades excurrunt. Itaque Lypsius in ca. 5. l. 1. Vellei legi vult annis post bellum Troianum plus ducentis atque 60.

168. 264. 432.

IV. Emendatur Gellius ex Solino.

VERVM rectius omnino emẽdetur illa Cornelii Nepotis chronologia, si verbũ aliquod excidisse fateamur, quo Homerus mortuus diceretur hoc modo. Mortuus autem ante Romam conditam annis circiter centum & sexaginta. Emendationem Iulio Solino acceptam fero, qui ca. 53. sui Polyhistoris, *Smyrna*, inquit, *vnde præcipue nitet, Homero vati patria extitit, qui post Ilium captũ anno 272. humanis rebus excessit, Agrippa Syluio Tyberini filio Albæ regnante, anno ante vrbem conditam centesimo sexagesimo.* Sic ipse. Ex quibus facile intelligimus rectissime Herodotum, Dionys. Hallicarnas. Cornelium Nepotem, & Solinum in ætate Homeri cõuenire. Nam Dionys. 432. annos numerat ab Ilio capto ad vrbem conditam. Herodotus natalem Homeri annum vult esse 168. ab excisa Troia. Solinus vult mortuum 272. ab eodem excidio, quibus si addas 160. efficies omnino 432 annos Dionysij: Istũ enim numerum illi duo adæquate conficiunt. Hinc etiam habes Homeri ætatẽ ad 104. annos propagatum. Tot enim ab anno 168. captæ Troiæ, ad 272. eiusdem numerantur.

Homeri vita.

272. 160. 432.

168 nascit. 104. viuit. 160 an. VC 432. p. 381.

V. Et patria.

VARIAS opiniones antiquorum de Homeri ætate tam à Troicis temporibus, quam à Ionica emigratione, quæ anno 140. ab exciso Ilio contigisse perhibetur, leges in Thesauro temporum in regibus Iuda, in vita Ioas, quæ maxima ex parte descripta sunt ex Clem. Alex. l. 1. stromatum. [b] Et in Eusebii Chron. sub anno Samuelis 8. Nobis ea placet quam iam retulimus, quam video etiam Gordono nostro placuisse in sua chron. Cæterum quod Smyrnæum facit Homerum Solinus, plurimum habet probabilitatis. Primo enim loco ponitur in celebri illo disticho quod extat apud Gell. l. 3. c. 11. vbi hæc leguntur. *De patria quoque Homeri multo maxime dissensum est. Alii Colophonium, alij Smyrnæũ, sunt qui Athenensem, sunt qui Ægyptiũ dicant fuisse. Aristoteles tradit ex insula Io natum. M. Varro in lib. de imaginibus primo, Homeri imagini hoc epigramma apposuit.*

b Græc. La. p. 236.

Capella Homeri candida hoc tumulum indicat
Quoi ara Ietæ mortuo faciunt sacra. Ietas dicit incolas insulæ Io, qui Homero aram excitarint, & illi quasi Deo sacrificarint. Itaque Varro cum Aristotele de patria Homeri consentit. Distichum autem est quod sequitur,

Ἑπτὰ πόλεις διερίζουσι, περὶ ῥίζαν Ὁμήρου Σμύρνα, ῥόδος, κολοφὼν, σαλαμὶν, ἴος, Ἄργος, Ἀθῆναι.

Septem vrbes certant de stirpe insignis Homeri;
Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamin, Ius, Argos, Athenæ.

Quam litem non dirimit, sed accendit Archilochus, in libello suo de temporibus, vbi ait variis temporibus ac locis octo Homeros extitisse.

ANNVS MVNDI 3042. DILVVII 1386. 5ª. ÆTATIS 103. SALOMONIS REGIS 23. SADOCI PONTIF. 22. FVNDATI TEMPLI 20. TROIÆ EXCISÆ 171. LAOSTHENIS 14. IMPERII ASSYRIORVM IIII.

ANNVS ANTE CHRISTI ORTVM 1011.

I. *Alia visio Salomonis quando cõtigerit.* AD huius anni vigesimi tertii Salomonis finem refero secundam Domini apparitionem Salomoni factam, licet eam Torniellus ad annum sequentem referat, repugnante Scriptura potius, quam consentiente. Nam in 3. Reg. [a] & 2. Par. [b] recitatur hæc apparitio expleta quidem templi, & regiarum ædium ædificatione, sed nondum expletis viginti annis. Vtrobique enim post narratam apparitionem, incipit Scriptura recitare quæ expletis viginti annis contigerunt. Non est ergo cur eius narrationis seriem nulla necessitate cogente deseramus. Longe inconsultius Iosephus tempus hoc duodecim annis anteuertit. Hanc enim apparitionem factam narrat absoluta dedicatione templi, antequam regiæ structuram aggressus esset. *a cap. 9. 1. b c. 7. 11.*

II. *Nec Scriptura repugnat.* AT inquies videtur ex Scriptura ipsa longe etiam amplius differenda visio hæc. Nam 3. Reg. *Factum est autem*, inquit, *cum perfecisset Salomon ædificium domus Domini, & ædificium Regis* (quo nomine tres prædictæ domus Regis, Reginæ, & Libani comprehenduntur) *& omne quod optauerat, & voluerit facere, apparuit ei Dominus*, &c. Atqui longe plura erant, quæ Salomon habebat in animo, vt Hierosolymorum, & aliarum ciuitatum reparationem, &c. Respondetur ex 2. Paral. intelligendam Scripturam de eo omni quod voluerat facere Salomon circa vtramque domum, non autem vniuerse. Sic enim ibi legitur. *Compleuitque Salomon domum Domini, & domum Regis, & omnia quæ disposuerat in corde suo vt faceret in domo Domini, & in domo sua, & prosperatus est*, id est ea prospere, feliciterque perfecit. Quin & verba ipsa Domini rem minime dubiam relinquunt. *c. 9. v. 1. c. 7. v. 11.*

III. *Eius tẽpus, locus, modus.* SI de tempore huius apparitionis quærimus, dicendum est eam nocte contigisse; si de modo, sicut apparuerat ei in Gabaon, quando sapientiam diuinitus obtinuit, in somnis nimirum, vt fuerit locutio interior, non quæ aure externa sentiretur. Si de loco nihil est causæ cur eam Hierosolymis factam fuisse dubitemus. Ipsa porro Domini oratio responsio est ad postulationem à Rege in tẽpli dedicatione tredecim annis ante factam. Sed cur tandiu dilata? An vt quo recentior erat tam seria, & seuera monitio, & luctuosæ deprauationi propinquior, hoc etiam potentior esset ad hominem in officio continendum? Cum alioqui minime necessaria videretur ista responsio, quæ manifesto signo diuinæ præsentiæ, & miraculo missi diuinitus ignis, satis aperte facta esset.

IV. *Et summa capita.* QVATVOR porro capita continet hoc oraculum. Primo profitetur se Regis deprecationem exaudisse, & exorabilem fore ad afflicti populi preces, si eum cõtigerit iis calamitatibus premi, quibus solet Deus peccata hominũ castigare. Secũdo [c] sanctificasse se ait, sibique consecrasse Salomonicum templum; per visibilem scilicet suam in nube apparitionem, qua illius quasi possessionem acceperit, & quidem in sempiternum. Sed additur tertio loco conditio obseruandæ diuinæ legis, & à Rege, & à populo: vt & regnum in domo Dauid solidetur, & populus beata pace sub Dei sui protectione frui possit. Postremo denique seuere protestatur, & serio interminatur, ea conditione violata, omnia pessum ruitura; tẽplum quippe, & populũ à Deo derelictũ, & abiectum iri, & vtrumq; exẽplo summæ calamitatis omni posteritati futurum. Quæ fusius in citatis locis recognosci possunt, & apud Ioseph. [d] Ea porro comminatio totidem pene verbis, *c 2. Par 7. 15 14. d l. 8. ant. c. 2.*

a Deut. 29. 24. b c. 22. 8.

olim à Moyſe prænuntiata fuerat, [a] & cum minæ fere in rem iam verſæ eſſent, iterata fuit à Ieremia propheta. [b]

V. *Migratio filiæ Pharaonis.*

Hoc ipſo tempore tranſtulit Salomon filiam Pharaonis de ciuitate Dauid, in domum quam ædificauerat ei; ne ciuitas Dauid arcæ præſentia ſanctificata, alienigenæ mulieris præſentia pollueretur; quod tamen non neceſſitatis, ſed arbitrii fuit. Nam domus in qua Salomon cum vxore habitabat, ſeiuncta erat à loco arcæ, vt alibi diximus. Et nunc abſente arca licebat etiam illum ipſum locum in quo arca collocata fuerat, ad prophanos vſus conuertere, quod ſi reuera illicitum fuiſſet vxorem Salomonis in domo Dauidis manere, in qua iam à viginti annis habitabat, non paſſus id eſſet Salomon vel vnum diem; ſed hæc ſeparatio ad abundantiam religioſæ obſeruationis pertinuit, non ad Dei offenſionem, aut legis violationem vitandam. [c] Tantus erat ergo Iſraëlitarum, vel in arcam Domini veneratio, vel in alienigenas auerſio animorum, vt in reginam dilectiſſimam, & ad veri Dei cultum iamdudum conuerſam, & regio ſanguine illuſtrem, poſt tot annos redũdaret. Sed iſthæc auerſio facile à Domino tolerabatur: quoniam familiaritas, & communicatio cum alienigenis, ad peccata longe grauiora pertrahebant. *Stulti*, videlicet, *dum vitant vitia in contraria currunt.*

an. Dauid. 11.

c vide Abu. q. 15 c. 9. 3. Reg.

VI. *Vbi prius regina mãſerit.*

QVÆRES an manſerit regina hæc in domo Dauidis, an in ciuitate eius, interim dum ei palatium in regia baſilica extruebatur. Lyranus de ciuitate ait, [d] quoniam ibi clare dicitur aſcendiſſe, non de domo, ſed de ciuitate Dauid, in domum ſuam; & hic quoque dicitur tranſtuliſſe de ciuitate Dauid: idque affirmat Pineda, [e] qui ait reginam habuiſſe domum in ciuitate Dauid, extra palatium Dauidis, quoniam Rex dixit non habitaturam reginam in domo Dauid ſanctificata. Verum id facile explicari poteſt de perpetua habitatione, vt ſcilicet noluerit rex mulierem alienigenam, fixam, & perpetuam habere habitationem in ſanctificata domo; licet ad tempus in ea habitare permiſerit; vt ſentit Lyranus, & Abulenſis. Et confirmatur, quia hæc altera reginæ domus in arce, gratis, ac ſine probatione introducitur: ideoque intelligendum eſt eam, quod ordinarium eſt, cum ipſo rege manſiſſe.

d 3. Reg. 9. 24.

e l. 5. c. 6. n. 8.

ANNVS MVNDI 3043. DILVVII 1387. QVINTÆ ÆTATIS 104. SALOMONIS 24. SADOCI 23. FVNDATI TEMPLI 21. TROIÆ EXCISÆ 172. LAOSTHENIS 15. IMPERII ASSYRIORVM. 1112.

ANNVS ANTE CHRISTI ORTVM 1010.

I. *Ratio temporis & res anni huius.*

f 3. Reg. 9. 10 & 2. Par. 8. 1

PERSPICVIS, apertiſque verbis celebratur hic annus, vtroque illo Scripturæ loco; [f] vbi dicitur, *Expletis autem annis viginti, poſtquam ædificauerat Salomon duos domos, id eſt domum Domini, & domum Regis*, &c. Expletos autem viginti annos ſequitur vigeſimus primus, à iactis templi fundamentis, quem habes in huius anni indice. Idẽ ex hebræo confirmatur, *& fuit in fine viginti annorum*. Pagn. *Poſt viginti annos, vel elapſis viginti annis*, Vatab. *à fine viginti annorum*, Chald. *poſt viginti annos*, Septuag. κ̀ ἐγένετο μετ̀ εἴκοσι ἔτη ἐν οἷς ᾠκοδόμησε Σαλωμὼν, &c. Quæ porro ad hunc referamus annum duo occurrunt. Primum Tyrii regis merces; cui ſecundo coniuncta eſt ciuitatum quarundam, in primiſque ipſius Hieroſolymæ reparatio. Nouarum autem conſtructionem melius in ſequentes annos referemus, ſicut & Arabicam profectionem, & aduentum reginæ Sabæ. Stat enim ſeriẽ ſacræ narrationis conſtanter ſequi, niſi nos manifeſta ratio ordinem temporis mutare perſuadeat.

II. *Eupolemus de mercede operariorũ Salomonis.*

g l. 9. de præp. c. 4

HVC pertinent quæ Eupolemus apud Euſebium [g] ſcribit. *Remiſit autem Salomon tum Ægyptios, tum Phœnices, in ſuas quemque regiones, donatis vnicuique denis auri ſiclis*, id eſt, quadraginta nummis aureis noſtratibus, cum

duobus trientibus, quia tria millia siclorum sunt in talento, quod valet centum viginti quinque libris auri: sed pergit. *Porro Valphri Aegypti regi, olei metretas decies mille, dactylorum artabas mille, mellis vero vasa centum, atque aromata misit. Suroni vero Tyrum vsque misit auream columnam quæ sita est Tyri, in templo Iouis. Theophylus ait à Salomone Regi Tyrio missum esse aurum, quod reliquum fuit: A Tyrio vero simulachrum filiæ, seu statuam toto corpore constantem, & columnæ item aureæ impositam, velamentum quoque aureum statuæ imposuit, quod columnam cingebat.* Hactenus Eupolemus. Aureæ columnæ in Iouis delubro dedicatæ meminit Menamder in Tyriorum annalibus apud Iosephum. [a] Et Dius licet obscurius. Verum de turba ista Ægyptiorum, atque Phœnicum, iam supra [b] diximus eam parum probabilem videri. De columnis illis, statuisque aureis, mihi quidem valde suspectis, lectoris esto iudicium.

[a] l. 8. c. 2. ib.
[b] an. Salo. 3. n. 146. 147.

III. *Merces Hirami an data viginti vrbes.*

QVOD ad mercedem Hirami regis attinet, cum Salomon recte pro sua sapientia intelligeret, vel mercenario deberi mercedem suam; vel amico, & benefactori gratitudinem, expletis iis operibus ad quorum perfectionem Tyrii regis opera ipsi necessaria fuit, quod hoc anno contigit, *dedit Salomon Hiram viginti oppida in terra Galilææ.* Quod factum vix potest Caiet. à sacrilegio excusare. *Sacrilegium enim videtur,* inquit, *sub dominio Regis Ethnici dare populos sanctos, & terram diuinæ hæreditatis*: cum cuiquam principi non liceat regni sui partes detruncare, quas augere potius debeat, aut certe conseruare. Itaque Dionysius probabile putat hunc regem Tyrium ad fidem conuersum fuisse, idque cōicit ex diutina eius cum Dauide, & Salomone amicitia. Caiet. significat id eum ex diuina inspiratione fecisse, quippe qui non reprehensus sit à Deo, in apparitione, de qua proxime egimus. Verum illa apparitio antecessit hanc largitionem, vt diximus.

IV. *Aut commutatæ cū aliis.*

ALII vt Abulensis, [c] Vatablus, [d] Sa, Pineda, [e] & Torniellus, [f] permutationem quandam interuenisse putant, vt Salomon viginti oppida Galilææ Hiramo dederit, Hiramus autem vice versa ei totidem rependerit: cum ex 2. Par. [g] satis constet ciuitates quasdam Salomoni ab Hiramo datas. Contingit enim aliquando huiusmodi permutationes fieri, quæ sint vtiles vtrique permutanti, præsertim ob loci vicinitatem, aliamue opportunitatem. Alii vt Iosephus, & eum secuti nonnulli, putant datas quidem eas vrbes à Salomone, sed quod displicerent, ab Hiramo eidem restitutas; quod Torniellus non admittit; veritum enim putat regem Tyrium Salomonis indignationem; sed maior fuisset ex querela indignatio, quam ex restitutione, quæ haberet vtilitatem, & tamen conquestum eum ex Scriptura constat.

[c] q. 2 in c. 8 2 Par.
[d] ibid.
[e] l. 7. c 12.
[f] an 21 5 ætat. n. 2.
[g] c 8. 2.

V. *Aut potius data ad vsum aliquot annorum.*

DICENDVM arbitror cum Abulensi [h] Salomonem dedisse viginti oppida, ad aliquot annorum vsum fructum duntaxat, vt scilicet inde tributa colligeret, donec lignis illis cedrinis, & abiegnis, & centum viginti talentis auri, aliisue si qui supererant sumptibus, & operarum mercedi satisfactum esset, & maxime illis auri talentis, quæ Scriptura dicit misisse Tyrium Salomoni, non tamen post accepta oppida, sed ante, vt *misit*, quod habetur vers. decimo quarto, per plusquam perfectum *miserat*, cum Vatablo, & Sa, interpretandum sit. Nam quis possit sibi persuadere Regem Salomonem virum omnium sapientissimum, viginti oppida in regno suo non maximo, tam paruo precio d st:acturum fuisse; cui tanto plura talenta quotannis, ex vectigalibus, tributis, nauigationibus, negotiatione suppeterent? Et oppida, in medio prope regni sui, vicino principi daturum, vt alias nouas hinc inde dissipatas ædificaret. Aut Hiramum tam inopem fuisse consilii, vt summum, & perpetuum dominium in viginti oppida, opportuna regno suo, loco prædictæ summæ sibi contemnenda putaret.

[h] q 8. in c. 9 3 Reg.

VI. *Cur questus Hiram de Salomone.*

QVÆSTVM itaque potius arbitror quod ex oppidis non opulentis, neque fertili solo, sed palustri, & vliginoso, vt quidam interpretantur terram Chabul, vel arenoso, & infertili, vt alii, aut denique vili, & contemptibili, [i] speratam vtilitatem se colligere posse non speraret, intra annos pactos atque conuentos. Nec obstat denominatio Galilææ gentis; æque enim id nomen tribui potest vicinitati, aut temporariæ subiectioni, quam perpetuæ. Vicina enim erat Galilæa gentium, siue superior Tyriis, Sidoniis, & vniuersiæ Phœniciæ, inferior

[i] vide Pinedam l. 7. c 17. 7.

autem Galilæa propinqua erat mari Genesareth, quod etiam mare Galilææ ab ea dicebatur. Illa occidentalior erat, ista orientalior. Porro terram Chabul, Adrichomius collocat in tribu Aser, quæ Phœniciam ab occidente attingebat. Iosephus hæc oppida non procul à Tyro dissita fuisse scribit.

VII. *Galilæa an recte dicta terra Chabul.*

a l. 3. de bel. Iud. c. 2.

VERVM enimuero iis quæ de terra Chabul cum Scriptura diximus non satis consentit Iosephus [a] qui de vtraque Galilæa sic loquitur. *Sed cum tanta sint vtraque magnitudine, tantisque gentibus alienigenis cinctæ, semper tamen omnibus belli periculis restiterunt. Nam & pugnaces sunt ab infantia Galilæi, & omni tempore plurimi, neque aut formido vnquam viros, aut eorum penuria regiones illas occupauit, quamquam totæ opimæ, ac fertiles sunt, omniumque generum arboribus consitæ, vt etiam minime agriculturæ studiosos vbertate sua prouocent. Denique excultæ sunt ab incolis totæ, nec pars vlla est earum otiosa; quin & ciuitates ibi crebræ sunt, & vbique multitudo vicorum propter opulentiam populosa; vt qui sit minimus super quindecim colonorum millia habeat*: & mox, *Hæc enim vniuersa colitur, tota fructuum ferax.* Ita Iosephus; quæ si vera sunt, valde fuit iniusta Hirami querela, & iniusta terræ Chabul denominatio, valde imperitus rerum, qui terram perlustratam, satisque consideratam stulte contempserit, & repudiarit. Iosephus potius vanitatis, in commendenda vtraque Galilæa suspectus redditur, quam ignorantiæ, qui eas quas gubernauit probe nosse potuit.

VIII. *Hiram dedit Salomoni ciuitates.*

CERTASSE videntur principes isti beneuolentia, atque muneribus; quando Hiram ita accepit à Salomone ciuitates, vt ei vice versa alias dederit, eodem scilicet iure quo priores acceperat, quas Salomon liberaliter restaurauit. Nam quas Hiram Salomoni dedit desertas fuisse, & ruinosas ex secundo Paralipomenon 8. colligitur, vbi dicitur, ciuitates quas dederat Hiram Salomoni, ab eo ædificatas, & Israëlitis cultoribus repletas. Abundabat enim populo Israël, & multiplicatus erat in infinitum diuturnitate pacis; etiam supra immensum illum numerum, quem Dauid colligi iusserat, aliquanto ante mortem suam. Quibus etiam adiungebantur infinitæ proselytorum myriades, quæ Salomoni in extruendis fabricis suis iam seruierant, & insuper seruituræ erant. Sed hæc quæ serius facta credimus etiam differamus; ipsam Ierusalem cogitemus.

IX. *Salomon excitat muros Ierusalem.*

b c. 3. 41.
c l. 5. c. 11. 1.

ABVLENSIS certe in tertio Regum [b] putat statim post absolutum templum, ante ædificatam domum regiam murum Hierosolymitanum restauratum fuisse. At Pineda [c] statim post absolutum templum, & ædes regias, id est post viginti annos adepti regni (dicendum fuit inchoati templi manifesto memoriæ lapsu) animum adiecisse ait tam ad vrbana ædificia, quam ad externa. Quæ est etiam Montani apud eundem sententia; quam etiam probabiliorem putamus, vt consentaneam ordini narrandi Scripturæ, in 3. Reg. *Hæc est summa*, inquit, *expensarum, quam attulit Rex Salomon ad ædificandum domum Domini & domum suam, & Mello & murum* Ierusalem, &c. Inseritur Mello, quia ad domum regiam pertinebat, vt supra diximus, & simul ad murum Ierusalem, id est arcis Sion, & ad ipsum templum. Et rursum 3. Reg. [d] *Donec compleret*, inquit, *ædificans domum suam, & domum Domini, & murum Ierusalem per circuitum.* Ex quo nonnulla etiam coniectura duci posset, murum ciuitatis, vna cum domo regia ædificatum fuisse, quod non putat improbabile Pineda loco citato. Ordinem narrandi Scripturæ sequitur etiam Iosephus, qui post narrata opera à Salomone viginti annis perfecta; *Cæterum*, inquit, *Rex cum videret mœnia Hierosolymorum turribus & propugnaculis, ad securitatem egere, nec ea dignitati vrbis satis respondere, & muros instaurauit, & turres magnas in eis erexit.* Eupolemus autem apud Eusebium, [e] vrbem item Hierosolymam mœnibus, turribus, fossis communiuit.

cap 9. 15.
d cap. 5 1.
e l 9. præp. c. 4.

X. *Quem illius murū.* *An Sionis.* *Non videri.*

f l. 6. bel. c. 0.

CVM autem triplex esset Hierosolymorum murus, non satis constat de quo Scriptura loquatur, & quem Salomoni tribuere debeamus. Sed si Iosephum legamus, [f] facile erit dicere Scripturam de muro Sionis interpretandam esse. *Ciuitas*, inquit, *trino muro circundata erat, nisi qua vallibus inuiis cingebatur, ex ea namque parte vnius muri habebant ambitum.* Non ergo singuli hi muri totam cingebant ciuitatem; sed pergit mox. *Trium vero murorum vetustissimus quidem propter valles, imminentemque his desuper collem, in quo erat conditus facile capi non poterat, ad hoc autem quod*

loco praſtabat, etiam firmiſsime ſtructus erat Dauidis & Salomonis, aliorumque interea Regum largiſsimis impenſis operi inſumptis. At conſtat ex Scriptura Dauidem muris cinxiſſe montem Sion, ſiue ciuitatem Dauid, vt habetur 2. Reg. [a] nec videtur tam infirmo ſtruxiſſe opere homo bellicoſus, & cui prope ad extremam ætatem bellum cum variis hoſtibus gerendum fuit, vt tam cito inſtauratione indiguerit. [a cap 5.9.]

XI. *An ſecundum.* SECVNDVS *murus*, vt ait idem Ioſephus loco citato, *Septentrionalem tantummodo tractum ambiens, vſque ad Antoniam aſcendebat*; Concludebat ſcilicet montem Bezeta, qui ſitus erat à ſeptentrione templi; ex quo monte templo infeſtus eſſe poterat hoſtis. Et ſicut arx Dauidis, non ſuis tantum, ſed totius etiam Sionis muris protegebatur; ſic templum muris Bezetæ ex ea parte muniebatur, qua facilius adiri poterat, boreali ſcilicet. *Etiam ſecundum videri.* Hunc murum à Salomone excitatum ad templi cuſtodiam vult Villalpandus. [b] *Cui*, inquit, *veriſimile fiet prudentiſsimum, ac ditiſsimum Salomonem eam partem templi* (Septentrionalem ſcilicet) *eiuſque portas animalibus inferendis diu noctuque patentes, hoſtium incurſionibus propterea percommodam, quod non admodum accliuis atque arduus foret locus, ſine vlla anteriori cuſtodia vel muro reliquiſſe? præſertim cum vrbs ex ea parte artificibus ad varios templi vſus occupatis, mirum in modum excreuiſſet.* Hæc fere Villalpand. ſatis probabiliter; at ſi hunc murum eum eſſe putat, quem Scriptura à Salomone extructum ait, ex eo probabile non fit quod ille murus non *Hieroſolymam in circuitu cingebat*, vt Scriptura loquitur, ſed collem tamen vnum. Ideoque neque Pinedæ hæc eius ſententia probata eſt. [b t.3 p.1.l.2 c 15.]

XII. *Tertius murus à Ioabo cōſtructus, à Salomone inſtauratus* TERTIVS denique murus vocatur is, qui hunc etiã Bezetæ murum, & totum montem Acra, veteremque vrbem Salem vnico tractu ambit, vt ait Villalp. Sed horum duorum murorum extructionem refert Ioſephus ad Herodiana tempora. Tempore tamen Dauidis à Ioabo militiæ ipſius principe, iuſſu Regis fuiſſe ædificatum, aut Regiis, aut communibus potius populi expenſis, ſatis colligitur ex 1. Paral. [c] *Habitauit*, inquit, *Dauid in arce, & idcirco appellata eſt ciuitas Dauid, ædificauitque vrbem in circuitu à Mello vſque ad gyrum: Ioab autem reliqua vrbis extruxit*, 2. Reg. [d] *& ædificauit per gyrum à Mello, & intrinſecus*: nimirum ciuitatem Dauid, & montem Sion qui in Mello, & voragine terminabatur. Reliqua vero, quæ Scriptura à Ioabo ædificata dicit, vtique ad veterem ciuitatem Salem, quæ erat in Acra monte, monti Sionis, & ciuitati Dauidis coniungendam muro, referre fas eſt. Et ſane fruſtra Dauid montem Sion natura munitum cinxiſſet muro, reliquam ciuitatem, quæ hoſti facile patebat, mœnibus nudatam; aut ipſa antiquitate ſemirutis, quoquomodo circumdatam reliquiſſet; quæ eſt ſententia Villalp. [e] & Pinedæ. [f] Exiſtimo igitur cum eodem Pined. ibid. Salomonem murum qui vniuerſam Hieroſolymam muniebat, ædificaſſe; non quod illum à fundamentis erexerit; ſed quod nouam formam toti induxerit, nouamque pulchritudinis ſpeciem, ac nouis mœnibus per circuitum auxerit. Quæ eſt etiam Ioſephi ſententia. qui loco citato non ait ædificaſſe muros, ſed inſtauraſſe, quod non ſatis dignitati vrbis reſponderent. [c c.11.7.] [d cap.5.9.] [e t.3 l.1.c.15] [f l.5.c.11 n. 3 & 4.]

XIII. *Quæ eius longitudo ex Ioſepho.* QVÆRAT aliquis quam longus fuerit murus, qui totam Ieruſalem circuibat? Reſpondeo id ſatis à Ioſepho poſſe cognoſci. Nam ſic ait [g] *Omne autem ciuitatis in gyro ſpatiũ triginta tribus ſtadiis finiebatur.* Longe tamẽ maius ex eodem ipſo eius loco deducitur. Nã tribus in muris ipſe centũ & ſexaginta quatuor turres enumerat; & ſingulis ibidem viginti cubitos latitudinis tribuit, vnde fit vt omnes ſimul turres 3280. cubitos colligant. Earum interuallum, duas ſcilicet inter turres, fuit ducentorum cubitorum: nam ait, *eiuſmodi quidem turres nonaginta tertius murus habebat, earum autem interualla cubitos ducentos: medius vero murus in quatuordecim turres, & antiquus in ſexaginta diuiſi erãt.* Sic ipſe; ex quo intelligitur ſecundũ illum murum, collẽ tantum illum, quem dixi; [h] non autem ciuitatem totam cinxiſſe. Fuerant autem 165. interualla, quibus ſingulis cum ducentos cubitos tribueris; efficies triginta tria millia cubitorum, quæ coniuncta cum tribus millibus, ducentis & octoginta efficient 36280. [g l.6. de bello. c 6.] [h num 11.]

90.
14.
60.
164.
20.
3280.
165.
2.
33000.
3280.
36280.

XIV. *Ex ipſomet refellitur.* Ex his cubitis tam multis efficienda ſunt ſtadia, quæ ſingula quadringentos ad ſummum continent cubitos. Vnde exiſtent nonaginta ſtadia & amplius, qui

numerus longe distat à triginta tribus stadiis. Nec mirum, inquies, nam primo quatuordecim turres cum suis spatiis, quæ Bezetham magna ex parte cingebant, tollendæ sunt: quoniam non circundabant ciuitatem, sed vnum tantum internum eius collem: at quatuordecim turres cum quindecim spatiis efficiunt 3280. cubitos. Secundo tollendum est totum spatium cum turribus suis, quod montem Sion ab inferiore ciuitate secludebat, quod fuit iuxta Villalpandi accuratissimam descriptionem, quindecim turrium, & sexdecim spatiorum, id est, trium millium, & quingentorum cubitorum. Quæ duæ summæ conficiunt 6780. cubitos, id est, stadia fere septemdecim, quæ si auferas à nonaginta stadiis, remanebant adhuc septuaginta tria, & non triginta tria stadia.

1. ex. CERTE Villalpandus nonaginta tantum turres, in toto circuitu Hierosolymitano posuit, amplectens montem Sion totum extrinsecus montes item Moriam, Bezethan, & Acram, in qua fuerat antiqua Salem. Id autem spatium, sumpta latitudine turrium & interuallorum, quam Iosephus assignauit, conficiunt quadraginta nouem stadia cum dimidio, id est, sex milliaria, cum sesquistadio. Cui mediæ sententiæ libentius subscripsero, quam alterutri priorum; nisi forte placet Timochari consentire. *Timochares autem qui Antiochi res gestas conscripsit, ait quadraginta stadiis circumduci Hierosolymam, expugnatu difficilem; præruptis vallibus vndique circumclusam.* Sic Eusebius. [a] Quid autem vel firmitatis, vel ornamenti additum sit muro huic neque Scriptura, neque Iosephus prodiderunt. — XV. *Eadem longitudo ex Villalpando.*

a c. 4 l. 9. de præp.

DVM Hierosolymorum mœnia restaurarentur Ieroboam in Regis familiam allectus est. Id affirmat Iosephus. [b] *Cum patre orbatus*, inquit, *adolescens adhuc a matre educaretur; Salomon animaduersa generosa eius indole, præfecit eum fabricæ murorum, quando Hierosolyma mœnibus cingebat. Eius operis curam tanta solertia gessit, vt Rex comprobata hominis industria, præmio dignum ducens, eum Iosephi tribui præficeret.* At scriptura potius significat eum præfectum fuisse ædificationi Mello, de quo sæpe iam dictum est, vt ex 3. Reg. [c] intelligi potest. Explicari potest Iosephus, ita vt scripturæ consentiat, quia Mello ad mœnia Sionis, sed interiora pertinebant, & consequenter Hierosolymorum. Cæterum hic est ille Ieroboam, quo Dominus vsus est ad Hebræorum regnum in duas partes, ob Salomonis peccata, distrahendum; quique in partem sibi subiectam, idololatriam immanissimo scelere inuexit, quod in omnem deinde posteritatem infelicissime propagatum est: donec regnum ipsum vlciscente tandem numine, ab Assyriis exscinderetur. Sed hæc postea contigerunt. — XVI. *Ieroboam in Salomonis familiam adsciscitur.*

b l. 8. ant. c. 2.
c ca. 11. 27.

ALIVD etiã supplet Iosephus à Scriptura prætermissum; viarũ scilicet publicarum curam. Nam sic scribit. [d] *Diuina autem quadam diligentia, & prouidentia rebus in omnibus vtebatur, & cum esset elegantiarum amator, ne viarum quidem curam prætermisit; sed & harum quotquot Hierosolyma regiæ sedem ducebant, silice strauit, tum vt vltro citroque commeantibus essent faciles, tum ad ostendendam, hac quoque parte principatus sui magnificentiam.* Addit Pineda, [e] incubuisse etiam Salomoni eam curam, quæ principi à Deo demandata est, vt curam gerat viarum publicarum, vt tuto à latronibus, & grassatoribus omnibus iter facere liceat. quo refert illud. Ps. 16. 15. *Propter verba labiorum tuorum ego custodiui vias duras.* Pagnin. vias *dissipatoris*, Vatabl. *grassatoris*, id est, prohibui ne quis grassatorem ageret, & vim alteri inferret; quæ fuit etiam Hieronymi mens, qui ibi vertit, *ego obseruaui vias latronis.* — XVII. *Cura viarum publicarum.*

d l. 8. c. 2.
e l. 5. c. 11. fin.

POSSVMVS etiam hunc elegantiarum amorem ad curam vicorum vrbis referre, vt scilicet per ædiles suos curaret; vt viæ eleganter, & vtiliter sternerentur, distribuerentur, dirigerentur; foris, & plateis commodis in locis dilatarentur, publicis priuatisque ædificiis magnifice ornarentur, vt significatur 3. Reg. [f] *Et quodcumque placuit vt ædificaret in Ierusalem, & in Libano,* vbi Abulensis ait eum multa Hierosolymis ædificia excitasse, quod ibi sedem, atque habitationem suam constituisset. Nimirum voluit vt tota vrbs tam splendido templo aliquo modo responderet, & quæ ante se patremque suum lateritia, aut lutea fuerat, marmorea euaderet. Verum hæc sub hæc tempora inchoata, in plures annos propagari potuerunt. — XVIII. *Et interiorum vrbis.*

f ca. 9. 19.

SCHOLIA IN ANNVM SALOMONIS. 24.

73. 33.
ογ. λγ.
עג. לג.

Nec mendum natum videtur ex numerorum Græcorum, Latinorum, aut Hebræorum commutatione; nulla enim inter illos affinitas. Maior porro numerus efficit 9. miliaria cum ⅓ minor autem 4. cum ⅓. 1.N.XIV.

ANNVS MVNDI 3044. DILVVII 1388. 5ᵃ. ÆTATIS 105. SALOMONIS REGIS 25. SADOCI PONTIF. 24. FVNDATI TEMPLI 22. TROIÆ EXCISÆ 173. LAOSTHENIS 16. IMPERII ASSYRIORVM 1113.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1009.

I. Ratio temporis.

Diuturnitas pacis, diuitiarum abundantia, magnificentia, & sapientia Salomonis studium ædificandi in eo pepererunt; vel auxerunt potius, cum diuinitus ad templi ædificationem destinatus, ab illis initiis vix vnquam videatur ab ædificatione cessasse. Cæterum tres fere annos, tam externis Salomonis ædificiis, cum Pineda, [a] quam variis eiusdem profectionibus tribuimus; hæc enim admodum coniuncta sunt; vt sicut domestica, & vrbana ædificia eum domi retinuerunt, ita etiam externa Regem abduxerint foras; idque consentaneum videtur, antequam se otio mulieroso dederet; atque adeo ante aduentum Reginæ Sabæ qui posterius à Scriptura narratur, quem temporis ordinem video à plerisque omnibus chronologis retineri.

a l.8. c. vlt.
3. Reg 9. 15.16.
2. Paral 8. 23. &c.

II. Externa ædificia Salomonis.

Externa vocamus ædificia, ciuitates variis in locis à Salomone partim instauratas, partim etiam excitatas ex 3. Reg. [b] & 2. Paral. [c] & apud Iosephum, [d] vbi multæ vrbes nominatim recensentur, & plures in genere significantur. Nam 2. Paral. in genere primũ ponuntur ciuitates quas dederat Hirã Salomoni, quas Salomon ædificauit, id est mœnia male materiata, & ruinosa restituit: aliqua etiam ædificia publica, ex publico ærario refici curauit; vt eo nouos incolas facilius alliceret. *Et habitare ibi fecit filios Israel*; quæ sunt illa ipsa viginti oppida, quæ Salomon dederat Regi Tyri, vt quibusdam placet Iosephum secutis; vel alia potius, quę ad Tyrios pertinebant, & inculta erant; quod ipsi toti percursando mari, siue bello, siue mercatura exercenda, siue coloniis abducendis dediti, propriam regionem incultam relinquebant. Itaque ad ea Israelitarum coloniæ, iussu regis deriuatæ sunt. Id autem non obscure significat Israelitas ibi antea non habitasse: cum tamen vtraque Galilæa maxime coleretur, vt supra ex Iosepho retulimus. Vrbium autem istarum numerus ignoratur, sicut vice versa quid à Salomone repensum fuerit Hiramo Regi, vt vult Caiet. Sed id ex Eupolemo, & Scriptura ipsa, ex aliorum, quos retulimus anno 24. Salomonis, interpretatione refutatur.

b ca. 9. 15. & seq.
c c. 8 2. & seqq.
d l. 8. c. 2.

III. Ciuitates in Emath.

Secundo vniuersè ponuntur ciuitates munitissimæ, quas Salomon ædificauit in Emath. sic enim scribitur in 2. Paral. [e] *Abiit quoque in Emath Suba, & obtinuit eam; & ædificauit Palmyram in deserto: & alias ciuitates munitissimas ædificauit in Emath.* Quem locum sic Iosephus illustrat. *Salomon autem Rex reliquias Chananæorum, quæ Libanum montem vsque ad vrbem Amathem colebant, & imperium eius detrectabant, sub ditionem suam redactas, tributa pendere coegit; & per singulos annos certum numerum seruorum, & colonorum, qui per agros distribuerentur, exegit.* Et mox; *Chananæis vero, quos ad seruitutem adduxit sexcentos præfectos præposuit, qui procuratores essent regii, & sua cuique opera, atque negotia præscriberent.*

e c. 8 3. 4.

HABETVR ergo hic non solum profectio, sed bellica etiam expeditio Salomonis Libanum, & Syriam versus. 1 Cum autem vrbs Emath, siue Amatha in sortem tribui Nephthalim obtigisset, eam tamen Chananæi eius incolæ multis seculis retinuerunt, vt constat ex 3. Iudicum [a] donec Dauid bello deuictos Syros sibi tributum pendere coegit. [b] Rex autem Emath muneribus pacem tum à Dauide petiit, & impetrauit, haud dubiè, sub conditione tributi; quemadmodum & de reliqua Syria, Idumæa, aliisque regionibus constat. Mortuo igitur Dauide, & Salomone primum adolescente, deinde pacifico regnante, subiectionem, & tributum cum Emathæi detrectarent, vt Iosephus ait, bello à Salomone deuicti, vi capta ciuitate Emath, eademque instaurata, & præsidio munita, non solum tributum pecuniarium, sed personale etiam pendere coacti sunt. Sed eam postea Syri occuparunt, rursumque Israelitæ eis abstulerunt, vt infra dicetur. 2

IV. Et bellica expeditio Salomonis. Contra Emath.

Quam sub iugum misit.

1 χ. — a v.3. — b 1.Paral. 18. — 2 χ.

INVENIO in Eusebii libro sæpius citato ex Eupolemo, & aliam Salomonis profectionem in montem Libanum, quæ forte non vera, sed ex huius occasione introducta est: eam ita obscurauit antiquus interpres Eusebii, vt nusquam appareat. Ex Græco autem sic fideliter vertimus. *Profectus vero Salomon cum patriis amicis ad montem Libani, cum Sidoniis, & Tyriis, cæsa prius iussu patris ligna, per mare in Ioppem transtulit, inde vero terrestri itinere Hierosolymam.* Verum Iosephus, qui ex Dio antiquo scriptore his similia narrat, aperte conscensum Libanum non à Salomone, sed ab Hiramo tradit. Nec est verisimile, vt supra dicebamus, Salomonem eo tempore Hierosolymis abesse voluisse, quo maxime intererat eum domi adesse; & nihil erat necesse montem aliquot dierum itinere distantem per se ipsum adire: eodemque modo Eupolemum interpretabimur, licet in alteram partem inclinet Pineda. [c]

V. Profectio eiusdem in Libanum.

c l.5.c.9 n. 13.

TERTIO in Græco ponuntur omnes ciuitates, quæ sub potestate Salomonis erant quasi restauratæ, & munitiores factæ. Sic enim legimus. [d] *Balaath etiam, & omnes vrbes fortissimas, quæ fuerunt Salomonis, cunctasque vrbes quadrigarum, & vrbes equitum, omnia quæcumque voluit Salomon, atque disposuit, ædificauit in Ierusalem, & in Libano, & in vniuersa terra potestatis suæ.* In Libano puto explicandum cum Abulensi; [e] in terra Emath ad radices Libani, iuxta ea, quę paulo ante diximus; quamuis hic Libanum D. Hieronymus ex traditione Hebręorum templum interpretetur; quod in eo multa essent ligna Libani, cui consentit Pineda, [f] & glossa, & Hugo. Vatablus autem & Sà de domo saltus Libani agi volunt, non de monte Libano. Quæ autem essent vrbes quadrigarum, & equitum ex proprio nomine, aut loco non constat, sed ex officio. Destinatę enim erant nutriendis Salomonis equis, tam qui curribus, quam qui equitibus seruiebant. *Habuit enim Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, & curruum, equitumque duodecim millia, constituitque eos in vrbibus quadrigarum, & vbi erat Rex in Ierusalem.* Vt habetur 2. Paral. [g] quæ Iosephus sic explicat. [h] *Distributis*, inquit, *oppidatim curribus & in singula certo numero ad alendum præfinito, circa se quidem paucos reseruauit, loca vero vbi alebantur, curruum oppida appellauit.* 2

VI. Aliæ ciuitates munitæ.

d 2.Paral.8. 6. — e q.8. in c. 8.2.Paral. — f l.5.c.5.n. 4. — g c.1.9.21. — h l.8.c.2. — 2 χ.

VERVM quod ad equos istos, currus, quadrigas, & equites, vt hoc ex occasione dicamus, res difficultate non caret, quis eorum fuerit numerus, cum varius in diuersis Scripturæ locis tradatur. Nam in allato loco Paralipom. quadraginta millia equorum, & duodecim millia curruum, equitumque traduntur: in libro autem Reg.3. [i] recensentur quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium; & rursus. [k] *Congregauit*, inquit, *Salomon currus & equites, & facti sunt illi mille & quadringenti currus, & duodecim millia equitum.* Quæ verba repetuntur 2. Paral. [l] his Iosephus lucem aliquam addit. Alludens enim ad illud Scripturæ. [m] *Omnes Reges terræ deferebant ei munera, vasa argentea, & aurea, & vestes, & arma, & aromata, equos, & mulos per singulos annos*; sic vtrumque locum coniungit, *Mittebantur vasa tam aurea, quam argentea & vestes purpureæ* (non panni, aut tela, & materia vestium, sed vestes ipsæ confectæ, vt notat Pineda,) *& omne genus aromata; equi præterea, currusque, & muli subuehendis sarcinis, qui vel robore, vel pulchritudine, Regi placituri videbantur, vt ad eum equorum & curruum numerum, quem iam ante habuerat, ex donatitiis quadringenti currus accederent. Habuit enim prius currus mille, equorum viginti millia. Hi cum pulcherrimi fuere, tum ad cursum exercitatissimi, vt collati ad cæteros, omnes post se relinquerent.*

VII. Salomonis currus.

i c.4.n.26. — k c.10.v. 26. — l c.1.14. — m 2.Paral. 9.24.

DE equitibus autem quorum numerum, à Scriptura non semel expressum,

VIII. Eiusdem equites.

Iosephus prætermisit, ita subdit, *his decus addebant equites, flos iuuentutis, procera statura, promissoque capillitio conspicui, & tunicas serrana purpura induti: ad hæc ramentis auri capillum quotidie spargebant, vt ad solarium radiorum contactum fulgor à capitibus eorum reflecteretur; hi armati, & pharetris succincti regium currum stipabant, quo sublimis inuectus, & amictus veste candida mane solebat vrbem egredi. Aberat Hierosolymis duorum schenorum,* miliaria, opinor, intelligit, *prædium nomine Ettany, hortis, & inductis fontibus amœnum, simul & opulentum; in eum locum vectari delectabatur.* 3 3 σχ.

IX. *Antinomiæ conciliantur.*

SED iam ad equos nostros, equitesque redeamus, in quibus plurimæ sunt difficultates, ex diuersis linguis, atque locis, quos conciliare conabimur.

40. millia equorum. 4. millia stabulorum.

Primo quod vno loco dicitur Salomon quadraginta millia equorum in stabulis habuisse, [a] & in alio [b] quadraginta millia præsepia equorum, idem est ac si dixisset habuisse tot equos in stabulis, vel præsepibus; quæ stabula erant numero quatuor millia, vt habetur in Hebræo 2. Paral. dena scilicet in singulis stabulis. Idque probat Pineda, [c] Vatablus, [d] Sà, [e] nec repugnat Abulensis. [f]

X. *Numerus verus curruum Salomonis.*

SECVNDO quod vno loco ponuntur duodecim millia curruum, in alio autem mille & quadringenti currus, sic explicari potest, vt cum, [g] dicitur Salomonem habuisse quadraginta millia equorum in stabulis & curruum: equitumque duodecim millia: vox *curruum* non ad posteriora, sed ad priora referatur, gemino puncto post vocem curruum addito, hoc sensu: habuit Salomon quadraginta millia equorum, & curruum in stabulis, equitum vero duodecim millia. Et sic habet versio Vatabli, & Pagnini, iuxta textum Hebraïcum, cui hac in re septuaginta consentiunt; imo editio vulgata hanc suggerit expositionem, 3. Reg. [h] vbi pro equorum & curruum, habetur equorum currilium, id est, qui adhiberentur ad currus; & duodecim millia equestrium, qui scilicet equites ferrent, prout habet etiam Pagnini versio in hoc loco. Sic Poëtæ Latini dicunt. *Calibem frænosque momordit; pateris Libanus & auro;* & *maculis insignis, & albo.* Planissima igitur veritas habetur 2. Paral. [i] *Facti sunt ei mille & quadringenti currus, & duodecim millia equitum:* quomodo etiam in textu Hebræo, Græcoque legitur.

Et equitum.

XI. *Currus & quadriga idem.*

TERTIO quod vno loco curruum, alio quadrigarum fit mentio, pro eodem accipienda sunt, vt in singulis quatuor equi collocentur. Nam ciuitates modo curruum, [k] modo quadrigarum vocantur, [l] & in Hebræo, & Græco, vtroque in loco eadem est dictio, quæ currum significat ἅρμα scilicet, & רכב currus, receb à racab רכב quod est equitare. Et 3. Reg [m] *Egrediebatur,* inquit, *quadriga ex Ægypto sexcentis siclis argenti, & equus centum quinquaginta.* 4 Idem repetitur 2. Paral. 1. fin. Ex quo sequitur mille & quadringentos currus, habuisse equorum quinque millia, & sexcentos: & tot etiam curules, siue curriles equos. At paulo ante posuimus quadraginta millia equorum. Respondeo cum Pineda [n] quadraginta millia equorum currilium, etsi essent apta curribus, non tamen omnia adhibita fuisse curribus; sed vsui fuisse ad equitandum, pugnandum, currendum, portanda onera, &c. Itaque plures erant, quam pro quadrigarum vsu. Qui autem dicti sunt equestres, videntur tantum adhibiti ad equitandum. 4 σχ.

XII. *Equi, & equites.*

QVARTO quod aliquot locis dicuntur duodecim millia equitum, alibi autem equorum equestrium, vbique equi nobiles, & generosi, cursores, & bellatores intelligendi sunt. Ita sentit etiam Pineda [o] qui Hebræum nomen pharasim, & Latinum equitum, pro istiusmodi equis vsurpari docet in sacris, prophanisque libris, vt videre est apud eum. 5 Possunt tamē equites sumi simpliciter pro equo simul, & eo qui insidet, iuxta communissimum omnium linguarum vsum, & ita videtur intellexisse Iosephus, qui Salomonis equites florem iuuentutis nominatim commendauit, vt ante retulimus. 5 σχ.

XIII. *Eorum integer numerus. Equæ.*

QVINTO in quatuor locis 3. Reg. & 2. Paral. quinquaginta duo millia equorum duntaxat numerantur: nam in illis quadraginta millibus, equi curruum, siue quadrigarum comprehenduntur; reliqua autem fuerunt illa duodecim millia, quæ proxime dixi. Idque satis perspicuum est ex 3. Reg. [p] *Et habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium,* scilicet equorum cum suis equitibus. In vtroque autem numero multas fuisse equas ex septuaginta constat. Nam 2. Paral. [q] ponūtur quatuor millia θήλειαι ἵπποι εἰς ἅρματα id est fœminæ eque in currus: Itáque legitur in regiis, Sixtianis, & Aldinis codicibus, quæ aliqui po-

a 2. Paral. 9. 25.
b 3. Reg. 4. 26.
c l. 5. c. 10 n. 3.
d in 2. Paral. 9 n. 4.
e 3 Reg. 4. 26
f q. 7 in c. 4. 3 Reg.
g 2. Par. 9. 25.
h c. 4. v. 26.
i c. 1. v. 14.
k 3. Reg. c. 9. v. 19
l 2. Paral. c. 1 v. 14.
m c. 10 v. 29
n l. 5 c. 10.
o l. 5. c. 10 n. 5.
p c. 4. v. 26.
q c. 9. v. 25.

stea ex antiquis in quadraginta millia, vt Græca Hebraïcis, & Latinis consentirent videntur conuertisse, vt D. Athanasius in Synopsi scripturæ libr. 10. & Cedren. in Comp. Addidit Iosephus etiam mulos donatitios, recte cum scriptura. *Muli donatitij.* Quod autem pro quadraginta equorum millibus, viginti millia duntaxat posuit, vt in eius Græco legitur, & apud Gelenium; quodque Rufinus ait dono data Salomoni duo millia equorum, cum iam haberet viginti millia, vtrumque repudiandum est; cum duobus disertis scripturæ locis aduersetur.[a] Sed de his equis, & curribus, & quadrigis, occasione vrbium quadrigarum, in quibus & nutriebantur, & exercebantur cum nobili iuuentute, hæc sufficiant. Nisi placet addere has vrbes per vniuersas tribus sparsas fuisse, iuxta duodecim præfecturas totius regni, de quibus 3. Reg. [b] Nutriebant enim eos equos duodecim præfecti prouinciarum, sicut & necessaria mensæ Regis, suis quique temporibus, cum ingenti cura præbebant. *Qui eorum curatores.*

a 3. Reg. c. 4. v. 26. 2. Paral. c. 9 v. 25.

b 3. Reg. c. 4. v. 7. & 27.

XIV. *Asor instaurata.*

SINGVLÆ nunc inspiciendæ sunt vrbes, quæ à Salomone vel instauratæ, vel ædificatæ memorantur.

c c 9 v. 15.

Prima 3. Reg. [c] ponitur Heser, Hebraïcè Hasor, quomodo etiam à Iosepho nominatur, & Septuaginta, & Chaldæo paraph. quę in tribu Nephtalim sita fuit; de qua non semel in lib. Iosue, & Iudicum. Fuisse autem hanc vrbem opportunissimo loco sitam, & pacis, bellique temporibus idoneam, illud indicat, quod antiquissimis temporibus regni caput facta est; deinde sæpe capta, & euersa; sæpe recepta, & restaurata memoratur in sacris literis, vt notauit Adrichom. [d] Quod autem ait de eiectis ex ea à Salomone Chananæis, non magis huic vrbi conuenit quam cæteris, quæ recensentur deinceps; de quibus omnibus mox Scriptura dicit factos à Salomone tributarios, & seruilibus operibus addictos.

d in trib. Nepht. n. 17.

XV. *Mageddo vbi sita.*

SECVNDA Mageddo tam à Scriptura, quam Iosepho memoratur, quæ sita in tribu Manassæ cis Iordanem, Philisthæis contermina fuit. Ad riuum eius fluminis, qui & imperii Salomonis, & Philistæorum fines constituere dicitur, [e] vnde aquas Mageddo celebrat Debbora in cantico suo. In quo etiam prudentia Regis agnoscitur, qui hanc vrbem quasi propugnaculum intestinis hostibus populi sui obiicere voluerit. *Munita.* Fuisse autem vrbem hanc olim munitissimam constat ex Iosue. [f] Quia filii Manasse ibi dicuntur non potuisse expugnare Chananæos, loci illius habitatores: postea tamen reddidisse tributarios, quod forte dictum est intuitu temporum Salomonis, & Dauidis. Et non tantum seniorum Israelis & Iudicum; certe prolepsim ibi optimi quique interpretes agnoscunt. In hanc vrbem, vt firmam, & munitam, fugit Ochosias vulneratus à militibus Iehu regnum inuadentis, ibique mortuus est. Sed & Rex Iosias tanto melior, quanto ille deterior, in hac ipsa vrbe interiit, vt habetur in 4. Reg. [g] Campus Mageddo, qui & planicies interioris Galilææ dicitur, victoria Baraci, & Deboræ, contra Sisaram principem militiæ Iabin Regis Asor, in Scriptura in lib. Iudicum celebratur. Vide Adrich. in tribu Issachar, n. 18. & in tribu Manass. cis Iordanem, n. 43.

e 3. Reg. c. 4. v. 21. c. 5. 19. Iudic.

f ca. 17. 11. 12.

g c. 23. v. 29.

XVI. *Gazer.*

TERTIA est Gazer, de qua supra, cum de nuptiis Salomonis cum filia Pharaonis; eo quod data dicitur à Pharaone in dotem filiæ suæ. Hic breuiter dico cum D. Hieronymo de loc. Hebr. imo cum Scriptura [h] hanc vrbem, quæ in tribu Ephraim sita fuit, & Gazara à Iosepho dicitur, eademque Leuitica, & vrbs refugii à Iosue, firmam admodum, & munitam fuisse; adeo vt Ephraimitæ, qui armis, & viris potentes erant, inde Chananæos eiicere non potuerint; pacem tamen ab Israelitis cum tributo redemerint. Eius multa est mentio in lib. Iosue, & Iudicum. Sed Gazereni benigniores inuenerunt Israelitas erga se, quam Ægyptios, de quibus 3. Reg. [i] ita legimus. *Pharao Rex Aegypti ascendit, & cepit Gazer, incenditque eam igni, & Chananæum, qui habitabat in ciuitate, interfecit; & dedit eam in dotem filiæ suæ, vxori Salomonis.* Iosephus ait omnes ad vnum habitatores interemptos. *A Pharaone capta.*

h Iosue c. 16. 10.

i c. 9. v. 16.

XVII. *Quę belli causa.*

QVÆ causa belli huius fuerit, præsertim tam cruenti, non facile apparet, cum tamen in hac vrbe non soli Chananæi habitarent, sed etiam Philistæi, vt habetur in 1. Paral. [k] Non est difficile suspicari causam aliquam bello datam, à superba Philistæorum gente, in suam ipsorum perniciem. Cumque nulla fiat in hoc bello mentio Salomonis, impeditum opinor aliqua pacis conditione cum hoste finitimo. Pharaonem vero vel leuem belli occasionem arripuisse, vt qui nosset se gra-

k c. 20. v. 4.

tiam à genero suo, & filia initurum, dum spinam illam, in corpore regni eorum fixam, euelleret. Verum Salomon animaduertens locum illum, vel arte, vel natura munitum, alterum fore contra Philisthæos propugnaculum, ciuitatem restaurauit, vt affirmat Iosephus, [a] & deinceps vsque ad regni diuisionem possedit. Huius vrbis crebra est mentio in libr. Machab. sub nomine Gazara. Vide quæ supra diximus, anno Salomonis 3.nu.118. a l 8. c.2.

XVIII. *Bethoron gemina.* QVARTA est Bethoron inferior, vt habetur in 3. Reg. [b] cui additur in 2. Paral. [c] Quinta ei cognominis Bethoron superior, quæ erant locis, tributisque disiunctæ. Illa enim in tribu Beniamin sita est, [d] ista in Ephraim, [e] & in vrbibus refugij numeratur. [f] Illa insignis est victoria Iosue, cum Dominus in descensu Bethoron exercitum quinque Regum Amorrhæorum lapidibus grandinis contrucidauit, [g] & rursum, post aliquot secula, victoria Iudæ Machabæi, contra Seron principem exercitus Syriæ, [h] & iterum contra Lysiam cum exercitu suo. [i] Etsi hæc Adrichom. tribuat superiori Bethoron in tribu Ephraim n.29. Vtriusque fundatrix, aut potius reparatrix fuit Saraa quædam filia Ephraim; de qua 1. Paral. 7. [k] Has ergo ciuitates vetustate conquassatas restaurauit, ac muniuit Salomon. Quod significat Scriptura cum ait, *Extruxitque Bethoron superiorem, & Bethoron inferiorem ciuitates muratas, habentes portas, & vectes, & seras.* [l]

b c.9. v.17. c c.8. v.5. d Iosue 18. 13.14. e Iosue 16. 5. f Iosue 21. 21. g Iosue 10. 11. h 1. Machab. 3. 24. i 1. Mach. 4.29. k ... o vide Serar. ... in Iosue c. 1. quæst. ... l 2. Paral. 8.5. nu.8.

XX. *Balaath.* SEXTA est Balaath, siue Baalath, siue Baleth Iosepho; ab Adrichom. in tribu Dan ponitur. De qua præter istam Salomonis restaurationem nihil legimus; cætera obscura manserunt.

Palmira ex Iosepho. Septima, & vltima superest Palmira, de qua sic Iosephus, [m] *Ingressus deinde in desertum, quod est super Syriam, eiusque regionis potitus, vrbem ibi maximam condidit, duorum dierum itinere à superiore Syria distantem, ab Euphrate vero vnius. Ad magnam autem Babylonem inde sex dierum via protendebatur. Quare autem à reliquis cultæ Syriæ partibus, hæc vrbs tam procul habitetur, causa est hæc, quod mediterranea per desertum petentibus, ibi demum fontes ac putei reperiuntur. Hac igitur vrbe extructa, & mænibus validissimis cincta Thadamoram* *Eademque Thadamora.* *eam appellauit, quo nomine & nunc à Syris vocitatur, Græci Palmiram nominant.* Apud Septuaginta, & Chald. vox Thadmor retinetur, quæ deducitur à Thamar, id est, palma, quo etiam nomine Ezech. 47. dicitur. D. Hieronymus hic vsitatam Latinam vocem merito vsurpauit. *Ex Plinio.* *Palmira*, inquit Plinius, [n] *vrbs nobilis situ, diuitiis; solo, & aquis amænis, vasta vndique ambitu, arenis includit agros. Ac velut terris exempta à rerum natura priuata sorte, inter duo imperia summa Romanorum, Parthorumque, & prima in discordia semper vtrinque cura; abest à Seleucia Parthorum, quæ vocatur ad Tigrin, 537. millibus passuum, à proximo vero Syriæ littore 252. mill. & à Damasco 27 propius.* Ita Plinius à Iosephi mensuris longe distans; meminit eiusdem Ptolemæus, qui ait fluuium iuxta eam præterlabi. Stephanus dictam ait aliquando Adrianopolim, D. Hieronymus in cap. 47. Ezech. ait hanc vrbem in solitudine miris opibus à Salomone structam. Vide Adrichom. in Topogr. Manass. vltra Iordanem. n.73.

m l. 8. c. 2. n l. 5. c. 25.

XX. *Profectio Salomonis ad Asiongaber.* RELIQVA est Salomonis profectio in portum rubri maris, de quo ita loquitur Scrip. [o] *Tunc abiit Salomon in Asiongaber, & in Ailath, ad oram maris rubri, quæ est in terra Edom.* Tertio Reg. [p] factæ classis à Salomone in Asiongaber fit mentio, non autem profectionis ipsius; sicut nec apud Iosephum; qui ait Asiongaber suo tempore vocari Berenicem. *Non procul*, inquit, *ab Elana vrbe, quæ regio tum in Hebræorum ditione censebatur.* Nec dissentit Iosephus à Scriptura, quæ tam Ailath, quã Asiongaber in terra Idumææ constituit. Non enim ait Iosephus eam regionem in terra Hebræorum, sed in ditione fuisse; quia tum Hebræi dominabantur Idumæis à Dauide subiugatis. Celebris factus est locus Asiongaber trigesima secunda mansione Israëlitarum, olim per deserta peregrinantium: & hoc tempore classe Salomonis, & Hirami.

o 2. Paral. 8. 17. p c.9 v.26.

XXI. *Quã adiit ipse per se.* SCIO esse qui putent dici profectum eo Salomonem, quod certos homines illuc suo nomine miserit; sed nil vetat quo minus Scripturam in proprio, & primario verborum sensu accipiamus. Nec oportebat librum Paral. qui prætermissa supplet, phrasim Scripturæ mutare; satis enim intelligebatur eum illuc misisse seruos suos, per quos classis ædificata fuerat: imo etiam clare dixerat seruos eius missos cum seruis Hiram Regis Tyrij: aliquid ergo amplius exprimere voluit cum ait. *Tunc abiit Salomon in Asiongaber*; quasi dicat; qui iamdudum eo miserat suos,

tunc,

tunc, posterioribus scilicet temporibus, classe maiore apparatu, & nauium copia instructa; ipse per sese profectus est illuc, ad spectaculum Rege minime indignum, vt etiam in rem præsentem, pro sua admirabili sapientia, aliquid seruis suis, aut etiam Tyriis boni consilii daret; consentiunt Pineda, [a] & Villalp. [b]

a l.3.c.20.4. b t.2.p.2.l 5.c.46. c c.7.& seq.

XXII. *Asiongaber sita in sinu Arabico.*

ILLVD grauioris est difficultatis de qua accurate disputat Pineda l.4.de reb. Salomon. [c] vbi terrarum, & marium sit Asiongaber. Etsi enim vulgata editio clarissime doceat in littore maris rubri iuxta Ailath in Idumæa sitam esse, quidam tamen Becanus libr.5.& 6.suorum Hispanicorum totis neruis contendit, vt Asiongaber ex mari rubro transferat in mediterraneum, & communem, vt ait, errorem, temporum antiquitate, & multorum scriptorum inolita, sed falsa opinione vagatum, propulset. At eius machinæ ad tantum conatum sunt infirmiores. Quamuis enim doceat Idumæam ab occidente, ad mare quoque mediterraneum pertinere, non poterit tamen probare eam à meridie ad mare rubrum non protendi: cum scriptura in Hebræo perspicue constituat Asiongaber in terra Edon,& simul ad oram maris Suph, id est, rubri: sic enim vocatur ab Hebræis mare, in quo Aegyptii submersi sunt, quod nemo vnquam dubitauit esse mare rubrum, siue sinum Arabicum. Transferat ergo Becanus mare rubrum in mediterraneum,& vicerit.

d 2.Deut.8. *αἰλάτον* vocatur à Steph. e 3.Reg.9. fin.

XXIII. *Non in mediterraneo mari.*

EODEM etiam transferenda est Ailath, siue Elath, [d] siue Elan ex Iosepho, vrbs ex qua Elaniticus sinus in orientali angulo maris Arabici, nominatur. Nam Asiongaber iuxta eam sita fuit, Scriptura, [e] & Iosepho testibus. *Quin & classem*, ait, *Rex in Aegyptio sinu ædificauit quodam in loco ad mare rubrum, qui nominatur Asiongaber. Hæc nunc Berenice vocatur, non procul ab Elana vrbe, quæ regio tum in Hebræorum ditione censebatur.* Hæc Iosephus. Mercator geminam facit Asiongaber; nam præter hanc veram,& vulgatam, alteram ad oram montis Seir in deserti Pharan medio ponit. Sed neminem inuenio, qui ei assentiatur, nec ipse id probat. Neque vero illa ratio efficax est: Tyrios, & Sidonios in mari mediterraneo dominatos, ideoque naues eorum in mari tantum mediterraneo, non etiam in Arabico esse potuerunt. Quis enim nescit Hispanorum, Lusitanorum, & Gallorum classes non solum per mediterranea excurrere maria, sed toto etiam oriente, atque occidente volitare, multisque locis portus habere proprios, & suos?

Asiongaber an gemina.

XXIV. *Salomon Ægyptum adierit.*

CÆTERVM quamuis nullum præbeat indicium Scriptura Salomonem traiecto nauibus sinu Arabico, ad Pharaonem socerum adiisse, satis id tamen rationi consentaneum videtur, loci vicinitate suadente, affinitate prope cogente, nulla re ad festinum reditum impellente. Id si concedimus, facile intelligemus quæ causa Reginam Aegypti,& Aethiopiæ, vt ait Iosephus, ad Salomonem adduxerit, qua de re mox nobis agendum erit.

f 3.Reg.9.26.

Genebr. in Chron. Salomonis ait eum contra Idumæos maris rubri bellum gessisse, eisque eripuisse Asiongaber; at id non habetur in eo loco Paral. quem citat, & quem ad finem eo profectus sit, ex ipsa Scriptura perspicuum est. [f] Etiam inde à Dauidis regno, Idumæi subditi erant Hebræis, vt diximus suis locis.

SCHOLIA IN ANNVM SALOMONIS. 25.

1 N.IV. VOCATVR enim Emath à Diuo Hieronymo de locis Hebr. terminus Allophylorum in regione Damasci, quæ est in Syria. Adrichom. in tribu Nephthal. numero 45. ait Emath vrbem fuisse sitam in tribu Nephthalim, iuxta montem Libanum in finibus Damasci, a qua regio circumiacens terra Emath appellatur, & in Euangelio, iuxta aliquorum interpretationem, Ituræa Luc. 3. 1.

2.N.IV. Ex dictis ergo patet Salomonem in Emath Suba, siue Soba, quæ pars est Syriæ profectum, eamque obtinuisse, id est, expugnasse, eique præualuisse, vt ex Hebræo Vatablus explicat, & Regia, & Pagninus, & Septuaginta; licet Caietanus textum Hebræum trahat tantum ad ciuitates ædificatas. Quæ porro fuerint hæ munitissimæ ciuitates, quas Salomon ædificauit in regione Emath, vt Syros in officio contineret, non liquet, vide tribum Nephthalim Adrichomii, & ciuitates quas circa Emath ponit.

3.N.VI. 3. Reg. 9. 10. *Et omnes vicos, qui ad se pertinebant, & erant absque muris muniuit.* Verum quinam essent isti vici dubium est. Nam in hoc ipso loco Hebraicè legitur; *& omnes vrbes thesaurorum, quas habuit Salomon.* In Chaldæo vrbes domus repositoriorum; deinde hæc ipsa narratio repetitur 2. Paral. 8. 6. vbi habetur. *Et omnes vrbes firmissimas quæ fuerunt Salomonis.* Hæc ipsa inquam, nam in Græco, & Hebræo, vtrobique eadem verba habentur. Vidit hanc discrepantiam Sa, nec sustulit, nec ego sane video quid dici possit, quam Diuum Hieronymum in alia quam nos exemplaria incidisse. Iosephus cum de vrbibus Salomonis ageret, hunc locum non attigit. Sed alias vrbes voluptarias memorauit: ait enim. *Nec non & alias vrbes condidit ad secessus voluptarios aptos ob aëris temperiem, fructuumque vbertatem, & perennibus aquis irriguas.* Sed quot eæ fuerint vrbes, vbi, & quando conditæ non exprimit; forte regias domos, quas in diuersis locis excitare solent principes, augendæ magnificentiæ Salomonis gratia, in vrbes commutauit.

Verum longe minores hos schœnos esse necesse est, quam ex Herodoto, Plinio, Strabone traduntur, si Timochari apud Eusebium libr. 9. cap. 4. de præpar. Euangel. credimus, qui ait totam vrbem multis aquis adeo irrigari, vt hortos quoque multos extra vrbem aquis inde defluentibus irrigari contingat. Ab vrbe autem vsque ad quadraginta stadia magnam esse aquarum penuriam. Sic ipse; quis autem putet Salomonem ad matutinam excursionem, tantum iter per siticulosa loca, recreationis causa conficere voluisse? Sed Timocharem frequentia pagorum, atque oppidorum circa Hierosolymam videtur refellere, in quibus quis credat fuisse tantum aquas collectitias? Itaque schœnos pro miliaribus sumptos possumus existimare, fortasse enim quomodo milliaria apud Romanos lapidibus; sic & apud Græcos aliquos, funibus, siue iuncis, nam vtrumque χοῖνος significat, milliaria notabantur. 4.N.VIII.

Singuli sicli pendunt semiunciam argenti; itaque sexcenti sicli, sunt trecentæ vnciæ, quæ singulæ fere valent 55. solidos. (Nam octo, quas vocamus *vn mar*, æstimantur 22. francis) quatuor ergo æquiualent octingentis viginti quinque francis, & singuli 206. & 5. solidos. 5.N.XI.

Et consulendus Pagninus in radice [illegible], & ibidem Mercerius. 6.N.XII [illegible]

ANNVS MVNDI 3047. DILVVII 1391. 5ᵃ. ÆTATIS 108. SALOMONIS REGIS 28. SADOCI PONTIF. 27. FVNDATI TEMPLI 25. TROIÆ EXCISÆ 176. LAOSTHENIS 19. IMPERII ASSYRIORVM 1116.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1006.

a 3.Reg.10. 2.Paral.9. QVÆ proxime de Salomonis [a] in Aegyptum profectione suspicabamur, non leuiter nos monerent, vt in hunc annum, id est proximum quodque tempus, Reginæ Sabæ profectionem, ad Salomonem conferremus; si quidem placeret Iosephi de hac Regina sententiam sequi: Quidquid sit Pineda eius aduentum in hunc vigesimum octauũ Salomonis annum retulit in Chronographia Salom. [b] quamuis alibi [c] putarit circa vigesimum Salomonis annum venisse; sed eum postea ordinata annorum descriptio ad veriorem sententiam adduxit. Nec repugnat Torniellus, quamuis de ea quadriennio ante qui erat Salomonis 24. disseruerit, quod eius anni non viderentur exactius distingui posse. Scriptura profectioni Salomonis in Asiongaber, statim subiungit aduẽtum Reginæ huius. Nec vllum chronologum repugnantem inuenio, præter Marinum Victorinum apud Genebr. in chronol. qui existimauit eam ad Salomonem venisse anno regni eius quarto, vel potius vndecimo ait Genebr. Nam 3. Reg. [d] templum iam erat ædificatum. Sic ipse obiter; imo & regia domus, & saltus Libani. De templo quidem id perspicuum est. Nam tertio Reg. [e] dicitur vidisse cum admiratione holocausta, quæ Salomon offerebat in domo Domini. Quod repetitur 2. Paral. [f] quomodo ergo anno quarto illa venerit, cum templi fundamenta vix iacerentur. Sed iisdem etiam locis manifesta est mentio domus Salomonis, & habitaculorum seruorum; & Iosephus conuiuia, quorum spectatrix, & particeps fuit Regina, in domo saltus Libani celebrata fuisse ait, eamque aulam maximè illi fuisse admirationi. I. Ratio temporis aduentus Reginæ Saba.

b l.8 c.4. c l.5.c.14.n. 12.&35. d c.11. e c.10.5. f c.9.4.

OPORTVIT etiam Salomonem ex Libano, & Asiongaber, aliisque locis tam vicinis, quam remotis reuertisse, iuxta digestam hactenus temporum seriem, vt eum opportune Regina Saba Hierosolymis inueniret. Cæterum quæ fuerit hæc Regina, studiosissime perquisiuit, fusissimeque disseruit Pineda, [g] nec mirum: nemo enim fere antiquorum, aut recentium sacras literas tractauit, quin hanc quæstionem attigerit; & omnes quidem Reginam Saba, cum Scriptura agnoscunt; & Saba à meridie Hierosolymis fuisse fatentur, cum videant eam à Christo Domino Reginam Austri fuisse appellatam. Sed Sabam alii in Aegypti, vel Aethiopiæ finibus, alii in extrema Arabia collocant; omnes enim opiniones ad hæc duo capita reuocantur. II. Quæ fuerit hæc Saba.

g l.5.c.14.

h l.8 c.2. PRIORI illi præit Iosephus, [h] cuius sententiam totidem verbis referam, licet paulo altius principium repetat, quoniam nonnullam animaduersionem requirunt: Sic ergo habet. *Nunc quoniam video multos quærere, qui factum sit vt omnes Aegyptiorum Reges à Minæo illo, qui Memphim condidit, quique multis annis auum nostrum Abrahamum præcessit, vsque ad Salomonis tempora, per mille trecentos & amplius annos Pharaones dicti sint; à quodam Rege nomine desumpto: operæpretium existimo eorum ignorantiæ mederi, & manifestam huius appellationis causam reddere. Pharao Regem Aegyptius sonat. Opinor autem ipsos à pueritia nominibus aliis discretos, cum primum Reges creati fuerint, potestatis eius nomen patriæ linguæ vernaculum assumere. Nam & Alexandrini Reges aliis prius nominibus vocati, post assumptum regnum, vocati sunt Ptolemæi, à primo huius vrbis Rege: & Romanorum Imperatores alioquin gentilia nomina habentes, Cæsares appellantur, Principatus & honoris vocabulo, posthabito illo priore, quod à parentibus hæreditarium in eos demanauit.* III. Quid Iosephus de regibus Aegypti.

IV. *Pergit Iosephus.*

Et hinc est, ni fallor, quod Herodotus cum cccxxx. Reges post Minæum Memphis conditorem deinceps successisse dixerit, nomina eorum non recensuit, quia Pharaones vocati sint omnes. Cum enim post hos mulier imperium arripuisset, nomen eius ponit Nicaulen: nimirum ea de causa quod soli mares huius appellationis essent capaces, & non etiam fœmina, oportuit peculiare ipsius nomen dicere. Ego vero in nostræ gentis commentariis reperi, quod post Salomonis socerum Pharaonem nemo Aegyptiorum Regum amplius hoc nomine sit vocatus; & quod post illum venerit ad Salomonem iam dicta mulier, quæ tum Aegypti simul, ac Aethiopiæ regnum obtinebat. Sed de hoc paulo post dicemus.

V. *Errat in nomine Pharaonum.*

ILLVD autem primum manifeste falsum est, deinceps post socerum Salomonis Aegypti Reges non fuisse dictos Pharaones, idque ex Hebræorum commentariis. Is enim ex iisdem commentariis manifesti mendacii conuinciiur. Nam Esaias qui ducentis annis post Salomonem fuit, optimates Aegyptiorum sic alloquitur; [a] *Stulti principes Taneos, sapientes consiliarij Pharaonis dederunt consilium insipiens, quomodo dicetis Pharaoni, filius sapientis ego, filius Regum antiquorum.* Et alibi [b] reprehendit Israëlitas, qui descendebant in Aegyptum sperantes auxilium in fortitudine Pharaonis. *Et erit vobis*, inquit, *fortitudo Pharaonis in confusionem, & fiducia vmbræ Aegypti in ignominiam.* Rabsaces quoque, temporibus Ezechielis, id est ducentis, & octoginta circiter ab hinc annis, Regem Aegypti Pharaonem vocat, & baculo arundineo cōfracto comparat. Quid Iosias Rex? Nonne à Pharaone Nechao 370. post mortem Salomonis annis occisus est? Ieremias [c] Pharaonem Ephreæ in manus inimicorum suorum tradendum denunciat, sicut Sedechias in manus Nabuchodonosoris deuenerat; nec pauciora de Pharaone prophetat, Ezech. [d] imo ambo totis propheriis suis Pharaones Aegypti Reges ingeminant. Quomodo ergo post Salomonis socerum Pharaonem nemo Aegyptiorum Regum amplius hoc nomine vocatus est? Aut quid causæ fuisse dicamus, cur vnius mulieris interuentu in regium solium, nomen hoc à regibus abiectum, vel abominatum fuerit?

a c. 9. 11.
b c. 30. 2.
c c. 4. 4. fin.
d c. 31. 1. 32. 2.

VI. *Et in huius Reginæ nomine.*

FICTVM quoque est huius Reginæ nomen Nicaule, neque enim hoc nomen ab Herodoto ponitur, sed Nitocris, idem quod Reginæ Babylonicæ. Cedrenus in Compendio histor. ait enim à Grecis Sibyllam dictam fuisse. Genebr. in Chronol. [e] ex historia Aethiopica, eam refert vocatam Makedam. *Illud* verisimilius, inquit Pineda, [f] quod si fuit Regina Aethiopiæ, vt multi contendunt cui multis post seculis illa Candacea Regina successerit, cuius fit mentio Actorū 8. 27. etiam hæc Regina gauisa fuerit communi illa Reginarum Aethiopię appellatione. Plinius enim [g] ait temporibus Neronis relatum esse, ad Meroëm regnare fœminam Candacem; *Quod nomen*, inquit, *multis iam annis ad Reginas transiit.* Eusebius etiam, [h] & Niceph. [i] aiunt Candacem Aethiopum Reginam vnum de suis satrapis Hierosolymam misisse: patrio quippe more gentem eam à muliere rectam fuisse. In libro Iuchasin, ait Serarius, dicitur Nicolaæ; in Aethiopica legatione apud Damianum Goënsem, Magneda.

e an. 3186.
f l. 5. c. 14. n. 2.
g l. 6. c. 29. fin.
h l. 2. histor. c. 1.
i l. 8. c. 6.

VII. *Et duratione regni Aegypti.*

CÆTERVM quod mille & trecentis annis ait Iosephus, regnasse in Aegypto 330. Reges, Herodoti, siue Sacerdotum Aegyptiorum, quos ipse refert, fabulam amplificauit. Ait enim Herodotus in Euterpe; *Post hunc* (Menam) *recensebant è libro Sacerdotes nominatim, alios trecentos ac triginta Reges, in quibus tot ætatibus hominum, octodecim fuissent Aethiopes, & vna mulier alienigena, cæteri viri indigenæ.* At quomodo trecenti triginta Reges mille & trecentis, adde si lubet quinquaginta, fere annis regnasse dicuntur, cum illis temporibus vt plurimum 30. 40. 50. & amplius annos regnarent, vt videre est in Eusebii Chron. [k] at si singulis tantum triginta tribuamus annos, fient nouies mille, & nongenti anni. Quid quod Diodorus Siculus ex iisdem Sacerdotibus, refert Aegyptios Reges indigenas 470. viros, mulieres 5. Aethiopes quatuor, non continuis, sed diuisis temporibus in Aegypto regnasse pręter Persas, atque Macedones? Nonne hæc varietas, & inconstantia, præter istam temporis rationem, mendacii totam sacrificulorum illorum sacram, si superis placet, narrationem coarguit?

k l. 1. ant.

VIII. *An Pharao commune nomen Aegypti Regum.*

QVOD autem ex Herodoto Iosephus colligit omnes Aegyptiorum Reges dictos Pharaones, id ne de vno quidem probare poterit. Id enim nomen plane Herodoto ignotum fuit, sicut & Diodoro Siculo, Plinio, & aliis fere

REGINA SABA VBI REGNARIT.

quibus ignotæ fuerunt sacræ literæ. Nec Herodotus communi aliqua appellatione reges illos omnes comprehensos significat, imo illos omnes nominatim recensitos à Sacerdotibus scribit; nec valde probabile est nomen Pharaonis significare Regem; nunquam certe appellatiue sumitur. & Diuus Hieronymus id nomen, non vt Ægyptium, sed vt Hebræum interpretatur dissipantem; siue discooperientem eum. [a] Id potius ex Manethone referendum fuit. In Eusebii enim Chronico ita legitur. *Aegyptiorum Reges omnes tunc Pharaones dicebantur: non hoc proprium habentes nomen, sed pro dignitate Reges tum vtebantur hoc nomine. Sicut & apud nos,* inquit Eusebius, *Imperatores Augusti appellantur; habebat autem vnusquisque Pharao proprium nomen. Hoc nos ex libris Manethonis Sacerdotis Aegyptij lectum posuimus.* Sic ibi.

a in lib. de nom. Heb.

IX. *Minæus Rex, vel Minas potius.*

NON omittam hunc Minæum Regem Ægypti, rectius Menam, cum Herodoto, & Diodoro Siculo dictum iri, pro quo hic aliqui deterius etiam legunt Amæum, [b] nec melius Rufinus, Ninum qui ante Abrahamum quidem fuit, quippe qui quadragesimo tertio anno regni eius natus est, sed Assyriorum Rex fuit, non Aegyptiorum. & Niniuem, non Memphim condidit. Et Herodotus quidē Menam facit Memphis conditorem. Sed Diodorus Siculus Vchoreum longe posteriorem, qui ei 150. stadiorum ambitum dederit; & filiæ suæ nomine appellarit. Communior tamen veriorque videtur Eusebii sententia in Chron. qui authorem Mempheos facit Apim, qui & Serapis dictus est, qui cum fratrem Aegialeum Regem præfecisset Achaiæ, ipse cum populo ad Aegyptum nauigauit. Quæ est sententia Clemētis Alexandrini, [c] quam refert ex Aristippo, & aliis, vt ibi videre licet. Verum Apis non plurimis annis ante Abrahamum Memphim condidit, sed iuxta eundem Euseb. anno vno ante mortem Isaac. Deinde post aliquot secula, dum Israëlitæ in Aegypto peregrinarentur, Epaphus apud eundem legitur condidisse Memphim, id est, muris cinxisse, & restaurasse.

b Pontacus in not. in Chron. Euseb col. 159.

c l. 1. Stro. c. 10.

X. *Vbi regnarit hæc Regina. A vul. Pineda, Salmer. Torniello; Barrio. An in Aethiopia.*

VERVM vt ad Reginam Saba redeamus, vult Iosephus mulierem hanc Aegypti, simul & Aethiopiæ regnum obtinuisse, & socero Salomonis successisse. Sed id plerisque omnibus merito displicet, nec vllo fundamento nititur vel Scripturæ, vel rationis: & ex sequentibus apertius refelletur. Alii solius Aethiopiæ Reginam affirmant, in qua Saba primaria prouinciæ vnius vrbs, & portus; nec toti Aethiopiæ, sed particulæ tantum imperitasse; illis enim temporibus Reges admodum multiplicabantur. Id tamen infirmari potest, non solum quod à Christo Austri Regina dicitur, quasi longe lateque ad austrum imperaret, (sicut cum apud Danielem [d] Ptolemæus Aegypti Rex, dicitur Rex Austri, & Antiochus aquilonis; magni videlicet, ac præpotentes Reges,) sed quod cum tanto comitatu, diuitiisque ad Salomonem venerit. Pro hac Saba Aethiopica ad triginta quinque authores affert Pineda, [e] & rationes aliquot, scilicet vicinitatem Arabiæ, cum tamen Christus hanc reginam ex finibus terræ venisse dicat, & quod Arabia non censeatur inter regiones auriferas, sicut Aethiopia, cuius tota ora antiquis ignota, nihil pene aliud mercatui exponit quam aurum. Quod denique in Aethiopia, non in Arabia mulieres imperabant.

d c. 11. 5. 6. 9.

e l. 5. c. 14. n. 21.

Et quæ pro ea faciant.

XI. *Aut in Arabia felice potius.*

AT sententia, quæ ex Arabia Reginam hanc euocat, videtur probabilior, pro qua idem Pineda viginti quatuor authores citat, eamque ipse vigesimus quintus sequitur; cui adde Torniel. [f] Sethum Caluis. [g] Sa, [h] Villal. [i] quibus ego libens subscribo, [k] & duabus maximè rationibus confirmo, quarum prior à rei nomine, altera à re ipsa petitur. Prima ergo, quæ multorum est, ex constanti scriptura eius vocis sumitur Nam tam tertio Reg. quam 2. Paral. vox Saba cuius hæc Regina dicitur, per ש schin scribitur, & necessario ad Arabiam pertinet, teste Pineda; adeo vt Saba per ש vulgatus interpres [l] Arabiam verterit, sicut & Septuaginta; cum autem per ס samech ad Aethiopiam. Et sane perquisitis diligenter locis omnibus Scripturæ, in quibus de alterutra Sabæ prouincia fit mentio, eam differentiam perpetuo seruatam inueni. Nec proferri potest vllus locus, in quo Saba per ש schin ad Aethiopiam pertineat.

f an. mund. 3043 n. 13.
g an. ante Christ. 992.
h in c. 10. 3. Reg.
i in c. 27. Ezechielis. v. 22.
k vide Pined. l. 5 c. 14. § 6.
l in Psal. 71. 10. & 35.

XII. *Et aromatum vis ingens.*

ALTERA ratio ex aromatibus sumitur, quæ omnium consensu abundantissima, & omnium optima, in Arabia felice proueniunt. At scriptura de iis testatur

nunquam talia, neque tam multa in Ierusalem allata fuisse aromata, [a] imo Herodotus. [b] *Ad meridiem vltima è regionibus quæ habitantur, Arabia est, in qua sola omnium nascuntur thus, myrrha, casia, cinnamomum & ledanum*; verum & illud considerandum quod ait Arabiam vltimam esse ad meridiem, è regionibus quæ habitantur, qui bus verbis egregie illæ duæ Euangelii circumstantiæ confirmantur. *Regina austri surget.* &, *quia venit à finibus terræ.* [c] Sed hac de re iterum aliquanto post. Non erit opinor ingratum lectori si totum Scripturæ locum alia Diodori Siculi narratione illustremus, qua & Arabiæ felicis, & nominatim Sabæ aromata, aurum, gemmas, multiplicesque diuitias eclebrat.

a 3 Reg 10 10. & 2. Par. 9. 10.
b l. 3 versus fin.
c Matt. 12. 42. Plin.

XIII. Regio Sabæ qualis ex Diodoro.

Hos, inquit, [d] *sequuntur Sabæi, gens Arabum populosissima*, nec mirum quippe ditissima, & felici gaudens solo, ex quo etiam non mireris multum Reginæ nostræ comitatum. Sed pergit. *Qui felicem Arabiam incolunt, eorum quæ apud nos sunt pretiosissima ferè tem plurima, omnique pecoris genere apprime copiosam. Odoribus insuper suauibus, quos passim natura apud eos gignit, omnes ferme alias superat nationes. Nam in maritimis locis balsamum, & casia, quadamque herba natura singulari, quæ recens aspectu oculos oblectat, inueterata subito fit debilior. Pars mediterranea syluas continet amœnas, in quibus magnæ sunt thuris, & myrrhæ arbores, palmæ insuper, & arundines, cinnamomum, & alia his odore similia. Neque enim referri posset singulorum species, ac natura; adeo affluenter multa in eam odorifera natura exaggerauit. Diuina quædam res est, & quæ verba superet, suauis ad nostros sensus ab iis aspirans odor. Et sane longe quoque à continenti nauigantes, hanc odorum voluptatem percipiunt. Veris enim tempore venti à terra perflantes, ab huiusmodi arboribus odores ad propinqua maris loca perferunt. Non enim remissam aromatea, & vetustam, veluti apud nos accidit, vim habent, sed ingentem recentemque, quæ ad omnes sensus perueniat. Aura quidem ex optimis mixta odoribus ad maritima des[illegible] multa suauitate nauigantes afficit, & confert valetudini, vt qui odores hos sentiunt, ambrosiam, quam narrant fabulæ, (tanta enim odorum excellentia nullum sibi nomen inuenit aptius) esse putent.* Et paulo post.

d l. 3. c. 3. versus fin.

Inde expirans odor.

XIV. Saba, & eius Reges.

Hvivs gentis metropolis est quam Saban appellant, super montem sita. Reges habet ex generis successione, eos quibus multitudo honores distribuit, bonis, malisque immixtos. Beatam namque vitam habere videntur, quod reliquis imperantes, rationem ab se gestorum minime coguntur reddere; infelicem vero quod nunquam regiam exire queunt. Nam si palam prodirent, à turba hominum lapidibus, veteri quodam Deorum responso, obruerentur. Ex quo coniectura non contemnenda duci potest, quare Hierosolymam Regina Saba, non Rex ipse venerit. Nec profecto necesse est hanc Reginam siue marito regnasse, vt propterea ei regnum in Æthiopia quærere oporteat. Quanquam & apud Sabæos Reginas imperasse tradit Claudianus in Eutropi.

Ac Reginæ.

——Medis, leuibusque Sabæis.
Imperat hic sexus, *Reginarumque sub armis*
Barbariæ pars magna iacet.

Sed pergit de populi diuitiis dicere, quæ admirationem doni centum viginti talentorum auri, id est quindecies centenorum millium aureorum, facile tollant, nam quodque talentum est 12500. aureorum, cum sit 125. librarum auri. 1500000.

XV. Sabæorum diuitiæ.

Hæc *natio non solum propinquis barbaris, sed cæteris hominibus ditior atque opulentior habetur. Nam in mercaturarum commercio ex parui ponderis re, plurimum precij à mercatoribus in rerum commutatione capiunt. Ideoque cum nullam vnquam calamitatem ea gens sit experta, auri autem argentique copia, præsertim Sabæ vbi regia est, supersit, toreumata argentea, aureaque omnis generis poculorum habent; lectos insuper, tripodasque argenteis pedibus, cæteramque supellectilem vltra fidem sumptuosam. Magnis quoque columnis porticus fulciuntur, quarum capita tum argentea, tum aurea sunt; laquearia vero, ac portæ aureis phialis, pretiosis lapidibus intermixtis, totius domus sumptuosissimum ornatum ostendunt. Alia enim auro, alia argento, quædam lapidibus splendent; nonnulla tum elephantorum dentibus sunt exculta, tum multis prætera rebus aliis, quæ plurimi apud homines estimantur. Et hi sane multis seculis perpetuam habuere felicitatem. Abfuit enim ab eis penitus quod multos in præceps dedit, ambitio per auaritiam aliena possidendi.* Et alibi. [e] *Effoditur aurum in Arabia, quod apyron, id est ignis expers nominatur. Non enim ex ramentis per ignem excoquitur, vt alibi, sed inter eruendum statim purum putum inuenitur, par nucibus castaneis magnitudine, & colore tam flammeo, vt si pretiosissimi lapillis artificum opera includantur, ornamenta pulcherrima efficiat.* Hactenus Diodorus.

Ac felicitas.

e p 93 Lat. Græc.

a l.2.c.11. CÆTERVM quod de balsamo in maritimis Arabiæ locis oriente dixit. Supra[a] paulo pluribus explicat, & quidem in Arabia deserta nasci vult. *Fertilis est*, inquit, *ea palmis regio, quæ fluminibus, aut aquis fontium rigatur; nascitur & in quadam eius conualle ad multa medicis vtile balsamum, maximum vectigal, cum nulla orbis pars alia eam plantam producat.* Sic Diodorus; quibus consentanea sunt quæ scribit Iosephus, qui agens de muneribus ab hac regina Salomoni datis. *Aiunt etiam*, inquit, *quod balsami plantam, cuius hodieque ferax est nostra regio, illius reginæ munificentiæ ferre acceptã oporteat.* Ex qua etiam fama coniectura non leuis ducitur reginam hanc ex Saba Arabica, non Æthiopica profectam. XVI. *Balsamũ.*

NEC dubium est eam ingentem quoque vim thuris, quod in altari thymiamatis Deo adoleretur, secum detulisse, quod felicis Arabiæ proprium esse tum illud Poëtæ probat. *Molles sua thura Sabæi.* Et Plinius,[b] Thuris præter Arabiam nullis, ac ne Arabiæ quidem vniuersæ. Et Tibulli, XVII. *Thus.*

b l.12.c.14.

Vrantur pia thura focis, vrantur odores,
Quos tener è terra diuite mittit Arabs.

Tum maxime Diodori loco citato proxime, vbi inter alia; *Myrrham etiam & diis gratissimum, perque vniuersum orbem diffusum thus extrema Arabiæ ferunt. Costum insuper, casiam, cinnamomum, & alia huiusmodi plura. Herbæ vero, & arbusta odorifera adeo illic abundant, vt quæ cæteri raro super Deorum altaribus ponunt, illi pro lignis in furnis comburant, & iis quæ apud alios habentur rara, Arabes seruorum lectos sternant:* Hæc ibi. Ex quibus etiam regio, ex qua venerunt tres illi proceres, qui Christo Domino aurum, thus, & myrrham detulerunt, non obscure declaratur. *Costus, Casia, Cinnamomum.*

VERVM, aiunt, huic sententiæ repugnat Arabiæ vicinitas; cum Iosephus longinquam peregrinationem ab ea susceptam affirmet. Videtur enim Iudæam contingere, nedum in extremis terræ finibus esse. Facilis tamen est responsio. Nam apud Ieremiam,[c] qui Hierosolymis vaticinabatur, *vt quid mihi thus*, inquit Dominus, *de Saba affertis, & calamum suaue olentem de terra longinqua?* Et Ioël.[d] *Vendam filios vestros, & filias vestras in manibus filiorum Iuda, & venundabunt eos Sabæis genti longinquæ, quia Dominus locutus est.* Vbi D. Hieronymus ait eos esse trans Indiam, de qua gente fuerit & regina Saba; alludit autem ad Sabam filium Iectam, qui regionem Indicam coluit,[e] & in c.60. Isaiæ ait eam regionem esse trans Arabiam, quæ loca conciliat Pineda.[f] Ait enim Hieronymum intelligere non Arabes illos agrestiores, & incultiores; qui desertam, aut petræam Arabiam vagi incolunt, sed vlteriores ad meridiem, & Indiam, & ad mare Indicum, qui scilicet Arabiam felicem inhabitant. Longinquitatis argumentum est illud Lucani, XVIII. *Arabia, an vicina Iudææ.*

c cap 6.10.
d cap.3.8
e Genes.10.26. vide t.1.an. m.1931.n. 105.
f l.5.c.14.n. 23.

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem.

g ca.2.n.12. Adrichom. in Manas.[g] ait Arabiam, ex qua tres illi Reges ad Christum venerunt, sexentis leucis Gallicis Hierosolymis distare. In tabulis Ortelii duo millia milliariorum Gallicorum ab extrema Arabia felice, quæ sinum Persicum inchoat, Hierosolymam vsque numerantur; & omnino duplo maius spatium, quam distet Lutetia Venetiis reperio.

HACTENVS quæ fuerit hæc regina, & vnde venerit dictum esto; nunc quæ viæ causa, quis apparatus, quæ Hierosolymitana commoratio, quis reditus paucis dicendum est. Causam profectionis, & occasionem refert Scriptura, in hæc verba 3. Reg.[h] *Sed & regina Saba audita fama Salomonis in nomine Domini, venit tentare eum in ænigmatibus.* Vberius Iosephus. *Interim ad Aegypti, Aethiopiæque reginam mulierem sapientiæ studiosam, & cætera quoque egregiam, Salomonis virtutum, ac sapientiæ fama delata, cupiditas eam incessit coram hominem visendi: sic enim fore vt experimento; non rumoribus crederet, qui sæpenumero falsi, eo quod toti à fide renunciantium pendeant, paulo post euanescunt: decreuitque suscepta longa peregrinatione illius sapientia perfrui, & de rebus arduis cum eo disserere.* Sic explicauit Iosephus illud, *venit eum tentare in ænigmatibus.* XIX. *Quæ causa viæ huic Reginæ.*

h ca.10. v.1

FAMAM perfacile accipere potuit à Salomonis classe, quæ totum sinum Arabicum, totamque oram felicis Arabiæ quotannis præteruehebatur. Sed quoniam rumore tantum nuncio moueri principem non decet ad periculosam, & longinquam peregrinationem, derelicta patria suscipiendam; neque res fœmineæ leuitatis nota caritura videbatur, præsertim cum fama, subditorum Salo- XX. *Vnde ei notus Salomõ, Eiusdem legati.*

monis narratione, id est domestico præconio niteretur. Scribit Ioannes Barrius, & probat Pineda [a] ex Abissinorum monumentis reginam, priusquam se in viam daret, veritatis explorandæ gratia Hierosolymam diligentissimos nuncios delegasse, eosque mandatis obitis, & Salomonis sapientia, diuitiis, omnique magnificentia ædificiorum explorata ad reginam reuertisse, eamque incredibili cupiditate videndi, audiendique Salomonis incendisse.

[a] l. 5. c. 14. n. 26.

XXI. *Venisse in nomine Domini, quid. Lyrano. Dionysio. Hugoni. Vatablo. Sa Caiet. Abulens. Pineda.*

SED quæ est, inquies fama Salomonis, *in nomine Domini?* Sic enim habetur etiam in Hebræo, & Chaldæo. Lyranus id ad religionem refert. *Ex hoc patet*, inquit, *eam fuisse Dei cultricem, quamuis non teneret Mosi legem, quia ad eam non tenebatur.* Quam sententiam non aspernatur Dionysius, & explicat illud, *in nomine Domini*, secundum Dei voluntatem, & dispositionem. Hugo, bono animo, vel inspirata à Spiritu sancto. Vatablus, & Sà audita fama eorum quæ faciebat in nomine Domini, non idolorum ope; Caietan. diuulgatum significatur, quod non humana disciplina, non humano studio, sed diuino dono habebat Salomon tantā sapientiam. Abul. [b] Audita fama Salomonis, & fama Dei Israël, quod faceret mirabilia præ omnibus diis, venit ad eum adorandum: nam eius deuotionem illa eius verba significant. *Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuisti*, &c. Pineda [c] in nomine Domini. id est, nomine quodam prope diuino, & fama longe lateque ad vniuersas regiones penetrante; & alibi [d] in nomine Domini exponit, quasi dicat, *nomini Domini*, propter ל audiuit famam, quæ tota nomini Domini tribuenda esset, qui mirabilia in Salomone operaretur, ac nihil in illo nisi diuinum conspiceretur.

[b] q. 3. in c. 10. 3. Reg.
[c] l. 6. c. 2. n. 4.
[d] l. 5. c. 14. n. 7. Lamed.

XXII. *Baronij expositio de opinato Messia.*

BARONIVS [e] significat ita eam venisse in nomine Domini, quasi nomen Salomonis arbitraretur esse nomen Domini, illius scilicet, de quo olim Balaam vaticinatus fuerat. *Quæ obsecro*, inquit, *tanta cupido, tum illius, tum magorum, qui ex iisdem, vt dictum est, progenitoribus descendebant, incessit animum de rege, qui in Israël regnaret peruestigando, nisi quod in illis regionibus Balaami oraculo erant admoniti. At quod illa credidit esse impletum in Salomone, qui & ipse Christi venturi typum gerebat; isti duce stella adhuc perquirendum putarunt Regem Israel, quem & feliciter inuenerunt.* Hactenus illustrissimus Baronius, cuius sententiam minus probant Torniell. & [f] Pineda. [g] Cuius hæc ratio me mouet, quod regina hæc non venit adoratura Salomonem quasi Messiam, vt fecerunt Magi, sed sapientiam eius tantum auditura; quod Christus quoque Dominus testatus est; alioqui si quid diuinum animo conceperat, illudque in Salomone requirebat, elusa fuisset; nedum superata eius expectatio, cum tamen eam dixisse constat, *Et probaui quod media pars mihi nunciata non fuerit, maior est sapientia, & operá tua, quam rumor, quem audiui.*

[e] An. 1. an. Christi 1.
[f] An. 5. æ t 11. n. 14.
[g] l. 5. c. 14. n. 38.

XXIII. *Defenditur quale Messiam hæc regina suspicaretur.*

AT pro Baronio dici potest reginam de Salomone, vt de Christo existimasse. De Christo tamen sensisse, non vt incarnato Deo, sed vt maximo, sapientissimoque principe, in quo victa fuit eius expectatio. Nec mirum mulierem eā de Christo habuisse opinionem, quam sapientissimi Hebræorum tot seculis habuerunt, & quam nunc quoque mordicus retinent. Quod autem Magi Christum Deum, & hominem agnouerint, & adorauerint, singularis cuiusdam gratiæ fuit, quam ne Apostolis quidem statim communicatam constat, nedum mulieri peregrinæ. Accedit quod Vaticinium Balaam, nihil diserte de Christi diuinitate loquebatur. At stella nulla apparuerat, inquit Torniellus, quasi vero non esset facile stellam metaphorice accipere, de illustrissima gloria & splendore Salomonis, cum etiam Patriarchæ stellis repræsentati fuerint, [h] præsertim cum in eadem prophetia statim subdatur, *Et consurget virga de Israel*, quam virgam quis neget metaphoricè accipiendam? Quod autem idem putat eam vaticinii tanta vetustate obsoleti, & nihil ad se pertinentis, nullam habuisse cognitionem, non probatur. Quidni enim putaret æque ad se pertinere, ac tres Magi mille post annos putarunt, præsertim cum aliqua de Christo venturo, quamuis confusa cognitio, vniuersum mundum, præsertim orientem repleuisset. Vt propterea *expectatio gentium* diceretur.

[h] Genes. 37. 9.

XXIV. *Admittitur Baronij sententia.*

ITAQVE existimo hanc Baronii sententiam esse admodum probabilem; cui nequaquā repugnat, imo consentanea est Scriptura, cum ait eam venisse ad audiendam sapientiam Salomonis, cum illa de Christo, vt dixi, tanquam sapien-

tissimo principe sentiret. At quomodo, inquies, eam Salomon in tanto errore reliquisset? At vnde constat vel illam aperuisse cogitationem suam, vel Salomonem agnouisse mentem eius? Quanquam vt vtrumque detur, nihilominus verum erit eius de Salomone conceptam opinionem, & expectationem experientia fuisse superatam, & insuper magnum mysterium edoctam fuisse. Sicque recte accipietur reginam eodem modo dici venisse in Iudæam *in nomine Domini*, quo modo [a] dicitur Simeon in spiritu venisse in templum, hic Christum visurus, & complexurus; illa Christi figuram visura, & venturi veritatem agnitura: etsi id ipsa non cogitaret, cum se in viam dedit. Denique illud *in nomine Domini*, quod repetit Sapiens, [b] Salomon ipse explicauit, *propter nomen Domini*, cum ait. [c] *Insuper, & alienigena cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum, audietur enim nomen tuum magnum, & manus tua fortis*, &c.

a Luc. 2. 17

b Eccl 47. 19.

c 3 Reg 8. 41. & 2. Par. 6. 32.

XXV. Conuersio reginæ Sabæ, ex Theodoreto.

CÆTERVM opinionem de eius conuersione ad veri Dei agnitionem & cultũ valde probabilem faciunt illa eius verba. *Sit Dominus Deus tuus benedictus, qui voluit te ordinare super thronum suum*, &c. De quibus postea: & ea videtur sententia Theodoreti, [d] qui non solum admirabilem mulierem vocat, cuius studium Christus laudauerit in Euangelio, sed ex sententia D. Pauli iis etiam annumerat, qui sine lege iustificati sunt; addens per Salomonem, qui eam excepit, laudauisse datorem sapientiæ. Nissenus quoque [e] ait hanc reginam Salomonem muneribus honorifice prosecutam, ad euangelicum aspexisse miraculum; nimirum ex idololatria, & gentibus procul à vera cognitione habitantibus conuersam. Isidorus [f] siue vt aliis placet Beda, ait reginam Austri, & populi sui, & paternæ domus oblitam, cum barbara gente cucurisse: in aperto peregrinam, in occulto optantem fieri sanctorum ciuem. *Vnde non solum*, inquit, *præmio cœlestis retributionis beata, sed etiam potestate Apostolica de Iudæis adulteris iudicandis, ipsius ore iudicis digna censetur, quia Christum in Salomone mirata, verum reginæ cœlestis affectum in imagine mystica Ecclesiæ prouidentis impleuerat.* Deinde Beda sanctam, & electam fœminam vocat, vt ait Pineda. Legitur enim in commentariis eius in Euang. Lucæ, reginam Austri non dubitari electam esse, & cum bonis resurrecturam. Sed de causa aduentus reginæ Sabæ hactenus.

d q. 32. in 3 Reg.

e hom. 7. in Cant.

f 3. Reg c. 5.

Nisseno.

Isidoro.

Beda.

XXVI. Quo apparatu venerit Hierosolymam.

ADVENIENTIS apparatus, ita à Scriptura describitur. *Et ingressa Ierusalem multo cum comitatu, & diuitiis, camelis portantibus aromata, & aurum infinitum nimis, & gemmas preciosas, venit ad Regem Salomonem*; quæ eadem totidem pene verbis, & in 2. Paral. Et apud Iosephum habentur. Verisimile est eam maritimo itinere venisse vsque ad Asiongaber maxima parte felicis Arabiæ circumlustrata. Inde oneribus in camelos impositis, terrestri itinere Hierosolymam venisse. Quæ autem de comitatu, aromatibus, auroque dicuntur, ex iis facile intelliguntur, quæ supra ex Diodoro retulimus, qui & camelos Arabicos celebrat. 1 Addit & alia animantia duplicis naturæ, vt struthiocamelos, & camelopardos, qui ab iis ambobus, à quibus sortiuntur nomen, nascuntur; addit & tragelaphos, & bubalos, & elephantorum greges, aliaque animantia dromadum forma, quæ plurimum viæ conficiunt, præsertim per deserta, & aquis carentia loca. *In bello quoque duos*, inquit, *in certamen sagittarios dorso ferunt, contrariè inuicem insidentes: alterum à fronte aduersus hostem, alterum contra persequentem pugnantes.* De gemmis Arabicis idem Diodorus [g] non pauca, quæ hic breuitatis causa omitto. 2 Nihil ergo mirum reginam Saba ex Felice Arabia profectam, maximam secum auri vim, aromatum, gemmarumque attulisse; multis militibus, multa nobilitate, multis curribus, & quadrigis Hierosolymam quasi triumphantẽ inuectam esse. Ait enim Iosephus eam venisse Hierosolymam splendido & opulento apparatu, & à Rege honorificentissime exceptam.

1. εχ.

Animalia Arabica.

g l. 2. p. '94. græc. lat.

2. εχ.

XXVII. Quæ illic egerit.

IAM vero quæ Hierosolymis Salomonem inter & reginam transacta sint, explicandum est ex Scriptura, quæ quatuor de regina tradit. Primo locutam esse *vniuersa quæ habebat in corde suo*; obscuras scilicet quæstiones ex intimis naturæ arcanis petitas proposuit, de quibus à Salomone disputatum fuisse Scriptura tradit. [h] *Et disputauit super lignis à cedro*, &c. aut etiam ad fidei mysteria pertinentes, quandoquidem ad veri Dei cognitionem, & cultum traductam esse, ex dictis satis perspicuum videtur. Inito quodam certamine quale Iosephus scribit, inter

h 3. Reg. 4. 33. & 34.

Proposuit quæstiones.

eundem Salomonem, & Hiram intercessisse. *Quæstiones, inquit, ænigmaticas Tyrius Rex ad Salomonem transmisit, rogans vt eas explicaret, & dubitationem sibi omnem eximeret. At ille callens huiusmodi rerum, ac natura prudentissimus nihil inexplicatum relinquebat, sed omnia ratione peruincens, & perscrutatus, eorum intellectum apertissime declarabat.*

Experimentum à Regina sumptum. Recitat Cedrenus in compend. experientiam de Salomone à regina sumptam; quæ etsi rabinicam redolent officinam, referenda tamen propter elegantiam videtur. *Postquam, inquit, coram cum Salomone est quæ voluit locuta, isque ei omnia sermone composito, & elegantissima interpretatione dissoluit, denuo eum sic tentauit; formosos pueros, & formosas puellas, eodem vestitu, & ornatu instructos coram eo constituit, petiitque vt inter sexum internosceret: Nam & ipsa Sibylla* (Sibyllam vocat, & à Græcis Sibyllam ait appellatam) *ob ingenij promptitudinem sapientiamque, & rerum multarum peritiam, magni erat nominis, Rex omnes lauare faciem iussit; Itaque discrimen sexus deprehendit, cum mares fortiter, ac valide facies tergerent, femellæ teneriter, & timide. Itaque Regina omnino stupefacta, propter ea quæ ab ipso, & eius familia, & à se ipsa erant facta dicit. Verus est sermo quem in terra mea audiui*, &c.

XXVIII. *Admiratio eius ex solutione quæstionum.* Quæ autem Cedrenus de eleganti ænigmatum quamtumuis perplexorum, & forte alias cum sapiētibus viris examinatorum dissolutione refert, cum Scriptura aperte congruunt. *Et docuit eam Salomon*, inquit, *omnia verba quæ proposuerat, non fuit sermo, qui Regem posset latere, & non responderet ei.* Non congruunt autē quæ Ioseph. [a] de Abemdone quodam Tyrio refert, ex Dio historico, quasi is Salomoni quædā proposuerit, in quibus soluendis cum Salomon hæreret, magna pecunia mulctatus sit. Sed quænam essent, tam hæc quam superiora ænigmata, noluit diuina sapientia posteritati tradi; mundum relinquens disputationi sapientum, hoc spirituali pane, in sudore vultus sui, vescentium. Docuisse autem eum eximia prudentia ingenii acumine, & agendi facilitate, atque suauitate peregrinorum morum fastidia deuorando, quoquo modo innuitur in verbis reginæ Salomonem laudantis. Nam vbi legitur. [b] *Maior est sapientia, & opera tua, quam rumor quem audiui.* Hebraice habetur, addidisti sapientiam, & bonitatem super famam, idest benignitatem, morum suauitatem, elegantiam, vt notat Vatablus; *Respondebat ei Salomon*, ait Pineda, [c] *in omni patientia, & doctrina*, quod vtraque opus esset ad muliebres quæstiones, & curiositates. Sicut enim audiendi, & perdiscendi auidissimæ sunt, ita percunctandi, atque inquirendi; & cum natura sua garrulæ sint, semel data loquendi, & interrogandi optione, nullum statuunt percunctandi finē.

Abdemonis quæsita.

[a] l.8.c.2.

[b] vers. 7.

[c] num. 43.

XXIX. *Ex visione templi, & adium regiarum.* Hæc prima admirationis reginæ causa, in animum eius per aurium sensum illapsa est: sed visus non minorem suppeditauit stuporis materiam. Nam sequitur. *Videns autem Regina Saba omnem Salomonis sapientiam, & domum quam ædificauerat, & cibos mensæ eius, & habitacula seruorum, & ordines ministrantium, vestesque eorum, & pincernas, & holocausta, quæ offerebat in domo Domini; non habebat vltra spiritum.* Iosephus nomine domus quam ædificauerat Salomon ædes regias intellexit, præcipue autem domum saltus Libani. *Magisque etiam*, inquit, *admirabatur regiam tam elegantem, ac magnificam, & tam belle dispositum ædificiorum ordinem, quod hic quoque ingenium regis contemplaretur. Sed nihil magis admirata est, quam aulam, cui cognomen saltus Libani*, &c. Cui videtur adhærere Comestor. [d] Villalp. [e] Hugo, [f] & Abulensis. [g] At certum est templi fabricam multo magnificentiorem, & admirabiliorem extitisse: Vt propterea nomine domus à Salomone ædificatæ, templum κατ' ἐξοχὴν videatur intelligendum: quo modo intellexit Villalpand. tam in 3. Regum, quam 2. Par. vbi nomine domus tam ædem sacram, quam regiam intelligi vult: cui consentit Sà, idque ante vtrumque intellexerant Lyranus, & Dionysius: Adrichom. quoque in chron. & Torniel.

[d] l.3.c.26.

[e] 3.lib.3.c.10.

[f] in.3. Reg. 10.

[g] Ibid.

XXX. *Et ministrantium vtrique.* Nec domos tantum admirata est, & diuinam omnium, & singularum partium proportionem, pulchritudinem, raritatem, ornamenta, omnemque magnificentiā; sed ordines etiam omnium, qui tā in diuinis, quā regiis ædibus ministrabant; quomodo in tanta multitudine nulla confusio, nulla ministrorū perturbatio. Pincernæ, inquit, Comest. [h] simili cultu, & distincto ab aliis ornabantur, similiter & panum latores, & dapiferi, vt in tanta multitudine ministrorum nullus dubitaret, quis cuius rei ministerio fungeretur. *Cultu erant*, inquit Iosephus, [i]

[h] 3. Reg. c.26.

[i] l.8.c.2.

decentissimo, & per quam scite omnia ministrabant. Nomine porro holocaustorum, tanquam sacratissimorum operum, etiam reliqua sacerdotum, Leuitarum, cātorum ministeria complexus videtur. Et licet textum Hebr. Septuag. cum D. Hieronymo de holocaustis interpretati sint, & Chaldea quoque paraphrasis, & Abulensis, & versio Vatabli, [a] & Tigurina. Pagnin. tamen, & aliquot Hebræorum clientes alij; nomine holocaustorum, siue ascensionum 3 gradus intellexerunt, quibus ab ædibus regijs ad templum ascendebatur. Vorago enim Mello media inter templum, & regiam transcendebatur ponte, & regia quadam porticu maximis sumptibus, & artificio constructis, vt supra [b] dicebamus. Cui expositioni fauet, quod in sacrificiis (si pietatem remoueas, & religionem, ex qua vilis per se laniena, & nidor combustarum carnium, nobilis, & gloriosa censeri debet) nihil esse videbatur, quod reginę hecatombarum non insolenti, admirationem moueret. Sed enim cum eam proselytam agnoscamus, diuinitus etiam internis sensibus affectam fuisse, ad eius cultum admirandum, admodum credibile est.

a in 3. Reg. 10. 3 X.

b an. Salom. 24. n. 9.

Et holocaustorum, siue ascensionū.

XXXI. *Eiusdēque-dam extasis, & stupor.*

HÆC igitur, aliaque id genus, in summam rapuerunt admirationem Reginā, adeo vt vltra spiritum non habuisse dicatur, præ rerū, quas contemplabatur præstantia, atque admirabilitate; sed paulatim stupore subsidente, cum primum fari potuit in voces erupit, quibus animi sui motum proderet, Regem laudaret, eius domesticis gratularetur, domino benediceret. Spiritum hoc loco vocem, & orationem maluit interpretari Pineda, [c] eamque expositionem erudite probat ex variis Scripturæ locis. Prior tamen, vt communior expositio, ita & gratior. Quid enim vetat quo minus mētis ecstasis, quæ vocem adimere solet cum sequenti oratione cohæreat, si, quod necesse est, tempus aliquod dicamus interceptū. Quamquam illa phrasis nonnullam videtur habere exaggerationem. Itaque id videtur huic mulieri contigisse quod oratoribus, qui ab initio pallidi perhorrescunt, & hæsitant, mox disertissimi fiunt.

c l. 5 c. 14. n 48.

XXXII. *Et oratio laudantis Salomonē.*

HÆC est, autem Reginæ oratio. *Verus est sermo quem audiui in terra mea,* [d] *super sermonibus tuis, & super sapientia tua,* id est de tua, quæ ferebatur, eloquentia, quæ nihil aliud est, quam copiose loquens sapientia: *& non credebam narrantibus mihi, donec ipsa veni, & vidi oculis meis,* coram experientia didici, *& probaui quod media pars mihi nunciata non fuerit; Maior est sapientia, & opera tua, quam rumor quem audiui,* id est vicisti famam virtutibus tuis vt est in 2. Paral. [e] præsentia enim, & viua vox meliora, & maiora reddunt omnia. *Beati viri tui, & beati serui tui, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam.* Nimirum huius vitæ felicitas, in possessione sapientiæ posita est, cuius illi participes fiunt, qui tibi assistunt. Cæteri autem miseri, & pecudum instar censeri possunt. In hoc Regum loco Septuaginta legunt: beatæ mulieres tuæ, & beati pueri tui isti. Quam lectionem plerique sunt secuti, vt Ambrosius, [f] & Cedrenus lo. cit. & quicumque græcis exemplaribus vsi sunt; quo significatur Salomonem, plures iam vxores duxisse; quibuscum non modicus erat concubinarum, & nobilium puellarum chorus, quas omnes hoc nomine beatas prædicat Regina, & tacite parem sibi beatitudinem desiderat.

d 3. Reg. 10. vers. 6.

e cap 9. 6

f l. 2. de of. c. 10.

XXXIII *Et Dei in ipsū beneficentiam.*

VERVM illico assurgit ad maiora & digniora sapientum desideriis, atque laudibus, qui diuinorum beneficiorum admiratione incitati ad eorum authorem celebrandum vocem animumque conuertunt. *Sit,* inquit, *Dominus Deus tuus benedictus;* neque enim in terris humana industria talis sapientia acquiri potest. eoque magis prædicandus est, quo se præstitit liberaliorem, vt qui nullo tuo beneficio prouocatus sapientiam dederit, *quia complacuisti ei.* Eadem fere sententia, qua Dominus inter orandum dicebat, *Confiteor tibi pater, quia abscondisti hæc a sapientibus, & reuelasti ea paruulis. Ita pater, quia sic placitum fuit ante te.* [g] Pergit autem Regina. *Et posuit te super thronum Israel: eo quod dilexerit Dominus Israel in sempiternum, & constituit te Regem, vt faceres iudicium, & iustitiam.* Neque enim propter te ipsum factus es Rex, sed in vtilitatem populi tui, in quo supremum magistratum geris.

g Matth. 11. 25.

XXXIV. *Et secundo Paraup.*

EADEM sententia habetur alibi in Scriptura, [h] illa tamen verba eius loci, *quæ voluit te ordinare super thronum suum, Regem Domini Dei tui,* non significant Deum esse subditum Salomonis. Salomonem autem Regem Dei, sed Regem dignum, esse electore, & authore Deo, dignum Dei vicarium; quippe qui in eius throno sedebat. Ex quo loco id etiam confirmatur, quod alibi de Deo, spiritualiter apud

h 2. Par 9.

Israelitas regnante, diximus. Nec illud negligenter prætereundum est, Deum ex suo in populum amore, ei Reges sapientes, sibique dilectos largiri. Ait enim, *Quia diligit Deus Israel, & vult seruare eum in æternum, idcirco posuit te super eum Regem, vt facias iudicia, atque iustitiam.* Eadem fuit mens atque sententia Hirami Regis Tyri, vt habetur 2. Paral. [a] *Quia dilexit Dominus populum suum, idcirco te regnare fecit super eum.* E contrario scitum est illud. [b] *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.*

[a] c. 2. n. [b] Iob. 34. 30.

XXXV. *Mutua munera vtriusque.*

RELIQVA sunt munera à Regina Salomoni tradita, de quibus Scriptura hæc tantum. *Dedit ergo Regi centum & viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas pretiosas. Non sunt allata vltra aromata tam multa*, neque talia, [c] *quam ea, quæ dedit Regina Saba Regi Salomoni.* Sed magnificentia Salomonis nequaquam se à Regina Saba vinci passa est. Nam primo nihil petijsse à Regina legitur, quoniam sciebat beatius esse dare quam accipere: hoc enim indigentis est, & imperfecti; illud autem abundantis, & perficientis; illud miserum, & humanum; hoc beatum & diuinum est. Hinc illa potentium ingrati animi labes, ex eo nata, quod fateri accepisse, mortis instar putant, vt ait Cicero 2. Offic. Secundo quod vltro petenti nihil negauit. *Rex autem Salomon dedit Reginæ Sabæ omnia quæ voluit, & petiuit ab eo*: cupidum est enim ingenium muliebre. [d]

[c] ex 2. Par. [d] Pro. 30. 15.

XXXVI. *An susceperit ex ea filium.*

IN quibus licet etiam prolem numerare: Plerique enim putant eam ex Salomone concepisse filium, qui primum Melich, siue Meiler, deinde Dauid nuncupatus sit: & imperio Æthiopico Pretre Ioannis, siue Abissinorum, quod ad hæc vsque tempora durat, initium dederit. In his est Genebrard. in Chronolog. aliique apud Pined. [e] rerum Æthiopicarum scriptores: Barrius maxime. [f] Verum quamuis huic rei probabilitatem aliquam afferat, quod vigesimum octauum iam annum in regno habebat, ætatis autem quadragesimum octauum, quo fere tempore amore mulierum alienigenarum labefactari cœpit; vt sequenti anno dicemus; quodque ad hoc vitium, non mediocriter pronus erat, ne dicam præceps, vt docuit experientia. & quod mulieris familiari, & quotidiana consuetudine vtebatur, & mulieris Reginæ egregiis, vt credere par est, animi corporisque ornamentis insignis; quæque eum modis omnibus admirabatur, vnde facile vtrique fuit primo in amore improbum, tum etiam in turpitudinem prolabi.

Id non improbabile.

[e] l. 5 cap. 14. n. 4. [f] Decad. 3. l. 4. c. 1.

XXXVII. *Contrarium probabilius.*

INIVSTVM tamen videtur Reginam boni apud antiquos omnes nominis, sanctam & electam, admirabilem, sine lege iustificatam, vt antiqui loquuntur, sapientiæ amore flagrantem, denique ab ipso Christo commendatam adulteri ream facere, nisi prolato aliquo teste, omni exceptione maiore. Nec satis pietati Salomonis integræ adhuc, & illibatæ consentaneum videtur, vt quam Reginam ad veri Dei cultum recens traduxerat, eandem præter hospitij iura violata, turpissimo sacrilegio polluere auderet. Denique hoc totum commentum euertit sententia, quam vt certiorem verioremque secuti sumus, de Arabica Saba non Æthiopica.

XXXIIX. *Salomonis erga reginã magnificentia.*

SALOMONIS erga Reginam magnificentia ex eo etiam agnoscitur, quod non solum splendidis quotidie epulis, regio sumptu, atque apparatu eam excipiebat, gratiosissimisque sermonibus, & multiplici abstrusarum rerum cognitione, mirabilique iucunditate reficiebat: sed multo etiam plura munera ei largitus est antidoralia, quam illa ad eum attulisset. Denique existimauit habendam sibi rationem regiæ magnificentiæ, & eius Regis, qui Regum maximus; potentissimus, sapientissimus vbique gentium haberetur; quo referri possunt illa Scripturæ verba. [g] *Exceptis his quæ vltro obtulerat ei munere regio*, Hebraicè manu regia, siue regia magnificentia, ac liberalitate, Iosephus. *Nec minora fuere, quæ ipsa à Rege recepit, optione etiam illi permissa, nihil enim roganti negatum est; sed libentius, quam illa peteret, largiens, insignem præ se tulit liberalitatem.* Ne quis autem miretur munerum illorum amplitudinem, quæ Arabica omnia dona superarent, mox subdit Scriptura. *Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per singulos annos sexcentorum sexaginta sex talentorum*; ex sola videlicet nauigatione, statim enim excludit vectigalia, & negotiationes, aliosque fontes diuitiarum eius.

[g] 3. Reg. 10. 13.

XXXIX. *Quæ nã a pophoreta.*

QVID autem dederit quis coniectura assequatur? Legimus apud Iosephum,

Reginam maxime admiratam domum saltus Libani; ibi agitabantur cõuiuia, ibi tota suppellex erat aurea artificio elaboratissimo. Quid si eam a Salomone dono datam dicamus? vix crediderim regem Cleopatræ magnificentiæ cessisse. Ea vt refert Socrates Rhodius apud Athen. [a] cum obuiam Antonio in Ciliciam iuisset, regium ei conuiuium parauit, in quo vasa omnia erant aurea, magnificeque gemmis ornata, & eleganti artificio elaborata. Erant præterea parietes purpureis aureisque velaminibus obtecti. Hæc cum triclinia duodecim lectis strauisset, Antonium, cum his quos voluit, Cleopatra conuocauit; qui cum spectaculi magnitudinem admiraretur, subrisit Cleopatra, atque omnia ei se largiri dixit. Antoniumque rursus cum amicis, & ducibus suis in diem posterum ad cœnam inuitauit; cumque multo splendidior, honorificentiorque hic conuiuii apparatus visus esset, adeo vt prima illa exigua, friuolaque viderentur, rursus hæc Antonio donauit; & thorum in quo quisq. ducum consederat, & pocula vt in mensas diuisa fuerant, omnibus distribuit, auferreque iussit. Cum vero discederent, iis qui erant in dignitate constituti, lecticas vna cum lecticariis baiulis, reliquis autem equos ornamentis argenteis paratos donauit. Ex quibus licet coniicere quid à Salomone factum fuerit, quæ fuerint conuiuiorum, totiusq. hospitii apophoreta, quaque magnificentia fuerit abeuntem prosecutus; præsertim cum in diebus Salomonis argentum pro nihilo reputaretur; quippe *tanta erat abundantia argenti Hierosolymis, quanta & lapidum.* [b] Eius discessum vno verbo perstringit Scriptura. *Quæ reuersa est, & abiit in terram suam, cum seruis suis.*

Cleopatræ qualia aduersus Antonium.

a l.4 c.7.

b 3.Reg.10.27.& 2.Paral 9.20.

QVANDIV Hierosolymis manserit incertum est. Pineda [c] forte anno integro mansisse ait, colligitque ex 3.Reg. [d] vbi dicitur vidisse holocausta, quæ Salomon offerebat in domo Domini. At constat ex 3.Reg. [e] Salomonem offerre solitum, tribus vicibus per annos singulos holocausta, & pacificas victimas super altare, quod ædificauerat Domino. Verum quamuis domus hæc holocausta, quæ vidit regina fuisse solẽnia, & ab ea visa tribus vicibus, & in tribus solemnitatibus Paschæ, Pentecostes, & Tabernaculorum, non tamen inde colligitur commorationis annus vnus, sed sex duntaxat, vel ad summum septem menses. Nam in medio primi mensis celebrabantur Azyma, & in medio septimi Tabernacula. Sed quid prohibet dicere Regem extra ordinem sacrificasse?

XL. *Quandiu Hierosolymis manserit.*

c l.5 c.14. n.47.
d cap.10.5.
e cap.9.25.

ADDVNT Æthiopicarũ rerũ scriptores addidisse Salomonem amplissimũ Israëlitarũ comitatũ. Refert enim ex iis Geneb. eum secũ duxisse 12. Iudæorum millia: millenos è singulis tribubus; quibus, inquit magno ibi numero propagatis, iã Æthiopes præsertim nobiles, se ex semine Israëlis esse gloriantur. Ob eamque causam etiam nunc circumciduntur, non quidem ob salutis necessitatem, vt ipsi obiicientibus Paulum respondent, sed ob sanguinis prærogatiuam. Hinc fortasse arrepta occasio historię, vel potius fabulę, de Iudæis fluuio sabbatico in Æthiopia clausis, & eorum imperio, ibi, si superis placet, florentissimo, de quo inanissimas nugas scripsit Eldald. Danius, quem vertit, atque edidit Genebr. Profectionem tamen Iudæorum in eas regiones refert hic Rabinus, ad paulo vlteriora tempora, regni Hebræorum in duas partes sub Roboamo distracti.

XLI. *Eius discessus.*

COMMERCIVM aliquod siue munerum, siue literarũ intercessisse Pineda putat inter Regem & reginã. Idque confirmatur ex Comestore, [f] ex quo alii plerique. *Tradunt quidam*, inquit, *eam rescripsisse Salomoni, quod ei coram indicare timuit, se vidisse scilicet quoddam lignum in domo Saltus, in quo suspendendus erat quidam, pro cuius morte regnum Iudæorum periret; & certis indiciis illud regi indicauit. Quod timens Salomon in profundissimis terræ visceribus occultauit illud, cuius virtute aqua mota sanauit ægrotos. Quod tamen in libris suis negant se habere Hebræi. Sed quomodo circa tempora Christi in probatica piscina supernatauerit incertum est, & creditur fuisse hoc lignum crucis Dominicæ.* Hæc ibi, quæ fere repetit c.81. histor. Euang. vbi addit. *Sed hoc non est authenticum*; imo neq. probabile, & sane passim ab interpretibus, qui Ioan. 5. de piscina loquũtur, reiicitur. Et mirum est hoc mysterium declaratum fuisse mulieri proselytæ potius, quam sapientissimo principi, qui eam erudiebat; aut eum credidisse defodiendo ligno se crimen illud impedire posse; aut lignum impiorum voluntati defuturum. Verum alias quoque his non dissimiles narrationes apocryphas leges apud Pined. [g] quæ ne iis quidem, qua a ex Comestore retulimus, satis consentiunt. Nam

XLII. *Commerciũ literarum cum Salomone.*

f l 3 Reg. c.16.

g l.5. extremo.

hoc lignum in templo visum volunt. & de eo coram, Regem inter, & reginam actum.

SCHOLIA IN ANNVM SALOMONIS. 28.

1. N. xvi. ET quidem multiplicis generis tum depilorũ, tum villosorum. *quorum nonnulli*, inquit, *gibbum duplicem in dorso habent, a quo & dityli nominantur. Horum carnibus, lacteq. vescuntur incolæ. Quidam ferendis oneribus apti supra decẽ frumenti medimnos; homines vero quinq; in lecto iacentes vehunt.* Et hæc inter alia, *non solum autem his in regionibus animalia specie diuersa, solis opere, virtuteq. fiunt: sed lapides quoque natura varia tũ colore, tum splẽdore admodum lucido. Crystallus enim lapis ex aqua oritur pura, congelata, non quidem frigore, sed diurni caloris vi, qua duritie seruet, variosq. suscipiat colores. Smaragdi enim, berillique inter metalla ærea nascentes, a superis formam, coloremque capiunt: lapidibus etiam aureis solis æstus eum colorem inducit. Quapropter & adulterinos quosque, arte hominũ colore addito, crystallos fieri tradunt. Carbunculorum insuper varias species solis virtus efficit.* Et paulo post. *Itaque neque Parius, neque alius quiuis mirandus lapis, cum Arabicis est comparandus, quorũ & albedo splendida est, & pondus graue, nec cæteris cedunt leuore. Hanc ei prouinciæ proprietatem virtus solis, vt diximus elargitur. Calor enim condensat, siccitas comprimit, splendor illuminat.* Ita Diodor. Plin. autem l. 37. c. 10. in Arabia gemmam selenitem commendat, ex candido translucentem, melleo fulgore, quæ imaginẽ lunæ contineat, reddatque eã in dies singulos crescentis minuentisq; numero. Vide ibi apud eundem Antiphatẽ, Aromatiten, Aspilaten, Hæmatitem, & alibi alias.

(2. N. xxvi in the left margin beside the line "tes vehunt. Et hæc inter alia")

In præaltum enim altare comburendæ victimæ ferebantur, aut proiiciebantur, vt supra ex Aristæa dicebamus; aut quia holocaustorum odor ascendebat in cœlum. Pined. l. 5. c. 14. n. 47. diuersæ interpretationi occasionẽ dedit, quod עלה ghalah ascendere est, & in hiphil, ascendere facere, offerre holocaustum, sacrificare: & עולה ghola holocaustum significat, & gradus. 3. N. xxx.

ANNVS MVNDI 3048. DILVVII 1392. QVINTÆ ÆTATIS 109. SALOMONIS 29. SADOCI 28. FVNDATI TEMPLI 26. TROIÆ EXCISÆ 177. LAOSTHENIS 20. IMPERII ASSYRIORVM. 1117.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1005.

I. Initia ruinæ Salomonis. HVNC & sequentem annum ruinæ Salomonis Pineda tribuit [a] in sua chronologia, etsi alibi [b] idololatriam eius ab anno vigesimo septimo regni ipsius inchoet; eoque locum Ezechielis [c] repugnante chronologia inuitum trahat, de trecentis nonaginta annis idololatriæ Iudæorum, vt suo loco patebit. Sed posteriores curæ sapientiores. Nam capite illo vltimo chronologico, rebus, annisque accuratius inter se libratis, duos, tres-ue ad summum annos, non tredecim idololatriæ deprauati Salomonis tribuit; sed de idololatria postea.

[a] l. 8. c. vlt. [b] l. 7. c. 9. n. 4. [c] c. 4. 5 9.

Nunc autem cum immensa iampridem rerum abundantia, & otio, altissimaque pace vbique frueretur, omnibus eum Regibus, ac Principibus, pro quodam quasi numine cœlitus delapso venerantibus, omni obsequio, donisque prosequẽtibus, in superbiam abreptus est infelix. Vt autem intelligamus superbiam initium esse omnis peccati, scribit Lyranus [d] Salomonem de sua sapientia confidentem, contra Dei legem nimium multiplicasse sibi equos, & auri, argentique immensa pondera; & vxores multas, etiam alienigenas, existimando se non eleuatum iri in superbiam equorum multitudine, & auri, argentique thesauris; neque alienatum iri animum eius à Deo per vxores alienigenas. Sed experientia docuit temerariam fuisse opinionem eius.

Superbia. [d] in c. 10. Prouerb. init.

II. Et libido. ABVNDANTE deinde otio, fabricis domesticis externisque, & peregrinationibus absolutis, sese voluptatibus impensius dedere cœpit; dixitque in corde suo,

Vadam, & affluam diuitiis, & fruar bonis. Et vidi (sed nimirum sero) *quod hoc quoque esset vanitas.* Diu enim impleuit illud, [a] *Omnia quæ desiderauerunt oculi mei non negaui eis, neque prohibui cor meum* (imo neque corpus) *quin omni voluptate frueretur, & oblectaret se in iis, quæ præparaueram, &c.* Eandem malorum Salomonis originem agnoscit Sulpitius Seuer. *Interea,* inquit, *Salomon florens opibus, omnium qui vnquam fuerant Regum ditissimus, quique semper ordo rerum est, ab opibus in luxum, & vitia delapsus, cum aduersum interdictum* DEI, *ex alienigenis coniugia sumpsisset, &c.*

[a] Eccl. 2.10

III. *Ex quibus cultus idolorum.*

CÆTERVM cum multa sint quæ reprehendi in Salomone poterant, Scriptura tamen vnum crimen omnium maximum, quod accusaret, elegit, scilicet quod Deos alienos sequeretur. [b] Ita cum multas causas, quæ infelicissimum principẽ ad eam voraginem præcipitarunt, referre potuisset, in vnam tamen libidinem, quasi potentissimam causam stylum conuertit. *Rex quoque Salomon adamauit mulieres alienigenas multas.* [c] Alius quoque Sapiens sermone ad eum conuerso: [d] *Et inclinasti femora tua mulieribus, potestatem habuisti*, vel iuxta græcum; *dedisti, in corpore tuo.* Significans eum libidini, & nequitiæ mulierum corpus suum turpiter mancipasse, vt in earum potestate esset, cum vice versa, iure diuino, & naturæ, sub viri potestate illæ esse debeant.

[b] 3. Reg. 11 4.
[c] 3. Reg. 11.1
[d] Eccl. 47. 21.

IV. *Reprehenditur dupliciter in amore mulierum.*

SED lib. Reg. duo maxime in hoc mulierum amore reprehendit, quod alienigenas amarit, & quod multas; quod vtrumq. lege Domini prohibebatur. [e] Prior reprehensio fertur in hæc verba. *Filiam quoque Salomonis adamauit, & Moabitidas, & Ammonitidas, Idumæas, & Sidonias, & Hethæas; de gentibus super quibus dixit Dominus filiis Israel. Non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras: certissime enim auertent corda vestra, vt sequamini deos earum. His itaque copulatus est Salomon ardentissimo amore.* Posterior reprehensio continetur his verbis. *Fueruntque ei vxores quasi reginæ septingentæ, & concubinæ trecentæ, & auerterunt mulieres cor eius.* De vtraque reprehensione eodem ordine aliquid dicamus.

[e] Deut. 7.3. 17.17.

V. *An & in connubio Ægyptiæ.*

ET primum mirum est, hic verti vitio Salomoni, quod filiam Pharaonis duxerit vxorem, vtpote alienigenam. Verum hac de re supra [f] suo loco satis dictũ videtur. Plura suggeret Pined. [g] Hic tantum dicam, dari hoc loco suspicionẽ non leuem à Scriptura quasi ea mulier ad pristinam superstitionem redierit; cum prima in iis numeretur, quæ miserum Salomonem ita dementarunt, vt eũ ad cultum idolorum traducerent. Idque de ea sibi persuadet Pined. [h] & Serar. in opusculo de Salomonis peccato, & Abul. [i] ait non fieri hoc loco mentionem filiæ Pharaonis quasi in ducenda illa in vxorem peccarit, sed quia ei fuerit duplex occasio ad peccandum. *Primum,* inquit, *quia forte propter eam coluit idola, & fabricauit idolo eius tẽplum, sicut idolis aliarum vxorum, vt patet in litera, licet non appareat an fabricauerit pro ipsa templum, sicut & aliis, satis tamen posset dici quod sic; secundum quia dilexit eam ardentissimo amore,* &c. Ita Tostat. Cum autẽ in iis omnibus locis, in quibus prohibentur Hebræi accipere alienigenas, causa mox subdatur, ne ex huiusmodi cõnubiis, sequatur religionis peruersio; & hoc loco 3. Reg. ex euentu ipso maxime condẽnentur hæc Salomonis coniugia: satis innuitur sublato tali periculo, rem non fuisse prohibitam; exceptis tamen septem gentibus Chananæis, quas nulla ratione sibi sociare debebant. [k] Illud autem sublatum videbatur, cum alienigena conuertebatur ad religionem veri Dei.

[f] an. Salom. 3 n 114. & 115.
[g] l. 7. c. 4.
[h] l. 7. c. 14. n. 5 & 7.
[i] q. 5. in c. 11. 3. Reg.
[k] Deut. 7. 2. 3.

VI. *An cæteræ vxores conuersæ sint.*

VTRVM autem reliquæ vxores Moabitides, & Ammonitides, & Idumeæ patriã superstitionem abiecerint, obscurum est; credibile tamen est eas saltẽ ad speciem esse conuersas, vt tanti Regis, qui maxima ex parte iis gẽtibus dominabatur, coniugio honoratissimo, opulentissimoq. potirentur: mox tamen ad ingeniũ reuertisse, & re ipsa docuisse, quã non sine causa talia connubia Dominus vniuerse prohibuisset, etsi res in aliquibus periculo aliquando vacare posset; & Salomon æstu cupiditatis ebrius, facile sibi earum conuersionem persuaderet. Multũ ergo peccauit Salomon, qui non solum alienigenas duxerit, sed quod ad Dei cultu deficientes non eiecerit; vt postea Esdra. [l] procurante factum est, potiusq. ardentissimo cum eis amore copulatus sit, earum deos secutus sit, templa denique idolis earum, ad commune totius populi scandalum, extruxerit.

[l] 1. Esdr. 9.

VII. *Amor Salomonis ardentior.*

VERVM quã esse huius ardentissimi amoris causam dixerimus? Hebraice quidẽ epithetũ ardẽtissimi abest; subintelligitur tamẽ in emphatica illa voce copulatus

Causa duplex. est siue adhæsit, amauit amore, quomodo desiderio desiderare, est ardentissime desiderare. An quia *nitimur in vetitum semper, cupimusque negata?* in quibus erant ista coniungia. Seneca,[a] *Quidquid enim domi est, leue est.* Elegantius Scriptura[a]; eò enim ipsemet Salomon videtur respexisse, cum [b] mulierem stultam, id est impudicam & plenam illecebris, ait vecordi dixisse, *Aquæ furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus*, id est furto sublatus, quique propterea in abscondito editur, *suauior*: quod illa de libidine allegoricè intelligebat. Ista vero illegitima, & inconcessa fere suauiora sunt; quia, vt ibi notauit Iansen. quo quidque maiore cupiditate desideratum fuit, ita maiori voluptate percipitur, propria enim fere vilescunt, & aliena desiderantur, & iam obtenta auidius sumuntur, tanquam rara, & quæ non semper in prõptu sunt; sed præcipua ardoris causa in dæmone fuit. Dæmon enim, qui tantam ruinam Salomonis ex hoc artere præsagiebat, etiam ardentiores libidinum faces infelicis Regis animo corporique, ad eas excipiendas prono, incendebat, intelligebat enim illo euerso, innumerabiles eius exemplo ruituros in præceps. *Et ignorauit* [c] Salomon *quod ibi erant gigantes*, Dæmones scilicet, qui Deo à principio, sicut gigãtes in fabulis, se opposuerunt, qui illũ amorem inflammabant, nec vidit *profundis inferni conuiuas* istos luxuriosos esse destinatos.

a l.3. de benef.
b Prouerb. 9.17.
c Prou. 9. 18.

VIII. *Peccat in vxorũ multitudine.* ETSI autem alienigenarum tantum Scriptura meminit, quod in iis maior culpa, & periculum; indigenarum tamen & domesticarum amore deuictum fuisse Iosephus auctor est. I*nsaniens*, inquit, *in mulieres, & in rebus venereis immodicus, non contentus suæ regionis mulieribus, multas externæ originis duxit.* Theodoretus etiam eum secutus. [d] *Nam cum effectus esset libidinosissimus, habebat quidem consuetudinem cum multis mulieribus; non fuit autem contentus indigenis fœminis, sed præter legem duxit etiam alienigenas.* Idem sentit Suidas verbo Astarthe. Sed in has vilis, & remissus amor fuisse videtur, qui in alienigenas erat ardentissimus, quod illæ per legem Mosis concessæ essent, istæ prohibitæ.

d q. 35. in 3. Reg.

IX. *Et quare, & quanta ea fuerit.* QVOD ad multitudinem attinet, nemo est qui intemperantissimam libidinẽ, & deflorandarum virginum pruriginem, probrosissimam,[e] quæ in ea se prodit non accuset, qui matrimonij bonum, & finem violatum nõ agnoscat, etiam multiplicationis prolis; cuius tamen solius causa quondam polygamia populo Iudaico à Deo permissa fuerat. Itaque tantum vnicum legimus eius filium, & filias duas; cum Dauidis, & Roboami munerosissimam prolem reperiamus, idque notauit, & reprehendit Abulensis.[f] Excreuit paulatim hic numerus, ad septingentas quasi Reginas, & trecentas concubinas: rem omnibus retro seculis, apud omnes gentes inauditam. Puduit sine dubio Iosephum huius pudendæ turpitudinis; ideoque pro septingentis quasi Reginis, septuaginta substituit; sic enim apud Iosephum legunt Rufinus, Comestor, Lyranus, Diony. Hugo, Abulensis. Nunc tamen ita legitur. *Sed hæc Salomon contempsit, voluptate irrationabili victus, ductisque vxoribus è principibus, virisque illustribus prognatis septingentis numero, & concubinis trecentis, &c.* Quomodo in Græco nunc etiam perspicue, & sine ambiguitate legitur.

Ex Scriptura.

Iosepho.

e Vide Pined. l.7.c.5. n.8.
f q.5. in c.11 3. Reg.

X. *Hieronymo.* AVGETVR etiam hæc insania apud D. Hieron.[g] *& alter*, inquit, *in tantum secutus est libidinem, vt septingentas haberet vxores, & trecentas concubinas, & adolescentulas, & scorta passim, quorum non erat numerus.* Eum locum deprauauerat Erasm. Iosephum malens, quam Scripturam sequi. Allusit autem Hieron. ad illum Cãtici locum.[h] *Sexaginta sunt Reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus.* Quem tamen locum sic possumus cum millenis coniugibus conciliare, vt dicat sponsus inter septingentas primarias vxores clarissimo genere ortas, sexaginta pulchritudinis palmam tulisse; & inter trecentas concubinas minoris dignitatis vxores, octoginta eminuisse, puellas autem virgines nullo certo, ac definito numero Regi seruari solitas: sicut Assuero quærebantur virgines, & asseruabantur, suo tempore ad Regem introducendæ,[i] Inter omnes tamen eminet, & infinito interuallo antecedit ea quę pulchra est vt luna, electa vt sol, speciosa vt aurora cõsurgens, vnde statim sequitur, *vna est columba mea, perfecta mea vna est matris suæ, electa genitrici suæ*, quam aliç omnes sponsi iudicio, inuidia postposita acquiescentes, *laudauerunt, & beatissimam prædicauerunt.*

g epist. 131.
h cap. 6, 7.
i Esther. c. 2.2.

XI. *Ratio differentia vxorum.* RATIO porro huius multitudinis, vtique ex Salomonis intemperantia petẽda est; sed diuersitatis earum, vt aliæ essent quasi reginæ; aliç concubinæ censerẽtur,

aliæ adoleſcentularum nomine comprehenderentur, cauſa videtur fuiſſe, vt ſentit etiam Abulenſis, [a] quod cum rex eſſet ad concupiſcendum profuſus, quaſcumque vidiſſet, audiſſetue procerum filias pulchritudine præſtantes, eas illico ambiret; & cum earum cupitis amplexibus, niſi eas in vxores duceret, potiri non poſſet, eas duceret, & reginarum inſtar ob parentum dignitatem haberet; quod in nuptias alioqui non conſentirent; idque facile à Salomone cupiditate cæcato extorquebant. [b] Cum autem Rex eadem cupiditate ferretur in alias inferioris conditionis puellas, eas prolis tantum cauſa ſibi ſociabat minime inuitas, & erant concubinæ, ſibique id honori ducebant. Aliæ denique erant adoleſcentulæ; quæ non genere, ſed forma commendabiles à Rege accipiebantur, libidinis vnius cauſa, quas pro arbitrio accipiebat, dimittebatque; vt propterea nullo certo numero definirentur.

Concubinarum.

a in c. 11. 3. reg. q. 10 & ſeqq.

b Abul. q. 12

HISTORIA porro prophana horum temporum apud Euſebium ſilet, & quidem ad annos non paucos.

ANNVS MVNDI 3050. DILVVII 1394. 5ª. ÆTATIS. III. SALOM. 31. SADOCI PONT. 30. FVNDATI TEMPLI 28. TROIÆ EXCISÆ 179. LAOSTHENIS 22. IMPERII ASSYRIORVM 1119.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1003.

I. *Salomon opes in mulieres profundit.*

POSTERIORES omnes Salomonis anni ex prudentibus coniecturis ordinandi ſunt, cum certiores non occurrant, quos ſequamur duces. Dictat autem ipſa ratio, & experientia, hominem hinc opulentum, atque magnificum, inde mulieroſum, & ſexcentis imo mille fœminarum nexibus implicatum, & iis nexibus quos infelix rumpere formidet, nullum largiendi facturum finem, donec theſauri exinaniantur; quod cum fateri nolit ambitio, iis reparandis quo iure, quaue iniuria inſudandum fuit.

Hunc ergo, & ſequentem annum cum Pineda [c] ad fœminarum obſequium referemus; quatenus non corpori tantum animoque Salomonis erat noxium, ſed rei etiam publicæ cœpit eſſe pernicioſum. *Prodigit*, inquit Pineda, *infinitam diuitiarum vim in pellicum obſequium, & in voluptates conſectandas; habeſcit mente, torpeſcit ſenſu. Tangitur auaritia, & coacervare ſibi incipit aurum, & argentum.* [d] Hæc ipſe, recte corrigens ordinem alterius loci, [e] vbi dixerat Salomonem poſt idololatriam, & effrenatam libidinem, præcipitem ruiſſe in auaritiam. Imo vero ante idololatriam, ne Salomonem repente peſſimum factum fuiſſe dicamus. Cæterum totum hunc locum, diligentiſſime ab eo amplificatum, pauca magis neceſſaria, huicque loco & tempori aptiora, mutuando perſtringam.

Ante idololatriam.

c l. 8. c. vlt.

d Eccl 2. 8.

e l. 7. c. 13. n. 4. fin.

II. *Qui adhuc eas recte collocarat.*

NON meretur igitur vllam reprehenſionem Salomon, ſed magnam potius laudem, cum immenſas opes terra, marique, tum ex ſuorum vectigalibus, tum ex tributis, & muneribus exterorum congerit; & confert ad templi fabricam, aut ædium regiarum, ad ſanctæ vrbis amplificationem, & honorem, ad publica ædificia, & pacis ſtabilimentum; ad popularium ſuorum felicitatem, ad legitime dilatandos imperii fines, ad vrbes vel reſtaurandas, vel condendas; quod ſuperioribus annis præſtiterat; quibus fecit vt tanta eſſet abundantia Hieroſolymis auri, & argenti, quanta lapidum; quia tunc non colligebat ſibi Rex, ſed populo; iuxta illud. [f] *Præbuitque Rex argentum, & aurum in Ieruſalem quaſi lapides.* Colligebat, inquam, populo, cui præbebat: inſtar ſtomachi, in quem cibi ingeruntur, per vniuerſum corpus diſtribuendi. Quemadmodum autem quæ partes circa ſtomachum, & viſcera ſunt, plus adipis colligunt, ſic qui circa Regem verſantur opulentiores fiunt; ſed ita tamen, vt nemini omnino ciuium, quamuis ignobiliſſimo, ſuus ſanguis, ſuus victus deſit.

f 2. Par. 1. 15

III. *Vt earum cupiditates expleat.*

VERVM publicis iam operibus, & impensis perfectis, cum nihilominus congregare perseuerauerit, & non Reip. sed *sibi* coaceruarit, neque ad honestum aliquem finem, *sed vt in concupiscentiis suis insumeret*, [a] & inexplebilem fœminarum impudicarum famem exaturaret, hoc nimirum magnis eius culpis annumerandum est. Quod si vnius aliquando vel alterius istiusmodi muliercularum siti, vix magni thesauri pares esse potuerunt: *Nam*, vt inquit Seneca ingemiscens, *Non satis muliebris insania viros subiecerat, nisi bina vel terna patrimonia auribus singulis pependissent.* Quid de septingentis Salomonis vxoribus quasi reginis, de trecentis concubinis, de adolescentulis, quarum non erat numerus æstimari potest? Quos thesauros, quę vectigalia, quæ principum munera, quas negotiationtes, quas classes sufficisse dixerimus, ad earum luxum, auaritiam, ludos, conuiuia, famulatũ, familiam, deorum cultum, sacrificia, donaria, proprium ornatum, omnemque mundum muliebrem? Hæc autem omnia perspicue comprobabuntur ex iis quæ postea de tributorum grauissima indictione dicentur, quorum tunc longe maxima necessitas incubuit, cum vniuersis vxoribus suis alienigenis fana extruere, ornare, dotare oportuit.

a. Iacob. 4. 3
l. 7 de benefic.

ANNVS MVNDI 3052. DILVVII 1396. QVINTÆ ÆTATIS 113. SALOMONIS 33. SADOCI 32. FVNDATI TEMPLI 30. TROIÆ EXCISÆ 181. LAOSTHENIS 24. IMPERII ASSYRIORVM. 1121.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1001.

I. *Incipit tributa vexare populum*

PRINCIPES male profusi ne in fundo quidem ad seram parcimoniam confugiunt, sed ad iniusta tributa, & vectigalia, ad subditorum expilationes, & vexationes: cum perniciosorum effectorum causas excindere oporteret, eas fouere miseri, & amplificare pergunt. Sic miseri Troiani cum præclare intelligerent diuturnas calamitates suas ob vnam Helenam raptam, retentamque esse inuectas, non induxerunt animum, infamem à se mulierem expellere, sed ea retenta bellum fouere, & extrema quæque pati maluerunt. Salomon hoc anno, vt bene coniectat Pineda, vexat populum iniquis exactionibus, & grauissimis tributis, vel potius vexationes sub hoc tempus inchoatas, in sequentes annos, quibus insanire perrexit, propagauit. Neque enim vnicum vexationis annum redolent illæ populi ad Roboamum querelæ. [b] *Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis, tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo quod imposuit nobis, & seruiemus tibi*: sed perseuerantem adhuc sarcinam, & præ suo pondere ceruices molestissimè deprimentem. Neque enim solent principes, aut qui apud eos omnia possunt, semel onera, ob vrgentem aliquam necessitatem in populum imposita, etiam illa sublata subleuare, sed ea retinent, & in perpetuum constabiliunt.

Pergitque deinceps.

b 3 Reg. 12. 4.

II. *Tributorũ præfecti.*

SIT ergo hic annus initium vectigalium, vel recens impositorum, vel veterum amplificatorum. Huic periniquo perque odioso muneri ex parte præerat Ieroboam. *Constituerat* enim *eum Salomon præfectum super tributa vniuersæ domus Ioseph*, duarum scilicet tribuum Ephraim [c] & Manasse, quæ præfectura ei postea [c] defectionis occasionem præbuisse creditur; & viam ad impium regnum muniuisse. Tributis autem iam ab initio regni Salomonis vniuersè præerat Adoniram filius Abda, vt habetur in 3. Reg. [d] qui videtur toto regni Salomonis tempore huic numeri præfuisse; initio autem regni Roboami, à populo deficiente à nouo rege, interfectus traditur. [e] Nam qui ibi dicitur Aduram, à Septuaginta dicitur Adoniram, fortassis etiam hic alius ab illo fuit. Nam Pineda illum in Hispania mortuum ac sepultum tradit, cuius sepulchrum Sagunti fertur inuentum,

c l. 3. Reg. 11. 28.
d c. 4. v. 6.
e 3. Reg. 12. 18.
l. 5. c. 13. n. 22.

annis ab hinc centum, & quadraginta, Christi 1480. cum hic in Iudæa lapidibus obrutus fuerit, sed nobis hac de re iterum, initio regni Roboami, sermo recurret. De istis autem tributis, & oneribus populi quid distinctius dicam non habeo. Ex præsenti porro statu rerum satis intelligi potest annum sabbaticum, qui in hunc Salomonis trigesimum tertium cadit, aut neglectum, aut ægre, ac maligne obseruatum fuisse, notum enim est ægro capite membra non valere. *Annus sabbaticus.*

ANNVS MVNDI 3053. DILVVII 1397. 5ª. ÆTATIS 114. SALOMONIS REGIS 34. SADOCI PONTIF. 33. FVNDATI TEMPLI 31. TROIÆ EXCISÆ 182. LAOSTHENIS 25. IMPERII ASSYRIORVM 1122.

ANNVS ANTE CHRISTVM 1000.

HI sunt luctuosissimi; maximeque deplorandi Salomonis anni, quibus à summa corporis intemperantia, ad summam animi impietatem & idololatriam prolapsus, impie nefarieque vixit, templa idolis ædificauit, & infinitis populi sceleribus aditum muniit. Huic perditissimæ vitæ dementati principis, Abulensis secutus Hebræos [a] sex minimum annos tribuit, quoniam vix breuiori tempore templa tam multa idolis construi potuerunt; cum præsertim & Rex ipse magnificus esset natura sua, & iis fanis Reginarum gratiam demereri vellet. Eadem sententia est Lyrani in hoc c. 11. & Tornielli. [b] Pineda [c] ait ædificandis templis, & incredibili stultitiæ, & furori idololatriæ, sat multos esse duos, vel tres annos, imo, proh dolor: nimium multi sunt; addiderim tamen annum vnum, ne fabricis quantumcumque approperatis tempus desit. Sethus Caluisius vnum tantum annum tribuit, chartacea opinor templa excitata Hierosolymis putat à Salomone, Regum omnium magnificentissimo, qui viginti annis duas ædificauit domos, Deo alteram, alteram sibi. I. *Ratio temporis.*

a 3. Reg. 11. 9. 14.
b an. 32. quintæ ætat.
c l. 8. c. 4.

SCRIBVNT Hebræi in Chron. maio. cap. 18. hoc tempore natum esse Ioiadem summum Pontificem, qui sub Rege Ioas annos natus centum, & triginta mortuus est. [d] *Oriente*, inquiunt, *diebus Salomonis labe, & ruina, natus est simul Ioiada, qui eam corrigeret*, non illam ipsam quidem, sed aliam illi non dissimilem, Iorami scelere, & Athaliæ furore, vel inuectam, vel confirmatam, atque amplificatam. Ab anno vero 34. regni Salomonis, si quis centum, & triginta annos numeret, vltimus cadet in annum Ioas Regis Iudæ vigesimum octauum, & fundati templi annum centesimum sexagesimum. Vt eo anno Deo fauente declarabimus, nam aliquot Regum anni nonnullam habent difficultatem. II. *Ortus Ioiadæ.*

d 2. Paral. 24. 15.

SALOMON igitur cum quotidie profundius in lutulentam nequitiam immergeretur, & interim, ipso minime sentiente, alieni comederent robur eius, prorsus elanguit. Nam vxores alienigenæ verum Dei cultum primo neglexerunt, deinde abiecerunt, denique patriam superstitionem, cultumque nefarium idolorum postliminio reuocarunt; vidit id Salomon, dissimulauit, passus est, denique approbauit; ratus fortasse languescente iam Dei timore, & obtorpescente sapientia, Dei cultum cuique liberum esse relinquendum. III. *Salomonis lapsus in idololatriam.*

Postquam huc ventum est, facile fuit, & pronum ad deteriora gradum facere. Istarum Reginarum vna aliqua, quæ regi maxime in deliciis fuit, filia Pharaonis fortasse, (nam hæc prima inter alienigenas, quæ Salomonem perdiderunt, nominatur) [e] non minus artificiosa, quàm flagitiosa oratione postulauit templum sibi aliquod excitari, in quo Deo suo ritu patrio famulari posset.

e 3. Reg. 11. 1.

IVSTINVS libro de veritate Christianæ religionis, agens de Salomone ait eum mulieris Sidoniæ causa ad simulachrorum cultum esse delapsum, quia Scriptura IV. *Cuius maxime opera.*

in eius idololatria describenda à cultu Astarthes Deæ Sidoniorum incipit, [a] intelligens non quidem eum ab vnica tantum muliere ad impietatem perductum, de plurimis enim id constat, sed ab vna aliqua, eáque Sidonia huic malo initium datum. Sic & Tertul. [b] *Salomon, audeo dicere*, inquit, *etiam quam habuit in Deo gloriam, amisit per mulierem in idololatriam vsque pertractus*. Plurium tamen mulierum alibi meminit. [c] *Reijcitur Salomon, sed iam à mulieribus alienis possessus, & idolis Moabitarum, & Sidoniorum mancipatus*. Eodéque modo l. de præscrip. c.3. D. Basilius in epistola ad Chilonem anachoretam. *Salomoni*, inquit, *quid attulit commodæ frugis exuberans adeo opulentia infusæ sapientiæ, quando is demum per mulierculæ, quam ad insaniam vsque deperibat, illices complexus, ex cordatissimo adolescente, per ætatem in senium deuergentem vecors factus, & in idololatriam prolapsus concidit.* Quæ ego eodem modo quo Iustinum interpretor. Sed Aegyptiam tamen induxi potius, propter cognitum Regis, & confessum omnibus præcipuum in filiam Pharaonis amorem. Vergebat porro eius ætas in senium, quoniam iuxta nostram chronologiam, annum agebat quinquagesimum quartum, vt mox dicetur.

An Sidonia. | a Reg 11.5.33. | b l.5 cont. Marc.c.9. fin. | c l 16.2. in Marc.c.23.

V. *Aut potius Aegyptia.*

ILLE iamdudum captiuus, & implicatus laqueis, quos ipse sibi nexuerat, negare non audet, aut frigide negat, dissimulat, verecundatur, differt. Populi motus ad ortum nouorum rituum, nouæque religionis obtendit, qualem iam tot annis nemo publice Hierosolymis viderat. Illa dies, noctesque apud eum plorat, conqueritur, obsecrat, Aegypti Regem deprecatorem adhibet; instant & reliquæ mulieres eiusdem Dei cultores: iugiter ei adhærent, nec spatium ad quietem tribuunt. Denique *defecit anima eius*, non minus quam Samsonis, [d] *& vsque ad mortem lassata est*. Non enim contra vnam aliquam mulierculam promissæ pecunię studio incensam; sed contra reginas plerasque, idolomania insanientes pugnādum fuit. Et illam quidem frigidiorem reddere potuit non dubia seruitus, vel mors imminens viro fortissimo, & quem nouerat amantem sui. Istæ nihil Salomoni mali, sed plurimum potius boni obuenturum, dæmone promittente, sibi persuadebant, & illi denique persuaserunt.

d Iud.ca.15.

VI. *A qua denique expugnatur.*

VINCITVR igitur, dat manus, iubet ædificari templum; etsi enim non legimus templum Aegyptiæ vxori excitatum, legimus tamen fanum Chamos idoli Moabitarum, & Moloch Ammonitarum; & in eundem modum reliquis alienigenis vxoribus factum. [e] Itaque Abulensis sex templa ædificata putat, singula singulis nationibus, aut populis, diuersa idola colentibus, de quibus Salomon vxores acceperat alienigenas. [f] Sed ecce tibi reliquarum vxorum examina in tot turbas, quot deos diuersos colebant, distincta, Salomonem inuadunt, orant, obsecrant, queruntur, indignantur, denique exorant, impetrant, ædificant & ipsæ suis quæque locis: materiam celeriter vndique corrogant, fundamenta iaciunt, muros excitant, opus vrgent, & quidem studio contentiosissimo, labore pertinacissimo, diligentia incomparabili. Dæmon quippe & opifices, & architectos, & reginas, & regem ipsum iam habebat in potestate. Quid multa, fana perficiuntur, ornantur, excitantur aræ, idola cuduntur, suis adytis collocantur; à reginis primo, tum earum rogatu, à rege inuisuntur, honorantur, incestis denique sacrificiis coluntur. Hic Salomonis nequitiæ, & pudendæ pręuaricationis probabilis cursus fuit. Quippe, vt ait Scriptura, [g] *Cum iam esset senex deprauatum est cor eius per mulieres, vt sequeretur deos alienos. Nec erat cor eius perfectum cum Domino Deo suo, sicut cor Dauid patris eius. Sed colebat Salomon Astarthen deam Sidoniorum, & Moloch idolum Ammonitarum*, &c. Verum hic nonnulla explicanda sunt paulo amplius.

Et mox à reliquis. | e 3.Reg 11.7.8. | f 3.Reg.11.1.q 16. | g 3.Reg.ca.11.v 4.

VII. *Qui nunc Salomon senex.*

ET primo occurrit senilis ætas, in qua multum laborant qui duodecimo anno ætatis Salomonem Regem factum volunt. Coguntur enim eum senem dicere, in ipso propemodum flore ætatis, sexto scilicet & quadragesimo vitæ anno, aut celerius etiam prout pluribus ante mortem annis deprauatum dixerint. At iuxta sententiam quam secuti sumus, quartum & quinquagesimum agebat annum; quo tempore iustior est, probaliorque senectus. Idque affirmat Abulensis, [h] qui Salomonem circiter viginti annorum fuisse dicit cum regnare cœpit, nunc autem fere quinquaginta quinque annorum fuisse. Recte autem dicit senem, & senectutem in eo ob intemperantiam maximam acceleratam fuisse; *Quia*, inquit, *homines valde venerei, ante senectutem sunt senes. Imo in ipsa iuuentute desiccantur, & decolo-*

h q.14 in c.11.3.Reg.

rantur, & cito moriuntur. Additque mirum esse quod tandiu viuere potuerit, causamque refert in naturalia remedia, quorum erat scientissimus Salomon, quibus vires corporis, ac vigor fouerentur, & cito flaccescere prohiberentur. Sed hac de re iam satis anno primo Salomonis [a] disputatum est.

a n. 7.

VIII. *An idola animo coluerit.*

SECVNDVM dubium est an ad speciem tantum externam Salomon idola coluerit; interius nihilominus in vera fide, & religione persistens, an vero etiam fidei in corde suo iacturam fecerit, & ex animo idola adorauerit, errore mentis deprauatus. Et profecto posterior pars videtur ipsa Scripturæ aperta sententia. Ait enim, *deprauatum est cor eius per mulieres, vt sequeretur deos alienos*; vbi & internus error, & externa erroris professio declaratur. In omnibus linguis habetur deprauatio cordis, declinatio, auersio cordis. Chald. *Vxores eius errare fecerunt cor eius post errores gentium.* Quæ verba non externum tantum cultum, sed plane internum, qui cordis est, satis docent. Et paulo post. [b] *Igitur iratus est* Dominus *Salomoni; quod auersa esset mens eius à Domino Deo Israel.* Non corpus ergo tantum, sed mens ipsa idololatriæ sordibus polluta est. Nec Scriptura aliis in locis aliter regibus idololatris, tam regni Iudæ, quam Israelis idololatriam impingit, quam hoc loco Salomoni. Quos ait secutos deos alienos, coluisse deos gentium, eis ædificasse fana, plantasse lucos, non fuisse cor eorum rectum, aut perfectum coram Deo, nō secutos vias Dauid patris sui, non custodisse pactum Domini. Quæ singula cum sufficere putentur ad idololatriæ aliquem condemnandum; quomodo omnia contra Salomonem à Scriptura pronuntiata eius infidelitatem dubiam relinquent?

b ca. 11. v. 9.

IX. *Ex Iosepho.*

IOSEPHVS quoque qui dixit Salomonem hoc primum dedisse amori mulierum, vt ritus earum imitaretur, quo magis illis hoc argumento fidem amoris, & beneuolentiæ faceret: sponte tamen idola postea coluisse, & cultum Dei sui neglexisse affirmat. Ait enim, *Aetate deinde prouectior, & mente iam paulatim senescente, magis etiam patriæ religionis oblitus, cultum Dei sui neglexit, & mulierum exterarum ritibus assueuit.* Et Hieronymus de neglecto Dei cultu consentit. Nam epistola 132. ad Vital. *Alter in tantum secutus est libidinem, vt septingentas haberet vxores,* Et mox, *neglectoque Deo patrum suorum, extruxerit idola gentium plurimarum, & fuerit, non vt prius* Ledidia *id est amabilis Domini, sed amator mulierum.* Consentit D. Hieronymo. S. Augustinus. [c] *Salomon qui vxores magis ad libidinem, quam ad propaginem habuit, improbatus est, & reprehensus, vt appellaretur amator mulierum, & inde ad profundum idololatriæ lapsus, atque demersus, eadem veritate proderetur.* Non conueniunt opinor, hæc verba in Salomonem superficie tenus idololatram? Idem D. Augustinus. [d] *Attendat*, inquit, *& aspiciat Salomonis domum plenam mulieribus alienigenis, colentibus deos falsos, & ipsum ab eis Regem, aliquando sapientem, in eandem idololatriam seductum, atque deiectum.* Quæ verba non satis videntur conuenire simulanti, quem seducentem potius dixerimus, quam seductum.

Hieronymus.

Augustino.

c l. 22. contra Faust. c. 81. to. 6.

d l. 17. de Ciuit. c. 8.

X. *Alia eiusdem Augustini sententia.*

IDEM tamen Augustinus [e] non semel significat Salomonem foris tantum egisse idololatram; intus autem non fuisse seductum; in eoque similem facit Adæ, sicut & Abulensis l. c. qui seductus non fuerit, etsi vxori consenserit in esu pomi. *Ita Salomon,* inquit ipse, *vir tantæ sapientiæ nunquid nam credendum est quod in simulachrorum cultu crediderit aliquid esse vtilitatis? sed mulierum amori ad hoc malum trahenti resistere non valuit; faciens quod sciebat non esse faciendum, ne suas quibus deperibat, atque diffluebat mortiferas delicias contristaret.* Et rursum. [f] *Nec Salomonem,* inquit, *credibile est errore putasse idolis esse seruiendum, sed blandiciis fœmineis ad illa sacrilegia fuisse compulsum.* Hæc ibi, quibus non dissimilia scribit in titulum Psal. 126.

e l. 11. de Genes. ad lit. c. vlt. to. 3.

f l. 14. de Ciuit. c. 11.

XI. *Videri etiam interius.*

VERVM hæc facile superioribus conciliari possunt, si dicamus Salomonem quidem à principio foris tantum in gratiam fœminarum fuisse idololatram; mox autem Deo miserum Regem deserente, tale scandalum vindicante, & mentem, vt solet, obtenebrante libidine, idololatriam, quam profitebatur, etiam intus admisisse, & dæmonibus sub idolorum imagine diuinitatem aliquam tribuisse. Itaque Prosper Aquit. [g] dicit Salomonem fornicatum mente & corpore, Domino ipsum deserente; Basilius supra relatus ait eum vecordem factum, & in idololatriam prolapsum concidisse. Theodoretus in 3. Reg. [h] *Ex his,* ait, *perspicuum est quod ipse quoque coluit idola.* Accedunt quæ paulo ante ex Scriptura, Iosepho, Hieronymo, Augustino retulimus. Plura congerit Pineda, [i] qui posteriorem

g p. 2. de prædict. c. 27.

h in 3 Reg. q. 36

i l. 7. c. 9.

sententiam nobiscum amplectitur.

XII. *An eis templa, & statuas erexerit.*

TERTIO dubium est an fana, altaria, statuas idolis construxerit. Nam primo id nusquam habetur in Hebræo, Græco, vel Chaldæo; sed loco fanorum, & templorum habetur excelsum ὑψηλον, Theodoretus, & Procopius τὰ τεμένη, & 4. Reg. [a] scriptũ est Iosiam destruxisse excelsa, quę ædificauerat Salomon idolis, non templa. Excelsum autem non significat fanum, sed lucum potius, aut nemus in montibus, & excelsis locis plantatum, ad honorem numinis. Deinde Iosephus nihil meminit templorum idolis extructorum. S. Iræneus [b] in accusatione Salomonis id tantum affert, quod permittebat vxoribus suis erigere idola in Israel; quem secutus Vatablus. [c] *Secutus est Salomon cultum idolorum: hoc est permisit vt vxores suæ Sidoniæ extruerent aras idolis suis.*

a c.23. v. 13.
b l.4. c.45.
c 3. Reg 11 n.8.

XIII. *Ita videri.*

NIHILOMINVS dicendum est, Salomonem idolis vxorum suarum templa ædificasse; eaque etiam excelsorum nomine intelligi, idque satis clarum est ex prædicto loco quarti Regum, vbi non dicuntur excelsa plantata, & succisa, sed ædificata, & destructa; imo excelsa aperte à nemoribus, & lucis distinguntur, postquam enim dixit polluisse, & prophanasse excelsa, quæ ædificauerat Salomon, subdit contriuisse statuas, succidisse lucos, & repleuisse ea loca ossibus mortuorum; & Septuaginta pro excelsis ibi legunt, *& domum quæ erat in facie Ierusalem,* 1. *&c.* Denique quæ hoc loco 3. Reg. Hebræa lectio vocat excelsa, explicatius infra 3. Reg. [d] vocat fana, siue domos excelsorum: vel domos excelsas, templa excelsa, & magnifica. Sic [e] dicitur Ieroboam fecisse domum excelsorum, siue fanum, aut fana, vitulis aureis. Et cum passim in hoc ipso libro legamus sacerdotes excelsorum, certe prophanorum templorum sacrificuli intelliguntur. Non enim Sacerdotes erant, sine sacrificiis, nec sacrificia sine altari, nec altaria sine templis, aut fanis. Vnde in 4. Reg. [f] dicitur populus adhuc immolasse, & adoleuisse incensum in excelsis, quod crebro in Scriptura repetitur. [g] Denique τέμενος non tantum partem agri Deo consecrati, sed delubrum ipsum, ac fanum significat. Salomon igitur in impietate sua ædificauit fana idolorum, & circum ea nemora, lucosque plantauit, vel iam plantata dicauit idolis. Et ne templa essent inania, in fanis erexit altaria, in altaribus imposuit statuas Moloch, & Astarthe [h] &c. & ante eas cultum idolis exhibuit. Id enim est *colere Astarthem; & sequi deos alienos;* eaque phrasis vbique eum sensum habet, vt significet eis sacrificatum esse per illos impietatis ministros.

1. 6χ.
d c.13. v.32.
e c.12. v.31.
f c.12 v.3.
g c.14. v.4. c.15. 4.15. c.16 4. & alibi passim.
h 4. Reg.23. 14.

XIV. *Male accusatur à Iosepho.*

QVOD ad Iosephum attinet, iniquior est hoc loco in Salomonem, ipsamque veritatem, cum imagines boum, sub mari æneo, leonum in solio eburneo, crimini Salomoni vertit. Vbi enim reprehendisset, quod mulierum exterarum superstitiosis ritibus assueuisset, subdit. *Quamuis iam ante quoque à præscripto legum discesserat, quia æreas boum effigies basi maris illius addiderat, sicut solio suo leonum post apposuit. Nam neque illa fas erat facere.* Verum nequaquam discessit à præscripto legis hac in re Salomon, quippe vel pueris notum est non simpliciter prohibita fuisse Iudæis sculptilia, vel similitudinem cuiuspiam rei creatæ, sed adorationis causa, vnde statim eodem loco subditur, [i] *non adorabis ea neque coles;* quod eodem modo, atque ordine præceptum habetur Deuter. 5.8.

i Exod. 20. 5.

XV. *Boues, leones, & Cherubinos Salomonis non fuisse populo scandalo.*

QVONIAM vero in populo rudi, ac stupido non solum malum, sed etiam occasio mali auferenda erat, fuit etiam sapientiæ Salomonis ita boues, & leones, & Cherubinos, & id genus alia variis in locis, & operibus adsculpere, vt seruire potius ornamento & vtilitati, vel vsui aliarum rerum viderentur, quam vt ipsis honorem aliquem deferri crederent. Non enim boues solitarii erant, eminenti aliquo loco affixi, vt spectari possent, & coli, sed deiecti erant ad famulatum, vt muli, vel asini oneribus ferendis addicti. Et leones adstabant illi quidem solio, sed in gradibus vtrinque, quasi milites stipatores corporis Regis, situ & positione humili, non superba, nec quasi honorem diuinum ambientes, sed humanum homini suo modo deferentes. Cherubini quoque, vt alibi dictum est, arcæ vndique supplices erant, eique famulabantur alis suis, & populum non ad sui, sed ad communis Domini venerationem, & cultum vultu, manibus, omnique gestu incitabant. Quod si boues, & leones Iosephus reprehendendos putat, reprehendat & Cherubinos, quibus non vnius, sed quatuor animalium inerant formæ, vt Ezechiel au-

thor est. Quod si Cherubinos Salomonis reprehendit, arguat & Moysis, & Dei, qui iubeat violari legem quam tulit. Aut potius intelligat non violari legem, cum lex ipsa ex fine suo modificata seruatur. Sed inepti sumus qui lumen cerni ab excæcata natione, & ducibus eius cæcis postulamus; quos huc zelo non secundum scientiam prouectos putamus, dum non solum Caij statuam, vel Tiberij, [a] sed auream etiam aquilam, non minus audacter quam insipienter, è porta templi deturbarunt. [b]

[a] l.2. de bell. c. 8. [b] l.17. ant. c. 8.

XVI. *Quot fana erexerit.*

QVARTO dubium est quot fana, & quot idolis Salomon ædificarit. Et primo consensus communis est cum Scriptura dicit eum vniuersis vxoribus suis alienigenis erexisse fana, non intelligi vt singulis singula, quis enim credat trecenta, aut quadringenta templa, quot forte habuit alienigenas vxores ædificasse? sed tot fana quot erant diuersi dij, qui à diuersis nationibus, & vxoribus colerentur; verbi gratia, vnum Deo Moabitarum, alterum Sidoniorum, &c. Secundo aliqui putant vnum tantum fanum excitatum fuisse, sed in eo diuersis diis diuersa altaria erecta fuisse. Ideoque singulari numero fanum à Scriptura [c] dici, & domum à Septuaginta. [d] Et Ethnici alias Pantheon omnibus diis construxerunt. Petrus Comestor [e] ait ædificasse tria fana idolorum circa Hierosolymam; primum Astarthæ, secundum Chamos, tertium Moloch. Idque satis confirmatur ex 3. Regum. [f]

[c] 3. Reg. 11. 7. [d] 4. Reg. 23. 13. [e] l. 3. Reg. c. 17. [f] c. 23. v. 13. [g] q. 16. in c. 11. 3. Reg.

XVII. *Sex videri cum Abul.*

ABVLENSIS sex ad summum templa excitata sentit, pro totidem mulierum nationibus, quæ memorantur à Scriptura, [g] scilicet Aegyptiarum, Moabitidarum, Ammonitidarum, Idumæarum, Sidoniarum, & Hetthæarum; qui numerus videtur admodum probabilis, partim quia mediocris est, & consentaneus reliquæ ætati Salomonis; partim quia is videtur suggeri à Scriptura. Nihilominus sine dubio plurium nationum vxores habuit Salomon; certe Clemens [h] Alex. Tyriam habuisse scribit filiam Irami Regis. Iosephus etiam Tyrias, & Sidonias numerat, siue vxores siue concubinas; Idem credibile est de Syris, & Palæstinis, Arabibus & Chaldæis, vt omittam Amorrhæas, Pherezæas, Gergesæas, & id genus alia antiqua nomina; quarum nationum mulieres Salomoni connubio iunctas, templa sua ab eo impetrasse, Pineda videtur existimare, [i] qui addit vnius nationis, aut Dei potuisse esse plura templa.

[h] l. 1. strom. c. 11. [i] l. 7. c. 10. n. 8.

XVIII. *Nullum tamen Hierosolymis.*

QVINETIAM verisimile putat multiplicatis aris, & altaribus eiusdem Dei, siue in monte oliuarum, siue Hierosolymis, siue publice in plateis, siue priuatim domi plenam extitisse Hierusalem. Sicut & Isaiæ tempore. [k] *Et post ostium, & retro postem posuisti memoriale tuum.* Verum hæc de temporibus Achaz, & Manassæ accipienda sunt, cum iam solutis habenis idololatria bacchabatur. Nec videntur de his paucis Salomonis annis posse probabiliter dici, sicut nec illa Ezechielis. [l] *Ad omne caput viæ ædificasti signum prostitutionis tuæ.* Aut illa Ieremiæ. [m] *Secundum numerum ciuitatum tuarum erant dij tui Iuda, & secundum numerum viarum Ierusalem posuisti aras confusionis, aras ad libandum Baalim.* Nec crediderim vllum à Salomone fanum idolis excitatum Hierosolymis, neque enim id Scriptura siluisset, quæ in Achaz id scelus studiose accusat. [n]

[k] c. 57. v. 8. [l] c. 16. v. 25. [m] c. 11. v. 13. [n] 2. Paral. 28. 24.

XIX. *Sed circa eam.*

Ad montem Oliueti.

QVINTO dubium est quis fuerit iste mons contra Ierusalem, siue è regione Ierusalem, siue super faciem Ierusalem. Nam à meridie habuit hæc ciuitas montem Eroge, & montem Acheldema; ab occidente montem Gion, & montem Caluariæ. Ab oriente montem Oliueti; à septentrione colles minus nominatos, in quibus Assyrij, & Romani aliquando castra posuerunt. Communis sententia est fuisse excitata hæc templa in monte Oliueti ad dexteram eius partem, qui propterea *mons offensionis* dictus est. [o] Pagninus pro monte offensionis, habet montem Oliueti. Chald. *ab Austro montis Oliuarum.* Vatabl. *ad dextram montis vastationis,* vel destructionis, id est Oliueti, ita enim dicitur ob idololatriam, quæ ibi exercebatur. Consentit Caietanus, [p] Sa, Dionysius, Hugo, Lyranus, Comest. [q] Abulensis, Adrichom. in sua Ierusalem, [r] qui etiam in parte aquilonari montis Oliueti, ponit alium montem scandali vltra torrentem Cedron quatuor stadiis Hierosolymis distantem, in quo etiam fanum Chamos idoli Moabitarum; [s] sed ibi idolum hoc vocatur offensio, vel scandalum, nec in monte ponitur, & Villalp. in sua Ierusalem vnicum montem offensionis ab austro montis Oliuarum ponit; & Pined. [t] templum Chamos in eodem monte Oliuarum collocat.

[o] 4. Reg. 23. 13. [p] 3. Reg. 11. & 4. Reg. 23. [q] 3. Reg. 7. 27. [r] n. 190. 191. [s] ex 4. Reg. 23. [t] l. 7. c. 11. fin.

XX. *Quæ fuerint hæc idola. Astarthe. Chamos. Moloch.*

SEXTVM dubium est quæ fuerint hæc idola, dico breuiter, plura enim suggeret Pineda, [a] & Serrar. [b] in opusculo de peccato Salomonis [c] Astarthem à plerisque dici Iunonem, ab aliis Venerem, à nonnullis etiam lunam, siue Reginam cœli; Chamos autem Moabitarum idem putatur, qui apud alias gentes Bacchus, à Græco κῶμος, quasi sit deus comessationis, & compotationis, denique Moloch æstimatur Saturnus filiorum deuorator, & carnifex incendiarius, de quo alibi dictum; vtrique certe sacrilegos patres miseros filios sacrificasse constat. Paulus autem à Palatio [d] existimat Salomonem filios suos diis alienis obtulisse, & consecrasse idolo Moloch.

a l.7 c.11. b in cap. 2. Iudic q 2. c n 4. d apud Pined. l. c n 3

XXI. *An eius filios Salomon consecrarit.* *Non videtur.*

IDQVE non inepte colligit, inquit Pineda, ex Ecclesiastico [e] vbi de Salomone dicitur. *Profanasti semen tuum, inducere iracundiam ad liberos tuos.* Vt vel ex eo maxime scelere videatur tum in Salomonem, tum in illius posteritatem ira diuina concitata. Sane non alium legimus Salomonis filium præter Roboamum, ac duas præterea filias, vt si alios ex tot vxoribus, & coniugibus suscepit, malos male perdidisse videatur insana parentis religio, & funestus ille, ac nefarius Molochius ignis. Ita Pineda, verum refugit, atque horret animus tantum facinus de Salomone credere quod videtur Scriptura non dissimulatura, sicut de Achaz memoriæ prodidit, [f] & de Manasse; [g] neque locus ille Ecclesiastici multum vrget. Nam *profanasti inducere iracundiam super liberos tuos*, recte explicari potest, profanasti, inducendo iracundiam Dei contra illos, qui exemplum patris postea secuti, facti sunt idololatræ, vt propterea tractarentur à Deo, non quasi filii Dauid dilecti sui, sed quasi profani filii Esau, vel Saulis; at prædicta profanatio non induxit super liberos iracundiam, sed commiserationem, iracundiam autem super patres.

e c.47 v.22. f 4.Reg.16. 3 g 4.Reg 21. 6.

XXII. *An magiæ diabolicæ deditus fuerit.* *Ita videri ex Pineda Delrio.*

SEPTIMO dubitari potest, an magiæ quoque deditus fuerit Salomon, quandoquidem aientem partem Scriptura non tradit, sicut nec negantem; & alioqui Magia, & idololatria cognatæ sunt artes, vt alibi à nobis traditum est, [h] vel Apostolo testante & coniungente veneficia, idolorum [i] seruituti; & in 4. Reg. [k] Manassis artes magicæ cum idololatria copulantur. Nec satis intelligo qui fieri possit vt homo (nisi sit plane plumbeus, qui nudis lignis, & lapidibus diuinitatem tribuat) deos, siue dæmones in idolis adoret, consulat, audiat, obtemperet, nec eadem opera sit Magus. Et sane Pineda [l] censet Salomonem magicas artes, & insuper variissimas alias idolorum superstitiones coluisse. Delrio [m] ait ea quæ recitat Iosephus [n] de dæmonibus eiectis, vi radicis inclusæ in annulo, à Salomone indicatæ, & incantationibus ab eodem inuentis, ait, inquam, ea vel falsa esse, vel in illud referenda tempus, quo se idololatriæ, & omni superstitioni immerserat.

h to.1.an. m.2510 n 11.& Schol 6. i Galat.5. 20. k c 20 v. 5.6. l l.7.c 12 n. 2 m l.2.q 3. n l.8 c 2.

XXIII. *Ex sententia Franc. Georg.*

FRANCISCVS Georgius multa in suis problematis de Salomonis magia cum Rabinis fabulatur. Vbi inter alia [o] ait eum non contentum sapientia ab altissimo donata, voluisse sibi asciscere sapientiam, & astutiam serpentinam; aduocando Asmodæum, vt Hebræi dicunt, Astarthem, Chamos, Melchon, siue Moloch, & alias immundas formas, quibus erexit statuas. *Vnde ab ipsis*, inquit, *iubente Deo deceptus est*. Et infra problem. 136. vbi adorationem idolorum Salomonis, tum excæcationi ex amore mulierum tribuit, tum cupiditati sciendi. *An*, inquit, *non adorauit idola, veluti numina, sed vt magiam perficeret, quam moliebatur, ad potestates idolis illis præsidentes confugit, tanquam ad secundas causas, & ministros decreta cælorum exequentes: Et in hoc plurimum errauit, quia ab illis impetrare supplex curauit, quod à solo Deo dandum recognoscere debebat.* Sic ille.

o to.5. sect. 1 probl. 77

XXIV. *An exutus regno, & traditus Sathanæ.*

DENIQVE [p] ex quodam Zohar ait Salomonem traditum esse Sathanæ, in interitum carnis vt spiritus saluus fieret, Asmodæo videlicet, qui ipsum regno eiectum per aliquot annos in deserto detinuit, vnde componens Ecclesiasten, dixit; *fui Rex in Ierusalem*, ac si tunc non esset. Sic & Nabuchodonosor regno expulsus fuit, vt Daniel refert. Tunc autem Asmodæus effigiem, & ornamenta regia indutus, pro Rege iura reddebat. Et problemate sequenti narrat quomodo captus sit Salomon ab Asmodæo, dum ille hunc vicissim magica operatione capere vellet. Sed hæc plena sunt rabinici furfuris, quos hic Georgius secretiores Theologos vocare videtur: Nec difficulter conuelli possent, nisi satius esset repudiari, atque contemni.

p to. 1. sect. 9. problem. 486.

ID certe non parum probabile arbitror; hominem infatuatum, & diuina sapientia per insanam mulierum consuetudinem destitutum, ad diabolicam confugere voluisse, & per eos curiosa, & inconcessa scrutatum fuisse. Id videtur significare Cyprianus epist. 7. ad Rogatianum. *Salomon*, inquit, *& Saul, & cæteri multi, quamdiu in viis Domini ambulauerunt, datam sibi gratiam tenere potuerunt, recedente ab eis disciplina dominica, recessit & gratia*; Datæ nimirum sapientiæ. Coniungit Salomonem Sauli, quem amissa gratia ad phytonissam, [a] & dæmones confugisse constat. Et libro de vnitate Ecclesiæ. *Salomon postquam dereliquit viam Domini, perdidit & gratiam Domini*; quæ scilicet propria Salomonis, & ei singulariter concessa fuit. Sed hac de re diligentius aliquanto post. Quinetiam quibusdam placet eum sacrilega hæc etiam scripto tradidisse. Quanquam longe credibilius sit nefarios postea homines dæmonibus addictos, sapientissimi quondam Regis mendicato nomine, honorem scriptis suis affingere voluisse. Putat etiam Pineda valde probabiliter plurimas istarum vxorum Salomonis idololatriæ deditarum, etiam veneficiis operam dedisse, vt sibi Salomonem singulæ præriperent, & præ aliis addictum haberent: quod inter eas tanto maius certamen erat, quo plures de vno eodemque infatuato homine, & omnibus malis artibus apprime obnoxio, & opportuno decertabant; itaque & mille veneficiis implicatum fuisse.

XXV. *Eiusdem magia confirmatur.*

a 1. Reg. 28. 7. 8.

Fuisse etiam maleficiis implicatum.

HIC deplorandus Salomonis status late per omnes circumquaque regiones fama deferente diuagatus est; meritoque ab omnibus, qui dudum eius sapientiam, & felicitatem admirati erant, potuit illud Ieremiæ vsurpari. [b] *Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus.* Annon dixerit sapiens illa Regina Saba: [c] *Quomodo obtexit caligine in furore suo Dominus principem Sion, proiecit de cælo in terram inclytum Israel, & non est recordatus Amabilis sui, in die furoris sui.* Num tacuit ille Rex Tyrius, admirator, & prædicator diuinæ prouidentiæ, & beneuolentiæ in populum suum, cui talem principem prouidisset? Nonne vicissim nunc lamentans dixit. *Præcipitauit Dominus nec pepercit, omnia speciosa Iacob*, id est, *destruxit in furore suo munitiones virginis Iuda* (protegit enim sapientia) *& deiecit in terram, polluit regnum, & principes eius*, & Salomonem Regem eius. Communis certe est antiquorum Patrum sententia; quorum suffragia studiose collegit Pineda, [d] Salomonem fœdissima ista libidine, atque idololatria, tum diuinam illam sapientiam, tum gloriam, & existimationem, quæ ea nitebatur amisisse. Nec sane mirum, subducto fundamento, ædificium abire in præceps; & qui contempto Domino, à quo glorificabatur, se impurissimis voluptatum, & dæmonum sordibus addicunt, ignobiles, atque adeo infames vbique euadere. De amissa sapientia primùm dicamus.

XXVI. *Deplorandus Salomonis status.*

b Thren. 4. 1.

c Thren. 2. 1.

ibid.

d l. 7 c 19. Eccl. 7. 13.

AMISSAM à Salomone sapientiam testatur Ambrosius. [e] *Salomon*, inquit, *sapientiam nec principio sui habuit, nec in fine possedit. Neque enim habere se credidit quod poposcit, & postea auersus à* Dei *cultu, non quasi sapiens, sed quasi insipiens lapsus est, vt offenderet; offendit in tantum, vt etiam quod meruerat amitteret.* Diuus Augustinus lib. 3. de doctrina Christiana, [f] Dauidem cum Salomone comparans ait, libidinis peccatum apud Dauidem quasi in hospitio fuisse, apud Salomonem autem regnum possedisse. *De quo*, inquit, *Scriptura non tacuit culpans eum fuisse amatorem mulierum.* Septuaginta [g] φιλογύναιον vocant, sicut Theodoretus, Chrysostomus, & cæteri patres, qui iis vsi sunt) *cuius tamen initia desiderio sapientiæ flagrant, quam cum amore spiritali adeptus esset, amore carnali amisit.* Huc pertinet S. Cyprianus, quem ante retuli; [h] addatur & Prosper. Aquit. [i] *Salomon*, inquit, *dum à præceptis Domini declinaret, & vitam in senectute, & sapientiam simul amisit, vt pacifico Christo* Domino; *quod Salomon interpretatur, omnia illa quæ figurata fuerant, seruarentur.* Et in fine capitis. *Cæterum ipse elatus, in senio fornicatus mente, & corpore*, *Domino ipsum deserente, male obiit.*

XXVII. *Amisit sapientiam. Ambrosius. Augustinus.*

e c. 6 apol. 2. Dauidis.

f to. 3. c. 21. fin.

g 3. Reg. 11 1.

h n. 25.

i p. 2. de prædict. c. 27.

Cyprianus. Prosper.

ISIDORVS de vita, & morte Sanctorum, cap. 34. *Salomonis principia*, inquit, *bona fuerunt, nouissima autem mala. Nam post miram virtutum gloriam amore deprauatus fœmineo, acceptam sapientiam perdidit, & in profundum idololatriæ flenda ruina demersit.* Addo Gregorium. [k] *Salomon*, inquit, *qui post tantum sapientiam, vsque ad idololatriam cecidisse describitur, nihil in hoc mundo, prius quam caderet, aduersitatis habuisse memoratur. Sed concessa sapientia funditus cor deseruit, quod nulla vel minima tribulationis disciplina custodiuit.* Attulimus supra S. Basilium epistola ad Chilonem, vbi eum vecordem factum ait.

XXVIII. Ex Isidoro.

Gregorius.

k 3. p. pastor. curæ admon. 27.

Basil.

XXIX. *Quamque id congruè.*

EXPERTVS est igitur Salomon sapientiam, quæ libenter in animam bonam, & corpus incoinquinatum ingressa fuerat, noluisse habitare *in corpore subdito peccatis.* Et qui fieri potuit vt diuinæ, atque humanę sapientiæ habitus infusi in tot infidelitatis, & stultitiæ & incontinentiæ actibus non perirent, aut certe ab ipso, datore deleretur? Quomodo sapiētia cum vecordia, cū cæcitate mentis, cum hebetudine sensuum perseueraret? Deníque prędicta Sanctorum verba, Ambrosij præsertim, & Gregorij, ea sapientia quam diuinitus acceperat, funditus priuatū fuisse aperte docēt, vt non dicendū videatur eam tantum quasi graui somno consopitā fuisse, nisi forte etiam fides per idololatriam sopita tantum dicenda sit, non extincta. vide Abul. supra anno Salom 3 n 100.

XXX. *Redditur stolidus.*

POSTQVAM ergo, inquit Pineda, necessarıis intelligendi instrumentis Salomon diuinitus destitutus est, stultescere cœpit, & quasi semisomnis obstupescere, bardus, & stolidus, miserabili quadam veri ignoratione, & mentis inscitia, atque tarditate. Dignum impio sapiente supplicium, vt qui sapientia ad impietatem abusus fuerat, sapiētiam amitteret in impietate sordescens. Hæc ipse; vbi etiam deinceps fide non indignum ducit, ad duplicem hanc Salomonis insipientiam naturalem scilicet, atque supernaturalem; etiam tertiam additam esse, dæmoniacam, atque veneficam. Qua magicis artibus ab vxoribus eo deductus sit insaniæ, & fatuitatis, vt velut vilissimum mancipium, aut bellua potius impurissima, illarum voluptatibus, & arbitrio obsecundaret, idque refert ex libris quibusdam plumbeis Granatensibus Arabicè scriptis miræ antiquitatis, his annis repertis.

Etiam veneficiis.

XXXI. *Fit infamis domi forisque.*

NIHIL ergo mirum si tantum mutatus ab illo Salomone, etiam gloriam, & existimationem omnem apud domesticos, & subditos primo, deinde apud alias circumquaque nationes amisit; præsertim cum ista libidinum vorago, & cætera inde orta mala non paucorum dierum, sed multorum annorum fuerint: & infamia celerius latiusque diffundatur, quam gloria, quæ est hominum in maleloquendo, & audiendo procliuitas. Itaque D. Thomas lib. 3. de regimine Principum.[a] *Salomon, inquit, magnificatus est super omnes Reges, qui fuerunt ante eum; & vniuersa terra desiderabat audire sapientiam eius. Sed secundæ res, vt dicit D. Augustinus prædicto Regi fuerunt noxia, qui lapsus in luxuriam, ruit in idololatriam, ex quo factus est abominabilis populo, in tantum, vt serui eius rebellarent, et diripientes spolia sua regionis, & vastantes terram absque resistentia aliqua, cum tamen prius omnes ei obedirent ad nutum.* Tertul. etiam supra citatus ait Salomonem, quam habuit in Deo gloriam, id est Dei gloriosissimis muneribus fundatam, amisisse. Nec alia est Diui Irenæi mens.[b]

a cap 8.

b l 4 c. 45.

XXXII. *Non defuisse monitores.*

HIS temporibus non dubium est tam summum sacerdotem Sadocum, quam Natham Prophetam, qui multum apud Regem gratia, & authoritate poterat, si adhuc in viuis fuit, aut certe Ahiam Silonitem, non semel Salomonem monuisse, rogasse per omnia diuina, atque humana iura, obsecrasse vt respiceret se, & à tam perdita vita resiliret, sed frustra omnia

—— *nec voces vllas tractabilis audit.*

Nondum enim insonuerat grandiori clamore Dominus, sine quo surdę sunt peccatorum aures ad pœnitentiam.

XXXIII. *An populus Salomonem exautorare potuerit. Non potuisse.*

QVÆRAT aliquis an hoc rerum statu Salomone in profundam vitiorum, atque ipsius idololatriæ voraginem prolapso, liceret populo in ipsum insurgere, ac regno eū abdicare? Respondeo cum Abulensi,[c] id populo nulla ratione licuisse. Cum enim Israëlitis ius non fuerit eligendi Regem, sed approbandi, siue acceptandi duntaxat, quem Deus elegisset, multo minus eum iam electum exautorare potuerunt, quia maior in abdicando potestas, quam in instituendo requiritur. Itaque patienter expectare debuerūt, vt à Deo remedium tanto malo afferretur. Hinc illa tanta Dauidis in Saulem quantumlibet criminosum obseruantia, tantus illius violandi metus, & cautio, quantam illa verba significant. *Viuit Dominus,*[d] *quia nisi Dominus percusserit eum, aut dies eius venerit, vt moriatur, aut in prælium descendens perierit, propitius sit mihi Dominus, ne extendam manum meam in Christum Domini,* qui scilicet à Deo vnctus, & factus est Rex.

c q. 35 & 36. in c 11. 3. Reg.

d 1. Reg. 26. 10.

XXXIV. *An propter idololatriam.*

NON videtur tamen eadē ratio idololatriæ: quoniā Dominus cuilibet potestatem feceratinterficiēdi, eum à quo ad cultū idolorū induceretur, quātumuis ille sibi affinitate iunctus esset;[e] sicque iam à Deo dānatum puniebant. Itaque existimare videtur Abulensis Salomonē ob publicam idololatriā à populo deponi potuisse;

e Deut. 13. v. 6. & c 17. 1. q. 35. cit.

non depoluisse autem fortasse, ne contra quam Dominus constituerat, regnum in Dauidis posteritate non maneret. Quæ ratio parum est efficax, tum quia supererat Roboam, qui patri succederet, tum quia non iusserat Dominus vt regnum maneret in familia, sed prædixerat. Nihilominus quia Dominus iam iudicem agere cœperat filiorum Dauid, & nominatim de Salomone dixerat, se eum peccantem visitaturum in virga virorum, nec misericordiam ab eo sublaturum, non poterant Israëlitæ causæ Salomonis sese ingerere; sicut neque postea, cum Deus sententiam alteram tulit contra Salomonem, de eius regno diuidendo, de quo deinceps agetur. *Non potuisse.*

SCHOLIVM IN ANNVM SALOMONIS. 34.

1.N.XIII. SIc Leuit. 26. 30. dicitur, *destruam excelsa vestra, & simulachra confringam*, vbi non recte Pagninius vertit *imagines*, Vatablus ait vocem Hebræam significare ædes constructas in honorem solis, aut cultum idolorum, vt notauit Pineda l. 7. c. 10. verum Vatablus non agit ibi de voce excelsorum, sed simulachrorum, pro quo eius versio habet *Solaria*.

ANNVS MVNDI 3057. DILVVII 1401. 5ª. ÆTATIS 118. SALOMONIS REGIS 38. SADOCI PONTIF. 37. FVNDATI TEMPLI 35. TROIÆ EXCISÆ 186. LAOSTHENIS 29. IMPERII ASSYRIORVM 1126.

ANNVS ANTE CHRISTVM 996.

CVM peccata Regis multiplicarentur in dies, stupor mentis & corporis augeretur, voluntatis peruicacia in malis suis obrigesceret, scandalum domi, forisque cresceret; piorum denique seruorum Domini monita in ventos irrita funderentur, iratus est ipsemet Dominus, & non solum remedium efficax, & medicinam tam deploratæ ægritudini; sed grauissimam etiam pœnam nefandis criminibus adhibere voluit, quæ in præsens tempus inchoata, in totam posteritatem deplorabili calamitate propagaretur. I. *Dei in Salomonem ira.*

IGITVR *iratus est Dominus Salomoni, quod auersa esset mens eius à Domino Deo Israel, qui apparuerat ei secundo*, atque vt videtur tertio; nam prima fuit in Gabaone, vbi ei apparens in somnis optatam illi sapientiam largitus est; [a] altera fuit in medio cursu ædificandi, ad eum animandum in suscepto opere promouendo, atque perficiendo; [b] tertia fuit perfecto iam opere vniuerso, [c] dicitur enim Dominus apparuisse Salomoni secundò, sicut apparuerat ei in Gabaon, id est per visionem nocturnam, qualis non fuit, quę ordine secunda fuit, sed forte per Angelum, vel aliquem Prophetam facta est, vt putat Abulensis.[d] Hoc ergo modo hic exprobrando Salomoni diuinæ familiaritatis gratiam, ei dicitur secundo apparuisse. Quanquam illud *secundo* potest respicere præceptionem quæ sequitur, quæ semel iterumque facta Salomoni reperitur. [e] Itaque sequitur. II. *Et apparitiones.*

a 3. Reg. 3. 5. 2. Paral. 1. 7.
b 3 Reg. 6. v. 12.
c 3. Reg. 9. 2.
d q. 3. & 4. in c. 9. 3. Regū.
e c. 6. & 9. 3. Reg.

ET *præceperat de verbo hoc ne sequeretur deos alienos, & non custodiuit quæ mandauit ei Dominus*. Diuinæ quidem iracundiæ, siue imminentis animaduersionis, quam ira significat, causa fuit auersio mentis eius à Deo, in quo odium quoddam, & indignissimus tantæ maiestatis contemptus includitur; sed iram vehementer exaggerat circumstantia ingratitudinis Salomonis, quem Deus apparitione, colloquio, & familiaritate sua dignatus fuerat; quem grauiter, paterneque de hac ipsa culpa vitanda, & Dauidem quoque iampridem, cum multa pœnarum interminatione, præmonuerat; cui tantam sapientiam, gloriam, diuitiasque contulerat; quem ad excitandum sibi templum præ ipsius parente elegerat, illudque iam excitatum sibi acceptum præsentia sua, verbis, miraculisque declarauerat. III. *Atque animaduersionis causa. Ingratitudo Salomonis.*

IV. *Reprehenditur à Deo.*

DIXIT itaque Dominus Salomoni. [a] *Quia habuisti hoc apud te*, siue quia ita te gessisti, *& non custodisti pactum meum, & praecepta mea, quæ mandaui tibi; disrumpens scindam regnum tuum, & dabo illud seruo tuo. Veruntamen in diebus tuis non faciam, propter Dauid patrem tuum*, qui te Regem constituit, & viuens suo in solio collocauit, vt in cuius dedecus hæc regni distractio videretur redundare; *de manu filii tui scindam illud; nec totum regnum auferam, sed tribum vnam dabo filio tuo*, præter eam scilicet in qua ipse natus est, vt scilicet Iudam regat, & Beniamin; *Propter Dauid seruum meum*, qui apud me promeritus est, ne penitus de ipsius stirpe regnum auferam *& Ierusalem quam elegi* in caput regni populi mei, & domicilium sanctitatis, quod nolo per Ieroboamum ad Ephraimitas transferri. Hic aliquot declaranda occurrunt; quando hæc dicta sint, à quo dicta, quo euentu, & fructu, denique an hac pœna sola Salomonis culpa punita sit.

[a] 3.Reg.11. 11.

V. *Tempus reprehensi diuinitus Salomonis.*

QVOD ad tempus attinet, putat Torniellus anno quintę ætatis 36. hanc obiurgationem, & prædictionem regni bipertito discindendi, anno penultimo regni, vitæque Salomonis contigisse. Pineda [b] vero anno regni circiter trigesimo secũdo, vt reliquis octo annis maximas molestias animo, & corpore sustineret. Idem tamen in sua chronologia [c] hanc obiurgationem ad finem anni trigesimi septimi Salomonis refert. Trigesimo octauo vult suscitatos Salomoni aduersarios; trigesimo nono ipsum resipuisse; quadragesimo denique defunctum esse, quæ videtur plurimum rationi cõsentanea distributio. Nam prima non satis tribuit temporis pœnitentiæ, & scribendis libris, & publicis damnis, & scandalis reparandis. Secunda nihil de pœnitentiæ tempore, vel probabiliter determinat. Maneat igitur tertia, in qua tamen finem trigesimiseptimi anni retuli ad initium trigesimi octaui, quod typographi vitio, numerum trigesimum octauum paulo depressius quam par erat, aut mens esset authoris positum putem. Sed omnino res modica est. Iosephus certe ait non multum temporis post hanc Prophetæ denunciationem esse elapsum, cum Salomonis hostes exorti sunt. Non videtur itaque hæc diuinæ iræ significatio aut differenda vlterius à nobis, aut à Deo ipso dilata, vt ne misero Regi deesset pœnitentiæ tempus, sine qua in æternum periturus erat; & quidem tempus satis diuturnum, ad publicum scandalum aliqua ex parte minuendum; nec videtur etiam anteuertenda, ne rebus hactenus expositis tempus desit; aut tam seuera denuntiatione illi facta diuinitus, in sua impietate perseuerasse credatur; quod nos minime existimamus. Sic Dauidem eius patrem in grauem culpam prolapsum, non nisi post annum per Prophetam admonuit: & dilatione ipsa tanto efficacius prodidit humanæ infirmitatis exemplum. Denique Abulensis [d] ait Salomonem iam aliquanto tempore peccauisse in cultu idolorum, in eoque fuisse obstinatum, cum Deus in illum huius sententiæ fulmen intorsit.

[b] l.7.c.18. n.7.
[c] l.8.c.vlt.
[d] q.17. in c. 11.

VI. *A quo ea facta fuerit.*

QVOD ad nuntium attinet, Iosephus ait ad eum venisse Prophetam missum à Deo, dicentem neque clam esse eius impietatem, neque diutius impunitam fore. Comestor facete ait fuisse Nathan, vel alium. Dionysius quoque, & gloss. cum Hugone. Caietanus Prophetam non nominat, Abulensis [e] existimat Deum illi, indigno iam reddito, plurimis turpissimæ vitæ, & idololatriæ sceleribus, neque per se in somniis, vt antea, neque per Angelum loqui dignatum; sed per Ahiam Silonitem, qui mox prædixit Ieroboamo regnum. Pineda [f] vero putat Deum ei nunc tertio apparuisse, tum quia eodem modo nunc dicatur Dominus Salomoni locutus, quo supra: [g] tum quia vix ausus esset palam Propheta aliquis Dei minas Salomoni intentare: tum quia si per Prophetam aliquem illi loqueretur Deus, non tacuisset Scriptura, vel Prophetæ ad illum orationem, vel illius responsionem aliquam; & vel pœnitentis, vel impœnitentis animi signum aliquod.

[e] 3.Reg.c. 11.q.17.
[f] l.3.c.2.n. 5.
[g] c.3 & 9.

VII. *Non videri à Deo ipso factam reprehensionem.*

NON puto tamen Deum nunc tertio egisse cum Salomone, eique apparuisse, quoniam si ipse per sese, aut per Angelum Salomoni apparuisset, eo vultu, ac voce, quam minæ illæ exigebant, fregisset vtique hominem Deus, dedissetque manus, & abiecta peruicacia, ad pœnitentiam confugisset. Nunc autem videtur in malitia perstitisse, quia nullum hic extat vestigium pœnitentiæ, & quia Ieroboam interficere voluit, eo quod Deus eum in Regẽ destinasset, [h] sicut Saul Dauidem. Nec sane eadem est Scripturæ phrasis hoc loco, quæ superioribus;

[h] 3.Reg.11. v.40.

Nam hic tantum dicitur dixisse Dominum Salomoni; ibi autem quinquies, aut sexies, dicitur Dominum apparuisse Salomoni, idque confirmatur ex Theodoreto, [a] qui cum de hac ipsa re ageret, non ter sed bis tantum reuelationem ei factam fuisse ait, & prohibitum cultum deorum, non per alium Prophetam; sed per ipsummet Deum. Deinde grauissimas etiam minas legimus à Prophetis, malis regibus impune intentatas. Quibus enim verbis Helias insectatus est Achabum, & Iezabelem? [b] Quibus item alius Propheta Regem Amasiam? [c] Quibus Semeias [d] Roboamum, & Achias [e] Ieroboamum? Denique ex Scripturæ silentio non admodum firma coniectura duci potest; multa enim in libris Regum prętermissa, in libris Paral. supplentur, vbi nihilominus multa quoque alia tacentur, tanquam aliis in libris, qui non extant, memoriæ commendata. Itaque Abulensi, & Torniello anno quintæ ætatis 36. de Ahia Propheta libentius assentior, vt totum hoc negotium de regni diuisione tam Salomoni, quam Ieroboamo denuncianda, eidem Prophetæ commissum fuerit.

a q 45.
b 3. Reg. 21. 19. & seqq.
c 2. Paral. 25. 16.
d 2. Paral. 11.
e 3. Reg. 14.

Sed ab Ahia Propheta.

VIII. *Quis eius fructus.*

Non emendatio sed animi mæror.

FRVCTVS porro tam tristis vaticinii, id enim tertium à nobis propositum fuit, nullus extitit in præsens: neque enim ad pœnitentiam hoc anno confugit, vt iam diximus, siue desperatione animi, quod putaret immutabilem atque irreuocabilem esse Dei sententiam aduersum se; siue quia nondum satis edomitus malis, non didicerat humiliari sub potenti Dei manu. Quamuis autem iādudum animo sibi male conscio vehementer angeretur, hæc est enim pœna quę nunquam *antecedentem scelestum deseruit*, sed semper *post equitem sedet atra cura.* His tamen auditis nuntiis vehementer increuit, & multarum aliarum comitatu aucta est. *His auditis*, ait Iosephus, *Salomon vehementer perturbatus indoluit, omni felicitate, qua hactenus suspiciebatur, in contrarium vergente*; deficiente nimirū sapientia, fama, diuitiis, animi tranquillitate, domestica, atq; externa pace; & quod caput est, diuina beneuolentia, & familiaritate, in immortale odium, & immutabile puniendi decretum commutata.

IX. *Ipsius Salomonis testimonio.*

f l. 7. c. 18. n. 2.
g Eccles. 2. 17.
h v. 23.
i v. 26.

MERITO itaque Pineda [f] ad incredibilem animi eius tristitiam, qua pene vsque ad mortem, & vitæ abiectionem cruciabatur, refert illud Salomonis. [g] *Idcirco tæduit me vitæ meæ, videntem mala vniuersa esse sub sole, & cuncta vanitatem, & afflictionem spiritus.* Mala inquam vniuersa aduersum se consurgentia; ideo in Hebræo, & Græco habetur. *Quia malum super me, opus quod fit sub sole.* Et vtrobique abest particula *idcirco*; nec minus de seipso locutus est paulo post. [h] *Cuncti dies eius doloribus, & ærumnis pleni sunt, nec per noctem mente requiescit.* Et rursum, [i] conferens statum suum præsentem cum præterito. *Homini bono*, inquit, *in conspectu suo dedit Deus sapientiam, & scientiam, & lætitiam; peccatori autem dedit afflictionem, & curam superfluam, vt addat, & congreget, & tradat ei qui placuit Deo.* id est cui visum fuerit Deo. Sic enim illud explicat Lorinus cum multis.

X. *Ex insipientia filij Roboami.*

ET videtur Salomon iterum alludere ad hæredem suum Roboamum parum sapientem; & ad curam coaceruandi sibi diuitias, eo intētiorem, quo magis à mulieribus exhauriebantur. Et quod ad Roboamum quidem attinet, eum patri multam tristitiæ segetem suppeditasse, eodem loco paulo ante satis aperte docuerat, cum diceret, *detestatus sum omnem industriam meam, qua sub sole studiosissime laboraui, habiturus hæredem post me, quem ignoro vtrum sapiens an stultus futurus sit.* Non videtur id plane ignorasse Salomon, sed noluit male ominari, sperans eum in virum sapientem aliquando euasurum; sperans, inquam, sed in spem præter spem; vt solent patres. Quid enim de eo sperare poterat, quem quadragesimo fere iam anno vitæ nōdum sapere animaduertebat? Aut quem sperare poterat eum, qui in regia tam corrupta impietate, & nequitia diu fuerat educatus? Quantus autem misero patri mœror, ex mille vxoribus vnicum habere filium, eumque sapientiæ, & pietatis expertem? *rudem & corde pauido, & imminutum à prudentia.*

Eius denique vnici.

XI. *Et diuisione regni.*

SED nihil Salomonem vehementius afflixit, quam denunciata regni distractio, & promissionum omnium, sibi patrique suo factarum, vt iure metuere potuit, irritatio. Vidit sententiam irreuocabilem, & damnum irreparabile, nimirum omnino scindendum esse regnum, nec vnquā deinceps fortasse schisma tollendum. Vtrumque enim videtur includi in geminatione illa, *disrumpens scindam regnum tuum.* Vidit non particulam regni aliquam, sed ipsas decem regni partes sibi esse perituras. Vidit tantum naufragium non post aliqua secula venturum, sed im-

minere iam, & prope esse in ianuis, vt qui se animi corporisque viribus deficere cerneret. Vidit postremo hanc tantam regni florentissimi labem, tot lites, imo intestina bella inter vtramque regni partem, suorum esse peccatorum pœnam, nec potuit quin ægerrime ferret; etsi nondum dolore, qui est secundum Deum, sed propter infamiam fortasse nomini suo inurendam.

XII. *Cuius culpa illa contigerit, an etiam Dauidis.* *Et Roboami.*

CÆTERVM Lyranus, [a] & Hugo, [b] & Rabini aliqui, imo & ex eorum mente Diuus Hieronymus [c] hanc regni scissionem ex culpa quoque Dauidis, tanquam altera causa partiali, contigisse putant; quod possessiones Miphibosethi iniuste cum Siba partitus esset. Verum, vt recte notat Caiet. id scripturæ non consonat, quæ meritum Dauidis allegat pro obice, tum ne tolleretur totum regnum à filio Salomonis, tum ne Salomone viuente scinderetur. Quod vtrumque Iosephus quoque confirmat. [d] Sed hac de re pluribus egimus supra, anno Dauidis 31. De Roboamo potius dubitandum erat, cuius imprudentia, & stulta responsio populum in furorem egit, vt à Dauidis familia descisceret. Verum hæc occasio tantum fuit, causa non fuit. Itaque licet Roboam sapienter respondisset neque populus efferatus esset, alia tamen occasione prouisum, ac pronunciatum schisma contigisset. Deus autem propter culpam Salomonis, non dedit sapientiam Roboamo. [e]

a in 3. Reg. 11. b ibid ex 2 Reg. 19. 29. c in lib. qq. Hebr ex quo gloss. 2 Reg 19 est sumpta. d l 8. c. 2. e vide Abul. q 20. in c. 11. 3. Reg.

XIII. *Deus Salomoni suscitat hostes.*

NON diu distulit Dominus comminationem suam in rem ipsam conuertere, & turbulentissimos deprauati sceleribus animi motus, externis quoque motibus vehementius quatere, ac conturbare. Tres quippe aduersarios ei suscitauit, qui in eius perniciem conspirarent. Primus fuit Adad, secundus Razon, tertius Ieroboam.

Adad Idumæum. *Eius historia.*

Quod ad primum attinet, rem paulo longius repetit scriptura, occasionem scilicet fugæ eius, quo tempore vastata est Iduméa a Ioab, quod supra docuimus anno Dauidis 15. contigisse. Vbi diximus infantulum delatum potius in Aegyptum ab amicis patriis, quam fugæ ducem fuisse. Inde anno Salomonis tertio in Idumæam venit, trigesimum circiter, vt ait Abulensis, [f] agens annum, vbi cum bona venia Salomonis, interuentu Pharaonis, qui vtrumque sibi affinitate coniunxerat, videtur in Idumæa regnasse tributarius, eadem lege ac conditione tributi, quam imposuerat Dauid; [g] nihil enim ab eo tempore in Idumæa mutatum, aut turbatum inuenitur.

nu. 17. f q. 24 in c. 11. 3. Reg. g 2 Reg 8. 14.

XIV. *Male à Iosepho relata.*

NEC arbitror assentiendum Iosepho [h] existimanti eum vsque ad postrema hæc Salomonis tempora à Pharaone in Aegypto retentum, vixque tandem nunc commeatum extorsisse. Nam si ipsimet credimus, Pharao iamdudum mortuus erat, eique Regina Saba successerat, quæ ab aliquot iam annis venerat ad Salomonem. Deinde cum hoc tempore Adad ageret annum ætatis sexagesimum octauum, vel septuagesimũ tertium (Si enim anno Dauidis [i] regni decimo quinto cum vastata est Idumæa, & Adad fugit in Aegyptum, quinquennis vt vult Abulensis, aut decennis fuit, vt mauult Pineda, cum Dauid regnauerit ab eo tempore viginti quinque annis, & Salomon triginta octo, eum oportuit sexagesimum octauum, vel septuagesimum tertium annum ætatis agere) quę ætas parum idonea est excursionibus, & latrociniis, cum Razone, quæ ei Iosephus tribuit. Sic enim ait; *Aderus impetrato à suo Rege commeatu in Idumæam reuertitur, & cum non posset gentem suam ad defectionem à Salomone perpellere, eo quod validis præsidiis impositis in officio contineretur, nec liceret impune res nouas ibi moliri, profectus inde, in Syriam se contulit, vbi cum incidisset in quendam Razarum,* (Razonem Scriptura vocat) *qui desciuerat à Sophenæ Rege Adrazaro* (id est Adarezer Rege Zoba) *& eas terras cum latronum manu incursionibus populabatur, societatem cum homine iniit, cuius ope occupata ea parte Syria, Rex declaratus, Israelitarum ditionem crebro irrumpendo viuo adhuc Salomone, rapinis omnia miscebat, & cædibus.* Hæc ipse.

h l. 8. c. 2. sub fin. i vide ante Dauid 15. n. 17.

XV. *Duos aduersarios commiscet.*

VERVM sine dubio res disparatas commiscet, & confundit Iosephus, vt Pineda etiam notat, [k] vnde transiens ad tertium aduersarium Salomonis Ieroboam, quasi Adad, & Razon vnus essent, ait. *Et quasi parum esset Hebrais vnus hostis externus, domi extitit, qui Salomonem infestaret.* Deceptus sane videtur Iosephus scripturæ loco ancipiti. [l] *Eratque Razon aduersarius Israeli cunctis diebus Salomonis, & hoc est malum Adad, & odium contra Israel, regnauitque in Syria.*

k l. 7. c. 21. n. 3. l 3 Reg 11. 25.

a 1. c. 17 c. 11. n. 1. Quorum verborum sententia hæc est, vt recte vidit Vatablus, & probat Pineda, [a] & Sa, Razon afflixit Israëlem, & afflictio eius addita est, quasi malum malo, afflictioni, quam Adad ex sua parte intulit Israëlitis, *& regnauit*, nimirum Razon in Syria, quam occupauit cum suis, vt ante dixerat eum regnasse in Damasco, quæ erat metropolis Syriæ. Adad vero Idumæum regnasse in Syria, meræ nugæ; Idumæam quoque esse partem Syriæ, quomodo hic Syria sumitur, scilicet Damascena, nugæ quoque, licet id putet Caietanus. Nam Idumæam inter, & Syriam Damasci, quæ trans Libanum erat Israëlitis, interiecta erat tota regio Israëlitarum quam longissime patuit, à Dan videlicet, vsque Bersabææ.

b v. 22. SED quid opus pluribus? Cum in Septuag. Sixti, & Aldi statim post ea verba; [b] *Sed obsecro te, vt dimittas me*; vel ad verbum, *quia dimittens dimittes me*: id est omnino constitutum est mihi obtinere à te dimissionem; post illa, inquam, verba subditur in græcis; *& reuersus est Adar in terram suam, hoc est malum quod fecit Adar, & aggrauauit, siue afflixit Israel, & regnauit in terra Edom*, nimirum cum vxore sua, quæ erat soror Taphnes reginæ Ægypti; & filio suo Genubath, qui tum vel cum patre regnabat, vel ei erat successurus; regnabat autem vt supra dixi, cum bona venia Salomonis, & tributarius, donec vltimis hisce temporibus infatuatum, & contemptibilem factum Salomonem vexauit, negando vt arbitror tributa, aut minuendo, quæ ille augere volebat: quo forte alludunt Septuag. illo verbo ἐβαρυώθη ἐπὶ Ισραήλ. XVI. *Adad regnauit in Idumæa.*

c v. 23. NEC à meridie tantum suscitauit Dominus aduersarios Salomoni. Sed à septentrione quoque Razonem, de quo ita Scriptura. [c] *Suscitauit ei quoque Dominus aduersarium Razon, filium Eliada, qui fugerat Adarezer regem Soba dominum suum, & congregauit contra eum viros, & factus est princeps latronum, cum interficeret eos Dauid, abieruntque Damascum, eratque aduersarius Israeli cunctis diebus Salomonis.* Historia breuiter perstringitur, ideoque etiam obscurius, quam sic illustrandam puto. XVIII. *Razon Salomonis secundus aduersarius.*

d l. 7. c. 22. n. 4. CVM Dauid regni sui anno decimo quarto contra regem Syriæ Adarezer bello decerneret, Razon vnus de ducibus Adarezer, inclinata iam acie, & victoria ad Dauidem vergente, fugit ex prælio relicto Domino. (Vat. [d] Caiet. Sà, dissentiente Pin.) moxque reliquis fugitiuis ad se congregatis, factus est princeps eorũ, contra Dauidem tum Syriæ victorem, non quidem vt aperto contra eum marte pugnarent, sed vt latronum more circumcursarent, & prædas agerent, & clandestina consilia cum indigenis agitarent; quo modo etiam Damascum Syriæ Metropolim occuparunt, Dauidique eripuerunt, qui eam paulo ante, [e] cæsis viginti duobus Syrorum millibus, belli fortunam secutus inuaserat: locorũ quippe, & viarum periti, & indigenarum natiua beneuolentia, & fauore subnixi, audax licet facinus aggressi sunt, & perfecerunt. Eundemque regem Syriæ Damasci constituerunt. [f] Itaque cum bellum Dauidi redintegrandum esset contra Syros: & illi metu fortissimi, & felicissimi bellatoris, pacis conditiones, ipsimet Dauidi vtiles, offerrent, (admittebant enim præsidium Israëlitarum, & tributum offerebant;) [g] placuit Dauidi conditio, & Razonem ipse quoque regem Damasci esse permisit. XIX. *Historia eius.*

e 2. Reg 8 5. 6.

f 3. Reg. 11. 24.

g 2. Reg 8. 6

Stetitque in fide, tam ipse, quam filius eius Dauidis tempore, & Salomonis alta adhuc pace, & rerum omnium copia abundantis, intentus semper in occasionem excutiendi iugum, sibi ab Israëlitis impositum: (fuit enim semper Syrorum infidum genus,) quod contigit postremis Salomonis temporibus, cum siue ipse per se, & suos, siue etiam communicato, cum Adado Idumæo consilio, vt vult Iosephus, & Lyranus, aliique, qui eum ex parte sequuntur, ambo odium ingenitum in Israëlem declararunt, tributum vterque negando, forte etiam præsidiũ Israëlitarum exterminando. Vt Salomon contra quem primo bellum moueret, non haberet, homo præsertim mulierosus, corpore inualidus, animo ignauus, bellorum insolens, & suis nunc parum charus.

HÆC mihi narratio Scripturæ accommodatissima visa est; etsi enim filii Razonis mentionem feci, nullo perspicuo Scripturæ fundamento, ratio tamen temporum nepotem potius videtur exigere, quam excludere filium. Nam si Razoni, vt par est, triginta annos damus cum pugnauit contra Dauidem, sub rege Ada- XX. *Confirmatur ex historia.*

rezer domino suo. Quomodo enim factus esset princeps exercitus, & constitutus rex Damasci à socus, nisi virtus militaris diu iā explorata ei fuisset? Id enim nobilitati tributum esse non apparet: non enim de semine regio dicitur, vt Adad, sed filius Eliada; priuati scilicet cuiuspiam. Ad triginta annos, adde viginti sex Dauidis, & triginta octo Salomonis, ad nonaginta quatuor peruenietur. Sed annosus senex multæ experientiæ, multarumque palmarum gladiator non ignobilis; vt qui latronum princeps aliquando fuerat; odium retinens in Iudæos, consilio agebat, & ea moliebatur, quæ sui exequerentur, licet ipsi vt primario authori à Scriptura tribuantur.

XXI. *Tertius aduersarius Ieroboam.*

NEC satis fuit Salomonis malis à dextris, & à sinistris nouos habere aduersarios, qui inueterato in se, populumque suum odio flagrarent; etiam intestinum, & domesticum Dominus suscitauit hostem, qui iugulum ipsum regni peteret, & ad quem collati reliqui, ludus foret. Ideoque diligentius rem totam Scriptura explicat. Primo quod eius genus, secundo quæ defectionis causa, tertio quomodo delatum ei diuinitus fuerit regnum in decem tribus; additur postremo eius in Ægyptum fuga, quæ nobis sigillatim expedienda sunt.

XXII. *Eius tribus quæ malis exemplis abundat.*

DICITVR ergo Ieroboam filius Nabathi & Seruæ, de tribu Ephraim, & Sareda ciuitate, que tribus sæpe superius ambitionis notata est, & ingenii turbulenti; vt patet in libro Iudicum, [a] cum Gedeoni victori, optimeque de tota gente merito prope vim inferrent: [b] cum eius septuaginta filios ingratissimi, & crudelissimi occiderunt, [c] contra Iephte seditionem mouerunt, parati incendere domum eius. [d] Michas ex Ephraim primus idolorum conflator in Israël. [e] Seba filius Bochri Ephraimita manum suam leuauit contra regem Dauid, sicut & Ieroboam dicitur leuasse manum contra Salomonem hoc loco. Ephrathæi, [f] Samaritæ septuaginta filios Achabi insontes occiderunt. Denique omnes ad vnum Reges Israël, qui fere fuerunt è tribu Ephraim impii, & idololatræ, fuerunt omnes imitatores, & successores istius Ieroboami filii Nabath. Videtur hæc tribus alte demisisse in pectus illud Genes. [g] *Constituit Ephraim ante Manassem.* Et illud Moysis benedicentis omnes tribus. [h] *Quasi primogeniti tauri pulchritudo eius.* Hæc est quæ æmula semper fuit tribus Iudæ, vt sicut sub ea tribus Beniamin passim comprehendebatur, ita sub Ephraim reliquæ tribus; & nomine tribus, vel domus Ioseph, Ephraim maxime intelligitur.

a ca.8 1.
b cap 9 1.
c ca.12.1
d ca.17 1
e 2 Reg.20 1.
f 4.Reg 10
g c.48 ac
h Deut.33. 17.

XXIII. *Qui eius pater.*

HVNC Nabath patrem Ieroboam eundem esse cum Semei tradit Hieronym. in tradit. [i] & inde quidam apud Lyranum putarunt hunc esse Semei, quem iussit Salomon interfici, eiusque matrem odium ei semper, & vindictæ appetitum contra Salomonem instillasse. At longe falluntur, maleque nituntur tam fragili fundamento similitudinis nominis: cum constet maledicum illum fuisse de cognatione Saul, [k] de oppido Bahurim, quod erat in tribu Beniamin; ex qua etiam oriundus erat Saul: at Nabath fuit de tribu Ephraim, vt dictum est. Iuuari etiam se putant ex eo quod mater eius dicatur vidua, quasi occiso Semei facta fuisset vidua: quo argumento nihil inconsultius.

i init 3 Reg v.8.
k 2 Reg.16 5

XXIV. *Qua mater.*

VERVM, de matre hoc addendum videtur ex Septuaginta senioribus Romanæ, atque Aldinæ editionis. Nam 3.Reg. [l] aliqua inseruntur, quæ in regiis non habentur, quæ ad verbum sic habent. *Et nomen matris eius Sarira mulier meretrix.* Et ita legit Lucifer Calaritanus, libro de regibus apostaticis, idque non semel: *nam cum esset*, inquit, *filius ancillæ, cum se meminisset ortum de meretrice*, &c. Quod deinceps sæpius repetit, (supra autem consentiens hebræo & latino, eam vocauerant viduam.) *Et dedit eum Salomon in principem virgæ*, aut sceptri, siue tribus, aut scytalæ, vt habet Romana, *super tributa domus* Ioseph. *Et ædificauit ei Salomon Sarira in monte Ephraim*, cognominem scilicet matri, *& habebat trecentos currus equorum.* Videtur hæc fuisse vna de vrbibus quadrigarum Salomonis. Non recte autem Flaminius habet triginta currus, in græco enim legimus τριακόσια ἅρματα non τριάκοντα. *Hic ædificauit arcem in tributis domus Ephraim: hic circunclusit ciuitatem Dauid, & elato erat animo in regnum, & quærebat Salomon ipsum interficere*, &c.

l cap.12.

XXV. *Causa defectionis.*

CAVSA defectionis perobscure traditur in hæc verba. [m] *Et hæc est causa rebellionis aduersus eum, quia Salomon ædificauit Mello, & coæquauit voraginem ciuitatis Dauid patris sui.* Nondum apparet hic causa rebellionis, sed multo minus in verbis sequenti-

m v.27. & 28.

bus. *Erat autem Ieroboam vir fortis, & potens, videnſque Salomon adoleſcentem bonæ indolis, & induſtrium conſtituerat eum præfectum ſuper tributa vniuerſæ domus Ioſeph.* Nulla hic quoque rebellionis cauſa ſe prodit; inueſtiganda tamen eſt. Et quod ad ædificationem Mello attinet, de qua multa Villalpandus, & Pineda; iuxta ea quæ alibi diximus; exiſtimo ædificationem Mello fuiſſe ſubſtructiones erectas inter ædes regias, & templum, ſuper quas erat excitata regia porticus, qua Rex adibat in templum, quam etiam ipſa regina Saba admirata eſt: ſubiecta vero erat Vorago Mello. Videtur autem peculiare quoddam tributum multum reclamanti, ac repugnanti populo impoſitum, ob ſumptus huius molis, quem eo facto multum Salomon offenderit; & ea offenſione Ieroboam poſtea callidè vſus ſit ad auertendum magis, magiſque populum à Salomone. Huic enim fabricæ præpoſitus erat Ieroboam, vt ait Ioſephus, aut vt vult Pineda, [a] tributis propter impenſas illius ædificii indictis. Cumque in hoc opere induſtriam ſuam Regi probaſſet, idoneum iudicauit qui duarum tribuum quæſtor eſſet; Ephraim ſcilicet, & Manaſſe. Quo munere eo facilius fungi poterat, quo magis erat notus, & charus Ephraimitis popularibus ſuis. Fuit autem paulo poſt officium iſtud idoneũ mediũ ſollicitandæ defectionis, ſi quando tamẽ eam ſolicitaſſe dicendus eſt.

Ædificatio Mello.

a l.7.c.23. n.7.

XXV. *Ieroboam quando primum de defectione cogitarit.*

EXISTIMO enim nihil Ieroboamum de defectione cogitaſſe, antequam eum Propheta de diuino decreto certiorem feciſſet, eamque eſſe Scripturæ, & Ioſephi ſententiam, cui ſubſcribit Pineda, [b] etſi contra ſentiat Abulenſis, [c] & eum ſecutus Torniellus, [d] tantum abeſt vt id à puero matre ſollicitante cogitarit; Cum enim Scriptura dixiſſet Ieroboamum præpoſitum fuiſſe tributis domus Ioſeph, ſubdit, *factum eſt igitur in tempore illo vt Ieroboam egrederetur de Ieruſalem, & inuenirent eum Ahias*, quaſi dicat, cum ad munus ſuum fungendum, Hieroſolymis deſcendens veniret in patriam, ei occurrit Propheta. Id ipſum totidem fere verbis habet Ioſephus. Itaque monitus Ieroboam de diuino decreto occaſione ſui officii, captare potuit occaſionem perficiendi, id quod ſibi diuitus promittebatur. Nec obſtat quod Scriptura cauſam rebellionis ait fuiſſe ædificationem Mello, quæ ne proxima quidem occaſio fuit. Nam ſcriptor ſacer propoſito hoc tertio Salomonis aduerſario, rem ab altiore principio exorditur, recenſens operam Regi ab eo nauatam, primum in ædificatione Mello, ante annos aliquot. Deinde agnita eius induſtria in priore negotio; in quæſtoris officio, quod agebat hoc tempore. Cõfirmatur autem hæc loci huius expoſitio, ex proximis duabus narrationibus, in cauſa Adadi, & Razonis, quam vtramque Scriptura ab ipſo fonte, ac capite accerſendam putauit; Itaque occaſionem ponit defectionis Ieroboami tractationem regii negotii, cum à Propheta de diuino circa regnum decreto edoctus eſt. Irritus ergo videtur, atque inanis labor quærendi in Mello cauſam defectionis, quæ in Prophetę vaticinio agnoſcenda eſt. Eam itaque promiſſionẽ, vt veram cauſam defectionis ex parte Ieroboami, conſideremus.

b l.7.c.23. n.9.
c 3. Reg.11. q.29.
d an.16.5 ætat. ſub fin.

XXVI. *Occurſus Ahia & Ieroboam.*

FACTUM *eſt igitur in tempore illo* [e] (quo ſcilicet Deus ſuſcitabat aduerſarios Salomoni) *vt Ieroboam egrederetur de Ieruſalem, & inueniret eum Ahias Silonites Propheta in via* (verſus tribum Ephraim) *opertus pallio nouo: erant autem duo tantum in agro.* Dicat aliquis vix eſſe credibile Ieroboamum, virum fortem, & potentem, regis domeſticum, & familiarem; & perquam honorato munere fungentem, ſolitarium iter feciſſe, cum ne Propheta quidem ſocio aliquo, vel famulo caruiſſe videatur. Reſpondet recte Ioſephus. [f] *Ad quam tribum Ioſeph cum Hieroſolymis egreſſus iter faceret, obuiam ei fit Propheta, nomine Achia Silunte oppido oriundus. Is ſalutatum eum de via paulum ſeduxit in rus quoddam diuertens, in quo tum nemo alius aderat*: Secutus eſt Ioſephus Septuaginta, apud quos abductum de via à Propheta legimus. Voluit nimirum Dominus ſecretam eſſe hanc regni denunciationem, ad periculum vtriuſque vitandum. Diceret enim Propheta, vt quondam Samuel, *Audiet Salomon, & interficiet me.* Nam & Sancti Prophetæ timuerunt animæ ſuæ; etiam generoſus ille Elias, qui poſt occiſos quadringentos Prophetas Baalis, timens Ieſabelis denunciationem, fugit in deſertum; & dicebat ad Dominum gemens. *Prophetas tuos occiderunt gladio, derelictus ſum ego ſolus, & quærunt animam meam, vt auferant eam.* [g] Vtrũque tamen Dominus ſi non à metu Salomonis, certe à manu liberauit; de vtroque enim multa eſt, etiam poſt mortem Salomonis, mentio.

e 3.Reg.11. 29.
f l.8.ant.c. 2.fin.
g 3.Reg.19. 10.

Seorſim agunt.

XXVII. *Propheta pallium suũ discindit.*

PERGIT Scriptura. *Apprehendensque Achias pallium suum nouum, quo coopertus erat, scidit in duodecim partes;* Rebus prius, quam verbis Prophetare cœpit, vt sæpe alii Prophetæ. Voluit inexpectata rei nouitate hominem suspensum reddere, & apprehendere negotium hic serium agi, & regnum nouum adhuc & integrum, & statu, si vnquam alias florentissimo, quamprimum misere lacerandum, & à proprio Domino abstractum, traditum iri alteri, qui nullum ad id ius haberet. Ait enim ad Ieroboam. *Tolle tibi decem scissuras: hæc enim dicit DOMINVS Deus Israel. Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem tribus: porro vna tribus remanebit ei,* vltra scilicet tribum Iudæ, ad quam ille pertinet, *Propter seruum meum DAuid, & Ierusalem ciuitatem, quam elegi ex omnibus tribubus Israel.* Non potuit Propheta pallium bipertito duntaxat diuidere, & quidem sic, vt pars vna quintuplo maior esset altera, & maiorem partem Ieroboamo tradere? potuit vtique, sed docere voluit Ieroboamum, fore vt decem illæ tribus nisi pietate, & Dei cultu retineantur, facile distrahi, & dissipari posse, quemadmodum postea distractæ penitus, & dissipatæ sunt.

XXVIII. *Decem scissuræ regni Israelis.*

HAS decem scissuras interpretatur etiam Rupertus [a] de decem familiis, à quibus sublatum sit regnum Israeliticum. Nam primo abscissum est à familia Dauid per Ieroboam, secundo à domo Ieroboam, in qua filius tantum eius regnauit post eum, à Baasa occisus; tertio à domo Baasa ad familiam Zambri, qui occidit filium Baasa, & regnauit pro eo; quarto à Zambri ad Amri, qui illum ad incendium compulit; quinto ab Amri, cuius familia regnum tenuit vsque ad Iehu, qui eam internecione deleuit; sexto familia Iehu regnum possedit vsque ad quartam generationem. Sellum enim interfecit Zachariam, postremum in ea familia regem, & regnauit pro eo: septimo solus Sellum è sua familia regnauit, & occisus à Manahem vita, & regno caruit; octaua scissura fuit regnante Manahē & filio eius, nona familia regnum inuadente, cum Phacee filius Romeliæ occiso filio Manahem, regnauit pro eo; decima & vltima fuit Osee filii Ela, qui regnum occupauit occiso Phacee, & mox in Assyrios cum populo suo translatus est. Sicque pallium decies scissum vetustate consumptum est. [a l. 5. c. 4.]

XXIX. *Ob peccata Salomonis.*

SED redeamus ad Prophetam causam huius schismatis referentem, vt ea moneatur ipse, & exemplo alieno sapiat, [b] *Eo quod dereliquit me, & adorauit Astarthen deam Sidoniorum, & Chamos deum Moab, & Moloch deum filiorum Ammon, & non ambulauit in viis meis vt faceret iustitiam coram me, & præcepta mea, & iudicia sicut DAuid pater eius. Nec auferam omne regnum de manu eius, sed ducem ponam cum cunctis diebus vitæ suæ, propter DAuid seruum meum quem elegi, qui custodiuit mandata mea, & præcepta mea. Auferam autem regnum de manu filii eius, & dabo tibi decem tribus, filio autem eius Salomonis dabo tribum vnam.* Valde enim erant coniunctæ, & quasi permixtæ tribus Iuda, & Beniamin, adeo vt ipsa Ierusalem, imo & templum ipsum, vt supra dicebamus, ad vtramque tribum pertineret, & vtraque pro vna censeretur, & modo tribus vna, modo duæ nominarentur. Constat vtique duas scissuras pro duabus tribubus factas fuisse, & apud Prophetam remansisse, itaque septuaginta passim habent δύο σκῆπτρα. [b vers. 33.]

XXX. *Reliquam Abiæ vaticinium.*

Pergit Propheta, vt remaneat lucerna Dauid seruo meo, Id est regia posteritas de semine DAuid, quæ luceat in populo Dei meritis, & claritate Dauidis. *Cunctis diebus corā me, in Ierusalē ciuitatē quā elegi, vt esset nomen meū ibi.* Quibus diebus scilicet Reges Hierosolymis erunt in hoc populo, vt explicat Hugo. Cum ergo infra dicitur non cunctis diebus affligendam domum Dauidis significatur eam superfuturam reliquis decem tribubus, sicut reuera eo regno extincto, regnum Dauidis durauit vsque ad interitum & desolationem ciuitatis, & templi, & regni vniuersi sub Nabuchodonosore, & Sedechia vltimo rege Iuda. *Te autem assumam, & regnabis super omnia quæ desiderat anima tua, erisque Rex super Israel.* Vides quam sæpe Dauidis merita in hoc schismate proferuntur; quasi causa ob quam totum regnum non sit sublatum Salomoni. Videtur etiam addi meritum ciuitatis Ierusalem; quod scilicet in tanta ciuitate multi erant viri sanctissimi, & maximi apud Deum meriti, qui eum toto corde colebant, & diligebant, & propter perditam Salomonis vitam dies noctesque lacrymas fundebant coram Deo, à quo sanam mentem Regi impetrare conabantur.

XXXI. *Diuisio ob populi vniuersi parata.*

AT, inquies, cum regni diuisio propter peccata Salomonis facta sit, quare ea recidit in maximum populi damnum; oriente hinc idololatria maximę partis populi, & tot bellis intestinis, quæ inter vtrumque regnum deinceps sunt consecuta. Respondeo, etiam populum magna ex parte fuisse corruptum, tam Regis imitatione, quam propria malitia; ad quam ipsos quoque otium, delitiæ, & rerum omnium abundantia pertraxit; sicut ergo regina Saba [a] & Hiramus [b] Rex Tyri recte colligebant Deum beneuolum esse erga populum Israëliticum, qui ei tantum, tamque sapientem regem præfecisset. Ita vice versa rectè colligimus populum fuisse valde deprauatum, cui tam profligatæ vitæ principem præesse passus sit, & mox vtrumque per vtrumque punierit. Regem, ei maximam populi partem auferendo; populum, ei dando principem per quem in maximas calamitates incideret.

a 3. Reg. 10. 9
b 3. Reg. 5. 7

XXXII. *Ostenditur ex Ruperto.*

IDQVE iuste a Deo factum esse contendit Rupertus. [c] Quare ergo, inquit, talem populo suo regem acquisiuit? *nimirum rationabiliter hoc, & cum iudicio fecit, eademque iustitia, qua Regem petentibus Saulem dedit; quem qualis futurus esset, ignorare non potuit.* Nam & tunc Samuelem, imo in Samuele Deum abiiciebant, ipso dicente. *Non enim te abiecerunt, sed me.* Et in primordiis regni Dauidici, subtraxerunt se totis septem annis, non approbantes electionem Domini; & deinceps semper dubij, semper infidi fuerunt ipsi Dauidi. Quem aduersus illum rebellantem non susciperent, qui Absalon filium aduersus patrem constituerunt super se regem? Postquam ille periit, protinus ausum buccina personare secuti sunt Seba filium Bochri dicendo, *non est nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Isai.* Nunc quoque inuidiam prodiderunt, occasiones quærendo aduersus Roboam, & dicendo, *pater tuus durissimum iugum imposuit nobis*; cum per illius sapientiam diuites facti fuissent, & inclyti. Itaque Deus tanquam iudex reos tali tradidit Regi, qui volentes scinderet à domo Dauid, volentes inquam scinderet à ciuitate Dauid; diuideretque à templo Dei, à cultu vnius, & solius Dei veri, & cupitis faceret seruire simulachris. Hæc ferè Rupertus.

c l. 5 Reg. c. 3

XXXIII. *An Ieroboam iam nunc regem agere potuerit.*

SED alterum hic occurrit dubium, an Ieroboam tradito sibi regno iam tunc vti potuerit, & se inuito Salomone, gerere pro Rege. Respondetur non potuisse; quia licet in præsentia decem ei scissuræ pallii traditæ sint, non fuit tamen hæc traditio, quasi missio in possessionem, sed testificatio certitudinis, vt tam certus esset iam nunc, se regem fore decem tribuum, quam certo haberet in potestate decem partes pallii; res enim tota ad futurum refertur, vt verba ipsa clare loquuntur. *Dabo tibi decem tribus*; &, *te autem assumam, & regnabis super omnia, quæ desiderat anima tua, erisque Rex super Israel.* Itaque sicut olim Dauid reprobato Saule ius habuit ad regnum, ita nunc reprobato Salomone ius acquisiuit in decem tribus Ieroboam; sed nec ille viuo Saule regnum inuadere potuit, nec iste viuo Salomone; sed debuit vterque expectare dum diuina prouidentia aditum sibi ad regnum, prædecessoris sui morte, aperiret. Itaque si Ieroboamus, hac nixus prophetia, populares suos ad defectionem sollicitauit contra Salomonem, vt ait Iosephus, grauiter peccauit, & à Salomone, tanquam maiestatis reus, capite iure plecti potuit, vt qui legitimo Regi iniuriam faceret. Non enim Ieroboam ius vllum in regnum habuit, nisi quod ei dabat Rex regum Deus, & pro tempore quo dabat.

XXXIV. *Promittitur ei regia successio sub conditione.*

RELIQVA est Prophetiæ conclusio, promissionem habens regiæ successionis in familia Ieroboam, cum conditione tamen ordinaria obseruandæ diuinæ legis. [d] *Si igitur audieris omnia quæ præcepero tibi*, quod scilicet non fecit Saul, quem propterea repuli, ne esset Rex super Israel, non enim fas est in prouincia proregem esse, qui regi non obtemperet, *custodiens mandata mea, & præcepta mea, sicut fecit Dauid seruus meus, ero tecum, & ædificabo tibi domum fidelem*, id est firmiter fideliterque subsistentem; neque fallentem expectationem, & desiderium tuum, defectu posterorum, longa serie in regio throno succedentium, *quomodo ædificaui Dauid domum*, par enim est vt imitando fidem, & virtutem Dauidis, pari quoque cum Dauide præmio, & felicitate doneris, *& tradam tibi Israel, & affligam semen Dauid super hoc,* æmulatione scilicet regni noui, & stolonis in damnum arboris excrescentis.

d c. 11. v. 38.

XXXV. *Quandiu Iſrael Iudæ aſflicturus eſſet.*

VERVNTAMEN *non cunctis diebus.* Poſt annos enim ducentos, & quinquaginta ſex ceſſatura erat omnis Iſraelitarum aduerſus Iudæos contentio, atque æmulatio; illis ad Aſſyrios in perpetuam captiuitatem abductis; hæc obſcure ſignificantur Ieroboamo, quæ ad Iudæorum conſolationem, & ſpem pertinebant. Solent enim paſſim Prophetæ in omnibus grauioribus malis denunciandis, ſemper aliquid ſpei ad extremum adiungere; hic autem tacitam ſpem Meſſiæ, qui ex tribu Iuda, ipſaque Dauidis familia naſciturus erat, dari putant Caietanus, Lyranus, Abulenſis, Dionyſius cum Hebræis, etſi eorum alia erat intentio, qui temporalia tantum cogitabant; & ſapiebant, vt in ipſis etiam apoſtolis patuit, cum à Chriſto poſt reſurrectionem quærerent, *Domine ſi in tempore hoc reſtitues regnum Iſrael.* nondum quippe Spiritum ſanctum è cœlo receperant. Non ergo cunctis diebus manſura erat iſta diſſentio, atque regnorum æmulatio, quoniam in Meſſia de ſemine Dauidis venturo, omnes tribus ſub eiuſdem fidei Chriſtianæ profeſſione colligendæ erant; & ad eas, etiam nationes omnes aggregandæ.

XXXVI. *Andeinceps Ieroboam in Salomonem inſurrexerit.*

QVÆ vero hanc prophetiam ſecuta ſint accipe ex Ioſepho. [a] *His Prophetæ verbis erectus ad ſpes magnas Ieroboamus, cum eſſet alioqui inquieto, & ambitioſo ingenio, quamprimum in ſuam prouinciam peruenit, non immemor præſagij Prophetici, ſollicitare populum cœpit, vt à Salomone deficeret; ipſique principatum deferret.* Pineda & [b] Torniellus, [c] Ioſephum ſequuntur, Comeſtor, [d] & gloſſa quædam; quin etiam Abulenſis [e] exiſtimat Ieroboamum etiam ante Prophetiam in Salomonem inſurrexiſſe, propter regnandi cupiditatem; Et habet hæc ambitio aliquod in ſcriptura fundamẽtum, in illis verbis, *regnabis ſuper omnia, quæ deſiderat anima tua*, quaſi iam regnum deſideraret. Illud etiam nonnullum eſt ambitionis indicium, vt notauit Pineda, [f] quod nihil ab eo dictum, actumue ſcribatur, quod animi modeſtiam, & demiſſionem oleat; quod tamen minime deſideratum in Saule fuit, [g] ſed quod amplificauerat Ioſephus de ſollicitato populo, auxit etiam Pineda, [h] cum ait Salomonis nomine, ac vita in dies in deterius labentibus, ſeditionem ortam, & adultam in duabus tribubus, præſertim in Ephraim. Re autem ad Salomonem delata coniurationis caput Ieroboam voluiſſe interficere; at Ioſephus tantum ait eius conatibus, & inſidiis cognitis Salomonem voluiſſe eum comprehenſum occidere.

a l.8.c.2.ex.
b l.7.c.23
c an.36.æta.5.n.2.
d l.3.Reg c.27.
e q 3.in c.11 3.Reg.
f l.7.c.23.n.9.
g 1 Reg 9.21.
h Ibid.

XXXVII. *Non videri, licet eum voluerit occidere Salomon.*

VERVM Scriptura hanc voluntatem occidendi Ieroboam non videtur referre ad ſeditionem aliquam ſatam, aut ortam, aut adultam, ſed ad ſolam Prophetiam in fauorem Ieroboami editam. Cum enim interminatus eſſet Deus ſe decem tribus ſeruo eius daturum, nec eum nominaſſet, & haberet Salomon plurimos præſtantes viros in obſequio ſuo, neſciebat in quem caſurum erat oraculum; audito autem facto Ahiæ, & Ieroboami, attentum enim & omnia arrectis auribus ſubauſcultantem reddiderunt illæ minæ, tum demum vt Saul Dauidem, ita & Salomon Ieroboamum occidere voluit. Itaque nulla, vel inſidiarum, vel ſeditionis mentione facta, ſtatim poſt prophetiam Ahiæ ſubditur. *Voluit ergo Salomon interficere Ieroboam, qui ſurrexit, & aufugit in Aegyptum*, vbi particula *ergo* æquiualet copulatiuæ, quæ in Hebræo eſt, & Græco, & innuit hanc voluntatem Salomonis natam ex prophetia, qua cognouit æmulum ſuum, vel filii ſui. 2.

2. σχ.
XXXIIX *Et dicitur leuaſſe manum contra Regem.*

QVOMODO ergo, inquies, dicitur Ieroboam leuaſſe manum contra regem, & rebellaſſe, [i] ſi populum non ſollicitauit, aut commouit contra Salomonem? Reſpondeo hoc ipſo cenſeri, diciue rebellaſſe, & maieſtatis crimen incurriſſe, ſcriptura ad hominum ſenſum, & captum ſeſe accommodante, quod Prophetæ regnum promittenti acquieuit, nec repudiauit; ſed æmulum ſe potius legitimi Regis exhibuit. Eſt enim ambitio valde delicata, & ſuſpiciones pro neceſſariis argumentis accipit, omiſſiones pro criminibus, cogitata pro factis. Denique quæ ille poſtea perpetrauit tam ambitioſa, ſeditioſa, ac ſcelerata fuerunt, vt etiam anteriora in deteriorem ſemper partem accipiantur. Nam ne ſuperiora quidem illa ſcripturæ verba, regnum ab eo deſideratum ſatis probant, Hebraice enim habetur, *quæ deſiderabit anima tua*; Chaldaice, *quæ volueris*, Vatablus, *vbicumque libuerit*, denique illud deſiderium non alligatur vlli definito tempori: idemque eſt ac ſi diceret præficieris ſuper omnia deſiderabilia.

i 3.Reg. 11 26.27.

XXXIX. *Bonum fuisse ante regnum.*

CERTE Dionysius in hoc cap. 11. ait eo tempore quo Deus ipsi prædixit, quod promoueret eum in regem super decem tribus, videri fuisse dignum, & bonum. Idemque habet Auctor fasciculi temporum; quin & Bellarm. quoque [a] ait Ieroboamum, cum regnum accepit, bonum fuisse; & electione diuina, ac totius populi consensu & vocatione legitime regnare cœpisse. Et D. Augustinus [b] ait in diuisione regni nullum vel regis Israëlis, vel populi fuisse peccatum, sed voluntatem Dei vindicantis impletam: idque ex eo probat, quod Deus per prophetam Semeiam à se factum fuisse ait verbum hoc; [c] Denique Serarius idem sentit in opusculo de Salomonis peccato. [d]

a l. 2. de amiss. grat. c. 13.
b l. 17 de Ciuit. c. 21.
c 3. Reg. 12 24.
d n. 9. & 15.

XL. *An Salomon persecutus sit prophetam.*

QVÆRAT aliquis an Ahiam quoque prophetam persecutus fuerit Salomon. Si qua enim culpa, huius rei causa in Ieroboamo fuit, certe Ahias propheta eius author fuit; nec minus æstimari potuit mortis reus. Itaque Paraphr. Chaldæa [e] ait illum quoque à Salomone ad mortem quæsitum, eumque à facie Salomonis fugisse in Ægyptum, puta cum Ieroboamo, qui eandem periculi aleam adierat. Idque nec Francisco Lucæ displicet nec mihi. Sacrilega est enim ambitio, & cruenta, vt experta est tota ciuitas Nobe cum Pontifex imprudens Dauidem recepisset. Erat autem Salomon hoc tempore, vitæ profligatissimæ, & cruentæ idololatriæ Molochi addictus, vt etiam filios per ignem traduxisse existimetur à Pineda, vt supra diximus; qui [f] tamen putat nihil huiusmodi à Salomone, quãuis deprauatissimo, attentatum fuisse in sanctum prophetam, quod id à Scriptura taceatur, nec vnquam legatur in sanctos homines efferatus. Et inter ipsa peccata, inquit, etsi à carne non abstinuit, à sanguine tamen abstinuit. Verum Salomon tunc pro sua perturbatione animi, Ahiam non sanctum hominem; sed scelestissimum proditorem, vt futuri schismatis authorem existimare potuit.

e in 8. cant. vers. 12.
f l 7. c. 23.

XLI. *Fugit Ieroboam in Ægyptum.*

FVGIT ergo Ieroboam *in Aegyptum, ad Sesac regem Aegypti*, vt ait Scriptura, [g] *& fuit in Aegypto ad mortem Salomonis*: id est circiter biennio. Fuisse autem hunc regem alium à socero Salomonis, satis constat, tum quia ei non ausus esset Ieroboam se credere, tum quia si Iosepho credimus, Regina Saba successit Pharaoni socero Salomonis, quando & Pharaonum nomen extinxit; sed eius opinio ab omnibus contempta, & explosa est. Hic autem Sesac, aliquot annis post in Iudæam infestus venit, & tristia reliquit suæ expeditionis monimenta, vt suo loco dicetur. Nunc ad Salomonis conuersionem orationem conuertamus. Nam prophana res muta est, atque elinguis apud Eusebium hoc tempore.

g 3. Reg. 11 40.

SCHOLIA IN ANNVM SALOMONIS. 38.

1. N XV. EIque omnino fauet textus Hebræus, vbi pro *& hoc est malum Adad*, habetur apud Pagninum & Chald. Paraphrast. *& cum malo quod fecit Adad.*

2. N. XXXIIX Et ita sentit Dionysius, & subdit, *etsi ob hoc voluit eum occidere Salomon, vt litera sonare videtur, fuit hæc magna excæcatio, ambitio, impatientia; quasi vellet & posset impedire propositum Dei de regni diuisione.*

ANNVS MVNDI 3058. DILVVII 1402. 5[x]. ÆTATIS 119 SALOMONIS REGIS 39. SADOCI PONTIF. 38. FVNDATI TEMPLI 36. TROIÆ EXCISÆ 187. LAOSTHENIS 30. IMPERII ASSYRIORVM 1127.

ANNVS ANTE CHRISTVM 595.

I. *Liber geſtorum Salomonis.*

HVIVS, & ſequentis anni res geſtæ Salomonis, hoc verborum compendio à Scriptura [a] comprehenduntur. *Reliquum autem verborum Salomonis, & omnia quæ fecit, & ſapientia eius, ecce vniuerſa ſcripta ſunt in libro verborum dierum Salomonis.* Omnes interpretes hunc librum extare negant, aiuntq; in Hieroſolymitana euerſione, & deflagratione periiſſe. Sixtus Senenſ. [b] ait ipſum ... Salomonem, vel vt alii putant Oſai prophetam conſcripſiſſe vitam, atque omnia geſta Salomonis, eumque librum Chaldæos, vna cum aliis ſanctis libris, combuſſiſſe. Pineda tamen [c] putat non combuſtum à Chaldæis, ſed ſuperſtitem fuiſſe poſt captiuitatem Babylonicam, quando libri Regum ab Eſdra fuerunt reſtituti. Quoniam demonſtratur, & quaſi digito indicatur, cum dicitur, *ecce vniuerſa ſcripta ſunt in libro verborum dierum Salomonis, quaſi dicat præ manibus haberi, & in medio eſſe*, ſic ipſe. Et reuera ſi iam tum periiſſet, dicendũ fuiſſet ſcripta fuerant, non ſcripta ſunt. Nihilominus in 2. Parali. tres alii ſcriptores de rebus geſtis Salomonis traduntur, Nathan propheta, Ahias Silonites, & Addo videns in ſua viſione contra Ieroboam.

[a] 3. Reg. 11. 41. 2. Par. 9. 29
[b] l. 2. biblioт.
[c] l. 1. de reb. Sal. c. 1. n. 6.

II. *Quis liber verborum regum Iudæ, & Iſrael.*

VERVM hoc de libro Salomonis egit Pineda lib. 1. de rebus Salomonis, [d] vbi valde probabiliter aſſerit librum verborum dierum Salomonis partem videri eius chronologiæ, quæ ex præſcripto Reipubl, & regni Hebræorum texebatur, à tempore primorum dierum, & Regum, vſque ad nouiſſimos; qui dicebatur *Liber verborum dierum Regum Iuda, & Iſrael*, qui deinceps in libb. Regum, & Paralip. crebro citatur. In eum autem referebantur à Scribis, aut ſenioribus ſynagogæ, pro tempore exiſtentibus, quæ à regibus memoria digna gerebantur. Eius voluminis primum caput, vel liber, de rebus Salomonis erat, qui hoc loco Regum citatur. De hoc ipſo volumine agit Sixtus Senenſ. lib. ſecundo Bibliot. verbo, *Regum liber*. Vbi tamen vnicum authorem libri eius memoret, repugnante Pineda, qui eius multos ſcriptores fuiſſe merito tradit; qui non vno ſeculo conſcriptus fuerit; ſed ſucceſſiue à variis quæ ſuo tempore contingebant, accurate, & fideliter annotantibus. Ex quo etiam libro compendio ſcriptos eſſe poſteriores duos Regum libros, & ſecundum Paral. vel à Ieremia, vel ab Eſdra, Sixtus eodem loco tradit. Is ſi nunc liber extaret, aut certe liber Addo, qui priora, & nouiſſima Salomonis perſcripſit, plura, & certiora de Salomonis pœnitentia, vel perditione tradi poſſent. Is enim vtique pœnitentiam Regis huius non omiſerat; quam tamen Dominus, ad iuſtum terrorem mortalium, ex ſacris literis noluit eſſe plane exploratam; nunc per coniecturas eundem erit. Hoc argumentum diligentiſſime tractauit Pineda lib. 8. de rebus Salomonis: ex quo nonnulla more, iudicioque noſtro, quantum ſatis eſſe huic inſtituto putamus, delibabimus.

[d] c. 1. n. 4.

III. *Pœnitentia Salomonis an recte aſſeri poſſit.*

QVONIAM vero reliquos hoſce Salomonis annos, conuerſioni & pœnitentiæ ipſius tribuendos putamus, videndum nobis eſt an ea aſſeri poſſit; tum de tempore, & modo ipſius aliquid dicendum erit. Et quoniam in hoc coniecturali iudicio teſtibus in primis agendum eſt, eos primum ſemouendos putamus, qui neutram in partem quicquam aſſerunt, aut æque pro vtraque parte loquuntur; nihil enim illi conducunt ad controuerſiam definiendam; vt propterea perinde ſit, ac ſi ab hoc iudicio penitus abfuiſſent.

Authores in ea re ambigui.

In hoc numero ſunt, vt de recentioribus primo dicamus, Torniellus in ſuis

a an.37 §.iterat.
b l.4.c.45.
c l.1.§.c.9
d l.2.contr. Marc. c.23.

annalibus, [a] Feu-ardentius in [b] D.Iren. [b] Barad. [c] qui fuse pro vtraque parte argumenta dissoluit; aitque certam Salomonis culpam esse, pœnitentiam autem incertam. Pamelius [d] allatis locis D. Cypriani, & Tertulliani adhuc sub iudice litem esse ait. Maldonat. in hac ipsa est classe, vt infra dicemus; Iansenius in capite trigesimo Prouerbiorum, controuersiam hanc tangit tantum, & pœnitentiam ipse quoque incertam dicit. Ioannus Picus Mirandul. quæstione septima suæ apologiæ, cum fasciculo temporum, ait nesciri ab Ecclesia statum Salomonis. Verba authoris, vbi ait de Origene, hæc sunt. *An autem sit saluatus an non; Domino cognitum relinquimus. Grandis labyrinthus diuersis texitur de Samsone, Salomone, Traiano, & isto Origene, an videlicet saluati sint an non; quæ quia sine periculo nesciuntur, nec etiam Ecclesia certificata est de his, Domino totaliter committenda sunt.* Hæc ibi, quibus simillima in reuelatione B. Mechtildis habentur. Verum Samsonis salus explorata est in Scriptura, [e] sicut & Traiani damnatio, vt plerique copiose demonstrauerunt, cum illustrissimo Baronio tomo secundo, anno eius 1. numero 17. & tomo octauo numero 30. fusissime; quem etiam vide de Origene, tomo 2. anno Christi 256. & alibi:

e Hebr. 11. c.32.& 33.

IV. Alii in eadem classe.

IN eadem ambiguorum, & incertorum classe ponit Pineda, Tertullianum, Diuum Augustinum, Cyrillum Alexandrinum, Gregorium Nissenum, Isidorum, Bernardum, Chysostomum, Rupertum, Hugonem à Sancto Victore, D. Antoninum, Iosephum, Suidam, quoniam eorum verba ab alterutra parte commoda interpretatione eludi possunt. Quanquam de Diuo Augustino, Tertulliano, nonnullisque aliis hoc mihi videor vere esse dicturus, eos aliquanto in Salomonem seueriores videri, dum eos impugnant qui prophetias, quæ primo & per se Christum Dominum intuentur, non de Christo, sed de Salomone duntaxat prolatas esse contendunt, vt patet ex lib. 17. de ciuit. [f], & Iustino in Dialogo cũ Tryphone. Ad eundem numerum Pamelium secutus merito aggregare potuit, & D. Cyprianum, quem tamen inter aduersantes Salomonis saluti principem posuit. D. Cyprianus ad confessores, epistola 7. quem supra retulimus, [g] nihil seuerius habet de Salomone, quam vt annumeret iis, qui aliquandiu in via Domini ambulauerunt; & datam sibi gratiam tenere non potuerunt. *At recedẽte*, inquit, *ab eis disciplina dominica, recessit & gratia.* Ita sane; at num ait in perpetuum recessisse? Nonne eadem oratio quadrare potest in Dauidem, Manassem, Samsonem; & plerosque martyres, qui semel ad idololatriam vsque pertracti, iterum ad certamen excitati, coronam obtinuerunt? nonne quotidianum id est in hac hominum infirmitate?

f cap.8.

g an. Salo. 38. n.25.

V. Etiam S. Cyprianus.

NEC altero Cypriani testimonio, ex lib. de vnitate Ecclesiæ, aliud continetur diuersum à præcedente. *Postquam dereliquit*, ait, *Domini viam, perdidit & gratiam Domini, sicut scriptum est. Et excitauit Dominus Satanam ipsi Salomoni.* Constat ex Scriptura, [h] quos suscitauerit Dominus aduersarios Salomoni, & num animæ eius hostes fuerint, an temporariæ pacis perturbatores, sed pergit; *& ideo scriptum est, tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam; quod vtique Dominus, non minaretur, nisi quia recedente iustitia, recedat necesse est & corona, cum scriptum sit, qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.* Hinc infert Pineda ex sententia diui Cypriani Salomonem amisisse coronam iustitiæ, quæ non datur, nisi post mortem. Verum quamuis dici possit hæc postrema verba nihil ad Salomonem pertinere, sed esse nudam exhortationem sancti martyris ad illos confessores, ex verbis Apostoli, & Christi mutuatam: tamen vt concedamus etiam in illis causam Salomonis agi, respondebit diuus Thomas [i] coronam hanc esse alicuius, non tantum ex prædestinatione diuina, sed ex merito gratiæ. *Quod enim meremur*, inquit, *quodammodo nostrum est; & sic suam coronam aliquis amittere potest, per peccatum mortale sequens.* Sed potest etiam recuperare per pœnitentiam. Et de hac corona locutum credimus D. Cyprianum.

h 3.Reg.11.

i 1.p. q. 23. a.6 ad. 1.

VI. Qui Salomonem periisse putẽt. Theodoret.

NIGRVM calculũ in Salomonẽ ferunt, 1°. D.Greg. Nã [k] ex circunstãtia nocturni tẽporis, æternę dãnationis mortẽ in Iuda, diuite auaro, Salomone, Sodomitis aperte colligit. Theodor. quoque licet aliquibus in locis dicat contra Salomonẽ, quæ non multũ vrgent, supra id tamen ad Rom. 11. *sine pœnitentia sunt dona Dei*, eum Sauli, & incredulis Iudæis aggregat; qui propter ingratitudinẽ suã gratia diuina

k l. 2. Moral. c. 2.

Prosper. Ado. Eucherius. Angelomus Rabanus.

priuati sunt, & quidem finaliter, sicut alii quibus aggregatur. Clarius Prosper Aquit. [a] *Salomon*, inquit, *elatus in senio, fornicatus mente, & corpore*, Domino *ipsum deserente male obiit.* Quam sententiam, atque adeo ipsa verba transtulit Ado in Chronicum suum, in 4. ætate. Eucherius, Beda, Angelomus, Rabanus, vno ore in Salomonis impœnitentiam propendent, quod idolorum fana excitata non euerterit, quæ multis post annis à religiosissimo Rege Iosia destructa sunt: quos sequitur Abulensis [b] qui ita fatetur vtramque in partem disputari posse, cum pro neutra parte sententia lata sit ab Ecclesia, vt tamen dicat certissime asseri posse Salomonem non pœnituisse. Idem existimat Pererius, [c] & quidem non obiter, sed quasi ex professo argumentum hoc tractans. Idem & Bellarm. [d] lib. 1. de verbo Dei, cap. 5. vbi de libris eius canonicis.

Abulensis. Pererius. Bellarmin.

VII. An & Maldonat.

PINEDA ad hanc classem refert aliquot alios, [e] in quibus, & Maldon. in c. 1. Matth. [f] qui ait Salomonem multo peiora fecisse, quam aliquot Reges Iuda, vt qui idololatriam non solum vt illi non deleuerit, sed primus inuexerit. Et subdit. *Quod autem isti cum domo Achab coniugia copulauerint, male fecerint, peius tamen fecisse Salomonem fatendum est, qui non ex familia Achabi; qui etsi malus, tamen eiusdem erat populi, & peccati pœnitentiam egit:* [g] *sed ex alienigenis idololatris, non vnam vt isti, sed multas vxores duxerit, quarum est impietatem imitatus.* Vbi innuit Maldonat. Salomonem non egisse pœnitentiam. Sed id nimis obscurum est, & præter intentionem authoris, vt arbitror, qui nolebat suum proferre de Salomone iudicium, sed infirmare rationem minus idoneam, cur Euangelista Matthæus tres Reges in Christi genealogia prætermiserit. Itaque eum in dubiis potius, quam in aduersariis Salomonis, quod ad hunc quidem locum attinet, ponimus.

VIII. Quæ pro cõdemnatione faciant.

NITITVR autem hæc sententia his maxime rationibus, prima, quod soleat Scriptura, post recensita alicuius peccata, etiam pœnitentiam subiungere, si suorum illum peccatorum pœnituit. At id nusquam à Scriptura in causa Salomonis factum, cum tamen id maxime exigeret & personæ ratio, & magnitudo peccatorum; & gloria DEI, quæ in magnis peccatoribus conuertendis elucet. Secunda, Quod qui præui sunt aliis ad peccatum, magnum præsertim, & ruinæ plurimorum causa sunt, misere perire solent, Deo scelus eorum inexpiatum in hac vita relinquente, vt de omnibus hæresiarchis facile constat, & de Ieroboamo, qui peccare fecit Israël; quidni id dicatur de Salomone, qui peccare fecit Iudam, & excitauit templa, & aras, & statuas, & lucos idolis; & opposuit templo Dei, cum summa illius iniuria. Vnde oritur tertium argumentum.

IX. Idola non sustulit.

NAM quos vere peccati pœnitet, quantum in se est peccandi occasionem, quam aliis dederunt auferunt. At Salomon idola, & fana eorum à se erecta non abstulit, quod facile potuit, nondum corroborata idololatria, & summa pollens authoritate apud suos; quare sicut toto vitæ illius tempore idola perstiterunt, imo ad ipsa Iosiæ tempora, vt ex quarto Reg. [h] aperte constat, ita & ipse in peccato suo perstitisse ac decessisse censendus est. Quarta ratio, Prædixit Deus per Dauidem Salomoni fore, vt si derelinqueret Dominum, ab eo proiiceretur *in æternum*. Septuaginta *in finem*, primo Paralipom. [i] Itaque illa altera promissio, quæ huic repugnare videtur. [k] *Misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli à Saul, quem amoui à facie mea.* Videtur de successione regia, qua priuatus est Saul, accipienda; quam Dominus misericorditer Salomoni tribuit in gratiam Dauidis. Ipsius autem persona in æternum proiecta à facie Domini.

X. Patroni salutis Salomonis.

ANTEQVAM videamus quid his responderi possit. Quinam pro Salomone stent, quidue pro ipso afferant consideremus. Primus patronorum est sanctus Hieronymus, qui ipsos Septuaginta testes, omni exceptione maiores secum in iudicium adducit, [l] qui conferens templum Salomonis, & Ezechielis, *Non solum*, inquit, *cultores eius, & ædituí, sed & ipse fabricator eius Salomon peccauerit, & offenderit Deum, licet postea egerit pœnitentiam, scribens Prouerbia, in quibus ait, nouißimè ego egi pœnitentiam, & respexi vt eligerem disciplinam*, &c. Quæ verba Diuus Hieronymus ex Septuaginta transtulit, quæ etiam nunc leguntur in editione Sixti. [m] Rursus cap. primo in Ecclesiast. in ea verba, *Ego Ecclesiastes fui Rex.*

Septuag. cũ Hieronym.

a l. 2. de præ dict. c. 27.
b 2. Reg. 7. q. 13.
c disp. 27 in c. 8. epist. ad ad Rom
d l. 1. de verbo Dei, c. 5
e l. 8. c. 1. sectio. 3. in fi.
f num 8.
g 3. Reg. 21. 29.
h cap. 23.
i c. 28. 9.
k 2. Reg 7. 15.
l 14. Ezech. in medio.
m Prou. 24 30.

Libenter vſurpat Hebræorum ſententiam aſſerentium librum Eccleſiaſtæ Salomonis eſſe pœnitentiam agentis, quod in ſapientia, diuitiiſque confiſus, per mulieres offenderit Deum. Hebræorum autem traditio habetur in Chronologia eorum maiore capite decimo quinto. *Interea*, inquit, *ſub ſenium Salomon prope mortem Spiritum ſanctum habuit inhabitantem, & dictauit Prouerbia, Canticum canticorum, & Eccleſiaſtem* Hæc ibi.

XI. Ex eodem.

a c. 1. epiſt 9 quæ eſt de viduitate ſeruanda. RVRSVM Hieronymus. [a] *Si Paulus timet, quis noſtrum poteſt eſſe ſecurus? Si Dauid amicus Domini, & Salomon amabilis eius, victi ſunt quaſi homines, vt & ruinæ nobis ad cautionem, & pænitudinis ad ſalutem exempla præberent, quis in lubrica via lapſum non metuat?* Sic Hieronymus; vbi aperte Salomonem Dauidi aggregat, eique tam in ruina, quam in pœnitentia ſupparem facit. Libro ſecundo etiam in Iouinianum, excellentium virorum texit catalogum, qui & peccauerunt, & reſipuerunt. In quibus Dauidem primum recenſet, tum Salomonem, Manaſſem, Ioſiam, Ioſedech, Moyſem denique, & Aaronem. In ſecundum item Eccleſiaſt. in ea verba, *Magnificaui opera mea*, Paraphraſi vtens in perſona Salomonis, inter alia ſic habet. *In quamcumque voluptatem me cupido traxiſſet, infrenis ferebar, & præceps, putabamque hunc eſſe fructum laborum meorum, ſi ipſe in libidine, luxuriaque conſumerer. Tandem in me reuerſus, & quaſi de graui ſomno euigilans, aſpexi ad manus meas, & opera mea plena vanitate, plena ſordibus, plena ſpiritus erroris intuitus ſum*, &c. fuſius. Quid eſt reſipiſcere, & pœnitentiam agere, ſi hoc non eſt?

XII. Alter eiuſdem patronus Ambroſius.

ALTER Salomonis patronus eſt diuus Ambroſius, qui variis in locis Salomonem ſemel, iterum, tertio ſanctum, & iuſtum vocat, quod nimirum poſt peccatum reſipuerit, nec opinor, inuenietur ex patribus, qui Sanctum vocet aliquem, quem male vitam finiiſſe crediderit; habita ſcilicet ratione temporis quo iuſtus fuit; niſi forte quis Saulem, & Iudam Iſcariotem ſanctos vocare audeat: Nā inquit Hieron. *Iuſti vocabulum non amittit, qui per pœnitentiam ſemper reſurgit.* (ep. ad Ruſt) De multis ſufficiat vnus Ambr. locus [b] vbi Samſonis Dauidis, & Salomonis lapſus refert, & pœnitentiam prædicat, & iuſtos vocat. (b 2. Apol. Dauid. c. 5.) *Miſerere mei*, inquit Dauid, *quoniam infirmus ſum, ſi Dauid infirmus, tu fortis es? Si Salomon lapſus eſt, tu immobilis es. Si Paulus primus peccatorum, tu potes primus eſſe Sanctorum? Ergo ſi errauerunt iuſti errauerunt tanquam homines, ſed peccatum ſuum tanquam iuſti agnouerunt. Si iuſti pœnæ atrocioris exceperunt ſententiam, tu quemadmodum tibi ſpem impunitatis propohis*, &c.

XIII. S. Iſidorus.

DIVVS Iſidorus Sanctum non vocat, in catalogo tamen Sanctorum enumerat, [c] quem ſecutus eſt Petrus à Natalibus Epiſcopus. (c l. de vita, & morte Sanctorum c. 34.) Diuus Hilarius in pſalmum 126. Sanctum Salomonem vocat. *Volunt plures*, inquit, *Sanctum Salomonem ædificationi ciuitatis & templi quod condiderat prophetaſſe.* Et in Pſalmum 52. *Ne per Aaron*, inquit, *& Dauid & Salomonem, ac pleroſque alios iſtius bonitatis Dei exempla percurram, quibus increpitis, & mutationum offenſis ob fidei tamen meritum affuit venia proclinis.* Addit & de Moyſe, & Petro, quorum etiam pœnitentia flexus Dominus, eos in priſtinam gratiam recepit, & honore affecit. (S. Hilarius)

Sanctus Epiphanius, Hæreſi quadrageſima ſecunda ſub initium, contendit æque errare Marcionem, qui dicebat Chriſtum deſcendiſſe ad inferos vt ſaluaret Cain, & Chore, & Dathan, & Abiron, & Eſaü, & omnes gentes, quæ non nouerunt Deum Iudæorum. Abel autem, & Enoch, & Noë, & Abraham, & Iſaac, & Iacob, Moyſem item, Dauidque ac Salomonem illic relinquiſſe, &c. Contendit inquam Marcionem æque errare eripiendo ex inferis Cain, Core, Dathan, & Abiron, quam ibi deſerendo Abelem, Dauidem, Salomonem. At certum eſſe Chore cum ſociis eſſe in inferis, ergo & Dauidem cum Salomone & cęteris eſſe inde liberatos. (S. Epiphan.) Diuus Cyrillus Hieroſolymitanus Catech. 2. (S. Cyrillus.) *Vides quod pulchrum eſt confiteri? Cernis quod pœnitentibus datur ſalus. Et Salomon ceciderat. Sed quid, inquit, poſtea ego pœnitentiam egi* Eodem teſtimonio Septuaginta interpretum vtitur, quo poſtea Hieronymus ad probandum Salomonis pœnitentiam. Ex quo intelligi poteſt Sanctos illos Eccleſiæ patres, qui verſionem Septuaginta virorum pro Scriptura habebant, eam ſententiam pro Scripturæ ſententia accepiſſe.

Diuus Irenęus [d] Dauidem, & Salomonem inter eos ponit, qui poſt peccatum (d l. 4. ca. 45.)

congruam à Deo acceperunt correptionem, & cum carnis concupiscentiæ seruiuissent, affecti sunt ignominia. *Et illis*, inquit, *curatio, & remissio peccatorum mors Domini fuit.*

XIV. *Bachiarius.* AFFERT etiam Pineda testimonium Bachiarii, & Tichonii, qui fuerunt Diuo Augustino ætate suppares, quorum opuscula habentur in bibliotheca Patrum, qui non solum pro Salomonis pœnitentia testimonium proferunt, sed oppositas etiam obiectiones refellunt. Quorum non pigebit verba describere. Bachiarius igitur epistola ad Ianuarium de recipiendis lapsis sic habet; quamuis hæc ipsa verba integre legantur apud Bedam in fine tomi septimi. *Salomon ille mirabilis, qui meruit, assistrici Dei, hoc est sapientiæ copulari, in alienigenarum mulierum incurrit amplexus, & vinculo libidinis illaqueatus etiam sacrilegij errore se polluit, quia simulachrum Chamos Moabitico idolo fabricauit. Sed qui per Prophetam culpam erroris agnouit nunquid misericordiæ cœlestis extorris est? Sic forsitan dicas, nusquam eum in canone lego pœnituisse, neque misericordiam consecutum. Audi ergo frater pœnitentiam eius, quæ non inscribitur publicis legibus, fortasse ideo acceptabilior iudicatur; qui non ad faciem populi, sed in secreto conscientiæ, Deo teste pœnituit. Veniam autem ex hoc consecutum esse agnoscimus, quia cum solutus fuisset à corpore, sepultum illum inter Regum Israelitarum corpora Scriptura commemorat; quod tamen alibi peccatoribus Regibus abnegatum esse cognoscimus, qui vsque in finem vitæ suæ in propositi peruersitate manserunt. Et ideo quia inter Reges iustos meruit sepeliri, non fuit alienus à venia; veniam autem ipsam non potuit promereri sine pœnitentia.* Hactenus integrum Bachiarii testimonium.

XV. *Tichonius.* REDDAM & Tichonii ex eiusdem biblioth. tomo 6. ex libello de septem regulis, in regula enim 3. quæ est de promissis & lege, sic disputat? *Quid dicimus de Salomone? Cum Deo est, an post idololatriam reprobatus est? Si cum Deo dixerimus impunitatem spondebimus idolorum cultoribus. Non enim dicit Scriptura pœnitentiam egisse Salomonem, aut recepisse sapientiam,* amiserat quippe in idololatria, *si autem reprobatum dixerimus, occurrit vox Dei quæ dicit, nec terræ quidem regnum auferre Salamoni propter Dauid; sicut scriptum est, in libro Regum.* & paulo post. *Quid enim prodest* Dauid *si propter eum filius eius regnum terræ consequeretur, cœleste perditurus? Quo manifestum est cum Deo esse Salomonem, cui regnum quidem terræ ablatum non est propter Dauid;* id est, ne regnum quidem terrenum, nedum cœleste. Quod Dauid multo magis desiderauit filio suo.

XVI. S. Gregor. *Thaumarturgus.* ACCEDAT Gregorius ille Thaumaturgus, qui in sua metaphrasi in Ecclesiasten, quæ habetur tomo 1. Bibliothecæ patrum. In persona Salomonis, sicut & diuus Hieronymus, loquens cap. 2. inter alia sic ait: *Nam cum omnibus oculorum illecebris, & impotentibus, petulantibusque cordis desideriis vndique incursantibus, totas habenas permisissem, ac voluptatum spei me ipsum dedissem, miseris omnibus deliciis animi voluntatem adstrinxi: Meæ namque cogitationes eo infelicitatis prolapsæ sunt, vt hæc honesta, & egregia, digna que quæ facerem arbitrarer. Tandem vero expergefactus, atque oculis restitutus, ea quæ in manibus habebam flagitiosa simul, acerbitatisque plena esse perspexi, spiritusque non boni opificia. Neque enim vllum hominum studium, vitæque institutum comprobandum mihi nunc videtur, nec recto iudicio expetendum.* Sic Gregorius reddit illud. *tæduit me vitæ meæ*; sed pergit. *Proinde collectis & sapientiæ bonis, & stultitiæ malis, magna eum virum admiratione persecutus fuerim, qui cum præceps ferretur temereque vagaretur, postea mente recepta ad virtutem, officiumque rediit.* Et paulo infra, *Quare vitam omnem meam execrari cœpi, quam in rebus vanis traduxeram, atque consumpseram. &c.*

XVII *Aliique plurimi.* S. *Thomas.* S. *Bonaduentura* *Vincentius.* CONSENTIT nimirum Neocæsariensis Gregor. communissimæ illi traditioni Hebræorum de Ecclesiaste à Salomone pœnitente conscripto, quam D. quoque Hieronymus, vt diximus, amplexus est in eiusdem lib. comment. eique subscribit D. Thomas, [a] D. Bonaduentura in proœmio Ecclesiaſ. Vincentius in speculo histor, [b] Albinus in gloss. ord. init. eiusdem libri: & repetitur in fine eiusdē. Assentitur etiam Dionysius, Hugo Carensis &c. Salutem denique Salomonis plerique ex recentibus tuentur, Genebr. in Chronologia, Delrio fuse, & ex professo, in præfat. in cantica. Franciscus Georgius tomo quinto problem. sectione 1. numero 10. tangit Comestor, [c] Ioannes Arboreus in Theosophia, [d] & alii, quos citat Pineda, [e] & sequitur, re omnium studiosissime, & diligentissime examinata; quibus adde Serarium in opusculo de pœnitentia Salomonis n. 12.

a l. 1. de regim. pri. c. 8
b c. 87.
c l. 1. reg. c. 10.
d l. 7. c. 10.
e l. 8. c. 1. n. 44.

QVÆ PRO SALVTE SALOMONIS FACIANT.

XVIII. *Rationes pro salute Salomonis*

NITITVR hæc posterior sententia his maxime rationibus. Prima, versio Septuaginta interpretum magnæ authoritatis est, semperque fuit in Ecclesia Dei; eo quod diuino spiritu afflati in hoc opere ab omnibus sanctis Patribus dicantur. At in ea Salomon se pœnitentiam egisse profitetur. [a] Nam cum de se sub figura agri, & vineæ hominis pigri egisset, qui eam permittit syluescere; & spinis, atque vrticis repleri, & maceriam eius dissipari, subdit, *Nouissime ego egi pœnitentiam, respexi vt eligerem disciplinam.* Nimirum exuberantia voluptatum, in quas profusus fuit abundantia diuitiarum, & studium coaceruandi auri, & argenti, quibus quasi spinis semen sapientiæ patris familias suffocatur, denique apostasia à fide per idololatriam, à patris pietate, à Nathani disciplina, à peculiari diuinæ prouidentiæ custodia, (sic enim dissipatam maceriam interpretatur Gregorius, [b] vbi hunc ipsum locum explicat) hæc, inquam, omnia Salomonis animum simillimum tali agro, & vineæ reddiderunt: donec euigilans, & quasi de profundo somno aperiēs oculos, vt aiunt Gregorius, & Hieronymus, *egit pœnitentiam, & respexit vt eligeret disciplinam.* Nec fas est credere Salomonem ibi reprehendere negligentem patrem familias, & eius personam sustinere, & non suam, qui in eadem erat naui; imo eodem, & periculosiore voluebatur in salo. Et quis non oderit sapientem, qui sibi non sit sapiens: Quis suis agris sitientibus, contemptis suis irriget alienos?

a Prouerb 24. 24.

b lib 27. mor. c. 20.

XIX. *Confirmatur eius pœnitentia.*

DENIQVE vt supra dixi, sancti Cyrillus Hierosolym. Hieronymus, & Isidorus, vt refert Abulēsis, aut certe Beda, apud quem id legitur in fine tomi septimi, eum locum de pœnitentia Salomonis accipiunt, & deinceps multi recentiores pietate, & eruditione præstantes, Serrarius in opusculo de pœnitentia Salomonis nu. 12. Pineda, [c] & Delrio in præfatione in Cantica, [d] vbi illa quoque verba Prouerb. 30. *Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum. Non didici sapientiam, & non noui scientiam Sanctorum,* verba Salomonis pœnitentis esse contēdit, cum Hieronymo, & aliis Hebræis apud Lyranum in eum locum. Et recte meo quidem iudicio, cum Septuaginta ea transtulerint in caput 24. Prouerbiorum, vbi eius pœnitentia memoratur; nec obstat quod ea verba dicuntur, ibi esse viri *cum quo est Deus,* & qui Deo secum morante confortatur, quæ non videntur peccatori Salomoni conuenire; Deus enim est cum vere pœnitente, nec quisquam potest, nisi cum diuina gratia vere pœnitere, quæ cum illo habitat, & eum roborat, & veram sui cognitionem præbet, vt se stultissimum virorum agnoscat: nemo quippe mortalium vnquam à tanta sapientia ad tantam insaniam deuolutus est; pergit. *Sapientia hominum non est mecum*; & recte, nam qui se libidini ita dedunt, qui diuinitatem in ligno & lapide agnoscunt, ij bestiæ sunt, & caudices, non homines, nedum sapientes. *Non didici sapientiam, & non noui scientiam Sanctorum.* Quia nimirum mature diuina sapientia, & scientia, quam Deus dat Sanctis suis præuentus, & imbutus est, vt experientia non esset ei necessaria. Nunc autem gemit se vtraque priuatum, nisi Deus misereatur; nec secundum peccata illius faciat ei. Vide etiam Baradium circa hunc locum. [e]

c l. 8. c. 1. n. 45.

d sect. 3.

e to. 1. l. 5. c. 9. med.

XX. *Et salus ex diuinis promissionibus.*

ALTERVM fundamentum quo nititur Salomonis salus, sunt diuinæ promissiones ipsi factæ. Illa nominatim, quæ vltro à Deo parenti eius Dauidi facta est. [f] *Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium.* id est, Iam nunc eum mihi destino in filium, quem amem vt filium, cui prouideam vt filio, cuius castigem peccata, non vt hostis, sed filii, quem pater ex amore corripit. Vnde sequitur, *qui si inique aliquid gesserit arguam eum in virga virorum,* id est, temporalibus pœnis, quales solent homines inferre, qui occidere possunt corpus, *postea autem non habent quid faciant*, vt qui animam non possunt mittere in gehennam, non autem *plaga inimici, & castigatione crudeli,* [g] qualem expertus est Saul, quem communissima sententia periisse putat, vt alibi diximus. [h] Quod autem sancti Patres hanc promissionem de Christo Domino fere interpretantur, non impedit quominus de Salomone quoque ad literam accipiatur. Præsertim cum aliqua ipsi soli, & maxime conueniant, vt, *si aliquid iniquè egerit,* &, *ipse ædificabit mihi domum,* &c.

f 2. Reg 7. 14.

g vt dicitur Ierem 30. 14.

h an. mund. 2979 n. 12?. & sequ. ad 135.

XXI. *Et circumstātiis mortis eius.*

TERTIA probatio petitur ex circunstantiis mortis eius. Nam primo, vt notauit Bachiarius, cum in sepulchro Regum Israëlitarum sepultus sit, quod Deus non permisit impiis regibus contingere, voluit etiam innuere Salomonem consortio illorum frui in cœlis, quorum corporibus iunctus esset in terris. Deinde il-

la phrasis, *Dormiuitque Salomon cum patribus suis*, quæ est in libro Regum, & in lib. Paralip. repetitur, piorum dormitionem significat, prævιam resurrectionis iustorum, *intelligi enim datur*, ait Ambrosius, [a] *quod patrum similis fuerit fide; vnde claret non ad sepulturam corporis, sed ad consortium vitæ relatum.* De Dauide loquitur, & mox similia de Isaac. 1. Tertio quia, vt recte notat Pineda [b] dicitur Roboam cum populo Iuda ambulauisse in viis Dauid, & Salomonis, annis tantum tribus; viæ igitur Salomonis, perinde ac Dauidis probantur; quod dici non posset, si postremos annos totos in nequitia, & idololatria posuisset, in eaque decessisset. Posset forte dici ambulasse in viis Dauid, & Salomonis, quia à principio bene egit, vt Dauid, in fine male vt Salomon, sed hoc non sapit simplicitatem styli sacri; & cum viæ Dauidis aliquando fuerint malæ, Salomonis autem aliquando bonæ, tota comparatio ambigua esset, & æque in vtramque partem trahi posset; sed respexit Scriptura finem vtriusque bonum, cui Roboami initia respondebant.

Viæ Salomonis in exemplum positæ.

[a] l. 1. de Abel. c. 2.
[b] 1 c. 3. b 2. Paral. 11. 17.

XXII. *Obiectio de viis Manasse.*

AT inquiunt, Ammon impius dicitur ambulasse in viis Manasse, qui tamen pœnitentiam egit; quia scilicet priores eius vias secutus est, non posteriores. Ita & Roboam priores vias Salomonis imitatus intelligitur. Responderi potest Manassem notiorem fuisse improbitate sua, quam pœnitētia; siue quia improba eius vita diuturnior, vt quibusdam placet, siue potius quia emendatio eius, & pœnitentia nihil admodum illustre foris habuit, malitia vero omnem modum, & mediocritatem excessit; siue quia pœnitentia eius nihil admodum vtilitatis reipubl. attulisse videbatur; at culpæ eius, in totius regni interitum redundaturæ erant. Dicitur ergo Ammon in viis Manasses ambulasse, quia viæ illæ ratione reatus pœnæ, coram vltrice Dei iustitia remanere censebantur. Adde quod ambiguum illum locum de viis prioribus aut posterioribus Manasses declarauit Scriptura [c] dicens, *Et non est reueritus faciem Domini, sicut reueritus est Manasses pater eius.* Denique nunquam Scriptura mentionem facit viarum Regis alicuius in laudem, nisi eas ille laudabili fine concluserit. Vnde quia Asa à principio sancte vixit, deinde vero à rectitudine virtutis defecit, [d] non dicitur Iosaphat ambulasse in viis eius: sed in viis Dauid patris sui. [e] Bona igitur initia Roboami, ambulantis in viis Dauid, & Salomonis, bonum etiam exitum Salomonis, & idololatriam ab eo, si non plane exterminatam, abiectam certe, & condemnatam aperte declarant.

[c] 2. Paral. 33. 23.
[d] 2. Paral. 16. 10.
[e] 2. Paral. 17. 4.

XXIII. *Alia probatio quod sit in sacris scriptoribus.*

ADDAMVS quartam probationem, ne paucioribus rationibus Salomonis salus, quam impœnitentia fulciatur. Ea est D. Bonauenturæ. Sine exemplo esse, vt Scripturæ sanctæ author aliquis particularis perierit, non dico peccarit, & quidem grauiter: sed malo fine vitam concluserit. Idque satisfacere potest responsioni D Augustini in Psal. 126. vbi ait diuina prouidentia factum esse, vt sancti libri ab homine peccatore scriberentur, vt quidquid boni per Salomonem dictum esset, Deo tribueretur; peccatum vero hominis, homini. Ad hanc enim prouidētiam peccatum permissum sufficit, nec est necessaria impœnitentia. Itaque ad Salomonem quoque pertinet 2. Petr. [f] *Spiritu sancto inspirati, locuti sunt Sancti Dei homines.* Addamus & quintam ex plumbæis libris Granatensibus Arabicè scriptis, in quibus pœnitentia Salomonis apud Pinedam [g] apertissime habetur, in hæc verba. *Et fleuit scelus suum fletu vehementi, & condonatum est illi, & obiit fidelis & securus.* De quorum autoritate & fide, ibidem pluribus Pineda noster.

[f] c. 1. 21.
[g] l. 8. c. 2. n. 73.

XXIV. *Aliæ coniecturæ.*

ADDE quasi auctarium quod pro eo toties, tam serio, ac religiose orauit Dauid, quem pro amore in Deum suo, exauditum fuisse, in re omnium maxima, credere par est, quod tota ferme vita sua, & actionibus, Salomon Christi Domini perquam illustris, atque expressa figura fuerit, vt in eius morte docebimus. Et agnoscunt omnes patres; quod ipsemet Dominus per Prophetam Nathan nomen ei imposuerit, [h] Amabilis Domini, qui amor de electione ad beatitudinem merito intelligitur vt eximio priuilegio eo nomine indicato. Dei enim amor, secundum præsentem iustitiam, vulgare quiddam est. Denique [i] pleraque sunt quæ Pineda, & alij in persona Salomonis dicta existimant, vt illa v. 18. *Cum adhuc iunior essem, priusquam oberrarem, quæsiui sapientiam*, &c. Quidni etiam illud ei tribuamus. *Et liberasti me de perditione, & eripuisti me de tempore iniquo.* Et iterum. *Manus meas extendi in altum, & insipientiam eius* (animæ meæ) *luxi. Animam meam direxi ad illam, & in agnitione*, mei ipsius scilicet, vel vt est in Græco, in purificationem, *inueni eam.*

[h] 2. Reg. 12. 25.
[i] c. 51. Eccli.

Possedi cum ipsa cor sicut ab initio, propter hoc non derelinquar. Vt impleatur in Salomone etiam illa Moysis benedictio, [a] *Sicut dies iuuentutis tuæ, ita & senectus tua.*

a Deuter. 33. 25.

XXV. *Concluditur Salomonis salus.*

HIS ergo pro vtraque parte disputatis, puto nemini obscurum esse cui parti victoria prudenter assignari possit; ei scilicet quæ mitior est, quæ diuinæ misericordiæ est congruentior; cuius proprium est misereri semper, & parcere, præsertim cum grauissimi quique, qui Salomonem damnare ferebantur, rem in dubio relinquant; qui reliqui sunt; pauci sint, nec contra sentientibus, aut numero, aut merito præferendi; præsertim cum eorum rationes non ęgrè dissolui possint. Primum quidem, quoniam ab authoritate negante petitum esse, quantumcumque aliunde fulciatur, negari non potest: tum etiam quoniam authoritas Septuaginta instar scripturæ est; tum præterea quia aliquorum pœnitentia dubia non est, licet non fuerit tradita à Scriptura. Vt Adami, vt Samsonis, & Lothi, Bethsabææ, & aliorum. Denique eo argumento id tantum efficitur, Salomonis pœnitentiam per Scripturam certo, & euidenter probari non posse, ex quo non efficitur impœnitentem obiisse, quod probandum fuit.

Satisfit obiectis.

XXVI. *Quam distet ab heresiarchis Salomon.*

AD secundam respondeo non esse parem rationem hæresiarcharum, & id genus pestium, qui sponte sua *sectas introducunt perditionis, quibus procella tenebrarum seruata est in æternum,* 2 vt aiunt Petrus, & Iudas Apostoli; & Salomonis nostri, quem D. Augustinus ipse scribit coactum idolis sacrificasse. Nam lib. 14. de Ciuit. cap. 11. *Nec Salomonem credibile est errore putasse idolis esse sacrificandum, sed blanditiis fœmineis ad illa sacrilegia fuisse compulsum.* Et in præfat. in Psal. 126. *Vsque adeo,* inquit, *laqueus illi fuit illa cupiditas, vt à mulieribus etiam idolis sacrificare cogeretur,* vt per imprudentiam, & aliud agens & prope inuitus aliis peccandi. occasionem dederit. At illi *subdoli operary iniquitatis*, sponte peruersa sentiunt & loquuntur, *vt abducant discipulos post se.* Nec similis est causa Ieroboami, *qui peccare fecit Israel,* qui certo consilio introduxit idololatriam in regnum suum; Salomon autem ex accidente vt diximus.

2 e 7:.

XXVII. *Quibus aggregandus Salomon.*

MAGNIS potius illis viris aggregandus est Salomon, qui in grauissima peccata lapsi, Deo miserante resipuerunt, Dauidi scilicet: vel Mosi, & Aaroni, aut Heli, aut Manassi etiam si placet. Conferatur alioqui optimo Imperatori Magno Theodosio, qui septem millia hominum illegitimo supplicio trucidari iussit: Mauricio, nimium in captiuorum redemptione tenaci: Eudociæ Theodosij iunioris coniugi, quæ in hæresim Eutychianorum lapsa est. Liberio Papæ cum Arianis communicanti, & in Athanasij damnationem, licet inuito subscribenti (vt scribit Athanasius ipse ad solitar. & ipsemet Liberius in epistola sua, apud Baronium) [b] Cyrillo Alexandrino seditiosum monachum occisum pro martyre veneranti. D. Cypriano rebaptizanti. Osio Cordubensi Episcopo, Vincentio Capuano, Athanasium sua subscriptione proscribentibus.

b an. Christi 357.

XXVIII. *An, & quare idolorum fana non diruerit.*

AD tertiam respondet Baradius, Salomonem vel post pœnitentiam prophana illa templa diruisse, vel iustam aliquam habuisse causam cur nō diruerit. Nam si ea vsque ad Iosiam steterunt, ab Ezechia Rege euersa non sunt; qui tamen omnia idolorum fana dicitur euertisse; quæ causa pro Ezechia reddetur, pro Salomone valebit. Præterea Manasses veram egit pœnitentiam, & tamen dicitur Iosias altaria, quæ ipse extruxerat in duobus atriis templi, euertisse: si Iosias destruxit, ergo Manasses verus pœnitens, ea iusta de causa non destruxit. Idem de Salomone dicemus, non destruxisse templa, quia mutauit in alios vsus, vel quia clausit: sic ipse. Placet tamen magis alia eius responsio. Salomonem quidem euertisse templa illa, sed post Ezechiam rursum fuisse ædificata, in iisdem vestigiis, atque fundamentis. Propterea itaque dici Salomonis, quia eodem in monte excelsa illa posita erant, in quo Salomon quondam fana idolis vxorum suarum fabricatus fuerat. Consentit huic responsioni Pineda. [c] Sed aliam etiam addit valde probabilem, [d] eum ab vxoribus, & à principibus, & à populo ipso ad idola suapte natura prono, impeditum esse ab excelsis, & delubris exscindendis, neque tam difficile fuisse populum suo exemplo ad idola colenda impellere, quam resipiscendo ab eadem insania proprio exemplo reuocare; proniores quippe sumus in malum, quam in bonum, præsertim cum iam delirare præ senio putaretur, & haberi contemptui præ mulierum insano amore cœpisset. Sed hac de re iterum aliquanto post.

c l. 8 c. 1. n. 69 & 70.
d n. 68.

XXIX. *Interpretatio prædictionum.*

IAM quod poſtremo loco dicebatur non difficilem habet reſponſionem. dicimus enim ea verba non prædictionem, ſed comminationem continere, parentis filium mature præmonentis de futuro periculo, & perterrefacientis adoleſcentem magnitudine mali propoſita, atque exaggerata. Promiſſa autem per Nathan miſericordia, tam de regia ſucceſſione, quam de æterna felicitate intelligitur, ex oppoſita comparatione cum Saule, quem communiſſima ſententia, vt ante dixi, [a] perſuaſum habet vtraque fuiſſe priuatum. [a] D. 20.

XXX *Pœnitentiæ tempus.*

QVOD ad tempus huius pœnitentiæ attinet, Pineda in chronologia Salomonis, eam hoc anno regni trigeſimo nono inchoatam ponit, & ſequenti cum vita terminatam, cui libens ſubſcribo. Sufficiunt enim hi duo anni ſcribendis tribus libellis, quos ex ante dictis ponimus à pœnitente fuiſſe conſcriptos; idque ex chronico Hebrçorum confirmatur, vbi habet non tantum ſub ſenium, ſed etiam prope mortem. Sufficiunt etiam parando ſepulchro, denique vt publice apud omnes domeſticos, ſubditos, externos, longe, lateque poſitos, ad quos infamia Salomonis peruenerat, conſtare poſſet, Salomonem nequitiæ ſuæ atque idololatriæ pœnitere, male facta damnare, in patria religione, patris ſui fide, veri, & vnius Dei cultu reliquam vitam velle ducere, & emigrare.

XXXI. *Modus ac diſpoſitiones eius.*

QVOD ad modum pœnitentiæ attinet, iſthæc in ea interueniſſe valde probabiliter affirmare poſſumus; mox à ſeuero Prophetæ vaticinio perturbatiſſimæ conſcientiæ ſtimulos diuinitus excitatos, qui neque noctu, neque interdiu vllam quietem permitterent. Secundo coniectos mentis oculos in turbatum iam reipub. ſtatum, tribus ſimul aduerſariis diuinitus excitatis, & in poſterum, non ita multo poſt, irreparabili ſchiſmate lacerandum. Tertio luctuoſiſſimam peripetiam agnoſcebat erga ſe, ſapientiam, gloriam, magnificentiam, pietatem, pudorem, in ſummam dementiam, infamiam, vilitatem, & contemptum, impietatem, ac nequitiam eſſe commutata. Quarto ſentiebat varias corporis intemperantiſſimi ægritudines, quæ ſimul imminentem mortem nunciabant, tum de ſeueriſſimo Dei iudicio perterrebant. Quinto reſonabant frequentes ad aurem regiam voces Prophetarum, Sacerdotum, & piorum omnium, qui aliquid apud eum authoritate, vel gratia poterant; præſertim autem audiebatur Sadocus ille primus templi Pontifex longa canitie venerabilis, quique Salomonem in Regem inunxerat.

XXXII. *Vera conuerſio.* *Paraphraſis.* *Pſal. 28.*

SEXTO & poſtremo affuit valentiſſima illa vox, quaſi ingens tonitru, efficax illa vocatio. *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Chriſtus.* [b] *Vox Domini ſuper aquas* tribulationis eius, *Deus maieſtatis intonuit*, *Dominus ſuper aquas multas* gemituum, lachrymarum, & lamentationum animi vere pœnitentis. *Vox Domini in virtute*, ſine qua prædictæ omnes diſpoſitiones irritæ erant, & inanes, imo cæcitatem maiorem potius, quam lumen allaturæ. *Vox Domini in magnificentia*, quæ magnifice triumphat de omnibus, qui in Regis perniciem erant coniurati, eumque omni ope, & induſtria, pudore, metu, deſperatione, peccandi conſuetudine in tantis malis conſtrictum tenebant. *Vox Domini confringentis cedros* iſtas, & puncto temporis vincula omnia dirumpentis. *Vox Domini intercidentis*, & diſſipantis igneas carnalium voluptatum flammas; vox Domini admiratione commouentis vicinas ethnicorum gentes, quæ more ferarum deſertæ viuebant, ſuper tam inopinata conuerſione Salomonis, *vox reuelantis condenſa*, denudantis lucos, & excelſa deijcientis, omnemque idololatriam è monte Oliueti exterminantis; *vt in templo eius omnes dicant gloriam.* [b] Epheſ. 5. 14.

XXXIII. *Exponitur vberius ex patribus.*

CESSIT igitur Rex hactenus obduratus huic potẽtiſſimæ inſpirationi, nõ inſpirationi, ſed voci vehementi, non voci, ſed tonitruo cœleſti, & è regali ſolio abiectus in terram, exclamauit cum Paulo, *Domine quid me vis facere?* vel cum parente Dauide potius, *Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam. Hic tandem expergefactus*, vt ait Gregorius Neocæſar, *atque oculis reſtitutus, ea quæ in manibus habebat flagitioſa, & acerbitatis plena eſſe perſpexit.* Vel vt Hieronymus, *tandem in ſe reuerſus, & quaſi de graui ſomno euigilans, aſpexit ad manus ſuas, & opera ſua plena vanitate, plena ſordibus, plena ſpiritus erroris. Accuſauit*, inquit Nyſſenus, [c] *vitæ ſuæ inſtitutum, & ſuæ vitium ſuperbiæ, quod ſe dediſſet voluptatibus, & animæ perturbationibus, & in vita ſua paſſus eſſet illa morborum genera, de quibus dat conſilium.* Denique, vt inquit Chryſoſtomus homilia [c] homil. 3. & 4. in lib. Eccleſ.

ad concubinarios, ad se reuersus, & quasi ex vmbrosa quadam abysso, ad lumen veræ sapientiæ respicere valuit, tum sublimem illam, & cœlis dignam emisit vocem, *vanitas vanitatum, & omnia vanitas*. Nec vocem solum emisit, sed vti ex plumbæis illis laminis dicebamus, *fleuit scelus suum fletu vehementi, & condonatum est illi. Percussit femur suum*, ait Ierem. [a] *confessus est, & erubuit, quia sustinuit opprobrium turpissimæ senectutis suæ.* (a c 31.19.)

XXXIV. *Pœnitentiam publicè agit.*

VERVM quoniam non oportebat, quod publicæ vtilitatis intererat, secretis cubiculi parietibus contineri; sed fructus digni pœnitentiæ publice agendi erãt; causa cum Deo tractata Salomon ad retractanda vitæ turpissimæ scelera coram vniuerso populo, sese ardentius excitat, concionem conuocat, ex omnium ordinum hominibus; ibi deplorat vanitatem vanitatum, idololatriam, omnium mendaciorum & vanitatum maximam, atque scelestissimam. Ibi lugens confitetur vniuersam vanitatem delitiarum, voluptatum, diuitiarum; ibi fallacem felicitatem famulorum, cantorum, fœminarum, quarum vnam de mille non repererit quæ prudens esset, quæ modesta, quæ pudica, quæ fortis, quæ timens Deum. Ibi demonstrat vanitatem palatiorum, hortorum, vinearum, preciosæ supellectilis, gloriæ, & existimationis, ipsius denique scientiæ atque sapientiæ, quæ timore Domini destituta sit.

XXXV. *Exhortatio ad populum.*

DENVNCIAT sibi certum esse à tanta, tamque multiplici vanitate resipiscere, idololatriam exterminare, nequissimis voluptatibus nuncium remittere, diuinam misericordiam implorare, totum se pœnitẽtiæ dedere; orare vt qui sibi peccandi, vel comites fuissent, vel ministri, iidem se placandæ diuinæ iustitiæ, quæ regno vniuerso ingentem calamitatem intentabat, socios exhiberent. Denique concludens, *Finem*, inquit, *loquendi pariter omnes audiamus; Deum time, & mandata eius obserua, hoc est enim omnis homo. Et cuncta quæ fiunt adducet Deus in iudicium.* Finitam concionem variæ excipiunt voces, varii animorum motus, piorum applaudentium, & laudantium Dominum; impiorum murmurantium, atque frementium. Indignantur reginæ septingentæ, & concubinæ trecentæ tam inopinato perculsæ malo, & omnia susque deque miscere parant, si suos ipsis deos Salomon auferre moliatur; excitant vniuersæ, suæ impietatis administros, sacrificulos, famulos, cognatos, amicos, qui perquam numerosum exercitum conficiebant.

XXXVI. *Retardatur ab euertendis delubris.*

IIS quoque optimates quamplurimi adiunguntur, & principes populi, ac tribuum, qui totius populi defectionem, templi Dei violationem aliquam, aut deiectionem in vltionem iniuriæ in delubra deorum illatæ, mortem denique imminentem denuncient; nisi aut mentem mutet, vel certe hoc tam audax inceptum euertendorum templorum, ad aliquod tempus differat. Idque omnino factum videtur, præsertim cum non vigeret vltra ille Salomon, sapientia, ætate, potentia, amicis, existimatione florens: & quod caput est, peculiari Dei prouidentia, ac protectione communitus. Hæ igitur causæ videntur idoneæ, non succisorum lucorum, atque templorum; vt scilicet dum rei executio in dies trahitur, superueniens Regis interitus, sanctam Regis iussionem disiecerit. Sed aliquid etiam probabilius in hac re dicamus. (3 ex.)

XXXVII. *Aut ea potius euertit.*

NAM vero simillimum est non tam facile maiorem aut populi, aut optimatum partem idololatria corruptam fuisse; Sed minimam potius, aulicam scilicet illam otiosam, mulierosam, delitiis, superbiæ, curiositati mancipatam; eam autem quæ multos annos cum Dauide, multos cum Salomone caste, sancteque traduxerat, stetisse animis totam, & diuino intus operante numine, & zelo diuini honoris, legis, ac templi sacrosancti animosius æstuante; pontifice, sacerdotibus, ac Leuitis agentibus, operam omnem regi atque pontifici, omnem industriam, ac studium prolixe obtulisse, & vero etiam contulisse. Atque ita euertisse statuas, disiecisse aras, succidisse lucos, templa disturbasse: neque tamen complanasse penitus, aut funditus eruisse: sed [†] reliquisse, Domino permittente, quæ forent in posterum Salomonis peccati, & resipiscentiæ testes. Eas, inquit Pineda cum Baradio S. Ezechias sine peccato contemnendas censuit. S. Iosias ingenti animi, ac pietatis ardore delendas, & locum illum polluendum, ad detestationem præteritæ impietatis sanctissimè curauit.

XXXVIII. *Affligit corpus suum.*

INTEREA nemo qui in Salomonis pœnitentiam consentiat, dubitare poterit,

quin is non minus quam Achab sciderit vestimenta sua, operuerit cilicio carnem suam, ieiunauerit, dormierit in sacco, & ambulauerit demisso capite. Quin cum Dauide laborarit in gemitu suo, lauauerit per singulas noctes lectum suum, lacrymis suis stratum suum rigarit: quin ieiunio ieiunauerit, & ingressus seorsum, luce, & hominum consuetudine abstinens, iacuerit super terram. Fecerit fortasse quod postea serui Benadad, [a] qui impetrandæ à Rege Achab misericordiæ gratia, consilium inierunt dicentes; *ecce audiuimus quod Reges domus Israel clementes sint, ponamus itaque saccos in lumbis nostris, & funiculos in capitibus nostris, & egrediamur ad Regem Israel; forsitan saluabit animas nostras. Accinxerunt saccis lumbos suos, & posuerunt funiculos in capitibus suis, & venerunt ad Regem Israel*, & voti compotes facti sunt. (a Reg. 20. 31.)

XXXIX. *Hebræorum ea de re traditio.*

HEBRÆORVM certe traditio est Salomonem solemni pœnitentium ritu quinquies tractum per plateas Ierusalem pœnitentiæ causa, & cum quinque virgis, aut virgarum manipulis venisse in templum; ibique a legis peritis vt verberaretur postulasse, sed illis renuentibus manum mittere in Christum Domini, à se ipso acriter flagellatum fuisse. Ita Pineda. Eam apud D. Hieronymum traditionem haberi, refert Viualdus: Abulensis autem, apud D. Ambrosium: in apocrypho scilicet, qui inscribitur de Salomonis pœnitentia. Eam ego apud Bedam [b] legi in hæc verba. *Aiunt libri Hebræorum Salomonem quinquies tractum fuisse per plateas Ierusalem, causa pœnitentiæ. Item aiunt eum venisse in templum quod ipse ædificauerat, cum quinque virgis, de quibus quatuor dedit quatuor legis peritis, vt verberaretur ab illis, qui communi dixerunt consilio, quod in Christum Domini manum non mitterent, vnde frustratus ab illis, a se depositus est a regno.* (b in fin. to 7.)

XL. *Qualis videatur.*

DICES prædictam traditionem non videri à Beda scriptam, cum in com. in 3. Regum [c] his parum consentanea de ipsius deflenda subuersione dicat, quem ait vehementer à sancta Scriptura argui, atque condemnari, nihilque de pœnitentia eius, vel in eum indulgentia Dei commemorare, &c. Respondeo hæc nihil repugnare; Rabinos illa tradere, Scripturam eadem tacere; adde quod libellus iste forte Bedæ non est, nam totidem verbis inuenitur apud Isidorum, sicut & plerique alii libelli eodem volumine contenti; & eam de Salomone sententiam, vel alter, vel vterque ab August. lib. 22. contra Faust. cap. 88. mutuari potuit. (c c.6. to 8.)

XLI. *Tres libros conficit.*

CÆTERVM illa traditio licet non plane improbabilis sit, nec omni veritatis fundamento carere videatur; in traditionibus tamen Hebraicis Hieronymi non habetur: nec in chronico Hebræorum, sed hæc tantum. *Interea sub finem Salomon prope mortem Spiritum sanctum habuit inhabitantem, & dictauit libros istos, Prouerbia, Canticum Canticorum, & Ecclesiasten.* Hæc ibi. Et Ecclesiasten quidem, qui esset quasi publica confessio, & deploratio criminum suorum; Prouerbia, vt ex iis quæ experientia didicerat, & diuinitus quondam acceperat populum erudiret, & moriturus bene viuendi regulas conscriberet. Adiecit denique Canticum, vt turpitudinem omnem detestatus, inquit Pineda, ad sublimiores animi delicias, & Christi Iesu, & Ecclesiæ nuptias amores suos, Deo reuelante, transferret. Addit etiam filiam Pharaonis adhuc superstitem, etiam studium pœnitentiæ cum Rege amplexam. Id quidem verisimile est, & suadet singularis in eam Salomonis amor, vtique mutuus, sed in Seder holam non habetur. Arbitror autem si facta est in muliere Aegyptia ista mutatio, id primo quoque tempore quo conuersus est Salomon, contigisse, vt quæ diuinorum Christi, & Ecclesiæ mysteriorum repræsentandorum consors erat, Salomonis etiam sanctitatis & pœnitentiæ particeps fieret.

Filia Pharaonis probabilis pœnitentia.

SCHOLIA IN ANNVM SALOMONIS. 39.

1.N.XXI. SCriptura exemplis abundat, vt patet Genes. 47. 30. de Iacob. Deut. 31. v. 16. de Moyse. 2. Reg. 7. 12. de Dauide. Sicut & 3. Reg. 1. 21. & 2. 10. & 11. 21. de Iosaphat, de Ezechia, de Manasse pœnitente, de Iosia, &c. licet de impiis etiam vsurpetur, qui quasi mortui, & non dormientes non resurgunt in iudicio, neque peccatores in concilio iustorum.

2.N.XXVI Istorum tamen etiam aliquando non nemo resipuit, vt de Berengario legimus, & Eutychio Patriarcha, quem Gregorius magnus moribundum ad rectam traduxit fidem. Vide de Abaillardo, Gilberto Porretano, & Henrico quos D. Bernardus conuicit; quæ habentur in eius vita, & copiose apud Baronium, anno Christi 1140. 1147. 1148.

3.N.XXXVI. Quomodo Abdas quidam Episcopus apud Persas cum zelo, non secundum scientiam πυρεῖον, id est ignis templum euertisset, gentiles commouit ad omnes Christianorum Ecclesias tota Perside incendendas, & atrocissimam insuper à Rege Varane persecutionem exercendam, Niceph. l. 14. c. 19.

ANNVS MVNDI 3059. DILVVII 1403. 5ª. ÆTATIS 120. SALOM. REG. 40. & VLT. SADOCI PONT. VLT. FVNDATI TEMPLI 37. TROIÆ EXCISÆ 188. LAOSTHENIS 31. IMPERII ASSYRIORVM 1128.

ANNVS ANTE CHRISTVM 994.

CLARISSIMVM est in Scriptura de hoc vltimo Salomonis Regis anno testimonium, duobus ipsius locis sine vlla vel ambiguitate, vel varietate confirmatum, in omnibus Latinis, Græcis, Hebraïcis, Chaldaïcis codicibus: regnasse videlicet Salomonem in Ierusalem super omnem Israël quadraginta annis; quod Eupolemus, & Eusebius, & omnes deinceps chronologi ad vnum secuti sunt. Clarissimum quoque est Iosephi ei repugnantis, & ab omnibus animaduersum; à multisque reprehensum mendacium: Sic enim habet. [a] *Salomon autem iam admodum senex moritur, exactis regni annis octoginta, vitæ vero nonaginta quatuor.* Quomodo etiam in Greco sine vllo notarum compendio habetur; quo modo legerunt Theodoretus, [b] & Procopius, & Comestor, [c] & Zonaras, [d] Puduit tanti mandacii Rufinum, quod manifeste à Scriptura redargueretur; itaque pro octoginta, quadraginta ipse substituit. I. *Periodus regni Salomonis.*

a l. 8. ant. c. 2. b q. 37. in lib. 3. Reg. c l. 3. Reg. c 27. d to. 1. annal.

QVONIAM vero anni vitæ eius non tam clare in Scriptura traduntur; fideliter hoc alterum Iosephi erratum Rufinus repræsentauit, satis tamen clare habetur, puerum, & quidem adhuc paruulum, & delicatum Salomonem creatum esse Regem, [e] adeo vt plerique ex antiquis patribus duodennem regnare cœpisse scripserint, D. Clemens, D. Ignatius, D. Hieronymus, alii. Plerique item eo fundamento posito, desudant interpretes in ponendo initio deprauationis eius per mulieres, quod seni contigisse Scriptura testatur. Nec videtur idonea Theodoreti conciliatio, licet eam amplexus sit Comestor, numerasse Scripturam eos tantum annos quibus ille pie vixit; Iosephum autem omnes, cum ipsemet Theodoretus [f] dicat Salomonem neque longiorem habuisse vitam quam cæteros homines, neque peruenisse ad senectutem patris. Cũ ergo Dauid septuagenarius obierit, quomodo potuit Salomon quartum & nonagesimum annum expleuisse? Accedit, quod tota sequentiũ annorum chronologia, & nominatim tẽporis quo tẽplum stetit falsa futura sit, quadraginta scilicet annis abũdans. Deniq; quomodo credibile est intemperantissimam senectutẽ tamdiu durare potuisse? Verũ fuisse II. *Periodus vitæ eiusdem. Falsa apud Iosephum.*

e 1. Paral. 29. 1. f 1. Reg. q. 22.

SEPVLCHRVM SALOMONIS.

hunc ſexageſimum ætatis annum communis eſt nunc opinio, quam præter Lyranum, & Abulenſem, ſequitur Pineda, [a] Baradius [b] in concordia Euang. Torniellus ei ſexaginta quatuor annos tribuit; quia anno vigeſimo quinto ætatis eum regnare cœpiſſe putat, & natum Dauidis anno quadrageſimo ſeptimo, quod nos poſuimus quinquageſimo primo contigiſſe. a l. 8. c. 1. n. 6. & c. 4. in fin. b to. 1 l. 5 c. 10.

III. *Perſeuerat pœnitentiam agens.* Hoc porro tempore quæ recte præterito anno inchoata fuerant circa Salomonis pœnitētiam, aliorumque multorum, quos ſe illi comites dediſſe Deo cooperante credibile eſt, magno ſtudio perficiuntur. Salomon in primis præteritæ vitæ deteſtationem, veram in Deum conuerſionem publice priuatimque verbo, ſcriptis, factis proteſtatur; iuxta ea quæ ſuperius ex probabili Hebræorum traditione retulimus. Quod autem aiunt ſcipione nixum oſtiatim mēndicaſſe, & in circulis, & compitis Hieroſolymorum clamaſſe. *Ego Salomon fui olim Rex ſuper Iſrael*; merito Serarius, & Pineda reijciunt, præſertim ſi id ab eo non voluntate factum dicant; ſed neceſſitate. Et ſubit animum illa ſuſpicio, ne id à Rabinis, quorum multa Romæ, & Conſtantinopoli ſemper fuit copia, ad ſimilitudinem eorum, quæ Beliſario contigerunt, excogitatum fuerit.

IV. *Sibi ſepulchrum parat.* Hæc ergo pœnitentiæ opera dum maxime agit Salomon, eoque ſtudioſius, quo minus ſibi viæ, ac vitæ ſupereſſe intelligebat; ſicque diuino iudicio præparat animam ſuam, moribundi etiam corporis curam non neglexit. Sibi enim ſepulchrum iuxta parentem ſuum in monte Sion conſtrui curauit, qui deinde factus eſt regalium ſepulchrorum locus, in quem Regum Iuda, poſterorum Dauidis mortua corpora inferrentur. Separatum tamen eius ſepulchrum videtur ſignificare Dio in Hadriano, [c] vbi de Iudæorum defectione agens, ob quam pene deleti ſunt vniuerſi, & regio ad ſolitudinem redacta eſt. *Id eis*, inquit, *antequam bellum gereretur fuerat denunciatum, ex eo quod monumentum* Salomonis, *quem illi ſumma reuerentia colunt, ſua ſponte diuiſum corruerat.* Verum res Hebræorum non fuerunt ethnicis vſque adeo exploratæ; illud potius animaduertendum eſt, quod tradat Salomonem, ſumma à Iudæis veneratione coli; quod valet ad roborandam Hebræorum de Salomonis ſalute aſſertionem τὸ γὰρ μνημεῖον τοῦ Σαλωμῶντος, ὃν ἐν τοῖς σεβασμίοις ἐπὶ ἄγουσι refert enim venerationem ad Salomonem, non ad ſepulchrum, cuius tamen honos ad perſonam redundaret. c l. 69 Hadriani vt vult Euſeb. 16.

V. *Conditoria Regum Hebræorum.* EXHIBET Pineda [d] ex Daniele Barbaro Patriarcha Aquileienſi veſtigium quoddam excauatæ rupis, ſiue id arte factum fuerit, ſiue natura, in qua ſub ingreſſum minor quædam cella rotunda videretur, quatuor in circuitu ſepulchrorum capax; ex qua pateret aditus ad multo maiorem, rotundo etiam ſchemate figuratam; quæ nouem vtrinque loculis capiendis aptata eſſet: Inde poſtremo vlterius ad tertiam cellam primæ ſupparem perueniretur, in qua tribus eſſet ſepulchris locus, in qua Dauid conditus eſſet, in qua ſibi etiam Salomon quietem vſque ad nouiſſimum diem deſtinaret. Quod ſi illa delubra, inquit Pineda, Regum conditoriis, & cadaueribus deſtinata erant, certe non vago, & incerto numero à ſapientiſſimo Salomone facta eſſe exiſtimare oportet; ſed prænotione aliqua futuri, præſertim cum rei euentus, atque numerus ſuccedentium Regum, numero illi delubrorum, ſiue reconditoriorum ex æquo reſpondeat; cum à Dauide vſque ad vltimum Sedechiam vnus & viginti Reges omnino numerentur; pergit autem in tertia illa cella Dauidem, Salomonem & Roboamum collocare. Tum in ampliore illa octodecim ſuccedentes Reges, in aditu denique ipſo quatuor loculos Bethſabææ matri, & tribus vterinis fratribus aſſignat. d l. 8. c. 4.

VI. *Improbantur.* VERVM conſtat non omnes Reges in regū ſepulchris fuiſſe conditos; id certum eſt de Ioramo, [e] & de Achaz; [f] item de Ozia, [g] & de Manaſſe. [h] Et vice verſa Ioiada ſummus Pontifex in ſepulchris regum conditus eſt; vnde parum certa fuerit illa ſapientiſſimi regis prænotio; & fieri etiam poteſt, vt iſta quæ dicitur Prophetia, & prænotio ex poſt facto ſumpta fuerit. Itaque parum probabilis eſt tota iſta traditio; quod non negat ipſemet Pineda. [i] Quid quod ager regalium ſepulchrorum, cuius Scriptura meminit in morte Oziæ, [k] non in mōte Sionis ſed in oppoſita parte ciuitatis, ad ſeptentrionem etiam nunc oſtenditur peregrinis, vt ſpectatores ipſi nobis ex conſtanti incolarum fama retulere; quem ſitum Villalpandus in ſua Hieroſolymorum imagine retinuit. Adrichomius autem in ciui-

e 2. Paral. 21. fin. f 2. Paral. 28. fin. g 2. Paral. 26. fin. h 2. Paral. 33. 20. i l. 8. c. 4. fin. k 2. Paral. 26. 23.

tate Dauidis in arce, collocat eadem sepulchra. Nimirum hic erat locus sepulturæ ordinarius, ille extraordinarius. Vide de eodem sepulchro Villalpandum,[a] qui illud præfert Mausolæo, propter immensas diuitias in eo inclusas, iuxta sententiam Iosephi.[b] Sed ea de re in fine anni secundi Salomonis iam satis dictum est. Repete autem memoria, studiose lector, quæ de Dauidis, & Salomonis sepulchro ex itinerario Beniamini in vltimo Dauidis anno diximus; Salomonis secundo.[c]

a to 2 p. 2. l.5 c.61.
b l.7 ant. fin.
c n.69.70. &c.

VII. Salomonis mors.

MORTVVM Salomonem fuisse variis afflictum morbis ex intemperantia ortis, aut diuina etiam vindicta immissis, quibus præterita peccata lueret, atque expiaret satis constans, ac probabilis opinio est, quā sequitur Pineda;[d] accedente præsertim multiplici animi mœrore, tam de culpis ante actis, quam de pœna, quam in maximum totius regni malum sciebat redūdaturam. Neque vero dubium est quin morti proximus Roboamum filium iam grādem natu ad se aduocarit, multaque sapienter præmonuerit, de timore, & cultu Dei, de funditus exterminanda idololatria, de vitandis mulierum illecebris, de subditorum beneuolentia retinenda, aliisque id genus; quæ in altum pectus demissa non fuerunt, vt declarauit euentus; quod ipsemet, vt supra dicebamus, iam præsentiebat, cum diceret,[e] *Detestatus sum omnem industriam meam, qua sub sole studiosissime laboraui, habiturus hæredem post me, quem ignoro vtrum sapiens, an stultus futurus sit.*

d l.8.c 3.
e Eccles. 2. 18.

VIII. Mortui elogia ex Iosepho.

MORTVVS est igitur Salomon regni anno quadragesimo, vitæ autem sexagesimo, vel currentibus vel expletis; nam quasi expleti a Scriptura, quæ fere annorum particulas negligit, numerantur. A qua chronologia totis triginta quatuor annis abest Iosephus,[f] qui hoc eum elogio prosequitur. *Moritur*, inquit, *Salomon omnium regum felicissimus, & opulentissimus, atque prudentissimus, excepto peccato, ad quod iam senescens a mulieribus est pertractus. De quo & consecutis mox Hebræorum calamitatibus satis dictum est.* Rectius Rufinus, opportunius explanabo, nondum enim id, nisi ex parte expositum est. In Græco legimus εἰς χαιρὸν ἐπροσ ἰδοξί μοι διασαφῆσαι. Non dissimile huic elogio habetur 2. Esdræ.[g] *Nunquid non in huiusmodi re peccauit Salomon Rex Israel? & certe in gentibus multis non erat Rex similis ei, & dilectus Deo suo erat, & posuit eum Regem super omnem Israel, & ipsum ergo duxerunt ad peccatum mulieres alienigenæ.* Cumulatius hæc omnia Ecclesiast. c. 47. vbi eius laudem hac conclusione terminat. *Et inclinasti femora tua mulieribus, potestatem habuisti in corpore tuo, dedisti maculam in gloria tua, profanasti semen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos, & incitari stultitiam tuam, vt faceres imperium bipertitum.*

f Ioseph. l. 8. ant. c. 3.
g c. 13. 26.
vide Pined. l 7. c. 7. n. 2. & seqq.

Ex Scriptura.

IX. Quæ forma corporis eius.

QVOD si speciem eius quandam, & figurā corporis quærimus, fuit is vt à sponsa describitur in Cāticis, & fusius explicat Pineda,[h] colore candido, & rubicūdo, natura calida, & humida, sed paulo calidiore; cæsarie densa, capillis aurescētibus, & modice crispantibus, sicut elatæ palmarum, oculi iustæ magnitudinis, implentes orbem suum, splendentes ac cæsij: leni, placidoque intuitu. Genæ efflorescentes, atque hilares, sicut lilia mixta rosis; labia eius tenuia, & mollia, vt rubentia Syriæ lilia; os ipsum afflans suauis odoris halitum; manus delicatæ, molles, articulatæ, quasi torno politæ; digiti longiores, deductiora brachia; pectus, & thorax candida, velut pixis eburnea, moderatæ magnitudinis, & formæ, crura illius quasi columnæ marmoreæ, vel Pariæ candidissimæ; pedes sicut bases aureæ elaboratissimæ, mediocri magnitudine, incessus firmus, & constans. Statura procera, & erecta, vox suauissima, dignus qui speciosum forma præ filiis hominum repræsentaret. Sed pleraque horum superuenientes anni, vitaque, Salomoni ademerunt.

h l.6.c 4.

X. Eiusdem laus.

VERVM quoniam tam bona, quam mala Salomonis hactenus explicata sunt, prior gloria cum posteriore dedecore, prior sapientia, cum posteriore dementia, angelica adolescentia cum nequissima senectute, religiosissima iuuētus cum propudiosa canitie; & priorem laudem pœnitentia subsecura coram Deo aliquo modo renouauit, priora certe merita intermortua restituit, age pro elogio, cum vt Christi Domini figuram repræsentemus, vt ea gloria optimam longissimamque eius vitæ partem illustret; maculosam autem suo fulgore obumbret, atque obtegat. Præsertim cum patres omnes Salomonem plerisque in rebus Christi Domini figuram gessisse fateantur, & res ipsa pene emissa voce loquatur.

XI. *Ex comparatione cum Christo in nomine.*

CHRISTVS ergo Dominus innumeris Prophetarum vocibus pręnunciatus eſt; Dominus per Nathan Prophetam Dauidi Salomonem promittit, & qualis futurus eſſet multo ante denunciat, & natum vocare iubet Iedidiam, amabilem Domino; intuens in primis in illum filium ſuum dilectum, in quo ſibi bene complacuit. Sed & Salomonis, ſiue pacifici nomen, eum perſpicue repræſentat, qui venit mundum reconciliaturus Deo. Quoniam *Deus erat in Christo mundum reconcilians ſibi.* [a] *Orietur*, ait S. Dauid, *in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis.* [b] *Ipſe eſt pax noſtra*, ait Apoſtolus, [c] & ab Eſaia ca. 9. dicitur *princeps pacis.* Tertium etiam Eccleſiaſtæ, ſiue concionatoris nomen, illud Saluatoris officium innuit, quod ab Eſaia celebratur. [d] *Ad annunciandum manſuetis*, vel, *euangelizare pauperibus miſit me, vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam.* Quod Salomoni quoque non male quadrat, dum pœnitentiam agens, etiam populum ſuum inuitabat ad pœnitentiam, & indulgentiam à diuina miſericordia pollicebatur.

a 2. Cor. 5. 19.
b Pſal. 71.
c ad Epheſ 2.
d c. 61 1.

XII. *Ortu, celebritate, titulis.*

SALOMON natus, ſumma Bethſabææ matris cura, & Nathani, qui ei nõ natura, ſed beneuolentia, & prouidentia pater erat, aliquot annos educatus eſt. Chriſtus quanta maxima dici poteſt ſolicitudine, & cura à matre ſanctiſſima, & Ioſepho, qui ei erat inſtar patris, educatus eſt. In filiis Dauidis omnium maximus & notiſſimus Salomon. Filius Dauidis Chriſtus, & in ſanctiſſimi Regis poſteris nullus, hoc filio Dauidis illuſtrior, notior, nominatior; noſtrum filiũ Dauidis pauperes, & diuites, docti, indoctique, in euangelio celebrabant. Dictus Salomon Rex magnus, Rex regum; noſter Salomon, *primogenitus mortuorum & princeps regum terræ.* [e] *Agnus vincet illos, quoniam Dominus dominorum eſt, & Rex regum.* [f] Habet idem in veſtimento, & in femore ſuo ſcriptum, *Rex regum, & Dominus dominantium.* [g] Denique *hic erit magnus*, ait Angelus, *& filius altiſſimi vocabitur.* [h]

e Apoc. 1 5.
f Apoc. 17. 14
g Apoc. 19 16.
h Luc. 1. 32

XIII. *Indole, moribus, ac ſpecie.*

PRÆCLARA fuit Salomonis indoles, placidiſſimi mores, ſpecies digna imperio. Quem alium canit Eſaias formoſum in ſtola ſua, niſi Chriſtum mitẽ, & humilem corde? Quem ſponſa depingit, qualem ante deſcripſimus, niſi eum qui pluſquam Salomon eſt? Promiſſum eſt à Deo, & à Dauide patre regnum Salomoni; [i] ſed ei ſuperbus Adonias regnum molitur eripere. Promiſit Dominus regnum Salomoni noſtro per Angelum ſuum dicens. *Dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis*; Sed Herodes callide ei & regnum, & vitam eripere meditatur.

i 2. Reg. 12. & 3 Reg. 1. 13. 17.

XIV. *Inunctione.*

SEMEL atque iterum inunctus eſt in regem Iudaïcus Salomon; & primo inter paucos, & quaſi priuatim, deinde in conſpectu omnium tribuum, in generalibus Iſraëlitarũ comitiis. Salomon noſter vnctione diuinitatis in vtero virginis paucis conſciis inunctus eſt; & ius accepit regiæ dignitatis in res omnes creatas. Secundo autem in reſurrectione, cum dixit, *Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra*, quæ manifeſtata eſt ab Apoſtolis Chriſtum Dominũ prædicãtibus apud omnes tribus terræ, & iterum in comitiis illis generalibus omnium filiorum Adam, cum veniet in maieſtate, & gloria iudicare viuos, & mortuos.

XV. *Regni amplitudine.*

SALOMON viuo patre factus eſt Rex, & ſedit coram ipſo in ſolio eius; dixitque Dauid. [k] *Benedictus Dominus Deus Iſrael, qui dedit hodie ſedentem in ſolio meo, videntibus oculis meis.* Chriſtus Rex noſter viuo, & in æternum regnante patre factus eſt Rex; & princeps electorum omnium, & impletum eſt illud eiuſdem Dauidis, *Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis.* Salomon dominatus eſt à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos orbis terrarum, id eſt à mari rubro ad mare mediterraneum; & ab Euphate vſque ad extremam Palæſtinorum oram: vel à mari Indico, quod ſingulis annis aurata claſſe petebat, vſque ad terminos orbis terrarum, columnarum Herculis, & freti Gaditani, vnde omnes Reges terrarum illi munera deferebant. Dominatus eſt Chriſtus Dominus per vniuerſum orbem terrarum, & eum Regem, ac Dominum etiam nunc agnoſcunt, qui cumque veritatis lumen aſpexerunt: vltra omnes terminos marium, atque terrarum, & omnes regiones quæ ſub cœlo ſunt; eique non ſolum munera offerunt, vt quondam ſapientes illi Magi; ſed ſe ſuaque illi accepta ferunt, in eoque ſpem ſuam omnem collocant: ei quippe dixerat Dominus. [l] *Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.*

k 3. Reg. 1 48.
l Pſal. 2.

XVI. *Sapientia.*

SALOMONIS ſapientia qua donatus fuit ab initio regni ſui, quaque mortales

omnes superabat, admirabilis fuit vniuerso mundo; adeo vt omnes reges terrarum desiderarent videre faciem Salomonis, vt audirent sapientiam eius. [a] Christus Dominus Patris æterna sapientia, ab instanti incarnationis diuinitate donatus, factus est desideratus cunctis gentibus; & multi reges & prophetæ seculis omnibus desiderauerunt videre vultum eius, in quem desiderant etiam ipsi angeli conspicere; cuius sapientia omnem hominum sapientiam stultitiæ coarguit, quæ cum sit ad cætera perspicax, aut verum Deum, vltimum verissimumque rerum omnium finem, non norit, aut vtcumq; notum, debito cultu atque honore non colat; sed veritatem in iniustitia detineat, adeo vt gloriabundus Apostolus [b] dicat, *Vbi Sapiens? vbi Scriba? vbi conquisitor huius seculi? nonne stultam facit Deus sapientiam huius mundi?*

a 2. Paral. 9. 23.

b 1. Cor. 1. 20.

SALOMON possedit diuitias innumerabiles, quas ei ex plurimis regnis congessit pater, vt Deo templum magnificentissimum excitaret. Sed & ipse innumerabiles acquisiuit, quibus non solum templum, sed regias etiam ædes sibi, ac reginæ ædificauit, & ipsam Hierosolymorum ciuitatem instaurauit. Immensæ sunt veri Salomonis supernaturales diuitiæ, infinita dona gratiarum, quæ in omnes omnium seculorum electos, dispersa per partes, in Christum congesta sunt vniuersa, & in eius gratiam aliis omnibus data, vt omnes de plenitudine eius acciperent, vt ædificaret Ecclesiam Sanctorum, & electorum omnium in cœlesti Ierusalem; sed & ipse innumeram meritorum messem consecutus est, quibus & sibi gloriam, & nominis exaltationem, & Ecclesiæ suæ regias in cœlo ædes condidit, & vacuas angelorum sedes in cœlesti Hierosolymorum ciuitate reparauit.

XVII. *Diuitiarũ copia.*

ACCEPIT Salomon in vxorem filiam regis Pharaonis alienigenam, nigram, sed formosam, quam præ cæteris omnibus dilexit. Accepit Christus sponsam ecclesiam non naturam angelicam, diuinæ naturæ magis cognatam, sed humanam peccati fuligine deformatam; sed intuitus est non solum in natiuam pulchritudinem, quam reparaturus erat, sed in supernaturalem & diuinam, quam erat insuper additurus, pro singulari suo in eam amore. Vnde Paulus ad Ephesios [c] *Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt eam sanctificaret, mundans lauacro aquæ in verbo vitæ.* Nec aliena est à comparatione, vxorum Salomonis multitudo, quando omnes iustorum animæ sponsæ sunt Iesu Christi, quarum aliæ aliis in maiorem sunt dignitatem euectæ, & præstantioribus ornatæ monilibus gratiarum. In quibus omnibus eminet illa columba, illa electa, illa mater pulchræ dilectionis, & sanctæ spei, illa regina sanctorum omnium, *vna Dei pariter filia, sponsa, parens.*

XVIII. *Coniugio, & vxoribus.*

c cap. 5. 25.

CONDIDIT templum Salomon, ædificauit Christus Ecclesiam, sed hæc comparationis particula, tam ampla est, tamque late patens, vt infinitum sit iter ad omnia, & minime necessarium, præsertim cum eam viam confecerit iam Hugo de Sancto Victore lib. 7. Allegoriarum, [d] vbi sigillatim quæcumque ad templum pertinent ad Christum refert. Rupertus quoque, & Dionysius in 3. Reg. Isidorus item, vel Beda, nam idem in vtriusque operibus habetur liber. Congessit non pauca Baradius. [e] Diligentissime autem Ribera lib. 1. de templo, [f] & alii apud Pinedam. [g] Verum nobis propositum non est templum aut Ecclesiæ, aut Christo conferre; sed Salomonem, vt hic templi speciosissimi in monte sancto per septem annos conditor fuit. Ille Ecclesiæ sanctæ; cuius est incomparabilis pulchritudo in monte sancto Dei, vbi construitur cum admirabili splendore, & gloria; sed extra Ierusalem viui lapides multis aduersis rebus expoliuntur, per huius vitæ durationem, quæ septenario dierum circuitu tota decurritur, expectans vt in octauo consacretur.

XIX. *Constructione templi.*

d in 3. Reg. c 3.

e t. 2. l. 3. c. 10. & seqq

f à ca 19 ad 26. & toto fere l. 2.

g l. 6. c. 16.

REGINA Saba stupore, & admiratione defixa stetit in contemplatione Salomonis, & omnium operum eius, & in eius diuina sapientia audienda. Et dixit, *Verus est sermo quem audiui in terra mea, super sermonibus tuis, & super sapientia tua, vicisti famam virtutibus tuis. Beati viri tui, & beati serui tui, qui stant coram te in omni tempore, & audiunt sapientiam tuam.* Nonne huc respexit Dominus, cum diceret [h] *Beati oculi qui vident quæ vos videtis; dico enim vobis quod multi Prophetæ, & Reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierunt.*

XX. *Et studio videndi, & audiendi eum.*

h Luc. 10. 23.

Quid illa? *Nunquam sic locutus est homo; sicut hic homo*, & , *Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes*. Denique docuit parabolas Salomon; & Christus, *sine parabolis non loquebatur eis*. Sed quanta erit aliquando, Deus immortalis! omnium sanctorum admiratio, in contemplatione regis Salomonis, omnium electorum principis, sedentis ad dexteram Patris, & aspectu suo oculos ipsorum animosque infinito, & inexplicabili gaudio complentis. Vere media pars non est audita, quia *nec oculus vidit*, &c.

XXI. *Opibus sub ditorum.* DEDIT Salomon Hierosolymis auri, & argenti copiam tantam, vt argentum pro nihilo computaretur, adeo vt immensam pene vim auri, & argenti in templi fabricam, & ornamenta ipsi quoque contulerint. Vt pecunia corporum, sic meritum, & gratia, diuitiæ, & redemptio est animarum. Atqui tam copiosa est apud Dominum redemptio, tam facilis in Ecclesia remissio peccatorum, & acquisitio gratiarum, vt fere pro nihilo redimere possimus, & ditare animas nostras: modica contritione, vna lacrymula, viuido desiderio placendi Deo, quod puncto temporis emicet atque euolet in cœlum; perexigua etiam oratiuncula, à purgatoriis incendiis pio amicorum suffragio liberemur. Cumque primis seculis tam Naturæ, quam Mosaicæ legis perpauci essent, qui eximia sanctitate florerent; nostro Salomone diuitiarum suarum thesauros affatim profundente, pro patribus nati sunt filii, qui illos & numero, & merito longe post se relinquerent. Vt de ipsis illud vsurpari possit. *Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum. Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur.* [a]

[a] Psal. 138. 17.

XXII. *In omnib. bonis exceditur à Christo Salomon* NEC mirum est tanto interuallo in omnibus bonis Salomonem à Christo Domino superari, quantum oculi animorum, aut eximia quadam fide, aut lumine gloriæ illustrati rectissime iudicant; adeo vt plerique Sanctorum, maximam partem eorum, quæ Scriptura de Salomone Christi figura tradidit [b] Salomoni negent conuenire, quia tantulus in eis reperitur Salomon ad Christum collatus, vt ne appareat quidem. Conuenire tamen aliquo modo necesse est, typum cum prototypo, imaginem cum corpore, vt vere à veritate dicatur, *& ecce plusquam Salomon hic. Plus autem, & minus*, inquit S. Irenæus, [c] *non in iis dicitur, quæ inter se communionem non habent, & sunt contrariæ naturæ & pugnant aduersum se; sed in iis quæ eiusdem sunt substantiæ, & communicant secum, solum autem altitudine, & magnitudine differunt, quemadmodum aqua ab aqua, & lumen à lumine, & gratia à gratia. Maior est igitur legislatio quæ in libertatem; quam quæ data est in seruitutem, & ideo non in vnam gentem, sed in totum mundum diffusa est; vnus autem & idem Dominus, qui plusquam templum est, & plusquam Salomon & plusquam Ionas donat hominibus, id est suam præsentiam, & resurrectionem à mortuis.* Vult nimirum sanctissimus martyr Irenæus, Christum cum Salomone in naturæ vnitate, in adiunctis, & circunstantiis, in virtutibus, rebusque gestis aliquo modo communicare; vt personarum comparatio recte possit institui, sed ita tamen, vt oceanus cum riuulo, sol cum facula, gratia vnigeniti Dei; cum peccatoris priuilegio componatur.

[b] 2. Reg. 7. Ps. 44. 71. 88.

Ex S. Iren. [c] l. 4 c. 22.

Sed æquum est vt Salomonem nostrum breui epitaphio decoremus. Locum enim habet in magnis viris, & mirabilia vtramque in partem facta sunt in eo.

EPITAPHIVM SALOMONIS.

XXIII. *Epitaphiũ Salomonis.* IACET IN HOC NON MAGNO SAXO MAGNVS ILLE SALOMON, REX HEBRÆORVM CLARISSIMVS, MAGNI DAVIDIS FILIVS, CVI NVLLVM IN REGIBVS PAREM SOL VIDIT IN TERRIS: SIVE SAPIENTIAM, GLORIAM, MAGNIFICENTIAM, SIVE STOLIDITATEM, DEDECVS, TVRPITVDINEM CONTEMPLERIS. HIC EST ENIM ILLE DILECTVS, ILLE AMABILIS DOMINI, QVI FLVVIORVN INSTAR EX AMOENISSIMO ILLO PRIMÆVÆ INNOCENTIÆ DOMICILIO PRODEVNTIVM, DIVINA HVMANAQVE SAPIENTIA IN OMNEM POSTERITATEM EXVN-

DAVIT: IN VERISSIMVM ILLIVS TYPVM, IN QVEM EFFVSI SVNT OMNES THESAVRI SAPIENTIÆ, ET SCIENTIÆ DEI. ILLE PVER TENELLVS, ET INGENIOSVS SORTITVS ANIMAM BONAM, ELECTVS E MVLTIS FRATRIBVS, QVI IN SOLIO DOMINI RESIDERET, QVI ADMIRABILEM SACROSANCTI TEMPLI, ÆDIVMQVE REGIARVM FABRICAM ANIMO CAPERE: ET STVPENDA MAGNIFICENTIA FVNDARE, CONSTRVERE, CONSVMMARE POSSET. HIC EST ILLE TAM IMMENSIS AFFLVENS DIVITIIS, VT ARGENTO PRETIVM, HONOREMQVE SVSTVLERIT: TANTA INCLYTVS GLORIA, EIVS VT EX ORE ATTONITI PENDERENT REGES, ET BEATOS PRÆDICARENT QVI EIVS CONSPECTV, ET COPIOSE LOQVENTE SAPIENTIA FRVERENTVR.

SED ô LVCTVOSAM, ET FORMIDANDAM RERVM INCONSTANTIAM! SVB EXTREMVM PENE IVCVNDISSIMÆ NAVIGATIONIS CVRSVM, IN BLANDOS SYRENVM SCOPVLOS IMPEGIT, ET LVCTVOSISSIMVM NAVFRAGIVM FECIT INFELIX. PERIIT ILLA GLORIA, ILLA SAPIENTIA, ILLE SALOMON PERIIT. CONCIDIT ILLVD GAVDIVM, ILLÆ DELICIÆ, ILLE STVPOR, ET PRODIGIVM ORBIS TERRÆ: ET QVI NVTRIEBATVR IN CROCEIS, AMPLEXATVS EST STERCORA: ET IN VNIVS DEI SOLIO, ETIAM IDOLORVM TETERRIMA MONSTRA COLLOCAVIT. DONEC RESPICIENTE DOMINO, SE IPSE RESPEXIT, SIMVLQVE QVI CECIDERAT SVRREXIT, ET QVI PERIERAT INVENTVS EST. OMNEM ENIM ILLAM INSANIAM EXECRATVS, IN OPTATVM PŒNITENTIÆ SINVM CONFVGIT: A QVA, VT PAR ERAT EXCEPTVS, ET VIRGA VIRORVM CASTIGATVS, SPEI ÆTERNAE VITAE RESTITVTVS EST: ÆTATIS ANNO SEXAGESIMO, REGNI QVADRAGESIMO: QVO VITA RELIGIOSE PERFVNCTVS, IN HAC SIONIS ARCE CVM DAVIDE PARENTE SEPVLTVS EST. SVB ANNVM AB ORTV RERVM TER MILLESIMVM QVINQVAGESIMVM NONVM. XXIV. *Lapſus eius.*

Hoc anno, vel aliquanto fortaſſe ante Sadocus Pontifex defunctus videtur. Nam ſtatim ſub nouo rege, nonus ponitur pontifex Achimaas filius Sadoci, in Chronic. hebr. minore, & apud Genebr. vt ſequenti anno, Deo bene propitio, dicetur; prius tamen æquum videtur, vt, ſubducta in portum nauicula, aliquantulum reſpiremus. Diu quippe nos tenuit iſta nauigatio. Soluimus enim, ſi recte meminiſti candide, atque erudite lector, placetque mecum ſpatia tertiæ nauigationis huius remetiri: Soluimus inquam cum Heli ſummo ſacerdote, populique principe, innocente illo quidem, ſed in domeſtica diſciplina remiſſiore, ac ſolutiore: vnde luctuoſiſſima Hebræi populi clades conſecuta eſt. Inde in Samuelem incidimus, eundem iudicem, ac prophetam, qui difficillimis Reip. temporibus, ad eius gubernaculum nauarchus ſedit, & placidam exhibuit, etiam æſtuante oceano, tranquillitatem. Deinde conuerſa eſt rerum facies, nauis gubernatore mutato, regia inducta eſt adminiſtratio, & quæ Dei erat, facta eſt Saülis; parum aut Samuele, aut ipſo Deo mutationem probante; quo nihilominus facto propitio, aliquot annis floruit Hebræum nomen, rege per circumquaque poſitos populos victricia ſigna circumferente. XXV. *Sadoci mors.* *Anacephalæoſis.* *Heli.* *Samuel.* *Saul.*

SED is dum ſe diuinæ iuſſioni parum exhibet obſequentem, & importuna vel miſericordia, vel cupiditate victus eſt, Amalecitanam indulgentiam in domeſticam cladem conuertit. Fit regni tutor ac curator, qui rex dudum fuerat, inungitur Dei iuſſu Dauid, & ad regnum euocatur; adoleſcens gigantem proſternit; in omnium oculis, atque ore verſatur. Hinc illæ lacrymæ, hinc ferocem vidi- XXVI. *Eius lapſus.* *Dauid.*

mus, ac barbaram aduerſus innocentiſſimum generum æmulationem, qui vice verſa cum ſocero cruentiſſimo, incredibili patientia, atque animi æquitate certabat; illo in dies in paratum exitium pręcipitante, in quod denique incidit infelix; ſeque, familiamque regiam perdidit vniuerſam: niſi quod ad exiguum tempus Iſboſethum, quaſi ſtolonem ad radicem legitimæ arboris ſuccreſcentem offendimus; eodemque breui ſucciſo, Dauid vniuerſæ regionis Hebræorum tenuit principatum, breuique omnes circumquaque populos Iſraëlitarum imperio fortiſſimus Imperator ſubiecit: & ad quadrageſimum vſque annum mira felicitate Rex optimus gubernauit.

I. boſeth.

XXVII. *Salomon.* DENIQVE ad Salomonem peruenimus, pulcherrimum, atque delicioſiſſimum regum florem, Dauidis parentis corculum, ſapientiæ miraculum, prodigium magnificentiæ, tẽpli incomparabilis conditorem, exẽplar gloriæ tã illuſtris, vt ei neq; priora ſecula, neq. poſtriora potuerint exequari: ſed proh dolor: in ipſis pene adhæſit metis, & deprauatus à Syrenis, ad inſaniã inæſtimabilem, infamiã, turpitudinem fœdiſſime delapſus, eo miſerante qui ſe illi patrem futurum ſpopondęrat, emergens denique, illud patrium exclamauit: *Niſi quia Dominus adiuuit me, paulo minus in inferno habitaſſet anima mea.* Huc vſque, candide lector, propitio Domino aut nauigando, aut ſcribendo peruenimus, vbi fauente ſanctiſſima Triade, tertio volumini operis noſtri cum gratiarum actione debita imponimus finem. Vtique multis nominibus debita, quandoquidem Spiritu illo diuino, vt orabamus ab initio, vela nauigationis noſtræ ſinuante, annis centum, & ſexaginta decurſis, in optatum denique portum inuecti ſumus: cum eodem propediem lentato paululum in vnda remo, iterum ſoluturi. Pſalm. 93 17

FINIS.

DEO OPT. MAX. LAVS ET GLORIA, & gratiarum actio, in omnem æternitatem; Amen.

INDEX

COPIOSVS ET ACCVRATVS

RERVM PRÆCIPVARVM, QVÆ HOC TERTIO ANNALIVM ECCLESIASTICORVM Tomo continentur.

ADMONITIO AD LECTOREM.

Particulæ, quæ subinde iterantur, & compendij causæ præcisæ ponuntur, hæc significat. Præ. Præfationem ad Lectorem, quæ in numeros suos, sicut & opus vniuersum diuiditur, an.mun. vel A.M. vel a.m. Annum Mundi notant. Interdum An.Sa. An. Da. An. Sal. Annum Saulis, Annum Dauidis, Annum Salomonis significant. Sch. vel ✕ Scholia quæ minore charactere toto in opere inserta, singulis fere annis reperies, & numeris annorum respondent. N. vel Nu. aut n. numeros indicat, in quos tam Præfatio, quam Anni singuli diuiduntur. Vbi annus non notatur ad proxime præcedentem recurrendum est. Vbi plura capita eidem titulo subijciuntur, verbi gratia Abiathar, in 6. capita mox distribuitur, numeros singulis capitibus ad marginem adiecimus, vt citius inueniretur quod quæritur, quando in hoc ipso indice eò Lector remittitur. Cætera per te facile, candide Lector intelliges, & Authori si placet bene precabere, qui in gratiam tui, molestissimo hoc indicis conficiendi labore perfunctus est.

A

ABACVS Solij vel Throni Salomonis, an.m.3033.nu.14.

ABDIMON Tyrius differit cum Salomone, proponendis ænigmaticis quæstionibus, a. mund.3047.num.28.

ABEL magnus ciuitasne, an lapis potius, a.m. 2940.n.59.& 60.

ABELA ciuitas, a.m.3010. n.55.ibi Seba obsidetur à Ioabo, n.56.2.Reg.c.20.v.15.

ABIALBON decimus quintus in fortibus Dauidis, a.m.3016.n.31.

1. ABIATHAR filius Achimelechi Pontificis, fugit è Nobe, a.m.2974.n.34.quomodo elapsus, 38.cum Ephod venit ad Dauidem, ibid. quem inuenit in Ceila. 43. cladem Nobes Dauidi nunciat, n.44.quem beneuole accipit. 45. & consolatur, eiusque se protectorem spondet, n.46.

2. *Abiathar* fit Pontifex, an.mund. 2975.num.1. gerit Pontificatum toto in regno Dauidis, & non simul cum Sadocho.n.4.& 5. & an. 2995.n.5.& a.m.3009.n.27. cõsiliarius quoque Dauidis, a. 2980.n.20. Hebrone ministrat dum Sadoc Gabaone, ib. & a.2995.n.5.

3. *Abiathar* consulit Dominum pro Dauide pugnaturo contra Philisthæos in valle Raphaim, a.m.2988.nu.10. An filium habuerit Achimelechum, an tantum patrem.2995.n. 6.& 2973.n.93.2.Reg.8.17.

4. *Abiathar* & Sadoc Dauidem fugientem Absalonem sequuntur cum arca, a.m. 3009.n. 23.consulit Dominum pro Dauide, ibid.nec respondet. 24. remittitur cum arca in vrbem, cum mandatis, nu.26.

Abiatharis Pontif. oratio pro populo peste laborante, a.mun.3017.n. 25. fauet Adoniæ regnum ambienti, a.m.3020.n.13.& qua spe, ibid. 5.

Abiathar Pontificatu spoliatur, a.m.3021.n.73. & 74. & eum cum vestibus Pontificiis Sadoco cedit, ibid. Eijcitur Hierosolymis, a.m. 3022.n.14.an iure, nu.15. Cur iterum postea nominatus, an.m.3022.n.125. 6.

ABIEZER princeps turmæ nonæ militiæ Dauidis, a.m.2980.nu.10.numeratur septimus in fortibus Dauidis, a.m.3016.n.28.

ABIGAIL vxor Nabalis Carmeli, a.m.2977.nu. 22. discit quæ ab eo dicta aduersus Dauidem, n.34.& militum innocentiam, & gratiam, n.35. munera parat Dauidi, 36. eumque adit, salutatque, 37.& causam mariti sapienter agit.38. 1.

Abigailis demissio animi, an.m.2977.nu.40.& charitas, ibid.& sapientia in accusando marito, n.41.Dauidem exorat, cui & dat munera, num.38.& 44.redit ad virum ebrium.45. Nubit Dauidi, num.48.& 49.parit Cheleabum, qui & Daniel, a.m.2981.n.2. 2.

ABISAGA Sunamitis quæsita ad calefaciendum Dauidem, a.m.3019. n.7. quæ & vxor eius facta est, ibid. cur notatum non cognitam fuisse à Dauide, n.8. ea historia est non parabola, ibid. 1.

1. *Abisage* coniugium an nouum ius ad regnum daturum esset Adoniæ, a.m.3022.n.4. ministrat regi Dauidi.3. Reg.1.15.

1. ABISAI Dauidis nepos princeps inter Triginta fortes, a.mun.2974.n.8. vult Saulem dormientem interficere, an.m.2978.n.8.& postea maledicum Semei, an.m.3009.nu.48.& rursum 3010.n.13.

2. *Abisai* cum fratre Ioabo pugnat contra Idumæos, eósque vincit, an.m.2994.n.4. & 5. occisis 18. millibus, n.7. particeps coniurationis aduersus Abnerem.2 Reg.ca.3.v.30. pugnat feliciter contra Syros, 2.Reg.10.24.

3. *Abisai* præmittitur à Dauide contra Sebam tyrannum, a.m.3010.n.42. cum domesticis copiis, n.43. eius virtus in salutem Dauidis in acie periclitantis, a.m.3014.n.3. occidit gigantem, ibid. Primus est in secunda triade fortium, a.m.3016.n.17.& 18.

ABLACTATIO triplex à quibusdam introducitur, a.m.2903.n 2.

1. ABNER patruelis Saulis, an.mun.2962 n.44.& 2965.n.16. Qui ignoret Dauidem cum Goliatho certantem, a m.2971.n.44. Introducit Dauidem victorem ad regem, nu.53. Increpatur à Dauide, a.m 2978. n.15. indeque nata videatur offensio, n.15.& 23.

2. *Abner* schismati post mortem Saulis initium dedit, a.m.2979.n.203. cur parum æquus in Dauidem, ibid. eius mater an Pythonissa, n. 66. & schol.6.

3 *Abner* cupiebat fœdus inter Dauidem & Isbosethum, & quare. a.m.2982.n.2. & 5. eius prudentia.n.4. venit cum militari manu in Gabaonem, nu.6. frigida eius rei à Iosepho causa, ibid. Petit gladiatorium certamen, n. 7. in eoque peccat, nu.8.

4. *Abner* parcit Asaëli instanti, & mox eum inuitus occidit, a.m.2982.n.12. Collem occupat, n.14. & finem prælii petit.15. cunctatur requirere fœdus, an.mund.2983.n.4.& cur, ibid.

5. *Abner* accipit Respham concubinam Saulis, a.mun.2985.n.3. Irascitur in Isbosethum arguentem, n.4. iniuste atque arroganter, n.5. & minatur in Dauidem regnum transferre, num.5. an cum peccato id factum, num.6. & 8.

6. *Abner* mittit nuncios ad Dauidem de transferendo ad ipsum regno, a.m.2985.n 8.& sollicitat populum vt deficiat ad Dauidem, n. 13. & 14. idque persuadet etiam tribui Beniaminiæ, nu.15. venit Hebronem specie deducendæ Micholis, n.16.

7. *Abner* à Dauide peramanter accipitur, an.m. 2985.n.17. & init cum eo fœdus priuatum, & publicum parat, ibid. videtur illi promissus militiæ principatus, nu.17. dimittitur à Dauide, nu.18.

8. *Abner* per fraudem à Ioabo reuocatur, an.m. 2985.n.24. nomine Dauidis, nu.25. eumque cum Abisai per proditionem interficit, nu. 25. diuinum in ea cæde iudicium.26. eius sepultura & funus, num.30.& 31. Epitaphium Abneris.31.32.

ABRAHAM non arguendus infidelitatis in petitione signi, a.m.2952.n.92. an & quomodo decimam à Noë generationem constituat. Præf.n.19. respondens Noëmo, vt Semus Adæ, ibid.

ABSALON tertius Dauidis filius, ex Maacha filia Tholmai regis Gessur. 2. Reg.3. 2. Extimescit violatio Thamaris sororis. a.mun. 3000.n.20. & premit rem silentio, ib.& an. 3001.n 2. parat vindictam, a.3002.n.1. & 2. captat loci opportunitatem & temporis 3. 1.

Absalon inuitat Dauidem cum tota familia, a. m.3002.n.5. obtinet Amnonem cum fratribus, quos excipit magnifice, n.6. Iubet Amnonem interfici.n.7. moxque ad auum fugit cum sociis, n.11.& triennio exulat. a.mund. 3003 Qui dicatur eum persequi pater, n.2. 2.

Absalonem cessat persequi pater, a.m.3005.n. 2. & 3. finis exilii Absalonis, n.1. curat suum reditum Ioabi interuentu, ibid. eius reducēdi rationes, n.14.& 15. Redit Dauidis indulgētia, & ab eius arcetur conspectu, nu.20. & quare, ibid. 3.

Absalon patris conspectu biennio caret, a.m. 3006.n.2. quam id graue illi esset, nu 3. Non fuit tamen cōfusus cum exclusus est à facie patris, n.4. Quid eum consolaretur, n.5. 4.

Absalonis pulchritudo, a.m.3007.n. 4. & cæsaries, eiusque pondus &c.n.5 & seqq. Eius liberi, n.9 breuis eorum n.10. Satagit apud Ioabum pro obtinendo patris conspectu, n.11. Cunctantis agrum incendit, n.12. Admittitur à patre cum amplexu & osculo, n.14. 15. 5.

Absalon patet in populo defectionem, a.mun. 3008.n.1 ex ambitione, n.3. & desiderio vltionis, ibid. eius ambientis studia, nu.5. Quæ illi populi animos demererent, n.6 præsertim comitas, ibid.& studium iuuandi populum quod prætendebat, cū querela de rege, n.7. 6.

Absalon populum à rege alienat, a.m.3008 n. 8. facit sibi currus & equites, 9.10. an à Dauide propterea reprehensus, n.11.& seq. ordo rei ab eo gestæ, a.3009 n.8. fit rex in Hebron & inungitur, & accipit iuramētū fidelitatis, n.9. 7.

Absalon ingreditur ciuitatem cum exercitu, a. m.3009. n.10. Dauidi vitam & regnū ablaturus, ibid.& n.36. qui exceptus, ibid. temerè fidit Chusai, n.70. fine. transit Iordanem, n.81. parat prœlium in patrem, n.85.& quam iniustum, ibid. 8.

Absalon in prœlio vincitur, a.m.3009.94. quomodo perierit eius exercitus. n.94. an etiam discerptus à feris, n.95. Ipse capillis ne alligatus, an ramis, an vtrisque, n. 96.97. diuinum in eo iudicium, & mētis cōfusio, n.98. 9.

Absalon à Ioabo tribus lanceis confoditur, a. m.3009.n.101. eius sepultura.102. bene conueniens lapidatio, n.102. eius epitaphium, num.103.& Dei in eum iudicium, ibid. eius damnatio à multis asserta, num.104. & 119. mors eius Dauidi nunciatur, n.117. 10.

ABULENSIS Episcopus laudatur, a.m.2963.n.7. eius lapsus in domo Saulis in comitio, n.13. & circa Masphat, ibid. Improbatur in causa labefactarum, nu.33.34.35. & in exercitu Hebræorum parato in omnem euentum, ante Saulem, a.m.3964.n.7.& seqq. 1.

2. *Abulensis* refutatur cum mutare vult phrasim editionis vulgatæ, an.mund.2972.schol. 2.& an.mun.2973.schol.1. non fuisse Græcæ linguæ peritissimum, schol.7. Improbatur in duobus pontificibus simul, an.mun. 2975.num.2.& seqq. non optimus geographus.2995.nu.1.& 99.schol.5. & schol.3. declamat contra Dauidem.

3. *Abulensis* nō bonam aliquot vocum notationem refert, ἐπινίκιον vocem Hebræam putat, a.m.2990.sch.1.& versus lyricos non solum à lyra, sed etiã à lyrim, quod est varietas deducit, ib.vide & Etymon Satrapæ, & triumphi, a.m.2979.sch.5.& manubrium.3921.sc.4.

Accaronitæ arcam queruli recipiunt, an.m. 2940.n.34. & congregant Satrapas ad concilium pro ea dimittenda, n.34.& 41.

Acclamationes populi, a.m.3020.n.41 & 42.

Achias pontifex rege Saule, a.m.2962.n.8. An idem cum Achimelech, vterque dicitur filius Achitob, ibid.vide etiam, an.m 2973.n. 92.cur ad eum fugit Dauid, a.m.2973.n.92. & Achimelech an idem cum Abiathare, n. 93.vide supra *Abiathar*, n.3.

Achimaas socer Saulis, pater Achinoam vxoris eius, 1.Reg.14.50.

Achimaas alter filius Sadoci Sacerdotis 2. Reg 15.27. Nunciat Dauidi cōsilium Achitophelis, 2.Reg.17.17.21.& mox mortē Absalonis, a.m.3009.nu.113. cum Ioab mittere cunctatur, 113.tandemque dimittit, nu. 114. nunciat victoriam dissimulata morte, 116.

1. Acimelech, vide *Achias*.cum suis à Saule Nobe accersuntur ad cædem, an.m.2974.n.26. Dei in eos iudicium, ibid. Accusantur à rege, n.27.& qualis isthæc accusatio, n.28.

2. *Achimelechi* defensio cum laude Dauidis, an. mund.2974.n.29.repellit coniurationis crimen, excusat ignorantiam, n.30.iubetur interfici cum suis, nu.31.occiduntur à Doëgo, n.33.mirabilis eorum patientia, ibid. dicti martyres, ibid. quomodo in Ephod occisi. nu.34.

3. *Achimelech* cum suis suspicati sunt regis iram, a.m. 2974.n.34.idque ex fuga Abiatharis cū Ephod pontificio colligitur, ib.& sch. 4. & plenius, num.38. non fuisse eum cum patre quando occisus est, ibid.& fugit ad Dauidem, &c.vide *Abiathar*, n.1.

Achinoa Dauidis vxor, a.m.2977.n. 50. quota, ibid. mater Amnonis primogeniti Dauidis, 2.Reg.3.2. quando peperisse videatur, a. m. 2981.n.2.& 3.

1. Achis rex Gethæorum aditur à Dauide profugo, a.m 2973.nu.111.cur præ cæteris Palæstinis, n.113. in fi.reijcit insaniam simulantem, n.121. Achis & Achimelech an vnus & idem, an.2973.schol.15. An Dauid insanierit coram sacerdote, ibid.

2. *Achis* rursum aditur à Dauide cum suis, a.m. 2979.n.6.à quo peramanter accipitur, n.7. Datque ei Siceleg non solum ad habitationem, sed ad proprietatem, n.10. Ducit Dauidem ad bellum contra Saulem, nu.29. & qui ei operam suam promittat, n.30.

3. *Achis* conciliatur Dauidi parte prædarum, 2979.n. 20. laudat Dauidem apud Satrapas Philisthæorum, n.46. sed ipsum eorum voluntate dimittit, n. 49.& 53. eius prudentia apud Dauidem, n.49.eum consolatur, n.51.

Achitob, nepos Heli, eius successor in pontificatu, a.m.2940, n.9.& 10. pater Achimelech.1.Reg. 22.9.11.12.

Achitob pater Sadoci pontificis præficitur tabernaculo fœderis in Gabaon, ann. mund.2975.num.4. cui filius in officio succedit, ibid.

Achitophel Dauidis consiliarius ab initio regni.2980 n.18. Soceri Vriæ pater, ibid.& a.m.2998.n.7.Eius filius Eliam, qui & Ammiel, ibid.çum Absalone conspirat, 3008.n. 4. & quare, ibid. oderat Dauidem propter facinus in Vriam & Bethsabeam, ibid.

Achitophelis consilium ineundæ tyrannidis, a. m.3009.nu.8.9.se aperte dat Absaloni, nu.9. eius consilium de concubinis Dauidis, nu. 61.quo fine susceptum, n.62 65.modis omnibus scelestum, n.63.eiusdē prudētia, n.64.

Achitophelis alterum consilium de statim persequendo & opprimēdo Dauide, a.m.3009. n.65.quam vtile id foret, nu.66.laqueo sibi vitam eripit, n.78.& quibus de causis, n.79. & quam iusta hominis mors, 80. quam similis Iudæ proditori, ibid.

Acrisia siue *Acrasia* hostium inter se pugnātium in pugna Ionathæ contra Philisthęos, an.m.2964.n.67.

Adad fuit quasi cognomen regum Syriæ, an. m.2993.in schol.

Adad ex Idumæa fugit, an. mund.2994.n.17. redit ex Ægypto, an.3022. num.23.tota eius historia, a m.3057.n.13.regnauit in Idumæa, n.16.suscitatur aduersarius Salomoni, n.13. & seqq.

Adami lex quid, a.m.2990.nu.68. Adami cum Dauide similitudo, ibid. eiusdem Adami cum Semo. Præf.n.19. Adamóne sapientior Salomon, a.m.3022. n. 62. videri Adamum, ibid.etiam in politica, n.96.

Adarezer rex Syriæ, arma ad Euphratem tulit, a.mund.2993.n.3. Quæ causa belli eius contra Dauidem, n.4. Rursum bellum gerit contra Dauidem, an.m.2997.nu.3.& 4. vincitur, n.6.7.& seqq.

Adeodatus an Dauid, an potius Elchanam, a. m.3014.nu.9.& 10. qui fuit vnus de fortissimis Dauidis, ibidem. idem filius saltus, & Bethlehemites, ibid.vide *Elchanan*.

Adino primus fortium Dauid, a.m. 3016.n.11. An idem qui Iesbaam filius Hachamoni, ib. & sch.1.appellatiuis vocabulis propriorum loco tā Hebr. quam Latine appellatur, ib.primus est in priore triade fortiū.ib.v. *Iesbaam*.

Adiuratio. vide *Iuramentum*, siue *Iusiurādum*.

Admiratio aulicorum Dauidis, post mortem filii eius, a.m,2999.n. 22. admiratio reginæ Sabæ, a.m.3047.n.28.29.31.

Adonias filius Dauidis & Haggith.3.reg.1.5.& a.m.2981.n.6.insolescit, & regnū ambit, a.m. 3019.nu.9.nixus primogenitura, prioribus fratribus mortuis, n.10. & 3020.nu.12. quæ ambitionis eius præsidia, n.12.13.&c.

2. *Adonias* sui studiosos conuocat, a.m. 3020.n. 16. sacrificat in sua inauguratione, & vbi, ibid. conuiuium, inunctio, acclamationes, n.17.& 18.

3. *Adonias* discit quæ circa Salomonem facta fuerant, a.m.3020.n.48. fugit ad altaris asylum, n.49.& quonam, ibid. veniam obtinet à Salomone, 50. Adest comitiis cum cæteris regis filiis, an.m.3021.n.7.& quam ob causam, ibid.

4. *Adoniæ* noua coniuratio, eiusque causa, & eiusdem fautores, a. m.3022.n.2. quærit Abisag coniugem intentione non recta, n.4. morti addicitur à Salomone, a.m. 3022.n.11. an iniustè, nu.12.13. videri iuste, ibid.

Adoniram præfectus tributis, a.m.3022.n.128. idem videtur cum Aduram sub Roboamo. 3.Reg.12,18.

Adoptio improbatur in patre filios naturales habente, a.m.2969.n.35.

1. Ædes regiæ Salomonis tria domicilia continent, Regis, Reginæ, & saltum Libani. 3030. n. 47. 48. ideoque dici domum vnam, n.48. & 49. quando inchoatæ. 3030.n.44. quæ ædificandi causa, num.45. quæ materia, atque idea ædificij 46.

2. *Ædium* fundamenta iacta, a.m. 3031.n.1. & 2. pons inter eas & téplum, n.3. materia earum pretiosa, a.m.3031.n.2.& 3. ornamenta parietum, & aulæorum, n.4.& 5. Ædificia externa Salomonis, a.m.3044.n.2.

Æditui in templo, iidem Ianitores, & Præpositi thesaurorum, a.m.3021.n.41.

Ægyptius famulus Amalecitarum, desertus ab hero. an.m.2979.n.106. inuenitur à Dauidicis, & ad eum adducitur, 106.107. cur à Dauide iuramentum exegerit, n.108. cur timeret, nu.109. vnde sciret locum vbi erant Amalecitæ, ibid.

Ægyptii an in templo Salomonis operarij fuerint, a.m. 3022.nu.137.& 146. non videri, ibid. De regibus Ægypti Iosephi narratio, a.m.3047.nu.3.& 4. examinatur, nu.5.& 6. de duratione regum Ægypti fabulosa, n.7. an Pharao commune eorum nomen, n.8.

Ænigmatum peritia Salomonis, a.m.3022.n. 83. data Salomoni diuinitus 84. eam scientiam exercuit, ibid. cæterosque mortales superauit, ibid. vide & an.m.3047.27.& 28. de quæstionibus reginæ Sabæ.

Ætates mundi digeruntur, an. m. 2939. finis quartæ, n 1. Initium quintæ, a.m. 2940. n.1. descriptio durationis omnium mundi ætatum, n.1.& 2. cur quinta à primo Samuelis inchoëtur, n.3. reliquarum duratio, n.2.

1. Agag rex Amalecitarum capitur à Saule, & seruatur, a.m.2968.n.18. vide etiam 1964.n. 33. An ex auaritia seruatus, vel superbia, vel potius misericordia Saulis, a.m.2968.nu.18. 19.& 42.

2. *Agag* an præ cæteris reus esset, an.m.2968.nu. 41. Sistitur Samueli, n.68. tremens; eiusdemque gemitus ac cædes, n.69. an membratim dissectus fuerit, ibid.

Agaræi, & *Agareni*, eorumque socii in bello contra Israëlitas, a.m.2965.n.12.

Agricultura à regibus culta, a.m.2963.n.58. apud varias gentes, ibid. Agricolarum voluptates. a.m.3006.n.5.

Ahiam vigesimus primus numeratur in fortibus Dauidis, a.m.3016.n.31.

Ahias Propheta obiurgat Dei iussu Salomonem, a.m.3057.nu. 4.7. occurrit Ieroboamo, seductumq; alloquitur de regno, 26. scindit pallium 27.& edit vaticiniū diuisionis n.29. 30. an Salomō prophetā persecutus sit. n.40

Ahiezer venit ad Dauidem in Siceleg. 2980. n.10. alius est ab Abiezer, ibid.

Ahilud erat à Commentariis Dauidi, & quod officium, a.m.2995.n.3.

Ahizar Præpositus domus Salomonis, & quod officium id foret, a.m.3022.n.128.

Alienigenæ, qui à Septuaginta interpretibus dicuntur ἀλλόφυλοι, propriè intelligūtur Philisthæi passim in lib.6. Regum. pro alienigenis vniuersè orat Salomon in dedicatione templi, a.m.3030. n.31. Iudæorum in eos affectus, n.32.& a.m.3042.n.5.

Altare thymiamatis, eius nomina & situs, a. 1.
m.3024.n.91. fuisse in aula sancta, extra oraculum, ib. Salomonicum an idem cum Mosaïco, n.92. diuersum videri, nu.93. quæ eius forma & fabrica, n.94. eius forma ex Villalpando, nu. 95. ibi sacerdotes suffitum faciebant mane & vesperi, ibid.

Altare holocaustorum vbi situm, & quæ eius 2.
nomina, a.m.3025.n.47.& 61. quare dictum Ariel, ibid.& schol. 7. Quæ eius materia, & pondus, n.48. quæ forma, n.49.& seqq. eius partes, n.50.&c. eiusdē cornua qualia, n.63.

Altare in area Iebusæi excitatur, an.m.3017. in
figuram Ecclesiæ Gentium, n.31.& in Ramatha à Samuele, 1.Reg.7.17.& in Aialon à Saule, 1. Reg. c.14.35. & à Dauide coram arca 3. Reg.1.50.51.& in Hebron, an.m.2986.nu.33. cum ordinarium esset in Tabernaculo in Gabaon, 1.Paral.16.n.39.& 40. 3.

Amalecitarum bellum quādo contigisse vi- 1.
deatur, a.m.2968.n.1. eius author Deus, n.2. qui id cōmittit Sauli, ib. causa belli ex parte Dei, & Amalec. nu.3.6.41. vult eos fieri anathema, n.7.8.9.14. cur dicti peccatores, n.39.

Amalec ciuitas quæ, a.m.2968.n.12. Ipsum bel- 2.
lum eius quale, n.16. qui termini illatæ vastitatis, n.17. quam fœda eius species, nu.23. præda reseruata in ruinam Saulis, vtpote sacrilega, n.40. vide *Saul* & *Anathema*.1.

Amalecitæ prædatur Dauid, cum maneret in 3.
Siceleg, a.m.2979.n.17. Et ipsi vicissim Siceleg, n.58.59.60. cur id à Deo permissum, nu. 61.& Dei in Israëlitas prouidentia, ibid. Epulantes à Dauide cæduntur, n.110. delentur, paucis effugientibus, n.112.& 113.

Amalecitas quo iure Dauid deprædatus sit, an. 4.
m.2979.nu.17.& 139. eorum cædes ex Iosepho, n.113.& schol.11. Amalecita an Saulem occiderit, a.m.2979.n.122. non videri.123.

Amasa Dauidis nepos, venit ad Dauidē in præ- 1.
sidio Moabitico, a.m.2974.n.8. cum triginta de suis, ib. idē & Amasai. Adhæret Absaloni in cōiuratione, fitq; ab eo militiæ princeps, a.m.3009.n.81. quæ eius origo, & genus, n.82

2. *Amasam* Dauid allicit ad se finito bello, etiam promissione præfecturæ Ioabi, an.m. 3009.num.135. Iudæam tribum Dauidi conciliat,nu.136.cum Pontifice & Sadoco,ibid. cogit exercitum contra Sebam tyrannum, a.m.3010.n.41.

3. *Amasa* adducit collectas copias ad Abisai qui antecesserat, quorum erat Ioab, à quo per proditionem occiditur,a.m.3010.n.46 non plane innocens 47.ei mortuo insultatur,n. 51.quid cadaueri factum,n.53.eum luget Dauid,n.49.& 50.& eius funus,n.54.

AMBITIO sæua,& suspicax,a.m.2969.nu.10.& 20.& 3009. nu.39. Ambitio Iosephi, an.m. 2962.n.52.Ambitio Saulis,an.m.2972.nu.3. Dauidis,3009.n.39. Absalonis, & Adoniæ, Ioabi quoque qui ea motus occidit Abnerem,& Amasam,vide suis locis.

AMICITIA, vide *Ionathas*. requirit vitæ cõsuetudinem,an.m.2971.n.59.

AMMIEL pater Bethsabeæ, qui & Eliam dicitur,a.m.2998. n.7.vide & schol. 1. vbi videtur anagrammatismus.

1. AMMONITARVM bellum contra Israëlitas & nominatim Iabesitas,an.mund. 2963.num. 26.quando contigerit,ibid. An Naas rex eorum bis inuaserit Hebræos, ibid. & nu. 68. quæ belli causa,num.27.&28.obsidet Iabæsitas,n.29.& 30.dat inducias,n.34.an imprudenter,ibid.

2. *Ammonitæ* vincuntur à Saule,an.mund.2963. num. 44. & vastantur, num.51. exoritur nouum bellum eorum contra Dauidem, an.m.2996. n. 1. occasio & causa eius ex legatorum violatione,num.2.& ibid. de Hebræorum cum eis amicitia,an licita.

3. *Ammonitæ* bene olim meriti de Dauide, an. mund.2996. num.3. temerarium eorum de Dauide iudicium,num.5,& calumnia,ibid. parant bellum ad resistendum Dauidi, nu. 10.statim,n.11.conducunt militem mille talentis, & quid illi valeant, n.10.quatuor auxiliorum genera contrahunt,n.12.

4. *Ammonitarum* copiæ,& currus,a.m.2996.nu. 13. cur ad suam vrbem castra locent, nu.14. eorum consilium in prælio ineundo,n.15.irritatur à Ioabo diuidente copias suas, n.16. quamprimum fugiunt visa Syrorum fuga, n.18.bellum interrumpitur,ibid.

5. *Ammoniticum* bellum renouatur,a.m.2997.n. 2.euocant iterum auxilia Syrorum,ibid.qui iterum vincuntur,nu.6.& seq. quantum in Dauidem deliquissent, a.m. 2999.n.38.

6. *Ammonitæ* in Rabba vrbe sua obsidentur, vastitate prius agris illata,a.m.2998.n.4.ex desperatione fortes, ibid. capitur vrbs, & cedit in prædam,an.mund. 2999.nu.33. seuerissime puniuntur,num.37.& 38.an omnes, & quam congrua pœna, n.39. nec penitus excisi,n.40.vide etiam an.m.2996.num.7. vide *Rabba*.

1. AMNONIS facinus quando contigerit, an. m. 3000.n.7.amat sororem,n.9. fingit ægritudinem, n.12.impetrat à patre vt inuisatur à Thamare,nu.13.vim infert ei, nu.14.eius amor statim versus in odium, & vnde, n.16. non arguitur à Dauide, n.22.& 23.

Amnon cæditur temulentus iussu Absalonis, an. mund. 3002. num. 7. & misere perit, ibidem. inde tumultus & fuga timentium, num.8. quanta cum fratris culpa cæsus, nu. 9. 2.

AMOR ingeniosus,an. mun. 2998. num. 17.& 24. & simulator, num. 25. versus repente in odium, & vnde, an. mund. 3000. nu. 16.

ANACEPHALÆOSIS tertij tomi, in eius conclusione, an. mund. 3059. num. 25. 26. & 27.

ANATHEMA Saulis, sui potius execratio vetantis cibi sumptionem, an. mund. 2968. schol.1. 1.

Anathema Domini in Amalecitas,an.m.2968. num. 7. in totum populum, & omnia eorum bona, num.8.9.14. in fine, & an. 2969. nu. 18. vnde Saul cum toto exercitu factus est sacrilegus,ibidem. Non fuit perpetuum hoc anathema, vnde & Dauid eos sine culpa deprædatus est,an. mund.2979. num. 17. 2.

ANGELORVM bonitas in exemplum sumitur à Scriptura,an.m.2979.n.52.sic & sapientia, potestas, pulchritudo, castitas, immortalitas,sanctitas,ibid. eorum apparitiones tam bonæ,quam malæ, tam bonis, quam malis factæ terrificæ sunt,nu.94. 1.

Angeli peste percutientis apparitio Hierosolymis,an.m.3017.n.24.visus in monte Moria,in area Iebusæi, sublimis in aëre, n.26.à quibus visus,27.ab Ornan,& Dauide,27.28. quem per Prophetam monet de sacrificio, n.30. 2.Reg.24.18. 2.

Angelica scientia comparata cum Salomonica, an. mund. 3022. num. 60. an eorum naturas nouisset Salomon, numer. 98. 3.

ANGVLI populi qui dicantur in Scriptura 1. Reg. 14. v. 38. ann. mund. 2964. num. 105.

ANIMALIA Arabica diuersi generis, an.mun. 3047.n.26.& schol.1. & 2.

ANNÆ matris Samuelis tristitia in Silo, an. mund. 2900. num. 15. & 16. eiusque causæ, ibid. nec tamen inuidiæ accusanda, nu. 15.fin.sumpto cibo adit domum Dei, num. 20. vbi orauerit,n. 21.eius oratio & votum, nu.23.& 24. 1.

Anna patientia in obiecta sibi ebrietate, an. mund 2900.num.27. 29. 30. 31. eiusdem æquanimitas, & constantia, num.35. An ascenderit ad purificationem die 40.an.mun. 2901.num.4.non ascendisse,& quidem sine culpa,n.5. 2.

Anna parit Samuelem, an.mun.2901. num.1. eum lactat cum gaudio,an.mund.2902.nu. 1.& veneratione, n.2. proprio lacte nutrit, num. 3. ablactat & offert Domino anno 3. mundi 2903,n.3.4.& seqq. ordo rei gestæ,n. 11.12.13. 3.

Anna insignes virtutes prodit, ann. mund. 2903. num. 11. 12. 13. offert filium in totam vitam, num. 13. 14. hymnum gra- 4.

tulatorium, & Propheticum canit, nu.15. domum redit, nu.16. relicto Samuele in Silo, num.17. magna cum laude fortitudinis. 18.

5. *Anna* Deo benedicente, & remunerante oblatum Samuelem, alios suscipit liberos, a.m.2907.n.1.& 6. & quo numero, n.6.& 7. quinque ne an septem, ibid. ascendit in Silo & inuisit crebro filium, nu.6.

Anni seruitutum Israëlitarum inclusi in annis Iudicum, a.m.3023.n.4. Anni Sabbatici, & Iubilæi; vide suis locis. & *Chronologia*, & *Ratio temporis*. Anni Dauidis expansi, an.m. 3009. schol.1. ibidemque Saulis & Isbosethi.

Annona quotidiana Salomonis, an.m.3022. n.129.130.131.

Antæ, & Anterides, & Costæ murorum templi, a.m.3024.n.12.

Anterides substructionum templi, a.m.3023. nu.25.& 26.

Antiqvorvm simplicitas, nominatim in muneribus, an.m.2971.nu.18.& 2962. nu.52. & an.2970.n.13.

Aorasia, vide Acrisia, an.m.2964.n.67.

Aphec quæ, & vbi, an.m.2979.n.43.

Apparitiones tam bonæ quam malæ, tam bonis quam malis exhibitæ natura terrificæ, an.m.2979.nu.94.

Aqvæ effusio an esset sacrificium, an.m.2946. nu. 11. potuit tamen offerri Deo. Aqua cisternæ Bethlehem desiderata à Dauide, an. 2988.n.32. eam noluit bibere, & quare, nu. 36. sed eam libauit Domino, ibid.

Arabia fœlix regio Reginæ Sabæ, a.m.3047. num.11.& 12. qualis ea regio ex Diodoro Siculo, nu.13.& seqq. valde remota à Iudæis probatur, nu.18.

Arabica animalia diuersi generis ex eodem, an.m.3047.26.& schol.1.& 2.

Arabica lingua Salomonis, an.m.3022.n.63. & nouum eius alphabetum, ibid. ex Pineda.

Arach ciuitas, eadem putatur cum Edessa, an.m.3009.n.32. inde dictus Chusai Arachites, ibid.

Arapha gigas ex quo plerique alij, 2.Reg.21. 16.& seqq. an.m.3014.n.4. putatur Orpha, inepte, ibid. vide & schol.1.

1. Arca Domini defertur in castra ab Hebræis laudabiliter, a.m.2939.n.11.& 14. effertur ab Heli ex oraculo, & deducitur ab eius filiis, nu.15. Excipitur cum læta vociferatione, & timore Philisthæorum, nu.16.& 17.

2. *Arca* fœderis ab eisdem capitur victis Israëlitis, a.m.2939.n.19.& 20. cur id Deus permiserit, n. 21. quamdiu manserit in Silo, n.1.& 41. de ea reuelatio quædam ex Rabbino, an. m.2940.n.12.

3. *Arcam* Philisthæi cur impune videant, capiant, auferant an.mund.2940.nu.14. mox tamen affliguntur ab ea, & cur. nu.15. Prior eius cum Dagone pugna, num.17.& 18. posterior, num.19. rursum post annos 48. Deus vindicauit arcam in diis Philisthæorum, a. m.2988.nu.12.

4. *Arca* vexat Azotios, an.m.2940. quo morbo, ibid.& Accaronitas, n.34. & passim omnes Philisthæos, n.35. nō permittit Deus arcam ab ipsis confringi, aut comburi, n.35.

Arca variæ sedes, a.m.2940. num.38. quamdiu apud Philisthæos manserit, n 39. an in agris sub dio, n.40. concilium de arca remittenda cogitur, nu.41. & qui in eo fuerint, ibid. & schol.4. 5.

Arca parant iniuriam expiare donariis aureis anorum & murium, an.m.2940. n.42. & 43. quam illi exequuntur, nu.48 eius restitutio mirabilis, n.49. & 50. an opera dæmonum interuenerit, nu.51 6.

Arca deducitur in agrum Bethsames, an. m. 2940. nu.52. quo tempore, nu.53. ibi sacrificatur ante arcam, nu.56. cæsis præter legem vaccis. A quibus, n.56.& 57. quamdiu manserit apud Bethsamitas, n.69.70.71. 7.

Arca defertur in Cariathiarim, an.m.2940.n. 73. vide Cariathiarim; Cur non reducta in Silo, a.m. 2741. num.5. an 20. tantum annis manserit in Cariath. a.m.2960.n.2.& schol. 1. an potius vsque ad Dauidem, nu.3. 8.

Arca an fuerit in Masphath, an. m. 2960. n.4. non fuisse, ibid.& an.2963.num.3. quamdiu manserit in Cariathiarim, an. m.2989. nu.7. cur translata in Sion, nu. 8. consuluntur ad translationem maiores natu, & consentiunt, n.9.10.14. 9.

Arca transferendæ conuocatur populus, a.m. 2989.nu.11. Leuitæ, & Sacerdotes, nu.12. cur tandiu illic relicta, n.13. aufertur è domo Abinadab, nu.16. plaustro imponitur, num.16. non sine culpa, nu.17. cur id factum videatur, nu.17.& 18. 10.

Arca transferendæ ordo & modus pompæ, a. m. 2989.n.19.& 20. periclitatur à casu, nu.21. Oza eam retinet, & occiditur in vestigio, n. 21.& 22. defertur ad Obededom, num.30. & seqq. an cum culpa, ibid. 11.

Arca cur non delata in Gabaon, a.m. 2990.n. 2. sed in Sion, manente Gabaone tabernaculo, n.3. ordo translationis, n.5. intra Sionis arcem posita, nu. 5.& 6. An in palatio regis, n.6. aut potius in separata domo, nu.7. cuiusmodi ea esset, n.8. 12.

Arca in solemnitatibus à sacerdotibus ferebatur, a.m.2990.nu.11.& 12. alioqui id erat officium Caathitarum, n.13. eius deferendæ pompa, n.23. Leuitarum 7. chori, nu. 20.21. 22. eos Deus iuuisse dicitur, n.24. 13.

Arca quis in Sione cultus, a.m. 2996.nu.28. ibi sacrificatur, sed non ordinarie, & legitimis sacrificiis, n.29. defertur ad obsidionem, an. m.2998.n.16. defertur ad Dauidem fugientem, à quo humiliter remittitur, a.m. 3009. n.23.24.&c. 14.

Arca præsentia quam vtilis, a.m. 3009.n.27. fi. Scabellum pedum Domini, a.m.3021.n. 49. cum pompa defertur in templum, an. m. 3030.n.12.& seq. an & alia delata, n.15. vt tabernaculum, Dauidicum an Mosaïcum, nu. 11. sacrificia, & cantica toto itinere, n.13.14. &c. 15.

Arca in Oraculo deponitur, an. mund. 3030. num. 21. quam festo apparatu, num. 22. an & prodigio oraculi diuinitus clausi, & 16.

sponte patentis, num. 23. improbatur. ibid. cætera suis locis collocata. nu. 24. Imposita quadrigæ Cherubinorum 3024. nu. 54 quæ in ea essent, num. 86. 87. 88. nihil præter tabulas legis. & explicatur Paulus, num. 89.
Architecturæ peritia in Salomone, an. m. 3022. num. 81.
Arcus triumphalis Saulis deletis Amalecitis, ann. m. 2968. nu. 32. dicitur & Manus. ibid. an cum culpa vanitatis, num. 33. potuit sine culpa, num. 34. An à Dauide erectus victis Idumæis, 2994. num. 10. ita videri, nu. 11.
Area, siue Areæ vide Atrivm.
Arevna, qui & Ornan Iebusæus, capta Sionis arce seruatur, ann. mun. 2987. num. 15. videt angelum percussorem, ann. mun. 3017. num. 27. An fuerit Ethnicus, num. 32. aditur à Dauide 33. eius liberalitas vnde orta, num. 34.
Argenti vilitas tempore Salomonis 3033. nu. 7. quomodo sit intelligenda, ibid. Argenti & auri quanta vis à Dauide ad templum præparata. ann. mun. 3017. num. 43. schol. 6.
Ariel, vide *Altare*.
Ariolos è terra sustulit Saul, ann. mun. 2979. num. 37. vide *Magi*.
Arithmeticam tenuit Salomon cum cæteris Mathematicis, ann. mund. 3022. num. 73.
Arma, & ferri omne genus sublatum Hebræis à Philisthæis, ann. mun. 2964. nu. 39. & 40. & quam id mirum, ibid. & vnde id factum videatur, num. 42. & 43.
Arreptitivs Saul, ann. mun. 2969. num. 53. & seqq. Arreptitiorum pudor, num. 56. agnoscitur, is morbus in Saule, ann. mun. 2970. n. 1. Arreptitij in quibus similes prophetis an. mun. 2971. nu. 70. per eos fit diuinatio 2979. num. 69.
Asael Ioabi frater. Præfectus quartæ turmæ, ann. mun. 2980. num. 7. Quando venit ad Dauidem, ibidem. Persequitur Abnerem 2982. eum vult habere captiuum, n. 11. occiditur ab eo, num. 12. iacet in via. nu. 14. eius sepultura, num. 18. Primus 30. fortium Dauidis, 3016. num. 25.
Ascanii filius, an. m. 2905. num. 2.
Asiongaber adita à Salomone, ann. m. 3044. num. 20. & 21. vbi sita 22. 23. an gemina 23.
Asor quæ in 3. Reg. 9. 15. dicitur Heser, in Hebræo vero Asor. à Salomone instaurata est, a. m. 3044. num. 14.
Astrologiæ, *siue Astronomiæ* peritus Salomon, ann. m. 3022. num. 74. eáque latè patens, ibid. dispositionem stellarum continet, num. 75. In ea scientia præcessit orientales, num. 76. Assyrios & Ægyptios, 78. 79
Asylum quî cæde non violetur, an. mun. 3022. num. 21. nimirum in voluntariis homicidis, qualis fuit Ioab. ibid.
1. Atrivm gentium in templo, atria sancta, omneque ædificium ambiebat, ann. mun. 3023. quomodo diuisa ibid. Areæ ædificij 8. num. 32. Area templi ipsius, ibid. de Atrio gentium, siue profano vide & ann. mundi 3025. num. 11. 12. & seqq.
2. *Atrium* Israëlitarum non adibatur à gentibus, sub pœna capitis, a. m. 3025. nu. 14. vnum fuit diuisum in multas areas, siue atria à Dauide celebrata, nu. 24. & 25. eius nomina, nu. 26. & forma quadrata 27. non rotunda, 28.
Atrij Israëlitarum situs, & dissectio, an. mund. 3025. num. 29. Ea fuit quadriporticus cum 9. areis, num. 30. & tribus portis in Meridie Septentr. & ortu. ibid. Eius murus similis muro atrij gentium, num. 31. duæ eius oræ, siue extrema, nu. 32. 3.
Atrij Israël, duo fuerunt columnarum ordines in singulis porticibus, an. m. 3025. num. 33. Interna externaque facies huius atrij. 35 eiusque ornamenta, & trabeatio, ibid. pauimentum & gazophylacia, num. 37. 4.
Atrium fœminarum, ann. mund. 3025. nu. 40. 5.
Atrium Leuiticum, siue Sacerdotum, ann. m. 3025. num. 41. ab Israëlitico distinctum, ibid. Eius forma, & an sanctuarium ambiret, nu. 42. & qua ratione, num. 43. quæ in eo essent, altare, luteres, mare æneum, & c. num. 46. 6.
Avaritia in Amalecitana præda perniciosa, an. mun. 2968. nu. 21. & 22. & sacrilega, ibid. vide Amalec, nu. 2.
Avlicorvm virtutes propriæ, an. m. 2970. n. 9. & seqq. quæ in Dauide eminebant etiam cum aulam adijt, & frequentauit. Ibid.
Avri, & Argenti quanta vis ad templum à Dauide parata, an. mun. 3017. num. 43. & schol. 6. Terra auri, vide *Chersonesus*.
Avrificina Salomonis, ann. m. 3022. num. 81. Aurea vasa, vide *Vasa*.
Azariæ Sadoci filij quod esset officium, a. m. 3022. n. 124.
Azarias alius, nu. 126. vide & schol. 6.
Azmoth Bauramites decimus sextus in fortibus Dauidis, an. m. 3016, nu. 32.
Azotii Philisthæi, morbo sedis affliguntur. an. m. 2940. num. 25. quam iustus, ac grauis, nu. 26. Eorum villæ muribus ebullierunt, nu. 27. qui terræ frugibus, hominibusque infesti, n. 28. & 29. Dimittunt à se arcam Domini, n. 31.

B

Baalath, vrbs instaurata à Salomone. 3. Reg. 9. 18. an. m. 3044. num. 19.
Baalhazor Absalonis villa, 2. Reg. 13. 23. ann. m. 3002. num. 3. quo modo dicatur esse iuxta Ephraim nu. 4, & quid eo nomine intelligendum, ibid.
Baana & *Rechab* fratres sicarij 2. Reg. c. 4. 2. principes latronum, ibid. ann. m. 1986. num. 4. & seqq. de rege Isbosetho occidendo certi, eum adeunt, quo loco, quo tempore, quo modo. num. 10. & 11. eumque confodiunt, & obtruncant, n. 12. 1.
Baana cum fratre deferunt Isbosethi caput ad Dauidem, ann. m. 2986. n. 13. & 14. vtriusque oratio expenditur, ibid. obiurgantur à Dauide, num. 14. præcisis manibus ac pedibus aguntur in crucem, nu. 15. 2.
Babylonii magi, an. mun. 3022. schol. 3. iidem Chaldæi, ex Diodoro Siculo, & Cicerone.
Badan, idem qui *Barac*, vnus de Iudicibus He-

bræorum.1.Reg.ca.12.11.ann.mun.2963.nu. 66.& schol.6.

Bahvrim oppidum in tribu Beniamin, vbi habitauit maledicus Semei, ann.mun.3009. schol.6.

P. Ioan. Balmesivs Societatis Iesu Theologus, ann.m.2976.sch.1.

Balsamvm in Arabia nascitur, Diodor. Sicul. inde plantam regina Saba detulit ad Salomonem. Iosephus, ann.mund.3047.16.

1. Banaias princeps tertiæ turmæ Dauidis, a.m. 2980.num.7.sacerdos fuit, ibid. egregiè se gessit in bello Moabitico, an. m. 2992.nu.8. in quo duos leones dicitur occidisse, num. 20. anni 3016. pugnauit cum altero, 21. an laudabiliter.22.

2. *Banaias* idem secundus in secunda triade fortissimorum Dauidis, an.mun.3016. num.19. inermis armatum Ægyptium occidit, num. 23. eius genus, fortitudo, prudentia, nu.19. dux regij satellitij, ibid.

3. *Banaias* studet Salomoni contra Adoniam, 3. Reg.1.8.a.m.3020. bene precatur Dauidi n. 31. cur adsit inaugurationi Salomonis n. 36. iussu eius Ioabum occidit, an.m.3022.num. 21. fit princeps militiæ eius loco. 3. Reg. 4.4.

Banaias alter princeps turmæ vndecimæ, an. m.2980.nu.11. 1.Paral.27.14.idem decimus tertius in fortibus Dauid, cognométo Pharatonites 2.Reg.23.30.an.m.3016.n.31.

Barac, vide *Badan*.

Barbæ erasio in opprobrium, an.m.2096.n.8. idque in more positum Moabitis in luctu. ibid.vide & n.9.

Bases columnarum templi, an.mun.3024. n. 79. *Bases* luterum, ann.mund.3025.nume.71.

Basis solij Salomonis, an.m.3033.nu.14.

Batorvm duo genera, an.m.3025.n.69

Belial filij dicuntur variis peccatis obnoxij tam in genere, quam in specie, an. m.2900. nu.32.& an.m.2963.n.22.

Bellvm sine gladiis, ann.m.2964.46.stipitibus ac pugnis gestum, vnde & pugnæ nomen, ibid.

Bella dòmini quæ dicta, an.m.2965.num.14. Id Dauidi dixit Abigail. 1.Reg.25.28.an.m. 2977.38.43.

Belli immunitas quibus data, an.m.2973.n.9. potuit quis cedere priuilegio, vt Dauid.n. 9.& 12.

Bellvm Saulis vltimum contra Philisthæos, a. eius vlt.n.38.& seqq.

Bellvm qui vtrimque iustum esse possit, a.m. 2979.n.139.

Bellvm gladiatorium, quale induxit Abner, an legitimum, ann.mund.2982.num.7.& 8. ab eo excitatum ciuile bellum.n.1.

Bellvm Iloticum, a.m.2987.schol.vlt. ab Agis rege Lacedæmonum contra agrestem multitudinem.ibid.

Bella non reddebant Dauidem inhabilem ad ædificandum templum, a.m.2990.n.56. vide & schol.7. cur ea Deus excitari voluerit, an.m.2991.n.3.4.5.& 2992.n.1.

Bellvm Dauidis contra Idumæos, a.m.2994. n.1.eius causa quæ, num.2.pugnæ locus, nu. 3.quomodo, & per quos gestum, num. 4.& seqq.

Bellvm ciuile Absalonis paratur, an.m.3008. n.1 eius causa prima, Deus vltor peccati Dauidis; & ambitiosus Absalon, n.2.& 3.exarsit anno quadragesimo ab inuncto primum Dauide, an.m.3009.n. 4. & fuse schol. 1.vbi anni eius κτ' πλάτ.

Bellvm ciuile luctuosum, a.m.3009. n. 85.paratur prælium Dauidis in Absalonem, quis copiarum numerum 88. committitur prælium in saltu Ephraim, nu.93.

Bellica expeditio in Emath, an.m.3044.nu. 4.quam sibi subiugauit, ibid.

Bene-Asen decimus octauus in fortibus Dauidis, a.m.3016.nu.32.

Benedictio mensæ, & quorum sit, an.m.2962. n.56.

Berzellai ortus, & anni, a.m.2931.n. 2.mittit ad Dauidem profugũ munera, a.m.3009. n. 84.comitatur reuertentem, an. m.3010.nu. 30.& domum remittitur, ib. retinetur eius filius, num.31.de eius ætate vide schol.5.fuit Galaadites, ei gratus Dauid. 3021.85.

Berzellai alter. Molathites, pater Hadrielis, cui nupsit Merob.2.Reg.21.8.an.mun.3013. n.13.

Besor, siue Bosor torrens, ann.m.2979.num. 105.

Bestiarii, siue pugnatores cum feris, infames, a.m.3016.n.22.& quatenus huiusmodi pugna laudabilis, ibid.

Bethchar, siue Bethchor, domus agni, viculus ad quem vsque Israëlitæ sub Samuele persecuti sunt Philisthæos, ann.mun. 2960. n.21.

Bethel etiam sacrificij locus, a.m.2962.n.94. & 95.

Bethlehemi cisterna, & ibi statio Philisthinorum, a.m.2988.n.31.

Bet-maacha vrbs, vbi sita, &c.a.m.3010.n.55. & schol.6.

Bethoron gemina, instauratur ac munitur à Salomone, an.m.3044.n.18.

Bethsabææ filij quatuor an suscepti omnes à Dauide, a.m 2989.n.2.& 3.ita videri, nu.4. & 5.non lauit in suo solatio, an.m.2998.nu. 5.vbi habitaret, nu.6.eius genus, patria, &c. nu.7.Dauidi cedit 9.emundatur & concipit n.10.an sterilis fuerit, ibid. 1.

Bethsabea nunciat Dauidi se concepisse.a.mun. 2998.nu.11.quod inde illi periculum, & Dauidi, n.12.eius pro viro mortuo luctus, nu. 26.an diuturnus? non videri.n.26.27. breui ducitur à Dauide.n.28.& 29.an præter consuetudinem, ibid. 2.

Bethsabea non acceperat libellum repudij ab Vria eunte ad bellum.an.m.2998.schol.2.in luctu fuit pro infantulo, an.m. 2999. nu.23. quam consolatur Dauid, regnum promittens filio ex ea nascituro, ibid. ex Hebræorum traditione, num.24. 3.

Bethsabea pro Salomone nascituro vota nuncupat, a.m.2999.num.24.concipit Salomonem, n.28.vbi & quando eum peperit. a. m. 4.

3000.n.2.& 3. educat cum magna sollicitudine.n.4.proprio lacte,ibid.
5. *Bethsabæa* pro filio contra Adoniam satagit apud Dauidem,a.m.3020.n.20.& 25.eius periculum si Adonias fiat rex, nu.25.regi gratias agit.28. A litur ab Adonia, & decipitur, an.m.3022.n.5.& seqq.
1. Bethsamitarvm agrum arca fœderis sponte adit,an.mund.2940.nu.52. quo tempore anni,n.53.eorum lætitia,n.54.& 55.ibi sacrificatur,& à quibus,n.56 .videri à Philisthæis, num.57.
2. *Bethsamitarum* luctus,eiusque causæ,a.m.2940.n.63.examinantur,nu.64.65. quot occisi, n.67.& 68. quamdiu apud eos arca manserit, nu.70.& 71.
Bethsan oppidum vbi situm,an. m.2979.postea dicta Scythopolis,num.145.& schol.12. fuisse in tribu Manasse cis Iordanem,ibid.
Bonni vigesimus septimus in fortibus Dauid, an.m.3016.nu.35.
Bor-hasan, legendum , pro *Chorhasan*, a.m. 2979.schol.12.
Boves subiecti mari æneo,a.m.3025.n.67.
Brachmani magi , an. mund. 3022. schol.4. ex Ammiano Marcellino.
Ivn. *Bruti* simulatio similis Dauidicæ, an. mund.2973.schol.16.

C

Cædes sui ipsius ethnicis gloriosa, a. m. 3009.n.90. Execranda tamen ex August.& Iosepho ipso,n.91.eius etiam voluntas pessima contra Iosephum, n.91.& 92. & ex ipsa ratione,n.80.vbi de Achitophelis morte.
Cæsaries , siue *coma* Absalonis quando detonsa,a.m.3007.& quod eius pondus,nu.5. 6.& pretium 7.8.& schol.1.& 2.
Caietanvs videtur iniquior Dauidi,a.mund. 2979.n.31.& 32.refutatur,n.34.
1. Cainan iuniorem retinendum esse,Præf.nu. 7. S. Lucam eum à Spiritu sancto didicisse, non ab Hebræorum libris,n.8.& potuit ab aliis libris non sacris,nu.9.non additus priuata temeritate ab Ethnicis,n.13. aut Hæreticis,n.14.15.aut Catholicis,n.16.
2. *Cainan* non irrepsit per imprudentiam , Præf. num. 15. Sed additus à Spiritu sancto per Septuaginta,nu.16.cur eum patres aliqui omiserint 18.cur Epiphanius in eo varius, nu. 22.noster tamen est, sicut plerique alii antiqui,num.23.
3. *Cainan* Hæretici,& Hebraïzantes impugnant, Præf. nu.25. quem retinent optimi quique scriptores,& maximè è Societate Iesv, n. 26.consentanea Concilio Trident.27.& rectæ rationi.28.
Calvitivm pudoris & luctus, a.m. 2996.n.8. & schol.3.
Canalicvli in columnis videntur quas dicimus *canelures*, quæ & *Striæ*, quibus respondent *virgæ*,a.m.3024.n.78.
Cancelli circa Salomonis solium,a.m.3033. nu.16.& circa altare holocaustorum,an.m. 3025.nu.55.
Candelabra aurea in aula sancta,intermixta mensis,an.mund. 3024. num. 99.& 100. decem fuerunt,ibid.singula talenti pondere.In singulis lucernæ 7.ad formam Mosaïci,nu.100.
Canes se aliqui viri magni dixerunt, an.m. 2976.n.25.In contemptum sumitur,præsertim ab Hebræis,a.m.2995.n.17.
Cantores,& Psalmistæ,dicuntur prophetare, & prophetæ,a.m.1962.n.100.eorum religiosi conuentus à Samuele instituti,num. 101.eorum principes Asaph,Heman,& Idithum,ibid. & 3021.nu.33.vtebantur musicis instrumentis,a m.2962.n.100. 1.
Cantorum 4.millia in templo,a.m.3021.n.18. & synagogis,ibid.Eorum officium,& canendi tempora,num.23. & 32. quæ eorum cantica,ibid. & nu.36. Eorum vices 24. vicibus sacerdotum respondebant,n.33. 34.35. pro numero filiorum trium principum, quibus & parebant,nu.34. 2.
Cantorum sors quælibet duodecim habuit doctores musicos,a.m.3021.n.35. sortitio cantorum quomodo facta,n.35. cantabant voce & organis.36.cur prophetare dicerentur, ibid.quando cantarent, & an quorumlibet sacrificiorum tempore,nu.36. 3.
Cantorum habitatio in templo, in exedris ad orientem , vt recta ad Sanctuarium respicerent,an.m.3025.nu. 45. de septem cubiculis quina media ipsis destinata,ibid. 4.
Canvs Melchior fallitur in chronologia,dum 20.annos Samueli eripere conatur , quibus iudex fuit,an.mund.2960.schol.1. eo quod chronologiam fundati templi 3.Reg.6.molitur euertere,quem etiam refutamus,ibid. an.m.3023.nu.5.
Capitella columnarum , seu parastadum templi,a.m.3024.nu.79. quanta esse debeat altitudo capitelli,a.m.3024.n.72.
Capræ syluestres , an. Saulis 15. nu.7. qui est mundi 2976. vide *Ibices*.
Cariathiarim arca fœderis defertur,an.m. 2940. num.73. & 2941. nu.1. & quamdiu ibi manserit, ibid. cuius authoritate eo delata, ibid.Quæ fuerit ea vrbs, & cur electa,nu.2. Ibi arca in colle posita,n.3. & commissa Leuitæ,nu.4. 1.
in *Cariathiarim* an 20. tantum annis manserit, a.m.2960.n.2.an potius vsque ad Dauid,nu. 3.vide & schol.1.Cariathiarim an dicta collis Dei,2963. 96. non videri. 97. Inde aufertur,an.m.2989.num.15.& 16.cur ibi tamdiu fuerit,nu.13. 2.
Caricæ, palathæ, ficus exsiccatæ,idem.an.m. 2977.nu.36.
Carmelvs geminus,a.m.2968.nu.35.& 2977. nu.20.& 21.
Casia in Arabia felice,a.m.3047.n.17.
Castella porticuum atrii Iraelitarum, a.m. 3025.n.39.in singulis erant angulis arearum, ibid. Eorum numerus, & cui vsui essent, quæue altitudo singulorum,nu.39.
Ceila vrbs obsidetur à Philisthæis, 1. Reg.23. 1.vbi sita,a.m.2974. nu.39. Ceilani euocant ad se Dauidem,ibid. ad eam Dauid bis con- 1.

sulto Domino proficiscitur, n.40. & victoriam obtinet, liberatque Ceilanos, n.43. Illic eum adit Abiathar, ibid.

2. *Ceilani* Dauidem tradituri erant Sauli, quamuis liberatorem suum, an.mund. 2974. nu. 54. an in necessitate potuissent eum licet innocentem tradere Sauli, nu.55 itaque inde abit Dauid.56. An Saul in ipsos iratus fuerit. num.57.

Ceila insula in orientali oceano, ad promontorium Comorinense putatur Taprobana, an.m.3023 nu.42.

Celeres Romanorum videntur similes cursoribus Absalonis, & Adoniæ, an. m. 3008. num.10.

Cella, vide *Cubicula*, & *Exedra*.

Cene, locus in deserto Ziph, aut eiusdem syluа, vbi morebatur Dauid, an.m.2975. nu.7. & 11.

Censuræ etiam iniustæ ligant, an.m.2964.n. 104.

Centuriones vocati ad comitia inaugurandi Salomonis, a.m.3021.n.6.

Cerethi, & *Phelethi*, quinam, a.m.2995. nu.7. eorum officium, &c.n.8.

1. Certamen singulare Philisthæi Hebræis offerunt, a.m.2970.n.5. Id Dauid optat, & admittit rege permittente, an. m.2971.n.22.25. 28. non peccasse Dauidem admittendo certamen, n.29. fuisse id opus Dei.

2. *Certamen* singulare quod iustum, nu.30. quod iniustum, num 31. an 2971 neque à principibus permittendum, ib. & seuere prohibitū, ibid. vide & schol. 2. quam diuersa pugnæ conditio in Dauide & Goliatho, n.36 certatur, nu 45.

3. *Certamen* gladiatorium inter milites Ioabi, & Abneris, an.mun.2982.n.7. an peccauerint. n.8. omnes pereunt, nu.9. Cæsorum numerus, num.18.

Chaldæorum astrologia, & prædictiones, a. mund.3022. schol.3. ex Diodoro Sicu. liberaliter de multis annorum millibus mentiuntur. ibid.

Chananæi populi quanto in odio Deo, a.m. 2968.n.3.4.5.

Charitas etiam in Pythonissa laudata, an.m. 2979.nu.96.

Chéleab filius Dauidis ex Abigaile, quando mortuus, a.m.3018. schol.2. & an.3021.nu.7. vide *Daniel*.

1. Cherubini cælati in templo, & prominentes cum palmis, &c.a.m.3014.n.49. & quomodo dispositi, n.50. idque tam in templi Oraculo, quam in aula sancta, nu.50. eorum 4. facies quomodo accipiendæ, a.m.3024.nu. 50. & 51.

2. *Cherubinorum* quæ actio, & gestus, a.m.3024.n. 53. eorum quadriga arcam ferens, n.54. Cherubini Salomonis, & Ezechielis, ca. 1. qui differant, nu.56. male arguuntur à Iosepho sicut & reliquæ figuræ, nec fuerunt scandalo populo, a.m.3053.n.14 15.

Chersonesus non est aurea terra apud Iosephum, a.m.3023.n.41.

Chonenias princeps cantorum, an.m. 2991. sch.1. laudatur.1.Paral.c 15 . .27. & ca.26.19.

Chor asan, vel potius *Borhasan*, a. mun.2979 schol.13.

Chorræi qui, & vbi habitarent, an.m.2960. nu.25.

Christus Dominus sacerdos fidelis promittitur, an.mund.2912.n.13. verus Iudex, Legifer, Rex, an. mund. 2900. num. 1.2 3. Psalmus secundus de eo, & de Dauide, & vtroque in sensu historico, an.mun.2988. num. 3. promittitur Dauidi, an.m.2990. nu.63. & schol.5. 1.

Christi Domini cum Samuele similitudo, a.m. 2977.a.num.10. vsque ad 18. cum Dauide, a. m. 3021. n.92. vsque ad 108. cum Salomone, a.m.3059. à num.10. vsque ad 22. 2.

Christiani summo odio sunt Iudæis, an.m. 3030.n.32.

Chronologia & distributio annorum Dauidis, Saulis, & Isbosethi, in annos singulos expansa habetur, an. m.3009. schol.1. Chronologia Chaldæorum quam vana, an. 3022. schol.3. 1.

Chronologia nostra singulis fere annis confirmatur, vbi datur ratio tēporis; nominatim vero, a.m.2911.n.1. & 2912.n.1. & 2913.n.1. & 2. & 2930. ex regno Sicyoniorum, nu. vnico. & 2031.n.1. ex regno Assyriorum. Et in ortu Berzellai, a.m.eod.n.2. 2.

Chronologia eadem cōfirmatur ex iubilæo Mosaico, a.m.2933. Et in annis Heli, a.m.2939.n. 28. & schol. 5. Et in quatuor ætatibus mundi. 2940. num.1. cui reliquæ adduntur.nu.2. Chronologia annorum Saulis & filiorum eius n.76. & 77. 3.

Chronologia rerum cum Dauidis ortu concurrentium, a.m.2950.n.2. Chronologia circa magistratum Samuelis, a.m.2960.n.1. inepta Rabinorum chronologia circa annos Saulis & Samuelis orta ex male positis annis Arcæ in Cariathiarin, a.2969. schol.1. & 2978.nu.1. & confirmatur an.vlt. Saulis, n.2. 4.

Chronologia fundati templi cæteras regit, 3. Reg.6. an. m.3023. num.1. omnes pene habet consentientes, n.2. Qui ab ea dissentiant, n. 2. Iosephus, n.4. Clemens Alexand. ibidem. Canus, n.5. refutatur, n.6, num ei Paulus repugnet in Actis, nu.7. 5.

Chusai Arachites amicus Dauidis, a. m.2980. n.18. & consiliarius, ibid. & 1.Paral.27.33. videtur fuisse proselytus, an. m.3009.nu.31. & 32. vnde tam venerit ad Dauidem, num.33. quando missus est ab eo in vrbem vt dissiparet consilium Achitophelis n.34. 1.

Chusai vrbem ingreditur acturus Dauidis negotia, an.mund.3009.num.36 adit Absalonem, nu.59. à quo amice obiurgatur, atque ironicè, ibid. cui respondet Chusai politice, n.60. in quo nec peccauit, nec mentitus est, nu.35. & 60. 2.

Chusai repudiat, ac refellit consilium Achitophelis, a.m.3009.n.67. & 68. dat proprium, nu.69. quod probatur, & quare, ibid. an hic mentitus fuerit, aut peccarit, n.70. non videri, ibid. Curat moneri Dauidem, nu.71. & suadet vt statim Iordanem traijciat, n.71. 3.

Chvsi nuncius mortis Absalonis apud Dauidem,an.mund.3009.num.113.an idem Chusi amicus Dauidis, ibid. & 116. & an id nomen appellatiuum, schol.12. nunciat mortem,n.117.
Ciborvm distributio,& fractio panis in conuiuiis,a.m.2962.n.57.
Cibvs cum sanguine prohibitus, ann. mund. 2964.num.96.& 97. ei culpæ prouidet Saul post prælium & ieiunium,n.99.
Cinæi in bello Ammalecitano Saulis periculo eximuntur,1.Reg.15.6.& quare,a.mund. 2968.nu.14.15.male à Iosepho Secimitæ dicuntur,n.15.
Cinnamomvm ex Arabia felice, a.mun.3047. nu.17.
Cinnyra quid,& vnde dicta,an.mund.2970. schol.1.
Circvncisionem Philisthæi execrabantur,an. m.2972.n.12.& 19.circuncisus ne fuerit infans Dauidis ex Bethsabæa susceptus,an.m. 2999.n.20.
Cisterna in Gesira, siue Sira,non Syra,an.m. 2985.schol.4. cisterna Bethlehem,an.2988. nu.31.
Civitas proprie quid,a.m.2968.n 12.
Civitas Dauid,arx Sionis,a.m.2987.nu.17.& seq. Salomon construit ciuitates in Emath. a.m.3044.nu.3.& 4.aliæ ciuitates ab eo munitæ,n.6.vrbes quadrigarum, ibid. & deinceps.
Clamores lætitiæ siue Acclamationes,an.m. 3020. n.41.& 42.
Classis Salomonis : ei parandæ adijcit animum, a.m.3023.n.40.eam inuisit in Asiongaber,a.m.3044.n.20.& 21.
Clavi aurei colligantes laminas aureas oraculi,a.m.3024.nu.46. argenteos facit Eupolemus,n.47.
Clavdvs & Cæcus non intrabunt in templum,Prouerb. 2.Reg.5.8.a.m.2987.n.16.& schol.1.
Clementia regni firmamentum est, a. mun. 2976.nu.20.
Cleopatræ reginæ Ægypti apophoreta, an. m.3047.n.39.
Cochlea gemina ad vtrumque vestibuli templi latus, a.m.3024. n.18.Cochleç,4.ad porticum gentium,3025.22.Cochleæ 16.in atrio Israelitarum , vide figuram vestigii templi, vt adirentur superiores contignationes, & castella,n.36.& 39.
Codri regis Athenarum initium regni, a.m. 2964. schol. vltimo. Eius mors ex oraculo vltro quæsita, an. mund.2985.in fi. & schol. 8.
Collectæ dies octauus, & quæ diei illius ratio,a.m.3030.nu.40.& 41. tripliciter explicata,ibid.
Collegia , siue Domus doctrinæ à Samuele instituta,a.m.2973.n.31. vide *Naioth*.
1. Colvmnæ duæ primariæ, æneæ, a.m. 3024.n. 65. earum situs & nomina, ibid. in quibus fallitur Torniellus,n.65.& 67.de earum altitudine disputatur , num.66. & seqq.quis earum ambitus,nu.69.& 70.altitudo capitellorum quæ,n.71.& 72.
Columnæ æneæ cauæ erant, & crasso auro tectæ,a.m.3024.n.73.earum stylobatæ,& tota altitudo,nu.74.ornatus trabeationis earum mirabilis fuit, n.74.earum pondus tam æris, quam auri,ex Villalp.n.75.
Columnarum crassitudo ad altitudinem relata in ordine Hetrusco,Ionico, Dorico,&c.a. mund.3024.nu.70.Columnæ,& earum apparatus maxime ornabant templum , num. 78.
Columna porticus Gentium earum ordines, distantia,crassitudo,a.m.3025.n.20. quis earum numerus 21. Columnæ non rotundæ affixæ parietibus,vide *Parastades*.
Cometa qui diu apparuit anno Christi.1618. quid portenderet,a.m.2968.n.64.
Comitia apud Hebræos indicta, regis primùm creandi causa,an.mund.2962. nu.116. quo tempore celebrata,2663.nu.1. qua frequentia,n.2.quo loco,& an coram arca Domini,n.3. cur habita in Saulis inauguratione,n 4.quæ tum Samuelis oratio, nu.5.& 6. dimittuntur,n.22.
Comitia renouantur in Galgalis , post victos à Saule Ammonitas, a.m. 2963.n.54. ante dimissionem eorum rex obtinet à populo militare præsidium,a. m.2964.nu.6.dimittuntur comitia,n.11.
Comitia vniuersi populi in Hebron , ad deferédum Dauidi regnum,a.m.2986.n.17.Omnes se Dauidi dedunt,ibid. Quid populum moueret,aut retardaret, nu.18.& 19.quando,quoque ordine venerint, num.20.21.& c.30.
Comitia sub mortem Dauidis num gemina fuerint,ann.mund.3018. num.7. & 8.ad annum secundum Salomonis pertinere, nu. 9.indicuntur toto regno,an.3020.num. 54. iis præsidet Dauid,& non Salomon, & cur 3021.n.48.
Comitia ante mortem à Dauide conuocata, a. m. 3020. maxime ad confirmandum Salomoni regnum,n.54.& si rex ab eis non penderet.55.aliæ comitiorum causæ,an.m.3021. n.2.habita post dictum iam & consecratum regem,n.1.habita Hierosolymis, n.3. qui ad ea conuocati,n.4.& seqq.
à Commentariis quod officium,a.m.2995.n. 3.& 4.
Concilium seniorum vbi haberetur , a.mun. 3025.n.46.
Concvbinæ Dauidis ab Absalone incestantur,a.m.3009. n.61. à Dauide concluduntur quasi moniales, a.m.3010.n.40.& 41. Concubinæ Salomonis,a. m. 3048.num.9.& 10. ratio differentiæ vxorum & concubinarum eius,n.11.
Conditoria regum Iuda,a.m.3059.nu.5.improbantur,n.6.
Conivrationis Saul accusat suos, a.m.2974. num.16.potuit esse iusta de non reuelando Dauide,n.17.imo & defendendo, n.18. non de præstando ei fauorem ad inuadendum Saulem,nu.19. Coniurationis crimen valide repellit Achimelech à se,& à suis,n.30.

Conivratio Adoniæ, Ioabi, & Abiatharis contra Salomonem, an.mund.3022.num.1. confirmatur ex Ioabi facto, num.3. Et postea suscitante Domino, Ieroboami, Adadi, Razonis.3.Reg. 11.14.23.26.an.m. 3057.n. 13.& seqq.anno Salomonis 38.
Consiliariorvm officium, a.mun.2996.n.6. male à seruis Hanonis Ammonitæ exercitum, n.5.nec impunè, conseqq.
Consvlens Dominum an per se interrogaret, an per sacerdotem, an.m.2964.n.103.& 2974.n.53.
Constantiam populo Dauid à Deo petit, an. m.3021. nu.68.
1. Contignationes templi duæ, prior altitudinis 50.cubitorum, posterior, 40.a.m.3024. n.20.25.& 26. Contignatio secunda an. eodem, nu.26.quid conuenirent, quidque different, nu.26.& 27.secunda assurgebat tantum supra interiorem templi parietem, n. 27.
2. *Contignationis* secundæ intercolumnia, trabeatio, & periboli, a.mun.3024.28.Contignatio tertia, & eius altitudo, n.30.
Conventvs religiosi à Samuele instituti, a.m. 2962.n.101.
Convivivm in Calendis, a.m.2973.n.74.Ordo conuiuarum, ibid. & sessio antiquis vsitata. schol.10.
Coram Domino, varie accipitur, a.m.2963.n. 3.& 2969.n.11.& 2986. nu.33. epulari coram Domino.3021.78.
Coronam Dauid accipit in Rabbath Ammonitarum, regisne, an potius idoli, an.m. 2999.n.31.& 34. vide & schol. 6. Corona & diadema regium, a.m.3020.nu.44.imposita Salomoni in eius inauguratione; pependisse in solio, 3033.n.16.
Correptionis defectu peccat Dauid, tam erga Amnonem, a.m.3002.n.22.23.24.quam circa Adoniam, a.m.3018.n.13 & 14. eadem indulgentia animos fecit Absaloni, a.mun. 3008.n.11.12.13.
Costæ in muris templi quæ, a.m.3024.nu.12. desinunt foris in parastadas, ibid.
Costvs planta aromatica, an. mund.3047.nu. 17.
R.P.Cotonvs sapiens moniter principum, a. mund.2970. n.5. horum fautor Annalium, ibid.
Craticvla altaris holocaustorum, an.mund. 3025.n.57.an habuerit annulos, ibid.
Credvlitas non facilis in iis à quibus abhorremus, an.m.2973.schol.9.credulitas vulpecula fefellit Dauidem in causa Miphibosethi, a.m.3009.n.39.
Crepido gemina altaris holocaustorum, an. mun.3025.n.50.earum ornatus, ibid. & nu. 51.
Crvdelitas non in malam partem per auxesim accepta, an. mund. 2968.n.17.est tamen reipsa semper in vitio, sicut & superbia ibid.
1. Cvbicvla intra templi Salomonici parietes, a. m.3024.n.12. interior domus ab Ezechiele dicitur, ca.41.9.Eorum triplex ordo, nu. 13. numerus, capacitas, distinctio, num.14.Tabulata non inserta, sed nixa parietibus, nu. 15.
Cubiculorum eorundem secundus ordo, an.m. 3024. num. 16. Tertius, num.17.adibantur gemina cochlea in vestibulo, nu.18. Eorum vsus geminus, oratio, & conseruatio rerum sacrarum, an.m. 3024.nu.19. ornatus, num. 61. 2.
Cubiculorum numerus in atriis siue porticibus Israëlis, a.m.3025.38. 3.
Cvbitvs quantus, a.m.2971.nu.8.an vllus geometricus, n.9.
Cvmæ in Italia quando conditæ, a.m.3004.n. 1.Cumana Sibylla, n.2.
Cvriositas Bethsamitarum quam seuere punita, a.m.2940.n.64.& 66. & quidem iuste, ibid.
Cvrrvvm Philisthæorum numerus explicatur, a.m.2964.n.15.
Cvrrvs item & quadrigæ Salomonis, a.mun. 3044.n.7.& seqq. eorumque equites, ibid.

D

Dagon idolum primarium Philisthæorū. 1.Reg. ca. 5. eius cum arca gemina pugna, & clades, an.m.2940.num.17.& seqq. An manibus pedibusque truncatus, nu. 21. eius ignominia posteritati propagatur, num.22.dum limen non calcant, ibidem.& schol.2.
Damascena Syria à Dauide subiugatur, an. mund.2993.n.8.& 9.&c. series regum eius, ibid.
Daniel, qui & Cheleab filius Dauidis ex Abigail, & de eo fabula, a.m.2981.schol.1. De eius morte coniectura, a.mun. 3008.n.3. & 3018. schol.2.
David nascitur, an.mund.2950.nu.1.tempora cum eius ortu concurrentia, n.2. & schol.1. sacrone an communi oleo primùm vnctus, an. Saulis.1.n.81.Laus Dauidis, a.mun. 2964. n. 28.qui à Saule differat in regno inchoando, ibid. gesta Saulis propter Dauidem recensentur.2965.n 3. 1.
Dauidis in bonum Saul retinet possessionem regni, a.m.2968.n.54. prædicitur regni translatio in eum, n.65.non tamen nominatim, ibid.Quando primum inunctus, a.m.2969. n.1.abundanti gratia donatus, n.7. quo fuerit tum vnctus oleo, n.7.& 8. 2.
Dauidis prima consecratio an fuerit cum omnium ignoratione, & quæ id suadeant, an. mun.2969.num.24.videri contrarium 25.& notam fuisse patri, & omnibus fratribus, n. 25.& 26. quot illi numero 30.31. Dauidem fuisse octauum, nu.31. In illis nullus Ionathan, n.33. 3.
Dauid 20.annorum cur dicatur paruulus, a.m. 2969.n.36.euocatur ex agro dilato communi prandio, nu.37.introducitur, 38. Eiusdem pulchritudo, ibid. Deus iubet Samuelem illum inungere, 39.quæ vnctionis effecta, nu. 42. 4.
in *Dauide* dirigitur Spiritus Domini, a.m.2969. 5.

45.quis ille Spiritus,& quæ directio, n. 45. & 46.varii Dauidis spiritus,nu.47.& quam in eo diuturni,n.48.redit ad pascua, n.57.& a.m.2970.n.12 & ibi eius opera,an.m.2969. n.57.& seqq.

6. *Dauid* pascens oues pugnat cum vrsis & leonibus,a.m.2969.nu.58.& schol.2.3.eius spirituales occupationes in deserto,n.60.& 61. eius pietas innotescit,nu.61.Recte bellator dicitur quando primum adiit Saulem,a.m. 2970.n.7.eius ætas confirmatur,n.8.

7. *Dauidis* dotes exemplo sunt aulicis,an.m.2970. n.9. cur Deus voluerit eum maturè in aula versari.n.11.eius modestia,n.12. & a.m.2971. n 15. Eiusdem institutio, robur, prudentia, familiaritas cum Deo, a.m.2970.n.9.& 10. & qui Deus cum Dauide,ibid.

8. *Dauid* qua occasione videtur remissus ad parentem,n.17.a.m.2970. Ab eo missus in castra,& quando,an.m.2971.nu.16.cum commeatu super asinum,ib. venit in castra cum nondum pugnaretur, n.19.currit ad locum certaminis,& ibi alloquitur fratres,n.20.

9. *Dauid* de Goliatho edocetur,& regis edicto,a. m.2971.n. 21. significat se paratum ibi certamen,n.22.reprehenditur a fratre,ib. & seq. quam modesta eius defensio,n.24.pergit nihilominus idē certamē ambire 25.idq; apud Regum petit,ib.cur puer à rege dicatur,26.

10. *Dauid* coactus narrat egregia sua facinora,a.m. 2971.27. eius in Deum fiducia, ibid.agilitas corporis,n.32. quibus armis indutus à rege,n.33.non quæ Saul ferre solebat,ibid.sed pastoritiis, n.35.cur funda vsus,ibid. Goliatho insultat,n.38.& 39.eiusque prædicit interitum,ibid.cum fiducia in Deo,n.40.

11. *Dauid* quomodo in hoc certamine ignotus Sauli,an m.2971.n.41.& seqq.quod eius tabernaculum ad quod arma Goliathi detulit,n.52.Introductus ad regem fit regi & Ionathæ carus,n.54.fit belli dux,n.59.prudentia, & fortitudine præstat, & fit omnibus gratus,n.60.eius & Sauli triumphus,n.61.

12. *Dauid* bis lancea petitus deserit Saulem,an.m. 2972.n.3. fit ab eo Tribunus, n.5.eius in tribunatu prudentia,& felicitas,n.5.6.& amabilis mansuetudo,nu.7.patienter fraudatur promissa Merobe,n.11. Ad alteram sororem animum applicat,n.12.

13. *Dauidi* Michol offertur cōditione pecuniæ,vel præputiorū, a. m.2972.n.13 15.excusat paupertatem, & Saul petit præputia, n.15.mala intentione,ibid. Admittit Dauid conditionem,17. & eam quam primū exequitur, ib.

14. *Dauid* reconciliatur Sauli opera Ionathæ,a.m. 2973.n.5.& seqq.nec redit ad intimam amicitiam, n.8. hæret anceps an bellum adeat, n.10.adit.& feliciter illud conficit,n.11.Psallit iterum coram Saule, & periculū mortis sponte adit,n.13.& ictum lanceæ vitat,n.14

15. *Dauid* domi suæ custoditur occidendus,an.m. 2973.iuridice ne an potius priuata vi,nu.17. commendat se Deo,& psalmum scribit parans fugam, n.19.fugit, n.21.cur ad Samuelem potius, quam ad patrem, ib.& n.28.& quare,ibid. Eius fuga innotescit Sauli,n.33.

Dauid fugit è Naioth,an.m.2973.n.41.reconciliatur Sauli per Ionathan, ibid. sed prius apud eum cōqueritur Dauid, n 43.eius laus, 16.
n. 44. Saulis nouæ insidiæ illi innotescunt, n.48.vnde queritur apud Ionathan,n 49.

Dauidis prudentia ad explicandum Saulis in se animum, a. m.2973.nu.52.53.&c.non captat 17.
omen ex eius verbis,num.54.eius ad Ionathan oratio plena affectuum, n.55.quomodo petat interfici à Ionatha,nu 56.triduum latet in agro,vel spelunca,n.67.

Dauid latet ad lapidem Ezel, quomodo viuat, 18.
quidque agat triduo,an.m.2973 n.71 72 73. Dicitur contemptim filius Isai. ibid. nu 75. eius humilitas & in amicum reuerentia, n. 86. Non commendat Ionathæ suos in digressu,n.87.& quæ illi luctus causæ,n.88.& 89.

Dauid cur non statim longius abierit, a mun. 19.
2973.n.91.cur ad Pontificem venerit,potius quam ad Samuelem, n.91. An solus venerit fuse,n.94.95 96.97. Dissimulat probabiliter fugam suam,n.98. arma quærit, & cur esset inermis, n.108 & schol.14.

Dauidi cur datus gladius Deo consecratus,a.m. 20.
2975.n.105.110.prudenter adit Philisthæos, n. 111. 112. 113. sine comitatu,& quid factum eius sociis, n 114. insinuat se in regiam Gethæi satrapæ,nu.115.redditur suspectus,116. cur dictus rex terræ,n.117.

Dauid apud Gethæos timet, ac furorem simu- 21.
lat,a.2973.n.118.119.quatuor signa edit insaniæ, ibid. & schol.15. qui dicatur ferri suis manibus,119.id explicat S.August.de S.Eucharistia,n.120. Psalmum edidit in Geth,nu. 122.123.& vota,ibid.

Dauid vix euasit è Philisthæis, psalmum edit 22.
gratulatorium trigesimum tertium,a.mun. 2973. nu. 124. fugit in speluncam Odollam, 125. quo plerique ad eum,de suis alienisque confugiunt,obærati, amaro animo, timentes à Saule,n.126.& seqq.

Dauid cum sociis adit Moabitas,& quare,a.m. 23.
2974.n.2.cur nō perstiterit in speluncaOdolla,ibid. Admissionem petit à rege,atque impetrat,n.3.quādiu ibi manserit,5.quis eius ibi victus,5.forte ex præda,forte ex stipēdiis,ib.

Dauid in Moabitide augetur sociis de Benia- 24.
min & Iuda, an.m.2974.n.6.fere ducentis, ibid.eius erga eos humanitas & prudentia, n.7.se dedunt Dauidi,n.9.ab eoq; recipiuntur,eique perpetuo deinceps adhærent, ib. Adest parentibus suis ibi morientibus,n.12.

Dauid venit in terram Iuda, & in saltum Ha- 25.
reth,a.m.2974.n.13.eius laus,n.29 & 30.Euocatur inde Ceilam,cur & contra quos,n. 39.Eo cupit ire,sed reuocatur à suis,nu.40. & 41.Itaque bis Dominum consuluit,n.40. & 42. Adit Ceilam,quam victis Philisthæis ouans ingreditur,n.42.

Dauidis mansuetudo, audito nuncio cladis 26.
Nobe,an.m.2974.n. 45. & prudentia, ibid. Scribit Psalmum 51.contra Doëg,n.47.Rescit cogi contra se copias à Saule, num.51. Deum consulit an tradendus sit hosti, ibid. abit cum suis à Ceila,n.56.

27. *David* venit in Ziph, a.m.2975.n.7. Quid ibi a-
geret,n.9.& 19.& in deserto Maon,n.20.ibi
tãtum non captus est à Saule, n.22. seruatus
gratias agit Deo,n.25.vt salute erepta è sum
mo periculo,ib.an desperarit de salute.sch.3

28. *Dauidis* mirum cum Saule certamen, a. Saulis
15. mundi 2976.n.1. & 2.& in eum reueren-
tia,ibid.monetur de Saulis aduentu,n.8.se in
speluncam abdit cum suis, n.9.à quibus in-
citatur ad occidendum Saulem,nu.10.vati-
cinium in Dauidis fauorem quando datũ,11.

29. *David* in voluntate cædis Saulis nutat,a.mund.
2976.n.12.13.14.22. quî dicatur Dominus ei
dedisse potestatem cædis illius, nu.12.præ-
scindit oram chlamidis eius,nu.15. reuocata
cædis voluntatẽ,nu.16.improbantibus suis,
ac frementibus,n.17. quos mitigat,n.18.

30. *David* cur non sit allocutus Saulé in spelũca, a.
m.2976.n.19. sed foris, n.20.eius in Saulem
querela,n.21.& seq.fuse,& in eundem leni-
tas,n.21.& 23.cur patrem vocet,n.23.& 26.
eiusdem animi demissio,n.25.iurat Sauli pro
eius posteris,n.33. non redit ad ipsum, n.34.

31. *David* nuncios ad Nabalem mittit,a.m.2977.n.
20.23.Dauidis in eũ comitas,n.25. Nabalem
adit iratus, n.28.nec sine culpa cladẽ intẽtat
toti eius familiæ,n.29.30.31.32.malũ eius iu-
surãdum,n.33 reuocatur ab Abigaile,n.44.

32. *David* lætatur de Nabalis morte,a.m.2977.n.
47.& quatenus,ib.Eius cum vidua Abigaile
cõiugium,n.48.& 49.discit rursum Saulem
in se armatum,a.m.2978 nu.4.& eum clam
adit,5.an temere,vel potius Dei instinctu,6.

33. *David* cum vnico socio in eius castra penetrat,
& cur,an.m.1978.nu.7.non patitur Saulem
dormientem à socio interfici,n.8.& 9.iurat-
que se eum non inter futurum, n.12. & quæ
vis iusiurandi eius,ibid.hastam & scyphum
aquæ accipit sopitis omnibus,n.14.

34. *David* Abnerem excitat,& obiurgat à longe,a.
m.2978.n.15. queritur apud Saulem,n.21.22.
eius lenitas,&c.n.29.iudicẽ appellat Deum,
ibid.& 1 Reg.c.24.n.16.Cogitat Philistheos,
statuitque adire cum suis, nu.30.31.& 34.vt
spem eripiat Sauli ipsum comprehendi, ib.

35. *David* adit Philisthæos, a.m.2979.n.4. & causæ
eo migrandi,n.4.5.& seq.cur noluerit habi-
tare cum rege,n.7.8.9. An prædatus sit apud
Philistheos,n.14.& seq.quod ei ius prędãdi,
17.18. An méritus fuerit apud Achis,21.22.35

36. *David* quî promittat operam suam Gethæo re-
gi,a.m.2979.nu.30.defenditur contra Caie-
tanum,n.34.quid in bello facturus fuisse vi-
deatur,n.31.& 35.remittitur à Philisthæis,n.
47 49. 53. ad eum aliqui à Saule deficiunt,
Israëlitæ,n.63.& 64.

37. *David* peruenit in Siceleg, a. m.2979.n.100.&
101. deflet cum suis vastitatem Siceleg. ibi
etiã manet dies aliquot,n.170.consiliũ capit
persequendi latrones, nu.103.consulit Do-
minum,104. persequitur Amalecitas, 105.à
seruulo Ægyptio rem ediscit,n.107.

38. *Dauidi* se ducem spondet Ægyptius a.m.2979.
nu.108. iuramentum cur requisierit ab eo,
ibid. Amalecitas delet,n.110.& 112.& spoliis
ditatur,n.136. an iniustis,n.137. Eundẽ nun-
cius adit de prelio,an Doëgi filius,150.prędã
in amicos distribuit, 152. 155. & quare,157.

David an rex fuerit viuo Saule,a.m.2979.n.168. 39.
vbi alia loca notantur,Dauidis annorum di-
spositio, nu. 169. nuncius cladis ad eum die
tertio peruenit,n.170.refert mortem Saulis
& Ionathæ,n.171.172.quam prudenter,174.
eum iubet interfici,177. Dauidis in sacram
vnctionem reuerentia,178.

David an iuste nunciũ occiderit, a.2979.n. 179. 40.
180.181.iustam videri, ibid.luget Saulem &
Ionatham,n.176.Cõsulit Dominum de mi-
gratione ex Siceleg,192.iubetur ire in Hebrõ,
ib.vbi cõsilia de regno ei' agitãtur,195.& seq.

David Hebrone à populo deposcitur in regem, 41.
a.m.2979.n.198. Acquiescit eorum volun-
tati,n.199.& inungitur secundo, nu.200.&
cur,ib. mittit ad Iabæsitas legatos,nu.201.&
quare 202. ordinat militiam suam, a. 1980.
n.1.& seq.& domestica negotia n.12.& seq.

Dauidis quæstores,& cõsiliarii,a.m.2980.n.14. 42.
15.16.& seq.eius familia augetur,a.m. 2981.
n.2.& filiis,ib.dicit tertiam vxorem,& cur,
n.3.familiæ totius schema, n.12.varii Daui-
dis filii,ibid.& schol.2.& a.m.2983.n.7.

David gratiosus apud omnes,an. m.1982.n.2.3. 43.
eius cum domo Isbosethi cõcertatio quam
diuturna, a.2983. n.2.roboratur, aduersario
sensim deficiente,n.3.4.vide & an.2985.n.2.
Admittit legationẽ Abneris pro vnione v-
triusq; regni bene vsus mala eius volũtate,9.

David reposcit ab Isbosetho Micholem,an.m. 44.
2985.n.10.& quãobrem,ib.& n.11. promittit
Abneri militiæ principatũ,17.eũque dimit-
tit ad fœdus publicũ ineũdum,n.18 patiẽtia
Dauidis aduersus Ioabũ,24.& sinceritas,ib.

Dauidis dolor super morte Abneris quantus,& 45.
quam iustus, a.m.2985.n.27. prouidet omni
ope ne conscius putetur cædis, & quare,28.
eius in Ioabũ imprecatio, ib. publice luget
Abnerẽ,30.& honorat exequiis,& sepultura,
n.30.31.etiam epitaphio,ib. & ieiunio,n.33.

Dauidis in cæde Abneris innocentia populo in- 46.
notuit, a.m. 2985.n.34. laudat etiã priuatim
Abnerẽ,34.cur in reos non animaduerterit
n.35.sed distulerit, n.36.Eius lenitas,& insti-
tia cõtra sicarios, a.2986.n.15.cur magis ho-
norauit Abnerẽ mortuũ quam Isbosethũ,16.

Dauidem tribus omnes exposcunt,a.m.2986.20 47.
vsque ad 30. & vltra, Tria vsurpãt apud eum
argumenta,n.31.32.init cum eis fœdus,n.33.
diuina eius electio in regem,n.32.& 34.eius
sanctuariũ in Hebron,n.33.inungitur tertio,
n.34. populũ triduano cõuiuio excipit,n.35.

David destinat Ierusalem in regni caput,an.m. 48.
2987.n.3. consilium capit de Sionis arce oc-
cupanda,n.3.expeditio in eam arcem,n.4.fit
ciuitas Dauid,nu.17.regiam extruit,& mu-
rum,n.17.decore,ac magnifice,n.18.& 19.

David Philisthæis in ipsum frementibus, & ar- 49.
ma parantibus psalmum secundum edit, a.
2988.n.3.& seq.vbi & de ipso ad literã obiter
exponitur.consulit populum de bello, n.9.
Est in præsidio Odollam, ibid. vincit Phili-
sthæos, n.11.pie, ac modeste Deo victoriam
tribuit,ibid.& iterum,n.24.

50. *David* cupit aquam ex Bethlehem, an.m.2988.
n.32. An cum culpa, ibid. & n.33. an probare
voluerit suorum fortitudinem, aut licuerit
eo modo probare, n.34. acceptam aquam
bibere noluit, n.36. & cur, ibid. & schol 3. in
tempore huius historiæ falluntur Gregor.
& Theodoret. n.29. & schol. 3.
51. *David* in morbum incidit, an.m.2988. n.38. cur
immissus, ibid. Agit de arca fœderis in Sion
transferenda, a.m.2989. n.9. & seqq. consen-
tiunt omnes, n.14. cur eam permittat plau-
stro imponi, n.18. ludit & saltat coram Do-
mino, n.20.
52. *David* contristatur in morte Ozæ, a.m.2989. n.
28. & cur, ibid. & timet arcam ad se adduce-
re, n.29. nec immerito, ibid. deferri iubet ad
Obededonem an cum culpa, n.30. eius discit
felicitatem, a.m.2990. n.3. & curat arcam ad
se deferri, n.4. monet principes Leuitarũ, 18.
53. *Dauidis* vestes in supplicatione, a.m.2990. nu.
26. eius ad arcam tripudium, n.27. sacrificat
apud arcam, n.29. & populo benedicit, nu.
30. & liberaliter accipit, n.31. officia Leuiti-
ca distribuit Gabaone & Hierosolymis, nu.
32. redit domum, n.35. excipitur à Michole
cum increpatione, n.36.
54. *Dauidis* quæ in saltando nuditas, a.m.2990. nu.
36. & 37. non inhonesta, licet à Tostato ar-
guatur, n.37. & 38. Reprehendit Dauid Mi-
cholem, & defendit factum suum, nu.41. &
mulieri exprobrat patris eius reprobationē
n.42. nec sine commotione animi, ibid.
55. *David* de templo ædificando cogitat, a.m.2990.
n.45. & seq. consulit Nathanē prophetã, n.
50. qui Dominus cum Dauide, n.51. An ne-
getur illi ædificatio templi ob effusum san-
guinem, n.54.55. & seq. quæ vera causa, n.57
56. *Dauidis* fama, a.m.2990. n.58. adit oraculũ ora-
turus, & an sederit orans, n.65. gratias agit
Deo, &c. n.66. & seqq. instanter à Deo petit
stabilitatem promissionum, n.70.71. exau-
ditus est in vtilitatem nepotum, n.72.
57. *Dauidi* quid circa templum diuinitus conces-
sum, a.m.2990. n.73. eius votum de templo
excitando, aut præparando, num.74. accipit
ideam eius à Deo eius architecto descri-
ptum, n.76.
58. *David* bello iterum vacat, contra Palæstinos,
a.m.2991. n.1. & seqq. a.m.2992. cõtra Moa-
bitas, a.m.2993. contra Syros. An Dauid ad
Euphratem arma tulit? n.2. An potius Ada-
rezer, n.3. Syriam Damasci Dauid occupat,
nu.9. dicitur etiam Mesopotamia, n.16. &
quæ inde præda. ibid.
59. *Dauidis* felicitas, a.m.2993. n.13. Regis Thou ad
eum legatio, n.14. cum muneribus, n.15. quæ
Dauid seponit, ac destinat Deo, n.15. filii Da-
uidis qui dicantur sacerdotes, a.m.2995. nu.
9. schol.1. cogitat Idumæam. 2993. nu.16. in
quo implentur prophetiæ, a.m.2994. n.1.
60. *David* in clade ab Idumæis per fraudem acce-
pta scribit Psal.59. quod sibi ex victoria no-
men fecerit, an.mund.2994. n.10. An arcum
triumphalem erexerit, ita videri, num.11. &
confirmatur ex eo Psalmo, ibid.
61. *David* inquirit de posteris Ionathę, a.m.2995. n.
10. Mittit legatos cõsolatores ad Hanon re-
gē Ammonitarũ, a.m.2996. n.4. mittit cõtra
eos coperes, duce Ioabo, 14. & rursum, a.m.
2997. n.5. pugnet contra eos, vincetque, n.6.
Dauidis adulterium, a.m.2998. n.1.2. ratio loci, 62.
& temporis, n.5.11 De Bethsabæa inquirit,
n.7. committit adulterium, n.9. callide agit
cum Vria, n.13. Dimittit domum, nu.14. &
rursum monet, num.15. inebriat eum vt do-
mum vel imprudens eat, n.17.
David aliis viis frustra susceptis de eius cæde 63.
consilium init, a.m.2998. n.19. & litteras ad
Ioabum ea de re mittit, n.19.20. ei mors nũ-
ciatur, n.24. Quid responderit Ioabo, n.25.
Ducit Bethsabæam, n.29. an cum culpa: non
videri, n.30. imo ex iustitia, & debito, ibid.
David suscipit filium adulterinũ ex Bethsabæa, 64.
a.2999.1. sub tempus veris, & magno cũ gau-
dio, ib. eius sẽtẽtia in diuitẽ parabolicũ, n.4.
in ipsũ retorquetur, n.5. pro Vria amisit 4. fi-
lios vltore Deo, n.4. & pro corrupta Beth-
sabęa, Deus 10. cõcubinas fœdari permisit, 4.
Dei in Dauidem sententia, an.m.2999. n.5. quæ 65.
eius culpam imminuere videantur, num.6.
Quæ contra peccatum augeant, n.7. multi-
plex ingratitudo, n.7.8. An Saulis vxores ac-
ceperit, n.7. Grauitas peccati Dauidis ex va-
riis capitib. & maxime ex persona Vriæ, n.11.
Dauidis peccati pœna multiplex, a.m.2999. nu. 66.
12. Agnoscit peccatum suum, & fatetur ali-
ter quam Saul, n.13. Dei in Dauidem præ il-
lo fauor, ibid. vitam & veniam obtinet, nu.
14. & 15. filius morbo corripitur, nu.16. pro
eo Dauid orat, ieiunat, &c. n.17. & 18.
Dauidis filius moritur in primam parentis pœ- 67.
nam, a.m.2999. n.19. Eius æquanimitas, nu.
20. An infans fuerit circuncisus, ibid. vide
& schol.1. An Dauid templum adierit, 21.
non factum immundum, ibid. cur ab eius
morte non luxerit, n.22.
David iurat pro regno nasciturі Salomonis, an. 68.
m.2999. n.24. & septiduo Psalmos aliquot
edit, nu.25. & seqq. eius ægritudo, num.26.
recepta sanitate gignit Salomonem, n.28. &
adit ad Ioabum cum nouis copiis contra
Ammonitas, 32.
David expugnat Rabba Ammonitarum me- 69.
tropolim, a.m.2999. nu.33. accipit coronam,
regisne, an potius idoli, n.34. an legem Mo-
sis in eo violarit, n.35. an crudelis in Ammo-
nitas, nu.37. & 38. & quam grauiter in eum
deliquissent, n.38.
Dauidis aduersæ res, a.m.3000. n.1. & vicissitudo 70.
lætorum, & tristium, nu.8. discit incestum
Amnonis & contristatur, nu.21. An reus o-
missæ iustitiæ, n.22. ita videri, n.23. videri ta-
men corripuisse, num.24. filiorum mors illi
nunciatur, a.m.3002. n.9. & luctus eius, ib.
David recipit filios ex fuga, a. mun. 3002. n.12. 71.
plorat super morte Amnonis cum filiis &
aulicis, & merito, n.13. & quam luctuosa eo-
rum cõditio, ibid. persequitur Absalonem,
& quomodo, a.m.3003. n.2. cessat, 3005. nu.
2.3.4. quomodo mitigatus eius animus, ib.
David veniam dat filio parabolico, a.m.3005. 72.
n.9. an recte, ibid. & n.10. & gratiam iureiu-

rando confirmat, n.11.persuadetur reditum Absalonis, nu.18.& donat iniuriam sibi factam,ibid.admittit denique ad conspectum & osculum,a.m.3007.n.14.

73. *David* laxior in reprimendo Absalone,a.mun. 3008.n.11.videtur dissimulasse,&bene interpretatus esse,partim etiã ignorasse,nu.12.13. Quomodo non animaduerterit fraudem Absalonis votum fingentis, a.m.3009.n.7. Audit defectionẽ,& fugæ cõsilium cap.161.

74. *Dauidis* in fuga multiplex eius virtus apparet, an.m.3009.nu.11.& 12. Amor populi,timor Dei, demissio animi, patientia, fiducia in Deum,ibid.componit Psalmum 3.& fugam propere init cum suis, n.14.relinquit domi concubinas,n.15.quid factum vxoribus,ib.

75. *David* fugit in incertum,a. m.3009.n.16. cum amicis,& quis abeũdi modus,n.17.flet cum populo suo,& deserta petit,n.21.22.remittit Arcam Dei Hierosolymam cum egregiis virtutum notis,nu.24.25.27.non flet ex animi infirmitate,n.28.sed ex virtute,ibid.

76. *David* hoc tempore egregia Christi figura,a.m. 3009.28.petit à Deo infatuari consilium Achitophelis,n.29.idque iuste;edit psalmum in eundem,ib.eique suscitat æmulum Chusai.30.vrbi ex Oliueto vale dicit.31. obuium habet Chusai, quem remittit contra Achitophelem,num.34.an dederit Chusai consilium mentiendi,n.35.

77. *David* credulus in Miphibosethum peccat,an. m.3009.n.39.deceptus Sibæ artificio,n.40. iusta Dauidis sententia sublata calumnia, n. 42. nihilominus reus fuit inconsulti iudicii,nu.43.conuitiis à Semei afficitur in pœnam,n.44.& seqq.& maxime,47.

78. *Dauidis* admirabilis patientia,an.m.3009.n.48. 49.50. Psalmus ab eo in eam sentẽtiam editus,n.51.patientia & humilitas cordis, n.54. quiescit in Bahurim,n.57.&meditatur psalmum 142.nu.58.Ad eum nuncii mittuntur, n.72.monent de transitu Iordanis, 75. Adit Manahim,n.81.

79. *Dauidis* amici dant ei munera, a.m. 3009.n.83. qui illi fuerint,n.84.Copias suas ad prœlium diuidit tripertito,num.86. non permittitur exire ad prælium, n.88.acquiescit, & serio iubet seruari Absalonem,89.& 100.scilicet ad pœnitentiam,n.100.

80. *Dauidi* nunciatur mors Absalonis,a.m.3009.n. 113.117.qui modũ eius nõ inquirit,sed luget nu.118.& quare maxime,nu.119.120.luget & populus,121.reuocatur à luctu à Ioabo, 123. 124.vel inuitus 125.eius mansuetudo, 126.sui copiam omnibus facit,ib.& a.m.3020.n.55.

81. *David* disponit reditum suum in regnum 3009. n.127.& 128. populum per amicos sollicitat vt eum requirant, nu.128.& 129.reconciliationis cum Dauide necessitas, n.130.sollicitat nominatim tribum Iuda, 132. per Abiatharem & Sadocum,ibid.& nominatim Amasan,133.Ioabum abdicare conatur,134.135

82. *Dauidis* in regnum restitutio quo ordine facta, a.m.3010.n.2.aliqua in ea Dauidis errata,n. 4.& 37. transit Iordanem,nu.9. dat veniam Semei etiam cum iureiurãdo,n.14.an postea illud violauerit, hominemve fefellerit, nu. 15.

Dauidis lapsus in iudicio Miphibosethi,a mun. 83.
3010.n.23.& 24.& plures culpæ ex diuersis, n.26.& 27.nec periurus,sed iniustus fuit,n. 27.excusationes ad purgandum Dauidem, schol.3.Gratus fuit in Berzellai,& Machir, n.32.videtur nimiũ fauisse tribui Iuda,n.37.

David Hierosolymam venit, & concubinas 84.
suas segregat à se,a m.3010.n.40.concluditque, n.41. eius sollicitudo pro duce militiæ contra Sebam,42.& luctus in cæde Amasæ n.49.& 54.& necessaria dissimulatio, n.50. nec tamen Ioabo pœnam condonauit, sed distulit,ibid.

Dauidis luctus in funere Amasæ,& pœnitentia 85.
in Ioabi causa,a.m.3010.num.54. An ex eius culpa fames contigerit,a.m.3011.n.6.tertio anno vrgente fame consulit Dominum,an. m.3013.n.3.agit cum Gabaonitis de piaculo famis,n.7.

David cunctatur dedere Gabaonitis filios Sau- 86.
lis,a.m.3013.n.9.tandem acquiescit, n.10.an sine eius culpa,num.11. num violarit iusiurandum factum Sauli, & Ionathæ,12. diuinitus ab vtroque solutus fuit, humanitus à priore,ibidem.

Dauidis humanitas in cadauera filiorum Sau- 87.
lis,a.m.3013.n.18.& 19. Dauidis periculum, & virtus Abisai,a.m.3014.n.3.prohibetur à suis à præliis, nu.5.eius occupationes in senectute,an.m.3016.n.1.liberatum se prædicat de omnibus inimicis,num.3.canit canticum, quod est Psalmus 17. eiusdem verba nouissima,n.5.

David ex elatione populum suum numerari 88.
iubet,a.m.3016.n.41.& 43.ea punitur,num. 44.Agnoscit culpam, an.m.3017.n.8. mittitur ad eum Propheta,n.9.eique datur optio,& cur, n.10. consentit in pœnam, ac se permittit Deo, nu.12. pestémne elegerit an famem,n.13.

David videt Angelum percussorem, ac Deum 89.
orat,a.m.3017.n.28.& qui cum eo,n.29.eius in populum suum charitas, ibid. monetur de excitando altari,& sacrificando, n.30.31. adit Areunam,33. agit de emptione sacrificii, & loci, ibid. nec vult offerre sacrificia gratuita,35.

David emit boues & aream, an.m.3017.& quo 90.
pretio,n.36.& parat templo materiam,nu. 39. de pretio vide pluribus, schol. 5. an imprudenter, an. m.3019.n.3.Dauidis cum Salomone colloquium.1.Paral.22.6.quo pertineat,a.3018.n.6.

Dauidis frigus vnde ortum, an.m.3019.n.2.& 3. 91.
an ex multa eius tristitia, num.3. & fortasse morbo, n. 5. quod ei quæsitum à Medicis remedium, nu.6. & 7.eius in Adoniam indulgentia,a.m.3019.n.13.& 14. quæ & castigata est,ibid.quomodo excusari possit, nu. 14.& a.m.3020.n.19.

Dauidis reliqua vita in regno Salomonis com- 92.
putatur. an.m.3020.nu.6.an vltra 70.annos vixerit, ibid. eius pro Salomone iusiurandum,num.22.23.renouatur,num.28. euocat

eos per quos initiandus erat regno, num. 29. mandatque fieri regē cum cæremoniis, n. 30
93. *Dauid* salutat nouum regem, eique benedicit, n. 37. cum magna lætitia, Deoq; gratias agit, ib. eius oratio in comitiis, a. m. 3021. nu. 11. & seq. agit de distributione Leuitarū & Sacerdotum, n. 13. & seq. præest comitiis, 48. eius ad populū oratio, n. 49. eūque monet, n. 53.
94. *Dauidis* ad Salomonem oratio, a. m. 3021. n. 54. quem animat ad suscipiendum opus templi, nu. 57. eique assignat adiutores, ibid. Dauidis in templum noua liberalitas, a. mund. 3021. nu. 60. eius peculium, ibid. cur populi auxilia corrogarit, nu. 65. petit populo constantiam, & filio sanctitatem, n. 68.
95. *Dauidis* præsens lætitia, a. m. 3021. n. 79. & Psalmus in ea, ib. eius testamentū quādo conditū, n. 80. eius ad Salomonē adhortatio, n. 81. mādat filio Ioabi cædē, n. 82. gratus in benefactores, n. 85. mandat mortem Semei, n. 86.
96. *Dauidis* mors in quod tēpus inciderit, a. m. 3021. n. 88. regni tempus, ib. commendatur à Domino, n. 89. regum omnium clarissimus fuit, n. 90. & eorum exēplar, ib. Angelis suppar, 91. Christo Domino simillimus, 92. & seq. ad 107. vbi habes compendium vitæ Dauidis.
97. *Dauidis* sepulchrum cur Hierosolymis, a. mun. 3021. n. 108. An thesauri illuc illati, n. 109. non videri, num. 114. Quid de sepulchro Dauidis Beniaminus Hebræus, n. 110. 111. 112 quæ magica ludibria redolent, num. 113. Epitaphium Dauidis, n. 115.
1. DEDICATIO cedrinæ domus Dauidis, a. mund. 2988. n. 37. ad eam pertinet Psalmus 29. ibid.
2. *Dedicatio* templi Salomonis quando facta, a. m. 3030. nu. 4. cur septimo mense, ibid. Ad eam populus conuocatur, n. 5. quādo & quomodo, n. 6. an inchoata decimo quinto die septimi mensis, n. 7. an potius octauo, nu. 8. sisne September vel October, n. 9.
DEFECTIO Sebæ in populo castigata, a. m. 3016. n. 41. & 42.
DESERTVM Maon, & Ziph. Saulis, an. 14. n. 20. & schol. 1.
DESPERATIO; vide, a. m. 2979. n. 92. in desperatione Saulis, & n. 120. periculosa, a. m. 2982. n. 15. agit in rabiem, a. m. 3009. schol. 7.
1. DEVS index, legifer & rex noster, a. m. 2900. n. 1. 2. 3. peccata quæ directè sunt contra eum grauiora esse, 2911. n. 5. non mutat cōsilium aut sententiam, an. m. 2912. nu. 9. eius minæ contra Heli, & domum eius, per virum Dei, n. 2. & seqq. & quæ denunciantur Samueli, 2913. n. 10. & seqq.
2. *Deo* quare semper confidendum, a. m. 2939. n. 12. 13. cur permiserit arcam capi, n. 21. eius in ea conseruanda prouidentia, a. m. 2940. nu. 35. Pugnat pro Hebræis ad Samuelis preces, a. m. 2960. n. 21. & 22. eiusque victoria, n. 23. quibus armis pugnarit, n. 24. 25.
3. *Deus* irascitur contra populum qui regem petat, a. m. 2962. n. 25. consentit tamen, nu. 26. & 41. Hebræi eius peculium, nu. 27. 28. 29. & nihilominus dissuadet, 32. & tamen id eis vertit in bonum, nu. 59. Deus pater siue doctor Prophetarum, n. 111.
Dei amor in homines quī ab humano differat, an. m. 2963. n. 6. Dei vita, n. 14. Dominus rex Hebræorum, n. 68. & a. m. 2962. n. 27. eorum habet peculiarem curam, & promittit habiturum, quod de veris Israëlis intelligendum est, a. m. 2963. n. 77. 4.
Deo æque omnia facilia, a. m. 2964. nu. 57. Deus consulebatur extensis manibus, a. m. 2964. nu. 71. an per Pontificem, an per ipsum qui interrogabat, n. 103. vide supra *Consulens*. 5.
Deus male iurata videtur cōfirmare, a. m. 2964. nu. 104. Dei ira in Amalecitas, Chananæos, &c. a. m. 2968. n. 3. 4. 5. Eiusdem obscura iudicia in populos, n. 6. Eius pœnitentia mirabilis circa Saulem, nu. 25. & seqq. explicatur ab August. & aliis, schol. 7. 6.
Deum non mutari ex Tertulliano, a. m. 2968. n. 27. 28. Cur humani affectus Deo tribuantur, n. 29. fert sententiam conditionatam præuisis amicorum meritis ac precibus, nu. 31. Dei prouidentia in singulari certamine Dauidis cum Goliatho, a. m. 2971. n. 36. & 48. 7.
Dei multiplex prouidētia circa Dauidē, a. 2974 n. 9. & 2979. 48. & Israelē, 61. & a. m. 2980. 19. Deus quomodo per Ephod respōderet. Dei sciētia cōditionalis, n. 54. cur permiserit vastari Siceleg, a. 2979. 61. & filios Saulis occidi, n. 117. non seruit magiæ, & quomodo aliquando interueniat, an. m. 2979. n. 84. 85. 86. 8.
Deus cur passus sit Samuelem Sauli respondere, a. m. 2979. nu. 89. Dei in Saulem æquitas, n. 146. in Abnerem iudicium, a. m. 2985. nu. 26. Dei ius in electione principum, a. mund. 2986. n. 34. 9.
Deus fit Dauidi belli author cōtra Philisthæos, a. m. 2988. nu. 10. terret hostem, & vincit per Dauidem, n. 10. & 11. Iterum fit belli author, & modum pugnandi definit, nu. 14. eius in Dauidem prouidentia & beneuolentia, nu. 16 fusè. Alia eius de Philisthæis victoria, 14. 10.
Dei iudicium in prouidendo ne adulterium Dauidis celetur, a. m. 2998. n. 18. eius in Dauidem sententia, & pœna vtrique crimini denunciata, an. m. 2999. 5. multiplex Dei in eum beneficentia, n. 7. 8. 9. quæ Nathan illi exprobrat. Propensio Dei ad benefaciēdum Dauidi, n. 9. Quæ sint illa maiora quæ Deus Dauidi promittebat, n. 9. & schol. 2. 11.
Dei iudiciū in Amnonis incesto, a. 3000. n. 13. in suscitādo Semei contra Dauidē, a. 3009. 47. in perturbando Absalone morituro, n. 98. & aliis mortis eius circunstantiis, n. 103. qui regat malas voluntates in malo opere, n. 55. 56. 12.
Dei iudicium in cæde Amasæ, a. m. 3010. n. 47. & filiorum Saulis, a. m. 3013. n. 11. Deus protector miserabilium & vltor, a. 3013. nu. 5. 7. 11. Deo puniendos viri boni se exhibent, an. m. 3017. n. 12. & schol. 1. 13.
Deus nocte apparet Salomoni, a. m. 3022. 43 qua forma, ibid. mutuum colloquium, nu. 45. & seqq. gratum illi Salomonis desiderium, nu. 47. & liberalitas in ipsum, ibid. Eum Deus in altum extulit, a. m. 3033. 26. ei apparet iterum 3042. n. 1. eius visionis locus, tempus, & modus, n. 3. summa capita, n. 4. & 3057. nu. 2. 14.
Dei in Salomonem deprauatum ira, a. mund. 15.

3057.nu.1.& 2. tres eius apparitiones, ibid. quæ iræ causa, n 3. reprehenditur à Deo, n. 4.& quando,n.5.& per quem,num.6.non à Deo ipso,nu.7.sed ab Ahia Propheta, ibid. tres illi hostes suscitat,a.m.3057.n.13.& seq. Adad.13. Razon,18.Ieroboam,21.

Diadema,& corona,a.m.3020.n.44.

Dialectica diuinitus infusa Salomoni, a.m. 3022.num.82.in qua periti pueri Babylonii, ibidem.

1. Dissimvlat Saul prudenter se audire quæ contemptim de se dicebantur, a.m. 2963.n. 25.& 2971.nu.72. maligna Saulis dissimulatio,ibid. Samuel item dissimulat, a.m.2969. n.10.11.21.Dauidis apud Pontificem,non sine mendacio,a.mun.2973.n.98. & apud regem Achis.supra *Dauid*,n.35.& 36.

2. *Dissimulatio* Saulis in cogendis copiis contra Dauidem,a.m.2974.n.51.& in adeundo,n. 57.& Dauidis in studio tegendi adulterii,& inducendi Vriam ad adeundam domum suam, vide supra *Dauid* 62. cum Ioabo post occisum ab eo Amasan, an.mund.3010. nu. 50.

3. *Dissimulatio* Dauidis in Amnonis facinore, supra *Dauid* 70. in curribus & equitibus Absalonis.supra *Dauid*.73. In ambitione Adoniæ,3.Reg.1.v.6.a,mun.3019.n.13.& 14.vide supra *Dauid*. n.91. Iabesitarum dissimulatio, a.m.2963.n.42.

Divinatio multiplex à magis vsurpata, a.m. 2979.n.68.& 69.

Doctores cantorum 12. per singulas sortes, numero 288.a.m.3021.n.35.& alii Leuitæ,n. 45.

1. Doeg an suggesserit primum Sauli de Dauide ex malo in eum affectu,a.m.2970. n.6. non videri, n. 7. An inimicus Dauidi tam mature, ibid. cur esset in tabernaculo apud Pontificem,a.m.2973.n.106.Quæ eius potentia, aut officium,a.m.2973.n.107.

2. *Doeg* delator Dauidis & Achimelechi apud Saulem,a.m.2974.n.23. & seqq. quæ eius in hac delatione culpa,n.25.eiusdem adulatio, ibid.& n.32.Psalmus contra eum, n.47. An fuerit Saulis armiger in prælio Gelboë, an. m.2679.n.120.

3. *Doeg* iussu Saulis sacerdotes occidit, 1. Reg.22. n.18.a.m.2974.n.33.Non vult occidere Saulem id iubentem,a.m.2979.n.121.an eius filius nuncius ad Dauidem de morte Saulis, n.150.151.173.175.non videri,ibid.

Domata Iudæorum quæ,a.m.3024.n.2.ex S. Hieronymo.Tecta plana cum circumposito peribolo.

Domvs Salomonis & Reginæ, & saltus Libani, a.m.3030.nu.47.& 48. tresne domus,an vnica,ibid.& 49.Domus saltus Libani vnde sic dicta,n.52.

Dominivm triplex,a.m.2962.n.35.

Donaria templi à quibus præcipue data,an. m.3021.n.42.

Dvdia princeps secundæ turmæ Dauidis,an. m.2980.n.6.

Dvellvm, vide *Certamen* singulare, num.1.& seqq.

E

Ecclesiæ potestas non distincta à laica in veteri lege,ex Abulensi,a.m 3022.n.15.

Edessa,eadem cum *Arach*, an.mund.3009.n. 32.

Edictvm Saulis in causa Goliathi,an.m.2971. n.13.vtile & gloriosum , ibid. sed irritũ Dei prouidentia, nu. 14. Edictum alterum eiusdem de non gustando cibo ante profligatum Philisthæum.1.Reg.14.an.m.2964.nu. 78.an culpabile,n.79.80.81. videri iustum,n. 82.& seqq. 1.

Edictum Saulis quo erasit magos, & aridos de terra.1.Reg.28.9.a.m.2979.n.71.& 73.propterea Saulem à vexatore dæmone liberatum videri,n.73.occultum eius mandatum de interficiendo Dauide,1.Reg.19.a.m.2975. nu.2. 2.

Edixit Dauid vt filii Iuda artem sagittandi docerentur.2. Reg. 1. v. 18. Edictum Saulis de corripiẽdis armis contra Ammonitas, pœna proposita.1.Reg.11.7. Dauidis de numerando populo.2.Reg.24. 3.

Egla vxor Dauidis, 2. Reg.3.5. putatur à quibusdam Michol,a.m.2981.nu.7.non fuisse, n. 9.sed mulierem ignobilem, ibid.cur nominatim dicatur vxor Dauidis,ibid.

Elcana pater Samuelis, 1. Reg. 1.1. maritus Annæ & Phenennæ, num.2.illam diligit,& consolatur. v.5.& 8.ascendit in Silo,a.mun. 2900. n.11.cum familia sua,num.12.quas illi partes distribueret , ibid. venisse in Silo sacrificandi,an & ministrandi causa,vt qui esset Leuita. 13. Dat vnam partem Annæ, & qualem,n.14.eam consolatur,nu.17. Ascendit anno 2901. 2. & consentit Annæ differenti ascensum,6.

Elchanam qui & *Adeodatus*,vnus de fortissimis Dauidis occidit gigantem Goliathum, 2.Reg.21.19. an.mund. 3014.n.10.& a.3016. num.26.est secundus 30. fortium,ibid.filius Dodi,&c.vide *Adeodatus*.

Elеazar secundus in priore triade fortium Dauid,a.m.3016.n.13.quid insigne ab eo gestum,n.14.rigor manus eius,n.15.

Electio diuina ad regnandum, Saulis,1. Reg. 10. 24. Dauidis, c. 13.14.c.15. 28.c.16. 1.12. 2. Reg.3.18. c.5.2.1. Paral.11.2.3. Salomonis.3. Reg.1.30. 1.Paral. 22.9.10. & ca. 28.5. Ieroboami,3. Reg.11.31.35.37.38.Roboam,&c.filiorum Dauidis, 2. Paral.13.5. vide a.m.3021. nu.51.

Eli,vide *Heli*.

Eliab frater Dauidis primogenitus qualis, a. m.2969.nu. 22.& 23. Quid de eo Iosephus, ibid.& num.27.& 29.reprehendit asperius Dauidem,an.mund. 2971.nu.22.an ex inuidia,ibid.reprehendit superbiæ,& curiositatis,nu.23.

Eliaba decimus septimus in fortibus Dauidis,a.m.3016.n.32.

Eliam qui & Ammiel pater Bethsabææ, filius Achitophelis,a.m.2998.n.7.in fortibus Dauidis,n.8.ordine,23.a.m.3016.n.34.

ELICA quartus in fortibus Dauidis, a.m.3016. nu.26
ELIPHELET vigesimus secundus in fortibus Dauidis numeratur, a.m.3016.33.
ELOQVENTIA Salomonis, a.m. 3022.n.64. flumini comparata, n.65. eiusdem admirabilitas, n.66.
EMATH vrbs & prouincia vbi sita, a.m.2933.n.14. eius rex Thoü legat filium ad Dauidem, ibid. vide & schol.4. Eo profectus est Salomon, ann.mund.3044. num.4. & schol.1. & 2.
EMISSARII Saulis iidem qui serui expediti, an. m.2974.n.32.
EMMA, aut potius *Maon* desertum, an.mund. 2977.21.
ENDOR oppidum quodnam, & vbi situm, an. mund 2979.num.70. Ibi Pythonissa Saulis, ibid. quantum distet à montibus Gelboë, n. 71.
ENGADDI desertum, & ciuitas, vis vocabuli, a. m.2976.n.3. res gesta in eius spelunca, num. 14.
EPHESVS ab Ionibus condita in Asia, a.mund. 3007. n.1.& 16. ab Androclo filio Codri, a. m.3011.n.5. Eius varia nomina 3007.nu.16. antiquitas, præsertim templi, ibid. quando restaurata, ibid.num.vltimo.
EPHRAIM saltus, in quo victus, atque occisus est Absalon, an.mund.3009.nu. 93. vbi situs, & vnde nomen acceperit, ibid. Ibi cæditur exercitus Absalonis ad 20. hominum millia, n.94.
EPHRÆM, siue Ephrem oppidum iuxta Baalhazor, a.m.3002.n.4.
EPHRAIMITÆ seditiosi fuerunt, a. m.2963.nu. 23. malis exemplis abundat, an. m.3057. nu. 22.
EPHOD lineum Sacerdotibus, & Leuitis, atque adeo laïcis commune, respondet hodierno superpelliceo, an.m.2974.n.34.2907. nu.4. erat quasi signum clericatus.
EPHOD Pontificium quomodo seruatum in Nobe, an.mun.2974.n.34. quomodo per illud Dominus responderet interrogantibus, n.52.
EPINICIVM in psalmis quid, ann.mund. 2990. schol.1.
EPISTOLÆ Hirami & Salomonis, Vafris item regis Ægypti, an.m.3022.n.134.135. vsque ad 141.
EPITAPHIVM Samuelis, Saulis, Ionathæ, Abneris, Absalonis, Dauidis, Salomonis, vide suis locis, vbi de morte eorum.
EPITHALAMIVM Salomonis, an.m. 3022.n.122. qui est Psalmus 44.
EQVI, equites, & currus, & quadrigæ Salomonis explicantur, an.m.3044.nu.7.& sequen. fuse.
ERISMÆ substructionum templi, a.m.3023.n. 25.& 26.
ESSENI qui essent, a.m.3021.n.8.& schol.1. fuse, ex Iosepho.
ETHANIM mensis, vnde dictus, 3030. n.9. qui & Tisri, ibid.& n.10.
1. ETHAI Gethæus, filius regis Geth Philisthæi, a.m.3009. n.18. secutus est Dauidem factus proselytus, ibid. Qui eius fratres siue socii, nu.18. Dauid ei reditum suadet in Hierusalem, n.19. nec persuadet, nu.20. itaque Dauid admittit eum socium, ibid.
Ethai Dauid confidit, ita vt ei tertiam copiarum suarum partem committat, a.m.3009. n 86.& quamobrem, ibid. 2.
EVCHARISTIA figurata in panibus propositionis, apud Theodoretum, a.m.2973. schol. 12. Et in Dauide ferente se suis manibus ex August. a.m.eodem.n.120.
EVGVBINVS notatur de suscitato Samuele, an. m 2979.n.83.
EVNVCHI in comitiis Dauidicis, quinam essent, a. m.3021.n.8.& 9. videri cubicularios, nu.9.
EVSEBIVS Cæsariensis omisit 4. reges Assyriorum, a.m.2921.n.1.& 2.
EXAMPÆVM apud Herodotum quid, a.m 3016. schol.
EXCELSVM maximum apud Gabaon, a.mund. 3022.num.30. alia excelsa, ibid. & 2961.nu. 100. & qui in iis Prophetæ, ibid. excelsum Samuelis, &c. an. mund. 2962. num.55. qui reges ea non sustulerint, ibidem. vide de Salomone, an.mund.3058.num.8.& 9.36.& 37.
EXECRATIONES, & vis earum, a.m.2985. n.29 frequentes reperiuntur in Scriptura per illa verba Hæc faciat, & hæc addat. Heli, 1. Reg.3.17. vel Maledictus, &c. Saulis, 1.Reg. 14.24.& 44. Ionathæ, 1.Reg.c. 20.v. 13. Dauidis, 1.Reg.25.22. Abneris, 2.Reg.3.9. Dauidis, 2.Reg.3 v. 29.& 35.& 39. & ca.19.13.&c. & in montes Gelboë, 2 Reg.1.a.m.2979.n. 184.
EXERCITVM an Hebræi habuerint ordinarium ante Saulem, a.m.2964.n.7.& 8. non videri, ibid.& nu.9. Exercitus pro multitudine non militari, n.9.
EXILIA, & fugæ excellentium virorum, an.m. 2973.n.29.
EXORCISMI Salomonis, a.m.3022.n.93.
EXPEDITIO Salomonis in Emath, a.m.3044.n. 4. & schol.1. & 2. Et in Asiongaber, num. 20.
EZEL lapis, siue spelunca, ad quam Dauid triduo absconditur, a.m.2977.n.68.

F

FACIES templi orientalis, a.m.3024.nu. 9.& eius ornamenta, ibid.
FAMA, & gloria Dauidis, a. m.2988.n.24.& an.2989.n.1. vide supra *Dauid* n 56. Salomonis, a.mund.3033.n.33.34. & seqq. vide *Salomon*, n.22.
FAMES triennii tempore Dauidis, a. m.3011.n. 6. an cum Dauidis culpa coniuncta; non videri, ibid. consulit Dominum, à quo discit causam eius, a. m. 3013.nu.3. cur populus ea vexatus, nu.6. septemne anni famis, an tres Dauidi in pœnam propositi, an.mund.3017. nu.11.
FENESTRÆ templi, a.m.3024.n.20. iis oraculum

caruit, n.24. earum elegantia, num.77. proportio ac responsus, nu.77. earum cancelli aurei, ibid. Ferri omne genus sublatum Hebræis, a.m.2964.n.39.& 40.& quam id mirum, ibid.& vnde id factum videatur, n.42.& 43.

Fidei mysteria Salomoni reuelata, a.m.3022. n.99. quæ maxime, ibid.

Flintium locus, ann. mund.2988.num.22.& schol.2.

Fletus Dauidis cum populo suo, super morte Absalonis, an.m.3009.nu.21.& quod subiectum lachrymarum, ibid. an fuerit mollis animi, n.28.

1. Foederis conditiones, an.m. 2971.n.58. Alterum fœdus Ionathæ & Dauidis, a.m.2973. n.63. quid differret à priore contractu. inito statim à morte Goliathi, ibid. an ictum cum ceremoniis, nu.64. eius renouat memoriam Ionathas, a.m.2973.n.71. tertio renouatur, 2975.n.14.

2. *Fœdus* Dauidis cum populo, cum factus est rex totius populi, a.m.2986.nu.33. eiusdem cum Abnere, 2. Reg.3.20.21.an. m. 2985.nu. 17.

3. *Fœdus* à Salomone cum Deo & populo initum, a.m.3020.nu.45.& 46. renouatum, an. 3021.n.76.

Fons Rogel ad torrentem Cedron, a.m.3009. n.72.

Fornix Oraculi templi, altitudinis, 10. cubitorum, a.m. 3024.nu.23. fornix triumphalis Saulis, a.m.2968. n.32. & Dauidis, supra *Dauid*, n.60.

1. Fortes Dauidis ad eum regem constituendum conueniunt, a.m.2986.nu.29. Eorum aliqui fuerunt inter principes turmarum, a.m.2980.n.5.&c. distincte recensentur, an. m.3016.nu.6.& multis seqq. Appendix fortium, a.m.3016.n.38.& seqq.

2. *Fortissimorum* duo ternarii, a.m.2986.nu.29.& 3016.n.7. iuuant Dauidem vt fiat rex supra totum Israëlem, ibid. quam arduum eorum facinus in petenda aqua ex Bethlehem, an. m.2988.31.& quando allata, n.29.& quo.30. qui fuerint, tres scilicet prioris triados, an. 2988.n.35.& schol.4.

3. *Fortes* Dauidis quot numero, & an tantum 30.an.m.3016.n.6. extra eos Dauid & Ioab, etsi ambo fortissimi, nu.8. adsunt regni comitiis ad creandum regem Salomonem, a. m.3021 n.10.

4. *Fortitudo* an quomodocumque probari possit, a.m.2988 n.34.

Fossa circa altare holocaustorum, a.m.3025. n.52. cum suo peribolo, n.55. siue corona, & cui vsui, n.55.

Fractio panis in conuiuio, an.mund. 2962. nu.57.

Frenum tributi quid, a.m.2991 n.2.& 7. videri vrbem Geth, ibid.

Frigus Dauid, & infirmitas præmatura vnde orta videatur, a.mun 3019.num 2.3.& seqq. videri ex mœrore frequenti & diutino, ibidem.

Fructuum Leuiticorum distributio, a.mund. 3021. n.27.

Fuga Dauidis à facie Absalonis laudatissima, a.m.3009.n.11.& seqq.

Funiculi duo Moabitarum, a.m.2992.n.4.& seqq.

Fundamenta templi Salomonis quando iacta. vide supra *Chronologia*, n.5. quam operosa fuerint, a.m.3023.n.28.& 34. quanto tempore confecta, n.34.& 35. primi lapidis deiectio, n.39.

G

Gabaa locus Arcæ in Cariathiarim, an.m. 2941.n.3.& 2962.n.93.& 2989 n.15. vox est appellatiua, fuit enim collis, ibid.

Gabaa Beniamin patria Saulis, in ea statio Prophetarum, & Philisthæorum, a.m.2962. n.97. cur dicta collis Dei, n.98.

Gabaon excelsum maximum, a.m.3022.n.30. 31. vbi situm, n.32. Eo videtur inuitatus Salomon, nu.33. ibique mille hostias sacrificauit, n.34 Ibi certamen gladiatorum in Agro robustorum, ibi occisus est Asaël, 2.Reg.2. 16.& ca.3.30.

Gabaonitæ à Saule vexantur, a.m.2979.nu. 23.24.25. quæ illa vexatio, n 24. ex zelo imprudenti & crudeli, nu.26. Gabaonitas Dominus vlciscitur, an.m.3013.n.5. Expetunt à Dauide familiam Saulis exscindi, nu.8. tandem 7. petunt, & impetrant, nu.10. cur in 7. acquiescunt, ibid.

Gad Propheta, a.m.2974.n.10.& 11. Dauidem in Moabitide diuinitus monet redire in tribum Iuda, n.10.

Gaditæ ex tribu Gad, plerique egregii se adiunxerunt Dauidi à principio in spelunca Odolla, a.m.2973.n.31.

Galaaditæ, & eorum transmigratio, a.mun. 2965.n.15. quando contigerit, ibid.& qui eo nomine comprehensi, ibid.

Galgala iubetur adire Saul, a.m. 2962.num. 107. ibi comitia renouantur, an. 2963.num. 54. & cur, ibid. Ibi Saul præpropere sacrificauit. lib.1.Reg.13.9.10.&c.

Galilæa gentium vnde dicta videatur, a. m. 3042.nu.6. terra Chabul, ibid. an conueniat talis denominatio, n.7.

Gallim gemina in Scriptura, a.m. 2977.n.50. & 3016.n.27.

Gareb trigesimus primus fortium Dauidis, n.3016.36.

Gazer oppidum Ephraim non fuit in potestate Israëlitarum, a.m.2988.n.28. vide & n. 23. cessit in dotem filiæ Pharaonis, & quomodo, an.m.3022.n.119. & an.3044.nu.16. à Pharaone capta, & quæ belli causa, num. 17.

Gazophylacia, Cubicula, Exedræ, Thalami, Cellæ idem, an.mun. 3025.38. Gazophylacia atrii Israëlitici vbi sita. 3025.n.37. quę eorum amplitudo & vsus, num. 38. eorum numerus in atrio Israëlitico, n.38.

Gebele an locus in Idumæa, an potius ex mendo facta vox, ann.mund.2994.num.6. & 7.

GELBOE montes, vbi, a.m.2979.n.43. qui maledicantur à Dauide, n.184.& valuit in locum execratio post multa secula, ibid.

GEDEON minime arguendus infidelitatis, a.m. 2961.n.92.

1. GENTIVM porticus, & Atrium, a.m.3025.n.10. à Salomone constructa, n.11. à Iosepho admittitur, ibid.& ab aliis Scriptoribus, n.12. & ratione, n.13.& Scriptura, n.14. mansit ad posteriora tempora, 15. eius mensuræ, n.16. cur non traditæ ab Angelo Ezechielis, n.16

2. *Gentium* porticus cuiusmodi esset, a.m.3025.n. 17. quæ dispositio muri eius, nu.18. parastadum foris, & intus semicolumnarum, & fenestrarum interiectarum, n.18. altitudo, 19. columnæ, &c. vide suis locis. fuit duarum contignationum, a.m.3025.n.21.

3. *Gentium* porticus tota altitudo fuit cubitorum ad 40.a.m.3025.n.22. Superior contignatio par colũnis cum inferiore, n.22. habuit peribolum & tectum cum trabeatione colũnarũ, n.22. ornatus tecti eius & pauimenti, n.23.

GENVFLEXIO in oratione, a.m.2900. schol.3. Dauid tamen sedisse legitur, 2. Reg.7.v.18. a.m.2990.n.65. ex August.

GEOGRAPHIA & Hydrographia eiusdem, a.m. 3022.n.80.

GEOMETRIA Salomonis, a.m.3022.n.73.79.

GERZÆOS deprædabatur Dauid cũ moraretur in Siceleg, & quo iure, a.m.2979.n.16.18.

GESIONIS crudelis interitus, a.m.3009. schol.7.

GESSVRÆOS prædatus est Dauid, an.m.2979.n. 16.18.& 2981.n.3. gemina Gessur, ibid. Gessur regnum Tholmai, a.m.3002.n.11.

1. GETHÆI dant cõsilium circunducendi Arcam Domini, a.m.2940.n.31. ad eos deducitur, n. 31. qui & ipsi affliguntur, n.33. Situs Gethæorum, n.32. faciunt sibi sedes pelliceas, nu.33. mittunt arcam ad Accaronitas, 34. non erat cur odissent Dauidem, a.m.2973.n.113.

2. *Gethæos* cur præ cæteris adierit Dauid profugus, an.m.2979.n.5.& 6. res ibi gesta, n.7.& seqq. Rex eorum an idem cum eo quem Dauid adierat ignotus, n 6.& an. Saulis 12. n.111.112. vide *Achis*, n.1.& 2.

3. *Geth* Palæstinorũ intellecta nomine freni tributi, a.m.2991.n.7. eius recuperandæ gratia Philisthæi bellum suscipiunt, a.m.3014.n.12.

GIGANTES noui ex Philisthæa contra Dauidem insurgunt, a.m.3014.n.2. eorum genus, n.4. Gigas alius excelsus, 24. digitorum, n.12.

GIHON mons & fons vbi situs ad Ierusalem, a.m.3020.n.37. ibi inungitur Salomon, nu. 38.

GISON in templo septum, & vbi positum, an. m.3025.n.43. eius longitudo, & altitudo, n. 44.& schol 6.

GLADIVS Goliathi Deo dicatus, a.m. 2973.nu. 110. datus Dauidi ad tempus, ibid. Gladius late sumitur in scriptura, an.m.2979. schol. 14. Gladius regius in consecratione regis, a. m.3020.n.44.

GLORIA quam dilecta principibus viris, a.m. 3022.n.49. peruersus eius amor, ibid. Gloria Salomonis, a.m. 3033.n.23. eius sapientia & opibus nixa, ibid.

GLORIA Domini quæ, an.m.3030.nu.36. nimirum splendida caligo implens domum Domini, aut innoxius ignis, & c. ibid.

GOB quis locus? videtur Gazer, a.m.3014.n.6. siue Gezer vrbs Philisthæorum, ibid.

GOLIATHVS an spurius, a m.2971.n 6.& 7. eius patria & statura, n.7.& 8. Ex Iosepho & aliis n.9. pondus armorum eius, n.10. prouocat Hebræos ad singulare certamen, num.11. ex suorum, non item Hebræorum consensu, ibid. eius iactantia, & Hebræorum metus, nu.12. 1.

Goliathus procedit in aciem, a.m.2971.n.16. cõtumeliosus est in Dauidem, n.37. eique maledicit, n.38.& addit minis, ibid. lapidis ictu prosternitur, n.45. imo & occiditur, nu.47. cur illi caput præcisum, nu. 48. quam iustum eius supplicium, ibid. 2.

Goliathi caput quasi in triumpho circumlatum defertur Hierosolymam, n.51. arma vero ad tabernaculum Dauidis, n.52. 3.

Goliathi frater, siue alter Goliath debellatus, & occisus ab Adeodato, an.m.3014.n.8.& 9.2. Reg.21.19. 4.

GRADVS ad portam orientalem Templi, an.m. 3024.n.76. pretioso è lapide: eorum altitudo trium cubitorum, par podio columnarum, n.76.

GRADVS substructionum, a.m.3025.n.8.

GRADVS altaris holocaustorum, an.m.3025.n. 58. An id contra legem, n.59.

GRADVS solii Salomonis, a.m.3033.n.14.& in iis leunculi, n.15.

GRAMMATICA Salomonis, & Arabicæ linguæ cognitio, a.m.3022.n.63.

GRATIÆ diuinæ vis, an.m.1999.n.13. Dauidem in peccato iamdudum obdormientem excitat, & conuertit, ibid.

GRATIARVM actio iusta apud Deum, etiam post dona nostra, a.m.3021.n.66.& 67.

GRATVS Dauid in benefactores, a.m.3021.nu. 85.

GRATITVDO grata Deo, a.m.3022. schol.1. potentes fere ingrati, ibid.

S.GVALBERTVS quo maximè facinore nobilitatus, a.m.2976.n.29.

H

HABITVVM tres perfectiones in Salomonis sapientia, a.m.3022.n.59.

HÆRETICI cur libros sacros fingant, aut deprauent. Præf.n.14.

HÆRESIARCHÆ aliqui resipuere, an. m. 3058. schol.2.

HANON rex Ammonitarum filius Naas, insipiens, & contumeliosus in Dauidem, an.m. 2996.n.6.& 7. vide & schol.2. vide & Ammonitæ, n.3.& seqq. eius frater Sobi, suffectus à Dauide victore in eius locum, an.m. 2999.n.40.

HARETH saltus in quo immoratus est Dauid, a.m.2974.n.13.

HARMONIÆ vis, a. m. 2970.n.3. contra bilem atram, ibid. an & contra dæmones, n.4.

HASTÆ aureæ Salomonis, a.m.3033 n.8.& 9.

1. Hebræi bellum parant in Philisthæos, a.m.
2939.n.5 & in primo prælio vincuntur, n.6.
& suam cladem mirantur n 7.& 8.quid cõ
silij capiant, n.9. An imprudenter arcam ad-
duxerint, n.10.an laudabiliter potius, nu.11.
& recte in ea confisos fuisse, n.13.

2. Hebræi iterum maiore clade vincuntur &
fugiunt, an.m.2939 n.19.& 20. Quis status
Reipub. Hebræorum mortuo Heli, a.mun.
2940.n.11.tributa pendunt Philisthæis, an.
m.2947. nu.3. Conuertuntur ad Dominum
opera Samuelis, a.m.2960.n.5.6.& seqq.

3. Hebræorum pœnitentia, a.m.2960.n. 10. Prohi
biti erant à Philisthæis conuenire, indeque
natum bellum n.17. Excutiunt iugum Phi-
listhæorum, & recipiunt ciuitates suas, nu.
27. An inermes contra Philisthæos pugna-
rint, a.m.2960.schol.3.

4. Hebræi regem petunt, & quæ pro ea causa fa-
ciant, an.m.2962.n.9.& seqq. Explicatur ea
petitio, n 14. ad Dei iniuriam pertinuisse. n.
18.19.20. Hebræi peculiariter populus Dei,
& eius peculium, an.m.2962.n.19.27.28.29.
perstitunt in petendo rege, n.40. Theocra-
tia apud Hebræos. schol.4.

5. Hebræorum mœror & metus in bello Ammo-
nitico, a.m.2963.n.36.quantus exercitus, n.
40. & 41. assumunt animos contra Phili-
sthæos, an.m.2964.n.13.& conuocantur ad
Saulem, n.14.eorum mox timor, fuga, late-
bræ, defectio, n.17.& 74.75. Philisthæorum
causa, & rursum, n.37.

6. Hebræi inermes & quam id mirum, 2964.n.39.
& 40. an omnes, n.45 neque plane inermes
fuisse, n.46.vincunt Philisthæos, n.77.idque
diuinitus. Eorum obedientia erga Saulem,
a.m.2968.n.57. An tributa penderent Phili-
sthæis sub tempus Goliathi, a.m.2970.n.3.

7. Hebræi erant passim inermes, an.m.2973.n.108.
Quomodo Hebræi populus sempiternus,
an.m.2990. schol.8. Hebræi an omnes regi
suo tributarij, an.m 2980.n.13. conueniunt
omnes vt Dauidem regem constituant, an.
mun.2986.n.20.& seqq. quibus rationibus
moti, n.31.& 32.

8. Hebræi nunc à Deo reiecti, obstinati & profu-
gi, a.m.2990. schol.8. vide *Israëlitæ*, & *Iudæi*.

Hebron cur primum à Dauide electa regni
sedes, an.m.2979.n.193.aditur ab eo, n.194.
ibi consilia de regno agitantur, n.195 & seq.
locus fuit sanctuarij cum Dauid ibi regna-
ret, a.m.2986.n.33. Eo voti causa proficisci-
tur Absalon, a.m.3009.n.5.

Heddai decimus quartus in fortibus Daui-
dis, a.m.3016.n.31.

Heled vndecimus in fortibus Dauidis, an. m.
3016.n.30.

Heles quintus in fortibus Dauidis filius Phal-
ti, a m.3016.n.27.

1. Heli succedit Samsoni Iudici, & Achitobo
Pontifici, an mund. 2900.n.5.& 7. & qua-
re, ibid. Ex Ithamare ortus, num.5. cur mu-
tata in eo Pontificum familia, n. 6. & iun-
cta vtraque dignitas in eadem persona,
nu.7.

2. Heli cur non numeratus cum iudicibus, an. m.
2900.n.8.& 9. sed adiunctus regibus, nu. 9.
& 10. eius parentes ignoti, sicut & priora
ipsius gesta, n.10.eius filij, n.11.reprehendit
Annam ebrietatis, n.17. & vnde orta suspi-
cio, num. 28. an temerarium id iudicium,
ibidem.

Heli Annam beneuole dimittit, a.m.2900.33.an 3.
bene precatus, an prophetans, n.34. Rursum
accepto à matre Samuele mulieri bene pre-
catur, a.m.2903.n.19.

Heli audit querelas de filijs suis, an.m 2911.n.2. 4.
qui filios arguit, n.3. nec emendat, nu.6.ni-
mia eius indulgentia, nu.7.accusatur à san-
ctis patribus, nu.8.vir Dei ad illum arguen-
dum mittitur, an. mund.2912. nu.2. & quis,
ibidem.

Heli arguitur à viro Dei, & quæ summa expo- 5.
stulationis, a.m.2912. n.3. & 4.denunciatur
illi pœna, n.6. & seqq. & domui eius, n.8 &
quæ pœna in particulari, nu.10.& seqq. In-
struit Samuelem qui se gerat erga vocan-
tem Dominum, a.m.2913.n.9.

Heli exquirit à Samuele quid didicerit à Do- 6.
mino, an.m 2913.n.13. & 14.& acquiescit di-
uino iudicio, n 15.magna cum laude, ibid.&
satisfactione, n.17.quibusdam repugnanti-
bus n.18.qui eius satisfit, n.19.

Heli educit Arcam Domini è Sanctuario, a. m. 7.
2939. n.15. eius pro ea sollicitudo, n.24 ad-
discit cladem acceptam, & à casu extingui-
tur, n.25.& 26. & quis mortis modus, n.27.
ex infirmitate, non ex impatientia, ibid.an-
ni vitæ, & magistratus eius, n.28.

Heli æternam salutem qui negant, a.m.2939.n. 8.
24. & 30. contrariam sententiam probabi-
liorem videri n.31.qui ei faueant, n.32.cum-
que laudent, nu.33 explicantur aduersario-
rum sententiæ, n.34. & 35. Quid de eius fi-
lijs, n.36.& 37.

Heli quis in pontificatu successor, a.m.2940.n. 9.
8.familia Heli, nu.10.seruitus inducta He-
bræis à morte Heli, a.m.2964.n.43. & seqq.
exemplum punitæ inobedientiæ, sicut &
Saul, a.2968.n.49.ei confertur Dauid indul-
gentia in filios.vide *Dauid*, n.70.& 91.

Helles princeps turmæ septimæ militaris
Dauidis, a.mun.2980.n. 9.idem in fortibus
Dauidis, ibid.& a.m.3016.n.27. in Hebræo
tam in 2. Reg.23 26. quam 1. Paral. 27.10.est
Cheles, sed cognomina nonnihil differunt.

Henricus quartus Rex Francorum nõ inun-
ctus oleo Rhemensi, sed Turonensi, apud
Carnutes, a.mun.2962.n.59.idem prodigio
curandarum strumarum in fide confirma-
tus, ibidem.

Heraclidarum reditus, siue descensus
quando contigerit, an.m.2905.n.1. & 2950.
nu.3.

Hesiodi natalis, a.m.3059.n.2.

Hesrai vigesimus quartus in fortibus Daui-
dis, a. m 3016.n.34.

Heuila, ciuitasne, an desertum, a.m.2968.nu.
12.

Hierosolyma electa à Dauide in sedem re-
gni, a.mun.2987.n.3.an occurrerit Dauidi è
bello Absalonico reduci, a.m.3010.n.17.&

quomodo, n.20. An plagam pestis senserit, a.m.3017.n.22.ita videri,ibid.vide & n.24.& *Ierusalem*.

HIRA princeps turmæ sextæ Dauidis,a.mund. 2980.n 8.idem sextus fortium Dauidis,patria Thecuites,a.m.3016.n.28.

HIRAM rex Tyri,amicus Dauid, eius opera in ædificando vtitur,a.m.2987.n.19. Eiusdem cum Salomone amicitia, ann.mund.3022. nu.134.& legationes, 135. 136. epistolæ mutuæ, ibidem.& 140.quæ illi merces data,a. m.3043.nu.3.& seq.cur conquestus,num.6. Dedit Salomoni ciuitates,ann.mund.3042. nu.8.

HIRAM architectus insignis,an.m.3022.n.141. genus eius , num.142. Hebræum fuisse non Tyrium, ibid. eius multiplex industria, nu. 143.

HISTORIÆ cognitionem à Deo accepit Salomon,a.m.3021.n.70.Historici tempore Dauidis,& Salomonis,ibid.Non recte negatur Historia Salomoni,n.71.infusa momẽto,ib.

HOLDAI princeps duodecimæ turmæ militaris Dauidis,a.m.2980.n.11.1.Paral.27.15.

HOLOCAVSTVM integrum quid,an.m.2960.nu. 10.vide *Sacrificium*.

HOMERI natalis,a.m.3039.n.1. quantum superet Xerxis expeditionem in Græciam,nu.2. quantum antecesserit vrbem conditam, num.3. quot annis mortuus ante Romæ fundamenta, nu.4. eius vitæ periodus 104. anni.n.4.quæ patria,n.5.letræ dum faciunt, ibidem.

HORÆ apud Hebræos tarde in vsu,a.m.2961. nu.59.

HORRHÆI populi,qui,a.m.2960.n.25.

HVMANI affectus cur Deo tribuantur,a.mun. 2968.n.29.

HVMILITATIS efficacitas apud Deum, hominesque, a.m.2973.nu.55.vide tamen annum 3022.schol.1.

I

1. IABESITÆ cur Ammonitis infesti,a.m. 2963. n.27.& 28.Obsidentur à rege Naas,nu.29. conditiones fœderis ab eo datæ,n.29.inducias à rege petunt, & ab Hebræis auxilium, n.32.videntur contempsisse Saulem,n.24.& 32.

2. *Iabesitæ* Saulem non contempserunt, sed eum adierunt auxilii causa, an.m.2963.n.33. & 35. eorum nuncij redeunt die 6.nu.41. egregia eorum dissimulatio cum Naas, nu.42. liberantur à Saule,n.44.

3. *Iabesitarum* nobile facinus aduersum Saulem, a.m.2979.n.158.& gratitudo.159.rapiunt suspensa regis & filiorum corpora, 160.& tumulant,n.161.Dauidis ad eos legatio, n.201. cur missa,n.202.

IAHIEL consiliarius Dauidis, & doctor filiorum eius,a.m.2980.n.17.vide *Nathan*,n.3.

IANITORVM, 4. millia in templo Salomonis,a. m.3021.n.18. Ianitorum familiæ duæ, & earum principes, n. 37. quinque loca custodiæ,& quot in singulis ianitores, num.38. sors circa portas, num.39. & tempus ministerii per 24. sortes, seu vices, vt vicibus sacerdotum, & cantorum iidem semper responderent,n.40.

IBICES aues in celsis rupibus , an. Saulis 15. nu.7.

IDOLVM Michæ quando sublatum è tribu Da- 1.
uidica,a.m.2960.n.7.

Idola vanitas & nihil,& quare,a.m.2963.nu.76. 2.
an nomine Gentium intellecta, a. m. 2988. schol.2.Idolum lachrymarum,ibid.

Idolorum spolia an liceret accipere, a.m.2999. 3.
n.33.vbi apparet stupor Rabbinorum, n.36. Idolum Melchom,ibid.

Idola quæ à Salomone culta, a. m.3053.num. 4.
20. an ea pœnitens sustulerit,a.m.3058.nu. 28. videri sustulisse, nu.36. & 37.vide *Inobedientia*.

IDVMÆORVM cum Dauide bellum , a.m.2994. 1.
n.1.eius causa ex coniectura, nu.2.permissu Dei,n.3.Quis belli dux Dauid,Ioab,an Abisai,n.4.videri Abisai,n.4.& 5.quis cæsorum numerus,n.6.conciliantur Scripturæ,nu.7. & 8.vide a.m.2974.schol.3.

Idumæi coniurant contra Hebræos,ac deficiũt, 2.
& occidunt præsidium Dauidis, a.m.2994. n. 8. & iterum à Ioabo subiugantur , n.8.9. monimentum victoriæ,n.10.& 11.Idumæorum & Adadi fuga, n.17.tributum illis impositum, nu.18.quam diuturnum fuerit id bellum,n.18.

IEBVSÆI habitatores terræ,a.m.2987.n.4.eiectine ex occupata Sionis arce, nu.12.an potius occisi,n.13.irrident Dauidicos,n.8.claudi,& cæci eorum etiam occisi,n.15.

IECVR capræ inductum in lectum Dauidis, a. m.2973.n.24.improbatur,n.25.& seqq

IEIVNII vis , an.m.2960.n.22.ibi notata in He- 1.
bræis contra Philisthæos, sub Samuele pugnantibus. Ieiunium victoriarum parens, sub Saule contra eosdem, an.m.2964.n.88. rigida eius obseruatio,n.89.& 90.

Ieiunia funere Saulis & Ionathæ à Dauide so- 2.
ciisque vsurpatæ, a.m.2979.nu.163.& pro mortuorum quiete, ibid.& 176. In funere Abneris, an.m.2985.n.33.pro moriendo infantulo ieiunat, non pro mortuo, nec tamen ieiunium pro defunctis improbat, an. m.2999.n.22.

IEROBOAM in Salomonis familiam allectus,a. 1.
m.3043.n. 16. Deus eum suscitat Salomoni aduersarium,a.m.3057.n.21.eius tribus, nu. 22.quis eius pater,nu.23.quæ mater,24.quæ defectionis causa, 25. quando primum de defectione cogitarit,nu.25.& quæ eius vera causa,n.26.

Ieroboam accepto Ahiæ oraculo, an statim re- 2.
gnare potuerit.a.m.3057.nu.33.promittitur illi regio successio sub conditione, n.34.an deinceps in Salomonem insurrexerit, n.36. & 38. non videri, 37. bonum fuisse ante regnum,n.39.fugit in Ægyptum,n.41.

IERVSALEM in 4.partes distributa,a.m.2987.n. 5.per occupationem ita dicta. schol. 1. Eius muros ædificat Salomon,a.m.3043.nu.9. an murum Sionis?non videri, nu.10.an secun-

dum?ita videri,n.11.&nihilominus tertium instaurasse 12.eius ambitus,n.13.& 15.
Iesboam princeps primæ turmæ Dauidis,a.m. 2980.nu.5. primus in priore triade fortium dauidis,a.m.3016.n.11.videtur etiam dictus Adino,ibid.illustre eius facinus,n.12.De illius nominibus,vide schol.1.
Iethraham filius Dauidis ex Egla, a.m.2981. nu.7.
Igaal filius Nathan vigesimus sextus fortium Dauidis,a.m.3016.n.35.
Ignis prodigium in dedicatione templi,an.m. 3030.n.34.A Deo frequentatum,n.35.
Ignorantia principum perniciosa, a.m.2978. n.26.& 27.
Ilium à filiis Hectoris receptum fertur,an.m. 2900.schol.7.
Imprecatio Hebræorum, a.m.2913.n.15. vide supra *Execrationes*.
Incantationum vis,a.m.2970.n.1. vide *Diuinatio*.
Infantis in vtero commoratio quanta,an.m. 3000.n.3.
Ingenia præstantia studiosius excolenda, an. m.3005.n.22.& 3009.n.34.
Inimicis ignoscere magna laus, & virtus heroïca,an.m.2976.n.28.& 29. quanta vis eius, an.mund.2978.nùm.25.& schol.2. Inimico veteri non fidendum, ann.mund. 2979.nu. 48.
Initia,vide *Primitiæ*.
Inobedientiæ vitium an æquetur Idololatriæ,a.m.2968.n.46.& 47. quantum sit malum ex Gregor.n.49.punita diuinitus in regibus,& pontificibus,ibid.
Inspiratio Dei eximit à lege,an.m.2964.n.52. requirit certitudinem, n.53. Duplex diuina inspiratio , & quæ certior,num.54. excusat omina,n.60.
Inter vox diuersimode vsurpata,an.m.3016. schol.3.
Inuidia Saulis in Dauidem , vide *Saul*, præcipue,a.m.2973.n.12.& 45.Eliabi, 2971.n.23. Ioabi in Abnerem & Amasam,vide *Ioab*,n. 2.& 10.
Ioab consiliarius Dauidis,& princeps militiæ eius, &c.an. m.2980.n.4.& 21.acquiescit finiendo certamini,an.m.2982.nu.16.& canit receptui,n.17.an fratris mortem dissimularet,n.16. fuit violentior in Dauidem, an.m. 2985.n.7.
Ioab fœdus inter Abnerem & Dauidem paratum disturbat, an.m.2985.n.18. an vindictæ causa, nu.19.an potius inuidiæ & ambitionis,n.19.& 20.redit ab excursione,20.discit quæ contigerant,ibid.Adit Dauidem eum que increpat insigni confidentia,&c.n.22.
Ioabi calliditas & prætextus ad celandam inuidiam ex qua occisurus erat Abnerem,an. m.2985.n.23.eum cum fratre Abisai interficit,n.25.reuocatum nomine Dauidis,n.24. & 25. quem Dauid execrationibus onerat, 28.& 29.Ioabi pater,n.28.& schol.5.
Ioab prior inuadit in arcem Sionis,an.m.2987. nu.11.& quomodo , ibid. quid is muro extruxerit, nu.20. An & quomodo belli dux fuerit contra Idumæos,an.m.2994.n.4.rebellantes opprimit cæde,12.millium, n.8.& 9.Ibi sex mensibus grassatus cædibus,nu.9.
Ioab contra Ammonitas cum fratre mittitur, a.m.2996.n.14. eius consilium & prudentia,n.15.& 16.Fiducia in Deum, num.16.fugat Syros ,n.17.morti obijcit Vriam,an.m. 2998.nu.21.non sine culpa sua, ibid. Dauidem ad victoriæ laudem euocat, a.m.2999. nu.32. 5.
Ioab Dauidem euocat cum nouis copiis contra Ammonitas,a.m.2999.n.32. Captat occasionem reconciliandi Absalonem patri, a.m.3005.n.4.cur vsus externa muliere,n.5. eam instruit, n.6. eius in hac causa prudentia,n.13.14. rex eum conijcit authorem parabolæ,n.16.& 17. 6.
Ioab adit Absalonem,a.m 3005.n.19.gratiis regi actis,ibidem eumque reducit ad patrem, non tamen ad conspectum,nu.20.Cunctatur venire ad Absalonem eo legato ad patrem vti cupientem, an.m.3007.n.11. & 12. exusta segete venit ad eum,num.13.colloquium mutuum.n.13. 7.
Ioab regem adit nomine Absalonis , a.m.3007. nu.14.præest exercitui contra Absalonem, an.m.3009.n.87.ei nunciatur pendens Absalom,nu.99.qui interfectum cupit,ibid.& tribus lanceis confodit, nu.101.magna cum culpa, ibid. noluit deferri Hierosolymam, nu.102. 8.
Ioab Dauidem lugentem acerbe obiurgat, an. m.3009.nu.123.& timore inîecto reuocat à luctu,n.124.admodum licenter,n.125.vnde orta tanta licentia , ibid. Cur eum Dauid abdicare vellet ab officio,an.m.3009.n.133. 134.135. 9.
Ioab amat parcere multitudini, an.m.3010.nu. 44.occurrit Amasæ,n.45.eumque dolo interficit,nu.46.graui cum scelere, & qua ex causa,n.48.qui recuperat militiæ principatum,ibid.& copias sibi adiungit,vel inuito Dauide,n.48.49.52. 10.
Ioab an in præmium victoriæ potuerit veniam cædis Amasæ obtinere,a.m.3010.n.50.Abelam obsidet,56.Sebam exposcit,cuius ei caput deijcitur, nu.59.canit receptui,& redit Hierosolymam , nu.56. retinet occupatam dignitatem,n.60. 11.
Ioab iubetur numerare populum, a.m.3016.n. 45.quod ipse regi dissuadet, n.46. sed frustra,itaque egreditur cum sociis ad censendum populum,n.47.quod facit inuitus,nec integre numerauit.1. Paralip.ca.21.v.6.a.m. 3017.n.3. 12.
Ioab fauet Adoniæ contra Salomonem, ann. mund.3020. num. 13. & quæ eum mouerent, ibid. turbatur audita voce tubæ , nu. 48.quantum molestiæ Dauidi attulerit, an. m.3021.num.82. iubetur occidi ob duorum principum cædem,n.83.& in cautelam,nu. 84. 13.
Ioabi punitio cur tamdiu dilata , an. mund. 3021. num.85 nouæ coniurationis accusatur,ann.mund.3022.num.18.& 19. fugit in tabernaculum Sionis,ibidem iubetur à Salomone 14.

lomone interfici, nu.20. occiditur à Banaia, nu.22.

IOIADA filius Banaiæ consiliarius Dauidis, an. mun.2980.nu.19.

IOIADÆ pontificis ortus cadit in an.mun.3053. nu.2.

IONADAB filius Semmaa fratris Dauid, minister incesti, 3000. nu. 11. inquirit ægritudinem Amnonis, & consilium dat, n.12. confirmat Dauidem, nuncians solum Amnonem occisum, a.m.3002.n.10. idem videtur dici Ionatham, 2.Reg.21.21. vbi dicitur percussisse gigantem, ann.m.3014.nu.12.13. putatur idem Nathan schol. 4. non numerari in filiis Isai, an.mun.2969.nu.31 & 33.

IONATHAM frater Isai & patruus Dauidis, eiusdemque consiliarius, an.m.2980.nu.16.

IONATHAN Sage filius Ararites 18.in fortibus Dauidis, ann.mun.3016.num.33.

1. IONATHAS filius Saulis primogenitus, 1.Reg. 14.49.vide an.m.2965. nu. 16. vbi schema familiæ Saulis. Delet præsidium Philisthæorum, an.mun.1964.nu.12.& schol.2.inuadit eorum castra per abrupta loca, num.48.suis inscijs, & an prudenter, nu. 49.

2. Ionathas in audaci facto, excusatur à culpa inspiratione diuina, an.m. 1964.n.50.adfuisse autem probatur n.51. quare inscijs suis rem aggressus nu 55. quam difficilis locus, num. 56.57.63. inchoat sub auroram, nu 61.62.cædem initium num 64. & 65. in quo positum miraculum, 66.67.

3. Ionathas an sine culpa in esu mellis, ann. mun. 2964.n.85 eius præuaricatio per ignorantiam, nu.91.eius oculi illuminati ibid.arguit præceptum patris, nu.92.non recte, nec tamen contemnit, ibidem, & rursum nu.99. & 115.

4. Ionathas sortitione deprehenditur, an.m.2964. nu.114.deplorandus eius casus, ibid.à patre morti addicitur, nu.116.non recte ibid.liberatur à populo, num. 117.cum iureiurando, nu.119 120.vtente compensatione, nu.118.& quam iniusta fuisset ea cædes, nu.118. Ionathæ pœnitentia, nu.121.

5. Ionathæ & Dauidis amicitiæ origo, & causæ, an.mun.2971.nu.54. & 55. quam necessaria deinceps Dauidi, ibid. vtriusque similitudo, nu.55.& an.mund.2979.nu. 186. & seqq. Cur vestes ei dederit suas, an.mun. 2971.n. 56.cur & arma, nu.57.

6. Ionathæ & Dauidis amicitia fœdere sancitur, ann.mund 2971.nu. 58.an cum ceremoniis, ibid.firmatur vitæ consuetudine, n.59. Incitatur à patre ad Dauidem occidendum, an. mun.2973.num.2.frustra, nu.3. reuelat rem Dauidi, nu. 4. & dissuadet efficaciter patri, nu.5.& 6.

7. Ionathæ ætas, an.m. 2973.nu.6 Dauidem introducit ad Saulem & ei reconciliat, num.41. & seqq. quæ reconciliatio non habetur in Scriptura, ibid. Ionathas nouam Dauidis querelam infirmat, mox credit, numer. 49. & 50.

8. Ionathæ & Dauidis consilia ad patefaciendam Saulis contra Dauidem voluntatem, an.m. 2973. & seqq. cur foras egrediantur simul, num.59 cum execratione promittit Dauid se renunciaturum ei animum Saulis, nu.61. prænunciat ei regnum, n.62. iuratque ipsi, num.65.

Ionathas excusat apud patrem absentiam Dauidis, an.m.2973.nu.77.resistit seuerius patri, n. 80. & eius odium immutabile agnoscit, 81. Abit ex eius conspectu iratus, ieiunus, & confusus, num.82.& adit cum puero Dauidem in specu latentem, nu.83. 9.

Ionathas emittit sagittas, an. m.2973. nu.84.& remittit in vrbem puerum, ibid. quam suspecta esset hæc eius actio, n.85.colloquitur cum Dauide, eumque dimittit 86.cum mutuis lacrymis, nu.87. & quæ earum causæ, n. 88.& 89. 10.

Ionathas minus præstitisse videtur pro Dauide quam oportuit, an.m.2974.n.20.& 21.propterea que iniustam fuisse Saulis de ipso querelam, ibid. Ionathas quærit Dauidem in deserto Ziph.an.m.2975.n.11.eumque inuentum confirmat, & pecunia iuuat. 11.

Ionathas vnde nosset regnaturum Dauidem, a. m.2975.n. 12. & se secundum in regno fore, nu.13.primus potius futurus erat, ibid. vide etiam an.m.2976.nu.32. Occiditur in montibus Gelboë, an m.2979.nu.115.& 135. 12.

Ionathas cum fratribus cur ante ora parentis extinctus, an.m.2979.n.117. quomodo non rapta eorum corpora, nu.143. eius satis probabilis salus, an.m.2979.n.135.eius & parentis epitaphium, n.174.& 175. 13.

Ionathæ & Dauidis similitudo, an.m.2979.nu. 186.multiplex & eximia decora, nu.187.188. 189. Dauidis in eum amor, 190. quæ magna eius laus est, ibid. 14.

IONATHAS filius Abiatharis pontificis nuncius ad Dauidem 2. Reg. 15. 27.nunciat Adoniæ creatum regem Salomonem. an m.3020. n. 48.& 3.Reg.14.2.

IONICA emigratio, ann.m.3011.n.1. quod tempus eius, nu.1.quæ eius causæ, nu.2. non facta Ione duce, n.3.sed Nileo potius, cum reliquis Codri filiis, nu.5.

IORDANIS inundatio, ann.mun.2963.nu.73.

IOSEPHVS Iudæus plures omisit pontifices Hebræos, ann.mun.2900.num. 5. deprauat, ac mutat oblationem Annæ offerentis Samuelem, ann.mund.2903.numer.8. in filiis eius textus ipsius diminutus est, ann. mund. 2907.numer.8. Samuelem ab anno 13. vult cœpisse prophetam agere, ann.mund. 2913. nu.1.& 2. 1.

Iosephus examinatur in hac Samuelis historia, an.m.2913.n.20. & 21.in qua nonnulla confudit, plurima prætermisit.ibid. Arguit Hebræos imprudentiæ in afferenda in aciem arca domini, ann.mund.2939. num.10.& 11. non recte, ibid. 2.

Iosephus videtur Dagonis ignominiam dissimulare, an. mund. 2940.nu.24. labitur circa circunductionem arcæ per ciuitates. Philisthæorum, n.37.Quę peccet circa restitutionem arcæ, num.61.& 62. Deprauat comitia in Masphath, & causam eorũ, & idololatriæ 3.

timide parcit,an.m,2960.nu.15.& 16.
4. *Iosephus* victoriam Domini de Philistheis quo-
modo amplificat,an.m.2960. n.24.& seqq.
Errat in filiis Samuelis suo loco adscriben-
dis,nu.29. Quæ peccet in aduentu Saulis ad
Samuelem referendo,ann.m.2962.nu. 62.in
signis Saulis datis à Samuele,nu.95.
5. Fl.*Iosephus* bellum Ammoniticum supra fidem
modumque auget,an. m.2963.nu.31.nec fi-
deliter narrat,nu 45.id ostenditur,n.46.47.
& seqq. Belle expressit clementiam Saulis
in sui contemptores,an.m.2963.nu.53.
6. *Iosephus* non recte expressit Samuelis oratio-
nem in Galgalis,an.mun.2963.nu.79. male
etiam explicat culpam Saulis in Galgalis, a.
mun 2964 n.34. & Saulis interrogationem
per Achiam cum turbata essent castra Phi-
listhæorum,nu.72.
7. *Iosephus* parum conuenientem orationem tri-
buit Ionathæ morituro ob mel degustatũ,
an.mun.2964.nu.115. Arguitur circa histo-
riam Agagi seruati, an.mun.2968.num 41.
& 42.non satis fauet precationi, ann. mun.
2968.in schol. 4.
8. *Iosephus* non bene exponit historiam Dauidis
primum inuncti, an.mun.2969. nu.41. nec
eius pugnam cum leone,n.59.centum præ
putia murat in sexcenta capita Philisthæo
rum,an.mun.2972.nu.20.& 21.
9. *Iosephus* non recte narrat vltimum ictum lan
ceæ Saulis,aut Dauidis fugam,ann.m.2973.
nu.14.15.eius capræ iecur refellitur, nu. 25.
& 26. simulachrum Dauidis à Michole po-
situm dissi nulat,& quare, nu.27. dissimulat
& petitos à Dauide panes,n.99.
10. *Iosepus* in saltu Hareth fallitur,ann.mun.2974.
n.13.& in referendo delatore Doëgo, n. 24.
multa peccat in referenda cæde sacerdo-
tum,an.m.1974.nu. 37. apud eum pro Iesi-
mon legitur Simon,an. m.2975.schol. 1. vel
potius pro Maon,ibid.
11. *Iosephus* Saulis lachrymas non bene refert,ann.
mun.2976 nu.27.putat sola mala voluntate
non peccari,ann.m.2977.nu.31. Impruden-
ter facit Nabalem ignarum Dauidis, schol.
3. Errata eius circa ingressum nocturnum
Dauidis in castra Saulis,ann.m.1978. num.
18.& 19.
12. *Iosepus* non videtur intellexisse fugam Israëli-
tarum de suis ciuitatibus sub mortem Sau-
lis,an m.2979.n. 147. & 148.funus à Iabesi
tis curatum male narrat nu.162. dissimulat
consultam à Saule pythonissam, numero
166.
13. *Iosephus* filios Dauidis & vxores eius fœde de-
prauat,an.m.2981. nu 6. & in filiis Micholis
peccat,nu.10. Errat in certamine ab Abne
re excitato,an.m.2982.n.19.& seqq.ibidem
sex errata notantur.Male ducentos Isachi-
ritas facit prophetas,a.m.2980.n.25. & sch.
4.ex Theodoreto.vide nu.26. de Zabuloni-
tis. 27 de Nephthalitis, & schol.3. de Le-
uitis.
14. *Iosephi* chronologia fallax de expugnata Sio-
ne,ann. mund. 2987. num.2. Errat in Ar-
eunæ conseruatione,nu 13.& 14.& in exer-
citu Philisthæorum augendo, ann. mund.
2988.num.8. & aliis circa idem bellum, nu.
27.& 28.
Iosephus peccat circa translationem arcæ, ann. 15.
mun.2989.n.36. & 37. male denudat Daui-
dem,ibid. & schol.3.& nimis modestam fa-
cit Micholem,ibid. Errat in copiis Syrorum
pugnantium contra Dauidem, ann. mund.
2993.nu.6.& 12.
Iosephus male parat bellum Ammoniticum, a. 16.
m.2996.n.11. hominem in regionem mutare
videtur, num.12. & vice versa locum Syriæ
vertit in regem, ann.mun.2997.schol.1.er-
rat in Syrorum copiis. nu.4. non recte nar-
rauit Vriæ cædem,nu.23.
Iosephus ait Dauidem septiduum non comedis- 17.
se,an.m.2999.nu.17.vocat Salomonem mi-
nimum natu.ibid.schol. 4. & ann.m.3000.
sch 1.peccat in historia Amnonis occisi, a.
mun. 3002.nu. 12. & in filia Absalonis vxo-
re Roboami,an.mun.3007.n.9.
Iosephus male interpretatur illud, *Infatua consi-* 18.
lium Achitophel,ann.mun.3009. nu.34. tol-
lit Dauidis quietem in Bahurim, nu.57.ali-
quot alia eius errata,ann.m.3009.nu.76.&
77. circa eandem historiam Absalonis pa-
rantis persequi patrem,ibid.
Iosephus ait Dauidem comminatum se sibi ma- 19.
nus illaturum,ann.m.3009.nu 90. graui ca-
lumnia,num. 91. improbum eius consilium
in morte suis suadenda,num.92.in prophe-
tis, & somniorum coniectoribus se nume-
rat.num.92.reus 39.cædium ibid.
Iosephus male repræsentat Ioabum obiurgan- 20.
tem Dauidem,ann. m.3009. nu.125. peccat
& in expeditione contra Sebam,an.m.3010.
nu.44.vnum bellum pro alio substituit,an.
mun.3014.nu.11.non recte ratiocinatur cir-
ca electam à Dauide pestem,an.mun. 3017.
nu.14.
Iosephus maxime imminuit aurum & argẽtum 21.
à Dauide in templum paratum, an.m.3017.
n. 44. vice versa nimis auget numerum sa-
crificiorum in Salomonis inauguratione,a.
m.3021.n.70.vide & n.77. eius chronologia
arguitur de Hircani tempore,nu.113.
Iosephus improbatur circa thesauros sepul- 22.
chro Dauidis infossos, ann. m. 3021.nu.114.
male reprehendit maiores suos negligen-
tiæ in ædificando templo,schol.2.nec recte
refert iudicium Salomonis de meretrici-
bus,an.mun.3022.nu.113.114.115.peccat & in
eius officialibus,nu.131.
Iosephus peccat in chronologia fundati templi, 23.
an.m.3023.n.2.& 3. & schol.1.anni eiusdem.
secum pugnat circa totius templi porti-
cus circumquaque ductas,nu.20.& 21. male
distribuit templi contignationes, an.mun.
3024.num.25.& totius templi altitudinem,
nu.30.& 31.
Iosephi octo errata circa templi fabricam, ann. 24.
m.3024.num.33. & seqq. ignarum se prodit
architecturæ, nu. 34. male meritus de tem-
plo, cum plerosque ei nimium tribuentes
in fraudem induxerit, nu. 38. absurde auget
magnitudinem lapidum,nu.39.

25. *Iosephus* quater errat in Cherubinis templi, an. mun.3024.nu.56. auget in immensum vasa templi, & tamen pro decem mensis panum propositionis vnicam ponit, nu.96.97.100. 101.& schol.4. & nihilominus diuersa vasa in sua enumeratione præteriit, nu.102.

26. *Iosephus* fallitur in numero columnarum, ann. mun.3025.nu.21. videtur falli in loco altaris, num.51.52.& maxime in eius magnitudine, num. 64. aliisque in rebus, ibid. orationem dat Salomoni parum probabilem, ann. m. 3030.num. 27.

27. *Iosephus* fallitur in duratione festiuitatis dedicati templi, an.mund.3030.num.38. an recte commendet Galilæam, an.mun.3042.nu.7. errat in ambitu murorum Ierusalem, nu.13. & 14. de Pharaonibus errat quoque, an.m. 3047.nume.5. & in nomine reginæ Sabæ, & aliis, nu.6.7.8.

28. *Iosephus* male accusat Salomonem ob boues & leones in templo figuratos, an.mun.3053. numer.14.& 15. male refert Historiam Adad Idumæi, ann. mund.3057.nu.14. & 15. denique multum aberrat à vero in annis Salomonis, ann.mun.3059.nu.1.& 2.

Ira an sacerdos Dauidis, & cuiusmodi, ann.m. 3010.nu.60.

Ira Iethrites trigesimus in fortibus Dauidis, a. m.3016.nu.36.

Irrisiones Iebusæorum in arce Sionis, an.m. 2987.nu.8. vide *ludibria*.

1. Isai siue Iesse patris Dauidis, coniugium, & ortus primogeniti eius, an.mund. 2913.nu. 1. Eius familiæ schema, an.m. 2969.nu.35. & an.m.2971.nu.15. mittit filium ad Saulem, a. m.2970. num.13. cum muneribus, quorum Iosephum puduit, ibid.

2. *Isai* grandæuus, an.m.2971. num.15. mittit Dauidem in castra ad filios, cum muneribus, & mandatis, numer.18. deducitur cum vxore à filio in Moabitidem, an.m.2974. nu.3.& 4. honoratur à rege Moabitarum, ibidem.

3. *Isai* & vxor eius an occisi à rege Moabitarum, an.mun. 1974. n.4. quid denique ei factum & vxori eius, numer.11. Dauid eis morientibus adest, & pietatis officio fungitur, num. 12. eorum laus, ibid.

Isbi-benob, gigas victus à Dauidicis, ann.m. 3014. schol.1.

1. Isboseth, filius Saulis quando natus, an.mun. 2940.nu.77. eius regnum, ann. mun.2964. num.3.& ann.mun.2979.num.167.& 203.& seqq.& 210. ratio nominis, & temporis regni eius, nu. 204.& 205. quibus regionibus præfuerit, nu.206.207.

2. *Isbosethus* an biennium tantum regnauerit, an. m.2979.n.208. videri septem annis cum dimidio, quandiu Dauid in Hebron, ibid. nec repugnare scripturam, nu.210. qualis fuerit, nu. 211. longa concertatio inter vtrumque regem, an.m.2983.n.2.

3. *Isbosethi* regnum legitimum, an.mun. 2980.n. 1. quæ illud sustentarent aduersus Dauidem, an.m.2984.n.5. iure irascitur in Abnerem, an.m.2985.num.3. eius imprudentia, & timor, nu. 7. consentit reddere Micholem Dauidi, n.12. Abneris morte turbatur, ann. 2986.nu.2.

Isbosethi interficiendi consilia, an.mun.2986.n. 4.
3. ordo & modus rei gestæ exquiritur, nu.4. & seqq. quis videatur, num.8. quando occisus, nu.11. confoditur & obtruncatur, nu.12. sepelitur opera Dauidis, nu.15.& 16.

Israëlis & Iudæ distinctio, longe ante regnum 1.
Roboami, ann. m.2972. sch. 1. Israëlitarum ingenium mobile, ingratum, temerarium, ann.mund.2979.nu.102. fugiunt relictis ciuitatibus, num.147.& quinam hi fuerint, & vbi, n.148.& 149. Dauidi se dedunt mortuo Isbosetho, an.m.2986.nu.17.& 18.

Israëlitis quomodo propior Dauid, quam Iu- 2.
dæis, an.mun.3010.nu.35. & vice versa, ibid. eorum ingenium malum, an.mun. 3057.nu. 31.& 32. quandiu esset afflicturus Iudam, nu. 35. quis eorum in alienigenas affectus, ann. m.3030.n.31.& 32. maximéq; Christianos, ib.

Israëlitarum regnum inchoatum à Ieroboamo
fuit diuini iuris, an.m. 3021. n.51. populi eius 3.
multitudo, an.m.3022.n.46.

Ithai duodecimus de fortibus Dauidis, a. m. 3016.nu.30. siue *Ethai*, ibid.

Ituræi populi socij Agarenorum contra Israëlitas, ann.m.2965.nu.12.

Iudæa pro Idumæa, vel vice versa, an.m.2974. schol.3. *Iudæi*, vide *Israëlitæ, Hebræi.*

Iudæ Iscariotæ & Achitophelis comparatio, an.m.3009.n.80.

Iudæ tribus cum reliquis contentio super reductione Dauidis, an.m.3010. n.33. & seqq. parum idonea, atque legitima, ibid. altera responsio ferocior ex qua orta seditio, & qualis fuisse videatur, nu.36.

Iudicum numerus in repub. Hebræorum, ann. m.2900.n.9. eorum in gubernando moderatio, an.m.2962.nu.39.

Iudicum Leuiticorum sex millia sparsa per totum regnum, ann.m.3021.nu.16.17.& 43. qui differrent hi iudices à præpositis, num.43.

Iudicium temerarium Ammonitarum de Dauide, an.m. 2996. nu.5. & Ioabi de Abnere, an.m.2985. nu.22.

Iugerum quid, an. m.2964. sch.8.

Iulus sacerdos Ascanij filius, ann. mund.2905. nu.2.

Iura regni quæ, in 1.Reg.8.11.& quomodo accipienda, an.m.2962.nu.33.& seqq.

Iuramenti obseruatio, an.m.2964.nu.78. an 1.
Saulis iusiurandum fuerit culpabile, n. 79. & seqq. videtur probatum à Deo, nu. 104. fuit præceps, num.107. & irritum 116. Ionathas iureiurando à populo liberatur, ann. 2964.nu.119.120.

Iusiurandum Dauidis factum Sauli & Iona- 2.
thæ diuersum, a.m.2995.n.11. Iusiurandum vt obliget, an.m.3013.num.12. an fieri possit in tentione dissimulata, an.m.3021.nu.87.

L

Lacedæmoniorum regum initium, an.m. 2961.num.9. Dux familiæ regiæ Spartæ, & qui ex vtraque reges, nu.9.

Index tertij Tomi

LACTABANT Hebrææ mulieres filios suos, an. m. 2902. nu. 3. quamque id sit rationi consentaneum, nu. 4.

LAPIDES vsui fuerunt non raro altarium loco, an. m. 2940. nu. 57. & 58. Iudicum 6. 20. Lapis adiutorij, a. m. 2960. n. 23. & 25. Lapis Ezel. 1. Reg. c. 20. 19. Lapis Mercurius, aut viatorius, ann. mun. 2973. nu. 68.

LAPIDVM templi præstantia, & magnitudo, an. m. 3024. nu. 39. & 40. porphyretici, ophitici, &c. ibid. iis etiam pauimentum stratum, ib.

LATRONES propriè qui, an. m. 2986. n. 9.

LAVDATIONES funebres, an. mun. 2979. n. 184. Saulis, & Ionathæ 185.

LEGATORVM Dauidis violatio, an. m. 2996. nu. 7. & seqq. iubentur subsistere in Iericho, n. 10. Legati à populo ad Dauidem reducendum, an. mun. 3009. nu. 130. 131.

LENTICVLA quid, & vnde dicta, an. m. 2962. nu. 85. vide & ann. m. 3020. num. 39. cornu olei, ibid.

LEONES Moab, qui, an. m. 2992. n. 8. & 9. Leones ad latera solij Salomonis, an. mun. 3033. n. 16. Leunculi ad gradus, nu. 15.

LESBVS insula quando habitari cœpta, an. mun. 3001. num. 1.

1 LEVITÆ an ingrederentur in atrium sacerdotum, a. m. 2900. n. 21. & schol. 2. & 2903. n. 13. eorum propriæ vestes, an. m. 2907. nu. 5. Leuiticum ministerium quomodo æternum, an. mund. 2990. num. 9. an portarint arcam cum translata est in Sion. num. 10. & 11.

2 *Leuitarum* familiæ, ann. m. 2990. nu. 15. & seqq. officia eorum duobus in locis constituit Dauid, in Sione & Gabaon num. 32. quæ ibi canerentur, & quibus reditibus sustétarentur, nu. 33. & 34. antequam templum excitaretur, ibid.

3 *Leuitarum* ministeria à Dauide postremo instituta, an. m. 3021. nu. 13. numerantur, & quadripertito distribuuntur, n. 14. in varia templi ministeria 24. millia. Iudicum 6. millia, num. 15. & 16. distributi sunt per totum regnum, num. 17. A quo anno numerati Leuitæ 3021. num. 19.

4 *Leuiticorum* fructuum distributio, ann. m. 3021. num. 28.

LEX Adam, an. m. 2990. nu. 68. Lex regni, an. mun. 3020. nu. 46.

LIBAMINA sacrificiorum quibus rebus constarent, ann. mund. 2960. nu. 11. in iis aqua non numerata, ibid.

1 LIBER traditionum Hebraïcarum an S. Hieronymi sit, ann. mun. 2973. scholio 2. Liber Iustorum quis, ann. mun. 2979. nu. 183. Liber gestorum Salomonis, ann. mund. 3058. nu. 1. Liber verborum regum Iuda, & Israël, ann. m. 3058. nu. 2. Liber Addo prophetæ, ibid.

2 LIBRI tres à Salomone pœnitente compositi, ann. m. 3058. nu. 41. librorum sacrorum diuersitas in græcis, vnde nate videatur. Præf. num. 17.

LIBERALITAS Dauidis & optimatum in templum, ann. mund. 3021. num. 60. 61. & seqq. iuncta cum lætitia, num. 64. & 66.

LIGNA thyina, an mun. 3033. nu. 22. Lignum fabulosum in domo saltus Libani visum à regina Saba, ann. mun. 3047. nu. 42.

LITERÆ in damnum tabellarij, quales Vriæ & Bellerophontis, an. m. 2998. n. 10.

LOCA religiosa votis celebrata, vt Hebron, an. mun. 3009. nu. 5. vide & ann. mun. 2589. n. 15. vide *Excelsum*. Loci sanctitas cuiusmodi cæde non violaretur, an. mun. 3022. nu. 21.

LODABAR ciuitas trans Iordanem, an. m. 2995. nu. 13. & 3009. nu. 24.

S. LVCÆ euangelium dicitur à quibusdam redundare tribus generationibus, Præf. nu. 1. id ex S. Irenæo non doceri, num. 3. neque ex Africano, nu. 5. Patriarchæ qui in dubium vocantur extant apud antiquos patres, n. 6. qui apud Lucam agnoscunt 77. generationes, ibid.

LVCERNÆ templi an interdiu accensæ, ann. m. 2913. nu. 4. & 5. & schol. 2. vide *Candelabrum*.

LVCTVS indicia, ann. m. 2996 nu. 8. quam diuturnus luctus viduæ, ann. m. 2998. nu. 26. & 3005. nu. 6. rursus indicia luctus, an. 3000. n. 18. & 19. vide & numer. 120. & schol. 14. anni 3009.

LVDIBRIA male vitauit Saul, ac ne vitauit quidem, ann. mun. 2979. num. 125. 129. 130. 143. & 146.

LVDOVICVS 12. Rex Francorum, eiusque dictum egregium, an. mun. 2978. nu. 12.

LVDOVICVS 13. Rex Francorum multiplici virtute illustris ostenditur in dedicatione huius tomi. Et rursum ann. m. 2962. n. 31. & de eius inunctione, n. 87. Eiusdem eximia continentia, a. m. 3007. nu. 2. & 3. præfertur Dauidi, ibid.

LVTERES ænei, qui & conchæ, eorum forma & capacitas, ann. m. 3025. nu. 70. earum bases. 71. & reliquus apparatus, rotæ, lora, &c. nu. 72. pondus & situs, nu. 73.

LVXVS Romanorum, an. m. 2962. nu. 52. à Plinio arguitur, an. mun. 3033. n. 7.

M

MAACHA, vxor Dauidis, mater Absalonis & Thamaris, an. mun. 2981. num. 4. Absalon non habuit filiam Maacha, vxorem Roboami, ann. mun. 3007. nu. 9.

MAGI à Saule occisi, ann. mun. 2979. nu. 37. diuina lege prohibiti, nu. 57. & 65. Magia vide *Deus* nu. 8. Magia naturalis Salomonis, an. mun. 3022. nu. 93. an Dæmones expulerit, n. 93. vide schol. 4. Magia diabolica Salomonis, an. mun. 3053. nu. 22 23. 25.

MACHATI, an. mun. 2979. scho. 3.

MACHIR nutricius Miphibosethi, an. m. 2995. nu. 13. mittit munera Dauidi 3009. n. 84. gratus in eum Dauid, ann. mund. 3010. numer. 32.

MAGEDDO vrbs instaurata, & vbi sita, an. mun. 3044. n. 15.

MAHANAIM vrbs trans Iordanem, ann. mun. 2979. num. 207. & schol. 17. Dauid eam adit fugiens Absalonem. ann. m. 3009. nu. 75.

MAHARAI, siue *Marai*, princeps turmæ decimæ Dauidis, an. mund. 2980. nu. 10. idem in

fortibus Dauidis decimus, ann. mun. 3016. n. 30.

MALEDICTA Dauidis in Ioabum, ann. mun. 2985. nu. 29. vide *Execrationes*.

MALEFICIORVM varij modi, an. m. 1979. n. 68. per signa, per hydromantiam, per circulos, per corpora mortua, per arreptitios, num. 69.

MANVS pro arcu, aut columna, aut simili monimento Hebræis, ann. mun 2968. n. 52.

MAON desertum, pars deserti Ziph. an. mun. 2975. num. 10. In eo moratur Dauid, & tantum non capitur à Saule, num. 21. & seqq. & schol. 1. & ann. m. 2977. num. 20. & 21. deformatum in Emma, ibid.

MARE æneum, eiusque forma, ann. mun. 3025. nu. 65. cælaturæ, ac striæ, 66. pes, & subiecti boues, 67. pollubrum, & canales eiusdem, nu. 67. crassitudo maris, & capacitas, num. 68. & 69.

MARIÆ virginis scientia comparata cum Salomonica, ann. m. 3022. n. 61.

MASPHATH gemina, Iuda & Galaad, ann. m. 2960. num. 8.

MATERNÆ charitatis exemplum illustre in Respha, an. mun. 3013. nu. 16.

MEDICINA Salomonis, ann. mun. 3022. nu. 92. ex qua alij hauserunt, vt ait Anastasius, ib.

MEDON filius Codri claudus, & rex, ideoque noluit ei frater parere, an. mun. 3010. schol. 4. & ann. mun. 3011. nu. 2.

MELCHON idolum, ann. mun. 2999. nu. 36.

MELLO quid, ann. mun. 2987. num. 18. Vorago, eiusque fundatio, ann. mun. 3031. nu. 2. & 4. an eius ædificatio causa vel occasio defectionis populi, 3057. num. 25. non videri, nu. 26.

MENAS rex Ægypti, qui & Mineus, ann. mun. 3047. nu. 9.

MENDACIVM vitandum in cælanda veritate exemplo Samuelis, ann. mund. 2969. num. 10. & 11.

MENSÆ benedictio, ann. mun. 2962. n. 56. sedere ad mensam solebant Hebræi, ann. mun. 2969. num. 41. vide & schol. 10. in ann. 2973.

MENSÆ octo pacificorum, & holocaustorum, earumque instrumenta, ann. m. 3025. nu. 75.

MENSÆ panum propositionis, ad latus septentrionale altaris incensi, an. mun. 3024. n. 96. & pro vna Mosaica decem cōstruxit Salomon. ibid. quæ in iis panum & vasorum distributio. n. 98. Mensæ intermixtæ candelabris, & earum magnificentia. 99.

MENSVRÆ in Scriptura celebratæ, Modius, Satum, Ephi, Amphora, Hin, Gomor, &c. a. mun. 2903. nu. 9. & 10.

MERCVRIVS lapis, an. m. 2973. nu. 68. vide *Lapis*.

1 MEROB filia Saulis natu maior spondetur Dauidi in coniugem, a. m. 2972. n. 7. & 8. quam congruum id matrimonium, num. 8. cum vtriusq; consensu, ibid. mox traditur à patre Hadrieli, iniustissime, n. 9. Quis ille Hadriel, num. 10.

2 *Merob* quinque liberos Hadrieli parit, ann. m. 2972 10. qui postea crucifixi. 2. Reg. 21. 8. 9. vbi dicuntur filij Micholis, ann. mund. 3013. num. 14. & quam ob causam, ibid.

MESOPOTAMIA gemina, an. m. 2993. n. 17. trans Euphratem & in Syria Damascena. ib. & a. mun. 2996. num. 12.

MESSIAS obscure significatus, ann. m. 3016. n. 5.

METAPHYSICA Salomoni infusa, ann. m. 3022. nu. 98.

METEORA cognita Salomoni, an. m. 3022. n. 91.

MICHÆ idolum sublatum è tribu Dauidica, a. m. 2960. n. 7. vide & ann. mun. 3013. nu. 2.

MICHA filius Miphiboseth quando natus, an. mun. 2995. nu. 22. eius posteri, ibid.

MICHOL altera Saulis filia, diligit Dauidem, a. 1 m. 2972. n. 12. ad eam Dauid animum applicat, ib. qua conditione eam offerat Saul. nu. 13. & 14. Denique datur Dauidi, 22. mutuus coniugum amor, ibid. Excipit ex fuga Dauidem, an. mun. 2973. num. 18.

Michol elapsum à Saule Dauidem excipit, a. m. 2 1973. n. 18. eique fugam laudabiliter suadet, ib. præparat eam, nu. 21. Micholis fallacia, & cui fini. n. 22. fingit probabilem Dauidis ægritudinem, num. 22. prudenter valde excusat se, nu. 23.

Michol an mentiendo in gratiam mariti me- 3 ruerit, ann. m. 2973. schol. 3. Quota Dauidis vxor, an. m. 2977. nu. 50. & 51. an in die mortis pepererit, an. m. 2981. num. 8. & 10. Datur Phalti vxor, & quid ab illa peccatum, an. m. 2977. nu. 50. & 51. an eadem cum Egla 2981. nu. 7. & 8. Sterilis ibid.

Michol cur omissa in vxorem Dauidis catalo- 4 go, an. m. 2981. nu. 11. redditur Dauidi, an. m. 2985. n. 12. vide & schol. 2. saltantem coram arca Dauidem contemnit, an. m. 2990. n. 27. & increpat, num. 36. quæ eam excusent, & quæ accusent, nu. 39.

Michol punita diuinitus, a. m. 1990. n. 39. pecca- 5 uit maxime in modo, & arguens quod erat laudabile, nu. 40. Dauid eam reprehendit commotior, n. 41. Micholis sterilitas, nu. 43. & quæ eius causa, num. 44. licet illis filij tributi videantur, 2. Reg. 21. an. m. 3013. nu. 14.

MILETVS in Asia conditur ab Ionibus, ann. m. 3011. nu. 4.

MILITVM rigida obedientia, an. m. 2964. n. 90. sub Dauide disciplina, an. m. 2977. nu. 24. & 25. vide tamen ann. m. 2979. nu. 102. Militia Dauidis quomodo ordinata, an. m. 2980. n. 2. & seqq. militiæ principes diuersi, num. 4. militia ordinaria in 12. turmas distributa. 1. Par. 27. 2. 1980.

MIPHIBOSETH filius Saulis ex Respha cōcubi- 1 na, 2. Reg. 21. 8. crucifixus à Gabaonitis. v. 9. cum sex aliis cognatis ibid. an. m. 2975. n. 6.

Miphiboseth nepos Saulis, filius Ionathæ debi- 2 lis pedibus, nascitur, an. m. 2975. nu. 6. claudus fit, an. mun. 2979. nu. 191. & 2995. n. 12. vbi maneret, n. 13. euocatus à Dauide timet, nu. 13. & quare, num. 14. reddit illi Dauid bona Saulis, n. 15.

Miphiboseth recuperat bona sibi misericordi- 3 ter à Dauide data, an. m. 2995. n. 15. & 16. fit conuiua Dauidis, num. 16. eius animi demissio, numer. 17. quo modo alendus, numer. 18. supra mensam regis, num. 21. apud

Dauidem per calumniam à Siba seruo suo accusatur.2.Reg.16.3.a.3009.nu.38.

4 *Miphibofeth* occurrit Dauidi ad eum reducendum,an.m.3010.n.8. & 16. ratio temporis, 17. diuturnitas eius luctus, & neglectus sui. n.u18.& 19.agit cum Dauide, & Sibam accusat,num.21.regem autem excusat.22.magis humiliter quam vere 23.

5 *Miphibosethi* æquitas animi in Dauidem, ann. mund.3010.num. 25. videtur renuntiare satisfactioni,ad quam tenebatur Dauid, ibid. filium habuit Micham, & multam ex eo posteritatem,vide ann.mun.2995.n.22. Rabinorum in eum insulsa, atque improba calumnia.ann.mun 3010.nu.28.

Mina pro siclo accepta, ann. mund. 3033.nu 10.

Minevs rex Ægypti,vide *Menas* ann.m.3847. num.9

Misericordia Saulis importuna, an.mund. 2968.num. 19. regibus quandoque noxia,a. mun.3005 nu.9

Moabitas adit profugus Dauid , ann. mun. 2974.nu.2.quamdiu ibi manserit, nu.5.quibus de causis inde migrarit,nu.10.

Moabitici belli causa inquiritur, ann. mun. 2992.num. 2. & 3.funiculi eorum varie explicantur, num.4.5. & 6.duo eorum leones qui,num.8 & 9.luctus eorum, ann.m.2996. num.8.

Mobonnai, vide *Sobochai*.

Modivs,vide *Mensura*.

Monialivm instar Dauidis concubinæ conclusæ,ann.mun.3010.nu. 41.

Monimenta erecta bono fine, an.mun.2968. nu.34.Monimentum Absalonis. 2. Reg 18. 18.ann.mund. 3009.num 105. & seqq. quis eius locus,numer. 108. vide *Titulus* & *Manus*.

Monomachia vide *Certamen* singulare.

1 Mons Moria,in quo area Iebusæi, electus à Deo ad locum sacrificij, ann. mun.3017.nu. 31.emit eum locum Dauid, num.36. ibique sacrificat. & Deus ignem de cœlo mittit, n. 37.& sæpius deinceps ibi sacrificatur,num. 38. electum à Deo locum Dauid populo significat,ibid.

2 *Mons moria* quando Dauidi ostensus destinatus sacrificijs,ann.mun.3017.num.29. & an. 2990.num. 75. Mons moria ad Beniamini tribum potius pertinet,quam Iudæ,ann.m. 3023.num.15. & 16. vndique decliuis, num. 18.quæ illi ad 4.ventos posita.ibid.

3 *Montis* moriæ vertex ad aream templi dilatatus,ann.mun.3023. 20 eoque fine vndique ingentes substructiones extructæ, ibid. de ratione nominis vide etiam schol.2. & nu. 11.& 12.

Moralis scientia Salomonis,ann.mun.3022. num.94.

Morbvs Dauidis.ann.mun.2999.n.26.

Moria vide *Mons* moria 1.2.3.

Mortem an occupare liceat in necessitate moriendi. ann. mund.2979. num.134. mors ab amico , & ab inimico quantum differat, ann.mund.2973.n.56.sibi illata qualis , ann. mund.2979.num.129.

Mosen in scientia politica Salomon superauit,ann.mun.3022. num.95 Mosis nepotes æditui, siue præpositi thesauris, ann.mun. 3021.nu.41.

Mvli donatitij Salomonis, ann. mund. 3044. num.13.

Mvlierum cantica Sauli ingrata , ann. mun. 2971.n.61.imprudenter cecinisse. num. 64. propter comparationem institutam , ibid. cur in eas non iratus Saul.num. 66. distincti earum chori, num. 69. mulier vltro virum rapiens mater Ionathæ , ann.mun.2973.nu. 78. 1

Mulieres præ viris ad superstitiones pronæ, ann. mun. 2979.num. 66. solæ ventiloquæ, ibid. Mulier bona preciosa res & rara.2995 num.12. Mulier sapiens reconciliat Absalonem patri,ann.mun.3005.num.7.& seqq. alia item in Abela. agit causam ciuitatis, an. mun.3010.num 56.& 57. 2

Mulieres quæ contendunt coram Salomone, ann.mun. 3022. num.104 an fuerint meretrices,num.105.earum disputatio,num.106 & seqq.vide & scho. 6. eiusdem anni. Mulierum atrium in templo,an.mun 3025. nu. 40.& schol 4. & 5. Mulier bona morti eripit nuncios Dauidis.ann.3009.75. 3

Mvnera iudicibus interdicta , ann. mund. 2961. numer.7.& 2963. numer. 61. an prophetæ consulti ea acciperent, ann. mund. 2962.nu.50. & 51.munera Dauidis ad Iudæos ex præda missa,a.m.2979.n.155.& quam ob causam,num.157. 1

Munera antiquorum permodica,atque simplicia.ann.mun.2962.nu.52.& ann.mun.2970. num.13.& 2971.num.18. indicia grati animi, an.mun.2961.num.53. & beneuolentiæ, vide munera Ionathæ data Dauidi,ann.mun. 2971.n.56. 2

Munera Salomoni data, ann.mun.3033.num.21. munera mutua Salomonis,& reginæ Sabæ, an.mun.3047.num.15.38.& 39. 3

Mvres in Azotiorum , & cæterorum Philisthæorum villis ebulliunt, frugibus, hominibusque infesti,an.mun.2940. num. 27.28. 29.quam conueniens ea plaga,num.30.mures aurei in expiationem culpæ,num.42. & seqq.an plures quinque nu. 45. & 46. quid illis factum,sch.6.

Mvrvs Hierosolymorum triplex, ann. mun. 3042. exstructus, aut instauratus à Salomone,num. 9. & seqq. quæ eius longitudo ex Iosepho,num.13.refellitur. num.14. ex Villalpando num. 15. quot illius turres, num. 13.& 14.

Mvsach sabbati,ann.mun.3025. num.74.

Mvsicæ siue harmoniæ vis contra atram bilem,& dæmones, ann.mund. 2970. num.3. & 4.

Mvsica Salomoni diuinitus indita, ann.mun. 3022.num.72.

Myrina vrbs condita in Asia, ann.mun.3003. num.3.an eadem cum Smyrna, ibid. à quibus condita.ibid. Myrina Amazonum regina,ibid.

MYSTERIA fidei Christianæ, quæ Salomoni videantur reuelata, ann. mund. 3022.num. 99.

N

NAAS rex Ammonitarum, vide *Ammonita*, moritur,ann.mun. 2995. num.23. vnde amicus Dauidis,ibid.& ann.mun. 2996. num.3.benemeritus de Dauide,ibid.
NAAS etiam vocatur Isai pater Dauidis, ann. mun.3009.schol.10.
NABAL Carmelus maritus Abigail. ann. mun. 2977. eius mores num. 22. contumeliosus, & inurbanus,num.26.& 27. ebriosus ibid. eius præcipua contra Dauidem culpa. nu. 30.stupor & ebrietas,num.45. mors, num. 46.
NAHARAI 29.fortium Dauidis, an.mun.3016. nu.36.vide *Pharai*.
NAIOTH quis locus,2973.n.31.Domus doctrinæ apud Samuelem,ibid. ibi aliquandiu latuit Dauid ibid.ibidem & Saul cum suis satellitibus prophetauit.
NAPHÆI populi,socij Agarenorum contra Israëlitas,ann.mun.2965.num.12.
1 NATHAN propheta quis, a. mun. 2990.n.49. nō filius Dauidis, ibid. eum Dauid de templo vt amicum consulit, non vt prophetam,num.50.decipitur, nu.51.accipit à Deo oraculum, & quæ eius summa, 52. explicatur,num.53.& seqq.eius filij,3016.nu.35.
2 *Nathan* propheta dicitur à Rabbinis præuidisse adulterium Dauidis, ann. m.2998.schol. 2. mittitur à Deo ad Dauidem, ann. mund. 2999.num.2.quem arguit in parabola,num. 3.vt rei conueniat, ibid.explicatur tota eius oratio,nu.6.7.& seqq.
3 *Nathan* propheta videtur fuisse magister Salomonis, ann.mun.3006.num. 8. eundem & Ionathan fuisse Hebræi putant, ann. mun. 3014.schol. 4.fauet Salomoni vt fiat rex,an. mun. 3020. num.15. res Adoniæ disturbare parat,num.19.interuentu Bethsabeæ. num. 20.
4 *Nathanem* quæ erga Salomonem mouerent, ann.mun.3020.num.20 Regem adit, & rei statum inculcat, num. 26. eius cum Rege familiaritas, num. 27. inungit cum Sadoco Salomonem, num.34. Alius quidam Nathan in officialibus Salomonis, ann.mund. 3022.num.126.& 122.
1 NAVIGATIO in Ophir & Tharsis quando à Salomone instituta.an.mund.3023.nu.36.non tempore templi ædificationis, ibid. Adiecit animum mature Salomon parandæ classi, num. 40. sed tardius videtur nauigasse, ibid.& ann.mun.3033.num.17.& 18.
2 *Nauigatio* in Tharsis quomodo fieret triennio,ann.mund.3023. num.43. & ann. mun. 3033.num.17.& schol.1.
NEGOTIATORES, & Mercatores magnum Salomoni vectigal reddebant,ann.mund.3033. num.20.
NEOMENIA vnde dicta,ann.mund.2973.schol. 7.fuisse festum vnius diei,aut duorum ex multorum vsu,quando nec ieiunabatur.schol.8.
NICAVLE, aut *Nitocris* an nomen Reginæ Sabæ,ann.mun.3047.nu.6.
NILEVS Codri filius, Medonis fratres,dux Ionicæ emigrationis,ann.m.3011.nu.3.
NITOCRIS, vide *Nicaule*.
NOBE oppidum sacerdotum; sed gemina fuit Nobe,ann.mun.2973. num. 90. & 91.in citeriore habitauit pontifex Achimelech. Ad eam translatum tabernaculum è Silo, ann. mun.2941.num.6.& 7. An in ea vexati Gabaonitæ à Saule,ann.mun.2979.num.24. 1
Nobe Saulis iussu funditus deletur. 1. Reg.22. 19.ann.mun.2974.nu.35. 2
NODABÆI populi, pugnæ Agarenis socij contra Israëlitas,ann.mun.2965.nu.12.
NVBES implet domum Domini in dedicatione eius, ann. mun. 3030. & quidem bis,primum num.25.secundo num. 36. cum flamma innoxia ibid.
NVMERATIO populi an prohibita, ann. mun. 2968.num. 11. quando sub Dauide contigerit,ann.mun.3016. num.1. & 2. occasio eius, num.41.cur ipse populus qui numerabatur punitus,num.41 & 42.quæ in hac numeratione Dei actio,& quæ dæmonis nu.44. 1
Numerando quis locorum ordo,ann.mun.3016. num.47.& 48. & ann.mund. 3017. num. 2. quis rei gerendæ modus.num.3. Quis collectus numerus, & modus conciliandi varia scripturæ loca.nu.4.& seqq. 2
Numerus Leuitarum, à quo ætatis anno captus sit,vigesimo,an trigesimo, ann.mund.3021. nu.19. 3
NVNCII ad Dauidem profugum Ionathas, & Achimaas,ann.mun.3009.nu.72.& 73.quos serui Absalonis persequuntur, numer.74. qui abdunt se in puteum, num.75.& à muliere officioso mendacio morti eripiuntur, an.mun.3009. nu.75. Dauidem monent de traijciendo Iordane 75.
NVPTIÆ per coëmptionem,ann.mund. 2972. num.16. Dauidis cum Bethsabæa an illegitimæ,an.mun.2998.num. 30. non videri,licet eas adulterium conciliasset.ibid. nec ob eas culpandus Dauid,nu.31. non fuisse valde celebres,num.31.
NVPTIAS Abisagæ petit Adonias, ann. mund. 3022.nu.5.& 6.an licitæ essent, num.9.
NVPTIÆ filiæ Pharaonis cum Salomone, ann. mund.3022.num.116. quando initæ, & cui fini, ibid. A Dauide conciliatæ,num.116.an hæc affinitas illegitima, num. 118. dos illius, num.119.tempus,ritusque nuptiarum, occursus sponsi & sponsæ, num. 120. 121. locus,122.

O

OBEDEDOM Leuita hospes arcæ,an. mund. 2989.num.30.cum fructu.31.eius felicitas.32.conditio,genus,patria, 33. cur dictus Gethæus,33.34. vbi habitaret,35.princeps inter ianitores,1.Paral.26.ann.mun. 3021. nu. 37. &39.
OBEDIENTIA militaris rigida, ann.mun. 2964

nu.90.eius necessitas vt res Deo placeat, n. 100.obediendo Deo etiam peccatur, an. m. 2968.nu.21. & 40. potior est sacrificiis, nu. 43.ex Iosepho, & quomodo id verum, nu. 44.& melior Sauli,nu.45.

2 *Obedientia* quatenus melior sacrificiis, aut contra,ann.mun.2968.nu. 46. & an inobedientia æquetur idololatriæ,nu.46. Obedientia duplex,48.insignis Dauidis obedientia, an. mun.2974.nu.11.& 29.

Ocvli Ionathæ quomodo illuminati, ann. m. 2964.nu.91.& 92.

Odolla,vide *Spelunca*.

Oeconomica scientia Salomonis, an.m.3022. n.97.eam mirata est regina Saba.97.

Officiorvm regiæ domus Salomonis distributio,ann.mun.3022. num.123.& seqq.cur facta, 123. in domo Dauidis initio regni, an. m.2980.nu.1.& seqq. circa militiæ turmas, & domestica officia.nu.12.& seqq.

Olei lenticula vel cornu,an.mun.3020.nu.39. quod foret oleum hoc.schol.2.

Omen an captare liceat, a.m. 2964.n.59.& an captarit Ionathas,nu.60. an Dauid,ann.m. 2973.nu.54.

Operarvm, siue operariorum numerus in templo,ann.mun.3022.n. 144. de eo numero Scripturæ conciliantur, numer.145.vide *Proselyti*.

Ophir regio vbi sita,ann.mun.3021.nu.60.& 3023.n.41. videtur eadem cum Sumatra,& Taprobana,nu.41.vide & ann.mund.3033. numer.18. & schol. 1. vide supra *Nauigatio*, num.1.

1. Ophni,& Phinees filij Heli, ann.mund.2900. nu.11. Ophni videtur fuisse primogenitus, ibid.malitia eorum,ann.mun.2907.nu.9.& sacrilegium triplex, ibid. fornicationes & adulteria, nu. 10. quid aleret eorum audaciam,ann.mun.2911.n.2.

2. *Ophni* & Phinees peccata qui directe contra Deum,ann.mun. 2911.nu.5. non corriguntur admonitione paterna,& quare,nu.6.de ipsis Heli accusatur à propheta,ann.mund. 2911.num.5. Ophni patris grandæui munia obire potuit,an.mun.2933.nu.5.

3. *Ophni* & Phinees deducunt arcam in castra,anmun.1939.nu.15.an priori prælio adfuerint, nu.15.occiduntur, num.20.& 22.an æterna morte perierint,nu.36.& 37.eorum peccata in Achimelecho & 85.sacerdotibus, puniuntur,an.mun.2974.nu.26.& 31.

Oracvlvm templi,& alia eius nomina, ann. mun. 3024.num. 21. vide *Sanctum sanctorum*, quæ in eo essent,nu.9.

1. Oratio an sedendo à Dauide facta, an.mun. 2990.nu.65.tota plena affectuum, vide supra Dauid num. Oratio quantumuis irrita cur fidenter iteranda, ann.mund.2939. nu.12.

Ornan Iebusæus,vide *Areuna*.

Oscvlvm an ceremonia vnctionis regum, an. mund.2962.nu.88.cui vsui ibid. & cur à Samuele datum Sauli,nu.89. symbolum pacis & charitatis, ibid. index veniæ,ann. mund. 3007.nu.14.& 15.in perfecta reconciliatione Absalonis,& ann.mun.3020.38.in Salomonis inauguratione priore.

Ostiorvm templi ornatus, ann.mund.3024. nu.62. an argentea, aut potius lignea auro conuestita, cum cherubinis, & palmis humili thoreumate,ibid.eorum seræ,& pessuli an aurei,63.valuæ geminæ, nu. 64. limina quadrangula, non fornicata, ibid. in valuis ostiola ibid. 1

Ostium orientale quam ornatum, ann.m.3024. nu. 76. eius amplitudo, habuit impositum arcum octo cubitorum,nu.76.aliæ duæ portæ quales,ibid. 2

Ostia tria atrij Israëlitarum ab ortu, septen. & meridie, an.mun.3025.nu.30.an etiam quartum ab occidente,nu.31.singulorum ostiorum thalami seni, nu.33. eorum forma, nu. 34.vide *Porta*. 3

Oza Leuita sustentat arcam labentem, an.m. 2989.n.21.& diuinitus occiditur,nu.22. An quia temere tetigit, aut potius quia plaustro imposuit,num.23.24. cur solus occisus 24.quo mortis genere 25.an igne diuino 26. an perierit?non videri,nu.27.& sch.5.

P

Pacifici hominis prudentia, ann.m. 2979. nu.49.

Palathæ quid,ann.mun.2977. nu. 36. massæ ficuum desiccatarum,an.mund.3009.n.37.

Pallii Samuelis fortuita scissio cessit in signum,an.mun.2968.nu.62.63. & 64. Scissio pallij Ahiæ prophetæ in signum diuisionis regni.3.Reg.c.11.30.an.mun.3057. nu.27.& seqq.fuse.

Palmvs duplex,an.mun.3025.n.55.

Palmira quæ ciuitas,& vbi sita,an. m. 3044. Salomonem habet authorem, nu.3.& 19.

Panes propositionis à laïcis in necessitate edi poterant,ann.m.2973.n.100.& 101. etiam à non mundis, nu.102. qui dicantur sanctificari in vasis,an.mun.2973.schol. 13. tam sacerdotes quam Leuitæ erant super panes propositionis,sed diuerso modo, an. mun. 3011.nu.21.& seqq.

Panvm & phialarum dispositio in mẽsis propositionis,an.mun.3024.n.98.

Parabola Nathani,an.m. 2999.n.3. Thecuitis 3005.nu.5. vtilitas parabolæ, ibid. an.nu. 12.& 13.Parabolarum scientia data Salomon an. m.3022.rectè aptetur,num.85. vsurpatæ passim Hebræis, ibid. Adeo vt Christus Dominus sine parabolis non loqueretur eis.

Parastades quid,an.m.3024.nu. 9. distabant vbique à se mutuo octo cubitis,in quo spatio erant fenestræ cum suis ornamentis, n. 9.interius eis costæ respondent, siue anterides,num.12. Parastadum modus,& striata forma,ann.m.3024.nu.78.

Parentvm violatores maledicti, an.m 3009. nu.107.

Partes sacrificij Elcanæ Hebræi vestes interpretantur,an.m.2900.nu.12.

Patientia Dauidis,an.mund. 3009. num.48. 49. 51.54.

PAVIMENTI templi ornamenta, an.m.3024.nu. 61. auro tectum fuit in Sancto, & in Sancto sanctorum, nu. 60. ex Iosepho & Scriptura, ibid.
PECCATA in proximum sunt etiam in Deum, an.m.2911.nu.4. quæ in Deum directe fiunt, sunt grauiora, nu.5.
PECCATVM dicitur etiam malum ex peccato ortum, an.m.2964.n.106. peccantis personæ ratio habenda, nu.108.
PECCATORIS reconciliati imago, an.m.3007.n. 15. Peccatores se fore aiunt Bethsabæa & Salomon. ann.m.3020.nu.25.
PECVLIVM Dauidis quid, ann.m.3021.n.60.
PELTÆ aureæ Salomonis, ann.mun.3033 nu.8. & 9. earum valor, & pondus numer.10. vide *Scuta*.
PERIBOLVS siue lorica aut corona totius ædificij templi, an.mun.3024.n.2.& 3025.nu. 9. cui fini.a.3024.n.3. vbi & alia eius nomina; eius forma ex stylobatis & cancellis, 4. cum sphæris, 5. ibid. eius longitudo, numer.5.
PERIBOLVS secundæ contignationis, ann. m. 3024.nu.28.& ipsius tecti, num.81. Periboli totius ædificij portæ ab occasu quatuor, an.m.3025 nu.8.
PERTVRBATIONVM, siue Passionum humana tyrannis, an.m.2976.n.30.
PES, siue pedes apud Hebræos qui vsurpentur, an.mun.2976.sch.1.
1. PESTISNE electa à Dauide in optione data, an. m.3017.n.13. immittitur à Deo, nu.15. fuisse mere supernaturalem, ibid. quandiu durarit, num.16. quidam putant vnum diem, aut etiam dimidium, nu. 16. videri omnino triduum, num.17.& 18. qui ab ea immunes, an Ierusalem num.21.& 22.
2. *Pestis* modus ex Iosepho, an.mun.3017.nu.23. ex Abulensi ordo rei gestæ, nu.24. & 25. numerus occisorum fuse expenditur, num 19. 20.21. eius finis, nu.26.& 30. Deo per sacrificium placato, nu.37.
PETITIONIS callidum genus quo vsa Bethsabæa ad Salomonem pro Adonia, ann. mun. 3022. nu.8.
PHALTI an maritus Micholis, an.m. 2977.nu. 50.& 51. eam diligit, & flés comitatur abeuntem. 2.Reg.3.v.16.
PHARAI, qui & Naharai 25. in fortibus Dauidis, an.mun.3016 n.34.
PHARAN Arabiæ desertum, ann.mund.2977. nu.20.
1. PHARAONIS filiam ducit Salomon, an. mund. 3022.n.116. an ille Vaphres, nu.117. Epistola ab eo, & ad eum. nu. 137. Isti Salomon ædificat domum, an. mun.3030.n.45. in eam demigrat, an.m.3042.nu.5. vbinam prius manserit, nu. 6. an necessaria fuerit hæc migratio, ibid.
2. *Pharaonis* filia an Salomonem ad idola pertraxerit, an.mun 3048.nu.5.& 3053 num.4.& 5. eiusdem pœnitentia, ann mund. 3058. numer.41.
3. *Pharaones* reges Ægypti quando ita dicti, an.m. 3047.nu.3.& 5. ex Iosepho, dat Gazer in dotem filiæ, vide *Gazer*.
PHEMONOE Sibylla, an.mun.3004.nu.2.
PHENENNA vxor Elcanæ, æmula Annæ, & exprobratrix, ann.mun.2900.num.15.& 16. de eius filij certatim morientibus Hebræorum fabula, ann.mund. 2907. nu.7. improbatur, num.8.
PHILISTHÆORVM bellum contra Hebræos sub mortem pontificis Heli, an.m.2939.nu. 2. eiusque causæ, nu.2.& 3. eius apparatus ex vtraque parte, nu.4.& 5. prius prælium cum clade Israëlitarum, num.6. timent ad Arcæ Domini aduentum, num.17. qui resumunt animos, nu.18. 1.
Philisthæi altero prælio vincunt Hebræos, ann. m.2939.n.19. & cur Arcam impune vident, tangunt, auferunt, an.mun.2940.n.14. Honoris causa in templo Dei sui eam collocant, num.15. cur nihilominus mox afflicti, numer. 15. eorum pœnæ similes Ægyptiis, num.47. 2.
Philisthæi consilium capiunt super restitutione Arcæ, ann.mun. 2940.nu.41.& seqq. & schol.4. Eis Hebræi tributa soluunt, ann.m. 2947.n.3. vide & an.mun.2960.nu.2.& 6.& 17. Adeunt Hebræos in Masphat numer.18. contra eos Dominus pugnat, & vincit, nu. 21.22.23. 3.
Philisthæi Phœnices habent commilitones, & Tyrios nominatim, an.m.2960.n.24. an diu quieuerint ab Hebræis vexandis, nu.26. an tributum eis pependerint, an.mun.2961.n. 2.& an.m.2962.nu.61. contra eos Dominus regem parat, nu.60.& 61. 4.
Philisthæi stationem siue præsidium habebant in Gabaa, signum seruitutis Hebræorum, an.mun.2962.n.99. eorum præsidium deletur, an.mun.2964.nu.12. contrahunt copias contra Israëlitas, nu.15.& 16.& quot currus, num.15. prædones ex castris excurrunt, numer.38. 5.
Philisthæi quando videantur armis priuasse Hebræos, an.mun. 2964.nu.42.& seqq. locum mutant ad pugnam, nu.47. seipsi non noscitantes interimunt, nu.57. affecti stupore, & confusione mentis, n. 68. tribus plagis prostrati, nu.70. diuinitus vincuntur, nu. 77. & spoliantur, 93.94. 6.
Philisthæi bellum instaurant, an.mun.2971.nu. 2. quæ causa, ibidem, quæ occasio, nu.3. Dei in eo consilium ibid. stant oppositæ acies multis diebus, nu.5. offerunt Hebræis singulare certamen, num.5. mortuo Goliatho diffugiunt, n.49. & eos Hebræi persequuntur, & quousque, nu.50. cæsorum numerus ex Iosepho, ibid. 7.
Philisthæorum Accaronitarum ducenta præputia Dauid accipit, an.mun.2972.nu.17. execrantur circuncisionem, n.12. & 19. bellum inde natum videtur, ann.mun.2972 nu.24. Et rursum aliud, an.m.2973.num. 9. Iterum aliud contra Ceilanos, an.m. 2974.nu 39.& sequent. vincuntur, nu. 42. 8.
Philisthæi per regnum Saulis effusi, impediunt ne capiatur Dauid, ann.mun.2975. nu.23. videntur fuisse prædones, quos compescuit 9.

Saul,nu 26. Bellum contra Saulem postremum parant,an.m.2979.num.28. quæ eius causæ,nu.28.& 29.

10. *Philisthæorum* reguli stant in acie, an.m.2979.n. 41.& 44.quæ copiæ ibid.eas lustrant, n.44. feliciter pugnant,nu.114. spolia detrahunt, nu.143.vicem reddunt pro Goliatho,num. 144.Imprudenter quiescunt,an.m.2981.n.1. & 2983.nu.6.

11. *Philisthææ* situs, an.m.2979.schol.4. Philisthæi insurgunt in Dauidem, an.m.2988.n.1. quæ belli causa, n 2. vincuntur,n.11.& idola sua deserunt, n.12. Resumunt animos ad alterum prælium num. 13. & certamen eodem loco repetunt,14.

12. *Philisthæi* à Dauide vincuntur,modus victoriæ, rei gestæ summa, ann. mund.2988.num.17. & 18.& 19.an ab Angelis percussi, n. 21.quo fuga compulsi,nu.23. Quomodo stationem haberent in Bethlehem, ann. mund.2988. nu.31.

13. *Philisthæi* rursum à Dauide inuaduntur, ann. mund.2991.num.5.tributarij fiunt,num.7. alia bella 4.cõtra eosdem, incerti fere temporis, primum, ann. mund.3014.2. qua de causa, 2.cur à Deo permissum ibid.alterum bellum contra eosdem in Gob,nu.6.

14. *Philisthæorum* tertium bellum siue prælium,an à Dauide confectum, ann. mund 3014.n.9. non videri,ibid. Quartum vbi gestum, & qua de causa, nu. 12. omnia fere gesta contra gigantes,ann.mund.3014.nu.3.&c.patet in singulis.

Phinees & frater Ophni', filij Heli, ministrant in domo Domini, ann.mund.2900. num. 11. An conuitio affecerit Annam, numer. 29. schol. 4. An pontifex viuo patre, ann. mund.2933. num.5. moritur cum fratre,vide *ophni.*

Phinees vxor in cladis nuncio parit, an. mun. 2939.num.38.an septimestrem, numer.39.& vitalem, ibid. dat filio nomen è re nata, & moritur,numer. 40. eius pro suis elogium, num.41.

Phoenices an in templo laborarint, an.mun. 3022.nu.47.

Physiologiæ scientia Salomonis, ann. mun. 3022.nu.86.& 88.quam scripto tradidit,nu. 87. sed scripta perierunt, sicut & aliæ eiusdem disputationes, ibid eam scientiam illi notam probatur,num.88.& 89. & in specie nouit naturas animalium cicurum & agrestium,num.90.vim ventorum & Meteorologica,num.91.

Physiognomia Salomonis , ann. mund.3022. nu.91.

Pignvs fidei & amicitiæ, ann.mund.3021.numer. 76.

1. Plvvia in prodigium à Samuele data , ann. mun.2963.num.72. & 74. in messe nulla in Chananitide , ibid.& num.73. Pluuiam in Græcia ad preces Aeaci datam fabulantur, num.74

2 Plvviæ defectus in populo ad triennium ob violatos à Saule Gabaonitas,quæ mox data, crucifixis 7.filiis eius. 2. Reg.21.ann.mund. 3013.num.16.

Podivm columnarum quid, ann. mund.3024. num.26.& 79.

Poena fit naturæ vitium,ann.mun. 2990. nu. 1
44. Pœnæ exemplares quales esse debeant, vt iustæ sint,ann.mund.2999.nu.38. Pœnarum sensum quid maxime mitiget, ann. m. 3017.nu.10.

Pœnitentia non solet auferre pœnam , sed cul- 2
pam ; ann. mund. 2968. numer.19. vide & schol. 8.

Pœnitentia Salomonis fuse probatur autorita- 3
tibus,& rationibus, ann.mund. 3058. num. 10.& seqq. Pœnitentiæ eius tempus, num. 30.modus ac dispositio eius.num.31.eius vera conuersio, nu.32. exponitur ex patribus, num.33.

Pœnitentiam publice egit Salomon , ann.mun. 4
3058.num. 34. & populum ad pœnitentiam inuitat,num.35. affligit etiam corpus suum, num.38. Ea de re Hebræorum traditio , nu. 39.& 40.tres libros scribit,nu.41.

Poesis Salomonis, ann.mun. 3022.numer.67. carmina,odæ,tragœdiæ, comœdiæ,Satyræ, &c.68.69. Poëtarum antiquitas,& laus,an. mun.3022.nu.69.

Politica quædam consilia iniusta,an. mund. 2971.nu.67. Politicam siue scientiam regendæ Reipub. maximè cupiuit, postulauit,obtinuit,ann.mund.3022.num.95.

Pollvbrvm maris ænei , ann. mund.3025.nu. 67.

Pons inter templum ædesque regias , ann.m. 3041.nu.3.

Pontificvm catalogus non idem qui filio- 1
rum Aaronis per Eleazarum,an.mun.2900. nu.5.cur mutata familia,nu.6.Aaronis progenies interrupta , ibid. Achias sub Saule pontifex,ann.mun.2962.n.8.regni 1.semper fuerunt vncti oleo sacro , ann. mund.2962. nu.81.

Pontifices an duo fuerint tempore Dauidis,ann. 2
mund.2975.num.2.& seqq.& 2995.num.5. Sadoc scilicet & Abiathar,& admittitur solus Abiathar;vide & ann.mund.3020.num. 33.34.35.de singulis pontificibus vide suis locis Heli, Achitob, Achias; qui & Achimelech, Abiathar,Sadoc.

Popvli timor in dedicatione templi , ann. m. 3030.nu.36.& 37. eius dimissio, die 23.septimi mensis,nu.42.

Porta pro vrbe plerumque sumitur in Scriptura,an.m.2962.n.63.

Portare peccatum alicuius quid,ann.mund. 2668 nu.60.& schol.6.

Porticvs gentium in templo operosæ fundationis,ann.mun.3023.num.28. & quare,nu. 29. quomodo recte ac solide fundata, num. 30.Porticus Salomonis quæ,& vbi,ann. m. 3025.num.15.

Porticvs atrij Israëlitici ornamenta , & forma,ann.mund.3025.numer.35.tria eiusdem tabulata, 60. cubitorum , cũ suis columnarum ordinibus,36.vide supra *Atria.*

Posse pro audere non raro in Scriptura positum,a.mun.3009.schol.8.

PRÆDA Amalecitana varia, ann. mund. 2968. n.
20. & schol. 2. qui prædæ iniusta, ann. mund.
2979. num. 137. & 139. ratio eam diuidendi ex
lege Dauidis, nu. 141. 142. & Romanorum,
ibid.

PRÆDAM suam Dauid dono mittit ad plerosque
gratitudinis ergò, ann. mund. 2979. nu.
151. & seqq. quanta ea fuerit, nu. 152. & quæ
Dauidis portio, num. 153. quî facta videatur
distributio num. 154. & quæ dicatur præda
Domini, nu. 154.

PRÆDICTIONES tam comminatoriæ, quam immutabiles
ex euentis agnoscuntur, ann. m.
2963. n. 66. vide *Propheta* & *Prophetia*.

PRÆLIA quatuor Dauidis & suorum contra
Philisthæos, sub finem regni eius, a. m. 3014.
n. 1. & seqq.

PRÆPOSITI thesaurorum, vide *Quæstores*.

PRÆPOSITI Leuitæ, quomodo à Iudicibus differrent,
an. m. 3021. n. 43. eorum opera an rustica,
nu. 44. sparsi per tribus, num. 46. diuisi
erant locis, ibid.

PRÆSIDIA militaria cui vsui, an. m. 2962. n. 99.
& 2964. nu. 10. Saulis trium millium, an. m.
2964. num. 6. quare, & quando institutum,
ibid. populi sumptibus educatum, nume. 6.
& 7.

1 PRIMITIAE apud Hebræos regibus offerebantur.
Ideo Baana & Rechab Isbosethum interfecturi
spicas tritici, ait Hieron. in tradit. in 2. Reg. c. 4.
quasi causa primitiarum tulerunt, vt honorem regi
deferre viderentur, & eorum dolus nequaquam
depræhenderetur. hæc ibi, vide & an. mund. 2962. nume. 95.

2 *Primitiæ* dicuntur electa quæque, ann. m. 2968.
nu. 21. dicta sunt etiam initia, nu. 35.

1 PRINCIPES mali cur tolerandi exemplo Saulis,
a. m. 2968. nu. 53. Principis aut regis spiritus
multiplex, exemplo Dauidis, a. m. 2969. nu.
45. ratio eos admonendi, an. mund. 2970. n.
5 multa periculose ignorant propter adulatores,
an. m. 2978. nu. 26. & 27.

2 *Principes* à Deo puniuntur sublatis sanctis viris,
a. m. 2979. num. 36. A Deo est principum
electio, a. m. 2986. n. 34. Principes pœnes lui
turi sunt neglectæ iustitiæ, an. m. 3025. nu. 5.
vide Sap. 6. v. 5.

3 *Principes* & reges inuisebant Salomonem cum
muneribus, an. mun. 3033. nu. 21. an & quatenus
illi subiecti, num. 25. in eos Prophetæ
sæpe seuerius verbis egerunt, a. m. 3057. n. 7.

PRINCIPIORVM vis quanta ad agendum, an. m.
2964. n. 117.

PROLOGVS, siue Prolusio in historiam regum
quæ tomo tertio inchoatur, an. m. 2900. nu.
1. 2. & seqq. Prolusio in quintam mundi ætatem,
an. m. 2940. nu. 1. & 2.

PROMISSIONES iuratoriæ quid requirant, ann.
mund. 3021. nu. 187.

1 PROPHETAE, qui & Cantores, an. m. 3021. n. 36.
& an. m. 2962. n. 100. & 102. inter eos aliqui
veri prophetæ, nu. 102. Prophetia canticorum
spiritualium duplex, an. m. 2973. nu. 34.
quare voluerit Dominus tot nuncios Saulis,
ipsumque prophetare, nu. 35. quomodo
mutati fuerint, num. 34.

Prophetæ an munera acciperent. an. m. 2962. nu. 2.
50. dicuntur insanire, a. m. 2971. n. 69. in quo
similes arreptitiis. n. 70. Prophetica scientia
comparata cum Salomonica, a. m. 3022. nu.
59. Prophetæ aliquando in principes seuerius
egerunt, an. m. 3057. n. 7.

PROSELYTI qui, an. m. 3017. nu. 40. contempti
ab Hebræis, ibid. magno numero à Dauide
coacti ad parandam templi materiam, nu.
41. vide & schol. 4.

PRVDENTIA hominis pacifici, ann. m. 2979. nu.
49. prudentia præpostera, ac tyrannica, an.
m. 2971. n. 67.

PSALMOS quando maximè scripserit Dauid, a. 1.
mun. 2969. nu. 60. & 61. An plures psalmorum
authores, n. 62. An vnus potius Dauid,
nu. 63. & 65. Psalmorum plerique cantores
non authores, numer. 64. modus atque vsus
psalmorum ex S. Chrysost. n. 63.

Psalmus 55. editus in Geth, & qua ex causa, ann. 2.
m. 2973. n. 123. aliqua illius paraphrasis, ibid.
Rursus Psalm. 33. eadem ex causa, num. 124.
Psalm. 51. contra Doëg, ann. m. 2974. nu. 47.
Psal. 62. & 53. in deserto Ziph. ann. m. 2975.
n. 9. & 19.

Psalmus 143. aduersus Goliathum, ann. m. 2971. 3.
n. 74. eodem pertinet & Psal. 151. nu. 75. Psalmus
2. quando editus, & contra quos, ann.
mun. 2958. nu. 3. & seqq. qui de Dauide quoque
explicatur, nu. 4. 5. & seqq. Psalm. 29. in
dedicatione domus suæ, nu. 37.

Psalmus 123. cum Dauid effugisset præter spem 4.
Saulis manus, an. m. 2975. nu. 25. & schol. 4.
Psal. 115. schol. 3. Psalmus 56. editus in metu
aduentatis Saulis, ann. mund. 2976. nu. 8. &
35. quo etiam Iansenius plures alios retulit.
scho. 3. quo & refer ann. m. 2978. nu. 1.

Psalmos aliquot scribit, nominatimque decimum, 5.
& duodecimum, an. m. 2978. nu. 31. 32.
& 33. Psalmus 59. ad quod tempus pertineat,
ann. m. 2993. nu. 16. paraphrasis eiusdem, nu.
12. & seqq. cur tristis sit, nec titulo respondeat,
schol. 2.

Psalmos rursum aliquot Dauid septiduo com- 6.
ponit, an. m. 2999. nu. 25. nimirum Psalmum
31. & 37. num. 27 Psalm. 3. quando editus, an.
m. 3009. n. 13. Psalm. 54. quando, n. 29. qui ex
parte explicatur, nu. 30.

Psalmus septimus quando compositus, ann. m. 7.
3009. n. 51. & seqq. explicatur. Psalmus item
38. nu. 53. Item Psalmus 142. num. 58. & Psalmum
decimus septimus, ann. mun. 3016. nu.
4. denique Psalmus 71. an. m. 3021. n. 79. an
Dauidis vltimus, ibid.

Psalmus 44. qui est Epithalamium, an. m. 3022. 8.
numer. 122. quomodo Christo, & Salomoni
quoque conueniat, ibid.

PVERI sapientia celebrati, an. m. 3020. nu. 5.

PVGNA à pugnis dicta videtur, a. m. 2664. n. 46.

PVRGATORIVM ex Hieronymo colligitur, an.
m. 2989. nu. 27. vide quoque, an. mun. 3005.
num. 21.

PYTHONISSAM Saul in rerum desperatione
adit, an. mun. 2979. nu. 37. contra Dei, suamque
ipsius legem, nu. 57. & 65. quæ illa mu-

lier,nu.66. An mater Abneris ibid. & schol. 6. vnde ductum id nomen, ann.mund.2979. nu.67.

Pythonissa hæc non fuit ventriloqua, n.68. ad necromanticas potius pertinuit, nu.69. fi.& 71. Callide se excusat à diuinatione, n. 72. putauit se quemlibet ex inferis euocare posse, nu.71. sed vide nu.80. Cur exclamarit viso Samuele, nu.86.

Pythonissa qui cognouerit Saulem, ann.m 2979.nu.86. cibum dat regi languenti, eiusque sociis, propterea que laudatur valde à Petro Damiano, nu.96.

Q

Qvadriga Cherubinorum arcam ferens, an.m. 3004.nu.54.

Qvadrigæ & currus Salomonis, a.m.3044. nu 71.& seqq.

Qvæstores triunorum, & prouentuum Dauidis, an.m.2980.nu.14.& 15. euocati ad comitia de confirmando regno Salomonis, an. m.3021.nu.6. diuersi fuerunt, ibid

Quæstores templi thesauris præpositi ad ianitores pertinebant, an.m.3021.nu.41. iidemque Æditui, ibid.

Qvarantenæ desertum. an.mun.3009. n.22.

1 Qverela Dauidis in Saulem, an.m 2976. nu. 21.& seqq. Et an.m.2978.nu.21.22.& seqq.

2 Querela Philisthæorum, apud Achis Gethæum regem, contra Dauidem, an.mun.2979. nu. 46. & 47. & rursum Dauidis de sua dimissione, eaq, necessaria, n.50.& dissimulata, ib.

3 Querela Absalonis de Dauide patre apud populum, an m.3008.nu.7.

4 Querela magistratus ad populum pro restitutione Dauidis, ann. mund.3009 nu.130.& Israëlitarum contra Iudam non absurda, apud Dauidem, a.m 3010.nu.32.& 34.

5 Querela de Adonia regnum occupante, tam Bethsabeæ quam Nathani prophetæ, apud Dauidem, 3.Reg.ca.1.& a.m.3020.n.23.& 24.

Qvies terræ quomodo accipienda sit in libro Iudicum, an.mun.3023.nu.8.

R

1 Rabbath metropolis Ammonitarum obsidetur, an.m.2998.nu.1. obsidio cur in vere suscepta, ibid.& v.4. Eius expugnatæ tempus, ann.mun.2999.nume.29. vnicam vrbem fuisse, nu.30. nec bipertitam, nu.31.

2 Rabbath cur dicta ciuitas aquarum, an.m.2999. n.31.& schol.5. capitur ac diripitur, num.33. Dauid in ciues seuerissime animaduertit, nu.37. an etiam crudeliter, ibid.& seqq.

1 Rabbinorvm fabulæ, de filiis Phenennæ, a.m. 2937.nu.7. de Saulis fuga in capta arca, ann. m.2939.nu.21. De iudicio Samuelis contra idololatras, ann.m.2960. nu.13. De somnio Saulis super regno, ann.mun. 2962.nu.64.

2 Rabbinorum fabulæ de enumeratione populi à Saule, ann.mund.2963. schol. 4. cur Amalecitarum pecora Deus disperdi iusserit, ann. mund 2968. numer. 11. de scisso Samuelis pallio, num. 63. de nuncio Saulis psaltem illi suggerente, an.m.2970.nu.6.& 7.

Rabbinorum inuenta non inepta, de Arca, ann. mun.2940.num. 12. de Philisthæis ante arcam sacrificantibus, nu 57. de vxore & sorore Achis furiosis, ann.mund.2973.numer.121. 3

Rabbinorum de vestibus Saulis Dauidi aptatis fabula, an.mundi 2971. nu.34. de galea Goliathi, schol.4. Rabbini desperasse Dauidem mentiuntur, an.mun.2975.num.21. schol.3. inepti in maledictione Semei, an.mun.3021. schol 5. 4

Rabbinorum stupor, in lege spoliorum interpretanda, an.m.2999.num.36 consentaneus illi, quem arguit Dominus, Matth.23.16.17. Et ann.mun.3006.nu.7. & in Iosepho circa cædem sui vitandam, ann. mund.3009. numer.92. 5

Rabbini inepti in muliere quæ erat in Abela, an.m.3010 num.57.& schol.8 & in Asapha, ann.m.3014.nu.4. Inepte explicant titulum, Absalomi, ann.mun.3009.nu 105.106. & in causa Miphiboseth, ann.mun.3010.nu. 27. 28. 29. alia Rabbinorum fabula de ligno crucis, an.m 3047.nu.42. 6

Rama quadruplex in Scriptura, an.mun.2973. schol. 4.& ann. mund. 2974. numer. 15. & schol.2.

Raphaim vallis, quæ & gigantum dicta est, an.mun.2988.nu.8.

Razon filius Eliada Syrus fugitiuè bello, quod contra Dauidem gerebatur an mund.2993. nu.8. fuit vnus de tribus Salomonis aduersarius, an.mun.3057. nu 18. historia eiusdem 3.Regum c.11.23. explicatur, an.m.3057. nu. 18.& 19.

Rechab & Baana fratres sicarij, exponitur historia 2.Regum 4.a.m.2986.n.4. & seqq. vide Baana.

Reconciliationis imago, an.m. 3007. nu.15. Eadem furiose & criminum magnitudine impedita, an.m.3009.nu 62 & schol.7.

Reditvs regii Dauidis, an. m.2980 nu.12. Reditus annui Salomonis, an.m.3033.nu.19. & 20. ex vectigalibus, & negotiatoribus, & scruta vendentibus, nu.20.

Refectoria templi ad atrium Leuiticum, an. m.3025.nu.45.

Regni lex quæ sit, an.m.2963.n.20.& an. 2962. nu. 33 & multis seqq. regni firmamentum clementia 2976.nu.20. Ad regnandum tria ius dabant apud Hebræos electio Dei, successio primogenituræ, & dispositio paterna, ann.mund.3019.numer.10.& 11. & 3020. nu. 24.

Regnvm Israëlitarum diuinum, ann. mund. 3021.nu.51. eius diuisio denunciata, an.mun. 3057.nu 4. & 11.& nu.26.& 27. an etiam culpa Dauidis contigerit, nu.12. ob peccata Salomonis, nu.27.& ipsius populi, nu.31.& 32. Regnum humanum non tollit diuinum ann.mun.2962.nu.30.

Rehi quis, 3. Reg. 1. fauet Salomoni contra Adoniam, ann.mund.3020.nu.15.

RELIGIOSI conuentus à Samuele instituti, an. mun. 2962. nu. 101.

RELIQVIARVM veneratio, ann. mun. 2977. nu. 17. & 18.

REMISSIO pœnæ, an. m. 3010. nu. 50.

RENGA quæ vrbs, an. mun. 2979. nu. 42.

REPVDII libellus dicitur datus vxoribus ab euntibus in bellum, an. m. 2971. schol. 1.

RESPICERE se, siue resipiscere, ann. mun. 2960. schol. 2.

RESPHA Saulis concubina, eam accipit sibi Abner, Isbosetho indignante, an. mun. 2985. nu. 3. duo eius filij traditi à Dauide ad crucem, an. mun 3013. nu. 13. eius humanitas in cadauera filiorum, nu. 16. quandiu suspensa fuerint, ibid.

RESTITVITVR Dauid regno suo, ann. m. 3010. num. 2. quo ordine ibid. quis idoneus eius modus, nu. 5.

RETRACTIONES murorũ templi, an. m. 3024. n. 15. 27. 28. vide *Vitruuium*, n. 34. Natura superiora ædificiorum minuenda docet, ibid.

1. REX non potest habere subditos in omnibus obsequentes, an. m. 2974. n. 21. 32. 33. Regem petunt Israëlitæ, an. m. 2962. n. 9. & seqq. & ann. 2963. nu. 64. & seqq. qua occasione, nu. 68. Iniuste tamen & ingrate petunt, ann. m. 2962. nu. 17. cum iniuria Dei, num. 18. & 19.

2. *Regia* iura fusius explicantur, an. m. 2962. nu. 33. 34. 36. & seqq. regis electio diuina, n. 39. Quomodo rex electus è Beniamin, n. 43. Regem inungere quorum esset, nu. 79. Regum Galliæ priuilegium, nu. 87.

3. *Regum* initiandorum ceremoniæ, an. m. 2962. n. 88. 89. 90. & an. m. 2963. n 17. & 18. regibus datæ primitiæ, nu. 95. anni 2963. vide suprà *Primitiæ*. Regum authoritas, an. mun. 2962. nu. 106. ætas, an. m. 2963. n. 10.

4. *Regibus* faustæ acclamationes deferuntur, ann. m. 2963. num. 14. fœdus ineunt cum Deo & populo, nu. 19. mutua eorum officia, nu. 21. Regum patientia, dissimulatio, mansuetudo, an. m. 2963. n. 25. per regem quasi minus aliquod numen iuratur, nu. 63.

5. *Reges* patres populi, nu. 71. etiam mali tolerandi, tales enim patres toleramus, & Deum etiam punientem, etiam verbera infligentem non blasphemamus, nisi forte insanimus, & vinculis constringendi sumus. Sic Dauid Saulem tulit, ann. mund. 2968. num. 52. & 53.

6. *Regiorum* virorum paucitas, ann. m. 2969. nu. 9. reges Dei vicarij 10. Regius spiritus quis esset, quamque multiplex, n. 49. qui maxime in Dauide se prodit, ibid. Reges non sine munere adeundi, an. m. 2970. nu. 13. beneficium cum accipiunt, dare se putant, numer. 16.

7. *Reges* quasi montes & columnæ ex Iobo, ann. mun. 2973. nu. 43. Reges antiqui multorum gregum possessores, nu. 107. A Rege acceptam iniuriam non licere subdito bello persequi, an. m. 2974. num. 19. licere tamen se defendere ab inuadente, per se & alios, nu. 18.

8. *Regiæ* personæ debitam reuerentiam docuit Dauid stupendis exemplis, præsertim 1. Regum 24. 4. & seqq. & ca. 26. v. 9. vide & ann. mun. 2979. num. 121. duo simul reges apud Hebræos, & vterque legitimus, ann. mund. 2980. num. 1.

9. *Regum* consilia non male interpretanda, an. m. 2985. nu. 21. & 22. Regis eligendi quæ rationes Israëlitis, ann. m. 2986. nu. 31. & 32. Reges male impunitatem dant criminibus, ann. m. 3022. nu. 20. & an. mun. 3009. nu. 9. è contrario debent Deum imitari, nu. 15.

10. *Regis* regum titulus Salomoni attributus est, an. mun. 3033. nu. 25. & alijs regibus, ibid. & nominatim Persarum & Ægyptiorũ, schol. 3. vide *Princeps*, de virtutibus in regibus laudatissimis, vide Epist. ad Reg. in ipso huius tomi aditu.

ROBOAMI filij Salomonis ortus, an. m. 3018. n. 1. & 3019. nu. 1. cum communi gaudio, ibid. Roboami insipientia mœror patris, ann. m. 3057. nu. 10. An in eo causa diuisionis regni, nu. 12.

ROGEL fons prope Ierusalem vbi latebant nuncij Dauidis, ann. mund. 3009. num. 72.

RVBENITARVM bellum contra Agaræos sibi vicinos quando videatur contigisse, ann. m. 2965. num. 10. Eorum socij, & copiæ, n. 11. causa belli, nu. 13. eiusque iustitia, nu. 14. victoria, numer. 15. præda, & regio occupata, ibid.

RVPICAPRÆ, vide *Ibices*, ann. Saulis, 15. n. 7. qui est annus mundi, 2976.

S.

1. SAbæ regina quando Salomonem adierit, a. mun. 3047. num. 1. Quæ fuerit. Ægyptiam putat Iosephus, nu. 3. & seqq. vbi fusius refutatur. Eius nomen, nu. 6. vbi regnarit, n. 10. An in Æthiopia, & quæ pro ea opinione faciant, nu. 10. aut potius in Arabia felice, n. 11. & 12.

2. *Sabæ* reginæ quæ causa viæ, ann. mund. 3047. n. 19. vnde illi notus Salomon, nu. 20. Quid est venisse in nomine Domini, nu. 21. An putarit Salomonem esse Messiam, nu. 22. non esse id improbabile, num. 23. & 24. eius ad verum Deum conuersio, nu. 25.

3. *Saba* regina quo apparatu venerit Hierosolymam, ann. mun. 3047. n. 26. quæ illic egerit, 27. Salomonem tentauit, 27. & 28. quænam fuerit admirata, nu 28. 29. 30. quæ ipsius admiratio 31. laudat Salomonem, nume. 32. & Dei in ipsum magnificentiam, n. 33. & 34.

4. *Saba* regina an susceperit ex Salomone filium, ann. mun. 3047. nu. 36. Id non improbabile, nu. 37. contrarium probabilius, ibid. quandiu Hierosolymis manserit, nu. 40. eius discessus, nu. 41. commercium literarum cum Salomone, nu. 42.

SABÆORVM diuitiæ, an. mun. 3047. nu. 14. & 15.

SACERDOTES in Ephod lineo coram Saule trucidantur, an. mun. 2974. num. 33. & 34. quam barbare, ibid. quot numero, nu. 35. & 36. Sacerdotum & Leuitarum ministeria à Dauide distributa, ann. mund. 3021. num. 13. vtro-

rumque circa eandem rem, diuersum ministerium, nu.21.& 22.

2. *Sacerdotum* prima diuisio in Eleazaræos, & Ithamaritas, an.m.3021.n.24. illorum erant familiæ sedecim, illorum, octo, sicque factæ sunt 24.vices, ibid. singulæ singulis hebdomadis in orbem ministrabant, nu.26.

3. *Sacerdotalis* inter vices facta sortitio, an.mund. 3021.n.26.quomodo facta, & quare, n.27. & 28.quæ distributio fructuum inter eos, nu. 28.quando inciperet eorum ministerium, n. 29.vbi habitarent eo tempore, nu.30.& 31.

4. *Sacerdotes* tempore vicis & ministerij sui templo non egrediebantur, & quare, a.m.3021. nu.31.circa atrium Leuiticum, an.m.3025.n. 45.Eorum iurisdictio, an.m.3022. nu.15.cui ius in eos, nu.16.regi subiectos in lege veteri, sicut & laicos putat, Abulensis, ibid.

5. *Sacerdotum* vices 24.numerantur.1.Paral.24.Sacerdos Dauid, quod officium, ann. mund. 3010.nu.60.

1. Sacrificium in restitutione Arcæ, vbi, quando, & à quibus factū, an m.2940.n.56.& 57. Aquæ effusio an sacrificium, an.m.2960.n. 11.cur variis in locis sacrificatum seorsim ab Arca, & Tabernaculo, ann mund.2961.n.6.

2. *Sacrificia* materialiter considerata qualia, ann. mund.2965.n.44. An possint conferri obedientiæ virtuti, ibid. nisi fiant de re permissa, sunt sacrilegia, non sacrificia, n.45. Sacrificio alij adstant, alij participant, ann.mun. [illegible] nu.14.

3. *Sacrificiorum* duo modi in translatione arcæ, an. mun.2990.n.25.seruire Deo, idem quandoque quod sacrificare, an.mund.3009.schol. 2.Sacrificia gratuita non offerenda, ann.m. 3017.nu.35. Sacrificio Dauidis Deus placatur, nu.37.emittit cœlitus ignem, ibid.

4. *Sacrificia* pacifica & holocausta, ante Salomonis vnctionem, ann. mun.3021.n.70.quæ Iosephus nimis amplificat, ibid.id est Sacrificia in comitiis populi sub Salomonis & Sadoci consecrationem; Inde sub tempus impetratæ sapientiæ mille hostias sacrificat, a.m. 3022.34.

5. *Sacrificiorum* multitudo in dedicatione templi, ann.mund.3030.nu.38.videntur fuisse septidui, num. 39. fundationis eorum à Salomone, num.43.

1. *Sadoc* pontifex promittitur, ann.m.2912.nu.14. & 15. An fuerit pontifex vna cum Abiathare, an.mund.2975.nu.2.non videri, nu.3.sed tantum regnante Salomone, ibid. Præficitur à Saule Tabernaculo Gabaone, n.4.non fuisse simul duos pontifices, nu.5.

2. *Sadoc* venit ad Dauidem in Hebron, adhuc puer egregiæ indolis. 1.Par.12.28.rursum ad eum fugientem Absalonem, an.m.3009.nu. 23.remittitur in vrbem cum mandatis, nu. 26. eius filius mittitur ad Dauidem 2. Regum,17.16.17.

3. *Sadoc* studet Salomoni, contra Adoniam, ann. mund.3020.num.15. cum esset Sacerdos, an & pontifex, num.33.& seqq. consecratur in comitiis Salomonis in pontificem, ann. m. 3021.nu.71. & quibus ceremoniis, num. 72. num bis inunctus, ibid.& 73 74.

4. *Sadoc* à quo consecratus videatur, ann.m.3021. nu.73.74. Salomonem secundo inungit, n. 75.eius filius Azarias, an.mund 3022.nu.124. quod eius officium, ibid. Sadoci pontificis mors contigit sub extrema Salomonis, an. m.3059.nu.25.

1. *Salomon* & eius fratres quo ordine geniti, ann. m.2989.nu. 2. & seqq. an & quomodo vnigenitus, num.6.promittitur Dauidi, & eius castigatio, an.m.2990.nu 64.concipitur, an. m.2999. nu.28. non fuit minimus natu Dauidis, schol.4.

2. *Salomon* nascitur, an.m.3000.num.2 natiuitatis tempus, & locus, nu.2.3. & 4.circa pascha, & Hierosolymis, ibid. educatur magna cura, num. 4. nominatur, nu.5.à quo, ibid.gemino nomine, nu.6. rursum de eius educatione, an.mun.3001.nu.3. à lacte amouetur, an.mun.3002.n. 14.

3. *Salomon* ingeniosus, & eius puerilis educatio, a. mun. 3005.nu.22.& 23.qui pædagogus, ann. mun.3006.nu.6.videtur Nathan, nu.8.ducit vxorem, an.mun.3018.nu.1. Ammanitidem, Dauide conscio, atque authore ibid.quamnam, quare, & quam feliciter, nu.1.& 2.

4. *Salomon* qui dicatur puer paruulus, cum iam adoleuisset, an.mun.3018.nu.5. Ei debitum regnum electione diuina, an.m.3019.nu.10. & 11. & dispositione paterna, ibid. eius modestia in ambitione Adoniæ, nu.12. in eum florentem, labentem & resurgentem prolusio. 3020.1.2.

5. *Salomonis* res gestæ primo eius anno, nu.3.& 11. regnat viuo patre Dauide, nu.3. & regnum administrat, nu.4.& 5. probatur ex Scriptura & ratione, ibid. tum damnando tum absoluendo fratrem regnum ambiētem, ibid.

6. *Salomon* non duodecimo, sed vigesimo primo ætatis anno regnum capessit, a.m.3020.n.7. quam absurda illa sententia, n.8.irrita illius fundamenta, nu.10.explicantur patres, n.11. & 12. fautores eius vt rex fieret, num.15.& seqq.eius periculum, nu.25.

7. *Salomon* fit rex, an.m.3020. quibus ceremoniis, n.32.omnium ordinum frequentia, ibid. Ascendit mulā regiam, & deducitur in Gihon, n.37.ibi; inūgitur. 38.& quomodo ib. excipitur osculo ibid.fausta comprecatio.n.39.

8. *Salomonem* regem salutantis populi clamores, a.m.3020.n.41 & 42. sedet in throno regio, 43.eius diadema & corona 44. dat veniam Adoniæ, n 50.studiosus sapientiæ, n.51.quā do eam obtinuerit, nu.52.post mortem patris; ante autem, etiam naturali sapientia præditus, nu.52.& 53.

9. *Salomonis* diuina electio sicut & Dauidis, a. m. 3021.n.50. Deo instar filij dilectus, nu.52.qui dicatur proijciendus in æternum, a.m.3021. n.54.& 55.electus ad templi fabricam, n.58. quī vnus dicatur, & tenellus, ibid.

10. *Salomon* secundo consecratus in comitiis à Sadoce pōtifice, a.m.3021.n.75.& quare, ib.& nu.76.arguit matrem nuptias Adoniæ procurantem, a.m.3022. n.10. quem morti addicit, n 11.an iniustè, nu.12.excusatur, nu.13.

11. *Salomonis* in Abiatharem pontificem clementia, an. m. 3022. nu. 17. in Semei prudentia, vetantis hominem turbulentum vrbe exire sub pœna capitis, num. 24. & 25. incensum eius studium in sapientiam, nu. 28. tempus eius postulatæ, nume. 29.

12. *Salomon* petit sapientiam in Gabaone, an. mun. 3022. nu. 30. ibi sacrificat, nu. 34. & orat ante tabernaculum, expansis manibus, palam, cum lacrymis petens sapientiam, nu. 34. & 35. petentis oratio, nu. 36. & seqq. vbi & explicantur rationes impetrandi, n. 38. 39. 40.

13. *Salomoni* dormienti apparet Dominus, & qua forma, an. mund. 3022. num. 43. mutuum in somnis colloquium, nume. 44. 45. & 58. non petit vitam, neque diuitias, num. 48. neque gloriam vel honorem, nu. 49. neque vltionem de inimicis, nu. 50.

14. *Salomon* sapientiamne vniuersalem postularit, ann. mun. 3022. num. 54. videri particularem, nu. 55. & seqq. quem latè patuerit, 57. qualis fuerit, nu. 59. in specie quam late patuerit, nu. 63. circa Grammaticam, & linguam Arabicam, ibid.

15. *Salomonis* Sapientia comprehendit præterea Poësim, Eloquentiam, Historiam, Mathematicas, Physicam, omnesque illius partes, Moralem, Metaphysicam, Theologiam, fidei mysteria, aliaque, de quibus vide suis locis. & quidem indelebiles accepit, & quare, ann. mun. 3022. nu. 100.

16. *Salomon* euigilat, an. m. 3022. nu. 101. an vere petierit Sapientiam, ibid. an potius sibi visus sit petere, vt dormientibus vsuuenit, nume. 101. eius gratus animus, nu. 103. datæ sapientiæ experimentum in duabus mulieribus, nu. 104.

17. *Salomonis* iudicium de mulieribus quãdo contigerit, an. mun. 3022. nu. 104. quales fuerint hæ mulieres, nu. 105. veritatem elicit, num. 109. & pro vera matre pronnuciat, num. 110. populo admirante, num. 111. fuisse mirabile iudicium probatur ex patribus, 112.

18. *Salomonis* annona, an. mun. 3022. n. 129. & seqq. Generi eius, n. 131. regni termini, 132. literæ eius ad Vaphrem, & Hiromum, & eorum ad Salomonem, n. 135. & seqq. ædificanti ipsi à Deo nuncius, ann. m. 3025. nu. 6. An Ahias Silonites, & cur, & quo tempore, nu. 7.

19. *Salomonis* porticus, an. mun. 3025. num. 15. Salomonis & Ezechielis idem altare, nu. 56. Suggestus in templo 75. & 3030. nume. 28. & 29. eius oratio in dedicatione, & gestus orantis, nu. 29. orationis summa, capita. n. 30. 31. 32. & seqq.

20. *Salomon* ab oratione benedicit populo, ann. m. 3030. nume. 34. fundauit diuersa sacrificia in diuersos festos dies, nu. 43. incipit ædificare ædes regias, nu. 44. quæ ædificandi causa, nu. 45. quæ materia & forma ædium, num. 46. vbi constructæ, nu. 50.

21. *Salomon* quam prudenter locum elegerit in Sione è regione templi, ad constructionem ædium regiarum, ann. m. 3030. nu. 50. & 51. Incipit ædificatio, ann. m. 3031. nu. 1. & seqq. vide *Aedes* & *Domus*.

Salomonis aurum annuum, an. mun. 3033. num. 19. alij reditus, nu. 20. gloria eius opibus & sapientia nixa, nu. 23. & 24. admirationi est omnibus principibus & populis, nume. 24. adeo vt rex magnus, & rex regum diceretur, ibid. cum Deus in altum extulit, 26. 22.

Salomon multas ducit vxores, ann. mun. 3033. n. 27. ei apparet Dominus, an. mund. 3042. n. 1. & 2. vbi, quando, quomodo, num. 3. summa visionis capita, nu. 4. quomodo dederit Hiramo ciuitates, aut ab eo acceperit, a. mun. 3043. nu. 3. & seqq. & nu. 8. 23.

Salomon ædificat muros Ierusalem, ann. mund. 3043. nu. 9. & seqq. vias publicas curat, nu. 17. & interiora vrbis, 18. Eius expeditio contra Emath, quam subiugauit, an. mun. 3044. nu. 3. & schol. 2. aliæ ciuitates ab eo munitæ, nu. 6. 24.

Salomonis profectio in Libanum, ann. m. 3044. nu. 5. currus eiusdem, nu. 7. eorum numerus, sicut & equitum ambiguus, nume. 7. & seqq. adit Asiongaber, nu. 20. & 21. an & Ægyptum, nu. 24. soluit omnia dubia Reginæ Sabæ, an. mun. 3047. nu. 28. 25.

Salomonis ruinæ initia, ann. mund. 3048. nu. 1. & 2. ex superbia, & libidine, ibid. ex quibus idolorum cultus, num. 3. reprehenditur dupliciter in amore mulierum, numer. 4. an & in connubio Ægyptiæ, numer. 5. an cæteræ ipsius vxores ad fidem conuersæ, numer. 6. 26.

Salomonis amor ardentior, ann. mund. 3048. nu mer. 7. & quibus de causis, ibid. peccat in vxorum multitudine, num. 8. & seqq. profundit opes in mulieres, an. mund. 3050. nu. 1. 2. & 3. tributis populum vexat, an. mund. 3052. nu. 1. 2. 27.

Salomonis vita perdita, ann. mund. 3053. numer. 1. & 26. labitur in idololatriam, nume. 3. cuius maxime opera, nume. 4. Sidoniæ, an Ægyptiæ, numer. 5. quomodo vere hoc tempore esset senex, numer. 7. an idola animo coluerit, nu. 8. & seqq. ita videri, nu. 8. & 11. 28.

Salomon idolis vxorum suarum templa, & statuas erexit, ann. mund. 3055. numer. 12. & 13. quot erexerit templa, videri sex, nu. 16. & 17. nullum tamen Hierosolymis, sed circa montem Oliueti, numer. 18. & 19. Quæ coluerit, 20. an eis etiam filios cõsecrarit, n. 21. 29.

Salomon an Magiæ diabolicæ deditus, an. mun. 3053. nu. 22. an exutus regno, & traditus Satanæ, nu. 24. fuisse multis maleficiis implicatum, nu. 25. eius status deplorandus, nu. 26. amisit sapientiam 27. quamque id congruè, ac merito, nu. 29. 30.

Salomon redditur stolidus, an. mund. 3053. etiam veneficiis, nu. 30. fit infamis domi, forisque, nu. 31. & frustra monetur à suis, 32. An exauthorari potuerit à populo suo, nu. 33. non potuisse, ibid. an propter idololatriam, nu. 34. non potuisse, ibid. 31.

Salomonis ingratitudo, an. m. 3057. nu. 37. animi eius tædium ac mœror, n. 8. & 9. ex insipientia Roboami, nu. 10. & imminente diuisione regni, nu. 11. cur Ieroboamum occidere voluerit, nu. 37. an & Prophetam Ahiam sit persecutus, nu. 40. 32.

33. *Salomonis* pœnitentia an recte asseri possit, ann. m.3058.n.3.authores in ea re ambigui, n.3.4. 5.7. Qui periisse putent, nu.6. quæ pro asserenda damnatione faciant, num.8. & 9. Eius salutis patroni, nu. 10.11. vsque ad 17. rationes pro ea, nu.19.20.ad 25.

34. *Salomonis* salus concluditur, an.m.3058.nu.25.& deinceps satisfit obiectis. quibus peccatoribus aggregandus, num.27. An & cur idola non diruerit, nu.28.& 36. videtur reuera diruisse, nu.37.

35. *Salomon* quandiu regnarit, & vixerit, an.mun. 3059.n.1.& 2 perseuerat pœnitentiã agens, n.3. sibi sepulchrum parat, n.4. in diuorum numero habitus est ab Hebræis, ib. ex Dione, denique mœrore & ærumnis confectus moritur, nu.7.

36. *Salomonis* mortui elogia ex Scriptura, & Iosepho, an.m.3059.n.8. quæ forma corporis, n. 9. eius laus, nu. 10. comparatur in plerisque Christo Domino, num.11.& seqq. ad 22. eius Epitaphium, num.23.& 24.

SALTATIO Dauidis corã arca defenditur, a.m. 2990.n.38. Etiam Romanis honorata religiosa saltatio, ibid. vide & schol.4.

SALTUS Hareth in quo moratur Dauid, an.m. 2974.n.13. inde euocatur Ceilam. nu.39. Saltus *Ephræm*, vide *Ephrem*, & ita de cæt.

SAMAOTH princeps quintæ turmæ militaris Dauidis, an.mund.2980.nume.8.

1. SAMUEL propheta cur regibus adiungatur, an. m. 2900.n.9. & 10. hoc anno concipitur, n. 18.& 19.& 36. Nazaræus & vini abstinens ex matris voto, nu.24. an eo Samuel obligari potuerit, num.25. non nisi id ratum habuisset postea Samuel, ibid.

2. *Samuelis* ortus, & ratio nominis eius, ann.mun. 2901.n.1. cur non delatus in Siluntem quadragesimo die, nu.3. lactatur à matre, 2902. n.1.& seqq. Ablactatur 3. ætatis anno 2903. nu.3. eodemque offertur Deo in Silo, n.4.5 6.& quod pro eo sacrificium, n.8.& seqq.

3. *Samuelis* quis puerilis vestitus, a.m.2903. schol. 2. initia ministerij eius, an.m.2907.n.1. qualia essent, quique eius mores, n.2. atque indoles, nu.3. num promissus Samuel à propheta qui arguebat Heli, ann.m.2912.nu.14. non videri, ibid.

4. *Samuel* origine Sacerdos non fuit, ann.m.2912. n.14 & an.2940.n.7. Dici tamen potest extraordinarius sacerdos, cum ita à plerisque patribus appellatus sit, n.6.7. & 8. vide ann. 2960.n.19.& a.m.2962.n.54.& 2977. nu.12.

5. *Samuel* prophetare incipit anno ætatis decimo tertio, an.m.2913.nu.1.& 2 & vbinam nu.6. semel, iterumque à Deo vocatur, nu.7. nulla ei specie apparente, nu mer.8. Egregia eius obedientia, num.9. eiusdem variæ deinceps prophetiæ, an.mund.2926.nu.1.

6. *Samuel* ducit vxorem, suscipitq; ex ea mature liberos, an. m. 2926.nu.1.& ratio temporis, ibid.& an.m.2940.nu. 4. clarescit vaticiniis in Silo, a.m.2933.n.2.& 3. eius anni iungun tur annis Saulis, a.m.2939 n.1.& 2940.nu.3.

7. *Samuel* idoneus ad principatum, ann.m. 2940. nu.4. Eligitur ac sufficitur Heli iudici, nu.5. & 13. an & pontifici? nu.6. non videri, nu.8. populi in Samuele fiducia, nu.12. populum excolit, an. mun.2947.nu.1.& 2.

Samuel an iudex esse inceperit, anno arcæ in Cariathiarim vigesimo, an.m. 2960. num.1. exhortatio eius ad populum, n.6. vbi habita, n.7. quo fructu, nu.8. sublatæ scilicet idololatriæ, ibid. Iudicem agit in populo, nu. 12. ac seqq. 8.

Samuel orat ac sacrificat pro populo, ann. m. 2960.nu.19.& quo iure, ibid.& quo fructu, 21. pacem obtinet, & recipit amissas ciuitates, num.26.& 27.& multis cladibus afflixit Philisthæos, ibid.& ann. mund.2961.num.1. & 2. 9.

Samuelis filij Iudices, an.mund.2960.nume. 28. quando instituti, ibid. à patre, nu.29.& ann. 2961. numer.3. videntur biennio Remp. sub patre rexisse, ann.mund.2960.n.28. Ipse interim populum regit & visitat annuatim, a. m.2961.n.3.& 4. 10.

Samuel habitat in Ramatha, an. mun. 2961.nu. 5. ibique sacrificat, nu.5. & 6. filij eius declinant à via recta, nu. 7. & 8. quæ in ipsis arguantur, ibid.& an.mun.2962. nu.15. obiurganter à patre, ibidem. 11.

Samuelis & Saulis anni coniunguntur, an.mun. 2962.num.2.& 3. sunt autem omnino 40. & qui ita sentiant, ibid.& seqq. Eum cum filiis pene exauthorant, n.16. Ei displicet peti regem a populo, nu.21.& 22. eius nihilominus modestia, n.23. 12.

Samuel Deum consulit super petitione regis, ann.mun 2962.nu.24. eius responsio 25. laus Samuelis, n 49. cur Videns siue propheta, n. 53 eius excelsum, nu.55. ei Saulis aduentum Dominus reuelat, nu.58.& 62. Cui casu occurrit, ibid. 13.

Samuelis occursus explicatur, an.mun.2962.nu. 63 vocat Saulem ad conuiuium, n.64. quod ipse parauerat ciuibus, ibid.& nu.68. numerus conuiuarum, n.69. reuelat Sauli ipsum regem fore an.mund.2962.nu.65.& 66. 14.

Samuel Saulem in conuiuio honorat, & famulum eius propter eum, an.m.2962. num.68. eum domi suæ hospitio excipit, num.73. dat illi tria signa, nu.92.& seqq. Institutor religiosorum conuentuum, ann. mund. 2962. nu.101. 15.

Samuel indicit regni comitia, an. m.2962.num. 116. an scriptor fuerit libri regum. schol. 8. consulit Dominum in comitiis ob Saulis absentiam, an.mun.2963.nu.12. qui eum reuelat, nu.13. Samuel interest bello Ammonitico, nu.39. 16.

Samuel renouat comitia in Galgalis, a.m.2963. nu.54. ibique iterata omnia quæ ad constituendum regem erant necessaria, nu. 55.& 56. Quæ causæ ex parte Samuelis, nume.57. coram rege & populo innocentiæ suæ testimonium petit, nu.57.& 60.& seqq. 17.

Samuel à populo testimonium accipit innocentiæ suæ, an.m. 2963.nu.62.& 63. Eius in comitiis oratio, nu. 58. Samuelis filii, nu.59. opportune populum reprehendit ob petitũ regem, n.64.& seqq.& consolatur, n.69. 18.

19. *Samuel* confirmat prodigio orationem suam, a.m.2963.n.71.& populum terret, n.75. promittit ei diuinum auxilium, n.77.& preces suas, quas ille petierat, n.78.

20. *Samuel* præstituto tempore venit in Galgala, & Saulem obiurgat, an.m.2964.n.23.& 24. arguit Saulem stultitiæ, n.25. ascendit cum eo in Gabaa, n.35.& 36. Ei reuelatur peccatum Saulis in præda Amalecitana, an.m.2968.n. 24. vbi, & quando, ibid.

21. *Samuelis* tristitia pro Saule præuaricatore, & clamor ad Deum, an.m.2968.n.30.& 31. eius in regem veneratio, aut seueritas, nu.38. occursus, n.36. & schol.4. vnde illi authoritas, n.38. accusat regem, n.40. eius communionem aucupatur, n.61.

22. *Samuel* retinetur à Saule cum scissura pallij, an. m.2968.n.62. interficit Agag, an per seipsum n.69. Samuel abit à Saule, & se luctui dedit, n.70. ignarus definitiuæ sententiæ Dei, nu. 71.& 72. quam diuturnus fuerit luctus, nu. 73.

23. *Samuelis* luctus & preces pro Saule, a.m.2969. nu.2.3.4.5. & 6. iubetur à Deo cessare à luctu, nu.6. mittitur ad vngendum Dauidem, n.7. timet sibi & futuro regi, num.10. quem nondum cognoscebat, n.12.& quare, ibid.

24. *Samuel* excipitur à Bethlehemitis cum veneratione, & timore, a.m.2969.n.13. eius ad Isai, & filios eius ex probabilitate oratio, n.15.& seqq. vngit Dauidem, num.39.& monitis instruit, n.40. redit in patriam, nec vltra Saulem adit, n.50.

25. *Samuel* excipit Dauidem ex fuga, an.m.2973.n. 28. qui Saulem plangit, & Dauidem consolatur, num.29.& 30. abit cum eo in Naioth, num.31. vbi instituebat iuuentutem, num. 31.

26. *Samuelis* mors quando contigerit, a.m.2977.n. 1. biennio ante Saulem, nu.2.& schol.1. & 2. qua ætate sua, n.3. quæ mortis causa videatur, n. 4.5. &c. eius multiplex ac diuturnus mœror, ibid. moritur, n.6.

27 *Samuelis* sepultura, & funus, a.mund.2977.n.7. quantus quamque iustus omnium ordinum pro eo luctus, n.7.8.9. Quot & quantis rebus typus Christi fuerit, an.m.2977.n. 10.& seqq. eius lipsanorum translatio, n.17. & 18.

28. *Samuelis* templum & epitaphium, a.m.2977.n. 18.& 19. eius mors cur à Scriptura iteratur, an.m.2979.n.36. nihil Sauli sciscitanti viuus respondisset, n.36. sicque is nihilominus Pythonissam adisset, n.37.

29. *Samuel* non reuixit opera Pythonissæ, a.mund. 2979. n.75. sed eius anima vere excitata ab inferis, nu.76. probatur ex Scriptura & patribus, nu.77.78.79.& 80. non tamen arte magica, n.81.& 82. ex Tertul. Theod. August.

30. *Samuelis* animæ quidam phantasma substitutum putant, an.m.2979.n.82. excitatam veram animam, diuina virtute, & quomodo, n.83. probatur ex patribus, num.83.84.& 85. nec Deus propterea seruit magiæ, numer. 36.

Samuel quomodo, iuxta Hebræos apparuerit vt agnosceretur à Pythonissa, an.m.2979.n. 87. an solus venerit, ibid. Agnoscitur à Saule, nec videtur, num.88. Adoratur, ibid. eius quies, n.89. cur Deus permittat eum Sauli respondere, n.89. 31.

Samuel obiurgat Saulem, a.m.2979.n.91.& quomodo ad desperationem inducat, n.92. Denunciat Sauli cladem in proximum diem, n 93. eius ab eo digressio, n.94. 32.

Sancta secunda templi pars, oraculo, proxima, eiusque nomina, a.m.3024.n.11. eius gemini parietes cum interioribus cubiculis, n.12. & 13. In Sancto erat altare thymiamatis, &c.n.91. quomodo diuisum ab oraculo, nu.22. 1.

Sanctum sanctorum, quòd & oraculum, & alia eius nomina, an.m. 3024.n.21. vt diuisum à Sancto, nu.22. eius mensuræ, ibid. porta interiecti parietis quanta, n.22. fornix oraculi, 10. cubitorum, nu.23. luminibus & fenestris caruit, n.24. 2.

Sancti sanct. ornamenta, an.m.3024.nu.45. parietes eius tecti laminis aureis, ibidem. quas quaternas aurei claui connectebant, n.46. Oraculi murus qui ornatus, n.57. in eo erat vrna cum manna, virga Aaronis, Arca, & liber Mosis, n.90. An & thuribulum? ibid. 3.

Sanctificari in aliquo quid sit, a.mun. 2973. schol.13.

Sanctuarium & Arca fœderis in Silo mansit annis 350.an.m.2939 n.1 Sanctuarium & altare Dauidicum in Hebron, an.m.2986.n. 33.& postea in Sionis arce, a.m.2990.n.5.6. & seqq.

Sanguinis effusio an reddiderit Dauidem ædificando templo inhabilem, an.m.2990.n. 56.

Sapientiam quando acquisierit Salomon, a. m.3022.n.27. eius necessitas, n.41. & difficultas, n.42. Sapientia vniuersalis, & particularis, n.54.& 55. Salomonis sapientia fuit receptio multorum habituum diuinitus infusorum, n.59. 1.

Sapientia infusa qualis fuit Salomonis, quantum differret ab acquisita propria industria, a.m.3022.n.59. quomodo à Prophetica, & angelica cognitione, nu.59.& 60. an cum Christi, aut B. Virginis sapientia conferri potuerit, ibid. aut Adami, n.62. 2.

Sapientia Salomonis indelebilis, & quare, a. m.3022.n.100.

Saraias Scriba Dauidis, a.m.2995.n.7.

Sarritæ, vide *Suritæ*, a.m.2979. schol.2.

Satisfactio requisita iure naturæ, eiusque lumine cognita, a.m.2940.n.42.& 44.

Satyræ non ignotæ Salomoni, a. m.3022.n. 69.

Saturnus idem putatur cum Melchon, a.m. 2999.n.36. eius statua, ibid.

Saulis ætas cum arca translata est in Cariathiarim, a.m. 2940.n.76. eius filij quatuor, ibid. eius anni regni iunguntur annis Samuelis, a.m.2962.n.2.& 3. regnauit octodecim annis, non duobus tantum, n.6. & 7.& schol. 1.

2. *Saul* regnare cœpit, an.23. Samuelis, a.m.2962. eius tribus, & genus, n.43. & 44. familiæ tabella, num.44. & an. Saulis, 4. n.16. eius præstantia, & virtus, n.45.46.47. animi demissio, n.46. qua occasione adierit Samuelem, n.48. & 49.

3. *Saulis* aduentus reuelatur pridie Samueli, an. m.2962. n.58. & 59. eius somnium de regno ex Rabbinis, nu.64. miratur sibi promitti regnum, num.67. Dormit in solario, num. 74. & 75. edocetur à Samuele de regni administratione, n.75.

4. *Saul* dimittitur à Samuele, an. mun. 2962. num. 76. mox inungendus, inscio famulo, num. 77. & quare, ibidem. cur secreto inunctus à Samuele, numero. 78. & 79. cæremoniæ regum initiandorum, an in eo obseruatæ, num. 90. quibus verbis consecratus, nu.91.

5. *Saul* signa de futuro suo regno accipit, ann. mund. 2962. num. 92. & sequentib. & num. 106. an proprie propheta, num.102. an potius diuinarum laudum præco, num. 103. qui mutatus dicatur in virum alterum, ibid. & nu. 109. vbi duplex immutatio traditur.

6. *Saulis* spiritus propheticus per modum transeuntis datus, ann. mund. 2962. num. 102. 104. & 105. quid per vnctionem adeptus, num.110. Ei mandatur descensus in Galgala, & quare, num.107. & 108. eum prophetantem populus admiratur, num.103. & 110.

7. *Saul* venit in excelsum orandi causa, an. mund. 2962. num. 112. venit domum, agit cum patruo Ner num.113. nec secretum regni prodit, num.114. & quare, num. 115. Saulis ætas cum electus est rex, ann. mund. 2963. nu.10. eius modestia, ibidem. abest à comitiis, nu. 11.

8. *Saulis* altera inunctio probatur, ann. mund. 2963 num.17. & cæteræ ceremoniæ, num. 17. & 18. sacrificia, epulæ, fœdus, num. 19. Redit domum pene ad priuatam vitam, n.22.37. & 38. & contemnitur à quibusdam, nu.22. & 23. non à maiore parte populi, nu. 24.

9. *Saulis* prudentia in dissimulando, an. m. 2963. nu.25. & clementia, ibid. & schol.2. In Ammonitas bellum parat, nu.39. Dei spiritu & ira repletur, ibid. & suos conuocat pœna proposita, nu. 39. conueniunt, n.40. & quo numero, ibid.

10. *Saul* adit cum exercitu Ammonitas, a.m.2963. copiasque diuidit, num.43. hostem inuadit, pugnat, vincit, n.44. vastat regionem, nu.51. hic contemptores Saulis deposcuntur ad pœnam, n.52. Saule clementer repugnante, ibid.

11. *Saul* tertiò inungitur, cæteraque in Galgalis circa ipsum fiunt, a.m.2963. n.55. & 56. regni eius duo primi anni quales, a.m.2964. nu.1. & 2. non regnasse tantum biennio, n.5. vide etiam, a.2977. obtinet à populo præsidium, nu.6. & sequent. f[illegible] quod diui[illegible] se & filium, n 11.

Saul expectat Samuelem in Galgalis septiduo, ann. mund. 2964. num. 18. eius patientia & longanimitas insignis, ibid. An sacrificauerit, nu.19. non videri, num.20.21. & 22. Occurrit Samueli, & quare, n. 23. obiurgatur à propheta, at ille excusat multiplicem necessitatem, ibid. 12.

Saulis regnum quomodo stabilitum iri dicitur, ann. mund. 2964. num.26. & 29. prædicitur amittendum, num.27. tota vita rex legitimus fuit, ibidem. & num.33. Hæc prima eius culpa non fuit integra causa abdicationis eius, num. 31. sed Amalecitana indulgentia. Antithesis vtriusque culpæ, n. 32. 13.

Saulis casum Balaam prædixit, an.m.2964. n.33. Sauli innotescit clades Philisthæorum à filio, nu. 70. consulit Dominum, nec accipit responsum, n.71. & 72. accurrit ad prælium, nu.73. & pugnat cum suis, ibid. augetur copiis, n.74. 14.

Saul iubet cum execratione suos sine cibo persequi Philisthæos, a.mund. 2964. n.78. an cum culpa, n.79. & qui ita sentiant, n.80. & seqq. iustum fuisse mandatum probatur, n. 82. & 83. nec fuisse causam peccati populo, n.84. 15.

Saul an cum culpa Ionatham occidere voluerit, a.m.2964. n.85. eius zelus laudatissimus, num.86. Ædificat altare Domino, num.100. optat persequi hostem, n.101. consulit Dominum, n.103. nec responsum accipit, num. 104. congregat populum, vt deprehendatur causa silentii, n.106. 16.

Saul imprudenter iurat, a.mund.2964. n.107. & 108. orat Deum pro sortitione, n.112. morti filium addicit, n. 116. non recte, ibid. multa Saulis gesta compendio traduntur, a.mun. 2965. num.1. & 2. & quare, num. 3. eius regnum deuictis hostibus confirmatur, nu. 4. 17.

Saulis bellum contra Moabitas, an.m.2965. n.5. & Ammonitas, n. 6. an idem cum superiore, ibid. contra Idumæos, n.7. quatenus hæc bella essent à Deo prohibita, ibid. contra Syros, n.8 contra Philisthæos, n.9. & Amalecitas, ibid. 18.

Saulis diuinitus bellum mandatur contra Amalecitas, a.m.2968. n.2. qui id parat, n.10. eius copiæ, ibid. insidiis agit, nu.13. vastat regionem, n.16. & 17. seruat regem Agag ex importuna misericordia, num.19. conseruat & spolia, & animalia, n. 20. & 21. 19.

Saul ex auaritia, non studio sacrificandi optima quæque conseruat, a.m.2968. num.21. & 22. dum vilia tantum disperdit, etiam obediendo peccat, n.22. & 40. redit in patriam & per Carmelum transiens venit in Galgala, n.23. 20.

Saulis peccatum Samueli reuelatur, a.m.2968. num.24. eius reprobatio stupenda, n.25.30. & 31. an peccarit erigendo fornicem triumphalem, num.33. & 34. excusat culpam apud Samuelem, n.36. & 37. & auget negando, n. 41. & 42. 21.

Saul peccauit sacrificando, a.mund.2968. n.45. 22.

quam culpabilis eius inobedientia, nu. 48. congrua eius pœna, n. 49. amisit ius regni, n. 50. non possessionem, n. 51. nec tenebatur se eo spoliare, ibid. conueniens fuit retineri ab eo possessionem, n. 52. & 53.
23. *Saul* cur post diuinam reprobationem toleratus, & alii mali principes, a. m. 2968. n. 53. fit quasi regni procurator, n. 54. 64. & 65. quantam omnino iacturam nunc Saul fecerit, & sibi & suis, n. 55. factus inuidus, imbellis, arreptitius, ibid.
24. *Saul* culpam admissam agnoscit, ann. mund. 2968. nu. 56. an iustus eius à populo timor, num. 57. humanis rationibus mouetur ad culpam fatendam, num. 58. & 67. vide etiam an. mund. 2999. num. 13. vrget Samuelem, vt honoretur apud seniores, an. m. 2968. num. 67.
25. *Saul* deseritur à spiritu Domini, an. m. 2969. nu. 51. & inuaditur à malo spiritu, ibidem. An is esset melancholia, n. 52. an potius dæmon, & qui ita sentiant, n. 53. 54. & 55. eius malum non tam cito agnitum, aut confessum, nu. 56.
26. *Saulis* malum agnoscitur, an. mund. 2970. nu. 1. eique proponitur psaltæ remedium, nu. 2. sapiens & vtile remedium, n. 3. acceptatur à Saule, n. 5. Is de Dauide monetur, nu. 6. an à Doëgo, ibidem. non videri, nu. 7. euocatur Dauid à Saule, num. 12. venientem beneuole excipit, n. 14. & retinet ad tempus, n. 15.
27. *Saulis* & Hebræorum metus à Goliatho, an. m. 2971. nu. 12. & 13. eius edictum vtile & gloriosum, num. 13. permittit Dauidi singulare certamen, nu. 28. eumque prudenter armat, ibidem. nec peccat permittendo hoc certamen, n. 30. & 32.
28. *Saul* pluribus de causis ignorauit Dauidem certantem cum Goliatho, ann. mund. 2971. n. 41. & præsertim, n. 44. eius ira iusta, sed in mulieres, non in Dauidem, n. 64. 65. & 66. cur in eas non iratus, n. 66. imprudenter Dauidi infensus, num. 67. prodit dolorem suum, n. 69.
29. *Saul* insanire cœpit vt arreptitius, a. m. 2971. n. 70. lanceam in Dauidem primò intorquet, n. 71. sciens & volens, & cur in insania, ibid. intorquet iterum, n. 72. intorquet tertio, a. m. 2973. n. 14.
30. *Saulis* odij in Dauidem ordo, & modus, an. m. 2972. n. 2. & seqq. statuit eum perdere aliena manu, quamque id callidè, n. 4. Tribunum creat malo animo, n. 5. & 6. malo item Merobem filiam spondet, n. 7. & Micholem, n. 12.
31. *Saul* Dauidi iniustissime fidem frangit, an. m. 2972. n. 9. promissa, nec data Merobe, ibid. Promittit Micholem, sub conditione centum præputiorum, n. 15. 17. & 19. cur petierit præputia, n. 19. post eas nuptias magis timet Dauidem, n. 23.
32. *Saul* misere cruciatur inuidia, an. mund. 2973. nu. 1. quæ erumpit foras, nu. 2. Ignorabat adhuc fœdus à Ionatha cum Dauide initum, nu. 3. & 6. vult filium & filiam ministros cædis Dauidis, nu. 3. placatur à filio, & iurat se non occisurum Dauidem. An peierarit, n. 7.
Saulis recrudescit liuor, a. m. 2973. n. 11. rursum à dæmone corripitur ob inuidiam, nu. 12. lanceam tertiò mittit in Dauidem, n. 14. iubet obsideri Dauidis domum nocte, & mane interfici, n. 16. sed à filia sua deluditur, n. 22. & 23. 3
Saulis nuncij apud Samuelem prophetant, an. m. 2973. nu. 34. & ipse quoque, n. 36. & 37. citius cæteris ac vehementius, ibid. nudauit se, an omni vestitu, an regio tantum, 38. ibi tota die iacuit, cecinitque, n. 40. & quid ea ratione figuraret, schol. 5. 3
Saul mox reconciliatur iterum Dauidi, opera Ionathæ, a. m. 2973. nu. 43. & 44. redit ad ingenium, nu. 45. infelix eius vita ab inuidia, mœrore, & metu, nu. 46. itaque Dauidem iterum morti destinat, ibid. irascitur in Ionatham, & lanceam intentat, & contumeliis afficit, n. 78. & 81. 3
Saul contendit apud Ionatham Dauidem necessario occidendum, a. m. 2973. n. 79. vexat familiam Dauidis, & ad fugam compellit, n. 116. & 127. Discit Dauidis reditum in saltum Hareth, an. m. 2974. n. 14. eius querela apud suos, n. 15. quæ deinceps expenditur, n. 16. 17. &c. 3
Saulis querela de coniuratione suorum contra se, iniusta ostenditur, an. m. 2974. n. 20. & 21. An sciuerit fœdus Dauidis & Ionathæ, n. 22. accusat pontificem, nu. 27. & 28. quam male, & peius condemnat ad mortem, n. 31. & quam iniuste, ibid. præpostere misericors & crudelis, n. 35. 3
Saul nouas in Dauidem turbas concitat, a. m. 2974. n. 48. quam inconsultus, & ingratus in Dauidem, nu. 49. & 50. Deum sibi fauere putat contra Dauidem, contra quem copias dissimulanter cogit, nu. 51. & mox cognita eius fuga exire dissimulat, n. 57. 3
Saul cur non fuerit iratus in Ceilanos qui ope Dauidis vsi fuerant, an. m. 2974. n. 57. non cessat persequi Dauidem, a. m. 2975. n. 8. ratione eius caligante, n. 13. Eum quærit in deserto Ziph, nu. 11. vnde conijceret eum regem fore, n. 13. & a. m. 2976. n. 31. & 32.
Saul cum Ziphæis Dauidem persequitur, a. m. 2975. n. 18. Dum illum maxime comprehensurus videbatur, trepido nuncio reuocatur, n. 22. & 23. quod mirum est à Saule factum fuisse, nu. 23. quomodo id factum fuerit, nu. 24.
Saul re bene gesta contra Philisthæos redit ad Dauidem, an. Saulis 4. n. 26. qui est mundi, 2975. Inquirit Dauidem in Engaddi, an. mun. 2976. nu. 6. & super abruptissimas petras, nu. 6. & 7. subit Dauidis speluncam imprudens, num. 9. nec aduertit absconditos, ibidem.
Saul lachrymatur ad iustissimam Dauidis querelam, a. m. 2976. n. 26. quam ingratus in illum, n. 27. quod fatetur ipsemet, 28. eiusdem inconstantia, & imprudentia, nu. 30. & 31. & culpæ in Dauidem, ibidem. vnde nosset

Dauidem regnaturum,n.32.

43. *Saul* Dauidi commendat suos, & exigit ab eo iusiurandum,a.m.2976.n.33. Redit ad ingenium,a.m.2978.n.2.quam imprudenter, n. 3.nec cohibet Ziphæos,nu.3.sed exit contra Dauidem,n.4.qui eum dormientem deprehendit,n.14.

44. *Saul* agnoscit Dauidis vocem, nouumque beneficium, an.m.2978.n.20.& culpam suam fatetur,n.25.vexat Gabaonitas, a.m.2979 n. 23.24.&c. multo est criminosior Dauide,n. 32.& 33.eius culpa in Amalecitano bello, n. 34.

45. *Saulis* sollicitudo in Philisthæo bello,a.mund. 2979.n.36.quid singulis diebus gestum, nu. 38.& seqq.eius copiæ,nu.43.expauescit visis hostilibus copiis,n.54.& quare,ibid.recurrit ad Deum, nec exauditur,num.55.& 62. quomodo consuluerit,n.56.

46. *Saul* adit Pythonissam, desperato diuino responso,a.m.2979.n.65.& quando,n.66.cur mutato habitu,nu.70.nocte,& ieiunus,nu. 71.eam alloquitur,n.71.& iureiurando male confirmat,nu.74. neque eo postea tenebatur,ibid.

47. *Saul* maleficos erasit è terra,a.mun.2979.n.72. quando,& quo fructu, nu.73.an malo fine, ibid petit euocari Samuelem,n.74.putauit id fieri posse,n.71. Eum agnoscit,& adorat, nec videt,nu.88.amborum colloquium,nu. 90.obiurgatur à Propheta,ibid.

48. *Saulus* derelicti causa,an.m.2979.n.91.an futurus esset a morte cum Samuele, nu.93.eius desperatio,n.92.& 93.animo linquitur,audito Propheta,& in terram corruit, nu.94. aditur à muliere,& sociis,num.95.à quibus consolatur,ibid.

49. *Saul* semimortuus vrgetur à Pythonissa,& suis ad capiendum cibum, a.m.2979.nu.96.quibus acquiescit,mox que recedit cum suis,n. 97.& nocte eadem pridie prælij redit in castra, num. 98. & quare,ibidem in quo animi eius magnitudinem laudat Iosephus,nu. 99.

50. *Saul* pugnat contra Philisthæos, & vincitur,a. m.2979.nu.114.cæduntur filij eius cum robore exercitus,nu.115.cur eos à prælio non subduxerit,n.116.vrgetur à Philisthæis,vulneratur à sagittariis,& fugit,nu.118.vbi vulnus acceperit, num.119.an in equo fugerit, ibidem.

51. *Saul* moribundus accersit armigeri manum ad propriam cædem, a.m.2979.nu.120.& quis ille,ibid.Incumbit gladio proprio,n.121.an habuerit cædis adiutorem Amalecitam,n. 122.& 151.an & quomodo Saulis domus tota extincta dicatur,n.124.

52. *Saulem* in sui cæde grauiter peccasse, a.mund. 2979.nu.124. Quæ pro eius salute facere videantur, nu.125. & 126. Qui eum condemnent,n.127.& 128.refelluntur quæ eius saluti fauere videntur,n.129.130.& seqq.iussiones non vitauit,& opprobria,n 129.

53. *Saulis* cadauer quomodo non raptum à suis, a.mun.2979.n.143.capite truncatur, quod circumfertur,vt dudum Goliathi caput, nu. 144.quale funus eius,ibid.& 146.à Iabesitis corpus eius & filiorum rapitur, & sepelitur,n.161. Dauidis super eum planctus,nu. 182.

Saulis malus zelus cur punitus præ aliis eius peccatis, an.m.3013.n.5.tota eius familia à Gabaonitis ad cædem deposcitur, nu.8. an iuste tradita fuerit, nu.10. aut cum Dauidis culpa, num.11.qui ex filiis addicti supplicio, permissu Dauidis,n.13. 54.

Saulis septem filij à Gabaonitis in crucem acti. a.m.3013.nu.15. vbi, & quando,ibid. Saulis, & filiorum, & nepotum ossa relata in sepulchrum paternum,n.20.Sepulchrum Cis & Saulis,ibid. 55.

Scaliger, qui & Burdo, confidenter accusat Ctesiam sine teste,an.m.2921.nu.1.itemque Eusebium super omissis regibus Assyriis, n. 1. & 2. Retrograda Scaligeri chronologia non bene ipsi cedit,nu.3. fallitur in Dercylo apud D. August. 1.

Scaliger in Messina Vellei fallitur a.m.3003.n.3. item in asserendo Cumas ante Troica conditas, an.m.3004.n.1. male inchoat tempus ministerij sacerdotum in ipsorum vicibus, a.m.3021.n.29. 2.

Sceptrvm regium Salomonis an.m.3020.nu. 44.

Sciendi desiderium quam innatum hominibus,& vt se prodat,a.m.3022.n.51.infinitum in homine,n.51 & 52.rectum in Salomone, quamque sapiens,n.51.

Scissio pallij Samuelis à Saule facta. a.mund. 2968.n.62.& 63.cessit in signum,n.64 sicut scissio pallij Ahiæ Prophetæ tempore Salomonis,a.m.3057.n.27.

Schoeni notæ spatij,siue mensuræ,a.m.3044. schol.4.

Scribæ,& doctores Leuitæ,a.m.3021.n.45.vbi docerent tam ipsi quam sacerdotes,ibid.

Scruta vendentes qui,a.m 3033.n 20.

Scvta aurea regiæ Salomonis, a. m.3033.n.8. diuersimode traduntur, ibid. conciliantur loca,n.9.eorum pretium,n.10.

Scytala quid,a.m.2985.schol. 6.

Scythopolis,quæ & Bethsan cis Iordanem,a. m.2979.schol.12.

Seba defectionis populi à Dauide antesignanus,an.m.3010.n.58.quis hic esset, ibid.eius defectionis populus postea punitus, an.m. 3016.nu.42 Percurrit tribus ad eas auertendas à Dauide, an. m.3010.n.55.obsidetur in Abela,n.56.capite truncatur,n.59.

Selec vigesimus octauus fortium Dauidis,an. m.3016.n 35.

Selmon nonus in fortibus Dauidis, a.m.3016. nu.3.

Semei quo loco,qua tribu,qua familia esset oriundus, a.m.3009 n.44. Dauidem maledictis aggreditur,& lapidibus,impie,imprudenter atque impudenter, n. 45.& 46.inhumaniter, ibid. An Deus ei præceperit,& quatenus,n.55.& 56. 1.

Semei propere adest ad reducendum Dauidem an.m.3010.n.7.prosternitur coram Dauide, & veniam petit,nu.10.11.& 12.repellitur ab 2.

Abisai, improbante Dauide, nu. 13. qui dat ei veniam ad tempus. 14.

3. *Semei* cædes à Dauide testamento mandatur, ann. mund. 3021. nu. 86. an cum periurio? n. 87. non videri, ibid. quæ Semei maledictio iuxta Rabbinos, schol. 5. prohibetur à Salomone vrbe exire, an. mun. 3022. nu. 24. & 25. & nominatim transire torrentem Cedron, nu. 25.

4. *Semei* impositæ à Salomone pœnæ consentit, ann. mun. 3022. nu. 26. eius mors pertinet ad annum Salomonis sextum, numer. 2. qui est mundi 3025. Eius serui fugiunt ad regem Achis in Geth. nu. 3. quæ fugæ causa, ibid.

5. *Semei* quomodo non timuerit egredi Hierosolymis, an. m. 3025. nu. 4. Reuersus euocatur à Salomone ibid. obiurgatur nu. 5. & iubetur occidi à Banaia, ibid. ne domus Dauid rea fiat neglectæ iustitiæ, ibid. Alter Semei. 3. Reg. 1. an. m. 3020. nu. 15.

Semma tertius in priore Triade fortissimorum Dauidis, an. m. 3016. num. 16. & schol. 2. eius facinus egregium, 2. Reg. 23. 11.

Semma alter tertius inter triginta fortes, ann. 3016. n. 26. & nu. 20.

Sensus literalis non vnicus vno in loco, ann. m. 2988. n. 4. & schol. 1.

Septuaginta interpretes potuerunt omissa in Hebræo supplere, vt Spiritu sancto pleni, in Præf. num. 11. & 12. id docent August. Hieronymus, Epiphan. &c.

Sepulchri paterni amantes antiqui, an. mun. 3013. nu. 19. Sepulchrum Cis & Saulis, num. 20. Sepulchrum Dauidis cur non in Bethlehem, sed Hierosolymis, an. m. 3021. nume. 108. an thesauri illuc illati à Salomone, nu. 109. improbatur, nu. 114.

de Sepulchro Dauidis quid Beniamin Hebræus, à magicis ludibriis non aliena, an. m. 3021. nu. 110. 111. 112.

Servorum ratio quæ apud Hebræos, a. mun. 2995. num. 12. Serui Semei fugitiui occasio mortis heri, ann. m. 3025. 3. 4. 5. Seruus Miphiboseth quam noxius hero, vide *Siba*.

Servire Deo, aliquando est sacrificare, an. m. 3009. schol. 2.

Servitus duplex, an. m. 2962. nu. 38. vide *Dominium*.

Sessio in conuiuiis, ann. mund. 2973. schol. 10. fuse.

Sessio Salomonis in throno Dauid, an. mund. 3020. nu. 43. indicio iudiciariæ potestatis, ibid.

1. Siba libertus & proselytus, ann. mund. 2995. n. 12. Saulis & Miphiboséthi famulus, num. 18. & procurator, num. 20. occurrit Dauidi fugienti cum muneribus, an. mund. 3009. nu. 37. quæ offert, & mox herum falso accusat, nu. 38. perinepta calumnia, ibid.

2. *Sibæ* artificium in accusando hero, an. mund. 3009. nu. 40. & impudentia, nu. 41. & malus animus ibid. gratias agit dissimulanter, nu. 43. venit ad reducendum Dauidem, ann. m. 3010. nu. 8. & mox coram eo cum domino causam agit, vide *Miphiboseth*.

Sicelec oppidum datur Dauidi ab Achis, an. mund. 2979. num. 10. quandiu ibi manserit num. 12. 13. eo plerique ad Dauidem confugiunt, nu. 11. vastatur ab Amalecitis, num. 58. qua occasione, nu. 59. an careret propugnatoribus, num. 60. & 100. retinetur à Dauide migrante, nu. 194.

Sicli pondus vnum & idem, ann. mun. 3007. schol. 1.

Sicyoniorum regni initium, finis, duratio, an. mun. 2930.

Signa mutationum regnorum, an. mun. 2968. numer. 64. Signa tria Sauli data à Samuele. 1. Reg. 10. ann. mun. 2962. numer. 92. & seqq. & 106.

Silo sedes Tabernaculi, habitatio Heli, eius luctus capta fœderis Arca, ann. m. 1939. nu. 23. 40. 41. Silo à Domino deserta, an. m. 2941. nu. 5. & 6. redacta in solitudinem, nu. 8.

Siloe quid & vbi, ann. mun. 3020. nu. 37.

Silvius posthumus filius Æneæ frater Ascanij, ann. mund. 2905. num. 2. vide ann. 2919. nume. 3.

Simmichar an Iudex, an. mun. 2900. nu. 8. vnde ea vox, ibid.

Simulatio Vlyssis & Bruti confertur simulationi Dauidis ad regem Achis, a. mun. 2973. schol. 16.

Sinus & tubi circa altare holocaustorum, ann. m. 3025. n. 52. & 53.

Sionis montis magnitudo, ann. mun. 2987. nu. 6. & 18. oppidum id fuisse per se, & arcem habuisse, nu. 7. obsidetur à Dauide irridentibus Iebusæis, nu. 8. eius pars inferior occupatur, nu. 9. proponitur præmium occupanti arcem, nu. 10. occupatur à Ioabo, numer. 11.

Smyrna gemina, ann. mund. 3003. nu. 3. an eadem cum Myrina, ibid.

Sobachus princeps militiæ Adarezer, ann. m. 2997. nu. 4. occiditur, & à quo, nu. 7.

Sobi Ammonita substituitur Hanoni, an. mun. 2999. nu. 40. dat munera Dauidi, ann. mun. 3009. nu. 8.

Sobocai princeps turmæ octauæ Dauidis, an. m. 2980. num. 9. numeratur octauus in fortibus Dauidis, an. mun. 3016. n. 29. percussit Saph Araphæum gigantem, an. mund. 3014. numer. 6. idem dicitur & Mobonai. 3016. 29.

Socrates moriens propinat pulchro Critiæ, ann. mun. 2976. nu. 23.

Socho gemina, ann. mun. 2970. nu. 4.

Solidus in pecunia cuius precij, an. mun. 3021. nu. 62.

Somnum ne ceperit in solario Saul apud Samuelem, an. mun. 2962. n. 74. & 75. & 2978. num. 14. Sopor Domini irruit in Saulem & omnia castra eius, an. m. 2978. num. 14. & 19. per somnia an consuletur Dominus, ann. mund. 2979. num. 56. & 57. non videri, ibid. Somnium Salomonis cui vsui, ann. mund. 3022. n. 102.

Sonitus in cacumine pyrorum qualis, & cur editus, & à quibus, ann. mun. 2988. num. 19. 20. 21.

Sophira an Ophir, an. mun. 3023. nu. 41.

SOPOR, vide *Somnus.*

1. SORS, & Sortitio, an. mun. 2963. nu. 7. 8. & seqq. circa regis creationem. an licita in peccato inquirendo, ann. mund. 2964. nu. 109. non licita, nisi Deo inspirante, nu. 110. qualis fuit hæc Saulis, ibid. Sors consultoria quando licita, ibid.

2. *Sortitionis* modus, ann. mund. 2964. numer. 111. quam incerta, imo fallax depræhensio peccati, num. 111. Sortitio inter vices Sacerdotales & leuiticas multiplex facta, an. mund. 3021. nu. 26. quomodo facta & quare, nu. 27. & 28. Sortitio cantorum, numer. 35. Ianitorum 39.

SPELVNCA Odolla vnde dicta, ann. mund. 2973. nu. 125. Ad eam fugit Dauid è Geth, ibid. eodem ad eum alij confluunt, primum cognati, nume. 125. cur ab ea migrarit, ann. mund. 2974. nu. 2. vide etiam, ann. mund. 2988. nu. 9. & 30. Spelunca Saulis, vide *Saul*, numer. 41.

SPIRITVS Domini directus in Dauid, & quis ille fuerit, ann. mund. 2969. num. 42. an gratiæ & charitatis, aut prophetiæ. num. 42. & 43. an spiritus fortitudinis, nu. 44. aut spiritus principis, num. 45.

SPIRITVS sanctus diuersa diuersis sacris Scriptoribus dictare potuit, in Præf. num. 10. sic etiam suggessit septuaginta interpretibus, num. 10.

SPONSVS & Sponsa, vide *Nuptiæ.*

STARE non semper est esse erecto corpore, an. mun. 2900. schol. 3. sic S. Paul dixit in gratia, & in fide stare; & Domino suo stare aut cadere; ad Rom. 5. 11. & 14. sic alibi stare perfectum, stare in vno spiritu, stare & tenere traditiones, &c.

STATER ann. mund. 2962. num. 53. vide *Siclus.*

STATIO in ieiunio vsurpata, ann. mund. 2964. num. 87.

STIPENDIIS propriis videntur Hebræi militasse, an. mun. 2971. n. 17. præter conductitios, neque Paulum repugnare, ibid.

STRIÆ & virgæ in parastadis, ann. mun. 3024. nu. 78.

STYLOBATÆ columnarum quid, ann. mund. 3024. nu. 74.

SVBDITVS an culpæ remissionem officiis promereri possit, ann. mund. 3010. nu. 50. vide *Rex, & Princeps.*

SVBSTRVCTIONES templi cuiusmodi essent, & quo fine excitatæ, an. mund. 3023. num. 19. & 20. non omnes pari altitudine, nu. 23. earum crassitudo, num. 25. procursus in imo quantus, num. 26. vt à se distarent. nu. 27.

SVBTERRANEA templi loca, ann. mund. 3023. nu. 33.

SVCCESSIO, siue posteritas Dauidica, quî dicatur in æternum duratura, ann. mund. 3021. num. 55.

SVMATRA, eadem cum Taprobana, & Ophir, ann. mun. 3023. nu. 42.

SVNA oppidum, quodnam & vbi, ann. mund. 2979. nu. 42.

SVPELLEX regiæ Salomonis aurea, ann. mund. 3035. nu. 6. & 7. Supellex templi consideratur, an. mun. 3024. nu. 86.

SVPERBIA vera stultitia est, & iniustitia, ann. mund. 3017. nu. 8.

SVPRA, pro deinceps, ann. mun. 1979. schol. 11. sicut ἐπάνω, ibid.

SYRITÆ, vide *Sarritæ.*

SYLVA fletus, ann. mund. 2988. nu. 22. vide & schol. 2.

SYMMACHVS, Theodotio, & Aquila, interpretes græci ex Hebræo, quales fuerint in Præfat. nu. 16. & 17.

SYRIA Soba, & Syria Damasci, ann. mun. 2993. nu. 1. causa belli Dauidis contra eos, nu. 2. & 4. Apparatus, locus, copiæ, num. 4. 5. 7. vincuntur Syri Soba, nu. 5. & Damasceni, num. 8. & 9.

SYRI à Ioabo fusi fugatique, ann. mund. 2996. num. 17. redintegrunt bellum, ann. m. 2997. nu. 1. quod est tertium eorum bellum contra Dauidem, ibid. euocati ab Ammonitis, n. 2. eorum copiæ, nu. 4 pugnant, & vincuntur, nu. 6.

T

TABERNACVLVM fœderis è Silo translatum in Nobe, ann. mun. 2941. num. 6. & 7. Tabernaculum nouum Dauidis, ann. m. 2987. schol. 2. & ann. mun. 2990. nu. 5. ibi ius asyli, nu. 8.

TABVLATA cubiculorum quæ intra templi parietes, incumbebant retractionibus murorum, an mun. 3024. nu. 15.

TAPROBANA insula in indico mari; eadem quæ Sumatra, & Ophir, ann. mund. 3043 nu. 42.

TECTVM templi, vide *Templum*, nu. 11.

TEGVLÆ vide *Templum*, nu. 11.

TEMPLVM cogitat Dauid, ann. mun. 2990. n. 45. 1. quæ occasio, nu. 46. causa pietas Dauidis, nu. 47. & 48. quid illi concessum circa templum, nu. 73. templum illi demonstratum, & quando, nu. 75. Exemplum & scriptura templi data Dauidi, diuinitus numer. 75. & 76.

Templi materia à Dauide parata, ann. mund. 2. 3017. n. 42. eaque multiplex & diuersis temporibus diuersa, ann. mund. 3018. 4. & 3021. 59. Templi donaria diuersa, an. mund. 3021. nu. 42. ei ædificando Salomon destinatus, ann. mund. 3021. nu. 12. caruisse possessionibus, nu. 44.

Templi descriptio diuinitus accepta, ann. mun. 3. 3021. nu. 56. ostensa principibus populi, nu. 57. Dauidis ad ipsum apparatus, nu. 59. & liberalitas, nu. 60. & optimatum eius, nu. 61. & 62. quanta fuerit ea summa, in ære gallico, nu. 63.

Templi materia à Salomone quoque paratur, 4. ann. mund. 3022. num. 133. quo anno fundatum templum, an. mun. 3023. n. 1. 2. & seqq. quo mense, nu. 9. anni sacri, nu. 10. non anni Salomonis, vt quidam putant, ibid. locus Mons Moria, nu. 11.

Templi longitudo, & latitudo, intra & extra 5. muros, ann. mund. 3023. nu. 31. eius loca sub-

terranea,nu.3. Templum stricte sumptum sine atriis & porticibus, fuit tripertitum, diuisum in vestibulum, Sancta & Sanctum sanctorum, ann.3024.nu.6.

6. *Templi* varia nomina, an.m.3024.nu.6. singulas partes vide suis locis. Templi facies orientalis, num.9. tota fabrica simul promouebatur, n.10. Altera templi pars Aula, siue sancta, n.11. gemini totius templi parietes, cum interiectis cubiculis, nu.12.13.

7. *Templi* tertia pars omnium intima, quæ oraculum, & Sanctum sanctorum, an.m. 3024. n. 21. altitudo interius 30. cubitorum, exterius 50. nu.25. Templi secunda contignatio, ann. mund.3024. n.26. vt conueniat cum prima, vtque differat, nu 16.& 27.

8. *Templi* tertia contignatio, fuit tantum supra vestibulum, habuitque turrim, an. m.3024. nu.30. quæ eius mansuræ, & tota eius altitudo. ibid. omnium partium templi altitudo non fuit æqualis, neque 120. cubitorum, nu.30. & 31.

9. *Templi* materia pretiosa & lapides ipsi magni pretij, an.mun.3024.nu.39. eorum structura mirabilis narratur, supra fidem, nu.42.43. 44. ornatus singularis ex proportione mirifica, quæ prodit architectum Deum, numer.44.

10. *Templi* parietes qua forma conuestiti, & quæ in eis cælata, an.mun.3024.nu.48.& 49. Testitudinis templi, maximéque oraculi ornamenta, nu.58. & 59. nulla in templo contra artem peccata admittenda, nu.72.

11. *Templi* externa ornamenta, an. mun.3024. nu. 76. & seqq. quam elegans circa ipsum trabeatio, nu.80. tectum peribolum siue coronam videtur habuisse, nu. 81. tegulis æneis contectum, nu.82. opere squamato, & quo pondere, ibid.

12. *Templi* tecto quæ imposita dicantur ex Iosepho, & Eupolemo, a. m.3024.n.83. 84.85. in dedicatione nube diuinitus repletum, ann. mun.3030.nu.15 & 26.& iterum, nu. 36. an & innoxius ignis, qui dicatur gloria Domini, ibid.

TEMPLI Dianæ antiquitas, an.mun.3007.n.16.

TERMINI regni Salomonis, an.m.3022.nu.132.

TERRÆ sanctæ longitudo & latitudo, a.mun. 2963.n.49.

TERRÆ motus dubius in clade Philisthinorum, an.mun.2964.n.69.

TESTVDINIS oraculi, reliquique templi ornamenta, an.mun.3024.nu.58.& 59.

TEVTÆI Regis Assyriorum mors, an. m. 2920. an ei Thinæus successerit, vel aliqui interiecti fuerint, an.mun.2921.

THABOR montis & viri proprium nomen, an. m.2961.nu.94.

THADAMORA, vide *Palmira*.

THALAMI seni, siue cubicula ad tria ostia atrij Israelitarum, an.m.3025.nu.34. quis eorum ordo & forma, & via interiecta, ibid.

1. THAMAR soror Absalonis, qua ætate sua violata est, an.mun.3000.n.7. inuitatur à fratre ad facinus, nu.13. verbis non satis resistit, nu. 14. nec clamorem adhibet necessarium, ib. opprimitur, n.14. An potuerit nubere Amnoni, nu.15.

Thamar ab Amnone eiulans expellitur, ann.m. 3000.nu.17. propalatur flagitium, n.18. eius luctus apud Absalonem, nu.19.& 20.& misera conditio. nu.21. celibem deinceps eam viuere oportuit, ibidem, & ann.mund.3001. nu.2. 2.

THAPSA locus trans Iordanem ad orientem situs, an. mun.3022.n.13.

THARSIS quæ, & in eam nauigatio triennij, a. m.3023.n.43. vide *Nauigatio*.

THECVITIS mulier sapiens, ex oppido Thecua, an.mun.3005.num.5.& schol.1. de ipso oppido. Eam Ioab instruit vt agat causam Absalonis, mulier id mox apud regem fatetur, nu.16.17.

THEOCRATIA apud Hebræos, vide *Hebræi* 4.

THEODOSIVS iunior pulchrè à sorore deceptus, an.mun. 3022.nu.8.

THESAVRORVM præfecti, vide *Quæstores* & *Ianitores*. Thesaurorum in templo duo genera, an.mun. 3021. n.42.

THESMOPHORI variarum gentium, an.mund. 2900.n.2.

THOLMAI rex Gessur, auus Absalonis, ann.m. 3002.nu.11.

THOV regis Emath ad Dauidem legatio, ann. m.2995.nu.14.

THRONVS, Salomonis, an.m.3032.n.11. quando constructum, ibid. vbi constitutum 12. qua forma fabricatum, nu.13. eius membra singula 14. 15. 16. summitas in orbem conformata, nu.16.

THVS Sabæorum, an.mun.3047.nu.17.

THYINA ligna, an.m.3033.nu.22.

TITVLVS Absalonis, an.mun.3009.num.105.& 106. cur eius meminerit Scriptura, nu. 107. ibi lapidum aceruus accumulabatur in dies, ibid. vbi situs ille titulus, num.108. quæ huius tituli forma, an columna, nu. 111. aut statua, pyramis, vel arcus, 112 videri columnam cum inscriptione, ibid.

TONSIO ouium celebris, ann.mund. 3002.numer.3.

TORNELLVS non videtur assecutus mentem Abulensis, an.m.2973. schol.6. in templi columnis æneis improbatur, an.m.3024. in situ, nu.65.& aliis, nu.67.68.72.

TOSTATVS, vide Abulensis.

TRABEATIO circa templum decem cubitorum, 1. ann.m.3024.n.20. ea continentur Epistylum, Zophorus, & Coronis, ibid.& n.25. Secundæ contignationis minor trabeatio, n.26. & 28. quam elegans circa totum templum, an.m.3024 n.80.

Trabeatio duarum columnarum ænearum, ann 2. mun.3024.nu.71.

TRABES cubiculorum quomodo non hærebant muris templi, an.m.3024.n.13.& 15.

TRADITIONVM hebraïcarum, liber an D.Hieron. an.m.2973. schol.1.

TRAGŒDIÆ & Comœd. an cognitæ Salomoni, ann.mund.3022.nu.68.

TRIADES duæ fortissimorum Dauidis, an. m. 3016. n.7. prior ibid. posterior, nu.17 qui in

ea,ibid.vtri tulerunt aquam ex cisterna Bethlehem 17.

TRIBVNAL Salomonis iudiciale,a.m.3033.n.12.

TRIBVS Beniamin modica,& quare,a.m.2962. n.67.& an.m.2963.nu.9.

TRIBVS Iuda occupat reductionem Dauidis, an.3010 n. 6. contra eam queruntur cæteræ tribus,n.33.quæ respondet asperius, nu.34. & causa est defectionis duce Seba. ibid.

TRIBVS omnes veniunt in Hebron vt faciant Dauidem regem,an.m.2986.nu.10. & seqq. Tribuum principes siue duces vocati ad comitia regni,an.m.3021.n.4.

TRIBVNI, qui & Chiliarchæ vocati ad comitia,an.m.3021.n.6.

TRIBVTANE penderent regibus suis omnes Hebræi,an.m.2980.n.13.non videri,ibid.Salomon iis populum suum vexat, a.m.3052. n 1.Tributorum præfecti sub eo,nu.2.

TRIMI infantes oblati Deo.an. m.2903.n.5. & 6.& in templo parentum sumptibus educabantur,nu.7.

TRIVMPHVS Saulis & Dauidis,an.m.2971.n.61. triumphus Tostato vnde dictus,an.m.2979. schol.5.

TVBI circa altare holocaustorum, ann.m.3025. nu.53.& cui vsui,ibid.

TVNICA talaris honori fuit,an.m.2996.nu.9.& an.3000.n.18.& sch.2.

TVRMÆ duodecim, & earum principes totidem in Dauidis militia,an.m.2980.nu.2.alij erant à principibus tribuum, num.3. illi recensiti comitiorum tẽpore,a.m 3021.nu.47.

TVRRIS supra vestibulum templi qua magnitudine & forma,ann.m.3024.nu.31. Turres in concursu porticuum,vide *Castella*.

TYRII auxilio fuerunt Philisth is pugnantibus contra Hebræos, a.m.2960.n.22.& 24.

V

VAllis Raphaim,&gigantũ,a.m.2988.n.8.

VAllis Salinarum & syluestris,ann.mun. 2994.num.3.

VALLIS regis quæ,& vbi,ann.m.3009.nu.108. eadem est cum valle Cedron & Iosaphat,n. 109. gemina fuit, quas Iosephus confudit, num.110.

VASA mensarum propositionis, ann.m.3024. num.98. Vasa templi aurea, & argentea ex Iosepho,an m.3024.n.101.& alia ab eo prȩterita.nu.102. Hierosolymam deferuntur è loco vbi fusa erant, an.mun.3030.n.1.ænea tantum fusa trans Iordanem, n.2.

VASA aurea non fusa, sed conflata & laminis confecta,an.m.3030.n.2. omnium vasorum translatio operosa,nu.2.

VELVM templi,siue Aulæum geminum,an.m. 3024.n.6.

VENTRILOQVI,an. Saul.vltimo,an.m.2979.n. 37.66.67. Pythonissa quam consuluit Saul non fuit ventriloqua,nu.68.

VENTORVM vis Salomoni cognita, an. mund. 3022.nu.91.

VER bello gerendo idoneum, an.m.2998.nu.3.

VERVA Iosephi aurea super totum templum improbantur,an.mun.3024.nu.83.& 84.

VESTIBVLVM templi,eiusque nomina, ann.m. 3024.cur dicatur porticus, nu.6.eius longitudo,& latitudo,num.7. erant in eo portæ tres, & earum mensuræ, ibid. eius facies orientalis,nu.9.qualis turris quæ super vestibulum,nu.31.

VESTIBVLI interiora ornamenta, a. m.3024.n. 61. videtur inauratum non laminis conuestitum aureis,ibid.

VESTIS Samuelis qualis, an.m.2907. n.4.& an. 1
m.2903.sch.2. vestes, sacræ an è sanctuario efferrentur,a.m.2974.n.34. qua veste sacerdotes & Leuitæ induti per vrbem incederent, ibid. vestes Dauidis in supplicatione, ann.mun.2990.nu.26.

Vestes pro partibus sacrificij Elcanæ Hebræi 2.
interpretantur,an.mun. 2900.n.12.

VIA prophanum ambiens atrium,ann.mund. 3025.nu.9.

VIAS publicas,& vrbanas curauit Salomon, a. m.3043.n.17.& 18.

VICES siue classes sacerdotales 24. ann.mund. 3021.an essent numero pares, nu 25. earum nomina deinceps retenta,ibid.singulæ singulis hebdomadis in orbem ministrabant, num.26. quare & quomodo inter eas facta sortitio,nu.27.& 28.

VICIS ministerium quo tempore inciperet, a. m.3021.nu.29. Vices cantorum, nu.34.& 35. Vices ianitorum,num 40. Quando omnes vices ad praxim redactæ, an.m.3030.nu.42.

VICISSITVDO lætorum & tristium Dauidis,an. mun.3000.nu.8.

VIDENS,vide *Propheta*.

VIDVÆ luctus quantus,an.m.2998.nu. 26.vide & an.m.3005.n.6.

VINDEMIA pro messe,ann.mun.2964.schol.6.

VIRGA virorum, quæ,an.m.2990.n.64.& an. m 3058.n.20.

VIRGINVM accurata custodia, an. m.3000.nu. 10.Virginum cubicula in templo,an.mund. 3025.nu.46.

VITA Dei,an.mun.2963.nu.14.

VIVAT rex; acclamatio maxime in eius consecratione vsurpata,an.m.2963.n. 14.15.16. & rursum,an.m.3020.nu.41. & 47. & quando addatur proprium nomen,ibid.

VLTIO,& eius desiderium, vt licitum, ann.m. 2976.nu.14. vltio de inimicis non postulata à Salomone,an.m.3022.n.50. quanti sit magnis viris,ibid.

VLTRA quomodo acceptum in Scriptura, an. m.2960.nu.26.

VLYSSIS simulatio Dauidicæ similis, an.mun. 2973.schol.16.

VNCIA pro siclo posita sicut didrachmum pro tetradachmo apud Septuag. ann.mun.3014. sch.2.

VNCTIO regum quorum esset,ann.m.2962.nu. 1.
79.cum aliis ceremoniis, ib. an fieret oleo sacro,num.80.& quale id esset, ibid. & ideo vnctio sacrosancta, ibid. & à Dauide vsque adeo honorata & formidata, 1.1.Reg.24.7. & ca.26.9. & 2.Reg.1.16.ann.mun.2979. numer.178.

2. *Vnctione* reges aliquando oleo communi, ann. mun. 1962. num. 81. Vnctio sacra an priuilegium regum Iuda, nu. 82. an in vsu apud exteras gentes, n. 83. fuse in vtramque partem, nu. 84. 85. quis vnctionis modus. 86. in regibus & pontificibus, ibid.

3. *Vnctio* fit à ieiunis, an. mund. 1969. nu. 37. qualis prima vnctio Dauidis, n. 7. 8. facta coram fratribus, nu 39. Vnctionis effecta, num. 42. Tertia eiusdem vnctio, an. m. 2986. num. 34. Prima præcipua fuit, ibid. vide schol. 7. Vnctionis regiæ significatio & modus, 3020. nu. 40.

VNGVENTVM Mosaïcum quam diuturnum, a. mund. 1962. nu. 87. Vnguenti confectio non Leuitica sed sacerdotalis, an. m. 3021. n. 22. ex lib. 1. Paral. c. 9. 30.

VOLVNTATIS vis in tolerandis aduersis, an. m. 3017. nu. 10.

1. VOTVM Annæ matris Samuelis, quale, & an iniustum, a. mun. 2900. nume. 24. & 25. vide *Samuel*, nu. 1.

2. *Vota* edit Dauid in periculo suo apud regem Gethæum, an. mun. 2973. nu. 123. Voti prætextus ad ambitionem Absalonis, an. mund. 3009. nu. 5. quæ illud suspectum redderent, nu. 6.

VRBES 20. an Hiramo datæ, an cōmutatæ, aut potius ad vsum & fructum aliquot annorum traditæ, an. m. 3043. n. 3. 4. 5.

1. VRIAS domum habuit vicinam palatio Dauidis, ann. mund. 2998. num. 6. cur dictus Hethæus, n. 8. accersitur vt celetur adulterium, nu. 12. 13. agit cum eo Dauid, num. 13. an esset armiger Ioabi, ibid. dimittitur in domum suam, nec eam adit, nu. 14.

2. *Vrias* pernoctat ad fores palatij, an. mun. 2998. num. 15. & iurat se domum non iturum, nu. 16. licèt fatuus videri posset, nu. 18. defert ad Ioabum, contra se literas, nu. 20. ad murum pugnans occumbit apud Rabba, numer. 21. & 22.

3. *Vriæ* persona multum auget Dauidis culpam, an. mund. 2999. numer. 11. pro eo declamat Abulensis contra Dauidem, schol. 3. numeratur in fortibus Dauidis, 32. an. mund. 3016. nu. 37.

VRINA, aqua pedum, an. m. 2976. schol. 1.

VRSA raptis catulis, an. m. 2969. schol. 5.

VVLGATA editio defenditur, an. mun. 2968. nu. 13. & 2973. sch. 1.

1. *Vxores* alienigenæ ductæ à Dauide, ann. mun. 2981. nu. 4. quatenus id lege vetitum, num. 5. quæ quarta, & quinta Dauidis vxor, num. 5. & 6. de eisdem vide ann. mun. 2983. num. 7. & 2989. nu. 1. vxoribus Dauidis in fuga quid factum, a. m. 3009. n. 15.

Vxores alienigenas permulti duxerunt, ann. m. 3022. nu. 118. vxores Salomonis an conuersæ, an. mun. 3048. num. 6. peccauit in ardentiore vxorum amore, & earum multitudine, nu. 7. & 8. quæ fuerit multitudo, numer. 9. & 10. 2.

Vxorum, & concubinarum Salomonis differentiæ ratio, an. m 3048. num. 11. Opes in eas Salomon profundit, ann. mun. 3050. nume. 1. 2. 3. 3.

X

XErxis expeditio in Græciam quantum distet à natali Homeri, ann. mun. 3039. nu. 2.

Z

ZABVD amicus regis Salomonis, an. m. 3022. nu. 127.

ZACHARIÆ quomodo sorte obuenit incensum, an. m. 3021. nume. 18. cur non exiit ante expletum ministerij tempus, nu. 31.

ZEBEDÆI coniux callidè à Domino pro filiis petit, an. m. 3022. n. 8.

Zelus Saulis laudatissimus in filio morti addicendo, an. mun. 1964. n. 86. confertur Abrahæ, ibid. & rursum, nu. 116. confertur Iephthe, ib. eiusdem zelus contra Gabaonitas malus, an. m. 2979. num. 23. &c. condemnatur, nu. 26. & 3013. n. 4.

ZELVS animarum in Dauide, ann. m. 3009. nu. 32. colligendis proselytis, an. 3017. nu. 12. Zelus iustitiæ in parabola Nathani proditur, 2. Reg. 12. v. 5. 6. Zelus imprudens, a. m. 3058. sch. 3.

ZELVS Abisai pro Dauide contra Semei maledicentem, an. mund. 3009. nu. 48. 2. Reg. 16. 9. & in eundem veniam petentem, 2. Reg. 19. 21. & an. m. 3010. nu. 13.

ZIPH, ciuitas, mons, sylua, desertum, an. mun. 2975. num. 7. in Iudæa situm, in finibus Idumææ, ibid. Dauid apud Ziphæos moratur, nu. 7. id referunt Ziphæi ad Saulem, nu. 15. & quo fine, ibid. cúmque se capturos pollicentur, nu. 16.

ZIPHÆI iubentur à Saule diligentius inquirere Dauidem, ann. mund. 2975. numer. 17. & 18. & ipse mox eos sequitur, numer. 18. irrito euentu, n. 20. & 21.

ZIPHÆOS deserit Dauid, sibi nunc necessario inimicos, ann. mun. 2976. num. 4. Nunciant Sauli Dauidem esse in Engaddi. nu. 5. quem rursum in Dauidem incitant, ann. m. 2978. nu. 2. & 3.

ZOBLETH saxum extra Ierusalem, 3. Reg. 1. 9. a. m. 3020. n. 16.

FINIS.

INDEX
LOCORVM SACR. SCRIPTVRAE
IN HOC TERTIO ANNALIVM TOMO
VEL DEDITA OPERA, VEL EX occaſione explicatorum.

LECTORI S.

Particulæ quæ ſubinde iterantur, & compendij cauſa præciſæ ponuntur hæc ſignificant. A.M. ſiue a.m. vel an.mu. Annũ mundi. ſch. ſiue ſchol. ſcholium, quod proxime præcedenti anno ſubiectum reperies. Ex libris Regum, & Paral. pauca tantum notata habes, quæ præcipue notanda viſa ſunt, cætera ſuis locis exponuntur omnia. Bene vale.

Ex Geneſi.

Cap.22. 2. *Vade in terram viſionis, atque ibi offeres eum in holocauſtum, Anno mundi 3023. num.12. & ſcholio 2.*

17. *Poſsidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum, a.m.2962.n.63.*

C.25.23. *Duæ gentes ſunt in vtero tuo, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, an.m. 2994.n.1.*

C.44.27 *Vos ſcitis quod duos genuerit mihi vxor mea, a.m.2981.n. 7.*

Ex libro Exodi.

C.18.v. 18. *STulto labore conſumeris tu, & populus iſte qui tecum eſt, a.m.3022.n.95.*

C.20.10 *Aduena qui eſt intra portas tuas, a.m. 2962. nu.63.*

v.26. *Non aſcendes per gradus in altare mecum, ne reueletur turpitudo tua, a.m.3025.n.59.*

C.21.14 *Si quis per induſtriam occiderit proximum ſuum, & per inſidias, ab altari meo euelles eum, a.m.3022.n.21.*

C.22.18 *Maleficos non patieris viuere, a.m.2979.n. 72.& 74.*

v.21. *Aduenam non contriſtabis, neque affliges eum, a.m.3013. n.5.*

C.30.23 *Sume tibi aromata primæ myrrhæ, & electæ quingentos ſiclos, a.m.3020.ſchol.2.*

Ex Leuitico.

C.19.v. 31. *ANima quæ declinauerit ad magos & ariolos, ponam faciem meam contra eam, a.m.2979.n.65.*

C.23.24 *A veſpera vſque ad veſperam celebrabitis ſabbata veſtra, a.m.3021.n.29.*

Terra quoque non vendetur in perpetuum quia mea eſt, ann. mund. 3021. numer. 52. C.25.v. 33.

Nec titulos erigetis, nec inſignem lapidem ponetis in terra veſtra, an.mund.3009.n. 112. C.26.v. 1.

Quidquid ſemel fuerit conſecratum, ſanctum ſanctorum erit Domino, an.m.2973. n.110. C.27.28

Ex Numer.

TOlletur propter Agag rex eius, a.m.2964. n. 33. C.24.v 7.

In diis eorum exercuerat vltionem, an.mund. 2940.n.47. Ca.33.v 4.

Ex Deuteron.

SCulptilia eorum igne combures, non concupiſces aurum & argentum, de quibus facta ſunt, a.m.2999.n.35. C.5.v.2

Conſtituam ſuper me regem, ſicut habent omnes per circuitum nationes, an.m.2962. nu.11. C.17.1

Eum conſtitues regem quem Dominus Deus tuus elegerit, a.m.2962.n.39. v.15.

Non inueniatur in te, qui ariolos ſciſcitetur, & obſeruet ſomnia, a.m.2979.n.65. C.18.10

Aut quærat à mortuis veritatem, a.m.2979. n.69. v.11.

Maledictus à Deo eſt, qui pendet in ligno, an. m.3009.n.103. C.21.2

Non permanebit cadauer eius in ligno, &c.a. m.3013.n.17. v.28.

Cum ædificaueris domum nouam, facies murum tecti per circuitum, ann.mund.3024. n.2. C.22.

C.23.6. *Non facies cum eis pacem, nec quaeres eis bona, &c. a.m.2996.n.2.*
v.12. *Cum votum voueris Domino Deo tuo, non tardabis reddere, a.m.3009.n.6.*
C.28.v.7. *Per vnam viam venient contra te, & per septem fugient, a.m.2988.n.11.*
C.32.27 *Dominus noster excelsus, & non manus nostra fecit haec omnia, ann. mund.2988.n.24.*
v.35. *Mea est vltio, & ego retribuam in tempore, a.m.3022.n.50.*
C.33.12. *Beniamin amantissimus Domini, habitabit confidenter in eo, a.m.3025.n.13.*

Ex lib. Iudicum.

C.8.v.23. *Non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur vobis Dominus, a.m.2962.n.29.*

Ex 1. Regum.

1.Reg.1.22. *Non vadam, donec ablactetur infans, a.2901.n.3.*
C.2.v.5. *Donec sterilis peperit plurimos, a.m.2907.n.7.& 8.*
C.2.25. *Et non audierunt vocem patris sui, quia voluit Dominus occidere eos, a.m.2911.n.6.*
C.3.18. *Dominus est, quod bonum est in oculis suis faciat, a.m.2913.n.16.& 144.*
C.6.v.14. *Vaccasque imposuerunt super ea, a.m.2940.n.56.*
C.7.v.2 *Multiplicati sunt dies, erat quippe iam annus vigesimus, a.m.2960.n.1.& 2.*
C.9.16. *Hac ipsa hora quae nunc est, cras mittam virum ad te, a.m.2962.n.58.*
v.25. *Strauitque Saul in solario, & dormiuit, an.m.2962.n.73.& 74.*
C.10.27 *Ille vero dissimulabat se audire, an.m.2963. schol.2.*
C.12.v.2. *Porro filij mei vobiscum sunt, ibidem n.59.& 60.*
C.13.v.4. *Erexit se Israël aduersus Philisthaeos, an.m.2964.n.13.*
v.13. *Stultè egisti, nec custodisti mandata Domini, a.m.2964.n.25.*
C.14.v.24. *Maledictus vir qui comederit panem vsque ad vesperam, a.m.2964.n.78*
C.15.v.11. *Poenitet me quod constituerim Saul regem, a.m.2968.n.25.*
v.25. *Sed nunc porta quaeso peccatum meum, an.m.2968.n.60.*
C.16.v.13. *Et directus est Spiritus Domini à die illa, an.m.2969.n.42.*
C.17.55 *De qua stirpe descendit hic adolescens? an.m.2971.n.4.*
C.18.21. *In duabus rebus gener meus eris, a.m.2972.n.13.*
C.19.v.3. *Iuxta patrem meum in agro, vbicumque fueris, a.m.2973.schol.1.*
C.20.25. *Cumque sedisset rex super cathedram suam, a.m.2973.schol.10.*
Sed & ipsa hodie sanctificabitur in vasis, an.m.2973.schol.13. C.21.5.
Cum Dauid rescisset, quia praepararet ei Saul clam malum, a.m.2974.n.5. C.23.9.
Apparet enim quod stulte egerim, & ignorauerim multa nimis, a.m.2978.n.2. & 27. C.26.21.
Videntes viri Israel qui erant trans vallem, a.m.2979.n.147.149. C.31.7.

Ex secundo Regum.

Nunquid tu aedificabis mihi domum ad habitandum? a.m.3021 schol.2. C.7.5.
Qui si iniquè egerit, arguam eum in virga virorum, a.m.3018.n.20. C.2.v.14.
Ista enim est lex Adam Domine Deus, a.m.2990.n.68. v.19.
Perrexit vt dilataret imperium suum vsque ad Euphratem, a.m.2993.n.2.& 3. C.8.v.3.
Rex & omnes serui eius fleuerunt ploratu magno, a.m.3002.n.12. C.13.36.
Si autem dixerit mihi non places, praesto sum, a.m.3002.n.25. C.15.26.
Sedens in cathedra sapientissimus princeps, a.m.3016.n.9.& 11. C.23.8.
O si quis daret mihi aquam de cisterna Bethlehem, a.m.2988.n.12. C.23.15.
Immisit pestilentiam de mane vsque ad tempus constitutum, a.m.3017.n.15. C.24.15

Ex 3. Regum.

Deducesque canos eius (Semei) cum sanguine ad inferos, an.mund.3021.nu.86. C.2.9.
Euigilauit Salomon, & intellexit quod esset somnium, a.m.3022.n.101. C.3.15.
Et fuerunt carmina eius quinque & mille, vel quinque millia, ibid.n.67. C.4.32.
Factum est ergo quadringentesimo & octogesimo anno, a.m.3025.n.1.& seqq. C.6.v.1.
Fecit quoque mare fusile decem cubitorum, a.m.3025.n.65. C.7.23.
Et omnes vicos qui ad se pertinebant, & erant absque muris munitis, a.m.3044.schol.3. C.9.10.
Offerebat quoque Salomon tribus vicibus per annos singulos holocausta, a.m.3030.num.43. v.25.
Beati viri tui, & beati serui tui, qui stant coram te, a.m.3050.n.20. C.10.8.
Non est factum tale opus in vniuersis regnis, a.m.3033.n.11. v.20.
Omnia vasa quibus potabat rex Salomon erant aurea, ibid.n.6. v.21.
Cumque ascendisset Ioab ad sepeliendum eos qui fuerant interfecti, an.mund.2974.n.9. C.11.15.
Factum est vt Ieroboam egrederetur de Ierusalem, & inueniret eum Ahias, a.m.3057.n.25.& 26. v.29.

C.18.42 *Posuit* (Elias) *faciem suam inter genua sua, a.m.*2900.*schol.*3.

C.20.42 Quia *dimisisti virum dignum morte de manu tua, a.m.*3005.*n.*9.

Ex primo Paralip.

C.5.v.20. *TRaditique sunt in manus eorum Agarai, a.m.*2965.*n.*15.

C.9.32. De *filiis Caath super panes erant propositionis, a.m.*3021.*n.*21.

C.23.29. *Sacerdotes autem super panes propositionis, a.m.*3021.*n.*20.*&* 21.

C.28.5. *Sederet in throno regni Domini, an.m.*2962.*nu.*30.

v.11. *Omnia venerunt scripta de manu Domini ad me, a.mund.* 2990.*n.*76 *&* 3021.*nu.*56.

C.29.23 *Seditque Salomon super solium Domini, a.m.* 2962.*n.*30.

Ex secundo Paral.

Ca.3.v.4. *POrro altitudo (vestibuli) centum viginti cubitorum erat, a.m.*3024.*n.*30.

C.8.12. *Tunc obtulit Salomon holocausta Domino super altare Domini, a.m.*3030.*n.*43.

C.9.v.15 *Fecit quoque rex* Salomon *ducenta scuta de auro purissimo, a.*3033.*n.*8.

Ex libb. Esdræ, Esther, & Iob.

2. Esdræ 8.10. *MIttite partes his qui non præparauerunt, a.m.*290.*n.*12.

Esth. c. 15.16. *Vidi te* Domine *quasi Angelum Dei, a.mun.* 2979.*n.*18.

Iob.c. 30.21. *Mutatus es mihi in crudelem, a.m.*2968.*nu.*17.

Ex lib. Psalmorum.

Psal 2.1 *QVare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania, an.m.*2988.*num.*3.

v.8. *Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, &c.a.m.*3021.*n.*98.

Psal.3.1 *Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? a.m.*3009.*n.*13.

Psa. 6.1. *Domine ne in furore tuo arguas me, &c.a.m.* 2990.*n.*25.

Psa 7.1. *Domine Deus meus in te speraui, saluum me fac &c.a.m.*3009.*n.*51.

v.5. *Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam, &c.an.m* 2977.*num.*42.

Ps. 10.1. *In Domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra, &c.an.m.*2978.*num.*32.

Ps.12. 1. *Vsquequo* Domine *obliuisceris me in finem, &c.a.mund.*2978.*n.*33.

Ps.26 1. *Dominus illuminatio mea, & salus mea, &c. a.m.*2986.*schol.*6.

Ps. 28.1. *Afferte* Domino *Filij Dei, afferte Domino filios arietum, a.m.*2990.*n.*29.

Ps.29. 1. *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me, &c.a.m.*2988.*n.*37.

Psa.33.1. *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius, a.mund.*2973.*n.*124.

Ps.34.12 *Retribuebant mihi mala pro bonis, &c.an.m.* 2976.*n.*27.

Ps.38.2. *Posui ori meo custodiam cum consisteret peccator aduersum me, a.m.*3009.*n.*53.

Ps.44.1. *Eructauit cor meum verbum bonum, &c.a. m.*3022.*n.*122.

Ps.50.1. *Miserere mei* Deus *secundum magnam misericordiam tuam, a m.*2999.*n.*25.

v.14. *Spiritu principali confirma me, a.m.*2969.*nu.* 45.

v.16. *Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ, a.m.*2998.*n.*25.

Ps.51.1. *Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate, a.m.*2974.*n.*47.

Ps. 53. 1. *Deus in nomine tuo saluum me fac, &c. an. m* 2975.*n* 19.

Ps.54. 1. *Exaudi* Deus *orationem meam, & ne despexeris, &c.a.m.*3009.*n* 29.

v 13. *Si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique, ibid.*

Ps. 55.1. *Miserere mei* Deus *quoniam conculcauit me homo, a.m.*2973.*n.* 123.

Ps.56. 1. *Miserere mei* Deus, *miserere mei, &c. an. m.* 2976.*n.*8.

Ps 58.1. *Eripe me de inimicis meis* Deus *meus, an. m.* 2973.*n.*19.

Ps.59. tit. *Et conuertit Ioab, & percussit Idumæum, an. m.*2994.*n.*8.

v.1. Deus *repulisti nos & destruxisti nos, a. mun.* 2993.*n.*16.

v.6. Dedisti *metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus, a.m.*2994.*n.*11.

Ps. 62.1. Deus Deus *meus ad te de luce vigilo, a.mun.* 2975.*n.*9.

Ps.71.1. Deus *iudicium tuum regi da, &c.a.m*.3021. *n.*79.

v.9. *Coram illo procident Aethiopes, & inimici eius terram lingent, a.m.* 3033.*n.*25.

Ps.77. 60. *Et repulit tabernaculum Silo, &c.a.m.*2941. *n.*6.

v.68. *Sed elegit tribum Iuda montem Sion quem dilexit, a.m.*3021.*n.*51.

Ps 87. 16. *Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea, a.m.*3019.*n.*2.

Ps 98.6. *Samuel inter eos qui inuocant nomen eius, a.m.*2940.*n.*8.

Ps.123.1. *Nisi quia* Dominus *erat in nobis, &c.an.m.* 2975.*n.*25.

Ps.127.3. *Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ, an. mund.* 2981.*num.* 2.

Ps.131. 10. *Propter* David *seruum tuum, ne auertas faciem Christi tui, a.m.*2990.*n.*72.

Ps.133.1. *Qui statis in domo* Domini, *in atriis domus* Dei *nostri, a.m.*3025.*n.*24.

Psa.142. 1. *Domine exaudi orationem meam, auribus percipe, &c. ann.mund.*3009.*num.* 58.

Ex libro Prouerbiorum.

Pro.c.4. 3. *Vnigenitus coram matre mea, & docebat me, a.m.3005.n.23.*

Ca.8.15. *Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt, a.m.2986.n.34.*

C.9.17. *Aquæ furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior, a.m. 3048.n.7.*

C.18.22. *Qui inuenit mulierem bonam, inuenit bonum, a.m.2985.n.12.*

C 20,28 *Roboratur clementia thronus eius, an mund. 2976.n.20.*

C 24.30 *Nouissimè ego egi pœnitentiam, & respexi vt eligerem disciplinam, an.m.3058 n.10. & 18.*

C.30.2. *Stultissimus sum virorum, & sapientia hominum non est mecum, a m.3058 n 19.*

Ex Ecclesiaste, & Cant.

C.1 2. *EGo Ecclesiastes fui Rex super Israel in Ierusalem, a.m.3059.n.3.*

v.16. *Magnus effectus sum, & præcessi sapientia omnes, qui fuerunt ante me in Ierusalem, a.m.3022.n.62.*

C.2.1. *Vadam & affluam diuitiis, & fruar bonis, &c.a.m.3048.n.2.*

v.4. *Magnificaui opera mea, ædificaui mihi domos, &c.a.m.3030.n.47.*

v.17. *Idcirco tæduit me vitæ meæ videntem mala vniuersa esse sub sole, a.m.3057.n.9.*

v 19 *Habiturus heredem post me, quem ignoro vtrum sapiens, an stultus futurus sit, an. m. 3057.n 10.& 3059 n 7.*

C.7.14. *Nemo potest corrigere quem Deus despexerit, a.m.2976.n.30.*

Cant. 2. 11. *Iam hyems transiit, imber abiit, & recessit, a.m.3022 n.120.*

Ex libro Sapientiæ.

Ca.6. 5. *CVm essetis ministri regni illius, non recte iudicastis, a.m.2962.n.30.*

Ca 7.4. *In inuolumentis nutritus sum, & curis magnis, a.m.3000.n.4.& 3001.n.3.*

v.7. *Inuocaui, & venit in me spiritus sapientiæ, a.m.3020.n.51.& a.m.3022.n.28.*

v 15. *Mihi dedit Deus dicere ex sententia, & præsumere digna horum, a.m.3022.n.64.*

v.17. *Ipse dedit mihi horum quæ sunt scientiam veram, a.m.3022 n.80.88.*

v.18 19 *Commutationes temporum, anni cursus, & stellarum dispositiones, a.m.3022.n.74.*

v. 20. *Naturas animalium, iras bestiarum, & vim ventorum, a.m.3022.n.90.*

Ca. 8.7. *Sobrietatem enim & prudentiam docet, & iustitiam & virtutem, ann.mund.3022.n. 94*

v.8. *Scit præterita, & de futuris æstimat, a mund. 3022.n.70.*

v.10. *Habebo propter hanc claritatem ad turbas, & honorem apud seniores, a.m.3022 n.66.*

In conspectu potentium admirabilis ero, & facies principum mirabuntur me, a.m.3033, n.26. v.11.

Circuibam quærens, vt illam mihi assumerem, a.m 3020 n.51. v.18.

Puer eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam, a.m.3000.n.6.& 3020.n. 53. v.19.

Da mihi Domine sedium tuarum assistricem sapientiam, &c. fusius, a.m.3022.n.38.& seqq. Ca.9.4.

Vt quæ deerant tormentis repleret punitio, an. m.3025.n.5. C.19.4.

Ex libro Ecclesiastici.

NOli esse sicut leo in domo tua, euertens domesticos tuos, &c.a.m.3025.n.3. C.4.35.

Regnum à gente in gentem transfertur propter iniustitias, a.m.3025.n.5. C.10. 8.

Non credas inimico tuo in æternum, &c.a.m. 2979.n.44. C.12.10.

Qui multiplicat quasi Iordanis in tempore messis, a.m.2963.n.73. C.24.36

Non accipiet Dominus personam in pauperem, a.m.3013.n.7. C.35.16.

Filia patris abscondita est vigilia, &c. an.m. 3000.n.10. C.42.9.

Et post hoc dormiuit, & notum fecit regi, & ostendit illi finem vitæ suæ, an.m. 2979.n. 76 C.46.23

Cum leonibus lusit quasi cum agnis, an.mund. 2969.n 58. C.47.3.

Nunquid non occidit gigantem, & abstulit opprobrium de gente? a.m.2971.n.29. v.4.

Profanasti semen tuum, inducere iracundiam, &c.a m.3053.n.21. v.22.

Cum adhuc iunior essem, priusquam aberrarem, a.m. 3022.n.28. C.51.18.

Ex Esaia.

MOab vlulabit, & in cunctis capitibus eius caluitium, a.m.2996.n.8. Ca.15.2.

Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, &c.a.m.2900.n.1.2.& 3. C.33.22.

Bibant vrinam pedum suorum, an. m. 2976. schol.1. C.36.12.

Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, a. m.3024 n 41. C.54.11.

Et non dicat Eunuchus, ego lignum aridum, a.m.3021.schol.1. Ca 56.3.

Domus mea domus orationis vocabitur cunctis populis, a.m.3025.n.14. v.7.

Ex Ieremia.

REcordatus sum tui, miserans adolescentiam tuam, & charitatem desponsationis tuæ, ann.mund. 2979.num.126.& 132. Ca. 2.2.

Manus tuæ erunt super caput tuum, a. mun. 3000 n.19. v.37.

C.7.4. *Templum Domini, templum Domini, templum Domini est, a.m.3024.n.11.*
C.30.14 *Plaga inimici percussi te, castigatione crudeli, a.m.2968.n.17.*
C.48.37 *Omne caput caluitium, & omnis barba rasa erit, a.m. 2996.n.8.*
C.51.16.17. *Mendax est conflatio eorum, nec est spiritus in eis; vana sunt opera, & risu digna, a.m. 2963.n.76.*

Ex Ezechiele, & Ioële.

C.7.17. *Omnia genua fluent aquis, an.m. 2976. schol.1.*
C.40.v.20. *Murus forinsecus in circuitu domus vndique, a.m.3024 n.3.*
Ioël.2.14. *Quis scit si conuertatur, & ignoscat? a.mund. 2968.n.71.*

Ex Matthæo.

Ca.12.5. *Sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt, a.m. 2973. n.105.*
C.15.26. *Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus, a. m.3030.n.32.*
C.19.12. *Et sunt Eunuchi qui se castrauerant propter regnum cœlorum, a m.3021 schol.1.*
C.20.20 *Accessit ad eum mater filiorum Zebedei, petens aliquid ab eo, a.m 3022.n.8.*
C.22.30. *Erunt sicut Angeli Dei in cœlo, a.m.2979.n. 48.*
C.25.6. *Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit, a.m.3022.n.120.*
C.28.18 *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra, a.m.3021 n.98.*

Ex Luca.

Ca.1.23. *Vt impleti sunt dies officij eius, abiit in domum suam, a.m.3021.n.31.*
C.10.23 *Beati oculi qui vident quæ vos videtis, &c.an. m.3059.n.20.*
Beatus venter qui te portauit, & vbera, &c. a m.2902.n.3. C.11.27
Pater peccaui in cœlum & coram te, &c.ann. m.3007.n.15. Ca.15.v.20.

Ex Actis Apost.

Obedire oportet Deo magis quam hominibus, a.m.2974.n.33. C.5.29.
Vos scitis quomodo abominatum sit viro Iudæo, &c.a.m.3030 n 32. C.10.28
Sorte diuisit eis terram ipsorum, quasi post 450.annos, a m.3023.n.7. C.13.20
Inueni Dauid filium Iesse, virum secundum cor meum, a.m.3021.n.89. v.22.

Ex Pauli Epist.

Et non solum qui ea faciunt, sed qui consentiunt facientibus, a.m.3009 n.92. Ro.1.32.
Scimus quia nihil est idolum in mundo, a.m. 2963.n.76. 1.Cor.8.4.
Deus exaltauit illum, & donauit ei nomen, &c.a.m.3021.n.98. Phil.2.9
Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium, a.m.2990.n.64. Heb.1.5
Non enim iniustus est Deus, vt obliuiscatur operis vestri, a.m.3009.n.54. C.6.10.
Tabernaculum quod dicitur Sancta Sanctorum, aureum habens thuribulum, ann.m. 3024.n.86.& seqq. Ca.9.4.
Ludibria, & verbera experti, insuper & vincula, a.m.2979.n.130. C.11.36.
Qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur non comminabatur, a.mund. 3009.n.50. 1.Pet.2.23.

Ex Ioannis Epist.

Filioli nouissima hora est, an.mund.2940. n.2. 1.Ioan.2.18.
Est peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget quis, a.m.2911.n.5. Ca.5.16.

FINIS.

Errata de quibus viſus eſt monendus lector beneuolus.

ANno mundi 2900.num.26.totius,lege totum.a.m.2902.n.3.præcipi,l.præripi 2903.7.l. educabantur, 8.l. poſtquam.2907.1.colloquiis.2911.3.contrahant.2912.7 inquit 9.mutor.12,prælibatio.2913 4. repugnante, 5.veſpertinum.6.nemini.7.diuinitus.ſch.1.apparent.2939.23 captiuitatem.29 præditum,34.cenſendi. 2940. 20. humeris,21.pedibuſque,36.cum transferrent.quidem.37 mortis.38.Salomon.42. dimittere.43.contingeret. 44. deſit,ſiue.48 immitterent.56. conſecratæ.66 vacat.73.didicerant,a m.2941.1 ferme 6. tranſlatam 9 deinceps exhibitus.2947.2.domus.3.toti populo.2950 3.pertinet.2960.3.manſiſſe tantùm. 5. habeat. 24. libro Eccleſiaſtici. 2962.17.luſtrauerat.28.ſeruituti.35.in bonnm.37.vineas.44.generationum.46. præditus.92 animaduertitur 94. Hebræa,rectiſſimè.113.prodigio.2963.1 mediam.24 intemperanter.31 ſolueret.36.fere. 59 populo.70. timueritis.ſcho.6.nomine Badan 2964 claſſicum,11.Beniaminis.13.fœtidam.19.accedere. 28 cor diuinum. 33. illico. 42. quo bellum,44 diuexare,certi.52.abſurda iubeat 55 digeſtam.82.fata.84.calet enim,86 puniendo.100.longe.115. ipſum hodie.118.illum agi reum 2965 12 qui tamen nunquam cis. 2968. 18. Iſraëlitarum. 20 regem Agag. ipſe quidem.22.legem.68.tremorem autem.2969.1.afflatus.5.luctu 8.quid opus.15.reditus eius 20 proterit.26 ita,32. mirum.55.interpretes.57 claruit.58.non vanitatis.2970.12 hominum luce.2971.6.ſpurius dictus. 23. iuuenis. 26. Philiſthæo 29.impellente,32.leonum,quibus toties 36.armigero.51.affixum.70. ſiue illa. 2972. 22. Procopius. 2973.14.adminiſtratam 65 vſque adeo 83.in domum ſuam.88 fleuerunt pariter 91.horarum.94.nominatum. ſch. 3.locutam ſch.12.myſticam.2974.1.vniuerſam.9.parabantur.2975 7.hunc montem 9. apparui tibi laudes. 2976. 8.Deum orat.18.inuito Dauide 23.ætate.a.m.2977.XXXVI.Munera parat.2978 14.tolle haſtam. 19. & ſomnia.24. alienus.28 vniuerſam.31.toto numero 32.præſidium eſt.33.nonum,eximam,placere.2979 17.cædes.37.à Saule occiſi.41.Idque ſentit Abul.& coniici n.48.49.50.& ſeqq.vſque ad 58.corrigendi.63.quidam.152. refertam. 161. inſtinctu.175.Chriſtum 1074.n.167.Initium regni Dauidis.168.iuſtiſſimis.182.ſiue artem 184 cecinit. 200. regem eum.2980.13 ſaltem ditatum.14.Quæſtor tributorum.2986.17 ἑπτακισχίλιοι.18 vniuerſus numerus exacte.33 dele, Sanctuarium &.2988.2.rem minime.4.quæ aut de 13.Philiſthæos cito.18.gyrare.fragore 30.cum hæc.34. Hieronymi.2989.1.in donum 28.diuinæ.2991.7.pleraſque alias.2993 5 patuiſſe.11.ceu trophæum.2994.9. coniunge.18. Ioſephus.ſi qui.ſch.1 cum titulus 2995.5 apud regem.11.vtrorumque.19 editionibus.7 omnium. 2997.1. copias. 2998.13 comite 22 collocaturus.affore 3000.19 & vellet.quod.21 eam in.futuram.23 contriſtare.3001.1.ab orbe 3003.3 in Aſia.3004.1.initiis fere trecentis 3005.2.Amnon.reſederat.6.ad eum.7 poteſtate interfecit.16. loquere. 3008 14 ſecula.3009.16.quidam.27.& Abiathar ambo pontifices.32.prior.46. mitiſſimo ac ſubditorum 47. timeret 49.inunctus.53.ſuis denunciat.68 aliquod damnum.73 perueniſſent ad oppidum Bahurim latebris. 80. ad illius mortem iniuſtiſſimè.94.à tergo.96 non eſt.περιτλάκη.99. vidit.104.parricidali.110 non fere. vtrumque.114. vt victoriam.116.incolumis.120.capillitium.127 poterat.136. in manus reddat. 3010 53. τῆς ἀδῦ.3013. 9. ſe iureiurando.18 Hæc hiſtoria à Ioſepho deprauata ſilentio.3014.2.Hieronymi.9. filium ſaltus. 12. vir ſtaturæ.ſch.2.videtur,quia.modicum quid 3016.6.exemiſſet.28.& ſupplicius 3017.9.mortium 29.aſſentior. 34. ſanctificatus.3019 1.totamque.3 mulam.3020.22 idem ſolutiore.27.exiuit,conſtituendo.40. intinctum 3021.2. ſe mortuo. 12. regnum eius.14.recenſita,70.& 80.millia.18 non eſſent 19 collectum 20 neque minor 21.coquerent. 24. inuentæ ſunt.27.conijcerentur,quartam vſque.47 præfecturam.48 effœtum.59.aut alterius colore.67.manu tua.75 dicebamus.85.armata.88.eiuſque tempus 91 vno elogio 3022. 22 Banaiam. 28 Inceſus Salomonis amor in ſapientiam 31.ſententia.39 pertinet 67 quinque millia.70 ob oculos.81 dialecticæ.85. & parabolarum. 92. plantarum. 114.diceretur 142 loci vicinitas ſch 4 Brachmanarum.3023 7.quaſi poſt 450.annos. 13 ſacram ædem.27.quia inter porticum 30. congeſtitijs 34 plurium annorum.3024.3 ex ſacræ hiſtoriæ 6.quoniam licet , pronaon. 12 erat vacuum.17.video neceſſitatem,præterquam lignei.95.baſim quadratam 97. numerum decem.99 veſtigio.3025.5 luiturus.46.Paralipomenon.75.erat quædam 3030.34.bene precatus 3031. 4 vno & 3033.11 aut maius.23 indiſcuſſum.3039.2.iuncto.3043.16.pertinebant 3047.12 celebrat 22.Magi 3050.1 hebeſcit 3053 32.grandiori 3057.31.peccata 3058.2.memorat.3059.24.ceciderat.25 nouus.27 poſteriora.in admonitione ad lectorem lin.1 ſignificant.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google